5

Titlepage by J. Goeree, engraved by Guil. vander Gouwen.
4 large fold-out maps (in front)
another i p. 112, p. 172

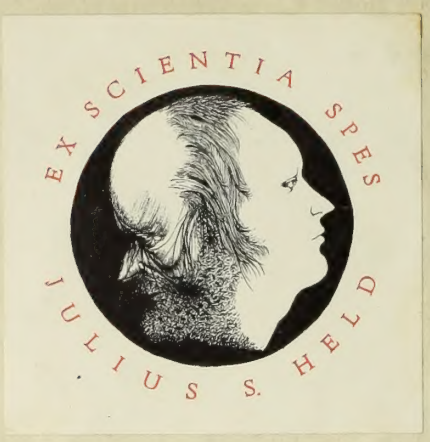

Engraving by F. Ottens
(Portr. of Fr. Halma, after A. Boonen.

& W. Jongman, after A. Houbraken

All information given in alphabetical order.

f. 10: Ada
38 Aalbert
90 Aarnout.
233 Dirk I (also: Diderik)
235 Dirk II
236 Dirk IV (Margin: figures)
237 Dirk V "
238 Dirk VI "
239 Dirk VII
274 Diderik II (p. 274: ~~Egmont~~ Egmont!)
(probably mistaken. Instruction says to fol. 274, but should have been 234!)
298 Ferdinand Alvares a Toledo
(Duke of Alba!)
IVNGELINGI OPVS EX ÆRE CAPTIVO,
other inscriptions. (famous print, here inserted)
308 Floris I
309 Floris II
310 Floris III
312 Floris IV } same marginal scenes
313 Floris V

Instruction on prints where they should go (pages!)

p. 372. Naamrolle der Graaven van Holland.
(in chronological order!) Presented by a herald.
(Background infl. by RvR. Ecce Homo!)

Maps.

376. Groningen en Ommelanden (no engraver)

422: Holland (the entire country!!)

425: Pars II. Frisiae Haereditariae
C. de Broen fec. Amstel.

440: Jacoba. (daughter of Willem VI. duke of Bavaria)
(Text p. 440)

444: Jan II. (repeats margin of 361 u. 236)

446: Jan I

left—is attired in a splendid Oriental garb and wears a large white turban, befitting its role as that of the third of the magi, the features seem to me to be unmistakably those of the model portrayed in the Eindhoven sketch. The picture is the *Adoration of the Magi*, now in Lyon (no. 234, canvas, 245 x 3.25, KdK, p. 162). In that painting King Balthasar is not only seen en face and in the same light, but has the same slight irregularity of the eyes, and the beard frames the face as it does in the sketch. The Lyon canvas was published in a Vorsterman print of 1621 (V.S., p. 22, no. 80) but must have been done considerably before that date; Oldenbourg (KdK) suggested 1617-1618; Evers (1943, p. 210) c. 1614. Since one of the children in the picture appears to be a portrait of Rubens' son Albert (b. 1614), a date of c. 1617 seems indeed to be the most likely.

Catalogue No. 449 Plate 434

LOS ANGELES. COLL. DR. ARMAND HAMMER

Head of a Young Woman with Curly Hair

Date: c. 1618-1620

Cradled panel, 67 x 52.4 cm.

As it is seen now, the panel is the result of a later enlargement; Rubens' original, measuring 43.3 x 33.5 cm., has been inserted into a larger panel, and in the process "may have lost as much as 2.5 cms. all round by trimming" (Harvard). The original panel is composed of two boards, joined vertically, the joint running right of center. (The reproduction given here renders approximately the shape of the original part.)

The condition of the panel is good, except for minor paint losses along the lower part of the joint, now restored; there are also a few other small retouchings.

Coloristically the painting concentrates entirely on the blond hair of the young woman and her light, pearly complexion [illegible]

Besides the printed literature there are ms. statements by Burchard (c. 1960); Jaffé (February 3, 1967); and Michael Harvard (1969).

Of the numerous versions of this attractive study known to exist (see below), the head in the Hammer collection appears to be the best, and most likely the original one. The identity of the model is unknown; identifications with Isabella Brant and Hélène Fourment—both suggested in earlier literature—are clearly untenable. A tentative suggestion by Rooses (1904) that the model might be Susanne Haecx, sister-in-law of Gevartius, has been rejected by Burchard. Being a study rather than a formal portrait, there is little point in searching for her identity. More pertinent is the question whether the model appears in any of Rubens' paintings. As far as I can see, there is nowhere an exact use of this head, but the model does appear, to my mind most clearly recognizable, in the Berlin painting of *Perseus and Andromeda* (KdK, p. 225; a better reproduction in the Phaidon edition [Stevenson] of Rubens' oeuvre, fig. 122). Not only has Andromeda the same features and complexion, but her hair is similarly arranged, combining both a braided with a freely flowing part. Harvard thought less convincingly, I feel, that the model also posed for the figure of Efigenia in the painting in Vienna (see No. 233).

Copies: 1) Dresden, Gemäldegalerie no. 964A, panel, 64 x 49.5 cm. A very good version, showing more of the body and dress.

2) London, Coll. John C. Morris, panel, 72.2 x 59 cm. From the Coll. Onnes van Nijenrode; KdK, p. 201; exhibited Plymouth-Bristol, *The Morris Loan Collection*, 1959-1960, no. 15. This is presumably the version which was in the M. de Nemes collection (panel, 74 x 61 cm.) and was sold with the de Nemes coll. Paris (Manzi, Joyant), June 17-18, 1913 (71); it had been exhibited in Düsseldorf in 1912, no. 33.

3) Leningrad, Hermitage, no. 577. Transferred from panel to canvas, 66 x 54 cm. (Varshavskaya, 1975, p. 248, no. 11).

4) Althorp, Earl Spencer. (No dimensions are given by Harvard but it

Maps

334 Descriptio Frisiae Liberae.
Ger. de Broen fecit Amstelodami

335 Descriptio Frisiae Haereditariae
J. Mulder inv et f.

336 Pars II et III Frisiae Libera[e]
Ger. de Broen fecit Amstelodami

340 Friesland ---- nooit dus uitgegeven.
P. Ottens (~~Ottens~~) i.f.

347 Geertruyd van Saxen (mother of Diderik V)

348 Gelderland (no engraver name)

361 Goderaart (same margin as Dirk V (p. 236)

lett—is attired in a splendid Oriental garb and wears a large

A. C. Overselhuys
ex bibl. Tyd.

J. Goeree delineavit.

TOONEEL
DER
VEREENIGDE
NEDERLANDEN,
En ONDERHORIGE LANDSCHAPPEN,

Geopent in een Algemeen

HISTORISCH, GENEALOGISCH, GEOGRAPHISCH,
En STAATKUNDIG
WOORDENBOEK,

Waar in de Aloude, de Opvolgende en Hedendaagſche Staat

DEZER GEWESTEN

Naar de orde van 't A. B. C. ontvouwen en opgeheldert wordt,

Uit een zeer groot getal van Oude en Nieuwe Geſchiedboeken,

Hantveſten, Brieven, Aantekeningen,

En andere Schriften,

Met Behulp van verſcheide Kenners

Byeenvergadert en zamengeſtelt

DOOR

FRANÇOIS HALMA,

En na deszelfs overlyden vervolgt door

MATTHÆUS BROUËRIUS VAN NIDEK,

Rechtsgeleerden.

Met naukeurige Landkaarten en fraaie Printverbeeldingen verſiert.

EERSTE DEEL.

TE LEEUWAARDEN,

Gedrukt by HENDRIK HALMA, Landſchaps- en Akademie-drukker. 1725.

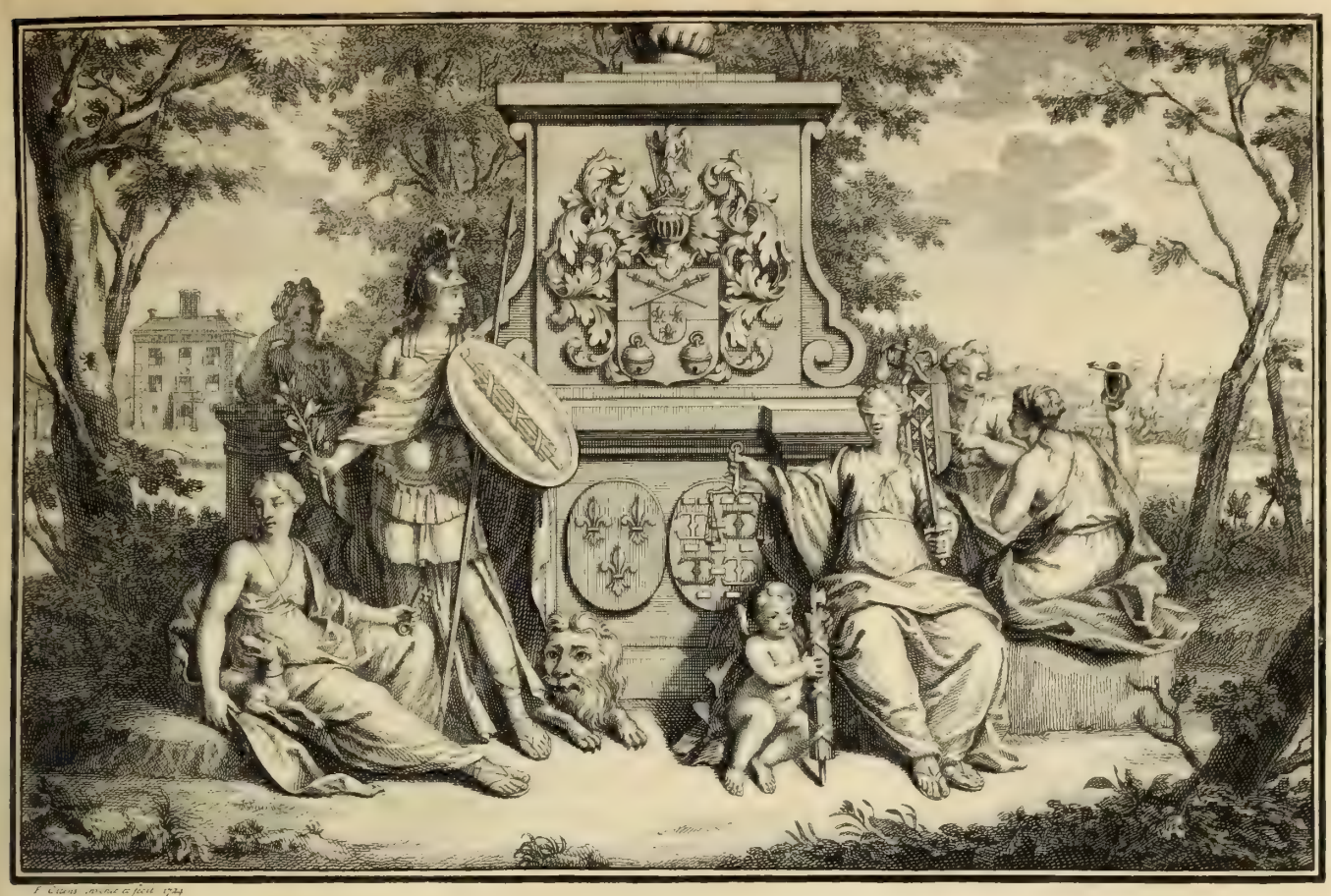

D E N

WELGEBOREN, EDELEN,

ACHTBAREN EN GESTRENGEN HEERE,

D E N H E E R E

M^R. FERDINAND VAN COLLEN,

HEERE DER RIDDERMATIGE HOFSTADT GUNTERSTEIN,

EN HEERLIKHEIT TIENHOVEN. enz. enz.

OUT-HOOFT-OFFICIER,

OUT-PRESIDENT-SCHEPEN,

EN RAAT DER STADT

AMSTERDAM,

MEERMALEN AFGEZONDEN TER VERGADERINGE

VAN DE ED: GROOT MOGENDE HEEREN STATEN VAN HOLLANT,
EN DE HOOG MOGENDE HEEREN STATEN GENERAAL
DER VEREENIGDE NEDERLANDEN,

EN WEGENS DEZELVE IN DE ZEGENRYKE JAREN VAN

1706, 1707, en 1708,

WANNEER DE FRANSCHE KRYGSHEIREN TE RAMELLIES, BY OUDENAARDE, EN WYNENDALE UIT HET VELT GESLAGEN, EN GEHEEL BRABANT, NEVENS 'T GROOTSTE GEDEELTE VAN VLAANDEREN, UIT DER ZELVER MAGHT GERUKT; RYSSEL MET DESZELFS KASTEEL, NEVENS GEND INGENOMEN, EN 'T BELEGERDE BRUSSEL ONTZET WIERDEN,

GEDEPUTEERDEN TE VELDE.

ZEER ERVAREN IN STAATS EN KRYGSZAAKEN,

BEMINNAAR, EN VOORSTANDER

VAN ALLE NUTTE WETENSCHAPPEN,

INZONDERHEIT

DE HISTORIEKENNISSE,

WORDT, IN ERKENTENISSE VAN ONGEMENE VRINTSCHAP,

AAN WYLEN ONZEN VADER,

FRANÇOIS HALMA,

VEELMALEN GOETGUNSTIG GETOONT,

DIT TONEEL DER VEREENIGDE NEDERLANDEN

MET DEZELVE SCHULDIGE EERBIEDIGHEIT

ALS HUN VADER DIKWYLS BETUIGT HEEFT TE HEBBEN;

OPGEDRAGEN EN TOEGEEIGENT

VAN ZYNE WELGEB: ED: ACHTB: EN GESTRENGHEITS

VERPLICHTE EN ONDERDANIGE

DE ERVEN

VAN

FRANÇOIS HALMA.

VOORBERECHT

VAN

MATTHÆUS BROUÊRIUS VAN NIDEK,

Tot den Weetgierigen en Nederlants hiſtorien onderzoekenden

LEZER.

NIemant is zekerlyk groot, dan voor zoo veel hy weet. De gezontheit maakt wel de gelukzaligheit van ons leven, maar de wetenſchap die van de ziele. Nerôs leermeeſter haalt deezen knoop zeer enge toe, met te zeggen, dat de kortſte dagh van eens geleerden mans leven beter is, dan het gehele leven eens onwetenden, hoe lange dat ook wezen mogt; Paus Julius II. beveſtigt zulks ten allerbeſten, zeggende, dat geleertheit het zilver by de borgeren, het gout by de edelen, en de diamanten by de vorſten is. Geen gering gedeelte der geleertheit voorwaar maakt de kenniſſe der Geſchiedeniſſen uit, inzonderheit der zodanige, die ten aanzien van de hooftzaken onzydigh geſchreven zyn Die kenniſſe moet buiten allen twyffel voor het licht des menſchelyken levens, en voor ene voedzame ſpyze van 't verſtant gehouden worden, indien men, nevens de ondervindinge, die tot nogh toe onbetwiſte getuigeniſſe van den grootſten der Romeinſche redenaren niet verwerpen wil, of ontkennen durft, dat de Hiſtorie een getuige der tyden, 't licht der waarheit, 't leven der geheugeniſſe, de leermeeſterſche des levens, en de verkondigſter der aloutheit is. En voorwaar, in wat ſtaat, of welken tydſtip des levens men zich ook bevindt, men trekt een groot voordeel uit de Hiſtorikunde, die teffens tot een zonderling vermaak en vergenoeging van den geeſt verſtrekt, tot in zoo verre zelfs (ik ſpreke by ondervinding) dat men zich menigmaal daar door niet alleen als buiten zich zelven vervoert, maar ook tot de tyden der voorvaderen overgebragt vind, nadien die grote moeder des levens, bruit des verſtands, en dochter van de ervarentheit, ons grotelyks verheugt; maar nogh meerder onderwyſt, en eene aandachtige lezing ons de voorheen gebeurde zaken zoo klaar, en menigmaal veel omſtandiger zelfs met de ogen des verſtants doet beſchouwen, dan of men zelf in die tyden geleeft hadde, of by de voorvallen tegenwoordigh, en 'er een ooggetuige van geweeſt ware. Zoude men overzulks met reden niet mogen zeggen, dat een geoeffent hiſtorikundige als eenen dubbelen, en driedubbelen leeftydt heeft, nadien een ledige tydt zonder letteren de doot en het graf van een levendigh menſch is, en de ſtonden van ons leven, waar in wy in de kenniſſe van nutbare zaken vorderen, alleen den naam van leven verdienen. Men leeft immers weinigh in den ſlaap of in eene vadzige ledigheit; waar uit men met recht beſluiten magh, dat, hoe onze kenniſſe groter, en van verder uitbreidinge is, hoe des te beter ook het eigentlyke leven daar by af te meten, en te noemen ſtaat. Onbetwiſtbaar is het, dat de voorwerpen onzer kenniſſe menighvuldigh zyn, en ons leven van korten duur, ja, het langſte ook niet uitgezondert, in zeer enge palen beperkt is: maar wie weet ook niet, dat 'er voor 't grootſte gedeelte der menſchen een oneindigh getal van bezigheden beſchaart is, en waar toe zy als door de natuur, geboorte, of opvoedinge geleidt of verbonden worden, waar door hun niet

alleen een diepe leeroeffeninge, maar zelfs het leezen van veele nutbare boeken onmogelyk valt; zo dat ze, de rechte deur der kenniſſe voor zich geſloten vindende, dikwyls in eene wrevelige bedilziekte van het geene, daar hun zelfs niet de minſte voorſmaak van gegeven is, vervallen, en diſtelen boven rozen verkiezende, in hunne onkunde zich met des Predikers woorden behelpen, namentlyk, dat, gelyk 'er van veele boeken te maken geen einde is, zoo ook veel leezens een vermoeijinge van den geeſt verſtrekt, ſchynende dit laatſte den meeſten zoo hatelyk, en zoo tegenſtrydigh met hunne inborſt, dat ze liever, gelyk het redenloze vee, byna alle kenniſſe, dan hun redenloze begrippen, gemak en gewoone vermakelykheden, daar veeltyds de geltwinninge vooraan, en in het eerſte gelit treet, willen tegengaan, of derven, en t'eenemaal den luſt en roem van veel te weten verdooven en uitbluſſchen, daar de nette en ſierlyke dichter, Jeremias de Dekker, dit aardige puntdichtje op verzonnen heeft:

Een dubbel onverſtant heeft over u gebiedt.
Een weetniet zyt gy, vrint, en gy en weet het niet.

Veelen onzer lantsgenooten vind men echter (met lof geſproken) in deeze dagen genegen, om zich niet alleen in de hiſtorikunde, voornamentlyk van ons doorluchtigh Vaderlant, maar ook in andere nutte wetenſchappen te oeffenen, doch dien door 't bewint van openbare of byzondere zaken (volſtrektelyk nodigh voor 't gemeenebeſt, of hun eigen huisgezin) geen of luttel tydt tot het lezen van fraje boeken overſchiet, en van wien men by 't aanpryzen van enigh boek ten antwoort bekomt, bezorg my den tydt, zoo gy kunt, te gelyk met de boeken. Wat raat? wat hulpmiddel ſtont 'er nu uit te vinden, om dezen weetgierigen, doch tydt ontbeerende Nederlanders te hulp te komen? Den nyvren François Halma, geen der minſte letterkundigen zyner eeuwe, heeft het voor ruim twintigh jaren geluſt, hier van eenen proef te nemen naar den reex van 't A B C, op het ſpoor, by andere volken loffelyk ingeſlagen, inzonderheit heeft hem hier toe het algemeen, hiſtoriſch en geographiſch Woordenboek van Lodewyk Moreri, in de franſche tale ontworpen, de aanleidinge gegeven en aangemoedigt. Nauwelyks had die naarſtige man de zake wel overdacht, en goeden gront gevonden, of hy heeft met zyn gewonelyken yver hant aan 't werk geſlagen, en door ſchriftelyke uitnodigingen de voornaamſte onderzoekers en kenners van 's lands outheden en geſchiedeniſſen verzocht, hem hunne aanmerkingen mede te delen, en dat met zeer goeden gevolge, waar by de zeer geleerde heere Valkenaar, thans beſtierder (Rector) der latynſche ſchole in 's Gravenhage, zyne fraje vertalinge van byna het geheele werk van den heere Alting, Germania Inferior genoemt, te berde gebragt heeft. Wie ook onze ſchryver dit zyn ontwerp mededeelde, zoo vrinden, als hiſtoriminnaren, zy prezen allen, als uit eenen mont, zyn lofwaardigh voornemen, en betuigden eenparigh, dat 'er nooit nutter, of nootzakelyker boek ondernomen konde worden, indien de uitvoeringe maar ſlagen wilde, waar van hy dezelven met goede redenen verzekering geven konde, zoo wegens de toegezegde hulp, als de reets bekome aantekeningen, hantveſten, brieven, en andere echte gedenkſtukken; nevens de reets gedrukte vaderlandſche Geſchiedenisboeken. Want zodanigh een werk te ondernemen, zonder deze middelen aan de hant te hebben, wiſt hy zeer wel, dat zyn werk ſmakeloos zoude doen zyn, en genen verſtandigen voegde. Dus dan toegereedt, zette hy eerlang dit webbe op het getouw, gebruikte het geleerde werk van den beroemden Alting tot de ketting, en zyne vergaderde hantſchriften, en den geheelen reex der Nederlandſche Geſchiedenis- Plaats- Geſlacht- en Staatbeſchryvingen tot eenen luiſterryken inſlagh. Sterk vorderde hy in dezen arbeit tot het jaar 1710 toe, zoo lange hy te Amſterdam woonde, alhoewel by veele tuſ-

tuſſchenpozingen daar in gehindert wordende door andere bezigheden; ſedert naar Vrieſlant metter woninge vertrokken, bleef deeze beſchryvinge wederom een langen tydt ruſten door menigvuldige hinderpalen, zoo wegens verlegde brievenwiſſeling, als misſinge der mondelinge berechten van verſcheide geleerde lieden, en zynen ongeredderden Boekwinkel, merkelyk meerder beſlommert geworden door het drukkerſchap van de Heeren Staten van Vrieſlant, gevoegt by dat van derzelver Akademie te Franeker. Hier wederom doorgeworſtelt, heeft hy dit Tooneel der Nederlanden verder beginnen op te bouwen, en tot den letter W met een zeer goet oordeel en onverdroten yver vervolgt tot aan zyne doot, den 13 Januarius des jaars 1722 voorgevallen, toe. Hier mede bleef dit Werk thans onvolmaakt liggen, zynde'er weinigh of geen kopy (als de drukkers ſpreken) in voorraat, en echter tot het vervolg nodigh, gevonden. Goede raat was hier duur, en een Vaderlandſche Hiſtorikenner nootzakelyk, om den afgebroken draat wederom aan te hechten, en het webbe te voltrekken. Men heeft dan het oog op my geworpen, wetende dat den ſchryver dikwyls, en by brieven, en by monde myne geringe aanmerkingen medegedeelt waren, en ten anderen, dat ik ſedert enige jaren met groote moeite, arbeit en koſten een *Belgium Illuſtratum*, of *verheerlykt Nederlant*, zoo in tekeningen en printen naar't leven afgeſchetſt, als met myne beſchryvinge opgeheldert, en reets tot Zeventigh deelen op blads grootte(langwerpighFolio) uitgedyt,vergadert hadde. Men meende dieshalven dat ik de penne gewent, en in de Nederlandſche Hiſtorien vooral geene vremdeling was; myne ſtyl en taal had men voorhenen in myne *Zinnebeelden der tonge*, en menigvuldige *mengeldichten*, gezien. Wat zoude ik doen? myne liefde tot het roemenswaardige werk zelfs zoo wel, als tot den aanrader, en den ſchryver, hoe veel moeite en arbeit my daar in ook te voren quamen, en voor hoe veele berispingen en vitteryen van onwetenden ik my ook ſcheen bloot te ſtellen, deet my tot het aannemen dezes werks, onder ontfange belofte van behorelyke dankbaarheit, die anders weinigh gevonden wort, en waar uit ik my zelven een volle vergenoeginge wegens deze onderneminge voorſpellen mogt, overhellen.

Men hebbe nu, na 't afleggen van alle vooroordeelen, dit werk onzydigh in te zien, dat ik verzekert ben voor de eere van den ſchryver, en eige deugtzaamheit tot beſchaminge van den laſter en afgunſt het pleit genoeg voldingen zal. Al wat aan anderen ontbrak, heeft men hier gepoogt te verbeteren, en met alle ſchryveren, van wat zucht of gezintheit ook, en zoo wel vyanden, als vrinden, te rade gegaan, en t'elkens by de geſchiedeniſſen en andere zaken derzelver getuigeniſſen bygebragt. Niet alleen wat in onze en onzer vaderen tyden gebeurt is, en zelfs in de alleroutſte, wanneer de helthaftige Bataviers eerſt met dezen naam bekent wierden, ſtaat alhier geboekſtaaft, maar ook eene kortledige, doch echter ten meeſten dele genoegdoende, beſchryvinge van alle Steden, Dorpen, Abdyen, Klooſters, Kaſtelen, adelyke huizen, rivieren, en meiren van het vereenigde Nederlant, en onderhorige landen, nevens derzelver aanvang, voortgang, naamreden, voorſpoet en rampen, vervolgens een verhaal van alle des lands en ſteden overheden en regeringswyzen, als ook de levens en bedryven der Prinſſen, Lantvoogden, veeler vermaarde mannen en vrouwen, zoo in geleertheit, als oorlogs- en andere daden, beroemde geſlachten en byzonderheden in dezelve, met het geene deze ſtoffe verder aanhorigh is; zynde de oude en nieuwe ſchryvers t'elkens met elkander vergeleken, tegens een geſtelt, en tot eene overtuigende zekerheit aangewezen.

Met goet recht, meen ik, dat onze ſchryver wel eer gezegt heeft,dat men nooit meerder zaken in dusdanigen kleinen bondel begrepen zien zoude, of nutbarer boek voor ons Nederlant,en allerlei ſlagh van inwoneren: en,dat hy hier niet te breedt geſproken heeft, is met eenen opſlagh van 't oge lichtelyk te zien; want, het zy men veel of weinigh tydt van lezen heeft, geleert of ongeleert, een lit van 's lands of ſtads regeringe

is,

is, of een onderdaan, ieder kan dit boek ten nutte komen, en elk zal 'er een ongemeen voordeel van kenniſſe en wetenſchap uit konnen trekken, nadien allen zonder tegenzeggen veel aan de kenniſſe van zyn Vaderlant gelegen is, en hy voor geen rechtſchapen Nederlander kan gehouden worden, die deze kenniſſe in den windt ſlaat, en, daar hy gelegentheit, om die te erlangen, heeft, verwaarlooſt. Maar waar toe veele redenen en bewyzen bygebragt omtrent eene zake, die van zelve ſpreekt? de gelegentheit doet zich hier te ſchoon op, dezelve is te gereet, te gemakkelyk, en te beknopt in het ganſche beſlagh, dat men die niet waarneemen zoude, om geen vreemdeling in zyn Vaderlant te zyn. Ik voor my, betuige, met zeer veel genoegen en vrucht het gehele werk doorlezen te hebben, tot zoo verre zelf, dat ik voornemens ben geworden (zoo 't Gode behagen mogt myne dagen te verlengen in gezontheit) dit werk met twee gelyke boekdelen, doch veel wydlopiger omtrent de plaatsbeſchryvinge, de beruchte geſlachten, geleerde inboorlingen dezer geweſten, benevens derzelver geſchiedeniſſen, gewoontens, zeden, bedieningen, algemeene en byzondere regeringswyze, zoo in ſtaat en ſteden, als in openbare en toegelate kerken, nevens derzelver rechten en herkomſten, gelyk ik op de drie laatſte letteren W. Y. Z. begonnen hebbe, te achtervolgen, en binnen korten tydt op de perſſe te brengen, ontbrekende aan myne verhandelinge, ſedert enige jaren reets geſchreven, niet, dan het ſchikken van derzelver inhout naar de orde van het A. B. C. op den voorgang van onzen ſchryver. Wat de ſpellinge, ſtyl en kragt der tale, in dit ganſche werk gebruikt, belangt, dezelve zal den meeſten en beſten kenneren der zelve niet alleenigh voldoen, maar ook den ongeletterden klaar, en niet onbevalligh voorkomen. Ik hebbe, zoo veel mogelyk, den ſchryver daar in nagevolgt, ſchoon in zommige delen, doch van weinigh belang, van andere gedachten was, alleenigh, om een gelyke ſchryfwyze te houden, en den taalkundigen Halma by te blyven. Nogh by zyn leven is de nodige beſtelling tot de byzondere platen en kaarten gemaakt, en zyn byna allen, de verbetering der laatſtgenoemde uitgezondert, die ik, zoo veel de tydt my toegelaten heeft, op zeer veele plaatzen, byzonderlyk in Gelderlant en Hollant gedaan hebbe, gereet geweeſt. Deszelfs Afbeeldſel heerlyk in 't koper geſneden, zal drie maanden na 't uitgeven dezes werks, alomme, daar dit boek gekogt zal zyn, door de Boekverkoopers, voor niet afgelevert worden, konnende een iegelyk verzekert zyn, dat genigh gedeelte uit dit werk (indien men de dikwyls herhaalde en mondelyke beloften der ſchryvers geloven magh) in het Amſterdamſch of Haagſch Groot en Algemeen Hiſtoriſch Woordenboek nageſchreven en geplaatſt zal worden.

Men begunſtige dan deze loffelyke onderneming, en zegene de gedachteniſſe des braven ſchryvers. Ondertuſſchen zal ik het ingekankerde misbruik van berispinge, zoo 'er ergens enige opkomt, met verachtinge laten voorbygaan, naar de leſſen van den wyzen Cato, door my weleer in nederduitſche vaarzen overgebragt:

Schuwt woordenwiſſeling met twiſters, groot en kleen.
De ſpraak is elk, 't verſtant aan weinigen, gemeen.

wetende, dat veel lichter iets te laken, dan te maken valt, en dat zodanige menſchen niet eens zien, wat zy zelfs geladen hebben; zeggende de zinryke De Dekker:

Hoe krachtig weet de Nydt het oog van ons gemoedt,
De rede te verblinden:
Dat mergelons gedrocht kan ons het quade goet,
Het goede quaat doen vinden.

Echter is my niet onbewuſt, dat men op geen eenen ſprong tot de volmaaktheit in enige wetenſchap geraken kan, dies ik van dagh tot dagh myne hiſtorikenniſſe wil zien te verbeteren en vermeerderen, om verder den weetgierigen landsgenoten blymoedigh ten dienſte en nutte te zyn, terwyle ik alle kunſt- en ruſtlievenden Vaderlanders van harte toewenſche een gezonde ziel in een gezont lichaam, naaſt alle tydelyke en eeuwige welvaart.

HET

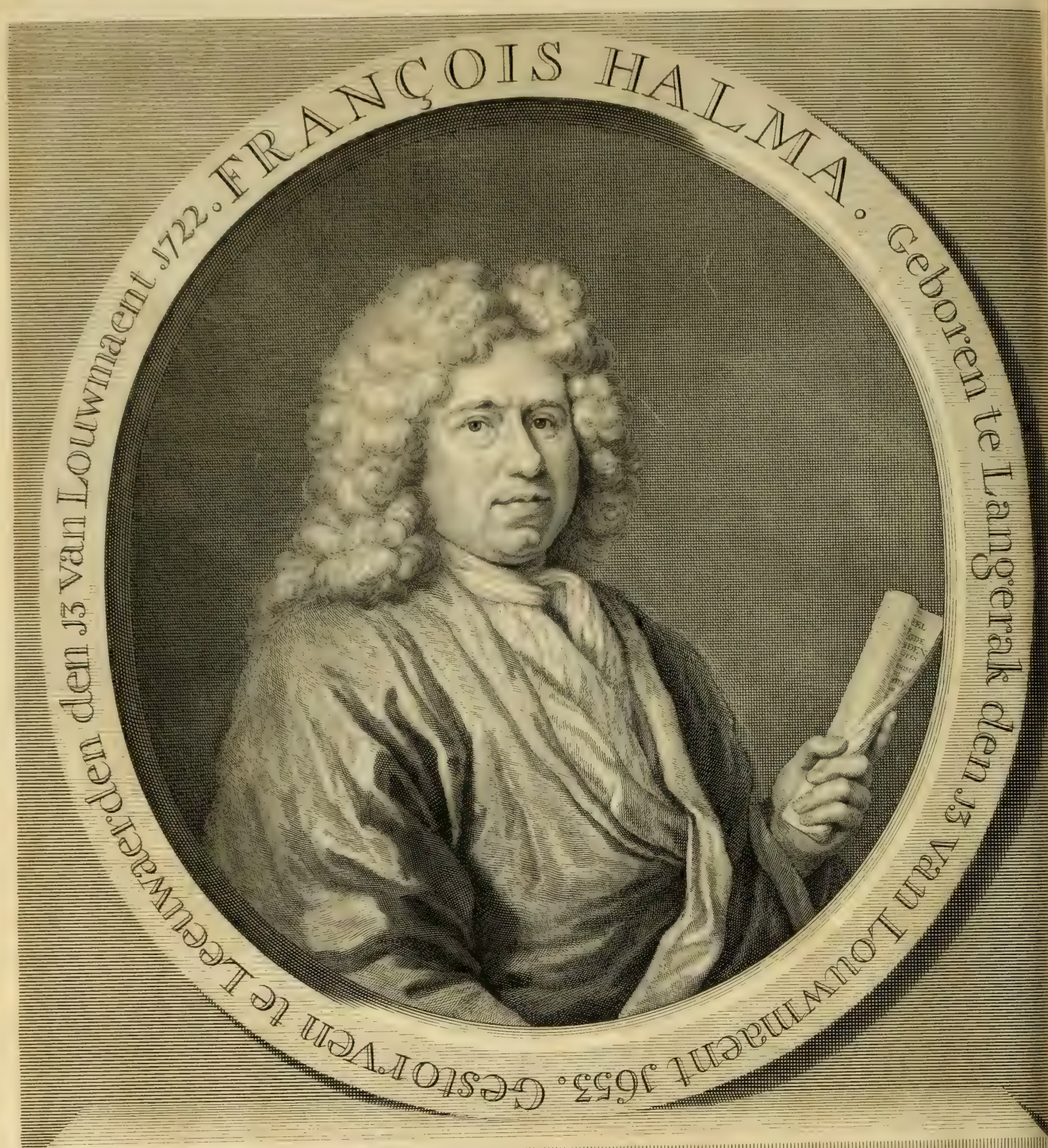

Het uiterlyk gelaet van HALMA, vol van yver
Voor Godt en zedenplicht, vertoont ons dit papier.
Hoe veel is Nederlant aan dien Historyschryver,
Hoe duur Parnas verschult dien Dichter vol van zwier!
Zyn Drukpers, groote geest en Christe Poëzyë,
Hoe schoon hem Ottens snyd, maekt best zyn schilderyë.

M. BROUËRIUS VAN NIDEK R.G.

A. Boonen pinx. *F. Ottens Sculp.*

Het LEVEN van
FRANÇOIS HALMA.

Beſchreven door

MATTHÆUS BROUERIUS VAN NIDEK. *Rechtsgeleerden.*

Beſtaat het geluk der Groten voornamentlyk daar in, dat zy verſtandige mannen by zich hebben, die hen uit de verwarringe der onwetenheit trekken, hun de voorkomende en gebeurde zaken ontvouwende; en konnen de pennen der geleerden de doorluchtige bedryven der Werreltvorſten voor den kanker der tyden bewaren, zy behoeden zich zelven te gelyk voor de vergetelheit, wyl hunne ſchriften, de onſterflykheit gewyd, hunne namen in het onlosbare diamant der eeuwigheit graveren, en alzoo tot de late nakomelingen overbrengen: Hoe zeker dit ook gaat, en hoe waarachtigh ook de deught ten allen tyde zich zelve tot een heerlyk loon verſtrekt heeft, zoo is het ook onwederſprekelyk, dat Julius Cæſar meer aan zyne pen, als aan zyn zwaart verſchuldigt is, wyl dit zyne vyanden wel overwonnen heeft, maar die den tydt, in wiens weerwil zyne ſchriften tot ons gekomen zyn, en zyne geleertheit te gelyk met zyne heldendaden verkondigen. Niemant zekerlyk kan met enige reden ontkennen, ſchoon de bewuſtheit van welgedaan te hebben een genoegzame vrucht van onze moeite en arbeit is, dat inzonderheit de loffelyke drift, om roem te behalen, en de billyke zucht om onze namen by de late nakomelingen te doen leven, nevens het belang van 't algemeen, ten wiens nutte ons de Hemel de kenniſſe geleent heeft, om dezelve, niet als een mildadigh geſchenk, maar als een recht, aan die ons volgen, en aan onze tydgenoten mede te delen, de eenigſte en ware prikkels zyn, die zoo veele brave verſtanden gaande gemaakt hebben.

Of nu François Halma, wiens afbeelding te maken ik voornemens ben geworden, de geleerde werrelt, zoo wel door zyne veelerhande kenniſſe en wetenſchap in de goede letteren, als heerelyke, en te gelyk boven maten netgedrukte boeken loffelyk bekent geworden, onder de doorluchtige en roemruchtige verſtanden te rekenen is, meene ik dat geenszins in twyffel getrokken zal worden, daar niet alleen onze Nederlandſche; maar ook de geheele beſchaafde werrelt deswegen ten vollen overtuigt is, en dit Tooneel der Nederlanden haar verder, en ten vollen in dat goede gevoelen beveſtigen zal.

François Halma wert geboren den derden van Loumaant des jaars 1653. O. S. te Langerak, over de Lek, een dorp en heerlikheit in het nederquartier van het landſchap Utrecht, uit godvruchtige en deftige ouderen, Reinier Halma, en Maria Wakkers; beiden uit onbeſproke geſlachten binnen Utrecht ter werrelt gekomen, zynde gemelde Reinier Halma in het jaar 1640 tot Predikant beroepen naar het voorgemelde dorp Langerak, aldaar den 29 van Lentemaant O. S. beveſtigt, en in Wynmaant des jaars 1660 in den ouderdom van twee en vyftigh jaren godvruchtigh overleden is tot groote droefheit van zyne gemeente, en gevoelige ſmarte van zyne weduwe en kinderen, waar mede zy naderhant naar Utrecht vertrok, te weten twee zonen, Gerart, en onze François, nevens vier dochteren.

Gerart wiert van jongs op tot den predikdienſt geſchikt, als in wien daar toe een groote zucht uitblonk, hem aangeërft door zynen Vader, die, des jongelings ongemeenen luſt ziende, geen geringe vordering aan zynen geeſt verſchafte, hem de Latynſche en Griexe talen zoo verre kundigh maakte, dat hy de Akademiſche leſſen bywonen konde, waar door, en zyn Vaders verdere onderwyzingen hy eerlange bequaam tot den predikdienſt verklaart, en dus in den jare 1655 door de gemeente van Bambrug tot haren kerkenleeraar beroepen, en den twee en twintighſten van Lentemaant O. S. aldaar ingezegent wiert; welken dienſt hy vervolgens met goede ſtichtinge waargenomen heeft tot den negen en twintighſten van Slachtmaant 1702 toe, wanneer hy in den ouderdom van negen en zeſtigh jaren en elf maanden, het verderfelyke voor het onverderfelyke verwiſſelde.

François, het onderwerp van ons ſchryven, nogh geen tien jaren op zyn Vaders overlyden bereikt hebbende, wert van zyne moeder ter latynſche ſchole gezonden, ontfangende op byzondere uren ook onderrechtinge van zynen broeder, zodat hy zeer goede hope gaf, wegens zyne ſnedigheit en yver, van brave vordering. Maar het ſchynt, dat de Hemel het anders met hem geſchikt hadde. Immers zyns Broeders beroep naar Bambrug, en de geſteltheit van's moeders weduwelyken ſtaat, bragten hem van de ſtudien af, en by het leren van den boekhandel. Met groote onderwerpinge, en wakkerheit, die tot den einde toe hem bygebleven is, volgde hy dit beroep, en toonde alomme een byzondere vlyt, nevens eene nauwe oplettenheit, waar door, en zynen vrindelyken ommegang, hy een iegelyks genegenheit tot zich trok; voornamentlyk is zyn geluk geklommen in het ongelukkige jaar 1672, wanneer twee koningen en twee bisſchoppen den vryen Nederlandſchen Staat, onder opgeraapte voorwendſelen van beledigt te zyn, te gelyk dreigden, en overylden, als een door dyken en dammen heengebroken Oçeaan, en de Franſche krygsbenden te Utrecht ingelegert wierden. Toen was het, dat ten zynen meeſters huize en winkel dagelyks enigen der voornaamſte Franſche krygshoofden, mannen van letteren en geleerde lieden, verkerende, en zyne meeſter derzelver ſprake, noch zy de nederduitſche verſtaande, hy door 't behulp zyner geringe kenniſſe

niſſe van de latynſche tale, en dien dagelykſchen omgang, de franſche zoo verre leerde, dat hy eerlange aan beiden voor tolk verſtrekte, en vervolgens de eigenſchap en kraght der franſche ſprake zoo wel begreep, dat hy kort na het vertrek des vyands uit zyne geboorteſtat en 't landſchap Utrecht, enige franſche boeken verduitſchte, waar omtrent hy eene zoo fraie verkiezinge deet, dat men hem een goet oordeel, en een goet verſtant toeſchreef, wyl te konnen verkiezen, en dat wel, twee voordelen zyn, die het goede oordeel heeft. Deze onderneming hem wel gelukt zynde, vong hy in het jaar 1675 zelfs den boekhandel aan, en trad den 20 van Slachtmaant des zelven jaars in den echt met Machtelt Pos, uit eerlyke en welgeſtelde ouders te Utrecht geboren, by de welke hy vervolgens zes zonen en vier dochteren gewonnen heeft, namentlyk I Regnerus, jong geſtorven. II Samuel, die niet alleen de latynſche ſcholen te Amſterdam met lof doorgegaan, maar ook, de gronden der Godgeleertheit onder den hoogleeraar Gerbrand van Leeuwen gelegt hebbende, onder het opzicht zyns Vaders, doch op eigen naam, den boekhandel omtrent één jaar lang gedreven heeft, wanneer hy den dertienden van Oogſtmaant des jaars 1708 in den ouderdom van twintigh jaren en negen maanden overleed. III Jakob, den negentienden van Wynmaant in den jare 1719 te Leeuwaarden geſtorven, hebbende op drie maanden na zyn dartigſte jaar bereikt, en door de gunſt der Edele mogende Heren Staten van Vrieſlant het amt van derzelver Landſchapsdrukker van zyn Vader op hem overgedragen gezien. IV. François, thans door's Hemels goetheit nogh in leven, wert al vroeg door gemelde Staten tot drukker hunner Akademie te Franeker aangeſtelt, en na het doorlopen der latynſche ſcholen te Amſterdam, verder naar Franeker gezonden, om zich aldaar in talen en wetenſchappen, die een boekverkoper te ſtade konnen komen, te oeffenen, maar door eene byzondere ſchikking des Allerhoogſten kreeg hy zulk een ongemeene zucht tot de Godgeleertheit en het Predikamt, op het ſpoor van grootvader en oom, hier voren vermeld, dat zyne godvruchtige ouderen zynen billyken luſt toegeven moſten, welke ook vervolgens niet weinigh tot eene ſpoedige voortzettinge en volvoeringe zyner Theologiſche ſtudien aangroeide en hielp, zodat hy tot het leeraarsamt overbequaam gekeurt, datelyk van de Akademie tot predikant naar de bloeiende gemeente van Holwert, een ſchoon dorp van de Grietenye Dongeradeel weſtzyde der Paſens in Ooſtergo, 't eerſte quartier van Vrieſlant, beroepen, en aldaar beveſtigt wert den 20 Julius des jaars 1716, die kerke tot heden toe met goede vrucht bedienende. V. Reinier overleed, gelyk zyne broeder Regnerus, wanneer hy nogh nauwelyks vyf jaren bereikt hadde. VI Henrik, de jongſte der zonen, was van zynen vader geſchikt tot de ſtudie der medicynen, dies hy, na de lage ſcholen doorgegaan te hebben, naar de Vrieſche hoge ſchole vertrok, maar nauwelyks aldaar een half jaar geweeſt zynde, wegens het afſterven van zynen broeder Jakob, te rug ontboden wert, om zynen vader in den boekhandel by te ſtaan. Hierop begunſtigden de heren Staten van Vrieſlant hem niet alleen met hun's Lands Drukkerſchap, door zynen broeder François gewilligh afgeſtaan, maar ook met het drukkersamt der hoge ſchole, door zyn broeder Jakobs overlyden opengevallen, bedienende alsnogh dezelve amten tot ieders vollen genoegen en zynen lof. Wat de vier dochters van onzen wakkeren ſchryver belangt, zy zyn genoemt geworden I Maria, jong overleden. II Maria, althans in leven, woont by haren broeder François te Holwert. III Sophia, in den ouderdom van vier jaren geſtorven. IV Sophia Wynanda, die den 29 van Slachtmaant des jaars 1722 met Jakob Pierzon, kerkenleeraar te Arum in de Grietenye van Wonferadeel in Weſtergo, Vrieſlants twede quartier, in den echt getreden is.

Maar laaten we ons tot onzen ſchranderen ſchryver keeren, en verder zyne bedryven in zyne geboorteſtadt Utrecht verder beſchouwen. Had hy in zyne leerjaren een byzondere aandacht, nevens een onvermoeiden luſt getoont, om buiten zyn dagelyx werk in de franſche tale, kenniſſe van boeken en handeling bedreven te werden, veel ſterker wiert hy daar toe, en om verdere wetenſchappen te doorgronden, aangezet, toen hy eigen boekhandel begonnen, en den omſlagh eens huisgezins op zynen hals geladen had. Nu zocht hy niet alleen naar rechtmatige voordelen, maar ook met oordeel, door het naarſtigh lezen van allerhande nutte boeken, naar het pat om zich een wegh te banen tot het verkrygen van de nodige geleertheit. Zyne brandende begeerte tot de wetenſchap noch zyne naarſtigheit bleven ook onbeloont. Hy zagh zich eerlange met het bezoek van de meeſte geleerde lieden van Nederlant en zelfs van buitenlandſche geweſten vereert, waar onder de Profeſſor Grevius inzonderheit uitmuntte, verwondert over onzen Halma's onvermoeiden arbeit, en den ſierelyken druk zyner boeken, waar aan de geleerde werrelt altoos verplicht zal blyven. Hoe zeer hy by dien beroemden man gezien was, blykt uit een groten bondel van brieven, tuſſchen hen beiden gewiſſelt, en 't laten drukken van zyne Theſaurus Antiquitatum Romanarum, in twaalf ſlukken op bladsgrootte, in 't jaar 1694 by hem en Pieter vander Aa loffelyk begonnen, en 1699 heerlyk volvoert. Dus ſteeg hy al op een hoger trap van vermogen en vernaamtheit, trekkende dagelyks de algemeene goetwilligheit der hoogſte ſtantsperzonen van zyn vaderlant tot zich door zynen kunſtyver en vrolyken aart, de zeilſteen der harten, wanneer die niet buiten het ſpoor loopt. Dus wert hy met het Akademiedrukkersamt te Utrecht bekleed, dat, hoe groten laſt en beſlommering't ook by brengen mogt, hem echter niet belette van, behalven andere fraje wetenſchappen, ſomwylen ook de dichtkonſt te oeffenen: Dus leefde hy in aanzien

zien en goeden bloei binnen Utrecht tot het jaar 1699 toe, wanneer hy, menende zynen boekhandel met meerder voordeel en kragtiger te Amſterdam te zullen konnen voortzetten, zyne geboorteſtadt verliet, ter eerſtgenoemde plaatze zynen boekwinkel oprechtte, en met een nieuwen yver zynen handel loffelyk voortzette. Geen minder bezoek genoot hy hier, en dat binnen zeer korten tydt, van geletterde lieden niet min, als van aanzienelyke mannen van den eerſten rang, en beſtierders der grootſte koopſtadt der bekende werrelt, waar onder hem inzonderheit met zyne onwaardeerbare vrintſchap begunſtigde de welgebore heer Ferdinant van Collen, toenmaals Schepen en Raat, en naderhant Hooftofficier te Amſterdam, mitsgaders heere van Gunterſtein en Tienhoven, edel van afkomſt, maar nogh edeler door verdienſtelyke hoedanigheden, en door onzen Halmâs neef, den Boekhandelaar Johannes Ooſterwyk, uyt een langgeſtaafde kenniſſe van zyn Edelheits verdienſten, en de liefde der gehele Amſterdamſche burgery nogh onlangs dusdanigh begroet.

Beroemde en wakkre Ferdinant!
Die aan het ſcheepryk Y
De kroon van liefde en achting ſpant
In 't hart der Burgery,
Uw roem is de eeuwigheit gewyd,
(Roept elk) uw deugt ten loon,
En dat ge een dierbre peerel zyt
Aan Amſtels wapenkroon.
Den vrygevochten Batavier
Wiert reets veel heil voorſpelt,
Toen ge in uw jeugt de leeusbanier
Op zee volgde, en in 't velt,
En leerde op Wilhems veltblaſoen
Krygskunde en dapperheit,
En op heldt Ruiters zeeklaroen
Verwinnen met beleit.
Wat blonk uw wys beſtier en moet,
Toen ge, als Gezant te velt,
Beſchutte Neêrlants tuin en hoet
Voor 't opgepreſt gewelt!
Nooit hebt ge, als ge in de vierſchaar zat,
Gebogen recht of wet,
Of in den Raat van de Amſtelſtat
Gewiſſe of trouw beſmet.
Zelfs toen 's lands Graaflykheit u 't zwaart
Vertroude, als Opperſchout,
Was ryk en arm u even waart.
Gy gaaft nooit gunſt voor gout;
En nu gy ten beſchermheer ſtrekt
Van 't ouderloze krooſt,
En 't met uw zorg, als vleug'len, dekt,
Zoekt elk by u zyn trooſt
Dit tuigt het Y: dit blaaſt de faam
Alom, o Ferdinant!
De waarheit ſnyt van Collens naam
In eeuwigh diämant.
Dat 's burgers wenſch gezegent wiert,
Men zagh, ſtaatkundigh heer!
Als Burgermeeſter u geviert
In Amſterdam, wiens eer
Gy in den Kryg, in Stadt, en Raat
Zoo loff'lyk hebt betracht.
Dat altoos bloeije in Kerk en Staat
Uw naam en nageſlagt.

Te dezer ſtede wiert onzen hiſtorikundigen Halma zyne, nogh tegenwoordigh in leven zynde, jongſte zone Henrik geboren; hier ſprak hy voornamentlyk met de doden, verkeerde met de levendigen, en onderhiel zich zelven, hy gaf zich namentlyk te eenemaal over aan de boeken, at die op, als het voedſel van de ziel, en de welluſt van den geeſt: dit was zyne verluſtiging na alle zyne bezigheden, wyl hem overbewuſt was, dat men te meerder menſch is naar mate dat men meer weet. Hier begaf hy zich eindelyk tot die groote moeder des levens, de loffelyke hiſtorie, en inzonderheit de Nederlandſche, die op dit Tooneel, by hem in den jare 1703 begonnen, en by zyne doot voltooit tot in den letter W, heerlyk, doch zedigh, en zonder enigh optooiſel, en door my naar myne geringe kenniſſe vervolgt, te voorſchyn komt, niet alleen tot verheuginge, maar te gelyk tot onderrechtinge van rechtſchape Nederlanders, die hier den opgang, voortgang, opbouw, voltojing, beſtier, en wederwaardigheden van dit doorluchtigh en alom beroemd Gemeenebeſt, nevens deszelfs byzondere delen en leden op eene korte en klare wyze leren konnen, nevens deszelfs roemruchtige en wyze handelingen in vrede en oorlogh: Maar hoe veele uren hy ook beſteden mogt tot deze nutte uitſpanningen, hy beſteedde echter nogh al eenigen tydt, wanneer het hem eenigzints gebeuren mogt, aan de Poëzy, en wandelde met het alleruiterſte vermaak door derzelver aanlokkelyke hoven, en voedde zich met die, meer dan aardſche, lekkernye. Geeſtelyke voorwerpen hielden zynen geeſt voornamentlyk bezigh, en opgetogen; blyken zyn zyne heilige bybelſtoffen en gezangen, meeſt door het aanraden van de heren Vollenhoven, Monen, Rotgans, en den groten taalkundigen dichter, den here David van Hoogſtraten, myn hoogverlichten en geëerden meeſter, die altoos als tintelende ſtarren aan den Helikonſchen hemel, ſchynen zullen, in het licht gekomen. Hoe hy tot die hemelſche lekkerny der uitgelezenſte verſtanden, nevens de beſchavende letteren taalkunde, de zedekunſt gevoegt heeft, nevens een keurigh onderzoek der heilige bladen, weten allen, die hem gekent hebben. Terwyl hy dus zynen buitentydt te Amſterdam beſteedde, wert hy in het jaar 1710 door de Edele en Mogende heren Staten van Vrieſlant, niet zonder vorſtelyke aanpryzinge, tot hunnen landſchaps drukker verheven. Deze bediening door hem blymoedigh en dankelyk aangenomen zynde, vertrekt hy naar Leeuwaarden, die vermakelyke vergaderplaatze der Vrieſche Staten, en woninge der beroemde Erfſtadhouders des gemelden landſchaps. Naulyks had hy zich alhier geveſtigt, of hy vervolgde zyne boekoefeningen, als zyn hoogſte vermaak en welluſt, gevende van tydt tot tydt zoo wel de eige vruchten van zynen rypen geeſt, als die van de ſchranderſte vernuften der oude en lopende eeuwe van zyne

nette drukparse in 't licht tot merkelyken aanwas van zynen roem en een ieders verwondering over zyne naarstigheit, die naulyx te beschryven is. Zyne menigvuldige uitgegeve boeken dragen daar de beste merktekenen van voor den dagh Godgeleertheit, Zede-Dicht- en Nederlandsche en Fransche Taalkunde maakten hem alomme aangenaam en berucht. Hy oeffende zich gestadigh en met vrucht in de boeken der wyzen; hy kende de eene en de andere werreltbeschryvinge, en bekroonde alle zyne leeroeffeningen door een langdurigh en naukeurigh lezen van de Heilige Schrift, het allernutste en behagelykste voorwerp voor lieden, die een goet oordeel hebben.

Wat zyn lyfs gestalte betreft, die was kort, zonder misstant. Hy was vet van lichaam, vrolyk van wezen, en blont van gedaante, een vyant van alle geveinstheit, gemeenzaam en beleeft in zynen omgang; naarstigh en oplettende in zyn beroep, en genoot genoegzaam zyn gehelen leven door een gewenschte gezontheit, tot in Louwmaant des jaars 1722 toe, wanneer hy, eenige weinige dagen over verkoutheit en pyn in de zyde geklaagt hebbende, den elfden van dien maant het bedde hiel wegens een geöpenbaarde binnekoorts, die na eene bedlegering van twee dagen het pit zyns levens verteerde, en hem zynen geest zeer stil in de handen zyns Heilants deet overgeven met een waarachtigh betrouwen op deszelfs verdiensten, en Gods onuitputbare genade, tot troost van zyne bedroefde huisvrouwe, die hem, na eene ziekte van negen weken den dartienden van Wiedemaant des jaars 1724 in het graf gevolgt is, en van zyne teergeliefde kinderen, die hem niet dan met de alleruiterste droefheit tien dagen na zyn overlyden in de Galileesche kerk te Leeuwaarden ter aarde bestelt hebben, door vrinden en vremden in lykgedichten, zynen naame toegewyd, vereeuwigt.

Tweewerf is hy geschildert. De eerste zyner af beeldingen berust nogh onder zyne kinderen, en is zeer wel getroffen door den weergalozen pourtretschilder A Boonen; zodat men te rade is geworden naar deze schildery eene fraie print door den kunstryken F. Ottens te laten maken, om die voor dit zyn laatste werk te plaatzen. De andere af beelding is later ontworpen door den onvermoeiden kunstoeffenenden liefhebber, den heere A. van Halen, en in zyn Panpoeticon onder de Nederlandsche dichters geplaatst: ook heeft het dien schranderen geest gelust onzen afgestorven Halma in een zwarte konstprent af te schetzen, berustende, door zyne verplichtende vrintschap, onder my eene der twee proefdrukken van die prent, verselt met dit byschrift.

Kunstliefde wrocht aldus des schrandren Halmâs beelt,
Waar by nimf Clio legt Apollôs lier ter neder
Den dichter ten geschenk, ten prys van zyne veder,
En Kerk- en Zede-zang, uit Godsvrucht voortgeteelt.

Beter konnen hem echter zyne schriften af beelden, en tegens den roest des tyts bestant en duurzaam doen blyven, voerende de voornaamste, en die tot nogh toe tot myne kennisse gekomen zyn, dusdanigen opschrift:

Dictionaire Francois & Flamand. in 4. 1708 en 1717.
—— —— *Flamand & Francois.* in 4. 1710 en 1717.
Heilige Feestgezangen. in 4, voor de eerstemaal uitgekomen 1708, en herdrukt 1718.
Geographisch Woordeboek der H Schrift en Josephus. in 4. Leeuwaard. 1717.
Bybelsche Mengelzangen. in 4. 1718.
Davids Psalmen 1707 en naderhant met dubbel muzyk. 2 deelen in 4. 1717.
Gereformeert Gezangboek over de voornaamste gevallen en waarheden van 't Christendom. in 8 en 12. 1712.
Heidelbergsche Catechismus met toepassende gezangen op elke zondagsche verhandeling. 1716.
Hollant aan de voeten des konings, uit het fransch vertaalt en met tegenzangen verrykt. in 8. 1707.
Het Kasteel van Aigermont in de heerlikheit Nederkan nevens de stadt Maastricht, in heldendicht afgeschetst in 4. Leeuw. 1715.
En nu dit *Tooneel der Vereenigde Nederlanden en onderhorige Landschappen.* in 2 deelen. in folio. te Leeuwaard. 1725.

Voegt hier by zyne menighvuldige fraie mengeldichten en vertalingen van Godgeleerde en historische boeken, namentlyk *Mozes Amiraldus staat der Gelovigen na hunne doot. De Catholyke leer, uitgelegt door den bisschop van Condom. Het leven van Spinoza door den heer Bayle* met deszelfs aantekeningen, en *Jaquelots kort betoog van de waarheit des Christelyken Godsdiensts,* waar by onze godvruchtige Halma zyne dubbel lezenswaardige *aanmerkingen op het levensvervolg van Philopater* gevoegt heeft.

Nog heeft hy verduitscht uitgegeven *B: Pictets Christelyke Zedekunst.* in 4. 2 deelen. De *Staatkunde van Vrankryk*, ook heeft hy in het *Lexicon Latino-Belgicum* van den heere Pitiscus, in 4. gedrukt in 't jaar 1704, de Duitsche text geschreven, en J. Lamigue vertaalde *levensbeschryvinge van Johan Willem Friso*, prince van Oranje en Nassau, met verscheide aanmerkenswaardige by voegselen vermeerdert. Voorts de *Goden en Godsdienst der Heidenen van Gautruche, l'histoire Romaine*, Nevens menigvuldige andere verhandelingen ten dienste zyner landsgenoten vertaalt, blinkende alomme daar in uit een vruchtbare geest, doorgrondend oordeel, en scherpzinnigh gevoelen, drie zaken, die de nakomelingen François Halma zullen doen aanmerken als een pryzenswaardigh man, die boven veelen het voordeel genoten heeft van iets wel te begrypen, wel te redekavelen, en een goet verstant te hebben.

De Lezer gelieve in't II Deel pag. 386 *onder aan op de* 2 *kolom te lezen, 't geen de drukker heeft laten uitvallen.*
door het water van den Oceaan plas leggen. Dion verhaalt in den tocht, en de

MARE SVEVICVM.
OCEANVS GERMANICVS.
PRIMVM CLIMA.
SECVNDVM CLIMA.
TERTIVM CLIMA.
QVARTVM CLIMA.
VINDELICIA.
NORICVM
SINVS VENEDICVS.
OSTIA VISTVLAE
OSTIA VIADI
ALBIS fl.
VISVRGIS fl.
VISTVLA fl.
DANVBIVS fl.
RHENVS fl.
Treva
Fabiranum
Lefana
Altera Marionis
Occ. Marionis
Koinoenum
Alisus
Bunitium
Laciburgium
Scurgum
Rugium
Fleum
Siatutanda
Mediolanum
Navalia
Teuderium
Tekelia
Asciburgium
Amasia
Bogadium
Stereontium
Alisum
Budoris
Mattiacum
Novæsium
Artaunum
Tulifurdum
Ascalingium
Tulisurgium
Trophæa Drusi
Mesvium
Astuia
Susudata
Limiosaleum
Virunum
Viritium
Ascaucalis
Luppia
Argelia
Colancorum
Leucaristus
Setidava
Arsonium
Calægia
Stragona
Budorigum
Calisia
Munitium
Feugarum
Lupfurdum
Lugidunum
Nomisterium
Bicurgium
Hegetmatia
Casurgis
Budorgis
Setuia
Carrodunum
Asanca
Parienna
Eburum
Arsicua
Devona
Bergium
Redintovinum
Menosgada
Lvna Sylva
Marobudum
Meliodunum
Strevinta
Melocavus
Gravionarium
Locoritum
Kantiœbis
Setuacatum
Segodunum
Filekia
Singone
Coridorgis
Robodunum
Furgisatis
Anabum
Kelemantia
Bibacum
Brodentia
Rhiusiava
Alkimoennis
Germanico
Servioduro
Petrensibus
Castellum
Bojodurum
Abiluum
Medoslanium
Vsbium
Anduetium
Bomi Flavii
Aquileia
Augusta
Vindelicum
Clarenna
Grinarione
Tarodunum
Mering
Brigobanne
Aris Flaviis
Samulocenis
Juliomagó
Tenedone
Vindonissa
Sarmatici Montes
Cabreta Sylva
Alterum Flumen
Oenus
Claudii Ptolemæi TABVLA
GERMANIAE MAGNAE
Citra Isthmum Cimbricum & Mare Suevicum,
ab Æquatoris distantia vitiosa revocata ad veram;
et in IV. Cancellos, quos Climata vocat, tributa.
Locis singularibus, quo ad ejus fieri potuit, positura decenti, ex certa demonstratione vel probabili conjectura restitutis.
opera
MENSONIS ALTING.
Scala gradus unius.
Millia Passuum.
Inserenda ante titulum, qui incipit M. Alting succincta expositio etc.

Summaria Descriptio
GERMANIÆ INFERIORIS ANTIQVÆ
cis & ultra RHENVM
cum omni GERMANORVM possessione
in
BELGICA INFERIORE.
Recens emendatis vel assertis variorum locorum incognitis aut ignotis positionibus.
Auctore MENSONE ALTINC.

M.P. IX.
Scala gradus unius.

CIMBRORVM PORTIO in qua FOSI qui et SAXONES *Tac. Ptolom.*

MARIS SVEVICI PARS.

ALBIS OSTIVM

VISVRGIS OSTIVM

OSTIVM { AMISII *Ptolom.* AMISIÆ Orientis.

OSTIVM { WIDRIS *Ptolom.* AMISIÆ Occid.

MANARMANIS *Ptol.* OSTIVM et PORTVS

OSTIVM { FLEVVM *Plin.* RHENI Orient. *Ptolom.*

OSTIVM { RHENI Medium *Plin. Ptolom.* RHENI Alias

OSTIVM { MOSÆ et VALIS *Cæs. Plin. Tac.* HELIVM *Plin.* RHENI Occid. *Ptol.*

Abus Ostium seu Amisiæ *Ptolom.* apud *Ptolom.* vulgo Leperenum Ligur.

OSTIVM { SCALDIS *Plin.* MOSÆ *Ptol.*

TABVDE

SCALDIS *Plin.*

Hirschlina M.

Edita Amisia Opp. et Statio

CAVCI MA. CAVCI
CAVCHORVM
IORES. MINORES.

GERMANIA

Cruptoricis o Villa

Lucus Baduhennæ

CHAMAVI.

Trophæa Germanici

Flevo Lacvs.

Navalia

Teuderium Opp.

CHERVSCI.

BRVCTERI

AVSIPII et TENCTERI

AMISIA fl.

AMSIBARII *Ptol.* Cauci *Cæsio*

ANGRIVARII

DVLGIBINI.

Tekelia o

CHASSVARIORVM seu CHATTVARIORVM PAGVS.

TVBANTES

Bentdorp

Teutoburgiensis Saltus

Bentheim

Lippia

Bentfeld

Aliso Castellum *Tac.*

ab Harz montibus Harzfchen vernacule, et Germanis aspiratione Cherzfchen, unde Romanorum Cherusci.

HARZ

BACENIS

SILVA

SALA fl.

Coloma Trajana

Cerelum

Vetera Leg. XXI.

Mediolanum *in Ham*

Blariacum

Asciburgium

Castellum Golo

Sablones *Santbergen*

Catualium

Celduba

Novesium

Mederiacum *am Piel*

Thrudurum

Fereine

Ebvrones et Atuatici Tungrorum *seu quod primi Trinit. Menapiorum*

Pons Mosæ

Juliacum

Duromagus

Burungum

Colonia Agrippina

Tiberiacum

Deuso

Callos *bello expulerunt forsan dicti*

Coriovalhum

Merica

Bonna Leg. I

Marcodurum

Colbiacum

Belgica

Rigomagus

Sigodunum

Marco-magus

Icoriogum

Castellum

Noviomagus

Mattium *Alt Wetter*

Ausana

Confluentes

Ambiatinum Vicus

Bontobrix

Vbiorum sedibus auctu.

Beda

Andethannalis

Augusta Treverorum

Nivomagus

Ridorgulum

Tabernæ

Dumnus

Pons Navæ

Belginum

Bingium

Castellum Trajanum

Magontiacum

Orolaunum

Epoissus

Sarranusca

Ricciacum

Boncnica

Bormotomagus

Virodunum

Divodurum Mediomatricorum

Hercyniæ Silvæ extrema

Gallorum *extremi*

MORINI

ad quos etiam Germani *immigrarunt.*

Hi tempore Cæsaris agros qui postea Gugernorum facti quique inter Rhenum et Salam sunt etiam possederunt.

BELGICÆ RHENANA

Castellum Cattorum

CATTORVM PAGVS BATTORVM

qui ab Vahalim Batavi *dicti.*

Castellum Menariacum Cortoriacum Viroviacum Merviacum Tarvanna Tornacum

NERVII

ATREBATES.

SECUNDÆ *seu* INFERIORIS GERMANIÆ

Origiacum Pons Scaldis Nemetacum Atrebatum Vergoriacum Bagacum Nerviorum Bermoriacum Cama Chientel Saribus *et ipsæ* Teucera

AMBIANI.

Samarobriga Ambianorum

Duronum

Augusta Veromanduor.

BELLOVACI

Setucis *quorum regio*

VEROMANDVI.

BELGIVM.

Rodium

Verbinum

Nemetocenna *quæ ab hybernatione Cæsaris Cæsaromagus postea dicta videtur*

Noviodunum

Conta Agrinnum

Catusiacum

RISPARS seu PRIMA

SVESSONES.

Lugdunum Cloatum

Nimitiacum

Lungum

Augusta Suessonum

RHEMORVM PARS.

Noviomagus ad Auxentiam

Durocortorum Remorum

Quæ est sub DVCE REMORVM.

Germani.

INFERIOR

Mattiaci

Vbiorum sedibus auctu.

in Formam pene Stipendiariæ Provinciæ redacta *Velleij.*

PAGI INFERIORIS

Visvrgis fl.

Mosa fl.

Moenus fl. *Tac.*

Moelo

Alemannis

Rhenus

ita dicti fuere uno nomine Germani ulteriores omnes hinc Suevicum Mare, in Danubium ex Pyrenæis montibus fluentem inter Rhenum et Hadrianum Tacit. et Edit.

DESCRIPTIO veteris AGRI BATAVI et FRISII,

omnisque regionis quæ hodie est in dicione VII. FOEDERATORVM cis et ultra RHENVM.

Auctore MENSONE ALTINGIO.

Dodrans gradus *seu* M. P. XLV.

OCEANVS GERMANICVS

OCEANVS BRITANNICVS

OCEANVS

BRITANNIA

Ostium { Rheni Med. *Plin. Ptol.* / Rheni Alius.

Ostium { Mosæ & Valis *Cæs. Plin. Tac.* / Helivm *Plin.* / Rheni Occident. *Ptolem.*

Ostium { Fleum Rheni Or. *Ptol.* / Rheni *Plin. Ptol.*

Manarmanis *Ptol.* Ostium *Plin. Ptol.*

Ostium { Amisiæ Occid. / Wider *Ptolem.*

Amasii Orient. Ostium *Ptol.*

BVRCHANA

CAVCHI.

Edita

Flevum Cast.

Amisia Opidum & Stano

Fons Aquæ dulcis noxiæ.

Amisius fl.

De Lidde fl.

Cruptorigis Villa

Mediolanium

FRISII.

Lucus Baduhennæ

Padesloo

Ysselham

Blankcham

Equitum Cohortibus

Cluna

XL. Cohortibus

CHAMAVI.

Teuderium

De Hase fl.

MARSACI ATHONES.

FLEVO INSULA

FLEVO LACVS.

Navalia

Fossa Drusiana

Fossatum

Longus Pontes

AMSIBARII hinc à Caucis expulsi.

Tekelia

Amisia

BRVCTERI qui et Ansibarii hic post Bructerorum cædem.

RIMINO

CHAMARES.

Lichtvoorde

Brevoorde

Bentcamp

Lankvoorde

MARSACORVM AGRI.

Iter

Pontes

Fossatum

Lugdunum

Nigrum Pullum

Fletio

Trajectus

Iter Pedonis

BATAVI.

ALVEVS RHENI per GALLIAM.

RHENVS

VAHALIS fl.

Flenum

Caspingium

NABALIA

Caltra Herculis

Arenacum

Asciburgium

Novionagus

Batavodurum Op.

Colonia Trajana

GVGERNI

Crelling seu Cenebum

MOSA fl.

hic post Bructerorum cædem.

BRVCTERI MAIORES.

SALA fl.

Aa fl.

Veera

Mediolanum in Ham.

LVPPIA fl.

Asciburgium

Colo

Gelduba

Sablones Santhoven

Mederiacum am Peel

Novesium

Duromagus

Burungum

VBII seu AGRIPPINENSES.

Juliacum

Colonia Agrippina

Deuso

Tiberiacum

SIGAMBRORVM quondam sedibus

VSIPII et TENCTERI

Ostium { Mosæ & Valis *Cæs. Plin. Tac.* / Helivm *Plin.* / Rheni Occident. *Ptolem.*

Multa capita per quæ et Rhenus effluit *Cæs.*

Ostium { Scaldis *Mosæ Ptolem. Plin.*

Scaldis *Plin.*

Aæ Ostium *seu* Amvdæ *per quod* Tabvda *apud Ptol. indigo et purpuram legitur.*

CANINEFATES.

Schalenna Sacellum

CANDRI

Extra Scaldim ex Cattis ducti in pœne non terram trans Cæs. Lumen.

Meericks plas

i. e. Palus *ex qua* Menapiorum *amnis de Meerik*

MENAPII

a Ptolomæo et Sidonio TVNGRIS accensiti

TVNGRI

SIGAMBRI trans Rhenum quondam

Blariacum

Castellum

Catualbum

Feresne

Theutburum

SVNICI ex Cattis transducti.

Coriovallum.

EBVRONES qui Atuaca Tungrorum

Pons Mosæ

TVNGRORVM PORTIO.

Perviciacum

Grec fl.

MORINI.

Castellum

Cortoriacum

Menariacum

Viroviacum

Merviacum

Leye fl.

Tarvanna

Tornacum

ATREBATES.

NERVII.

TABVDA *Ptolem.*

I. Deel. fol. I
De ZEEVEN NEEDERLANDEN
HOLLAND
GELDERLAND
LANDS WAPEN
NEEDERLANDS
UTRECHT
ZEELAND
FRIESLAND
OVER IJSEL
GRONING en OMMELAND
DE NOORD ZEE
DE ZUIDER ZEE
OOST-FRIES-LAND
Emden
GRONINGER LAND
FRIESLAND
DRENTE
OVER IJSSEL
MUNSTERLAND
ZUTPHEN
VELUWE
DE GELDER
UTRECHT
HOLLAND
BRABANT
VLAANDEREN
ZEELAND
WALCHEREN
ZUYD BEVELAND
SCHOUWEN
DUYVELANT
CADSAND
Texel
Vlieland
Der Schelling
Ameland
Amsterdam
Haarlem
Leyden
Delft
Rotterdam
Gouda
Dordrecht
Utrecht
Amersfoort
Arnhem
Nimmegen
Deventer
Zwol
Campen
Harderwyk
Groningen
Leeuwarden
Franeker
Harlingen
Staveren
Enchuisen
Hoorn
Alkmaar
Medenblik
Breda
Bergen op Zoom
Middelburg
Vlissingen
Antwerpen
Sluys
Brugge
Hertogen Bosch
Heusden
Venlo
Gelder
Wesel
Emmerik
Zutphen
Bies Bosch
Generale Duytse Mylen 15 in een Graed

ALGEMEEN
HISTORISCH, STAATKUNDIG, EN PLAATSWYZEND
WOORDENBOEK,
WAAR IN D' AALOUDE, D' OPVOLGENDE,
EN HEDENDAAGSE STAAT
DER
VEREENIGDE NEDERLANDEN,
EN
ONDERHOORIGE LANDTSCHAPPEN,
NAAR D' ORDER VAN 'T A.B.C.
ONTVOUWEN EN OPGEHELDERT WORDT.

t. Hubraken Inv. W. Jongman sculp.

AA, of AHA, een woordt dat, in d'oude Duitſche Taal, betekende een Rivier, Riviertje, Vloedt, Stroom, Beek, of Water. Dus heeftmen in Duitſchlandt onder meer andere, de SCHWARTZ AA, of AHA, zoo veel als *'t Zwarte Water*. Onder 't Vorſtendom *Saxen Gotha* behoort de Heerlykheit *Thonna* of *Tonna*; eigentlyk in oude brieven *Donn-Aha*; dus genoemt naar d'*Aha*, 't water, of de beek, die veel *Thonn* (*Donn*) dat is, *Leem* of *Kley* met zich voert; en derhalven geheten *Thonn-Aha*, zoo veel als *Kley-beek*, of *Leem-water*.

Tentzelii Monat. &c. tom. 13. p. 633.

AA, of AHA, een Riviertje, ontſpringende in 't Zuydweſter gedeelte van 't Biſdom *Munſter*, omtrent twee Duitſche mylen ten Zuidweſten der Stadt *Coesvelt*: loopt door 't Steedjen en 't gebiedt van *Ahuis*, *Boekholt*, en 't Graaffchap *Zutphen*, vervolgens tuſſchen 't Steedtjen *Anholt* en *Burgh* in den *Ouden Yſſel*, die dicht by de Stadt *Doesburg* in den Yſſel valt.

Alting Belg. infer. Tom. 1. pag. 3.

AA, of AHA, een Rivier omtrent Groningen, aan wiens rechter oever de Stadt gebouwt is. Zy begint haaren loop in 't Opper-Drenth; een weinig boven het dorp *Weſtrop*, in eenen zandigen grondt, en loopt van haren oorſprong met eenen krommen ſtroom Noordt-noordtweſt na de Stadt toe, ter lengte van omtrent acht uren: en vereenigde zich eertydts een uur hier van daan met de *Hunſingis*, doch nu binnen de veſten zelfs: met welke ſtroom zy met wonderlyke bogten, door de *Marnamaner*, of *Marnenſer* haven, die hedendaags de *Lauwerzee* genaamt wordt, in de Noortzee loopt.

J. de Raey Diction. Geogr. pag. 1.

AA, ook wel de KALTE AA, of AHA ('t Koude water) een kleyn riviertje, dat in 't Weſterdeel van 't Biſdom *Munſter* ontſpringt, ontrent drie uuren ten Noordweſten van de Stadt *Coesvelt:* loopt door 't Steedtjen en gebiedt van *Ahuis*, vervolgens door 't Landtſchap *Twent* voorby 't Steedtjen Goor: valt korts daar na in het Riviertje de *Regge*: dan voort Noord, en Noordweſt afſchietende, door 't Droſtampt *Zalland*, niet verre van 't Steedtjen *Ommen*, in 't Riviertje de *Vecht*.

Idem ibid p. 1.

AA, een klein riviertje in *Nederlandt*, in de *Provintie* van *Over-Yſſel*, ſchiet door de Stadt *Swol* heene: ontfangt, een uur weegs van daar, 't Riviertje de *Vecht*, loopt voorby *Haſſelt*, en neemt, een weinig verder, den naam van 't *Zwarte Water* aan, dat vervolgens voorby 't ſteedtjen *Zwarte Sluis* zich in de *Zuiderzee* ontlaſt.

Puteam. de fluv. Germ. pag. 52.

Idem ibid p. 1. & p. 51.

AA, anders gezegt de STEENWYKER AA, is deſgelyks een klein Riviertje in Nederlandt, ontſtaande in 't Weſter gedeelte van 't Landtſchap *Drenth*; loopt door 't Noordweſter deel der Provintie *Over-Yſſel*, voorby *Steenwyk*, en haaſt daar na, door 't Steedtjen *Blokzyl*, in de Zuyder zee; word ook de BLOKZYLER AA geheten.

Idem pag. 2. Mor. Diction. Hiſt. f. 1. Aitzema zaken van Staat en Oorlog 1 deel fol. 324. Leven en Bedryf van Willem en Maurits 2 D. fol. 76. Haſſelt Hiſt. Brabant p. 111.

AA, een riviertje in Nederlandt, 't welk zich by de Stadt *Breda*, eigentlyk BREED' AA, vereenigt met het riviertje de *Marck* of *Merke*; en, hier door wyder geworden, den naam van BREEDE AA gekregen, en ook dien aan de voornoemde Stadt medegedeelt heeft. Dus eene bequame Rivier geworden, wordt ze met Schepen tot *Ginneken* toe bevaaren: Boven, naar *Hoogſtraten*, wordt ze de *Aa* geheten; beneden, en in de Stadt *Breda*, de *Merke*. Wegens deze vereeniging der twee wateren by *Breda*, wordenze beide van zommigen met een koppelwoordt *Merk-Aa* genoemt. Toen de Spaanſchen, onder den Marquis *Ambroſius Spinola*, de Stadt *Breda* in de jaren 1624 en 1625. zeer ſtreng hadden belegert, heeftmen, door laſt van Prins *Maurits van Oranje*, op Kersdag des jaars 1624. de *Mercke* beginnen op te ſtoppen, door 't leggen van eenen Dyk, tien roeden boven de haven van *Zevenbergen*, en den hoogen Dyk aldaar, aan de Brabandtſche zyde, verzeekert door twee Schanſſen: niet zonder groote moeite en ongemeene koſten wierdt dit werk op *Lams-gat* aangelegt, om, door de opſtoppinge van 't water, het Spaanſch Leger tot opbreeken te dwingen, of te doen verdrinken. Dit ſcheen te ligter uit te voeren, omdat, wanneer de Dyk zou voltooit zyn, de Kom, door Verlaaten en Sluyzen, by Spring- en andere hooge Vloeden, kon vermeerdert worden. Doch als dezen arbeidt byna voltrokken was, en de gehoopte uytwerking verwacht wierdt, quam'er eene geweldige aanperſſing van water, zoodat den 23 February, in 't jaar 1626. meer dan twee roeden uyt den Dyk wechſpoelden, en eene aanmerkelyke diepte maakte. Men poogde wel 't vernielde werk weêr te herſtellen, maar de gedurige aanhoudende en ſtevige ſtormwinden, nevens de kracht van 't water, van den windt aangezet, veroorzaakten zoo veele verhinderingen, datmen eindelyk dezen arbeidt moſt ſtaaken, en 't water den ouden loop laten: waar op volgde dat *Breda* in handen der Spaanſchen viel; zie ook op 't woordt BREDA.

Waſſenaar Hiſtor. verhaal. 8 deel p. 117.

Idem ibid pag. 152. Aitzem. ibid fol. 396.

AA, of AADE, eene Rivier, een Dorp, en een Adelyk Huis, in 't *Sticht Utrecht:* zie de volgende twee poſten.

AA, of AADE, ook wel *Ter Aa*, of *Ter Aade*, een Dorp aan de Weſtzyde van de rivier de *Vecht*, in 't *Sticht Utrecht*, aan een water genaamt *de Aa* of *Aade*, omtrent drie uuren gaans van de *Stadt Utrecht*; niet verre van, en byna tegen over *Niewer-Sluis* en 't Dorp *Brenkelen*; heeft Kerk en Predikant ſtaande onder *'t Utrechtſche Claſſis*.

Corteen Stichts Kronyk. je.

AA, of AADE (*'t Huis ter*) eene zeer oude Heerlykheit, Slot, of Adelyk huis, al ten tyde van Keizer *Otto den I.* bygenaamt den Grooten, in 't jaar 953, bekent: gelegen in 't *Sticht Utrecht*, by of in 't bovengenoemde Dorp *ter Aa*. Voortydts ſtont het Slot of 't Huis *ter Aade*

Petr à Dudenb. de Feſt. Germ in Balder. Cortgeen Stichts Kronyk Oude aanteek. en briev. op eene andere plaats, echter niet verre van het tegenwoordige: daar noch heden blyken van gezien worden. 't Behoorde, gelyk ook *Loenen*, ten tyde der Regeeringe van hooggemelden *Otto Magnus*, aan Graaf Otto: Maar vermidts *Hy* zich aan zyne Keizerlyke Majeſteit vergreep, wierden alle zyne goederen verbeurt verklaart, en *Loenen* aan Biſſchop Balderik van Utrecht geſchonken. In de Oude brieven en Aantekeningen vinden wy dikmaals, lang voor 't jaar 1070, gewag van 't ſlot of 't huis *ter Aa*, (ook geſpelt op de *Aba*.) Op den gemeenen Dagvaart der Heeren *Staten 's Landts van Utrecht* wierdt, op den 27 October 1536. dit Huis *ter Aa* verklaart te behooren onder de vrye Ridderſchaps Hofſteden.

De Racy Diction. pag 2. Guicciard. f 15. 105. Oudenh. Beſch. 2. deel pag. 104. Idem Gendth. 2 deel pag. 9. 1 deel pag. 14. AA, of AADE, een Riviertje in Nederlandt, afzonderlyk in *Brabandt*, ontſtaande uit het Moeras de *Peel* by de grenzen van *Gelderlandt* en 't Graafſchap *Hoorn*; loopt door *Helmont* en *'s Hertogenboſch*, zich daar vereenigende met den *Dommel* en de *Dieſe*, (*Guicciardyn* ſtelt DEESE; Oudenhoven DYSE:) ſchiet eindelyk, na omtrent twee uuren gaans verder, langs de veſting *Crevecœur*, in den Maasſtroom. Beide de *AA* en de *Dommel* loopen door de Stadt *'s Hertogenboſch*; De *Dommel* met vier, de *AA* met twee armen, en komen eindelyk in de Stadts Haven uit. De *Dommel* is de ſterkſte waterſtroom in de ganſche *Meyery van den Boſch*; daar naaſt de *AA*: de een en d' ander loſt zich in de groote Rivier de *Maaſe*.

AACHT, of AAGT, (SANCT) ook wel 't Dorp van AACHT, of AACHTENDORP, d' oudſte naam van *Beverwyk*, zie op *Beverwyk*.

Smallegange in zyn Kronyk. Winſem. Vander Houve. AACHTEKERK, of AAGTEKERK, of AGATHEKERK; ſomtydts ook geſchreven S. AGATHENDORP, een Dorp en Ambachts heerlykheit in Zeelandt, op 't Eylandt Walcheren; heeft kerk en predikant ſtaande onder 't Claſſis van Walcheren.

AACKINGE, eene Buurt in Frieslandt, behorende onder 't dorp *Appelſche*; zie op *Appelſche*.

AACKMARYP, by andere EGMARYP; een der zes Dorpen van de Frieſche Grietenye *Utingeradeel*, onder 't quartier der *Sevenwolden*. De predikant van *Terkaple* bedient ook *Aackmaryp*, ſtaat onder het Claſſis van de *Sevenwolden* op 't Heereveen.

Oudenh. beſchr van den Bommel, pag. 197. AAL, een plaats, of plaatsje in 't landt van *Altena*; eenige zeggen 't een Kaſteel geweeſt te zyn, door die van *Bommel*, den 27. Auguſtus 1511. verbrandt. Verdere berichten zyn'er ons niet van ter handt gekomen.

AALBERT, zie op ALBERT, ALBRECHT, en ALBERTUS.

AALBERTS BERA, zie op ALBERTSBERA.

AALBRANDSWAARD; zie op ALBRANDSWAARD.

AALBRICUS, *Biſſchop van Utrecht*; zie op ADELBRICUS, en ADELBRICUS, *de 2 Biſſchoppen van Utrecht*.

Oudenh. ibid pag. 197. AALBURGH, of AALBORGH: een dorp by de ſtadt Heuſden, in 't jaar 1511. den 27 Auguſtus, door die van *Bommel* jammerlyk verbrandt: heeft kerk en predikant, waar onder ook *Holbeek* behoort, ſtaande onder 't Claſſis van Gorkum.

Vander Houve, H V. Kronyk 2 deel fol. 367. AALHEM; by anderen, en meeſt by de Brabanders, geſpelt ALEM, een dorp onder de Meyery van *'s Hertogenboſch*. Toen voortydts geheel *Brabandt* eene ſchatting van 140000. guldens was opgelegt, jaarlyks te betaalen, was de geheele *Meyery van den Boſch* daar in op 19379. gls: 16. ſtuiv. 3. penn. geſtelt, daar toe moſt het quartier *Maſelandt*, eene der vier van deze Meyerye, opbrengen 2094. gls. 13. ſtuiv. 9. penn.; welke verdeelt over de 16. of 17. Dorpen van dat Quartier, ſtont het dorp *Alem* in die ſom geſchat op 60. gul: 14. ſtuiv., op twee na het allerminſte van alle de andere dorpen van *'t Maſelandtſche Quartier*; moet derhalven van geen groot gewigt geweeſt zyn; 't heeft evenwel, en bekleedt zyn eige rechtbank.

AALMELOO, of AALMELOE, zie op ALMELOO.

Vander Houve. Leeuw. Bat. Illuſtrat. fol. 58. AALSMEER, een dorp en vry Ambacht, onder 't Baïljuwſchap van *Kermer-*, of *Kennemerlandt*, in *Noordthollandt*: ſtrekt zich uit van Leymuiden en den Ruigenhoek af, tot aan 't niewe Meyr, of de Schinkel toe. Voortydts plagt het onder Rhynlandt gerekent te worden, doch behoort eigentlyk onder *Kermerlandt*. Het is niet weinig, door de gedurige kabbeling van 't Haarlemmer Meyr, afgeſpoelt, zoodat, al voor meer dan 30. jaren, byna al het voorlandt weg was; heeft ſedert noch al meer verloren, en verlieſt yder jaar. Wat gevaar eener ganſche wegſpoelinge van dit en andere Dorpen te vreezen ſtaat; zie op HAARLEMMER MEIR. AALSMEER, AALSMEIR, of AALSMOER heeft kerk en Predikant, ſtaande onder het Claſſis van *Haarlem* in 't *Hoogh*.

AALST, een dorp in *Gelderlandt*, behorende onder *Bommeler-waerdt*. Toen in 't jaar 1547. eene ſchatting van 75000. gls. op geheel *Gelderlandt* was gelegt, wierd het quartier van *Niewmeegen* (een der quartieren van 't Gelderſch Hertogdom) daar in geſchat op 24342. gls.; tot deze ſom moſt de *Bommeler-waerdt* (eene der zes verdeelingen des Niewmeegſchen Quartiers) geeven 3400. gls. die over de ſtadt *Bommel* en de 15, of 16. Dorpen dezes deels omgeſlagen zynde, quam 't dorp *Aalſt* te ſtaan op 239. gls. 12. ſtuiv. 7½ penn. even en gelyk met *Zuilichem*. *Vander Houve H. V. Kronyk 1 deel fol. 80.*

AALST, een Brabantſch dorp in de *Meyery* van 's Hertogenboſch, onder 't quartier van *Kempenlandt*; is eene Heerlykheit, die, voor omtrent 100. jaren, behoorde aan den *Heer van der Cluſen*, nu ook noch aan 't zelfde geſlagte. De tegenwoordige bezitter is, volgens *Jakob le Roy*, in zyn *Brabantia illuſtrata*, *Hubert van der Cluſen*, Gerrits zoon, ook Heer van *Iſendoorn*. Toen geheel *Brabant* voortydts, moſt opbrengen eene jaarlykſche ſchatting van 140000. gls. was de geheele *Meyery* van den Boſch, in deze ſomme, geſchatt op 19379. gls. 16. ſtuiv. 3. penn. Waar toe het quartier van *Kempenlandt* (een der vier quartieren dezer Meyerye) opbragt 1074. gls. 1. ſtuiv. 9. penning. Die nu omgeſlagen over de 32. Dorpen dezes quartiers, ſtont het dorp *Aalſt* op 75. gls. 11. ſtuiv. *Idem 2 deel fol. 368. Zie ook J. le Roys verheerl. Brab. fol. 162.*

AALSUM, een der Dorpen van de Frieſche Grieteny *Ooſtdongeradeel*, in 't quartier *Ooſtergoo*: heeft dorp en predikant, die ook *Wetſens* bedient, ſtaande onder 't Claſſis van *Dokkum*. *Vander Houve. Winſemius.*

AALTEN, een dorp onder 't Droſtampt van *Brevoort*, in 't Graafſchap *Zutphen*. Toen, in 't jaar 1547. op 't geheele Hertogdom, en Graafſchap *Zutphen* eene ſchatting van 75000. gls. wierdt gelegt, was 't quartier van *Zutphen*, een der vier Quartieren dezes Vorſtendoms, in die ſom geſtelt op 14475. gls. welke verdeelt over de ampten des Zutphenſchen quartiers, droeg de Stadt en 't Droſtampt *Brevoort* daar in 1151. gls. 1. ſt. en een ½ penn. De ſtadt *Brevoort*, en 't dorp *Aalten*, droegen daar toe niet meer dan 23. gls. 12. ſtuiv. 9½ penn. Dan noch *Brevoort* voor zich zelven, en zyn erf met de Heeren van *Schaar*, 42. gls. 5. ſtuiv. en ½ penn. Deze heerlykheit heeft Prins *Frederik Hendrik* in pandtſchap bezeten. *Vander Houve, 1 deel fol. 83.*

AAMSTEL, AAMSTELDAM, AAMSTELLANDT, enz. zie op AMSTEL, AMSTELDAM, AMSTELLANDT. enz.

AANDYK, een dorp in Vlaanderen, onder *Axel-Ambagt*, zynde het tweede der Vlaamſche vier Ambagten; doch behoort aan den Staat der Vereenigde Nederlanden: legt dus in Hollandtſch Vlaanderen. In de voortydtſche ſchatting over geheel *Vlaanderen*, waren de vier Ambagten, met de daar in leggende Steden, *Hulſt* en *Axel*, geſchatt op 18. ponden Vlaams, op elk duizent. Deze 18. ponden geſmaldeelt, moſt *Axel-Ambagt*, met de ſtadt *Axel* daar in begrepen, geeven 6. ponden en 4. grooten, waar in 't dorp *Aandyk*, een der zeven van dit Ambagt, behalven de ſtadt *Axel*, dragen moſt 7. ſchellingen, en alzoo 42. ſtuiv. Hollandtſch, in elke 6000. gls. over geheel *Vlaanderen*. *Idem 2 deel fol. 439.*

AANGIUM, anders geſpelt ANGIUM, en AANJUM; een der 13. Dorpen van de Frieſche Grieteny *Ooſtdongeradeel*, onder 't quartier Ooſtergoo. 't Dorp AANGIUM is een der zoo genoemde landen, anno 1592. ingedykt; naardat *Ooſtdongeradeel* in den Frieſchen Zondtvloet, gemeenlyk *d' Alderheiligen vloedt*, van 1570. genaamt, door het overſtroomen der zee, zeer veel landts, en daar onder ook dit dorp, had verloren. *Aangium* heeft kerk en predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Dokkum*. *Winſemius, achter zyne Kronyk.*

AANGWIRDEN, anders ANGWIRD, ANGWIRDEN, en ANGWIRDUM, eene Frieſche Grieteny, in 't quartier der *Zevenwolden*: heeft de tweede Stem in de vergadering der Staten van de *Zevenwolden*; bevat alleen vier dorpen, genaamt *Gerſloot*, *Tjallebird*, *Luinjebird*, en *Terband*. De rykdom dezer Grietenye plagt (veel licht noch) te beſtaan in Bouw- en Weilanden; doch is ook wel voorzien van boſch, en boomgaardt. Ten tyde van den Heere *P. Winſemius*, ontrent het jaar 1622., ſtont hier een boom, wiens ſtam drie vademen dik was, makende 6. voeten in den diameter, of midden doorſneede: veel groote Heeren plagten zich derwaarts te begeeven, met verwonderinge dien t'aanſchouwen, en, ter verheuginge, daar onder een glas wyn, of bier te drinken. Het *Weer* (dus noemen van ouds de Vriezen de Rechtbank) dezer Grietenye wordt gehouden in 't dorp *Tjallebird*, daar ook de pleiſterplaats voor den reizenden man is, van *Stavoren*, de *Jouwer*, enz. naar *Drenth*, en *Groningen* willende. Voortydts plag 't Gerecht te *Luinjebirdt*, onder den open Hemel, gehouden te worden: welke gewoonte van rechtspleging noch, (immers ten tyde van *Winſemius*) in andere Frieſche plaatzen onderhouden wordt. *Winſem. Frieſl. metzyne Kronyk, Joach. Schotan. epiſt. n. 5.*

AANJUM, een Dorp in Frieslandt, Zie op AANGIUM. *Idem Winſemius ibid.*

AANJUM, (eigentlyk van oudts *Aninghem*) een klooſter geweeſt in Frieslandt, in de grietteny van *Menaldumadeel*, in *Weſtergoo*, by Ried: heeft de 13de ſtem in de dorpen van die Grieteny.

AAR, ook wel AIR, LANGER en KORTER AAR, of AIR, een Ambagts heerlykheit in Rhynlandt, onder de Heeren van *Brederode* behoort hebbende: LANGER AAR heeft kerk en predikant, ſtaande onder het Claſſis van Woerden, in Over-Rhynlandt. *Houve 1 deel Handv. Kronyk fol. 99. 112.*

Van-

AAR, dus wordt [zegt Vander Houve in d'aangehaalde plaats] de vaart in Frieslandt geheten; die van de Grieteny *Idaarderadeel* naar *Stavoren* hare ſtreeke neemt, van *Leeuwaerden* door *Warſtiens*, *Wartena*, en zoo voort door *Grouw*, *Ierſumer zyl*, en vervolgens naar andere Havenen: In verſcheide andere geweſten vindt men ook Rivieren van den zelven naam; als in de Schotſe Provincie van *Lydesdaile*; en in Duitſchlandt, in 't landt *vander Eyffel*, enz. Doch Vander Houve, heeft Winſemius kwaalyk geleezen; noemende een vaart *Aar*; want Winſemius ſchryft dus: Door deeze Grietenije (Idaarderadeel) loopt zekere Vaart, ofte *Water-Aar* genaamt, aanvangkelyk het *Langdeel*, voorts de *Graft*, en daar naa *de Grouw*, ſtrekkende deeze vaart van Leeuwaerden door Warſtiens, enz.

Idem 157. en Winſem. in de Beſchryv. van Friesland.

Water-Aar is daar geen eigen naam: maar kwaalyk met groote letteren, voor *water-aár*, *water-ader*. Dus moſt'er ſtaan: *water-aár, genaamt aanvangkelyk het* LANGDEEL, enz. zoodat het aan het ſtreepjen (of de comma) ſcheelt. Alzoo dat water van Lieuwerdt, door Frieslandt loopende, veelerleije naamen heeft: doch nergens *Aar* heet. Had Winſemius geſchreven, een *water*, *Aar* genaamt, dan was Vander Hoeve te verſchoonen geweeſt; maar *Water-aár* moſt hy gezien hebben, als gezegt is. Zoek AIR.

AARE (Diderik van) Biſſchop van Utrecht; zie op DIDERIK *van* AARE.

Idem Houve. 1 deel.

AARDENBURGH, een huis in 't Bailjuwſchap van *'s Gravenhage*, onder Hollandt, ſtaande in 't Voorhout: 't plag te behooren aan de erfgenaamen van den Heere *Johan van Oldenbarneveldt*, Advokaat des landts van Hollandt.

De Raey Diction. Geogr. pag. 91.

AARDENBURG, of, volgens andere, ARDENBURGH, is een tamelyk ſterk Steedtjen in Nederlandt, in 't Ooſterdeel van *Vlaanderen* (doch 't behoort aan den Staat der Vereenigde Nederlanden, en dus in Hollandts Vlaanderen) ten Zuidtooſten, en niet verre van de ſtadt *Sluis*; wordt (*volgens de Byvoegzels in den tweeden druk van J. de Raeys* Geographiſch Woordenboek) in 't Latyn geheten, *Ardenburgum* (Gr. *Geopolis*). De ſtadt *Brugge* is'er maar drie myien van daan: heeft oudtydts den naam van *Rodenburg* gevoert, en is geweeſt de Hoofdtſtadt van dat gedeelte des landts, dat den naam van *Vlaanderen* kreeg; begrypende toen *Torout* en *Ooſtburg*, met den byvang van *Brugge* (toen ter tydt noch niet geſticht) en den ganſchen Oever of Zeeſtrandt langs, tot *Bolonien*, toe. Dat *Aardenburg*, nevens een goedt deel andere plaatzen, nu onder *Vlaanderen* gerekent, oudtydts aan *Zeelandt* behoort heeft, beweert *M. Smallegange*, *in de nieuwe groote Zeeuſche Kronyk*, waar over men hem kan nazien. Het is een groote Stadt geweeſt, van 2000. treden in den omkring, de treffelykſte van alle Zee-havenen, daar groote ſcheepen veilig in konden leggen; de Moeder aller ſteden dezes geweſts; en eene van d'oudſte der zelve; voorzien met twee Kaſteelen; 't een in 't Ooſten, 't ander in 't Zuiden. De *Hunnen*, *Wandaalen*, en *Normannen*, hebben, door hunne woede, een groot deel van deze ſtadts uitgeſtrektheit en heerlykheit weg genomen, ja byna ten eenemaal vernielt. Na 't vertrek dezer Barbaren, is *Rodenburg*, nu *Aardenburg*, wel weêr herbouwt, doch nooit tot zynen vorigen luiſter geraakt. Ontrent 350. jaren geleden, wierdt deze ſtadt weêr met muuren omringt, met eene graft omvangen, met poorten en eene haven voorzien: Maar naderhant is haar welſtandt op niews zeer vermindert; ten deele door de rampen der oorlogen, maar veel meer door de vernielende zeegolven. Romtom *Aardenburg* waren zeer ſchoone weyden, veele uitſtekende en ſterke Paerden wierden'er op gevokt, waarom men daar ook, tweemaal in 't jaar, eene aanzienlyke en vermaarde paerdemerkt had. Doch door het inbreeken der dyken, en het overſtroomen der zee, zyn veele dezer ſchoone landen, onder de golven begraven. De oude *Markus van Vaernewyk* (hy was *Patricius* te *Gent*) ſchryft'er dit van. In 't jaar 1477. den 17. September, als Hertog *Karel van Bourgundien*, anders de Strydtbare, voor *Nancy*, en Hertog *Karel van Gelder*, voor *Doornik*, ſneuvelden, ontſtont de hooge Vloedt op *Coſmus* en *Damiaans* dag. De geweldige ſtorm duurde 8. uuren lang; alle menſchelyke hulp ontbrak, de oude ſtadt van *Ooſtende*, en veele Polders verdronken, als *St. Salvators*, *St. Clemens*, en noch veele andere; maar in *Aardenburger-Ambagt* wedervoer dit zelve onheyl de volgende dorpen, *St. Kruys*, *St. Laurens*, *onze Vrouwen bezuiden*, *onze Vrouwen benoorden*, *Hennebenne*, *Heyle*, *Catharine*, of *Kaſant*, nu weêr niewlyks in ſtant gebragt, en niew aangemaakt; *St. Baefs*, *Trabeden*, *onzer Vrouwen by Sluis*. In *Ooſtkerkens Ambagt* verdronken ook *Ooſtkerk*, *Lapſchuer*, *St. Katharine buitendams*, en *Weſt-Kapelle*. Het was even de zelve Vloedt, door welke *Zeelandt*, *Frieslandt*, *Vlaanderen*, *'t Sticht Utrecht*, enz. zulk eene elendige verwoeſtinge overquam. In den oorlog tuſſchen den Koning van Spanjen en den Vereenigden Staat, wierden de *Aardenburgers* zeer geplaagt, door de Bezettingen der Staten binnen *Ooſtende*, en anderwegen. Inzonderheit liet de Bezetting van *Ooſtende* den landtlieden geene ruſte; wanneer ze de begeerde brandtſchattingen niet tydts genoeg opbragten, dan dwongenze hen tot betalinge door lontrecht; haalden hunne oſſen, koeijen, paerden, en ſchapen weg; voerden de voornaamſte perſoonen in de Dorpen met zich naar *Ooſtende*, en bewaarden ze daar, op koſten der gemeente, tot dat de achterſtallen voldaan waren. Deze brandtſchattingen ſtrekten zich uit tot *Gent*, *Brugge*, *Yperen*, en noch verder. Dit bewoog de *Vlamingen*, inzonderheit de *Aardenburgers*, om aan Aartshertog, *Albertus van Ooſtenryk* (door zyn huuwelyk met de Infante *Iſabella Klara Eugenia*, van Spanjen, geworden Heer der Spaanſche Nederlanden) te verzoeken, om hen dezen ſcherpen doorn uit den voet te trekken, door *Ooſtende* te veroveren. Dit verrichtte hy wel, na eene belegeringe van drie jaaren, en ontrent drie maanden; doch 't viel ten beſten der Vlamingen niet uit, vermits ze den meeſten laſt van Albertus leger, en der omgelege veſtingen, eenen langen tydt moſten draagen; dat, behalven de verminderinge van d'inkomſten der Provintie, in geldt ongelyk meer bedroeg, dan de brandtſchattingen, die zy aan 't Ooſtendiſch guarniſoen hadden moeten opbrengen. Daarenboven verloren de Spaanſchen, onder deze belegeringe van *Ooſtende*, de ſtadt *Sluis*, *Aardenburg*, *Iſendyk*, enz.: daar door raakte *Vlaanderen* in veel erger ſtaat dan ooit te vooren. Dus quam *Aardenburg*, zonder ſlag of ſtoot, onder 't gebiedt van dezen Staat, vermits de daar binnen leggende 6. Vaandels Duitſchers verbaaſt uit de Stadt vloden, op de aannadering van Prins *Maurits*, die *Aardenburg* zeer verwoeſt bevondt: van de zeer ſchoone kerk, ſtonden maar alleen het muurwerk, eenige marmere pilaren, en twee torens. De gemelde Vorſt leî bezetting daar binnen, en deed deze plaats aanzienlyk verſterken: doch na de Vrede met *Spanien*, in 't jaar 1648. lietmen al de Veſtingwerken vervallen: ja, in zulken geringen achting wierd *Aardenburg* van de Generaliteit gehouden, datmen 1670. voornam, door zommiger beleidt, om de ſterkten te ſlechten: 't had ook zekerlyk gedaan werk geweeſt, indien niet de Provintie van *Zeelandt* zich daar tegen had geſtelt, vertoonende, dat door *Aardenburgs* verlies, de ſtadt *Sluis* zoo veel als verloren zou zyn, en door het verlies van *Sluis*, geheel *Zeeuwſch Brabandt*; waar op dan de Provintie van Zeelandt voor vyandtlyke aanvallen bloot leggen zou. Dus wierd het afbreeken van alle de werken noch wel verhindert, doch daar geſchiedde geene verbeetering aan 't geen vervallen was. Wanneer de Franſchen 1672. in de Vereenigde Nederlanden waren gevallen, en alreeds veele, en daar onder zeer ſterke ſteden, ja, ganſche Provintiën verovert hadden, quamen ze den $\frac{1}{11}$ Junius, des voorſchreven jaars, met omtrent 6000. mannen, 's morgens ten twee uuren, voor 't ganſch zwakke *Aardenburg*; de graft had, op verſcheide plaatzen, geen twee voeten water; de wallen waren zonder ſtormpaalen, alleenlyk met negen ligte ſtukken Kanon bezet, en daar toe maar een Buſſchieter, en, in 't magazyn, byna geen voorraadt: niet meer dan 75. Soldaten lagen'er binnen, boven 165. weêrbare Burgers. Wie zou hier tegenſtant hebben verwagt? Wie, daar zich zoo veele, zoo magtig geſterkte Steden, Veſtingen, enz. zonder, immers met zeer ſlechten, tegenweêr hadden overgegeeven? Evenwel nam dit gering hoopje ſoldaten en inwoonders eenen leeuwenmoedt, in de zoo zwakke, en zoo onvoorziene plaats; beſluitende zich liever te verdedigen tot den laatſten man, dan onder de Franſche ſlaverny te zuchten. Daags te vooren hadden zy kondſchap gekregen, dat de vyanden in aantogt waren; derhalven ſtelden zy naar vermogen op alles ordre. Een der Burgermeeſteren, en de Vaandrig *Elias Berkman*, bliezen 't vuur, van der burgeren en ſoldaten heldenmoedt, noch meer op. Eer 't noch dag was, vielen de Franſchen verwoedt op de poort aan, onder 't geſchreeuw van *tue*, *tue*; 't Voetvolk tradt voor uit, met den degen in d'eene, en een takkebos in de andere handt; wordende van de achter hen zynde Ruitery, met bloote rapieren, aangedreven; doch van die van binnen zoo verwelkomt, dat ze, na eene beſtorming van anderhalf uur, met merkelyk verlies, moſten afdeinzen. Den volgenden avondt, na elf uuren, kregen de beſtormden 120. mannen uit Sluis tot byſtandt, onder Kolonel *Spindelet*, en Kapitein *Oldenburg*, nevens eenige wagens met krygsbehoeften: dit verwakkerde den moedt der *Aardenburgeren* noch meer. De Franſchen, verſterkt met tuſſchen de 2. en 3000. koppen, vielen ter middernagt op niews aan, onder een vervaarlyk geroep van *t'za*, *t'za*, *tue*, *tue*; doch wierden andermaal zoodanig ontfangen, dat die van binnen 39. Franſche Officiers, en 576. ſoldaten gevangen kregen; byna eens zoo veel als zy zelfs in alles ſterk waren: het getal der geſneuvelde vyanden was ook niet gering. De Franſchen zelfs, hoewel gewoon de ſchade, in diergelyke voorvallen, zoo veel zy konnen, te verkleenen, begrooten hun verlies voor dit *neſt*, (dus noemden zy *Aardenburg*) op meer dan 1500. zoo dooden als gevangenen. Dus deerlyk, van een handtje vol volks, in een zwak ſteedtje ge-

Smallegange, fol. 210.

Guicc. Beſchr. der Nederland. fol. 316.

J. Fr. le Petit. M. Varneuwyk Hiſt. van Belgis lib. 4. cap. 35. Gabbema Nederl. Watervloedt pag. 186.

Idem Petit. ibid. Naſſauſche heldenPronkt. pag. 365. Montan. byvoeg. ſ. op Guicc. fol. 307.

Valken. verw. Europa pag. 728.

Sylvii vervolg op Aitzema 1. D. 1 St. fol. 311.

Idem Valk. P. 730. 731. Miſſive uit Aardenb. gedateert 29. Jun. 1672.

Idem pag. 731.

ſlagen, trokken ze van *Aardenburg* af, met zoo veel ſchande, behalven hunne groote ſchade, als de beſprongenen eere hadden behaalt; begaven zich naar *Kortryk*, vernielende en verbrandende op den Nederlandtſchen bodem, uit boosheit en zwellenden ſpyt, alles wat hun voorquam. Eene eeuwige geheugeniſſe is het waardig, dat de *Aardenburgers*, ſchoon zoo weinige, tegen zoo veelen, in beide de aanvallen der Franſchen, niet meer dan eenen eenigen man verloren, en niet boven twee of drie ligte gequetſten bekomen hadden: dit deed veelen, in de Vereenigde Nederlanden, dies te meer ſchreeuwen tegen de Steden, die, ſchoon onvergelykelyk ſterker in fortificatien, en Guarniſoenen, zich zoo lafhartig overgegeeven hadden: en verſterkten het vermoeden der geener, die voor eenige verradery, alhoewel nooit klaar genoeg gebleken, beducht waren. In deze verweeringe droegen zelfs de Vrouwsperſoonen zich als *Amazonen*; met hoeden op 't hooft, vertoonden ze zich als mannen, over de borſtweeringen, aan de Franſchen; zy vulden voor hunne mannen, vaders, en broeders, de bandelieren met buskruit; en bragten allerley noodtwendigheden aan, met zulken yver, datze, toen de kogels en 't ſchroot voor 't geſchut begon te ontbreeken, de ſpykers uit de muuren trokken, en de loode gewigten uit hunne winkels aandroegen. Eene dezer Heldinnen nam, in eenen uitval, eenen Franſchen Officier gevangen: de kinderen, zoo veel hun mogelyk was, holpen de Ouders. *Margareta Sandra*, huisvrouw van *Pieter Roman*, Preſident Schepen, zat met tien jongens in de ſtoep van haar huis, en kapte de kogels, die noch in 't magazyn wierden gevonden, en te groot waren voor de musketten, midden door, en lietze met hoeden vol naar den wal brengen. Dit zeer kloekmoedig bedryf zal de *Aardenburgers* ter eeuwiger glorie, zelfs na hunnen doodt, doen leeven.

Idem Valerius en Miſſive.

Idem Sylvii Vervolg. fol. 312.

Het volgende paſſen wy met recht op deze kloeke verweerderen, en 't behoudt van Aardenburg:

Toen Vrankryks trotze magt
Schier Neêrlandt had verkracht,
Gaf noch de Tuinleeuw blyken
Van dapperheit en moedt,
In 't Vlaamſche en Zeeuwſche bloet;
't Geen eeuwig 's Landts Kronyken,
Verſiert met gloriſtof
Tot d' AARDENBURGERS lof.

F. H.

AARLANDER-VEEN, by verkorting AARLEVEEN, een Dorp in Hollandt, zich van Niewkoop tot den Aandyk uitſtrekkende. Begrypt de Landerijen tuſſchen Korten-Aar en den Rhyn, tegen over de Goudtſche Sluis; heeft kerk en predikant, ſtaande onder 't Claſſis van Woerden en Over-Rhynlandt.

S. van Leeuwen Bat. Illuſtr. fol. 158.

AARLE, een Dorp in de *Meijery* van 's *Hertogenboſch*, onder 't quartier van *Peel-landt*. By verſcheide Schryvers vindtmen een gekoppelt woordt *Aarlebeeke*, ook *Arlebeecke*, voor een en 't zelfde Dorp geſtelt, maar by andere zyn *Aarle*, en *Beek* by *Aarle*, twee byzondere Dorpen: gelyk dan ook *Rixtels Aarle* en *Beek*, waar onder ook *Stiphout*, eene Rechtbank maken. In den tax der ſteden van de Hertogen van *Brabant*, over de ſtadt, en yder Dorp der *Meijerye* van 's *Hertogenboſch*, over 't jaar 1406. ſtaat, in een met de handt geſchreven boek, met letteren van den ouden tydt, onderſcheidentlyk; *onder 't Schoutheit Ambacht van Pedelandt:* item *Beeke*, *Aarle*, *ende Ryxſtel CIX. aud ſcilde* 1. *dordendeel:* in de ſchattingen over de haartſteden Anno 1525. gedaan door de Staten van *Brabant*, by 't half jaar te betalen, ſtaan desgelyx onder *'t Quartier Peellandt*, in de *Meijery van 's Hertogenboſch*, *Aarle*, *Rixtel* en *Beek*, als drie byzondere Dorpen geſtelt; aldus, *Aarle* en *Rixtel*, 879. gls. 4. ſtuiv. 3. penn. 13. Daar na *Beek* by *Aarle* 123. gls. 16. ſtuiv. 0. penning. Jonkheer *Matheas vander Houve* in zyne lyſt der ſmalle deelinge des Hertogendoms *Brabant*, getrokken uit de *Novennale Bede* van 140000. gls. voor de twee derde deelen &c. voegt *Aarlebeeke*, tot een woordt t'zamen. In de gemelde jaarlykſche ſchatting, genaamt *Beede* van 140000. gls. ſtont de geheele *Meijery van den Boſch* geſtelt op 19379. gls. 16. ſtuiv. 3. penn. In deze ſom moſt het Quartier *Peellandt* (een der vier Quartieren van de Meijerye) dragen 5692. gls. 10. ſtuiv. 3. penn. die omgeſlagen over de 26. of 27. Dorpen, en eenige Gehuchten dezes Quartiers, quam *Aarlebeeke* te ſtaan, t'zamen met *Rixtel*, op 363 gls. 3. ſtuiv. In vergelyking met de voorgemelde oude lyſten, zal vermoedelyk, 't zy door den Schryver of door den Drukker, eene feil zyn begaan, geſtelt hebbende *Aarlebeeke* ende *Ruxtel*, voor *Arle*, *Beeke*, en *Rixtel*. Dus heeft hy ook, in dit eigenſte Quartier der Meijerye, te weten, *Peellandt*, geſet *Stitout*, voor *Stiphout*. In dit *Aarle* placht voor dezen een kapél te ſtaan, onze *L. Vrouwe in 't Zandt* genoemt: derwaarts was dagelyks een zeer groote toeloop van R. Catholyken, die daar, wegens voorgewende mirakelen, hunne devotie pleegden.

Vander Houve H. V. Kronyk 2 D. fol. 367. *J. V. Oudenhov. beſchryv. van den Boſch, 2 deel pag.* 19. *Idem Oudenb. ibid pag.* 82. 84. *Vander Houve ibid. fol.* 367. *Auguſt. Withmans in Brab. Mir. l.* 2. *cap.* 28. *Mut-*

AARNEMUIDEN, by de meeſte ARNEMUIDEN, ook wel ARMUIEN, eene treffelyke ſtadt in Zeelandt geweeſt, zie op ARNEMUIDEN.

zaert. Herb. Roſ. v. Oudenb. 2. p. 20.

AARNHEM, anders AARNHEIM en AARNEM eene ſtadt in Gelderlandt, zie op ARNHEM.

AARNOUD, ARNOLD, ARNAULD, AREND, AART, zie op ARNOUD.

AART, een Dorp in *Gelderlant* in de *Overbetuwe*, onder 't quartier van *Nymeegen*. Toen in 't jaar 1547. op 't geheele Hertogdom *Gelderlant*, en 't Graafſchap *Zutphen*, eene ſchatting gelegt was van 75000. gls. ſtont het *Niewmeegſche Quartier*, een der vier Quartieren dezes Vorſtendoms, in die ſomme geſtelt op 29392. gls. daar toe moſt de *Overbetuw*, een der zes verdeelingen van dit Quartier, opbrengen 3896. gls. welke omgeſlagen, over de 23. Dorpen van dit deel der *Overbetuwe*, quam het Dorp *Aart* daar in te ſtaan, op 170. gls. 0. ſtuiv. 5. en ½ penn.

Vander Houve 1 *deel. fol.* 78.

AARTSBERGE, een adelyk huis of ſlot in Hollandt, onder *Berg-Ambacht:* voortyds en eigentlyk genoemt 's *Heeren Aartsberge:* heeft ten Opbouwer gehadt Heer *Arnoud*, (*Arend* of *Aart*) van *Arckel*, die 't op een berg liet bouwen. In oude brieven worden de Heeren van *Berg-Ambacht* genoemt *Heeren van den Berg:* En de Heerlykheit van *Berg-Ambacht*, geheten de Heerſchappy van der *Alinger Parochie*; zie ook op BERG-AMBACHT.

S. van Leeuwen Batav. Illuſtr. f. 1212.

AARTSWOUDE, een Bailjuwſchap in Noordhollandt, onder de ſtadt Hoorn, daar ook meer andere Bailjuwſchappen onder behooren; als *Hoogwoude*, *Opmeer*, *Opdam*, *Veenhuiſen*, &c. 't Dorp AARTSWOUDE wordt, in verſcheide oude brieven, gevonden *Eerſtwonde*, gelyk dan dikmaals by ons 't woordt *Eerſt* verandert wordt in *Aarts*, gelyk in *Aarts* Biſſchop, *Aarts* Diaken, *Aarts* Hertog &c. voor *Eerſt* Biſſchop, *Eerſt* Diaken, *Eerſt* Hertog. *W. van Goudhoven* ſtelt *Eertswoude*, gelyk men ook wel, door verbaſtering, *Eerde*, *Eerts*, voor *Aarde*, *Aardtſch* ſtelt; hy betrekt het tot onder *Medenblik*. Anderen zyn in 't gevoelen, dat de naam dezes Dorps *Aartswoude*, herkomt van eenen Heer *Aart*, uit een voornaam Frieſch, (Weſtfrieſch) geſlacht, die 'er de eerſte bezitter van zou geweeſt zyn; te weten van een *Woudt*, daar deze Heer *Aart* een Dorp zou aan gehecht hebben, of waar by met der tydt een Dorp gekomen is: ook niet onwaarſchynlyk; zie mede op EERST-WOUD. Dit Dorp (in de lyſt der Predikanten ſtaat ook *Eerſtwoude*) heeft kerk en predikant, ſtaande onder 't Claſſis van Hoorn.

Vander Houve 1 *deel. fol.* 140. *fol.* 140. *Hoeſter de Nom. Belg.* 219. *Idem ibid. pag.* 223.

AAXTERWYK, by anderen AUXWYK, AAXWYK, AXWYK, een der Waterlandtſche Dorpen: zeer gelyk en al-eens met de twee Dorpen *Quadyk* en *Middelleye*, daar uit is het ſpreekwoordt ontſtaan:

Aaxwyk, Quadyk, en Middel-ye,
Welk is de beſt van deze dryë?

Over den oorſprongk dezes naams *Aaxterwyk* &c. zyn zeer verſchillende gevoelens. Zommige meenen dat hy komt van *Aax* of *Ax*, een byl, daar men de boomen mede velt, en omhouwt. Anderen van een perſoon *Auwe*, een naam onder de Frieſen niet onbekent, die hier zyn wyk had genomen, deshalven gezegt *Auwes wyk:* Noch anderen, dat deze benoeming is gekomen van de groote menigte Vogelen, *Aaxters*, of *Exters* geheten, die hier als hunne *wyk* hadden, en in eene geweldige veelheit op de boomen zaten: 't laatſte ſchynt het aanneemelykſte.

Soetebeom Hiſt. van Waterl. pag. 36. *idem p.* 39.

ABBEGAE, een Dorp in de Grieteny van Wiembritſeradeel, by de Stadt d'r Ielſt, in *Frieslandt*. De Predikant van *Ooſthem* bedient te gelyk in combinaatſchap *Abbegae* en *Folsgære*, ſtaan gezamentlyk onder 't *Claſſis* van *Sneek*.

Lyſt der Predik. van Friesl.

ABBEKERK, een Dorp en Schoutampt, gelegen in *Noordthollandt*, of *Weſtfrieſlandt*, omtrent een uur gaans van de Stadt *Medenblik*, voor eenige jaren zeer berucht geweeſt, wegens 't voorgegeven zeer wonderlyk baaren van zekere Vrouwe, een- ander- en meermaals, niet van kinderen, maar van andere dingen, volgens zeker berecht van 1654. tot 1659, door den Gerechts Secretaris, J. Landtman, met veele zeldzaame ongehoorde omſtandigheden meer, daar van uitgegeeven. Zy woonde in 't Zuideinde van de *Weeren*, eene Buurte onder het Gerecht van *Abbekerk*; haar naam was *Aacht Germonts*, haar mans *Klaas Nyſſen van Niewdorp*, beide gehouden voor eerlyke lieden. Ganſch Nederlandt door wierdt zeer veel geſproken, en van deeze verbaazende zeldtzaamheit geſchreven; byna van elk, voor een zonderling bedrog en guighelſpel des Satans gehouden. Maar D. Balthazar Bekker, Predikant t'Amſterdam, en door zyne ſchriften genoeg bekent, die den boozen Geeſt ganſch geene werkzaamheit omtrent de zielen of lichamen der menſchen wil toeſtaan, heeft lang daar na gezogt te beweeren, dat het een enkel menſchen bedrog is geweeſt. De gewigtigheit zyner bygebragte redeneringen laten wy aan 't beſcheiden oordeel der verſtandige en Godtvruchtige lezeren. De Hiſtory zelve hier in te voegen, zou te grooten plaats in dit Werk beſlaan. Ook is ons voornemen niet diergelyke zaken ons Boek in te lyven. Het Berecht van den gedachten Secretaris Jakob Landtman, waar in wydluftig al wat deze zaak betreft, ontvouwen is, kan den niewsgierigen hier omtrent voldoen:

Van J. Landm. Gerechts Secret. daar van wydlopig uitgegeven. B Bekker beroverde Wer 4. *b. pag.* 218.

doen: ook kan men het in 't kort voorgestelt vinden, in 't berugte boek van den gemelden *D. Balthazar Bekker*, de *Betoverde Wereldt* geheten, en in veeler handen. De naamreden van *Abbekerk*, is de zelve met die van *Abstede*, *Absdale*, *Abspoel*, *Abbenbroek*, enz. *Abbekerke* t'zamen met *Lammershagen*, heeft Kerk en Predikant, staande onder *'t Classis van Hoorn*, in *Noordt-Hollandt*.

ibid.

W. van Goudhoven.

ABBENBROEK, een *Zuidt-Hollandtsch* Dorp, niet verre van den *Briel*, heeft Kerk en Predikant, staande onder 't Classis van *Voorn* en *Putten*.

Leeuw. Bat. Illustr. fol. 826. Goudh. in de Oude Holl. Kronyk.

ABBENBROEK, een zeer oudt en Adelyk geslacht in *Hollandt*; De Heeren van *Abbenbroek* zyn getrouwt geweest aan veele Adelyke Geslachten, van voornamen Stamme, onder hen wordt Heer Jan van ABBENBROEK gemeldt te hebben bygewoont het zeer vermaart Tournoy, gehouden te Haarlem, in 't jaar 1235. Heer Gerard van *Abbenbroek* wierdt in jaar 1486. Ridder geslagen: was in 't jaar 1466. Bailjuw van Putten. De Geslachtlyst der Heeren van *Abbenbroek* vindtmen by *W. van Leeuwen*, en *W. van Goudhoven*.

ABBICHJENS-COU, hedensdaagsch gezegt *Abcou* of *Abconde*, zie op ABCOUDE.

ABCOUDE, ABKOUDE, gemeenlyk by verkorting ABCOU, een treflyk wel bekent Dorp, en vermaakelyk, gelegen op de Vaart tusschen *Utrecht* en *Amsteldam*; gereekent op vyf uuren gaans van d'eerstgenoemde Stadt: behoort onder't *Sticht Utrecht*. Is vermaart, door de van oudts af beroemde Paerdemerkt, die'er Jaarlyks in de Maandt van Augustus gehouden, en van veelen bezogt wordt: Heeft veele Mergentalen goede landen, inzonderheit ter weide van Koeijen bequaam: zoo datmen in het jaar 1600. geschreven vindt, dat alleen dit Dorp *Abconde* jaarlyks meer melk kon uitleveren, dan *Bacherach* in *Duitschlandt* Rhynschen wyn. (*a*) Over den Oorsprongk des Naams ABCOUDE, zyn de meeningen zeer verschillende; zommigen, onder de onderzoekers onzer Oudtheden, stellen dat ontrent 50. jaaren voor des Heeren J. Christus geboorte, zich hier zouden hebben nedergeslagen de *Chauci* (*Chaucen*, *Cauchen*, *Couchen*) van eenigen gehouden voor *Embder Friezen*, van anderen voor *Bremers* en *Lunenburgers*, (*b*) en van anderen weder voor *Saxischen*, (*c*) herwaarts afgezakt om hier *Coloniën*, of Volkplantingen op te rechten. Deze *Chaucen*, of *Couchen*, zouden *Abcoude*, eene hunner woonplaatzen nieuwelyks aangesticht, dien naam hebben gegeeven; als ook van hen herkomstig zyn de benamingen der plaatzen *Coudekerk* in *Hollandt*, ja ook *Coudekerk* in *Zeelandt*, zie breeder bericht van deze Natie en hunne *Coloniën* onder den naam CHAUCEN: Anderen, hier tegen, getuigen in zeer oude brieven geleezen te hebben, den naam van deeze plaats geweest te zyn ABSCOU, datze voor *Abts Couw* neemen; gelyk dan ook *Absdaal*, *Abspoel*, *Abstede*, enz. die eigentlyk *Abtsdaal*, *Abtspoel*, en *Abtsstede* zyn; besluitende daar uyt, dat'er eertydts zou geweest zyn (*d*) de *Couw*, of des *Abts Klooster*; gelyk een *Monnikken Convent*, voor eenige eeuwen, eene *Couw* plagt geheten te worden; omdat de Monnikken daar in besloten waren, gelyk Vogels in eene Koy of *Couw*. Dus zou ABCOU, of ABCOUDE, afkomen van ABTSCOUW, en zoo veel als eens *Abts Klooster* of *Convent* zyn. Anderen weêr geven'er eenen gansch verscheidenen Naams oorsprongk van. Een, genoemt *Abbichje*, of *Abbinchje*, een snoode Booswigt, zou hier, toen 't landt noch woest en boschachtig was, met een gezelschap van zyne diefachtige Makkers, zyne COUW of *Spelonk*, of heimelyke plaats gehadt hebben; waar in hy zich met de zynen verborgen hielt, en, daar uit springende, den voorbygaanden man beroofde, of ook wel vermoordde. Van dien tydt af zou die gevaarlyke plaats den naam van ABBICHJES, of ABBINCHJES COUW bekomen hebben; naderhandt by verkorting en verbastering ABCOU. Noch zyn'er die het dus voorstellen. Ontrent de plaats daar nu *Abcou* legt, zou een bosch hebben gestaan, (dat dit waarachtig is, zal straks aangewezen worden) waar in de gemelde ABBICHJE zich onthielt, met een deel Schelmen, wier hooft hy was, en daar uyt zyne roveryen gewoonlyk pleegde; ter dezer oorzaake kreeg dit Bosch den naam van ABBICHJES WOUD, allengskens verbastert in ABBEWOUD, vervolgens in ABBEWOU, en eindelyk in ABCOU. Ik hebbe wel in eenige Oude Schriften, rakende de zaken van *'t Utrechtsche Sticht*, gevonden 't woordt ARBEKE WOLDA, doch geene genoegzame omstandigheden konnen gewaar worden, om dit woordt juist op ABCOUDE betrekkelyk te maaken. Veel meer mogt men, echter met onzekerheit, vermoeden, dat gedachte *Wold*, in *Frieslandt*, of in *Drenth* geweest is. Dies willen wy ons met deeze ongewisse woordtvorschinge niet langer ophouden; aan den Lezer de keur latende, wat meening hy van de nu bygebragte woorden voor waarschynlykst wil aanneemen, of zoo hy een beter weete 't bekent wil maaken. Van't zeer verwonderenswaerdig onderaardtsch Bosch, waar van men noch heden in 't graven veele blyken vindt, van even buiten de Stadt *Amsteldam* af, tot aan dit *Abcou*, met verbaazende zeldtzaamheden, die van de nauwkeurigen noch met eige oogen konnen gezien worden; zie op 't woordt AMSTEL-LANDT. Onder de Oorlogen, tusschen die van *Hollandt* en't Sticht Utrecht, oudttydts gevoert, is dit *Dorp* en 't Huis van *Abcoude* veelerlei veranderingen, en zwaare rampen onderworpen geweest. Geen minder onheil heeft d'Ingezetenen in 't jaar 1672. ten tyde van der Franschen inval, getroffen. Want of 't meergemelde *Dorp* onder 't Sticht Utrecht behoorde, en die Provintie, Stadt, enz. van Louïs den XIV. Koning van Vrankryk, bevryding en bescherming belooft was, zoo hebben de Franschen echter, omdat op 't Slot eenige Hollandtsche Soldaten lagen, den $\frac{7}{17}$ November des zelven jaars, ontrent 450. koppen sterk, (door den Hertog van Luxenburg, Koningklyken Gouverneur over de Provintie van Utrecht, uyt de Stadt derwaarts gezonden, om alles te vernielen wat zy vermeesterden) by nacht zich gezet tusschen 't Dorp *Baamburg*, en 't Slot van *Abcoude*. Van daar vaardigen ze 40. van hunne bende af, die, buyten om't Kasteel, over 't onder water staande landt, naar 't Dorp *Abconde* getrokken, 't zelve verwoedelyk in den duisteren nacht, met een vervaarlyk geschreeuw, hebben besprongen, en'er voorts met fakkelen, die zy in hunne handen hadden, en meer andere toebereide vuurwerkenverscheide huizen van in brandt gestoken, waar door, van drie uuren in den nacht, tot zes uuren en 't naaken van den morgen, over de hondert gebouwen tot puin- en aschhoopen vervielen. De meeste inwoonders, uyt hunne bedden opvliegende, ten deelen naakt, ten deelen half gekleedt, redden hun leven op 't ondergelopen landt, daar zy in zulken elendigen staat, in eenen zeer kouden winterschen nacht, in 't mets begorzelt water mosten staan. Zommigen, in hunne woningen van de Fransche verrast, wierden in- en met de zelve verbrandt; anderen, op de vlucht achterhaalt, aan de staerten der paerden, of, met het haair hunner hoofden, aan de beenen der daar op zittende Ruiteren gebonden, en dus naar *Utrecht* geleept, daar hunne, meer dan doodelyke, quellingen noch vermeenigvuldigt wierden. Het Staten volk op 't Slot, zeer zwak in getal, vernam wel onraadt, maar dorst zynen aanbevolen post niet verlaaten. Wisten ook niet hoe sterk de Vyandt was; gaven echter door seinschoten den aan- en-omgelegen Dorpen een waarschouwingsteken, om zich op hunne hoede te houden, desgelyks om de naaste posten en bezettingen te beweegen tot afzendinge van bystandt: gelyk ook aanstondts uyt de Stadt *Weesp* eenig krygsvolk aanquam; doch de Fransche waren al geweken: Ondertusschen deed dezer aankomst zoo veel voordeels, dat de brandt op verscheide plaatzen in de kerke t'*Abcoude* aangestoken, noch gelukkig gebluscht wierdt: anders zou, nevens de zelve, dit zeer schoone Dorp, waar van omtrent het derden deel behouden bleef, voort ten eenemaal in d'asschе zyn geraakt. Het was den Fransche leet dat'er noch iets was blyven staan: zy maakten deshalven den $\frac{12}{22}$ November (dertien dagen na de gedachte zoo elendige verwoestinge) eenen niewen aanslag ter volkome verdelginge dezes Dorps. Doch de Bezetting op 't Slot, nu versterkt, ontfing hen zulker wyze, dat zy, in plaats van weêr gevangens mede te sleepen, veel der hunne gevangen mosten achterlaten. De kerk en predikant van Abkoude staan onder 't Classis van Utrecht.

Valkeniers verw. Europa p. 819. Brief van een vriendt aan, enz. van den 10. Nov. 1672. O. st. Idem Valk. P. 818. 819. Sylvii Vervolg op Aitz. 1 deel. 1 St. fol. 497.

Idem ibidem.

ABCOUDE, ABKOUDE, 't SLOT of 't HUIS, was eertydts een zeer sterk, doch is nu een gansch vervallen gebouw (ja zoo, dat'er thans maar eenige muuren van staan) voor eenige hondert jaaren aangelegt. D'eerste bouwheer wordt gestelt eenen *Assuerus* geweest te zyn, die de grondtvesten tusschen natte moerassen hechtte. Hy was uit het oude, zeer ryk en doorluchtig geslachte der *Abconwen* afkomstig; waar van dikmaals gesproken zal worden onder d'Utrechtsche Bisschoppen, en hunne gevoerde Oorlogen tegen de Hollanders. Van deze Heeren van ABCOUDE wordt gezegt, dat zy in eigendom bezeten hebben byna, of, volgens anderen, ruim het derde deel van alle de Landeryen in 't Sticht Utrecht. Dit sterk Slot, voortydts behoort hebbende aan de Heeren van Gaasbeek, heeft Heer Jan van Arkel, Bisschop van Utrecht, ontrent het jaar van Christus geboorte 1346. hem ontweldigt: vermits hy, in den Oorlog tusschen Hollandt en 't Utrechts Sticht, zich by de Hollanders hadde gevoegt: Zie op JAN VAN ARCKEL, *Bisschop van Utrecht*. Naderhandt hebben het de Hollanders weêr verovert: maar in 't jaar 1490. heeft Bisschop David van Burgundien, de kasteelen van *Abkoude* en *Vredelandt*, van d'Amsteldammers, wederom bekomen. Evenwel heeft Aartshertog *Maximiliaan van Oostenryk*, na de doodt van zynen Vader *Frederik den III.* 1493. Roomsch Keizer geworden, dies naams den I. deeze beide Kasteelen den Utrechtschen Bisschop weêr af handig gemaakt, en aan zyne landen van Hollandt gehecht; totdat ze weêr aan 't Sticht Utrecht geraakten. Hoe 't met dat van *Vredelandt* is gegaan: zie op VREDELANDT (*Kasteel van*)

Leeuw. Bat. Illustr. f. 1273. Rob. Koningius de Nobil. Germ. sup. & inf. pag. 239 J. v. Royen Nederl. Oudheed. p. 160. Oudhol. kron. fol. 381. Hedda in hist. Ultraj. Commel. Amst. f. 731.

ABSDALE, of ABSDAAL, eigentlyk ABTSDAAL, eene Pol-

Cortgeens Stichts Kronykje, pag. 93.

Balth. Neand de antiq. Germ. p. 102.

(a) *Matth. vander Houve. Handv. Kronyk, 1 deel. fol. 149. Steph. Oldezeel de Urb. Germ. p. 120.*

(b) *Fenac.*

(c) *Leeuwen Bat. Illustr. fol. 91. Bunting en Meibooms Lunenburger, enz. Kronyk fol. 6.*

(d) *Thom. Vligerius de Comit. Holl. p. 92.*

Polder, gelegen in 't *Hollandts Vlaanderen*, en alzoo onder den Vereenigden Nederlandtſchen Staat. In de ſchattingen voortyds over de geheele Vlaamſche Provintie opgeſtelt, moeten de vier Ambachten (namelyk *Hulſt* en *Hulſter-Ambacht*, *Axel*, en *Axels Ambacht*, *Assenede* en *Assenede-Ambacht*, *Boekhaute* en *Boekhauter-Ambacht*) gezamentlyk in elke duizent ponden Vlaams opbrengen achtien ponden. Tot deeze achtien in 't duizent, droeg *Hulſter-Ambacht* voor zyn quote 6. ponden 7. ſchellingen, welke verdeelt over de ſtadt *Hulſt*, en de twaalf daar onder behoorende Polders, Dorpen, Sterkten, en Buurten, zoo ſtont ABSDALE daar in geſchat op 7. ſchellingen, bedragende in elke 6000. gls. ſchatting, over geheel *Vlaanderen* voor den tax van *Absdale* 2. gls. 2. ſtuiv. of in elke hondert gls. 11. en een vyfde penn. 't Zeewater heeft Absdale op verſcheide tyden zeer zwaare rampen toegevoegt. Alleenlyk eenige der laatſten zullen wy hier voordraagen. In November 1585. ontſtont, by een verſchrikkelyk onweêr, een zeer hooge vloedt; waar door de landen van de *Clinge* in *Hulſter-Ambacht*, nevens de Polders van ABSDALE, *Hulſter Nieuwlandt*, en de *Baronny van St. Jans ſteen* overſtroomt wierden, zelfs wierdt *Hulſt* aller weegen van 't zeewater omringt: langen tydt lagen de voorſchreven Polders onder de golven bedekt, en door eenen niewen hooge Vloedt, op den tweeden Paaſchdag, 1606. by een vreeslyk onweêr, zyn ze noch meer dan te vooren, onder de wateren als begraaven, tot het jaar 1616. wanneer de polders *Clinge*, en *Absdale* (*Clinge* in 't jaar 1616. en *Absdale* en *Hulſter Nieuwlandt* 1617.) weêr bedykt wierden: maar 1672. onder den Oorlog tuſſchen Vrankryk en de Vereenigde Nederlanden, wierdt de zeedyk van ABSDALE doorgeſtoken, en alzoo deze Polder weêr onder water gezet, dat ook met de zee gemeen is gebleven tot 1692. hoe het 'er nu mede geſtelt is, weeten wy niet; dewyl d'Autheur der beſchryvinge van Hulſt in dat jaar zyn werk heeft uitgegeeven.

Vander Haeve Handv. Kronyk 2 deel. fol. 439.

Langsb. beſchryv der ſtadt Hulſt, p. 238. 241. 242. 243.

ABSPOEL, of eigentlyk ABTSPOEL, dus genaamt ter oorzaake van 't moeraſſig landt, is een *Huys* by de ſtadt *Leyden*, aan de Weſtzyde van 't Veer te *Warmond*, in *Oeſtgeeſt*, *Oogſtgeeſt*, of *Ooſtgeeſt*, onder Rhynlandt; gebouwt van Heer *Willem van Mathenés*, Abt van Egmondt, in 't jaar 1458. overleden. Onder de Neêrlandtſche beroerten, en in den Oorlog tegens den koningk van Spanjen, wierdt dit huys *Absspoel*, ten tyde der belegeringe van *Leyden*, door de Spaanſchen verbrandt. Doch de Heer *Foy van Broukhoven*, Schout van Leyden, en Bailjuw van Rhynlandt, heeft het naderhandt herbouwt. De Suffragaan van de Abdy van Rensburg, wiens bezit in *Oeſtgeeſt* lag, had 'er zyne woonplaats: vermits de kerk van *Oeſtgeeſt* eene groote Kapellenye was, waar onder de St. Maria's kerk, die ter plaatze ſtont daar nu de Vrouwe kerk te Leyden ſtaat, behoorde. Waar deze woonſteê des Suffragaans geſtaan heeft, is nu niet recht bekent: vermoedelyk is ze geweeſt ten einde van de *Geeſt*, daar men over den *Nieuwen weg*, in het landt noch eenige grondtbraken van een oudt gebouw vindt; en wordt ter dier oorzaake dat landt, daar 't gebouw geſtaan heeft, noch heden *de gebroke kelder* geheten.

Leeuw. Bat. Illuſtr. fol. 159 1254.

Idem Leeuw. ibid. P. Bruyn. voor P. Scriver. Kronyk pag. 15. Gouds. in d'oude Holl. Kronyk f. 81. 85.

ABSTEDE, eigentlyk ABTS STEDE, eene buurt, even buiten de Tolſteeg-poort der ſtadt *Utrecht*; is eene Abdy, van de ordre der Ciſtercienſen geweeſt; doch door *Willibrand*, den XXV. Biſſchop van *Utrecht*, ontrent het jaar 1230. in 't St. Servaas klooſter, by hem binnen *Utrecht* geſticht, overgebragt: ſchoon deze verplaatzing tegen den wil der Nonnen, die liever in ABSTEDE gebleven waren, geſchiedde. 't Is eene zeer vermaakelyke buurt; menigte van menſchen komen en gaan 'er in den zomertydt zich vermeijen, zoo om de aangename vruchtboomen, luſtige hoven, als 't bezaaide landt en groene weiden. 't Maakt met de Tolſteeg en de Gansſteeg, eene goede en luſtige Voorſtadt. Abſtede heeft eige gerechtigheit, even als een Dorp, enz. nevens zyn eige rechtbank: en alhoewel 't met het gerecht van Wittevrouwen eenen en den zelven Schout heeft; zyn 't echter twee Gerechten, doende yder recht in 't byzonder, over ſchade en ſchuldt, gelyk andere Dorpen en Gerechten, van 't voorvallende onder hunne Gerechtigheit en hun Gebiedt. Onze oude Rymkronykſchryver, *Melis Stoke*, maakt melding van dit *Abſtede*, van hem *Abſtade* genoemt; daar hy verhaalt, hoe Floris de zwarte, broeder van Diederik den V. Grave van Hollandt, Zeelandt, enz. hier om 't leven gebragt wierdt door de Heeren Kuik, en Arentsbergen, &c. zie op ANDREAS VAN KUIK, *Biſſchop van Utrecht*, en FLORIS DEN ZWARTEN.

Petr. Diedenhov. de Epiſc. Germ in Willib. Buchel in hiſt. Ultr. Booth beſchr. van Utr. Melis Stoke Rymkronyk.

ACADEMIE, AKADEMIE, ook gezegt UNIVERSITEIT; in onze taal, HOOGE SCHOOL, of, 's LANDTS HOOGE SCHOOL. Zommige Akademiën zyn *Provintiaal*, vermits d'onkoſten daar toe nodig van de geheele Provintie worden gedragen, die dan daar over 't bewint, en beſtier voeren. Andere zyn *Stadts Akademiën*, alleenlyk van de Stadt, waar in de *Hooge School* is, aangeſtelt, en betaalt wordende; die derhalven 't gezag daar over heeft. Doch 't Octroy moet van de Staten der Provintie, daar de ſtadt in legt, verkregen worden. Zoodanige *Akademiën*, Univerſiteiten, of Hooge Schoolen, zyn Planthoven ter geleertheidt, en Moeders der geletterden, wanneerze wel beſtelt en wel beſtiert zyn, en 'er beide Waarheit en Godtvruchtigheit in betracht, en geoeffent worden: anders wordt de geleertheit, loutere verkeertheit; enkelyk ſtrekkende tot bederf der leeroefenende Jeugt. Byzondere toepaſſingen daar van te maken, op deze en geene Akademiën, is hier ons oogmerk niet. Het zoo zeer uitgeſtrekt Duitſchlandt, verdeelt in tien groote Kreitzen, kan in 't geheel niet boven de vyf-en-twintig Akademiën uitleveren: echter klagen veele in die Geweſten, dat dit magtig wydt uitgeſtrekt Ryk al te zeer met Hooge Schoolen bezwaart is: *Maar* (zegt de bereiſde en geleerde Duitſche Theologant, Henricus Ludolphus Benthem, *dan dient men zich wel te verwonderen, dat de Vereenigde Nederlanden, binnen de nauwe paalen van hunnen omtrek, voo veele dezer Akademiën, behalven noch d' Illuſtre Schoolen, hebben, en evenwel ontbreekt het geene der zelver aan eene groote menigte Studenten.* De gemelde Heer Benthem (in 't jaar 1697. Evangeliſch prediker te Bardewyk, dicht by de ſtadt Lunenburg, nu wellicht hooger bevordert) die onze Landen, en Hooge Schoolen twee maalen bezocht, en nauwkeurig onderzocht heeft, in de jaren 1687. en 1695. pryſt, *ſchoon van de Augsburgſche belydeniſſe*, onze Akademiën zeer hoog, wegens de vlytigheit der Profeſſoren, en de zeer nutte leſſen, die van hen geleert, en de Jeugt ingeplant worden; de naerſtigheit van de Studenten, onder welke (zegt hy) de mindere van de meerdere geene verachtinge lyden, yder voor zich zelven leeft, en zyne Studiën waarneemt. Vyf Akademiën zyn 'er hedendaags in de Vereenigde Nederlanden; de zesde, te Nimweegen, is, ſtrax na den aanvang, weder tot niet geraakt. De gedachte vyf zyn naar ordre des tydts. I. Die van Leyden, opgerecht in 't jaar 1575. II. van Franeker in 't jaar 1585. III. van Groningen in 't jaar 1614. IV. van Utrecht in 't jaar 1636. V. van Harderwyk in 't jaar 1648. De eerſtgenoemde in de Provintie van Hollandt; de tweede in die van Frieslandt; de derde in die van Groningen; de vierde in die van 't Sticht Utrecht; de vyfde in Gelderlandt. Behalven deze Akademiën, zyn 'er noch verſcheide Illuſtre, of doorluchtige Schoolen, als te Amſterdam, Dordrecht, Rotterdam, enz. in Hollandt: zie op ILLUSTRE SCHOOLEN. Van yder der genoemde Akademiën, in de Vereenigde Nederlanden, zullen wy in 't byzonder handelen, volgens d' ordre van 't A. B. C. met byvoeging van 't aanmerkelykſte, raakende d' oprechting en andere byzonderheden.

H. L. van Benthem in zyn Hollandiſch Kirch- und Schólen ſtant part 2. pag. 53.

Idem ibid. pag. 54. P. C. Bor. Winſem. H. L. Benthem J. I. Pontanus Slichtenhorſt.

ACADEMIE te *Franeker*. Toen, by de volle Reformatie in de Provintie van Frieslandt, door des Landtſchaps Staten, de t' zamenwoninge van Monniken en Nonnen in klooſters afgeſchaft was, bleven echter de Convents goederen en inkomſten in vorigen ſtaat: geenzins wilden zy gedoogen, dat onbeampte perſoonen dezelve voor zich in 't byzonder, en tot wereldtlyk gebruik, zouden genieten: namen derhalven op den 17. October, 1584. een Staatsbeſluit, datmen de voorſchreven goederen zou aanleggen tot oprechtinge eener Academie, of Hooge Schoole; jaargelden voor de daar toe behoorende Profeſſoren; onderhoudt van eenige Alumnen; aanbouw van Gaſthuizen en andere Godtvrugtige werken: 't overſchot zou ſtrekken tot aflegginge van de laſten der Provintie; byzonder om deze reden: dat de Kloofter-inkomſten niet beter dan tot dienſt der Kerken, Schoolen, en Godtshuizen, konden worden aangewendt; dat ook zonder geleertheit geen Gemeenebeſt, of Republyk, beſtendig blyven kan. En verder, dat noch Godts Kerke, noch de Staats-regeeringe, zonder geleerde Perſoonen, kan, noch mag beſtaan. In 't hooft van 't Staatsbeſluit, vindtmen het volgende. „ Reſolutie, waar na des Landt„ ſchaps geweſene Convents goederen, landen en inkom„ ſten, in conformitè van Godts woordt, alle rechten en „ billykheden, zullen gedeelt en geëmploieert worden; „ was ondertekent voor 't quartier OOSTERGOO, by *Ta„ ko Bottinga*, *Doeke Aitſma:* voor 't quartier WESTERGO, „ by *Heſſel Douwes Epema*, en *Seerp Bonga:* voor 't quar„ tier de SEVENWOLDEN, by *F. Tatmans*, *Sybren Hiddeſz.* „ Voor de STEDEN, te verſtaan van de Kloofter-goede„ ren, die 't Landtſchap thans bezit, by *Adgie Lambertſz*, „ *Wyne Hantz*, *J. Hernes Ammama.* De ſtadt Franeker wierdt beſtemt tot de plaats daar de Akademy zou zyn, en de tydt der inwyinge den 29. Julius 1585. wanneer de zelve ook plegtig is verricht. D' eerſte Profeſſoren dezer niewe Akademie (in rang, naar ordre des tydts, de tweede in den Vereenigden Nederlandtſchen Staat; zie de vorige poſt) waren, D. *Sibrandus Lubbertus*, D. *Martinus Lydius*, en D. *Henricus Antonides* in de Godtgeleertheit; D. *Henricus Schotanus* in de Rechtgeleertheit. D. *Petreus Tiara*, D. *Johannes Druſius*, en *Lollius Adama* in de Philoſophie en taalen. Tot Profeſſor in de Geneeskonſt wierdt beroepen D. *Alardus Aulætus*, overleden Anno 1606. Ten genoemde dage wierden deze Heeren Profeſſoren plegtig tot in de Akademie ingeleidt; daar de Heer

Ibid d. fol. 752.

Idem ibid. & fol. 758.

Pier. Winſem. Kronyk van Friesl. fol. 752.

Ibid fol. 761. 764.

Heer Abel Franckema, mede Gedeputeerde uit den naam der Heeren Staten van Frieslandt, en in 't byzyn van eenigen hunner Gelaſtigden, eene Latynſche redenvoering deed; in druk uitgekomen, onder den tytel van *Oratio D. Abeli Franckena, Illuſtrium Ordinum Friſiæ deputati, eorundem nomine habita in auditorio Theologico Academiæ 29 July anno 1585. de Conſilio Inſtitutæ ab iiſdem Franequeræ Academiæ.*

Idem ibidfol. 762. D. Henricus Antonides, Theologiæ Profeſſor, antwoordde hier op in 't breede, met bedankinge der Heeren Staten voor 't goedt vertrouwen, dat ze omtrent de perſoonen der aangeſtelde Profeſſoren hadden gelieven op te neemen; nevens belofte, dat ze, volgens ſchuldigen pligt, zouden verrichten alles wat hun mogelyk was, ter eere van Godt, *Ibid. fol. 763.* en dienſt van den Lande. Deze niewe Hooge School wierden zeer groote privilegiën vergunt, zodanige als die van Leyden; gelyk dan ook de Raadt der ſtadt Franeker de Profeſſoren, en Studenten dezer Academie, vry verklaarde van alle burgerlyke laſten, waar mede d'andere ingezetenen der ſtadt beſwaart waren; als togten, wachten, allerley ſtadts impoſitiën en accyſen, ook andere ſchattingen, hoedanig die genaamt mogten worden, alreeds bewilligt, of noch te bewilligen, geheel en al in alles vry; ongehouden aan iemant iets te betaalen, 't zy Officier, Collecteur, of Pachter, enz. *Ibid. & fol. 764.* In geval van misbedryf, zouden de Studenten alleenlyk gevonniſt worden van den Rector en de Aſſeſſoren; zonder dat van hun gewyſde zou mogen worden geappelleert. Die verder bericht hier van begeert, kan nazien de wetten, tot vryheit der Academie te Franeker, van de Staten des landts gegeeven. Deze Hooge School had al terſtont eenen taamelyk goeden op- en voortgangk, want derwaarts quamen veele Franſchen, Engelſchen, Duitſchers, Pruiſſers, Noorwegers, enz, die'er hunne promotie haalden: weshalven de Ed. Mog. Heeren Staten van Frieslandt daar eene gemeene tafel aanſtelden; aan deze tafel konden 60. Studenten hunne koſt koopen, zoo wel ingeboornen als vreemdelingen; en goedt *Ibid fol. 765.* tractement genieten, voor 45. gls. jaarlyks: maar naderhandt wierd het koſtgelt tot op 28. ſtuivers ter weeke verhoogt. Op deze Franekerſche Academie hebben zich, als leerlingen, bevonden en opgehouden de vermaarde Mannen, *Samuël Petit, Benedictus Turretinus, Conſtantinus l'Empereur, Johannes Coccejus, Caſparus Streſo, Gulielmus Perkius, Renatus Carteſius, Johannes Johnſtonius*, enz. Onder de beroemde Nederlanders; *Daniel Heinſius, Petrus Cunæus, Guiljelmus Baudartius, Wilhelmus Canterus* Ultrajectinus. *Simon Epiſcopius, Leo* of *Lieuwe van Aitzema*, en veel meer andere.

Benth. Holland. kirch undſchön ſtant part 2. pag. 26. ACADEMIE *te* GRONINGEN, deze wierd door de Heeren Staten der Provintie van *Groningen* en *Omlanden*, in 't jaar 1614. opgerecht; onder 't Stadthouderſchap van Grave *Willem Lodewyk van Naſſauw*, Gouverneur van *Vrieslandt* en *Groningen*. De inwyding geſchiedde den 23. Auguſtus O. ſtyl des genoemden jaars: Boven dien hebben de gemelde Staten, op 's Landts koſten, aangenomen verſcheide Alumnen (voedſterlingen) om hen, op hunne niewe Hooge School, te doen onderwyzen in geleertheit en goede wetenſchappen, ten dien einde, tot hunnen gebruike, bekeerende een goedt deel der kloosterrenten en inkomſten, die, tot noch toe, in lediggang onnuttelyk verteert waren. *G. Baudart Kerk en Wereldtlyke Geſchieden. 1 D. 6 B. fol. 23.* De eerſtberoepene Profeſſoren waren zes in getal; in de volgende order ter Academie by- en opgeleidt: D. *Ubbo Emmius* Profeſſor in de Hiſtoriën en Griekſche taale, als eerſte *Rector Magnificus* dezer Univerſiteit, en te vooren *Rector* der Latynſche ſchoole binnen *Groningen*; D. *Hermannus Ravenſpergerus* Profeſſor in de Theologie, uit de illuſtre ſchool te *Steinfort* derwaarts beroepen. D. *Cornelius Pynakerus* Profeſſor in de Rechten, in welke faculteit hy alreedts te *Leyden* leeroeffeningen gehouden hadde. D. *Nicolaus Mulerius* Profeſſor in de Medicynen en Matheſis, van Leeuwaerden, daar hy Rector in de Latynſche ſchool was, derwaarts beroepen. D. *Johannes Epinus* ordinair Philoſophiæ en Ethices Profeſſor, en extraordinair in de Rechten. D. *Guiljelmus Macdowel* Profeſſor Philoſophiæ in Logicis, Phyſicis & Metaphyſicis; een Schot, die alreedts te *St. Andrews* in *Schotlandt*, over de Phyſica van Ariſtoteles, leſſen had gegeeven, en collegie gehouden. De inleidings Oratie wierd, uit den naam der ganſche Provintie, gedaan van D. *Pancratius*, ſtadts Syndicus. Na 't *Idem Baud. fol. 24. H L. Benth. Holl. Kirch. und ſch. ſtant, ander theil. p. 4. 10. enz.* eindigen der zelve, deed D. *Ravenſpergerus* eene andere, op deze handeling gepaſt. De eerſte die hier zyne promotie tot Doctor in de Rechten bequam, was *Hugo van Nyeveen*; zyn inauguraal diſpuut hield hy den 13. November 1615. onder 't Rectoraat van den gemelden Profeſſor *Ravenſpergerus*. Al ſtraks wierden'er wetten ontworpen, volgens welke deze niewe Hooge School zou beſtiert worden; doch konden geene kracht krygen, voor dat ze in de vergaderinge der Staten dezer Provintie waren goedtgekeurt en beveſtigt: dat ook eerſt met den aanvangk des jaars 1615. geſchiedde: Op den 6. Martius wierden ze den Heeren Curatoren en Profeſſoren voorgelezen; doch de laatſt genoemde gaven af, en toonden zich daar over bezwaart, *Idem Benth. ibid.* om dat ze buiten hunne kennis gemaakt, en'er ook eenige dingen tot hun nadeel in bevat waren, of ſtrekken konden: waar op hun verbeeteringe wierdt toegezegt.

ACADEMIE *te* HARDERWYK, die in 't jaar 1648, den 12. May, is opgerecht. Deze ſtadt had al in de veertiende Eeuwe eene gemeene School gehadt, by de Nabuuren zeer vermaart geweeſt; omtrent het jaar 1342. had *Eleonora*, gemalin van *Rainald*, of *Reinoud*, den 11 van *Naſſauw*; laatſte Grave en eerſte Hertog van *Gelder*, binnen *Harderwyk* geſticht, en ook rykelyk begiftigt, zeker Franciſcaner Klooſter, dat in goedt aanzien is geweeſt. De broeders van St. Hieronymus Munſter hebben hier, om- *Pontan. en Slichtenh. Geld. geſch. 1 deel fol. 100. H. L. Benth. Holl. kirch. und ſch. ſtant 2 deel pag. 658.* trent het jaar 1372. ook een School gehadt, daar over in 't jaar 1441. Rector was Mr. *Joannes Schurenburgius*, zeer beroemt in dien tydt, zoodat hy, behalven de inboorlingen, over de 300. leerlingen zou gehadt hebben, enkelyk uit Uitlanders beſtaande: maar toen in 't jaar 1503. de geheele ſtadt *Harderwyk*, behalven alleen drie of vier huizen, plotzelyk af brandde, wierd ook die vermaarde School door de vlamme verteert. Dit ongelukkig vuur vernielde niet ſlechts zulk eene groote menigte gebouwen, maar ook ontrent 1500. menſchen, waar onder 350. Studenten, of Scholieren: evenwel was in 't jaar 1540. deze laage School weder in zulken goeden ſtant gebragt, dat men ze ook zelfs een *Gymnaſium* noemde: ondertuſſchen is deze Latynſche ſchool eene andere geweeſt, dan het *Gymnaſium* in 't jaar 1603. in 't Franciſcaner klooſter, opgerecht, en geſticht van gemelde vrouwe *Eleonora*, gemalinne van Hertog *Reinaut van Naſſauw*. Men vindt deshalven twee misſlagen in de Latynſche inſcriptie, geſtelt voor deze School: Eerſt, dat dit *Gymnaſium*, na den brandt van 1503, door hooggedachte Vorſtinne *Eleonara* zou herſtelt zyn geworden, die al in 't jaar 1355. overleden was: Daar na, dat deze School, in 't jaar 1400. geſticht, en in 't jaar 1603. den naam van *Gymnaſium* zou hebben bekoomen: daar immers 't een wydt van 't ander is onderſcheiden, als boven is aangewezen. De Heer *A. van Slichtenhorſt*, in de Gelderſche *Pontan. Geld. geſch. 1 deel fol. 101.* geſchiedeniſſen van *Pontanus*, ſpreekt'er dus van: „ De ſtadt „ Harderwyk heeft zelf, ten tyde van vorſtinne *Eleono-* „ *ra*, gehadt eene gemeene, echter by de nabuuren, zeer „ vermaarde School; voor omtrent 50. (nu ruim 100.) „ jaaren, is zy, door de Ridderſchap en Steden van 't Ve- „ luwſche Quartier, op eenen beteren voet verniewt; „ die Prins *Maurits*, omdat zy onder zyn Stadthouder- „ ſchap weder wierd opgerecht, gewoon was zyn, of het „ *Naſſauſch* ſchool te noemen; gelyk mede eene andere „ doorluchtige School, naderhant op den 12. May 1648, „ tot eene Vorſtelyke en algemeene *Academy* verhoogt. Doch wy ſtappen deze verſchillen der Schryveren voorby. De eerſte Profeſſoren in deze Academie zyn geweeſt, *Johannes Valkenier* Theologiæ Doctor; *Jakobus Kochius*, Medicinæ Doctor, extraordinair in de Geneeskunde, en ordinair in de Philoſophia Practica. Verder *Gisbertus ab Iſendoorn*, *Georgius Hornius*, *Cornelius Tollius*, in de Philoſophie, Hiſtorien, en de Griekſche taale. In de Rechtsgeleertheit waren *Johannes Chriſtenius*, en *Petrus de Grêve*. Door den plotzelyken inval 1672. van den Koningk van Vrankryk, met zyne Bondtgenooten, den Aartsbiſſchop van *Keulen*, Biſſchop van *Munſter*, enz. in de vereenigde Nederlanden, waar door zich ook de ſtadt *Harderwyk* aan de vyanden overgaf, leedt deze *Academi* eenen zwaren ſlag, zoo datze zelf, na 't vertrek der Franſchen, noch eenige jaren lang, als in onmagt heeft gelegen, doch eindelyk zich weder beginnen te herſtellen. De goude en zilvere penningen, ter gedachteniſſe dezer aangeſtelde Univerſiteit *Idem Benth. ibid. Slicht. in Pont. Geld. geſch. 1 deel fol. 101.* geſlagen, hebben aan d'eene zyde dit opſchrift; *Pace domi foriſque ſancita Academia Harderovici fundata Ill. Ordines Duc. Gel. Com. Zutph. in rei memoriam hunc nummum cudi fecerunt* 1648. Op d'andere zyde: *Victoriæ præmium libertas.* Tot de gemeene *Bibliotheek* was in het jaar 1600. alreedts een goede grondt gelegt, en zy heeft noch gedurig toegenomen in eene tamelyke menigte van goede boeken, onder welke eenige in de *Syriſche*, *Arabiſche*, en *Chineeſche* taalen gevonden worden.

Chr. Schotan. Kronyk van Fr. fol 782. Boxhorn toneel v. Holl. pag. 100. ACADEMIE te *Leyden*; is de oudſte in de Vereenigde Nederlanden. Nadat deze ſtadt had uitgeſtaan de eerſte, en, kort daar aan, de tweede allerelendigſte belegeringe der Spaanſchen, en die met de verwonderlykſte kloekmoedigheit, onder 't lyden van den uiterſten honger (zie 't woordt LEYDEN) had uitgehardt, hebben Prins *Willem* de I. van Oranjen, en de Heeren Staten van *Hollandt*, de *Leidtſche* burgery (die, door den gedagten allerfelſten uitgeſtanen hongersnoodt, zoo veel hadde geleden, en zeer vermindert was door 't verlies van een groot getal haarer medeburgeren; ook zeer verarmt door 't uitharden van zoo veele benauwtheden, waar door niet alleen haare Stadt, maar genoegzaam geheel *Hollandt*, van de woede en voor de overweldiginge van de Spaanſche magt, en harden goedt- en bloedtdorſt was bevrydt;) tot erkenteniſſe en vergeldinge van die trouwe kloekmoedigheit, iets groots willen toevoegen; om te gelyk tot een kroon en zegeteken van haare onvergelykelyke ſtandtvaſtigheit te ſtrekken. Zy gaven dan aan die van *Leiden* de keur, of zy voor den tydt van eenige jaren wilden vry en ontlaſt zyn van Impoſitiën, tollen, en ſchattingen, of liever het Privilegie heb-

hebben, van in hunne ſtadt eene Academie te mogen oprechten. De ontheffing van geldtlaſten ſcheen 't ganſch uitgemergelt *Leiden* wel meeſt dienſtig, ja noodigſt; maar daar tegen, de Hooge School eerlykſt te zyn. Daarenboven, de vryheit van ſchatting kon, by voorkomenden hoogen noodt, ingetrokken worden; immers maar eenen duur van weinige jaren hebben; *d'Academi* daar tegen, en de voordeelen, de ſtadt *Leiden* daar door gezien toe te vloeijen, van meer beſtendigheit zyn, en haar byblyven. Des wierd'er beſloten het roemrykſte te verkiezen, voor 't geen in dien tydt het voordeeligſte ſcheen te zyn; in goede hoope dat het ander hun metter tydt het voordeeligſte zou worden, ſchoon ze by den aanvang, alsmen ſpreekt, in eenen zuuren appel beeten. Daar op dan wierd die van *Leyden* vergoſt het *voorrecht*, om in hunne ſtadt eene Hooge School te mogen aanſtellen, zonder dat'er, in eenige andere plaats van *Hollandt* en *Zeelandt*, eene *Academie* meer zou mogen worden ingevoert, en met uitdrukkelyk verbodt hier van. Dit *Octroy* is den 6. Januarii 1575. getekent. Tot onderhoudt van deze Hooge Schoole hebben de Staten der Provintie van *Hollandt* dezelve begiftigt met verſcheide goederen en inkomſten, inzonderheit van Landeryen, Pachten, en Inkomſten der Conventen en Klooſteren van Monnikken en Nonnen. De *inauguratie*, of inwydinge, dezer *Univerſiteit* geſchiedde den 8. Februarius. Wy zullen de daar by voorgevalle plechtigheden wat wydlopig verhaalen; eensdeels omdat deze Hooge School de eerſte en oudſte in de Vereenigde Nederlandtſche Provintiën is; andersdeels om de Zinnebeeldige vertoningen, en andere aanmerkelyke dingen daar omtrent zoo prachtig uitgeruſt. 's Morgens ten 9. uuren quam de ſchuttery in de wapenen, onder de Vaendelen van *Klaas Huygenſſen Gaal*, en *Klaas Dirks van Montfoort*, Capiteinen; van voor 't Raadthuis trokken deeze ſchutters af door de Bree- en Nobelſtraat naar de Hoogewoerdſe brug, daar eene Triumphpoort was gemaakt, met roodt en wit laken bekleedt: van daar door andere ſtraten aan de Nonnebrug; voorts, langs d'ooſtzyde, naar de plaats voor deze niewe *Academi* vervaerdigt, en eertydts geweeſt het Klooſter der zuſteren van *St. Barbara*; naderhandt des Prinſſen logement; toen volgde een overdekte Speelwagen, daar een Vrouwsperſoon in wit gewaadt op zat, verbeeldende de *H. Schrift*; nevens haren wagen gingen de vier *Evangeliſten*, *Mattheus*, *Markus*, *Lukas*, en *Johannes*. Vervolgens verſcheen'er eene Vrouw gezeten op een paerdt, toegeſtelt als een Eenhoorn, uitbeeldende de Gerechtigheit (*Juſtitia*) ſierlyk getooit, doch met toegebonde oogen, een bloot zwaerdt in d'eene, en eene weegſchaal in d'andere handt: zy reedt tuſſchen vier Manſperſoonen, vertonende de vier voorname Rechtsgeleerden, *Salvius Julianus*, *Papinianus*, *Ulpianus*, en *Tribonianus*; ter zyden liepen twee voetjongens, en vier Helbaardiers, in eene ouderwetſche dragt. Toen quam eene Maagdt den naam van *Medicina* voerende, te paerdt en wel verſiert, met een geneesmiddel en eenige kruiden in de handt; reed tuſſchen de vier beroemde Artzen, *Hippocrates*, *Galenus*, *Dioſcorides*, en *Theophraſtus Ereſius*; ter zyde gingen twee voetjongens en vier Helbardiers: daar na vertoonde zich de Godin *Pallas*, of *Minerva*, te paerdt als de vorige, met eene Lancie in de rechterhandt, en aan den ſlinker arm een Schildt, en daar op 't hooft van *Meduſa*, afgebeeldt; nevens haar reden de twee groote Philoſophen, *Ariſtoteles*, en *Plato*, de welſpreekende Redenaar *Cicero*, en de geleerdſte onder de Latynſche Poëten, *Virgilius*; hadde ter zyden zich zoo veele voetdienaars, en Helbardiers, als de vorige; wyders vier ſtadts Speellieden, ſpeelende op ſchalemeijen en andere muſicale ſpeeltuigen. Achter aan volgden de vier ſtadts Roêdragers, yder van hen hadt een Pedels ſtaf in zyne handt, wit en roodt; zynde de kleuren van 't Wapen van *Leyden*. Na hen quam *Caſpar Koolhaas*, een der Leidſche Predikanten, die aangenomen hadt eenige Theologiſche leſſen in de Academie te zullen geeven; Hy ging tuſſchen de Heeren Mr. *Gerard van Wyngaarden*, der beider Rechten Licentiaat, en te dier tydt ordinair Raadt, naderhandt Preſident in 't hof Provintiaal van *Hollandt*, en tot deze plegtigheit byzonder van den *Prinſe van Oranje* afgezonden, en *Jonkheer Jakob van der Does*, Hoogheemraadt van Rhynlandt, Raadt, Superintendent generaal der ſtadt *Leyden*, enz. Toen quam d'edele hooggeleerde Heer *Diderik* (*Theodorus*) *van der Niewburgh*, der beiden rechten Licentiaat, toen Raadt Ordinair in den Provintialen, daar na Preſident in den Hoogen Raadt van Hollandt; die op zich genomen had eenige leſſen te doen in de Rechten: ter rechter zyde van hem ging d'edele Heer en geleerde poëet *Johan van der Does* (*Janus Douſa*) Heer van Noordwyk, Hoogheemraadt van Rhynlandt, Superintendent generaal der ſtadt *Leyden*; ter ſlinker de edele hooggeleerde Heer Mr. *Artus van Brederode*, Licentiaat in de Rechten, en Raadt ordinair in 't Hof Provintiaal van Hollandt. Voorts volgde de Heer en Mr. *Joos de Menyn*, der beiden rechten Doctor, Raadt en Advocaat Fiſcaal in 't zelve Provintiale Hof, die deſgelyks zich had verpligt eenige rechtsgeleerde leſſen te zullen voordraagen; aan zyne rechter hant ging Jonkheer *Arend van Duivenvoorde*; ter ſlinker, Heer *Foy van Broekhoven*, Bailjuw en Dykgraaf van Rhynlandt, Schout der ſtadt *Leyden*. Toen volgde weêr de geleerde en vermaarde *Petrus van Foreeſt*, Med. Doctor, en bezoldigde Artz der ſtadt *Delft*, die zich had verplicht tot het geeven van eenige leſſen in de Geneeskunſt; hy ging tuſſchen de Heeren *Willem van Heemskerk Jans-zoon*, en *Dirk van Montfort Jakobszoon*. Toen quam de vermaarde Heer *Laurentius van Oirſchot*, Med. Doctor, die ook de verrichting van eenige Geneeskundige leſſen op zich had genomen, tuſſchen *Willem van Loo*, Burgemeeſter, en *Cornelis Adriaanſen van Barrevelt*. Vervolgens ging de geleerde Mr. *Gerardus Bontius*, Med. Doctor, die eenige Aſtronomiſche en Mathematiſche leſſen doen zoude, tuſſchen *Cornelis Huygenſen van Toornvliet*, en *Pieter Henrikſen Waſſenaar*, Schepenen der ſtadt Leyden; ten laatſten quam Mr. *Cornelis de Groot*, Licentiaat in beyde Rechten, en Requeſtmeeſter des *Prinſen van Oranje*, die op zich genomen had eenige Philoſophiſche leſſen te doen, gaande tuſſchen de Heeren *Pieter Oem Pieters zoon*, en *Pieter Pieterſz* (by *J. J. Orlers* genoemt *Pieter Pieter Joriſſen*) Schepenen. Na deze volgden de overige Magiſtraats perſoonen der Stadt, nevens andere lieden van aanzien, als ook liefhebbers van geleerdheit en wetenſchappen, in groote menigte. Achter deze alle quamen zeer ordentlyk aantrekken de twee Vaandelen Schuttery, onder de Capiteinen Jonkheer *Albrecht van Raaphorſt*, en Mr. *Simon van Veen*: alom wierden groote vreugdeblyken getoont, onder 't loſſen van 't geſchut en muſketten. Dus gekomen omtrent de Nonnebrug, vondenze op 't Rapenburg een Triumphſchip, tot op 't water toe bekleedt met roodt en wit laken, overdekt met tapyten, waar onder een lauwerkroon, verſiert met Oranjeappelen, hing. Binnen in 't ſchip zagmen in 't rondt *Apollo* met de *negen Muſen* zitten, al t' ſamen op zyn ouden tydts of antyks toegeſtelt; achter aan 't roer ſtont *Neptunus*, die, met zyne Zeemaats de ſtadt *Leyden* bygeſtaan hebbende, ſcheen de Geleertheit en goede Kunſten, langs 't water, hier te willen binnen geleiden. *Apollo* hadt eene luit in de handt, daar hy zeer lieflyk op ſloeg; de *Muſen* ſpeelden ongemeen aangenaam op een poſityf: zeer zacht voer dit ſchip langs *Rapenburg*, naar de plaats der *Univerſiteit*, daar *Apollo* en de *Muſen* aan landt traden, verwachtende de aankomſte der voorgemelde Heeren. Op hunne aannaderinge omhelsdenze den anderen met eenen kus, en verwelkomden hen met Latynſche verſſen, tot dien handel dienende. Voorts gingenze met de genoemde Edelen, Profeſſoren, Doctoren, Schout, Burgemeeſteren, Schepenen, Raaden, en verder gevolg in de niewe Hooge School, verſiert met zeer heerlyke tapyten, witte en roode lakenen, opſchriften, met de wapenen des *Prinſſen van Oranje*, van *Hollandt*, en van de ſtadt *Leyden*. Toen deed *Caſpar Coolhaas* de eerſte Oratie, ſtrekkende inzonderheit tot lof van de Godtgeleertheit. Ondertuſſchen trok de Schuttery, die voor en achter dezen ſleep hadt gegaan, den hoek van de St. Anthonis brug om, langs de Breeſtraat, voorby 't Raadthuis, door de Triumphpoort op de Hooge Woertſe brug, langs de Hooge Woert, enz. Na 't eindigen van de Oratie zyn de Heeren meermaals gemeldt, in zulk een ordre als zy gekomen waren, weêr uit de Academie, naar 't huis van *Naaldwyk* gegaan; daar, van Stadts wegen, eene treffelyke maaltydt bereidt was; niet alleen voor de Heeren Profeſſoren, maar ook voor alle d'andere, die zeer wel onthaalt wierden: onder 't vrolyk geſchal van inſtrumentaal- en ſtemmuzyk. De ſtaat dezer *Academie* was, wegens den gevaarlyken tydt, ten aanzien van 't getal der Studenten wel gering in den aanvangk; maar haaſt reesze met eenen grooten luiſter op, en is tot eenen zeer hoogen top van vermaardheit de ganſche wereldt door geklommen. Wy hebben hier voor aangetogen de namen der Heeren, die de eerſte leſſen voorgenomen hadden in deze niewe Academie te doen, gelyk dan ook verricht wierd door *Caſpar Coolhaas*, in de Theologie; doch die zich haaſt van dezen laſt, of dit ampt, nevens andere meer, ontdeedt; als in de rechten *Diderik van Egmont vander Niewburg*; ook *Jodocus de Menyn*, korts daar na; gelyk mede in de medicynen *Petrus Foreſtus*, en *Laurentius van Oirſchot*, die dat ampt verlieten; insgelyks in de Philoſophie, *Cornelius de Groot*, of *Grotius*, die niet lang daar na Profeſſor in de Rechten op deze Academie, wierd: 't zelfde deed *Gerardus Bontius*, in de Aſtronomi en Mathematica, wordende daar na Profeſſor in de Geneeskunſt. De eerſte *Rector Magnificus* dezer Leidſche *Academie* is geweeſt *Petrus Tjara*, Profeſſor in de Griekſche taale, in 't jaar 1575. naderhant in 't jaar 1585. te *Franeker*, in de daar niew opgerechte Hooge School beroepen; de Adſeſſores waren *Johannes Figureius* (dus noemt hem *J. J. Orlers*, maar Mr. *Soermans*, *Guiljelmus Feugereus*) Theologiæ Profeſſor (in plaats van *Caſpar Coolhaas*) *Cornelius de Groot*, *Gerardus Bontius*, en *Baſilius Fithodejus*. In 't jaar 1592. toen het *Theologiſche Collegie*, der Heeren Staten van *Hollandt* en *Weſtvrieslandt*, ingewydt wierd; waren in de Academie de volgende ordinaire Profeſſoren.

D. *Fran-*

Hooft Nederl. Hiſtor. fol. 398. Schot. ibid d. fol. 782.

F. C. Bor Ned. Oorl. 1 deel 8 Boek fol. 85. I. Orlers beſchr van Leiden pag. 129. E. van Meteren fol. 105.

P.C. Bor Nedorl. Oorl. 1 deel 8 Boek fol. 85. H L. Benth. ibid tom. 2. pag. 21.

J. Orlers beſchr. der ſtadt Leyden, pag. 137. idem P. C. Bor ibid Benth. ibid pag. 21. idem ibid Bor. fol. 85. Benth. pag. 33. Orlers p. 136. 137.

Relaas van de inauguratie enz. van p. 3. tot p. 8. Orlers. Bor &c.

Idem Orlers &c. Soerm. Acad. Regiſter pag. 84. & ſeqq.

Franciscus Junius, *Lucas Trekatius* in de Godtsgeleertheit: *Julius Beyma*, *Everhardus Bronchorst*, *Cornelius Grotius*, *Gerardus Tuningius* in de Rechtsgeleertheit; *Johannes Heurnius*, *Gerardus Bontius*, *Petrus Pauw* in de Geneeskonst; *Bonavontura Vulcanius* in de Griekſche, en *Franciscus Raphalengius* in de Hebreeuſche taale. Extraordinaire *Paulus Merula* in de Hiſtoriën; *Rudolphus Snellius* in de Matheſis; *Antonius Trulius Lyrarius* in de Philoſophie; *Henricus Brodius* in de Rhetorica; en *Jacobus Ramſæus* in de Logica. Uit het vorige ziet men dat deze *Academie* allereerſt geplaatſt is geworden in 't Convent van *St. Barbara*, doch wierdt weinige jaren daarna (*J. J. Orlers* zegt ontrent 1578. anderen ſtellen in 't jaar 1581) in 't klooſter der *Witte Nonnen* overgebragt. [*Boxh. Ton van Holl. p.* 202.] In November 1616. heeft een ſchielyke ontſtane brandt t' eenemaal het dak, de gehoorplaatzen, balken, geſtoelten, zitbanken, enz. vernielt, en voort byna alles aan dit gebouw geſchonden; doch het wierdt, door laſt van de Heeren Staten van *Hollandt en Weſtvrieslandt*, weêr met der haaſt veel heerlyker herſtelt. De wetten en ſtatuten van deze Academie vindtmen by den Heere *Simon van Leeuwen*: zy zyn ook afzonderlyk gedrukt in een boekjen in 4. [*Leeuw. Batav. illuſt.* 344.] Toen 't Synodus Nationaal te Dordrecht, in 't jaar 1619, was geëindigt wierdt'er ook verandering in de Profeſſoren dezer Academie gemaakt: in plaatze van *Conradus Vorſtius*, alhoewel nooit tot de dadelyke bezitting der profeſſie, om zyne Sociniaanſche gevoelens hem te laſte gelegt, geraakt, (zie op *Vorſtius*) nevens *Simon Epiſcopius*, als Remonſtrants, wierden aangeſtelt (nevens *Johannes Poliander*) *Andreas Rivet*, predikant te *Thouars in Vrankryk* (hy wierd in 't jaar 1632 Profeſſor Honorarius, behielt echter zynen rang in den Academiſchen Raadt, en overleedt te Leiden in 't jaar 1651.) *Antonius Waleus*, toen ter tydt Predikant te *Middelburg*, en, in de aldaar niew opgerechte doorluchtige Schoole, Profeſſor in de Philoſophie en Griekſche taale; en *Antonius Thyſius*, Theologiæ Profeſſor te *Harderwyk*; den weg van alle vleeſch gegaan in 't jaar 1640. Tot Regent van het Staten Theologiſche Collegie wierd *Feſtus Hommius* verkoren, in plaatze van *Gerardus Johannes Voſſius*; doch hy, blyvende by de Gereformeerde kerke, wierd korts daar na tot de Profeſſy in de Rhetorica, of Welſprekenskonſt, bevordert; en in het jaar 1631 tot Profeſſor in de doorluchtige School t' Amſterdam beroepen. Zoo haaſt de *Academie* te Leiden opgerecht was, hebben de Heeren Curatoren gedacht om eene publique *Bibliotheek*; waar toe Prins *Willem van Oranje* in den aanvang de *Biblia Regia*, en den *Joodſchen Talmud*, te dier tydt zeer koſtelyk, vereerde. [*Baudarts Memor.* 11 *b. f.* 46.] *Johannes Holmannus* predicant te *Staden*, nevens zynen vader, ook *Johannes Holmannus* geheten (ter dezer oorzake wierd zyn zoon *Secundus*, of de tweede, gebynaamt) in 't jaar 1582 den 21ſten Auguſtus in 't Collegie der Profeſſoren te Leiden als Profeſſor Theologiæ getreden (in den eerſten druk van *J. J. Orlers* beſchryvinge der ſtadt Leiden ſtaat, doch qualyk, *Johannes Hermannus Secundus*) maakte by zyn overlyden 1586. den 26 December, zyne geheele *Bibliotheek* aan de Leidſche Boekzaal. [*Tweede vervolg op Merulas tydthreſ. f.* 1050. *Soerm. Acad. regiſt.*] Andere geleerde mannen hebbenze ook met goede boeken begiftigt; door verderen aankoop der Heeren Curatoren is zy met'er tydt vermeerdert en zeer treffelyk geworden: de hoog vermaarde *Joſephus Scaliger* heeft inzonderheit veele zeer rare, in de Griekſche en andere talen geſchrevene boeken, en van groote waarde gehouden, aan de gemelde Bibliotheek beſproken: [*Orlers beſchr. van Leiden pag.* 151. 153. *Soerm. Acad. regiſt. p.* 111.] het getal der zelve, zoo gedrukt als met de handt geſchreven, is; *Hebreeuſche* in folio 37. in quarto 46. in Octavo 21. *Arabiſche* in folio 10. in quarto 17. in octavo 8. in minder formaten 5. *Syriſche*, in folio, en andere formaten, 9. *Æthiopiſche* 7. *Ruſſiſche* 9. *geſchrevene Griekſche* in folio 8. in quarto 13. *geſchrevene Latynſche* in folio 18. deze ſtaan alle in eene byzondere kaſſe opgeſloten. [*Iidem ibid.*]

* Wy moeten hier byvoegen, dat dit gering getal van arre uitlandtſche boeken en taalen, die'er waarſchynlyk ſlechts ten tyde van *J. Orlers* zullen zyn geweeſt, oneindigwerf ſedert dien tydt is aangegroeit, zoo door d'erfmakinge van den hooggeleerden Heere *Jakobus Golius*, in zyn Ed. leven Profeſſor in d'Arabiſche en andere Ooſterſche taalen daar ter Stede, alomme vermaart door zyne uitgegeevene ſchriften; die aan deze Bibliotheek veele Ooſterſche handtſchriften, van groote waarde, heeft nagelaaten; als mede door den aankoop van de groote en aanzienlyke boekerye, van wylen den Heere *Iſaäkus Voſſius*, door de Heeren Curatoren, omtrent ter ſomme van 30 duizent guldens; daar weder ongemeen veele voortreffelyke uitlandtſche Handtſchriften in gevonden worden. Ook dient hier gedacht, dat wylen de heer *Jakobus Perizonius*, wydberoemt Profeſſor in de Aaloudheden, Welſpreekendheit, Hiſtoriën, en Taalkunde, in deze Leidſche *Academie*, en daar ter ſtede den 6 April, 1715. overleden (tot een overgroot verlies der geleerdheit, en rouwe zyner Ampt- en Tydtgenooten) een zeer aanzienlyk deel Handtſchriften, en van 't puik zyner boeken aan deze Bibliotheek heeft beſproken; die ook daar in, naar de begeerte des Erfmakers, eene afzonderlyke kas, met zyn afbeeldzel daar boven, heerlyk van *C. de Moor* geſchildert, beſlaan: zoodat het bovengedachte klein getal Handtſchriften, veeleer d'eerſte beginſſelen en opkomſt vertoont, van den grooten Schat der uitheemſche boeken, daar die Boekery thans mede geſtoffeert is en pronkt, dan dat het eenige aanmerkinge, als wat groots, zoude verdienen; waar van de Catalogus dezer overheerlyke Bibliotheek, die eerlange ſtaat in 't licht te komen, 't onfeilbaar bewys zal opleeveren. Ook hebbe men aan te merken, dat van alle boeken, hier te lande gedrukt met Privilegie der Ed. Gr. Mog. Heeren Staten van Hollandt en Weſtfrieslandt, een exemplaar, gebonden en wel geconditioneert (naar luidt van de woorden in 't formulier van dit Voorrecht uitgedrukt) moet gelevert worden aan de Bibliotheek der Univerſiteit van Leiden, onder verbeurte van 't verlies der kracht van 't verleende Voorrecht; daar dan de Bibliothecaris in der tydt eene quyting, tot beveſtiging des ontfangs, den drukkeren van geeft; waar door dan het getal van niewe en hier te lande gedrukte boeken, in verſcheide taalen en formaaten, merkelyk toegenomen en vermeerdert is; en zoolang de drukkunſt in Hollandt (alzoo men in d'andere Provintiën, ſchoon tot eenen Staat vereenigt, heel bezwaarlyk deze privilegie kan verkrygen) word gehandhaaft, en in bloei blyft, geduriglyk ſtaat aan te waſſen.

ACADEMIE *te* NIEWMEGEN. Deze ſtadt heeft van oudts eene School gehadt, van nette en uitſteekende bouwkunſt, wegens de veelheit en praal der uitgehouwene beelden, byna eene kerk gelyk. Daar in wierdt de Jeugt vlytig geoefent, niet alleen in de Griekſche en Latynſche talen, maar ook in allerlei goede wetenſchappen. A. van *Sligtenhorſt* zegt in *Pontanus* Gelderſche geſchiedeniſſen, dat deze School voorheene in oude tyden een Hooge School is geweeſt, waar in voor ontrent 750 jaaren *Bruno* (bloetverwant van Keizer *Otto den III.* zeer geleerdt in dien tydt, naderhant in 't jaar 995 *Paus*, en *Gregorius de V.* hernoemt geworden) geſtudeert, en zich in driederlei taalen bekent gemaakt zou hebben. Immers het is twyfelachtig; in een der Grafſchriften te *Rome* ſtaat wel dat hy *Bruno* (of *Georgius*) heeft geſtudeert in de ſtadt *Neomagus*, gemeenlyk voor *Nymegen* genomen: maar andere verſtaan daar *Nojon* in *Vrankryk* door, van de Ouden ook *Neomagus* geheten. [*Slicht. Pontan.* 1 *deel f.* 36. *num* 63. *in f. item fol.* 15. *cap. vel num.* 22. *Ibid fol.* 15. *c.* 22. *in notis.*] In 't jaar 1658. (naar bekomen berecht) hebben de Heeren Staten des *Niewmeegſchen Quartiers* in *Gelderlandt* in deze ſtadt wel eene *Academie* aangeſtelt; doch vermits zy eenen ſlechten opgangk had, en korts na den aanvang haren ondergang bequam, valt'er niet veel van te zeggen. (Zie'er echter noch iets naders van op 't woordt NIEWMEGEN.)

ACADEMIE *te* UTRECHT, eerſt eene doorluchtige of Illuſtre Schoole, in 't jaar 1634 aangeſtelt; hadt aanſtonts zulk eenen toeloop en voorſpoedigen opgangk, dat de Magiſtraat der ſtadt goedt vondt, de zelve op hunne eige koſten tot eene *Academie* te verheffen: De Heeren Staten 's landts van Utrecht verleenden'er *Octroi* toe, in 't jaar 1636, in Februarius, dieshalven geſchiedde ook de *Promotiën* uit hunnen naam en authoriteit, ſchoon anders de *Academie* alleen onder de Magiſtraat der ſtadt ſtaat, die'er 't beſtier over heeft, en'er Curatores, of Bezorgers over zyn. [*Adr. Pars Index Batav. pag.* 392. 393.] Haare inwydinge geſchiedde den 16 Maart 1636. Des zondags te vooren waren, door laſt der Heeren Burgemeeſteren en Vroedtſchap der ſtadt, in alle kerken der ſtadt gebeden gedaan, om den Goddelyken zegen over dit werk te bekomen. De vermaarde Heer *Gisbertus Voetius*, Theologiæ Profeſſor, eerſt in de voorſchreve *illuſtre Schoole*, en toen dezer *Academie*, ook te gelyk Predikant der gemeente, predikte over *Luc.* II. *vs.* 46. *En het geſchiedde na drie dagen dat zy* HEM *in den tempel vonden, zittende in het midden der Leeraren, haar hoorende ende haar ondervragende*: die predikatie is een- en andermaal gedrukt. De inwydinge wierd in de voornoemde Domkerke verricht: met plegtige ſtaatſie, en groot aanzienlyk gevolg, wierden de Heeren Profeſſoren bygeleidt naar de plaats der inhuldiginge. [*G. Voet. Orat. de Utilit. Schol. in* 4. *tot Utrecht.*] Deze waren *Bernhardus Schotanus*, Profeſſor in de Rechten, als eerſte *Rector Magnificus*: vervolgens *Gisbertus Voetius* in de Godtgeleertheit (dien aanſtonts daar na *Meinardus Schotanus* bygevoegt wierd) *Antonius Mattheus*; in de Rechtsgeleertheit; *Guiljelmus Stratenus* in de Geneeskonſt; *Henricus Regius* in de Philoſophie; *Antonius Emilius* in de Hiſtoriën; en *Juſtus Lyreus* in de taalen. Dit geſchiedde onder het Burgermeeſterſchap van de Heeren *Gisbertus vander Hoolk*, en *Diderik van Velthuizen*. Deze zonderlinge plegtelykheit hebben, tot meerder luiſter, de doorluchtige Prinſſen *Mauritius Eduard*, en *Philips*, zoonen des gewezenen *Konings van Bohemen*, Paltsgraven aan den Rhyn, Hertogen in Beijeren, enz. als ook *Johan Lodewyk*, Paltsgraaf, Hertog van Beijeren, Zweibruk, enz, met hunne tegenwoordigheit vereert. [*Acad. Ultr. inaugur. edita A.* 1636.] Onder d'inleiding hoordemen een gedurig zeer heerlyk muzyk, zoo van ſtemmen als ſpeeltuigen, en met een het luiden en ſpeelen der klokken, op eene ongewoone wyze. 's Avondts wierden'er vreugdevuuren gemaakt, en pektonnen voor 't Stadthuis, op de Maertens

tensbrug, en voor de *Academie*, aangestoken: zeer konstige vuurwerken waren 'er vervaerdigt, en duizenden van vuurpylen voorden door de lucht. De pektonnen waren sierlyk met krantsen omvlochten. In 't *Agnieten klooster* hadt de Magistraat eene prachtige maaltydt doen bereiden, daar op zich 102. voorname persoonen lieten vinden. Alles ging'er toe met eene deftige ordre en aanzienlyken toestel. Zoo heerlyk heeft deze niewe *Academie* al terstont haar hooft beginnen op te steeken, datze al voor veele jaaren in een zeer groote achtinge, de geheele Christenheit door, geweest is, en bekent voor eene der voornaamste Scholen, behoevende ook voor geene in de Vereenigde Nederlanden te wyken. Op de zelve hebben *Hungersche*, *Engelsche*, *Schotsche*, *Duitsche*, *Deensche*, *Sweedsche*, *Switsers*, *Italianen*, en meer andere natiën, zelfs *Oost-Indianen* gestudeert, behalven nog een groot getal, *Gelderschen*, *Hollanders*, *Zeeuwen*, *Vriesen*, *Groningers*, *Overysselars*, &c. gelyk noch geschiedt. Uit alle gewesten komen'er jaarlyks hier hunne Promotiën, zoo in de Rechten, Geneeskonst, Philosophie, als Theologie, haalen. Onder de zeventien-maandige overheerschinge der Franschen heeft de *Utrechtsche Academie* wel eenen grooten stoot gevoelt, echter niet geheel in onmagt gelegen, of gansch stil gestaan: ook terstont, na dezer vertrek, haren voorigen glans weêr heerlyk hervat. Tot haren eersten zeer voorspoedigen opgang en gelukkigen aanwas, heeft de zonderlinge vlyt, geleerdtheit, en achtinge harer Professoren (onder welke de Heer *Gisbertus Voetius* grooten dank verdient) zeer veel toegebragt; zie op VOETIUS (GISBERTUS); daar de zeer gezonde lucht, de versse en frisse wateren, de bequame gelegentheden, vruchtbare landeryen, vermakelyke hoven, boomen loofryke wandelingen, in, om, en buiten de Stadt, ook niet weinig toe helpen. Vreemdelingen van geleertheit, deze Hooge School nauwkeurig bezichtigt hebbende, spreeken in hunne schriften met zonderlingen lof van de zelve: de Heer *Henricus Ludolphus Benthem* (nu Evangelisch Predikant te *Bardowyk*, by de Stadt *Lunenburg*, die in de jaaren 1686. 1687. en wederom 1695, alle *Academiën* der Vereenigde Nederlandtsche Provinciën vlytig bezogt, en met groote opmerking in acht genomen heeft) tekent van deze *Utrechtsche* Academie dit volgende aan. „Vermits al„ hier de Illustre School, aangestelt in't jaar 1634. met ge„ leerde Professoren was voorzien, de Stadt van beleefde en „ loflyke lieden bewoont, en in eene zeer lustige Landtstreek „ gelegen, daar by zulk eene gezonde lucht hebbende, dat „ die d'*Amsterdammers* dikwils uitlokt, om wat verande„ rings te hebben, en eenen ruimeren adem te scheppen; nam „ 't getal der hier studeerende jeugt zodanig toe, dat besloten „ wierdt, deze *Illustre School* tot eene *Academie* voort te „ zetten, als ook in't jaar 1636. geschiedt is. En daar na: „ Of wel de Studenten op deze *Hooge School* geene zonder„ linge Privilegiën genieten (te weten van vryen Impost, „ &c. van alleen door den Rector en Academischen „ Raadt, in geval van misbedryf, te mogen gevonnist wor„ den, &c.) ook van de Magistraat zich moeten laten „ straffen, ontbreekt het haar echter niet aan een groot „ getal Leeroeffenaaren. Ja, even hierom zenden de ouders, „ in andere steden woonende, hunne kinderen veel liever „ naar *Utrecht*, dan naar eenige der andere *Academiën* de„ zes Landts: waar by komt, dat hier is eene gezonde „ lucht, en aangename Landtstreek; de Professoren zyn ge„ leert en vlytig; de inwoonders vriendelyk en beleeft; „ wier levenswyze uit *Hollandtsche*, *Fransche*, en *Hoogduit„ sche* zeden bestaat; om die reden hebben zich hier ook „ altydt veele *Duitsche Prinssen* en Adelyke persoonen laten „ vinden, die zich noch heden veel meer naar *Utrecht*, „ dan naar *Leiden* begeeven. Het stont hier in de jaaren „ 1672. en 1673. wel zeer slecht, vermits de *Musen*, door „ de kinderen van *Mars*, tot stilzwygen waren gebragt, „ en de *Academie* tot een *Magazyn* was geworden: doch 't was „ maar alleen eene haast voorby dryvende duistere wolk, „ waar na de *Utrechtsche* * *Zonne* veel helderder scheen; zoo „ dat weinige jaaren daar na, in Maert 1686. het vyftig„ jarig *Jubileum* dezer Hooge Schoole, met eene zonder„ linge praal en luister, geviert wierdt. Op andere plaatzen zegt hy; dat de Studenten, door aanleidinge der Professoren, hier veel vlytiger, ingetogener, en zediger zyn dan op andere Academiën. De plegtigheden van 't gedachte vyftigjaarig *Jubilæum* bestonden, in 't branden van pektonnen, en andere uitstekende Vreugdetekenen. De vermaarde Heer *Johannes Georgius Grævius* deed'er eene Oratie over, waar in men breder berecht hier over kan vinden. D'eerste, die noch in't zelfde jaar, toen deze niewe *Academie* opgerecht was, hier tot *Doctor* in de Rechten *gepromoveert* wierdt, was de Heer *Justus Krieks*. De *Magistraat* begiftigde hem met eenen grooten vergulden Kelk, of *Pokaal*; op het dekzel stont de Utrechtsche *Minerva*: op den grondt wierden de *Doctoralia* (*insignia*) of kentekenen, als *Ring*, *Muts*, en *Boek*, gezien: inwendig zagmen de *Zon*, als 't Academisch wapen; op den bodem lasmen deze woorden: *M. S. Præmium hoc, una cum privo. civitatis Nobiliss: Ambliss: D. D. Cons. ac Senatus inclytæ urbis Trajectinæ donarunt Nobiliss. Dom. Justo Kriex, quod primus in nova Academia Ultraject: juris utriusque Doctor esset renunciatus, Kalend. Decemb.* 1636. in Nederduitsch dit gezegt: Ter gedachteniss. „Deze „ præmie (gift of prys) te gelyk met het voorrecht van „ Burgerschap, hebben de Edele Achtbare Heeren Burge„ meesteren en Vroedtschap der Stadt *Utrecht* vereert aan „ den Ed: Heer *Justus Kriex*, toen hy d' allereerste in de „ niewe Utrechtsche *Academie* der beiden Rechten *Doctor* „ wierd verklaart, den 1. December des jaars 1636. Hy was wel de eerste gepromoveerde in de Rechten; maar voor hem was in de maant der inwydinge (den 29. Martius des zelven jaars) tot *Magister Philosophiæ* gepromoveert, de naderhandt vermaart gewordene *Martinus Schook*; die mede, ter dier oorzake, met een stuk geldts beschonken wierdt.

By bysondere Aantekening.

Ter dezer tydt een welbewoont dorp, voortyds eene treflyke en groote koopstadt, daar de overgroote kerk, en eenige voorname huizen, enz. noch blyken van zyn.

** Hy speelt hier op het wapen van deze Academie, zynde eene Zonne, met dit omschrift; Sol Justitiæ illustra nos; dat is; Zonne der gerechtigheit verlicht ons. In natalem quinquages. Acad. Trajectl.*

ACHLUM, een der elf dorpen van de Friesche Grieteny *Franekeradeel*, in 't quartier *Westergo*. Het adelyk Huis *Offinghuisen* staat in dit dorp; heeft Kerk en Predikant, waar mede *Hitjum* verknocht is, staande onder 't Classis van *Francker*. *Winsemius.*

ACHLUM, een klooster, in de Friesche Grieteny *Wonseradeel*, onder 't quartier *Westergo*, in de twaalfde eeuwe gesticht; doch het is met noch acht andere Conventen, nevens de zeer beroemde Abdy *Oldenkloster*, in den oorlog met Spanje, in 't jaar 1572. verwoest. *Vander Hoeve. Winsemius.*

ACHTHOVEN, een dorp geweest in den grooten Zuid-Hollandschen Waerdt, voor de vernielende inbreuke des jaars 1421. maar toen, nevens zoo veel andere dorpen, verdronken. *Goudhoeven.*

ACHTHOVEN, een Gehucht aan 't verlaat, tusschen *Amsteldam* en *Woerden*; daar ontrent het jaar 1640. de heer *Michiel Pauw* Heer over was. *Vander Hoeve.*

ACHTHOVEN, zoo genoemt naar de Acht Hoeven of Hofsteden, waar in deze buurt voortydts bestont, gelegen in 't Sticht van Utrecht, onder 't quartier van Montfort. *Idem.*

ACHTKERSPELEN, eene Grieteny in Frieslandt onder *Oostergo*; heeft de zesde stem in de kamer der Staten van *Oostergo*. Is dus genaamt om dat deze Grieteny *acht Kerspelen*, of *Dorpen* met kerken heeft: welker namen zyn; 1. *Suirhuisum*, 2. *Augustinusgae*, 3. *Harkema Opeinde*, 4. *Drogeham*, 5. *De Coten*, 6. *Op-Wyssel*, 7. *Buitenpost*, en 8. *Lutkepost*. Daar zyn zeer goede Wey- en Bouw- ook eenige Veen-Landen. Deze Grieteny legt zeer bequaam ter jagt (immers zoo plagt ze te zyn, ten tyde van den Heere *Winsemius*) wegens de veelheit der Haazen, Patryzen, en ander Wildtbraadt; zy heeft ten Oosten de *Groninger Ommelanden*, waar van ze afgescheiden wordt door zekeren stroom, spruitende uit de Drentsche Veenen, de *Lauwer* geheten. Het DIEP, gegraaven door last van den Oversten *Caspar de Robles* (in de Geschiedboeken wel bekent) gaat van het Oosten naar 't Westen door 't *Bergumer Meyr*, midden door deze Grietenye, en is zeer gereedt voor reizende lieden, om naar *Groningen* te vaaren. 't Grootste en treffelykste dorp, dat in deze *Achtkerspelsche* Grieteny wordt gevonden, is *Buitenpost*; de pleisterplaats tusschen *Leeuwaerden* en *Groningen*, voor den reiziger, 't zy te voet, te paerdt, of met den wagen. 't Wapen der Grieteny zyn *acht Kerspelen*, of *acht Kerken met torens*. In den oorlog dezer Nederlandtsche Provintiën, tegens den koningk van Spanjen, heeft deze Grieteny zeer veel moeten lyden: van de daar toen in gelegene Soldaten wierd de kerk te *Buitenpost* afgebrandt, die te *Suirhuisum* zeer geschonden en gebroken; doch naderhant zynze beide veel treflyker herbouwt. Behalven de gedachte dorpen, heeft deze Grieteny eenige zeer goede Buurten, als *Suirhuister-Veen* (of *Suirhuisumer-Veen*) en meer andere. Voortydts waren'er noch twee Conventen, geheten *Gerkesklooster*, en *Buitenklooster*. De *Achtkerspelers* zyn 't geweest, die in 't jaar 1398. het jok des Graven van Hollandt weigerden op zich te neemen; „ook wa„ ren zy alleen, onder alle de andere Vriezen, voor 't drei„ gend gevaar en gewelt onbevreest. De Heer *Matthias Vossius*, gewezen Historyschryver der Heeren Staten van *Hollandt*, noemt in zyne *Annales Hollandiæ* (onder den tytel van *Hollandtsche Jaarboeken* vertaalt) deze Achtkerspelers *Octopagici*; welk woordt zyn vertaalder *Nicolaus Borremans* heeft vertolkt *Achtdorpers*, gelyk 't dan ook in der daadt 8 dorpen zyn; doch hy weet, door onkunde van deze Friesche Grieteny *Achtkerspelen*, den oorsprongk deezes naams met gewisheit niet t'huis brengen. Dus spreekt hy dan op 't woordt ACHTDORPERS: „Misschien (zegt „ hy) zoo genoemt, omdat de landtstreek daar zy in woon„ den uit 8 dorpen bestont; even gelykmen *Matth.* 10. *vs.* „ 24. van *Decapolis*, *Thienstadt*, of *Tiensteden* leest, zoo ge„ heten, omdat in dat landt tien steden lagen. Noch heden„ daags is'er eene landtstreek in *Hongarijen* die *Vyfkerken* hiet; stellende dus twyfelachtig 't geen ten vollen zeker is. Inzonderheit hebben deze Achtkerspelers eenige (zommige stellen'er twee) schepen van den Grave van *Hollandt* (die, ziende dat het hem in Frieslandt ganssch niet wilde gelukken, weêr naar huis keerde, doch door kalmte aan hunnen oever opgehouden wierdt) in brandt gestoken, en de daar op zynde *Hollanders* de vlucht doen neemen: hunne betoonde kloek- *Idem in Handv. Kron. 1. Deel. F. 156.* *Winsemius achter zyne Kronyk register. Ibid. idem. v. der Hoeve F. 156.* *N. Borrem. in zyne Aantek. op de jaarb. van Voss. p. 511.*

ADA.

kloekmoedigheit wierdt nagevolgt van de *Stellingwervers*, *Schoterlanders* en meer andere *Frieſen*, zich gezamentlyk aankantende tegen Hertog *Albrecht van Beyeren*, Grave van Hollandt, Zeelandt, &c. daar door moſten de *Hollanders* 't landt der *Frieſen* verlaten, die zich voordien tydt van hen vry maakten. Onder alle de *Frieſen* waren de *Achtkerſpelers* meeſt op de *Hollanders* verbittert (zegt de Heer *Matthias Voſſius*) en zelfs de *Hollandtſche Schryvers* ſtellen henlieden d'oorzaak geweeſt te zyn, dat Hertog en Grave *Albrecht* toen uit *Frieſlandt* moſt wyken; zie, 't geen voorgegaan en gevolgt is op ALBRECHT, HERTOG VAN BEYEREN, GRAVE VAN HOLLANDT.

Schotani Kron. v. Frieſl. f. 221. Voſſii jaarb. pag. 512.

ACHTIENHOVEN, een gehucht; leggende tuſſchen *Woerden* en *Amſteldam*: M. vander Houve ſtelt aan dit Verlaat het gehucht *Achthoven* (waar van boven geſproken is) te laſten onder het landt van *Vianen*; en dit *Achtienhoven* betrekt hy onder de ſtadt *Leiden*. Omtrent het jaar 1640. was de heer *Michiel Pauw* Heer over deze beide gehuchten.

Vander Hoeve H. V. Kron. I. D f. 112. 137.

ACHTIENHOVEN, een dorp, of groote buurt, in 't Sticht *Utrecht*, gehecht aan het dorp *Weſtbroek*; heeft halsgerecht. In myne jeugt hebbe ik aldaar op den dyk eene galge opgerecht gezien, voor het huis van den Heer Bailjuw *Simon Logier*, om'er eenen miſdadiger aan te hangen. De kelder onder 't huis van den gemelden Bailjuw was zyne gevangkenis geweeſt. 't Behoort onder de Prooſtdy van *St. Jan t' Utrecht*. In 't kerkelyke bedient de Predikant te *Weſtbroek* ook 't dorp *Achtienhoven* (dus genaamt, omdat het uit achtien hoeven, of hofſteden beſtont, als het dien naam kreeg) ſtaan beide onder 't Claſſis van *Amersfort*.

Idem fol. 149. ibidem.

Leeuwen. Hoeve.

ACKERSDYK, of *Vrouwen-recht*, by den Heer *Simon van Leeuwen*, en *M. vander Houve* geplaatſt op de lyſt der dorpen onder *Delfslandt* behoorende.

Brugman over Scriverii Kron. p. 9. 10. Oudenhoven &c. Vander Hoeve I. D. f. 117. Idem f. 122. Winſem. beſchryving van Frieſl. achter.

ACKERSLOOT, by andere *Akerſloot*, een Noordt-Hollandtſch Dorp in *Kennemerlandt*, daar Haarlem de Hoofdtſtadt van wordt gezegt te zyn, (alhoewel'er andere hunne bedenkingen tegen hebben: men zie hier op nader *J. V. Oudenhovens* Haarlems wieg) behoort onder *Alkmaar*; welke ſtadt de laatſte was van der *Kennemers*, of *Kermers*, heerſchappye. Dit *Acker-* of *Akerſloot*, plagt het Hooft aller dorpen in *Kennemerlandt* te zyn, die in 't jaar 1563 zeven en-twintig in getal waren, de drie, op den laagen Dyk, daar onder gerekent. Van deze alle was *Ackerſloot* het eerſte, *Lummen* het tweede, *Uitgeeſt* het derde, *Velſen* het vierde Hoofdtdorp. *Ackerſloot* heeft kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van Haarlem in 't hoogh.

Winſem. beſchr. van Frieſl.

ACKERWOLDE, of ACKERWOUDE; een der twaalf Dorpen van de Frieſche Grieteny *Dantumadeel* in 't quartier *Ooſtergoo*: heeft kerk en Predikant, die ook *Murmerwolde* en *Feenwolde* bedient, ſtaande onder 't Claſſis van Dokkum.

ACKOY, anders *Acquoy*, een Hollandtſch dorp, onder Leêrdam (Lederdam, Lingerdam) zie op AQUOY.

Winſem. beſchr. van Frieſl.

ACKRUM, anders *Akrum*, een der zes Dorpen van de Frieſche Grieteny *Utingeradeel*, in 't quartier der *Sevenwolden*; hier valt eene groote doortogt over de *Schouw*, naar de gedachte *Wolden*, *Steenwyk*, en *Drent*, zoo te voet als te paerdt; ook heeft hier 't Convent of klooſter *Aelſum* geſtaan. *Ackrum*, of *Akrum*, heeft kerk en Predikant, die te gelyk *Terhorne* bedient, ſtaande onder de Claſſis der *Sevenwolden* op 't *Heerenveen*.

Matth. Voſſii annal p. 112. J. Veld. Faſcic. temp. f. 288. J. van Heemsk. Bat. Arcad. p. 192. edit. ult. G. Holl. Kron. f. 294. Commelyns Amſt. f. 27. M. Stoke Rymkronyk in Did. den VII.

ADA, *Gravin van Hollandt*, *Zeelandt*, enz.; dochter van Grave *Diderik den VII*, wordt van zommigen op de lyſt der Hollandtſche Graven gerekent de XV. in ordre des getals; in de oude Schriften de XII. maar van anderen ganſch uitgeſloten, waar van ſtraks breeder. Haare moeder *Adelheid*, weduwe van Grave *Diderik den VII.* trouwde haar uit buiten kennis, en tegen wil van de Staten van *Hollandt*, aan den geringen *Grave van Loon*: enkelyk uit ſtaatzucht, om de regeering zelfs in handen te blyven houden. Midlerwyle dat haar man, Grave *Diderik*, ziek lag, had zy dit huwelyk ſtilletjens geſloten; vermits zy ſtaat maakte, dat zulk een armen Graaf, buiten alle verwachtinge, tot zoodanigen hoogen ſtant door haar bevordert, en tot zulken doorluchtigen echt geraakt, 't roer van 't Staatsbeſtier ligtelyk in haar gewelt zoude laaten; dit droeg zich dezer wyze toe in 't jaar 1203. doch 't was eene ongelukkige trouw voor deze jonge, onſchuldige, en hooge Vorſtinne ADA, 't ſlachtoffer te moeten zyn van haar moeders eer- en ſtaatgierigheit: Want haaren Oom, (of vaders broeder) Grave *Willem van Ooſt-Vrieslandt*, was'er de minſte kenniſſe niet van gegeeven; daarenboven door vrouwe *Adelheit* onbehoorlyk gehoont, en verhindert by den zieken *Grave*, zynen broeder, te mogen komen; des heeft hy haar, op aanporring der Staten des Landts, en eige drift, t'zamen met haren niewen man beoorlogt, gevangen bekomen, naar Texel doen voeren, en aldaar in eene onbeſlote hechteniſſe gehouden, waar in zy kort daar na overleedt; hebbende nauwlyks een jaar den titel van *Gravinne over Hollandt*, *Zeelandt*, enz. gevoert; zonder noch de huldiging ontfangen te hebben. Ten tyde haars afſtervens, was zy niet ouder dan ontrent 18 jaaren; het lyk wierd naar Middelburg gebragt, en daar in de Abdy begraven, eerze noch van *Grave* LODEWYK *van Loon* (*J. Reigersberg* ſpelt *Loe*, de meeſte onder d'oude Schryvers *Loen*) beſlapen was. Immers zy heeft geene kinderen nagelaten: Zie vorder op WILLEM *den I. Grave van Hollandt*, ADELHEIT, dochter van *Diederik Grave* van *Kleef*, en LODEWYK *Grave* van *Loon*. By veele voorname Schryvers word Vrouwe ADA op de lyſt der *Graven van Hollandt* niet geſtelt; zelfs ook niet in de *Oude Latynſche Chronyk*, *uit de Abdy van Egmont*; niet van *Johannes de Beka*; niet van *Jan Veldenaar*, en *meer andere:* zelfs ook doet het de *Paus* niet, in zynen brief, aan den gemelden Grave *Willem*, hebbende alleen dit Opſchrift. *Nobili viro* VILHELMO *Comiti Hollandico Duodecimo*; dat is, *Aan den Edelen Man* WILLEM *den twaalfden Grave van Hollandt*. Vermits nu *Diederik* de VII. Vader van Vrouwe ADA, de elfde was, naar der Ouden tellinge, en *Willem* hier de twaalfde word gezegt, zoo is Vrouw ADA van hem op de lyſt der Hollandſche Graven niet gerekent: echter had zy, na haars Vaders doodt, ten vollen recht, en behoort, in dit opzicht, op 't Graaflyk getal gebragt te zyn. D'overoude *Melis Stoke* heeft haar in zyne *Rymkronyk* mede getelt; maar *Petrus Scriverius* meent, dat dit niet van den Autheur, maar van den Uitſchryver, naar zyn goedvinden, daar is ingelaſt: doch daar op heeft een geleert man, in eenen zyner brieven, deze Aanmerkingen geſtelt. „ Een yder weet in „ hoe hoogen achtinge de Rym-Chronyk, by alle verſtan- „ dige oudheits Onderzoekers, en zelfs by *P. Scriverius*, „ gehouden wordt. Indien men nu zoo ligtelyk, op een „ bloot meenen, vermag voor te geeven; dat'er by den uit- „ ſchryver, of uitgever, iets in verandert is, zoo zouden „ anderen in andere zaken ook zich 't zelve recht, of on- „ recht, mogen aanmatigen, om de bewyzen uit dien Schry- „ ver, zoo hoog in achtinge, als 't in hunne kraam te paſſe „ quam, te verydelen. In de groote *Oude Hollandtſche Chronyk*, uitgegeven lang voor den druk *van M. van Goudhoven*, vindt men haar als rechte Erfgenaam, en Opvolgſter der Graven van Hollandt geplaatſt, achtervolgens (zegt d'Autheur) d'oude Chronyken. Schoon nu deze Chronyken, alreedts oudt by dezen ouden Schryver, ons onbekent mogten zyn, zoo blykt echter dat hy die gehadt moet hebben. Ja ook d'*Oude Hollandtſche Chronyk*, *van Goudhoven* uitgegeeven, en *gedrukt in 't jaar* 1620. noemt *Ada*, eenige dochter van *Diederik* den VII. de twaalfde *Gravinne van Hollandt*, *Zeelandt*, *en Vrouwe van Frieſlandt*; overeenkomende met den ouderen druk dezer Chronyke. Haar aan haar gegeevenen man, Grave *Lodewyk* van *Loon*, was, zoo veel men uit de oude ſchriften kan afneemen, zoon van Grave *Gerard* van *Loon*, die, onder meer andere Heeren, in 't jaar 1187. 't Kruis had aangenomen; wierd ook van *Henrik* den I. Hertog van Lottharingen, naderhandt van Brabant, in 't jaar 1189. gewapenderhandt aangetaſt, en door gemelden Hertog *Henrik* de ſtadt St. Truijen, hoofſtadt van 't Graaffchap Loon, belegert, daar by het ſlot Duras beſtormt, &c. zie op LODEWYK VAN LOON. De Heer *Heemskerk* beeldt Vrouwe ADA af als zeer ſchoon, en alle de andere Gravinnen hier in te boven gaande, zoo in welgemaaktheit des lichaams, als bevalligheit van aangezicht; 't zal den lezer niet onaangenaam zyn den ouden Utrechtſchen Schryver van 't *Faſciculus Temporum*, of de *Chronyk der geheeler wereldt*, door *Jan Veldenaar*, t' Utrecht in 't jaar 1480. gedrukt, deze geſchiedenis, in zynen ouden ſtyl en ſtelling, te hooren verhaalen. „ In den jaare ons Heeren MCC ende III. ſo wert „ *Greef Dirk* ziek tot *Dordrecht*, totter doodt toe, ende „ hy ſtarff op die ander Nonas van November, ende wert „ begraven te *Egmonde*, in 't Cloeſter in Sinte Stevens „ kapelle; ADA, *Greef Dirks* eenige dochter, als *Greve* „ *Dirk* doot was, ſo gink *Adelheidis* die *Grevinne*, ende „ ontboet heimelick *Greve Lodewyk* van *Loen*, dat hi ſonder „ vertoeven quame tot hoer op 't huis tot *Haltena*, ende „ van daar tot *Dordrecht*. Ende als hi quam tot Dordrecht, „ ſoo wert die *Grevinne* mit deeſen *Greve Lodewyk* van *Loen* „ eens, Ende zy gaf ADA hoere dochter te man deſen „ *Greve Lodewyk* van *Loen*, ende dit dede zy al heimelick „ buiten wil ende weten ende conſent *Greve Willems* des „ Oems, ende der ganſer landen van *Hollant* ende van *Zee-* „ *lant*, ende men hielt te hants mede die feeſt van der bru- „ loft: aldus werdt *Greve Dirk* die rouwe van zynre doot „ verwandelt in bruloften ende blyſchappen, ende die „ wtvaert wert afterwert gezet, thent die bruloft over was. „ *Willem Greve van Oeſt-Vrieſlant*, als hy vernam dat de „ *Greve* van Hollant ſyn broeder doot was, ende Ada ſyn „ nicht den Greve van *Loen* had, ſoo was hy ſeer rouwich „ om zynen broeder, ende toernde hem ſeer van den hi- „ lick dat zyn nicht bi hoer ſelven gedaen had, ende bi hoer „ moeder rade. *Greef Willem* is op een tydt gecomen, by „ rade der Heeren wt *Zeelant*, mit een grootmachtig heer van „ volck wt *Zeelant* ende wt *Hollant*, ende ſette ſyn tenten „ ende pauwelijoenen tot *Ryſwyk*, ende meinde des anderen „ dages teghen *Greve Lodewyk* te ſtryden. *Greef Lodewyk* „ zeinde *Hertog Willem van Lymborch*, die doe bi hem was,

J. Reigersb. Kron. van Zeelandt p. 74. M. Balen beſchr. van Dord p. 712. H. Bat. Arc. p. 193. M. Stoke Rymkr. in Ada.

Vligerius de Com. Holl. in Wilhelmo M. Stoke in zyne Rymkr. Scriver. Kron. der Graven van Holl. p. 170. Gouſſe. Oud. Kron. v. Holl. diviſ. 15. ci.

J. B. Grammaye Brab. Hiſt. p. 27. item P. Scriv. Bat. Arcad. p. 192.

Faſcic temp. gedrukt. A 1480, t' Utrecht f. 288.

't Slot van Altena, in dieo ide tyden Haltena, Houtena, en Outena geheeten.

„ tot *Greve Willem*, om of men yet goets hadde mogen de-
„ dingen, ende den ſtryt te benemen; Mer die zelve
„ *Hertog* quam weder zonder zoen off vrede, ende mogter
„ nyt off maken, ende ſeide *Greve Lodewyk*, wat hy geſien
„ had, ende wat hem geantwoert was. *Ende Hertog Willem*
„ toech van daer wt Hollandt, ende *Greve Lodewyk* brack
„ op, ende liet zyne tenten ſtaen, ende toech tot *Leyden*
„ wert, ende voert tot *Utrecht* wert, mit grooter haeſt.
„ *Greve Willem* is nagevolcht mit zinen volk, ende hebben-
„ der veel verſlagen ende gevangen, ende veel zynder, van
„ veel lopens ende grooter moedigheyt, doot gebleven; En-
„ de ſom worpen hoer helmen, hoer panſiers, hoer ſchilden
„ van hen om die lichtigheyt, ende worden noch ſom doot
„ geſlagen, ende ſom gevanghen, ende aldus is *Greve Lo-*
„ *dewyk van Loon* wt *Holland* verdreven. Ende als *Greve*
„ *Lodewyk* t'*Utrecht* quam, ſo gaf hy den Biſſchop die
„ ridders die hy gevangen had voor ſyn ſoudye. Ende
„ als dit aldus vergaen is, ſo is *Greef Willem* verhoecht
„ mit grooter eeren in ſyns vaders landt, ende is gemaekt
„ die XII *Greve van Hollant ende Zeelant*, ende onlanghe
„ tyt daar na beſat *Greve Willem van Hollant* mit zyn rid-
„ derſchap, *Volpaerts ende Florens*, hoer caſtelen *van Aſperen*,
„ ende hoere veſten, ende wanſe, ende het wert na ghe-
„ dedinct. De Hoofden der Edelen die zich verbonden hadden tegen *Grave Lodewyk van Loon*, en Gravinne ADA, tot voordeel van *Grave Willem van Ooſtfrieslandt*, waren *Philips van Waſſenaar*, *Jan van Ryſwyk*, *Willem van Teylingen*, *Wouter van Egmondt*, *Albert Banjart*, en *Jakob Burggraaf van Leyden:* veele ziende op de achtbaarheit dezer perſoonen, vielen ook *Grave Willem* toe, die hier door aan 't bewindt geraakten. Dus was de Staatzucht der moeder 't verderf van hare dochter, en ook van veele plaatzen in het landt: Want eer noch *Grave Lodewyk van Loon* gedwongen wierdt dit landt te verlaten, had hy veele verwoeſtingen aangerecht, en veele menſchen verſlagen. *St. Aechtendorp* (nu *Beverwyk*) verbrandt: desgelyks 't huis van *Albert Banjart van Brederode*, *Wouters* huis *t' Egmond*, en meer andere huizen en kaſteelen.

M Voſſii jaarb. p. 115. Schotan. Vriesl. f. 103.

ADE of AADE, eene Rivier, een Dorp, een Adelyk huis in 't Sticht Utrecht; zie op AA, en AADE.

Leeuwen Batillu-ſtr. f. 1254.

ADELGEEST, een oudt Ridderlyk huis en hofſtede, gelegen in 't Ooſteinde van 't dorp *Voorſchoten* (onder Rhynlandt) in *Hollandt*, aan de Noordzyde van den Heeren weg, naar Leiden. 't Wordt gezegt al voor 't jaar van Chriſtus 1100. gebouwt te zyn, en dat zulks blyken zou uit d'oude ruïnen of verwoeſte overblyfzelen. Na de doodt van de voorige bezitters, is het in 't jaar 1222. aan Heer *Dirk van Waſſenaar* gekomen; vervolgens aan andere geſlachten.

Idem f. 328.

ADEL in HOLLANDT. D'eerſte oorſprongk is d'Oorlog geweeſt; of d'*Adel* is voortgekomen uit de waardigheit en erkentenis van uitſtekende krygsdienſten; om anderen aan te lokken tot diergelyke heldendeugden, in verwachtinge van eene gelyke vergeldinge, Hy wordt bezeten of door eige verdienſten, of door voort-erving in 't geſlacht: Evenwel zyn ook al voor meer dan 1200. jaaren, niet alleen die door oorlogsdaden zich in aanzien hadden gebragt, maar ook voorname Geleerden, of wel, door andere bequaamheden, wel verdienende perſoonen, by 't Gemeenebeſt *geadelt* geworden. Alreeds was'er voor eenige eeuwen een Latynſch ſpreekwoordt, dat in onze Nederlandtſche taal aldus kan worden overgebragt:

Conr. Lagi Method. Utr. juris.

Twee maaken een Edelman,
Die kryg verſtaat en konſten kan.

W. van Goudh. in de Oud Holl. Kron. p. 119.

De Hollandtſche *Adel* wordt meerendeels, by hunnen eigen naam, een bynaam van eenig dorp, of huis, of ſtuk landts en hofſtede, daar zy bezitters van zyn, of dat hunne Voorouders bezeten hebben, toegevoegt: daarom wordt'er dan ook 't woordtje *van* tuſſchen geſtelt; als, *van Arckel*, *van Amſtel*, *van Aſſendelf*, *van Boshuiſen*, *van Duſſen*, *van Egmont*, *van Mathenés*, *van Brederode*, *van Teilingen*, *van Waſſenaar*, enz. Eenige echter voeren ſlechtelyk de bynamen, die de eerſte van hun geſlagt hebben gevoert; als, *Polkyn*, *Banjart*, *Nagel*, *Eggert*, *Beuckel*, enz. Ten aanzien van de kleenheit dezes landts is d'*Adel* voortydts hier talryk geweeſt. Uit d'oude Chronyken, Blafferts, Rekeningen, en Aantekeningen kan men optellen, dat alleenlyk in Hollandt zich hebben bevonden, twee hondert twee-en-dertig verſcheide Edele geſlagten, yder een byzonder wapen voerende; alhoewel'er ook veelen onder waren van een jonger broeder, van dezen of dien Heere, geſproten, die 't vaderlyk wapen, 't zy in verven, 't zy met eenig ander teken, veranderende, en eenen anderen bynaam aanneemende, van een ſtuk landts, zynde leengoedt, dus eene niewe geſlachtlinie hebben aangevangen. Maar deze zonderlinge veelheit des Hollandtſchen *Adels* is zeer vermindert, ten deele door uitſterving, ten deele door verval; 't zy, in Oorlogstyden, door beroving, plondering, of 't verbranden van hunne goederen; 't zy door eige onmaatige verquiſtinge; doch inzonderheit door den Oorlog tuſſchen de *Hoekſchen en Cabeljauwſchen*, en de bloedige onruſten daar uit geſproten, die geduurt hebben van 't jaar 1350. tot by 't jaar 1500. Daar

S. V. Leeuw. Bat. illuſt. pag. 329.

na is'er veel Adels omgekomen in 't begin van den tachtigjaarigen Oorlog dezer Nederlandtſche Provintien, en 't vervolg van dien, tegen den Koning van Spanjen. Vermits nu de Heeren Staten dezer Vereenigde Nederlanden geene nieuwe *Edelen* maaken, zoo was alreeds ontrent het jaar 1620. 't getal der bekende *Edele* ſtammen zoodanig afgenomen, dat ze in alles nauwlyks vyf-en-dertig konden uitleeveren, voerende verſcheidene bynamen en wapenen. By *M. van Goudhoven* vindt men eene lyſt van de Hollandtſche *Adelyke* geſlachten (of familiën) zoo veel uit de oude Chronyken en ſchriften, in zynen tydt, konden opgezocht, en uitgevonden worden, en toen (ontrent het jaar 1620.) van de bekent geweeſt zynde *Edele* geſlachten, alreeds verſtorven, immers in Hollandt niet meer bekent, of tot zulken ſlechten ſtaat vervallen, dat hunne afſtammelingen (indien 'er noch eenige mogten zyn uit echten bedde) van de andere Edelen niet meer erkent worden; deze zyn de volgende.

Goudhoven in de oud. Holl. Kron. f. 119.

Altena.	Hesbeen.
Aemſtel.	Hargen.
Ackerſloot.	Houweningen.
Ackoy, of Aquoy.	Hillegum.
Adrichem.	Iſelſtein, of Yſſelſtein.
Ameide.	Kuſer.
Aelburch.	Kyfhoek.
Almmonde.	Kedichem.
Althen.	Leerdam.
Abbenbroek.	Lecke.
Alblas.	Leijenburgh.
Amerongen.	Langeraek.
Albout.	Lieſvelt.
Binkhorſt.	Leede.
Boterſloot.	Loenerſloot.
Boeckel.	Meereſtein.
Benſchop.	Monſter.
Benthem.	Moerkonk.
Bakeneſſe.	Made.
Bergen.	Molenaar.
Backerwaerde.	Moordrecht.
Beſoijen.	Muilwyk.
Bleiſwyk.	Marck.
Blommendael.	Nagel.
Beets.	Noortwyk.
Brakel.	Nijenrode, of Niewenrode.
Banjaert, of Banyon.	Nijenſtein, of Niewenſtein.
Blommeſtein.	Noorden.
Berge (van den)	Nederveen.
Beuckelaar.	Nachtegaal.
Boel.	Oeſthoorn.
Boom.	Oeſterwyk.
Boekhoven.	Oeſtgeeſt.
Beverwaerde.	Putten.
Cralingen.	Poskyn.
Craijeſtein.	Polanen.
Cronenburg.	Poel.
Caſtricum.	Potter.
Croefink.	Poelenburgh.
Coulſter.	Ryſwyk.
Cranenbucht.	Ruven.
Cuyl.	Rodenrys.
Doortoge.	Rysoord.
Duyven.	Rolland.
Dongen.	Riede.
Duſſen.	Roſenberg.
Diemen.	Roſendael.
Dever.	Rouſenburg.
Daellem, of Daelhem.	Strijen.
Drimmelen.	Sluyſe.
Diepenburg.	Saſſenheim.
Elshout.	Schotlandt.
Eemskerk.	Sandhorſt.
Eversdyk.	Slingelandt.
Eethen.	Sevenbergen.
Eggert.	Schoonhoven.
Goude.	Spaerwoude.
Geervliet.	Spieringshoek.
Groenevelt.	Sait.
Grebber.	Sasbout.
Gyſſen, of Gyſen.	Spysdrager.
Ghour.	Stapel.
Gellerhum.	Steenhuiſen.
Haerlem.	Stoop.
Hedikhuiſen.	Tol.
Heuſden.	Tetroede, of Tetrode.
Hoorne.	Tolloiſe.
Heemskerk.	Veen.
Heemſtede.	Voorn.
Hodenpyl.	Velſen.
Hoochtwoude.	Vianen.
Heerman.	Valckenburg.
Herlaer.	Vliet.
Heenvliet.	Voorhout.

Vreſſe.	Wiſſe.
Valkeſtein.	Weyburg.
Waſſenaar.	Wtwyk.
Woerden.	Werve.
Wouden.	Waele.
Woerdt.	Wielnèſſe.
Waterlandt.	Weldrecht.
Wyck.	Zaenen.
Wateringen.	Zyl.
Warmond.	Zuidwyk.

W. v. Goudh. ibid d. f. 119.

De overige Hollandtſche Adelyke geſlachten, waar van in 't gemelde jaar 1620. nog mannelyke Afſtammelingen gevonden wierden; doch waar van ook, t'zedert dien tydt, al verſcheide Familiën zyn uitgeſtorven, of te niet gegaan, waren;

Arkel.	Linden.
Aſperen.	Laan.
Amſtel, te weten Aemſtel van Mynden.	Merwede.
Aſſendelft.	Mathenesſe.
Alkemade.	Mynden.
Albout. uit een anderen tak.	Myle.
Brederode.	Naaldtwyk.
Burch.	Nijenburg.
Bouchorſt.	Oem.
Boſchhuizen.	Outheusden.
Berckenrode.	Perſyn.
Bronckhorſt.	Poelgeeſt.
Bekeſtein.	Pynſen.
Boetſelaar.	Raephorſt.
Coppier.	Ruychrok.
Clootwyk.	Reden; nu Roon.
Drongelen.	Rheynegum.
Duvenvoorde.	Rietwyk.
Dorp.	Spierink.
Does.	Spangen.
Duin.	Schagen.
Duyk.	Sonnevelt.
Egmont.	Schoten.
Endegeeſt.	Suys.
Emmichoven.	Teylingen.
Foreeſt.	Treſlong.
Haage.	Vueren.
Haaſtricht.	Wyngaerden.
Heukelom.	Weſterbeek.
Jode.	Wena.
Loo.	Zwieten.
Leeuwen.	Zevender.

Idem Goudh. ibid f. 119. 120.

Omtrent, of kort voor 't jaar 1420. waren in *Hollandt* eenige Huisluiden, die, door hunne aanzoekingen, van Keizer *Sigiſmundus* des *Adeldoms* Privilegiën en Vryheden verkregen. Dit mishaagde niet alleen de Ridderſchap, en die van naturen of geboorte *Edelen* waren; maar ook de andere Boeren, die deshalven by *Hertog Jan van Beyeren* (eerſt Voogdt, daar na Grave van *Hollandt*, *Zeelandt*, &c.) aanhielden om hier in te voorzien, en te gelaſten, dat geene Landtlieden, of Boeren, tot den *Adelyken* ſtant zouden mogen geraaken, dan alleen met *Octroy des Graven van Hollandt.* Daar de volgende Ordonnantie op te voorſchyn quam: *Jan*, by der gratie Godts, *Paltſgrave op den* „ *Rhyn*, *Hertog in Beyeren*, &c. laat weten allen onzen Bail- „ juwen, Schouten, Rechteren en Edelmannen, Sche- „ penen, gezworen Aſingen, en vorder over al in den „ Lande van Hollandt, hoe dat wy dagelyks wel verzogt „ worden van onze getrouwe Huislieden, in de dorpen „ gezeten, klagende dat zommige van haare Medebuu- „ ren (in eene andere Copy vinde ik, *Medebouweren*) by den „ allerdoorluchtigſten onzen genadigen Heere, den Room- „ ſchen Koning geweeſt zyn, ende zommigen aldaar ge- „ ſchikt hebben om Privilegie en Vryheidt van *Edeldom*, „ die zy van zyne Mogentheit verkregen hebben, in groot „ achterdeel van onze Heerlykheit, en vermindering onzer „ dagelykſche dienſten, die wy tot hier toe uit alle dor- „ pen gehadt hebben. Ende want onze meeninge niet is, „ onzes genadigſten Heere Konings brieven te krenken, „ ſoo wy wel kennen dat het in zyne Koningklyke magt wel „ is den Onedelen te edelen, nadat hem Godt, en de we- „ reldtlyke wysheit tot de Keizerlyke hoogheit verheven „ hebben, maar ook meinen, dat hy ons billyk, om onzer „ dienſten, met zyne gifte niet verminderen, noch buiten „ onzen conſente veragteren zal; zoo is 't dat wy U allen „ Amptlieden, ende dienende voorſchreven, ende elke by- „ zondere, ontbieden en bevelen op onze hulde, dat gy voor- „ taan op zulke Koningklyke brieven, als voorſchreven is, „ niemants aanbrengen en hoort, noch en vordert, noch „ vonniſſe daar op vraagt, noch en wyſt, alzoo liever als „ wy u zyn; ten zy, dat onze brieven van conſente en „ confirmatie daar by zyn: en of 'er eenige tot dezen dage „ zoo doorgegaan zyn, door u of uwer eenigen, ende heure „ brieven van getuige daar af buiten ons verkregen heb- „ ben, zoo willen wy doch dat die hun geen ſtaat noch „ bate en doen, maar in huislieden ſtaat wezen en bly- „ ven zullen; Alzoo als het ons kennelyk aanraakt in al- „ len zaaken ende gevaarde, ter tydt toe dat zy onzen „ conſente en confirmatie daar af hebben, ende anders „ niet. Want waart dat hier en boven deedet, of dat zy „ ons niet en dienden in allen ſtate en dienſte, gelyk den „ huisluyden, dat wouden wy aan u ende haar houden en „ verhalen, als den geenen die ons gewelt deden aan onze „ Heerlykheden, zonder eènigen verdragh, in Oirconde &c. „ datum in den *Hage*, den 27. dag in April, anno 1422. en achter; gextraheert in de Rekenkamer van *Hollandt*, uit zeeker regiſter, daar buiten op geſchreven ſtaat: *Memoriaal* de anno 1422, en 1423. *Ducis Johannis*; ſtaande aldaar folio verſo ſexto, onderteekent *Gool*, den 20. November 1628. Al lang voor de regeering van *Sigiſmund* als *Roomſch Keizer*, en *Hertog Jan*, als *Grave van Hollandt* &c. had *Grave Floris* de V. &c. het zelve zich onderwonden, en uit ſmaadtzucht gedaan, 't geen Keizer *Sigiſmund* uit enkele gierigheit hadde ingevoert. Van veertig der rykſte Huislieden, of *boeren* maakte hy t'eèner tydt Ridders en Edellieden, onder voorgeven, dat, door de veelerlei gevoerde Oorlogen, de Hollandſche *Adel* zeer geſmolten was. Op Kersdag des jaars 1298. deed hy, binnen *'s Gravenhage*, voor zich ten Hove komen veertig van de eerbaarſte en rykſte Huislieden (zegt onze *Oude Hollandtſche Chronyk*, dat *meer andere* Schryvers beveſtigen) die in den lande van *Hollandt* te vinden waren; voor deze goede mannen hield hy hoog Hof, en ten einde der maaltydt, ſloeg hy deze veertig tot *Ridders*, en gaf haar elk een wapen. Doch dit heeft hem geen goed gedaan: want de oude *Ridderſchap* en *Adel* nam dit op, als geſchiedt om henlieden te hoonen; en noemden derhalven dezen *Graaf Floris* der *Keerlen* Godt, enz. gelyk men dan veel gewoon is de boeren, en andere geringe lieden, *kaerels*, of *keerels* te noemen. Inzonderheit verbitterde dit zeer *Heer Gerard van Velſen*; zie op FLORIS DEN V. *Grave van Hollandt*. Oudtyds wierdt d' *Adel* van *Hollandt* en *Weſt-Frieslandt* gereekent uit het recht des bloets, hoe iemant uit een hooger bloet was, hoe meer Ambachts-leenen hy bezat; hoe meer krygsknechten hy onderhielt; hoe treflyker hy zich in den Oorlog droeg; hoe meer aanzien en gezag hy ook by zyne Landtslieden had. De *Ridderſchap en Edelen* hebben al van oude tyden af in leen bezeten alle de Kaſteelen, Huizen, en Hofſteden ten platten lande: maar *Keizer Karel de V.* als *Grave van Hollandt*, *Zeelandt*, &c. ſtelde de Leenen gelyk met de vaderlyke erfgoederen, de Ridders en Edelen ontſlaande van de dienſten, die zy, wegens hunne leenen, verſchuldigt waren. Zedert dien tydt hebben veele hunne oude krygsdapperheit vergeeten, in tegendeel zich begeeven tot lediggang, zorgeloosheit, dronkenſchap, ontucht, teerlingſpel, en andere ondeugden, van allerlei ſlach. Door zulke verquiſtingen in zwaare ſchulden vervallen, warenze gedwongen hunne Heerlykheden te koop te ſtellen, of hunne Schuldtheeren deeden 't zelfs; dewelke dan, of van oude Burgers, die door ſpaarzaamheit en een geregelt leven goede middelen hadden byeen vergadert, gekocht wierden; of van kooplieden, door hunnen handel aan groote rykdommen geraakt. Deze vondt had *Keizer Karel* bedacht, om den Nederlandtſchen *Adel*, door hunne dapperheit zeer geacht en ontzachelyk, tot eene verwyfde lafheit te doen vervallen; om dus allengskens, en met gelegentheit, volſtrekt Heer der Nederlanden te worden, en die dan te gebruiken tot den ſtoel des oorlogs, om daar uit andere Natiën, met grooter voordeel, t'onder te brengen. Toen d' oude *Adel* zich op de gedachte wyze van zyne Leendienſten ontſlagen bevondt, deed zy voor 't huis te *Teylingen* eenen Ridder te paerdt afbeelden, met eenen Valk op zyne handt, en daar onder ſtellen dit tweeregelig rym naar den ouden trant:

Leeuwen ibid d f 687. Vlieger. ibid in Joh de Bavar.

Ik mag ryden, ik mag vliegen, ik mag gaan;
En behoef niemant met myn leen ten dienſt te ſtaan.

Oud. Holl. Chron. f. 330. 1620. *gedruk't, of in d' oude editie diviſ.* 12 *c.* 21. *Scriv. Kron. der Gr. van Hol. p* 226 *idem O. Holl. Kron.*

Vander Hoeve H. V. Chron. 1. d. f. 60. *Leeuw. Bat. ill. f* 332. *Falkenb. de Nobil. p.* 87.

Hoeve I. D. f. 60.

Onder d'oude voortreffelyke Geſlagten wierden inzonderheit deze drie getelt, *Brederode*, *Egmont*, *Waſſenaar*; daar 't ſpreekwoordt, in veeler monden noch beſturven, van luidt; *Brederode d'Edelſte*, *Egmont de Rykſte*, *Waſſenaar d'Oudſte*. De Rechtsgeleerden ſtellen gemeenlyk driederley ſlag van *Adel*; 1. van geboorte en geſlagt; 2. van ſtaat; 3. van rykdom. De Aanmerkingen van den Heere *van Leeuwen* hier op, kan men by hem vinden; en ook hoe deze verdeeling by ons inzonderheit plaats heeft: gelyk dan perſoonen van ſtaat doorgaans genoemt worden, *Edele Mogende Heeren*, zommigen ook, nevens den *Adel*, vrye jagt wordt vergunt, ſchoon niet *Edel* van geboorte. De naam *Adel* haalen zommigen af van het Hebreeuſch woordt *Adar*, betekenende *voorname*, of *boven anderen uitſtekende*. De oude Duitſchers noemden de Edele *Athelingen*, of *Athalingen*, en den *Adel*, *Athal*. Ook getuigt Paulus Diaconus, dat de Longobardiſche Koningen *Athelingen*, of *Adelingen*, wierden geheten; en hielden dit voor een eigen woordt van hun geſlagt. *Philips de II.* Koning van Spanjen, die Heer der Nederlanden is geweeſt, heeft

Boxhorn Ton. van Holl. p. 46. *Leeuw. B ill. f.* 332. *Idem f.* 329. *P. Diacon rer. Longob l.* 1. *c* 26 *B Neander*

der le antiq. Germ. p. 67.

in 't jaar 1585 by Edict van den 23. September, die voor *Edelen* wierden gehouden, in vierderley soorten verdeelt: I. Die hunnen *Adel* uit afkomst van oude tyden af konden bewyzen: II. Die of zelfs, of hunne Voorvaders in de rechte mannelyke linie neêrgaande, deeze waardigheit hadden ontfangen. III. Die boven alle geheugenis als *Edelen* hadden geleeft, en daar voor bekent waren geworden. IV. Die 't recht van *Adeldom* hadden bekomen door het Ampt datze bekleedden. Onder d'eerste Graven van *Hollandt* en *West-Vrieslandt* wordt niet bevonden, dat iemandt hunner zoonen den naam van *Jonker* (*Jongkheer*) heeft gevoert; als de zoon van *Floris den V.* die allerwegen in de Handtvesten *Joncker Jan*, wordt geheten. Daar na, onder de regeering van *Avennes*, wierden in deze landen de *Ridders* genoemt *Messires*, de *Jongkheeren Damoiseaux*. Vervolgens in 't jaar 1409. droeg de Heer van *Montfort* den naam van *Jongkheer van Montfort*: noch was'er ook een *Jongkheer* van *Gaesbeek*. Ter zelver tydt wierden de Heeren van *Cruningen*, en die van *Borsselen van ter Veere*, in Zeelandt, geheten *Jongkheeren:* Nu is by ons die tytel zoo gemeen, dat zelfs burgerlyke persoonen zich niet ontzien dien aan te neemen. Deze eernaam van *Jongkheer* is van de Duitschers afkomstig, en plagt in Duitschlandt niet gegeeven te worden dan aan persoonen van den *hoogsten Adel*, te weeten, aan zoonen (na den eerstgeboornen) van Koningen, Hertogen, Prinssen, en Graven: d'Eerstgeboorne, en die, uit kragt van die geboorte, het recht van Erfvolging hadt, wierd *Heer* geheten; zyne jonger broeders *Jongkheeren*. D'*Adel* door eige deugden en verdiensten bekomen is de meeste eer waardig. Waar den *Adel* door verloren wordt, kan men by *S. van Leeuwen* vinden. Indien een *Edelman* zoo verre vervalt, dat hy zich van zyn eige middelen niet meer kan geneeren, en derhalven, om de kost te winnen, zich tot een handtwerk begeeft, verliest hy zynen *Adel*. Doch geenzins zulke persoonen, die, op hun eigen landtgoedt zich onthoudende, den landtbouw oeffenen; niet de Advokaaten, niet de Doctoren in de Geneeskonst, niet de Leeraars in de kerken, noch de Professoren in de hooge Schoolen, noch die zich tot de goede konsten en wetenschappen, begeeven. Het lust my hier, ter goeder gedachte zommige namen op te halen van onze Heeren *Edelen*, die in 't jaar 1566 het *Request* of *smeekschrift* (zoo zeer vermaart en geroemt) dat aan de Landtvoogdesse der Nederlanden te Brussel wierd aangeboden, ondertekent hebben. Uit *Hollandt* waren 't deze: Heer *Henrik van Brederode* en *Vianen*. *Floris van den Boetselaar*, Heer van Langeraak. *Rutger van den Boetselaar*, Heer van Carnis. *Daniel van den Boetselaar*, Heer van Merwede. *Otto van Arckel*, Heer van Heukelom. *Klaas*, Heer van Assendelf. *Arent*, Heer van Duvenvoorde. *Jakob van Duvenvoorde*, Heer van Warmond. *Gysbert van Duvenvoorde*, Heer van Opdam. *Cornelis van Assendelf*, Heer van Goudriaan. *Gerrit van Poelgeest*, Heer van Homade. *Otto, en Casper van Poelgeest* zyne broeders. *Jakob*, Heer van Wyngaarden. *Willem van* Nievelt, Heer van Bergambagt. *Adriaen*, Heer van Swieten. *Jan vander Does*, Heer van Noordtwyk. *Herbert van Raephorst. Otto van Egmont*, Heer van Kennenburg. *Frederik van Egmont*, Heer van Meerestein. *Willem van Treslong. Arend van Dorp. Willem van Dorp. Dirk van Duvenvoorde*, nevens meer anderen, tot 400 toe. Een Ridder, oudtydts veele landen en heerlykheden bezittende, en meer zoonen dan een hebbende, behielt de oudste den vaderlyken naam en wapens aans zich, nevens de voornaamste heerlykheit: de jonger broeders kregen voor hun gedeelte somtyds 400, of 300, 200, 100, 80, 60, 40, 30, 20, 10; ja ook wel maar drie mergen Landts, naar het vermogen, of de gunst van hunnen overleden Vader: Deze jonger zoonen deeden dan een slot, of huis, of hofstede op 't hun toegedeelde landt zetten; verlieten dikwils den vaderlyken naam, met aanneminge eenes bynaams van 't kasteel, of huis, door hen doen bouwen: De jonger zoonen behielden wel de vaderlyke wapenen, en het timbertwerk daarom; doch maakten een onderscheidt in de verven: by voorbeeldt, de *Baander Heer van Wassenaar* voert drie zilvere wassende maanen in een roodt schildt, gequartiert met een goude baar op een veldt van azuur: maar de *Heeren van Polanen*, gesproten uit een jonger zoon van *Wassenaar*, hebben den naam van *Wassenaar* verlatende, dien van *Polanen* aangenomen; en de drie zilvere wassende maanen op een roodt schildt, verandert in drie zwarte wassende maanen, op een schildt van zilver.

Edict van Philips den II. Alonzo de Contana Hist. Hisp. & Belg. p. 117.

Heeve H. V. Chron. 1 D. f. 61.

M. Zeiler. Itiner. tom. 2 348 Bat. ill. fol. 435. &c.

Idem Leeuw. Zeiler.

Zie de O Holl. Chron. f. 628 P. C. Bor. Nederl. Oorlog. 1 D 2 B. f. 41.

M. vander Hoeve H. V. Chron. 1 D. f. 60.

ADEL *in 't Sticht Utrecht.* Eene volkome lyst van den ouden Stichtsen *Adel*, zou by ons niet uit te vinden zyn: *M. van Goudhoven*, heeft eene Naamrol opgestelt van de *Ridderschap* en *Edelen*, die in Hollandt, Zeelandt, en 't Utrechtsche Sticht leefden, ten tyde als *Koning Karel de V.* deze landen quam bezoeken, in 't jaar 1540. desgelyks toen zyn zoon *Philips* tot *Grave van Hollandt*, *Zeelandt &c.* wierdt gehuldigt, in 't jaar 1549. die men by hem kan nazien. Onder de Stichtsche *Edelen* stelt hy *Heer Joos Burggraaf van Montfort*, met zynen broeder *Henrik van Montfort*, Heer van Abbenbroek. Heer *Jan van Renesse*, Heer van Wulp en Wulven, met zynen broeder den *Heer Adriaan van Renesse*, Domdeeken t' Utrecht, en Heer *Gerard van Renesse*, Kastelein van Woerden; noch *Heer Jan van Renesse*, Heer van Elderen, met *Gerard van Renesse van der Aa*, en zynen zoon *Adriaan:* voorts *Jan van Renesse van Baar*, Jans zoon, en *Jan van Renesse, van Moermont*, alle Neven. *Heer Dirk van Zuylen*, Heer van ter Veere, Zevender, en Drakenburg, met *Gysbert van Zuylen*, zynen Oom, en *Dirk van Zuylen*, van Hermelen, zoon van *Gysbert van Zuylen*, Kastelein van Woerden, Neeven: *Willem van Nievelt*, Heer van Berg-Ambacht; met *Job*, *Anthonis*, en *Adriaan*, zyne broeders. Noch *Jacob van Nievelt*, Heer van Hoevelaken, met zynen zoon *Arendt*, en *Frederik van Nievelt*, hunne Neeven: *Heer Gerard van Lochorst*, met zyne zoonen *Willem*, en *Vincent*; Heer *Willem van Lochorst*, Scholaster van St. Maria kerk t' Utrecht, des voorgemelden Neef, en *Jan van Lochorst: Heer Frederik Uytenham*, Frederiks zoon; met *Wouter Uytenham*, Heeren Frederiks zoon, zynen Oom: *Joos van Hardenbroek*, met zyne broeders *Cornelis*, *Gysbert*, en *Jan van Hardenbroek*; Heer *Barent van den Bongaart*, Heer van Niewenrode: *Splinter van Niewenrode*, Jans zoon, met *Frank van Niewenrode van Velsen*, zynen broeder, en *Heer Ernst van Niewenrode*, Gysberts zoon, Burgemeester der Stadt Utrecht, neef van de voorgenoemden; met noch *Gysbert van Niewenrode* tot Hillegum by Haarlem, en *Cornelis* zynen zoon: *Amelis Uytenengh*, met *Barent*, Canonik ten Dom t' Utrecht: *Cornelis Uytenengh*, Scholaster tot St. Pieter aldaar: *Heer Jacob Uytenengh*, Deeken der zelver kerke, en Vicarius van dit Bisdom, nevens *Frederik Uytenengh*, zyne broeders; met *Denys Uytenengh* hunnen Oom. *Philips van Leefdaal*, Heer van Waalwyk, Eethen, en Meeuwen, met *Jan van Leefdaal*, Drossaart van Montfort, zynen broeder, en *Rogier* zoon van den gemelden Philips: *Heer Ernst Taats van Amerongen*, Willems zoon, met *Gerlag*, Kanonik St. Jans t' Utrecht; *Anthonis*, Canonik ten Dom aldaar, en *Daniel*, Carthuizer Monnik, zyne broeders; *Jan vander Haar*, Loefs zoon, met *Lambert* zynen broeder. *Willem Borre van Amerongen. Adriaan van Lantskroon*, met *Roetert* zynen broeder, zoonen van *Gysbert van Lantskroon*, die in 't jaar 1524. Schout der Stadt Utrecht was. *Heer Jan van Soudenbalg*, Heer van Urk, met Heer *Evert van Soudenbalg*, Dykgraaf 's Landts van Utrecht, zynen broeder; *Lubbert de Waal van Vroonestein*; *Frederik de Koningh* van Vleuten, met *Sarte* zynen broeder, Govertszoon. *Adriaan van Præys van Zuydoort*, Jans zoon, Burgemeester t' Utrecht. *Heer Jan van Hugtenbroek*, insgelyks Burgemeester der Stadt Utrecht, met zynen zoon *Aalbert*; *Jan van Doornik*; *Barent Grauwaart*; *Barent Præys*, Barents zoon; *Frederik de Voogdt van Rynevelt*, Hendriks zoon; *Henrik de Ridder*, Maarschalk van 't Oversticht. S. v. Leeuwen heeft noch de volgende: *Antonis*, *Dirk*, *Cornelis*, Heer *Jan*, en *Willem de Ridder*, alle van *Groeneslein*; *Albert de Ridder van Luynenburg*; *Willem*, *Jan*, en *Claas de Ridder*, alle van *Walenburg:* hier tegen vindt men by hem *Henrik de Ridder* niet. *Jan van den Rhyn van Jutphaas*; *Henrik Ruisch*, Heer van Pylsweerdt; noch *Hugo Ruisch*, Dirks zoon; met *Pieter* zynen broeder, en *Jan Ruisch Alfares*, hunnen neef. *Dirk de Waal van Moersbergen*, met *Jan de Waal van Moersbergen*, en *Bartholomeus* zyns broeders zoon; *Florens van Pallaes*, Adriaans zoon. *Godtschalk van Winssen*, Godtschalks zoon. *Gysbert Vrom van Winssen*, met zynen broeder *Pieter*; *Gerard van Raaphorst*, zoon van Heer *Jan*, Schout van Utrecht; *Dirk van Oestrum*, Klaas zoon, Schout van Wyk te Duurstede; *Dirk van Oestrum*, Dirks zoon, met *Klaas* zynen broeder, en *Jan van Oestrum* Jans zoon, zynen neef. *Jan van Wyk*, Dirks zoon; *Willem van Merthem van Abcoude*, en *Jan van Merthem van Elfsesteín* zynen broeder; *Jan* (Elias zoon) *de Weede*; die onder meer andere kinderen naliet, *Deliana van Weede*, huisvrouw van *Gerard van Oldenbarnevelt*, uit welk huwelyk *Johan van Oldenbarnevelt* gesproten is, en *Jakob Pot. Willem van Hinderstein*, Klaas zoon; *Jan van Colenberg*, Wouters zoon; *Henrik vander Burgh*: *Joos Snooye*, Lamberts zoon, en zyn broeder *Dirk Snooye*, Stadthouder van Noordthollandt; *Arend Botter van Snellenberg*; *Adolph van der Welle van Catz*, met *Pieter* zynen broeder, beide Marschalken van Montfort geweest; *Lambertus Canter*, Raad in den Hove van Utrecht, Vader van *Dirk* (*Theodorus*) *Canter*. Onder den ouden Stichtsen Adel zyn'er noch veele geweest, ten deele uitgestorven, ten deele in verval geraakt, ten deele ook nu onbekent. Van d'Utrechtsche Edelen hebben ook 't ytermaarde Smeekschrift aan de Landtvoogdesse der Nederlanden, in 't jaar 1566. overgelevert, ondertekent, *Jan van Renesse*, Heer van Wulven; Heer *Gerard van Renesse*, Kastelein van Woerden; Ridder; *Jan van Renesse*; *Barent Uytenengh*, *Christoffel van Leefdale*; *Cornelis van Nyenrode*; *Steven van Zuylen*; *Jan van Huchtenbroek*, *Adriaan de Waal van Vronestein*, en meer andere. Noch vindtmen onder de Utrechtsche Edelen genoemt, de *Gaasbeeken*, *vander Geeren*, *Baaxen*, *Drakenburgen*, *Luchtenburgen*, *Sterkenburgen*, *Rysenburgen*, *Horsten*, *Tjendoornen*, *Waardesteinen*, *Over de Vechten*,

W. v. Goudh. in d' oud. Holl. Chron. f. 621. S. v. Leeuw. Bat ill. f. 760.

Idem ibidem.

Goudh. in de O. Holl. Chron. f. 622. Leeuw B. ill. f. 762

Heisteri Itinerar. Belg p. 127.

ten, *Sandenbergen* (*Sandenburgen*) *Kriekenbeeken*, *Mulaerden*, *Driebergens*, *Hamersvelden*, enz. Wy hebben onder ons acht oude Copyen van de vrye Ridderhofsteden in 't Sticht Utrecht, met byvoeginge van den tydt, wanneer ze alle bekent zyn geweest; zes der gemelde komen in alles wel overeen; in de twee andere valt hier en daar eenig verschil in de spellinge der woorden; 't zy door der uitschryveren feil; 't zy dat de namen in overoude tyden anders geschreven, of uitgesproken zyn geweest. Onder de Parochy van de BUURKERK, t'Utrecht; worden gestelt *van de Vecht*, nu *over de Vecht*, bekent in 't jaar 1250; *Oud-ridder* nu *Grauwert*, bekent 1230; en 1307. Onder de Parochy van ST. JACOB; *Veen* bekent 1076; *Uyttenweerde*, met de golven, 1300. ST. NICOLAAS; *Vechten* in 't jaar 728. (daar na *Wiltenburg*) 870; *Reynouw*, *Rhynauwen* 1312; *Groenewoude* 1350. ST. GEERTRUID; *Lubbenesse* 1400; *Ter Aa*, *Ter Aade*, al bekent 1156; *Ruwiel*, *Ruviel* 1300; *Clarenburgh* 1336; *Abcoude* 1086; en 1280; *Amerongen* bekent 1314; *Zuylestein* 1410; *Ginkel* 1400; *Taatswyk*, *Tuetschwerch*, of *Teutswyk*, nu gezegt *Natewisch* 1270; *Uyttenbroek*, *Huchtenbroek* 1350; *Cols Schoeten*, *Cols Schoten*, doch dit was eene bouwoning, geene ridderhofstede. *Lyevendaal*, *Leefdael*, in 't jaar .... BENSCHOP; *Snellenberg* bekent 1300; *Vander Houf* 1300. BROECLEDE of BREUGKELEN; *Nyenroode*, bekent 1318; *Guynterstein*, *Gunsterstein*, nu *Guntestein* 1300; *Audaan*, *Oudaen*, ook *Oudaa* 1350; *Rietvelt* 1385. BUNNIK; *van den Weerd*, 1108. COTHEN; *Blommenweerde*, bekent 1336; *Rynenburg*, nu *Rhynestein*, of *Oud-Rhynestein* 1320. THOORN of DOORN; *Thoorne* of *Doorn*, al bekent 838. *Velzen* 1370; *Dertheren*, *Derthuisen* 1340; *Moesbergen* (dus staat in eene Copy, in d'andere Moersbergen) 1560. *Tuul* (*Tuyl*) 1360; *Voorde* 1360. *Brouchuyzen* 1292. EEMENESSE; *Drakenburg*, bekent 1340. GEYN, *Oudegeyn* 1350. *Snoyen-Thoorn* 1300. GOY en HOUTEN; *Goy* 1126; *Oesterchem* (*Oesterghem* en *Oosterchem*) 1290; *Bloemestein* 1229; *Wulven* 1200; *Oudwulven* 1200. HERMELEN; *Hermelen* 1272. JUTFAAS, oudtydts JUDITHFAAS; *Jutphaas* 1165; *Rhynhuizen* 1370; *Wyndestein*, *Rhynestein* 1300; *Heemstede* 1323; *Plettenburg*, by die van Goy gebouwt, 1300; *Reinestein*, *Rhynestein* 1350; *Vronestein* 1300; *Galesloot* 1380; *Stormdyk* 1400. LEUSDEN, *Amersfort* 1232; *Stoutenburg* 1251; *Backevoort* 1006; *Weede* 1250; *Lokhorst* 1240; *Heeze* 1260; *Hoekhorst* 1430; *Horst* 1340; *Rumelaar* 1340; *Droeffelaar*, *Emelaar*, en *Achtevelt*, zyn alleen bouwwoningen geweest. LOENEN; *Cronenburg*, bekent 1230; *Mynden* 1270; *Ten Velde* 1370; *Loenresloot* 1356; *Overmeer* nu *Horst*, 1340. LINSCHOTEN; *Linschoten* 1282; *Rynevelt* 1360; *Nesscho*, *Nesshe* 1350. LOPICK; *Sevender* 1250; *Sevenhoven*, *Sevenhouven*, bewoont by die van *Vliet*, 1312; *Cabauw* 1500. OVERLANGBROEK; *Klein Zulen*, Zuylen; ... NEDERLANGBROEK; *Sterkenburg* 1330; *Sande*, nu *Sandenburg* 1320; *Waerdestein* 1320; *Luneaburg*, nu *Luinenburg* 1340; *Stauer* (*Staver*) 1340; *Walenburg* 1250. MONTFORT; *Montfort* 1130; *Pollanen* (*Polanen*) 1350; *Meerlo* 1230; *Hoolesteyn* 1350. MAERSEN; *Zuylen* met het Gerecht van *Zwesereng* (in de oude brieven genoemt *Sweeren-Eng* en *Swederen Eng*) 1300; *Meer* 1086; *Boelestein*, *Boolestein* 1350. ODICK (ODYK;) *Beverweert*, 1194. RHENEN; *Rhenen* 1126; *Horst* 1160; *Tollenburg* 1310; *Lair*, *Leur*, naderhandt Leven- of Lievendaal, 1340, en 1490. SCHALKWYK; *Wulverhorst* 1350; *Blochoven* 1350; *Merckenburg*, gebouwt by die van Goy, 1350. HOLESTEIN (in twee myner Copyen staat Golesteyn) 1350; *Weteringen* 1240, daar na 1310, by die van Culenburg betimmert, en *Schoonauwen* hernoemt. SOEST; *Hamelenberg* 1270. ZEIST, of SEIST; *Blykenburg*, *Blickenburg*, gebouwt by die van *Wulven*, 1300; *Rysenburg*, *Ryssenburg* 1240; *Kersbergen*, het *Bisschops Jagthuis* .... VLEUTEN; *Vleuten* 1236; *Nyevelt* (*Nievelt*) 1312; *Ham* 1260; *Enge* 1260; *Hair* (*Haer*) 1165; *Welle*, by die van *Schadé* bezeten, 1436; *Mye* 1320; *Alendorp* 1382. VREESWYK; anders de VAERT; *Vreese* 1145; *Wierse* 1200. WYCK; *Wyck* 1080; *Wyckersloot* 1350; *Ryswyk* 1080. WERCHOVEN; *Werdenburg*, *Weerdenburg* 1350; *Dobersdyk* (in later Copyen gestelt *Dwarsdyk*) 1208. WAEL; Tulle, 1200; *Wayde* 1350; *Blasenburg* 1360. WOUDENBERG; *Woudenberg*, by die van *Culenburg*, in 't jaar 1310. getimmert; *Lichtenberg* 1294; *Geeresteyn* 1400; *Groenewoude* 1539; een ander *Groenewoude* is al in 't jaar 1350 bekent geweest; 't behoort onder *St. Nicolaas kerk*. Toen onder de Ridderschap, en Edelen des Stichts Utrecht een verschil was ontstaan, welke Hofsteden mede den last der huisgelden zouden moeten dragen, of daar van bevrydt zyn, volgens den verbandtbrief, hebben de Staten dezes Landts den 27. October 1536. daar van eene verklaringe gegeeven. De verbandtbrief luidt als volgt. „ Item, die „ Rechte Ridderschap des *Nederstylts* voorsz: die vesten „ ende huizen, ende opgetogen bruggen hebben, ende an„ dere *die de drie Staten* voor gerechte Ridderschap hou„ den, zullen van haren *Ridderhofsteden*, ende bouwhui„ zen, in de wooningen begrepen, van de *huisgelden* voor„ schreven vry wezen. Daar op hebben gemelde Heeren Staten, ten dage voornoemd, deze nader verklaringe gegeeven: „ Dat tot dien *Ridderlyken Staat* vereischt wor„ den, en t'zamen moeten gaan drie hoedanigheden, om „ deze vryheit te genieten. Eerst, dat die Eigenaar, of Grondt„ heer is van de voorschreve Hofsteede, *gerechte Ridder*„ *schap* zy. Ten tweeden, dat die Hofstede zy een rechte „ *Ridder-wooninge*. Ten derden, dat de Bouwhuizen bin„ ben 't begrip van de Ridder-wooningen begrepen moe„ ten zyn. Voorts verklaardenze voor Ridderhofsteden, deze volgende: *Levendaal*, *Zuylestein*, *Natewisch*, *Zuylenburg*, *Hardenbroek*, *Sterkenburg*, *Rysenburg*, *Beverwaardt*, *'t Huis te Seist*, *Wulven*, *Schoonauwen*, *Schalkwyk*, *Reinouwen*, *Rhynauwen* en *Renauwen*; *Hemstede*, *Heemstede*; *'t Huis te Jutphaas*, naderhant *'t Huis te Rhyn*; *Geyn*, *Rinenburg*, *Rynenburg*; *Jutphaas*, nu *Rhynestein*; *Lochorst*, *'t Huis ten Ham*, *de Hair*, *Vleuten*, 't Huis te *Nieveldt*, *den Eng*, *Harmelen*, *Ter Horst*, *Loenresloot*, *Ter Aa*, *Oudaan*, *Niewenrode*, *Ruiwiel*, *'t Huis ter Meer*, *'t Huis te Maersen*, *'t Huis te Zuylen*, *Drakensteyn*, *Geeresteyn*, *Rhynswoude*, *'t Huis te Doorn*, *Meyert*: doch vermits in het jaar 1482, en 1483. over verscheide dezer Hofsteden verschillen waren gerezen, hebben de Heeren Staten gelast dat den Huisman, die binnen op 't Hof woont, van *rusticale*, of boere lasten ongemoeit zal blyven. De ondertekening van de voorsz: verklaringe der *drie Staten* was: *Actum* in den *Logise* van myn Heer die Stadhouder, *Grave Anthonis van Lalain*, Grave van Hoogstraten, *in den jaare, en op ten dage als boven*; præsentibus myn Heer den Domdeken *Renel Rhenes*, in den *Dom* (dus hebben *drie myner geschreve Copyen*; maar de *Heer M. vander Houve*, heeft *Reynier van Renesse*) *Buysser*, die *Scholaster 't oude Munster*, *Suvegerade St. Pieters*; *Knyf St. Jans*; *Lochorst St. Catharine kerk t'Utrecht*, (dus luiden *twee* myner geschreve *Copyen*, *twee andere*, gelyk ook *M. vander Houve*, *St. Mariën kerk*) *Ernst* van *IJsendoorn*, *Jan* van *Cuylenburg*, *Jacob* van *Mynden*, *Jan* van *Renesse* van *Wulp*, *Joos* van *Hardenbroek*, *Gerrit* van *Risenburg Senior*, *Jan* van *Duvenvoorde*, *Gerrit Bolle* Burgemeester, *Jan* vander *Hair*, *Adam Ram*. Keizer *Carel de V.* deed wegens het huisgeldt, in het jaar 1533. deeze verklaringe uitgaan. I. *Ridderhofsteden*, opgetoge bruggen hebbende, met eigen landt daar toe behoorende, die by haar eygen huisgezin gebruykt worden, zyn vry. II. *Riddermannen* die haar eige goederen zelfs gebruiken, niet onder zulke Hofsteden behoorende, zyn vry. III. Een *Ridderman* van landen die hy gebruikt, een ander toekomende, is onvry. IV. Gebruikende landen onder *Ridder-hofsteden*, daar onder woonende, zyn half vry. *V. Huurlingen*, woonende onder *Ridderhofsteden*, en gebruikende landen daar onder niet behoorende, zyn onvry.

Verbandt brief by v. der Houve f. 152.

Byverklaringe der Staten idem 152. 153

Idem v. der Hoeve ibid f. 153.

Brief van K. Carel V. rakende 't huisgeldt in 't Sticht Utrecht.

ADELBERTUS, by anderen ADALBERTUS, ook ALBERT en AELBERT, hy wordt gezegt *Levyt*, en *Aarts-Diaken* der Hooft- of St. Martens-kerk *t'Utrecht* geweest te zyn. Deze, nevens meer anderen van *Ekbert*, ten Medegezelle van *Willibrord*, uit *Engelandt* naar *Frieslandt* gezonden, om aldaar de Heidensche Friesen Godts woordt te prediken, is, na veele ongelovigen bekeert te hebben, gestorven, en begraven te *Egmont* in *Kermer-* of *Kennemerlandt*; men plagt daar jaarlyks zynen Feestdag op den 25. Junius te houden. By veele Roomsch-Catholyke Schryvers wordt de tydt zyns overlydens zeer onzeker gestelt: men meent, zegt *Fr. Dionysius Mutzaerd*, het voorgevallen te zyn ontrent het jaar 740. kort na 't afsterven van *St. Willibrord*. *Jan Veldenaar* stelt eenige weinige jaren vroeger, en dat het op den 7. Kalende van Julius zou zyn geweest: hy noemt hem den eersten Aarts Diaken, of Domproost van Utrecht. Ten tyde van *Diderik*, *eerste Grave van Hollandt*, zou, als voorgegeven wordt, zyn lichaam uit d' aarde geligt zyn; men voegt 'er by, dat de zoon van dezen *Diderik*, *Diderik de Jonge* genaamt, en nazaat zyns Vaders, daar een Klooster van *St. Benedictus Orden*, ter eere van dezen *H. Confessor*, of *Belyder*, ST. ALBERT gesticht en gebouwt heeft; het *Klooster van Egmont*, onder Haarlem, geheten. *Christiaan Schotanus* noemt *St. Adelbert*, of *Aelbert* den Stichter van 't Klooster te Egmont; *Pierius Winsemius* zegt, dat hy de zoon des Konings van *Deiren* in *Brittanniën*, of *Engelandt*, geweest is, dat hy den Geestelyken staat hooger dan de Koningklyke Erfvolginge achtte; ook dat hy een Metgezel van *St. Willibrord*, en *Aarts-Diaken t'Utrecht* zou zyn geweest: dat hy in Kennemerlandt veele Heidenen bekeert, en daar eene Kerk gesticht heeft, genoemt *Halcmunda*, naderhandt in *Egmondt* verandert. Zie breeder hier van, en der Schryveren verschil, op EGMOND. Anderen schryven de stichting van deze Kerk, of Klooster en kerk, niet toe aan *St. Adelbert*, maar aan *Grave Diderik den I.* na de doodt van ADELBERT. *Petrus Scriverius*, die groote onderzoeker onzer Oudtheden, getuigt, uit de *oude Schriften* des Kloosters te *Egmond*, uitgevonden te hebben, dat *Diderik de II.* zoon van *Diderik den I. Grave van Hollandt*, een yverig Navolger van zyns Vaders devotie en godtvruchtigheit, ter eere van *Godt* en *St. Adelbert*, in plaats van de houte kerk,

Fr. D. Mutz. Kerkl. gesch. &c fol. 74.

Veldenaar Fascic. temp f. 248. Idem Mutz.

Schotan. fr. Chron. f. 68. Deiren *in &c. Winsem. Chron. van Friesl. f. 68.*

Scriv. Kron. der Grave van Holl. pag. 23.

kerk, door gemelden zynen Vader geſticht, eene ſteene Kerk, met groote koſten, heeft doen bouwen, en zyne Reliquiën, of H. Overblyfzels, in eenen zeer ſchoonen uitgehouwen zarkſteen gelegt. De *Oude Hollandſche Chronyk* geeft ons dit bericht, dat *Grave Diderik de I.* een Kloofter van hout in 't dorp Egmond ſtichtte; dat het zyn Zoon voort deede afbreeken (alzoo 't van de Vrieſen zeer verwoeſt was) en op niews een van ſteen daar op liet bouwen. D' Oude *Melis Stoke in zyne Rym-Chronyk*, van hem voor 't jaar 1300. beſchreven, heeft'er ons dit van nagelaten.

O. H. Kron. van Holl. fol 239. 244. M. Sto'e f. 11 12 van Alkmaales migave.

„ In ſineñ tiden 1. is 't geſciet — 1. van *Liderik* den I.
„ Dat St. Aelbrecht was vonden
„ Bi eenre Nonnen 2. *die tien* ſtonden — 2. ter dier ſtonden.
„ Den Grave wylde waer hy lagh;
„ Doe gine hi op enen dach
„ Ende dede ſijn beente verdragen
„ Ter Stede daer hi nu leit 3. ten dagen, — 3. in onze dagen
„ Ende maeckt op hem een kercke
„ Houten, ende van ſulcke wercke
Idem f 15. „ Als doe 4. lovelyk ende ſeede, — 4. loflyk en de gewoonte was.
„ Nonnen ſette hi daer in mede,
„ Die Gode ende Sinte *Aelbrecht*
„ Loven ſouden na Kerſten recht.

Daar na leeſtmen, dat hy (onder *Grave Diderik den II.*) de kerk van Egmond, door zynen Vader van hout doen maken, afbrak, en eene andere van ſteen bouwde; ook, wegens het woeden der Friezen, de Nonnen van daar deed vertrekken, ſtellende Monnikken in hare plaatze. In verwarde en twyfelachtige zaken geeven onze Onderzoekers der Oudtheden veel geloof aan, en hebben zeer groote achtinge voor deze Rym-Chronyk.

* Het zekerſte 't geen de Levensbeſchryver, in het onlangs uitgegeven *Batavia Sacra*, van dezen H. Adelbertus te ſamen trekt, is het volgende; in 't I. deel, pag. 123. 124. daar hy, na veele onzekere, en beuzelachtige dingen van dezen Heilig aangehaalt, en ten deele gewraakt te hebben, 't volgende beſluit opmaakt: „ Zoo is *Adelbertus*, „ die door J. Gerbrand van Leide *Athalbertus* genoemt „ wordt, geweeſt een Engelsman, en een Monnik onder „ de beſtieringe van den H. *Egbertus*: daar na is hy een „ van de reisgezellen geweeſt van den H. *Willibrordus*, „ als dezelve omtrent het jaar 690. naar Frieslandt trok, „ en wierd *Levyt* genoemt; zoodat hy waarſchynlyk „ Diaken zal zyn geweeſt. Hy was beleeft, ootmoedig, „ zagtzinnig, en hadde een groote zucht tot de zaligheit „ der menſchen. Hy heeft zich opgehouden te Egmond, „ en was gehuisveſt by eenen zekeren *Eggo*, van wien „ het gemelde dorp, zoo als het zeggen is, den naam van „ Egmond heeft gekregen. Van daar vertrekkende, be„ loofde hy weder te zullen komen, als de korlen van „ een appel door het vuur weêr groen zouden worden: „ en als dezelve, volgens zyne belofte, vruchten voort„ bragten, is hy daar ook wedergekeert.

„ Hy heeft aldaar, en door ganſch Frieslandt, veele jaa„ ren gearbeidt, te weeten tot het XL. ofte, zoo anderen „ willen, tot het XLV. jaar van die loopende eeuwe, „ wanneer hy, vol van goede werken en verdienſten, uit „ de wereldt is geſcheiden.

„ Of hy voor, ofte na *Willibrordus* geſtorven is, word „ door de Schryvers niet aangeteekent. Maar dewyl 'er „ in de Levensbeſchryvinge van den H. *Bonifacius*, die „ *Willibrordus* nazaat in de beſtieringe der Frieſen is ge„ weeſt, van den H. Adalbertus in 't minſte niet gewaagt „ wordt, is het vry waarſchynlyk dat hy d' eerſte van hun „ beiden zal geſtorven zyn.

„ Op den 15. Juny wordt plegtelyk in de kerke (verſta „ de Roomſche) geviert de H. Adalbertus, op welken „ dag hy ook, volgens den inhoud van zyn leven, over„ leden is, en veele wonderen heeft gedaan (waarſchyn„ lyk die, daar d' Opſchriften van zyn Levensverhaal, door den Heere *Mabillon* alleen, zonder het Verhaal zelfs, (dat die geleerde Heer zich geſchaamt heeft uit te geeven) van gewaagen, op pag. 121. van dit Werk te vinden;) als het VI. Hooftſt. *Hoe de gebrande korlen van eenen appel tot eene Spruit opgeſchoten zyn.* IX. *Hoe zekere Vrouw, met naame Eſcwar, door de verdienſten van den H. Adelbertus gebaart heeft.* X. *Hoe dat een balk in de Kapelle van den H. Man, die eerſt te kort was, daar na langer is geworden dan de andere.* XI. *Hoe dat een boer door het ſteelen van een kaas in lyden raakte, en verloſt wierdt.* XII. *Hoe dat een hooge Zandduyn, die tegen zyne Kapelle aan ſtont, verplaatſt is geweeſt.* XIII. *Hoe dat de H. Adalbartus aan zekere geeſtelyke vrouwe in den ſlaap verſcheenen is, en haar vermaant heeft, dat zyn lichaam uit het graf moſt geligt worden.*

„ Deze, (verſta de boven genoemde) ſchynt geene an„ dere geweeſt te zyn, (dus vervolgt de Levensbeſchry„ ver) als Aldbrecht de Diaken, waar van gewag wordt „ gemaakt in een' brief, die de 79 is onder de brieven „ van *Bonifacius*, en geſchreven door eenen zekeren *Trecea* „ aan *Lullus*, Biſſchop van Mentz, wiens gebeden hy „ verzoekt om zich in 't ampt zyner waerdigheit, daar hy „ voorheene toe verheven was, behoorlyk te quyten. *Ik de „ minſte dienaar der Kerke*, zegt hy, *die Aldbrecht genoemt word, „ en het ampt van Diaken, hoewel onwaerdig, bediene, bid u „ ootmoediglyk, om den wille van Godt, die alles ordentelyk „ ſchikt en beſtiert, dat gy my onder het getal van uwe andere „ getrouwe vrienden goedertieriglyk aanneemt: opdat ik my, „ in de bedieninge van myne waerdigheit, die ik voordeezen „ hebbe ontvangen, door uwe heilzaame voorbiddinge, dagelyks „ beter en beter mag dragen.*

„ In de Kerkelyke Getyden wordt dit Gebedt van den „ H. *Adalbertus* geleezen: *Wy bidden u, Heer, verwek in „ uwe Kerke dien zelven Geeſt, wien de H. Levyt* Adalbertus „ *gedient heeft, opdat wy met den zelven vervult zynde, trach „ ten te beminnen 't geen hy bemint heeft, en met de werken te „ volbrengen, 't geen hy ons geleert heeft, enz.*

„ Het lichaam van Adalbertus is, door laſt van Graaf „ *Diderik*, vervoert naar een plaats van ouds genaam *Hal„ lem*, en heeft gelegentheit gegeeven tot het opbouwen „ van de Egmondſche Abdye, die in de tiende eeuwe ge„ ſticht wierdt. Dus verre deze niewe Schryver, tot opheldering van al het bovengemelde van dezen Heilig.

ADELBOLD, *tweede Hertog van Frieslandt*, zoon van *Aſconius* (onder de Hertogen der Vriezen, in ordre des getals, de eerſte) wordt beſchreven zoo onruſtig en krygszuchtig te zyn geweeſt, als zyn vader vreedzaam was: gedurig hield hy zich bezig, met onder de nabuuren oproer, ſcheuringen, en oorlogen te berokkenen. Hy rechte krygsſchoolen op, daar in wierden zyne Vrieſche onderdanen in den wapenhandel geoefent. Ter dier tydt was'er een hoop *Wenden* en *Gotthen* uit het Noorden in Frieslandt gevallen; maar *Adelbold* en zynen dappere Baſtaerd-broeder, *Titus Bojaculus* geheten, boden hen zoo heldtdadigen tegenſtant, dat zy ze weder wegdreeven. Eenigen tydt daar na wierd *Adelbold* doodelyk ziek; hy deed de voornaamſten van het landt voor zich komen, droeg hen *Titus* voor, en prees hem aan ten Heyrvoerder, of Hertog, in zyne plaatze, en tot zynen nazaat. *Titus* ried *Adelbold* wel, dat hy de regeering in handen zou houden, zoo lang hy leefde; doch hy bleef volſtandig in zyn voorneemen; zoodat *Titus Bojaculus* den *Hertoglyken Titel* moſt aanneemen: korts daar na wierd *Adelbold*, buiten alle verwachtinge, gezondt. Toen nu *Titus* (waarlyk eene verwonderingswaerdige intoominge van Staatzucht, en'er een zeldzaam voorbeeldt van;) hem 't bewindt ganſchelyk, en wel meenende, weêr wilde inruimen, begeerde *Adelbold* zulks niet, weigerende dien laſt weder op zich te neemen; en leefde voort noch eenen langen tydt in ſtilheit, zonder zich de regeeringszaken eenigzins aan te trekken. *Adelbold* quam in 't jaar 173. tot de *Hertoglyke* waerdigheit; twaalf jaaren bezat hy ze, hy ſtont'er van áf in 't jaar 185. ſtorf in 't jaar 208, en werd te *Stavoren*, of, zoo andere ſtellen, te *Groningen* begraven; 't eerſte word voor 't waarſchynlykſte gehouden; vermits de Prinſſen, daar na de Hertogen der Vriezen, tot Koningk *Ratbod* toe, hunne begraafplaatzen te *Stavoren* hebben gehadt; als in dien tydt de Hooftſtadt van *Frieslandt*. Deze *Adelbold* had zyne eenige dochter aan den jongſten zoon des Konings van *Deenmarken* ten huwelyk belooft; maar de Echt wierd niet voltrokken, alzoo de doodt haar wegrukte in 't jaar 188. Van *Titus Bojaculus*, *Adelboldus* Navolger, zelfs by zyn leven, zie op BOJACULUS (TITUS.)

Winſem. Kron. v. Frieſl. f. 28 29. 30 31. *Idem f. 31.* *Idem ibid.* *Idem. Balth. Neander de antiq. Germ. p. 86.*

ADELBOLD *in Winkel*: Volgens bericht der gemeene oude Hollandtſche Chronyken, zou in zommige overoude Schriften worden gevonden, dat *Weſt-Frieslandt* over *'t Flie*, omtrent, of korts na 't jaar van Chriſtus 300, van *vyf Edele Heeren*, die daar 't bewindt voerden, bewoont wierd. *I. Diderik*, van wien der Vriezen Koningk *Radbod* afkomſtig zou zyn geweeſt. Deze *Diderik* wierd zoo trots en opgeblazen, dat hy zich *Koningk van Weſt-Frieslandt* deed noemen, en te *Medenblik* zynen Koningklyken ſtoel plantte. Hoe 't met hem ging, zie op DIDERIK, gezegt *Koningk van Weſt-Frieslandt*. II. Heer *Gerard uit der Woude*, die zyn verblyf in 't dorp *Opdyck* had. III. Heer *Roeland* van *Weerniſſe*, (P. *Winſemius* heeft *Voirneſſe* of *Voorneſſe*;) Hy had een treffelyk Kaſteel in 't dorp zyner Heerlykheit *Videneſſe*, anders *Widenes*, niet verre van de plaats daar nu de Stadt *Hoorn* leit. *IV. Kenne*, zoon van *Heyken* (of *Herco*) van *Bennebroek*, die te *Bennebroek* zyne wooning had. V. *Adelbold* van, of in *Winkel*, die zich in 't dorp *Winkel* onthield. Deze zouden 't gedeelte van *Frieslandt* naar het Weſten gelegen, (voorheen van de Vriezen niet geacht) hebben begonnen te verhoogen, en met huizen te betimmeren. De ervarenſte in onze Oudheden bekennen, dat ze hier in noch de zaak ten vollen toeſtemmen, noch tegenſpreeken, noch voor onwaarheit durven verwerpen, maar de zelve in haare waarde en wezen laten.

Idem. nevens Schotan. Kron. v. Frieſl. fol. 30. O. Holl. Kron. f. 254. Suffr. Petri Catal Ep. Ultraj.

ADELBOLD, een Vrieſch van geboorte, uit een Adelyk geſlacht, Raadt van *Keizer Henrik den II.* de XIX. *Biſſchop* van *Utrecht*: hy is de laatſte onder de Biſſchoppen, wier naam by *Suffridus Petri*, en veele *andere Schryvers* voor hem, in de lyſt der Utrechtſche Biſſchoppen, de letter *S.* of *Sanct* voor aan heeft. Waar op de Heer *A. Slichtenhorſt*

horst aanmerkt; dat *Suffridus*, en met hem veele anderen, de letter S. wel hadden mogen achterlaten, opdat *Willem* van *Gelder*, en anderen van *Willems* nazaten, het mes niet tegens hem, en de anderen mogten trekken. Hy raakte na *Anfridus* op den Biſſchoplyken Stoel in 't jaar 1008. Al eens gelyk hy de XIX. Biſſchop van *Utrecht* was, regeerde hy ook XIX. jaaren, of, volgens anderen, XVIII. tot in 't XIX^de jaar. In den aanvang zyns bewindts, in het jaar 1009. quamen de *Noormannen* uit *Frieslandt* herwaarts, plonderden de Stadt *Thiel*, die zy door 't vuur vernielden. In het volgende jaar 1010, namen zy hunnen loop recht op *Utrecht* aan; doch vonden de Stadt, uit vreeze voor hunne woede, meeſt verlaaten; namenze, en ſtaken 'er den brandt in: toen begaven ze zich met eenen grooten buyt weêr naar het Geweſt, daarze van daan gekomen waren; en Biſſchop *Adelbold* keerde met de andere gevluchtten naar zyne Stadt. By den Ouden *Melis Stoke* vinden wy:

Slicht. in Pont. Geld. geſch. f. 149. in het 2. Deel, aan't einde.

Slicht. in Pont. 2 D. f. 52 Schot. Frieſ. Kron. f. 80. Melis Stoke Rymkr. van Aliem. f. 24. Oud. Holl. Kron. f. 254.

In des Graven *Diderix* tiden
Daar wi de geſten aflieten 1 liden — 1 lieten varen
Die Grave Aernouts zone was,
Doe men ſchreef (als ik daar las)
Ons Heeren jaar duſend en tiene — 2 geviel 't
Gevelt 2 dien van Utrecht ontſiene 3 — 3 onvoorziens
Die Normannen verbarnden die Stede
Ende ſloegen veel lieden meede.

Na zulk eene groote verwoeſtinge der Stadt en 't Sticht van *Utrecht*, moet'er de herſtellinge weêr haaſt op gevolgt zyn: vermits korts daar na *Adelbold* zich in ſtaat bevondt om de *Hollanders* op 't lyf te vallen. Ook is hy d'eerſte der Utrechtſche Biſſchoppen geweeſt die *Hollandt* beoorlogt heeft. Keizers, Koningen, en Vorſten hadden aan St. Marten, of de kerke van *Utrecht*, veele Landen geſchonken, die de Biſſchoppen aan andere Heeren in Leen gaven; of wel de Schenkers verbonden zich, by d'overgifte hunner landen in leen-eigendom aan de Biſſchoppen, en wierden tot Leenmannen gemaakt, zoo voor zich zelven, als hunne nakomelingen. De Vaſallen des Stichts *Utrecht* waren, onder meer anderen; de Hertog van *Brabant*; de Grave van *Vlaanderen*; van *Hollandt*; van *Ghoer*; van *Kuyk*, van *Zutphen*; van *Teyſterbant*; van *Rechem* in de Veluwe; vander *Goy*; de Burgh-graaf van *Groningen*; de Kaſtelein van *Coeverden*; de Heer van *Heusden*; van *Arckel*; van *Vander Lee*; van *Cuilenburg* (toen noch geen Graafſchap) van *Vianen*; van *Amſtel*; van *Abcoude*; van *Vorſt*; van *Yſelſteyn*; van *Woerden*; van *Anholt* en *Zuylen*; van *Waterlandt*, *&c.* De Hertog van *Brabant* bezat van 't Sticht Utrecht de Stadt *Thiel* te leen; hy was des Biſſchops *Spysdrager* (d'oude Hollandtſche Chronyk; *Jan Veldenaar*, enz. noemen hem *Droſſaart.*) De Grave van *Hollandt*, die van 't Sticht het Gerecht *Waterlandt*, en verſcheide goederen op den Hollandtſchen bodem, nevens eenige Thienden in *Zeelandt* bezat, was des Biſſchops *Maarſchalk*. De Voogdt (in de lyſt ſtaat Graaf) van *Gelder* (naderhandt een Graafſchap, en Hertogdom) was des Biſſchops *Jagermeeſter*; hy hield van hem te leen 't Graafſchap *Zutphen*, en de halve Stadt van *Emmerik* (d'andere helft bleef aan de kerk van *Utrecht*;) dan noch veele Landen en Steden in de Betuw. De Grave van *Cleef*, des Biſſchops *Meeſter-kamerling*, hield van 't Sticht het Graafſchap *Teiſterbant* te leen; of wel een gedeelte van de *Thieler-* en de ganſche *Bommelerweert*; 't Landt van *Heusden*, met de Stadt en Burgt; het Landt van *Altena*, met het Slot en de Stadt *Woudrichem*, of *Workum*. De Grave van *Ghoer* was des Biſſchops *Meeſter-Poortwachter* (by anderen *Wapendrager*) enz. Het zou te lang vallen hier alles van ſtuk tot ſtuk, wat die gemelde voornaame Heeren, en noch veele andere meer, van den Utrechtſchen Biſſchop in leen hielden, of bezaten, te willen invoegen. Zommigen bezaten alle hunne goederen, anderen een gedeelte daar van, als Biſſchoplyke Leenen. De Hollanders zouden wel wille ontkennen, dat hunne Graven als Vaſallen van het Utrechtſche Sticht hebben gezeten; doch de Heer *A. Buchelius*, in de Oudtheden zoo zeer ervaren, bewyſt het doorgaans, en toont 'er hen de waarheidt van. Alhier dient aangemerkt, dat de opſtelling van deze lyſt der Biſſchoplyke Leenmannen (waar uit wy 't boven gemelde getrokken hebben) van eenige oude Schryvers dezen Biſſchop *Adelbold*, van anderen Biſſchop *Balduwyn* den Hollander, in 't jaar 1178. op dien Stoel gekomen, toegeſchreven wordt; het laatſte heeft de meeſte waarſchynlykheit om eenige redenen, inzonderheit ook, omdat in de lyſt der Vaſallen, die van *Gelder* Graaf genoemt wordt. Want toen (te weten onder Biſſchop *Adelbold*) had *Gelderlandt* noch geene Graven, maar Voogden. Dit is al by onzen Ouden Utrechtſchen *Jan Veldenaar* aangemerkt, gebruikende deze Woorden; „Sommige, die Chroniken hebben „geſcreven, die ſcriven, dat deſe Biſcop *Adelboldus* dede „beſcriven des Biſcops, ende des geſtichts hoge Edelman„nen, als Brabant, Hollant, Gelre, Cleve, Benthem, „Luuck, Ghoer, mer daer miſt hi in, want daar was doe „noch geen recht Greve van Gelren. Daar na heeft de-

Pontan. Slicht. 2. D. f. 54. O. Holl. Kron. van Goudh. 1. f. 254 J. Velden. Faſ. temp. f. 208. Schotan. Kron v. Friesl f. 80. Dideuh. de Ep. Ultr. in Adelb. Buch. in Biſſ. Utr. Slicht. in Pont. 2. D. f. 54. J. Veld. faſc.

ze Schryver, onder Biſſchop *Balduinus* den Hollander, de geheele lyſt der Vaſallen gebragt. Zoo lang *Waldebold* Decanus te *Utrecht* ontrent *Adelbold* was, luiſterde hy naar zynen (*Waldebolds*) raadt: maar toen hy naar *Luyk*, daar hy Biſſchop verkoren was, vertrok, liet *Adelbold* zich voorſtaan, dat Grave *Diderik de III.* dat Landt onwettig bezat; als al voor der Graven tyden van de Keizers aan St. Marten, of d'Utrechtſche kerk geſchonken. Of (anderen zeggen het wat duidelyker) 't ſtak Biſſchop *Adelbold* in 't oog, en 't was hem een prikkel in de ziel, dat de Grave van *Hollandt* de Merwe onder zyn geweldt gebragt, en daar eene Burght gebouwt hadde. Derhalven zondt hy, zoo haaſt de Noormannen verdreven waren, Gezanten af aan Grave *Diderik*, om het zyne weêrom te eiſchen: maar weigerig antwoordt bekomende, beval hy zyne Onderdanen op de Hollanders te rooven, en die te plaagen zoo veel zy konden. De eerſte feitelykheit wordt gezegt door *Bavo*, Leengrave van *Bodegraven* en *Zwammerdam*, gepleegt te zyn, die op de grenzen van *Hollandt* aanviel. Grave *Diderik* ſloeg hem metter haaſt op de vlucht, en dreef hem uit zyne bezitting. Biſſchop *Adelbold* wilde *Bavo* herſtellen, en zich aan de Hollanders wrecken. Tuſſchen *Bodegraven* en *Zwammerdam* quam het tot een veldtſlag, waar in *Adelbold*, met zyne Stichtenaars, de neêrlage kreeg. Hy was korts te vooren *Hollandt* ingetrokken, had overal het geluk op zyne zyde gehadt, ook *Bodegraven* en *Zwammerdam* herwonnen, *Babo* (by andere *Bavo*) herſtelt, en in den zadel gezet; maar deze ſtrydt verdorf het alles weêr: echter was *Dideriks* zege op verre na zoo groot niet als de Hollandtſche Schryvers voorgeeven. Deze is de eerſte ſlag tuſſchen de Hollanders en d'Utrechtſchen; en ook d'eerſte overwinninge der eerſt genoemden. Veele onder de Hollandtſche Geſchichtſchryvers willen, dat Biſſchop *Adelbold* zelfs gevangen zou geworden, en naar 't Kaſteel Iſelmonde gevoert zyn in 't jaar 1018. Maar de zeer geleerde *A. Buchelius*, nauwkeurig onderzoeker onzer Oudtheden, ontkent het ten eenemaal; ook kan het nergens uit, met eenige oude geloofwaardige Schryveren, bewezen worden: zie verder op DIDERIK DEN III. *Grave van Hollandt.* In 't jaar 1015. liet Biſſchop *Adelbold* het oude werk, dat Biſſchop *Balderik* had opgerecht, afbreeken; maakte andere grondtveſten, en bouwde de Domkerk daar op, veel koſtelyker en ſchoonder dan d'andere had geweeſt. Binnen, of in acht jaren tydts, van den aanvang af, kreeg dit gebouw zyne volmaaktheit in 't jaar 1023. Tot, of by d'inwyding dezer Domkerke (naderhandt veel grooter en heerlyker opgebouwt) liet zich Keizer *Henrik de II.* vinden, nevens twaalf Biſſchoppen. D'inwyding geſchiedde ter eere van St. Marten met zeer groote plechtigheden. Gemelde Keizer ſchonk het Graafſchap Drenth aan deze kerk. *Adelbold* verniewde insgelyks de kerk te Thiel, door de Noormannen verwoeſt. Hy was een groot vriendt des Keizers, meermaals genoemt, daarom trachtte hy, ſteunende op zyne gunſte, en beſloten hebbende, uit liefde tot zyn Vaderlandt, de Vriezen, in ſpyt der Graven van Hollandt, vaſt en onverbreekelyk te doen blyven by de Privilegiën en Vryheden, die zy menigten jaaren in goedt bezit hadden genoten, zulks met alle magt en mogelykleit te doen; heeft daarom den eerſten openbaren oorlog met Grave *Diderik den III.* aangevangen: ten dien einde de Vriezen ook aanmoedigende, om zich onder der Hollanderen dienſtbaarheit niet te laaten brengen; maar hunne oude Vrydommen en voorrechten, door de wapenen, ſtaande te houden. Hy heeft eenige boekjens geſchreven; als, *Vita S. Henrici Imperatoris*, of *'t leven van den H. Keizer Henrik den II. De laude S. Crucis. De laude beatæ Virginis Mariæ*, *&c.* Biſſchop *Adelbold* ging den weg van alle vleeſch op de 5. Kalende van December, in 't jaar 1027. volgens *J. de Beka*, *Veldenaar*, *Paulus Merula*, en *veele anderen*; of 1026. naar de ſtelling van de *Oude Hollandtſche Chronyk*; *H. Pontanus*, *&c.* Hy wierd met zeer groote ſtaatſie, in de van hem gebouwde Dom- of St. Martenskerk, begraaven. De Heer *Mattheus Voſſius* noemt hem eenen Man van geweldigen aart, en die 't alreedts, toen hy noch maar een gemeen perſoon, en buiten bediening was, met de Hollanders niet wel meende. Hy had aan 't Hof van Keizer *Henrik den II.* de hoogſte Ampten bekleedt, en diens Vorſten geheimen waren hem niet onbekent. *Jan Veldenaar* ſtelt eenen *Adelbold* (*Adisbold*) voor den XII. Biſſchop van Utrecht; doch vermits meeſt alle oude Schryvers dien *Odilbald* noemen, zullen wy de laatſten daar in volgen, en hem op den letter *O* brengen. ADELBOLDS navolger, op den Biſſchoplyken Stoel, is *Bernulph* geweeſt.

temp. f. 256. 258. 259.

Pont. Geld. 2. D. f. 53. 54 Voſſii jaarb. v. Holl. p. 37.

J. de Beka in Adelb. Pontan. Geld. geſch. 2. Deel f. 53. Schotan. Friesl. f. 80. Oud. Goudſ. Kron. p. 24. Striver. toetſteen daar op p. 223. Voſſii jaarb. v Holl. p 37.38. Winſem. f. 121. Oud. Holl. Kron. f. 255. Pontan. Geld geſch. 2. Deel f. 54. Winſem. Kron. v. Frieſl. f. 121.

* Het leven van ADELBOLDUS, gelyk het in 't niewe Werk, onder 't opſchrift van *Batavia Sacra*, ſtaat verhaalt, vinden wy raadzaam hier geheel in te lyven, tot nader verſtant van dien beroemden Utrechtſchen Biſſchop, en zyn bedryf; en omdat hier verſcheide dingen en omſtandigheden by koomen, boven onaangeroert: dus ſpreekt hy 'er van, van pag. 636. tot 642. ingeſloten:

Oud. Holl. Kron. P. Merula. J. Veldenaar. D. Mutzaard. Voſſii jaarb. p. 35.51.

ADELBOLDUS, of zoo als anderen zynen naam ſchryven,

Baldric. in het 3 boek der

Baldricus in het 3. boek der Kamer. Histor. 't 22. hoofdst. noemt hem Albald. dan by den Schryv. van 't leven van S. Meinwercus aan 't 36. 56. 57. 72. en 87. hoofdst. wordt hy Adalbaldus, of Athalvaldus genoemt.

Albaldus, *Adelbaldus*, en ook wel *Athalbaldus*, is geweest een Vriesch Edelman, zoo als *Valerius Andreas* uit gewisse jaarboeken getuigt. Hy was niet meer als Klerk in de Abdye van *Lobe*, behoorende tot de order van *St. Benedictus*, en gelegen in 't landt van Luyk, twee duizend schreeden van het stedeken *Binch* in Henegouwen, als hy tot *a* Bisschop van Utrecht wierdt gekozen. Hy is onder de Raadsheeren geweest van Keizer *Henrikus den II.* die naderhandt onder het getal der Heiligen is gestelt. *Gerardus Bisschop van Kameryk, en Adelboldus Bisschop van Utrecht*, zegt *Sigebertus*, schryvende over het jaar 1004. *zyn in groot aanzien, zoo wel ten hove, als in de kerke.* Zelfs als hy nu al Bisschop was geworden, was hy noch al dikwils in 't gevolg van den Keizer, zoo als de Beschryver van *S. Meinwercus* leven, en *Baldricus*, in zyne Kamerykſche historie, getuigen. Hy heeft de kerk van *St. Maarten*, die door *Willibrordus* gesticht, maar door de Deenen afgebroken was, en die Bisschop *Baldricus* weêr had beginnen op te haalen, volgens eenige Schryvers, in 't jaar 1015. vorder opgetrokken. Doch anderen willen dat hy, alles onder de voet (1) gesmeeten hebbende, eene niewe kerke van den grond af heeft opgebouwt: dewelke naderhant door *Henrikus van Vianen* ontrent tot de gestalte die zy nu heeft gebragt is. Dezelve is gewydt op den 26. Juny in 't jaar 1022. waar by Keizer *Henrik* met twaalf Bisschoppen tegenwoordig zyn geweest.

a J. Beka in Chr.

b In het doodb. van de Utrechtsche hoofdk. wordt Adelb. geprezen als de herstelder en stigter dezer kerke.

Kort daar na heeft hy de oude kerk van *St. Walburg*, in de Stadt Tiel, die door de Deenen verwoest was, met een gebouw en een Kapittel van acht Kanonikken verheerlykt, hebbende alvorens de Monnikken daar uit genomen. In de plaats van deze Kanonikken zyn naderhandt, te weten in 't jaar 1319. op het feest van S. S. *Petrus* en *Paulus*, gekomen de Heeren van de Duitsche Order. Hy is de eerste onder onze Bisschoppen geweest die oorlog heeft gevoert. Tot noch toe was de Utrechtsche kerk door niemant in haare rechten of goederen verkort geweest: en als de ongeloovige Vriezen of Noormannen haar al verongelykten, zoo wierden die door het zwaerdt der godtsdienstige Vorsten beteugelt. Het was den Bisschoppen genoeg het uitterlyk gewelt door heilige vermaningen, of kerkelyke straffen af te weeren, of door een kloekmoedige lydzaamheit te verbreeken. Maar nu heeft men 't harnas aangeschoten: nu is de Bisschop een Krygsman geworden. De Schryvers, die ons den oorsprong van deezen oorlog verhaalen, als *Beka*, *Heda*, *Bokkenberg*, en meêr anderen, zyn hier, ten deele uit partyzucht voor de Graven van Hollandt, ten deele uit ingenomendheit tegen de Utrechtsche Bisschoppen, al vry verwart, en daar-en-boven niet al te opregt in hunne vertellinge: (2) waarom *Buchelius* in zyne Aanmerkingen, en *Ant. Matheus* in het vyfde deel zyner *Analecta*, dit gansche verhaal op niew hebben opgeheldert.

W. Heda.

Adelboldus had aan *Diderik Bavo* geschonken het Graafschap van Bodegraven; daar hem *Diederik de III.* Graaf van Hollandt, heeft uitgejaagt. Doch dit is de eenigste oorzaak van den oorlog niet geweest: maar daar zal zekerlyk veel toe geholpen hebben, dat Graaf *Diederik* de Bisschoppelyke landeryen, ontrent *Dordrecht* gelegen, heeft aangetast. Als de nabuurige Bisschoppen hunne klagten daar over by den Keizer hadden ingebragt, heeft dezelve last gegeeven aan *Adelboldus*, om deeze landen te vuur en tè zwaerd te verwoesten. *Op deezen tydt*, zegt *Sigebertus* over het jaar 1017. *heeft'er een staartstar van eene ongewoone en wonderlyke gedaante, en gelykende naar een zeer groote balk, vier maanden achter een gescheenen*; zynde als de voorbode geweest van alle de navolgende rampen. *Ditmarus* voegt 'er by, *dat'er uit deeze staartstarre zoo een menigte van schitterende straalen van verre quam aangevlogen, dat het een schrik om te zien was.* Maar al heeft *Adelboldus* de wapenen, beneffens meer anderen, op het bevel des Keizers, aangeschoten, zoo heeft hy'er echter geen aangeschoten die hem pasten of eigen waren; nademaal *de gebeden en tranen*, volgens den H. Bisschop *Ambrosius*, *de wapenen der Bisschoppen zyn.*

Histor. lib. 7.

Deeze kryg is op het ongelukkigste voor den Bisschop uitgevallen. *Want zoo als het gevecht was aangegaan, quam 'er schielyk, men weet niet van waar, een gruwzaame stem opdonderen*, Vlugt, vlugt! *waar op die van de Bisschops zyde altemaal zyn gaan loopen*; (3) *zoo dat'er eene groote menigte van weinige Vriezen (zoo wierden de Hollanders toen noch genoemt) is verslagen. De Overste zelf wierdt gevangen genomen, en de Bisschop is ter nauwer noodt in een schuitje ontkomen . . . . Dan naderhand is Adelboldus, door bemiddeling van Govert, Hertog van Lotteringen*, (4) *met zynen vyandt Diederik verzoent geweest: doch dit heeft hy niet met zynen vryen wille, maar uit hoogen noodt gedaan.*

Sigeb. ad ann. 1018.

Ditm. als boven.

Het geluk heeft dan onzen Adelboldus in de wapenhandelinge geenzins gedient: maar daar tegen is hy zoo veel te voorzigtiger in 't bedienen van 't Bisschops ampt, en in zyne regeeringe geweest; want hy was zeer yverig om den Godsdienst, en al wat den Godsdienst aangaat, te vermeerderen en uit te breiden; en om de heilige plaatzen die vervallen waren te verbeteren. (5)

Heda als boven.

En 't is *Heda* alleen niet die met zulken lof van hem spreekt: andere zeer beruchte mannen hebben hem ook zeer loflyke getuigenissen gegeeven; waar onder die van de Abten *Guitbertus* en *Trithemius* niet dienen verzwegen te worden; d' eerste roemt hem met deeze woorden: Ik oordeel dat Adelboldus Bisschop van Utrecht geenzins behoort gesloten te worden uit het gezelschap van die voortreffelyke mannen; als die op den zelven tyd heeft geleeft, en voor hen in deugden of vermaardheit niet behoeft te wyken: en die niet alleen een godtvrugtige en overgroote zucht tot onzen Heilig gehad, maar ook een nachtgezang 't zyner eere gemaakt heeft. Hy heeft ook een triomfliedt ter eere van den zelven Heilig geschreven, omdat hy de Deenen en Zweeden, die het landt van Tours meenden te overrompelen, en op hunne hoornen te neemen, heeft afgeweert; ook heeft hy zyn gevoelen dien aangaande zonder veele omwegen verklaart, en den lezer aangewezen wat dat hy daar van behoort te oordeelen. Hy vergelykt hem, om zyne klaarblinkende werken, by eene parel, gebruikende onder andere deeze woorden: *Deeze parel blinkt in den hemel, en schittert op de aarde; zy wordt overal geëert en overal bemint. Zoo wie haar gekogt zal hebben, die zal eenen eeuwigen schat bezitten: zoo wie haar bezit, die zal aan geenerlei goedt gebrek hebben. O kinderen der menschen! ziet deeze parel te krygen, en gy zult het eeuwige licht genieten; ziet deeze te bezitten, en daar zal u niets ontbreeken.*

Hy meent den heiligen Martinus.

Naderhand heeft de Abt *Johannes Trithemius* aldus tot lof van onzen *Adelboldus* geschreven: *Adelboldus Bisschop van Utrecht is eerst, zoo als de Schryvers getuigen, Monnik geweest in de Aydye van Lobe, van S. Benedictus order; onder wiens naam, als hy noch maar Monnik en Klerk was, en zich te Romen bevondt, de Abt Herigerius een Samenspraak heeft geschreven over de toekomste des Heeren. Hy was doorgeleert in de goddelyke boeken, en by uitnemendheit ervaren in wereldlyke wetenschappen; daar by van groot aanzien aan het hof van Keizer Henrikus: en heeft de ongeloovigen zoo wel door de wapenen, als door zyne geleerdheit t' onder gebragt. Hy heeft het leven van den Keizer Henrikus in een boek opgestelt. Hy heeft ook over den lof van 't H. kruis, en van de H. Maagd Maria geschreven. Hy heeft noch verscheidene andere stukjes in dicht en ondicht uitgegeeven, die tot myne kennis niet gekomen zyn. Hy is gestorven onder den Keizer* Konradus *den jongen, in 't jaar* 1027. *in de tiende* Indictie, *in het achttiende jaar zyner Bisschoppelyke regeeringe, op den 27. November. De Schryvers getuigen*, zegt Platina *in het leven van Johannes den 17. dat op deezen tydt geleerdheits- en godvrugtigheitshalve in hooge achtinge zyn geweest de volgende mannen*; Henrikus *Abt van Lobe in 't land van Lotteringen*; Adelboldus *Bisschop van Utrecht, die veele stukjes ter eere van de H. Maagd Maria, en van 't H. kruis heeft geschreven; en* Abbo *Abt van Floriak, die naderhand zyn bloet voor 't geloove van Christus heeft vergoten.*

In Catal. de Scriptor. Eccles.

Behalven de gemelde schriften, getuigt Andræus Valerius, *die het uit* Molanus *heeft, dat hy noch met een grooten yver en godvruchtigheit, hoewel juist niet met de grootste sierlykheit van taale, geschreeven heeft* een Nachtgezang ter eere van den H. Martinus; *en noch* een Triomfgedigt ter eere van den zelven Heilig, *omdat hy de Deenen en Zweeden, die in het landt van Tours poogden in te dringen, had afgeweert. Dit kan men te Loven by de S. Maartens Heeren vinden.* Trithemius *en* Arn. Wion *zeggen dit ook, dat hy geschreven heeft tot lof van het H. kruis, en van de H. Maagd Maria, en dat hy verscheidene andere stukjes, zoo in dicht als ondicht, dewelke myns wetens noch niet in 't licht zyn gekomen, heeft gemaakt. Gretserus* heeft hem plaats gegeeven onder de Heiligen van Bambergen, die hy in 't jaar 1611. in 't licht gegeeven heeft; welk werk met deeze woorden begint: *In het schryven van de daaden der doorluchtige mannen dienen twee dingen in acht genomen.* Voeg hier noch by *Sigebertus*, schryvende over het jaar 1024. *Baldrikus* Bisschop van Kameryk, een zeer oudt Nederlandtsch Schryver, verhaalt ons iets wonders, het welke aan *Adelboldus* by de Zeeuwen, die hy de Water-Vriezen (6) noemt, gebeurt is. *De Heer Bisschop*, zegt hy, *verhaalde ons dikwils de navolgende geschiedenis, die hem voor de waarheit door den Bisschop Albaldus vertelt was geweest: te weten, dat'er onder de Water-Vriezen omtrent zyn Bisdom een gewoonte was ingekropen, dat 'er zeer weinigen, ja niemant van allen, het Lichaam des Heeren op den heiligen Paaschdag begeerde te nuttigen. enz.*

In Bibliot. Belgica.

In notis ad Usuard. 4. Julii.

3 Chr. 32.

AANTEKENINGEN.

(1) Hier uit zoude iemant ligtelyk besluiten dat de eerste kerk al te slegt en niet pragtig genoeg is geweest, en dit schynt'er natuurlyk uit te volgen; ook kan het de waarheit zyn: Doch, indien wy Mezeray mogen gelooven, zou dit gevolg niet al te vast gaan: want spreekende van de kerktugt der elfde eeuwe, zegt hy, dat het een wondere en aanmerkenswaardige zaak is, hoe dat de menschen doorgaans, in 't begin dezer eeuwe, de buy kreegen van alle oude kerken, hoe schoon en pragtig dat ze waren, onder de voet te smyten, om weêr andere naar den niewen snof op te bouwen. Deze verandering, zoo gaat hy al voort, van de lichaamelyke muuren scheen eene verbeelding te zyn van de veranderinge, die ten zelven tyde in de gansche gedaante, en, om zoo te spreeken, in het gebouw van de Fransche kerke is voorgevallen. En daar op gaat hy optellen

alle

alle de inbreuken die door de Pauzen gedaan zyn in de vrydommen der Franſche kerke; en hy haalt wyd en breed op, hoe de Pauzen alles aan zich begonden te trekken, en hoe de magt der Biſſchoppen en der kerkelyke Vergaderingen in deze eeuwe beſnoeit en gekortwiekt is geweeſt. Doch dit zoude hier niet te paſſe komen.

(2) Behalven Beka en Heda, die de ſchuldt van deezen oorlog op den Biſſchop leggen, hebben wy noch Barlandus, Pontanus, en meer anderen, die zulks aan de nydigheit van den Biſſchop en aan zyne heerſchzucht toeſchryven. Onder de oude Schryvers, die gewag van deezen Oorlog maken, is'er eenen Baldericus Biſſchop van Doornik, en tydtgenoot van Adelboldus, die de ſchuld aan Diderik geeft, en verhaalt, hoe hy de Biſſchoppen van Trier, Keulen en Utrecht, die zekere onbewoonde landeryen ontrent de Merwede in 't gemeen bezaten, zoude verkort en benadeelt, en den koopluiden zwaare ſchattingen afgeperſt hebben. Ik bekenne, dat een getuige die op den zelven tydt heeft geleeft, meer moet gelden als tien anderen die het maar hebben van hooren zeggen. Maar andere Schryvers, die ook ontrent dien tydt geleeft hebben, als Ægidius a Leodio, in zyn Byvoegzel op Anſelmus van de Luykſche Biſſchoppen, en Ditmarus Biſſchop van Merſpurg, alhoewel zy den Grave ongelyk willen geeven, maaken geen gewag van die gemeene bezittinge, en van het invoeren van zwaare ſchattingen. De laatſte zegt evenwel, dat de Biſſchoppen zulks voorgegeeven hebben. Ik ſpreeke elders van deze landeryen.

(3) In dit verhaal zyn zommige Schryvers al vry verwart, en zouden eenen Lezer, die niet al te oplettend was, ook lichtelyk bedwelmen, en buiten het ſpoor leiden. Beka verhaalt, dat de Graaf tweemaal met groot voordeel tegen den Biſſchop gevochten hebbende, tegen de Weſt-Vriezen is opgetrokken; en dat Govert de Lotteringer niet tegen, maar voor hem, op 's Keizers bevel, geſtreden zoude hebben. Vorders verhaalt hy ook van die ſchrikkelyke ſtemme, *Vliedt, vliedt*, die'er onder het gevegt quam opdonderen: maar hy zegt, dat het Hollandtſch leger daar op is gaan loopen, en dat de Vriezen het veldt behouden hebben. Op de zelve wyze ſpreekt de Chronyk-Rymer Melis Stoke, die daar in gevolgt wordt door Johan Iſaak Pontanus in het vyfde boek zyner Gelderſche Hiſtorie.

Maar Schryvers, die op, of omtrent den zelfden tydt geleeft hebben, verhaalen het recht anders, en zoo als het by den Heer Autheur beſchreven ſtaat. Baldericus, Biſſchop van Noyons en van Doornik, en tydtgenoot van Adelboldus, zegt uitdrukkelyk, dat Govert, Hertog van Lotteringen, benevens de Biſſchoppen van Keulen en van Luyk, den Biſſchop Adelboldus te hulp is gekomen tegen Graaf Dideryk; maar dat de Lotteringers, door de gemelde ſtemme verſchrikt zynde, de vlucht gekozen hebben, en dat Hertog Govert in de handen der Hollanderen gevallen is. Ægidius a Leodio, Monnik te Orval, in zyn Byvoegzel op Anſelmus van de Luykſche Biſſchoppen, verhaalt de zaak even eens als Baldrikus. Ditmarus, Biſſchop van Mersburg, die ook op den zelven tyd geleeft heeft, zegt ook dat Biſſchop Adelboldus, en Govert Hartog van Lotteringen, door Graaf Dideryk geſlagen zyn. De ſlagting is al zeer groot geweeſt: en, volgens den zelven Ditmarus, zyn'er byna alle de Soldaaten van Balderikus, Biſſchop van Kamerryk, omgekomen. En in de drie naaſte Landtſchappen, zegt hy, was'er niet een huis, of daar ontbrak ten minſten een der inwoonderen: Ja, na de tyden van Karel den Grooten, zegt hy noch al vorder, is'er diergelyks op eenen dag in onze landen niet geſchiedt.

Dat Graaf Dideryk de overhandt in deezen veldſlag gehad heeft, en dat de Lotteringers met het leger van den Biſſchop Adelboldus verſlagen zyn, wordt ook beveſtigt door Albericus, by den Heere Mattheus vermeldt, (*Analect. t.* v) en door den naamloozen Schryver, die ons het leven van S. Walbodo heeft nagelaaten. (By *Henſchenius t.* 2. *ſanct. April. c* 2. §. *ult.*) Sigebertus van Gemblours ſchynt wat duiſterachtig over deeze zaak te ſpreeken; maar indien men wel acht geeft op zyne woorden, zal men daar duidelyk uit beſpeuren dat Hertog Govert is opgetrokken tegen Graaf Dideryk, en dat hy in den ſlag gevangen is gebleven, enz. De laatere Schryvers ſchynen miſleidt te zyn door de dubbelzinnigheit van het woordt *Vriezen*: want zommigen van die oudſte Schryvers, als Sigebertus en meer anderen, verhaalen dat Graaf Dideryk tegen de Vriezen is opgetrokken om zyn Vaders doodt te wreeken: en daar na vertellen zy, hoe dat het magtige leger van den Hertog Govert door weinige Vriezen ſchandelyk is geſlagen. Daar uit zullen de volgende Schryvers beſloten hebben, dat de Vriezen, die door Graaf Dideryk beoorlogt wierden, de zege bevogten hebben; en noch al verder, dat vervolgens de Lotteringers, die de nederlaag kregen, tot hulp van de Hollanders waren gekomen. Maar men heeft de meergemelde Schryvers maar te leezen, en men zal aanſtonds zien dat de Vriezen, te weten, de medeſtanders van den Biſſchop, geſlagen zyn door andere Vriezen, te weten door de Hollanders: Ik zegge geduurig Hollanders, hoewel zy dien naam noch niet gekregen hadden.

(4) Dideryk, zegt de bovengemelde Balderikus, vreesde zoo eenen magtigen Heer gevangen te houden: en opdat hem zyne onbedagtzaamheit niet erger mogt opbreeken, zoo heeft hy hem uit de gevangkeniſſe ontſlagen, om de gunſt van den Keizer aldus te koopen. Doch Ægidius a Leodio, hier boven ook gemeldt, getuigt dat zulks geſchiedt is door bemiddeling van Wolbodo, Biſſchop van Luyk, die te vooren Deken te Utrecht geweeſt zynde, in Vrieslandt had gewoont. Govert, op vrye voeten ſtaande, heeft het verſchil tuſſchen Adelboldus en Graaf Dideryk, volgens Ditmarus, ook bemiddelt.

(5) Hier dient een woordt of twee geſproken van alle de Vorſten en Graven, die Adelboldus onder zyne Leenmannen of Vaſallen zoude gerekent hebben. Heda zegt wel uitdrukkelyk, dat hy een lyſt van alle zyne Vaſallen heeft opgemaakt: en dat hy als zodanigen te boek heeft geſtelt de volgende Priniſen; den Hertog van Brabandt, als te leen bezittende de ſtadt Tiel, enz. den Graaf van Gelderlandt, als Heer van Zutphen, van Emmerik, van Tielerwaart, Bommelerwaert, enz. den Graaf van Hollandt en van Kennemerlandt, van Waterlandt, van Weſt-Vrieslandt, enz. den Graaf van Kleef, den Graaf van Benthem, den Heer van Kuyk, den Heer van Goor, enz. Volgens deze lyſt was de Hertog van Brabandt de Spysdraager van den Biſſchop, en de Graaf van Gelderlandt zyn Opperjager. De Graaf van Holiandt zou zyn Maarſchalk, die van Kleef zyn Kamerling, en die van Benthem zyn Poortier zyn geweeſt; de Heer van Kuyk ſtont'er te boek voor 's Biſſchops Schenker, en de Heer van Goor voor zyn Vaandrig.

Mooje dingen! Maar is het niet te verwonderen, dat zulke ſtukken noch eenigen ingang vinden by geleerde mannen? De Heer Mattheus zelf, (*Analect. t.* v.) ziende hoe zeer deze lyſt dient tot verheffing der Utrechtſche Biſſchoppen, wil dezelve zoo niet verworpen hebben, hoewel hy bekennen moet, dat ze van veele Geleerden voor verdagt wordt gehouden. In andere gelegentheden, by voorbeeldt, rakende de Hollandtſche Graven, is de gemelde Heer zoo toegeevende niet: en ſchoon dat alle onze Schryvers het begin der voornoemde Graven van de twee Dideryken afleiden, zoo wil hy daar niet van hooren ſpreeken, zeggende, dat hun ſchryven enkelyk en eeniglyk geveſtigt is, op het gezagh der Egmontſche Monniken: en dat de Monniken doorgaans groote beuzelaars en fabeldichters zyn geweeſt; Voegende daar by, dat die Monniken en Hiſtoriſchryvers getuigen zyn in hunne eige zaake, en dat een getuige in zyne eige zaake geen geloof verdient. Deeze Regel wordt by beter gelegendheit opgewogen: maar my dunkt, behoudens het ontzagh en de dankbaarheit die wy aan de geleertheit, en aan den onvermoeiden yver van den gemelden Heere ſchuldig zyn, dat deze Regel veel beter te pas had gekomen in het aanneemen, of verwerpen van een lyſt, die tot zulken luiſter van de Biſſchoppen, en tot zulk een nadeel van zoo veele Graven en Vorſten verſtrekt. Dat een huisgetuige (*teſtis domeſticus*, gelyk hy ſpreekt) niet aanneemelyk zoude zyn, heeft een zekere waarheit: maar heeft ook zyne uitlegging van noden. By voorbeeldt, als zyne verklaring tot eigen voordeel, of tot voordeel van de zynen, en tot een anders nadeel zou verſtrekken. Dit heeft geen plaats omtrent de twee Dideryken, daar die Regel evenwel door den gemelden Heere te pas word gebragt; maar wel ontrent deeze lyſt, daar zoo meenige Graven en groote Heeren tot 's Biſſchops Vaſallen verklaart worden. Zullen alle die Heeren op het zeggen van zoo een lyſt, die nergens te vinden is geweeſt, als onder de papieren van het Biſdom, (want het getuigenis van Beka en Heda geldt hier niet, als zynde enkelyk op de zelve lyſt geveſtigt) zullen alle die Heeren, zegge ik, op het gezagh van zoo een lyſt den Biſſchop van Utrecht, met eene eenvoudige ligtgeloovigheit, voor hunnen Leen- en Opperheer moeten komen erkennen? Is'er wel een Schryver onder alle de Hollandtſche, Gelderſche, Zeeuwſche, Vlaamſche, Brabandtſche, Bourgondiſche Chronyk- en Hiſtoriſchryvers, die ooit het minſte gewag heeft gemaakt van zoodanig een leenmanſchap? Heeft iemant ooit gehoort of gedroomt, dat de Hertog van Brabant 's Biſſchops Spysdrager, de Graaf van Gelderen zyn Jagermeeſter, die van Hollandt zyn Maarſchalk zoude geweeſt zyn?

Maar de Heer Mattheus (*Analect. t.* 9. *in notis*) heeft eindelyk gemerkt dat het gezagh van deeze lyſt niet ſtaande te houden was: ten eerſten, omdat'er gewag wordt gemaakt van den Grave van Hollandt; daar de naam van Hollandt op dien tydt, zoo als hy meermaalen en op veele plaatzen doet gelden, noch niet bekent was, en eerſt eenigen tydt daar na bekent is geworden: ten tweeden, enz. Ja al lang voor deezen heeft een * naamlooze Kronykſchryver van de Stadt en het Biſdom van Utregt (*tomo* 9 *Analect*) al aangemerkt dat deeze lijſt van Adelboldus kreupel ging, en zich zelve verriedt: want, zegt die Schryver, daar wordt ook onder's Biſſchops Vaſallen gerekent de Graaf van Gelderlandt; doch op dien tydt was'er noch geen Graaf van Gelderlandt. Maar opdat'er de Biſſchoppen niet aan zouden verliezen, zoo komt hy met eene andere lyſt voor den dag, die opgeſtelt zoude zyn door Biſſchop Balduinus, en die noch veel grooter getal van Leenmannen behelſt. Hier op vraagt de Heer Mattheus, (*Analect t.* 9. *in notis*) ziende dat de lyſt van Adelboldus niet langer te verdeedigen was, of men dan de lyſt, die zoo lang heeft gegaan op den naam van Adelboldus, aan Balduinus zou mogen toeſchryven? Hier ſta ik verlegen, zegt hy, want deze optelling van 's Biſſchops Vaſallen is veel grooter als in de lijſt van Adelboldus (zoo dat het voor geen eene lijſt kan gehouden worden): en daarenboven ſtaat'er in de laatſte lijſt dat de Graaf van Gooy het Burggraaffchap van den Biſſchop heeft ontfangen: daar het nochtans uit oude Brieven kenbaar is, dat hy het eerſt langen tydt daar na gekreegen heeft van den Grave van Benthem.

Nu zou het dan aankomen op het getuigenis van eenen Ditmarus, daar de Heer Mattheus (*Anal. t.* v.) in 't eerſte al eenigen ſtaat op maakte. Ik zou den Heer konnen antwoorden, dat Ditmarus ook een Monnik is geweeſt, 't geene hy ontrent de Monniken van Egmondt zoo doet gelden tegen de Hollandtſche Graven: maar ik wil my met deze uitvlugt niet behelpen. Staat dan te weeten dat Ditmarus, volgens de opmerking van den geleerden Scriverius, (*in zyne beſchryvinge der Hollandtſche Graven*) op zommige plaatzen duiſter en jammerlyk bedorven is; ja die hem leeſt zal duidelyk bevinden, dat men veele plaatzen volgens zyn eigen oordeel moet uitleggen, veranderen, en verdraaijen. En dus meent de zelve Scriverius datmen, in plaats van *ille fuerat ſatelles*, moet leezen, *illic fuerat ſatelles*. Daar ter plaatze, te weeten omtrent Utrecht, was een trauwant geweeſt: en dit zoude dan zien op Dideryk Bavo, die een groot deel in deezen oorlog heeft gehadt. Dat zyn maar giſſingen, zal iemant zeggen; ik bekenne het: Maar mag men zoo wel niet eens giſſen, als zoo veele andere Schryvers, en als de Heer Mattheus zelf? te meer daarmen deezen Schryver nimmermeer zal verſtaan, zonder ſomwylen eens te giſſen en te raaden, ja zonder nu en dan een woordtje te veranderen: en noch te meer, daar hy een uitlander was, en daar de uitlanders de wetten van andere landen dikwils maar ten halve weeten: daar hy in dit ganſche verhaal met eenzydigheit ſpreekt, en

* *Zyn naam is* JAN VELDENAAR, *aan 't end van zyn werk uitgedrukt; en derhalven geen naamlooze Schryver.*

den Graaf Dideryk, ik weet niet waar al voor, uitmaakt: daar zyn zeggen door geene andere Schryvers ondersteunt wordt?

Om evenwel alles te zeggen, en de waarheit in geenen deele te verdonkeren, zoo is het waar dat de Heer Mattheus eenige Brieven voor den dag brengt, behelzende dat de Graven iets te leen hebben ontfangen van de Utrechtsche Bisschoppen. Ik laate nu daar, of dat oprechte en onverdichte Brieven zyn; hoewel men die zoo wel zou mogen in twyfel trekken, als de Heer Mattheus in twyfel trekt zoo veele oude Brieven, die aan de Graven vergunt zyn: maar dat daar gelaten; hy bekent zelf dat dit leenmanschap van geen belang was: dat het maar zag op zekere landthoeven, tienden, enz. dat de Graaf geene dienstbaarheit aan den Bisschop schuldig was, enz. Een leenman die geen dienst schuldig is, en aan geene wetten van den Leenheere gebonden, die is eigentlyk geen rechte leenman: Ja kan alzoo weinig een leenman genoemt worden, als men een geschildert mensch, een mensch zoude mogen noemen. Want, volgens de Rechtsgeleerden, is die dienstbaarheit in de bepaalinge van eenen leenman besloten, zoo wel als de reden in de bepaalinge van een mensch. (Zie *Grotius, van Leeuwen, Neostadius &c. de feudis.*)

En, schoon genomen, de Graaf had wegens 't eene of 't andere landt, of wegens zekere stadt een leenman van den Bisschop geweest; zoo lang als hy zyn leenman niet was wegens het Graafschap van Hollandt, was het, myns oordeels, met geene waarheit gezegt, dat de Graven van Hollandt de Vasallen van de Bisschoppen waren: want dat luidt als of ze zyne Vasallen waren geweest als Graven van Hollandt. Men zegt niet dat de Koningen van Engelandt de Vasallen zyn geweest van de Fransche Koningen, alhoewel zy voor dezen, ten opzichte van eenige landtschappen, die zy in Vrankryk bezaten, manschap aan de laatsten schuldig waren, en ook manschap verleent hebben. Zoodanig een leenmanschap schynt ook tot geen nadeel of verkleining te strekken. Want laat een Graaf van Vlaanderen, gelyk in Karel de V. is gebeurt, eens Koning van Spanjen worden: die is Koning van Spanje, en voor zoo verre is hy vry geweest en aan niemant verbonden. Hy is ook Graaf van Vlaanderen, en uit dien hoofde (zoo als het de Fransche verstonden) Leenman van den Fransche Koning: dat is maar te zeggen, dat hy, behalven zyne vrye en onbeleende landen, die de aanzienlykste zyn, ook eenige onvrye en leenroerige landtschappen bezat.

(6) Door de Watervriezen worden niet alleen de Zeeuwen, maar ook de Hollanders, volgens Ant. Mattheus (*de Nobil l. 1. c. 17.*) verstaan. En dit is de reden, zegt hy, dat Robbert de Vries, die met de weduwe van Floris den I getrouwt was, zoo wel de Water-Graaf, en de Graaf van de Wateren, als de Graaf van Hollandt genoemt is geweest.

„ [Het geen de Levensbeschryver (op zyne 637. en 638. „ bladzyde) van de wapenen eenes Bisschops, door 't ge„ tuigenis van den H. *Ambrosius* gestaaft, aantekent, als „ die geen wereldtlyk, maar alleen geestelyk geweer te„ gens hunne bespringers en vyanden moeten gebruiken, „ komt ons behaaglyk voor, en stemt ten vollen overeen „ met het geen 'er d' Apostel Paulus van verklaart, 2 Cor. „ X. 34. 35. als hy zegt: *Want wandelende in den vleesche, „ voeren wy den krygh niet naar den vleesche: want de wapenen „ onzes krygs zyn niet vleeschelyk, maar krachtig door Godt, tot „ nederwerpinge der sterkten: Dewyle wy d' overleggingen ter „ neder werpen, en alle hoogte die zich verheft tegen Godts ken„ nisse, en alle gedachten gevangen leiden tot de gehoorzaamheit „ van Christus.* En zekerlyk de taal dezes Schryvers hier „ over, zal by alle rechtaardige Christenen haare toestem„ ming vinden; doch hoe zy kan bestaan met de gronden, „ en 't stantvastig gebruik der R. Kerke, bekentmen geerne „ niet wel te konnen vatten. Om alle d' oude tyden voor„ by te slaan; waar is 'er in de naastvoorgaande, of in deze „ eeuwe eenig Aartsbisschop, of Bisschop van Vorstelyk „ gezagh, als Adelbold was, die niet teffens het geestelyk „ en wereldtlyk zwaerdt voert, en 't harnas aanschiet, „ naar tydts gelegentheit, om met gewapende krygsdrom„ men zyne buuren te bestoken, en vyanden te keer te „ gaan? Behoeven hier toe anderen aangewezen te wor„ den, dan de Bisschoppen van Munster, Keulen, Trier, „ Mentz, enz. van welkers krygsverrichtingen der eersten „ Nederlandt, in 't jaar 1672. het geheugen noch niet is „ vergaan; en 't geen den Roomschen Bisschoppen zoo „ eigen is, dat zulks verder te willen bewyzen, eene kaers „ voor 't zonnelicht op den middag ware te ontsteeken? „ Ook weetmen immers dat de Bisschop van Rome, de „ Paus, het zichtbaar Hoofdt der Katholyke kerke, en „ d' onfaalbaare verklaarder van Godts Orakelen op aarde, „ enz, enz. niet alleen met den Vatikaanschen blixem van „ den kerkban, maar ook met het wereldtlyk zwaerdt is „ gewapent; niet slechts tot beschermingе zyner kerkelyke „ heerschappye, maar vooral tot uitrooijinge der ketteren; ge„ lyk hy dan ook zynen Vasallen en Afhangelingen deze „ magt, en dit zwaerdt van vervolginge, met der daadt over„ draagt, en in handen stelt; waar van d' onnozele Wal„ denzen en Albigenzen, door den gelukzaligden *Domi„ nikus*, maar al te streng d' uitwerkzelen beproeft en ge„ voelt hebben; daar wy ons nu niet verder zullen inlaa„ ten. Ondertusschen ziet men met lief uit de penne van „ eenen Roomschen Priester, dat hy 't voeren der wereldt„ lyke wapenen in de Bisschoppen en Bestierderen der ker„ ke wraakt, waar in hy echter 't gevoelen, en gebruik „ zyner Kerke bestrydt; ja, magmen niet zeggen, 't mid„ delpunt der eenigheit, den Paus met zyne dubbele wa„ penen, verlaat, en de zyde kiest van de waare en zui„ vere gronden des Christendoms, boven door den *H. „ Paulus* op het krachtigst bevestigt?

„ De Levensbeschryver roemt boven (in zyn I. deel, pag. „ 640.) de godtvruchtige en overgroote zucht, die de „ Bisschop *Adelboldus* tot den H. Maarten, als Patroon zyner „ kerke, heeft gehadt, zoodat hy twee Gezangen t' zyner eere „ heeft gemaakt; en hem by *eene parel* vergelykt; waar „ op de Bisschop den luister dezer parel zeer hoog stelt en „ verheft, en alle menschen kinderen vermaant om haar te „ zoeken; ruim zooveel als de Heer Jesus zegt van die „ parel, daar hy 't Koningkryk der hemelen by vergelykt, „ *Matth.* XIII. 45. 46. om welke men alles moet verlaa„ ten, opdatmen haar, als eenen onwaardeerlyken schat, „ bekoome. Dit gaat wonderlyk wel aan ten aanzien van „ 't Evangelie, en de hemelsche goederen die het belooft; „ maar wat schyn van wysheit, ja van gezont verstandt „ steekt 'er in Bisschops *Adelboldus* gelykenis, als zy gepast „ wordt, gelyk hy doet, op den H. Maarten? Is hy die eeu„ wige schat, waar door iemant niets zal ontbreeken? „ Moeten alle menschen poogen om St. Maarten, als „ deze blinkende parel, tot hun deel te krygen, en zullen „ ze dan het eeuwige licht genieten; zoodat hun, in „ 't bezit van hem, niets zal feilen? Schreef men dit „ diervoegen van den Heere Jesus, als Godt en mensch, „ en in wien alle hemelsche schatten van wysheit, hei„ ligheit, en gelukzaligheit opgesloten, en voor den ver„ legenen zondaar te vinden zyn: Maar hoe past zulks op „ eenen Heilig, ten zy door eene uitterste heiligschen„ derije en kerkroof, met welk eene fraaije verbloeming, „ hoewel zenuwlooze zinspeeling, Bisschop *Adelbold* zyne „ liefde en hoogachting tot zynen St. Maarten heeft voor„ gedraagen? De Levensbeschryver merkt, zoo luttel als „ zyn Aantekenaar, hier niets over aan; wy durven niet „ stellen by mangel van oordeel, zoodat ze de wanschik„ kelykheit van 't gezegde met het onderwerp niet zouden „ gevat hebben; maar waarschynlyk door hunnen eerbiedt, „ wy zeggen niet voor den Utrechtschen Bisschop, maar „ voor den gelukzaligden Maarten; als op wien, en zyns „ gelyken, naar hunne gronden, alles mag worden ge„ past, schoon 't hangt noch kleeft, als men zegt, dat op „ den eenigen Heer en Bruidegom der Kerke, Jesus „ Christus, naar 't hoogste en Goddelyk recht, toepasselyk „ zy; doch dit slechts in 't voorby gaan.

„ Dapper is d' Aantekenaar op de Levensbeschryvinge „ van *Adelbold* boven, (in zynen druk van de 646. tot de „ 650ste bladtzyde) in de weer, om de Lyst, waar op zeer „ veele Vorsten en Graven tot Vasallen en Leenhouders „ van dezen Utrechtschen Bisschop voorkomen, en met „ naamen, als zyne Opper-Amptenaaren, staan uitgedrukt, „ van alle geloofbaarheit te ontzetten; zoo door beschim„ pinge, als ernstige redeneeringe; en 'er d' ongegrondtheit, „ zoowel als d' ongerymtheit, tegens wylen den Heere „ Mattheus, en anderen, van aan te wyzen. Dit nu schynt de „ Schryver zoo zeer niet te doen, om deze wereldtsche hoog„ heit en trots, voor dien der Koningen niet zwigtende, „ van dezes *Adelboldus* hals te schuiven; als wel om deze „ volslage en rechtdraadsche tegenstrydigheit, met het gees„ telyk ampt eens Bisschops, van de Bisschoplyke Order „ en waerdigheit af te weeren; in welk gevoelen en oog„ merk wy hem geerne (ten aanzien van 't Recht) als „ rechtzinnig, en met de gronden van 't Evangelie over„ eenkomstig, toevallen. Doch wy konnen niet voor„ by gaan aan te tekenen, dat, als deze Schryver zegt, „ dat *deze Lyst van Adelboldus kreupel gaat, en zich zelven „ verraadt, gelyk reedts van den naamloozen Utrechtschen Kronyk„ schryver* (hy verstaat dien van 't *Fasciculus temporum*) aange„ merkt is, hy ook in dit ganssche geding, vooral in 't ver„ volg, niet heel recht door zee gaat. Het blykt gewis dat „ deze oude Schryver de lyst der Leenmannen, fol. CCLVI. „ Bisschop Adelbold onttrekt, als boven in zyne Le„ vensbeschryvinge, uit zyne woorden, blykt: Laat ons „ derhalven, op dit eenvoudig getuigenisse, nevens hem „ en den Heere Mattheus, Bisschop *Adelbold* van dezen „ overmatigen trots, in zyne geestelyke en herderlyke be„ dieninge, vry verklaaren; *Maar*, zegge ik verder met „ onzen Schryver; *opdat 'er de Bisschoppen niet aan zouden „ verliezen; zoo koome ik*, na de Heer Mattheus, *met eene „ andere lyst voor den dag, die opgestelt zoude zyn door Bisschop „ Balduinus, en noch een veel grooter getal van Leenmannen be„ helst.* De vrage, en verlegentheit van den Heere Mat„ theus, over de verscheidenheit dezer twee Lysten, als „ waar van d'eene meer naamen van Bisschoppelyke Leen„ houderen oplevert dan d'andere, en dat de laatste over„ zulks de zelve niet kan zyn met d'eerste, is den lezer „ enkelyk wat zandt in d'oogen geworpen. Had de Heer „ Mattheus (gelyk wy liefst doen) deze geheele Lyst van „ *Adelbold* laaten vaaren; of, zoo niet, sterk beweert dat „ zy, onaangezien de verscheidenheit, (door feil der Uit„ schryveren ligtelyk in dien tydt daar ingesloopen) de zel„ ve met die van *Balduinus* was; wat klemmende, wat

over-

„ overtuigende redenen kon de Schryver hebben bygebragt om zulks te wraaken? Want, beneemt eenige verscheidenheit, de geloofwaerdigheit van twee, of meer Schryveren over 't zelve onderwerp; hoe zullen wy het met veele deelen der Evangelische Historiën, hoe met d'aanmerkelykste gevallen in de wereldtlyke gebeurtenissen goedt maaken, daar 't verhaal menigwerf zoo aanmerkelyk van schynt te verscheelen? Doch wy geeven toe, met onzen ouden Utrechtschen Kronykschryver, dat deze lyst t' onrecht op *Adelbold* word gepast; maar zullen echter daarom ons die niet ten aanzien van Bisschop *Balduwyn* (die de XXIX. Bisschop, en de X. na *Adelbold* is geweest, ook omtrent 180. jaaren na hem op den Bisschoplyken stoel heeft gezeten) laaten ontrukken: en wie moet zich niet verwonderen, dat, daar d' Aantekenaar zoo ruimweidig is in 't beweeren, dat deze lyst der hooge Leenmanschappen, ten opzicht van den eersten, valsch en verdicht is, hy zoo ingewikkelt, zoo schraal, en gansch gebrekkelyk dit stuk, met betrekkinge tot den laatsten, verhandelt? eerst vry verminkt in dit Leven van *Adelbold*, als niet eens reppende waar zulk eene Lyst (van den Heere Mattheus ontwyfelbaar aangewezen) gevonden wordt; en dan verder in 't Leven van *Balduwyn* zelf, by hem in zyn II. deel pag. 120——126. te vinden, daar hy, zoo luttel als de Levensbeschryver, niet een eenig woordt meldt van de Lyst, waar over 't geschil valt: daar het immers de rechte plaats ware geweest, om zoowel die grootere verdichte Lyst (naar zyn voorgeeven) van dien H. Bisschop, als de mindere van Bisschop *Adelbold*, af te weeren; aangezien het hier niet zoo zeer op deezen, of geenen Bisschop aankomt, als wel op de Bisschoplyke waerdigheit zelve, gelyk wy boven aanroeren, en uit de gansche bepleitinge van dit stuk door den Aantekenaar te zien is. Om derhalven de zaak, daar hier vry veel beslags over wordt gemaakt, eindelyk in zynen vereischten dag te stellen, en te voldingen, heeft men, in 't Leven van Bisschop *Balduwyn*, deze gansche Lyst, gelyk die in 't bovengedachte *Fasciculus temporum*, fol. CCLVIII. en CCLIX. wordt gevonden, in alle haare deelen, en met d' oude taale zelve des Schryvers, overgebragt; en meenen wy, uit het bygevoegt eenvoudig verhaal, zonneklaar te blyken, dat deze Lyst echt en onvervalscht is: zoodat, watmen uit schaamte en verlegentheit hier tegen woelt en inbrengt, deze Bisschop *Balduwyn* zulk eenen top van heerschappye, op zynen Utrechtschen stoel, bezeeten hebbe. Ook laaken wy met reden de verzwyging des Aantekenaars van dezen ouden Kronykschryver, dien hy zekerlyk zal hebben gekent, alzoo hy hem eerst tot zyn voordeel aantrekt; doch wiens getuigenis over dit stuk, ter aangeweze plaatze, hy niet zal hebben konnen, of durven tegenspreeken, daar zyne diepe stilzwygentheit ten genoegzaamen en overtuigenden bewyze van strekt; zie verder op BALDUWYN, of BALDUINUS, de XXIX. Bisschop van Utrecht.]

ADELBRICUS; by *J. de Beka*, *J. Veldenaar*, en andere, AELBRICUS, ALBRICUS, is de IV. op de lyst der Utrechtsche Bisschoppen, nazaat of naastvolger van *Gregorius*. Hy was een geboren Engelsman, uit de Neder-Saxischen in dat ryk: voerde maar slechts den titel van Bisschop, daar zyne Voorzaten dien van Aartsbisschop hadden gevoert; d'oorzaak hier van zie op *Bonifacius* en *Gregorius*. Terwyl gemelde zyn voorzaat *Gregorius* aan de jicht drie jaren lang te bed most blyven, wierd hy tot zynen Vicarius, over 't geheele Sticht van Utrecht, gestelt; en, na *Gregorius* doodt, Bisschop verkoren; was Canonik van St. Martens kerk geweest; trad in 't jaar 784. in de Bisschoplyke regeering. *Karel de Groot*, Koning van Vrankryk, naderhant Keizer, bekragtigde niet alleen alle de groote giften door zyne Voorzaten aan de Utrechtsche Kerk gedaan; maar schonk'er boven dien noch veele landen aan, gelegen tusschen de Rivieren de Lek en Yssel, met alle hun toebehooren, huizen, knechten, bosschen, weiden, wateren, enz. *Adelbricus* zondt *Ludgerus*, eenen Vries uit adelyken geslachte, naar *Frieslandt*, die daar 't Evangelie predikte, en der Afgoden tempels ter neêr wierp: het geldt dat aan de Afgoden geoffert plag te worden, gaf hy aan *Adelbricus* den Bisschop; die het aan den behoeftigen uitdeelde: zie op LUDGERUS. Tien jaren heeft hy als Bisschop geregeert; tot op 't jaar 794. Hy is op de lyst der Heiligen gestelt; legt t' *Utrecht* in St. Salvators Munster begraaven. Hy voert den lof van godtvruchtig, oprecht, vriendelyk, medelydend, en, naar dien tydt, een geleert man geweest te zyn: zyn naastvolger, in den Bisschoplyken stoel, is *Theodardus* geweest.

J. de Beka in Aelbrico. *O. Holl. Kronyk fol. . . D. Mutzaards. Kerkel. Hist. 1 d. op 't jaar 784.* *J. Veld. Fasc. temp. fol. 250.* *Wins. Kronyk van Fr.*

*Van dezen *Adelbricus*, of *Albricus*, IV. Bisschop van Utrecht, tekent de Schryver van *Batavia Sacra*, 1. deel, pag. 484. en volg. aan; dat de Bollandisten volmondig ontkennen, dat hy een Engelsman zou zyn geweest, naardien hy, volgens het zeggen van *Altfridus*, een neef was van Gregorius, die den Koningk van Vrankryk in den bloede bestont. Wyders wederlegt de Schryver 't gevoelen van *Heda*, als of deze *Adelbricus* naderhandt ook Aarts-Bisschop van Keulen zou zyn geworden. Verhaalt verder het afzenden van zynen gunsteling *Luidgerus*, toen maar Diaken, om 't lyk van den H. *Lebuinus* op te zoeken, en de Deventersche kerk, door de Heidenen gesloopt, weder op te bouwen; die zulks yverig ter handt slaat, vind het lichaam van den gedachten Heilig, door zyne verschyninge aan hem in den slaap, reeds onder den buitenmuur der kerke bedompelt; daar hy 't echter uitgraaft, en, door 't uitzetten van den muur, met het graf in de kerke trekt. Daar op volgt het verhaal uit *Altfridus*, boven aangeroert, dat *Albricus* den Diaken *Luidgerus*, nevens andere Godts dienaaren, uitzondt, om de tempelen der Afgoden af te breeken, en veelderhande afgoderyen, die by de Vriezen in zwang gingen, uit te rooijen: 't geen zy mannelyk volvoerden, en daar door eenen grooten schat, in d' Afgodentempels gevonden, tot hem bragten; daar Koning *Karel* zich twee deelen van eigende, en het derde deel ten gebruike van *Albricus* liet. Dat, verder, als *Albricus* te Keulen Bisschop was gewydt, (versta van de Kerke van Utrecht, en niet tot Aardtsbisschop van Keulen, boven wedersproken, als van geen geloofwaardig Schryver gestaaft) hy ook *Luidgerus* Priester heeft doen wyen, en hem tot Leeraar der kerke aangestelt in het landt van Oostergo, (het eerste der drie Quartieren van Vrieslandt, en geen *Landtstreek van West-Vrieslandt*, als de Schryver onder aantekent) ter plaatze daar de H. *Bonifacius* de martelkroon heeft ontfangen. Eindelyk, zegt hy, dat de Bisschop *Albricus*, onder den vuilaardigen opstant van *Witikindus*, Hertog der Saxen, uit dit leven is gescheiden, op den 21. Augustus, (zonder het jaar te bepaalen) en in de St. Salvators kerke, beneffens zynen Voorzaat *Gregorius*, begraaven. De Luykse Jaarboeken, zegt hy verder, geeven neffens *Willem Heda* en *J. Molanus* voor, dat beide die Kerkvoogden begraaven zouden leggen te *Zusteren*, in d' Abdye der adelyke maagden, op den Luykschen bodem, die door *Willibrordus* begonnen, en door Koning *Zwendeboldus* vergroot en rykelyk begiftigt is geweest; doch dat deze Schryvers door *J. Beka*, *Adriaan Barlandus*, en *Mabillon* hier in wedersproken zyn; die de graven dezer Bisschoppen, als boven, in St. *Salvators* kerke plaatzen.

fol. 71. 75.

Altfridus, als boven.

pag. 41.

By *Willem Heda*, (vervolgt d' Outheitsschryver) staat een Handtvest van *Karel den Grooten*, waar by hy *aan 't oude Trecht*, (versta Utrecht) *daar d' eerwaerdige Priester en Kerkvoogdt Albricus het bewint schynt te hebben, vereert de plaatze Liesduine*, waar onder de geheele landtstreek aan d' *Eems* behoorde. Waar uit besloten kan worden, niet dat *Albricus*, en zyne vordere Nazaaten, geen waare Bisschoppen zyn geweest, als de geleerde *Pagi* redeneert; maar dat hy op dien tydt noch geen Bisschop te Keulen was gewydt: gemerkt dat de zelve *Karel*, zoo als de *Bollandisten* ook bemerken, den tytel van Bisschop niet gewoon is te geeven dan aan gewyde Bisschoppen.

Ad diem 26 Martii, l. 5. n. 27.

ADELBRICUS *de II.* by andere ALFRICUS, ALBRICUS, ALBERICUS, AELBRICUS, ook wel AELBERTUS, een Vries van geboorte, broeder en opvolger van den om 't leven gebragten Bisschop *Frederik*; (zie op FREDERIK *Bisschop van Utrecht*) wierd door 't beleidt van *Odulph*, Canonik van St. Salvator t' Utrecht, tot IX Bisschop van Utrecht verkoren, in het jaar 836. naar 't stellen van zommigen, hoewel anderen beter stellen 838. Hy voerde den bynaam van *Adelen*, zie de reden onder ADELBRICUS ADELEN: Van aangezicht was hy mismaakt, en tot dien tydt toe onder de Monniken genoegzaam onbekent geweest; doch van een oprecht en vroom gemoedt, geroemt van zonderlinge deugtzaamheit. Onder hem zyn de Noormannen en Deenen, met andere volkeren versterkt, inzonderheit met de Gotthen, Sweden, Wandalen, enz. weder in 't Fransche ryk gevallen; maar wel voornamelyk in de plaatzen aan den Rhyn: daar door bevonden zich d'inwoonders van Kennemerlandt in grooten noodt en elende, nevens die van Wyk te Duurstede, Niewmegen, Keulen, Aken, Bon, Ments, Trier, Luik, Tongeren, Maestricht, en Centrum: Eenigen houden dit *Centrum* voor *Cortryk* in Vlaanderen; anderen voor *St. Truyen* in Brabant. Tegens de indringende Arrianery en Sabellianery, heeft *Adelbricus* (andere noemen zynen broeder en voorzaat * *Frederik*) eene geloofsbelydenis van de H. Drieënigheit opgestelt, die hy aan alle Parochien afzondt om opentlyk afgeleezen te worden: dus luid ze in onze taal. *De Vader is eeuwig, de Zoon is eeuwig, de H. Geest is eeuwig, 't onderscheidt is in de Persoonen: de eeuwigheit wordt erkent in het Wezen. De Vader is Almagtig, de Zoon is Almagtig, de H. Geest is Almagtig. Het is wel een drievoudige naam, doch maar eene kragt en magt: de Zoon van den Vader onbegrypelyk gegenereert; de H. Geest van den Vader en den Zoone uitgaande, onuitspreekelyk, geen toekomende magt, maar eeuwig blyvende ondeelbaar. Eene vereenigde Opperhoogheit, een al-eeuwige heerlykheit, die alleen schept, alleen de zonden vergeeft, en 't ryk der Hemelen verleent.* De Latynsche woorden vindtmen,

J. Beka. Suffridus Petri. *Schot. Friesche Kronyk. fol. 66.* *O Holl. Kronyk fol. 6.* *B. Neander de antiq. Germ. p. 133.* *Houve Handv. Kronyk 2 deel fol. 406.*

Houwaind. in zyn Vriesl. fol. 302.

by *Christianus Schotanus*. Hy ontworp ook een gebedsformulier, om driemaal yder dag, 's morgens, 's middags, en 's avonts, tot den H. Geest te spreeken. Hy was zeer vlytig in het vermaanen en onderwyzen: ging ook de gemeente zelf voor met eenen vroomen wandel. Om de Arriaansche kettery te stuiten, trok hy in persoon over den stroom Alkmeere, (Almeere) toen Vrieslandt van Hollandt scheidende. Ter hulpe, in dezen arbeidt, ontboodt hy van Utrecht den voorheen gemelden *Odulph*, eenen geleerden, neerstigen, en godtvruchtigen man. Weder naar zynen Bisschoplyken stoel keerende, zegende hy 't volk. Wy hebben gezegt, dat anderen dezen zynen yver tegen de Arrianen Bisschop *Frederik*, zynen broeder, toeschryven: buiten twyfel hebben ze beide tegen deze inbreekende ketterye gewaakt, gelyk dan ook de Heer *Schotanus* dit op meer dan eene plaats hun beide toeschryft: zoo gaat hy ook voort met het aanstellen van *Odulphus*, tot opzichter der kerke van Stavoren; die eere zoowel aan *Frederik*, als aan *Adelbricus* (of *Albricus*) geevende. Hy was uit een zeer Edel geslagte in Vrieslandt, dochters zoon van *Adgillus* Koning van Vrieslandt: zie op ADELBRICUS ADELEN. De *Oude Hollandtsche* Kronyk, *Christianus Schotanus*, *Dionysius Mutzaart*, *Jan Veldenaar*, enz. geeven *Adelbricus* maar een regeeringe van zeven; *Suffridus Petri*, *Petrus a Dudenhoven*, *Hermannus Colonienſis*, enz. zommigen van negentien, anderen van elf jaren: d'Eerstgenoemden stellen zyne doodt in 't jaar 845. den 18. December, of ook op den 15. Augustus: de anderen op 854. ook op 855. en noch later: zoodat hier ontrent eene groote verwarring onder de Schryvers is, niet alleen in de verscheide spellingen van zynen naam, maar ook van zyne regeeringe, en doodt. Hy legt t' Utrecht in St. Salvators Munster begraaven; en is op de lyst der Heyligen gebragt. *Ludgerus* is zyn Navolger geweest.

Idem Schotan. pag. 51. & 302.

* De Schryver van 't *Batavia Sacra* eigent dit Geloofsformulier, zonder eenige twyfeling hier over te maaken, toe aan Bisschop *Frederik*, in 't I. deel, pag. 505. met deze woorden: „ *In de bovengemelde vergaderinge by de Walchers* „ *gehouden*, (waar over, verhaalt hy te vooren: pag. 503. zie „ zyn leven) *heeft de man Godts een kort geloofsbegrip opgestelt*, „ *naar de wyze van 't geene den naam van* Athanasius *draagt*; „ *en heeft het zelve aan de Pastoors van zyn Bisdom gezonden*, „ *om de Christelyke leere, raakende de Heilige Drie-eenigheit, in 't* „ *beknopt aan de gelovigen voor te draagen, enz.* Verder vindt men dit van dezen Bisschop *Alfricus*, in 't gedachte werk, pag. 654. aangeteekent; „ dat hy, naar 't getuigenis van „ *Heda*, *Beka*, en meer anderen, daar 't *Emmius* ook „ mede houdt, *met eenparige stemmen tot Nazaat van den* „ *H.* Fredericus *beroepen is. Verder, dat hy persoonshalve mis-* „ *maakt was, maar daar tegen in alle deugden uitstak; zynde* „ *vierig in den Godtsdienst, het wankelbaare volk versterkende*, „ *een uitrooijer der ketteryen, en een versmader der rykdommen*; „ dat hy *eindelyk, nadat hy zyn leven in groote Godtvruchtigheit hadde overgebragt, op den 15. Augustus* (zonder meldinge van 't jaar) *is naar den Heere gereist, hebbende by de* „ 12. *of, zoo anderen willen, by de 7. jaaren aan't roer der regeeringe gezeten, en is, nevens zynen broeder, in de* Salvators „ *kerke begraaven.*

„ Onder *Alfricus* (vervolgt de Schryver) heeft de Graaf „ *Rotgarius* eene menigte van goederen, die hy bezat, aan „ d' Utrechtsche kerke geschonken; als vooreerst in de „ landen van *Leomerike*, of *Lomryke*, (misschien, tekent „ hy aan, de *Limersche*) de *Veluwe*, *Huitengoye*; en vorders in de dorpen *Twine*, *Alatinge*, *Westerhese*, *Duitinge*, „ *Loene*, *Sulmonde*, *Wageninge*, *Houten*, *Brakel*, *Thuil*, *enz.*

„ Deze, en meer andere plaatzen, die voor het grootste „ gedeelte wel bekent zyn, staan uitgedrukt in de Registers
a *Lib* 5. „ der giften, die by *J. Gerbrand van Leyden*, in zyne Ne-
pag. 83. „ derlandtsche Chronyk, in 't brede aangehaalt worden.

„ Insgelyks heeft *Alfricus* aan de zelve kerke, tot een „ lyftogt, vereert alle de goederen die hem toequamen in „ de dorpen *Gruosna*, *Fumechara*, en *Hera*: mitsgaders in „ *Zeist*, *Liesduine*, *Hees*, en *Toren*, in 't 25. jaar der regeeringe van Keizer *Lodewyk*; en in 't 838. jaar na Christus „ geboorte.

Hier op volgt nu d'aantekening van eenen anderen Schryver, hoewel van de zelve gevoelens en geloofsbelydenisse, die den inval der Noordtsche volken een weinig anders als boven, by hem pag. 555. op de volgende wyze beschryft. „ *Beka* en *Heda* schryven, dat de Noorwegers, Deenen, „ en Zweeden, onder deezen Alfricus, met een schrikkelyk geweldt, en een ontelbaare menigte van volk gevallen „ zyn in het eiland Batavia, en in de omleggende landen, „ alles vernielende en verdelgende daar zy maar by konden; de vrouwen schoffeerende en gevangen wegvoerende, de manluiden zonder eenige verschooninge verslaande; alle dorpen, kasteelen, steden, daar zy maar „ voorquamen, verbrandende, enz. Onze Jaarboeken hebben „ dat ook niet vergeeten; daar zyn 'er die deezen inval „ voor de eerste reize houden, dat de Noordsche volkeren onze gewesten bemagtigt hebben. Doch de naamlooze Jaarboeken der Franschen, door Pithæus uitgegeeven, zeggen, dat ze al by het leven van den Bisschop „ *Frederik* in deeze landen gestroopt, en schrikkelyk huis „ gehouden hebben: en *Sigebertus* zoo wel als *Krantzius*, „ schynen dat zeggen te bekragtigen.

ADELBRICUS ADELEN, een Vries van eenen zeer Edelen Ridderlyken stam, die zyn woonplaats en verblyf onder het dorp *Sexbierum* hadt. Hy kreeg ten echte *Conovella*, dochter van *Adgillus den II.* Koningk der Vriezen. Hy veranderde zynen naam *Adelbrick*, in dien van *Adelen*, of, volgens anderen, en vermoedelyk beter, hy beval zyne kinderen voortaan by hunnen naam den bynaam van *Adelen* te voeren; dat van hen tot op dezen dag toe achtervolgt is; zoodat het geslacht der van *Adelens*, in Vrieslandt, van moeders-zyde, uit Koningklyken Vriesschen bloede is; het welke onlangs eerst uitgestorven zynde, zo word de naam vervolgens noch in geheugheniſse bewaart, in 't moederlyke ooir, door *Adelen* van Kroonenburg, te Sexbierum; die noch van den huize van *Avénes* is. *Conovella*, eene zeer Godtvruchtige Vrouw, won by den gemelden haren Man twee zoonen, *Frederik*, en *Adelbrik*. Beide noch jong, wierdenze van hare Moeder den Bisschop *Rixfried*, van Utrecht, toegezonden, om in de gronden der Christelyke Religie, en de pligten der Godtvruchtigheit wel onderwezen te worden. Daar in zy zoodanig toenamen, dat zy beide, de een na den anderen, Bisschoppen van het Utrechtsche Sticht zyn geworden; zie op ALBERICUS *den II.* en op FREDERIK, *Bisschoppen van Utrecht.*

p. a Didenh. de Ep. Germ. in Adelb. Winsem.

Wins. Chr. v. Vriesl. fol. 67. Schotan. fol. 59. Winf. fol. 109. P. a Didenh. in Fred.

ADELBRICUS ADELEN, uit het geslacht van den bovengemelden *Adelbricus Adelen*, Neef der Bisschoppen *Frederik*, en *Adelbrick*; was ontrent het jaar 850. de derde *Potestaat* van *Vrieslandt*. Hy sloeg en verdreef de *Noormannen*, die eenen inval in Vrieslandt deeden, op het Vriesche gewest aan den *Lauwer*-stroom, ontrent het vlek *Collum*: verder vinden wy van hem niet aanmerkelyks. Zie van de magt der *Potestaten* in Vrieslandt, hun ampt, verkiezinge, en hoe 't Potestaatschap, in zyne kracht staande, Vrieslandt zeer treffelyk heeft doen bloeijen, op POTESTATEN.

ADELEN, een Slot of Adelyk huis, dat in de Vriesche Grieteny Wonseradeel, onder 't quartier *Westergoo*, gelegen was in 't dorp *Pingjum*.

Vander Houve handv. Chron. Winsemius.

ADELEN, een slot of adelyk huis in de Vriesche Grieteny *Barradeel*, onder 't Quartier *Westergoo*, in het dorp Sexbierum.

ADELEN, een zeer edel geslagt in *Vrieslandt*, van de moederszyde uit Koningklyk Vriesch bloet: zie op ADELBRICUS ADELEN.

Schot. Winsem.

ADELHEYD, anders *Alida*, *Alyd*, en *Alyt*, Voogdesse over Hollandt, Zeelandt, enz. gedurende de minderjarigheit van *Grave Floris den* V. Na de doodt van Grave *Willem* van Hollandt, en Roomsch koning, door de Vriezen verslagen (zie op WILLEM DEN II. *Grave van Hollandt*) wierd de regeering over de Graaflykheit van Hollandt, en Zeelandt, in voogdyschap aan *Floris*, broeder van den gemelden Grave *Willem*, in 't jaar 1255. of 1256. opgedraagen: Maar deze *Floris*, omtrent drie jaaren daar na, in een tournoyspel eene doodelyke wonde ontfangen hebbende, waar aan hy t' Antwerpen overleedt, wierd in 't jaar 1258. tot een niewe Voogdt in zyne plaatze, Hertog *Henrik* van Brabandt, zusterling van den jongen Grave *Floris*, of zoon van des onmondigen Graafs Oudt-oom, aangestelt: doch hy wierd, om de snoode dartelheden, en uitspoorige bedryven zyner hovelingen, die hy niet strafte, weggejaagt, en storf in 't jaar 1260. in Brabant. Toen namen de Hollandtsche Heeren tot niewen Voogt, Grave *Otto* van Gelder, uit het huis van Nassau, eenen zoon van des jongen Graafs *Floris* Oudt-moeije: daarentegen verkoren die van Zeelandt vrouwe *Adelheid*, zuster van Grave *Willem den II.* weduwe van Grave *Jan* van *Avennes*, van Henegouwen, als de naaste in den bloede: daar die van Hollandt en Zeelandt oneenig over wierden, en de Hollandtsche Edelen groote onrusten in 't landt om verwekten: want veelen van hen hielden 't voor schande, van een wyf geregeert te worden, en hadden daarom Grave *Otto*, als gezegt is, tot Voogt verkoren; ook groeide deze tweedragt zoodanig aan, dat'er naderhant een hardt gevecht, tusschen beide partijen, om voorviel te *Voervotsé*, of, zoo d' oude *Melis Stoke* zegt, *Vernouts-ee*. Hy, die omtrent dezen tydt geleeft heeft, maakt van den Hertog van Brabandt geen gewag als Voogdt, maar stelt vrouw *Adelheid* van Henegouwe, terstondt na de doodt van haren broeder Grave *Willem*, tot Voogdesse over Hollandt. By *J. de Beka* leestmen *Voornerzee*, volgens den druk Anno 1611. uitgegeeven van *Bernhardus Furmerius*; maar in zommige geschrevene Exemplaren vindtmen *Vornoutzee*, en d'*oude Hollandtsche Kronyk* speldt *Voervoetzee*. Wederzyds sneuvelden'er zeer veelen, echter behielden de Hollanders het veldt, en *Otto van Gelder* bleef Voogdt door overmagt. De naam van *Voervoetzee* in de Oude Hollandtsche Chronyk; van *Vernouts-ee* by Melis Stoke; van *Vornoutzee* in de oude Goudsche Chronyk; van *Voornerzee*, of *Vornotsé*, en *Voraersé* by *J. de Beka*; van *Vornizea* by Mattheus Vossius, of *Voor-*

Oude Holl. Kr. fol. 327. Scriver. Grav. van Holl. pag. 223. J. de Beka in Henr. J. Veld. fol. 294. Divæus in Chr. Brab. l. 16. O. Holl. Chron. fol. 327. J. Veldenaar ſ. 294.

Beka in Henrico. 10. Epiſc. O. Holl. Chronyk fol. 327. 328.

Voornezee, by zynen Vertaalder N. Borremans, of Voernout-zee by J. Reigersberg in de Zeeuwſche Chronyk, of Voirnezea by P. Didenhoven, heeft niet weinige Schryvers het hooft gebroken, om uit te vinden, waar, en welke deze plaatze mogt geweeſt zyn, zonder evenwel iet voor volle zekerheit te durven vaſt ſtellen: te meer, omdat de Geſchiedboeken ons geen licht noch berecht geven, of het een Water- of Landtgevecht is geweeſt. Ondertuſſchen ſchynt uit de Oude *Rym-Chronyk van Melis Stoke* te blyken, dat deze ſlag ergens in de Zeeuwſche landen voorgevallen is: houdmen het voor eenen zeeſlag; dan mogt men vermoeden dat *Vornouts-ee*, *Voerner* of *Voorner zee*, zal betekenen de Voorner-zee, of de zee by de Stadt *Voorne*, in oude tyden geſpelt *Voerne*. Indien voor een landtſtrydt, zoo kon die ergens op 't landt van Voorn, aan de zee, geſchiedt zyn; of op eene plaats of Landtſtreek op dien tydt Vernouts Ee, of Voervoetſé, enz. geheten: doch naderhandt, met zoo veele andere Landen en dorpen, door de zee weggeſpoelt, en nu onbekent. Dus wierdt dan vrouwe *Adelheid* door de Hollanders uit hare Voogdy over Hollandt en Zeelandt geſchopt. De jonge Grave *Floris* tradt daar na met de Vlamingen in verbondt; heeft ook (vermoedelyk met bewilliging van de Staten des Landts) Graaf *Otto* van Gelder de Voogdye opgezegt, en zyne Moeije *Adelheid* is weêr de zorge der Regeeringe aanbevolen; vermits hy noch te jong was om dien laſt te dragen: dit geſchiedde in 't jaar 1271. Doch, ontrent vier jaren daar na, heeft hy haar, door eene onbedachte drift zyner jeugt, niet alleen ſmadelyk afgezet, maar ook ganſch uit Hollandt gedreven. Zie onder vele anderen hier op na, *Matth. Voſſius in zyne Jaarboeken van Hollandt en Zeelandt*, *Thomas Vligerius de Comitibus Hollandiæ &c.* voorts op FLORIS *den V. Grave van Hollandt en Zeelandt*, *&c.*

O. Goudſche Kr. pag. 66. M. Stoke R. Kron. fol. 97. Voſſii jaarb. pag. 67. Reigersb. &c.

M. Voſſius p. 175. Vlig. in Flor. V.

ADELHEYD, anders ALIDA of ALYT, dochter van *Diderik*, Grave van Kleef, gemalin van *Diderik den VII.* Grave van Hollandt, Zeelandt, &c. was eene vrouw van ongemeene kloekmoedigheit, die, met eene mannelyke dapperheit, eenen veldtſlag zou hebben konnen bywoonen, en beſtieren. Toen gemelden haren Man, Grave *Diderik*, t'eener tydt wierdt aangetaſt van tweederlei Vyanden, namelyk, van Grave *Balduyn* van Vlaanderen en Henegouwen, en van de *Drechter Vrieſen*, onder *Jonkheer Diderik*, broeder van Grave *Diderik* (vermidts zommige oorblazers en vuile tongen, haat en vyandtſchap tuſſchen deze twee broeders hadden berokkent) was hy in beraadt, wien van tweën hy eerſt te keer gaan, of aangrypen zoude. Nagenomen beraadt en beſluit, verdeelt hy zyne krygsmagt in twee hoopen. Met den eenen trok hy in perſoon op tegen Grave *Balduyn:* den anderen hoop, en 't beleidt beval en betrouwde hy aan zyne gemalinne *Adelheid*, tegen de *Drechter Vrieſen*. Het ontbrak haar aan geen hart en moedt, om de Vyanden onder de oogen te zien, en eenen Veldtſlag te waagen; echter vondt zy geraadzaam liſt te gebruiken, vermits in *Jongkheer Willem* een onvertzaagt hart ſtak, en de *Vrieſen* een ſtoutmoedig en hartnekkig volk waren: (men merke hier aan, dat door de *Drechter Vrieſen* verſtaan worden, de Weſt-Vrieſen, die te Enkhuizen en daar omtrent woonden, wiens landt het *Drechter Landt* geheten wierd; zie op DRECHTER VRIESEN.) *Adelheid* kocht dieshalven de *Vrieſen* met geldt om, en kreeg hen op hare zyde; trok vervolgens op Jongkheer *Willem* aan, en leverde hem in 't jaar 1195. dicht by *Alkmaar*, ſlag; (*Willem* had deze Stadt korts te vooren ingenomen en verbrandt;) het gevecht was fel, en 't ſtont in den aanvangk twyfelachtig, naar wiens kant zich de zege wilde wenden, tot dat die van *Niewendorp* (of *Niewdorp*) en *Winkel*, met hunne Vaandelen verraderlyk tot de Hollanders overliepen, die aanſtondts op de nu ontblootte zyde hunner Vyanden vielen, en voort van achteren en vooren indrongen: dezer wyze wierd den noch overige *Vrieſen* eene groote nederlage toegebragt. De *oude Goudtſche Chronyk* zegt, dat 'er over de 4000 Vrieſen verſlagen bleven; maar de Heer *P. Scriverius*, in zynen *Toetsſteen* dezer Chronyke, ſpreekt 'er aldus van, *uit de oude Egmontſche Chronyk*, zonder het kleen, of groot getal der geſneuvelden uit te drukken: „ De Gravin *Adelheid* (*Alyt*) beſchikte te *Egmont* „ de nootwendigheden des oorlogs tegen de *Vrieſen*, be„ leggende alles met een wonderlyk vernuft, en haar on„ beteutert toonende: zy maakte ook te winnen de Vriend„ ſchap der oudſte en voornaamſte *Vrieſen* van *Nothorp*, „ die zy tot haar gelokt had, &c. *Melis Stoke* zegt uitdrukkelyk in de *Rym-Chronyk*, dat die van *Winkel* en *Nyedorp* aan Jongkheer *Willem* (*ondermiet*) dat is, door omkoping, afvallig gemaakt *waren*, en niet vochten, maar weeken: hy begroot ook 't getal der geblevene Vrieſen niet; en gewiſſelyk; daar twee omgekofte dorpen den uitſlag aan eenen Veldtſlag konden geeven, moet de hoop niet zeer groot zyn geweeſt. De *Rym-Kronyk* zegt alleenlyk van Gravinne *Adelheid*, of, zoo zy haar noemt, *Alyt*;

ALYT *quam mitten Kenemaren*,
Ende met Ridderen van den haren;

Daar by voegende, dat *Willem* maar een kleene *menye* (menigte) by zich had; hoe kon hy dan een getal van 4000. dooden gehadt hebben? Waren 'er 40. (zegt de Heer *Scriverius* hier op) 't was al veele. *Jan Reigersberg*, in zyne *Zeeuwſche Chronyk*, heeft ook alleenlyk, dat *Adelheid* den ſtrydt op de Weſtvrieſen won, zonder het getal der dooden uit te drukken: dus bequam de heldtdadige, maar ook argliſtige Vorſtin deze zege. Ondertuſſchen, gelyk *Adelheids* kloekmoedigheit geroemt wierd, was daar tegen hare eergierigheit en ſtaatzucht laſterlyk; daar beneven oorzaak van zeer veel quaadts, inzonderheit van het beklaaglyk onheil harer eenige onſchuldige dochter, vrouwe *Ada*, die zy, noch maar omtrent 17. jaren oudt, uittrouwde aan den geringen Grave *Lodewyk* van *Loon*: vermits zy nu wel wiſt dat dit ganſchelyk tegen de borſt der *Ridderſchap*, Edelen, en Steden van Hollandt en Zeelandt zoude zyn; zette zy dezen handel (ten dien einde den gemelden *Lodewyk* van *Loon* al by tyds, en onder de doodelyke ziekte van haren Man Grave *Diderik*, en buiten zyn weeten, ontboden hebbende, om in alle ſtilheit in Hollandt te komen) met zulken ſpoedt voort, dat haar mans uitvaart, als onderwylen overleden, tot na de bruyloft van haare dochter *Ada*, tot haare groote ſchande, en 't verderf van haar eenig kindt, uitgeſtelt wierdt. Dit werk beſchikte zy dus, vermits zy haar Mans doodt voor de deur zag, en zich verzekert hield dat Grave *Lodewyk*, door haar beſtel tot zulk een hoog huwelyk geraakt, haar nergens in zou durven wederſpreeken, en zy dezer wyze 't roer der regeeringe in handen houden. Wat hier op gevolgt is, hoe de ongelukkige vrouwe *Ada*, buiten hare ſchuldt, korts daar na uit haar vaderlyk erfdeel geworpen, gevangen gezet, en in haare gevangkenisſe door de doodt weggerukt wierdt; zie op ADA, op LODEWYK *Grave van Loon*, *en* WILLEM *den I. Grave van Hollandt*.

Oud. Goudtſ. Kron. p. 48. Scriv. Toetsſt. op de zelve p. 247. 248. M. Stoke Rymkr. p. 60. Reigersb. Kron. van Zeel. p. 74.

Commelyns Amſt. f. 57. zie de andere Autheuren op ADA aangewezen.

ADELHEYD, anders ALIDA, ALYD, of ALYT van *Poelgeeſt*; uit eenen vermaarden adelyken Stam der Hollandtſche Edelen, was ongemeen ſchoon, maar niet minder wulpſch, dartel, en lichtvaerdig; wierd daarenboven onmatig trots, en hoogmoedig, toen Hertog *Albrecht* van *Beijeren* (eerſt, gedurende de krankzinnigheit van Grave *Willem*, *de V. Ruwaerd*, en, na deszelfs doodt, *Grave* van Hollandt, Zeelandt, enz. overleden in 't jaar 1404) haar ten byzit had genomen. Zy was de zyde der *Cabeljauwſchen* toegedaan, en hitſte derhalven *Albert* gedurig tegen de *Hoekſchen* op. Daar door wierd het vuur der oneenigheden, dat tuſſchen deze twee verwoeſtende partyen wat geſmoort was geweeſt, weêr in hevige vlamme ontſteken. *Willem*, zoon van *Albert*, mishaagde niet weinig dat de vleijerijen, dezer ontuchtige en trotsmoedige *Adelheyd*, zoo veel op zynen vader vermogten. Het verdroot hem, dat hy gedwongen wierd haar meer dan eene eige moeder te ontzien. De *Hoekſchen*, die *Albert* tot het *Ruwaerdſchap* over *Hollandt* en *Zeelandt* hadden gevordert, welker zyde hy ook te vooren had gehouden, ſpeet het ten allerhoogſten, dat ze nu dus door hem verdrukt wierden, en alles door eene Byzit wierd beſtiert; datmen, in plaats van den *Grave* en de Staten des Landts, nu eene *hoer* moſt eere bieden, ja gehoorzaamen: datmen zonder haar aan geen ampt, aan geen gehoor, aan geen recht kon geraaken; datze uit hunne bedieningen ſchopte, allen dien zy wilde hoonen, enz. Vermits nu de *Hoekſchen* bemerkten dat *Willem* van *Ooſtervant*, zoon van *Albert*, al zeer lang van deze *Adelheid* afkeerig was geweeſt, meendenze hem eenen aangenaamen dienſt te zullen doen, door haar uit den weg te ruimen. Daar op zyn eenige t'zamen geſpannenen onder de Hoekſchen by nacht in 't hof gedrongen, vielen met bloote degens in *Adelheids* ſlaapkamer, en bragten haar met veele wonden om 't leven: dit geſchiedde in 't jaar 1392. in den nacht na den woensdag van St. Mattheus binnen 's *Gravenhage*. Grave *Albert* was daar over uitermaaten vertoornt, doch hield zyne gramſchap binnen; vermits de beſtellers van dit werk veele in getal, van een groot aanzien, en in ſterke Kaſteelen geweken waren: maar, opgehitſt door de *Cabeljauwſche* party, inzonderheit door Heer *Jan van Arckel*, die met *Egmont* Hoofden dezer verdeeltheden waren, deed hy de *Hoekſchen* voor 't Hof roepen. Zy weigerden zich te recht te ſtellen voor eenen Vorſt, die verwoedelyk tegens hunne perſoonen van grimmigheit blaakte. Dies wierdenze gebannen, met verbeurt-verklaring van alle hunne goederen. De voornaamſten onder hen waren Heer *Philips Burggrave van Leiden*, Heer *Diderik van Aſperen*, met zynen zoon, de *twee gebroeders* Ambachts-Heeren *vander Lek*, Heer *Henrik van Montfort*, Heer *Jan van Heemſtede*, Heer *Jan van Vliet*, Heer *Philips* van *Polanen*, de Heer van *Duvenvoorde*, enz. Zeer ernſtig badt *Willem* van *Ooſtervant* zynen Heer vader voor hen: maar vernam dat men hem hieldt voor deelgenoot, immers toeſtemmer van den begaanen moordt. Hy nam daar op met de anderen de vlucht uit 's *Gravenhage* naar 't Kaſteel *Altena*, by *Woudrichem* of *Workum*. De oude Hollandtſche Chronyk zegt, dat *Willem* van *Ooſtervant* voor deze Edelen, die hem zeer lief waren, gebeden hebbende, van zynen vader ganſch niet gehoort wierd: deshalven hy toornig wordende, in arren moede

M. Voſſ. jaarb. v. Holl. p. 470. Vliger de Comit. Holl. in Albr.

Idem p. d. 470. O. Goudſ. kronyk p. 470. O. Holl. Kron. fol. 405. 406. J. Velden. f. temp. fol 305. O. Holl. kronyk f. 408. O. Goud. kronyk pag. 112. Voſſii jaarb. pag 485.

Idem ibid.

Idem M. Voſſ. lib. 2 J. de Beka in Bald.

O. Holl. Kron. f. 240. Voſſius jaarb. van Holl. p. 102. P. Scriv. N. Borr. in notis op Voſſ. jaarb. p. 86. Voſſius jaarb. p. 102. M. Stoke Rymkr. in Did. VII. O. Holl. Kron. f. 240.

moede van hem scheidde, en zich naar *Outhena* begaf. Daar zyn'er (dus laat zich de Heer *M. Vossius* hooren) die meenen dat de Hoekschen over dezen handel van 't vermoorden van *Adelbera* van *Poelgeest*, met *Oostervant* hadden geraadpleegt, en datze, zonder hem tot hunnen ruggesteun te hebben, zulken grooten werk niet zouden hebben durven bestaan. Dat hy, schoon hy 't niet voor goedt keurde, evenwel daar niet tegen was; maar alles by zich hield, als twyfelende aan den onzekeren uitslag, dien hy zich geensins geweeten wou hebben: doch, voegt hy'er by, daar alle Schryvers zwygen, kan ik niet zekers zeggen, enz. Hier op dan trok *Albert* zyn volk uit *Hollandt*, *Zeelandt* en *West-Vrieslandt* by een, wierd Veldtheer tegen zynen eigen zoon *Willem*, en rukte voor *Altena*; terwylen *Coenraadt Kuyer*, vader van *Willem Kuyer*, die (vermits hy als Hofmeester van Hertog *Albert* van *Beijeren*, Grave van Hollandt, Zeelandt, enz. *Adelheid* tegen de bespringers had willen beschermen, ook om hals was geraakt) op *Alberts* bevel, met eenig krygsvolk, alle de landerijen der *Hoekschen* verwoestte. Toen wierden ter neêr geworpen 't huis te *Hodenpyl*, *Duvenvoorde*, *Sandhorst*, *Heemstede*, *Paddenpoel*, en meêr andere Burgten en Kasteelen der Hoekschen. *Willem* van *Oostervant*, 't Kasteel van *Altena* genoegzaam van alle noodwendigheden voorzien hebbende, week met zyne Bondgenooten naar *'s Hertogenbosch*. Gedurende de belegering van *Altena*, quam Bisschop *Jan* van *Luyk*, jongste zoon van Hertog *Albert*, en bezwoer zynen Vader, dat hy doch zynen oudsten zoon *Willem*, als ook de *Hoeksche* Edelen, weêr in genade wilde aanneemen: 't zelve verzoek deeden de Staten van *Henegouwen*, nevens de Afgezondenen der *Hollandtsche* en *Zeeuwsche* steden. Echter kondenze niet anders verwerven, dan dat de bezetting van het Kasteel *Altena* toegestaan wierdt, behoudens lyf en goedt, naar *'s Hertogenbosch* te mogen trekken. Toen deed *Albert* deeze sterkte, behalven alleen de twee torens, onder de voet smyten. Jongkheer *Willem* van *Oostervant*, bemerkende dat zyn Vader, gedurig door de Cabeljauwschen aangezet, in zyne strenge hardigheit voortvoer, begaf zich met de *Hoekschen* naar *Vrankryk*, by Koningk *Carel*, of, zoo andere zeggen, eerst naar *Denemarken*, van daar naar *Engelandt*, vervolgens naar den *Franschen Koningk*. De Heer *M. Vossius* meent, dat Grave *Willem* van *Oostervant* niet zoo heel lang in zyns Vaders ongenade heeft gestaan, maar alreeds in 't jaar 1394. met hem verzoent is geweest. 't Zy zoo 't wil, de trots en meesterschap van Hertog *Alberts* Byzit, *Adelheid* van *Poelgeest*, heeft *Hollandt*, vermits zy de ondergeraakte *Cabeljauwsche* zyde weêr op de been holp, zeer zwaare schade en onrust, haar zelve de doodt, en meer andere rampen en verwoestingen veroorzaakt. Wanneer nu Hertog *Albert* van *Beyeren*, in 't jaar 1404. gestorven was, en zyn zoon *Willem* van *Oostervant* in de Regeering over *Henegouwen*, *Hollandt*, *Zeelandt*, en *Vrieslandt* getreden was, heeft hy de Hoekschen, als die met hem verdrukt waren geweest, zonderlinge groote gunsten betoont: daar tegen haatte hy de Cabeljauwschen doodelyk, vermits ze hem by zynen Vader hadden zwart gemaakt, en d'oorzaak zyner ballingschap geweest waren: zie verder op ALBERT *van Beyeren Grave van Hollandt*, en WILLEM *van Oostervant*. 't Is een misslag van *Suffridus Petri*, dat Heer *Jan* van *Arckel* middelaar zou geweest zyn, tusschen Hertog *Albert* en zynen zoon *Willem* tot verzoeninge: daar hy in tegendeel, met *Conraad Kuyzer*, Grave *Albert* op het hevigst aanhitste tegen den gemelden zynen zoon. D' ontuchtige en rampzalige *Adelheid*, boelin van Hertog en Grave *Albert*, was de dochter van Heer *Jan* van *Poelgeest*, jonger zoon van *Dirk* van *Poelgeest*, Heer van Homade en Coudekerk, van hem by Juffrou *Clementia* van *Nievelt* gewonnen: Hy bezat het laage huis te *Poelgeest*, en overleedt 1390. twee malen had hy te Jeruzalem geweest. Hier dient aangemerkt, dat Hertog *Albert* deze *Adelheid* van *Poelgeest* als boel, nadat hy Weduwenaar was geworden, gebruikte.

Jaarboeken van Holl. p. 485.

Idem Voss. p. 485. 489 Vitg de Com. Holl. in Alb. O. Holl. Kron f. 408. St. Oldenz. de Urbib. Germ. inf p. 311 J. Velden. R. Snoy &c. Idem Voss p. 490. Suffr. Petr in Append. ad Chr. J. Beka. Vliger. O. Holl. Kron. Voss. &c. Vossius p. 489. Gouds. f. 196.

ADELUS of ADEL, in de oude Vriesche en Hollandtsche Chronyk bekent voor den oudsten zoon van *Friso*, die eerste Naamgever zou geweest zyn van 't geweste, nu *Frieslandt*, of *Vrieslandt* geheten, en eerste Prins over 't zelve, ontrent 300. jaaren voor *Christus geboorte*. Alhoewel wy in dit stuk geene zekerheit stellen, zoo vereischt echter de gelegentheit dezes werks dat voor te draagen, 't geen by een goedt deel Schryveren daar van gevonden wordt, om ook daar in niet onkundig te zyn. Onder 't woordt *Vrieslandt* zullen wy pogen den rechten oorsprongk dezes naams na te vorschen, en op te helderen. Uit het geslacht der kinderen van *Sem*, zoon van *Noach*, was afkomstig en gesproten, volgens oude brieven, een *Adelus*, of *Adel*, Prins van *Benedicta Fresia*, by de Indianen *Palibothra*, en by de Grieken *Prasia* genoemt. Deze *Adelus*, door den Tyran *Agramone*, van zyne kroon berooft, vluchtte met zyne drie zoonen *Friso*, *Saxo*, en *Bruno* naar *Athenen*; daar hoorde *Friso* eenen tydt lang de lessen van den Philosooph *Plato*, begaf zich vervolgens in dienst van den Macedonischen Koningk *Philippus*; na *Philippus* doodt by zynen zoon *Alexander den Grooten*, en eindelyk in 't gewest, dat hy den Naam van *Frisoos-landt* (*Frieslandt*) gaf, daar hy als Prins over regeerde: zie een breder bericht hier van onder FRISO. Na de doodt van *Friso*, volgde hem zyn zoon *Adelus*, of *Adel*, als tweede Prins van *Vrieslandt*, in ordre des getals. Hy wordt geroemt, als een Vorst van zeer goede zeden, en eenen zachten aardt; heeft de Wetten door *Friso* gemaakt, ten nutte der Onderdanen, voor goedt gekeurt, bevestigt, noch andere dienstige daar bygevoegt, en alle t'zamen in schrift tot een *Corpus* of lichaam doen vervatten. Dit schynt niet wel over een gebragt te konnen worden met den overouden en voortreffelyken Latynschen Geschichtschryver * *Cornelius Tacitus*, die weinige jaren na des *Heeren Christus geboorte*, en veel meer dan 200. jaren na dezen *Adel*, geschreven hebbende, zelf noch in zynen tydt de *Duitschers*, waar onder hy ook de *Vriesen* betrekt, van alle kennis der letteren uitsluit, ten ware men zeggen wilde, dat *Friso* de Schryfkonst alreedts in *Indiën* bekomen, immers te *Athenen* geleert, en zynen zoon *Adelus*, nevens anderen van zyn hof, medegedeelt hadde: welke kennis, als maar aan weinigen gemeen gemaakt, ten tyde van *C. Tacitus*, door de gestadige onrusten en oorlogen der Vriesen, weêr verloren kon zyn geweest. Deze Natie, door langdurige krygsbedryven en omzwervingen door de wereldt, eerze zich in Vrieslandt nederzette, heel verwildert geworden, vervreemt van goede tucht, en ganschuitspoorig, heeft *Adel* tot een bezadigder levensregel gebragt, en dus voortgezet dat zyn Vader *Friso* aangevangen had; *echter niet door pligten van Godtsdienst*, maar door 't instellen van goede burgerlyke wetten, strekkende tot eenen beteren omgangk, goedt verstandt onder den anderen, en intoominge van allerley ongeregeltheden, en misdryven; of, zoo't anderen opgeeven, maakte hy Ordonnantien tot vermeerdering en aanwas der broeder- en burgerlyke gemeenzaamheit; ten dien einde veel vryheit toestaande, als verlof aan elk, om met malkanderen te speelen, zingen, vergasten, en, naar der Duitschen wyze (met welke zy in verbondt stonden) door drinken, of andere vermaakelykheden, vriendtschap onder den anderen aan te queeken: makende daar by te gelyk een wet, dat een der gasten, daar 't lot op viel, most opzicht hebben op de maat en manier van het drinken, om alle wanorder en ongebondenheit voor te komen, die 't overdadig zuipen kan veroorzaken; en met een, dat het oogmerk ter verlustiginge, niet in onlust en verderf quame te eindigen. Zulke Opzichters noemden de Vriezen in hunne taal *Siverds* (als of men zeide *Sedeweerds*.) By d'oude Grieken, die ook diergelyke gewoonte hadden, droeg dees Opzienders den naam van *Koning der gasten*. By de Sicilianen dien van *Mnamon*. Prins *Adel* zocht met de Duitschers in een nauwer verbondt van vriendtschap te geraaken; en vermits de Swaben toen, onder deze natiën, zeer magtig waren, nam hy *Suobina*, dochter des Swabischen konings, ten huwelyk. Eenige stellen voor *Swaben*, *Sweven*, of *Suevi*, en maaken'er Zeelanders van: By deze *Suobina* won hy zynen nazaat *Ubbo*. *Adel* was, zoo by de nabuuren als onderdanen, zulker wyze bemint, dat de geenen, die in 't stuk van wel regeeren, of in andere treffelyke hoedanigheden en deugden uitstaken boven anderen, naar dezen *Adel* (in d'oude spraake *Athal* of *Athel*) in vergelykinge met hem *Athelings*, of *Athalings*, nu in onze taal *Adelyken*, *Edelen*, *Edellingen*, *Adellingen*, wierden genoemt: zie 't woordt ADEL in HOLLANDT. In 't vyf-en-twintigste jaar van zyn Prinsdom, zou deze *Adelus* een heir naar 't Noorden der Brittannische Eilanden gezonden hebben, daar hy zyns broeders zoon *Schottus* 't bevel over gaf; die met de zynen, naar hem de *Schottischen* of *Schotters* genaamt, dat landt innam; dat ook naar hem en zyn volk den naam van *Schotters-landt* of *Schotten-landt* (nu *Schotlandt*) zou bekomen hebben. Het is wel gelooflyk dat de inwoonders van dit en andere Brittannische Eilanden hunnen oorsprong uit eene vermenginge van daar aangekomene Duitschers hebben; maar daarom evenwel behoeft men niet, voor zekere waarheit, al het voorverhaalde aan te neemen, en dat het de zuivere, oprechte, of oorsprongkelyke naamreden van *Schotlandt* zou zyn: onaangezien *Suffrid* een boek heeft uitgegeeven van den togt der Vriezen in *Schotlandt*. Onder de regeeringe van dezen Vorst steltmen vast, dat de *Deenen* in *Vrieslandt* zyn gevallen; desgelyks in een goedt deel van *Duitschlandt*, geweldige plonderingen en verwoestingen pleegende. In dezen *Adels* tydt moeten de Vriezen langer, als hedendaags, geleeft hebben, of hy een uitstek boven anderen zyn geweest: want *Bernhardus Furmerius* schryft hem eene regeeringe van 94. jaren toe. Zyn doodt zou na 't begin der wereldt 3797. anders 151 jaaren voor des Heeren Christus komste in 't vleesch, voorgevallen zyn: zyn zoon en nazaat in 't Prinsdom was de gemelde *Ubbo*.

*Suffr. Petri de Orig Frisiæ. Neander de antiq. Germ. p. 91. C. Schotan. beschr. van Friesl. p. 1. 2. P. Winsem. Kron. van Friesl. * Tac. de morib. Germ.*

Balth. Neand. de Ant. Germ. p. 87. Winsem. f. 12. Frid. jun. de conviv. Winsem. ibid.

Idem Neund. ibid Winsem. P. Diacrer. Longob. l. 1. c. 21 Scotan. Frisiæ. f. 40.

Thom. Flint Hist. Angl. p. 92. Winsem. Frisiæ. f. 12. Scotan. f. 49.

ADEWERT, ook gespeldt AEDWERT en EDWERT, is eene zeer ryke Abdye der Cisterienschen Orden, in 't Westerquartier der *Groninger Ommelanden*, geweest; en een der 34. Conventen in die Provintie: zy wierd

word van anderen ook *Aduwert* genoemt. Een dorp in 't zelve quartier der Ommelanden, voert noch heden dien naam: zie op ADUWERT.

ADGILLUS de I. (by zommigen ADGILDUS) word gezegt de vyfde Koning over *Vrieslandt* geweeſt te zyn; doch de I. der Vrieſche Koningen die den Chriſtelyken Godtsſtienſt omhelſt heeft. Hy was een zoon van Koning *Beroald*, of, zoo andere ſpellen, *Bertoald*. Hy quam aan 't ryk in 't jaar van Chriſtus 630. of, volgens zommigen, 631. Vermits hy noch jong was toen zyn vader, door Koningk *Clotarius* van *Vrankryk*, in eenen veldtſlag het leven verloor, voegde die Franſche Vorſt hem vier Voogden toe. De Franſche koningklyke Hiſtoriſchryver *Mezerai* ſtelt twee jaaren vroeger. Toen nu *Clotarius*, in eenen hevigen ſtrydt, *Beroald* verſlagen hadt, en de meeſte Vrieſche manſchap omgebragt was, vermits hy niet een eenigen mansperſoon in 't leven liet, die de hoogte van zyn zwaerdt in lengte overtrof (zie op BEROALD) zoo matigde *Clotarius* zich 't recht aan, van Koningen over de Vriezen te ſtellen: gelyk hy ook ADGILLUS, in zyn vaders plaats, tot Koning aanſtelde, en te gelyk, wegens zyne onmondigheit, Voogden of momboirs beſchikte; daarenboven 't Koningkryk aan zich cynsbaar maakte: zulker wyze, dat de *Vriezen* hem jaarlyks zes hondert oſſen, of, volgens anderen, oſſenhuiden, moſten opbrengen: hier ſtaat aan te merken, dat de oude Franſche Geſchichtſchryvers, gelyk onder de niewe *Mezeray* doet, de Vriezen dikwyls onder de *Saxen* tellen, en noemen: *Melis Stoke* getuigt het zelf al in zynen tydt, en in zyne *Rymkronyk*;

De Neder-Saſſen heeten nu Vrieſen.

't Is derhalven niet vreemt de Koningen der Vriezen onder den naam van Saxen, of Saſſen, en zoo over en weder, voor te ſtellen. *Adgillus* tot meer jaaren gekomen, en merkende hoe veele vernielingen *Vrieslandt*, door overvloeijingen der zee, geleden had, leerde zyne *Vrieſche* onderdaanen de aarde aan het ſtrandt der zee te verhoogen, en kleine ronde heuvels op te werpen, die men nu *Tjerſen* noemt, om by hooge vloeden daar op hunnen toevlucht te konnen neemen, ter reddinge hunner perſoonen, beeſten, en goederen. Middelerwyle dat *Vrankryk*, na Konings *Clotarius* doodt, door inwendige beroerten en ſcheuringen, in eenen zeer ſlechten ſtaat ſtont, regeerde *Adgillus* vreedzaam in *Vrieslandt*: hy had toegelaten dat eenige Chriſten-leeraars, uit *Engelandt* overgezonden, het Evangelie in *Vrieslandt* mogten prediken; en ook zelf het Chriſtendom aangenomen: overleedt in 't jaar 679. of 680. en wierd te *Stavoren* begraven. Hem volgde in 't ryk der Vriezen *Radbod de I*; van zommigen een zoon van *Adgillus*, van anderen ganſch buiten 't geſlacht van *Adgillus* geſtelt; en dat hy afkomſtig zou zyn geweeſt van eenen *Diderik*, die ontrent het jaar 300. over een gedeelte van *Vrieslandt* zich tot Koning opgeworpen hebbende, geregeert, en zynen ſtoel te *Medenblik* beveſtigt had: zie op ADELBOLD *in Winkelen*, en op DIDERIK gezegt Koning van *Weſtvrieslandt*. Biſſchop *Wilfried* van *Jork* in *Engelandt*, een geleerdt, en godtvruchtig man, van Koning *Ekfried* uit zynen ſtoel verdreven, en door felle tegenwinden in *Vrieslandt* aangeworpen, wierd aldaar van *Adgillus* zeer vriendelyk ontfangen, by welke gelegentheit *Wilfried* hem bewoog den Chriſtelyken Godtsdienſt aan te neemen, en ook andere *Vriezen* het Evangelie te mogen verkondigen.

ADGILLUS de II; van zommigen genoemt ALGID, en ALDEGILDUS de VII. Koning van Vrieslandt, quam na zyn vaders *Radbods* doodt aan 't ryk, in 't jaar 710. Deze *Radbod de I.* had in Vrieslandt het zaadt der Chriſtelyke leere, onder zynen voorganger *Adgillus* den I. geſtrooit, en al tot wasdom opgeſchoten, weêr uitgerooit, en 't Heidendom herſtelt; zoodanig, dat zelfs onder de Vriezen geen overblyfzel des Chriſtendoms meer bemerkt wierdt: zie op *Radbod den I.* Zyn zoon *Adgillus de II.* nevens zyn baſtertbroeder *Hornus*, of *Horno*, hadden de Chriſtelyke Religie wel weêr aangenomen, doch de onderdanen bleven heidenſch en hartnekkig. Eenige Schryvers ſtellen d'oorzaak in *Adgillus* onachtzaamheit en traagheit, of in zyne vreesachtigheit, voor d'onverzettelykheit der Vriezen. Biſſchop *Willebrord* van Utrecht porde *Karel Martel* aan, om deze Heidenen te beoorlogen; die, zyne aankomſt verneemende; ten hoon en ter verachtinge van hunnen Koning *Adgillus*, tot Veldtoverſte den heidenſchen *Popto*, (van anderen *Retbod* genaamt, zoon van *Gerlach*, die Krygsgeneraal geweeſt was van den meergemelden Koning *Radbod*) verkoren: zeggende, dat *Karel Martel* niet zoo zeer d'invoeringe der Chriſtelyke Religie, als wel de heerſchappy over hen, en de vernietiging hunner privilegien en vryheden zocht. Maar, in 't gevecht tegens hem, wierden zy deerlyk geſlagen, ook eindelyk gedwongen hunne Afgodiſche boſſchen en tempelen uit te rooijen, der Chriſtenen Godtsdienſt weêr aan te neemen, indien niet met hart en ziel, ten minſten in uiterlyken ſchyn, en zich onder Vrankryk te buigen: doch zulker wyze, en

Winſem. Chr. v. Vriesl. f. 53.
Schotan. f. 54.
O. Holl. Chron. f. 35.
Idem Winſem. ibid f. 54.
Mezeray Chr. van Vrankr. 1. Deel f. 95.
Melis Stoke Rymkr. in princ.
B. Neander de antiq. Germ. p. 78.
Winſem. ibid.
F. Winſ. Chron. van Vriesl. f. 65.
O. Holl. Chron. f. 35.
Schotan. f. 59.
Winſem. f. 65.
Mezeray in Thierry.

met zoodanigen bepaalden magt, dat over Vrieslandt noch als Koningen hebben geregeert deze *Adgillus de II.* *Godebald*, en de *Jonge Radbod:* anderen evenwel willen, datze alleenlyk Stadthouders des Konings van Vrankryk waren, en het bewindt in den naam der Franſche Koningen voerden. Maar ten bewyze van het tegendeel, brengen de Vriezen de munt by, die *Adgillus de II.* heeft doen ſlaan, in 't jaar 733. met dit omſchrift: ADGILLUS SECUNDUS FRISIORUM REX: genoegzaam toonende, dat de Vrieſche Koningen d'oppermagtigheit des Koningklyken gebiedts, door *Karel Martel*, niet hadden verloren. Dit ſchynt echter zoo vaſt niet te gaan, als zommigen wel meenen; vermits de Franſche koningklyke Hiſtoryſchryver *Mezeray* deze zwaare neêrlaage der Vriezen op 't jaar 734. ſtelt, en dat de munt van *Adgillus* een jaar vroeger, in 't jaar 733. geſlagen is. Hy (*Mezeray*) ſpreekt aldus van Karel Martels zege. „ Met „ eene gelyke gezwindtheit verwon hy de Vriezen, dood„ de hunnen Hertog *Popon*, (*Popo*) die op *Radbod* gevolgt „ was, in eenen grooten ſlag; bragt vervolgens Ooſtergo „ en Weſtergo onder 't jok, ſmeet alle hunne Tempelen, „ heilige Boſſchen, en Afgoden ter neêr, en bedekte hun „ geheele landt met aſch en bloet. Men ſchryft dezen *Adgillus* eene zeer loffelyke regeeringe over zyne onderdaanen toe; en dat hy in 't jaar 739. (*Chriſtiaan Schotanus* zegt 737.) zou overleden zyn; twee zoonen, *Gundebald* en *Radbod*, nalatende, waar van op hunne naamen breeder; daar by noch twee dochters, *Conovella* (*Conavella*) en *Sandacilla*; d' eerſt genoemde wierdt ten huwelyk gegeeven aan *Adelbricus*, eenen Ridder van zeer Edelen ſtamme in Vrieslandt: zie ADELBRICUS ADELEN. De Schryver der Oude Hollandtſche Chronyke verhaalt, dat *Adgillus de II.* van hem, *Algid* genaamt, *Gundebald* en *Radbod* naliet; dat *Gundebald* Koningk van *Vrieslandt* wierdt, en met den dapperen *Roelandt*, voor 't Chriſten geloove ſtrydende, verſlagen bleef in *Roncevalle*, in 't jaar 770. en dat van dien tydt af *Vrankryk* het Koningkryk van *Vrieslandt* behieldt: *Radbod*, tweede zoon van *Algid*, of *Adgillus*, was Heer van *Neder-Vrieslandt*, nu *Egmont*, doch niet zoo magtig als zyne Voorouders waren geweeſt: vermits de Koningen van Vrankryk Vrieslandt onder zich hadden gebragt. Of deze *Adgillus de II.* Stichter, of alleen Herſtichter van *Alkmaar* geweeſt zy; zie op ALKMAAR. Ondertuſſchen ſtaat hier eene dwaling in veele Chronykſchryvers aan te merken; datze maar eenen Koningk over geheel *Vrieslandt*, in oude tyden, ſtellen; waar tegen de zeer oude *Fredegardus Scholaſticus* getuigt, dat in 't jaar 717. de Koningen van Vrieslandt (in 't meervoudt) gezamentlyk *Pipyn* de handt boden, om de oproerige Saxen te bedwingen, die hunne beloften, drie jaaren te vooren aan *Carolomannus* gedaan, verbroken hadden. Vermits veele Schryvers daar geen acht op hebben gegeeven, zyn 'er ook in de Geſchiedeniſſen niet weinige verwarringen ontſtaan; waar uit nauwkeurige Lezers zelfs zich niet ten vollen konnen ontwarren.

Idem Schotan. & Winſ.
Idem Mezeray I D. p. 160.
Idem Mezeray ibid.
O. Holl. Chron. f. 39.
Zie Schotan. in zyne Chron. van Vriesl. f. 59. van hem ſprekende Neand. de antiq. Germ. p. 102.

ADOLPH VAN GELDER, eenige zoon van *Arnald*, of *Arnoud*, Hertog van Gelder, uit den ſtam van *Egmont*, quam in 't jaar 1438. ter wereldt. Hy ſtelde zich wrevelig aan tegen zynen vader, zoo uit zyn' eigen boozen aart, als ophitzing van zyne moeder, en eenige misnoegde Gelderſche ſteden; inzonderheit die van *Niewmeegen*, daar Hertog *Arnoud* eene vyandtſchap tegens opgevat, en hun het Stapelrecht der Rhynſche wynen ontnomen hadt; ook het zelve Stapelrecht, vermits hy zeer om geldt was verlegen, ter oorzake van zynen oorlog met den Grave van den Berg, aan de ſtadt *Dordrecht* verkocht; daar noch by quam, dat hy eene niewe ſchatting zogt in te voeren. *Adolph van Gelder*, tegen zynen vader opgeſtaan, onthielt zich binnen *Venloo*. Hertog *Arnoud*, om dit quaadt den verderen loop af te ſnyden, belegerde hem in de ſtadt; doch, op goede gedane beloften van beterſchap, nam hem weêr in genade aan. Korts daar op barſtte *Adolph* op niews uit in eene veel zwaarder en gevaarlyker weêrſpannigheit, heillooze verongelykingen, en ſnoode tergingen. *Arnoud* zond twee zyner Hovelingen, *Wernard* en *Arend Prangen*, naar *Arnhem*, om daar iets voor hem te verrichten. Deze uit de ſtadt de *Graaf* gaande, namen hunnen weg door 't gebiedt van *Kleef*, om 't weêrſpannige *Niewmeegen* te myden. Evenwel vielenze in handen van *Adolph:* want onaangezien zy, onraadt verneemende, in de kerk van 't Dorp *Zeellem* vlooden, en de deur achter zich toegrendelden, liet *Adolph* echter die oploopen, en hen beide, ſchoonze aan den Altaar ſtonden, daar van afrukken, naar *Niewmeegen* ſleepen, en den volgenden dag, ten ſpyt van zynen vader *Arnoud*, het hooft afſlaan; zyns Vaders brief, ten voordeele der gevangenen aan hem *Adolph* geſchreven, liet hy ongeopent. *Werner Teſſchenmacher* zegt wel, dat deze onluſten tuſſchen vader en zoon ontſtaan zyn, omdat *Arnoud* de broeders van *Prangen*, die by *Adolph* in blakende gunſt ſtonden, en eenen dootſlag te *Niel* hadden begaan, ter doodt hadt gebragt: doch de Heer *Arend* van *Slichtenhorſt* verwyt hem, dat hy op een verkeert padt wan-

Teſſchenmacher in ann. Clev. Oldenz. de Urb. Germ. p. 187. J. Haſſ. Hiſt. Gelr. p. 219. Nic. Koperi faſcic. Hiſt. num. 12 Pontan. Gelder. geſch. 2 Deel f. 253. Theſſchenm. in ann. Clev.

wandelt, en zich wel verzekert houdt, dat hy (*Teſſchenmacher*) hier meer zegt, dan hy ooit bewyzen kan. *Adolphs* moeder *Catharina*, gemalin van Hertog *Arnoud*, vondt de bedryven haares zoons goedt, en ſterkte hem in zyne boosdaden tegens haaren man, en zynen vader, maar te gelyk zynen vyandt. De ſtadt Niewmeegen, daar *Adolph* zich onthieldt, ondersteunde hem, rokkende ook *Arnhem* en *Zutphen* tegens *Arnoud* op. Zoo grof maakte het de gemelde *Catharina*, niet alleen door haren zoon *Adolph* tot alle weêrſpannigheit aan te zetten, maar ook met haaren man op allerlei wyze ſchendig te hoonen, dat hy haar eindelyk van zich ſtiet; doch echter, op 't ſmeeken haarer vrienden, haar onbedachtelyk weêr tot zyn ongeluk en ſchade, aannam: want zy, wegens haare verſtootinge noch meer verbittert, ſpande voorts t' eenemaal met de Niewmeegers, en haaren zoon *Adolph* aan. De andere Gelderſche ſteden bragten zy ook tot hun ſnood opzet, *Roermond* alleen uitgezondert, dat zich getrouw aan *Arnoud* hield. Onder den valſchen ſchyn dat *Adolph* zich met zynen vader wou verzoenen, kreeg hy zynen Vader zeer trouwloos, door eenige *Niewmeegſche* verraders, wanneer hy 's nachts op zyn bedde lag, in handen; terwyl dees zeer wel te vreden was over de niewe vereeniging met zynen Zoon en Gemalinne, zonder eenig vermoeden van eenen zoo godtloozen toeleg. In 't felſte van de vorſt, in den winter van 't jaar 1465. deed *Adolph* zynen vader *Arnoud*, nauwelyks half gekleedt, met zyne ſlaapmuts op 't hooft, over 't ys naar de Maas voeren, en voorts naar 't Kaſteel te *Buuren*, daar hy in gevangkeniſſe, onder de bewaringe zyner bitterſte vyanden, om hem alle leet en verdriet aan te doen, wierdt gehouden. Dus nam *Adolph* onwettig den titel van *Hertog van Gelder* aan; en byna zeven jaren lang hield hy zynen vader *Arnoud* in eene elendige hechtenis. De Hertog van *Kleef*, Oom van *Adolph*, nam de party op van den gevangen *Arnoud*, en kondigde zynen Neef, met alle die hem aanhingen, den oorlog aan. Met afbranden en doodtſlaan viel hy in 't Landt van *Niewmeegen*; *Adolph* deede even 't zelfde in 't Landt van *Kleef*: ook ontzagen zich *Adolphs* volk niet den Landen, Klooſteren, en Kooplieden van *Brabant* ſchade, en verderf toe te voegen: doch op ſcherpe waarſchouwingen van *Philips*, Hertog van *Burgundiën*, week *Adolph* benedenwaarts af, en viel met een gedeelte zyns heirs, aan 't eindt van de Betuwe, onverwacht in de Heerlykheit van *Culemburg*, vermits Heer *Gerard* van *Culemburg* zich voor die van *Kleef* had verklaart. Hy vernielde daar, door vuur en zwaerdt, alles. Doch de *Cuilenburgers* deeden eenen moedigen uitval; ſloegen veele der Gelderſchen doodt, en dreven de anderen op de vlucht. *Adolph* quam met zyne nu verzwakte magt te *Thiel*, hebbende eerſt een gedeelte van zyn volk naar *Hollandt* gezonden, om 't ſlot en ſteedtjen van *Iſelſtein*, het erfgoedt van zynen Oom van 's vaders wegen, den *Heere van Egmondt*, te verwoeſten. De plondering was zeer barbariſch, hoewel de overrompeling zonder veel tegenweer geſchiedde. De veſting wierd byna ganſch over hoop geſmeten: noch Klooſters, noch Godtshuizen bleven verſchoont: maar toen deze verwoeſters, na de verrichtinge van zulk eene ſchoone daadt, zich naar Gornichem, in 't landt van Arkel, begaven, wierden zy ten deele, door laſt van *Philips* van *Burgundiën*, by den kop gevat, en, die 't niet ontliepen, 't hooft afgeſlagen: dit geſchiedde in 't jaar 1466. zie op YSSELSTEYN. In 't volgende jaar wierd eene wapenſchorſſinge gemaakt tuſſchen *Adolph* van *Gelder*, en den Vorſt van *Kleef*, zynen Oom van 's moeders zyde, voor den tydt van eenige maanden: onder meer andere voorwaarden ook op deze: „dat *Adolph* zynen vader „ *Arnoud* zou loslaaten, *Buuren*, *Lobech*, of eenig ander „ Kaſteel hem inruimen, rykelyk onderhoudt verſchaffen, „ vryheit geeven om te mogen jaagen, viſſchen, gaan en „ ſtaan, waar hy begeerde, doch onder de hoede van eene „ genoegzaame Wacht, opdat, door zyne volkome Vry„ heit, het landt niet weder in roeren mogt raaken. Dit verdrag wierdt dus, door bemiddeling van vier Keurvorſtelyke Gezanten, uitgewerkt. Het onderhoudt van Hertog *Arnoud*, was op 5000 goutguldens jaarlyks bepaalt. Maar *Adolph* hield geen woordt; in tegendeel zynen vader gevangen; en viel andermaal op die van *Kleef*, met de wapenen in de vuiſt. Na veele verwoeſtingen, quam het op niews tuſſchen hen beiden tot vrede in 't jaar 1468. doch vermits *Adolph* al weêr geene der voorwaarden voldeede, hervatte de *Klevenaar* den Oorlog, en voegde *Gelderlandt* veel rampen toe, gelyk ook *Adolph* niet minder deed aan het landt van *Kleef*. Het quam tuſſchen beide partyen tot eenen Veldtſlag; voor 't aangaan deed *Adolph* met geboge knien, in de tegenwoordigheit zyner Baronnen, en Ridderen, nevens meer anderen, 't volgende gebedt. *Heer Jeſus! die met eenen wenk alles beſtiert; U, ô hartekenner! is niets verborgen, en ook niet met wat voor een harte ik mynen vader gevangen hebbe gezet, en gevangkelyk houde, niet uit haat noch eerzucht, maar ten beſte der arme gemeente, die hy grootelyks beleedigde; ware het anders, ik zou uwe geſtrenge handt niet konnen ontgaan: Stry dan voor uwen kneeht, opdat uw volk niet verloren ga. Geef dat ik mynen Oom, den* Hertog van Kleeve, *moge overwinnen, die, by myn vaders tydt, onze landen zoo veel heeft ontrokken. Indien mynen wenſch vervult worde, zoo doe ik U, ô levendige en waaracbtige Godt, eene geloſte, dat ik mynen vader zal loslaaten. Ondertuſſchen weete ik, dat myn bedryf niet anders dan gerechtvaerdigt kan worden.* De lezer oordeele uit het voorheen verhaalde, en 't geen noch volgen zal, of deze woorden uit een godtvruchtig, of uit een ongodiſtiſch harte voortquamen; vermits een groot deel zyns volks in bekommeringe voor de nederlaag ſtont, en vreesde dat Godt in dezen ſlag *Adolphs* zeer ſnooden handel tegen zynen vader wel mogt ſtraffen; deshalven heeft hy vermoedelyk, door zulk eene betuiginge in een openbaar gebedt, van eenen Misprieſter uitgeſproken, getracht hun deze gedachten te beneemen, en moedt in te boezemen. 't Gevecht is voorgevallen in 't voornoemde jaar 1668. tuſſchen *Wachtendonk* en *Stralen*, omtrent het *Klooſter in 't Sandt*, en *Adolph* behieldt de overwinning: Ten voorbeelde, dat in oorlogen en veldtſlagen aan de rechtvaerdige zaak, immers in onze oogen, niet altydt de zege volgt: dat ook Godt de Heer niet altydt zoo terſtondt ſtraft, zelfs de zulken, die hem als beſpotten en tergen. Zoo weinig als *Adolph* paſte op zyn woordt aan de menſchen gedaan, zoo weinig voldeedt hy ook zyne plegtige belofte aan Godt: want niet alleen ontſloeg hy zynen vader *Arnoud* niet; maar liet hem noch daarenboven in ſtank en drek leggen. Toen hy, omtrent een jaar daar na, van *Paus Paulus den II.* zwaarlyk gedreigt wierdt, wegens zynen boozen handel tegens dien, daar hy, naaſt Godt, het leven van had ontfangen, riep hy de Staten van *Gelderlandt* by een, en verzocht, doch met een bedrieglyk harte, dat hy zynen vader mogt uit de boeijen, zyn gemoedt van de pynbank, en zynen naam van ſchande verloſſen, door den gedachten zynen vader uit de gevangkeniſſe te ontſlaan. Die van *Niewmeegen* bulderden daar dapper tegen aan, en lieten hooren: zy hadden hun leven en hunne goederen nu al dikmaals voor hem *Adolph* gewaagt, tot tegenſtandt van zynen vader *Arnoud*, die, na zyne ontſlaginge, by de eerſte gelegentheit, hen alle t' zamen, den eenen voor, den anderen na, zou zoeken uit te rooijen, om dus zynen moedt aan hen te koelen. Toen nu *Adolph* daar tegen inbragt, dat men hem niet naar zyn eigen hooft zou laten regeeren, maar wel vaſt intoomen door voorwaarden en wetten, ook hem alle begeerte ter wrake doen afzweeren, als mede alle invoeringe van niewigheden, enz. wierpen de *Niewmeegers* dit uit: „Indien „ gy doch t'eenemaal gezint zyt uwen vader los te laaten, „ zullen wy'er niet tegen worſtelen, maar alleenlyk bid„ den, dat wy onder uwe heerſchappye, en in uwe tegen„ woordigheit, onze halzen onder het zwaerdt des Beuls „ mogen leggen, om dus met eenen enkelen doodt vry „ te gaan, daar wy anders onder uwen vader *Arnoud* „ hondert ſmertelyke dooden te verwachten hebben. Men meent dat *Adolph* wel wiſt, hoe hy met de *Niewmeegers* ſtont, en dit alles zoo tuſſchen hen opgeſtelt was, om zich eenigzins te ontlaſten van den ſmaadt, door zoo eene ſchandelyke daadt op zynen hals gehaalt. Immers, Hertog *Arnoud* moſt gevangen blyven, en dit was naar *Adolphs* zin: maar toen d'ontzagchelyke Vorſt, Hertog *Karel van Burgundiën*, de *Strydtbare*, of *Stoute* gebynaamt, Heer der meeſte Nederlanden, hem door eenen Heraut te Heſdin in Artois voor zich deede dagvaarden, en, met allen ernſt, zyns vaders loslating begeerde; verſcheen *Adolph* aldaar, en bemerkte wel haaſt, dat, indien hy weigerde, hy zelf wel gevangen konde worden, als in de magt van den Burgundier zynde: daarom gaf hy een briefjen van zich, met eige handt aan den Caſtelein van Buuren geſchreven, hem beveelende om Hertog *Arnoud* terſtondt in vryheit te ſtellen; dat ook gedaan wierdt. Zommigen verhaalen dit een weinig anders, en omſtandiger; wegens de zonderlinge aanmerkelykheden, zullen wy den inhoudt op 't kortſte voordraagen. *Adolph van Gelder* hadt zich op niews met den *Biſſchop van Keulen*, de Heeren van *Brederode*, en den *Koning van Vrankryk* verbonden, tegen Hertog *Karel van Burgundiën*, den *Hertog van Kleef*, en Biſſchop *David van Burgundiën*, Biſſchop van Utrecht. De *Klevenaar*, ſchriftelyk daar van bericht, zondt den brief aan Hertog *Karel van Burgundiën* (te gelyk ook Hertog van *Lotharingen*, *Brabandt*, *Lunenburg*, *Limburg*, Grave van *Burgundiën*, *Vlaanderen*, *Henegouw*, *Artois*, *Hollandt*, *Zeelandt*, *Namen*, Heer van *Vrieslandt*, *Salins*, en *Mechelen*) die daarenboven, aangezet door *Paus Paulus den IV.* en, na dezes doodt, door *Paus Sixtus den IV.* *Adolph* van *Gelder* voor zich te *Gent*, door *Jan* van *Kleef* en *Jan* van den *Berge*, ontboodt: daar na, vermits hy niet verſcheen, te *Hesdin* in *Artois* deed roepen. Gekomen, verzocht *Karel* hem zynen vader *Adolph* los te willen laaten, met belofte, in 't bywezen van alle de daar zynde Heeren; indien hy zulks deede, ten gevalle van hem *Karel*, en de tegenwoordige voornaame Perſoonen, dat hy daar tegen hem *Adolph* weêr zou believen in alles, dat hy billyk zou mogen begeeren. Deze gaf tot antwoordt; hy was met eenen hoogen eedt aan

A. Slicht. in Pont. 2 Deel f. 253.

Idem Pontan. ibid. f. 257. O. Holl. Kron. f. 474 Ph. Cominai Hiſt. l. 9.

Idem Pontan. f. 257. 258. O. Holl. Chron. f. 478. Boxh. Ton van Holl. p. 389.

Idem Pontan. ibid f. 259. Vlieger de Com. Holl. in Philipp. Burg.

Teſſchenm. in ann. Cliv. Pontan. Geld. geſchied. 2 Deel f. 261. Slicht. ibid. in not. d. f. 261. Haſſels Hiſt. Gelr. p. 225. Vlieger. ibid. ſupra.

Vlieger. ibid. Pontan. Geld. geſchied. 2 Deel f. 263. G. Haſſ. Hiſt. Gelr. p. 227.

O. Holl. Chron. f. 293. Vlieger. de Com. Holl. in Carolo de Burgund. Pontan. 2 Deel f. 263.

aan zyne *Gelderſche* ſtanden, zoo ſteden als ridderſchap, verbonden, in deze zake niet zonder hunne toeſtemminge te doen. Hertog *Karel* vraagde daar op met eenen half lachenden mondt; of hy zich dan tot eenen ſlave zyner eige onderdanen gemaakt hadde? liet niet af te bidden, en zeide: Indien 't maar alleen daar aan haperde, dan wou hy den ſteen wel haaſt van 't graf wentelen. De andere Heeren vielen hem desgelyks aan met veele ſmeekingen; derhalven dorſt *Adolph* niet langer weigeren, vreezende grooter ernſt, en gaf van zich het gedachte briefjen, aan den Caſtelein van Buren; waar in hem wierd bevolen, Hertog *Adolph van Gelder* aanſtondts uit zyne gevangkenis te ontſlaan, en te ſtellen in handen van *Hendrik* van *Parwis*, en *Philips van Waſſenaar*, die den ouden Vorſt *Arnoud*, uit het kaſteel van *Buren*, naar *Thiel*, en voort naar *'s Hertogenboſch* voerden, daar hy van geeſtelyke en wereldtlyke Heeren, met uitſtekende eere en blydſchap, wierd ontfangen. Van daar begaf hy zich naar *Hesdin* in *Artois*, by Hertog *Karel van Burgundiën*, van wien hy, gelyk ook van de daar tegenwoordige Heeren, zeer vriendelyk wierd verwelkomt: maar zyn ſnoode zoon *Adolph* wendde het aangezicht van hem af, en vervloekte den *Burgundiër* in zyn harte, omdat hy hem als gedwongen hadt zynen vader *Arnoud* in vryheit te ſtellen. Ook zonden de Gelderſche ſteden brieven van klagten over Hertog *Arnoud*, ten voordeele van *Adolph*, aan Hertog *Karel van Burgundiën*; voor wien, en voor zynen Raadt, beide, vader en zoon, zich op 't beſt zochten te verantwoorden. *Adolph* mengde onder de verdediging van zyn bedryf zoo veele ſmaadtwoorden, en hoonredenen tegen zynen vader, datze onverdraaglyk waren; wierp hem laſterlyke verwytingen in 't aangezicht; dreef den ſpot met eenige zyner hem aangeboorne lyfsgebreken, en droeg zich als zynen allerergſten vyandt: *Arnoud* verweerde zich tegens hem, daagde ook, onaangezien zynen ouderdom en zyne zwakheit, dezen zynen eer- en plichtvergeten zoon tot een twee-gevecht. De vermaarde en zeer geroemde Geſchichtſchryver *Comminæus* getuigt, dit met eigen ooren en oogen gehoort en gezien te hebben. Hertog *Karel* zocht vrede tuſſchen vader en zoon te maken, ja hy boodt *Adolph* het Gouverneurſchap van het *Burgundiſch Hertogdom* aan, boven 't bezit van *Gelderlandt*, de ſtadt *Grave* uitgezondert, met 6000 guldens jaarlyks voor zynen vader tot onderhoudt; die ook den Hertoglyken titel, gedurende zyn leven, zou behouden; doch te vergeefs. De gemelde *Ph. Cominæus* bragt, uit des Burgundiërs laſt, dezen voorſlag aan *Adolph*; maar kreeg tot antwoordt; *Liever wou hy zynen vader met het hooft nederwaarts, en zich zelfs daar na, in eenen put werpen, dan zulk een verdrag aangaan: Arnoud was* 44. *jaren lang Hertog geweeſt, het wierd derhalven tydt dat hy* (*Adolph*) *ook regeerde: Echter wou hy hem noch wel* 3000 *gls. jaarlyks laten toekomen, doch onder uitdrukkelyk beding, dat hy nooit voet in Gelderlandt zou zetten.* Korts daar na zocht *Adolph* in vermomde klederen van daar te ontſnappen, en uit des *Burgundiërs* handen te geraaken; was ook alreeds tot by *Namen* gekomen: doch vermits *Karel* allerwegen ordre had gezonden om op hem te paſſen, werdt hy, als hy over de *Maaze* wilde vaaren, om naar *Gelderlandt* voort te trekken, door eenen Prieſter gekent; dierwyze wierdt hy ontdekt, en naar *Kortryk* gevoert, daar hy, zoo lang Hertog *Karel* van Burgundiën leefde, in hechtenis bleef. Dus overquam hem zelf, dat hy zynen Vader met de uiterſte vyandelyke bitterheit hadde toegebragt: alhoewel de *Burgundiër* hem in zyne gevangkeniſſe veel zachter handelde, als Hertog *Arnoud* van deezen zynen zoone wedervaren was: Dit geſchiedde in 't jaar 1470. Hoe nu *Arnoud* de hartnekkige Gelderſche ſteden weêr door gewelt aan zich bragt; hoe hy, ten deele wegens geldtgebrek, en ook om zich te wreeken van zynen wederſpannigen *Abſalom*, 't Hertogdom *Gelderlandt* verkocht (anderen willen verpandde) aan Hertog *Karel* van *Burgundiën*, onder voorwaarde, dat hy *Arnoud*, zoo lang hy leefde, den tytel en het bewindt zou behouden; zie op ARNOUD, Hertog van Gelder. Toen nu Hertog *Karel* in den ſlag van *Nancy* geſneuvelt was, verkoren de Staten van Gelderlandt (na *Arnouds* doodt, door dwang onder den niewen Heer den *Burgundiër* geraakt) terſtondt *Adolph* tot hunnen Hertog: en de *Gentenaars* tegen Prinſes *Maria*, eenige Erfdochter van Hertog *Karel*, oproerig geworden, verloſten hem uit zyne gevangkenis te *Kortryk*: zie nu dat volgt.

ADOLPH, *Hertog van Gelder*, eerſte en laatſte van dien Naam. In het bovenſtaande hebben wy van hem gehandelt als eenen wreveligen, en weêrſpannigen zoon, die zynen vader Hertog *Arnald* (*Arnoud*) uit de regeeringe had verſtooten; geworpen in eene elendige gevangkeniſſe, (eenen diepen duiſteren kelder, zegt *Philippus de Comines*, een Schryver die van alles nauwe en zekere kenniſſe hadt) en ganſch qualyk met hem gehandelt. Hy zette zich onwettig in zyns Vaders ſtoel, totdat hy zelf, door Hertog *Karel* van *Burgundiën* gevangen wierdt gezet; die wel, na des Hertog *Arnouds* doodt, zich meeſter van *Gelderlandt* maakte: doch, voor *Nancy* geſneuvelt, wierdt *Adolph*, door de *Gentenaars*, die oproerig waren tegen vrouwe *Maria*, eenige Erfdochter van *Karel*, uit zyne hechtenis verloſt, en, als reeds gezegt is, van de Staten van *Gelderlandt* tot *Hertog* aangenomen, en dus, voor zoo verre, wettige *Hertog van Gelderlandt*. Hy in vryheit, en tot deze hoogheit geraakt, hadt de ſtourheit van Prinſes *Maria* de *Ryke* (zoo wegens de veelheit haarer Hertogdommen, Graafſchappen, Heerlykheden, en ſchatten van haaren vader nagelaten, genoemt) ten huwelyk te verzoeken, daar de *Gentenaars* haar ook toe dwingen wilden: zie op MARIA, eenige Erfdochter van *Karel den Stouten*. Hertog *Adolph* tradt haar ten dienſte in den Oorlog tegen de *Françoiſen*: doch haaſt daar na verloor hy, in eene ſchermutſelinge voor *Doornik*, zyn leven. Hy was nu weduwenaar, en daarom trachtte hy met de gemelde *Maria* te hertrouwen, die deshalven, wetende der *Gentenaren* voornemen, niet droevig was over zyne doodt. Dus verhuisde hy uit deze wereldt, in het negen-en-dertigſte jaar zyns ouderdoms. Hy hadt godtlooſlyk tegen zynen vader *Arnoud* gehandelt: en Hertog *Karel* handelde onbillyk met hem, voor zoo veel men hem aanmerkt, als van de *Gelderſche* Staten, na zyns vaders overlyden, tot *Hertog* aangenomen. Hy was een zoon van des *Burgundiërs* Moeije, en daar by, door huwelyk, zyn zwager; vermits zy beide twee zuſters ter Gemalinnen hadden. *Adolph*, als een Ryksvorſt, was *Karels* oordeel en vierſchaar niet onderworpen. 't Betaamde *Karel* niet zynen bloetverwant, beneffens zyne kinderen, van hun Vaderlyk, en Grootvaderlyk erfdeel te berooven, door het zelve onder de handt, van Hertog *Arnoud*, zonder bewilliging van de Staten van *Gelderlandt*, te koopen: dus oordeelt 'er *Jacobus Marchantius* van: Maar ondertuſſchen ziet men de handt en wraak des Heeren blykelyk over hem in dit geheele werk. *Adolph* was in 't jaar 1438 geboren; begon zich tegen zynen vader *Arnoud* te kanten in 't jaar 1459; zette hem in 't jaar 1464. of, volgens anderen, 1465 gevangen; liet hem door dwang van Hertog *Karel van Burgundiën*, in 't jaar 1470. anderen 1471. los; en geraakte in 't jaar 1477. als gezegt is, voor *Doornik* om 't leven. Zyne gemalin was *Catharina*, dochter van *Karel de Bourbon*, voor hem overleden: had by haar eenen eenigen zoon, *Karel van Gelder*, gezegt van *Egmont*, zynen nazaat in zoo zwaare oorlogen: (zie op CAREL van EGMONT) en eene dochter *Philippa*, Echtgenoot geworden van *Rene*, of *Renatus*, Hertog van *Lottharingen*, die Hertog *Karel* van Burgundiën den doodelyken ſlag voor *Nancy* toebragt. *Adolph* van Gelderlandt had tot een zinnebeeldt, of zinſpreuk, eenen Arent op een Aardtkloot, met dit byſchrift, *Ik trachte naar hooger*. By zyns vaders leven gebruikte hy de Hertoglyke magt; maar mogt den Hertoglyken titel niet voeren: toen hy, na zyns vaders doodt, den titel mogt draagen, kon hy de magt niet oefenen, vermits hy in hechtenis zat; en, door de *Gentenaars* daar uit verloſt, leefde hy niet langer dan een half jaar daar na. Eerſt was hy Hertog zonder naam; daar na Hertog zonder landt. Vermetelyk vocht hy, met eenige weinigen, tegens eenen grooten hoop Franſchen, die uit *Doornik* waren gevallen, en bleef in dat gevecht doodt. De uitgevallenen voerden 't lyk binnen *Doornik*, en 't wierdt in de groote, of St. Maria kerk aldaar begraaven. Toen, in den aanvangk der Nederlandtſche oorlogen tegen den Koningk van Spanjen, het onſtuimig krygsvolk, en 't onbandig grauw, in de genoemde ſtadt, tegen de kerken, klooſters, beelden, en altaren ſtormden, wierdt ook het graf van *Adolph* opgebroken: zyn lichaam, ſchoon 't meer dan 80. jaaren daar in gelegen hadt, vondtmen noch ganſch ongeſchonden en gaaf, buiten twyfel door de kracht van den balſem. Het lyk wierd leelyk mishandelt, onder een geroep, dat hy niet waerdig was in de aarde te ruſten, die zoo ſchendig tegens den geenen, door wien hy op d' aarde gekomen was, had gewoedt en te werk gegaan. *Jakob de III.* Koning van Schotlandt, had wel zeer beweeglyk aan die van *Niewmeegen*, uit Edenburg, geſchreven, nopende de verloſſinge van hunnen Erfheere, en zyn (*Jakobs*) Grootvader, den doorluchtigen Hertog *Arnoud* van *Gelder*; noemende te gelyk *Adolphs* daadt onmenſchelyk, waardig om, volgens de beſchreve wetten en gedurige gewoonten, ten minſten met ontvinge geſtraft te worden; beſluitende met bede, van zulk eene godtloosheit in hun gebiedt niet langer te gedoogen, veel min te handthaven en voor te ſtaan: maar de ganſch verbitterde en hartnekkige *Niewmeegers* wilden nergens naar luiſteren.

ADOLPH, *Hertog van den* BERGH. Na de doodt van Hertog *Reinald* van *Gelder*, den vyfden, overleden 1423. zonder kinderen na te laten, hebben de Staten van *Gelderlandt* tot hunnen niewen Hertog verkoren *Arnauld*, uit den ſtam van *Egmont*, achterneef van den gemelden *Reinald*, uit zyne zuſter *Johanna*; dit was even dien *Arnauld*, of *Arnoud*, die, van zynen boozen zoon, *Adolf van Gelder*, zoo barbariſch gehandelt wierdt, gelyk boven op ADOLF *van Gelder*, en beneden op ARNOUD *Hertog van Gelder*, te zien is. Hertog *Adolf* van den Bergh wiſt by Keizer *Sigiſmund*, (daar toe door 's Keizers gierigheit, en eenige Gelderſchen,

Teſſchenm. in Ann. Cliv. Pontan. 2 Deel f. 263. Haſſelt Hiſt. Gelr. p. 230. Ph. Cominæus.

Adr. Barland in Hiſt. Com. Holl. & idem ſupra citati

Ph. Comin. Hiſt. 4 b. p. (mihi) 198. in 't jaar 1665. gedrukt.

Oude Holl. Chron. J. Pont. Barland &c. ubi ſupra.

Comin. 5 boek p. 307.

Ph. Comin. 4 boek.

Pont. Geld. geſch. 2 Deel f. 307. Comin. 5 boek p. 308. Idem ibid.

in ſuis Comm. Fland.

Pont. Geld. Hiſt. 2 d. f 274.

Idem Pontan. ibid f. 274. O. Holl. Chron. f. 443. 445. 448. 502. 512.

T. Flyns Hiſt. Anal. p. 317.

Pont. Geld. geſchied. 2 Deel f. 209.

meer tot hem, dan tot *Arnoud* genegen) te weege te brengen, dat zyne Majesteit hem anno 1425. met de Hertogdommen van *Gelder* en *Gulik* beleende; verwittigende alle en yder der Burgemeesteren, Schepenen, en Raden, burgeren, en de ganssche Gemeenten der steden *Roermond*, *Goch*, *Venlo*, *Arnhem*, *Straelen*, *Niewmeegen*, *Grave*, *Bommel*, *Tiel*, *Wachtendonk*, *Harderwyk*, *Elburgh*, *Zutphen*, *Doetechem*, *Doesburg*, *Groenlo* (nu *Grol*) en andere plaatzen des Vorstendoms *Gelre*, en 't Graafschap *Zutphen*:

Brief van Keizer Sigismund, te vinden in Pontani Geld. geschied.

„ Hoe hy, na 't onvruchtbaar afsterven van zynen Oom, „ Vorst *Reynald*, deszelfs landen (aan hem en 't Roomsche Ryk toegevallen zynde, en nu open staande) „ had vergunt en overgedraagen aan zynen Oom, *Adolph* „ (van den Berge;) derhalven zyn ernstig bevel was, dat „ ze den gemelden *Adolph*, zonder middel of tegenzeggen, zouden aanneemen, voor hunnen wettigen Heer „ huldigen, en erkennen; zonder yets te passen op den „ Edelen man *Arnoud* van *Egmondt*, die, met zyne Medehelpers, de voorschreven landen, tegen alle ryksgebruik, „ hadde aangevaerdt; noch hem voor Hertog of Graaf „ erkennen, of zoo noemen, op straffe zyner Keizerlyke „ ongenade; en ten dien einde hen ontslaande van den eedt, „ door welken zy zich tot *Arnouds* gehoorzaamheit mogten „ verplicht hebben. Alhoewel hy (*Sigismund*) in 't voorgaande jaar, 's weeks na S. Marien Hemelvaartsdag, hadde kond gedaan: „ Dat, vermits de Hertogdommen van „ *Gelder* en *Gulik*, nevens 't Graafschap *Zutphen*, na de „ kinderlooze doodt van Hertog *Reynald*, aan hem en „ 't Roomsche ryk waren toegevallen; Hy overzulks „ zyne neven, *Arnoud* en *Willem*, maar inzonderheit „ *Arnoud*, als den oudsten op straat, voor den voornaamsten erfgenaam, en rechten Heer der voorschreven landen hield, en hem ook, als Leenman van het Ryk toekende de gemelde Landen, Graafschappen en Heerlykheden, Ridders, Knechten, Staten, en Vestingen, met „ de onderhorige Tollen, Schattingen, Ingezetenen, „ Velden, Wateren, en Waterloopen: maar, indien „ *Arnoud* zonder wettige kinderen overleedt, zoo zouden „ de genoemde landen overgaan aan zynen broeder *Willem*, „ als hier van, en zyns broeders naasten en rechten erfgenaam. Verzoekende eindelyk, dat Hertog *Arnoud*, „ of (indien hy niet meer in 't leven was) *Willem*, zoo „ haast hy (*Sigismund*) weêr in Duitschlandt quam (alzoo „ hy zich toenmaals te *Offen* in *Hongaryen* bevondt) de gemelde Landtschappen van hem, onder 't overlangen van „ 't vaandel, naar oudt gebruik, als mede van den Roomschen „ Koning, zou komen ontfangen; voorbehoudens zyne „ en des Roomschen Konings gerechtigheit. Ondertusschen is 't by zommigen twyfelachtig, of dezen brief, nopende de beleeninge van *Arnoud*, wel ten vollen bevestigt, en afgezonden; dan of hy maar alleen een ontwerp geweest is. *Adolph* vanden *Berg* oorlogde wel tegen Hertog *Arnoud*, die, schoon een en andermaal van den Keizer in den ryksban gedaan, echter het nest inhieldt, zoo veel Gelderlandt en Zutphen betrof: maar Gulik trok *Adolph* naar zich. Groote onheilen veroorzaakte hy de Geldersche en Zutphensche landen: maar stak zich, door dezen oorlog, in zwaare schulden; een groot geldt opneemende, daar hy zyne landen voor verpandde. Meer schade zou hy anderen en zich zelven gedaan hebben, indien hem de Doodt niet in 't jaar 1434. of, volgens anderen 1437. hadde weggerukt. Hy storf te Keulen: en, vermits hy kinderloos de wereldt verliet, erfde zyn broeders zoon *Gerard* zyne landen. Deze *Adolph* vanden *Berg* was van eenen onstuimigen, en onbeschaamden aart: Weinig paste hy op zyn woordt, en plechtig gedane beloften; wanneer hy, by de verbreekinge, voordeel zag te doen. Hy was tot het Vorstendom Gulik wel gerechtigt, maar geenzins tot het Hertogdom Gelder. 't Geen voorts van hem gezegt zou konnen worden, gaan wy voorby; om niet buiten de paalen der Vereenigde Nederlanden te gaan: zie op ARNOUD *van Gelder*.

Andere brief van K. Sigismund, van anno 1424. van een' ganisch anderen inhoudt.

Pont. 2 Deel f. 211. 212.

J. Veld. fascic. temp. f. 321. Id in Pontan. f. 217. 222. 223. 225. 231.

ADOLPH *van* NASSAU, was Stadthouder van Aartshertog *Maximiliaan* van Oostenryk, (door huwelyk van *Maria*, eenige Erfdochter van *Karel* den Strydbaren, Hertog van Burgundiën, Lottharingen, Brabandt, Luxemburg, Limburg; Grave van Burgundiën, Vlaanderen, Henegouw, Artois, Hollandt, Zeelandt, en Namen; Heer van Vrieslandt, Salins, Mechelen, enz. naderhant Roomsch Keizer) die ook Heer geworden was over *Gelderlandt* en *Zutphen*, omtrent het jaar 1489; had groote moeijelykheden met die van *Wageningen*, die noch van dezen *Adolph*, noch ook van *Maximiliaan* (na de doodt zyner gemalinne *Maria*, Voogdt over hun beider onmondigen zoon *Philips*, Heer over de Nederlandtsche Provintiën, naderhandt, door huwelyk, Koning van Spanjen) eenig werk maakten: vermits zy eene zeer groote genegentheit toedroegen hunnen eigen Heer *Karel van Egmont*, zoon van Hertog *Adolph van Gelder*, die zynen Vader, *Arnoud van Gelder*, zoo tyrannisch gehandelt had; waarom ook deze laatste 't Hertogdom *Gelderlandt*, en 't Graafschap *Zutphen* aan den gemelden *Karel* van *Burgundien*, Vader van *Maria*, verkocht hadde, om zich dezer wyze, aan zynen godtloozen ABSALOM, te wreeken. Meest geheel *Gelderlandt*, en *Zutphen* had tot *Karel* van *Egmont* de zelfde liefde; gelyk hy dan ook, na veel omzwervens, uitgestane verongelykingen, en langdurige ballingschap, eindelyk, onderstennt van eenige Fransche benden, in Gelderlandt met een zonderling groot gejuich ontfangen wierdt; vindende weinig tegenstandt, dan alleenlyk voor *Buren*, *Leerdam*, *Goch*, en *Wachtendonk*. Die van *Arnhem* lieten dezen *Adolph* van Nassau weeten (als *Maximiliaans* Stadthouder over Gelderlandt) datze den eedt aan hunnen Erfheere *Karel* hadden afgelegt, gelyk voor heenen aan zynen vader *Adolf*. Den eedt aan *Maximiliaan* gedaan, was hen door dwang afgeperst, en derhalven van geener waarde. Dus kon *Adolph* van Nassau weinig nut van zyn Gouverneurschap trekken, en hadt slechte gelegentheit, om *Maximiliaan* groote diensten te doen: zie een breeder bericht van deze zaaken op CAREL *van Egmont*.

Pont. Geld. geschied. 2 Deel f. 292. 293.

Idem ibid & f. 294. 301.

ADOLPH *van* NASSAU, broeder van Grave *Lodewyk* van Nassau, zeer vermaardt in den aanvangk der Nederlandtsche oorlogen tegen den *Koning van Spanjen*. Toen beide deze Graven, nevens Grave *Joos* van *Schouwenberg*, en anderen, een deel volk by een hadden, trokken ze in May 1598. naar *Vrieslandt*, om de stadt *Groningen* te veroveren. In hunne Vaendels stont *Recuperare aut mori*; dat is *Herwinnen of sterven*. *Ferdinandus de Toledo*, Hertog van *Alba*, zondt tegens hem een deel Spaansche en Italiaansche benden, onder den Oversten *Bracomonte*, den Grave van *Meegen*, en van *Arenberg*, &c. 't Quam tot eenen bloedigen slag, daar veele Spanjaarden, en Spaansche Hooftlieden in sneuvelden, zelf ook de Grave van *Arenberg*, van de zynen zeer hoog geacht en beklaagt. Dit geschiedde den 24 der voorsz. Bloeimaandt. 't Vyandtlyk overblyfzel vloodt in 't klooster *Heiliger-Lee*, dat terstont dapper bestormt, en kloekmoedig verovert wierdt: doch voor af hadt een kogel, van binnen geschoten, Grave *Adolph* van Nassau ter doodt getroffen. Anderen verhaalen dat hy, in den aanvangk van 't gevecht, te gelyk met den Grave van *Arenberg* om 't leven quam; zulker wyze, dat *Adolph* van *Arenbergs*, en *Arenberg* van *Adolphs* handt, gelyktydig het leven verloren. De Jesuit *Famianus Strada* zegt hem bericht te zyn van eenigen, die zelfs in den slag tegenwoordig waren geweest, dat *Arenberg*, zyn volk in wanordre gebragt ziende, en gewaar wordende, dat Grave *Adolph* van *Nassau* heldtdadig vocht, op hem aanviel; hy wierdt wel gewondt, doch gingk echter te kloekmoediger voort, en doorschoot *Adolph*, daar na, zynen degen trekkende, doorstak hy hem noch. *Adolph* ondertusschen niet stil staande, doorstak *Arenbergs* paerdt, en gaf hem ook zoo veel datze beide, dicht by malkander leggende, den geest gaven. Doch, vermits geene der Friesche Chronyken de zaak zoo verhaalen, wordt van veelen aan dit bericht van *Strada* getwyfelt. Ondertusschen is dit zeker dat de lyken, beide van *Adolph* en van *Arenberg*, in de kerke des kloosters te *Heiliger-Lee* begraven zyn. 't Verlies viel dies te smertelyker voor dezen Staat, en 't Gemeenebeste; omdat deze Heldt zoodanig in dapperheit, en deugden in zynen lentetydt bloeide, datmen (hadt hy in 't leven mogen blyven) eenen zeer heerlyken oogst van hem te verwachten gehadt hadde. Hy was, als reeds gezegt is, broeder van Grave *Lodewyk*, ook van *Willem* van Nassau, Prinse van Oranje; alle zoonen van Grave *Willem* van *Nassau*, by *Juliana*, dochter des Graafs van *Stolberg* in *Koningstein*. Deze Grave *Willem* had vyf zoonen, vier van hen hebben hun bloet vergoten, en hun leven verloren voor de Nederlandtsche Vryheit, en reddinge der Nederlanden uit de Spaansche geweldenarije, of 't woeden over zielen en lichamen: namentlyk, de gemelde Prins *Willem de I.* van Oranje, te *Delf* verraderlyk doorschoten van den Bourgonjon *Balthasar Gerards*, daar toe van Spanjen omgekocht: Grave *Lodewyk*, en Grave *Hendrik*, beide in 't gevecht op de Mokerheide gesneuvelt; daar by noch deze Grave *Adolph* van *Nassau*, by *Heiliger-Lee*, te gelyk met zynen vyandt, den *Grave* van *Arenberg*, gebleven.

Hasselt Hist. Gelr.

Eman. van Meter. Nederl. Hist. f. (mihi) 56. Winf. Chron. van Vriesl. f. 542. E. van Reyd. Schotan. &c. Fam. Strada de bello belg. p. 1 Hoofts Nederl. Hist. f. 178.

Schotanus Fr. Chr. f. 750.

ADOLPH *van* NASSAU de Jonge; zoon van Grave *Jan van Nassau*, *Catzenelleboge*, *Vianden*, *enz.* die tweede zoon was van Grave *Jan van Nassau Dillenburg*, gewonnen by zyne eerste gemalinne *Isabella*, *van Luchtenberg*; en deze Grave *Jan*, de tweede zoon van Grave *Willem* van *Nassau*, by Juliana van *Stolberg*; die vader was van den Grave *Adolph* van *Nassau*, van wien in de vorige post is gesproken: Deze *Adolph* de Jonge, uit den *Nassauschen* stam, in dienst van den Nederlandtschen Staat zynde, nam in 't jaar 1608. den last op zich, om de brandtschatting, of contributiegelden in *Luxemburger* landt, die zeer traag opgebragt wierden, te gaan inhaalen. Den 7. November trok hy uit *Niewmeegen* met 350. ruiters. In 't weêr te rugge keeren met eenen goeden buit, ontmoetten hem op den weg 60. vyandtlyke soldaaten uit *Rynberk*, die hy gevangen nam, doch, tot zyn ongeluk, weêr los liet, op 't woordt des Stadtvoogdts van *Meurs*. Deze weêr in hunne bezettinge te *Rynberk* gekomen, gaven

Nic. de Klerk toneel der Hertog. Graven, &c. f. 279.

Nassausche

Helden pronkt. neel, 1 Deel p. 383.

gaven den Gouverneur te kennen dat Grave *Adolph* van *Naſſau*, niet ſterker dan 150. of 160. te paerdt, zeer vermoeit en afgereden was; daarenboven, dat hy voorgenomen had te vernachten in de dorpen *Finen* en *Wanum*, beneden *Santen:* 't was alles waar, behalven het getal der ruiteren, dat uit 350. koppen beſtont. Op dit bericht, beſloot de Spaanſche Gouverneur by nacht hen te doen overvallen: zondt daar op *Stanley*, zoon van den Engelſchen Colonel *Stanley* (die voor dezen, ten tyde als *Leyceſter* Gouverneur generaal der Vereenigde Nederlanden was, de ſtadt *Deventer* verraderlyk aan de Spaanſchen hadde overgegeeven) met 768. mannen zyner bezettinge, zoo Engelſchen, als Spanjaarts, Walen, en Duitſchers, uit, daar zich veele Officiers, nevens eenige naar den buit vlammende Burgers hadden by gevoegt, om zynen aanſlag tot de daadt te brengen. Des avondts ten tien uuren trokkenze uit *Rynberk*, quamen in den nanacht ten 3. uuren aan 't genoemde dorp, vernamen'er geen ſchildtwacht (ook was'er geen geſtelt, wegens de vermoeitheit der paerden) en vielen'er op aan met een geweldig geſchreeuw, geſchiet, en geraas van trommelen. De Staatſche ruiters, zich verraſt vindende, reddeden zich door de vlucht, zoo zy beſt konden. Eenigen bleven gevangen, ook wierden'er 40. of 50. paerden genomen. Die in het ander dorp waren, door 't ſchieten opgewekt, moſten door bevel van Grave *Adolph* terſtont opzitten, om hunne makkers ter hulpe te komen. Van de gevluchte Staatſchen wierd hem bericht, dat de Spaanſchen niet meer dan 300. te voet ſterk waren: hy beſloot derhalven hen zelfs in 't dorp aan te grypen; doch derwaarts trekkende, zag hy datze in goede ordre op hem afquamen, begeerig om ook dezen Staatſchen hoop, daar de buit by was, te ſlaan; in meeninge van dien te overrompelen, gelyk ze den anderen gedaan hadden. Grave *Adolph* gaf bevel dat zyne ruiters met lange roers zouden afzitten, en, onder 't bevel van den Ritmeeſter *Cronenburgh*, los gaan op de vyanden, die ondertuſſchen zich op een ruim veldt begaven, dicht by 't gedachte Dorp, rontom met eene hage bezet, of, volgens anderen, aan d'eene zyde met eene hage voorzien, aan d'andere met eene ſloot, waar door men'er niet kon bykomen. Heevig ſchooten de Spaanſchen, doch met weinig vruchts voor hen. Grave *Adolph* zocht eenen doortogt, en vondt'er eindelyk een: doch zoo nauw, dat'er niet meer dan een paerdt te gelyk door kon. Toen hy nu zommige ruiters had gelaſt om door dezen weg de Spaanſchen te naderen, zocht en vondt hy eenen anderen, doch niet breeder dan den vorigen, echter drong hy d'allereerſte door, en zoo haaſt hy van 30. der zynen gevolgt wierd, beſtont hy daar mede op de vyanden los te gaan, zonder de anderen in te wachten. Zynen hoedt in de oogen gerukt hebbende, barſtte hy uit, *'t za! voort dan*; gaf zyn paerdt de ſpooren, en viel op de Spaanſchen in: zich gedurig naar de rechte handt draaijende, totdat hy achter hen quam, om hen den weg naar 't kerkhof af te ſnyden. Dus alleen vooruit, loſte hy zyn piſtool op den vyandt, wierp het toen weg, nam zyn degen in de ſlinke, zyn ander piſtool in de rechte handt, en reedt, na 't afſchieten, weêr naar zyne ruiters, hen vermanende, ook alzoo de Spaanſchen aan te grypen, gelyk ze hem hadden zien doen. Flux reedt hy andermaal voor uit, zag de vyanden aan de eene zyde niet al te wel geſloten, brak voor zyn perſoon alleen in de zelve, en geraakte ganſchelyk uit het gezicht der zynen, wegens den geweldigen damp, door 't gedurig ſchieten der vyanden. Dus bevondt hy zich in het midden der Spaanſchen, en deed hen zoo veel afbreuk als 't mogelyk was: maar wierd terſtont omringt, envan allen kanten met pieken en rappieren beſprongen, geſtooken, en gehouwen; waar door hy, ongewapent zynde (vermits zyn Pagie of Edelknaap door haaſt zyne ruſting in het quartier had gelaten) verſcheide, en daar onder doodlyke wonden kreeg. Dus zyne krachten verliezende, begon hy ter rechter zyde zyns paerdts over te hangen; toen kreeg hy noch eene houw over 't hooft, van het eene oor tot het ander, nevens een ſteek onder 't ſlinke ſchouderbladt. Alle deze wonden ontfing hy met een onvertzaagt harte, zonder een woordt te ſpreeken, of iets te laten blyken, dat voor eenen Heldt, en dapper gemoedt, onbetaamlyk mogt worden geacht. Ondertuſſchen wierden de Spaanſchen, van d'aankomende Staatſche ruiters, van achteren en vooren, met groot gewelt aangetaſt, zelfs met hunne eige ſpieſſen, die de Staatſche of *Adolphſche* hen uit de handen hadden gerukt; zoo datze, in groote wanorder, gedwongen wierden naar de gedachte ſloot te wyken. Grave *Adolf*, midden onder hen zynde, viel, vermits zyn paerdt ſtruikelde, in 't water, in welken val ook zyne rechte wange, tot de neus toe, zeer gequetſt wierdt: zeker ruiter *Walraven* genoemt, te vooren van de Spaanſchen gevangen, dit alles gezien hebbende, riep een Corporaal van den Ritmeeſter *Cronenburgh* toe, die aan de andere zyde van de ſloot was, dat hy hem ter hulpe zou komen; die terſtondt toeſchietende, Grave *Adolph* op zynen rugge vondt leggen, tot de kin toe onder 't water, met het hooft op den kant van de ſloot, met armen en beenen uitgeſtrekt, zyn paerdt, aan zyne ſlinke zyde doodt. Toen men hem uitgehaalt, en tien of twaalf ſchreeden voortgedragen hadt, begeerde hy datmen hem neêrleggen zou, alzoo de ſmert zyner hooftwonde zeer groot was: Corporaal *Dekker* ging onder eenen boom zitten, en lei Graaf *Adolph* met het hooft in zynen ſchoot; korts daar aan wierdt hy in een boerenhuys gebragt, en verbonden: Doch de flauwten namen zoodanig toe (inzonderheit omdat hy, in 't gevecht zeer verhit en zwaar gewondt zynde, in 't koude water van de ſloot had gelegen) dat hy, de natuurlyke warmte verdwynende, den geeſt gaf, onder 't dikmaal uitzuchten der woorden, O Godt! ook de omſtanders verzoekende, voor hem te bidden, zoo lang hy leefde. Zyne doodt was de doodt van eene groote menigte der vyanden: want zoo haaſt onder de Staatſche ruitery gehoort wierdt, dat *Adolph van Naſſau* geſtorven was, wierdenze heel droevig, en te gelyk zoo verwoedt, dat ze *gezamentlyk zwoeren hem te zullen wreeken, en ſchelm zou hy zyn, die iemant der Spaanſchen in 't leven liet, of quartier gaf.* Zy voldeeden hunnen eedt ſtreng genoeg: niet alleen verſloegenze alle hunne vyanden vechtenderhandt; maar ook, tegens wil en dank hunner Officieren en 't krygsgebruik, hen die zy te vooren gevangen hadden genomen. Niemant dan een Sergiant, en zes Duitſchers, die zeer zwaar gequetſt waren, wierden verſchoont. Van de zyde der Staten bleven alleen maar acht mannen, en omtrent 20. waren 'er gequetſt. De Spaanſche Gouverneur van Rynberk liet zyne dooden, over de 600 in getal, met pontons afhaalen; daar noch 56. gewondde, en 14. onbezeerde, die zich onder de verſlagenen neêrgelegt, en zich doodt geveinſt hadden, om 't leven te mogen behouden, onder gevonden wierden. Anderen verhaalen, dat van de ganſche vyandtlyke menigte, maar alleen twee gequetſten ontquamen. Grave *Adolph* was van zyn volk ongemeen zeer gelieft, gelyk ook van allen die hem kenden; zyn verlies niet minder beklagende, wegens zyne uitſtekende en weêrgadelooze dapperheit, geenerley gevaar ontziende, met een zonderling beleidt gepaart, als zyne veelerlei deugden die hy daarenboven bezat: waar door hy, by langer leven, grooten dienſt zou konnen gedaan hebben. Toen hy dus op 't bedde van eere ſtorf, was hy niet ouder dan 22. jaaren en 3. maanden. Het lyk wierdt naar *Niewmeegen* gevoert, en daar met eene heerlyke ſtaatſie begraaven.

Leven en bedryf der Prinſſen Willem en Maurits 2 Deel f. 317.

Idem ibid Ortens Nederl. geſchied, p. 464.

Naſſauſche helden pronkt. neel, 1 Deel p. 383.

Idem ibid. p. 384. Ortens p. 465. leven enz. der Prinſſen Will. en Maurits 3 Deel f. 319.

Em. v. Meteren f. 613. Leven, &c. als boven 2 Deel f 320. Naſſ. helden Prookt. 2 Deel p. 384. enz.

Idem ibid. &c.

ADOLPH, *Grave van Meurs, Nienaar, Alpen, &c.* van wegen de Staten Generaal der Vereenigde Nederlanden, Gouverneur van *Gelderlandt* en *Utrecht*. Toen in Maert, 1485. de ſtadt *Niewmeegen* (door liſt van den Overſten *Schenk*, in dien tydt op de Spaanſche zyde, en 't beſtel van eenigen die binnen deze ſtadt de handeling van 't geldt hadden, en zich van de rekeninge zochten te onttrekken) van den Vereenigden Staat zocht af te vallen, ten dien einde de Roomſch-Catholyken, van de voorgemelde quade Geldthandelaaren en onvroome Bewindthebberen, opgehitſt zynde; ſtont dit van een quaadt gevolg voor de Nederlandtſche Provinciën te zyn. Grave *Adolph*, als Gouverneur van Gelderlandt, de bewegingen der Roomſchgezinden verneemende, zocht wel meer bezettinge daar binnen te brengen, maar de Burgery wou zulks niet gedoogen: waar door die van de Roomſche Religie, ſtouter wordende, de zaak met *Schenk* zoodanig beſtierden, dat de ſtadt *Niewmeegen* in handen van *Parma* viel. In de andere Gelderſche ſteden ſtaken de Pausgezinden hier door de ooren op. *Doesburg* joeg de Staatſche bezetting uit, en nam'er Spaanſche in. De Roomſch-Catholyken binnen *Arnhem* zouden 't zelfde werk hebben verricht; doch Grave *Adolph* van Nienaar voorzag'er in, en verzeekerde zich van deeze ſtadt, door de poort te vermeeſteren, terwyle hy de burgery, door eenen valſchen alarm, aan eene andere poort hadt gelokt. In 't volgende jaar 1586. veroverde hy *Nuys* door verraſſing; maar korts daar na herwon *Parma* deze plaats. In den ſlag van *Amerongen*, tegen de Spaanſchen onder *Taxis*, was hy Overſte van 't Staten volk, doch leedt daar 1585. de neêrlaag. In 't jaar 1588. wierdt hy, op 't verzoek eeniger burgeren der ſtadt *Utrecht*, aldaar Gouverneur: veele van de Utrechtſchen, en de Magiſtraat der Stadt, en onder hen de Burgermeeſter *Prounink*, anders geheten van *Deventer*, waren in de *Leyceſterſe* factie (niet uit wrevel, maar uit eenvoudige welmeenendheit, immers de meeſten) misleidt door de veinzeryen, en zonderlingen grooten ſchyn van ongemeenen yver, voor den welſtandt van den Gereformeerden Godtsdienſt, en de Kerke; waren ook daarom yverzugtig tegen de Hollanders, die het daar omtrent, volgens hun gevoelen, zoo nauw met namen. Veele blauwe boekjens tegen die van Hollandt, van hen paſquillen genoemt, wierden in deze ſtadt gedrukt en verkocht. De Staten Generaal waren hier over zeer bekommert, vreezende dat de vyanden van den Staat daar voordeeel uit mogten trekken: deden om die reden Grave *Adolph*, nu den tytel voerende van Grave van *Nienaar*, *Lingen*, *Meurs*, Stadthouder van *Gelderlandt*, *Utrecht*, en *Overyſſel*, binnen *Utrecht* komen, om daar eene goede ge-

Em. v. Meteren f 237. Hooft Nederl. Hiſt. f. 989.

Idem ibidem Grotii Nederl. jaarb. f. 105.

Idem Meteren f. 294. Ortens Nederl.

Geſch. p. 112. 119.

legentheit, tot d'uitvoeringe van hun voornemen, te verwachten. Toen (in 't begin van October 1588) de Magiſtraat zou verandert worden, volgens onder gewoonte, hadden die van de ſtadt Gedeputeerden naar Engelandt gezonden; doch vermits *Robert Dudley*, Grave van *Leyceſter*, overleden was, bemoeide Koningin *Eliſabeth* zich niet verder met de wetverzetting: de Utrechtſche burgery was ganſch in alarm, het volk onder malkanderen verdeelt, en gereedt tot de wapenen. Grave *Adolph* van *Nienaar* nam zynen ſlag zoo wel waar, dat het eene deel der burgerije hem toeviel, en 't ander ſtilſtaande bleef; wierd dus meeſter van de ſtadt, en veranderde de Magiſtraat op den 6. October. De voorheen uitgewekene Ballingen quamen ook weder binnen; doch onder belofte en eedt, dat zich ter geener tydt zouden trachten te wreecken over hen, die aan hunne ballingſchap ſchuldt hadden. Burgermeeſter *Prounink* (anders *van Deventer*) door den ſchoonen ſchyn van grooten yver voor de Religie, van *Leyceſter* misleidt, anders zeer vroom, en die een ſtichtelyk boek over 't gebedt des Heeren heeft uitgegeeven, wierd, na eene gevangkeniſſe van 42. weken, nevens meer anderen, weêr los gelaten; als aan geene ſtrafbaare misdaaden ſchuldig bevonden. Korts daar na is Grave *Adolph* van *Meurs*, *Nienaar*, enz. door een ongelukkig toeval om 't leven gekomen. Den 5. October 1589. te *Arnhem* eenige niewe uitvindingen van vuurwerken bezichtigende, raakten de vonken van eene toorts in 't buskruidt, waar door hy doodelyk bezeert wierdt, en, den tweeden dag daar na, overleedt. Hy wordt geroemt een dapper, vroom, goedtaardig Heer, en van onberiſpelyke zeden te zyn geweeſt: ſtorf kinderloos, en liet aan zyne Gemalinne, die te vooren weduwe van den onthalsden *Grave van Hoorn* was geweeſt, de erffeniſſe zyner goederen.

Idem Meteren ibid.

H. de Groots jaarb. fol. 146.

ADOLPHUS VENATOR, of *Adolf de Jager*, Predikant te Alkmaar, aan de zyde der Remonſtranten; geoordeelt onzuiver in leer en leven: zie op VENATOR *Adolphus*.

Idem Meteren fol. 304.

ADRIAAN FLORISZOON, anders ADRIANUS FLORENTIUS, geboren te *Utrecht* den 28. Februarius des jaars 1459. wierd *Paus van Romen*, met den naam van *Adrianus den VI.* Zyn vader *Floris* wordt van zommigen gezegt een ſchoenlapper, van anderen een brouwers knecht; wederom van anderen een houtzager, een brouwer, een tapytwerker te zyn geweeſt. Dit laatſte ſtelt, nevens *Onufrius Panvinius*, ook de Antwerpſche Jeſuit, Pater *Cornelius Hazart:* doch alle t'zamen qualyk; want wy vinden alhier t' Utrecht, in oude verzeekerde beſcheiden, meer dan eenmaal, dat deeze *Floris*, vader van *Adrianus Florentius*, geweeſt is een Schuitemaker, van al eenige middelen, door eene zonderlinge groote zuinigheit van hem by een vergadert. Zeldtzaam is het dat eenige weinige Schryvers, tegens alle blykelyke waarheit (in 't vervolg aangetoont) Utrecht de eere, van *Adriaans* geboorteſtadt te zyn, willen onttrekken, en die eene andere plaats inruimen; dan eens *Amſterdam* in Hollandt; of dan wel *Ronſono* in *Italien*. Wy zullen den gemelden *P. Cornelius Hazart* hier laten ſpreeken. „Dat *Hadrianus* een „ Nederlander van natie was, geboren t' Utrecht, getuigen „ eenpaariglyk alle die van hem geſchreven hebben; alhoe„ wel de Schryver *Opmerus* (een Amſterdammer) wil heb„ ben dat hy te *Amſterdam* geboren zou zyn, en een zoon „ van *Guiljelmus Eggert*, een zeer treffelyk burger, die om „ 't geloof uit het landt ging; of dit zoo is, wil ik niet „ betwiſten; 't is zeker dat het niemant ooit in de ge„ dachten gevallen was anders te zeggen, dan dat *Ha„ drianus* een geboren *Hollander* was; tot aan den tydt, „ dat'er op 't jaar 1586. eenen zekeren Capucyn van Ita„ liën, met name *Matthias Bellintanus*, in zyne hiſtorie ons „ heeft willen wysmaken, dat *Hadrianus* een Italiaan was; „ geboren in 't Dorp *Ronſano*; dat zyn vader was *Jo„ hannes Bonus*, en dat hy in het dorp *Ludovicus* wierd „ genoemt: maar zoo als hy, noch een jongeling zynde, „ was gekomen naar Nederlandt, zynen naam hadde ver„ andert in *Hadrianus*. De voorzeide *Bellintanus* voegt'er „ noch meer by van zyne opvoedinge, wapenen, en Fami„ lie: daar op zegt *Henrikus Spondanus*, in zyne Kerkelyke „ Hiſtorie, dat dit altemaal is, of 't eenen droom ware „ van iemant die ſlaapt, ofte wel een godtvruchtig gepeins, „ van een opgetogen gemoedt, tot luiſter van zyn vader„ landt: Over de laatſte woorden maake de verſtandige lezer zyne aanmerkingen. *Adrianus* is geboren anno 1459. *Willem Eggerden*, geworden Heer van Purmerent, was alreeds geſtorven in 't jaar 1417. volgens zyn graffſchrift, in de S. Catharine-kerk t' Amſterdam. Hoe kon hy dan vader van *Adrianus* zyn? 't en ware men eenen anderen *Willem Eggert* op de baan bragte. De fabel van *Bellintanus* is geene naſpooring waerdig. *Floris* zondt zynen zoone *Adriaan* in zyne jeugt naar *Leuven* ter ſchoole. De gemelde P. *Cornelius Hazart* zegt, met meer andere Roomſch-Catholyke Schryvers, dat deze *Floris* was een godtvruchtig, degelyk, maar arm perſoon, die dezen zynen zoon, zeer genegen tot wetenſchappen, niet ter ſtudie kon houden, echter zoo veel verkreeg, dat hy in *'t Portſienſer Collegie*, of Leerlingsgenootſchap, om niet zou woonen, of op eene ſlechte beurs leeven. *Onufrius Panvinius* ſtelt, dat hy in een Collegie te *Leuven* geraakte, daar vroome behoeftige jongelingen, eenige jaaren lang, op gemeene koſten ſtudeeren. In onze Utrechtſche oude Gedenkſchriften vindtmen dat *Floris*, vader van *Adriaan*, met zyn ſchuitemaken (of hy zelf meeſter Schuitemaker, of ſchuitemakers knecht was, ſtaat niet klaarlyk uitgedrukt) wel eenige middelen had overgeſpaart, door groote zuinigheit, gelyk reedts boven gezegt is, doch niet groot genoeg om zynen zoon geheel op eigen koſten te laten ſtudeeren, en voor zich zelven wat over te houden, tegen den ouden, of gebrekkelyken dag; dat hy deshalven, door goede vrienden te Leuven, verworf, dat zynen zoon *Adriaan* in een Collegie aangenomen wierd. *P. C. Hazart* zegt, dat hy, uit armoede, gewoon was te ſtudeeren by de kaers, die yder nacht voor het beeldt van de H. Maagdt, dat noch op de brug by de Vismerkt ſtaat, ontſtoken wierd: doch, voegt'er by, dat dit is eene overleveringe, die te Leuven voor waarachtig wordt gehouden, ſchoon geen der Schryveren daar gewag van maakt. *Adrianus* nam zoodanig in geleertheit toe, dat hy *Decanus* van de Leuvenſche Hooftkerk wierd gemaakt; ook *Vice-Cancelier* van de Leuvenſche Univerſiteit, hebbende 't opzicht over alle de Collegien. Keizer *Maximiliaan de I.* verkoos hem tot Onderwyzer van zyns zoons *Philippus* oudſten zoone Prins *Karel*, naderhant Koning van Spanjen en Roomſch Keizer, noch maar zes jaren oudt, toen zyn vader *Philips* in Spanjen overleedt. Andere ſchryven deze verkiezinge, tot Leermeeſter van *Karel*, toe aan vrouwe *Margareta van Ooſtenryk*, Landtvoogdeſſe der Nederlandtſche Provintiën; en vermoedelyk heeft *Keizer Maximiliaan* deze keur op aanpryzinge van vrouwe *Margareta* gedaan. *Karel*, na zyns vaders doodt, *Koning van Spanjen* geworden, daar na ook *Roomſch Keizer*, van dien naam de V. ſtelde dezen *Adrianus Florentius* tot Gouverneur, of Stadthouder over de Spaanſche Monarchie; nadat *Ferdinandus Catholicus*, Grootvader van *Karel*, en *Koning van Spanjen*, hem al voorheen tot Biſſchop van *Tortoza* in *Cataloniën* bevordert hadt. *Paus Leo de X.* maakte hem, toen hy noch in *Spanjen* was, *Cardinaal* der Roomſche kerke, in 't jaar 1518. met den tytel van St. Johannes en St. Paulus. Door toedoen van Keizer *Carel den V.* in de oneenigheit der Cardinalen te Romen onder malkanderen, raakte hy, na de doodt van *Leo*, op den Pauſſelyken troon: zyne verkiezinge geſchiedde den 9. *Guicciardyn* zegt den 6. *P. C. Hazart* den 7. Januarius, 1522. terwyl *Adriaan* zich noch in Spanjen bevondt. Hy was te Romen aan niemant bekent, en hadt nooit in Italiën geweeſt. *Abraham Bzovius* zegt van hem: niemant hadt ooit minder naar het Pausdom getracht, ook niemant minder vrienden gehadt, dan deze *Adrianus*. In dertien dagen tyds liepen de poſten uit *Rome* door *Vrankryk* in *Spanjen*, om hem bekent te maaken, dat hy tot Paus verkoren was. Zy vonden hem te *Victoria*, eene ſtadt in *Biſcaijen*, komende van eenen zieken dien hy bezocht hadt; vielen voor zyne voeten neêr, groetten hem als *Paus*, en leverden hem de brieven zyner verkiezinge over; waar op hy, zonder eenige veranderinge van gelaat, zich dus liet hooren: Indien deze boodtſchap waarachtig is, hebbe ik groote reden om droevig te zyn. Zyn zonderlinge vriendt was Mr. *Floris Oem*, *van Wyngaarden*, der beiden Rechten Doctor, en Penſionaris der ſtadt *Dordrecht* in *Hollandt*; aan wien hy ook, zoo haaſt hem de tyding zyner verheffinge bekent gemaakt was, den volgenden brief zondt, met dit opſchrift: Aan den uitnemenden man Mr. *Floris Oem*, *van Wyngaarden*, Doctor in beider Rechten, *mynen byzonderen vriendt.*

Idem Hazart ibid.

Onuphr. Panvin. in Adr. VI.

Gedachte Aantekening. t' Utrecht.

Idem Hazart

Idem Onuphr.

Heer Doctor byzondere Vriendt.

Daar is niemant die meer verwondert en verbaaſt ſtaat, dat een arm menſch, byna yder onbekent, zoo verre van de handt zynde, door eenparige ſtemmen der Cardinalen tot Chriſtus ſtedehouderſchap is aangenomen. Maar 't is ligt voor Godt den armen ſchielyk te verheerlyken. Ik ſchep geen vermaak in die eere, en ik ſchrik voor zoo grooten laſt. Ik hadt liever, buiten Pauſſelyke, Cardinaalſche, en Biſſchoplyke waardigheit, in myne Prooſtdye t' Utrecht, Godt te dienen: maar ik durf den roependen Godt niet wederſtaan, verhoopende dat hy zelf myne onvolmaaktheit zal vervullen, en genoegzaame kracht verleenen, om dien laſt te draagen. Ik bidde, bidt Godt voor my, en doet ook door uwe Godtvruchtigen bidden, dat hy my onderwyze om zyne geboden wel uit te voeren; en my waerdig maake om zyne Kerks te bouwen: uit Victoria den 15 Februarius, 1522.

Matth. Balen beſchryvingvan Dordr. p. 813. Onuphr. Panvin. ibid. in Adr. VI. Alonzo d' Ulloa in 't leven van Carel den V. Guicc. beſchr. der Nederl. fol. 259. Beverw. Hiſt. van Dordr. p. 329.

Op de woorden *in myne Prooſtdy t' Utrecht*, ſtaat aan te merken, dat *Keizer Maximiliaan* hem in 't eerſt tot het Prooſtſchap hadt bevordert. Meer andere brieven van deezen *Adrianus Florentius*, aan den gemelden Mr. *Floris Oem van Wyngaarden*, terwyl hy noch Biſſchop en Cardinaal was, te *Barcelona* den 12. Auguſti 1519. en aan Mr. *Laurens du Blion*, Griffier, gedagtekent den 11. Auguſti 1519. ten voordeele van Mr. *Floris Oem van Wyngaarden &c.* kan men vinden in *Matthys van Balens Beſchryving van Dordrecht.*

Hazart ibid fol. 193.

Commelyns Amſt. f. 45 zie op I. GERT.

Joh. Calentag. de vit. Pontif. Ep. in Adr. VI. Onufr. in Adr. VI. Cornel. Hazart triumph der Paus. 3 d. fol. 193. Uit Utrechtſche Aantek. van 1409. 1512. 1518. 1523.

Tot

Tot nader ſtavinge zyner meeninge, over zyne verkiezinge tot het Pausſchap, zullen wy hier noch eenen brief inlaſſen, aan den Kancelier des Keizers, omtrent van gelyken inhoudt, als dien hy ſchreef aan zynen vriendt Mr. Floris Oem, of Oom, te Dordrecht, ſtraks gezien. Nadat hy daar in eerſt verhaalt, hoe hem de begroetingen en gelukwenſchingen van allen kanten der wereldt toequamen, voegt hy 'er by: *Ik worde byna alleen met droefheit aangetaſt; en och of 't my geoorloft ware dat zwaare pak, 't welk tevens zoo laſtig en zoo gevaarlyk is, buiten vreeze van Godt te mishagen, van myne ſchouderen te werpen, en liever een ampteloos, hoewel armelyk leven, in eenig hoeksken te leiden; en myne conſcientie alleen te bezorgen, in plaats van rekenſchap te moeten geeven voor de geheele wereldt!* Aan de vyf Kapittelen t' Utrecht ſchreef hy: *'t Is uw pligt vierige gebeden tot Godt uit te ſtorten, opdat hy, die ons uit de ſtof tot deze hoogſte waerdigheit op aarde heeft verheven, ons ook verwaerdige krachten en ſterkte des gemoedts en ook des lichaams mede te deelen, omdat ampt heilzaamlyk te bedienen.*

Gerard Brandts Hiſt. der Reform. 1. deel, pag. 81. 82. Ex epiſt. non edit.

Hy vermaande Eraſmus in zekeren brief, den 1. van Wintermaandt, 1522. geſchreven, dat hy de treffelyke gaven des verſtandts, van Gode ontfangen, ook tot Godts eere, gelyk hy tot dien tydt toe gedaan hadde, zou beſteeden. Door dit middel meende de Paus, kon hy, met Godts hulpe, een groot deel der verdoolden te recht brengen, en die noch niet gevallen waren ſtaande houden, die aan 't wankelen, en byna aan 't vallen waren, voor den val behouden. *Gy moet ook*, zeide hy, *aan de ſpreuke van den H. Jakobus gedenken: dat hy, die zynen broeder, van de waarheit afgedwaalt zynde, bekeert, en eenen zondaar van de dwalinge zynes wegs te recht brengt, dien van de doodt behoudt, en menigte van zonden bedekt. 't Is voorwaar niet te zeggen*, voegt hy'er by, *hoe aangenaam een dienſt gy ons zoudt doen, indien door uwen arbeidt te weege wierdt gebragt dat de geenen, die door deze ſnoodſte ketterye beſmet zyn, zich liever van zelfs bekeerden, als dat ze wachten zouden, totdat hen de tuchtroede der kerkelyke Canons, en Keizerlyke wetten ter nederſloeg. Nu, hoe zeer zulks met onzen aardt ſtrydt, is 't zelf, gelooven wy, van dien tydt af, toen wy t' zamen in de vermakelyke onledigheit der ſtudiën noch te Leuwen een ampteloos leven leidden, ten vollen bekent.* Maar zyne aangeboren goedertierenheit (gaat de Heer Brandt voort) wierdt door het vooroordeel, dat hy uit de Scholaſtyke Theologie (daar hy van kindtsbeen in was opgebragt) had ingezogen, ſomwylen verrukt tot eenige hevigheit tegens Luther, en d'andere Leeraars van zyn gevoelen, waar in hy te ver ging. Hy liet zich voorſtaan, dat deze luiden de Roomſche kerke voor waarachtig hielden, en uit wereldtſche inzichten zulk eene ſcheuringe hadden aangerecht. Hier quam 't van daan, dat hy de vergadering van den Ryksdag te Neurenburg, in Slagtmaandt te vooren gehouden, door den Biſſchop van Fabriane, *Franciſcus Cheregatus*, had geraden, na 't beproeven van zagte, tot harde middelen te koomen. Evenwel had hem 't vooroordeel, noch de partydigheit zoo zeer niet verblindt, of hy zag en erkende, dat 'er veele dingen ter Kerke waren ingekropen, en ingevoert, die Reformatie van nooden hadden. Hy zocht ook tot verbeeteringe te komen; maar hem quamen van allen kanten zooveele zwarigheden en verhinderingen te vooren, dat hy op zekeren tydt tegens twee van zyne vertrouwtſte vrienden, Willem van Enkevort en Dirk Hez, bekende; *Dat der Pauſen conditie elendig was, want hy zag dat hun de magt ontbrak om wel te doen, ook als zy 't meeſt wilden, en hunnen arbeidt en naarſtigheit daar toe aanleidden. Dewyl dan voor zyne reize naar Duitſchlandt, die hy in den zin had, van hem ganſch niet kon uitgewerkt worden, in eenige ſoorte van reformatie; zoo was'er niet anders te doen, als te vertrouwen op zyne beloften: die had hy vaſtelyk beſloten te volbrengen, al zoude hy zyne geheele tydelyke heerſchappy verliezen; ofte, ten exempel van een Apoſtoliſch leven, tot d' uitterſte armoede te rug keeren.* Ook belaſtte hy hun beiden wel ſtrengelyk, d'een was zyn Dataris, d' ander zyn Secretaris, datze middelerwyle in het toeſtaan van aflaaten, diſpenſatien, regreſſien en coadjutorien, ſpaarzaam en gematigt zouden zyn, tot datmen deze dingen door een vaſte wet tot eenen zekeren regel zou hebben gebragt. Hy liet ook ten zelven tyde, toen hy de Ryksvorſten op den Ryksdag tegens Luther, als d' oorzaak van al het quaadt, zocht op te maaken, met eenen, door den mondt van den Biſſchop van Fabriane, rondelyk bekennen; *Dat deze beroerte uit de zonden der menſchen, voornamelyk der Prieſteren en Prelaten, was voortgekomen; dat ook zelfs in den heiligen Stoel, eenige jaaren herwaarts, veele grouwelyke ſtukken waren begaan; dat'er veele misbruiken in 't geeſtelyk, en veele onbehoorlykheden, in 't uitgeven der kerkelyke geboden, waren geſchiedt; eindelyk alles was zoo verandert in erger, dat de ſmettelyke krankheit van 't hooft tot de leden, van de Pauſen tot de mindere Prelaten voortkruipende, zich wydt en zydt uitgoot, en dat 'er nauwlyks iemant gevonden wierdt, die reeht deed, en van deze quaale vry was. En naardien hy van zelf, en ook amptshalven, gehouden was zyn beſt te doen om dat quaadt te geneezen, zoo zoude hy allen vlyt naar zyn uiterſte vermogen aanwenden, ten einde dat vooral het Roomſche hof, daar mogelyk zoo veel quaadts van daan quam, gebeetert wierde. Hier toe wilde hy zoo veel te ſterker arbeiden, dewyl 't van allen zoo vierig wierdt begeert. 't Behoorde nochtans niemant vreemdt te dunken, dat de misbruiken niet op ſtaande voet wierden weg genomen. Want gelyk het quaadt veroudert en vermeenigvuldigt ware, zoo moſtmen in dat te geneezen niet gaan dan voet voor voet, beginnende van het gewigtigſte: opdat, terwyl men 't al tevens onderſtont te weeg te brengen, ook niet mogelyk alles door eene ontydige luſt om tot genezinge te koomen, in verwerringe wierde gebragt, of overhoop geworpen.* [Wy willen met den Heere *Brandt* noch een weinig hier op vervolgen wegens 't gewigt der ſtoffe, als den grondt van de Reformatie der kerke betreffende; naardien anders deze Levensbeſchryving, naar 't beſtek van dit werk, ruim breedt genoeg ware uitgeloopen.] Deze ronde bekentenisſe van den Paus, (vervolgt de Kerkelyke Hiſtoriſchryver) die den oorſprongk van 't quaadt zynen Kerkelyken toeſchreef, wierdt van hun zeer qualyk genomen: dees zoude hem, verſtonden zy, niet alleen in noch grooter haat en verachtinge brengen by 't volk, maar ook de Luterſchen te ſtouter en te moetwilliger maaken. Doch hun mishaagde inzonderheit dit, dat ze hier eene deure zagen open doen, door welke die zoo gehaatte verminderinge van hunne wereldtſche voordeelen noodzakelyk moſt ingevoert worden, ofte waar door men hen anders zoude overtuigen, dat hunne quaade zeden ongeneeslyk waren. Maar de Duitſchers, die 't hevigſt tegens 't Pausdom waren ingeſpannen, namen deze rondigheit zeer verkeerdelyk op; zeggende, dat dit een trek was, die de Pauzen wel gewoon waren, het quaadt te bekennen, verbeetering te belooven, zonder nochtans de wil te hebben om die uit te werken; en dit om d' eenvoudigen, met deze beguichelingen, in ſlaap te wiegen, tydt te winnen, en dien tot hun voordeel waar te neemen.... Wat belangt het zeggen van voet voor voet te gaan in 't ſtuk van de Reformatie, dat hebben zy, daar mede ſpottende, aardiglyk uitgelegt, zeggende: *Datmen in der waarheit toen wel langſaam en voet voor voet ging, als 'er tuſſchen yder voet of treê de wydte van eene geheele eeuwe tuſſchen beiden liep.* Dan luiden van deugdt en eere, die d' oprechtigheit van dezen Adriaan voor zyn Pausſchap, toen hy noch Biſſchop en Cardinaal was, ondervonden hadden, en zyn goedt voornemen, 't welk in alle zyne woorden en werken zich opentlyk vertoonde, bekent was, namen 't alles van hem ten goede; niet twyfelende of deze belydenis ware uit rondigheit en oprechtigheit geſchiedt, ook geloofden ze dat hy wel geneigt was om 't verloop te rechten, zelfs ook ſpoediger dan hy belooft hadde. Hy begeerde ook dat Eraſmus, dien hy met eenen wel vriendelyk, en met groote beloften, tot zich nodigde, hem op het ſpoedigſte en heimelykſte zynen raadt, om de Luterſche beroerten te ſtillen, zoude overſchryven. Eraſmus ontſchuldigde zich van de reis naar Rome, * op zyn' ouderdom en ziekelykheit; ook daar op, dat al zyn doen en laaten meer misduiding zou onderworpen zyn, indien hy zich derwaarts begaf, dan nu hy te Baſel bleef. Verders heeft hy den Paus tot drie maalen toe zyn bedunken, op 't wegneemen der kerkelyke zwarigheden, met brieven bekent gemaakt; daar 't by bleef, zonder dat hem Adriaan iets antwoorde, ofte zich aan zyne Hollandtſche rondigheit ſtiet.

Brandts Hiſt. der Reform. 1. deel. pag 84.

Hiſt Concil. Trident. ibid pag. 26.

P Servita ibid p. 26. 27.

Ibid p. 27.

Ibid pag. 27.

Edit. Gal: pag. 34.

*Eraſm. Epiſt. p. 1204. Ibid. p. 787. b,c,d,e, Ibid p. 1116. a.

* Dus verre met des Heeren Brandts woorden geſproken hebbende, tekenen wy alleen op zyne ſlotreden aan; dat, hoe oprecht Paus Adriaan ook uit zyne voorgaande handelingen werdt gekeurt, eer hy den Pauſſelyken troon beklom, hier op heel luttel ſtaat was te maaken; naardien wy weeten hoe zeer de menſchen door den zwaai van hoogheit, in hunne gedachten en gemoedtsneigingen, worden omgezet, blykbaar uit eindelooze leerbeelden van Koningen en Vorſten, die in de heilige en wereldtlyke Hiſtorie voorkomen; en, om eenen Paus hier voor alle anderen te doen gelden, uit den wydberoemden Paus *Sixtus den V.* wiens kort leven in 't Pausſchap immers zoo weinig, als de dag en de nacht, met zyn voorgaande ampteloos of min beampt leven, overeen quam: waar toe het geene hier op noch ſtraks volgt, en dat, als naar heiligſchenderye ſmaakende, wordt gewraakt, al vry wat ſchyns geeft. Ook moet men bekennen dat *Adriaan*, ſchoon hy *Eraſmus* vry en rondtborſtig ſchryvens met geen wederſchryvens doemde, zekerlyk daar in weinig heusheit, en Hollandtſche rondigheit liet blyken, dat hy, op drie brieven van *Eraſmus*, van dien inhoudt en dat gewigte, hem niet een woordt verwaerdigde te antwoorden; 't geen meer zynen weerzin en afkeer van eene ernſtige Hervorminge ſchynt te kennen te geeven, dan dat hy zich aan die brieven niet geſtooten hebbe. Waarſchynlyk heeft dieshalven onze naamruchtige Landtsman, op den Pauſſelyken ſtoel gezeten, het ingewortelt onkruidt en quaadt der Geeſtelyken, en zelfs zyner naaſte Voorzaaten (in des Heeren akker nu tot eenen boom, als Babels Ryksvorſt in zynen droom zag, opgeſchoten) wel gezien, maar met ſchroom, om de byle aan den wortel te

Vide Eraſmi Epiſt. p. 1203.

Hiſt. Concil. Trident. I. 21. 22. ex Ephemerida Epiſcopi Fabrianenſis.

Hiſt. Concil. Trid. ib. 1. 23. Sleid. Com IV. 50. b. 51. a. XI. 173. b.

te leggen; 't geen echter dat groot verval van die tyden, door de Reformatie onvermydelyk vorderde; want hier van ſlechts de wildſte loten, en weeligſte takken wat af te ſnoeijen, die zich, in 't vervolg van tydt, weder ruim zoo groot en breedt konden uitzetten, was ongenoegzaam ter beantwoordinge van den ſchyn dien hy maakte, om ter ernſtige hervorminge te willen koomen: doch laat ons verder zien wat van hem getuigt wordt.]

M. Balen beſchryving van Dordr. pag. 811. 812. en p. 813. De tyding van *Adrianus* verheffing tot het Pausdom, was die van *Leuven* zoo aangenaam, vermits een, die op hunne Academie had geſtudeert, en daar tot Doctor verklaart, den Pauſſelyken ſtoel had beklommen, dat daar over eene meer dan gemeene blydſchap wierdt getoont. In een opgehangen tapyt las men deze woorden, Utrecht (daar was hy, als gezegt is, geboren) *heeft geplant*; *Leuven* (daar had hy zyne ſtudiën voltrokken) *heeft nat gemaakt*; *de Keizer* (zyn groote bevorderaar) *heeft den wasdom gegeeven*: maar iemant, die zich echter wel verborgen wiſt te houden, hadt de ſtoutheit van'er by te ſchryven, *Zoo heeft dan Godt, tot dezen Paus, niet met allen gedaan.* De Pauſſelyke Hiſtoryſchryver *Onufrius Panvinius*, Vervolger van 't werk van *Platina*, geeft dezen *Adrianus* van *Utrecht*, boven alle van hem beſchrevene Pauzen, den heerlykſten lof. Toen hy gekroont wierdt den 10. October 1522. (dus lang moſt het aanloopen, eer hy uit *Spanjen* te *Romen* kon zyn) wierd te *Dordrecht* in *Hollandt* bevolen daar over eenen algemeenen omgang te houden, en in St. Jakobs gaſthuis aldaar, aan ieder arm perſoon een broodt uit te deelen. *Adrianus* nu als Paus, in 't pauſſelyk paleis getreden, verzochten de ſtalknechts van den vorigen *Paus Leo den X.* in hunne ampten te mogen blyven: hy vraagde hen hoe groot hun getal was? kreeg tot antwoordt; hondert: Daar over toonde hy zich heel verbaaſt, en zeide, *vier waren genoeg*; *'k zal 'er echter twaalf houden, om de Kardinalen hier in te overtreffen*: ook hoorde men van hem; *myn mondt vergenoegt zich met weinige ſpyze, en myn lichaam met weinige kleederen. 't Geen my van de Pauſſelyke inkomſten overſchiet, zal alles aangelegt worden ten beſte van de Chriſtenheit.* Hy was zyne bloetverwanten niet ongenegen, echter bevorderde hy hen niet geerne tot kerkelyke ampten; maar zeide; *Sion moet niet met bloet gebouwt worden*; of, gelyk 't *Onufrius* heeft; *hy begeerde Sion niet op bloet te bouwen:* maar wie weet of hy, indien hy lang geregeert had, niet wel licht hier omtrent zou verandert hebben, gelyk hy deede, in een ander geval, dat niet zoo wel als het vorige luidt. Op d'opperſchool te *Leuven* hadt hy nu en dan Oratiën gedaan, en uitgevaaren tegen 't bezit van veelheit der ampten en wedden by een perſoon; en dat yder Prelaat der Roomſche kerke daar zoo veele van inſlokte, als hy kon bekomen. Nu Paus geworden, trok hy in voor zichzelven een groot deel wedden en kerkelyke inkomſten, inzonderheit Nederlandtſche. Een zyner grootſte en vertrouwſte vrienden, vraagde hem; waarom hy nu zelf deede, en anderen toeliet te doen, 't geen hy voorheene in openbare redenvoeringen, en byzondere geſprekken, zoo ganſch ernſtig beſtraft had, daar 't doch in zyne magt was, zulk een groot en ergerlyk quaadt af te ſchaffen? Hier op gaf hy tot antwoordt, niet zonder misbruik der H. Schrift; *Toen ik een kindt was, ſprak ik als een kindt: maar nu ik een man geworden ben, hebbe ik afgelegt 't geen kindtſch is.* Op den Ryksdag te *Neurenburg* zondt hy zynen Pauſſelyken Gezant *Franciſcus Therogatus*, om de vervolgingen tegen de Proteſtanten, of Onroomſchen, in Duitſchlandt voort te zetten; doch liet ook de vergaderde Duitſche Vorſten te gelyk aanzeggen: „Hy be„ kende de wortel van des volks boosheit voort te komen „ uit de Prieſterſchap. Dat zelfs van 't Geeſtelyk Hooft „ (de Paus) de ziekte nu al lang was voortgeloopen tot „ d'andere leden; doch hy (*Adrianus*) beloofde zulken „ vlyt te zullen aanwenden, dat de geneezinge der krank„ heit zou komen van *Romen*, 't geen 'er d'oorzaak van was. „ Dat hy de Geeſtlykheit wou reformeeren, en een vry „ Concilie aanſtellen. En of wel de dwalingen, en ge„ breken, zoo terſtont van hem niet waren verbetert, „ zulks was alleenlyk nagelaten, omdat de ziekte niet „ ſlechts veroudert en ingekankert, maar ook veelerlei „ was; derhalven nodig daar omtrent zagtjens en lang„ zaam te handelen, vermits al te haaſtige veranderingen „ gevaarlyk vallen, enz. De meergemelde Jeſuït *P. C. Hazart*, laat deze zaak kort en verminkt afloopen, met deze woorden; na de voorſtelling van Paus *Adriaans* brief aan den *Keurvorſt van Saxen:* „ Hy beloofde ten laatſten „ een algemeen *Concilie* t'zamen te roepen, om de bedorve „ zeden, voornamelyk van de Geeſtelykheit, te verbeete„ ren. Hier over ſchreef hy aan alle Keurvorſten en Prinſ„ ſen des Ryks, die t'zamen vergadert waren te *Neuren„ burg*. En een weinig daar na: Hy was bezorgt om te re„ formeeren de gebreken der kerke, en de bedorve zeden „ der Geeſtelyken. Evenwel heeft hy de rechte reformatie in de leere, van hem eer hy Paus wierdt wel gewenſcht, hevig tegengeſtaan, en de Duitſche Vorſten dapper aangehitſt om *D. Marten Luther* op 't ſtrengſte te vervolgen: zie hier van Lud. Godfried, *Hiſtoriſche Chronyk*, fol. 1551. 1709. 1711. 1708. enz. Buiten twyfel zou hy wel wat gedaan hebben tot verbeetering van 't godtloos leven der Geeſtelykheit, van den hoogſten af, tot den laagſten toe; ook wel iets in eenige ſtukken der leere, als omtrent de Aflaten, in welke te geeven (zegt *Pater Hazart*) hy geheel matig was, omdatze, wegens hunne menigvuldigheit, op veele plaatzen misbruykt, op andere veracht wierden, enz. Doch zyne gemelde belofte kon hy niet volbrengen, vermidts een vergiftige brok, immers naar 't gevoelen van veelen, hem den draadt zyns levens affneedt, vermoedelyk door beſtel der Geeſtelyken hem toegebragt, die geen luſt hadden om in hunne ſnoode ongebondenheit, en ganſch onchriſtelyk leven, gereformeert te worden. G. Brandt zegt, dat hy, na zyne doodt, byſter zwol van trony, 't welk veelen aan vergift toeſchreeven; anderen aan de hitte en aaſſemen des volks, toeloopende om 't lyk, als van eenen Heilig, t'aanſchouwen. Dus wierd hy in September 1523. uit den weg geruimt, eenige ſtellen den 14. anderen den 13. van die maandt: zie *Blaſius*, *Ortiſius*, *Boiſſardus*, *Valerius Andernach*, *Paulus Sargius*, &c. Hoe noch anderen in den dag verſchillen, zullen wy hier na aanwyzen. Ontrent 20. maanden, van den dag zyner verkiezinge af te rekenen, hadt hy den Pauſſelyken tytel gevoert. *Onuphrius Panvinius*, Beſchryver van 't leven der Pauzen, en daar in Vervolger van *Platina*, verhaalt zyn overlyden aldus: Vermits hy met alle magt de Kerke zocht te reformeeren, bragt hy te weege, dat eenige Chriſten-Vorſten in verbondt traden; als de Vrije ſteden van Italiën, de niew verkoorene Keizer *Karel de V.* de Koningen, *Henrik* van Engelandt, en *Lodewyk* van Hongaryen, nevens eenige Vorſten van Italjen, wier aller Ambaſſadeurs de Kardinaal *Pompejus Columma*, te Romen, met eene Koningklyke maaltydt onthaalde. Vrankryk was buiten deze verbintenis geſloten. De plaats, tot oprechtinge des Verbondts, was beſtemt in de Kerke van Maria Maggiore. Paus *Adriaan* woud'er, onaangezien de afradinge zyner Geneesmeeſteren, by zyn. Den 4. Auguſti 1523. begaf hy zich derwaarts; 't was een zeer heeten dag, onderwegen kreeg hy veel ſtof in, daar Romen, door 't draaven der paerden, in den zomer, veel overlaſt van heeft. Paus *Adriaan* was, wegens dit derwaarts ryden en keeren, zeer vermoeit, zoo dat hy zonder eeten naar bedt ging. Den volgenden dag verſcheen hy in de Kerk van St. Maria Maggiore, ſlap, en byna ademloos, zwaar beladen met zyn Pauſſelyk gewaadt. De handelingen en afkondigingen dezes Verbondts duurden wat lang; na 't eindigen keerde hy weder naar 't daar by ſtaande Paleis, daar hy den voorigen nacht in hadt geſlaapen, zoo onmatig zweetende, dat zyne kleederen daar vochtig van waren. Straks leî hy zyn gewaadt af, en ging te bedt, daar 't zweet hem van allen kanten zoo geweldig uitbrak, dat bedt, dekens, en alles door en door nat wierd: hy verloor alle eetensluſt, en te gelyk alle zyne krachten. Echter quam hy dien nacht in 't *Vatikaan*: De ſmert zyner lenden wierd hoe langer hoe erger, en dus overleedt hy den 29. September, (*Mezeray* heeft den 14. *P. Corn. Hazart* den 19. echter in zyn bygevoegt afbeeldtzel den 14. *Blimmerus* den 13. gelyk ook *Fr. Dionyſius Mutzaart*, die te gelyk zegt, dat hy overleedt niet zonder vermoeden van ingeſchonken vergift) oudt, volgens *Onuphrius* 64. jaaren 6. maanden 16. dagen, volgens *G. Brandt*, en anderen 65. jaaren 6. maanden 13. dagen. Hy leit begraven in St. Pieters Kapél te *Romen*, tuſſchen de twee Pauzen *Pius* de II. en *Pius* de III. met dit opſchrift:

HADRIANUS SEXTUS. HIC. SITUS. EST
QUI. NIHIL. SIBI. INFELICIUS
IN. VITA
QUAM. QUOD. IMPERARET
DUXIT

Dat is; *Hier legt Adriaan de VI. die in zyn leven niet ongelukkiger voor zich achtte, dan dat hy regeerde.* Gelyk hy dan ook dikmaals zich liet hooren; *Indien ik eenen vyandt hadde, ik wiſt hem geene erger plaage toe te wenſchen, dan dat hy Paus mogt worden.* Toen eenige laſteraars hem, tot de Pauſſelyke hoogheit verheven, zyn vreemdelingſchap en geringe afkomſt verweeten; achtte hy genoeg om hen den mondt te ſtoppen, te zeggen: *Ik ben een geboren Borger van Utrecht*: waar uit de hooge achting deezer ſtadt in dien tydt bleek. Gelyk ook (om dit in 't voorby gaan aan te merken) de Roomſche Keizer *Willem*, *Grave van Hollandt*, *Zeelandt*, *enz.* zich in zeker voorval daar op beriep; *dat hy te Utrecht het Burgerrecht hadde, hem van die ſtadt geſchonken.* De Franſche Hiſtoryſchryver, *Mezeray*, ſpreekt al vry verachtelyk van dezen Paus *Adriaan*, veellicht omdat hy (Adriaan) met Keizer *Karel*, Koning *Henrik* van Engelandt, Koning *Lodewyk* van Hongaryen, verſcheide Italiaanſche Vorſten, en de Republyk van Venetiën &c. in verbondt was getreeden, om Koning *Franciſcus den I.* buiten Italiën te ſluiten: want verhaalt hebbende der Kardinaalen tweedracht, over de verkiezinge van eenen niewen

Lud. Godfr. Hiſt. Chron. f. 1551. & ſeqq. Idem Hazart ibid. fol. 196.

Gerard Brandt Hiſt. der Reform. I deel, pag. 85.

Mutz. Kerk. Hiſt. op 't jaar 1523. J. Criſp. ſtaat der Kerke p. 423. Alonzo di Quintan. Hiſt. Hiſp. & Belg. lib. 3. Godfr. &c.

Onufr. in Adr. VI. Mezerai in Franſ. Hazarts Triumf. 3 deel. f. 197. Servita Hiſt. Concil. Trid; Mutz. Brandt &c.

Zeil. Brun. Cluivin. & ſupra allegati.

Baudart apotheg. 1 deel p. 321.

Idem M. Balens Dordr. pag. 813.

Idem Baud. ibid. p. 321.

Onufr. in Adr. VI. Hazard triumf. &c 3. d. fol. 196.

Idem ibid Vlimn. Hiſt. Hal. p. 385.

Idem Vlimn p. 389. J. Sleid. lib. 4.

Idem P Hazard loc. cit.

Mezeray Kron. van Krankr. 2. D. p. 135. 140. 141.

wen Paus, na de doodt van Paus *Leo den X.* eenige dezer Prelaten de zyde van Vrankryk, andere die van den Keizer toegedaan, vervolgt hy aldus; „ Den 9. Januarius, 1522. „ quamen de Kardinalen overeen, om *Adriaan Florens*, „ Kardinaal-Biſschop van Tortoſa, eenen *Hollander*, ge„ weeſt Leermeeſter van Keizer *Karel*, en die te dien tydt „ Spanje beſtierde, te verkiezen. De ganſche wereldt ver„ wonderde zich, ook zelfs nadat de verkiezinge geſchiedt „ was, datze, ik weet niet door wat voor een gril, een „ perſoon die op hen niet dacht, gelykze ook, tot op „ dien tydt toe, niet veel om hem gedacht hadden, zoo „ verre waren gaan zoeken: Hy quam niet te *Romen* voor „ den 29. Auguſtus. Even als of de Kardinalen niet wel een ſlimmer keur gedaan, en een perſoon van veel verachtelyker geſlacht tot het Pausdom verheven hadden. Ook ſchryft hy hem 't verlies van Rhodus toe. Paus *Adriaan* hadt voorgenomen 't oude beeldt *Paſquin*, te Rome (daar veeltyds by nacht ſcherpe paſquillen, tegen perſoonen van allerley ſtant, zonder den Paus zelf te verſchoonen, worden aan geplakt) in den Tyber te laten werpen: doch de *Hertog van Seſſa*, toen Keizerlyke Ambaſſadeur aan 't Roomſche Hof, weêrriedt hem dit, zeggende; dat, indien hy *Paſquin* in de rivier deed ſmyten, hy wel in eene kikvorſch mogte veranderen, en dan, in plaatze van nu alleen heimelyk by nacht te zingen, opentlyk by dag zyn gequeek aanvangen. Zyne Vaderlyke ſtadt, Utrecht, heeft hy willen verſieren met een treffelyk gebouw, noch heden in ſtant, zeer verbeetert, en *Paushuizing* genoemt, in meeninge dat het zelve vervolgens tot eene Academie zoude dienen. * De Tractaten van hem geſchreven (te weeten alle in 't Latyn) zyn by een vergadert en gedrukt, makende een kleen foliant. De meergemelde *P. Cornelis Hazart* telt de tytels dus op; *Over 't vierde Boek der Sententiën; Reekening van een menſch als hy op zyn ſterven leit; twaalf dubbelzinnige Quæſtien; van den Doorgeboorden buidel, of Sermoon van de hovaardy; eenige brieven aan Marcus Marulus, en de Prinſſen van Duitſchlandt*; eene meenigte van *antwoorden, en ontallyke vraagen*; die hem, als raadvraagingen, van allerleye geweſten toequamen, wanneer hy noch alleen Leeraar in de Godtheit was. *Kardinaal* zynde, ſchreef hy een boek, alom bekent, onder den naam *Hadrianus Cardinalis de Sermone Latino, & Modis Latine Loquendi:* dat is, van de Latynſche taale: Dit is in 't gemeen niet zeer bekent, dat de maker deze Adrianus is: *Morhoff* ontdekt het; *in Polyhiſtoris Continuat: l. 4. c. 9. § 23. p. 118.* Men plagt hem den averechtſen Paus *Leo* te noemen: want zoo opgeblazen, liſtig, en quiſtig, Paus *Leo de X.* was geweeſt, zoo nederig, eenvoudig, en zuinig droeg zich *Adrianus*. Men ſchryft hem ook deze ſpreuke toe; een Vorſt of Regent, die, boven de Vorſtelyke eere, noch iet anders, en niet der Onderdanen nut zoekt, is geen Vorſt, maar een Tyran. *Johannes Antonius Flaminius* noemt hem eenen volmaakten Prins, matig, wys, Godtvruchtig: en *Genebrardus*, den allergeleerdſten man. Ondertuſſchen heeft dit volgende hem geen goedt gerucht gemaakt. Te Rome wierden de boeken van zekeren Doctor † in de Geneeskonſt verbrandt; eenige weinige van die, aan Paus *Adrianus* gebragt, zyn van hem in groote waardye gehouden; ook na zyne doodt onder zyne geheime ſchriften gevonden: Dit deed hem by zommigen in * argwaan vallen, of hy niet door onbehoorlyke konſten tot het Pausſchap mogt zyn geraakt; of, nu Paus zynde, zich ten minſten te diep in eene verfoeijelyke curieusheit ingelaten hadde, vermidts de gemelde Doctor voor eenen Tovenaar gehouden wierdt, en zyne boeken (vol zeldzaame characters, tekenbeelden, en bezweeringen) van toverye handelden. *Johannes Schovelius* heeft dezen *Adrianus* tweemaal te Rome naar 't leven geſchildert: Het eene ſtuk ſchonk hy aan des Paus Collegie te Leuven: het ander liet hy in de St. Mariën kerk t' Utrecht. Hy heeft, volgens de doorgaande gewoonte der Roomſche Pauzen, zynen naam niet verandert, maar dien van *Adrianus* behouden. Eenigen onder de Roomſchgezinde Schryvers geeven voor, dat de Pauzen, die, by hunne verkiezinge tot het Pausſchap, hunnen doopnaam niet veranderen, door eenen anderen aan te neemen, altydt eene korte regeeringe hebben; dat echter niet hooger dan voor eenen loutere bygelovigheit kan worden te boek geſtelt.

Petrus Senenſis in Hiſt. Rom. pag. 302. Creſpinus, ſtaat der Kerke pag. 423. Idem Hazard ibid.

* De Vervuller van *Moreri groot Woordenboek*, veel ſchraalder en bekrompener in de Levensbeſchryvinge van Paus Adriaan dan hier wordt gezien, tekent echter dit noch in 't byzonder van hem aan: Dat de toenaam van zyn geſlachte was *Bogens*, zonder bepalinge, of hy een Wevers, Brouwers, of Schuitemakers zoon was, ſtellende ook zyne geboorte op den 2. Maert, dat is, omtrent twee dagen later als wy boven vinden. Zyne leeroeffening wordt eerſt t' Utrecht, (waarſchynlyk in de laage ſchoolen) daar na te Leuven, in 't *Portſienſer* leeroeffenſchool, geſtelt: Dat

Vlimmeri Hiſt Ital lib. 6. Zeileri Epiſt. tom. 1. n. 61. p. 173. Idem Vlimmer. ibid. Hazard triumph dv Pauſ. 3. D. fol. 198. Val. Adr. in Biblioth. Belgica.

* Voor de gevel aan de Niewe graft ſtaat noch een Pauſſelyk beeldt, in een muurvak, van hardtſteen uitgehouwen, onlangs heel ſierlyk opgehaalt; gelyk het huis, van binnen en buiten, door de hedendaagſche bezitſter, treffelyk is herbouwt, en verniewt. Men moge oordeelen van de grootheit en aanzienlykheit dezer Paushuizinge, uit het geen'er de Heer Grave van Zinzendorf, eerſte Afgezant des Keizers tot den Vredehandel t'Utrecht, gedurende zyn verblyf aldaar, aan huure in heeft verwoont, bedragende maandelyks de ſomme van 1000. Ryksdaalders, of 2500. Hollandtſche guldens; daar geene andere huizinge in prys by haalde. Toen de Franſchen, in den jaare 1672. Utrecht overheert hadden, nam'er de Hertog van Luxemburg, als Landtvoogdt des Konings van Vrankryk over de Provintie van Utrecht, (voor dat hy door den Prinſe van Condé, in dat hoog bewint, wierd vervangen) zyn verblyf in; doch hier in wierd hy door den hooggedachten Prinſe zynen Opvolger, als die altoos op St. Jans kerkhof gehuisveſt bleef, niet nagevolgt. Wy doen hier by, dat het geboortehuis van Adriaan te Utrecht in 't gemeen wordt geacht in 't boveneind der ſtadt te ſtaan, op d' Oude graft, boven 't Reguliers klooſter, nu 't ſtadts Weeshuis, tuſſchen de Smeê- en Reguliersbrugge, daar 't Afbeeldzel van den Paus voorheene tegens eene heele oude houte gevel, zynde d' eene zyde van een uithangbordt, aan ſtont, met dit by- of onderſchrift; IN PAUS ARIEN; gelyk dan nu de gedachte oude gevel in eene ſierlyke ſteene is verwiſſelt, daar het borſtbeeldt van Paus Adriaan, met zyne Pauſſelyke muts op 't hoofdt, en 't zelve byſchrift, kunſtig uit hartſteen gehouwen, in is gemetſt. Doch hier op komt in aanmerkig, dat, indien d' Overlevering dezer huizinge vaſt gaat, en dat Floris, Adriaans vader, daar waarlyk heeft gewoont, ten tyde als hem dezen Zoon geboren wierdt, hy zekerlyk niet van zulken ſlechten ſtaat, en wel degelyk een groote Schuitemakers baas zy geweeſt; aangezien dit huis vry groot en aanzienlyk, met ſchoone vertrekken, en een grooten tuin voorzien, op eene niet ongeachte plaats van de ſtadt ſtaat; en ſchoon zich 't oude huis (ontwyfelbaar het zelve dat van den vader zoude bewoont zyn) zich van buiten met weinig luſters vertoonde, echter wierd het altoos, wegens zyne grootte, en ſchoone gemakken van binnen, door luiden van aanzien bewoont, gelyk noch hedendaags; doch wy laaten aan 't oordeel van den lezer alle deze omſtandigheden te wikken, en, kan hy, t' zamen te paaren; waar toe wy geerne onze onkunde, by mangel van blyk, belyden.

† Vermoedelyk zal dit op de Werken van CORNELIUS HENRICUS AGRIPPA, *van Nettenheim*, zien, by hem onder den naam van *Magia* uitgegeeven; die eerſt te Parys, daar na t' Antwerpen, met Keizerlyk voorrecht, gedrukt, en, voor de derde reize, te Keulen onder de pers zynde, door toedoen der Roomſche Geeſtelykheit (voor dien ſchrikkelyken tovernaam angſtig) in den voortgang van 't drukken eenigen tydt, by verbodt der hooge Overigheit, geſtremt zyn; totdat deze Kettermeeſters vervolgens, door des Schryvers verantwoordinge overtuigt, dit verbodt opligtten, en 't werk dus verniewt in de wereldt quam. Onderwyle heeft deze geleerde en wydberoemde *Agrippa* de vlekke van eenen Tovenaar, of Duivels konſtenaar te zyn geweeſt, op hem wegens deze boeken van de *Magia*, of *Verborge wysheit*, gevallen, zooverre niet konnen uitwiſſchen, dat hy by de ligtgelovigen daar voor in zyn leven niet gehouden is, en nu noch by zommigen daar niet ganſch van wordt vry gekeurt; zoo door 't misverſtant van 't woordt *Magia*, als dat 'er, naar 't getuigenis van den Geneesheere *Weyerus*, tot de drie boeken, by hem van de *Magia* uitgegeeven, meer dan veertig jaaren daar na, een vierde by gedaan, en, valſchelyk op zynen naam, aangeſlanſt is; *een werk*, vervolgt de gedachte Artz en leerling van Agrippa, *vol karacters en beuzelingen, en 't geen, in vergelykinge van d' anderen, niet anders dan een bos ongebonde bezemen, en mengelmoes van ydelheden en zotternyen te noemen is.* Alhoewel nu Paus Adriaan alleen de drie eerſte boeken der *Magia*, als een tydtgenoot van dezen gewaanden Tovenaar geweeſt, heeft konnen zien en leezen; zoo was dat in dien tydt genoeg om den Paus zelf, als een begunſtiger ten minſten der Zwarte- of Duivelskonſt, te verdenken, en te bekladden: Breeder berecht hier van, als ook de beſchryving van 't ganſche leven en bedryf van Agrippa, nevens de zuivering dezer blaame, vindt men achter 't vertaalde werk des hooggedachten Schryvers van *d' onzekerheit en ydelheit der wetenſchappen en konſten*, door wylen Joachim Oudaan ſierlyk opgeſtelt, en 't leezen van eenen nauwkeurigen onderzoeker der wysheit overwaardig.

* Onnozele argwaan! Want, gelyk *Adrianus* met ſtemminge van 't ganſche Conclave Kardinaalen tot Paus was gekoren, zou men moeten vaſtſtellen, dat, indien hy 'er door toverkonſtige middelen toe was geraakt, de Duivel, of booze Geeſt, door heimelyk verſtant met *Adriaan*, alle de Kardinaalen de genegentheit tot hem moſt ingeblaazen, en alle hunne willen hier toe bewogen of gebogen hebben; dat voorwaar dien verwaten Geeſt ware tot Godt zelf te maaken, als die alleen Heer en Beſtierder van den wille der menſchen is: derhalven kan men zich over de ligtvaerdige oordeelen zommiger menſchen, omtrent dit ſtuk, om iemant van toverye en duivelskonſt te betichten, niet genoeg verwonderen; doch voornamentlyk over d' uitvoeringe van zoo veele onrechtvaerdige vonniſſen tegens onnozelen, en die niet meer dan den blooten naam van toveraar en toverye kenden; zonder in den grondt iets van d' uitwerking te weeten, doorgaans deze verbode konſt toegeſchreven; waar omtrent de bovengedachte Levensbeſchryvinge van Agrippa in 't byzonder verdient te worden nagezien. Hier mede willen wy echter alle werkingen der booze Geeſten in de wereldt, en onder 't menſchdom, niet onmogelyk ſtellen en loochenen; doch hoe verre die gaan, en hoe deze werkingen van onſtoffelyke wezens worden uitgevoert, zal van onzen geeſt, zoo lang hy met dezen groven en aardtſchen vleeſchklomp is vereenigt, niet geweeten, noch naar vereiſch verklaart worden; naardien d' innerlyke beveſtigende Geeſtkunde, in 't gemeen aangemerkt, geen voorwerp zyner bewuſtheit in den tydt is, maar in d' eeuwigheit voor hem bewaart en opgeſloten blyft; waar mede wy ons, zonder verder ſpitsvinnig onderzoek, in dit ſtuk konnen beruſten.

Dat hem den 21. van Zomermaandt, 1491. de Leeraars muts wierd opgezet; en Margarite van Engelandt, zuster van Eduard den IV. Koningk van dat ryk, toen weduwe van Karel den Stouten, Hertog van Burgundiën, de kosten dier plegtigheit wel wilde draagen. Dat hy, tot betoninge zyner dankbaarheit aan de Hooge Schoole, waar in hy was opgevoedt, te Leuven een vermaardt Leeroeffenhuis heeft gesticht, dat naar hem genoemt is; ter woninge en tot onderhoudt van arme scholieren. Dat hy, na de doodt van Koning Ferdinand, het bestier over Spanje met den Kardinaal Ximénes verdeelde, maar eindelyk alleen Onderkoning van Spanje, voor Karel den V. bleef. Dat Paus Leo de X. hem den 1. van Hooimaandt, 1517. Kardinaal maakte, en hy, Paus geworden, zynen naam van Adriaan niet wilde veranderen. Dat hy 't verbondt met Karel den V. verniewde, Italje bevreedigde, de hervorming van den Staat, en der Kerkelyke tucht ondernam; Cheregaat, Bisschop van Teramo, als Nuntius, met wydloopige narichten, en een Brevet, naar de Rykssvergaderinge te Neurenberg, in den jaare 1522. gehouden, afzondt. Dat onderwyle het Eilandt van Rhodes het zelfde jaar, op Kersdag, door Soliman verovert wordende, zommige Historischryvers Adriaan den VI. hebben beschuldigt, dat hy 't verzuimt hadde ter hulpe by te springen, vermitds hy eeniglyk aan de belangen van Karel den V. verknocht was. Dat hy gelaakt is wegens zyne schoorvoeting in onderneemingen, en t' eenemaal wankelbaar in beraadt; daar benevens geenen begunstiger van Geleerden, en heel luttel op de streeken en staatkunde van 't Roomsche Hof afgerecht: 't geen de Kardinaal Palavicini deede zeggen, *Fu Ecclesiastico ottimo, Ponteficæ in verita mediocre*; dat is, *Hy was een allerbeste Geestelyken; maar in der waarheit een middelbaare Paus.* Doch (voegt 'er de Schryver by) Palavicyn zoo spreekende, schryft veeleer als een Staatkundige, dan als een Kardinaal; want daar valt geen twyfel over, dat Adriaan de VI. een zeer goede Paus zy geweest, en, in den korten tydt dat hy den H. Stoel heeft bezeten, zeer voordeelig tot verbeeteringe van veele misbruiken van 't Roomsche Hof heeft gearbeidt; ook dat hy de Kerke meerder goedt zoude hebben gedaan, zoo zyn Pausschap langer geduurt hadde. Dat hy van de Romeinen niet bemint was, vermidts hy de pracht, en overdadigheit mydde; ook d' Italiaansche levenswyze ongewent was, en de hervorming in den zin hadde. Dat hy, terwyl hy Paus was, zyne verklaringen over het 4. boek van den Meester der Byspreuken (D. Thomas) liet herdrukken, zonder iets te veranderen in 't geene hy geschreven had; dat *de Paus kan dwaalen, zelf in het geen tot het Gelove behoort*; Waar op wy meenen deze vrage, en dit antwoordt te passen:

Heeft Utrechts Adriaan gedwaalt
In 't schryven, dat de Paus zelf faalt,
Terwyl hy was tot Paus verheven?
Of schreef hy waarheit? Hoe men 't vat,
Hy is van Romens leer gespat,
Voor 's Paus onfeilbaarheit geschreven:
Want, of hy dwaalt, of waarheit dryft,
't Blykt dat de Paus hier feilbaar blyft.

F. H.

Brandts Hist. der Reform. 1. deel, pag. 84. De Heer Gerard Brandt, de vader, heeft de printbeeltenis van Paus *Adriaan* van Utrecht met het volgende byschrift, in dicht, vereert.

De Schuitemakers zoon zat dus op Romes stoel.
Hy zag daar 't geen'er was, een gruwelyken poel;
Het ingekankert quaadt. Van 't hooft door al de leden
Was 't geestlyk lichaam krank. De zonden waren zeden.
Daar blonk zyn deugdt door heen. Erasmus was hem waardt,
Hy riep zyn pen te hulp: den Keizer liet hy 't zwaardt.
Maar 't booze Pausdom viel den vroomen Bisschop tegen.
Toen wierdt dat hoofdt gewaar hoe zwaar drie kroonen weegen.

G. B.

Meteren. Bor. ADRIAAN VAN BERGEN, Turfschipper op Breda, door wiens beleidt en list die stadt, in 't jaar 1590. in handen van den vereenigden Staat geraakte. Zie op BREDA.

ADRIAAN VAN BLYENBURG. Zie op BLYENBURG (ADRIAAN VAN.)

ADRIAAN VAN DER MYLE. Zie op MYLE (ADRIAAN VAN DER.)

ADRIAAN PIETERZOONS AMBACHT, vindt men in de verdeelingen van *Hollandt*, en *West-Frieslandt* aangetekent; gelyk men in 't jaar 1436. verstont, dat de zelve behoorde te geschieden onder de *Ruder-* of *Ryderwaardt*, en 't Bailjuwschap van *Zuid-Hollandt:* Is ook zoo behouden in de verdeelinge 1635. gedaan.

ADRIANA, by verbastering ARIAANTJE, eene zeer oude dochter binnen de stadt *Zutphen* geweest, en daar in 't jaar 1624. overleden; hondert en acht jaren oudt zynde; wierd daar den 12. Augusti begraaven. In haar leven hadt ze noch overvloedt, noch gebrek gehadt, of geleden. Na haare begravenisse, doodt- en andere geringe schulden betaalt zynde, bleef 'er voor haare nalatenschap noch vier stuivers overig. Vier dagen te vooren was 'er ook de uitvaart van eenen ouden burger, *Nicolaas Wolters*, gehouden; die hondert en vier jaren geleeft hadde, en met goedt verstandt storf. *Wilhelmus Baudartius*, predikant te Zutphen, heeft op de grafzerk van yder dezer twee zeer oude persoonen, een *Epitaphium*, of Grafschrift doen uithouwen. *Bat. dart. Mem. 2. D. 16. b. f. 85.*

ADRIANUS FLORENTIUS van Utrecht, Paus geworden: Zie op ADRIAAN FLORIS ZOON.

ADRICHEM, by anderen ADRICHOM, ook ADRICHUM, voortydts een zeer oudt slot; de verblyfplaats, of residentie der Edelen van *Adrichem*, uit het huis der *Brederodes*. Vermits het door d' oorlogen zeer verwoest was geworden, heeft *Antonius* van der *Burgt*, of van *Burch*, als erfgenaam van dit adelyk goedt, wegens zyne moeder, Juffrou *Wilhelmina van Adrichem*, daar weêr een treffelyk huis doen bouwen: 't leit by 't vermaarde dorp *Beverwyk:* Het oude *Adrichem* was, door d' invallen der Friezen, ten gronde toe vernielt; op deszelfs puinhoopen is het niewe, zeer aanzienlyk, opgerecht. *Theofridus*, Abt van *Epternach*, die onder Keizer *Henrik den IV.* in de elfde eeuwe geleeft heeft, geeft 'er dit bericht omtrent; *Karel*, zoon van *Pipyn*, groot Hofmeester van Vrankryk, en grootvader van *Karel den Grooten*, te *Trier* zynde, heeft den 22. May de geheele hofstede *Adrichem*, in *Vrieslandt* (zyne latynsche woorden zyn *Adrichaim in Frisia*) gelegen in de landtstreek *Kinhaim*, boven de rivier *Velsen* (*super Fluvium Velisanam*) daar de zee aan de andere zyde vloeit, door een koningklyk Testament, aan de Kerke van *Utrecht* gegeeven, omtrent het jaar 730. *Brugman. Van der Houve. Adr. Junius in Batav. c 8. Leeuw. Bat. Illustr. f. 1242. Theoph. Abb. Epternach in Chron. Leeuwen ibid.*

ADRICHEM, by anderen ADRICHOM, en ADRICHUM, een adelyk, en van oudts vermaardt geslagt in Hollandt. Heer *Floris van Adrichem*, Ridder, leefde omtrent het jaar 1300. *Ludolph van Adrichem*, van wien al op 't jaar 1086. gemeldt wordt, stelt men geweest te zyn een zoon van *Diderik den II.* Heer van Brederode. Dat de hofstede *Adrichem* veel ouder, en al omtrent het jaar 730. aan *St. Marten*, of d' *Utrechtsche Kerk*, geschonken is, blykt uit de bovenstaande post, en 't geen uit den Abt *Theofridus* is verhaalt. *Floris van Adrichem*, gestorven anno 1361. was getrouwt aan vrouwe *Elizabeth van Sanen*, overleedt in 't jaar 1395. nalaatende *Floris van Adrichem*, die zeer oudt wierdt, en ter vrouwe hadde *Juffr. N. van Bakel.* Hy won by haar vier zoonen; *Simon* zynen Leenvolger (vermidts *Adrichem* een Leen des Bisschops van Utrecht was;) *Claas van Adrichem*, burgermeester van Haarlem (daar hy, met *Hugo Albout*, onder eenen oploop der *Cabeljauwschen*, in zyn huis wierdt overvallen, in 't jaar 1444.) *Simon van Adrichem* de jonge, die voor de Cabeljauwsche Factie was, tegen zynen broeder *Claas*, die de zyde der *Hoekschen* hieldt; en *Willem van Adrichem*, getrouwt aan Juffrouw *Beatrix van Loenersloot*, by welke hy elf dochters won: Eene der zelver kreeg ten man *Philips Sayt*; eene andere *Balthazar van Buuren*; noch eene andere *Arendt Piek*, in Gelderlandt; wederom eene andere *Willem van Bloemendaal*, te Vianen. *Pieter van Adrichem*, 1588 gestorven, was het laatste mans oir uit dat oudt adelyk geslagt, alleen eene dochter, *Clara van Adrichem*, nalaatende, die ten man kreeg *Jakob van der Does*, te Leiden. D' oudtste zuster van *Pieter van Adrichem*, die de gedachte hofstede bezat, was Juffr. *Wilhelmina van Adrichem*, in de bovenstaande post aangeroert, getrouwt aan *Lieven van Burg*, burgermeester van Zirikzee; zyn zoon *Antonius* was herbouwer van 't voornoemde huis. De zusters van den gemelden *Pieter van Adrichem* waren, behalven *Wilhelmina* voorgedacht, Juffr. *Cornelia*, Nonne in *Beverwyk*, die de latynsche taal kon spreeken; en Juffr. *Elisabeth*, Nonne te *Koningsveldt*. 't Verder geslachtregister kan men by *M. v. Goudhoven*, en *S. v. Leeuwen* vinden. D' Edelen van *Adrichem* voerden een wapen als die van *Brederode*, gebroken, met een zwart radertjen, in een schildt van zilver, op de borst van een Leeuw. *Goudh. in d' oud. Holl. Kron. f. 151. Idem. Goudh. en van Leeuwen ibidem.*

ADRICHOMIUS (*Christianus*) of *Christiaan van* ADRICHOM, een Roomsch priester, geboren te Delft 1533. op den 14. Februar. heeft zich bekent gemaakt door zyn uitgegeeven boek, *Theatrum Terræ Sanctæ*, of *Beschryvinge van 't Heilig Landt*, gedrukt te Keulen anno 1593. en 1600. en 1613. herdrukt te Leiden anno 1628. waar in hy (zegt de Heer *Martinus Zeilerus*) 't genoemde Geweest als by den voet afmeet. Door de onrustige tyden wierdt hy genootzaakt zyn Vaderlandt te verlaaten. Heeft zich van daar begeeven, en gewoont te *Maastricht*, voort te *Mechelen*, en is te *Keulen* gestorven; den tydt wanneer vindt men aangetekent by *Val: Andreæ* 1585. den 20. Juny, oudt 52. jaaren. *Boxh. Ton. van Holl. p. 160. M. Zeil. in Epist. Goudh. f. 224. Val. Andr in Biblioth. Belgica.*

ADRICHUM, ADRICHOM, of ADRICHEM, een oudt Adelyk huis, en oudt Adelyk geslacht. Zie op ADRICHEM.

ADUWAERTS WOUDT, een dorp in Hollandt; verbastert in HASERSOU. Zie op HASARTS WOUDE.

ADU-

Lyst der gem. Predik. ADUWART, een dorp in de *Groninger Ommelanden*, onder 't Weſterquartier; heeft kerk en predikant, ſtaande onder 't 2esde Claſſis van *Groningen*, gezegt het *Weſterquartier*.

ADUWART, ook, naar de verſcheide uitſpraak, *Aduwert*, *Ædewert*, verkort *Adwert*, *Ædwart*, *Ædwert*, by ouds een *Abdye*, nu een dorp in de Groninger Ommelanden, in het Weſterquartier, en aldaar in Middagerlandt, by het *Adwerder diep*; dat, naar de bekende *Adwerder zyl*, en Adwerder ſchans heene, in het loopende diep valt; omtrent twee uuren dat diep afwaarts, beneden de ſtadt Groningen: zoek ADEWART.

Beide van het Dorp en d'Abdye ſchryft de Heer *Alting* aldus:

In Not. German. Infer. P. 2. p. 3. „ De Aardhoogten, die men, op de bevindinge der hoog- „ ſte vloeden, langs *Cauchenlandt* (volgens *Plinius*) dat is „ nu Emderlandt, en voort Ooſt aan [ik doe 'er Fries- „ landt by] plag door ophoopen van aarde op te werpen, „ als de groote Zee noch met geen dyken afgeſchut „ was; wierden *Weert*, *Wird*, *Waart*, *Wierde*, in het ge- „ meen genoemt; wegens de gelykheit van een eilandt, „ die zy, by het overloopen van 't zeewater, vertoonden. „ Vermits nu, nadat die gevaarten tegen de vloeden „ waren opgeworpen, daar doorgaans huizen onder een „ Kerk by een gebouwt zyn, zoo is, door gewoonte, „ aan veele dorpen, de naam van *Werd* vaſt gebleven; by „ ieder noch eene ander benaaminge van onderſcheidt daar „ toe komende: 't geen het gemelde ADEWERD heeft „ van zyne oudheit, alzoo het ouder is dan de andere: „ want ADE, meent in het platte Frieſch, noch he- „ dendaags, zoo veel als *oudt*.

„ ADEWERD beteekent dan niet anders, dan zulk „ eene oude *Aardhoogte*, of eilandt, zoo dikwyls als de „ groote Zee haaren vloedt daar om heene ſtroomt. Het „ is een dorp in Middagerlandt, in eene zeer vruchtbaare „ landtsdouwe, dat lange het opperbewint over 't geheele „ geweſt heeft gehad, tuſſchen Groningen en de Lau- „ werts gelegen, gemeenlyk het *Weſterquartier* genaamt: „ wel niet uit zyn eigen opzicht, maar wegens het zeer „ ryke Klooſter, 't geen daar ter plaatze, in 't jaar 1192. „ is geſticht; in het achtſte na de doodt van *Bernardus*; en „ zulks uit de t' zamenleevinge van 12 Broêrtjes, die on- „ dernomen hadden zynen leerregel te volgen; met zoo „ grooten geluk van kneevelen, dat het in't korte groote „ koſten konde hoeden, met eene Kerk te ſtichten, naar „ 't voorbeeldt dat het Genootſchap van *Bernardus* in *Cla-* „ *ravalle* heeft; boven 't welke geen prachtiger ooit, tuſ- „ ſchen Eems en Lauwerts, is gezien. Het is eindelyk „ tot zulken rykdom en vermogen gevordert, dat het, *Vb. Emmii Rerum Friſ. XI.* „ alle Genootſchappen laſtig vallende, by openbaar Staat- „ verbodt moſte geweert worden, van eenige landeryen „ meer aan te haalen: 't leit 5000 kleine ſchreeden van *Winſemius.* „ Groningen.

ÆBINGA, een ſlot of huis te Blye, in de Vrieſche grietenye *Ferwerderadeel*, onder 't quartier *Ooſtergo*, 't voornaamſte ſtamhuis der Edelen van EBINGA. Een ander te Hijem, in *Leeuwerderadeel*.

ÆGUM, eigentlyk EAGUM geſproken, een der acht dorpen van de Vrieſche grietenye *Idaarderadeel*, onder 't quartier *Ooſtergo*. Voorheen was dit het viſchrykſt oordt van *V. d. Houve. Winſ.* ganſch Vrieslandt, wegens een bygelegen meeir, dat naderhant droog gemaalen is. De Predikant van Idaerd bedient ook *Ægum* en Friens; behoort onder 't Claſſis van Leeuwarden.

Winſem. ÆSGO, zou de zoon van *Frizo* zyn geweeſt, naar wien 't geweſt van Frieslandt dien naam zou bekomen hebben. Zie breeder op FRISO.

Houve Handveſt Kron. 1 D. f 143. 144. AGGER, geweeſt eene voorname heerlykheit in *Zeelandt*, op 't eilandt *Zuidt-Bevelandt*, *Beweſter Schelde*; in 't jaar 1532. met zoo veele andere landen en dorpen, door de zeegolven overdekt. De heer *Jan Reigersberg*, in wiens tydt zich dit toedroeg, ſtelt eene zeer ſchadelyke zee's inbreuk in Zuidt-Bevelandt 1530. noch ſchadelyker in 't jaar 1532. hervat; ter welker tydt, volgens een oudt Zeeuwſch gedicht, aldaar zeventien dorpen dryvende bleven. Doch, hy voegt 'er by, dat *Cruiningen*, *'t Badt*, *Inkelen Oordt*, en AGGER, weêr bedykt zyn geworden. Naderhandt heeft het zelve onheil *Agger* op niews getroffen, volgens *Matth. Smallegange*, in zyne niewe groote *Kron. van Zeel. f. 709.* *Zeeuwſche Chronyk*; zyne woorden zyn; *de groote en kleine Agger, in Zuidt-Bevelandt, beooſten Terſike, gelegen tuſſchen de Zuidkreek en Cromvliet, waar omtrent de Scharen van Woonsdrecht zyn, zedert het jaar 1552. overſtroomt.* En in 't regiſter op zyn werk heeft hy; *Agger, groot en klein, eene heerlykheit in 't verdronken Zuidt-Bevelandt*; eenige meenen 't hier by *Smallegange* een drukfout te zyn, en dat 'er anno 1552. ſtaat, in plaats dat *Reigersberg* heeft 1532. Belangende den laaſtgemelden ſchryver dient geweeten, dat hy zyne Zeeuwſche Chronyk heeft uitgegeeven, volgens de privilegie van Keizer Karel den V. anno 1551. en zyne beſchryving niet verder dan tot het jaar 1550. komt, zoo dat hy van 't jaar 1552. geen gewag kan, noch heeft kon- *Gabbema Ne-* nen maken: in welk jaar *Simon Abbes Gabbema* ſtelt de *St. Pontiaans vloedt*, die meeſt *Vlaanderen* en *Vrieslandt*, minſt *Hollandt* en *Zeelandt* getroffen heeft, voorgevallen te zyn; maar drukt niet uit wat ſchade *Zeelandt* in 't by- *derl. watervl. p. 247.* zonder geleden heeft.

AGHTHOVEN, verſcheide plaatzen zyn dus genoemt: zie op ACHTHOVEN.

AGHT KERSPELEN, een Grieteny in Vrieslandt; zie op ACHT KERSPELEN.

AGHTIEN HOVEN, dorpen dus genoemt: zie op ACHTIENHOVEN.

AGRICOLA (*Rudolphus*,) heeft geleeft in de XV. eeuwe na des Heeren Chriſtus geboorte: een man die, nevens *Weſſelus Ganzefurtius*, onder alle Geleerden zyns tydts, geen weêrgade hadt. Hy was geboren te *Baſloo*, in de *Groninger Ommelanden*, daar hy ter wereldt quam in 't jaar 1442. In zyne tedere jeugt hadt hy grooten luſt tot de boeken, en al terſtont deeden zig in hem op tekenen van een gezwint verſtandt, en vaſte geheugeniſſe. Niet lang hadt hy ter ſchoole gelegen, of hy ſtreefde alreedts zeer verre voorby, niet alleen die met hem gelyke jaaren hadden, maar ook van hooger ouderdom. Wanneer d'Onderwyzers de leerlingen tot meerder vlyt in hunne ſtudiën wilden aanmaanen, ſtelden ze hen 't voorbeeldt van *Rudolphus* ter navolginge voor. Dus geraakte hy in weinig tydts zoo verre, dat hy bequaam wierdt geacht om op de *Academie* te koomen, waar toe *Leuven* verkoren wierdt. Daar maakte hy zich, door vernuft en vlyt, wel haaſt met roem bekent. Den tydt, hem van de leeroeffeningen in *Ariſtoteles* overſchietende, gaf hy aan *Cicero* en *Quintilianus*; want toen begon men eenigen ſmaak te krygen in 't zuiver, en te walgen van 't *Barbariſch Monniken-Latyn*; hy wendde daar ook zeer groote naerſtigheit toe aan. In Filoſofiſche zintwiſtingen muntte hy uit: de bewyzen der tegenpartyen onderzogt hy zeer nauwkeurig; bragt de zyne ordentelyk voort, en drong ze krachtig aan. In zyne jongkheit maakte hy, door vlytig leezen, en overweeginge der werken van den voorgemelden *Cicero* en *Quintilianus*, zoodanige *Aanmerkingen*, dat de Geleerden zelfs zich daar over verwonderden: Met den hoogſten lof beklom hy den trap van * *'t Meeſterſchap in de vrye Konſten*; leerde ſierlyk Franſch ſpreeken; hadt eene zonderlinge genegentheit tot de Zangkonſt, zoodat hy zeer wel zingen, en op muzicale inſtrumenten ſpeelen kon: In 't ſchryven maakte hy zeer nette letteren, en bragt het vry verre in de ſchilderkonſt. Echter, vermidts hy altydt noch meer wou leeren dan hy alreedts wiſte, nam hy eene reis naar *Vrankryk* voor; van daar trok hy naar Italien, ter oorzaake dat aldaar de *Filoſofie*, en *Welſpreekenskunſt*, door zommige vermaarde mannen, uit *Griekenlandt* verdreven en derwaarts gekomen, geleert wierdt: zoodanig droeg hy zig aldaar om meer en meer te leeren, en anderen te onderwyzen, dat de *Italianen* yverzuchtig, en hem zeer nydig wierden; als niet konnende lyden noch verdraagen dat den lof, *Italiën* tot noch toe omtrent de ſtudiën van yder toegeſchreven, op de *Duitſchen* zou komen: Inzonderheit hield hy zich eenen geruimen tydt te *Ferrare* op, daar hy overvloedig de gunſt van den Hertog *Hercules d'Eſte* genoot; vlytig hoorde hy de leſſen van *Theodorus Gaza*, over den Filoſoof *Ariſtoteles*, en zintwiſtte met grooten roem: verklaarde zoo wel Griekſche als Latynſche Autheuren, en deedt dikmaal Oratiën met groote toejuichinge der toehoorderen; 't welk de groote *Eraſmus van Rotterdam* daar nooit hadde durven waagen, hoe zeer ook daar toe verzocht, vreezende dat hy, hoe wel hy 't ook had mogen maaken in de ſtoffe, echter van de *vieze Italianen* beſpot mogt worden, ter oorzake van de uitſpraak en 't gebaar eens Duitſchers. Of ſchoon *Rudolphus Agricola* treffelyke eerampten aan Vorſtelyke hoven, ook van Republyken en Steden wierden aangeboden, begeerde hy echter de zelve niet aan te neemen, om dies te beter zyne ſtudiën te mogen voortzetten. Even hierom hieldt hy zich niet lang t'eener plaatze ſtil, maar trok nu hier, dan gints, om zyne wetenſchappen te vermeerderen. Op zyne reizen plagt hy altydt by zich te hebben *Plinii Hiſtoria naturalis*; *Plinii Junioris Epiſtolæ*; *Quintilianus de Orat. inſtit.* nevens eenige uitgelezene Tractaten van *Plato* en *Cicero*; zyne overige boeken liet hy by zyne vrienden, en bediende zich van andere Boekeryen. Eindelyk heeft hy zich neêrgezet in den *Palts* aan den *Rhyn*, en zich te *Worms* opgehouden; maar meeſt te *Heidelberg*, daar hy, op begeerte van Keurvorſt *Filips*, dat geleerde werk, voerende den titel van *Epitome de quatuor Monarchiis*, geſchreven heeft. De ſtudeerende jeugt, gewoon haaren tydt te verquiſten in onvruchtbaare ſchooltwiſten, wier ydelheit hy kende, hieldt hy op en bezig met betere oeffeninen; deede geleerde, en met zonderlinge welſpreekendheit doorkneede *Oratiën*, niet alleen op Academiſche ſtoelen, maar ook voor verſcheide Vorſten en groote Heeren. Wanneer anderen zintwiſtten, en niet wel voort konden geraaken, holp hy hen te recht, dat van hem niet qualyk opgenomen wierdt. By zulke gelegentheit plagt hy wel eenige plaatzen, uit de ſchriften van *Ariſtoteles de animalibus*, te

*Georg ab Ellen de Stat. Rellig. in Germ. p. 240. Gualt Queenſtadi Catal. gelehrter man. p. 149. Schotan. ibid. * Lib. art mag. H. L. Benth. Holl. Kirch und Schul. Stant. T. 2. p. 188. Vlimmer. Hiſt. Ital. p. 48. Schotan. Fr. Krom. Oldenz. de Urb. Germ. p. 217. Idem Bentzem ibid p. 218. idem Gualth*

Quenſtedtus ibid. berde te brengen; dat zyne tochoorderen te aangenaamer was, om dat te dier tydt niemant deze boeken noch in de Latynſche taal gezien hadde; en de Griekſche, daar ze *Arijtoteles* in geſchreven hadt, aan zeer weinigen bekent was. De Geleerden vraagden hem raadt in hunne twyfelingen, en die wiſt hy gelukkig weg te neemen. Ten laatſten wendde hy al zyne vlyt enkelyk maar aan op de H. Schrift; en vermidts hy bemerkte dat de kennis der *Hebreeuwſche* taale daar toe hoognodig was, ſtelde hy zich om die te leeren. Dit viel hem in dien tydt van zoo groot eene woeſtheit, waar in de bequaame middelen ter onderrechtinge, om in deze leeroefening te konnen vorderen, ontbraken, vry zwaar; hy zocht zoo lang tot dat hy by een wel ervaren Joodt geraakte; binnen weinige maanden bragt hy het zoo verre, dat hy eenige *der Pſalmen* van *David* in 't Latyn overzette. Hy wierd van dien tydt af als ganſch omgekeert; zyn gemoedt dacht nu alleen op den *Heere Chriſtus*; zyne tonge ſprak, zyne handt ſchreef alleen van den *Heere Jezus* zynen Verloſſer; van hem alleen verzocht en hoopte hy alles, zich in en door hem van alles verzekerende; buiten *Jezus Chriſtus*, en dien gekruiſt, begeerde hy, met den *Apoſtel Paulus*, niet met alle te weeten, die hem ook kort daar na tot zich nam; want, van eene koorts aangetaſt, overleedt hy den 28. October 1485. (volgens anderen, doch qualyk, 1486.) lang voor de Reformatie, waar van hy echter al een goedt deel in zich hadt; niet ouder dan twee maanden over de twee-en-veertig jaaren. In zinryke geoorlofde ſcherſſeryen plagt hy, in zyne jeugt, een zonderling welgevallen te hebben. Slecht was zyne kleeding: zyne zeden waren wel niet boerſch, maar ook niet hoflyk, zoo dat hy zomtydts by anderen ter maaltydt, en in diepe gedachten geraakt, wel met de ellebogen op de tafel leunde, en de nagels van zyne vingeren afknauwde: Hy was ook niet afkeerig van 't vrouwelyk geſlachte; maakte ook wel nu en dan een gedichtje t'harer eere, en zong het onder 't ſpeelen op de luit. Evenwel kon hy nooit beſluiten in den echten ſtaat te treeden, vermidts hy meende, dat zyn lichaams geſteltenis de bezwaarniſſen van dien ſtaat niet wel zouden konnen uitſtaan, immers zyne ſtudiën daar te zeer door verhindert worden. Met zyne geleertheit heeft hy geenen eigen roem gezocht, nademaal hy weinige Tractaten geſchreven, en noch minder by zyn leven de wereldt medegedeelt heeft. Evenwel heeft men van hem noch eenige *Epiſtolæ*, of Brieven, Gedichten van veelerlei ſlach, en *Oratiën*, te Florence gedaan: Hy heeft *Socrates ad Demonicum*, nevens eenige *Dialogi van Lucianus*, en iets van *Plato*, in het latyn overgebragt. Voorts heeft hy zyne *Commentar. Dialect. &c.* nagelaaten: alles dat men van zyne ſchriften heeft konnen bekomen, is van *Alardus Amſtelodamenſis* by een verzamelt, in twee ſtukken, te *Keulen* in 't jaar 1539. gedrukt, en te Groningen herdrukt. In hoe hooge achtinge deze *Rudolphus Agricola* by de Geleerden zyns tydts heeft geſtaan, blykt uit den vermaarden *Deſiderius Eraſmus* van *Rotterdam*, die opentlyk van hem getuigt, dat men aan deze zyde van de * Bergen, in geleerdtheit der letteren, nooit treffelyker man gevonden hadt; zeer ervaren in 't Griekſch en Latyn; ongemeen verſtandig; in de Poëzy de tweede *Virgilius*; in ongebonden ſtyl de tweede *Politianus*; een zeer welſprekend *Redenaar*; een groot en ſcherpzinnig *Filoſoof*; goedt *Muzikant*, en die veele lofwaarde dingen heeft geſchreven. Hy overleedt te *Heidelberg*, op den boven genoemden tydt. Onder zyne Afbeelding, in een kopere plaat, ſtaan deze woorden; *Rudolphus Agricola*, *Baſio Omlandus in Academia Heidelbergenſi Profeſſor*. Onder een ander zyner Beelteniſſen ſtaat, in plaatze van *Baſio Omlandus*, gelyk in die van *Quenſtadius* geleezen wordt; *Baffei Omlandus*. *Hermolaus Barbarus*, zeer geleerdt *Patriarch* te *Venetiën*, ſchreef hem een *Epitaphium*, of Graffſchrift, dat de vermaarde *Viglius Zuichemus*, een Vries, door Heidelberg reizende, ter liefde van zynen landtsman, in een treffelyke zark op zyn graf deedt uithouwen.

Idem Benth. ibid. p. 191. Joach. Reiſſenb. beſchreib. herl. Pſalt z. p. 122. Quenſt. ibid.

Idem Benth. Quenſt.

Idem B. en Quenſt.

**Verſta de Alpiſche gebergten, die Duitſchlandt van Italiën ſcheiden.*

Eraſm. in Adag. Guicciard. beſchr. der Ned. f. 172.

EPITAPHIUM. HERMOLAI. BARBARI VENETI. PATRIARCHÆ. AQUILEGIENSIS. IN. OBITUM. RUDOLPHI AGRICOLÆ. FRISII

Invida clauſerunt hoc marmore fata RUDOLPHUM AGRICOLAM, *Phryſii ſpemque decuſque ſoli.*
Scilicet hoc vivo meruit Germania laudis.
Quicquid habet Latium, Græcia quicquid habet.

Tollenti Anathema. RODOLPHI. AGRICOLÆ. PHRISII MEMORIÆ. POSUIT. VIGLIUS ZUICHEMUS OBIIT. ANNO. MCCCCLXXXV DIE. XXVIII. OCTOBRIS VIXIT. ANNOS. XLII. MENSIS. II Relinquenti benedictio.

Ch. Schotan. Kron. v. Frieſl. f. 376. Men moet voor vry wat zonderlings houden dat *Baillet*, en *Rolandus Mareſius* dezen *Rudolphus Agricola* zeer hoog roemen, vermidts zy doch doorgaans die van de Duitſche natie (waar onder de *Vriezen* gerekent worden) in eene geringe achtinge hebben. Ook ſtaat hier aan te merken, dat den lof, hier boven gemeldt, van *Deſiderius Eraſmus* van *Rotterdam* aan onzen *Agricola* gegeeven, in den druk van *Aldus Manutius* niet te vinden is, als, door laſt van 't *Concilie van Trenten*, uit des genoemden Autheurs *Adagia* geligt, omdat hy de dwalingen des Pausdoms had aangemerkt, en ontdekt. *Louis Guicciardyn* (alhoewel R. Catholyk) noemt dezen *Rudolphus Agricola*, en zynen grooten vriendt *Weſſelus Groningenſis*, bygenaamt *Ganzefurtius*, de twee Starren van *Groningen*, die Hoog- en Neder-Duitſchlandt verlicht hebben.

Idem Guicciard. fol. 172. Idem Benthem p. 191. Idem Benth. Idem Benth. idem Guicc. f. 172.

AHA, of AA, wat dit woordt in d'oude Duitſche taal betekent, zie op AA.

AIR, *langer* AIR, *korter* AIR, 2 dorpen in Hollandt. Zie op AAR.

AKENDAM, anders geſtelt AAKENDAM, ook AECKENDAM, by eenigen ACKER- en AECKERDAM, eene buurt in *Kermer*, of *Kennemerlandt*, onder de ſtadt *Haarlem*.

AKERSLOOT, een dorp in Noordthollandt. Zie op ACKERSLOOT.

AKKRUM, een dorp in de provintie van Vrieslandt. Zie op ACKRUM.

AKMARYP, by anderen AECKMARYP, een dorp in *Vrieslandt*, in de grieteny Uitingeradeel, onder 't quartier der *Sevenwolden*, in 't kerklyke verknocht met *Terkaple*. De kerk en predikant van *Terkaple*, die ook *Akmaryp* bedient, ſtaan onder 't Claſſis der *Sevenwolden*.

Lyſt der pred in Frieſl.

ALARDUS AMSTELODAMENSIS, of ALARD *van Amſteldam*, een geleerdt man in zynen tydt, die den bovengedachten *Agricola* in groote waarde gehouden, zyne ſchriften byeen verzamelt, met korte uitleggingen verrykt, of in een kort begryp gebragt, ook zelfs eenige dingen uit de Griekſche in de Latynſche taal overgezet heeft. Hy is de beſchryver van het leven van *Agricola* geweeſt; begaf zig in 't laatſte tot de ſtudie der H. Schrift: was *Filoſoof*, *Theologant*, en *Prieſter*; wel ervaren in de Griekſche en Latynſche taalen; ook een geleerdt Poëet, blykende in zyn lofdicht op *K. Karel den V.* en andere zyner dichtſtukken: Vermidts hy wat doofachtig was, zeî *D. Eraſmus Roterodamus* van hem, dat zyne tong het goedt maakte dat aan zyn gehoor ontbrak. In 't jaar 1543. ſtorf hy te *Leuven*, volgens *Marcus Zuerius Boxhornius*, of, zoo anderen willen, 1544. De doofheit hadt hem van zyne jeugdt af al aangekleeft, daarom zyne jonge medegezellen hem *dooven Eller* hietten; doch met den mondt was hy wonder rad en welſpreekende. *Guicciardyn* zegt, in zyne beſchryvinge der Nederlanden, dat hy veele boeken heeft geſchreven; onder die zyn bekent *Scholia in Marbod. De Sacramento Euchariſtiæ. Concionator*, enz. Hy heeft uit het Griekſch en 't Latyn overgebragt den wydloopigen brief van *Hippocrates* aan *Damagetus*. Voor zyn overlyden maakte hy zichzelven dit Graffſchrift.

Boxhorn. Toneel v. Holl. p 247. Goudh. f. 219. Benthem Hol. Kirch. enz. p. 326. Boxhorn. ibid Aubertus Miræus. Commelyns Amſt. f. 860.

Tota tegit tellus, qui TELLUS TOTA *vocatur:*
doelende dus op zynen naam *Alard*, of *Al-aerd*, *al-aerde*: zelfs by de uitlandtſche Natiën was hy in groot aanzien.

Guicciard. Commelyn.

ALBA (Hertog van) ook ALVA. Zie op FERDINANDO ALVARES DE TOLEDO.

ALBEDA, een vervallen ſlot of adelyk huis, in de Vrieſche grieteny *Wimbritſeradeel*, onder 't quartier *Weſtergoo*, in 't dorp *Goinge*.

ALBERICUS, biſſchop van Utrecht. Zie op ADELBRICUS, D'I. en II. *Biſſchoppen van Utrecht.*

Houwe Handv. Chron. I. D. f. 161.

ALBERT, AELBERT, ALBERTUS, Hertog van Saxen: van de Roomſche Keizers *Frederik den III.* en zynen zoon *Maximilaan den I.* gebruikt geweeſt in hunne oorlogen tegen de Vlamingen, en gemaakt Gouverneur of Stadthouder over Hollandt. Toen der boeren oproer, *het Kaas- en Broodts-ſpel* genaamt, in *Noordthollandt* geweldige verwarringen veroorzaakte (zie op KAAS-EN-BROODTS SPEL) quam hertog *Albert* met een deel krygsvolk derwaarts, onder ſchyn van d'oproerigen te willen ſtillen, of ſtraffen; maar zyn voornaamſte inzicht was zynen buidel te vullen. Zyne zoldaten maakten het in 't landt erger dan de boeren; plonderden *Noortwyk* en *Zandtvoort*, nevens andere dorpen meer, met rooven, moorden, branden, en vrouwen te ſchenden, voeren ze voort, tot voor de poorten van *Haarlem*. Dit droeg zig toe in 't jaar 1492. Het *Kaas- en Broodts* volk, eens geſlagen, begon te verflauwen. Hertog *Albert* wierdt eerlyk binnen *Haarlem* ontfangen, nadat de daar binnen zynde oproerigen weg gevloden waren; echter deedt hy de misdaadt van eenigen zich door veelen betaalen. Hy eiſchte van die ſtadt 34000. (anderen 27000.) goude Andries guldens; waarlyk eene groote ſomme in dien tydt. Elk wierdt hoofdt voor hoofdt geſchatt: zeer veele, ganſch onſchuldigen aan dien oproer, moſten al hun zilverwerk op 't Stadthuis brengen, om den eiſch van *Albert* te voldoen. Onſchuldigen, zeggen wy, omdat de Magiſtraat van *Haarlem* ſcherp verboden hadt, eenigen der oproerigen binnen de ſtadt te herbergen: Doch zommige onruſtige hoofden hadden de poorten opgebroken, en die binnen ge-

Oude Holl. Kron. van Goudh. f. 550. Petr. Montan. byvoegz. by Guicciard. f. 190. Ortens Ned. geſchied.

p. 189. Boxh. toon. v. Holl. p. 124. Velii Kron. v. Hoorn. p. 85.

gelaaten. Daar op volgde, dat de wederspannige *Kaas- en Broodtsche* Kennemers den moedt lieten zinken, biddende om genade; welke genade *Albert* hun wel vergunde, maar op eene ongenadige wyze, met ontleediginge hunner beurzen, en vullinge der zyne. 't Platte landt van *Westvrieslandt* most aan hem opbrengen 6000. de stadt *Alkmaar* 2600. *Hoorn* 1000. *Edam* 800. *Monikkendam* 400. *Medenblik* 300. *Texel* 100. *Wieringen* 300. goude Andries guldens; (een goude Andries gulden deedt toen 18. stuiv. anno 1586. onder *Leicester*, 49. st. anno 1597. gerezen tot 53. st. anno 1603. tot 55. st. anno 1606. tot 56. st. anno 1608. tot 58. st. anno 1610. op 59. st. en na 't jaar 1619. worden de goude Andries guldens, van 74. stukken in 't mark, in de muntzettingen niet meer gevonden.) Boven dien mosten uit Kermer- of Kennemerlandt, binnen *Haarlem*, voor Hertog *Albert* hondert der voornaamste ingezetenen verschynen; dan noch uit *Alkmaar* 25. uit *Texel* 20. uit *Medenblik* 10. uit *Westvrieslandt* 150. alle t' zamen bloots hoofdts, barrevoets, met een stokjen in de handt, opentlyk voor zyne huizinge op hunne kniën vallen, en om vergiffenis bidden; dat ze noch voor hun geldt verkregen, echter met uitsluitinge van hondert persoonen in *Westvrieslandt*, vyftig in *Kermerlandt*, en 25 poorters uit *Alkmaar*, die *Albert* t' zyner tydt zou noemen, en met die naar zyn welgevallen handelen; behalven noch alle die men aan 't openslaan der poorten, berooven van huizen, 't styven van oproer, enz. schuldig zou bevinden. Waarlyk eene ongenadige genade: Eerst ten opzicht van de wreede geldtafpersling, en smadige vergiffenisbidding, zelfs van de onschuldigen aan dit werk; daar na, en noch meest, omdat niemant zich van deze genade kon verzekeren, vermidts niemant wist of hy niet onder 't getal der door Hertog *Albert* uitgeslootenen zou begrepen mogen zyn. Onder alle steden van Westvrieslandt, en daar onder behoorende dorpen, bleef *Enkhuizen* alleen van deze straffe vry; want die stadt hadt zich stil, en buiten dezen oproer gehouden. Dus nam *'t Kaas- en Broodts-spel* schielyk een einde, en te gelyk ook de *Hoeksche* en *Cabeljauwsche* factie: Zie voorts op MAXIMILIAAN *Grave van Hollandt, en Roomsch Keizer*; HOEKSCHE EN CABELJAUWSCHE FACTIE; en inzonderheit op KAES- EN BROODTS-SPEL. Hertog *Albert* nu Hollandt op 't uiterste berooit gemaakt hebbende, hieldt niet op by den Keizer aanzoekingen te doen, dat de regeering over *Vrieslandt* hem aanbevolen mogt worden, hoopende op eene vette versche weide rykelyk te zullen grazen, gelyk hy op de Hollandtsche, nu van hem kaal gemaakt, gedaan hadt. Deze Majesteit hadt alreedts besloten de wederspannige Vriezen (dus noemde hy ze, omdat ze zig van hunne Vryheden niet wilden laten berooven) eenen vreemden Vorst te onderwerpen; dieswegen wierdt hem zyn verzoek ligt ingewilligt. Hertog Albert, nu dus verheven, en, door den Keizer, tot Landtvoogdt verklaart van dit Gewest, zendt eenige Gelastigden naar Vrieslandt, quanswys om de Vriezen in hunne privilegien en vryheden by te staan, en te beschermen: maar met deze lastgeeving zou hy weinig uitgerecht hebben, indien niet de Factiën van de *Schieringers* en *Vetkoopers*, (immers zoo bloedig en verwoestende als die der *Hoeksche* en *Cabeljauwsche* in Hollandt; der *Heeckerens* en *Bronckhorsten* in Gelderlandt; der *Guelphen* en *Gibellinen* in Italiën; der *Witte en Roode Roos* in Engelandt) hem den weg gebaant, en de poort geopent hadden. Te *Franeker* wierdt een Landtsdag gehouden; daar liet Hertog *Albert van Saxen*, door zyne Afgezondenen, schoone voorslagen doen, van te willen wechneemen de partyschappen en bloetstortingen tusschen de *Schieringers* en *Vetkoopers*, die deze goede Landen des Duitschen Ryks, zoo veele jaren achter een, gedrukt hadden, enz. De Vriezen, wel weetende wat hy zocht, en hoe hy in Hollandt gehandelt hadt, gaven tot antwoordt: Zy wilden van hunne Vaderlyke privilegien niet afwyken, noch van de forme, of den staat der Regeeringe, al voor de tyden van *Karel den Grooten* onder hen gebruikelyk geweest; konden derhalven geener vreemden heerschappye in hunne Landen gedoogen: vertrouwende, dat Keizer *Maximiliaan* van hen niet zou begeeren, dan 't geen hy van Vrye landen des Ryks had te verwachten. Hertog *Albert*, hier door vergrimt, deed zwaare bedreigingen. Eenigen hem, door eigenbaat toegedaan, verwekten eene scheuring, die den *Hertog* te nutte quam. 't Zou te wydt uitloopen dezen langdurigen verwarden handel, tusschen *H. Albert* en de *Vriezen*, hoe kort wy ook gaan mogten, hier te willen inlassen; men zie de Schryvers, op den kant aangetekent, hier over na: kortelyk zullen wy dit alleen zeggen; dat de *Schieringers*, door de *Vetkopers*, in den uitersten noodt gebragt, zich, door de listige voorslagen van Hertog *Albert*, lieten bewegen, om hem ten Beschermheer aan te neemen. Dus wierd hy *Erfgouverneur* van Vrieslandt, voor een gedeelte; maar haast volgde 't overige. Al voorheen hadt Keizer *Maximiliaan* (eerst Grave van Hollandt, Zeelandt, enz. door huwelyk met *Maria*, Erfdochter van Hertog *Karel den*

Heemsk. Bat. Arc. p. 270. Vliger. de Com. Holl. p. 389. Boxh. toon. p. 114. Oud. Holl. Kron. van Goudh. f. 151. Brauweri Chron. in Maxim. 11. G. Brandt Hist van Enkh. eerste verdeeling. p. 38 Velii Kron. v. Hoorn.

Winsem. Kr v. Friesl. f. 345. Brugman in de beschr v. Friesl. voor Scriver. Kr. der Grav. v. Holl. p. 118. 120. Ortens Ned. geschied. p. 195. Winsem. Kron. v. Vriesl f. 345. tot 354. Schotan. f. 338. item 435. tot 470 Mart. Eulen-

Strydtbaren van Burgundiën, enz. na haare doodt, als Voogdt over hunner beider onmondigen Zoon *Philips*) hem den lastbrief van 't Gouverneurschap over Vrieslandt gegeeven, doch nu (in 't jaar 1598) geraakte hy eerst in 't bezit. Straks na zyne aanneeminge, zondt hy Heer *Willebord van Schomburgh*, Ridder, zynen Raadt en Requestmeester; *Heer Willem van Hartys*, Ridder; *Jonkheer Nittard Fox*, of *Fucks*; en Jonkheer *Bernard Mets*, of *Metks*; met een goedt getal Soldaten naar *Sneek*; daar *Schomburgh* aan 't Quartier *Westergoo* voordroeg; datze Hertog *Albert van Saxen* deese artykelen zouden bewilligen: I. Dat hy zou mogen bouwen Blokhuizen, Kasteelen, en Sterkten naar zyn welgevallen. II. Van alle Rent- en Pachtgelden zouden de Vriezen hem den hondertsten penningk geeven. III. Van elke Ton Bier eene stuiver. IV. Van alle Hoornbeesten, boven twee jaren oudt, eene oude Vlaamsche stuiver. V. Van halve Leydsche Lakens, of andere van gelyken prys, twee stuivers. VI. Van alle vreemde Bieren twee stuivers 't vat; van Wynen, Granen, Zuivel, enz. den 20sten penning. Dit veroorzaakte eene groote opschudding en gemor onder de Staten, en Gevolmagtigden des Landts. Doch de gedurige moedtwil van Hertog *Alberts* Soldaten, bewoog of, om beter te zeggen, dwong hen in dezen zuuren appel te byten, en het geëischte toe te staan. Daar tegen gaf de *Sax* hun een renversaal, of brief van tegenverzekering, met belofte van het Landt, en de daar in zynde Geestelyke en Wereldtlyke Persoonen, te zullen beschermen voor allen overlast van buiten en van binnen; de Inwoonders van Vrieslandt niet te zullen verdagvaarden tot eenige diensten, 't en ware zy het vrywillig wilden doen; de Justitie wel te handhaaven; het welvaren des Landts te beyveren; ontrent de Sluizen, Wateren, Dyken, Dammen enz. boven 't voorgedachte, geene bezwaarnissen meer op te stellen; en alle Privilegien der Vriezen in hunne volle kracht te laten. In den *Renversaalbrief* van de Steden der *Westerlanden* (daar onder behooren: *Sneek*, *Franeker*, *Bolswaerdt*, *Workum*, en *Sloten*) beloofdenze aan Hertog *Albert*, hem en zyne Erven, erflyk aan te neemen voor hunnen Heer: Maar indien ze in het toekomende hem, of zyne Erfgenamen, niet langer begeerden, zoudenze alle de penningen, door hem of zyne nakomelingen verschoten, tot onderhoudt van nodige Soldaten, verbeteringe of herstellinge van Kasteelen, enz. ten vollen moeten goedt doen, eerze tot de afzetting traden: Opdat hy, en zyne Erven, den Prinselyken staat dies te beter zouden mogen voeren, beloofdenze hem: I. Dat hy jaarlyks zou trekken van yder Huis drie zwaare stuivers, die de twintig een gulden maken. II. Van elke Koe, Os, en Paerdt, boven twee jaren oudt, jaarlyks eene Vlaamsche stuiver, de dartig gerekent tot een Goudtgulden. III. Van alle Pachten der Ingezetenen jaarlyks den hondertsten penningk. IV. Van elke ton Bier in deze landen gebragt en gedronken, vier zwaare stuivers; te weten drie voor Hertog *Albert*, de vierde voor de Stadt daar 't bier gebruikt wierdt; behoudens dat de Prelaten, Geestelyken, Heerschappen, en Edelen, van den excys des Biers, datze binnen hunne huizen dronken, vry zouden zyn. Van alle Wynen, de twintigste maat tot excys. V. Van een Leydtsch wolle laken, of een ander beter, twee zwaare stuivers; van de slechter eene zwaare stuiver. Toen *Albert* dus met *Westergoo* klaar geraakt was, goldt het *Oostergoo*. Zelfs *Groningen* ging niet vry. Dappermoedig verweerden zich de *Woldlieden* (die van de *Zevenwolden*;) maar toen *Leeuwarden* zich in den uitersten noodt bevondt, gaf 't de Stadt op: andere Steden volgden. Wy staaken hier deze stoffe, om niet buiten ons bestek te loopen. Men ziet noch zomtydts, hoewel zeer zelden, Muntstukken die Hertog *Albert* te *Sneek* heeft doen slaan: op d' eene zyde staat zyn Wapen, met deze woorden; *Albertus Dux Saxoniæ Gubernator Phrisiæ*. op d' andere: *Nummus Regis Romanorum*. Hertog *Albert* trok in het jaar 1499. naar *Meissen*, latende zynen jongsten Zoon *Henrik* in *Vrieslandt*, die zich, door quade Raadtgevers, liet verleiden, om niewe schattingen te eischen. De Vriezen waren gewoon jaarlyks eenen Vierdag op den 26 September te houden, ter gedachtenisse datze voortyds op dien dag, by *Stavoren*, Grave *Willem van Hollandt*, met eenige duizenden der zynen (zie op WILLEM DEN II. *Grave, enz. en R. Koningk*) in een gevecht hadden verslagen. Hertog *Albert* verboodt hen deze geheugenishouding, onder zeer hooge daar op gestelde straffe. Dit merken de Vriesche Geschiedtschryvers aan als eene tyrannische handeling, strekkende ter invoeringe van de uiterste slavernye, en strydig met des *Hertogs* gedanen Eedt. Deeze, en meer andere, ook onder de zelve meer dan barbarische, van de Saxers bedrevene dingen, veroorzaakten eenen niewen opstant der Vriezen, zoo hoog loopende, dat ze zelfs Hertog *Henrik* binnen *Franeker* belegerden. Hun vry heldengemoedt kon zich onder geenen dwang buigen. 't Woordt *vrye Vriezen*, van oudts hunnen naam, lag hen niet alleen gedurig in den mondt, maar was de harten als ingegrift. Uit

berg. Kron. c. 312. Gabbema verhaal v. Leeuw. van pag. 129. tot 244.

Idem Schotan. Winf ibid Abbes Gabbema rampen 200. en 224 in zyn Hist. van Leeuw. p. 213. id m Eulenberg. Brauw. Chron. in Maximil.

Idem Winf f. 353. idem Schotan. f. 445 & Brauw. ibid.

de Kerken, en Kloosters des geheelen landts, namenze de Klokken en andere dingen, zonden ze naar *Groningen*, ten onderpande voor vier van hen begeerde Stukken geschut. *Albert* quam weêr in *Vrieslandt*, en ontzette zynen zoon *Henrik*. Deeze onrusten duurden onder Hertog *Albert*: desgelyks onder zyne zoonen *Henrik* en *Georg*, tot dat de laatstgenoemde de Heerlykheit Vrieslandt aan *Philips van Spanjen* opdroeg. Hertog *Albert* was geen regeerende *Hertog van Saxen*, maar des regeerenden Hertogs jonger broeder, en hadt voor zyn vaderlyk Erf *Meissen* bekomen. Keiser *Maximiliaan*, als Voogdt over zynen zoon *Philips*, enz. als reedts gezegt is, had dezen *Albert den Sax*, vermits hy zelf in Oostenryk genoeg te doen had, wegens aldaar ontstaane onlusten, tot Stadthouder over *Hollandt* gestelt, daar na tot Gouverneur over *Vrieslandt*: hy was loos en voorzichtig genoeg, maar ongemeen gierig, die niet anders betrachtte dan geldt by een te schraapen. *Hollands* had hy op 't uiterste uitgezogen, echter ook dit Landt het goede veroorzaakt, dat hy een end maakte van *'t Hoeksche* en *Cabeljauwsche moordtbedryf*, dat daar zoo lang en zoo onmenschelyk geduurt hadt, desgelyks van 't niew ontstaane *Kaes- en Broodts-spel*; doch, tot vulling van zynen buidel, verwoedt genoeg; gelyk hy ook, en zyne Saxen, boven andere booze handelingen en schendbedryven, een nooit in Vrieslandt, noch deeze Landen gehoort tyrannisch stuk heeft bedreeven, in 't straffen van twee persoonen, om heele geringe redenen gevangen gezet; d' een *Evert Drager* burger van *Sneek*, d' ander *Minno Bonger*; die hy, op d' alderafgryselykste wyze, op zyn Turksch gespiest, de ziel aan eene paal deed uitbraaken. Onder de belegering van *Franeker*, anno 1501. liet deze Saxische Vorst alle de Vriezen, die in zyne handen vielen, touwen door de keel steeken, en daar aan ophangen, of hechteze met de keel in ysere haaken, aan galgen vast gemaakt: Meer andere staaltjes kan men vinden in *Simon Abbes Gabbema's Verhaal van de Stadt Leeuwarden*. Ondertusschen verdween *Hertog Alberts* uitgeperste geldt haast, in den weêr verwekten oorlog met de *Vriezen*; en 't koste hem, volgens eeniger berichten, het leven. De *Groningers* hadden aan de andere *Vriezen* geschut geleent, des wierd hy zoodanig tegen die Stadt verbittert, dat hyze belegerde; doch wierd daar voor van de Groningers dierwyze gewondt, dat hy zyn leger deed opbreeken, en kort daar na storf: dus spreekt de *Oude Hollandtsche Kronyk*: Maar de Heer *C. Schotanus* maakt van geen wonden gewag, en zegt, dat door middelaars 't verdrag tusschen *hem* en de *Groningers* getroffen, het beleg opgebroken, hy korts daar na ziek, naar den *Dam*, en voort naar *Emden* gevoert wierdt, daar hy overleedt. *Vrieslandt* had hy zynen zoon *Henrik* besproken; zyn ander Landt aan den oudsten *Georg*, die den *Vriezen* (nadat hy nu, volgens den wil van zynen broeder *Henrik*, *Vrieslandt* beheerde) veel spels maakte, en hen beoorlogde: waar door hy zyne Schatkamer zoodanig uitputte, dat hy ter dier oorzaake geheel *Meissen* most verpanden, zonder iets 't zynen voordeele, of naar zynen wille, te konnen uitrechten; derhalven, dit gevaarlyk Mavorsspel moede wordende, droeg hy *Hertog Philips van Burgundiën*, zoon van Keizer *Maximiliaan*, meer gemeldt, *Vrieslandt* op; latende zich eens met eene diepe zucht ontvallen; Es mag mir Friesland ein rechtes Fresland sein/ weil es mir meine mittel fast aufgefressen hat. dat is: *Vrieslandt is my een recht Vreetlandt, vermits het my byna al myne middelen opgevreeten heeft.* Tot nader bericht, hoe Hertog *Albert de Sax* aan *Vrieslandt* gekomen is, zullen wy den lezer deze opening doen. Na de doodt van *Aartshertog Sigismund van Oostenryk*, zonder kinderen na te laten, in het jaar 1496. andere stellen 1497. vervielen zyne landen aan zynen Neef *Maximiliaan*, *Roomsch Keiser*; die, om in 't bezit te komen, zich derwaarts most begeeven. Zyn hooggemelde zoon *Philips*, Hertog, enz. Grave van *Hollandt*, enz. Heer van *Vrieslandt*, enz. (zie op PHILIPS, en op KAREL *Hertog van Burgundiën*, enz.) was wel gehuldigt in zyne Grootvaderlyke landen, dewyl zyne Moeder, Vrouwe *Maria*, Erfdochter van haren Vader *H. Karel den Stouten*, overleden was: Doch vermits zyne jongkheit, en omdat zyn Vader en Voogdt *Maximiliaan* in *Oostenryk* most zyn, en werks genoeg vondt; daar by quam, dat veele onrusten in de Nederlanden ontstonden; zoo heeft de hooggtgenoemde Keizer raadtzaam geoordeelt, Hertog *Albert de Sax* tot algemeen Landtvoogdt, en Stadthouder, wegens zynen zoon *Philips*, aan te stellen, in en over zyne Landen en Heerlykheden, enz. in Nederlandt. Vermits nu Hertog *Albert*, als Gouverneur generaal, deze hooge bedieninge lange jaren had waargenomen, veele groote zaaken verricht, en, by gevolg, eene groote somme te eischen, zoo wegens zyn jaargeldt, als verschote penningen, ten dienste van Hertog *Philips* (naderhandt *Koning van Spanjen*) en 't deezen aan geldt ontbrak t' zyner betalinge, wierden hem (namelyk Hertog *Albert*) ten onderpandt ingeruimt eenige Sterkten en Kasteelen; als 't Slot te *Vilvoorden*, in *Brabant* by *Brussel*; 't kleen Kasteel te *Sluis* in *Vlaanderen*; 't Slot te *Woerden*; en 't Kasteel te *Loevestein* in *Hollandt*; 't Blokhuis te *Haarlem*; en 't Slot te *Medenblik* in *Westvrieslandt*; ook 't Blokhuis te *Zirikzee* in *Zeelandt*: Naderhandt bragten 't Hertog *Alberts* vrienden daar toe, dat hy alle deze Sterkten afstont; doch onder beding, dat hy, tot vergoedinge, zou hebben en behouden geheel *Vrieslandt*, tot de *Lauwers* toe, om zyne achterstallen daar aan te verhaalen. Dezer wyze is hy aan *Vrieslandt* geraakt, doch weinig tot zyn, en zyner kinderen bestendig voordeel. Als deeze Hertog *Albert*, op zekeren tydt, met eenige Vorsten en Heeren aan tafel zat, prees yder van hen de Steden zyner heerschappye, met vertooning van de byzonderheden daar in te vinden. Toen de beurt aan *Albert* quam, om ook 't zyne te zeggen, liet hy zich dus hooren: Ik hebbe eene Stadt, daar drie verwonderenswaardige dingen in zyn. „In *Leipzig* vindtmen driederlei „slach van Monniken; d' eerste hebben veel koorn, en „nochtans geene akkers: de tweede veel geldt, en echter geene inkomsten: de derde veele kinderen, en even„wel geene echte vrouwen. By d' eerste meende hy „de Franciscanen; by de tweede, de Dominicanen; by „de derde de Carmeliten. Dit sprak hy, en dus sprak men al eenen goeden reeks van jaaren voor de Reformatie, door *D. Marten Luther* in *Saxen* aangevangen.

Elem. Schotan. en Wins. Brandt. Cronb. ibid. O. Holl. Chron. f. 564. Brugm. voor Scriv. Chron. der Gr. van Holland. Schotan. Wins. Gabb. — *Gabb. p. 241. 242. 244.* — *Heemsk. Bat. Ark p. 272. O. Holl. Chron. f. 565. Schotan. bes. van Friesl. f. 478.* — *Quir. Pig. Ap. p. 243. anno 1098.* — *N. de Clerk. Ton. der Hert. Gr. f. 147. Petr. Fuchs. Geneal. Archid. Austr. p. 97.* — *G. Holl. Kron. f. 565. Vlieger. Eulenb. Meiss. Chron. p. 309.* — *Quirin. Apopht. p. 217.*

ALBERT, AELBERT, ALBERTUS, ook ALBRECHT en AELBRECHT, Hertog van Beyeren, Broeder van *Willem den V.* Grave van *Henegouw* en *Hollandt*, enz. Toen *Willem* krankzinnig was geworden, en ontrent 20. jaren (by andere 30. jaren) lang, als dol, opgesloten bleef, tot zyne doodt toe, regeerde *Albert* (door bestier der *Hoeksche* factie, in weêrwil van de *Cabeljauwsche*, daar toe bevordert) als Voogdt en *Ruwaert*, of Stadthouder over *Henegouw*, *Hollandt*, *Zeelandt*, en *Vrieslandt*. Vermits Heer *Jan van Bloemenstein*, Bailjuuw van Kermerlandt, afgezet, en, in zyne plaats of ampt, *Reinout van Brederode* aangestelt was, eenen van de voornaamste der *Hoeksche*; zoo wierden de *Cabeljausche* Heeren hier over zulker wyze verbittert, datze *'s Gravenhage* plonderden, en verscheide Kasteelen in brandt staken. Doch *Albert* bezette deze t' zamengespannenen binnen *Delft*, nam de Stadt stormenderhandt in, en bragt dus de *Cabeljauschen* tot ontzagh voor hem. Dit geschiedde in de jaren 1358. en 1359. straks nadat *Albert* tot *Ruwaert* was aangenomen. Vermits Hertog *Eduard van Gelder* eenen gansch onbillyken eisch aan den *Ruwaert Albert* deed, trok Hertog *Albert* in 't jaar 1362. om *Eduard* te voorkomen, in deszelven landt: maar de vrede wierd haast daar na gemaakt, en *Albrechts* oudste dochter, noch zeer jong, Hertog *Eduard* ter Gemalinne toegezegt. Andere Schryvers stellen dit zes jaren later. Hertog *Albert* toog anno 1366. naar *Parys*, om den Koningk van Vrankryk te bezoeken: ondertusschen wierdt 'er argwaan tegen *Jan van Adingen*, die een Baander Heer in *Henegouw* was, opgevat, als of hy, tot voordeel des Graafs van Vlaanderen, veranderinge in den Henegouwschen Staat zocht te maken. *Albert*, uit *Vrankryk* in *Henegouw* gekeert, deedt *Jan van Adingen*, zonder hem gehoort te hebben, en volkome overtuiginge, te *Quénoy* 't hoofdt afslaan. *Van Adingen* had zes Broeders, die zich vaerdig maakten om 'er wraake over te neemen. De *Vlaming* styfde hen, en *Henegouw* wierdt zeer elendig verwoest. *Albert* belegerde deze binnen *Adingen*, doch *Lodewyk van Male*, Grave van Vlaanderen, bragt het daar toe, dat *Albert* de *Adingers* in genade zou aanneemen, daar tegen zouden zy hem de doodt van hunnen onthoofden broeder *Jan* vergeeven: onder voorwaarden, dat hy voor dezes ziele eene Broederschap van XII Canoniken zou aanstellen; 't geen hy ook binnen *'s Gravenhage* deede. De *Koningk van Engelandt* vaardigde Gezanten aan hem af, om hem in verbondt tegens *Vrankryk* te wikkelen; maar hy hieldt zig buiten 't krakkeel. Ondertusschen doorzocht hy de brieven des landts, en vondt onder die eenen Schuldtbrief, waar by *Johan van Diest*, *Bisschop* van *Utrecht*, bekende aan *Grave Willem den goeden*, *van Hollandt*, *Zeelandt*, enz. het kasteel van *Vredelandt* voor twee-en-dartig duizent en twee hondert ponden verpandt te hebben (dus staat 'er in *Matth. Vossius jaarboeken*, vertaalt door *A. Borremans*; maar de *oude Hollandtsche Kronyk*, *Suffrid. Petri*, *Thomas Vligerius*, en *meer andere* hebben alleen 32000. ponden.) Terstont eischte *Albert* van *Johan van Vernenburg*, toen *Bisschop* van *Utrecht*, de overgeevinge van *Vredelandt*, of de penningen daar op geleent, volgens den schuldtbrief. De *Bisschop* zeide, dat *Jan van Arckel*, Bisschop in zynen tydt, al voor lang deze schuldt hadt afgedaan, door betalinge aan vrouwe *Margareta*, Roomsche Keizerin, en dochter van Grave *Willem den Goeden*, broeder van *Albert*, t' zamen met de interessen, ter somma van 70000. ponden. *Albert* bragt daar tegen in, indien 'er betalinge geschiedt ware, most de schuldtbrief niet in handen der *Hollanderen*, maar der *Stichtschen* zyn. Dit verschil bleef lang sleepende: Middelerwyl quam *Jan Vernenburg* te sterven. In 't begin des Bisdoms van zynen nazaat *Arnout*, of *Arent van Hoorn*, zwegen de *Hollanders* van deze zaak stil: Maar toen

M. Voss. Ann. Holl. lib. 15. O. Holl. Kr. f. 396. 398. Schotan. Kron. f. 195. Reigers. Kron. v. Zeeland p. 131. J. Veld. Fasc. temp. f. 305. — *Idem Voss. p. 430. & seq. Pontan. Geld. gesch. 2 d. f. 146. O. Holl. Kron. f. 400. 401.* — *Idem Voss. p. 432. O. Holl. Kron. f. 401. Suffr. Petr. in append. ad Bekam, p. 127 &c.*

de

AALBERT.

de Biſſchop ondernam Sluizen aan de *Vaart*, of *Vreeswyk*, te leggen; waar door de *Dordrechtſen*, en inzonderheit de Heer van *Vianen*, aan *Albert* klagtig vielen, eiſchte hy plotzelyk, en op niews weêr, de inruiming van *Vredelandt*, of de betaling van 't daar op geleende. Om alle onheilen te vermyden, lieten de *Stichtſchen* hem weeten, datmen eenige perſoonen, met het geldt, aan hem zou afzenden, gelyk ook geſchiedde. Wat nu *Alberts* onbeſchaamde onbillykheit, by den ontfang der geëiſchte penningen, belangt, en hoe de *Stichtenaars* den oorlog tegens hem beſloten, met wat 'er in voorviel; zynde eene zaak van byzondere aanmerkelykheit, zie op ARNOUDT *den II. Biſſchop van Utrecht.* Eindelyk quam het tuſſchen de beide partyen tot vrede: en kort daar na ſtorf Hertog *Willem de Dolle*, *Alberts* Broeder: deshalven wierdt deeze, die nu zoo lang als Voogdt over den dollen *Willem*, en *Ruwaert*, dat is *Ruhe*, of *Ruſtbewaarder* van Hollandt, Zeelandt, enz. had geregeert, in het jaar 1377. andere zeggen 1387. of 1388. ten vollen Grave. Alhier zietmen onder de Schryvers, in de tydtrekeninge, een groot verſchil: De *Oude Hollandtſche Kronyk*, *Wilh. Merula*, *Joh. Trichemius*, *Suffridus Petri*, *enz.* ſtellen de doodt van Grave *Willem* den V. op 't jaar 1377. nadat hy van de Staten van *Hollandt* negentien jaaren lang, als dol, opgeſloten was gehouden. Doch de Heer *Matth. Voſſius* rekent den tydt zyner dolheit, na J. Veldenaar, op 30. jaaren, en zegt dat 'er noch brieven voor handen zyn, van 't jaar 1388. waar in Hertog *Albert* geen hooger titel, als dien van *Ruwaert* wordt gegeeven; en wederom, dat 'er brieven worden gevonden van *Albert*, van de jaaren 1586. 1587. 1588. waar in hy zich zelven noch *Ruwaert* ſchryft: Daar by voegende; „zoo dat ik „my niet genoeg daar over verwonderen kan, waar de „misſlag in de Hiſtoriſche Jaarboeken, die de doodt van „*Willem den Dollen* op 't jaar 1377. of 1379. ſtellen, „moge van daan gekoomen zyn. Onze oude Utrechtſe „*Jan Veldenaar*, heeft deeze woorden: „In 't jaar Onzes „Heeren MCCC LXXXVIII. zoo ſtorf Hertog *Willem*, „der Keizerinnen zoon, te *Kemout* (*Quénoy*) in *Henegou-*„*wen*, op den vyfden dag van April, en hy wierdt begra„ven tot *Valencyn*. *G. Brandt* ſtelt het ook zoo, in zyne Hiſtorie van *Enkhuizen*, te weten, de doodt van Grave *Willem den Dollen* op anno 1388. De Heer *Johan van Reigersbergen* is, in 't verhaal van *Willems* doodt, zich zelven zeer ongelyk; op d' eene plaats, zegt hy, met de *gemeene Kronyken van Hollandt*, dat Hertog *Willem de Dolle* is overleden anno 1375. den 15. April, en anderweegen aldus: „*Albert*, d' eerſte van dien naam, Hertog van „*Beyeren*, was lang *Ruwaert* van Hollandt, Zeelandt, „Vrieslandt, en Henegouwen; maar na zyns broeders „doodt, wierdt hy eerſt voor rechten Landtsheer ge„huldigt, 't welk was in 't jaar 1390. Zie daar een groot verſchil onder de Schryvers. De *Rym-Kronyk van den ouden Melis Stoke* kan men hier over niet nazien, vermits hy tot den tydt van *Willem den Dollen* niet is gekomen. Ons belangende, wy houden het hier in met *M. Voſſius*, *G. Brandt*, *J. Veldenaar*, en *eenige anderen*: te meer, omdat de laatſtgenoemde niet lange na de doodt van Hertog *Albert* geleeft heeft. *Hollandt* had nu in ruſt konnen zyn; doch door een oneerlyk Vrouwsperſoon, *Alberts* byzit, moſt het al weêr met bloet beſpat worden: zie 't verhaal dezer aanmerkelyke zaake op ADELHEIT VAN POELGEEST. Ontrent het jaar 1396. nam *Grave Albrecht* voor, de doodt van Grave *Willem*, op de Vriezen, te wreeken: of liever wierdt tot deezen oorlog genoopt, omdat de *Vriezen* hem naar zyne begeerte niet genoeg wilden erkennen, noch volſtrektelyk zich hem onderwerpen. Hy trok dan derwaarts in eigen perſoon met een zeer groote magt; en bequam eene tamelyke zege, doch kon die niet voorzetten, alzoo de zomer ten einde liep: keerde derhalven weêr naar *Hollandt*, maar zond zynen zoon Grave Willem van *Oſterbant*, of *Oſtervant*, met een zeer ſterk heyr naar *Vrieslandt*; die zoo voorſpoedig was dat hy de *Vriezen*, gelyk ook kort daar na zelfs *Groningen* en *Omlanden*, onder 't jok bragt. Maar hunne dienſtbaarheit aan *Hollandt* duurde niet lang. De wreede bedryven der geſtelde Hollandtſche Amptenaaren en Schouten, in dit geweſt; de haat der Vriezen tegens overheerſchinge; hunne liefde tot de oude Vryheit; waar by noch andere redenen quamen, veroorzaakten, dat geheel Vrieslandt, behalven alleen *Stavoren*, op niews afviel, in de jaaren 1399. en 1400. Daar uit ontſtont een niewen oorlog tuſſchen *Hollandt* en *Vrieslandt*, met wiſſelvallig geluk. Onlangs daar na overleedt *Hertog Albert*, den 5 December 1403. by anderen den 25 January, 1404. oud 74. jaaren, nadat hy 46. jaaren geregeert had: te weeten, volgens de gemeene Kronyk, 19 als *Ruwaert*, en 27. als *Grave*; of, volgens anderen, en beter 15. als *Grave*, en 31. (30.) als *Ruwaert*. Onze oude *Jan Veldenaar* zegt (vermoedelyk wat by vergrootinge) dat *Hertog Albert* met zoo veel volk, uit *Vrankryk*, *Duitslandt*, *Henegouw*, en *Hollandt* vergadert, tegen de *Vriezen* optrok, dat 'er, al had hy niet meer dan drie mannen uit yder ſchip genomen, volks genoeg zou geweeſt zyn om 'er *Vrieslandt* meede te winnen. Eenige begrooten het getal der Krygslieden op 180000. over welke, behalven *Grave Albert* en zynen zoon *Willem van Ooſterbant*, 't bevel voerden, *Valeriaan Grave van St. Paul*, *Carel van Albert* (of *Albret*,) *Walraven van Brederode*, *Gerard van Egmont*, *Jan van Arckel*, *Claas van Borſtelen*, nevens eene meenigte Edelen uit *Hollandt*, *Zeelandt*, en *Henegouw*. Hertog *Alberts* eerſte huwelyk was met *Margareta* van *Briga*: *Trithemius* beſchryft haar te zyn de dochter van *Lodewyk*, eenen *Hertog in Poolen*, die hem drie zoonen baarde: *Willem* Grave van Ooſterbant, na zynen Vader geworden Grave van Hollandt, Zeelandt, enz. *Albert* van Beyeren, en *Jan* van Beyeren, Biſſchop van Luik. De tweede *Albert* is jong geſtorven: Dan noch vier Dochters; *Catharina*, verlooft aan *Eduard* Hertog van *Gelder*, doch van hem niet beſlaapen, alzoo hy voor de voltrekkinge des huwelyks verraderlyk, in den Veldtſlag tegen de Gulikkers, om 't leven wierd gebragt: zie op EDUARD HERTOG VAN GELDER. Daar na bequamze ten huwelyk Hertog *Willem van Gelder en Gulik*: *Johanna*, die Gemalin wierdt van *Wenceſlaus*, *Koningk van Bohemen* en *Roomſch Keizer*: *Maria* kreeg tot Echtgenoot *Hertog Jan van Burgim*, die hem baarde Hertog *Philips van Burgundiën*, gebynaamt *de Groote*: eindelyk *Johanna* de II. van anderen *Yda* genaamt, die in den echten ſtaat trad met Hertog *Albert* van *Ooſtenryk*, en moeder van dien Hertog *Albert*, die noch Roomſch Keizer wierdt. De tweede gemalin van Hertog en Grave *Albert* was, na 't overlyden zyner eerſte (die ontrent Vaſtenavondt, 1386. ſtorf) *Margareta*, dochter van *Adolph*, *Grave van Kleef*: Hy was toen al tamelyk oudt, heeft ook geene kinderen by haar gewonnen. In de vyf jaaren zyns weduwenaarſchaps misbruikte hy, ten Byzitte, de voorgedachte *Adelheit*, of *Alyt van Poelgeeſt*. Zyne tweede Gemalin, *Margareta van Kleef*, heeft het klooſter van der Predikheeren Orden in *'s Gravenhage* geſticht, en leit daar ook begraaven. Behalven de gemelde drie kinderen of zoonen, heeft *Albert* noch twee Baſtaarden nagelaten, namelyk *Jonkheer Adriaan*, geworden Bailjuw van Zuyd-Hollandt, en *Jonkheer Willem*, eerſte *Heer van Schagen*.

ALBERT BEYLINGH; grooten haat was 'er ontſtaan tuſſchen vrouw *Jacoba*, *Gravin van Hollandt*, *Zeelandt*, enz. en haaren man Hertog *Jan van Brabandt*, ja zoodanig, dat zy zig van hem onttrok, en ten huwelyk nam *Humfried van Gloceſter* (zie op JACOBA GRAVIN *van Hollandt*, enz.) Zy bevondt zig in *Henegouw*, terwyl de gemelde *Hertog Jan van Brabandt* tot *Grave van Hollandt* en *Zeelandt*, enz. gehuldigt wierdt; dat haar zeer ſmartte en verdroot: Daarom poogde ze, door eenigen haarer toegedaanen, zommige ſteden en kaſteelen in Hollandt, weêr magtig te worden. *Floris van Kyfhoek* (of *Kiefhoek*) wierdt met een deel volk uitgezonden om *Schoonhoven* voor haar in te neemen; dat ook, door heimelyke verſtandthouding met eenigen der Schoonhoofſche burgeren, verricht wierdt. Maar 't ſlot, waar in zig bevonden de Hooftmannen *Willem Coſter* (of, veelligt beter, *Willem van der Coulſter*) en *Albert Beyling*, deedt zes weken lang dappere tegenweere. Eindelyk evenwel moſt de Bezetting, uit 50. koppen beſtaande, zich door hongersnoodt overgeeven, behoudens 't leven; alleen *Albert Beyling* uitgeſloten, die gevangen moſt blyven, en ten wille van Vrouwe *Jacoba* ſtaan. Hy verzöcht ontſlaging voor eene maandt tydts, om zyne vrienden te konnen bezoeken; 't wierd hem van *Kiefhoek* vergunt, onder voorwaarde, dat hy, dien tydt overſtreeken, zich weêr in gevangkenis zou begeeven. Getrouwelyk hieldt die dappere man zyn woordt, en ſtelde zich op den gezetten dag in 's vyandts handen, ſchoon hy wel wiſt dat zulks hem 't leven zou koſten, als ook geſchiedde: Want *Kiefhoek* deedt hem in den zelven nacht, op den voorſchreven dag volgende, op de *Molenwerf* levendig in de aarde dompelen, omdat hy hem niet opentlyk durfde dooden, vermidts *Beyling* by yder, om zyne vroomheit en oprechtigheit, zeer bemint was. De heer *M. Voſſius* laat zich over dit doen dus hooren: „Had hy, *Kiefhoek*, de geheughenis van dit ſnoode ſtuk „met eenen konnen begraaven, dan zou zyne deugdt by „den nakomeling noch eenigen roem verdient hebben. „Maar nu hy zyne getrouwheit, door de overwinninge „aan Jacoba getoont, met zulk eene vuile daadt heeft „beſmet, zal *Beyling* eeuwig met eere leeven; hy daar „tegen in vervloekinge by de nakomelingen zyn: Dit gebeurde in 't jaar 1424.

ALBERT JANS ZOON, of ALBERTUS JANSONIUS, een Carmeliter monnik, van *Haarlem* geboortig; naar de gelegentheit dies tydts tamelyk geleert. Hy heeft *Commentarien over Petrus Lombardus*, gezegt *Magiſter Sententiarum*, geſchreven, en meer, doch alles ongedrukt; ook eenige *leſſen* over 't boek *Eccleſiaſticus*, nevens meer andere Tractaten, doch nu onbekent geworden; is te *Mechelen* in 't jaar 1496. overleden.

ALBERTS-BERGE, of ALBRECHTS-BERGE, een

Idem Voſſ. O. Holl. Kron. S. Petri. Th. Vlig. in Alb. Pontan. 2. D. f. 156. 157.

Idem O. Holl. Kron. W. Mer. J. Trith. Suf. Pet.

J. Veld. Faſc. temp. f. 304. en 305. Brandt Hiſt. van Enkh. 1 verdeel. p. 13. J. Reigersb. Kron. v. Zeel. p. p. 134. 135.

O Holl. Kr. f. 417. Voſſ. jaarb. p. 493. tot 529. Winſem. Fr. kr. f. 200. 218. ſeq.

J. Veld. Faſc temp. f. 305. b. Ubbo Emmius lib 17. Balen Beſchr. v. Dord. p. 754. Schotan. Kron. f. 218. & ſeq.

Ubbo Emmius P. Scriv. T. Vlig.

O Holl. Kron. f. 397. 407. J. Trithem. Abb. 1 h. Vliger. in Alb. Balen beſchr. van Dordr. p. 755.

Vlieger. de Com. Holl. in Jac. O Holl. kr. f. 449. M. Voſſ. jaarb. p. 642. 643.

Ibid p. 644.

Boxh. toon. v. Holl. p. 118.

Brugm. voor Scriv. Kron. p. 10 J. Leeuw. beschr. van Haarl. f. 11.

een voornaam Slot eertydts by *Haarlem* geweest; 't woonhuis, of, zoo 't *J. A. Leegwater* verhaalt, 't Hof, en de schatkamer der *Graven van Hollandt* in dat gewelte. Van daar hebben zy hunne handtvesten en opene brieven uitgegeeven. 't Schynt dat de stichting toegeschreven moet worden aan Grave *Floris den II.* gebynaamt *den Vetten*, die van 't jaar 1091. tot 1122. geregeert heeft. Immers 't kan niet laater dan ten tyde van dezen *Floris* gebouwt zyn; want in eene zeer oude geschreve Kronyk wordt verhaalt, dat Grave *Dirk*, te weeten *de I I.* eenen broeder hadde, dien men *Floris den Zwarten* hiette (deze beide waren zoonen van Grave *Floris den Vetten*) die zig opstelde tegen zynen broeder *Dirk*, omtrent het jaar 1132. dat hy *Hollandt* ruimde, naar *Westvrieslandt* trok, en der *Vriezen* helper tegen zynen broeder wierdt; met hen voor *Alkmaar* quam, en die stadt t' zamen met de kerk verbrandde; voorts met de *Kermers* (*Kennemers*) een geheel jaar lang oorlogde, vermidts veele van 't gemeene volk hem toevielen. „ Welke *Floris de Vette*, vervolgt de schryver, „ in eenen dag al het landt daar omtrent in koolen leî, „ zelf meede tot *Grave Dirks* wooninge, te *Aelberts-berge*, „ over *Haerlem*, toe. Dat dit Slot naderhandt herbouwt, en van de Hollandtsche Graven bewoont is geworden, blykt genoegzaam daar uit, dat Grave *Floris de V.* in de jaren 1284. 1288. 1292. verscheide brieven en handvesten 't ALBERTS-BERGE heeft bezegelt. Desgelyks ook *Jan de II.* Grave van Henegouw, Hollandt, Zeelandt, enz. In 't jaar 1303. nu is 't meest weêr vergaan: 't heeft in *Kennemer-landt*, daar *Haarlem* de Hooftstadt van is, gelegen.

Leeuw. Bat. Illustr. f 1242.

Idem Leeuwen.

Brugm. ibid.

ALBERTS-BERGE, ook ALBRECHTS- en AELBRECHTS-BERGE, behooren t' zamen met *Tetrode* (*Tetrode*) *Velsen*, *Santvoort*, *Schorle*, en *Camp* (M. vander Houve voegt 'er by *Bergen* en *Toge*, of 't *Ooge*) onder 't Bailjuwschap van *Brederode*.

M. v d. Houve. I. D f. 97.

ALBLAS, een graft, of grift, die, door de sluis van *Alblasserdam*, aan de Merwe gehecht is, schynende de naam bekomen te hebben van het hooftdorp *Alblas*, zoo als alle de benedenste landeryen tusschen de Lek en Merwe *Alblasserwaerdt* heeten. Gewag hier van komt voor in een handvest van Keizer Hendrik den 4. van het jaar 1064. en by Melis Stoke dikwyls.

Brugm. ibid.

Alting Germ. inf P. 2. f. 4.

ALBLAS, een Dorp in den *Alblasser* waerdt, onder *Zuidt-Hollandt*, en onder *Dordrecht* lastende. Eenigen meenen dat dit zou zyn het *Tablas*, in de vermaarde tafelen van *Peutingerus*; vermits hy deeze Landtstreek onder de laagste plaatzen van *Batavia* gestelt heeft; en de *Alblasserwaerdt* de waterinbreuken, als laag landt, zeer onderworpen is. 't Dorp *Alblas* heeft Kerk en Predikant staande onder 't Classis van *Dordrecht*.

Boxh. Ton. v. Holl.

ALBLASSER-DAM. Een dorp onder *Zuidt-Hollandt*, in den *Alblasser-waerdt* gelegen; het last onder *Dordrecht*; heeft Kerk en Predikant, staande insgelyks onder 't Classis van die stadt.

V. der Houve H.V.Kr. 1. D f. 106.

ALBLASSER-WAERDT, is eene zeer laage Landtstreek in Zuidt-Hollandt, en derhalven, gelyk op *Alblas* gezegt is, menigmaal van zeer schadelyke inbreuken geplaagt: In 't jaar 1659. brak, ter oorzake van 't opstoppen en opkroppen van eenen ysdam, de dyk met negen gaten door, daar door stortte eene zeer vernielende watervloedt in deze Waerdt. Zulks geschiedde ook 1663. Diergelyken elendigen onheil hadtze ook gehadt in 't jaar 1573. wanneer 'er 't water eenige jaaren lang in bleef staan; ook noch dikmaals meer, zoo voor als na dien tydt. De Dorpen in deeze vermaarde WAERDT zyn de volgende: *Alblas* (oudtydts, zoo men meent door *Tablas*, in de tafelen van *Peutingerus*, bekent) *Alblasser-dam*, *Papendrecht*, *Niew-lekkerlandt*, *Streefkerk*, *Wyngaerden*, *Ruyghbroek*, *Molenaers-graef*, *Brandtwyk* en *Gybelandt*, waar onder ook den *Vuylen-dam*, *Bleskens-graef*; *Giesendam*, en *Giesen Oudekerk*, *Giesen- Niewkerk*, waar in het slot *Giesenburg* (gezegt de *Nesse*) *Hofwegen*, *Hardinxveldt*, *Peursum*, by andere *Peursem*, *Slingelandt*, *Overlandt*, of *Coterlandt*; *Laeg Bloklandt*, *Goudriaan*, *Noordeloos*, *Ammers*, *Gravelandt*, en *Gelckenés*: Onder deze zyn hooge Heerlykheden, die niet onder 't *Bailjuwschap van Zuidt-Hollandt* staan, namelyk de volgende; *Papendrecht*, *Wyngaerden*, met *Ruyghbroek*, *Hofwegen*, *Hardinxveldt*; *Giesen-Niewkerk*, *Peursum*, *Slingelandt*, *Ottelandt*, *Laeg Bloklandt*, en *Goudriaen*: zie van deeze Dorpen yder op zynen naam.

Zie R. Halma Loths Wysopgerechte Soutpyl. achter in de Watervl. Oud. Hol. kr. A. Kemp. Gabbem. enz.

V. d. Houve. H v. Kr. 1. D. f. 106.

ALBRANDTS-WAERDT, of AELBRANDTS-WAERDT, gelegen in *Vlaerdinger Ambacht*.

Idem ibid.

ALBRECHT *Hertog* van *Saxen* van *Beyeren*, en ALBRECHTS-BERGE; zie op *Albert Hertog*, en Alberts-berge.

V. d. Houve.

Leeuw. Bat. Ill. f. 1254. Idem f. 833. Goudh. Oud. Holl Kr. f. 15.

ALCKEMADE, of ook ALKEMADE, een Adelyk Huis, gemeenlyk oudt *Alkemade* gezegt, het is gelegen in 't Oosteinde van *Warmont*, meerendeels vervallen, ten deele weêr herbouwt. Van 't oudt *Alckemade* zyn noch eenige oude muuren en verwelfzels overgebleven, zynde 't Stamhuis van het Adel- en Ridderlyk geslacht der *Alkemadens*. Heer Henrik van *Alkemade*, genaamt van *Poelgeest*, wordt met zynen broeder *Floris van Alkemade* gemeldt in zeker Landtrecht van 't jaar 1320. Het geheel geslachtregister der Edelen van *Alkemade* (in oude brieven vindtmen *Alcmaeden*) kan men zien by Simon van Leeuwen, en Willem van Goudhove; welke laatste zegt: dat *Henrik van Alkemade*, boven gemeldt, in 't jaar 1320. van zynen broeder *Floris* door overgifte ontfing het huis te *Poelgeest*, dat daar na den naam van *Alckemade* voerde.

Idem Goudh. ibid.

ALDEGILDIS, ook by zommigen ALGID, Koningk van Vrieslandt; zie op ADGILLUS.

ALDEGONDE (*Philips Marnix*, *Heer van St.*) zie op MARNIX (*Philips.*)

ALDEKERK, in 't Drostampt van *Gelder*, onder 't quartier van *Roermonde*; in den jongstgevoerden oorlog met Vrankryk, door de wapenen van den Vereenigden Staat, verovert. Toen in 't jaar 1547. 't geheel Hertogdom *Gelder*, en 't Graafschap *Zutphen*, eene Schatting van 75000. guldens most opbrengen, stont het quartier van *Roermonde* (een der vier dezes Vorstendoms) daar in op 19075. guldens: dat omgeslagen over de zes verdeelingen dezes quartiers, quam 't Drostampt van *Gelder* (bevattende *Aldekerk*, *Nyekerk*, met der zelver buurten, *Wetter*, *Kevelaer*, *Capellen*, *Viert*, en de heerlykheit van *Pont*) daar in te staan op 3156 guldens, 16 stuiv. 2½ penn. daar toe most *Aldekerk* alleen, met de daar onder behoorende buurtschappen, opbrengen 2104 guldens, 12 stuiv. 8½ penn.

M. v. der Houve H. V. Kr. I. D. f. 82.

ALENÇON (Hertog van) zie op FRANÇOIS *Hertog van Alençon.*

ALFEN, ALPHEN, een zeer vermaaklyk Dorp in Hollandt, gelegen in *Rynlandt*, daar *Leiden* de Hooftstadt van is; 't roemt van eenen zeer hoogen ouderdom, en 't staat in de vermaarde tafelen van *Peutingerus* met den naam van *Castra Albiniana*; zoo veel als d' *Albiniaanse Schans*, of *legeringe*. Andere nomen 't *Alpheni Castra*, of de *Legerstee van Alphenus*; daar *Alfen* dien naam van zou behouden hebben. Dit vindt geene geringe waarschynlykheit, by veelen der nauwkeurigste Onderzoekeren van onze Oudtheden. Het blykt uit dien braven Romeinschen Schryver *Cornelius Tacitus*, (die korts na des Heeren CHRISTUS Hemelvaart geleeft heeft) dat *Alphenus Varus* Overste van der Batavieren legioen geweest is, daar na Overste der Lyfschutbenden. Ook is het ten vollen zeker, uit de oude Historyschryvers, dat de Romeinen, zoo hier, zoo gints, aan den Ryn veele *Castra* of Legerplaatzen, en, by de Legeringen, ook Burgten of Vestingen gehadt hebben. Dat eene der laatsten by dit ALFEN geweest is, blykt uit den ouden steen, by onzer Vaderen tydt, aldaar in 't graven gevonden. De meeste van de daar in gestaan hebbende letteren waren, door de langkheit des tydts, vergaan: echter kon men deeze noch duidelyk genoeg zien, LEG. I. N. klaar aanwyzende, dat aldaar *het eerste Legioen gelegen hadt*. Vermits nu *Alphenus Varus* Overste van der Batavieren legioen was, is 't ganschwaarschynlyk, dat hy daar zyne inlegering gehadt, en deze plaats naar hem den naam van *Alphen* (*Castra Albiniana*, of *Alpheni Legerplaats*) bekomen en behouden heeft. Ook vloeit de naam en naams oorsprongk veel beter en natuurlyker van *Alphenus*, dan van *Albinius*, van wien zommige deze benamingen willen afleiden.

Houve I. D. f. 39. 112. Boxh. toneel p. 216. Balth. Neander de antiq. Germ. p. 312. Tacitus Hist. lib. 2. c. 18. 25. lib. 3. c. 22. l. 4. c. 7. Boxh. ton. p. 217.

By den Heere *Alting* vindt men het aldus:

ALBINIANA is een plaats op het Eilandt der Batavieren, (dat is tusschen Ryn en Waal) 10000 schreeden boven Leiden, daar die naam ook noch verminkt beklyft in ALFEN, daar nu een dorp is, aleer zeer gering, en geen woonsteede van eene Bataviasche benaaminge; maar alleen eene Legerplaats van d' eene, of d' andere Keurbende, of van eenige vleugels of troppen, die noch naar Zanten niet betrokken waren, noch in de steden, noch in dorpen, noch schanssen tot bezettinge gelegt: gelyk *Tacitus*, met een voorbeeldt, toont, dat by d' oude Romeinen in gebruik was: Doch dat van de zelve alleen in de Reistafelen, hoewel niet met zoo veel woorden, gewaagt wordt. In 't byschrift van *Antoninus* Reistafel staat *Albimanis* (*in alblativ.*) of *Albinianis*. In de Kaart van *Peutinger* is *Albimanis*, of *Albamanis*: want in *Albimanis*, of Albamanis staat qualyk voor *ni*, een *m*. Of nu *Albinianis*, of *Albanianis* recht is, valt zoo ligt niet te bepaalen; vermidts de naam van den man onbekent is. Echter valt 'er geen twyfel over, dat 'er *Castra* (eene Legerplaats) by behoort; en geenzins *Aqua*, (water) het zy zuurbron, warme, of zoute baden, hoedanige hier in deze geweesten niet zyn. ALBINIANA, of ALBANIANA, is dieshalven in het meervoud, in 't eerste naamgeval, (*nominativ.*) anders dan *Valesius* wilde, *Albinianæ*, of *Albanianæ*; door den slechten druk van *Antoninus* Reistafel misleidt, in zyn uitmuntend Werk *Notitia Galliæ* genoemt. Ook zyn zy qualyk te verdraagen, die beweeren om *Alpheniana* te schryven: als was het van *Alphenus Varus*, wel een Overste van legerplaatzen, daar ook de benden der *Batavieren* by waren; maar onder de * *Lingonen*, verre, naar 't verhaal van Tacitus, van den Ryn af. Te weeten

Notit. Germ. Inf. P. 1.

* Langres in 't

Z. O. van Champagne. ten, die menſchen hebben de twee voortreffelyke Gedenkſtukken, de Reistafel van *Antoninus*, en die van *Augustus*, liever verminkt willen verklaaren, dan het oudt Roomſch woordt erkennen, dat door den Bataviſchen mondt verbaſtert is; daar het echter gemeen, ook zelf in klaar Duitſch, is, de B te veranderen in F. als Albis, *Elb*, Elf/ *Kalb*, Kalf/ *Halb*, Half/ enz.

In Clod. Albin. Van Clodius Albinus vermeldt *Capitolinus*, dat hy, door Commodus gezonden, Walſchlandt (Gallia) inhebbende, de Friezen, over den Ryn gekomen, verdreven heeft: zoodat hy eene legerplaatze aan deze rivier konde gehadt hebben; die zekerlyk ALBINIANA moſt heeten. Doch hierom luſt het my niet zulks te beweeren, of te beſtryden.

Alting p. 11. By Heda Scriverius, en anderen. B. Neand p. 313. Dat dan weleer *Albiniana* hiette, en nu ALFEN is, vindt men in den Blaffert der goederen van de kerke te Utrecht ALFNA genoemt; het welk oudt, altoos niet niewer is dan van de XI eeuwe. Uit dit *Alfen* is *Wilhelmus Heda* geboortig geweeſt; die, zeer ervaren in de Hiſtoriën en Oudtheden dezer Landen, geſchreven heeft *de Kronyk der Hollandtſche Graven, en Stichtſche Biſſchoppen:* Zie op HEDA (*Wilhelmus.*) *Alfen* heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Woerden*, en *Over-Rhynlandt*. *

* Hoedanig, en waar van daan de Heer *Petrus Plemper*, in zyne beſchryvinge van de Heerlykheit en het Dorp *Alfen*, in 't jaar 1714. uitgegeeven, dezes naams oorſprongk afleidt, en hoe verre hy hier omtrent van onze verſcheide Schryveren, boven gezien, verſcheelt, zullen wy hier met zyne eige woorden voordraagen, gelyk zy op de 52. 53. 54. 55. 62. 63. 64. en 65. gevonden worden. Wy ſlaan hier ten deele over d'ingelaſte redeneeringen des Schryvers tuſſchen de 55. en 62. bladtz. als te ver van de landtſtreeke *Alfen* afdwaalende; alleen konnen wy zynen grondtſteun niet voorby gaan, daar hy zyn gevoelen omtrent dezen naam (by hem doorgaans *Alphen*, naar de Latynſche woordtvorminge, geſpelt) op veſtigt. „ Onze Volkplantingen (zegt hy, pag. 55.) zyn „ opgeſchoten uit Azië, het broeineſt aller menſchen; en, aldaar „ wonderlyk vermenigvuldigt, naar andere deelen des aardtkloots „ afgezakt, en temets ook in deze Noordſche geweſten, zich „ wydt en zydt verſpreidende. Alles (vervolgt hy, pag. 59.) wat „ beneden Niewmeegen lag, wierd van ouds *Nederſaxen* genoemt, „ Hollandt en Vrieslandt niet alleen, maar al dat aan Zee paalde, „ van Ooſtlandt af tot de Schelde toe, die in het Franſche Graaf„ ſchap Vermandois, omtrent d'Abdy van Sint Martyns, zyn be„ gin neemende, by Zeelandt met twee monden Vader Oceaan „ komt kuſſen. Zoo hietten de Bewoonders van over den Donauw „ tot de Noordzee in het algemeen Rynlanders. Deze luiden, „ Japhets afkomelingen, gelyk elk bekent is, hebben hier gehuis„ veſt onder verſcheide benamingen. Op hunne heirvaart ſtiet 'er „ voor de borſt eene ſchakeling van ontoegangkelyke bergen, in „ een landt weêrzydts door de zee, namelyk d'Adriatiſche en Ty„ reniſche, beſpoelt; en met een vyftal van geweldige Rivieren „ verzelt. Dat Landtſchap nu noemden zy, wegens zyne gedaan„ te en uitgebreidheit, *Vitalia*, nu *Italie*; en de gebergten, daar „ ze met malkanderen op, in, en omtrent bleven woonen, waa„ nende dat ze den togt nooit verder konden deurzetten, *Alphen*, „ in hunne taal, en volgens d'eerſte Hebreeuwſche letter *Aleph*, „ de hoogſte.' Echter, door den noodt der menigte gedrongen, „ en zich elders moetende begeeven, zochten en vonden zy de „ heirbaan, zetten het 'er over, en herwaarts aan. Hier op telt de Schryver (pag. 60. 61.) van de *Scyten*, of *Kelten*, als die eerſt den voet over d'Alpiſche gebergten gezet hebben, hunne verſcheide naamen en bezittingen op, en daalt af tot de *Katten*, *die de zeegaten en rivieren bewoonden. Al dit Heidenſch mengelmoes* (vervolgt hy) *dat willens, onwillens, en uit menigerlei oorzaaken, zich hier om heene bergde, ingekomen, uitgedreven, en malkander Godtsjammerlyk geplaagt, en verjaagt hebbende, is onder den naam van Batavieren in de wereldt bekent geworden.* Doch laat ons weêr te rug naar de 52ſte bladtzyde deinzen, om te zien wat de Schryver, op deze onderſtellingen, van den naamsooirſprongk van *Alphen* ons oplevert. „ Voor liefhebbers (zegt hy) van Oudthe„ den, en inzonderheit als wy hier behandelen, is het onderzoe„ kens waardig, daar Steden en Dorpen op allerlei gronden hunne „ naamsoorſprongk zoo duidelyk zoeken te bereekenen, hoe doch „ deze Heerlykheit aan dien van *Alphen* gekomen zy. Hier op zegt hy verder, naar zyn eigen ſtyl en taale, (voornamentlyk de ſtelling van onzen eerſten Schryver, reedts van den Heere Alting gewraakt, op de volgende wyze dwarsboomende.) „ De Reis„ kaart der Veldtheeren van Antoninus, door Koenraadt Peutinger „ geſchetſt, noemt Alphen *Albinianis*. Elders *Albiniana Caſtra*, „ en, met meer waarſchynlykheit, *Alpheni Caſtra*; by ons, om „ overwigt van redenen, den Burg, het Oorlogsmagazyn, de „ Heirlegerſteede der Romeinen, hier te Alphen; dat eeuwen te „ vooren dien naam al hadt gedraagen. Maar hier van daan, uit „ eenen Albinis of Alphenus, als Roomſche Krygshoofden op de„ zen bodem met hunne Legioenen, de benaming Alphen af te „ leiden; dat is, onzes oordeels, bedwelmt en verlegen in de don„ kerheit van die tyden, volſlagen misgetaſt. Doch niet onaardig „ bedacht evenwel, want de klank kittelt onze ooren met een „ ſoort van gelykluidentheit, maar die voldingt de zaak niet. En „ zeker, nooit hadt Roomſch Overſte d'eere, die ergens voor „ een poos met benden in bezetting lag, om aan de plaats haaren „ naam te geeven. Al zoo min als eenig inlandts Slotvoogt den „ Burg, die hy met Krygsvolk bewaarde: maar hy kreeg 'er de „ zyne van. Men ſla het oog op Leiden, Altena, Gorkum, „ Gouda, Heusden, Medenblik, Muiden, Schoonhoven, Woer„ den, en diergelyke. Want behalven dat hier taal noch teken, „ ſteen noch penning, van te vinden is; zoo plagten de Roomſche „ Kaſteelen hier te lande naam te haalen van hunne gelegentheit, als „ Rynsburg, en Voorburg op het marktveldt van Hadrianus; van „ Stichters, als die trotze timmeragie Roomburg, het Veldtpaleis van „ Agrippine; van 'er herbouwers, als het Slot Niewmeegen, het „ Zeekaſteel Brittenburg, en veele andere. Ook zien wy op een „ ſteen te Roomburg gedolven, dat Luc. Septim. Severus, en Marc. „ Aurel. Antoninus, onder Valerius Pudens, 's Keizers Stadthou„ der, en het beleidt van Cecilius Bato, Hopman, dat vervallen „ Wapenhuis, van de vyftiende Krygsbende, hebben doen herbouwen. „ Een te Rynsburg, met *Leg. Inf. Germ.* de Legioenen van Neder„ duitſchlandt. Een te Voorburg, die L. Lucretius Fauſtinianus, uit „ de Palatynſche Wyk te Rome, en Hooftman over hondert van „ 't eerſte Legioen, anno 180. ter gedachtenis aldaar leide. Een „ te Alphen, met *Leg. J. N.* van 't eerſte Legioen, het Minervi„ ſche. Maar hier, noch nergens, wordt gerept van eenig Over„ ſte die naamgeever was. Wy kennen Albinus, den tydtgenoot „ van Alphenus, die, eene harde plaag der Jooden, en, na Porcius „ Feſtus, Landtvoogdt in Judea was; als (geen andere, dan) de „ befaamde Koning Agrippa zynde. Albinus, Bewindtheer van „ Mauritanien, dien de Mooren, door Cluvius Rufus opgeruidt, „ hebben omgebragt. Albinus, die anno 195. onder Keizer Marc. „ Did. Severius Julianus, in 't Havenryk Brittanie muitende, door „ Lucius Pertinax, vyf jaaren daar na, en omtrent vier eer hy „ den troon beklom, werdt overwonnen, gedoodt, en met wyf „ en kinderen in de Rhône geſmeeten. Ons komen noch andere „ dezes naams voor, maar niemant in de Nederlanden. Wy ken„ nen Alphenus, gelyk uitvoerig betoogt zal worden; en zooda„ nig, dat men, heene en weêr loopende om het werk in eenige „ vorm van ſchynbaarheit te gieten, en geen ander ſpoor als dat „ van Albinus of Alphenus vinden kan, den rechten weg mis is. Wat 'er nu verder van byzondere Oudtheden, en weetenswaerdige zaaken, in, en omtrent deze Heerlykheit van *Alfen*, in deze nauwkeurige Affchetzinge, voorkomen, als van Sloten en Kaſteelen, in haaren kreits gebouwt, enz. is hier elk onder zynen eigen naam te zien. Op de 97. bladtzyde zegt de Schryver; *Hoe, wanneer, en door wien het Dorp Alpken een vaſtgegrocit lichaam is geworden, dat 's onzeker*; welke onzekerheit hy, niet zonder reden, het luttel en ſlecht gebruik der penne, in d'onweetende en onbeſchaafde eeuwen, voor 't vinden der Drukkonſt, toeſchryft; daar hy dan ook eene tamelyke lange tuſſchenrede, wegens 't verlies van d'onwaardeerlyke oudheitsſchatten veeler Gedenkſchriften, enz. inlaſt. *Tegenwoordig* (zegt hy, op de 99 bladtzyde) *begrypt d'omkreits dezer Heerlykheit, op de niewe meeting, 2287. morgen landts, die, mild van gras en klaver, op alderhande wyzen beweidt en bezaait worden. Ten Zuiden* (vervolgt hy, op de 103. 106. en 107. bladtzyden, daar wy alle de tuſſchenredenen op overſlaan) *loopt Alphen tot binnen de brug van Zwammerdam toe, verlieſt daar onderweeg met zyne beemden, Hazerdswoude, en grenſt, zoo ver op de weſtzyde, aan Boskoop. Beooſten bezoomt het den kronkelenden Ryn. De landtzyde is afgedeelt in zes verſcheide Polders, als de Rietveldtſe, Saner, Grootweſterſe, Neſſe, Rynveldtſe, en Steektſe. Het leit*, (vinden we op de 131 bladtzyde) *tuſſchen zyne grenspaalen, twee uuren gaans in de lengte uitgeſtrekt, langs voortreffelyke wandelpaden, en rywegen*; daar het de Schryver dan verder ſchilderachtig in vertoont, en wy den niewsgierigen lezer, als genoeg, naar ons beſtek, in deze Heerlykheit uitgeweidt hebbende, naar toe verzenden.

ALFRICUS, Biſſchop van Utrecht, de I. en II. diens naams: Zie op ADELBRICUS.

ALFVOET, by andere *Alsvoet*, doch qualyk, moet zyn *Alnasvoet*; het is een dorp in de groote Zuid-Hollandtſche Waerdt geweeſt: Zie op ALMSVOET. *Vligerius M. V. der Houve.*

ALGID, ook ADGILD, Koning der Vriezen: Zie op ADGILLUS.

ALIDA, of ALYT, Voogdes van Hollandt, in de minderjarigheit van Grave Floris den V. ALIDA, of ALYT van Poelgeeſt, byzit van Hertog *Albert*, Grave van Hollandt, enz. Zie van haar beide op ADELHEIT.

ALKEMADE, een Adelyk huis, en geſlacht: Zie ALCKEMADE.

ALCMAER, of ALKMAAR, eene ſtadt in *Noordt-Hollandt*, onder *Kermer-*, of *Kennemerlandt*, anderhalf uur van de Noordtzee, en omtrent vyf uuren ten Noordtooſten van *Haarlem*; fraai en wel geſterkt. Is van oudts af zeer vermaardt in de Kronyken geweeſt: plag rondtom met twee groote en kleine Meiren bewatert te zyn, die van kleine beekjes gemaakt wierden, afkoomende uit de niet verre van daar afgelegene duinen. Men houdt deze ſtadt voor eene der oudtſten van *Hollandt*. Wanneer, of van wien ze gebouwt is, kan men met geene zekerheit zeggen. Dat *Adgillus* (by anderen *Algid*, en *Adgild*) de II. Koning der Ooſt-Vriezen, (*Zoeteboom* ſtelt der Ooſt- en Weſt-Vriezen) nazaat van zynen vader *Radbod*, in 't jaar 723. (of, naar de tydtreekening van *P. Winſemius*, 719.) de ſtichter dezer ſtadt zou zyn geweeſt, verſtrekt voor eene fabel by *M. Z. Boxhornius*; gelyk ook dat *Alkmaar* voortydts *Altena* zou genaamt geweeſt zyn: welke benaming haaren ooirſprong gehadt zou hebben uit zeker Vorſtelyk *Verona*, *Vroonen*, of *Vroone*, eene zeer vermaarde oude Koopſtadt der Vriezen geweeſt, dicht by den grondt daar nu *Alkmaer* gevonden wordt; na dat *Verona* verwoeſt was geworden, en de burgers van *Verona* dicht daar by niewe wooningen begonden te timmeren, waar uit *Alkmaer* den aanvang zou hebben genomen, en *Altena* gezegt zou zyn geworden, te weeten als *Al-te-na* by dat verwoeſte

De Ray Dict Geogr. Petit. Ned. Republ. p. 117.

woeſte *Verona*, dat Grave *Jan* van Henegouwen toegeſchreven wordt. Andere willen, niet buiten waarſchynelykheit, dat *Alkmaer* al eene ſtadt geweeſt is voor den val van *Verona*, en na 't verdelgen van die ſtadt zeer toegenomen zou hebben: zie op VERONA. Dit aldus geſtelt, zoude het ſtryden met het geene boven gezegt is van den eerſten oorſprong des naams AL- TE- NA. Belangende den naam *Alkmaer*, men meent het eene verbaſteringe van ALMEIREN, of ALMEER te zyn. In de oude Cimbriſche taal wierden zulke wateren, of groote poelen, Meeren genoemt: wy, der Cimbren nazaaten, ſpellen gemeenlyk Meiren. Vermidts nu zoo veele dezer wateren omtrent *Alkmaer* gevonden wierden, acht men het zeer vermoedelyk, dat deze ſtadt daar van den naam gekregen heeft van *Almeir*, of, op 't oudt Cimbriſch, *Almeer*; alzoo het daar *Al Meer* was. De Latynen noemen haar ALMERIA. Onze oude Voorvaders gebruikten voor het woordt *Een* (koomende voor eenen eigen naam, of zelfſtandig ding) alleen de letter A. Voor *eenen* man, *eene* vrouw, *een* menſch, *een* paerdt, enz. zeiden ze, *a* man, *a* vrouw, *a* menſch, *a* paerdt. Daarom ook eenigen, naar veeler meeninge, het niet qualyk noch onbequamelyk afhaalen van *A lekmeer*, *een Lekmeir*; of een *Meir* daar veele kleine waterloopen in t' zamen lekken, gelyk een rivier uit eene lekking van andere watervalletjens, of rivieren ontſtaat. Dus heeft onze rivier de *Lek* dien naam bekomen, omdat ze eene lekking van den *Rhyn* was. Uit de oude boeken en brieven is bekent, dat de oude *Duitſchers*, en hunne Nabuuren de *Bataviers*, plagten te zeggen en te ſchryven *am* voor *aan*; *aan de*, *aan het*, of *dicht by*. De naam der ſtadt *Amberg* beduidt *aan den berg*. *Hardenberg*, eene verbaſtering van *hardt* (*dicht*) *aan den berg*, *aan berg*: Zie op HARDENBERG. Dit heeft eenigen den naam doen afleiden van *Am leck meir*, dat is, *aan 't Lek-meer*. Oudtydts heeft men omtrent de ſtadt *Alkmaer* twee-en-veertig Meiren getelt, en de ſtadt zelfs is op twee-en-twintig Eilandtjes gebouwt. Tien dezer Meiren, als dat van *Bergen*, de *Dale*, de *Verona*, (of de *Vroone*) de *Zwyne*, de *Boeckelaar*, de *Hequeron*, de *Grabbel*, de *Tempel*, de *Argellaar*, en den *Achterſten*, zyn al voor meer dan hondert jaren (op koſten der Heeren van *Brederoode*, van *Egmondt*, van Dirk van *Teylingen*, *Rentmeeſter*, en andere Burgeren) door ſluizen, molens, afleidingen des waters, enz. droog, en tot zeer goedt weilandt gemaakt. In 't jaar 1615. waren 'er noch vyf bewaterde Meiren, namentlyk de *Diepe*, de *Voore*, de *Schermer*, de *Byems*, en de *Waerde*, die men, ter oorzaake van hunne diepte, behouden wilde; als mede wegens de viſchrykheit, daar veel voordeels van getrokken wierdt. Niet vreemdt dan dat Alkmaers naam ontſtaan zou zyn van *Al meir*, daar byna alles meir was, of van *A lekmeir*, of wel van *Am lekmeir*. De Heer *Adrianus Junius* getuigt, dat hy in de oude ſchriften der Biſſchoppen van Utrecht, niet vondt dan *Al meer*. Maar laat ons ook den Heer *Chr. Schotanus* hooren, die dezes naams oorſprong afhaalt van 't water genoemt ALMEERA, of ALMERA. Hy verhaalt dat *Bonifacius*, te vooren *Vinfried* genoemt, veele anderen met zich neemende, naar *Utrecht* en *Vrieslandt* trok, varende over 't water *Almeera*, in Weſt-Vrieslandt, daar, zegt hy, de ſtadt *Alkmaer* haren naam van draagt, doende met leeren en prediken zeer grooten vlyt. *Alkmaar* is zeer vermaardt in de Stichtſche en Hollandtſche Kronyken, als de plaats die de meeſte aanſtooten moſt uitſtaan, wanneer de *Hollanders* en *Weſt-Vriezen* tegens malkanderen oorlogden, of op roof uitgingen. Onder *Diderik* den II. Grave van Hollandt, is *Alkmaar*, na een hevig gevecht tegen de Vriezen, op eene elendige wyze verbrandt geworden. *Diderik* ſtorf in 't jaar 988. of daar omtrent. In 't jaar 1132. hebben de *Vriezen*, aangevoerdt door *Floris den Zwarten*, broeder van Grave *Diderik den VI.* (beide zoonen van *Grave Floris den Vetten*) tegen wien hy was opgeſtaan, *Alkmaar* ingenomen, en in vlammen gezet. Wederom op gelyke wyze in 't jaar 1169. Noch trof deze ſtadt het zelfde onheil weêr 1195. door *Willem*, broeder van Grave *Diderik den VII.* die de Vriezen tegen hem hadde opgehitſt. Deze brandtſtichtingen zyn in die oorlogstyden voorgevallen, en meeſt alle moedtwillig aangerecht. Ongevallig, en door een onvoorziens ontſtaan vuur, wierdt in 't jaar 1328. *Alkmaar* met de Kerk in de aſſche gelegt. In d' onruſten, tuſſchen Vrou *Jakoba*, Gravinne van Hollandt, enz. en Hertog *Philips* van *Burgundiën*, hielden de *Kermers*, of *Kennemerlanders*, inzonderheit die van *Alkmaar*, zich ſtantvaſtig by de Gravinne; doch, te kort ſchietende, wierden ze door gemelden *Filips* gedwongen hunne ſtadts poorten ter neêr te werpen, tot den grondt toe alles te ſlechten, en de geſtalte van een dorp aan te neemen. Meer andere onheilen, en zwaare rampen heeft *Alkmaar* moeten uitſtaan onder de bloedige *Hoekſche* en *Cabeljauwſche* verdeeltheden; en 't landtverdervende *Kaas- en Broodts-ſpel*. Den 25. Junius 1517. vielen de Gelderſchen, t' zamen met de Vriezen, onverwacht in *Alkmaer*, en plonderden den burger acht dagen lang: De buit was te aanmerkelyker, omdat de Ingezetenen van d' omleggende plaatzen zich met hunne beſte goederen, binnen die ſtadt hadden begeeven. Hoe die van *Alkmaer* het met de *Kennemers*, op de zyde van Vrouwe *Jacoba*, hielden; de ſtadt *Haarlem* belegerden; het huis te *Heemskerk* veroverden en verbrandden; *Edam*, *Monikkendam*, *Purmerendt*, en *Enkhuizen* innamen; den Schout van *Hoorn* met veele der zynen verſloegen, doch weêr door die van Hoorn geſlagen wierden; hoe Hertog *Filips* hen in eene zwaare ſtraffe doemde, ook *Alkmaer* door 't *Kaas- en Broodts- volk* ingenomen wierdt; nevens veele andere aanmerkelykheden, kan men beknopt vinden in de *Bataviſche Arkadia* van den Heere *Heemskerk*: Zie ook op KAAS- EN BROODTS- SPEL: op ALBERT HERTOG VAN SAXEN; op VRIEZEN; op JACOBA, GRAVINNE VAN HOLLANDT; op FILIPS HERTOG VAN BURGUNDIEN, enz. In het jaar 1573. trok *Don Frederico*, zoon van *Ferdinando di Toledo*, *Hertog van Alba*, den 21 Auguſti, met zyne Spanjaarden voor *Alkmaar*, en wierdt die ſtadt zeer nauw belegert. Die van binnen, door Prins Willem van Oranje met eenige bezetting voorzien, deeden dikmaals uitvallen, en bragten daar door de Spaanſchen groote ſchade toe; die den 18. September een- ander- en ten derden maal eenen vervaarlyken Storm aanbragten; maar wierden t' elkens kloekmoedig en heldtdadig afgeſlagen: jongens, meisjens, en vrouwen droegen geduurig hoepen en touwreepen aan, met pek en teer beſtreeken, die zy dan brandende op den aanvallenden Vyandt wierpen; gooten ook ziedend heet kalkwater, onder een hagelbui van gloeijende keiſteenen, op de Beſpringers: De Spaanſchen leden daar door groot verlies, en wierden ganſch onwillig om verdere beſtormingen te doen. Toen *Frederik* dit bemerkte, en daar boven vernam dat des Landts Staten beſloten hadden veel liever dyken en dammen door te ſteeken, daar al een begin van wierdt gemaakt, dan *Alkmaar* in Spaanſche handen te zien vallen; daar noch by quam dat het geduurig regende, brak hy den 8. (10.) October, met zyn ganſche Heir, na een beleg van zeven weeken, op. In den aanvang van 't beleg droeg zich iet zeldtzaams toe. Zoo haaſt de Spanjaardts zich voor Alkmaar lieten zien, was de ſchrik onder de burgers zoo groot, dat de meeſten naar de Kermer-poort liepen, om weg te vlieden, met verlatinge van alles, alleen maar om hun leven te behouden. Zy meenden dat de wegen aan die zyde noch vry waren: maar de ſtadt daar ook van den Vyandt beſloten vindende, veranderde hunne vreeze in wanhoop, met een beſluit van zich tot het uiterſte te willen verdedigen, gelyk zy deeden. De belegeringen van *Haarlem* en *Alkmaar* hadden den Spanjaardt de kracht van zyn leger benomen: en men mag zeggen, dat *Alkmaar* de noodtſchikkelyke Paalſteen, het niet *plus ultra* (verder niet) der veroveringen van *Duc d'Alba* geweeſt is. D'afbeelding van 't Geldt, in deze belegering geſlagen te *Alkmaar*, kan men in de Medaliſche Hiſtori van *P. Bizot* vinden. De Magiſtraat deedt die Munt van tin ſlaan, ſtelde ieder ſtuk op 30. ſtuivers, tot 10000. guldens, om 'er 't Krygsvolk mede te betaalen, onder belofte, dat na het ontzet goedt zilvergeldt, ter zelver waarde, daar voor gegeeven zou worden. Gedurende de belegering namen de belegerden eenen Spanjaardt, *Jerolymo d'Arcabo* genoemt, gevangen: hy wierdt, niet tegenſtaande hy zeer erbarmelyk om zyn leven badt, opgehangen; boodt aan, indien men hem deze weldaadt deede, dan zoo wel als alle de *Alkmaarders*, en andere *Geuzen*, aan den Duivel te willen gelooven: Daar uit blykt wat de Spaanſchen, en Roomſch-Geeſtelyken hun volk van de Religie, en 't Geloof der Nederlandtſche, of Geuze Ketters wysmaaken, of immers toen wysgemaakt hebben. In 't voorgaande jaar 1572. hadden die van *Alkmaar* het Minnebroeders klooſter, dat in 't jaar 1443. begonnen was te bouwen, ganſchelyk verwoeſt. In 't jaar 1470. zyn 'er de twee aan een gebouwde kerken, van St. Mattheus en St. Laurens, afgebroken, en in der zelver plaats eene andere zeer treffelyke Kerk opgerecht. In 't jaar 1560. wierdt 'er het Stadthuis, en de Schutters Doelen gebouwt; en in 't jaar 1560. d' eerſte Zoutkeet geſticht: Twaalf jaren daar na wierdt de ſtadt vergroot. Van de beroerten binnen *Alkmaar*, in de Remonſtrantſche tyden: Zie iets op CONTRA- REMONSTRANTEN, en REMONSTRANTEN: inzonderheit op VENATOR (*Adolphus.*) *Willem de II.* Roomſch Koningk, heeft dicht by *Alkmaar*, in het jaar 1255. doen bouwen het ſlot *Torenburg*, of *Toornburg*, dus van hem genoemt, om daar door zynen *toorn* tegen de *Vriezen* te kennen te geeven, en dat hy voorgenomen hadde hen ganſch te verdelgen: Ook heeft hy, tot des te meer zekerheit van zyn Landt, met zeer groote koſten, eenen Dyk, van *Alkmaar* af tot de uiterſte poſten van *Weſt-Vrieslandt* toe, doen leggen, om bevrydt te zyn van de invallen der *Vriezen* in *Hollandt*; latende daar op twee Kaſteelen bouwen, 't een *Niewburg*, het ander *Middelburg* geheeten. *Alkmaar* heeft een zeer wydt uitgeſtrekt Rechtsge-

Winſemii Kr. v Frieſl. f. 64 Boxh. Toon. p 349.

Petit. Ned Republ. p. 117. Zeileri Itinerar. Germ. tom. 1. f. 441. P. Montan Byvoegſ. tot Guicc. f. 222. Puteman de fluv Germ. p. 401.

Corn. v. Wouw beſchr. van Alkmaar p. 6. 7 8. 108. Pars Index Batav. pag. 153. Brugman pag. 31. Petit. ibid. p. 117. Brugm. p. 31. Adr. Junii Batavia

Schotani Kr. van Friesl. f. 59.

Voſſii Jaarb. f. 81. Idem ibid. en p. 94. 104.

Boxhorn. toneel v Holl. p. 350.

Voſſii Ann. Holl. lib. 20. Pontani Geld.

geſch. 2 d. f. 449. O Holl. Kron. f 575. G Haſſelt Hiſt. Gelria p. 317.

Hooft Ned. Hiſt. f. 330. P. C. Bor Ned. Oorl. 6. b. f. 332. A. v. Meerbeeks groote Kronyk der Nederl. f. 360. E. v. Rheid Ned. Oorl. f. 16. of f. 18. Bizot Med. Hiſt. p. 18. P. C. Bor 6. b. f. 333. Hooft ibid. f. 322. Bor ibi l. f 333. ibid.

Boxhorn. toon. p. 353.

O. Holl. Kron.

gebiedt, onder zich hebbende 22. Heerlykheden, en 34. Dorpen, behalven veele treffelyke Buurten; verdeelt in vyf eige Bailjuwschappen; dan noch twee Dorpen onder andere Bailjuwschappen leggende; meest alle zeer schoon en bloeijende. De Bailjuwschappen zyn: I. Dat van *Egmondt*, voortydts een *Graafschap*, heeft onder zich *Egmondt binnen*, *Egmondt op Zee*, *Rinnegom* (oudttydts *Reinichem*, en *Reinichom*) en *Egmondt op den Hoeve*, daar 't Slot van den Grave plagt te staan. Men ziet 'er noch den gebroken Toren, met de ruïnen van 't Kasteel. II. 't Bailjuwschap van *Schagen*, daar onder behooren de Dorpen *Harinkhuizen*, *Barringhorn* (*Barsinghorn*) *Burghorn*, *Colhorn*, en *Schagen*, een zeer oudt Dorp, heerlyker dan eenig ander in geheel Noordt-Hollandt, en West-Vrieslandt: zie op SCHAGEN. Behalven de nu genoemde Dorpen, behooren 'er onder dit Bailjuwschap noch een goedt deel schoone en ryke Buurten, waar van de meeste wel voor kleine Dorpen zouden mogen doorgaan; als *Grotewal*, de *Nes*, *'t Jallewal*, of *Tjallewal*, *Lutjewal*, *Alendorp*, *Tjaardtdorp*, *Hale*, *Oudewerf*, *Wybewerf*, *Kiezingwerf*, *Oudemans Hage*, *groote Keinze*, *kleine Keinze*, en den *Hoef* (*Hoep.*) III. 't Bailjuwschap van *Niewburg*, bevat *Zuidtsterwoude* (*Zuidtscherwoude*,) een zeer oudt Dorp, *Noordtscherwoude* (*Noordsterwoude*,) *Broek*; deze drie Dorpen, t'zamen met *Langendyk*, heeft Keizer *Karel de V.* met het voorrecht begiftigt, om 'er eene Stadt van te mogen maaken, waar van de Hooftkerk in *Zuidtscherwoude* zou zyn: Zie op SCHERWOUDE (*Zuidt:*) voorts *St. Bankris*, (verbastert van *St. Pankraes*) *Koedyk*, daar onder *Huiswaardt*, de *Ryp*, een zeer vermaardt Dorp, *Graft*, 't *Noordtendt*, (te weeten van Graft) de *Woude*, by en onder Graft en Schermer, *Schermer*, of *Noordtschermer*, of *Schermerhorn*, *Zuidtschermer*, of *Groote Schermer*, *Graftdyk*, *Ursem*, (waar onder *Rustenburg*, en *Noordtdyk*) *Myzen*, en *Oudtdorp*, voortydts *Ooverbeek*. IV. 't Bailjuwschap van *Nierop*, heeft *Oude Nierop*, *Niewe Nierop* (voortydts genoemt *Niewerdorper Kogge*) en *Winkel*. *Nierop* heeft eertydts gevoert den naam van *Terop*. V. 't Bailjuwschap van *St. Marten*, waar onder *St. Marten*, de *Burgh*, de *Noordt-* en *Zuidt-Ryp*, *Vackoogh* (voortydts *Valkenkogge*,) dan noch *Boeckel*, *Vierhuizen*, *Niewpoort*, en *Vernebroek*, in 't Bailjuwschap van *Kennemerlandt*. De Kasteelen, Sloten, en Adelyke Huizen, in en omtrent het gebiedt van *Alkmaar*, worden genoemt 't Kasteel van *Verona*, dat op de *Huiswaarder Geest*, of *St. Banckris* (*Pancraes*) *Geest* gestaan zou hebben, omtrent de stadt *Verona*, of *Vroonen*. 't Kasteel van *Egmondt*, dat op de *Houve* gestaan heeft, waar van de verwoeste muuren noch gezien worden. De Kasteelen *Toornburg*, *Niewburg*, en *Middelburg*, boven gedacht. Het Huis te *Renesse*, door de Vriezen vernielt; 't Kasteel *Eenigenburg*, 't Huis te *Cranenbroek*, 't Huis te *Koevel*, 't Huis te *Raaphorst*, 't Huis te *Banjaardt*, 't Huis te *Riedwyk*; alle door de Vriezen om verre geworpen: 't Huis te *Coulster*, of *Kouster*, in 't jaar 1517. door de Gelderschen verbrandt, daar na herbouwt, doch niet zoo schoon als voorheen. 't Huis te *Ackersloot*, (*Akersloot*;) 't Huis te *Mye*, 't Huis te *Boekel*, 't Huis te *Cronenburg*: deze alle t'zamen zyn door ouderdom vergaan. 't *Prinssen Hof* binnen *Alkmaar*, aan 't Adelyk geslacht van *Teilingen*; 't Huis te *Eechtrop*, tusschen Burg en Schorel, eigentlyk *School te Rel*; 't Huis te *Niewburg*, of *Ypelen*, in 't Noordtoosten van *Heyloo*, 't Kasteel van *Schagen*, te *Schagen*; 't Hof of *Nuys Hof binnen Alkmaar*, voor dezen een Klooster geweest; 't Huis te *Egelenburg*, in 't Zuidt-oosten van *Heiloo*; 't Huis te *Kok*, tusschen Heiloo en Lymmen: Men zal meest alle de genoemde Dorpen en Kasteelen, ieder op zynen naam, in dit ons Werk vinden. Onder 't Rechtsgebiedt van *Alkmaar* hebben ook veele Kloosters gestaan; maar uit alle de andere heeft uitgemunt, zoo in pracht van gebouw, als in rykdom, de *Abdy van St. Benedictus te Egmondt*; het niewe Bisdom van Haarlem, opdat die Bisschop op de goederen dezer Abdye zynen staat zou konnen voeren, ingelyft; alzoo de *Paus*, op 't aanzetten van Koning *Filips* den II. van Spanjen, in de Nederlanden niewe Bisschoppen hadt aangestelt. Te *Alkmaar* was ook eene zeer treffelyke *Bibliotheek*, zoo van oude geschrevene, als gedrukte Boeken. Verscheide geleerde Mannen heeft *Alkmaar* uitgelevert, en daar onder *Petrus Nannius*, *Petrus Forestus*, en andere meer: ook den ongemeenen konstryken *Cornelis Drebbel*, uitvinder van zeer rare Natuurkundige, Mathematische, en diergelyke nooit bekende vindingen; waar van op zynen naam breeder. Onder 't Classis van Alkmaar staan de volgende Kerken en Predikanten, boven die van de stadt zelfs; *Oude Niewdorp*, *Westgrafdyk*, *Noordtzyp*, *Koog op Texel*, *Driehuizen*, *Koedyk*, *Wermenhuizen*, *Borg op Texel*, *Oosterendt op Texel*, *Pelten*, *Bergen*, *Bersingerhorn*, *Pankraes*, *Valkoog*, *Winkel*, *Egmondt op den Hoef*, *Egmondt op Zee*, *Kolhorn*, *Oudkerspel*, *Bedykte Schermer*, *Wieringen* (heeft twee Predikanten.) *In den Hoorn op Texel*, *Sculd op Texel*, *de Wal op Texel*, *Zuidtscherwoude*, met *Broek*, *Noordtscherwoude*, *Groet*, met *Kamp*, *Schermerhorn*, *Groote Schermer*, *Ryp*, *Kalverdyk*, *Graft*, *Oostgraftdyk*, *Eenigenburg*, *Niewe Niedorp*, *St. Marten*, *Heiloo*, *Calansoog*, *Wieringerwaerdt*, *Schagen*, *Haringkhuizen*, *Outdorp*, met *Overbeek*, *Zuidtzyp*, *Schorel*, *Huisduinen*, met de *Helder*: *Alkmaar* is het eindt van Kennemerlandts gebiedt.

f. 316. *Leeuw. Bat Illustr. f.* 201. 202. *Schotan. f.* 136. *Brugman voor Scrivervius Kronyk.* *Idem ibid. p.* 33. *Th. Vliger. de Com. Holl. p.* 411. *Idem Brugm. Goudh. in de O. Holl. Kron. f.* 84. *Idem Brugm. Goudh. Matth. V. der Houve &c.* *Goudh. ibid. f.* 114. *Samuel Ampzing beschr. v. Haarl. p.* 444. *Boxhorns toneel v. Holl. in Alkmaar. Lysi der* *Holl. Pred.*

[De Heer Alting heeft 'er het volgende van aangetekent:]

Alting Not. Germ. Inf. p. 11.

„ ALKMAAR, een oude stadt der Marzaaten, zelfs „ met den naam zulks betoogende; daar na der Kenne„ mers, en van het overige Hollandt eene grensvesting; „ echter geenzins vast genoeg tegen de Vriezen; door „ Karel den Grooten en zyn Amptvolgeren belast, om „ zich buiten de Kinchem te houden. En hier van daan „ een Tolhuis, vermidts het een grensplaats was: wiens „ tol Diderik de II. geheel aan den Abt van Hecmund „ toegeleit heeft, ook de landeryen, die zyn vader Diederik „ in dit Ambacht, al voor het 960. jaar, geschonken hadt, „ vermeerderende. By het welke Diederik de 5de, „ bet-na-achterkindts zoon van den eersten, het recht, „ om een Schout aan de Stadt en het *Ambacht* van Alk„ maar te geeven, [*Ambocht* noemen het de grieven] „ heeft toegedaan.

„ In het jaar 1132. hebben de Vriezen het ingenomen, „ geplundert, en verbrandt, zelfs ook het Heiligdom de „ Kerk. Wederom het zelve in het jaar 1166. maar de „ niewe Kerk niet aangeroert. Ten derden maale, in het „ jaar 1169. wederkomende, om den herbouw te verhin„ deren, hebben zy den brandt der poorten alleen met het „ bloet van eenige der hunnen geboet; zoo als te zien is „ by M. Stoke (in Diederik den 6.) by wien schier elk bladt „ van Alkmaar krielt.

„ Het is een stadt van volop, en zeer net, met een „ schoon Ommelandt, omtrent 5000. schreeden van de „ Noordtzee, 1000. van Hoorn. Binnen de Kinchem, „ schoon het heden onder West-Vrieslandt gerekent „ wordt; of, zoo als het gemeen spreekt, onder de „ Noordt-Hollandtsche steden, en wel mede in den voor„ rang gestelt. [Wat de Heer *Simon Eikelenberg*, in zyne Beschryving van *Alkmaar*, (belooft in zyn werk nopende de *gesteltheit van Westvrieslandt*) verder voor fraaije zaaken van deze Stadt in 't licht zal brengen, zal ontwyfelbaar het leezen aller Oudheitsminneren overwaerdig zyn.]

Goudh. f. 71.

ALLEUZEN, 't is een Dorp in de groote Zuidt-Hollandtsche Waerdt geweest, doch met zoo veele andere, in de schrikkelyke overstrooming 1421. vergaan.

Alting Not. in Germ. Inf. P. 11.

ALLERHUIZEN, het wordt in de Handtvesten van Hendrik Bisschop van Utrecht, van het jaar 1265. gezegt een huis geweest te zyn omtrent Amersfoort, het welk d'oudtheit des tydts, te gelyk met den naam, heeft uitgewischt. (by *Heda.*)

Winsemius.

ALLINGAWIER, een der zeven-en-twintig Dorpen van de Vriesche Grietenye *Wonseradeel*, in 't quartier *Westergoo*. De Predikant van *Exmorra* bedient met een *Allingawier* in combinaatschap: staat onder 't Classis van *Bolswaert* en *Workum*.

ALM, een Rivier, of Riviertjen in de groote Zuidt-Hollandtsche Waerdt geweest; daar *Almsteyn*, *Almmonde*, *Almsvoet* hunne namen van voerden: Zie op ALMSTEYN, ALMMONDE, ALMSVOET.

Petit Ned. Republ. p. 260.

ALMELOO, voortydts eene goede Stadt in de Provintie van Overyssel, in 't Landtschap *Twent* geweest; die in den oorlog, tusschen Spanjen en de Vereenigde Nederlanden, zoo veel geleden heeft, dat ze van eene Stadt een *Vlek* is geworden, of een open Steedtje; legt op een beek, komende van *Oldenzeel*, twee mylen van daar zich in de *Vydre* uitstortende; is anders wel bewoont.

[De Heer Alting zegt 'er het volgende van.]

Not. Germ. Inser. T. II. fol. 7.

ALMELO, een Steedtje in Twente, aleer de zetel van een Ridderlyk huis, waar van het de naam heeft, of van den stamme. In een Handtvest van Hendrik, Bisschop van Utrecht, 1260. wordt al gewag gemaakt van ALMELOE. Het houd noch den naam, en legt omtrent 8000. schreeden van *Aldazala* en *Othmarssen*, vast even wydt.

De Ray Dict. Geographe.

ALMEN, een Gerechtsbank in 't Schoutampt van *Zutfen*. Toen in 't jaar 1547. op geheel *Gelderlandt* en *Zutfen*, eene schatting van 75000. guldens was gelegt, wierdt het Quartier van *Zutfen* (een der vier Quartieren dezes Vorstendoms) op 14475. guldens geschat. Tot deze som most het Schoutampt van *Zutfen* (bevattende *Voorden*, met het onderhoorige, de twee Gerechtsbanken *Almen* en *Gorzele*, *Warinsfeldt* en *Wigmond*) eene der zeven verdeelingen des gemelden Quartiers, opbrengen 1773. gl. 12. st. $2\frac{1}{2}$ penn. daar *Almen* en *Gorzele* t'zamen in lasten 664. gl. 19. st. $2\frac{1}{2}$ penn.

V. der Hoeve H. v. Kronyk.

ALMENUM, een der acht Dorpen van de Vriesche Grietenye *Barradeel*, in *Westergoo*. By dit ALMENUM heeft voortydts zekere Buurte geweest, tusschen de Sloten of huizen van twee Edelen, genoemt *Harlinga*, en *Harns*. Deze Buurt wierdt aangebouwt, en bequam Stadts privilegiën in 't jaar 1234. doch twist ontstaande, of zy den naam naar *Harlinga*, of *Harns* zou dragen, behieldt *Harlinga* de overhandt; en dit zou d'oorsprongk der Stadt

Harlingen geweeſt zyn; * welke Stadt door den aanloop der zee, al voor lang Weſtwaarts afgeſlagen, doch Ooſtwaarts weêr aangebouwt is. De Huizen Harlinga (eenige Schryvers hebben Harliga) en Harns leggen van de zeegolven overdekt, en dezer wyze zou eene overoude Vrieſche Profecye vervult zyn geworden: aldus luidt ze in 't Vrieſch; *Harns en Harliga ſchille vergaen, en Almenum ſchil blyuwe ſtaen.* Dit *Almenum* heeft noch ſtemminge in de Kerk binnen *Harlingen.* Hier legt ook *Gratinga* State, of 't Huis *Gratingen.* In dit Dorp *Almenum* zou omtrent het jaar 800. eene Kerke geweeſt zyn, de Dom van St. Michiels genoemt.

Winſem. achter zyne Vrieſche Kronyk in zyne beſchr. van Houve 1. d. f. 158

ALMERA, een Water, of Rivier in Weſt-Vrieslandt geweeſt, daar de Stadt *Alkmaer* den naam van zou bekomen hebben: Zie ALCKMAER.

[De Heer Menſo Alting tekent van ALMERA het volgende aan:]

Alting Not. Germ. p. 11.

ALMERE is ook een Kerk, die van Keizer Otto de Groote, in het 948. jaar, hier het Koningklyk recht van viſſcherye, met d'opkomſte, Coggeſchuldt genoemt, bekomen heeft. Het is een ſoorte van tol, op de ſchepen geleit, die de groote zee bevaaren, Coggen noch ten tyde van Melis Stoke genoemt. Wederom gedenkt die Keizer het zelfde in eene handtveſt des jaars 953. De blaffert der goederen van Utrecht doet daar noch by de *tienden der zegens*, of *ſeinen*, en wyſt de paats aan neffens de watering van *Vemip*, die in 't Haarlemmer Meir ſtort; waar uit in bedenking komt, of dit zelve Meir niet by de Ouden ALMEERE geheeten zy, of, ten minſten, een groot deel van 't zelve. *Wilhelmus Gemmeticenſis* verhaalt (*Hiſt. Norm. l.* 11. *c.* 8.) dat *Rolle*, de *Noorman*, by het water *Almera* ſtont; nadat hy Radbod Vorſt der Friezen, byſtant aan de Walcherſchen brengende, verdreven hadde; en de Friezen, met hunne fiere benden weder op hem aanvallende, nochmaals qualyk gehavent wierden.

Heda in Balderic.

Heda in Odilbald.

V. der Houve.

ALMKERK, een Dorp in 't Droſtampt *Altena*, onder 't ſteedtjen *Woudrichem* (of *Workum*) heeft Kerk en Predikant; ſtaande onder 't Claſſis van Gornichem.

V. d. Houve. O. Holl. Kron.

ALMKERK, geweeſt een Dorp in de groote Zuidt-Hollandtſche Waerdt; doch met zoo veele andere Parochye- of Kerſpelkerken (op 72. gerekent) door de golven in't jaar 1421. verſlonden. Echter zyn een gedeelte dezer Dorpen weêr boven gekomen. In het jaar 695. of wat laater, heeft Biſſchop *Switbertus*, een van *St. Willebrords* diſcipelen, te *Almkerk* en te *Gyzen*, in Zuidt-Hollandt, het volk met grooten yver tot het Chriſten-Geloof bekeert, en aldaar veele Heidenen gedoopt.

Balen beſchr. van Dordr. p. 693.

ALMMONDE, is eene Ambachts Heerlykheit, in de groote Zuidthollandtſche Waerdt, voor dien zeer geweldigen inbreuk, in 't jaar 1421. geweeſt, maar toen met zoo veele andere Parochien, of Dorpen met Kerſpelkerken, verdronken, en van de golven bedekt gebleven. Lag in de Dortſche Waerdt, ten ooſten van *Hoekeneſſe*, ten zuiden van *Drimmelen*, drie mylen ten weſten van *Dubbelmonde*, ten noorden ter halver Maaze, tegen den mondt van de Rivier *d'Alm*; groot, Hemelsbreedtte 1291. Mergen.

Goudh. f. 152. A. Kemp. p. 217. Leeuwen f. 843.

ALMMONDE, een Adelyk Geſlacht in *Hollandt*. *Cornelis* van *Almmonde* Cornéliszoon, had Juffrou *Heilwich* van *Botlandt*, hare moeder was *Haamſtede*; de gemelde Cornelis, Schildtknaap, woonde te Geervliet; ſtorf 1457. Die van *Almmonde* zyn afkomſtig van of uit het Huis der oude Baanderheeren van *Stryen*, van 't Ambacht van *Almmonde*, in de verdronke groote Zuidt-Hollandtſche Waerdt gelegen, voor 't jaar 1421. toen d'inbreuk zoo veele Dorpen onder de golven bedekte. In 't jaar 1382. leefde Heer *Jan* van *Almmonde*, Ridder, Willemszoon; hy wierdt toen in zeker handtveſt *neef des Barons van Gaasbeek*, *Putten*; en *Stryen* genoemt. De voorgedachte *Cornelis* van *Almmonde* was in den jaare 1429. Rentmeeſter van den Baron van Putten, Gaasbeek, en Stryen, en een medebedyker van den *Koorndyk*. Heer *Jakob* van *Almmonde*, Meeſterknaap van de Houtveſtery, ſtorf in 's Gravenhage den 10. December, buiten huwelyk; was de laatſte mans ooir: Deshalven wierdt het wapen van *Almmonde* met hem in 't graf gelegt; 't beſtont uit drie goude Kruisjens op een zwart veldt: Dus heeft het Heer *Jan* van *Almmonde* in 't jaar 1382. gevoert. Maar na dat de Stammen van *Zevenbergen*, *Bezoyen*, *Zydewy*, *Drimmelen*, *Dubbelmonde*, en *Wieldrecht*, alle voortgekomen uit het Huis van *Stryen*, uitgeſtorven waren, hebben die van *Almmonde* de Wapens van *Stryen* aangenomen, te weeten drie roode Kruiſſen op gout. De volle Stamlyſt der Edelen van *Almmonde* kan men by *W. van Goudhoven*, en *S. van Leeuwen* vinden.

Goudh. in d' O. Holl. Kr. f. 151. 152. S. v. Leeuwen Bat. Ill. f. 843. 844. Idem Goudh. Leeuwen.

ALMONDE (PHILIPS VAN) L. Admiraal van Hollandt en Weſt-Vrieslandt, was in den Briel in Zuidt-Hollandt 1646. van een goedt, niet onbekent Geſlachte geboren. De Vice-Admiraal Witte Wittenszoon, die in het jaar 1658. in den Zeeſlag in de Zondt ſneuvelde, was zyn oom. Hy wierdt in het jaar 1665. nadat alvorens vier jaaren ter zee gevaaren, en zich, als een leerling, onvertzaagt en wel getoont hadde, Luitenant op het ſchip van zynen Oom, kapitein Kleidyk; eenen man wiens naam lof verdient, omdat hy, daar veele anderen het heel ſlecht lieten leggen, waar door men naar onze havens moſt wyken, zich zoo dappermoedig toonde: insgelyks deedt ook Almonde; want middelerwyl dat gedachte zyn Oom ziekelyk was, was hem 't ſchips beſtier toebetrouwt, en by voorraadt opgedraagen. Hy droeg zich toen zoodanig dat het hem ter hooger bevorderinge ſtrekte: wierdt vervolgens Kapitein op 't ſchip Dordrecht, by gemelde Kleidyk in zyn leven gevoert, met zes-en-veertig ſtukken, bemant met hondert drie-en-vyftig Matroozen, zes-en-dertig Mariniers, enz. Niet lange daar na wierdt hy, nevens meer andere Schepen, tien in 't getal, die rampen geleden, en veele zieken op hadden, naar de Havens opgezonden. Maar in het jaar 1666. in den zoo beroemden Zeeſlag van den 11. 12. 13. en 14. Juny, voerende het zelfde Schip, was hy onder het eerſte Eſquadre van den Luitenant Admiraal de Ruiter; daar droeg Almonde zich geduurig, nevens andere Kapiteinen, in 't meeſte gevaar, en 't grootſte vuur, zoo wel, dat zyn heldenmoedt boven zyne jaaren ſcheen te reiken. Dit was de Slag waar in de Vyandt, na zeer veele Schepen quyt geraakt te zyn, ook des Vice-Admiraals *Aiskues* ſchoone Schip zag verbranden, *Aiskue* zelf gevangen neemen, en zich genoodtzaakt vondt naar de Rivier van Londen te vluchten; daar by in gevaar van zyne ganſche Vloot vernielt te moeten zien, indien niet eene zwaare miſt den Nederlanderen het verder najaagen belet hadde. Toen wierden de hooge Bevelhebbers, en de meeſte Kapiteins, daar onder ook de Heer Almonde, als deel hebbende in den lof der dapperheit, en den prys der zege, bedankt; hoewel ze den Overwinneren veel bloets koſte: Doch echter nauwelyks het zesde deel, by 't verlies der Engelſchen (by de zes duizent zielen begroot) te rekenen, of te vergelyken. In de verdere Zeeſlagen, op dat jaar voorgevallen, droeg en queet hy zich even moedig: eerſt toen men in den zin hadt op eenige kuſten van Engelandt te landen, daar zich geene gelegentheit toe opdeede: maar in het zwaare Zeegevecht was hy een der dappere Kapiteinen, die lof verdienden, met zich dicht by, en in het meeſte vuur te laaten vinden; ſchoon die Slag niet al te gelukkig voor het Vaderlandt afliep. Doch dit wierdt door den glorieuzen Zeetogt, en de landinge op Chattam, nevens het oploopen van de Rivier van Londen, en de groote overwinning aldaar, in het jaar 1667. hier op gevolgt, wel dubbel goedt gemaakt: wanneer Engelandt verbaaſt, den Vrede te Breda quam ſluiten. In 't jaar 1672. toen Engelandt en Vrankryk t'zamen, nevens twee gemyterde Hoofden, doelden om 't vereenigde Nederlandt het onderſte boven te ſmyten, en, gelyk zy zeiden, Carthago te verdelgen, toonde hy blyken, en gaf proeven van zyne dapperheit, en den man die 'er in ſtak. Hy voerde het Schip Waſſenaar, met zeſtig ſtukken, en twee hondert negentig zoo Matroozen als Zoldaaten bemant; verrichte eene dappere daadt in dien zoo vermaarden Zeeſlag van den 7. Junius des gedachten jaars, waar in het groot geſchil tuſſchen de twee vyandtlyke Koningen van Vrankryk en Engelandt, tegen den Staat, betwiſt wierdt, en daar 't aan hing, of de vereenigde Nederlanders vryе luiden blyven, of onder 't juk der Engelſchen en Franſchen buigen, en vervallen zouden. In het heviglſte van 't gevecht, waren vyf Engelſche Schepen van de blauwe Vlagge te loefwaart boven de Ruiter geraakt, die met twee Branders den ſchyn maakten van op hem af te komen, dewyl toen Almonde alleen, en noch een Snauw, zich dicht achter hem hielden, zynde d'andere Schepen wat verder van hem afgeſcheiden. De Branders quamen op hem aan, waar op Almonde, pligt betrachtende, zich tuſſchen de Ruiter en de Branders ſtelde. De Ruiter zou de Branders op zyn geſchut hebben moeten ontfangen, naardien beide zyne ſloepen in den grondt, of aan ſtukken waren: maar Almonde zocht hen af te keeren; doch wat weer hy met zyn geſchut en ſloep deede, kon hy evenwel niet beletren dat d'eene Brander in zyn Bezaans wandt vaſt raakte; men rekende hem al voor verloren: maar zyne klockmoedige werkzaamheit, door 't afkappen van zyn wandt, verloſte hem van den Brander, die toen achterom dryvende, vruchteloos door 't vuur verteerde. De tweede Brander zulks ziende, liep achter te Ruiter om, en dus raakte de Ruiter mede vry van dat gevaar. Almonde wierdt korts daar op, in September, Commandeur over eenige Schepen, voor, of in Goereê. Maar in het jaar 1673. in October, wierdt hy tot Schoutbynacht, onder het Collegie ter Admiraliteit van Rotterdam (of de Maas) door zyne Hoogheit den Prinſe van Oranje, aangeſtelt. Na dat in 't jaar 1676. d' Admiraal de Ruiter omtrent Palermo geſneuvelt, en de tyding daar van in de maandt Junius, door den Predikant Weſthovius, in het Vaderlandt gebragt was, wierdt de Schoutbynacht Almon-

Brandts de Ruiter f. 406. 423. Idem f. 449. Idem f. 468. 476. 479. Idem ibidem. Idem f. 514. 520. 521. Idem f. 578. 592. &c. Idem Brandt f. 666, Idem f. 673. 674. Idem f. 756.

* Doch de Landtluiden, en die 't platte Vrieſch ſpreeken, zeggen te dezer uure noch *Harns*.

monde van den Staat gelaſt, om zonder uitſtel te poſt over landt naar Napels (werwaarts de Vloot, met des Admiraals Lyk, van Sicilië af, ter veiliger legplaatze vertrokken was) zyne reize te ſpoedigen, om het gebiedt en beſtier over de Vloot te aanvaarden, en twee Schepen, met het Lyk van dien grooten Admiraal, af te zenden. Maar die ordre wierdt verandert, en het Lyk bleef in de Vloot, tot dat zy terugge keerde. Almonde, quam op den vierden September te Napels; daar belaſte hy ſtraks den Kapiteinen zich op 't ſpoedigſte van alles te voorzien, om met den eerſten zee te konnen kiezen, en de Vloot, die uit het Vaderlandt quam, te gemoet te zeilen. Doch den vierden van October t'zeil gegaan, en den derden van November in de Baai van Cadix gekomen, kreeg hy bericht en laſt om met de Vloot naar het Vaderlandt te keeren. Op den achttienden daar aan volgende ging de Vloot, onder den Schoutbynacht Almonde, t'zeil. Op den tienden van December quam hy met het Schip de Eendracht, daar ook het Lyk van den Admiraal de Ruiter in was, voor het Landt; verloor tuſſchen den twaalfden en dertienden, door het harde weêr, twee ankers na malkanderen: hieldt evenwel tot den vyftienden zee, toen Styrum en Schey, die al drie dagen in Texel geweeſt waren, weêr by hem quamen, zeggende, dat het onmogelyk was, door de ſterke vorſt, en het zwaar ys, in de zeegaten in te vallen. Hy wierdt om die reden te rade naar Engelandt over te ſteeken; quam op den zeſtienden der gedachte laatſte maandt van 't jaar in St. Heleens Baai, voor aan Wicht, en van daar op de reede van Portsmuiden, daar de Schoutbynacht tot den vier-en-twintigſten van Januarius 1677. bleef, en niet voor den dertigſten der zelver maandt, met het voornoemde Schip, nevens 't Lyk, in de haven van Hellevoetſluis aanlandde. Niet weinig is ook zyn heldenmoedt gebleken, toen hy in 't gedachte jaar 1677. met den Zeeheldt Cornelis Tromp, die overgroote zege op den Zweedt behaalde, en Denemarken, dat byna de voet op den nek was gezet, buiten gevaar ſtelde. Noch gloriryker maakte dezen onzen Vlootheer de beroemde Togt met Prins Willem van Oranje, daar na Koning van Engelandt, in 't jaar 1688. wanneer hy, na den eerſten geleden ſtorm, dien doorluchtigen Vorſt, onder den Engelſchen Vice-Admiraal *Herbert*, Grave van Torrington; nevens den Lt. Admiraal *W. B. Schepers*, uit de Maaze; en *Evertſz.* Admiraal van Zeelandt, zoo heldthaftig op de reede voor Torbay bragt, daar hy gelandt, de Brittanniſche Kroon eerlang op het hoofdt kreeg. Maar niets heeft die togt noch, ten opzichte van onzen Admiraal, by het ſlaan van den Franſchen Vlootheer Tourville, voor de Kaap La Hogue, in 't jaar 1692. vermidts de glorirykе uitſlag, van dat Zeegevecht, Almondes oordeel en beleidt wel allermeeſt ſchynt toegeſchreven te moeten worden; want in den vereenigden Krygsraadt, van de Engelſche en Nederlandtſche Vlooten, goedtgevonden zynde, om door den Admiraal Ruſſel eenen Expreſſen af te zenden, om der Koninginne van Engelandts laatſte ordres te mogen weeten; ſtelde Almonde voor, om, middelerwyle dat deze afgezondene vertrokken was, cours te ſtellen, en naar de Franſche kuſt over te ſteeken: 't welk by Ruſſel mede goedtgekeurt zynde, raakte de Vloot noch op dien dag 's namiddags onder zeil, en des anderen daags hadden zy 't geluk van den Admiraal Tourville zoodanig te ſlaan, dat Vrankryks Scheepsmagt, door 't verbranden van 12. zyner kloekſte Oorlogſcheepen, na 't gevecht, waar onder 6. driedeks, en de minſte van 60. ſtukken, (behalven 't verlies in den ſlag zelf geleden) genoegzaam vernielt, en uit zee geboent was, en wy hier door de vrye heerſchappye over haar verkregen; zoo dat men zelf rekent, dat ſedert d'overwinninge van Don Jan by Lepante, in het jaar 1571. op de Turken behaalt, geene grooter zege dan deze op de zee bevochten is. Men verſtont naderhandt uit verſcheide Franſche gevangenen, dat even voor, ja zelfs geduurende 't gevecht, drie onderſcheide vaartuigen van verſcheide plaatzen in de Franſche Vloot gekomen waren, met ordre van den Koningk aan *Tourville*, om wederom naar Breſt te zeilen, en zich in geenerlei gevecht met den vyandt in te laaten: Zoo dat dit groote werk zyne uitvoeringe zou gemiſt hebben, indien *Almondes* raadt en voorzienigheit niet achtervolgt ware geweeſt. Niet minder, en gelyken lof heeft onze Zeeheldt verdient in de zoo befaamde togten op, en naar de Franſche en Spaanſche kuſten, inzonderheit in het voorval van de veroveringe, en 't vernielen van de Spaanſche Weſt-Indiſche Vloot in *Vigos*, nevens het Franſche Eſquader aldaar, onder Monſieur de *Châteaurenaud*: waar van men in de Vloot zekere kundtſchap gekregen hebbende, dat te Vigos ingeloopen was, zoo wendde d'Admiraal Rooke niet alleen, maar ook de meeſte, zoo Engelſche als Nederlandtſche, Vlagofficieren allerlei gevaar en zwarigheden voor, om, by het verloopen ſaizoen ('t was alreeds in October) op die vervaarlyke kuſt, gedachte Spaanſche en Franſche Vloot aan te taſten: Waar op d'Admiraal Almonde zeide; dat hy aldaar omtrent vier-

Brandt Leven van de Ruiter f. 1003. 1004.

en-twintig jaren geleden geweeſt was, en men dieswegen niet meer, dan elders, te vreezen hadde; ook wees hy de doenlykheit der onderneeminge aan: Het greep plaats; en de gelukkige uitkomſt, gevoegt by zyne ſtoutmoedige uitvoeringe, heeft hem daar in geene kleine eere toegeſchreven, en 'er zynen naam door roemruchtig in alle hoeken der wereldt gemaakt. Door het balderen van 't geſchut, had hy in zeker gevecht de ſcherpheit van 't gehoor dermate verloren, dat hy onder de hardhoorigen te rekenen ware. Voorts was hy heuſch, en minzaam van omgang, eerlyk, en krygshaftig; doch teffens bezadigt van gemoedt, en die noch grooter blyken zyner dapperheit hadde konnen geeven, byzonder terwyl hy Oppervlootheer van Hollandt, en Weſtvrieslandt was, indien de Staat, zoo wel als zyne Beſtryders, gelyk voorheene, zulke magtige Vlooten in zee gebragt, en zwaare en bloedige ſlagen beſtaan hadden; doch de wederzydſe Staatkunde leerde toen klaar, zoo wel ons als den vyanden, liever hier en daar een Smaldeel ſcheepen, tot elkanders afbreuke, in zee te zenden, dan van elke zyde ſomwylen met ruim 100 Vlagkielen, behalven 't kleinder vaartuig, tegen malkanderen op den Oceaan aan te druiſchen, en, naar vermogen, door 't vuur te verteeren, of in den grondt te booren; zonder eenig wezentlyk voordeel uit zoo eene bloedige zege ooit te konnen wechdraagen. Zulk eenen tydt heeft onzen dapperen Zeeheldt, vooral ſedert zyne hoogſte bevorderinge, beleeft; en heeft zyn leven, dat altoos roemruchtig zal gedacht worden, in 't Vaderlandt vreedzaam voleindigt.

ALMSTEYN, was voor 't jaar 1421. een oudt aanzienlyk Slot, gelegen in de groote Zuidt-Hollandtſche Waerdt, tuſſchen *Dordrecht* en *St. Geertruiden-Berg*: doch is in den meergedachten vernielenden watervloedt van 1421. (zoo vele Dorpen, treflyke Huizen en Kaſteelen wegneemende) onder de golven begraaven. 't Voerde dien naam van de rivier de *Alm*, gelyk ook *Almsvoet*, *Almmonde*, *Op Alm*, *Almkerk*, enz. 't Gemelde ſlot *Almſtein* lag aan 't Ooſterſche geſcheidt des Ambachts van *Eem*, dat van oudts begreep *Eemkerk*, *Eemeſtein*, en *Almſtein*; paalde in 't Ooſten aan *Uit-Alm*, in 't Zuiden aan de *Alm*, in 't Weſten aan *Almsvoet*, in 't Noorden aan de *Graaf*, daar die tegen *Werken* en *Werkendam* ſtuit. *Goudh. f. 71. Kemp beſchr. van Arkel pag. 217. R. Halma Lots wyf, achter in de vatervloeden. p. 13. Leeuw. Goudh. &c.*

ALMSTEYN is ook geweeſt een aanzienlyk Dorp, in de zelve groote Zuidt-Hollandtſche Waerdt, by het in de vorige poſt gedachte Slot *Almſteyn*: Doch met dat Slot ook in 't jaar 1421. door dien ſchriklyken watervloedt, ganſch verdronken: 't was hemelsbreedte groot 1814. mergen.

ALMSVOET, by veelen, doch qualyk, ALFVOET ook ALSVOET, is al mede een Dorp in de groote Zuidt-Hollandtſche Waerdt geweeſt: doch met zoo veele meer, door dien vervaarlyken inbreuk 1421. vergaan. *Houve Goudh. Vliegerius.*

ALPHEN, een zeer vermaaklyk Dorp in Hollandt; zie boven op ALFEN.

ALPHEN, een Dorp tuſſchen de *Maas* en de *Waal*, anders gemeenlyk gezegt in *Maas-Waal*. Toen geheel *Gelderlandt* en *Zutphen* in 't jaar 1547. eene ſchatting opgelegt was van 75000. gl. ſtont het Quartier van *Niewmeegen* (een der tien dezes Vorſtendoms) daar in op 24342. gl. daar *Maas en Waal* (een der zes gedeeltens des Niewmeegſchen Quartiers) in moſt opbrengen 3896. gl. Die omgeſlagen over de 20. of 21. Dorpen van dit Deel, ſtont *Alphen* daar in op 233. gl. 15. ſt. 2½. penn. *V. Houve H. V. Kron. f. 79.*

ALPHEN, anders ook *Alfen* geſpelt, is een der 13. Dorpen in de Barony van *Breda*. Toen eertydts op geheel *Brabandt* eene ſchatting was gelegt van 140000. gl. moſt het Landtſchap van *Breda* daar in draagen 8685. gl. 10. ſt. 3. penn. en 't Dorp *Alphen* tot deze ſom opbrengen t'zamen met het Dorp *Chaim*, 588. gl. 15. ſt. 't heeft Kerk en predikant ſtaande onder 't Claſſis van Breda. *Idem 2. D. j. 366.*

ALSTEN, het hiet ASTHEN, en is een Dorp in de Meijery van s'Hertogen-Boſch. Dies qualyk ALSTEN geſtelt van *M. vander Houve* in zyne *Handveſt-Kronyk, en anderen*: zie op ASTHEN. *Idem f. 367.*

ALTENA, is eens Heeren Huis of Slot geweeſt, gelegen dicht by d'*Elf*; doch in 't begin des Oorlogs, tuſſchen dezen Staat en den Koning van *Spanjen*, hebben 't de *Delvenaars*, in 't jaar 1573. verbrandt, om dat het de Stadt al te na lag: 't was het Erfgoedt der Edelen uit het derde geſlagte der *Almmonden*, volgens *Goudhoven* en *S. van Leeuwen*: maar *J. François le petit*, in zyne *Nederlandtſche Republyk*, zegt, dat het aan die van *Alkemade* behoort heeft. Naderhant is 't huis door de Heer de *Bye*, Theſaurier Generaal der Vereenigde Nederlanden, weêr opgebouwt. *Brugman p. 12. V. der Houve. Leeuw. Petit p. 154. V. Leeuwen.*

ALTENA, oudtyds HALTENA, ook HOLTENA en OUTENA: (zie de volgende poſt) een zeer Oudt ſlot, daar het gehele Landt van *Altena* zynen naam naar draagt, het was op eenen heuvel gebouwt. In 't jaar 1395. (andere 1593.) wierdt het door Hertog *Albert* van Beyeren, Grave van Hollandt, (na dat eenige Edelen, die zyne byzit *Adelheid van Poelgeeſt*, om 't leven *Leeuw. Bat. Ill. f. 1399. Velde naarſtye cie temp. f. 307.*

gebragt hadden, zich daar binnen hadden begeeven) zwaarlyk belegert, en zoo benauwt, dat de belegerden zich, onder voorwaarden van 't leven te behouden, moſten overgeeven: maar de hantdadigen hadden 'er zich by tydts van weghgemaakt.

Goulb. O. H. Kron. ALTENA, eene zeer Oude Heerlykheit; anders, 't Landt van ALTENA gezegt; daar van *Workum*, de Hooftſtadt is: in dit Landt heeft ook het voornoemde zeer oude Slot *Altena* geſtaan. De oude Hollandtſche Kronyk noemt het OUTENA; by andere oude Schryvers vindt men 't gehele Landt van *Altena* geſpelt *Haltena*, meeſt *Holtena*, veellicht om dat het oudtydts vol Hout of Boſch heeft geſtaan; byna niet anders dan geboomte dragende: gelyk ook het Steedtjen *Workum*, in zommige oude brieven, *Woudrykhom* genoemt wordt, als eene Landtſtreek ryk van hout geweeſt. Dit *Altena* is een klein Landtſchapjen, in 't Zuiderdeel ten Ooſten van *Hollandt*, op de grenzen van *Brabandt*, tuſſchen de rivier de *Maaze*, de *Langeſtraat*, en den *Biesboſch*. Daar in legt, behalven 't Steedjen *Workum*, het Slot *Louveſtein* (op 't punt van den t'zamenloop der Rivieren *Maas* en *Waal*) *Almkerk*, *Gyzen*, *Ryſwyk*, *Neêreyl*, *Opeyl*, *Uiterwyk*, *Waardhuizen*, *Emmichoven*, *Sleeſwyk*, *den Hil*, enz. Deze Heerlykheit *Altena* plagt eertyds een leen des Graafſchaps *Kleef* te zyn; tot dat in 't jaar 1332. Grave *Willem* de Goede van Hollandt, enz. 't Overigheits-recht, van Grave *Diderik van Kleef*, kocht: Doch de Heerlykheit en 't Goedt, of d'inkomſt, (wy gebruiken hier de woorden van *M. v. Goudthouve*, en *S. v. Leeuwen*) heeft al ſedert het jaar 1185. den *Heeren van Hoorn*, namaals Graven gemaakt, toebehoort: zoo dat, ter dier oorzaake, de Heeren of Graven van *Hoorn* Leenmannen waren, en altydt geweeſt zyn, van de Hollandtſche Graven, ſedert dat Heer *Willem van Hoorn* d'Erfdochter des Heeren van *Altena* trouwde: zie voorts de gedachte Schryvers. By *M. van Balen* „ leeſt men; in het jaar 1290. heeft *Diderik* Grave van „ Kleef in 's Gravenhage, aan zynen Neef, Grave *Floris* „ van Hollandt, overgegeeven de Heerlykheidt van *Heuſden*, en *Altena*, met het Slot en de Stede van *Woudrichem*. Deezer wyze wierdt de Heerlykheit van *Heuſden* een heerlyk Leen van *Hollandt*, en *Jan*, de zeventiende Heer, een *Leenman* van Grave *Floris*. Heer *Willem van Hoorn*, van *Altena* en *Gaasbeek*, een der nakomelingen van den gemelden Heer *Willem van Hoorn*, trouwde omtrent het jaar 1310. Vrouwe *Oda*, Erfdochter van Heer *Claas van Putten* en *Stryen* in Hollandt. Drie dochters won hy by haar, d'eerſte genoemt *Johanna* van Hoorn, van de moederlyke zyde Vrouwe van *Putten* en *Stryen*, van de vaderlyke Vrouwe van *Gaaſbeek*; haar man was Heer *Jacob* van *Abkoude* en *Wyk*: De tweede bequam tot Echtgenoot Heer *Jan van Heukelom*; en de derde, Vrouw *Oda*, wierdt Gemalin van Heer *Jan van Polanen*, en vander *Lek*. Heer *Willem* van Hoorn hertrouwde, na de doodt van zyne Echtgenoote *Oda*, aan de dochter des Graafs van *Cleef*, en bequam twee zoonen by haar. Heer *Gerard* van *Hoorn* en *Altena* (kinderloos in den ſlag van *Stavoren* geſneuvelt;) en Heer *Willem* van *Hoorn* en *Altena*: Zie 't vervolg der Stamlyſte, tot op *Filips de Montmorency*, Grave van *Hoorn*, Heer van *Altena*, (door den Hertog van *Alba* te *Bruſſel* in 't jaar 1568. onthooft) by *M. v. Goudhoven en S. v. Leeuwen*. De gemelde *Filips de Montmorency* had by teſtament zyne goederen aan zyne Gemalinne, Vrouwe Walburg van Nyenaar, of Niewenaar, gemaakt: *Alba* verklaarde ze verbeurt: echter quamen ze by de Pacificatie, of Vredehandel van *Gent* wêer aan Vrouw *Walburg*: zy overleedt in 't jaar 1600. Voor hare doodt hadt zy 't Steedtjen *Woudrichem*, en de Heerlykheit *Altena*, aan de Staten van *Hollandt*, voor 90000. gl. verkoft: en dus is 't geheel Landt van *Altena* aan de Domeinen van *Hollandt*, daar het tot dien tydt toe een Leen van was geweeſt, gekomen. Hoe Hertog *Albert*, Grave van *Hollandt*, enz. van 't ſterke Kaſteel *Altena* twee Torens deed afbreeken; zie op ADELHEIT VAN POELGEEST. Naderhandt is 't voort geheel vervallen: en toen wierdt het huis te *Louveſteyn* het verblyf der Heeren van ALTENA.

Houve 1. D. f. 115. idem Goudh. Leeuw. B. Neander. De Raey Dict Geogr. *Goud. f. 89 Leeuw. B. Illuſt. f. 1299. Balen beſchr. van dort* *Goudh f. 89. 90. Leeuw. f. 1299.* *Em. v. Meteren f. C. Bor. Goudh. O. Holl. Kron. Leeuw. &c. Brugman voor Scriv. Kronyk. A. V. Slichtenh. Pont. 1. D. f. 107. idem ibid. f. 108.*

ALTENA, een Kaſteel op den oever der Zuiderzee geweeſt, en dus genoemt, omdat het lag op de grenzen, ja als op de neus der *Hollandtſchen* en *Stichtſchen*; Hertog *Karel* van *Gelder* hadt het gebouwt: Het heeft ook den naam van *Hulkeſtein* gevoert. In 't jaar 1517. wierdt het ſtormenderhandt, door *Felix* den Baſtaardt van *Ooſtenryk*, ingenomen: hy liet den toren en de wallen door buskruidt ſpringen: naderhandt is 't wel wêer verniewt, doch eindelyk heeft men het geheele werk afgebroken, en van de bouwſtoffen het huis te *Pannekoek*, of der *Pannekoeken* binnen *de Veſt*, anders *Nykerk*, opgerecht. De gemelde Hertog *Karel* hadt voorgenomen, van dit *Altena*, of *Hulkeſtein* af, door de Arcker Meinte, en de Holcker Erven, eene grift te doen graaven, die ten laatſten in den *Ryn* ontrent *Wageningen* uitkomen, en den naam van den *ouden Ryn* voeren zou: maar door veele voorkomende verhinderingen is dit werk in zyne eerſte beginſſelen geſmoort. Wat *Arcker-meente* of de Meent betekent; zie op ARKER GEMEENTE.

Soetebeer beſchr. van Vroonen. Oldenzeel de Urb. Germ. Le Roi Brabant Illuſt. fol. 79. ALTENA zou, als eenige ſchryven, een naam in zeer oude tyden van de Stadt *Alkmaar* geweeſt zyn; als *Al-te-na*, by de verwoeſte Stadt *Verona*, of *Vroonen*, gebouwt; alhoewel *Alkmaar* zeer waarſchynlyk al geſtaan heeft voor den val van *Verona*, ſchoon in zulken luiſter niet, als wel daar na: zie op *Alckmaer*. In Brabandt is ook een *Al-te-na* eens Heeren Huis, en Barons van *Hove van St. Laurens*, uit het geſlacht der *Deſpomereaux*, in 't Dorp *Contich*, onder de meyery van *Rye*, daar de Heerlykheit van *Hove* aan grenſt: den 15. May 1575. door *Karel* den II. Koning van Spanjen tot eene Baronye, ter begunſtiging van *Willem Deſpomereaux*, verheven. Noch vindt men een *Altena* in Duitſchlandt, by Hamburg: en een *Altenauw* in 't Vorſtelyk *Geubenhagiſche*, zynde een Bergſteedtjen.

ALYT, of ALIDA, by de meeſte oude Schryvers ADELHEIT; Voogdes over Hollandt, enz. ALYT of ALIDA, dochter van Diderik Grave van Cleef, gemalin van Diderik den VII. Grave van Hollandt. ALYT, of ALIDA van Poelgeeſt, Byzit van Hertog Albert van Beyeren, Grave van Hollandt, enz. Zie op ADELHEIT.

Leeuw. Bat. Illuſtrat. f. 91. Guicciard. f. 97. Jul. Cæſar Gerop. Becanus &c. Alting Not. Ger. p. 11. AMBIVARII, AMBIVARIEN, AMBIVARITEN, een zeer oudt Volk in deze Nederlanden, gehouden voor de oude bewoonders van *Antwerpen*, en 't Geweſt daar nu *Bergen-op-Zoom*, *Steenbergen*, *St. Geertruiden-Berg*, en *Zevenbergen* leggen. *Guicciardyn* zegt *Brabandt*, voor 't meeſte gedeelte, het landt te zyn daar de *Atuatici* en *Ambivarii* plagten te woonen, naar zyne meening, en de ſchriften van *Julius Cæſar*, die van deze Volkeren gewag maakt *lib. 2. 4. & 5. de Bell. Gall.* Men kan hier over nazien *Petrus Divæus*, *Gerop*, *Becanus*, enz.

Pontan. Geld. geſch. 2. D. f. 56. AMEIDE, AMEYDE, in het regiſter der *Vaſſen*, van Utrecht (dat is, *Vaſſaalen*, of Leenmannen, die het hoofdt vry hoog opſtaken) wordt *Ameide* genoemt het gerecht des Graven van Goor, te leen van d'Utrechtſche Biſſchoppen bezittende. Het voert hedendaags noch dien zelven naam, leit aan de ſlinker zyde van de Lek, 5000. ſchreeden beneden Vianen, (te weeten, in Hollandt.) Dus verre de Heer *M. Alting*: Zie verder op Ameyde.

AMELANDT, een Graefſchap van Keizer *Hendrik den III.* in 't jaar 1046. aan *St. Marten*, of de Kerk van *Utrecht*, ten tyde dat *Baldricus* Biſſchop aldaar was, vereert: Uit de giftbrief is genoegzaam af te neemen, dat door dit *Amelandt* eenige ſluizen, omtrent *Zutphen* en in de *Veluwe*, worden gemeent.

[By den Heer Alting vindt men 'er het volgende van:]

Not Ger. inf. p. 11. AMELANDE, is een landtſtreek, waar in begreepen zyn Stevere/ Looveenen/ Erdbeeke/ Zuidhempe (Eempt) en IV. *Foreeſten*, of Vierholten/ alle plaatzen van het geweſt der *Feluwe*, blykbaar uit de handtveſt van Keizer Hendrik den III. (meermaals te gebruiken) in 't jaar 1046. Overzulks is het gewis, dat AMELANDE en *Feluwe* een zeker gemeene grondt is geweeſt; 't welk ik echter zoo niet durve bepaalen, vermits 't een het ander, in wat breeder grenzen, kan omvangen hebben. Welke nu de grenzen van de *Feluwe* zyn, zal op zyne plaatze gezien worden. Den omtrek van AMELANDE wyſt het woordt zelf aan, namelyk, de wal-akkers der *Auchen*, die, als Ommelanden van 't Flie/ om het meir *Flevo* leggen.

De Raey Dict. Geogr. Guicciard. AMELANDT, een Eilandt in de Noordtzee, by de Noordtkuſt van *Vrieslandt*, en een van de Voor-eilanden dezer *Provintie*, haar aan die zyde tegen de barre golven der zee geheel dekkende: voort door de tuſſchenloopende ſmalle Wadden, wegens de veelvuldige ſcheepvaart naar de kleine Ooſt, zeer bekent, van de vaſte kuſt van Vrieslandt niet verre afgeſcheiden. In zich zelfs is 't maar een klein begrip van landtſtreeke, als maar drie Dorpen bevattende, *Hollum*, *Ballum*, *en Nes*; die wel bewoont zyn en volkryk; geneerende zich de inwoonders, ten deele meeſt met de groote Zeevaart, om Ooſt en Weſt, en de Noordt; en dan ook, wegens de gelegentheit der Noordtzee, met de Viſſcherye.

Het landt is ten deele duinachtig, zandig, en heide; dat veel konyn, tot voordeelige koopmanſchap, uitlevert; en voedzaam weilandt, waar uit de naam van *Ammelandt*, naar zommiger meeninge, is ontſtaan; (want, *am*, en *ham*, zegtmen, betekent voedzaam, als uit *amme*, en *boter-am* blykt) zoo dat het tot weî-en zaailandt beide dienende, ook tot aanqueekinge en fokkery van zeer goede paerden tegenwoordig is aangeleit.

De ſtaat van Regeeringe is een vrye Heerlykheit, niemant erkennende dan haaren eigen vryen Erfheer; thans den Erfſtadthouder van Frieslandt, Prins *Willem Karel Hendrik Friſo*; dezelve bezittende uit hoofde van koop, by zyne Vrouw Grootmoeder, Prinſeſſe *Amelia van Anhalt*, Vorſtinne van Naſſau, gedaan: en zulks met het zelfde recht, als ze van d'Edele erfgenaamen van den huize van *Kamminga* overgenomen is: welk huis deze Heer- *Die hier van breeder*

lyk-

lykheit ſedert veele eeuwen, met een onbetwiſtbaar recht en bezittinge, ook van ondenkbaare tyden af, als vry eigen, van niemant afhangende, zuiver en onbelemmert, en niemant onderhevig, hebben bezeeten: in zyne Staatbeſtellinge, t'allen tyden, het hooge gericht voerende, recht doende te hals en te zwaerdt, over lyf en goedt; alles uit haare eige vrye magt: noch alle de voordeelen genietende, die tot eene vrye en eige heerlykheit behooren; als van merkelyke zeevangſt, jagt, duinen, dyken, penningshuure, en andere belaſtingen: ook gemeene Vredeverbonden met vreemde Magten aan te ſtellen, tot 's landts beveiliging: en, in tydt van noodt en onraadt, haare beſcherminge by de Staaten van Vrieslandt, en vervolgens by d'algemeene Staten der Vereenigde Nederlanden, te zoeken.

de Deductie van den Heere Frederico van Kamminga, vry-en erfheer van Amelandt, 1676.

In zulken ſtant, van eigen, erfelyken, en vryen eigendom, was het al omtrent het jaar 876. en 910. in den huize van *Kamminga* bekent; en alzoo in dat aanzienlyk Nageſlachte tot op onze tyden toe: welker hoogadelyk Slot zich noch, als zynen vryen zetel omtrent *Ballum*, met den naam van *Kamminga*, hedendaags vertoont.

Winſem. Frieſche Kron. III. en 115. bl.

By die gelegentheit is dit vrye Eilandt meermaalen een toevlucht en herberg van eenigen, die, om reden, d'aanſpraak in Vrieslandt willen ontwyken. In afweezigheit van den Heere wordt het recht door eenen Droſſaart bedient. In den Godtsdienſt vindt men daar eene vrye oefening van verſcheide Gezintheden: daar zich tegenwoordig Gereformeerden, Doopsgezinden, en Roomſchpauſſelyken van bedienen. By oudts wierdt het ook wel met den naam van OOSTER OOG betekent, en zulks in vergelykinge van *Weſter Oog*, dus van het eilandt der Schelling gezeit; gelyk men het dezer wyze by den Heere Alting vindt aangetekent, *Auge*, *Age*, *Ooge*, *Ei*, al het zelfde woordt; doch naar verſcheide volktaalen, beteekenende een oog, aan de eilanden der zee, by de oude Germanjers, dus gegeeven: terwyl het woordt Oog en Eilandt heden ook niet in ongebruik is. Te rechte heeft dan ook Fredegarius de Schoolvolger (of Scholaſticus) het eilandt, dat ter rechter handt van het Borndiep en naar het Ooſten leit, AUSTRACHIA, (naar't Latyn gebogen) met eenen gemeenen, en geenen eigen naam genoemt, dat nu als met eenen eigen naam *Amelandt* hiet. Omtrent het jaar van Chriſtus 800. was by de Heidenen op dit eilandt, de Tempel van *Voſta*, of *Veſta*, *Foſt*, *Fouſt*, of *Veſt*, in zeer groote achtinge. Zommige meenen, dat deze Heidenſche Afgodin alhier van de noch Heidenſche Inwoonderen wierdt geëert, in navolginge van de eere die de Romeinen aan hunne *Veſta* betoonden: Maar andere willen; dat hier door d'Afgodt *Mars* moet verſtaan worden, by de Heidenen dezer landen verbeeldt door 't woort *veſt*, *foſt* of *fouſt*, zoo veel, als *Vuiſt* by ons, vermidts den Oorlog, daar *Mars* Afgodt over was, met de *Vuiſt* wordt gevoert: Maar als nu het getal der Chriſtenen in Vrieslandt begon toe te neemen; en 't gezag der Franſche Koningen in dit Geweſt hen ſtouter maakte, hebben ze dezen Tempel en *Foſt* (t'zy dan Afgodin of Afgodt) nevens d'andere Heidenſche Tempelen en Afgoden, ter neêr geworpen, en Chriſten Kerken in der zelver plaatzen gebouwt. Andere berichten ons, dat deezen Heidenſchen Tempel van *Veſta*, *Voſt*, *Foſt*, *Fouſt*, of *Vuiſt*, in een Chriſten Kerke wierdt verandert: Dat ze echter, zelfs noch na de aankomſt der Benedictyner Monikken aldaar, dien naam heeft behouden, en die haar is gedurig bygebleven; wordende genoemt VORSTER-WAERDT of FOSVERT. Deze zeer ſchoone Kerk *Foſvert* (de Heer *Chr. Schotanus* ſtelt, te *Foſvert*, als of 't eilandt zelf den naam van *Foſvert*, droeg, dat *Winſenius* niet toeſtaat) wierdt in 't jaar 1397. door de Claar-Campſche Converſen in brandt geſtoken, en geheel vernielt. Zie een zeer wonder wedſpel, dat in 't jaar 1620. zich op *Amelandt* toedroeg, op JAN CORNELIS FEMMERS.

Winſem. Kr. v. Frieſl. f. 83. Balth. Neand. de Antiq. Germ. p. 423. Schotan. Fr. Kr. f. 219.

AMELANDER-GAT, is een Zeegat aan de Noordtzee, beooſten der Schelling inziende, ſtrekt zich naar Amelandt, ſchietende binnen de Wadden in: Heeft zyn gebruik voor de ſchepen, die om de kleine Ooſt vaaren, dat die 'er uit-en in gaan, wanneer zy binnen de Wadden, wegens de droogte, geen vaart meer konnen houden. By ſtorm, en onweêr, wanneer de grooter ſchepen der Noordtzee, hier op laager wal raaken, dient dit Gat dikwyls tot eene veilige ree of haven, om in te loopen; doch de Binnen-wadden voor hen te droog zynde, moeten ze weêr zee kiezen: Weshalven het voor hen, by ongeluk, als een verkeerde kuil is, daar zy in ſtranden. Het gat beooſten *Amelandt*, hiet het FRIESCHE GAT, en laat maar, by ſtorm en onweêr, ſcheepen in die naar Ooſtmahorn willen.

AMELESTEYN, een ſierlyk Slotje, dicht by *Vianen*, voortydts door Heer *Henrik* van *Brederoode*, ter liefde van zyne gemalinne *Amelia*, of *Amalia* van *Nyenaar*, doen bouwen.

M. v. d. Houve 1. D. f. 137.

AMERONGEN, een groot en wel bewoont Dorp in 't Sticht van *Utrecht*, met zeer ſchoone Kaſteelen voorzien; heeft aan d'eene zyde de *Ryn* ook groote Waerden, aan d'andere zyde Boſſchagie, daar zich meenigerlei wildt in plag te onthouden. Het is geplaatſt tuſſchen Wyk te Duurſtede en Reehen, 1000. ſchreeden van de rechter oever van den Ryn, van oudts zynen naam noch bewaarende. Godebald, Biſſchop van Utrecht, heeft, op het bevel van Keizer Lotharius, de eigendommen van de broeken en heuvelen, tuſſchen AMERONGEN en Zeiſt leggende, weder herſtelt aan de groote Kerk van S. Marten, in het 1126 jaar; met het Sindrecht, uitgenomen de tienden die men aan de Kerke van AMERONGEN moſt laaten. Voorts heeft de *Prioor* van S. Martens Kerke in 't jaar 1282. na dat Gizelbert van Abcoude den eedt, dien hy genoodtzaakt was te doen, hadde afgeleit, ook de burgerlyke gerechtsban bekoomen, (waar van in Oude Weeteringe) met een derde deel van alle opkomſten. Dit getuigt 'er *J. van Cortgeen* van, die kort na den aanvang der XVII. Eeuwe geſchreven heeft. Eertydts was de eigen naam *Emmeringen*. 't Is eene oude Heerlykheit en Vrye-Hofſtadt. In oude brieven wordt in 't jaar 1311. van den *Ed. Heer van Amerongen* geſproken, gelyk ook van *Genckel* (Ginkel) op 't jaar 1400. De Adelyke Huizen onder Amerongen, zie op ADEL *in 't Sticht Utrecht.* Onder Hertog *Filips* den Goeden van Burgundien, die als *Grave* van *Hollandt*, enz. van 't jaar 1436. tot 1467. geregeert heeft, wordt gewag gemaakt van Heer *Noyde van Amerongen*, met zyne zoonen *Meeuws* en *Tileman*. In de zelfde Eeuwe leefde *Jakob Borre van Amerongen*, die 1492. van *Dirk van Amerongen* wierdt ontlyft, nalatende *Dirk Borre van Amerongen*. Verſcheide oude en jonge Edelen, hebben den bynaam van *Amerongen* gevoert. Toen Keizer *Karel* de V. in 't jaar 1540. deze Landen bezogt, leefden onder de Ridderſchap en Edelen des Stichts Utrecht; *Ernſt Taets van Amerongen*, met zyne broeders *Gerlach*, Canonik van St. Jan, *Antonis*, Canonik ten Dom t'Utrecht; en *Daniël*, Carthuizer Monnik, enz. In onze geſchreve lyſt van alle Magiſtraats perſoonen, van jaar tot jaar binnen deze Stadt, van, of ſedert het jaar 1352. tot 1661. vinden wy *Amerongens* onder de Heeren Schepenen en Schouten: doch wy laaten ons in deze ſtof niet dieper in. Omtrent het jaar 1420. hebben de *Gelderſchen*, getrokken uit *Doreſtadt* (of *Wyk te Duurſtede*) 't Sticht *Utrecht* elendig verwoeſt, en daar in de ter dier tydt zeer treffelyke Dorpen, *Zeiſt*, *Doorn*, en 't heerlyk *Amerongen*, of geheel afgebrandt, of zeer jammerlyk verdorven: maar voor *Amersfort* ſtieten ze deerlyk het hooft. Eene niewe elende heeft het Dorp *Amerongen* van de Franſchen, in 't jaar 1672. moeten uitſtaan, toen ze zoo plotzelyk in de Vereenigde Nederlanden gevallen zynde, en zelfs *Utrecht*, nevens meer andere Provintien, overheerden, het heerlyk Slot, naderhandt op d'oude grondtveſten herſticht, door de vlamme in eenen puinhoop verkeerden. De Vereenigde Staat heeft de Heeren van *Amerongen* tot de gewigtigſte verrichtingen binnen, en Gezantſchappen buiten 's Landts gebruikt. De Heer *Godart Adriaan van Rheede* tot Amerongen heeft, als Ambaſſadeur van den Staat, aan 't Hof des Koningks van *Deenmarken*, aldaar zyn levensloop voleindt. Zyn zoon, Baron van *Ginkel*, Heer van *Amerongen*, enz. heeft zynen hoogadelyken ſtandt en familie eenen heerlyken luiſter toegevoegt, en zynen naam vereeuwigt door zyne zegeryke togten, als Veldtoverſte in *Yrlandt*, en daar verovert *Baltymore*, *Atlone*, *Gallowai*, en *Lymerik*; 't leger der weêrſpannige Yren geſlagen, en dezer wyze *Yrlandt* ten vollen Koningk *Willem den III.* Koning van Groot Brittanje, Prins van Oranje, enz. onderworpen: die, ter erkenteniſſe van zoo groote dienſten, hem met het Graaffchap van *Athlone*, in Yrlandt, begiftigde. Wy ſpreeken hier niet van zynen betoonden moedt en groot beleit in den Oorlog tegen Vrankryk, door den Vrede 1697. geëindigt; doch 1701. weêr begonnen. 't Dorp *Amerongen* heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van Rheenen en Wyk.

Alting Germ. Inf. P. 11.

Cortgeen Stichts Kronyk p. 936.

Goudh. in de Holl Kr. f. 480. 558. &c.

Idem Goudh. ibid. f. 621.

Voſſii jaarb. v. Holl. p. 601.

Sylv. vervolg op Aitz. 3 D.

AMERSFORT, by *Commelyn*, in zyne beſchryvinge van *Amſterdam*, ſomtydts *Amisvoort*, dan *Amersvoort* geſpelt. Maar eigentlyk is de oorſprongkelyke naam **Eemsfort*, als eerſt

Comm. Amſt. f. 47. en 906.

* Eemsfort [van *fort* of *ſterkte*.] Zulks kon de Schryver wel vry wat ontſchieten, alzoo de woorden met *fort* of *foort* gemengt, van tweederleye oorſprongk zyn: namelyk, zommige van het Latynſch *Forum*, zynde of een gerecht- of merktplaats: Zoo is *Koeverden*, van *toevoeringe* van *koeijen*: Of van eene *voeringe*; het zy een vaart, (of vloedt;) of van *overvoering* (als een overtoom) van veel gebruik: Dus heeft men *Frankfort*, *Herfort*, *Waterfort*, *Breefort*, enz.

Jonker *Everhard Meyſter* (befaamt wegens het trekken des onvergelykelyken Keiſteens, van het midden der heide, zonder behulp van paerden, en alleen door omtrent 400 vrywilligers, op eenen dag, voor zonnen ondergangk, binnen Amersfoort) ſtelt in een byſchrift, onder een print der gedachte Stadt, noch eenen anderen naamsoorſprongk voor; namelyk, dat *Amersfoort* zoo veel zegt als, *Ha mars voort*, wegens zyne ſterkte, en de dapperheit zyner burgeren; zoodat alle, die de Stadt ooit met de wapenen aandeeden, weêr vruchteloos moſten af- of voorttrekken: doch gelyk de gemelde Schryver deze zyne meening in vaerzen heeft voorgeſtelt, zal ze veeleer voor eene dichtkundige vinding, en ſpeeling op de woorden, dan eene bondige verklaring, mogen gelden.

eerſt geweeſt een Fort, Sterkte, of Schans, aan de Rivier de *Eem*, en naderhandt eene Stadt geworden. De Heer *Martinus Zeilerus* leit den naam van *Amersfort* van *Amor Fortis* af; welke benaminge deze Plaats zou gegeeven zyn, wegens de *fortes mores*, die d' Inwoonders elkanderen toedroegen, en hunne eendracht onder malkanderen.

Zeileri Itinerar. germ. I. D. f. 615.

[De Heer *Alting* ſpreekt 'er in dezer voegen van.]

Not. Germ. P. II.

„ AMERSFOORT, van de afwateringe *Heem*, of „ *Eem*, op wiens oever de Stadt is geſticht; en van den „ waadbaaren doorgang, of *Forde*, door welke die aldaar „ ter plaatze doorgangkelyk was, alzoo geheeten: Zoo „ dat de naam eigentlyk *Eemsforde* zy: doch *Amersfoort* en „ *Aemsfort*, heeft by het gemeen echter de overhandt. Het „ is eene nette en fraaije Stadt, de tweede naaſt Utrecht, „ van waar het 11000. ſchreeden is afgelegen, naar het „ Noordtooſten. Van oudts heeft zy haare Heerſchappen gehadt, die haare Stamnaamen hier van voeren: „ zoo nochtans, dat de Stadt haare dingen voor zich afzonderlyk behieldt; ook het recht van 't zegel, zoo „ als blykt uit de grieven van Hendrik, Biſſchop van „ Utrecht, des jaars 1265. Het wordt al beſchanſt gezeit „ by Beka, ten tyde van Johannes den II. begonnen in 't „ jaar 1228.

Amersfort leit in 't ooſter deel van't Utrechtſche Sticht, dicht aan de grenzen van *Gelderlandt:* Is eene der vyf ſteden van die Provintie, en de voornaamſte naaſt *Utrecht*, boven de andere drie. De Geſchiedtboeken maaken van *Amersfoort* al in 't jaar van Chriſtus 1006. gewag. De Biſſchop *Henrik van Vianen* heeft die plaats in den jaare 1257. tot eene Stadt gemaakt, en handtveſten gegeeven. Zy heeft aan 't Adelyk geſlacht der *Amersforten* behoort. Heer *Wouter*, van *Amersfort*, de oudtſte van de toenmaals vier levende broederen, heeft de muuren doen bouwen. Om dat de burgers van Amersfort in 't jaar 1268. de oproerige *Kennemers* (zie op HENRIK *van Vianen*, *Biſſchop van Utrecht*) binnen hunne Stadt lieten, en met hen onder een deken lagen, tegen de Edelen en Magiſtraten, heeft *Otto van Gelder* den III. meeſter van deze Stadt geworden, de Stadts Wallen anno 1269. doen ſlechten. Naderhandt hebben de *Gelderſchen*, tot verſcheide keeren toe, *Amersfort* ingenomen, en het vyandtlyk gehandelt. Ook wierdt deze Stadt in 't jaar 1543. door *Marten van Roſſem*, Veldtmarſchalk van Hertog *Karel van Gelder*, verovert, en geplondert. Is echter t'elkens weêr aan 't Sticht *Utrecht* gekomen, 't zy door geweldt, 't zy door vredeſluiting. Hoe *Amersfort* 1366. opſtont tegen zynen Biſſchop *Johan van Vernenburg*, en daarom belegert wierdt, ook hoe 't noch tot een verdrag quam, zie op JOHAN DEN V. VAN VERNENBURG, Biſſchop van Utrecht. In 't jaar 1410. hadden die van *Amersfoort* Grave Willem van Hollandt toegeſtaan, om uit hunne Stadt de *Veluwe* door te mogen ſtroopen. 't Quam echter tuſſchen hen, en Hertog *Reinaldt* van Gelder, tot vrede. Evenwel vielen de *Gelderſchen* in 't volgende jaar onverwacht op 't achtereindt dezer Stadt, de *Camp* genoemt, aan; drongen van daar tot de oude Graft, en meenden met ladders over de Veſt te komen: Doch gelyk dit hen mislukte, plonderden ze de Voorſtadt, en ſtaken een goedt deel huizen in brandt. In 't jaar 1420. als Hertog *Reinoud* van Gelder in den zin hadt den *Biſſchop van Utrecht* op 't lyf te komen, ten dien einde op zyne zyde getrokken hebbende de Biſſchoppen van *Keulen*, *Trier*, en *Munſter*, den *Hertog van den Berg*, den *Grave van Meurs*, nevens de *Heeren van Gaasbeek* en *Culemburg*, moſten de *Amersforters*, als de naaſte aan de *Veluwe*, eerſt aanhouden. Hy meende dat de burgers op de eerſte aankomſte, den moedt zouden laaten zinken; maar zy toonden, door 't loſſen van hun grof geſchut, geene vreeze te hebben. *Reinald* ſtaakte deshalven zyne belegering, zondt eenige ballingen en gevangens daar tegen in de Stadt, die den ſtedelingen des Hertogs zeer groote goedertierendheit voordroegen, en hoe grooten voordeel hun, door den vryen handel met *Gelderlandt*, te verwachten, en te bekomen ſtont: Dus dacht hy hen te beweegen om zich aan hem over te geeven; veele luiſterden 'er ook na: Maar *Biſſchop Frederik* van *Blankenheim*, daar van verwittigt, quam met een deel volk onvoorziens by nacht binnen *Amersfort*, en deedt de Belhamels met de doodt ſtraffen: ſedert dien tydt zyn de *Amersfortſche* aan 't Sticht *Utrecht* getrouw gebleven; doch niet vry geweeſt van vyandtlyke aan- en overvallen. Heer *Zweer* van *Culemburg* (afgezette Biſſchop van Utrecht) kreeg de Stadt door liſt en hulpe der *Gelderſchen*, in 't jaar 1426. in zyn gewelt: maar de niewe Biſſchop, *Rudolf Diepholt*, wierdt 'er haaſt weêr meeſter van: Zie op ZWEER VAN CULEMBURG, *Biſſchop van Utrecht*. Hoe de *Amersforters* de Stadt *Utrecht* overrompelden, en de *Gelderſchen* daar uit joegen, kan men vinden op UTRECHT. In 't jaar 1427. heeft Hertog *Filips van Burgundiën* de Stadt *Amersfort* belegert, en zeer vinnig doen beſtormen. Tot drie keeren toe wierden de *Amersforters*, door der aanvalleren zeer groot geweldt, van den wal afgedreven; en zouden den vyandt hebben laaten binnen komen, 't en ware eenig volk, uit *Utrecht* derwaarts gezonden, dit onheil kloekmoedig hadde geſtuit. Evenwel zouden deze ook de woedende beſpringers niet lang hebben konnen afweeren, indien niet de *Amersfortſche vrouwen* hier 't beſte hadden gedaan, die heet ziedend water, waar in *Maltha* (dat is, geſmolten Vet en Pek, met gemortelde ongebluſchte Kalk) was gedaan, den aandringenden vyandt over hals, lyf, en kop hadden gegoten; zoodanig dat ze elendig gebrandt, en brandende, de vlucht namen; zommige half gerooſt, anderen verzengt, en vol blaâren. De *oude Hollandtſche Kronyk* ſtelt in plaats van *Maltha*, *Mout*. Deze dapperheit der vrouwsperſoonen moedigde de mannen zulker wyze aan, dat ze op de beſpringers als leeuwen aan- en uitvielen, en eene zoo groote ſlagting onder hen aanrechtten, dat 'er acht volle dagen doorgebragt wierden met het begraaven der dooden. Dus moſt de Grave van Hollandt, Hertog *Filips* van Burgundiën, enz. met ſchande, en groot verlies afwyken. Straks daar na maakten zich d' *Amersforters* meeſter van de *Zuider-Zee*, alles verwoeſtende; en, door hunne roveryen, den koophandel der *Hollanderen* en *Weſtvriezen* bedervende. *Filips* liet te *Amſterdam* een geweldig groot gevaart maaken, om voor een Stormkat te dienen: Het ging niet op raderen, gelyk by diergelyke konſtwerktuigen de gewoonte plag te zyn, maar ſtont getimmert op een groot bakbeeſt van een Schip; (dus noemt het *Nic. Boremans*, vertaaler van *Voſſius jaarboeken*,) zoo dat het te water, werwaarts men 't hebben wilde, gebragt kon worden. *Commelyn*, in zyne *Amſterdamſche* beſchryving, zegt dat Hertog *Filips* van Burgundiën t'*Amſterdam* een Schip, zoo groot als een *Amſterdams Blokhuis*, de *Kat* genoemt, deedt bouwen. Van dit woordt geeft de Leidtſche Profeſſor *Boxhorn* deze verklaring: „ *Een* Kat *is altydt een werktuig in den oorlog gebruikelyk geweeſt, waar mede groote vaſte Bollen* (*Klooten*) *gemeenlyk* Kattebollen *genoemt, op den vyandt wierden uitgeſchoten. Van deze* Kattebollen (doet hy 'er by) *is 'er eene by my te zien, gemaakt van blauwen Arduin, en meer dan hondert ponden weegende.* Ook verhaalt hy dat de meergemelde *Filips van Burgundiën*, in 't jaar 1427. t'*Amſterdam* een Schip deedt maaken, van een verſchrikkelyk werk, gemeenlyk de *Kat* geheeten, door welken naam by de Nederlanders alle hooge pſaatzen worden beteekent. Hoor ook onzen *Jan Veldenaar*. „ De Hertog van Burgundiën dede een al te grooten Schip maken tot *Amſterdam*, dat men de *Katte* hiet, of 't een Blokhuis geweeſt hadde, ende dat dede hi zetten voer die *Eeme*, dat hi dat Sticht daar mede dwingen zoude, ende dit was een harden winter. Met eenen gunſtigen windt voer dit vervaarlyk gevaarte van *Amſterdam* over de *Zuider Zee*, tot voor den mondt van de Rivier *d'Eem*, en wierdt met geringen arbeidt op 't drooge gezet: Terſtont leden de *Stichtenaars* daar groote ſchade door, vermidts, door 't ſluiten van den uitgang des *Eemſtrooms*, niet alleen de Kapers van *Amersfort* binnen gehouden wierden, maar ook alle koophandel in dit geweſt wechgenomen was. Ter dier oorzaake wierp men aan't naaſte ſtrandt een geweldig Bolwerk op, verheven genoeg, om van 't zelve met blyden, en zwaar geſchut, d'*Amſterdamſche Machine*, of *Kat* te vernielen, zoo veele yzere kogelen, en groote ſteenen wierden 'er tegen aan geſchoten, dat dit vyandtlyk krygswerktuig in korten tydt niet weinig geſchonden was. Eindelyk maakten d'*Utrechtſchen*, en d'*Amersforters* deze vreeſſelyke Kat, zoo door hun geweldt, als wel meeſt door den winterſchen ysgang, teffens met dat bakbeeſtig Schip aan kant, en d'*Utrechtſchen*, enz. kregen dus de *Eem* weêr open. Toen in het jaar 1575. tuſſchen eenige der Nederlandtſche Provintien, de Vereeniging (*d'Unie van Utrecht genoemt*) waar in ook de hooftſtadt van 't Sticht hadt bewilligt, opgerecht was, weigerden de Steden *Amersfort* en *Montfort* (beide Steden onder d' Utrechtſche Provintie) de ondertekening te doen, alzoo de Inwoonders meeſt uit Roomſch-Catholyken beſtonden: Derhalven oordeelden de *Geunieerden*, of Vereenigden, 't nodig te zyn, deze twee plaatzen te dwingen, inzonderheit *Amersfoort*, als zoo na by *Utrecht*, en van grooter aangelegentheit dan *Montfort*; te meer omdat de *Amersforters* den naam hadden, van het volk des Konings van Spanjen te hebben gekoeſtert, daar by de opbrenginge der laſten en ſchattingen weigerden, en ook de Gereformeerde Predikanten geweldadig hadden uitgedreven, en t'zamen verſtandt met den vyandt hielden. Daar op dan wierdt *Amersfort* belegert en benauwt, tot dat het zich den 7. Maart 1579. overgaf. De oude Magiſtraat wierdt af- en een niewe aangeſtelt. Zeven jaaren te vooren hadt Graaf *Willem van den Berg*, die eene zuſter van *Prins Willem van Oranje*, ter Gemalinne, hadt, weetende dat de meeſte Steden van *Gelderlandt* en *Overyſſel*, na de onverwachte veroveringe van den *Briel*, geene Spaanſche bezettingen binnen hadden, zich verzeekert van *Zutfen*, *Deutechem*, en *Doesburg*; 't zelfde deedt zyn Stadthouder *Glyzenburg* omtrent *Harderwyk*, *Hattem*, *Elburg*, en *Oldenzeel*. De Stadt *Kampen* wierdt den Spanjaardt door belegering om-

De Ray Dict. Geogr.

Pontan. Geld. geſchied. 2 D. f. 99.

Guicc. beſchr. der Nederl. f. 262. Pontan. 1. D. f. 461.

Idem Pontan. 182.

Matth. Voſſii annal. p. 602. Pontan. Geld geſch. 2 D. f. 190.

Idem Voſſii ibid. 602. & ſeq. I. Haſſelt in hiſt. Gelr. p. 406. O. Holl. Kron. f. 455.

Voſſii jaarb. p. 691.

Comm. Amſt. f. 906. Boxh. toon. p. 238. Velden. faſc. temp. f. 313.

Idem Voſſ. ibid idem Veld. ibid. Pontan. Geld. geſch. 2 D. f. 718.

Idem Pontan. ibid. f. 544. Montan. byvoegſ. tot Guicciard. f. 262.

ontrukt, bevordert door heimelyk verſtandt met eenige Prinsgezinden daar binnen. Toen volgden *Zwol*, *Haſſelt*, *Steenwyk*, *Geelmuiden*, enz. en lange daar na *Amersfort*: van waar zy *Utrecht*, toen noch aan de Spaanſche zyde, zeer zwaare ſchade toevoegden; de Stadt in groote bekommertheit, en de Dorpen onder brandtſchatting ſtelden. Maar als Grave *Willem* van den Berg, noch in 't eigenſte jaar, zeer lafhartig alle de voornoemde Steden in Gelderlandt en Overyſſel weêr verliet, ja ook daar na noch erger deedt, wierdt het Garnizoen binnen *Amersfort* vertzaagt, ſtont tegen de Bevelhebbers op, wilden de Stadt uit, of anders de poort voor *Don Frederico*, zoon van Duc d'Alba, openen. Dus wierdt de Stadt van de bezetting verlaaten. *Boſſu*, binnen Utrecht, dit verneemende, quam den volgenden nacht met een vaandel Soldaaten aan, wierdt van de *Amersfortſche* burgery met eenen voetval ontfangen, en van hem belooft hunne verzoeninge by *Duc d'Alba* te zullen uitwerken; zorge te dragen, dat de Spaanſche krygsknechten, die 'er in garnizoen zouden koomen, in geene onordentlykheden zouden uitſpatten; maar moſten hun huisveſting en onderhoudt verſchaffen. Naderhandt echter waren de *Spaanſchen*, dien 't in *Hollandt*, *Zeelandt*, *Utrecht*, enz. alles tegen liep, genoodtzaakt ook uit *Amersfort* te wyken. Dus bleven de *Amersfoorders* nu wel op hun eigen zelven, maar weinig t' hunnen voordeele, omdat ze de *Unie*, by de Bondtgenoten opgerecht, weigerden te ondertekenen, als gezegt is: waar by noch quam, dat zy, niet te vreden met de voldoening van Prins *Willem* aan d'Utrechtſchen gegeeven, voor hun zelven met dien Vorſt begeerden te verdraagen, op artykelen die zy naar hunnen eigen wil en zin wilden bedingen. Tot de Religions Vrede begeerden ze ganſch niet te verſtaan; wilden niet in de *Unie* treeden; en de ſchattingen niet betaalen, die door laſt van de Staten der Stichtſche Provintie geheven wierden. Dit wierdt voor eene onlydelyke vermeetelheit gehouden van luiden, die van elders geen ſteun, noch onderſtant, of hulpe hadden te verwachten: Het baarde ook vermoeden dat ze met de Spaanſchen heimelyk verſtandt hielden: ook weigerden zy een Vaandel ſoldaaten in te neemen. Derhalven wierdt aan alle omleggende Steden verboden (om hen tot andere zinnen te brengen) iets van hen te koopen, of aan hen te verkoopen. *Amſterdam* aan d'eene, *Gelderlandt* aan d'andere zyde, ſneeden hun allen handel af; en, door eenen Uitlegger, hieldt men de *Eem* geſloten: Dat maakte de *Amersfoorders* noch hardtnekkiger: derhalven wierdt de volle belegering ter handt genomen. Haaſt lag door het kanon 't grootſte gedeelte der Utrechtſche poorte ter neder: Daar op namen de belegerden, den moedt verliezende, op den derden dag de bezetting in. Drie maanden daar na wierden de Beelden uit de Kerken wech gedaan. Middelerwyle dat Prins *Frederik Hendrik*, Prins van Oranje, in 't jaar 1629. voor 't belegerde *'s Hertogen-Boſch* lag, viel Grave *Henrik van den Berg*, om den Prins van den *Boſch* te doen trekken, met zyne Spaanſchen, en een goedt deel Keizerſche troepen, onder den Grave *Montecuculi*, in de *Veluwe*. De Stadt *Amersfort* was voorzien met zes vaandelen ſoldaaten, te voet en te paerdt, en 5000. ponden buskruidt, en noch meer wierdt haar aangeboden. Den $\frac{1}{21}$ Auguſti, 's morgens ten zes uuren, quam *Montecuculi* voor de Stadt; 's middags zondt hy daar eenen Trompetter binnen, doch bequam geen antwoordt; 's namiddags ten drie uuren eenen anderen, die binnen gelaten wierdt, en op 't Stadtshuis geleidt: daar gaf hy den Regenten eenen brief van Grave *Henrik van den Berg*, van dezen inhoudt: Dat hy Grave *Henrik*, den Grave *Montecuculi* naar deze Stadt gezonden hadt, om haar weêr onder de gehoorzaamheit des Konings van *Spanjen* te ſtellen, met uitdrukkelyken laſt, om de Inwoonders met alle beleeftheit te handelen, in gevalle zy zich gewillig aan hem overgaven, anders met zwaare bedreigingen, enz. Waar op, na eenige onderhandelingen, en bedongen artykelen, *Amersfort* den volgenden dag den vyandt binnen liet. Haaſt daar na quam de tyding, dat de Stadt *Wezel* van de Staatſchen, onder 't beleidt van *Otto* van *Gent*, *Heer van Diden*, Gouverneur van *Emmerik*, door eenen welgelukten aanſlag, verovert was. Dit veroorzaakte eenen zoo geweldigen ſchrik onder de Spaanſchen en Duitſchers, of Keizerſchen, dat ze den $\frac{14}{24}$ Auguſtus de Stadt *Amersfort* zeer verbaaſt verlieten, en voorts de ganſche *Veluwe*; doch niet zonder de *Amersforters* eerſt te plonderen, en anderwegen veele geweldenaryen aan te rechten. Tot nader bericht van den lezer diene; Dat de Magiſtraat, op de gedachte opeiſching van den trompetter, den Bevelhebberen der bezettinge voorgedragen hadt; dat ze nu twee maalen waren geſommeert om zich over te geeven; dat ze 't geſchut verwacht hebbende, de goede burgery niet langer in gevaar van overvallen te worden konden laaten; en daarom 't hun geraadtzaam dacht met den vyandt te handelen, en de Stadt over te leveren; als met weinige krygsbehoefte voorzien. De Bevelhebbers dit van den Raadt gehoort hebbende, namen hunne verklaringe voor vol aan; alhoewel 't genoegzaam openbaar, en hun wel bekent was, dat Kolonel *Morgan*, met een goedt getal Statenvolk, tot ontzet aantrok. De gemelde Bevelhebbers verzochten *Acte* van 't geen de Magiſtraat hun hadt voorgehouden, om zich daar mede te konnen verdedigen, die hun gelevert wierdt. Flux ging Burgermeeſter *Willem van Damme* naar Grave *Ernſt van Montecuculi*, buiten de Stadt, om 't verdrag te maaken, dat haaſt getroffen en geſloten was. Toen de Keizerſchen, op de gehoorde wyze, *Amersfort* verlaten hadden, en 'er weêr Staten-bezetting binnen was, wierdt de oude Magiſtraat, en ook de nieuwe, onder deze veranderingen verkoren (dewyl veele der oude Raden uit de Stadt waren geweeken) op zes wagens naar *Utrecht* gevoert; (vermidts d'Algemeene Staten, na het inneemen van *Amersfort* door den vyandt, hadden goedtgevonden hunne Vergadering, als ook die van den Raadt van Staten, aldaar te verplaatzen, om op alles te beter ordre, als nader by zynde, te konnen ſtellen) om daar onderzocht te worden, wegens 't zoo haaſtig overgeeven der Stadt aan de Spaanſchen, en hun ter hulpe gekomene Keizerſchen. *Willem van Hardeveldt*, præſideerende, en *Mr. Willem van Damme*, tweede Burgermeeſter van *Amersfort*, nevens *Pieter de Goyer*, oudt Burgermeeſter, en ter dier tydt Schepen, waren weinig dagen, eer de andere Magiſtraatsperſoonen wierden aangetaſt, uit *Amersfort*, naar *Amſterdam* geweeken; doch verneemende dat het gemeene volk aldaar zeer op hen verbittert was, waren zy, zonder in de voornoemde Stadt te koomen, naar *Utrecht* gevaaren, daar ze uit het *Witte Poortjen*, eene voornaame Herberg op de Ganzemerkt, wierden gehaalt. Den 5. October heeft de Raadt van Staten de Sententiën over hen uitgeſproken als volgt: *Willem van Hardeveldt*, Burgermeeſter, wierdt onbequaam verklaart om van nu voortaan eenige Magiſtraats-ampten in de Vereenigde Provintien te bedienen; en verwezen in de koſten en miſen van Juſtitie: *Mr. Willem van Damme*, ook Burgermeeſter, onwaerdig om voortaan eenigen ſtaat of ampt te bezitten; en voort voor al zyn leven uit de Vereenigde Nederlanden gebannen, en boven dien in de koſten en miſen van juſtitie, als boven, verwezen. *Pieter de Goyer*, oudt Burgermeeſter kreeg het zelfde vonnis, behalven dat voor zes jaaren alleen gebannen wierdt. *Walraven van Arckel*, Schout, van zyn bedieninge afgezet, en verwezen in de koſten en miſen van juſtitie: *Johan Karremans*, Schepen en Burger Hopman, op gelyke wyze als *Walraven van Arkel*. Na het overgeeven van *Amersfort*, hadden deze volgende zich laaten gebruiken in den Eedt en dienſt des vyandts, als Magiſtraats-perſoonen, te weeten Burgermeeſters, Scheepenen en Raaden, en daar-boven (volgens de beſchuldigingen tegens hen) de burgery veel geldts afgeperſt, en de vyandtlyke Bevelhebbers daar mede beſchonken; namelyk, *Adriaan van Zuilen van Nyvelt*, *Jacob van Damme*, *Jacob van Weſtreenen*, *Dirk Lommerſum*, *Henrik Sevender*, *Jooſt van Vanevelt*, *Coſyn Bor*, *Paulus Henriks*, *Cornelis van Zyl*, *Elias Verhaar*, *Wouter Buis*, *Pieter van Schadyk*, *Jacob van Dolre*, *Gerrit Aarts*, *Dirk van Reneſtein*, *Frans Jacobs*, *Willem Lilaar*, *Steven Gerrits*, *Tymen Hendriks*, *Clemens Gerrits*, en *Evert Simons:* Deze wierden verwezen om aan de Burgery, uit hunne goederen, te moeten uitkeeren alles dat zy den burger hadden afgedwongen, en aan des vyandts Bevelhebberen vereert; en den Eedt van getrouwigheit aan de nieuwlyks aangeſtelde Magiſtraat te *Amersfort* af te leggen; de weigerigen, te worden gebannen uit de Vereenigde Nederlanden; voorts de koſten hunner gevangkeniſſe te betaalen. De volkomen vonniſſen, en de zaaken waar mede alle de genoemde perſoonen wierden beſchuldigt, kan men vinden *in 't Hiſtoriſch Verhaal der geſchiedeniſſen van Europa*, *door N. Waſſenaar*; en den korten inhout daar van by *L. van Aitzema*. Gelyk ook by den zelven *Waſſenaar* (of zynen Vervolger *Lampe*) de vonniſſen te zien zyn, uitgeſproken over de ter dier tydt Krygs-Officieren binnen *Amersfort*, namelyk, *Tertullian van Derp*, *Jacob van Gershem*, *Arnoudt de Vries*, Kapiteinen; *Gillis Cabeljauw*, Lieutenant; *Jan Wouterz Kloek*, Sergeant; *Thomas Chieſe*, Ridtmeeſter. Over de Sententiën uitgeſproken ten laſte van *Willem van Damme*, en *Pieter de Goyer*, is by hen eerſt door Notaris en getuigen, den 10. October, en daar na aan de Staten Generaal geappelleert, ook requeſt overgelevert: (welk ſmeekſchrift door de Heeren Gedeputeerden der Staten van Utrecht, t' hunnen verzoeke, aan de Staten Generaal gezonden is, hunne Afgezondenen ter vergaderinge der Algemeene Staten gelaſtende, de zaak ten beſten te helpen beſtieren, dat op der Vertogeren ſmeekſchrift gunſtelyk en naar behooren mogt worden gelet, en beſloten, opdat alle redenen van klagten mogten ophouden.) Ook verkregenze van de Staten der Provintie van *Utrecht*, dat ze zich vry en ongemoeit in de zelve mogten onthouden. Waar op de Heer *Aytzema* dit zegt: „ Uit het welke dan klaarlyk blykt, dat de Heeren Sta„ ten van *Utrecht* verſtonden dat die twee voornoemde „ perſoonen, en gevolgelyk ook alle die van de oude „ en nieuwe Magiſtraat, groot ongelyk was gedaan, als „ heb-

P.C. Hooft Ned. Hiſt. f. 256.

Idem Hooft ibid f. 286. Meteren Bor. Ned. Hiſt. &c.

Idem Hooft. Bor. Pontan. Geld. geſch. 2. D. f. 544. E. v. Meter. &c.

Comm. leven v. Fred. Henr. 1 d. f. 55. ſeqq. Aitzm. zaken van Staat, enz. 1 d. f. 856. en 868.

Waſſenaars Hiſt verhaal, 17. D. Hiſt. beſchr. v. Spaanſch. inval in de Veluwe, en beleger. van den Boſch door M. T. Waſſ. ibid 17. D. p. 39. 103. Oudenh. beſchr. van den Boſch 1. D. p. 220. 221. Aitzm. &c.

Aitzema als boven 1 d f. 869. 887. idem Waſſ. p. 4 tot 13. Idem Hiſt. beſchryv. v. M. T.

Idem Waſſ. Aitz.

Idem Waſſ. Aitz.

Idem Aitzema f. 888.

„ hebbende in der daadt hunne Stadt en burgery, door hun „ beleit, voor moordt, brandt, plonderjng, en ſchoffeering alleen zoeken te bewaaren, ziende geene bedoorlyke hulp van de Staten te konnen krygen, en dat „ van hunne bezettinge geene hoop te verwachten hadden. Echter hebben die van *Amersfort* moeten gedoogen, dat men van iemant, die al te toegeevende is, of zyn ſtuk niet wel weet vaſt te houden, 't zy door vreeze of ontzag, een ſpreekwoordt, op hen ſlaande, ter baane ziet komen: *Hi ſlagt die van Amersfoort, hi laat het gliën.* In den gemeenen en plotzelyken overval door de Franſche wapenen in den Staat, heeft de Stadt Amersfort (als alreedts veele Steden zich hadden overgegeven, en zelf Arnhem den $\frac{17}{27}$ Junii) op den $\frac{2}{12}$ daar aan volgende *Sauvegarden* van den *Koning van Vrankryk* ingenomen, en ook d'ongenade der Franſche heerſchappye gevoelt: Maar na zeventien maanden wierden de Burgers van deze hunne Verweldigers (die, behalven andere bedryven, hen den buidel, door afperſſing van zeer groote geldtſommen, niet weinig hadden geleedigt) in November 1673. weêr ontlaſt. *Amersfort* heeft ook al verſcheide maalen zeer groote ſchade door Watersnoodt geleden. In 't jaar 1478. was 'er zoodanig eene overſtroming, dat niemant ooit te vooren eene diergelyke had gezien. Noch zwaarder was die van 't jaar 1595, op den 5. Maert. Theod. *Verhoeven, in zyne Kronyk van Amersfort*, doet'er dit verhaal van: „ Op „ den 5. van Lentemaandt is 'er een zeer groot opwater „ geweeſt, wanneer de Rhyn, de dyken tuſſchen Rheenen „ en Wageningen doorboort hebbende, met zoo grooten „ vloedt van water naar onze Stadt (*Amersfort*) ſchoot, „ dat twee poorten en bolwerken om verre geſmeten „ wierden; zoodat de menſchen eenen langen tydt met „ booten door byna alle de ſtraaten der Stadt voeren. 't Bewys hier van vindt men in de Duitſche rymen aan de Utrechtſche en aan de Slykpoort geſtelt: Deſgelyks in 't Latynſche Chronologicon, of Tydtvers, op den muur by de ſluis *Munikendam* genoemt.

Valkenier verw. Europa p. 477. Sylvii vervolg op Aitz. 1. d. ſt. f. 258. Gabb. Ned. Watervl. p. 187. Theodor. Verhoeven by Gabb. p. 289. Montan. in Guicc. f. 261.

POST CINERES RHENVS RVIT HAC
VALLOQVE REVELLENS MVROS
ITA VRBIS PERCVLIT.

Noch meermaals heeft deze ramp *Amersfort* getroffen, en noch onlangs in April 1702, wanneer een geweldige Noordelyke Stormwindt, eenige dagen achter een aanhoudende, den Dyk omtrent *Muiden*, enz. doorbrak, waar door in *Hollandt* menigte Landen onderliepen, en 't Zeewater zelf in de Provintie van *Utrecht* quam. Tuſſchen *Amersfort* en de Zuider-Zee verdronken veele menſchen, nevens een geweldig groot getal Beeſten. *Amersfort* is niet in eene, maar in twee reizen voltooit geworden: want in 't midden is eene kleine Stadt geheel bemuurt geweeſt, eer de andere, die 'er buiten ſtont, opgehaalt en 'er aan gehecht wierdt. Voortydts was *Amersfort* wegens 't Bierbrouwen zeer vermaart, dat zeer verre, ook in groote meenigte, over zee, naar *Brabandt*, *Vlaanderen*, enz. verzonden wierdt, zoo dat 'er getuigt, en door 't opſchrift van een glas in de groote kerk beveſtigt wordt, dat men 't eener tydt daar 250. Brouweryen gehadt heeft: doch, buiten twyfel, van zoo grooten omſlag niet als nu. Ook heeft men 'er gehadt eene aanzienlyke Laken- en Stofweevery, en Handel, doch is meeſt te niet gegaan. Noch tamelyk geneeren zich d'inwoonders daar echter met het weeven, en verhandelen van Bombazynen, Diemetten, en allerlei Geweefzel van gaarne en katoene bloem-en figuurwerken, die daar beter dan ergens elders vallen, en gemaakt worden: Doch voornamentlyk ſpruit de welvaart der Stadt uit de Tabaksteelinge, rontom, ja zelfs binnen haare muuren, die zich dan buiten wyd en zyd, tot aan Gelderlandt toe, uitſtrekt: waar door 'er dan ook, voornamentlyk buiten de Koppelpoort, zeer veele hooge Schuuren, in lengte en breette als Kerkgevaarten, zyn opgeſlagen, daar de Tabak, tot rypheit gekomen, en in buſſelen gebonden, aan houte ſpylen in wordt te droogen, en te dorren gehangen. Door deze Tabaksplantinge nu, en den handel daar uit ontſtaande, zyn de landeryen daar omſtreeks wel de helft in waarde gerezen; ook geeft zy den geringen ingezetenen, zoo wel mannen, als vrouwen en kinderen, niet luttel bezigheits, naardien die, in grooten getale, aan 't wieden, plukken, ſorteeren, en andere toereedinge van dit Vulkanus kruidt, wel omtrent zes maanden jaarlyks werk vinden; waar na het gedroogt, en, in groote manden gepakt, meeſt naar de Noordtſche Ryken en Landen verzonden wordt, als te ſterk voor onzen Landtaart, en daar voor d'aangenaamſte, en ſmaakelykſte, wegens de ſterke reuk en geur, geacht. Hier door nu wordt de handel en ſcheepsvaart van Amersfoort op Amſterdam, door de Eem, Zuiderzee, en 't Y, braaf geſtyft; gelyk ook de beurzen der eigenaaren, wier landeryen met dit aanzienlyk Amerikaanſch gewas beſlagen zyn; uit welken inzicht dan ook d'andere kleine Steden van 't Sticht, nevens niet weinige plaatzen in Gelderlandt, tot de hooftſtadt *Arnhem* toe, hun meeſte bouwlandt met tabak beplant hebben; welke Tabaksplantinge ook, met tamelyken voortgang, in de Frieſche Woudtlanden is overgebragt; en ontbrak het den Amersfoorderen niet aan Schaapenmiſt, tot het toemaaken van dit teellandt hoognodig, en waar van d'uitvoer in Vrieslandt verboden is, men zag in 't korte geene Korenlanden meer ter gedachter landtſtreeken:

Briefuit Amersf.

C. Pettt Ned. Rep. p. 211. Zeiler. itin. Germ. 1. D. f. 216. Cortgeen Stichts Kronyk-je p. 81.

Want, alsmen ziet Vulkaan den landtman dubbel loonen,
Zal niemant eerbiedt voor den dienſt van Ceres toonen,
Hoe nodig die ook ſtrekt tot 's wereldts onderhoudt:
Elk ziet met Midas, hoe verdwaaſt, op 't blinkend gout;
Ja, ſchoon men dikwyls half door graangebrek moſt ſterven,
Veel liever koosmen dat, dan groote winſt te derven.

F. H.

In den jaare 1703. ontſtont 'er in de Stadt Amersfoort eene geweldige beroerte, tuſſchen de Regeeringe en het lichaam der Burgerye, die zoo hoog liep, dat ze niet anders dan ten koſten van het ganſche verderf der Stadt ſcheen te zullen beſlifcht worden; gelyk ze dan ook eindelyk met het onthalzen van twee aanzienlyke Burgeren, als voornaamſte Belhamels en aanleiders dezer beweeginge, geſtilt wierdt. Naardien nu de ganſche gelegentheit van dezen verderflyken opſtant, met alle de gevolgen van dien, zeer net zyn vervat en uitgedrukt in het vonnis, over deze twee gedachte Aanvoerders der muiterye gevelt, en zulks een ooirſprongkelyk en eigengeloofwaardig ſtuk is, door laſt der Ed. Mog. Heeren Staten 's Landts van Utrecht zelfs gedrukt en in 't licht gegeeven, zullen wy dit hier van woordt tot woordt inlaſſen; zoo om een waar denkbeeldt te krygen van dit zwaar en berucht, en noch zwaarder gevreeſt onheil, deze Stadt, door het hollen eener razende meenigte (onder voorwendzel van herſtellinge der oude Voorrechten) overgekoomen; als om tot een ſpiegelbeeldt in 't gemeen te ſtrekken voor alle onderdaanen, in alle tyden en plaatzen, dat ze nooit ligtvaerdig, en zonder door den uiterſten noodt gedrongen, zich tegen de geſtaafde Regeeringe opſtellen; waar omtrent het hier de plaats niet is eenige nader verklaringe, of bepalinge te geeven: ten minſten is zulks altoos wraakbaar en af te keuren, wanneer Staatzucht en eigen Belang hier onder hunne rolle ſpeelen, om den ſtoel des gezaghs, van anderen wettelyk, immers dadelyk, bezeten, voor zich zelven te bejaagen, en 'er zich, door een muitend grauw geſtyft, op te zetten; waar van deze twee Amersfoortſche burgers, naar inhoudt van 't vonnis, niet vry te pleiten, of te verſchoonen zyn; dat de lezer uit het volgende ſtuk zelf moge oordeelen.

SENTENTIEN
ten laſte van
PIETER van HOUTEN,
en
RICHARD SAAB,

Geëxecuteert binnen Amersfoort, op den 3den *October*, 1703.

„ ALzoo *Pieter van Houten*, oudt 56. jaaren, geboren tot Barneveldt, in Gelderlandt; ende *Richard Saab*, „ oudt 50. jaaren, geboren tot Amersfoort; jegenwoordig gevangen op den Huize van Hazenberg, voor den „ Hove van Utrecht, buiten pyn ende banden van yzer, „ bekent hebben, ende vorders by ſuffiſante informatie „ gebleken is, dat zy Gevangens, ende andere haare „ Complicen, voorgenomen hebben de Regeering van „ Amersfoort te renverſeren, ende te veranderen; en „ verſcheide Conferentien en Byeenkomſten daar over „ gehouden hebben in de Herberge de *Vergulde Zwaan*: „ Dat op de laatſte Comparitie aldaar, zynde geweeſt den „ 14den April 1703. goedt gevonden is, dat men die Byeenkomſte zoude neemen ten Huize van hem Saab, ende „ vorders de zaaken overleggen: Dat dienvolgende op „ Zondag den 5den April 1703. aldaar eene Vergaderinge „ van veele menſchen is gehouden: Dat alstoen door „ haar Gevangens is voorgeſtelt, hoe men zich vorders „ zoude reguleeren, namentlyk om zekere Requeſte, by „ haar ende anderen geteekent, van meerder Perſoonen „ te doen teekenen; of, naar het exempel van de Gelderſche Steden, zonder eenig Requeſt ofte Verzoek, de „ Regeeringe te bedanken: Dat het vorder teekenen verworpen zynde, by haarluiden het raadtzaamſt geoordeelt is, de geheele Magiſtraat metter daadt van haare „ bedieningen te ontzetten, ende te ontſlaan: Dat, om „ het zelve te effectuëeren, hy van *Houten*, door *Saab* en „ de vordere meenigte, alstoen gecommitteert is, benevens *Gerrit Beefting*, *Dirk Ebbenhorſt*, *Rutger Dibbits*, „ *Johan Stomphius*, ende *Sibert van Straalzondt*: Dat hy van „ *Houten* als Hooft, en de eerſte in de Commiſſie, des „ anderen daags den 16den April 1703. met zyne Medegecommitteerden in den Raadt binnen geſtaan hebbende, „ door den mondt van *Stomphius* de geheele Regeeringe heb- „ ben bedankt ende gedemitteert: Dat zy verzogt zynde, om

„ omme haare qualificatie te toonen, geantwoordt hebben:
„ *Onze laſt ende ordre beſtaat ten deele uit de Borgery, ten*
„ *huize van* Saab *vergadert, ende onze qualificatie ſtaat voor*
„ *het Stadthuis:* Dat daar op gezegt zynde; *het zyn maar*
„ *een deel Wyven, Jongens, ende gering Volk*, hy van *Houten*
„ het woordt opvattende, geantwoordt heeft: *Alle onze*
„ *Luiden ſtaan op de hoeken van de ſtraten gereedt; ende gelieft*
„ *men ze te hebben, ik zal ze aanſtondts vertoonen*: Dat hy
„ daar op van het Stadthuis aftradt, en zich op de Markt
„ liet zien, als wanneer, volgens het beſtemde ſein, een
„ groot getal van zes of zeven hondert Perſoonen, zom-
„ mige gewapent, ende andere ongewapent, toegeſchoo-
„ ten zyn, omme haare ſtemmen aan hem Gevangen te
„ geeven: Dat die menigte alle beloofden hem te zullen
„ helpen maintineeren, ende met goedt en bloet te willen
„ byſtaan: Dat hy van *Houten*, benevens zyne Complicen,
„ ten zelven dage de Magiſtraat metter daadt heeft gecaſ-
„ ſeert, en de Stadt van Amersfoort in diervoegen den
„ tydt van 24. uuren buiten eenige Regeeringe gelaaten,
„ tot dat zy Gevangens des anderen daags zichzelven als
„ Raden ende Schepenen, benevens anderen van hunne
„ Complicen, door pretenze Verkiezers uit de opgewor-
„ pene Gemeentsluiden, daar onder zy Gevangens mede
„ zyn geweeſt, hebben laaten aanſtellen: Dat zy Gevan-
„ gens, benevens haare Complicen, die niewe aanſtellin-
„ ge van Magiſtraat, met aſſiſtentie van de Borgers, by
„ klokluidinge hebben laaten publiceeren, ende nader-
„ handt de Borgerye den Eedt doen afleggen, omme van
„ dezelve in haaren aangenomen Staat ende Magiſtraat te
„ worden gemaintineert; van welken Eedt hy *Saab*, Zit-
„ tens-Raadt, het Formulier heeft opgeſtelt: Dat by de
„ Edele Mogende Heeren Staten dezer Provintie op den
„ 18den April 1703. ter Beſchryvinge was verſtaan, dat,
„ in gevolge het ſententiment, en d'eenparige toeſtem-
„ minge van de Gecommitteerdens der Stadt Amersfoort,
„ in allen deelen aldaar zoude worden achtervolgt de
„ forme van Regeeringe, ſedert den jaare 1651. tot den
„ jaare 1672. vaſtgeſtelt, ende gepractizeert: Dat zy Ge-
„ vangens, met haare Complicen, ter contrarie by haare
„ ondernomene veranderinge hebben geperſiſteert, ende
„ gecontinuëert, ende die forme van Regeeringe verwer-
„ pende, eene andere manier van Regeeringe door 50. Ge-
„ meentsluiden hebben geintroduceert, dezelve van den
„ jaare 1438. afhaalende, zonder dat zy daar toe met eeni-
„ ge qualiteit ofte character bekleedt waren: Dat Haare
„ Edele Mogende, ziende die confuſie en het gewelt
„ omtrent de Magiſtraat gepleegt, goedtgevonden heb-
„ ben, op hoope van ruſt ende beterſchap, in reguardt van
„ het gepaſſeerde, te vergunnen ende te veraccordeeren
„ eene volkome Amneſtie ende Abolitie: Dat tot dien
„ einde op den 24ſten July 1703. twee Exploicteurs van den
„ Hove gezonden zyn naar Amersfoort, omme volgens de
„ gerecipiëerde ordre de Publicatie van dien te doen: Dat
„ die Publicatie van Amneſtie, in faveur van de Gemeen-
„ te verleent, geen voortgang heeft konnen erlangen, ter
„ oorzaake van de difficulteiten door haar Gevangens
„ daar omtrent gemoveert, gelyk daar na de tweede
„ aangeſtelde Publicatie op den 26ſten July 1703. mede niet
„ heeft konnen geſchieden, wezende de Exploicteurs daar
„ inne wederom verhindert, ſtaande verſcheidene van de
„ Borgery met haare Corporaals voor het Stadthuis in de
„ wapenen: Dat zy Gevangens tot Utrecht met Rechts-
„ geleerden hebben wezen advizeeren: Dat die haar gera-
„ den hebben de zaaken te laaten zakken, en de Publi-
„ catie niet tegens te gaan: Dat Haare Edele Mogende de
„ iterative ende inſolente weigeringe van de Publicatie
„ van Amneſtie verſtaande, volgens Reſolutie van den
„ 27ſten July 1703. de Magiſtraat van Amersfoort hebben
„ aangeſchreven, dat Haare Edele Mogende de Publicatie
„ hadden voorgedaan, wezende den inhoudt van dien
„ door gedrukte Exemplaren ook alomme bekent ge-
„ maakt: Dat zy Gevangens, des ongeacht, hebben hel-
„ pen reſolveeren omme *Stomphius*, *Dibbits*, ende *Verburg*
„ over deze zaake te committeeren, ende naar den Hage
„ te zenden aan de Staten Generaal, waar toe hy *Saab*
„ eenige poincten heeft opgeſtelt, omme tot naricht van
„ de Gecommitteerden te dienen, gelyk hy ook in alle
„ voorvallende occaſien de Penne heeft gevoert: Dat zy
„ Gevangens de aangebode Amneſtie, na dat die voor
„ gepubliceert was gehouden, negligeerende, ende voor-
„ by gaande, tegens de teneur van de zelve, zich noch
„ als Regenten, ende in haare voorige qualiteiten hebben
„ gedraagen, ende aan het huis van hem van *Houten*, met
„ *Dibbits*, *Stomphius*, *Verburg*, en anderen, Byeenkomſten
„ gehouden: Dat hy van *Houten*, in zyn voorneemen vol-
„ hardende, tegens eenige gewapende Burgers, die hem
„ begonden verdacht te houden, gezegt heeft: *Indien ik*
„ *manqueere*, *'chiet my dan vry door de kop*: Dat door de
„ conduites van haar Gevangens, ende haare Complicen,
„ occaſie gegeeven is, dat op den 28ſten July 1703. en
„ volgende dagen, verſcheide Heeren van de Magiſtraat
„ uit haare huizen, ende eenige van haare bedden, door
„ gewapende Musquettiers uit de Borgery zyn gehaalt
„ geweeſt, naar het Stadthuis gebragt, ende aldaar in
„ gevangkeniſſe gehouden, ſtaande continuelyk eenige
„ met haare bloote degens voor haarer bovengehaalde
„ Magiſtraatsperſoonen aangezichte, en wierden t'elker
„ uure de Schildtwachten door vers gewapende verwiſ-
„ ſelt; wordende middelerwyle andere Regenten in haa-
„ re huizen ende elders gezocht ende vervolgt, die ge-
„ noodtzaakt zyn geweeſt over de Stadts wallen, oite an-
„ derzints, te ontvluchten, ende zich te verbergen: Dat
„ die hooggaande Seditie omtrent den tydt van negen da-
„ gen heeft gecontinuëert, wezende de Gemeente ge-
„ duurig in de wapenen, ende waar uit gevolgt is, dat
„ eenige Huizen de Glazen zyn ingeſmeten, mitsgaders
„ verſcheidene Borgers mishandelt, niettegenſtaande Haare
„ Edele Mogende tot drie reizen toe d'Amneſtie hebben
„ aangeboden, ende laatſtelyk door Haarer Edele Mogen-
„ dens Gecommitteerden aan 't *Zwarte Bergje*, buiten
„ Amersfoort, als wanneer *Haverloo*, *Barneveldt*, ende
„ *Cocq*, met een groot getal gewapende Borgers vergezel-
„ ſchapt, uit de Stadt zyn gekomen, ende alle minnelyke
„ voorſlagen, mitsgaders de aangebodene Amneſtie, met
„ zeer irreverente expreſſien hebben afgeſlagen, zeggende
„ vorders de Regeeringe te willen houden volgens d'or-
„ dre, ende in diervoegen als die nu tegenwoordig was
„ aangeſtelt: Dat Haare Edele Mogende, omme de Stadt
„ van een apparent bloetbadt te bevryden, ende tot inteu-
„ gelinge van de onruſte ende woede der Gemeente, ge-
„ noodtzaakt zyn geweeſt de Militie van den Staat te ge-
„ bruiken, en, dezelve buiten gehouden wordende,
„ meerder getal zoo te voet als te paerdt te laaten koo-
„ men, met behoorlyke Artillery voorzien zynde: Dat
„ de Gemeente door het gedrag van haar Gevangens, als
„ haare principaalſte Hoofden, die tot het laatſte toe,
„ wanneer de Militie al voor de Stadt gekomen was, in
„ bewindt zyn geweeſt, in ſtaat gebragt zyn omme tot zoo
„ exorbitante en uitſpoorige gedachten en werken te ver-
„ vallen, ende zulks in een tydt als het Landt in zoo
„ eenen zwaren en luctueuzen Oorlog is geïnvolveert: Al-
„ le het welke zyn zaaken van de dangereuſte conſequentie,
„ ſtrekkende tot ruïne van den Staat, zoo in 't particulier
„ als in 't gemeen: Zoo is 't, dat het voorſz. Hof, doen-
„ de recht, de voornoemde Gevangenen gecondemneert
„ heeft, ende condemneert haar mitsdezen, omme ge-
„ bragt te worden tot Amersfoort, tet plaatze daar men
„ gewoon is Juſtitie te doen, ende aldaar geëxecuteert
„ te worden met den Zwaerde, dat 'er de doodt na volgt,
„ anderen ten exempel; condemneerende haar in de koſten
„ van haarluiden Gevangkeniſſe, midtsgaders in de miſen
„ van Juſtitie tot tauxatie van den Hove. *Aldusgedaan, enz.*

Daar zien wy in 't korte dezen oproerigen, en voor 't gemeen ſchadelyken handel, nevens de verwyzinge dezer twee perſoonen, (beide onbeampt ten aanzien van 't gemeene Stadtsbeſtier) uit het Vonnis over hen uitgeſproken, daar van d'uitvoeringe aan beiden, niet zonder groote onſteltenisſe en gevoelig medelyden der gemeene burgerſchap, en luiden van allerlei ſtaat, in 't openbaar voor het Stadthuis werd volbragt; byzonderlyk wierd *Pieter van Houten*, als te vooren altoos voor een eerlyk en deugdelyk man, en vreedzaam burger bekent geweeſt, van een iegelyk ten hoogſten beklaagt, dat hy zich, door opruijinge van anderen, en voorts menſchelyke zwakheit, zoo verre hadde laaten vervoeren, en zich gewikkelt in eene zaak, daar hy ter middenwege, ſchoon hy in zyn gemoedt al had beginnen te waggelen (gelyk hy den burgeren als zoodanig reedts verdacht was) niet weder uit, noch te rug kon ſpringen. Wat *Richard Saab* belangt, dees was een openbaar Beamptſchryver, en bekent voor een man van eenen driftiger inborſt; gelyk hy dan ook de penne, nevens het roeren zyner hevige tonge, doorgaans in alle de naare vertoningen, van dit voor hen droefeindend treurſpel, heeft gevoert, en daarom waarſchynlyk wel voor de Hooftperſonaadje hier van te houden zy: en is dit by d'uitvoeringe van 't vonnis aangemerkt, dat, toen hem den kop, door 't zwaerdt des Scherprechters, wierdt van 't lyf geſtreeken, het van boven neder het ſchavot onder het volk rolde; zoo dat het hoofdt, dat zich daar ter plaatze korts te vooren zoo hoog hadde opgeſteeken, nu als een bloedig zoenoffer voor de voeten der toegeſchote meenigte neêrploffte, en den grondt met zyne uitſtralinge beverfde. Vervolgens wierden de lyken gekiſt, en den naaſtbeſtaanden weder overgeleevert, de hoofden aan de rompen genaait, en zy beide in der ſtilte by avondt in de kerke ten grave beſtelt; zonder verdere verklaringe van eerloosheit voor hunne nakomelingen, of verbeurtmakinge hunner goederen.

Het verdere vonnis, tegens den Burgermeeſter *Willem Teekman*, een Lidt der oude Regeeringe, en, by gevolg een beſtryder van d'opgereze muiterye, verleent, vinden wy niet nodig hier by te voegen, als alleen uit een enkel onvoorzigtig, doch waarſchynlyk teffens onnozel gedrag, of toeroepinge aan de gewapende burgerye, ontſtaan; het

geen hy echter niet minder, dan door het zwaaijen van het zwaerdt door den Scherprechter over zyn hoofdt, en eene eeuwige ballingſchap uit zyne vaderlyke Stadt, en teffens het Sticht van Utrecht, heeft konnen boeten; over welk vonnis hy naderhandt zich ten hoogſten, zelf in 's Gravenhage aan 't hoogſte Landtrecht, heeft beklaagt; doch welke klagte teffens met zyn leven, omtrent twee jaaren daar na, afgeſneeden en geëindigt is. Na de volvoeringe nu der twee gedachte vonniſſen, verleenden de Ed. Mog. Heeren Staten's landts van Utrecht, op den 16 October des zelven jaars 1703. eene afkondiging van vergiffeniſſe, en ſchuldtvernietiging aan alle Stadts burgeren en ingezetenen, waar van 'er verſcheiden uitgeweken en gevlucht waren, alleen met uitſluitinge van 14 perſoonen, daar in met naamen gemeldt; die de Staten zeggen, dat, *wegens hunne begaane misdaaden, naar de wetten van den Lande, in rechten zullen vervolgt worden.* Hier mede ſchuiven wy de gordyne der vergeetelheit voor dit woedend en bloedig toneel van oproer en tweeſpalt; terwyl, op deze afkondiging der Stichtſe Oppermagten, de Stadt weder in ruſte, de burgers aan hunne hanteeringe, en alles vervolgens weder in zynen voorigen bloei en welſtant is geraakt. Zie iet aanmerkelyks van de Amersfoorters op ROSSEM (MARTEN VAN.)

AMERSOYEN, een Dorp in *Bommelerwaerdt*, met een Slot. Toen in 't jaar 1547. op 't Hertogdom *Gelder*, en 't Graafſchap *Zutfen*, eene ſchatting van 75000. guldens was gelegt, ſtont het Quartier van *Niewmeegen*, eene der vier Quartieren dezes Vorſtendoms, in deze ſom gezet op 24342. guldens, daar toe moſt de *Bommelerwaerdt* (een der zes gedeelten van 't *Niewmeegſche* Quartier) opbrengen 3400. guldens; welke omgeſlagen over de 15. of 16. Dorpen van 't *Bommelerwaerdtſche* deel, quam 't Dorp *Amerſoyen* daar in op 221. gl. 8. ſt. 3½ penn. te ſtaan; 't hoogſte van al de andere Dorpen, behalven drie, en maar 110. gl. minder dan de Sradt *Bommel* zelfs. In den oorlog tuſſchen Vrouwe *Margareta van Ooſtenryk*, Landtvoogdeſſe der Nederlanden, en Hertog *Karel van Gelder*, wierdt het Slot *Amerſoyen* van Grave *Henrik* van *Naſſauw*, Kapitein Generaal in dien kryg, tegen *Gelderlandt*, ingenomen: Dit geſchiedde op den dag van St. Jan Baptiſt, in 't jaar 1513.

V. der Houve H.v. Kr. 1. d. f. 80. Oudenb. beſchr. v. Boſch. 1. D. f. 200.

AMEYDE, of AMEIDE, gemeenlyk gezegt TER MEYDE, of korter TER MEY, een ſchoon *Hollandts* Dorp, op de Rivier de Lek, tuſſchen *Vreeswyk* (anders de Vaart) dat aan 't Sticht Utrecht behoort, en *Schoonhoven* (doch aan d'overzyde) onder Hollandt; niet verre van *Vianen*, en omtrent vier uuren gaans van *Utrecht*. Voortydts is 't eene Stadt met poorten geweeſt, gelyk uit de oude brieven van omtrent het jaar 1300. blykt. Wanneer deze Stadt zou ontmantelt, en tot een Dorp gemaakt zyn, is met geene volle zekerheit uit te vinden. De Heer *S. v. Leeuwen* houdt voor waarſchynlyk dat zulks geſchiedt zy in 't jaar 1527. ten tyde als het door die van *Utrecht* ingenomen wierdt. Evenwel is het vermoedelyk dat deze verandering zich eer moet toegedraagen hebben, vermidts by Schryvers van zulken laaten tydt, wel eenig bericht van zoo eene aanmerkelyke zaak te vinden zou zyn: Inzonderheit by *Lamb. Hortenſius*, die de Utrechtſche Geſchiedeniſſen wydtlopig beſchreven heeft, en ook verhaalt dat het Huis van AMEYDE (nu vervallen) in 't voorſchreven jaar 1527. noch in wezen, en goeden ſtant was; wel ingenomen door des Biſſchops van *Utrechts* volk, maar ook weêr verlaaten; vermidts 'er, door bemiddeling des *Hertogs van Gelder*, een verdrag tuſſchen den *Biſſchop Henrik van Beyeren*, en den *Heer van Brederode* geſloten wierdt. 't Wordt beſchreven een aanzienlyk, en ſterk genoeg Slot te zyn geweeſt, leggende omtrent een boogſcheut weegs van den oever der Riviere, tuſſchen de Dorpen *Ameyde* en *Thienhoven*, duizent paſſen van *Vianen*. 't Is al voor 't jaar 1382. doch onder den naam van *Harlaar*, bekent geweeſt. By de vier hondert jaaren geleden, woonden de Edelen van dien naam daar op, die ook Heeren van *Ameyde* geweeſt zyn; onder de gemelde Edelen wierdt dit Huis een Leen: Want omtrent het jaar 1312. ontfing Heer Diderik van *Harlaar*, Knaape, 't zelve ten leen van *Guido*, *Biſſchop van Utrecht*, na dat hy den eigendom, als eene gift, aan St. Marten, of de Utrechtſche Kerke, hadt opgedraagen. Sedert het jaar 1414. heeft het Landt, met alle de inkomſten van 't nu vervallen Slot, aan den *Heere van Brederode* behoort. Toen de *Franſchen* in 't jaar 1672. als een doorbreekende vloedt in de Vereenigde Nederlanden vielen, zelfs ook, boven zoo veele andere Steden in de Provintien van Gelderlandt, Overyſſel, Hollandt, enz. Utrecht in 't bezit hadden, leedt dit Dorp *Ameyde*, nevens een groot getal andere Dorpen, eene deerlyke verwoeſtinge. Op den 26. November 1672. overquam den Ingezetenen dit elendig onheil. Op den dyk by de Sluis hadden de Hollanders eene Verſchanſſing opgeworpen van rysboſſchen, zes of zeven voeten hoog, zonder graften, ſtryk- en borſtweeren, alleen vooraan met paliſſaden bezet. Vier verraderſche Soldaten uit die poſt tot de vyanden overgeloopen, hadden hun bekent gemaakt de ſlechte gelegentheit van deze affnydinge, zoo ten aanzien der ſterkte, als der bezettinge: en dat het geheel aldaar leggende Regiment van *Bamphielt*, t'zamen met de Mariners van den Zeekapitein *Brakel*, niet meer dan omtrent 300. mannen konde uitmaaken, boven de 13. of 14. Officieren; met byvoeginge, dat onder hen ziekte, wanordre, en eene gevaarlyke onwilligheit was; zulker wyze, dat zy opentlyk lieten verluiden, liever in der Franſchen handen te willen vallen, om by die elendig te leeven, dan hier erbarmelyk te ſterven: dat ze, op de aankomſte der vyanden, de wapenen liever wilden neêrſinyten, dan vechten. Op zoodanig een bericht verzuimden de Franſchen niet deze Poſt der Hollanderen *t'Ameyde* aan te taſten. De gedachte vier trouwlooze Overlopers waren hunne Gidzen, of wegwyzers. Ten vier uuren in den nacht, na den voornoemden dag, vielen ze met meer dan 800. te voet, en 200. te paerdt, nevens 150. Officieren, door eenen nauwen binnenweg, met eene geweldige woede, op de beſchanſſinge aan. Na zeer geringe tegenweer, begaven zich de *Hollandtſche* ſoldaten over den hoogen dyk op de vlucht. De Overlopers hadden de *Franſchen* tot de kniën toe in 't ſlyk, om de palliſſaden heenen, door 't water geleidt, tot binnen 't gemelde zwakke Veſtingwerk, daar zy 't quartier van den Kolonel *Bamphielt* terſtont uitplonderden, en in d'aſſche leiden. Toen drongen ze op 't Dorp *Ameyde* aan, en wierden 'er haaſt meeſter van: Want, onaangezien *Bamphielt* in eene niewe poſt, door laſt van den Veldtmarſchalk *Wirts*, op den hoogen Dyk aangeleit, wel 't uiterſte wou gewaagt hebben, kon hy echter daar niet goedts, wegens d'onluſt der ſoldaten tot vechten, verrichten. Ondertuſſchen gingen de *Franſchen* binnen *Ameyde* met vrouwen-ſchenden, rooven, doodtſlaan, enz. naar hunne gewoonte, te werk. Na eenige uuren dus huis gehouden, en het Dorp in brandt geſtoken te hebben, trokken ze weêr weg, omtrent 60. *Hollandtſche* ſoldaten gevangkelyk met zich voerende; daar tegen zy omtrent 70. van de hunne hadden verloren, en, onder meer andere Bevelhebberen, ook de Marquis de *Châtelneau*, van de Franſchen zeer hoog beklaagt; niet alleen wegens zyne perſoneele deugden, en hoedanigheden, maar ook omdat die dappere Heldt door eenen boeren jongen, uit een musket met 4. kogels geladen, in den aanval, door de Palliſſaden dermaate wierd getroffen, dat zyn rechte arm en ſchouder te morſſel was geſchoten; aan welke zwaare verwonding hy omtrent drie dagen daar na binnen Utrecht overleedt. 't Zou te wydt uitloopen, hier de barbariſche wreedtheden te willen verhaalen, van hen gepleegt aan veele der *Ameydeſche* Inwoonderen; daar onder ook aan den Predikant *Edmundus Jongkhout* (die eindelyk gevangen naar Utrecht, en van daar naar Amersfort wierdt gevoert) dies zullenwe met dit eenige daar van afſcheiden. Het gelukte den Predikant, dat hy uit zyn huis vliedende, daar alles geplondert wierdt, op 't kerkhof by eenige Franſche Officieren geraakte, waar van een, dien hy om beſcherminge badt, hem antwoordde: *Bene eſt Domine, tibi non fiet male*; dat is, *'t Is wel Domine, u zal geen quaadt geſchieden:* En voorts, *Ubi eſt uxor tua? Waar is uw vrouw? veniat hic; laatze hier koomen:* Maar zy, na veele barbariſche ſnoodheden uitgeſtaan te hebben, was 't noch, met haare dienſtmaagt en kinderen, naar *Noordeloos* ontſnapt: Hy meenende te ontvluchten, wierdt van Kapitein *Labatiſſe* vaſtgehouden; by wien hy echter, terwyl *Ameyde* in vlammen ſtont, noch zoo veel te weeg bragt, door voorſpraak van eenen Onroomſchen Bevelhebber onder de *Franſchen*, dat de Kerk, en eenige huizen beneden Dams, die zy ook met takkeboſſchen wilden in brandt ſteeken, behouden bleven. 't Wydtlopiger verhaal van deze, en noch andere bedryven der *Franſchen* te *Ameyde*, kan men vinden by *L. Sylvius*, *in zyn vervolg op Aitzema.* In het jaar 1673. hebben de *Franſchen* hier weêr poſt gevat, vermidts 'er geen Hollandts Kryksvolk lag, ter oorzaake van de bewilligde onzydigheit, (of neutraliteit) voor de Stadt *Vianen*, daar *Ameyde* onder begrepen was. Zy meenden van daar in *Langerak*, en verder door te breeken, doch geſtuit, hebben ze dit Dorp weder verlaaten. De Kerk en Predikant van *Ameyde* ſtaan onder 't Claſſis van *Gouda*.

Valkeniers verw. Europa p. 820. Sylvii vervolg op Aitz.

Idem Valk. ibid. idem Syl. 1. d. 1 ſt. f. 483.

Idem ibid.

Idem Sylv. ibid. f. 484.

Ibid. idem. f. 605.

S.V. Leeuw. Batav. Illuſt. f. 1213.

Hortenſii Hiſt. v. Utr. p. 145. 148.

Goudh. in d'O. Holl. Kr. f 78. Idem Leeuw f. 1213. Bratgm. voor Scriverii Kron p. 59.

AMMERS, by zommige AMERS, twee Dorpen van eenen naam in Zuidt-Hollandt; 't een genaamt GROOT- 't ander KLEIN-AMMERS; het eerſte leit in de Baronnye van Liesveldt, ſchuins over de Stadt Schoonhoven; en 't laatſte aan de zelve zyde der gedachte Stadt, op de Rivier de *Lek:* beide hebben ze Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Gouda*.

M.v.der Houve 1. d. f. 99.

AMSTEL, of, zoo andere ſchryven, AEMSTEL, ook wel by verbaſtering AMSTER, of EEMSTER, een Rivier, of liever eene wyde Vliet, en breedt Water, wordende gemaakt van of uit de *Drecht*, *Miert*, en meer andere *Vlieten:* Hy krygt den naam van *Amſtel* by den *Uithoorn*, omtrent anderhalf uur ten zuidtweſten van de Stadt *Amſteldam*, daar *d'Amſtel* doorloopt, en, vermeerdert zynde met verſcheide Vlieten, in het *Y*, of *Ye* valt. Van de-

De Ka Dict.

ze

ze Rivier draagen *Amſtellandt*, *Amſtelveen*, *Amſteldam* die naamen. Vloeit omtrent door 't midden van *Amſtellandt* heen, en ſcheidt het in twee deelen. Het deel ten Ooſten wierdt voortydts *Ouden Amſtel*; dat ten Weſten *Niewen Amſtel* geheeten: Verdeelt ook de Stadt *Amſteldam* in d'oude en niewe zy.

By oudts ſchreven zy AMSTELLA, doorgaans met twee LL. Het is eene uitwateringe, niet verre van daan koomende uit eene Landtſtreek van dien zelven naam [Amſtellandt/] zeer traag en byna ſtilſtaande; echter van eene breede, doch modderige graft, daar zy twee Meirbeekjens ontfangt, 9060. ſchreeden van haaren inval in 't Y; het rechter de *Miert*, * het ſlinker de *Drecht* genaamt. Daar is ook een evennaamig Slot geweeſt Amſtels Deſte/ by Stooke (in Ada) van een zeer hecht werk, behoorende ook tot het geſlachte van dien naam: welkers vermogen, zelfs by de Biſſchoppen van Utrecht gevreeſt, Egbert van Amſtel, door zyne halſtarrigheit tegen den Keizer, vry vermindert, en Gysbert, door zyn vloekverwantſchap tegen des Graven leven, geheel vernietigt hebben; zoo dat 'er niet dan d' oneere van dien naam van overig zy.

AMSTEL, voortydts een Kaſteel of Slot geweeſt aan den oever van de Rivier, of wyde Vliet den AMSTEL: Maar de tydt wanneer, en de rechte plaats waar 't geſtaan heeft, is niet eigentlyk bekent. Eenigen willen dat het te *Ouderkerk*, gemeenlyk *Ouwerkerk* genoemt, aan de houte brug over den *Amſtel* zou geſtaan hebben. Andere berichten, dat twee Viſſchers met eenen hondt, en een ſchip zonder roer ('t oude wapen van *Amſteldam*) d'allereerſte aan den *Dam* (*Zeedyk*) een hutjen zouden opgerecht hebben, wegens de goede gelegentheit ter viſchvangſt, dat allenks, om die reden, meer andere Viſſchers zich derwaarts begaven; waar door die plaats, (nu *Amſteldam*) volkryk begon te worden: Dat Heer *Gysbert van Amſtel* daarom den *Dam* of *Zeedyk*, verſterkte, en een Veſt of Slot aan *'t Y*, daar nu *Schreijershoek* is, bouwde: of, volgens anderen, aan de Wyſtzy van den *Ammerak*, (of *'t Dammerak*) tuſſchen de Papen- en Oude brug. Dit oordeelen veele waarſchynlyker, vermidts de Heer *J. J. Pontanus* getuigt, van oude luiden gehoort te hebben, dat 'er, als men ter dier plaatze groef, om fondamenten tot niewe huizen te leggen, zeer oude ſtukken van muuren gevonden wierden. De bouwer van dit Slot, *Amſtels-Veſten* geheeten, wordt Heer *Gysbrecht van Amſtel*, op 't jaar 1204. gezegt geweeſt te zyn. Doch naderhandt is dit Kaſteel, uit nydigheit en wrevel van de *Kennemers*, door de Vriezen geholpen, met de houte Bruggen en Torens tot den grondt toe vernielt, na dat zy Heer *Gysbrecht van Amſtel* verdreven hadden. De oude *Melis Stok*, of *Stoke*, die niet lang na dezen tydt zyne *Rymkronyk* geſchreven heeft, zegt 'er dit van:

Die Kennemare voeren hene
Voert lant over al di vene
En verbernde te hant
Dan Amſtel al dat lant
Ende roeſden al wat ſi vonden
Aemſtel ſine Deſten tier ſtonden
Dat bernden ſi al in den gront
Menig Appelboom diere ſtont
Wort verbernt van den Luden.

Dat hier van de *Appelboomen* gezegt wordt, neemen veele voor den Boomgaardt, die, nevens meer andere, daar omtrent by 't Slot *Amſtels-Veſten* lag: doch daar van ſtraks wat breeder. De oorzaak van dit bedryf der *Kennemeren*, daar *Melis-Stoke* van ſpreekt, was deze: Na de doodt van *Diderik de VII.* Grave van Hollandt, Zeelandt, enz. wou zyn broeder Grave *Willem van Ooſt-Vrieslandt* zich 't Voogdyſchap, of wel 't volle bewindt over *Hollandt*, enz. aanmatigen: Maar Grave *Lodewyk van Loon*, door een vreemdt bedryf, liſtig, en onbehoorlyk beleit der moeder, getrouwt aan Vrouwe *Ada*, haare en des overleden Graafs *Dideriks* dochter; en derhalven zich 't naaſte recht toeſchryvende, zocht in den zadel te blyven, en 'er *Willem* buiten te houden, doch ſchoot te kort, wierdt geſlagen, en week naar *Amſtellandt*: (Zie van deze aanmerkelyke zaak op DIDERIK *de* VII. op ADA Gravin, enz. op LODEWYK *van Loon*; en op ADELHEIT, *dochter van Diderik Grave van Kleef.*) Heer *Gysbert van Amſtel* hieldt de zyde des *Graafs van Loon*, tegen Grave *Willem* (ook tegen de meeſte Staten en Edelen van Hollandt, alzoo dit huwelyk tuſſchen *Lodewyk* en Vrouwe *Ada*, buiten hun weeten, tegens wil en dank, door haare moeder alleen beſtelt was) en bragt *Lodewyk*, na zyne gelede nederlaage, in veiligheit naar *Utrecht*. Daar door hadt hy de gramſchap der *Kermeren*, of *Kennemeren* op zynen hals gehaalt, die den Dyk tegen over *Amſtellandt* doorſtaken, en alles onder water zetteden; voeren toen over't overſtroomde landt heen, en ſtaken 't Slot *Amſtel-Veſten* in brandt, 't zelve tot den grondt toe vernielende. Dit wordt by de oudtſte Schryvers gezegt in 't jaar 1205. geſchiedt te zyn. Daarom moet het Slot *Amſtel-Veſten* vroeger dan in jaar 1204. gebouwt zyn geweeſt, als Brugman ſtelt. Eenigen vermoeden niet onwaarſchynlyk, dat Heer *Gysbert van Amſtel* (toen de plaats, daar nu *Amſterdam* ſtaat, tamelyk bewoont begon te worden) daar het Slot *Amſtels-Veſten* wel gebouwt mogte hebben: Doch dat 'er al lange te vooren een Kaſteel by *Ouwerkerk* geſtaan heeft, *Amſtel* geheten, omdat het, ſchier buiten tegenſpraak, geloofiyk is, dat de voorige Heer, of Heeren van *Amſtel*, Heeren van een zonderling groot aanzien, niet zonder Slot zyn geweeſt. Wy laaten 'er ons niet in, om dit verder uit te breiden. De voorheen gedachte woorden van *Melis Stoke*, menig Appelboom diere ſtont/ hebben eenigen tot gedachten gebragt, dat het Slot *Amſtels-veſten* niet aan 't *Damrak*, tuſſchen de Papen- en d' Oude brug, kan geweeſt zyn, omdat daar geene Boomgaarden konden ſtaan: Maar, voor eerſt, *Melis Stoke* ſpreekt van geene Boomgaarden, in 't getal van veele, alleen zegt hy, menig Appelboom/ die in eenen Boomgaardt van 't Slot wel ſtaan konden: En wat onwaarſchynlykheit is het toch, dat in de eerſte beginſſelen van eene plaats, noch gering in getal van huizen, en toen noch maar een Steedtjen, het Kaſteel niet eenen ſchoonen, of aanzienlyken Boomgaardt zou konnen gehadt hebben? Ten anderen; in de Kaart van *Oudt Amſteldam*, gelyk de Stadt toen, in 't jaar 1270. was (byna 70. jaaren na de eerſte verwoeſting) ſtaat op num. 12. een Boomgaardt van Heer *Willem Eggert*, ter plaatze daar nu de niewe Kerk ſtaat (door dezen *Willem* eerſt geſticht) getekent. Eenigen verſtaan de woorden van den *Rymkronykſchryver* op eene andere wyze, te weeten, daar hy zegt dat de *Kennemers* al 't landt van *Amſtel* verbrandden, betrekken ze op de Huizen en Buurtjens, hier en gints in *Amſtellandt* opgerecht; en dat zy *Amſtel* zyne Veſten tot den grondt toe in de aſch zetteden, vatten ze op, niet van een Kaſteel door *Gysbert van Amſtel* gebouwt, en dat den naam van *Amſtels-Veſten* zou gedraagen hebben; maar voor de Viſſchers Buurten, die, in de bevolkinge vry toegenoomen hebbende, en tot een Dorp of Vlek geworden, door Heer *Gysbert van Amſtel* met eene Veſt, 't zy een aarde, of houte verſterking, tegen eenen ſchielyken aanloop van den vyandt, voorzien waren; en daarom *Amſtels-Veſten* hietten. De zaak dus aangemerkt, zou d'ingeworpe zwarigheit van *d'Appelboomen* weg genomen zyn.

AMSTEL (HEEREN VAN) *Amſtel*, is een zeer oudt, en vermaardt Geſlacht: In d'oude Kronyken gezegt van AEMSTEL, van AEMSTELLE, van AEMSTELE, ook van AMESTELLA; 't heeft in overoude tyden *Amſtellandt* in eigendom gehadt, en de heerſchappy daar over gevoert. *Arnoldus Montanus*, in zyne beſchryvinge van de eerſte Inwonderen van *Amſtellandt*, ſtelt op 't jaar 1155. eenen *Ecbert*, of *Algbert*, als Heer van *Amſtel*; op den kant ſtaat, *eerſte gewag van Amſtel.* Ondertuſſchen vindt men in oude brieven, onder *Andreas van Kuik*, Biſſchop van Utrecht, als getuigen in 't jaar 1131. geſtaan te hebben, *Egbertus & Gothofredus de Amſtelle*, en op 't jaar 1105. wordt gewag gemaakt van *Wolfgerus Schutters de Amſtelle.* De Heer *S. v. Leeuwen* ſtelt ook den gemelden *Ecbert* en *Godefried* voor d'eerſte Heeren van *Amſtel*, met dien naam bekent, en dat ze 1131. getuigen zyn geweeſt in zekeren brief van *Andries den XXV. Biſſchop van Utrecht.* Indien men de lyſt der Leenmannen van 't Sticht Utrecht brengt, als veele doen, tot Biſſchop *Adelboldt den XIX.* zouden de Heeren van *Amſtel* alreedts, als Leenmannen daar van, in 't jaar 1020. bekent geweeſt zyn: Doch vermidts andere deze lyſt verſchuiven tot op *Biſſchop Balduwyn* den Hollander, aan 't Bisdom in 't jaar 1178. gekomen, is eer geen bewys uit vaſt te ſtellen: echter is 't gewis, dat de Heeren van *Amſtel* niet eerſt onder *Balduinus* Leenmannen van 't Sticht geworden, maar al lang te vooren geweeſt zyn: Zie op ADELBOLD *Biſſchop van Utrecht.* Van den bovengemelden *Egbert*, of *Echert*, Heer *van Amſtel*, daar wy iet aanmerkelyks van in de volgende poſt hebben, beginnen *M. v. Goudhoven*, *S. v. Leeuwen*, en anderen, hunne *Genealogie*, of Geſlachtregiſter, met bericht dat hy geleeft heeft in de jaare 1155. en 1172. De Heer van *Leeuwen* meent echter dat men behoort 1100. te ſtellen; zyn zoon was *Gysbert van Amſtel*, diens naams, voor zoo veel bekent is, de I. van wien gemeldt wordt 1176. was ook in den Slag van *Koeverden* . . . . . daar hy gevangen wierdt; liet twee zoonen na, *Engelbert* en *Willem.* Heer *Engelbert* d'oudtſte, was vader van *Badelog* (geworden Gemalin van Heer *Willem van Egmondt*) van *Gysbert* den II. en *Ægidius*, waarſchynlyk, volgens *Arn. Buchelius*, vader van *Goſuwinus Biſſchop van Utrecht*, doch afgezet; alhoewel *W. v. Goudhoven* hem ſtelt den zoon te zyn van *Engelbert*, jonger zoon van Heer *Gysbert den I.* en broeder van den genoemden *Engelbert.* Heer *Gysbert de II.* nam ten echte *Bertranda*, erfdochter van Heer *Jan van Iſelſtein*, daar door quam de Heerlykheit van *Iſelſtein* aan 't geſlacht van *Amſtel: Goudhoven* ſtelt zynen doodt op 't jaar 1225. en van *Leeuwen* zegt dat hy 1228. noch geleeft heeft, blykens zekeren brief van *A. Buchelius*, bygebragt in zyne Aanmerkingen op *Wil. Heda*, getekent in 't voorſz. jaar 1228. daar in hy als getuige genoemt ſtaat.

[*Idem Leeuw. f. 829. Gen. in ibid. f. 191. Buchel. in Heedam. Comm. Amst. f. 32.*]

Deze *Gysbregt de II.* heeft nalaaten *Gysbregt den III.* Heer van *Amstel*. *Arendt van Amstel*, ook van *Yselstein* genoemt omdat hy d' *Yselsteinsche* goederen van moeders wegen bezat. *Willem* van *Amstel*, Proost St. Jans, t' Utrecht 1293 overleden; *Otto van Amstel*, van wien weinig bericht te vinden is, anders dan dat men hem eenen zoon, *Wouter van Amstel*, toeschryft, getrouwt 1275. met de dochter van *Willem van Bronchorst* in *Gelderlandt*. Deze *Gysbregt van Amstel de III.* was een der verbondenen, die, verleidt door Heer *Herman van Woerden*, zich schuldig maakte aan de verradery en moordt, begreepen en aangespannen van Heer *Gerardt van Velsen* tegen *Grave Floris* van Hollandt: Zie 't volgende.

AMSTEL (*Gysbregt van*) *de III.* zoon van *Gysbregt den II.* Ridder. *Goswinus van Amstel*, neef van dezen *Gysbregt*, was *Bisschop van Utrecht* verkoren, maar, wegens zyne achteloosheit in 't Staatsbestier, enz. most hy, na omtrent een jaar den Bisschoplyken throon bekleedt te hebben, in 't jaar 1250. deze waardigheit weêr afstaan; en *Henrik van Vianden* wierdt in zyne plaats aangestelt. Dit speet de Heeren van *Amstel*, van oudts Leenmannen van 't Sticht van *Utrecht*, niet weinig; inzonderheit onzen *Gysbregt van Amstel*: Hy hadt nu al lang eenen grooten haat gedraagen tegen 't huis van *Vianden*, waar uit de niew-verkoren Bisschop was. Deze verbittering wierdt, door 't afzetten van zynen neef *Goswyn*, noch heviger. Heer *Herman van Woerden* voegde zich by *Gysbregt van Amstel*, en beide verbonden ze zich met Grave *Otto van Gelder*, tegen den niewen *Bisschop Hendrik*, hem te vuur en te zwaerdt ontzeggende: Vielen ook geweltdadig in 't Sticht *Utrecht*, en rechtten daar zeer veele verwoestingen aan. In eenen bloedigen Veldtslag tusschen den *Bisschop* en zyne *Utrechtschen* aan d' eene; van *Amstel en Woerden*, met hunne *Hollanders* aan d' andere zyde, behieldt *Henrik* de zege, en bragt beide deze Hoofden, zyne vyanden, binnen *Utrecht* gevangen; keerende daar na zyne wapenen tegen *Gelderlandt*: Zie op HENRIK VAN VIANDEN, *Bisschop van Utrecht*. Heer *Egbert*, of *Ecbert* van *Amstel*, in de voorige post als de eerste bekende Heer van *Amstel*, gestelt, hadt ook in grooten twist met den Bisschop en de Kerk van *Utrecht* geleeft: Behalven zyne Leengoederen, hadt Heer *Egbert* van *St. Marten*, of d' *Utrechtsche Kerk*, eenige Landeryen gehuurt, de voornoemde Kerke in eigendom toebehoorende: Deze Landen wou hy aan zich trekken, en den *Bisschop* ontvreemden; 't liep zoo hoog dat *Gothofredus van Rheenen*, toen *Bisschop*, den Stichtschen Stoel bekleedende, hem in den Ban deedt. Ook wierdt hy van den *Keizer* in den Ryksban gedaan: echter, door bemiddeling van *Filips*, *Metropolitaan* der Kerke van *Keulen*, met *Godevaert*, of *Gothofredus*, weêr verzoent; afstant doende van dat hy zich onwettig hadt willen toeëigenen: blykens den *Verzoenbrief* van den *Bisschop*, waar in ook geleezen wordt: „ Dat *Eggebert* van *Amstelle* de „ Kerke van *St. Marten*, ende *my* onverdraaglyke onrech„ ten aangedaan heeft, doordien hy alle dienstbaarheden, „ die de Kerke volgens recht behoorde te hebben in *Am*„ *stellandt*, en andere Rechtsgebieden rondom gelegen, „ met geweldt zich toeëigent, en naar hem trekt: Om „ welke oorzaak wy hem ook eerst rechtpligtig doen roe„ pen, en daar na rechtvaerdig in den Ban gedaan heb„ ben, enz. waar op dan de verzoening volgt. Wy keeren ons weêr tot *Gysbregt van Amstel de III*. In de t' zamenspanning en 't verraadt tegen *Grave Floris den V.* van Hollandt, door Heer *Gerardt van Velzen* beleidt, was Heer *Gysbregt* van *Amstel*, door Heer *Herman van Woerden* daar toe verlokt, mede ingewikkelt: Des most hy de vlucht neemen, en als balling in vreemde landen, met verlaatinge van alles, zyn leven eindigen. In zynen hoogen ouderdom, zonder dat men zeker weet waar hy gestorven is, most hy in groote armoede van de wereldt scheiden; doch men weet mede niet met zekerheit waar hy zich ten laatsten onthouden heeft: Alle zyne bloetvrienden, tot in 't zevende lidt, wierden gebannen; alle zyne goederen verbeurt verklaart, zyne wapens allerwegen afgehaalt, en verbroken, om zyne geheugenisse uit te wisschen, en dus geheel uit te rooijen. Alle Edelen, voerende in hunne wapens eenig teken van de Geslachten van *Velzen*, *Woerden*, of *Amstel*, mosten 't weg doen. Dus is 't Geslacht van *Amstel* wel zeer verduistert, echter niet gansch verdelgt geworden: Want Heer *Arendt* van *Amstel*, broeder van *Gysbregt*, hadt zich nooit met zyns broeders zaaken bemoeit, en al voor dien tydt, als van moeders zyde bezitter der goederen van *Yselstein*, den naam en 't wapen van *Yselstein* aangenomen, en by 't aanvaerden met dat van *Amstel* verdeelt, gelyk 't ook onder dat Geslacht zoo gebleven is; ja zommigen hebben zelf naderhandt den naam van *Amstel* weêr aangenomen. De Familie des Heeren *Arendt van Amstel* van *Ysselstein*, heeft zich zeer wydt uitgespreidt, en door huwelyken verknocht aan de voornaamste Adelyke Huizen dezer Landen, als die van *Ysselstein*, *Mynden*, *Kronenburg*, *Ruwiel*, *Engelen*, *Vlymer*, *Loenen*, *Loenersloot*, *Bronchorst*, *Taets van Amerongen*, *van der Does*, *Culemburg*, *Marwede*, *Ruitenburg*, *Landtskroon*, *Meerenburg*, *Scherpenzeel*, *Spaarnerwoude*, de *Waal van Vronestein*, *Schrovestein*, *Nieveldt*, *Mathenesse*, *Oostrum*, van *Rossum*, *Lienden*, *Heeckeren*, *Manternach*, *Ysendoorn*, *van der Pol*, *Raaphorst*, *Bouchorst*, *Zwieten*, *Nyenrode*, *Uiteneng*, *Doornburg*, *Drakenburg*, *van Gent*, *van der Molen*, *Ligtenberg*, *Benschop*, *Snellenberg*, enz. De Heeren *Ploos van Amstel* hebben getoont uit het Geslacht van *Amstel van Mynden* afkomstig te zyn; blykens de bescheidtbrief van Prins *Frederik Hendrik* van *Oranje*, hun verleent den 6. Junius 1634.

[*O. Holl. Kronyk f. 323. Cortgeen St. Kr. Pontan. Geld. gesch. 2. f. 95. Vossii jaarb. v. Holl. p. 150. Comm. Amst. fol. 34. Boxhorn toon. v. Holl. p. 223.*]

[*A. Buchel. Notæ in Hist. Ultr. Comm. Amst. f. 26. P. a Didenhov. Episc. Germ. in Gothofr.*]

[*S. V. Leeuw. Bat. Illust. f. 829.*]

Heer *Gysbregt* van *Amstel de III.* was, ten tyde als hy zich inwikkelde in 't verraadt tegens *Grave Floris*, door de listige beprating van *Heer Herman van Woerden*, een oudt eenvoudig man, (zegt de *Haarlemsche Carmelyt Jan Gerbrants zoon van Leiden*) die door aanhitzing van den meergemelden Heer *Herman*, zich in dezen toeleg hadt laaten bedraaijen; derhalven ook by oogluikinge wierdt toegelaaten, dat sluikswyze door zyne vrienden wierdt verzorgt van eenig lyfs- en levens onderhoudt: Maar zyne Heerlykheden en Goederen wierden aangeslagen, verbeurt verklaart, en hy zelf gebannen: Zie voorts op FLORIS DEN V. *Grave*, enz. en ook eenige merkwaardigheden in de volgende post.

[*Comm. Amst. f. 133. 134.*]

[*Joh. Gerb. de Leides lib. 24. c. 28. 30.*]

Tot het zelve Geslacht nu van *Amstel* schynt ook te behooren de Stam, waar uit gesproten is *Heyman Jakobze* van *Ouder-Amstel*, gebynaamt *Opsy*; in de 15. Eeuwe vermaart Burgermeester der Stede Amsterdam; die ook het Schoutschap heeft bedient, en, van Stadts wege, Ambachtsheer was, als mede Bailjuw van Gooilandt, enz. Deze man bezat zoo veele Landeryen, dat men zeide, dat hy uit Amsterdam tot het Dorp Ouderkerk genoegzaam over eigen akkers konde gaan, waar van 'er tot 400. Mergen aan 't Dorp Ouderkerk, tot een stuk, by elkanderen lagen; gelyk hy 'er ook zommige stukken van, onder Reigersbroek gelegen, van de Hollandtsche Graven te leen hadde; daar de Leenbrieven, door Keizer Karel gegeeven, noch van voorhanden zyn; waarom hy ook gezegt wordt *Heer* van *Ouder-Amstel*, (gisse Grondtheer) volgens oude als noch in wezen zynde handtschriften, geweest te zyn.

Deze Stam most d' oude Amstel-wapenen verwerpen, en zich met het Amsterdams Burgermeesterlyk geslacht van *Ruisch* verhuwelykende, heeft ten deele dat wapen aangenomen, daar eene Roos in komt, met eenen bygevoegden Arendt; hier toe mede, wegens den doodtslag van Grave Floris, gedwongen; en moet een der bovengemelde Leenen met een paar Wapenhandtschoenen worden verheergewaadt; en een ander stuk, genaamt het Hooflandt, met eenen rooden Havik. En 't is aanmerkelyk, dat *Heyman Jakobse* van *Ouder-Amstel* twee yzere handtschoenen, met eenen open Helm, voor Timber, op zyn wapen voerde; dat te dier tydt, buiten die van groote afkomste waren, van niemant geschiedde.

Voort is 't geen klein bewys dat deze Stam van *Ouder-Amstel*, uit het oudt Geslacht van Gysbregt van Amstel gesproten is, dat 'er, (terwyl zy Landeryen bezaten, die men zeide dat omtrent ter plaatze gelegen waren, daar 't oude Amstels Lusthuis te Reigersbroek hadt gestaan, en al van oudts Heerlyk goedt was geweest) in den jaare 1552. over den eigendom, proces tusschen hen, en den Amstel-Telg, Heer van Mynden en Loenersloot, is ontstaan; welk geschil onwederspreekelyk uit een en 't zelve geslachte van Gysbregt van Amstel gerezen is; beweerende beide deze Stammen, te weeten *Amstel* tot *Mynden* of *Loenersloot*, en *Ouder-Amstel* tot *Amsterdam*, elk in 't byzonder, dat dit vast goedt van hunne Voorouderen hun aanbestorven was; hebbende de Stam van Loenersloot te dier tydt dit goedt ten beste van Godtsdienst en Geestelyken, by uiterste wille, gemaakt; en dat, nadat die van Ouder-Amstel het geding hadden gewonnen, de Geestelyken dit vast stuk goedts hebben moeten afstaan, zoo als het by de Graven van Hollandt, na de doodt van Graaf Floris, als Ambachtsgoedt, aangeslagen is geweest; en weder van Hollandt te Leen uitgegeeven wordt tot op dezen dag; welke oude Gedingstukken als noch in wezen en voor handen zyn.

Zommigen, uit die van Ouder-Amstel, gebruiken ook somtydts wel enkelyk den naam van *Amstel*, gelyk in de Lyst van de Regenten der Stadt Amsterdam, op 't jaar 1415. 18. 19. 20. en elders, kan worden gezien; en zegt men dat van eenen Tak uit dezen Stam, die aldus enkel *Amstel*, of *van den Amstel* schreef, noch onlangs, in de Stadt van Amsterdam, by leven zyn geweest. [Daar wy byvoegen, dat de Heer *Berendt Willem Ploos van Amstel*, Heer van Schonauwen, enz. (thans wegens de Provintie van Utrecht ter Vergaderinge der algemeene Staten, in den Hage, afgezonden; gelyk zyn Edt. dan, als Lidt der Stadts Regeeringe, ook korts na malkanderen het Burgermeester- en Opperschoutschap der Stadt Utrecht heeft bekleedt) zich wel degelyk van Vaders zyde toeschryft uit den Stam van Gysbregt van Amstel, en, van Moeders kant, uit dien van Gerrit van Velsen afkomstig te zyn; waar van de bescheiden onder zyn Edt.

schoon

ſchoon zy in zoo eene duiſtere naſpooringe niet al wiskundig waren, ontwyfelbaar zullen beruſten; buiten ons beſtek hier in te laſſen, of te toetzen.]

Tot Ouwerkerk (anders Ouden Amſtel geheeten) ſtont een huis, het *Huis ten Amſtel* genaamt, dat een Cingel en Boomgaardt hadde, ter plaatze daar nu 't Jooden Kerkhof is: dit Huis, dat, naar allen ſchyn, 't oude Slot of Luſthuis by Reigersbroek is geweeſt, daar Gysbrecht van Amſtel Heer van was, is in den jaare 1541. door Heyman Jakobs van Ouder-Amſtel, by uiterſten wille, aan zynen zoone Jakob nagelaaten.

Volgens overleeveringe uit den mondt van verſcheide geloofwaerdige perſoonen, die, ſedert nu ruim 200 jaaren, geheugeniſſe hadden van vader tot kindt, waren de Voorouders van dezen Heyman Jakobz van Ouder-Amſtel namaagſchap van Gerrit van Velſen, en dies van hoog geſlacht (dit is 't woordt dat zy gebruikten) en mede voor eenen tydt, wegens 't ombrengen van Grave Floris van Hollandt, ten lande uit gevlucht.

Gelyk ook d'overleevering zeer waarſchynlyk mede wil, dat de bynaam *Ploos*, aan die van den ſtamme van *Ploos van Amſtel*, herkomſtig is van 't woordt *Pulſus*, dat *verdrevene* zegt, omdat de voorvaders, ter boven gemelder oorzaake, ten lande moſten uitwyken: gelyk mede dat het aanzienlyk geſlacht *Banning*, dat men binnen Amſterdam vindt, uit den echten huize van Velzen, alsmen verzekert, is geſproten, en alzoo genaamt geworden, omdat ze insgelyks, wegens de doodt van Graaf Floris, moſten wyken, en namaals, weder inkomende, den naam van *Banning*, als zynde gebannen geweeſt, aannamen.

Die van Ouder-Amſtel hebben onder hunne Familie getelt eenen Prooſt tot Utrecht, dienmen, in die oude tyden, niet gewent was te kiezen dan uit de aanzienlykſten, gelyk zulks uit oude beſcheiden kan bewezen worden; welke Schriften ook hebben gedient tot beweeringe van de Vrye Jagt aan dezen Stamme.

Uit dit Geſlachte is noch overig eene milde Geeſtelyke Autaarſtichting, of Vicarye, te Naerden in de Kerke, ter leezinge van dagelykſche Miſſen voor de Zielen der afgeſtorvene Bloetverwanten, op 't jaar 1473. Tot vervang nu der koſten hier toe, zyn verſcheide zoo loſſe als vaſte goederen verbonden; mits dat de naaſte in den bloede den Prieſter aanſtelle, en het opzicht over den dienſt hebbe; onder verdere voorwaarde, dat, als de dienſt niet word gedaan, dan de naaſte in den bloede de geveſtigde Renten zoude ontfangen, en die den armen der Kerke deelen om Godts wille.

Van welke beſcheiden, en oude bezegelde brieven nu de Heer Burgermeeſter *Nicolaes Witſen*, t' Amſterdam, de bezitter is; als wezende Heyman Jakobz van Ouder-Amſtel, die getrouwt was met *Engel Corſſen*, zyn Overgrootvaders Grootvader van Moeders zyde; die dan jaarlyks d'inkomſten of gelden, van deze erfmakinge afkomende, buiten de Kerke, aan arme menſchen doet uitdeelen.

Comlyns Amſt. f. 152. Adr. Junius in Batavia. AMSTELDAM, gemeenlyk AMSTERDAM gezegt. In de brieven van *Floris den V.* Grave van Hollandt enz. AEMSTELREDAMME, gelyk ook in 't Oude zegel der Stadt, gemaakt in 't jaar 1487 ſtaat, *Sigillum Secretum Opi Aemſtelredamenſis.* In oude tyden plagtmen voor *aller*, of *ter* of *er* of *ler* te ſchryven en te ſpreken *re*; gelyk als voor t' aller ſtonden, t' al*re* ſtonden; voor in aller manieren, in al*re* manieren; voor die'*er*, of die *daar* ſtont, *dierre* ſtont: zoo ook voor *Putterwiel*, *Putrewiel*, en dezer wyze voor *Amſteller Dam*, *Amſtelredam*: Eenigen willen, door eene zonderlinge ſpitsvinnigheit, dat de woordtgreep *re*, tuſſchen *Amſtel* en *dam*, daar by gedaan is, omdat de Stadt eene zeer goede *Reede*, gemeenlyk *Ree* gezegt, voor de Schepen heeft. Zeer magtig is ze geworden; zoo in grootte, als menigte van Menſchen, geweldigen Koophandel, uitſtekende Rykdommen, en dagelykſe Scheepvaarten naar alle Geweſten der wereldt: Ook is 'er geene Stadt in *Europa*, die, uit zulke ſlechte beginſſelen, in zulk een korten tydt, tot zoo eene uitmuntendheit opgereezen is. De Heer Profeſſor *M. Z. Boxhornius*, vergelykt haar by *Rome*, Beheerſcher van alle Natiën des Aardtbodems, dat zynen oorſprongk bequam van den herder *Romulus*, en eenige herders hutten. Even alzoo is *Amſterdam* zyne eerſte beginſſelen verſchuldigt, eerſt aan twee, daar na aan wat meer, zich hier ter neer zettende arme Viſſchertjes; die 'er eenige hutjens van riet, om zich tegen de ongemakken der lucht, regen, windt en koude te dekken, hadden opgerecht, wegens de goede gelegenheit ter viſchvangſt: Zie op AMSTEL *voortyds een Kaſteel.* Tot lof der Stadt *Amſteldam*, en vertoninge van haare Heerlykheit, heeft de Heer *Conſtantyn Huigens* haar aldus met zyne, hem gewoone, hoogdravendheit in Poëzy doen ſpreeken. *Boxhorn Ton. v. Holl. pag. 221.*

Conſtant. Huig. Koorenbl. 1. D. p. 167.

Gemeen verwondering betaamt myn wond'ren niet,
De vreemdeling behoort te ſwymen die my ziet.
Swymt vreemdeling, en ſegt, hoe komen al de machten
Van all dat machtig is, beſloten in uw' grachten?
Hoe komt, gy gulde veen, aan 's Hemels overdaadt?
Pakhuis van Ooſt en Weſt, heel water en heel ſtraat,
Tweemaal Venetiën, waar 's 't end van uwe wallen?
Zegt meer, zegt vreemdeling; zegt liever niet met allen:
Roemt Romen, pryſt Parys, kraait Cairo's Heerlykheit:
Die dieplykſt van my zwygt heeft allerbeſt gezeit.

Vreemdt is het, dat, daar deze Stadt van geenen zoo hoogen Ouderdom is, men echter zoo onzeker is, wanneer die eerſte Viſſchers zich hier nedergezet hebben. Het is (als gezegt is) 't gemeen gevoelen, dat de eerſte bewoonders, van deze nu zoo geweldige Stadt, twee arme Viſſchers waren, die zich aan den *Zeedyk*, daar nu St. *Olofs Kapel* is, neêrſloegen: Maar wanneer, konnen de vlytigſte onderzoekers der *Amſterdamſche* Oudtheden niet uitviſſchen. Ondertuſſchen is dit gewis, dat men by geene Geſchiedtſchryvers, noch in geene oude brieven den naam van *Amſteldam*, voor 't jaar 1203 leeſt: en dat noch niet *Amſteldam*, als eene Stadt, maar alleen als *Amſtels-Veſten*: gelyk dan de Oude Melis Stoke, die onlangs na dien tydt geleeft heeft, op of omtreut het jaar 1203 zegt. *Commelyns Amſt. f. 168.* *M Stoker rymkr. f. 69. van Alkemade.*

Amſtel ſine Veſten tien ſtonden
Dat bognden ſi al in den gronde.

Door *Amſtels-Veſten* verſtaan zeer veele het Kaſteel, van Heer *Gyſbregt*, by de Viſſchers hutjens, tot hunne verzekeringe, doen bouwen, vermits zy al tot een tamelyk getal aangegroeit waren; en'er zommige anderen, met geringe winkeltjens van zulke waaren, als Viſſchers van nooden hebben, waren by gekomen. Indien *Amſterdam* te dien tydt (omtrent het jaar 1203.) een Stadt, of Steedtje, van eenige aanmerking ware geweeſt, zou 'er by een eenen of den anderen van d'oude Schryveren diens tydts wel iets van te vinden zyn. Immers, dat aangemerkt, het is nu tot zoo eene heerlykheit geſteigert, dat het weinig zyn weerga heeft. De naam van *Amſteldam* wordt allereerſt in eenen brief, van *Grave Floris den V.* van dien naam, in 't jaar 1275. en in eenen anderen van 1291. gevonden; daar de gemelde *Grave* van Hollandt, enz. de Steede *Amſtelreredamme* tolvry maakte. Des naams ooirſprongk brengt het woordt zelfs met zich, als t'zamen gevoegt van AMSTEL, de rivier, en DAM, eenigen tydt na 't jaar 1203 in den *Amſtel* gelegt; en de reden, waarom de naam van *Amſteldam* zoo lang achter gebleven, en ook ontſtaan is. Dus hebben de Steeden *Rotterdam*, *Schiedam*, *Edam*, (*Ydam*) enz. hare naamen van de wateren en Dammen gekregen. Dus is *Amſtel* met zynen *Dam*, eerſt van twee, vervolgens van wat meer riette hutjens, geworden eene Buurt, een Dorp, een Vlek, een Steedtje, eene Stadt, zeer vermaardt, zeer magtig, en mogelyk de rykſte van geheel *Europa*. De Hutten van riet, zyn verandert in koſtelyke Huizen, waar van 'er veele Paleizen ſchynen. Toen Grave *Floris de V.* om 't leven was gebragt, door de t'zamenzweeringe van *Gerrit van Velſen*, *Herman van Woerden*, en *Gysbregt den III. van Amſtel* (ingewikkelt door van Woerden, echter onbewuſt, zoo gezegt wordt, van 't vermoorden) moſt Heer *Gyſbregt*, nadat hy 't ontvlucht was, zich in vreemde Landen onthouden, en alle zyne goederen miſſen. Doch na de kinderlooze doodt van *Grave Jan den I.* van Hollandt, enz. zoon van hooggedachten *Grave Floris den V.* quam hy in 't jaar 1299. weêr in 't landt, hoopende dat de vervolging tegens hem zoude ophouden; en begon zyne plaats *Amſteldam*, nu zoo onlangs eerſt (als gezegt) met dien naam bekent, en buiten twyfel na de Moordt van *Grave Floris* 't eenemaal vernielt, weêr op te bouwen; ook te verſterken met Torens Veſten en houte Bruggen, hebbende ten dien einde eene menigte boeren by een doen komen: Maar, terwyle hy met dezen arbeidt op niews bezig was, zyn die van *Haarlem*, met de *Kennemers*, daar zich de *Waterlanders* by gevoegt hadden, op hem aangetrokken, en dreven hem weêr uit het landt, ſtaken 't vuur in 't niew gebouwde, en braken voorts ten vollen af alles wat van de vlammen noch overig gelaten was: en aldus zyn de beginſſelen dezer plaatze en Stadt zeer rampſpoedig geweeſt. Nadatze nu, door deze ballingſchap, en 't gevolg hier van, aan de *Graven van Hollandt* gekomen was, wierdt zy herbouwt, en van *Grave Willem den IV.* in 't jaar 1340. met verſcheide Privilegien begiftigt: in dien Giftbrief worden de paalen der Stede *Amſtelredamme* en hare vryheidt beſchreven; „ dat ze zouden zyn, op d'Ooſt-zyde van de „ poort, aan Jan Witten Hoſtede; op de Noordt-zyde, „ aan 't Groot Godts-huis landt; op de Weſt-zyde aan „ den uiteren Egge van der Lane, die gelegen is in Yſbrandts Landt van der Zuidt-einde; op de Zuidt-zyde „ in der Neſſe, tegens der Lane over, alzoo 't met 'er „ gragt begrepen is, ende in die haven ten halven ſtroome „ tot in 't *Ye*, langs den dyk Ooſtwaerts vyftig Roeden „ buiten den Windtmolen, doen maken door den Heer „ *Willem* van *Oudtshoorn* van des *Graafs* wegen. *M. Z. Boxhornius* ſtelt dezen Giftbrief in 's *Gravenhage* den 9. December, 1340. te zyn gegeeven; *C. Commelyn. P. Montanus*, en meer anderen, op den zelven dag en Maandt 1342. meldt

B. Neander de antiq. Germ. *Comm. Amſt. f. 151.* *Idem ibid.* *O. Holl. Kron. f. 354. Vlieger. de Com. Holl. in Joh II. J. de Bebra &c.* *Commel. f. 121. Voſſii ann. Holl. lib. 6 & 10. O. Holl. kron. f. 354.* *Box. Ton v. Holl. p. 214 Comm. Amſt. f. 176. Montan. in Guicciard. f. 212.*

meeſt alle genoemde plaatzen, der gedachte bepaalinge, zyn nu onbekent, behalven de Nes alleen; waar van 't voorſte eindt naar den Middeldam toe, de Gans-oordt plagt genoemt worden: Door den Dyk wordt de Zeedyk verſtaan; nu eene ſtraat midden in de Stadt, die van St. Olofs Kapél, tot aan de niewe Merkt, en St. Antonis Waag (voortydts de Poort) loopt: de Haven is vermoedelyk het Damrak. De voorſchreve vryheit is dus vergroot, om de Stadt te mogen uitzetten, in 't jaar 1386. en wederom in 't jaar 1409. Ondertuſſchen kan men uit den eerſtgenoemden Giftbrief afneemen, hoe klein 't begrip van *Amſterdam* noch is geweeſt in 't jaar 1342. want de geheele Zeedyk lag toen buiten de Stadt, nu in 't midden; ja niet duiſter ſchynt te blyken, dat op dien tydt alleen de plaats of ruimte omtrent den Dam en 't Damrak, in den Giftbrief de Haven genaamt, bewoont was. Volgens berigten van anderen was *Amſteldam* in 't jaar 1342. betrokken binnen den omtrek tuſſchen de oude en niewe zydts achter Burgwal. Naderhandt is deze Stadt verſcheide maalen vergroot; in 't jaar 1280. wierdt ze eenigzins geſterkt; maar 1299. (toen noch al zeer klein) met Veſten, en Torens van hout omvangen: Daar na, omtrent het jaar 1300. tot den grondt toe door de *Kennemers*, *Waterlanders*, en *Vriezen* vernielt: evenwel weêr, door de uitgewekene, en te rugge gekomene burgeren, ſlecht genoeg in den aanvang, herbouwt. In het jaar 1342. ontfing ze van *Grave Willem den IV.* Hertog van Beyeren, Stadts recht, en andere privilegien: Nadat de Stadt in 't jaar 1482. veel toegenomen hadt, begon men eene aanmerkelyke vergrootinge aan te leggen, en te gelyk *Amſterdam*, voor d'eerſte reize, met ſteene Muuren te omvangen, als ook met Torens en Poorten van diergelyke ſtoffe, en wyde Graften te voorzien. Den omvang der bemuurde Stadt rekende men toen te zyn 4920. treeden; doch van binnen niet zoo dicht als wel daar na bebouwt: In die vergrooting wierdt *Amſterdam* aan d'eene zyde met *St. Anthonis Poort* beſloten, daar men noch het jaartal van 1488. ziet, als ter dier tydt volbouwt, nu de niewe Waag genoemt: alles dat tot dit gebouw betaalt was t'zamen gerekent, hadt 5305. gl. 4. ſt. gekoſt. De gedachte bemuuringe beſtont uit enkele Kareelſteenen, om des te beter voor den aan- en inval der *Utrechtſchen*, en andere vyandtlyke Nabuuren, verzekert te zyn, zoo dat *Amſteldam* toen eerſt recht eene Stadt wierdt: kan derhalven als eene rechte Stadt, tot op 't jaar 1716. toe, van geen hooger oudtheit geroemt noch gerekent worden, als een weinig meer dan 200. jaaren, of twee eeuwen; en zelfs was ze ook ter dier tydt byna tot op de helft, volgens 't bericht van *Commelyn* en *andere Schryvers*, met Geeſtelyke gebouwen en perſoonen bezet. In het getal der vergrootingen wordt die van 't jaar 1482. niet geteelt, vermidts *Amſterdam* toen eerſt den naam van eene Stadt mogt voeren. Dus laat de gemelde *Commelyn* zich in zyne niewe Amſterdamſche beſchryvinge hooren: „ Wy konnen niet vinden dat de Stadt „ *Amſterdam* vergroot is voor den jaare 1581. als men vaſt „ ſtelt, dat ze in 't jaar 1482. eerſt eene Stadt is gewor- „ den, en dat alle vergrootingen te vooren jaar op jaar „ geſchiedt zyn, even gelyk men eene open Plaats of „ Dorp gedurig met Huizen en Hoven vergroot; behal- „ ven noch dat alle die voorige vergrootingen onzeker „ worden gehouden op welke tyden die gedaan zyn, en „ dat van 't jaar 1482. t'zedert de bemuuring, tot den „ jaare 1585. geene vergrootingen, of uitleggingen zyn „ voorgevallen: Want of ſchoon de vryheden der *Ju-* „ *risdictie*, of Rechtsgezag, door verſcheidene Graven zyn „ uitgezet, en vermeerdert, zoo hebben ze evenwel in 't „ bouwen zulks niet waargenomen: ook wordt *Amſter-* „ *dam* in de zelve brieven altydt maar eene *Stede*, en geen „ *Stadt* genoemt. D'eerſte aanbouw van de *Laſtadie* is „ wel geſchiedt voor 't jaar 1586. maar naderhandt weêr „ afgebrandt: Zoo dat wy deze vergrootinge van den jaa- „ re 1585. voor d'eerſte reekenen, als eene rechte Stadts „ vergrootinge; te meer dewyl die van eerſten af tot Straa- „ ten en Grachten is aangeleit geweeſt. Dus wordt dan d'uitlegging der Stadt *Amſterdam*, geſchiedt 1585. d'eerſte gerekent: zy wierdt, met de bovengedachte plaats der afgebrande *Laſtadie*, ruim hondert jaaren na de bemuuring der Stadt begonnen. Zoo lang *Amſteldam* onder de magt des Konings van *Spanjen* is geweeſt, heeft men daar geene vergrootinge nodig gehadt: Maar na dat deze Stadt zich eindelyk in 't jaar 1578. aan de zyde van den Staat begaf, is terſtont, op 't genot haarer vryheit, de zegen van haaren welvaart gevolgt, door middel der vrye Zeevaart, en den grooten Koophandel, derwaarts gebragt; immers zeer vermeerdert door de aankomſt van veele Koop- en Handtwerkslieden, die, om de Religie, uit *Antwerpen* en *Vlaanderen* gevloden, zich daar ter neder ſloegen; zoo dat de Stadt te klein wierdt om hen alle te herbergen, en alreedts in 't jaar 1585. de voornoemde vergrootinge moſt ter handt genomen worden. Op 't ruimen en bebouwen der *Laſtadie* ging 't aan. Van 't Plein, leggende buiten de St. Anthonis Poort, nu de niewe Waag genoemt, begon men eene breede heerlyke Burgwal te maaken, noch de *Laſtadie* gezegt, die langs de Stadts graft, tegen over de muuren, tot aan d'Ykant, over de Schreijers Toren uitquam: Van daar ſprong men den hoek om, met eenen inbogt, langs 't Y heenen, tot aan de *Montalbaans* Toren. Verder willen wy ons niet ophouden met de volle byzonderheden dezer vergrootinge aan te wyzen. De Magiſtraat toen bemerkende dat de Stadt niet genoeg gedekt was, veel min bequaam om eene belegeringe uit te ſtaan, 't en ware met ſchade en bederf der niewe Gebouwen, beſloot hier op eene tweede Uitlegginge, in den jaare 1593. aan te vangen; waar in meer op de verſterkinge, dan op de wyder uitbreidinge wierdt gezien, beſlaande de Stadt toen alleen 36 mergen, en 233 roeden landts. De derde Uitlegging wierdt in 't jaar 1611 begonnen. De vierde en laatſte 1658. beſtont uit 362 Mergen, en 206 Roeden; zoo dat nu de ganſche Stadt beſlaat 892 Mergen, 568 Roeden; en de geheelen omtrek van drie duizent zeven hondert en acht-en-vyftig Roeden, of achtien duizent zeven hondert en negentig Schreeden is. Wegens den weeken, waterachtigen, en moeraſſigen grondt, moeten alle Huizen gegrondtveſt worden op ingeheide Paalen, zoo dat gemeenlyk 't bouwen van een Huis meer komt onder, dan boven de aarde te koſten. Dat heeft eenen geleerden Uitlander doen zeggen: Dat *Amſterdam* op houte beenen onder de aarde, gelyk *Venetien*, ſtaat. De gelegentheit des grondts daar *Amſteldam* op gebouwt is, en van wat voor eene lengte de Paalen moeten zyn die 'er in geheit worden, kan uit dit volgende blyken:

Den 16. Julius 1605. is door Pieter Jansz. Ente eene Put in 't Oude Mannen- en Vrouwen Gaſthuis t'Amſterdam, ter diepte van 232. voeten, geboort, en zyn de verſcheiden ſtoffen des Grondts, op elken dag uit de Put gehaalt, als volgt:

Daglyſt van de Put in 't oude Man- en Vrouwe-Gaſthuis in 't jaar 1605. te Amſt. door Pieter Jansz. Ente geboort; gedrukt op een blads papier in plano. Comm. Amſt. f. 153.

	16.	7.		Gehoogde Aarde.			
		9.		Darry en Veen.			
		9.		Weeke Klei.			
		8.		Zandt.			
		4.		Aarde.			
		10.		Klei, tamelyk hardt.			
		4.		Aarde.			
1	1		1				
	17.	10.		Zandt, daar Amſterdam meeſt op grondt, en daar op geheidt wordt.	51.		
		2.		Geheel blauwe Klei.			
		4.	Z.	Wit zandt.		Z.	
S.		5.		Zavel-aarde.			
		1.		Mollem.			
	18.	14.		Niet anders dan Zandt.	22.		
	19.	9.	E	Eerſt Zandt met Klei vermengt, daar na Schelpen en Hoorntjes.	14.	E	
		3.	T	Harde Klei, ſomtydts met Haair en Schelpen.		T	
	1	1			12.		
	20.	27.		Harde Klei, ſomtydts ook met Haair en Schelpen.			
J U L I U	21.	6.	E	Harde Klei, desgelyks met Haair en Schelpen vermengt.	27.	E	
		10.		Harde Klei.			
	1				16.		
	22.	14.		Harde			
	23.	14.		Harde			
	24.	11.		Harde } Klei.			
	25.	9.		Harde			
	27.	1.	V	Harde		V	
	28.	7.		Harde Klei.	49.		
		3.		Zandt, met Steentjes vermengt.			
	1	1	1				
	29.	2.		Zandt met Steentjens.	10.		
		1.		Zandt alleen.			
I	1	1					
	30.			En noch zeven volgende dagen op elken dag 5. 6. 5. 4. 3. 2. 2. 1. voeten, niet anders dan Zandt.	3.		
	enz.				28.		
				Diepte van de Put.	232.		

Verwonderlyk is 't, dat men 70 voeten diep onder de aarde eenen voet *Mollem* heeft gevonden; en noch dieper Schelpen, Hoorntjens en Haair. De lezer kan zyne gedachten hier over laaten gaan, en overweegen het gevoelen der geener, die daar uit beſluiten, dat alhier voortydts, 't zy voor of na de Zondtvloedt, de Zee moet geweeſt zyn. Voor de laatſte Uitlegging waren in *Amſterdam* 257. Straaten en ſteegen, 43. Burgwallen en Grachten aan beide zyden bewoont. De vermaarde Schryver *Eraſmus Fran-*

Idem f. 208. 210. 211. ſeqq.

Brugm. ibid. p. 57. Comm. ibid. f. 213. 218. 237. 240. Eraſm. Franc. Acceta Enoticor. tom. 3. p. 861.

Idem Comm. ibid f. 210.

Idem Brugm p. 17. Montan. f. 212. Oldenz. de Urb. Germ. p. 191. Comm. f. 209. ſeqq. Vliger. de Com. Holl. in Maxim. Kronyk. van Amſt. M S. anno 1537.

Idem Montan. ibid Brugm. ibid p. 17.

Idem Comm. f. 175. Veſſii jaarb op 1299. Scholan. Kr van Vrieſl. f. 153.

Idem Comm. ibid. f. 1182.

Erasm. Franc. acerra. ilor. tom. 3. p. 865. Georg. Leti kort begr. der Held. 1. D. p. 345.

Franciscus, ſtelt, dat in 't jaar 1645. binnen *Amſteldam* 54000 Huizen waren: hoe veele zyn 'er nu, met de laatſte vergrootinge van 't jaar 1658. wel by gekomen! Indien deze voornaame Man niet al te ruim bericht is geworden, moet *Georgio Leti* eene al te bekrompe reekening hebben gemaakt, als hy, maar weinige jaren geleden, 't getal der Inwoonderen op twee maal hondert duizent zielen begrootte. Kort zullen wy eenigzins de byzonderſte gebouwen dezer zoo magtige Stadt ophaalen.

I. 't Niew STADTHUIS, daarinen billyk van zeggen mag, dat rykdom en pracht het opgerecht hebben, wordt van alle natiën, die 't bezichtigen, voor 't achtſte Wereldts wonder gehouden. De Heer *Conſtantyn Huigens* heeft 'er dit pitryk gedicht op gemaakt.

Conſt. Huig. Koorenbl. 2. D. p. 282.

Doorluchte Stichteren van 's Wereldts achtſte wonder.
Van zoo veel ſteens omhoog, op zoo veel houts van onder.
Van zoo veel koſtelyks, zoo konſtelyk verwrocht.
Van zoo veel heerlykheits tot zoo veel nuts gebrocht.
Godt, die u magt en kracht met Reden gaf te voegen,
Godt geeve u in 't gebouw, met Reden en genoegen,
Te toonen wie gy zyt; en daar ik 't al in ſluit;
Heyl zy daar eeuwig in, en onheil eeuwig uit!
Is 't ook zoo voorgeſchikt, dat deeze marmre muuren
Des aardtryks uiterſte niet hebben te verduuren;
En wordt het nodig, dat het negende verſchyn',
Om 't achtſte wonderwerks nakomeling te zyn,
Godt, uwer Vad'ren Godt, Godt uwer kind'ren Vader,
Godt, zoo naby u, zy die kind'ren zoo veel nader,
Dat hare welvaart noch een huis bouwe en bezit,
Daar by dit Niewe ſta, als 't Oude ſtont by dit.

D'Eerſte Steen, zoo men 't noemt, of ſteenen, wierden den 28. October 1648. geleit door *Gerbrand Pancras*, *Jacob de Graaf*, *Sybrand Valkenier*, en *Pieter Schaap*, zoonen en neeven der toen regeerende Heeren Burgermeeſteren; namelyk Mr. *Wouter Valkenier*, Dr. *Gerard Schaap*, *Gerbrand Pancras Claas zoon*, en *Cornelis de Graaf*. 't Staat op 13659. ingeheide paalen. Aan den voor-en achter geevel is dit gebouw, buitens werks, breedt 282. voeten 4. en een derde duims; hoog met het dak, zonder toren, 116. voeten en drie vierde duims; diep 235. voeten, de diepte van den grondt op 't breedtſte genomen. *Philippus Zozius* heeft eene andere maatrekening gemaakt, *in zyne beſchryvinge van Amſteldam*. De lengte ſtelt hy op 280, de breedte op 200, de hoogte op 90. voeten, en telt 'er 408. zoo groote als kleine venſters aan. Dit gebouw wordt gezegt of geſchat dertig Millioenen guldens gekoſt te hebben.

Idem Comm. f. 159.

Phil. Zozius beſchr. von Amſt.

II. De BEURS, een zeer groot werk, of vyf verwelfde boogen over den *Amſtel*. Zy wierdt 1608. begonnen, en 1613. was 'er de eerſte vergaderinge. Boven den middelſten boog is eene groote vierkante ruimte, de verzamelplaats der Kooplieden; daar langs heen, aan drie zyden, heeftmen zeer breede overdekte Galeryen of Wandelgangen, op zes-en-veertig Pylaaren, alle van blauwen Arduinſteen, ruſtende.

Benthem Holl. Kirch und, enz. tom. 1. p. 54.

III. De WAAG op den *Dam*, gezegt de *Oude Waag* by 't Stadthuis; een zeer ſterk en zwaar gebouw, geheel van blauwen Arduinſteen, in 't jaar 1560. opgehaalt: waar boven de Hoofdtwacht is der Krygsbezettinge, die, ten koſten van 't gemeene Landt, volgens verdrag by d'overkomſte der Stadt tot den Staat, hier altoos ingelegert is; en, tot beveiliging van 't Raadthuis en de Merkt, nacht en dag moet waaken. Behalven deze zyn 'er noch twee *Waagen*; de *niewe*, op de St. *Antonis Merkt*, en noch eene *op* de *Botermerkt*.

Comm. ibid. f. 618. 629 enz. 421.

IV. De OUDE KERK, ter eere van *St. Nicolaes*, en *St. Joannes* den Dooper ingewydt, heeft 42. ronde zuilen, en eenen zeer grooten Predikſtoel; het Choor is met treffelyke kopere tralien afgeſloten; waar boven men met goude letteren ziet ſtaan: 't MISBRUIK IN GODES KERK ALLENGSKENS INGEBRACHT; IS HIER WEER AFGEDAAN 'T JAAR ZEVENTIG EN ACHT. 1578. Zy heeft eenen konſtig gebouwden toren, 240. voeten hoog, met zwaare luyklokken, en een overheerlyk zwaar Klokſpel voorzien; en is dit noch van dezen Toren, als merkwaardig, te melden, dat het bovenſtuk, of de Lantaern, daar het Klokſpel in hangt, by hardt ſtormig weder, zoodanig heen en weer ſchudt, dat het, met ſchrik der aanſchouweren, van de ſtraat wordt gezien, en t' elkens, voor of achter over, ſchynt te zullen nederſtorten: het geen echter, hoe vervaarlyk voor 't ooge, van rechtſchapene Bouwkundigen, voor de kracht en ſterkte des Torens wordt geſchatt. Het jaar van den opbouw is onzeker; doch dit gewis, dat deze Kerk alreedts in 't jaar 1369. eenen bouwvalligen altaar in het hooge Choor hadt; blykens zekeren brief van *Jan van Vernenburg*, *Biſſchop* van *Utrecht*, aan *Jan van Deventer* Cureit dezer Parochie-Kerke. Voortydts is ze de Hoofdt-Kerk van *Amſterdam* geweeſt: men ziet 'er boven de deure van 't Koor, aan de Noordt-zyde, een zeer oudt, in de lyſt uitgehouwen, Zinnebeeldt, *daar een Ezel op eenen predikſtoel ſtaat*, *een Paerdt daar voor leggende op den rugge in eene wiege*, *en gewiegt wordende van eene Kat*. 't Geeſt te kennen, naar zommiger verklaringen, dat in die Eeuwe de geleerdtheit zeer vervallen was; de Papen en Geeſtelyken Ezels waren; 't Paerdt de wereldtlyke magt onder hunnen dwang ſtont als een Paerdt in de wieg geleit, en van eene Kat geſolt: Waarlyk eene aardige, maar ook eene ſtoute vindinge in dien tydt, ten toon voor aller oogen, toen 't Pausdom in zyne volle kragt was: men ſchryft dat 'er in deze Oude Kerk 33. Altaren geſtaan hebben. In 't jaar 1578. wierdt 'er de eerſte Gereformeerde predikatie in gedaan, dat het opſchrift boven 't Koor uitwyſt. Tegen den Toren aan, boven de deure, ſtaat een ongemeen heerlyk en vermaart Orgel, tot verſcheide reizen, volgens d'opſchriften op de kasrichelen, konſtryk met nieuwe regiſters vergroot. 't Gebouw van deze Kerke en Toren is, wegens zyn konſtig opſtal naar de maatregelen der Bouwkunde, altoos gehouden geweeſt voor een heerlyk werk: inzonderheit, vermidts het zoo ligt van Houtwerk, Muuren, Pylaaren, Dak en anders is, dat de hedendaagſche Meeſters niet zouden durven onderneemen zulk een gevaarte, van Kerk en Toren, tegenwoordig te maaken, en zyne duurzaamheit zoo veel jaaren uit te ſtrekken. De grondt, daar deze Kerk op ſtaat, is ten deele, als het hooge Choor (dat ook ten Noordt-ooſten het *Lieve Vrouwe Choor hiette*) een ſtaert van 't Muider Zandt, dat hier dwars door heene ſchiet; doch de reſt ſtaat op dichte ingeſlagen Elzenpaalen, gelykmen van den beginne hier gewoon was, geveſtigt; als, met den Toren, door de bewoonders van Houten-of Outewaal, naar 't getuigenis van oude Schryveren, geheit. De lengte van de Kerk met den Toren is, naar de niewe meetinge, door laſt van wylen den Heere Burgermeeſter *Joan Hudde*, toen Kerkmeeſter, gedaan, bevonden 300. voeten; en zonder den Toren, binnenwerks 249. voeten; in haare breedte, het middenkruis buitenswerks 225. en binnenswerks 208. voeten, ieder voet gerekent op 11. duimen; de Ommegang van binnen is groot 640. voeten. Deze Kerk begrypt in zich de begraafplaats, en Praalgraven veeler doorluchtige Zeehelden, als van den Admiraal *Jakob van Heemskerk*; den Vice-Admiraal *Abraham van der Hulſt*; den Vice-Admiraal *Izaäk Zweerts*; den Schout by Nacht *Willem vander Zaan*; den Kapitein *Cornelis Jansz Haan*; gelyk hier ook begraaven leit de dappere Krygsheldt te lande, *Paulus Wirtz*, Baron van Orneholm, Veldt-Maarſchalk van dezen Staat; zynde den wandt boven zyn grafzerk met zyne Wapenen, Standert, en Veldttekenen, t' zyner gedachteniſſe, behangen; ook ruſten hier mede de konſtryke Schilder *Lange Pier*, met zyne Zoonen, volgens dit graf-ſchrift op de zark gehouwen:

D. Didenh. de Epiſc. Germ. in Joh. V. Commelyn f. 421.

Idem Comm. ibid. f. 194. Niel. Koper. faſc. Hiſt. pag. 127.

De konſt'ge Schilder Lange Pier,
Met bey zyn Zoonen leggen hier.

V. De NIEWE KERK, voor heen de *St. Mariaas* of de *Lieve Vrouwe-en St. Catharinaas* Kerk geheten, is voornamelyk geſtigt van *Willem Eggerts*, of *Eggaerts*, eenen ſchatryken Koopman t' *Amſteldam*, geworden Heer van *Purmerende*; eensdeels gebouwt naar 't patroon van de Hoofdtkerk t' *Amiens* in *Vrankryk*: Zy wierdt begonnen in 't jaar 1408. (naar anderen, 1414.) hondert jaren is 'er aan gebouwt, eer ze voltooit was: zie van dezen *Willem Eggaerts* breeder bericht op PURMERENDE en op EGGERT. In 't jaar 1645. op niewjaars dag naar den ouden, of den 11. Januarius N. Styl, 's middags ten 12. uuren, geraakte de gedachte Kerk in brandt, door der loodtgieteren verzuim; zy was binnen drie uren tydts, behalven het muurwerk, ganſch vernielt. Terſtondt ging men aan 't herbouwen, en was men hier mede in 't jaar 1648. alreeds zoo verre gevordert, datmen 'er in begon te prediken. Het is eene der netſte en konſtigſte Kerken van ganſch *Europa*. Gelyk nu de herbouwing dezer Kerke heel ſchielyk, tot verwonderinge van al de wereldt, toeging, wierd zy ook van veele gebreken verbetert, en, magmen zeggen, tot volmaaktheit gebragt. D'overheerlyke Predikſtoel, met zyn verhemeltzel vol zinnebeeldiſch geſneeden Beeldtwerk, overtreft oneindig alle andere hier te lande, en zal altoos eene verwondering voor d'oogen zyn. Het uitmuntend groot Orgel boven de Weſterdeur der Kerke geſtelt, vindt mede zyne wederga niet, ten aanzien der koſtelykheit, in ganſch Nederlandt; en zyn de deuren konſtryk, van binnen en buiten, door den grooten Paneel-en Glas-ſchilder *Bronkhorſt*, met Bybelſche Hiſtorien en Zinnebeelden, beſchildert. Noch is de Kerk aan de Zuidtzyde, tegens den Dam aan, met een konſtig klein Orgel voorzien, voor weinig jaaren opgehaalt en verniewt. De dappere Zeeheldt *Jan van Galen* leit aan de Noordtzyde in een koſtelyk marmer Praalgraf; ook heeft de weergadelooze Nederduitſche Dichter, *Jooſt van den Vondel*, zyn graf in deze Kerke, van wylen den Heere Burgermeeſter *Joan Six*, Heer van *Wimmenum* en *Vromade*, op den zark met dit Latynſch Tydtvaers vereert:

Mont. in Guiciard. f. 213.

Vliger. de Com. Holl in Guil. VI. Commelyn f. 445.

VIR PHOEBO ET MVSIS GRATVS VONDELIVS HIC EST:
't welk aldus is vertaalt,
HIER RVST VAN VONDEL, HOOG BEIAARDT,
APOLLO EN ZIIN' ZANGBERG VVAARDT.

De geſchilderde gebakke Glazen overtreffen verre in kunſt en handeling die van den ouden tydt, die, hoe ſchoon van verre, altyt plat, en zonder de vereiſchte daging en ſchaduwing, mitsgaders houding en wyking van 't verſchiet zyn. Het groot glas boven de Noorder deure, gelyk ook drie glazen aan de Zuidtzyde, in 't eerſte pandt ter rechter zyde van den Dam inkomende, zyn weêrgadelooze kunſtſtukken van des Orgelſchilders *Bronkhorſts* handt; die gedurig, by het breeken, of uitvallen, zorgvuldig met nieuwe aanvullinge, zoo na als 't mogelyk zy, onderhouden worden: de verklaringe der zinryke verbeeldingen in deze glazen is by *Commelyn*, fol. 451. te vinden. „ Deze kerk (vervolgt hy ook ter gedachter „ plaatze) is lang drie hondert vyftien, breet twee hon„ dert tien voeten, in 't kruis; het bovenwerk ruſtende „ op twee-en-vyftig hartſteene zuilen; vyf-en-zeventig „ groote glazen haar verlichtende. Zy praalt ook met „ haar heerlyk, en onvergelykelyk koper Koorſieraadt, „ beſtaande uit zes vierkante gegroefde Zuilen, gevult „ met zeventien gevlamde, en veertien andere mindere „ Pylaartjens, nevens twee groote toeſluitende deuren, „ alles met eenen koperen Balk gedekt, verſiert met twee „ Leeuwen het Stadts wapen houdende, konſtig met loof„ werk omvangen; dit alles nu, veel duizenden ponden „ kopers wegende, ruſt op een heerlyke marmere Voet„ ſtal. Dit koperwerk wordt alle jaar tweemaal ge„ ſchuurt, hebbende, van onder tot boven, de hoogte „ van dertien voeten.

„ In dit hooge Koor, (zegt verder de Heer Comme„ lyn) zietmen de Tombe van wylen den Heere *Michiel* „ *Adriaansz de Ruyter*, *Luitenant Admiraal van Hollandt en* „ *Weſt-vrieſlandt*, enz. welk marmer praalwerk (op fol. 456. van ſtuk tot ſtuk beſchreven) door den kunſtigen Beeldthouwer Rombout Verhulſt is ontworpen, getekent, in ſteen gehouwen, en in den jaare 1681. vooltooit, en opgezet. In het zelfde graf ruſt, nevens de Heer Admiraal, mede de dappere Kapitein Jonker *Jan van Gelder*; ook het Lyk van den Baron *Engel de Ruiter*, zoon des Admiraals; nevens dat van Kapitein *Johan de Witte*, aan des Admiraals dochter gehuuwt; gelyk ook van zynen zoon *Michiel de Witte*, *Baron de Ruiter*, in 't jaar 1683. in de wederom reize van Gottenburg, voor Kamperduin, nevens veele andere oorlogsſchepen, in eenen zwaaren ſtorm, gebleven. In deze Kerk hangen 17. kopere Kroonen, 5. groote, en 12. kleinder; de groote elk dertig, de mindere twintig, of zeſtien armen hebbende. Aan, of voor deze heerlyke Kerk, was men ook voornemens eenen ſchoonen hoogen Toren te bouwen, waar toe in den jaare 1647. vier duizent, vyf hondert drie-en-negentig groote zwaare maſten in den grondt geheit wierden, behalven noch 1715. ſtopmaſten, en 55. oude elze paalen, in den grondt bevonden; zoo dat dit fondament, zoo aan groote, als ſtopmaſten, nevens de elze paalen, verſlonden heeft 6363. zoo groote, als kleine maſten. Hier op wierdt d'eerſte ſteen den 26. July dezes jaars, aan de Zuidt-zyde naar 't Stadthuis, geleit, en 'er ſedert met grooten yver eenige jaaren lang aan gearbeidt, als of 't ernſt ſcheen te wezen om den Toren, zoo veel 't mogelyk ware, in korten tydt te volbouwen: Maar men veranderde naderhant van opzet, voornamentlyk, naar men zeit, omdat dit hooge Torengevaarte te na by 't Stadthuis zoude hebben geſtaan, en, door zyne hoogte en aanzienlykheit, den luiſter van dit doorluchtigſt Gebouw vry wat verdooft hebben; waarom dit werk, met Bremer hartſteen, tot boven de boogen der doorgangen, gelyk opgehaalt, verder is geſtaakt; en waar op, tot eenigen welſtant, rontom eene yzere leuning is gezet. Op 't bouwen van den Toren, en d'eerſte Predikatie alhier gedaan over Pſalm 46. v. 9. 10. 11. 12. die teffens tot eene Dankpredikatie, over den Spaanſchen vrede, diende, wierd dit knuppelvaers gemaakt:

De wyze Magiſtraat, om d'Eendracht *niet te ſtooren,*
Sloot in de Kerk *den* Vrêe, en uit de *Kerk* den *Tooren.*

VI. De NIEWE ZYDS KAPE'L, is tamelyk groot, doch de tydt der Stichtinge en Stichteren onbekent. Zy wierdt voortydts van de R. Catholyken de *H. Steê* genoemt, wegens 't voorgewendt Mirakel met eene *Hoſtie*, dat zich in 't jaar 1343. of 1345. zou hebben toegedraagen, zoodanig, dat 'er ter plaatze daar 't geſchiedt zou zyn, tot beveſtiging van 't Mirakel, eene Kapél gebouwt wierdt. Zie hoe het *Dionyſius Mutzaert* aan en van eene Hoſtie *voorſtelt*, van eenen zieken ingenomen, en met fluimen weêr uitgeworpen, en in 't vuur geſmeten, doch de Hoſtie onverbrandt gebleven, enz. *in zyne groote Kerkelyke Hiſtorye* ook is 'er, in de voorledene Eeuw, een geheel boek van uitgegeeven, onder den Tytel van *Amſterdams Eere en opkomen*, verſiert met fraaije printjes, en beſchreven door eenen Roomſchen Prieſter *Marius*: Maar hoe ſlecht de Bewyzen daar van zyn, kan men zien in d'Aanmerkingen van *Commelyn* daar over gemaakt. De *Nieuwe Zyds Kapél*, tuſſchen de Kalverſtraat en 't Rokkin, is de zelve *Oude Kapél* niet, die van de Roomsgezinden de *Heilige Steê* wordt genoemt; maar eene andere, gebouwt nadat de vorige (veel kleinder geweeſt) in 't jaar 1452. met byna de halve Stadt *Amſteldam*, afgebrandt was.

Mutzaart Kerkel. Hiſt 2. Dſ 434.

Com. beſchr. ibid f. 464 en volgende.

VII. OUDE ZYDS KAPE'L, voortyds *St. Olofs* of *Odulphs*, wordt voor de oudtſte aller Kerken binnen *Amſteldam* gehouden: maar wanneer, of van wien gebouwt, is niemant bewuſt. In 't jaar 1646. wierdt ze merkelyk vergroot.

VIII. De WESTER-KERK is begonnen in 't jaar 1620. gebouwt te worden; de eerſte Predikatie wierdt 'er in 't jaar 1631. op Pinxterdag, ingedaan; zy is van binnen lang 168. breedt 97 voeten; heeft eenen ſierlyken Toren, die in hoogte alle andere torens der Stadt te boven gaat, als zynde van 263. voeten; waar aan drie omgangen of tranſſen zyn, en die zoo wel met zwaare luyklokken, als een heerlyk Klokſpel is voorzien. De Slagklok van 't heel uur weegt over de vyftien duizent pondt. Boven is het toppunt, of de kruin van den Toren, met eene heel groote *Keizerlyke Kroon*, gifte van Keizer *Maximiliaan*, gedekt. In 't jaar 1687. is in deze Kerk een heerlyk Orgel, ten Weſten boven den ingang, tegens den Toren aan gemaakt, ſtaande op vier marmere pylaaren, zeer kunſtig met Sny-en Beeldtwerk verſiert, en door den konſtryken Schilder *Gerard de Laireſſe*, met verſcheide Zinnebeelden, beſchildert.

IX. De ZUIDER-KERR, in 't jaar 1603 begonnen, en 1611 voleindigt, heeft eenen ſierlyken Toren van 237. voeten hoogte, met drie tranſſen, of omgangen, waar in een liefelyk, welklinkend Klokſpel hangt, zeer helder en zuiver, doch wat ligter en hooger van toon dan dat van d'Oude Kerk. De Kerk is binnenwerks breet 91. voeten, en lang 138. heeft geen Koor, gelyk mede alle d'andere niewgebouwde Kerken, als tot den Gereformeerden Godtsdienſt van geen gebruik. Het middeldak, hoog boven de zydeldaken uitſteekende, wordt van tien, ten wederzyden vyf, zeer zwaare groote ronde blauwe ſteene pylaaren geſchraagt, daar ook de boogen der zydelgangen, mede van blauwen arduinſteen, op ruſten.

X. De NOORDER-KERK, anders de *Kruis-kerk*, dewyle zy is van eene kruisvormige geſtalte, zoo konſtig aan een gevoegt, dat dit Kruis, inwendig, achtkantig is. In 't jaar 1620. is ze aangevangen, en in 't jaar 1623. den 15. Juny 't gebouw ten einde gebragt. Te Maaslandtsſluis, Groningen, en Sardam is in 't Kerkbouwen dit Modél gevolgt.

XI. De OOSTER-KERK begonnen in 't jaar 1669. D'eerſte Steen wierdt 'er den 4. Octobet aan gelegt, door de vier zoonen der Kerkmeeſteren in der tydt: ieder leî eenen ſteen onder een der vier Pylaren; na de volbouwinge wierdt 'er de eerſte Predikatie op Kersdag 1671. in gedaan. Zy is niet heel groot; maar van binnen en buiten ſierlyk en heel licht; voorzien met 9. kopere Kerk-kroonen, daar van de grootſte in 't midden der Kerke in 't verwulfzel, vlak onder den Toren, met het bovenein van de ſtang in een Uurwyzer is vaſt gemaakt; welk Uurwyzer door 't zelve Uurwerk, dat in den Toren is, wordt omgedraait, en den loop der uuren aanwyſt. Behalven deze Kerken der Gereformeerden, zyn 'er noch twee Lootzen, daar mede in 't Nederduitſch op Zondag de Godtsdienſt in wordt verricht; d'eene *d'Eylandts Kerk* genaamt, ſtaande op *Bikkers Eilandt*; d'andere *d'Amſtel-Kerk*, als geſtrekt naar des *Amſtels kant*.

O. Dappers beſchr. van Amſt. idem Commelyn. Nieuwe beſchr. aller gebouwen t' Amſt in 't F. en D.

XII. De Gereformeerde FRANSCHE KERK, eerſt in 't jaar 1409. gebouwt, en 1661. vergroot, wordt gemeenlyk de *Waale Kerk* (ten tyde van de R. Catholyken de *Paulinianer Kerk*) genaamt; is ſierlyk genoeg; ſtaat tuſſchen *St. Joris Hof* en het *Ooſt-Indiſch Huis*. Sedert de Vervolginge, uit inzicht van den Godtsdienſt, door *Koningk Louis* den *XIV. in Vrankryk*, zyn veele Franſche Vluchtelingen t' *Amſterdam* gekomen, zoo dat de gedachte Kerk voor de menigte te klein viel: Ter dier oorzake vonden Burgemeeſters en Raden goedt, hun Schermſchool, op de N. Prinſegragt, tot eene tweede *Franſche Kerk* te beraamen, als ook in 't jaar 1686. geſchiedt is.

XIII. De ENGELSCHE GEREFORMEERDE KERK op het *Bagynhof*, voor dezen onder het Pausdom der *Bagynen Kerk* geheeten. Haren ouderdom weet men niet; echter blykt het uit Schepens-brieven, dat ze al van 't jaar 1406. af bekent heeft geſtaan aan *Bentwyk*, of *Byntwyk*, oudtyds een gedeelte geweeſt der Stadt *Amſteldam*, ſtrekkende van de Kalverſtraat, en de zoo genaamde *Heilige Steê* af, tot de *Bentwykſche* poort toe.

Idem Comm. f 481.

XIV. De LUTHERSCHE OUDE KERK, in 't jaar 1633. gebouwt, is groot, ſierlyk, en doorluchtig, ſtaat

Idem 182. en 172.

ſtaat op de Ooſt-zyde van 't Cingel, op den hoek van 't Spuy.

Benth. Holl. Kirch und Sch ſtand 1. tom. 1. p. 52. Comm. f. 495.

XV. De LUTHERSCHE NIEWE KERK, daar van is de eerſte ſteen den 17. October 1668. gelegt, en daar onder zyn 3615. Maſten in den grondt geheit; zy is in de rondte gebouwt, van groote vierkante ſteenen; het Dak is koper, dat 'er de *Koningk van Zweden* toe vereert heeft.

XVI. De REMONSTRANTSCHE KERK, op de Keizers gracht: Zy ſtaat niet afgezondert, gelyk andere Kerken, maar met huizen omtimmert; is ook niet groot, echter voor hunne Gemeente groot genoeg, vooral omdat ze van binnen rontom met twee groote Galderyen, die veel menſchen konnen bergen, is omvangen.

XVII. De KERK DER MENNONITEN, der *Vlamingen* genoemt, ſtaat op de Weſt-zyde des Cingels, tegen de Lutherſche Kerk over, is netgenoeg, doch zonder uitwendige pracht. Deze Gezintheit heeft zoodanig nu en dan over hoop gelegen, dat de Magiſtraat genoodtzaakt was, in 't jaar 1664, zich daar mede te bemoeijen: De oneenigheit ſproot daar uit; dat zommige hunner Vermaanderen, als Dr. *Galenus* en anderen, *Sociniaanſche* gevoelens dreven, en op den Predikſtoel, ontrent artykelen van 't hoogſte gewigt, bragten. Zy hebben noch eene Vergaderplaats omtrent de Jan Rodenpoorts Toren, daar zy beurtelings het gebruik van neemen.

Reſol. der Magiſtr. t' Amſt. van 16. en 19. Januarius 1664.

XVIII. De TWEEDE MENNONITEN KERK der *Waterlanderen*, de Zon geheten; van hen tot eene Kerk of Vergaderplaats 1664. begonnen op te trekken, en voltrokken 1669. omdat zy door drang van gewiſſe, 't opentlyk dryven der *Sociniaanſche* dwalingen (onaangezien 't verbodt van Burgemeeſteren en Raden, omtrent des Heeren Chriſtus eeuwige Godtheit, de Rechtvaerdigmakinge, de zichtbaare Kerk op aarden, enz.) niet langer konden verdraagen; is ook net, maar insgelyks zeer prachteloos gebouwt, en ſtaat voorby *Jan Rodenpoorts* toren naar 't Y. Noch andere *Mennoniten* zyn'er, die noch met de *Vlamingen*, noch met de *Waterlanders*, wegens eenige, zoo geloofs-als gebruiks-verſchillen, gemeenſchap houden; deze hebben hunne afzonderlyke vergaderingen, hier en gints, in gemeene huizen van zoodanige perſoonen, die met hen eensgevoelende zyn.

Comm. f. 498. tot 502.

XIX. De PORTUGEESCHE JOODTSCHE SYNAGOGE, van hen in 't jaar 1670. begonnen te bouwen, is ſierlyk, en voor 't gezicht behaaglyk; vierkant en hoog: Staat op de Muidergracht aan de Niewe Amſtelſtraat.

XX. De HOOGDUITSCHE JOODTSCHE SYNAGOGE, tegen over, of op zy van de Portugeeſche, is ook een fraai gebouw, doch by de andere, noch in koſtelykheit, noch in grootheit te gelyken. Maar vermits ze hun te klein viel wegens de menigte hunner Natie, hebbenze boven hunne Hal, achter en nevens de Kerk, een treffelyk gebouw vervaerdigt; waar in zy op hunne Sabbathen den Joodtſchen Godtsdienſt pleegen. De Jooden, volgens 't berigt van den Heer *Boxhornius* Profeſſor te Leiden, hebben 'er drie Synagogen; 1. 't Huis van *Jacob*, 2.-van *den Vrede*, 3.-*van Iſraël:* zy beſtaan, zegt *Commelyn*, uit driederley natiën: Namelyk *Portugezen*, daar onder *Franſchen* en *Italianen*, *&c. Hoogduitſchen*; en de *Poolſche Jooden.*

Idem ibid Boxh. Toon. v. Holl. p. 252.

XXI. Het BAGYNHOF; 't werdt in tweën gedeelt, toen de Kerk aan de *Engelſchen* ingeruimt wierdt. Yder deel heeft zyn byzonder ſierlyk bleekveldt, rontom met luſtige Haagdoorn beplant; het eene deel wordt bewoont van Bagynen, en andere Klopzuſters of geeſtelyke dochters, voor dezen *Jezuiterſſen* gezegt. Zy hebben t' harer verluſtiginge, vermakelyke Hofjens en groene Wyngaerden. Wanneer 't geſticht is weetmen niet; t legt in de rondte tuſſchen de Kalverſtraat en de Niewezyds voorburgwal. De daar in woonende Bagynen behouden noch hare kledinge, verderen dragt, en R. Catholyken Godtsdienſt; tot welkers Oefening zy een byzonder huis hebben, met beelden wel opgepronkt, enz. daar een Prieſter zyne woninge heeft. Alhoewel de Kerk haar ontrokken, en den Engelſchen Gereformeerden gegeeven is, begravenze evenwel haare dooden daar in. Eene dezer Zuſteren geſtorven zynde, en in de kiſt geleit, wordt van twaalf harer Medezuſteren, alle in haar zwart gewaadt, op de doodtbaar gezet, met hare handen driemaal 't Bagynhof, doch niet op de ſchouderen, omgedragen, dan voort in de Kerk gebragt en in 't graf gelaten.

Niewe Beſchr. van Amſt. Fr. en D. Comm. 617.

XXII. 't HOSPITAAL of GASTHUIS, 't welk in verſcheide byzondere gebouwen beſtaat; als 't *mannen gaſthuis*, dat nu voor eene Kerk verſtrekt, omdat 'er niet dan by den hoogſten noodt, wanneer d'andere Gaſthuizen vol zyn, zieken in gebragt en geherbergt worden; 't *Soldaten Gaſthuis*; 't *Vrouwen Gaſthuis*, in 't klein en groot Vrouwen-huis afgeſcheiden; 't *Verbandthuis* voor de gewondden, voortyds een Peſthuis: De Vrouws-perſoonen leggen boven, de Mannen beneden; *De Baijaert*, daar alle Vreemdelingen en arme lieden, die willen, drie dagen en drie nachten ingenomen, en van koſt en drank verzorgt worden. In dit Gaſthuis heeftmen eene eige Apotheek, Oſſenſtal, Brouwery en Bakkery. 't *Oude Mannen en Vrouwen huis* is een treffelyk en groot werk, daar *Petrus Montanus* in 't jaar 1612. van ſchreef, dat men 't veel meer zou mogen houden voor 't Hof van eenen Koningk, of voornaame verblyfplaats van Vorſten, dan voor eene Herberg van arme lieden. Niemant mag 'er in komen dan die burgers, ongetrouwt, en boven de 50. jaren oudt zyn. In dit oudt *Mannen* en-*Vrouwenhuis* is de PUT, daar wy boven van geſproken hebben, geboort. De tydt van den opbouw wordt geſtelt ontrent het jaar 1550: Maar het is in het jaar 1601, door middel van eene aangeſtelde Lotery, zeer vergroot en verbeetert geworden. Op *Paaſchdag* worden 'er 1600 eyeren gekookt, voor yder perſoon zes, met een pint goedt bier, Amſterdamſche maat, en een wittebroodt: Op *Pinxteren* krygen elke zes perſoonen eenen Schapenbout, yder een mengelen goedt bier, en een pint wyn; op *Kermis* hebbenze ook iets buiten de gemeene ſchaffing.

Commelyn. Monan. in Guicciard f. 213.

Comm. Heiſteri Itin. Belg p. 212.

XXIII. Het BURGER-WEESHUIS, eerſt omtrent het jaar 1520. geſticht, 1561. vergroot; doch nu eene der voornaamſte Herbergen 't *Amſteldam*, en de *Keizers Kroon* genaamt: Want na de Reformatie 1580, is 'er een veel Heerlyker gebouw in het *Klooſter van St. Lucia*, voor de Weezen, opgerecht: Doch vermits der zelver getal zeer groot wierdt, ook nodig dat de jongens van de meisjens afgezondert wierden, is 'er in 't jaar 1632. een ander aangebouwt, en een groot gedeelte van dat Weeshuis is 1680. uit den grondt op verniewt. Voor eenige jaaren was het getal der Weeskinderen ruim duizent: Hunne ſpys is geregelt, doch de Zon-en Feeſt-dagen hebbenze verandering van ſpyze, die wat ſmaakelyker dan de gewoone valt.

Comm. f. 573. Boxh toneel v. Holl p. 52.

XXIV. Het DIACONY-WEESHUIS, wierdt begonnen te bouwen in 't jaar 1656. Daar komen de arme Weezen in nagelaten by Gereformeerde ouders, lede-maten van d'openbaare Kerke; 't is lang 166, breedt 136. voeten, en drie verdiepingen hoog, 't heeft Doctor, Chirurgyn en Apotheek. Voor weinige jaren was het getal dezer Weeskinderen over de zes hondert: Het opzicht ſtaat aan eenigen der Diaconen.

Idem Comm. idem Boxh.

XXV. Het AELMOESSENIERS WEESHUIS, een Heerlyk gebouw, in 't jaar 1663. aangevangen; ſtaat in de niewe Stadts-vergrootinge, aan de Zuidtweſtzyde van de Prinſe-graft, tuſſchen de Leidſche graft en Leidſche ſtraat. Aan de ſtraat heeft het twee *Frontiſpiſen*, of Voorgevels, de breedte van 245. voeten, nevens twee Zyde-vleugels en achter een omtrek, yder van 44. voeten, met eenen hoogen muur omtrokken; het ganſche erf de breedte uitbrengende van 343. voeten. Nevens vier ingangen, is 't gebouw vier verdiepingen hoog: het binnenſte met negentig venſters, daar 't licht door wordt geſchept. 't Geheele werk is in tweën verdeelt, het eene tot wooninge der Knechtjens, het ander voor de Meisjens: Zie hier van breeder *Commelyns Amſterdam*, van fol. 588. tot 593.

Idem Comm. ibid. f. 590. Heiſter. Itin Belg. p. 215.

XXVI. 't WEDUWEN HOF, waar in geringe of arme weduwen eenige manden turf, en wat geldt genieten.

XXVII. Het OUDE ZYDS HUIS-ZITTEN-HUIS, voor lieden die door veele kinderen, of toevallig onheil, tot armoede geraakt, den koſt niet, of niet genoegzaam, konnen winnen, alwaar dat hun gebreekt uitgereikt wordt. Het is een Heerlyk gebouw, daar in zonderlinge zorg gedragen wordt voor den Huiszittenden Armen; aan hen wordt yder week Broodt, Boter, Kaas, en, tegen den winter, Turf uitgedeelt.

Idem niewe beſchr. enz. Comm. f 540. Comm. f 558. 559.

XXVIII. Het NIEWE ZYDS HUIS-ZITTEN HUIS, een niet min ſchoon, koſtelyk, en aanzienlyk werk dan 't vorige; 't ſtaat op d'Ooſt-zyde van de Prinſegraft, en 't is kort voor 't jaar 1650. opgerecht. Daar wordt Broodt, Boter, Kaas, en Turf, voor de arme Huiszittenden, van allerlei natiën, uitgedeelt. Omtrent het jaar 1694. wierden alleen aan deze niewe zyde 5000. arme huisgezinnen bevonden; en daar aan (behalven de Kaas, en 80000. manden Turf) ter weeke acht laſten Rogge, en acht Tonnen Boter, zonder aanzien van religie, uitgedeelt.

XXIX. Het LAZARUS-of LEPROOZENHUIS; daar in worden, die met de plaag van Melaatsheit beſmet zyn, ingebragt; nu worden 'er ook, dewyl 'er weinige melaatſchen te vinden zyn, ſimpele arme menſchen, op koſten van 't huis, in onderhouden, of wel de koſt voor zoodanigen, van ouders of anderen van vermogen, daar in gekocht: Dit huis ſtaat tegen over de Portugeeſche Synagoge, daar men door eene witte hartſteene poort ingaat, wanneer men op eene geplaveide, en met boomen beplantte plaats komt, en van daar, recht voortgaande, in der Regenten, en Regentinnen kamer, rykelyk met fraaije ſchilderyen geſtoffeert, enz.

XXX. Het DOLHUIS, eerſt geſticht van *Paulus Boelenszoon*, in 't jaar 1562, tot elf Dolhuisjens; naderhant

hant vergroot; doch, weêr te klein wordende, voor de derdemaal uitgezet in 't jaar 1637. tot een-en veertig huisjens, behalven verſcheide andere, daar de dollen niet gezien worden, en de koſt van de vrienden, die hen daar gezet hebben, voor betaalt wordt.

Dit volgende knuppelvaers, van J. vanden Vondel, is boven den thans gewoonen ingangk door de Regenten geſtelt:

Dit Godshuis is geſticht uit liefde, mildt van aart,
Het temt de Dolheit, die zich zelf, noch niemant ſpaart.

Boxh. toon. p. 252. Comm. f. 572.

XXXI. Het RASP-OF TUCHTHUIS, voortydts 't *Clariſſe Klooſter*, doch in 't jaar 1595. tot temminge en verbeteringe van booze Boeven, toegeſtelt; om hen gevoelig te doen werken en ſlooven: want twee en twee dezer Tuchtelingen moeten, door dwang, en 't behulp van eene acht-of twaalftandige zaag, ter weeke drie hondert ponden hout raſpen; 't Hout is *Braziliſch* of *Fernambuks*; ook *Campêche*, *St. Martens*, *Tartubes*, *Pok*, *Sandel*, *Roozen*, *Verzet*, enz. daar onder eenig zoo hardt als ſteen of yzer. Een ſtuk nu van 't gedachte Klooſter, dat op de Cingel tegen over 't Leidtſche veer ſtaat, is ook met veele verniewingen, en vergrootingen, afgezondert tot de Latynſche Schoolen; die in zes byzondere Claſſen, of trappen van onderwys, hier gevonden worden; behalven dat de twee laagſte Schoolen, wegens 't groot getal leerlingen, noch in tweën zyn geſplitſt, en dus elk dier Schoolen twee byzondere Onderwyzers heeft. Hier plagten twee gemeene, of Stadts Latynſche Schoolen, volgens de daar toe verleende bevoorrechtingen, van *Willem* den vierden, XIX. Grave van Hollandt, van den 9. December, 1342. en *Maria* van Bourgondiën, XXVII. Gravinne, verleent den 14. Maert, 1476. te zyn; d'eene aan d'oude zyde, in de Koeſtraat, in 't Klooſter der Bethanie-Nonnen, in 't jaar 1594. daar toe bequaam gemaakt; het tweede ſtaande ten Noorden de Niewe Kerk; naderhant in de heerlyke Drukkerye van wylen den Heere *Joan Blaau* verandert, doch die in den jaare 1673. jammerlyk by ongeluk, met de meeſte plaaten en afdrukzels van den groote Atlas, door den brandt is verteert. Deze twee Schoolen zyn nu, ter bovengedachte plaatze, tot een getrokken, waar toe het oudt Aalmoeſſeniers-huis (een gedeelte van 't gemelde Klooſter) vertimmert en gebruikt is, en daar by uit het zelve het ſchoone Woonhuis, gebouwt voor den Rector, thans, terwyl ik dit aanteekene, den Heere *Johannes Theodorus Schalbrug*, teffens Profeſſor in de Doorluchtige Schoole, in de Redenkunſt, d'Aaloudheden, Hiſtorien, en Welſpreekendheit; d'eerſte kort na zyne aanſtellinge tot Opper-Schoolbeſtierder; en d'andere als Opvolger van wylen den geleerden, en welſpreekenden Redenaar en Dichter, *Petrus Francius*, zyn E. opgedraagen, en van hem loffelyk bedient. Behalven nu de Rector en Conrector dezer Schoolen, nevens de verdere zes Onderwyzers, is hier ook een bedreven Schryfmeeſter; alle t'zamen met ruime en behoorlyke wedden van de Stadt, behalven het ſchoolgeldt der leerlingen, begiftigt.

XXXII. 't SPINHUIS, tot inſluiting van Meisjens en andere Vrouwlieden, die zich tot ledig gaan, beedelen, ontucht, of andere ondeugt begeven, voornamentlyk tot hoererye, en die zich in bordeelen ophouden. In dit Huis moetenze naaijen, ſpinnen, breijen, en diergelyke handtwerken doen: maar de geſchavotteerde hebben eene byzondere plaats.

Montan. in Guicc. f 214. idem nieuwe beſchr. enz. Commelyn f. 509. 514. Commelyn f. 243.

XXXIII. D'ILLUSTRE of HOOGE SCHOOL, is in 't jaar 1632. opgerecht, en daar toe gebruikt het St. *Agnieten klooſter*. Boven de Gehoor-of leesplaats der Profeſſoren ziet men de Stadts *Bibliotheek*. De eerſte Profeſſoren waren hier *Gerardus Johannes Voſſius* en *Caſparus Barleus*; zie op ILLUSTRE *of doorluchtige School*.

XXXIV. De SCHOUWBURG, tot vertoning van *Bly*-en *Treurſpelen*, van aanſtootelykheit gezuivert, Kluchten, enz. Alle de voorgenoemde gebouwen, immers de meeſte, geeven blyk van *Amſterdams* rykdom, vermogen, en pracht. Boven dien, zyn noch onder de publyke Geſtichten, 't *Walen-Weeshuis*; 't *Ooſt*-en *Weſt-Indiſch Huis*; 's *Landts Zee-Magazyn*; 't *Admiraliteits Hof*; 't *Prinſen Hof*; de twee *Heeren Logementen*; de twee *Stadts Geſchut*-en *Koornhuizen*; de *vier Vlees-Hallen*; de *Lombaerdt*, of *Bank van Leening*; 't *Ooſt-Indiſch Zee-Magazyn*, en noch veele andere bezichtigens-niet alleen, maar zelfs verwonderenswaardige gebouwen. Aanmerkelyk is ook de *Amſtel-brug*, een uitneemendt ſierlyk en ſterk werk, lang 660. breedt 70. voeten, ruſtende op 35. uit den *Amſtel* opgehaalde ſteene boogen, daar ſcheepen en ſchuiten onder door konnen vaaren: Inzonderheit zyn de elf middelſte boogen zeer groot. Zeldtzaam en verwonderlyk is het ook, dat de fondamenten van dat geweldig werk, onder 't water, in het jaar 1661. wierden geleit, en dat het geheele gevaart in het jaar 1663. al voltooit en volbouwt was. Hier by komt noch de groote *Amſtelſluis*, even door deze brug op den Binnen-Amſtel, zynde een treffelyk ſtuk werks; en met Schut-en Vloetdeuren voorzien, om het water, wanneer het buiten de Stadt hoog is, als by 't doorbreeken van den Zeedyk, uit den Amſtel te ſtuiten; ook by tyde van onraadt, als 't landt onder water wordt gezet (daar Amſterdams meeſte ſterkte in beſtaat) het water op te houden, en buiten te keeren. 't *Wapen van Amſteldam* beſtaat *een root Veldt*, met een *zwarte Paal in 't midden*, daar op *drie witte* of *zilvere Kruiſſen*; beter *Molenwieken* of *Zwengels*, volgens 't gevoelen der nauwkeurigſte onderzoekeren. Alzoo de *Amſterdammers* den Keizer *Maximiliaan den I.* eenen goeden dienſt gedaan hadden, ten tyde als die van *Brugge* hem gevangen hielden, hem byſtaande met groote geldtſommen, boven dat zy de Steden *Rotterdam* en *Woerden* onder zyne gehoorzaamheit hielpen brengen, heeft hy op den 11. February 1488, hun *Wapen* met de *Keizerlyke Rykskroon boven op* 't zelve verheerlykt. Van wien, waarom, en wanneer het *Amſterdamſch Wapen* de gemelde drie Kruiſſen, of Molenwieken zyn toegevoegt, is t' eenemaal onzeker, en zommiger verhaal daar van zyn niet dan loſſe giſſingen. Aanvangkelyk is 't *Wapen van Amſterdam* een *Koggeſchip zonder roer* geweeſt, en al voor 't jaar 1296. gebruikt. Toen *Amſtels-Landt* aan den Grave van Hollandt, enz. was gekomen, wierdt het Schip in 't Wapen wel behouden, doch met byvoeginge van den Hollandtſchen Leeuw, hangende in een ſchildt aan den maſt. Zoo ziet men het Wapen in een Zegel, gehangen aan eenen brief van 't jaar 1357. In 't jaar 1432. wierdt noch al in 't *Zegel van Amſteldam* een Schip gevoert, met het wapen van *Henegouw*, nevens drie Kruiſſen of Molenzwengels, die men in geene ouder Zegels vindt.

Brauw. Chron. f. 622. Pontanus. Amſt. Hiſt. Comm. f. 184. enf. 178. Brugm. voor Schriv. Kron.

Dit weinige maar, in opzicht van 't geen 'er gezegt kan worden van deze Stadt der Steden, voor af hebbende laten gaan, naar gelegentheit van dit werk, om eene Schets te geeven van haare hoogſteigerende praal en luiſter, treeden wy over tot eenige der voornaamſte Geſchiedeniſſen daar *Amſteldam* mede deel in heeft gehadt. Van de Oorlogen tuſſchen de *Utrechtſchen* en *Amſteldammers*, wordt onder de naamen der Biſſchoppen van *Utrecht* gehandelt; als ook onder die der *Graven van Hollandt*. In 't jaar 1420. gedurende de zwaare beroerten onder Vrouwe *Jakoba*, Gravinne van Hollandt, enz. waren de *Stichtſchen* tegen *Hertog Jan* van Brabandt, Vrouwe *Jakoba's Man*, van wien zy geſcheiden was: die van *Amſteldam*, nevens veele andere Steden van *Hollandt* en *Weſt-Vrieslandt*, hielden 't met *Hertog Jan* haren Man. 't Gebeurde dat de *Stichtſchen*, omtrent *Amſterdam*, een goet deel der burgeren uit hunne Stadt lokten, daar zy 'er veel van verſloegen, waar door die 'er binnen waren zoo vertzaagt wierden, dat ze al hunne goederen in Schepen wierpen, gereedt om de vlucht te neemen: Indien de *Stichtſchen* hadden voortgegaan, en op de Stadt aangevallen, haddenze buiten twyfel *Amſteldam* bemagtigt; 't geen de voornaamſte *Hollandtſche* Geſchichtſchryvers zelfs getuigen. Vermits nu de *Utrechtſchen* zoo meenigmaal rondtom *Amſteldam* roofden en zworven, 't landt plonderden, en vyandtlyk te werk gingen, is de Stadt in 't jaar 1482. naar anderen 1484. en 1485. bemuurt geworden, als boven gezegt is. Ondertuſſchen zaten *d'Amſteldammers* niet ſtil; maar gaven die van *Utrecht* ſomtyds ook eenen goeden ſtoot. Een zwaar onheil weêrvoer *Amſteldam* door de Gelderſchen in 't jaar 1512. Deze onverwacht op de Stadt afkomende, en geenen kans ziende om 'er meeſter van te worden, ſtaken de meeſte Schepen, zoo buiten de paalen, als in de oude Stadts *Waal* leggende, in brandt; dus verhaalt het *C. Commelyn:* Maar in *M. Boxhorns Toneel van Hollandt* leezen wy, dat de *Gelderſchen* de Stadt *Amſteldam* in brandt ſtaken, nevens de Schepen, die in een groot getal buiten de *Haarlemmer Poort* op anker lagen. *J. J Pontanus* zegt, dat van deze Schepen binnen of omtrent de *Amſterdamſche Haven*, die de *Wael* genoemt wierdt, twee en-twintig in de lucht opvlogen. 't Geen voornamentlyk tot Amſterdams eerſte opkomſt heeft gedient, is dit volgende geweeſt. Tot omtrent het jaar 1346. hadden d'*Amſteldammers* (alhoewel onder den Grave ſtaande) ſedert Heer *Gysbrecht van Amſtel*, die, wegens 't vermoorden van den Grave Floris, de vlucht had genomen, op zich zelven geleeft: daar door ontſtont vermoedelyk in hen de vreeze, dat ten eenigen tyde, d'een of d'ander jonger Zoon van den Grave hunnen Heer mogte worden, wiens recht dan op den Nakomeling blyven en erven zou; dus kondenze, onder zeer veele magtige naburen zittende, nu of dan, tot eenen roof worden des Sterkſten, omdat zy maar eene Stadt alleen zynde, met weinige Landtlieden, geen vermogen genoeg hadden om zich te verweeren; daar de Hollanders en Stichtſchen gedurig op loerden en vlamden. Om dit te voorkomen, maakten zy eenen brief van Keizerinne *Margareta*, *Gravinne van Hollandt*, enz. te verkrygen, waar in zy, zoo voor haar zelven, als hare nazaten, zich eeuwig verbondt, deze Stadt nooit van het *Hollandtſch* lichaam te zullen noch te mogen affcheuren; belovende te gelyk dat *Amſterdam*, met de andere *Hollandtſche* Steeden, in eene gelykheit zou ſtaan; dus wierdt deze Stadt *Hollandt* ingelyft. Daar uit ontſtont ſtraks haar eerſte en groote

Commelyn. Ortens. Lenthem. Pontan. Heiſter enz.

M. Voſſii Jaarb. v. Holl. p 611. Boxh. Ton. p. 239. Comm. f. 904. Heda in Hiſt. Ultraj.

Idem Comm. f. 922. Boxh. ibid. p. 220. Pontan Geld. geſch. 2 D. f. 331.

Matth. Voss. jaarb. p. 380. groote aanwas, waar door zy, van tydt tot tydt, in Magt en Rykdom, uitsteekende toegenomen heeft. Niet weinig heeft 'er ook toe geholpen d'ontstaane onrust, en tweespalt tusschen Aartshertog *Maximiliaan* van Oostenryk, en de Stadt *Brugge*, waar door de *Brugsche Koophandel* veel naar de Stadt van *Amsteldam* vervloog: gelyk ook dat *Antwerpen* onder den Koningk van *Spanjen* bleef. De bloedige Vervolgingen in *Brabandt* en *Vlaanderen*, Godtsdienstshalven, strekte al mede tot afbreuk en aanneeminge van den handel der *Vlaamsche* en *Brabandtsche* Steden, en eene verwonderlyke toeneeminge voor *Amsteldam*, na dat de Stadt zich in 't jaar 1578. aan de zyde van den Staat hadde begeeven. Gedurende de moordtdadige Verdeeltheden der *Cabeljauwschen en Hoekschen* in *Hollandt*, hielden 't de *Amsteldammers* in 't eerst met de *Hoekschen*, maar vielen daar na uit vreeze den *Cabeljauwschen* toe. In den aanvang der onrusten tusschen de *Nederlanden* en *Koning Filips den II.* van Spanjen, toonde zich de Magistraat dezer Stadt zeer yverig voor de Roomsch-Catholyke Religie; verboodt in 't jaar 1566. de Gereformeerde Predikanten zeer scherp het prediken buiten de poorten; beloofde 100. ponden aan die eenen Onroomschen Prediker, levende of doodt, in handen des Officiers zou leeveren; en dan lag 't vonnis tegens hem gevelt, de galge, of noch zwaarder lyfstraffe.

P. C. Bor. Ned. Oorl. 2.b.f.55. seqq. 3.b. f.118. seqq. P. Montan. in Guicc. f.215. De Gereformeerde Burgers gaven echter eene *Remonstrantie*, of een Vertoog over aan de Magistraat, en gingen in de maandt Julius, des genoemden jaars, d'eerste prediking hooren; de tweede den 4. Augustus, buiten de poort. De Heeren wilden het geweltdadig beletten, doch 't wierdt hen door de Schuttery afgeraaden; ja 't quam zoo verre, dat men den Onroomschen der Minderbroederen Kerk inruimde: Zie hier van zonderlinge Aanmerkingen op JAN ARENDS ZOON, die 'er d'eerste Predikatie deede. Maar op des Hertogen van *Alba's* aankomst, verboodt de Magistraat op niew zeer scherp de Godtsdienstige oeffeningen der Gereformeerden, tot dat eindelyk de Reformatie ganschen, en ten vollen doorbrak. Middelerwyle dat de *Hertog van Alba* verscheide Kasteelen deedt bouwen, om den Burger en Inwoonder onder de roede te houden, en zulks ook beslooten hadt t' *Amsterdam* te doen, heeft d' Overigheit in 't jaar 1569. 't leggen of bouwen van eenen Dwinger, nevens de belasting met Bezettinge, van hem voor 200000. guldens afgekocht. In 't opbrengen van den 1cden Penning bewilligden ze niet dan door overstemming der andere *Hollandtsche* Steden: waar in Dordrecht eerst gereedt was. Daar tegens hebben de *Amsteldammers* d'allerlangste de zyde des Konings van *Spanjen* gehouden; en d'andere *Hollandtsche* steden, die zich tot Prins *Willem van Oranje* hadden gewendt, veele verhinderingen, somtydts ook groote schade, toegevoegt: Gelyk ze deeden in't jaar 1573. verdryvende den Oversten *Sonoy*, die, uit bevel van *Prins Willem*, den Diemer Dyk, tusschen *Amsterdam* en *Muiden*, hadt vermeestert; zy namen boven dien met hunne Schepen eenige Noordt-Hollandtsche Vaartuigen. Eindelyk bevonden ze zich, door benadering en afsnyding van allen toevoer, in zulk eene engte, dat ze in 't jaar 1578. met beding van eenige Artykelen (*Satisfactie* genoemt, *zie Bor*, *Hooft*, *Meteren*, *enz.*) zich begaven onder 't Landtbestier van den *Prinse van Oranje*. Vermidts zy zoo lang en hardtnekkig, na dat alle de andere Steden en Provintiën 't Spaansche jok hadden afgeworpen, het tegendeel vast hielden, hadden de Staten van *Hollandt* in 't voorgaande jaar Plakaaten doen aanslaan, dat *zy*, indien *Amsterdam* voor den 10 December zich met den *Prins* en hunne *Ed. Mog.* niet verdroeg, opentlyk zouden verkoopen alle Goederen, Renten, Actien, Crediten, en Inkomsten, die de Stadt *Amsterdam*, nevens haare Burgers en Inwoonders eenigzins toebehoorden; 't zy dat ze hielden op de Domeinen des Konings, de Landen van Hollandt, Steden, Dorpen, Collegien, of byzondere Persoonen. Men hadt zoo schrikkelyk in die Stadt te werk gegaan met verbranden, hangen, onthoofden, en andere geweldige halsstraffen, dat de naam van *Amsteldam* in *Moordtdam* hervormt was. Toen *François d'Alençon*, *Hertog van Anjou*, tot Heere der Nederlanden aangenomen was, en hy dat gruuwzaam werk te *Antwerpen*, en elders meer, hadde aangerecht, om zich *Souverain* te maaken, besloten de Staten van *Hollandt* den 26. Maart 1583. aanstondts brieven te doen instellen, daar by *Prins Willem den I.* op zekere voorwaarden, *'t Graaflyk Recht*, *Wapen*, en *Tytel* opgedraagen wierdt: De ondertekenaars waren, wegens de Ridderschap en Edelen, *Otto van Egmondt*, *Heer van Kenenburg*: *J. van Wyngaarden*, en *Johan van Matenés*, met elks zegel by den naam. De Steden *Dordrecht*, *Delft*, *Leiden*, *Amsteldam*, *Gouda*, *Rotterdam*, *Gorinchem*, *Briel*, *Alkmaar*, *Hoorn*, *Enkhuizen*, *Schoonhoven*, *Edam*, *Monikkedam*, *Oudewater*, *Woerden*, *Heusden*, *Geertruidenberg*, *Naerden*, *Weesp*, *Muiden*, en *Purmerendt* hadden desgelyks deze Opdragt onderschreven, en bezegelt. Niets ontbrak 'er aan den voortgang dezes werks: Maar de *Staten van Utrecht*, argwaanende dat de *Hollandtsche Steden* zich hier door van de *Unie*, of *Generaliteit* zogten te scheiden, en zich alzoo te ontrekken van de lasten der schattingen, enz. schreven hier over aan *Hollandt* (alhoewel zy voor dezen zelfs voornemen waren geweest den *Prins* tot hunnen Heere te verheffen) en bragten hunne bezwaarnissen hier tegen in; die wel wydtloopig van de *Hollanders* wederlegt wierden: Maar ondertusschen begon hier door *Amsterdam*, gevolgt van *Gouda*, groote zwarigheit in dit werk te maaken. D'Edelen, en d'andere Steden van *Hollandt*, droegen hen wel voor, dat ze immers zoo zeer als zy, den *Prins* tot het aanneemen hadden aangezocht, en d'opdragt bekragtigt: maar *Amsterdam* en *Gouda* bleven onverzettelyk. De Staten van *Hollandt* zonden Raadtsheer *Adriaan van der Myle*, en *Jonkheer Jan van Matenés*, om die van *Amsterdam*; *Jonkheer Rutger van den Boetselaar*, Raadtsheer *Sebastiaan van Lozen*, en noch eenen anderen Heer van *Leiden*, aan die van *Gouda*, om deze twee Steden tot het medestemmen te brengen: maar eer zy verslag van hunne onderhandelingen konden doen, was *Prins Willem* verraderlyk te *Delft* door *Balthazar Gerardts* om 't leven gebragt. Hoe de Stadt *Amsterdam* den toeleg van *Leicester*, tegens haar opgevat, stuitte, toen hy alreedts daar binnen gekomen was, verhaalt wydtlopig de Heer *P. C. Hooft in zyne Nederlandtsche Historiën*. In den tydt der Remonstrantsche en Contra-remonstrantsche onrusten, heeft zoo de Magistraat als de Gemeente, eenige weinigen uitgezondert, zich zeer volstandig gehouden aan de oude Gereformeerde Religie, sedert den tydt der Reformatie aldaar gepredikt: was ook eene toevluchtplaats voor de Contra-remonstranten, die in andere Hollandtsche Steden zwaar van de Remonstranten gedrukt wierden: Maar naderhandt, als de Remonstrantsche Leere in 't Nationaal Synode van Dordrecht (dat deze Stadt zeer ernstig hadt bevordert) was veroordeelt, en Prins *Frederik Henrik*, na de doodt van zynen broeder Prins *Maurits*, Stadthouder geworden, hebben 'er de Remonstranten veel meer vryheit, omtrent de oefening van hunnen Godtsdienst, genoten; en, in 't uitgeeven van allerlei vinnige smaadtschriften tegens de Gereformeerden, hunne gevoelige spyt en bitterheit getoont. Na de gesloten Vrede met *Spanje*, in 't jaar 1648. ontstont 'er verschil tusschen *Hollandt* en Prins *Willem den II.* nevens de andere Steden van den Staat, rakende de afdanking van Krygsvolk, daar *Hollandt*, inzonderheit *Amsteldam*, verder in wilde gaan dan de andere leeden der *Unie* konden goedtvinden; zoo lang d'Oorlog tusschen *Vrankryk* en *Spanje*, zoo dicht aan hunne grenzen, noch duurde. Men schreef *Amsterdam* toe het groote Radt te zyn, dat de andere Raderen, of *Hollandtsche* Steden, naar zyne beweeginge, omvoerde; dat eenigen van hen, die 'er 't meeste bewindt hadden, opgemaakt wierden, om zich tegen de andere Provintiën en den *Prins* aan te kanten, enz. Daar tegen vertoonden die van *Amsteldam*, en andere met hun eensgezinde Hollandtsche Steden, dat ze zich tot besparinge en afdankinge genootzaakt vonden, omdat ze in zwaare schulden staken: en vermidts andere Provintiën, zoo veel Krygsvolk in tydt van Vrede willende onderhouden, daar door deeden blyken dat ze ryk, en hunne beurzen stevig genoeg waren; gaven ze een niew ontwerp van omslag, of quotisatie over de Vereenigde Provintiën op, daar by de andere zes Provintiën hooger bezwaart, en *Hollandt* door verligt zou worden; te weeten:

Idem Hooft ibid. Idem f.1199.

L. van Aitzema Herst. Leeuw. f. 22. Zaken v. Staat en Oorl. 3.d. f.434. Comm. Amst. f.1114.

In elke 100 gl. der Lasten.

	tot noch toe.	voortaan.
GELDERLANDT.	5 - 12 - 3	7 - 0 - 0
HOLLANDT.	58 - 6 - -	42 - 0 - 0
ZEELANDT.	9 - 0 - 8	13 - 0 - 0
UTRECHT.	5 - 16 - 7	8 - 0 - 0
VRIESLANDT.	11 - 13 - 2	17 - 0 - 0
OVERYSSEL.	3 - 15 - 5	5 - 0 - 0
GROENINGEN.	5 - 16 - 7	8 - 0 - 0

Daar tegen van de andere Provintiën wierdt ingebragt, dat, indien *Hollandt* diep in schulden was verwart, gelyk men klaagde, het zichzelven te wyten hadde, dat het de middelen zoo qualyk hadt aangeleit, zoo veel verquist, enz. Deze oneenigheden liepen zoo hoog dat Prins *Willem de II.* een Krygsheir voor *Amsterdam* bragt, en de Stadt belegerde, alzoo den aanslag om 'er gemakkelyk binnen te koomen mislukt was. Doch den 3. Augusti 1650. quam het tot een Verdrag tusschen den Prins en de Stadt *Amsteldam*: Dat zy in den staat van Oorlog, of in 't getal der Soldaten in dienst te houden, zich voegen zoude met de andere Provintiën, enz. d'Achterstallen, alzoo *Amsterdam* eenen tydt lang geen geldt tot de bezoldinge hadt willen opbrengen, betaalen; de Heeren *Andries* en *Cornelis Bicker*, d'een oudt- d'ander regeerende Burgermeester, zouden beide, buiten nadeel van eere en goeden naam, zich van alle verder bewindt in de regeeringe der Stadt onttrekken, zonder weder daar toe beroepen te worden, enz. Maar alzoo *Prins Willem* kort daar na onverwacht storf, zyn de voorgemelde Heeren weêr in staat herstelt. Dit werk, nevens het gevangen zetten van eenige andere Heeren, uit zommige Hollandtsche Steden, op 't Huis te *Louvestein*,

Idem Comm.

Aitzm. Herst. Leeuw f. 35.36. Vervolg op J. van den Sand. Castelein Holl. Mercurius. 1.d.

Bor. 6.b. f. 320.

Idem Bor. 12. b. f. 4. Hooft f. 561. &c.

Idem Bor. 10. b. f. 200. Hooft Ned. Hist. f. 306.

Bor. 5.b. f. 187. 206. Hooft f. 202. 222.

ſtein, heeft in veele Nederlanders quaadt bloet gezet, en eenen hevigen wrok en haat tegen 't Huis van *Oranje* doen opneemen, daar de vruchten genoeg van bekent zyn; als waar door 't geheel *Vereenigt Nederlandt* in 't uiterſte gevaar van zynen ganſchen ondergang is geſtelt geweeſt. In 't jaar 1671. vernam men de groote Krygsruſtingen van den *Koning van Vrankryk*. Men wierdt genoeg gewaarſchouwt, en verzekert dat ze tegen dezen Staat waren aangeleit: Evenwel ſtelde men zich in geenen behoorlyken ſtaat van tegenweere, vermidts eenige Provintiën Prins *Willem den III.* zoon van Prins *Willem den II.* tot Kapitein Generaal zochten bevordert te hebben: Hollandt daar tegen, of die 't meeſte gezach daar in hadden, geenzins daar toe verſtaande: want die *Provintie*, nevens *Utrecht*, hadden door een eeuwig Edict den jongen Vorſt van alle bevorderinge uitgeſloten: ja zommigen dorſten zich laaten hooren, *liever Frans als Prins*. Onder dit krakkeel liep de nodige tydt om zich in poſtuur van tegenweer te ſtellen voorby. *Vrankryk* viel plotzelyk in dezen Staat; veroverde binnen weinig dagen eene menigte Steden en Sterkten; ja zelfs *drie* van de *zeven Provintiën*; en boorde ook in *Hollandt*. Dat maakte eene groote opſchuddinge, en in zommige *Hollandtſche* Steden opſtandt tegen de Magiſtraat, uit argwaan dat 'er eenig verraadt onder ſchuilen moſt; wilden daarom den jongen *Prins Willem den III.* in de ampten zyner Voorvaderen geſtelt, en de Regeerders afgezet hebben: *Amſteldam* evenwel, ſchoon opgepropt van volk, en daar onder eene geweldige menigte van onbandig Grauw, hadt minder opſtandt en t'zamenrottinge der Burgerye, dan de minſte Stadt in *Hollandt:* De vrees voor grooter onheil was des niet tegenſtaande, niet gering, omdat het morren toenam; maar door 't voorzigtig beleit der Magiſtraat wierdt alles voorgekomen, en buiten 't grootſte gevaar gebracht. De meeſte beroerte viel over de Stadts Sleutelen, die d'ongeruſte Burgers niet in de handen der Regenten wilden laaten. Daar over was d'opſchuddinge de grootſte; maar de Sleutels wierden hun gelevert, en daar mede nam 't oproer een einde. De Heeren Burgermeeſters, en zes-en-dertig Raden echter, voor grooter onheilen bekommert, ontſloegen zich van hunne Ampten, die in handen van zyn Hoogheit *Prins Willem*, by acte van den 5den September, ſtellende; om van hunne Magiſtrature, die zy vrywillig afſtonden, te mogen diſponeeren, en te doen zoo als hy ten dienſte en ruſte des gemeenen Vaderlandts, en der Stadt *Amſteldam* in 't byzonder, bevinden zou te behooren: Daar op maakte zyne Hoogheit den 10. September eenige verandering in de Regeering, zonder nochtans dat de geëxcuſeerde Heeren daar „ door in hunnen goeden naam en reputatie in eenig deel „ gekrenkt of benadeelt zouden worden: met aanbiedin- „ ge dat zyne Hoogheit t'allen tyden, wanneer buiten „ vermoeden de noodt het zou mogen vereiſchen, hen „ zoodanige byzondere beſcherminge en Sauveguarde zoude „ laaten toekomen, als hunne Ed. zouden konnen be- „ geeren: In plaats der ontſlagene Heeren, vondt *Prins Willem* goedt de volgende te verkiezen, en aan te ſtellen; tot Burgermeeſteren *Coenraadt van Beuningen*, en *Johan Hudde*; tot Schepenen *Louis Trip*, *Jan Appelman*, *Michiel Tielens*, *Henrik Becker*, *Coenraadt van Klonck*, Mr. *Gerardt Bors*, *Jan Commelyn*, Mr. *Nicolaas Opmeer*, *Dirk Blom*, en *Gillis Soutyn*. Vermidts de Wateren tot *Amſteldam* tot drank, of om ſpys te kooken, onbequaam zyn, hebben Burgermeeſters en Raden in 't jaar 1623. twee-en-twintig Pompen in het nodigſte der Stadt doen graaven, om 'er verſch Water uit te konnen trekken, naderhandt zyn 'er noch meer by gekomen. Dikmaals heeft *Amſteldam* zwaare ſchade door den brandt geleeden: Noch een open Vlek, of miſſchien noch minder zynde, wierdt het in 't jaar 1203. door de Kennemers ganſch door 't vuur vernielt, als boven *uit de Rymkronyk* is verhaalt: Wederom in 't jaar 1299. of 1300. door de *Kennemers*, *Waterlanders*, en *Vriezen*: In 't jaar 1421. raakte 't grootſte deel der Stadt weêr in d'aſch. Eenige Schryvers ſpreeken van eenen diergelyken brandt in 't jaar 1441. maar andere meenen het eenen en den zelven brandt, en een drukfeil in de cyfferletters te zyn. Zeer grouwelyk was de verwoeſting der vlamme 1452. in May, wanneer drie vierdedeelen der Stadt, 't Stadthuis, eenige Poorten, en zommige Kerken, nevens veele aanzienlyke Gebouwen, t'eenemaal verteert wierden: overzulks vergunde *Hertog Filips van Burgundiën*, Grave van Hollandt, enz. aan *Amſteldam*, voor den tydt van tien jaaren, de vryheit van alle beeden, (dus wierden toen de jaarlykſche ſchattingen, gemeene laſtheffingen, of onderſtantgelden, geheeten:) Ook zou hy hen tot den wederopbouw geſchonken hebben de inkomſten van *Waardenbroek*, voor den tydt van twaalf jaaren. Andere menigvuldige branden in de Stadt, doch van minder belang en ſchade, gaan wy voorby. Wy doen 't zelfde met de Watersnooden, in anderen te vinden, waar door *Amſteldam* menigmaal het uiterſte gevaar geloopen heeft van geheel weg geſpoelt te worden: Doch 't wordt gemeent nu niet meer zulken onheil onderworpen te zullen zyn, door den opbouw van dat geweldig werk, de *Waterkeer* genoemt, met ongeloofbaare groote koſten anno 1680. begonnen. Evenwel heeft men ſedert dien tydt al bevonden niet te geruſt te moeten zyn, als de *Hemel* het aardtſche werk wil breeken, dewyl 'er dan geene menſchelyke vindingen zyn die 't verhinderen, of voorkoomen konnen: Zie van deze *Waterkeer Commelyn in zyne beſchryvinge van Amſterdam*, *fol.* 832. en vervolgens. De Peſt heeft hier ook menigmaal zeer vreeſſelyk gewoedt; in 't jaar 1602. toen de Stadt op verre na zoo groot noch volkryk was, ſtorven eenige weeken na den anderen over de 800. menſchen elke 7. dagen; in de laatſte week van September 900. In 't jaar 1617. duurde hier de Peſt een geheel jaar lang; in September wierden 1882. menſchen begraaven; en in October 1619. lyken: In 't jaar 1636. heeft men 'er binnen 's jaars 17193. ter aarde gebragt; wederom is 'er in 't jaar 1655. een getal van 16727. overleden. In 't jaar 1664. was de lyſt der dooden 24148. en in eene week 1041. daar tegen wierden 'er in dat jaar 1977. paar getrouwt. Doctor *Nicolaus Waſſenaar* heeft aangetekent, dat in zeven jaaren tydts, van den 11. Auguſtus 1617. tot den 11. Auguſtus 1624. binnen Amſteldam 32532. menſchen door de doodt waren wechgerukt; daar tegen in de openbaare Kerken 52577. kinderen gedoopt: zoo dat 'er in dien tydt 20045. meer gebooren dan geſtorven waren; zonder daar noch d'ongedoopte der Mennoniten by te konnen reekenen; en opentlyk waren 'er 16430. paar getrouwt. Onder de Geleerde mannen, of die door andere konſten en wetenſchappen zich vermaardt hebben gemaakt, en binnen *Amſteldam* geboren zyn, worden getelt, *Nicolaus van Amſteldam*, die omtrent het jaar 1446. gebloeit heeft: *Helvicius van Amſteldam* 1489. beide Theologanten geweeſt. *Johannes van Amſteldam*, een zonderlinge vriendt van *Weſſelus Ganzefurtus*, 't Licht der wereldt genaamt; Zie op WESSELUS GANZEFURTUS. *Alardus van Amſterdam*, een groot, en liefderyk vriendt van *Rudolphus Agricola*, en een geleerdt Poëet, ook wel ervaren in de Griekſche taale: *Johannes Monſerus*, Theologant: *Cornelius Crocus*, in 't jaar 1550. overleden; wiens leven door *Nicolaus Cannius*, mede onder de Geleerden te tellen, is opgeſtelt: *Gisbertus Horſtius*, zeer vermaart in de Geneeskonſt: *Johannes Sertorius*, Regent der Amſterdamſche Schoole: *Johannes Timannus*, een Theologant van groot aanzien, Predikant te Bremen, omtrent het jaar 1550. een groot vriendt van *Philippus Melanchton*. De boven-genoemde *Nicolaus Cannius: Nicolaus Everhardus*; een zeer vermaart Rechtsgeleerde: *Sibrandus Occo*: *Cornelius Harodius*, beſchryver van *oudt Batavia: Petrus Opmeer*, ervaren in de Godtkunde, Rechtsgeleerdtheit, Geneeskonſt, Griekſche taal, en Hiſtoriën: *Martinus Æditius*, Oppergeneesheer van *Frederik den II. Koning* van Denemarken: *Mattheus Baſſemius*, Kanceller der Academie van *Douay*; een ſtreng onderhouder der Kerkelyke tucht geweeſt, en hardt Hervormer der Geeſtelyken over hun ergerlyk leven; hy heeft een boek geſchreven, hoe een Prieſter de huisgemeenſchap der Vrouwsperſoonen moet ſchuuwen: *Franciſcus Vermundus*, &c. De geleerde mannen van jonger tydt gaan wy voorby. Onder 't Claſſis van *Amſterdam* ſtaan (behalven *Amſterdam* zelf) de Steedtjens en Dorpen *Naerden*, *Weeſp*, *Muiden*, *Oude- en Niewe Looſdrecht*, *Diemen*, *Onderkerk*, *'s Gravelandt*, *Huiſſen*, *Slooten*, *Sloterdyk*, *Amſterveen*, *Muiderberg*, *Hilverſum*, *Blaricum*, met *Laren* en *Waverveen*.

[Het weinige dat de Heer Alting van de groote en magtige Stadt *Amſterdam* ſchryft, beſtaat in 't volgende:]

AMSTELREDAM; van deze Koopſtadt, hedendaags over de geheele wereldt zeer vermaart (zegt hy) raaken ons niet dan d'eerſte beginſſelen tot ons wit en onzen toeleg. De uiterſte geheugeniſſe nu van zoo eene hoogverheve Stadt, die geheel Hollandt al lange in vermogen evenaart, of overhaalt, is in de Handtveſt (a) van Grave Florens den V. van 't jaar 1275. den 21. October, waar in hy d'Inwoonders, van zyn volk onbetamelyk gehandelt, met vryheit van tollen over alle zyne heerſchappyen beſchenkt: met geene duiſtere aanwyzinge dat het toen noch geene Stadt is geweeſt. D'andere meldinge van deze Stadt vindt men by M. Stoke, in 't leven van Johan den I. op 't jaar 1296. wanneer zy Johan, Voogdt van Hollandt, gekomen om de belegeringe van Muiden op te breeken, ter herberg onthaalende, noch geene behandveſte Stadt was. Haare aanwas is zy echter meeſt aan die bevrydinge van tollen verſchuldigt, als ook aan de welverdiende uitrooijinge van *Gysbregt*, den ouden Droſt, aan dat verfoeijelyk vloekverbondt tegens Floris, haaren Grave, hantdadig. De Stadt heeft de naam van haare gelegentheit aan den inval des Amſtels in het Y, alwaar den vloedt eenen breidel is geleit met uitwaterende ſluizen, den Dam geheeten; een naam haar gemeen met veele andere ſteeden en plaatzen. Doch de vervolgende magt (en het toppunt haarer grootheit) heeft zy de welgelegentheit des Yſtrooms, en zynen grooten waterboezem, mitsgaders der Inwoonderen zuinige noeſtheit, en 't weêrgadeloos beleit haarer hooge Beſtierderen, onder des Hemels begunſtiging, te danken.

(a) *By Boxh. in Amſterd.*

AM-

Sylvii vervolg op Aitzema 1. d. Idem Holl. Merc. 23. d.

Huc uſq.

Valken. verw. Europa p. 653. 687. 688. 689. 690. 746. 747. 748. 749. Idem Valk. p. 750.

N Waſſ. Hiſt. verhaal 6. d. p. 69.

Heda in Hiſt. Ultra.

Comm. Amſt. f 1166. Boxh. toon. p. 239.

Comm. 832. &c.

Idem f. 1179. Waſſ. 8. d. p. 113.

Lyſt der Pred v. Holl.

Boxh. toon. v. Holl. p. 164. Comm Amſt. f. 860. & ſeqq.

Germ. Inf. p. 11.

AMSTELLANDT, is voortydts met het Steedtjen, daar na Stadt, en nu het zeer magtig *Amſteldam*, eene byzondere Heerlykheit op zich zelve geweeſt, niet behoort hebbende aan de *Graven van Hollandt*, maar aan 't Geſlacht en onder de Heeren van *Amſtel*: Is verbeurt verklaart, en aan de *Hollandtſche Graven* gekoomen, toen *Gysbregt van Amſtel*, *Hollandt*, wegens 't vermoorden van *Grave Floris den V.* ruimende, naar andere landen gevloden was: Zie op AMSTEL (*Gysbregt van.*) Doch al eenige jaaren te vooren hadt Heer *Gysbregt van Amſtel* zyn *Amſtellandt* aan den gemelden *Grave Floris* moeten opdraagen, en 't zelve weêr van hem in Leen (Achterleen) ontfangen, omdat hy met den *Biſſchop van Utrecht* onbetamelyk, omtrent het Kaſteel van *Vredelandt*, hadt gehandelt; en in eenen van hem verloren Slag gevangen wierdt, ook door geen ander middel los kon geraaken: Zie op JOHAN VAN NASSAUW, *Biſſchop van Utrecht.* Buiten twyfel heeft dat werk in 't hart van den Heere van *Amſtel*, tegen *Grave Floris*, groote verbittering verwekt; hem ook te ligter, met de Heeren van *Woerden* en *Velzen*, doen aanſpannen; alhoewel anderen hem in 't vermoorden zelf onſchuldig houden: Na die daadt trok *Grave Jan* van Hollandt, enz. zoon van *Grave Floris*, *Amſtellandt* t' eenemaal aan zich. Wanneer nu deze *Grave Jan* drie jaaren daar na kinderloos overleedt, wierdt *Heer Jan van Henegouw*, gezegt *Jan van Avennes*, zyn nazaat; hy was een zoon van *Adelheit*, die zuſter was van *Willem den II* Grave van Hollandt, enz. en Roomſch Keizer: Deze ſchonk de Heerlykheit van *Amſtel* en *Woerden* aan zynen broeder *Gwy* (*Guido*) toen Theſaurier van *Luik*, naderhandt *Biſſchop van Utrecht*. Na de doodt van *Grave Jan* van Henegouw, heeft zyn zoon *Grave Willem* (Biſſchop *Guido* overleden zynde) *Amſtellandt* en *Woerden* naar zich getrokken, hechtende beide deze Heerlykheden aan *Hollandt*, in 't jaar 1317. Hier ſtaat aan te merken, dat d'oude Geſchichtſchryver *Heda* zegt, dat *Grave Jan van Hollandt* de Heerlykheden van *Amſtel* en *Woerden* aan den *Biſſchop van Utrecht* gaf, die *de Kerke van Utrecht* te vooren ontnomen waren. En daar na: „ maar *Grave Willem*, toen zyn oom Biſſchop *Guido* geſtorven was, nam „ de voornoemde Heerlykheden, door zynen vader *Jan* her„ ſtelt, tegens recht en reden naar zich, even als waren 't „ zyne Erfgoederen geweeſt, daar ze toen eigentlyk aan de „ *Kerk van Utrecht* behoorden. De nauwkeurige onderzoeker onzer Oudtheden *Arn. Buchelius*, *in zyne Aantekeningen op Wilh. Heda*, toont in 't breede dat *Amſtellandt* een Leen van *d'Utrechtſche Kerk* is geweeſt, en dat deze Heerlykheit na de doodt van *Grave Floris* geweltdadig aan 't *Hollandtſch Graafſchap* getrokken is. Onze *Jan Veldenaar* zegt desgelyks: Gheeff willem als biſcop ghye ſyn oem doot was ſoe nam hi in ſynre machten die heerlicheyt van woerden en van nemſtel en dwaenſe aen hollant en ſette daer ſyn bachpuwen en ſyn ſchouten en ſeyde dat die twee heerlikheyden den biſcop ſinen oem gegheven waren voer ſyns vaders erve / en dat ſi uyt recht van die verraders van nemſtel en van woerden aan hollant ghecomen waren. De Hollandtſche Schryvers bekennen wel dat een gedeelte van *Amſtellandt* een *Leen* der *Kerke van Utrecht* is geweeſt; maar willen niet toeſtaan, dat geheel *Amſtellandt* en *Amſteldam* zoodanig een Leen geweeſt zoude zyn. Ons werk is 't niet in dit verſchil te treeden: Alleen voeren wy hun den Hollandtſchen *Matthias Voſſius* te gemoet, met den naam en titel van *Hiſtoryſchryver der Staten van Hollandt* vereert. Hy (*Voſſius*) den Verzoenbrief tuſſchen *Grave Floris den V.* en Heer *Gysbregt van Amſtel den III.* over 't voorgevallene wegens 't Kaſteel *Vredelandt*, enz. kort voorſtellende, ſpreekt aldus: *In 't jaar* 1280. *hebben* Woerden *en* Amſtel *van den* Grave *vergiffeniſſe bekoomen, midts dat ze met eede alleenlyk beloofden, dat ze hem, noch iemant van zyne nakomelingen, noch ook den* Biſſchop (van Utrecht) *eenig ongemak aan doen zouden. Dat ze de bezitting van* Vredelandt *en* Montfort *aan die van Utrecht zouden overlaaten, en dat ze voor des* Graven *koſten in den Oorlog gedaan, zouden bekennen dat hare Heerlykheden Leengoederen waren van de* Hollandtſche Graven; *en indien ze ooit tegen deze artykelen misdeeden, dat alsdan alle Heerlykheden, die zy bezaten, aan den Grave zouden vervallen; en dat hy* (Grave) *die dan op de zelve wyze als zy nu doen van* de Kerke van Utrecht *zou ontfangen.* In den Verzoenbrief zelf luiden de woorden vry wat ſterker, daar wy alleen maar deze woorden uit trekken: Voert ſo hebben wi verſekerd ende Heer Arnout onſen Broeder op all onſe goed / ende op all onſe Land / end op all onſe Heerſcap... ende of wy / des dat God verren moete / onſe goed verboerden / ſoo ſoude die Grave ende ſine Nakomelingen / dit goed houden te leene van den Stifte van Utrecht / met anders ſinen Thienden / al onze Land / ende al onſe Heerſcap geheelicke / ende die Grave die ſal doen daar af alſulcken dienſt / als men daar af ſchuldig is te doen den Stifte / ende betaelen alſulcken pacht als daar op ſtaat. Hier uit volgt klaar, dat hy al zyne Landen van den *Grave van Hollandt* maar in Leen ontfangen heeft. Dus wierdt *Amſtellandt*, enz. wel van den *Grave van Hollandt* den *Heeren van Amſtel* (te vooren *eerſte Leenmannen*) in *Leen*, doch toen in *Achterleen*, gegeeven; de Grave de beleening aan zich getrokken hebbende: maar als eerſte *Leenman der Kerke van Utrecht*. Verder konnen wy hier niet van handelen, om den lezer, door zoo lange met deze ſtoffe bezig te zyn, niet verdrietig te vallen. Eindelyk dan is *Amſterdam*, met zulken recht of onrecht als 't wil, aan 't *Graafſchap Hollandt* getrokken, en 't wordt daar van te gelyk met de *Graaflyke Domeinen* beheert. Wegens deze vermenginge kan men tegenwoordig de grenzen en bepaling van *Amſtellandt* niet recht van die van *Hollandt* onderſcheiden. Over *Amſtellandt* wordt wel altydt een Bailjuuw geſtelt, maar zyn gezag ſtrekt zich zoo wydt niet uit, als wel de Jurisdictie van *Amſtellandt* voor dezen geweeſt is. Dat men in deze Nederlanden veele ter neêr leggende Boomen in de Veengronden vindt, is eene genoeg bekende zaak: Doch zeer aanmerkens- en verwonderenswaardig is 't, dat men in dit *Amſtellandt* noch hedendaags ontdekt, dat omtrent 60. Roeden aan weêrzyden des *Amſtels*, van *Amſterdam* af tot voorby *Ouderkerk*, zich, na vyf of zes voeten gravens, in 't Veen een *Onderaardtſch Boſch van Boomen* vertoont: De grootſte, dikſte, en ſterkſte Stammen leggen alle naar 't Zuidtweſten om verre geſlagen; maar de kleine en dunſtammige ſtaan noch recht over eindt: Aan zommige takken hangen Nooten en andere Vruchten, ganſch gaaf, en in zyn geheel: Naar *Abkoude* ſtrekt zich dit Boſch breeder uit, en 't ſchynt daar *Eikenhout* te zyn, zeer taai en gebruikbaar. De boeren maken 'er latten van, om 'er hunne Huizen meê te dekken: een klaar bewys dat het daar eertydts zeer boomryk geweeſt is, en dat 'er geweldige Boſſchen geſtaan hebben: doch door eenen zwaaren Stormwindt, veelligt toen de *Rhyn* by *Katwyk* geſtuit wierdt, om verre geworpen; ſchoon *Martinus Schookius* wil dat deze Boomen, immers het meerendeel, onder de aarde, aleens als de Mineralen in de bergen, gegroeit zyn: echter is het eer te gelooven, of te vermoeden, dat men veel meer Verſtandigen zal vinden die 't met hem niet houden, dan die hem gelyk geeven. Aan de Noordtzyde wordt *Amſtellandt* van *'t Y* beſpoelt, daar *Waterlandt*, in *Noordt-Hollandt*, tegen over legt: ten Ooſten heeft het de Rivier de *Vecht*, en aan d'andere zyde *Goylandt*: maar hoe verre 't zich ten Zuiden en Zuidtweſten plagt uit te ſtrekken, is nu onbekent; ſchoon eenige meenen dat het zich tot aan *Woerden* en *Yſelſtein* zou uitgebreidt hebben: ten Weſten paalt het aan *Rhynlandt:* ten Noordtweſten aan 't groot *Haarlemmer*, *of Leidtſche Meir*; en d'Ambachts-Heerlykheit *Slooten*. Dat de Vriezen voor meer dan 1600. jaaren op *Amſtellandt* gewoont hebben, poogt *A. Montanus*, by *C. Commelyn voor zyne beſchryvinge van Amſterdam* gevoegt, uit *C. Tacitus* te beweeren; ſtellende met eenen *Maternus*, *Eucharius*, en *Valerius*, voor de eerſte Planters des Chriſtendoms, in, en omtrent dit Geweſt. De grondt van *Amſtellandt* is doorgaans week, moeraſſig, en broekachtig. Daar is geen Bouw- doch alleen maar Gras- en Veenlandt; zeer laag, en daar door waterachtig: derhalven gebruikt men 'er tot het uitmaalen van 't water, Windt- en Watermolens. Muggen, en zwarte Vliegen zyn 'er in menigte; uit der laatſten drek ontſtaan Rupzen. Onder *Amſtellandt* behooren *Slooten*, *Sloterdyk*, *Amſterveen*, *Ouderkerk*, *Diemen*, met *Diemerdam*, *Loenen*, en *Loosdrecht*. *S. van Leeuwen* voegt 'er by, *Leegmeer*, *Duivendrecht*, *Waardhuizen*, *Bextel*, *Ruige Wilnis*, *Waver*, *Waverveen*, *Mynden*, en *Ooſtdorp*. *Amſterdam* is 't hooft van *Amſtellandt*.

AMSTELREDAM: Zie op AMSTELDAM.

AMSTELVEEN; ook AMSTERVEEN, eene Ambachts Heerlykheit behorende onder de Stadt *Amſteldam*, gelegen in *Amſtellandt*. Hoe dit *Amſtellandt* een leen des Biſſchops *van Utrecht*, na 't vluchten van Heer *Gysbregt* van *Amſtel*, om 't vermoorden van *Grave Floris*, door de Heeren van *Velzen* en van *Woerden*, (die 'er Heer *Gysbregt van Amſtel* mede ingewikkelt hadden) verbeurt wierdt verklaart aan *Grave Jan*, zoon van den gemelden *Grave Floris*, enz. zie op AMSTEL (*Gysbregt van*) en op AMSTELLANDT. *Hertog Albert* van Beyeren *Grave* van Hollandt, enz. heeft in 't jaar 1399. 't Leen en de Ambachts Heerlykheit *Amſtelveen*, ten Ouden en Niewen *Amſtel*, nevens alle toebehoorten en afhangingen, verkocht aan Heer *Coen van Ooſterwyk*, tot een onſterffelyk Erfleen, voor hem en zyne Erfgenamen, om 3100. Schilden. Deze Heer *Coen*, of *Coenraad*, was de zoon van *Willem Kuſer*, door de *Hoekſchen* omgebragt ten tyde dat *Alyt*, of *Adelheit*, *Byzit van Hertog Albert*, Grave van Hollandt, vermoort wierdt door de gemelde *Hoekſchen*: zie op ADELHEIT VAN POELGEEST. Hoe de Heeren van *Brederode* naderhandt aan de Heerlykheit *Amſtelveen* gekomen zyn, kan met geene zekerheit uitgevonden worden. Dit is bekent, datze Heer *Reinoud van Brederode*, in 't jaar 1529. aan de Stadt *Amſteldam* verkocht: De oorzaak daar van was, dat *Amſteldam*, nu vry magtig geworden, hem geweldigen indrang deede, veele zyner Landeryen en Gerechtigheden ontnam; de Muuren, Veſten en Poorten van de Stadt op, in, en door zyne

O. Dapper beſchr. v. Amſt. cap. 2. Vliger. de com. Holl. in Flor. V.

M. Waſſ. Ann. Holl. p. 181.

H. de Beka in Hiſt. Ultr. Vliger. Oudenh. &c. IV. Heda in Hiſt. Ultr.

A. Buchel. Not. in Hed. J. Veld. faſc. temp. f 300.

M. Voſſii jaarb. p. 181. 182.

Verzoenbrief &c. gecopieert uit het Originaal geſch. 1285.

Comm. Amſt. f. 146.

Idem Comm. f. 142.

Mart. Schook. diſſert deturfſis.

A. Montanus beſchr. v. Amſt. in Commelyn f. 138. 10. 22. Idem Comm. f. 141. 145. Goudh. f. 82. Leeuw. Bat. Illuſtr. f. 216.

Comm. Amſt. f. 144.

Verleibrief. 25 May 1390 Voſſii ann. Holl. p. 485.

ne Heerlykheit leide; de Scheidpaalen naar zynen wil veranderde, de Wegen, Watergangen, en Dyken afftaken, en andere dierg elyke dingen meer bedreef. Daar over viel de *Heer van Brederode* klagtig aan 't Hof van Hollandt; het welk die van *Amſterdam* (onaangezien hun tegen inbrengen) by flot-vonnis, tot ontruiming, ten voordeele *van Brederode*, en vergoeding van alle ſchade, zou verwezen hebben. Om zulks te voorkomen, wierdt door bemiddeling van *Hildebrand Janszoon Potter* (anders *Otter*) Burgermeeſter, en *Heyman Jakobszoon*, Raadt der Stadt Amſteldam, in onderhandeling van Koop getreeden, en gegeeven voor d'Ambachts Heerlykheden van *Amſtelveen*, *Sloten*, *Ooſtdorp* en *Sloterdyk*, met den aankleven van dien, zoo leen-als eigen goedt, en de leengoederen tot een onſterffelyk Leen, zoo als van den Heere van *Brederode* bezeten was of waren, de ſomme van 3000 guldens in gereeden gelde, en eene eeuwige onlosbare Rente van 560. gl. jaarlyks op de Stadt *Amſteldam*. De opdragt geſchiedde aan gemelden *Heyman Jakobszoon*: Keizer *Karel de V.* als *Grave van Hollandt*, enz. gaf 'er zyne toeſtemming en bekrachtiging over, onder voorwaarde, dat ze zouden verbonden zyn, na de doodt van *Heyman Jakobszoon*, eenen uit de Vroedtſchap der Stadt *Amſteldam* den *Keizer*, als *Grave* van Hollandt, voor te ſtellen, die dan quanswys gedurende zyn leven lang de voorſchreve Heerlykheden bezitten zou. Op dien zou de *Keizer*, en de *Graven* zyne nakomelingen, deze Heerlykheden verleiden, tot alzulke Rechten, Dienſten, en Leenen, als gemelde Heer *Reinoud*, en zyne Voorzaten, die gehouden hadden, mits doende behoorlyken Eedt, enz. dit geſchiedde in 't jaar 1531. De Grave behielt aan zich en zyne Nazaten de helft, of zulk een deel, als d'Ambachts-Heeren van *Amſtelveen*, *Slooten*, *Slooterdyk*, en *Ooſtdorp*, met hem of zynen Bailjuuw van *Amſtellandt*, plagten te heffen en te ontfangen, in alle lyfſtraffelyke zaaken, en verbeurtmakingen van goederen, aldaar vallende. Daar-boven zouden die van *Amſteldam*, tot erkenteniſſe van de gunſten, dat ze de bovengenoemde Leenen mogten houden, aan hem en zyne nakomelingen, *Graven van Hollandt*, enz. jaarlyks op Kers-avondt de ſomme van 25. gl. betaalen. Doch deze Rente zou mogen afgeloſt worden tegen den penning twintig. Daar by noch zou de *Grave*, of iemant zyner Nazaaten in 't Graaffſchap, deze Heerlykheden met alle aan-en afhangende plaatzen, en gerechtigheden, zoo als die van *Amſteldam* haar hadden gekocht van den Heere van *Brederode*, mogen naar zich neemen, mits hun wedergeevende de Kooppenningen, die zy 'er voor betaalt hadden, en hen ontheffende van de voorſchreeve jaarlykſche Erfrente: Maar alle de laſten heeft de Stadt *Amſteldam* in 't jaar 1556. van *Philips den II.* Koningk van Spanje, *Grave van Hollandt*, enz. afgekocht. Dus is den Eigendom van *Amſtelveen*, *Slooten*, *Slooterdyk* en *Ooſtdorp*, met d'afhangende plaatzen, *Houtryk*, *Polanen*, en *Raesdorp*, door koop aan de Stadt *Amſteldam* gekomen; *alhoewel een eigentlyk Leen van 't Biſdom Utrecht*; als onder *Amſtellandt* getoont is. *Amſteldam* ſtelt eenen uit hunne Vroedtſchap in de plaets, op wien 't Leen dezer Heerlykheit verheft, en aan wien het gezagh, zoo veel de Lyfsſtrafbaare Rechtsmagt belangt, opgedraagen wordt. Deze Ambachts-Heeren zyn, ſedert de gedachte koop van Heer *Reinoud* geweeſt; in 't jaar 1531, *Heyman Jakobszoon van Oudenamſtel*. 1551, *Kornelis Kuik Sybrandszoon*. 1560, *Simon Marten Dirkszoon van de Ruwiel*. 1574, *Jakob*, *Gerrit Theewszoon*. 1579, Mr. *Willem Bardeſius*. 1604, *Gerard Bikker*; noch in 't zelfde jaar, *Jakob de Graaf*. 1624, *Andries Bikker*. 1652, *Cornelis de Graaf*, Heer van Zuidt-Polsbroek. Na zyn Overlyden zyn 'er noch Ambachts Heeren geweeſt; Mr. *Simon van Hoorn*, over *Amſterveen*; en over *Slooten* en *Slooterdyk*, Mr. *Henrik Hoofdt*. Na 't afſterven van Mr. *Simon van Hoorn*, wierdt Mr. *Lambrecht Reinſt* Ambachts Heer van *Amſtelveen*, in wiens plaats, met de verandering der Regeringe in 't jaar 1672, de Heer *Johan Hudde* aanquam; die ook, na de doodt van Heer *Henrik Hoofdt*, aan *Slooten* en *Slooterdyk* geraakte. Dus quamen d'Ambachts-Heerlykheden in 't jaar 1677. alle aan den gemelde *Heer Hudde* Raadt en Burgermeeſter van *Amſteldam*, zie ook op, SLOOTEN, SLOOTERDYK, OOSTDORP, enz. Hoe de Juriſdictie der Heeren van *Brederode* zich tot diep in de Stadt, daar zy galg en radt mogten ſtellen, uitgeſtrekt heeft; zie op BREDERODE, (Heeren van) *Amſtelveen* legt een groot uur gaans van *Amſteldam*: *S. van Leeuwen* ſtelt omtrent anderhalf uur; heeft een vry Halsgerecht, en eenen Bailjuuw op zich zelven: 't Haarlemmer-Meer is 'er niet meer dan 't vierde deel van een uur (of myl) van daan. Het is een oudt en zeer groot Dorp, van de *Graven* met verſcheide Privilegiën begiftigt. De Kerk en Predikant ſtaan onder 't Claſſis van *Amſteldam*.

Comm. Amſt f. 872. Vliger. de Co. Holl. &c.

Idem Com. ibid. Vliger in Carolo V.

Idem Comm. ibid. f. 872. 873.

Idem Comm. ibid Vliger. &c.

Idem Comm. f. 873.

Idem fol. 161. 877. Leeuw. Bat. Illuſtr. f. 158.

ANASTASIUS VELUANUS; Hy is een onder d'eerſte Onroomſche Predikanten in *Gelderlandt*, geweeſt. De Remonſtranten hebben hem in hunne ſchriften dikmaals opgehaalt, om te toonen dat hunne Leere, omtrent de vyf in verſchil getrokken Artykelen, niet niew, maar al voor lang in de Nederlanden geleert was. Het is waar dat hy een boekjen, *met den Tytel van der Leeken Wegwyzer*, uitgegeven heeft, in dien tydt bequaam om leerzaame R. Katholyken de oogen te openen, ter ontdekkinge van des Pausdoms grootſte dwalingen; maar niet om hen tot de volkome leere der waarheit, in haare zuiverheit, te brengen. Ten deele heeft hy daar in 't gevoelen der na hem opgekomene Remonſtranten vervat, zoo aangaande de *Prædeſtinatie*, of Godts Voor-verordineeringe, als 's menſchen vryen wil, enz. De Contra-Remonſtranten merken omtrent hem aan, I. Dat hy een Prieſter in de Roomſche Kerk geweeſt was, die hy om de groſſte en klaarblykelykſte knoeſten en uitwaſſen verlaaten had; en in den eerſten aanvang der Reformatie tot den Kerkendienſt, by gebrek van Arbeiders in dien grooten Oogſt, toegelaten wierdt. II. Dat hy geen groot oordeel had om alles wel te onderſcheiden; en weinig in verſchilſtukken, die wat zwaar vielen, geoeffent was. III. Dat hy niet beſtendig was in de Religie; ja, door d'*Inquiſitie*, in hechtenis geraakt, zich tot eenen ſchandigen afval had laten beweegen. IV. Dat hy zynen *Leeken Wegwyzer* niet geſchreven heeft in Kerken-dienſt der Gereformeerden zynde, maar toen hy na zynen afval uit *Nederlandt* naar *Straatsburg* gevloden was, om een niew gevaar te ontwyken. Hy had omtrent zes jaaren lang in 't Dorp *Garderen* op de Veluwe gepredikt, toen hy door de *Inquiſitie* gevangen genomen wierdt; en gaf zynen *Wegwyzer der Leeken* in 't jaar 1554. uit. Nooit zullen de Remonſtranten bewyzen, dat hy geduurende zyn Predikampt heeft geleert, 't geen hy na zynen afval, in *Duitſchlandt*, in 't gemelde boekjen geſchreven heeft. Veele zyn 'er uit het Pausdom gekomen, die zeer treffelyke lichten in de Gereformeerde Kerk zyn geworden; maar ook zommigen van hen hebben noch al eenigen zuurdeeſſem des Pausdoms in zich behouden; inzonderheit omtrent den Vryen wil, 't Vermogen des menſches ten goede, enz. Van zulken (zeggen zy verder) magmen wel aanmerken, datze onder 't Pausdom zyn geweeſt, zonder dat dit d'anderen tot eenig nadeel ſtrekt. Indien ook *Anaſtaſius Veluanus*, te Genderen ſtaande, zyn gevoelen zoo had voorgedraagen, buiten twyfel zou hy daar over, gelyk anderen geſchiedt is, ook in 't openbaar zyn beſtraft geworden.

Vertoog der Remonſtr. aan de St. v. Holl.

Anaſt. Veluan. Leeken Wegw.

Der Kerken dienaren Tegenvertoog p. 27.

ANCKEVEEN, een tamelyk Dorp by *M. v. Gondhoven* onder *Naerden* geſtelt; maar 't legt in 't *Nederſtift*, of 't *Nederquartier* van *Utrecht*, gelyk *M. van der Houve*, en *S. van Leeuwen* beter hebben aangetekent. Toen de *Franſchen* in 't jaar 1672. den inval in de Nederlanden deeden, en drie geheele Provintiën bemagtigt hadden, zelfs ook eenige plaatzen in de Provintie van *Hollandt*, en daar onder *Naerden*, wierdt 'er van Prins *Willem den III.* eenig volk in 's *Gravenlandt*, en 't Dorp *Anckeveen* gelegt, om deze beide poſten te bewaaren. De *Franſchen* binnen *Utrecht*, *Amersfoort*, *en Harderwyk*, door vuurtekens en afgezondenen uit *Naerden*, daar van verwittigt, quamen terſtont met eenige duizendt Mannen aantrekken, om de gedachte Stadt *Naerden* (daar zyne Hoogheit eenen aanſlag op gemaakt had, maar die tot geene uitvoering quam) ter hulpe te koomen: Maar op hunne aankomſt vonden zy ze van 't Staten-volk verlaaten: gingen derhalven naar 's *Gravenlandt*, om op te paſſen, of miſſchien des Prinſen toeleg weder hervat mogte worden. Den 7. October 1672. deeden ze eenen aanval op een klein Schansje, van de Hollanders in der haaſt opgeworpen, en met 40. Mannen bezet, dat ze ligtelyk veroverden, en voort eenige Huizen in 's *Gravenlandt* verbrandden. Toen lietenze zich zien aan, of omtrent d'*Anckeveenſche Brug*, daar 't Regiment van den Overſten *Stokheim* gepoſteert lag: die met eene zonderlinge kloekmoedigheit, en, genoopt door de tegenwoordigheit van den Veldt-Maarſchalk *Prins Maurits*, in aller haaſt uit *Muiden* derwaarts gereden, de *Franſchen* (die den 9. dier maandt 's voormiddags ten 11. uuren, met eene ſterke magt en geweldige furie aanvielen) zoodanig afſloeg, dat ze met groot verlies te rugge moſten keeren: de beſprongenen daar tegen verloren maar een eenig Man, of Kapitein. De *Franſchen* binnen *Naerden* trokken, om deze ſchade en ſchande te wreeken, den 26. November N. S. uit, meenende *Anckeveen* t' eenemaal in de aſch te leggen: Maar terwyle zy bezig waren, met eenige huizen in brandt te ſteeken, wierden ze van eenig Staten-volk zoodanig begroet, dat ze ſnellyk de vlucht naar Naerden namen. 't Dorp *Anckeveen* heeft Kerk en Predikant ſtaande onder 't Claſſis van *Amersfoort*.

Goudh. in d'O. Holl. Kron. f. 95. V. d. Houve H.V. Kron. t. D. f. 149. S. v. Leeuw. Bat. Illuſtr. f. 217.

Valken. verv. Europ. p. 825. Sylv. verv. op Aitzema t. D. f. 439.

Leeuw. f. 202. Houve f. 115.

ANDEL, een Dorp in Zuidt Hollandt, in 't Landt van Altena, onder de Stadt Woudrichem, of Workum. Heeft Kerk en Predikant ſtaande onder 't Claſſis van Gornichem.

Idem M. v der Houve H.V. Kron. t. D. f. 79.

ANDELFT, een Gelderſch Dorp in d'*Over-Betuw*. Toen 't geheel Hertogdom *Gelderlandt*, t' zamen met het Graafſchap *Zutphen*, in 't jaar 1547, geſtelt was ter opbrenginge van 75000 guldens, ſtont het Quartier van

Niew-

Niewmegen (een der vier Quartieren dezes Vorſtendoms) daar in op 24342. gl. gezet: tot welke ſomme de *Over-Betuw* (een der zes verdeelingen des Niewmeegſchen Quartiers) opbrengen moſt 3896. gl. daar in ſtont het Dorp *Andelſt*, een der 24, of 25. Dorpen van het Over-Betuwſche gedeelte, geſchat op 97. gl. 3. ſt. 1½. p. Het laagſte behalven vier; en even zoo veel als *Dornik* met *Roſſem*.

J. de Beka in Andr. Suffr. Petri in Ep. Ultr. O. H. Kronyk f. 279.

ANDREAS, of ANDRIES VAN KUIK, zoon des Graven van Kuik; *XXV. Biſſchop van Utrecht*; opvolger van *Godebald*; aangekomen in 't jaar 1128. (*Suffridus Petri*, en anderen, hebben 1127.) was een zeer zachtmoedig, beleeft, en vreedzaam Heer. Eenige gunſtelingen van *Petronella*, weduwe van *Grave Floris* van Hollandt, moeder van den minderjarigen *Grave Diderik den VI.* hadden weeten te beſtellen, dat eenen *Aſcellinus*, of *Anſelmus*, een ganſch ongeleert en ongeſchikt Kapellaan, tot Abt van 't Klooſter van Egmondt, toen zeer ryk (als 't voornaamſte van de weinigen, die 'er ter dier tydt in Hollandt waren) ingedrongen wierdt. Deshalven gingen ook de meeſte giften van Godtvruchtige lieden derwaarts. Eenige booze of quaadtaardige menſchen aldaar, namelyk *Volkert*, *Alger*, en *Steven*, wiſten wel, dat deze niewe Abt zich tegens hen niet zou durven ſtellen, 't zy wat ze ook mogten onderneemen. Daar op trokkenze byna alle de Klooſtergoederen aan zich; ja lieten de Monnikken niet zoo veel behouden, daarze genoeg aan hadden, om van te konnen leeven; maar genoodtzaakt wierden om by de huizen te gaan beedelen. Het liep zoo verre, dat zy eindelyk, terwyl *Grave Diderik* naar Jeruſalem was, hunne klagten aan *Biſſchop Andreas* deeden, die daar op *Aſcellyn* als Abt afzette, en eenen anderen in zyne plaats aanſtelde, door wiens vlyt het Klooſter weêr in beter ſtandt wierdt gebragt. Deze Biſſchop *Andreas* verkreeg van Keizer *Koenraadt den II.* de verniewing, en beveſtiginge van de Gift *Ooſtergoo* en *Weſtergoo*, in *Vrieslandt*, weleer *aan d'Utrechtſche Kerk*; maar door Keizer *Lotharius*, voorzaat van *Koenraadt*, haar ontnomen, en aan zynen Neef *Grave Diderik van Hollandt*, enz. gegeeven. Deze herſtelling geſchiede in 't jaar 1138. Dus zyn deze voorname Vrieſche Heerlykheden, *Ooſtergoo*, begrypende de Steden *Leeuwaerden*, *Dokkum*, *drie* treffelyke *Abdyen*, en menigte van Dorpen, zich uitſtrekkende *van Leeuwaerden* af *tot aan de Lauwer*, die door Dokkum heen loopt; en *Weſtergoo*, waar in leggen de Steden *Stavoren*, *Bolswaerdt*, *Sneek*, *Sloten*, *Workum*, en *Franeker*, nevens *veele Dorpen*, en desgelyks *drie* Heerlyke *Abdyen*, gaande *van de Zuiderzee af*, *tot Leeuwaerden toe*, anders ook *Ooſt-Vrieslandt*, tuſſchen 't *Flie en de Lauwer*, genoemt, dikmaals van Heer verandert; nu aan de Kerk van *Utrecht*, dan aan de *Graven van Hollandt*; naar dat de Keizers d'een of d'andere partye gunſtig waren. Ondertuſſchen lieten zich de Vriezen hunne Vryheit door geene papiere Bullen ontneemen, maar verdeedigden de zelve door de wapenen: zoo dat, noch de *Biſſchoppen van Utrecht*, noch de *Graven van Hollandt*, veel voordeels van deze gifte genoten. Den meeſten tydt voerdenze den tytel zonder bezit, en alzoo 't gewaandt recht zonder eigendom. Opdat de Lezer, over deze giften en wedergiften der gedachte twee voorname Vrieſche Heerlykheden, andere Schryvers naziende, door de verſcheidenheit der benaamingen zich niet mogte verwarren, dient geweeten; dat *Ooſtergoo* en *Weſtergoo*, in d'eerſte zeer oude druk *der Hollandtſche Kronyk*, *Ooſtbergen* en *Weſtbergen* genoemt worden; van Regnerus *Snoyus*, *Ooſtergoude* en *Weſtergoude*; van Petrus *Scriverius Ooſtergou* en *Weſtergou*; ook *Ooſtergoe* en *Weſtergoe*: Maar by de Vriezen meeſt doorgaans *Ooſtergoo* en *Weſtergoo*. Biſſchop *Andreas van Kuik* zette twaalf Prieſters, om hun zeer ergerlyk leven uit het Klooſter van *Stavoren*, en in der uitgezetten plaatze, Monnikken uit het Klooſter te *Ooſtbroek*. *Hildebertus*, Aartsbiſſchop (by anderen Biſſchop) *van Mans*, was een zeer geleerdt Heer, die zoo in zyne predikatien, als ſchriften, de ſnoodtheeden der Geeſtelyken, zyns tydts, zeer hardt aantaſte, ja zelfs der *Pauzen* niet voorby ging; hy noemde hunne zich aangematigde magt, eene Tirannye, en datze van *Romen* den Stoel van alle boosheit maakten; heeft ook aan dezen Biſſchop *Andreas* eenige brieven geſchreven, hem ernſtig tot Reformatie van zyne Geeſtelykheit vermanende; met bedreiginge van Godts vloek, indien hy zulks naliet. Echter zietmen deze brieven *in Epiſtolis Hildeberti* niet. Men heeft 'er alleenlyk een gedeelte van gevonden, de andere zyn geſmoort. Tot bericht van den Lezer achten wy dienſtig hier aan te merken; dat de Pauſſelyke Hiſtoryſchryver *Platina* gewag maakt van eenen *Hildebertus*, Biſſchop der *Cenomans* (of van *Mans*) by den Paus *Honorius den II.* in eene zonderlinge grootachtinge, wegens zyne Helden-en Treurgedichten: Doch hy zegt alleen, dat hy hem tot Aartsbiſſchop van *Tours* verhief. Eenigen, waar onder ook *Paulus Merula*, houden voor waarſchynlyk, dat 'er te dier tydt twee Biſſchoppen van dien naam zyn geweeſt; en dat Biſſchop *Hildebert*, die aan den

Voſſii jaarb. p. 76. Oude Holl. Kronyk f. 274. 280.

Voſſii Annal. p. 71. 83. 85 Oude Holl Kr. f. 280. Schotan. Kron. v. Vrieſl. f. 90. Beſchr. v. Vrieſl p. 82.

Schotan. Fr. Kr. f. 90. Voſſii jaarb. p. 83. Scriv. in d'O. Holl. Kr. f. 278. Ubb. Emm. Buch.

P. Merula op 't jaar 1128. J. Veldenaar f. 257.

Ranulph. in Polychron. Platina de vit. Pontif. in Henr. II.

Merulas tydt thresoor f. 746.

Utrechtſchen Biſſchop *Andreas* ſchreef, niet was die Hildebert, die zoo diep in des Paus *Honorius* gunſte en gratie ſtont: maar vermits *Platina* uitdrukkelyk zegt, dat die *Hildebert* Biſſchop der *Cenomans* (of *Mans*) was, en *Hildebert*, die aan den Biſſchop van *Utrecht* ſchreef, Biſſchop van *Mans genoemt* wordt; daar-boven dat Paus *Honorius de II.* maar 5. jaaren en 2. Maanden heeft geregeert, (van 't jaar 1125. tot in 1130.) zou men bezwaarlyk eenen anderen Biſſchop *Hildebert*, in dien zelfden tydt, konnen vinden. 't Is waar de Hiſtorien getuigen, dat Biſſchop *Hildebert* daar over te Romen in de gevangkenis geworpen, en wreedt gehandelt wierdt: Maar hoe ſchynt dat over een te komen met het *in gunſt* by den *Paus Honorius* te ſtaan? Ook komt hier tegen in bedenken; dat *Honorius* maar eenen korten tydt den Roomſchen Stoel heeft bezeten; dat *Hildebertus* eerſt na, of kort voor des Paus doodt, aan *Biſſchop Andreas* zou geſchreven hebben; zoo dat door *Honorius* nazaat, *Innocentius* den II. de gedachte wreedtheit tegens hem kon gepleegt zyn. De misvattinge van twee *Hildeberten* 't eener tydt kon daar uit zyn ontſtaan, dat eenige Schryvers onkundig zyn geweeſt dat *Herbert*, Biſſchop van *Mans*, Aartsbiſſchop van *Tours* wierdt gemaakt, den zelven perſoon voor twee verſcheide perſoonen neemende: doch wy laaten dat onderzoek over aan anderen. *Andreas van Kuik*, Biſſchop van Utrecht zynde, ontſtak wêer het vuur des Oorlogs tuſſchen *Hollandt* en 't *Sticht*. Grave *Diderik de VI.* zoon van *Grave Floris* den *Vetten*, nu mondig geworden, bereidde zich ten oorlog tegen *Grave Herman van Kuik*, omdat zyn Vader, by *Hemert*, dezen *Dideriks* Over-grootvader, *Grave Floris den I.* verſlagen hadt. De Jonge Grave *Herman van Kuik* verzocht aan zynen broeder *Biſſchop Andreas* eene verzoeninge uit te willen werken, tuſſchen hem en *Grave Diderik*: 't Verdrag wierdt ook getroffen, onder voorwaarde, dat *Herman*, om zyns Vaders misdaadt te boeten, en tot trooſt der ziele van *Grave Floris*, uit den grondt zou doen opbouwen, een Præmonſtratenzer Klooſter, of Convent te *Marienwaerdt*, tuſſchen *Tiel*, *Culemburg*, en *Buuren*, ook 't zelfde wel van jaarlykſche inkomſten voorzien. De Heer *J. I. Pontanus* ſtelt de volbouwinge van dit Klooſter op 't jaar 128; maar 't zal veelligt wat laater moeten zyn, om dat *Andreas* eerſt in 't jaar 1128, of, volgens *Suffridus Petri*, 1127. Biſſchop geworden is, en zoo veele zaaken zich bezwaarlyk in zoo weinig tydts toegedraagen konnen hebben. *Floris de Zwarte*, Broeder van *Grave Diderik* (voorheen met hem in oorlog geweeſt; maar nu verzoent) deed verzoek om *Hadewich*, dochter van *Arnold*, *Grave* of *Vryheer van Reekem*, ten huwelyk te bekomen. Haar Oom, *Grave Herman van Kuik*, Biſſchop *Andreas* van Utrecht, en *Godevaart van Arentsberg*, Bloetvrienden van *Hadewich*, weigerden ze hem. *Floris de Zwarte*, daar door verbittert, won de gunſt der *Utrechtſche* Burgeren t' zynwaarts, (de Heer *Pontanus* ſtelt, dat *hy*, aangevoert door onbetamelyke luſten, en den ſpyt van eenen blauwen ſcheen, *Hadewich* ſchaakte;) en vondt daar door gelegentheit om *Biſſchop Andreas* uit de Stadt te jaagen, en daar-boven zyne Veſting *Lexmonde* te verbranden. De oude *Rymkronyk*-Schryver *Melis Stoke* zegt;

Soo dat hem Florens tier ſtonde
Of bernde ſine Veſte Lermonde/
Dat doe was een vaſte Steede/
Ende verhoet hem Utrecht meede.

Idem Merula ibid Vlimmeri Hiſt. Ital. p. 279.

J. t. Pontan. Geld. geſch. 2. D. f. 74. 75.

Dat vertoornde *Biſſchop Andreas* en zyne bloetvrienden niet weinig. *Floris de Zwarte* reedt byna dagelyks buiten de Stadt *Utrecht* ter Valkenjagt, met een gering gevolg. *Godevaart van Arensberg* leî hem laagen, overviel hem dicht by *Abſtede*, even buiten de Stadt *Utrecht*, en ſloeg hem doodt. *Grave Diderik van Hollandt*, zeer verbolgen over dit vermoorden van zynen broeder, vergaderde Volk, verdreef eerſt *Biſſchop Andreas*, daar na *Grave Herman van Kuik*, met gruwelyk landtverderf en ſchade der onderdaanen: Maar na de doodt van *Keizer Lotharius*, die zynen neef *Grave Diderik* byſtont, wierden *Biſſchop Andreas* en Grave *Herman van Kuik* weêr herſtelt: de laatſtgenoemde echter zulker wyze, dat hy zyne Landen ter leen van *Hollandt* moſt houden. Dat d' Utrechtſchen zich zoo gereedt tot *Floris den V.* neigden, geſchiedde uit vreeze voor zynen Oom *Keizer Lotharius*; ook, *volgens de oude Hollandtſche Kronyk*, uit genegentheit tot zynen broeder *Grave Diderik* van Hollandt. Keizer *Koenraadt*, nazaat van *Lotharius*, was *Biſſchop Andreas* veel goedtgunſtiger. Deze Kerkvoogdt ſtorf, na dat hy den Biſſchoplyken Stoel 10. andere zeggen 11. jaaren bezeten hadt, in 't jaar 1138. (1139.) den 9. kalende van Julius, (anderen den 29. Junii;) wierdt begraaven in St. Martens-of de Domkerk, by zyne Voorzaaten. *Jan Veldenaar* ſtelt niet zynen ſterf-maar begraafnisdag op den voorſz. 23. Junii. De opvolger van *Andreas* is geweeſt *Heribertus* (*Herbertus*, of *Waardebertus*) van Beron.

O. Holl. Kron. f. 28. J. de Beka in Andr. Voſſii jaarb. v. Holl. p. 82. Oude Goudſche Kr. p. 45. Schotan. f 90. Pontan. 2. D. f. 74. 75. M Stoke Rymkr. Alkem. f. 46. O. Holl. Kr. f. 280. J. Veld. f. 257.

Tot meerder beveſtiging en opheldering van 't leven dezes Utrechtſchen Biſſchops *Andreas van Kuyk*, willen wy hier eerſt byvoegen het geene d'Oude Hiſtoryſchryver

Jan Veldenaar van hem getuigt in zynen *Fasciculus Temporum*, en dan alles wat de Schryvers van 't *Batavia Sacra* van hem hebben aangetekent: Dus hooren wy den eersten fol. CCLVII. b. in zyne eige taale: Andreas der greven soen van Kuyck was die xxv bisschop van Utrecht x iaar lanc. Hi was een wys man reckelyk en vreedsamich. Dese bisscop had grote last om des greven Hermans wil van van Kuuk teghen greve Dirk van Hollant / want greeff Herman van Kuuk die had verradelyk lagen gelegt tot Absteden buten Utrecht en sloech doot joncheer Florys van Hollant greve Dircks broeder / daer hy wt reet vliegen mit sinen jonghen ridderschap Ende greve Dirck dede hier grote wraak op ende verdreef den greuve van Kuuck wt sinen lande / ende verwoeste alle syn lant / en die bisscop en dorsten tutrecht nyt onthouden: Ende die Keyser Lotharius / die greve Dircks ende jonker Florens Oem was / die dit seer verdroet / die leyde Herman van Kuuck dach van recht en nam hem met oerdeel al syn weerdicheyt ende syns greven naem / en wert ontgreeft hi en syn nacomelingen / ende het wert hem al betaelt dat hi en syn ouders den greve van Hollant ye misdaen hadden. En Herman soende mit greeff Dirck / en hi wert greef Dircks man / ende hy stichtede dat cloester tot sinte Marien Weerde te beteringhe. En de bisscop Andries quam weder in syn stadt; Ende sette xii Priesteren van der kerken van Staveren om hoer oneersaem leven; Ende brocht daar weder van Oesbroeck beyde monicken ende nonnen een conuents vergaderinghe. Ende in 't iaer MCxxxviij starf dese bisscop / ende wert met grooter weerdicheit begraven in den Domkerk op die ix kalende van junius. Daar hebben wy eene korte en eenvoudige schets van 't leven en bedryf dezes Bisschops; laat ons nu verder zien wat 'er de Roomsche Schryvers van 't *Batavia Sacra*, zoo in den Text, als in d'Aantekeningen, van hebben te boek geslagen, onder 't opschrift van ANDREAS VAN KUYK, XXV. *Bisschop van Utrecht*; dus luiden des eerstens woorden: „ Hier na, (te weeten na *Godebaldus*) is „ gevolgt *Andreas*, de zoon van den Grave van *Kuyk*, die „ van Prooft van Luik geworden is Bisschop van Utrecht: een man ten uiterste genegen tot stilligheit en „ vrede; en die de Godtvruchtigheit in het Klooster van „ Egmondt, die daar byna t'eenemaal uitgedooft was, „ wederom heeft doen herleeven. Dit is byna het eenigste van eenig belang dat van hem by de Historischryvers „ wordt gevonden.

Beka, Heda, Barlandus, Buchelius, enz.

Wegens den oorsprong en de afkomste van de Graven van Kuyk kan nagezien worden A. Buchelius, in zyne Aanmerkingen over Heda p. 158. die ter zelver plaatze een gedeelte van hunnen stamme vertoont. Hy merkt ook zeer wel dat ze geene Erfgraven, gelyk hedendaags, maar Amptgraven, dat is voor hun leven, waren.

„ Doch by *Divæus*, in het 8. boek der Brabandtsche Geschiedenissen, leest men noch het volgende: *In het volgende jaar, te weeten* 1132. *hebben de drie broeders, Hermannus van Kuyk, Andreas, Bisschop van Utrecht, Godefridus van Arensberg, zoonen van den Grave Hermannus, onder wiens aanvoeringe Floris Graaf van Hollandt, in 't jaar* (1) 1062. *verslagen was, een aanslag gemaakt op het leven van Floris den Zwarten,* (2) *broeder van den Hollandtschen Grave Diderik; en hebben hem dicht by de muuren van Utrecht doodtgeslagen.*

„ *Heda* (3) en *Beka* schryven dat hy de Abdy *Marienwaardt*, in de Betuwe, tusschen de Waal en den Rhyn „ gesticht zoude hebben; alwaar de *Premonstreits-heeren*, „ welkers order onlangs opgekoomen en in groote achting was, geplaast zyn geweest.

„ 1. Alle onze Historischryvers verhaalen dat Floris eerst zyne „ vyanden hadt geslaagen; maar hy moegevochten, en met zyn „ volk in het open veldt rustende, onvoorziens, onder de aanvoeringe van Hermannus van Kuyk, van de vyanden is overvallen, „ en gedoodt. Hy hadt byna alle de omleggende Vorsten tegen; „ de Graaf van Vlaanderen, de Graaf van Loven, de Graaf „ van Kuyk, de Voogdt van Gelderlandt, de Bisschop van Keulen, de Bisschop van Luyk, de Lotteringers, enz. Zie M Vossius, enz.

„ 2. Beka en Heda schryven eigentlyk dat de Bisschop Andreas „ met groote moeite een zoen heeft te weeg gebragt tusschen „ Hermannus Graaf van Kuyk, en Godefridus Graaf van Arensberg aan den eenen kant, en Diderik de VI. Graaf van Hollandt, „ die hen om de doodt van Floris den I. overal vervolgde, aan den „ anderen kant; en dat Hermannus, volgens het gemaakte verdrag, „ de Abdy van Marien-waardt heeft opgetimmert. Dit is al geschiedt voor den moort van Floris den Zwarten, Graaf Dideriks „ broeder.

„ 3. Divæus, M. Vossius, en meer andere Schryvers, van dezen moort handelende, zeggen dat Floris de Zwarte, Graaf „ Dideriks broeder, lang gevrydt hadt over de Nicht van de gemelde drie gebroeders: maar dat ze hem geduurig afgewezen „ hebben. Dit stont Floris, die een moedig en hooghartig karel was, niet te lyden: en misschien begon ook de oude wrok „ daar door weder te herleeven. Hy maakt dan binnen Utrecht „ te koomen, en de Borgers, die doch doorgaans niet al te goedt „ Bisschops waren, op zyne handt te krygen: de Bisschop most ter „ stadt uitwyken, en ging zynen noodt aan zyne twee broederen „ klaagen. Deze de wapenen flux aangeschoten, en een hoop volks „ by een gekreegen hebbende, zyn ter sluik omtrent Utrecht gekoomen; en vernomen hebbende dat Floris somwylen met een „ klein gevolg ter jacht ging, hebben hem op zekeren tydt waargenomen, en te Abstede vermoort. Daar op heeft Graaf Diderik, om dezen moort te wreeken, den Bisschop uit de Stadt „ verdreeven, en is met een magtig leger in het Graafschap van „ Kuyk gevallen, alles te vuur en te zwaerdt verdelgende; zoo dat „ de Graaf zelf, om in de handen van eenen vergramden vyandt niet „ te vallen, genootzaakt was buiten 's landts te gaan zwerven. „ Doch na de doodt van Keizer Lotharius is alles wederom in der „ minne bygelegt.

„ Doch in de papieren van *Brochius*, by *Buchelius* aangehaalt, staat te leezen, dat het voornoemde Klooster „ in 't jaar 1128. op den eersten Juny, gesticht is geweest „ door *Hermannus van Kuyk, Andreas* vader, (4) onder „ wiens aanvoeringe, gelyk reedts gezegt is, de Graaf „ Floris was verslagen. Meest alle onze Schryvers maaken gewag van dit Klooster: het welke van oudts zeer „ vermaardt is geweest: doch tegenwoordig is 'er niet van „ over als een weinig puin.

„ Op dezen tydt heeft de Ridder *Fulkoldus*, die handtdadig aan den moordt van *Floris den Zwarten* was geweest, na dat hy de wraak van den Grave *Diderik, Floris* broeder, was ontkoomen, tot voldoening voor dezen manslag, zyn Kasteel op de Maas, 500. schreeden „ van Heusden gelegen, tot een Abdy volgens den regel „ der Premonstreits-Heeren gemaakt, en daar by een „ Kerk getimmert. En om deze niewe Abdy te bevolken, heeft hy eenige Monnikken uit de Abdye van *Marienwaardt* ontboden. De eerste Abt over deze Monnikken is geweest *Everardus*, dewelke aldaar in 't jaar „ 1168. na dat hy die waardigheit 34. jaaren lang hadt bedient, is overleden. Het oprechten van deze Abdye „ wordt niet alleen verhaalt van onze Historischryvers, „ maar ook van * *Mireus*: dewelke noch vorder verhaalt, „ hoe dat de zelve *Fulkoldus* het Monnikskleedt aldaar „ heeft aangetrokken, en in 't jaar 1149. is overleden. „ Al omtrent den zelven tydt heeft de Bisschop *Andreas*, „ zoo als althans *Heda* getuigt, de Reguliere Priesters, om „ hun los en ongeregelt leven, uit de Kerke van Staveren „ gezet, en andere Monnikken en Nonnen uit Oostbroek „ in hunne plaats gezonden: dan *Bokkenberg*, gelyk reedts „ al gezegt is, schryft dit zynen Voorzaat toe.

** In Chron. Præmonstrat. lib. 2. c. 59. Diplom. Belg.*

„ *Andreas* heeft den pligt der natuure, volgens *Beka* en *Bokkenberg*, voldaan in 't jaar 1138. op den 23. Juny, „ tien jaaren na zyne verkiezing tot Bisschop van Utrecht: „ dan *Noviomagus* legt hem noch een jaar levens meer toe. „ Hy is te Utrecht in het graf zyner voorzaaten begraven.

„ Hy heeft aan den Abt en aan de Monnikken van „ St. Truyen geschonken de Kerk en de Tienden in het „ Dorp *Alborch*, die den Bisschop eerst toebehoorden, om „ dat hy vluchtig zynde aldaar ingenomen was geweest. „ En staat te merken dat 'er noch tegenwoordig een plaats „ niet verre van Heusden leit, die *Alborg* wordt genoemt. „ Ook heeft hy aan de Salvators Kerke eenige eigendommen gegeeven aan de Riviere den Yssel, omtrent *Tergouw* „ en *Haastregt*: en een Parochi in *Boezingen*, aan de St. Jans „ Kerke van Utrecht: waar van de brieven te vinden zyn „ by *Heda*, pag. 160. 161.

„ De zelve Bisschop *Andreas* heeft aan de Kanonnikken „ en de Kerke van St. Salvator, gegeeven de tienden, en „ 't recht op de braaklanden in *Ryswyk*. Daar wordt ook „ een brief gevonden, waar by hy hun de tienden verleent „ in het dorp *Bodegraven*: welke gifte door hem gedaan „ is

De Heer N. Alkemade, in de zaken ons Vaderlandt aangaande, zeer ervaaren, heeft verscheidene gedenkschriften, brieven, en papieren, met de handt geschreven, onder zyne bewaringe.

„ 4. Ik wil liever zeggen door Hermannus, Bisschop Andreas „ broeder: want de vader, onder wiens aanvoeringe Floris den I. „ in 't jaar 1062. verslagen was, zou dan aleen stokoudt man moeten geweest zyn: ook drukt Buchelius niet uit of hy de vader, of „ de broeder van Andreas is geweest.

„ Wy hebben hier hoe dat Diderik de VI. den moort van zynen „ broeder heeft gewroken, hoewel dat 'er misschien nooit de „ grootste liefde tusschen de twee broeders is geweest. Men ziet „ ook hoe dat de zelfde Diderik niets onbezogt liet om wraak „ over de doodt van zynen Over-grootvader, Floris den I. te neemen, en niet gerust heeft voor dat de Graaf van Kuik een Abdy, als tot eene boete, en tot laaffenis van Graaf Floris ziele, „ hadt getimmert. 't Is waar, deze wraakpleging zou nu ook al „ onder de groote Vorsten plaats hebben: maar men weet, en onze Schryvers zyn 'er vol van, hoe dat dit altydt van oudts onder de Vriezen en Batavieren in zwang heeft gegaan; zelfs als „ 'er een neêrlag was gedaan, wierdt de gedoodde niet eer ter „ aarde bestelt, voor dat de moorder of doodtslager gevangen was „ gekreegen. Maar dit is naderhandt aldus verandert, dat men den „ gedooden eene * handt afkapte, en die handt bewaarde, om „ daar meê recht te vorderen. Anders wierdt † het doode lichaam „ in een kist gelegt, en ergens aan de zolder, of tegen een muur „ opgehangen; daar men het dan liet droog worden, ter tydt toe „ dat 'er eenigen, of ten minsten een, van de maagschap des „ moordenaars gedoodt, en den gedooden als tot een zoenoffer „ opgedraagen wierde. Dan wierdt het doode lichaam eerst met „ groote staatsie, en naar den eisch begraaven. Thomas Kantipratanus, die dit verhaalt, heeft eenen heiligen Monnik gekent, „ met naame Dodo, een Vries van geboorte, die deze gewoonte „ door zyn vierig preêken heeft uitgeroeit, en de aangeboore „ barsfigheit en hardtkoppigheit der Vriezen voor een groot gedeelte heeft getemt. Zoo dat die gewoonte, van den gedooden „ onbegraaven te houden, noch al tot omtrent de dertiende eeuwe „ geduurt moet hebben, maar omtrent dien tydt zeer heeft beginnen af te neemen. Ook schynt daar uit te volgen, dat deze gewoonte by de omleggende Volkeren zoo geen standt heeft gehadt, of ten minste lang te vooren te niet was gegaan: want „ Thomas Kantipratanus spreekt 'er zoodanig van, als of dit gebruik „ eigen was geweest aan de woeste en hardtvochtige Vriezen. „ Echter meene ik dat by de Hollanders ook onder de Vriezen begreepen zal hebben.

** Bool Amst. Privileg en Poorterrecht*

† Zie Thomas Cantipratanus, in notis.

„ is in het jaar 1134. de 12. *Indictie*, in het 7 jaar zyner
„ Bisschoppelyke regeeringe.

A. Matth. Analect. t. 5.

„ In het doodtboek van St. Salvators Kerke te Utrecht
„ staat de mildtheit van den Bisschop *Andreas* vermeldt met
„ de volgende woorden:
„ *Op den* 23. *Juny is gestorven de Bisschop Andreas, die aan*
„ *onze Kerke geschonken heeft veelerhande Tienden, en de in-*
„ *komste der Braaklanden, leggende tusschen Maldrike ten Oosten,*
„ *Ravenswade ten Westen, Ryswyk ten Noorden, en Asvele*
„ *ten Zuiden. Daarenboven heeft hy ons gegeeven alderhande*
„ *Tienden van het niewe Bouwlandt by Gelden, beneffens de*
„ *inkomste en het wereldtsch Rechtsgebiedt, en daar by vyf*
„ *Landthoeven tot een erflyke bezitting. Noch heeft hy ons ge-*
„ *geeven eene Proeve, die hy alleen hadt te vergeeven. Noch*
„ *hebben wy van hem de groote en de kleene Tiende van acht*
„ *Landthoeven in Bodegraven, zoo als dit alles in zyne Handt-*
„ *vesten staat vermeldt. Dit alles heeft hy ons op zoodanigen*
„ *voet gegeeven, dat wy voor hem, en voor Thiemen onzen*
„ *Proost, die den* 28. *November overleden is, altydt een by-*
„ *zonder gebedt in onze Missen zullen doen, en hunne gedachte-*
„ *nis in den* Kanon *houden. Hier worden* 30. *Schellingen ge-*
„ *geeven aan de Kanonniken die 'er tegenwoordig zyn; men*
„ *zal ze ook beluiden, en aan 't gebedt der Geloovigen be-*
„ *veelen.*

ANDREAS VAN OOSTENRYK, zoon van *Ferdinand*, broeder van *Keizer Maximiliaan*, Kardinaal der Roomsche Kerke. Terwyle Aartshertog *Albertus van Oostenryk*, ook Kardinaal geweest, naar Spanje vertrokken was om zyne Bruidt, d'Infante *Isabelle Clara Eugenia*, van daar af te haalen, om met haar, in plaatze van Landtvoogdt, Heer der Spaansche Nederlanden te worden; stelde hy den *Kardinaal Andreas* tot zynen Plaatsbewaarder, in 't voeren van 't bewindt, geduurende zyn afweezen; en *Don Francisco di Mendosa*, Admirant van Arragon, om 't gebiedt te hebben over de Krygsmagt. Terstont trok *Mendosa* met een sterk Leger, op ordre van den Kardinaal *Andreas*, over de Maas, quam voor *Orsoy*, in 't Landt van *Kleef*, en wilde nu te werk stellen dat al lang aan 't Spaansche Hof besloten was, te weeten; vermidts de Hertog *van Gulik*, *Berg*, en *Kleef*, zich kinderloos bevondt, en dat daar door, na zyn overlyden, die Hertogdommen stonden te vallen in handen van Protesteerende Duitschen, zich meester te maaken, zonder eenig recht, dan van belang en welgelegentheit, van de zelve. Om zulk eenen lasterlyken inval in 't Duitsche Ryk, dat onzydig was, eenen glimp te geeven, wierdt van de Spaansche uitgestrooit, dat ze deze Landen voor het overrompelen der Staatschen mosten beschermen. Onder die voorwendinge trok d'*Admirant* in 't laatste van 't jaar 1598. door 't Vorstendom *Gulik*, in het Landt van *Kleef*, ging by *Orsoy* over den Rhyn, en viel in 't Vorstendom *Berg*. Wat gruwelyke moorderyen, en verschrikkelyke roveryen, enz. hy daar aanrechtte, is bekent. Echter toen d'Admirant vernam dat de Duitsche Vorsten zich tegen hem begonden te wapenen, dacht het hem niet goedt in ernst hen af te wachten: Derhalven maakte hy zich van daar, en keerde naar de Nederlanden. Wat hy daar ter handen nam, zie op ANDRIES - SCHANS. In September 1599. quam Aartshertog *Albertus* van Oostenryk, met zyne Gemalinne *Isabelle*, in de Spaansche Nederlanden weêr aan, en wierden beide te *Brussel* overheerlyk ontfangen, en ingehaalt. Toen begaf zich de Kardinaal *Andreas* weêr naar *Duitschlandt*, hebbende omtrent een jaar lang het bestier over de Spaansche Nederlanden gevoert; van daar in *Italien*, daar hy in 't volgende jaar 1600. te Romen overleedt. Hy was de zoon van Aartshertog *Ferdinand van Oostenryk*, die de tweede zoon van Keizer *Ferdinand den I.* was, gewonnen van hem by zyne eerste Gemalinne *Philippina de Welserin*, die hem in 't jaar 1558. ter wereldt bragt. *Albertus* van Oostenryk was de zoon van *Keizer Maximiliaan den II.* oudtsten zoon van Keizer *Ferdinand den I.* Dus waren *Albertus* en *Andreas* volle neeven. *A. van Moerbeek* zegt dat hy stierf in zyn Bisdom *Constance*. *Frants Adam*, *Grave van Brandis*, stelt zyn geboortejaar op 1559. doch zyne doodt de *Romen*, en dat hy was *Bisschop van Constance* en *Brixen*.

Em. v. Meteren Francisc. Lanar. in fasc. hist. Bor. Ned. Hist.

Zie Gothfr. Hist. Kr. en Em. v. Meteren f. 410. 463.

Frants Adam Oosterr. in Imperat.

ANDREAS CANTER, op zyn tiende jaar Doctor in beide Rechten gepromoveert: Zie CANTER (*Andreas.*)

ANDRIES VAN CUYK, Bisschop van Utrecht: Zie op ANDREAS.

ANDRIES-SCHANS, of 't *Fort St. Andries*, is een Schans of sterkte in Nederlandt, in 't Zuiderdeel ten Westen van *Gelderlandt*, op een klein Eilandtjen, tusschen de *Maas* en *Waal*, by 't Oosterdeel van *Bommeler-waerdt*, omtrent het Dorp *Herwaarden*, in den gemelden Waerdt, doch op de grenzen, en in 't Gerecht van *Rossum*. Don *Francisco di Mendosa*, Admirant van Arragon, maakte dit Fort in 't jaar 1599. om de Stadt *Bommel* daar door te dwingen. Toen deze *Mendosa* in 't voorsz. jaar van zynen togt, in 't onzydig Duitsche Ryk, weder te rug gekeert was (daar hy zyne gedachtenisse in eenen eeuwigen vloek heeft gelaaten) en in de Spaansche Nederlanden gekoomen, deedt hy aanstonts eene Draagbrug over de *Maas* slaan, tradt en trok 'er over in *Bommeler-waerdt*, en belegerde *Bommel* in May 1599. maar Prins *Maurits*, Stadthouder der Vereenigde Nederlanden, deedt hem haast opbreeken. Eer hy evenwel Bommeler-waerdt verliet, begon hy daar (volgens last van den Kardinaal *Andreas* van Oostenryk, die in plaats van Aartshertog *Albertus*, gedurende zyne reis naar Spanjen, om van daar zyne Bruidt *Isabella Clara Eugenia*, te haalen, 't bewindt hadde) boven de Lorregraft, of de Kreek, daar 't landt eene engte heeft, eene zeer sterke Schans aan te leggen. De Spaansche noemden ze het onwinbaar Fort; en spotswyze den *Bril van Hollandt*. Van daar konden ze de doorvaart, zoo wel op de Maas als de Waal, onveilig houden, en de Betuwe in roeren stellen. Vermidts deze Vesting op bevel, en onder 't bewindt van den Kardinaal *Andreas* van Oostenryk gebouwt was, wierdt ze d'*Andries-* ook de *St. Andries-Schans* gheeten, om dat hy 'er ter eere van *St. Andries* een klein Kerkjen in hadt laaten oprechten. Ter gedachteniss van dit (zoo men aan den Spaanschen kant meende) onwinbaar werk, liet *Andreas* noch in 't zelfde jaar Medaliën slaan, daar op aan d'eene zyde zyn Borstbeeldt stont, met dit Omschrift, *Andreas Austrius, Cardinalis*: Andreas van Oostenryk, Kardinaal; op d'andere zyde de afbeelding dezer Schans, met de woorden *Munimentum Sancti Andreæ*. Deze Vesting wierdt op afgekapte boomen gegrondtvest, daar toe wierden alle Boomen, op 't ganssche *Bommelsche* Eilandt staande, gevelt. Onaangezien echter de geweldige sterkte dezer Schanse, in dien tydt als zeer *regulier* aangeleit en geacht, op eene engte tusschen de *Maas* en *Waal*, van welke Rivieren zy aan weêrzyden besproeit wierdt, hebben 'er de Spaanschen geen jaar lang meester van konnen blyven: want de Bezettinge, onbetaalt blyvende, spatte uit tot muiterye; namen hunnen Oversten en de Kapiteins gevangen, plonderden des Gouverneurs woninge, enz. Daar op volgde 't beleg door Prins *Maurits*. Na dat hy den 24. Maart het Fort *Crevecoeur*, aan de Maas, hadt verovert, tastte hy de Schans geweldigerhandt aan; de Bezetting binnen *St. Andries* Schans boodt in 't eerst wel tegenweer, maar geen ontzet ziende, en in geene kleine vreeze dat de Spanjaerdt haar streng zoude straffen, zondt twee uit haar volk aan dien Prins, met wien deze verdroegen, om de Sterkte aan hem over te geeven, onder beding dat ze voor de achterstallen, die de Spaanschen haar schuldig waren, van de Staten Generaal der Vereenigde Nederlanden ontfangen zouden de somme van 125000. guldens. Dus quam *St. Andries* Schans den 8. May 1600. in handen van den Staat. Aartshertog *Albert* hadde den gemuitineerden, om hen te stillen, ieder eenen Daalder aan geldt doen aanbieden, een maandt bezolding in Laken, en twee ponden Broodt ieder dag: Maar zy wilden de volle betalinge van dertig maanden hebben; daar *Albertus*, wegens 't groot geldtgebrek in Spanjen, en de Spaansche Nederlanden, geenen raadt toe wist. Sedert de Vrede met den Koning van *Spanjen*, in 't jaar 1648. hadt men de vestingwerken dezer Sterkte laaten vervallen: Met den aan- en intogt der *Franschen* op, en in den Vereenigden Staat, in 't jaar 1672. begon men de vyf zeer zwaare Bolwerken wel met niewe Borstweeren en Banquetten te verbeeteren; maar, onvoorzien van Stormpaalen, lag 'er niet dan eene doorne Haage om. Op de eene plaats, naar den Maaskant, was de Graft maar twee voeten diep, veroorzaakt door eene Zandtplaat: de Contrescarp lag elendig, en in het Magazyn was maar weinig Buskruidt: De geheele Bezetting bestont in eene eenige Compagnie, onder Kapitein *Koolwyk*: de Commandant was *Willem Piek*, Heer van Einspick. Toen de Fransche Tamboer de Plaats op quam eischen, haalde men hem in 't Fort, daar hy aan den Commandant zynen last voordroeg, die hem met eenen Officier naar de Schans *Ter Voorne* zondt, om 't verdrag te maaken. Ondertusschen hadden die van Bommel twee Compagniën naar 't Fort *Andries* afgevaardigt, om deze Sterkte, als de borstweer van de Stadt *Bommel*, te helpen verdedigen: Maar de Commandant *Piek* wou hen op geenerlei wyze binnen laaten; dreigde daar tegen met zyn Geschut op hen te willen losbranden, indien ze zich niet te rugge begaven. Dus mosten ze weêr naar *Bommel* keeren. In 't maaken der Verdragshandelinge beriepen *Willem Piek*, Commandeur; *Jan van Koolwyk*, Kapitein; *Gerardt van Ylem*, Lieutenant; *Benjamin Thomasius*, Vaandrig der binnen St. Andries leggende Compagnie; *Jan Mesleker*, Majoor; en *Henrik van Oort*, Commys, zich daar op, dat ze door dwang tot akkoordt hadden moeten treeden, doordien de Soldaten hun geweer wilden neêrsmyten, ook de Ingezetenen hun den hals dreigden te breeken, en de musketten op hunne borsten hadden gezet, en geroepen; indien gy eene schoot laat doen, zullen wy u doorschieten, enz. Deze overgave aan de Fransche geschiedde den 22. Junius 1672. De gemelde Admirant van Arragon, Don *Francisco di Mendosa* hadt d'Andries Schans naar die van Antwerpen laaten bouwen.

Em. v. Meter. Ned. gesch. f. 437.

Bizot Med. Hist. p. 78.

Idem Meter. f. 444. Leven en bed. v. Will. en Maur. 2. d. f. 183. Bizot p. 80.

E. de Veer vervolg op d'O. Holl. Kr. f. 293.

Valken. verw. Eur. p. 486. Sylv. vervolg op Aitzema 1. d. 1 st.

Idem Valk. p. 487.

Pontan. f. 46.

De Ray Dict. Geogr. f. 132.

Pontan. Geld d. f. 46.

V. der Houve H.V.Kr. 1.D.f. 83.

ANDYK, een Dorp in Noordt-Hollandt, onder 't Baillauwschap van *Hoorn*: eenige achten den rechten naam te zyn OUDYK, OUDDYK, OUDENDYK, andere AANDENDYK; heeft Kerk en Predikant staande onder 't Classis van *Enkhuizen*.

Alting Not. Germ. Inf. P. 2.

ANEN, een Droevendaal en vervloekt oordt, noemt het een naamloos Schryver van een Utrechtsch Perkament; waar omtrent Otto de II. Bisschop van Utrecht, in 't jaar 1227. met zyn leger van Hardenberg naar Koeverden ylende, zyne uiterste hutten heeft nedergeslagen; van waar hy naar de Drenten ten stryde trok, tot aan het naastgelegen moeras, dat voor hem en de zynen, in 't gevecht overwonnen, heel noodtvallig was. De naam is noch in wezen by zommige Keuters hutjens, aan den rechter kant van de Vecht, tegens over Grambergen. Even het zelfde verhaalt ook Emo van Werum; en, na hem, Beka, in 't Leven van Willebrord; die daar by doet, dat de Drenters niet lange daar na, door den Bisschop Wilbrand, zynen Amptvolger, op den 14. Octob. 1229. overmeestert, (volgens Emo) tot boetinge van Otto's doodt, op de zelve plaatze een Klooster van H. Jongkvrouwen hebben gestieht, dat naderhant (gelyk 't Ubbo Emmius heeft geboekt gevonden) naar Assen is vervoert: 't Leit van Koeverden af omtrent 4000. schreeden. Nopende dezen Ottho, en den slag te ANEN voorgevallen, leestmen het volgende by Aalbregt van Staden, over 't jaar 1227. schryvende. *Otto, Bisschop van Utrecht, is naar Drent, van onse Kostelde, gereist, om de baldadigheit der Vriezen te temmen, maar is op eene moerassige plaats, 's woensdags op S. Pantaleons dag, van de boeren doodt geschooten. Op de zelve plaats is de Graf van Gelderlandt ook gebleven, en daar zyn wel 200. Ridders * of Ridders zoonen, geslaeuwelt. Theodoricus, Proost van Deventer en 's Bisschops broeder, is 'er ook gewondt geworden, die het den zevenden dag daar na is bestorven. Het lichaam van den gedooden Bisschop is, onder een groot gejammer van de Geestelykheit, en van 't volk, naar Utrecht gebragt, en in de St. Martens Kerke begraaven.*

ANFRIED, of ANSFRIED by zommigen, maar by anderen AUFRIED Bisschop van Utrecht; zie op AUFRIED.

Idem Houve H.V Kr. 1.D f. 83.

ANGELOO, of ANGELOE, een der Dorpen van het Graafschap *Zutphen*, onder 't Rechterampt van *Doesburg*. Toen 't geheel Hertogdom van *Gelderlandt* en 't Graafschap *Zutphen* in 't jaar 1547, het opbrengen van 75000. gl. was opgelegt, stont het quartier van *Zutphen* (een der vier quartieren dezes Vorstendoms) daar in geschat op 14475. gl. tot deeze som most het Rechterampt van *Doesburg*, een der zeven deelen van 't Zutphensche quartier, verschaffen 1293. gl. 7. st. 6½ p. waar in 't Dorp *Angeloe*, een der vier Dorpen dezes Rechterampts, met d'In-en Uitheemschen draagen most 472. gl. 15. st. 3. penn.

V. d. Houve 1. D. f. 78.

ANGEREN, een *Gelderse* Dorp in de *Overbetuw*, na by den Ryn: toen 't geheele Hertogdom *Gelder* en 't Graafschap *Zutphen*, 1547. eene schatting van 75000. gl. most opbrengen, stont het quartier van *Niewmegen* (een der vier Quartieren dezes Vorstendoms) daar in op 24342. gl. gestelt. In deeze somme was de *Overbetuw*, eene der zes verdeelingen van 't Niewmegensch Quartier, geschat op 3896, gl. die omgeslagen, over de 24. of 25. Dorpen van het Overbetuwsche deel, was 't Dorp *Angeren* daar in geschat op 194. gl. 6. st. 3¾. penn.

Alting Not. Germ Inf. P 2.

„ ANGEREN (zegt de Heer Alting) na by den „ Rhyn, niet verre van Huessen. Hier van heeft Otto, „ Grave van Gelderlandt, een deel der tienden, in 't „ jaar 1255. toegewezen aan 't Klooster 's Gravendal aan „ de Niers; (in Pontan. Gelderse geschiedenissen, 6. boek.)

ANGWIRD, anders ANGWIRDUM, eene Grieteny in *Vrieslandt*; zie op AANGWIRD.

ANGJUM, een Dorp in Vrieslandt; zie op AANGJUM.

De Raey Deel Geogr.

ANHOLT, by anderen AANHOLT, een Steedtjen in 't Vereenigt Nederlandt, in het Zuidt-ooster deel van 't Graafschap *Zutphen*, aan den Ouden Yssel, op de grenzen van 't Landt van *Kleef* en 't Bisdom *Munster*. Is eene Heerlykheit aan 't einde des Graafschaps van den *Berg*, tusschen *Yssselmonde* en *Emmerik*. 't Wil zich voor een *Ryks-leen* uitgeeven, en geen Overhooft, nevens den Keizer, kennen, daar de Heeren van *Gelderlandt* met den Grondtheer over in geschil staan, immers noch in 't jaar 1660. stonden. Wy zien wel dat in de Schattingsrol des Graafschaps *Zutphen*, van 't jaar 1547, het Steedtjen en de Heerlykheidt *Anholt* op 184. gl. 2. st. 6½. penn. gestelt is; doch daar by staat ook aangetekent, dat die van *Anholt* weigerden te betaalen, voorwendende een Ryksleen, en niet Gelderschte zyn. De Geschiedenisschryvers berichten ons, dat Hertog *Karel* van *Gelder*, Heer *Jakob* van *Bronkhorst*, door 't recht der wapenen, de Heerlykheit van *Anholt* ontnomen hadt, ter oorzake van zyne wederspannigheit tegen 't Vorstendom *Gelder*: ook dat hy in 't jaar 1537. 't gemelde Steedtjen, met de vryheit van dien, in Leen gaf aan *Diderik* van *Bronkhorst*, Vryheer van *Batenburg*, dien hy weêr in genade had ontfangen; waar tegen *Diderik* de zyde van *Hertog Karel* beloofde te houden; 't zy hy van 't Duitsche Ryk beoorlogt wierdt, of dat hy zelf iets tegen het Ryk ter handt nam. In 't jaar 1580. is *Anholt*, vermits de Grondtheer toen den Koningk van Spanjen aanhing, door den Gelderschen overtten *Hegeman* geplondert, en te gelyk verbrandt geworden. 't Steedtjen *Anholt*, van zommigen qualyk gezegt ANHALT, legt omtrent twee mylen van *Breevoort*.

Pont. Geld. gesch. 1. D. f. 90.

* Hier op vindtmen het volgende aangetekent: „ Beka en meer „ anderen zeggen, dat 'er meer dan 200 zyn gebleven: *Plusquam „ quadringenti milites & armigeri:* maar *milites*, zegt Buchelius, „ wordt inmiddels hier ter plaetze by Beka voor Soldaaten, en by „ Aalbregt van Staden voor Ridders genomen.

V. der Houve H.V.Kr. 1.D.f. 83.

ANLOO, een der Dorpen van 't Landtschap *Drenth*, onder de *Dingspil*, of rechtbank van 't *Oostermoor*; is een Schoutschap, heeft Kerk en Predikant staande onder 't Classis van *Noordervord* en 't *Oostermoor*.

Pontan. G. gesch. 2. D. f. 427.

Idem Pontan. 1. D f. 90.

Picard Antiq. p. 270. 271.

Alting Not. Germ. P. 2.

„ ANLOO (zegt de Heer Alting) onder de 6de Ding„ spil, of rechtbank van Oostermoor, heeft den naam „ bekoomen van ANNEN, de naaste buurt, zynde in „ een laagen grondt; en van LO, dat is eene verheve „ plaats, die het beslaat. Het is een Scholtampt, en „ Kerkdorp in 't Drostampt Drente, 1300. schreeden van „ de Stadt Groningen. Breeder gewag is hier van in de „ Grieven van Werden.

V. der Houve Winsem.

ANNA (*Sint*) anders gezegt ANNA PAROCHIE, een der drie Dorpen *op 't Bildt* in Vrieslandt, de Zee ontrokken; zie op BILDT. Dit Dorp *St. Anna* heeft 1800 Mergentaalen onder zich; daar omtrent plagt eene zeer goede Visschery van Kabeljauw, Schelvisch, en Haring te zyn. De Kerk en Predikant staan onder 't Classis van *Leeuwarden*.

Lyst der Predikanten.

ANNA (SINT) TE MUDEN. Een Dorp in Hollandtsch Vlaenderen; heeft Kerk en Predikant, staande onder 't Classis van *Walcheren* in *Zeelandt*.

Leeuw. Bat. illustr. f. 147.

ANNA-LANDT, (SINT) of ANNENLANDT, onder de Provintie van *Zeelandt*, is t'zamen met *Poortvliet* en *Vossemare* (*Vossemeer*) een aanwas, of Gorzing, aan 't landt van St. Martensdyk; daar na bedykt, en tot Landt gemaakt. *Anna-landt*, *Poortvliet*, en *Vossemare* strekken zich uit tot het landt van ter *Tholen*, zynde alleenlyk van malkanderen door een klein veer, of overvaart afgescheiden. Ten Zuidt-westen paalen aan *Poortvliet*, de Landeryen en Heerlykheden van *Scherpenisse* en *West-kerk*, met hare Polders, t'zamen 2553. Gemeeten, 7. roeden. Daar aan volgt de Baronny en Heerlykheit van *St. Martensdyk*, voortyds een Eilandtjen op zich zelven geweest; van de andere door een watertjen, de *Pluimpot* genoemt, afgescheiden: maar met de bedyking van de landen *S. Anna-landt*, *Hannevosdyk*, den *Hamel*, *Kreeke*, en *Mallandt*, nu gezamentlyk onder den naam van *St. Anna-landt* begrepen: het is aan 't Landt van *ter Tholen* vast geworden, en daar mede vereenigt. In 't jaar 1475. den 6. Januarii, gaf Hertog *Karel* van *Bourgondien*, *Grave* van Hollandt, Zeelandt, enz. aan de Vrouwe van Ravestein, op haar verzoek, deze vergunning; „ Alzoo „ haar door Erfenis was aangekomen zekere Gorzing en „ opwerp der Zee; *Mallandt* genoemt, *Hannevosdyk*, met „ den *Hamel*, en *'s Graven Kreeke*, gaf hy haar verlof de ge„ noemde Gorzingen te mogen bedyken, en alzoo te win„ nen van zoute landen, als ze toen waren, ploegbaa„ re landen; welke bedyking zou raaken aan twee ein„ den en zyden tot aan de Dyken van *Poortvliet*, *St. Mar„ tensdyk*, over de *Pluimpot*, van *Moggershil*, en van *Kemps„ Hoofstede*, waar in ook begrepen zouden worden zeekere „ andere kleine partyen van Gorzingen, toebehorende „ *Gysbert* van *Nyenrode*; te gelyk haar en haare Erfgenamen „ toestaande het *Onder-Graefschap* (gemeenlyk d'*Ambachts„ Heerlykheit* genoemt) met de Rechten en profyten, Am„ bachtsche gevolgen, 't vergeeven van Geestelyke ampten, „ aanstellinge van Officieren, enz. die d'andere Heeren „ Onder-Graven hebben; behoudens aan den Heer zyne „ hooge Justitie, om die te doen bedienen door den Rent„ meester van Beoosten-Schelde. Zy en haare nakomelin„ gen zouden dit *Onder-Graafschap* van den *Grave* van *Zee„ landt* houden in goedt Erflyk leen, en genieten alle „ Tienden van tarwe, granen, en de kleine tienden van „ lammeren en ganzen. Sedert is dit Landt verscheidemaal weêr onder gevloeit, en met groote kosten der Eigenaren weêr herstelt. Uit de gedachte vergunning van Hertog *Karel* blykt dat *Ambachts-Heerlykheit*, en oudtyds *Onder-Graefschap*, een en 't zelfde is, en dat d'*Ambachts-Heeren Onder-Graven plagten* genoemt te worden. Omtrent St. *Anna-landt* heeft zich in het jaar 1682. toegedraagen de zeldtzaame Walvis-vangst, door Schippet *Abraham* van *Oelen*, en zynen zoon; nadat hy, in de zeer zwaare Zeeuwsche waters-noodt der vorige maandt Januarius, alles dat hy bezat, verloren hadt; doch door dit wonderlyk geval weêr, onder Godts zegen, op de been geraakte. Een merkwaardig verhaal is 'er van uitgegeeven, onder den titel; *Zeldtzaame en nooit gehoorde Walvis-vangst*, by

Smalleg. Kr. van Zeel. f. 291.

Idem 700. & seq. Boxhorn. Kr. v. Zeel. 2. D Jac. Olph. Zeel. Landverl. en winn. p. 43.

by St. Anna-landt, met de printverbeelding. 't Beknopt bericht daar van zie in S. de Vries, *Wonderen der zeën*, enz. pag. 561. enz. Het Dorp op 't St. *Anna-landt*, ook zoo genaamt, is eene schoone en voornaame plaats, heeft veele fraaije huizen en gebouwen, nevens eene bequame Zeehaven, daar veele schepen af, en aan vaaren. De Kerk, (zeer schoon en groot) en Predikant staan onder 't Classis van *Tholen* en *Bergen op Zoom*.

Idem Small. bid. f. 752.

ANNA MARIA van SCHUURMAN: Zie op SCHUURMAN (ANNA MARIA van.)

Balen beschr. van Dord. p. 203.

ANNA SUYS, van *Dordrecht*, uit Heeren geslachte, is (zoo men 't noemt) eene Geestelyke Dochter geweest: geroemt, dat ze door haare yverige Godtvruchtigheit, zuivere zeden, en byna ongelooflyke geleertheit, haren ouden en doorluchtigen Stam eenen zonderlingen luister toegebragt heeft. Men vindt eenige Latynsche vaerzen van *Grudius* aan haar, en haar antwoordt daar weder op. Onze Schryver geeft geen berigt wanneerze geleeft heeft. Anders is 't geslacht van SUYS een der oudtste en Adelykste geslachten van *Dordrecht*, alreedts in de regeeringe aldaar, toen de Stadt met steene muuren (omtrent het jaar 1230) omvangen wierdt.

Leeuw. f. 1110. Bat. illustr.

Winsem. Kr. v. Vriesl. f. 10. Schotan Mutz.

ANSCHARIUS, (SANCT) by anderen ANSGARIUS, een *Vries* van geboorte, of een *Hollander*, volgens anderen, en die te Woerden zou geboren zyn; maar 't eerste wordt het meeste gelooft. Omtrent het jaar 825. is hy uit het niewe Klooster *Korvei*, aangeprikkelt door eenen zonderlingen yver, om het Christendom in de Noordtsche Landen te prediken, derwaarts gegaan, met *Harald* Koning van Deenmarken, doch uit zyn ryk verdreven, en door den Keizer tot Gouverneur van een gedeelte van *Vrieslandt*, nadat hy de Christelyke Religie omhelst hadde, aangestelt: maar die nu weêr derwaarts ging, om, door hulp der *Saxen*, zich op niew in zyn Ryk te zetten. Met *Harald* dan vertrokken, verkondigde hy met den uitersten vlyt het Evangelie in *Scandinavien*, *Hallandt*, zelfs diep in *Zweden*, veele zielen winnende. Doch als de Heidensche Afgodendienaars een groot onweder tegens hem verwekten, en de deure tot verdere uitbreidinge des Christendoms hem gesloten wierdt, keerde hy weêr naar *Corvei* in *Duitschlandt*, tot dat zich eene betere gelegentheit mogte opdoen. Zyn arbeidt in de Noordtsche Gewesten aangewendt, en de zwarigheden daar by uitgestaan, wierden zoo hoog geroemt, dat Keizer *Lodewyk* hem in 't jaar 833, met toestemminge van de by hem zynde Geestelykheit, ten *Aartsbisschop* van *Hamburg* aanstelde, vertrouwende aan hem de zielzorge, om de *Deenen*, *Noorwegers*, en *Zweden* tot de Christelyke Religie over te brengen. Opdat hy ook, in tydt van vervolginge en verwoestinge, door de *Noormannen* en *Wenden*, na by *Hamburg* gezeeten, eenen toevlucht mogte hebben, schonk hy hem *Thurnhout*, begiftigt met groote inkomsten. De vorderinge tot het Bisdom *Hamburg*, schryven anderen Paus *Gregorius* den IV toe. Beide kan 't waar zyn: want vermits deze *Gregorius* de Pausselyke hoogheit, zonder bekrachtiging van Keizer *Ludovicus Pius*, niet had willen aanneemen, heeft hy ook des Keizers benoeming en aanstelling van *Anscharius* niet tegengestaan; maar terstont bevestigt. Als nu *Hamburg* van de *Noormannen* ingenomen was, wierdt *Anscharius* genoodtzaakt zynen Bisschoplyken stoel naar *Bremen* te verplaatzen. Frater *Dionysius Mutzaerd* noemt hem den treffelyksten onder alle Apostelen der Noordtsche Landen; en zegt dat hy zeven jaren lang in *Hamburg* als Bisschop gezeten heeft; daar na, toen deze Stadt van de *Noormannen* verovert was, negen jaren te *Ramsola*, eindelyk te *Bremen*, daar hy, na een achtienjarig Bisschoplyk bestier, met grooten roem overleedt, en in de Hoofdtkerk van St. *Pieter* begraven wierdt. *Sebastiaen van Peyn*, in zynen Geestelyken Calendrier, en anderen, stellen zyne doodt op 't jaar 855.

Schotan. Kr. van Vriest. f. 66. 69. Winsem. f. 110.

ANSFRIED, ook AUFRIED, Bisschop van Utrecht; zie op AUFRIED.

Tacit. Annal. lib. 13.

ANSIBARII, of ANSIBAREN, eene zeer oude Natie onder de *Duitschen*; van hen heeft de vermaarde Romeinsche Schryver *Corn. Tacitus*, die kort na Christus geboorte heeft geleeft, al gewag gemaakt. Hy noemt hen een magtig en aanzienlyk volk, doch van de *Cauchis* verdreven; de *Cauchen* worden gezegt d'*Embder Vriezen* geweest te zyn: zie op BOJACULUS. Na 't verdryven uit hun Vaderlandt, zoudenze omtrent *Deventer*, enz. gewoont hebben. De gemelde *Tacitus* noemt hen magtiger dan de *Vriezen*. In 't jaar 559. wierden deze *Ansibaren*, op de krygsrol van *Juliaan den Afvalligen*, als Hulpbenden en Bystanders der *Romeinen* gekent; wierden ook ANSUARII, en ATTUARII by *Ammianus Marcellinus*, en *Sulpitius Severus*, van anderen ANISIARII geheten. *Balthazar Neander in Antiq. Germ.* zegt, dat de *Ansibaren* de naaste naburen van de *Batavieren* zyn geweest. *Wolfgangus Lazius*, de woorden naar zyn goedtdunken draaijende, maakt 'er *Ansiburios* van, om 'er de *Zwaben* in te vinden; die op de Rivier d'*Ens* woonende, *Ents*, of *Ensburen* genoemt wierden: maar dat kan met *Tacitus* niet overeen gebragt worden. Eenigen willen dat de *Hanse-Steden* dien naam van deze *Ansibaren*, of *Ansuaren*, zouden draagen; *Jonkheer M. vander Honve* houd het daar voor, dat deze Natie in *Overyssel* gewoont heeft, of over den *Rhyn-Yssel*, daar nu *Campen*, *Deventer*, en *Zwol* leggen; naar hen *Hanse-Steden* genoemt. Aan dit laatste meenen wy evenwel billike redenen van twyfel te hebben; *Tacitus* zegt dat de *Ansibaren* te rugge trokken, naar de Landen der *Tubanten* en *Usipeten*: daar ook uit verdreven zynde, begaven ze zich naar het Landt der *Catten*; van daar naar de *Cheruscen*; eindelyk, op dezen langen dwaalweg, overal als vreemdelingen komende, gebrek van alles hebbende, en voor vyanden geacht, is al hunne jonge Manschap in vreemde landen verslagen geworden, enz. Voor *Tubantes*, stelt Fenacolius, Twenthers; voor *Usipiers*, *Zutpheners*; voor *Cheruscen*, *Mansfelders*. Dat de *Catti* de *Hessen* zyn, is elk genoeg bekent. De vlytige M. *Zeilerus* laat zich dus hooren; de *Ansibarii* hebben tusschen *Bremen* en *Minden* gewoont; in 't Sticht *Minden*, 't *Graafschap Diepholt*, en *Hoya*. Daar na, van de *Lauwer* verdreven, quamen ze aan den Ryn. Als zy daar ook niet blyven mogten, zynze omtrent het jaar van Christus 58 verdelgt geworden, behalven de Ouden, de Kinderen, en de Vrouwen: welk overblyfzel zich naderhant herstelde, en op den bodem der *Dulgeliners*, en *Chassuariers* néerstoeg, daarmen de Steden *Dietmerze*, *Hervorden*, en *Engeren* heeft. Immers, volgens de meeste en voornaame Schryvers, blykt dit gewis, dat de *Ansibarii* ook in ons *Oudt Batavia* geweest zyn.

Wolfg. Lazius de Migr. gent. V. d. Houv. I. D. f. 133. Zeileri Itiner. Germ. tom. 1. f. 9.

[Van al het welke wy by den Heere Alting het volgende vinden aangetekent.]

ANSIBARII, AMSIBARII, AMPSIVARII, ANSIVARII, ANSVARII; op zoo veele en verscheide wyzen vindtmen den naam van dit Volk by de Ouden te boek gebragt; waar van baarblykelyk de beste is, die van den ooirsprongk der inlandtsche benaminge het minste verscheelt en afwykt, namelyk, AMSIBARII, dewyl 'er geen ander woordt in de Roomsche taal kan bedacht worden, dat beter met het Hoogduitsch Emsbauren overeen komt. Een erbarmelyk en ongelukkig volk, wel niet begrepen in de Landtpaalen der *Batawers* of *Friezen*, maar daarom echter te melden, omdat zy in hunne oude woonplaatze hun de naaste zyn geweest; en, in de niewe, hunne Nayveraars en Bondtgenooten.

Not. Germ. Inser. P. 1.

Zy nu schynen hunne eerste woonsteeden gehad te hebben over die groote en ongenaakbaare Moerassen der Friezen, hedendaags met den naam van de Boertange bekent, en misschien dus genoemt van de zelfde ANSIBARII, of Emsboeren; leggende aan den oever van d'Eems, in eene lange en smalle streek, Zuidtwaarts aan; daar noch hedendaags d'inwoonders den naam van Emslanders, en Emsboeren draagen. Van deze nu verhaalt Tacitus (in zyn 13. Jaarb. het 55. hooftst.) dat d'*Amsibarii* al onder de heerschappye van Nero, door de *Cauchen*, hunne Nabuuren, en dus de zwakken van de zeer magtigen, zyn verjaagt en uit hun landt verdreven: verder, dat zy, dus van woonplaatze ontzet, door mededoogen van d'aangrenzende volken, en wel allermeest der *Brukteren* (onder welkers bescherminge zy waarschynlyk met de *Chamaven* gestaan hebben) weêr sterker geworden zyn, en de ledige landen hebben ingenomen, aan den zoom van 't Roomsche gebiedt gelegen, ten dienste der Krygslieden geschikt, en die te vooren van verscheide volken, als de *Chamaven*, *Tribanten*, *Usipiers*, en laatst van de *Friezen* beslagen wierden; die de Landtzaaten, doorgaans weerloos, en van overlang, door dwang en gewelt, genootzaakt te rug te wyken, over de poelen en moerassen naar dien zoom, of oever hebben gedreven; (buiten tegenspraak dieshalven ter rechter zyde van den Oostelyken arm des Rhyns.) Avitus, Landtvoogdt van Neder-Germanje, heeft niet konnen verbeden worden door Bojaculus, een voornaam man onder 't Amsibarisch volk, dat hy hun daar eene veilige plaatze van ballingschap vergunde: weshalven zy genootzaakt waren weder op te breeken; als verlaaten eerst van de *Teucteren*, de voornaamste hunner Bondtgenooten, en naderhant ook van de *Brukteren*, hunne Beschermers; en te rug te keeren naar d'*Usipiers*, en *Tribanten*; doch dat zy, ook uit dezer landen wechgejaagt, eindelyk van de *Catten*, en *Cheruscen*, waar heene zy zich begeeven hadden, na lang omzwervens, zoo als zy waren, gasten, behoeftigen, of vyanden, alle ter neêr gehouwen zyn; het weerloos overschot (van ouden, vrouwen, en kinderen) alleen ten buit verdeelt wordende. Dit is echter weêr tot een volk opgerezen, en heeft dertig jaaren daar na (uit een oudt meêdoogen, zoo het schynt, der naburige Volken, door wier t'zamenspanning over de sestig duizent Brukters, wegens hunnen trotz, verdelgt zyn) een gedeelte van dezer landt gekregen, leggende naast aan die ledige landen, die Avitus weleer den verlegenen geweigert hadt. Tacitus stelt d'*Angrivaren*, in deze woonplaatzen der *Brukteren*, wel by de *Chamaven*; maar, zoo wel de Reiskaart van

Pontinger, als *Alexander Sulpicius*, by *Gregorius van Tours*, haalen ons over, dat men *Antinaren* moet leezen. Men behoeft zich het hooſdt niet zeer te breeken, of zy vervolgens, nadat zy den rechter oever van de Druſiaanſche grift innamen, den naam van *Friezen* hebben aangenomen, dan of zy, met de *Franken* elders naar toe verhuizende, naderhant alleen met dezen gemeenen naam zyn benoemt geworden; naardien het beide met de waarheit kan beſtaan, dat, namelyk, een gedeelte, dat uitgetrokken is, den naam van *Franken*, en een ander dat gebleven is, dien van *Friezen* aangenomen heeft.

ANTHENOR, of ANTENOR, zoon van *Marcomirus*, Koning der Trojaanſche Ballingen, (die nu al veele jaaren aan 't *Meotiſche Meir* gewoont hadden; doch gedurig van de *Gotthen* aangevochten, zoude hy eindelyk met gedachte Ballingen in Duitſchlandt gekomen zyn, ruim 400. jaaren voor des Heeren Chriſtus geboorte) wordt geſtelt de eerſte Koning van *Gelderlandt* geweeſt te zyn. De tweede zyn nazaat *Priamus*. . . . De zesde *Francus*, zeer bemint wegens zyne dapperheit en heldendaden; derhalven zou zich zyn Volk naar zynen naam FRANKEN genoemt hebben. Omtrent 42. jaaren voor Chriſtus zou hy in *Gelderlandt* hebben geregeert als Koning. De zevende *Roterius*, dien men voor den Bouwer van *Rotterdam* uitgeeft, onder Keizer Nero, omtrent het jaar van Chriſtus 70. Omtrent, of tuſſchen de 400. en 450. jaaren daar na, trokken deze *Franken* in *Galliën*, en rechtten daar het Ryk der *Franken* op. Behalven 't laatſte, zyn alle deze dingen zoo ganſch onzeeker, en met zoo veel verdichtzelen vermengt; de tydtrekeningen zoo verwart ongewis, en ſtrydig, dat 'er niet de minſte vaſte ſtaat op kan gemaakt worden: Echter moſten wy iets hier van gewaagen, omdat het ſomtydts te paſſe komt, doch niet veel. Immers de *Franſchen* bouwen 'er hunnen ydelen roem op, dat ze van de overoude *Trojaanen*, alhoewel zy de zaak wat anders buigen en voorſtellen, afkomſtig zyn.

Brouwerii Kron. f. 87. N. de Clerk, Tou. der Keiſ. f. 48.

ANTONINA, dit zou d' oudtydtſche naam van 't hedendaags Utrecht, of daar nu Utrecht ſtaat, geweeſt zyn; naar eenen *Antonius*, of *Antoninus*, als den eerſten Stichter. Dat de *Romeinen* hier omtrent het jaar 65. na des Heeren Chriſtus geboorte, een Veſting, Kaſteel, of Blokhuis, met andere Woonplaatzen daar by, gehadt hebben, blykt niet alleen uit de oude Hiſtoriſchryvers, maar by uitneemendheit uit d' oude uitgegrave Overblyfzelen. Binnen *Utrecht* heeft men op 't Biſſchops Hof, en elders meer daar omtrent, tuſſchen den Dom en 't oude Kerkhof; by, of voor St. Pieters; een weinig buiten de Stadt, voornamentlyk by *Vechten*, en *Wiltenburg*; ook beneden de Stadt, by de *Maern*, (of *Meern*) en op de hooge Woerdt, by het uitgraaven van den grondt, gevonden veele Reliquiën der oude *Romeinen*: niet alleen konſtige, en van zuivere roode Aarde gebakke Potten, Teſten, Kommen, Kannen, Kruiken, Schaalen, Altaarſteenen met Romeinſche Opſchriften; maar ook eenige goude, zilvere, en eene meenigte kopere Penningen van de eerſte Roomſche Keizeren, als *Auguſtus*, *Tiberius*, *Claudius*, *Nero*, *Veſpaſianus*, *Trajanus*, en byzonder veele van de *Antoninen*, als *Antoninus Pius*, en *Marcus Aurelius Antoninus*; echter, onzes weetens, niet van eenen eenigen Keizer na 't jaar van Chriſtus 180. Dit laatſte ſchynt het gevoelen te ſtyven van die het daar voor houden, dat het hedendaags *Utrecht* eerſt *Antonina* genaamt zou zyn geweeſt, naar den eenen of anderen Roomſchen *Antonius*, of *Antoninus*: Maar ſchoon 't groote waarſchynlykheit heeft, moet men evenwel toeſtaan, dat het geen overtuigend bewys is. 't Oude *Faſciculus temporum* van *Jan Veldenaar*, in 't jaar 1480. t' Utrecht gedrukt, verhaalt dat veele Adelyke Perſoonen uit *Romen* weeken, om *Nero's* gruwelyke tirannyen; en onder hen *Granus*, en *Antonius*, of *Antonianus*. Dat de edele *Granus* bouwde *Aqua Grani* (*Aquis granum*) nu *Aken*: en *Antonius*, geweeſt *Tribuin* te *Romen*, in der *Wilden Saſſen* landt (nu *Vrieslandt*) gekomen, voorts toog naar 't Geweſt nu *Hollandt* geheeten, en aldaar een Paleis met een Veſt aan den Rhynſtroom oprechtte, dat hy naar zynen naam *Antonina*, in 't jaar 65. na Chriſtus geboorte, noemde. *Antonius* en zyne Nakomelingen zouden dit zoo langen tydt bezeten hebben, tot dat de *Sclaven* en *Wilten* de Veſtinge wonnen, en vernielden, nadat ze 121. jaaren lang geſtaan hadt: Want de *Wilten*, eene Natie in *Zuidt-Hollandt*, (immers zoo geheeten) woonden toen daar: Zy quamen met de *Sclaven* in eene groote meenigte over, en namen *Antonina* met geweldt in; verwoeſten het, en bouwden een zonderling ſterk Kaſteel, dat dit wreede Volk *Wiltenburg* noemde. De ondergang van *Antonina* wordt op 't jaar van Chriſtus 186. gerekent. De oude *Neder-Saſſen* (*Saxen*) van Veldenaar *Wilde Saſſen* genaamt, ſtelt hy geweeſt te zyn *Vriezen*, te weeten *Hollandtſche Vriezen*: Dat wordt ook van den ouden *Melis Stoke* beveſtigt in zyne *Rymkronyk*, voor ruim 400. jaaren van hem beſchreven:

Korte beſchr. der Stadt Utr. door Boot. J. Veldenaar faſc. temp. f. 244.

Idem f. 245. M. Stoke Rymkr f. 3.

Oude boeken hoor ick gewagen
Dat al 't landt beneden Rijemagen
Dient Neder-Saſſen hiet.

En eenige regels daar na:

Die Neder-Saſſen heeten nu Vriezen.

Ibid.

De *Sclaven* woonden in *Hollandt*: de *Wilten* in *Zuidt-Hollandt*, en 't *Sticht* van *Utrecht*. Voorts verhaalt *Veldenaar* hoe *Wiltenburg* van de *Wilten*, na de verwoeſting van *Antonina*, geſticht, door Keizer *Valentinianus*, in 't jaar van Chriſtus 387. verovert; naderhandt van de Wilten herbouwt; eindelyk door Koning Dagobert van Vrankryk, in 't jaar 641. vernietigt wierdt: Dat die 'er een Kaſteel van veel grooter begrip, meer betimmering, en ſterkte maakte, en het den naam van *Trajectum*, of *Overvaart*, (te weeten *over den Rhyn*) gaf, nu gezegt *Utrecht*, of beter *Autrecht*, *Oud-trecht*. Het zal den lezer niet onaangenaam zyn alhier ook de *Oude Hollandtſche Kronyk* te hooren, 'k zegge die van den oudſten druk, in oude *Hollandtſche* taal, vermidts in den herdruk te *Dordrecht* in 't jaar 1620. met de byvoegzels van *W. van Goudhoven*, en *S. Scriverius*, behalven het uitlaaten van verſcheide dingen, hier en gintſch, ook eenige veranderingen van woorden gemaakt zyn; en deze zeer oude druk nu in weiniger handen is.

Idem Veld. fol. 254.

Onder welke (zegt ze) (te weeten onder die, die door den Tiran Nero verdreven, of, om zyne wreedtheden te ontgaen, uit Romen geweken waren) dat waren ij Edele Romeinen/ daer die eene of hete Granus, ende d' ander Antonis, van der Columminen, oft van Zulen. Granus was een van der edelen Senatoren/ ende Antonis was een trebuuyn (Tribuin) of ridtmeeſter. Granus is met ſinen Volcke ende geſelſcap gecomen doer Walslant, hebbende mit hem grote ſcat ende gelt/ en quam in Ardennen, daer hi vant ſontemen van ſuavelick * water/ ende daer ſonderde ende ſtichte hy eene ſoztreſſe ende ſterkte/ ende dede die nae hem ſelven noemen aqua Grani, dat is nu Aken. Antonis quam met ſinen geſinne ende geſelſcappe/ doo2 Germanien ende Vrancken land, dat is Duitsland, ende quam in't land van Batavien, dat is nu Hollandt, ende begreep daar een plactſe op den ſtroem van den Rijn/ ende begon daer ook eene veſte ende toerne te maken/ vaſt ende ſterc/ ende dede die nae hem heten Antonia, ende dit was in 't iaer nae ons Heeren geboozte lxv. ende Antonis mit ſinen nacomers beſat deſen burch ende veſte c. ende xxj. jaer/ tot dat die Sclaven ende die Wilten quamen ende verdeſtrueerden deſen toerne ende veſte. Noch dede deſen Antonis maecken dat ſlot te Anholt, dat Zulen plach te heeten. Ende van deſen Antonis ſyn gedeſcendeert ende gecomen in 't ſticht van Utrecht/ die Ridderen ende Heren van Zulen, enz. Eenigen evenwel meenen dat *Antonia*, of *Antonina* (nu *Utrecht*) toen met dien naam, ook wel de gedaante van een Stadt, Steedtjen, of Veſting gekregen heeft; maar dat buiten twyfel al lange te vooren deze zoo bequame gelegentheit dorpswyze bewoont is geweeſt, omdat de *Bataviers* niet verzuimt zullen hebben zich op zoodanigen goeden en welgelegen Landtſtreek neêr te ſlaan. Zommige neemen de beginſſels dezer Stadt, of 't bouwen van *Antonina*, 120. jaaren vroeger als 't jaar van Chriſtus 65. andere weêr 100. jaaren laater; doch ſtellen alle eenen *Antonius*, of *Antoninus* tot Stichter. D' eerſtgedagte noemen *Marcus Antonius* Stadthouder van *Julius Cæſar*, toen hy de *Galliers* overwonnen hadt; of, volgens anderen, toen hy van *Cæſar* uitgezonden was om de *Gaulen* te beoorlogen. Deze *Marcus Antonius* wordt van veelen voor den Grondtveſter, of Stichter van *Antonina* gehouden. De geleerde, en by de Geleerden hoog geachte Monfoorder *Lambertus Hortenſius* ſpreekt 'er dus van: „ Vermidts „ men blykelyk beſchreven vindt dat d' eerſte naam van „ Utrecht *Antonia* zou geweeſt zyn, is 't gelooflyker dat „ deze Plaats dien naam bekomen heeft van dien *Antonius* „ die altydt met *Julius Cæſar* in Vrankryk en Duitſchlandt „ gereiſt heeft, dan van eenen anderen *Antonius*, onder „ Keizer Nero; te meer dewyle hy ook verſcheide andere „ Kaſteelen en Huizen, naar zynen naam, *Antonia* heeft „ doen noemen, enz. Eenige willen dat *Druſus Germanicus*, toen hy de vyftig Kaſteelen aan den Rynſtroom bouwde, ook deze Sterkte aan den Ryn opgerecht, en die naar zyne Gemalinne *Antonia*, of *Antonina*, genoemt heeft: Dit acht de Vrieſche Kronykſchryver *Pierius Winſemius* voor gelooflyk. Die den laater aanvang willen beweeren, ſtellen Keizer *Antoninus Pius* ten Bouwheere, in 't jaar 140. of *Marcus Aurelius Antoninus Philoſophus*, in 't jaar 162. na Chriſtus geboorte aan 't Keizerryk gekomen. *Louis Guicciardyn* ſtelt deze verſchillende gevoelens aldus voor: „ Voor eerſt zegge ik, dat de Stadt „ *Utrecht* in 't begin, zoo zommige ſchryven, genoemt is „ geworden *Antonina*, van *Antoninus*, Roomſch Raadts„ heer, die, wegens de tyranny van *Nero*, uit Romen ge„ vloden, herwaarts quam, en deze Stadt ſtichtte. An„ deren verhaalen dat ze geſticht, en dus geheeten is van „ *Marcus Antonius*, Stadthouder van *Julius Cæſar*, toen hy „ *Gallia* ingenomen hadt. Wederom anderen berichten „ ons, dat ze die benaming ontfangen heeft van *Marcus* „ *Antonius* (*Antoninus*) *Pius*. Doch 't zy zoo 't wil, dit „ blyft gewis dat de Stadt *Utrecht* eenen langen tydt den „ naam van *Antonina* gedraagen heeft, gelyk men ligtelyk „ kan merken uit de verzekeringen van veele Schryveren; „ ook uit zeer oude Penningen en Muntſtukken daar ge„ vonden, enz. Indien men nu met zoo veele oude Schryvers aanneemt, dat *Utrecht* eerſt *Antonina*, of *Antonia* heeft

Lamb. Hortenſ. Utr. geſchied. p. 3.

Winſem. Frieſt. f. 16.

Guicc. Beſchr. der Nederl. f. 255.

Balth. Neander antiq. Germ. p. 98.

heeft geheeten naar eenen *Antonius*, of *Antoninus* (of wel *Antonia*) zoo oordeelt, nevens meer anderen, de Heer *Sim. v. Leeuw. Bat. Ill. t. 182.* *S. v. Leeuwen* 't waarschynlykste, dat het Keizer *Antoninus Pius* moet geweest zyn: I. Om dat *Corn. Tacitus*, voor *Antoninus Pius* gestorven, nergens, in zyne Historiën en Jaarboeken, van *Antonina* gewag maakt; dat hy immers niet zou nagelaaten hebben, indien of *Marcus Antonius*, ten tyde van *Julius Cæsar*, of den Roomschen Raadtsheer *Antonius* onder *Nero*, of ook *Claudius Drusus Germanicus*, stiefzoon van Keizer *Augustus*, een *Antonina* aan den Rhyn gebouwt hadt. II. Om dat Keizer *Antoninus Pius* verscheide maalen in deze Landen geweest is, en buiten allen twyfel een Gedenkteken zyner zoo veele reizen en togten, als ook zyns naams, door 't bouwen van eene Vesting, volgens de gewoonte der Grooten in die, en in laater tyden, heeft willen nalaaten. Maar op 't I. zou men konnen inbrengen; dat 'er veel van *Tacitus* boeken verloren zyn: Op het II. dat deze reden ook ten voordeele van *M. Antonius* gebruikt kan worden, ten tyde van *Julius Cæsar*. Ondertusschen hebben onze Voorouders mede van gevoelen geweest, dat Keizer *Antoninus Pius* de Stichter van *Antonina* was. Dit blykt uit eene der Opschriften aan de Triumfboogen, en andere Eerteekenen, by het prachtig inhaalen van *Robert Dudly*, Grave van *Leicester*, in deze Stadt, in 't jaar 1586. gehecht, toen hy van Koningin *Elizabet* van Engelandt, ten Gouverneur Generaal der Vereenigde Nederlanden afgezonden was; luidende aldus:

Verzameling van vers. Opschr. ten tyde van Leicester, gedrukt 1586.

FOELICIBUS ANTONINI PII IMPERATORIS, URBS TRAJECT. CONDITA AUSPICIIS: FOELICIORIBUS DAGOBERTI FRANCIAE REGIS CHRISTIANISMO DONATO; CAROLI MARTELLI OPE INCREDULIS PHRYSIIS PROFLIGATIS LIBERATA; HENRICI IMPERAT. AUG. DANIS EXPULSIS AUCTA, ET RESTAURATA; ELISABETHÆ ANGLIAE REGINAE TUTELA SE FOELICISSIMAM FUTURAM SPE NON VANA CONFIDIT.

Zoo veel als:

„ De Stadt Utrecht, onder de gelukkige regeeringe „ van Antoninus Pius gesticht; onder noch gelukkiger „ van Dagobertus, Koningk van Vrankryk, tot het Chri„ stendom gebragt, en, nadat d'ongelovige Friezen, door „ hulpe van Karel Martel, verslagen waren, verlost; „ van Keizer Hendrik, nadat hy 'er de Deenen uit ver„ jaagt hadde, vergroot en herbouwt; hoopt, en ver„ trouwt vastelyk, dat zy onder de beschuttinge van „ ELIZABETH, Koninginne van Engelandt, aller„ gelukkigst zal zyn.

In een ouder Gedenkschrift wordt de stichtinge van *Utrecht* noch veel ouder gemaakt, en de Stichter een vroeger *Antonius* gesteld. In de Domkerke, binnen *Utrecht*, stonden eenige Latynsche Vaerzen, met groote letteren (Pençeel-werk) op een groot tafereel, hangende aan een Pylaar van 't Choor, geschreven. Door der zelver oudtheit waren alreedts lang voor 't jaar 1600. veele letters half, ja byna geheel uitgegaan. Wy zullen 't Gedicht hier invoegen, doch ons behelpen moeten met de Copyen dewyl 't Principaal, by 't omvallen der Kerke, door dat vervaarlyk onweêr in 't jaar 1674. verbryzelt is. De Afschriften, die wy hebben, verschillen somtydts in een woordt van malkanderen, om de duisterheit der letteren, daar d'uitschryvers naar hebben moeten gissen. Het verschil tekenen wy op den kant.

Circum quaque fluens Hollandia gurgite Rheni,
Cingitur Oceano (1) Fluminibusque maris. 1. Occani
In qua (2) cum muris Urbs Antonina novellis, 2. quia
Tempore Neronis ædificata fuit.
Hanc devastavit fera (3) Sclavica gens, & ibidem 3. flamma
Castrum Wiltorum (4) conditur inde novum. 4. Wiltorium
Turribus excelsis, quod adhuc gens (5) Abroditorum 5. plebs
Funditus evertens, dirruit (6) usque solum. 6. diruit
Hinc Trajectense Castrum, cum mœnibus altis
Conditur de francis Christicolis; et idem (7) 7. sed idem.
Vulgus Danorum confregit humo tenus, omnes
Cum Clero cives in simul ense necans.
Denique Baldricus (8) Præses nova mœnia struxit, 8. Præsul
Quæ modo subsistunt auxiliante Deo.
Sic Hollandensi terræ veraciter omni
Trajectum constat Urbs capitalis ad huc.

Deze oude Latynsche Vaerzen heeft, voor meer dan hondert jaaren, J. F. Cortgeen van ter Goude, aldus in Duitsche Rymen, naar den ouden trant, overgebragt.

Cortgeen Stichts Kronyk, p. 9.

Hollandt dryftig wordt omringt aan alle zyden
Met den Rhynstroom / ook Oceano en die zeebaaren.
In de welke die Stadt Antonina in Neronis tyden
Met nieuwe muren gebouwt is / als d'historien verklaren.

Die Sclaven ende woeste Natien en Afgodische dienaaren /
Hebben deze Stadt geheel tot in den gronot geraseert.
Ende eene nieuwe Burch der Wilten om die lant en te bewaren
Met groote hooge sterke Thoornen en Muren gefondeert.
Maar daar na van de Afgoditen is gedestrueert.
Hier na is het Burch Trecht met stadmueren hoog en groot
Opgetimmert / van de Franken tot Christus dienst bekeert /
Welke die Deenen vernielt hebben tot der aerden bloot.
Geestelyk en waerlyk meestendeel met den swaerde gedoot.
In 't lest heeft Baldricus een Bischop maghtigh
Die Stadt weer ommuurt tegen der Oyanden aanstoot:
Aldus Utrecht een Hooftstadt des Hollands bodem waarachtigh
Men noch tegenwoordigh siet staan heerlyk en prachtigh.

In een geschreven zeer oudt boek, naar waarschynlyke gissing, uit eenige zonderlinge omstandigheden, tusschen de jaaren 1300. en 1350. opgestelt, raakende verscheide dingen, zoo van Gebouwen, Regeeringe, als Geschiedenissen der Stadt *Utrecht*, staat voor aan in zeer oude Duitsche taal, en zeer oudt Letterschrift, nu by de meeste menschen byna onverstaan- en onleesbaar, doch klaar genoeg voor die dikmaals diergelyke oude Schriften gehandelt hebben: „ Dat *Autrecht*, nu *Utrecht*, hoewel onder „ eene andere benoeminge, lang voor de heilige geboorte „ van onzen Heere *Jesus Christus* gestaan heeft. Dat deze „ Plaats omtrent, of ten tyde van Keizer *Nero* den naam „ van *Antonia* bequam: Doch in ouder Schriften vindt „ men dat ze dien naam kreeg van *Antonius*, een der groote „ vrienden van *Julius Cæsar*, kort voor Christus tyden, dat „ ze toen alreedts met Vesten omvangen was. Dat ze, toen „ Keizer *Antoninus de Godtvruchtige* deze Landen doorreis„ de, al voor een groot deel jaaren eene goede Handel„ plaats der Bataveren was, wegens de welgelegentheit „ aan den Rhyn, en de nabyheit der Zee: Maar dat ze „ naderhandt aan eene zeer Barbarische Natie geraakt, en „ zeer verwoest geworden was: Dat Keizer *Antoninus Pius* „ deze Natie verdreef, en toen deze Veste niet eerst bouw„ de, maar herbouwde, en in plaats van ANTONIA, „ hernoemde ANTONINA. Dit Boek hadt my een zonderling Liefhebber der Oudtheden, wiens vader het van zyn overgrootvader hadt, in 't jaar 1685. geleent, daar ik 't bovenstaande uit hebbe getrokken. Ik zoude den lezer geerne de eige woorden des Schryvers, in die oude zeldtzaame taal, medegedeelt hebben, indien d'eigenaar, die 't my maar voor eenige dagen geleent hadde, niet in 't jaar 1691. gestorven ware, en die rariteit, die ik graag om een stuk geldts de myne gemaakt hadde, nu niet meer te vinden is, immers voor d'Erfgenamen verduistert blyft. Indien men op dit Geschrift zeker mogt gaan, zou men eenigzins de verschillendheit der Schryveren van den ouden tydt, waar van zommigen deze Plaats *Antonina*, anderen *Antonia*; d'een den Stichter *Antonius*, d'ander *Antoninus Pius* noemen, konnen vergelyken; mogelyk aldus: Dat het hedendaags *Utrecht* den naam van *Antonia* kreeg van *Antonius*, onder Keizer *Nero*, of vroeger, onder de Oorlogen van *Julius Cæsar:* en dien van *Antonina*, van Keizer *Antoninus Pius*. Van den eersten als Aanlegger dezer Vesting; van den anderen als Herbouwer, Vergrooter, en Versterker der zelve, nadat ze door eene Barbarische Natie zeer verwoest was. Dat eenige der oude Schryveren ook in dit gevoelen zyn geweest, blykt uit *Louis Guicciardyn*: „ Anderen, zegt hy, berichten ons dat (*Ut„ recht*) den naam van *Antonina* eerst heeft gekregen van „ *M. Antoninus Pius*, die het weêr opgebouwt heeft: weêr opbouwen is niet eerst opbouwen. Hier staat ook aan te merken, dat zommigen Keizer *Antoninus Pius* ten Herbouwer stellen; by anderen schynt het, met het voorzetten van *M. Marcus*, *Marcus Antoninus Pius*, Navolger van *Antoninus Pius*, te wezen: de gelykheit der naamen heeft deze verwarringen veroorzaakt. Van *Antoninus Pius* af is de benaaming van *Antonia*, tot op de verwoestingen van deze Vesting door de *Sclaven* en *Wilten*, deze Stadt bygebleven: de Wilten rechtten 'er weêr eene niewe Sterkte op, die zy den naam van *Wiltenburg* gaven: zie op WILTENBURG. De Heer Professor *M. Z. Boxhornius*, schynt den naam van *Antonia*, *Antonina*, en *Wiltenburg*, *Utrecht* te willen onttrekken, en aan *Dordrecht* toe te voegen, *in zyn Toneel van Hollandt:* wy gebruiken de vertaling van *G. Baardeloos*, aan wien de Heer *Boxhorn* veele stukken ter handen heeft gestelt die in den laatsten Latynschen druk niet staan, om die in den Nederduitschen te zetten. Hier staat dan te weeten, (zegt die geleerde Man) 't geen nader bykomt, en tot noch toe niet aangemerkt is, *Dat in de 2. verdeeling op 't 18. en 19. Kapittel der Hollandtsche Nederlandtsche Kronyk, gewag van de Stadt Antonia* wordt gemaakt, of *Antonina*, gelyk daar opentlyk gelezen wordt, in *Zuidt-Hollandt gebouwt*, in 't jaar onzes Heeren 65. van *Antonius Columna*, Trebuin, en Roomsch Ridder, uit *Romen* door *Nero* gedreven, en in deze Gewesten gevlucht: Daar wordt ook by gevoegt, dat de Nakomelingen van dezen *Antonius* 't gebiedt in die Plaats gehadt hebben tot in 't jaar 181. De Kronyk stelt dat zy deeze Vest en Burgt bezeeten hebben, nadat ze in 't jaar 65. gebouwt was, (den tydt van 121. jaaren, komt dan te samen 186. jaaren; in welk jaar *An-*

Uit een zeer oudt Handtschrift, naar gissing tusschen de jaaren 1300. en 1350. geschreven.

Guicc. beschr. der Nederlanden, fol. 255. B. Neander de antiquit. Germ. p. 97.

M. Z. Boxhorn. Toon. v. Holl. p. 72. O. Holl. Kr. divisie 2. c. 18.

Antonia van de *Sclaven* en *Wilten* is ingenomen, en tot den grondt toe nedergeworpen; doch dat niet lange daar na wederom opgebouwt zou zyn van dese *Wilten*, en genoemt naar hunnen naam *Wiltenburg*. Maar d'oude Schryvers verstaan daar door, of Wiltha, gelegen aan 't gat der Maaze, niet ver van *Antwerpen*, en van de *Noormannen* in 't jaar 835 verbrandt, gelyk de Kronyken van *Fulda* schryven: De *Noordmannen verbrandden de Stadt van Antwerpen, Wiltha, een koopstadt by 't gat van de rivier de Maas.* Alle welke dingen, indienze waarachtig zyn, mogen niet anders dan van Dordrecht worden verstaan; hoewel ik niet onwetende ben, dat de twee naamen van *Antonia* en *Wiltenburg* toegeschreven worden tot nu toe van een ygelyk aan *Utrecht*. De zeer naarstige beschryver der Bisschoppen van Utrecht, *Willem Heda*, noemt in veele plaatzen *Zuidt-Hollandt* het *Landt der Wilten*. Ik zal eene plaatze uit zoo veele bybrengen waar in, na dat hy beschreven hadt over 't jaar 1061. de Historie van *Diderik den II.* binnen *Dort* van de *Luickenaars* gedoodt, aldus spreekt: *Maar Floris, voorbedenkende de wrake des Broederlyken doots, heeft weêr tegens hem verwekt den Aertsbisschop van Cöllen, den Bisschop van Luik, den Mark-Grave van Brandenburg, den Hertog van Brabandt, en den Grave van Gelder, die altemaal zyn afgezakt in het Dorp van Dordrecht*, of van *Zuidt-Hollandt*, gezegt *het Landt der Wilten.* Maar laat het ons geoorloft zyn ons gevoelen, of liever bedenkingen, hier over, zonder belediging van het aanzien van dezen vermaarden Heere, te uiten: Want hier staat aan te merken: I. Dat de woorden *in Zuidt-Hollandt gebouwt*; in de Hollandtsche Kronyk niet gevonden worden, te weeten in d'Oude van den Leidschen druk, in 't jaar 1517. Divisie 2. cap. 18. en 19. echter van den Heere *Boxhornius* aangetrokken: ook niet in den Dordrechtschen nadruk, met de Byvoegselen van M. v. Goudhoven, en P. Scriverius, fol. 23. Maar wel dat Antonius in 't Landt van Batavia quam, dat is nu Hollandt (waar onder ook Utrecht was begrepen, of waar van toen Hollandt maar een klein gedeelte was: zie op BATAVIA.) en daar een plaats *bouwde* op den Rhyn, enz. welke hy naar zich noemde Antonia: Hoe past dit op Dordrecht, daar immers niet de *Rhyn*, maar de *Maas* geloopen heeft, en daar yder bekent is, dat in plaats van een verwoest *Antonia*, *Wiltenburg* opgerecht is; zelfs ook van den Heere Boxhorn verhaalt in zyne even hier boven bygebragte woorden? II. Dat Zuidt-Hollandt 't Landt der Wilten genoemt wierdt, behoefde uit Wilh. Heda niet bewezen te worden; want de gedachte Hollandtsche Kronyk zegt het zelve: te weeten, *dat de Sclaven en Wilten in Zuidt-Hollandt woonden.* Wat doet dit nu tegen hen die Utrechts ouden naam stellen geweest te zyn Antonia, of Antonina, daar na Wiltenburg? Zouden de Wilten eerst Antonia verwoesten, en dan Wiltenburg bouwen, zoo mostenze uit een ander naburig geweest derwaarts komen: gelyk zulks ook de Hollandtsche Kronyk uitdrukkelyk zegt: De Sclaven en Wilten die in Zuidt-Hollandt woonden/ staken hen te samen met grooter macht/ ende quamen en beleiden de Veste ende Fortresse Anthonia/ ende wonnent met kracht/ ende sloegen 't al doodt dat zy binnen der muuren vonden; ende ten laatsten wierpen zy dat Kasteel ende Veste metter muuren neer; ende als zy haren boozen wille hadden volbzocht/ een wyl tyds daar na timmerden zy 't Kasteel weder op/ ende maakten daar eene andere veste ende sterkte/ met muuren ende poozten/ ende deeden dat nae hen zelven heeten Wiltenburgh/ ende van deze Wilten bleven 'er een deel woonen. Te vooren hadt de Schryver gezegt dat dit *Antonina* was, gebouwt op den stroom van den *Rhyn*, niet dan aan 't gat van de *Maaze* Even 't zelve getuigt *Jan Veldenaar.* III. Dat elders ook eene Vesting *Antonina* geweest mogt zyn, kan *Utrecht* den naam van *Antonina* niet beneemen. De vermaarde *Lambertus Hortensius*, en voor hem veele andere oude Schryvers, berichten ons, dat *Antonius* die *Antonia* aan den *Rhyn* stichtte, het met Kasteelen sterkte, en dus *naar zich zelven* deedt noemen. IV. Wat *Wiltenburg* belangt; 't zy zoo 't zy, of 'er aan't gat van de *Maaze* een *Wilta*, of *Wiltha* gelegen hebbe, dat is ons Wiltenburg niet, ja alzoo weinig, als *Appelsche* in *Vrieslandt*, met *Appeldoorn* of *Appelteern* in *Gelderlandt* een en 't zelfde is. En alwaar 't zoo; V. Wat kan dit doen om *Wiltenburg* van Utrecht te onttrekken, om het *Dordrecht* toe te voegen; van welk *Wiltenburg* noch heden de Grondtvesten even buiten *Utrecht* overig zyn? Gelyk 'er meer dan een *Antonia*, een *Romerburg* is geweest, waarom ook niet meer dan een *Wiltenburg*? De *Wilten* waren in 't Landt der *Wilten*, of *Zuidt-Hollandt* zeer vermenigvuldigt, gelyk *Boxhorn*, uit de Kronyk van *Jan Gerbrants*, bekent, zy mosten daarom zich verder buiten *Hollandt* uitbreiden; noemden dan de plaatzen, die zy bouwden of herbouwden, veeltyds naar hunnen naam. Gelyk Vorsten en Natiën, zulker wyze gewoon zyn, en toen ook waren, huns naams geheugenisse op meer dan eene plaats te planten. Van de *Catten* is een *Catwyk* op den Ryn, een *Catwyk* op zee, een *Catwyk* in 't Landt van Kuik, enz. Zoo is 'er ook een ander *Wiltenburg*, zynde een sterk Kasteel niet verre van *Lochem*, in 't Graafschap *Zutphen*.

Idem Boxh. ibid.

O. Holl. Kr. Divis. 2. c. 18. 19. te Leiden 1517. gedrukt.

Fasc. temp. f. 244.

Lamb. Hortens. gesch. v. Utrecht f. 3.

Idem Boxh. ibid. Joh. de Leid.

Melis Stoke, die voor meer dan 400. jaren geschreven heeft, en in eene zonderlinge hoogachtinge by alle onderzoekers der Oudtheden is; die zich ook in zynen tydt heeft konnen bedienen van veele, toen alreedts zeer oude, Gedenkschriften, nu al lang verloren, en wy missen moeten, tot geen klein nadeel der nauwkeurige weetgierigen, zegt in *Willebrordus* leven:

Dat hi quam t'Utrecht
't Welk Wiltenburg hiet te vooren.

Melis Stoke in zyne Rymkr.

Dat ons Wiltenburg omtrent het jaar 366. volgens den zelven *M. Stoke* en veele andere Schryvers, door Keizer *Valentinianus* verwoest wierdt, wordt voor ontwyfelbaar gehouden. Weêr herbouwt zynde, heeft *Koningk Dagobert* deze vesting op niews verovert, en omtrent het jaar 641. vernietigt: Maar daar weêr eene andere sterkte en Stadt opgerecht, die hy *Trajectum*, of *Trecht* noemde, waar door de naam *Wiltenburg*, gelyk te vooren die van *Antonia*, verdweenen is. Hoe konden dan de *Noormannen* in 't jaar 835. *Wiltenburg*, dat 'er al lang voor heen niet meer was, verbrandt hebben? Hebbenze 't *Wilta* of *Wiltha* gedaan, 't is immers Wiltenburg niet geweest. Meer redenen konden 'er tegen den Heere *Boxhorn* worden voortgebragt; maar wy achten zulks onnodig, vermits hy zelf 't geen hy gestelt en voorgedraagen heeft, voor geene zekere gewisheit durft uitgeeven: Want aldus besluit hy; „ Nochtans verzekere ik niet in zoo dikke duisterheit der „ dingen: het zal ons genoeg wezen, dat wy dit gezegt „ en tot meerder kennis gebragt hebben, in 't welk stoffe „ is gegeeven, dat andere menschen hare scherpzinnigheit „ mogen uittrekken en oeffenen. Wy hebben nu hier ook slechts aangewezen wat Aanmerkingen, op 't van hem gestelde, konden gemaakt worden; latende 't oordeel aan den Lezer: zie nu voort op UTRECHT.

Idem M Stok f. 3. O. Holl. Kr. f. 33

Idem Boxh. ibid.

ANTONI POLDER, legt in de *Stryensе waerdt*, behorende onder *Zuidt-Hollandt:* heeft Kerk en Predikant staande onder 't Classis van Dordrecht.

Vande Houve H. V. Kron.

ANTONIUS MATTHÆUS, Professor in de Rechten: Vader, Zoon, Zoonszoon, van dien zelven naam. Zie op MATTHÆUS ANTONIUS, en andere ANTONII, op hunne *Bynaamen.*

APEL, of, THOR APEL, het is een Klooster in het Wester quartier der *Groninger Omlanden* geweest: daar zich Monnikken, *Kruisdragers* geheten, onthielden.

Idem Houve I. D.

APPELDOORN, een *Geldersch* Dorp in de *Over-Veluwe*, recht voor d'opreedt van het Koningklyk Loo. Toen in 't jaar 1574. 't geheel Hertogdom *Gelderlandt* en Graafschap *Zutphen* eene schatting van 75000. gl. opgelegt was, most het quartier van *Arnhem*, anders van *Veluwen* gezegt, zynde een der vier quartieren van dit Vorstendom, in die som draagen 17108. gl. daar toe bragt d'*Over-Veluwe* (een der vier Deelen dezes Quartiers) 5700. gl. op; welke omgeslagen over de zeven Dorpen van dat deel, quam 't Dorp *Appeldoorn* daar in op 798. gl. 12. st. 4. en ½. penn. te staan.

V. der Houve H. V. Kron. I. D. f. 84.

[Uit oude grieven in het Latyn, haalt de Heer Alting den naam aldus op:]

„ APPLENTHERNNA, zoo zoude ik meenen, „ datmen leezen moet in de handtvesten der Keizeren Ot„ to den III. en Lottarich den II. in een woordt, niet „ in twee APEL TERNICKO of APPLEN „ THERNNA: Opdat daar verstaan worde AP„ PELDOORN, een Dorp in de *Veluwe*, aan het bo„ ven-einde van een beekje, de Grift genaamt.

Not. Germ. Inf. P.

APPELSCHE, een Dorp in de Vriesche Grieteny *Stellingwerf Oost-einde*, onder 't quartier der *Zevenwolden:* 't heeft onder zich de Buurten *Ter Wischa* (voortyds was daar eene Burght, Hals-Gerecht voerende) *Aeckinge* en *Hoogh-Appelsche.* De Kerk en Predikant staan onder het Classis van *Zevenwolden*, op 't *Heerenween*; maar te weeten, dat de Predikant van *Oosterwold* ook in genootschap *Fochtele*, en *Appelsche* bedient.

Winsemii beschr. v Vriesl.

APPELTEERN, een Geldersch Dorp in *Maes en Wael.* Toen geheel *Gelderlandt* en *Zutphen* in 't jaar 1547. eene schattinge van 75000. gl. most opbrengen, stont het Quartier van *Nymeegen* (een der vier Quartieren dezes Vorstendoms) daar in geschat op 24342. gl. In die som droegen *Maas en Waal*, een van de zes verdeelingen des *Nieuwmeegschen* Quartiers) 3896. gl. die verdeelt over de 21. of 22. Dorpen dezes deels, quam 't Dorp *Appelteern* op 194. gl. 16. st. te staan.

V. d. Houve ibid. I. D. f. 25

APPINGADAM, een groot Vlek in *Groninger Ommelanden*, onder *Fivelingo-Quartier.* Het geeft voor onder 't getal der Steden te behooren. In de vervaarlyke *Groninger* watersnoodt, den 12. en 13. November 1686, (waar door in deze Provincie 1558. menschen verdronken; 631. huizen en schuuren geheel wechspoelden, en noch 616. bedorven wierden; 1387. paerden; 7861 Koeijen, Ossen en jonge beesten, om 't leven geraakten) leedt Fivelingo-Quartier, een der vyf Verdeelingen dezer Ommelanden, ook zeer groote schade. 't Getal der verdronkene menschen was 416; der geheel wechgespoelde Huizen en Schuuren 177; der meest ontramponeerde huizen en

Idem ibid. f. 172.

en schuuren 212, der om 't leven gekomen paerden 572, der Ossen, Koeijen, en jonge beesten 2759, behalven noch eenige huizen, daar men het rechte getal niet van heeft konnen opneemen. *Appingadam* had evenwel, in zoo een elendig ongeval, het geluk, dat 'er geene menschen gemist, alleen 3. huizen geheel wechgespoelt, en 13. zeer verdorven wierden; ook niet meer dan 2. Paarden, en 12 Ossen en Koeijen verdronken waren *Appingadam* wierdt voortydts alleen *Dam* genoemt: zie darom breeder op *Dam*. Deze plaats heeft twee Predikanten, staande onder 't Classis van *Appinga-Dam*.

Gabbema, en Sutherheth Nederl. Water- vol. p. 366.

APPENGADAMME, daar de Heer Alting ons het volgende bericht van geeft. „ D'oudtste geheugenisse dezer plaatze is van het jaar 1231; by Emo van Werum, die verhaalt, hoe de Kerk van DAMME in *Fivelingo*, in dat jaar met den ban geslagen is. Omtrent het jaar 1254. toont Menco, dat APPENGADAMME met een Toren en Huis aanzienlyk was. Het schynt uit de bouwvallen van *Emetha* opgerezen te zyn; na dat de mondt van de *Fivel* reeds zoo verre door aanspoelingen verloopen was; van welkers schutzylen, zoo als over al in gebruik is, de naam DAMME, aan die plaats is gekomen, met het bywoordt APPINGA, mogelyk van een geslachte, toen adelyk, nu onbekent. Voor het zelve hebben de *Fivelingers*, door het voorbeeldt van *Emetha* voorzichtiger geworden, Stads voorrechten, by een plechtelyk besluit der Zeelanden (toen eerst in de volgende eeuwe) bekoomen; daar van thans nauwelyks iets overig is, en zyn de Zylen van de Fivel van daar weder naar Delfzyl overgebragt. Het bestaat heden zoo als het kan, in den rang van eene Stadt, en niet van de minste, doch zonder vesten en voorrechten, die de maat van een Dorp overtreffen. Het diep de *Fivel* snydt het midden door, dat het de naam van DAMSTER DIEP geeft. Het is van Groningen af 13000. schreeden: van den naasten oever der riviere d'Eems 3000.

Not. Germ. Inf. P. 2.

AQUOI, anders ook gespeldt *Ackoy*, een Dorp in 't kleine Graafschap *Leerdam*; heeft Kerk en Predikant, behorende onder 't Classis van Buren.

V. der Houve.

ARCKEL, of ARKEL ('tLANDT, of de HEERLYKHEIT van) Of die naam van CASTRA HERCULIS, of, HERKULES BURGT, afkomstig zyn zou, zie op ARKEL (BURGT *van*) Deze Heerlykheit lag in 't Graafschap *Teisterbant*, tusschen de Rivieren de *Lek* en de *Merwe*, in eene zeer weelderige landtstreek; grenst ten Oosten aan *Gelderlandt*, ten Westen aan *Hollandt*, ten Zuiden aan *Brabandt*, ten Noorden aan 't *Sticht van Utrecht:* dwars daar door heene loopt het lange water de *Linge* genaamt, voorby *Gorkum* in de *Merwe*. „ Het is (schryft de Heer Alting) een Dorp in het Graafschap Teisterbandt, volgens de handtvesten van Keizer Otto den III. van het jaar 998, en van Hendrik den II. van het jaar 1003. [niet 13, zoo als het bygeteekende eerste schattingjaar (*indictie*) uitwyst, dat by mislag geschreven is by Heda in *Aufrid.*] Het welke, te gelyk met geen gering gedeelte van het gesloopte Graafschap, aan het hoog adelyk geslachte, dat daar van daan den naam van ARKEL naderhant is bygezet, te beurt gevallen is. Het is tot een aanzienlyk vermogen aangewassen, dat, die van *Arkel* weg geraakt zynde, spade tot de Graven van Egmondt is overgegaan. De naam van ARKEL is heedendaags in de bouwvallen van eenen ouden Burgt, binnen den tweden mylsteen boven Gorinchem, op den rechter kant van de Linge, noch overig. Een ander Landtschapjen van *Arkel* heeftmen in 't Westerdeel van *Brabandt*, tusschen 't Graafschap *Canterroy*, de Steden *Lier*, en *Mechelen*. De naams oorsprongk van het Brabandts *Arkel*, zie op ARCKEL (*Heeren van*) Al voor des eersten Graafs van Hollandts tydt, en lang voor het jaar van 900. is 't Hollandtsch Landt van *Arkel* van byzondere Heeren bezeten geweest; alle t' zamen, behalven een of twee, *Jan* genaamt; ongemeen ryk, en van groote vermaardheit. Het plagt onder zich te hebben, behalven de Hoofdtstadt *Gorinchem*, verscheide Steedtjens (dat nu Dorpen zyn, immers eenige) als *Heukelom*, *Asperen*, *Leerdam*, *Gasperne*, (*Gasperen*) en *Hagestein*, *Haestrecht*, en *Schoonrewoerdt:* nevens de Dorpen en Kasteelen *Everstein*, *Rimesteyn* (*Rinestein*) Heer *Aertsbergen*, *Zoelen* en *Oosterwyk:* maar naderhandt in veele stukken gesmaldeelt. Hertog *Arnaud*, zoon van *Jan van Egmondt*, by *Maria* eenige dochter des Heeren van *Arkel*, erfde 't Landt van *Leerdam* en *Schoonrewoerdt* voor zyn gedeelte. *Frederik* van *Blankenheim*, *Bisschop* van *Utrecht* bezat *Gasparn*, met de sterke Kasteelen *Hagestein* en *Everstein*, die hy tot den grondt toe afbrak. De Heer van *Vianen* verkreeg *Rimestein*. Na de doodt van Heer *Jan van Arckel* den XIII. en zyn zoon Jonckheer *Willem van Arckel*, is 't Landt van *Arckel*, zoo door Verradery en Oorlogsgeweldt, als door Koop en Erfenisse, aan 't Huis van *Beyeren* gekomen; daar na aan die van *Bourgundien*, Graven van *Hollandt*, en tot op heden toe aan *Hollandt* gehecht gebleven. Onder 't Drostschap van *Arckel* stelt *W. v. Goudhoven* te behooren de Dorpen, *Laag-* en *Hoog-Bloklandt*, *Scheluynen*, *Hornaer*, *Niewlandt*, *Spyk*, *Kedichem*, *Oosterwyk*, *Middelkoop*, *Leerbroek*, enz. zie 't volgende ARCKEL.

Germ. Inf. P. 11. — Pontan. Geld. gesch. f. 194. — De Raey Dict. Geograph. — Goudh. van de O. Holl. Kron. f. 85. — Idem Pont 2. D. f. 194. 204.

ARCKEL (*de* BURGT, *'t* KASTEEL of HOF *van*) Eenigen willen den naam afhaalen van CASTRA HERCULIS, of HERCULES-BURGT; alhoewel anderen deze benaminge liever aan *Erkelens*, of *Arculens*, in 't Latyn *Herculana*, behoorende onder 't Opperquartier van *Gelderlandt*, 't huis zouden brengen; doch zie MALBURG. Beide kan 't waar zyn; om dat by de Heidenen ter eere van *Hercules* veele Tempels en Burgten gebouwt zyn. Het was eene plaats, die de oude Schryvers niet verre van *Niewmegen* geplaatst hebben; met byvoeginge, dat Heer *Heyman van Arckel* het oude daar geweest zynde Kerkjen, of den Tempel van *Hercules*, afbrak, en eene andere Kerk, ter eere van de *H. Moeder* en *Maagdt Maria*, bouwde: desgelyks het Slot van *Arckel*, tot eene Residentie voor zich en zyne nakomelingen. Omtrent dezen *Heyman*, of *Herman*, is eene groote verwarring onder de Geschiedtschryvers, ter oorzaake van de veelheit der *Jannen* en *Heymans van Arckel*: Wy zullen zien of 'er eenige beslechtende reden uit te vinden is, op ARCKEL (HEYMAN *van*) *Poppo*, by anderen *Foppo*, zoon van *Heyman*, liet het werk zyns Vaders gansch ter neêr werpen, en een ander Slot bouwen, van de oude Schryvers de *Koningklyke Burgt van Arckel* genoemt; wegens de zonderlinge uitstekendheit in dien tydt; 't was van groote gehouwen steenen opgerecht. Naderhant heeft Heer *Jan van Arckel de XI.* (by anderen de *X.*) in 't jaar 1297. deze Koningklyke Burgt weêr om verre gesmeten, en in plaats de *Keizerlyke Burgt van Arckel*, in het Oosten buiten *Gorinchem*, gesticht; daar hy ten deele de Bouwstoffen van den vorigen Burgt toe gebruikte: de beschryvinge daar van zou hier te lang vallen. Dit Slot baarde verwonderinge in de oogen van alle aanschouweren; en men oordeelde, dat in geheel Duitschlandt geen diergelyken gebouw zou konnen gevonden worden. Maar toen Hertog *Willem van Beyeren*, Grave van Hollandt, Zeelandt, enz. door koop, Heer van *Gorinchem* geworden was, als ook van *'t Landt van Arckel*, heeft hy, om zynen bitteren haat tegen de *Arkels* te betuigen, en hunne gedachtenisse, zoo veel hy vermogte, uit te rooijen, deze Keizerlyke Burgt tot den grondt toe doen afbreeken, die 't zedert het jaar 1220. tot na het jaar 1400, en dus al 200. jaaren lang, gepraalt had: Ja zulker wyze toonde *Grave Willem* zyne verbittering tegen dat Huis, dat hy de grondtvesten zelfs deedt uitgraaven. Naderhant heeft Hertog *Karel de Stoute*, of *strydtbaare*, Hertog van Bourgundien, enz. Grave van Vlaanderen, Hollandt, Zeelandt, enz. het Slot dat de gemelde Grave *Willem van Beyeren*, na het omverre werpen van den Keizerlyken Burgt, op eene andere plaats aan den *Merwe*-kant zeer treflyk hadde doen oprechten, weêr laaten wechneemen, en een ander bouwen in 't jaar 1461. dat van eene geweldige grootte en dikte was. Verscheide Schryvers maaken geen gewag van het Slot dat den Beijervorst gesticht zou hebben; maar spreeken alleen van 't geen *Hertog Karel* daar liet bouwen, te weeten, dezen derden Burgt (zynde de *Koningklyke* de eerste, de *Keizerlyke* de tweede) anders den vierden te rekenen, indien men dien van Heer *Heyman* mede wilde tellen; of wel den vyfden, zoo 'er *Hertog Willem* ook een Slot, *volgens Boxhornius en anderen*, opgerecht mogte hebben. Deze Burgt van *Hertog Karel* hadt drie Torens, waar van d'eerste eenen muur hadt onder 36. boven 29 voeten dik, zeer konstig gemaakt, en op 't heerlykste uitgevoert. De tweede Toren was even zoo dik als d'eerste; maar niet zoo hoog: De derde bleef onvolmaakt: Alles was van blauwen steen, uit de Luiksche gebergten gehaalt: Echter heeft dit voortreffelyk Kasteel geen beter geluk dan de vorige gehadt: In 't jaar 1578. begon men het af te breeken: in het jaar 1610, wierdt het voorts tot den grondt toe vernielt. Het had van den opbouw af, tot den aanvangk van deeze verwoestinge, omtrent 117. jaren gestaan. Eenige melden, dat *Hertog Karel de Strydtbaare* een niew Slot liet maaken, zonder meer of ook iets te zeggen van een Kasteel, door *Grave Willem* den Beijervorst gebouwt: noch ook, dat hy den Burgt door *Grave Willem* gebouwt wegnam, om eenen veel voortreffelyker te stichten. Wederom anderen, dat hy 't Slot van *Grave Willem* zeer liet vergrooten, en heerlyker maaken. *W. v. Goudhoven* zegt ook, dat *Hertog Willem* van Beijeren, Grave van Hollandt, enz. *'t Kasteel van Arckel* ten gronde toe liet afbreeken, en wêer een ander dicht op de *Merwe* bouwen; zoo dat hy te water en te lande, naar zyne begeerte, in de Stadt *Gorkum* kon komen. *Grave Karel* van *Charolois*, naderhant *Hertog*, enz. *en Grave* van Hollandt, enz. de Stadt *Gorinchem*, en 't Slot van zynen Vader bekomen hebbende, deede het zoo veel grooter met zulke ronde dikke Torens maaken, als

Pontan. Geld. geschied. 2. D. f. 194. — A Kemp beschr. van Gorc. en 't Landt van Arkel. — Kemp. ibid. G. Hasselt. Hist. Brab. f. 197. — Leeuwen Batav. Illustr. f. 1300. — Idem Leeuw. ibid. — idem Kemp. ibid. — Boxhor. Toneel. p. 273. — Idem Boxh. ibid. — Leeuw. Bat. Illustr. f. 1300.

alreedts gezegt is. Ook ſchryft hy dat Hertog *Willem van Beveren* de Stadt *Gorinchem*, en 't Landt van *Arkel*, van Hertog *Reinold van Gelder*, in 't jaar 1412. voor 260000. Franſche Kroonen zou gekoft hebben: Dat mede Hertog *Reinold* 't zelve drie jaaren te vooren van Heer *Jan van Arckel den XIII.* gekoft hadde: zie wydtlopiger hier van op ARCKEL (JAN *van*) *de XIII.*

Goudb. O. Holl. Kronyk fol. 85.

ARCKEL (*Heeren van*) zyn onder de voornaamſte, oudſte, of magtigſte Geſlachten, en Familiën van *Hollandt* geweeſt, uitſteekende in pracht en rykdom: maar meerendeels zoo trots en hoogmoedig, dat ze voor niemant wilden zwigten: dapper, maar te gelyk oorlogszuchtig. Het was voortydts een ſpreekwoordt van de byzonderſte Edele Geſlachten in Hollandt; de *Brederodens d' edelſten*, de *Waſſenaars de oudtſten*, de *Egmondts de rykſten*, de *Arckels de ſtoutſten*. De Heer *J. J. Pontanus*, ſpreekende van de doodt van *Jonkheer Willem*, en zynen vader *Heer Jan*, laatſte Heer van Arckel, zegt: „ Men „ geloofde dat 'er in Duitſchlandt nauwlyks magtiger „ Heeren in tydelyke middelen waren, dan de *Heer van* „ *Arckel* in Hollandt: Want zyne Inkomſten bedroegen „ jaarlyks 83600. Rhynſche guldens, (eene geweldige ſom „ in dien tydt, daar in gerekent 5000. oude Schilden, die hy „ van zyne *Veluwſche* Thienden trok, en 600. Dukaaten jaar- „ lyks uit de Wiſſel van *Venetiën*, die hy te *Antwerpen* „ ontfing. Boven de Heerlykheit van *Arckel*, 't Landt van *Arckel*, met de Stadt *Leerdam*, *Gaſparen*, en *Hageſtein*, hadt hy noch in *Vrankryk*, in 't Hertogdom *Bar*, 't gebiedt over *Pierrepont*, met veele Vlekken en Kaſteelen: In *Brabandt* de Stadt *Mechelen*, met veele Dorpen, genoemt het *Landtſchapjen van Arckel*: In *Gelderlandt*, *Geldermalſſen*, *Oy*, en meer andere Plaatzen: In *Hollandt*, *Haaſtrecht*, (toen eene Stadt) *Vliet*, *Stolwyk*, en veel meer Dorpen in *Krimper-waerdt*, tuſſchen *Schoonhoven* en *ter Goude*, nevens andere Heerlykheden aldaar. In *Zeelandt*, 't *Ampt van Kreeken*, met de toebehoorten. Oudttydts wierden de *Heeren van Arckel*, *Heeren van Torenen* genoemt: zy voerden in hunne Wapens twee *roode Torens*, met een *blauw Dak* op een *goudt Veldt*. Naderhandt namen ze aan twee *roode Ladders* op een *zilver Veldt*; om dat ze, als geboren Krygshelden, in 't beklimmen der Stadtsmuuren de Stormladders dikmaals met hun bloet beverft hadden. In later tydt is 't *Wapen van Arckel* geweeſt twee *roode Faſcen* (*Baaren*) *gekanteelt* (*getandt*) onder en boven; d'eene kanteeling tegen d'andere, op een *zilver Veldt*. Nu komen wy tot de *Heeren van Arkel*, ieder in 't byzonder; daar wy alleen maar 't voornaamſte van zullen aantekenen.

S. v. Leeuw. Bat. Ill. f. 8. Boxh. toon. v. Holl. p. 46.

Pontan. Geld geſch. 2 D. f. 205.

Idem ibid. f. 194.

Leeuw. Goudh.

ARCKEL (HEYMAN *van*,) wordt van *Pontus Heuterus*, en anderen, voor den eerſten *Heer van Arckel* geſtelt: Dat hy uit *Hongaryen* in *Hollandt* gekoomen, een dapper Heldt geweeſt zoude zyn; voegende daar by, dat *Diderik*, *de II.* Grave van Hollandt, hem 't Landt van *Arckel*, gelyk ook dat van *Leerdam*, wegens zyne zonderlinge deugden en dienſten, ſchonk: Doch nauwkeurige Onderzoekers klimmen tot lang voor dien tydt op. *A. Kemp* en anderen ſtellen, dat een van *Heimans* Voorouderen, *Jan* genaamt, eenen geruimen tydt, voor dat 'er *Graven* in *Hollandt* waren, d'eerſte was die het Landt van *Arckel* beheerde. Deze zou in de jaaren 641. en 642. ten dienſte van *Dagobert*, der (*Franſchen*, of *Franken Koning*) onder 't beleit van *Pipyn van Herſtal*, Hertog van *Brabandt*, in de Nederlanden gekomen zynde, de Vriezen overwonnen, en 't Kaſteel *Wiltenburg* (nu *Utrecht*) ingenomen hebben; dat *Dagobert* hem dieswegen, en dienſthalvens, eene groote ſtreek landts tuſſchen de *Lek* en *Waal*, aan de Rivier de *Linge*, in vryen eigendom gaf; dat hy daar eene Kerk bouwde, ter plaatze daar de Romeinen voortydts den *Tempel van Hercules* geſticht hadden, en dat hier van daan de naam van *Arckel* zou ontſtaan zyn. Anderen ſchryven dit *Heyman* toe, zoon van *Jan*; doch naar der vooriger meeninge qualyk. Eenige jaaren daar na vielen de Vriezen, Deenen, en Noormannen in deze Landen, verbrandende de Kerk en 't Slot, als ook de andere goederen van Heer *Jan*: Daarom trok hy naar *Vrankryk*, en bleef te *Pierepont*, daar hy overleedt; eenen zoon nalaatende, *Heyman* geheeten, die ook te *Pierepont* ſtierf. By zyne Gemalin hadt hy Heer *Jan* gewonnen, die 'er een vaſt Slot bouwde, dat, door toedoen van *Francion*, broeder van den Heer van *Bar*, om verre geworpen wierdt. *Jan* daar over vertoornt, bragt hem om 't leven; maar alzoo de gedoodde van des Konings van Vrankryk maagſchap was, vluchtte hy naar 't verwoeſt, en nu onbewoont Landt van *Arckel*, daar hy in 't jaar 694. de Kerk hermaakte, en de wereldt verliet, nalaatende *Heyman*, die ter Gemalinne nam *Tecla*, dochter van *Wolbrandt*, zoon van den eerſten *Heer van Egmondt*. Hy diende eerſt *Pipyn* Koning van *Vrankryk*, daar na Keizer *Karel den Grooten*, in hunne Oorlogen: wierdt, nu zeer oudt zynde, verſlagen in eenen ſtrydt tegen de Heidenſche *Saxen*, aan de Rivier de *Elve*, in 't jaar 783. Hy hadt by zyne Echtgenoote eenen zoon gewonnen, *Jan* genoemt, die in 't jaar 718. van Keizer *Karel den Grooten* ten Burgtvoogdt tegen de *Weſtfalingers* gemaakt wierdt. Hy ſtierf in 't jaar 856. en leit te *Ingelheim*, omtrent den *Rhyn* by *Ments*, begraaven: Hadt by zyn Echtgenoote gewonnen *Heyman*, Ridder; eerſt Hoveling by Keizer *Ludovicus Pius*, of den Godtvruchtigen; daar na Kamerling van den Hertog van *Lotharingen*; trouwde *Helena*, dochter van eenen Heer in *Vrankryk*: won by haar twee zoonen, *Foppo*, of *Poppo*, en *Jan*. *Foppo* was zyn nazaat: Bleef in eenen Slag tuſſchen *Louis den IV.* van Vrankryk, en *Keizer Henricus Anceps*, of den Vogelaar, over het bezit van *Lotharingen*, in 't jaar 935. nalaatende *Heyman van Arkel*, van *Pontus Heuterus*, *en anderen*, ten eerſten Heere van *Arckel* geſtelt; van wien ook *W. van Goudhoven*, *Franciſcus Leningius*, *enz.* hunne Geſlachtregiſters beginnen. Men ſtelt hem in dienſt geweeſt te zyn van *Keizer Otto den Grooten*, die hem met Krygsvolk naar *Neder-Saxen* (nu *Ooſt-Vrieslandt*) zondt, van waar hy *Silla* (*Gilla*) dochter van den Landtvoogdt *Tieleman*, buiten haar vaders weeten, wegvoerde naar *Hollandt*, en haar trouwde. Aldaar wierdt hy door Grave *Diderik*, *den II.* Grave van Hollandt, zeer wel ontfangen, en zyn Hofmeeſter gemaakt, of, volgens anderen, tot zynen Stadthouder in *Vrieslandt*. Ook begiftigde hy hem op niews met het *Landt van Arckel*, door Koning *Dagobert* zynen Voorvader *Jan* geſchonken. Overleedt in 't jaar 980. volgens *W. van Goudhoven*, of 990. *volgens anderen: A. Kemp* heeft 996. nalaatende *Poppo*, of *Foppo*, en *Dodo van Arkel*. Van dezen *Dodo* zouden de Geſlachten van *Dalem*, *Gellecum*, *Kedichem*, *Sevender*, en *Haaſten* herkomſtig zyn.

Idem Leeuw. Kemp. Pontan. Goudh. Pon. Heuter. Franciſc. lening von Holl. Adel p. 217.

ARCKEL (POPPO, *of* FOPPO, *Heer van*) zoon van *Heyman*, die d'eerſte, en deze de tweede *Heer van Arckel* geſtelt wordt; hadt ter Gemalinne *Maria*, dochter des *Heeren van Oy*, in de *Betuwe*: is overleden in 't jaar 1008. 't Slot van *Arckel*, door zynen vader Heer *Heyman* geſticht, worp hy ter neder, en bouwde de *Koningklyke Burgt van Arckel*: zie op *Arckel* (*de Burgt van*) Eenigen ſtellen dat hy volvoerde, verbeterde, en zeer vergrootte het geen zyn vader begonnen hadt: Heeft ook, aan den kant van de *Linge*, de Dorpen *Rietveldt*, *Kedichem*, en *Everwyk*, nu *Ooſterwyk*, geſticht: liet eenen zoon na, *Jan* geheeten.

S. van Leeuw. f. 847. 1300. Pont. Geld. geſch. 2 D. f. 14 Goudh. Kemp. etc.

ARCKEL (JAN, *Heer van*) *de I.* want met dezen *Jan* beginnen meeſt doorgaans de Schryvers de tellingen der *Jannen*, *Heeren van Arckel*, op hem gevolgt: Maar daar door komt ook 't verſchil, dat 'er eenigen (de voorgaande *Jannen* mede rekenende) twee meer hebben, en den laatſten *Heer van Arckel* noemen *Jan den XV.* daar wy maar den *XIII.* met de meeſte Schryvers, van zullen maaken. Hy was de zoon van *Poppo*, of *Foppo*, en hadt ter Gemalinne *Elizabeth*, dochter van Grave *Willem van Kuyk*. Dus hebben 't *J. J. Pontanus*, en *S. van Leeuwen*: Maar *Goudhoven* noemt haar, door eenen miſſlag, *Wilhelmina*. Grave *Diderik van Hollandt* heeft hem tegen den Biſſchop *Adelboldt* van *Utrecht* gebruikt. Hy volgde *Diderik* in 't jaar 1034. in zynen togt naar 't *Heilige Landt*; bleef in *Syriën*, in eenen ſtrydt tegen de Saracenen: hadt veele Vlekken en Kaſteelen laaten bouwen. Behalven zynen zoon *Jan*, hadt hy noch eene onechte dochter, *Maria*, getrouwt aan Heer *Jan van Bronchorſt*: zy verliet een jaar na haaren vader deze wereldt.

Leeuw Bat. Ill f. 847. Goudh f. 133. in d' O. Holl. K Pontan Geld. geſch. 2. D f. 195.

ARCKEL (JAN, *Heer van*) *de II.* zoon van Heer *Jan van Arckel den I.* hadt ter Gemalinne *Margareta*, dochter van Heer *Jan van Altena*: Hy heeft op d'andere zyde der *Linge* eenige Dorpen en Kaſteelen geſticht, als *Heukelom*, *Vogelwerf*, *Spyk*, en *Dalem*. Hy trok ook met de *Graven* van *Vlaanderen*, *Henegouw*, en andere Nederlandtſche Heeren, naar 't *H. Landt*, daar hy acht jaaren lang tegen de Ongelovigen zou geſtreeden hebben. Terwyl hy te *Venetiën* was, hadt hy 't *Wapen van Arckel* voor zyne Herberg opgehangen. Zeker Heer uit Hongaryen, die 't zelfde Wapen voerde, nam het weg: Daar over geraakten zy in een Lyfgevecht; *Arckel* overwon den Hongaar, en ſchonk hem 't leven. Over zyne doodt valt verſchil: by *Pontanus* vinden wy dat hy, in zyne te rugge keeringe uit het *H. Landt*, te *Straatsburg* overleedt, in 't jaar 1074. na een bewindt van 40. jaaren. *W. v. Goudhoven*, en *S. v. Leeuwen* zeggen, dat hy voor *Yſſelmonde* in 't jaar 1077. of, volgens *Pontus Heuterus*, 1082. ſneuvelde.

Ponta ibid. f 195. Leeuw f. 841. Goudh f 133 Pont. Heuter in genealog

ARCKEL (JAN, *Heer van*) *de III.* zoon van Heer *Jan den II.* hadt ter Gemalinne Vrouwe *Adelheit*, (*Alyt*, *Alida*) zuſter van *Robert*, *Heer van Heusden*. Alhier is een zeer groot verſchil omtrent den tydt en de wyze zyns doodts. *Goudhoven* en *van Leeuwen* ſchryven dat hy, van zyne Pelgrimagie uit het *H. Landt* t' huis koomende, en onderwegen ziek geworden, in 't jaar 1102. overleedt: *A. v. Slichtenhorſt*, *in Pontanus Gelderſche geſchiedeniſſen*, daar tegen bericht ons, dat hy in een Steekſpel gewondt wierdt te *Niewmeegen*, en 1082. overleedt: (op welk jaar *Pontus Heuterus* het overlyden van Heer *Jan den II.* geſtelt heeft) nadat hy lang aan de ontfange quetzuure gequynt hadde. Diergelyke verſchillen zyn onder de Geſchichtſchryvers, en Geſlachtrekenaars, omtrent de *Heeren*

Ponta Geld. 2. D. f. 125. Goudh in d' O Holl. K f. 133 Leeuw Bat. Il f. 847 P. Heuterus Kemp.

ren van *Arckel*, vry veele, en zommige zeer groot, buiten twyfel ter oorzaake dat de verwarring en rekening der jaaren van den eenen meer, van den anderen min geſtelt is; daar door dan dikmaals eenen *Jan* toegeſchreven wordt, dat den anderen toebehoort. Deze oneenigheit konnen wy niet altydt aanwyzen; zullen alleen maar, om dat af te ſnyden, meeſt volgen *Pontanus Gelderſche geſchiedeniſſen, door A. v. Slichtenhorſt* vertaalt, en vermeerdert, en by ons de geloofwaardigſte, vermidts hy betuigt het ſpoor te volgen van Heer *Otto van Arckel*, Heer van Amelroy, die zyner Voorvaderen leven met geene mindere trouwe, dan zorgvuldigheit, uit alle hunne boeken by een verzamelt heeft. Echter zullen wy niet nalaaten, daar wy 't dienſtig vinden, den eenen en anderen Schryver by te brengen, of aan te haalen, daar de lezer nader bericht, over verſchil of aanmerkelyke zaaken, zal konnen vinden. Heer *Jan de III.* hadt nevens eenen zoon, ook eene dochter, genaamt *Geertruidt*, Gemalin van Heer *Everard van Kuyk*.

Idem Pontan. ibid f. 194.

ARCKEL (JAN, *Heer van*) *de IV.* zoon van *Heer Jan den III.* was maar zes jaaren oudt toen zyn vader ſtierf, en ſtont tot op het vyftiende jaar zyns ouderdoms onder de voogdy van zyne moeder; trouwde *Elizabeth*, dochter van den Grave *van der Lippe*, toen *Zwalenburg* geheeten: Was een zeer zwaar, diklyvig man; en een Heer van zulk eene kracht en lengte, dat men hem byna voor eenen Reus hadt mogen houden. In 't jaar 1098. trok hy met *Godefroy de Bouillon* naar *Paleſtina*, of 't *H. Landt*, daar hy Ridder geſlagen wierdt; en gezondt weêr t'huis gekomen, overleedt hy na eene veertigjaarige regeeringe, in 't jaar 1122. zie hier over een groot verſchil by *W. v. Goudhoven*, en *S. van Leeuwen*.

Pontan. Geld. geſch. 2. D. f. 195.

ARCKEL (JAN, *Heer van*,) *de V.* zoon van *Jan de IV.* een grootmoedig, godtvruchtig, en verſtandig Heer: was eerſt getrouwt met *Petronella*, dochter van den *Grave van Are*; trok in 't jaar 1124. naar Jeruzalem, en bragt, na verloop van eenige jaaren, veele lidttekens van wonden, in gevechten bekoomen tegen d'Ongelovigen, mede. Naderhandt ondernam hy eene tweede Jeruzalemſche reis. In 't jaar 1132. diende hy met zynen broeder *Hugo*, *Boter* bygenaamt, den *Grave Diderik* van Hollandt, die op eenen dag tweemaal de zege tegen de *Vriezen* bevocht. In 't jaar 1136. bewees *Heer Jan* aan zynen broeder *Folpert*, *Leerdam*, *Schoonrewoerdt*, met den *Diefdyk*, en *Over-Heykop*. Uit gemelde *Folpert* zyn de Bannerheeren van *Lee*, of *Leede*, en uit zyne kinderen de Heeren van *Gellerum*, van *Zevender*, en van *Haaſtrecht* geſproten: gaf hem voort de halve Heerlykheit van *Dalem*, die daar na overgezet wierdt aan *Jan*, eens broeders zoon van *Arckel*. Zyn jonger broeder *Hugo* bequam *Boterſloot*, *Spyk*, en *Bloklandt*. Hy Heer *Jan van Arckel* overleedt in 't jaar 1144. was met den Heer van *Yſſelſtein* ter hulpe van Heer *Aart van Grimbergen* getrokken, doch geen van hun beiden is weer levendig t'huis gekoomen. Zyne eerſte Gemalin is hier boven genoemt: zyne tweede was *Geertruidt*, dochter des Graafs *van Loon*, die hem zynen Nazaat, *Jan den VI.* baarde: De derde *Adelheit*, *Alyt*, of *Alida*, dochter des Heeren van *Steenvorden*, (*Steinfurt*) hy won by haar den *Heer van Houdichem:* zie *Goudhoven*, en *van Leeuwen*, en aldaar weder een groot verſchil en verwarringe.

Pontan. Geld. geſch. 2. D. f. 195.

Idem ibid.

ARCKEL (JAN, DE VI. *Heer van*) zoon van *Heer Jan den V.* hadt ter Gemalinne *Sophia*, dochter van *Arendt*, of *Aert*, jongſte Heer van *Grimbergen*; die met *Heer Jans* vader by *Grimbergen* ſneuvelde. Hy won by haar Heer *Jan den VII.* zynen Nazaat: overleedt in 't jaar 1176. In het jaar zyns doodts komen *Goudhoven* en *van Leeuwen* met onzen Schryver over een: maar omtrent den naam van zyne Gemalinne valt verſchil en verwarring.

Idem Pont. f. 195.

ARCKEL (JAN, *Heer van*,) *de VII.* zoon van Heer *Jan den VI.* trok met *Grave Floris* van Hollandt naar *Jeruzalem*. Weêrgekomen, nam hy ter Gemalinne *Margareta*, dochter van Heer *Boudewyn van Vlaanderen*, Heer van Nyhoven, broeder van Grave *Philips* van Vlaanderen, die Heer *Jan van Arckel* te *Jeruzalem* Ridder geſlagen hadt. Hy won by haar zynen Nazaat, Heer *Jan den VIII.* en noch eene dochter, die aan Heer *Engelbregt van Broncborſt* trouwde: Bouwde het Slot te *Heukelom*; dat zyn zoon voorts voltooide, en met een 't Steedtjen *Heukelom* bemuurde: Kocht ook *Aſperen*, van Heer *Gerardt van Aſperen*, zoon van *Folpert* van *Arckel*: Na eene regeering van 43. jaaren, wierdt hy van Heer *Rudolph van Coevorden* verſlagen, in het jaar 1216. in den ſtrydt voor *Coevorden*. *S. v. Leeuwen*, en *W. v. Goudhoven* hebben dit op Heer *Jan den VI.* gebragt, en ſtellen 1225. zy komen daar in met *Johannes de Beka* over een. Het ſchynt ook zoo te moeten wezen; zelfs volgens de rekening van *A. Slichtenhorſt*: want hy ſtelt de doodt van Heer *Jan den VI.* op 't jaar 1176. toen Heer *Jan de VII.* in 't beſtier tradt; dien hy eene regeering van 49. jaaren geeft, dus komt 1225. voor het jaar zyner doodt. Hy was ten dienſt van *Otto* van der *Lippe*, *Biſſchop* van Utrecht, met 400. Ridders (Ruiters) opgetrokken, tegen *Rudolph*, *Caſteleyn* van *Coeverden*, daar hy zyn eindt vondt: zie ook 't volgende.

Idem 2. D. f. 195. Goudh. 2. Holl. Kron. 133. Leeuwen Bat. Ill. 848. J. de Beka in Otth. II.

ARCKEL (JAN, *Heer van*,) *de VIII.* zoon van Heer *Jan den VII.* Hy was een zeer Godtvruchtig Heer, die ter Gemalinne hadt *Maria*, (by anderen *Margareta*) dochter des Graafs van *Vernenburg*: Heeft de eerſte fondamenten der Stadt *Gorkum* doen leggen, nevens het nu vernielde Slot, buiten de Burgpoort, toen met elf dikke Torens voorzien, als ook ſterke Wallen, en diepe Graften. Hy ſneuvelde in den Slag tegen de *Stadingers*, in 't jaar 1234. (alhoewel, zegt *A. Slichtenhorſt*, anderen zyne doodt, doch t'onrecht, tien jaaren later ſtellen) na dat hy 28. jaaren geregeert hadde. *S. v. Leeuwen*, en *W. v. Goudhoven* reekenen zyn doodtjaar op 1243. en alzoo 9. jaaren later. Doch hier ſtaat aan te merken, dat ze dezen *Jan den VIII.* voor *Jan den VII.* rekenen; ook is 'er niet wel door te komen. In *Pontanus* wordt de doodt van *Jan den VII.* naar onze tellinge, op 't jaar 1216. geſtelt, als men 'er de 28. jaaren der regeeringe aan Heer *Jan den VIII.* gegeeven by doet, komt het wel op 't jaar 1234. Maar wy hebben in de voorige poſt getoont, uit de eige regeeringsjaren van onzen Schryver (aan *Heer Jan den VI.* toegevoegt) dat het jaar 1216. van hem voor 't ſterfjaar van Heer *Jan den VII.* geſtelt, in 't jaar 1225. moet wezen; daar de tydt van den Slag te *Coeverden* mede overeenkomt. Wil men eene drukfeil in de jaren der regeeringe van 49, of 28. zoeken, en 39, of 18, ſtellen, dan zou men het jaar 1234. wel vinden: maar dan moſt Heer *Jan de VII.* met *Biſſchop Otto* van der Lippe, niet voor *Coeverden* geſneuvelt zyn; om dat deze ſtrydt in 't jaar 1225. volgens eenparig bericht der voornaamſte Geſchiedtſchryveren, voorgevallen is. Ondertuſſchen indien 't waarachtig is, dat Heer *Jan de VIII.* in 't gevecht tegen de *Stadingers* om 't leven quam, moet men het jaar 1234. goedt achten: hoewel Heer *Jan de VII.* dan niet kan gebleven zyn in den Slag, of 't gevecht met die van *Coeverden*; noch geene 49. jaren geregeert hebben. Wy konnen niet zien hoemen hier *Slichtenhorſt* met anderen, of ook met zich zelven, zou mogen vergelyken: Hebben alreedts gezegt dat *van Leeuwen* en *Goudhoven* het jaar des doodts van Heer *Jan den VIII.* (by hen den *VII.*) rekenen, dat van 1249. te zyn: Dat ſtelt *Slichtenhorſt* weêr voor eene feil, en wil 1234. hebben; doch 't zou, indien men zyne eige rekeningen volgt, 1253. moeten zyn: Want de doodt van Heer *Jan den V.* plaatſt hy in 't jaar 1144. *Jan den VI*, geeft hy 32. regeeringsjaren; dit komt op 't jaar 1176. uit: *Jan den VII*, 49. jaren, maakt 1225: *Jan den VIII*, 28. jaren, komt op 1253. voor zyn doodtjaar, te rekenen. Daar na geeft hy *Jan den IX.* eene regeringe van 32. jaren, en rekent het jaar 1272. het jaar zyns overlydens; daar het, volgens de voorgaande ſtellingen, 1285. zou moeten zyn. Eene groote verwarringe; daar wy nu, dit aangewezen hebbende, eene ſpelde by ſteeken.

Oud. Holl. Kron. J. Veldenaar. Picard. Beka &c. Schotani Kr. v. Vrieſt. f. 126.

Pontan. 2. D. f. 195.

ARCKEL (JAN, *Heer van*) *de IX.* zoon van Heer *Jan den VIII*, bygenaamt den ſterken, was ook in lengte en kracht byna eenen Reus gelyk. Te paerdt zittende, ſloeg hy zyne armen om een balk, ligtte 't geheele beeſt tuſſchen zyne knïen van de aarde op, en drukte het zoo geweldig, dat het van benauwtheit de tonge uit den bek liet hangen. Zyne Gemalin was *Bertha*, dochter van den Grave van *Ochten*, (*by Goudthoven*, van *Oethen*, by *van Leeuwen*, *Oethem*) zy baarde hem twee zoonen, *Heer Jan*, zynen nazaat, en *Otto*, eerſten Heer van *Heukelom* en *Aſperen*, van *Ackoy*, *Loven*, met het Slot van *Leyenberg*, van de Heerlykheden *Gellekum* en *Renoy*. Deze *Otto* hadt ter Echtgenoote de dochter van den *Heer van Heuſden*, en won by haar twee zoonen, *Jan*, mede *Heer van Heukelom*, en *Otto*, Heer van *Aſperen*, en *Ackoy*. *Heer Jan de IX.* van Arckel overleedt, volgens *Slichtenhorſt*, in 't jaar 1272, daar *Goudhoven*, en *van Leeuwen*, (doch by hen de *VIII.*) in overeen komen: legt te *Gorinchem* begraven. Hoe hy den vervloekten aanſlag van *Folpert* van Arckel, tegens hem, op Kersnacht in de Kerk zynde, om *Heer Jan* met alle d'andere menſchen te doen verbranden, zeer wonderlyk ontquam, naardien 't gevaar alreedts in de Kerk was, en alle anderen, in de Kerk, door de vlammen verteert wierden: zie op FOLPERT *van* ARCKEL.

Pontan. Dict. f. 195. 196. Leeuw. f. 848. Goudh. 2. D. f. 133.

ARCKEL (JAN, *Heer van*) *de X.* Zoon van *Jan den IX.* had ter Gemalinne *Bertha*, dochter van Grave Gerard van *Sterkenburg*; heeft zich ook bevonden in den ſtrydt by *Wieringen*, onder de Banier van *Jan den I. Hertog van Brabandt:* daar na zich *by Grave Floris* gevoegt, (die de doodt van zynen Vader den Koningk, en *Grave Willem* op de Vriezen zocht te wreeken) en hem grooten dienſt gedaan: Welke beide Vorſten, uit inzicht zyner dappere daaden en dienſten, de Burgers van *Gorkum* tolvry door geheel *Brabandt*, *Hollandt*, en *Zeelandt*, te water en te lande, maakten. Naderhant trok hy weêr tegen de *Vriezen* op, ter hulpe van *Jonckheer Jan*, *Grave* van *Hollandt*, die hen met twee Legers by *Verona* (*Vroonen*) daar nu *Alkmaar* ſtaat, aangreep. Doch vermits hy (Heer Jan van Arckel) zich voor aan in 't ſpits bevondt,

Pontan. Geld. f.

196. *Leeuw. ibid f* 848. *Goudh f.* 133. *O. Holl. Kr. &c.*

is hy in dien ſtrydt geſneuvelt. Behalven zynen zoon *Jan*, by Bertha gewonnen, ſchryven eenigen hem noch eene Dochter, *Geertruid* van Arckel, toe, geworden Gemalin van *Heer Gyjsbert van Culemburg*. Zyne doodt is, *volgens Slichtenhorſt*, in 't jaar 1296. of 1297. voorgevallen, daar in *Goudhoven* en *van Leeuwen* over een komen: hem *Jan den IV.* noemende.

ARCKEL (JAN, *Heer van*) *de XI.* by *Goudhoven*, en *van Leeuwen* de *X.* deedt ook eenen togt naar 't *H. Landt*: Welke razernye in die, en de voorgaande Eeuwe, een doorgaand' euvel was, ten koſte van 't leven van hondert duizent Chriſtenen. Weder naar huis door *Italien* keerende, wierdt hy, met die hy by zich had, niet verre van *Genua*, van rovers overvallen, die hem, en zyn gevolg alles ontnamen. Dus bevondt hy zich in een vreemdt Landt, zonder geldt, zonder vrienden, zonder geloof. By geval zagen zyne Dienaars in de Stadt *het Wapen van Arckel* uithangen, voor een aanzienlyk Huis: hoorden dat de Huisheer een geboren Nederlander was, die dit Wapen in zyn uithangbordt geplaatſt had, ten teken van zyn dankbaar gemoedt tegens of aan Heer *Jan van Arkel*, die hem in zyne Armoede, toen hy een ſlechte Marsdrager en kramer was, met eenig geldt hadt bygeſtaan. Hy hadt het zoo wel weeten aan te leggen, dat hy wat voorwaarts gekomen, daar op naar *Genua* getrokken, met eenen welgeſtelden koopmans winkel eenen grooten Rykdom overgewonnen hadt. Deze man, van het toeval bericht, en den noodt des Heeren van *Arckel*, voorzag hem met zoo veel geldts, dat hy met eere, en gemak weêr binnen *Gorkum* quam. Hy was een dapper Heldt, die den *Grave van Vlaanderen*, in den Veldtſlag by *Kortryk* tegen den Koningk van *Vrankryk*, vechtenderhandt de zege toebragt, en de Banier van zyne Majeſteit veroverde. Veele andere treffelyke Heldendaden zyn van hem verricht. In dien ſlag tegen de Franſchen had zyn bloetverwant *Hugo*, *Boter* bygenaamt, zoo veele wonden ontfangen, dat hy kort daar na ſtierf: Deshalven zyne heerlyke goederen op *Heer Jan* van Arckel vielen. De jongſte broeder *Floris*, ook kinderloos, volgde den zelven weg; waar op *Spyk*, *Bloklandt*, en *Boterſloot* weêr aan *Arckel* quamen. In 't jaar 1314. bevondt zich *Heer Jan* van Arckel met zyne bloetmagen, de Heeren van *Heukelom*, *Aſperen*, *Ackoy*, *Leyenberg*, en *Ooſterwyk*, te *Keulen*, op een Spiegelgevecht, daar men hem, om zyne dapperheit, tot Hooft en Prins der Ridderen koos. In 't volgende jaar viel de ſtrydt voor tuſſchen *Grave Willem* van Henegouw en Hollandt, aan d'eene; en *Grave Robert* van Vlaenderen, aan de andere zyde; *Grave Willem*, gewondt, tuimelde van 't paerdt, en 't zou hem 't leven gekoſt hebben, indien niet *Heer Jan* van Arckel, *Heer Philips* van Waſſenaer, en *Heer Diderik* van Brederode het hadden geredt, met het uiterſte gevaar van 't hunne te verliezen. De Echtgenoote van *Heer Jan* was (volgens *Goudhoven* en *van Leeuwen*) *Ermgard*, Erfdochter van Henrik, Heer *van Voorn*; doch *Slichtenhorſt*, in zynen *Pontanus*, noemt haar *Mabelie*, Erve van Heer Henrik *van Voorn*; met uitdrukkelyke byvoeginge, niet *Irmgard*; want die *Irmgard* ſtelt hy de Gemalin van *Heer Jans zoon*. By haar won hy den gemelden zynen zoon en nazaat *Jan den XII.* nevens eene dochter, *Cunigunda*, Gemalinne geworden van den twintigſten en laatſten *Heer van Heuſden*. Zyne tweede Dochter, Vrouwe *Mabelie*, (*van Goudhoven* en *van Leeuwen*, geſtelt te zyn geweeſt Echtgenoote van Heer *Zweer van Abkoude en Wyk te Duurſtede*) *Slichtenhorſt* noemt haar *Beele*; zy baarde *Heer Henrik*, *Heer* van *Abkoude*; en *Zweer*, *Heer* van *Gaasbeek*, *Putten* en *Stryen*. Heer *Henrik van Abkoude* won maar eene eenige dochter, *Johanna*; en deze kreeg ten gemaal *Heer Jan*, zoon van *Heer Reinout* van Brederode, doch bleef onvruchtbaar: daarom wierdt *Heer Jan* binnen Dieſt een Carthuſer Monnik, en Vrouwe *Johanna* eene Bagyn te Wyk: *Zweer* won, by de dochter des *Graafs van Ligne*, *Heer Jakob* van Abkoude, Gaasbeek, Putten en Stryen; nevens de Vrouw van Batenburg; doch zyn alle kinderloos overleden. *Heer Jan* van Arckel is ten grave gegaan in 't jaar 1324. In dit jaartal komen *Pontanus* (of *Slichtenhorſt*) *Goudhoven* en *van Leeuwen* over een.

Pontan. ibid. 2. D f. 197. *idem Leeuw f.* 848. *Vlimm. Hiſt. Ital p.* 7. *Nic. Koperi Faſc. Hiſt. p.* 217.

Idem Pontan. ibid. Heda & Beka in Hiſt. Ultr

Pontanus Vligerius. Melander. &c

Pontan. f. 197. *Leeuw. f.* 848. *Goudh. ibid. f.* 134.

Iidem ibidem.

ARCKEL (JAN, *Heer van*) *de XII.* by *Goudhoven* en *van Leeuwen* de *XI.* hy hadt, volgens *Slichtenhorſt* en *Pontanus*, ter Gemalinne *Irm-* of *Erm-gard*, (*Goudhoven* en *van Leeuwen* ſtellen *Elizabeth*) eenige dochter van Grave Otto van *Cleef*. Hy kocht noch, by zyne andere Heerlykheden, de Heerlykheit *Hageſtein*, van *Walraven* Heer van *Valkenburg*, als *Goudhoven meldt*, hoewel men 'er by *Slichtenhorſt* niets van vindt; maar eer het tegendeel, wanneer hy het bouwen van *Hageſtein* aan Heer Jans zoon, *Otto* van Arckel, toeſchryft. By de gemelde zyne Gemalinne *Irmgard* won hy veele kinderen; onder hen verdeelde hy, levends-lyfs, zyne goederen. Heer JAN *van Arckel*, de oudtſte, ſtierf in 't jaar 1352, acht jaaren voor zynen Vader, aan eene wonde, in een Tournoyſpel te Dordrecht ontfangen: was noch ongetrouwt. OTTO, in ordre de tweede zoon, wierdt zyns Vaders nazaat in 't Landt van *Arckel*, enz. JAN, de derde zyner zoonen, was eerſt Domdeeken, daar na *Biſſchop te Utrecht*, eindelyk te *Luik*: *Heer* ARNOUD, of, ARENDT van Arckel, de vierde zoon van Heer Jan den XII. kreeg voor zyn deel *Zoelen*, *Avezaet*, *Noordeloos*, *Alblas*, *Alblaſſerdam*, en, in de *Krimpenerwaerdt*, *Bergen*, met het Slot; naar hem, *Heer* ARENDS-of *Heer* ARNOUDTS-ook Heer AERTSBERGEN geheten, 't welk hy zynen broeder, *Heer Robert* van Arckel, overliet; de vyfde zoon, *Heer* JAN van Arckel, had tot zyn Erfgedeelte *Bokhoven*, *Goudriaen*, en *Haaſtrecht*: Heer ROBERT van Arckel, de zesde zoon, had, behalven 't gedachte *Bergen*, voor zich *Stolwyk* en *Vliet*; (by *Goudhoven* en *van Leeuwen*, *Vliſt*) hy trouwde, by diſpenſatie van den Paus, zyne Nicht *Janne* (by andere *Elizabeth*) eenige Dochter des Heeren van *Aſperen*; en wierdt dus Bannerheer van Aſperen: *Heer* HERBERT van Arckel, de zevende zoon, wierdt Heer van *Slingelandt*, *Molengrave*, *Bieskens Grave*, en meer andere Vlekken. 't Verſchil in de naamen dezer Zoonen van Heer *Jan den* XII. van Arckel, tuſſchen *A. van Slichtenhorſt*, aan de eene, en van *Leeuwen*, met *W. van Goudhoven*, aan de andere zyde, kan men by deeze Schryvers nazien. Wy konnen hier op alles geene aanmerkingen maaken. Belangende de Dochters; de Heer *A. Slichtenhorſt* ſtelt 'er drie, *Mabelia*, *Elizabeth*, en *Maria*. I. *Mabelia*, d'oudtſte, liet zich wechvoeren van Heer *Both van der Eem*, by wien zy zeven Dochters, maar geene zoonen won: d'oudtſte dezer Dochteren kreeg ten Echtgenoot Heer *Willem* van *Gennip*, die, na haare doodt, Aartsbiſſchop van Keulen in 't jaar 1362. geworden is: *Agniet* wierdt Echtgenoote van den Heer van *Heinsberg*; uit welk huwelyk geſproten is *Jan* van Heinsberg, *Biſſchop van Luik*: *Maria* kreeg ten Gemaal den Heer van *Valkenburg*: van de overige Dochteren zyn gebooren de Heeren *van der Eem*, *van Brederode*, *van der Merwen*, *van der Veer*, en *van Cruiningen*. Heer *Jan* van Arckel wou zyne Dochter *Mabelia* noch zien, noch hooren ſpreeken, om dat ze zich, gelyk hy zeide, in haar huwelyk als wechgeworpen hadt; derhalven zy, na dat haar Man overleden was, zich naar *Utrecht* begaf, daar een Huis voor de Minnebroeders bouwde, met een Altaar in de Domkerk, daar zy nevens haren broeder, *Biſſchop Jan van Arckel*, die, overleden, derwaarts was gevoert, begraven legt. II. *Elizabeth* van Arckel, tweede dochter van *Heer* JAN van Arckel, trouwde met den Heer van *Hoorn*, en *Altena*. III. *Maria* de jongſte met Heer *Wouter* van *Egmondt* en *Yſſelſtein*, geſtorven in 't jaar 1367. Heer JAN *de* XII. overleedt in 't jaar 1360; by *Goudhoven*, en *van Leeuwen*, den 23. Februarius, 1355.

Pontan. Geld. 2. D. f. 198. *Goudh. ibid f.* 134. *Leeuw. ibid. f.* 848. 849. *Fr. Koning. von Holl. Adel p.* 232.

Idem Pontan. Geld. geſch. ibid. iidem Leeuw. Goudh. ibid.

Iidem Pontan. Goudh. &c.

ARCKEL (OTTO, *Heer van*) zoon van Heer *Jan den* XII. van Arckel, bequam ten echte de doorluchtige en zeer ſchoone *Elizabeth*, Dochter, niet van Keizer Henrik den IV, als zommigen hebben geſchreven; maar van *Thibout*, Broeder des Hertogs van *Bar* in Lottharingen. Hare Grootmoeder was de Dochter van den Koningk van *Vrankryk*. *Goudhoven* en *van Leeuwen* ſtellen haar de dochter van *Hendrik*, Grave van *Baer* (tuſſchen Vrankryk en Lotharingen gelegen) by *Iolente*, Dochter van Grave Robert van Vlaanderen, eenige Zuſter van *Robert*, eerſte Hertog van *Bar*; wiens Echtgenoote was *Maria*, Dochter van Koningk Jan van *Vrankryk*. Zy bragt hem tot Huwelyksgoedt het Steedtjen, en de Heerlykheit *Pierrepont* in *Vermandois*. De Prooſt van St. Maria t' Utrecht, die het *jus Collationis*, of 't recht van Vergeevinge, van Heer Otto's Erfgoedt *Schoonrewoerdt* aan zich trekken wou, heeft hy ter nêer geſlagen; daarenboven alle die met Verdagvaardinge, of Bankbrieven zich onderſtonden in zyn gebiedt te komen, gevangen gezet en ten deele doen verdrinken; ook daar by door den Cardinaal *Reinerius* van *Bar*, broeder van zyne Gemalinne, by 't Roomſche Hof abſolutie verworven, tegens de vorige vonniſſen of doemingen. Anders was hy al vry Godtvruchtig; wou niet gedoogen dat zich in zyne Landen eenige Doodtſlagers, Woekeraars, Overſpeelers, of Maagdenſchenders onthouden zouden, gelyk hy blykelyk getoont heeft aan den eerloozen bedrieger, *Henrik Kannemaker*, ſpottelyk bygenaamt kindermaker, zie op *Kannemaker* (*Henrik.*) De *Dortenaars*, die de *Gorinchemmers* met zout, kooren, en andere waaren, uit vreemde Landen voor by *Dordrecht* varende, wilden dwingen binnen die Stadt te verſtapelen, leerde hy wat het was hem te beleedigen; en deed hun 't gewigt zyner vyandtſchap gevoelen: hunne voorby *Gorinchem* zeilende Scheepen deed hy aanleggen, de wynen ten beſten geeven; en de zynen, die ſchade van de *Dortenaars* geleden hadden, vergoeden. Groote verwoeſtingen heeft hy ook in 't Landt des Heeren van *Termeide*, of *Ameide*, en zyns ſchoonzoons van *Vianen* aangerecht, verbrandende *Ameide* en *Merkerk*, om dat de *Merkerkers* twee *Gorinchemmers* doodtgeſlagen, en twee andere zwaar gequetſt hadden: wegens eenen Boom, die op eene onrechtvaardige wyze verkocht was: Weshalven

Pontan. ibid. f. 198.

Goudh. in de O. Holl. Kron. f. 134. *Leeuw. Batav. Illuſtr. f.* 849. *Pontan. d. loc. 2 Deel f.* 198.

Idem Pontan. Vlig. de Com. Holl.

Heer

Heer *Otto* recht verzocht; dat de Heer van *Vianen*, onaangezien het billyk verzoek, weigerde. Hertog *Albert* van Beyeren, Grave van Hollandt, Zeelandt, enz. zondt *Heer Otto* van Arckel met veele Ridders naar den Koningk van *Engelandt*, en ondertuſſchen ſtierf *Grave Jan* van *Kleef*. De Moeder van Heer *Otto van Arkel*, was de Dochter geweeſt van Grave *Otto van Cleef*, ouder broeder van den overleden Grave *Jan*: Hy waagde om deze Erffenis, met hulp van Hertog *Eduardt van Gelder*, eenen kans tegen *Adolph van Mark*, doch bereikte zyn oogmerk niet: alzoo Cleef een quaadt Leen was, dat op geene Vrouwen mogt vallen, en derhalven op hem niet verſterven kon, en daarom was 't op zyns moeders Broeder, den Grave van Cleef, gezet, of verlydt. Heer *Otto van Arckel* beriep een Ridderlyk Tournoy binnen *Gorinchem*, dat met de tegenwoordigheit van den *Hertog van Gelder*, den *Grave van Hollandt*, en veele andere voornaame Heeren meer, vereerdt wierdt. Alhier bevreedigde hy de *Hoekſchen* en *Cabeljauwſchen* zulker wyze, dat men in eenige jaaren daar na van geene onheilen meer, tuſſchen deze woedende Factiën, hoorde. Aan Hertog *Albert*, *Grave van Hollandt*, vereerde hy ter dier tydt twee Snoeken, grooter dan de grootſte Zalmen: Overleedt op Paaſchavondt, 1396.

Idem Pontan. Slicht. ibid.

Leeuw. Bat. Illuſtr. f. 849.

Pontan. ibid.

ARCKEL, (JAN, *Heer van*) *de XIII.* diens naams, anders de veertiende Heer geſtelt (*by Goudhoven* en *van Leeuwen de XII.*) zoon van *Otto*; hy is de laatſte Heer van *Arkel*, van de Stadt en 't Slot *Gorinchem*, *Hageſtein*, *Leerdam*, *Pierrepont*, enz. geweeſt: wierdt Stadthouder en Theſaurier Generaal van *Hollandt*. Had ter Gemalinne *Janne*, of *Johanna*, eenige Zuſter, en vermoedelyk *Erfzuſter van Hertog Rainald* (*Reinout*) van *Gelder*. Hy was, al by 't leven van zynen Vader, *Heer Otto* van Arckel, in zulken aanzien by Hertog Albert van Beyeren, Grave van Henegouw, Hollandt, enz. dat hy, toen Hertog Albert naar *Henegouw* trok, om daar de huldiging te ontfangen, hem, gedurende zyne afwezendheit, ten Gouverneur, of *Stadthouder* over *Hollandt*, alhoewel met miſnoegen van gemelden zynen Vader, aanſtelde; vreezende gedachte Heer Vader dat deeze zyn Zoon, alhoewel tot dit Hooge ampt bequaam genoeg, echter in die bedieninge, door het een of 't ander byval, lichtelyk in de ongenade van *Grave Albert* zou mogen raaken. Wierdt daarenboven Theſaurier, (als alreedts gezegt is) of Generaal ontfanger van Hollandt. Tien jaren lang nam hy dit Theſaurierſchap waar, zonder ooit eenige rekeninge te doen. Toen *Hertog Albert* rekeninge eiſchte, (onlangs na dat *Heer Jan* van Arckel 't puik des Adels, als *Heer Otto van Heukelom*, *den Heer van Aſperen*, *Ackoy*, *Leyenburg*, *Waardenburg*, *Drongelen*, nevens veele Ridders en Jonkers meeſt alle van zyn bloedt, op de been gebragt hebbende, de *Vriezen* aan *Hollandt* onderdanig had gemaakt) opgerokkent door zynen zoone, *Grave Willem* van Ooſtervant, tegen zynen, tot noch toe, zoo hooggeliefden *Heer Jan* van Arckel, weigerde *Heer Jan* hartnekkig rekenſchap voor zyne Vyanden (als de gemelde Grave Willem, en de Hoekſche party was) te doen: daar tegen was *Heer Jan* het hoofdt van de Cabeljauwſchen; en ſteunde veelligt ook op zynen Zwager, Hertog *Arnoudt van Gelder*, wiens Zuſter Heer Jan ten Gemaal hadt; (*M. Voſſius* noemt Hertog *Willem van Gelder*, Broeder en voorzaat van Hertog *Reinout*, die in 't jaar 1402. overleedt, en omtrent welken tydt deze zaak voorviel.) Hertog *Albert*, om deze fierheit van *Arckel* te breeken, beval zynen zoon *Grave Willem* van Ooſtervant het werk tegen *Heer Jan* aan te vangen; die hem aanſtondts voor Vyandt van 't Vaderlandt, en te gelyk zyne goederen, *Haaſtrecht*, *Vliſt*, *Stolwyk*, enz. voor verbeurt verklaarde. De hoogmoedigheit van *Arkel* daar door getergt, verkondigde hy inſgelyks tegen *Hertog Albert* den Oorlog, en deed hem dien aanzeggen: Maakte eenen aanſlag op *Oudewater*, doch die miſlukte. *Gyſſenburg*, *Alblaſſerdam*, en meer andere plaatzen in Zuidt-Hollandt ſtak hy in brandt: veroverde *Nieuwpoort*, en verwoeſtte de Stadt door 't vuur. Dit geſchiedde ontrent het jaar 1401, volgens *M. Voſſius*, by anderen 1403. Hertog *Albert* vernielde het Landt van *Arkel* niet minder. Ook belegerde hy *Gorkum* met eene groote magt van Volk, uit *Hollandt*, *Zeelandt*, *Vrieslandt*, *Kleef*, 't Sticht van *Utrecht*, enz. by een gebragt. De *Gorkummers* verweerden zich dapper, deden eenen uitval op 't Zeeuwſch quartier, ſloegen 'er veele doodt, en bragten *Heer Floris van Borſelen* gevangkelyk binnen de Stadt, als ook Heer *Nicolaas Romerswael*, *Philips Everingen*, en meer andere Bevelhebbers, behalven een groot getal gemeen Krygsvolk. Op de zelfde wyze handeldenze met het Quartier van *Kleef*; daar zy gevangen kregen *Heer Walraven van Brederode*, *Gillis Schenk*, *Hugo Poſt*, enz. Ondertuſſchen deedt *Heer Jan Elect*, of verkoren Biſſchop van Luik, zoon van Hertog *Albert*, zoo veel, nevens Heer *Arent van Leyenberg*, Heer *Arnoud Haak van Oudt-Heuſden*, en meer anderen, dat 'er, na een beleg van 22. weeken, waar in Hertog *Albert* veele ſchade geleden had, een verdrag op deze voorwaarden wierdt gemaakt; Heer *Jan* van Arckel zou op zyne kniën *Hertog Albert* om vergiffeniſſe bidden, en een Hertoglyk Vaendel eenen dag lang uit het Kaſteel laaten waaijen: Maar na dat *Grave Willem* van Ooſtervant, zoon van *Hertog Albert*, na zyns vaders doodt, in de regeeringe getreeden was, handelde hy met de *Rotterdammers*, *Dordrechtſchen*, en die van *Gorinchem* als met openbaare vyanden. *Heer Jan* zondt daar over Boden en Brieven aan Grave *Willem*; doch hy wilde de laatſten niet ontfangen, d'anderen niet hooren ſpreeken. In tegendeel deedt hy de *Gorinchemmers* en *Hageſteiners*, by hunnen inval in 't *Nederſticht* gevangen bekomen, naar Workum voeren, om hen tegens *Gorkum* over op raderen te doen zetten. *Heer Jan* van Arckel liet, t' hunner verloſſinge, *Woudrichem* door verraſſinge inneemen; 't beleidt daar van was Heer *Willem van Yſendoorn* toevertrouwt. Grave *Willem*, verwoedt en razende van ſpyt en toorn, veroverde, met byſtant van d'*Utrechtſchen*, de plaatzen, *Gaſparn*, *Hageſtein*, *Everſtein*, en meer andere. Maar als nu de zeer ryk geweeſt zynde Burgers van *Gorinchem*, door deze Oorlogen en verwoeſtingen, zich verarmt bevonden, begondenze te morren. De gevangen *Walraem* (*Walraven*) *van Brederode*, die *Heer Jan* van Arkel, ſchoon van zyn Maagſchap, eenen heimlyken haat toedroeg, maakte dit aan *Grave Willem* van Hollandt bekent, die hem beval de vonken tot een vuur op te blaazen. *Brederode* dan kocht door geldt, en bragt door groote beloften aan zyne zyde, eenige aanzienlyke Burgers van *Gorkum*, als ook Raden van *Heer Jan* van Arckel; namelyk, *Coenraad*, *Jan*, *Aert*, en *Gerard van Harlaer*; *Jan vander Donk*, *Broenis de Verwer*, en *Johan Gerardin*, Prooſt te Gorinchem, van arme ouders te *Haaſtrecht* geboren, doch door *Heer Jan* van Arckel tot eenen aanzienlyken man gemaakt: *Jan van der Donk* was de zoon van eenen *Baſtaerdt van Arckel*. By eenen bezegelden brief beloofden de Grave van Hollandt henlieden 80000. Franſche kroonen, nevens groote verheffinge, indien ze te wege bragten dat *Gorkum* in zyne handen quam. Ten dien einde ſtrooiden de Verraders onder de gemeente uit, dat Hertog en *Grave Willem* van Hollandt geſchreven had, nooit vreede met *Heer Jan* van Arckel te zullen maaken; maar daar toe, met zynen zoon, *Jonkheer Willem* van Arckel, wel te willen treeden; om dus, aan d'eene zyde, de *Gorkummers* tegen *Heer Jan* op te hitzen; aan den anderen kant, den zoon tegen zynen Vader: dienze ook daar toe bragten, dat hy bewilligde in 't gevangen neemen, en de verzeekeringe van zynen Vader. Kortelyk, *Jonker Willem* wierdt de Regeeringe in handen gegeeven. Terſtondt heeft men daar op alle Regenten, den ouden *Arckel* getrouw, afgezet, en de Verraders in hunne plaatzen aangeſtelt. Te *Leerdam*, en op 't Slot *Arckel*, geſchiedde even 't zelfde. *Heer Jan* was toen afweezig, begaf zich ſpoedig naar *Gorinchem*, byna ganſch alleen; maar de poorten wierden hem voor de neus toegeſloten, dat hem ook in andere plaatzen wedervoer. *Jonkheer Willem*, door onderhandeling van eenigen tot betere gedachten gebragt, reedt uit de Stadt, en heimelyk naar *'s Hertogen-Boſch*, daar zyn Heer Vader was, om met hem te verzoenen: Beloofde ook, hem alles weêr over te zullen leeveren, en de Verraders in zyne handen. De t' zaamgezwoornen kregen 'er de Lucht af, daarom verboden zy hem, toen hy weêr naar *Gorkum* keerde, binnen te komen. Dat tuſſchen Vader en Zoon beſloten was, wierdt verraderlyk aan hen, door den Secretaris des Heeren van Arkel, ontdekt. Daar op riepen de Verraders *Grave Willem* in de Stadt *Gornichem*. Hy dus tot zyne begeerte geraakt, plakte daar eene ſterke bezetting in, en ſtelde den Ridder *Philips van Dorp* tot Gouverneur. *Jonkheer Willem* van Arckel, daar over zeer toornig, quam in eenen donkeren nacht, met een deel Gelderſchen, voor *Gorkum*; ſloeg aanſtonds de Stormladders aan, rechtte ze op, en wierdt, zonder veel moeite, meeſter van de Stadt; maar niet van 't Kaſteel. Metter haaſt quam *Grave Willem* van Hollandt de Stadt weêr beleegeren, met eenen grooten hoop Hollanders, Zeelanders, Stichtenaars, enz. *Hertog Reinout* van Gelder trok, met een ſterk leger, tegen *Grave Willem* van Hollandt, ten byſtant van zynen zwager *Heer Jan*, en zynen neef *Jonkheer Willem*, die dus verraderlyk van hunne Landen berooft waren. *Grave Willem* toog *Hertog Reinout* te gemoedt, en boodt hem eenen Veldtſlag aan, waar in hy bewilligde. Maar ondertuſſchen gebruikte hy dit opbreeken tot zyn voordeel, wierp een deel Volk in de Stadt, en trok toen wech. *Heer Jan* van Arckel, meenende dat *Hertog Reynout* geenen rechten ernſt gebruikte, om een anders goederen te herwinnen, verkocht aan hem alle zyne Landen, onder voorwaarden, datze nooit van het Hertogdom *Gelderlandt* afgeſcheiden zouden mogen worden: vermits hy verzekert was, dat, na Reinouts doodt, zyn ganſche bezit op hem of zynen zoon *Willem* zou moeten komen. Dit alles geſchiedde door het aandringen van *Jonkheer Willem*, die aanſtondts Hertog *Reinout* voor Heer

Boxh. Ton. v. Holl. p. 272. Voſſ. ibid. p. 532. Pontan. ibid f. 201.

Idem Pontan. f. 201 Boxh. f. 272. idem Voſſ. p. 538. Oud. Holl. Kron. f. 420.

Voſſii Jaarb. v. Holl. 14. en 15. B. Boxh. Ton. van Holl. Beſchr. van Gorkum. Pontan. Geld 2. D. f. 202. 203. O. Holl. Kron. f. 422. & ſeq. Voſſ. ibid. p. 540. Pontan. 2. D. f. 203. Matth. Voſſ. O. Holl. Kron. &c.

Idem Voſſ. Jaarb. p. 542.

Pontan. Geld. geſch. 2. D. f. 172. 200. M. Voſſii Jaarb. v. Holl. p 480. 527.

S. v. Leeuw. ibid. f. 849. Goudh. ibid. f. 134. Fr. Koninz. ibid p. 288.

liet uitroepen, en dwong de Burgers aan hem den Eedt van Getrouwigheit af te leggen. Daar op begon *Reinout* met meer yver den Oorlog tegen *Grave Willem* van Hollandt aan te vangen, en zyne verwoestlingen teffens voort te zetten, die zeer geweldig, en elendig waren: tot dat *Idem Vossius f.* 543. in 't jaar 1412. partyen (beide den oorlog moede) den Vrede sloten, op deze voorwaarden: Hertog *Reinout* zou, tegen 't Verdrag met *Heer Jan*, en *Jonkheer Willem* van Arckel gesloten, *Gorkum*, *Workum*, en 't geheele Landt van *Arckel* aan *Grave Willem* van Hollandt overleveren: Waar tegen *Grave Willem* aan *Reinout* opbrengen zou 100000. Fransche Schilden (andere schryven Kroonen:) Aan *Jonkheer Willem* van Arckel 50000. Kroonen, t' zamen met het Landt van *Born*, en 't geen 'er aan kleefde. Heer *Jan* van Arckel zou jaarlyks uit den Tol van *Lobek* trekken 1500. Rynse guldens, behalven 't Slot van *Oyen*, met zeven goede aangrenzende Dorpen. *Jonkheer Willem* van Arckel zou, binnen *Wyk te Duurstede*, voor *Grave Willem* van Hollandt moeten verschynen, en voor hem en zyne nakomelingen afstandt doen van *Gorinchem* en 't *Landt van Arckel*; *Leerdam* en *Schoonrewoerdt* uitgezondert. *Grave Willem* gaf, by zyne huldiginge, nieuwe Privilegien aan de *Gorkummers*. *Jonkheer Willem* bewilligde in dit verdrag: maar zyn Vader Heer *Jan* stelde zich 'er tegen; deshalven deed *Grave Willem* dezen ouden Heer, op zyn vertrek van *Brussel* (doch weinig t' zyner eere) gevangen neemen, en van d'eene plaatze naar d'andere voeren. Onlydelyk wierdt hy van de *Hoekschen* bespot, zelfs als een misdadiger gepynigt. De zeer heerlyke en Keizerlyke Burgt van *Arckel* brak *Grave Willem* af, tot de grondtvesten *Boxh. Ton. p.* 273. toe, die hy liet uitrooijen: zie op ARCKEL (BURGT.) Grave Willem van Henegouw, Hollandt, Zeelandt, enz. ook Hertog van Beyeren genoemt, overleedt kort *Pontan. Geld. 2. D fol* 183. daar na, in 't jaar 1417. Men vindt by verscheide Schryvers, dat zyne Doodt door 't volgende geval verhaast zoude zyn. Hy hadt zyne Dochter, *Vrouwe Jacoba*, aan den *Dauphyn van Vrankryk* verlooft: Toen dees nu, voor dat dit huwelyk voltrokken wierdt, aan kant geholpen was, hadt *Grave Willem* zich laten hooren: Hy wist nu zyne Dochter niet beeter dan aan *Jonkheer Willem* van Arckel te besteeden. Dit behaagde de *Hoeksche* factie ganschniet: vermits zy *Jonkheer Willems* gezworene Vyanden waren, en *Leeuw. Bat. Ill. f.* 849. hy door deezen Echt aan *Grave Willems* Dochter, na zyns Vaders doodt, *Grave van Hollandt*, *Zeelandt*, enz. zou geworden zyn: zeiden daarom, dat *Arckel* zyn vyandt, en veel te gering voor *Vrouwe Jacoba* was: Maar *Grave Willem* gaf 'er tot antwoordt op; hy zou zyn Dochter niet aan eenen *Jonkheer van Arckel*; maar aan eenen toekomenden *Hertog van Gelder*, *en Gulik* geeven. Men doet 'er by dat de Hoekschen, verneemende dat Heer *Arendt van Leyenberg* heimelyk uitgezonden was, om met *Jonker Willem* van Arkel daar over te spreeken, de Fontanel, of 't dragtgat, dat *Grave Willem* in zyne dye hadt, lieten uitdroogen; waar door hy op Pinxter woensdag, des voorschreven jaars, den Geest zou gegeeven hebben. 't Zy *Idem Pontan. f.* 204. zoo 't wil, *Vrouw Jacoba* was zeer verlieft op *Jonker Willem van Arkel*; die in dit jaar met eenigen der *Cabeljauwschen*, door eenen zonderlingen aanslag, zich meester van *Gorkum* maakte. *Margareta*, weduwe van *Grave Willem* van Hollandt, met de *Hoekschen*, belegerden het weêr: *Vliger. de Com. Holl in Wilh. VI.* Zy liet 'er eenen geweldigen storm op aanvoeren; als wanneer, door de verradery van *Jonkheer Willem* van *Dreuthen* (die onder 't gevecht met 1500. der *Cabeljauwschen* trouwloos en verraderlyk doorgingk) zyn meester, en *Jonker Willem* van Arkel verslagen wierden, den 1. December 1417. Zyn Vader, *Heer Jan* van Arkel, zat toen- *Idem Pontan. ibid.* maals noch gevangen: doch *Hertog Philips* van Bourgundiën bragt, door den Heer van *Weesemale*, en krygsgewelt, zoo veel te wege, dat hy eindelyk, omtrent 8. jaren na de doodt van zynen zoon *Jonkheer Willem*, los geraakte, en uit de hechtenisse van den *Heer van Zevenbergen* quam, door wien *Grave Willem* van Hollandt hem gevangen had laten neemen: Deed hem ook te *Leerdam* en *Schoonrewoerdt* weêr huldigen, als *Heer van der Lee*. Men verzekert ook, dat *Hertog Philips* aan *Heer Jan* beloofde, hem in 't geheele Landt van *Arckel* te herstellen; maar dien dag heeft hy niet beleeft: Want op eenen avondt, te veel van eenen boven maten grooten aal eetende, wierdt hy zoo benauwt, dat hy eerst het verstandt, en daar na 't leven verloor. Zyne fiere hoogmoedigheit, en korzelig hooft, hebben hem alle deeze ongemakken veroorzaakt: Veelligt heeft ook Godts vloek op hem gerust, wegens zyn zeer snoodt bedryf tegen zyne moeder, *Pontan. f.* 205. Vrouwe *Elizabeth van Baar* (*Bar.*) Als deze, na haar Mans uitvaart (Heer *Otto van Arkel*, vader van *Heer Jan*) uit de Kerk weêr naar de Burgt quam, deedt *Heer Jan* haar de poort voor de neus sluiten. Met traanen in de oogen begafze zich in de Stadt *Gorkum*, daar zy van dezen verbasterden zoon veel hoon en spot most uitstaan. Ter dier oorzaake nam ze den tydt waar, en vluchtte naar *Bar*, by haren Vader, *Thibaut van Bar*, die haar het Slot *Pierrepont*, met twee Steden, en de toebehorende Dorpen inruimde; zy overleedt aldaar in 't jaar 1405. Toen *Idem Pontan. f.* 200. *Gorinchem* aldus, nevens het Landt van *Arckel*, aan *Hollandt* gekomen was, heeft het *Jan van Beyeren*, Bisschop van Luik, van 't jaar 1419. tot 1424. ten welken tyde hy sterf, in Lyftogt bezeten. Hy was de zoon van *Hertog Albert* van Beyeren, Broeder van Grave Willem van Oostervant, beide Graven van Hollandt, Zeelandt, enz. geweest, had den Bisschoplyken staat afgeleit, en eene Gemalinne genomen, die, weduwe geworden, het *Landt van Arckel* bleef bezitten. Haar naam was *Elizabeth*, *Hertoginne van Luxemburg*. By vervolg quam de Stadt *Gorkum* in *Goudh. in d' O. Holl. Kron. Boxh. Ton. p.* 272. 't jaar 1447. nevens 't Landt van *Arckel*, aan *Heer Jakob van Abkoude*, Heer van Putten en Stryen, die in 't jaar 1459. kinderloos overleedt: en dus verviel toen alles aan *Hollandt*. Hertog *Philips* van Bourgundiën, *Grave van Hollandt*, *Zeelandt*, enz. beleende Heer *Jan van Lannoy* daar mede, dien hy, zyn leven lang, *Stadthouder* over *Hollandt* gestelt hadt. Na zyne doodt schonk hy *Gorinchem*, en 't Landt van *Arckel* aan zynen zoon, *Grave Karel* van Charolois; die zich op 't Kasteel van *Arckel*, dat hy zeer versterkte, met zyne Vrouwe *Izabella*, of *Elizabeth van Idem Boxh. Ton. van Holl. ibid. idem Pontan. f.* 205. *Bourbon*, (vermits hy in zyns Vaders ongenade was) onthieldt: zie op ARCKEL-BURGT. Hy hadt voorgenomen eene steene brugge over de *Maas* of *Merwe* te laaten slaan, van 't Slot af, tot aan het Landt van *Altena*: Maar weder met zynen Vader verzoent, en van daar vertrekkende, is dit groot en zeldzaam voornemen niet tot de daadt gekomen.

ARCKEL (*Jonker van*:) zie de bovenstaande post, daar in wy het geen hem belangt hebben moeten voordraagen, vermidts de gevallen van hem, en zynen vader, zoo in malkanderen gewikkelt zyn, dat ze niet van een konnen gescheiden worden. Dit alleenlyk doen wy 'er noch by, dat, zoo uitstekend en prachtig zyne geboorte en doop was, zoo rampzalig was zyn levenseinde, en zoo smaadig zyne begraveniss. Toen hy in de verraderssche veroveringe van *Gorinchem*, door *Vrouwe Margareta*, en de Hoekschen, sneuvelde, bleef hy eenige uuren lang in slyk en drek leggen; van waar de Hoekschen hem naakt, op eene horde, naar de Hooftkerk torsten, en den volgenden dag slecht genoeg begroeven: Daar tegen hadt men hem op zyne geboorte met eenen heerlyken toestel, en zeer veele toortzen, door vier Bannerheeren van zyn maagschap, naar de kerke ten Doop doen draagen, daar alles uitnemend kostelyk toegestelt was. *Otto*, Heer van *Heukelom* en *Loven*, hadt hem in zyne armen: De Heer *van Asperen* ging aan zyn hoofdt-, die van *Ackoy* aan zyn voeten-einde. De Heer van *Leyenberg* droeg hem een verguldt Bekken en Waterpot voor uit: Hy wierdt voor *Floris van Wevelinkhoven*, *Bisschop van Utrecht*, ten doop geheven van Hertog *Willem van Gelder*, zynen Oom, en de *Vrouwe van Gennip*, eene dochters dochter van *Arckel*, en moeder van *Walraven van Brederode*. By zyn graf wierden *Pontan.* deze zestien Stamwapenen opgehangen; *Arckel*, *Voorn*, *Geld. gesch. 2. D. f.* 205. *Kleef*, *Varnenburg*; en van moeders zyde, *Bar-le-Ducq*, *Vliger. de Comit. Holl. in Wilh. VI.* *Sicilien*, *Lotryk*, *Vrankryk*; noch *Gulik*, *Brabandt*, *Hollandt*, *Vrankryk*, *Gelderlandt*, *Engelandt*, *Mechelen*, en *Luxenburg*. Hy hadt, gelyk veele anderen, wel uit den Slag konnen ontvluchten, maar wilde liever heldtdadig, met blyk van groote dapperheit, het leven verliezen, dan de schande op zich laaden van de Stadt te hebben verloren, en verlaaten, die zyne Voorouders byna twee eeuwen lang bezeten hadden. Met hem bleven verslagen de *M. Vossii Jaarb. van Holl. p.* 252. Jonkheeren van *Peterson*, en *Appeldoorn*, *Henrik*, *Bastaardt van Arckel*, de *Grave van Opburg*, *Splinter*, *Bastaardt van Niewenrode*, (de dapperste Voorvechter der *Cabeljauwschen*) *Otto van Gellicum*, *Otto van Hemen*, *Willem van Appeldam*, &c.

ARCKEL (FOLPERT VAN,) *Heer van Leerdam*, *Pontan.* en *Haastrecht*, zoon van *Folpert*, Heer van Asperen en *2. D. f.* Leerdam, die zoon was van *Jan den III.* Heer van *Arckel*. 196. Deze *Folpert* was een bovenmaaten godtloos mensch, die *Goudh. Leeuw.* ook een vreeslyk en rampzalig einde gehadt heeft: zie op FOLPERT VAN ARCKEL. Zyne Geslachtlyst kan men by *W. v. Goudhoven*, en *S. v. Leeuwen* vinden.

ARCKEL (JAN VAN,) zoon van *Heer Jan* van Arckel de *XII.* wierdt eerst *Bisschop van Utrecht*, daar na van *Luik*: zie op JAN VAN ARCKEL. *Beka.*

ARCKEL, een Dorp in 't Drostampt des *Landts van Ponta- Arckel.* Heeft Kerk en Predikant, staande onder 't Classis van Gornichem. *nus.*

ARCKELENS, ook ARKELENS, en ERCKELENS, een Steedtjen in *Gelderlandt*: zie op ERCKELENS. *V. der Houve*

ARCKER-GEMEENTE, van 't gemeene volk door verbastering gezegt ARCKER-MEEN, of slecht DE MEEN, is een uitgelezen hoek Landts, zich van *Bunschoten* af tot *Nykerk* toe uitstrekkende; en van daar *Pontan.* langs *Putten* tot byna aan *Harderwyk*. Eenigen willen dat *Geld.* de eigen naam *Ercker-meente* zyn zoude. De grondt is 'er *Gesch. 1.* zeer weelderig en grasryk, zoo dat de Boter der *Nyker- D. f.* *keren*, in *Hollandt*, *Gelderlandt*, en andere plaatzen, meer 118.

dan

dan die van de *Betuw*, en zelfs van de *Lymer*, gewilt en begeert wordt.

Pontan. l. D. f. 140. ARCKER GEMEENTE-DYK, gemeenlyk, by verbastering, ARCKERMEENSCHE DYCK gezegt, is van *Reinout den II.* Hertog van Gelder, in het jaar 1356. vergunt, op het verzoek van de gemeene Geërfdens, in de Kerspels van *Niewkerk* en *Putten* te mogen leggen, tot behoudenisse der ingelanden, en *Arcker Gemeente.*

ARDENBURG, een Steedtjen in *Hollandts Vlaanderen:* zie op AARDENBURG.

AREMBERG, of ook ARENBERG, Stadthouder over Vrieslandt, van wegen den Koning van Spanjen geweest: zie op JAN *van* LIGNY.

Tacit. Hist. lib. 1. circa fin. ARENACUM, dus vindt men het van den Latynschen Schryver *C. Tacitus* genoemt. 't Blykt aldaar, dat het eene Plaats in 't hedendaags *Gelderlandt* geweest is, daar het tiende Legioen der Romeinen lag: want in den togt van *Claudius Civilis*, zegt hy, dat hy te *Arenacum* het tiende Romeinsche Legioen besprong: Maar wat hier door *Arenacum* verstaan moet worden, is verschil over: Eenigen willen dat dit het Vlek *Arichum*, tusschen *Thiel* en *Bommel*; anderen *Recum* by *Wageningen* zyn zoude: Doch *Recum*, anders *Renecum*, is eene verbastering van *Redichem*, of *Redinchem*, gelyk men in meest alle oude Handtvesten leest; en daarom te min, in 't geluidt der uitspraake, met *Arenacum* overeen komende. Ligtelyker zouden wy hen toevallen, die het *Arenacum* van *Tacitus* voor de Stadt *Arnhem* opneemen: zie op ARNHEM.

Pontan. Geld. gesch. 1. d. f. 95.

Germ. Inser. P. 1. [Doch de Heer Alting, van eene strydige meening, heeft het heel fyntjes dus uitgepluist.]

ARENACUM, ARENATIUM, of HERENATIUM, nadat Brinio de Caninefer, in 't begin van den oorlog van Civilis, de Roomsche benden, na 't plunderen van hun leger, met hulpe der Frieſen, uit het benedenste gedeelte van het eilandt der Bataven, (anderen, het benedendeel der Betuwer Waerdt) hadt uitgejaagt, (schryft Tacitus) dat 'er noch zoo veel van den oorlog is overig geweest, dat de verdere Bezettingen, die in het bovenste gedeelte op vier plaatzen in kleine Dorpjens aan den Rhyn verdeelt lagen, ook verjaagt wierden. Onder deze Dorpen nu telt hy ARENACUM: Derhalven is 'er niet aan te twyfelen, of het zelve is op het eilandt (anderen, binnen de waerdt) geweest, en wel in het bovendeel aan de rivier. De Reiskaart tekent de plaats 10000 schreeden van Niewmegen (by ons drie uuren en een quartier gaans) en 11000 van *Colonia Trajana*, daar nu ter tydt het Dorp Cöln, of Kellen legt, het naaste aan het slot Cleve: Gevolgelyk is de rechte legging of plaats van ARENACUM, daar d'oever van den Rhyn omtrent even ver af is van Niewmegen, en Colonia Trajana: het welk niemant zal kunnen aanwyzen dat ergens anders is, dan omtrent 8000 schreeden (ruim derdehalve uure gaans) beneden de verdeelinge van den Rhyn. Zoo zyn zy dan mis die *Arenacum* zoo onbeschroomt tegen over Arnhem plaatzen, en stoutelyk, schoon zonder bewys van eenig geloofbaar Schryver, beweeren, dat het zelve nu aan den anderen kant is overgebragt; en dat het zelve wedervaaren is *Flctio*, *Levefanum*, *Grinnes*, en *Vada*, welke plaatzen op den Frieschen (thans den Stichtschen en Gelderschen) bodem hedendaags genoemt zouden zyn Dieuten/ Levendaal/ Heenen/ Dagenningen; Waarom verkruijen zy ook niet, met eene gelyke stoutigheit van gissen, *Lugdunum*, *Prætorium Agrippinæ*, *Matilo*, *Albiniana*, *Niger Pullus*, *Batavodurum*, en diergelyke? dewyl 'er aan den overkant geene naamen ontbreeken van gelyken klank (of die 'er ten minsten eenigzins toe konnen gebogen worden) als daar zyn, Lokhorst/ Vredecrecht/ Homade/ Alberchtsvierdel/ Pulmat/ Doren: Maar dusdanige speelingen zyn te gering, dan dat zy ernstige menschen passen. Het is al genoeg dat men zyn vernuft toont, zoo dikwyls ons oude en niewe benamingen voorkomen, byna in de zelve gedaante, met woorden in klank luttel verscheelende, en die geene andere beteekenis hebben. Want *Arenacum* en *Arnhemum* hebben, behalven 't eerste woordtlidt, niet gemeens met elkanderen: niet de legging, want die verscheelt 10000 schreeden van malkanderen; zoo dat 'er noch die zeer groote stroom (de Rhyn) tusschen vloeit: Niet de betekenis van den naam, want ARENACUM is by de geenen, die Duitsch verstaan, een rif landts, boven 't water uitsteekende: doch *Arnhem* is *Arends* hoeve. Want Aare/ een naam aan zoo veele plaatzen alomme gemeen, beduidt eene smalle lange streek landts, tusschen de leegten zich verheffende. A nu, ACH, AC, of Y, ICH, IC, zyn gemeene benamingen van water; en uit deze twee woorden is gemaakt Harenach/ of Herenich; van waar het ARENACUM van Tacitus, en ARENATIUM van de Reiskaarte, zonder blazing; van gelyken HERENATIUS, van Antoninus, met eene blazing, gekomen is. Nu is 'er ook geen Duitscher die niet weet dat Heem/ Heim/ Hem eene Hoeve, of Woonstoede betekent; en dat Arent/ of Arnold een mans naam is, hedendaags zeer gemeen. Voorts, indien het volstrekt nodig is eenige overblyfzels van den ouden naam, omtrent deze plaats aan te wyzen; zoo verscheelen *Arenatium* en *Herenatium* niet veel van Aart en Herwert/ naastgelegene Dorpen: zie verder op *Arnhem*

ARENDS, of ARNOLD *van* ISENBURG, *Bisschop van Utrecht*; zie op ARNOUD *van* ISENBURG.

AREND *van* HOORN, *Bisschop van Utrecht*: zie op ARNOUD *van* HOORN, en voorts altydt den naam van *Arend*, *Aert*, *Arnauldt*, op *Arnoud.*

ARENDSBERGE, een Adelyk Slot onder *Berg-Ambacht*: zie op AARTSBERGE.

M. V. der Houve H. V. Kr I. D. f 167. ARENDS HORST, een Adelyk Huis of Slot in *Zallandt*, onder de Provintie van *Over-Yssel*; en aldaar, als zeer oudt, lang bekent geweest; 't heeft nu sedert het jaar 1650. aan 't geslacht der Heeren *Rengers* behoort.

Goudh. fol 75. ARENS-WAERDT, een der verdronke Dorpen in de Gravelyke Zuidt-Hollandtsche Waerdt: het wierdt verzwolgen in dien vernielenden Watervloedt 1441. en 't is niet weêr boven gekomen.

Germ. Inser. P. 11. ARICHEM, een Dorp in Gelderlandt, in de Neder-Betuwe, in het Graafschap Buuren. Daar op zeit de Heer Alting aldus: ARNLE. Keizer Lotterich de II. in een Handtvest des jaars 1134. telt ARNLE onder de giften aan het Klooster *Alten* (nu *Elten*) gemaakt, tusschen *Thulo* en *Malsum*. By aldien het in eene naastgelege plaatze legt, mag het van ARICHEM verstaan worden, 2000 schreeden van Buuren, ten zuiden, aan de Linge.

V. d. Houve Oudenhoven. ARLEBEEK, gemeener AARLEBEEK, maar eigentlyker BEEK by AARLE, een Dorp in de Meijery van *'s Hertogenbosch*, onder 't Quartier van *Peelandt*: zie breeder bericht op AARLE.

Petrus Bertius in zyne Lykrede over Armin. ARMINIUS (JAKOBUS) in 't Neêrlandts *Jakob Hermans Zoon.* Hy was te *Oudewater* geboren, een Steedtjen in Hollandt; van eerlyke, doch niet ryke Ouderen. Zyn vader was hem vroeg ontvallen: zyne moeder, broeders, en zuster, en 't ganssche Geslacht, waren in die verschrikkelyke Moordt, in 't jaar 1578. door de Spaansschen t'*Oudewater* gepleegt, omgekomen. Vermidts men in zyne jeugt een goedt vernuft in hem bespeurde, hadden eenige goede lieden, voor 't gedachte bloetbadt, hem op hunne kosten ter schoole gehouden. Toen dit onheil zyne Geboortestadt trof, was hy te *Marpurg*: van daar quam hy op de *Academie te Leiden* in Hollandt, onlangs te vooren opgerecht. De Magistraat der Stadt *Amsteldam*, die hem nu onderhielt, zondt hem in 't jaar 1582. naar *Genéve* ter studie. Daar zintwistte hy voor de *Philosophie* van *Petrus Ramus*, tegen de *Aristotelische*: hield ook zelf in zyne kamer Collegie over *Rami Logica.* Maar hem zulks niet toegelaaten wordende, vertrok hy naar *Bazel*; van daar weêr naar *Genéve.* Hy kreeg den naam van goede geleertheit; doch hy was 'er zoo aangenaam niet dan te vooren, om zyne *Ramussche Philosophie*: begaf zich van daar naar *Italiën*: bleef eenigen tydt te *Padua*, en ging voort naar *Romen:* dat *t'Amsterdam* qualyk opgenomen wierdt. Daarenboven wierdt hy beschuldigt te *Romen* des Paus voeten gekust, en groote gemeenschap met den *Kardinaal Robbert Bellarmyn* gehouden te hebben. Zyn groote vriendt, *Johan Uitenbogaart*, raakt de beschuldiging wel aan, maar ontkent ze als onwaar: brengt ten bewyze van zyne ontkenning by, de getuigenisse van *Adrianus 't Jong*, (*Junius*) van *Dordrecht*, zynen reisbroeder in *Italiën*, daar in bestaande; dat zy beide (*Arminius*, en *Junius*) altydt in een huis t'zamen, en by malkanderen hadden geweest, t'zamen gegeeten, geslaapen, en, in 't wandelen, nooit een voet weegs d'een van den anderen afgegaan; en dat nooit d'een zonder den anderen iemant sprak: Dat derhalven *Arminius* zulks zonder kennisse van *Adrianus Junius* niet zou hebben konnen doen. Daar op wierdt van veelen aangemerkt, dat het getuigenis van eenen alleen, in de zaak van eenen byzonderen vriendt, met geenen Eedt gesterkt, weinig kracht heeft. Indien ook de Contra-Remonstranten op zulk eenen voet, en zoodanig eene wyze, iet hun ten laste gelegt, wilden bewyzen, dat de Remonstranten, zelf *Uitenbogaardt*, smaadelyk genoeg zoodanig een bewys van onschuldt verwerpen zouden: Te meer, omdat het niet wel te gelooven is dat twee persoonen, in eene vreemde Stadt zich eene goede wyl onthoudende, altydt zoo nauw aan malkanderen zouden kleeven, dat niet eens d'een van den anderen eene aftreede zou gedaan hebben. 't Geen hier van meer gewigt by komt, is het *Authentyk Extract*, uit het *Prothocol* der Gereformeerde Kerke t'*Amsterdam*, 't welk getuigt dat *Jakobus Arminius* te *Romen*, volgens zyn eige verklaringe, zeer gemeenzaam met den *Kardinaal Bellarminus*, en andere Jesuiten geweest heeft: zoodat deze verklaring de voorige van 't *Jong* onder den voet stoot: Ten ware men van een scheide het voetkussen van *Arminius*, van 't gemeenzaam verkeeren met *Bellarmyn*, en andere voorname Jesuiten, en dat *Junius* daar juist niet altydt op zoo eene wyze by ware geweest. Doch dit staat vast, dat een Kerkenraadt van

Uitenb. Kerkl. Hist. f. 312. 313. eerste druk.

Idem Uitenb. ibid. f 313.

Authent. Extr. uit het Prothocol der Kerke t'Amsterdam. Friesland Kerkl. hist. p. 281. &c. seq.

meer

meer geloof is in zyne getuigeniſſen, dan een eenig, en byzonder perſoon. Evenwel, vermits *Arminius* een *Alumnus* der Stadt *Amſterdam* was, en ten dienſt der Kerke opgetrokken, heeft men hem, van de Magiſtraat t' huis geroepen zynde, toegelaaten ſomtydts in d'Oude Kerk d'avontpredikatie te mogen doen; daar in hy op zekeren tydt (*Uitenbogaerdt* ſlaat het over, dies zullen wy, ter vervullinge van de Hiſtory, iets daar van uit het Kerkenboek, ten dienſte van den Lezer, voordraagen) dit volgende op den Predikſtoel uitpromde: „ Dat 'er wel
Idem Extract, by J. Trigl. „ veele Secten onder de menſchen genoemt wierden, echter niet veele Secten voor Godt zyn: Want, als men „ by 't fondament bleef, 't welk was te bekennen dat Jeſus Chriſtus Godt en Menſch, en onze Zaligmaker is, „ was men voor Godt geene Secte, al wierdt men daar „ voor by de menſchen gehouden. Dat overzulks die in „ de Roomſche Kerk het Sacrament des H. Olyzels, gelyk men het daar noemt, met eene goede conſcientie, „ ontfangen, zulks hen in de zaak van Chriſtus geene ſchade zal veroorzaken. Aanſtondts wierdt hy daar over van de Predikanten, en Kerkenraadt aangeſproken, die hem vraagden; hoe hy uit Godts Woordt zou konnen bewyzen, dat men van de twaalf Artykelen des Geloofs negen ter zyde mogt ſtellen, en de overige drie op zulk eene wyze bekennen, dat geen *Arriaan*, *Sociniaan*, *Papiſt*, of *Wederdoper*, zou weigeren ook zoo te ſpreeken? Daar over wierdt (zegt het *Authentyk extract*) *Arminius* zeer ontroert; zoo dat hem aller wegen zweetdruppelen uitbraken, hoewel 't een vry kouden dag was. Echter bejegende hy de Predikanten met deeze vrage (dat vry onbetaamlyk en vermetel geoordeelt wierdt) waar ze hem voor hielden? Of ze niet wiſten dat hy veele jaaren buiten 's Landts was geweeſt; veele hooge Schoolen in *Duitſchlandt*, *Zwitzerlandt*, *Vrankryk* en *Italien* bezocht hadde? Hem wierdt geantwoordt: Meer Predikanten dan hy hadden zich vele jaaren in andere Landen bevonden, en in dezelve op verſcheide Academiën: maar dat deed tot de zaak niet met allen: De vrage bleef: Hoe hy uit Godts woordt, het geen hy gepredikt had, zou konnen bewyzen? Onaangezien hy daar op niet wiſt te antwoorden, bleef hy echter by 't geene van hem gezegt was; daar een beſluit op volgde, van hem den Predikſtoel niet meer toe te vertrouwen. Dat behaagde *Arminius* niet; derhalven ſtont hy van zyne meeninge af, en beloofde Eenigheit met de Gereformeerde Kerken dezer Landen te zullen houden: dat hy ook eenen tydt lang deede: wierdt vervolgens t' *Amſterdam* Predikant, daar hy 15. jaaren geſtaan heeft. Ondertuſſchen gaf hy op niews, in eenige
Idem Extract. Trigl. Kerkel. Hiſt. f. 282. zyner Predikatiën, over den Brief van *Paulus aan den Romeinen*, misnoegen; (Uitenbogaert begint hier van zyn verhaal eerſt, en gaat het vorige voorby.) Ter dier oorzaake wierdt met hem op verſcheide tyden Kerkelyk gehandelt. In 't jaar 1598. verzwaarde het quaadt vermoeden tegens hem, volgens 't meergedachte *Authentyk Extract*, uit het *Prothocol* der Amſterdamſche Kerke, en veele hier van uitgegeevene Schriften, enz. Twee Socinianen, *Andreas Vaidoſius* en *Chriſtophorus Oſtorodius*, uit *Polen* herwaarts gekomen, was, wegens de Staten Generaal der Vereenigde Nederlanden, aangezegt, *zich uit het Landt*
Uitenb. Kerkel. Hiſt. f. 307. *weg te maaken*: dit verhaalt Uitenbogaert ook, maar 't volgende niet. De voornoemde Socinianen onthielden zich, na de gedane aanzegginge, noch eenigen tydt t' *Amſterdam*, onder ſchyn van naar goeden windt te wachten; daar zy niemant van alle de *Predikanten*, behalven *Jakobus Arminius*, en dat zeer gemeenzaam, bezochten: Hy prees hen ook, wegens hunne uitnemende ervarendheit in Godts woordt, zeer hoog; zeggende, nooit diergelyke gezien te hebben: daar by doende, dat ze vaſte en bondige bewysredenen hunner leere bybragten, die noch van *Calvyn*, *Martyr*, *Beza*, *Zanchius*, *Urſinus*, noch van anderen der Gereformeerde Leeraaren wederlegt waren: Dat zy ook klaarlyk bewezen; dat, indien de Heer Chriſtus eenswezens zou zyn met den Vader, en den H. Geeſt, dan de Vader, en de H. Geeſt zoo wel menſch geworden waren, als de Zoon. Hy wierdt verzocht met eenige wettige beſluitredenen dit te bewyzen; dat hy
Idem Extract, by Trigl. in zyne Kerkel. Hiſt. wel zocht te doen, maar niet vermogt, zegt het meergedachte ooirſprongkelyk Uittrekzel. Wy zullen voort hier maar kort het geen *Arminius* in 't byzonder raakt voorſtellen. *Dirk Volkerts Coornhart* hadt zyne pen zeer geſcherpt tegen de Leere der Gereformeerde Kerke, omtrent het ſtuk van de *Prædeſtinatie*, tegen den *Catechiſmus*, enz. tegen de *Erfzonde*, en andere voorname geloofsſtukken: Men verzocht *Arminius* om hem te wederleggen: Maar, zegt *J. Uitenbogaart*; toen hy 't werk verder begoſt in te zien, en hoe hy'er verder in quam en meer overwoog de kracht der Schriftuurlyke redenen tegen *Calvyn* en *Beza*, hoe hy meer zwarigheit vondt, om ze wel te beantwoorden; ſtaakte derhalven de wederlegginge, en nam voor 't geheele Leerſtuk van de *Prædeſtinatie* die-
Uitenb. Kerkel. per te doorgronden. Toen *Uitenbogaerts Kerkelyke Hiſtorie* eerſt uitquam, zagen eenige der Remonſtranten deeze woorden ongeerne daar in, vermits de Contra-Remonſtranten daar uit gelegentheit konden neemen, om te ſchimpen, dat die ſpotter en bittere vyandt der Gereformeerden (zie op COORNHART, DIRK VOLKERTS) dus ten baanwyzer en leermeeſter van *Arminius* geſtelt wierdt, en ten *Patriarch der Remonſtranten*; en dat *Arminius* uit *Coornhart*, gelyk *C. Vorſtius* uit *Socinus* (als hy zelf ſchryft) had ernſtig leeren Theologizeeren: waar tegen andere Remonſtranten inbragten, dat het evenveel is van wien men leert, als het maar goedt is. *Jakobus Arminius*, aangeſproken wegens zyne predikatiën over *Rom VII.* en hem ten laſte gelegt zynde, dat hy *Pelagiaanſche dwalingen* op den Predikſtoel bragt, ontkende dat dit uit zyne verklaringen vloeide: en wat aangingk, dat hy niet juiſt andere Gereformeerde gevoelens volgde, zeide hy, men was daar aan niet gebonden; maar moſt de H. Schrift naar zyne conſcientie uitleggen. Niet weinige verrezienden hielden het daar voor, dat zommige Grooten, onder de Polityken, dit bedryf van *Arminius* wel behaagde; ja zelfs hem aanmoedigden om noch verder te gaan, en door onruſten en ſcheuringen in de Kerke gelegenheit te bekomen, om de oude Gereformeerde Religie t' onderdrukken, (gelyk het 'er ook haaſt en byna toe quam) en dan door de beroerten in de Kerke, die ook verdeeltheden in den Burgerſtaat zouden moeten baaren, hun verder oogmerk en gezochte meeſterſchap te bereiken. Hy tradt met *Franciſcus Junius*, *Profeſſor* in de Godtkunde te *Leiden*, in mondt-en ſchriftelyk geſprek, over 't ſtuk van *Godts voorverordineeringe*: kortelyk, het was nu genoeg bekent, dat hy in veele, ook voornaame, artykelen der Leere van de Gereformeerde Kerke afweek. Toen de gemelde *Franciſcus Junius*, nevens *Lukas Trelcatius*, beide Profeſſoren in de Godtgeleerdtheit aldaar, overleden waren, beriepen de Heeren *Curatoren* der *Academie* in *Junius* plaats dezen *Jakobus Arminius*. Van wien, waar door, en ten welken einde de *Curatoren* tot deze beroepinge bewogen en aangezet wierden, wierdt te dier tydt al van veelen gemerkt, en is naderhant klaar gebleken. Om *Arminius* van zynen dienſt als Predikant t' *Amſteldam* te ontſlaan, wierdt groote zwarigheit van de Magiſtraat en Kerkenraadt van die Stadt gemaakt: vermits zy vreesden dat hy, *Profeſſor* aldaar geworden, niewigheden tegen de oude Gereformeerde Leere invoeren, en die den Studenten inplanten mogte: waar op nootwendig beroerte, beide in de Kerke en den Staat, zou moeten ontſtaan. Hy kreeg echter ontſlag van zynen dienſt, op zyn hard aandringen; daar hy zoo driftig in was, dat hy tegen zynen amptgenoot *D. Hallius* zeide: dat, indien men hem niet onſloeg, hy het beſterven zoude: „ Men doodde hem zoo de Broeders hem niet los maak„ ten, en zou hy, om zekere redenen, de Kerke geenen „ dienſt meer konnen doen: belovende, met hooge be„ tuiginge, d'aanroepinge van Godts Naam, en met zyn „ handt te ſlaan op zyne borſt, zyn byzonder gevoelen noch „ in 't openbaar, noch in 't heimelyk voor te ſtellen: „ maar het tot de byeenkomſt van een *Nationaal Synode* „ by zich te zullen houden. Dit hebben met handt en ſchrift betuigt de Predikanten, *D. Johannes Hallius*, *D. Johannes Urſinus*, en *D. Johannes le Maire*. Hy wierdt dan na veele onderhandelingen ontſlagen, onder uitdrukkelyke voorwaarden; dat hy zich eerſt naar *Leyden* begeeven zou, om met *D. Franciſcus Gomarus*, Profeſſor in de Godtkunde aldaar, in 't byzyn van eenige *Gedeputeerden van 't Synode*, over zommige leerſtukken te ſpreeken: hun alsdan genoegen gegeven hebbende, zou 't aan zyne keure ſtaan, *de Theologiſche Profeſſie* aan te neemen, of niet: Indien hy ze aannam, zou de Kerk van *Amſterdam* altydt het recht behouden, om hem, wanneer ze zulks nodig oordeelde, weder te roepen, en hy als Predikant gehouden zyn te komen. Vermits hy een *Alumnus* der Stadt *Amſterdam* was, hadt de Magiſtraat hem konnen houden; maar daar tegen liet zich *D. Arminius* hooren: dat, indien men hem niet wilde laaten gaan, hy het geldt, dat de Magiſtraat aan zyne ſtudie te koſte gelegt had, haar weêr zou opbrengen. En zekerlyk zyne polityke Voorſtanders zouden het hem wel haaſt bezorgt hebben. De beloofde *Conferentie* quam tot de daadt: daar in gaf *Arminius*, door zyne verklaringen, zoo veel geruſtheit aan *Gomarus* en de *Synodale Gedeputeerden*, dat hy in 't jaar 1603. in 't bezit der Profeſſie geraakte: in het eerſte jaar ging 't noch ſtil toe; maar haaſt daar na begon *Arminius* zich te uiten: beweerde opentlyk in de *Academie* eenige ſtellingen van de Goddelyke *Prædeſtinatie*, daar in hy zyn gevoelen over dit ſtuk tegen de leere van de Gereformeerde Kerke, voordroeg; wel zoo naakt en breedt niet als naderhandt echter zoodanig, dat *D. Gomarus* oordeelde het niet te konnen voorby gaan, tot behoudeniſſe van de zuiverheit der Gereformeerde Religie, en waarſchouwinge, zoo der Studenten, als der Kerke, andere *Theſes* daar tegen te ſtellen. Deeze waren de vonken, daar zulk een zwaren brandt in de Gereformeerde Kerke, en den Staat der Vereenigde Nederlanden, uit ontſtaan is; door wien eerſt geſtrooit en ontſtoken, laten wy aan 't oordeel van den

Hiſt. f. 313.

Idem ibid. f. 314.

Uitenb. Jac. Trigl. Baudart. G. Brandt. &c.

Idem Trigl. Kerkel. Hiſt f. 286. 287.

Idem Uitenb. f. 319.

Idem Baud. Trigl. Uitenb. Brandt.

den kundigen lezer, en het onderzoek aan den verſtandigen. *D. Arminius* zich allengskens meer en meer uitlatende, drukte zyne meeninge diep in de herſſenen der Studenten, die onder hem *Collegie* namen; ook in die van eenige *Predikanten*, daar hy gemeenzaam mede was; niet van de *prædeſtinatie* alleen, maar ook van veele andere, ganſch vreemdt van de Gereformeerde Kerke, of al voor langen tydt van haar verworpen leerſtukken. Deeze dienden zyne bevattingen weêr anderen toe, zelfs ook aan de gemeenten; zoo wel op predikſtoelen, als in gemeenzaame redeneeringen. Eenigen onder de Grooten, aan 't roer der regeeringe zittende, en in gezag hoog opgevyzelt, ſtyfden hen den rug, en hielden hen in hunne armen: daar zy ſtout op wierden, zelfs tot verachtens toe van alle *Kerkelyke Ordre*, *Claſſen*, *Synoden*, en *Conſiſtoriën*; ja met beſpottinge. *Arminius* leerlingen, en Predikanten aan zyne zyde gebragt, wierden van veele der voornaamſte Staatsregeerderen begunſtigt; zy zelfs, of hunne kinderen en vrienden, bevordert; de anderen zuur aangezien, en, zoo veel men kon, den voet dwars gezet. Hoe *Arminius* zich tegen den Kerkenraadt der Stadt *Leiden* droeg, onaangezien hy een lidt daar van was: Hoe hy weigerde in eene *vriendelyke Redenwiſſelinge* te treeden met de andere Predikanten zyne Amptgenooten: Hoe hy zich tegen de Gedeputeerden van 't Zuidt- en Noordt-Hollandtſche Synode aanſtelde, als zy hem beleefdelyk voordroegen de geruchten der oneenigheit in de *Academie*, *en Kerke te Leiden*, omtrent eenige Artykelen der Gereformeerde Religie, verzoekende uit zynen eigen mondt te mogen verneemen wat 'er van zyn mogte; is uit de Schriften van dien tydt, en vooral uit Triglandts Kerkelyke Hiſtorie te zien; gelyk het mede voor zeker zy te houden, dat, hoe meer men *Arminius* zocht neêr te zetten, en werks van hem maakte, hoe heftiger en moediger hy wierdt in 't voortzetten van zyne gevoelens; ſteunende op eenige *Polityke Grooten*, die hem en zynen aanhang met gewelt de handt boven 't hooft hielden, tegen de anderen van de oude Gereformeerde Belydeniſſe; waar door de toeval t'zynwaarts dapper vermeerderde van hen, die meer op hun voordeel, dan op den waaren Godtsdienſt oogden. Hoe hy voorts gedurig weigerde deze Kerkelyke zaake kerkelyk te laaten verhandelen, maar zich naar de Staten van Hollandt wendde, die, door eeniger beleidt, en met overſtemminge, de *Claſſen* en *Synoden* verboden iets over deze verſchillen te onderneemen, maar alleen eene mondelinge onderhandelinge, gemeenlyk *conferentie* geheten, voor den Hoogen Raadt beſtemden, tuſſchen *Jac. Arminius*, en *Franc. Gomarus:* Hoe d'eerſte *conferentie* afliep; welke perſoonen wederzydts Byzitters, of *Aſſeſſores* waren, daar onder *Arminius* aan zyne zyde genomen hadt den zoo in leere, als leven befaamden *Adolphus Venator*, *Predikant te Alkmaar*; eenen man niet alleen vol ſchadelyke dwalingen, maar boven dien van eenen zeer quaden naam, om zyn niet al te eerlyk leven; zynde ter dier oorzaake alreedts van het *Claſſis* geſuſpendeert, dien hy (*Jakobus Arminius*) nevens zyne Medehelpers echter by zich wilden houden, tegen 't *Proteſt van Franc. Gomarus*, *en der Byzittenden* aan zyne zyde: Hoe hy rondtuit tegen de *Staten van Hollandt* zeide; men moſt niet zien op 't geene tot noch toe in de Gereformeerde Kerke geleert was, maar op 't geen men voortaan behoorde te leeren: willende evenwel, in de zelve Kerke, Predikant en Profeſſor blyven; nevens veel meer diergelyke, en hier aanhangkelyke dingen, die men vinden kan in menigte blauwe boekjens van dien tydt, en beknopt uitgetrokken, met der zaaken wederzydts gevolg, in *de Vries algemeene Hiſtoriſche Gedenkboeken*, eerſte deel. Onder dit mondeling geſprek begon *Arminius* van onpaſſelykheit te klaagen, waarom het zelve afgebroken wierdt. Weder te *Leiden* gekomen, bevondt hy zich dagelyks erger. Behalven (zegt zyn groote vriendt, en voorſtander *Joh. Uitenbogaart*) de toevallen van koortzen, hoeſt, brandt onder 't hart, moeijelyke ademhaling, bekommerlyke ſlaap, flereçyn, en 't darmwee, quam 'er noch by eene verſlapping van zenuwen aan 't ſlinker oog, daar eenige ſchemering van 't gezicht op volgde. Behalven deze quaade toevallen, zwol hem zyn rechter ſchouder zeer op, zoo dat hy dien arm niet tot zynen wil hadt: kon boven dat geene ſpyze verteeren; zoo dat hy den 19. October, 1609. overleedt; omtrent 49. jaaren oudt. De Heeren Curatoren der Leidtſche *Academie* bezorgden zyne weduwe en kinderen rykelyk, ten bewyze van hunne gunſt tot dien man; die anders met goede gaven voorzien, uiterlyk in zyn leven onberiſpelyk was, en in zynen ommegang zich by elk aangenaam wiſt te maaken. Onder de R. Catholyken heeft de Jeſuït *P. Corn. Hazardt* de zaak van *Jac. Arminius*, en der Remonſtranten, die hy *Arminianen* noemt, *in zyne Kerkelyke Hiſtorie van Nederlandt* verhandelt; daar in hy, om de *Gereformeerden* op 't leelykſte te ſmaaden, t'eenemaal ten voordeele van *Arminius* en zynen aanhang ſpreekt: Vermits hy zyne verhaalen en laſteringen enkelyk, of meeſt genomen heeft uit de Hiſtorie van *Uitenbogaart*; ook daar onder gemengt een deel der onwaare beſchuldigingen, en de bitterſte ſmaadtredenen tegen de *Contra-Remonſtranten*, uit de vinngſte Schriften en Paſquillen der *Remonſtranten*; als de *Brandtklok*, *Kriſtalyne Spiegel*, *Vrye Godtsdienſt*, *Weegſchaal*, *Achabs Biddag*, *Joabs Kus*, *Nulliteiten van de Synode van Dordrecht*, *Vrymoedig Onderzoek der Placaten*, *Vondels Schimpdichten*, en uit diergelyke getrokken. By eenen anderen Jeſuït, *P. Adolphus Brachelius*, vinden wy daarentegen deze woorden: „ *Jakobus Arminius*, een vinder van niewe gevoe- *Ad. Brach. Hiſt. onzes tyts p. 30.*
„ lens, Profeſſor in de Godtheit te *Leiden*, begon zyne
„ niewe hooftſtukken van de *Voorſchikkinge*, de *Genade*, en
„ den *Vryen Wille* voor te ſtellen, krygende veel aan-
„ hang; daar zich terſtont *Franciſcus Gomarus*, Voorſtan-
„ der van de zuiverder leere van *Calvyn*, hevig tegen aan-
„ ſtelde. Deze twiſt nam geweldig toe, alzoo de Groo-
„ ten zich zonderling daar mede beſtonden te bemoeijen,
„ gelyk men gemeenlyk ziet in niewe dingen. Daar op verhaalt hy voorts: „ Hoe de *Arminianen* (dus noemt hy
„ hen) t'*Utrecht* het gebiedt aan zich trokken, en de Ove-
„ righeit, die *Gomariſch* was, afzetteden; Krygsvolk aan-
„ namen, om alzoo hun gevoelen met kracht en gewelt
„ voor te ſtaan: Maar vermits dit den Staat met allen te-
„ gen was, als een begin van Burgerlyken oorlog, ſtrek-
„ kende tot verdeeling, en ondergang der Provintiën, enz.
„ wierdt *Prins Maurits* laſt gegeeven om Utrecht en an-
„ dere Steden, die zich wapenden, te dwingen, enz. De Schriften van *Arminius* zyn: *Diſputationes de diverſis Chriſtianæ Relligionis Capitibus. Orationes. Examen theſium Franc. Gomari. Examen modeſtum G. Perkinſii de Prædeſtinationis modo & ordine; itemque de amplitudine gratiæ divinæ. Analyſis Capitis IX. ad Romanos. Diſſertatio de vero & genuino ſenſu cap. VII. Epiſt. ad Rom. Amica Collatio cum D. Franciſco Junio, de Prædeſtinatione per literas habita. Epiſtola ad Hippolytum a Collibus.* In't jaar 1612. quam te *Delft* in druk uit: *Vertaalde Theſes, inhoudende eene korte onderwyzinge van de oprechte regeeringe der Kerke Chriſti, en de oefening der Diſcipline in de zelve: eertydts door D. Jac. Arminius met groote naerſtigheit in't Latyn beſchreven; maar toen met verzwyginge van zynen naam uitgegeeven:* Daar in toont hy een geheel ander gevoelen, dan hy naderhant gedreven heeft, gehadt te hebben: wanneer hy de Gereformeerde Kerk voor al te *precys* uitmaakte, dienende meer tot verſcheuringe, dan heelinge der Chriſtenheit; krenkende de Chriſtelyke Vryheit: Waar tegen hy dezelve in dit werkjen beriſpt, dat ze den toom te ruim vierden, en niet precys, of niet nauw genoeg toezagen. Dat de gewoone Kerkentucht te zacht, te ſlap, en maar alleen een voſſenſtaert was, daar men malkander mede ſtreelde, zonder zeer te doen. Men verhaalt van hem, dat hy, terwyl hy noch t'*Amſterdam* was, het volgende voorval hadt: Op eenen tydt dat hy op den *Haarlemmer Dyk* was, hoorende eenig rumoer, vraagde hy wat 'er te doen was? Men berichte hem dat 'er een doodtſlag was geſchiedt, en de doodtſlager van de Gerechtsdienaars vervolgt wierdt. Vermidts nu ter zelver tydt de misdadiger daar quam aanloopen, greep *D. Arminius* hem in den krop van zyn wambais, en ſmeet hem ter aarde: daar op hy achterhaalt, en gevangen gekregen wierdt. Noch verhaalt men van hem; dat hy den Heer *Dominikus Baudius*, zynen beroemden Amptgenoot in de Leidſche Akademie, (vermaart door zyne ſchriften, in dicht en ondicht van hem uitgegeeven, doch die met het gebrek van een glas wyns te veel in te ſlaan vry was behipt) op zekeren tydt, in den ſchemeravondt, vondt beſtoven op ſtraat in de goot leggen; waar op hy, in gramſchap over zulk eene ergernis ontſteeken, hem uit den ſlaap trok, en hem toebeet; *ô peſtis Academiæ! ô peſt der Hooge ſchoole!* waar op d'ander, terwyl hy zich de vaak uit d'oogen vreef, hem zonder voorbedenking antwoordde; *Et tu peſtis Eccleſiæ: En gy peſt van de Kerke*; welk antwoordt van dat ſneedig en kloek Vernuft, in hoe ſchandelyken toeval hy ook wierdt verraſt, wonder wel ter ſneê quam, en wel voor een ſtaal van zyn gezwindt en bondig oordeel mag gelden. *Bentheim Holl. Kirch und Schulen ſtant. tom. 2. p. 450. Jac. Armin. vertaalde Theſis van de Regeering der Kerke.*

ARNEMUYDEN, ook wel gezegt AERNEMUYDEN, by verkorting ARMUYDEN, voortydts geweeſt eene treffelyke en welbewoonde Stadt in *Zeelandt*, op de Ooſtkuſt van het Eilandt *Walcheren*, maar nu klein, en ſlecht bewoont; vervalt ook nu dagelyks meer en meer. Men moet echter in de beſchryving van deze plaats aanmerken, dat 'er OUDT, en NIEW ARNEMUYDEN is. Het heeft dien naam van 't Water d'*Arne* bekomen, dat van *Middelburg* afloopt, en alhier zynen uitgang neemt; en van *Muyden*, of *Muydt*, betekenende in oudt Hollandtſch, of oudt Zeeuwſch, ook in het Deenſch, een *Kaſteel*, *Sterkte*, of *Burgt*. Derhalven t'zamen gevoegt naar de hedendaagſche beduiding, *Arne-Burgt*, of de *Burgt op*, of *aan de Arne*. Heden is *Arnemuyden* in *Arnemuyden* niet meer te vinden. *Oudt Arnemuyden* is eerſt een Dorp geweeſt, dat in treffelykheit zoodanig toenam, dat het in't jaar 1288. eene Stadt begon te worden, die haaſt, wegens de bequaamheit der Reede, volbouwt wierdt: daarom plagten 'er ook veele Schepen *De Ray Dict Geogr.* *Boxh. Kr. aan Zeel. p. 263.*

uit vreemde landen aan te koomen: Want *Middelburg* was toen ter tydt niet dan een *Wiek* van een *Haven*, en de neering daar nergens na zoo groot als te *Arnemuyden*; dat de Heer *Reigersberg* echter maar een schoon Dorp noemt. De Heer *Martinus Zeylerus* ontziet zich niet te zeggen, dat de Haven van *Arnemuyden* de voornaamste van geheel *Europa* is geweest. *Guicciardyn* stelt alleen, dat ze door geheel *Europa* vermaart was: waar op dan van allen kanten zoo bouwers van huizen, als menschen om ze te bewoonen, toevloeiden. Daar woonden veele ryke Borgers en Koopluiden, omdat de koophandel aldaar veel grooter dan te *Middelburg* was: Maar deze Stadt, hoewel zonder muuren, is eerst ten deele, daar na geheel door de Zee weggespoelt. Men kan hedendaags niet uitvinden dat ze elders zou gestaan hebben, dan tusschen de Haven van *Middelburg*, en *niew Arnemuyden*, op de plaat; tusschen *St. Joos Landt* en de rechte *Spuy* van *Arnemuyden*, zoo als die nu legt: of, gelyk anderen stellen, *oudt Arnemuyden* lag niet verre van daar nu *niew Arnemuyden* staat; zynde met een Kasteel of Burgt, 't Verblyfslot der Heeren van Arnemuyden, oude aanzienlyke Ridders in Zeelandt, voorzien. Na de voornaamste en laatste inbreuk, of afspoeling, in 't jaar 1438. liet *Gillis van Arnemuyden*, Grondtheer van 't meergemelde *oudt Arnemuyden*, zyne burgers by tydts, eer eene grooter Zee hen mogte overvallen, daar uit trekken naar den Dyk daar nu *niew Arnemuyden* legt; van *J. Reigersberg* d' *Oostdyk van Middelburg* genoemt; die, volgens *Boxhorn*, den naam van den *Oosthoek* plag te draagen. Wegens de voorgedachte zonderlinge goede bequaamheit, behielt dit *niew*, dicht by 't *oudt* geplaatst, *Arnemuyden* den voorigen Koophandel. Die van *Middelburg*, beducht en vreezende dat beide Neering en Burgers naar dit bloeijende Dorp mogten verhuizen, zogten daar tegen een middel ter verhinderinge uit te vinden. Dus hun eigen voordeel met een anders schade beoogende, kochten zy van Heer *Philips van Burgundiën*, *Heer van Beveren* en *Ter Veer*, in het jaar 1493. *Arnemuyden*, met de geheele Ambachts-Heerlykheit, zynde een Leen van de *Graaflykheit van Zeelandt*. Zy poogden toen den welstandt van *Arnemuyden* te besnoeijen: Maar deze plaats bleef in haaren bloei al even voortren welvarende, wegens de bequaame legplaats, genoegzaame diepte, en de veiligheit voor de daar aankomende Schepen. Ondertusschen most *niew Arnemuyden*, (nu aan *Middelburg* onderhevig) deze Stadt als onderdanig, of cynsbaar, erkennen: en dieshalven yder persoon jaarlyks, tot onderhoudt haarer Altaaren, 't zy dat hy in 't Gildt van Kramers, Tappers, Timmerlieden, Kleêrmakers, Smits, of Fruitverkopers te *Arnemuyden* mogte zyn, eenen *Schelling* jaarlyks aan die van *Middelburg* opbrengen: Daarenboven most een dezer Gilden, beurt om beurt yder jaar, in de *West-Munsterkerk*, op eige kosten, het *heilig Kruis* op- en afstellen: Daar by noch waren de drie Schutteryen van *Arnemuyden*, op de jaarlyksche *Processie*, gehouden met hun Geweer, Trommelslagers, Pypers, enz. te *Middelburg* te verschynen. Onder de Nederlandtsche onrusten met den Koning van *Spanjen*, toen *Vlissingen* van *Alba* afgevallen was, begonden de *Arnemuyders* zich mede te beweegen, en by de *Vlissingers* te voegen: ook wierdt *Arnemuyden* hier en gints met eenige Schansjens wat versterkt: Maar niet lange daar na is het hen zeer zuur opgebroken; want de Hertog van *Alba* zondt met alle snelheit eenig oudt ervaren Krygsvolk naar het Eilandt *Walcheren*; die *Arnemuyden* allereerst aantastten, de Plaats vechtenderhandt innamen, veele Burgers en Bezoldelingen elendig om hals bragten, de goederen plonderden, en vreesselyk te werk gingen. Kort daar na veroverde *Prins Willem Arnemuyden* weêr; versterkte dit open Vlek met vesten, verhief het tot eene *Stadt*, en maakte het, in 't jaar 1574. vry van *Middelburg*; begiftigde het daar boven met verscheide privilegiën en vryheden. In het eerst ging het herbouwen der huizen, door de Spaanschen verwoest, nevens 't maaken van gansch niewe, wegens geldtgebrek, zeer traag voort: doch daar na begon deze *niewe Stadt* meer dan voorheen te bloeijen: maar de Inwoonders misbruikten den zegen tot dartelheit, overdaadt, en veelerlei andere ongebondentheden. Daar op veranderde 't water, dat hun zoo veele rykdommen toebragt, in eene droogte; en te gelyk der *Arnemuyderen* weelde in droefheit. De voorige Koophandel wierdt hun belet, vermidts 'er geene Schepen meer konden naderen; zelfs ook kleine Schuitjens aan zommige oorden geene diepte genoeg vonden. De Stadt, wegens den grooten aftrek, met Inwoonders als opgevult, omdat ze die nauwelyks herbergen kon die 'er geerne hadden willen woonen, is nu byna volkeloos, immers weinig bevolkt; vermidts die diepe en zeer goede Reede zoo schielyk in eene verlanding verwisselt is; waar door de voortydts zoo prachtige Huizen, tot Steenhoopen vervallen. Echter is de Kerk noch een schoon gebouw, en het Stadthuis aanzienlyk, en bezienswaardig. De Panneering is 'er nu de voornaamste koopmanschap. Dus heeft *oudt Arnemuyden* zynen ondergang door de Zee; *niew Arnemuyden* door Verlandinge bekoomen; daar wy ons oog eens over zullen laaten gaan, ter uitvorschinge dezer veranderinge, en des onheils. Nevens *Arnemuyden* was eene groote Diepte, en krachtige Ebbe uit de *Schenge*, die op begon te houden, om dat het Landt daar de *Piet* op plag te staan, vast zynde aan het Eilandt *Wolpherts-Dyk*, begon af-, daar tegen eene Plaat, by de Schippers *groot Kanariën* genoemt, toe te neemen, aan de zyde van den *Kraijer*, en *Zuidtbevelandt*: Deze droogte stopte de Ebbe, en dwong ze 't Veergat uit te vallen, waar door het aan de andere zyde van *Arnemuyden* ook verlandde, ter oorzaake (wy zullen *Boxhorn* van woordt tot woordt volgen) „ dat, met het insteeken „ van verscheide Landen en Polders in *Vlaanderen*, die „ met Vloeden zoo veel waters ingetrokken hebben, wan„ neer d' Ebb van den *Hont*, of de *Wester-Schelde*, die te voo„ ren langs den Vlaamschen kant in zee viel, tegen Wal„ cheren uitgeloopen is; afneemende voor *Rammekens* zee„ kere Plaat, *Natgat* geheeten: welke Achterebbe met „ haare vuiligheit, en 't afgenomen landt van het *Nat„ gat*, door den Voorvloedt in de bogt van *Arnemuyden* „ is ingeworpen, zonder dat het verder heeft konnen ge„ dreven worden, aangezien de Vloedt, komende ne„ vens *Ter Veere*, het zelve verhinderde: en, met der „ tydt geheel droog geworden, zyn 'er verscheide midde„ len aangewendt om eene Kille nevens *Arnemuyden* te „ behouden: Dus heeft men in de jaaren 1615. 1616. „ 1617. eene Kille door de *Lemmers* gedolven: Men heeft „ toen ook een Schip, 't *Diep-Schip* genoemt, gebruikt, „ dat door konst was gemaakt, en eenig zandt kon „ uit den grondt haalen; maar te vergeefs. Men kan *Boxhorn* hier op verder nazien. Daar door dan is *Arnemuyden* t'eenemaal verlandt; en daar onlangs te vooren Schepen van 300 lasten, door *Kronens gat*, tusschen den *Stinkaart* en *St. Joos Landt*, voorby *Rammekens*, te *Arnemuyden* aanquamen, kan men 't nu nauwelyks met klein Vaartuig doen. Door deze vernietiging der Reede van *niew Arnemuyden*, is *Middelburg* tot zulk eene welvarende Koopstadt, als het zich nu bevindt, geworden. Ondertusschen is het gewis, dat *Arnemuyden* voortydts (noch maar een Dorp zynde) grooter begrip van huizen heeft gehadt, dan na het bevesten: blyken daarvan zyn de Kelders en Regenbakken, dagelyks daar noch te vinden. De maat die men gewoonlyk in het versterken van Steden houdt, heeft buiten twyfel deze inkorting van huizen te weeg gebragt. Deze Plaats was in haaren bloei vervult met Inwoonders, en Bootsvolk van allerlei Natiën, *Spaanschen*, *Franschen*, *Nederlanders*, inzonderheit *Oosterlingen*, die blauwe Byltjens droegen, Messen op hunne Hoeden staken, bloote Degens achter na zich sleepten; dat zoo veel te zeggen was als, *die vechten wil, koome aan.* Dit veroorzaakte veele doodtslagen, te meer, vermidts de Justitie daar omtrent te slap, of te onmagtig was. D' aanvang des jaars 1582. deedt Arnemuyden zugten en tzidderen onder eenen vervaarlyken Stormwindt: de Voorgevel der kerke plofte neder ter aarde; het dak wierdt van boven opgeligt, en buiten van de leijen berooft; de Toren zulker wyze beschadigt, dat hy nootzakelyk afgenomen, en verniewt most worden. De Kerkelyke goederen waren, tot voortzettinge van den Oorlog tegen *Spanjen*, verkocht; daarom wierdt, ter voltrekkinge van dit werk, een Impost op Wyn en Bier gestelt, die van de burgeren, en alle die onder 't Stadts gebiedt stonden, betaalt most worden. Van *oudt Arnemuyden* vindt men geene ouder gedachtenisse dan van 1288. in eenen brief van Hertog *Jan* van Lotharingen, Brabandt, en Limburg, dezes inhoudts: Vermidts *Floris de V. Grave van Hollandt*, *Zeelandt*, enz. voornomen hadt twee Steden te maaken, de eene te *Brydorp*, op het Eilandt *Schouwen*; d' ander te *Arnemuyden*, op 't Eilandt *Walcheren*; zoo vergunde hy (*Hertog Jan*) ter bede van den gemelden *Grave Floris* van Hollandt, zynen bloetverwant, d' Inwoonders der gedachte plaatzen, *Brydorp* en *Arnemuyden*, de vryheit van geene tollen in alle zyne Landen te betaalen. In het jaar 1370. heeft *Haquin*, Koning van *Noorwegen*, die van *Arnemuyden* veele zonderlinge privilegiën gegeeven, dienende ter bevorderinge van hunnen handel en vaart op zyne *Noordtsche landen*. In de brieven daar van, in de Griffie van *Harderwyk* noch bewaart, wordt *Arnemuyden*, nevens Zirikzee en *Middelburg*, onder de Steden van *Zeelandt* getelt. *Oudt Arnemuyden* vergaan zynde, was het *niew* niet min voorspoedig dan het *oude* was geweest: ook was het 'er veel levendiger dan te *Middelburg*; de huizen waren 'er duurder, zoo in koop als huur, tot dat de verlanding zynen welvaart ganschelyk wegnam. Eenige der Oost-Indische Schepen, namelyk de *Leeuw*, en de *Leeuwin*, zyn in de Dokken van *Arnemuyden* gebouwt. Van het door de zee verzwolgen *Arnemuyden* zyn nu nauwelyks twee Gemeeten, of een Hollandtsch Mergental overig: daar het omtrent het jaar 1300. ruim 32. Gemeeten groot was. *Zeelandt* is gedurige wisselvalligheden onderworpen; dat nu landt is wordt haast water; dat nu water is haast landt: Derhalven is 't niet te weeten of *Arnemuyden* niet wel eens tot zynen voorigen,

ja

Margin notes (left): *Reigersb. Kr. van Zeel. p. 20. Zeyler. Itin. Germ. tom. I. f. 627. Guic. f. 278. — Petit Nederl. Republ. p. 183. — Boxh. Smallegange. — Reig. ibid. p. 20. Boxh. p. 263. Petit p. 183. — S. van Leeuw. Bat. ill. f. 137. Boxh. Kr. van Zeel. I. D. p. 263. 265. Smalleg. Kr. van Zeel. f. 599. — Hooft Ned. Hist. f. 153. Bor. Ned. Oorl. 7. B. f. 5. P. Montan. byvoegs. op Guicc. f. 279. Boxh. Zeel. I. d. p. 266. 271. Smalleg. ibid f. 603.*

Margin notes (right): *Leeuw. Bat. Ill. f. 137. Small. ibid. f. 604. — Boxh. Zeeuws. Kronyk, p. 270. 272. — Idem Boxh. p. 270. — Idem Small. f. 601. — Idem Small. Kr. v. Zeel. f. 598. 603. — Idem ibid. f. 605.*

ja noch bloeijender ſtant zou mogen geraaken; en eene andere, nu welvarende Stadt, daar tegen door de zeegolven te gronde gaan. Volgens de rekening van *Guicciardyn* legt *Arnemuyden* van *Calais* 23, van *Londen* 42, van *Dieppe* 54, van *Rouaan* 71, van *Breſt* 125, van *Rochél* 194, van *Bordeaux* 211, van *Bilboa* in *Biſcayen* 226, van *Cabo finis terræ* 270, van *Lisbona* 380, van *Cadix* 480, van *Sivilien* 500, van *Mallaga* 540, van 't Eilandt *Madera* 480, van de *Canariſche Eilanden* 520, *van Livorne* 780. zeemylen. Wederom van *Arnemuyden* tot *Bremen* zyn 83, tot *Hamburg* 105, tot de *Sond*, in *Denemarken*, 180. tot *Dantzik* 254, tot *Revel* 335, tot *Nerva* 365. der zelver zeemylen: yder *zeemyl* gerekent 200 groot als eene Spaanſche myl, welker 17½. in eenen graadt * gaan. De geſchiedtboeken berichten ons, dat de Engelſchen in 't jaar 1387. negen dagen achter een alles plonderden, en ook Arnemuiden beroofden: Eenigen neemen dit voor Arnemuiden in Zeelandt, doch door dwalinge, en uit onkunde, dat 'er in Vlaanderen ook eene plaats van dien naam is.

Guicciard. ibid f. 278.

Voſſii iaarb. ibid. f. 474.

ARNHEIM, ook ARNHEM, en AERNEM; (onwaarſchynlyk by de oude Latynen ARENACUM; waar van *C. Tacitus*, die kort na Chriſtus Hemelvaart geſchreven heeft, gewag maakt: zie op ARENACUM) is eene fraaije, ſterke, en welbewoonde Stadt in *Gelderlandt*, op den *Rhyn*, in 't zuiderdeel van de *Veluwe*; de Hooft-en Moederſtadt van *Gelderlandts* laatſte en vierde quartier, het *Veluwſche quartier* genaamt. Den eigentlyken ouden naam ſtellen eenigen geweeſt te zyn ARENDS HOM of *Arends-Heim*; HOM in 't Engelſch en oudt Saxiſch, HEYM in 't Hoogh-en oudt Neêrduitſch, heeft eenerlei betekenis, te weeten, een *t'Huis*, een *t'Huis zyn*, eene *woonplaats*, of *verblyfplaats* daar men zich onthoudt: dus zou *Arnhem*, eigentlyk *Arends-Heim*, deze benaming bekomen hebben van de menigte der Vogelen, *Arenden* geheten, die oudtydts alhier hun *Hom*, *Heim*, *Neſt*, of *Neſten* hadden. Het was van oude tyden af de verblyfplaats, of 't Hof, en de Hofhouding der eerſte *Voogden*, daar na *Graven*, eindelyk *Hertogen van Gelderlandt:* Is nu noch de Stoel van het opperſte Hof, van de Reken- en Leenkamer dezes Vorſtendoms: wordt *Gelderlandts hart* geheten, en legt byna in 't midden der twee andere *Gelderſche* Hooftſteden, *Niewmeegen* en *Zutphen*: maar een half uur van *Yſſelmonde*, daar de *Rhyn*, aan de ſlincker handt, de *Druſiaanſche Grift* van zich geeft; zie op YSSEL. Dezer Stadts oudtſte geheugeniſſe is in een Handtveſt van Keizer *Otto* den III. van 't jaar 996, en van *Lotterich* den II. in 't jaar 1134. doch in den ſtaat van een kamer (*Cortegwarde*) dat is, van een Penningmeeſters hoeve. Van gelyken in een Handtveſt van *Willem* Biſſchop van *Utrecht*, van het jaar 1059, (*by Pontan.*) waar door al het landt aan den Ryn, of in den Ryn ontſtaande, van Rynen tot ARNEM, en van daar tot Deventer, aan de Kerk van *Zutfen* toegeëigent wordt. Eindelyk in twee Handtveſten (*by Heda, in Otto den II.*) van Keizer *Frederik den II.* gegeeven in het 11 ſchattingjaar, (*indictio*) dat is, in het jaar van Chriſtus 1230. waar in de Grave van Gelder verboden wordt eenigen tol te ontfangen te ARNHEM, *Oeſterbeeke*, en *Lobede*, of op eenige plaatze aan den Ryn; ganſchelyk met geenen blyk van uitmuntendheit boven *Oeſterbeeke* en *Lobede*. Want onder de ſteden is het eerſt begonnen gereekent te worden in 't jaar 1233, toen even met wallen omheint, en alzoo aanſtonds met het zelfde recht als Zutfen eene oude Stadt. Heden is het van groote achtinge, en eene uitmuntende Hoofdtſtadt van de *Veluwe*. Onder de vyf Poorten van deze Stadt is de St. Jans Poort de koſtelykſte, door *Hertog Karel* van Gelder, in 't jaar 1537. gebouwt; toen hy voor de aannadering van *Keizer Karel den V.* vreeſde. Op koſten der Burgerye is de Stadt met een uitſtekent Rondeel verſterkt geworden, nevens een ſtevig Bolwerk. In 't jaar 1624. is *Arnhem* op niews ſterker gemaakt, door voorzorge van Grave *Ernſt Caſimier* van *Naſſauw*; na dat de Spaanſchen te vooren, onder Grave *Henrik van den Berg*, in de *Veluwe* gebroken waren. Van buiten vertoont zich deze Stadt zeer ſierlyk; is wel bewoont; heeft eene gezonde lucht, vermits 'er aan 't Noorder-eindt de Bergen, als een bolwerk, rontom leggen, en 'er zoo dicht over hangen, dat de Noordewindt (vyandt van bloemen, vruchten, oude en engborſtige lieden, enz.) over deze in de lengte leggende Stadt heene waait, en haar niet aandoet; maar zyne kracht en woede over de naburige *Betuwe*, en de Stadt *Niewmeegen* uitbuldert. Tot aan de poorten dezer Stadt plagt een groot en zeer luſtig Boſch te zyn: maar dat is, in de harde belegeringe, door *Philips van Ooſtenryk*, tot aan den wortel toe uitgehouwen. Zoo buiten als binnen de Veſten zyn veele Boomgaerden en Hoven: doch de zelve hebben, in de jaren 1672. en 1673. door de *Franſchen*, groote ſchade geleden. Aan den *Veluwſchen* kant, op den weg naar *Utrecht*, ziet men eenen verheven *Zandtberg*, waar van men afziende, de laage *Veluwe* met eene zonderlinge verluſtiging aanſchouwen kan. Wat dieper naar de *Veluwe* is weêr een andere Berg of heuvel, die *pot-of vul-aarde* uitgeeft. Behalven de Gaſthuiskerk zyn 'er in *Arnhem* noch zeven andere; namelyk, *de Groote*, de *Walburgs*, de *Jans*, de *Broêrs*, de *Pieters*, de *Nicolaas*, en d'*Agnieten Kerk*. De St. *Jans Kerk* ſteekt uit in oudtheit, en toont blyken van de Heidenen geſticht te zyn, eer het Evangeliſch licht in deze landen opgegaan was. De *Walburgs Kerk* is door 't Collegie der Domheeren gebouwt, (welk Collegie door *Grave Walger* van Teiſterbandt te *Thiel* opgerecht, maar naderhant in 't jaar 1328. naar *Arnhem* overgebragt is) zy was toen zeer treflyk, met twee torens verſiert, maar nu in een *Ammunitie*-en *Soldaten gevangenhuis* verandert. In de *Broêrs*, of *Broederen Kerk* leit het Hart van *Hertog Karel van Gelder*, dat van eene ongemeene grootte was, wel gebalſemt in een zilver koffertje. Men ziet hier ook het huis van *Marten van Roſſum*; op den uiterſten gevel met eenige affchuwelyke beelden, van Veldtduivelen, en andere Poſtuuren, bemaalt. Al voor des Heeren Chriſtus geboorte heeft *Julius Cæſar* d'ingezetenen van *Arnhem*, wegens hunne dapperheit en moedige blyken in den Oorlogshandel, met het Stadts recht en Burgerſchap van *Romen* beſchonken. De aanzienlykheit van deze Plaats, in oude tyden, ziet men daar uit, dat, volgens oude Handtveſten, al voor 't jaar 800. in den tydt van *Keizer Karel den Grooten*, de Abdy van *Prum* in der *Eyfel* (een Landtſchap jen in *Duitſchlandt*, tuſſen 't Hertogdom *Gulik*, en d'Aartsbisdommen van *Keulen* en *Trier*) gerechtigt en gewoon was in de *groote Kerk* aldaar eenen Leeraar te beſtellen; welke vryheit naderhant, door toedoen des *Graafs van Naſſauw*, aan de Stadt zelve gekomen is: 't Bewys hier van ziet men in een Glasvenſter, door den *Abt van Prum* en *Trier* in de St. Jans Kerk te *Arnhem* gegeeven: waar in de naam en 't afbeeldtzel van *Pipyn*, *Koningk van Vrankryk*, als *Stichter van Prum*, gevonden wordt. Daar tegen over ziet men een ander glas, met d'afbeelding en den naam van den *Keizer Lotharius*, als Monnik van *Prum*; ook daar omtrent de wapens en ſchilden van de Vorſten van *Manderſcheidt*, *Lemgouw*, en *Baden*. In het jaar 1233. is *Arnhem* (te vooren, volgens 't gemeen gevoelen, door de Noormannen verwoeſt en geplondert) met niewe Veſten voorzien, en met zonderlinge Voorrechten, even gelyk de Stadt *Zutphen* in dien tydt hadde, begiftigt. Niet lang na des Heeren Chriſtus Hemelvaart heeft *Claudius Civilis*, *Batavus*, of *Niklaas Burger*, de *Batavier*, moedts genoeg gehadt om het tiende Legioen der Romeinen, te *Arenacum* (*Arnheim*) leggende; het tweede binnen *Wyk te Duurſtede*; noch andere binnen *Rhenen* en *Wageningen*, aan te grypen en te bevechten. Onder de Gelderſche onruſten, over de Erfeniſſe van *Gelderlandt*, tuſſchen *Grave Willem* van Blois, als Man van *Vrouwe Mathildis* van Gelder, en *Willem van Gulik*, moſt 'er *Arnhem* ook zyn deel van hebben: behalven *Wageningen* en *Kranenburg*, kreeg *Blois* ook *Arnhem* in zyn gewelt: maar d'oude Vorſt *Willem van Gulik*, Vader van den jongen en onmondigen *Willem*, maakte zich haaſt weder meeſter van de laatſtgenoemde Stadt: dit droeg zich toe in het jaar 1372. In het jaar 1505. heeft *Philips van Ooſtenryk*, door huwelyk met de *Infante van Arragon*, dochter van *Ferdinandus Catholicus*, geworden *Koningk van Spanjen* (diens naams d'eerſte) als Hertog van Burgundiën, *Grave van Hollandt*, *Zeelandt*, enz. *Karel van Egmondt*, *Hertog van Gelder* en Gulik, den oorlog aangekondigt, *Arnhem* belegert, beſtormt, en gedwongen zich over te geeven: Maar in 't jaar 1514. wierdt de gemelde *Karel van Gelder*, door eenen aanſlag, en heimelyk verſtandt, weêr veroveraar van deze Stadt. Te vooren in 't jaar 1473. hadt *Hertog Karel de Strydthaare* van Burgundiën, Grootvader van *Philips van Ooſtenryk*, uit zyne dochter Maria, alhoewel by zyn leven noch ongetrouwt, *Arnhem* ook vermeeſtert; de Burgery 90000. Rhynſche goudtguldens afgeperſt; ook alle ſchriften van 't Stadthuis wechgenomen, daar door veele dingen en oudtheden der Stadt wech, en in onkunde geraakt zyn. In 't jaar 1492. viel *Arnhem* zynen wettigen Heer *Hertog Karel* van Gelder wel weêr toe, doch daar op volgde 1505. 't geen alreeds verhaalt is. Het is van eene zonderlinge opmerkinge dat de Spaanſchen, gedurende den oorlog des Konings tegen den Staat, zich van deze gewigtige plaats geen Meeſters hebben konnen maaken: zelfs niet toen ze *Deventer* en *Zutphen* al onder hun gewelt hadden: zy hebben de *Aarnhemmers* wel menigmaal met eene belegeringe zwaarlyk gedreigt, ook de Stadt getracht te overrompelen; maar altydt te vergeefs: 't welk men, naaſt de beſtieringe van den Almagtigen, de voorzichtigheit van den *Grave van Meurs* had te danken: Want toen die van *Niewmeegen* en *Doesburg* de Burgers van de Gereformeerde Religie uitgedreven, en zich met den *Hertog van Parma*, als Spaanſche Gouverneur der Vereënigde Nederlanden, verceenigt hadden, was hy voor *Arnhem* zeer bekommert:

Idem Pontan. ibid. f. 96. Jac. Heiſter. Itiner. Belg. p. 207.

Idem ibid. f. 98. Neander. Oldenz. de Urb. Germ.

Pontan. Geld. 2. D. f. 154.

Idem Pontan. ibid. f. 321. 332 N. Clerk Ton. der Hert. en Graven, f. 93. Oldenz. de Urb. Germ. item Pontan. 1. D. f. 99.

Tacitus lib. 5. Hiſt.

Alting Germ. in. P. 11.

Taci us lib. 1. Hiſt.

De Racy Dict. Geogr.

Werdenhagen Reſp. Hanſeat.

De Schryver zegt 1624. debet eſſe, ni fallor, 1634. vermits Gr. H. van den Berg 1629. in d Veluwe quam. Pontan. Geld. 1. D f. 95. Petit Ned. Republ. p. 33. Idem Pontan. ibid.

* *Facit* ½. deel, of een half quartier uurs meer dan 20. in eenen graadt, of een uur gaans.

De Burgers wilden geene Staatſche Soldaaren inneemen; daarom deed hy heimelyk een deel krygsvolk voor de Stadt komen, overweldigde met eene aardige ſtreek de Poort, en bragt 'er dus Staatſch volk binnen. In 't jaar 1252. verkreeg *Grave Reinout* van Naſſauw, *de VIII. Grave van Gelder*, enz. van *Keizer Rudolf* van Habſpurg, het voorrecht van *Keizerlyke Munt*, ter waerde van eenen ſchelling, voor de Stadt *Arnhem* (niet, gelyk eenige ſchryven, voor *Roermonde* en *Harderwyk*) te mogen ſlaan: derhalven zou *Petrus Montanus* in zyne byvoegzels *by Guicciardyn*, alhier eenen miſlag hebben. Maar *Keizer Adolph van Naſſauw*, navolger van *Rudolph*, heeft, toen hy die Privilegie beveſtigde, daar bygedaan, dat *hy* de *Winkelmunte* van *Arnhem*, volgens zyn welgevallen, naar *Roermond*, of *Harderwyk*, en van daar weêr naar *Arnhem* zou mogen verplaatzen. Dikmaals heeft deze Stadt door Brandt veel geleden. In 't jaar 1364. wierdt een groot gedeelte; in 't jaar 1411. bynâ geheel *Arnhem* door 't vuur verteert; acht jaaren daar na, 1419. bejegende deze Stadt het zelfde onheil, eerſt omtrent 300. kort daar na noch 300. huizen ganſch tot aſch vernielende: op den 25. Juny 1633. ſtak de Blixem de Hoofdtkerk in brandt, doch wierdt noch gebluſcht en behouden. Toen Koning *Louis de XIV.* van Vrankryk, in 't jaar 1672. den Staat zoo plotzelyk op 't lyf viêl, bevondt *Arnhem* zich in geenen ſtaat van tegenweere. Sedert het jaar 1590. had men deze Stadt zeer verſterkt, en in zulken ſtaat geſtelt, dat ze, in geval van belegeringe, eenen kloekmoedigen tegenſtandt zou hebben konnen doen: Maar na de Vrede met Spanjen, in 't jaar 1648. getroffen, liet men de Fortificatien zoo vervallen, dat ze buiten poſtuur van tegenweer waren; zoo dat de Stadt geenen aanval der *Franſchen* in 't jaar 1672. zou hebben konnen wederſtaan. Daarenboven weigerde de Magiſtraat, kort voor der Franſchen aankomſt, bezettinge in te neemen; alhoewel zy 'er noch eindelyk in bewilligde; onder voorwaarde, dat alle de Officieren den Eedt aan haar zou moeten afleggen: Dit geſchiedde den $\frac{3}{13}$ Juny 1672. en alleen twintig zwakke Compagnien, nevens eenige boeren, trokken, 'er in. De Bevelhebbers bevonden de Buitenwerken vol geboomte, en plantagie; de Wallen vervallen; de Contreſcharp in geenen ſtaat van verweeringe; voorts alles om de Stadt met huizen en boomen omzet; geene batteryen waren 'er veerdig, noch iets gereedt, enz. Zy verzochten ſpoedige verbeeteringe van deze gebreklykheden; en dat de Plantagien, Huizen, en Hoven, buiten de Stadt, wechgedaan wierden; maar daar in bewilligde de Magiſtraat niet; omdat de Gemeente dan meer dan twee tonnen goudts ſchade lyden zou: kortom, daar volgde niet op, dan dat twee of drie huizen aan den Rynmuur in brandt geſtoken wierden. Middelerwyle toog de Franſche Maarſchalk van *Turenne* al naar hen toe, maakte eene beukery, en eiſchte de Stadt door eenen Trompetter op. De Krygs-Hoofdtofficieren quamen op 't Stadthuis, en verſtonden daar, dat men den Trompetter vliegends weêr te rugge zou zenden, met antwoordt, dat men zich ten dienſte van 't landt tot op 't uiterſte wilde verweeren: dit geſchiedde zoo; maar de *Secretaris* van de Heeren Gedeputeerden ging met den Trompetter; echter buiten kenniſſe der Heeren Regenten, volgens hunne eige verklaringe. Door aanmoediging van de Hoofden der Bezettinge, nam de Magiſtraat het beſluit tot verdediging. Men begon met het Geſchut dapper op den Vyandt los te branden: Monſr. de *Turenne* liet eene brugge over den Rhyn ſlaan, en belegerde *Arnhem* aan de landtzyde: den 15. van de gedachte maandt Junius, naar den niewen ſtyl, deedt hy de Stadt andermaal opeiſſchen, met bedreiginge, indien men de overgave weigerde, dat de *Koning* zelf, met de ganſche Franſche magt, den volgenden morgen voor de veſten zou verſchynen, en met alle ſtrengheit zyn voornemen uitvoeren. Echter beſloot de Magiſtraat, met de Krygsofficieren, noch door eenen Trompetter te laten weeten, dat zy bleven by hun voorige beſluit en antwoordt. Ondertuſſchen gingen 'er evenwel eenige Heeren Gecommitteerden uit de Overigheit met den Trompetter naar *Turenne*; waar over de militaire Officieren groot miſnoegen toonden, en ten hoogſten proteſteerden: Doch al weder verklaarden de Heeren Regenten, dat zulks buiten hunnen laſt was geſchiedt: maar te gelyk badenze met traanen in de oogen, dat men doch geene vyandtlykheden wilde pleegen, voor dat de andere Heeren uit de Magiſtraat zouden weêrgekomen zyn. Terwyle dit zich dus toedroeg, was de onſteltenis in de Stadt zeer groot; en op de batteryen noch kruit, noch loodt, noch Konſtapels; dat veele der Soldaten den moedt benam. Men maakte eenen ſtilſtant van wapenen tot den volgenden morgen ten zes uuren: gedurende dien tydt waren in den zelven nacht, tegen krygsgebruik, 500. vyanden tot aan de drooge graft by de *Rynpoort* genadert. Den $\frac{6}{16}$. Juny quamen verſcheide *Franſche Officieren* aan de zelve poort, en aan hen wierdt broodt en wyn gegeeven. De Bevelhebbers beriſpten den *Commaandeur* daar zeer hardt over; te meer, omdat hy alles deede zonder hen te ſpreeken. De afgezondenen uit de Magiſtraat aan den *Maarſchalk* quamen weêr, en berichtten, dat hy hen, om te verdraagen, naar *Koningk Louis* geweezen hadt, die toen met het Hoofdtleger te *Velp* lag; en dat twee Officiers noodtwendig met henlieden moſten gaan, om voor 't belang, van 't Guarnizoen te ſpreeken. De Krygsraadt, de Stadt ontbloot ziende van alle krygsbehoeften; de Burgers zeer ontſtelt, geene hoop van hen tot verweeringe te beweegen, veel min van ontzet te zullen bekomen, en derhalven zich in groot gevaar bevindende; zondt (na de Magiſtraat ernſtelyk beſtraft te hebben over haare ongeregelde handelingen) Kolonel *Vrybergen* en Kapitein *Aerſſens*, met d'Afgezondenen uit de Overigheit der Stadt, naar *Koningk Louïs*; aan wien men verzocht beſcherminge des Adels, en des *Quartiers van Arnhem*, behoudenis van hunne Privilegiën en der Gereformeerde Religie, nevens meer andere dingen; die wel toegeſtaan, maar qualyk nagekomen wierden. Een uit de Stadts Gecommitteerden verzocht, met *gebogen knïen*, pardon voor de Bezetting, indien zy iet tot zyn *Majeſteits* ongenoegen mogte gedaan hebben: maar daar volgde geen antwoort, tot genoegen, op. Ten twee uuren des namiddags quam de *Stadts Majoor* op de wal, met ordre, dat de ganſche Bezettinge zich naar, en op de merkt had te begeeven. Kolonel *Vrybergen*, daar over gevraagt, zeide van zulken laſt geene kenniſſe te hebben. Ondertuſſchen wierdt eene der Stadts poorten geopent, waar door de *Franſchen*, onder *Monſr. de Louvois*, binnen trokken: makende 't ganſche Guarnizoen tot Krygsgevangenen, die zy in de *groote Kerk* ſloten. Den volgenden $\frac{7}{17}$. Juny moſt de Magiſtraat den Eedt aan *Koningk Louis den XIV.* komen afleggen; dat ze hem erkenden voor hunnen Souverain, Heer, en Meeſter; hem wel en getrouwelyk zouden dienen tegen elk; en indien ze gewaar wierden, dat 'er iet heimelyk tegen zynen dienſt, of belang wierdt geſmeedt, dat zy zulks aan den *Gouverneur* bekent zouden maaken. Deze Eedt was ondertekent met d'eige handt van den *Richter*, *Burgemeeſter*, en de *Schepenen* der Stadt *Arnhem*. De copy van den Eedt, gedaan aan handen van *Monſr. de S. Prange*, Lidt van des Konings Raadt van Staten, met de naamen van de Heeren ondertekenaars der Magiſtraat van *Arnhem*, enz. kan men zien *in 't Verwardt Europa van den Heere P. Valkenier*. Wat voor genadige Heeren en Meeſters *de Arnhemmers* aan *Koningk Louis* en zyne *Franſchen* gehadt hebben, heeft de Burgery in overmaat gevoelt. De byzonderheden van des Konings en der Franſchen geldt-uitperſſingen, barbariſche bedryven, enz. zyn te menigvuldig om hier te boek te ſtellen. In May, 1674. wierden zy hunne plaaggeeſten quyt. Den 15. Juny, des zelven jaars, heeft zyne Hoogheit *Prins Willem de III.* van Oranje, door zyne Gemagtigden, de Magiſtraat aldaar verandert: een gedeelte der oude Heeren afgezet, en anderen in hunne plaatzen geſtelt. Onder de Geleerden te *Arnhem* geboren, en die hunne Pen vermaardt heeft gemaakt, zyn geweeſt *Regnerus Tegnagel*, van een riddermatig geſlacht, Profeſſor in de rechten te *Leuven*: zyn boek, *met de handt geſchreven*, van de Vorſten, voornaamſte Steden en Plaatzen *van Gelderlandt*, wordt noch bewaart in 't Klooſter *te Affligem*, tuſſchen de Steeden *Aalſt* en *Bruſſel*; voorts *Henricus Aquilius*, *die beknopt de Gelderſche Geſchiedeniſſen heeft beſchreven; welk werk al voor lang in druk uitgegeeven, en met aanmerkingen door Petrus Scriverius verrykt is.* De beroemde *Everhard van Reyd*, gewezene Raadt van *Willem Lodewyk van Naſſauw*, Stadthouder van Vrieslandt, beſchryver van de Nederlandtſche Oorlogen tegen Spanjen; zie op REYD (EVERHARD) *Frederik van den Sande*, Momboir en Raadt van 't Vorſtendom Gelderlandt; *hy heeft van de Gelderſche Leenen, en Opdragten geſchreven*; zyn broeder *Johan van den Sande*, Raadt in den Hove van Vrieslandt, beroemt *door zyne vyf boeken der gewyſde zaaken van 't Hof van Vrieslandt, in 't Latyn beſchreven, en vertaalt*; noch heeft hy vervolgt de *voorgedachte Hiſtorie van Reyd tot de Munſterſche Vredehandelinge*, 1648. en 1649; *en noch eenige andere werken in de Rechten.* De voortreffelyke Rechtsgeleerde *Lambertus Goris* heeft ook aldaar zyne wiege gehadt; is Byzitter des Raadts te *Nymeegen* geweeſt, bekent door zyne *adverſaria juris*; overleden den 20. Junii 1651: Men voegt daar by de twee geleerde Jeſuïten, *Chriſtophorus Brouwerus*, en *Gyſbertus van Schevichoven*; de laatſte is Biechtvader van *Ferdinand, den II. Koningk* van Hongaryen en Bohemen, geweeſt; in 't jaar 1619. heeft hy te *Ments de XII. boeken van de allerheiligſte Drieënigheit*, nevens meer andere werken, uitgegeeven.

ARNHEMS QUARTIER. Geheel *Gelderlandt* wordt in vier Quartieren verdeelt: namelyk 't *Niewmeegſche*, het *Roermondſche*, het *Zutphenſche*, en *het Arnhemſche quartier*, anders gezegt *van Veluwen*. De Hoofdtſtadt van het eerſte Quartier is *Niewmeegen*; van het tweede *Roermond*; van het derde *Zutphen*; van het vierde *Arnhem*; waar van het ſpreekwoordt is ontſtaan; *Niewmeegen de* OUDSTE: *Roermondt de* GROOTSTE: *Zutphen de* RYKSTE: *Arnhem*

Petit Nederl. Republ. f. 85
Montan. in Guicc. f. 143.
Pontan. 2. D. f. 101.
Montan. f. 143.
Pontan. 2. D. f. 101.
Pontan. 1. D. f. 98.
Montan. in Guicc. f. 143.
Petit Nederl Republ. f. 43.
Valkeniers verw. Europa p. 464. & ſeq.
Idem Valkenier bl. p. 466.
Brief uit Arnhem naar Nymeegen gezonden aan, &c. van den 13. Juny 1672.
Idem Valk. p. 467. Sylv. vervolg op Aitzma 1. D. 1. ſt. f. 253.
Ibid. p. 467. idem Sylv.
Idem Sylv. f. 50. 73. P. Caſteleyn kur. Mercur. 25. Deel p. 102.
Pontan. Slichtenh. 1. D. f. 99. Valer. Deſſelig in Biblioth. Belg.

V. der Houve H.V.Kr. I. D.f. 7.9. *Arnhem de* LUSTIGSTE. Toen het geheel Vorſtendom *Gelderlandt*, in 't jaar 1547. 75000. guldens moſt opbrengen, ſtont het quartier van *Arnhem* in die ſom op 17108. guldens geſchatt. Onder dit Quartier van *Veluwen*, anders *Arnhem*, behooren, behalven de Hoofdtſtadt *Arnhem*, de Steden *Harderwyk*, daar eene Academie is, *Wageningen*, *Hattem*, en *Elburg:* nevens twee groote Ampten, het *Droſtampt van Veluwen*, en het *Richterampt van Veluwenzoom*; dan noch twee kleine, *Oldebroek*, en *Nyebroek*; met twee Halsheerlykheden, *Dorrewaart*, en *Roſendaal*: daar boven twee andere Heerlykheden, die over ſchade en ſchuldt alleen vonnis wyzen, te weten *Scherpenzeel* en *Hoevelaken*. Dit *Arnhemſche Quartier* wordt weêr in vier deelen verdeelt: als I. de *Steden*, II. *Veluwen-zoom*, III. d'*Over-Veluw*, IV. de *Neder-Veluw*. Wy hebben gezegt dat in de ſchattinge van 't jaar 1547. tot 75000. gl. over geheel *Gelderlandt*, het *Quartier van Arnhem* geſtelt was op 17108. guldens; deze ſom omgeſlagen over de vier verdeelingen van dat *Quartier*, moſten de *vyf Steden* daar toe opbrengen 2900. gl.; de *Dorpen* onder *Veluwenzoom* 1550. gl. onder de *Over-Veluwe* 5700. gl. onder de *Neder-Veluw* 6958. guldens. Uit de verdeelinge der 2900. gls. over de *vyf Steden* kan blyken, hoe gering haaren ſtaat in dien tydt aangemerkt wierdt. *Arnhem* was op 1160. gl. geſchat; *Harderwyk* op 580; *Hattem* op 484; *Wageningen* op 386; *Elburg* op 290, gls. Van de Dorpen behorende onder de verdeelingen van 't Arnhemſche quartier, en hoe hoog yder Dorp in die ſchattinge ſtont belaſt, zie op den naam van elk DEEL en DORP.

Pontan. Geldr. 1. D.f. 3. Petit. Ned. Republ. f. 42. Guicc. f. 142.

Idem Houve ibid.

ARNOUD, of ARNOLD, ook ARENT en AERT van ISENBURG, de XXX. *Biſſchop van Utrecht*, gevolgt op BALDUINUS, of BALDEWYN den HOLLANDER; na wiens doodt de zaaken t' *Utrecht* in eene groote verwarringe raakten, ja tot eene ſcheuringe uitborſten, daar veele onheilen door veroorzaakt wierden; om dat 'er eene groote tweedragt over de niewe verkiezinge ontſtont. De *Nederſlichtſchen*, of die aan deze zyde des *Yſſels* (eigentlyk d'*Utrechtſchen*) begeerden *Diderik den Hollander*, Broeder van den overleden Biſſchop *Baldewyn*, toen Aartsdiaken, of, volgens anderen, Domprooſt t' *Utrecht*. De *Overyſſelſchen*, of d'*Overſlichtſchen*, wilden *Arnoud van Iſenburg* tot Biſſchop. *Grave Diderik* van Hollandt, en *Grave Otto* van Gelder waren Hoofden van d'eene en d'andere party. Toen *Keizer Henrik* vernam dat deze twiſt tot eenen oorlog zou uitbarſten, maakte hy *Grave Diderik* van *Hollandt* ten Momboir over 't Bisdom, tot dat de Paus gevonniſt zou hebben, wie van de twee, in de ſcheuringe verkoren, *Biſſchop* zyn zoude. *Grave Diderik* was Oom van *Diderik den Hollander*, door de *Nederſlichtſchen* verkoren: dit droeg zich dus toe in het jaar 1196. *Grave Otto* van Gelder bragt te weege, dat de Biſſchoppelyke inkomſten uit *Overyſſel* wierden ingehouden, en niet t' *Utrecht* quamen. Daar op viel *Grave Diderik* in de Betuw, en verbrandde daar veele Dorpen. *Grave Otto* trok, met alles dat hy by een kon raapen, tegen *Grave Diderik* op: aan *Heymans Brug* (*Pontaan* heeft *Heymers brug*) by Reenen quam het tot een ſcherp gevecht, waar in de *Gelderſchen* de neêrlage kregen. *Grave Otto* ontquam 't over den *Neudam*, daar nu de *Grebbe* is. Korts daar na wierdt de Vrede tuſſchen de *Utrechtſchen* en *Gelderſchen* gemaakt. Ondertuſſchen waren de twee niewe Biſſchoppen, Heer *Arnoud*, en Heer *Diderik*, naar *Romen*, om de bekrachtiging van hunne verkiezinge by den Paus uit te werken. Door de liſt der Courtizanen (wy gebruiken Schotanus woordt) die 't Roomſche Hof verſtonden, kreeg *Arnoud van Iſenburg*, by Paus Innocentius den III. de overhandt, en wierdt in 't jaar 1198. *Biſſchop* van Utrecht verklaart; ook beveſtigt: doch hy ſtorf kort daar na, en leit te *Romen*, daar hy 't leven afleî, begraaven. Na zynen doodt gaf de Paus het *Bisdom* van Utrecht aan *Diderik* den Hollander, die ook, op zyne terugge-reis van *Rome* naar Utrecht, onderwegen overleedt, en te *Padua* begraven wierdt: Dus is geen van de twee tot het dadelyk bezit des Biſdoms geraakt; ook heeft geen van beiden hunne Vaderlandtſche aarde mogen dekken. De navolger wierdt *Diderik* van *Are*, of *Aire*.

Pontan. Geld. 2. D.f. 84. Beka in Arnold. 1. & Theod.

Idem Pontan. f. 84 &c. Schotani Kr. van Vrieſl. f. 103. O. Holl. Kron. J. de Beka. J. Veldenaar. M. Voſſius. P. a Didenhov. Vlimmer. &c.

Het geen de twee Prieſterlyke Schryvers van het *Batavia Sacra*, van dezen Biſſchop *Arnoldus den I.* dus by hen genoemt, in 't korte te boek gebragt hebben, beſtaat alleen in het volgende.

Batav. S. II. deel, p. 127. enz.

„ *Na* a *de doodt van Balduinus zyn Diderik de VII. Graaf* „ *van Hollandt, en Otto Graaf van Gelderlandt, ieder met een* „ *grooten hoop krygsvolk binnen Utrecht gekomen; en hebben* „ *alles door ſnoode kuiperyen zodanig in 't wildt gebragt, dat* „ *een deel der Kanonikken voor den Domprooſt Theodoricus of* „ *Diderik, broeder van den voorgaanden Balduinus, en een* „ *deel voor Arnoldus* b *van Iſemburg, Prooſt van Deventer, ge-* „ *ſtemt hebben. De leſte wierdt van Otto, de eerſte van den*

a *Barland. in Catal. Epiſc. Ultraject.*

b *Afkomſtig uit het huis der Graven van Iſemburg; het welke tegenwoordig, zegt Buchelius, ſchryvende over Beka, van groote magt en aanzien is.*

„ *Hollandtſchen Grave Diderik gedraagen:* (1) *doch de Kei-* „ *zer Henricus de V.* c *zegt Beka, (die daar in van meeſt alle* „ *onze Schryvers gevolgt wordt) heeft zynen neef Diderik door* „ *den Ring en den Herderſtaf beveſtigt.*

„ Zoo is dan het gebruik, daar de Pauzen zoo tegen „ waren, noch eenigzins in ſtant gebleven. Doch de „ Keizer heeft dat recht niet volſtrektelyk gebruikt, maar „ alleenlyk ter tydt toe dat de *d* Paus het verſchil der „ beide partyen, door zyne uitſpraake te Romen zoude be„ ſlegten.

„ Het ſchynt dat *Innocentius de III.* die op deezen tydt de „ Pauſſelyke waardigheit bekleedde, om den Keizer niets „ toe te geeven, liever den tegenſtreever van *Theodoricus* „ heeft willen beveſtigen: hoewel *Melis Stoke* duidelyk ge„ tuigt dat *Arnoldus* voor 't uitwyzen van 't proces geſtor„ ven is.

„ Dit gaat althans vaſt dat *Arnoldus* in 't jaar 1198. op „ den 8. April te Romen overleden, en aldaar begraaven „ zynde, *Diderik* door 't Pauſſelyk bevel in zyne plaatze „ is aangeſtelt. Als hy daar op uit Romen was vertrok„ ken, om naar zyne kudde te keeren, is hy onderwege „ geſtorven; en te *Pavye*, doch niet te *Padua*, gelyk *Bok„ kenberg* uit de gemeene Kronyke opgeeft, begraaven. „ *Gerardus Noviomagus* ſchryft dat hy te *Venetiën* begraaven „ zoude zyn; doch daar in heeft hy alle de andere Schry„ vers tegen.

c *Eigentlyk Henric. VI. enz.*

d *Hier wordt al weêr geene gewag gemaakt van den Aartsbiſſchop v. Keul. een blyk dat 'er toen ter tydt in het beveſtigen der verkiezingen weinig of geen acht op hem wierdt gegeven.*

ARNOUD, anders ARNOLD, ook ARENT de II. van HOORN, de XLIX. *Biſſchop van Utrecht.* Na de doodt van zynen voorzaat, *Jan van Vernenburg*, vergaderden de Capitulairen: een gedeelte verkoor *Zweer Uiterloo*, Domprooſt t' Utrecht, een ongeleert en wereltlyk man, die, zegt *Veldenaar*, noch leezen noch zingen kon; die ook een der gener was, die tegen Biſſchop *Jan van Arckel* aangeſpannen hadden. Het ander deel der Capitulairen verwierp hem. Echter had het *Capittel van Deventer* hem ook verkoren. *Paus Urbaan*, de tweedracht der Kiesheeren vernomen hebbende, ſtelde *Arnoud van Hoorn*, die zich toen te *Romen* bevondt, tot *Biſſchop* aan van Utrecht. Hy was een Edelman, en *zoon* des Heeren *van Hoorn*: dit geſchiedde in 't jaar 1371. Aanſtondts ſnelde hy naar *Utrecht*, en wierdt aldaar op St. *Michaëlsdag* op den Biſſchoplyken troon, met veeler goedt genoegen, geplaatſt. Hy vondt het Biſdom (*behalven de Verpandinge van Vredelandt*) met 1600. anderen hebben 4000. oude Schilden (miſſchien de Vredelandtſche ſchuldt daar by neemende) belooft voor losgeldt van zynen Voorzaat *Jan van Vernenburg*, toen hy gevangen was, belaſt: zie op JOHAN *van* VERNENBURG. Voor dit geldt ſtont het geheel *Nederſlicht* verpandt. Daarenboven waren 'er meer andere ſchulden, al eene goede ſom bedragende. Na gehoude beraadtſlaging wierdt 'er een beſluit genomen; dat *Arnoud van Hoorn* het Biſdom vry zou ontfangen, onder beding van borg voor de achterſtallen te ſtellen. Heer *Zweer* of *Zueder* van *Gaasbeek*, jonger zoon van Heer *Gysbert van Abkoude*, neef van *Biſſchop Arnold*, wierd zyn Borg, dien hy, met bewilliginge der Staten van Utrecht, tot bewaarder van 't *Kaſteel Vredelandt*, en de daar omtrent gelegene Dorpen ſtelde, met beding, dat hy 't Slot ten geenen tyden van het *Sticht Utrecht* zou mogen vervreemden, of van daar, en uit het zelve, eenige ſchade laaten toekomen. Aan beide zyden wierd deeze overeenkomſte, en het opgerecht verbandt, met gezegelde brieven bekrachtigt; echter zeer qualyk nagekomen. (Hoe 't ſtont met het geldt door *Grave Willem* van Hollandt, enz. aan den Biſſchop *Jan van Dieſt* geleent; het onderpant van *Vredelandt*, enz, zie op JOHAN DEN V. *van* VERNENBURG, BISSCHOP, enz. mitsgaders op ALBERT, VOOGT, daar na GRAVE VAN HOLLANDT, enz.) De dag der betalinge, waar op 't *Sticht* aan *Hollandt* belooft en aangenomen had dit geldt te voldoen, naderde. De Staten van *Utrecht*, om ſtipt hun woordt te houden, zonden hunne Gecommitteerden ten dien einde uit; die, vermits de Lekkendyk doorgebroken was, over dyken en dammen naar 's *Gravenhage* heen voeren. Toen de Afgevaardigden aldaar het geldt aan *Hertog Albert* van Beyeren (*Ruwaerdt*, gedurende zyn broeders Graaf Willem de Goedes krankzinnigheit, over Hollandt, enz. *naderhandt Grave*, enz.) leverden, wierp hy het in 't water, zeggende,

O. Holl. Kr. f. 501. Didenh. in Arnold. II. Scotan. Fr. Kron. f. 197. Veld. faſc. temp. f. 266.

Voſſ. jaarb. Schotan. Fr. Kr. f 197. Cortgeen Stichts. Kr. p. 36.

Idem Voſſ ibid. Schotan. ibid. Idem Cortgeen Idem Didenh. ibid.

(1.) Utrecht, en het ganſche landt onder Utrecht, hielt het „ met Theodoricus. Ganſch Overyſſel verklaarde zich voor Ar„ noldus. * Graaf Diderik wierdt door den Keizer tot Voogdt en „ Opziender over de tydelyke inkomſten aangeſtelt: maar Over„ yſſel, door den Graaf van Gelderlandt opgemaakt en onder„ ſteunt, vraagde weinig naar zyn voogdyſchap, en begeerde het „ minſte niet op te brengen. Daar op ging Diderik de geheele „ Veluwe afbranden, en alles wat hy ontmoette tot buit maaken. „ De Geldersman van zynen kant ook niet ledig zittende, is den Hol„ lander tegen getrokken, om hem, ware het mogelyk, den ge„ roofden buit afhandig te maaken: Waar op dan een volkomen „ veldſlag, en de nederlaag van de Gelderſchen is gevolgt.

* *Beka, Heda, M. Voſſ. enz.*

de, dat de Munt flechter van allov was dan ze behoorde; eifchte eene goede fomme daar voor, en wou den fchuldtbrief niet overgeeven, voor dat zynen niewen eifch, tot den laatften duit toe, voldaan was. De *Stichtfche* Gecommitteerden moften zynen wil involgen: maar t' huis gekomen, klaagdenze over deze wievelige onredelykheit. Aanftondts wierdt in den Raadt der drie Leden befloten op *Hollandt* te rooven, ter tydt toe dat het weêr ingehaalt was, 't geen *Hertog Albert* hen zoo onwettig afgeknevelt hadde. Zoo haaft het water, door inbreuk van den Lekkendyk over de landen geloopen, weêr gevallen was, begaven zich de *Stichtfchen* te velde; belegerden *Woerden*; wierden 'er wel geen meefter van, doch ftaken echter de voorftadt in brandt, en maakten ze tot afch. Het Kafteel *Kroonenburg* namenze ftormenderhandt in, en wierpen het ter neder: dwongen de twee Steedtjens *Muiden* en *Weefp*, desgelyks de Dorpen *Uitermeer*, *Loosdrecht*, *Amevde*, of *Ter Mey*, en *Lexmont*, Gyzelaars, voor de geëifchte brandtfchattinge, te leveren, dat *Jaarfvelt* ook moft doen: maar terwyl de *Utrechtfchen* zoodanige verwoeftingen in *Hollandt* aanrechtten, ging het Kafteel *Vredelandt* aan de Hollanders over, niet door gewelt; maar ('t zyn de woorden van *M. Voffius*) door verraadt; te weeten, van den voorgenoemden Heer *Zweer van Gaasbeek*, tegen 't uitdrukkelyk verdrag, en zynen gedaanen eedt. Toen nu de *Stichtfchen* naar huis keerden, en voorby het Slot trokken, wierdenze, ganfch buiten verwachtinge, door 't gefchut van *Gaasbeek* daar afgehouden. Het quam *Biffchop Arnoud* niet gelegen, met zyne Stichtfchen, dien trouwloozen aan te taften, vermits zy zich met eenen grooten buit, uit het Hollandtfch Gooylandt geroofd, belemmert vonden, en dien liever in verzekertheit t'huis wilden brengen. *Hertog Albert* quam ook met eene groote magt op de been, by een getrokken uit Hollandt, Zeelandt, Kleefslandt, enz. hy voer met veele Schepen de Lek op, en belegerde het niew gebouwde Kafteel, of Blokhuis, *Gildenburg*, anders *Vreefwyk*, aan de Vaart, tegen Vianen over; hoe 't hem daar ging, (eene vry aanmerkelyke zaak) zie op GILDENBURG. Na eene langdurige belegering, en zwaar verlies van volk, won hy 't wel; maar verloor 't ook haaft weêr. Ondertuffchen had *Biffchop Arnoud* het Vee voor *Naarden* weggehaalt, en 78. uitgevallen Borgers naar *Utrecht* gevoert; *Oudewater* met gewelt ingenomen, en den buit aan zyn Volk gegeeven, doch de gevangens voor zich behouden, daar hy, tot voortzettinge des Oorlogs, een groot rantzoen van trok. In het jaar 1375. quam het tot Vrede: waar by Hollandt de *Vaart* of *Vreefwyk* weêr willig aan *Utrecht* overgaf. Behalven deze daaden en bedryven van *Biffchop Arnoud* van Hoorn tegen *Hollandt*, had hy in 't begin zyner regeeringe, voor Vrouwe *Mathilda*, wettige Erfvrouwe des Hertogs van Gelder, de wapenen opgenomen tegen *Hertog Willem van Gulik*, en daar in verricht dingen, die van de Schryvers als kloekmoedige en voorzichtige ftukken aangetekent ftaan, en daar voor by hen geroemt worden. In 't jaar 1378. belegerde hy het Kafteel van *Loenerfloot*; waar uit Heer Splinter van Loenerfloot den Stichtfchen groote fchade toegevoegt hadde: maar deze zaak quam tot een verdrag, en wierdt bedongen; dat Heer Splinter het Slot in des Biffchops handen zou ftellen, en 't zelve daar by onder de Jurifdictie van het Sticht, of de Kerke van Utrecht ftaan. Na de gemaakte Vrede met Hollandt, en als *Biffchop Arnoud* het Bifdom zeven jaaren bedient hadde, verzochten, in het jaar 1378. een gedeelte der Capitulairen te *Luik*, vermits hunnen Biffchop *Jan van Arckel*, (ook Biffchop t'Utrecht geweeft) overleden was, zeer ernftig aan *Paus Urbanus den VI.* dat hy henlieden toch, tot niewen Biffchop, den *Biffchop Arnoud* van Utrecht wilde verordenen: zy verkregen ook hunne begeerte: Dus vertrok hy in 't jaar 1379. naar *Luik*; daar hy in 't jaar 1389. den 8. Maert overleden is: Het lyk wierdt naar Hoorn gevoert, daar het by zyne Voorvaderen is begraaven. Zyne verplaatzinge naar *Luik* gingk echter niet geruft toe, vermits 'er toen eene fcheuringe in de Roomfche Kerk was, en 'er twee Pauzen zaten, namelyk *Urbaan de VI.* en *Clemens de VII.* Het Capittel te *Luik* was ook verdeelt in de verkiezinge van eenen niewen Biffchop, na de doodt van *Heer Jan van Arckel*: Het eene deel verkoos *Euftachius Perlandus*; die de Bulle zyner bevestiginge van den *Tegenpaus Clemens*, die zyne rezidentieplaats t' *Avignon* hadde, ontfing: Het ander deel *Arnoud van Hoorn*, dien *Paus Urbaan* den *Luikenaaren* toeftont, en bekrachtigde, enz. *Biffchop Arnoud* ftont in twyfel, of 't hem wel raadzaam ware het zekere (*Utrecht*) te verlaaten, om naar het onzekere (*Luik*) te gaan; en om 't welk te bezitten hy, ten minften, vechten zou moeten: vermits de Brabanders, de Markgrave van Gulik, zynen grootften vyandt, en meer anderen, de wapenen alreedts voor *Perlandus* aangegefpt hadden. Echter moft hy vertrekken: want men had aldaar *Floris van Wevelinkhoven*, tot navolger in 't Bifdom, alreede verkoren: behalven dat de Heeren van *Arckel* en *Yffelftein* hem genoegzaam dwongen, zynen ftoel voor *Floris* te ruimen: buiten twyfel aldus door den *Ruwaert* van Hollandt, *Hertog Albert*, beftelt; die niet anders wenfchte dan Biffchop *Arnoud* van de handt te hebben: zie voorts op FLORIS *van* WEVELINKHOVEN, *nazaat*, enz. *Veldenaar* zegt dat *Arnoud*, te *Luik* verkoren, ook *Utrecht* geerne had willen behouden: ongeerne althans wilde hy 'er van fcheiden, 't en ware hy ten minften d'inkomften van het *Sticht* trok: verhinderende dieshalven *Floris van Wevelinkhoven* het bezit van den Utrechtfchen Stoel. *Arnoud* wierdt onderfteunt van de Heeren van *Abkoude* en *Vianen*: maar de Heeren van *Arckel* en *Yffelftein* fterkten *Floris*; zoo dat hy eindelyk, na omtrent een jaar lang geweert te zyn geweeft, binnen *Utrecht* ontfangen wierdt.

O. Holl. Kr. 4 f. 4 .. ; .. jaarb. .. Holl. p. 439. P. a Didenhov. in Arn. II. — *Idem V ... jaarb. p. 440. 441 O. Holl. Kr. ibid. f. 422 & feq. Pontan Geld. 2 D. f. 156.* — *J. de Beka in Arn II. O Holl. Kr P. a Didenhov. Pontan. J. Veld. Platina Vitæ Pontific. cum in Urban. VI.* — *Voff. jaarb. v. Holl. p. 448 P. a Didenhov. J. Veld. f. 267.*

Tot nader opelderinge van het Leven dezes Biffchops, zullen wy hier laaten volgen al het geen de Schryver van 't *Batavia Sacra*, en zynen Vertolker daar van geboekt en aangetekent hebben; en daar by zynen openen Brief aan de Regeeringe van Leiden, als een ftuk de niewsgierigheit der Nafpeurderen onzer Oudtheden wel waerdig; gelyk uit de Levensfchets d'ingetogendheit, of, misfchien liever, verlegentheit des Schryvers, over de beroepinge en aanftellinge dezes Biffchops, middagklaar blykt, met ftilzwygen byna alles voorbygaande, dat het wezentlykfte van 't Leven dezes Biffchops uitmaakt, en van onze Schryvers, uit d'aaloude en geloofwaardigfte Gedenkfchriften, zorgvuldig opgedolven, hier voorgeftelt is, waar over d'onzydige lezer moge oordeelen: het volgende vinden wy alleen van hen aangetekent.

Batav. S. II. Deel, p. 363. enz.

„ Als Biffchop *Johannes* begraaven was, zyn de Prelaaten en de Kanonikken van Utrecht, zoo over het aanftellen van een Vikaris, als over het verkiezen van eenen nieuwen Biffchop, by een gekomen. De eene party, voorgeevende dat ze voor overlaft te vreezen had, was naar Deventer gevlugt, *a* en heeft daar haare ftemmen gegeven aan den Domprooft *Zuederus Uterloo*, (1) de welke, volgens de groote Kronyk van Nederlandt, de neef was van *Gifelbertus van Vianen*. Hy was een man zonder geleerdheit, (2) onbefchaaft van manieren, onkundig in de zaaken die den Godtsdienft en de kerkelyke tucht raaken. Evenwel is het Kapittel van Deventer hem ook toegevallen. Van deze verkiezinge, en de kuiperye van *Zuederus*, om aan die waardigheit te geraaken, zyn noch oorfpronkelyke ftukken in wezen: waar uit gezien kan worden, hoedanig dat 'er toen al gekuipt wierd om kerkelyke ampten te bekomen.

a W. Heda.

„ Maar het grootfte en gezondfte gedeelte, het welke te Utrecht was gebleven, heeft hem van de handt gewezen: en zy hebben de verkiezing van den Edelen Heer *Arnoldus van Hoorn*, zoon van *Willem* Heere van *Hoorn*, dewelke te vooren al gefchiedt was, op den zelfden dag, te weeten den derden July, verniewt, en daar over *b* gefchreven aan Paus *Gregorius den IX.* *Arnoldus*, wiens geflachtrekening by *Buchelius*, over *Heda* fchryvende, ftaat aangehaalt, bevondt zich juift aan 't Roomfche Hof, daar hy een *procés* had hangen tegens den gemelden *Zuederus*, over het Aardts-diakenfchap van Utrecht. *Gregorius*, verftaan hebbende dat de Biffchoppelyke Stoel van Utrecht open was gevallen, heeft de „ be-

b Suffridus Petri.

„ 1. Na de doodt van Johan van Vernenburg heeft het Domkapittel, tegen den wil van de andere Kapittelen, tot Vikaris van het Stift aangeftelt den bovengemelden Zuederus Uterloo. Doch de andere ftelden zich daar wakker tegen, en hebben 'er krachtig tegen ingeleit. Hun proteft heeft eindelyk ook boven gedreven, en het Domkapittel heeft de gemelde aanftelling ingetrokken. Maar daar is weêr grooter krakkeel uit gevolgt. Zy zyn dan gezamentlyk getreeden tot het verkiezen van eenen Overften in het geeftelyke (zynde de keur gevallen op Gysbregt Kok, Kanonik der Domkerke) en tot eenen Vikaris in het tydelyke, waar toe Zuederus van Gaasbeek is benoemt. Maar de andere 4. Kapittelen hebben s'anderendaags alles weder ingetrokken, zeggende, dat ze door vrees gedwongen waren om hunne ftemmen by die van het Domkapittel te voegen: 't welk egter onwaar fchynt geweeft te zyn. Daar op is dan een dag beftemt tot het verkiezen van eenen Biffchop, daar het ook even wilt is toegegaan.

„ 2. In de vermeerderde en verduitfchte Kronyk van J. Beka, ftaande in de *Analecta* van Antonius Matthæus (*tom.* v.) wordt deeze loffelyke getuigenis van dezen Zwederus van Uterloo gegeeven, dat hy was als een wereldfch perfoon, die niet kon leezen noch zingen. Hy is echter algemeen Vikaris geweeft van Johan van Arckel, terwyl dat deze Biffchop uitlandig was. Een Domheer, een Vikaris van den Biffchop, een die zelf tot het Bisdom verkoren is, niet te konnen leezen? Dat komt my wat wonder voor. Zouden de Schryvers zyne onbequaamheit niet wat vergroot hebben? Hy is echter de rechte man niet geweeft; en men ziet uit de getuigeniffen van Heda dat hy niet veel Biffchoppelyke gaven heeft gehadt. Daarenboven heeft Buchelius in zekere ftukken geleezen, hoe zeer hy gekuipt heeft om Biffchop te worden: en wy hebben boven al gezien, hoe hy den Biffchop Johan van Arckel en het ganfche Stift heeft gedrukt en geringeloort.

„ begeerte van de leſtgemelde Kanonikken ingewilligt, „ en het Utrechtſche Biſdom in zynen vollen raadt aan *Ar-* „ *noldus* opgedraagen. Daar op is *Arnoldus* te Romen ge- „ wydt, en is in alle ſpoedt naar Utrecht gereiſt; alwaar „ hy den 28. September in 't jaar 1371. met groote eere „ en met vliegende vaandelen is ingehaalt. En zyn Biſ- „ ſchoppelyk gewaadt aangeſchoten hebbende, is hy naar „ de *Mariaas* Kerk geleidt, daar hy in 't midden der Ker- „ ke den gewoonlyken eedt heeft gedaan en (3) ontfan- „ gen. Hy was volgens *W. Heda* een geleerdt man, van „ een deftige geſtalte, beleefdt en vriendelyk van aan- „ ſpraak, en ook niet vervaart van de wapenen, des „ noodig zynde, aan te ſchieten. (4)

„ 3. Van dezen eedt konnen de Voorberigten nagezien worden, „ alwaar onderzogt wordt, of de Biſſchop den eedt ook plagt te „ ontfangen. Doch men dient te weeten, dat het zweeren van „ ouds, althans op veele plaatzen, aangezien is geweeſt als een zaak „ dewelke den Biſſchoppen en andere geeſtelyke perſoonen niet „ paſte. Zoo leeſt men in de Verhandelingen van de t'zamenge- „ rotte Synode van Epheſen, dat, wanneer de Keizer eenen zekeren „ eedt van de Biſſchoppen had afgevordert, Baſilius, Biſſchop van „ Seleucie, overend is geſtaan, en den Keizer te gemoet heeft ge- „ voert, dat het zweeren der Biſſchoppen eene ongehoorde zaak „ was. De Keizer Marcianus heeft ook geboden, dat men van de „ Geeſtelykheit geenen eedt zou hebben af te vorderen; doch die „ ſpreekt maar van burgerlyke zaaken. Men vindt een diergelyke „ wet by Keizer Juſtiniaan (*in Novel. ad Petr. Officior Magiſtrum.*) „ De Monnik victor hadt, met beide zyne handen ten hemel opge- „ heven, by zyn Doopzel en de heilige Geheimeniſſen gezworen, „ dat hy geen quaadt van Cyrillus Patriarch van Alexandrie hadt „ geſproken: Doch Cyrillus, in zyne Verdedigſchrift aan Keizer „ Theodoſius, zegt daar op, dat die Monnik tegen den pligt van „ zynen ſtaat had gedaan. De Weſterſche Kerk is op dit ſtuk al zoo „ vies geweeſt als de Ooſterſche. In het Wetboek der Biſſchoppen „ (*Capitulare Epiſcoporum*) ſtaande in de Franſche kerkvergaderin- „ gen van Sirmondus, heeft men ook eene Ordonnantie, dat geen „ Biſſchop iets met eede zal hebben te beveſtigen. Het zelve vindt „ men den Biſſchoppen verboden in de Synode van Meaux, van „ Kariſy, van Pavye, enz. In de laatſte wordt hun echter toege- „ laaten, als de omſtanders zoo hardtgeloovig zyn, hun zeggen „ met den Apoſtel door deeze woorden te bekrachtigen: *Godt* „ *weet het*, of *Ik zeg het voor Godt*: zoo dat ze dusdanige ſpreek- „ wyzen voor geenen rechten eedt aangezien hebben. Iets diergelyks „ leeſt men van den Abt van Kluny: want als de Duitſche Biſ- „ ſchoppen zich by Gregorius den VII. tot borg ſtelden, dat Henricus „ de IV. zich voortaan beter zoude dragen, heeft de gemelde Abt, „ zoo als Lambertus van Schaffenburg verhaalt, als een Monnik „ zynde, geenen eedt willen doen; doch heeft zyn woordt gegeeven „ voor de oogen van den alzienden Godt; het welke vervolgens „ ook voor geenen rechten eedt gehouden moet zyn geweeſt.

„ Evenwel zyn 'er eenige gevallen, daar de kerkelyke wetten den „ eedt in de Biſſchoppen en in andere geeſtelyke perſoonen niet af- „ keuren: ja hen zoo eenen eedt opleggen. 1. Als ze een bely- „ denis van hun geloof moeten doen. 2. Als ze den Metropoli- „ taan of den Paus getrouwigheit zweeren. En hierom is de Aarts- „ biſſchop van Polen, die zoo een eedt, als ſtrydig tegen zynen „ ſtaat, weigerde af te leggen, ten hoogſten beſtraft geweeſt door „ Paſchalis den II. (*Ep.* 6.) 3. Wanneer ze zich van een opgetichte mis- „ daadt moeten zuiveren. Zoo leeſt men van Roomſche Pauzen, „ dat ze zich niet ontzien hebben in zulke gevallen te zweeren, „ als het zaaken zyn van zeer groote aangelegentheit. Zoo leeſt „ men in de verhandelingen van de Kerkvergaderinge van Epheſen „ dat S. Cyrillus twee Biſſchoppen, Theodoricus en Acacius, in „ een zaak van groot gewigt, heeft doen zweeren: zie *Chr.* „ *Lupus ad Latrocinium Epheſinum*, enz.

„ 4. Joh. Beka, of die Joh. Beka tot Florentius van Wevelicho- „ ven toe vervolgt heeft, maakt het wat grover, zeggende, dat „ deze Arnoldus een rechte Oorlogsheldt was, (*Vir Bellicoſus*) en „ dat hy meerwerks maakte van de wapenen, als van de boeken of „ van de H. Schrift. Hy heeft de ſchulden van zyn Biſdom, 't „ geen tot zynen grooten roem moet gezeit zyn, ten eerſten afge- „ daan, en de verpande plaatzen geloſt; maar zich in eenen „ oorlog geſtoken, die buiten hem was, en daar de Utrechtenaars „ niet dan ſchade uit behaalt hebben. Want als Reinoldus, Hertog „ van Gelderlandt, zonder kinderen geſtorven was, heeft hy de zaak „ opgevat voor Reinouds oudtſte dochter, getrouwt met den „ Grave van Kleef, tegen Willem Hertog van Gulik, die uit „ een jonger zuſter van Reinoldus was geboren. Dit is een lang- „ duurige oorlog geweeſt: en het Stift, zegt W. Heda, is door „ de vyanden dikwils gebrandt en geblaakt geweeſt, zonder eenig „ nut uit dezen oorlog te trekken. De Biſſchop zelf is byna in „ 's vyandts handen gevallen. Hy was te Tiel ingeſloten; de Stadt „ was al verovert: doch hy was juiſt op het Tolhuis geweeken; „ en zou het daar niet lang gehardt hebben, hadden de Utrechte- „ naars, van zyn gevaar verſtendigt, niet ſchielyk tot zyn ontzet „ uitgetrokken; zoo dat de Hertog van Gulik zelf noch genoot- „ zaakt wierdt het hazepadt te kiezen. Ook is 'er onder dezen „ Biſſchop geoorlogt tuſſchen de Utrechtenaars en de Hollanders, „ omdat die van Utrecht twee groote Sluizen aan de Lek hadden „ gemaakt, (Zie *W. Heda*) en daar by eene Sterkte hadden opge- „ worpen: 't welk Gysbregt van Vianen en de Dortenaars zoo „ opnamen, als of het gedaan was om hen te tarten en te dwingen, „ hoewel dat het maar was gedaan om eene niewe vaart tuſſchen „ de Lek en de Vecht te dekken. Aalbrecht, Graaf van Hollandt, „ liet 'er zich ook aan gelegen leggen, zoo dat het op een oorlo- „ gen, rooven, plunderen, branden en blaaken uitquam. Ook „ was 'er noch een ander krakkeel tuſſchen den Biſſchop en den „ Graaf over het verkoopen van Vredelandt, dewyl de Graaf meer „ geldts begeerde als 'er bedongen was. Na veele vyandtlykheden, „ en dat de landtman lang genoeg geplaagt was, daar de Hollan- „ ders wel het meeſt by geleden hebben, is de zaak in der minne „ bygeleit.

„ Maar na dat hy zeven jaaren te Utrecht had geze- „ ten, en als *Johan van Arckel* te Luik, in 't jaar 1377. „ overleden was, is hy door 't gezag van *Urbanus den VI.* „ overgegaan tot het Biſdom van Luik: want die ver- „ plaatzingen der Biſſchoppen waren omtrent deeze tyden „ zeer gemeen geworden.

„ Zoo heeft hy dan in het volgende jaar op den H. Sakra- „ ments-dag, (hebbende dit Feeſt noch plegtelyk te Utrecht „ geviert) na dat hy zyn middagmaal gehouden had, „ zyn affcheidt van de Geeſtelykheit en van het volk ge- „ nomen; en heeft zyne intreede te Luik gedaan op den „ 12. Juny, daar hy tien jaaren lang heeft geregeert.

„ Zyne afbeelding, daar hy op zyn Biſſchops ſtaat uit- „ geſchildert, is noch in 's Gravenhage te zien in 't Hof „ van de Graven van Hoorn. Hy heeft aan de Leidenaars „ verſcheide vryheden en wetten voorgeſchreven, die „ in den volgenden Brief ſtaan uitgedrukt.

„ *Arnoldus, door de genade van Godt en van den Apoſtoli-* „ *ſchen Stoel, Biſſchop van Utrecht, aan de in Chriſtus beminde* „ *Burgemeeſteren, Schout, Schepenen, en alle andere Burgers* „ *en Poorters binnen Leiden, de eeuwige zaligheit in Chriſtus.* „ *Nadien gyl. Burgers en Gerechts-perſoonen van Leiden by* „ *Ons hooglyk hebt geklaagt, en vertoont dat 'er veele, zoo van* „ *uwe eigene ingezetenen, als van vreemdelingen, die van alle* „ *de oorden der wereldt naar uwe ſtadt afzakken, dikwils uit-* „ *ſpoorige guiteryen bedryven, en dan in uwe kerk, of op uw* „ *kerkhof vluchten: dewelke, zoo als gy ons door de getuigenis* „ *van geloofwaardige perſoonen verklaart, niet verdienen het* „ *voorregt der kerkelyke vryheit te genieten: zoo nochtans dat* „ *gyl. als in eene twyfelachtige zaake, en niet weetende wat beſt* „ *gedaan was, tot noch toe allerhande quaadtdoenders hebt laa-* „ *ten henengaan. Dieshalven hebt gyl. ons ootmoediglyk gebeden,* „ *dat wy ul. eenige byzondere gevallen zouden opgeeven, in de-* „ *welke zulke menſchen, die, de vreeze Godts aan een kant ſtel-* „ *lende, zich tot zodanige uitſpoorigheden laaten vervoeren, de* „ *kerkelyke vryheit zekerlyk niet moeten te baat hebben; en dat* „ *wy vorder voor ul. zouden zorgen, op dat gyl. door onze va-* „ *derlyke zorgvuldigheit en voorzichtigheit beſchut, des te vryer* „ *en met des te grooter godtvruchtigheit, Godt zoudt konnen die-* „ *nen, en uwe Republyk, daar gyl. door Gods goedheit tot* „ *Overſten over geſtelt zyt, des te beter zoudt konnen beſtieren:* „ *Zoo is het dat wy, door uwe gebeden, en door die van eenige* „ *onzer tafelgenooten daar toe bewogen zynde, ul. door den in-* „ *houd dezes vergunnen, dat, ingevalle een openbaar roover, of* „ *iemant die 's nachts de akkeren ſchendt en berooft, of die 's* „ *Heeren wegen, of openbaare plaatzen bezet en onveilig maakt,* „ *naar de kerk vlucht om zyne veiligheit daar te vinden, zulk een* „ *de kerkelyke vryheit niet te baat zal hebben, en dat het uwen* „ *Schout en zyne dienaaren vry zal ſtaan den zelven daar uit te* „ *haalen, op de wyze als beneden zal aangewezen worden. Daar* „ *zyn 'er ook dewelke, hoopende dat hunne guiteryen wegens de* „ *vrydommen der kerke ongeſtraft zullen blyven, zich niet ont-* „ *zien in de kerken zelfs, of op de kerkhoven doodtſlagen te begaan,* „ *menſchen te verminken, en andere boosheden en beledigingen* „ *meer te bedryven: zodanig dat zy, ten ware dat ze op de* „ *kerkelyke vryheit ſteunden, diergelyke boosheden niet zouden* „ *gepleegt hebben: De zodanigen zullen daar ook mogen uitge-* „ *haalt worden. Het zelve zy te verſtaan van zulke booswig-* „ *ten, dewelke zich in een kerk of op een kerkhof begeeven, en* „ *uit die plaatzen dan komen geloopen om hunne vyanden te doo-* „ *den, te verminken, te quetzen, of op eene andere wyze te mis-* „ *handelen, of om de buuren geldt af te dwingen: zulke ge-* „ *weldtplegers, die 'er met zoo een inzigt naar toe gegaan* „ *zyn, indien 'er blyk van is, moeten door de kerk niet beſchermt* „ *worden. Het zelve zy wederom te verſtaan van de zodani-* „ *gen, dewelke zich wel niet in de kerk of op het kerkhof be-* „ *geeven hebben; maar die eenige uitſpoorigheit willende* „ *bedryven, zich liſtelyk en met voordagt dicht by een kerk of* „ *kerkhof gaan plaatzen: De zodanigen, als ze iemant ge-* „ *quetſt hebben, worden van de kerke niet beſchermt. En in* „ *zulken gevalle dient zoo eene gezogte nabyheit by de kerk, of by* „ *het kerkhof, maar om het vermoeden tegen zoo een perſoon te* „ *bezwaaren. Vorders, die kerkſchendery, dievery, of beurze-* „ *ſnydery in de kerke of op het kerkhof begaat, (5) vindt ook* „ *geen heul by de kerk. Staat nochtans te bemerken, dat in de ge-* „ *melde gevallen meeſt gelet wordt op de meening van den mis-* „ *dadiger, dewelke uit waarſchynlyke giſſingen zal konnen af-* „ *genomen worden. By voorbeeldt, iemant zal een wrok tegen* „ *zekeren zynen vyandt hebben: en als deze naar de kerk gaat,* „ *zal*

„ 5. Het is dan wonder dat zommige Kanoniſten by Barboſa „ (*de Jur. Eccl. lib.* 2. *c.* 3.) ja Gavantus zelf (*Manual. Epiſc.*) de „ kerkelyke vryheit aan zodanige menſchen toeſtaan, die de kerk, „ ja de Hoſti-doos beſteelen.

,, zal die vervolger van het kerkhof afkomen, en den zelven dicht by de kerk of by het kerkhof doodtsteeken, of verminken, of zwaarlyk wonden: en zulks gedaan hebbende, zal hy zich in de kerk of op het kerkhof begeeven: In zulken gevalle blykt het door waarschynlyke gissingen dat de gemelde vervolger de kerkelyke vryheit niet te baate heeft, en niet mag genieten. En om dat deze feiten van groote aangelegentheit zyn, zoo is het dat wy niemandt van ul. magtig maaken om in de gemelde gevallen de kerkelyke vryheit te quetzen, ten zy men door goede en wettige getuigen volkome kennis van het voorgaande zal konnen hebben: welke getuigen zodanige moeten zyn, dat zy, ingevalle dat 'er in de verhandelde zaak gemist en qualyk te werk gegaan is, om dat ze iets voor de zekere waarheit hebben opgegeeven, zonder dat zy 'er volle zekerheit van hadden, vermids de zaak, in verschil zynde, naderhandt kenbaarder is geworden, dat zy, zegge ik, een bequame boete aan onze nazaaten konnen opbrengen, en aldus ul. en uwe kerk verligten. Nochtans begeeren wy, en wy verleenen zulks uit kragte dezes, dat in zulke gevallen, in dewelke de kerkelyke vryheit aan niemandt geweigert kan worden, de zodanigen, niet langer als 40. dagen, te rekenen van den dag dat ze in een van uwe kerken gevlucht zyn, de bescherming der kerke zullen genieten; en dat ze dan niet langer mogen beschermt worden, nochte, het zelfde feit noch onafgedaan zynde, weder tot eenige van uwe kerken zullen mogen wederkeeren. Behoudens dat ze door ul. en door uwe Officiers in alle veiligheit, en wel verzekert tegen de handen van hunne vyanden, van den Baljuw en van zyn volk, of van andere verdagte persoonen, naar eene vrye plaats geleidt zullen worden. En dat gy hier van een openbaar getuigschrift zult neemen, en ter goeder trouwe te werk gaan. Indien zy uwe aanbieding, van hen onder een goedt geleide naar eene veilige plaats te brengen, met hardtnekkigheit afwyzen, zullen zy, na zoo eene weigering, de magt evenwel hebben om hunnen wil binnen den gestelden tyt van 40. dagen te veranderen: alles zonder eenige list of bedrog: welke list of bedrog wy, indien ze gepleegt mogten worden, niet zullen nalaaten strengelyk, en harder als naar gewoonte, te kastyden; dewyl een belediging, die begaan wordt door het versmaaden van een vrywillige miltdadigheit, des te zwaarder is. Maar indien dezelve na verloop van 40. dagen, en alles volbragt zynde dat voltragt most worden, niet zouden willen vertrekken, en tegenstandt zouden willen bieden, dan staat het uwe Gerechtspersoonen vry dezelven zonder bloetstortinge uit de kerke of van het kerkhof te haalen: doch dit uithaalen moet met voorzichtigheit geschieden, zonder iets te breeken, of zonder den misdaadiger tot bloetstortens toe geweldt aan te doen. En dan moet 'er des te zorgvuldiger wacht gehouden worden, op dat dezelve misdaadiger, die in de kerk gevlugt was, geen voordeel uit zyne boosheit zou komen te behaalen. Dit zy met des te grooter reden te verstaan van de genen, daar de bovengemelde gevallen op zien, en die de bescherminge der kerke niet konnen genieten, op dat hunne reukeloosheit hun nergens in te stade mag komen; en op dat de gewyde plaatzen niet ontwydt worden; en eindelyk op dat de baldadigheit der dwaaze menschen haare verdiende straffe mag ontfangen.

,, Vorders, als de zodanigen, die in de kerk gevlucht zyn, aldaar ongeoorlofde spelen, of zulke spelen daar lichtelyk krakkeelen uit ryzen, mochten aanrechten, of aldaar ongeoorlofde byslaapingen mogten pleegen, of de banken (6) van de kerk mogten breeken en vernielen, om vuur te maken, of roveryen buiten het kerkhof mogten gaan pleegen, met vogelen, kuikens, vleesch, varkjens, of iet diergelyks weg te rooven, na dat ze twee maalen van deeze zaaken, of van een der zelve, door wettige getuigen, of op een andere wyze overtuigt zullen zyn, zal hun de kerkelyke bescherming van stonden aan opgezeit worden: en wy geeven ul. en uwe geregtspersoonen verlof om zoo een of meer persoonen uit de gewyde plaatzen, op de bovengezeide wyze, weg te haalen: Want te vergeefs roept hy de wet te hulp, die zich niet schaamt dezelve wet zoo schandelyk te overtreeden.

,, Indien een burger van Leiden in wereldlyke en gansch burgerlyke zaaken te Utrecht mogt gedaagt worden, zoo een, eer dat 'er in zyne zaak iets gedaan word, zal door onzen Officiaal, of door den geenen die de plaats van den Officiaal in deezen deele bedient, weder naar Leiden gezonden worden voor onzen Deken, of voor eenen behoorlyken Rechter, naar dat d'aart en de geschapenheit der zaake is vereischende: Ten ware dat uit eene voorgaande achteloosheit, in het gemelde geval gepleegt, mogt blyken dat het recht zou belet worden.... Een burger van Leiden zal in geen wereldlyke en burgerlyke zaake mogen gedaagt worden naar onze algemeene Synode: en indien zulks uit onoplettendheit al mogt geschieden, zoo begeeren wy dat zoo eene dagvaarding, met alle de gevolgen en nasleep van dezelve, nietig en van geener waarde zal zyn. Daarenboven zoo is het dat wy, voor de zaligheit des volks, en op dat de Priesters niet ligtelyk verhindert worden in het verrichten van den Goddelyken dienst, door onze Bisschoppelyke magt verleenen, en uit kragte dezes vergunnen aan de bescheidene mannen, den Deken en het Kapittel van S. Pankras te Leiden, die 'er dan zyn zullen, mitsgaders aan onze Pastooren binnen de voornoemde stadt Leiden woonende, dat ze in geenen gevalle het Interdict, of de opschorssing der Goddelyke diensten, daar iemant op heeter daadt, of van regtswege, zoo als men spreekt, in kan vervallen, verpligt zullen zyn te onderhouden, eer dat door ons, of door eenen anderen wettigen rechter, na het verhooren van de persoonen die verhoort moeten worden, en eene behoorlyke ondervraaging der getuigen, verklaart zal zyn, datmen, om de afschuwelykheit van de misdaadt, tot eene opschorssing van den Goddelyken dienst, en tot een interdict moet voorttreeden. Wyders indien een burger van Leiden zich volgens de voorrechten der plaatze, en naar den eisch der vaderlandtsche wetten, van een opgetigte misdaadt zal gezuivert hebben, zoo begeeren wy niet dat hy aldus vry gesproken zynde, door uwe geestelyke magt zal gemoeit worden, al waar het zaake dat hy door gemeene getuigen kon overtuigt worden van het gemelde feit gepleegt te hebben; op dat de eige wetten der plaatze niet worden ten spot gestelt, en niemant meer als eens over dezelve zaak te recht gestelt worde; maar wy laaten hem aan zyn eigen gewisse, en wy geeven hem over aan de Goddelyke wraake. Indien uwe stedelingen in noodtzaakelyke dingen, die de wolweevery, of den akkerbouw, of het opmaaken der dyken aangaan, of in andere zaaken daar het wachten gevaarlyk kan zyn, om tegen de toekomende onheilen te zorgen, de feestdagen der Heiligen komen te overtreeden, de zodanigen geeven wy in de gemelde gevallen over aan hun eigen geweeten, en wy willen niet dat ze daar over door onze Opzienders zullen gestraft worden.

,, Om dat gyl. Burgermeesters en Burgers van Leiden, by ons en by onze Vikarissen zeer dikwils en hooglyk hebt geklaagt, en getoont dat eenige kerkelyke persoonen, die de groote wydzels ontfangen hebben, in uwe stadt oorlog en tweedragt stooken, verdachte plaatzen bezoeken, en als de verstoorders zyn van de gansche stadt en van het volk; dat ze uwe rechtoefening dikwils beletten; dat ze s' nachts op onbehoorlyke uuren op de been zyn, en by daag allerhande moetwilligheden pleegen; 't welk alles ook door 't gemeene gerucht, 't geen wy tot ons leetweezen uiten, bevestigt wordt: Zoo is het dat wy, willende de boosheden der gemelde kerkelyke persoonen, die de groote wydzels ontfangen hebben, beteugelen, en hunne baldadigheden volgens onzen pligt straffen en kastyden, op dat hunne boosheit aan de anderen tot geen quaadt voorbeeldt strekke, aan uwen Schout, die 'er alsdan zyn zal, en aan zyne dienaaren mitsdeezen magt geeven en verleenen, om de gemelde

,, (6). Zoo waren 'er dan in deeze eeuw al banken in zommige kerken: en men zou konnen bewyzen dat zy 'er al wat geweest waren. Echter is het waar dat de manier van zoo doorgaans stoelen en banken in de kerken te zetten al vry laat is opgekomen. In oude tyden mosten de menschen doorgaans overendt staan, als het geen knielens tyt was, zoo wel de Kerkelyke persoonen als de Leeken, behalven dat de Bisschoppen en de Priesters onder zommige deelen van de Mis gewoon waren te zitten. Onder de Sermoenen van S. Augustyn staat een geheele predikatie van S. Cesarius, daar die H. Man tegen het zitten in de kerken zeer uitvalt, en zelfs onder het prediken niet wil gezeeten hebben. Ten tyde van Petrus Damiani (*Opusc.* 39. *contra sedentes tempore divini offici*) hadden de Geestelyken zoo wel als de Leeken al begonnen onder de kerkelyke diensten te zitten: maar die yverige man kon die laffigheit en oneerbiedigheit, zoo als hy spreekt, niet verdraagen, en wilde daar wetten tegen gemaakt hebben. De Bisschoppen en Priesters, als gezeit is, hadden eertyds alleen het recht om onder zekere deelen van de Mis te zitten, en dit wordt by zommige Schryvers genoemt *honor consessus*, de eer der zittinge. Doch om dat de kerkelyke diensten eertyds veel langer waren als nu, moet dit al zeer ongemakkelyk gevallen zyn. Daarom vindtmen dat de Kanonikken al ten tyde van Lodewyk den Goeden, onder het zingen der kerkdiensten, begonnen te zitten; doch dit wierdt hun in de Synode van Aken wel strengelyk verboden. Hadden ze noch tusschen beide mogen knielen, dan had de verandering noch wat konnen helpen. Maar dit was op de Zondagen en in den Paaschtyt zoo wel verboden als het zitten. Zoo is dan omtrent de negende eeuwe, althans weinig vroeger, de manier ingevoert, dat de geloovigen met stokken en krukken ter kerke quamen, om daar op of tegen aan te rusten: maar niet langer als tot het Evangeli toe; dan mosten de stokken en krukken weggeworpen worden. De Schryvers van de middelste eeuwen gewaagen zeer dikwils van zodanige stokken. Onder anderen heeft Chrodogangus, Bisschop van Mets, die in de negende eeuwe heeft geleeft, aan de Kanonikken in zynen Regel verboden met zodanige krukken en stokken ter kerke te komen. Ook hebben de Monniken en Kanonikken metter tyt in zommige deelen van hunne kerkzangen beginnen te zitten. De Tempeliers plagten in 't eerst alles staande te zingen, maar in 't 12. Hoofdstuk van hunnen Regel word hun geboden in het zingen van 't Ochtendgebedt te zitten, enz. Men leest evenwel by Cassianus dat de Monniken van Egipten eene andere gewoonte hadden: een van allen zong de psalmen overluidt, terwyle dat de andere zaten, en met aandachtigheit naar hem luisterden, enz.

,, Maar wat de banken aangaat, de Schryvers zeggen dat dezelve in 't begin weinig in gebruik waren dan by de Franschen: en Theophilus Raynaudus getuigt, dat men in Spanje en elders noch tegenwoordig niet gewoon is in de kerken te zitten.

„ *gemelde Geeſtelyken, die de groote wydzels ontfangen hebben,*
„ *oorlog en tweedragt ſtooken, de algemeene ruſt verſtooren, de*
„ *hoerhuizen en kroegen op eene oneerbaare wyze bezoeken, uwe*
„ *rechtoeffening beletten, by nacht op verdachte uuren gewa-*
„ *pend uitgaan, hun woordt van den vrede te onderhouden aan*
„ *u lieden, of aan iemant van de uwen, wien het amptshalve*
„ *toekomt, weigeren te geeven, of andere guitery bedryven; op*
„ *onzen naam en uit ons gezag gevangen te neemen, en gevan-*
„ *gen te houden, doch onder een geſchikte en behoorlyke gevan-*
„ *geniſſe, en zonder het recht, of de Provinciaale en Synodaale*
„ *Ordonnantien in eenigen deele te overtreeden; zoo dat den ge-*
„ *melden Klerken geen gewelt aangedaan worde, en dat ze niet*
„ *gedwongen worden voor ul. te recht te ſtaan. Maar als ze*
„ *gereedt zullen zyn om het gezeide woordt ten eerſten te gee-*
„ *ven, en genoegzaame borg zullen willen ſtellen, dat ze de*
„ *bedreeve feiten by uwen Deken zullen goet maken, dan kont*
„ *gy hen niet langer gevangen houden, zonder den kerkelyken*
„ *regel en de ordonnantien der kerke te overtreeden. En als zo-*
„ *danige hooge Klerken, om de gemelde misdaaden vaſt gehou-*
„ *den zynde, om op onzen naam, zoo als gezeit is, gevangen*
„ *gezet te worden, bereidwillig zyn om hun woord ten eerſten te*
„ *geeven, en op gemelde wyze borg te ſtellen, dan zyn de voor-*
„ *noemde Klerken vrank en vry, en zullen, zonder de wetten als*
„ *gezeit is te overtreeden, niet mogen gevangen gezet worden.*
„ *Doch by aldien de voornoemde Klerken, gevangen genomen*
„ *zynde, en hartvochtig blyvende, hun woordt niet willen*
„ *geeven, en geen genoegzaame borg willen ſtellen van de boete,*
„ *ter uitſpraake van onzen Opzichter, of* Proviſor, *te betaalen,*
„ *dan moet gy zodanige moedtwillige Klerken, binnen de* 14.
„ *dagen na hunne gevangeniſſe, met uw volk en op uwe eige*
„ *koſten, door de handen van gemelden Opzichter, aan ons, of*
„ *aan onze Vikariſſen overleveren, en daar by de ſtukken van*
„ *hunne fielteryen en baldadigheden ingeeven. Doch geduuren-*
„ *de die gevangeniſſe van* 15. *dagen zal het ons, of onze Offi-*
„ *ciaalen en Vikariſſen, vry ſtaan de gevangen Klerken op te*
„ *eiſſchen. Tot bekrachtiging van dit alles is ons zegel aan*
„ *dezen Brief gehangen. Gegeeven te Utrecht 's woensdaags na*
„ *de Hemelvaart onzes Heeren: in 't jaar MCCCLXXVI.*

ARNOUD, ARNOLD, ARNAULD, ARNALD *van* EGMONDT, HERTOG VAN GELDER. Vermits de voornaamſte dingen, die hem aangaan, alreeds verhandelt zyn, als ook 't geen wy rakende zynen wederſpannigen zoone en ſnooden *Abſalom*, ADOLPH VAN GELDER, aangehaalt hebben; konnen wy alhier te korter gaan: zullen echter, om den draadt der Hiſtorie niet te miſſen, ſomtyds eenige dingen, als met den vinger aanwyzende, moeten herhaalen. Na de doodt van *Reynoud den IV.* uit den ſtam van *Gulik*, Hertog van Gulik en *Gelder*, Grave van Zutphen, wierd in 't jaar 1420. deze *Arnoud*, uit den ſtam *van Egmondt*, achterneef der Hertogen *Willem*, en *Reinoud* van *Gelder*, uit hunne zuſter Johanna, by de Staten des Landts, te *Niewmeegen*, tot *Hertog van Gelder* en *Grave van Zutphen aangenomen.* Vermits hy toen noch nauwelyks 14. jaaren oudt was, wierdt met groote eenſtemmigheit zyn Vader, *Heer Jan* van Egmondt, over hem tot Voogdt geſtelt. Met bewilliginge der Staaten van *Gelderlandt* nam hy ter gemalinne *Catharina*, dochter van Hertog Adolf *van Kleef*, gewonnen by *Maria*, die dochter was van *Jan den Onvertzaagden* Hertog van Burgundiën, en zuſter van *Philips den Goeden*, ook Hertog, enz. daar by Oom van deze *Catharina*, gemalinne van dezen onzen *Arnoud* van Egmondt, Hertog van Gelder, tot zyn groot ongeluk, als boven op ADOLPH en ARNOUD *van* GELDER is aangewezen; zie op hunne NA-AMEN ſtraks gemeldt. In 't jaar 1424. verhief *Keizer Sigiſmund* den voorgemelden *Heer Jan* tot Grave van Egmondt, en 't volgende jaar nam Hertog *Arnoud*, verlegen om gereede penningen, 2000. oude Keizers of Franſche ſchilden van de Stadt *Niewmeegen* op, belovende daar voor eene jaarlykſe losrente van 200. gelykwaardige ſchilden, te betaalen op St. Martens dag, uit de tollen aldaar, die hy ten onderpandt ſtelde. Blyk van de ſchaarsheit van 't geldt in dien tydt, daar de Hertog zelf op goede verzekering 10 ten 100. van intereſſe gaf. *Keizer Sigiſmund*, die *Arnoud* tot Hertog van Gelder en Gulik verklaart hadde, liet zich door gierigheit aanzetten, om *Hertog Adolf van den Berg* tegen Hertog *Arnoud* op te hitzen, met *Gelder* en *Gulik* te beleenen: daar bloedige oorlogen uit ſproten: zie op ADOLPH *van den* BERG. Na dezes *Adolfs* doodt bleef Hertog *Arnoud* echter in gedurige onruſten: zoo met verſcheide zyne nabuuren, als met zyne eige onderdaanen, inzonderheit met zynen ſnooden zoon *Adolf*, en booze gemalin *Catharina*. Toen die van *Utrecht* Biſſchop *Zweer van Culenburg* uit zynen Biſſchoplyken ſtoel geſtooten hadden, en hy dien weêr te Dordrecht (de Hollanders, Zeeuwen, Vriezen en Gelderſchen aan zyne zyde hebbende) oprechtte, en daar tegen *Rudolph van Diepholt* in zyne plaets ſtelden (zie op ZWEER *van* CULENBURG, en RUDOLPH *van* DIEPHOLT, *Biſſchoppen*, enz.) mengde Hertog *Arnoud* zich in deze zaak, ten byſtandt van *Zweer*, met hem, en met *Hertog Philips* van Burgundiën aanſpannende; derhalven viel *Diepholt*, met die van Utrecht, Amersfort, en Overyſſel, in de Veluwe, alles verwoeſtende: waar tegen *Arnoud* de Stichtſe vlekken *Amerongen* en *Woudenberg* uitplonderde, en daar na verbrandde: Doch zich bedenkende, en gewaar wordende dat deze Oorlog, voor eenen *Vreemden*, hem koſtelyk viel, en dat 'er voor hem niets by te winnen was, maar wel licht veel by te verliezen, verliet hy *Zweer van Culenburg*, en maakte eenen vaſten vrede met *Biſſchop Rudolph*, die zynen ſtoel t' Utrecht hadde; dit geſchiedde in 't jaar 1429. Ter zelver tydt ſtierf *Robert van den Berg*, eenige zoon van den voorgemelden *Adolph*, die zeer hooge gedachten had opgevat om met Maria van Harcourt, weduwe van Hertog *Reinald van Gelder* en Gulik, in den Echt te treeden, in eene gewiſſe hoope, van eens Gulik en Gelder te gelyk daar door onder zyn gebiedt te brengen: maar vermits deze zyne Echt onvruchtbaar, en zyn levensloop kort was, verdween zyne rekeninge in rook. Desgelyks overleedt *Adolph van den Berg*, vader van Robert; zyne landen aan zyn broeders zoon *Gerard* nalatende; die, na de doodt van *Hertog Arnoud* van Gelder (toen *Hertog Karel* de Strydtbaare van Burgundiën aanquam, om bezit van Gelderlandt te neemen, naardien het Hertog *Arnoud* aan hem, om zich over zynen ſnooden *zoon Adolph* te wreeken, verkocht hadde, en zyn recht tot dit Hertogdom aan den hooggemelden Burgundier, voor 8000. gout-guldens, overgedaan) 't onraadtzaam oordeelde dien magtigen Vorſt, die hem haaſt in den grondt had konnen bederven, zich tot vyandt te maaken. Met den Heer van *Weezemaale*, Erf-maarſchalk, en een der Grooten van Brabandt, geraakte *Hertog Adolf*, wegens *Mechelen*, in twiſt. Tuſſchen hem en die van *Keulen* ontſtonden ook zwaare onruſten en groote verſchillen. Eenmaal en andermaal deed hy eenen ongelukkigen togt op Gulikker-landt. Alle deze Oorlogen en rampſpoeden maakten *Arnoud* zoo arm, dat alle zyne inkomſten verpandt ſtonden. Het quam zelfs daar toe, dat hy, om geldt tot zyn levens onderhoudt te hebben, aan zynen Opperkeukenmeeſter, *Jan van Holte*, zyn huisſieraadt verpandde; goude en zilvere vaten, zelfs ook een Kruis met vier ſtukken; de groote en kleene Beelden van Maria en St. Jan den Dooper, twee groote Kandelaars, de Wywaterbakken, d'Altaarſchotel, een Bel, een Paix, twaalf Beekers, enz. Dit geldtgebrek deedt hem dikmaals eenige dingen by der handt neemen, die tot nadeel der Gelderſche Steeden ſtrekten, en daarze ganſch t' onvreden over wierden; hem zwaarlyk beſchuldigden, ja tegen hem opſtonden: byzonder *Niewmeegen*, dat groffelyk van hem benadeelt was, door het *ſtapelrecht* van Rynſche wynen te moeten miſſen, dat hy die Stadt ontnomen, en voor een ſtuk geldts aan die van *Dordrecht* verkocht hadde. Daar noch by quam, dat hy eene niewe ſchatting, tot onderhoudt van zynen Hofraadt, invoeren wou. Maar het ergſte was, dat zyn eigen en eenige zoon *Adolf* tegen hem opſtont. Onzeker is het, of de misnoegde Gelderſche onderdaanen hem tegen zynen Vader ophitſten, dan of hy henlieden gaande maakte: zie op ADOLF *van* GELDER, enz. Toen *Arnoud* door *Karel den Strydtbaaren*, Hertog van Burgundiën, Lotharingen, enz. uit de gevangkeniſſe wierd verloſt, daar zyn booze zoon hem zoo veele jaren in gehouden hadde, had hy byna geene middelen om van te leeven, veel min om zyne dochter *Catharina* ten huwelyk uit te zetten. Door den noodt dan dus geperſt, en met eenen, om zynen godtloozen *Adolph* by zyn leven het aan hem gepleegde quaadt betaalt te zetten, verkocht hy aan den gemelden Hertog van Bourgundiën, als gezegt is, het Hertogdom Gelder en 't Graaffchap Zutphen voor 92000. Rhynſche goudtguldens; onder beding, dat hy zyn leven lang den Hertoglyken tytel, de lyftocht, en 't bewindt zou behouden. De Gelderſche Hiſtory van *J. J. Pontanus en Slichtenhorſt* wil, tegens alle andere Schryvers aan, dat dit geene verkoping, en maar eene verpanding, of bezwaarnis van, en op 't Hertogdom *Gelder* en Graafſchap *Zutphen* geweeſt zoude zyn. Evenwel blykt uit den ganſchen brief geene verpanding; en men vindt 'er doorgaans woorden in die koopen en verkoopen te kennen geeven: Als ook de uitdrukkinge en de woorden in het Verdrag; dat *Arnoud* zoo lang hy leefde den Hertoglyken tytel, en 't bewindt zou behouden; die meer eene verkopinge (waar van 't volle bezit met de doodt des *Hertogs Adolfs* zou plaats grypen, en aanvang neemen) dan eene bloote verpandinge gelyken en beteekenen: dat ook in verpandinge zoodanige woorden niet gebruikt worden; boven dien, verre van het oogmerk en 't inzicht, zoo wel van den koper, als voornamelyk van den verkoper; die op zodanige wyze zynen zoon zocht te onterven, en onterfde: dit geſchiedde in 't jaar 1472. den 3. van Wintermaandt, binnen *Bruggen*, een ſteedtjen in 't Hertogdom *Gulik*, aan de grenzen van *Gelderlandt*. Den 23. Februarius des volgenden jaars ſtierf Hertog *Arnoud* zeer ſchielyk, in de ſtadt *Graaf*; daar hy omtrent twee jaaren, na de

Pontan. Geld. geſch. 2. D f. 209. G. Haſſelt Hiſt. Gelr. Alard. Hornhov. en quart. praecepto.

Pontan. 2. D f. 209. tot 217. I f. Cortgeen Stichts Kronyke p. 39.

Idem Pontan. Geld. geſch. f. 217. & ſeqq.

Idem Pontan. ibid. f. 221. 231. 270.

Idem Pontan. ibid. f. 221. 230. 238. 239. &c.

Idem Pontan. Geld. geſch. 2. D f. 241. 242.

Pontan. Haſſelt. &c.

Pontan. Geld. geſch. 2. D f. 267.

ven de vier zoonen die *Vossius Arnoud* toeschryft, noemen anderen noch eenen *Simon*, die d'eerste Heer van *Teilingen* geweest zou zyn: maar die *Simon* noemen, spreeken weêr van geenen *Adelbert* noch *Henrik*: anderen zeggen dat deze *Simon* niet de zoon van *Arnoud*, maar van *Seyfried*, of *Sivaart* zou zyn. Grave *Arnoud* was zeer genegen om den zoo genaamden geestelyken staat aan te neemen, van welk voornemen hy zich, na veele moeite en sterke overredingen, zoo van zynen Vader, als van d'Edelen des landts, liet beweegen om 'er van af te staan, en met de gemelde *Lutgardis* in huwelyk te treeden. Na de doodt van zynen vader *Diderik den II.* heeft hy de Graaflyke regeeringe van Hollandt aangenomen.

Vossii Jaarb. f. 30 Scriver. Kr. der Grav. p. 43. 44. W. Lazius, &c. Vossius, als boven, p. 27. 29. 30.

ARNULPH, Grave van Hollandt, zoon van *Diderik den II.* zie de bovenstaande post ARNOUD.

ARNULPH, ook WARNULPH, en BERNOUD, en BERNOLD, *Bisschop van Utrecht:* zie op BERNULPH.

ARUM, een aanzienlyk Dorp in de Vriesche grieteny *Wonseradeel*, onder 't quartier *Westergo*. Van de 27. Dorpen dezer Grietenye plagt *Arum* 't hoogste in des landts lasten te staan. Daar in leggen de *Staten*, of Adelyke huizen, *Cammirga*, *Sytzama*, en *Beijum*, of *Beima* De kerk en Predikant van dit dorp staan onder 't Classis van *Bolswaart* en *Workum*.

Winsem. b. Kr. v. Vriesl.

ASCENES, by andere ASCHENAS: zie op ASKENAS.

ASCH, AST, en AS, een dorp in Gelderlandt, met eene buurt *Achter den Haag* genoemt, vermidts het achter 't kasteel van *Buren* legt, onder het schoutampt van de stadt *Buren*. Heeft kerk en predikant onder 't Classis van *Buren*.

V. d. Houve H. V. Kr. 1. D. f. 85.

ASCIBURGIUM, eene stadt daar *Tacitus* gewag van maakt; verhalende dat de *Batavi*, onder *Claudius Civilis* (*Klaas den Burger*) aldaar de winterlegeringe van eene Roomsche ruiterbende overvielen. Zommige plaatzen *Aschenburg* omtrent *Xanten*: *Justus Lipsius* is ook in dat gevoelen geweest. *Balthasar Neander* (in de Oudtheden niet onervaren) houdt het voor *Aschenburg*, eene stadt in 't *westerdeel* van *Frankenlandt*, aan de rivier de *Main*, halver wege *Frankfort* en *Wertheim*: Maar dit loopt buiten de paalen van Bataviën. *Guicciardyn* maakt 'er *Doesburg* van. *Beatus Rhenanus*, *Duisburg*, of *Teuteburg*, tusschen *Wezel* en *Dusseldorp:* andere vallen op *Assenburg*, by *Assendelf:* doch dan zou 't geene stadt, maar alleen eene Sterkte geweest zyn, daar naderhandt een kasteel by is gebouwt: zie op ASSENBURG. Het is ons genoeg 't verschil aan te wyzen, daar wy het duister geen licht in konnen geeven.

J. Lipsius in Tacitum. Neand. Guicciard. Hasselt Beatus Rhenan. &c.

„ Onze landtlieden (zeit de Heer M. Alting) die de „ vlakke landen bewoonen, noemen de dorre velden, die „ tot goede bouwlanden gemaakt zyn, van oudts *Esch*, „ en *Esschen:* en zommige zonder eenige blazinge, en „ daarenboven de E. in A. verandert hebbende, Essen/ „ Assen/ van welke woorden byna ontallyke plaatzen in „ Duitschlandt en Nederlandt haaren naam gekregen heb„ ben; als onder andere *Asscheburg*, of *Asburg*; waar voor „ de Latynen en Grieken *Asciburgium* gezegt hebben; doch „ alleen van twee plaatzen aan den Rhyn, waar van de „ eene gelegen is op den Gallischen oever, tusschen *Ni„ vesium* en *Vetera*, van welke plaatzen Tacitus en de Reis„ kaart van Peutinger gewaagen: De andere legt op den „ Germanischen oever, tusschen *Vetera* en de stadt *Bata„ vodurum*, waar van niemant melding maakt dan Ptole„ mæus; ten waare men dachte dat op dit Over-Rhynsch „ *Asciburgium* beter paste het geen Tacitus misschien uit de „ oude gezangen der Germanen heeft willen verhaalen, „ doch niet verzekeren. Immers Ptolemæus stelt *Asciburgium* aan den Oostkant van den Rhyn, en wel van die „ kil des Rhyns; die door het Oosterlyke gat, of dat van „ het Vlie, uitloopt.

In Descript. German. Inser. P. 1. p. 11.

Nuys en Santen.

Batenburg.

„ Doch by aldien men op het onderscheidt van de leng„ te en breedte nauwkeurig acht geeft, leit het van de „ stadt *Batavodurum*, of *Batenburg*, 18000. schreeden (dat „ is zes uuren gaans) af, ter plaatze daar de graft van „ *Drusus* begint. Waar uit nootzakelyk moet volgen, dat „ *Asciburgium* weleer gelegen heeft aan dezen tweeden „ uitsprong van den Rhyn, dewyl het is geweest aan d'o„ verzyde van de rechter kil, en niet meer dan 18000. „ schreeden van *Batavodurum*, dat aan de Maaze legt. He„ dendaags is in dien hoek een Parochiedorp, genaamt „ Westerstoort. Of 'er ook verder eenige andere benoe„ minge is van *Asch* of *Esch*, heb ik noch niet ter deege „ onderzogt.

M Alting Germ. Inf. P II. p. 13.

ASCLEKERWALD. Het schynt een kerke van *Kennemerlandt*, of van *Amstellandt* geweest te zyn, alzoo over deze gronden het verdrag tusschen de Bisschoppen van Utrecht en Extern-ach, in het jaar 1063. is gemaakt; waar van nu meermaals. De weledele Douza acht dat men leezen moet ASTETERWALD, opdat het *Oostwoude* worde: doch zulks vereischte getoont te worden binnen de grenzen van *Kennemerlândt* en *Summemeere*, buiten welke dat verdrag niet gaat.

ASCUMANNEDILF, oudtyds een kapél, of een dorp met een kapél: zie op ASSENDELF.

ASCMANNEN, ASCOMANNEN, ASCHIMANNEN; Dus plagten de *Deenen* en *Noormannen* genoemt te worden, die dikmaals door hunne verwoede invallen, in ons Bataviën en elders meer, alles in de asch leidden: zie op ASSENDELF.

Christ. schotan.

ASCONIUS, eerste Hertog van *Vrieslandt*. De laatste Prins van dat geweest was *Tabbo*, volgens d'oude, doch deswegen zeer gebrekkelyke Vriesche Kronyk; daar men zich echter zoo lang mede moet behelpen tot dat men zekerder wisheit ondervonden hebbe. Na de doodt van gedachten *Tabbo* (omtrent het jaar van Christus 20. gerekent) begon Vrieslandt door Hertogen geregeert te worden, die d'oorlogsbestieringen aanbevolen waren, als *Heirtogters*, en aanvoerders der heiren; en waar van de titel en naam van *Hertog* is ontstaan: zy hadden in polityke, of burgerlyke zaaken geene zonderlinge authoriteit noch magt. *Asconius* was onder hen de eerste, zoon van *Tabbo*, laatste Prins der Vriezen. Hy wordt wel geroemt van miltdadigen zachtmoedigheit, maar daar wordt bygevoegt, dat hy somtyds zynen schielyk opvliegenden toorn niet genoeg wist te bedwingen. Hy regeerde 't landt in goeden vrede; en wanneer onder naburige natiën oorlog ontstont, bemoeide hy zich om, door bemiddeling, de zaaken by te leggen. Hy hadt met grooten lof van de deugden des Keizers *Antonini Pii* hooren spreeken, dieshalven schikte hy zynen zoon *Adelbert* derwaarts, om aan dat hof, naar de zeden van den gemelden Keizer, zynen wandel te leeren richten. *Asconius* was by ieder een bemint, en wierd voor de vreedtzaamste Vorst zynes tydts gehouden: Hy prees den akkerbouw zyne onderdaanen zoodanig aan, dat veele dorpen in Vrieslandt opquamen, en wel bevolkt wierden: stierf in 't jaar 173. vier zoonen nalaatende, namelyk *Adelbold*, *Titus*, *Richbold*, en *Radbout*, of *Ratbod*. D'oudste, *Adelbold*, volgde hem in het Hertogdom.

Winsem. Kr. van Vriesl. f. 27. 28. Brauwer. Chronicon. f. 181. Idem ibid. Idem Winjem. ibid. Brauwerus, Schotan. &c.

ASHANASES, of ASHANAXES, ook ASCHANASES, en ASCHANAXES, eene zeer oude Natie: zie op ASKENAS.

ASINGA, een Adelyk huis in de *Groninger Ommelanden*, onder *Hunsingo*-quartier.

Van der Houve H. V. Kronyk.

ASINGA ASCON, in de Vriesche schriften de vierde *Prins* van *Vrieslandt* gestelt, was een zoon van *Ubbo*. Na zyn vaders doodt quam hy in de regeeringe, omtrent 78. jaaren voor Christus geboorte, toen *M. Terentius Varro*, en *C. Cassius Cotta* te Romen burgermeesters waren, volgens de rekeninge van *P. Winsemius*. Hy was van een zeer onrustig en staatgierig gemoedt, zyne vrienden en nabuuren steedts beoorlogende. Men houd hem voor den opbouwer van *Stauria*, of *Stavoren*, hoewel anderen stellen dat *Friso* de fundamenten alreede gelegt, doch *Asinga Asco* van de ope plaats eene stadt zoude gemaakt hebben. Hy vatte den kryg op tegen de *Batavi*, die de *Vriezen* over het *Flie* niet weinig verdrukten: wierd met eenen pyl doodelyk naar 't scheen gewondt, doch genas weêr: Nam wraak van de *Batavi*, die daar op met de Vriezen tot vrede quamen. *Asinga Ascon* deedt ook de Deenen in Denemarken den oorlog aan, maar most weêr onverrichter zaken te rugge keeren. In eenen strydt tegen de Brabanders wierdt hy andermaal zwaar gequetst, doch geraakte tot gezondheit als vooren; maakte vrede met hen, en heeft voorts veele andere daaden en dingen verricht. In zynen tydt en regeeringe is de Heer *Christus* geboren. Men schryft hem eene regeeringe van 82. jaaren toe, en dat hy in 't vyfde jaar na Christus geboorte gestorven zou zyn (by anderen het 10.) Wy zouden vry wat meer van hem konnen uit de Vriesche historiën ophaalen; maar zy zyn te zeer verwart, onzeker, fabelachtig, enz. en daarom van ons voorbygegaan. Zyn neef *Diocarus Segon* is zyn navolger geweest.

P. Winsemius Kron. v. Vriesl. f. 15. Oud. M. Script van de Friesche Reg. nten tot het jaar 1100. P. Winsemii Kron. v. Vriesl. f. 15.

ASKENAS, ook gespelt ASCENAS, en ASCHENAS, was zoon van *Gomer*, zoon van *Japhet*, zoon van *Noach*. De vermaarde Joodtsche Historischryver *Flavius Josephus* zegt dat de *Aschanaxes* (van de Grieken *Rhegines* bygenaamt) van hem hunnen oorsprongk hebben. *Matth. van der Houve*, de Griekse woorden van *Josephus* geitelt hebbende, geeft deze vertaling; *Aschanezes* timmerde *Aschanazas*, nu *Rhegines* van de Grieken genoemt; daar op vervolgt de gemelde *van der Houve*: „ Niemant zal „ ligtelyk konnen zeggen wat volken zy alhier met *Aschа„ nazas*, of *Rhegines* verstaan; mogelyk verstaan ze met „ *Rhegines* de *Rhynlanders*, die den oever des Rhynstrooms „ bewoonden, waar van de stadt *Rhynberk*, niet verre van „ *Orsoy*, en 't graafschap Meurs en Xanten, de hooftstadt „ is, 't welk ook eenige waarschynlykheit heeft; want „ *Tacitus* was *Asciburgum*, een dorp onder *Cölen*, niet verre „ van *Castra Vetera*, dat is *Xanten*, niet onbekent, enz. 't Ontbreekt aan geene brave mannen die van gevoelen zyn dat deze *Askenas* de vader aller Duitschen is: *Hieronymus* d'Oudtvader meent zulks. De Jooden willen dat de Duitschen afkomstig zyn van *Askenas*, daar van Genes. X. 3 en 1 Chron. 1. 6. gesproken wordt; en dit is niet on-

Genes. X 3. Flavius Joseph. Joodsche Hist. lib. 1. c. 8. Houve H. V. Kr. 2. D. f. 9. Hieronym in Hebr. quæs.

waarſchynlyk, vermidts *Tuiſto*, of *Teiſtmes*, een naam is, (invoederheit als men 'er *De* voorſtelt) overeen komende met Askenas; (de *Askenas*, luidende byna als *Teiſtmes*.) Byna de zelve woorden gebruikt *B. Neander in Antiquit. Germ.* maar wy willen liever eenen beteren Schryver, den Heer *S. van Leeuwen*, ter baane brengen: „ De zoonen van *Jafet*, zegt hy, waren *Gomer*, *Magog*, *Javan*, „ en andere; *Gomers* zoonen *Askenas*, en *Riphag*; *Javans* „ zoonen *Tharſis*, *Chitis*, of *Itis*, en *Dodanim*, welker „ afkomelingen bezeten hebben alle de landen by de Hooge, Noordtſche, Weſterſche, en Middellandtſche zee, „ volgens *Joſephus antiquit. lib.* 1. *cap.* 7. Onder hen zyn, „ door aanwas van volk, de *Keltiſche* landen in Europa „ verdeelt geworden; zoo meent men dat *Riphag* naar „ *Sarmatien*, *Javan* naar *Italien*, *Dodanim* naar *Grieken-land*, „ *Tharſis*, of *Tagus* naar *Spanjen*, en *Magog* naar de *Noordſche landen* geſchikt zyn: terwyle *Askenas*, Vader aller „ *Kelten*, den nederkant des Rhyns bezat, waar van *Joſephus* wil dat de Duitſche volken den naam van *Aſchanazes* behielden, die by de Grieken *Rhegines* wierden genoemt; waar door *M. van der Hoeve*, in zyne *Handveſtkronyk lib.* 3. *c.* 4. de *Rhynlanders* verſtaat, en die den oever des Rhynſtrooms bewoonden, waar van *Aſchenburg* in 't landt van Meurs, en *Rynberk*, aan den Ryn, hoofdſteden zyn. Van *Aſchenes* kinderen zyn de *Keltiſche* landen noch verder verdeelt geworden; van *Plinius* in vyf ſtammen, alle onder Duitſchlandt, gebragt; als, I. De *Vandalen*, die hunne woonſteden hadden tuſſchen de hoogten der Alpesbergen, en de rivier den Donauw, daar onder behoorden de *Burgundiones*, dat is de *Duitſchen*; en onder hen d'*Almanjers*, welke zyn de *Zevenbergers*, *Zwitzers*, en *Zwaben*, waar uit de *Bourgonjons* in Vrankryk geſproten zyn. II. De tweede ſtam waren de *Varini*, dat zyn de *Neder-Saxen* (andere zeggen *Abarini*, of *Palatiners*) de *Clarini* (de *Brandenburgers*) en de *Guttones*, of *Golthen*. III. De derde ſtam waren d'*Ingevones*, een gedeelte der *Cimbren*, *Teutſchen* (*Tuitſchen*) en *Chaucen:* welke wederom in tweën verdeelt wierden; hooger *Chaucen*, waar onder *Bremers*, *Hamburgers*, en *Lunenburgers*, tuſſchen d'Elve en Wezer gezeten; en lager *Chaucen*, de *Ooſt-Vriezen* en *Over-Yſſelaars*, waar onder, by *Adrianus Junius*, de *Goylanders* mede begrepen worden: Doch by *Cluverius* en anderen tegenſproken. IV. Uit den vierden ſtam van *Aſcenas* waren d'*Iſkevones*, naaſt aan den Rhyn gelegen, waar onder de Middellandtſche *Cimbren*, *Hermanduren*, *Catten*, en *Cheruſcen*, of *Turingers* behoorden. V. Uit den vyfden ſtam waren de *Baſternæ*, enz. inwoonders van 't Duitſch *Sarmatiën*, omtrent de grenzen van *Polen*: dus verre *van Leeuwen*. 't Verſchil tuſſchen hem en *van der Houve*, in 't voorſtellen van de vyf Stammen, enz. kan men by den laatſtgenoemden tegen dezen Autheur nazien. Buiten twyfel ſtaat het by de voornaamſte Oudtheitskenners vaſt, dat *Askenas* de vader aller *Kelten* is, en dat de Kelten eerſte inwoonders van *oudt Batavia* geweeſt zyn. Wy doen 'er dit noch by uit *Wolfg. Lazius*, dat *Marcomirus* d'eerſte was die zyn volk onder *Gomer*, *Askenas*, *Cambrivius* (van wien de *Cambren*, of *Cimbren*, den naam voeren) gelaten heeft, en dat de *Celten* (*Kelten*) zich nevens den Rhyn, en verder nedergezet hebben de, in Duitſchlandt, tuſſchen den Rhyn en de Wezer gekomen zyn, daar men tegenwoordig *Vrieslandt*, *Gelderlandt*, en *Weſtphalen* vindt. Men voegt 'er by dat gedagte *Marcomirus* (in 't jaar der wereldt 3525. omtrent 350. jaaren voor *Chriſtus*, en ten tyde dat de twaalf Romeinſche tafelen of wetten van Athenen gehaalt wierden) 489360. *Cimbren*, een overgroot getal, byeen bragt.

B. Neander. p. 67.

Wolfg. Lazius de migr. gent. lib. 1. *p.* 16. *Schrevelii Orig. Celt. & Belg. l.* 1. *n.* 31. 36. 47. *Plin. Hiſt. lib.* 4. *c.* 14. *S. van Leeuw. Bat. Ill. f.* 18. 19. *V. der Houve* 2. *D. f.* 10.

Idem W. Laz. Leeuw. Bat. Ill.

ASPEREN, in zommige oude ſchriften geſpelt HAESPEREN, is een klein Hollandts ſteedtjen, in 't landt van Gorkum, aan Gelderlandt grenzende, niet verre van *Heukelom* en *Leerdam*, aan de *Linge*; van de bywoonders genoemt de *Lieve*, omdat het water zeer zacht en lieflyk afvloeit; anders ook *'t Lange water* geheeten: zie op *Linge*. De drie ſteedtjens, *Heukelom*, *Aſperen*, en *Leerdam*, leggen ieder een half uur van malkanderen; maar *Heukelom* vierdehalf uur van *Schoonhoven*. Waar uit de naam van *Aſperen* is ontſtaan, is in onze laater tyden niet heel onzeker: want de Heer *Alting* wyſt klaar aan, hoe het is het oude CASPINGIUM der Oudt-Roomſchen, uit de reiskaart van *Peutinger*: alzoo men in overoude tyden voor *Aſperen* gezegt heeft HASPEREN, CHASPEREN, CASPEREN, het welk de Romeinen met een aanhang van INGEN, die door ganſch Duitſchlandt zeer gemeen is, *Caſpingium* uitgeſproken hebben. *Junius* noemt het ook *Gaſpera*. Omtrent tien jaaren na des Heeren geboorte wierdt het Romeinſche leger, onder *Quintilius Varus*, elendig, en geheel * van *Arminius*, tuſſchen de rivieren d'Eems en Lippe, geſlagen; eenige Roomſche ruiters ontquamen het door de vlucht, op het kaſteel ASPERNAS. Zommige meenen dat *Aſpernas* wel het kaſteel, of de burgt *Aſperen* geweeſt mogte zyn. *Fauchet* verhaalt dat omtrent het jaar van Chriſtus 630. *Bartherus*, Meijer, of groot-Hofmeeſter van Burgundiën, geſtorven zynde, zyn zoon *Godin*, een zeer godtloos en lichtvaerdig menſch, zyne ſtiefmoeder ter gemalinne nam: Koning *Clotarius* van Vrankryk, deze ſnoode daadt zeer euvel neemende, beval *Arnebert*, ſchoonbroeder van *Godin*, volk te vergaderen, en dezen bloedtſchender om 't leven te brengen; die daar op met groote verbaaſtheit naar de vryheit van *St. Aſper*, in *Auſtraſia*, vloodt. Dat Hollandt, Zeelandt, Utrecht, Brabandt, Vlaanderen, Henegouwen, Namen, Luxemburg, Lotharingen, enz. eertydts de voornaamſte deelen van het Ryk *Auſtraſia* geweeſt zyn; zie op AUSTRASIA. Het is ook bekent dat veele kaſteelen, dorpen, en ſteden hare namen, onder het Pausdom, naar dezen of geenen Heilig hebben bekomen. Vermidts nu hier uitdrukkelyk gewag wordt gemaakt van de vryheit van *St. Aſper*, gelegen in *Auſtraſia*, en dat Hollandt ook een ſtuk van *Auſtraſia* was, houden eenigen voor niet onwaarſchynlyk dat *Aſperen*, in 't landt van *Arckel*, dus is genoemt geworden naar *St. Aſper*, eenen der Heiligen van de R. Kerke, en dat die *Godin* naar dit *Aſperen*, als een Aſylum, of Vryplaats in dien tydt, gevloden is. Het heeft van oudts een dubbelt blokhuis gehadt, desgelyks twee byzondere Heeren, van wien d'een, die 't ſlot bewaarde, naar Hollandts zyde, in het jaar 1480. uit het geſlagt van *Boetſelaar* was: over 't ander deel, en het bolwerk naar Gelderlandts kant, was geſtelt Heer *Gysbert Piek*, een Geldersman: Heer *Weſſel van den Boetſelaar* liet, tegens wil en dank van Heer *Piek*, de Burgundiſchen binnen; daar op nam deze laatſtgemelde de vlucht naar Gelderlandt, gevende uit noodt zyn Slot aan den Burgundiër ten beſten. In 't jaar 1517. vielen de Gelderſchen met groote woede op *Aſperen* aan, en deeden 'er drie ſtormen op, doch wierden t'elkens afgeſlagen; met den vierden razenden aanloop vermeeſterden zy de plaats, hoewel niet zonder groot verlies hunner legerknechten, tot omtrent 1000 toe; derhalven gingen ze ook zeer gruwelyk met d'ingezetenen te werk: Geeſtelyken, Wereldtlyken, Mannen en Vrouwen wierden ter neder gehakt, en met hen onmenſchelyker gehandelt dan ooit Turken, in hunne hoogſte ſtrengheit, gedaan hadden; de kinderen zelfs bleven niet verſchoont. Na de uitplonderinge verbranden ze de ſtadt tot den grondt toe. Het is dan een plaats (zeit de Heer *Alting* weder) van eenen zeer ouden naam, als boven by *Caſpingium* getoont is; doch die by die oudtheit weinig vermaartheit bekoomen heeft. Na de vernietiging van het graafſchap *Teiſterbandt*, is het onder de Heeren van *Arkel* geraakt, en heeft van de Vaſſalen van *Arkel* tot Heeren gehadt, daar ergens van in de oude handtveſten wordt gewaagt; en wel op het jaar 1050. en 1188. van *Gerung* van *Aſpert*. Het Steedtjen met het Slot is aan den ſlinker kant van de Linge, 5000. ſchreeden van Gorichem, met welke het onder het gebiedt van Hollandt behoort; zoo dat *Aſperen* voortydts een leen van de Heeren van *Arkel* is geweeſt: 't Verſtierf in 't jaar 1354. (1345. naar *Goudhoven* en *van Leeuwen*) met de doodt van *Guido* van *Aſperen* (geſneuvelt in den ſlag tegen de Vriezen) op zyne eenige dochter Elizabeth, vermidts haar broeder, Heer *Otto* van *Aſperen*, ongetrouwt overleden, en zy dus vrouwe van *Aſperen* en *Hageſtein* geworden was: zy hadt ten man Heer *Robert* van *Arckel*, Heer van Bergambacht, wiens erfdochter trouwde *Dirk*, zoon van Jan, Heer van *Polanen*. Deze echtgenooten lieten na Heer Otto van *Polanen*, Heer van *Aſperen*; wiens dochter Alfareda, Vrouwe van *Polanen*, zich in echt aan Heer Jan van *Langeraak* verknocht: Dezer beider eenige dochter Elburg, trouwde Rutger van den *Boetſelaar*, en bragt aan hem de heerlykheit van *Aſperen*. Hy wierd in 't jaar 1460. door eenen Arnoudt *Piek* (het moet zyn Willem van *Buren*) uit eenen ouden wrok, op zyn Slot met een kogel door het hoofdt geſchoten. (Van Leeuwen zegt, folio 198. dat Elburg Rutger van *Borſele*, in plaats van *Boetſelaar*, trouwde, enz. en doorſchoten wierd van Arnoudt *Piek*, in plaats van Willem van *Buren*, 1460. doch die feilen zyn in 't geſlachtregiſter van de *Boetſelaars* verbeetert, fol. 874. in zyn *Batavia Illuſtrata*. *Willem van Buren* voornoemt, een Gelderſch Edelman, is om deze moordt 1460. onthooft. De heer *S. v. Leeuwen* heeft den zelven misſlag ook gehadt in 't ſtellen van *A. Piek*, voor *W. v. Buren*, doch is dit naderhandt (als gezegt is) herſtelt. Heer Philips Jakob van den *Boetſelaar*, Baron van Aſperen, is ſedert het jaar 1663. onder de Ridderſchap en Edelen van Hollandt beſchreven; heeft nagelaten Heer Albert *van den Boetſelaar*, Heer van Raaphorſt; wegens de Ridderſchap van Hollandt gecommitteert ter Admiraliteit t'Amſterdam; getrouwt aan vrouwe N. N. van *Hardenbroek*.

L. Ann. Flor. l. 4. *c.* 12. *Dio. lib.* 56. *Fauchet by v. der Houve H. V. Kronyk* 2. *D. f.* 224. 225.

Pont. Geld. geſch. 2 *D. f.* 283.

Leeuw. Bat. Ill. f. 148. 874. *Boxh. Toon. p.* 305. *Goudh. O. Holl. Kronyk f.* 86. 153. *Idem Leeuw. f.* 875.

ASSELT, een dorp in *Gelderlandt*, in 't quartier van *Roermondt*, onder 't Droſtampt van *Montfort*. Toen geheel

De Ray Dict. Geogr. Petit. Nederl. Republ. p. 129. *Pontan. Geld. geſch. Guicc. Germ. Inf. P.* 1. *p.* 28.

Bat. c. 19.

* Naar men vindt aangetekent, ontzette zich Keizer Auguſtus, op 't hooren van die ſchrikkelyke nederlage, zoo zeer, dat hy als een mismoedig menſch met zyn hooft tegen den muurliep, menigmaal deze woorden uitroepende: *Redde legiones Vare!* dat is, *Varus geeft my myne legioenen weder!*

Germ. Inf. P. 2. *p.* 14.

Idem Pontan. f. 349. *Schotan. Fr. Kr. f.* 592. *Gabbema verhaal v. Leeuw. p.* 338.

heel Gelderlandt en Zutphen in 't jaar 1547. eene ſchatting van 75000. guldens moſten opbrengen, ſtont het quartier van *Roermondt* (een der vier quartieren van dit Vorſtendom) daar in op 19075. guldens geſchat: daar toe moſt het Droſtampt van *Montfort* (een van de zes verdeelingen des Roermondtſchen quartiers) opbrengen 2737. guldens, 12. ſt. 3½ penn. welke ſom, omgeſlagen over de 10. of 11. dorpen van dat Droſtampt, quam *Aſſelt* daar in op 342. guldens, 4. ſt. 8. penn. t'zamen met *Zwanen* te ſtaan.

V. der Houve H. V. Kron. 1. D. f. 81. Winſem. f. 165. Pontan. 2. D. f. 90.

ASSEN, is een klooſter in *Drenth* geweeſt; van de Drenthers opgerecht ter plaatze daar *Biſſchop Otto* van Utrecht, door hen om 't leven was gebragt; tot een teken van hun leedtwezen over dit misdryf. Het was met veele inkomſten en landeryen begiftigt, en met Nonnen van de order der Ciſtercienzen bezet: zie op OTTO DEN II. *van der* LIPPE, BISSCHOP VAN UTRECHT.

Picard.

ASSEN, een dorp in 't landtſchap *Drenth*; heeft kerk en predikant ſtaande onder 't Claſſis van *Noordeveldt* en 't *Ooſtermore*.

Adr. Junii Batav. c. 18. 19. Sceteboom Saanl. Arcad. p. 95. Sam. Ampzing beſchr. van Haarl. Leeuw. Bat. ill. f. 18. Neand. de ant. q. Germ. Houve 1. Deel f. 122.

ASSENBURG, by zommigen ASSEMBURG, ook ASCENBURG, voortydts ASCENDELFSBURG, een zeer oudt ſlot by 't dorp *Aſſendelf*, in Hollandt, onder *Kermerlandt* gelegen, en oudtydts geen klein ſieraadt der *Caninefaten*, of *Kennemers* geweeſt; nu is 't eene vrye Heerlykheit, en Bailjuwſchap op zichzelven. Dit ſlot *Aſſenburg* moet onderſcheiden worden van ASCIBURGIUM, daar boven van geſproken is. Dat dit *Aſſenburg* (anderen betrekken het op *Aſciburgium*) eertydts *Ulyſſes burgt* zou geheeten hebben, als gebouwt van *Ulyſſes*, toen hy door Duitſchlandt dwaalde, is een verdichtzel. Het is van oudts de verblyfplaats der Heeren van *Aſſendelf* geweeſt, hebbende hooge en laage Jurisdictie; legt zeer vermaakelyk. Het hedendaags *Aſſenburg* is echter het oude Slot niet, 't ſtaat ook niet op de zelfde plaats van 't oude, dat in d'inlandtſche onluſten, en *Cabeljauwſche* factiën, enz. of in de oorlogen tegen de Vriezen, verwoeſt is; zie voort de volgende poſt.

ASSENDELF, een Dorp in *Noordthollandt*, omtrent een myl weegs van 't voortreflyk dorp *Beverwyk*, en twee mylen van *Haarlem*. In den brief van Willem van *Gelder Biſſchop* van Utrecht, van 't jaar 1063. wordt dit dorp geſpelt *Aſcmannedilfs*. In den brief van *Floris den I.* den *VI.* Grave van Hollandt, die 't Klooſter van Egmondt met een ſtuk landts begiftigde, gelegen in dit dorp, wordt het *Eſcmundelft*, of, volgens andere afſchriften, *Eſcmundelſt* genoemt. In de handtveſten van *Dirk den V.* en zevenden Grave van Hollandt, gegeeven in de ſtadt Vlaardingen, ſtaat uitdrukkelyk (gelyk *Adr. Junius* getuigt daar in geleezen te hebben) *Aſcmannedilft*. De Heer *Alting* heeft het aldus: ASCUMANNEDILF. Daar van is in dat meergemeldt verdrag des jaars 1063. gewag gemaakt: en ook in de handtveſt van Diderik den V. 1083. daar geleezen wordt; ESCMUNDILF. Hedendaags is het ASSENDELF tuſſchen het Y en de Zaan, 4000. ſchreeden van Sardam, of Zaanredam. Men leeſt ook in oude ſchriften *Egmondt-Delft*, waarſchynlyk wegens den *delf*, of de grift, daar geweeſt, of van 't *Delf-meer*, achter *Aſſendelf*, naderhandt tot landt gemaakt. Uit d'oude Hiſtorien is het genoeg bekent, hoe menigmaal de Deenen en Noormannen in deze Bataviſche landen gevallen zyn. Dat ze ook hier of daar eenige dorpen naar plaatzen in hun landt vernoemt hebben, blykt uit *Deenemarken* in 't Sticht Utrecht, verbaſtert in *Demmerik*. Wy vinden ook dat de Deenen of Noormannen, om dat ze in Vrieſlandt, Hollandt, en t' Sticht zoo roofden, plonderden, brandden, en alles in de aſch leiden, geheten wierden *Aſcmannen*, of *Aſcomannen*. Zommigen meenen ook, dat de gedachte Noormannen dit *Aſſendelf* zoo genoemt hebben naar *Aſſen* in hun vaderlandt: maar anderen, dat het afgehaalt zy uit het voorgemelde *Aſcmannen* of *Aſcomannen*. De oude *Melis Stoke*, die voor 400. jaren heeft geſchreven, noemt *Aſſendelf*, *Eſcinordelf*: dit zyn zyne woorden, daar hy van *Floris den I.* Grave van Hollandt ſpreekt:

Germ. Inf. P. 2. p. 13. Ad. Jun. Batav. S. v. Leeuw. Bat. ill. f. 124. Soeteb. Saanl. Arc. p. 95. en id. m beſchr. v. Vroonen p. 200. Chr. Schotan Vrieſl. f. 91. 92. P. Neand. antiq. Germ.

Deſe Flozens ende zyn wyf Gheertruit
Gaven oer goet tot Egmonde
In Eſcinoſelf rente vyf ponde
Ende eene once daar toe mede
In Buſchuſe ende t'eenre ander ſtede
Hebben ſi ſo mede E.

Boshuiſen

Ik zal 'er 't volgende noch by doen. Tuſſchen *Uitgeeſt* en *Heemskerk*, by *Aſſendelfs Burgt*, heeft men 't overoude Dorp *Aſſum*, en achter *Aſſendelf* het *Delf-meer*, naderhant door den Heer van de plaats tot landt gemaakt: daar van haalen eenigen des naams *Aſſendelfs* oorſprongk, en willen datmen *Aſſumdelf*, wegens *Aſſum* en 't *Delfmeer* moet ſchryven. Ten tyde van *Louis Guicciardyn* hadt dit Hollandtſch Dorp alleen 4000. melkgevende Koeijen; die winter en zomer, door malkanderen genomen, ten minſten, naar des gemelden Schryvers reckeninge, 8000 ſtoopen zoete melk dagelyks opleverden. Onder zommige voornaame perſoonen, waar onder ook *Johan Benninck*, Raadt in den Hove van Hollandt, was, geſchiedde eene weddinge, dat alleen de vyf Dorpen, *Aſſendelf*, *Ooſtzaan*, *Weſtzaan*, *Crommenie*, en *Crommenie-Dyk*, jaarlyks van hunne Koeijen meer melk genoten, dan te *Dordrecht* Rhynſche wynen aanquamen; onaangezien de groote menigte van dien, die den Rhyn af derwaarts, als de ſtapel der wynen, gevoert wierden. De zelve *Guicciardyn* verhaalt elders, datmen in zynen tydt (omtrent het jaar 1560.) gemeenlyk yder jaar in deze Landen uit Duitſchlandt kreeg, en te *Dordrecht* verſtapelde, 40000. vaten Rhynſche wyn, elk vat van zes Aamen Antwerpſche maat. Men kan daar uit giſſen, hoe groot eene menigte melks alleen de vyf genoemde Dorpen konnen, en konden uitleveren. In 't jaar 1425. hebben die van de Kabeljauwſche factie 't Slot te *Aſſendelf* om verre geworpen, daar die van *Haarlem* wel 't meeſt toe deeden. In den Oorlog tuſſen Spanjen en de Nederlanden (terwyl de Hertog van Alba hier zoo gruwelyk tyrannizeerde) heeft *Aſſendelf* altydt de zyde der Spaanſchen gehouden, en, geſterkt met de Amſtellanders, den naburigen dorpen veele ſchade en onheil toegebragt. Toen Don Frederico, zoon van den gemelden Hertog, *Haarlem* belegert had, plonderden zy al dat ze konden. De *Zaanlanders* waren voor hen nergens zeker; *Weſtzanen*, *Ooſtzanen*, en *Crommenie* liepen ze af, en verwoeſtten die dorpen zeer elendig: het heerlyk dorp *Wormer* overrompeldenze, en roofden daar alles meer dan eene week lang; den daar in zynde ryken buit bragten ze naar *Aſſendelf*, als ook hunne andere plonderingen. Het Dorp *Aſſendelf* heeft Kerk en Predikant ſtaande onder 't Claſſis van *Haarlem*.

Idem f. 193. als ook f. 99. Voſſ. jaarb. Idem Soeteb. p. 99.

ASSENDELF (HEEREN *van*) zyn geweeſt uit een zeer oudt Adelyk geſlacht. In 't jaar 1265. was bekent *Barthout* van *Aſſendelf*, liet na *Henrik* van *Aſſendelf*, Ridder, getrouwt met Cornelia van der *Hurſt*, overleden 1336. won by haar *Berthout*, Ambachtsheer van Aſſendelf, wiens zoon *Diderik*, deſgelyks Ambachtsheer, nagelaten heeft *Berthout*, Heer van Aſſendelf, Ridder: hy ſtierf kinderloos, niet tegenſtaande hy vier vrouwen gehadt hadde; derhalven quam de Heerlykheit *Aſſendelf* op zynen broeder *Diderik*, die door huwelyk ook Ambachtsheer van *Cralingen*, by Rotterdam, wierdt. De zoons zoon van dezen Diderik, Heer *Claas* van Aſſendelf, was Heer van *Aſſendelf*, Cralingen, Beſoyen, Heyner Oordt, en Heemskerk: hadt ter gemalinne *Alida*, Erfdochter van *Floris*, Ambachtsheer van *Kyfhoek*, *Heer Oudelandts Ambacht*, en *Heerik-Iden Ambacht*. De verdere geſlachtlyſt kan men vinden by *W. v. Goudhovè* en *S. v. Leeuwen*. Verſcheide Schryvers berichten ons, dat het Adelyk geſlacht van *Aſſendelf* geſproten is uit den ſtam der Heeren van *Oudt Haarlem*; en, by uitſterving van verder Oir, rechte Erfgenamen daar van zyn. Deze voortreffelyke *Oudt Haarlemſche* Familie roemde zich afkomſtig, en geſproten uit het bloet der *Vrieſche Koningen*: immers was 't eene van den oudtſten Adeldom van Hollandt, nu verſmolten, of gedaalt in 't huis van *Aſſendelf*.

Goudh. in 't O. Holl Kr. f. 149. S. van Leeuw. Bat. ill. f. 83.

ASSENDELFS BURG, een zeer oudt Slot; zie op ASSENBURG.

Soeteb. Saanl. Arcad. pag. 102.

ASENEDE-AMBACHT, een der vier Ambachten in het Staats Vlaanderen; zy worden genaamt *Hulſter-Ambacht*, *Akzel-Ambacht*, *Aſſenede-Ambacht*, en *Bouchouter-Ambacht*. Dit *Aſſeneder-Ambacht* heeft onder zich de Dorpen en plaatzen *Aſſenede*, *Vromdyk*, *Willemskerk*, *Wachtebroek*, *Winckler*, *Eertvelde*, en *Cluſe*. Toen voortydts eene ſchatting jaarlyks geleit was op geheel Vlaanderen, over alle Steden, Dorpen, Caſſelenyen, Ambachten, enz. ſtonden de vier Ambachten op 18. ponden, in elke duizent ponden, geſchatt: In welke 18. ponden *Aſſenede-Ambacht* opbrengen moſt 3. ponden 16. ſchellingen, 5. grooten; die over de voorſchreve dorpen verdeelt wierden.

ASSENEDE, 't Hoofdt-dorp van *Aſſeneder-Ambacht*, in 't Hollandtſch Vlaanderen. In de voortydſe ſchatting (zie de bovenſtaande poſt) over Vlaanderen, moſt dit dorp (in elke 18. ponden, of in de 3. p. 16. ſch. 5. gr.) in 't byzonder laſten 1. pont 2. ſchellingen; zynde in elke duizent ponden van yder dorp zyne bezwaringe.

Houve Handv. Kr. 2. D. f. 439. Idem Houve f. 439.

ASSUM, een dorp in Weſtvrieſlandt in Kennemerlandt, in den Heemskerker Ban: dicht aan den Uitgeeſter Ban: ten N. O. van Beverwyk: daar is het HUIS TE ASSEM, ASSEMBURG; en ASSUMERVEER. De Heer *Alting* vindt het AXEM (ſpreek *Achem*) genoemt, zeggende, *Stoke* telt onder de giften, die Diederik de II. aan de Kerke van Egmondt heeft gedaan, ook AXEM.

Alting Germ. Inf P. 2. p. 15.

- - - (Hi) meerſede hem haar goet
In Limmen ende in Barhem
In Zuneen ende in Arem *l. Achem*

Hedendaags word dit dorp met een zagter uitſpraak *Aſſum* genoemt, leggende een gemeene Duitſche myl van *Limma* en *Bacthemum*, Zuidtweſt aan naar *Beverwyk*, daar het niet meer dan eene halve gemeene Duitſche myl af is. Het is weleer een erfgoedt geweeſt van het geſlachte dat den zelven naam voert, gelyk *Melis Stoke* op het jaar 1203. getuigt.

ASTEN, by andere ASTHEN, qualyk, by *van der Houve*, ALSTEN; het is een Brabandtſch dorp,

Houve 2 D. f. 397. Gramm. Antiq. Brab. tr. de Peel. f. 451.
in de Meijery van den Bosch, onder het quartier van *Peellandt*. Deze heerlykheit hadt van te vooren hooge en laage Jurisdictie, daar aan vergoft van *Wencelaus* en *Johanna*, *Hertog* en *Hertogin* van *Brabant*, den 4. September 1362. ten Brabantschen leenrechten in eeuwigdurend bezit, aan *Petrus Vanderel*. Grammaye, in zyne beschryvinge van *Peellant*, zeit, dat de Heerlykheit van ASTEN (niet min in waardigheit, als die van *Mierloo*) onlangs voor zynen tydt in 't kerkelyke afhing van Leur, en dat het pronkte met een uitstekend Kasteel. Zy wierd voortydts bezeten door 't geslacht van *Belle*: quam in 't jaar 1451. op *Pieter de Vervaing*: kort daar na aan de familie der *Becken*, (*Baxen*.) *Reinier* van *Brederode*, uit dat zoo doorluchtig Hollandtsch geslacht, heeft ze na zyner Vrouw-Moeders doodt bezeten. Vervolgens quam *Everhard van Doirne*, by anderen *Dourne*, *Duerne*, en Heer van *Asten*, volgens *Oudenhovens beschryvinge van 's Hertogenbosch*, in 't bezit, en 't word noch van dat geslacht bezeten. Toen voortydts geheel Brabandt op eene jaarlyksche schatting gezet was ter somme van 140000. guldens, most de Meijery van 's Hertogenbosch daar in lasten 19379. guldens 16. st. 3. p. En droeg 't quartier *Peellandt* (een der vier quartieren van de Meijery) daar in 5692. guldens 10. st. 3. penn. welke omgeslagen over de 27. of 28. dorpen van dit quartier, most het dorp *Asten* daar in betaalen 312. guldens 12. st. *Asten* heeft zyne bank, bestaande uit zes gebuurten; als 't dorp *Asten*, den *Dyk*, den *Wolvenberg*, *Voorlerdonken*, *Segen*, en *Ommelden*.

(Gramm. in de Peel-land, c. 3. v. Oudenh. beschr. v. 's Hertogenb. 2. D. p. 23. le Roy Brab. illustr. f. 13. Houve H. V. Kr. n. 2. D. f. 367.)

Germ. inf. P. 2. p. 14. ASTAWALDA, schryft de Heer *Alting*, is een dorp in het groote Oldampt, door den Dollart veel afgenomen. Menco Abt van Werum stelt het onder de Wolden, en die zyn werk vervolgt heeft in *Oosterbroek*. Hedendaags word het *Oosterwalt* genoemt: gelyk 'er noch twee zulke dorpen zyn, het eene in de Zuidtwolden, en het ander *Fredewolt*.

Idem ibid. ASTERLOO. Die het vervolg van de Chronyk van Menco Abt van Werum geschreven heeft, zegt, dat 'er in de Zuidtwolden van Fivelingo, of in de Wolden van het Oldampt, een Klooster is geweest van dezen naam. Daar is noch een dorp in het Oldampt, genoemt *Westerlee*, vyf uuren gaans van de stadt Groeningen, naar het Zuidoosten; het welk een klaar bewys is, dat 'er aan den overkant een ander is geweest met den naam van *Oosterlee*, dat is, *Asterlo*. *Alting*.

Idem ibid. ASUIN, is een dorp van het Graafschap Zutphen, behoudende den naam van *Asewyn*, tusschen *Burg* en *'s Heerenberg*, in jaar 1328. gelyk Heda verhaalt, van Gerowald, zoon van Landuvardt, geschonken aan Frederik Bisschop van Utrecht. *Alting*.

Idem Houve 1. D. f. 95. 97. 116. AVENHORN, of AVENHOORN, een dorp in Noordt-Hollandt in 't jaar 1436. onder het Schoutschap van *Hoorn* gezet. De predikant van *Grofthuizen* bedient met een die van *Avenhorn*, staande onder 't Classis van *Hoorn*.

AVEZAAT, of AVENZAAT, een Geldersch dorp in de Nederbetuwe. Toen in 't jaar 1547. eene schatting van 75000. guldens geleit wierdt op *Gelderlandt en Zutphen*; was 't quartier van *Niewmeegen* (een der vier van dit Vorstendom) daar in op 24342. guldens geschatt; tot die som most het ampt der Nederbetuwe (eene der zes verdeelingen in 't Niewmeegsche quartier) lasten 4383. guldens, welke omgeslagen over de 17. of 18. dorpen van 't Nederbetuws deel, quam 't dorp *Avezaat* te staan op 324. guldens 7. st. 8½. p. en was dus een der hoogste geschatte dorpen van dat ampt. *(Houve 2. D. f. 79.)*

Not. Germ. Inf. P. 2. p. 14. AVENZATE is, zegt de Heer Alting, een zekere kerk op den rechter oever van de Linge, beneffens eene kapel op de slinker, leggende beide een uur gaans van de stadt Thiel. Al wat de Edele Heer *Balderich* hier omtrent heeft bezeten, heeft hy in 't jaar 1350. gelyk Beda verhaalt, weggeschonken aan de kerke van Utrecht.

Germ. Inf. P. 1. p. 12. AUCHERS, AUCKERS, in het Latyn *Auchi*, meent de Heer Alting, dat wel eer geweest zyn een gedeelte van de oude Vriezen, en dat zy dezen naam gekregen hebben van de laage landen, die door de wateren der rivieren en meeren van rontomme overstroomt en afgeknaagt worden. Want niet verre van *Muiden* is een moerachtige streek, die van deze *Auckers* den naam van *Aukeveen* behoudt: ja dat het geheele Drostampt van Muiden hier van zynen naam gekregen heeft. Want gelyk de Hoogduitschers Aw in Gaw / en in het meervout in Gew veranderen; dat alzoo de Nederlanders Ow in Gow en Go / en met noch een buiging in Gy en Goy verwisselen. Waar van dan Goylandt den naam heeft, als of men zeide, *Aukers* landt; (*Auchorum terra*) en dat niet alleen dit klein hoekje landt hier van den naam gekregen heeft, maar dat de gansche landtstreek om het *Vlie* daar van zonder twyfel genoemt is, die hedendaags, hoewel met eenige omzetting van letteren, *Velauw* genoemt wordt. Van deze *Aukers* meent de zelve Heer Alting dat Plinius spreekt, in het vierde boek van zyne Historie der Nature, in het vyftiende hoofdstuk: alwaar hy schryft, dat, *behalven het zeer beroemde eilandt der Batavers en Caninefaten, leggende in den Rhyn, noch eenige andere eilanden der Vriezen, als daar zyn, der Aukers, Friesiaboners, Sturiers, en Marzatiers, leggen tusschen de twee gaten, waar door den Rhyn uitloopt, namentlyk het gat van de Maas* (HELIUM OSTIUM) *en het gat van het Vlie*. Over welke plaats van *Plinius* hy aanteekent, dat de Uitleggers geweldig oneens zyn, en dat zommigen de namen dezer volkeren geheel anders willen leezen, en de meeste daar van uitschrabben. Doch hy oordeelt, dat de plaats gaaf en gezont is, en dat deze namen behouden moeten worden, behalven dat men in plaats van *Cauchen*, *Cauchorum* (welk woordt hy gist dat tusschen twee haakjens heeft gestaan) leezen moet *Auchorum*; zoo dat deze volken hier geplaatst worden tusschen de twee uiterste gaten van den Rhyn, waar van het slinker is het gat HELIUM genaamt, dat met de Maas tusschen *Helvoet* en *Goeree* schiet; en het rechter, dat tusschen de eilanden *Ter Schelling* en *Vlielandt* in de Noordtzee loopt: En dat de lengte dezer eilanden, daar *Plinius* van gewaagt, en die hy oordeeldt vyf geweest te zyn, van den zelven Schryver op omtrent hondert duizent schreeden, dat is vyf-en-twintig gemeene Duitsche mylen, gestelt worden. Vervolgens meent hy dat het eerste dezer eilanden, het welk zich langs de graft van *Drusus*, en den kant van het Meer (*Flevo*) uitstrekte, naar de landen die den oever uitmaakten, en in 's Landts tale *Auwen* genoemt wierden, het eilandt der *Auckers* geweest is. Het tweede, namelyk het eilandt der *Friesiaboners*, stelt hy gelegen te hebben tusschen dat groote Meer, (*Flevo*) en noch zeer veele kleine Meeren, die aan weêrkanten van het Y zyn geweest. Het derde, namelyk het eilandt der *Sturiers*, stelt hy tusschen de *Saal*, of den *Ysselstroom*, (vermits zyn water, van Drusus naar den Vlieftroom afgeleidt, toen klein was) en den gedachten Vlieftroom, aan den anderen kant, tot aan de Noordtzee. Eindelyk stelt hy het vierde, namelyk, der *Marsatiers*, tusschen de Noordtzee, de *Sturiers*, en de voornoemde kleine Meeren der *Frisiaboners*. Zoo dat de *Auckers* zouden uitmaaken dat gedeelte der Vriezen, die van den Zuidtkant langs het *Vliëmeer* (*Flevo*) tusschen de twee *Muidens* leggen. Dat 'er derhalven de minste noodtzaakelykheit niet is om hier de *Caucken* (CAUCHI) volken die boven de *Eems* gelegen zyn, in te brengen: want dat deze *Auckers*, (AUCHI) zuivere Vriezen zyn geweest, die dezen toenaam naar den aart van hunne woonplaats gekregen hebben: gelyk hier na van de *Frisiaboners* en anderen zal aangetoont worden.

AUFRIED, of AUFRIDUS, *volgens J. de Beka, Suffr. Petri, P. a Diedenhoven, M. Vossius, Chr. Stephanus, enz.* Maar ANFRIED en ANSFRIED, *by J. Veldenaar, d'oude Holl. Kronyk, J. J. Pontanus, P. Merula, Dion. Mutzaerd, enz.* wierdt in 't jaar 994. de XVIII. Bisschop van Utrecht. Hy was een getrouwt man: maar hy en zyne Gemalin, den anderen eenen tydt lang gehadt hebbende, traden beide in den geestelyken staat. De reden van deze veranderinge, *zegt d'oude Holl. Kronyk, Fr. Dionys. Mutzaardt, enz.* was als volgt. AUFRIED woonde in 't dorp *Driel*, by *Bommel*, daar hy Heer van was. Zyne zeer Edele Gemalin stont alle nacht op, en gingk uit, zonder dat 'er haar man iets van wist. Een van *Aufrieds* dienaars bemerkte het, en gaf 't hem te kennen, zonder evenwel te konnen zeggen, waarze heene gingk. *Aufried* volgt haar na; zag dat ze zich aan de deur van een kapelletjen, by het bouwhuis der Prooftdye, onder eenen Vlierboom nederboog, en daar haare gebeden met het hoofdt tegen de aarde deede. Onder haar gebedt verscheen of omscheen haar een groot en schoon Hemels licht: Heer Aufried verschrikte daar van, en hieldt haar van dien tydt af in groote eere; maar wilde zynen dienaar dooden, om 't quaadt vermoeden dat hy in hem verwekt hadde: maar zy verhinderde het, door hem voor oogen te stellen, dat de knecht, reden van argwaan hebbende, gedaan hadt dat een getrouw dienaar betaamde: Om haare deugdelyke woorden staakte hy zyn opzet; en om haar vroom levens wil, heeft hy met haar de wereldt verlaaten: ontfing kruin, wyïng, enz. Dit verhaal vindt men by eenige R. Catholyke Schryvers, by zommigen met eenen grooten ophef van beider heiligheit in 't verlaaten van 't huwelyk, t' aanvaarden van den geestelyken staat, enz. Maar *Beka*, geweest Canonik, en beschryver van d'Utrechtsche Bisschoppen, gelyk ook *Veldenaar*, in de beschryvinge dezer Prelaten, en *Didenhoven de Episcopis Germ.* maaken gansch geen gewag van deze Legende, vermoedelyk in later tydt verdicht ten goede, of verdacht by de laatstgenoemde Schryvers, en als zoodanig, om de eere hunner deftigheit, en Historien niet te krenken, overgeslagen, of niet geacht, immers de Historien niet ingelyft. Verscheide Schryvers berichten ons dat Aufried in een Klooster gingk, na dat zyne Vrouw, zonder kinderen na te laten, overleden was. Hy wordt Grave van *Hoey* en *Teisterbandt* geheten; zyne goederen verdeelde hy onder zyne bloetverwanten: maar schonk 'er ook een groot deel van aan d'Utrechtsche kerk, of, gelyk

(Beka in Aufrid. Suffr. Petr. Catal. Episc. Ultraj. Voss. Jaarb. v. Holl. f. 36. Schotan. Kr. van Vriesl. f. 79. O. Holl. Kr. f. 254. J. Veldenaar fasc. temp. f. 259. Pontan. Geld. gesch. 2. D. fol. 51. 145. Merula tydthr. op 't jaar 994. O. Holl. Kron. f. 254. Mutz. Kerkl. Hist. op 't jaar 994. Pontan. Geld. gesch. 2. D f. 51.)

lyk men toen ſprak, aan St. Marten. D'oude Hollandtſche Kronyk, om zyne heiligheit en godtvrucht noch hooger op te vyzelen, zegt, dat hy alle zyne tydelyke goederen om Godts wil gaf, en om den dienſt Godts daar mêe te vermeerderen: maakt 'er ook den *Inventaris* van: namelyk, aan de kerk te *Luik* het Graafſchap *Hoey*; aan de kerk van *Utrecht* het Graafſchap *Teiſterbandt* en *Bratus-bandt*, of-
O. Holl. Kron. f. 254. idem Mutz. 3. D f. 128 *pant: Fr. Dionyſ. Mutzaardt* ſtelt, dat hy de heerlykheit van *Hoeye* aan de kerk van *Luik* gaf, en zyne verdere goederen, waar onder 't voornaamſte was het Graafſchap van *Teiſterbandt*, eensdeels onder zyne vrienden verdeelde; anderdeels aan 't Biſdom van *Utrecht* hechtte. De nauwkeurige onderzoekers berichten ons, dat *Aufried* het meeſte deel zyner Heerlykheden (want hy was Grave van *Hoeye*, *Teiſterbandt*, en *Bratus-bandt*, Heer van *Altena*, enz.) aan
Pontan. 2. D. f. 53. P. a Didenh. zyne bloetvrienden uitdeelde; doch zulker wyze, dat ze die als Leenen der Biſdommen van *Luik* en *Utrecht* zouden bezitten. Het graafſchap *Teiſterbandt* lag, volgens Jan
J. Veldenaar f. 255. Idem Pontan. ibid. Veldenaar, by *Thiel* in de Betuwe en Thieler-waerdt, en een deel in de Bommeler-waerdt: ook plagt het Landt van *Altena* daar onder te behooren: zie op TEISTERBANDT. Naderhandt, zegt *J. J. Pontaan*, is de naam van 't Graafſchap *Teiſterbandt* by de Graven van *Zutphen*, en Vorſten van *Gelder* aangenomen, nergens anders om, dan om dat ze een goedt rak daar van te geef bezaten. *Aufried* nu, 't zy by 't leven, 't zy na de doodt van zyne Vrouwe, in 't Klooſter gegaan, oefende zich zoodanig in 't leezen van Godtvruchtige boeken, dat men hem, na de doodt van Biſſchop *Balduinus*, den Utrechtſchen Biſſchoplyken ſtoel waardig achtte. In 't jaar 994. wierd hy tot dien ſtaat verkoren. In 't jaar 1005. heeft hy 't Klooſter *Hohorſt*, naderhandt den *Heiligen berg* geheten, geſticht dichte by *Amersfoort*. De daar in zynde Monikken waren
Iidem ibid. van St. Benedictus Orden. Tot onderhoudt van 't zelve gaf hy, volgens oude brieven, 't geen hem behoorde in de *Boerſchap Dryele*, daar hy, in zynen wereldtlyken ſtaat, zyn verblyf plag te hebben, in 't landt van *Teiſterbandt*; de helft van den Tol en de Munt te *Fuchte*; 't Boſch van *Ermeloo*, een dorp by *Harderwyk*, en 't vierde deel van 't Boſch in *Fughoute*; t' zamen met de Hofſtede en berg *Hohorſt*, nevens d'omklevende Manſen, Boſſchen, Weyden, Wanteringen, enz. tot aan *Stoutenburg* toe; voorts de Vlekken *Heſen*, en *Zoyſt*; behalven noch de Kerken van *Ermeloo*, *Groningen*, *Dockingen*, *Maſemunſter*, *Lievemunſter*, *Leyre*, *Schwindrecht*, *Humerte*, en *Loyſden*. In 't jaar 1005. (omtrent de ſtichting des gemelden klooſters) wierd *Aufried* aan beide zyne oogen blindt: toen gingk hy in dat Convent als monnik, en leidde een devoot en innig leven, naar de wyze van dien tydt, tot dat hy aldaar
Pontan. 2. D. f. 52. Be. a. Vedenaar. O. Holl. Kr. overleedt, na dat hy 14. jaren lang Biſſchop was geweeſt. Zyn doodt wordt op den 5. Nonas van May 1008. geſtelt. Hy leit in 't voornoemde klooſter begraaven; word onder de Heiligen gerekent; en is op een na de laatſte der Biſſchoppen, die in *Suffridi Petri Catalogus Epiſcop. Ultraj.* voor zynen naam met een letter *S* (*Sanct*) pronkt. Zyn navolger is *Adelboldus* geweeſt.

Het geen onze niewe Hollandtſche Schryvers van dezen Utrechtſchen Biſſchop AUFRIDUS, anders ANSFRIDUS, hebben byeen gehaalt, zullen wy, als heel kort en omzigtig, hier in 't geheel byvoegen, waar in niets van zyne *Legende*, of die zyner Gemalinne, ſtaande huwelyk, gemeldt wordt: een vermoedelyk bewys, dat deze twee R. Prieſters dit verhaal voor niet geloofwaardig keuren; want anderzins, 's zy waar, of verdicht, ſchynt het geenen vreemden grondtſlag, waarom Aufridus en zyne Echtgenoote den wereldtlyken ſtaat hebben verlaaten, en tot den geeſtelyken zyn overgegaan: dit volgende vinden wy alleen van hen, in 't eerſte deel van *Batavia Sacra*, van de 629. bladzyde, tot de 636. nopende dezen Biſſchop, aangeteekent.

„ Na de doodt van *Boudewyn*, Biſſchop van Utrecht, is
a J. Beka in Chron. „ de Graaf *Ansfridus* a *door de Utrechtſche geeſtelykheit tot* „ *Biſſchop gekozen*; en heeft die waardigheit op het bevel „ van Keizer *Otto* den *III.* en door toedoen van den Luik„ ſchen Biſſchop *Notgerus*, in zyn weerwil, moeten aan„ neemen.

b *Ad annum* 997. c *tom. 2. Chron. ad ann.* 996. „ *Sigebertus* van b *Gemblours*, wiens woorden door c *Al*„ *bericus* mannetje na mannetje uitgeſchreeven zyn, ſpreekt „ aldus van dezen *Aufridus: Op dezen tydt was Aufridus in* „ *groote achtinge onder de Franſchen: hy was voor dezen Graaf* „ *van Brabant, en niet min wegens zyne gerechtigheit, als we*„ *gens zyne wereldtſche magt vermaart geweeſt. Maar hy* „ *heeft den krygs-gordel afgeleit, en zich tot Klerk laaten ſchee*„ *ren: en hy is zoo verre gekomen, dat hy Biſſchop van Utrecht* „ *gewydt is geweeſt.*

„ By den Luikſchen Kronyk-ſchryver ſtaat hy te boek
d *Anonymus* „ voor Grave van *Hoey* en van *Loven*, en by anderen „ ook voor Grave (1.) van *Dinant*. *Hy* d *was een groot* „ *voor*„ (1.) Volgens d'Outreman, in zyne hiſtorie van Valencyn, is „ hy de zoon geweeſt van Lambertus Grave van Loven; die in de „ Brabantſche hiſtorie wel bekent is, en die getrouwt was met „ Gerberga, de dochter van Karel Hartog van Lotteringen. Deze „ Lambertus was, volgens Divæus, van zyn vrouws wege Graaf „ van Loven, enz. en hy had van rechtswegen ook Hartog van „ Lotteringen moeten zyn: maar dit Hartogdom wierd door Kei„ zer Henrik den II. gegeeven aan den zoone van Godefridus Grave „ van Ardennes. Volgens gemelden d'Outreman zou onze Ansfri„ dus zynen Vader gevolgt zyn in de regeeringe. En Heda heeft „ zelf in de Kronyk van Affligem geleezen dat Ansfridus, Hertog „ van Brabant, naderhandt Biſſchop van Utrecht is geworden. Maar „ Divæus zegt duidelyk dat Lambertus opgevolgt is door zynen „ zoon Henricus. Het welke echter te verſtaan zal zyn van het „ Graafſchap van Loven: dewyl Sigebertus, die in de Nederlandt„ ſche hiſtorien wel ervaaren was, opentlyk getuigt dat hy Graaf „ van Brabant is geweeſt, te weeten van een goedt getal dorpen, „ landeryen en ſteden in Brabant gelegen.

„ *voorſtander der gerechtigheit; en daar waren geene giften of* Scriptor S. Pauli apud Bollan„ *gaven magtig genoeg om hem van den rechten weg af te* dl nos ad „ *trekken.* Zyne redenen waren zodanig geſchikt naar de re- diem „ *gels der middelmatigheit, en beſcheidenheit, dat hy de ſpreuk* 3. Maji. „ *van den Poëet*, Niet al te, *naar den letter wel heeft waar*„ *genomen*.....

„ *Hy wiſt alle zyne redenen in zynen dagelykſchen ommegang* „ *altydt op eene zagte en vriendelyke wyze door eenige voorbeelden* „ *uit de H. Schriftuure te zouten.... Hy had dikwils eenige* „ *uitgeleeze ſpreuken in den mundt, die hy uit de kerkvergade*„ *ringen en byeenkomſten der oudtvaderen hadt getrokken. Ieder* „ *een, jong en oudt, had het grootſte vermaak van de wereldt* „ *in hem te hooren ſpreeken: en niemant zou 't hart gehadt* „ *hebben om 't geen hy vaſtgeſtelt en bevolen had, tegen te* „ *ſtreeven.*

„ Als hy nu Biſſchop was, heeft hy op een heuvel, drie „ mylen van Utrecht over de rivier gelegen, een Klooſter „ geſticht, en aan 't zelve behoorlyke inkomſten toege„ wezen; om daar van tydt tot tydt, buiten 't gewoel der „ wereldt, Godt in alle vryheit te gaan bidden. . . .

„ De plaats daar dit Klooſter geſticht is geweeſt, is eerſt „ *Hohorſt*, naderhandt *Heiligen berg*, en eindelyk S. *Mariaas* „ *berg* genoemt geweeſt, en is digt by Amersfoort gele„ gen.

„ Dit leeren wy uit eenen ouden brief, die eerſt van *Bu*„ *chelius*, en naderhant van de *Bollandiſten* voor den dag „ is gebragt; alwaar de Biſſchop *Ansfridus* bekent maakt „ dat hy op een plaats, met naame *Hohorſt*, een Klooſter „ heeft geſtigt ter eere van onzen Heere *Jeſus-Chriſtus*, „ van de H. Maagdt *Maria*, en van de Heilige Apoſtelen „ *Petrus* en *Paulus*, mitsgaders van den H. *Martinus*, zy„ nen byzonderen Patroon; zodanig dat de broeders, die „ naar den regel van S. *Benedictus* gelukkiglyk zoeken te „ leeven, goede gelegentheit hebben om hunne levens-da„ gen daar te ſlyten. En hy heeft hun ten dien einde ge„ ſchonken al wat hy bezat in het dorp e *Thrile* in 't landt e By „ *Teiſterbandt*. Dit is opentlyk en voor behoorlyke getui- Bommel. „ gen gedaan in de kerke van onzen L. Vrouwe, en van „ S. *Maarten*, in *Hohorſt*, op den dag van de inwydinge „ der zelve kerke, den 18. November, in het jaar onzes „ Heeren 1006. in de vierde *Indictie*. Vervolgens zyn 'er „ twaalf Monikken uit d'Abdye van S. *Vitus* te *Glad*„ *beek* in dit niewe Klooſter geplaatſt, onder den Abt „ *Weringerus*, een geleerdt en godtvruchtig man; aan wien „ *Adelboldus*, de nazaat van *Ansfridus*, zekere tienden heeft „ geſchonken. De twede Abt is geweeſt *Adelbertus*. Na „ hem heeft Biſſchop *Bernoldus*, of *Bernulfus*, deze Abdye „ overgebragt in de ſtadt Utrecht, en de Abdye van S. „ *Paulus* doen noemen: alwaar *Gervicus* de derde Abt, „ van *Weringerus* af te rekenen, maar de eerſte van S. *Pau*„ *lus* Abdye binnen de ſtadt Utrecht is geweeſt. Dus verre „ uit *Miræus*. (2.)

„ Als *Ansfridus* op het leſte van zyn leven van grooten „ ouderdom blindt was geworden, heeft hy in de Abdye, „ die hy zelf geſticht had, het Monniks-kleedt aangetrok„ ken, en heeft daar, zoo als de Schryvers getuigen, da„ gelyks 72. armen met eigen handen geſpyſt. Zyn leven „ is beſchreven door eenen naamloozen Monnik uit de ge„ melde Abdye van S. *Paulus*; en by gevolg na het jaar „ 1050. wanneer de voorgemelde verandering in deze Ab„ dye is voorgevallen. Deze beſchryving is door de *Bol*lan-

„ (2.) Heda verhaalt uit de Luikſche Jaarboeken, hoe dat hy „ ook een Nonne-klooſter heeft geſticht in het dorp Thoren, in „ Luiker-landt gelegen: daar zyne huisvrouw Hilswindis, Gravin „ van Stryen, ook Nonne is geworden. Hunne dochter Benedicta „ is daar ook naderhandt Abdis geweeſt, en wordt ook voor een „ mede-ſtigtſter van dat klooſter gehouden, voor zoo veel als zy „ de begiftigingen van hare ouderen heeft goedtgekeurt en beveſtigt.

„ Noch verhaalt de zelve Heda dat Ansfridus in handen van Ot„ to den II. ten behoeve van den Biſſchop en de Kerke van Luik, af„ ſtant heeft gedaan van het Graafſchap van Huy: en dat Otto dezen „ afſtant, op het verzoek van de Keizerinne Theophania, niet „ alleen heeft goedt gekeurt; maar zelf ook, ten behoeve van O. „ L. Vrouws Kerke te Huy, afſtant heeft gedaan van alle zyne „ rechten die hem op de munt, op den tol, en anderzins, aldaar „ toebehoorden.

* tom. 1. ad diem 3. Maji.

„ landden, gelyk reeds gezegt is, gemeen gemaakt in hunne Levens der Heiligen.*

„ De heilige *Ansfridus* staat ook met lof vermeldt by den Kronykschryver van Saxen; dewelke verzekert dat hy gestorven is in 't jaar 1010. Deze Schryver, die het werkje van den voornoemden Monnik had geleezen, verhaalt in dezer voege de doodt van den zelven *Ansfridus: Als hy nu oudt geworden zynde, woonde in de Abdye van onze L. Vrouwe, gelegen in de voorstadt van Utrecht, en daar hem zelf geschikt: daar hy in eene doodelyke krankheit is gevallen, die hem van Kersmis af tot Kruisvinding toe heeft afgemat, en eindelyk ook in 't graf geholpen. Als zyne doodt naby was, heeft hy een kruisje gezien, het welk op zyn venster, nu dat hy blindt was geworden, geschildert was geweest; en heeft daar uit verstaan dat hy het onvergankelyke licht in 't korte zoude aanschouwen.*

„ *Als hy zyne laatste gerechten hadde ontfangen, en zich met het teken des H. Kruis getekent, is hy met een groot betrouwen op de Moeder Godts, wien hy zich zelven, en al wat hem eigen was had overgegeeven, in den Heere ontslaapen.* Hy is, volgens *Heda*, gestorven in 't jaar 1008. 't welk ook het zeggen is van meest alle de Schryvers; behalven dat 'er eenige weinigen zyn die zyne doodt tot op het tweede jaar daar na verschuiven, als de gemelde Kronykschryver, gelyk reeds gezegt is, en *Lambertus Schafnaburgensis*, die aldus spreekt: *In het jaar* 1010. *is Aufridus Bisschop van Utrecht overleden, enz.*

„ De Utrechtenaars hebben zyn lichaam met gewelt weggehaalt, zonder iets te passen op den tegenstandt van de Abdisse *Benedicta*, dochter van *Ansfridus*, dewelke haren vader ter zelve plaatze wilde begraaven hebben, daar hy overleden was. Zoo is hy dan, zegt *Heda*, begraaven in den Utrechtschen Dom aan de zuidtzyde: en zyne gedachtenis staat in den geestelyken Dagwyzer aangetekent op den 3. dag van Mey.

„ Behalven Bommel en meer andere Landeryen, die *Ansfridus* voor S. *Maartens* kerke van *Otto den III.* hadt verkregen, heeft hy noch omtrent het jaar 1003. van den Roomschen Koning *Henricus* den II. verworven, dat zoo wel de slaaven, als de vrye persoonen der Utrechtsche kerke, niet dan door den Advokaat, dat is den Beschermheer der zelve kerke, geoordeelt zouden worden: mitsgaders dat de goederen van uitheemsche Priesters na hunne doodt aan de zelve kerke zouden vervallen: 't welk in onzen tydt het recht der kleederen genoemt wordt. De opene brief van deze vergunninge is te vinden by a *Heda*, en by *Bokkenberg* in zyne noch b ongedrukte brieven. (3.)

a pag. 95. b pag. 1003.

„ Het doodt-boek van S. *Salvators* kerke te Utrecht spreekt aldus van den heiligen *Ansfridus:*

„ *Op den derden Mey is gestorven de Bisschop Ansfridus; die aan S. Maartens kerke, en aan ons geschonken heeft zyne goederen by Wesemaal en Tongerlo, met het gene daar onder behoorde: waar voor hier gegeeven worden* 20 *schellingen uit Reinaerscop: en men zal 'er de klokken over luiden.* (4.)

AUGSBUER, ook wel AUSBUER, anders *Lutke-wolde*, een Dorp in Vrieslandt: zie op LUTKE WOLDE.

Winsemius.

AUGUSTINUS-GAE, een der acht dorpen van de Vriesche grieteny *acht Kerspelen*, in 't quartier van *Oostergoo*. Heeft Kerk en Predikant, die ook *Zuiderhuisum* bedient, staande onder 't Classis van *Dockum*.

Winsemius beschr van Vriesl. achter 't regijster.

AULA DEI, is een Convent of klooster geweest; 't wierdt in 't jaar 1572. verwoest, met noch andere Conventen in Vrieslandt, t' zamen acht in getal; namelyk, *Groendyk*, *'t Hospitaal van S. Jan by Sneek*, *Thabor*, *Ooyeklooster*, *Achtlum*, *Lidlum*, *Oldeklooster*, en *Monikke-Baum*.

AURELIUS (CORNELIUS) voerde den bynaam van *Aurelius* naar zyne geboortestadt *Gouda*, en noch den bynaam van Lopsenus. De vermaarde *Erasmus* van Rotterdam, die in 't jaar 1497. eenen brief, ook in de jaren 1489. en 1490. aan hem geschreven heeft, noemt hem Corn. AUROTINUS: eenige meenen dat hy Leermeester van *Erasmus* is geweest, het schynt te blyken uit eenen brief van *Alardus Amstelodamensis* aan dezen *Cornelius van ter* GOU in 't jaar 1515. geschreven, waar in men leest; „ *Erasmus* is te Bazel: Wy verwonderen ons alle, dat hy niemermeer van U melt, daar gy immers altydt geweest zyt zyn oprechte Vriendt, en *Meester*. Hy was Kanonik Regulier (volgens *Boxhorn*; maar *Goudhoven*, stelt Monnik Regulier) in 't klooster van St. Augustyn te *Hemsdonck*, by *Dordrecht*; daar hy in 't jaar 1515. noch leefde, volgens den gedachten brief *van Alardus*. Hy is geweest een goedt Redenaar, Dichter, en Historyschryver, en was inzonderheit vermaart onder de *Poëeten*; zoo dat Keizer *Maximiliaan*, door de zoetigheit zyner dichten, en bequaamheit zyns verstandts bewogen, hem, door zynen Gezant *Stephanus Cracovius*, den *lauwer van Apollo* toezondt. Veele geleerde en beroemde mannen waren zyne vrienden, daar onder ook *Wilhelmus Heda*, *Alardus van Amsteldam*, *Regnerus Snoyus*, enz. Behalven meer andere dingen, heeft hy twee boekjens geschreven, met eene naar dien tydt zonderlinge geleertheit, rakende de gelegentheit van *Oudt Batavia*; daar in hy sterk beweert, tegens *Gerardus Noviomagensis*, dat Hollandt een gedeelte van oudt Batavia is: in 't jaar 1586. zyn ze in druk uitgekomen, door 't bestel van den geleerden *Bonaventura Vulcanius*, als ook eenige zyner Latynsche brieven. Het jaar van zyne doodt vinden wy niet aangetekent.

Erasmus in Epist. Goudh. in d'O. Holl. Kron. f. 219. — Alard. Amstelod. Boxh. ton. van Holl. p. 260. Goudh. f. 219. — Iidem ibid.

AURINDULIUS wordt, *in de oude Hollandtsche Kronyk*, genoemt *Koningk van Vrieslandt*, *Wiltenburg*, en *Hollandt*. Hy zou eene Reuzinne ten huwelyk gehadt, veele kinderen by haar gewonnen, en een zeer hoog en groot Kasteel te *Voorburg*, in dien tydt weêrgadeloos, gebouwt, en 't *Aurinduli* Slot genoemt hebben: want hy beminde Hollandt boven alle andere landen, en koos het ook tot zyne woonplaatze. Dan noch zou hy de Stichter geweest zyn van een ander Kasteel, aan de Noordtzyde der Wildernisse, dicht by *Noordtwyk*; doch onder de invallen der Deenen en Noormannen, die Hollandt en het Sticht Utrecht zeer verwoestten, wierden beide deze Kasteelen ter neêr geworpen. *Aurindulius* zou de zoon geweest zyn van *Lem*, of *Willem*, dien men zegt den Stichter *van Haarlem* te zyn: en de zoon van *Aurindulius*, *Falk*, of *Valk*, zou het Slot *Valkenburg*, aan den Rhyn, gebouwt hebben. Omtrent het jaar 1500. wierden de fundamenten des Kasteels te *Voorburg* ('t zy van *Aurindulius*, of eenen anderen geleit) uitgegraaven. Velerlei vreemdigheden, zoo van goude, zilvere, als metaale muntstukken, enz. wierden 'er gevonden: waar van ik 'er (zegt de Schryver) een hebbe, met een aanzicht op d'eene zyde, en het omschrift toont dat het van Keizer *Nero* is; ook noch een ander, van Keizer *Antoninus Pius*; elk met eenen afgodt op d'andere zyde. *Aurindulius* zou zeer lang geleeft hebben; wordt ook *Etzelinus*, of *Etzelin* genoemt, waar uit, door verbastering, gesproten is EZELS-OOR: zie de volgende post.

O. Holl. Kron. f. 31. — O Goudhoven Kron. p. 7. in 't jaar 1663. gedrukt. — Idem Holl. Kr. ibid.

AURINDULIUS SLOT, een zeer groot en sterk Kasteel by *Voorburg* geweest, waar van in de voorige post gesproken is; 't wordt gezegt dat *Aurindulius*, Koningk van *Vrieslandt*, (dat zich te dier tydt zeer wydt uitstrekte) *Wiltenburg*, en *Hollandt*, het zou gebouwt hebben: Anderen meenen dat het van Keizer *Aurelianus* is gesticht, en eerst *Aurelianum* heeft geheten: maar dat naderhant die naam in *Aurindulium* verandert zy; de oorzaak stelt *M. v. Houve* aldus voor: „ Dit Slot *Aurundulium* kan mogelyk dus genoemt zyn *de Arundinibus*, dat is *van de Riethalmen*, die 'er rontom in de laage landen en veenen plagten te wassen; of wel van de *Zwaluwen* (*Hirundines*) in 't Fransch *Arondelles*, als aldaar in groote menigte genestelt hebbende: of ook wel, omdat naderhandt in dit Slot *Aurelianum* de Saxische Heeren, *Comites Arundiliæ* genaamt, gewoont hebbende, naar hen die naam in *Arundilium* is verandert; of ook om dat de laage landen daar omtrent *Arundineta* geheten wierden; of eindelyk om dat het riviertjen *Arum* daar geloopen heeft. *J. de Beka*, spreekende van de verwoestingen door de Noormannen, noemt dit Slot *Castrum Arundubii*; of *bii*, voor *lii*, door eene drukfeil mogte ingeslopen zyn, weeten wy niet. *W. Heda* meent, dat Keizer *Aurelianus* in oudt Batavia geweest is, en dat hy te *Voorburg* 't groote Kasteel *Aurelianum*, of *Elinium*, gesticht of gebouwt heeft: vermits men, in 't opgraaven der grondtvesten, muntstukken heeft gevonden van gout, zilver, en koper, met het opschrift van *Aurelianus*. Daar tegen geeft *Adr. Junius* het den naam van *Elini* Slot, dewyl 'er ook eenige penningen uitgegraaven zyn, hebbende aan de eene zyde den naam van *Elinus*, en aan d'andere *Durostadium*, of *Wyk te Duurstede*. Eenige Schryvers, en daar onder *P. Corn. Bokkenberg*, noemen dit Kasteel *Ezel-Oors-Burgt*; makende van Koning *Aurindulius*, of *Elinus*, of

Oude Holl. Kr. f. 31. — O. Goud. Kr. p. 7. — Vander Houve H V. Kron. 2. D. f. 100. — Beka in Hung.

„ (3.) Hy heeft ook een merkelyk gedeelte van zyne eigen goederen aan de Kerk van Utrecht geschonken: en zyne gift-brief, daar over gemaakt, staat vermeldt by Willem Heda. Maar de zelve Heda klaagt geweldig over het ongelyk van zommige Heeren van Wezemaal, die een gedeelte van de gemelde goederen in hun gewelt hebben weeten te krygen; en dezelve, met eene verkeerde en valsche godtvruchtigheit, geschonken aan de Abdye van Tongerloo. Maar die groote Hanssen, zegt hy, hebben Christus niet konnen bedriegen: want 't is al zoo verre gekomen, zegt hy al vorder, dat de naam en het geslacht van die Heeren, die eerst zoo berucht waren, nu t'eenemaal is uitgestorven en vergeeten.

„ (4.) Heda en Sigefridus van Gemblours schryven dat de Deenen, kort na de doodt van Ansfridus, de stadt Tiel in brandt gestoken, en het volgende jaar Utrecht ook afgebrandt hebben. Buchelius zou daar wel aan schynen te twyfelen: want hy zegt dat hy zulks by geene andere Schryvers heeft gevonden: Maar 't is goedt dat we zulks bevestigt vinden door de oude Kronyk van Egmondt (by Schriverius aangehaalt) en door de Rymkronyk van Melis Stoke; anders hadt het zyn perykel wel geleden, of Heda en Sigebertus niet wederom beknibbelt en gehekelt zouden worden.

of *Etselinus*, eenen tweeden *Midas*, of *Ezels-oor*. Daar *Janus Douza* schimpende op vraagt; wie hier Ezels ooren hadt, de Koningk, of Bokkenberg? De oude Hollandtsche kronyk zegt dat de Leeken, of 't slegt gemeen volk, Koningk *Aurindulius*, of *Etselinus*, *Ezels-oor* noemden, om dat hy ooren hadt zoo lang als die van eenen Ezel: maar dit laatste is een verdichtzel. D'oorsprongk van de fabel der Ezels-ooren stelt *P. Scriverius* te konnen geweest zyn; omdat, onder de gevonde penningen, zommige hoofden der Borstbeelden Helmen hadden met vleugelen, gelyk eenige Roomsche Keizers dus afgebeeldt zyn: welke vleugels d'onkundigen, in die plompe en domme eeuwe, voor ooren hebben aangezien. Ik zelf, zeit de *Schryver*, heb 'er penningen gekocht, die my de boeren met alle gewelt wilden opstryden dat van *Koningk Ezel-oor* waren; de twee opperste lauwerblaadjens van de krans, die de Keizers gemeenlyk om 't hoofdt hebben, namenze voor ooren. Noch willen anderen den naam van 't Slot *Aurindulium* geheel uit Engelandt haalen: De vermaarde *Cambdenus*, *in Annal. rer. Angl.* verdeelt het Graafschap Sussex *in Rapasdo Chicester*, en *Arundel*; en voegt 'er by, dat *Rogier de Montgommery* het Kasteel, dat ten tyde van de Saxische Regeeringe in stant was, doch door de Noormannen vernielt wierdt, weêr herbouwde, en den naam en tytel van Graaf van *Arundalia* bequam: Maar toen *Robert*, zoon van *Rogier*, Koningk *Henrik den I.* van Engelandt door wederspannigheit vertoornde, wierdt hy door den zelven gebannen, en zyne Majesteit gaf 't Kasteel *Arundelium* ten bruidtschat aan *Adelesia*, dochter van *Godevaart met den Baardt*, die hy tot zyne tweede Gemalinne genomen hadde. Doch wy scheiden liever van deze verwarringen; dan dat wy (gelyk ook *Balth. Neander* doet) over 't *Aurindulium* in Hollandt eenen Engelschen herbouwer zouden stellen, die zich liever met zyn Engelsch *Arundelium*, en het Graafschap *Arundel*, in *Sussex*, vrolyk maake.

Adr. Junius in Batav. sua P. Bockenb. Hist. Batavor. p. 103. Janus Douza in Satyra Jani Philo Dusti V. der Houve. O. Holl. Kr. ibid. Scriv. toetst. op het Gouds. Kron. p. 205. 206. Camden in Annal. rer. Angl. p. 230. V. der Houve 2. D. f. 100.

Winsemius.

AUSTERHAULA, een der 14. Dorpen van de Vriesche Grietenye *Doniewerstal*, in 't quartier der *Zevenwolden*: wordt anders *Oosterhaule* geheten; zynde *Auster* een oude spelling voor *Ooster*. Het heeft Kerk en predikant die ook *Oldouwer* bedient, staande onder het Classis der *Zevenwolden*, op 't *Heerenveen*.

Not. Germ. Inf. P. 2. p. 14.

AUSTRACHIA is, gelyk de Heer *Alting* aanmerkt, de naam geweest van het eilandt *Amelandt*, gelyk *Schelling Westrachia*, of *Wistrachia* genoemt wierdt: omdat dit westelyk, en *Amelandt* oostelyk leit, wordende gescheiden door de uitwateringe die het *Borndiep*, of *Burdipa*, in die tyden genoemt wierdt. Want de woorden Auge/ Age/ Aege/ Ooge/ Eg/ naar de verscheide uitspraak, beteekenen een en het zelve, en wierden by d'oude Duitschers voor een Eilandt genomen. Gelyk noch hedendaags het eilandtjen Schiermonnikooge/ volgens de Vriesche spraak, daar de naam van heeft, als of men zeide, *grauwe Monnikken eilandt*.

AUSTRASIA, in d'oude Geschiedenisboeken een Koningkryk, van al vry een groot aanzien: Het was voortydts een gedeelte van het Over-Rynsch Duitschlandt, of liever van Vrankryk (vermits dit Koningkryk zyne landtpaalen tot aan den Rhyn uitstrekte) pronkende met eenen koningklyken Titel; in zich veele Landtschappen, tusschen de Maas, Moezel, Rhyn, Schelde, en den Berg Vogesus, bevattende. 't Wierdt verdeelt in *Opper*-en *Neder-Austrasia*: het *Neder*, omtrent den Moezel, komt overeen met het Hertogdom *Lotharingen*, daarom het noch dikmaals *Austrasia* geheten wordt. Onder *Austrasia* hebben 'behoort *Luxemburg*, *Luik*, *Lotharingen*; voorts de Provintiën nu genoemt *Hollandt*, *Zeelandt*, *Utrecht*, *Brabandt*, *Vlaanderen*, *Henegouw*, *Namen*, en meer andere Landen. Kort voor 't jaar 480. begon 't landt dat Koningk *Childerik* van *Gallia* bezat, *Francia*, of *Frankryk* genaamt te worden. Het wierdt verdeelt in *Austrasia*, of *Oost-Frankryk*, en *Westrasia*, of *Westenryk*, anders *West-Frankryk*. Naderhandt wierden de paalen dan dus, dan zoo genomen en verzet, somtydts tot de rivier de *Maas*, dan weêr tot de *Seyne*. Eenigen, daar onder *Hugo Floriacensis*, willen, dat *Austrasia* zich uitstrekte van den Rhyn tot de Maas; en *Westrasia*, of *Neustria*, van de Maas tot de Loire. Zommige meenen dat *Austrasia* en *Thuringia* een en 't zelfde zoude zyn; welk Ryk van *Thuringen* ook in zich begreep, nevens meer andere landen, een gedeelte van *Batavia*; en, volgens *M. v. Houve*, zou de Hoofdtstadt der Bataviche Thuringers (*Thuirdrecht*) *Dordrecht*, zoo veel als *Thuringdrecht*, zyn geweest. Toen *Clodoveus*, Koningk van Vrankryk, in 't jaar 514 (beter 511.) gestorven was, wierd het Fransche Ryk onder zyne vier zoonen, *Theodoricus*, *Clodomir*, *Childebert*, en *Clotarius* verdeelt. Den eerstgenoemden hadt hy by eene Byzit gewonnen: de anderen by zyne Gemalinne *Clotilda*. Aan *Theodoricus* quam het grootste stuk, te weeten, geheel *Austrasia* met de Landen over den Rhyn; de drie anderen hadden *Neustria*; daar zy alle t' zamen Koningen over waren, zonder dat d'een onder den anderen stont: echter maakten deze deelen maar een Koningkryk. Hier staat aan te merken, dat de Successie der Fransche Koningen (afzonderlyk zoo genaamt) alleen wordt gerekent van die te *Parys*, als *Koningk*, regeerde: vermits die stadt de Hoofdstadt van geheel Vrankryk geworden is. *Austrasia* (het deel van *Theodoricus*) begreep, volgens den Abt *van Epternach*, het volgende; de Stichten *Utrecht*, *Keulen*, *Trier*, *Ments*, *Mets*, *Verdum*, *Thul*: de Hertogdommen, Graafschappen, Keurvorstendommen, enz. van *Brabandt*, *Gelder*, *Kleef*, *Hollandt*, *Zeelandt*, *Henegouw*, *Luikerlandt*, *Luxemburg*, *Elsas*, *Paltz*, *Ardennes*, *Baar*, *Lotharingen:* en hy doet 'er by, dat *Austrasia* van de paalen van *Hoog-Burgundiën* begon, en in de Vriesche zee eindigde: besluitende al 't geen 'er lag tusschen de bekentste rivieren, den *Rhyn*, en de *Schelde*. *Gregorius Turonensis* beschryft Austrasia zoodanig, dat het begreep de Landen, hedensdaags de *XVII Nederlandtsche Provincien* geheten. *Martinus Zeilerus* zegt, *Lotharingen* is voortydts geheel en al onder den naam van *Austrasia* begrepen geweest, en heeft onder de Fransche magt gestaan. Naderhandt, als Keizer *Lodovicus Pius* zyne Koningkryken onder zyne kinderen verdeelde, is 't gedachte *Austrasia*, gelegen tusschen den Rhyn en de Schelde, zynen oudtsten zoon *Lotharius* toegevoegt; naar wien het ook de benaminge van *Lotharingen* bekomen heeft: alhoewel *Augbertus Miræus*, uit *Regino Prumiensis*, tegen *Sigebertus Divalus*, en anderen, wil beweeren, dat *Lotharingen* niet van den gedachten Keizer *Lotharius*, maar van zynen zoon *Lotharius* den jongen, de benaminge van *Lotharingen* bekomen heeft, dat *Guicciardyn* toestemt. D'eerste genoemde Lotharius is in 't jaar 855. overleden, in 't klooster *Prum*, dichte by Trier: d'ander *Lotharius* kinderloos in 't jaar 869. te *Placentia*. Weshalven zyn broeder, Keizer *Ludovicus de II. Lotharingen* wilde erven: maar zyn Vaders broeders, *Ludovicus Germanicus*, en *Carolus Calvus*, stelden 'er zich tegen: echter hebbenze het Landt onder zich gedeelt. Dit Koningryk *Austrasia* begreep, behalven het Landtschap nu *Lotharingen* genoemt, ook *Elsas*, *Luxemburg*, de *Bosschen van Vogesus*, en *Ardenne*, *Namen*, *Trier*, *Henegouw*, *Brabandt*, *Vlaanderen*, *Bazel*, *Straatsburg*, *Spiers*, *Keulen*, *Metz*, enz. eenigen willen dat 'er ook *Zwitzerlandt* aan behoorde. Anderen berichten ons, dat het Koningkryk *Austrasia*, te samen genomen, zich van den *Moezel* tot den *Rhyn* heeft uitgebreidt, en van daar tot aan de *Elve*, zeer wydt in lengte en breette, en met een het grootste deel *der Nederlandtsche Provintiën* bevatte. De vermaarde Rechtsgeleerde *Christianus Besoldus*, en meer anderen, stellen dat in den aanvang de Landen die de Francken, behalven Italien, beheerschten, wierden verdeelt in *Austrasia*, of *Regnum Orientale*, en *Neustria*, of *regnum Occidentale*. *Austrasia* begreep in zich het Landt, van de Romeinen genaamt *Gallia Belgica*, de *Bodenzee*, *Zwaben*, *Beijeren*, *Oostenryk*, enz. *Neustria*, of *Regnum Occidentale* (*Westenryk*) vervatte geheel *Vrankryk*, en 't geen de Romeinen *Gallia Celtica* noemden. Hedendaags heeft *Austrasia*, of *Oost-Vrankryk* zulken ruimen omtrek niet meer; maar wordt ten zuiden bepaalt van *Zwaben* en *Beijeren*; ten westen van den *Rhyn*; ten oosten van *Bohemen*; ten noorden van *Hessen* en *Thuringen*. Onder *Gallia Belgica* waren de *XVII Nederlandtsche Provintiën* begrepen. Andere Autheuren gaan wy, om niet al te lang te zyn, voorby.

Mezeray Kr. v. Vrank. I. D. P. 39 43. Abb. Eptern. in Chr. Luxenb. v. der Houve 2. D. f. 192.

Gr. Turon. lib. 3. c. 1.

Augb. Mir. Annal. Belg. ad ann. 855. Guicc. beschr. der Neder. l. f. 46.

Zeiler. Itiner. Germ. tom 2. f. 125.

Chr. Hofman. Sp. Kr. lib. 1. c 2. Chr. Besold. Thes. Pr. Trith. de orig. Franc. &c.

De Raay Dict. Geogr. Goudh. in d'O. Holl Kr. f. 75.

AUSTRASIA (KONINGEN *van*) Vermidts, onder zoo veele andere Landen, ook 't voornaamste deel der Vereenigde Provintiën onder het oude Koningkryk *Austrasia* begrepen was, gelyk in de bovenstaande post is getoont, zullen wy, niet buiten 't bestek van ons werk loopende, alhier een kort gewag maaken van de Koningen die dit Ryk beheerscht hebben. Boven hebben wy aangetrokken, hoe na de doodt van *Clodovæus*, Koning van Vrankryk, in 't jaar 514. (beter 511.) het Franckische, of Fransche Ryk, onder zyne vier zoonen gedeelt wierdt; onder welke *Theodoricus*, alhoewel een onechteling, het grootste stuk bequam, met den naam van *Austrasia*: Wat het in zich vervatte is daar ook aangehaalt. Dus is de genoemde THEODORICUS de eerste Franckische Koning van *Austrasia* geweest: Hy regeerde, volgens zommiger stelling, 17. maar de Heer *Mezeray*, koningklyke Historischryver, geeft hem wat meer dan 23. jaaren, en rekent zyne doodt op 't jaar 534. Hy hielt zyn verblyf binnen *Mets*; heeft allereerst de invallende Noormannen, in 't jaar 515. op zee geslagen. Met hulp van zynen broeder *Clotarius*, tradt hy in oorlog tegen *Hermanfried*, Koning der *Thuringers*, dien hy t'onderbragt: Dezen Koning van *Thuringen* houdt *M. v. Houve* geweest te zyn den Koning van *Wyk te Duurstede* en *Dordrecht*. Die van *Auvergne*, welke ook tegen hem opgestaan waren, heeft hy streng gestraft. Zyne doodt stellen eenigen op 530. anderen op 't jaar 532. noch anderen op 't jaar 531. of 533. *Mezeray*, als gezgt is, op 534. THEODEBERT, zoon van *Theodoricus*, wierdt de tweede Koning van *Austrasia*: Hy deedt in het jaar 534. of 535. eenen krygstogt in *Italien*, om zyn ryk te vergrooten, daar de magt der

I. *V. der Houve H. V. Kr. 2. D. f. 194. 199. Sigebert ad. ann. 581. P. Merula tydthr. op 't jaar 532.*

II. *Mezeray p. 33. 42. 43. 45. 46.*

Gotten nu al zeer gekrenkt was, en quam met tweehondert duizent mannen in 't Hertogdom *Milaan*. De legers der *Romeinen* en *Visigotten* lagen by *Pavia* tegen over malkanderen: yder dezer beide geloofde dat hy t'zyner hulpe quam; maar zyn oogmerk was hun beide te verdelgen: Eerst viel hy op de *Visigotten*, en sloeg hen: Daar na ging hy op de *Romeinen* los, die hy ganschen vernielde. Doch straks daar na nam de Honger en Pest de zynen by duizenden weg: derhalven begaf hy zich ten snelsten weêr over 't gebergte, uit vreeze dat *Belizarius* hem op den hals mogt komen. Vermidts de Roomsche Keizer *Justinianus* zich den titel van *Franciscus* en *Germanicus* toeëigende, hielt *Theodebert* dat zoo onduldelyk (omdat Justiniaan daar door scheen te kennen te geeven, dat hy de Franschen en Duitschen bedwongen hadt) dat hy voornam met de Franschen, Duitschen, en Nederlanders eerst *Thraciën*, daar na *Constantinopelen* af te loopen: maar dit hoog voorneemen en opzet liep schielyk te niet; want op de jagt zynde, wierdt hy door het omvallen van eenen boom, daar een woedende Stier tegen aanliep, om 't leven gebragt; of, gelyk het *Mezeray* wat duidelyker zegt, een wilde Stier, door de jagers vervolgt, en dien *Theodebert* met zyn jagtgeweer in de handt inwachtte, brak, door 't aanloopen op eenen boom, eenen zwaaren tak van dien, die dezen Vorst met zulk eene kracht op 't hoofdt viel, dat hy daar door zeer bezeert, en, een koorts daar toe slaande, uit de wereldt gerukt wierd, in 't 14. jaar zyner regeeringe, en na Christus geboorte in 't jaar 548. (by anderen) 552. *Theodebald*, zoon van *Theodebert*, derde Koning van *Austrasia*, was toen zyn vader stierf maar 13. of 14. jaaren oudt, en in het 20 jaar zyns levens overleedt hy kinderloos, in't jaar 555. (by anderen 559.) Zyne twee Oudtoomen, *Childebert van Neustria*, te *Parys*, en *Clotarius van Neustria*, te *Soissons*, mosten zyne erfgenaamen zyn geweest: maar *Clotarius* de sterkste zynde, maakte zich meester. Dus wierdt *Clotarius* door gewelt Koning van geheel *Austrasia*; daarenboven, door de doodt van *Childebert*, die Koning van *Neustria* te Parys was, van geheel *Vrankryk*. Doch, na *Clotarius* overlyden, ontstont 'er weêr eene niewe deeling onder zyne kinderen. *Cherebert*, in wien de lyst der Fransche Koningen vervolgt, regeerde te Parys, als de hooftstadt van Vrankryk: *Guntram* was Koning van *Orleans* en *Burgundiën:* de derde zoon, *Chilperik*, Koning van *Soissons*: en *Sigebert* Koning van *Austrasia*. Deze broeders oorlogden tegen malkanderen: Onder deze oneenigheden deedt *Fredegond*, gemalin van *Chilperik*, Koning *Sigebert* vermoorden, in het jaar 575. by anderen 579. *Childebert*, zoon van *Sigebert*, Koning van *Austrasia*, wierdt ook Koning van *Orleans* en *Burgundiën*: was noch maar vyf jaaren oudt toen hy den throon beklom: met zyne Austrasiërs viel hy in Soissons; eindelyk evenwel, alles verwoest hebbende, wierd hy geslagen. Hy heeft in Italiën tegen de Lombardijers geoorlogt, en hen t'ondergebragt, alzoo ze zich aan hem onderwierpen. De *Varnen*, of *Guerinen*, tegen hem opgestaan, heeft hy uitgerooit: wat volk dit was, zie op GUERINEN. In 't jaar 595. wierd *Childebert*, te gelyk met zyne gemalinne, onverwacht uit het leven gerukt; niet zonder sterk en waarschynlyk vermoeden van vergift, door bestel van de bovengenoemde *Fredegond*: andere rekenen zyne doodt op 't jaar 600. Hy was noch maar 25. jaaren oudt toen hy de wereldt verliet. Twee zoonen liet hy na, *Theodebert*, en *Theodoricus*: *Theodoricus* wierdt Koning van *Burgundiën* en *Orleans*: maar *Theodebert*, de oudtste, Koning van *Austrasia*; diens naams de II. en in 't getal de VII. Door bestel van dezer beider Grootmoeder, de godtlooze Koningin *Brunechild*, wierd *Theodebert* van zynen broeder *Theodoricus* besprongen, en, in eenen slag gevangen bekomen, deed hy hem onthoofden: daarenboven wierden alle zyne kinderen om 't leven gebragt. Deze *Brunechildis* was de dochter van *Athanagildus*, Koning der *Gotthen* in Spanjen, weduwe van Koning *Sigebert* van Vrankryk. Veele onrusten en moorderyen hadt ze in de Koningklyke Familiën aangerecht: doch eindelyk ontfing zy haaren loon, nadat ze ook dezen *Theodericus* uit den weg hadt doen ruimen; alhoewel *Aventinus* zegt, dat een donderslag hem 't leven benam. Noch een ander verschil is'er in de historiën: *Reusnerus* wil, dat een der zoonen van *Theodebert* den II. de doodt door de vlucht ontkomen, en van hem de Graaflyke familie van *Habspurgh* afgestamt zoude zyn, daar de Keizerlyke Oostenrykische linie, in Duitschlandt, uit gesproten is; als ook de Koningklyke in Spanjen: Doch *Fauchet* beweert het tegendeel, verklarende in niet eenen Schryver van dien tydt anders gevonden te hebben, dan dat alle de zoonen van *Theodebert* vermoort wierden. *Mezeray* zegt dat de ganschе stam van hem uitgerooit wierd, en dat *Brunechild* zyne twee zoonen, *Clodoveus* en *Meroveus*, vermoordde; den laatstgenoemden tegens eenen muur verpletterende. Dus wierd dan *Theodoricus*, die Koning van Burgundiën was, en broeder van *Theodebert* den II. door aandryven van *Brunchildis*, (moordersse van hooggemelden zynen broeder *Theodebert* den II. dien zy hadt laaten onthoofden) Koning van *Austrasia*: doch quam na een jaar tydts, al mede door bestel van de voornoemde moordersse, om 't leven, nalatende vier bastaarden, *Sigebert*, *Childebert*, *Corbe*, en *Meroveus*, nevens twee andere, wier namen onbekent zyn. Maar *Clotarius*, de II. zoon van Koning *Chilperik* van Vrankryk, en na zyn vaders doodt Koning in een gedeelte van *Neustria*, veroverde *Austrasia* en *Burgundiën*, nevens de andere deelen van *Neustria*, daar *Theodoricus* over geheerscht hadde; en wierd dus Koning over geheel Vrankryk: Hy deedt de bloetdorstige moorderes *Brunechildis* met handen en voeten aan een woest paerdt vastbinden, en daar van al hollende, of loopende, voortsleepen, tot dat zy den geest gaf; of, volgens anderen, met handen en voeten aan vier paerden binden, en dus van een scheuren, daar na de stukken van den romp verbranden. *Theodeberts* doodt word van *Mezeray* op 't jaar 611. gestelt. *Clotarius* dan 't gebiedt over 't ganschе Fransche Ryk voerende, stelde *Pipin* van Landis (een Brabantsch steedtjen op de grenzen van Haspengouw) ten Stadthouder en Kapitein Generaal over *Neder-Austrasia*, en zynen zoon *Dagobert* tot Koning: echter behielt hy voor zich al de *Ardennen*, *Vauge*, en de steden van *Aquitaniën*, van de voorige *Austrasische* Koningen bezeeten. Dus hadt *Pipin* d'oude 't bewint over *Neder-Austrasia*, dat ook in zich bevatte de zeven nu vereenigde Nederlandtsche Provintiën, enz. Maar *Dagobert* regeerde als Koning over *Noordt-Austrasia*, en dus in ordre van 't getal de tiende: alhoewel zommigen hem (*Theodoricus* niet onder de Koningen van *Austrasiën* tellende) den IX. reekenen. De Fransche koningklyke Historischryver *Mezeray* stelt de zaak aldus: *Clotarius* de Groote gaf *Austrasia*, voor de Barbarische volken bloot staande, en dieshalven eenen Koning van noden hebbende, aan zynen zoon *Dagobert*, onder 't beleidt van *Pipin* den ouden, die 'er Groothofmeester van was, en van *Arnoud*, Bisschop van Metz; vermidts *Dagobert* noch maar 15 jaaren oudt was. Deze *Dagobert* is, na de doodt zyns vaders *Clotarius*, in 't jaar 628. (by anderen 632.) Koning over geheel Vrankryk geworden; schoon hy aan zynen broeder *Aribert* een gedeelte van Aquitaniën gaf, die binnen twee jaaren stierf. Vermidts hy nu tegen de *Sclaven*, ook *Winidi* genoemt, die niet aflieten van Saxen en Thuringen te verwoesten, most oorlogen, was hy genootzaakt zich op deze zyde des Ryns in *Celtica* te houden: Dies liet hy zynen zoon *Sigebert* voor Koning van *Austrasia* uitroepen, in 't jaar 633. (andere stellen 640.) *M. van der Houve* wil beweeren, dat men hier door *Saxen* het *Hollandtsch West-Vrieslandt* moet verstaan, en door *Thuringen*, het *Bataviſch Thuringen*, dat is, *Wyk te Duurstede*, *Dordrecht*, enz. Deze Dagobert was 't die *Trajectum*, na de verwoestinge van *Wiltenburg*, gesticht heeft, in den middel-arm van den Rhyn, nu *Utrecht*; en hy gaf deze plaats aan *Cunibert*, Bisschop van Keulen. Over 't jaar zyns overlydens valt verschil: Eenigen stellen 't op 645. anderen op 643. en op 639. *Mezeray* op 638. den 17. Januarius. Hy liet twee zoonen na, *Clodoveus* den II. Koning van Vrankryk, en den gemelden *Sigebert*; die, alhoewel hy d'oudtste was, en gerechtigt tot de Fransche heerschappye, zich met *Austrasia* vergenoegt hield. Vermidts *Sigebert* geene kinderen hadt, nam hy *Hildebert* voor zynen zoon aan, die een zoontje was van zynen Groothofmeester *Grimald*; doch te vroeg, alzoo hy naderhandt eenen zoon, *Dagobert*, bequam: ter dier oorzaake veranderde hy zynen Uiterssten wille. In 't jaar 650. overleden zynde, volgens *Mezeray* den 1 Februarius (anderen 656.) noch maar 21. jaaren oudt, liet de Groothofmeester *Grimald* den jongen *Dagobert*, een kindt ten hoogsten twee jaaren oudt, eenen kruin scheeren, en zondt hem naar Schotlandt, alwaar hy niet lange daar na stierf. Het is niet gelooflyk (merkt de Heer *Mezeray* hier aan) dat *Sigebert*, noch maar 19. jaaren oudt, zou gewanhoopt hebben van kinderen te krygen, ten ware hy belofte van onthoudinge hadde gedaan, en naderhandt, zich beter bedacht hebbende, die gebroken: veelligt ook van *Grimald* uitgestrooit, om onder dien schyn het Koningkryk *Austrasia* in zyn gewelt te krygen. Het zy zoo't wil, aanstondts na *Sigeberts* doodt liet *Grimald* zyn zoontje *Hildebert* voor Koning van *Austrasia* uitroepen: Maar zyn ryk duurde niet lang: want de Franschen, vervloekende de trouwloosheit van *Grimald*, greepen de wapenen aan, daar Hildebert in sneuvelde: *Grimald* namen zy gevangen, wierpen hem te Parys in een kerker, daar in hy zyn leven elendig eindigde. Die van *Austrasia* baden Koning *Clodoveus* van Vrankryk wel, dat hy zynen onnozelen Bloetverwant *Dagobert* uit Schotlandt wilde doen haalen, en in zyn vaderlyk Koningkryk herstellen: doch eigen belang goldt meer by hem dan recht: want hy maakte zyn eigen zoon, *Childerik* den tweeden, Koning van *Austrasia*; die 22. jaaren regeerde. Hy was in 't jaar 658. (by anderen 655.) in 't bewindt getreeden, immers voerde hy den titel; want was maar 4. jaaren oudt toen hy aan 't Ryk quam, onder 't bestier van den Austrasischen Groothofmeester *Ulfrad*. Na dat *Clotarius* de III. Koning van Vrank-

Agathias lib. 1. Procop. l. 3. M. v. d. Houve H. V. Kr. 2. D. f. 199. 202. Mezeray, t. d. f. 46. 48. 52. Fauchet. Zeiler. &c.

III.

IV. *Houve 2. D. f. 204. Pictav. lib. 7. Mezer. 1. d. p. 53. 54.*

V. *Trith. Gaguin. Mezer.*

VI.

VII. *Paul. Diac. de gest. Long. l. 4. c. 42. Aimon. l. 3. c. 98. l. 4. c. 1.*

Reusner. in geneal. Aventin. Aimon. Paul. Diacon. Joh. Gotfried. Mezeray t. d. p. 74. to. 89.

VIII.

Idem ibid.

IX.

X.

XI. *Franc. Hare, Ann. Brab. tom 1. Aimon. l. 4. c. 8. Gaguin. Mezeray t. d. p. 111. enz. V. d. Houve H. V. Kr. 2. D. f. 118. 227. &c. J. de Bekain proem. O. Holl. Kr. f. 33.*

XII.

XIII.

Sigebert tus. Ko-

Vrankryk, zonder kinderen na te laaten, in het jaar 668. geſtorven was, overlei *Ebroim*, Groot-hofmeeſter in *Neuſtria*, de zaak aldus; dat, indien *Childerik*, Koning van *Auſtraſia*, in zyn geſtorven broeders plaats Koning van Vrankryk wierd, hy dan van zynen ſtaat afgezet zou worden; daarom wou hy *Theodoricus*, jonger broeder van *Clotarius* en *Childerik*, voor *Clotarius* navolger doen erkennen: maar de wet had hier in meerder magt dan zyn voor- en aanſlag. *Childerik*, d'oudſte, wierd Koning van Vrankryk: *Theodoricus* de kruin geſchooren, en in een klooſter geſtoken: *Ebroim* desgelyks in een geeſtelyk huis gebannen: dus was *Childerik* Koning van Vrankryk en Auſtraſia. Maar, 12. jaaren daar na, *Bodillus*, eenen Edelman van groote achtbaarheit, om eene geringe oorzaak in 't openbaar hebbende doen geeſſelen, wierd dat zoo euvel van de Prinſſen en den Ryks-adel opgenomen, dat ze eene t'zamenzweeringe tegen hem ſmeedden, en, op de jagt zynde, hem in 't boſch van Lochonie om hals bragten. Het zelfde trof ook zyne zwangere Gemalinne *Blitildis*, (*Mezeray* noemt haar *Bilechilda*) en een klein zoontje, om niemant over te laaten die deze moordt zoude konnen wreeken. Daar op namen de Verbondenen den jonſten broeder van *Clotarius* uit het klooſter van St. Denys, en deeden hem voor Koning van *Vrankryk* en *Auſtraſia* uitroepen. Hy quam in 't jaar 674. (volgens *Mezeray* 680.) aan de kroon, regeerde 14. (17.) jaaren, en ſtierf te Atrecht in 't jaar 691. (694.) D'Opperhofmeeſter *Pipin* had zich zoo groot gemaakt, dat *Theodorik* maar alleen Koning met den naam was. Na zyne doodt heeft *Pipin van Herſtal*, Hertog van Brabandt, *Major domo*, of Groot-hofmeeſter, die alles naar zynen wil regeerde, in plaatze van *Theodoricus*, of *Thierry*, tot Koning van *Vrankryk* en *Auſtraſia* aangeſtelt. *Clodoveus*, zoon van *Theodorik*, voerde, gelyk zyn vader, alleen den blooten titel van Koning, want het volle bewint matigde Pipin zich zelven aan: Hy ſtierf ook na twee of vier jaaren dus geregeert te hebben, in 't jaar 694. of 695. Toen wierd *Childebert* de II^de^ door *Pipin* tot Koning aangeſtelt, beide van *Vrankryk* en *Auſtraſia*: 't Was de broeder van *Clodoveus*; had in de rykszaaken niet meer dan de voorigen te zeggen, en 16 of 17 jaaren lang alleen de ſchaduwe van eenen Koning; quam in 't jaar 695. (698.) aan 't Ryk, en overleedt in 't jaar 711. (715.) Toen wierd *Dagobert*, de II. zoon van *Childebert*, te gelyk Koning van *Vrankryk* en *Auſtraſia*, oudt 11. of 12 jaaren, overleedt na ruim 3. (andere zeggen 4.) jaaren, in 't jaar 714. (719.) Daar na wierd *Karel Martel* Groot-hofmeeſter, doch in der daadt Vorſt, in een zeker gedeelte van *Auſtraſia*, die eenen *Clotarius* ten Koning ſtelde. *Ranfroy*, Groot-hofmeeſter in *Neuſtria*, hadt ten Koning opgeworpen eenen *Daniël*, by hem uit het klooſter getrokken, en *Chilperik* hernoemt: eenige meenen dat hy de zoon van *Childebert* was; anderen van *Theodoricus*; weêr anderen van den vermoorden *Childerik*. Dus was dan *Clotarius* Koning van *Auſtraſia*. Zommige Schryvers maaken hem den zoon van *Theodoricus* den III. onlangs te vooren overleden; anderen den zoon van *Clodoveus* den II. *Chilperik*, die van *Ranfroy* Koning van *Neuſtrien* aangeſtelt was, trok op tegens *Auſtraſia*, doch wierd van *Karel Martel* geſlagen; die zich daar door meeſter van geheel *Neuſtria* en *Burgundiën* maakte. Omtrent dezen tydt ſtierf *Clotarius*, titulair Koning van *Auſtraſia*; zoo dat *Karel Martel* het beſtier over ganſch *Vrankryk* voerde. *Rainfroy* trok tegen *Martel* te velde; hy hadt ten byſtander *Eudes* Hertog van *Aquitaniën*; doch door *Karel Martel* ganſch geſlagen, begaf *Eudes* zich naar zyn Hertogdom, met zich voerende *Chilperik*, Koning van *Neuſtria*. Van dien tydt af regeerde *Karel Martel* alleen, zonder Koning: Doch bemerkende dat het volk daar in geen genoegen nam, ciſchte hy *Chilperik*, eerſt *Daniël* genoemt, van *Eudes*, die hem liet volgen; ſtelde hem ook ten Koning van *Vrankryk* en *Auſtraſia*: maar twee jaaren daar na, in 't jaar 722. by anderen 727. overleedt hy. Straks deede *Karel Martel*, om het volk te paaijen, *Theodoricus*, of *Thierry* den II. bygenaamt van *Chelles*, zoon van *Dagobert* den II. noch zeer jong, Koning over *Vrankryk* en *Auſtraſia* uitroepen. Hy ſtierf, volgens *Mezeray*, in 't jaar 738. in 't 23. jaar zyns ouderdoms. Drie jaaren lang hielt *Martel* het Ryk zonder Koning, en overleedt in het jaar 741. Voor zyne doodt verdeelde hy geheel *Vrankryk* onder zyne drie zoonen; al-eens of hy 'er volkomen Heer over was: *Caroloman* gaf hy *Auſtraſia*, *Zwaben*, en *Thuringen*: aan *Pipyn* den kleenen, of den jongen *Neuſtria*, *Burgundiën*, *Septimaniën*, en *Provence*: aan *Griffon* een gedeelte tuſſchen de Landen zyner twee broederen, beſtaande in eenige ſtukken der drie Koningkryken van *Vrankryk*: Doch beide d'andere vielen dezen wel haaſt op 't lyf, en hielden hem gevangen. In 't jaar 743. of 744. beſloten *Carloman* en *Pipin*, om 't gemor des volks weg te neemen, en dewyl het Ryk nu vyf jaaren lang zonder Koning was geweeſt, weêr eenen Naamkoning aan te ſtellen; derhalven verkozen ze *Childerik*, den broeder van *Theodorik*, of *Thierry van Chelles*, of van *Clotarius* den III. Hy kreeg den bynaam van den *Botten*, of den *Ontzinden*, 't zy dat hy 't waarlyk was, of om dat de broeders het volk, om hun oogmerk te bereiken, zulks wysmaakten. Immers onder deze voorwending heeft *Pipin* de kleine by Paus *Zacharias* te wege gebragt, dat *Childerik* van de kroon berooft, Monnik gemaakt, en hy in zyne plaats Koning van Vrankryk wierd. In 't jaar 571. of 572. ruim vier jaaren te vooren, had *Carloman* zich in een klooſter begeeven, en 't kleedt van St. Benedictus order aangenomen: daarom regeerde *Pipin* nu alleen; hy ſtierf in 't jaar 768. Dus, met *Pipin* eindigende, hebben wy 't gebragt tot aan de regeeringe van *Karel den Grooten*, zoon van *Pipin* den kleinen, met wien d'afzonderlyke tellinge der *Auſtraſiſche* Koningen ophoudt. Het geene wy hier zoo kort als mogelyk is by een trekken, zal uit de Schryvers, in de kanttekeninge aangeweezen, breeder konnen blyken, ook volkomener bericht uit gehaalt worden: wy ſtaaken 't hier, hebbende het onzes pligts geacht, naardien oudt *Batavia* een groot ſtuk van *Auſtraſia* is geweeſt, het niet in 't geheel te konnen noch mogen voorbygaan, en ſomtydts, om den ſchakel niet te breeken, buiten de paalen der zeven Vereenigde Provintiën moeten ſpringen; ondertuſſchen het geene daar in misgrepen, ook dat 'er zoo langen draadt van gerekt is, den lezer verzoekende te willen over 't hoofdt zien. Middelerwyle ſtaat het vaſt, volgens 't getuigeniſſe onzer grootſte en voornaamſte Schryveren, dat zoo wel onder de Romeinen als laater tyden (zelfs dezer *Auſtraſiſche* Koningen, en anderen) de *Bataviers* altydt hunnen ouden ſtaat eener Republyke en vryheit behouden en bevochten hebben.

Abb. Epternach. Gregor. Turonenſ. Caſſiodor. Lamb. Schafnaburg. Sigeb. Gemblacenſ. Ot. Friſingenſ. & cateri ſupra allegati.

Grot. de antiq. Reip. Batav.

AUTTRECHT, de oude, en oudentydtſe eigen naam der ſtadt Utrecht: zie op UTRECHT.

AUWERDER-ZYL, anders ook geſpelt AUWAERDER-, maar eigentlyker ADUWAERDER-, of ÆDUWAERDER-ZYL, eene Sterkte of Schans, omtrent twee uuren beneden de ſtadt Groningen, aan het loopend diep: vallende het Adwerder diep aldaar toe. In 't jaar 1593. beſprong *Verdugo* met zyne Spaanſchen en ander volk deze Veſting, beſtormde ze ook tot twee keeren zeer bloedig, daar in hy t'elkens dapper wierd afgeſlagen: doch in den laatſten en derden ſtorm meeſter geworden, wierd het daar binnen leggende Guarnizoen, uit 120. koppen beſtaande, op 't wreedſte om 't leven gebragt. In het volgende jaar, toen Grave *Willem*, Stadthouder van Vrieslandt, Groningen, en Ommelanden, nevens Prins *Maurits* van Naſſauw, de ſtadt Groningen belegerden, en vervolgens veroverden, wierd AUWAERDER-ZYL eerſt aangetaſt. De daar binnen leggende vyandtlyke Hopmannen, ſchoon 'er geen kans was om de Schans te behouden, verdeedigden ze echter hartnekkig: weshalven de Staatſche ſoldaten, brandende van eenen vuurigen drift, om wraake te neemen over den moordt aan hunne Spitsbroederen, by de voorledenjaarſche veroveringe door de Spaanſchen gepleegt, het bevel van aanval van hunne Hoofden niet verwachtende, uit eige beweeginge ſtorm liepen: Toen boden die van binnen aan zich over te geeven, maar te vergeefs, en, als te lang gewagt, wilden de beſpringers hen niet hooren, gaande in hun werk voort, braken door, en hieuwen alles ter neder. Het onheil dezer vleeſchhouwerye wierd verzwaart door eenen ſchielyken ontſtaanen brandt. Voor heen, in 't jaar 1581. toen *Rennenberg* (die den Staat afviel, ook in het voorgenoemde jaar ſtierf) Stadthouder en Kapitein generaal over Vrieslandt was, beſprongen de Spaanſchen AUWAERDER-ZYL, op de zelve wyze, en gingen ook op gelyke wyze te werk. Na datze door hun geſchut breſſe gemaakt hadden, tradenze tot den ſtorm; tweemaal afgeſlagen, hervatten zy dien ten derden maale, bemagtigden de Sterkte, en ſloegen alles, op drie na, doodt: *Schelte Jarges*, een dapper en te gelyk een geleert man en Kapitein, ſneuvelde daar. Toen *Chriſtoffel Bernhard van Galen*, Biſſchop van Munſter, in 't jaar 1672. Groningen belegerde, zondt hy den $\frac{5}{15}$ Julii acht Compagnien te voet, en eenige Cornetten te paardt derwaarts, om deze poſt en ſchans te overweldigen: maar de daar in leggende Boeren, nevens eenige Dragonders, verweerden zich heldtdadig, en deden de Munſterſchen met groot verlies afwyken. Indien hy van AUWAERDER-ZYL Meeſter had konnen worden, 't zou hem in zyne ondernemінge tegens Groningen tot groot voordeel, doch den Staat daar tegen tot groot nadeel geſtrekt hebben.

Winſem. Kron. v. Friesl. f. 811.

H. de Groot Ann. fol. 205. Idem Winſ. f. 816.

Schotan. Fr. Kr. f. 882.

AUXWYK, by anderen AXWYK, ook AEXWYK, een Hollandtſch dorp in Waterlandt, niet verre van Quadyk. Eenige meenen datmen AEXTERWYK moet ſchryven, wegens de Aexters, of Exters, die daar omtrent, in de boomen en boſſchen, met meenigte zich onthielden. Anderen trekken den naam uit AUWE, wiens wyk of wooning daar geweeſt; en daarom AUWES-WYK geheten zou zyn. Van de drie dorpen, *Auxwyk*, *Quadyk*, en *Middel-Y*, heeft men dit loopje:

Soetebooms beſchr. van Waterlandt, f. 36. 38.

Auxwyk, *Quadyk*, en *Middel-Y*,
Welk is de beſte van de dry?

Alting Germ. Inf. P. 2. p. 15.

AWICH, is een dorp in Maas en Waal, van het welk gewag wordt gemaakt in den Giftbrief van de Graviine *Adelheid* van 't jaar 1158. Hedendaags wordt het *Kuick* genoemt, leggende drie uuren beneden Niewmeegen.

De Raay Diël. Geogr. Alting. Germ. Inf. P. 2. p. 15.

AXEL, of AXELE, een sterk Steedtjen in Nederlandt, in het Oosterdeel van Vlaanderen, en in de landtstreecke der vier Ambachten, tusschen Sas van Gent en de stadt Hulst: anderhalve myl van de laatst-en vier mylen van de eerst-genoemde plaats: Het was al in het jaar 1105. een Kerk, van den Bisschop *Burchard* aan *St. Salvator*, te Utrecht, geschonken. Heden is het een matig en beschanst aangewonnen Steedtjen, onder het gebiedt der Zeven Staaten van Nederlandt, in de vier Ambachten van Vlaanderen. Door de verradery van *Imbise* en *Chimay*, nevens *Steelandt*, Bailjuuw van 't Landt van Waas, raakten *Axel*, *Hulst*, enz. in 't jaar 1583. in handen van *Parma*: Doch vermits den Staat, inzonderheit *Zeelandt*, zeer veel aan 't verlies of bezit van AXEL gelegen was, heeft Prins *Mauritz* daar aan het eerste proefstuk zyner dapperheit getoont: By nacht ging hy uit de Schans ter Neuse, en bemagtigde *Axel*, in 't jaar 1586, door beladderinge. Het is ook by den Vrede van 't jaar 1648. tusschen Spanjen en den Staat, daar aan, volgens 't VII. Artykel van dat Tractaat, gebleven. In de *niewe groote Kronyk van Zeelandt*, van *Smallegange*, word vastgestelt, dat het landt der vier Ambachten, waar van Axel-Ambacht een is, van Zuidt-Bevelandt in Zeelandt is afgegraaven; en dat het daarom deugdig aan die Provintie toekomt. Het Steedtjen Axel, met Zuidtdorp, heeft twee Predikanten staande onder 't Classis van Walcheren.

Guicc. f. 329. Grot. Jaarb. f. 89. Idem Grot. f. 89. Smalleg. Kr. van Zeel. f. 156.

AXEL-AMBACHT, een der vier Ambachten; zynde een landtstreek in *Vlaanderen*, tusschen de Wester-Schelde, het landt van Waas, het Bisdom Gent, en het gebiedt van Aardenburg; doch heeft van oudts aan *Zeelandt* behoort, en is aan Zuidt-Bevelandt vast geweest; *zie de vorige post*. In de schattinge voortyds op geheel Vlaanderen gelegt, mosten de vier Ambachten in elke 1000. lasten 18 ponden: welke 18 ponden over yder der vier Ambachten verdeelt, stont *Axel-Ambacht* daar in geschatt op 6 ponden 4 grooten, in 't duizent: die somme wierd dan omgeslagen over het Steedtjen *Axel*, en d'onderhorige dorpen; namelyk, *Zaemslacht*, *Otene*, *Aendyk*, *Beooster-Blie*, *Zuidt-Dorp*, *Westdorp*, *Bartzee*: het steedtjen *Axel* stont op een pondt en 9 schellingen, in de 6 ponden 4 grooten, over geheel *Axel-Ambacht*, of in de 1000 ponden over geheel Vlaanderen. *Floris de III.* Grave van Hollandt, oorlogde ongelukkig tegens den Grave van Vlaanderen; wierd zelf gevangen in den slag van 't jaar 1165. In het jaar 1178. slootmen den Vrede; daar by de Vlaming van zyne aanspraake op Zeelandt (want Walcheren had hy al voor lange ingenomen) afstont: de Grave van Hollandt en Zeelandt bewilligde daar in, onder voorwaarde, dat het landt van Waas daar tegen met de vier Ambachten aan den Vlaming zouden blyven. Deze Ambachten hebben in 't geheel dertig dorpen onder zich: te weeten (volgens *Smallegange*) Hulster-Ambacht, 't voornaamste van de vier, twaalf dorpen; *Axel-Ambacht* zeven dorpen; Assenede-Ambacht ook zeven; en Bouchoute-Ambacht vier.

De Raay Diël. Geogr. Van der Houve H. V. Kron. f. 436. 2. Deel. Vosti jaarb. p. 91. 96. Smalleg. f. 156.

AXONIUS (JOACHIMUS) geboortig van de stadt *Graaf*, is een voornaam Rechtsgeleerde, en Onderwyzer of Leermeester van den Grave *Philips van Lalain* geweest; daar na, onder de Prinssen der Nederlanden, Raadt in de Zeezaken, welk ampt hy met lof bekleedt heeft: overleed te Antwerpen in 't jaar 1506. Men schryft hem toe twee met zyn eigen handt geschreven Tractaten, voor geleert geroemt, echter nooit in druk uitgekomen: de titels, en wie'er nu eigenaars van zyn, zyn ons onbekent.

Pontan. Geld. geschied. 1 D. f. 50. Hasselt Hist. Brab.

AXWYK, AUXWYK, AEXWYK AEXTERWYK, een Dorp in Waterlandt: zie op AUXWYK.

AYCKE-WEER, of AYKEWEER: het is een dorp in Vrieslandt geweest gelegen op Wester-Reyde, ten westen de Riviere *Eä*; doch in 't jaar 1277. door eenen geweldigen watervloedt, nevens 32. andere dorpen, elendig opgeslokt; nu word 'er de Dollaart in de plaatze gezien: zynde een Inham, Zee-boezem, of een gedeelte van de Noordtzee, tusschen Groningen en Oost-Vrieslandt, aan den mondt van de Rivier d'Ems; zie voorts op DOLLAART.

Schotan. Kr. van Friesl. f. 147. Gabbem. Watervl. p. 89. 92.

AYLUA, AYLVA: een oudt Adelyk Huis, Stamhuis, Stins, of Slot, in de Vriesche Grieteny *Ferwerderadeel*, onder het Quartier *Oostergoo*. In den Gelderschen oorlog tegen Vrieslandt wierd dit huis, in 't jaar 1515. van de Gelderschen afgebrandt: anderen trekken dit verbranden op het huis AYLUA in de volgende post.

Winsemius. Gabbema verhaal v. Leeuw. p. 106.

AYLUA, een oudt Adelyk Slot, Stins, of Heeren Huis, in de Vriesche Grietenye *Dongeradeel*, onder 't Quartier *Oostergoo*.

Winsemius.

AYLVA, (HANS WILLEM, *Baron van*) ook wel AYLUA, *Lieutenant Generaal der Vereenigde Nederlanden, Lieutenant Admiraal van Vrieslandt, Gouverneur van Coeverden, en d'onderhorige Forten: Kolonel en Drossaart van Lieroordt, enz.* is een dapper Heldt geweest, ten dienste van den Staat; die, door zyn voorzichtig gedrag kloek en beleidt, veel ten beste des Vaderlandts heeft uitgevoert, in den oorlog dezen Staat door den Koningk van Vrankryk aangedaan, van 't jaar 1672. tot 1678. als ook van 1689. tot 1697. waar door zyn naam eeuwig met luister in 's Landts Jaarboeken zal ten toon staan. Zoo lang hy in den dienst van den Staat heeft geleeft, is 'er niet eenen veldtslag geschiedt, noch belegeringe ondernomen, daar in hy niet tegenwoordig is geweest, proeven geevende van zyne groote krygservarentheit, in zyn heldtdadig, en te gelyk voorzichtig beleidt; gelyk hy zulks zonderling liet blyken in den bloedigen slag van *Fleury*, en elders meer. De Staat had 'er veel meer van te verwachten gehadt, indien hy niet door eenen onvoorzienen val uit de wereldt was gerukt. Hy voerde 't gebiedt over de Krygsmagt der Vereenigde Nederlanden in Brabandt, in 't jaar 1691. ter hulpe van Spanjen geschikt, en hieldt zyn Quartier te Leuven. Buiten ter jagt gereden, steigerde zyn paerdt, en smeedt zynen Heer ter aarde, die zich met een buil aan 't hoofdt bezeerde: dit wierd in 't eerst weinig van belang geacht; maar 't vervolg deed haast de zwaarte daar van zien: want van binnen gekneust, veroorzaakte dit hem eene koorts, met zoodanige toevallen, dat hy eenige dagen daar na overleedt: in 't algemeen van elk, en in 't byzonder van het krygsvolk, zeer beklaagt, als zynde een van de beste Krygshoofden die in dienst van den Staat waren.

Valken. verw. Europ. P. 547. 598. 793. Sylvii verv. op Ait zem. 3. D. 31. B. f. 51.

Van den persoon nu dezes grooten Veldtheers hebbe men te weeten, dat hy was van een streng en krygshaftig gelaat, zoo dat Mavors hem als ten oogen en wezen uitscheen; waar door hy ontzachelyk was voor zyne vyanden, en zelfs voor anderen, die hem niet van naby kenden, dien dikwyls, wanneer zy hem eerst aanzagen, als een kille schrik over 't harte ging, en zy voor hem bedeest en verlegen stonden: Onderwyle weetmen met zekerheit, dat hy, by dit uiterlyk en natuurlyk vertoon van strafheit, heel minzaam, heusch, en zachtzinnig was; edelmoedig in gedrag, vry van alle eigen belang en baatzucht, en met recht voor den Behouder van Frieslandt, en, voor zoo verre, van 't ganssche Vaderlandt, in den hachelykssten noodt en zwaarsten oorlog, dien de Staat immer voerde, te achten; daar de Gedenkschriften van dien tydt mede vervult zyn. Dit doorluchtig Legerhoofdt, door zulk een onverwacht en droevig toeval, als wy boven zien, uit den tydt in d'eeuwigheit overgebragt, zoo wierd het lyk te Brussel gebalsemt, en voort naar Frieslandt gevoert, daar het te *Holwert* in 't koor der Kerke, in het pronkgraf zyner Voorouderen, begraaven is; waar van de wapenschilden, standaartvaanen, en andere veldtheerlyke gedenktekenen de bewyzen zyn, die zyne roemruchtige gedachtenis, aan de beschouwers, verlevendigen en vereeuwigen. Wy staaken 't verder opmaaken dezer schetze van dien doorluchtigen Friesschen Oorlogsheldt, als waar in wy, door de ruimte der stoffe, ligtelyk te breedt, naar 't beloop van dit werk, zouden uitweiden; en sluiten alleen met dit kort Grafschrift:

Een sprong van 't schichtig paerdt storte AYLVA, *laasiin 't graf,*
Dat dapper Heirhoofdt in 't gebiedt der Zeven Staaten;
Onsterfelyk in eer door zynen veldtheersstaf:
Want schoon hy 't krygsbewint op aarde heeft verlaaten,
Zy deugdt staat, als de Zon, alle eeuwen door te pryk
Op duurzaam perkament met gout in 's Landts kronyk.

F. H.

Winsemius.

AYSMA, een Staat, Slot of Adelyk huis, in de Vriesche Grietenye *Dantumeradeel*, onder het Quartier *Oostergoo*.

A. Pars Naamrol der Batav. Schr. p. 118.

AYTZEMA (LIEWE, LIEUWE, of LEO *van*) (de Voorouders schreeven *Ætzma*, en zoo spreekt men ook in Frieslandt, zyn vaderlandt) zeer vermaart, zoo door de verrichtingen van zyn ampt, als voornamelyk door zyn groot Historisch werk, genaamt *Zaken van Staat en Oorlog in en omtrent de Vereenigde Nederlanden*, beginnende met het jaar 1621. en eindigende met 1668. Dit werk is eerst *in quarto* gedrukt, in 14, of 15. stukken; daar na herdrukt in zeven stukken *in folio*: maar in den herdruk zyn, naar 't gemeen geruchte, veele aanmerkelyke zaken uitgelaten, of geheel, of ten deele verandert; vermits hy goedt vondt zich wat naar den tydt te schikken; en daarom word d'eerste druk van veele liefhebbers boven de tweede geacht; doch of zulks al op genoegzaamen vasten grondt, en niet slechts op een vooroordeel, of hooren zeggen steunt, komt in bedenking; dewyle men met zekerheit weet, door een onzydig vergelyker van beide drukken, dat het verschil op verre na zoo groot niet is als de roep gaat; en wel meest de Predikanten raakt, boven al de twee Leeraars die Utrecht, in 't jaar 1660. door de Oppermagten des Landts en der Stadt, mosten ruimen; namelyk, *Abraham van de Velde*, en *Johannes Teelingk*, niet onberoemt van naame; daar d'eerste van korts daar na te Middelburg, in Zeelandt, en d'ander te Kam-

Kampen, in Over-Yſſel, van wierd beroepen, alwaar zy beide hunnen dienſt, nevens hun leven, voleindt hebben: van deze twee Mannen ſpreekt hy heel loflyk en voordeelig in den eerſten druk, en niet zeer gunſtig van d' Utrechtſche Staatsbeſtierderen diens tydts; maar in den tweeden is hy vry van taale verandert, en heeft de ſtrydige zyde gekozen. Van den eerſten druk ſtaat ook te weeten, dat 'er jaarlyks omtrent een ſtuk van uitquam; zoo dat de Schryver of geenen genoegzaamen tydt, of te luttel toezicht heeft gehadt in de proefverbeeteringen, waar door 'er niet weinig feilen in zyn doorgeſlipt: daar de groote druk met meer verdrag, en nauwer opmerking is voortgezet, die dieswegen met zoo veele leemten niet behipt is. Daarenboven heeft die, boven d'eerſte, tot groot gerief der lezeren, den korten inhoudt der verhandelde zaaken doorgaans op den kant, en is zoo wel met het verſcheiden des Schryvers van d'aarde, als voornamentlyk met een groot algemeen Regiſter verrykt, dat wel een half deel uitmaakt, en een merkelyk mangel aan den eerſten druk is. Hy was Ridder, Raadt, en Reſident der Hanſe-ſteden; Agent wegens de Provintie van Vrieslandt; en daarom hield hy zyn verblyf in *'s Gravenhage*. Wegens zyne bedieninge had hy toegang by de voornaamſten van onzen Staat; van hen hoorende daar anderen onbewuſt van bleven. Daarenboven maakte hy, door zynen vlyt en gauwigheit, zich meeſter van veele geheime ſchriften, acten, reſolutien, en beraadtſlagingen der Staaten Generaal, der Staaten van Hollandt en Weſtvrieslandt, en der andere Provintien; dat anderen niet altydt zoo gelukt, waar door ook weinigen tot zulk eene grondige kenniſſe komen. Men verwondere zich deshalven niet te zeer, dat hy eene Hiſtory heeft konnen opſtellen van zodanigen geſtalte, vervult met zulk eene menigte copyen van authentyke ſtukken, als hy de wereldt heeft medegedeelt; gelyk overzulks niemant het werk ook moet aanmerken als een bloot Hiſtoryſchrift, maar als een Staatkundig Verhaalboek, volgens den naam van het opſchrift, *Zaaken van Staat en Oorlog*, enz. en dan vindt men 'er al geene geringe aanſtootelykheden in. Men beſchuldigt hem, dat hy, geene vaſte religie hebbende, midlerwyle, daar hy zynen ſlag kon waarneemen, de Gereformeerde Leeraars, en de leere zelve, vry ſchamperlyk doorſtrykt, en ten toon ſtelt; dat ook geene verkeerde betichting, maar uit veele plaatzen van zyn werk t'over blykbaar is: waarom dan ook de vyanden dezer Kerke zich in zyne ſchriften zonderling verluſtigen, en in zyne ſpotternyen behagen ſcheppen; ja zelfs zulke, die 'er, nevens anderen, niet ongehekelt afkomen. Op zyn doodtbedde ſcheen hy 'er berouw van te hebben: maar eer wy daar toe komen, zullen wy eenige regelen uit den brief van den Predikant *Simonides* (die hem in zyne ziekte bywoonde) aan den Heer *Carel van Roorda*, Grietman van Idaarderadeel, laten voor afgaan; luidende aldus: „ Het „ is zeeker zoo, dat gelyk groote Mannen, die zich door „ haare ſchriften vermaart zoeken te maken, veele oor- „ deelen onderworpen zyn; zoo ook hare feilen 't alder- „ luidtſte roepen: gelyk Eclipſen der Hemelſche lichten, „ Zon en Maan, van yder vernomen; en de miſlagen van „ de klok, in de hoogte gehangen, de ganſche ſtadt door „ gehoort worden. Zoo is 't dan ook niet te verwonde- „ ren dat zodanige mistrekken, van des Heeren Reſidents „ penne, aan niet weinigen mogten aanſtoot gegeven heb- „ ben; en dat nu ook, na zyn Edts. overlyden, verſchei- „ dentlyk van hem geoordeelt en geſproken word. Ik „ zal my in het pleit niet inlaten; enz. De Heer *Aitzema*, van eene ziekte aangetaſt, ontboodt dezen Predikant *Simonides* by zich, hebbende eenige weeken te voren kennis met hem gemaakt, die hem met krachtige redenen, naar tydts en ziektens ſtaat en gelegentheit geſchikt, onderhiel. Hy toonde eene groote verbryzelinge van gemoedt, met verzakinge van al het wereldtſche, zelfs ook zyner *ſchriften* (*die* hy, volgens 't getuigen van den Heere *Roorda*, zynen grooten vriendt of bloetverwant, plag te noemen *zyne kinderen*, vermits de Heer *Aitzema* ongetrouwt was; doch die hy nu den naam gaf van *putida & fœtida opera mea*, of, met eene dubbele uitdrukkinge en yver, *ſtinkende ſchriften*: zich beklagende, dat hy zoo veele koſtelyke uuren niet tot wat beters aangelegt hadde: 't welk ik, doet 'er de Heer Simonides by, niet ophaale, tot verdenkinge van de zelve, maar als eene proeve van de verbryzelinge zyns gemoedts. Buiten het nu verhaalde, heeft hy zich door zynen Hiſtoriſchen arbeidt, en Polityke aanmerkingen, by het gemeen wel verdient gemaakt; en Staatsperſoonen konnen 'er groot nut, hunne bedieningen toepaſſelyk, uit trekken; waarom het geheele Werk ook in 't gemeen wel met den naam van den *Polityken Bybel* gedoopt wordt. Veele dingen heeft hy t'onzer kenniſſe gebragt, omtrent zaaken, handelingen, en hiſtorien onzes Vaderlandts; ook geheimen van andere Vorſten en Geweſten, die anders voor veelen verborgen zouden gebleven zyn: daarom zyn hem ook van verſcheide Schryveren zonderlinge eertitelen toegevoegt: als van geleerde en doorzichtige *Puikfakkel onzes tydts*; *Atlas der Hiſtoryſchryveren*; de *Mol van Staat*, enz. hoewel 'er van de beſchaaftheit en ſierlykheit zynes ſchryfſtyls weinig valt te roemen. Hy heeft zyn Hiſtoriſch werk tot het jaar 1669. in 7. folianten, volbragt. *L. Sylvius*, anders *Lambert van den Boſch*, heeft 'er een vervolg van 1669. tot 1697. in 4 ſtukken in folio, op gemaakt. *P. de Lange* heeft begonnen 't werk van den Heere *Aitzema* te verkorten, en een gedeelte daar van tot een boek in quarto gebragt; maar is in den voortgangk blyven ſteeken. Anderen hebben opentlyk bekent gemaakt, dat ze voornemens waren de 7. folianten in een ſtuk te brengen; doch daar is niet van geworden. Hy was een Vrieſch van afkomſt, geboren in Julius 1600. overleden in Februarius 1669.

Brief van Simon Simonides, Predik. in 's Gravenh. aan den Heere Roorda in Vriesl. aangaande Aitzema's laatſte uuren, etc.

Brief v. den Heer Roorda aan Simonides.

Idem brief van Simonides, achter 't VII Deel v. Aitzema's werken.

P. de Lange.
L. Rabus Boekz. 1692.
Gabbema.
Rabus Boekz. 1693.

B.

BAACKEL, een dorp in de Meijerye van s'Hertogenboſch, zie BAKEL.

BAACKENDORP, ook geſpelt BAKENDORP, een Zeeuwſch dorp, op het Eilandt *Zuidt-Bevelandt*, met de andere in 't zelve Eilandt gelegene dorpen bedykt geworden in 't jaar 850. In 't jaar 1418. gaf Hertog *Jan van Brabandt*, als gemaal van *Vrouwe Jacoba*, Gravinne *van Hollandt*, *Zeelandt*, enz. aan d'ingezetenen der dorpen *Oudelande*, *Baarlandt*, *Baackendorp*, en 't *Niewlandt*, voor hun en hunne nakomelingen ten eeuwigen dage, de vryheit, van met hunne goederen en waaren binnen zyne landen van *Brabandt*, en *Zeelandt*, te water en te lande, te mogen vaaren en handelen, vry van alle Merktpenningen, Pont-Tol-en Geleigelden, uitgezondert den Roer der tollen: de brieven van deze privilegie waren getekent in December, 1418. BAACKENDORP is nu meeſt van de zee ingezwolgen; men ziet noch alleen maar den Tooren van dit dorp op den zeedyk.

V. der Houve I. D. f. 81.

Smalleg. Kron. v. Zeel. f. 702.

Idem ibid.

BAALDER, een Gelderſch dorp, onder 't Droſtampt van *Keſſel*, in 't quartier van *Roermonde*. Toen 't geheel Hertogdom Gelderlandt en 't Graafſchap Zutphen, in 't jaar 1547. eene ſchatting van 75000. guldens opgeleit was, wierd het quartier van *Roermond* (een der vier quartieren van dat Vorſtendom) in deze ſomme op 19075. guldens geſtelt: daar in moſt het Droſtampt *Keſſel*, een der zes verdeelingen van 't Roermondſch quartier, draagen 3433. guldens 10. ſtuivers $7\frac{1}{2}$ penn: en de Heerlykheden in 't landt van *Keſſel*, als *Lottum*, *Oye*, *Blitterswyk*, *Broukhuizen*, *Geiſteren*, *Oerle*, *Mierler*, *Gribben-Vorſt*, en *Horſt*, afzonderlyk noch 1716. guldens 10 ſtuiv. $3\frac{1}{2}$ penn. welke 3433-10-$7\frac{1}{2}$ penn. omgeſlagen zynde over de negen of tien dorpen van het Droſtampt van Keſſel, quam *Baalder* te ſtaan op 144 guldens 8 ſtuiv. $2\frac{1}{2}$ penn.

V. der Houve H. V. Kr. I. D. f. 81.

Idem ibid.

BAAMBRUG, BAANBRUG, een dorp in 't Sticht Utrecht: zie op BAMBRUG.

BAANJAERT, BANIAERT, BANJAERT, en BANJART, een oudt Kaſteel en Adelyk geſlacht: zie op BANJAART.

BAAR, of BAER, eene Heerlykheit, of Barony, t' zamen met *Laethem* (*Lathem*) behoorende onder Gelderlandt; legt in eene grasryke en vruchtbaare landtſtreeke, tuſſchen *Doesburg* en het begin van den niewen of Romeinſchen *Yſſel*. De Overigheit van de ſtadt *Doesburg* plagt voortydts aan den *Heer van Baar* Eedt en Manſchap te doen, van ledige Leenen: doch Hertog *Adolf*, en *Karel* van *Gelder*, hebben dit gebruik, als opgedrongen en ergerlyk, te niet gedaan; den Raadt van *Doesburg*, ernſtelyk verbiedende deze gewoonte meer te volgen. Al in het jaar 1280. maaken de Handtveſten gewag van eenen *Heer van Baar*, die Heer *Henrik van Doorenwaerdt* zyn Slot ontweldigde; voorts, met rooven en branden, zeer quaadt huis hiel. Zoo melden de Hiſtorien ook van eenen Heer van *Baar*, ten tyde der Heekerens en Bronkhorters factie in Gelderlandt, dat hy, in 't jaar 1355. in een gevecht by den Vryen-berg, omtrent Loenen, ſneuvelde. Men vindt ook in 't jaar 1368 *Richard*, en *Walraven* van *Baar*. Op 't jaar 1371 *Willem* van *Baar*; op 't jaar 1543 eenen anderen *Willem* van *Baar*: maar deze Heerlykheit was al te voren, 't zy door koop, of huwelyk, of wel op eenige andere wyze, aan 't huis van *Meurs* geraakt: want in de jaren 1376. 1423. en 1425. hebben de Graven *Frederik* en *Walraven* van *Meurs* zich *Heeren* van *Baar* genoemt. Na dien tydt is deze Heerlykheit tweemaalen van Heeren uit andere Stammen verandert; en door Hertog *Arnoud* van *Gelder* aan zynen broeder *Willem* van *Egmondt* overgezet, ten laatſten van dien dapperen, doch ongelukkigen, Grave *Lammoraal* van *Egmondt*, door Duc d'Alba onthooft, aan *Jakob* van *Bronkhorſt* en *Batenburg*, Heer van Anholt, verkocht. Het Slot BAAR was van eenen zeer grooten omtrek en zonderlinge ſterkte. Hertog *Karel* van *Gelder* (toen die van *Egmondt*, zyne bloetverwanten, hem ontrouw geworden waren) belegerde het met allen ernſt, wierd 'er meeſter van, en liet het tot den grondt toe afbreecken. Het was van

Pontan. Geld. geſch. I. D. f. 86. en 2. D. f. 307.

Idem en Slichtenh. ibid. I. D.

Idem. 2. D f. 307.

louter gegravene steenen opgebouwt. Het vernielen van dit Slot en deze Heerlykheit van BAAR geschiedde in 't jaar 1495.

BAARD, een der zestien dorpen van de Vriesche Grieteny Baarderadeel, in het quartier Westergoo. De Predikant van Winsum bedient ook Baard en Huins, staande onder 't Classis van Franeker.

BAARDERADEEL, eene der Vriesche Grietenyen in 't quartier *Westergoo* in het Oosterdeel. 't Word van het quartier *Oostergoo* door de *Swette* afgescheiden; heeft de vierde zitplaats en stem in de Vergadering der Staten van *Westergoo*: Ten Zuiden leggen de Grietenyen *Rauwerderhem*, en *Wimbritzeradeel*; ten Westen de Grieteny *Hennaarderadeel*; ten Noorden *Menaldumadeel*. Het heeft dien naam van 't dorp *Baard*, aan de Vaart van *Leeuwarden* naar *Bolswert* leggende, gekregen. Deze Grieteny heeft bequame doorvaarten naar *Leeuwarden*, *Sneek*, en *Franeker*; daar de *Britswerder*, *Swaanwerder*, en *Hesenser* Meeren ook in loopen, die van de *Leeuwarders*, *Bolswaerders*, *Franekers*, en *Sneekers* dagelyks bevaaren worden. Zy heeft 16. dorpen, namelyk *Jorwert*, *Weidum*, *Mantgum*, *Schillaart*, *Oosterwierum*, *Bosum*, *Wieuwert*, *Britswaerd*, *Oosterlittens*, *Winjum*, *Baardt*, *Huins*, *Lyouns*, *Hylaardt*, *Jellum*, *Beers*: ook heeftmen in deze Grieteny veele treffelyke Staten, Stinzen, en Heere-huizen; als *Dekama* te *Jellum*; *Dekama* te *Weydum*; 't Huis te *Hesens*; *Hettinga* te *Jorwert*; *Walta* te *Wieuwert*; *Walta* te *Bosum*; en *Eminga* te *Winjum*.

Pier. Winsem. beschr. zyner Vriesche Kronyk. Idem ibid.

BAARDWYK, BAARWYK, ook wel BARTWYK, een dorp onder *Hollandt*, in 't landt van *Heusden*, met den titel van Heerlykheit. *J. F. le Petit* meent dat dit dorp dien naam wel van de *Gallische Bardes*, of *Longobarden*, uit *Duitschlandt* herwaarts gekomen, mogt gekregen hebben. *Wyk* betekende in oude tyden eene schuilplaats, of gesterkte plaats, daar men zich veilig in kon onthouden, en waar heene 't volk in tyden van noodt, om hunnen vyandt te konnen wederstaan, of om voor eenen aanval van roveren verzekert te wezen, plag te wyken, en zich uit te weeren. Dus is *Katwyk* de *wyk* der *Catten*, nu *Heyssen*, genoemt; *Oosterwyk* der *Oosterlingen*; en *Beverwyk* de wyk der *Baveren*, of *Beyeren* geheeten; hoewel anderen dien naam van daar niet afleiden; zie op BEVERWYK: En dus zou *Baardwyk*, als gezegt, de *wyk* der *Bardes*, of *Longobarden* zyn geweest. *M. v. der Houve* stelt het huis van *Baardwyk* onder 't Bailjuwschap van *'s Gravenhage*. Het dorp *Baardwyk* heeft t' zamen met *Elshout* Kerk en Predikant, staande onder 't Classis van *Gornichem*.

Goudh. V. der Houve. J. F. le Petit Nederl. Republ. p 150. 151. Houve I. D. f. 139.

BAAREN, BAREN, of BAEREN, een dorp onder 't Sticht van Utrecht: zie op BAARN.

BAARENDRECHT, een Hollandtsch dorp onder Dordrecht: zie op BARENDRECHT.

BAARLANDT, BAERLANDT, een dorp in *Zeelandt*, op 't eilandt *Zuidt-Bevelandt*, bedykt in 't jaar 850. Wy vinden 't ook op den *ouden Blaffert der Utrechtsche Bisschoppen*, hunne geestelyke Jurisdictie raakende, over de kerken, kloosters, en kapellen in geheel *Zeelandt*, in vier Decanyen verdeelt, staande onder de drie-en-vyftig van het Decanaat *Zuidt-Bevelandt*. Het is een groot en heerlyk dorp, echter voortydts veel aanzienlyker en volkryker geweest. Het heeft van de Graven veele gewigtige privilegiën en vryheden bekoomen. Hertog *Albert*, *Grave van Hollandt*, *Zeelandt*, enz. gaf *Baarlandt* eenen weekelyken merktdag, op ieder maandag te houden. Van de vryheit van den tol aan de ingezetenen vergost, zie op BAACKENDORP. In oude tyden heeft aldaar een zwaar en treffelyk Kasteel gestaan, *Hellenburg* genaamt: maar 't leit nu meest vervallen. Tegenwoordig staat 'er een ander, dat zeer aanzienlyk is, behoorende aan den *Grave* van *Groesbeek*. Het dorp Baarlandt heeft Kerk en Predikant, staande onder 't Classis van *Zuidt-Bevelandt*.

Houve H. V. Kr. I. D. f. 143. Smalleg. f. 702. in zyn Kr. van Zeel.

BAARLANDT, of BAERLANDT, is geweest een oudt, Hoog-Adelyk geslacht in *Zeelandt*. Heer *Hugo* van *Baarlandt*, een medestander van Heer *Gerard* van *Velsen*, tegen *Grave Floris* van Hollandt, wierd te *Dordrecht* onthoofdt. In het jaar 1500. leefde Heer *Frederik* van *Baarlandt* uit dezen stam. Zyn zoon was *Matheus* van Baarlandt, getrouwt met Juffrouw N. *Bollaardt*, uit *Brabandt*; daar hy by won en naliet *Jan* van *Baarlandt*, die ten huwelyk nam N. *Oostdyk*; die hem baarde *Michiel* van *Baarlandt*, Bailjuuw van ter Goes en Super-Intendent over 't eilandt Zuidt-Bevelandt; zyn zoon by *Jacoba* van *Bauchem*, was *Jan* van *Baarlandt*, Bailjuuw en Super-Intendent als boven; nam ten echte Juffrouw *Cornelia Kien*; en liet na *Michiel* van *Baarlandt*, Secretaris en Pensionaris der stadt Goes; de laatste Mans-oir van zyn geslachte, latende alleen eene dochter na.

Idem Small. f. 702.

BAARLANDT (ADRIAEN *van*) (HUBERT *van*) zie op BARLANDUS (ADRIANUS) en BARLANDUS (HUBERTUS.)

BAARLE, een der vyftien dorpen (behalven de gehuchten) des landts van *Breda*. Toen voortyds geheel *Brabandt* eene jaarlyksche schatting opgeleit was van 140000. guldens, stont het landt van *Breda* daar in op 8685. guldens 10. stuiv. 3. penn. geschatt: welke som omgeslagen over de stadt *Breda* en de 15. dorpen, quam *Baarle* op 566. guldens 3. stuiv. 6. penn. te staan. Een ander BAARLE leit in 't landt van *Thurnhout*, tussen *Antwerpen* en *'s Hertogenbosch*; zynde in de gedachte schattinge over geheel Brabandt niet hooger dan op 141. guldens 10. stuiv. 6. penn. gestelt. *Baarle* in 't landt van *Breda* heeft Kerk en Predikant, staande onder het Classis. van *Breda*.

Houve H. V. Kr. 2. D. f. 366. Idem Houve ibid.

BAARLE ('t HUIS *te*) gelegen in de *Kempen*, anders *Kempenlandt*, eene landtstreek in 't Noordt-Oosterdeel van *Brabandt*, en in de Meijery van 's *Hertogenbosch*, vry sterk, en rontom wel bewatert: het wierd in 't jaar 1585. van de gemutineerde Spaansche Soldaten ingenomen, en noch meer gesterkt, om zich daar verzekert te konnen onthouden, en verweeren, als geplaatst by *Hoogstraten* en *Thurnhout*, op den weg van en naar *Breda*. De Heer van *Stakenbroek*, Drossaart over *Breda*, quam 'er voor met een hoop volks, beschoot het, en week 'er van af: maar de Staten van *Brabandt* zonden den Colonel *la Garde* derwaarts, met Ruiters en voetvolk, waar op de 40. daar binnen leggende Soldaten zich aan hem overgaven. Kort daar na wierd dit huis door de Schotten, in dienst der Vereenigde Nederlanden, in brandt gestoken.

De Raey Dict. Geogr. p. 272. eersten druk, in tweeden druk p. 312. Meteren Ned. Hist. f. 198.

BAARLE, BAERLE, (CASPAR *van*) is geweest *Professor* in de Philosophie, en Onder-Regent van het Theologisch Collegie der Staten van Hollandt te *Leiden*: daar na Professor Philosophie in de nieuwe doorluchtige School *t' Amsterdam*; zie op BARLÆUS (CASPARUS.)

Soerm. Academisch Register p 63. 122.

BAARN, by uitrekkinge BAAREN, een dorp in 't Nedersticht van *Utrecht*, onder 't quartier van *Eemlandt*; heeft Kerk en Predikant, die ook *Eembrugge* in vervanging bedient, staande onder 't Classis van *Amersfort*.

Vander Houve I. D. f. 152.

BAARSDORP, een dorp in Zeelandt op het Eilandt *Zuidt-Bevelandt*, is in 't jaar 850. bedykt: het is eene Heerlykheit niet verre van *Heer-Arends-Kerk*. Voortyds was het een zeer schoon en groot dorp; maar nu veel vermindert. Omtrent 40. jaren geleden (zeit de groote *Zeeuwsche Kronyk* van *M. Smallegange*, uitgegeeven 1696.) wierd aan de Kerk van *Baarsdorp* een niewe Regenbak gemaakt: In 't graven op 't Kerkhof ontdekte men een klein graf van enkel steen, met tras toegemetzelt. Toen dit binnen ter *Goes* ruchtbaar wierd, gingen eenigen der Magistraat derwaarts, om het te bezichtigen; doch de werklieden hadden de muuren reeds te veel afgebroken, zoo dat zy de letters, die 'er op gestaan hadden, niet konden leezen. In 't gemelde grafjen lag, zonder kist, in een toegevouwen wasse-kleedt, het overblyfzel van een Lyk, bestaande in een weinig stof, stukjens van 't bekkeneel, en van de beenderen aan de slaapen van 't hoofdt; eenige tanden, en iets van de zwaarste schenkelen: men oordeelde dat het lichaam daar over de 400. jaren begraaven had gelegen; alles wierd weêr in het wasse-kleedt gedaan, dicht in een gerolt, en in 't Choor van de Kerke andermaal, in een diep graf, begraaven, enz.

Idem Houve. I. D. f. 140. Small. Kr. van Zeel. f. 744.

BAARSDORP, ('t KASTEEL *van*) is voortyds zeer heerlyk geweest: maar nu gansch vernietigt; zoo dat 'er niet anders dan een groote heuvel van te zien is. Het was de verblyfplaats der oude *Heeren van Baarsdorp*, makende eenen tak van 't geslachte der *Heeren van Borsselen*. Heer *Wolfaart* van *Borssele*, zoon van *Wolfaart*, negende *Heer* van *Borssele*, was de eerste *Heer* van *Baarsdorp*, overleedt in 't jaar 1232. De Geslachtlyst van de *Borsselens* van *Baarsdorp* ziet men by *Smallegange*.

Kr. van Zeel. f. 399. 400 en f. 744.

BAARTE, BARTA, BERTRUDA, BERTRANDA, Gemalin van Heer *Gysbert* van *Amstel*, *Heer* van *Yssselstein*, eene zeer dappermoedige Heldin; zie op YSSELSTEIN.

BABELONIEN-BROEK, by anderen beter BABYLONIEN-BROEK, een Hollandtsch dorp onder *Heusden*; heeft t' zamen met *Hil* Kerk en Predikant, staande onder 't Classis van *Gorinchem*.

Houve H. V. Kr. Goudh.

BACCHIADES, dus zouden weleer, in gansch oude tyden, de inwooners van *Haarlem* geheeten hebben, en de stadt zelfs *Bacchus Bosch*, ter eere van den afgodt *Bacchus*: Maar de geleerde doorsnuffelaars onzer oudtheden twyfelen 'er aan: zie breeder hier van op HAARLEM, en BAKENES.

Corn. Aurel. in Batav. lib. 1. & 2.

BACCHUM, ook BACCUM, en BACHUM, een dorp in Kennemerlandt: zie op BACKUM.

BACHEVORT. Het blykt genoeg, zeit de Heer *Alting*, uit de woorden der bulle van *Aufridus*, Bisschop van Utrecht, van het jaar 1006. dat hier verstaan word eene ondiepte, of doorgang in den *Eemstroom*: een Varde door de Beek/ die niet ver van het klooster *Hohorst* af was; misschien ter plaatze daar hedendaags de *Eembrugge* is.

Germ. Inf. Part. I p. 16.

BACKENES, BACKENISSE, anders BAECKENES, een Adelyk huis, en Adelyk geslacht: zie op BAKENES.

BACKENVEENE. Van deze plaats word melding gemaakt,

gemaakt, schryft de Heer Alting, in het perkamente boek van Utrecht, als zeer wel gelegen om krygsvolk door de veenen, uit de Vriesche Wouden, naar Drenthe, en weêrom te brengen. De zelve plaats is ook aanmerkelyk door de neêrlage, die de Vriezen in het jaar 1231. daar van de Drenthers geleden hebben. Het is een gering dorp van *Opsterlandt*, draagende den naam van de kapél, die eerst de kluis van *Dodo*, en naderhandt *Mariehof* toegenaamt is geweest, leggende tusschen den oorsprongk van de *Borneda*, en de grensscheidinge van Drenthe, aan den weg die door de veenen heen loopt, zynde de uiterste noordthoek van de Wouden, alwaar deze benaming zich over eene ruime heide uitstrekt.

Goudh. f. 84. Houve 1. D. f. 117. Soeteb. Zaanl. Arcad. p. 107.

BACKUM, een dorp in Noordt-Hollandt, of onder Kermerlandt, van anderen eene buurte genoemt, onder de stadt *Alkmaar* behoorende. 't Was voortydts een gedeelte van 't Graafschap *Egmondt*; doch is naderhandt door koop aan den *Heer van der Myle* gekoomen: 't legt aan den voet der duinen, niet verre van Egmondt. D'oorsprong van den naam haalen ze af van den afgodt *Bacchus*, die eertydts hier geëert zoude zyn.

Tacit. Annal. l. 4. in f.

BADUHENNA, is een zeer groot Bosch in deze landen geweest, daar de Romeinsche schryver *Cornelius Tacitus*, die kort na Christus geleeft heeft, gewag van maakt. Hy verhaalt dat, onder de regeeringe van den Keizer *Tiberius*, eerst 900. daar na noch 400. Romeinen by dat bosch met de Vriezen handtgemeen geweest, gebleven waren. Eenige meenen dat dit gevecht voorgevallen zy by 't dorp *Bennebroek*, in Kennemerlandt: dat het dorp van 't bosch *Baduhenna*, als *Baduhennebroek*, dien naam zou gekregen hebben; of wel, naar de meening van anderen, het dorp *Benningbroek* in West-Vrieslandt. *Winsemius* houdt het 'er ook voor, en dat de slag, of 't gevecht in *klein Vrieslandt*, nu *West-Vrieslandt*, over 't Vlie, of Flie, geschiedt zoude zyn.

Winsem. Kron. v. Vriesl. f. 22. Neand. Antiq. Germ. p. 134.

Dat dit Bosch onguur, groot, en naar is geweest, getuigen d'oude Schryvers, daar by doende, dat het *Hercyniesche* bosch van veele en verscheide bosschen, alzoo ook van dit *Baduhennische* als de moeder is geweest; maar waar 't eigentlyk gestaan heeft, daar in stemmen de Schryvers, als alreedts gezegt is, niet overeen; zommigen het by *Bennebroek* in Kermerlandt, anderen het by *Benningbroek* in West-Vrieslandt plaatzende; anderen weêr in *Drenth*; weêr anderen zeer wydt en breedt op den bodem van de *Zevenwolden* in Vrieslandt. Over den oorsprong van 't woordt *Baduhenna*, zyn de meeningen ook zeer verschillende: *M. van der Houve* verstaat 'er niet anders dan een Bosch door, dat aan waterachtige weiden (noch hedendaags in Hollandt *Koeije-veenen* genoemt) legt. Alhier staat aan te merken, dat *Tacitus* dit woordt niet als een naar 't Latyn gebogen woordt gebruikt, gelyk hy menigmaalen andere Duitsche naamen en woorden doet, maar uitdrukkelyk zegt, dat zy 't (de Vriezen) het *Baduhenne-bosch* noemden. *Winsemius* houdt *Baduhenne* voor een oudt Vriesch woordt, en leit dien naam van drie Vriesche woorden aldus af:

Neand. p. 135. Comm. Amst. f. 13. Velder Houve 2. d. f. 41. Picard. Antiq. p. 142. Tacit. ibid. Neand. ibid.

Winsem. Kron. v. Vriesl. f. 22.

„ In dit Woudt, zegt hy, hoorde men eenen sterken weêr-
„ klank der daar in gesprokene woorden. De onkundigen
„ plegen 'er vervaart door te worden, maar d'onver-
„ tzaagde Vriezen niet, die door dit woudt trekkende,
„ en veel geluidt slaande, hoorden dan d'Echo hunne
„ woorden menigmaal noch sterker weêrom kaatzen;
„ doch dat in den windt slaande, zeiden als met eene ver-
„ achtinge *Ba du! hinne*; zoo veel als, *Ba gy! henen, weg*;
„ of, *Foei u! ga henen*; en dus zou dat bosch den naam uit
„ de t'zamenvoeginge van die drie woorden gekregen heb-
„ ben. Anderen schryven niet onwaarschynlyk dat in deze landen, nevens veele andere Goden, ook eene Afgodin *Baduhenne* godtsdienstig wierd geëert; dat aan haar dit bosch toegewydt was, en naar haar dien naam droeg.

Idem Neand. ibid.

Germ. Inf. Part. I.

BADUHENNA, schryft de Heer Alting, is zonder twyfel by de Germanen geweest de naam van eene Godinne. *Cluverius* leit dezen naam af van een Arabisch woordt, dat begin, of t' anfang op het Hoogduitsch zou beteekenen, en meent dat *Bahudenna* en *Tanfana* een en de zelve Godin geweest zyn. Wat 'er van zy, immers *Tacitus* verhaalt dat 'er bosschen onder deze beide naamen geheiligt zyn geweest; het een by eenen zeer beroemden tempel, in het landt der *Marsen*, en het ander in het landt der *Vriezen*, het welk hy het woudt van *Baduhenna* noemt. Verder meent de gemelde Heer dat dit woudt geweest is in een dorp van de Zevenwouden, in de Grietenye van Stellingwerf Westeinde / genaamt Holtpade / het welk hedendaags onderscheiden wordt in Olde-holtpade en Niewholtpade / niet meer als drie uuren van de kant van het Meer *Flevo*; en dat men niet verre van daar, naar den kant van Drenthe, den naam van de zelve Godinne vindt gegeeven aan zekere hoogte, die gemeenlyk Paasso / Padesso / als of men zeide *de hoogte van Pada*, genoemt word. Dat insgelyks op de grenzen van Hessen-landt (weleer de woonplaats der *Chatten*, of *Catten*) een bron aan deze Godinne *Pada* is toegewydt, waar van *Paderborn*, de hooftstadt van dat Bisdom, den naam draagt. Wat nu belangt dat *Tacitus* deze Godinne niet *Pada*, maar *Baduhenne* genoemt heeft, zulks oordeelt de Heer Alting dat toegeschreven moet worden aan den aardt van de oude Nederlandtsche taale, waar in het niet ongewoon is het aanhangzel uwe / aan verscheide woorden gehecht te zien, als nieuwe voor nie / of nieuw / haaluwe voor haal / zeeuwe voor zeen / geluwe voor geel / peeluwe voor peel / Arduwe voor de Godinne Arde / of Aarde / waar van daan het *Arden*, of *Ardenneboscb*, by de Romeinen *Silva Arduenna*. Dat vervolgens *Tacitus*, naar deze uitspraak, gemerkt heeft dat dit woordt niet zoo zeer Padenhout / als Baduwenhout van de inboorlingen genoemt wierd; de letter P. in een B. verandert zynde, gelyk by veelen de uitspraak valt. En by aldien de oude naam van de plaatze al heel weg was geweest, gelyk op de meeste plaatzen doorgaans gebeurt is, zoo zou echter het geheel verhaal, zeit de Heer Alting, van de zaak die *Tacitus* schryft voorgevallen te zyn, ons hier toe brengen: Want na dat de *Vriezen*, aan den overkant van het *Vliemeer* woonende, tot armoede gebragt zynde, door de gierigheit van zulken die de schattingen invorderden, in het 28. jaar na de geboorte des Heilants, afgevallen waaren, en de Romeinsche krygsknechten aan galgen ophangen hadden; den Gezaghebber verjaagt, en de verschanssing, waar in hy zich begeeven hadt, belegert hadden, heeft *Lucius Apronius*, Landtvoogdt van *Neder-Germaniën*, om dit te wreeken, de Roomsche keurbenden, met de ruiters die daar by hoorden, uit het bovenste gedeelte van het Wingewest ontboden; daar beneven de hulpbenden te voet en te paerdt, waar onder was eene ruiterbende van *Caninefaten*, en eenige Germanische voetknechten. De Vriezen alle deze toerustinge vernomen hebbende, breeken de belegeringe op, en trekken daar van daan den Landtvoogt tegen, om hun eigen landt te beschermen. Deze nu met zyne twee legers, dat van Opper- en Neder-Germaniën, bestaande zoo uit eigen volk, als Bontgenoten, langs den *Rhyn* en de *Drusiaansche* grift (niet over de Meeren, gelyk *Germanicus* hadt gedaan: het welk wel in acht moet genomen worden) afgevaaren zynde, is aanstonts in het landt der Vriesen gevallen, en wel ter plaatze daar men met het leger over de laage en verdronke landen (*Æstuaria*) most trekken: doch daarom echter niet langs den oever van den Oceaan, gelyk *Cluverius* hier uit wil besluiten. Want de verdronken landen, of vloetlanden (*Æstuaria*) waren weleer, gelykze noch hedendaags in Vrieslandt zyn, van tweederlei soort: Zommige die met een glibberige slik bedekt, en met elken vloet bevaarbaar zyn, worden van ons Watten / en van de Romeinen Meeren, en ondiepe zeën genoemt. Andere hebben een vaster gront, en zyn met veel gras bewassen: maar door geene dyken bewaart zynde, loopen by hooge vloeden onder; zynde anderzins bou-wei-en hooilanden van een onuitputtelyke vruchtbaarheit, en door gemeene wegen en sloten van malkander gescheiden. Deze en diergelyke noemen wy Hammen / Hamlanden / Hamrichen / en Hemrichen / dat is, landen uit de overstroominge van de zee weêrgekregen. *Tacitus* noemt ze zoo hier als elders, *Æstuaria*, Hrecchen / verdronke landen. *Lucius Apronius* moet derhalven zyne legers aan landt gezet hebben aan het verdronken landt, dat zy, langs de Drusiaansche grift afvarende, aan den oostkant van het Meer (*Flevo*) eerst ontmoet hebben, het welk hedendaags Blanckeham en Ysselham wordt genoemt. Opdat nu het zwaar gewapent krygsvolk hier over konde trekken, hebben zy in veele slooten dammen moeten leggen, of bruggen daar over. Men heeft de Duitsche voetknechten en de Ruitery der *Caninefaten* alleen bevolen langs de wegen, die om de voortreffelykheit van den gront doorgaans naaw zyn, en toen misschien onder water stonden, en daarom van *Tacitus* ondiepten (*Vada*) genoemt worden, voort te trekken, en de vyanden van achteren te omcingelen. Maar de Vriezen, in slagorde staande, deeden deze, die noch nauwelyks van het verdronken landt af waren, eerst ligtelyk wyken, en daarna de Ruitery der keurbenden, die hen tot ondersteunt gezonden was: vervolgens twee Regimenten, (*Cohortes*) naderhant noch drie, en insgelyks de Ruitery der Bontgenooten: eindelyk worden alle de hulptroepen, die 'er overig waren, van hen gequetst, of afgemaakt. En by aldien de Keurbenden, en inzonderheit de Krygsknechten van de vyfde, niet spoedig toegeschoten waren, zoo als zy van de vermoeide en in wanorder gebragte te hulp geroepen wierden; zou alle de manschap der bondtgenoten, en de ruiterye der inboorlingen, en by gevolg het grootste gedeelte van het Roomsche heir, in de pan gehakt zyn geweest. Ondertusschen zyn zommigen van hen gevangen, zommigen, landewaarts in gevlugt, des anderen daags, als het gevegt voor de achtste maal hervat was, twee uuren van het verdronken landt, dat door deze neêrlaag beroemt is, by het bosch van *Baduhenna* ter neêr gehouwen. Anderen, die de schrik verder voortgejaagt had, als zy geen kans zagen om by de vesting aan het *Vlie* (*Castellum Flevum*) te komen, daar men denken kan dat zy naar toe zyn gesnelt, hebben malkanderen onder de voet gestooten.

Germ. Antiq. lib. III.

Met

Met de overige schynt de Roomsche Veldtheer na dat hy de lichamen der verslagenen, hoe aanzienlyke lieden het ook waren, onbegraven had laten leggen, al vluchtende weer naar het Wingewest getrokken te zyn. Zoo dat uit dit alles meer als overvloedig blykt, dat de gelegentheit van de plaats, en de reden van deze benaminge, met den inhoudt van het verhaal wel overeenkomt. Tot dus verre de verklaring van den Heere Alting, die de plaatze daar het Woudt van *Baduhenna* is geweest, het aldernaast schynt gevonden te hebben. Doch wat de benaming belangt, zeker geleert man meent dat die zoo veel wil zeggen, als de Godinne van het laage landt / van Nederlandt. Want Baduwe / Badouwee / Badauwee / naar de verscheide uitspraak, beteekent laag landt: Arduwe / Ardouwe daarentegen hoog landt. En gelyk de oude Germanen door *Ardoinna*, of *Arduenna*, die de Romeinen geëert hebben met den naam van *Diana*, verstaan hebben de Godinne van het hooge landt, waar van daan het *Arduenne* of *Ardennebosch* den naam gekregen heeft; dat zy alzoo door *Baduhenna* verstaan en geëert hebben de Godinne van de laage Nederlanden. Vervolgens moet men vast stellen dat de eerste en eigentlyke naam van deze Godtheit niet geweest is *Bada*, *Pada*, of *Pade*, gelyk de Heer Alting heeft gemeent; noch ook dat dit woordt door een aanhangzel *Baduwe* geworden is: Maar veeleer dat van het oude woordt *Baduwe* dit *Bade*, of *Pade*, als een overblyfzel, by verkorting is overgebleven. Ook kon de naam van eene Godinne, naar den aardt en eigenschap van de Duitsche taale, niet beter eindigen als op enne of inne. Want gelyk zy gezeit hebben *Arduenna*, *Ardoinna*, *Nehalenna*, *Nehalennia*, *Nehalinne*; alzoo hebben zy deze ook genoemt *Baduenna*, *Baduhenna*, *Baduinna*: Even eens gelyk van *Man* gekomen is *Manninne*, waar voor by verkorting gezeit word *Minne*: gelyk blykt in de woorden, *Meerman*, *Meerminne*.

BAFFELT, de geboorteplaats van den vermaarden *Agricola*, zie op de volgende post BAFLO.

BAFLO, by anderen BAFFELO, BAFFELT. Een dorp in de *Groninger Ommelanden*, een der negen-en-veertig dorpen van het quartier *Hunsinga*, daar leit het huis *Meyma*, dat omtrent het jaar 1640. aan Jonker *Hayo Leeuwen* behoorde. *Baflo* heeft d'eere, dat daar in het jaar 1442. (een tydt dat groote onwetenheit en onkunde, ja barbaarsheit in de wetenschappen en taalen, de Religie zelfs niet vrygaande, heerschte) geboren is *Rudolphus Agricola*, die zich, door zyne zonderlinge geleertheit, in dien tydt zeer vermaart heeft gemaakt, en 't licht al in die duisterheit begon te zien: zie op AGRICOLA (RUDOLPHUS.) Het dorp BAFLO leit omtrent twee mylen van *Groningen*. In die zeer vreesselyke watersnoodt van 't jaar 1686. wanneer door geheel *Groningerlandt* eene groote menigte huizen, schuuren, enz. gansch wegspoelden, of elendig verwoest wierden, en zeer veele menschen en beesten verdronken, had dit dorp 't geluk dat het niet meer dan 1. paerdt en 6. koeijen verloor. *Baflo* heeft Kerk en Predikant, staande onder het Classis van de *Marne*, zynde het vyfde Classis in ordre.

Houve 1. D. f. 170. 171.

Schotan. Kr. van Friesl. f. [illegible] Gedenkw. Nederl. Watervloeden p. 365.

BAGOUDA, zou voor veele eeuwen de naam van 't dorp *Bodegraven* in *Hollandt*, tusschen *Leiden* en *Woerden* gelegen, zyn geweest; zie op BODEGRAVEN.

BAJORAUNA, is eene zeer groote en volkryke plaats in Vrieslandt, en van eene menigte menschen bewoont geweest: doch omtrent het jaar 880. door d'ingevalle Deenen en Noormannen verbrandt, en t'eenemaal verwoest; ja zodanig in vergetelheit geraakt, dat men hedendaags niet weet aan te wyzen waar, of waar omtrent zy geweest is.

Schotan. Friesl. Kron. f. 73.

BAKEL, een dorp in de Meijery van 's *Hertogenbosch*, heeft veel Duin. Onder *Bakels* kerkvang leit ook *Melis*: heeft van oudts eene zeer groote Parochie gehad, daar Gemert ook voortyds onder behoorde. Toen geheel *Brabandt* weleer eene schatting van 140000. guldens most opbrengen, stont de *Meijery* van den *Bosch* in deze somme gestelt op 19379. guldens, 16. stuiv. 3. penn. Daar in most het quartier *Peellandt*, een der vier quartieren van deze Meijerye, lasten 5692. guldens 10. stuiv. 3. penn. welke omgeslagen over de 26 of 27. dorpen van dit quartier, quam 't dorp *Bakel* te staan op 226. guldens 13. stuiv. 6. penn. In 't jaar 1525. wierd over geheel Brabandt aangestelt eene schatting op yder haartsteê; daar toe most het dorp *Bakel* yder half jaar betaalen 650. guldens 15. stuiv. 1. penn. 1. myt.

Oudenh. beschr. van den Bosch 2. D. p. 21.

Houve 2. D. f. 367. Idem Oudenh. p. 24.

BAKENDORP, een der Zeeuwsche dorpen op het eilandt Zuidt-Bevelandt: zie op BAACKENDORP.

BAKENES, ook BAECKENES, en BAKENISSE, is eene ryke Visschers buurt geweest in oude tyden, toen de zee door 't *Spaarne* invloeide, en Rynlandt noch onbedykt lag. De eerste bedykinge geschiedde onder *Willem den II. Grave* van *Hollandt*, enz. *Roomsch Koningk*, omtrent het jaar 1255. evenwel viel, dertig jaren daar na, de zee noch door het *Spaarne* in. Toen 't landt daar rontom meest plas lag, konden de Visschers te *Bakenes* (vermits de grondt daar vry wat rees) zoo wel woonen, als de

anderen Visschers woonden, daar nu *Amsterdam* staat. Veele willen dat *Haarlem* van dit *Bakenes* zou gesproten zyn. Eertyds zou hier een Bosch hebben gestaan, den Afgodt *Bacchus* toegewydt: die omtrent dit Woudt woonden, wierden *Bachiades* geheten, verbastert in *Bakenessers*; en dus zou het woordt *Bakenes*, van *Bacchus Bosch* zyn ontstaan. *Cornelius Aurelius*, of *van Ter Goude*, laat zich dus hooren. „ Hier na volgde een bosch aan *Bacchus* „ geheiligt, beplant met Wyngaerden en Olmboomen. „ De Inwoonders dezer plaatze wierden voortydts gehe- „ ten *Bacchiades*, nu Haarlemmers; een hardt volk, doch „ oprecht. In onzen tydt wierden 'er, in 't graaven tot het „ leggen van niewe grondtvesten der gebouwen, noch „ wortels van oude Wyngaerden gevonden, zoo dik als „ de dye van een Mensch. Echter twyfelen verscheide onderzoekers der oudtheden, of omtrent *Haarlem* wel een *Bacchus-Bosch* gestaan zou hebben. Andere meenen dat de naam van *Bakenes* afkomt van een *Baken*, tot waarschouwinge van de Schippers daar wel eer geplaatst: noch andere geeven op dat *Bakenes*, *oudt Haarlem* is: Doch de Heer *Oudenhoven* meent, dat *Haarlem* te *Bakenes* zyne eerste Parochy-Kerk heeft gehadt: gelyk ook noch de *Bakenesser Kerk* aldaar voor de oudtste der Kerken gehouden wordt. Lang daar na, d'onkundigen niet wetende waar de stadt *Haarlem* haar begin genomen had, hebben gewaant dat het te *Bakenes* was geweest, omdat daar de oudtste Parochye was. Dat het meergemelde *Bakenes* eene vry ryke Visschers buurt is geweest, oordeelt de zelfde Schryver genoegzaam te blyken, aan 't zeer heerlyk en kostelyk gebouw der *oude Bakenesser Kerke*; waar van nu maar een deel tot den Predikdienst word gebruikt; zynde van het ander deel Burgers huizen gemaakt. 't Zy zoo 't wil, d'eene hoek der stadt, meest *Oudt-Haarlem* genaamt, heeft noch den naam van *Backenes* (*Bachenes*) behouden. Ook is 'er noch overig het oude wapen der *Bacchialisten*; namelyk, *drie kannen* met *drie pannen*.

Oudenh. Haarl. Wiege pag. 19. & seqq.

Leeuw. Bat. illustr. f. 1243.

Corn Aurelii Batav. lib. 2.

Leegw. beschr. v. Haarl. p. 6.

Soeteb. Zaanl. Arcad. p. 107.

Idem Oudenh. ibid. p. 20. 22.

Montan. in Guicc. f. 197.

idem Soeteb. p. 107. 108.

BAKENES, of BAKENISSE, ook BAECKENES, is een zeer oudt huis in *Kennemerlandt* geweest, dicht by *Haarlem*; waar van een oudt Edel geslacht den bynaam voerde. Heer *Jakob van Bakenes*, Schildtknaap, vindtmen genoemt niet lang na 't jaar 1400. en hy stierf in 't jaar 1455. leit te *Haarlem* begraven. Zyn zoon *Adriaen* van *Bakenes*, gewonnen by Juffrouw *N.* van *Heemskerk*, was Ridder ten heiligen lande. Zyn zoon, *Berthout* van *Bakenes*, Hofmeester van *Grave Jan* van *Egmondt*; stierf zonder wettige kinderen, en was de laatste van zynen Stam, omtrent het jaar 1513. Zyn nagelate bastaardtzoon, *Pieter* van *Bakenes*, stierf in 't jaar 1561.

Vander Houve 1. D. f. 123.

Goudh. fol 158.

Leeuw. Bat. ill. f. 857.

BALCK, BALK, eene zeer treffelyke, sierlyke en neeringryke Buurt, (beter den naam van een aanzienlyk Vlek waardig) in de Vriesche Grieteny *Gaasterlandt*, onder 't quartier van *Zevenwolden*; heeft jaarlyks in September eene aanzienlyke merkt van alderlei koopmans waaren, inzonderheit van Rogge, en andere graanen: daar by een schoon Rechthuis, voorzien met tooren en uurklok; nevens een visryk water, het *Balkster Meer* (doch hooger op, naar de stadt Slooten, het *Slooter-meer*) geheten, ten oosten: Ten zuiden en westen lag deze buurt voorheen aan zee; doch is 'er nu, door verlanding, vry wat van afgescheiden, en heeft daar *Hollandt* ten nabuur. Niet verre van daar leit het dorp *Harich*. Een stuk weegs dieper in 't landt is eene plaats, daarmen yder jaar, op Marie-Hemelvaartsdag, den 16 Augustus (immers was 't zoo in *P. Winsemius* tydt) de *Wildemerkt* houdt: dan verschynen 'er veele kooplieden, zoo uit *Hollandt*, *Overyssel* als andere plaatzen, met allerlei waaren, op het open veldt, naar ouder gewoonte, onder den blooten hemel. Ten zuiden van deze *Wildemerkt* leit *Lycklama's Bosch*, en 't dorp *Nyemardum*: Ten zuidtwesten zietmen de dorpen *Ruigenhuisum* en *Sondel*; ten westen *Oldemardum* en *Mirns Bachuisum*, by verkortinge *Mirns*. Onder het Barbarisch woeden van de factiën der *Schieringers* en *Vetkopers* in *Vrieslandt*, heeft dit *Balk* veel geleeden; want *Igo Galama*, een der Hoofden van de Vetkopers, lei deze buurt in 't jaar 1486. byna geheel in de assche. *Christ. Schotanus*, die de Vriesche geschiedenissen heeft beschreven, spreekt 'er dus van: „ 's Nachts tussen St. Steven en St. Jan brand- „ de Igo Galama dit Balk byna geheel af met de muuren; dat genoegzaam het getuigenis van verscheide Schryvers bevestigt, dat *Balk*, nu eene *Buurte* genoemt, voor deze verwoestinge, bemuurt is geweest. In de oorlogen tusschen Spanjen en de Vereenigde Nederlanden, wierd *Balck* jammerlyk van de Spaanschen geplondert. Het is eene wel gestraatte plaats, daar groot gemak, zoo voor de Inwoonders, als voor den reizenden Man gevonden wordt: heeft Kerk en Predikant, staande onder 't Classis van *Sneek*.

Winsem. beschr. v. Friesl. achter zyne Kr.

Idem ibid.

Brugm. voor Scriv. Kr. der Holl. Grav. p 9.

Christ. Schotan. Kr. van Friesl. f. 371. 373.

Idem Schotan. ibid.

Winsem. Kr. v. Friesl. f. 738.

BALDEVINUS, of BALDEWINUS, ook BOUDEWYN den I. en II. diens naams: zie op BALDUINUS BISSCHOP van UTRECHT.

BALDRICUS, of BALDERIK, de XV *Bisschop* van *Utrecht*, navolger van *Bisschop Ratbod*; hy was de zoon

zoon van *Ludgerus*; of, volgens J. de *Beka* en meer anderen, van *Rixfried*, *Grave van Cleef*. De Kronykſchryver *Jan Veldenaar* noemt *Baldriks* Vader *Luthaerdus*, tiende *Grave* van *Cleef*. Hy heeft, als *Biſſchop*, geregeert van 't jaar 918. tot 977. en alzoo by de 60. jaren. De gemelde *Veldenaar* ſtelt zyne verheffinge tot den Biſſchoplyken Troon in 't jaar 917. geſchiedt te zyn: hy kreeg den bynaam van *Pius*, of den *Godtvruchtigen*; was, behalven de vier eerſte, St. *Willebrord*, St. *Bonifacius*, St. *Gregorius* en *Adelbricus*, die in deze landen het Evangelie eerſt geplant hebben (d'eerſte, tweede, en vierde, *Engelſchen*; de derde uit den ſtam der *Franſche* Koningen) d'eerſte *Uitlandtſche Biſſchop* van Utrecht. De tien die hem waren voorgegaan, na d'eerſte vier voorgemelde, waren alle *Vriezen* geweeſt. In zynen tydt wierden de *Noormannen*, die in deze Geweſten gedurige invallen gedaan, ook *Utrecht* meer dan eenmaal elendig verwoeſt hadden, zeer zwak: daarom nam *Balderik* deze gelegentheit waar, om ze voort geheel en al uit zyn *Sticht* te jaagen. Na zulks gedaan te hebben, herbouwde hy de muuren en torens van *Utrecht*; maakte ſterke bolwerken, naar dien tydt; herſtelde de verbrandde Kerken; verbeterde het *Biſſchops Hof*, en rechtte de vernielde huizen weêr op. Men ſchryft van hem, dat hy niet alleen een herder was om zyne ſchaapen te weiden; maar te gelyk een krygsman om hen te verdedigen, en met de wapenen te beſchermen. In 't jaar 966. trok hy naar *Italien*, om met *Keizer Otto* den *I.* te ſpreeken over eenige zaaken die zyn Biſdom betroffen. Naar *Utrecht* keerende, zou hy, zoo men voorgeeft, verſcheide H. reliquiën met zich herwaarts gebragt hebben; als de lichaamen van St. *Benignus*, van St. *Pontianus*, en van St. *Agniet*, hem van hooggemelden *Keizer Otto* vereert: Dan ook noch, door voorgaande openbaringen, die van St. *Lebuinus*, St. *Werfort*, St. *Plechelmus*, St. *Wiro*, St. *Werenfridus*, St. *Otgier*, St. *Adolph*, St. *Radbout*, St. *Witto* hebben opgedolven. De Kerk door St. *Willebrord* te *Utrecht* gebouwt, genoemt St. *Marten*, brak hy ten gronde toe af, en zette op de zelfde plaatze eene andere veel ſchoonder en heerlyker dan de vorige, daar in hy de voornoemde H. overblyfzelen geplaatſt zoude hebben. *Keizer Otto* vergunde hem in 't jaar 936. by anderen 950. vermoedelyk beter 940. binnen *Utrecht* eene *Munte* te mogen hebben. De gedachte Majeſteit heeft in December 943 (949) aan *Balderik*, en zyne navolgers in den Utrechtſchen Biſſchoplyken ſtoel, geſchonken het *Foreſtenſe jus*, of *Opperhoutveſterſchap*, en de Jagt van en op 't grof wildt, zoo in 't landtſchap *Drenth*, als in 't *Woudt* van *Fulnaho*, of Vollenhoven: zoo dat niemant, zelfs de Grave niet, ter Jagt mogte gaan, of eenig wildt vangen, zonder des Biſſchops bewilliginge. De ſchenkaadjen van *Karel den Grooten*, *Koning* van *Vrankryk* (naderhandt *Keizer* geworden) aan St. *Marten*, of de *Kerk* van *Utrecht* gedaan, wierden aan *Biſſchop Balderik* op niews beveſtigt, gelyk ook die van andere volgende Keizeren, door *Keizer Otto Magnus*, of den I. Hy deed 'er ook zelf noch in 't jaar 947. veele giften by; daar onder waren de Viſſcheryen in *Almeere*, (een water daar de ſtadt *Alkmaar* haren naam van zou hebben gekregen) en *Almuſen*. Deze *Baldricus* heeft den Biſſchoplyken Stoel uit *Deventer*, daarmen hem verplaatſt had, toen de *Noormannen* in 't *Sticht Utrecht* alles verwoeſtten, weder binnen de ſtadt *Utrecht* gebragt. Hy ſtierf den 7. Kalende van Januarius, of den 26. December des jaars 977. (976.) leit begraaven aan de zuidtzyde van de door hem herbouwde *Kerke van St. Marten*. De Schryvers geeven hem de letter S. SANCT. *Folckmarus*, of *Volckmarus* volgde na hem.

O. Holl. Kr. f. 147. Beka in Baldr. Velden. Caſc. Hemp. f. 255. Schotan. Fr Kr. f. 77. Beſchr. v. Friesl. p. 50.

Idem O. Holl. Kr. ibid. Winſ. Fr. Kr. f. 117. Idem Velden. f. 255. Cortg. Kronyk-je, &c. P. a Didenhov. de Epiſc. Germ. idem Cortg. Picard. annal. Dreuth. p. 171. Idem Oudenh. Cortg. Idem Velden. faſc. temp. &c.

Naardien de *Levensbeſchryving* van dezen BALDERICUS, XV Biſſchop van Utrecht, gelyk zy in het eerſte deel van 't *Batavia Sacra* ſtaat, van geen ruim beſlag is, en echter zommige zaaken ontvouwt hier boven niet aangeroert, (ſchoon ook in veele t'zamenſtemmende) laaten wy die hier geheel, met de bygevoegde Aantekeningen, volgen, om te meerder licht en voldoeninge aan de weetgierige naſpeurderen onzer Oudheden te geeven, en ten blykbaaren bewyze onzer onzydigheit: dus begint zy op de 613. bladzyde.

„ *Radbodus* (*a*) heeft drie jaaren voor zyne doodt, terwyle „ hy bezig was met de H. Mis te doen, aan *Eliolfus* en *Ret-* „ *guitus*, beide Prieſters uit de Abdye van *Emmerik*, voorzeit „ dat hy *Baldericus*, een deftig jongman, en zoon van den Gra- „ ve *Rixfridus*, tot nazaat in zyn Biſdom zoude hebben.

(a) Mabill. Annal. Bened. t. 3. l. 42. §. 25.

„ (*b*) *Baldericus* was een hoog geleert man, zoo wel in „ den oorlog als in den vrede vermaart, onder wiens tugt „ en opzigt de kinderen van Keizer *Henrik* den eerſten, „ te weten *Otho*, *Henrik* en *Bruno* geſtaan hebben. *Otho* „ is naderhandt noch Keizer geweeſt; *Henrik* is door een „ ontydige doodt in het bloeijenſte van zyn leven wegge- „ rukt: *Bruno* is Aartsbiſſchop van Keulen en Hartog „ van Lotteringen geworden.

(b) W. Heda in hiſt. Ultraj.

„ (*c*) Deze *Baldericus* dan, die om zyne deugden waar- „ dig is tot het einde der wereldt, en eeuw uit eeuw in „ op de vlerken van de Faam te dryven, en op een yders „ tong te leeven, heeft na de doodt van *Radbodus*, met „ een algemeene blydſchap en toejuichinge van al het volk, „ den Biſſchoplyken Stoel beklommen; voorwaar een „ Kerkvoogd zonder weêrga, en volgens de voorzegging „ van den zelven *Radbodus* verkozen.

(c) G. Noziman. in catal. Epiſc. Ultraj.

„ (*d*) *Bruno*, zoon van *Henrik* den Vogelaar, en broe- „ der van *Otho* den Grooten, noch maar een kindt van „ vier jaaren zynde, is by *Baldricus* Biſſchop van Utrecht „ beſtelt, om van hem in de wetenſchappen onderweezen „ te worden. Onder zoo een deftig meeſter heeft hy een „ treffelyken voortgang in de geleerdtheit gedaan; en al- „ le de beſte Schryvers, die de Latynſche en Griekſche „ taal ten top der volmaaktheit opgevyzelt hebben, tot „ een toe doorleezen. Onder anderen las hy zeer gaarne „ de gedigten van den Poëet *Prudentius*.

(d) J. Mabill. ibid. lib 45. §. 95.

„ Hy had, om zoo te ſpreeken, zodanige eerbiedigheit „ tot de boeken, dat hy niet konde lyden dat dezelve „ onbedagtelyk geopent, of gekreukt, of op een achte- „ looze wyze gehandelt wierden.

„ † Deze *Baldricus*, die de leermeeſter van *Bruno*, en „ Biſſchop van Utrecht is geweeſt, en *Baldricus* Biſſchop „ van Maaſtrigt, die lang voor den tydt van *Bruno* geſtor- „ ven is, worden van zommige Schryvers, door eene grove „ onkunde, in een geſmolten.

† *Idem.*

„ * Als onze *Baldricus* nu tot de Biſſchoplyke waar- „ digheit verheeven was, is zyne eerſte zorg, na het ver- „ dryven der Deenen, (1) geweeſt om de ſtadt Utrecht, „ die

* *W. Heda in Hiſt. Bokkenb.*

„ (1) Om dat 'er zoo dikwils van de Deenen en Noormannen „ geſproken word, moeten wy met een woordt aanroeren wat dat „ hen tot zoo menigvuldige ſtrooperyen heeft aangezet; en waar „ dat gedurig al dat volk van daan is gekomen: want het was ſchier „ alle jaren te doen, dat de eene hoop voor, en de andere na quam „ aangeſtooven. Daar bleeven 'er ſomwylen met duizenden in den „ loop, maar dat kon niet helpen: voor tien die 'er doodt blee- „ ven, quamen 'er weder hondert opdonderen. Wat de eerſte „ vrage belangt; de hoop van buit en van beter woonſteden, is ze- „ kerlyk al een van de voornaamſte redenen van die optogten ge- „ weeſt: behalven dat de koude geweſten, te weeten tot een ze- „ keren graadt toe, doorgaans vruchtbaarder zyn als de heete en „ gematigde, en by gevolg ligtelyk al te volkryk zyn geworden. „ En dus vindt men al van ouds verſcheide voorbeelden hoe die „ Noordtſche volkeren, onder den naam van Gotten, Cimbren, „ Jutten, enz. byna alle digt-en vergelegene landen van tydt tot tydt, „ met eene ſchroomelyke menigte van volk, overſtroomt hebben. „ Duitſchlandt, Italie, Griekenlandt, ja, zoo men hunne hiſtorien „ mag gelooven, een groot gedeelte van groot en klein Aſie, „ Scythie, en ik weet niet wat landen al niet, weeten van hunne „ togten te ſpreeken. Maar al waren ze noch zoo vrugtbaar, en „ noch tien maal zoo volkryk, daar moſt evenwel, zal iemant „ zeggen, een einde aan komen, of het moet 'er volk geregent en „ geſneeuwt hebben. Hier op dient dan tot antwoordt, dat het „ wel meeſt Noormannen, of Noorwegers, Deenen, Gotten en „ Zweeden zyn geweeſt, die in zulke menigte naar onze landen, „ om het tweede, derde, ofte vierde jaar, quamen afzakken: maar „ dat 'er evenwel ook een menigte van ander volk onder gemengt „ was. Mattheus van Weſtmunſter, ſpreekende van de Noorman- „ nen en Deenen, die het eilandt Britanje 230. jaaren lang ver- „ woeſt en plat geloopen, en alles (van de eene zee tot de andere „ toe) zoo de menſchen als het vee, vernielt hebben, zegt uitdruk- „ kelyk, dat 'er ook Wandaalen en Vriezen onder waren: een te- „ ken, dat ze alles opraapten en aanſloegen, wat ze maar koſten „ krygen. En dit is ook het zeggen van Mezerai, die daar by voegt, „ dat de quaadtwillige Franſchen, en alle die op buit vlamden, „ zich onder de vaandelen van die roofvogels begaven. Maar of „ dat juiſt zoo waarachtig is (het welke hy ook doet gelden) dat „ die Noordtſche landen door alle die togten zeer ontvolkt zyn, „ en tot den huidigen dag toe zeer onbevolkt zyn gebleven, dat „ laat ik aan het onderzoek van een ander.

„ Ik moet hier noch byvoegen dat de Noormannen, behalven de „ roofluſt, noch door een andere reden tot alle die wreedtheden, „ verwoeſtingen, en af-brandingen van dorpen, ſteden en kerken „ aangezet zyn geweeſt. Dit is althans het zeggen van den gemelden „ Mezerai; en hy ſchynt het zoo qualyk niet te raaden: te wee- „ ten, dat de afgodery, met alle de afgodiſche Prieſteren en af- „ godiſten, na dat ze door de Franſchen uit de nabuurige geweſten „ verdreven waren, in Saxen-landt waren geweeken: maar dat „ Karel de Groote hun metter tydt ook Saxen en heel Duitſchlandt „ te nauw maakte; zoo dat ze daar ook niet konnende banken, „ over de Elve en tot in Denemarken toe een veilige ſchuilplaats „ moſten zoeken. Als de Deenen, de Noormannen, enz. hunne „ geloofsgenooten dus verdreeven zagen, en uit hen verſtonden hoe „ de Chriſtenen doorgaans met de afgodiſten leefden, de afgodery „ verdelgden, de tempelen afbraken en verbrandden, de afgoden „ of afgodts-beelden vertrapten en vermorſelden, zoo liep hun „ gemoedt over: en al die noordtſche koude veranderde in een „ helſchen brandt, en in eene dolle wraakgierigheit, om dezen hoon, „ hunne Goden aangedaan, op de Chriſtenen te verhaalen. De „ verdreevene Duitſchers, of hunne Neeven en Na-neeven, die nu „ onder de Noormannen vermengt waren, konden de ſchoone „ landtsdouwen, daar zy uit gejaagt waren, en de goederen die „ hun ontnomen waren, ook zoo ligt niet vergeeten, en zochten „ met alle geweldt hunne ſchade weder met woeker in te haalen, „ en in goede en vette landtſchappen te neſtelen. De Prieſters en „ Monnikken, als doodtvyanden van hunne Goden, en ophitzers „ der Chriſtene Koningen, moſten het meeſt ontgelden; en de ker- „ ken en klooſters, ter wraake van de geſloopte tempelen, even „ eens gehandelt worden, als deeze laatſte gehandelt waren geweeſt.

in Actis Pontif. Traiect. ined.

„ die door de woede der vyanden jammerlyk geſchonden
„ en gehavent was, en 'er heel elendig uitzag, te verbee-
„ teren, en de veſten met grachten, torens en ſchanſſen
„ te voorzien. Hy heeft de kerk, die door den H. *Wille-*
„ *brordus* geſticht, en ter eere van den H. *Martinus* Biſſchop
„ van Tours ingewydt was, doen ſlechten, en eene ande-
„ re, die veel prachtiger en heerlyker was, op de plaats van
„ de eerſte doen opbouwen. Deze verbeetering van Utrecht
„ is, volgens de Nederlandtſche Kronyk, in het achtſte jaar
„ der regeeringe van den Biſſchop *Baldrikus* eerſt begon-
„ nen: en daar ſtaat nòch op den huidigen dag een toren,
„ die den naam voert van *Boldregts-toren*.

„ In 't jaar 948. op den 7 Juny, is 'er door 't bevel van
„ Paus *Agapetus*, en uit laſt van *Otho* den *I.* te *Ingelheim*, in
„ 's Keizers Hof, een vergadering gehouden binnen de
‡ Extat ad annum 948. „ kerk van S. *Romigius*. ‡ Dezelve was uitgeſchreven tot
„ beſtiſſing van zeer zwaare en gevaarlyke onluſten, die
„ 'er tuſſchen Koningk *Lodewyk*, en *Hugo* Graaf van Pa-
„ rys zedert eenigen tydt gaande waren; als ook om het
„ krakkeel tuſſchen *Artaldus*, (2) tot Biſſchop van *Reims*
„ gekozen, en eenen anderen *Hugo*, die tegen hem gekozen
„ was, by te leggen: in deze vergaderinge is onder ande-
„ ren ook tegenwoordig geweeſt *Baldricus* Biſſchop van
„ Utrecht; en heeft de ordonnantien, aldaar gemaakt, als
(a) Tom. 3. Conſtit. Imper. p. 39. „ Biſſchop ondertekent, zoo als by (*a*) *Goldaſtus* en (*b*)
„ *Flodoardus* gezien kan worden. Hy was ook tegenwoor-
(b) ad annum 948. „ dig by het verbondt, het welke tuſſchen *Henricus* den
(c) Apud Schalter. ad lib. 2. Inſtit. juris publ. c. 9. „ Vogelaar, vader van *Otho* den *I.* en *Karel* den Eenvou-
„ digen gemaakt is geweeſt. (*c*)

„ (*d*) Als *Baldricus* in 't jaar 956. over de *Alpen* voor de
„ belangen van zyne kerke ſtont te reizen, is hy eerſt den
„ Roomſchen Koning *Otho* den Grooten, zoon van *Hen-*
„ *rik* den Vogelaar, gaan vinden. Deze *Otho* heeft aan de
„ Utrechtſche kerke, onder meer andere voorrechten, de
„ magt gegeeven om geldt te ſlaan; en heeft haar noch
(d) W. Heda, ibid. „ daar-en-boven de vryе jagt door het landt van Drent
„ gegeeven. Daar by heeft hy, op het verzoek van *Baldri-*
„ *cus*, alle de giften en voorrechten, die ooit aan de Ut-
„ rechtſche kerke geſchonken zyn geweeſt, goedtgekeurt
„ en beveſtigt: de brieven van deze beveſtiginge zyn te
„ vinden by *W. Heda*, en by *P. Bokkenberg* in zyne noch
„ ongedrukte Handtveſt-brieven.

„ *Baldricus* zyne zaaken in *Italien* afgedaan hebbende,
„ heeft van daar medegebragt de lichaamen van (3) S.
„ *Urbanus* Paus en Martelaar, van S. *Benignus* Biſſchop
„ van Chartres en Martelaar, van S. *Pontianus* Martelaar,
„ en van S. *Agnes* Maagd en Martelareſſe, dewelke hy
„ in de Dom-kerke van *Utrecht* opentlyk voor de godt-
„ vruchtigheit der geloovigen ten toon heeft geſtelt. Dit
(e) Tom. 6. ad Ann. Chriſt. 964. „ getuigt (*e*) *Pagi* met de volgende woorden, die hy uit
„ eenen naamloozen Schryver, by *Bollandus* over den 21.
„ January bygebragt, heeft getrokken.

„ *De gebeenten van de H. Maagd Agnes, die in de derde*
„ *eeuwe de martelkroon te Romen heeft verdient, en van den*
„ *heiligen Benignus, Biſſchop van Chartres en ook martelaar,*
„ *die in de voorige eeuwe, als de Noormannen Vrankryk te vuur*
„ *en te zwaard vernielden, verborgen wierden, maar in 't eer-*
„ *ſte jaar van Keizer Otto door Goddelyke openbaaring weder*
„ *gevonden zyn geweeſt, zyn in deeze loopende eeuwe door*
„ *Thiadboldus Graaf van Utrecht verkreegen geweeſt voor Bal-*
„ *dricus Biſſchop van Utrecht. Deze Kerkvoogdt zynen wenſch*
„ *magtig geworden zynde, heeft Godt onder het geſchal van een*
„ *menigte van ſtemmen gelooft en gedankt; en de Heiligen met*
„ *groote ſtaatſie, zoo als het betaamde, te weeten met al zyne*
„ *Geeſtelykheit, en met een grooten hoop volks ingehaalt. Daar*
„ *op heeft hy hen, den leſten van Maart, beneden het Biſſchops-*
„ *paleis op een en dezelve plaats geſtelt, doch yder evenwel op*
„ *zich zelven, en in een bezonder kasje: dit is aldus geſchiedt*
„ *in het jaar onzes Heeren* 964. *in de ſevende Indiktie, op den*
„ *vyfden dag der weeke.* Aldus ſpreekt de ongenoemde
„ Schryver, die ons de hiſtorie van de vindinge en ver-
„ voeringe van S. Agnes heeft nagelaaten.

(f) J. Beka in Chron. P. Bokkenb. in Actis Pontif. Traiect. inedit. „ (*f*) Noch heeft dezelve Biſſchop de lichaamen van de
„ heilige *Werenfridus*, *Lebuinus*, *Plechelmus*, *Wiro*, *Otge-*
„ *rus*, *Odulfus*, *Radbodus*, en *Jeroen* door * goddelyke
„ openbaaring gevonden, en den Utrechtſchen Dom met
„ de gebeenten van die deftige Patroonen heerlyk opge-
„ ſchikt en verſiert.

„ *Huk-*

„ (2) Hugo was door de kuiperyen en dwang-middelen van zy-
„ nen Vader Herbertus, Hertog van Vermandois, tot Aartsbiſſchop
„ van Reims benoemt. Maar om dat dit tegens de kerkregels aan-
„ liep, en Hugo maar 10 jaren oudt was, is Artoldus door de Ka-
„ nonikken verkozen, en naderhandt ook beveſtigt. *Mezerai.*

„ (3) Hoe dat deze Reliquiën van S. Agnes, S. Pontiaan, en van
„ S. Benignus door den Biſſchop Baldericus naar Utrecht zyn ge-
„ bragt, kan ook nagezien worden in de Byvoegzels op het Marte-
„ laars-boek van Uſuardus, en in het Regiſtertje van Molanus.

„ * Aldus getuigt de H. Auguſtyn in het 9. Boek zyner Belyde-
„ niſſen, aan 't 7. kapittel, dat de lichaamen der heilige Gervaſius
„ en Protaſius veropenbaart zyn geweeſt aan S. Ambroſius. En hoe-
„ wel dat zulks aan Buchelius, in zyne Aantekeningen over Beka,
„ vreemd voorkomt omtrent het lichaam van Radbodus, den voor-

„ zaat van Baldricus, wiens lichaam te Deventer begraaven lag:
„ zoo kan het echter zeer ligt geſchiedt zyn dat zyn lichaam,
„ zoo wel als de lichaamen van meer andere Heiligen, om de woe-
„ de der Barbaaren, verſtrooit of geborgen is geweeſt.

„ *Hukbaldus*, Monnik van S. *Amand*, die het leven van
„ S. Lebuinus heeft beſchreeven, heeft het zelve aan de-
„ zen *Baldricus* opgedraagen.

„ Eindelyk is de Biſſchop *Baldricus*, zaliger gedagte-
„ niſſe, in het jaar onzes Heeren 977. op den 8. (*a*) Ja-
„ nuary, in eenen hoogen ouderdom overleden, en naar den
„ Heere gereiſt; na dat hy de Utrechtſche kerk den tydt
„ van (*b*) 59 jaaren met grooten lof had beſtiert. Hy
„ wierd met groote ſtaatſie naar den Dom gebragt, en al-
„ daar met eene koſtelyke lykpragt beneffens zyne heilige
„ Voorzaaten begraaven.

„ *P. Bokkenberg* heeft ons in de lyſte der Utrechtſche
„ Biſſchoppen een graf-digt 't zyner eere opgegeeven, 't
„ geen door *Georgius Agricola* gemaakt is geweeſt.

Trajectina feris urbs Danis verſa latebat,
Baldricus priſcum reddidit ille decus:
Auſpiciis cujus jam Pontus, Agna, Benignus,
Conſervant Urbem, fulget & Eccleſia.

„ Hy is niet zonder reden, zegt *Heda*, onder de Hei-
„ ligen gerekent geweeſt. *Siffridus*, *Hamkonius* en meer
„ anderen hebben hem ook een plaats onder de Heiligen
„ toegeweezen.

„ Het gaat althans vaſt, dat hy zeer miltdaadig is geweeſt
„ tot de kerk en tot de ſtadt van Utrecht.

* G I F T E

By wyze van een Teſtament door

BALDERICUS,

gedaan aan de kerke en ſtadt van Utrecht.

„ *Baldricus, door Gods genadige goedheit en barmhartigheit,*
„ *gering Biſſchop der Utrechtſche kerke, wenſcht aan alle Chriſ-*
„ *tus geloovigen, zoo die tegenwoordig in het leven zyn, als die*
„ *noch ter wereldt zullen komen, de altydt-duurende en onuit-*
„ *ſpreekelyke vreugde der eeuwige gelukzaligheit. Het zy kun-*
„ *dig aan alle Chriſtus geloovigen, zoo die nu op de wereldt zyn,*
„ *als die noch ter wereldt ſtaan te komen, hoe dat ik Baldricus,*
„ *onwaardig Biſſchop der Utrechtſche kerke, zoo ras als ik na*
„ *de doodt van den eerwaardigen Vader en Heere Radbodus,*
„ *veertienden Biſſchop der Utrechtſche kerke, tot Biſſchop van*
„ *Utrecht was aangeſtelt, en door den Metropolitaan, † te we-*
„ *ten den Aartsbiſſchop van Keulen, was beveſtigt en gewydt,*
„ *noodig heb geoordeelt de plaats der Utrechtſche kerke, waar*
„ *van het Bisdom zynen naam heeft gekreegen, te gaan bezoe-*
„ *ken. Alwaar ik gekomen zynde, en bevindende dat dezelve*
„ *plaats, eilaas! door de Deenen vernielt en t'eenemaal verwoeſt*
„ *was, en dat daar-en-boven de treffelyke kerk van mynen loffe-*
„ *lyken Patroon den H. Martinus, en die van S. Salvator,*
„ (*b*) verdelgt en afgebrandt waren, *ben ik tot in 't binnen-*
„ *ſte myns harte met eene onuitſpreekelyke droeſheit overſtolpt ge-*
„ *weeſt, en heb myne traanen niet konnen binnen houden. Ik*
„ *heb dan de hulp des Hemels, onder het ſtorten van een vloedt*
„ *van traanen, aangeroepen, en gebeden dat de geene, die zyne*
„ *heilige kerk op* (*c*) de vaſte ſteenrots, *dat is* op Chriſtus,
„ *gebouwt had, my, in het herſtellen en verbeeteren van de kerke*
„ *die my toebetrouwt was, de behulpzaame hand, volgens zyne*
„ *gewoonlyke goedtheit, geliefde te bieden. Zoo heb ik dan met*
„ *zyne hulpe, die niet den uitwendigen perſoon maar het hart*
„ *aanziet, een brugge over de gragt doen leggen; de ſtadt met*
„ *poorten doen voorzien, en een muur met ſchanſſen rondom de*
„ *ſtadt doen ophaalen en opmetzelen: Ik heb de plaats der hei-*
„ *lige vrede, te weten de kerk van mynen doorluchtigen Patroon*
„ *S. Maarten, mitsgaders de kerk van S. Salvator, die door de*
„ *heillooze Heidenen vernielt en afgebrandt waren, niet zoo als*
„ *'t wel behoorde, maar zoo als ik beſt konde, eenigzins weder*
„ *opgebouwt.* (*d*) *Ik heb de Kanonikken der zelve kerken, die*
„ *verdreven en allerwegen verſtrooit waren, tot dezelve ker-*

„ *ken*

„ (*a*) Heda zegt, op den 5. Auguſti.

„ (*b*) Heda legt hem 76. jaaren toe. J. Gerbrand van Leiden be-
„ groot den tydt zyner regeeringe op 60. jaaren, en word hier in
„ gevolgt door A. Buchelius.

„ * Buchelius verzekert in zyne Aantekeningen over Heda, dat
„ hy den brief van deze giſte al eenige reizen onder de oude ge-
„ denkſchriften van 't Utrechtſche Kapittel, alle met een oude let-
„ ter geſchreeven, heeft gevonden; en dat dezelve niets behelſt
„ tegen de waarheit der hiſtorie.

„ † Hy is niet te Romen, maar te Keulen door den Aartsbiſſchop
„ aldaar beveſtigt en gewydt geweeſt.

„ (*b*) Door het verwoeſten van de ſtadt en Biſſchoplyke plaats,
„ en door het wegvlugten der Kanonikken, is de Stoel van Utrecht
„ echter niet verbroken geweeſt.

„ (*c*) De kerk is op de vaſte ſteenrots, dat is op Chriſtus, als
„ den eerſten grondtſteen, gebouwt geweeſt.

„ (*d*) Baldricus bouwt de vernielde kerken weder op, en herſtelt
„ de Kapittelen.

„ *ken doen wederkeeren, en in de plaatzen der afgeſtorvenen*
„ *niewe Kanonikken aangeſtelt. Ik heb met de hulpe der ge-*
„ *loovigen, die door Gods beſchikking van alle kanten quamen*
„ *aangeloopen, de vyanden uit het landt verjaagt, en dezelve*
„ *uit alle de landeryen, landthoeven, tienden en vordere bezit-*
„ *tingen, tot de Utrechtſchen kerk behoorende, geweldiger handt*
„ *verdreeven.* * *Daar-en-boven heb ik aan de Kanonikken der*
„ *zelve kerken, op dat ze te rykelyker zouden beſtaan, en den*
„ *goddelyken lof des te yveriger behartigen, met een ruſtig harte,*
„ *en met een milde handt, ter eeuwige bezittinge gegeeven en*
„ *geſchonken den aanwaſch van alle hunne tienden, en de tien-*
„ *den van de braaklanden, tot bezolding der broederen die Gode*
„ *in dezelve kerken geduurig dienen; hoopende dat Godt, die al-*
„ *le goede werken vergeldt, en om wiens dienſt te bevorderen*
„ *zulks van my gedaan is, dit niet onbeloont zal laaten. Zoo*
„ *dat gemelde goederen aldaar tot* † *laaffenis onzer ziele altyt*
„ *meer en meer aangroeijen. Doch ingevalle dat iemant (het*
„ *welk ik echter niet en vertrouw) mogt beſtaan deze onze ver-*
„ *eeringe, en den brief dezer gifte, eenige onbillyke moeijelyk-*
„ *heit of quelling aan te doen, die zal voor eerſt de gramſchap*
„ *van den almogenden Godt op zynen hals haalen: daar-en-bo-*
„ *ven moet hy als een vreemdeling buiten de heilige kerk geſtooten*
„ *worden: hy zy door ons Biſſchoppelyk gezag vervloekt; en*
„ *dezelve vloek moet op hem vallen, die eertyds gevallen is op*
„ *Dathan en Abiron, dewelke levendig in de aarde zyn ver-*
„ *zonken. En 't geen hy wederom eiſcht moet hem niet gewor-*
„ *den. De tegenwoordige gifte, die door ons by wyze van een*
„ *teſtament gedaan is, moet ten allen tyde vaſt en beſtendig bly-*
„ *ven, als ſteunende op een wederzydſch verdrag; Ik heb de-*
„ *zelve met eigen hande ondertekent, en door myn zegel bekrag-*
„ *tigt. Gedaan en gegeeven op de Burgt van Utrecht, in het*
„ *jaar onzes Heere* (*a*) 934. *op den* 1. *July, in de ſevende In-*
„ *diktie, onder de regeeringe van den onverwinnelyken Koning*
„ Henrik I. *In den naame des Heere: tot geluk. Amen.*

„ De Kollegiale Kerk te *Oldenzeel* is omtrent het jaar
„ 968. geſticht door onzen *Baldricus*, zoo als *Brochius*,
„ by *Buchelius* (*b*) vermeldt, in zyne papieren heeft aan-
„ getekent. Het zelve zult gy ook vinden by (*c*) *Linde-*
„ *born* in zyne Deventerſche Hiſtorie.

„ *Daar was voor dezen maar eene Parochi-kerk, zynde ook*
„ *een Kollegiale kerk, die eerſt aan S. Silveſter, en naderhandt*
„ *aan S. Plechelmus toegewydt is geweeſt. 't Is Baldericus*
„ *Biſſchop van Utrecht die dezelve op zyn erfgoedt heeft ge-*
„ *bouwt; waar van het doodtboek der zelve kerke aldus gewaagt:*
„ In 't jaar 977. is overleden Baldricus van Kleef, vyftien-
„ de Biſſchop van Utrecht, en ſtichter van dit Oldenzeel-
„ ſche Kapittel, die het zelve in 't jaar 954 heeft opge-
„ recht: hy heeft het Biſſchops-ampt 59 jaaren lang be-
„ kleedt. *Al 't gezeide ſtaat omtrent op de zelfde wyze uitge-*
„ *drukt in eenige oude veerzen, die voor deezen in de kapittel-*
„ *zaal ten toon hingen, en behelsden dat de Biſſchop Baldericus,*
„ *een Klevenaar van geboorte, het gemelde Kapittel in 't jaar*
„ 960 *had geſticht: daar by voegende dat het lichaam van S.*
„ *Plechelmus door den zelven Baldricus, onder de regeeringe*
„ *van* Otto I. *naar* Oldenzeel *gevoert is geweeſt.*

„ Dit alles heeft *Rovenius*, Deken van Oldenzeel, die
„ naderhandt Aartsbiſſchop van Philippen is geworden,
„ met een keurige penne beſchreeven. (*d*)

„ *De gemelde Heer* Baldricus *heeft het lichaam van dezen*
„ Plechelmus *uit S. Pieters-berg by Roermonde naar Olden-*
„ *zeel doen voeren. Daar op heeft hy aldaar een Kapittel van*
„ *Kanonikken, om Godt aldaar te dienen, opgerecht, en de kerk,*
„ *die daar voorheene ter eere van Godt en ter gedachteniſſe van*
„ *S. Silveſter op gebouwt was, vergroot en begiftigt. Hy heeft*
„ *ook begeert en bevolen dat dezelve voortaan den naam van S.*
„ *Plechelmus kerk zoude draagen. In dezelve kerke ruſt ook*
„ *onder een kleine zark een gedeelte van het lichaam van den*
„ *voornoemden Heer* Baldricus. *Deze* Baldricus *van Kleef*
„ *heeft 59 jaaren op den Utrechtſchen Stoel gezeeten: en zyne*
„ *gedachtenis word zoo wel hier ter plaatze als te Utrecht ge-*
„ *viert. Wat de heilige Reliquyen van onzen Patroon belangt,*
„ *het lichaam van S. Plechelmus is byna ganſch en geheel tot*
„ *dezen tydt toe bewaart geweeſt in een kaſſe ten dien einde ge-*
„ *maakt; dewelke ook op den Patroondag en op het jaargety der*
„ *kerkwydinge omgedraagen wordt. Daar-en-boven hebben wy*
„ *het geheele hoofdt van S. Plechelmus in zilver beſlaagen; en*
„ *noch eenige andere Reliquyen in een zilvere kruis, daar ook*
„ *een ſtukje van 't hout des heiligen kruis in geſloten is.*

BALDUINUS, BALDEVINUS, BALDEWYN, ook BOUDEWYN, de XVII. *Biſſchop van Utrecht*, en de I. van dien naam; hy quam aan 't Biſdom in 't jaar 990. na *Volk*-of *Folckmarus*, en de tweede na *Baldricus*. Van zyne Afkomſt en Vroomheit ſpreekt d'Utrechtſche *Jan Veldenaar* aldus: hi was een glorioeſſ man van groter duechden ende hoech geboren/ want greve arnout die xij greve van cleue die was oem van hem/ ende was ſyn ſuſter ſoen/ ende biſcop baldericus was ſyn oudoem. Naar de Religie van dien tydt was hy aandachtig, en opmerkende, daar by van zonderlinge oprechtigheit, zonder valshartigheit of bedrog. Zyne geboorte was Vorſtelyk, als alreeds gehoort is uit *Veldenaar*, daar anderen mede over-een ſtemmen. Hy overleedt in May des jaars 994. zoo dat hy den Biſſchoplyken Stoel, toen hy ſtierf, noch geene volkomen 4 jaren bezeten hadt; leit in St. *Martens-Kerk*, by de andere Biſſchoppen zyne voorgangers; word ook onder de *Sancten* gerekent. Hem volgde *Anfridus* of *Ausfridus*.

W. Heda J. de Beka O. Holl. Kron. Muiz.

Gelyk het bovenſtaande verhaal van BALDUINUS, XVII. Biſſchop van Utrecht, heel kort valt, zoo wegens den kleinen tydt van zyn Kerkvoogdyſchap, als by gebrek, buiten twyfel, van breeder Aantekening der Hiſtoryſchryveren; vinden wy geraden, al 't geen 'er de Schryvers van 't *Batavia Sacra* van hebben geboekt, mede van luttel beſlags, hier op te laaten volgen; dus beginnen zy op de 627. bladtzyde van 't eerſte deel.

„ Na * *Folkmarus* is gevolgt *Balduinus*, zeventiende
„ Biſſchop van Utrecht, een roemruchtig, vroom, en
„ doorluchtig man.

** J. Beka in Chron.*

„ Volgens de groote Nederlandtſche Kronyk, en de
„ Jaarboeken van ons landt, is deze *Balduinus* uit het ge-
„ ſlacht der Hollandtſche Graven (1) geſproten. *W.*
„ *Heda* getuigt in zyne Utrechtſche hiſtorie dat hy de zoon
„ is geweeſt van *Siffridus*, (2) op zyn Vrieſchs *Sikko*,
„ Landtvoogd van Kennemerlandt, en broeder van *Dide-*
„ *rik* III. Grave van Hollandt. † *P. Bokkenberg* ſchryft
„ ook dat hy *Aarnout* Hertog van Kleef, en *Baldricus* Biſ-
„ ſchop van Utrecht, in maagſchap beſtaan zoude hebben;
„ dan *J. Beka* gewaagt niet een woordt daar van: en
„ geen wonder, dewyl dit alles rakende zyn maagſchap
„ op vry loſſe voeten ſtaat. *Ger. Noviomagus* ſchryft dat
„ hem niets aangaande onzen *Balduinus* in de hiſtorien is
„ voorgekomen, behalven dat hy zynen naam heeft ge-
„ vonden in de Kronyk van *Sigebertus*: en hy wyt zulks
„ aan de ellendige geſchapendheit van die tyden, en aan
„ de ſloffigheit der Schryveren. Hy miſt echter in het
„ leſte, omtrent den naam van *Balduinus*; indien hy dit
„ van den Biſſchop *Balduinus*, en niet van *Balduinus*, Gra-
„ ve van Vlaanderen, verſtaan wil hebben. *b Buchelius*
„ maakt gewag van eenen kleinen zilveren penning, dien
„ hy ook vertoont, niet twyfelende of 't is de afbeelding
„ van dezen *Balduinus*. Hy ſteunt op deze reden, die ook
„ ſchynt door te ſlaan, dat zyn hoofdt aldaar ſtaat afge-
„ beeldt zonder myter, die ten tyde van onzen *Balduinus*
„ het hoofdtſieraadt der Biſſchoppen noch niet is geweeſt;
„ (3) zoo dat de gemelde penning niet tot den leſten,
„ maar nootzakelyk tot den eerſten *Balduinus* zal behooren.

† *Bokkenberg. in Catal. & in Actis ineditis Pontif. Ultraj.*

b Buchel in Bekam p. 36.

„ *c* Na dat *Balduinus* vier jaaren *d* lang het Harders-
„ ampt over de Kerk van Utrecht had geoeffent, is hy in
„ 't jaar 994. op den 10 Mey in Chriſtus ontſlaapen, en
„ by de boven-gemelde Biſſchoppen in de Utrechtſche
„ Dom-kerke begraaven.

c J. Beka ibid. d Bokkenberg en meeſt alle de andere Schryvers ſpreeken hier even eens als Beka.

BALDUINUS, of als boven; de *XXIX Biſſchop van Utrecht*, en de *II. van dien naam*, opvolger van *Godevaart* van *Rhenen*: hy wierd in 't jaar 1178. eendrachtig van de *Capitulairen* tot deze waardigheit verkoren en verheven. Men roemt hem wegens zyne zachtmoedigheit en kuisheit; was

„ (1.) Zoo lang als wy geen tegenbewyzen tegen deze maag-
„ ſchap van Balduinus hebben, die kragtiger zyn als het gezag van
„ de groote Kronyk en van Heda, zoo mogen wy by voorraad
„ hun zeggen wel voor het waarſchynlykſte houden. Niet dat men
„ alle vertellingen moet aanneemen die door geene andere Schry-
„ vers tegengeſproken worden: ganſch niet. De ongerymdheit,
„ de ongelooffelykheit, de belachelykheit, en andere omſtandig-
„ heden van zekere zaaken, geeven dikwils, en maar al te dikwils,
„ reden genoeg om zekere vertellingen, als ze door geene kragtige
„ redenen onderſtut worden, af te keuren of verdagt te houden:
„ maar zodanige omſtandigheden komen ons alhier niet te voor.
„ Al heeft Gerrit van Nimwegen geen beſcheid van hem gevon-
„ den, en al heeft Beka zyne maagſchap niet vermeldt, daarom is
„ het niet gezeit dat Heda en meer anderen geen blyk van hun zeg-
„ gen gehad, maar deze bloet-verwandtſchap uit hunnen duim ge-
„ zogen hebben.

„ (2.) Deze Siffridus, Sivardus, of Sicco is geweeſt de zoon van
„ Graaf Aarnoud, of Arnulfus, en de broeder van Diderik III.
„ Meeſt alle Schryvers zeggen dat hy (om zyn huwelyk daar zoo
„ over gekrakkeelt word nu daar te laaten) de Stamheer is geweeſt
„ van de Brederodens en de Van Teylingens. De Heer vander
„ Does getuigt dat daar niet aan getwyfelt wordt. (*indubitata ob-*
„ *tinet fides.*) De Gemeene Kronykſchryver zegt het zelve. (*Diviſ.*
„ 27. *c.* 10.) Bokkenberg, Lazius, M. Voſſius, Hamkonius, en veele
„ anderen ſpreeken al even eens. De Rym-kronyk zal 't zelve ze-
„ kerlyk gemeent hebben, als ze getuigt dat 'er een magtig geſlagt
„ van hem is voortgekomen. En de Heer Alkemade, die in de
„ oudtheids-kunde van ons Vaderlandt voor niemant behoeft op
„ te ryzen, duidt dit ſchryven op de gemelde Stamhuizen Het
„ zelve word ook beveſtigt door de Kronyk van Veldenaar ge-
„ ſchreeven in 't jaar 1480. die 't zelve met veele omſtandigheden
„ verhaalt, en tegen de benyders van die twee doorluchtige huizen
„ beveſtigt. In de *Analecta* van *Mattheus* ſtaat een hiſtorie van
„ de Brederodens, door Joh. à Leidis uit oude geſchriften getrok-
„ ken, daar 't zelve voor een vaſte waarheit word opgegeeven.

„ (3.) Hoe verre dit verſtaan moet worden dat de hoofden
„ der Biſſchoppen voor de tiende eeuwe noch niet gemytert wier-
„ den, ſtaat t'zyner plaatze onderzogt te worden.

J. de Beka in Bald. II. M. Voss. Jaarb. p. 96.

was een *Hollander* van geboorte: zyne broeders waren *Floris de III. Grave* van *Hollandt*, enz. en *Dederik Domproost* binnen *Utrecht*, nevens *Otto*, *Grave* van *Benthem*. Voor zyne verheffinge tot dezen staat, was hy *Proost* aldaar van *St. Maarten* geweest. Hy was zeer streng tegen Rovers, Straatschenders en Rebellen, die hy scherp vervolgde, en allerwegen uit zyn Bisdom verdreef; voerde oorlog tegen *Gerard* en *Otto*, *Graven* van *Gelder*, ter oorzaake van de *Veluwe*: de reden was deze. De Hertog van *Brabandt* hieldt de *Veluwe* van *'t Utrechtsche Sticht* te leen; welke hy weêr, als achterleen, aan *Grave Gerard* van *Gelder* overgegeeven had: *Balduyn*, in den Bisschoplyken Stoel gezeten, beschreef alle zyne Leenmannen: maar de *Brabander* verzuimde, of versmaadde, uit hoogmoedt, het leen van *Bisschop* Balduyn weêr te verzoeken, of liever te verheffen: die derhalven de *Veluwe*, als verbeurdt, van *Grave Gerard* van *Gelder* (achterleenman) weêr eischte; daar de Grave ongenegen toe was. Balduyn, niet wel te vreeden, viel op de *Veluwe* aan, die zeer verwoestende en vernielende: ook bezette hy alle welgelege plaatzen met menichte van volk. Dit onheil wierd door *Keizer Frederik Barbarossa*, voor eene wyle tydts, gestuit: want zyne Majesteit quam zelf naar beneden af; en terwyl *Grave Gerard* de Bisschoplyke stadt *Deventer* byna tot het uiterste gebragt hadde, dwong hy hem het beleg op te breeken; en den *Grave* van *Gelder* de *Veluwe* aan den *Bisschop* weêr te geeven; ook maakte hy een bestant voor eenige jaren: beide partyen zeer ernstig beveelende dat stipt en scherp te onderhouden.

J. de Beka in Bald. II. Pontan. Geld. gesch. 2. D. f. 81. 83. M. Voss. Jaarb. v. Holl. p. 79. P. a Didenhov. de Episc. Germ. in Bald. II. J. Veldenaar ja c. temp. f. 2 9 O. Holl. Kr. f. 20 .

Daar na raakte *Balduyn* in oorlog tegen de *Groningers* en *Drenthers*; daar van 't volgende de oorzaak was. Tusschen *Hem* en de Burgery van *Groningen* was, wegens St. *Walburgs Kerk*, verschil ontstaan: De burgers zeiden, dat die, voortyds van hen tegen de *Noormannen* sterk gemaakt, nu ook aan hen, als een eigendom van de stadt, behoorde. De *Bisschop* daar tegen beweerde, dat ze van oudts af in de magt zyner Voorzaaten had gestaan. Zoo hoog liep deze twist, dat de *Groningers* het dak van deze St. *Walburgs* Kerk, met een gedeelte der muuren, ter neder wierpen. *Balduyn* verweet hen hunne heiligschending, en meineedigheit. Ondertusschen begon ook *Floris*, Kastelein of *Burg-Grave* van *Koevorden*, onredelyker wyze, de daar voorby rydende wagens en karren van *Grave Otto* van *Benthem*, broeder van *Bisschop Balduyn*, te schatten. Als hy nu op geene vermaningen van dezen Prelaat wilde passen, wierd hy van hem in den Ban gedaan. De Kastelein *Floris* verachtte dit alles; daar op belegerde *Balduyn* de Vesting *Koevorden*, veroverdeze, en maakte *Grave Otto* van *Benthem* daar Kastelein of *Burg-Grave* van, en te gelyk *Drossaart* van *Drenth*. Eenigen tydt te vooren had *Folckert* van *Koevorden*, stiefzoon van *Floris*, die op 't Kasteel *Horst* in bewaring gesloten bleef, eene adelyke Jongkvrouwe ten huwelyk genomen: De vrienden der gemelde Jongkvrouwe bewogen *Bisschop Balduyn*, aan *Folckert* een gedeelte van zyn stiefvaders (*Floris*) goederen in te ruimen, onder belofte dat *Floris*, die ontslagen wierd, nooit iets tegen den Bisschop zou onderneemen.

M. Voss. ibid. lib. 2. J. Picard. Kr. van Drenth. p. 180.

Haast verbrak hy zyn gegeeven woordt: Want kort na dat hy uit zyne hechtenis ontkomen was, verzamelde hy heimelyk zyne vrienden, en werkte zoo veel uit, dat *Drenth* in 't geheel van *Balduyn* afviel. Die van Groningen, hunnen Kastelein haatende, om dat hy zich aan de zyde van den *Bisschop* en zynen broeder *Grave Otto* hielt, sloegen hem doodt: Bemuurden ook, tegens hunnen Eedt aan den *Bisschop* gezworen, de stadt Groningen, en namen met de *Drenthers* de wapenen tegen hem op: Trokken alle de Bisschoplyke Thienden in *Twenth* naar zich, brandden *Koevorden* t'eenemaal, tot aan 't Kasteel toe, af; en verwoestten alles dat des *Bisschops* was, zoo veel zy konden. *Balduinus* bragt een sterk heir by een, daar mede hy *Twenth* en *Drenth* niet weinig, aan de *Koevordsche* zyde, plaagde.

Iidem Pic. ibid Voss. ibid p. 106. & seq J. Hasselt hist. Gelr. p. 314.

Aan, of naar den anderen kant van *Steenwyk*, deed *Grave Otto* van *Benthem*, met eenen anderen hoop, het zelfde. *Grave Otto* van *Gelder*, na de doodt van zynen broeder *Gerard*, aan 't gebiedt over *Gelderlandt* geraakt, stookte, als Leenman trouwloos en tegen zynen pligt, in 't geheim deeze wederhoorigheit aan; quam echter in 't openbaar als Leenman, doch geveinst, den *Bisschop Balduyn* ter hulpe: ried quanswys tot vrede, en sloeg voor, dat die van *Groningen* vier, en die van *Drenth* twaalf gyzelaars naar *Deventer* zouden zenden, om daar in verzekeringe te blyven, tot dat de Groningers en *Drenthers* aan *Balduyn* genoegdoeninge gegeeven zouden hebben. De voorslag wierd wederzydts aangenomen, en 't gemelde getal Pandtsluiden in handen van *Grave Otto* van *Gelder* gelevert; die hen naar *Deventer* deed brengen. Midlerwyle ontstont 'er eenig verschil tusschen *Otto* van *Gelder*, en *Bisschop Balduyn*, die veellicht genoegzaam reden van misvertrouwen zag, en daar op de 16 gedachte persoonen in de Boeijen deed zetten.

Pontan. Geld. gesch. 2. D. f. 84.

De *Grave* dus van zyn bedrieglyk voorneemen versteeken, trok met een zeer toornig gemoedt weg. De Heer *Pontaan* verschoont echter *Grave Otto* van *Gelder*. „ *Volkert* (zegt hy) tradt „ met *Grave Otto* in nader verbondt, en ontleende van „ hem eene goede magt. *Otto* hadt hier zyne redenen toe; „ want vermits men hem te laste leî, dat hy, voor de twee- „ de inneeming van *Koevorden*, uit nydt, en in spyt van „ den *Bisschop*, de *Drenthers* onderduims opstookte, be- „ toonde hy het tegendeel, radende *Bisschop Balduyn*, dat hy, „ overneemende van de Groningers vier, en van de *Dren-* „ *thenaars* twaalf Pantsmannen, de geheele zaak te *Deven-* „ *ter* zou laten bemiddelen. Als dienvolgens *Otto* de Gy- „ zelaars daar leverde, zyn dezelve van den *Bisschop*, te- „ gens alle billykheit, verzeekert, in 't gezicht van den „ *Graaf*, die daar op met een bulderend gemoedt de stadt „ uittrok; zoo dat *Otto* naderhant, zonder groot onrecht, „ *Folkert* met krygsvolk en geldt gestyft heeft; die daar „ mede geheel *Drenth* en *Twenth* tot afval, en den verloren „ Burgt weêr in zyn gewelt bragt.

P. a. Didenh. de Episc. Germ. in Bald. II.

Idem Pontan. ibid. f. 84.

Op dat toornig wegtrekken dan van *Grave Otto* (nu vervolgen wy 't boven afgebrokene uit andere Schryvers) volgde, dat *Folkert*, gestyft van *Otto*, in aller haast voor *Koevorden* rukte, toen van nodige behoeften qualyk voorzien, en niet wel bewaart; kreeg het derhalven, zonder veel tegenweer, in zyne magt, en te gelyk de *Gravinne* van *Benthem*, met al haar Hofgezin, en rykdom. *Bisschop Balduyn*, daar zeer door ontroert, en over bekommert, loste tegen haar alle de Pandtsluiden van *Groningen* en *Drenth*; verzamelde weêr een groot en niew leger, verbrandde het meeste gedeelte van 't *Drenth*, en bestormde *Koevorden* van dag tot dag.

O. Holl. Kr. f. 294.

D'*Aartsbisschoppen Philips* van *Keulen*, en *Coenraadt* van *Mentz* quamen te *Deventer*, omdat zy vreesden, dat *Grave Otto* van *Gelder* opentlyk *Folkert* zou toevallen. Zy werkten ook een verdrag uit: Dat *Rudolph*, zoon van *Godschalk Superoch* (zie op GODEVAART *van* RHENEN BISSCHOP *van Utrecht*) als wettige Erfgenaam, en dieshalven rechte *Kastelein* van *Koevorden*, het Kasteel van 't *Drenth*, volgens oude gewoonte, te leen ontfangen zou van *Bisschop Balduyn*; en voor gelede schade aan hem, in gereeden gelde, duizent Mark geeven. Anderen noemen dit geen akkoordt; maar zeggen dat dit een voorslag van de voorgemelde *Aartsbisschoppen* was, om tot een verdrag te geraaken; maar dat 'er *Balduyn* zyne toestemming noch niet toegegeeven hadde: immers het quam weêr tot eenen oorlog. *Grave Otto* van *Benthem* was zeer t'onvreden, dat hy *Koevorden* en 't *Drenth*, hem van den *Bisschop*, zynen broeder, toegevoegt, zoo haast was quyt geraakt: porde derhalven *Balduyn* aan ter herstellinge, die hem magt gaf om volk te vergaderen; gelyk hy zelf ook deede. Dus trok de *Grave* van *Benthem*, nevens de Bisschop, tegen den *Kastelein* van *Koevorden*, en de *Drenthers* op: die zich in staat van tegenweer stelden. Op den avondt, als het gevecht den volgenden dag zou aangaan, begonnen eenige jongelingen, uit dartelheit, eenen aanval op de *Drenthers* te doen, en met pylen te schieten, die hen zoodanig met hun geknodst werpgeweer ontfingen, dat ze gansch verbaast de vlucht namen, en, door deze hunne verbaastheit, het geheele Bisschoplyke heir deeden vlieden.

O. Holl. Kron. f. 294. P. a. Didenh. de Episc. Germ. in Bald II. Picard Kr. van Drenth. p. 183. G Hass. hist. Gelr. p. 316. J. de Beka in Bald. II. O. Holl. Kr. f. 293. 294.

Balduyn zocht zyn volk wel te weêrhouden, onderstont zelf, met eenen kleinen hoop, tegen de *Drenthers* te vechten; maar niet konnende bestaan, ontquam het ter nauwer noodt levendig uit de moerassen. Hy meende, en zeker niet zonder reden, dat *Grave Otto* van *Gelder* heimelyk de Bystander van die van 't *Drenth* was: derhalven trok hy in hevigen toorn den *Yssel* over, en stak veele van des Graven dorpen in brandt; deze laatste, daar tegen, belegerde *Deventer*: maar *Henrik*, *Hertog* van *Lotharingen* en *Brabandt* (die, door moedtwillig verzuim van 't leen te verheffen, de Veluwe verbeurt hadt, en daar door oorzaak van dezen verderflyken twist, tusschen den *Bisschop* en *Grave Otto* van *Gelder*, was geweest) quam nu *Balduyn* ter hulpe: bragt eene wapenschorssinge te weege, tot dat midlerwyle *Keizer Henrik de V.* afquam, en de verschillen deed eindigen: maar zoo haast hy weêr vertrokken was, braken de *Drenthers* den vrede. Alle de Bisschoplyke inkomsten in 't *Drenth* gaven ze aan den *Grave* van *Gelder*, tot vergoedinge van zyne gedaane onkosten.

Schotan. Friesl. Kr. f. 102. Pontan. Geld. gesch. 2. D. f. 83 & seqq. Vossii Jaarb. p 106. & seqq. P. a. Didenh. Picard. &c. O. Holl. Kr. f. 288.

Balduyn trok naar *Ments*, deed aan den *Keizer* zyne klagte over deze niewe geweltdadigheit, en kreeg belofte van bystant: maar eer de hulp hem toegezonden wierd, stierf hy, in 't jaar 1196. den 21 April, of den 11 Kalende van May, aan eene schielyke ziekte, nadat hy het Bisdom 18 jaren bestiert hadde. In het tweede jaar na zyne intreê in 't Bisdom (in 't jaar 1182.) trok zyn broeder *Grave Floris* van *Hollandt*, *Zeelandt*, enz. nevens *Grave Philips* van *Vlaanderen*, *Grave Willem* van *Henegouw*, *Grave Thibauld* van *Ardennes*, *Grave Matthias* van *Bremen*, *Bisschop Petrus* van *Kameryk*, met veele andere Nederlandtsche Heeren, naar *Jeruzalem*, daar ze eenen gelukkigen oorlog tegen de Saracenen voerden. Evenwel kondenze niet bereiken om dit Gewest (een kerkhof van veele hondert duizenden Christenen) te behouden. *Bisschop Balduyn* leit in *St. Martens*, of de *Dom-kerke t'Utrecht* begraaven. Zyne navolgers raakten in eene groote scheuringe, welke waren ARNOUD van *Isenburg*, en

DIDE-

O. Holl. Kron. Schotan. Velden. &c.

DIDERIK de *Hollander*; zie op hunne NAMEN; en van den Drenthſchen handel, op KOEVORDEN, GRONINGEN, enz.

Wy hebben reedts boven in 't Leven van ADELBOLD, XIX Biſſchop van Utrecht, op de 20 en 21 bladzyde, iets van dezen Biſſchop BALDUWYN aangeroert, by gelegentheit der *Leenmannen*, die d'eerſtgemelde zou hebben gehadt, doch daar hy door 't paar Roomſchprieſterlyke Schryveren van 't *Batavia Sacra*, om redenen daar als waarſchynlyk aangewezen, van berooft word; waar in wy hun op 't gezagh van *Jan Veldenaar*, van hen bygebragt, zyn toegevallen. Doch wy hebben ons daar met reden beklaagt over 't beleit dezer twee geeſtelyke Schryveren, dat zy dezen ouden Kronykſchryver, als hy tot hun wit dient, wel weeten by te brengen, doch als hy hier mede ſtrydt, hem voorbygaan, en van hem zwygen, als of hy hun onbekent, of nooit in de wereldt geweeſt ware; en zulks wel over het zelve ſtuk en geſchil; 't geen in dit geval zonneklaar blykt, wanneer de lezers het geene zy ter aangehaalde plaatze beweeren, met de volgende ſchraale Levensbeſchryvinge van dezen XXIX Utrechtſchen Biſſchop, en hun diep ſtilzwygen zyner doorluchtige Leenmannen, vergelyken; waarom hier dan ook alles volgt 't geen zy van hem hebben te boek gebragt, en dan verder al het géene *J. Veldenaar*, in zyne eige oude taale en ſpellinge, van hem heeft aangetekent; om zoo veel te klaarder deze aanmerkelyke zaak, der uitbundige trotsheit en hovaardye van dezen Kerkvoogdt, hoe groot ook van geſlachte en afkomſt, in haaren vollen dag te zetten, en ons, naar vereiſch, van ons woordt te quyten; 't volgende is dan van dezen Balduwyn uit hunne Roomſchgewyde pennen gevloeit, in het II. deel van 't gedachte werk, van de 120. tot de 126. bladzyde ingeſloten.

a Heda, Beka, Barlandus, en meer anderen.

„ *Balduinus a* de tweede van dien naam, geſproten uit „ de Graven van Hollandt, en van zyn moeders wege „ (die uit de *Roomſche* Paltsgraven en Landtvoogden van „ Benthem afkomſtig was) bygenaamt *van Benthem*, Prooſt „ van Oldenzeel, en van S. *Mariaas* kerke te Utrecht, „ is tot Biſſchop gekozen; behoevende wegens zyne zagtmoedigheit en kuisheit voor niemant der voorgaande „ Biſſchoppen te wyken: *tot zoo verre*, zegt *Heda*, *dat „ men gelooft dat hy tot het laatſte van zyn leven toe maagd is „ gebleeven, en maagd is geſtorven.* Als hy tot die waardigheit verheven was, heeft hy de zorge voor de zynen, noch „ voor den Adel van zyn bloedt niet vergeeten. Want „ hy had tot broeders, *Floris* Graaf van Hollandt, *Diderik* „ Domprooſt te Utrecht, die naderhandt Biſſchop van „ Utrecht is geworden, en *Otto* Graaf van Benthem; door „ welkers hulp hy zyne onderdaanen een wyle tyds in ruſt „ en vrede heeft beſtiert, en 't geene door de vyanden aan „ het Stift ontvreemt was, wederom gewonnen. Daar „ by heeft hy de gerechtigheit op eene deftige wyze gehandthaaft.

„ Als de Keizer een ryksdag te Ments had uitgeſchreven, om over een kruisvaart naar 't H. Landt te handelen, is *Balduynus* daar ook verſchenen, en met den „ Grave van Gelderlandt (1) verzoent. Hier van ſchryft „ *Godefridus* aldus over het jaar 1188. *De Biſſchop van „ Utrecht, de Graaf van Gelderlandt, en veele anderen, die te „ vooren door niemant koſten verzoent worden, zyn ter zelve „ plaatze door geen anderen middelaar als door den H. Geeſt met „ elkanderen verzoent; en veelen van dezelven hebben het kruis „ met blydſchap aangenomen.*

„ Want in het jaar 1188. is 'er, volgens het bevel van „ *Alexander III.* en achtervolgens de ordonantie van *Fredericus Barbaroſſa*, tot herwinning van 't H. Landt en „ van 't Kruis, (2) een groot leger van allerhande Chriſtenen met het kruis getekent geweeſt. (3)

„ Maar dit leger heeft van den Keizer van Konſtantinopolen, die de Pauſſelyke Gezanten tegens het recht der „ volkeren gevangen hieldt, en van hun geldt beroofde, „ veel ſchade geleden. Daar op is de Keizer *Frederik*, te „ weten in 't jaar 1190. in (4.) zekere riviere verdronken. Ook is 'er *Floris* Graaf van Hollandt binnen het „ zelfde jaar geſtorven, en te Antiochie beneffens den „ Keizer begraaven. Zommige Schryvers voegen daar by „ dat *Willem*, *Floris* jongſte zoon, zynen vader met (5) „ een aanzienlyke Vloot is gevolgt; en dat hy noch vyf „ jaaren na zyn vaders doodt in 't Heilig Landt is gebleeven; daar hy met de *Kennemers*, die onder hem dienden, „ groote eer zoude ingeleit, en de onverwinnelyke ſtadt „ *Damiate*, in Egipten, verovert (6) hebben. Dan deze „ ſtadt is niet vermeeſtert geweeſt voor het jaar 1318. of „ 19. Waar over *Buchelius* over *Beka* en *Heda* verder kan „ nagezien worden.

„ *Balduinus* (7) is te Ments, in het achtiende jaar zyner regeeringe, in 't jaar onzes Heeren 1195. overleden. „ Doch anderen, als *Godefridus* Monnik van S. *Pantaleon*, „ ſtellen zyne doodt op het jaar 1196. en niet op den 26 „ April, gelyk *Heda* en meer anderen doen; maar op den „ 10 Mey: daar het doodtboek van S. Salvators kerke „ mede overeen komt. (8)

„ Zyn lichaam is van Ments gevoert naar de Domkerk „ van Utrecht, daar hy by zyne Voorzaaten is ruſtende.

Daar

„ (1.) De vyandtſchap tuſſchen den Biſſchop en den Graaf van „ Gelderlandt was ontſtaan over het bezit van de Veluwe, dewelke door den Hertog van Brabandt geſchonken was aan den Graave „ van Gelderlandt; doch daar de Biſſchoppen van Utrecht het opergebiedt over hadden, of althans volgens hunne meening moſten hebben; (*Zie Heda in Boudewyn. II.*) Hier over is al eenigen tydt een ſchrikkelyken oorlog met moorden en branden gevoert geweeſt. Na veel krakkeelens en vechtens, heeft Frederik I. de zaak zoo bemiddelt, dat de Graaf van Gelderlandt in het bezit van de Veluwe zou blyven, ter tydt toe dat 'er na ryp onderzoek eene wettige uitſpraak zou gegeeven worden. Eindelyk heeft Henrik VI. Frederiks zoon de laatſte uitſpraak gedaan, en het Graaffchap van de Veluwe door zyne Keizerlyke oppermagt toegeweezen aan de kerke van Utrecht, en aan den Utrechtſchen Biſſchop Balduinus; doch met deze voorwaarde, dat gemelde Biſſchop het zelve Graaffchap vry en onvermindert zou overgeeven aan den Hertog van Brabandt.

„ (2.) In dit zelve jaar was Jeruzalem, met meeſt alle de plaatzen van 't H Landt, uitgezondert Tyrus, Tripoli, Antiochie, en „ nog eenige weinige Steedtjens, ingenomen geweeſt door Saladinus, Koning van Syrie en Egipten. En dit heeft niet alleen den „ Paus, en den Keizer, maar ook meeſt alle de Chriſtene Vorſten „ gaande gemaakt om die plaatzen te gaan herwinnen.

„ Omtrent deze kruistogten maakt Mezerai deze opmerking, „ dat ze in den tydt van meer als 200 jaaren, (want zoo lang heeft „ die drift geduurt) den ondergang van groote Heeren, en een „ menigte van armen veroorzaakt hebben: maar dat 'er de Pauzen en de Koningen hunne rekening by vonden: de Pauzen; „ om dat ze het opperbevel van die legers wiſten in handen te „ krygen: dat ze de perſoonen zoo wel als de goederen van „ alle de Kruisvaarders onder hunne beſcherminge namen: „ dat ze het gebruik der aflaaten en ontheffingen van de wetten „ by gelegentheit van deze heilige oorlogen veel gemeener maakten: dat hunne Afgezanten de aalmoeſſen en giften, die tot „ uitvoeringe van deze oorlogen gedaan wierden, ontfingen en „ behandelden: en, eindelyk, om dat ze hier door gelegentheit had„ den om de tienden van de Geeſtelykheit in te vorderen. Voeg „ hier by, 't geen wel de beſte reden van allen is, dat de Paus zyn „ Geeſtelyk gebiedt te meer uitbreidde, hoe dat 'er meer ongeloovige landen onder de magt van Chriſtene Vorſten gebragt wierden.

„ Hy zegt vorders, dat 'er de Koningen ook wel meê gedient waren; om dat zy hunne ſtrydtbaarſte en oproerigſte oorlogsharten „ daar door loosden, 't welk hunne regeering geruſter maakte; „ voorts dat de groote Heeren hunne landerijen aan den Koning verkochten of verpandden om geldt te hebben: of dat die landen, by „ de doodt van de eigenaaren, aan minderjaarige kinderen of vrouwluiden vervielen, aan wien dezelve lichtelyk konden ontfutſelt „ en ontdraait worden: En eindelyk, wat Vrankryk aangaat, om „ dat dit groote Koningkryk, het welke van eene ontelbaare menigte van menſchen krielde, door zulke groote en menigvuldige „ bloetlaatingen ontlaſt zynde, onderdaaniger en gezeggelyker zou „ blyven.

„ Hoe verre dat deze redeneering gaat, laat ik een ander oordeelen. Daar is ongetwyfelt al wat aan geweeſt. Maar 't is ook „ zeker dat 'er deftige Pauzen zyn geweeſt, die meeſt gezien hebben op de uitbreiding van den Chriſtelyken Godsdienſt: en dat „ de Koningen ook altyt die baatzuchtige inzigten niet gehad hebben. Wie zou dat durven verzekeren van den H. Lodewyk Koning van Vrankryk? Hebben de Keizers en Koningen hunne „ eigen perſoonen daar niet aan gewaagt, en in gevaar geſtelt? „ zyn veele Keizers niet half door de Pauzen gedwongen geweeſt „ om die togten aan te vaarden? is het niet dikwils geſchiedt op „ de vuurige vermaaningen en predikatien van yverige of heilige „ menſchen? wierden de Koningkryken door het vervoeren van „ het geldt niet arm en berooit, en van de beſte manſchap ontbloot?

„ (3.) *Met het Kruis getekent.* Zy naaiden een kruis op hunne „ mantels, of bovenrokken, zodaanig dat het ten toon en als te „ pronk ſtont, en van ieder een gezien kon worden: (*Analect. „ Matth.* 3. *p.* 23.) de een droeg het op zyn borſt, de ander op „ zyne ſchouders, anderen wederom op den rechter arm, enz. De „ Kruiſſen waren van verſcheide kleuren, volgens de verſcheiden„ heit van ieder landtaart. De Geeſtelykheit van Vrankryk was „ over die kruistogten niet zeer verheugd, om dat de menſchen, „ tot het draagen van zulke onkoſten, zonder mate geknevelt wierden; even eens, zegt Mezerai, (in het leven van Philippus de „ Valois) als of men de Franſche kerken zogt kaal te plukken en „ te vernietigen, om de kerken van Paleſtyne te herſtellen.

„ Maar de yver was doorgaans zoo groot, dat veele vrouwen „ zelfs, hoorende dat 'er een Jeruzalem en een H. Landt te verovеren was, niet t'huis te houden waren. Ziende dat zoo een „ Kruisteken zoo mooi ſtont, en dat de manluiden zich zelven zoo „ uitgelaaten en vrolyk aanſtelden, als of ze naar een bruyloft gingen, naaiden zy ook een kruis op haare klederen, en gingen „ zoo wel te ſcheep als de mannen. Maar die yver moet altydt „ niet al te heilig geweeſt en gebleven zyn; want het gebeurde al „ heel dikwils, dat ze onderwege tot hoerery of overſpel vervielen. „ Onze Hollandtſche en Vrieſche Vrouwtjes, die doch voor Heldinnen in de Hiſtorien te boek ſtaan, zyn ook al met zoo een „ yver ontſtoken geweeſt: maar die ook al dikwils op een dier„ gelyke menſchelykheit uitdraaide. En hierom heeft Broeder „ Thomas van de Order der Predikheeren, en bewaarder van 't „ H. Graf te Jeruzalem, een brief geſchreeven aan de Prooſten en „ aan de Regenten van de andere kerken in Vrieslandt, en hen

„ vermaant zodanige vrouwluiden t'huis te houden; en haar te onderrechten, dat ze beter zouden doen met het geldt dat ze verteiren en verteeren zouden, aan de gemelde Prooſten ter handt te ſtellen, die het dan naar het H. Landt zouden overmaaken: of dat gemelde vrouwluiden voor dat zelve geldt eenige manspersſoonen koſten huuren om naar 't H. Landt te trekken. Dit ſtaat verhaalt in de Kronyk van Menco, Abt in Weerum. (*Analect. Matth. t.* 3.)

„ (4) In een riviere van Cilicie, Cydnus genaamt, die de muuren van de ſtadt Tarſus beſpoelt, daar de Keizer was gaan baden, en daar Alexander de Groote eertydts ook onder het baden byna verdronken is geweeſt.

„ (5.) Zommigen meenen dat deze Schryvers Akron, of Ptolomais gemeent hebben, eene ſtadt in Fenecie aan de Syriſche Zee gelegen, die de Chriſtenen in den zelven togt veroverden: en waar in zy zeer geholpen wierden door een Vloot Deenen, Vriezen, Hollanders en Vlamingen. Zie Matth. Weſtmonaſt. Meijerus, van Leeuwen *p.* 183. enz

„ (6.) Dat Willem zynen Vader is gevolgt is zeker uit alle onze Hiſtorien, en Ant. Mattheus bewyſt in de voorreden van het vierde deel zyner *Analecta*, dat hy twee maal naar Syrien is getrokken

„ (7.) Tot lof van dezen Biſſchop ſtaat noch te melden, dat hy de twee broeders, Diderik VII. Graaf van Hollandt, en Willem, zoonen van Floris III. die in Syrie overleden was, met groote moeite, en na veel talmens en over en weer reizens, vereenigt en tot broederlyke eendragt bewogen heeft.

„ (8.) Deze Biſſchop heeft ook een zwaaren oorlog met den Kaſtelein van Koeverden en met de Drentenaaren gevoert: want de Drentenaars, door den Kaſtelein geholpen, en onderſteunt door den Graaf van Gelderlandt, zogten zich aan de Biſſchoppelyke regeeringe te onttrekken. De Biſſchop trok zelf voor Koeverden, en had de hulp van zynen Broeder den Grave van Benthem. Het ging alles naar wenſch: Koeverden wierdt verovert: Folkerus, de ſtiefzoon van den Kaſtelein, gevangen gezet: alles onder zyne gehoorzaamheit gebragt: Otto Graaf van Benthem, 's Biſſchops Broeder, tot Kaſtelein aangeſtelt, enz Maar de kans is wel haaſt verkeert. Folkerus, onder ſchoone beloften op vrye voeten geſtelt, zag weêr binnen Koeverden te komen: de Drentenaars ſtonden tegen den Biſſchop op; en ſloegen de handt aan de Biſſchoppelyke inkomſten: het verdrag door bemiddeling van de Aartsbiſſchoppen van Keulen en van Ments geſloten wierd by-na zoo haaſt gebroken als getroffen. De Biſſchop trekt zyne vyanden met een Heldenmoedt tegen, maar moſt door de lafhartigheit van de zynen het veldt aan den vyandt laaten. De Keizer komt in het ſpel, en brengt wederom een verdrag te wege; 't welke zoo lang duurde als de Keizer by de handt was: maar hy was noch qualyk buiten het gezigt, of de Drentenaars gingen hunne oude gangen. De Biſſchop daar op naar den Keizer toe, om hem zynen noodt te klaagen; doch als de Keizer nu gereedt ſtont om hem kragtiger te helpen, is de Biſſchop te Ments overleeden.

Daar hebben wy de Levensſchets van dezen Biſſchop BALDUWYN, die, met onze Beſchryvinge vergeleken, van alle onzydigen als te mager, om niet ergers te zeggen, moet gekeurt worden; de lezer hebbe een vry oordeel, nadat hy alles, ook het geene volgt uit *Veldenaar*, zal hebben geleezen, en met onze aanmerkingen overwogen, zoo die hier, als boven by Biſſchop ADELBOLD, zyn neêrgeſtelt: dus vinden wy dan het Leven van Biſſchop BALDUWYN, door den gedachten Utrechtſchen Hiſtoryſchryver, in zyne oude taale, fol. CCLVIII. en CCLIX. geboekt.

Baldewinus van hollant greue florijs broeder van hollant was die xxix biſſchop van vtrecht xviij jaer lanck Hi was een goedertieren man ende ſuuer van leuen ſo datmen meent dat hi maecht ſtarff Sijn broeders waren greue florijs van hollant. dirck van hollant domproeſt tot vtrecht Ende otto van hollant greue van benthen Ende bi hulpe van deſen ſo jaechde hi alle die rouers wt ſinen ſticht ende hi berechte dat lant ſeer wijſſelick Ende alle hoer borghers namen ſtadt recht van hem.

Deſe biſcop baldewinus dede beſcriuen alle des gheſtichts ende der kerken leenmannen van vtrecht dat ſi quamen of ſeynde gherechte procuratoers ende ontfenghen hoer leen van hem als ſi ſculdich waren te doen Ende dit zijn des ſtichts hoghe mannen die hier nae beſcreben ſtaen ende mit wat goede ſi mede verleent waren op dattet bliuen ſoude tot eenre ewigher ghedenckeniſſe.

Brabant. Die hertoch van brabant is des biſcops droſſaert ende hi hout van den ſticht te leen die ſtadt van tiel ende dat daer toe behoert ende alle kempenlant en die velue.

Vlaenderen. Die greef van vlaenderen was die anderde ende hout van ſticht te leen die iiij ambochten.

Hollant. Die greue van hollant is des biſcops maerſchalck die hout vanden ſticht te leen waterlant ende ſommige goeden in hollant ende veel tienden ende andere goeden in zeelant.

Ghelre. Die greeff van ghelre des biſcops meiſter jagher die hout vanden ſticht die greeffchap van zutphen ende halff emmerick.

Cleue. Die greef van cleue des biſſchops ouerſte ende meyſter camerlinghe die hout vanden ſticht te leen die greeffchap van rijſterbant dat is een deel van tielre weerdt. ende wat in die betuwe ende heel boemelre weerdt dat nu al ghelre toebehoert Ende oeck dat lant van hueſden ende dat lant van altena.

Die graue van benthem des biſcops ouerſte doerwaerd' die hielt vanden ſticht te leen die borchgraefſchip mitten caſteel tot benthem ende and' goeden. Benthem.

Die greue van kuuck des biſcops ſchenker die hout vanden ſticht te leen dat meeſte deel vanden lande van kuuck ende ander goede. Kuuck.

Die greue van goer des biſcops meiſter poertwachter die hielt vanden ſticht dat meeſte deel van all ſijn goet Deſe voerſcreuen hoech mannen die hieten des biſcops Amptmannen ſonder vlaenderen en hadde geen ampte. Goer.

Die greue van zutphen die hielt vanden ſticht te leen die graefſcap van zutphen ende goylant Ende dat graefſcip van zutphen quam aen ghelre ende goylant quam aen dat collegium tot Elthen mit een dochter van zutphen die Abdiſſe was ende vanden collegium off Abdye van Elthen ſo quam goylant om ſeker penſien aan hollant. Zutphen.

Die greeff van reyſterbant hielt ſijn graeffchap vanden ſticht van vtrecht te leen want een greue van cleue plachſe vanden ſticht te houden Ende die greue reyſterbant was ghecomen ende ghedeylt van een jongher broeder van cleue ende na van den huſe ende van een jonger broeder van brabant. Reiſterbant.

Die greue van Reechem in die velue die hielt vanden ſticht van vtrecht te leen die velue ende van hem is die velue ghekomen aen brabant ende van brabant aen ghelre. Reechem.

Die greue vanden Goy hielt vanden ſticht te leen die borchgreeffſchap van vtrecht ende ſyn caſteel mit ander goeden. Goy.

Die borchgreef van groningen die hielt vanden ſticht te leen die borchgraefſcip van groninghen. Groninghen.

Die heer van coeuoerden die hielt te leen vanden ſticht dat caſteleynſchap van coeuoerden mit dat maerſcallick Ampt vanden lande van drinthe hi en ſijn eruen ter tijt toe dat hi een ſeker ſomme van ghelde wech had die hi den ſticht daer op gheleent hadde. Coeuorde.

Die heer van hueſden plachmen ſyn heerlicheyt eerſt te houden van den ſticht ende na van cleue ende daer na van hollant. Hueſden.

Die heer van Arckel hielt te leen vander ſticht dat lant van hagheſteyn ende haeſtracht. Arckel.

Die heer van altena plachmen ſijn heerlicheit eerſt te houden vanden ſticht ende nae van cleue Ende noch daer na van hollant. Altenae.

Die here vander lede die hielt te leen vand' ſticht een deel eruen ende tienden. Lede.

Die heer van. Bueren placht vanden ſticht te leen te houden ſommighe tienden. Bueren.

Die heer van culenborch hielt te leen vanden ſticht ſommighe tienden ende heerlicheden. Culenborch.

Die heer van vyanen die plach te leen te houden vant ſticht ſommige tienden ende and' heerlicheden. Vyanen.

Die burchgrave van montfoerde hout te leen vanden ſticht die burchgraefſcap van montfoerde. Montfoert.

Die heer van Aemſtel hielt te leen vanden ſticht dat meeſte deel van ſijnre heerlicheyt. Aemſtel.

Die heer van Abcoude hielt te leen vanden ſticht dat caſteel mitter heerlicheyt van abcoude ende mit duerſteden. Abcoude.

Die heer van Voerſt die hielt te leen vanden ſticht dat caſteel te voerſt mit ander heerlicheden. Voerſt.

Die heer van yſelſteyn die plach te leen te houden vanden ſticht veel tienden ende ander ambochten. Yſelſteyn.

Die heer van woerden die hielt te leen vanden ſticht dat ſlot mitter heerlicheyt van woerden. Woerden.

Die heer van aenholt ende van ſulen die hielt te leen vanden ſticht dat caſteel mitter heerlicheyt van ſulen. Aenholt Sulen.

Die heer van waterlant hielt te leen vanden ſticht dat meeſte deel van ſijnre heerlicheyt van waterlant. Waterlant.

Die heer vand' ameyde die hielt te leen vanden ſticht die heerlicheyt van d'ameyde. Ameyde.

Alle deſe voerſcreuen grote heren die plagen van outs hoer leen te houden vanden ſticht van vtrecht Ende noch veel meer ander heren ende ridderen die hier nijt gheſcreben ſtaen Mer veel yſſer vanden ſticht verdoelt ouermits verſterft ende oerloghe ende ouergheuinge dattet nu ander heren ende princen beſitten dat mit gods recht toe behoert den gheſticht en de kerk van vtrecht Ende als die biſcop baldewinus alle ſijn leenmannen die hy doe had gheropen hadde om hoer leen te ontfanghen ſoe ontfenghen ſi al hoer leen ſonder die hertoch van brabant die verſumede dat hi die velue nijt te tijde en verſocht die de greue van ghelre voert te leen hielt van deſen hertoch voerſeyt Waer om die biſcop in die velue toech mit crahct ende verdreeſt daer wt den graue gheraert van ghelre mit alle ſijn hulpers.

Tot meerder beveſtiging dezer Hoogadelyke Leenmannen van 't Sticht van Utrecht, als de bovengedachte Amptenaaren des Biſſchops *Balduwyns*, diene, dat 'er boven aan den muur van de grootſte Gehoorplaatze der Academie, door eenen trans aan *St. Martens* Kerke, of den *Dom* gehecht, met groote hooftletteren geſchreven ſtaat;

DIE EDEL MANNEN DES STICHTS VTRECHT.

Hier onder nu hangen hunne wapenſchilden naaſt malkan-

kanderen, met kleuren geschildert, omtrent in de zelve ordre als d'Amptenaaren hier van *Veldenaar* zyn geboekt, dezer voegen:

Brabant. Hollant. Gelderlant. Cleef. Benthem. Kuyck. Goor.

Gelyk dit nu (by afwezigheit) enkelyk uit de geheugenis word opgestelt, en men zich niet kan herrinneren dat *Vlaanderen* onder deze *Edele Mannen* staat uitgedrukt, of dat 'er meer dan zeven naamen en wapenen op den wandt zyn gemaalt, tekenen wy die alleen aan, daar wy volkomen zekerheit van hebben; en vinden wy naderhant *Vlaanderen* hier ook by gemeldt, of ook d'order eenigzins anders, zullen wy zulks in ons *Byvoegzel van zommige overgeslagene stukken* aanwyzen.

BALGOY, een Geldersch dorp in Maas en Waal. Toen in 't jaar 1547. het geheel Hertogdom van *Gelder* en 't Graafschap *Zutphen* eene schattinge van 75000 guldens opgelegt was, stont het quartier van *Nymeegen*, een der vier van dit Vorstendom, daar in geschat op 24342 guldens: Tot deze som most *Maas* en *Waal* (een der zes verdeelingen van 't *Nymeegsche* quartier) daar in opbrengen 3896 guldens; die omgeslagen over de 22 of 23 dorpen van deze verdeelinge, quam het dorp *Balgoy* te staan op 194 guldens 16 stuiv. even zoo veel als *Puffelik*, *Appelteern*, *Altforst*, en *Oye* met *Diden* te zamen. Zeven van de dorpen dezes deels waren hooger, en zes laager gestelt. *Houve Handv. Chron. 1. D. f. 79.*

BALLERHOUT, anders BALLERBOSCH, leit in het landtschap *Drenth*, onder 't Dingspil, of de rechtbank van *Rolde*. Het is te vermoeden dat het voortydts een der Heidensche geheiligde Bosschen is geweest, waar in de Landtzaaten by een quamen, om met den anderen raadt te slaan, en acht op hunne wichelerijen te geeven, nopende de gelukkige of ongelukkige uitslagen hunner ondernemingen, als andere zaaken van Staat, enz. *J. Pic. antiq. v. Oudt Friesl. &c. p. 142. 31. Neand. p. 144.*

BALLERKUIL, eene zeer oude en zeldzame vertoonplaats in 't landtschap *Drenth*. Rondtom den kuil, in 't voorgedachte *Ballerhout*, ziet men zitplaatzen, als banken van aarde gemaakt: waar uit is af te neemen dat in oude tyden alhier de groote byeenkomsten der inwoonderen dezer landen gehouden zyn geweest: dat ook daar zonderlinge plegtigheden zyn verricht, waar toe zoo deze kuil, als de zitbanken van aarde gedient hebben. Volgens 't vermoeden van *J. Picard*, die dezen kuil en de zitplaatzen bezichtigt heeft, is wellicht deze de plaats geweest waar uit de Satan zyne orakelen aan de Heidenen gegeven heeft. De Inwoonders daar omtrent hebben van dezen kuil (mogelyk een heiligdom geweest) eene plaats gemaakt, daar ze hunne doode krengen in werpen, waar mede de ravens en honden zich nu vrolyk mogen maaken. *Idem Picard antiq. f. 143. idem Neand. de antiq Germ. p. 147.*

BALTHAZAR GERARDS, een *Burgundier* van geboorte, moordenaar van *Prins Willem den I. van Oranjen*. Het voornemen van zyn moortdadig feit had hy aan eenen Jesuit van *Trier*, eenen Minnebroeder *Geray*, en aan d'*Assonville*, Raadt van den *Prins* van *Parma*, en Gouverneur der Spaansche Nederlanden, ontdekt. De *Jezuit* nevens de *Monnik* porden hem daar toe aan, als tot een hoog verdienstig werk, ten voordeele der *R. Catholyke Religie*: hem verzekerende niet alleen den Hemel, maar zelfs de voornaamste plaatze der glorie; en dat hy daar door, zoo hy dieswegen mogt sneuvelen, de heerlykste kroone der Martelaaren zou bekomen. D'*Assonville* beloofde hem uit den naam des *Konings van Spanjen* boven maaten groote beloonïngen, zoo van staat, als rykdom, indien hy deze *Heldendaadt* uitvoerde. Dus aangemoedigt, volbragt hy door een pistoolschoot de moordt te *Delf*, daar hy op de daadt gegrepen wierd, en het bovenverhaalde bekende; desgelyks hoe hy tot de verrichtinge was getreeden. Ook zeide hy na 't pynigen rondt uit: „ Het berouwde hem niet, dit werk ondernomen en uit„ gevoert te hebben; ja dat, ware het niet uitgevoert, hy „ 't noch wilde doen al zou 't hem duizent levens kosten. „ Onder 't pynigen voerde hy deze taal; dat hy zulks om „ zyne oude zonden leedt, geenzins om dat hy den *Prins* „ vermoort hadde; dat hy daar in als een vroom voor„ stander der H. R. Catholyke kerke had gehandelt. Toen hem de doodt wierd aangezeit, ontroerde hy zich in 't eerst vry wat; maar herstelde zich haast, en zeide; *hy zou de reize naar den Hemel aanneemen, en den menschen by Godt ten voorspraake verstrekken.* „ De inhoudt zyner Sententie „ was; gebragt te worden op 't schavot voor 't stadthuis „ te *Delf*, daar zyne moortdadige rechter handt af te schroei„ jen met een toesluitend (wafel-) yzer; het dikste vleesch „ van zyn lyf met gloeijende tangen, op zes plaatzen, af „ te knypen; den buik tot in de borst op te snyden, het „ hart daar uit te rukken, en in zyn aangezicht te werpen; „ zyn lichaam van beneden opwaarts te vierendeelen; het „ hooft af te kappen, op een staak te stellen, en de vier „ quartieren op de twee bolwerken van *Delf* op te hangen. Hy stont alle die smerten zonder misbaar te maaken, even als ware hy ongevoelig geweest, uit. De *Roomsch Catholyke Schryvers* pryzen de zaak. *Adr. van Meerbeek* zegt; „ en alzoo is deze jongeling, omtrent vier-en-twintig ja- *Fm. v. Meteren fol. 229. P. C. Hoost Ned. hist. f. 903. 904 Bor Nederl. Oorl. 18. B. f. 422. Meteren ibid idem Hoost f. 905.*

„ ren oudt, met afgryselyke tormenten ter doodt gebragt, „ om dat hy 't vonnisse zyns *Konings* had uitgevoert. De *Jesuit Pater C. Hasart* spreekt 'er van; als hadde de *Prins van Oranje* loon naar werk ontfangen, verheffende des moorders daadt; en, medelyden met zyne straffe hebbende, besluit aldus; „ Dit is de strydt die Balthazar Gerards heeft „ ondergaan. *Fr. Lanarius, in zyn* Compendium *in 't Hoogduitsch vertaalt door Casp. Ens, onder den titel van Fasciculus temporum*, spreekt 'er kort van; „ namelyk, dat de dader „ gruwelyk gestraft of gemartelt wierd, echter alles ge„ duldig leedt: voorgeevende dat hy 't gedaan had ten „ beste der *R. Catholyke Religie*, en ten dienste des *Konings*. Maar te *Douay* is een boekjen by eenen *Jean Bogard* met privilegie gedrukt en uitgegeeven, onder den titel van *Glorieuse en Triumphante Martelary van Balthazar Gerards; gevisiteert en geapprobeert van Guil. Estius Theol. Do. &c.* daar in word de welgelukzalige Balthazar Gerards by eenen *Ajod* (*Ehud*) vergeleken, geraakt van *Pinchas* heiligen yver, enz. hem van Godt toeleggende de kroone van *Martelaar* en *Confesseur*: dat *ook zyne geheugenisse eeuwig zy ter benedictie. Alfonso de Villegas*, in zyn *Flos Sanctorum*, te *Salamanca* in *Spanjen* gedrukt, roemt hem als eenen heilig, dien de Paus te zyner tydt noch *beatizeeren* en *canoniseeren* zal. Deze moorder, om te ligter toegang tot het uitvoeren van zyn gruwelyk schelmstuk te mogen verkrygen, had zich uitgegeven te zyn van de gereformeerde Religie: veranderde zynen naam, in dien van *François Guyon van Besançon*; zeide zich eenen zoon te zyn van *Pierre Guyon van Lions*, toen, ter oorzaake van eenen voorgenomen aanslag ten voordeele der Protestanten, als verder om de Religie, ter doodt gebragt. Maar deze moordenaar was geboren te *Villefans* in *Burgundiën*, kort van persoon, slecht van gestalte, en leelyk van aangezicht. *Boribid. &c. In zyne grote Kr. der Nederlanden, f. 601. Kerkel. hist der Nederl. p. 133. Zie ook Guil. Estii Hist. der Martel. v. Gork, lib. 4. cap 6. &c. Alph. Villegas Flos Sanctor. In P. C. Bors Nederl. Oorl. 18. B. f. 56. Eman. van Meter. Ned. hist. f. 228.*

BAMA, een Staat, Stins, of Adelyk huis in de Vriesche Grietenye *Collumerlandt*, onder 't quartier *Oostergoo*. *Winsem.*

BANKERT (JOOST) Admiraal van Zeelandt: een man die, in veelerlei voorvallen en gevechten ter zee, treffelyke blyken heeft gegeeven van zynen moedt. Door zyne wakkerheit wierd hy, van slecht Bootsgezel, hooger bevordert, en zoo allengskens, door zyne manhaftigheit, tot *Commandeur* over de *Zeeuwsche Kust*. Noch *Kapitein* zynde, sloeg hy met zyn schip alleen, t'eener tydt, tegen dertien *Duinkerker* scheepen, schoot 'er drie van in den grondt, en redde zich met zyn niet weinig doorboorde schip uit zyner vyanden handen: dit bragt hem in achting. Op zekeren tydt van twee vyandtlyke *Spaansche* schepen aan beide zyden aangeklampt, en nu in 't uiterste gevaar, wierd hy van de *Spaansche* dikmaals verzocht om zich over te geeven: maar wilde op geenerlei wyze daar toe verstaan: In tegendeel stelde hy zynen oudtsten zoon, met eene brandende lont, omtrent de kruidtkamer, hem beveelende 't kruidt aan te steeken, zoo haast hy hem dat geboodt, of anders zou hy hem den kop klooven: Hy raakte noch van de *Spaansche* kielen los, en heeft naderhandt diep gedeelt in de eere der heerlyke zege, door den manhaften *Admiraal Marten Harpertz Tromp*, 1639. tegen de geweldige *Spaansche Vloot*, onder *Don Oquendo*, in *Duyns* bevochten. Zy noemden hem den *gesselaar der Spaanschen*. In *Brasil* was hy den *Portugezen* ook zeer ontzachelyk. Toen hy uit *West-Indiën* (daar hy loflyke daaden verricht had) weêr naar huis quam, wierd hy, onder de *Linie æquinoctiaal*, of den *Evenaar*, van eene *apoplexie*, of beroertheit overvallen en weggerukt; latende dien naam na, dat hy een der moedigste Zeehelden is geweest die de Staat ooit gehadt heeft. Het lyk wierd geopent en gezouten, en door zyne twee zoonen in Zeelandt binnen gebragt. Het stonk, onaangezien alle bedenkelyke hulpmiddelen daar tegen aangewendt, zoodanig, dat zelfs de spys daar door geoordeelt wierd in 't schip smakeloos te worden. Het Scheepsvolk zou ook, in weerwille der zoonen, 't lyk in zee gezet hebben, indien 't niet in Zeelandt, daar *Bankert* zeer bemint was, had moeten aanlanden. Zyne Zoonen hebben zich ook by den Staat wel verdient gemaakt. *L v. den Bosch leven &c. der Zeehelden 1683. p. 287. Idem ibid. Idem ibid. J. Finckii W. Indische Reize beschreibung, p. 103.*

BANJAERT, by anderen BANJART, ook BANIAERT, voortydts een zeer oudt Kasteel, 't lag in *Hollandt*, tusschen *Castricum* en *Beverwyk*; aan het oudt Adelyk geslacht der *Banjarten* behoort hebbende. Het wierd in 't jaar 1203. of 1205. door het vuur verteert. *S. v. Leeuw. Bat. illust. f. 1243.*

BANT. Alfridus de derde Bisschop van Munster, die ook het leven van *Ludgerus* den eersten beschreven heeft, noemt met dezen naam een Eilandt van Vrieslandt, het welk is tusschen de Eems en de Lauwers: doch zoo magtig, dat hy het zelve als een zesde gedeelte gelyk stelt met de vyf aanzienlyke landtdeelen, waar in hy die geheele landtstreek verdeelt, tot een zeeker bewys dat het *Burchana* van de Romeinen, waar van ik (zeit de Heer *Alting*) elders gesproken hebbe, ten tyde van *Ludgerus*, dat is, in de negende eeuw, noch niet verkleint was; immers dat het zelve aan BANT, het welk daar van het Oostergedeelte is, noch vast is geweest. Gelyk nu de Romeinen het geheele Eilandt BURCHANA genoemt hebben naar Borchum/ *Alting Not. Germ. Inf. P. 11.*

het

het welk het voornaamste dorp is van den weſtkant; alzoo geeft *Agricola* het zelve den naam van BANT naar een ander dorp dat aan den overkant leit. Na dat ze beide veel afgenomen waren, heeft deze gemeene benaming ook een einde genomen: en het Weſter is alleen BORKNA, het Ooſter alleen BANT genoemt. Hedendaags is het ook zoo klein geworden, dat het nauwelyks langer een verblyfplaats van de konynen, ik laate ſtaan van menſchen, kan zyn.

BARBERS-POLDER, leit in Vlaardinger Ambacht.

Alting Not. Germ. Inf. P. II. p. 18.

BARBNEGOS. Keizer Otto de derde maakt in zynen giftbrief van het jaar 996. dien wy (zeit de geleerde Schryver) dikwils aangehaalt hebben, gewag van eene landtſtreek (*territoir*) het welk de afſchryver gemeent heeft, miſſchien door verzinninge, dat dusdanigen naam hadde. In eenen anderen giftbrief van Keizer Lotharius den tweeden, van het jaar 1134. waar in de zelve inhout herhaalt word, ſtaat al zoo ſlordig BERBNEGET. Doch Otto de Groote verklaart in zyne brieven van het jaar 968. waar van my een afſchrift gegeeven is van een zeer goede handt, dat Graaf Wichman aan het Klooſter van Elten, (*Allinerſe*) het welk hy geſticht hadde, zeer veele ryksgiften overgedragen hadde, daar de Keizer zelf het eigendom by gedaan heeft, en dat wel in elf verſcheide Gemeenſchappen: als daar zyn het Graafſchap op den oever van den Rhyn, het welk hedendaags *Zutphen* is; het lant van *Urch*; het vlek *Salo*; het Graafſchap *Nerderlant* (in een ander afſchrift *Nardimlant*) en *Hamelant*. *Otto* de derde, en *Lotharius* de tweede doen 'er daarenboven noch by de landtſtreek BARBNEGOS en *Otmes*, of, gelyk de afſchryver van Lotharius het uitdrukt, BERBNEGET en *Otuneus*; en insgelyks deze vier Graafſchappen, *Huneſgo*, *Fualgo*, *Merma* en *Micheta*. Waar uit blykt dat door *Barbnegos en Otmes* verſtaan moeten worden landen of landthoeven, die gelegen zyn buiten de grenzen van alle de andere. Doch dewyl men vindt dat dezelve zoo wel in der daadt, als met woorden gevoegt worden aan den zuidtkant van het Vliemeer (*Lacus Flevonis*) en het Eilandt, waar van het ook byna den noordtkant uitgemaakt heeft; zoo is 't waarſchynlyk, dat het eenige Eigendommen zyn geweeſt, leggende ooſtwaarts aan achter den binnenſten inham van het Meer en langs den Yſſel, die geen gemeenſchap hadden met de Vriezen, gelyk de Kaarten genoegzaam aanwyzen. Doch om de verbaſterde benamingen BARBNEGOS, of BARBNEGET te recht te brengen, komt my tot noch toe geene giſſing voor die eenigzins waarſchynlyk, is, of ſchoon de andere benaming *Otmes* eene verbeetering kan krygen, die niet zeer wanſchikkelyk voorkomt, gelyk te zyner plaatze zal gezien worden.

M. v. der Houve 1. D. Houve H. V. Kr. 1. D. f 108. Goudh. f. 77. Jac v. Eyk Zuydt-Holl p. 68. 69. Idem Houve 2. D. f. 225. B. Neand. de Antiq. Germ. p. 324.

BARENDRECHT, ook BEERENDRECHT, een Hollandtſch dorp, in *Ooſt*-en *Weſt-Barendrecht* verdeelt, aan *Dordrecht* lot ſchietende, ſchoon het onder de *Ryder waert* leit. De naam van dit dorp zou, naar zommiger voorgeeven, ontſtaan zyn uit het gebaar, en het klaaglyk geſchreeuw der vrouwen en kinderen, alhier gemaakt over hunne vaders en mannen, geſneuvelt in den ſlag tuſſchen de *Koningen Dagobert* en *Clotarius* aan d'eene; en *Beroald Koningk* der *Vriezen* aan d'andere zyde: zie op BEROALD. Daar van daan zou het landt van *Putten* ook de benaminge gekregen hebben van de *Putten*, of *Kuilen*, waar in de verſlagenen met menigte geworpen wierden; het dorp *Heenvliedt*, van 't heene vlieden der noch overgeblevene *Vriezen*; het landt van *Stryen*, van den *Strydt* daar voorgevallen, enz. Maar 't is noch niet bewezen dat die ſlag aldaar, en niet veeleer aan de *Weſer*, of elders daar omtrent, zich toegedraagen zoude hebben. Waarſchynlyker word het geoordeelt te zyn, dat *Drecht* des naams oorſprongk genoegzaam te kennen geeft, en dat *Barendrecht* dus den naam gekregen zou hebben van een riviertjen, daar dit dorp op gelegen was, voor den vervaarlyken inbreuk der groote Zuidt-Hollandtſche waerdt, in 't jaar 1421. de *Baar*, of *Beer*, *Beerne* of *Baarne* geheten: zoo ook *Dordrecht* van de *Dorta*; *Moordrecht* van de *Morre* of *Moere*; *Slydrecht* van de *Slye*, of *Slie*, enz. daar een drecht, of overvaart op geweeſt is. Het dorp *Barendrecht* heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder het Claſſis van *Dordrecht*.

Brandt Dagwyzer in't regiſter.

BARLÆUS (CASPARUS) of CASPAR *van* BAERLE, zoon van LAMBERTUS BARLÆUS, eerſt, in zyn vaders plaats, *Griffier* van *Antwerpen*, daar na *Rector* in de *Latynſche* ſchool te *Bommel*; overleedt in *Januarius*, 1595.

J. Corvini Oratio funebr. inscribit. C. Barlæi Scerm. Acade-

BARLÆUS (CASPARUS) zoon van den bovengemelden *Caſparus Barlæus*, geboren den 8 *Februarii* 1584. geſtorven den 14 *Januarii* 1648. was 1608 tot *Predikant* op de *Nieuwe-tonge* beroepen: vertrok in 't jaar 1612. naar *Leiden*, om het *Onder-regentſchap* aldaar, van het *Theologiſche Collegie* der Staten van Hollandt, te aanvaarden; wierd ook bevordert tot de *Profeſſie in* de *Logica*. Hy begaf zich driftig aan de zyde der *Remonſtranten*, en ſtreek, in een uitgegeeven Vertoog, de *Predikanten* van de *Gere-*

formeerde Religie vry wat uit. *Johannes uit den Bogaerdt*, als een groot vriendt van *Barlæus*, zegt, dat hy met eene vrymoedige rechtvaardigheit van ſpreeken in dat Vertoog d'ondeugende Raadtſlagen van zommige *Predikanten*, en Godtgeleerden onzes Vaderlandts beſtrafte. Maar dat ſchrift is zoodanig wederleit, en van den ouden *Johannes Damius* gehekelt, dat *Barlæus* nooit weêr luſt heeft gehadt om 'er op te antwoorden. Na het houden van 't *Synode* te *Dordrecht*, in 't jaar 1618. en 1619. wierd hy van zyne *Profeſſie* en Onder-*regentſchap* te *Leiden* ontzet: maar naderhant, toen de *Illuſtre School* door de *Magiſtraat* der ſtadt *Amſteldam* opgerecht was, wierd hy 'er *Philoſophiæ Profeſſor*. Dat hy een goedt Poëet was, blykt uit zyne *Poëmata*. Voorts heeft men van hem zyne *Orationes: Medicea hoſpes, ſeu deſcriptio gratulationis publicæ, qua S. P. Q. A. excepit Mariam de Medicis: Res geſtæ Mauritii, Comitis Naſſovii in Braſilia*, &c.

miſch regiſt. p. 63 en 122. J. Uytenbog. kerkel. hiſt. f. 696. Matth. Damius contra Barl. Commel. Amſt. f. 647.

„ By gelegentheit der bovenſtaande Levensſchets van „ den geleerden Barlæus, in't Nederduitſch (als wy op „ de poſt van't leven zyns Vaders zien) *van* BAERLE, „ zullen wy hier laaten volgen het geen de Heer *Menſo* „ *Alting* op 't woordt BAERLE heeft aangetekent, „ toevallig volgens d'order der letter overgeſlagen; naar„ dien de Voorouders van onzen geleerden Heer *van* BAER„ LE hunnen oorſprong, en dieswegen ook hunnen naam, „ daar van daan wel konden gehadt, en aangenomen heb„ ben; dat echter niet hooger dan eene giſſing wordt voor„ geſtelt, en ter proeve van nauwkeuriger Oudtheitskun„ digen overgelaaten; immers de Heer *Alting* maakt 'er „ geen bedenking omtrent, die 't volgende alleen van de „ plaats ophaalt.

Alting Germ. Inſer. P. 11.

BAERLE, wordt in den brief van *Hilswydt*, Gravinne van Stryen, van het jaar 899 een hoffſtede genaamt; van welken brief Boxhorn een gedeelte voor den dag gebragt heeft uit de Archiven van de Abdye van Thoorn: Doch de Jeſuiten van Antwerpen hebben den geheelen inhout gebragt op het jaar 992. en dat veel beter, immers indien deze * *Hilswydt* geweeſt is huisvrouw van *Anſfried*, Biſſchop van Utrecht, dewyl die geleeft heeft over het jaar duizent naar de gemeene tydtreekening. Daar dicht by is geweeſt het Outaar van *Remigius*, dat is, een Kapelletjen, ten dienſte van eenige weinige huizen, waar van de Prieſter, zynde van de geringſte ſoort, den naam van Outaardienaar hadde. Het ſchynt geweeſt te zyn een aanhangzel van Geertruidenberg, nu behoorende onder de Baronye van Breda, derdehalf gemeene Duitſche mylen van die ſtadt, naar het zuidtooſten.

Geſnerus in Biblioth. Goudb. Quenſtadius Guicc. in de beſchr. der Nederl.

BARLANDUS (ADRIANUS) ADRIAAN van BAARLAND; (*Buarlandt* is een dorp in *Zeelandt* op *Zuidt-Bevelandt*, zie BAARLANDT) hy is geweeſt d'eerſte *Profeſſor der Latynſche tale* in 't *Collegie* van *Buſleiden*, of *Drie-tongen*, te *Leuven* in 't jaar 1518: vertrok met den *Baron* van *Grimbergen* naar *Engelandt*. Keerde uit dat Ryk wêer naar *Leuven* en zyne *Profeſſie*. Heeft, nevens meer andere dingen, nagelaaten eene *Kronyk der Graven van Hollandt*; *Hertogen van Brabandt*; *Biſſchoppen van Utrecht*; *Hertogen van Venetiën*; ook eene *beſchryvinge van de Steden der Nederlanden*. *Louis Guicciardyn* noemt hem eenen oprechten, en geleerden man: was geboren in 't jaar 1488. ſtierf te Leuven, 1542.

Geſner. in Biblioth.

BARLANDUS (HUBERTUS) of HUBRECHT van BAARLANDT, een *Zeeuw* van geboorte, en *Doctor* in de Geneeskunde. Hy heeft een Boek van *Galenus* uit de *Griekſche* in de *Latynſche* taal overgebragt, nevens eenige andere.

Alting. Not. Germ. Inf. P. II. In deſcript. Hol. & Zel.

BARLANT ſchryft *Hadrianus*, die van deze zyne geboorteplaats den toenaam van *Barlandus* gehadt heeft, dat het is digt by de ſtadt Goes, eene gemeene Duitſche myl en een vierdedeel ooſtwaarts aan: hy pryſt deze plaats by uitnementheit, zoo wegens haare vruchtbaarheit en overvloet van alles, als wegens haare gebouwen, en vermaakelyke ſtranden en plantagiën, en verder, wegens haare waterryke weilanden. *Melis Stoke* maakt van dezelve gewag op het jaar 1295. daar by voegende het woordt *Sciere*, het welk noch hedendaags by de Engelſchen een Landtvoogdye beteekent. Wy twyfelen ook, daar benevens, in wat zin hy de woorden neemt *propère* en *prope*. Het heeft in dien tydt zyn eigen Heer gehadt, die om verraadt op een radt is gelegt. Hy voegt 'er by dat deze plaats van de Vlamingen verwoeſt is, die eenigen tydt daar na deerlyk geſtraft zyn.

Houve H. V. Chron. 1. D. f. 84.

BARNEVELDT, een *Gelderſch* dorp in de *Neder-Veluw*. Toen in het jaar 1547. 't geheele Hertogdom van *Gelderlandt*, nevens 't Graafſchap *Zutphen*, eene ſchatting opgelegt was van 75000. guldens, moſt het quartier van *Arnhem*, of de Veluwe, een der vier quartieren van dit Vorſtendom, tot die ſom opbrengen 17108. guldens; daar in

* D' Aantekenaar in *'t Batavia Sacra*, boven op onze 95 bladtzyde, col. 2. bygebragt, noemt haar *Hilswindis*, dat met deze benaminge omtrent overeen komt; en die Schryver ſtelt vaſt, dat ze de Gemalin van den Biſſchop *Anſfried*, of *Aufried*, toen hy noch Graaf was, is geweeſt.

Descriptio
AGRI BATAVI
ALIORVMQVE,
qui hodie cis RHENVM in dicione
VII. FOEDERATORVM.
Auctore
MENSONE ALTING.
BRITANNICVS
OCEANVS.
OSTIVM RHENI Medium Plin. Ptol.
RHENI Aliis
OSTIVM MOSÆ & VALIS Cæs. Plin. Tac.
HELIVM Plin.
RHENI Occident. Ptolom.
OSTIVM SCALDIS Plin.
MOSÆ Ptolom.
Multa capita per quæ etiam Rhenus effluit Cæs.
Nehalenniæ Sacellum
Extra Scaldim ex Cattis trans-ducti in pæne non terram.
FLEVO LACVS.
FRISII.
AVCHI.
BRVC
TERI.
CANINEFATES.
BATAVORVM
GENS.
MENAPII.
MORINI.
NERVII.
EBVRONES
TVNGRORVM PORTIO.
SVNICI
ex Cattis huc transducti, ut custodirentur, Eburonum quondam sedibus.
VBII seu AGRIPPINENSES
Rhenum traducti ut arcerent Eburonum quondam sedibus.
GVGERNI, qui Sigambri trans Rhenum; huc in custodiam ducti Menapiorum antea sedibus.
Municipium ad Vetera Castra Leg. XXX.
Mediolanum in t Ham
Castellum & Ara
Lugdunum
Forum Adriani
Prætorium Agrippinæ
Matilo
Albiniana
Niger Pullus
Lugodinum
Marci Columella M.
Lauri
Fletio Trajectus
Matinaritium
Batavodurum Vicus
Levæfanum
Levedal
Tablæ
Flenium
Caspingium
Grinnes
Carvo
Vada
Castra Herculis
Asciburgium
Ad XII
Noviomagus
Arenacum
Opidum Batavorum vulgo Batavodurum Ptol.
Oud megen
Burginatium
Colonia Trajana
Cevelum seu Cenebum
Blariacum
Castellum
Catualium
Asciburgium
Golo
Sablones Zanthoven
Mederiacum am Peel
Theudurum
Feresne
Pons Mosæ
Atuaca Tungrorum
Perviciacum
Geminiacum
Coriovallium
Tornacum
Palus ex qua Menapiorum amnis de Meerick.
Meericks plas
Leve fl.
Geet fl.
Lvppia fl.
M.P. V X XX XXX
Semis gradus.

in droog de *Neder-Veluwe*, een der vier verdeelingen van het *Arnhemſche quartier*, 6958 guldens; die omgeſlagen over de zeven dorpen van dit deel, quam het dorp *Barneveld* te ſtaan op 1902 guldens 14 ſtuiv. 2½ penn. het hoogſte van alle andere.

BARNEVELDT. (JOHAN *van* OLDEN) Advokaat en Raadt-Penſionaris van Hollandt, enz. zie op OLDEN-BARNEVELT. (JOHAN *van*)

BARNINGER-HORN, BARRINCK-HORN, BARRING-HORN, door verbaſtering BURGER-HORN, oudtyds BARSINGER-HORN, een dorp onder *Alkmaar*: zie op BARSINGER-HORN.

BARRADEEL, eene *Vrieſche* Grieteny, in 't quartier van *Weſtergo*: naar 't Weſten en Noorden heeft ze de zee; naar 't Zuiden de Grietenye *Wonſeradeel*, en *Franekeradeel*; naar 't Ooſten *Menaldumadeel*. Deze Grieteny *Barradeel* heeft acht dorpen; namelyk *Minnerſgae*, *Fordgum*, *Tzummarum*, *Ooſterbierum*, *Sexbierum*, *Pietersbierum*, *Winaldum*, en *Almenum*; noch zyn'er twee dorpen, *Dykhoorn* en *Weſterbierum*, door de zee wechgeſpoelt. Twee Meeren zyn'er in deze Grieteny, 't *Monnikker-meer*, en 't *Dongie-meer*; ook 't water de *Ried*, dat zich door *Roptazyl* loſt. Men ziet 'er veele treffelyke Staaten, Stinzen, en Huizen, zoo van Edelen als Eigen-erfden; te *Minnerſgae* die van *Hermana*, *Theſſinga*, en *Folopta* of *Folta*, van *Firdgum*, *Farnia*, *Camſtra*, en *Jelgerſma*; te *Tzummarum* heeft men de Staat *Roordema*; te *Ooſterbierum* de Staat *Haarda*; te *Sexbierum*, *Liaukema*, *Adelen*, *Eelſma*, *Heddama*, *Elinga*, *Lathſma*, nevens meer andere: te *Pietersbierum*, *Cronenburg*, *Wynaldum*, *Oldenhuis*, *Nyenhuis* en *Tieſſens*; te *Almenum*, *Gratinga*.

BARRA-HUIS, eene plaats in de *Vrieſche* Grietenye *Leeuwerderadeel*, onder 't quartier van *Ooſtergoo*: daar plagten, gedurende de bloedige ſcheuringen der *Schieringers* en *Vetkopers*, de Landtdagen gehouden te worden. Het behoorde voortyds aan het Convent van *Bergum*.

BARRINCK-HORN, een dorp in Noordt-Hollandt, eertyds BARSINGER-HORN: zie 't volgende.

BARSINGER-HORN. Oudtyds aldus geheten; naderhant verandert in BARNINGER-HORN, en BARRINGER-HORN, ja ook verbaſtert in BURGERHORN: het is een *Noordt-Hollandtſch* dorp, in het Bailjuwſchap *Schagen*, onder *Alkmaar*; heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder het *Claſſis* van de genoemde ſtadt.

BARTEL ENTES, zeer berucht in den aanvang der *Nederlandtſche* oorlogen tegen *Spanjen*: zie op ENTES (BARTEL)

BARTWYK, een *Hollandtſch* dorp in het landt van *Heuſden*: zie op BAARD-WYK.

BAT. In den ouden *Blaffert der Utrechtſche Biſſchoppen*, rakende hunne Geeſtelyke *Juriſdictie* over de Kerken, Klooſters, en Kapéllen in *Zeelandt*, word *Bat* geſtelt onder de *Decanye* van *Zuidt-Bevelandt*. *M. vander Houve* plaatſt dit *Bat*, of *Badt*, onder de verdronke dorpen, in de *Ooſtwatering* van *Zuidt-Bevelandt*, daar ook de ſtadt *Roemerswaal* in gelegen heeft, in 't jaar 1532. door inbreuk en overvloeijinge van de zee, te niet gegaan. De *nieuwe groote Zeeuwſche Kronyk van M. Smallegange* ſpreekt 'er aldus van: Wat verder van *Rillandt*, naar de *Moſſelkreek* heene, leit de oude Ambachts-Heerlykheit van *Bat*, waar omtrent een groote tooren heeft geſtaan, daar noch eenige overblyfzels van gezien worden, de *Batzen tooren genaamt*. In den bladtwyzer zegt hy BAT, eene oude Heerlykheit in 't verdronken *Zuidt-Bevelandt*.

BATAVIA. Dat een gedeelte der nu vereenigde Nederlanden de naam van *Batavia* gevoert heeft (te weeten in Latynſche boeken; want in 't Duitſch hiette het toen *Battauwen*) lang voor *Chriſtus* geboorte, is overbekent. Ondertuſſchen bemoeijen zich de voornaamſten onder de geleerde Schryvers, tot zweetens toe, met het onderzoeken, of *Batavia* den naam aan de Inwoonders, dan of de *Batavi*, of *Bataviers*, den naam aan het Landt gegeeven, of medegedeelt, en het zoo naar zich genoemt hebben; als mede om den oorſprong van het woordt *Batavia* uit te vinden: waar aan zy dan al vry veel arbeidt en hooftbrekens te koſt gelegt, en, naar hunnen zin en meeninge, den voet vaſt gezet hebbende, komt een ander die alles om verre werpt. Groot is ook het verſchil over de Landtſchappen, en welke ze zyn die wel eer onder *Batavia* behoort hebben. De ſtrydt daar over tuſſchen *Philippus Cluverius* en *J. J. Pontanus*, is den beleezenen in deze zaaken niet onbekent. Eenigen hebben den naam *Batavia* van BATO afgeleidt, die zoon van den Koning der *Catten*, nu *Heſſen*, lang voor *Chriſtus* komſte geweeſt zoude zyn. Hy, van zyne ſtiefmoeder gehaat, zou door haare laagen in lyfsgevaar geraakt, en met eenen hoop, zoo Edelen, als gemeenen, uit het Ryk der *Catten* geweeken, in deze landen aangekomen zyn, en zich daar in nedergezet hebben. Naar hem zou 't landt, daar hy eerſt aanquam, nevens het naburige, daar de zynen zich zeer in vermeenigvuldigden, en wydt en breedt uitbreidden, den naam van BATO'S HAVEN (nu Gelderlandt, Hollandt, doch een gedeelte maar van dat het nu is; als ook Utrecht, enz.) gekregen hebben: dewyl die naam *Have*, zou beteekenen 't *goedt Landt*, en *bezit van Bato*; welke woorden BATO'S HAVE de *Romeinen* naderhant, naar hunne ſpraake, zouden verbogen, en in 't *Latyn* den naam van *Batavia* gegeeven hebben; of wel zoude het zoo genaamt zyn, naar *Bato's* Auwen / *Bato's* Velden: want het Duitſch Auw / beteken een Veldt by ons. Van dezen *Bato* (*Battus*, *Batavus*) en zyn volk, willen ook veele dat BATAVODURUM, nu WYK te DUURSTEDE, gebouwt zoude zyn, als mede BATENBURG; het eerſte eene vermaarde Stadt in 't ſticht Utrecht, en 't laaſte een Steedje en Kaſteel in Gelderlandt. Dat de *Batavi*, of *Bataviers*, Stichters van deze plaatzen zyn geweeſt, zal niet veel tegenſpraak vinden: maar dat BATO voor een Prins der *Catten*, of Vorſt der *Vermanduren* zy te houden, word by veelen niet erkent noch aangenomen. De Ouden ſchryven 'er wel van; maar de jonger en beleezener neemen 't op voor eenen droom, of fabel der Ouden; meeſt op dezen grondt, om dat *Corn. Tacitus* van dezen BATO geen gewag maakt: maar wel van BATAVI, VIRTUTE PRAECIPUI, *Bataviers*, *de voornaamſten in heldtdadigheit*. Wy ſtellen ons geenzins tot voorſtanders, noch tegenſprekers, van dat *Batavia* van *Bato's-Have*, *Bato's Auwe*, *Bataviſch Veldt*, of *Landt* zynen naam van dien Prins zou hebben gekregen; maar zeggen 'er by, dat van dien, zoo zeer van zyne ſtiefmoeder gehaatten of verdrevenen Prins, minder zekerheit is, dan van 't boven aangeroerde, dat de *Bataviers* van de *Catten* oorſprongkelyk zyn, en een deel daar van hunnen naam aan 't landt medegedeelt hebben. *Tacitus* noemt geenen *Bato*; 't zou evenwel konnen zyn dat 'er een *Bato* geweeſt ware, en dat *Tacitus* in zyne andere boeken, waar van de meeſte verloren zyn, gewag van hem gemaakt hebbe. Onder de Schryvers, die den naam van *Bato* als eene fabel verwerpen, zyn 'er die eenen anderen naams-oorſprongk zoeken; ſtellende dat de *Catten*, (of zommigen van hen) komende in dit landt tuſſchen den *Rhyn* en de *Waal*, *Gelderlandt*, *Utrecht*, en een deel van *Hollandt* afzakken, en het landt goedt vindende, het zelve *Baat-Haven*, eene *goede-haven* genoemt hebben, om dat ze daar *baat* en voordeel van konden trekken; namelyk, zoo wel van 't landt, als van d'aankomende vaartuigen, die tol doende betaalen, of zich van hunnen aanvoer der waaren bedienende. In dit gevoelen ſtaan *Adr. Schriekius*, *Ger. Haſſelt*, *Putemannus*, en anderen. Daarentegen zyn 'er die 't voor eenen miſlag houden, dat men alhier *Catten* of *Heſſen* in 't ſpel brengt, als d'eerſte, en de naamgeevers dezer Landen; omdat dit al lang *Batavia* zou genoemt zyn geweeſt, eer de *Catten* zich herwaarts op weg begaven. Anderen weder, waar onder *S. van Leeuwen*, met *M. vander Houve*, haalen den naam *Batavia* af uit des landts gelegentheit, daar Gelderlandt het eerſte van op den aankomſt zynde, van hen voor goedt landt, *Baet*, of *Bet Auw*, dat is, *beter*, *vetter Veldt*, gekeurt, den naam van *Baet*-of, *Bet-Auw*, *Baetouw*, of *Betauw* (*Batavia* by de *Romeinen*) zou bekomen hebben; als ook de *Vael-Auw*, de *Velauw*, van *Vaele*, ſchraale, of ſchraalder *Auwen* of Velden: mogelyk mede van veele *Auwen*, dat is veele landen in getal, maar ſchraalder, en niet zoo goedt als de *Bet-Auwen*, of *Beter Auwen*, dat is, landen en velden in de *Betauw*. Die met *Baat-Hoven* voor den dag komen, en den naam *Batavia* daar van daan willen haalen, even als *Schoon-Hoven* van *ſchoone hoven* (zie op SCHOONHOVEN) en *Batavia* van de goede, vette, en luſtige Hoven, of Boomgaerden, daar veel *Baat* en *voordeel* van getrokken word, verdienen niet dat men hen zeer in aanmerking neeme. Insgelyks anderen, die wy al mede voorby gaan, den naam van *Batavia* afleidende van de *Betulæ*, in 't Neêrduitſch *Berkeboomen*, die in de Betuw zeer weelig wieſſen. Dus vindt men 'er die, om den oorſprongk van eenen naam uit te vinden, van de *Gambrivii*, by *Tacitus de Moribus Germanorum*, de hedendaagſche *Hamburgers* wel zouden maaken, en het alzoo goet erkennen als *Fy* en *Anne*, voor Stichters van *Fyanne*, anders *Vyanen*; als *Ulyſſes* (*Odyſſeus* in 't Gricks) voor Stichter van *Vliſſingen*; of wel dat die naam van St. *Willebrords* wonderdadige *fleſſen* zou herkomſtig zyn. Het naaſte gevoelen, onzes oordeels, is, dat zy eer den naam van *Batavi* hier gebragt, dan gevonden hebben; en dat naderhant het Landt van de *Romeinen*, naar hen, het *Batavorum inſula* genoemt is; waar van de naam noch heden aan de *Betauwe*, of *Betuwe* alleen is overgebleven; als die noch zoo hiet. *Tacitus* geeft ook met genoegzaame uitdrukkelyke woorden te kennen, dat de *Batavi* een gedeelte van het geheele lichaam der *Catten* eertydts uitmaakten, doch dat zy door eene inwendige huiſtwiſt, en tweeſpalt aldaar, met meer anderen in 't landt, of de landen der *Catten* woonende, zich van daar begeeven, en nedergeſlagen hadden in dat landt, of *in eas ſedes tranſgreſſus in quibus pars Romani Imperii fierent. d. c.* 29. het welk naderhant van de Romeinen voor een gedeelte van hun Ryk

M. v. Houve. t. D. f. 158. en 169. Winſem. beſchr. v. Vriesl. achter zyne Kronyk. Idem Winſem. bid. Winſem. beſchr. v. Vriesl.

Goudh. Houve. C. v. der Woude.

O. Blaſ. Houve H. V. Kr t. D. 142. Smalleg. 729.

Balth. Neand. de antiq. Germ. p. 61. Brauweri Chroniconſ. 317. Elhard. Rhodius de Reb. Germ. p. 112. Adr. Junius in Batav. Houve J. Douza &c. Zie boven. Tacitus de Morib. Germ. cap. 29. in princ. Zie Tacitus ibid. Zie boven.

Schriek Haſſelt Putemann. Petr. Scriv. &c. S. v. Leeuw. Bat. ill. f. 44. Houve H. V. Kronyk I. D. f. 1. Pontan. Geld. geſch. en Slichtenh. 1. D. f. 8. A. Montanus eerſte inwoners in Amſtellandt. Houve I. D. f. 2. Tacit. ibid. c. 2.

Boxh. Kron v. Zeel. 1. D. p. 186.

De Moribus Germ. c. 29.

Tacit. ibid. c. 29.

gerekent wierd. De woorden van *Tacitus* zyn klaar: *Insulam Rheni amnis colunt*; Zy bewoonen het Eilandt aan den Rhynstroom; *Cattorum quondam populus*; wel eer woonde dit Volk in der Catten gebiedt, *Sed seditione domestica in eas sedes transgressus*; dat is; maar door eene inlandtsche tweespalt vertrok het Volk (te weten het *Populus Batavus*, 't Bataviſch Volk) uit der *Catten* gebiedt, en floeg zich in dit ons Eilandt of landt neder: by gevolg heeft het Volk al *Batavus populus* geheten, eer het uit der Catten gebiedt naar *Batavorum Insula* trok, en den naam van *Batavi* al gevoert eer het aan den Rhynstroom zich nederzette. Wy hebben uit *Tacitus* aangetoont dat de *Batavi*, uit het gebiedt der *Catten*, zich aan den kant van den *Rhynstroom* op 't *eilandt* nedergeslagen hebben, zonder dat 'er aangeroert word of de *Batavi* het landt ledig vonden; 't welk nauwelyks geloofbaar is, dat in zulk eene goede landtstreek geen volk te vooren zou gewoont hebben. Mogelyk konde het ook zyn dat de vorige Inwoonders het ter dier tydt verlaaten hadden; 't zy uit de gewoone verhuisluſt der oude Natiën en Volken, 't zy geperſt door watersnoodt, hooge invloeijingen, of wel uit andere inzichten en redenen. Immers wy moeten bekennen, dat men by geene Schryvers vindt, dat 'er andere Volken voorheenen op ons *Batavia*, dan de *Batavi*, gewoont hebben. Zoo dat het ons niet waarschynlyk voorkomt, dat de *Romeinen* veel moeite zouden hebben gehadt om 't woordt *Batavia* te vormen, te krommen, of te buigen van *Bet-Auwe*, *Baat-Have*, daar 't Volk en de Natie zelfs den naam hun als in den mondt gaf, schoon zy in hunne eige taal geen *Batavi* of *Batavieren* genoemt mogten zyn geweeſt. Wy hebben hier voor gezegt, dat de naam van *Bataviën* alleen in de *Betuwe* of *Betauw* noch overgebleven zoude zyn: Maar *Montanus* ſtelt zich daar tegen, beweerende dat de Betuw niet onder Batavia betrokken kan worden, zich van en met de ſtellingen en woorden van *Julius Cæsar*, *Plinius*, enz. bedienende en behelpende, die *Bataviën* zodanig zouden bepaalen, dat ze de *Betuwe* niet zou insluiten; om dat *Bataviën* een Eilandt word geheeten met den *Rhyn* besloten, dat aan beide zyden zich in den *Oceaan* ontlaſt; hebbende alvorens de Maas in den eenen arm van den *Rhyn* (de *Waal* geheten) ontfangen. Volgens dit getuigenisse van *Julius Cæsar*, zegt *Montanus*, dat *Bataviën* begint daar de Waal in de Maas valt, en zich ſtrekt tot aan de Zee, makende de 80000. paſſen van *J. Cæsar*; hier uit blykt dan (besluit hy) dat men 'er de Betuwe niet onder begrypen kan. Maar *J. J. Pontanus* ſtelt zich zeer ernſtig tegens de zulken, die de *Betuw* buiten *Bataviën* ſluiten, en zegt, na eenige kragtige tegenbewyzen, dat men daar uit als met handen kan taſten, hoe beſpottelyk een waanwys Hollander (hy verſtaat 'er *C. Goudanus* of *Aurelius* door) die in dit ſtuk de reden zelfs tegen heeft, onderscheidt poogt te maaken, tuſſchen de hedendaagſe *Gelderſche Betuwe*, en ons *oudt Bataviën*: welk *Bataviën* hy zegt, of droomt, alleenlyk verſtaan te moeten worden, van het Nedereindt des Eilandts; door de Noormannen, of Deenen, naderhandt *Hollandt* genaamt. Ondertuſſchen ontkent *Pontanus* niet dat de Gelderſche *Betuwe* een eilandt is tuſſchen *Rhyn Waal* en *Lek*, maar beweert, dat zy mede een ſtuk en groot gedeelte van oudt *Bataviën* is. Men kan by *P. Montanus* zien hoe weinige Steden hy onder *Bataviën* begrypt. Maar *Arnoldus Montanus* gaat wat verder, en noemt vry meer Steden, zeggende, dat die Steden, volgens bygebragte blyken, zich den naam van *Bataviſche* met recht mogen aanmatigen en toepaſſen: men kan hem nazien in Commelyns Amſterdam; daar hy ook met veele redenen bewyſt, dat *Amſterdam* in geenerley wyze een gedeelte van *Bataviën* is. Ondertuſſchen beelde zich niemant in dat de oudſte Steden, zelfs van ons Nederlandt, binnen de paalen van Bataviën besloten, toen al in ſtant en in wezen zouden zyn geweeſt: want men vindt in *Tacitus*, dat 'er voor de tyden van *Veſpaſiaan* geen gewag word gemaakt van eene eenige ſtadt meer, dan van eene alleen, by hem *Oppidum Batavorum*, de *Batte* of *Bataverſtadt* genoemt, en van *Batavodurum*, nu *Wyk te Duurſtede*; maar dat was toen ſlechts een *Vicus*, Vlek, of Dorp, daar ten tyde der Romeinen twee Legioenen, nevens eenig Krygsvolk meer, hunne legerplaats hadden; welke twee ſteden zich tegenwoordig rekenen onder oudt *Bataviën* te leggen; de geene die 'er niet in leggen, of van welke zulks betwiſt wordt, gaan wy, om den draadt wat te verkorten, voorby: de lezer zal die in andere Schryvers, als in *Commelyns Amſterdam*, en meer anderen, op den kant aangewezen, wydtloopig en verschillig vinden. Alleen hebben wy goedt gevonden deze poſt met des Heeren *Menso Altings* B A T A V I te eindigen, en de volgende daar mede te beginnen, dus ſchryft hier over die geleerde Heer.

Janus Dousa fil. Balth. Neand. &c.

Petr. Montan. byvoegſ. in Guicc. f. 189. *Arnold. Montan. in Commel. Amſt. f.* 5.

M. Alting. Notit. Germ. seu Agri Batavi. part. 1. *f.* 15. 17. & 18. *Idem ibid.*

M. Alting Not. Germ. p. 1.

De CATTEN (*Catti*) een zeer groot, ſtrydtbaar en ſchranderr volk van Neder-*Germaniën*, of Neder-Duitſchlandt, zyn geweeſt de laatſte van de geenen, die, gelegen tuſſchen den Oceaan, of de Noordtzee, de Zoutrivier, (als die zeer veel Zout uitlevert) en de Main, waar van de eene in den Rhyn, en de andere in de Elve valt, de Romeinen roemen dat van hen zyn t'ondergebragt. Deze zyn by veranderinge, en verzachtinge van uitſpraak, ook Hatten (*Hatti*) en Chaſſen, ook Haſſen of Heſſen genaamt: gelyk *Cluverius* met voorbeelden bewyſt, en een groot gedeelte van deze zyn geweeſt de Batten (*Batti*) aan de rivier *Adrana*, of de Eder; gelyk daar groote waarschynlykheit van geeven de plaatzen Battenberg en Battenhausen: welke naam zoo beroemt is geweeſt, dat noch zelf ten tyde van Strabo dit ganſche volk dan eens *Catten*, dan eens *Batten* genoemt wierdt. Deze, door eene inlantſche tweeſpalt verdreven, hebben, gelyk Tacitus verhaalt, de uitterſte zoomen van den Gallischen bodem, zonder bewoonders ledig leggende, en te gelyk het Eilandt tuſſchen de verdronke landen (*Vada*) ingenomen; en hebben van die landen, die in de Duitſche tale Awen hieten, buiten twyfel den niewgemaakten naam van Batauwers gekregen. Dit is de rechte en oorſprongkelyke grondtnaam van dit zeer beroemde volk: al wat hier van afwykt is niet dan zotte praat. Nopende den tydt van hun verhuizen herwaarts aan, vindt men niets beschreven. *Cæsar* immers ſpreekt van de *Batawers*, tuſſchen *Waal* en *Rhyn*, even eens, als hy ſpreekt van de *Lingons* aan den oorſprong van de *Maas*, en van de *Leponters* aan dien van den Rhyn; niets daar by doende waar uit men eenig vermoeden kan hebben dat zy daar onlangs gekomen waren: Zoo dat zy toen al voor zeer oude bewoonders van deze plaatzen ſchynen gehouden geweeſt te zyn; en miſſchien zelfs ouder dan de naam der *Germanen*, die niet lang voor *Cæsars* tydt in *Galliën* eerſt opgekomen was.

G. A. lib. III. cap. V. & XV. lib. VII. ibid. Ibid. cap. 34. *Hiſt. IV. cap.* 12. *& de Germ. cap.* 29.

Bel. Gal. IV.

Het landt nu der *Batawers* is, of vaſt landt, of een eilandt. Het vaſte landt noemt Tacitus *den uiterſten zoom van den Gallischen bodem*, *of een kleine ſtreek van den oever*, verſtaande daar door den ſlinker oever van den *Waalſtroom*, waar op gelegen heeft de *Batawer ſtadt* (*oppidum Batavorum*) die *Civilis*, by *Vetera* (nu *Zanten*) in eenen veldtſlag overwonnen zynde, eer hy naar het eilandt week, in brandt ſtak. Doch *Plinius* noemt, behalven de *Batawers*, die hy even te vooren binnen het Eilandt geplaatſt had, daarenboven noch andere, naaſt de *Gugernen* gelegen. Weshalven men moet denken, dat binnen dezen *Gallischen* zoom begrepen is geweeſt al het landt dat zich van de *Gugernen*, of tuſſchen beide de rivieren uitſtrekt, tot daar *Maas* en *Waal* zich met malkanderen vereenigen, dat is, tot aan *Geervliet* toe: namelyk, een klein gedeelte van *Kleefſlandt*, het ryk van *Nymeegen*, *Maas* en *Waal*, *Bommel*, het landt van *Altena*, *Dordrecht*, het landt van *Stryen*, van *Putten*, en wat daar onder hoort. *Cæsar* heeft allereerſt het eilandt met zeer weinige woorden zeer net beschreven. *Een gedeelte van den Rhyn*, zegt hy, *de Waal genaamt*, *maakt het eilandt der Batawers*, *en valt niet verder als* 80000. *ſchreeden daar van daan in de Noordtzee* (*Oceaan.*) En *Servius* ſchryft byna met de zelve woorden: *De Rhyn maakt*, *daar hy nu de Wahal wordt genoemt*, *het eilandt der Batawers*. De Waal dan maakt het voorſte van het eilandt, daar zy zich van den Rhyn afſcheidt, en na 80000. ſchreeden, daar zy in de Maas, of den Oceaan ſtort, ook het achterſte of het einde. Het overige word besloten door den anderen arm, of de kil, die den naam van Rhyn behoudt: en van vooren word het bepaalt door de Noordtzee. *Tacitus* heeft dit zelve aldus uitgedrukt: *De Rhyn verdeelt zich by het voorſte*, *of begin van het landt der Batawers als in twee ſtroomen*, *en behoudt dien ſterken loop*, *zoo als hy Germaniën voorby ſtrykt*, *tot dat hy in den Oceaan ſtort*. *Naar den Gallischen oever*, *daar hy veel breeder is*, *en zachter vloeit*, *wordt hy van de bywoonders met eenen anderen naam* Vahales *genoemt*. *Een weinig daar na verandert hy dezen naam ook in dien van de Maas*, *met wiens zeer breeden en wyden mondt hy in den zelven Oceaan valt*. Het Eilandt wordt derhalven van vooren van den Oceaan, van achteren, en aan beide zyden, van den Rhyn beſpoelt: Dit noemt hy nu daarom *het Eilandt van den Rhynſtroom*, en nochmaals, *een Eilandt tuſſchen de ondiepten* (*verdronke landen*) *gelegen*, omdat de *rivier overſtroomende*, *den moerigen en laagen grondt*, *even eens als een poel*, *vry dikwyls bedekt*, of plat maakt. *Plinius* zegt dat onder alle de eilanden, die in den Rhyn leggen, dit *Eilandt der Bataweren* het allerberoemſte is, doch dat zy het gemeenen hebben met de *Caninefaten*. *Dion Caſſius* noemt dit eilandt in den Rhyn *Batavia*: doch geen van beide bepaalt zyne grenzen van rontomme. *Cæsar* alleen geeft de lengte van het Eilandt te verſtaan, die ſtellende op 80000. ſchreeden, net zoo veel als 'er zyn tuſſchen *Schenkeſchans*, ter plaatze daar de *Waal* van den *Rhyn* afwykt, en de ſtadt *Brebel*, of den *Briel*; alwaar dezelve in de Maas geſtort zynde, met haaren zeer breeden en wyden ſtroom naar den Oceaan loopt. De breette vindt men by niemant der Ouden bepaalt, zelfs niet langs het ſtrandt, om dat het doorgaans, en meeſt overal, al te onzeeker en moeijelyk zou zyn geweeſt te meeten, wegens de ſchuinte, of geerenden grondt. Langs de Noordtzee, daar het eilandt op het breedſte is, ſtrekt het zich niet verder uit als 22000. ſchreeden, dat is, vyf gemeene Duitſche mylen en een half, van Catwyk, tot aan den meeſt uitſteekenden *Weſter*-hoek. Het vaſte landt heeft byna de zelve lengte: doch daar het op zyn breetſte is, is

Tacit. Germ. c. 1.

Hiſt Nat. cap. 1 17.

Bel. Gall.

Ad Aeneid. VIII.

A. cap Hiſt cap.

D Ge cap & V. c. 33.

A Hi cap Lib

OSTIVM RHENI
Medium Plin. Ptol.
IMMENSI LACVS
quos Frisii ambiunt. Tacit.
Castellum & Ara
OCEANVS BRITANNICVS.
Lugdunum
Forum Adriani seu Elinum
Prætorium Agrippinæ & Armamentarium
Matilo
Lugodinum
FOSSA CORBVLONIS
Albiniana
Niger Pullus
CANINEFATES.
Marci Columella M.
Lauri
RHENVS
FRISII.
De Pecht
BATAVORVM INSVLAE ET CONTINENTIS
Auctore MENSONE ALTING.
Batesteyn
Fletio
Trajectus
Den Ysel
Montvorde
BATAVORVM INSVLA.
Mannaritium
ALVEVS RHENI per GALLIAM
Tablæ
Batavodurum Vicus
Levæfanum
Levedal
De Leck
Flenium
VAHALIS fluv. totus BATAVVS Seu PATABVS Tab. Peut.
Caspingium
De Linge
Drusi Moles
Grinnes
Carvo
Vada
Castra Herculis
Asciburgium
FOSSA DRVSIANA
NABALIA fl.
SALA DRVSIANAE Suet.
FOSSAE
Immensum Mosæ Os Tacit.
Helium Plin. Rhepi Occ. Ptol. Mosæ & Valia Cæs. Plin. Tac.
MOSA recipiens VALIM Cæs.
BATAVORVM CONTINENS.
Ad XII
Nemus Sacrum
Noviomagus
Arenacum
Oppidum
Batavorum Vulgo
Batavodurum Ptolom.
Burginatium
MOSA fluvius
De Meerick vel Merck fl.
Brede Aa
MENAPII
Colonia Traiana
Cevelum Seu Cenebum
GVGERNI.
Meericks plas
i.e. Palus ex qua Menapiorum amnis de Meerick
TAXANDRI
SCALDIS Cæs.

DESCRIPTIO
FRISIAE
ſub Francorum reditum
quæ hodie VII Fœderator est
Auctore
Mensone Alting
Bes Gradus
OCEANVS
GERMANICVS.
BANT INS.
Borkna
Bant
Norden
EDDERN JAD.
Upſtollesbome
Auſtrachia.
Wiſtrachia.
Burdipe.
Esenſtadium
Dockinga
Emethenſis Portus
Groninga
MIDACH
HUGE MERKE
ALDA OMBECHT
BORNEDA SINUS
Wiron Villa
Stauria
Urch
ZUTHERA ZEA.
Alemaria
Haarlhem
KINNEM.
HRENUS.
Bracola
Litte
Alfna
Fortrana
Theolf
Northa
Lona
Traiectum Vetus
Fethna
Wiltaburg
LECKIA et ISLA
Dorestadium
Eki
Wagenwege
Wadake
Westerfuert
Hosterbach
Duizburch
Duictingen
Aladne
Davengeria
Aldaſala
Wia
Elista
Thiela
Hallovina
Nunaga
Palatium
Embrici Villa
Walrscheshem
HALTHENA.
Als Megene
Batenburg
Otonia
Ortina
Amba
Alatrude
Mons Lattoris
Wespho
Barco in Zimis
Ohſeno
Cham
Gilleſjela
Alacfacis
Aurappa
Witla
MASA.
SCALD.
SCALDIA.
West Cappeln
WALCRÆ.
BEVELANDIA.
SINE.
TAXANDRIA
Catſand
FLANDRENSES.
MENAPICUS AGER
in quem et TAXANDRIAE nomen à Mari invectum
Andechobina
Pladella
Faltova
SAXONES ANTIQUI
à Friſica Societate alieni.
Apud Bedam
Lappia fluvius.
Cuneta fluv.
Hunepa flu.
Nemus fluvius
Leckia fluvius
Iſala Batavus flumen
Iſala Inferior
FLI seu FLEVUS
Emiſgones Inferiores
Emiſcones Superiores
Lada fluvius
FORESTE.
Ger. de Broen fec. Amstel.

is het niet veel meer dan zes duizent schreeden, dat is, anderhalve gemeene Duitsche myl, of twee uren gaans: maar 't meest is noch zoo breedt niet. Binnen deze paalen leit dat kleine gedeelte van Galliën, gelyk *Tacitus* het noemt, en 't geen de Reiskaart van Peutinger alleen den naam van PATAVIA geeft, het welk de BATAWERS bewoont hebben, zynde de dapperste van alle de volken van Germaniën, en pronkende met de eere, dat zy waren *Bondtgenooten, ja Broeders van het Roomsche Volk*; gelyk men vindt op twee oude marmersteenen: *bevrydt* daarenboven *van alle lasten, en alleen gespaart wordende om in den krygh dienst te doen.*

...ist. IV. ...ap. 32. ...le Germ. ...ap. 29.

Hier zullen wy byvoegen eenige Aanmerkingen over deze verscheide gevoelens, zoo als dezelve ons van een geleerdt man ter handt zyn gestelt. Vooreerst moet men weeten, dat de naam van BATAVIA niet gebruikt is by iemant van de oudtste Latynsche Schryveren, die van dit Eilandt gewag gemaakt hebben, als daar zyn *Cæsar*, *Tacitus*, en *Plinius*, maar dat deze benaming, gelyk de Heer Alting wel heeft aangemerkt, allereerst gevonden word by den Griekschen Historyschryver *Dio Cassius*, die geleeft heeft in het jaar na de geboorte des Heilandts 230. onder den Keizer *Alexander Severus*, en insgelyks by den Griekschen Schryver *Zosimus*, die noch veel laater, onder *Theodosius Junior*, geleeft heeft. Want de Romeinen noemden de volken dezer landen alleen, of *Batavi*, Batauwers / of *Frisii*, Friezen: niet het landt *Batavia*, of *Frisia*. Verder, dat het meer dan waarschynlyk, ja byna ontwyfelbaar is voor hen, die acht geeven op den aart der taalen, dat de Romeinen den naam van *Batavus* gemaakt hebben van het inlandtsche woordt *Batawer*: en dat dit niet anders wil zeggen dan een inwoonder van *Bataw*. Vraagt men nu, wat beteekent dit woordt, en welk is deszelfs oorsprong: daar over zyn verscheide gevoelens. Maar om andere, die min waarschynlyk, en beuzelachtig zyn, voorby te gaan, zullen wy 'er alleen drie, die wel de meeste grondt en waarschynlykheit hebben, voorstellen. De zeer geleerde en verziende Heer *Alting* meent, dat *Batawe* zoo veel zeggen wil als *Batten Aw*, dat is, het landt der *Batten*, die uit Germaniën derwaarts afgezakt zyn. Doch hier tegens zou men kunnen inbrengen, dat uit de Romeinsche Schryvers, en inzonderheit uit *Tacitus*, wel blykt dat de *Batawers, door eene inlandtsche tweespalt uit hun landt, van de overzyde des Rhyns, verdreven zynde, zich op dit eilandt in den Rhyn hebben neêrgezet*: doch dat daar uit niet volgt, dat zy dezen naam van *Batawers* toen al in Germaniën gehadt, en vervolgens aan het Eilandt gegeeven hebben: maar dat zy toen veeleer *Catten* genaamt zyn geweest, gelyk *Tacitus* wel uitdrukkelyk zegt dat zy *een gedeelte van dat volk waren:* waar uit dan zoude volgen, dat zy naar hunne woonplaatze de *Bataw* den naam van *Batawers* gekregen hebben. En hier komt noch by dat *Julius Cæsar*, gelyk de Heer *Alting* wel aanmerkt, van de *Batawers* zoo spreekt, als of zy toen al voor de oudtste inwoonders van dat landt gehouden wierden, en niets stelt, waar uit men eenig vermoeden kan hebben, dat zy van elders daar onlangs gekomen waren. Vervolgens is de giffing, dat dit Eilandt dezen naam gekregen heeft naar deszelfs grondt en gelegentheit: gelyk de Heer *Alting* schryft dat de *Velaw*, zynde het naastgelegen landt, zonder twyfel met eene kleine verandering aldus genoemt is van het *Vlie* (*Flevus*) als of men zeide *Vlieaw*; gelyk hier boven op het woordt AUCHI, AUCKERS, kan gezien worden. Want aldus heeft men noch hedendaags door geheel Duitschlandt menigvuldige naamen van landen en plaatzen, die op deze wyze, naar den aart en de gelegentheit van den grondt, gevormt zyn, als *Moraw*, *Moldaw*, *Brisgaw*, *of Brigow*, *Suntgow*, *Hanaw*, *Nassaw*, *Rhyngaw*, *Rinckaw*, *Landaw*. Doch hier doet zich nu weder tweederlei giffinge, of aanmerkinge op: want zommige meenen, gelyk hier boven aangewezen is, dat het woordt Bataw zoo veel wil zeggen, als *baat*, *bet*, of *vet* landt; daar in tegendeel Delaw zoo veel zoude zyn, als *vaal*, dor, schraal landt. De andere giffing, die ons van zeeker geleert man opgegeven wordt, is deze; dat BATAW komt van BA of BAS en AW, en zoo veel zeggen wil als *laag landt*; gelyk zyn gevoelen ook is dat de Godinne BADUHENNA hier van daan haaren naam gekregen heeft. En uit dien hoofde meent hy het te zyn ontstaan, dat zommige latere Schryvers, als *Aimo* en *Regino*, het zelve eilandt BATTUA, BATUA, of BADUA genoemt hebben: het welk met de hedendaagsche benaming de *Betaw*, of *Betuwe* naast overeen koomt. Want aldus noemt het *Dio* in het Griekfch BATOUA, of, gelyk anderen hebben, BATAOUA; en *Zosimus* BATABIA; waar van daan het anderen, volgens eene plompere uitspraak, PATAVIA, gelyk in de reiskaart van *Peutinger*, genoemt hebben: waar in men de *Waal* zelf PUTABUS, voor PATABUS, geteekent vindt, als of men zeide, de *Batawerstroom*. Even eens gelyk BADUHENNA, volgens de meening van den Heere *Alting*, met der tydt verandert is in PADUENNA, waar van

Vide *Philip. Cluverium de tribus Rheni alveis.*

de overblyfzels noch gevonden worden in verscheide plaatzen, die van het woordt PADE afkomstig zyn. En alhoewel de benaamingen van *Battenberg* en *Battenhuizen* in Hessenlandt gevonden worden; zoo is echter de *gissing*, die daar *uit gehaalt wordt*, volgens het oordeel van Phil. Cluverius, *zeer onzeeker, en steunt op geenen grondt, of waarschynlykheit:* dewyl men op zeer veele plaatzen gelykluidende naamen vindt, die daarom gansch geen gemeenschap met malkanderen hebben. *Het is zekerder*, zegt de zelve Cluverius, *het geen Dio*, een oudt schryver, *heeft: Ook* (schryft hy) *eenige uitheemsche aangenomen ruiters, die Batawers genoemt worden naar de Bataw, een eilandt leggende in den Rhyn, die zeer wel te paerde ryden.* Uit welke woorden genoegzaam blykt dat *die ruiters, die zeer wel te paerde ryden, Batawers genoemt wierden naar het Batawer eilandt.* Ook volgt uit de woorden van *Tacitus*, die *Boxhorn* aanhaalt, niet het geen hy daar uit wil besluiten, dat zy *Batawers* zouden genoemt zyn geweest, eer zy in het eilandt quamen, en met dezen naam een volk onder de *Catten* uitgemaakt hebben. Alleenlyk zeggen de woorden, dat de *Batawers*, die wel eer een gedeelte van de *Catten* waren, dit eilandt bewoont hebben: zoo dat het al zoo waarschynlyk is dat zy toen ook *Catten* genaamt zyn, maar naderhandt, naar de plaatze hunner woninge, den naam van *Batawers* gekregen hebben. Wat nu verder de grootte en uitgestrektheit van dit Eilandt belangt; daar over wordt van zommigen met veel meer drift, dan verstant getwist. Volgens 't getuigenis der beste Schryveren, die door *Philippus Cluverius*, *Menjo Alting*, *en Christophorus Cellarius* aangehaalt worden, kan men niet twyfelen, of het begint by *Schenkeschans*, en word van den bovenkant besloten door den arm des Rhyns, die zynen naam behoudt; en verder zoo als die stroom van *Wyk* te *Duurstede* naar *Utrecht* loopt, en van daar door *Woerden*, *Alphen*, *en Leiden*, *naar Catwyk op den Rhyn*; daar hy voortydts zich in de Noordtzee ontlast heeft: gelyk men klaar en duidelyk kan zien in de kaarten van den Heere *Alting*. En dit is de mondt of arm van den Rhyn, die by *Plinius* en *Ptolemæus* de *middelste* wordt genoemt, en ten tyde van *Julius Cæsar*, gelyk vervolgens, een voornaame uitwatering van dezen stroom is geweest. Maar na dat *Drusus* door zyne grift de Rhyn in den Yssel gebragt hadde; en voornamentlyk, na dat *Civilis*, Veldtheer der *Batawers*, een grift, naderhant de *Lek* genoemt, gegraven, en het water van den Rhyn afgeleidt hadde, is die middelste arm zoo klein geworden, dat hy, by vervolg van tydt, door de duinen geheel gestopt is, en, daar doodtloopende, van de ingezetenen in de wandeling het *malle gat* genoemt wordt. Ook wierdt deze arm des Rhyns in die tyden gehouden voor de scheidinge tusschen *Galliën* en *Germaniën*; zoo dat het Eilandt der Batawers, volgens de klaare woorden van *Tacitus*, *Plinius* en *Ptolemæus*, eigentlyk behoorde tot den *Gallischen* bodem. En heeft de geleerde *Hadrianus Junius* in zyne geheele Historie van *Batavia* hier van niet anders aangetoont, dan dat de *Batawers* van Germanischen afkomst waren: het welk niemant ooit betwist heeft. De zuidtkant van het zelve Eilandt word verder bepaalt door den anderen arm des Rhyns, die al ten tyde van Cæsar de *Waal*, of *Vahal*, *Vahales* genoemt wierdt (want de Romeinen de letter W niet hebbende, spreken de V echter byna met den zelven klank uit, als wy de W doen) tot dat dezelve zich vereenigde met de *Maas*, en vervolgens, met haaren zeer wyden en breeden mondt, in de Noordtzee stortte. Het welk van Plinius *Helium ostium*, van Cæsar en Tacitus *Mosæ & Valis ostium*, dat is, het Westergat van den den Rhyn, genoemt wierdt: gelyk in de kaarten van den Heer *Alting* duidelyk te zien is. Derhalven zyn zy geheel verbystert, die, tegen het getuigenis van alle de oudtste en geloofwaardigste Schryvers, als *Plinius*, *Tacitus*, *Plutarchus*, *Dio*, *Eumenius*, *Zosimus*, het begin van het *Batawer Eilandt* eerst stellen na de vereeniging van de *Waal* met de *Maas*: want aldus zoude het zelve eilandt zoo klein worden, dat het nauwelyks te vinden zou zyn, en gansch niet overeenkomen met dien doorluchtigen naam en roem der oude *Bataweren*. Want hy moet of moetwillens blint, of zeer onkundig zyn van den ouden toestant dezer Landen, die niet weet dat de deurbraak, en vereeniging van *Maas* en *Waal* by de *Schans St. Andries*, daar *Bommelerwaerdt* begint, van veel latere tyden is. Ja zelf heeft de *Maas* in vorige tyden haaren loop niet gehadt naar *Woudrichem*, of *Workum*, en is daar omtrent boven *Loevestein* niet vereenigt geworden met de *Waal*, gelyk hedendaags geschiedt: maar de *Maas* heeft van het Fort *Crevecœur*, of het dorp *Bokhoven*, omtrent een uur van 's *Hertogenbosch*, geloopen recht west aan naar het dorp *Hedik*, waar van daan een water daar ter plaatze noch de *Hedikfche Maaze* genoemt wordt; vervolgens, *Heusden* op den rechter oever latende, naar *Drongelen*, daar ze nu noch de *oude Maas* hiet, en van daar niet ver van *Geertruidenberg*, op den slinker oever door den *Hollandtschen Waerdt*, die nu, verdronken zynde, de *Bieshos* word genoemt, tusschen de dorpen *Herderwert*, *Heusserbach*, *Munsterkerk*,

Germ. Antiq. lib. II. cap. 30.

Lib. IV.

Petrus Montan. supra.

Allenvoet, *Dubbelmaad*, *Alloofen* of *Allovſen*. Van daar heeft zy haaren loop genomen door het eilandt van *Stryen*, daar nu noch een water de *oude Maas* word genaamt, en de dorpen leggen van *Maasdam* en *Weſtmaas*. Vervolgens heeft ze haren loop meer noordtwaarts genomen, van het eilandt *Corendyk*, voorby *Simons-haven* naar *Geervliet*, alwaar zy niet ver van *Vlaardingen* geſtort is in de *Waal*, na dat die d'*Yſſelgrift* nu al ontfangen hadt. Immers dus meent de Heer *Cluverius* dat de oude loop is geweeſt; want dat de ſtroom ſomtydts is verandert blykt klaar, waar door de kil, die tuſſchen *oudt Beijerlandt*, het landt *van Putten*, en het landt van *Yſſelmonde* en *Portugaal* deurloopt, noch als de *oude Maas* in zommige kaarten ſtaat aangewezen, by anderen de *Merwe* genaamt: doch de Heer *Cluverius* meent dat dit eigentlyk de kil van de *Waal* is. Dezen loop van de *Maas* vertoonen ons duidelyk de Kaarten van den Heere *Alting*, waar in men ziet dat deze rivier zich eerſt noordtwaarts wendt, nadat ze de *Meerik*, of de *Merkeſtroom* ontfangen heeft, het geen waarſchynlyk voorby de *Clundert* geſchiedt, daar het nu de *Roovaart* hiet. Insgelyks ziet men in de Kaart van den zelven Heere *Alting*, die de naam van *Friſia Hæreditaria* heeft, hoe de ſtroomen van *Maas en Waal*, welke laatſte daar *Wala* of *Vachelt* word genoemt, noch even eens geloopen hebben onder de navolgers van *Karel* den *Grooten*, of in de negende eeuwe. En in de volgende Kaarten, die *Friſiæ Hæreditariæ pars. I. II. & III.* zyn getekent, hoe de zelve rivieren onder de Keizeren *Ottoos*, dat is, in de tiende en elfde eeuwe, van loop zyn verandert, de inſpoelinge van de zee boven *Goeree* en *Flakké*, en verder naar *Geertruidenberg* grooter geworden, en daar op de deurbreeking van de *Maas* boven *Bommelerwaerdt*, en de niewe loop van die rivier naar *Walrichshem*, hedendaags *Workum*, in de *Waal* gevolgt is. En dewyl een arm van de *Maas*, na dat de *Meerik* daar in gevallen is, zich zoo ver weſtwaarts aan heeft geſtrekt, dat ze met de *Schelde* vereenigt is, komt het hier door dat *Cæſar* ſchryft, dat de *Schelde* zich in de *Maas* ontlaſt; en *Plinius*, dat de *Rhyn*, in de breede *Maas* geſtort zynde, zich tuſſchen de ſchorren, of gorſſen en verdronke landen verſpreidt: te weeten daar ſedert de Zeeuwſche eilanden, en de ſtroomen tuſſchen het landt van *Goeree*, *Flakké* en *Voorn* gekomen zyn. Het is derhalven niet anders dan drieſtig onverſtant en eigenzinnigheit, dat men de *Gelderſche Betuw* buiten het eilandt der *Bataweren* wil ſluiten, en tegens een zaak die zoo klaar is, en de baarblykelyke woorden van zoo veele geloofwaardige Schryveren wil inbrengen het getuigenis van *Julius Cæſar*, die aldus ſchryft: „ De *Maas* „ komt afſtroomen van het gebergte *Vogeſus*, het welk is „ in het landt der *Lingons*, en een zeeker gedeelte van „ den *Rhyn*, het welk de *Waal* wordt genoemt, ontfangen „ hebbende, maakt het eilandt der *Bataweren*, en ſtort „ niet meer dan 80000 ſchreeden hier van daan in den „ Oceaan. Men behoort veeleer, gelyk *Phil. Cluverius* wel zegt, die woorden met het verhaal van andere Schryveren, zoo veel 't mogelyk zy, over een te brengen. En hier omtrent ſtaat voor eerſt aan te merken, dat *Tacitus* het Batawers Eilandt veel netter beſchryft als *Cæſar*, dewyl hy, tot Landtvoogt van Keizer *Veſpaſianus* over het Belgiſch-Romeinſche, of Nederlandtſche wingeweſt geſtelt, alles veel beter heeft geweeten, en zyn oogmerk is geweeſt de ganſche gelegentheit daar van naukeurig af te ſchetzen, op dat blyken mogte, hoe wel gelegen het was om de Romeinſche Krygsbenden daar te ontſcheepen, en voort te zenden. Verder, dat *Cæſar* meer voorgehadt heeft den loop van de Maas, dan de gelegentheit van het Eilandt aan te wyzen: het welk daar uit blykt als hy zegt, dat *de Maas een gedeelte van den Rhyn ontfangen hebbende het Eilandt maakt*, zonder te ſpreeken van de Noordtzee, of van den arm des Rhyns die de andere zyde des Eilandts beſluit. *Cluverius* tracht derhalven deze twee Schryvers dus met malkanderen over een te brengen; dat *Cæſar* zou willen zeggen, *dat de Maas te gelyk met dat gedeelte van den Rhyn, het welk de Waal wordt genoemt, de zuidtzyde van het Eilandt beſluit:* En dat dit zyne meening is, kan men daar uit afneemen, dat hy duidelyk zegt, *dat de Maas niet meer dan* 80000 *ſchreeden*, dat is, 20 gemeene Duitſche mylen, of 27 uuren gaans, *daar van daan in de Noordtzee ſtort:* zoo dat het klaar blykt, dat hy aan het Eilandt de zelfde lengte geeft, die *Tacitus* en anderen daar aan gegeeven hebben; en die men op verre na niet kan vinden, als men van *Bommelerwaerdt*, en noch minder als men van *Loeveſteyn* het begin van het Eilandt ſtelt. Ook rekent *Cæſar*, gelyk *Cluverius* zeer wel aanmerkt, deze 80000 ſchreeden van den Rhyn af, en niet van de plaatze daar de *Waal* van de *Maas* wordt ontfangen; want hy ſchryft niet: *neque longius ab ea ſc. parte Rheni, quæ Vahales appellatur*, maar *ab eo ſc. Rheno*. Ja *Plinius*, die te gelyk met *Tacitus* heeft geleeft, maakt de lengte van het Eilandt noch grooter, zeggende; *in den Rhyn zelfs legt het zeer beroemde Eilandt der Bataweren en Caninefaten, ter lengte van omtrent* 100000 *ſchreeden*. Want dewyl hy niet kon zeggen dat het vol uit 100000 ſchreeden lang was, zegt hy omtrent; dewyl het miſſchien 90000 geweeſt is, wat meer of min: want de tegenwoordige lengte noch kan geen 21 gemeene Duitſche mylen halen; die 84000 ſchreeden uitmaaken. Het moet ook niemant vreemt voorkomen dat in deze aanteekening van *Cæſar* een miſſlag is begaan: dewyl men uit het ganſche verhaal, dat hy van den Galliſchen oorlog heeft nagelaaten, niet kan merken, dat hy ooit in of omtrent het Eilandt der Bataweren geweeſt is, of den loop dezer rivieren daar omtrent gezien heeft; hoewel *Hadrianus Junius* zulks zynen lezer gaerne zou wysmaaken. Alles dat hy derhalven daar van geſchreven heeft, is geweeſt uit aanteekeningen, of berichten van anderen, die, of niet wel verſtaan zyn, of die de ware gelegentheit der landen en ſtroomen zelfs niet recht geweeten hebben. En dit mag men hier met reden van denken, dewyl *Aſinius Pollio*, een zeer aanzienlyk en verſtandig Heer, en die by *Octavianus Auguſtus* zeer geacht is geweeſt, toen zelf zich niet heeft ontzien te zeggen, dat de *Aanteekeningen van Cæſar niet naukeurig, noch naar de zuivere waarheit opgeſtelt waren, om dat Cæſar zeer veele dingen, die door anderen verricht waren, te los heeft gelooft, en in zommige zelf door zyne geheugeniſſe bedrogen is geweeſt; en dat hy daarom deze ſchriften, indien hy in 't leven was gebleven, zou herſchreven en verbetert hebben.* Immers in dit hoofdſtuk, het welk tuſſchen zyn t'zamengeſchakelt Verhaal zoodanig inkomt, als of het van eene andere handt daar in was geplanſt, word insgelyks van den *Rhyn* gezegt, dat *die veele en groote eilanden gemaakt hebbende, met veele gaten in de Noordtzee loopt*: Het welk van den *Rhyn*, afzonderlyk van de *Maas*, met geen de minſte waarheit kon gezegt worden; dewyl die toen ter tydt niet meer als met twee gaten zich ontlaſte, het een dat boven het *Batawer eilandt* in de Noordtzee ſtortte; het ander, zynde de *Waal*, dat zich niet ver van de Noordtzee met de *Maas* vereenigde; gelyk wy hier boven aangewezen hebben. Maar dit geheel verhaal uit *Cæſars* Aanteekeningen, *dat verſcheidene dezer Eilanden van wilde en woeſte Natiën bewoont wierden, van welke men zeide dat zommige van viſſchen, en vogel-eijeren leefden*, is voortgekomen van menſchen die noch de landen, noch de ſtroomen kenden; en die dusdanige dingen hebbende hooren vertellen van de Eilanden omtrent het *Fliemeer*, en de Frieſche kuſten ooſtwaarts, of van de eilanden der *Taxanders*, welke nu de Zeeuwſche eilanden zyn, naar den weſtkant, uit domheit en onkunde gemeent hebben, dat deze eilanden van den Rhyn gemaakt en beſpoelt wierden. Ten ware men mogte denken, dat dit geheele hoofdſtuk van iemant anders daar naderhant is ingelaſt, na dat *Druſus* zyne grift gegraven hadde, die de *Rhyn* in den *Yſſel* gebragt, en daar door eene derde uitwatering van den *Rhyn* in het *Vliemeer* gemaakt heeft: want naar dezen toeſtant, behalven het middelſte, ſtelt *Plinius* de twee gaten van den Rhyn te zyn (*Helium oſtium*) het gat van de Maas, en het gat van het Vlie (*Flevum oſtium.*) *Tuſſchen welke beide hy zegt, dat, behalven het zeer beroemde Batawers Eilandt, noch andere Eilanden der Vrieſche Auckers, enz. leggen*; gelyk de Heer *Alting* hier boven, op het woordt *Auckers*, *Auchi*, aangewezen heeft. Doch, behalven dit Eilandt, hebben de *Batawers* ook noch bezeten eene kleine ſtreek van 't landt van Galliën langs den oever van de *Waal*; maar hoe ver die zich heeft uitgeſtrekt, is onzeker: immers is het niet waarſchynlyk dat het verder geweeſt is als tot aan de Maas; aan welken ſtroom zy eene ſtadt hebben gehadt, met naame *Oppidum Batavorum*, waar van in het vervolg. Doch zommige zyn van gevoelen dat al het landt, gelegen tuſſchen den arm des Rhyns die voorby *Leiden* in zee geloopen heeft, en tuſſchen het *Vlie*, of het *Vliemeer*, ook onder *Batavia* moet gerekent worden: want zy meenen dat de grenzen der *Bataweren* zoo ver uitgebreidt zyn, na dat *Druſus* de derde arm, of derde uitwatering des Rhyns, met den *Yſſel*, derwaarts geleidt hadt; en dat in dezen opzichte *Zoſimus* zoude ſchryven, dat het Eilandt der *Bataweren* het grootſte is van alle de Eilanden die in rivieren leggen. Gelyk ook *Pomponius Mela* ſchryft, *dat de Rhyn aan de rechter handt eerſt nauw is, en zoo gelyk doorgaans; doch daar na, dewyl de oevers zeer ver van malkanderen wyken, niet langer een rivier, maar een groot Meer wordt, daar hy zich over de vlakte verſpreidt, en Flevo word genaamt.* Van dit gevoelen zyn geweeſt, behalven anderen, *Cornelius Haemrodius*, *Jo. Iſaacius Pontanus*, en *Hadrianus Junius*; welke laatſte daarom ſtelt dat 'er tweederlei *Batawers* Eilandt is, het eerſte en oudtſte, zoo als wy het nu beſchreven hebben, tuſſchen de *Waal* en den *Rhyn*; en het tweede, of niewe, tuſſchen de *Waal* en de *Druſiaanſche grift, den Yſſel, en 't Vliemeer*: in welk laatſte hy ſtelt geweeſt te zyn zeven volken, die van *Plinius* worden opgetelt in de plaats hier boven van den Heere *Alting* aangehaalt. Maar om niet by te brengen al het geen de Heer *Philippus Cluverius* hier tegens inbrengt, zal ik alleen zeggen, dat uit de woorden van *Plinius* genoegzaam blykt, dat hy het Eilandt der *Bataweren* duidelyk onderſcheidt van de andere Eilanden, die van *Vriezen*, *Auckers*, *Friſiabonen*, *Sturiers*, enz. bewoont wierden: gelyk zulks ook af te neemen is uit het geene de Heer *Alting* over deze

De B. Gall. lib. IV. cap.

Nat. Hiſt lib. IV. cap. 15.

Suet. Cæſ. c. 55.

De h... Plinius agere videtu. lib. IV. cap. 15 quamvis obſcure ſane ac perplex. Nat. Hiſt. lib. IV. cap. 15.

Tacitus de Germ. cap. 11. & 29.

Lib. III cap. 2.

deze moojelyke plaats hier boven gezegt heeft, en waar van in 't vervolg nog meer zal gezegt worden.

BATAVIA, hedendaags zoo genaamt, eertydts *Jacatra*, een Koningkryk in *Indiën* geweest, is nu eene sterke, en door de gansche wereldt vermaarde Koopstadt in *Asia*; in het zuiderdeel van *Oost-Indiën*, op de Noordtkust ten Westen van het eilandt *Java*; met een zeer sterk Kasteel, goede Reede, en bequaame Haven voor de schepen voorzien; leggende omtrent elf Duitsche mylen ten Oosten van *Bantam*; en behoort aan den Staat der Vereenigde Nederlanden: hoe het 'er aan gekomen is, zullen wy in 't korte verhaalen. De Schepen van de Nederlandtsche Oost-Indische Compagnie eerst in *Indiën* komende, hadden (met toestemminge des Konings van *Ternate*) aldaar eenige Komptoiren opgerecht; desgelyks eene Vesting, om zich tegen de Spaansche te konnen verweeren; want die hadden, lang voor 't aanlanden der Nederlanderen, daar hunnen Handel gedreven: zy stichtten ook te *Bantam*, met bewilliging van den Bantamschen Koningk, eene Logie: 't zelfde deeden ze te *Jacatra*, nu *Batavia*, trachtende met dien Vorst in vriendtschap te handelen; ten welken einde ook contracten en verbintenissen over en weêr opgerecht en gesloten wierden. Doch gedurig vonden die van de Compagnie zich bedrogen, zwaar geschat, en veelzins in hunnen koophandel gedwarsboomt: weshalven zy 't noodtzakelyk oordeel den zich op die kust sterker te maaken. De Koning van *Jacatra* zulks gewaar wordende, en verneemende de goede overeenkomste, die 'er tusschen de Engelschen en Nederlanders onderhouden wierdt, wendde alle vlyt aan om de eerst genoemden op zyne zyde te krygen. 't Gebeurde in 't jaar 1619. den 2 January, dat 'er wegens eenig misverstant, dat tusschen de beide Natiën wat hoog was gereezen, een zeegevegt op die kust voorviel: d'Engelschen waren 11. de Hollanders 7. Schepen sterk, waar door deze de vlucht naar *Amboina* namen, om hunne verdere magt uit *Ternate*, *Banda*, enz. by een te trekken. De Koning van *Jacatra* belegert daar op, met hulp der Engelschen, het Fort op *Jacatra* zeer streng, wel zes maanden lang: Na verloop van dien tydt hadden die van de Compagnie alle hunne magt uit de Molukssche eilanden by een gebragt, en quamen, nu 18. Schepen sterk, naar 't belegerde Fort afzakken. De Engelschen, van hunne aannaderinge verwittigt, gingen deur. De Koning van *Jacatra*, zich dus verlaten ziende, wierp al de schuldt op de Engelschen: Maar d'Admiraal *Jan Pieters zoon Koen*, van zynen bedrieglyken handel met de Nederlanderen, sedert het gesloten verdrag, bewust, tradt met zyn volk aan landt, bestormde, veroverde, en verbrandde de Stadt *Jacatra*, en liet 'er ook de muuren van ter neder werpen. De Koning hadt zich al by tydts weggepakt. Fluks maakten zy zich daar sterk, besloten het Kasteel met vaste vestingen, en gaven 't den naam van *Batavia*. Toen de groote *Materam*, of *Keizer* van gansch *Java*, gewaar wierdt, dat de Nederlanders niet alleen meester van *Jacatra* waren geworden; maar boven dien tollen en schattingen eischten en namen, zoo wel van de daar ingeboorne Indiaanen, als van de Chineezen, Japanners, Sumatrezen, Siammers, en andere vreemde Indiaansche Natiën, derwaarts komende om handel te dryven; belegerde hy met alle zyne magt dit niewe *Batavia*. De dapperheit, en het goedt beleit der onzen evenaarde de overgroote menigte der belegeraaren, en was van die uitwerkinge, dat de laatsten met zeer groot verlies mosten aftrekken. Eens viel de Vyandt met eene groote magt en woede op eene reduit aan, daar niet meer dan 15 of 16 Nederlanders in waren: zy deeden en booden kloeke tegenweer, zoo lang zy kruit en loot hadden: alles verschoten zynde, verweerdenze zich met steenen, pannen, en ('t wordt zoo verhaalt) die ontbreekende, met menschen-drek; daar d'Indiaanen voor schrikken, en hunne naakte lichaamen ongeerne van geraakt zien. Ondertusschen quam den onzen hulpe toe; dieshalven namen de vyanden de vlucht, die al loopende riepen: *O Seytang orang Hollanda de bagkaley sammetay, O! gy Hollandtsche Duivels vecht met stront*; dit droeg zich dus toe in het jaar 1629. Naderhandt is *Batavia* al weder aangetast geworden van den grooten *Materan* en de *Bantammers*; doch te vergeefs; en nu heeft het 'er weinig meer voor te vreezen. De Stadt leit, naar rekening van *P. van den Broek*, op de pools hoogte van 6 graden en 10 minuten, van *Joh. Meijer*, 6 graden 21 minuten. De stadts omtrek is van meer dan twee uuren gaans: door de meeste straaten vlieten luftryke wateren: de Rivier *Jacatra* stroomt 'er ten deele door, en loopt ook ten deele om haar heenen. De graften zyn aan weêrkanten met zeer schoon muurwerk van vierkanten steen opgehaalt, allerwegen gesiert met Kokos-Ceder-Vyge-en meer andere soorten van boomen. Het Kasteel is treffelyk gebouwt, en heel vermaaklyk. Die *Batavia* in *Indiën*, en *Amsterdam* in *Hollandt*, met nauwe opmerkinge, bezichtigt hebben, oordeelen dat *Batavia* behaaglyker voor de oogen komt dan Amsterdam. De Inwoonders bestaan meest uit *Chineezen*. Voorts zyn 'er, behalven de Nederlanders, Amboineezen, Malabaaren, Japanners, Persianen, Tunquiners, Siammers, Bengalers, Bandaneezen, en meer andere Natiën. De voorsteden worden meest van Chineezen bewoont. De landtstreek om *Batavia* is gelyk een aardtsch Paradys. In het beste van de stadt staat een heerlyke Kerk: eene andere is 'er, daar de Christelyke Religie in de *Maleysche* spraak in gepredikt wordt. Boven dien geschieden 'er des Zondaags predikatiën in 't Kasteel, zoo voor den Gouverneur Generaal, als voor de Raden van Indiën. Voor de Niewe poort staat noch een Kerkjen, daar de Godtsdienst in 't *Portugeesch* in wordt verricht. Behalven een zeer aanzienlyk Raadthuis, Weeshuis, Gasthuis, Spinhuis, ziet men 'er kostelyke steene gebouwen, gewelfde bruggen, breede straaten, treflyke merktplaatzen, en lustige graften of burgwallen: zoo dat *Batavia* alle andere *Indische* steden overtreft. Van het jaar 1619. af is *Batavia* de Hooftstadt, en 't *Hooft-Comptoir* der Oost-Indische Compagnie geweest; en daar by de stapel aller koopmanschappen, zoo die derwaerts gevoert worden, als van de waaren door alle andere Comptoiren in Indiën by een verzamelt; welke van daar naar Nederlandt worden afgescheept. Belangende de lucht, op *Batavia* en geheel *Java* door, is ze voor den vreemdeling niet al te gezont; als zynde heet en vocht, beide de baarmoeder van verrottinge. Tot deze gesteltenis helpt niet weinig, naar 't oordeel van *Jac. Bontius*, de veelheit der poelen en moerassen, waar by de windt, van 't gebergte komende, de dikke stinkende dampen, door een menigte vergiftig ongediert daarenboven besmet, naar *Batavia* dringt. Die een wydtloopiger bericht van de stadt *Batavia* begeert, zal het vinden in de Reizen van *Nic. de Graef*, in 't jaar 1701. gedrukt, en namaals herdrukt; ook vooral in de Beschryving van Indiën door *Niewhof*, waar in de stadt Batavia, met alle haare voornaamste gebouwen, in sierlyke kunstprinten, naar 't leven staan uitgebeeldt. De Ringmuur van *Batavia* is van kareelsteen: het heeft 22 vaste bolwerken en punten: namelyk, *Amsterdam*, *Middelburg*, *Delft*, *Rotterdam*, *Hoorn*, *Enkhuysen*, *Vianen*, *Gelderlandt*, *Catzen-ellebogen*, *Oranje*, de *Niewe poort*, *Hollandia*, *Dieft*, *Nassauw*, *Zeelandt*, *Utrecht*, *Vrieslandt*, *Overyssel*, *Groningen*, *Zeeburgh*, *Cuylenburg*, en *Middelpunt*. Alle de straaten zyn 'er lynrecht en 30 voeten breedt. De Vrouwspersoonen in Batavia worden onderscheiden in *Hollandtsche*, *Oost-Indische-Hollandtsche*, *Kastice*, en *Mistice*. De *Hollandtsche*, die uit *Hollandt* daar zyn gekomen; de *Oost-Indische-Hollandtsche*, die in *Oost-Indiën* van Nederlandtsche Ouderen, zoo Vader als Moeder, gesproten zyn, gemeenlyk *Liblabs* kinderen genaamt; *Kastice* die van eenen Hollandtschen Vader en *Mistice* Moeder; en de *Mistice* die van eenen Nederlandtschen Vader en *Zwarte Moeder* zyn geteelt. De Vrouwen zyn hier boven maaten prachtig, hovaerdig, en weelderig; laaten zich dag en nacht van slaven en slavinnen oppassen, die haar moeten naar de oogen zien, en byna van buiten en uit zich zelfs weeten wat mejuffers begeerte is. Het minste ding, schoon 't vlak voor haar leit, of staat, zullen zy niet optillen, maar daar een slaaf of slavinne toe roepen, die, om eenen geringen mislag, noch wel met rotting-oly zoo wordt bestreeken dat 'er bloet na volgt. In den aanvang van 't jaar 1699. trof eene vervaarlyke en zeer zeldtzame aardtbeevinge de stadt, en bragt haar eene zeer deerlyke verwoestinge toe, met nederstorten van eene menigte huizen, en het scheuren der overige van boven tot beneden. Nooit is diergelyke aardtschuddinge in Oost-Indiën gevoelt: de Kaimans graft wierd gansch over hoop geworpen; en de Stadts graften zagmen, door het afkomende zandt, t'eenemaal gevult, zelfs zoo, dat men het water, in *Batavia* tot gebruik nodig, verre daar van daan, uit eene andere Rivier, most haalen. Veelerlei vreesselyke wonderen vielen 'er by voor, te lang om hier aan te teekenen; en weinig feilden 'er aan, naar melding der Berichten, dat de stadt niet t'eenemaal te gronde ging.

BATAVIERS, of BATAVIEREN, in 't Latyn genoemt *Batavi*, en 't Landt daar in zy zich ter neder zetten *Batavia*, waren oorsprongkelyk *Catti*, *Catten*, of een gedeelte daar van, *Batavi* genaamt, die uit hunne (nu Hessische) woonplaatzen verdreven, of wel die verlatende, zich in *Batavia* nedergezet hebben: zie op BATAVIA en *Batavi*. *Cornelius Tacitus*, die kort na Christus komste heeft geleeft, roemt hen zeer hoog met deze woorden. „ De *Batavi* zyn van alle deze (Duitsche) Volkeren de uitstekenste in dapperheit; niet ver„ re van den oever bewoonen zy het *Rhyns Eilandt*: wel„ eer maakten zy een gedeelte van het Volk der *Catten*; „ maar, door eenen binnenlandtschen opstandt, zyn zy naar „ deze woonplaatzen afgezakt, om deel te hebben aan de „ eere des Roomschen Ryks. Zy behouden noch hunne „ oude achting, en het eerteken van 't aaloude Bondtge„ nootschap met ons (Romeinen:) Want zy worden „ noch door schattingen verachtelyk gefoolt, noch door „ pachters opgevreeten. Vry zynde van lasten en geldtschietinge, zyn zy alleen om gebruikt te worden in „ den oorlog, en in veldtslagen gehouden dienst te doen, „ doch

J. de Raay Dict. Geogr op Batavia.

Zeger van Regter Journ. van zyn reis naar O. I.

Idem Z. v. Regt. ibid. Jodoc. Hallenb. von der Hollandern. progr. in O. I. p. 71.

P. v. Broek voyag. naar O. I. idem Z. v. Regt. Bosch leven der Zeehelden p. 117. 1683. gedrukt.

Christoph Frikii. vertaalde O. I. reis p. 25 29.

El. Hes. vertaalde O. I. Reis, p. 195.

C. Tac. de morib. Germ.

N. de Graafs O. I. Spiegel achter zyne Reizen p. 1. 10, 11.

„ doch niet anders, dan met geweer en wapenen ten kry-
Idem Tacit. ibid & lib 4. hiſt. c. 12.
„ ge nodig. Noch ſpreekt hy op eene andere plaats. *De Bataviers, ... ſchoon zy in Bondtgenootſchap ſtonden met de Romeinen, zyn noch door hunne magt en middelen, noch door hunne grooter ſterkte, daar in zy verre boven anderen uitſtaken, verkracht noch verzwakt geworden, alleen verſchaffen zy volk en wapenen ten dienſte van het Roomſche Ryk; om dat zy voor goede krygslieden in de oorlogen, met en tegen de Duitſchen, erkent zyn: Hunne glory is in, of door Britanniën noch vry vermeerdert, daar zy eenige benden, onder 't bevel en gezag van eenige hunner edelſte Landslieden, volgens hunne oude gewoonte, naar toe gezonden hadden. Binnen's landts houden zy eene uitgeleze Ruitery. By uitſtekendheit zynze in het zwemmen, en om over Rivieren te komen ervaaren; zoo dat zelfs ganſche gewapende benden, te voet en te paerdt, zich in den Rhyn werpen, om den overzydſchen oever te beklauteren.* Zy hebben Koningen gehadt, en evenwel hunne vryheit behouden. Het eerſte blykt daar uit, dat de bovengemelde *Tacitus* twee voorname Bataviſche Heeren, JULIUS PAULUS, en CLAUDIUS CIVILIS, beide uit Koningklyken
Strabo lib 7.
Stam afkomſtig, noemt en pryſt. Wy zien ook dat *Strabo* met lof van *Veromerus*, Koning der Batavieren, ſpreekt. *Ammianus Marcellinus* zegt uitdrukkelyk: „ De *Bataviers* qua-
Amm. Marc. lib 6.
„ men in aller yl met hunne Koningen aanrennen, om hunne „ vermoeide Ruitervaanen, in het Leger van *Julianus*, te on- „ derſchraagen. Echter ſtrekte dit Koningklyke gezagh tot geen nadeel van hunne Vryheit: want deze Vor-
Bodin de Republ lib 1. c. 8.
ſten hadden geene andere dan eene bepaalde magt: Zoo dat men op hen mogt toepaſſen 't geen *Bodinus* zegt; *de meeſte zyn zoo zeer niet met de daadt, als door benaminge Koningen.* De bovengedachte *Claudius Civilis*, in zyne aanſpraak aan de Gaulen, om hen tot het omhelzen der Vryheit aan te moedigen, zegt: *Laat Syriën, Aſiën, en het Ooſten, gewoon onder Koningen te leeven, dienſtbaar zyn,*
Grot. de antiq. Reip. Bat. c.
enz. Daar *Hugo de Groot* op aanmerkt; dat *Civilis* daar genoeg door te kennen geeft, dat, gelyk de Ooſterſche Volken door Koningen geregeert wierden, daar tegen de *Bataviers*, enz. uit den aart van zodanig eene regeeringswyze afkeerig waren. Hy toont 'er ook by, dat de *Bataviſche* Koningen even zulke als die van de *Lacedemonienzers* waren; te weeten, alleen met den naam: doch in der daadt niet anders dan Hoofden, uit de voortreffelykſte genomen: die ook, volgens *Tacitus*, in de
Ibid. Tacit. l. 4.
Vergaderingen gehoort wierden, meer met gezag om te raaden, dan met magt om te gebieden. Zeer waarſchynlyk is het dat deze Koningen by hen Veldtheeren, of Overſten der Krygsbenden waren, in d'oorlogsbedryven 't hoogſte bevel; doch in 't burgerlyke ganſch geene Oppermagt hebbende. Even gelyk d'eerſte Hertogen der Vriezen, die enkelyk Krygsoverſten waren, zonder eenig gezag in de burgerregeering. Zoo lang *Romen* in vollen bloei ſtont, zyn de *Batavi* wel Bondtgenooten en Vrienden der Romeinen, maar nooit aan hunne heerſchappye onderhorigen geweeſt. Zelfs beſtierden zy hunne Republyk door eige Magiſtraaten; naar hunne eige wetten. Nooit hebbenze over hen eenen Romeinſchen Lieutenant Generaal gehadt: zy waren vry van alle ſchattingen en belaſtingen der Romeinen, daar andere Natiën onder moſten zugten. Als *vrienden* en *Bondtgenooten* zonden zy den Romeinen hulptroepen toe; maar onder hunne eigen Legerhoofden en Krygsoverſten: vergoſten hun 't gebruik wel van hun *Bataviſch Eilandt*, indien zy in den oorlog tegen den Vyandt het noodig hadden; ja lieten toe eenige Legioenen daar in te leggen en te huisveſten: echter waren en blevenze *Vrye Bataviers*; door welker dapperheit de Romeinen hunne voornaamſte overwinningen behaalt hebben. Toen de *Gaulen* dien braven *Julius Cæſar* op de Grenzen van *Langres* aantaſten, deeden de *Batavi* hen te rugge deinzen. By *l'Auſois* (*Aleſia*) praalden de *Bataviers*, tot meermaalen toe, met de zege in Veldtſlagen over de vyanden der Romeinen. Door hunne manhaftigheit wierden die van *Beauvais* op de vlucht gedreven. Wegens de trouwe en heltdadigheit der *Batavieren*, heeft Keizer *Auguſtus* zich van hen als Lyfwachten gedient. Onder *Keizer Claudius* hebben de Romenien *Brittanniën* (Engelandt) wel t'ondergebragt: maar zulks geſchiedde door dien uitmuntenden en verwonderenswaerden dienſt der *Batavieren*, (hier boven *Batawers* genoemt) volgens 't getuigenis van *Dion Caſſius*. De Romeinſche Legioenen zelfs noemde de *Bataviers* de ſterkſte leden van hun heirleger. *Plinius*, *Tacitus*, *Dion Caſſius*, *Ammianus Marcellinus*, nevens de Griekſche *Plutarchus*, vereeren hen met de lofnaamen en titelen van *Temmers van Britanniën*; *Schrik van Duitſchlandt*; *Noodthelpers van 't Roomſche Volk*; *Dappere Helden*; *Zeeghaftigen in veele Oorlogstogten*, en *aan wien ten hoogſten, of zy mede of tegen vielen, gelegen was*: Een Volk dat van den Roomſchen Staat, niet gelyk andere Natiën, gehouden wierdt voor Onderdaanen, of Vyanden, maar *Vrienden*, en *Medegezellen*; ja voor *Broeders* en
Dion Caſſius in hiſt. Rom. Tacit. l. 1. hiſt.
Tacit l. 1. & 2. Hiſt. &
Bondtgenooten. Doch toen de Romeinen eindelyk van den vrywilligen dienſt een dwang wilden maaken, greepen zy ylings de wapenen tegen hen op, ter beſcherminge van eere en vryheit. Toen noemden zy den Romeinen geene verknochte Vrienden noch Bondtgenooten meer, maar Tyrannen en Vyanden. Zoodanig queeten zy zich ook onder hunnen Overſten *Claudius Civilis*: dat ze, op 't beſluit der Staten, onaangezien 15 Legioenen der Romeinen rondtom hen verſpreidt lagen, hunne vyanden uit hun Eilandt botſten: waar door zy geheel *Duit chlandt* en *Galliën* door, met zonderlinge grootachtinge en roem, den naam van *Stichters der Vryheit* kregen: doch vermidts 'er verſcheide boeken van *Tacitus* weg zyn, kan men den uitſlag van dezen oorlog niet verder melden. *H. Grotius* heeft 'er echter deze aanmerkingen op: dat, naardien *C. Tacitus* zegt dat *Cerealis*, Roomſch Veldtoverſte, aan *Claudius Civilis* vergifeniſſe aanboodt, met den vrede aan den *Batavier*, en dat *Flavius Joſephus* (alzoo Tacitus hier ontbreekt) ſchryft dat de vrede daar op gevolgt is, men niet hebbe te twyfelen, of de *Bataviers* zyn in hunnen eerſten ſtaat van vryheit en bondtgenootſchap herſtelt: te meer omdat *Tacitus* zegt dat de *Batavi*, onder het tweede Burgermeeſterſchap van *Trajanus*, in de eere en het merkteken van 't oude Bondtgenootſchap gebleven en erkent zyn. Uit het vervolg van *Tacitus* blykt genoeg, dat zy na dien oorlog met geene tollen noch ſchattingen belaſt wierden, maar by hun voorig recht bleven, echter met dit beding alleen, van den Romeinen hulptroepen toe te zenden. Na 't einde
H. de Grot. ibid. c. 3. Tacit. Fl. Joſ.
van dien kryg zyn den *Batavieren* noch grooter eertitels toegevoegt. Uit Opſchriften hier gevonden ziet men dat de Keizers *Severus*, *Antoninus*, en *Geta*, de *Bataviers* noemden *Burgers*, *Broeders*, en *Vrienden*, zoo *van 't Roomſche Volk*, als 't *Roomſche Ryk*, daar zy te vooren *Bondtgenooten* hietten; een onwederſpreekelyk bewys voor d'uitſluitinge van alle heerſchappye en meeſterſchap. Na 't verval van den Roomſchen Staat, door 't afzakken en indringen van vreemde Natiën in dat Ryk, als andere rampen, hebben de *Batavi* hier van hun deel ook mede bekoomen: dan door de *Saxen*, *Wilten*, en *Sclaven*; en daar na door de *Deenen* en *Noormannen*: Echter hebben zy 't door hunne kloekmoedigheit, na veele tegenſpoeden, den vyandt uitgehardt, alles doorgeworſtelt en ſtaande gebleven. Het net bericht
Iaem Grot. ibid. c. 4 B. Neander de Antiq. Germ. p. 99. Vliger. de Com Holl p. 39.
van dien tydt af, tot op den aanvangk der Graven, ontbreekt ons, by mangel van Hiſtoryſchryveren. Men bevindt ook dat toen de naam van *Batavia* achtergebleven, en dat niet daar van overgehouden is, dan in de *Betauw* dat deel, dat dien naam noch heden voert; al 't overige nederwaarts aan heeft men den naam van *Friſia* gegeeven, en de inwoonders meeſt *Friezen* geheten, de reden hier van geeft de Heer *Alting* hier boven in het woordt AUCHI, *Aukers*, en hier na breeder in het woordt zelf: zie van hen op de letter F. Ook hebben zy 't geene ſchande geacht dien naam van *Friſii*, of Vriezen, aan te neemen; 't zy omdat deze benaminge in onze taal op (Freiheit) Vryheit ſpeelt; of vermidts de Vriezen, van ongenaakbare Moeraſſen en Meeren omringt, zoo wel de *Batavieren*, als anderen in ope plaatzen woonende, tot een wyk en toevlucht, by den aanloop der *Barbaren*, verſtrekt hebben; 't zy ook, en wel inzonderheit, omdat de *Vriezen*, niet alleen als zeer yverige, maar te gelyk heldtdadige Verdedigers hunner Vryheit, treffelyke ſtukken uitvoerende, daar door eene boven gemeene vermaardheit en naam verkregen hebben: zie op FRIEZEN en FRIESLANDT. De eerſte *Graven*, eer noch de naam van *Hollanders* doorgedrongen was, wierden niet dan *Friezen*, of *Vriezen* geheten. De gedachte meer nederwaarts gelegene *Bataviers*, dien men *Vriezen* begon te noemen, zyn nu de *Weſt-Vriezen*. Eeni-
Idem Grot. Neand &c.
gen onder de Hollandtſche Schryvers zyn zoo onbedacht geweeſt, dat ze den naam van *Batavi*, en hunne hoogloffelyke daaden, den *Hollanders* alleen willen toeëigenen: maar *J. J. Pontanus* ſtrykt ze ſcherp door, in zyne *Gelderſche geſchiedeniſſen*; en, na dat *Cornelius Goudanus* hier van zyn deel weg heeft, over zyne onderſcheiding tuſſchen *Batavia* en de Gelderſche *Betuw*, zoekende den *Bataviſchen* naam op *Hollandt* alleen te paſſen, vervolgt *Pontaan* aldus: „ Dit moet my weêr in den zin komen; eene an-
Pontan. Geld. geſch. 1 D. f. 7.
„ dere, doch moedtwillige dolinge van de niewerwetſche „ Schryvers uit *Hollandt*, die uit loutere hovaardye (want „ hoe zou ik dit met den naam van botheit konnen beman- „ telen?) het woordt *Batavia*, en de beroemde daaden der „ oude *Batavieren*, alleen *Hollandt* en den *Hollanders* trach- „ ten toe te ſchryven: daar mede den *Gelderſchen*, en de „ naakte waarheit een merkelyk ongelyk aandoende: on- „ aangezien de zelve een grooter, immers zoo groot een „ tak van *Batavia*, te weeten *Maas* en *Waal*, met de „ *Over*-en *Neder-Betuw*, dan de *Hollanders* zelfs, bezitten; „ daarenboven noch *Nymeegen*, de Hoofdtſtadt van ge- „ heel *Batavia*, in hunne magt hebben. Dit onderſcheidt „ zal zich noch meer vertoonen, indien men de *Veluw*, by- „ na alleen zoo groot als half *Hollandt*, ook voor een deel „ van *Batavia* reekent, enz. zie hier van breeder bericht boven op fol. 113. en vervolgens. Op het woordt BATAVIA hebben wy uit *Tacitus* en andere Schryvers aangewezen, dat de *Batavi* een deel uit de *Catti*, en een Volk met de zelve waren. Eenigen zyn 'er echter die de *Hollanders* verdeelen

in

Soeteb. hist. van Waterl. p. 34.

in *Batavièrs* en *Catten:* De *Batavièrs* zouden by *Gorinchem*, daar de *Rhyn* en de *Waal* in de Maas vallen, beginnen: De *Catten* hadden by *Catwyk* hunnen aanvang, en *Leiden* tot hunne hooftstadt; doch anderen houden ſtaande, dat dit onderſcheidt by geen oude Schryvers gevonden wordt.

Tacit. lib 5. Hiſt. cap. 20.

BATAVODURUM, eene zeer oude ſtadt in der *Batavieren Eilandt*, en naar hen dus genoemt. Zy is omtrent Chriſtus geboorte al bekent geweeſt; want *Tacitus* heeft 'er in zynen tydt ganſch loflyk, als eene aanzienlyke ſtadt, van geſproken. Nu wordt zy *Wyk te Duurſtede* genoemt; maar is ongelooflyk veel kleinder dan zy was voor der *Deenen* en *Noormannen* verwoeſtinge: zie op WYK TE DUURSTEDE.

Not. Germ. Inf. Part I.

Van BATAVODURUM ſchryft de Heer Alting aldus: Gelyk de *Celtiſche* taal zich uitgebreidt heeft, vindt men dat byna ontallyke plaatzen zekeren inlandtſchen naam gehadt hebben, waar van de Romeinen, zonder eenig onderſcheidt te maaken ten opzichte van den oorſprong (die echter in de *Celtiſche* taal vierzins kan aangemerkt worden) het woordt DURUM gevormt hebben. Want zommige plaatzen hebben zy den naam gegeeven van Tolr/ Tuyr/ Deurt/ zommigen van Dur/ of Doz/ dat is, *droog*: anderen van Thurn/ of Toorn: anderen wederom van Dur/ of Dour/ dat is, *water*; dit laatſte is wel meeſt gebruikelyk geweeſt in de Brittanniſche Eilanden, en dat gedeelte van Vrankryk 't welk *Bretagne* wordt genoemt: by wien het weleer in dezen zin genomen wierdt, en noch hedendaags by eenigen, volgens 't getuigenis van *Buchananus*, gebruikelyk is. Van elke ſoort geeft de Heer *Alting* eenige voorbeelden, onder andere Dormagen/ in het Latyn *Duromagus*, in 't Keulslandt, het welk hy meent dat van Doz/ dat is, mager, ſchraal, zynen oorſprong heeft. Doch van het woordt Tuyr/ of Deur/ oordeelt hy afkomſtig te zyn alle benaamingen die de Romeinen op *durum* gevormt hebben, onderſcheidtshalven daar by voegende den naam van elk volk; daar de zelve in de landttaale enkelyk Tuyren/ Duuren/ of Deuren/ hoewel door eene oneigentlyke, of overgebragte ſpreekwyze, die by zeer veele volken gebruikelyk is, genaamt wierden; want aldus hebben de Hebreën, en andere Ooſterſche volken de benaminge van *Poorten* overgebragt tot de Gerichtsplaatzen, omdat de zelve voor ieder een moeten open ſtaan; ja zelfs tot de Koningklyke verblyfplaatzen, gelyk men kan afneemen uit *Xenophon:* en men weet dat zulks noch hedendaags by de *Turken* gebruikelyk is. Inſgelyks hebben de Grieken den naam van *poorten* (*pylarum*) aan de algemeene Vergaderplaatzen gegeeven; en de Romeinen de deuren, die naar buiten open ſtonden, om ieder een van daar in te laaten, *Fores* genoemt, en *Fora* (Gerichtsplaatzen, Vierſchaaren) daar het gerichte gehouden wierdt. Op gelyke wyze is het te gelooven dat de oude *Germanen* en *Celten* hun woordt Tuyren/ Duuren/ Deuren/ genomen hebben, eigentlyk voor Deuren/ en, door eene overgebragte ſpreekwyze, voor Vierſchaaren/ of Gerichtsplaatzen. BATAVODURUM beteekent derhalven niet anders dan de Gerichtsplaats/ het Rechtshof der Batawers; in de landttaale Duurſtede/ het welk men niet anders kan vertolken als Gerichtsplaatze. *Marcodurum*, by de ingezetenen *Duuren*, een gedeelte van het landtſchap der *Ubiën* (nu Keulslandt) is de Gerichtsplaats der *Marckers*, *Bojodurum* die der *Bojen* (het welk nu *Beyeren* is) en zoo met andere.

Rer. Scot. lib. II.

De Exedit. Cyri lib. I.

Hiſt. lib. V. cap. 20.

Tacitus ſtelt BATAVODURUM op het eilandt der *Batawers* aan den Rhyn, in het bovenſte gedeelte, het welk alleen de twee Roomſche Keurbenden, namelyk de tweede en de tiende, toen ter tydt in hadden, met eene tamelyke magt van voet- en ruiterbenden der Bondtgenooten. Het was toen een gering dorp, daar men een brug hadt begonnen te maaken, die van de krygslieden der tweede Keurbende bewaart wierdt: Doch hy (*Tacitus*) doet 'er niet by, hoe veele duizent ſchreeden deze plaats afgelegen heeft van *Arenacum*, *Grinnes*, of *Vada*, zynde de naaſtgelegene dorpen op den zelven oever; ja, dat meer is, hy neemt zelf niet in acht de order zoo als die dorpen in vervolg na malkanderen lagen, maar alleenlyk den rang en het aanzien der bezettelingen: zoo dat hy de legerplaatzen van de Keurbenden, namelyk *Arenacum* en *Batavodurum*, hoewelze de uiterſte waren aan beide kanten, eerſt noemt, en optelt, en die van de Bondtgenooten, die in het midden lag, alderlaatſt. Naardien nu *H. Junius*, en na hem *P. Scriverius*, een zeer deftig en geacht Schryver, uit eenige goude penningen aantoonen, dat dit *Batavodurum* van de Romeinen zelfs ook den naam van *Doreſtatum* gekregen heeft, en de zelve naam tot dezen huidigen dag, zonder veranderinge van plaatze, noch beſtendig is; zoo heeft het d'allerzekerſte ſtandtwyzing, namelyk 13000 ſchreeden, dat is 3¼ gemeene Duitſche mylen, van *Utrecht*, en 22000. dat is 5½ gemeene Duitſche mylen van *Nieuwmeegen*. Hedendaags is daar een * *Kaſteel*, met eene tamelyke Stadt; het laatſte hiet *Wyk*, en het eerſte *Duurſtede*, en te ſamen *Wyk te Duurſtede*; als of men met *Tacitus* zeggen wilde, de *Wyk* of het Dorp *Batavodurum*. Deze plaats is naderhandt, als de Chriſtelyke Godtsdienſt krachtig toenam, wel een zeer aanzienlyke ſtadt geworden; maar heeft ten tyde van *Tacitus* den naam van een ſtadt, of ſteedtje, dewyl 'er op het geheele Eilandt toen geheel geene waaren, noch niet konnen voeren. Hier zullen wy noch iets byvoegen uit de ſchriften van *Philippus Cluverius*, een man by uitnemendheit geleert en ervaaren in d'oude Aardtklootkunde. Deze dan beſchuldigt *H. Junius*, en anderen neffens hem, dat zy, zonder de minſte grondt of reden, dit *Batavodurum* overbrengen en ſtellen op den bovenoever van den Rhyn, of den Germaniſchen bodem, daar de naam en de legerplaats, in alle de volgende tyden tot nu toe, zoo klaar en duidelyk op het Eilandt zelf gevonden worden. En alhoewel hy toeſtaat dat van *Arenacum* (waar van men hier boven het gevoelen van den Heere *Alting* kan zien) de naam van Arnhem komt, van *Vada* Wageningen, van *Grinnes* Rheenen; zoo meent hy echter, gelyk dit ook het gevoelen is van den Heere Alting, dat alle deze plaatzen ten tyde van *Tacitus*, zoo wel als *Batavodurum*, op het Eilandt gelegen hebben, maar naderhandt naar den Boven-oever, of den Germaniſchen bodem, zyn overgebragt; en dat ze alle maar dorpen of vlekken, en geen ſteden zyn geweeſt, gelyk zommigen verkeerdelyk hebben voorgegeeven.

De Germ. Antiq. lib II. cap. 36. & de tribus Rheniofiis cap. 13.

BATAVORUM OPIDUM, de ſtadt der Bataweren, Batawerſtadt. Tot aan de regeeringe van Keizer *Veſpaſianus* wordt maar van een eenige ſtadt in het landt der Bataweren gewag gemaakt, die men doorgaans meent dat *Tacitus*, zonder eenige byvoeginge van eenen eigen naam, de *ſtadt* der *Bataveren* genoemt heeft; en dat vry nadrukkelyk, omdat zy de Hooftſtadt van het volk, en de verblyfplaats van hunne Vorſten *Claudius Civilis*, en *Claudius Labeo* was. De ſtadts tweeſpalt die tuſſchen deze twee is gerezen, en daar de zelve Schryver ook van gewaagt, heeft nergens anders konnen zyn dan hier ter plaatze. Deze zelve ſtadt nu heeft *Civilis* in het jaar 70. naar de gemeene tydtreekening, als hy by *Vetera* * van *Cerealis* op de vlucht gedreven, en genoodtzaakt was naar het Eilandt te wyken (alzoo hy haar met de wapenen niet kon beſchermen) eer hy over de *Waal* ging, in brandt geſtooken: derhalven is het zeker dat zy buiten het Eilandt op den Galliſchen zoom gelegen heeft. Ja *Cluverius*, die in deze zaaken groote achting heeft, verzekert dat deze ſtadt met den naam van *Batenburg* noch hedendaags in wezen is: ook kan men uit de kaart van *Galliën*, die men by *Ptolemæus* heeft, waarſchynlyk afneemen dat deze plaats, na het eindigen van den oorlog, aanſtondts weêr is opgebouwt, en daar weêr herſtelt het Gerecht, 't welk de *Batawers* aldaar, als op de voornaamſte plaatze aan dezen kant van de *Waal*, van eerſten af aan buiten twyfel aangeſtelt hadden: want ter zelver plaatze aan de *Maas*, daar nu *Batenburg* leit, vindtmen BATAVODURUM; niet door eenen grooten miſlag, gelyk *Cluverius* meent, die 'er al te zeer op uit is om *Ptolemæus* te beriſpen, maar wegens deze zeer bondige reden, namelyk; vermits men door de Batawerſtadt (alzoo 'er nu verſcheide van dien naam waren) d'alleroudſte van de niewe niet langer konde onderſcheiden, zoo heeft *Civilis* geoordeelt dat zy eenen anderen naam moſt aanneemen, waar mede de oude ſtadt ook by niemant onbekent was, en toen al onder andere ſteden uitſtak, namelyk, den naam van DUREN, dat is, *Gerechtshof*, het welk hier van oudts opgerecht was. Waar uit wy ontdekken dat 'er twee zulke *Gerechtsplaatzen*, of Vierſcharen, onder de *Batawers* geweeſt zyn: d'eene aan den *Rhyn* in een dorp op het Eilandt: d'andere aan de *Maas* in de oudſte ſtadt buiten het Eilandt. *Ptolemæus* had wel in zyn hiſtoriſch verhaal moeten zeggen BATAVODURUM aan de *Maas*: maar naardien hy geheel zyn werk heeft gemaakt van de Geographiſche kaarten net te meeten, is het genoeg dat hy BATAVODURUM aan de *Maas* als afgetekent heeft. Doch indien wy de giſſing van den geleerden *J. Lipſius* willen plaats geeven, en by *Tacitus* voor *Opidum Batavorum* (de Batawerſtadt) leezen: *Opidum Batavodurum* (de ſtadt Batawers-Duren) moet men zeggen dat zelf deze Schryver onderſcheidt heeft gemaakt tuſſchen deze twee Gerechtsplaatzen, als hy d'eene de *ſtadt*, en d'andere het *dorp* noemt.

Alting Not. Germ. Inf. Part. I. Hiſt. V. cap. 19.

Hiſt. IV. cap. 18.

* *nu* Santen.

Germ. Antiq. lib. II. cap. 36.

Geograph. II. c. 9. Tab. Europæ. III.

BATENBURG. Wy hebben boven (ſchryft de Heer *Alting*) gezegt, dat *Opidum Batavodurum* (de ſtadt Batawers-Duren) die ook de Batawerſtadt wordt genoemt, dezen inheemſchen naam heeft gehadt, zynde d'alleroudſte in geheel Batawerlandt/ of *Batavia*. By de Schryvers van latere tyden wordt van dezelve nauwelyks gewag gemaakt, als dat zy ſomtydts gewaagen van de Heeren van den Burgt, of het Slot, dat 'er overig is. En wel voornamentlyk in het Teſtament van Gravinne Adelheid in het jaar 1188. van drie Familiën, of Geſlagten, daar van te gelyk. *Cluverius* meent dat *Batenburg* zoo veel wil zeggen als Batawen-burg/ *Batavoburgium*.

Alting Not. Germ. Inf. Part. II.

Germ. Antiq. lib. II. cap. 26.

* Dit Kaſteel is thans, door laſt der H. H. Staten 's Landts van Utrecht, nadat het byna tot een ſteenhoop was vervallen, geheel geſloopt; echter zyn 'er twee ronde Torens, ter gedachtenisſe van dit aaloudt gebouw, van overgelaaten.

J. de Raey Deel. Geogr.

BATENBURG. Een ſteedtje met een zeer oudt Kaſteel in Nederlandt; in het Zuiderdeel van *Gelderlandt*, in de Landtſtreek van *Maas* en *Waal*, aan de Rivier de *Maas*, een uur beneden *Ravenſtein*. *Pontanus* noemt het eene Heerlykheit, tuſſchen *Ravenſtein* en 't Graafſchap *Meegen*, aan den Maaskandt, ten deele leenplichtig aan *Gelderlandt*: hebbende het recht van Munt; waar mede de Heeren van *Batenburg* door den Keizer beleent zyn. Men houd het daar voor, dat dit *Batenburg* oudtydts bemuurt, en omtrent het jaar 1000. met ſtadts vryheden begiftigt is geweeſt. Echter vindtmen niet dat dit *Batenburg* ooit onder de *Gelderſche*, of de *Ryks-ſteden* op vergaderingen beſchreven is. Ondertuſſchen maakt 'er *Fr. le Petit* eene ſtadt van, in den oorlog tuſſchen Spanjen en onzen Staat verwoeſt; hy ſpreekt 'er dus van. „ Alhoewel deze ſtadt „ *Batenburg*, gedurende den laatſten oorlog (met Span- „ jen) geheel is verdorven, zoo is nochtans het Kaſteel eenig- „ zins ſtaande gebleven. Hy heeft zyn werk in 't jaar 1615. in 't licht gebragt. Aan dit Kaſteel, of deze Burgt, is de Heerlykheit, het Steedtjen, of de Stadt, haren naam en aanwas verſchuldigt. Geen Kaſteel in *Gelderlandt* kan zich in oudheit by dit vergelyken: ook niet een in alle de Vereenigde Nederlanden, van die noch in wezen zyn. Veele der oude Schryveren ſtellen dat *Prins Bato*, in deze Landen aangekomen, lang voor Chriſtus tyden, dit Kaſteel met zyne by zich hebbende *Catten* (nu *Heſſen*) zou geſticht of gebouwt, en naar zynen naam *Bato's Burgt* genaamt hebben. *Guicciardyn* noemt het *Batemburg*. Andere zeggen, dat de *Catten* in dit Landt, toen ledig van Ingezetenen, gekomen, om het te bezitten en te bewoonen, allereerſt dit Kaſteel tot hunne verzekeringe, voor de aanvallen der nabuuren, bouwden, en het den naam gaven van *Battenburg*, naar het *Battenburg* in 't geweſt daar zy van daan quamen: gelyk ook noch heden een ſteedtje in *Heſſen*, *Battenburg* hiet. Naar den naam dan van deze eerſte *Cattiſche* Burgt, in 't landt van hunne niewe bezittinge, zou het voort den naam van *Batavia*, of *Battavia* gekregen hebben, of wel van hen aan 't landt gegeeven zyn: vermits die verdrevenen, of gewillig verhuisden wel gewoon zyn, Steden of Burgten bouwende, die naar de naamen te noemen van de zulken, die zy in hun Vaderlandt verlaten hadden. Dus zyn ganſche Landen vernoemt: daar men voorbeelden van ziet in *Hollandt* en *Zeelandt*, die van de Deenen dus naar hun landt in *Deenmarken* gedoopt zouden zyn; als ook *Vries*- of *Frieslandt*, dat van de *Firæſi* in *Gotlandt* den naam zou bekomen hebben, en meer andere: zie op HOLLANDT, ZEELANDT, VRIES- of FRIESLANDT. *Johan Smetius* verſtaat door *Batenburg*, *Niewmeegen*. Echter ſtaat hy toe, dat de Burgt of veſting *Batenburg* andere Kaſteelen en ſterkten dezer landen in oudtheit verre te boven gaat. *Cluverius* daar tegen meent, dat het *Oppidum Batavorum* van *Tacitus* eer op *Batenburg*, dan op *Niewmeegen* zou paſſen. Inden brief van 't jaar 900. wordt de Burgt *Batenburg* de *zeer oude Veſte* genoemt: derhalven moet zy vry oudt zyn. Onder de Vryheit van *Batenburg* leit een dorp, dat 'er ook onder behoort, het leit op den weg naar Niewmeegen, en hiet *Luer*; men ziet 'er eenen heuvel by, naar allen ſchyn met menſchen handen gemaakt; op verſcheide reizen en tyden heeft men 'er penningen uit gegraaven; dat veelen tot de gedachte brengt, dat de *Romeinen* daar eene *Legerplaets* gehadt hebben. *M. v. Vaernewyk* zegt dat de *Catten*, hier komende, allereerſt *Maas en Waal* aangedaan, en over *Meegen* eene Sterkte tegen de *Gaulen*, in *Over-Maas*, gebouwt hebben, lang en veele jaaren voor de ſtichtinge van *Niewmeegen*; dat ze die Sterkte den naam van *Batenburg* gaven, enz. In het jaar 1497. wierdt de Veſting *Batenburg* door Hertog *Albert* van *Saxen*, voor het huis *Ooſtenryk*, verovert en verſterkt. Toen de *Prins* van *Parma* 1586. de ſtadt *Graaf* begon te beleegeren, en 'er ernſtig mede voortging, quam de Graaf van *Hohenlo* voor *Batenburg*, nam het in, nevens 't huis *Empel*, aan de Brabantſche zyde, ſtak den dyk door, liet het water, vermits de *Maas* zeer hoog was, in en over 't landt loopen; quam dus met ſchuiten binnen de *Graaf*, verzorgde de ſtadt, tot tweemaalen toe, met allen behoeftigen voorraadt; echter moſt ze zich aan de Spaanſchen overgeeven: die ook kort daar na *Batenburg* veroverden. Maar in 't jaar 1600 wierdt dit laatſte van Prins *Maurits* herwonnen. De *Heer H. de Groot*, zulks verhaalende, zegt dat dit *Batenburg* een bewys geeft, dat de naam der *Batavieren* zich voortydts tot op den *Fransſchen Oever* uitgeſtrekt heeft. De Heeren van *Bronkhorſt* zyn Heeren van *Batenburg* geweeſt; vermits Heer Willem van *Bronkhorſt*, door huwelyk met *Johanna* van *Batenburg*, deze heerlykheit, omtrent het jaar 1272. aan den ſtam der *Bronkhorſten* bragt. Den 16 Julii 1408. verkocht Gysbert van *Bronkhorſt*, Heer van Anhalt, en zyne gemalinne Margareta van Ghemen, hunne Heerlykheit, Burgt, Boerſchappen, Merkten, Tollen, en Tienden van *Batenburg*, voor eene zekere ſomme geldts, aan *Jan Barlair*, Heer van Helmont en Keerbergen; daar over ſtonden tot getuigen Jan van Arkel, Heer van Pierpont en des Landts van Mechelen, met zynen zoon Willem; Gysbert, Heer van Bronkhorſt en Borkulo; Heer Henrik van Ghemen; Heer Henrik van Wiſch; en Otto van Buuren: acht dagen daar na beleedt de Heer *Barlair* dat *Bronkhorſt*, of zyne Erfgenamen, het gebiedt van *Batenburg* t'allen tyden weêr zouden mogen loſſen, of vrykoopen, met 3600 Franſche ſchilden: En indien *Barlair* voor d'afloſſinge zonder wettelyke lyfsvrucht quame te overlyden, zou *Bronkhorſt*, of zyne Erfgenaamen, d'Erfvolgers van Barlair uitkoopen, met eene jaarlykſe rente van 100 oude ſchilden, of, in plaatze der gemelde rente, met 1600 der zelve ſchilden eens geldt. *Karel* van *Egmont*, *Hertog* van *Gelder*, de Heerlykheit en het Kaſteel van *Batenburg* door de wapenen verovert hebbende, verkocht het een met het ander in 't jaar 1534. aan Heer *Herman* van *Bronkhorſt*, om het op eenen gelyken voet te bezitten, als voortydts gedaan hadden Diderik, en Gysbert van Bronkhorſt. Kort daar na, den 29. September, deed de gemelde *Bronkhorſt* den Leenmans eedt, wegens 't gebiedt van *Batenburg*, in 't byzyn der Heeren Domburgen, Knoppaart, Kervenheim, Boetberg, Vierſſen, Ruiter, en anderen. *Batenburg*, te weeten de ganſche Vryheit (de Stadt, of 't Steedtjen, en 't Slot) leit in *Maas-Waal*, daar *Lienden* ook onder behoort. Toen in 't jaar 1547. op geheel *Gelderlandt* en *Zutphen* eene ſchattinge van 75000. guldens was gelegt, ſtont het quartier *Niewmeegen*, een van de vier quartieren des geheelen Vorſtendoms, daar in op 24342 guldens geſtelt: In die ſom moſt *Maas-Waal*, een van de zes verdeelingen van het Niewmeegſche quartier, draagen de ſomme van 3896. guldens; welke over de 21 of 22. Dorpen dezes deels omgeſlagen zynde, quam *Batenburg*, t'zamen met *Horſen* en *Luer*, op 413 guldens, 19 ſtuivers te ſtaan.

Pontan. Geld. geſch. 1. D. f. 50.

Petit Nederl. kerkel. f. 61.

Guicc. beſchr. der Nederl. f. 148.

Andr. Altinamer. in Tacit.

J. Smetii Opp. Batav. c. 2.

Cluv. de 3. Ro. alv. Leeuw. Bat. Ill. f. 175. B. Ne ander p. 137. Pontan. Geld. geſch. 1. D. f. 50. Waarnew. Spig. der Ned. Oudh. lib. 4. Pontan G. g. 2 D. f. 399. Em. v. Meter. f. 250. Hooft Ned. hiſt. f. 1073. Grotii Ann.

BATENBURG. (HEEREN *van*) In de Verhaalboeken ſtaat al in't jaar 1162. onder de eerſte Heeren bekent *Diderik* van *Batenburg*, als Kamer-raadt van *Grave Henrik* van *Gelder*, uit den Stam van *Naſſauw*, en zynen Medeſtander in de belegeringe der ſtadt *Groningen*. Op het jaar 1188. vindt men *Albert*, *Dirk*, en *Rudolph* van *Batenburg*; en op 1190 *Dirk* met zynen broeder *Steven* van *Batenburg*; en zoo voorts, tot dat Heer *Willem* van Bronkhorſt, in huwelyk treedende met Johanna van *Batenburg*, deze Heerlykheit omtrent 1272. aan den ſtam der *Bronkhorſten* vaſt maakte, als in de vorige poſt is aangewezen.

Pontan. Geld. geſch. 1. D. f. 50.

BATENBURG. (GYSBERT en DIDERIK, HEEREN van) Toen, onder de Landtvoogdye des Hertogen van *Alba*, veele Nederlandtſche Edelen, om zyne ſchrikkelyke geweldenarye te ontgaan, uit deze Provintiën vluchtten, ten deele, omdat zy het *requeſt* aan de Gouvernante *Margareta* van *Parma* hadden ondertekent; ten deele, omdat zy 't Pausdom verlaaten, en den hervormden Godtsdienſt aangenomen hadden, begaven zich ook de gemelde Heeren van *Batenburg*, met eenige anderen, in een ſchip, om zich over zee in veiligheit te ſtellen: maar de Schipper (hunne verrader) zette het, tuſſchen *Harlingen* en *Stavoren*, op eene droogte; daar zy van Ernſt *Mulert*, Schout te Haſſelt, en eenen van des Grave van Arenbergs Kapiteinen, beſprongen, en gevangkelyk binnen Harlingen gebragt wierden. De voornaamſte onder deze gevangenen waren de gemelde Baronnen of Vryheeren *Gysbrecht* en *Diderik* van *Batenburg*, Broeders; Sivert *Beyma*; Willem *Buema*; en Herman *Galama*: 't geheel getal was omtrent hondert: daar van 'er 24 op de galeijen gebannen wierden, en 7 te *Harlingen* gehangen; waar onder drie Edelen; zommigen wierden door eenige Maagden van *Leeuwarden* verbeeden; de overige van *Harlingen* naar *Vilvoorden*, voorts naar *Bruſſel* gevoert, en dus voor *Duc d'Albas* wreedheit geſpaart: dit geſchiedde in 't jaar 1567. De Hertog liet den 1 Junii 1568. te Bruſſel op de paerdemerkt een ſchavot oprechten, en beide de gemelde Heeren Broeders onthalzen, nevens veele andere Edelen; als Pieter d'*Andelot*; Philips van *Wingelen*; Maximiliaen *Kock*; Philips *Trieſt* van *Gent*; Jan van *Blois*, van *Treſlong*; Bartholomeus *de la Valle*, een Italiaan; Siwert *Beyma*; Herman *Galama*; Jakob van *Ilpendam*; Fermin *Peltier*; Conſtantyn *de Brouxelles*; Jean d'*Emeau*; Louïs *Carlier*; Pieter en Philips d'*Aelte*, broeders; en Artus de *Boudeçhau*; dus noemt hen de Heer *P. C. Hooft*; maar *P. C. Bor*, ſtelt Artus de *Batſon*, Kamerlingen des Heeren van Brederode: hunne hoofden wierden op ſtaaken geſtelt; de rompen daar aan gehangen: Maar die van *Batenburg*, en d'*Andelot*, ook van *Maximiliaan Kok*, ſtakmen s'namiddags ongekiſt, buiten Bruſſel voor de Lazarus Kapél, twee aan twee, in ongewyde aarde: quanswys wegens hunne hooge afkomſt. Sivert *Beyma*, Hartman *Galama*, beide Friezen; *Treſlong*; *Brouxelles*, *Peltier*, *Boudechau* en *Ilpendam* genoten de zelve eere, als die door hunne biechte verdient hebbende. De overige zeven wierden aan de paalen gelaaten. Haaſt volgden hen op de zelve wyze des doodts Johan de *Montigny*, Heer van *Villars*; De *Heer van Huy*; de *Graven van Egmondt*, en *van Hoorn*. De oudſte Broeder van Gysbert en Diderik was *Heer Willem*, re-

P. C. Bor. Ned. Oorl. 3 B. f. 120. P. C. Hooft Ned hiſt. f. 148.

Idem Pontan. ibid.

V. d. Houve H. V. Kron. I. D f. 69.

Idem Bor Hooft. Meteren &c.

gee-

geerende Heer van *Batenburg* en *Bronkhorſt*; die by Keizer *Maximiliaan* den II. het Leen van *Batenburg* verheft hadde. Hy badt zyne Majeſteit zeer voor zyne broeders te willen ſpreeken, die zulks deede; maar 's Keizers voorſpraak wierdt van Duc d'*Alva* niet geacht. Dies misnoegt, tradt Heer *Willem* in dienſt van *Prins Willem* van Oranje, die hem tot Overſte aanſtelde in den togt en 't beſtaan om de ſtadt *Haarlem* te ontzetten: doch hy wierdt toen nevens veele anderen verſlagen; door welke nederlaage *Haarlem* voor den Spanjaardt moſt bukken. Na de doodt van Heer *Willem* van *Batenburg* en *Bronkhorſt*, volgde hem zyn eenige zoon Heer *Herman*, dien Heer *Willem* by de dochter des Graaven van *Manderſcheidt* gewonnen hadde. Heer *Herman* begaf zich aan de zyde van den Koningk van Spanjen, onaangezien het geen zynen Vader en beide Oomen wedervaaren was; ja nodigde zelf den Hertog van *Parma*, in 't jaar 1579. om Gelderlandt in te trekken. *Strada* noemt hem *Grave* van *Batenburg*. Hy overleedt ongetrouwt, en, by gevolge, zonder wettige kinderen; zoo dat Heer Maximiliaan van *Bronkhorſt* de Heerlykheit van *Batenburg* erfde. De Heeren van *Bronkhorſt* en *Batenburg* geeven voor geſproten te zyn uit het Huis der *Colomnéſen* te Rome, ſchoon veele gelooven, dat zulks bezwaarlyk zou uit te vinden zyn.

Petit. Ned. Republ. p. 1.62. Pontan. Geld. geſch. 2. D. 543. Strada de bell. Belg. Dec. 2. lib. 1. idem Petit ibid.

BATESTEIN, een ſlot te *Vianen*; 't is het Verblyfhof der Heeren dezer Vryſtadt, en verdere Heerlykheit; doch veel ouder dan de ſtadt zelve. Heer *Zweer*, jonger broeder van Heer *Jan den III.* van *Culenburg*, heeft het omtrent het jaar 1213. op zyn vaderlyk erf, hem in de deelinge met zyne andere broederen toegevallen, laaten bouwen. Hier ſtaat aan te merken, dat, van omtrent het jaar 1100 af, tot al na het jaar 1400. meeſt al het platte landt van *Hollandt* in eigendom aan den Adel behoorde. Indien dan een Heer meer dan eenen zoon hadde, gaf hy yder der jonger zoonen voor zyn aandeel, in 't Vaderlyk erfgoedt, eene ſtreeke landts van 40. 50. 60. 80. 100. enz. mergentalen, die 'er een Slot op bouwden, en daar van hunnen bynaam voerden, (verlatende nu en dan den Vaderlyken) die dan t'zamen met de Heerlykheit weêr aan den oudſten zoon verviel. Echter voerdenze alle hun Vaders wapen, hoewel nu en dan met eenige verandering van verve, of anderzins. Na dat dit Slot *Bateſtein* gebouwt was, wierden 'er, wegens de bequaame gelegenheit, van tydt tot tydt, door byzondere perſoonen, huizen by getimmert; zie op VIANEN. De groote zwaare Tooren aan het Slot, van oudts *Bateſtein* geheten, draagt den naam van *St. Paulus* tooren. Hy wierdt 1372. door laſt van Heer *Gysbert* van *Vianen*, opgerecht, met het geldt dat hy tot rantzoen gekregen hadt, voor den zoon van den *Grave van St. Paul* in *Artois*, in den veldtſlag van 1371. in 't Landt van Gulik, gevangen. Hoe dit Slot nevens de Heerlykheit, enz. aan die van *Brederode* geraakt zy, zie op BREDERODES KASTEEL. De gedachte *St. Paulus tooren* wordt van 't gemeene volk *Simpol* geheten, of wel *Simpels-tooren*, naar den zoon van den gemelden Grave van *St. Paul*, dat de Franſchen kort uitſpreeken SINT POL. De naam *Bateſtein* wordt aldus verhaalt aan het Kaſteel gekomen te zyn. Heer *Gysbert* van *Vianen* had ter gemalinne Vrouwe *Beatrix*, anders *Baatje* of *Bate*, dochter van Heer *Jan* den XIX. van *Egmondt*: hare jonger Zuſter was met Heer *Gerard*, Heer van *Culenburg*, getrouwt, van wien het Slot van *Vianen*, ſtaande buiten de ſtadts muuren in een boomgaardt, te leen gehouden wierdt, en verheft moſt worden: Dit ſpeet en verdroot haar, dat ze 't leen moſt ontfangen, of verheffen van, of aan haar jonger Zuſter; en haar die eere misgunnende, bewoog zy haaren man dat Slot af te breeken, en een ander, dat men nu ziet, te bouwen; ook dat naar haaren naam BATE te noemen; en, omdat het van ſteen was gebouwt, daar *ſtein* by te voegen, en 'er zoo *Bateſtein* van te maaken; gelyk het noch geheten wordt.

W. v. Goudh. in d'O. Holl. Kr. fol. 92. 93. Vlieger. de Com. Holl. p. 237.

Idem Goudh. ibid. Houwe H. V. Kr. 1. D. f. 137.

Brugm. voor Scryver i Kr. der Graven van Holl. p. 58.

BATHEM is een plaats onder de muuren van d'Abdye van Egmondt, naar het weſten, hedendaags genaamt BACTUM. *Diderich* de V. maakt gewag van dezelve in zynen gunſtbrief van het jaar 1083. en die van *Utrecht* in de lyſt van hunne goederen, die het wat meer naar onze uitſpraak BATCHEM ſpellen. *Melis Stoke* noemt het BACHEM, als of het zoo veel was als *Bedehem*, beteekenende een plaatze des gebedts.

Alting Not. Germ. Inf. Part. II. In Diderich de II.

BATHUA. Naardien zy, die uit het landt der *Catten*, den Rhyn afgevaaren, in het Eilandt gekomen zyn, om het zelve in bezit te neemen, *Batten* genoemt wierden; is het waarſchynlyk dat de landen, die naaſt aan de ſcheidinge (van den *Rhyn* en de *Waal*) lagen, allereerſt met den naam van BAT-AWE zyn benoemt; dien zy ook boven anderen beſt behouden hebben: zoo dat die van het bovengedeelte hedendaags alleen de Betuwe genoemt worden *Carolus Martellus* noemt, in zynen brief van het jaar 722. BATHUA een Goo, of Quartier-landtſchap, (*pagum*) dat is, eene vry groote ſtreck landts, die gemeenlyk in verſcheide Graafſchappen (*Comitatus*) of bedryven van grooter Rechteren verdeelt wordt. En deze landtſchappen, of quartieren (*pagi*) worden wederom afgedeelt in verſcheide Heerlykheden (*villas prætorias*) die zy Hofſteden (*villicationes*) genoemt hebben: waar van yder onder zich hadt een Parochiale Kerk, een Kapél of Altaar; het welk waren grooter dorpen met kleinder, en ook zeer kleine gehuchten, of boerebuurten. Zeeker oudt ſchryver van het jaarregiſter in het Carthuzer klooſter van *Mons Dei*, (Godts Berg) noemt het Eilant van den Rhyn PATAVUM. By *Aimoinus*, of die dien Schryver laatſt vervolgt heeft, vindt men door verzinning BAVIA, voor BATUA. Het wordt gemeenlyk verdeelt in Over-Betauwe en Neder-Betauwe, zoo dat men een linie, tot ſcheidinge van beide, trekt van den oever des *Rhyns* tegen over *Wageningen*, tot aan den naaſten oever van de *Waal*; en de *Neder-Betuwe* hier van daan zich uitſtrekt tot aan 't Graafſchap *Buren*, tuſſchen de *Linge* en den *Rhyn*. Tot Stadthouder van *Martellus* Vader is geweeſt een uit de Graven van dit Landtſchap, met naame *Eberhard*, wiens goederen, verbeurt gemaakt zynde, *Martellus* van de erfeniſſe van *Pipinus* meeſtendeel naar zich genomen, en aan de kerke van *Utrecht* afgeſtaan heeft. De volgende Koningen hebben 'er nu en dan noch meer bygedaan, die in het jaar 1225. by een *compromis*, of *wederzyds verdrag*, aan de Gelderſchen by *verwiſſelinge* overgedraagen zyn; die van hunnen kant insgelyks hun recht, op al het geene zy in *Zallandt* ſcheenen te bezitten, afſtonden; gelyk men hier na zien zal in *Zallandt*. Van dezen tydt af is de *Betuwe* dan geheel *Gelderſch*, uitgenomen eenige zeer weinige plaatzen, die men weet dat de *Kleefſchen* in den bovenſten hoek hebben, door gunſt van den Biſſchop van *Utrecht*, als blykt uit de lyſt der Leenmannen, en waar van zy alsnoch in 't bezit zyn. Men ziet uit het Leven van *Guidbertus*, door *Marchelmus* beſchreven, en daar verſcheidene anderen wat hebben ingelapt, dat de Godtsdienſt omtrent het jaar 727 hier ingevoert is van *Werenfridus*, die een medgezel was van *Willebrordus*: gelyk *Beka* hier van ook meldinge maakt.

Lib. V. cap. 25.

Apud Hedam in Otto II. Ep.

In Willebrord.

BATO, Zoon des Konings der *Catten*, nu *Heſſen*, zou om den haat zyner Stiefmoeder, en de laagen die zy hem ten verderve leî, uit zyn Vaderlandt gevloden, en aangekomen zyn in Nederlandt, tuſſchen, of aan *Maas* en *Waal*, daar 't Slot *Baten*-of *Bato's Burgt* gebouwt, en het landt daar van, of naar hem, of, omdat ze *Batavi* waren, den naam van *Baathaven* (in 't Latyn *Batavia*) gegeeven, of gekregen hebben: zie voor op BATAVIA, en BATENBURG. Alhoewel men in later tyden, al 't geen d'oude Nederlandtſche Schryvers van dezen *Bato* geſchreven hebben, voor eene fabel (hoewel mogelyk niet geheel mis) heeft gebrandtmerkt, is 't echter aanmerkelyk, dat men niet alleen in onze oude Nederlandtſche Verhaalſchriften 't geval van Bato vindt; maar dat ook in veele oude met de handt geſchrevene boeken, in verſcheide Kloo-

Guicc. O. Holl. Kron. Vaernewyk &c.

ſters van Duitſchlandt, meer dan 700 jaaren oudt, gewag gemaakt wordt van *Bato* Koning der *Catten*; dat zyn Zoon, ook *Bato* geheten, van zyne Stiefmoeder niet alleen zeer gehaat, maar boven dien laagen geleit zynde, om hem van kant te helpen, ter dier oorzaake zyn Vaderlandt verlaten hadt; voort nederwaarts afgezakt, en hier een ledig landt vindende, zich daar met zyne *Hatten* ter neder zette, en 't naar zynen naam *Bato's Haab*, dat is, *Bato's-Have*, noemde. Wy zeggen, uit d'aangewezene Schryvers, dat *Bato* Prins der *Hatten* was: derhalven zy de lezer hier bericht, dat de *Catten*, nu *Heſſen*, eerſt *Hatten*, zoo veel als *Vaders*, *aanzienlyke*, of *verſtandige* mannen genoemt wierden van de Duitſchers; die, de H zeer hardt uitſpreekende, van de Latynen voor CH genomen, dezen naam in CHATTEN, en ten laatſten in *Catten* verandert hebben: zie op CATTEN.

B Neander de antiq. Germ. c. 3. Brouw. Chron. f. 46. Zeileri Itinerar. Germ. 1. theil f. 488.

BATTENBURG, een ſteedtje in *Heſſenlandt*, daar Batenburg in *Gelderlandt* naar genoemt zou zyn: zie BATENBURG.

BATTUS (JACOBUS) een geboren Zeeuw. In de Brieven van *Deſid. Eraſmus* vindt men 'er, aan dien in geleertheit zeer uitſtekenden man, zeſtien van hem geſchreven: den eerſten 1498. den laatſten 1500. men ziet daar uit in hoe hooge achtinge hy by *Eraſmus* geweeſt zy. Hy was omtrent het jaar 1500 Secretarius der ſtadt *Bergen op den Zoom*.

Eraſmi Epiſt. Reigersb. p. 343.

BATTUS (CORNELIUS) zoon van den bovengenoemden *Jacobus Battus*; aan hem heeft *Eraſmus* ook eenige brieven geſchreven: hy was in dien tydt een geleert man, en hield met hem groote gemeenzaamheit. Zy woonden in het jaar 1498. beide op het Kaſteel *Sandenburg*, by Vrouwe Anna van *Borſele*, weduwe van Heer *Philips* van *Beveren*, om haren zoon Jonkheer *Adolph* van *Burgundiën*, Heer van Beveren, in goede wetenſchappen te onderwyzen. C. BATTUS heeft eenige boeken geſchreven, in 't jaar 1512 gedrukt: ook *eene Kronyk*, of *Hiſtorie* van *Zeelandt*, dikmaals by *J. v. Reygersberg*, in zyne Zeeuwſche Kronyk, geprezen. Hy was Doctor in de Geneeskunde.

Eraſmi Epiſt. idem Reigersb. p. 343. Goudh. in d'O. Holl. Kr.

BATUA, een gedeelte van 't Landt *Batavia*: zie op BETUWE.

G. Brants Dagwyz. in 't reg. Baudart. Memor. eerste druk. BAUDARTIUS (GUILJELMUS) van *Deynse*: Hy is in 't jaar 1565 geboren, Predikant geweest te *Zutphen*; heeft zich, ten tyde der *Remonstrantse* en *Contra-Remonstrantse* onruisten, altyd by de oude Gereformeerden gehouden. Omtrent het jaar 1619 heeft hy zyne *Gedenkwaardigste Geschiedenissen* uitgegeeven; byna als een vervolg op *Emanuel van Meteren*, met 1612 beginnende, en 1619 eindigende; maar daar na hooger opgehaalt van 1603. en tot by 1625 voortgezet, en alzoo tot twee folianten vergroot, in 't jaar 1624. te *Arnhem* by *Jan Jansson* gedrukt. Hy word van *Johannes Uitenbogaart* gelaakt, immers niet zeer geprezen; daarentegen van *Jakobus Triglandt* verdeedigt. Boven dien heeft hy *Apophtegmata*, of *Gedenkwaardige Spreuken*, verscheide maalen herdrukt, uitgegeeven; nevens den *Nederlandtschen Morgenwekker*, verhaalende de Spaansche Tirannye; *Afbeeldinge van Koningin Elisabeth, haaren stam, leven*, enz. *Polemographia Auriace-Belgica*, uit enkele figuren, 299 in getal, van den Spaanschen oorlog, bestaande. In 't jaar 1616 wierd hy van 't *Synode Nationaal*, *te Dordrecht* gehouden, aangestelt, nevens Joh. *Bogermans*, Gerson *Bucerus*, Jac. *Rolandus*, Herm. *Faukelius*, enz. tot de vertalinge van de Boeken des O. en N. Testaments, uit d' oorsprongkelyke taalen in het Nederduitsch; welke vertaling heel gelukkig is uitgevoert.

Zie Uitenb. en Trig. Kerkel. Hist.

A Pars Naamr. p. 266.

Acta Synodi Dordr. sess. 13.

BAVEL, een Dorp in 't Landt van *Breda*. Toen gansch *Brabandt* jaarlyks eene schatting, of beede, van 140000 guldens plagt op te brengen, aan den Koning van Spanjen, stont het Landt van *Breda* in die somme gestelt op 8685 guldens, 10 stuiv. 3 penn. welke verdeelt over *Breda*, en de 14 daar onder hoorende Dorpen, nevens eenige Gehuchten, quam *Ginneken* met *Bavel* daar in op 436 guldens, 18 stuivers, 3 penn. te staan.

Houve H. v. Kr. 2. D. f. 366.

BAYERLANDT (OUDT en NIEW) gelegen in Zuid-Hollandt; zie op BEYERLANDT.

Winsem. besc. van Friesl. BAYUM, is voortydts een Klooster in de Vriesche Grietenye *Baarderadeel*, onder het quartier *Westergoo*, geweest; maar nu verwoest, en d' inkomsten daar van ten voordeele van het gemeene Landt van *Vrieslandt* bekeert.

BAYUM, een Dorp of Buurt in Vrieslandt. De Predikant van Welsryp bedient met een *Bayum*; staat onder de Classis van *Franeker*.

BEATRIX, anders BAATJE, of BATE, Gemalin van Heer *Gysbert* van *Vianen*, die 't Kasteel *Batestein* te Vianen bouwde: zie op BATESTEIN.

BEATRIX. Toen door de vervaarlyke overstroominge in 't jaar 1421. de groote *Zuidt-Hollandtsche Waerdt* van deze kleine Zondtvloedt bedekt wierdt, en een groot getal parochiën en dorpen by *Dordrecht* elendig verdronken, bewaarde de Goddelyke Voorzienigheit een klein kindt: Het quam, met zyne wieg en eene kat, op de golven eindelyk te *Dordrecht* aandryven; en word hier by verhaalt, dat, als de wieg aan den eenen kant, door den windt, enz. wat overhelde, de kat op d' andere zyde sprong, en zoo de wieg omtrent in een gelyk evenwigt hielt; dat niet buiten schyn is. Het was een dochterje, dat, vermits haaren doopnaam niet bekent was, dien van *Beatrix* (gelukkige) wierd toegevoegt. Tot haare jaaren gekomen, wierd ze echtgenoote van *Jakob Roerom*: Uit dien stam hebben veele aanzienlyke geslachten, zoo binnen als buiten *Dordrecht*, hunnen wasdom getrokken. Behalven die van *Roerom*, de nazaaten van Leonardt van den *Havert*, Sybrechtszoon; de takken van Gillis van der *Hulk*; de afkomelingen van *Mathys Goris Meesters*; van Jan van *Capél*; Wouter de *Boeskens*, Wouter van *Houwelingen*, Pieter van *Wyngaarden*, en meer andere: Het geslachtregister kan men by *Mathys van Balen* vinden. Wy voegen hier by het ter zelver tydt gebeurde, en byna gelyk geval. Op de hanebalk, van een door 't water omgespoelt huis, quam te *Dordrecht* aandryven *Pieter Dirksz.* en zyne huisvrouw, nevens zyn zoon *Dirk Pieters zoon*, met zyne twee dochters *Belitje* en *Matte*: uit hen reekenen desgelyks veele aanzienlyke Familiën binnen de gemelde stadt haare afkomste.

M. v. Balen beschr. van Dordr. p. 771. 1205. &c. Idem. p. 770.

Houve 2 D. f. 367. BECHEL, een Dorp in de Meijerye van 's *Hertogenboschs*, dus by *M. van der Houve* genoemt, maar qualyk, 't moet VECHEL zyn: zie op VECHEL.

Gabb. Ned. Watervl. p. 93. BEDA, een der vyf-en-veertig dorpen (daar onder de stadt *Thorum*) van de golven, door de woedende inbreuke van 't jaar 1277 in *Vrieslandt*, opgeslokt, waar door de Vriezen eene schier ongelooflyke schade leeden, en daar te gelyk ook de *Dollaart* uit ontstont, enz. zie op DOLLAART.

Alting Not. Germ. Inf. Part. II. Idem ibid. BEDDEREWALDA, een Dorp van Hunsingo, gemeenlyk *Bedehem*, of *Bedum* genaamt. Het woudt, daar dichte by gelegen, wordt in den Blaffert van het Sticht Werden, ook BEDEREWALDA genoemt.

BEDEHEM, BEDUM. Alle de plaatzen die op UM uitgaan, hebben altyt hunnen oorsprongk van het inlandtsch woordt HEM, HEEM, HEIM; waar door aangewezen wordt de plaats daar elk zyne woonsteede, met zynen haert en outaar, gevest heeft. Dewyl nu dit woordt is t' zamengestelt van bede (*precarium*) of gebeden (*supplicationes*) wil BEDEHEM, of BEDUM niet anders zeggen dan een Gebedeplaats/ of een Godtshuis ter bede van ingezamelt geldt gesticht. En is dit, terwyl het noch in zyn geheel was, in het quartier van Hunsingo/ volgens 't getuigenisse van *Emo*, wat meer dan een gemeen dorp geweest: naardien het was eene voornaame Proostdye, gelyk men ze noemt, daar de geestelyke Order haare vergaderinge plag te houden. Daar is een vry vruchtbaare kleigrondt, doch wat laag. Het leit vyf uuren gaans van Groningen, naar het noorden.

BEDHUM, een der dorpen van de *Groninger Ommelanden*, by andere *Bedum*: zie BEDUM.

Houve I. D. f. 170. BEDUM, van der Houve BEDHUM, een der dorpen van de *Groninger Ommelanden*, onder het quartier *Hunsinga*: aldaar leggen veele Adelyke huizen, waar onder dat van *Schultinga*, dat omtrent het jaar 1650 aan Jonkheer *Ernst van Ysselmuiden* behoorde; een ander aan Jonkheer *Reyns Sygers*, enz. In de vervaarlyke watersnoodt, de Provintie van Groningen 1686. den 13 November, overgekoomen, verloor dit dorp BEDUM 21 paerden, 102 koeijen en ossen: het getal der vernielde huizen was 33. 't Hadt echter het geluk dat 'er geene menschen verdronken, waar van 'er eene meenigte in andere dorpen om hals raakten. BEDUM heeft Kerk en Predikant, staande onder de Classis van *Middelstum*.

Gabben ibid. p. 365.

Houve H. v. Kr. 2. d. f. 367. Oudenb. beschr. van Bosch. 2. d. p. BEEK, gemeenlyk BEEKE BY AARLE, in de Meijerye van 's *Hertogenbosch*. *M. van der Houve*, en *eenige anderen*, maaken *Aarle*, en *beek* by *Aarle* tot een woordt *Aarlebeek*, en alzoo tot een dorp, daar het twee byzondere dorpen zyn: zie 't geen op AARLE BEEK gezegt is. Onder *Beek by Aarle* behoort ook de Donk.

BEELHEM, ook BIELHEM, eene verbastering van BETHLEHEM, een Klooster in Gelderlandt: zie BETHLEHEM.

De Raet Dict. Geogr. BEEMSTER, in 't Latyn BEEMSTRIA, of BEMSTRIA, is voortydts een Meer geweest, in het zuidtoosterdeel van Noordt-Hollandt, of West-Vrieslandt, dicht by de stadt *Purmerende*, ten noorden. Aan dit Meer bespeurt men eenigzins der Hollanderen aart, en onverdroten yver, om iets door arbeidt en praktyk, schoon 't veel kost, te boven te koomen, en, als tegen de natuur worstelende, zelfs die te overwinnen. Het Meer de *Beemster* was in 't rondt zeven uuren gaans, de diepte van den grondt opwaarts was zes voeten; echter hebben eenigen onderstaan deze groote waterplas droog te maalen; zy volvoerden het, en bequaamen zeer schoone landeryen. De meeste Eilanden in *Hollandt*, dat zeer laag van grondt is, zyn voortydts enkelyk door zwaaren arbeidt, en eenen gedurig aanhoudenden yver uit het water opgehaalt. D' *Oceaan* daar tegen heeft meermaals, door inbreuke, landen en steden wechgesleept, of ingeslokt, en den loop der rivieren verandert; zoo dat in geene andere gewesten ooit zulke groote verwisselingen van water en landt vernomen noch bekent zyn: daar *Boxhorns* rym en raadtzel op past;

Meteren Ned. hist. f. 572. Grot. jaarb. f. 550 Boxh. Krony van Zel. I. d. in princ.

Waar woont het volk, sta by verstandt,
Daar landt wordt zee, en zee wordt landt?

Dit *Beemster Meer* was meer dan duizent jaaren lang een poel geweest, en, door de afkabbelinge der daar by gelegene landen, gedurig grooter geworden. Na het droogmaaken, bevondt men het te begrypen 8985 mergen landts; evenwel werd het maar op 7500 lastende mergentalen gestelt, blyvende de slooten, paden, en wegen ongerekent: Naderhandt is het in de verpondinge op 7846 mergen, 333 roeden gezet. Dit groot en gewigtig werk wierdt in 't jaar 1608 aangevangen. De naamen der geener, die Octroi van de *Heeren Staten*, om het Meer de *Beemster* te mogen droog maalen, bequamen, waaren *Diderik* van *Os*, *Henrik* van *Os*, *Arendt* ten *Grootenhuis*, *Jan Claaszoon Crook*, met hunne medestanders, wier naamen genoemt wierden *Rombout Hogerbeets*, en *Johan* van *Santen*, Raadtsheeren in den Hoogen Raadt van Hollandt; *Niclaas Cromhout*, en *Johan Buis*, Raadtsheeren in den Provincialen Raadt van Hollandt; *Johan Basius*, Rekenmeester van Hollandt, *Berthold Cromhout*, oudt Burgermeester van Amsterdam, *Elias* van *Oldenbarneveldt*, Pensionaris van Rotterdam, Mr. *Adriaan Tiding Berkhout*, Pensionaris van Monikkendam, *Pieter Boom*, oudt Burgermeester van Amsterdam, Dr. *Johannes ten Grootenhuis*, Schepen en Raadt der zelve stadt, *Jacob Poppen*, ook Schepen aldaar; nevens zommige anderen, die niet opentlyk bekent staan. Eenigen van hen waren ook onder de eerste Oprechters der Nederlandtsche Oost-Indische Maatschappye geweest. Dit *Beemster Meer* is, behalven het *Haarlemmer Meer*, 't grootste in geheel *Hollandt* geweest; het lag omtrent twee uuren van *Amsteldam*: had eenen effenen modderigen kleigrondt, waarom 'er ook zeer schoon landt van geworden is:

Houw H. v. Kr. I. f. 129

Em. Meter f. 572

Mets ibid.

't was

't was als omringt van 11 of 12 ryke Dorpen, die ten hoogſten naby gelegen landt van noden hadden. Toen het noch waterryk was, diende het veele ſchepen tot eene bequaame doorvaart. Nu hebben 'er veele voornaame perſoonen van *Amſteldam*, als andere Hollandtſche Steden, treffelyke Hofſteden en vermaaklyke Luſthuizen. De recht doorgaande weg, die door de Beemſter loopt, is inzonderheit ſierlyk met diergelyke gebouwen, dicht by den anderen, voorzien; daarom gemeenlyk de *Ryke buurt* genoemt. Tegenwoordig wordt dit droog gemaakte Meer in *zuid- weſt- middel-* en *ooſt-Beemſter* verdeelt. De Kerk en Predikant ſtaan onder het Claſſis van *Edam*.

Leeuw. Bat. ill. f. 159.

Soeteb. beſch. v. Waterl. pag. 18.

BEEMSTRIA, zie BEEMSTER.

BEERENDRECHT, een Dorp in de groote Zuid-Hollandtſche Waerdt: zie BARENDRECHT.

BEERS, een der zeſtien Dorpen van de Frieſche Grietenye *Baarderadeel*, in 't quartier *Weſtergoo*, leit aan de vaart van de Zwette, door Wiel naar Jorwert gaande, en Britswerdermeer. Hier leit *Unia Staate*, die in 't jaar 1443. van Kempo Unia bewoont wierdt. Het Dorp *Beers* heeft Kerk en Predikant, die ook *Jellem* bedient, ſtaande onder 't Claſſis van Leeuwarden.

P. Winſem. Schotan. Beſchr. van Friesl. fol. 209.

BEERSTERHAMRYK, een der *Old-Ampten* onder 't gebiedt van de Stadt Groningen; heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *'t Old-ampt* en *Weſtwoldingerlandt*.

V. der Houve.

BEERTA, een der Dorpen van de *Old-ampten* in de *Groninger Omlanden*; heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van het *Old-ampt*, en *Weſtwoldingerlandt*.

Idem. 1. D. f. 170.

BEERTA, van *Heer Simon Abbes Gabbema* getelt onder de drie- of vier-en-veertig Dorpen tuſſchen *Groningerlandt* en *Ooſt-Vrieslandt*, door de woedende inbreuke der Zee, in 't jaar 1277. (waar door de *Dollaart* is ontſtaan) verſlonden.

Gabbema Waterv. p. 93.

BEERUM, een Dorp ten Ooſten der Riviere *Ea* gelegen hebbende, en door eene geweldige inbreuk van de zee, die den *Dollaart* veroorzaakte, verzwolgen: zie de bovenſtaande poſt, en voorts op DOLLAART.

Idem Gabb. ibid.

BEEST, een Dorp met een Slot, aan het Riviertje de *Linge*, in de Gelderſche *Betuwe*, of *Thielerwaerdt*. Het Kaſteel heeft in de Gelderſche onruſten, van de XIV en XV eeuwe, verſcheide harde belegeringen, eer 't zich overgaf, uitgeſtaan. Toen in 't jaar 1547. ganſch *Gelderlandt*, nevens *Zutphen*, eene ſchattinge van 75000 guldens opgelegt was, moſt het quartier van *Niewmeegen*, een van de vier quartieren dezes Vorſtendoms, daar in opbrengen de ſomme van 24342 guldens: Daar in droeg de *Thielerwaerdt*, een der zes deelen van 't *Niewmeegſch quartier*, 5844 guldens; die omgeſlagen over de 25 of 26 Dorpen van dezen Waerdt, was *Beeſt*, t' zamen met *Renoy* en *Marien-waerdt* daar in op 825 guldens, 11 ſtuiv. 7½ penn. geſchat.

Houve 1 D. f. 80.

Pontan. Geld. geſch. 2. D. f. 228. 238. 303. 304.

BEETGUM, een Dorp in de Frieſche Grietenye *Menaldumadeel*; hiette eertydts BADEGUM, omdat de Zee aan 't kerkhof ſpoelde, en men rontom in 't water kon baaden. Dit dorp heeft eene vermaakelyke buitenbuurte, *Dykstrahuizen* genaamt, daar d' Eigen-erfde Staten *Buwma* en *Ayſma* leggen. Onder de Kerkbuurte behoort de Staate *Terhorne*, een ſchoon ſterk Slot, uit de graft, die het rontom beſpoelt, met zwaare mopſteenen opgehaalt, zoo dat het in d' inlandtſche beroerten, tuſſchen de Schieringers en Vetkopers, een Kaſteel is geweeſt dat weere kon bieden, en overzulks meermaalen te vergeefs beſprongen is. Tegenwoordig behoort deze Staate aan 't hoogadelyk geſlachte van *Zwartſenberg* Het dorp *Beetgum* heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van Leeuwarden.

Schotan. Beſchr. van Friesl. f. 204.

Lyſt der Predik.

BEETS, een Dorp in *Noordt-Hollandt*, laſtende aan de ſtadt *Hoorn*, volgens *Goudhoven* en *van der Houve*. Heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Edam*.

Goudh. Houve.

BEETS, of BEETZ, een der dertien Dorpen (en onder die 't eerſte in ordre) van de Vrieſche Grietenye *Opſterlandt*, in 't quartier der *Zevenwolden*. 't Is het voornaamſte Dorp van die Grietenye, en zeer groot in zyne uitſtrekking, doch maar omtrent met 25 huizen, vry wydt van malkander, en eene zeer kleine buurte beſlagen. Het heeft eene Parochiekerk, ter eere van *St. Geertruidt* gewydt; heeft ook eenen ſpitzen Tooren gehadt, die omtrent het einde der XVI eeuwe, door ouderdom, om verre viel, doch naderhandt ruim zoo hoog dan te vooren herbouwt is, daar het dorp nu noch mede praalt. Dit *Beets* gaat in goedtheit van weiden, en zonderlinge vruchtbaarheit alle d' andere Dorpen te boven: waaromme de Dorpelingen zich ook enkelyk met den veldtbouw, en 't veevokken doorgaans geneeren. 't Heeft ganſch geene Veenlanden, en in alle byeenkomſten over gemeene zaaken de voorſtém: is zeer oudt, en in voortyden ook een Dekenſtoel, en noch veel grooter geweeſt, daar blyken genoeg van overig zyn. De Dorpen *Beets*, *Beetſterzwaag*, en *Olterterp*, hebben t' zamen een Predikant, ſtaande onder 't Claſſis der *Zevenwolden*, op 't *Heerenveen*.

Winſem. beſchr. v. Friesl. achter zyne Kronyk.

BEETSTERZWAAG, een van de 13 Dorpen der Vrieſche Grietenye *Opſterlandt*, in het quartier der *Zevenwolden*: 't heeft dien naam van het voorige Dorp *Beets* bekoomen; en is maar een klein Dorpje van begrip, en landeryen, doch luſtig van geboomte, en vruchtbaar in graanen; ook heeft het eene Parochiekerk met zynen Tooren, en eene ſchoone, welbebouwde, en beſtraatte Buurte, met des Grietmans woninge aan 't weſten. Twee jaarmerkten worden hier gehouden, elk drie dagen duurende, die van veele kooplieden, niet alleen *Vriezen*, maar ook *Groninger-* en *Drentſche* merktkramers, die hunne waaren derwaarts brengen, bezogt worden. *Beetſterzwaag*, *Beets*, en *Olterterp*, hebben t' zamen maar een Predikant, ſtaande onder 't Claſſis der *Zevenwolden*, op 't *Heerenveen*.

BEFEL, een Dorp in *Gelderlandt*, onder 't quartier van *Roermonde*, in het Droſtampt van *Montfort*. Toen in 't jaar 1527. *Gelderlandt* en *Zutphen* eene ſchattinge was opgelegt, ter ſomme van 75000 guldens, ſtont het quartier van *Roermondt*, een van de 4 quartieren dezes Vorſtendoms, daar in op 19075 guldens geſchat: in die ſom moſt het Droſtampt van *Montfort*, eene der vyf verdeelingen van het Roermontſch quartier, dragen 2737 guldens, 12 ſtuiv. 3¾ penn. 't welk omgeſlagen over de elf of twaalf dorpen van dit Droſtampt, quam BEFEL t' zamen met *Felfort* te ſtaan op 342 guldens, 4 ſtuivers, 12 penningen.

Houve H. V. Kr. 1. D. f. 24.

BEFTLO noemt *Emo* eene Hoffteede (Hofſtadt) of *Hooftplaats*, dat is, het *Hoofdt* van verſcheide dorpen. *Rudolfus Agricola*, een man van onſterfelyke gedachteniſſe, die hier is geboren, heeft deze plaatze den grootſten luiſter bygezet. De laatere Schryvers zyn gewoon haar BAFFELT en BAFLO te noemen. Zy leit derdehalf gemeene Duitſche mylen noordtwaarts van Groningen.

Alting Notit. Germ. Inf. P. 11.

BEILING (ALBERT) zie eene zeer aanmerkelyke zaak van hem op ALBERT BEILING.

BEKA, (JOHANNES DE) anders, *Johan vander Beeke*; hy is Kanonik t' *Utrecht* geweeſt, heeft eene Kronyk van de Biſſchoppen van *Utrecht*, en Graven van *Hollandt* geſchreven tot het jaar 1393 toe; en niet, gelyk *Gerh. Joh. Voſſius* zegt, tot op 1246. niet ook, als *Goudhove* ſtelt, tot 1345. deſgelyks niet tot op, of ontrent het jaar 1358. als *Trithemius* opgeeft: want hy eindigt met de doodt van Biſſchop *Floris* van *Wevelinkhoven* zyn werk, en die Biſſchop ſtorf in 't jaar 1393. Zyn geſchreven Kronyk is in druk gebragt, en met Kanteekeningen verrykt door *Bernhardus Furmerius* van *Leeuwarden*, Hiſtoryſchryver van Vrieslandt, te *Franeker* in 't jaar 1611 uitgekomen, in 4. met een *Aanhangzel van Suffridus Petri*. Deze Kronyk van *Beka*, is te gelyk met die van *Heda*, en *Lamberti Hortenſii Hiſtoria Ultrajectina*, in de Latynſche taale t' *Utrecht* herdrukt in folio, in 't jaar 1643. met zeer dienſtige Aanmerkingen van *Arn. Buchelius*, en *Giſb. Lap van Waveren*, beide in onze Outheden zeer ervarene mannen. *Beka* wordt geroemt dat hy geleerdt is geweeſt, niet onervaren in de H. Schrift, naar gelegentheit van dien tydt, als ook in de Philoſophie, en andere wereldtſche wetenſchappen,

Ger. Joh. Voſſ. de hiſt. lat. lib. 2. c. 59.

Pars Naamrol p 3. Goudh. O. H. Kr. in princ. Trith. de ſcript. ill. Quenſtadii catalog &c.

BEKERCKE een Dorp in *Zeelandt*, op 't Eilandt *Walcheren*, dat, nevens eenige andere Dorpen, in 't jaar 838 bedykt is. Wy vinden, noch *in den ouden Blaffert der Utrechtſche Biſſchoppen*, rakende hunne geeſtelyke Jurisdictie over de Kerken, Kloſters, en Kapéllen van geheel *Zeelandt*, noch in *Boxhorns Kronyk van Zeelandt*, noch in de *nieuwe groote Kronyk van Smallegange* dit *Bekercke* niet; maar wel wordt 'er gemeldt, in dien *ouden Blaffert*, in *Boxhorn*, en *Smallegange*, van een Dorp BIGGENKERCKE: daarentegen van *Bekercke*, als gezegt is, geen gewag gemaakt: doch *S. v. Leeuwen* heeft beide *Bekercke* en *Biggekerke*. Op de Lyſt der Predikanten van *Zeelandt*, en de Dorpen hunner bedieninge, ſtaat noch BIGGEN- noch BEKERCKE.

V. der Houve 1. D. f. 142.

Smalleg. Boxh. Ouden Blaff. S. van Leeuw.

BELCOM, anders BERLICUM, BELKUM, een Dorp in *Vrieslandt*, onder 't quartier *Ooſtergoo*: 't heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Leeuwarden*: zie verder bericht op BERLICUM.

BELFENT, een Dorp in *Gelderlandt*, onder 't quartier van *Roermont*, in 't Droſtampt van *Montfort*: zie hier van 't geen gezegt is op BEFEL.

BELGEN, BELGÆ in 't Latyn; eene Natie in deze en de naburige Nederlanden: zie op 't volgende BELGICA.

BELGICA, BELGIUM, een Geweſt, in d' oude ſchriften zeer vermaardt: echter treeden wy hier in eenen doolhof van verwarringen, wegens 't verſchil der Schryveren; en men had de draadt van *Ariadne* wel van nooden, om 'er zich uit te redden. *Belgica*, of *Belgium* is een Landt van een zeer groot begrip; de Inwoonders zyn de *Belgen* (*Belgæ.*) Eenigen houden *Belgica* en *Belgium* voor een en 't zelfde; anderen *Belgium* maar voor een gedeelte daar van. *Julius Cæſar*, die kort voor *Chriſtus* geleeft,

B. Neander. Ern. v. Meter. Vliger. &c.

geſchreven, deze landen bezocht, vlytig doorſnuffelt, en zwaare oorlogen in dezelve gevoert heeft, verdeelt ganſch *Gallia* in drie deelen: het eene deel wordt van de *Belgen* bewoont; het ander van de *Aquitani*; het derde van die in hunne taal *Celtæ*, van ons eigentlyk *Galli* genoemt worden. De *Celtæ*, of eigentlyke *Galli*, worden door de rivier *Garonne* van de *Aquitaniers* afgeſcheiden; van de *Belgen* door de *Marne* en *Seyne*; de *Belgæ* zyn de kloekmoedigſte van hen allen. *Louis Guicciardyn*, en anderen, begrypen *Batavia* mede onder *Belgica*. *Junius*, *Montanus*, en anderen, beweeren daar tegen, dat *Batavia* nooit onder *Gallia Belgica*, maar altyt onder *Germania* behoort heeft, volgende daar in 't gezagh van *Plinius*, die de *Bataviers* uitdrukkelyk, nevens de *Ubiers*, *Cölenaars*, *Gugernen*, onder de *Germaniſche* Volkeren rekent, als ook *Plutarchus*. Daar benevens zeit *Tacitus*; „ De *Bataviers*, toen of „ zoo lang zy over den *Rhyn* woonden, maakten een ge„ deelte van de *Catten*; doch door inlandtſe beroerte ver„ dreven, namenze het uiterſte aan de Franſche ſtrandt „ of kuſt, ledig van inwoonderen en bouwlieden, in, als „ mede het Eilandt, 't geen tuſſchen droogten en zanden in „ lag, en van vooren tegen den Oceaan aanloopt, worden„ de rontom, van achteren en beide zyden, van den *Rhyn* „ beſpoelt. Was dan *Batavia* ledig, en van de *Batavi* (een deel der *Catten*) ingenomen; lag het aan den uiterſten kant, aan de kuſt of den oever van *Gallia*; wierdt het rontom van den *Rhyn* beſpoelt, zoo behoorden het niet aan *Gallia*, maar aan *Germania*; vermits de *Rhyn Germaniën* eigen is, en geenzins aan *Gallia* behoort. Nopende de Landen die onder *Belgica* gerekent wierden, daar omtrent zyn de Schryvers ook niet eens. Eenigen begrypen 'er, behalven noch meer andere Geweſten, de XVII Provintien onder; anderen maaken eene uitzonderinge. *Guicciardyn* zegt: „ De Nederlanden, toebehorende aan den Katholyken Ko„ ning, (hy ſchreef dit voor den Oorlog van onzen Staat „ met Spanjen) maaken byna de helft van *Belgica*: de „ andere helft, of daar omtrent, bezitten de *Franſchen* „ voor 't meerder deel; als *Picardiën*, *Champagne*, *Nor„ mandien*, enz. alhoewel de twee laatſte Provintien „ niet ganſch en geheel onder *Gallia Belgica* begrepen „ worden: het verdere van *Belgica* ſtaat onder de Heer„ ſchappy van *Lotharingen*, *Kleef*, en *Gulik*; van de Aarts„ biſſchoppen van *Ments*, *Trier*, *Keulen*; der Biſſchoppen „ van *Kamerik* en *Luik*, en dan noch van eenige andere „ Vorſten en Heeren. Wederom de zelve Schryver: In „ *Belgio*, of *Belgica* zyn 320 bemuurde Steden, en onder „ dezelve veele zeer heerlyke en vermaarde; als *Leuven*, „ *Bruſſel*, *Antwerpen*, *'s Hertogenboſch*, *Gent*, *Yperen*, „ *Mechelen*, *Camerik*, *Atrecht*, *Doornik*, *Bergen* (*Mons*,) „ *Maaſtricht*, *Luxenburgh*, *Valencyn*, *Ryſſel*, *Calais*, *Bolo„ niën*, *Amiens*, *St. Quintyn*, *Luik*, *Namen*, *Rheims*, *Trier*, „ *Mets*, *Nancy*, *Tul*, *Verdun*, *Straasburgh*, *Ments*, *Aken*, „ *Keulen*, *Cleef*, *Gulik*, *Niewmeegen*, *Utrecht*, *Amſteldam*, „ *Middelburg*, *Leeuwarden*, *Groningen*, en veele andere, „ tot *Rouan* toe: daar by ontrent 230 opene Vlekken, „ die, wegens hunne gelegenheit en vermogen, Stadts „ privilegiën hebben; dan noch meer dan 12000 Dorpen, „ met inwoonders opgepropt: daarenboven treffelyke Ri„ vieren, als de *Rhyn*, *Maas*, *Seine*, *Schelde*, enz. groo„ te en heerlyke Boſſchen, daar onder die van *Ardenne*, „ *Carboniere*, *Nonnen*, *Faigniën*, en *Soigniën*. *Martinus Zeilerus* geeft ons dit bericht: d' Ouden, zegt hy, hebben onder *Gallia Belgica* verſtaan d' *Onder-* of *Neder-Elſas*, *Lotharingen*, *Weſterryk*, het Sticht *Trier*, de Hertogdommen *Luxemburg*, *Limburg*, het Bisdom *Luik*, een gedeelte van 't Sticht *Keulen*, 't halve deel van 't Hertogdom *Gulik* en *Gelder*, 't zuiderdeel van *Hollandt*, ook *Zeelandt*, *Brabandt*, *Vlaanderen*, *'t Graafſchap van Boulogne*; het derde deel van *Normandien*, 't grootſte deel van 't Landt in *Vrankryk*, gemeenlyk *l'Iſle de France* genoemt, en 't halve deel van *Champagne*; dan noch, *Picardiën*, *le Vermandois*, *Artois*, *Henegouw*, *'t Graafſchap Namen*, *'t Hertogdom Bouillon*, enz. gelyk te zien is, by *Ph. Cluverius*. Gemelde *Autheur* zegt ook datze dwaalen, die door het woordt *Belgium* geheel *Belgica* verſtaan, of *Belgium* en *Belgica* voor een en 't zelfde houden; alzoo *Belgium* in Vrankryk gelegen heeft, aan de wateren *Samara* en *Elſia*, daar d' eenige ſtadt *Beauvais* het hoofdt van was, en dezer wyze maar een klein gedeelte van 't oude *Belgica*; waar van echter geheel Nederlandt, nevens de andere bovengenoemde Landtſchappen, den naam van *Belgica* wel zouden konnen gekregen hebben: dewyl de *Bellovaci*, die in *Belgio* woonden, ten tyde van *Julius Cæſar*, de voornaamſte in dapperheit en aanzienlykheit, onder alle *Belgen*, waren; miſſchien ook over ganſch *Belgica* geheerſcht hebben. Hedendaags, gaat onze Schryver voort, worden tot of aan *Belgica* gerekent de XVII. *Provintien*, te weten, vier Hertogdommen; *Brabandt*, *Limburg*, *Luxenburg*, en *Gelder*; zeven Graafſchappen, *Vlaanderen*, *Artois*, *Henegouw*, *Hollandt*, *Zeelandt*, *Namen*, en *Zutphen*; *'t Markgraafſchap des H. Roomſchen Ryks* (waar in de vier ſteden, *Nivelle*, *Leuven*, *Bruſſel*, en de Hooftſtadt *Antwerpen*;) eindelyk de vyf Heerlykheden, *Vrieslandt*, *Mechelen*, *Utrecht*, *Overyſſel*, en *Groningen*. Dewyl 'er dan over *Belgica* en *Belgium* by de Schryvers zulk een verſchil, en zoo weinig overeenkomſt is, heeftmen zich niet te verwonderen datze over de uitgeſtrektheit van oudt *Belgica's* landtpaalen niet eens gezint zyn. Voeg 'er noch *G. Mercator*, in zynen *Atlas Minor*, van den Hoogduitſchen druk, by, daar hy *Belgium*, *Nederlandt* noemt; en zegt, dat *Julius Cæſar* door *Belgium* dat gedeelte van *Europa* verſtaat, dat nu *Germania Inferior*, of *Neder-Duitslandt* genoemt wordt: waar in Cæſar drie (Hirtius zegt vier) Legioenen krygsvolk gelegt hadde. *Martianus*, en *Glareanus* neemen *Belgium* niet voor een geheel Landt, maar alleenlyk voor een eenige Stadt; die van *Cluverius* en *Zeilerus*, als boven gezegt is, *Beauvais*, in 't Latyn *Civitas Bellovacorum*, geheeten wordt: maar *Vegetius* kan qualyk gelooven, dat een eenige ſtadt drie (of vier) Legioenen ſoldaten zou konnen bergen. *Julius Cæſar* zelf ſchryft ook; dat in *Belgium* veele ſteden leggen, daar by voegende, dat het gedeelte van *Brittannien*, dat aan zee legt, van zulken bewoont wierdt, die enkelyk roofshalve, en om kryg te voeren, uit *Belgium* geweken waren; voegende daar by, datze met die namen der ſteden aldaar in *Brittannia* noch genoemt wierden, waar uit zy in *Belgium* ter dier plaatze gekomen waren. Evenwel, vervolgt *Mercator*, verſtaat hy 'er het geheele *Nederlandt* niet door, nademaal hy de *Morini*, *Nervii*, en *Eſtui*, als Nederlandtſche Natiën, van *Belgium* onderſcheidt, en ſchynt dieshalven, dat hy den naam *Belgium* aan een gedeelte van Nederlandt alleen geeft; en veelligt aandat deel tegen 't Noorden, dat *Hollandt*, *Zeelandt*, *Vlaanderen*, *Gelder*, en *Kleef* bevat. Anderen noemen *Belgica* 't zelfde, dat *Julius Cæſar Belgica* noemt, of *Gallia quam Belgæ incolunt*, dat is, *dat derde deel van Gallia*, *dat de Belgæ bewoonen*. Het zy zoo 't wil, dit ſtaat vaſt, dat een goet gedeelte van het nu vereenigt Nederlandt tot het oude *Belgica* behoort heeft. Over den oorſprongk van *Belgica*, *Belgium*, *Belgæ*, valt mede verſchil: eenigen willen dat het dien naam bekomen zou hebben van eene daar in gelegen hebbende ſtadt, *Belgicum* of *Belgica*, al over lang te niet gegaan; en dat die ſtadt dus naar *Bel* of *Belus*, den Afgodt van de *Aſſyriers*, zou genaamt zyn geweeſt: maar vermits men niet weet waar zy gelegen heeft, zyn 'er die voorgeeven, dat het *Bellovacum*, of *Beauvais*, nu een zeer ſlecht Vlek in *Henegouwen*, wel zoude kunnen zyn, daar *Belgium* of *Belgica* voortydts geplaatſt was. Anderen wederom trekken den naam uit den aart of natuur der Volken, als *bellicoſus*, krygszuchtig en ſtrydtbaar: gelyk dan ook *Julius Cæſar* en anderen dit *Belgiſch* volk afmaalen, en het grooten lof van zonderlinge kloekmoedigheit, loosheit, uitvindinge, enz. toeſchryven. *Emanuël van Meteren*, en anderen nevens hem, willen, dat de naam van *Belgen* hier van mogelyk herkomſtig zy, dat de Nederlanders, een trots en hoogmoedig volk, zich ſtraks gebelgt hielden, zoo haaſt hunne nabuuren, of d' aangrenzende Volken, hen te na quamen, of wanneer men maar 't minſte hunner privilegiën, vryheden, oude gewoonten, of andere gerechtigheden wilde, of ſcheen te willen verkorten. D' overige te verre gezochte naamſpeuringen gaan wy, ons met deze vergenoegende, voorby.

BELGIUM, van zommigen voor een en 't zelfde met BELGICA gerekent, van anderen voor een ſtuk en gedeelte van *Belgica*: zie de *voorgaande poſt*.

BELINUS, hy is der *Batavieren* Koning geweeſt: had eenen zoon *Adminocinus*, dien hy verſtiet. Keizer *C. Caligula*, omtrent het jaar van *Chriſtus* 40. aan de regeeringe van 't Roomſche Ryk geraakt, quam herwaarts over, en nam den verſtooten Prins *Adminocinus*, met de weinigen dien hy by zich hadde, in zyne beſcherminge: hy ſchreef daar over zulke hoogmoedige brieven naar *Romen*, als ware hem der *Batavieren Eilandt* geheel en al in handen gelevert. Daar volgde niet anders op, dan dat de kryg en twiſt, tuſſchen Vader en Zoon, by- en neêrgeleit wierdt.

BELLESTEIN, een oudt Adelyk huis in *Waſſenaar*, maar vervallen, en tot eene Hofſtede gemaakt. Voortydts was 'er Heer *Jacob van Kyfhoek*, Heer van Landtskroon, Heer en bezitter van; daar na *Amelis van Bouchorſt*, Heer van *Wimmenum*.

BELLINGEWEER, een der Dorpen van de *Groninger Omlanden*, onder 't quartier *Hunzinga*: aldaar leit een Adelyk Huis, dat omtrent het jaar 1640. aan Jonkheer *Otto Tamminga* behoorde. *Bellingeweer* heeft Kerk en Predikant, die ook *Ranum* bedient, ſtaande onder 't Claſſis van de Marne.

BELLINGWOLDE, een Dorp in de *Groninger Ommelanden*; heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *'t Old-ampt*, en *Weſt-Woldingerlandt*.

BELLINGWOLDER-ZYL, anders de *Oude Schans* genaamt, leit in 't noordt-ooſterdeel van *Nederlandt*, en in 't ooſten van *Groningerlandt*, in de landtſtreek der *Old-amp-*

De bell. Gal. l. 1. in fr. LaCroix geogr. Univerſ.

Plin. tom. 1. lib. 4 c. 17. in fin.

Tacit. lib. 4. hiſt. c. 12

Petrus Montan. in Guicciard. f. 1.

Plutarch. in Oth.

Idem Guicciard. beſch. der Ned f. 3.

Idem ibid. f. 4. 5.

Herm. Comitis in Comment. Gall. Belg. P. Cluver. Antiq. Germ l. 2. c. 3.

Marr. Zeileri itinerar. Germ. tom. 1. f. 253. Merc. Atlas Min. Duitſchen druk tom. 1. p. 368. Martiani Comm. in Jul. Cæſar. El Veget. de re milit. Aul. Hirt. &c.

p. Montan. in Guicciard. beſchr. der Nederl. f. 3. &c. Em. v. Meteren. zie ook idem Merc. Atl. p. 368. Neand. Leeuw. Bat. Ill. f. 17.

Cluver Zeiler.

Sueton in Calig Oroſius lib. 3. Koningsb. Chronol p. 147. Pontan.

Leeuw Bat Ill. f. 1254.

M v de Houve, 1. D. f. 170. 171.

Lyſt der Predik.

De Rac Dict. Geogr.

Old-ampten, aan de grenzen van *Oostvrieslandt* of *Emderlandt*, en den zeeboezem den *Dollaart*. Het is een fraai Dorp, aan 't eindt van den *Dollaart*, daar de rivier d' *Eems* nauwer begint te worden. Die naar de *Bourtange* willen, moeten hier door, laatende 't kasteel, of huis *ter Wedde* aan de rechte handt leggen. De Staten 's Landts hebben 'er eene Sterkte, ter verzeekeringe van het Landt van *Wedde*, 't Graafschap *Lingen*, en *Groningerlandt*, laaten bouwen. *Christoffel Bernard* van *Galen*, *Bisschop* van *Munster*, nam in het jaar 1672. *Bellingwolderzyl*, of de *Oude Schans*, in: doch na dat de Stadt *Groningen* van des Bisschops strenge beleegering, zwaare bombardeeringe, en woedenden aanval verlost en ontslagen was, wierdt deze Schans van den Luitenant Colonel *Eybergen*, door ordre van den Staat, en die van *Groningen* en *Omlanden*, belegert, en de daar binnen leggende Munstersche Bezettinge zoodanig benauwt, dat ze zich den $\frac{17}{27}$ October des zelven jaars most overgeeven. Zy heeft Kerk en Predikant, staande onder 't Classis van 't *Old-ampt*, en *West-Woldingerlandt*.

Petit. ed. republ. 296. Valken. erw. Europ. f. 801.

BELLEVEDERE, een Slot of Kasteel, door Prins Fredrik Hendrik van Oranje doen bouwen te Ryswyk, in het Bailjuwschap van Delflandt, in 't jaar 1634. Dit Kasteel word ook gemeenlyk het *Huis te Ryswyk* genaamt, zeer vermaart geworden door den Vrede, in 't jaar 1697. tusschen den Keizer, Spanjen, Engelandt, en de Vereenigde Nederlanden, aan d'eene zyde; en de Kroon Vrankryk, aan d'andere, binnen zyne muuren gesloten. De Gevolmagtigden der Bontgenooten, en die van Vrankryk vergaderden daar voor d'eerstemaal den 9 Mei, des gedachten jaars, en wierd de Vrede den eerstvolgenden 10 September, tusschen de drie laatstgenoemde Mogentheden en Vrankryk, en den 21. October daar na tusschen den Keizer en dat Ryk getroffen; waar van die noch den naam van de *Ryswyksche Vrede* draagt: zie verder op RYSWYK.

Houve I. D. f. 124.

BELLEVEDERE, een uitkykende Hoek en hoogte op de Vesten van *Niewmeegen*, ten Oosten en Zuiden, die een ongemeen ruim en vermaakelyk gezicht geeft naar de Betuwe, de Stadt Arnhem, en den Waalstroom, met zyne kronkelen en snellen loop, nevens de geschakeerde landtstreeke, met allerlei veelvervige veldtgewassen, hoog, en laag geboomte, dorpen en gehuchten; 't geen alles, van boven in de dalen begluurt, d'oogen der aanschouweren op het aangenaamst streelt en verlustigt, en hen, als door toverachtige gezichten, in verwonderinge verrukt.

BEMELA, is een Dorp met een Kasteel in de Boven-Betuwe, (BATHUA) behoudende noch den naam van BEMMEL, op den rechter oever van de Waal, omtrent een uur van Niewmeegen. Het zelve dorp is in 't jaar 850. geschonken aan de Kerke van Utrecht.

Alting Not. Germ. Inf. P. II.

BEMMEL, een Dorp in *Gelderlandt*, onder *d' Overbetuw*, behoorende aan 't Niewmeegsche quartier. Toen in 't jaar 1547. eene schattinge van 75000 guldens op 't Hertogdom *Gelder*, en 't Graafschap *Zutphen* was gelegt, stont het quartier van *Niewmeegen* (een der vier quartieren van dit Vorstendom) daar in op 24342 guldens geschat: tot deze som most *d' Overbetuw* (een der zes verdeelingen van het quartier *Niewmeegen*) opbrengen 3896 guldens: welke over de 23 of 24 Dorpen van de *Overbetuw* omgeslagen, quam het Dorp *Bemmel* op 144 guldens, 6 stuiv. $3\frac{1}{2}$ penn. te staan; het hoogste behalven *Harwen*, *Gent*, *Herselt*, *Elst*, en *Pannerden*; doch gelyk met *Angeren*, en *Driel*.

V. Houve I. D. f. 78.

BENDELMERBRUG, is een Veen, of Meer, dat *Eggebertus van Amstel*, schuldig aan gequetste Majesteit, met alle zyne gerechtigheit, heeft moeten overgeeven aan *Godefridus*, Bisschop van Utrecht, om zich met hem te bevredigen, nadat hy eenen eedt gedaan hadde, dat hy al zyn recht afstont, en het Drostampt, of 't ampt van Opperbestierder, daar van te leen zoude ontfangen, 't geen ook dus op zyne zoonen zoude overgaan. Men kan niet twyfelen of het is een van de Veenen; hoewel 'er gansch geene geheugenis van dat woordt, myns weetens, meer overig is. Beka schynt het BROEKLANDT te noemen.

M. Alting Not. Germ. Infer. Part. II.

BENEDICTA FRESIA, zou ergens eene Streeke landts in *Neder-Indiën* zyn geweest, en daar uit getrokken zyn drie broeders, *Frizo*, *Saxo*, en *Bruno*, met eene groote menigte volks, ten dienste van *Alexander den Grooten*, toen hy in *Indiën* oorlogde: zy hielden hunne bezittinge in of aan 't *Emodische* gebergte: Maar *Alexander*, dien zy groote diensten gedaan hadden, doodt zynde, en zyne Monarchie onder zyne Vorsten, die oneenig waaren, vervallen, en den anderen beoorlogende, keerden deze drie broeders naar hun vaderlandt; daar d' *Indiaanen* wederhoorig waren, en tegens hen opstonden: derhalven rustten zy eenige schepen toe, zogten een ander Landt, voeren d' *Indische* zee door naar 't westen, draaiden naar 't noorden, en quamen dus aan '*t Vlie*, omtrent 313 jaaren voor Christus geboorte, volgens *Suffridus Petri*, en andere Schryvers, ten tyde als *L. Papyrius*, en *Q. Publius Philo* te Romen Burgermeesters waren. De gemelde *Frizo* zou zich in 't gewest nu *Fries-* of *Vrieslandt* genoemt neêrgezet, 't zelve bedykt, daar aan dien naam, als ook aan zyne bewoonderen, en onderdaanen gegeeven hebben, 't zy naar hem, of naar *Benedicta Fresia*. Of nu *Plinius* wel getuigt dat veele menschen uit *Asia*, *Indiën*, en andere gewesten zyn vertrokken, dat zy zich, na lange schipvaart, in de Noordtsche deelen des aardtbodems neêrgezet zouden hebben: ook *Ubbe Emmius* zegt, dat de *Cauchen*, of een onbekent begin hebben gehadt, of uit het Oosten, van de *Cauchen* in *Asiën* gesproten, herwaarts gekomen zouden zyn; zoo word echter dit van *Frizo*, en van *Benedicta Fresia* in *Neder-Indiën*, van de meeste en voornaamste hedendaagsche Schryveren, voor een verdichtzel gehouden: zie op FRIZO, FRIES- of VRIESLANDT, CAUCHEN, en FIRÆSI.

P. Winsem. Friesl. f. 7. B. Neander de antiq. Germ. cap. 2. Suffrid. Petr. de antiqu. Fris. — *Plin. Lib. Emm. lib. 2. Winf. &c.*

BENNEBROEK, een Dorp in *Hollandt*, onder *Kermerlandt*: zou oudttydts BADUHENNEBROEK, naar 't BADUHENNA'S BOSCH, genaamt zyn geweest: zie BADUHENNA. Buiten allen twyfel is dit Dorp zeer oudt. *H. Soeteboom* getuigt, dat hy te *Bennebroek* doodtkisten van steen, roodtachtig van verve, uit het kerkhof opgegraaven, gezien heeft, daar gelykvervige dekzels op lagen: Men zegt dat de Heidenen, die hier gewoont hebben, hunne dooden in zulke kisten plagten in d'aarde te zetten. *Bennebroek* heeft Kerk en Predikant, staande onder 't Classis van *Haarlem in 't Hoog*.

Soeteb. Zaanl. Arcad. p. 22.

BENNINGBROEK, by anderen BENNINXBROEK, eenige Schryvers verwarren *Benningbroek* met *Bennebroek*: het eerste leit in *West-Vrieslandt*, het andere in *Kennemerlandt*. De *Oude Hollandtsche Kronyk*, spreekende van die West-Vrieslandt eerst bewoonden, zegt, dat onder de regeeringe van Keizer *Konstantyn den Grooten*, in 't jaar 305. zich te BENNEBROEK onthielt *Kenne*, zoon van *Heycken van Bennebroek*, een der vyf Heeren en Edelen in *West-Vrieslandt*: zie op ADELBOLD IN WINKEL, en DIDERIK, *gezegt Koning van West-Vrieslandt*. In dit Dorp heeft zich in 't jaar 1614. eene zeldtzaame zaak toegedraagen. Zekere eenvoudige R. Catholyke vrouw aldaar hoorde in een gezelschap, van haare Geloofsgenooten, eenige historiën leezen van de vervaarlyke pynen des vagevuurs, waar in alle goede Roomsgezinden, eer zy in den hemel konden komen, ter zuiveringe mosten branden. Dit maakte haar zoo treurig en ongerust, dat ze eenige dagen lang ging mymeren. In Sноeimaandt, des voornoemden jaars, zich alleen in huis bevindende, leit zy een groot vuur aan, gaat 'er in staan om eene proeve te neemen, of ze de smerten van het vagevuur wel zou konnen verdraagen: met 'er haast hadt ze zich zoo vreeslyk gebrandt, dat ze weinig tydts daar na in elendige smerten den geest gaf. Het Dorp *Benningbroek* heeft Kerk en Predikant, die ook *Nubbixwoudt* bedient, staande onder 't Classis van *Hoorn*.

O. Holl. Kronyk f. 32. — *Baudart. Memor. f. 130.*

BENSCOOP, (zeit de Heer *M. Alting*) eene *Heerlykheit* van de Heeren, die weleer den zelven naam voerden; wien zy afgenomen zynde, is zy door gifte van *Jan*, I. Grave van Hollandt, eigen geworden aan *Wolferd van Borsele*, die 'er niet lange het bezit van heeft gehadt; dewyl ze kort daar na hem weder afhandig is gemaakt door den Grave van Henegouwen, als hy was wedergekeert tot verdediging van Hollandt; gelyk *M. Stoke*, in het leven van *Jan* den I. aantekent. Het is noch in wezen, behoudende den zelven naam, en leggende omtrent een uur gaans van de Stadt en 't Kasteel *Yselstein*, westwaarts. Daar is noch een ander BENSCHOOP dichte by *Culenburg*.

Not. Germ. Inf. P. II.

BENSDORP, voortydts een zeer aanzienlyk Dorp in *Hollandt*, onder *Rhynlandt* behoorende; maar door het *Haarlemmer Meer* allengskens zoodanig afgespoelt, dat het op drie of vier huizen na geheel wech is. 't Wordt nu (doch qualyk) genoemt de Vennep: zie op RHYNSATERWOUDE.

S. van Leeuw.

BENSKOOP, BENSKOP, BENSCHOP, of BENSCHUP, een Dorp onder *Leerdam* lastende. *Casp. Commelyn* stelt het, *in zyne beschryvinge van Amsteldam*, in 't Landt van *Ysselstein*: maar *van der Houve* onder *Leerdam*. In oude brieven vindt men BUCKESCHOP, en BUKISCOP: of 'er dit *Benskoop*, of wel *Bus-* of *Boskoop* by *ter Goude* door te verstaan zy, zie op BUKISCOPE. *Benskoop* heeft Kerk en Predikant, staande onder 't Classis van *Buren*.

W. van Goudh. Comm. Amst. f. 139. Houve I. D. f. 137.

BENTHEM, het tweede gedeelte van **Twenthe**, ten ware iemant het liever het vierde gedeelte van de Provintie van **Overyssel** wilde noemen. Immers heeft **Twenth** en **Benthem** op eenderlei wyze daar onder behoort: gelyk *Tubantum* in oude tyden in dat zelfde Landtschap geweest is. *Heda* geeft voor, dat *Carolus Martellus* het Vlek en Slot van **Benthem** geschonken heeft aan *Willebrordus*, doch zonder bewys van eenig oudt Schryver. Maar het blykt uit den ouden Blaffert der Leenmannen, of Vasallen van Utrecht, dat de eerste Kasteleinen, of Gra-

Alting Not. Germ. Inf. Part. II.

Graven, geweeſt zyn vrye Leenmannen van de Kerke van Utrecht, in den zelfden rang als de Graven van *Goor* of *Twenthe*, en daar beneffens * *Deurwachters* van den Biſſchop, en zyne gedurige Gelaſtigden, of Gecommitteerden, om de *Juſtitie* te bedienen in de Stadt Utrecht, met den titel van *Burggraaf*. De oudſte der Graven, wiens naam tot ons is gekomen, is geweeſt *Paltsgraaf Otto de Rhinegge*, broeder van Sophia, getrouwt aan Diderik den VI Grave van Hollandt. Deze heeft het Slot van *Benthem* wederom erkent voor een eigendom van de Kerke van Utrecht, en het zelve, in het jaar 1138. te leen ontfangen van *Herbertus*, Biſſchop van Utrecht, die voor zich behouden heeft de magt om een Zaal, en Gebedeplaats te hebben op het Slot zelf; volgens 't getuigenis des Schryvers van het Perkamenteboek van Utrecht, van *Stoke*, *Beka*, *Heda*, en anderen. De tweede Graaf is geweeſt *Otto de Hollander*, zynde een zoon van *Sophia*, de zuſter van den voorigen, en ook zynen ſchoonzoon: want *M. Stoke* ſchryft van hem,

* *Poortiers.*

Die Benthem behuwede;

hoewel hy noch eene tweede vrouwe heeft gehadt, zynde de dochter van *Henricus Arenſbius*. Als het Slot te *Benthem*, ten zynen tyde, in de magt der vyanden vervallen was, hebben *Godefridus*, Biſſchop van Utrecht, en *Florentius* de III Graaf van Hollandt, broeder van *Otto*, een verbondt gemaakt, op deze voorwaarde; dat de Biſſchop zoude hebben het eigendom van het geen men weêr zoude krygen; maar dat de Hollanders het te leen zouden houden: welk verdrag Keizer Frederik de I. in den jaare 1166. bekrachtigt heeft. Deze *Otto* is tot een zeer hoogen ouderdom gekomen: want hy is in den jaare 1202 noch in 't leven geweeſt, blykbaar uit den * *Giftbrief* van *Diderik* den VII. die zyn kindtskindt was; ja hy heeft noch geleeft in het jaar 1203. gelyk *Melis Stoke* getuigt. De derde Graaf wordt in het Perkamenteboek van Utrecht *Bodekinus* genaamt, maar *Baudinus* in den brief van vrede en verzoeninge, tuſſchen *Otto* den II Biſſchop van Utrecht, en *Florentius* den IV Grave van Hollandt, die gezegelt is den 26 van Louwmaandt, in het jaar 1225. welken brief hy te gelyk met den Grave van *Goor*, of *Twenthe*, onderteekent heeft. *Beka* noemt hem *Balduinus*: maar dat hy een zoon is geweeſt van Otto den Hollander, zegt niemant uitdrukkelyk. Na dezen wordt in het Perkamenteboek van Utrecht gemeldt *Eilardus van Benthem*, die, om den treffelyken dienſt dien hy in den oorlog gedaan hadde, door gunſt van *Wilibrandus*, Biſſchop van Utrecht, in den jaare 1228. ganſch Laren / na dat het Slot was afgebroken, heeft gekregen; doch deze wordt nergens Graaf genoemt; gelyk ook niet die *Otto van Benthem*, die zyne Betuwſche goederen aan de Gelderſchen heeft onderworpen: noch ook de tweede *Wilhelmus van Benthem*, van wien gewaagt wordt in de lyſte der Ridderen van het jaar 1255. en in de regiſters van het jaar 1266. Verder vindt men op den kant van de lyſte der Vaſallen van Utrecht, met eene oude handt getekent, dat omtrent het uitgaan van deze eeuwe geleeft heeft *Gerardus*, Graaf van Benthem: en dat die in handen van den Biſſchop van Utrecht overgedraagen heeft zyne *Leenen en Leenmannen, ten behoeve van de Heeren van het Goy*: van welk geſlacht de eerſte Graaf in *Benthem* ſchynt geweeſt te zyn *Simon*, van wien gewag wordt gemaakt in den brief van Jan den tweeden, Grave van Hollandt, in het jaar 1305. De tweede is geweeſt Graaf *Jan van Benthem*, dien men ziet, uit het geſchrift dat *Buchelius* by *Heda* heeft gevoegt, dat zyne voorouderlyke landtgoederen in de Betuwe, in den jaare 1328. aan den Biſſchop van Utrecht afgeſtaan, of verkocht heeft: Waar uit ook blykt, dat hy twee zoonen heeft gehadt, namelyk *Simon* en *Otto*; in welkers kindtskinderen het Goyſche geſlacht, byna met het uitgaan van de XIV eeuwe, een einde genomen heeft. Hier te ſpreeken van *Everwyn*, Vryheer van Suterswyk, verbiedt my myn toeleg. Met een woordt, voor het jaar 1417 is hy, geen Graaf, maar Droſt van Suterswyk, voor eenen quaadtaardigen knecht gehouden, en verklaart van Biſſchop *Fredericus*; tot dat hy het Slot met de Stadt Nieuwenhuis / tot onderpandt van zyn trouwe, overgegeeven hadde. Dit Graafſchap heeft naar het noorden de Caſtelenye van *Coevorden*: naar het ooſten, met een kleine ſtreek naar het zuiden, het Bisdom van *Munſter*: de weſterkant, die de langſte is, en zich by de tien uuren gaans uitſtrekt, wordt beſloten door *Overyſſel*, welk Landtſchap baarblykelyk het recht van het Bovenſtift bezit. Het Slot van *Benthem* leit op een hooge rots, drie uuren gaans ten ooſten van Oldenzeel. De grondt van het Graafſchap verſcheelt weinig van den *Twentſen*, als dat hy daarenboven beroemt is wegens zyne Steenkuilen.

Heda in Balduin.

* *Handtveſt.*

Heda in Ottone II.

Pontan Hiſt. Gelr. lib. VI. in den jaare 1253.

Boxhornius Theat Hiſt. cap. VII

Apud eundem in Leyda

Apud eundem cap VII.

Leeuw. Batt. Illuſtr. BENTHUIZEN, een *Hollandts* Dorp in *Rhynlandt*. In 't zelfde *Rhynlandts* quartier heeft men ook BENTHOORN. *Benthuizen* heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Leiden*, en *Neder-Rhynlandt*.

Houve II. V. Kr. BENTHUIZEN ('T HUIS TE) ſtaat in 's *Gravenhage*, op den Vyverberg.

BEOOSTER-BLIE, een der Dorpen van *Axelambacht*, in 't *Hollandtſch Vlaanderen*. Toen voortydts geheel *Vlaanderen* op eene ſchattinge (*jaarlykſche beede* genaamt) van zekere ſomme geldts was geſtelt, ſtonden de vier Ambachten, met de Steden *Hulſt* en *Axel*, in elke duizent ponden Vlaams geſchat op 18 ponden: daar in moſt *Axel*, en *Axel-ambacht* (een der gedachte vier Ambachten) draagen zes der zelve ponden, en vier grooten; welke omgeſlagen over de Stadt *Axel*, en de zeven daar onder hoorige Dorpen, quam het Dorp BEOOSTERBLIE te ſtaan op 28 ſchellingen, 8 grooten, in elke duizent Vlaamſche ponden: het hoogſte van alle Dorpen onder dit, en de andere drie Ambachten.

V. der Houve 2. D. f. 439.

BEOOSTER-SCHELDE, een der twee quartieren, of deelen, waar in de Provintie van *Zeelandt* verdeelt wordt, door de *Schelde*, die met kromme zwieren daar door heene loopt. Het eene deel wordt *Beoofter-* het ander deel *Bewefter-Schelde* geheeten. In *Beoofter-Schelde* heeft men 't Eilandt van *Schelde*, met *Duvelandt* aan malkanderen gehecht, en het Eilandt *Tholen*. Op 't Eilandt *Schouwen* zyn twee ſteden, namelyk *Zirikzee*, en de ſmalle ſtadt *Brouwershaven*: dan noch t'zamen met *Duvelandt* achtentwintig (andere ſchryven dertig) dorpen, namelyk, *Zuidtlandt*, *Rengerkerk*, *onze L. Vrouw op Zee* (voortydts een Kapél in de duinen) *Duvendyk* (het eenige Dorp onder Brouwershaven behoorende) *Wellandt*, *Seroskerken*, *Haamſtede*, *Burgt*, en *Burgtſluis*, *Reneſſe*, *Onderdyk*, *Lelyendaal*, *Ellemeet*, *Elkerzee*, *Vryedorp*, *Sommelsdyk*, *Armoederhoek*, *Claus kinderen*, *Weſterſchouwen* (voortydts eene vermaarde Koopſtadt geweeſt, nu een Tooren, of Baak in zee) *Dreiſchor* (het Hooftdorp) *Zonnemaar*, *Noordtgouw*, waar onder het gehucht *Schuddebeurs* (van anderen afzonderlyk onder de Dorpen getelt) behoort. De heerlyke Huizen zyn, het Slot te *Haamſtede*, 't Huis te *Moermondt*, 't Huis *Dreiſchor*, en 't Huis te *Zwanenburg*. In *Duvelandt* heeft men de Dorpen *Capélle*, *Niewkerk*, *Oudekerk*, *Ser Jans Landt*, welk Dorp men zegt dat eertydts het *recht* heeft gehad *van geldt te munten*, en *Bruniſſe* of *Ooſt-Duvelandt*; dus *M. v. der Houve*; maar *S. v. Leeuwen* telt *Ooſt-Duvelandt*, en *Bruniſſe* elk byzonder: voorts heeft hy noch *Ooſt-eilandt*, *Ooſterſtein*, en *Vianen*: deze heeft *van der Houve* zoo niet; maar daar tegen *Ooſterlandt*, waar by (zegt hy) het vervallen Slot *Ooſterſtein* leit, behoorende (in 't jaar 1645.) aan den Heere Mr. *Cornelis de Jonge*, Raadt in den Hoogen Raade. *Ooſt-eilandt* by *van Leeuwen*, zal *Ooſterlandt* by *van der Houve* zyn; en dus ſtaat het ook in de lyſt der Predikanten van *Zeelandt*. De Dorpen *Capélle*, *Ouderkerk*, *Niewkerk*, en *Vianen*, behooren onder de wet van *Zirikzee*. In den ouden Blaffert *der Utrechtſche Biſſchoppen*, aangaande hunne *geeſtelyke Juriſdictie* over de Kerken, Klooſters, en Kapéllen van geheel *Zeelandt*, zien wy op de rolle der Dorpen onder het *Decanaat van Schouwen*, noch verſcheide naamen van Dorpen en Kerken, die by de hedendaagſche Schryvers niet gevonden worden, als *Jackenkerke*, *Renierskerk*, de *Kerk Curſorum*, of van de *Boden*, *Miggerſchil*, en meer andere; die deshalven of moeten verdronken zyn, gelyk *Kerkwede*, of wel andere naamen bekoomen hebben: de verdere verdeelingen der Dorpen op *Schouwen*, zie op SCHOUWEN. Op 't Eilandt *Tholen* zyn twee Steden, *Tholen*, en de ſmalle Stadt *St. Martensdyk*. De Dorpen zyn *Schakerloo*, *Poortvliet*, *Weſtkerk*, *Scherpeniſſe*, *Staveniſſe*, *St. Anne-Landt*, *Oudt-Voſmaar*, *Niew-Voſmaar:* dan noch *Kempens Hofſtede*; anderen doen 'er *Philipslandt* noch by. De Stadt *Tholen* plagt, in de vergaderingen der Staten van Zeelandt, op de verdronke Stadt van *Rommerswaal* te volgen. De *Markgraaf* van *Bergen op Zoom*, die weleer onder de Zeeuwſche Edelen verſcheen, hadt deze Stadt beleent: toen d'afloſſinge der beleeninge geſchiedt was verloor zy haaren rang, en volgt nu na *ter Goes*. De grootte van geheel *Zeelandt*, volgens 's landts reekeninge van den 100ſten penning, over het jaar 1641. daar by gedaan de Polders tot 1643 op niew aangedykt, bedroeg 183350 gemeeten, en 63 roeden. Die van *Beoofter-Schelde* afzonderlyk 72134 gemeeten, en 36 roeden, (een *Zeeuwſch gemeet* is omtrent een *half mergen Hollandts*) zoo dat *Beoofter-Schelde* wel de eene, maar de kleinſte helft van *Zeelandt* is. In de oudtſte brieven vindt men de Graaflykheit op de zelve wyze in twee deelen, bepaalt naar den loop der *Schelde*, verdeelt; zulks blykt uit den brief van *Grave Floris*, in 't jaar 1269. daar in hy het recht beveſtigt, dat *Albert van Vorne* en zyne nakomelingen, in *Zeelandt Beoofter-Schelde*, zouden hebben, om te genieten het vyfde deel der beeden, die de *Graven* en *Gravinnen* van *Zeelandt* zouden worden toegeſtaan, wanneer zy in den Echten ſtaat traden; en het achtſte deel der zelve beeden in *Zeelandt Bewefter-Schelde*. Over deze twee deelen hebben de Graven voortydts (dat in gebruik is gebleven) twee hooge Graaflyke Amptluiden aangeſtelt, *Rentmeeſters Generaal* genoemt; den eenen over *Zeelandt Beoofter-* den anderen over *Zeelandt Bewefter-Schelde*. Het eene Komtoir wordt te *Middelburg*, het ander te *Zirikzee* gehouden. *Smallegange* zegt dat Jonkheer

Idem Houve. Idem Leeuw

O. Bla der Ut Biſſch

Box Kron Zeel. 1. D p. 91

Idem Box ibid.

Smal gro Kr. Zee f. 3

heer *Cornelis* van *Naſſauw*, Heer van Cortgeene, in 't jaar 1680. *Rentmeeſter Generaal* van *Bevoſter-* en *Beweſter-Schelde* te gelyk is geweeſt: zie voorts op BEWESTER-SCHELDE, SCHOUWEN, THOOLEN, ZEELANDT, enz.

BERCHEM, een Dorp in de Meijery van 's *Hertogenboſch*, onder het quartier van *Maaslandt*: Het plagt voortydts aan den *Hertog van Brabandt* te behooren; nu is 't aan de *Staten Generaal*. Toen, onder de Spaanſche regeeringe, Brabandt in 't geheel geſtelt was op eene beede, of jaarlykſche ſchatting, van 140000 guldens, ſtont de *Meijerye van den Boſch* (verdeelt in vier quartieren, als *Ooſterwyk*, *Peellandt*, *Maaslandt*, en *Kempen-Landt*) daar in geſchat op 19379 guldens, 16 ſt. 3 penn. in die ſom moſt het quartier *Maaslandt* draagen 2294 guldens, 15 ſt. 9 penn. deze omgeſlagen over de 16. of 17 Dorpen van dit quartier, quam *Berchem* niet hooger te ſtaan dan op 41 guldens, 2 ſtuiv. het laagſte van alle andere Dorpen. In 't jaar 1406. ſtont *Berchem*, t'zamen met *Dieden*, in de jaarlykſche beede op 53 aud ſcilde een derdendeel.

BERCHEM en RANST, een Adelyk Geſlacht, uit eenen jonger zoon der Heeren van *Mechelen*. Dees was *Arnoudt Barthout*, Heer van *Berchem* en *Ranſt*, zoon van *Wouter den II.* Heer van *Mechelen*. Zyn oudſte broeder en 's vaders nazaat in de Heerlykheit van *Mechelen*, was *Wouter de III.* *Arnoud Barthout* heeft in 't jaar 1212 geleeft; zyn eenen zoon *Wouter van Berchem*, gezegt *Ranſt*, heeft de ſtam door *Wouter van Berchem en Ranſt*, zynen oudſten zoon, voortgezet, getrouwt aan *Aliſa d'Aa*: hy won by haar *Conſtantyn* van *Berchem*, overleden 1358. Uit dien ſtam is voortgekomen *Jakob van Ranſt*, die ter gemalinne nam *Johanna van Landegem*, daar hy *Willem van Ranſt* by won; die, niet konnende verdraagen de tegenwoordigheit der geener, die door langdurige proceſſen, en ſlimme greepen, de heerlyke bezittingen zyns vaders (op wien vermoeden viel dat hy de Gereformeerde Religie was toegedaan) hadden weeten te rooven; ook een mishaagen hebbende in de ſtrengheit tegen de Onroomſchen, zich, in het jaar 1587. uit de *Verheerde*, naar de *Vereenigde Nederlanden* begaf, daar hy uit zyne gemalinne, *Catharina Colve*, veele deftige nakomelingen heeft voortgeteelt. Onder de van *Berchems* heeft *Jan van Berchem* (zoon van Heer *Jakob* van *Berchem*, by *Anna* van *Ruiven*) getrouwt aan *Rachel de Pottere*, nagelaaten *Jan* van *Berchem*, Ridder, Gecommitteerde ter Rekenkamer van Zeelandt, wegens d'eerſte Edelen: begraven te *Middelburg*, in de Franſche kerk. Heer *Jakob* van *Berchem*, zoon van *Pieter* van *Berchem*, is Hofmeeſter van Prins *Maurits van Oranje* geweeſt: hy trouwde, in 't jaar 1621. *Elizabet* van *Schouwen:* zie 't ganſche geſlachtregiſter van BERCHEM en RANST by *M. Smallegange*.

BERCK-EYK, of BERGH-EYK, een Dorp en Heerlykheit in de Meijerye van 's Hertogen-Boſch, onder Brabandt behoorende: zie op BERGH-EYK.

BERCKEL, of BERKEL, ook wel BARCKEL, en BORCKEL, een Riviertje *Gelderlandt* doorloopende: ontſpringt in *Weſtfalen*, by *Koesfeldt*; ſchiet door *Stadtloo*, *Wreden*, (*Vreden*) *Borkulo*, en *Lochem*, zoo voorts door *Zutphen*, en valt in den *Yſſel*. *De Raey* haalt den oorſprong uit *Duitſchlandt*, in 't Bisdom, en omtrent twee mylen ten weſten der ſtadt *Munſter*, in 't gebiedt van *Horſtmar*, by 't ſteedtjen *Bilderbeek*, uit drie fonteinen. *Pontanus* ſpreekt 'er wat breder van: „ De *Berkel*, zegt hy, „ in *Weſtphalen*, boven *Koesveldt*, by 't ſteedtjen *Bilderbeek*, „ ſtraalt uit den *Bavenberg*, waar uit veel ſteen, tot den „ huisbouw, gehaalt wordt; by *Zutphen* verlieſt hy zynen „ naam, en loopt in den *Yſſel*: maakt door twee bruggen „ eene ſcheidinge tuſſchen de oude en niewe ſtadt, en dryft „ eenige molens binnen 't begrip der veſten om. Vermidts „ door ervarentheit bekent geworden was dat dit Riviertje „ met kleine moeite bevaarbaar was te maaken, en bequaam „ om vrachtſchepen af en aan te voeren, hebben de *Staten* „ van *Gelderlandt*, in het jaar 1630. aan de Magiſtraat van „ *Zutphen* toegeſtaan dit dienſtig werk t' haaren koſten te „ mogen uitvoeren. Op eene andere plaats zegt hy: „ De „ *Berkel*, hebbende zyne geboorte uit zeker *Hei-landt*, ge„ heeten de *Speekhuizer Wuyſche*, krygt eenen grooten toe„ val van water uit de *Holthuizer-* en *Mollendyk*, daar hy „ in ſchiet, niet verre van *Bydriebeek*, omtrent den weg „ die naar 't huis te *Hamers* loopt: Vermidts 'er drie bee„ ken ſpringen uit den *Bydriebeek*, die in den Berkel „ ſtort, is daar van aan deze plaats de naam van *Bydrie„ beek* gegeeven. De *Berkel*, deze wateren ingezwolgen „ hebbende, ontfangt noch onder *Bydriebeek* de *Ludgers„ beek*, met het ſtroomtje *Vorloen*: Daarenboven ontſpringt, „ of komt eene beek uit zeker veldt, welke in de graft van „ 't Slot ſchietende, de molens aldaar omdryft. Als deze „ beek zich met den *Berkel* vermengt, bekomt de *Berkel* „ daar zynen naam, die dan voort *Koesveldt*, *Geskeren*, „ *Stadtloo*, *Vrede*, en zekere vervalle ſchans, desgelyks „ *Hyburg*, *Borkelo*, *Lochem*, en de Stadt *Zutphen* beſpoelt; „ daar de *Berkel* zynen tol aan den *Yſſel* betaalt.

BERCKEL, een Dorp en Heerlykheit in *Zuidt-Hollandt*, onder 't Bailjuwſchap van *Delſtandt*: heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder de Claſſis van *Delſt*. Voor weinig jaaren kocht de Predikant (Judokus Kruger) deze Heerlykheit, en 't Slot van zeker Roomſchgezindt Heer, met wien hy en zyne Kerk zich niet wel konden verdraagen, zoo dat hy daar het geeſtelyk en wereldtlyk recht te gelyk bezat en bediende; dat onder de Gereformeerden iet zeldzaams is, en meer met de gronden der Roomſche Kerke, dan de hunne, ſchynt overeen te komen. *Houve H.V.Kr.*

BERCKEL, of BERCKELE, een Dorp in *Brabandt*, onder de *Meijerye van den Boſch*, in 't quartier *Ooſterwyk:* wordt ook *Ooſt-Tilburg* genoemt, tot onderſcheidt van *Weſt-Tilburg*, weſtwaarts daar van af gelegen. Toen voortydts in de ſchattinge, of beede, over geheel *Brabandt*, van 140000 guldens jaarlyks, de *Meijery van den Boſch* in deze ſom geſchat was op 19379 guldens, 16 ſtuiv. 3 penn. en het quartier *Ooſterwyk* (een der 4 quartieren van deze Meijery) daar in draagen moſt 4902 guld. 10 ſt. 9 penn. wierd, in den omſlag over de 26 of 27 Dorpen van dit quartier, *Berckel* niet hooger dan op 42 guldens, 19 ſtuiv. 4 penn. geſtelt. In 't jaar 1515 hebben de Staten van *Brabandt* den *Prins van Spanjen*, als *Hertog* van *Brabandt*, op zyne blyde inkomſte eene beede toegeſtaan, die over alle vuurheerden van de ſteden, vryheden, en dorpen van geheel *Brabandt* zoude gaan, van half jaar tot half jaar te betaalen: In 't draagen van dezen laſt was *Berkel* voor een half jaar op 236 guldens, 7 ſtuiv. 8 penn. geſtelt. *Oudenh. beſchr. v. d. Boſch 2. D. p. 70.* *Houve 2. D. f. 367.* *Idem Oudenh. p. 84.*

BERCKENROODE, een oudt Slot, en Stamhuis der Heeren of Jonkeren van *Berkenroode*: het leit in *Kennemerlandt*, by *Haarlem* in den *Hout*; maar zeer vervallen. 't Wierdt door *Grave Floris* van Hollandt, in 't jaar 1284. aan *Heer Jan van Haarlem* verleent. *M. v. der Houve H. V. Kronyk. S. van Leeuw, Bat. Ill. Goudh. in d' O. Holl. Kr. f. 159.*

BERCKENROODE, eene oude Adelyke Familie, uit het zeer vermaardt geſlacht van *Haarlem*. Heer *Jan van Haarlem*, in de voorige poſt gedacht, eerſte Heer van *Berckenroode*, ſtorf in 't jaar 1305. nalaatende Heer *Arend van Berckenroode* (of *Berckenroede*;) de nette geſlachtlyſt vindt men by *Goudhoven*, en *van Leeuwen*. Heer *Henrik van Berckenroode* (verlydt met de Berckenroodiſche goederen in het jaar 1559.) hadt ter echtgenoote *Maria Perſyn*; haar zuſter was getrouwt aan *Karel van Trillo*, Ridder, en Schout der ſtadt Utrecht. Het wapen van 't geſlacht der *Berckeroodens* is een klimmende bonte Leeuw, gevlakt van zilver en zwart, op een roodt veldt. Onder dezen Adelyken Stam heeft *Heer Gerard van Berckenroode*, Bailjuw van Kennemerlandt, woonende te *Haarlem*; nevens *Hans van Kolterman*, en *Pieter Kies*, door een kloekmoedig en voorzichtig beleit, het daar toe gebragt, dat de Magiſtraat der ſtadt *Haarlem* de voornoemde ſtadt aan den *Vereenigden Staat*, en *Prins Willem van Oranje* overgaf, en den Hertog van *Alba* voor vyandt verklaarde: zie op HAARLEM. *Batt. Ill. f. 859.* *Hooft Nederl. Hiſt. f. 245. 255.*

BERCHOUDE, verkort BERCKOU, by anderen BERCKWOUDE, een Dorp in *Zuidt-Hollandt*, onder *Schoonhoven*: heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Gouda*. *Houve H.V.Kr.*

BERCKHOUT, een Dorp in *Noordt-Hollandt*, of *Weſt-Vrieslandt*, onder 't Schout-ampt van *Hoorn*. In den tydt der bekende onruſten van 't jaar 1618. en daar omtrent, zoo voor als na, was aldaar over eenen Predikant, tuſſchen die van Hoorn en dit Dorp, groote twiſt; maar 't Dorp behielt d'overhandt; zie, dien 't luſt, *Triglandts Kerkelyke Hiſtorie tegen J. Uitenbogaart*, fol. 854. De Kerk en Predikant van *Berckhout* ſtaan onder 't Claſſis van *Hoorn*. *Idem I. D. f. 119.* *Lyſt der Pred. M. v. der Houve H.V. Kr.*

BERCKOM, een Dorp in de *Krimper Waerdt* gelegen, onder 't Bailjuwſchap van *Zuidt-Hollandt*.

BERETHE is een Dorp van het Old-ampt, en wel het aanzienlykſte in de ganſche landtſtreek, tuſſchen de *Eems* en de *Lauwers*; immers het grootſte in ſchattinge, zelfs nu na dat de *Dollaart* meer dan de helft daar van heeft ingeſlokt, het welk allengskens weêr aangewonnen wordt. Weleer is hier geweeſt een gezelſchap van Klooſterjufferen, (Nonnen) het welk, volgens 't getuigeniſſe van *Emo Werumenſis*, in het jaar 1204. daar van daan overgebragt is naar het Klooſter in de poorte van St. Maria, het welk van den zelven Stichter (patroon) gebouwt was. De Kerk van Beert (want aldus wordt het hedendaags uitgeſproken) leit zes uuren gaans ooſtwaarts af van Groningen. *Alting Not. Germ. Inf. Part. II.*

BERGÆ. Keizer Otto de derde noemt deze Hofſtede, of Hofſtadt, in het Latyn dus in het meervoudig getal; tot een zeker bewys dat de zelve op verſcheide heuveltjens leit, of weleer gelegen heeft. Vorder plaatſt de Keizer de zelve in *de landtſtreek* van de Schelde, of om dat de rivier toen aan dezen kant heeft geloopen, of om dat het quartier (*pagus*) zich aan beide kanten van den ſtroom uitgeſtrekt heeft. Daar hebben toen ter tydt tegen over gelegen drie kleine Eilanden, die hedendaags onbekent zyn, namelyk, Spange / Waterange / en Ste- *Idem ibid.* *Apud Boxhor. in Anfrid. Berg.*

Steninge. Hedendaags noemen wy de zelve ook in het meervoudt *Bergen*, daar by doende *op Zoom*: want aldus wordt het riviertje genoemt, het welk daar voor een haven verstrekt. *Wendelinus* geeft in zyne Salische wetten de stadt den naam van *Barco in zimis*. Hedendaags is het een gedeelte van Brabandt, met den titel van Markgraafschap, of *Marquisaat*; doch staande onder de gehoorzaamheit van de Vereenigde Nederlanden. De stadt leit een uur van ter-Tholen, een stadt van Zeelandt. *Melis Stoke* noemt haar eenvoudig *Bergen*, of *Bergen an den Zoom*.

In Didar. V.

Alting Not. Germ. Inf. Part. II.

BERGAN noemt Diderik de V Graaf van Hollandt, in zynen Giftbrief van den jaare 1083. eene Hofstede, leggende by Leiden, aan den westkant van den Rhyn.

BERGEN, een Dorp in *Noordt-Hollandt*, of *West-Vrieslandt*; het heeft aan den *Grave van Schouwenberg* behoort; leit tusschen *Alkmaar* en *Egmondt*. In een Giftbrief van *Grave Arnoudt van Hollandt*, gestorven in 't jaar 988. of, volgens *P. Scriverius*, 988 aangekomen, en overleden 993. vindt men van dit Dorp *Bergen* deze woorden; *in villa* BERGAM *ab Occidente Rheni posita, quatuor Mansis, &c.* dat is, *in het Dorp* BERGEN, *ten westen van den Rhyn gelegen, vier Mansen*: waar uit, *volgens Goudhoven*, zou blyken, dat de *Rhyn* toen met eenen arm ook dwars door *Rhynlandt*, tot *Alkmaar*, *Egmondt*, en *Bergen* toe, in zee geloopen heeft: zie hier van breeder op RHYN. Dit Dorp heeft Kerk en Predikant, staande onder 't Classis van *Alkmaaar*.

Meter. Bor. &c.

BERGEN, (ADRIAAN VAN) die met zyn Turfschip den gelukkigen, maar gansch gevaarlyken, aanslag op de stadt *Breda* bedacht, en uitgevoert heeft: zie op BREDA.

De Raey Dict. Geogr.

BERGEN OP DEN ZOOM, een Markgraafschap, of *Marquisaat*, en sterke Stadt in *Nederlandt*, in het noordt-westerdeel van *Brabandt*; niet verre van de Frontieren of grenzen van *Vlaanderen*, *Zeelandt*, en *Hollandt*: doch behoort aan den *Vereenigden Staat*, en *Hollandtsch Brabandt*. Het heeft dien naam van eenige bergjens, t'zamen eenen heuvel of berg uitmaakende, waar op het gebouwt is, aan de rivier de *Zoom*, die 'er voorby loopt. De *Zoom* neemt omtrent *Bergen* zynen oorsprongk, en vermengt zich een halve myl weegs van daar met de rivier de *Schelde*. De Stadt leit op het uiterste van *Brabandt*, westwaarts; zoo na by de zee, dat men ze wel eene zeestadt zou mogen noemen. Van *Bergen op Zoom* tot *Antwerpen* zyn 6 mylen te lande; tot *Middelburg* in *Zeelandt* omtrent 8 mylen te water. Zy leit recht over *ter Tholen*; waarom dan ook, sedert *Bergen* aan den Vereenigden Staat quam, Kerken en Predikanten van Tholen en Bergen maar een *Classis* maaken; bestaande in twee Predikanten van *ter Tholen*, drie van *Bergen op Zoom*, twee van *Steenbergen* en *Kryglandt*; dan noch de Predikanten en Kerken van de Forten en Dorpen *St. Martensdyk*, *Scherpenisse*, *St. Annelandt*, *Stavenisse*, *Poortvliet*, *Oudt Vosmaar*, *Niew Vosmaar*, *Philips Landt*, *Liefkenshoek*, *Lillo*, *Gassel*, met *Rutphen*, *Oudenbosch*, *Hoeven*, *Putten*, *Helteren*, *Ossendrecht*, met *Woonsdrecht*, *Wouwe*, *Zand ter Buiten*. Voortydts, eer *Antwerpen* door het afneemen van *Brugge*, begon te bloeijen, was te *Bergen op den Zoom* de voornaamste koophandel ter zee van geheel Nederlandt. Treflyke huizen plagten 'er te staan, zoo van kooplieden, als andere voorname burgers, maar zy wierden, in den Spaanschen oorlog tegens de Nederlanden, van de eigenaars verlaaten, en dienden toen tot inleegeringe van 't krygsvolk, waar door ze vervielen. Onaangezien deze Stadt sedert het jaar 1577 onder het gebiedt van d'Algemeene Staten der Vereenigde Nederlanden is geweest, heeft zy echter haare oude privilegiën, vryheden, en gerechtigheden behouden: heeft ook, als een *Marquisaat*, eenen *Marquis*; en veele dorpen onder zich. In 't voornoemde jaar nam de *Heer van Champigny* het kasteel van *Woude*, by *Bergen op Zoom*, in, en belegerde daar op de Stadt, die hy ook, ten dienste van den Staat, den Spanjaardt ontweldigde. Van dien tydt af is ze gedurig aan dezen Staat gebleven, onaangezien alle aanslagen en onderneemingen der Spaanschen, om 'er meester van te worden. In het jaar 1588 heeft de *Prins van Parma* deze Stadt wel belegert; maar ziende dat dit beleg te zwaar zou vallen, getracht eenigen, van de daar in leggende bezettinge, door geldt om te koopen, om hem de Stadt in handen te leveren; vondt ook twee Engelschen, *Grineskon*, en *Readhead*, die, op groote beloften, aannamen de voor de Stadt leggende groote Schans, 's nachts den 24 October, in zyne magt te zullen stellen; doch 't viel tot zyn nadeel uit: *Grineskon* was de leidtsman, die het volk van *Parma* tot in de Schans voerde; maar op hen wierdt gepast. *Grineskon* maakte zich t'zoek; en alle de *Spaanschen*, zoo veel 'er binnen de Schans geraakt waren, wierden of doodt geslagen, of gevangen genomen; daar op verliet *Parma* de belegeringe. Drie jaaren te vooren stont de Stadt in het uiterste gevaar, van verraderlyk aan de Spaanschen overgelevert te worden. Eenen *Beerwoudt* was Overste der Stadt; *Parma* hadt met hem dien aangaande gehandelt; en het stont nu volvoert te worden: Maar *Beerwoudt* bemerkende dat men hem in 't oog hield, en vreezende voor zyn hoofdt, nam schielyk de vlucht, en begaf zich by *Parma*, die hem weinig achtte. Toen de *Spaanschen* in 't jaar 1588 de belegeringe van *Bergen* verlaaten hadden, schonken de *Heeren Staten Generaal* het *Marquisaatschap* aan *Prins Maurits*, tot vergoedinge, en voor 't missen van zyne vaderlyke Erfgoederen, die hem van den Spanjaardt onthouden wierden. In 't jaar 1605 maakte *Aartshertog Albertus* eenen anderen aanslag op *Bergen*; daar toe aangezet door *du Terrail*, eenen Franschen balling, die zynen dienst eerst den Staat aangeboden hadde, maar afgeslagen was, omdat hy te groote eerampten, en te hooge vergeldinge wou bedingen: Daar op begeeft hy zich by den Aarts-Hertog *Albertus van Oostenryk*, die hem een goedt getal ruiters en soldaaten toevoegt, om zynen aanslag op *Bergen* uit te voeren. By nacht, en laag water, quam hy langs het verdronken landt, door de stadts haven, en maakte zich meester van twee sterkten, waar van d'eene diende om de haven, d'andere om de poort te beschermen: De gedachte haven was by eb-ty droog; en indien *du Terrail* met de zynen zich zeer gespoedt hadden, ligtelyk hadden zy eene oude palissade om verre konnen rukken, en in de Stadt zonder tegenstandt komen, dewyl alles in slaap, of in de uiterste verbaastheit was: maar zy wilden juist door de waterpoort binnen geraaken, en wierpen daar, door petarden, twee staketzels ter neêr: eene andere petard wierdt aan de poort gehecht, maar, nat geworden, sprong ze zonder de behoorlyke of verwachte uitwerkinge, en zy hadden geene andere by der handt, vermidts ze in 't slyk waren blyven steeken. Toen de Spaansche hunnen aanslag dus verydelt zagen, dat ook middelerwyl het water begon te wassen, pakten zy zich in aller yl weg. Omtrent een maandt daar na hervatten ze hunnen toeleg, by eenen donkeren nacht; maar die van binnen, door kondtschappers verwittigt, hadden zich in staat gestelt om hen wel te ontfangen: de *Spaansche* begonnen den wal te beklimmen, doch wierden met handtboomen en pieken afgeweert. De Gouverneur *Paulus Bax* hadt de burgers onder de soldaaten gestoken, en t'zamen verweerden zy zich als helden. By de Steenberger poort hadden de *Spaanschen* alreets twee poorten, en eene valbrug, door petarden, doen springen en neêrvallen: des vyandts trommen sloegen al binnen de Stadts wallen; maar voor de derde poort wierden ze gestuit, door musquettery, brandende pek-reepen, steenen, enz. niemant in de Stadt toonde zich traag: de vrouwspersoonen bragten de mannen alles wat nodig was by en aan; zelfs de Predikanten, en onder hen *Paschasius Baars*, stonden met de pieken in de handt, om de anderen aan te moedigen: zoo dat de *Spaanschen* eindelyk, met het aanbreeken van den dag, genootzaakt wierden naar *Antwerpen* te keeren, vry minder in getal dan zy daar van daan in aantogt geweest waren: daar tegen hadden die van binnen niet meer dan eenen man verlooren. Deze *du Terrail*, wiens naam was *Louis de Cambourstr*, Heer van Terrail, zyn vaderlandt verlaaten hebbende, om eenen gepleegden doodtslag, zelfs voor de oogen van *Koning Henrik den IV* geschiedt, hadt zich, als gezegt is, eerst naar dezen *Staat* begeeven; doch, niet aangenaam, zich naar de *Spaanschen* gewendt: Hy was vermeetel en stoutmoedig; een groot konstenaar in 't bereiden van petarden, en andere vuurwerken. *Aartshertog Albertus*, van wien hy zeer wel ontfangen wierdt, blies hy verscheide aanslagen in tegen de Steden van den Vereenigden Staat; daar hy wel toe gebruikt is, doch die altoos slecht en tegens zynen toeleg uitvielen. Uit de Spaansche Nederlanden vertrokken, begaf hy zich naar *Savoyen*; daar hy *Hertog Carel Emanuël* zynen bedachten toeleg op *Genéve* voorsloeg, om 't hem in handen te leeveren: Deze Vorst, al voor lang daar op gevlamt hebbende, gaf 'er hem last en geldt toe, in verwachtinge van eenen voor hem gewenschten uitslag. *Terrails* medegezel, in dit werk, was de Vestingbouwer *La Bastide*: zy waren alreeds binnen *Genéve*, echter wierdt de stadt noch wonderbaarlyk geredt. *Du Terrail*, en *la Bastide* door de vlucht ontkomen, wierden in 't *Canton* van *Bern* gevangen gekregen, en naar *Genéve* gevoert, daar *la Bastide* gehangen, en *du Terrail* onthooft wierdt. Alhoewel na de vrede met Spanjen 1648. de fortificatiën van *Bergen op Zoom* zeer vervallen waren, en byna buiten staat van verweering geraakt, heeft echter 't voorzichtig beleit van *Prins Willem den III van Oranje* (naderhandt Koning van Engelandt) zoo veel uitgewerkt, dat Koning *Lodewyk de XIV* van Vrankryk (toen hy in 't jaar 1672. door eene plotzelyke overrompelinge, zoo veele Steden, en zelfs drie geheele Provintiën veroverde, en ook geerne *Bergen* in zyn gewelt wou gezien hebben) gansch geenen kans heeft gevonden om zich meester van deze Stadt te maaken; waar door geheel *Zeelandt* in 't uiterste gevaar zou hebben gestaan van onder 't *Fransche juk* te moeten bukken. Boven in de Gevel van het Stadtshuis te *Bergen* staat (immers

Guicc. f. 110. Hooft Ned. hist. f. 951.

Grotii jaarb. f. 137. Meteren f. 538.

Idem Grot. ibid. f. 488. & seqq

Meteren Ned. hist. f. 538 Grot. f. 488. seqq.

Lyst der Pred. v. Zeeland.

Petit Nederl. 276.

Em. van Meteren Nederl. geschied. f. 134

† Meteren noemt hem Grineston.

Meteren Ned. hist. f. (mihi) 256.

P. Monnan by-zeez. op

Guicc. Nederl. fol. 110.

P. C Bor. v volg Cari lib. 6 f. 155 Met beek groot Kr. d Nede f. 111 Met Ned. 31. b f. 26. & seq Val. veru Eurc p. 7

J. Blas corn cop. 38

mers 't heeft 'er noch in de voorige eeuw geſtaan) MILLE PERICULIS SUPERSUM, dat is: *Duizent gevaaren ben ik te boven gekomen.* Onder dit *Marquiſaat* behooren *Wouw*, met *half Brecht*, *Halſteren*, *Putte*, *Ruthven*, *Noordgeeſt*, *Hogerheiden*, *Brecht onder den Heer van Hoogſtraaten*, *Ouden Boſch*, *Gaſtel*, *Hoeven.* Onder de voortydtſche ſchattinge over geheel *Brabandt*, bedragende 140000 guldens, ſtont het Landt van *Bergen op den Zoom* daar in geſchat op 3080 guld. 7 ſtuiv. Van den ſchrikkelyken brandt deze Stadt overgekomen, zie de volgende poſt.

S. van Leeuw. Bat. Ill. f. 1086. tot 1100.

BERGEN OP DEN ZOOM. (HEEREN VAN) Na dat de Heerlykheit van *Bergen* van die van *Breda* afgeſcheiden was, hield *Gerard van Weſemale*, Heer van Quarebbe, eerſte *Heer van Bergen op den Zoom*, deze Heerlykheit onmiddelbaar te leen van den *Hertog van Brabandt*, als een hoog vry Leen, omtrent het jaar 1300. Hy heeft deze Stadt allereerſt bemuurt, en met veſten voorzien. Na zynen doodt volgde hem zyn zoon *Arnoud van Weſemale:* Hun verder geſlachtregiſter vindt men by *S. v. Leeuwen.* *Henrik van Bouterſſem*, *Heer van Bergen op den Zoom*, zoon van *Henrik van Bouterſſem*, by *Maria van Weſemale*, gaf zyne Stadt *Bergen* zeer groote privilegiën: Hy verkreeg van *Hertog Albert van Beyeren*, *Grave van Hollandt*, *Zeelandt*, enz. in 't jaar 1395. vryheit van tollen, door ganſch *Hollandt* en *Zeelandt*, voor zyne burgers: Maar dit geluk wierdt met een haaſt daar op volgend ongeluk, op eene droevige wyze, gekoppelt; vermidts de geheele Stadt den 17 May, 1397. op twee huizen na, *d'Olifant*, en *de Draak* door den brandt in de aſſche raakte: waar van dit vaers in dien tydt gemaakt wierdt:

> In het ſoetſte van de Meye
> Was tot Bergen groot geſchreye/
> 't Verbrandde alle Stocken en Staecken/
> Behalven den Olifant en den Draecke.

Idem Bat. Ill. f. 1088. J. Werwards Kronykje v. Brab. f. 71. J. a Caſtr. faſc. hiſt. f. 97.

Jan van Glimes, gezegt Heer *Jan met de Lippen* (zoon van *Heer Jan van Brabandt*, of *Glimes*, met *Johanna van Bouterſſem*, *Vrouw van Bergen op den Zoom*, *Grimbergen en Walheim*, in 't jaar 1418 getrouwt) hadt ter Gemalinne *Margareta van St. Simon*, wegens haare uitſteekende ſchoonheit, alle andere Vrouwen daar in overtreffende, *la belle Blanche de St. Simon* geheeten: Hy won by haar tien echte kinderen; was met haar evenwel niet vergenoegt; want hy had noch by eene byzit twee zoonen, en twee dochters, en by noch andere een groot getal kinderen, t'zamen vyftig. Ter gedachteniſſe hier van, heeft onder zyne afbeeldinge, op het Stadthuis aldaar, dit Latynſch overſlaande vaers geſtaan:

Idem Leeuw. f. 1093. 1094.

> *En pictus Labeo, quem, Labris Labra fovendo,*
> *Dî decies quinta fecerunt prole parentem.*

Ook dit volgende rym, in Nederduitſch.

> Heer Jan met de Lippen is hier/
> Na het leven geſtelt zeer fier;
> Had vyftig kinders: 't was mans getier;
> Sterf duyſt vierhonderd tnegentig vier.

„ *Hy was te Romen en te Jeruzalem geweeſt*; *ter gedachteniſſe daar van vereerde de Stadt Bergen dezen haaren lieven* „ *Heere, ende zyne medebroederen van Jeruzalem, jaarlyks* „ *op Palmzondag, twaalf* * *Gelten Rhynſchen Wyn.* Hy wierdt met zeer groote pracht binnen *Bergen* begraaven. Aanmerkenswaardig is het, dat 'er by deze lykſtatie niet alleen 28 douzynen, of 336 Blazoenen, of Wapenſchilden waren, maar dat 'er, vermidts hy magtig in bloetverwantſchap was, in de geheele Stadt van *Antwerpen* (dus ſtaat in 't regiſter van 't jaar 1494.) geen zwart laken genoeg tot de begraafeniſſe te bekomen is geweeſt. Zyn zoons zoon *Antonis de Glimes*, *Heer van Bergen op den Zoom*, Marquis van Walheim, Ridder van 't Gulde Vlies, Gouverneur van Luxemburg en Namen, Raadt en Kamerling van *Keizer Karel den V.* ſtont zoo diep in de gunſt van zyne Majeſteit, dat hy de Heerlykheit van *Bergen* tot een *Marquiſaat*; en 't *Marquiſaat* van *Walheim* tot een *Graafſchap*, in het jaar 1533. verhief; en aldus eerſte *Marquis van Bergen*, als ook eerſte *Grave van Walheim* wierdt. Hy nam ter Gemalinne *Jaqueline van Croy*, dochter van *Antonis van Croy*, Grave van Porceau, by *N. N. de Chaſteaubriant* verwekt, die hem vader maakte van drie zoonen, en drie dochteren, waar van *Jan van Glimes* tweede *Marquis van Bergen* wierdt: zie de volgende poſt.

Idem Leeuw. ibid. *Idem f. 1097. 1100. J. Werwards ibid. f. 76.*

BERGEN OP DEN ZOOM. (MARQUISEN VAN) Hoe de Heerlykheit van *Bergen* tot een *Marquiſaat* door *Keizer Karel den V.* is verheven, is in de voorige poſt gezegt. *Antony de Glimes* dan (hy was zoons zoon van *Heer Jan met de lippen*) was d'eerſte *Marquis* van *Bergen op Zoom*; zyn zoon *Jan*, de tweede. Wegens zyne treffelyke en uitſteekende hoedanigheden, wierdt hy zeer hoog geacht, en van *Keizer Karel den V* gelieft; als ook in 't eerſt van zynen zoone, *Koning Philips den II.* Hy was Ridder van 't gulde Vlies, Gouverneur van Henegouw, groot Jagermeeſter van Brabandt; daar by zeer ryk, en had veele inkomſten: Wierd, nevens de Heer van *Montigny*, van de *Gouvernante* der Nederlanden, en den *Raadt van Staten* te *Bruſſel*, afgezonden naar *Spanjen*, om Koning *Philips* den Staat dezer Provintiën voor te draagen, ook 't verzoek in 't Requeſt der Edelen, om verzachtinge van de ſtrenge Plakaaten op 't ſtuk van Religie, afſchaffinge der Inquiſitie, eene algemeene vergiffenis, enz. te verkrygen: Doch beide deze Heeren wierden gevangkelyk in *Spanjen* gehouden; en de *Marquis van Bergen* overleedt den 22 May, 1567. niet zonder ſterk vermoeden dat hy vergeeven was; dat verſterkt wierdt, omdat de Hertog van *Alba* alle zyne goederen, daar onder 't *Markgraafſchap van Bergen*, uit den naam van den *Koning van Spanjen*, verbeurt verklaarde. Hy liet geene kinderen na; derhalven verviel het erfrecht van dit *Marquizaat* op de dochter van zyne zuſter *Margaretha van Merode*; in 't jaar 1578 aan *Johan Withem*, Heer van *Beerſele*, zoon des Heeren van *Gaasbeek*, broeder des Heeren van Heze, getrouwt. Na de *Pacificatie van Gent*, en herſtellinge van ieder in het zyne, quam ook 't *Marquizaat van Bergen* aan den rechten erfgenaam. *Margaretha van Merode* liet twee dochters na: De oudtſte, *Marquize van Bergen op den Zoom*, genaamt *Maria Mancia van Withem*, kreeg in echt *Grave Herman van den Berg*, vermaart in de Nederlandtſche oorlogen tegen Spanjen; echter niet zoo zeer als zyn broeder *Grave Henrik van den Berg*, Gouverneur van den Koning van Spanjen over *Gelderlandt.* Grave *Herman*, Marquis van Bergen, won by gemelde zyne echtgenoote maar een eenige dochter, *Maria Elizabeth*; ten houwelyk gegeeven aan *Albert*, zoon van zynen broeder: Maar vermits zy in 't jaar 1633. kinderloos overleedt, viel 't moederlyk erfdeel (*'t Marquizaat van Bergen*) aan haar moeders zuſter, of de dochter van haar vaders broeder *Henrik van den Berg*, (vermits de twee broeders, *Herman*, en *Henrik*, twee zuſters ten echte gehadt hadden) *Maria* genaamt, die echtgenoote wierdt van *Eitel Frederik*, Prins van Hohenzollern: na wiens doodt, 1662. door zyne eenige dochter en erve, *Henrietta Franciſca*, dit *Marquizaat* ten echte is gebragt aan *Ferdinand Maurits de la Tour*, *d'Auvergne.*

Guicc. Beſchr. v. Nederl. f. 110. J. Heiſt. Itinerar Belg. f. 211. *Em. van Meteren f 51. Petit Nederl. Republ. p. 277. P. C. Bor. P. C. Hooft. H. Grot. &c.* *Leeuw. Bat. Ill. f. 1100. Doorl. wereldt 2. D. p. 11. of in 't Hoogduits p. 4.*

* Nota, *Gelten*, vinde het zoo by S. v. Leeuwen *Bat. Illuſt.* f. 1093. maar niet wat *Gelten* zyn, *maat* of *vat*, &c.

Idem Leeuw. f. 1254.

B E R G-E N-D A A L, een oudt Adelyk Huis, of Hofſteede, in het *Voorhout*, achter het Huis te *Teylingen*, niet verre van *'s Gravendam.*

Alting Not. Germ. Inf. P. 11.

BERGENE. Hier van maakt het Perkamenteboek van Utrecht vry dikwyls gewag; het leit aan de rivier de Vecht, in het midden tuſſchen Hardenberg en Coevorden. Hedendaags is 't een Kaſteel, draagende den toenaam van *Gramsberge.*

Jac. Trigl Kerkel. Hiſt. f. 805.

BERGERIUS MUNSTER. Hy wierdt door de Magiſtraat der Stadt Utrecht in 't jaar 1599. tot Predikant aldaar beroepen, in de Gereformeerde Kerke. *D. Johannes Urſinus*, vyf jaaren te vooren ook aldaar beroepen, was hy in 't oog, en om redenen, 't zy van leer of leven, verdacht; die zoo veel ingang by de Magiſtraat hadde, dat *Munſter* vertrekken moſt: die, als een man die zyne tonge wel tot zyn wil hadde, daar op terſtont tot Predikant *t'Amſterdam* beroepen wierd; daar hy met veel lofs groote vrucht heeft gedaan, van 't jaar 1600. tot 1620 toe; wanneer hy overleedt.

Lyſt der Predik.

BERGH, (*Den*) een Dorp in 't Sticht van *Utrecht*, aan de Vecht, naby Weeſp; heeft Kerk en Predikant (waar by ook *Nederhorſt* is gevoegt) ſtaande onder het Claſſis van *Amersfoort.*

BERGH, eigentlyk 'S HEERENBERGH, in 't Graafſchap *Zutphen*: zie op 'S HEEREN-BERG.

Van der Houve 1. D. f. 114. Idem f. 86. 96. J. v Eik beſchr. van Zuidt-Hollandt p. 85. Leeuw. Bat. Ill. f. 1212.

BERGH-AMBACHT, een Dorp en Heerlykheit in *Zuidt-Hollandt*, onder de ſtadt *Schoonhoven.* Het boveneindt is genoemt *Heer-Aarts-Berg*, zynde *Beloiſch*: Het beneden-eindt *Berg-Ambacht*, zynde *Zuidt-Hollandtſch*, uit de *Lek.* Onder *Berg-Ambacht* leit het Adelyk Huis of Slot, voortydts *Heer-Aarts-Berg* geheeten; zie AARTSBERGEN. In de oude brieven vindt men de Heerlykheit van *Berg-Ambacht* genoemt, *die Heerſchappye van der Alinger-Parochie.* De hooge Juriſdicte van deze Heerlykheit (eenigen ſchryven het van *Berg-Ambacht*; anderen weêr van *Aartsberge*; en zommigen van beide:) hebben de *Heeren Staten* van *Hollandt*, in het jaar 1624. geloſt. Het hadde te vooren aan 't geſlacht der *Zuylens van Niewveldt* behoort. *Berg-Ambacht* heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder het Claſſis van *Gouda.* In *Vlaanderen* is ook eene *Caſſelenye*, geheeten *Berg-Ambacht*, veele dorpen onder zich hebbende.

Houve H. V. Kr. 2. D. f. 368.

BERGH-EYK, een Dorp onder de *Meijerye* van *'s Hertogenboſch*, onder 't quartier van *Kempen-Landt*: maakt met *Weſterhoven* en *Rythoven* eene Dingbank; daar *Bergh-eyk* 3. *Weſthoven* 2. en *Rythoven* 2 Schepenen in heeft. 't Was eertydts *Eyk*, of *Eykenberg* geheeten. In 't jaar 1468 heeft Hertog *Karel van Burgundiën*, de *Stoute*, of *Strydtbaare* gebynaamt, aan de ingezeetenen toegeſtaan hun Dorp tot eene Stadt, verſterkt met poorten, wallen, en veſten, te mogen maaken; hun daar toe magtigende om middelen, zelfs by ſchattinge, als anders (behoorlyk aan- en op te ſtellen) uit te vinden. Het werk heeft evenwel geenen

Oudenb. beſchr. van den Bosch 2. D. p. 1069.

nen voortgang gehadt: Dus is *Bergh-eyk* eene Stadt zonder wallen, veſten, of ſterkte gebleven. Het heeft, of voert tot een wapen een *Burgundiſch Schildt*, aan eenen Eik hangende, waar by *St. Pieter* met dit opſchrift ſtaat, *Sigillum Scabinorum Villæ de Bergh-eyk*; dat is, *'t Zegel der Schepenen van de Stede*, of *het Steedtjen Bergh-eyk*. Het heeft vyf jaarmerkten, en Saturdags eene weekmerkt. De Parochiekerk is een aanzienlyk gebouw, groot van begrip, en de Moederkerk van veele andere Kerken daar omtrent. In 't jaar 1331 ſtorven daar 400 inwoonders aan de peſt, te dier tydt veel voor 200 eene kleine plaats te rekenen. Daar plagt een ſterk Kaſteel te ſtaan, dat voortydts het verblyf der *Baxen* was: maar d'Overſte *Mondragon* heeft het in den Spaanſchen oorlog doen ſlechten. Toen weleer het geheel Hertogdom *Brabandt* ter ſchattinge (*beede* genoemt) jaarlyks opbrengen moſt 140000 guldens, was de ganſche *Meijerye van den Boſch* in die ſom op 19379 guld. 16 ſtuiv. 3 penn. geſchat: daar toe moſt het quartier *Kempen-Landt*, (een der vier quartieren der gedachte Meijerye) opbrengen 4074 guldens, 1 ſtuiv. 9 penn. die weêr omgeſlagen over de 30 of 31 Dorpen van het *Kempen-Landts* quartier, ſtont *Bergh-eyk* geſtelt op 277 guld. 1 ſtuiv. (behalven *Oirſchot*, met 8 Gehuchten, en *Loemel*) 't hoogſte van alle de andere. In 't jaar 1525 wierd eene ſchatting, door de *Staten van Brabandt*, op ieder Haerdſtede gezet; daar in moſt *Bergh-eyk* ieder half jaar betaalen 805 guldens, 5 ſtuiv. 8 penn. Toen *Prins Maurits*, in het jaar 1592. met eenig krygsvolk heimelyk uitgetrokken was, om by nacht *Maaſtricht* te overrompelen, welken aanſlag door de duiſterheit des nachts, en zwaaren plasregen verdween, nam hy in het te rugge keeren *Bergh-eyk* in, en verſterkte de plaats; naderhandt is de geheele Meijerye aan den Staat gekomen.

Houve 2. D. f. 308.

Idem Oudenb. ibid.

Lyſt der Predik.

BERGHSCHEN-HOEK, een *Hollandts* Dorp, met Kerk en Predikant, onder 't Claſſis van *Schielandt* ſtaande.

Alting. Not. Germ. Inf. P. 11.

BERGUM, is een Dorp van Kennemerlandt, vermeldt in de lyſt der goederen van Utrecht. Hedendaags hiet het *Bergen*, zynde gelegen aan de Zandtduinen, naaſt aan Alkmaar.

Winſem. beſchr. v. Vriesl. achter zyne Kronyk.

BERGUM, een van de veertien Dorpen der Vrieſche Grietenye *Tietjerkſteradeel*, in 't quartier *Ooſtergoo*; heeft twee jaarmerkten. In dit *Bergum* heeft het Konvent *Bergklooſter* gelegen: het dorp is heel vermaaklyk, heeft eene groote binnenbuurt, en uitſtrekkinge van klokſlag. Boven *Bergum* heeft men zeer ſchoone wei- en bouwlanden, nevens verſcheide veenen, en daar onder *Bergumer-veen*: 't Heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Leeuwarden*.

Oudenb. beſchr. van den Bosch, 1. D. p. 65. 89.

BERLIKUM, of BERLIKOM, een goedt en groot Dorp in de *Meijerye van 's Hertogenboſch*, onder 't quartier *Maze-landt*: Het leit zeer vermaaklyk op de rivier d'*Aa*, wel voorzien van Slooten en Woonplaatzen der Edelen. Beſtaat uit vyf deelen, *Kaathoven*, de *Loifurt*, *Middelrow*, *'t Kerk-eindt*, en *in den Haſſelt*; plagt aan *Arnoldus van Thienen* te behooren, maar nu aan den Nederlandtſchen Staat. Toen voortydts het geheele Hertogdom *Brabandt* eene ſchattinge (*beede* genoemt) jaarlyks was opgeleit van 140000 guldens, ſtont de ganſche *Meijerye van den Boſch* daar in geſtelt op 19379 guld. 16 ſtuiv. 3 penn. daar in droeg het quartier *Maze-Landt*, eene der vier quartieren van de *Meijery*, 2294 guld. 13 ſtuiv. 9 penn. welke omgeſlagen over de 15 of 16 Dorpen, quam *Berlikum* te ſtaan op 185 guldens, 3 ſtuiv. 3 penn. het hoogſte van alle de andere Dorpen dezes quartiers, behalven *Os*, *Rosmale*, en *Geffe*. In 't jaar 1525 wierd door de *Staten van Brabandt* eene belaſtinge op ieder Haertſtede gezet, daar in moſt *Berlikum* ieder half jaar opbrengen 541 guld. 9 ſtuiv. 3 penningen, en 3 myten; ook 't hoogſte, behalven *Os* en *Rosmale*.

Houve 2. D. f. 367.

Idem Oudenb. p. 85.

Winſem. Kronyk v. Vriesl. f. 143. item zyne beſchryv. achter de Kronyk.

BERLIKUM, BERLICUM, of BERLICHOM, een van de twaalf Dorpen van de Vrieſche Grietenye *Menaldumadeel*, in 't quartier *Weſtergoo*: 't plagt de voornaamſte Paerdemarkt van geheel *Vrieslandt* te hebben. Het is voortydts eene Stadt geweeſt, gelegen aan de zee, en toen geheeten UYTGONGH; vermits de rivier, van zommigen *Burdo* geheeten, die het quartier *Ooſtergoo* van *Weſtergoo* afzonderde, daar zynen *uitgang*, of *uitloop* in de Wadden, en zeewateren hadt. 't Wordt nu gemeenlyk genaamt en geſchreven *Belcom*: zie op BELCOM; oudtydts in het Latyn *Civitas Exienſis*. De Heer *Winſemius* ſtelt ſomtydts in zyne Vrieſche Kronyk *Belcum*, meeſt *Berlicum*, voortydts het Stedeken *Uitgongh*: het is voor dezen door den brandt vernielt; naderhant voort door de *Noormannen* verwoeſt: echter is *Berlikum* nu een heerlyk Dorp, en heeft goede neering; ook is 'er de doortogt naar *Leeuwarden*, *het Bildt*, *Franeker*, *Harlingen*, enz. Het is wel beſtraat, en 't heeft eene ſchoone Kerk, geſticht door eenen Abt van Lidlum. De Heer *Tjerk van Heerma*, die in 't jaar 1622 Grietman van *Menaldumadeel* was, heeft zeer veel tot de zonderlinge verbeeteringe van dit voornaam Dorp toegebragt. De Heer B. Schotanus, in zyne Beſchryving van Frieslandt, vertoont ons deze plaats een weinig anders met de volgende woorden. *Berlicum*, (ſchryft hy) een ſchoon Vlek, doordien 't out Stedeken *t'Uytkom* (in 't Latyn *Civitas Exienſis* genaamt) daar aan by ackoordt is verknoopt. De ſcheidinge tuſſchen beiden is een Pypken, of Steenebrugsken. Voor hondert en t'zeventig jaaren hadde *t'Uytkom* noch 't recht van Oldermanſchap: en dat in 't geſlachte van *Hemmema*, welke State ligt aan den dyk, op Bildt-grondt. In dit Vlek zyn ſchoone tuinen en enteryen, enz.

Goudh in d'O. Holl. Kr f. 114. Leeuw. Bat. Ill. f. 1307 J. Beka in Andr v. Kuyk

BERN, voortydts een Slot, of Ridderhofſteede, gelegen op de rivier de *Maas*, omtrent een halve myl van *Heusden*: van anderen *Beern* genoemt. Het heeft behoort aan Heer *Fulcout* (*Beka* noemt hem *Fulcoldus*) *van Beern*, by hem geërft van zyne ouderen. Hy was, nevens *Grave Herman van Kuyk*, en anderen, ook handtdadig, immers mede een der Verbondelingen tegen Heer *Floris van Hollandt*, den *Zwarten* gebynaamt, broeder van *Diderik den II.* Grave van Hollandt en Zeelandt, enz. welken doodtſlag in *Abſteede*, buiten de *Tolſteegpoort* der ſtadt Utrecht, in of omtrent het jaar 1133. wierd gepleegt. Deze Heer *Falcout* wierd daar over op zekeren tydt ten felſten wegens *Grave Diderik* nagejaagt, en, buiten allen twyfel, zou hy gevangen zyn geworden, ware hy niet met zyn paerdt plotzelyk in de *Maas* geſprongen, en dezer wyze het met zyn zwemmend paerdt wonderlyk ontkomen. Om zich daar over, zyns inzichts, aan Godt dankbaar te toonen, liet hy zyn Slot, of Ridderhofſteede *Bern*, in een Monnikken-klooſter veranderen, om met eenen daar door zyne begaane manſlag te boeten. De Monnikken wierden uit de Abdye van *Marienwaerdt*, in de *Betuwe*, gehaalt: d'Abdy was van gemelden *Grave van Kuyk*, by verdrag, ook tot boete van gedachten doodtſlag, geſticht. Het Convent van Heer *Fulcout* wierd *d'Abdy van Bern* genoemt, zynde van d'ordre der *Præmonſtreiten*. Heer *Everhardt* was 'er de eerſte Abt in, ſtorf in 't jaar 1168. na het beſtier daar in omtrent 34 jaaren gehadt te hebben. In den oorlog, tuſſchen *Spanjen* en de *Vereenigde Nederlanden*, is deze Abdy verwoeſt: d'Abt begaf zich met zyne Monikken, die hy te dier tydt by zich hadde, naar *'s Hertogen-boſch*.

Idem v Leeuw. ibid. Idem Beka.

Oudenb. beſchr. v. Bosch 2. D. p. 66.

BERNHESE, eene Plaats gelegen in de *Meijerye van 's Hertogen-boſch*; behoort ten deele onder *Heeswyk*, ten deele onder *Dinter*, twee Heerlykheden in gedachte Meijerye: maar *Albertus*, Heer van *Dinter*; en *Almericus*, Heer van *Heeswyk*, hebben in 't jaar 1196 deze goederen aan d'Abdy van *Bern*, zie *de voorige poſt*, geſchonken.

BERNOLD, of BERNOUD, by zommigen WARNULPH, ARNULPH, meeſt BERNULPH, *Biſſchop* van *Utrecht*: zie op de volgende poſt BERNULPH.

J. de Beka. Suffr. Petri in app. ad J. de Beka. Haſſelt hiſt. Gelr.

BERNULPH, of BERNULPHUS, enz. is geweeſt de *XX Biſſchop van Utrecht*, en Navolger van *Adelbold*. In het jaar 1027 quam hy, buiten zyne en aller menſchen verwachtinge, tot deze waerdigheit, op eene zeldtzaame wyze. Onder de Kapittel-heeren was, na de doodt van *Adelbold*, eene groote tweedracht ontſtaan over de verkiezinge van eenen niewen Biſſchop. Toen *Keizer Koenraad de II.* die zich omtrent dien tydt, dan de *Niewmeegen*, dan te *Aken*, of te *Keulen* onthielt, daar bericht van kreeg, trok hy met zyne hoogzwangere Gemalinne, *Giſela*, naar *Utrecht*, om dien twiſt neêr te leggen. Onderwegen overviel haar de barensnoodt; weshalven de *Keizer* haar in het Dorp *Ooſterbeek*, op de *Veluwe*, in 't quartier van *Veluwen-zoom*, moſt laaten, ten huize van den Paſtoor, *Bernulph* geheeten; doch hy vervolgde zynen weg: t'*Utrecht* gekomen, wendde hy alle vlyt aan om de tweedrachtige Kanonikken tot eendracht te brengen; die deze keer aan zyne Majeſteit opdroegen de volle magt om zelf eenen tot de Biſſchoplyke waerdigheit te verheffen. Ondertuſſchen quam Paſtoor *Bernulphus* ten ſnelſten aanrennen, om den *Keizer* met zynen jongen Zoon, in zyn huis ter wereldt gekomen, geluk te wenſchen: Andere verhaalen dat de *Keizerin Giſela* haaren zoon (naderhandt *Keizer Henrik de III.*) niet in 't huis van den Paſtoor, maar in 't open veldt, omtrent het dorp *Ooſterbeek*, gebaart heeft: met byvoeginge, dat de plaats, daar de *Keizerinne* van haaren zoone bevallen was, eene *vryplaats* voor alle misdadigers, doch niet langer dan voor drie dagen, zou geworden zyn: dat ook de Keizerinne met haaren jongen Prins, na het baaren, in 't huis van den Paſtoor zou zyn gebragt. Het zy hoe 't wil, immers *Bernulphus* was brenger van deze blyde boodtſchap aan *Keizer Konradus*; die zich zoo daar over verheugde, dat hy dien armen Prieſter met den Biſſchoplyken Stoel begiftigde. Men zegt evenwel dat hy een wys, en tamelyk geleert man is geweeſt, die ook een goedt beleit hadde. Hy hielt vrede met *Grave Diderik den III.* van *Hollandt*, tegen wien *Adelbold*, zoo lang hy leefde, zwaaren oorlog gevoert hadde: Maar na des Graven doodt, verzocht hy den *Keizer* de Kerke van *St. Marten* t' Utrecht aan haar

Idem Bernulpho. O. Holl. K f. 256. D Muzaard groot Kerkel. hiſt. op jaar 1027. Pontan Geld. geſch. 2. f. 54 J. Velden in temp. f. 256.

haar recht te willen helpen, en den *Hollander* te doen wedergeeven het Huis te *Merwe*, *Bodegraven*, *Zwammerdam*, enz. het Sticht *Utrecht* afgenomen; want (zeide hy) indien zulke ſchelmſtukken, en kerkroveryen niet in den aanvang geſtuit, tegengegaan, en gewroken wierden, zou naderhandt elk de Kerkelyke goederen naar zich trekken zoo veel hy kon: *Hollandt*, eerſt zoo klein en gering geweeſt, had zich, door allerlei ontroovingen van anderen, zoo groot en magtig gemaakt, enz. Dit bewoog den Keizer, in 't jaar 1047. t'*Utrecht* te koomen, van daar *Hollandt* in te rukken, alles te verwoeſten, en het Huis te *Merwe*, met den *Merweſtroom* weder te bemagtigen, en Biſſchop *Bernulph* daar mede nochmaals te begiftigen. Maar toen de *Keizer* zich weder naar *Duitſchlandt* begeeven had, braakte *Grave Diderik de IV.* na de doodt van zynen vader *Diderik den III.* aan 't Graaffchap geraakt, zyne gal tegen *Bernulph* uit; hernam het Huis te *Merwede*, ja liep zelfs ook 't Sticht *Utrecht* af, verbrandende alles daar hy byquam. *Grave Diderik* voorzag wel dat de *Keizer* weder overkoomen, en wraak neemen zou; derhalven verwekte hy tegens hem verſcheide vyanden, om hem onderwegen de handen vol werks te geeven, en ſpande met hen aan. Des niet tegenſtaande quam zyne Majeſteit, in 't jaar 1047. weêr in *Hollandt*; nam eenige vaſte plaatzen in, onder die noemt *Lamb. Schafnaburgenſis*, *Flaterdinge*, of *Vlaerdingen*, en *Rhynburg*; zou ook noch veel meer gedaan hebben, indien de Herfſt, met zwaaren regen, hem *Hollandt* niet had doen verlaaten. Deze *Keizer Koenrad de II.* en zyn zoon *Hendrik de III.* hebben aan dezen *Bernulph*, of de *Kerke van Utrecht*, groote giften gedaan; ook al de voor dezen gedaane ſchenkaadjen beveſtigt. *Henrik de III* ſchonk aan *Bernulph*, of *St. Marten*, niet alleen een goedt deel landen van *Drenth*, maar noch daar boven veele goederen in *Vrieslandt*, tuſſchen de *Lauwer* en de *Eems*, *a* geheel *Groningen*, en andere Heerlykheden. Zommigen zeggen, nevens Groningen, het geheele *Drenth* en *Twent*, met tollen, munten, en den aankleeven van dien: deze Giftbrief is t'*Utrecht* in 't jaar 1040 geteekent. Zes jaaren daar na kreeg hy ook de ſtadt *Deventer* tot een geſchenk, ook *b Amelande*, alhoewel anderen dezen Giftbrief op 't jaar 900 brengen. Onze *oude Kronyk* ſtelt de gifte van *Deventer* en *Amelande* op 't jaar 1046. en van *Drenth* op 1047. Doch te vooren heeft ook de Schryver gezegt dat Biſſchop *Ratbod*, overleden in 't jaar 917. van *Keizer Ludovicus*, en *Koning Karel* van *Vrankryk*, de beveſtiging van de ſtadt *Deventer*, met de ſteede *Thiel*, enz. verworf. Ondertuſſchen ſtaat hier aan te merken, dat *Deventer*, nevens andere ſteden en landen, dikmaals in oude tyden zyn vervreemt, en van den eenen op den anderen gekomen; en, overzulks, ſomtydts na weinige, ſomtydts na veele jaaren, van de *Keizeren* weêr op de Utrechtſche Biſſchoppen zyn gebragt, of dat ze hen op niew met andere beſchonken. Biſſchop *Bernulphus* heeft binnen *Utrecht* twee Collegiale Kerken, namelyk die van *St. Pieter*, en van *St. Jan Baptiſt*, geſticht: desgelyks binnen *Deventer* de *St. Lebuinus Kerk*, daar hy de Kanonikken in plantte, die hy uit *St. Salvators Munſter* te *Utrecht* nam. Na een beſtier van 27 jaaren overleedt hy, in 't jaar 1054. Gedurende den tydt dat hy den Biſſchoplyken Stoel bezat, heeft hy de regeeringe van zeven Roomſche Pauzen beleeft: namelyk, van *Johannes den XIX. Benedictus den VIII. Sylveſter den III. Gregorius den VI. Clemens den II. Damaſus den II.* en *Leo den IX.* waar van 'er drie, *Benedictus*, *Sylveſter*, en *Gregorius*, of verdreeven, of van het Pausſchap afgezet zyn. Hy leit in *St. Pieters Kerk t'Utrecht* begraaven: zyn navolger in 't Bisdom was *Willem van Gelder*.

Voſſii Jaarb. pag. . . . P. Didenh. de Ep. Germ. in Bernulph. — *O. Holl. Kronyk. O. Goudſe Kron. Voſſii Schafnaburg &c.* — *Winſem. Kr van Vriesl. f. 122. Cortg. Stichts Kronykſe, p. 71. 73; Oud. Holl Kr. f. 257. 247. J. Veld. Mutz. &c.* — *Platina. O. Holl. Kronyk, J. Veldenaar. f. CCLVI.*

De niewe Schryvers van 't *Batavia Sacra* hebben zommige zaaken van dezen Biſſchop *Bernulfus* noch wat anders aangetekent, ook eenige dingen in zyn *Leven* gemeldt, dat boven in onze beſchryvinge niet gevonden wordt; die wy kortelyk, zoo als ze daar in geboekt ſtaan, zullen voordraagen. In den aanvangk, melden zy, dat deze Biſſchop ook van zommigen *Berno*, ook *Bernoldus*, als mede *Benno* word genoemt. Zy ſtaaven niet dat de Keizerin haaren Zoon in 't huis des Paſtoors heeft gebaart, maar alleen in zyne *Parochie*; hoewel *Jan Veldenaar* duidelyk beveſtigt, dat de Keizerin (die hy *eene rekkelyke deugtzaame vrouwe*, en *Koninginne* noemt) een *kindt*, *van zonderlinge ſchoone forme*, in des Paſtoors *Bernulfs* huis kreeg. Zy teekenen ook aan, na *J. Veldenaar*, dat hy uit een zucht tot den *H. Lebuinus* de helft van S. Salvators Kapittel (in 't geheel uit 20 Kanonikken beſtaande) naar Deventer heeft overgevoert; en de Abdy van den Biſſchop *Auſridus*, uit den Heiligen Berg, overgebragt binnen Utrecht, en daar ook de Kloosterkerk van *St. Paulus* geſticht. Dat hy, daarenboven, alle de bouwvallige Kerken en heilige plaatzen tot haaren eerſten luiſter heeft herſtelt, en van alles voorzien. Men vindt ook (voegen zy 'er by) geſchreven (zonder aanwyzinge waar) dat hy, in 't jaar 1025. in de Kerkvergaderinge van Frankfoort tegenwoordig is geweeſt. In 't jaar 1054 uit dit leven geſcheiden, is hy in den buik van St. *Pieters* Kerke, die hy zelf geſticht hadde, begraaven: doch naderhant (vervolgen de Schryvers) binnen het Koor gebragt, alwaar zyn graf door veelerhande tekenen en mirakelen berucht is geworden; zoo dat 'er noch ten huidigen dage een groote toeloop is van zieke menſchen, die hunne gezondheit daar komen zoeken. (Wat onder de Roomſchgezinden hier van voor waarachtig geldt, leezen wy dus zonder bewimpelinge; en wie zou daar op niet gelooven dat dit mirakelwerk zoo bekent in Utrecht ten minſten als 't gebouw der Kerke zelve zoude zyn? Doch laat ons eens zien wat hier van verder, door onze Schryveren, te boek geſlagen is.) Zy zeggen dat, volgens *Bokkenbergs* aantekening, *Buchelius* zelf heeft moeten bekennen, dat het graf van Bernulfus, byna tot onze (tot zyne) tyden toe, door eene menigte van menſchen bezogt is geweeſt. Maar (volgt 'er) in de *Levensdaaden van d'Apoſtelen en Patroonen van Hollandt*, die noch ongedrukt zyn, handelt hy (*Bokkenberg*) wydloopiger van *Bernulfus*, en ſpreekt van hem in dezer voege:

Batav. S. 1. deel, p. 650. 657.

Na veele werken van godtvruchtigheit en gerechtigheit, met dewelke hy Gode trachtte te dienen, is Bernulfus *ziek geworden; en na dat hy de beſmettelykheit der wereldt had verwonnen, is hy zuiver en onbeſmet, en door veele mirakelen berucht, ten hemel gevaaren, op den 19 July, in 't jaar 1054. en in St. Pieters Kerke begraaven. Onder meer andere ſoorten van ziekten geneeſt hy dikwyls den droogen hoeſt, of kinkhoeſt der kinderen.*

Het zelve (ſtaat 'er verder) wordt beveſtigt door de gemeene Kronyk van Hollandt. Bokkenberg voegt 'er dit noch by in de ongedrukte Levens der Utrechtſche Biſſchoppen:

„ *Hy is te Utrecht in de S. Pieters Kerke, die hy zelf ge-*
„ *ſticht hadt, begraaven; en toen de Roomſche Godtsdienſt de*
„ *overhandt in Hollandt noch hadt, is 'er groote toeloop aan*
„ *zyn graf geweeſt, voornamentlyk van getrouwde vrouwen die*
„ *onvruchtbaar waaren, of ziekelyke kinderen hadden.*

„ *Daar wordt veel geſprooken van zyne Biſſchoppelyke kleede-*
„ *ren in dewelke hy eerſt begraven is geweeſt; en die nader-*
„ *handt, als zyn lichaam uit het graf geligt, en in het Koor*
„ *gebragt wierdt, geheel, en ongeſchonden zyn gevonden, en*
„ *een lieffelyke reuk van zich verſpreidden; en die noch tot on-*
„ *zen tydt toe op zynen jaarlykſchen feeſtdag gebruikt werden.*

„ De Albe, die hem gedient had om de heilige Mis te
„ doen, was noch zoodanig in haar geheel, en is het
„ noch tegenwoordig, dat ze noch bequaam is om ten
„ zelven einde gebruikt te worden. Wy hebben de zelve
„ noch met zyn Kaſuifel, en met een gedeelte van den
„ Biſſchoppelyken ſtaf, in onze bewaaringe.

„ Als zyn graf in 't jaar 1675 verplaatſt, en geopent *Matth.*
„ wierdt, om de Kerk, die door een geweldigen ſtorm *Fundat.*
„ beſchadigt was, te herſtellen, is het volgende daar in *Eccleſiar.*
„ gevonden: een zilveren kelk, een gouden ring, een *lib. 1.*
„ gedeelte van den Biſſchoppelyken ſtaf, met een doek *pag. 110.*
„ die op zyn hooft hadt gelegen, en daar de naam van
„ den overledenen op ſtont; 't welk alles nu in bewaarin-
„ ge is by de Kanonikken van den niewen Godtsdienſt.

„ Een geeſtelyke, en godtvruchtige Maagdt van Utrecht *J. T.*
„ hadt al drie maanden, en byna drie weeken gegaan aan
„ een vervaarlyken, en hardtnekkigen hoeſt, baffende
„ als een hondt: maar zoo ras als ze de gebeenten en de
„ aſſchen van den H. *Bernulfus* was gaan bezoeken, en
„ voornamentlyk als ze uit den Kelk die op de borſt van
„ dien heiligen Biſſchop in zyn graf hadt gelegen, en die
„ haar voor den tydt van drie dagen geleent was, drie-
„ maal in den naame van den Almogenden Godt hadt
„ gedronken, is zy een quartieruurs daar na, op den
„ 1 Mey, in 't jaar 1683. zoodanig van haare quaale ge-
„ neezen, dat 'er geen teken van is overgebleven. Dit
„ hebben niet alleen getuigt de vader, de moeder, en de
„ zuſter van de gemelde maagdt, maar ook haar Biegt-
„ vader, en haar Doctor, een man van byzondere erva-
„ rendheit; allegader zeer oprechte, en deugdtzaame
„ luiden, en als zoodanige door den Heer *P. C.* toen-
„ maals Provikaris van Utrecht, en een voorzichig en
„ openhartig man, gepreezen.

„ Het ſchynt uit het verhaal van *Buchelius* zelf, dat
„ *Cratepolus* onzen *Bernulfus*, onder den naam van *Benno*,
„ onder de Heiligen van Duitſchlandt heeft geplaatſt.
„ Hy wordt geviert op den 19 July.

a In *'t Batavia Sacra* ſtaat, in 't Leven dezes Biſſchops; *en dan noch zyn landtgoedt in de ſtadt Groningen* (verſta van Koning *Henrik den III.*) waar toe eene aantekening wordt betrokken van den volgenden inhoudt: *Zommigen hebben dit aldus verſtaan, als of de Stadt Groningen, met alle haare rechten en eigendommen, door dezen brief geſchonken zoude zyn aan de Kerke van Utrecht: dan* Ub. Emmius lib. de Urb. Groning & jure Ultraject. *verſtaat het zoo, dat 'er alleenlyk aan de Utrechtſche Kerke gegeeven is zeker landtgoedt, het welk Koningk Henricus by de ſtadt Groningen ſcheen toe te komen, enz.*

b Verſta het Graafſchap *Amelande*, gelegen omtrent den Yſſel, niet verre van Deventer, zoo als de Waarbrief by Heda vermeldt, en de Landtpaalen, aldaar uitgedrukt, duidelyk te kennen geeven.

BEROALD, ook BERTOALD, BERWALD, en BERTHOLD, de vierde Koning van *Vriesland*, na zynen vader *Kinold* aan 't Ryk in 't jaar 570 gekomen: anderen noemen hem *Koning der Saxen en Vriezen*, beweiten het *Vlie*: anderen der *Saxen* alleen. De *Saxen*, te weeten de *Neder-Saxen*, en *Vriezen* waren eenerlei volk, gelyk *Meen Stoke* in zyne Rymkronyk zegt:

Dit Neder-Saſſen heeten nu Vriesen

Chr. Schotan. Kr. van Friesl. f. 47. Wilh. Frief. Kronyk. B. Neander de Ant. Germ. p. 121. Mezeray I. D. p. 95. A Brouwers Chron. f. 139. Idem Brouw. ibid. f. 171. Schotan. Kr. van Friesl fol. 47.

Inzonderheit hebben de *Franken* de *Vriezen* meeſt doorgaans *Saxen*, of *Saxen* genoemt. De voornaame Franſche Koninglyke Hiſtoriſchryver, *Mezeray*, noemt de *Vriezen* byna gedurig *Saxen*, als hy van oude zaaken ſpreekt; dat den lezer, ſchoon al in de Hiſtoriën wel beleezen, niet altyd te binnen komt, en verwarringe kan veroorzaaken. Daar by komt dat in dezen *Beroald* de tydtreekeningen der geſchiedeniſſen niet zoo effen gaan als zy behooren. *Schotanus* noemt dezen *Beroald*, *Hertog*, of *Koning van Saxen en Vriesland* beweſten 't *Vlie*; want, zegt hy, deze landen hebben lang voor, en na dezen, onder eenen Hertog of Koning geſtaan. *P. Winſemius* ſpreekt aldus: Zommige Schryvers noemen hem *Hertog* van *Saxen*, alhoewel onze Landtboeken en Chronyken hem ſchryven *Koning der Vriezen* geweeſt te zyn, ſchoon de naam der *Vriezen* in dien tydt onder den naam der *Saxen*, by de *Franſchen*, begreepen wierdt. *Mezeray* noemt hem *Bertoul*, *Hertog* der *Saxen*. By zommigen hiet hy *Berthuld*. Men noeme hem zoo men wil, hy was der *Vriezen Opperhooft*. In *Vrankryk* regeerde *Koning Clotarius de II.* in *Auſtraſia* zyn zoon *Dagobert*, wiens groote heerſchzugt *Beroald* niet wel verdraagen kon, vermits hy allerwegen iets van *Vrieslandt* zogt af te knypen, en trad daarom tegens hem in oorlog. In dien tydt hadden de *Vriezen* over 't *Vlie* eenen *Ritzaart* ten *Koning*, dien *Beroald* tot hulp nam. Deze *Ritzaart* zou zyn Hof te *Medenblik* gehadt hebben. Tuſſchen *Dagobert* en *Beroald* ging de kryg aan. *Dagobert* trok met eenen grooten hoop volks over den *Rhyn*, tot aan de *Wezer*: Het quam tot een hevig gevecht. *Beroald* ging op den perſoon van *Dagobert* los, ſloeg hem den helm van 't hooft, en te gelyk een lap van de huidt zyns hoofts, met het haair dat 'er op zat: *Dagobert*, nadat hy door de zynen uit den uiterſten noodt was geredt, raapte dit zyn verlies op, en zondt het gedachte vel zyns hoofts aan zynen vader *Clotarius*, die met veel volks niet verre van daar lag, opdat hy, ziende 't gevaar zyns zoons, zich ſpoedigen mogt om tot zyne hulp te naderen, als hy ook deede, en met groot gejuich in 't leger van *Dagobert* ontfangen wierd. Haaſt vernam *Beroald* dat door zyne beſpieders; maar ſpotte met de tyding, vermits hem kort voorheen was aangebragt, dat *Clotarius* niet meer in leven was. De *Wezer* lag tuſſchen beiden. De *Franſche Koning*, verwittigt van *Beroalds* dwaaze meening en waan, aangaande zynen doodt, vertoonde zich op den oever der Rivier, deedt zynen helm af, en liet zyn grys lang haair (dat, ten aanzien van de lengte, niemant ter dier tydt dan de *Koning* mogt dragen) aan hem zien, ten bewyze dat hy noch leefde. Daar op riep *Beroald* hem ſmadelyk toe: *Gy ouden gryzaart, en dooden hondt, ben je daar? hoe kom je weêr, van de dooden, met de levendigen te vechten?* *Clotarius* vertoornde zich zoodanig over deze ſmaadtwoorden, dat hy aanſtonts met zyn paerdt over de *Wezer* zwom, van zyne Franſche benden (niet zonder groot gevaar) gevolgt. De *Vriezen*, dus buiten giſſing aangetaſt, kregen eene zwaare nederlaag. *Clotarius* hunne ſlagorder als woedende doordringende, viel op *Beroald* aan, en doorſtak, of doorſchoot hem met eenen pyl, hiew hem het hooft af, dat hy op 't ſpits zyner lancie ſtak, en dus in zyn leger bragt. De *Vriezen* namen in groote verwarringe de vlucht: *Clotarius* vervolgde zyne zege, verwoeſtte byna het geheele landt, en liet alles elendig vermoorden: den zynen hadt hy bevel gegeeven, dat ze overal, daar ze doorbraken, niemant der *Vriezen* die de lengte van zyn zwaerdt, dat hy aan zyn zyde droeg, overtrof, zouden in 't leven laaten: dit is omtrent het jaar 628 of 630 voorgevallen. In de hooftzaak komen de Schryvers wel overeen, maar in de omſtandigheden is verſchil. *Adgillus*, *Beroalds* zoon, volgde in de regeeringe; hy was de I van dien naam, en d'eerſte *Chriſten Koning der Vriezen*. Vermits *J. Picard* op dit geval eenige zonderlinge Aanmerkingen heeft, zullen wy 'er den inhoudt van voordraagen. In 't jaar 628 ontſtont 'er tuſſchen hooggemelde *Clotarius* en *Beroald* een groot misverſtandt: gelyk 'er onder hen al lang een heimelyk vuur van jalouzy geſmeult hadde. *Clotarius* hadt zynen zoon *Dagobert* gezonden om de Vrieſche bezetting, die binnen *Zoeſt* en *Engeren* lag, van daar te doen vertrekken. Daar over ontſtont een gevecht, waar in *Iglo Galama* (anderen ſchryven 't *Beroald* zelf toe) *Dagobert* met zyn zwaerdt in den helm hiew, waar door een gedeelte zyns haairs weggenomen wierdt. *Clotarius*, hier van verwittigt, wapende zich terſtont, en viel met zyn heir in *Weſtfaalſch Vrieslandt*, waar over de Vrieſche Koningen in dien tydt ook heerſchten. De legers der *Franken* en *Vriezen* raakten handtgemeen: De twee Koningen, *Clotarius* en *Beroald*, ſtieten in perſoon tegen den anderen. *Beroald* ſprak *Clotarius* zeer verachtelyk in zyne Vrieſche taal aan: Au du ade ſchyene bulle / biſtu dir ſalm? Deze woorden verbitterden *Clotarius* zoodanig, dat hy op *Beroald* aanliep, die zich op de vlucht begaf, doch van *Clotarius* vervolgt, en, onaangezien *Beroald* hem goede woorden gaf, om 't leven gebragt, zyn hooft afgehouwen, en naar 't Franſche heir gebragt wierdt. Daar na ſpeelde *Clotarius* naar zyn welgevallen, en ſtreng of wreedt genoeg, den meeſter in *Vrieslandt*. Een groot deel der *Vriezen*, langer dan zyn zwaerdt, liet hy doodtſlaan: leî voort den overigen eenen jaarlykſchen tribuit op van 1600 (anderen 600) Oſſen: ſcheurde het *Twenth* en *Drenth* van 't Vrieſche Koningkryk, en hechtte die Landtſchappen aan 't *Ryk der Franken*: beſtelde *Adgillus*, zoon van *Beroald*, vier Momboirs, met wien raadt hy *Vrieslandt* regeeren zou. Daar uit beſluit de gedachte *Picard* 't overblykbaar te zyn, dat het Sticht *Munſter*, 't Landt van *Engeren*, een goedt deel van 't Graafſchap *Mark*, en *Raveſtein*; desgelyks *Benthem*, *Twent*, *Tekelenburg*, enz. ter dier tydt onder de heerſchappy van het *Vrieſche* Koningkryk, en evenwel Leden van het *Frankiſche* Ryk geweeſt zyn: dat ook in dien tydt het *Drenth* niet alleen een gedeelte van 't *oude Vrieslandt* was, maar ook eene byzondere Provintie, hebbende haare eige Grenspaalen, Rechtsmagt, Wetten, enz. Vermits nu *Vrieslandt* zich toen zoo wydt en breedt uitſtrekte, kan men niet weeten in wat quartier van dit geweſt Koning *Clotarius* de *Vriezen*, in hoogte de lengte van zyn zwaerdt overtreffende, zou hebben doen neêrhouwen, want zulks op het Landtſchap, hedendaags *Vrieslandt* geheeten, te willen betrekken, is buiten waarſchynlykheit: ook geloof ik niet (doet hy 'er by) dat *Clotarius* het hart zou gehadt hebben, om door zoo veele Landen en Provintiën door te dringen tot in *Weſtergoo*, of de ganſch ſtrydtbaare *Vriezen* moſten ter dier tydt de handen gebonden zyn geweeſt. Ook zegt deze Schryver, dat oudtydts de *Neder-Saxen*, *Vriezen* genaamt wierden, omdat de *Vriezen* toen over de *Neder-Saxen* heerſchten: wederom dat de zoo genoemde *Saxen*, die zich naar *Engelandt* begaven, en daar Koningkryken oprechtten, Vriezen van't oude *Vrieſche Koningkryk* geweeſt zyn, daar 't landtſchap *Drenth*, *Engeren*, en *Weſtfaalen* onder behoorden.

Idem Picard. ibid. p. 156. 157. 158.

B. Neander P. Winſem. Schotan. Alb. Krantz. Ubbo Emm. Aitzonius. l. 4 cap. 18.

Schotan. Kr. van Vriesl. f 47. Winſem. Fr. Kr. f. 49. 52. Aimon. l 4. c. 18. Ubb. Emm. l. 3. Alb. Krantz lib. 1. Mezeray I. D. pag. 95. Brouw. Chron. f. 214.

J. Picard vergeet. Antiq. v oudt Vriesl. p. 156. Mezer. Kr. van Vrankr. I. D. p. 113.

BERSINGER-HORN, een Dorp in *Noordt-Hollandt*: zie op BARSINGER-HORN.

BERTIUS, (PETRUS) is geboren te *Beveren*, een Dorp in *Weſt-Vlaanderen*; den 14 (anderen den 11) November, 1565. *Regent* geworden van het Theologiſch Collegie te *Leiden*, in plaats van zynen ſchoonvader *Johannes Cuchlinus*; ook extraordinair, daar na ordinair *Profeſſor* in de Zedekunſt. Hy was de zoon van *Petrus Bertius*, Predikant te *Rotterdam*; en eerſt meeſter der Latynſche Schoole te Leiden; trok naar *Duitſchlandt*, en onthielt zich te *Straatsburg*, van waar hy geroepen wierd tot *Onder-regent* in 't gedachte Theologiſch Collegie, en te gelyk tot *extraordinaris Profeſſor*, als gezegt is, in de Zedekunſt, in 't jaar 1593. waar na hy in 't jaar 1606. *Opperregent* van 't gedachte Collegie wierdt. Hy voegde zich by *Arminius*; weigerden te ſamen opening van hunne gevoelens (des van de Afgezondenen der Synode verzocht) te doen. Hy heeft een boek geſchreven, de *Apoſtaſia Sanctorum*, van den *Afval der Heiligen*, enz. wierd ook, na het ſcheiden van het *Synode Nationaal* te *Dordrecht*, 1619. afgezet; begaf zich naar *Vrankryk*, verwiſſelde daar zyne Remonſtrantſche gevoelens tegen de Roomſch-Catholyke. Toen ſchimpten eenigen op zyn boek van den *Afval der Heiligen*, en zeiden, dat hy 't met zyn voorbeeldt ſcheen te willen beveſtigen, enz. en alzoo hy, niet tegenſtaande alle aangewende middelen ter bekeeringe, door de Gereformeerde Leeraaren in *Vrankryk*, gedaan, hartnekkig by zyne verandering bleef, wierd hy op Paaſchdag des jaars 1621 te *Leiden* openlyk van de Kerke afgeſneeden. Hy is den 3 October 1629. oudt 63 jaaren, 10 m. overleden.

Valerii Andr. biblioth. belg. p. 721. Soermans Academiſch regiſt. p. 118. 119. Idem ibid. Uitenb. Kerkel. hiſt. f. 444. Brandt. Maar Soermans, in zyn Acad. regiſter, zegt den 29 Octo ber, 1629.

BERTOALD, Koning van *Vrieslandt*: zie BEROALD.

BERTRADA, eene zeer dappere *Amazone*, Gemalinne van Heer *Gysbert* van *Yſſelſtein*: zie op YSSELSTEIN.

BERUM, een der Vrieſche Dorpen, door den *Dollaart* verſlonden: zie op BEERUM.

BERUM, een der 40 of 42 Dorpen van *Fivelingoos* Quartier, in de *Groninger Ommelanden*; daar ſtaat een heerlyk Huis, den Jonkeren van *Berum* toebehoorende. In den zeer geweldigen watersnoodt, den 12 en 13 November, 1686. de Provintie van Groningen, enz. zoo deerlyk overgekomen, heeft dit Dorp ook zyn deel gehadt: daar in verdronken 61 perſoonen, 17 huizen ſpoelden ganſch weg, 53 paerden, 265 koeijen en jonge beeſten raakten om hals: zie op BIERUM.

Houve H. V. Kr. I. D. f. 171. 172. Gabb. Waterv. p. 366.

BERUM, een Dorp met een Parochie, of een Kerſpeldorp in *Fivelingo*; heeft geene verandering van naam gekregen. Aan deze plaatze meent men dat hunnen oorſprong

Alting Not. Germ.

ſprong verſchuldigt zyn *Herbertus*, Biſſchop van Utrecht, en zyne broeders, die *Droſten* waren van Groningen en Coevorden. *Menco* van *Werum*, op het jaar 1247. van hem gewag maakende, verhaalt dat de Kerk van deze plaatze, met die van *Holwirth*, ontſlagen is van den ban, waar in zy vervallen waren wegens het bloedig gevecht dat 'er voorgevallen was, en waar van *Rupertus*, en de zoonen van *Albertus*, van den eenen en den anderen kant, d'aanſtookers waren. Het leit vyf uuren van de ſtadt Groningen, naar het Noordt-ooſten, byna aan den Eemskant. *Inf. Part. II.*

BERWOUTS GRAVE, is een Graft aan den Ooſtkant van de naaſtgelege Vecht, niet verre van * *Ademeteringe*, en *Tienhoven* (*Decem manſis*). Tot aan deze Graft toe heeft de Prooſt van St. Marten t' Utrecht, in den jaare 1289. door zynen eedt, alleen zyn Rechtsgebiedt (*Juriſdictie*) gezogt te veſtigen. Van den naam ontmoet men hier ganſch geen ſpoor. Men vindt wel Barrewoudts-eilandt / of Waarder / beneden Woerden, doch hooger als de Vecht en den Rhyn, en vervolgens hier toe niet betrekkelyk. *Idem ibidem.* *miſſchien Nieuweteringe / of d'Oude Weteringe.*

BESOYEN, een Dorp in *Zuidt-Hollandt*, aan, of omtrent den *Moerkant*, laſtende onder *Dordrecht*. *Waalwyk* in *Brabandt*, en *Beſoyen* in *Hollandt*, zyn twee Dorpen, het eerſte echter ongelyk grooter dan 't ander, van malkanderen alleen door eene lange achtereen volgende Straat geſcheiden, welke ſtraat aan weêrkanten Vlekken en Dorpen heeft, zoo dat het haaſt eene Stadt ſchynt te zyn; zy wordt de *Lange-ſtraat* geheeten. 't Dorp *Beſoyen* paalt ten Ooſten aan *Waalwyk*, en ſtrekt zich Noordtwaarts uit van de halve Maas af, over de oude en nieuwe Straat, weſtwaarts op, tot *Sprang* toe. Aan de Noordtzyde van de Straat ten Weſten legt het *Ambacht* van *Zuidtwyk*; over de Straat zuidtwaarts op ten Weſten, *'s Gravelduyn*, *Capél*, en *Waſpik*. Voortydts heeft *Beſoyen* met *Waalwyk* eene Parochiekerk gehadt, en de tooren van het Dorp *Waalwyk* ſtaat voor een gedeelte op den grondt van *Beſoyen*. De Ambachts-heerlykheit is een *Leen* van de *Graaflykheit* van Hollandt. Het heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Dordrecht*. *Goudh. f. 73. Houve 1. D. f. 46. 48.* *Guicc. f. 124.* *Idem Houve ibid. f. 108. Leeuw. Bat. Ill. f. 1213.*

BESOYEN, een zeer oudt Kaſteel, voortydts by of in het Dorp *Beſoyen* gelegen, doch al ſedert veele jaaren vervallen: 't behoort aan de Heeren van *Aſſendelft*. De oude Heeren van *Beſoyen* plagten hun verblyf op dit Slot te hebben. *Mem Houve. Goudh. Leeuw.*

BETHANIEN. Voor den tydt der Reformatie, en den oorlog met Spanjen, is dit een Klooſter by *Arnhem*, omtrent den *Yſſel-Stroom*, geweeſt; en was voor de Nonnen van *St. Auguſtyns ordre* gebouwt. In 't jaar 1429 wierdt het, ter begeerte van Hertog *Reinald* van *Gelder*, door *Frederik* van *Blankenheim*, Biſſchop van Utrecht, ingewydt, en geſtelt onder 't Klooſter van *Windtsheim*. Van dit Klooſter, desgelyks van *Mariendaal*, of *Marienboom*, in 't jaar 1392 geſticht, en *Monikhuizen*, in 't jaar 1328 gebouwt, door Hertog *Reinald den II.* en zyne Gemalinne *Eleonora* van *Engelandt*, wordt nu niet anders dan de bloote grondt gevonden. Deze drie Conventen lagen in het *Schependom* van *Arnhem*. D'eerſte Opzichter over het *Bethaniën* Klooſter was *Johannes à Kempis*, broeder van *Thomas à Kempis*, den godtvruchtigen Schryver der *Navolginge van Chriſtus*. *Pontan. Geld. geſch. 1. D. f. 97.* *Idem ibid. 2. D. f. 192.*

BETHLEHEM, BETLEM, ook BEELHEM, en BIELHEM. Het is voortydts een Klooſter by *Doetecom*, of *Deutekom* geweeſt. Het plagt zeer beroemt te zyn, en het recht te hebben om, uit zyne Monniken, eenen Prieſter in de Kerke van *Doesburg* aan te ſtellen. In het jaar 1282. onder *Reinald* van *Naſſauw*, den I *Grave* van *Gelder* en *Zutphen*, gaven de Deutekommers aan deze *Conventualen*, of Klooſterbroeders, den vryen uit- en ingang door hunne ſtadts-poort, omdat ze van de Broederen bekoſtigt was; daarenboven voor altydt deel aan hunne privilegiën en vryheden. *Henrik* van *Naſſauw*, derde *Grave* van *Gelder*, had dit Konvent zeer ſierlyk uit den grondt op doen haalen voor de Monniken van *St. Auguſtyns Order*, omtrent het jaar 1160. Het droeg eerſt den naam van *Bielhem*, naderhant in dien van *Bethlehem* verandert, ook het *St. Laurens Huis* geheeten: Van tydt tot tydt wierden van verſcheide Vorſten, Vorſtinnen, en Heeren, ook van geringer perſoonen, zeer groote giften van landeryen, tienden, en andere inkomſten aan dit Klooſter geſchonken: waar door het zeer aanmerkelyke rykdommen bequam, en daar door ook nu en dan, volgens *G. Haſſelt*, *in Hiſt. Gelr.* in groote ongeregeltheden uitbrak. *Pontan. Geld. geſch. 1. D. f. 74.* *Idem Pontan. 2. D. f. 29. 86. 93 96. 110. &c.*

BETHLEHEM. Dit is een Klooſter geweeſt, gelegen onder 't klokſlag van *Oldekerk*, een van de 14 Dorpen der Vrieſche Grietenye *Tzietzerkſteradeel*, in 't quartier van *Ooſtergoo*: Het wierd in 't jaar 1163. (andere ſtellen 't wat laater) geſticht. *Winſem. beſchr. van Vriesl.*

BETHLEHEM, een van de oudtſte Klooſters van Ooſtergoo, aan den Noordelykſten hoek van de Grietenye Tzietzerkſteradeel. *Ubbo Emmius* verhaalt dat dit Klooſter van kleine beginſelen in den jaare 1165 zoo toegenomen heeft, dat zynen rykdom en overdaadt alle maat te buiten heeft gegaan. *Sibrandus van Mariëngarde* geeft voor dat het van den gelukzaligen *Frederik* geſticht is. *Alting Not. Germ. Part. II. Rerum* *Erif. lib. VII.*

BETHLEHEM, een Klooſter of Convent geweeſt buiten Utrecht, tuſſchen de Weert en Cataryne-poort, achter de Voorſtadt en de nieuwe Weert.

BETUWE, BETUUW, BETAUW, en BETUE, in eenen ouden brief van 't jaar 1188 geſpeldt BATUA; een Eilandt tuſſchen de Rivieren de *Rhyn*, *Waal*, en *Lek*: ook een voornaam deel van het oudt *Batavia*. Van den oorſprong des naams *Betuw*, en te gelyk van *Batavia*, enz. hebben wy geſproken: zie BATAVIA. Deze *Betuw* is een Landtſtreek in *Nederlandt*, in het Zuiderdeel van *Gelderlandt*, en het Ooſtelykſte gedeelte van oudt *Batavia*, aan *Schenkenſchans* beginnende, daar de *Rhyn* in *Waal* en *Rhyn* wordt verſpreidt; ſtrekt zich hedendaags uit tot aan de ſteden *Thiel* en *Bommel*; doch de Rhyn was voortydts daar veel grooter, en ſterker van loop. De geheele *Betuw*, gelyk ze hedendaags genomen wordt, is al van oudts in *Over-* en *Neder-Betuwe* onderſcheiden. De *Over-Betuwe*, van *Schenkenſchans* af nederwaarts gaande, ſpringt ook over den *Rhyn*, en begrypt in zich *Wageningen*, en d'omgelegene Landen, tot de *Grebbe* toe. De *Over-* en *Neder-Betuwe* ſcheiden zich van malkanderen op de hoogte van *Wageningen*, met den nieuwen Dyk, loopende dwars door, van waar de *Neder-Betuw* begint. De grondt van de *Over-Betuwe* is, byzonderlyk in het najaar, of wanneer de *Rhyn* den zoom, of den toom der dyken heeft afgeworpen, bovenmaaten vochtig, kleijig, en quadzig; en daarom zyn dan de wegen voor reizende lieden zeer moeijelyk te begaan. By eenen kleinen, men laat ſtaan by eenen grooten en langduurigen regen, zyn ze ſlibberig, daar na ſchier onbruikbaar. Byna even zoo is het geſtelt met het gedeelte van *Maas en Waal*, in de *Neder-Betuwe*, en omtrent de *Bommel-* en *Thielerwaerden*, daar men de meeſte ſcheut en drift van het water heeft, waar door dikmaals by natte jaaren het landt tot onlandt, en dus voor beeſten, en om te bezaaijen, onbruikbaar wordt. By gebrek van watermolens, leiden de Betuwers het water, op hunne landen ſtaande, wel af, en loſſen het in gegraave gruppels; maar daar door lyden de weiden en landen, alzoo ze dezer wyze dikmaals wel een derde vermindert worden. Geheel *Gelderlandt* wordt in vier Quartieren verdeelt, namelyk *Niewmeegen*, *Roermondt*, *Zutphen*, en *Arnhem*, anders de *Veluwe* gezegt: wederom wordt het *Niewmeegſche* quartier onderſcheiden in 't *Ryk* van Niewmeegen zelfs, *d'Over-Betuw*, *Maas en Waal*, *Neder-Betuw*, *Thieler-waerdt*, en *Bommeler-waerdt*: yder dezer verdeelingen heeft haare onderhoorige Dorpen, daar van wy elk op zynen naam, volgens de lyſt der ſchattinge van 't jaar 1547. ſpreeken. Gedurende den oorlog met Spanjen heeft de *Betuw*, door de *Spaanſchen* uit *Gelder*, zeer veel moeten lyden; daarom gaven de *Betuwers* zich onder brandtſchatting, om van hunne plonderingen, en het meêſleepen van menſchen, bevrydt te blyven. In de oorlogen met de *Biſſchoppen* van *Utrecht*, zyn de Stichtſchen al menigmaal in de *Betuwe*, maar veel meer in de *Veluwe* gevallen, en hebben daar groote ſchade verwekt. In 't jaar 1527 trok Biſſchop *Henrik van Beyeren* de *Betuw* in, daar hy byna alles door roof en brandt verwoeſtte, en dwong die van *Maurik* en *Ryswyk* ſchattingen te geeven; keerende met eenen grooten roof en buit naar *Wyk te Duurſteede*. Dat de *Betuwe*, in oude brieven voor eenige eeuwen, *Batua* genoemt wierd, is alreeds boven gezegt, als mede dat het eene verkortinge van het woordt *Batavia* is. De Heer *Voſſius* noemt de *Over-Betuwe*, daar *Niewmeegen* de hooftſtadt van is, *Batavia Superior*, dat is, *Hoog Bataviën*. Dat de *Betuwe* omtrent den tydt van *Konſtantyn* den II. genoegzaam bloot gelaaten van beſcherminge, voor een gedeelte van de *Vriezen* en *Overyſſelaars* ingenomen, en van hen bewoont wierdt, doch die van de *Chaucen* daar weêr uitgedreeven zyn; en hoe de oude Inwoonders, door de *Romeinen* verſterkt, de laatſte zoodanig ſloegen, dat ze dezelve vluchtig weêr moſten verlaaten, en de voorigen onder de beſcherminge des *Keizers* ongemoeit laaten blyven, leeſt men in oude boeken. By den plotzelyken inval van den Franſchen Koning, *Louis den XIV.* heeft de *Betuwe* niet weinig geleden, maar daar van wordt geſproken onder de naamen der Steden, enz. van dit geweſt. Tot op het jaar 1700 heeft *Spanjen*, in het Vorſtendom *Gelderlandt*, het *Roermondtſch quartier*, daar de ſtadt *Gelder* in leit, behouden: doch is 't kort daar na quyt geraakt, en nu in handen der Bondtgenooten gevallen: zie, noopende verſcheide dingen de *Betuwe* raakende, op BATAVIA. *J. de Raey Dict. Geogr. Ondenb. beſchr. van den Boſch. 1. D. p. 4. 5.* *Leeuw. Batt. Ill. f. 120.* *Pontan. Geld. geſch. 1. D. f. 11.* *Idem Pontan. ibid. f. 12.* *G. Haſſ. hiſt. Gelr. Pontan. &c.* *Voſſii annales lib. 1.* *Zie daar van dien 't luſt, S. de Vries Kron. der Kron. 1. D. p. 601.*

BEUCKELS DYK, een Dorp, of Buurt in Zuidt-Hollandt, onder het Bailjuwſchap van Schielandt, onder Rotterdam. *Houve.*

BEUKELSZ, (WILLEM) eerſte vinder van den Haring te zouten: zie op BIERVLIET.

BEVELANDT, (NOORDT) een der Eilanden van *Zeelandt*, *Beweſter-Schelde*; in order het derde: *Houve Handv.*

Kr. I. D. f. 344. Smalleg. Kr. van Zeel. f. 293. Boxh. Kr. v. Zeel. I. D. p. 426.

het eerste *Walcheren*, het tweede *Zuidt-Bevelandt*, het derde *Noordt-Bevelandt*, het vierde, en het kleinste *Wolphaarts-Dyk*. Het wierdt in het jaar 850 bedykt: 't plagt voortydts de Lusthof van *Zeelandt* genoemt te worden; doch wierdt in 't jaar 1530. (of 1532.) gansch door de zee overspoelt; echter naderhandt, in 't jaar 1540. voor een gedeelte weder ingewonnen, en herdykt. *M. Zuerius Boxhorn* trekt uit een met de handt geschreven Kronykje in 't voorgaande jaar, deze woorden: *Noordt-Bevelandt is met zyne Dorpen in 't jaar 1530 onder geloopen, en met de zee bezouten gebleven: daar in was de staat* Kortgeene, *zeer wel gelegen op de rivier van* Zuidtvliet. *Desgelyks waren 'er noch twee zeer schoone Dorpen, als* Willekerk, *en* Emelisse, *met* Hoecke, Lisse, Welle, *en* Koninksheim. *Dit Eilandt aan de noordtzyde tegen* Orezant *en* Kolyns-plaat, *wast zeer aan, en komen daar schoone Gorssen, en in veele andere plaatzen verhoogt landt, als* niew Cats, Catshoek, *&c. daar 't Dorp, en 't Kasteel plag te staan.*

Idem ibid. Houve I. D. f. 143.

Deze aanwas verwekte in zommigen lust om het verdronken landt, by stukken en brokken, weêr van het water te ontlasten, en te bedyken. Dus zyn 1598. door de onderneeminge des *Graafs* van *Hohenlo*, als gemagtigde van *Philips Willem*, *Prins van Oranje*; van den Heere van *Matenés*, den Heere van *Cats*, den Heere van *Serooskerke*, den Heere *Cornelis Gilliszoon*, Burgemeester van Ter Goes, en meer anderen, aangewonnen de landen, nu geheeten *Oudt-Noordt-Bevelandt*, gerekent op 5459 gemeeten, of 2726 en een half mergen Hollandtsch, ook behoorlyk bedykt. In 't jaar 1676 wierd opniews bedykt een ander gedeelte, genaamt *Niew-Noordt-Bevelandt*.

Smalleg. f. 293.

In 't jaar 1644 waren aangewonnen en bedykt 6603 gemeeten, 127 roeden. Hedendaags bestaat *Noordt-Bevelandt* in vyf Polders, genaamt *Oudt-Noordt-Bevelandt*, *Frederiks-Polder*, *Wissekerk*, *Niew-Noordt-Bevelandt*, en *Cortgeene*: het overige van Noordt-Bevelandt heeft sedert 1530. tot nu toe verdronken geleegen. De daar op gestaan hebbende Stadt *Cortgeene* blyft van de wateren bedekt.

Houve ibid.

De volgende 10 of 11 Dorpen stelt *M. van der Houve* noch in 't jaar 1636 voor verdronken; *Cats*, *Emelisse*, *Kolynsplaat*, *Welle*, *Koningsheim*, *Wissekerk*, *Camper-Noordtdyk*, *Zoetelingskerk*, *Vleyere*, en *Geersdyk*. Eenigen schryven dat *Noordt-Bevelandt* zich plagt uit te strekken tot byna aan *Duvelandt*, zulks dat alleen de rivier de *Schelde* tusschen beide deze Eilanden heen liep.

Reigersb. Boxh. &c.

Het is een der oudtste van alle Zeeuwsche Eilanden dat bedykt is geweest. In het eerst stont het den bekostigers niet wel aan, en 't aangewonnen voldeedt hunne verwachtinge niet, vermits de landen dor en schraal bleven, en als quynden; maar allengskens wierden ze beeter, en mogen nu onder de vruchtbaarste getelt worden.

Reigersb. Kron. v. Zeel. p. 36. Boxh. Smalleg.

BEVELANDT, (ZUIDT) een Eilandt in *Zeelandt*. Het plag te zyn het vermaardste, grootste, en breedste onder alle Zeeuwsche Eilanden; met twee Steden, en veele treffelyke Dorpen voorzien: maar het heeft aan de Vlaamsche en Brabandtsche zyde veel landt door de zee verloren; daar tegen aan den anderen kant eenen goeden aanwas gehadt. Omtrent den oorsprong des naams *Bevelandt* zyn verschillende gevoelens: Eenige meenen het dus genaamt te zyn, omdat dit landt, eer het noch bedykt was, als dryvende, en bevende lag, zonder eenen vasten grondt. Anderen, dat d' eigentlyke naam *Beijerlandt*, verbastert in *Bevelandt*, zou geweest zyn. Deze naam zou ontstaan, en dit Eilandt, van de Hollandtsche en Zeeuwsche Graven uit het huis *Beijeren* gesproten, by gebleven zyn, omdat zy de Inwoonders liefkoosden, en met veele privilegiën begiftigden; gelyk dan ook in 't wapen van dit Eilandt dat van *Beijeren* te zien is.

Boxh. Kr. van Zeel. I. D p 380.

Boxhorn maakt eene andere gissinge, gelyk *de Beverwyk* in *Hollandt* dien naam van de menigvuldige *Bedevaarden* (*Beverden*) die voortydts derwaarts plagten gedaan te worden, zou gekregen hebben, kon ook 't Zeeuwsche *Bevelandt* de benaaminge van *Beêvaarden-landt*, van eene oudtydsche (hoewel nu onbekende) *Beedevaart*, hebben bekoomen.

V. der Houve H.V Kr. I. D. f. 143.

Van zommigen wordt *Beverlandt* geschreven, en deze haalen den naam, of de naamreden af van de veelheit der *Beveren*, die 'er in voortyden zouden geweest zyn; even gelyk zommigen dien van de *Beverwyk* doen. De Dorpen van *Zuidt-Bevelandt* zyn in 't jaar 850 bedykt geworden: voor welken tydt, zegt *van der Houve*, d'aardtbodem, als men 'er over ging, onder de voeten beefde, als of de grondt niet vast ware geweest. *Borsele*, een Eilandt op zich zelven, doch meest verdronken, is 'er nu aan gedykt: zie op BORSELE.

Idem Boxh. I. D. p. 81. & seqq.

Geheel *Zuidt-Bevelandt*, te weeten, eerst de *Watering* bewesten *Tersicke*, gezegt de *West-* of *Bree-watering*, voorts de Parochiën en Polders buiten de *West-watering*, beoosten en bewesten de havens van *ter Goes*, en *Biezelinge*; dan noch het Eilandt *St. Joos-landt*, bedykt in 't jaar 1631. is groot bevonden, volgens de authentique Landts-reekeninge van den hondertsten penning over 't jaar 1641. daar by gedaan noch eenige Polders, ingedykt 1672. in alles 59316 Gemeeten, en 20 roeden; elk gemeet genomen voor een halve mergen, naar de Rhynlandtsche maat in Hollandt, maaken 29658 Hollandtsche mergens, en 20 roeden.

Idem I. D. p.406. et volg. Reigersb. p. 24.

Zuidt-Bevelandt is zeer vruchtbaar in kooren; 't heeft ook veel zoeter lucht dan eenige der Zeeuwsche Eilanden, en is 't naaste Bewester-Scheldsche Eilandt aan *Walcheren*, daar van het afgescheiden wordt door het water de *Hondt*, zynde een flinker arm der *Schelde*. Het plagt ruim 20 uuren gaans in de rondte groot te zyn; doch 't heeft van tydt tot tydt door de zee, inzonderheit ook door de geduurige schuuringe van de ebb' en vloedt der *Schelde*, tusschen *Romerswaal* en *Bergen op den Zoom*, wel de helft verloren.

Smalleg. f. 270. Petit Nederl. Republ. p. 189.

Voortydts waren 'er drie Steden op, *Borsele*, *Romerswaal*, en *ter Goes*. De laatstgenoemde stadt is maar alleen overgebleven, want *Borsele* is, voor meer dan 170 jaaren, met de aangelegen landen, door de zeegolven weg geraakt: het zelfde ongeval en onheil heeft *Romerswaal* getroffen, eerst door overstroominge, een- en andermaal byna t'eenemaal vernielt, en voorts in 't jaar 1634 gansch vernietigt: zie op ROMERSWAAL. In 't jaar 1228 leed *Zuidt-Bevelandt* overmaatige schade door eene verslindende inbreuke der zee: wederom 1304. maar noch smartelyker 1530. den 5 November, waar door 't geheel onder 't water raakte, en verloren gingen de Landen en Dorpen *Broucke*, *Kreecke*, *Everswaerdt*, *Steenvliet*, *Schoudee*, *Niewlandt*, *Tolsende buiten*, *Zwarte Waal*, *Hinckeler-Oordt*, *Meeren*, *Rillandt*, met een gedeelte van *Valkenisse* en *Waerde*, *'t Bat*, *Couwerve*, *Duvene*, *Lodyk*, *Ouwaardingen*, *Coaallen-Dyk*, behalven noch de Stadt *Romerswaal*, die alleen weêr bedykt wierdt. In 't zelve jaar liepen weêr onder, *Mounster*, *St. Catharina*, *Oostkerk*, *Westkerk*, *Wolphertsdyk*, en den *Devik*, zynde de oudtste Polders van *Borsele*. Deze zes Parochiën wierden wel in het volgende jaar 1531. met zeer groote moeite en kosten, weêr bedykt, doch konden de Vloedt van 1532 niet verduuren, en zyn geheel vergaan.

P. Montan. in Guicc. f. 280. Reiger. Kron. p 37. Small. &c.

De *Zuidt-Bevelanders* hadden zich wel onderwonden *Niewlandt*, *Meere*, *Krabbendyk*, *Valkenisse*, *Brouk*, *Hanswaerdt*, *'t Badt*, *Rillandt*, en andere Heerlykheden, weêr te bedyken; maar op den 2 November des zelven jaars, ter middernacht, brak de zee alle deze niewe dyken; daar eene ontelbaare menigte van menschen door versmoorden. *Meere*, of *Ter Meere*, by *Schondee*, liep ook weêr onder; vyftig persoonen, op het dak van de Kerk geklommen, wierden noch na drie dagen, jammerlyk verhongert, en half doodt van koude, door een schip geburgen. In 't jaar 1538 most *Zuidt-Bevelandt* al weêr de kracht van 't water lyden; en naderhandt noch meermaalen. Wegens deze geduurige verwisselingen, afrukkingen, en aanwinningen van landen in *Zeelandt*, worden den *Zeeuwschen Leeuw*, in het wapen van *Zeelandt*, in de zee dobberende, de Latynsche woorden, *Luctor & emergo*: *Ik worstele en koome het te boven*, niet onaardig toegepast: als zinryk; en te gelyk, zoo op den Staat der Provintie, en der Heeren Hooge Regenten wakkerheit, als op de onderhoorige Landeryen, speelende: waar op een zeer zoet Latynsch vaers, eenige regelen lang, gemaakt is van den Heere *Adrianus Hofferus*, dat *Boxhorn* overzulks zyne *Zeeuwsche Kronyk* ook heeft ingelyft. Het raadtzel van den zelven *Boxhorn* heeft ook zyne bevalligheit:

Ad. Hoffe poëma Boxh p 1. Idem Boxh in Prir. acht de voorreden.

Waar woont het volk (sta by verstandt)
Daar landt wordt zee, en zee wordt landt?

In 't voorgedachte verdronken Landt van *Romerswaal* wordt tot noch toe niet anders bewoont als *Hoogerwerve*, gelegen op den *grooten* en *kleinen Agger*. In den oorlog met *Spanjen* hadden de *Spaanschen* daar een Fort gemaakt, om uit *Zandtvliet*, en andere gaten daar omtrent, over 't verdronken landt, de Zeeuwsche stroomen met Booten, Sloepen, en ander klein vaartuig, te bespringen: Maar in 't jaar 1632 wierdt deze Sterkte door *Grave Willem van Nassauw*, voor den Staat, ingenomen. Tegen het besluit van den Raadt van Staten der Vereenigde Provintiën, hebben de *Zeeuwen* verhindert dat ze niet ter neêr geworpen is; als zeer nodig en dienstig tot verzekeringe van de binnevaart van *Zeelandt*. Het bedykte Landt van *Zuidt-Bevelandt* is tegenwoordig het grootste van alle de *Zeeuwsche* Eilanden, onaangezien het zoo veel in 't Oosten verloren heeft.

Smalleg. f. 2..

De overgebleve Landen en Parochiën worden van veele wateren en kreeken doorsneeden; als de *Pieterman*, *Lodyne*, *Macolle*, enz. die de oude *Schelde* eene bequaame gelegenheit verschaffen, om, haar oudt bedt verlaatende, op het Eilandt *Ter Thoolen* aan te schieten; want beneden dit Eilandt, omtrent *Tersicke*, heeft men 't rechte Canaal, of Diep van de *Schelde*, *Tholen* weêr van dit Eilandt afscheidende. Omtrent het midden is eene groote Plaat, die omtrent *Wemelingen* zich in tweën verdeelt, daar de *Schelde* de Noordtzyde, en 't *Niewe Diep* de Zuidtzyde van eenen grooten *Opwas*, over veele jaaren ten Noordtwesten van 't *Noordt-oordt* aangegroeit, verkiezen.

Idem ibid.

Dezen *Opwas* noemen veelen de *Katteplaat*; maar gemeener is de naam van d' *Onbekende*, gelegen tegen over *Cattendyk*, en aan d'andere zyde over *Cats*, voortydts de *Hooge plaat* genoemt, en alreede in 't jaar 1627. tusschen de 2000 en 3000 ge-

3000 gemeeten groot; ook zeer dienſtig tot weide voor ſchaapen. Tuſſchen deze Plaat en het Eilandt *Zuidt-Bevelandt*, loopt het *Nieuwe Diep*, wel een eng, maar hol water, tot voorby het hooft van *ter Goes*, en valt aan d'andere zyde, laatende het *Noordt-Oort* leggen, ten Zuiden in de *Schelde*, die *Zuidt-Bevelandt* van *Wolpherts-Dyk* ſcheidende, en eindelyk de *Lemmer* naar 't Weſten vindende, met de *Sloe* naar het Zuiden, de verdeelinge maakt naar *St. Joos-Landt*, tegen het *Landt van de Kraijers*. De *Sloe* word allengs onbequaamer tot de vaart; zoodanig verlandende, dat men al voor eenige jaaren, by laag water, daar droogvoets door kon gaan: Zy is wel weêr wat dieper geworden, doch ſtaat te verwachten dat geheel verdroogen zal, en dan zouden de twee groote Eilanden, van *Walcheren* en *Zuidt-Bevelandt*, aan malkanderen konnen gedykt worden. In *Zuidt-Bevelandt* is een groot water, omtrent een myl lang, leggende byna Ooſt en Weſt, ſtrekt zich uit het Weſten een ſtuk weegs achter 't Dorp van der *Niſſe*, voortgaande naar 't Ooſten, tot omtrent het *Poldertjen* van *Cornelis Janſz. Boone*, daar 't zyn eindt neemt. Het wierd van oudts de *Zwake* geheeten; daar in worden zeêr veele Karpers en Palingen gevangen. De Adelyke Familiën in Zuidt-Bevelandt ſtelt *M. van der Houve* de Heeren van *Cruiningen*, afdaalende van eenen *Berthoud*, Heere van *Mechelen*; de Heeren, en Baander-Heeren van *Borſele*, *Romerswaale*, (of *Keivink*) *Schinge*, (voor dezen *van ter Goes*,) nu dus naar het Riviertje de *Schinge* geheeten;) *Bruwelis*, afkomende, als natuurlyk, uit eenen Grave van *Henegouw*, *Maalſtede*, *Ruyk-rok* van de *Werf*, *Stapel*, *Ooſtende*, *Eversdyk*, *Cattendyk*, van de *Maarde*, *Baarsdorp*. In *Noordt-Bevelandt* worden genoemt *Cats*, voortydts *Weldamme*; *Cats*, met de *zwarte Kat*: *Cats*, voortydts *Welle*; *Wiſſe-kerk*; *Soetelings-kerk*; *Campen*; *Baſtaardt* van *Borſele*, Heer van *Cortgeene*. De acht Ridder-Hofſteeden in Zuidt-Bevelandt ſtelt hy, 't Kaſteel en Hofſtadt *Cruiningen*, gebouwt in 't jaar 1361. het Huis te *Voorhout*, beide in *Cruiningen*; de Huizen *Maalſtede*, *Bruwelis*, *Giſtelles*, te *Capélle*; 't Huis *Ellewoudts-Dyk* te *Ellewoudts Dyk*; 't Huis te *Schenge*, tot *Heer Arendts Kerke*, en 't Huis te *Werve*, te *Sereyns-kinderen*. In d'opdragt van den 28 Juni 1571. door Juffr. *Agniet* van *Halmale*, weduwe van Jonkheer *Jan Seraarts*, Heer van *Rammelo*, word dit Huis te *Werve*, *'s Heer Henriks-burg* genoemt. Onder 't Claſſis van *Zuidt-Bevelandt* behooren de volgende Kerken (boven die van de Steden *Goes* in Zeelandt, en *Hulſt* in Vlaanderen) *Cloetingen*, *Capelle*, *Schoor*, met *Vlaake*, *Biezelingen*, *Cruiningen*, *Crabbendyk*, *Waarden*, *Wemelingen*, *Terſeke*, *Cattendyk*, *'s Heer-Hendriks-kinderen*, met *Miſſekerk*, *'s Heer-Aarts-kerk*, *Heynkens-Zandt*, *Borſelen*, *Ellewoudts-dyk*, *Ouwelande*, *Ovezande*, met *Driewegen*, *Baarlandt*, *Hoedekens-Kerk*, *Ter Niſſe*, *'s Graven-Polder*, *Schrabbekerk*, met *Synouts-Kerk*, de *Polder van Namen*, met het Fort *Paulus-Dyk*, en *Heinsdyk*, *Klooſterlandt*, met *Offeniſſe*, en *Callishoeke*. In den *Ouden Blaffaert* der Biſſchoppen van *Utrecht*, nopende hunne geeſtelyke Jurisdictie over de Kerken, Capéllen, en Klooſters, zyn eenige van de hedendaagſche benaamingen wat anders geſpeldt: voor *Waerden*, ſtaat *Weerde*, voor *Terſeke*, *Tierſeke*, voor *'s Heer-Aarts-kerk*, *Tſeeraetskerke*, voor *Oveſande*, *Overſande*, voor *Hoedekens-kerk*, *Heer Oedens-kerke*, voor *Synoutskerk*, *Symons-kercke*: *'s Graven-Polder* droeg toen den naam van *Voirtrap*, anders *'s Graven-Polre*.

BEVELANDIA. Keizer Otto de tweede heeft in den jaare 974. aan de Abdye te Gent, die naar *St. Bavo* genoemt wordt, van wien *Bevelandt* zelf ook den naam heeft, recht Koningklyke giften opgedraagen; waar onder eenige in het landt van *Bevelandt*. Het zelve is ver het grootſte van de Zeeuwſche Eilanden, gelyk ze hedendaags genoemt worden, voornamentlyk indien men daar onder reekent de kleine, die boven Walcheren, tuſſchen de beide armen van de Schelde, leggen. *Hadrianus Barlandus* noemt dit Eilandt het vermaaklykſte van alle. Men kan de grootte daar van, wegens de verwoetheit der zee, nauwelyks weeten, ja nauwelyks kan men het getal der Eilanden zelfs bepaalen. Het grootſte leit hedendaags naar het Zuiden, waar van daan het *Zuidt-Bevelandt* genoemt wordt. Naar het Noorden leit *Noordt-Bevelandt*, met verſcheide kleine Eilandtjens rontom.

BEVER, zou in oude tyden de naam van *Beverwyk* geweeſt zyn: zie op BEVERWYK.

BEVERLANDT (ADRIANUS, of, gelyk hy zelf ſchreef, HADRIANUS) geboortig van *Middelburg* in *Zeelandt*; was wel een perſoon van zonderling verſtandt, maar hy misbruikte het: wierdt Doctor in de Rechten, en Advokaat 's Hoofs; was zeer yverig in 't leezen, inzonderheit van ontuchtige boeken. Uit *Ovidius*, *Martialis*, *Catullus*, *Tibullus*, *Propertius*, en meer van diergelyke ſtoffe, wiſt hy, alzoo hy eene ſterke geheugenis hadde, geheele bladen, en al 't onkuiſte dat 'er in was, van buiten te verhaalen, en in gezelſchappen ter baane te brengen. Hy maakte zich eenen quaaden naam met zyn lichtvaerdig boek, *de Stolatæ virginitatis jure*: met zyn godtloos tractaat, *de Peccato Originali*, bragt hy zich zelf te Leiden in den kerker: indien zyn noch erger ſchrift, de *Proſtibulis veterum*, van de Magiſtraat ware gevonden geweeſt, 't zou buiten twyfel qualyk met hem afgeloopen hebben: doch een zyner goede vrienden, dien hy dit werk betrouwt hadde, verbrandde het ter goeder tydt, waar door dan de toeleg der uitgave t'eenemaal verydelt, en hy voor de ſtraffe des wereldtlyken Rechters beveiligt wierdt. Met eene geldtboete, en onder eede van zyne penne niet meer tot diergelyke Schriften te gebruiken, wierdt hy uit de gevangkeniſſe ontſlagen. Vry geraakt, en over zyne goederen ſchikkinge gemaakt hebbende, verkoos hy de Stadt Utrecht eene wyle tydts tot zyn verblyf, daar hy, naar men verhaalt, met zyne ingezoge kundigheit van ontucht, in gezelſchappen van onbandige jongelingen, en herbergen, wonderlyk den baas ſpeelde, breedt opgaf van zyn verbrandt handtſchrift, als 't hooftſtuk zyner werken, en daar uit verſcheide ſtukken, met veel zwiers, en eene gladde tonge, opſneedt. De Tyteltekening hadde hy ook van dit werk bewaart, zynde een Venustempel, of Bordeel van binnen, vol ontuchtig gebaar, waar in hy zelf op den voorgrondt zat met eene hoer op zyn ſchoot; welke tekening hy dan menigmaal, met een kittelend genoegen, aan zyne vertrouwelingen onder d'oogen bragt. Dit alles kon voor d'Overigheit niet verholen blyven, die, van zulk eene beſmettelyke peſt in haare ſtadt afkeerig, en bezorgt voor de verwilderinge der jeugt, hem in der ſtilte liet aanzeggen, dat hy haare veſten had te ruimen; 't geen hy moſt opvolgen. Middelerwyl ſchreef hy onder de handt een Boek, *Vox clamantis in deſerto*, daar hy de *Magiſtraat* en *Profeſſoren* te *Leiden* vinnig in doorſtreek: Begaf zich van hier naar *Engelandt*, daar een zyner vrienden, namelyk de Heer *Iſaäk Voſſius*, zeer vermaart door zyne geleertheit, ſchriften, en boekerye, en toen Kanonik van . . . . hem een jaarlykſche wedde, uit de inkomſten der kerkelyke goederen, bezorgde, waar voor hy dan ook eenigen kerk- of koordienſt waarneemen moſt; daar (zegt *H. L. Benthem*) hebbe ik hem leeren kennen, waar by ik met zuchten moet zeggen, dat het te beklaagen is dat hy zyne bequame herſſenen, en goede weetenſchappen, zoo qualyk aanleî. Zyne meeſte, hoewel niet al te groote middelen, beſteedde hy aan raare, maar gemeenlyk meeſt godtlooze Boeken, onkuiſche Teekeningen, en Schilderyen, ook aan ongemeene Medalien, uitſteekende Hoorntjes en Zeegewaſſen, enz. Die meer van hem tracht te weeten, zie de aangeweezene Schryvers aan den kant; welke laatſte zegt, dat hy ſcheen waar berouw te hebben van zyn ontuchtig leven, en 't maaken zyner onzeedelyke boeken; 't geen door 't uitgeeven van een boekje, opzettelyk tegen de *hoererye en ontucht* geſchreven, geſtaaft wordt; waar in hy, zyn voorgaande onſtichtelyk ſchryven geſtrengelyk veroordeelende, zich heel gevoelig toont over het quaadt dat het mogte hebben uitgewerkt; en vinnig geſpitſt tegen het haatelyk misdryf dat hy te vooren zoo veel voets gegeeven, en zoo minnelyk geſtrookt en geliefkooſt hadde. Dit quam uit omtrent het jaar 1708. 't geen overzulks, als 't uit zyn harte is voortgeſproten (dat den Alweetenden bekent is) een onwraakbaar bewys ware zyner boetvaerdigheit. Ondertuſſchen, gelyk zyne jaarwedde in Engelandt zoo veel niet bedroeg, dat hy 'er veele verquiſtingen, buiten zyn lyfs onderhoudt, van kon aanrechten, en hy echter heel quanſſelachtig was, verarmde hy ſchier tot het uiterſte; waar toe ook veel holp, dat zynen grooten vriendt en voorſtander, de bovengedachte Heer *Iſaäk Voſſius*, hem door de doodt ontviel, en hy den haat van veele anderen had op den hals gehaalt, door 't heimelyk maaken en ſtrooijen van ſcherpe hekeldichten, en ſchotſchriften, die, hoewel van anderen afgeſchreven, echter uit den ſtyl hunnen Opſteller genoegzaam aanwezen: een dubbel nootlot dat *Beverlandt* trof, en voor zulke verdorvelingen heel gemeen is.

BEVERVOORDT, een Dorp in Hollandt, naderhandt *Velzen* hernoemt, en de reden daar van, enz. zie op VELZEN.

BEVERWYK, een zeer ſchoon, groot, en vermaaklyk Dorp, of Vlek, wel bewoont, en bebouwt, gelegen tuſſchen *Haarlem* en *Alkmaar*, aan 't *Wykker Meer*. Veele voornaame perſoonen van *Amſterdam*, als andere ſteden en plaatzen, hebben daar ſchoone Hofſteden, en luſtige Tuinen. Het leit in het Zuidtweſter-deel van *Noordt-Hollandt*, en *Kermerlandt*; omtrent twee uuren van *Haarlem*, twee uuren van *Alkmaar*, en een half uur van de Zeeſtrandt, daar *'t Wyk op Zee* naar geheeten word. In de lyſt der Steden, die in 't jaar 1468. den eedt van getrouwheit aan *Hertog Karel van Burgundiën* afleiden, word *Beverwyk* mede onder de Steden, en nergens na de laatſte, maar in deze ordre geplaatſt, als volgt; *Dordrecht*, *Haarlem*, *Delft*, *Leiden*, *Amſterdam*, *Gouda*, *Rotterdam*, *Schiedam*, *Alkmaar*, BEVERWYK, *Monikkedam*, *Edam*, *Woerden*, *Oudewater*, *Schoonhoven*, *Gorkum*, *Heusden*, *St. Geertruidenberg*, *Hoorn*, *Enkhuizen*, *Medenblik*. De naamen der

Idem ibid.

Idem ibid.

Houve 1. D. f. 143.

Idem van der Houve. ibid.

Lyſt der Pred. in Zeel.

O. Blaff. der Utr. Biſſch.

Alting Not. Germ. Inf. Part. II.

H. L. Benth. Holl. kirch. und ſchulen. ſtant. 2. D. p. 451. Tentzelii

monat. geſpr. 20. D. p. 875.

Idem ibid. p. 452. & ſeqq.

Benth. d. loc. en Tentzelius ibid. 20. theil. ook pag. 845. & ſeqq.

Brugm. voor Scriv. Kr p. 63. De Raey Dict. Geogr. Leeuw. Batt. Ill. f. 157.

[*Boxh. Toneel v. Holl. p. 57.*] der Dorpen in West-Vrieslandt, worden bevonden *Groote Broek, Westwoude, Schellinkhout, Wydenesse, Hem, Veenhuizen, Spanbroek, Abbekerk, Zyde Kerspel*, en *Nydorp*. De Bailjuwschappen die desgelyks den eedt deeden, waren 't Bailjuwschap van *Kennemerlandt*; van *Rynlandt*, van *Schielandt*; van *Zuidt-Hollandt*; van *Waterlandt*; van *Amstellandt*; van *Arckel*; van *Schoonhoven*; van *Heusden*; [*Idem ibid. p. 12. Heda in hist. Ultr. Boxh. Toneel p. 345.*] van *Texel*; van *Wieringen*. Daar uit ziet men dat *Beverwyk* in dien tydt plagt gerekent te worden onder de voornaamste steden van *Hollandt*. *Wilhelmus Heda* bericht ons, in zyne *Historia Ultrajectina*, dat *Beverwyk*, nu een open Vlek, in oude tyden geheeten heeft *Agatha-kerk*, of *Aagten-kerk*; uit en met hem staan *M. Z. Boxhorn*, nevens *P. Brugman voor Scriverius Kronyk*, die 'er byvoegen, dat het teeken van die benaaminge daar noch overgebleeven is in den Weg, gemeenlyk gezegt *St. Agathen*, of *St. Aagten weg*: wordende noch nader bygebragt eenen brief van *Bisschop Willem van Gelder*, geschreven in het jaar 1063. waar in, onder meer andere plaatzen daar omtrent, welke van *Diderik Grave van Hollandt*, en zynen zoon van den zelven naam, als ook van zynen broeder *Floris*, in de Stichtsche beroerten den *Bisschop* met gewelt afgenomen zynde, wederom gebragt waren in des Bisschops magt, door d'authoriteit der Synode, met d'ondergeschreve Kapéllen, namelyk *Haraga Scia*, *Rinesburg*, *Warmonde*, *Liethemuthen*, *Rynaterwaldt*, *Ascleckerwaldt*, ook genoemt AGATEN KIRCK, *Hemesen-Kirck*, *Ascmannedelf*, enz. door *Liethemuthen*, *Hemesen-kirck*, *Ascmannedelf*, versta de lezer *Leymuiden*, *Heemskerk*, en *Assendelf*, zynde alle geweest nabuurige Vlekken, Dorpen, of Sloten, by AGATENKERK, nu BEVERWYK: [*Germ. Inf. P. II. p. 4.*] „ Zoo dat *Agathenkireca* (dus by muffige Latinisten des ouden tydts) eene „ Kerk, volgens *Alting*, zy geweest, van een betwist „ recht, tusschen de Bisschoppen van Utrecht en Epternach, „ zoo als uit het verdrag van 't jaar 1063 blykt. Of beter, een behantveststeede aan den innersten inwyk van „ het Y; heden *de Beverwyk*: naar 't getuigenisse van „ *Beca* (in *Theodoric*. 2 Bisschop van Utr.) *Stoke* noemt [*Vossii Jaarb. p. 121. Schotan. Vries. Kron. f. 104. &c.*] „ het *St. Aechten-Dorp*, (in *Ada*.) Andere Schryvers ook noemen 't hedendaags *Beverwyk*, *Aagtendorp*, in het Latyn *Sanctæ Agathæ Pagus*; en onder dien naam door *Grave Lodewyk van Loon*, omtrent het jaar 1204. verbrandt. Ondertusschen, of *Beverwyk* in het jaar 1063 dien naam heeft gevoert, en of het in het jaar 1204 onder den naam van *St. Aagten-Dorp*, of *St. Aagten-Kerk*, verbrandt is, laaten wy daar: Althans dit is zeker, dat het kort daar na, en in 't laatste van de zelfde eeuwe, namelyk 1298. met den naam van *Beverwyk* is bekent geweest: want *Jan d' I Grave van Hollandt*, gaf in 't voornoemde jaar verscheide privilegiën en voorrechten aan de burgeren van *Beverwyk*, op het ernstig verzoek van *Wolphert van Borsele*, Heer van Zandenburg, die ten dien tyde het gezag over *Beverwyk* had', dewyl hem het derdedeel van alle boeten toegekent [*Meyerus de Com. Holl. in Joh. I. Boxh. ibid.*] wierden. Over den oorsprong van den naam *Beverwyk*, zyn de gevoelens onder de Schryvers vry wat verschillende. Eenigen geeven voor dat de *Koningen van Vrankryk*, toen zy het gedeelte van *Batavia*, nu *Hollandt* genoemt, bedwongen hadden, de *Baveren*, of die van *Beijeren*, in hunnen dienst ten oorlog zynde, dit stuk landts toe- of aanweezen, als aan *oude Donats*, (*begiftigde oude Krygslieden*) [*Petit Nederl. Republ. p. 150. Adr. Junius Batavia c. 17.*] om daar van te konnen bestaan: dus zou 't den naam van *Bavaren-wyk*, met 'er tydt verbastert, of verkort in *Beverwyk*, gekregen hebben. *Boxhorn* en anderen zyn van gedachten, dat deze benaaminge zou afgekomen zyn van de menigvuldige *Bedevaarden* (verkort *Beverden*) die 'er plagten te geschieden, en gedaan te worden naar *St. Agathen*, of *Aagten Kapél*, die met den tydt dien naam ver- [*Brugm. voor Scriv Kr p. 62.*] loor, en *Bedevaarden-wyk* allengs in plaatze bequam, dat, wat te lang van adem, in *Beverde-wyk*, en *Beverwyk* eindelyk verwisselt zou zyn geworden. Anderen wederom haalen hem af van de *Bevers*, en willen dat *Castricum*, een [*Leeuw. Bat. ill. f. 157. Boxh. Ton. p. 345. Idem Brugm.*] Dorp by *Beverwyk* (en daar van gevormt) twee naamen van eenerlei beteekenisse zyn, d'een Griekfsch, d'ander Nederduitsch; van de Grieken, toen ze, volgens hun voorgeeven, in deze Landen waren, aan de gedachte plaatzen gegeeven; want, zeggen zy, *Castor* in 't Grieksch, is in onze taal een *Bever*, *Come* een *Wyk*, die dan t' zamen gevoegt, *Beverwyk* uitmaaken, daar de *Bevers* met groote menigten, in hunne wyk en hoolen kruipende, zich [*Soeteboom Arcad. p. 78.*] onthielden. Anderen, daar tegen, zeggen, dat deze plaats eerst BEVER genaamt was; dat in een gevecht tusschen Heer *Willebrandt van Egmondt*, en *Grave Diderik den I van Hollandt*, de laastgenoemde te kort schoot, en toen zyn volk toeriep WYK! WYK! en van dien tydt af zou *Wyk* by *Bever* gevoegt, den naam van BEVER-WYK gekregen hebben: Maar wy vinden het zoo vroeg met dien naam niet bekent. Noch zyn 'er die voorgeeven, dat een Heer *Bever* aldaar zyn *Wyk*, of Burgt gebouwt zou hebben. De lezer oordeele van alle deze verschillende gissingen, neeme zyne keure daar uit, en behoude, naar mogelykheit, [*Boxh. Vliger.*] de beste voor zich. Deze plaats heeft veelmaals zwaare rampen uit- en doorgestaan. In het jaar 1203 heeft *Grave Lodewyk van Loon* (die Vrouwe *Ada*, erfdochter van Grave *Diderik den VI*. door haar moeders snood bedryf, ter Gemalinne bekomen hadde) in d' onrusten daar over ontstaan, zoo in *Hollandt* als *Zeelandt*, enz. de BEVERWYK (toen noch AAGTENDORP genoemt) verbrandt. Het zelfde heeft ook Hertog *Albert van Saxen*, Stadthouder over *Hollandt*, gedaan, omtrent het jaar 1485. toen hy met zyn krygsvolk tegen de oproerige *Kennemers* optrok. [*P. Montan. in Guicc. f. 232.*] In het beleg van *Haarlem*, door de Spaanschen in 't jaar 1572. wierdt *Beverwyk* t' eenemaal verwoest, maar daar na veel sierlyker herbouwt. Vermits *Beverwyk* in 't jaar 1460. onder de voornaamste Steden van *Hollandt*, als boven gezegt is, gerekent wierdt, stellen eenigen vast dat deze plaats, na het afbranden in 't jaar 1485. by de herbouwinge, tot een Vlek geworden en gebleven is. Anderen betrekken dit op 't jaar 1572. [*Vliger. Zeiler.*] Onder het Bailjuwschap van *Beverwyk* behooren *Wyk op Zee*, *Wyk aan de Duinen*, *Spaarerwoude*, *Catswoude*, *Westzaanen*, en *Crommenie*. De Kerk en Predikanten (twee zyn 'er) staan onder 't Classis van *Haarlem in 't Hoog*. [*M. v. der Houve.*]

BEVERWYK, (JOHAN VAN) Doctor in de Wysbegeerte en Geneeskonst, te *Dordrecht*: Hy is verscheide maalen ter dagvaart van de Heeren Staten van Hollandt en West-Vrieslandt afgezonden geweest. Wierd Raadt der genoemde Stadt in 't jaar 1627. Schepen in 't jaar 1629. Veertig 1631. Weezen-vader 1633. Was geboren den 17 November 1594. getrouwt eerst met Juffr. *Anna van Deuverden*, dochter van *Cornelis van Deuverden*, Schepen der stadt *Utrecht*, Schout van *Amersfoort*, by Juffr. *Johanna van der Voort*, uit den stam van *Lokhorst*. Na haaren doodt, in 't jaar 1624. hertrouwt met Juffr. *Elizabeth de Bakker*, dochter van *Willem de Bakker*, Schepen te *Zirikzee*, daar hy acht kinderen by won. Hy heeft zich bekent en vermaardt gemaakt, zoo door verscheide geneeskundige, als andere Schriften, den Wereldtkennenen niet onbekent. Is overleden den 19 Januarius, 1647. Zyne geneeskundige Schriften hadden ten zynen tyde, en ook daar na, een groot vertier; zyn overzulks verscheide reizen, eerst in 8. vervolgens in groot 4. met kopere plaaten, en toepassende vaerzen van den Heere *Jakob Cats*, gedrukt; de voornaamste bestaan in den *Schat der Gezondheit*, en *Schat der Ongezondheit*, zyne *Heelkonst* en *Heelkonstige Aanmerkingen*, *Wederlegging van Mortaigne*, en *Brieven*; met welke laatste den jongsten druk zyner gemelde Werken vergroot is. Zyne *Uitnemendheit des Vrouwelyken geslachts* is ook met printverbeeldingen, en vaerzen tusschen beiden, van den Heere *G. Boey*, afzonderlyk van d' andere gedrukt; waar in allerlei deugden der Vrouwen vertoont, in haaren vollen dag gezet, en ten top opgevyzelt worden. [*M. van Balen beschr. v. Dordr. p. 95. 216. en 983. Valer. Andr. Biblioth. Belg. G. Brandt Dagwyz.*]

BEUL, een der twintig Dorpen van de Vriesche Grietenye *Stellingwerf Westeinde*, in 't zuiden van *Vrieslandt*, en een der zes Dorpen over den *Stroom* gelegen. Het heeft onder zich de Buurten *Riseperkamp*, en *Bucholt*. De Predikant van *Noordtwolde* bedient te gelyk *Steggarden*, *Finkinga*, en *Beul*; behoort onder 't Classis van de *Zevenwolden*, op het *Heerenveen*. [*Winsem. beschr. v. Vriesl.*]

BEUSECOM, een Dorp in 't Graafschap Buuren: zie op BOSINGHEM.

BEVYNS, dus van *van der Houve* gespelt; *Smallegange Ser-Boudins-kerk*. In den Ouden Blaffert der Utrechtsche Bisschoppen genaamt *St. Boudewyns-kerk*, een Dorp in *Zeelandt*, op het Eilandt *Walcheren*. [*Houve. Smallegange.*]

BEWESTER-SCHELDE, de eene helft van *Zeelandt*; d'andere is *Beooster-Schelde*: zie op BEOOSTER-SCHELDE. Tot dit gedeelte van *Zeelandt* behooren de vier Eilanden, *Walcheren*, *Zuidt-Bevelandt*, *Noordt-Bevelandt*, en *Wolphaartsdyk*. In *Walcheren* leggen de Steden *Middelburg*, *Vlissingen*, en *Campveere*; nevens de smalle Steden *West-Capélle*, *Arnemuiden*, en *Domburg*. In *Zuidt-Bevelandt* het verdronke *Romerswaal*, en 't nu noch bloeijende *Ter Goes*. In *Noordt-Bevelandt* heeft gelegen *Cortgeene*; dat ook een roof van de zee geworden is. Op *Wolphaartsdyk* heeft men niet dan Dorpen. Alle de landen van *Zeelandt Bewester-Schelde* bedraagen, volgens d'authentike Landtsrekeninge van den hondertsten penning, over 't jaar 1641. (daar by gevoegt de Polders sedert dien tydt, tot op 't jaar 1643. noch op niews ingedykt) 111215 Gemeeten, en 63 Roeden, of zoo veele Hollandtsche halve Mergens. [*Van der Houve. I. D. f. 144. Boxh. Kr. van Zeel. I. D. p. 87. 9. Smalle. Kr. van Zeel. f. 301. & seqq.*]

BEYERLANDT, BAYERLANDT, in *Zuidt-Hollandt*, onder *Dordrecht*, bevattende *Oudt-* en *Niew-Beyerlandt*. Toen *Grave Lamoraal van Egmondt*, in 't jaar 1557. de Schorren van dit Landtjen in eigendom bekomen hadt, heeft hy het met eenen treffelyken Zeedyk omvangen. Hy gaf het den naam van *Beyerlandt*, naar zyne Gemalinne *Sabina van Beyeren*. Dat is nu het *Oudt-Beyerlandt*, vermits het ander, dat 'er naderhandt by gekomen, en van Vrouwe *Sabina* in 't jaar 1581 uitgedykt is, den naam van *Niew-Beyerlandt* draagt. Nu behoort het aan de *Graaflykheit van Hollandt*; het heeft hooge en laage Jurisdictie. Over den eigendom der Eilanden van *Putten*, [*Boxh. Toneel v. Holl. p. 92. M. v. Houve I. D. f. 108. Boxh. ibid.*]

van

van *Perniſſe*, van *Overmaas*, van *Beverlandt*, van *Strijen*, van *Dordrecht*, van den *Finaart*, is dikmaals groot verſchil tuſſchen die van *Brabandt* en *Zeelandt* gereezen; maar toen naderhant de twiſt tuſſchen den *Hertog van Brabandt* aan d'eene, en den *Grave van Hollandt* en *Zeelandt* aan d'andere zyde, afgedaan was, heeft men 'er geene moeite meer over gemaakt; als beide toen onder eenen Heer ſtaande: en die van *Hollandt* hebben deze (anders in der daadt *Zeeuwſche*) landen, zich met meer andere, als hun eigen, aangematigt.

BEYLEN, een Dingſpil, of Rechtbank des Landts van *Drenth*, en een van zyne zes deelen. *Dingſpil* betekent in hunne oude moedertaal zoo veel als *Gerichtspaal*, *Rechtampt*, *Rechtsgebiedt*, *Rechtbank*, of *Territorium*. De bedienaars van het Dingſpil noemt men anderweegen Richters, hier *Scholten*, of *Schouten*: doch zoo dat elk *Dingſpil* drie, vier, of meer Dorpen, met byzondere Schouten, onder zich heeft. In het Dingſpil *Beylen* zyn 'er maar twee, namelyk *Beylen* en *Weſterburg*; ieder heeft Kerk en Predikant: die van *Beylen* ſtaat onder 't Claſſis van *Weſterveldt*, die van *Weſterburg* onder dat van *Zuiderveldt*.

BEYLEN, een der twee Dorpen onder het Dingſpil BEYLEN, in 't Landtſchap *Drenth*: zie 't voorige.

BEYMA, anders ook gezegt BEYEM, een Adelyk Huis in het Dorp *Arum*, onder de Vrieſche Grietenye *Wonzeradeel*, onder 't quartier *Weſtergoo*.

BEYNTUM, een der elf Dorpen van de Vrieſche Grietenye *Ferwerderadeel*, in 't quartier *Ooſtergoo*; om zyne gelegentheit *Hoog Beyntum* genoemt: want daar is ook eene Buurt zoo genaamt, hoorende onder *Ferwerdt*.

BIELHEM, ook geſpelt BEELHEM, het is een voornaam Klooſter in *Gelderlandt* geweeſt, al lang ganſch verwoeſt: zie op BETHLEHEM.

BIERT, een Dorp onder 't Ruwaardt- en Bailjuwſchap van *Putten*, in *Hollandt*; ſorteerende onder *Geervliet*.

BIERVLIET, voortydts een vermaarde Stadt in *Nederlandt*, nu maar eene ſterke Schans, in 't Noorderdeel ten Ooſten van *Vlaanderen*, aan de *Weſter-Schelde*, die kort daar na, voorby *Vliſſingen*, in de Noordtzee loopt. Het Landt en Steedtjen is voortydts vaſt landt geweeſt, en aan *Vlaanderen* gehecht. Men vindt noch oude Tolbrieven, aangaande den tol op de wagens, die, door *Biervliet*, van *Brugge* op *Antwerpen* reeden. In 't jaar 1377. den 19 November, liep een gat in by *Biervliet*, daar deze Stadt byna door verdronk: Zeſtien Parochiën daar omtrent wierden van het water verzwolgen; namelyk: *Bochaute*, de *Piete*, *Guilhelmyne*, *Nieneve*, *Roezelaar*, de *Gewillige*, *Yzendyke*, de *Ellemare*, *St. Jans in de woeſtyne*, *Ooymans-kerk*, *St. Catherine*, *Ten Hamere*, *Schoondyk*, *Gareniſſe*, *St. Niclaas*, en *Biervliet*; zommigen voegen 'er noch by *Huzenſliet*, een gedeelte van *St. Marienkerk* van *Biervliet*, *Volmerbeeke*, *Couſſcha*, *Zeger-wilge*, *Bentylle*, *St. Margriet*, *Coudekerk*, *Watervliet*, enz. Eenige der zelve zyn echter uit het water weêr bedykt geworden; ook kreeg de Stadt *Biervliet* het hooft weêr boven. In plaats van den 19 November, volgens eene zeer oude Landtkaart van *Vlaanderen*, ſtelt *M. van Vaarnewyk* den 12. 's Maandags na St. Marten, die op den 11 November komt, by gevolg is 't den 12 geweeſt: daar 't oude Gedenkrym mede overeen komt:

Het Landt te BIERVLIET/en zeventien Dorpen/ô wach!
En die Piete lepen in na St. Martens dag.

In 't jaar 1404 brak weêr een gat in by de *niewe Sluis*, vernielende veele Parochiën met Kerſpelkerken: Drie Vlaamſche mylen lang hadt de Noordtzee alles met haar pekel vervult, daar eene meenigte menſchen, en ontelbaare beeſten door om hals raakten. De *vier Ambachten*, nevens *Sluis*, *Damme*, *Rodenburg*, *Ooſtburg*, *Birfliet*, (*Biervliet*) *Hugo Fliet*, *Wulp*, *Cadzant*, en *Bucholt* leeden veel, en de meeſte ſchade, daar de blyken noch kenbaar van zyn. In 't jaar 1440. wierden *Steelandt*, *Eervinge*, *Veenboom*, *Moerkerke*, *St. Jans Kapél*, *Huiger-Sluis* (eene Stadt by *Aſſenede Ambacht*) van de golven overdekt. Den 17 September 1477. ontſtont 'er een vervaarlyken ſtormwindt van acht uuren achtereen, daar door vergingen *Oudt-Ooſtende*, en veele Polders; ook in *Aardenburger Ambacht* tien, en in *Ooſt-kerken-Ambacht* vier Dorpen. Door deze water-rampen, en andere daar by komende onheilen, is de treffelyke Stadt *Biervliet* tot zulk een verval geraakt, dat ze nu maar een Veſting en ſterke Schans is. Tuſſchen *Antwerpen* en *Biervliet* was het in voorige tyden vaſt landt, nu is het van de zee overweldigt. *M. Smallegange* geeft ons in zyne *groote niewe Kronyk* noch dit bericht, en zegt: Wat belangt de verdere landtjens langs den *Hondt*, als dat van den *Doel*, en *Biervliet*, nevens meer andere, behoorende onder de Ambachten van *Hulſt* en *Axel*, vermits 't voor ganſch zeeker word gehouden, dat voor 't graven van de *Foſſa Ottoniana* (*Keizer Ottoos graft*) ten einde geen inval op de verdere *Zeeuwſche* landen mogte geſchieden, deze landtſtreecken van oudts aan *Zuidt-Bevelandt* in *Zeelandt* vaſt waren, en nu alleen door deze graft daar van afgeſcheiden wierden, zoo moeten die noch altydt gereekent worden als in vollen eigendom daar aan gehecht gebleven; vermits het graaven van een graft geene bezittinge nadeelig kan zyn, en ook het recht en 't gebiedt, des onaangezien, in zyn geheel bewaart moeten worden; ook daar door geene veranderinge of verkortinge kan lyden. Die van *Biervliet* kregen in *Griekenlandt* eene zeer groote achtinge, omdat zy (in dienſt van den *Griekſchen* Keizer *Balduwyn*) allereerſt de muuren van *Conſtantinopelen* beklommen, den tooren van de poort innamen, en het vaandel daar af haalden. In 't jaar 1385. heeft de Stadt *Biervliet* kloekmoedig het beleg van de *Gentenaars* en *Engelſchen* doorgeſtaan: ook heeft Keizer *Maximiliaan* de Stadt, doch te vergeefs, zeer ſtreng belegert gehadt. *Biervliet* legt vyf mylen van *Sluis*. In het jaar 1397 is, volgens Louïs Guicciardyn (M. Z. Boxhorn zegt 1347. maar 't zal een drukfeil zyn) aldaar geſtorven WILLEM BEUKELSZ. Hy heeft allereerſt de wetenſchap uitgevonden van den Haring te kaaken, zoo dat ze in tonnen gezouten, en lang bewaart kan worden. Hy was een viſſcher, en liet eenen grooten naam na. Keizer *Karel de V.* die den gezouten Haring niet onſmaakelyk vondt, uit aanmerkinge van het groot voordeel dat het landt jaarlyks door de Haringviſſchery, en 't zouten trok, en 't nut dat het gemeen daar door deelachtig wierd, hield de geheugheniſſe van dezen man in eere: zoo dat hy in 't jaar 1556 met zyne zuſter, *Koninginne Maria van Hongaryen*, nevens de *Koningin van Vrankryk*, te *Biervliet* quam, zyn graf bezichtigende, en zyne ziel alle zaligheit toewenſchende. De Viſſcher voerde twee Kaakmeſſen in zyn wapen. Eenigen der Nederlandtſche oude Dichteren hebben lofrymen, naar dien tydt en trant, op hem gemaakt. *Biervliet* heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Walcheren*, in *Zeelandt*.

Joh. a Quakenb. hiſt. Conſtant. p. 16. Montan. in Guicc. Smalleg. f. 766. Boxh. Smalleg.

M. Vaarnewyk hiſt. v. Belgis lib. 4. c. 68. Petr. Iburgius in vita Carol. V.

De Heer *Jakob Cats*, die in Zeelandt veele Schorren tot landt, ook omtrent *Biervliet*, heeft aangedykt, meldt het volgende, tot lof van deze plaatze, en van den eerſten Haringkaaker, *Willem Beukelſz*, in zyn *Twee-en-tachtig jarig leven*, fol. 56. dus hooren wy dien Dichter in zyne eige taale:

Daar leit een klein gehucht dat Biervliet is geheten,
Hier voortijts hoog beroemt, maar nu byna vergeten,
Het tiende recht aldaar quam my ten vollen toe,
Eerſt kleyn, en daarna groot, en niemant weet 'er hoe.
't Was van geringe prys al wat daar plag te groeijen,
't Scheen water altemaal wanneer het quam te vloeijen:
Al wat 'er was ontrent was maar een dorre ree,
Zoo dat het maar en ſcheen een miſthoop in de zee.
Maar als de a *Paſſageul met haar verheven randen*
Ten vollen was geſlegt en lag als dorre ſtranden,
Toen wies eerſt Biervliet aan, vermeerdert door den vloet,
Zoo wierde met 'er tyt de ſoute Gorſing ſoet.
Siet aanwas is een ding, dat, ſonder ons gevoelen,
Komt ſtijgen uyt de zee, en aan den oever ſpoelen:
Al ſchijnt het eerſt maar ſant en niet als enkel blick,
Het neemt gedurig toe, en wert ten leſten ſlick,
En daar na waſt 'er gras; een ſtel van hondert ſchapen
Die kander naderhant haar noodig voetſel rapen;
Tot dat het op het leſt verandert ſijnen naam,
En even met 'er tijt tot dijcken is bequaam;
Dit heb ik evenſelfs in Biervliet ſien gebeuren.

a Paſſageul. Juffr. Catalina, Polders gelegen by Iſendijcke.

En op fol. 57 vaart de Dichter, na eenige zedelyke tuſſchenredenen, dezer wyze voort:

Siet Biervliet, hier gemeldt, ſijn in voorlede jaren,
Door Godes hoog beleyt, veel dingen wedervaren,
Hier is een wakker volk al over lang geweeſt,
Gelyk men heden noch in d' oude boecken leeſt.
De Stadt van Conſtantijn die kan het ons getuygen
Sy moſt voor Vlaams gewelt haar trotſe torens buygen,
De Keyſer Balduwijn heeft uyt de naaſte kuſt,
Doch meeſt uyt deſe Stadt, een Leger uytgeruſt.
Dat heeft die b *groote Stadt gewonnen van de Turcken,*
Hoe ſeer ſy ſijn gewoon op haare magt te ſnurcken.
Want ſiet het Biervliets heyr heeft moet en magt gehadt,
Te dwingen met gewelt die wytberoemde Stadt.
Haar vendels even ſelfs te rucken van de wallen,
Te ſpringen van den muur, en in de Stadt te vallen;
Het rot van Machomet ſoo vinnig op te ſlaan,
Dat niemant van den hoop daar dorſte blijven ſtaan.
Siet Biervliets Burgery dat waren rappe gaſten,
Gewoon ook in de zee te klimmen op de maſten,
Die hebben even hier haar moedig hart getoont,
Zoodat haar vroom bedrijf met zegen is gekroont.
Een Schildt dat weerdig is om eeuwiglijk te leven,
Is om zoo vroomen daadt aan Biervliet toen gegeven,
Ei ſiet vier Griekſche Beén ontrent een bloedig kruys
Droeg dit manhaftig volk zich tot een wapen t' huys.

b *Conſtantinopolen.*

De groote Baldewyn heeft Godt des lijf gegeven,
Met in den eene helft tot Keiser was verheven.
Wel, Biervliet, soo gy Godt hem eere geven wilt,
Vergeet noch dit geluk, en voert noch desen schilt.
Noch heeft hier seeker man een deugdig stuck gevonden,
Dat in den ouden tijt geen vissers oyt verstonden,
Het was een nuttig werk, en niet voor ons alleen,
Het baat tot heden toe de werelt in 't gemeen.
De Haring dien men ving en kon niet lange duuren,
[illegible] maar kost te sijn voor onse nagekomen:
Want so men desen visch houd weynig dagen langh,
Soo werd hy gansch onnut en is maar enkel stanck.
Maar c *Beukels heeft voor eerst den Haring leeren kaaken,*
Dat is van allen slijm den visch gesuyvert maaken:
En als dat was gedaan, soo nam hy matig sout,
Dat alle ding bewaart en in sijn wesen houdt;
Dat strovd' hy in een vat, en daar uit is begonnen
Te pakken desen visch in welgemaakte tonnen;
Een stuck van groot gebruyck, want daar uyt is 't geschiedt
Dat ook het verste lant sijn nutten vond geniet.
Wel, Beuckels, weest gegroet; uw graf dat dient verheven,
Op dat uw goeden naam hier na sou mogen leven:
Het is een out gebruyk, hy dient te sijn vereert,
Die aan onkundig volk bequaame dingen leert.
Nu, Biervliet, schep weêr moedt, want gy begint te groeijen,
Uw winter is voorby, gy sult eens weder bloeijen.
Men siet het menigmaal dat na een lange druck,
Godt weder segen geeft, en send een groot geluck.

M. Alting Not. Germ. Inf. P. II. BIERVLIET is een Steedtje aan de Grift van *Otto*, zynde weleer geweest een Eilandt, tusschen de armen van de Schelde. Hier heeft Graaf *Guido* zyn Zusters zoon, *Floris* Grave van Hollandt, in den jaare 1287. nadat hy dien, quanswys om d'eendragt weêr te herstellen, derwaarts ontboden hadt, met eene trouwloosheit, die van de nakomelingen moet verfoeit worden, in de boeijen gesmeeten; gelyk *Melis Stoke*, in het leven van Graaf *Floris* den vyfden verhaalt. Deze plaats staat tegenwoordig onder de gehoorzaamheit van de Vereenigde Nederlanden.

Winsem. BIERUM, een Dorp in *Vrieslandt*, dus van *P. Winsemius* gespeldt, van anderen, en ook in de lyst der Friesche Predikanten, *Burum* of *Boerum*; zie op BURUM.

BIERUM, Dorpen in *Frieslandt*, doch met een voorwoordt, zie op SEX-BIERUM, OOSTER-BIERUM, PIETERS-BIERUM.

Lyst der Pred. van Gron. en Oml. BIERUM, dus gestelt in de lyst der Predikanten van *Groningen* en *Omlanden*, heeft Kerk en Predikant, staande onder 't Classis van *Loppersum*; zal ligt dat andere *Berum* wezen; zie BERUM.

De Raey Dict. Geogr. Steph. Bloem. in zyne vermeerd. by de Raey. BIESBOSCH, als een *Binnelandtsch* meer, doch ondiep, 't legt in 't Zuidoosterdeel van *Hollandt*, niet verre van de *Brabandsche* grenzen. Het is door eene inbreuke van de *Maas*, en te gelyk van de *Waal*, veroorzaakt, in het jaar 1421. ten tyde van de vervaarlyke, en groote Dordrechtsche of Zuid-Hollandtsche Waerdts watervloedt, waar door 72 treffelyke Dorpen, en over de 100000 menschen verdronken; word in 't Latyn *Sylva Juncea* geheten.

BIESELINGE, een der *Zeeuwsche* Dorpen op *Zuid-Bevelandt*. Het is eene Heerlykheit die een haven heeft, om 'er met schepen en schuiten in te loopen, en naar andere plaatzen te vaaren. Voortydts plagt hier een Klooster van Edele Jufferen te staan, *Jerusalem* genoemt, van St. *Augustyns* orde: zie, die 'er meer van zoekt te weeten, *M. Smalleganges Kronyk*. De heerlykheit *Bieselinge* is een goedt *Zeeusch* Leen, alhoewel d'Ambachts-heeren deze plaats gemeen houden, zoo dat de geenen, die eenig deel hebben in de Ambachts-heerlykheit van *Capelle*, ook voor zulk een gedeelte Heeren in *Bieselinge* zyn: heeft Kerk en Predikant staande onder 't Classis van *Zuid-Bevelandt*. *Van Zeeland f. 727. idem ibid.*

M. Alting Not. Germ. Inf. P. II. BIESELINGEN. Van deze plaatze maakt *M. Stoke* gewag op het jaar 1300. Het is een dorp van Bevelandt aan de rechterhandt van de Grift van *Otto*, heel aan den Oostkant.

Smalleg. f. 665. BIGGEKERKE, een Dorp in *Zeelandt*, dat in oude tyden zyne eigen Heeren hadt; doch al voor lang zyn die Edelen uitgestorven. Het staat in den *ouden Utrechtschen Blaffaart der Bisschoppen*, nopende hunne geestelyke Jurisdictie in *Zeelandt*, onder het Decanaat van *Walcheren*. *Biggekerke* is groot 1817 Gemeeten, 297 roeden. *Crommenhoek*, paalende aan *Biggekerke*, 119 Gemeeten, 220 roeden. Omtrent den uitgang der vorige XVII eeuwe, behoorden deze beide Heerlykheden aan Mevrouwe *Adriana* van *Bheenburg*, weduwe van den Fiskaal *Fannius*. *idem ibid.*

Winsem. beschr. van Vriesl. BILDT, of 't BILDT, de negende en laatste *Vriesche* Grietenye in het Quartier *Westergoo*. Eer de niewe *Vriesche* Landen aangeslagen, en de Stadt *Uitgang*, (nu *Berlicum*) *Minnertsga*, *Firdgum* en andere plaatzen, noch aan de zee gelegen waren, was dit *Bildt* onbekent, en d' ondergevloeide Landen waren schipryk: maar als naderhandt de zee te rugge liep, is, omtrent den tydt der *Saxische* regeeringe over *Vrieslandt*, de hoogte, en 't aanwas van 't *Bildt* eerst openbaar geworden: waarom dan ook by d' inkomst van den *Hertog Georg* van *Saxen*, de niewe Raden hem inbliezen, de gedachte *Bildtsche* Landen (van zee tot landt geworden) te doen meeten, en verpachten. Men meent dat het in Augustus, 1500. is geschiedt. Hertog *Georg* trok het *Bildt* tot zich; dat by meetinge groot bevonden wierdt 2200 mergen, alles zonder toestemminge der Gemagtigden van *Ooster-* en *Westergoo*. De naastgelegene, zoo voornaame, als kerkelyke, en gemeene lieden, stelde hy te vreden; eensdeels met een geldtsom eens voor al te geeven; anderdeels met eene jaarlyksche inkomste aan hen te betaalen. Eenigen evenwel wilden hunne *pretensiën* of eischen behouden. Daar na heeft gemelde Hertog *Georg* 't geheele *Bildt* aan vier *Hollanders* verpacht; die van yder mergen tien jaaren lang jaarlyks een kroon zouden betaalen; onder voorwaarden van het landt te bedyken, ook zylen, en slooten, op hunne eigen kosten, te maaken; daar voor van Hertog *Georg* eens voor al 7000 goutguldens ontfangende: maar de pachters wierden by dit werken arm. De bedykinge geschiedde in 't jaar 1504. en het landt wierd ongemeen vruchtbaar. Voortydts was dit *Bildt* afgezondert van 't ander *Vrieslandt*; ten onderscheidt, het *oude Landt* genoemt: doch als nu de beroerten, tusschen den *Koning* van *Spanjen* en den *Staat*, ontstaan waren, wierdt het met *Frieslandt* vereenigt. Het bestaat in drie Parochiën (immers in 't jaar 1624. toen *Winsemius* zyne Kronyk uitgaf) namentlyk, die van *St. Jacob*, *St. Anna*, en onze *L. Vrouw*, yder van eene gelyke grootte in mergentalen, boven dat 'er de *Oudezyl*, eene treffelyke Buurt, noch is, met eene goede uitvaart in zee, en tot de naast gelegene eilanden. Daar ontrent word Cabeljauw, Schelvisch, en Haring gevangen. Deze Grieteny heeft ten Noordoosten de Grieteny *Ferwerderadeel*; ten Zuid-oosten *Leeuwarderadeel*; ten Zuiden *Menaldumadeel*; ten Zuidwesten *Barradeel*; ten Noorden en Noordwesten de Zee, waar van dit Deel, inzonderheit het *niewe Bildt*, in 't jaar 1610 bedykt, kort daar na groote schade geleden heeft. Dit *niewe Bildt* is 6000 Mergen groot, yder der drie Parochiën van 't *oude Bildt* stelt *Winsemius* op 1800 mergen, uitbrengende 5400 der zelve mergens: deze Grieteny, als de laatste van het quartier *Westergoo*, heeft in de Staten van *Westergoo* de laatste zitplaats en stem. Wy voegen hier by, dat 'er in 't jaar 1715 weder, aan 't eerste *niewe Bildt*, eene niewe Bedykinge, van Aanwas of Schorren groen landt, genaamt de *Pollen*, is geschiedt, groot 600 Mergen; onder het Heemraad- en Grietmanschap van Jr. *Adam Ernst van Haren*; welk landt ook alle vruchtbaarheit belooft; en staat 'er, in 't vervolg van tydt, noch meer aangewonnen en bedykt te worden. Het Wapen van 't Bildt zyn drie witte leggende Hoornen des overvloedts, op een blauw veldt, waar uit korenaaren schieten; ontwyfelbaar zinnebeeldisch ontleent, zoo van den blauwen oorsprongk, de zee, als van de vruchtbaarheit der aangedykte landen, byzonderlyk in graanen, waar mede de meeste polders, jaar op jaar tegen den oogst, zegenryk als verguldt staan. De Plaats van den Heere Grietman *Haren* leit te *St. Anna Parochie*; heeft een zeer heerlyk huis, en schoone plantagie. Meer, dan de genoemde drie Parochiën, worden 'er noch niet op 't Bildt gevonden, doch daar boven de *Oude* en *Niewe Zyl*, en de *Leye*. *achter zyne Vriesche Kron. Chr. Schotan. Kr. van Vriesl. f. 470. 490. Idem Winsem. ibid.*

Hond. Vossii. BILDT, of BILT, een Dorp in 't overquartier der Provintie van *Utrecht*; nauwlyks een uur gaans van de Stadt *Utrecht*, zynde een gewoone doortogt te paerdt, of met den wagen naar Gelderlandt. In den oorlog tusschen de *Utrechtsche Bisschoppen*, en de *Gelderschen*, wierd dit Dorp van de laatstgenoemden verbrandt; 't heeft ook grooten aanstoot van de *Hollanders* geleden. De Kerk en Predikant staan onder 't Classis van *Utrecht*.

BINCKES, (JAKOB) Commandeur over 7 Oorlogschepen en 3 Advysjagten; heeft zich in de jaren 1676 en 1677. in den oorlog tusschen *Vrankryk* en den *Staat*, door zyne dappere daaden, zeer beroemt gemaakt. In het jaar 1676. in Maart, wierd hy met gedachte Smaldeel scheepen naar *Amerika* gezonden, om de Franschen afbreuk te doen. Den 4 May quam hy voor de Rivier van *Cajana*, aan de *West-Indische* kust, en ontweldigde den Vyandt zyne Sterkte op dat Eilandt: dus genaamt, naar de rivier *Cajana*. Hy deed van gelyken op het Eilandt *St. Martin*, dat mede wechneemende, nevens eenige Scheepen der Franschen. Haast quam den Franschen Admiraal *d'Estrée* op, om 't verlorene te herwinnen, als geschiedde. Commandeur *Binkes* lag met zyn Esquadre voor het Eilandt *Tabago*: *d'Estrée* quam met zyne Vloot aan, om de andere te vernielen: Beide Esquadres waren in getal van Schepen malkanderen byna gelyk; maar die van de Franschen ongelyk klocker, grooter, en met meer volk, ja wel vyfmaal zoo sterk, bemant. D' aanval was *L. v. B. Boj. doorl. Zee-held. p. 4. zyn of S. verg. op 2. 14. f. 3. en 1. b. f. 3.*

c Willem Beuckels, Borger tot Biervliet, is geweest de eerste vinder van 't Haringkaaken.

De LIJMERS.
De Lijmersche Bandijk
Candia
DE RIVIERE DE
Stang Kribben
De Gelderſche Weerd
Het Nieuwe gegraaven Retranchement, 1701. off Land:
Strang off Laagte daar wel eer de Rivier heeft geloopen
10 50 100 200 300 400
Vierhondert Rijnlantſche Roeden.
Het Berg:ſche Hooft
De Bandijk van Over Betuwe
De OVER BETUWE
De Panderſche Dijk
Doornenburg
Brouwerij
Weer
Kwaaden Dijk
Hulhuizen
Panderſche Dijk
Panderen
Molen
Weerd van de Graaf van den Berge
Aanwaſſende Rijsweerd
DE RIVIERE DE WAAL
Nieuwelijx gegraavene
DOORVAART bij PANDEREN,
Getrokken
Van de WAAL in den RIJN;
Zijnde in de over Betuwe
in Gelderland.

was geweldig. *Binckes*, en de zynen, verweerden zich kloekmoedig: het eindt van't gevecht was, dat vyf Hollandtſche Oorlogſchepen, 't Huis te *Cruiningen*, *Middelburg*, *Popjesburg*, *'t Wapen van Leiden*, en de *goude Ster*, verbrandt wierden, nevens twee ſcheepen met krygsbehoeften en leeftocht, (*Duc de Jork*, en de *goude Monnik* genaamt: de overige drie Oorlogſchepen, de *Beſcherming*, de *Provintie van Zeelant*, en noch een ander, ſtrandden: desgelyks wierd door 't vuur verteert de Brander, de *Zanger* geheeten, en een Advysjagt de *Fortuin*. Daar tegen verloren de Franſchen *le Glorieux*, 't Schip van den Vice-admiraal *d' Eſtrée*, verbrandt; *le Marquis* desgelyks verbrandt, nevens eene Snauw; *le Pretieux* aan ſtrandt genomen, *l' Intrepide* ook verovert: twee andere, *le Defendant* en *le Galant*, waren zeer beſchadigt, eenen Brander was in ſtukken geſchoten. Hier ſtaat aan te merken, dat de Franſchen zich de zege wel met recht toeſchreeven: doch echter was ze zoodanig niet, om 'er te *Parys* zoo feeſtelyk vreugdevuuren, als op den 28 May geſchiedde, over te ontſteeken: en zulks te min, omdat zy hun oogwit in't bemagtigen van *Tabago* miſten. Daar by was het ganſche Eſquadre der Nederlanderen, de Victualie-ſchepen en alles daar by gerekent, niet meer dan 824. het Franſche daar tegen 4060 koppen ſterk. De Franſchen hadden op hunne kielen 426. de Hollanders maar 296 ſtukken geſchut, Ondertuſſchen had *Eſtrèe* het Fort *Tabago* te landt laten beſtormen; doch d' aanvallers wierden met zwaar verlies afgeſlagen. Des was hy genoodzaakt naar *Vrankryk* te keeren, zonder den laſt zyns Konings te hebben konnen uitvoeren. Maar hy quam in December met een ſterker vloot weêr, en wierd meeſter van *Tabago*, niet door der Vlootelingen dapperheit, maar door een ongelukkig toeval: een uitgeworpe Bombe viel in de kruitkamer van het Fort, dat daar door, met de daar binnen leggende bezetting, in de lucht vloog: Commandeur *Binkes* zat op dien tydt, nevens Heer *Pieter de Montigny*, eerſte Kapitein van 't regiment Mariners, en andere Officieren, in zyne eetzaal, boven de kruitkelder, om 't middagmaal te houden; en raakte dus beklaaglyk om 't leven. Dezer wyze verloor de Staat het Fort en 't Eilandt *Tabago*, nevens veel volk, en den dappermoedigen *Binkes*, diens beginſſelen eene grooter verwachtinge van vry meer uit. ſteekenden dienſt aan 't Vaderlandt beloofden, indien de doodt hem niet zoo ontydig en onverwacht verraſt hadde. Hoe de Heer *Flemming*, Commys, met den Heer *Croeſe*, noch overgebleven, zich in een boſch eenige dagen lang verborgen hielden, en hoe zy door een afgedwaalt ſchip gelukkig ingenomen, en geredt wierden, nevens meer andere dingen, vindt men by *L. v. Boſch*, *in zyne daaden der doorluchtige Zeehelden.*

Idem leven en daaden der doorl. Zeehelden, p. 454. Vervolg op Aitzema 15 b. f. 94.

Ibid.

BINKHORST. Dit is een Slot geweeſt tuſſchen *Voorburg* en *Ryswyk*, by de vaart van en op 's Gravenhage; doch door die van *Delft*, onder de woedende verdeeltheden der *Hoekſchen* en *Cabeljauwſchen*, in 't jaar 1359 verwoeſt; (*Voſſius* zegt 1358.) Het heeft dien naam gevoert naar een oudt Adelyk Geſlacht *van den Binchorſt* geheeten; maar al voor langen tydt uitgeſtorven. Heer *Everhardt* van den *Binckhorſt* wierd voor *Yſelmonde*, in 't jaar 1076. doodtgeſchoten. Heer *Jakob* van den *Binckhorſt* was omtrent het jaar 1350 van de party der *Cabeljauwſchen*. *Simon* van den *Binckhorſt* omtrent het jaar 1370 Kanonik t' *Utrecht*. Voor weinig min dan twee hondert jaaren (of, nu wy dit ſchryven, voor wat meer dan 200.) is het recht tot dat Huis, en het daar toe behoorende Landt, gekomen op *Lodewyk Poes*, genaamt van den *Binckhorſt*; getrouwt aan Juffr. *Catharina* van *Hodenpyl*: door huwelyk gekomen aan Jonkheer *Jakob Snoekaart*, Heer van den *Binckhorſt*, in 't jaar 1617 overleden: zyne zuſter, *Maria Snoekaart*, wierd de Gemalin van Mr. *Adrianus Junius*, Raadt in den Hove van Hollandt. BINCKHORST zou zoo veel als *Binnen-horſt* betekenen, gelegen op eenen *hoogen Horſt* (dus geheeten ten opzicht van een *lager Horſt*) of hooge ſtreek landts, tuſſchen *'t Veen*, nu de *Veenkaak*, en de Binnen-polder van *Voorburg*, zich uitſtrekkende van de Haagſche Vaart tot in de *Zuidtwinde*, of de landtſcheidinge tuſſchen *Rhynlandt* en *Delflandt*: in voorigen tydt meeſt afgegraaven, om daar mede de laage dellingen, zoo in den eenen als den anderen Polder, te verhoogen, en gelyk te maaken.

Goudh. in d' O. Holl Kr. f. 98. Bat. Ill. f. 1254. Voſſii Jaarb. v. Holl. p. 422.

Idem Leeuw. f. 1254.

Goudh. f. 96. BINNEWYZEN, ook wel BINNEWYZENT, en BENEWYZEN, een Dorp onder het Schoutampt van *Hoorn*, in *Noordt-Hollandt*. De Predikant van *Weſtwoudt* bedient ook *Binnewyzen*; ſtaat onder 't Claſſis van *Hoorn*.

P. Winſemius. C. Schotanus. BIRDAART, BIRDAWERT, een der twaalf Dorpen van de Vrieſche Grietenye *Dantumadeel*, in 't quartier *Ooſtergoo*; gelegen aan d' Ee, met eene goede buurte; heeft Kerk en Predikant, die ook *Janum* bedient, ſtaande onder 't Claſſis van *Dokkum*.

BISSCHOPPEN VAN UTRECHT. Wy zullen hier alleen de lyſt van hunne naamen in eene vervolgende lyſt voordraagen, met de jaaren van hunne verkiezinge, of daar in zy verkoren zyn; daar by voegende hoe lang zy geregeert hebben; daar in de reekening van *Suffridus Petri* volgende.

Het verſchil in de Tydtrekeningen, by andere Schryvers, zullen wy ter plaatze, daar wy van ieder in 't byzonder handelen en ſpreeken, aanwyzen; daar in den gemelden Schryver volgende, en voor de naamen van de eerſte negentien, zoo *Biſſchoppen* als *Aarts-biſſchoppen*, (want de twee eerſte Biſſchoppen, *St. Willebrordus*, en *St. Winfridus*, of *Winfried*, hebben den titel en waardigheit van Aarts-Biſſchoppen gevoert en gehadt) de letters St. (*Sanct*) naar ouder gewoonte, voorſtellen.

1	St. Willebrordt, van den Paus hernoemt *Clemens*, eerſte *Aarts-biſſchop* van *Utrecht*.	Aangekomen in 't jaar	696	Heeft geregeert 40
2	St. Winfried, of Winfridus, anders *Bonifacius*, tweede *Aarts-biſſchop*.		736	16
3	St. Gregorius, nu alleen *Biſſchop*.		752	32
4	St. Albricus (Adelbricus.)		784	10
5	St. Theodardus (Thiodardus.)		794	6
6	St. Hermacarus (Ermacarus.)		800	27
7	St. Rixfridus.		827	7
8	St. Frivericus.		834	2
9	St. Alfricus (Albricus.)		836	19
10	St. Ludgerus.		855	1
11	St. Hungerus.		856	10
12	St. Odibaldus (Adilbaldus.)		866	34
13	St. Egilboldus.		900	1
14	St. Radbodus.		901	17
15	St. Baldricus.		918	59
16	St. Folkmarus van Cleve.		977	13
17	St. Balduinus.		990	4
18	St. Aufridus.		994	14
19	St. Adelboldus.		1008	19
20	Arnulphus (Bernulphus.)		1027	27
21	Willem van Gelder van Pont.		1054	21
22	Conradus van Zwaben.		1075	24
23	Burchardus.		1099	13
24	Godebaldus.		1112	15
25	Andreas van Kuyk.		1127	11
26	Sandebertus, Herbertus, Heribert, en Harpertus de Beron.		1138	12
27	Hermannus van Hoorn.		1150	6
28	Gothofredus, Godevaart van Rhenen.		1156	22
29	Balduinus de Hollander.		1178	18
30	Arnoudt van Iſenburg, en			
31	Theodoricus, of Diderik de Hollander, in ſcheuring; d'een na den ander van den Paus beveſtigt, hebben beide maar 2 jaaren gezeeten.		1196	2
32	Theodoric Diderik van Aire.		1198	4
33	Otto van Gelder.		1202	3
34	Otto van der Lip.		1205	20
35	Willibrandus, Willebrandt van Oldenburg.		1225	8
36	Otto van Hollandt.		1233	16
37	Goſuinus van Amſtel.		1249	1
38	Henricus de Viena, van Vyanen.		1250	17
39	Johan van Naſſauw.		1267	21
40	Johan van Sirk.		1288	8
41	Willem van Mechelen.		1296	5
42	Guido van Henegouw.		1301	16
43	Frederik van Zirk.		1317	5
44	Jacob van Ooſthoorn.		1322	5
45	Johan van Dieſt.		1322	18
46	Nicolaus de Caputiis.		1340	1
47	Johan van Arckel.		1341	23
48	Johan van Vernenburg.		1364	7
49	Arnoldus, Arendt van Hoorn.		1371	7
50	Floris van Wevelinkhoven.		1379	13
51	Frederik van Blanckenheim.		1393	30
52	Zweder van Culemburg.		1423	10
53	Rudolf van Diepholt.		1433	23
54	Gisbertus van Brederode.		1455	2
55	David van Burgundiën.		1457	39
56	Frederik van Baden.		1496	20
57	Philips van Burgundiën.		1516	8
58	Henrik van Bayeren.		1524	5
59	Willem van Enkefort.		1529	7
60	Georgius van Egmondt.		1536	24
61	*Frederik Schenk*, van Tautenburg.		1560	20

Naamlyſt *der* Biſſchoppen, Aarts-Biſſchoppen, *en ieder* Biſſchop *in't byzonder, met de jaaren wanneer aan den* Biſſchoppelyken Stoel *gekomen, en geſtorven zyn, ex uit* Suffridus Petri *Catalogus Epiſc. Ultraj. en* Pontani *Gelderſche geſchiedenisſen*, 12. *D. f.* 149.

Deze *Frederik Schenk* is, wegens de veranderinge, zoo van den Staat, als de Religie, niet * lang in het vreedzaam bezit der *Biſſchoplyke regeeringe* gebleven: doch zie HEM, en ieder BISSCHOP, *op zynen naam*: als mede hoe *Biſſchop Henrik* van *Bayeren* de wereldtlyke heerſchappy over de ſtadt, ſteden,

* Volgens het *Batavia Sacra* het derde deel, de 2 bladz. is FREDERIK SCHENK den 13 Nov. 1561. tot Aartsbiſſchop ingehuldigt, en eerſt den 25 Auguſtus 1580. in den ouderdom van 77 jaaren, na veele onruſten, en onluſten in zyne regeeringe gehadt te hebben, overleden.

den, landen, en dorpen van het Sticht *Utrecht*, voor eene kleine somme gelds aan *Keizer Karel den V.* in het jaar 1527. verkocht, waar door de Provintie en het Sticht *Utrecht* zynen voornaamsten luister verloor: zie op HENRIK VAN BAYEREN.

BISDOMMEN, (NIEWE) door Koning *Filips, den II* van *Spanjen*, in deze Nederlanden ingevoert: na dat Paus *Paulus de IV.* en *Pius de V.* op 't verzoek van *Filips*, door zynen Ambassadeur *Franciscus Sonnius* (by deze gelegentheit *Bisschop* geworden, eerst van *'s Hertogen-bosch*, daar na van *Antwerpen*) op zekere voorwaarden daar in bewilligt hadden. Het geschiedde onder voorwendsel van bevorderinge der *Roomsch-Catholyke Religie*, en des te beeter verdelginge der Ketteren, en zoo genaamde Ketteryen, daar een diep geheim van Staat onder schuilde; by de verrezienden wel haast gemerkt. *Filippus* beschikte dit aldus zonder bewilliginge niet alleen der *Staaten van den Lande*, maar zelfs zonder hen daar in te kennen, of te erkennen. Tot niewe *Aarts-bisdommen* wierden gemaakt het Bisdom van *Utrecht*, dat afgescheurt wierd van het Aarts-bisdom van *Keulen*, daar het onder had gestaan sedert den tyd van *Gregorius* den derden *Aarts-bisschop*, maar geworden slecht of gemeen *Bisschop* van *Utrecht*: (zie de lyst.) Het Bisdom van *Kamerik*, dat behoort hadde onder het Aarts-bisdom van *Rheims*, in *Vrankryk*; en het Bisdom van *Mechelen*. Onder het niewe Aarts-bisdom van *Utrecht* wierden gestelt vyf niewgemaakte Bisdommen: I. *Deventer*, in de Provintie van *Overyssel*; en daar eersten Bisschop gestelt *Aegidius van den Berg*. II. *Haarlem*, in de Provintie van *Hollandt*; en daar tot Bisschop Heer *Nicolaus à Nova Terra* (*Niewlandt.*) III. *Leeuwarden*, in de Provintie van *Vrieslandt*; en aldaar *Cunerus Petri*, na dat d'eerstgestelde, *Remigius Drusius*, Bisschop van *Brugge* gemaakt was. IV. *Middelburg*, in de Provintie van *Zeelandt*; en daar Bisschop *Nicolaus de Castro*. V. *Groningen*, in de Provintie van *Groningen* en *Omlanden*; en aldaar Heer *Johan Knyf*, Minnebroeder, ten Bisschop. Wy gaan de andere Bisdommen, als buiten den Staat der Vereenigde Nederlanden, voorby. In de *Pausselyke Bulle*, gegeeven te *Romen* den 18 May 1559. van *Paulus den IV.* staan deze woorden in onze taal overgebragt: „ D'Aartsbisschop „ van Utrecht zal voor zyn Diocæse hebben de landen „ van Utrecht, het grootste deel van Hollandt, en een „ goedt deel van Gelderlandt; met de Heerlykheden Buuren, Cuylenburg, Vyanen, Ameide, en Yselstein: „ dertig steden, behalven de dorpen, in de lengte 90. in „ de breedte 40 mylen; zullende door onzen Nuntius, „ die wy haast derwaarts zullen zenden, afgepaalt worden. Maar dat werk, van Koning *Filips van Spanjen*, was ook inzonderheit aangeleit om de *Spaansche Inquisitie* in te voeren, en de privilegiën van den lande te vernietigen: want vermits ook vreemdelingen tot deze niewe Bisdommen, als *Bisschoppen*, verheven mogten worden, waren de andere leden der Staten genoegzaam overheert, en *Filips* kon door hen uitwerken al wat hy wilde. Doch dat werk is tot zyn groot nadeel uitgevallen, en 't heeft den afval der Nederlanden niet weinig bevordert; want hy haalde daar door niet alleen den haat der meeste Wereldtlyken, zelfs *R. Catholyken*, op den hals, die, door deze vreemde niewigheden, eene hoog bekommerlyke vreeze op begonden te vatten, dat uit dit bedryf, buiten kennis, en zonder toestemminge der *Staten*, *Landen*, en *Steeden*, ter handt genomen, eene zeer schadelyke vrucht zou konnen uitgebroedt worden: boven dat de oude stichtingen hunner Voorouderen daar door van hunne goede oogmerken, en inzichten wierden vervreemt; de landen van hunne Abdyen, enz. berooft; de Convents-Kloosters- en andere goederen, aan vreemden gegeeven, en, by gevolg, d'uitdeelingen aan behoeftigen, of armen, en anderen daar toe gerechtigden, daar van versteeken, enz. 't welk de *Pausgezinden* zelfs mosten bekennen. De Geestelykheit was 'er ook ten hoogsten over misnoegt, vermits alle Abdyen en Kloosters daar door jaarlyks een groot deel hunner inkomsten zouden moeten, of mosten overgeeven, om deze niewe *Bisschoppen*, en hunnen prachtigen staat en stoet te onderhouden. Dus was den *Aartsbisschop* van *Mechelen* de Abdy van *Afligem*, de rykste in geheel *Brabandt*, toegevoegt. Den *Bisschop* van *Antwerpen* de *Abdy* van *St. Bernard*: dien van *'s Hertogen-bosch*, onze *L. Vrouwe* van *Tongerloo*: dien van *Gent*, *St. Baafs Abdy*: dien van *Brugge*, de *Proostdy* van *St. Donaas*: dien van *Yperen*, de *Abdy* van *St. Marten*: dien van *Haarlem*, de ryke *Abdy* van *Egmondt*: dien van *Middelburg*, *St. Pieters*: dien van *Leeuwarden*, 't *Convent* van *Mariengaarde* en *Lidlum*: dien van *Groningen*, dat van *Gelvert*, enz. zulks dat iemant, die den aart der Geestelykheit kent, zeer ligt zal konnen afneemen hoe zeer dit hen gesmert heeft, en wat ongenoegen zy, over 't verlies van zoo veele vette brokken, tegen *Filippus* opgevat hebben. Het heeft ook niet weinig tot den algemeenen haat tegen de *Spaansche* regeeringe toegebragt; de gevolgen daar uit ontstaan, wyzen het genoegzaam aan. Behalven 't verlies van Kloosters en Abdyen, behaagde het ook den Monikken niet dat 'er meer, en hen nader by zynde *Bisschoppen* zouden komen, dewyl dan meer op hun leven, dat meest doorgaans vry ongebonden, en ergerlyk was, gelet zou konnen worden. Eenige Steden wilden de *Bisschoppen* niet inneemen, en, daar toe gedwongen, zagen ze hen dwers aan. Die van *Brabandt* vertoogden wel dat hunne *Privilegiën* daar door verbroken wierden, vermits daar by wel uitdrukkelyk verboden wierd *de Priesterschappen*, in weêrwil van den Adel en de Gemeente, te vermeerderen; maar daar wierd niet op gepast. De oude *Bisschoppen* waren ook t'onvreeden, en morden niet weinig dat hun gebiedt, gezag, en inkomsten dus verminderd wierden. Kortom, deze invoeringe van *niewe Bisschoppen* veroorzaakte niet alleen in de Onroomschen schrik, vreeze, en haat; maar ook eene zonderlinge ontroeringe in 't gemoedt, eenen afkeer van de *Spaansche regeeringe*, en argwaan van eene groote hier onder schuilende verborgentheit, tot hun nadeel, in de *hooge* en *laage Roomsch-Catholyke Geestelykheit*, de *Staten* der Provintiën, den *Adel*, en de *Gemeenten*. Maar de Hertog van Alba wist hen wel haast eenen breidel in den mondt te leggen; zoo dat zy, die tot noch toe geweigert hadden de niewe *Bisschoppen* te ontfangen, hen nu zonder tegenspraak, hoewel met eenen heimelyken wrok en afkeer, in hun bezit lieten treeden. Dit zeer groot misnoegen, zelfs der *Geestelyken* tegen *Spanjen*, gaf den *Onroomschen*, en den *misnoegden* vry veel moedt en voet, om middelen by der handt te neemen, tot weeringe der *Spaansche Tirannye*, voorkominge van volkome verbreekinge der *privilegiën*, enz. Wat 'er op gevolgt is, is elk bekent.

Hooft's Nederl. hist. f. 23. 25. 27. *H. Grot. Jaarb.* f. 15 16. *Zie de voorstaande Naamlyst, en aldaar den 3. Bisschop, en eersten Aarts-bisschop, gelyk zy niewe voorzaten.* *M v. Balen beschr. van Dordr.* p. 813. *Dionys Muz. Kerkl. hist. op 't jaar* 1561. enz. *Pauss. Bulle v. den* 18 *May* 1559. *Idem Muz.* op 't jaar 1559 enz. *Idem Muz. ibid. 2. d. fol.* 630. en 637. op de jaaren 1559. en 1561. *Grotii Ned. Jaarb. fol.* 16. *P. C. Bor. P. C. Hooft, Em. van Meter. P. a Didenhov. de Episc. Germ. Schotan. Kr. van Vriesl.* f. 706. 821. *Winsem. Fr Kr.* f. 525 enz.

BLADEL, of BLADELLE, een *Brabandtsch* Dorp in de *Meijerye van 's Hertogen-bosch*, onder 't quartier van *Kempenlandt*; heeft vier uithoeken, *Langelap*, *Hoekekker*, de *Schryve*, en de *Zwartekker*. Toen voortydts 't geheele Hertogdom van *Brabandt* eene schattinge of beede van 140000 guldens was opgelegt, stont de gansche *Meijerye van den Bosch* in die somme gestelt op 19379 guld. 16 stuiv. 3 penn. daar in most het quartier *Kempenlandt*, een der vier quartieren dezer *Meijerye*, draagen 4074 guld. 1 st. 9 p. welke omgeslagen over de 31 of 32 Dorpen van 't *Kempenlandts quartier*, quam het Dorp *Bladel* op 191 guldens, 2 stuiv. te staan; het hoogste behalven zes, namelyk, *Oirschot*, *Loemel*, *Berg-eik*, *Woenzel*, *Loon*, en *Ersele*. In 't jaar 1515 hebben de Staten van *Brabandt* aan den *Prins* van *Spanjen*, als *Hertog* van *Brabandt*, enz. ingewilligt eene beede t'zyner blyde inkomste, van een Haertstedegeldt over geheel *Brabandt*. In de tellinge der gedachte Haertsteden van 't jaar 1525. most *Bladel* ieder half jaar opbrengen 522 guldens, 18 stuiv. 5 penn. 3 myten. Volgens 't bericht van eenige Schryvers, zou te *Bladel* de dagvaart gehouden zyn geweest van 't jaar 863. op welken *Carolus Calvus*, of *Karel de Kaale*, Koning van *Vrankryk*, *Diderik den I.* zoon van den Grave van *Aquitaniën*, eersten Grave van *Hollandt* gemaakt zou hebben.

Oudenh. beschr. van de Meijery van den Bosch p. 60. *Houve H.V. Kr.* 2. D. f. 368. *Oudenh ibid. 2 D* p. 60, 85

BLAERCOM, een *Hollandtsch* Dorp onder *Goylandt*: zie op BLARECOM.

BLAKERSCHEM, dus by *M. van der Houve* gespeldt; doch by *Oudenhoven* beter BLAERTHEM: zie de volgende post.

BLAERTHEM, een Dorp in de *Meijerye* van *'s Hertogen-bosch*, onder het quartier *Kempen-landt*, doch 't moet van geen groot gewigt zyn; want voortydts, toen z geheel *Brabandt* de beede of schattinge van 140000 guldens most opbrengen, stont de geheele *Meijery* in deze jaarlyksche som getaxeert op 19379 guldens, 16 stuiv. 3 penn. daar in droeg het quartier *Kempen-landt* (een der vier quartieren van de *Meijery*) de som van 4074 guldens, 1 stuiv. 9 penn. welke omgeslagen over de 31 of 32 Dorpen van dit quartier, was *Blaerthem* daar in niet hooger gestelt dan op 44 guldens, 8 stuiv. het laagste van alle d'andere, uitgezondert *Reuchel*. In het opgestelde Haartstedegeldt over geheel *Brabandt* (zie op *Bladel*) betaalde *Blaerthem* ieder half jaar 131 guldens, 10 stuiv. 4 penn. 3 myten. Alhier leggen de Kasteelen of Sloten der Edelen *van den Dyk*, en der Edelen van *Suremondt*; nevens het Huis van den Heer van *Blaerthem*.

Houve H.V. Kr 2. D. f. 368. *Oudenh beschr. van den Bosch.* 2. D. p. 59. 85.

BLANKENHEIM, (FREDERIK VAN) *Bisschop van Utrecht*: zie op FREDERIK VAN BLANKENHEIM, enz.

BLANCKERS-HOECK, daar op is het zeer oudt Kasteel gebouwt, en eerst *Blankers-Hoek* genaamt; het leit op de Zuidtoostkust van het Eilandt *Walcheren*, aan den mondt van de haven der stadt *Middelburg*. Naderhandt heeft het den naam van *Zeeburg* bekomen: nu draagt het den naam van *Rammekens*: zie op RAMMEKENS.

Brugm v. Scriv. pag. 75.

BLARECOM, ook BLARICOM, en BLAERCOM, een *Hollandtsch* Dorp, onder 't Bailjuwschap van *Goylandt*, laftende onder *Naerden*: Heeft Kerk en Predikant, die tegelyk *Laren* bedient, staande onder 't Classis van *Amsterdam*.

Goudh f. 95.

BLAUW-CAPE'L, gestelt onder de Dorpen van 't Sticht *Utrecht*, niet verre van die Stadt gelegen. Heeft Kerk en Predikant, staande onder 't Classis van *Utrecht*.

Houve H.V.K.

BLEES-

Alting. Not Germ. Inf. P. 11. BLEESWYK is een Dorp en Droſtampt, waar van *Floris de V* melding maakt, in zynen Giftbrief van het jaar 1281. De zelve naam is noch overgebleven omtrent twee uuren gaans van de ſtadt *Delft*, naar het Ooſten.

Houwe H.V. Kronyk 1. D. f. 81. BLERICK, gemeenlyk BLIERICK, een Gelderſch Dorp, onder 't quartier van *Roermondt*, in 't Droſtampt van *Keſſel*. Toen in 't jaar 1547. geheel *Gelderlandt*, met het Graafſchap *Zutphen*, eene jaarlykſche ſchatting van 75000 guldens moſt opbrengen, ſtont het quartier van *Roermondt*, een der 4 quartieren dezes Vorſtendoms, daar in geſchatt op 19075. Daar toe moſt het Droſtampt *Keſſel*, een der zes verdeelingen van het *Roermondts* quartier, laſten 3433 guldens, 10 ſtuiv. $7\frac{1}{2}$ penn. Welke, omgeſlagen over de 10 dorpen van dit Droſtampt, quam *Blerik* op 228 guldens, 16 ſtuiv. $4\frac{1}{2}$ penn. te ſtaan.

Winſem. Frieſſ. Kronyk. achter aan. BLESDYK, een der 20 Dorpen van de Vrieſche Grietenye *Stellingwerf-Weſteinde* (anders een der zes Dorpen van de gemelde Grieteny, *over den Stroom*, d' andere leggen aan deze zyde) onder 't quartier der *Zevenwolden*. Het voert dien naam naar een Riviertjen de *Bleſſe* geheten, dat dit dorp van *Pepergae* ſcheidt. De Predikant van *Blesdyk* bedient ook *Pepergae*, en ſtaat onder 't Claſſis van de *Zevenwolden* op *'t Heerenveen*.

Van der Houve Goudh. BLESKENS-GRAAF, ook geſpeldt BLESKYNS-GRAVE, eene Ambachts-heerlykheit onder *Zuid-Hollandt*, in den *Alblaſſer-waerdt*: Strekt zich ten Ooſten aan *Hofwegen*; ten Weſten aan *Alblas*, en geeft ſchatting onder *Dordrecht*: heeft ook Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Dordrecht*.

Winſem. M. v. d. Houve. BLESSUM, een der 12 Dorpen van de Vrieſche Grietenye *Menaldumadeel*, onder 't quartier *Weſtergoo*; gelegen in eene zeer ſchoone en vruchtbaare Landtſtreeke, en, volgens Schotanus, wat binnen af, van den ouden middel-zeedyk, en de vaart tuſſchen Franeker en Leeuwarden, naderende aan Deynum, Boxum, en Hylaart. In dit Dorp leit het Adelyk Huis of Slot *Wiſſema*. De Predikant van *Bleſſum* bedient ook *Boksum*, ſtaat onder 't Claſſis van *Leeuwarden*.

BLEYSWYK, een *Hollandtſch* Dorp, behoorende onder *Rotterdam*. Die Stadt heeft deze plaats, door koop, van de Erfgenaamen van Heer *Jooſt* van *Bronckhorſt*, Ridder, Heer van *Bleyswyk*, bekomen; van den gemelden Heer word in 't jaar 1535 gewag gemaakt. In dit *Goudh. Brugm. Trigl. Utenb. Baudart Kerkel. hiſt.* dorp wierd, kort na den aanvang der voorgaande Eeuwe, de Gemeente opgedrongen tot Predikant *Simon Epiſcopius*; hoewel eenigzins verdacht: doch wierd in 't jaar 1612 *Theologiæ Profeſſor* te *Leiden* beroepen, toen *Conradus Vorſtius*, voor hem mede beroepen, tot het bezit der zelve Profeſſie niet kon geraaken. Aldaar is ook Predikant, na *D. Epiſcopius*, geworden en geweeſt *Henricus Slatius*, alomme genoeg bekent; zie op zynen naam.

BLIERIK, een Dorp gelegen in *Gelderlandt*; zie op BLERICK.

BLINKVLIET, een Dorp onder het Ruwaerdſchap van *Putten* in *Hollandt*, anders het *Zuidlandt* genaamt; zie op ZUIDLANDT.

Houwe H. V. kr. 1 D. f. 81. BLITERSWYK, een Gelderſche Heerlykheit in het landt van *Keſſel*, onder 't quartier van *Roermondt*. Toen in 't jaar 1547. het geheele Hertogdom van *Gelderlandt*, enz. eene ſchattinge van 75000 guldens opgelegt was, droeg 't quartier van *Roermondt*, een der vier quartieren van het Vorſtendom *Gelder*, in deze ſom 14075 guldens: daar toe moſten de Heerlykheden in 't Landt van *Keſſel*, een der zes verdeelingen van het *Roermondts* quartier, opbrengen 1716 guldens, 17 ſtuiv. $3\frac{1}{2}$ penn. 't welk omgeſlagen over de negen Heerlykheden in het landt van *Keſſel*, quam *Blitterswyk* te ſtaan op 169 guldens, 8 ſtuivers, $7\frac{1}{2}$ penn, 't laagſte van alle andere Heerlykheden, behalven *Oye*, maar even en gelyk met *Broekhuiſen*.

Goudh. f. 96. BLOCKER OOSTEN, en BLOCKER WESTEN, twee Dorpen in *Noordt-hollandt*, laſtende onder de Stadt *Hoorn*, doch hebben beide maar een Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Hoorn*.

BLOKLANDT, een Dorp in *Hollandt* met Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Gorinchem*.

Leeuw. Bat ill. f. 1313. Pontan. Geld. geſch. 2. D. f. 51. BLOKLANDT ('T HUYS TE NEDER- of LAAG BLOKLANDT, voortydts het verblyf der Heeren van *Bloklandt*, doch nu ganſch wech, zoo dat de plaats, daar het geſtaan heeft, ter dezer tydt alleen maar bekent is. Het is eene zeer oude Heerlykheit, van hooge, laage, en middelbaare *Jurisdictie*, uit het oudt vermaarde Graafſchap van *Teiſterbandt* herkomſtig, dat zich voortyds tot aan de *Lek* uitſtrekte; maar zy is door *Grave Aufried* te niet gedaan, door de verdeelinge van *'t zelve* aan veelen, omtrent het jaar 994. Gemelde *Aufried*, van zyne Huisvrouw ſcheidende, of, zoo andere willen, zy overleden zynde, nam den geeſtelyken ſtaat aan, wierd eerſt Monnik, daar na *Biſſchop* van *Utrecht*; zie op AUFRIED. Naderhant is de Heerlykheit *Neder-Bloklandt*, veele jaaren, aan het huis van *Arckel* gebleven. Vervolgens quam het derde deel daar van aan *Herpert* van den *Binkhorſt*, Ridder; en van hem, door erfenis, aan en op Heer *Jan* van *Henegouw*, grootvader van *Jan* van *Belois*; Heer van *Schoonhoven* en ter *Goude*; die aan *Jan* van *Buren*, knaape, het gemelde derde deel van *Bloklandt* verlydt heeft. Dees *Jan* van *Buren* verkocht en droeg zyn aandeel op aan *Bruinis* de *Wit*, Wouters zoon, voor Hertog *Albert* van *Bayeren*: welke de *Wit* de twee andere derde deelen dezer Heerlykheit, zoo door getrouwe dienſten, als geleent geldt, van Heer *Jan* van *Arckel*, in het jaar 1406. verkreeg: dus wierd hy alleen Heer van deze Heerlykheit: die hy noch eens verhief van Hertog *Albert*, als *Grave* van *Hollandt*, enz. boven gemeldt, in het jaar 1407. tot een onſterflyk Erfleen: gelyk het noch heden van de *Graaflykheit* van *Hollandt* te leen gehouden wordt. In't jaar 1646 is daar mede verlydt Heer *Willem* van *Brandwyk*, Heer van *Bloklandt*, Burgemeeſter der ſtadt *Dordrecht*. *M. v. der Houwe* ſtelt een *hoog Bloklandt*, onder het Droſt-ampt van *Arckel*, en een *laag Bloklandt*, zynde eene hooge Heerlykheit onder *Zuid-Hollandt* in den *Alblaſſer-waerdt*; niet ſtaande onder 't *Zuid-Hollandſche* Bailjuwſchap.

Idem Leeuw. f. 1213. 1214.

Houwe 1. D. f. 96. 100.

Houwe H.V. kr.

BLOKLANDT, een Dorp, of liever miſſchien een Buurt, of Gehucht in 't Sticht van *Utrecht*, onder 't quartier van *Montfoort*.

De Raey Diël. Geogr. Valken. verw. Europ. BLOKZYL, by verbaſteringe BLOKZIEL, een Steedtje, of Veſting, en ſterke Schans, in het Noord-Weſterdeel der Provintie *Overyſſel*, daar het Riviertje de *Aa* in de Zuiderzee, by de grenzen van *Vrieslandt*, valt; leggende tuſſchen *Vollenhoe*, de *Kuinder*, en *Steenwyk*, daar twee groote ſluizen of zylen zyn; waar door de gemeene vaart, uit de Overyſſelſche en Drentſche Veenen, naar de Zuiderzee en Hollandt is. Toen *Rennenberg* in 't jaar 1580. de ſtadt *Steenwyk* belegert hadt, en 't beleg tot in het jaar 1581 uitſtrekte, ten dienſte des *Konings* van *Spanjen*, alzoo hy den dienſt van den *Staat* trouwloos verlaaten had; quam d' Overſte *Sonoy*, met zommige Oorlogſchepen en Soldaaten, den 2 Februarius 1581. op *Blokzyl* aan, daar hy in aller haaſt eene zeer ſterke Schans opwierp, (naderhandt eene zeer ſterk Veſting geworden) zoodat *Rennenberg* daar door genootzaakt wierd het beleg van *Steenwyk* op te breeken. Toen *Koning Louis de XIV* van *Vrankryk*, met zyne Bontgenooten, den *Koning* van *Engelandt*, *Aartsbiſſchop* van *Keulen*, en den *Biſſchop* van *Munſter*; *Engelandt* ter zee, d' andere te lande; den Vereenigden Staat in 't jaar 1672 zoo plotzelyk, met eene geweldige magt, overrompelden, wierd aan *Munſter* (alzoo ganſch *Overyſſel* zich zoo moedeloos aan den vyandt overgegeeven had) ook deze Sterkte van *Blokzyl* in handen geſtelt, tot geen gering nadeel, bekommeringe, en gevaar voor *Vrieslandt*: de gevolgen daar van wierden echter voorgekomen door de dapperheit van die van *Blokzyl*, die allereerſt het vyandlyk onverdraaglyk jok van hunne halzen hebben afgeworpen, en daar door eene eeuwige geheugeniſſe verdienen. Eenige Burgers hielden heimelyk verſtandt met het Frieſch Krygsvolk, en, door hun beider waakzaamheit, en werkzaame kloekmoedigheit, wierd *Blokzyl*, met een zonderling geluk voor de gedachte Provintie, den *Munſterſchen* Biſſchop ontrukt. 't Was wonder dat d' aanſlag den vyandt verborgen bleef, daarze den meeſten der Burgerye bekent was; dat ze ook zoo lang geheim wierd gehouden, zonder dat iemant in dat gevaarlyk voorneemen verflauwde, om zich, met kenniſſe der zaake te geeven, van zoo grooten gevaar (indien 't openbaar ware geworden) te ontſlaan. De Commandant *Twickeloo* merkte wel dat de Burgery haakte, om dat elendig jok van hare halzen quyt te zyn; echter bleef d' aanſlag hem verholen. Hy liet de wallen wel hooger ophaalen, en op zommige plaatzen met ſtormpaalen beter verzekeren, maakte ook al eens eenen loozen alarm, doch de Burgers droegen zich voorzigtig, en bezetteden hunne aangeweze plaatzen; te wel weetende dat de tydt voor hen noch niet geboren was. Evenwel bleef de Commandant noch al achterdochtig, begeerde van hen den eedt van getrouwigheit; dien zy eenparig, niet tegenſtaande alle zwaare dreigementen, weigerden: dit weigeren van den Burger verwekte in *Twickeloo* noch meer argwaan; want hy ontboodt noch meer Volk: maar dat maakte den Burger te hittiger, om hunnen aanſlag, hoe eer hoe beter, uit te voeren. De *Frieſche* krygsbenden, daar zy verſtandt meede hielden, quamen eindelyk, 450 mannen ſterk, met ſchepen aan, om's nachts, tuſſchen den 21 en 22 Auguſtus *Blokzyl* te verraſſen; onder 't beleidt van Hr. *Dirk Baard*, Gedeputeerde Staat van *Frieslandt*, en Capt. *Alb. Chriſt.* van *Hania*; maar de ſtilte belette hen: zy hielden 't daarom den 22 op zee, buiten 't gezicht van *Blokzyl*, tot den nacht daar aan, wanneer ze te *Blankenham*, een uur van 't Fort, aanquamen, en traden daar, tot hun middel toe door 't water, aan landt. In ordre geſchaart, trokken zy naar de wallen, maar ondertuſſchen was *Twickeloo* verwittigt, dat 'er *Friezen* te *Blankenham* lagen, of gekomen waren: hy trok dan met 300 mannen, en 6 veldſtukjens, naar *Baarloo*, en had zich

Bor Ned. Oorl. 16. b f. 2. Em. van Meter. f. 29.

Idem ibidem.

Sylvii vervolg op Aitz. 1. D. 1. ſt. f. 427. Valk. p. 805.

Valken. verw. Eur. p. 804.

voordeelig in eene schuur gepostcert: echter drongen de *Friezen* op de *Munsterschen* in, en bragten ze op de vlucht naar *Bierzyl*, wordende zoo snel vervolgt, dat zy ter nauwer noodt de Poort kregen. De Burgers stonden ook in 't geweer, die, ziende dat hunne hulpbenden bloot voor 't geschut, en de musketttery stonden, en daar by vreezende, dat ze te rugge mogten wyken, tegen den anderen zeiden: *Mannen, nu is het tydt couragie te toonen; Laat ons doch deze gelegenheit niet voorby laten gaan*, enz. *Twickeloo* by hen komende verzocht, dat zy, als getrouwe burgers, hem nu wilden bystaan. *Wy hebben*, gaf een uit den hoop tot antwoort, *geen Hooft-officier om ons aan te voeren.* Zoo haast was de Commandant niet van hen afgegaan, of een ander sprak; *'t Za mannen! ik zal u voorgaan, volg maar lustig:* dus trokken zy naar de *Cuinderpoort*, doch vonden onder wegen eene dwarsstraat met Ruitery bezet; hy beval daar vuur op te geeven, dat geschiedde, waar op een Ruiter onder de voet viel, en d'andere 't hazepadt kozen. Aan de *Cuinderpoort* gekomen, vonden zy den Commandant, van wien ze begeerden, dat met de *Friezen* verdraagen zou, en hen *Delfzyl* overgeeven. Vermits *Twickeloo* zich daar toe ongenegen toonde, greepen zy hem aan, en ontweldigden hem zynen degen; anderen liepen naar den wal, joegen de *Munsterschen* wech, en riepen tegen de buitenstaande *Friezen*; *Vive Oranje, komt maar binnen, alles is gewonnen*, die ylings binnen schoten, na dat de *Cuinderpoort* opgebroken was. De *Munsterschen* ontvloden hen door de *Zuiderpoort*. *Twickeloo* ontquam 't wel in de beroerte, maar achterhaalt, wierd hy met een musketkolf ter neêr geslagen, en, willende weêr opstaan, doorschoten: eenigen wierden 'er ook gevangen, zoo dat 'er de *Munsterschen* omtrent 60 of 70 lieten, meest alle gevangen, waar onder 2 Luitenants, en een Roomsch Priester.

Sylvii vervolg van Aitzema 1. D. 1. stuk fol. 425. Valcken. verw. Eur. p. 805. Idem Sylv. ibid. Valk. ibid.

BLOEMENDAAL, ook BLOMMENDAAL, een Dorp in *Hollandt*, heeft Kerk en Predikant staande onder 't Classis van *Haarlem in 't Hoog.* *Houve.*

BLOMMEVENNE, (PETRUS) geboortig van *Leiden* in het jaar 1466. Hy is uitstekende, naar dien tydt, in veele wetenschappen geweest: wierd in 't jaar 1489 te Keulen Carthuiser Monnik, en heeft in dien staat 48 jaaren geleeft; van welke hy 29 jaaren Prior is geweest: hy storf den 30 September 1539. en word geroemt een godtvruchtig leven geleidt te hebben. In de Godtgeleertheidt heeft hy veel geschreven, 't register daar van vindmen in *Valerii Andreæ Bibliotheca Belgica.* Eenige zyner boeken zyn te *Keulen* gedrukt. Hem word van zommigen nagegeeven in alles zuiver *Roomsch Catholyk*, van anderen, naar den *Luterschen kant*, en in 't stuk van de Rechtvaerdigmakinge byna geheel *Evangelisch* geweest te zyn. *Goudh. f. 119. Boxh. Toneel van Holl p. 104. Valer. Andr. bibl. Belg.*

BLOOT, ('t HUIS TE) gelegen te *Ryswyk*, heeft eertydts aan 't vermaarde Geslacht der *Pinsens* geweest, en was voor dezen HODENPYL genaamt; in de voorledene Eeuwe was 't het eigendom van den Heere *Nobelaar.* *Goudh. Van der Houve.*

BLY, of BLYE, een der Vriesche Dorpen van de Vriesche Grietenye *Ferwerderadeel*, in 't quartier *Oostergoo.* De Heer C. Schotanus tekent het volgende, wegens dit dorp *Blye*, aan. Hier liggen de Staten Abinga en Unema. Abinga's geslacht is in Humalda's naam overgegaan, behoudende 't wapen van Abinga. Want Sjoerd Abinga troude eene Beits Humalda. Zy leefden in 't jaar 1510. Jancke Unema van Blye troude eenen Tet Wybolsma. Hy is geweest Overste van vyf hondert Voetknechten; die de Friesche Edelen twee maanden onderhielden in 't jaar 1514. om den een-en-twintigsten penningk af te koopen: ook Scheltema, enz. Heeft Kerk en Predikant, die met een *Hooge-Beintum* bedient, staande onder 't Classis van *Dokkum.* *Winsem.*

BLYENBEEK, een Sloth en Heerlykheit, niet verre van *Gennip*, het is door verscheide belegeringen enz. nu door de *Gelderschen*, dan door de *Spaanschen* berucht genoeg geweest. In 't jaar 1580 hadden de *Gelderschen*, met hulpe der *Betuwschen*, het Sloth belegert, dat van dien dapperen Oversten *Schenk* wel verdedigt wierd. Hy was gewoon van daar dikmaals nu en dan uitloopen te doen, maakende de Vaart op *Rhyn* en *Maas* aan zyne Landtsluiden zeer onveilig; op d'aankomst van *Parma* mosten de *Gelderschen* 't beleg opbreeken. Toen dit *Blyenbeek* in het jaar 1589 aan *Varambon* overging, wierd 'er onder de dooden van 't Guarnizoen een Vrouws-persoon gevonden: zy had veele wonden, ook eene schram voor 't voorhooft, en had zich met eene verwonderenswaerdige dapperheit, in verscheidene gevallen, zeer kloekmoedig tegen de *Spaanschen* getoont. *Pontan. Geld gesch. 2 D. f. 547. Idem. 1. D. f. 63.*

BLYENBURG, (ADRIAAN VAN) Heer *Adriaans* zoon, Heer van Schobbelandts Ambacht, Schout der stadt *Dordrecht*, een groot Rechtkundige en geleert Poëet; daar zyne gedrukte *Poëmata* getuigenis van geeven; zynde *Parentalia*, *Odæ*, *Elegiæ*, &c. Is in het jaar 159[illegible] gestorven. *Goudh. in d'O. Holl. kr. f. 223. M. v. Balen.*

BLYENBURG, (ADRIAAN VAN) Ridder der Orde van *St. Michaël*, Heer van Naeldtwyk, Schout der stadt Dordrecht, Wardein der Graaflyke Munte van Hollandt, een zeer welsprekend en geletttert Heer, groot Historicus, Antiquarius, en goedt Poëet: hy heeft verscheide aardige gedichten uitgegeeven; als mede geleerde brieven, die in groot getal zyn, geschreven, maar niet in druk. Overleedt in 't jaar 1630. *Balen beschr. van Dord. p. 212.*

BLYENBURG, (ADRIAAN VAN) Heer van Schobbelandt, Wardein der Graaflyke Munte van Hollandt, Commissaris Generaal van de Krygsmagt der Vereenigde Nederlanden; geheime Raadt van Prins *Willem* den *I.* van *Oranje*, en Raadt van State: is in verscheide Gezantschappen gebruikt, als ook in veele andere commissiën van den Staat; ging den wech van alle vleesch in 't jaar 1582. *Balen ut supra p. 993.*

BLYENBURG, (ADRIAAN VAN) zoon van Adriaan van *Blyenburg*, Schout van Dordrecht, doch heeft dat ampt afgestaan. Toen de *Water-geuzen*, in het jaar 1572. den *Briel* overwacht ingenomen hadden, quamenze met eenige Scheepen voor *Dordrecht*, ankerden by *Papendrecht*, gaven voor de *Spaanschen* uit *Rotterdam* te willen dryven; doch hadden verstant met eenigen binnen de stadt, die, 's nachts afgevaren, met de gemelde *Watergeuzen* in 't Willigebosch, buiten de Vuilpoort, gesprek hielden. Ondertusschen stont een jong Raadtspersoon (*Jacob Muis* van *Holy*) aan de poort op Schildtwacht, als 'er een brief van *Prins Willem* quam uit *Dillenburg*, aan de *Dordrechtsche* Magistraat geschreven; haar bedankende over hunne genegentheit tot de goede zaak (by missive aan hem bekent gemaakt) beloovende, van zyne zyde, haast met een krygsheir over te zullen komen, enz. De Burgemeesters, over dezen brief zeer ontroert, deeden hem in den Oudt-raadt leezen; waren verwondert, alzoo aan zyne Excellentie, van wegen de stadt *Dordrecht*, geen schrift was afgezonden. Toen liet *Adriaan* van *Blyenburg*, Heer *Adriaans zoon*, en Oudtschepen, zich hooren, zeggende rond uit, dat hy aan zyn Excellentie geschreven hadt, haalende te gelyk eenen brief uit zyn zak, dien hy zeide van den *Prins* aan hem gezonden te zyn, enz. Yder stont verbaast, inzonderheit zyn Vader, die, hoewel hy het Schoutampt had afgestaan, om zich aan het tyrannisch vervolgen der Onroomschen niet schuldig te maaken, echter by de *R. Catholyke Religie* bleef. De zoon (*Genéve* mede doorreist hebbende) was van een ander verstandt, en van goede geleertheit. Hy toonde zich ook zoodanig by luiden van naam, daar hy smaadheit om leedt van eenen R. Priester, dien hy, verhit wordende, een oorbandt gaf: doch wel weetende, dat zulk slag van kreeften niet zuimachtig is te krabben, en quaat te doen daar zy konnen, hoedde hy zich zoo veel hy kon van dat geestelyk gebroedt te veel by te woonen, en diende zich van deze gelegenheit: want terwyl de *Geuzen* voor de stadt lagen, tradt hy van 't Stadshuis behendig af, gevolgt van *Jakob Muys* van *Holy*; beide lieten zy zich onbeschroomt aan boordt zetten, want zy wisten dat de meeste Schutters en Burgers op hunne zyde waren: weder van boordt, en in de stadt gekomen, had een van hen de stoutheit, van in de Magistraats kamer te treeden, begeerende, dat de *Watergeuzen* binnen gelaaten mogten worden. De Schout *Drenkwaert* vraagde, *wie hem zoo stout maakte, om, zonder verlof, binnen te treeden*? Het antwoort was: *ik, en die daar buiten staan.* De deur geopent wordende, en de Heeren zoo veel Volk ziende, hielden zich stil. Ondertusschen naderden de Schepen der *Geuzen*; de Schout beval daar vuur op te geeven: waar op een van de Schutters zeide; *Indien gy naar buiten vuur wilt geeft, zoo zullen wy 't naar binnen doen.* De zaken dus staande, voer Heer *Cornelis van Beveren*, met de Dekens der Gilden, aan boordt van de *Watergeuzen*, en trad met *Bartel Entes* in verdrag, op welkers artykelen de Stadt zich overgaf aan den *Prins van Oranjen*, en den *Hertog van Alva* voor vyandt verklaarde; zie ook DORDRECHT. *Balen ut supra p. 843. Idem 843. Petr Theod Reling aanv. der Neêrl beroer p. 71. Idem Balen Idem P. Theod. ibidem.*

BLYENBURG, (DAMAS VAN) geboren in 't jaar 1558. was Wardein van de Graaflyke Munt van *Hollandt*, eerste Raadt des Onderkonings van *Virginiën*, zoon van *Heiman* van *Blyenburg*, Heer van Dortsmondt, Burgemeester der Stadt *Dordrecht*. *Damas* was geleert en een goedt Poëet: gelyk meest alle de *Blyenburgen* geweest zyn. Van hem is uitgekomen *Cento Ethicus*, *Veneres Blyenburgicæ*, &c. Zyn dood, of sterfplaats, is niet zeker bekent; men vermoedt in *Bohemen*, werwaarts hy eene reis in 't jaar 1616 aannam; had ter Gemalinne *Maria* van der *Aa*, Vrouw van *Hofwegen.* *Leev. Bata illust f. 87 Ba. Dor. p. 21*

BLYENSTEIN, of STEEN, een Dorp in 't Landtschap *Drenth*, met Kerk en Predikant, staande onder 't Classis van *Westerveldt.* *Picced. p. 26*

BLYHAM, een der Dorpen van de *Groninger Ommelanden*, heeft Kerk en Predikant, staande onder 't Classis van *Westerveldt.* *Lyst der Pred. van r.*

BOCHOLT is een Kerk in Vlaanderen, twee uuren gaans van Axel naar het Westen, noch behoudende den naam van 𝔅𝔬𝔠𝔥𝔥𝔬𝔲𝔱𝔢. *Burchardus*, Bisschop van Utrecht heeft *M. [illegible] Not Gen Inst.*

heeft dezelve, in den jare 1005. gegeeven aan de Kerk van *S. Salvator*, of Oudtmonster.

[Goudh. in de Holl. Kr. Adr. Pars Naamrol der Batav. en Holl. Schryveren. p. 51. Idem ibid. p. 53.]

BOCKENBERGIUS, (PETRUS CORNELIUS) geboren *te Gouda* in 't jaar 1548. Hy wierd Hiſtoriſchryver van de *Staten* van *Hollandt* en *Weſt-Vrieslandt*. Onder zyne werken zyn de *Genealogia*, &c. & *Hiſtoria Regulorum Hollandiæ*, *Zelandiæ*, *Friſiæ*, &c. *Catalogus*, &c. *Pontificium Ultrajectum*, *item Egmondanorum*, &c. *Hiſtoria*, &c. *Brederodiorum. Priſci Bataviæ*, & *Friſiæ Reges*, en andere dingen meer. In een boekjen, uitgegeeven in 't jaar 1592. belooft hy eene * *volkome*, *algemeene*, *en byzondere Hiſtorie van Hollandt*, doch is nooit in 't licht gekomen, hoewel hy eerſt in 't jaar 1617 overleeden is. Waar 't ſteeken moge, weetmen niet. Mogelyk afgeſchrikt door de bitze penne, en onbeleefde handeling van *Janus Douza*, Heere van *Noortwyk*, tegens hem; die in zeker gedicht, aan *Laurens Hendrikszoon Spiegel*, dus tegen hem uitvaart!

[Aquitanen, dit ziet of slaat op d' afkomſt der eerſte Graven van Hollandt.]

O Stam van Aquitanen
Waar toe zyt gy gedaalt? eilaas! om van zodanen
Te worden geſtoffiert, mit ongewaſchen hand?
Die nu in Juni *ſpoir derf ſetten zynen plant:*
Spoir onbetreden noch van ander: en God *gave*,
Dat Junius *noch eens mocht opſien ut'en grave:*
Om aan te ſchouwen (lais!) wat ſchaed in woeſtheidt groot
*In zynen wyn*berch *doen deez'* bocken, *nair zyn doot:*
Dien ſy niet wairdigh zyn ſyn ſchoenenriem t' ontgeſpen.
Vol onruſts als een Beer geſteken van de weſpen.
Nut tot geen ander ſaik, dan om veel wit en ſchoon
Papiers te maken vuyl, (hoewel niet ſonder loon.)

Meer andere vinnige uitdrukkingen gaan voor, en volgen deze rymen, zoo tegen *Bockenberg*, als andere Nederlandtſche Geſchichtſchryvers. Ondertuſſchen heeft *Douſa*, in zyne Chronyk der Graven van Hollandt, niet weinige, en daar onder geene geringe, misſlagen. Wegens zulk eene roskamminge, en andere ſmaadtheden, klaagde *Bockenberg* aan de Staten van Hollandt, gaf ook een boekjen uit, op *nonnulla J. Douſæ aſpera ſcripta*, dat hy hooggemelde Staten opdroeg. De Profeſſor *M. Z. Boxhorn* ſpreekt beleefder, en aldus: *Petrus Bockenberg* heeft tot leermeeſter gehadt *Paulus Leopardus*; hy was Hiſtoryſchryver der Staten van Hollandt en Weſt-Vrieslandt: Om zyn ampt wel te bedienen heeft hy grooten vlyt gebruikt, Godt gave met gelyk oordeel. Hy had veele wangunſtigen, en onder hen ook *Janus Douſa*, die hem dikmaal met den naam van *Tragora* doorſtrykt. Of hy daar recht toe gehadt heeft zullen anderen oordeelen. *[A. Pars Naamrol, p. 51. 52.]*

[M. Alting Not. Germ. Inf. P. 11.]

BODEGRAVE. Keizer Henrik de vierde ſchynt den ſtandt van deze plaatze, in zynen Giftbrief van het jaar 1064. aan den Weſtkant van den Rhyn te ſtellen, daar dezelve nu ter tydt geheel den zelven naam hebbende, is aan de overzyde van de Rivier $2\frac{1}{2}$ gemeene Duitſche mylen boven Leiden. Het is weleer geweeſt een Graafſchap van *Diderik Bavo*, die een Vaſſal was van Utrecht, welk Graafſchap de Keizer klaagt dat St. Marten door gewelt van *Diderik* den vyfden, Grave van Hollandt, ontnomen was.

[Van der Houve I. D. f. 98. Corn. Aurelii (al. Goudan.) Boxh. Toneel v. Holl. p. 312. Salv. Maſſil.]

BODEGRAVEN, in de gemeene boeretaal meeſt BOREF geheeten, is een treffelyk Dorp, en gewezene Heerlykheit; oudtydts een *Graafſchap* in *Hollandt*, leggende op de Trekvaart van *Utrecht* op *Leiden*, en behoorende onder *Woerden. Cornelius Aurelius*, of *Goudanus*, noemt de *Bodegravers* dikmaals *Bagaudæ. M. Z. Boxhorn*, anders vlytig, en gelukkig genoeg in het uitvorſchen van naamredenen, zegt d'oorzaak dezer benaaminge niet te weeten; maar wel dat het woordt *Bagaudæ*, by de Latynſche Schryvers, weêrſpannige, of oproerige menſchen beteekent, die een ander 't zyne niet in ruſt laaten behouden. Dus ſpreekt ook *Salvianus Maſſilienſis*: *zy zyn* BAGAUDEN *om onzer zonden wil geworden*. Eenige Schryvers ſtellen vaſt, dat het woordt BAGUDA d'oude eige naam van de plaats, nu BODEGRAVEN, geweeſt is; gelyk dan ook in de *Lutherſche Kerk* te *Woerden*, op een Tafereel, daar in eenige voornaame dingen, de Stadt betreffende, bevat zyn, deze woorden ſtaan: *In 't jaar* 1117 *quam* BAGUDA, *nu* BODEGRAVEN, *onder* WOERDEN. Maar 't ſchynt ongelooflyk dat *Bodegraven* voortydts zulk eenen ſnooden naam, als eigen, aangenomen, of gevoert zou hebben; daarom gelykt het niet onwaarſchynlyk, dat *Goudanus* die van *Bodegraven* den ſmadigen naam van *Bagauden*, niet als dien van hunne woonplaatze, maar als by verwyt, en t' hunner ſchande, wegens den opſtant tegens den *Grave van Hollandt*, toegevoegt heeft. Zommigen willen dien naam van eenen *boode* afhaalen, die daar doorreizende, plotzelyk ter neêr viel, den geeſt gaf, en begraaven wierd: Dus zou van den *boode* te *begraaven*, de naam *Boodegraven* ontſtaan zyn. Maar indien dit geval zich daar zoo toegedraagen mogte hebben, dan moſt die plaats toen geen Dorp of Buurt geweeſt zyn, maar naderhant, om dat voorval ter gedachter plaatze den naam voerende, ook het Dorp, of de Buurt dien naam behouden hebben; doch zoo de Buurt, of 't Dorp voorheen eenen naam hadt, zou 't om dat voorval zynen naam niet hebben verandert. Ook houden 't zommigen daar voor, dat eenen *Bodel* daar 't eerſte huis zou hebben opgerecht, en eene graft doen *graaven*; waar by meer huizen komende, het tot een Dorp aangegroeit, den naam van *Bodels* eerſte *graven*, enz. zou behouden hebben: aleens als *Bolswaerdt* in *Vrieslandt*, *Bodelswaerdt* genoemt is, naar eenen *Bodel* en zyne *Waerdt*. Maar 't zy zoo 't wil, zekerder is 't dat *Bodegraven* een *Graafſchap* plagt te zyn, en dat de Grave daar van Vaſal en Leenman van den Biſſchop van Utrecht was. Tuſſchen de jaaren 1010. en 1020. was *Diderik Bavo* Grave van *Bodegraven*. *M. Voſſius* ſtelt het in 't Latyn byna met dien naam; *J. de Beka* blyft'er ook by, en zy noemen 't *Bodengrava*, of *Bodegraven*. *Biſſchop Adelbold* hadt, niet zonder reden, een groot misnoegen opgevat tegen Grave *Diderik den III.* van *Hollandt*: *Bavo*, Grave van *Bodegraven* en *Zwammerdam*, was ook, om redenen, met hem t' onvreeden: hy nam dan de gelegentheit waar, uit inzicht van zynen Leenheer, daar by genoopt door eige wraakzucht, om op 't onvoorzienſte den Hollander op 't lyf te komen; vallende alzoo in zyn landt, en vernielde in Hollandt alles te vuur en te zwaerdt daar hy by kon raaken. Maar toen Diderik de III zyn Krygsvolk, om Bavo in zynen voortgang te ſtuiten, by een hadt, trok hy hem tegen, ſloeg Bavo deerlyk, en nam hem beide zyne Graafſchappen af. *Bavo* zogt heul aan den *Biſſchop* van *Utrecht*, die, hem ter hulpe, in 't jaar 1015. met een ſchoon leger Hollandt introk, daar hy naar zyn welgevallen te werk ging; herwon Bodegraven, en Zwammerdam; herſtelde *Bavo* in beide zyne Graafſchappen, trok noch dieper Hollandt in: maar Grave *Diderik* quam hem zeer ſchielyk op den hals; toen ontſtont 'er tuſſchen beide partyen een hevig, langdurig, en twyfelachtig gevecht; eindelyk evenwel wende de zege zich naar den kant van den *Hollander*, dien ze echter duur quam te ſtaan. *Adelbold* quam ter tweeder keer te velde, maar hy verloor den ſtrydt andermaal, en leedt eene zwaare neêrlaage. Men verhaalt dat het quam door eene ſtemme, roepende *Vliedt! Vliedt!* Zommigen gelooven, of oordeelen, dat dit geluidt van den Hemel, anderen dat het van den boozen Geeſt quam; of wel dat Grave *Diderik* eene liſt door zommigen der zynen, ten dien einde afgerecht, in 't werk ſtelde, om dus onder de Biſſchoplyken te roepen, en eene vertzaagtheit in hen te brengen; zie *M. Voſſius* van dezen ſtrydt, en ſtemme. Alle andere oude Hiſtoryſchryvers getuigen eenparig, dat de woorden, of ſtemme, *Vliedt! Vliedt!* met een vreeſſelyk geluidt uitgegalmt, zouden gehoort zyn in een gevecht tuſſchen Grave *Diderik de III.* van *Hollandt*, en de *Vriezen*, en dat de gedachte woorden in zyn (Grave *Dideriks*) leger, niet in dat zyner vyanden, alzoo hy zelf eene geweldige nederlage leedt, zouden hebben geklonken. *Melis Stoke* ſchynt het nader dus klaar uit te drukken in zyne *Rymkronyk*; daar by doende dat Grave *Diderik* na zulk eene zwaare nederlage,

[H. L. Benth.] *[Holl. Kirchenſtant, tom. 1. p 512. Heiſteri Itiner. Belg. c. 7.]* *[Vlig. de Com. Holl. p. 176. Winſem. f. 62. Zeiler. &c.]* *[Voſſii Jaarb. p. 37.]* *[J. de Beka in Adelb. O. Holl. Kron. f. 253.]* *[Annal. p. 40. & ſeqq.]* *[M. Stoke Rymkr. f. 25. Alkemade ibid. f. 25 in f.]*

Met oorlogen ende mit pinen
Hielt hi kenemaer mitten ſinen.

Verſtaande daar door, dat de Grave noch met groote moeite *Kennemerlandt* behielt. Zoo dat het wonder is dat *Voſſius* zegt dat de ſtemme *vliedt! vliedt!* in den ſlag tuſſchen *Adelbold* en *Diderik* gehoort zoude zyn; daar alle Tydtſchryvers eenparig getuigen, zegt *Alkemade*, dat de gedachte ſchrikkelyke ſtemme met een vreeſſelyk geluidt gehoort is in den ſlag toen Grave *Diderik*, zoon van *Arnoud*, tegen de *Vriezen* te velde trekkende, om de doodt zyns vaders te wreeken, de gedachte zoo zwaare nederlaage kreeg. Weder tot ons voorige keerende, zegt *Voſſius* verder, dat Biſſchop *Adelbold* het ter nauwer noodt met een ſchuitjen ontquam; en dat hy, zyne magt gebroken ziende, met *Diderik* vrede maakte, afſtant doende van alle recht op de *Hollanders* en *Vriezen*, laatende aan den Grave 't Huis te *Merwe*, *Bodegraven*, en *Zwammerdam*, behoudens zyne geeſtelyke Jurisdictie. Hy ſtelt ook dat d' eerſte ſlag tegen *Adelbold* op 't jaar 1017 zou voorgevallen zyn. Men vergelyke dit met andere oude Schryvers: zie ook op ADELBOLD, en op DIDERIK DEN III. De *Hollandtſche* Graven hebben naderhant niet na-

[O. Holl. Kron. f. 253.] *[Alkemade ibid. f. 25.]* *[J. de Beka, A. Buchel. W. Heda. M. Voſſ.]*

* De niewe Schryver van 't *Batavia Sacra* trekt, nevens zynen Vertaaler, veel uit d' ongedrukte Schriften van *Bockenberg* aan; en in de Voorreden des Schryvers vindt men dit weinige van hem, op de 7 bladtzyde, gemeldt. *Ook heeft Bokkenberg, omtrent het begin der voorgaande eeuwe, deze* (verſcheide Brieven der Biſſchoppen) *in zyne Jaarboeken geplaatſt, en uit zyne Jaarboeken overgebragt in een ander Werk, handelende van de voornaamſte opene Brieven der Kerke van Utrecht, en der Graaven van Hollandt: maar behalven dat deze werken van Bokkenberg tot noch toe ongedrukt blyven leggen, zoo is het, enz.* Deze ongedrukte boeken nu, met noch veele andere, alle geſchreven in folio, beruſten thans te Leiden, onder *P. van der Aa*, die hen te ſamen, in eene openbaare verkopinge (feilt myn geheugen niet) is magtig geworden, en 'er zommige van aan deze Roomſchprieſterlyke Schryveren van geleent heeft.

O. Holl Kron Velde-naar &c.

nagelaaten *St. Marten*, of d'*Utrechtſche Kerk*, alles dat zy konden te ontrekken, om zich daar door grooter te maaken, daar van Zeelandt ook getuigen kan. Men moet echter bekennen, dat de *Utrechtſche* Biſſchoppen die van Hollandt menigmaal zeer groote ſchade gedaan, en, om 't verloorene weder te winnen, groote verwoeſtingen aangerecht hebben; maar met een ook niet ontkennen, dat de *Utrechtſche* Biſſchoppen ook alles, dat mogelyk

O. Holl. Kron. f. 545.

was, aan hunnen ſtoel zochten te brengen. Gedurende de woedende factiën der *Hoekſchen* en *Cabeljauwſchen*,

Idem f. 572.

zondt Heer *Jan* van *Egmondt*, in 't jaar 1489. eenen grooten hoop volks voor de ſtadt en 't kaſteel van *Woerden*: *Diderik* rechtte aan de Rhynzyde een zwaar Blokhuis op, waar door 'er wederzydts veelen om 't leven raakten; maar vermits het een natte Herfſt was, gingen een partye *Cabeljauwſche* Soldaten naar *Bodegraven*, daar zy zich begroeven, om 'er eenigen tydt verzeekert te konnen blyven: maar die van *Woerden* vielen by klaaren dag op hen aan, joegen ze weg, en verbranden een groot gedeelte van 't Dorp. In het jaar 1507. op St. Auguſtyns avondt, hebben de *Gelderſchen*, na dat zy in *Hollandt* gevallen waren, *Bodegraven* afgebrandt. In het jaar 1672. in 't laaſt van 't jaar, overquam dit treffelyk Dorp een zwaare ramp. Na dat Koning *Louis de XIV.* van *Vrankryk*, den Vereenigden Staat zoo plotzelyk overvallen hadt, niet alleen zeer veele ſteden ingenomen, maar zelfs de drie Provintiën, *Gelderlandt*, *Overyſſel*, en 't *Sticht Utrecht*, bemagtigt, regeerde de Hertog van *Luxenburg* de laaſtgenoemde Provintie, en hielt zyn Hof in de ſtadt

Valken. verw. Europ p. 840. Sylvi vervolg op Aitzema, 1. D. 1. ſt. f. 501.

Utrecht. Op den tweeden Kersdag trok gedachte Gouverneur en Generaal uit *Utrecht* naar *Hollandt*, om daar over het ys in te booren. Hy was nauwelyks te *Woerden* gekomen of 't begon te dooijen, trok echter voort, doch zich hier en gins geſtuit ziende, wendde hy 't naar *Zwammerdam*, (zie op ZWAMMERDAM) daar hy metter haaſt meeſter over wierd, en ſpoedde zich naar *Bodegraven*, daar de zynen niet verzuimden te verrichten dat hy hen bevolen hadt. *Luxenburg* was met een gedeelte zyner troupen, niet zonder groot gevaar, ook te *Bodegraven* gekomen, alzoo zelf door 't ys zakte: Hy bevondt zich in de uiterſte benauwtheit, vermits hy, wegens de zwakheit van 't ys door den dooi, niet weder te rugge zag te komen door den weg waar over hy 'er in getogen

Idem Valk. p. 840.

was, en d'andere wegen waren voor hem geſtopt. Bezwaarlyk, en ganſch qualyk zou 't mogelyk met hem en zyne benden afgeloopen hebben, indien hem niet bericht was geworden, dat Kolonel *Moſes Pain & Vin* d'onwinbaare poſt te *Niewerbrugge*, verbaaſt en onbedacht, verlaaten hadt, en ontbloot van de daar in gelegen Regimenten, waar mede hy de ſtadt Gouda bezette. Straks daar op liet hy de gedachte Schans en poſt, die hem verhindert hadt in *Hollandt* te booren, verwoeſten, en om verre ſmyten. Op zyn vertrek uit *Bodegraven* ſtak hy de Kerk en huizen aldaar, als ook te *Zwammerdam*, in brant, zoo dat 'er (immers 't wierd gezegt) niet meer dan een eenig huis, van meer dan 600. bleef ſtaan. Dus woedden de *Franſchen* tegen de huizen, daar na veel vervaarlyker tegen de menſchen; geene ouden, blinden, vrouwen, noch kinderen, wierden verſchoont, maar op 't wreedtſte vermoort, of in de vlammen der brandende huizen geſmeeten, of tegen de muuren verplettert, of in de wiegen doorſtoken, of armen en beenen afgehakt; vrouwen en jonge dochters, zelfs maagdekens van 10 en 11 jaaren, op 't beeſtelykſte verkracht, daar na moortdadig van 't leven berooft: andere mannen en vrouwen in de ſchoorſteen opgehangen, en door den rook verſtikt, ook andere met de voetzoolen tegen 't vuur gebraaden. Eenige wyven, haare buurvrouw, in barensnoodt zittende, byſtaande, en uit het huis, vermits de *Franſchen* daar den brandt in ſtaken, vluchtende, wierden daar met bloote degens weêr ingedreven, daar zy verbranden moſten: zy worpen zelfs d'overledenen, die in kiſten ſtonden, in

Valken. ibid. p. 841. Sylv. ibid. 1. D. 1. ſt. f. 502. & ſeqq.

den gloedt. Het vuur liet noch een eenig huis ſtaan, maar de beeſtelyke ontucht der *Franſchen* liet niet een eenig vrouwmenſch ongeſchendt, welke zy dan daar na de borſten affneeden, ſtaken de ſtampers hunner roeren in de vrouwelykheit, en bragten haar alzoo om het leven. Een kat bonden zy op de bloote borſt van eene oude vrouwe, ſloegen toen 't beeſt zeer vinnig, dat in die benauwtheit deze ongelukkige oude vrouw de borſt open ſcheurde, en de oogen uit het hooft krabde. Zommigen ſneeden zy neus en ooren af, eer zy haar ten vollen vermoordden: anderen ſneeden zy de borſten op, of af, daar zy dan peper en zout in wreeven, of vulden ze met buskruit, en ſtaken het dan in brandt. De ſchrik verhindert, en d'eerbaarheit verbiedt het om meer van deze gruwelen te verhaalen. Ondertuſſchen gunde Godt noch, by dat jammerlyk quaadt, het goede, dat hy de woedende *Franſchen* wederhiel om eenen verderen inval in *Hollandt* te doen, en daar het zelfde te pleegen.

Alting. Not.

BODEKENLO, word getelt onder de acht Kenthoven (Hobas) die Keizer *Arnulphus*, in den jaare 889. van zyn goedt gevoegt heeft by het Graafſchap van Gerolf de Vries. Hedendaags word deze plaats alleenlyk *Loo* genoemt; de naam van den bewoonder in vergetelheit gekomen zynde. Het is een Slot, leggende in het midden, tuſſchen den Haag en den Leidtſchen Dam.

Germ. Inf. P. 11.

BOECKEL, een Kaſteel, onder de Jurisdictie der ſtadt *Alkmaar*, doch voor zoo veele jaaren verwoeſt en vergaan, dat 'er alleen eene Buurt van dien naam de geheugenis van levendig houdt. *Cornelis van Woude*, in zyn *Kronykjen van Alkmaar*, heeft 'er alleen deze woorden van: „ Het Huis te *Boekel* is met zynen Adelyken Stam „ niet genoteert, en op eene gebuurte verſtorven.

Brugm voor Scriv Kronyk. f. 78.

BOECKESTEIN, ('T HUIS TE) heeft oudtydts in het Ambacht van *Maaslandt*, en in de Cralinger Polder, niet verre van de *Lier*, geſtaan. Het plagt een Adelyk Stamhuis te zyn, doch is nu t'eenemaal verwoeſt, en in een Boomgaart verandert: heeft niets tot blyk en teken der voorige gedachte heerlykheit behouden, dan d'omtrek van de oude en zeer diepe graften.

Leeuw. Bat. Ill. f. 1287.

BOECKHORST, een Kaſteel of Slot in *Hollandt*: zie op BOUCKHORST.

BOEDE, (DER) een Ridderlyk Slot in *Zeelandt*, niet verre van *Coudekerk* in den *Hoek*, genaamt der *Boeden-Ambacht*. Het is 't oude Stamhuis der Edelen van dien naem geweeſt. Men leeſt 'er van, dat omtrent het jaar 1400 Heer *Pieter van den Boede* Ridder was, dat hy ten echte hadt Vrouwe *Catharina Brulochs*. In 't jaar 1470 vindt men Mr. *Pieter* van der *Boede*, getrouwt aan *Paſchina van der Steine*, dochter van *Gillis van der Steine*, by *Maria van Ooſt-Capélle*, doch kinderloos overleden. *Claas van der Boede*, man van *Elizabeth van Grypskerke*, welker dochter was *Sara van der Boode*, getrouwt aan *Cornelis Janszoon Valke*, overgrootvader en grootmoeder van den Heer *Jacob Valke*, Heer in Cats, en Wolphaarts-Dyk, groot Theſaurier van *Zeelandt*. De verdere Geſlachtlyſt kan men nazien by *Smallegange*. Tegenwoordig is 'er de Heer en Mr. *Jacob Nachtegaal*, Raadt en Penſionaris der ſtadt Vliſſingen, bezitter van.

Small. Kr. van Zeel. f. 670. & ſeqq.

Idem Smalleg. ibid

BOEDEN-AMBACHT, of der BOEDEN-AMBACHT, in *Zeelandt*; het behoort (immers in 't jaar 1696.) aan den Heer *Jan Pieter van den Brande*, Heer van Kleves-kerke, Burgemeeſter der ſtadt *Middelburg*.

Smalleg. f. 670.

BOER, volgens de lyſt der Predikanten van *Vrieslandt*; of BOUR naar de ſpellinge van anderen; of BUER, als Hr. *Winſemius* ſchryft, is een der elf Dorpen van de Frieſche Grieteny *Franekeradeel*, onder Weſtergoo, tuſſchen Donjum en Riedt, aan den ryweg van Franeker naar Belkum en Leeuwarden. De Predikant van Schalſum bedient ook *Boer*.

Lyſt der Pred. P. Winſemius.

BOERDIEP, eene Rivier in *Vrieslandt*: zie op BOURDIEP.

BOERTANGE, anders BOURTANGE, eene groote moerachtige Heide, tuſſchen *Groningen* en *Ooſt-Frieslandt*: zie op BOURTANGE.

BOETZELAAR, een Adelyk Geſlacht in *Hollandt*. Heer *Rutger van den Boetzelaar* wierd in 't jaar 1452 van Hertog *Filips van Burgundiën* Ridder geſlagen; was zoon van *Weſſel van den Boetzelaar*, uit de Ridderſchap van 't landt van *Cleef*; hadt ter Gemalinne *Elburg*, Erfdochter van *Langerak* en *Aſperen*: wierd in 't jaar 1469 op 't Slot te *Aſperen* doorſchoten, door *Willem van Buuren*, een Gelderſch Edelman, die daar over in *'s Gravenhage* onthooft wierd; liet na, onder meer andere kinderen, *Weſſel van den Boetzelaar*, Heer van Aſperen en Langerak; in *Brabandt* getrouwt aan Juffr. *Judith Mol*, dochter des Heeren van *Leethergen*, by Juffr. *N. Pieck*: hy overleedt in 't jaar 1492. Zyn zoon, *Rutger van den Boetzelaar*, ook Heer van Aſperen en Langerak, bezat die Heerlykheden 53 jaaren lang; hadt ter Gemalinne *Baarte van Arckel*, dochter van Heer *Ot van Heukelom*; hy won by haar tien kinderen; ſtierf in 't jaar 1558. *Weſſel van den Boetzelaar*, zoon van *Rutger*, moſt in den Nederlandtſchen oorlog tegen Spanjen het Slot verlaaten; overleedt te Roſſum in Bommelerwaert, en wierd te Appeltern begraaven: Zyne echtgenoote was Juffr. *Françoiſe van Praat van Marbeek*, dochter van *Lodewyk*, Heer van *Beerendrecht* en *Carniſſe*, Bailjuuw van Schoonhoven, by *Catharina van Egmondt*; hy hadt meer zoonen, maar *Rutger van den Boetzelaar* was zyn Erfvolger in de voorſchreve Heerlykheden, die in zynen titel, boven de gedachte Heerlykheden van Aſperen en Langerak, noch voerde die van *Merwede*, en *Carniſſe*. Hy was mede een der Edelen die, in 't jaar 1566. 't bekende Requeſt aan de Gouvernante der Nederlanden aangeboden, ondertekende: week in 't jaar 1567 met zyne broeders uit *Hollandt*; ſtorf 1604. oudt 70 jaaren; hadt getrouwt Juffr. *Agnes van Bailleul*, welker zuſter ten gemaal hadt *Philips van Marnix*, Heer van *St. Aldegonde*, in Nederlandt zeer bekent, en vermaart. Heer *Weſſel*, zoon van *Rutger*, Heer van Aſperen, en Merwede, verkocht in 't jaar 1604 de laatſtgenoemde Heerlykheit aan de ſtadt *Dordrecht*, voor 38000 guldens: zyne eerſte Gemalinne was Juffr. *Amalia van Marnix*, doch-

Goudh. in d'oude Holl. Kr. Leeuw. Bat. Ill. f. 874.

Idem Goudh. idem Leeuw.

dochter van den gemelden Heer van *St. Aldegonde*, die zyne Moeije hadt getrouwt. Na haar overlyden 1604. hertrouwde hy aan Juffr. *Maria van Zuilen*, weduwe van den Colonel *Uchtenbroek*, die in 't jaar 1602. of 1603. binnen *Oostende* sneuvelde. *Philips Jacob van den Boetzelaar*, zoonszoon van den laatstgedachten *Wessel van den Boetzelaar*, Baron van Asperen, wierd 1663 beschreven onder de Ridderschap van Hollandt; trouwde *Cornelia van der Myle*, vrouwe van Raaphorst, dochter van Heer *Adriaan van der Myle*, by *Agneta van Raaphorst*.

Idem Goudh. f. 155. 156. Leeuw. 875.

BOEKOOP, gelegen in 't Landt van *Vyanen*, op de slinker zyde van de Rivier de *Lek*.

BOGAARDT, (ADAM) was te *Dordrecht* uit een oudt Adelyk Geslacht geboren; hy was zoon van *Willem Bogaardt*, die in 't jaar 1423 Schout der Stadt was; wierd in 't jaar 1442 Professor in de Medicynen, en Rector der Academie te *Leuven*, daar hy in 't jaar 1482 overleedt, en wierd in St. Pieters Kerk, onder een zark met een kopere plaat, begraaven.

Balen beschr. van Dort. p. 204.

BOGAARDT, (JAKOB) zoon van den bovengemelden *Adam Bogaardt*, was eerst Artz te *Antwerpen*; daar na te *Leuven* Professor in de Geneeskunst 36 jaaren lang, en Rector der Academie; overleedt den 27 Julius in 't jaar 1520. Hy heeft uitgegeeven een boek *Collectorium*, over de Praktyk van *Avicenna*, in 5 stukken; zyn geschreven Exemplaar kanmen *t' Antwerpen* in d' openbaare Boekerye zien.

BOJOCULUS. Hy is omtrent Christus geboorte, of kort daar na, een Overste der *Ansibaren* geweest, meer dan 50 jaren in dienst der Romeinen, en hun altydt zeer getrouw. Toen nu d' *Ansibaren* (de Heer *Menso Alting* noemt ze *Emsbauren*) van de *Cauchen* uit hunne bezittinge gedreven waren, verzochten zy aan den Romeinschen Oversten *Avitus* de landen, die voortyds de *Chamaven*, daar na de *Tubanten*, en laatst de *Usipiers* bewoont hadden, te mogen bezitten, vermits ze meest alle ledig lagen, 't welk, zeide *Bojoculus* tegen *Avitus*, hun niet behoorde geweigert te worden, ten ware de Romeinen liever wilden hebben ledige landstreeken en woeste velden, dan vriendhoudende Volken. *Avitus* wierd wel eenigzins door die redenen bewogen; gaf hun echter in 't openbaar tot antwoordt: „Dat men 't gebiedt van beteren en magtiger lyden en geduldig verdraagen most. Zulks had den „ Goden, dien zy om hulpe aanriepen (want *Bojoculus* „ sloeg zyne oogen naar den hemel, toen hy *Avitus* om „ die ledige landstreeke aansprak) zoo behaagt, dat „ het in de magt der Romeinen zou staan, dit te geeven, „ dat te neemen; dat zy daar over geene andere Rechters „ dan zich zelven kenden. Zoodanigen antwoordt gaf hy hun, als gezegt is, in 't openbaar: maar in 't byzonder sprak hy met *Bojoculus*, en zeide: „Dat hy, ter gedachte „ van hem als eenen vriendt te kennen, landts genoeg „ aan hem geeven zou. *Bojoculus* versmaadde die aanbiedinge, als een verraders loon, en berstte in deze woorden uit; „ Ons kan wel landt ontbreeken om 'er in te „ mogen leeven, maar 't zal ons niet ontgaan om 'er „ in te sterven: Dus scheidden zy beide in hevigen moede van den anderen. Hy (*Bojoculus*) verzocht de *Bructeren*, *Teucteren*, en ook noch wat hooger op gelegene Volken ter hulpe: Doch *Avitus* was in de voorbaat, schreef aan *Curtilius Mancius*, die Generaal van 't Bovenleger was, dat hy over den Rhyn trekken zou, en zich van achteren met zyn Heir laaten zien; hy zelf trok met zyne Keurbenden in het landt der *Teucteren*, met bedreiginge van hen te zullen uitrooijen, indien zy zich niet van de *Ansibaren* afscheidden. Deze dus afgeschrikt, bragt eene gelyke vreeze de *Bructeren*, en de verdere Bovenlanders, tot de zelfde gedachten, van zich om een anders wil in geen gevaar te stellen, en de party der *Ansibaren* te verlaaten; zoo dat zy alleen zich weêr te rugge naar de *Usipiers* en *Tubanten* wendden; maar die dreeven hen ook uit hunne landen, waar na zy zich naar de *Catti* keerden, en van daar naar de *Cheruscen*; doch over al geweert wordende, is, na lang omzwervens (nergens gehuisvest, ganschen berooit, en overal als vyanden voor 't hooft gestooten) al hunne jonge Manschap op eenen vreemden bodem nedergehakt; en het overschot, Ouden, vrouwen, en kinderen, ten roof geworden, en verdeelt; zie hier van breeder op ANSIBARII.

Tacitus annal. lib. 13.

Notit. Infer. Germ. tom. 1. zie op ANSIBARII, by ons uit zyn Notitia overgez.

Idem Tacit. d. ann. l. 13. c. 55. 56.

BOISOT, (LOUIS) Admiraal van Zeelandt, een dapper Zeeheldt, die het Vaderlandt, in den eersten aanvang des Oorlogs met *Spanjen*, zeer groote diensten heeft gedaan. Terwyl *Middelburg* van den Staat, door Prins *Willem den I. van Oranje*, belegert was, leeden ze binnen de stadt grooten hongersnoodt. Don *Louis* de *Requesens*, na de *Hertog van Alba* Gouverneur der Spaansche Nederlanden geworden, wendde alle middelen, die mogelyk waren, aan, om die stadt, van zoo grooten aangelegenheit, te ontzetten. Ten dien einde deedt hy eene sterke Scheeps-vloot vervaardigen, die den 28 January, in 't jaar 1574. voor *Rammekens* quam. D' Admiraal *Boisot* daar van verwittigt, alhoewel op verre na zoo sterk niet als de Spaansche, nam met zyne Zee-Kapiteinen een besluit, om den Vyandt aan te tasten en met hen eene kans te waagen. Ter zelver tydt ontboodt Prins *Willem* aan *Boisot*, dat hy, zonder eenig tydtverzuim, vier Schepen van zyne Vloot most afzenden, om die van *Antwerpen* des te beter te konnen beteugelen. *Boisot* dorst dit niet wel weigeren, maar overleî dat hy, dus verzwakt, buiten staat zou raaken om iets goedts te konnen uitvoeren: besloot derhalven 't gevecht ylings aan te gaan, en daar na de begeerte des Prinsen te voldoen. Don *Louis* de *Requesens* had zyne Vloot verdeelt, om twee armen van de *Schelde*, naar *Middelburg* aanschietende, te bezetten; over het eene gedeelte had hy den Vice-admiraal de *Glimes* en *Juliaan Romero* gestelt; over het andere *Sancho d' Avila*. De twee Vlooten bejegenden malkanderen by St. Joris hoek aan 't Lodyksche gat. Don *Louis* de *Requesens* stont op den Dyk van Schakerloo, om 't Zeegevecht te aanschouwen. D' Admiraal *Boisot* wilde den Spaanschen Admiraal, of den Vice-Admiraal aanklampen, als zyn een oog uitgeschoten wierd, en zynen eenen Kapitein, *Claas Claaszoon*, beide zyne beenen, en den anderen zynen eenen arm verloor. Hoe slecht zich dit in 't eerst voor de Staatsche Zeehelden liet aanzien, echter ging de Zeeslag voort: waar van het end was, dat de Zeeuwen tien Spaansche Schepen veroverden, daar zy 'er vier van te *Vlissingen*, en vyf te *Kamp-Veere* opbragten; het tiende, de Spaansche Admiraal, of Vice-Admiraal, verbrandde, en de Heer de *Glimes*, die 'er 't Oppergebiedt op hadde, was 'er op door geschoten. In zyne plaats tradt *Juliaan* de *Romero*, Colonel; haast nam hy de vlucht, doch zyn fokke-zeil neêrgeschoten zynde, deed hy zyn Schip dwersch tegen over Romerswaal, aan de kust van ter Tholen, op 't landt stieren, sprong door een gat-venster van het Geschut in 't water, en zwom te lande. Ganssch vermoeit, quam hy aan daar de Spaansche Gouverneur, Don *Louis* de *Requesens*, met zyne Hofstoet en Edelen, dit spel op den Schakerlooschen dyk aanschouwt had; en zeî tegens hem: „ Uwe Excel- „ lentie wist wel dat ik geen Schipper of Zeeman, maar „ een Soldaat te voet was: Ik hebbe naar uw bevel ge- „ vochten: men heeft zich niet te verwonderen, dat on- „ ze Vloot in dit ongeval gebragt is; want wy twyfelen „ niet, indien gy hondert Vlooten onder ons bevel gaaft, „ of wy zouden die alle t' zamen verliezen. De gewonde Zeeuwsche Admiraal *Boisot* wierd naar *Vlissingen* gevoert: De kogel was op 't verheven kaakebeen gevallen, een vingerbreedt onder 't ooge, doorgaande tot aan d' andere zyde boven de neus, zoo dat hy zyn een oog daar door verloor: evenwel wierd hy gelukkig geneezen. *Mondragon*, binnen *Middelburg*, dezen rampzaligen uitslag ten nadeele der Spaansche verneemende, en weetende dat hy geen ontzet meer te wachten hadde, gaf de Stadt, te samen met *Arnemuiden*, over: Dus wierd Prins *Willem*, of de *Staat*, meester van geheel *Walcheren*, en van de *zee*. Een jonge Zeeuw, *Jasper Leinsen*, deed eene brave en gedenkwaardige daadt; midden in het slaan sprong hy over op den Spaansschen Admiraal, haalde de Vlagge boven van de mast, wondze om zyn lyf, en ging 'er, in spyt der Vyanden, mede schoot. De Stadt *Leiden*, van de Spaansschen ten tweede maal belegert, was tot de alleruitersste hongersnoodt gebragt: de *Staten Generaal*, nevens Prins *Willem*, poogden de stadt, met alle vermogen, te ontzetten, vermits 'er 't Gemeenebest, inzonderheit *Hollandt*, zoo veel aan gelegen was. Om daar toe te komen, was 'er geen ander middel te bedenken, dan de Sluizen te openen, de *Maas*- en *Yssel*-dyken door te steeken, en dus het water over 't landt te laaten loopen, om met platbodemde Schuiten, over het ondergevloeide landt, op *Leiden* aan te vaaren. Het bewindt dezer onderneeminge wierd den dapperen *Louis Boisot* opgedraagen: Godts wonderbaare bestieringe over dat werk, met de gelukkige uitkomst, zie op LEIDEN. Die van *Leiden*, zich geredt ziende, beschonken den Admiraal *Boisot*, ten teeken van erkennende dankbaarheit, met eene goude keeten, waar aan eene zeer schoone medailje, zinspeelende op hunne verloffinge, hing. De Staaten Generaal, de Edelen, en Steden van *Hollandt* deeden desgelyks. Toen *Mondragon*, met zyne Spaansschen, in 't jaar 1575. in October *Zierikzee* had belegerdt, en Prins *Willem* het zocht te ontzetten (gelyk, aan d' andere zyde, de Spaanschen de stadt poogden uit te hongeren) kreeg den Graaf van *Hohenloo*, nevens den Admiraal *Boisot* bevel tot het ontzet. Zy deeden 10 of 11 Schepen voor 't hooft van *Bergen op den Zoom*, en elders leggen, om den Spaanschen allen toevoer af te snyden, en dus de Belegeraars zelfs te beleegeren. De Groot-Commandeur Don *Louis de Requesens* liet daar tegen 20 kleine Oorlogschepen te *Duinkerken* toerusten, die in April 1576. van daar naar *Brouwershaven* afzakten, om de Zeeuwen het hooft te bieden; maar zy wierden geslagen. Dikmaals trachtten de Staatschen aan die van *Zierikzee* levensmiddelen toe te brengen, doch 't wilde niet gelukken. Den 11 of 12 Junius ondernamen zy weder eenen niewen aanslag, om leeftogten

E. v. M. f. 97 Hoofts Ned hist. f. 376. Bizots Med. H. p. 21. De Veer en Clerk vervolg op de H. Chr. f. 96. C. Schot. Fr. kron. f. 777. L. v. Bos. Zeeheld. p. 228. Leven en bedryf van Pr. Will. en Maur. 1. d f. 70. Nassauf. helden pronkt. 1. d. p. 183. A. van Meerb. Kron. f. 368. Idem Bosch leven der Zeeh. p. 228. Meteren f. 98. Bizot medail. hist. p. 22. E. v. M. P. C. Bor. P. C. Hooft. P. Mont. J. Fr. le Petit.

volk binnen *Zierikzee*, met eene groote Hulk, (*Job Janszoon Hulk*) geheeten, te krygen: zy was met meer dan 500 koppen, en daar onder den Admiraal zelf, bemant: Men meende dit Schip aan den dyk van *Borndam* te brengen, om daar mede de Spaanſchen, als uit eene Schanſe, af te weeren: maar het raakte by laag water op den grondt vaſt, en berſte; kreeg ook vry wat kogels van den vyandt; wierd evenwel, by hoogen vloedt, weêr vlot, en de daar aan geleede ſchaade wierd herſtelt: maar toen kreeg de Hulk twee ſchooten onder water, zulker wyze dat ze zonk, en wel 300 menſchen in zee verdronken. D' Admiraal *Boiſot* zich, zoo veel hy kon, op een plank bergende, wierd eindelyk, toen de nacht aanquam, zoo magteloos, dat hy het opgaf, en meede verdronk, op den 15 Junius 1576. wegens zyne dapperheit en uitmuntende hoedanigheden, waar door hy den Staat, by langer leven, groote dienſten had konnen doen, zeer beklaagt. Hy was een Zeeuwſch Edelman, wierd, na de doodt van *Boudewyn Ewouts*, die Admiraal was van *Zeelandt*, tot deze hooge bedieninge bevordert: ſedert welken tydt het Admiraalſchap langen tydt aan Edellieden bleef, maar het Vice-Admiraalſchap bequamen meeſt Zeeluiden, buiten Adel. In den Paryſſen moordt wierd hy gevangen, maar ten laatſten, door hulp van eenige Monniken, verloſt. Zyn Broeder was *Charles Boiſot*, Gouverneur van *Vliſſingen*; kort voorheen ongelukkig geſneuvelt. Na de doodt van *Louis Boiſot*, gaf *Zierikzee* zich aan de Spaanſchen over, maar wierd na de doodt van den grooten Commandeur *Don Louis*, vermits de Spaanſche bezetting aan 't muiten ſloeg, en naar *Brabandt* trok, weêr verlaaten.

E. v. M. f. 13. F. de Veer vervolg ov. d'O Holl. kr. f. 118. Hooft. Ned. hiſt. f. 449. &c P. Mont. in Guicc.

BOISOT, (CHARLES) Broeder van den bovengedachten Admiraal van Zeelandt: hy was Gouverneur van *Vliſſingen*, en een dapper Edelman. In het jaar 1575. middelerwyl dat de Heer van *Hierges*, uit den naam van *Don Louis de Requeſens*, in Hollandt den oorlog voerde, *Buuren*, *Oudewater*, *Schoonhoven*, en *Waerdt* ingenomen had, trachtte gemelde *Don Louis* het Eilandt Schouwen te overrompelen: quam met zyn Volk in St. Anne-Landt; voer aan Philips-landt over, en trok van daar door 't water heenen, dikmaals tot den buik, doorgaans tot de kniën toe. Twee Vaandels, Franſchen, Engelſchen, en Schotten, ſtonden wel achter eenen dyk, onder den Heer *Charles Boiſot*, om den vyandt af te weeren: maar de Heer *Charles* wierd door de duiſterheit van den nacht, hoewel anderen zeggen verraderlyk, van eenen der zynen doorſchoten; daar op namen alle de anderen de vlucht. Toen maakten zich de Spaanſchen Meeſter van *Brouwershaven*, daar de bezetting moſt uittrekken, omdat de Roomſch-Catholyke Borgers geen tegenweer wilden bieden; als ook, ſtormender-handt, van *Bommené*, en belegerden *Zierikzee*, daar in de vorige poſt van gemeldt is; zie 'er een wydloopig verhaal van in *Hoofts Nederl. Hiſt.* en anderen meer. In 't jaar 1574 had Prins *Willem* van *Oranjen* dezen *Charles Boiſot* naar Engelandt gezonden; die hem van daar berichte; dat *Don Louis* de *Requeſens*, *Bernardin* de *Mendoſa* afgevaerdigt hadde aan Koningin *Eliſabeth*, om Haare Majeſteit daar toe te brengen om te bewilligen, dat de Vloot van den Koning van Spanjen, die hy tegen Nederlandt toeruſte, de Engelſche Havens zou mogen aandoen; en dat zy van alle Verbonden, die zy met de Rebellen mogt hebben gemaakt, afſtappen zou; nevens 't antwoordt van *Eliſabeth*, enz.

H. d. G. Ned. jaarb. f. 49. P. C. Hooft. f. 438. 439. P. Mont. op Guicc. f. 268. P. C. Bor. 8. B. f. 124. Idem Hooft. ibidem en f. 451. zie P. C. Bor. 7. b. f. 37.

BOKELSDYK noemt Floris de vyfde, in zynen giftbrief van het jaar 1281. een Bewindt, of Droſtampt. Het is noch hedendaags in wezen, met den name van BEUKELSDYK, dicht by Delfshaven.

M. Alting Not. Germ. Inf. P. II.

BOLSVARDIA is een oude Koopſtadt van Ooſt-Frieslandt, doch onzeeker van wat tydt, het is ook een vrye Ryksſtadt. Men ziet aldaar de hertimmerde Kerk der Franciſcanen, geſticht, volgens 't getuigenis van *Schotanus*, in den jare 1281. Deze plaats heeft haaren naam zonder twyfel gekregen van *Bodelo*, *Bolo*, *Boele*, die toen ter tydt een aanzienlyk man is geweeſt, en Heer van de **Werth** of hoogte, daar dezelve op gebouwt is, hoedanige hoogten de oude Cauchen en Vriezen, volgens het getuigenis van *Plinius*, plagten op te werpen, om de hoogſte vloeden daar op te ontwyken. Deze ſtadt heeft gelegen aan het *Boerdiep*, (*Burdipa*) BORNEDA genoemt in de kaart van den Heere Alting, het welk weleer een inham van de zee was: doch nu ter tydt legt zy vry ver van het ſtrandt, tuſſchen zeer vette Wei- en Bouwlanden. In grootte is zy de derde, onder die aan deeze zyde van de *Lauwers* leggen, en heeft den rang naaſt aan de Hoofdtſtadt: (zie verder hier van op de volgende poſt van BOLSWAERDT.)

Idem ibid.

BOLSWAERDT, de eerſte groote Stadt van het quartier *Weſtergoo* in *Vrieslandt*, en de tweede der Steeden in de vergaderinge van Staten, en gemeene Landtsdagen: legt eene groote myl weegs van de Zee af, byna twee Duitſche mylen ten zuiden van *Franeker*, drie van *Leeuwarden*, en twee van *Sneek*; ſtaat in verbondt met de Hanſe-ſteeden. Dat dit eene oude ſtadt is, daar van zyn genoegzaame blyken: maar de ſtichting, Stichter, en des naams oorſprong zyn zoo gewis niet. Eenigen meenen datze van *Bolswina*, dochter van *Ratbod den I.* gebouwt zoude zyn, en naar haar dien naam draagen: maar in de Franſche, noch in eenige andere oude Hiſtorien, word hier gewag van gemaakt, en daarom dit ook verworpen. Anderen willen dat zekeren *Bolon*, of *Bodel*, Stichter of Heer van deze plaats geweeſt, en de naam van *Bolons-* of *Bodelswaerdt*, allengskens in *Bolswaerdt* verbaſtert zoude zyn; vermits vlakke velden en vruchtbaare akkers, wat hooger omtrent wateren of rivieren leggende, dikmaals *Waerden* geheten worden. Noch anderen, dat het woordt *Bodel* oudtyds *Bodem* betekent heeft, en dat men de landen, waar op *Bolswaerdt* legt, uit de zee als aangewonnen, den naam van *Bodelswaerdt*, zoo veel als eene *waerdt* uit den *bodem* der zee aangewonnen, heeft gegeeven, gelyk ook verſcheide Schryvers ons berichten, dat hier in het eerſt byna niet anders dan water was, uit eenen arm der zee komende; tuſſchen de quartieren van *Ooſtergoo* en *Weſtergoo* in, en over 't landt heenen ſpoelende, doch allengs afgeloopen en verdroogt. De overgebleve tekens van oude Dyken, ſchynen eenige kracht aan dit gevoelen by te zetten. In een oudt zegel dezer plaatze, waar van de afdrukzels noch aan oude brieven gevonden worden, leeſtmen de letters *Sigillum Burgenſium Bodelswaert.* Het groote ſtadts zegel heeft, *Sigillum civium de Bodelsvart.* Van het bouwen dezer ſtadt, zegt de Heer *Pierius Winſemius*, Hiſtoryſchryver der Staten van Vrieslandt, dit volgende: „ Zy is geſundeert geweeſt „ op eenen hoek der Middellandtſche zee, welke veel„ tydts met den eenen arm uit den Yſſelſtroom, daar nu „ de Zuiderzee is, inbrak; ter plaatze daar Take-zyl „ legt, en voort vloeijende door de waterige gronden, „ tot aan *Bolswaerdt* vlietende, doch hier van den hoogen „ dyk, of de zanden geſtuit zynde, wyder opliep naar „ *Rauwart*, *Huizum*, *Leeuwarden*, en, ten Noordweſten, „ naar *Beergum*, *Berlicum*, en d' omgelege Dorpen, en by „ *Minnertsga* weêr in de zee uitſchoot. Aan deze Mid„ dellandtſche, of Middel-zee, op de gemelde hooge „ zanden en gronden, zyn voortydts gelegt de gronden, „ of fundamenten van deze Stadt *Bolswaerdt*, gelyk de „ ſituatie noch hedendaags toont. Want in het Zuid„ ooſten, daar de ſtraaten leggen genoemt de *Peltſtraat*, „ *Hoogſtraat*, *'t Zandt*, en de *Dyk*, zyn dezelve veel hooger „ dan de andere ſtraaten der Stadt, welke, tot naar de „ groote Kerk waterpas afgemeeten, ongelooflyk veel laa„ ger zyn bevonden. Dus is vermoedelyk *Bolswaerdt* „ eerſt bebouwt geworden in 't Zuiden, daar nu de Hoog„ ſtraat en Merktſtraat is, alwaar ook voortydts het ou„ de Stadts huis heeft geſtaan. *Bolswaerdt* legt, als gezegt is, in de Vrieſche Grietenye *Wonſeradeel*, in het quartier *Weſtergoo*; heeft, ten Ooſten, Noorden, en Noordooſten, zeer ſchoone hooge Weî- en Bouw-landen; ten Weſten en Zuiden veele Meeren, zeer viſchryk. De ſtadt legt ovaal of eirondt. Ten tyde van *P. Winſemius*, in 't jaar 1622. was ze 2000 treeden groot. *M. Zeilerus* zegt het zelfde omtrent 20 jaren daar na. De groote Parochiekerk, van *St. Marten*, is begonnen gebouwt te worden in 't jaar 1446. ter plaatze daar algereeds eene kerk ſtont, die door oudtheit ganſch bouwvallig was; een gewis teeken dat de Stadt zeer oudt moet zyn. Voortydts waren 'er drie kloofters binnen; het Minnebroeders of Franciſcaner Convent is het oudtſte; omtrent het jaar 1580 ganſch, behalven de Kerk, verwoeſt geworden, welke Kerk op ſtadts koſten, onder het bewint van Jonker *Johan Heerma*, *Herke Heerckes* Goudtſmit, en *Frans Rinnerts Rollema*, als Kerkmeeſters, in de jaaren 1620 en 1621. weder aangevangen is te verbeeteren, uit aanmerkinge van haare oudtheit, als al gebouwt geweeſt voor 1281. blykens d' inſtructie in het Choor gevonden. Het tweede klooſter was de Johanniter broederen; ſtont voortydts op 't Zandt, in 't Dorp *Pinjum*, doch vermits de landen regen van de zee afgeknaagt wierden, heeftmen het in 't jaar 1515. binnen *Bolswaerdt* overgebragt, daar voorheen 't oude Gaſthuis plag te ſtaan, het zelve heerlyk opgebouwt, en met eene ſchoone Kerk voorzien, die omtrent het jaar 1567 afgebroken wierdt. De niewe Biſſchop van *Leeuwarden*, Heer *Cunerus Petri*, joeg de Monniken uit dat Convent, en trok de inkomſten aan zich. Het wierd in 't jaar 1612 ter neêr geworpen, en de bouwſtoffen wierden verkocht, om in en aan de dyken te gebruiken. Het derde klooſter was 't Convent van den H. Geeſt, by St. Jans Poort, daar Bagynen met eenen Pater in plagten te woonen, nevens eene Priorin. In het jaar 1614 wierd het oud Raadthuis afgebroken, en op den 11 April van dat jaar de grondtveſten van het niewe begonnen, waar van de Burgemeeſter *Reynier Harings* den eerſten ſteen leî. Algereeds omtrent het jaar 1300, hadt *Bolswaerdt* eene Munt: de ſtempel van het jaar van 1373 word noch in de ſtadts kiſt bewaart. De Stadt is verſcheide zwaare rampen van brandt onderworpen geweeſt. In 't jaar 1336 wierden vier hondert en zes-en-dertig, en 1475. den 15 April, omtrent

Brugm. voor Scr. Kr. p. 92. De Raey Dict. Geogr. Guicc. f. 166. Petit. Ned. Republ. p. 236. Ubbo E. Balth. Neann. de An. Germ. c. 15. Idem. Winſ. beſch. van … achte zyne … Winſ. ibid. Ide. Winn. ibid. Id. ibid. Zeil. Itiner. Germ. tom. f. 4… Id. Winm. ibid. Id. ibid.

omtrent 200 huizen in d' aſſche gelegt. In 't jaar 1515. is ze door de Gelderſche Soldaaten, de *Zwarten-hoop* geheeten, byna geheel afgebrandt. Terwyl *Bolswaerdt* met zyne nabuuren in oneenigheit ſtont, heeft het veel moeten lyden van hen, die aanſpraak van eigendom op de ſtadt maakten, ook haar met Saxiſche en Gelderſche Soldaten beſprongen. Toen *Luwo Luwingius*, met zyn Broeders zoon *Goslicus*, over het gebiedt in *Bolswaerdt* twiſtig geworden was, wierd de ſtadt door de Saxiſche wapenen, ten dienſte van *Goslicus*, zeer verdrukt: Zy waren in *Vrieslandt* gekomen, en hadden ter dier tydt een end van de Vryheit der *Vriezen*, en te gelyk ook van 't Verſchil dezer Heeren gemaakt. Onder de woedende en verwoeſtende factiën van de *Schieringers* en *Vetkopers*, moſt *Bolswaerdt* niet weinig uitſtaan; want het wierd dan van d' eene, dan van d' andere party ingenomen. In het jaar 1496 heeft Hertog *Albrecht* van *Saxen* de ſtadt *Bolswaerdt* verovert en geplondert: maar in 't jaar 1516. hielden de *Bolswaerders* het Hollantſch gewelt, tot hun voordeel, buiten, wordende van de Gelderſche krygsknechten beſchermt: maar toen zy aldaar groot gebrek leden, boden zy den Burgundiſchen de ſtadt aan, tegen betalinge van hunne achterſtallige bezoldinge; zy ontfingen 600 Emder guldens, en leverden de plaats in handen van den Burgundiër. Dus quam *Bolswaerdt*, onder Keizer *Karel* den *V.* en het huis van *Ooſtenryk:* daar in wierd veel geſchut gevonden, door *lange*, of *groote Pier* den Hollantſche Scheepen ontnomen. Niet tegenſtaande de Stadt nu aan *Ooſtenryk* gelevert, en op dusdanige manier aan *Karel* gekomen was, wierden'er de Gelderſchen wel haaſt weêr meeſter van, en behielden *Bolswaerdt* tot het jaar 1523. want toen quam het, door der Burgeren beſtel, weêr aan Keizer *Karel*. Onder de Oorlogen tuſſchen Koning *Philips* den *II* van *Spanjen*, en den *Vereenigden Staat*, bleef *Vrieslandt*, en, in Vrieslandt, de ſtadt *Bolswaerdt* ook in geen ruſt. Eenige Edelen, *Doco Martina*, *Syds Bothnia*, *Titte Hottinger*, *Serp Galama*, en *Pieter Camminga*, ziende dat Prins *Willem* van *Oranje* tegen de Spaanſchen voorſpoedig begon te worden, en veelerwegens een eindt van zyne tirannye maakte, hadden, ſedert een wyle tydts, een goedt deel van het Volk op hunne zyde gekregen, met voorneemen, om ook het *Spaanſche* jok van *Vrieslandt* af te ſchudden. In 't jaar 1572 dacht hun den tydt geboren te zyn, om 't beſluit tot de daadt te brengen. *Doco Martina* ſchreef aan den Overſten *Sonoy* om vier of vyf Compagniën Soldaaten, doch kreeg 'er maar een, onder Commando van *Hero* (Hooft noemt hem *Horſo*) *Buma:* maar de *Grave* van den *Berg* ſchikte hem den Heer van Neder-Wormter toe; die in aller haaſt 400 niewe krygsknechten ligtte, en eene ſterke Schans in de *Kuinder* bemagtigde. Het hof van *Vrieslandt* zocht wel tegenſtant te doen: maar haaſt quam het in eenen anderen ſtaat; vermits *Bolswaerdt* niet alleen, maar ook *Sneek* en *Franeker*, de (zoo genoemde) *Geuzen* binnen lieten; die daar op ook *Stavoren* bemagtigden. Eenen *Johannes Janszoon* geheten, predikte d' eerſte maal te *Bolswaerdt* op d' Onroomſche wyze, in der Minrebroederen Kerk. Dus hebben de Vereenigde Provintiën over al, daar zy meeſter wierden, de Gereformeerde Religie wel ingevoert; doch 't werk was noch ruuw en onbeſchaaft. Alzoo Grave *Willem* van den *Berg*, op eene ſchendige wyze, voor de Spaanſchen, uit de Gelderſche en Overyſſelſche Steden, gevloden was, waar door hy de zaaken van Prins *Willem*, enz. diervoegen als ze toen waren, in 't hoogſte gevaar had gebragt, kon die Vorſt de Provintië van *Vrieslandt* niet ſpoedig genoeg byſpringen. Diesweegen gingen *Bolswaerdt*, *Franeker*, &c. weêr aan *Robles*, en de *Spaanſche* zyde over, en wel voornamelyk door de trouwloosheit van Grave *Joos* van *Schouwenberg*. Naderhandt hebben echter de Spaanſchen het geheele Landt moeten verlaaten. Toen de *Unië* te *Utrecht* geſloten was, zyn *Leeuwarden*, *Sneek*, en *Franeker* meede in dat verbondt, nevens eenige Grietenyen en Edelen, getreeden: maar die van *Bolswaerdt*, meerendeel van de R. Catholyke Religie, geraakten daar door in zwaare onruſten: de Omroomſche party wilde zich in de gedachte *Unië* begeeven, de Roomſche geenzins: Echter wierd de laatſte party ingetoomt, eene niewe Magiſtraat aangeſtelt, het verbondt aangenomen, en *Ruardus Acronius*, een geleert Predikant binnen *Alkmaar*, aldaar ten Leeraar beroepen. Men houdt het voor gewis, dat ten tyde als de Stadt *Bolswaerdt* geſticht en opgebouwt wierd, de zee daar dicht by geweeſt is, maar dat ze naderhandt veel van haare diepte, door den aanwas van 't landt, verloren heeft. Van *Bolswaerdt* is geboortig geweeſt *Petrus Jacobi Thaborita*, *Mathematicus* en *Hiſtoricus*, die de *Vrieſche geſchiedeniſſen* van 't jaar 781 tot 1521 heeft byeen gebragt: desgelyks *Suffridus Rudolphus Sterkenburger*, die ook eene *Hiſtory van Vrieslandt* uitgegeeven heeft. Onder 't Claſſis van *Bolswaerdt* en *Workum* behooren de Dorpen en Predikanten van *Ooſterend* en *Hydaerdt*, van *Molquerum*, van *Wommels*, van *Gaaſt*, en van *Ferwoude*, van *Longerhou*, en *Schettens*, van *Tjerkwert*, en *Eedgum*, van *Wytmarſum*, van *Schraedt*, van *Arum*, van *Makkum*, van *Parrega*, *Hieſlum*, en *Groenterp*, van *Warns*, en *Scharl*, van *Pingium*, en *Surich*, van *Idſegahuiſen*, en van *Piaem*, van *Burgwert*, *Hichtum*, en *Hertwert*, van *Koudum*, van *Wens*, en *Engwierum*, van *Exmorra* en *Allingawier*, van *Tzens*; dan noch de Kerken en Predikanten van *Bolswaert*, *Workum*, *Hindelopen*, en *Stavoren*.

Alles, wat boven van de Stadt *Bolswaerdt* is aangetekent, vindtmen omtrent door *C. Schotanus*, in zyne *Beſchryving van Frieslandt*, beveſtigt; ook verwerpt hy ganſch, als een onwaerdig verdichtzel, dat de Stadt den naam naar *Bolswina*, dochter van den Frieſchen Koning *Radbodus*, zou draagen; en ſtaaft, als iet dat vaſter gaat, dat de naam zooveel betekent als *Bodels-weert*, zonder daar verder iets, tot verklaringe, by te doen. Hy getuigt voorts dat zy oudt is: en eene oude zitplaats der Vetkoperen is geweeſt, ook dat zy in die tyden veel heeft uitgeſtaan. Onder de *Anze-Steeden*, ſchryft de gedachte Schryver, is zy van oudts geweeſt, namelyk, des Ceulſchen derdendeels, dat hy uit zekere *certificatie* van de Vergaderinge te Ceulen, bekomen in 't jaar 1549. bewyſt; waar onder hy noch dit volgende kortelyk ſtelt; *Om haar fleur in neeringe, is zy onder de Anze-Steden geimmatriculeert onder den Keizer* Sigismundus, *in 't jaar* 1422. *De Stadt*, vervolgt hy, *heeft zich voorzien met akkoorden, beding, en verzoek van rechten, en Privilegiën, op dyken, vaarten, zylen, en anderzins; uit dezen*, beſluit hy, *blykt, datze in zeevaart en handel heeft gebloeit in voorige tyden.* Waar op hy aantekent: *'t Geen nu by Neering tot voordeel dient, word by verloop tot laſt; dewyle de zenuwen om te draagen verzwakt worden.* Vervolgens meldt de gedachte Schryver; dat Keizer Karel de Stadt de helft van den accys der bieren, die in haar gedronken wierden, by eene Handveſt van den 3 February, in 't jaar 1574. heeft toegeſtaan, en dat het laatſte *Reglement* op de Raadtsbeſtellinge is gemaakt in 's Gravenhage, van d' Algemeene Staten, in 't jaar 1637. *in dien tydt*, voegt hy 'er ten ſlot by, *doe de Steden na eigene en vrye kiezinge der Magiſtraaten woelden*, waar op hy 't afſchrift van dit Reglement, *van voor en na reden gelyk zynde, dat aan d' andere Steden ter zelver tydt gegeeven* was, zoo als hy ſchryft, in 't geheel laat volgen. Daar op tekent hy wyders aan, dat deze Stadt voornamelyk begoſt te bloeijen omtrent den jaare 1300. en dat zulks uit de bovengemelde brieven van Sluizen, Dyken, en Vaarten blykt. De groote Parochiale Kerk, op 't Noort-ooſten van de Stadt geſticht, vindtmen als de ſchoonſte van ganſch Frieslandt, niet alleen door den Heere *Schotanus*, maar in 't algemeen van allen, die haar met opmerkinge gezien hebben, in vergelykinge met alle andere, geroemt, die in 20 jaaren volbouwt is. Eene Capél, tekent die Schryver verder aan, ſtaat 'er ook over een water, de Capél van miraculen genaamt, ter eere van onze Lieve Vrouwe uit de *Zeven-Wolden:* eertyds met grooten toeloop bezocht, als hebbende groote verdienſte van aflaaten. Ook is 'er een heerlyk Weeshuis geſticht, en mildelyk begiftigt van eenen *Nanne Reins*, en *Hid* zyne Huisvrouwe, in 't jaar 1542. gelyk mede een Gaſthuis met een Kerk, ingewydt door een Kardinaal, daar toe gelaſtigt van Paus *Paulus Secundus*, in 't jaar 1474. Noch een Armen-huis, ſtaande tegen over de Kapélle van mirakelen, dat zes Voogden met een redelyk inkomen heeft.

Schotan. Beſchr. v. Friesl. f. 233. 234. 236.

BOMELE, anders BOMMEL, is een aanzienlyk ſteedtje van Gelderlandt, op de ſlinker oever van de Waal, en word met den toenaam van SALT gemeenlyk onderſcheiden van een ander, het welk den naam van *Maasbommel* heeft, als zynde een dorp gelegen aan de Maas. Het is onzeeker of het dezen naam gekregen heeft van een Zoutkeet, of ergens anders van daan. Het blykt uit den *Blaffert*, of de *Lyſt* die *Heda* opgeeft, dat het den naam van een ſteedtje (*villa*) al gehadt heeft in den jare 998. als het door gifte van Keizer Otto den derden, en Henrik den tweeden, in den jare 1003. gekomen is aan de Kerke van Utrecht: Zie hier breeder van op BOMMEL.

M. Alt. Not. Germ. Inf. P. II.

BOMLREWERT is een gedeelte van de oude Batauw, toen die geheel aan een was: nu ter tydt, nadat de ſtroomen een- en andermaal met malkander vereenigt zyn, is het een Eilandt, behoorende onder Gelderlandt. Al wat de Biſſchoppen van Utrecht met beedelen hier verkregen hebben, is te leen gegeeven aan de Furſten van Gelder; gelyk blykt uit de Lyſt der Leenmannen: doch in wat tydt, of onder wiens beſtier deze *vereenigingen, of t' zamenloeijingen* van Maas en Waal gekomen zyn, is niet zeer blykbaar. Indien dezelve, volgens het gemeene gevoelen, door *Meroveus* gemaakt waren, zoude dit al eenige eeuwen, eer dat die lyſt opgeſtelt en vermeerdert is, een Eilandt geweeſt zyn. Men behoeft niet te zeggen, dat het den toenaam van *Bommel* als naar zyne Hooftplaats heeft.

Idem ibid.

BOMMEL (DEN) een Hollandtſch Dorp in 't Bailjuuwſchap van *Putten*, in 't jaar 1526 bedykt. Het is

Van der Houve.

17[illegible] gemeeten groot, en behoort eigentlyk onder *Zeelandt*; zie op PUTTEN: het word aan de Polders van *Ooltjens-* beter *Cobens-plaat*, gerekent: is in het jaar 1622 aan Jonkheer *François van Aarssen*, Heer van *Sommelsdyk*, voor omtrent 60000 goude kroonen verkocht. Den *Bommel* heeft Kerk en Predikant, staande onder het Classis van *Voorn* en *Putten*. [*N. V. Kr. 1 D. f. 102. 107.*]

BOMMEL, (MAAS) een Dorp onder *Gelderlandt*, in de *Over-betuwe*: zie op MAASBOMMEL.

BOMMEL, een Stadt in *Gelderlandt*, in de oude Handtvesten gezegt SALT-BOMMEL, in 't Latyn *Bomelia*, of *Bomelia Salinarum*, ook wel de *Hang van Bommel* geheeten: het legt in 't westen van *Gelderlandt*, aan de rivier de *Waal*, op een Eilandt, aan de slinkerhandt van de gedachte rivier, zynde een arm van den *Rhyn*, die met de *Maas* het Eilandt omvangt, en van sommigen voor het eigentlyke en oude *Batavia* gehouden word; vermits aan 't begin van dit Eilandt de *Maas* en *Waal* t' zamen loopen, doch straks zich weêr scheidende, en elk eene byzondere loop neemende, aan 't einde van dit Eilandt, by *Louvestein*, weêr vereenigen, en gezamentlyk onder den naam van de *Maas*, na het voorby loopen van verscheide Eilanden, in de zee storten, gelyk het van *Julius Cæsar* in zynen tydt al beschreven is. *Salt-Bommel*, of de *Hang van Bommel*, in d' oude brieven, ten onderscheidt van *Maas-Bommel*, geheeten, dat vyf uuren hooger aan de Maas leit, in het Ampt tusschen *Maas* en *Waal*, ook met stadts gerechtigheden voorzien. *Bommel* legt ruim twee mylen van *'s Hertogen-bosch*, en ruim zoo verre van *Thiel*, zeven uuren gaans van *Utrecht*, aan welk Bisdom Keizer *Otto de III.* in 't jaar 998. en Keizer *Henrik de II. Junior*, in 't jaar 1013. *Bommel* opgedraagen heeft: Gelyk dan ook de oude brieven getuigen dat *Wicking*, Voogdt van Gelder, omtrent het jaar 1021. als Leenman van Bisschop *Adelbold*, en in 't jaar 1286. Grave *Reinald van Gelder*, als Smalheer des Hertogs van *Brabandt*, die een Leenman van den *Bisschop van Utrecht* was, deze plaats in bezit hebben gehadt. Tot op het jaar 1230 is *Bommel* noch een Dorp geweest. Ter dier tydt deed *Otto de III van Nassauw*, de zevende *Grave* van *Gelder* en *Zutphen*, dit Dorp bemuuren, en maakte het tot eene Stadt. Binnen *Bommel* is een Kerk, uitsteekende in oudtheit, en te gelyk in helder daglicht, van een evenredig maaksel, vermits het gansche gebouw alleen onder het bestier van eenen Werkmeester is begonnen, en voltrokken. In 't jaar 1304 wierd ze door *Gerard van Nassauw*, Schatmeester van 't Sticht *Utrecht*, nevens andere Domheeren, en Dekens, ingewydt. De Kerk praalt met eenen Tooren, die in geheel *Gelderlandt* geene wedergade vindt, en noch hooger aan de wolken (volgens *Pontanus*) reikt, dan de *St. Martens*, of den *Doms Tooren t' Utrecht*; de spits is 'er van door eenen geweldigen blixem afgebrandt. *Jan de Bye*, in zyn leven Dykgraaf, en Burgermeester van *Bommel*, heeft 'er dit vaers op gemaakt, dat noch binnen de Kerk, onder d'afbeeldinge van den ouden Tooren, staat. [*Pontan. Geld. ... f. 41.* — *Idem ibid.* — *Idem ibid. Steph. Oldenz. de Urb. Germ. Inf. p. 407. G. Hass. hist. Gelr. p. 217.* — *Pontan. ibid. f. 46. b.* — *Idem Pontan. Slichtenh. ibid. item Hassélt.*]

HÆC HABVIT TVRRIS FASTIGIA FVLMINE FLAGRANS
CORRVIT AC TOTO VERTICE NVDA STETIT.

Welk Latynsch *Chronologicon*, of jaartallig Gedicht, Heer *Andreas Schadé*, van *Westrum*, aldus in onze Nederlandtsche taal nagebootst heeft:

Voor Dat het bLIXeM VVVr zIIn hoogste stak In brandt
zoo stont dIt schoone spIts hIer praChtICh op geplant.

Het Latynsch vaers in de Kerk, onder den afgebeelden ouden Tooren, als die voor het afbranden van de spitze was, ziet men als gezegt is, noch aldaar. Maar onlangs geleeden heeft een diergelyk onheil dezen Tooren weder getroffen: den 26 Julius 1696. viel 'er een zwaar onweder, met vreesselyken donder, over de Stadt *Bommel*, en de blixem sloeg in dit beroemt Gebouw, waar door het tot aan de eerste tinne afbrandde. In 't jaar 1319. als *Reinald van Nassauw de II.* laatste *Grave*, en eerste *Hertog* van *Gelder*, zynen vader, Grave *Reinald den I.* ganschwrevelig gevangen hield; en op de tusschenspraak van den *Grave van Hollandt*, en andere Grooten niet paste, hebben, onder meer anderen, de Heeren van *Buuren*, en van *Arckel*, zich tegen hem aangekant: zyn met een hoop volks in de Bommeler-Waerdt gevallen, en hebben *Bommel* zelfs overweldigt, geplondert, en verbrandt: zie daar van breeder *Vossius* en *Pontanus*. Onder de razende factiën van de *Bronchorsters* en *Heeckerens* in *Gelderlandt*, (immers zoo moortdadig en verwoestende als der *Hoekschen* en *Cabeljauwschen* in *Hollandt*, der *Schieringers* en *Vetkoopers* in *Vrieslandt*, der *Gibellinen* en *Guelphen* in *Italiën*, van de *Roode en Witte Roos* in *Engelandt*) wierd *Bommel* in het jaar 1366. op St. Matthys dag, door *Goosen van Waderik*, of *Varick*, met eenige *Hoekschen*, beklommen, ingenomen, en zeer sterk bezet; doch, des niet tegenstaande, in 't zelfde jaar door Hertog *Eduard van Gelder* weêr verovert. Binnen de vesten van *Salt-Bommel* plagt een Blokhuis te staan, dat van de burgers, als een Dwinger hunner vryheit, in 't jaar 1537. tot den grondt toe ter neêr gesmeeten, en afgebrandt wierd. Uit deze Stadt, en 't Landt van *Bommel*, zyn verscheide vermaarde mannen gesproten, namelyk, onder de Krygslieden, de zoo zeer beruchte *Marten van Rossum*; onder de Geleerden, de voortreffelyke Rechtskundige *Elbertus Leoninus*, Cancelier van Gelderlandt; ook *Gerardus Moringius*, een beroemt Godtgeleerde in zynen tydt, en Professor in de Academie te *Leuven*; als ook *Henricus Bommelius*: zie op BOMMELIUS, (HENRICUS) en meer anderen, die wy voorby gaan. In de algemeene onrusten dezer Nederlanden, onder Koning *Philips den II.* van *Spanjen*, zyn die van *Bommel* d' eerste, nevens eenige Steden in *Hollandt* en *Zeelandt* geweest, die de zaak van de Gereformeerde Religie, en de vryheit van het Vaderlandt beyvert hebben, en dezen hunnen yver in 't jaar 1572 getoont, als zy zich van 't Spaansche jok, door handtbiedinge van Prins *Willem van Oranjen*, en zynen zeer getrouwen *Diderik van Haaften*, ontlastten. *Don Louis de Requesens*, Spaansche Gouverneur Generaal, quam derhalven in het jaar 1574 met eene groote magt in Bommeler-waerdt vallen, belegerde de Stadt *Bommel*, doch te vergeefs, vier maanden lang: sedert welken tydt *Bommel* (onaangezien geheel *Gelderlandt* zich noch stil hield, en niemant tegen *Spanjen* den mondt durfde openen, noch de handt roeren) zich nauwer met *Hollandt* en *Zeelandt* verbondt; ook d'eere gehadt heeft, van met hen in alle binnen- en buitenlandtsche zaaken en handelingen begrepen te worden, als een medelidt van een en het zelfde lichaam. In het jaar 1599 wierd *Salt-Bommel* weêr zeer hevig aangetast door *Don Francisco di Mendosa*, Admirant van Arragon, en de Spaansche magt: geen list noch geweld wierd gespaart; echter stiet hy daar zyn hooft, vermits Prins *Maurits* tot het ontzet naderde. Onder de bovengedachte verdeeltheden van de *Bronchorsters* en *Heeckerens*, tusschen de jaaren 1340. en 1350. in Gelderlandt ontstaan, heeft *Bommel* en *Bommeler-waerdt* zeer veel moeten lyden; wordende nu van d' eene, dan van d'andere party ingenomen: hoe zulks van de *Heekerens* in 't jaar 1366 geschiedde, is alreeds verhaalt. In het jaar 1372. toen de Grave van *Blois*, als man van vrouwe *Machtelt van Gelder*, en uit dien hoofde aanspraak op het Hertogdom maakte, deedt hy de burgers van *Bommel* 1000 Goutguldens opbrengen; eene groote somme geldts in dien tydt. Daar na zyn ze noch meermaalen in ongelegentheit geraakt, want doordien *Bommel* op de scheidinge van de Provintiën van *Brabandt*, *Gelderlandt*, *Hollandt*, en *Utrecht* leit, heeft het al meenigen keer deel aan de rampen gehadt, die uit de onrusten van deze hunne Nabuuren zyn ontstaan. Dat de Bommelaars ten tyde van *Duc d'Alba*, mede van d'eerste, of d'eerste waren die 't Spaansche jok afwierpen, is boven gezegt; maar niet dat in het voornoemde jaar 1572 de *Gorinchemers*, door een verstandthoudinge met eenige *Bommelsche* burgers, in de Stadt quamen; en dat ze t' hunner beschermingen noch een deel Duitschen en Waalen ter bezettinge kregen; doch alzoo die zich terstont aan 't plonderen der Kerken, enz. begaven, wierden zy daar weêr uitgedreven. Wy hebben boven iets aangeroert van *Bommels* belegeringe, door den Admirant, doch zullen die nu wat breeder uitbreiden. Gemelde *Don Francisco*, Admirant, enz. en Veldtheer van Aartshertog *Albert van Oostenryk*, quam in 't jaar 1599. met eene zwaare Krygsmagt op *Bommel* aan: de Burgery was daar over in 't eerst niet weinig ontroert, en verschrikt, omdat haare Stadt, die men begonnen hadt te versterken, noch open lag. Maar toen *Prins Maurits* in persoon daar binnen quam (want *Bommel* was voor onzen Staat eene plaats van d' uiterste aangelegentheit) greep zy weêr moedt. D'Admirant alle hoope van veroveringe, door de goede voorzorge van *Prins Maurits*, verloren ziende, begaf zich een stuk weegs te rugge, en bouwde eene geweldige Schans boven *Rossum*, door bevel van den Cardinaal *Andreas van Oostenryk*, die, in 't afwezen van Aartshertog *Albert* (naar Spanjen vertrokken, om zyne Spaansche Bruidt, d' Infante *Isabella Clara Eugenia*, af te haalen) de regeering over de Spaansche Nederlanden aanbevolen was: zie op ANDRIES SCHANS. *Prins Maurits* maakte zich door verdrag haast meester van de gedachte zoo sterk gebouwde Schans, die hem de Spaansche muitineerende Bezettinge voor eene somme geldts overleverde: Dus is *Bommel* van het *Spaansche* jok vry gebleven, maar 't heeft daar na het *Fransche* moeten draagen. Toen Koning *Louis de XIV.* van *Vrankryk*, in 't jaar 1672. met eene geweldige Krygsmagt, versterkt met die der Bisschoppen van *Keulen*, en *Munster* te lande; en van den *Koning van Engelandt* ter zee, de Vereenigde Nederlanden aantastte, en als een doorgebroke rivier overstroomde, waren de fortificatiën van *Bommel*, sedert de Vrede met *Spanjen*, van 't jaar 1648 af, tot het voorschreven jaar toe, elendig vervallen; alleen de borstweeringen had men in der haast wat verbeetert; de wallen hadden noch pallissaden, noch stormpaalen; de graft by 't bolwerk was zoo ondiep, dat 'er de Oijevaars door wandelden; het Magazyn hadt niet meer dan 7000 ponden buskruit, [*Pontan. Geld. gesch. vi b. f. 114. Vossius jaarb. v. Holl. en Zeel. p. 327.* — *Idem Pontan. f. 145.* — *Guicc. beschr. v. Ned. f. 48.* — *Idem Pontan. ibid. Grotii Jaarb. f. 368.* — *G. Hass. Hist. Gelr. p. 308 Valken verw. Europ. p. 528 Hooft Ned. Hist. f. 255 Em. v. Meter. f. 73. Bor N. hist. 3. f. 17. P. Mo. in Guicc. besch. der N. f. 144 Grot. Ned. Jaarb. f. 386 E. v. Meter. f. 43.*]

kruit, en weinige musketten, enz. waar by, op onophoudelyk verzoek der Magiſtraat, door den Raadt van Staten, den 6 July N. St. noch 7000 ponden buspoeder, 3000 ponden musketkogels, en 3000 ponden lont, aan haar toegezonden wierden. Deze voorraadt was uit de Oorlogſchepen geligt: het welk naderhant ten laſte van den Heer *Cornelis de Wit*, Ruwaart van *Putten*, geſtelt wierd, als of hy daar door 's Landts Oorlogsvloot zou hebben trachten van nodige amunitie te ontblooten. Het Garnizoen binnen *Bommel* was maar 250 koppen ſterk; de Burgery, verdeelt in vier compagniën, kon niet boven 500 mannen uitmaaken. Kort voor de belegeringe, den 24 Juny, als de *Bommelaars* hoorden van den yver in *Hollandt*, om zyn Hoogheit, Prins *Willem van Oranje*, tot Stadthouder te maaken, en hem in de hooge Bedieningen, van zyne Voorouderen bekleedt, te doen aanſtellen, quam 's nachts ten 11 uuren een groot getal mannen en vrouwen by een; klopten alle regeerende Heeren uit het bedde, en wilden dat ze terſtont op het Stadthuis zouden gaan, om zyn Hoogheit ten Stadthouder te verheffen; of, by weigeringe, dreigden ze hen alle den hals te zullen breeken. In zulk eene verwarringe vergaderde de Magiſtraat; eenen *Hendrik de Waal* deedt aan hen, uit den naam der ganſche Burgerye, het zelfde verzoek; bequam tot antwoordt, dat de Regeeringe, ja ook geheel *Gelderlandt*, daar nooit was tegen geweeſt; dat 'er de Magiſtraat wel toe genegen was, doch vreesde dat zyn Hoogheit dit Eerampt nu niet zou willen aanneemen, dewyl *Niewmeegen* door de Franſchen alreeds belegert, *Bommel* opgeëiſcht, en noch alleen van ganſch *Gelderlandt* overig was. Echter hield de Burgery aan: derhalven wierden terſtont de Heeren Burgemeeſters *Carel van Ommeren*, en *Johan Geisweit*, uit den Raadt, nevens *Ægidius Meſteker*, en *Leonard Goris*, uit de Burgery, gemagtigt, om naar *Gorinchem* te gaan, en daar, of elders, zyne *Hoogheit* te vinden, en by hem aan te houden, dat de Stadt *Bommel* met volk en amunitie voorzien mogte worden; ook te verneemen, of het zyn Hoogheit aangenaam zou zyn, dat men by *ſpeciale Acte*, onder Stadts zegel, hem 't Stadthouderſchap opdroeg. Den 16 Junius quamen d'Afgezondenen by den *Prins* te *Bodegraven*; van wien ze tot antwoordt kregen, dat den Vereenigden *Staat* aan de behoudenis van *Bommel* veel gelegen was; dat hy met leedtwezen hoorde dat men die Stadt niet beter voorzien hadt; dat hy voor alsnoch in geenen ſtaat was om haar behoorlyk by te konnen ſtaan; ondertuſſchen wilde hy alles doen wat hy konde, om deze plaats te behouden. Voorts liet zyn Hoogheit blyken, dat de gedachte *Acte* hem wel geviel, en 't hem aangenaam zou zyn, als zy hem zoodanig eene lieten toekomen. Den 14 Julius deedt den Hertog van *Turenne*, leggende voor *Coevorden*, de Stadt *Bommel* opeiſchen, en den 19 daar aanvolgende, aan de Magiſtraat eenen brief overleveren, met belofte van verſchooninge, indien de Stadt zich goedtwillig overgaf, indien niet, met bedreiginge van verwoeſtinge, enz. Beleeft wierd het overgeeven afgeſlagen, en de Magiſtraat ſtelde zich in goet poſtuur van verweering: zondt op niew, den zelfden 19 July, den Predikant *Samuël Wiſelius*, en eenigen uit de Burgerye naar den Prins, om ernſtig hulpe te verzoeken, en 't Stadthouderſchap hem op te draagen. Maar ondertuſſchen quamen de *Franſchen* den 20 voor *Bommel*, en *Turenne* deedt de Stadt weêr opeiſchen; begeerende dat ze Gedeputeerden zouden zenden om met hem van verdrag tot overgave te handelen: maar de Regenten, met den Commandant *Leeuwen*, en de Burger-Officieren geſproken hebbende, weigerden het een en het ander. De Roomſchgezinden binnen de Stadt, of eenigen uit hen, hadden aan den *Marſchalk* van *Turenne* laaten toekomen eene nette Kaart van de gelegentheit der Stadt, en der zeven omleggende Bolwerken, genaamt *Oranje-*, *Holaks-*, *hooge Cingels-*, *Ravelyns*, *laage Cingels-*, *Beeren-bolwerk*, en de *Kat*; ook waar de Stadt het zwakſte was. Deze Kaart deedt hy de Heeren Regenten vertoonen, echter bezweken zy noch niet. D'Uitlegger op de *Waal*, voor *Bommel*, deedt groote ſchade onder de *Franſchen*, doch raakte door zyn eigen kruit in brandt. Op niews deedt *Turenne* daar op den 20 dito nochmaals de *Bommelaars* aanmaanen, door eenen trompetter en brief, met bedreiginge, dat indien ze zich niet aanſtonts onderwierpen, de Stadt noch dien zelfden nacht ingenomen, en geplondert zou worden. Op dien trompetter volgde ylings een ander, nevens een *Franſch* Kolonel, die niewe beloften en dreigementen deedt: inzonderheit drongen het zeer ſterk aan twee R. Catholyke Gelderſche Edellieden, geheeten *Benting*, en *Barreveldt*, van den vyandt ook gebruikt om *Zutphen*, en andere Gelderſche Steden, tot het inneemen van de Franſchen, te bepraaten. D'een was uit het Graafſchap *Zutphen*, d'ander uit de *Over-Betuw*. Echter gaf de Commandant noch al eenige kloekmoedige weigeringe ten antwoordt: Maar alzoo de Bezetting onwillig was om de Stadt te beſchermen, vermits zy tot dien tydt toe niet een ſtuiver aan geldt ontfangen hadde; dat ook de Burger-Officiers de groote vyandtlyke magt, de zwakheit hunner Stadt, en geene hoope van ontzet, enz. aanmerkten, vonden ze goedt tot een verdrag te treeden: dat den 21 July 1672. geſloten wierd. Tot d'afhandelinge dezer capitulatie waren afgezonden aan den Hertog van *Turenne*, de Heer Burgemeeſter *Karel van Ommeren*, en Schepen van *Dyk*, wegens de Magiſtraat; en uit de Burgery *Jan Gooſſenszoon de Zwart*. De conditiën waren goedt, maar zy wierden van de *Franſchen* ſlecht achtervolgt. Toen de Franſchen, in 't jaar 1673. *Bommel*, nevens andere veroverde Plaatzen in de Nederlanden, moſten verlaaten, perſten zy den Burger, alreeds door hen uitgemergelt, noch 36000 guldens, als brandtſchattings-geldt, af. Behalven 't gemak der groote Stroomen, heeft de Stadt *Bommel* noch eene binnevaart voor de ſchuiten, loopende door de *Thieler Waerdt* naar *Cuilenburg*; by winter, of regenachtige tyden, zeer bequaam voor reizende lieden. *Salt-Bommel* is van outs begiftigt geweeſt met hooge gerechtigheit, ook met het recht van munt, bank, en tol; blykens het Handtveſt van Keizer *Otto den III.* gegeeven in 't jaar 998. beveſtigt van *Henrik den II.* in 't jaar 1013. De Burgers van *Bommel* zyn ten platten lande niet ſchatbaar over hunne erven, evenwel gehouden te laſten als naar gewoonte der nabuuren, in het maaken van wegen, dyken, en ſlooten. Het gedachte platte landt, eertydts onder den Schepenſtoel der Stadt *Salt-Bommel* geſtaan hebbende, is naderhandt daar van afgeſplitſt. Behalven 't Gerecht van *Bommel*, zyn 'er noch vier andere Gerechten, die in voorkomende zwaare zaaken zich met den anderen beraaden mogen. Het vonniswyzen is onwederſpreekelyk (volgens den brief van Grave *Reinald den II.* en eerſten Hertog van *Gelder*) geworden in het jaar 1337. doch 't Crimineele, of pynlyk Hals-gerecht, over den ganſchen *Banne* van *Bommel*, is aan de Stadt gebleven.

BOMMELER-WAERDT, is t'zamen met de Hooftſtadt *Salt-Bommel* een Eilandt, omvangen van een gedeelte des Rhyns, de *Waal* genaamt, en de *Maas* t'zamen; of het leit tuſſchen de Rivieren *Waal* en *Maas*, die boven en beneden dit Eilandt t'zamen- en in malkander loopen; en dezer wyze een Eilandt uitmaaken. Veelen houden het daar voor, dat deze *Bommeler-waerdt* het eigentlyke *oudt Batavia* geweeſt is; zie de reden daar van op de voorgaande poſt BOMMEL, en voorts op BATAVIA. *J. F. le Petit* ſpreekt 'er van op deze wyze: „ *Bommel*, en *Bommeler-waerdt*, met het Landt daar „ om heenen, maaken een Eilandt, van *Julius Cæſar* „ INSULA BATAVORUM, het EILANDT DER „ BATAVIEREN genoemt; zich tot aan de *Betuwe* „ uitſtrekkende. Begint over de ſtadt *Arnhem*, langs de „ ſtadt *Huiſſen*, die *Cleefs* is, tot *Thiel*; van daar tot „ *Herwaarden*, en *Roſſem*, daar de geweldige *St. Andries* „ Schans legt, alwaar *Maas* en *Waal* malkander gekuſt „ hebbende, en haaren loop voortzettende, te *Louveſtein* in „ een lichaam komen, op 't einde van den *Bommeler-waerdt*, „ en voorts van *Gorinchem* af nederwaarts, daar ze den „ naam van de *Merwe* aanneemt, tot dat ze voorby „ *Dordrecht*, *Rotterdam*, *Schiedam*, den *Briel*, enz. voortſchietende, in de Britanniſche zee valt, en vervolgens „ in den Oceaan. De Heer *Hugo de Groot* geeft ons van den *Bommeler-waerdt* deze beſchryvinge: „ Het gedeelte „ van *Gelderlandt*, dat zich beneden het landt van *Cleef*, „ tuſſchen beide ſtroomen, *Maas* en *Waal*, uitſtrekt; ter „ dier oorzaake van d'inwoonders *Maas-en-Waal* geheeten; loopt allengs ſmalder, en eindigt by de t'zamenvloeijingen, die, nadat de wateren zich in eene korte „ ſtreek tweemaal vermengt hebben, het Eilandt *Voorn* „ maaken: van waar de Stroomen (wederom geſcheiden) „ ieder zynen eigen naam behoudende, hunnen loop ver„ vervolgen, tot dat ze weêr te ſamen ſchieten, en een „ volkomen Eilandt omvangen; behoorende nu onder 't „ gebiedt van *Gelderlandt*: het hooft daar van is het dorp „ *Herwaarden*, en het eindt het huis te *Louveſtein*. Dit „ Eilandt word de *Bommeler-waerdt* geheeten, van 't welk „ de Stadt *Bommel* (waar langs de Waal omtrent het „ midden voorby loopt) den naam voert. Niet verre „ van *Herwaarden* komen de bogten der ſtroomen nader „ te ſamen, en wederom vertoont zich een Eilandt, tot „ aan 't dorp *Roſſem*, vermaart door de geboorte van „ *Marten van Roſſem*: die onder de heerſchappye van *Keizer Karel den V.* met partyloopen, eerſt Nederlandt, „ daar na, van zyde veranderende, Vrankryk doorſtroopt „ heeft; hier na ſchieten ze weêr verſcheiden van den „ anderen, enz. *Bommeler-waerdt* is eene zeer heerlyke, en groeizaame landtſtreek, zich uitſtrekkende van de Schans te *Voorn*, en *St. Andries*, tot aan *Workum*, aan de rechter zyde met de *Waal*, aan de ſlinker met de *Maas* van boven tot beneeden afgeſloten. Toen in 't jaar 1547 eene ſchattinge op ganſch *Gelderlandt*, en 't Graafſchap *Zutphen*, van 75000 guldens was gelegt, ſtont het quartier van *Niewmeegen*, een der vier quartieren dezes Vorſtendoms, in die ſom geſchat op 24342 guldens, het hoogſte van alle andere quartieren; te weeten, 9867 hooger dan

Valken. verw. Europ. t. 528. & ſeqq. Sylvii verv. op Aitzem. 1. D 1 ſt. f. 355.

Idem Valken. ibid. p 530. Idem Sylv. ibid.

Idem Valken. p. 534. 501. Idem Sylv. 1 D. 1. ſt. f. 355.

Idem Valken. idem Sylv.

Caſtelein, Haarl. Mercur. 24 D. p. 248.

Leeuw. Bat. Ill. f. 210.

Guicc. beſchr. der Ned. f. 144. J. de Raey Diſt. Geogr. Pontan. Geld. geſch. 1. D. f. 45. J. F. le Petit Ned. Republ. p. 59. J. Heiſt. Itinerar. Belg. G. Haſſelt. &c.

Grotii Jaarb. f. 385.

S. van Leeuw. Bat. Ill. f. 209. Haſſ. hiſt Gelr. p. 197. 322.

Zutphen, 7234 hooger dan *Arnhem*, en 5267 hooger dan *Roermondt*. In die 24342 guldens was de *Bommeler-waerdt*, een der zes deelen van het *Noordmeegsch* quartier, gestelt op 3400 gl. die omgeslagen wierden over de Stadt *Bommel*, en de Dorpen van *Bommeler-waerdt*, namelyk, *Poudroyen*, *Hemert*, *Amertsoyen*, *Hedel* of *Heël*, *Herwaerden*, *Herwynen*, *Rossem*, *Gameren*, *Nyewael*, *Zulichem*, *Brakel*, *Kerkwyk*, *Munnike-landt*, *Aalst*, *Driel*, *Backum*, en *Delwynen*. Deze alle zyn in de gedachte schatting vervangen geweest, en geene andere; op hoe veel yder gestaan heeft, zie op ELKS NAAM. *S. v. Leeuwen* stelt de voornoemde Dorpen byna al eens, zie hem na. Het is aanmerkelyk, dat alleen het Dorp *Driel*, in de geheele somme van dien omslag, over de gedachte *Bommelerwaerdtsche* Dorpen, op een weinig na, het vierde deel betaalen moet.

Houze H. V. Kr. 1. D. f. 80. Leeuw. Batt. Ill. f. 210.

BOMMELIUS, (HENRICUS) geboortig van *Bommel*; hy is een geleert man in zynen tydt geweest: van hem word in *J. J. Pontanus Geschiedenissen, van A. Slichtenhorst*, gewag gemaakt, zonder tydt van doodt of geboorte. By *L. Guicciardyn* word van gelyken, noch het een, noch het ander gevonden. Hy was Doctor en Autheur van verscheide boeken; heeft ook den Oorlog tusschen *Bisschop Henrik* van *Beveren*, en *Hertog Carel* van *Gelder* beschreven, maar niet in druk gebragt: daar uit besloten wordt, dat hy omtrent het jaar 1530 geleeft heeft.

Pontan. Geld. gesch. 1. d. f. 48. Guicc. Nederl. f. 145. J. de Ray dict. Geogr. Zeileri Itiner. Germ. 1. D. f. 478. Alb. Crantz. in Sax. lib. 1. c. 26 Jacob Eyndii Kr. v. Zeeland. p. 164.

BOMMENEDE, by verkortinge meest BOMMENE, een klein Steedtjen in het Noorderdeel van *Zeelandt*, op de Noortzyde van het Eilandt *Schouwen*, tegen over 't Eilandt *Goeree* ten Zuiden. Het is een misslag van *M. Zeilerus* dat *Bommené* niet verre van *Geertruidenberg* zou leggen. 't Had oudtydts veel meer Voorlandt, en 't legt nu t' eenemaal in, of aan zee. Het moet, met zeer groote kosten en arbeidt, bewaart worden voor de zeegolven, die 'er dikmaals zeer woedende op aanbruischen. *Alb. Crantzius*, spreekende van *Theodoricus*, Koning van *Austrasia*, en *Ermonfridus*, Koning der *Thuringers*, gewaagt van zekere plaats by hem *Hadelecia* genaamt; daar *Jac. Eyndius* van meent, dat'er *Bommené* door moet verstaan worden. Onder de regeeringe van Koning *Philippus* den *II* van *Spanjen*, wordt dit Steedtjen een Dorp genaamt, als blykt uit het Octroy, aan het zelve van Koning *Philippus*, op den 24 May, zegt *S. van Leeuwen*, maar op den 24 Maert stelt het *M. Z. Boxhornius*, 1570. gegeeven: De woorden van 't Octroy by beide Autheuren zyn al eens, en dus luidende. „ Alzoo de Commissarissen by ons on- „ langs gedeputeert, ter visitatie van d' inundatie, en het „ inbreeken van onzen Lande, en Graafschappe van Zee- „ landt, geschiedt op *Allerheiligen dag* lestleden, volgens „ haare voorsz: last, ende volbringinge van dien, zich „ onder anderen getransporteert hadden in den lande van „ *Dreyscheeren*, *Sonnemare*, en *Ballois*, ende bevonden dat die „ Polder, en den Dorpe van *Bommenede*, den voorsz: „ partyen annex ende geïnclaveert, geïnundeert waren, &c.

Boxh. kr. van Zeeland. 1. d. p. 73 74. S. v. L. Batt. Illustr. f. 132. 144.

Hier dient in 't voorbygaan aangemerkt, dat een van beiden, *Boxhornius*, of *van Leeuwen*, eenen misslag zal hebben in de Maandt van Maert, of May, als boven alreeds is aangehaalt: maar vreemdt is het datze beide in het jaar missen, en het jaar 1570 stellen, daar de *Allerheiligen vloedt* eerst voorgevallen is in het jaar 1572. en het Octroy binnen 's jaars daar aan verleent moet zyn, om dat 'er uitdrukkelyk in staat, op *Allerheiligen dag lestleden*; by gevolge voor Allerheiligen 1573. daar uit blykt met een dat van *Leeuwen*, op die eene plaats, ook eenen misslag heeft, daar hy 1574 stelt, en dat in dat jaar het Octroy verleent zoude zyn. Uit het gedachte Octroy tracht *Boxhornius* verder te bewyzen, dat de Polder en 't Dorp, nu't Steedtjen, *Bommené*, voortydts, en noch in dien tydt, aan *Zeelandt* behoort heeft, uit aanmerkinge van de t' zamenbindinge der woorden; *In onzen Lande, ende Graafschappe van Zeelandt, enz. met die van de Polder ende Dorpe van Bommenede, den voorsz. partyen annex ende geinclaveert.*

Idem Boxh. idem Leeuw. O. Blaff. M. Scrip. van de Bisschop. v. Utr.

Maar van *Leeuwen* spreekt hem tegen, en legt die woorden anders uit; zie hen, dien 't lust, daar van breeder. In den ouden geschreven *Blaffaërt* der *Utrechtsche Bisschoppen*, aangaande hunne geestelyke Jurisdictie over de Kerken, Kapellen, en Conventen van geheel *Zeelandt*, onderscheiden in vier Decanaatschappen; namelyk, *Zuidbevelandt*, *Schouwen*, *Walcheren*, en *Borssele*, vinde ik *Bommenede* gestelt onder het Decanaat, en de Dorpen van het Eilandt *Schouwen*, in *Zeelandt*. Dat zelfs den *Briel*, en 't Landt van *Voorn* onder *Zeelandt* eigentlyk behoort heeft, zie op BRIEL. Ondertusschen, nadat die van *Hollandt* nu lange jaaren *Bommenede*, als hun eigendom, bezeten hadden, met de aangelege Polders *Natars*, *Ballois*, *Kykuit*, *Bornebroodt*, en andere, hebbenze in 't jaar 1687 dezelve, door middel van verdrag, aan de Staten van *Zeelandt* weêr overgelevert. Maar, zegt *Smallegange* in zyne Kronyk, zulks is geschiedt, na dat de Stadt *Bommenede* in 't jaar 1682. omtrent vyf jaaren te vooren, op den 26 Januarius, door de woede der zeegolven, als geheel ingezwolgen was, en alle huizen wechgespoelt waren, zoo dat nu maar de Kerk alleen rondtom in de zee legt, en gedurig van de zeebaaren geslagen wordt, zonder hoop dat het landt ooit weêr bedykt zal worden; zie zyn Kronyk eerst in 't jaar 1696 gedrukt. *Tobias Gutberleth*, in zyn vervolg op de Nederlandtsche Watervloeden, van *Simon Abbes Gabbema*, zegt, dat *Bommenede* geheel wechspoelde, en alleen de Tooren bleef staan. Deze inbreuk, der Rivier- en Zee-wateren, quam eerst aan op den *Natarschen* buitendyk, bezuiden *Bommené* gelegen, daar drie groote gaten in quamen, welker eene een Wél heeft; daar door brak terstont in den dyk van *Bommenede* een gat van over de 40 roeden, met zulke geweldige instortingen van water, dat de Landtlieden nawelyks tydt hadden om hunne lyven en hun vee te bergen. Tusschen *Brouwershaven* en *Kykuit* was de dyk zeer deerlyk door de Zee afgeslagen, en ingekalft. *Bornebroodt*, een buiten-polder, brak ook in, daar door geraakte de Polder van *Bullois* vol water. Veele zeldzaamheden in deze vervaarlyke inbreuk voorgevallen, nevens de Lyst der Dyken, enz. in Hollandt, Zeelandt, Brabandt, en Vlaanderen, enz, vindt men in de Nederlandtsche Watervloeden van *Simon Abbes Gabbema*, en *Tobias Gutberleth*, van *pag.* 340 tot 352. *Bommené* is buiten twyfel in den oorlog tegen Spanjen, nevens meer andere in dien tydt opene Vlekken, omwalt en bemuurt geworden. Dit bevestigt *W. v. Goudhoven*, daar hy uit *Emanuël van Meteren* zegt: „ In het Eilandt van *Schouwen*, behoorende onder *Zeelandt*, „ legt *Bommené*, voor de laatste oorlogen tegen Spanjen „ een *Dorp*, by 't punt van drie Dyken, die d' een den „ ander flankeeren en ontdekken: dit *Dorp* wierd in den „ aanvang des Oorlogs gesterkt met een Ravelyn op „ elken Dyk, de Vestenis van *Bommené* besluitende, en „ houdende de graft vol water door eene Sluis, behal- „ ven aan den Zee-dyk. Deeze plaats, vervolgt hy, „ alhoewel op den Zeeuwschen bodem, en onder Zeeuw- „ sche lucht gelegen, behoort onder *Hollandt*. Boven de rampen van 't water, heeft *Bommené* ook de woede van den oorlog moeten gevoelen. In 't jaar 1575 quam het *Spaansch leger* voor deeze plaats, waar in, van wegen den *Staat* der Vereenigde Nederlanden, *Nivelle*, by anderen *Lis* genaamt, het gebiedt hadde; oudt en ervaren was hy in den Oorlogshandel, ook vol moedt en dapperheit: omtrent 600 Soldaten, 200 Franschen, Neêrlanders, als Duitschers, lagen 'er binnen. Door het gedurig schieten, drie dagen achter een met geschut, maakten de Spaanschen eene Bresse, groot genoeg om te konnen stormen. De Heer *Nivelle*, te zwak om eene woedende bestorminge af te slaan, verzocht in gesprek van verdrag te komen: een gedeelte der Spaanschen dit hoorende, begon 'er een uit den hoop te roepen, dat de Belegerden niet anders dan een deel Hennen waren; begeerdenze genade, moften ze 't geweer neêrleggen, en zich in de Stadts graft nederwerpen. Dit hoonen verwekte spyt en toorn in de harten der Staatschen, zoodat zy de onderhandeling afbraken. De Spaansche Overste *Mondragon*, bemerkende dat de verovering, in geval van tegenweer, veel bloets zoude kosten, zond *Don Francisco d' Aquillar*, om den handel te hervatten. D' *Aquillar* verontschuldigde dit geroep by den Heer *Nivelle*, en met een zeiden de Hoofden van 't Spaansche leger, „ Dat die schreeuwers buiten last „ dus geroepen hadden; dat men zich diergelyke balda- „ digheden van 't onbezonnen grauw niet most aantrek- „ ken, enz. Middelerwyle datmen dus van overgave sprak, en *Don d' Aquillar* redelyke voorwaarden aanboodt, quam zeker Spaansch Vaendrig met zyn Volk op eene plaatze der Stadt aan, die hy gemakkelyk meende te zullen overweldigen; doch wierd door die van binnen zoodanig afgewezen, dat hy met verlies van veertig der zynen aftrekken most. Deze trouwloosheit, onder den stilstant van wapenen, brak de handeling tot overgave af, en *Nivelle* toonde daar over zyn misnoegen aan *Don Francisco*, zeggende, „ dat men nu genoegzaam zag, wat men van „ de Spaanschen te verwachten hadde. Zy mogten nu „ stormen; maar zouden Haanen, en geene Hennen vinden; enz. Op den volgenden dag, by laage Ebbe, vielen de vyanden hevig aan, het bestormen was zeer fel en vuurig; maar de afweering des te grooter en kloekmoediger. Na een gevecht van twee uuren week de Vyandt af, met verlies van 150 mannen, en meer dan 300 gequetsten; ook versmoorden 'er veele in de graften; dit geschiedde den 23 October. De spyt, van voor 200 eene geringen plaats zulk een verlies te lyden, deed *Mondragon*, met zyne geheele magt, den 25 dito den storm hervatten. De Spaanschen waren de voorste in het aanvallen; maar daar onder geschiedde eene deerlyke slagting: 't welk echter den Duitschen en Waalen, die hen volgden, niet belette, om op den zelven voet, en even hittig voort te gaan. Het gevecht duurde vyf uuren lang, en evenwel zou de vyandt geen meester geworden zyn, indien hy niet deeze list gebruikt hadde: hy vertoonde eenen anderen grooten hoop van verre, die als gereedt stont,

Gutberleth achter Gabb. p. 544. Idem Small. ibid. f. 298. & seq. Goud O. H. Kr. f. 9 idem Goudh. ibid. Em. Meter f. 112. P. C. Hooft. f. 441. H. de Groot jaarb. f. 49. E. v. M. teren f. 112. P. C. B Ned. h. 8. b. f. 125. E. de V op de H. Ch 118. J Meerb f. 408.

om

om noch op niews aan te zullen vallen, dezen hoop hadden ze uit zoetelaars, jongens, enz. by een geraapt, en als Soldaten gewapent: dit bedroog de belegerden, die afgemat, en veele gewondt, den moedt latende zakken, den beſtormers overwinners lieten. Evenwel dorſt niemant naar beneden ſpringen, tot dat *Sancho d' Avila* hen voortradt, hunne vertzaagtheit hen ſmaadelyk verwytende. Toen ging het op een grouwelyk moorden: *Nivelle*, ſchoon gequetſt, vocht ter dood toe. Verwoedt gingen de *Spaanſchen* te werk, zoo dat zy 'er geen twintig, noch van de Bezettinge, noch van d' Inwoonderen, in 't leven lieten: want zy meenden toen meeſters van geheel Zeelandt te zullen worden, maar het gingk hen verre buiten hunne giſſinge; ook was het bezit van deeze plaats voor den vyandt van geenen langen duur. *M. Smallegange* zegt, dat die van *Bommenede* den eerſten ſtorm der Spaanſchen manhaftig afſloegen; maar naderhandt weêr beſprongen, en 'er geen vyftig mannen binnen zynde, wierd het van hen ingenomen, en al dat 'er in was doot geſlagen. De overwinninge, na een beleg van 40 dagen, ſtont den *Spaanſchen* zeer duur. De *Prins* van *Oranje* hadt wel twee Compagnien, ter verſterkinge van het Garnizoen, uit *Rotterdam* naar *Bommené* gezonden; maar de *Spaanſchen* beletteden hen daar binnen te koomen. *Meerbeek*, in zyne groote Antwerpſche Kronyk, van de geſchiedeniſſen der XVII Nederlandtſche Provintiën, niet tegenſtaande hy gewoon is den draat der zaaken niet zoo net en zuiver, als ze voorgevallen zyn, af te haſpelen, heeft echter hier, dat te verwonderen is, al 't bovengemelde byna even eens te boek geſtelt: hy bekent dat de *Spaanſchen* die van *Bommenede*, of de Belegerden, voor *hennen* ſcholden; ook de trouwloosheit van den Spaanſchen Vaendrig, onder den Verdrags-handel, de heltdadige verweeringe der Staatſchen, enz.

BONGA, een Adelyk Sloth of Huis, in 't Dorp *Kimswert*, onder de Vrieſche Grieteny *Wonseradeel*, in 't quartier *Weſtergoo*.

BONIFACIUS, de *II. Aartsbiſſchop* van *Utrecht*, was te vooren *Aartsbiſſchop* van *Ments* geweeſt. Hy was eerſt *Winfried* genoemt, quam uit *Engelandt* herwaarts, by *St. Willibrord*, die hem naar *Neder-Vrieslandt* zondt, om daar het Evangelie van Chriſtus te verkondigen. Dat deedt hy 13 jaaren lang. Toen verzocht hy van *Willibrordus* verlof om naar *Romen* te mogen gaan, om St. Pieter en St. Paulus graf te bezoeken: dat hem vergunt wierd. Paus *Gregorius* ontfing hem vriendelyk; bemerkte in hem eene zonderlinge bequaamheit, om de harten der menſchen, door zyne leeftallige ſpraake, te konnen winnen: beval hem dieshalven naar *Duitslandt* te trekken, om aldaar de Pauſſelyke Authoriteit, Magt, Ordonnantiën, en Inzettingen, die de Duitſchers tot dien tyt toe niet hadden willen aanneemen, noch erkennen, naar vermogen in te voeren en voort te zetten. Zulks deedt hy ernſtig genoeg, hoewel niet zonder wederſtant en tegenſtribbelinge. Daar op volgde zyne verheffinge tot *Aartsbiſſchop* van *Ments*, in 't jaar 731. (anderen 741.) want de voorigen waren maar alleen Biſſchoppen geweeſt. Men geeft voor, dat dit Bisdom van St. *Creſcens*, een toehoorder, of leerling van den *H. Apoſtel Paulus*, geplant zoude zyn. Deze *Winfried*, of *Bonifacius*, ſtelde twee Bisdommen in *Duitslandt* aan: het eene te *Aichſtadt*; het ander te *Wurtzburg*, in de jaaren 740. en 751. ſtichtte ook het vermaarde Klooſter te *Fulda*, in 't jaar 742. dat eene zeer magtige Abdye, door de miltdadigheit van *Carolomannus*, geworden is. Na het overlyden van *St. Willibrord*, wierd hy de tweede *Aartsbiſſchop* te *Utrecht*: daar ſtichtte hy de Canonifye van St. *Salvator*, naderhant *Oudemunſter* gezegt. Hoe hy, noch Aarts-biſſchop van Ments, een Synode in Duitſchlandt uitſchreef, om de Ceremoniën en Inzettingen, nevens 't Gezagh en d' Oppermagt van den Roomſchen Paus, in dat ganſche Geweſt te doen ſtant grypen; doch waar in hy wierd tegengeſtaan van veele voornaame, geleerde, en godtvruchtige mannen, onder welke zich bevonden *Dertherinus Bertherus*, *Ambertus*, *Hunebertus*, enz. hoe zy daar over van *Bonifacius* by den Paus aangeklaagt, en van hunne ampten afgezet wierden, gaan wy, als een te breedt uitweidende ſtoffe, voorby, dien 't luſt, kan andere Schryvers daar over nazien. Hy was een doortrapt, vernuftig, en eenigzins, naar de gelegenheit van dien tydt, geleert man: maar word ook beſchuldigt van hoogmoedt, eigenzinnig- en eergierigheit, en dat hy zeer arbeidde om in groot aanzien te geraaken, alhoewel hy het eenen anderen ſchyn en glimp wiſt te geeven. Zeeker geleert Schotsman, *Samſon* genaamt, ontzag zich niet dezen *Bonifacius*, in openbaare ſchriften, als eenen verſtoorder der Kerke, voorſtander van godtloosheden, en dryver van bygeloviglheden, af te beelden, met aanbiedinge van alles uit, en met de H. Schrift te willen bewyzen. Het volgende moeten wy hier noch uit eenige oude en niewe Schryvers bybrengen, en, van de niewen, uit den hevigen frater *Dionyzius Mutzaardt*; hoe dat 'er omtrent het jaar 744. een verſchil en groote ſcheuringe, of opſchuddinge ontſtont in de Kerken van *Duitſchlandt*, over de woorden in een kindt te doopen, door zekeren Roomſchen Prieſter gebruikt, *Baptizo te in nomine Patria* (Vaderlandt) & *Filia* (dochter) & *Spiritua Sancta*. D' Aartsbiſſchop *Bonifacius* wilde, dat men het dus gedoopte kindt herdoopen zoude: De andere Biſſchoppen zeiden, dat het ſpreeken van quaadt latyn den Doop niet kon quaadt maaken. De zaak wierd naar *Romen* gebragt, daar Paus *Zacharias* het vonnis tegen *Bonifacius* uitwees: vermits de misſlag uit onwetenheit, en niet door wangeloof des Prieſters was begaan; en derhalven 't herdoopen onnodig. Toen *Bonifacius* den Biſſchoplyken ſtoel te *Utrecht* ontrent 16 jaren beſeten had, trok hy met omtrent 50 der geleerdſte perſoonen uit *Utrecht*, over de Rivier *Almeer*, naar *Vrieslandt*, om daar het Euangelie op niews voort te zetten; doch by *Dokkum* aan de *Lauwer*, te *Murmerwolde*, anders *Murmwolde*, (eigentlyk *Moorderswolde*) wierden zy alle, van de noch Heidenſche *Vriezen*, vermoordt: onder deeze worden, behalven *Boniſacius* zelf, genoemt, een Biſſchop *Eobanus*; drie Prieſters, *Wintrung*, *Walther*, en *Adelbert*; drie Diakens, *Haiman*, *Shirbald*, en *Boſo*; vier Monniken, *Walkaer*, *Gundeer*, *Hildeer*, en *Bertholf*. By andere Schryvers leeſtmen van deeze, met veranderinge van eenige naamen, ook van een grooter getal, enz. dien 't luſt, kan ze nazien en vinden by *Chr. Schotanus*, *d' Oude Hollandtſche kronyk*, *Didenhoven*, *Rabanus* &c. ook by *S. Abbes Gabbema*, in zyne beſchryvinge van *St. Willibrord*, *St. Bonifacius*, en *St. Alberik*; achter zyne *Nederlantſche Watervloeden*, pag. 45. Van dezen *Bonifacius*, by de R. Catholyke Schryvers de *Duitſche Apoſtel* genaamt, zegt *Marianus Scotus*, dat hy hier het Monniken-leven, zoo van Mannen als Vrouwen, naar den regel van *St. Benedictus*, allereerſt, omtrent het jaar van Chriſtus 745. ingeſtelt heeft. *Balæus* noemt hem, den tweeden naalt den Paus, vermits hy het opperſte Ambaſſaatſchap by de *Bavaren*, *Sclaven*, *Heſſen*, *Thuringers*, *Saxen*, *Daciers*, *Vriezen*, en alle de *Duitſche* natiën bediende. Hy heeft Conciliën gehouden; Biſſchoppen, en Bisdommen geordonneert; den Huwelyken ſtaat der Geeſtelyken gedoemt; Bedevaarden aangeſtelt; de Nonnen het prediken toegelaaten; de Beelden en Reliquiën der Heiligen bevolen te eeren; *Childeryk*, wettig Koning van Vrankryk, heeft hy afgezet, *Pipin* in deszelfs plaats aangeſtelt, en 't Volk van hunnen gedaanen eedt ontſlaagen; of liever, volgens *P. Didenhoven*, en anderen, zulks op bevel van Paus *Zacharias* gedaan. *M. v. der Houve* zegt; „ dat *Bonifacius*, *Aartsbiſſchop* van *Mentz* en *Utrecht*, *Pipyn* ten Koning gezalft „ hebbende, daar door, voor alle volgende Aartsbiſſchoppen van *Ments*, tot op dezen dag, het voorrecht „ verkreegen heeft van de voorſtemme, in het verkiezen van eenen Roomſchen Koning, of Keizer. Hy heeft ook eenen brief geſchreven aan *Ethelbold*, Koning van *Britanniën*, hem vermaanende afſtant van zyne overſpelen en Nonne-ſchendingen te doen. Het Latynſch afſchrift daar van vindtmen by *Joh. Gerbr. a Leidis*; den inhoudt in 't Nederduitſch, by *M. v. der Houve*, *S. Abbes Gabbema*, in zyne levensbeſchryvinge van *St. Willibrord*, &c. Dat hy *Pipyn* ten Koning zalfde, met verſtootinge van den rechtmatigen Vorſt, wierd van veelen zeer euvel opgenomen; en 't verbitterde een deel der *Vriezen* zoodanig, dat ze ten deele mede om die reden hem, en zyne voornoemde Medegezellen, doot ſloegen. Hy (*Pipyn*) vroeg Paus *Zacharias*, in eenen aan hem afgezonden brief: *Wanneer men ſpek zou mogen eeten?* D' antwoordt was: Gy hebt gevraagt, *wanneer het ſpek mag of moet gegeeten worden*: *De Vaders hebben daar geene ordonnantiën over gemaakt*; *maar wy raaden, dat men het niet behoort te eeten, dan nadat het in den rook gedroogt, of over 't vuur gekookt is. Indien men 't echter ongekookt wilde eeten, moetmen het na 't Paaſchfeeſt doen.* By *Bonifacius* leven ontſtont 'er tuſſchen de Kerk van *Keulen* en *Utrecht* een zeer groot verſchil. D' Aartsbiſſchop van *Keulen*, *Hildebert*, wilde dat de Kerk en Stadt van *Utrecht* onder hem, als van Koning *Dagobert*, aan 't *Aartsbisdom* van *Keulen* geſchonken, behoorde: Maar Aartsbiſſchop *Bonifacius* hielt daar tegen ſtaande, dat Kerk en Stadt onmiddelbaar onder de protectie van den *Roomſchen ſtoel* ſtonden, en van *Keulen* ganſch niet afhingen. Onder dezen twiſt zondt *Bonifacius* eenen brief aan Paus *Gregorius* den *II.* daar in hy hem de gelegenheit van deze zaak voordroeg; 't was waar dat *Dagobertus*, toen hy St. Thomas Kapél t' *Utrecht* had geſticht, dezelve aan 't Aartsſticht *Keulen* gegeeven hadde: maar vermits Paus *Sergius* de *I. Willibrordus* gewydt, en ten *Aarts-biſſchop* van *Utrecht* aangeſtelt had, om onmiddelbaar onder den *Roomſchen ſtoel*, als eene Metropolitaanſche Kerke, te ſtaan, wilde *Bonifacius* zich niet vernederen, om eenen Suffragaan van den *Aartsbiſſchop* van *Keulen* te worden: verzocht echter van Paus *Gregorius* raadt, hoe zich daar in te draagen. Buiten twyfel zou dees hem niet tegen geweeſt zyn, nademaal hy vierig voor en omtrent de invoeringe van de Pauſelyke Magt,

D. Mutz. ibid. op 't jaar 744. Zachr. Papæ Ep. 4. tom. 3. Ep. Pont. P. a Didenhov. de Epiſc. Germ. &c.

Marian. Scotus in Chron. Rud. Hoſpin. de Mon. lib 4. cap 2. Balæus cent 2. c. 13.

P. a D. d. in Bonif. J. Gerb. de Leidis lib. 3. c. Avent. f. 174. Houve 2. D f. 296. en 292. Gabb. p. 37. 43. Volater. lib 3 Fl. Illyr. Naamr. 1. D. f. 430. Tom. 3. Concil. f. 36. Ed. Col.

J. de Beka in Bonif. O. Holl. Kron. f. 45. magt in *Duitſchlandt* gevvert hadt: maar eer dat het Pauſſelyk beſcheidt was opgeſtelt, was *Bonifacius* in *Vrieslandt* al vermoort. Het geen daar voort op gevolgt, en hoe 't Sticht van *Utrecht* een * ſlecht of gemeen Bisdom geworden is, kan men vinden op GREGORIUS, *navolger van Bonifacius in den Utrechtſchen Biſſchoplyken Stoel.* Op zekeren tydt aan hem (*Bonifacius*) gevraagt zynde, *of men in 't doen van de Miſſe* (of in de bedieninge van het Sacrament des H. Avondtmaals) *houte Kelken mogte gebruiken?* gaf hy tot antwoordt: *Voortydts hadden de Prieſters van gout kelken van hout; nu hebben de Prieſters van hout kelken van gout.*

Dionyſ. Mutz. op 't jaar 755. Wy hebben boven aangehaalt, hoe hy, met een goedt getal zyner Medegezellen, in *Vrieslandt* van de Heidenſche *Vriezen*, om 't leven wierd gebragt: In 't gemeen ſtelt men 'er d' oorzaak van geweeſt te zyn, zynen heiligen yver om het Heidendom aldaar uit te rooijen; maar daar by kan 't voorverhaalde van *Bonifacius* en *Pipyn* wel, als een mede-oorzaak, zyn bygekomen. *Beka. O. Holl. Kron. M. Stoke. Schotan. &c.* Een groot verſchil is 'er onder de Schryvers, wanneer deze beruchte moordt geſchiedt zy: Eenigen ſtellen den 5. anderen den 11 Junius, in 't jaar 752. welk jaartal ook *J. de Beka*, *J. Veldenaar*, en *d' oude Hollandtſche Kronyk, fol.* 43. hebben. *Fauchet* heeft den 4 Juny 754. de meeſte Vrieſche Kronyken den 5. zommigen den 6 Juny, in 't jaar 755. daar *Adamus Bremenſis*, *Ubbo Emmius*, *Dionyſius Mutzaardt*, enz. mede overeen komen. *Schotan. Kr van Vriesl. f. 60. Velden. f. 249. U. Emm. Gabbem. &c.* Het lyk van *Bonifacius*, met die der anderen, voerde men naar *Utrecht*, die in *St. Salvators Munſter* begraven wierden, maar dat van *Bonifacius* bragt men naar *Fulda*. De Paus canoniſeerde, en ſtelde hem in 't getal der Heiligen; toen namen de Canonikken van St. Salvator *t' Utrecht*, met bewilliginge van zynen navolger, (Biſſchop *Gregorius*) *Bonifacius* voor hunnen *Patroon* aan, omdat hy dat Collegie der Canonikken geſticht hadde. Zyn feeſtdag word in *Utrecht* den 5 Junius gevierd.

Batav. Sacra pag. 207. tot pag. 400. De Roomſchprieſterlyke Schryver van 't *Batavia Sacra* heeft een wydluftig Levensverhaal van dezen Aartsbiſſchop *Bonifacius* opgeſtelt, daar zyn Vertolker zeer groote Aantekeningen heeft bygevoegt; van welk eerſte wy hier eene korte ſchets laaten volgen.

'T Levensverhaal begint van zyne wiege af, en eindigt met zyne geweldige doodt. Van kindtsbeen af word hem eenen ernſtigen en godtvruchtigen inborſt toegeſchreven, nevens zyne neiging tot het kloosterleven, en onderzoek der goddelyke zaaken. *Omtrent het jaar* 715. zeit de Schryver, *liet Winfridus* (naderhant *Bonifacius* hernoemt) *zyne gedachten gaan over het verlaaten van zyn Vaderlandt, eensdeels om het gezelſchap van zyne ouders en bloetverwanten te ontwyken; ten anderen, om den Heidenen, die in de duiſterniſſe en ſchaduwe des doodts zaten, het Goddelyk woordt te verkondigen.* Hier toe krygt hy, na lang aanhouden, verlof: reiſt met twee medemakkers naar Londen; komt uit Brittanje in Nederlandt te *Duurſtede*, *eene ſtadt* toen ter tyt *van Vrieslandt.* Van daar begeeft hy zich, wegens den opſtant der Heidenen tegen de Chriſtenen, naar *Utrecht*: Doch, die Stadt en 't Landtſchap mede onder de woede van Vorſt *Radbod* geraakt, en hy hier geen vrucht konnende doen, keert hy weder naar zyn klooſter te *Nutscelle*, daar hy tot Abt word aangezocht, doch weigert die waardigheit, wegens zyne luſt om uitheemſche Volken te gaan bekeeren.

In 't jaar 718 reiſt hy uit Brittanje naar Rome, ſpreekt daar Paus *Gregorius*, die hem zynen zegen geeft, en naar Duitſchlandt zendt. Eerſt komt hy by *Luitprandus*, Koning der *Lombarden*; toen, over de Alpes, in *Beijeren*, *Duitſchlandt*, en 't landtſchap *Thuringen*, daar hy alle de Vorſten op 't pad des geloofs, en d' ondeugende Prieſters tot bekeeringe, naar men meldt, gebragt heeft. Van hier naar Vrankryk gereiſt, verſtaat hy aldaar de doodt van den Frieſchen Koning *Radbod*, waar op hy, door eenen blakenden yver, naar Vrieslandt trekt, daar hy een Medehulper word van den Biſſchop *Willibrordus*, en 't Heidendom groote afbreuk doet.

In 't jaar 723. verlaat *Winfridus*, hoewel wat tegen den zin van *Willibrordus*, Vrieslandt weder, en trekt naar *Thuringen*, in Heſſenlandt, *om het geloof aldaar*, ſtaat 'er, *uit laſt van den Paus te prediken*, daar hy veele duizenden van menſchen tot het Chriſtendom overbragt, van 't welke hy den Paus verſtendigde. De Paus ontbiedt hem daar op naar Rome, daar hy hem tot Biſſchop, doch zonder eenen vaſten ſtoel, verklaart, en voor altoos den naam van *Bonifacius* geeft: waar op de niewe Biſſchop zich met geſtaafden eede, door den Paus gevordert, verbindt, niet alleen om nooit het Chriſten geloove te verlaaten, maar ook om aan *den H. Petrus*, *Gregorius zynen Stadthouder*, *en zyne Nazaaten*, *in alles getrouwigheit en onderdanigheit te zullen bewyzen.*

Van Rome reiſt hy te rugge naar Duitſchlandt, met Pauſſelyke voorſpraakbrieven gewapent: komt by den Franſchen Koning *Karel Martel*, die hem zyne hulpe en beſcherminge belooft. Vervolgens trekt hy weder naar de *Heſſen* en *Thuringers*, waar van 'er veele tot het Heidendom hervallen waren, die hy weder te recht brengt. Hier op doet hy zommige Biſſchoppen en Prieſters, die zich niet naar zyne begeerte aan hem, en, gevolgelyk, aan den Paus en zyne inſtellingen wilden onderwerpen, in den ban. Vervolgens ſticht hy het klooſter van *Ordorf*; en neemt wyders zommige Medehelpers aan. In 't zelfde jaar 724. ging hy, over eenige opgereze twyfelingen, ſchriftelyk te rade by *Daniël*, Biſſchop van Venta, die blindt was geworden, gelyk *Bonifacius* ook eene ſchemering in d' oogen gekregen hadt. Deze Biſſchop gaf hem opening, in 't antwoordt op zynen brief, over zyne vraagſtukken, en daar by veele onderrechtingen voor eenen Prediker. Vervolgens begroet Paus *Gregorius* de III. hem ſchriftelyk, en zendt hem, om hem meer aanziens te geeven, 't Aartsbiſſchoppelyk *Pallium*.

Onderwyle heeft *Bonifacius* het heel drok in Duitſchlandt met preêken, en Kerken en Kloosters te ſtichten. In 't jaar 738. leeſt men, dat hy voor de derde keer naar Romen is gereiſt; daar hem, in eene Kerkvergadering, werd opgeleit, dat hy eenen Nazaat zou verkiezen, gelyk hy deede. Van Rome keerde hy weder naar Duitſchlandt, met brieven van den Paus, waar na hy Beijeren in 4 Bisdommen verdeelde.

In 't jaar 747. kreeg hy 't verſchil met den Prieſter *Virgilius*, over 't verkeert uitſpreeken der woorden in den Doop, boven gemeldt; waar na hy, in 't ongelyk geſtelt, dien Prieſter betichtte van ketterye, namelyk, dat hy *een tweede wereldt geloofde, die door eene andere Zon en Maan verlicht en beſcheenen wierd*; dat mogelyk uit menſchelyke wraakzucht in zyn harte is opgeborrelt. Als *Bonifacius* nu bemerkte dat zyne levenslamp haaſt uitgebrandt hadde, heeft hy te weeg gebragt dat zekeren *Lullus* hem in den Biſſchoplyken Stoel van *Ments* is gevolgt, dien hy zelf daar toe heeft ingewydt.

Dat hy, door eenen geeſt van voorzegginge, aan *Lullus* zynen opvolger, den dag van zyne doodt, en op wat wyze hy zoude omkoomen, voorzegt heeft, word met zyne eigen woorden, die hier volgen, beveſtigt: *Nu*, zeide hy, *genaakt de dag myner ontbindinge, en het laatſte einde myns levens, wanneer ik het pak myns vleeſches zal afleggen, en den loon der eeuwige vergeldinge van Godt ontvangen. Maar gy, myn liefſte Zoon, voltrek ten ſpoedigſten de Kerken die ik in Thuringen heb beginnen op te bouwen, doch voornamentlyk de Kerk van Fulden, daar ik myn lichaam wil begraaven hebben. Maar voor al wend alle vlyt en naarſtigheit aan tot het onderrechten der volkeren, die uwe zorge toebetrouwt zyn, om hen noch al vorder uit het bedrog van 't Heidenſche wangeloof te verloſſen.*

Doch laat ons eens zien hoe *Bonifacius*, naar 't verhaal des Roomſchpriesterlyken Schryvers, aan zyn droevig end gekomen is, als ook wat 'er op zyne doodt is gevolgt, waar toe wy dan zyne woorden, in hun volle beſlag, hier zullen byvoegen.

„ Niet lang daar na is de Heilige Man met eenige Prieſteren, Diakenen, en Monikken, die hy in „ zyn gezelſchap medegenomen hadt, den *Rhynſtroom* af „ naar *Vrieslandt* gevaaren. Daar aangelandt, ging hy „ dryvens dat ganſche landtſchap doorkruiſſen, het „ Woordt Godts allerwege verkondigen, de Heidenſche Kerkdienſten uitrooijen, en Kerken in de plaatze der Heidenſche Tempelen opbouwen: zoo dat hy „ daar veele duizenden van menſchen, zoo mans- als „ vrouwsperſoonen, van alderhande jaaren en ſtaat, gedoopt heeft, alles *in 't gezelſchap van zynen krygsgezel „ en Medebiſſchop Coëbanus, ofte Eobanus, den welken hy, tot „ Biſſchop der Vriezen aangeſtelt zynde, tot verlichting van „ zynen zwakken ouderdom, in de ſtadt Trecht in zyne plaatze hadt aangenomen.*

„ In 't jaar 754. of liever in 't volgende jaar (want de *lib. 13 § 10.* „ Schryvers, zelfs de oudtſten, zyn hier niet eens) heeft „ *Bonifacius*, Biſſchop en Apoſtoliſche Gezant in *Duitſchlandt*, zyne martelarye in *Vrieslandt* voleindigt.

„ De Heilige Man, die het Sakrament des Vormſels „ aan de niewgedoopten meende te bedienen, was aan „ de

ol. CCl. * *Jan Veldenaar* heeft hier over het volgende, dat tot verklaringe dient, aangetekent. Deſe biſcop (Bonifacius) ſchryft hy in zyne eige taale, van Gode wtuercoren was die anderde eertſche biſcop van utrecht die na Clemens die Willibroerdus hiet dat voerſeyde ſticht xvi jaer lanck eerlike ende wyſſelicke berichte Eñ na ſijn doot was die kerk van utrecht noch her de nywe ende kranck. ende ſi en had nv gheen eertſchen biſcop want die kerk van Colen tegen hem was die overvloedig rijck was daer ſi gheen pleyt teghen houden en mochten ende binnen corten tyt daer na ſo quamen die Denen ende ſloeghen doot bi nae alt volck van den ſticht van utrecht ſo dattet voerſeyde lant droech een wyl tyts doern ende dyſtel wanttet ghenen bouwman en had Ende daer om want die biſcoppen van utrecht ghenen bouwe en hadden ende om armoede ſo en mochten ſi thoff van romen nijt verſoecken om die eertſche biſcoppen benedixcie te ontfangen Ende aldus ſo moſten ſi nemen van armoeden ſimpel benedixcien van horen naeſten eertſchen biſcop als Abten Ende dede miſſe langhe tyt ſonder biſcop nyſel.

„ de riviere *Bortna*, die *Weſtvrieslandt* eertydts van *Ooſt-*
„ *vrieslandt* ſcheidde, by het ſtedeken *Dokkinga*, of *Dokkum*,
„ met zyn gezelſchap onder tenten gaan zitten: wanneer
„ de Heidenen, meenende daar eenen grooten buit te
„ zullen vinden, met een ſchielyk gedruis op hem af-
„ quamen. En als de niew-gedoopten, die gevormt
„ moſten worden, zich gereed maakten om *Bonifacius*
„ en zyne mede-gezellen gewapenderhand tegen den aan-
„ val der Heidenen te beſchermen, is de Man Gods hun
„ in 't gemoet geloopen, en heeft hun het gevegt ver-
„ boden, niet willende dat zy quaad met quaad, maar
„ liever met goed zouden beloonen: want dat nu die
„ lang gewenſchte dag, en de tyd zyner ontbindinge
„ verſcheenen was. Dat zy zich in den Heere zouden
„ verſterken, en hun betrouwen op hem ſtellen: dan dat
„ men ondertuſſchen den goddelyken wille moſt gehoor-
„ zaamen. Daar na zich tot zyne medegezellen keeren-
„ dè, heeft hun aldus een hart in 't lyf geſproken:
„ *Toont nu dat gy mannen zyt, en laat u l. de kroon nu niet*
„ *ontglippen, die u l. aangeboden wordt: dit oogenblik van*
„ *een korte dood zal u l. ten eerſten den hemel bezorgen, om*
„ *daar met Chriſtus te heerſchen.* Daar op is de raazende
„ bende der Heidenen die heilige mannen op 't lyf geval-
„ len, en heeft hen aanſtonds om-hals geholpen. Dry-
„ vens vielen zy aan het doorſnuffelen en plunderen van
„ de tenten, al wat hun in de handen viel, boeke-kiſten,
„ reliqui-doozen, en al wat 'er was, wierdt wechge-
„ ſleept; en zy waren als uitgelaaten van vreugde, om
„ dat ze daar in veel gout en zilver meenden te vinden.
„ Daar was by geval noch wat wyn in kleine vaatjes
„ overgebleeven, en dat is hun bederf geweeſt. Want
„ vliegens zyn ze aan 't zuipen gegaan, tot dat ze aan
„ hooge woorden, en van woorden aan 't vegten ge-
„ raakten; en hebben malkanderen met die eigene wa-
„ penen, daar ze de heilige Martelaaren meê vermoordt
„ hadden, omgebragt. Die van deeze ſlagtinge overge-
„ ſchoten waren, hebben de koffers en de doozen, om
„ den buit over en weêr te deelen, beginnen te openen:
„ maar als ze in de plaatze van gout en zilver, niet an-
„ ders als wat gebeenten der Heiligen, en eenige boe-
„ ken vonden, hebben zy alles van quaadheit gins en
„ weêr verſtrooit. Als de Chriſtene Vriezen de dood der
„ heilige Mannen verſtaan hadden, hebben ze vliegens
„ de wapenen aangeſchoten, om den moord der heilige
„ Martelaaren te wreeken. Zy hebben dan een groot
„ getal deezer moordenaaren verſlaagen, en de reſt op
„ de vlugt gedreeven; en daar op hunne wyven, kinde-
„ ren, en ſlaaven tot buit gemaakt. Dit is daarna ver-
„ wonderings-waardig geweeſt, dat de overgebleevene
„ Heidenen, daar omtrent woonende, die de leer van
„ *Bonifacius* in zyn leven verworpen hadden, dezelve na
„ zyne dood, door de Goddelyke kaſtydinge getugtigt
„ zynde, aangenomen hebben.
„ Het lyk van den H. Biſſchop is met de lichaamen
„ zyner medegezellen, over een Meer dat toen *Elme-*
„ *re* genoemt wierd, voor windt en ſtroom afgevoert
„ naar de Stadt *Utrecht*, en aldaar begraaven: ter tydt
„ toe dat eenige Godsdienſtige en getrouwe broeders,
„ hebbende ten Geleider den eerwaardigen *Hadda*, door
„ *Lullus* Biſſchop van *Ments* afgezonden wierden, die het
„ lichaam van den heiligen Martelaar naar *Fulden*, zoo
„ als hy in zyn leven belaſt had, gevoert hebben; het
„ welke nochtans niet toegegaan is zonder eene wakkere
„ tegenſtribbelinge der *Utrechtenaaren*; dewelke zich
„ echter eindelyk onder den Goddelyken wille, die hun
„ door gewiſſe tekenen bleek, hebben moeten buigen.
„ De marteldoodt van den *H. Bonifacius* is voorgevallen
„ op den vyfden Juny, in het negen-en-dartigſte jaar van
„ zyn Apoſtelſchap. Zyn heilig lichaam is den dartig-
„ ſten dag te *Ments* aangekomen, alwaar een oneindig
„ getal van menſchen, door Goddelyke ingeeving, (of uit
„ niewsgierigheit) van allen kanten tot het zien van deeze
„ ſtaatzie was komen toeſchieten: zynde *Lullus* zelf op dien
„ dag ook uit het Hof weder naar *Ments* gekeert, hoewel dat
„ 'er geen tyding of bode wegens den dag der aankomſte
„ vooruit was gegaan. Vorders is het heilig lichaam, hoe
„ ſterk dat die van *Ments* daar tegen kampten, met eenen
„ grooten toeſtel, en zeer talryken ſtoet naar *Fulden* ge-
„ voert, en in een gewelft graf, dat voor hem gemaakt
„ was, begraaven; alwaar het ook van tydt tot tydt,
„ door verſcheide wondertekenen, vermaart is geworden.
„ Zyn Marteldoodt wordt zonder iemants tegenſpreeken
„ geſtelt op den vyfden Juny; maar over het jaar zyn de
„ Schryvers oneenig; willende zommigen, als reeds ge-
„ zeit is, dat hy in het vier-en-vyftigſte jaar der 8ſte eeu-
„ we, anderen dat hy een jaar laater gedoodt zoude zyn.
„ Het eerſte gevoelen heeft al deftige voorſtanders, als
„ *Eginhardus*, d' Abt *Eigil*, mitsgaders de *Jaarboeken*
„ van *Fulden*, van *Mets*, en van *Bertyn*, ja *Hincmarus*
„ zelf: maar 't laatſte gevoelen wordt als waarachtig
„ opgegeeven door *Willibaldus*, Biſſchop van *Aichſtadt*, in
„ de beſchryvinge van *Bonifacius* leven, die ook al aanzien-
„ lyke aanhangers heeft, te weten *Adam van Bremen*, en
„ *Lambertus van Schafnaburg*. Zommigen zynvan gevoe-
„ len dat men *Willibaldus*, die zyn leven heeft beſchree-
„ ven, en zynen tydgenoot is geweeſt, wel 't meeſte ge-
„ loof dient te geeven, en daar zouden wy 't ook zeer
„ lichtelyk mede houden. Dit ſchynt ook het gevoelen
„ geweeſt te zyn van den Monnik *Otholonus*, den twee-
„ den beſchryver van zyn leven: hoewel dat 'er iets aan
„ deeze plaatze van dien Schryver hapert: maar de text
„ van *Willibaldus* kan niet verminkt of verandert zyn,
„ want behalven dat hy het jaar na Chriſtus menſchwor-
„ dinge uitdrukt, zoo voegt hy 'er noch by de achtſte *in-*
„ *dictie*.
„ *Bonifacius* heeft 52 medegezellen in zyne marteldood
„ gehad: daar onder gerekent *Eobanus* Biſſchop, en vier
„ Monniken, namentlyk: *Waccar*, *Gundecar*, *Illikere*
„ of *Willikeri*, en *Batewlfus*, die by den ongenoemden
„ Schryver *Hadolfus*, en by *Notkerus*, *Hadowlfe* genoemt
„ wordt.

Daar zien wy den uitgang van den Aartsbiſſchop *Boni-*
facius met zynen naſleep, deerlyk met zyne Medegezel-
len omgebragt. Het geene, volgens 't getuigenis van
Jan Veldenaar, en andere oude Schryvers, op deze
moorderye, als wonderdadig, zou gevolgt zyn, namelyk,
„ Dat de hooftſchedel van den *H. Bonifacius* weinige da-
„ gen daarna zou zyn gevonden, met d' andere Reliquiën,
„ en den H. Bybel, die *Bonifaas* met zich droeg; ook dat
„ de Moordenaars den Bybel niet hadden konnen verſcheu-
„ ren, gelyk *J. Veldenaar* hier van dus in zyne taale ſchryft;
Ende ſonder merren haeſte hem dat verwoede volk des *Faſc.*
heyligen biſcops boecken in ſtukken te ſnyden ende alſoe dat *Temp.*
heylige kerſten gelove wt horen landen te keeren Mer die *fol.*
godlike kracht behielt dat boeck all geheel datter mt of *ccxlix.*
ſuttel aen gequeſt was daer net in geſchreven ſtondt vander
heyliger leeringhe Godts. Verder dat „ als deze Bleyshou-
„ wers / naar *Veldenaars* uitdrukking, goet chier wilden maa-
„ ken, als in triumf over d' overwinninge, de brooden
„ in ſteenen wierden verandert, en de wyn hun gedyde
„ tot vergift van razernye. Dat zy daar op twiſtig wor-
„ dende, hantgemeen raakten, en malkanderen tot een
„ toe vermoordden; welke verſteende brooden, herſſen-
„ pan, en reliquiën, naderhant van duizenden menſchen
„ bezocht wordende, geneezinge zouden hebben uitge-
„ werkt, enz. meeſt dit gevolg van dezen moordt, zeggen
wy, ziet men van beide deze Schryveren, met een diep ſtil-
zwygen, voorbygaan; waarſchynlyk omdat, indien zy dit
verhaal, op 't gezagh der onzekere Oudheit, aanroerden,
zy geſchroomt zullen hebben hun oordeel over het zelve,
als zonder grondt, te vellen; waar uit hunne omzigtig-
heit en liefde tot de waarheit, voor zoo verre, blykt.

BONSWAART. Hier van maaken Stoke en Beka *M. Al-*
gewag, als van een plaatze beneden Niewmeegen, op den *ting Not.*
oever van de Waal; omtrent welke plaatze in den jaare *Germ.*
1003. *Jan van Henegouwen*, Graaf van Hollandt, de tweede *Inf. P. II.*
van dien naam, zich met zyn leger neêrgeſlagen heeft
tegen Keizer *Albertus*, die Hollandt, als eene openſtaan-
de bezittinge, (dewyl Graaf *Jan* de eerſte, zonder man-
nelyke erven na te laaten, overleden was) aan het Ryk
wilde brengen. Het ſchynt geweeſt te zyn een ſtuk aan-
gewonnen landts, uit de overſtroominge van de rivier,
dicht by het dorp Booningen niet ver beneden de gemelde
ſtadt; en hebben de Schryvers der Jaarboeken het Bons-
waerdt genoemt, by verkortinge voor *Booningswaerdt*.
Want de woorden van *Stoke* laten niet toe dat men het
zou verſtaan van Bonnewaert / gelyk *Buchelius* wil: de
woorden van *Stoke* zyn;

te Gorinchem
Ghinc te zeyle die Graue blide /
En voer bi Nymeegen an *Bonswaerde*
Ende met hem en ſine vaerde
Al ſijn Here op eenen dach.

Noch ook de woorden van *Beka*, die zeidt; dat men
de legerplaats en de vaandels van Graaf Jan van verre
van den tooren van *Niewmeegen* kon zien: naardien *Bom-*
mel en *Niewmeegen* acht uuren van malkander leggen.

BOODENGRAVEN, een treflyk Dorp in *Hollandt*,
voortydts een Graafſchap; zie op BODEGRAVEN.

BOONINGEN, anders BONINGEN, een
Dorp in *Gelderlandt* onder 't Ryk *Niewmeegen*; aangeſlagen
1147½ mergens, doch ſtaat maar op 1100 mergens. Toen
geheel *Gelderlandt*, enz. in 't jaar 1547. eene ſchattinge
opgelegt was van 75000 guldens, ſtont het quartier van
Niewmeegen, een der vier quartieren van dat Vorſten-
dom, in die ſomme geſtelt op 24342 guldens: waar toe
het Ryk van *Niewmeegen*, (eene der zes verdeelingen van
't Niewmeegſch quartier) nevens de Steden en Dorpen
t' zamen moſten opbrengen 2432 guldens; of de Dorpen
en Heerlykheden afzonderlyk 1364 guld. welke omgeſla-
gen over de 13 of 14 Kerſpelen en Heerlykheden van
't Ryk *Niewmeegen*, quam 't Dorp *Booningen* te ſtaan op
176 guldens; 't hoogſte van alle behalven *Wichem*.

Winsem. Beschr. van Friesl. achter zyne Kr. Schotan. Kr. van Friesl. fol. 25.

BOORN, of BOORNE, BORN, of BORNE, ook de *Hatteringe* geheeten, een water of stroom, loopen de in de Vriesche Grieteny *Rauwerderhem*, onder 't quartier *Oostergoo*. Strekt zich uit van het Noordoosten tot aan *Ynsumner-zyl*; maakt eene scheidinge tusschen de twee deelen van *Vrieslandt*, *Oostergoo* en de *Zeevenwolden*. Chr. Schotanus zegt, dat de *Borne*, met eenen arm, *Oostergoo* van *Westergoo* afzondert, en voortydts tusschen *Amelandt* en der *Schelling* in de Zee, en door andere wegen uitliep. In 't jaar 1200. of daar omtrent, was de gestalte des Landts anders dan nu. De *Borne*, tusschen der *Schelling* en *Amelandt* invloeijende, liep tusschen *Barlicum* en *Stiens* voorby *Leeuwarden*, tusschen *Oostergoo* en *Westergoo*, diep het landt in, en kromde zich naar *Bodelswaerdt* om, draagende in de gedachte kromte, den naam van *Krinser arm*, die noch gebleven is. De Zuiderzee, met landt rontom besloten, had maar een eng riviertjen, tusschen *Enkhuizen* en *Stavoren* uitwaterende.

Idem Schotan. ibid. f. 106. Houve. 2. D. f. 225.

Maar eene andere Rivier liep in *Vrieslandt* naar *Slooten*, voorts naar *Stavoren*, en ook in de *Borne:* daar was maar een Zeegat tusschen *Texel* en *Vlielandt*; ook lag *Texel*, by laag water, aan *Hollandt*, *Vrieslandt*, en der *Schelling* vast, zoo dat de Zee daar geene magt hadde; maar haare kracht en waterloop in de *Borne* uitgoot, die met gewelt op de Dyken aanstroomde. Eenigen meenen dat deze Rivier *Boorne* de *Burdo* zou wezen; zie voorts op BORN- of BOURN-DIEP.

S. v. Leeuw. Bat. Illustr. f. 875.

BOOTH, een Adelyk Geslacht. In 't jaar 1123 word gewag gemaakt van *Gysbert Booths-zoon*, Heer van *Laar*, in dat jaar binnen *Utrecht* gestorven: daar na van *Gerard* genaamt *Botho*, Hofmeester van den Grave van *Hollandt*; wiens broeder was *Arent Booth*, Proost van St. Mariën t' *Utrecht*; nevens eene zuster genaamt *Badeloga*, getrouwt aan *Eggebert van Amstel*. De zoon van *Gerard* was *Arent Booth*, Rechter in Hartsweerde: leefde noch in 't jaar 1201. en liet na *Gerard Booth*, Schout der stadt *Dordrecht*. Heer *Gerard Booth*, Ridder, word met meer andere Ridders gemeldt in 't jaar 1262. en 1271. *Cornelis Booth*, Heer *Gerards* zoon, knaape, was noch Schepen in *Dordrecht* in 't jaar 1310. getrouwt aan *Geertruid* van *Merwede*; heeft nagelaten *Aart* of *Arent Booth*, Burgemeester te *Dordrecht* in 't jaar 1369. Zyn zoon, *Cornelis Booth* van *Barendrecht*, was ook Burgemeester van *Dordrecht* in 't jaar 1596. had, onder meer andere kinderen, by *Beatrix* van *Ralingen* gewonnen *Aart Booth* van Barendrecht, knaape, getrouwt aan Juffr. *Mechtelt* van *Slingelandt*; hy woonde in 't jaar 1421 op Duivestein, toen hy, ter zelver tydt, in den grooten Zuidt-Hollandtschen watervloedt, met vyf zyner kinderen, verdronk; zyne andere vier overige kinderen bevonden zich ter gedachter tydt te *Dordrecht* en *Delft*. *Jan Booth*, knaape, van wien de Heeren *Booth* van *Utrecht* hunnen oorsprongk hebben; voorts *Cornelis Booth* Burgemeester van *Dordrecht*, van wien de Heeren *Booth* in 's *Gravenhage* afstammen: dan noch *Elisabeth Booth*, getrouwt aan *Godschalk Oem*, Burgemeester van *Dordrecht* in de jaren 1440. en 1449. van hen zyn de Heeren *Oem* van *Papendrecht*; en Juffr. *Beatrix Booth*, Non te *Mariënboom*, te *Dordrecht* zeer oudt, in 't jaar 1505. (of 1503) op den 3 Februarius, gestorven, *Johan Booth*, zoon van *Aart* van *Barendrecht*, knaape, Rentmeester van den Baron van Gaasbeek; hy woonde in 't jaar 1434 te *Dordrecht*, en 1439 t' *Utrecht*, daar hy den 3 Februarius, 1449. overleedt; zyn oudtste zoon, *Aart Booth* van *Almmonde*, storf ongetrouwt; zyn andere zoon, *Andries Booth* van *Almmonde*, *Ridder* der Duitsche Orden, Overste onder Koning *Matthias* van *Hongaryën*, overleedt 1489. en leit binnen *Offen* begraaven; twee andere, *Heiman* en *Philips Booth*, wierden Karthuizer Monniken. Boven de nu gemelde zoonen, had hy 'er noch drie, *Cornelis*, *Willem*, en *Jan Booth*, nevens drie dochters, Juffr. *Haze Booth*, geprofesseyde Zuster te *Jeruzalem* buiten *Utrecht*; Juffr. *Elizabeth*, Non te *Mariënboom* binnen *Dordrecht*; en Juffr. *Machtelt*, getrouwt aan den Heere *Hubrecht* van *Jutphaas*, van *Bokhoven*. Heer *Cornelis Booth* won, nevens meer andere kinderen, Mr. *Diderik Booth*, Pensionaris der stadt *Utrecht*, storf in 't jaar 1506. zyne eerste Vrouw was Juffr. *Agatha Pyl*; de tweede Juffr. *Margareta de Wit*. Onder zyne negen Zoonen en Dochteren is *Johan Booth*, Lieutenant te paerdt, getrouwt aan Juffr. *Chatarina van der Haar*; hy storf in 't jaar 1549. leit binnen *Utrecht* in St. Geertruids-kerk begraaven; een zyner zoonen, *Cornelis Booth*, overleedt in 't jaar 1596. hadt by *Sophia* van *Wyk*, onder veele andere kinderen, Mr. *Everhard Booth*, Predikant binnen *Utrecht*, in 't jaar 1602 beroepen, ten grave gegaan den 14 Augustus 1610. was getrouwt met Juffr. *Alida Ruisch*; die hem, nevens meer andere kinderen, baarde Mr. *Cornelis Booth*, die, boven zyn Burgemeesterschap der stadt *Utrecht*, verscheide andere Eerampten, van Stadt en Staat, heeft bekleedt, en den 13 July 1678. overleden is.

Idem Balen p. 998. & seqq. Idem ibid. S. v. Leeuw. Zie verder Idem Balen p. 999. seqq. S. v. Leeuwen Bat. Ill. fol. 887. & seqq. Winsemius.

BOOTSMA, een Slot, of Huis, in de Vriesche Grietenye *Collumerlandt*, onder 't quartier *Westergoo*.

BOR, (PIETER CHRISTIAANS ZOON) een voornaam Historyschryver van dezen *Staat*, die de Oorlogen tegen *Spanjen*, van den eersten oorsprong af, tot 1600 ingesloten, heeft beschreven, in zes deelen in folio door hem uitgegeeven; die daar na, by herdruk, in vier folianten geschikt, van schryfstyl wat verandert, met niewe printverbeeldingen versiert, en veele authentyke stukken verrykt zyn; allen Liefhebberen des Vaderlandts ten hoogsten nuttig, zoo wegens de zaaken daar in verhandelt, als de schaale der onzydigheit die hy gehouden heeft. Door dat werk is hy genoeg bekent, en geroemt; vermits hy gelegentheit hadde om dit wel uit te voeren, door hulpe van Staaten, Magistraaten, als andere hooge en laage Stantspersoonen, die hem alles mededeelden, 't zy Brieven, Acten, Resolutiën, Sententiën, Ordonnantiën, Relaazen, enz. zoo verre zelf, dat de Staten 's Landts van *Utrecht*, by Acte van den 4 February, 1602. alle persoonen die eenige geheime, of andere papieren, ter bevorderinge van de waarachtige beschryvinge der Nederlandtsche Geschiedenissen dienende, onder zich mogten hebben, bekent maakten en verzochten, die aan hem, zonder eenige bekommeringe, zwarigheit, of nadenken, te behandigen, om van hem *Pieter Bor Christiaanszoon*, tot het gedachte werk; gebruikt te worden, enz. Hy heeft ook het *Vervolg* op de *Kronyk van Carion* beschreven: noch gemaakt een *Treur-bly-eindendspel*, in onrym, van Prins *Apollonius van Tyro*. Was geboren t' *Utrecht*, in 't jaar 1559. en is in 't jaar 1635. den 16 Maert, te Haarlem, 76 jaaren oudt, overleden.

Bor Ne Hist. o Oorlog. t D. voo den aa vang van 't Werk zelfs. A. Pa Naam der H Schryv Gou in d' O Holl. J. Hoy mans Kron.

BORGER, (CLAUS, of CLAAS) een groot Krygsheldt onder de *Batavieren*: zie CIVILIS (CLAUDIUS.)

BORGER, een Dorp in 't Landtschap *Drenth*, onder 't Dingspil, of de Rechtbank van *Ooster-Moor*. Heeft Kerk en Predikant, staande onder 't Classis van *Zuiderveldt*.

Pica p. 26

BORGHSWEER, een Dorp in de *Groninger Ommelanden*; in het Kerkelyke vereenigt met het dorp *Termunten*: de Kerk en Predikant staan onder 't Classis van *Oldampt*, en *Westerwoldinge-landt*.

Lyst Pred. d'Om

BORGHWERT, een Dorp in de Provintie van Vrieslandt: zie op BURGHWERT.

BORKELOE is een verheeve Plaats aan de rivier de *Berckel*, vier uuren boven *Zutphen*, daar de zelve in de Drusiaansche Grift (dat is, den Yssel) loopt. Het is weleer geweest een Drostampt van een Geslacht van den zelven naam, leenroerig aan Gelderlandt. Men vindt hier gewag van in den Giftbrief van Graaf *Otto* den derden van Gelder, op het jaar 1232. en in het perkamenteboek van Utrecht op het zelve jaar; daar verhaalt word, dat *Henrik van Burclo* (verkeerdelyk *Burdo*) met de dochter van *Rudolf*, die eenigen tydt te vooren gerabraakt was, gekregen heeft de Heerlykheit van *Coevorden* en *Drenthe*.

M. A. Not. Germ Inf. P.

BORKNA, is een Eilandt tusschen de gaten van de Eems, die in de laastvoorledene eeuwen zoo verre niet van malkanderen waren als in voorige tyden. Of het in den tydt van die van *Werum* noch in zyn geheel, dan of het toen al kleinder is geweest, en van het Eilandt BANT afgescheurt, hebben zy niet geschreven; maar alleenlyk dit, dat de met het kruis geteekenden, als zy naar *Palestina* trokken, hier gewoon waren af te vaaren. *Alfricus*, Bisschop van Munster, zynde een Schryver van de negende eeuwe, betrekt het tot Frieslandt, tusschen de *Eems* en de *Lauwers*: doch *Menco* tot *Emsgo* aan den Oostkant van de *Eems*, waar onder het noch hoort: zie hier meer van op de woorden BURCHANA, en BANT.

Idem ibid.

BORNBERGUM, een der zeven Dorpen van de Vriesche Grietenye *Smallingerlandt*, onder 't quartier *Oostergoo*; waar onder 't Klooster *Smallen-Ee* behoort; heeft Kerk en Predikant, staande onder 't Classis van *Leeuwarden*. Het Dorp *Korte-Hem* is met *Bornbergum* in den Kerkendienst vereenigt.

Winsem.

BORNDIEP, een Stroom of Rivier in *Vrieslandt*: zie BOUR-DIEP.

BORNE, een Stroom in de Provintie van *Vrieslandt:* zie op BOORNE.

BORNEGOE. Dit woordt beteekent eenige Landen aan den inham *Borna*, of *Borneda*. Het perkamenteboek van Utrecht noemt het een Dekenschap (*Decanatus*) dat is, een zeker begrip waar in een groote Kerk is, die gemeenlyk een *Collegiale* Kerk word genoemt, hebbende, eenige overeenkomst met een *Cathedrale*; zoo dat hy, die het bestier daar van heeft, een *Deken* word genoemt. Ik zou denken dat die landen hier mede gemeent worden langs welke, van *Oldeborn* af tot aan den inham, het riviertje dat de *Borna*, of *Burdipa* word geheten, heen stroomt.

M. t. Not. Germ Inf. P. 1

BORNESSE, een Rivier, ook een Dorp: zie op BORNISSE.

BORNISSE, (BORNESSE, BOURDENESSE) een Rivier, welke voortydts, volgens eeniger gevoelen, het landt van *Thuringen* (*Thurdrecht*, *Dordrecht*) van *Strijen*, *Put-*

Putten, en *Voorne* plagt af te ſnyden. Zommigen willen dat daar de Veldtſlag tuſſchen Koning *Beroald* van *Vrieslandt*, en *Clotarius* Koning van *Vrankryk*, voorgevallen zou zyn: zie op BEROALD.

BORNISSE, of BORNESSE, voortydts een Dorp, doch door 't gewelt van 't water opgeſlokt: zoo dat men met geene zekerheit kan zeggen waar het gelegen heeft: Echter is dit uit oude Handtveſten en Brieven bekent, dat *Borneſſe*, of *Borniſſe*, en *Heidenzee*, de grenzen, of paalſcheidingen van *Zeelandt* zyn geweeſt. In de oude Keuren van *Zeelandt* leeſt men c. 4. art. 23. „ Dat alle de „ geenen die woonen tuſſchen *Bourniſſe* en *Heydenzee*, „ zullen zyn onder deze Keure, en onder die Gerechte, „ uitgenomen *Middelburg*, *Zirikzee*, *Domburg*, *Weſtcapelen*, ende *Bezoutenlande*, in andere puncten ende artykelen, daar deze Keure geen mentie af maakt; ende „ behouden de Heerſchappen, ende Edelmannen van-den „ lande hunne rechten en privilegiën, hunlieden binnen „ hunlieder Heerlykheit toebehoorende, ende die blyven „ onvermindert. In *Zeelandt* gelooft men dat *Borniſſe* gelegen heeft in 't landt van *Overmaas*, op 't Water genaamt *Koedoodt*, (in de Landtkaart noch bekent) by 't dorp *Portugal*, gehouden voor de oude ſcheidinge tuſſchen *Hollandt* en *Zeelandt*. De naam *Perniſſe*, tegen over *Schiedam*, ſchynt een overblyfzel van *Borniſſe*, de B van Bourniſſe in een P verandert zynde; hoedanige veranderingen, als ook van F in V, men dikmaals vindt. Laat ons zien of dit zou kunnen opgeheldert worden uit de Paalſcheidinge, gemaakt by den Heer van Putten en Strijen, in 't jaar 1314. tuſſchen de landen van *Voorne*, *Putten*, *Strijen*, en *Breeda*: Dit is de heerſcepie / die myn Heere van Putte / daer God de ziele af heeven moet / van ſeyde / dat hy hielt van eenen vermogende Prince / myn Heer de Grave van Hollandt, ende die myn Vrouwe / zyn dochter / voort van hem houden zal vp. Die welke heerſcepie leggen tuſſchen deeſe palen / die hier na geſchreven ſtaan; dat is te weetene: Bodomar Ort ten halven diepe. Item / alle op tot 's Gravenzee. In 's Gravenzee op / tot den Ooſt-moer. Item tuſſchen de viere Hoomeſſen en den Ooſt-moer tot de Zanthofde toe. Item van Zanthofde ten halven diepe tot de Abbenbroeke op Widele. Item van Abbenbroecke ten halven diepe totte Borniſſen. Item van op de Borniſſen, tot den geſchepde van Yſelmonde / op vierd'half vademe diep. Item van Yſelmonde opgaende tot den geſchepde van Barendzecht / van Borniſſen, van Paindzecht ende van Hoeden / ende voort tot Heynkinſorde / in de Maſe / voor Putten / ende voort de Maſe tot Strijene toe. De woorden *van Yſelmonde opgaande tot den geſcheyde van Barendrecht*, *van* Borniſſe, *van Paindrecht*, *enz.* ſchynen ons als met de handt te leiden, om *Borniſſe* te vinden daar nu *Perniſſe* legt; waar by noch komt, dat *Perniſſe* aan de Maas gelegen is, dat met de legginge van *Borniſſe* zeer wel overeen komt. *Jan Reygersberg*, die zyne *Kronyk van Zeelandt* tot op 't jaar 1550 heeft gebragt, ſtelt voor *Borniſſe*, *Berniſſe*, dat met *Perniſſe* te meer gelykheit heeft: Hy zegt volgens den 1 druk, en ook die van 't jaar 1634. dat de tweede dochter van Heer *Jaſpar* van *Culemburg*, Heer van Hoogſtraten, in 't Zeeuwſche Eilandt *Zuidt-Bevelandt*, den Grave van Rimbergen, Heer van Zuylen, en van den Oudenhoorn in *Zeelandt*, in 't landt van *Berniſſe*, getrouwt hadt. In de Landtkaart vindt men Oudenhoorn in 't landt van *Perniſſe* niet: miſſchien is deze plaats, gelyk *oudt Vlaardingen*, enz. in de Maas vergaan. Hy ſtelt aldaar het landt van *Perniſſe* in *Zeelandt*; derhalven wierd het landt van *Voorn* en den *Briel* zekerlyk onder *Zeelandt* gerekent: zie voorts op BRIEL, en VOORN.

BORNWERDERHUIZEN, een der negentien Dorpen van de Vrieſche Grietenye *Weſt-Dongeradeel*, onder 't quartier *Ooſtergoo*; heeft met *Betterwird* t'zamen eene ſtem in de Grietenye.

BORNWERT, of BORNWIRT, een der negentien Dorpen van de Vrieſche Grietenye *Weſt-Dongeradeel*, onder 't quartier *Ooſtergoo*; ſtaat in 't Kerkelyke, t'zamen met *Hiaure*, onder 't Claſſis van Dokkum.

, BORSALIA, BORSELEN, een uitmuntende Heerlykheit in Zuidt-Bevelandt, aan den Weſtkant. Zy is weleer een Erfgoedt geweeſt van een Geſlacht van den zelven naam, 't welk in de Jaarboeken zeer beroemt is. Echter heeft die doortrapte en beruchte *Wolfaardt*, die, onder Floris den vyfden, en Jan den eerſten, zoo veel ſpels heeft aangerecht, het zelve geene kleine vlak aangewreven; van wien men veel by *M. Stoke* vindt gemeldt. (Zie verder van deze Heerlykheit, en van 't geſlachte der *Borſelens*, ook van den gedachten *Wolfaardt*, op 't woordt BORSELEN.)

BORSELEN, of BORSSELEN. 't Was voortydts een Eilandt in *Zeelandt* op zichzelven; maar werd in 't jaar 1616 aan *Zuidt-Bevelandt* gedykt. In den ouden geſchreven *Blaffert* der *Utrechtſche Biſſchoppen*, aangaande hunne Geeſtelyke Jurisdictie over alle Kerken, Klooſters, Kapéllen, enz. van geheel *Zeelandt*, ſtaat het ganſche Graafſchap in vier Decanaatſchappen verdeelt, namelyk, *Zuidt-Bevelandt*, *Schouwen*, *Walcheren*, en *Borſelen*. Onder het Decanaat van *Borſelen*, ſtaat *Monſter*, *Tewyk*, (anderen ſchryven *den Dewik*,) *Weſtkerke*, *Ooſtkerke*, *Wolfersdorp*, *St. Catharynen Kerk*, *Everdingen*, *Coudorp*, en *Ellewouts-Dyk*. Van deze zyn verdronken *Monſter*, *Tewyk*, *Weſtkerke*, *Ooſtkerke*, *Wolfersdorp*, en *St. Catharynen*: zie *'t volgende*.

BORSELEN, ook BORSSELEN, is voortydts eene voornaame Stadt op het Eilandt *Borſelen* geweeſt, en heeft weleer behoort aan dat vermaart, en nu uitgeſtorven geſlachte der van BORSELENS. Toen in 't jaar 1532. de Heerlykheit van *Borſelen* (zoo wierd ze met haare omleggende Dorpen genoemt) onder de zeegolven begraaven wierd, is nooit de Stadt, nevens verſcheide onderhoorige Dorpen, weêr bedykt geworden, dan alleen maar het geen nu de Heerlykheit van *Borſelen* geheeten wordt. Van dezen inbreuk op *Allerzielen* dag, den 2 November 1532. ſchryft *J. Reygersberg*, in zynen tydt voorgevallen, aldus: „ In *Borſſelen* overvloeiden ook de zes Dorpen „ die 's jaars te vooren bevarſcht en bedykt geworden „ waren, en is zichtent (Godt beter 't) als *Zuidt-Bevelandt*, in d'Ooſtwateringe blyven dryvende. En wederom: „ In 't jaar 1530. inündeerden de zes Parochiën „ van de oudſte Polders van *Borſſelen*, welk Landt hier „ voormaals een van de oudſte, en meeſte Eilanden geweeſt heeft in *Zeelandt*, en bedykt was aan *Zuidt-Bevelandt*, als *Monſter*, *St. Catharinen*, *Ooſtkerke*, *Weſtkerke*, „ *Wolphaarts-Dorp*, en den *Devik*, waar in hier voormaals „ de Heeren van *Borſſelen* hun gewoon verblyf gehadt hebben: maar in 't jaar 1531. in den Zomer, wierden ze „ weêr bedykt, te weeten deze zes voornoemde Parochiën, dewelke weder daar na, in 't jaar 1532. inündeerden, en blyven noch alle zes dryvende.

BORSELEN, eene treffelyke, en groote Heerlykheit in *Zeelandt* geweeſt, doch door de zee geweldig wechgeſpoelt. Zy wierd in voorige tyden van het vermaarde Geſlacht der *Borſelens* bezeeten; hadt hooge Jurisdictie. De ſtadt *Goes* heeft het noch overige van deze Heerlykheit in 't jaar 1615. van Heer *Charles de Lalaing*, Grave van Hoogſtraten, gekocht. Door gebrek van manlyken ſtam uit de *Borſelens*, was de gedachte Heerlykheit aan vreemde Geſlachten geraakt. *M. Smallegange* ſtelt de tegenwoordige grootte der Heerlykheit, of Baronye van *Borſſelen*, op 3344 gemeeten, 393 roeden, of ruim 1600 Hollandtſche mergens. Aan den eenen kant word het, door de zee en 't geweldig water, wel wat afgekabbelt, maar benoorden *Borſelen* waſt het weêr zoo ſterk aan, dat men daar dagelyks het bedyken van eenen grooten Polder te gemoet ziet. Toen de Magiſtraat van ter *Goes* deze Barony gekocht hadt, vonden ze goedt de Gorzingen, en verdronke landen weder te verkoopen, en uit te geeven, om bedykt, en tot vaſt koorenlandt aangemaakt te worden, en zulks met 1616 te beginnen; behoudende echter aldaar, ten voordeele van ter *Goes*, het recht en den eigendom van alle Gorſingen, zoo van Dyken buiten als binnen, Boomen, Uitgorſſens, en Aanwaſſen, niets uitgezondert, om die te gebruiken, of te verhuuren tot ſtadts behoef: als ook het recht van alle hooge, laage, en middelbaare Jurisdictie over 't Landt van *Borſelen*, en deszelfs aanhang, enz. Maar, als nu deze Baronny van *Borſelen* by de Magiſtraat van ter Goes gekocht, en haar opgedraagen was, ontſtont 'er een pleit over, tuſſchen Prins *Maurits* en die van ter *Goes*, voor de Heeren Gecommitteerde Raaden van *Zeelandt*. De Prins zeide tot de Heerlykheit van *Borſelen* gerechtigt te zyn, uit kracht en hoofde van twee brieven van *donatië*, of gifte, by de Heeren Staten van *Zeelandt* verleent; den eerſten van den 29 October 1597. den anderen van den 6 November 1599. den 11 Maart 1601. en 1602. daar die van ter Goes het hunne tegen inbragten. Eindelyk zyn beide partyen overeen gekomen, dat Prins *Maurits*, om alle onruſten, moeiten, en koſten te vermyden, van zynen eiſch, enz. zou afſtaan, mits dat de Magiſtraat van ter Goes aan den Prins eens de ſomme van 32000 guldens betaalde.

BORSELEN, onder de Edele Geſlachten van *Zeelandt* is *Borſelen* altydt het voornaamſte geweeſt, en dat (naaſt den Grave) de meeſte Heerlykheden bezat. In oude brieven vind men dat *Wolfaart van Borſelen* de Heerlykheit van *Ter Veer* en *Santdyk*, in 't jaar 1282. in vollen eigendom aan Vrouwe *Beatrix*, Graffmede (Gravinne) van *Hollandt*, overgaf; de reden was deze: Omtrent het jaar 1280 had *Floris*, *V* Grave van *Hollandt* en *Zeelandt*, deze landtſtreeke (ter *Veer* was toen maar een buurtje van arme Veêrluiden, en Viſſchers) verkocht aan Heer *Wolfert van Borſelen* den I. ook den eerſtbekenden Heer, nevens zyne Echtgenoote *Sibelie*: dapper vielen ze aan 't bedyken van dezen Polder, bouwden 'er ook het ſterke huis te *Zandenberg* op, tot hunne rezidentie: onderdezen arbeidt, enz. quamen hen te binnen dat zy deze Heerlykheit alleen als quaadt Leen hadden ontfangen, zulks dat zy, by gebrek van Mannelyke Erfgenaamen, weêr aan den Grave vervallen moſt; waar door 'er dan hunne vrouwelyke Erven, of Nazaaten, van verſteeken zouden zyn; overzulks poogden zy

van Grave *Floris* een goedt onſterflyk Leen te bekomen, maar dat kon, volgens de gewoonte van dien tydt, niet geſchieden, ten ware de Leenbezitter zyn quaadt Leen aan den Grave of de Gravinne overgat, die dan terſtont, indien 't hem of haar geliefde, dat aan den Schenker weêr tot een goedt en onſterflyk Leen opdroeg; gelyk hier ook zoo met de Heerlykheden van *Ter Veer* en *Zantdyk* geſchiedde. Heer *Wolfaart* nam, met eenige andere Zeeuwſche Edelen, de wapenen tegen Grave *Floris*, *den V.* van *Hollandt* en *Zeelandt*, op; maar geſlagen, wierd hy omtrent het jaar 1288 gebannen: weder in genade aangenomen, betoonde hy weinig dankbaarheit, en maakte het na de moort van Grave *Floris* noch ſlimmer; want na dat zyn zoon, Grave *Jan*, in de regeeringe getreeden was, misbruikte hy zyn gezag in des Graven jongkheit zeer ſchendig; bedroog de andere Heeren; trok de voogdye over den onmondigen Grave geheel aan zich: geraakte daar over by elkeen in den haat, vermits hy de privilegiën der Landen, inzonderheit van die van *Hollandt*, zeer wrevelmoedig te buiten ging, ja als met voeten trapte; ook veele booze ſtukken bedreef, en volkomen over yder een den meeſter ſpeelde, enz. Hy wierd eindelyk daar over door die van Delft by de kop gevat, in het jaar 1299 van een hoog ſteene huis afgeſmeeten, en dus ter doodt gebragt. Zyn zoon (immers dus word het waarſchynlyk vermoedt) *Wolfaart de II.* ſneuvelde in 't jaar 1345. in eenen ſlag tegen de Ooſt-Vriezen. *Wolfaart van Borſelen*, III. Heer van Kamp-Veere, Zandenburg, Zantdyk, Cleverskerk, de Polders, enz. had ter Gemalinne *Margaretha van Arnemuiden*, die hem baarde *Henrik den I.* zyns vaders nazaat in alle die Heerlykheden. Van, of onder hem wierd in 't jaar 1368. Kamp-Veere met eenen muur omringt, en de veſt van 's Heeren poort, aan de landtzyde, tot de Zantdykſche poort gemaakt; dat in dien tydt 200 ponden Vlaams, en 48 Schilden koſte. De oorzaak waarom 't meeſt verſterkt wierd, zie op KAMP-VEER. *J. Reygersberg* ſchryft dat deze Henrik van Borſelen ongetrouwt ſtorf: *M. Z. Boxhorn* getuigt in een Geſlachtregiſter van *Borſſelen*, door Jonkheer van *Noordtwyk* opgeſtelt, gezien te hebben, dat hy twee vrouwen heeft gehad, d'eerſte uit het huis der Heeren van Ellewoudtsdyk, die hem Vader van zynen nazaat, Heer *Wolfaart den IV.* gemaakt zou hebben: de tweede, *Margaretha van Nyenroode*, dochter van Heer *Otto*, Ridder, Heer van Nyenroode, Velzen, Lier, Zoutveen, Maarſchalk van Goylandt, die hem baarde *Catharina van Borſelen*, getrouwt aan *Alard*, Heer van *Pouques*. Het zy zoo 't wil, op dezen *Henrik* is gevolgt *Wolfaart van Borſelen de IV.* D'andere broeder van *Henrik* had ter Gemalinne *Hadewich* (*Hedwich*) Vrouw van der Capélle, dochter van Heer *Claas*, Heer van *Brugdamme*, by *Maria van Arnemuiden*, dochter van *Gillis*, Ridder, by *Margaretha van der Capélle*; hy overleedt 1409. onder meer andere kinderen nalaatende *Henrik van Borſelen den II* Grave van Grandpré, Heer van Ter Veere, Vliſſingen, Weſt-Capélle, Domburg, enz. Ridder van 't Gulde Vlies; ook, onder den Koning van Vrankryk, Admiraal ter zee, Hofmeeſter van Hollandt; in 't jaar 1474 geſtorven: Had ter Gemalinne *Janne van Halewyn*, Vrouwe van Heemsroode, dochter van *Olivier van Halewyn*, Heer van Heemsroode: liet na (behalven zyne twee baſtaartzoonen, *Paulus*, en *Wolfaart*) Heer *Wolfaart van Borſelen*, *den V* Grave van Grandpré, en Bouchain, Heer van Ter Veer, Vliſſingen, Weſt-Capélle, Domburg, enz. Ridder van 't Gulde Vlies; eerſt getrouwt met *Maria Stuart*, dochter van *Jacobus den I.* Koning van Schotlandt, daar hy by won eenen zoon *Karel*, die in zyne kintsheit ſtorf. In 't jaar 1469 hertrouwde hy aan Vrouwe *Charlotte van Bourbon*, van Montpenſier; geſtorven in 't jaar 1487. en eenige dochters nalaatende; onder welke de oudtſte, Vrouwe *Anna van Borſelen*, Vrouwe van Ter Veer, enz. die ten echte bequam *Philips van Burgundiën*, zoon van *Antonis van Burgundiën*, gezegt de groote Baſtaardt; en na dat hy in het jaar 1498 overleden was, hertrouwde zy aan Heer *Lodewyk van Montfort*, die, gelyk voorheen *Philips*, tot Heer van Ter Veer, enz. in 't jaar 1503. gehuldigt wierd; doch twee jaaren daar na overleedt. Vrouwe *Anna* volgde hem in 't jaar 1518. zy word, als van zonderlinge deugtzaamheit en wysheit geweeſt, zelfs door de penne van *Deſid. Eraſmus* geroemt. Door haaren raadt en aandryven hebben haare beide Gemaals de ſtadt *Ter Veere*, zoo in gebouwen, als veſten, muuren, toorens, enz. zeer verbeetert. Haar zoon uit het tweede bedde, *Adolf van Burgundiën*, wierd Heer van *Ter Veere*, in het jaar 1519. ſtorf 1540. nalaatende uit Vrouwe *Anna van Bergen*, behalven meer andere kinderen, Heer *Maximiliaan van Burgundiën*, Heer van *Ter Veere*, enz. Hy was in zoo hooge achtinge by de Zeeuwen, dat ze alles op hem lieten beruſten; en in zulk een aanzien by Keizer *Karel den V.* dat hy, hem ter eere, de Stadt in het jaar 1555. tot een *Marquizaat* verhief: Overleedt kinderloos in 't jaar 1558. en maakte *Maximiliaan de Hennyn* zynen Erfgenaam, die de tweede zoon was van *Johan de Hennyn*, Heer van *Boſſu*, en *Anna van Burgundiën*, oudtſte zuſter van *Maximiliaan van Burgundiën*. De Zeeuwen waren immers zoo droevig over zyne doodt, als zy hem hartelyk in zyn leven bemint hadden. Toen hy in het jaar 1557. den 2 Februarius, den Wethouderen in perſoon den eedt afnam, maakte hy hun by teſtament zynen grooten vergulden Kop, van den Grave van *Buuren* afkomſtig, daar op de gevangkeniſſe van Hertog *Jan Frederik van Saxen* afgebeeldt ſtont, onder voorwaarde, dat hy dien zoo lang hy leefde noch zou gebruiken: zyne onvruchtbaare Gemalinne was *Louiſa van Croy*. Zyne verheffinge tot *Marquis* van *Ter Veere*, was de kanker van zyne middelen. In dien tydt wierden veele der Nederlandtſche Edelen van *Keizer Karel* met hooge titelen, zonder inkomſten, begiftigt: een loos beleit van den *Spaanſchen* Raadt, om den Nederlandtſchen Adel, den ſtaat naar hunne hooge titels willende voeren, ganſch uit te putten, en te doen verarmen, om daar na hen te gemakkelyker onder de knie te krygen. Dit wedervoer ook den Marquis van Ter Veere, Heer *Maximiliaan van Burgundiën*, die zich ter dier oorzaake zeer prachtig hield, en te gelyk in veele ſchulden verviel, zulker wyze, dat 'er meenigte zyner Schuldteiſchers, na zyne doodt, gedurig aanhielden ter verkoopinge van zyne Goederen, en Heerlykheden, om uit de penningen, die daar van zouden koomen, voldaan te mogen worden. De verkoopinge geſchiedde ook eindelyk, met toeſtemminge van den grooten Raadt van *Mechelen*; en in het jaar 1567 wierd het *Marquiſaat* van *Ter Veere*, met alle *Ap-en Dependentiën*, voor 222000 guldens verkocht: de Koper was *Koning Philips de II.* van *Spanjen*, Grave van *Hollandt*, *Zeelandt*, enz. zie voorts op KAMPVEER. Dus wierd *Maximiliaan de Hennyn*, wiens Heer Vader *Johan de Hennyn*, Heer of Grave van *Boſſu*, Voogdt was, wegens zyne jongkheit, verſteeken van de Erfeniſſe aan hem gemaakt; en Koning *Philips de II.* van *Spanjen* wierd *Marquis* van *Ter Veere*. Het is eene misvattinge van *S. van Leeuwen*, dat hy de ſchuldtmakinge van Heer *Maximiliaan van Burgundiën* toeſchryft aan *Maximiliaan de Hennyn*, dien hy Grave van *Boſſu* noemt; daar hy de minderjaarige zoon toen ter tydt was van Grave *Jan van Boſſu*: Dus ſpreekt hy: „ Nadat de Stadt en Heerlykheit van *Ter* „ *Veere*, en *Zantdyk*, lang onder den Geſlachte van *Borſe-* „ *len*, eerſt als een quaadt, en daar na als een goedt en „ onſterflyk Erfleen, bezeeten was, is de zelve eindelyk „ mede gekomen aan *Maximiliaan de Hennyn*, Grave van „ *Boſſu*, die zoo veele ſchulden naliet, dat dezelve Heer- „ lykheit, en 't Marquizaatſchap, onder zyne andere goe- „ deren, mede moſt verkocht worden; en wierd eerſt „ in den jaare 1567. ten behoeve van den Koning van „ Spanjen ingekocht; welken koop, door den oorlog, „ geen ſtant grypende, is het in 't jaar 1581 by den Hove „ van Hollandt andermaal doen verkoopen, en daar van „ Kooper geworden de Heer *Prins van Oranje*, om eene „ ſomme van 24100 guldens ('t moet zyn volgens Box- „ horn, Smallegang, en anderen, 74100 guldens.) Behalven de *Borſſelens* I. van *Ter Veere*, uit *Wolfaart* van Borſelen, den I. en eerſtbekenden Heer van Ter Veere, zyn 'er noch geweeſt; ten II. *Borſſelens van Borgdamme*, uit eenen anderen zoon van Wolfaart den I. by *Sibelia*, genaamt *Claas van Borſele*: ten III. *Borſſelens van St. Martens-Dyk* en *Cortgeene*, uit *Frank* van Borſelen van Ter Veere, ook een zoon van *Wolfaart den I.* Verder, ten IV. *Borſſelens van Zantdyk*, uit *Raas* van Borſelen, zoon van den gemelden *Claas* van Borſelen van Borgdam: dan noch, ten V. *Borſſelens van der Hooge*, uit *Adriaan* van Borſelen, zoon van *Claas* van Borſelen van Santdyk, die de zoon was van *Raas* van Borſelen van Santdyk: en eindelyk, ten VI. *Borſſelens van Randorp*, uit *Wolfaart* van Borſelen, zoon van *Wolfaart* van Borſelen, negende Heer van Borſelen. Dan zyn 'er noch *Borſſelens* geweeſt uit *Paulus* en *Wolfaart*, Baſtaardtzoonen van *Henrik* van Borſelen, den II Grave van Grandpré, Heer van Ter Veere, Vliſſingen, Weſt-Capél, Domburg, enz. zie nu voort de volgende poſt.

BORSELEN, enz. Wy hebben in de bovenſtaande Poſt dit voornaame Adelyke Geſlacht in *Zeelandt* begonnen met *Wolfaart* van Borſelen, voor zoo veel bekent is, den eerſten Heer van Ter Veere en Santdyk, enz. Wy zullen nu kort overgaan van wien zy gezegt worden af te daalen, en hunnen ooirſprong te hebben. Het zou zynen doorluchtigen aanvang hebben getrokken uit *Lippold*, Hertog van *Swaben*; die, geweltdadig van den Griekſchen Keizer *Nicephorus* verdreven, zich in *Germaniën* onthield; daar hy, door zyne heldendaaden, de dochter van den grooten *Maræus*, Koning van Hongaryen, ten echte nam, die hem drie zoonen baarde, *Lippold*, naderhant Prins van *Hongaryën* in 't gebergte; *Frederik*, Hertog van *Ooſtenryk*; en *Frank*, Hertog van *Swaben*, uit wien de eerſte Heeren van Borſſelen in Zeelandt geſproten zyn: Want toen in 't jaar 838. ten tyde van *Ludovicus* Roomſch *Keizer*, en *Koning* van *Vrankryk*, de Deenen en Normannen de Zeeuwſche Eilanden zeer verwoeſtten, zond de ge-

Boxhorn ibid. I. D. f. 28. Smalleg. f. 390.

Wolf. Haard v. Holl. p. 187. 190. 200. 207. 221. 241. Smalleg. f. 391.

Idem Boxhorn ibid. p. 216. Idem Smalleg. f. 391.

Idem Boxhorn p. 216. 223. Smalleg. f. 390. tot 393.

Idem Smalleg. ibid. Joh. Cottingham de Epiſc. Scot. p. 207. Thom. Feynth Hiſt. Angl. p. 321. Def. Eraſm. J. Reygersb. M. Z. Boxh.

Boxhorn Kr van Zeel. p. 224.

Idem Boxhorn ibidem p. 227. 228. Vliger. d. Com. Holl. in Filip. II

S. van Leeuw. f. 136. Boxh. Kr. van Zeel. Smalleg Vliger.

S. va. Leeuw. Bat. Ill. f. 136. Boxhorn Kr. va Zeel. Smalleg Vliger. de Con Holl.

Smalleg f. 394. & jeqq.

gemelde Keizer veele Heeren uit Duitschlandt derwaarts, om dat Gewest te beschermen, die zich aldaar manhaftig queeten, en de Zeeuwen van de Normannen verloften. Onder hen stak *Lippold* uit, hy was de zoon van *Frank*, en door den Keizer over dat Heir, van hem geschikt om *Zeelandt* te verdeedigen, als Capitein Generaal gestelt; ook begiftigde hy hem met groote goederen, landen, en erven, byzonderlyk in het Zeeuwsche *Zuid-Bevelandt*, en 't Landt van *Borsselen*, daar hy eene stadt stichtte, die den eersten Stam-naam aan zyn Hoog Edele nakomelingen gegeeven heeft: hy bleef voort in *Zeelandt*, trouwde daar aan eene Hoog Edele geboorne Jongkvrouwe. Het Wapenschildt der Familie was een *Fasce* van zilver, op een *Sabel* veldt, dat *R. Snoyus* getuigt het rechte oude wapen der Hertogen van Saxen te zyn. De kinderen en kindtskinderen van *Lippold* in Zeelandt nagelaten, en het nette bericht daar van, zyn en is door onachtzaamheit, of andere toevallen onbekent. D' eerste, dien wy ter baane brengen, is *Floris*; van gemelden *Lippold* af te reekenen, de achtste *Heer* van *Borselen*: word gestelt, het Hooft en de Stam te zyn van alle de takken der Borsselens, door Zeelandt en Hollandt verspreidt: hy heeft *Noord-Bevelandt*, nevens meer andere Polders bedykt; liet na, omtrent het jaar 1160. *Wolfaart* van Borselen, *Anna* (of *Agnes*) van *Borselen*, getrouwt aan *Antonis Pot*, in den slag tegen de Vriezen, in het jaar 1214. gesneuvelt, en *Boudewyn* van Borselen, eerste Heer van *Brigdam*, wiens nakomelingen den naam van Brigdam alleen voerden: *Wolfaart* van Borselen, negende Heer van Borselen, zoon van *Floris*, in het jaar 1203 zeer vermaart: hy heeft nagelaaten *Frank* van Borselen, *Wolfaart* van Borselen, *Floris* van Borselen, (bekent by eene acte van den 12 May 1255) *Pieter* van Borselen, Ridder in 't jaar 1263. en *Sophia* van Borselen, Vrouwe van Ter-Goude, getrouwt met Heer *Jan* van *Renesse*, Heer van Mourmont en Haamstede, kinderloos overleden. *Frank* van Borselen, tiende Heer van Borselen, Zoon van *Wolfaart*, was ook Heer van Monster, en leefde in 't jaar 1258. zyne kinderen waren, *Wolfaart*, *Frank*, en *Hadewich* van Borselen, die ten Gemaal kreeg *Daniël* van *Merwede*, Ridder bekent in 't jaar 1326. zy overleedt in't jaar 1341. verscheide zoons en dochters nalaatende. *Wolfert* van Borselen, elfde Heer van Borselen, Zoon van Heer *Frank* van Borselen, Monster, enz. had ter Gemalinne *Anna* de *Bostoque*, uit Engelandt, die hem baarde *Floris*, *Thomas*, en eenen tweeden *Floris*, voor Stavoren, in't jaar 1345. verslagen, en *Margaretha* van Borselen, getrouwt aan Heer *Jan* van Cruningen, Ridder, en zoon van Heer *Hugo* van Cruningen, by N. van Harlaar: Heer *Wolfaart* van Borselen leefde noch in 't jaar 1290. *Floris*, twaalfde Heer van Borselen zoon van *Wolfaart*: zyne Heerlykheit van Borselen wierd, in het jaar 1305. verbeurt verklaart. *Thomas* van Borselen heeft in het jaar 1299 geleeft, liet eenen zoon *Thomas* na, getrouwt aan Vrouw *Anna* van *Domburg*; *Elizabeth* van Borselen, die ten Gemaal kreeg *Robert*, Heer van Assche, in het jaar 1323. en *Hadewich* van Borselen, Echtgenoote geworden van *Gerard* van *Vilain*, Heer van St. Jans-Steen: de bovengemelde *Frank* van *Borselen*, *Franks-zoon*, tiende Heer van Borselen, Monster, enz. kreeg ter Gemalinne *Maria* van *Egmondt*, Dochter van *Willem* van Egmont, by *Ada*, Dochter des Hertogs van *Milaan*, die hem baarde *Wolfaart* van Borselen, eersten Heer van ter Veere, Sandenburg, Santdyk, en Cleves-kerke; van wien wy, in de voorgaande post, de Geslacht-lyst van Borsselens van Ter Veere begonnen hebben.

BORSELEN, (FRANCK VAN) Stadts-Voogt van *Zierikzee*: hoe Vrouw *Jacoba*, Gravinne van Hollandt, Zeelandt, enz. op hem verliefde, hem ten echte nam, en daar door haare Graafschappen quyt raakte, enz. zie op JACOBA GRAVIN VAN HOLLANDT, &c.

BORSELEN, hedendaags een Dorp in *Zeelandt*, heeft Kerk en Predikant, staande onder 't Classis van *Zuid-Bevelandt*.

BORSELEN, of BORSSELEN ('t HUYS TE) legt in het Voorhout, onder het Bailjuuwschap van *'s Gravenhage*. Het behoorde omtrent het jaar 1640. aan den Heer van Luchtenburg, Rentmeester van Noord-Hollandt.

BOSCH, (TEN) eene oude Adelyke Hofstadt, uit het Ridderlyk huis van *Yfselstein*; 't leit in *Goylandt* omtrent een half uur van *Weesp*, aan de Rivier de Vecht. Het is in de jaaren 1672. en 1673. in den eersten oorlog van den Staat met Vrankryk, zoodanig verwoest, dat 'er niet dan de grondt van gezien wordt.

BOSCH, of 'S HERTOGEN-BOSCH, eene Stadt in Brabandt, maar behoort aan den Vereenigden Staat; word anders gezegt, in Hollandtsch Brabandt gelegen te zyn; zie op 'S HERTOGEN-BOSCH.

BOSCH-HUYZEN, ook BOSHUYZEN, by den Ouden *Melis Stoke* in zyne *Rym-Kronyk* genaamt BUSCHUSE, d' Edelen van *Bosch-Huizen* voeren 'er den naam van': het is een Sloth dicht by *Leiden* geweest; maar, toen de Spaansche die Stadt in 't jaar 1573. belegerden, verbrandt, en niet weêr opgebouwt. De Landeryen daar van, nevens meer andere bepoldert zynde, worden *Bosch-huizens Polders* geheeten. *Brugm. voor Scriv. Kron. Leeuw.*

BOSCH-HUYZEN, ('T HUIS TE leit by de Ambachts-Heerlykheit van *Sprang*, voortyds des Heeren *Sprangs van Arckel* genoemt; aan de Oost-zyde is het met Waalwyk bekent, strekkende Zuyd- en Oostwaarts tot aan de paalen van Brabandt, en de Erven van Loon op 't Zandt. *Bat. Ill. Idem ibid.*

BOSKOOP, anders gespelt BOSCOOP, en BOSKOP, een Dorp in *Hollandt* niet verre van de Stadt *Gouda*. Het is te vermoeden dat het dat Dorp is, 't welk in de oude Brieven genaamt word *Buckescop*, *Bukiscope*, en *Buckiscope*, ten ware men hier liever *Benschop* door verstaan wilde; zie op BUKISCOPE. Het Dorp *Boskoop* heeft Kerk en Predikant, staande onder 't Classis van *Leiden* en *Neder-Rhynlandt*. *Houve H.V.Kr. 1.D.f. 83. 115.*

BOSINCHEM, gemeenlyk BEUSECUM gezegt, ook BOSECHEM, BOSIGHEM en BEUSECOM; een Dorp, wegens de treffelyke Paerdemarkt die daar jaarlyks, in Junius, drie dagen voor St. Jansdag, gehouden word, zeer vermaart: 't maakt het derde Schout-ampt van *Buuren*, t' zamen met *Selmondt*, en de Buurt *Water-Bosinchem*: 't Schout-ampt strekt zich uit tot voor de Poort der Stadt *Culemburgh*. Dit Bosinchem is een zeer oudt en groot Dorp. Het Sloth is 't oorsprongklyk Stamhuis, en voortyds het Verblyf van de eerste Heeren van *Culemburg* geweest. In het jaar 1145. quam het, als eene huuwlyksgifte, aan de Heeren van *Buuren*. De Kerk en Predikant staan onder 't Classis van *Buuren*. *ibid. 1.D. f. 85. Pontan. Geld geschied. 1.D. f. 51 item 9.b. f. 254.*

BOSSEM, (MATTHIAS, of MATTHÆUS VAN) anders BOSSEMIUS. Hy was t' *Amsterdam* geboren, wierd Doctor in de Godts-geleertheit te *Douay*, en Cancelier van de Universiteit aldaar. Hy heeft 'er 33 jaaren lang Theologische lessen gedaan; ook een Collegie gesticht, en het met zyne eige goederen begiftigt: is in het jaar 1599. in den ouderdom van 72 jaaren, overleden: maakte zich door zyn streng en geregelt leven zeer vermaart. *Goudh. in d' Oud. Hol. Kr.*

BOSSU, (MAXIMILIAAN, GRAAF VAN) anders MAXIMILIAAN DE HENNIN, GRAVE VAN BOSSU. Wy hebben van hem, onder het Geslacht van *Borselen*, gezegt, dat *Maximiliaan* van *Burgundiën*, Marquis van Ter Veere, enz. hem, by besprek van uitersten wille, Erfgenaam van alle zyne Heerlykheden en andere goederen gemaakt hadde; doch dat hy weinig daar van, wegens de zeer groote schulden, by zynen Oom *Maximiliaan* van *Burgundiën* gemaakt, genieten kon, vermits alle de gedachte goederen, zoo heerlyke als andere, daar voor moften verkocht worden. *Margareta* van Oostenryk, Hertogin van Parma. Landtvoogdes der Nederlanden, stelde dezen *Maximiliaan* de *Hennin*, Grave van Bossu, in het jaar 1567. by provisie, en in het afwezen van den *Prinse* van *Oranjen*, Gouverneur over *Hollandt*. Toen den *Briel*, in het jaar 1572. zoo ganssch onverwacht in der Water-Geuzen magt was geraakt, zond de *Hertog* van *Alba* hem derwaarts, met 10 Vaendelen Spaansche, om dezen brandt in zyne eerste vlammen te smooren. Hy voer, met al zyn byhebbend Volk, van *Schiedam* en *Maaslandt-Sluis* over; geraakte, zonder tegenstandt, op het Eilandt *Voorne*, alzoo de Grave van der Mark te zwak was om hem 't hooft te bieden. Hoe elendig zyne Spaansche Benden voor den *Briel*, door 't openen van eene Sluis, verwelkomt wierden: hoe *Bossu* met de zynen naar *Dordrecht* vloodt, daar niet ingelaaten wierd, en vervolgens door list binnen *Rotterdam* geraakte: ook hoe hy daar huis hield; zie op BRIEL, DORDRECHT, ROTTERDAM. Hy overviel by nacht *Delfs-Haven*, daar hy afgryselyke wreedtheden pleegde. Voorheen was hy, als een Nederlantsch Heer, den Ingezetenen der Provintiën aangenaam: maar daar door verwekte hy zich by hen, inzonderheit by die van *Hollandt*, eenen zeer grooten haat. Hy poogde *Schoonhoven*, door *Lumey Grave* van der *Mark* belegert, te ontzetten, doch te vergeefs. Op 't Haarlemmer-Meer won hy, tegen de zoo genaamde Geuzen, den Scheepsstrydt. In Waterlandt was hy voorspoedig, en heeft verscheide gewigtige zaaken, dan met winst, dan met verlies, ten dienste des Konings van Spanjen, ondernomen. De zwaarste stoot overquam hem in 't jaar 1573. op de Zuiderzee. De Noordt-Hollandtsche Scheepen hadden *Amsteldam*, dat zeer hartnekkig aan de Spaansche zyde bleef, aan den eenen kant zeer nauw besloten: De Hertog van *Alba* zond *Bossu* met eene vloot uit, om hen te verjaagen; de Noort-Hollanders verlieten het Y, en weeken naar Pampus, daar zy, in eene uiterste ongelegentheit geraakt, zich noch uit redden, en, na eenige dagen, op de Zuiderzee met *Bossu* in een Scheepsgevecht raakten, daar in dit aanmerkens-waardig *Hooft Ned. Hist. f. 231. 232. P.C. Bor. Em.v. Meteren. E. de Veer vervolg op d' O. Holl. Kr.* *H. de Groot. Leven en bedryf v. Pr. Willem en Maurits.*

is: *Cornelis Dirks-zoon* van Monnikendam, was der Noordt-Hollanderen Admiraal; hy had binnensboort eenige Landtſoldaten, onder Kapitein *Ruighaver*, bragt het 700 verre, dat hy het Admiraals Schip van *Boſſu*, d' *Inquiſitie* genaamt, inzeilde, en 't zyne daar aan klampte; Kapitein *Pieter Back* van Hoorn deed het zelfde aan de andere zyde: *Jakob Tvnties* van Enkhuizen quam hem voor den boeg; en Kapitein *Boer* van Schellingwou aan d'achterſteven: maar deze laatſte moſt, om de laagte van zyn Schip, en te bloot voor de vuurpotten van Boſſu ſtaande, afwyken: ondertuſſchen waren 'er al zes Schepen door de Noordt-Hollanders vermeeſtert. *Jan Simonszoon Rol* nam met de overige, over Pampus, de vlucht, en *Boſſu* bleef in de ly, die daarom niet naliet zich manhaftig te verweeren: hy ſtont gedurig in zyn harnas, dat voor musketkogels ſchootvry was, by en voor den maſt: maar moſt eindelyk, als hy meeſt al zyn krygsvolk, op 14 of 15 koppen na, verloren hadde, na 28 uuren vechtens, zich aan de Noordt-Hollanders overgeeven. De voornaamſte gevangens waren *Maximiliaan* de *Hennin*, Grave van *Boſſu*, en Admiraal; de Kapiteins *Corzuera*, en *Loton*; de Heer van *Cruningen*, *Arent* van *Schuilenburg*, Zwager van Boshuizen, *Lieven* van *Weldam* uit den Haag; *Jooſt* van der *Verwe* of *Werve*, uit den Briel; *Gerard Pinſſen*, *Gerbrand* van *Warwyk* in Vlaanderen; *Hardenbroek*, *Romery*, *Quesnoy*, *Bloemendaal*, *Blyenburg* van Dordrecht; *Jan* van der *Moelen* (*Hans* van der *Molen*) enz. Omtrent 300 gevangene Spaanſche Soldaten wierden naar Hoorn en Enkhuizen gevoert; desgelyks de Grave van *Boſſu*, die drie jaaren lang, tot de *Pacificatie* of den Vreedehandel van *Gent*, gevangen bleef. De Noordt-Hollanders wierden daar door Meeſter van de Zee. De Nederlandtſche Bondtgenooten lieten hier op, ter eeuwiger geheugeniſſe, eenen penning ſlaan, daar op aan d' eene zyde een Scheepsgevecht afgebeeldt ſtont, met dit omſchrift, *Inquiſitio*, *inquirendo nimis ſedulo*, *ſe ipſam perdit*: dat is, *De Inquiſitie brengt*, *door al te nauwen onderzoek*, *zich zelven in 't verderf*. Het was eene zinſpeeling op 't Schip van den Admiraal, dat den naam van *Inquiſitie* voerde. Op d' andre zyde was een Neêrduitſch verſjen, door de Telletters het jaartal aanwyzende; aldus luidende:

Fm. v. Mieren f. 92. 93. Grot. Jaarb. f. 46. Hooft f. 232. 316. 337. Leven der Prinſſen I. D. f. 65. Bor. Ned. Oorl. 6 boek f. 335. Vellii Kr. v. Hoorn, p. 221. 224. Meerbeek f. 360. Franc. Lanar. Fa c. Hiſt. p. 65. Bizot. Med. Hiſt. p. 19. Idem. Bizot. p. 20.

DOOR LOVTER GEVVELT VAN MEENICH HELT
DER VRIE VVESTVRIESCHE NATIE
VVORT BVSSV GEVELT DIT HIER GESTELT
TOT LOFTEEKEN VAN GODTS GRATIE.

In het jaar 1576 wierd de Grave van *Boſſu*, op enkele belofte, dat hy voort het beſte des Vaderlands zou helpen bevorderen, (aan Prins *Willem* van *Oranje* gedaan) uit zyne gevangkenis ontſlagen: wierd ook van de Staten der Nederlanden in 't jaar 1578. in plaatze van *Lalain*, tot Veldtheer aangeſtelt. Hy veroverde *Nivelle*, en eenige andere plaatzen, doch overleedt in het zelfde jaar binnen *Antwerpen*, op den 21 December, aan eene hittige koorts. Wierd, zegt de Heer Hooft, langzaam vergeeten, wegens d' achtbaarheit zyner deugden: betreurende de gemeene Man niet minder 't verlies zyner zeedigheit en aanminnigheit, dan de *Prins* van *Oranje*, en andere treflyke Regenten, dat van zyne dapperheit en ervarendheit.

Hooft. f. 617.

J. de Raey Dict. Geogr.

BOSSU, een zeer voornaam Dorp, pronkende met een der allerſchoonſte Kaſteelen, niet alleen van *Henegouwen*, daar het in leit, maar zelfs van geheel Nederlandt: Daar om, of om redenen van meer gewigte, beſchonk het Keizer *Karel de V.* met den Graaflyken Tytel. Het leit dicht by het Steedtjen *St. Gillain*.

Winſem.

BOSUM, een der 16 Dorpen van de Vrieſche Grieteny *Baarderadeel*, in 't quartier *Weſtergoo*. Het is van een tamelyk aanzien. *Schotanus* noemt het een groot Dorp van ſchotſchietende huizen, alwaar eertyts (zoo men zegt) een Ried of Canaal plag te zyn, ingaande van de zee naar Wiuwerdt en Swaanwerdt. Hier ligt (vervolgt hy) de State Walda, beneffens andere, die door d' overblyvende wieren aangewezen worden. Dit dorp heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Sneek*.

Smallegange f. 695.

BOT- of BOTH-LANDT, eene oude, maar tegenwoordig kleine Ambachts-Heerlykheit in *Zeelandt*, in de Lantſtreek van *Niewerkerke*, op 't Eilandt *Schouwen*. De Vierſchaar van deze Heerlykheit word noch heden in een huis te *Niewerkerke* geſpannen. Het is voortydts 't Stamhuis van een Oudt- en Hoog-Adelyk Zeeuſch Geſlacht geweeſt: nu behoort het Heer *Willem de Jonge* van *Bruniſſe*; zie de volgende poſt.

BOTLANDT, by zommigen BOTHLANDT, is in voorlede tyden een Hoog Edel Geſlacht in *Zeelandt* geweeſt: zie 't voorige. In het jaar 1290 leefde Heer *Jan* van *Botlandt*; ook Ridder overleden, was getrouwt met *Clariſſe* van *Borſelen*, zuſter van *Floris* van Borſelen, Heer van St. Martensdyk, die by haar gewonnen hadde *Raas* en *Floris* van *Botlandt*. D' Oudſte, *Raas*, liet na, by *Alida* van Borſelen van Cortgeene, *Jacob* van *Botlandt*, en *Clara*, die ten Gemaal kreeg *Guido* van *Blois*, Ridder, Heer van Haaften; Heer *Jakob van Botlandt* trouwde *Maria Sluis*, die hem *Pieter* van *Botlandt* baarde, wiens eerſte Echtgenoote was Juffr. *Sapientia* van *Vrieſele*; de tweede *Dirêge* van *Thuyl*: van hem word gewag gemaakt op de jaren 1414. 1440. 1460. Hy liet na, I. Heer *Arnoud* van *Botlandt*, Ridder, die den Grave, als Leenman, met vier te voet vechtende Soldaaten moſt dienen. II. *Joos* van *Botlandt*, die ten huwelyk nam *N.* van *Cromvliet*. III. *Aalſten* van *Botlandt*, Broeder (by anderen, broeders zoon) van *Pieter*; nam ter Vrouwe *Agata* van *Bergen* in *Kennemerlandt*, die hem baarde *Jakob* van *Botlandt*, gehuuwlykt aan *Anna* van *Baarsdorp*, daar hy niet dan Dochters by won; namelyk *Jenne*, getrouwt aan *Floris* van *Niſpen*, Schout van Breda, die noch in 't jaar 1564 leefde; *Maria*, en *Heylwig* van *Botlandt*. Het ſtamregiſter van *Floris* van *Botlandt*, tweede zoon van *Jan* van *Botlandt*, by Vrouwe *Clariſſe* van *Borſelen*, vind men by *Smallegange*, die 'er op 't laatſte byvoegt: *Van deezen naam leeft hier* (in Zeelandt) *een perſoon*, *wiens Grootvader Bailjuuw van Bommenede geweeſt is*, *ook aldaar in de Kerk*, *met een opgehangen wapen*, *begraaven: maar zyn afkomſt heeft hy in den ſtamboom niet vaſt konnen hechten.* Het wapen van *Botlandt* beſtaat uit vyf, in malkander getande, Geeren, ter rechter handt van gout, en ter ſlinker van zilver.

Smallegange in zyn Kron. v. Zeeland f. 695.

Idem f. 696.

BOTNIA, of BOTHNIA, een Adelyk Geſlacht in *Vrieslandt*, en, naar d' Oude ſchriften getuigen, uit het Noorden derwaarts, omtrent het jaar 900. gekomen. D' eerſte die zich daar ter neder zette, was *Odo Botnia*, zoon van eenen Hertog van *Bothnia* (een groot Landtſchap in 't Noord-ooſter deel van *Zweden*, tuſſchen de Provintiën *Angermanniën*, *Laplandt*, en den *Bothnizer zeeboezem.*) Hy bragt met zich eenen zyner Neeven; die wegens zyne goedertierenheit, vriendelykheit, ervarendheit, en grondige kenniſſe van oorlogszaaken (alhoewel een Vreemdeling) den Vriezen ongemeen aangenaam was, en van hen hartelyk bemint wierd; te meer, vermits hy de dochter van *Tako* van *Kamminga*, uit het bloet der Heeren van *Amelandt* (een Eilandje in de Noordtzee, aan of by de Noordtkuſten van Vrieslandt) geſproten, ten huwelyk nam: door dien Echt wierd hy van de Vriezen als eenen Inboorling geacht. Hy bouwde een ſtadt, kaſteel, of ſterkte, in het quartier van *Ooſtergoo*. Met den tydt wierd het geſlacht van *Botnia* groot, en 't ſpreidde zich ook tot in de Weſter Quartieren uit, zoo dat het ongemeen vermaart is geworden, door het uitleveren van voortreflyke Mannen, zoo in Staat- als Krygskunde. *Schotanus* ſpreekt van eenen ſtrydbaaren *Odo*, boven dien van goet beleit en groote bequaamheden, dien hy dan *Bottinga*, dan *Bothnia* noemt; mogelyk is 't eerſte eene drukfeil, vermits *Winſemius* dien gedurig *Bothnia* hiet. Hem wierd van de Vriezen het Poteſtaatſchap over Vrieslandt aangeboden, doch hy weigerde het beleefdelyk, verkleinende zyne eige bequaamheden: daar tegen de waardigheden van *Sikke Decama*, en *Gate Hania* zeer groot maakende, betuigende dat zy het Vaderlandt veel meer dienſt zouden konnen doen dan hy. Deeze deeden op gelyke wyze zoo omtrent *Odo Botnia*, yder van hen dien hoogen ſtaat den anderen, meer dan zichzelven, waardig achtende. *Sikke Dekama* wierd dan d' eerſte tot Poteſtaat verkoren: maar ſloeg 't af, zeggende *Gate Hania* veel bequaamer tot dat hoogwigtig ampt te wezen. De ſtemmen dan op *Hania* gevallen zynde, weigerde hy het desgelyks, met verklaringe in oprechtigheit, dat *Odo Botnia* (onaangezien hy hem om zekere oorzaak vyandig was,) by hem gehouden wierd voor een perſoon, van wien 't Vaderlandt grooter dienſten zou trekken. *Bothnia* wou 'er echter ook niet aan, en prees hen de andere beide Heeren, yder om 't eerſt, aan. Daar op beſloten de Vriezen, vermits de gemelde drie het weigerden, in plaats van eenen, twee Poteſtaaten te verkiezen; en daar toe te neemen *Sivert Wiarda* van *Goutum*, voor 't quartier *Ooſtergoo*; en *Haring Harinxma*, uit den Haeg of Heeg in Vrieslandt, niet verre van Sneek, voor het quartier *Weſtergoo*. Deze Heer *Haring* is de Stamheer of Vader van het Geſlachte van *Harinxma*.

Winſen. Kron. van Fr. f. 115. J. de Raey Dict. Geogr.

Idem Winſen. ibid. Scotan f. 229. Winſen f. 224.

Idem Scotan ibid. Idem Winſen. ibid.

BOTSHOL, een Dorp in *Amſtellandt*, onder de Provintie van *Hollandt*. Toen de *Franſchen* (nadat zy in de Vereenigde Nederlanden gevallen, en van eenige Provintiën Meeſter geworden waren) in September 1672. uit *Utrecht* getrokken, de Dorpen *Lopik*, *Lexmonde*, *Capél*, *Benſchop*, ook *Loosdrecht*, *Hilverſum*, en *Emmenes* gruwelyk uitgeplondert, en barbariſch met de menſchen gehandelt hadden, moſten, in de tweede opvolgende maant November, de Dorpen *Botshol* en *Waverveen* aanhouden: Zy hadden van deze Dorpen groote Brandtſchatten geëiſcht; doch d' Ingezetenen durfden, wegens het ſtreng verbodt der Staten van Hollandt, niet geeven. Daar by hadden de *Hollanders* eenen Uitlegger, onder Kapitein *Spelt*, by de Byleveltſche Brug gepoſteert; zoo ter verzeekeringe van de gedachte Dorpen *Botshol* en *Waver-*

Waverveen, als om te verhinderen, dat geen Turf naar Utrecht (daar groot gebrek van brandtſtof was) gebragt wierdt. D' Ingezetenen van die twee Dorpen wierden, onder twee Compagniën, in ordre gebragt, onder 't commando van *Chriſtoffel Meÿer*, Schout van Waverveen, en *N. N. Blokhuis*, Secretaris: beide, als Kapiteins, hielden zy goede wacht op alle toegangen daar de *Franſchen* mogten aankoomen. De Commandant van den Vyandt, op 't huis te *Nyënrode*, zond den eerſten brandtbrief aan hen; de Marquis de *Genlis* den tweeden, getekent den 5 September, met bevel van binnen vier dagen twee Scheepen met hooi, yder van twintig voeders, t' Utrecht op brandtſtraffe, te leveren. De boeren konden dezen eiſch niet voldoen; eensdeels wegens 't gedachte ſcherp verbodt der Staten van Hollandt; andersdeels omdat hunne Dorpen geene, immers zeer weinig, hooilanden hadden. Daar op trokken 400 Franſchen uit *Utrecht*, tuſſchen den 4 en 5 November 1672. derwaarts, op hoop van eenen goeden buit, blymoedig heenen; door *Breukelen*, en *Ter Aa*, begavenze zich naar *D' Emmerik*, verdeelt in twee hoopen; d' een nam den weg door *Vinkeveen*, d' ander door *Wilnis* en *Mydrecht*, om *Waverveen*, en *Botshol* te gelyk van d' Ooſtzyde te beſpringen; als ook, met het aanbreeken van den dag, geſchiedde. Zeer vierig vielenze op de wachthoudende boeren aan, die genootzaakt, of van hen overmant, hunne poſten verlieten: fluks trok de Vyandt naar de *Byleveltſche* Brugge, daar hy, na een uur lang dappere tegenſtant, den Uitlegger veroverde: ondertuſſchen drongen de andere *Franſchen* in *Botshol* en *Waverveen*, daar zy, naar krygsmans, of hunne gewoonte, met plonderen, rooven, branden, enz. te werk gingen: 57 huizen verbranddenze tot den grondt toe; hunne woede tegen de menſchen is onbeſchryvelyk, maar hier ter ſtoffe weinig dienende. Echter konnen wy het volgende, als een zonderling geval, niet ſtilzwygende voorby gaan. Omtrent een uur tydts voor der *Franſchen* inval in *Waverveen* en *Botshol*, was zekere Vrouw (*Leuntje Chielen*) van kindt verloſt; nauwelyks was zy te bedde geholpen, of 't gerucht van 't aannaderen der *Franſchen* was 'er ook: haar Man (*Cnelis Meertensz*) liep om meer zekerheit te hebben naar buiten: maar ylings wederkeerende, vondt hy zyne even verloſte Vrouw van 't bedde, en naar de zolder gekropen, om zich aldaar te verbergen. Hy droeg haar met het jonggeboren zoontjen beneden, en in zyn bokjen (een vaartuig zoo geheten) ſteekende in aller yl van den wal: dus moſt zy een paar uuren, in de Novemberſche koude, op het water niet alleen dobberen, maar zelf noch roeijen: want de *Franſchen*, hen ziende wechvaaren, loſten hunne Snaphaanen, en troffen haaren Man in den buik: met d' eene handt hield hy de wonde toe, om het bloeden, en 't geen 'er by quam, te beletten, en binnen te houden; met d' andere roeide hy noch al voort zoo lang hy kon; doch flauw wordende, zeeg hy neêr, zoodat de zwakke Vrouw, de riemen opneemende, de zwaare ſchuit meer dan een uur gaans, tot aan *Rycke Waveren* toe, voortroeide, daarze, tot gemak geraakt, haaren Man zag ſterven; en twaalf dagen daar na te *Amſteldam* gekomen, haar kindt (Godt voor haar behoudt en ſterkte dankende) in de Zuiderkerk ten doop hield. Noch viel 'er dit voor: een Snebſchip met hennip geladen, was van de *Franſchen* aangehaalt, daar een Franſch Kapitein nevens eenen Serjant, beide zwaar gequetſt, in gelegt wierden; by de *Byleveltſche* brugge gekomen, ſtortte het brandende dak van een Bakkers huis op de ſchuit neêr; ſtraks raakte de hennip in vlam, en de Kapitein en Sergeant wierden tot ſtof, behalven de beenderen, die men op den bodem vont, door 't vuur verteert.

BOUCHAUTE, of BOUCHOUTE, een der vier *Ambachten* in *Hollandtſch Vlaanderen:* welke zyn, *Bouchauter*, *Aſſeneder*, *Axeler*, en *Hulſter-Ambacht:* gelegen in 't Noorder-deel ten Ooſten van 't Graafſchap *Vlaanderen*, tuſſchen de *Weſter-Schelde*, en het *Landt* van *Waas*, *'t Bisdom Gent*, en 't Gebiedt van *Aardenburg*. Toen voortydts geheel *Vlaanderen* geſtelt was op eene Schattinge, of zoo genaamde Beede, moſten de vier Ambachten, in elke 1000 ponden Vlaamſch, 18 ponden draagen: die geſmaldeelt over yder Ambacht in 't byzonder, quam *Bouchauter-Ambacht* op 1 pondt, 15 ſchell. 1 groot, het minſte van d' anderen, in elke 1000 ponden te ſtaan. Daar toe bragt Bouchaute met Waterdyk op 15 ſchell. 1 groot. Baſſevelde met Ooſterloo 20 ſchell. 6 grooten. Zie verder bericht op de VIER AMBACHTEN.

BOUCKENBURGH, BOECKENBURGH, een Adelyk Huis, gelegen onder het *Voorhout*, met ruim 18 mergen landts. Het wierd in het jaar 1422. by *Jan* van der *Bouchorſt*, aan de Graaflykheit van Hollandt opgedraagen; daar van hy het weêr in leen ontfing. In 't jaar 1644. wierd 'er Jonkheer *Adriaan* van *Uittenwaerde*, na 't afſterven van zyne Moeije Juffr. *Catharina van Broekhuizen*, mede verlydt.

BOUCKHORST, ook BOECKHORST, ('T HUYS TE) legt in *Hollandt*, onder 't *Noordtwyker-Hout*, met zyne aanhoorige Landeryen; 't word van de Graaflykheit van Hollandt ten leen gehouden; in het jaar 1642 is het verlydt op Heer *Willem Charles François van Burgundiën*, na dat zyne Moeder, *Maria Anna van Bouckhorſt*, (Brouckhorſt heeft *S. v. Leeuwen*, maar anderen doorgaans meeſt in de geſlachtlyſte van der *Bouckhorſt*) overleeden was. Heer *Floris van der Bouckhorſt*, Ridder, leefde in 't jaar 1330. was Rentmeeſter Generaal van Keizerinne *Margareta*, *Gravinne van Hollandt*, *Zeelandt*, enz. in het jaar 1320. Zyn Zoons-zoons-zoon, *Adriaan van der Bouckhorſt*, had ten echte Juffr. *Catharina van Zwieten*, dochter van *Gysbert van Zwieten:* zyne Zuſter, *Baerte van der Bouchorſt*, had ten man *Floris Oem*, Heer van *Wyngaarden* Burgemeeſter der Stadt Dordrecht. Heer *Adriaan* won by zyne Gemalinne *Catharina* zeven zoonen, onder die was *Floris van der Bouckhorſt*, getrouwt met Juffr. *Jenne van Schagen* in 't jaar 1501. hunne zoon was *Adriaan van der Bouckhorſt*, getrouwt met *Engel uit den Engh*, Dochter van *Amelis uit den Engh*, by Utrecht, daar Heer *Adriaan*, in eenen hoogen ouderdom, overleedt; nalatende *Barent van der Bouckhorſt* Canonik t' Utrecht; *Cornelis van der Bouckhorſt*, Raadt van Prins *Willem van Oranje* den I. *Floris van der Bouckhorſt*, Prieſter-Jeſuït, geboren in 't jaar 1537. overleden 1610. en *Mr. Amelis van der Bouckhorſt*, Raadtsheer in den Hoogen Raadtbinnen 's Gravenhage, overleden 1603. Hy liet achter, by Juffr. *Alida van der Duin*, *Nicolaas van der Bouckhorſt*, 1609 getrouwt met Juffr. *Anna van der Noot*, dochter van Engelbert van der Noot, by Juffr. N. N. van *Brakel* t' Utrecht; uit welk huwelyk drie dochters geſproten zyn, *Alida van der Bouckhorſt*, die ten echte kreeg *Willem Ripperda* uit Over-Yſſel; *Beatrix van der Bouckhorſt*, getrouwt 1637 aan *Nicolaas van der Duin*, Heer van *'s Gravenmoer*; en *Margaretha*, Echtgenoote van *Gailly de Brais*; dan noch een zoon *Amelis van der Bouckhorſt*, Heer van *Wimmenum*, eerſte in den rang van de Hollandtſche Ridderſchap, ook eerſte en voorzittende in de vergaderinge der Heeren Gecommitteerde Raden van Hollandt, en Houtveſter van die Provintie, Curator over de Leidſche Academie, Hoog-Bailjuuw en Dykgraaf van Rhynlandt; ſtorf, zonder wettig oir na te laten, den 27 September 1669. en de Wapens van 't Geſlacht der *Bouckhorſten*, wierden met hem, binnen 's *Gravenhage* in de groote Kerk, in 't graf gelegt.

S. v. Leeuw. ibid f. 1255. W v. Goudh. in d' O. Holl. Kr. f. 154. 155. of 174.

S. v. Leeuw. ibid. f. 882.

BOVEN-CARSPEL, een Dorp in *Noordt-Hollandt*, behoorende onder *Enkhuizen*, in 't Bailjuuwſchap van de *Lange Streek*: het is van Hertog *Philips van Burgundiën* op de lyſt geſtelt van de Steeden, Heerlykheden, en Dorpen van *Hollandt* en *Weſt-Vrieslandt*, die de Schildttalen draagen, maakende en vertoonende 't gemeene Landt van Hollandt, volgens *M. van der Houve*. Heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder het Claſſis van *Enkhuizen*.

Houve H. V. Kr. ſol. 86. 95. 119. 140.

BOUQUET, ook BOUKET, ('T HUIS TE) gelegen onder *Henrik-Iden-Ambacht*, in de groote *Zuid-Hollandtſche Waerdt*, laſtende onder *Dordrecht*; is in 't jaar 1572 door de Spaanſchen verbrandt en vernielt: daar na by *Willem Bouquet*, Generaal van de Munt der Vereenigde Nederlanden, weêr opgebouwt, en heeft 'er den naam van; dus *S. v. Leeuwen*. Maar *Goudhoven* ſchryft als volgt. „ Het huis te *Bouquet*, doen bouwen by *Wil-* „ *lem Bouquet*, Generaal van de Munten, in de Neder- „ landen, in 't jaar 1570. geſtorven, behoort nu (om- „ trent 1626) *Jan Oem*, *Daniël Oem*, en *Herman Oem* „ gebroeders te *Dordrecht*. Is de Heer *Bouquet* 1570 geſtorven, (volgens *Goudhoven*) hoe kan hy 't dan, na het verbranden door de Spaanſchen, in het jaar 1572 herbouwt, en 't huis daar van daan eerſt den naam van *Bouquet* gekregen hebben?

Leeuw. Bat. Ill. f. 1213. Goudh. in d' O. Holl Kr. f. 216.

BOUR, ook BOER, en BUER, een Dorp in *Vrieslandt*, zie BOER.

BOURCTEN, een Dorp in de *Groninger Ommelanden*, heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Loppersum*.

Lyſt der Pred.

BOURDENESSE, by anderen BOUDENESSE, eene Rivier; zie op BORNESSE.

BOURDIEP, ook BOERDIEP, 't word van veelen voor de Rivier *Burdo* gehouden, die tuſſchen de Eilanden *Ter Schelling* en *Amelandt* plag te loopen. Van zommigen wordze *Burdos*, of *Burdonis-diep* geheeten; van anderen *Born-diep*. Was oudtydts een Inham van de zee, de quartieren *Ooſtergoo* en *Weſtergoo*, in *Vrieslandt*, van malkanderen ſcheidende.

Houve 2. D. f. 225. Schotan. f. 99.

BOURTANGE, BOERTANGE, eene groote moeraſſige Heide, in het Noord-Ooſter-deel van Nederlandt, tuſſchen *Groningerlandt*, *Ooſtvrieslandt*, en 't Bisdom *Munſter*, 't Graafſchap *Benthem*, en 't Landtſchap *Drenth*. Zy legt veelerwegen woeſt, en is, ter oorzaake van het moeras en 't water, onbegangbaar. Uit dit Moeras word veel Turf, hoewel de beſte niet, gegraaven, dient echter tot gerief van 't *Bourtanger Fort*, alzoo niet verre te

De Raey Dict. Geogr.

te haalen is, en niet veel koſt. *Bourtange* is de rechte weg om uit *Vries*- en *Groningerlandt* naar *Weſtfaalen* te reizen, ook van *Kloppenburg* naar *Delmenhorſt*; voorts naar *Bremen*, *Hamburg*, *Lubek*, 't Landt van *Holſtein*, enz. en naar alle d'Ooſterſche Hanze-ſteeden, langs de *Ooſtzee*.

Petit Ned. Republ. p. 195. *J. Picard* houdt voor gewis, dat dit oudtyds het groote Moer, van de *Bourtange* af, tot aan het Vrieſche quartier de *Zevenwolden* was, dat het niet begangbaar, en een Moeras is geweeſt, zoodanig dat 'er uit het zuiden geene gelegentheit, om in het *Drenth* te komen, geweeſt zoude zyn.

Picard. antiq.

BOURTANGER-FORT, eene ſterke Schans, in het noorderdeel van 't *Bourtanger* Moeras, leggende in 't Noordt-ooſterdeel van *Nederlandt*, in 't Zuidtooſter van *Groningerlandt*, in het landtſchap *Weſterwoldt*, en *Wedde*, op de landtſcheidinge van het Biſdom *Munſter*. Onder 't Stadthouderſchap van *Prins Willem den I.* had *Diderik van Sonoy* daar een Fort gemaakt, dat Grave *Willem van Naſſauw*, Gouverneur van Vrieslandt, in het jaar 1593. zeer verbeeterde, en verſterkte. In het zelfde jaar belegerde Verdugo het met zyne Spaanſche benden, maar moſt 'er voor opbreeken. Het gelukte niet beter eenen *Martel*, algemeenen Krygskommiſſaris van *Chriſtoffel Bernhard*, Biſſchop van *Munſter*, in het jaar 1672. toen de Franſche Koning in den Staat der Vereenigde Nederlanden vyandtlyk gevallen was: Kapitein *Sloot* was Commandant binnen de Schans, dien de gedachte *Martel* op allerhande wyzen tot eenen verrader zogt te maaken, om deze Sterkte in zyn gewelt te krygen, en aan de Munſterſchen te doen overgeeven. Hy zond eenmaal en meer ten dien einde eenen Trompetter aan hem; maar *Sloot* gaf hem zoodanig een antwoordt, als eenen getrouwen en dapperen Krygsheldt betaamde: Riep al de Officieren van 't Guarnizoen byeen; vraagde hen, of ze met hem tot den laatſten druppel bloets toe wilden vechten, de Sterkte beſchermen tegen die van buiten, en 't hem met eede zweeren? Als zy hier op gezamentlyk ja zeiden, nam hy hun den eedt af, en beval hen eenen uit de hunne te kiezen, aan wien hy insgelyks den eedt afleggen zou, als geſchiedde. Ook hielden zy hun woordt, volhardden in hunne kloekmoedigheit, en queeten zich als onvertzaagde ſoldaaten: want *Martel*, ziende dat hy noch door beloften, noch door geldt, iets op Kapitein *Sloot* vermogt, beſchoot het Fort vervaarlyk met grof geſchut, enz. maar wierd ook zoodanig weêr begroet, en beantwoordt, dat hy genootzaakt wierd de *Bourtange* te verlaaten. Dit Fort heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van 't Weſter-quartier, in de *Groninger Ommelanden*.

De Raey Dict. Geogr.

Winſem. Kr. van Friesl f. 810. *Meter. f. 336.*

Valken verw. Europ. p. 600. en 601.

BOXHORNIUS. (MARCUS SUERIUS) Hy is door zyne Profeſſie en Schriften vermaart. In 't jaar 1632 wierd hy in de Univerſiteit van *Leiden* tot Profeſſor in de welſpreekendheit bevordert. In Auguſtus 1636 tot *Præſes* in 't *Collegium Oratorium*. In Junius 1640. om de *Inſtitutionis Juris* te leeren. In November 1648 tot Profeſſor Ordinarius aangeſtelt. Hy was geboren in het jaar 1612. ſtorf 1653. noch maar 41 jaaren oudt. *Barlæus Junior* deedt over hem de Lykoratie. Hy heeft, ſchoon niet oudt geworden, echter al veel geſchreven; de werken en werkjens, van hem uitgegeeven, kan men zien by *Pars*, in zyne *Naamrol van de Bataviſche Schryveren*. Hy was zeer vlytig in het onderzoeken van, en naar den oorſprong van woorden en benaamingen, en hield zich daar veeltydts mede bezig, om ze wel uit te vinden, gedurig de *Skyten*, of de *Scytiſche* taal daar toe op de baan brengende. Zommigen roemen hem omtrent zyn verſtandt en vlyt; anderen, daar tegen, dat hy in zyn afleiden, en 't uitleggen van veele Hoog- en Nederduitſche benaamingen, en die uit den grondt te willen ophaalen, vry ongelukkig zou zyn geweeſt. *Tentzelius*, een geleerdt man onzes tydts, zegt dat de Heer *Boxhorn*, vermits hy byna in alle zyne ſchriften de oude *Scyten* liet invloeijen, eindelyk geenen Boekverkoper kon vinden, om ze te drukken: zeggende ſpottelyk hier van, *hy* BESCHYT *alle zyne boeken*. Middelerwyle ſtaat dit vaſt, en zyne hooftſtellinge onwederlegbaar, dat de *Scytiſche*, of *oude Gottiſche* taal, dat is de over-oude *Duitſche taal*, de ſtamader aller Europiſche ſpraaken is, hoe ſchoon ook *S. Bochartus* zyne *Phœniciers* ophaalt.

Soerm. Acad. Reg. p. 68. 91 96. *Pars Naamr. p 98 99. &c.*

Tentz. Monath. unterr. van 't jaar 1690. p. 28. *Idem Tentz. S. Bochartus.*

BOXTEL, een voornaam Dorp in de *Meijerye* van *'s Hertogenboſch*, onder 't quartier van *Ooſterwyk*. Toen voortydts geheel *Brabandt* op eene jaarlykſche ſchattinge of beede gebragt was van 140000 guldens, ſtont de geheele *Meijerye* van den *Boſch* daar in begroot op 19379 guld. 16 ſtuiv. 3 penn. daar in moſt het quartier *Ooſterwyk*, een der vier quartieren van deze Meijerye, 4902 guldens, 10 ſtuiv. 9 penn. draagen: die omgeſlagen over de 26 of 27 Dorpen van het *Ooſterwykſche* quartier, quam *Boxtel* daar in op 463 guldens, 14 ſtuiv. 6 penn. te ſtaan, het hoogſte van alle andere Dorpen, behalven *Ooſterwyk*, *Tilburg*, en *Hilvoren-beeke*. Ten tyde der beleegeringe van *'s Hertogenboſch*, door Prins *Frederik Hendrik*, nam Grave *Hendrik van den Berg*, Spaanſch Generaal, het Huis of Slot te *Boxtel* in, om 'er zich van in het ontzet der Stadt te dienen, doch hy trok 'er geenen dienſt van. *Boxtel* is eene Baronye, overvloedig van watermolens voorzien, en word in negen deelen verdeelt, namelyk *Celoſſen*, *Heel en Hevet*, *Tongeren*, *de Roont*, *Lennig-Heuvel*, *Breuckel*, *Kleyn-Lyemd*, *Munſel*, *Binnen-bruggen*. De Baron heeft een treffelyk Sloth. De Collegiale, te gelyk de Parochiekerk, is zeer ſchoon. In het jaar 1490 is daar een Capittel van wereldtlyke Canonikken geſticht. Den 13 May 1540. raakten de vonken van eene toortze in eenig ſtroo, op de ſtraat leggende, dat zulk een vuur maakte, dat het Klooſter tegen de Kerk over, de Herbergen, en over de 170 woningen, door den brandt verteert wierden. Ter zelver tydt waren 'er veele menſchen ter Bedevaart gegaan, om 't zoo genaamde *Bloet van Chriſtus*, in de gedachte Kerke ten toon geſtelt, eere te bewyzen, enz. die 'er mede een groot deel van hun byhebbend goedt door verloren. Hoe dit bloet daar gekomen zoude zyn, zie *D. Mutzaardt*, *in zyne groote Kerkelyke Hiſtorie*, *op 't jaar* 1380. *Magdalena van der Stappen*, heeft toen zy weduwe was van *Jan Scheffer*, Boekverkoper in *'s Hertogenboſch*, te *Boxel* een Gaſthuis geſticht, in 't jaar 1644. en met onderhoudt voor tien vrouwsperſoonen begiftigt.

Henr. f. 51.

Oudenh 's Hertc genboſch p. 75. 7(

BOXUM, een der twaalf Dorpen van de Vrieſche Grietenye *Menaldumadeel*, onder 't quartier *Weſtergoo*. Dit Dorp is vermaart geworden door den ſlag van *Steyn Malteſz*, een Deenſch Edelman, en Overſte-Luitenant van Grave *Willem van Vrieslandt*, aan d'eene, en den Spaanſchen Overſte *Taxis*, aan d'andere zyde, gehouden in 't jaar 1586. den 17 January: in welk gevecht *Malteſz* alleen 1000 ſoldaaten, en een Cornet paerden by zich hebbende, wel door de *Spaanſchen*, meer dan tweemaal zoo ſterk, geſlagen wierd; maar daar tegen den vyandt het verlies ongemeen duur deedt bekoopen. De Friezen in dit gevecht de nederlaag hebbende, wierden *Steyn Malteſz*, Hopman *Willem Willems*, *Grouſtins*, en *Michiel Hages* gevangen. De Broeder van *Steyn Malteſz*, en Hopman *Sibrandt Hiddesz* bleven. In de Kerke waren 'er eenigen ontvlucht, waar onder de Vaandrich *Clant*; die, 't aangeboden leven verſmadende, na lange tegenweere, zich in zyn Vaandel gewonden hebbende, doorſtoken wierd. Al vechtende bleef ook de Hooftman *Heſſel Mechama*; dien zyne Ouders met een Latynſch grafdicht, tot zyne gedachteniſſe, in de Jakobyner kerk vereert hebben. *Boxum* heeft, t'zamen met *Bleſſum*, Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Leeuwarden*.

Winſem. beſch. Vriesl. achter zyne K Schota nus.

BRABANDT, een Dorp in 't Zuidt-Weſterdeel van *Hollandt*; behoorende onder *Heenvliet*, op 't Eilandt *Voorn*, niet vetre van den *Briel*.

BRACOLA, BROCLEDE, is een Hofſtadt, daar die van het dorp Thule voor recht komen; dezelve is in den jaare 1338. door gifte van Graaf *Rotgerius*, aan de Kerke van Utrecht gekomen. *Stoke* noemt ze *Broclede*, en plaaſt ze aan den ſlinker kant van de *Vecht*, omtrent twee uuren boven Muiden. Hedendaags word deze ſtreek 't Gerecht van Breukelen genaamt, ſtrekkende zich uit byna tot aan de ſtadt Utrecht toe.

M. A Not. Germ. Inf. P

BRAKEL, een Dorp in *Gelderlandt*, onder 't quartier *Niewmeegen*, in de *Bommelerwaerdt*. Toen geheel *Gelderlandt* in 't jaar 1547. eene ſchattinge van 75000 guld. opgelegt was, moſt het quartier van *Niewmeegen*, een van de vier quartieren dezes Vorſtendoms, daar in de ſom van 24342 guldens draagen; daar in ſtont de *Bommelerwaerdt*, een der zes verdeelingen van het *Niewmeegſch* quartier, geſchat op 3400 guld. die omgeſlagen over de 16 of 17 Dorpen van dat deel, quam *Brakel*, t'zamen met *Munnikkelandt*, op 281 guldens, 5 ſtuiv. 1½ penn. te ſtaan. *Brakel* heeft een aanzienlyk Sloth gehadt, dat door *Willem den VI* Grave van Hollandt, enz. in Gelderlandt gevallen zynde, in 't jaar 1507. wierd in d'aſſche gelegt, maar 't is naderhandt herbouwt.

Houz H.V. I. D. f. 80.

Voſſ. Jaar p. 543

BRAKEL is een oudt Adelyk Geſlacht in *Hollandt* geweeſt, dat veele jaaren lang de Ridderlyke Hofſtadt van *Develſtein*, omtrent *Dordrecht* gelegen, bezeeten heeft. Heer *Willem van Duvoirde* (*Duvenvoorde*) deedt aldaar een Sloth, met zeer dikke en ſterke muuren bouwen, dat hy van den *Grave* van *Hollandt* ten leen hield, tot op 't jaar 1351. Het Adelyk Geſlacht van *Brakel*, verdeelt in verſcheide takken, verſpreidde zich in de Provintiën van *Gelderlandt*, *Hollandt*, en *Utrecht*. In 't jaar 1240 word van *Richold van Brakel*, Knaape, en Schepen der Stadt *Dordrecht*, gemeldt, dat hy getrouwt was met *Maria Booth*, dochter van *Cornelis Booth*, by *Geertruidt van Merwede*: zyne zoonen waren *Johan van Brakel*, Ambachts-Heer van Oudelandts-Ambacht; *Godtſchalk van Brakel*, Raadt en Rentmeeſter Generaal van Zuidt-Hollandt, in 't jaar 1384. Schepen te *Dordrecht*; was 1383 bezitter van *Develſtein*; en *Herbert van Brakel*, Knaape, ook Schepen te Dordrecht, leefde in 't jaar 1419. *Godtſchalk van Brakel*, zoon van *Ricold van Brakel*, by *Maria Booth*, won *Johan van Brakel*, Knaape, vermeldt 1389. getrouwt aan *Geertruid Booth*, dochter van *Aart Booth*, by *Elizabeth Oem van Barendrecht*; *Wil-*

S. v Leeu Bat. f. 88

Ide Leeu f. 88.

V. der Houve H.V. Kr. 2. D. f. 367.

Comm. leven v. Fred.

Willem van Brakel, Knaape, binnen *Dordrecht* geſneuvelt, in 't jaar 1406. *Reinold van Brakel*, en *Machtild van Brakel*, getrouwt aan *Frederik van Uytenham*, Ridder, Marſchalk van Utrecht, in 't jaar 1418. zie't verder Geſlachtregiſter van *Brakel*, voor zoo veel 't die van *Hollandt* aangaat, by *S. van Leeuwen*, in zyn *Batavia Illuſtrata*.

BRAKEL. (JAN VAN) Toen in 't jaar 1667. de Nederlandtſche Vloot de Rivier van Londen opgeloopen was, en Chattam of Rocheſter naderde, vond ze daar (onaangezien de *Ruiter*, nevens de *Ruwaardt van Putten*, als ook van *Gent*, als Hoofden, op haar't gebiedt hadden) zoo veel dat tot tegenweer diende, en in den weg was; zoo door de Rivier met gezonke Schepen te ſtoppen, en andere kloeke kielen beneden 't Kaſteel van Upnor bequamelyke te plaatzen, als dien Stroom met eene dikke yzere ketting, over katrollen loopende, te ſluiten; dat's Landts Schepen, gelaſt om d' Engelſchen aan te taſten, wel eenen geruimen tydt tegen hen ſchutgevaarte hielden, zonder dat een eenige moedts genoeg had om 'er nader tegen in te dringen; alzoo de diepte der riviere daar zoo nauw was, dat 'er niet meer dan een ſchip te gelyk inkomen kon. Maar eindelyk heeft Kapitein *Jan van Brakel*, niet ontaart van den edelen inborſt van 't Geſlachte daar hy den naam van droeg, door een heldenſtuk den wech ter overwinninge gebaant. Kapitein *Brakel* was dien morgen, door laſt van den *Ruaart*, in hechtenis genomen, omdat hy, tegen 't verbod van geen matroozen aan landt te laten gaan, zyne ſloep met eenig volk daags te vooren had laten afzakken: Maar ziende dat 'er nu gelegentheit was om zynen misſlag met dapperheit te verbeeteren, boodt aan, en beloofde, indien men hem wilde ontſlaan, met zyn Schip de Vrede, een ſlecht Fregat, en dat een van de achterſte lag, de andere te zullen voorby ſtreeven, het voorſte der Engelſche Oorlogſchepen aan boordt te leggen, en de Branders aan te brengen. Het word aangenomen. Hy in vryheit geſtelt, en veroorloft om op zyn ſchip over te gaan, hield zyn woordt, zeilt met eene groote onvertzaagtheit vooruit en over de ketting, zonder eenen ſchoot te ſchieten, ſchoon 't de vyandt onophoudelyk deed van de ſchepen en batteryen, totdat hy omtrent een musketſchoot na by zynen vyandt was; toen gaf hy 't eerſte Engelſch ſchip de laage, zoo veel hy't met de voorſte boegſtukken bereiken kon, klampte het voort ter loops aan boordt, en veroverde het als in een oogenblik, alleen met verlies van twee of drie mannen, en immers zoo weinige gequetſten. Hem volgde de Brander gevoert van Jan Daniëlszoon, die recht op de ketting aanzeilde, zoo dat ze brak, en voort naar het tweede Oorlogſchip, dat hy aan boort leî en in brandt ſtak; meer andere volgden daar op, bekent door de lyſt der genome en verbrande Schepen: namelyk; de Rojale Charles, genomen; Jonathan, door Brakel zelf genomen; Carolus Quintus; Matthias; 't Sloth Honingen; de Rojale James; Lojal London; Rojal Oake verbrandt; enz. verſcheide meer van de Engelſchen zelfs in den grondt gehakt, of doen zinken. Dat groote werk was den 23 Junius ten drie uuren 's namiddags al verricht, in 't gezicht van den Hertog van *Jork*, *Monk*, enz. die de glorie van de Engelſche Scheepsmagt, onlangs noch zoo ontzaghelyk, door 't heldenſtuk van onzen Brakel, voor hunne oogen in rook en vlam moſten zien verdwynen. De *Ruart van Putten* nevens d' Admiraal de *Ruiter* quamen dien mafhaften Kapitein al ſtraks daar aan over zyne dapperheit begroeten, op zyn genomen prys, en hem daar geluk mede wenſchen. Hy wierd ook eerlyk en treffelyk van den Staat beſchonken: zoodat hem en zyn Bootsvolk, boven 't genomen Schip, eene ſomme van twaalf duizent guldens wierd vereert, en aan hem in 't byzonder een goude ketting met eenen gedenkpenning, ter waarde van twaalf hondert guldens; en boven dien noch't bevel op een kloek niew Oorlogſchip gegeeven. In 't jaar 1672 deedt *Brakel*, voerende 't Schip Groot Hollandia, in den ſlag tegen de Engelſche en Franſche Vlooten, eene daadt van de uiterſte ſtoutmoedigheit, byna nooit in eenig Zeegevecht gezien, hoewel wat buiten laſt, echter niet min van nadruk. Hy moſt, volgens geſtelde ordre, tegen de Schepen van de Roode Vlagge vechten: maar hy ſpatte al in het begin, met eenen Brander, ter rechter zyde uit om den Noordt, naar *Montagu*, Admiraal van de Blauwe Vlagge; zeilde recht op hem aan zonder eenen ſchoot te ſchieten, hoe zeer ook de anderen op hem losbrandden, om hem 't naderen te beletten: Ook ſchoot *Montagu* zoo vreeſſelyk, dat het kogels ſcheen te hagelen. Maar Brakel, ſchoon hem veel volks afgeſchoten wierd, wachtte met ſchieten, tot dat hy *Montaguus* ſchip, de *Rojale James*, dat al zyn geſchut geloſt hadde, aan boord leî, en zig daar aan vaſt klampte; toen gaf hy hem de volle laag, waar door eene groote menigte ſneuvelde, en noch meer gequetſt wierden; daar een yſſelyk geſchreeuw uit ontſtont tuſſchen ongelyke partyen: want *Brakel* lag aan *Montaguus* boordt als een boot by een groot ſchip: Hy voerde niet meer dan 300 mannen en 62 ſtukken: *Montagu* over de 1000 mannen en 104 ſtukken. Echter lag *Brakel* hem wel anderhalf uur aan boordt, ſchoot zonder ophouden, en bragt *Montagu* in zulk een ſtaat, dat hy zyn ſchip op zou gegeeven hebben (gelyk zyn Luitenant ſedert verklaarde) indien *Brakel* een Vlagman ware geweeſt. *Montagu* zocht door 't verſch volk, dat hy met ſloepen noch daar boven kreeg, en zyn overtal van manſchap, Brakel met enteren wel te overmeeſteren: maar als d' Engelſchen 't bovenſchip in hadden, verweerde Brakel zich, zonder te kreuken, met zyn volk van onderen. Hy wierd echter zoo doorſchoten aan ſchip en wandt, dat hy geen zeil meer kon voeren. De *Ruart van Putten*, hoewel hy 't overtreeden der ordre ſtrafbaar hield, kon evenwel niet nalaaten zyne ſtoute dapperheit en onvertzaagdheit ten hoogſten te pryzen, met wenſch, dat hy zich in dier voegen tegen Jork, en de Roode Vlagge mogte aangewendt, en niet ſtraf en roem, maar lof en loon verdient hebben. *Montagu* was zoo gehavent, dat hy zich, ziende ondertuſſchen ook andere ſcheepen op hem afkoomen, tot zyne beter reddinge, van *Brakels* ſchip liet los hakken, dat toen reddeloos heenen dreef: Ook was *Montagu* in geenen ſtaat om zich langer tegen andere Scheepen te konnen verweeren; weshalven 't ſchip kort daar aan in brandt geſtoken, en zonder ſpringen verbrandt wierdt: doordien dat koningklyk Zeekaſteel, van *Brakels* ſchip zoo was doorboort, dat het kruidt nat was geworden, en't ſchip aan't zinken raakte. *Montagu*, meenende zig in een ſloep met zynen Zoon te bergen, verdronk, door de menigte van 't volk dat 'er mede in viel. Het ſchip van *Brakel* was meede zoo getroffen, dat het in onmagt lag, en wierd daarom door kapitein Aarſſen, met een touw, uit den vyandt en naar Zeelandt geſleept. Hy hadt hondert vyftig zoo dooden, als gequetſten, en was zelf gewondt, en op 't ſchip was byna alles in ſtukken en reddeloos. Meer roemwaardige daden zal deeze manhafte Kapitein ontwyfelbaar verricht hebben, doch alzoo wy hier van geen berecht hebben gevonden, noch ook van de wyze hoe hy overleden is, zullen wy ons met het bovengedachte verhaal zynes dapperen bedryfs, in die merkwaardige voorvallen (over genoeg om hem onder de Nederlandtſche Waterhelden te vereeuwigen) moeten voldaan houden.

Idem f. 671.

Idem f. 674.

BRANDWYK, daar gemeenlyk *Gibbe-* of *Gybelandt* bygevoegt word, is een Dorp in *Zuid-Hollandt*, in den Alblaſſer-waerdt. *Jakob Weſterbaan*, M. D. Ridder, en Poëet, heeft zich Heer van deze beide Heerlykheden geſchreven. Onder *Brandwyk* en *Gybelandt* behoort ook *Vuilendam*, voor zoo veel zich deze plaats ten ooſten van *Bloklandt* ſtrekt. *Brandwyk* met *Gybelandt* heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Dordrecht*.

V. d. Houve 1. *D. f.* 106. *Jakob v. Dyk &c.*

BRANTGUM, een der veertien Dorpen van de Vrieſche Grietenye *Weſt-Dongeradeel*, in 't quartier *Ooſtergoo*. De Predikant van *Brantgum* en *Waaxens* ſtaat onder 't Claſſis van *Dokkum*.

Winſem.

BREAUTE', of BRIAUTE', een jong dapper Franſch Edelman, van eene voornaame Familie, geboortig uit *Normandyen*, en Heer van *Breauté* genaamt. Hy quam, nadat de Vrede tuſſchen zyne Hooggenoemde Majeſteit, en den Koning van Spanjen geſloten was, in Rouwgewaadt ten Hove. Zyne Majeſteit vraagde hem; waarom hy zulke kleederen had aangedaan, daar doch niemant zyner bloetverwanten geſtorven was? *Sire*, gaf hy ten antwoordt, „ *Ik ga in den rouw, omdat, door den ge-*
„ *maakten Vrede met Spanjen, my de gelegenheit is benomen,*
„ *om van mynen moedt verdere blyken te geeven, en eere,*
„ *door brave daden, te bekomen. Is 't niet anders*, liet de
„ Koning zich ontvallen; *leg dan uw rouwgewaadt vry*
„ *aanſtonts af: Ik zal u eenen brief van voorſchryvens aan den*
„ *Prinſe van Oranje medegeeven, die zal u dan wel eene eer-*
„ *lyke bedieninge bezorgen, daar door gy gelegenheit genoeg*
„ *zult vinden om eere te leggen, enz.* Blyde was *Breauté*, kreeg eenen brief van voorſchryvens, begaf zich naar *Nederlandt*, daar de *Staaten* en de *Prins* hem gunſtig bejegenden, en met een Ritmeeſterſchap, onder hunne in dienſt zynde Franſche ruiterbenden begiftigden. 't Geviel dat de Luitenant van *Breauté*, met 20 der zynen uit zynde, die weinigen noch in twee hoopjens verdeelde, waar door zy te zwak en geſcheiden, van *Grobbendonks* Ruiters uit *Dieſt* overvallen, en binnen *'s Hertogenboſch* gevangkelyk gebragt wierden. De gedachte Luitenant ſchreef aan *Breauté*, hy wilde hem toch geldt tot rantzoen overzenden. Zyne begeerte wierd wel voldaan: maar *Breauté* ſchreef'er by: „ *Ik ben verwondert, dat gy met twintig Mee-*
„ *ſters, u van veertig ſchurken of Bedelaars hebt laten ſlaan.*
„ De woorden in de Franſche taal, luiden aldus: *Je ſuis*
„ *bien ébahy que vous, avec vingt Maiſtres, vous eſtes laiſſé*
„ *batre de quarante Coquins.* De *Franſchen* noemen hunne *Ruiters* gemeenlyk *Meeſters*, omdatze Meeſters hunner Paarden zyn. Dezen brief kreeg *Gerard Abrahams*, anders *Lekkerbeetjen*, Luitenant by de *Spaanſchen*, onder *Antonis Schets*, Heer van *Grobbendonk*, Gouverneur van den Boſch, in handen: die weêr eenen brief aan *Breauté* zondt, daar van dit d' inhoudt was: „ *Hy behoefde zich*

d' Aux. Hiſt. de France p. 570. *P. C. Bor. Ned. Oorl.* 37. *B. f.* 4. *Ev. van Reyd. &c.*

Oudenh. beſchr. van den Boſch. 2 *D. p.* 76.

„ *niet te verwonderen, wegens 't geen waar over by ſchreef*
„ *verwondert te zyn, dewyle zulke Coquins zoo goede Soldaten*
„ *waren, datze niet alleen met* 40 *tegen* 20 *zulke Meeſters;*
„ *maar ook wel met* 20 *tegen* 20 *uit zyne Compagnie zonden*
„ *durven vechten: had hy (Breauté) luſt daar toe, zoo zou*
„ *hy maar tydt en plaats noemen.* Hier dient aangemerkt, dat deze *Lekkerbeetjen* een der geenen was, die voor dezen, in dienſt der Vereenigde Nederlanden, de Stadt *Geertruidenberg* verraderlyk aan de Spaanſchen verkocht hadden. Schoon *Breauté* deshalven met de hoogſte billikheit dezen kamp had mogen afſlaan, als hem (eenen Man van eere, adel, en aanzien) van eenen trouwloozen Verrader, meineedigen Overloper, en een Menſch zoo verre beneden zynen rang aangeboden, nam hy dien echter in haaſtige hitte aan: was ook zoo onbedacht, dat hy, in zyne verkiezinge, op verre na de beſte der zynen niet uitkipte. *Lekkerbeetjen*, daarentegen, verkoos zyne twintig uit drie hondert der allerbeſte *Spaanſchen*, liet zoo hunne paarden als perſoonen, eene ganſche maandt lang, op het ſneedigſt oeffenen. Yder party moſt, gelyk het beding lag, met gewoone wapenen, daar zy hunnen Heer mede dienden, ter baane komen; echter namen de *Grobbendonkſchen* lange buſſen, met dubbele voorſtukken aan de kolders, en hadden daarenboven groote opſteekers in hunne broeken. Op den 5 Februarius, in 't jaar 1600. was de tydt beſtemt, en de plaats de *Vuchter Heide*, voor den *Boſch*. *Breauté* trok met zyne Ruiters uit *Geertruiden-Berg*, ſliep des nachts, na den 4. dier maandt, te *Loon op 't Zandt*; daar hy noch 's morgens, als een *Roomſch-Catholyk*, zyne biechte ſprak, en Miſſe liet doen; reedt voort naar *Vucht*, en verſcheen daar d'eerſte met de zynen. *Gerard Abrahams* quam met de zynen ook uit de ſtadt derwaarts. Dicht geſloten, voet voor voet, zonder gebalder, reeden zy op den anderen, en elk koos zynen man. *Breauté* ging op *Lekkerbeetjen* los, en ſchoot hem plotzelyk doodt: te gelyk ſneuvelde, in dezen eerſten gang, zyn broeder *Anthonis Abrahams*, Korporaal van de Compagnie, nevens de Zwager van *Lekkerbeetjen*: aan den kant van *Breauté* geraakten twee Franſchen, *Pliſſon* zyn Quartiermeeſter, en noch een, *Beau Aubert* genoemt, om 't leven. Alzoo de Hoofden der *Spaanſchen* nu reeds doodt waren, ſcheen de zege naar de *Franſche* party te neigen; maar in het tweede treffen verkoelde de hitte der *Franſchen*, die in het derde noch meer verſtaande; de moedt der *Spaanſchen* daar tegen bleef volſtandig. Kapitein *la Pierre*, daar *Breauté* zich meeſt op vertrouwde, en die gedurig aan zyne tafel at, nam allereerſt de vlucht, en liep kort daar na tot de *Spaanſchen* over; met hem gingen meer andere deur. *Breauté* en zyn Neef vochten ten uiterſten, zelfs noch te voet tegen der *Spaanſchen* menigte: eindelyk beloofden ze hem goedt quartier; maar braken trouwloos hun gegeeven woordt: Want als de Gouverneur *Grobbendonk* binnen *'s Hertogen-Boſch* verwittigt was van de zege der zynen, zond hy eenige perſoonen uit, die *Breauté*, zynen Neef, en noch drie andere gevangene *Franſchen*, in koelen bloede, doorſtaken. *Breauté* riep wel, *vermoordt my niet als een Poultron, maar geef my myn geweer, en laat my vechten, tot dat ik doodt nedervalle*; doch te vergeefs. Toen hy zich gevangen gaf, had hy al over de dertig wonden; anderen zeggen, dat hy met dertig wonden vermoordt wierd. Deze ſchandelyke daadt, tegen gegeeve trouw en quartier, heeft *Grobbendonk* en den Spaanſchen op niew eenen zeer quaden naam in de Vereenigde Nederlanden verwekt: Ook hebben de *Franſchen* naderhant, die in dienſt van den Staat waren, eene ſtrenge wraake, nu en dan, wegens dit werk geoefent. De hittigheit en ſchielykheit van *Breauté* bragt hem ten deele tot dit ongelukkig lot: want na 't eerſte treffen, wendde hy zich flux naar den vyandt, zonder de zynen ooit by een, of weêr in ordre te brengen. Het Lyk wierd naar *Dordrecht* gebragt, en daar met dertig wonden uitgeſchildert, gebalſemt, en naar *Vrankryk* gevoert. Hoe ganſch partydig, quaadtaardig, en met onwaarheden verzelt, dit van *Meerbeek* word verhaalt, kan men zien in zyne Kronyk; als ook hoe heerlyk *Lekkerbeetjen* met zynen broeder, binnen *'s Hertogen-Boſch*, begraaven zyn: nevens het zwetzend graffſchrift, in 't Latyn van *Johannes Bochius* gemaakt, en van *Meerbeek* vertaalt; voegende noch by zyne onwaarheden, dat *Breauté* van *Lekkerbeetjens* broeder zou wezen dootgeſchoten, en ontkennende met eenen ſchaamteloos, dat hy na gegeeven quartier om 't leven gebragt zoude zyn.

P. d'Auxerre f. 571. E. v. Meteren f. 444. Bor. Ned. Oorl. f. 4. in't 37. Boek Leeuw. Bat. ill. f. 317. 318. Grot. Jaarb. f. 104. Reyd. Ned. Hiſt. f. 723. Oudenh. Beſchr. van den Boſch. f. 77.

P. C. Bor. Meteren. H. de Groot. E. v. Reyd. S. v. Leeuw. S. v. Oudenh.

Idem. Oudenh. p. 78.

Meerb. groot Kr. der xvii. Ned. f. 944.

Houve H V. Kr. 2. D. f. 366.

BRECHT, een der tien Dorpen in 't Landt van *Bergen op den Zoom*. In de jaarlykſche ſchattinge over geheel Brabandt, die dit Hertogdom voortydts aan den Koning van Spanjen moſt opbrengen, ter ſomme van 140000 guldens, was 't Landt van *Bergen op den Zoom*, in die ſomme, geſtelt op 3050 guld. 7 ſtuivers; waar toe Brecht opbragt 1247 guld. 4 ſtuiv. 9 penn. en dan noch d'andere helft van Brecht onder Hoogſtraten 301 guld. 11 ſt.

BRECHT, (ENGELBERTS PROOSTEN) Echtgenoote van *Burgermeeſter Kies*, te *Haarlem*, is eene Vrouwe van zonderlinge deugdt en kloekmoedigheit geweeſt. Voor den afval dezer Stadt van den *Spaanſchen* kant, viel 'er op dezen *Kies* al argwaan, dat hy het met den *Prins* van *Oranje* hield; dies poogde men hem in handen te krygen: maar zy wiſt haren Man zoo wel te verbergen, dat zyne belagers hem niet konden vinden. Dit duurde zoo lang tot dat zy zwanger wierd; dat voor hun beide gevaarlyk was; alzoo de Schout van *Haarlem*, hunnen naaſten gebuur, daar op huiszoekinge quam doen, zeggende, dat, dewyle zy bevrucht was, haar Man by haar moſt zyn. Zy, zonder zich te ontzetten, en om hem de gebrekkelykheit zyner bewysreden aan te wyzen, gaf hem tot antwoort; *dat de weg voorby de deur lag.* Ja zelfs, in ſtilheit verloſt, gingze 's anderen daags voor de deur, en in haare ſtoep ſtaan, eerlyk naboorzende 't geen lichtvaerdige vrouwlieden dikmaals in ſchande doen. *Kies* geraakte echter in hechteniſſe met meer anderen; en het zou deerlyk en doodlyk met hun afgeloopen hebben, indien niet ondertuſſchen *Maximiliaan de Boſſu* op de Zuiderzee ganſchelyk geſlagen, veele Spaanſche Grooten by die gelegentheit gevangen, en in handen der Noordt-Hollanderen geweeſt waren. Dit ſtak eenen ſtok in 't wiel; de *Grave van Boſſu* was onder de gevangens: Zyne vrienden zochten den Gouverneur der Spaanſche Nederlanden tot een verdrag, en verwiſſelinge van wederzydſche Gevangenen te beweegen. Burgemeeſter *Kies* wierd op zyn woordt los gelaaten, om naar *Amſteldam* te gaan; en met *Verdugo* van deze zaak te ſpreeken, enz. zyne Huisvrouw wilde hem vergezelſchappen, als geſchiedde. In een open ſchuitjen voeren ze van *Haarlem* naar *Amſteldam*. Eenige Hoogduitſche Soldaaten deeden zommige eerſchoten, quanswys om *Kies* te groeten; een kogel, 't zy onwetens, 't zy moedwillig, vloog *Brecht Engelbrecht Prooſten* door den arm; zy kennende den oploopenden aardt van haaren man, en vreezende dat hy weêr te rugge zou keeren, om zich aan den Dader te wreeken, verbeet zich, en liet niets blyken: eindelyk ontdekte 't bloet, over haare kleederen loopende, het ongeval. *Kies* wou met geweldt aan landt, maar de ſchuit ging voort: zyne Echtgenoote gebruikte veele bequaame redenen, waar door zyne gramſchap bedaarde. Hy bragt by *Verdugo* zoo veel te weege, dat 'er eene verwiſſelinge toegeſtaan wierd. De Hertog van *Alba* zou de gevangene *Burgers van Haarlem* wel gedoodt hebben; maar de bedreiginge, dat de gevangene *Spaanſche Dons*, en *Groote Heeren* even eens gehandelt zouden worden, en de ſchriftelyke vertooningen van *Verdugo*, nevens die van andere Spaanſche Overſten, hielden hem in toom. Echter was *Boſſu* van de Noordt-Hollanders buiten dit verdrag geſloten, zoo dat hy gevangen moſt blyven. Burgemeeſter *Kies* raakte los tegen *Live van Weldam*: Zy op zekeren tydt malkanderen bejegenende, zei *Kies* tegens *Weldam*; *Hoe is uw geluk zoo klein, of 't myne zoo groot, dat een Brouwer van Haarlem zulk eenen Heer als gy zyt opweegen kan?* Waar op deeze antwoordde: *Ik zou 't my niet belgen, al hadde ik ſchoon tegen eenen Brouwersknecht moeten uitgaan.*

P. C. Hooft Ned. Hiſt. f. 338.

Hooft ibid. Meter Ned. geſchi f. 93.

Iden Hooft ibid.

BREDA, eene Stadt in Brabandt, doch onder den Vereenigden Staat, anders onder Hollandtſch Brabandt gezegt: Zie BREEDA.

BREDA. Hier van vinde ik dat allereerſt gewag gemaakt wordt op het jaar 1223. in den Giftbrief van Willem den eerſten, Grave van Hollandt, dien *Godefridus de Breda, met de voorſpraak van zyn getuigeniſſe*, onder anderen, *bekragtigt heeft.* Het is derhalven eene oude Heerlykheit, doch onzeeker, of ze behoort heeft onder de Landtſtreeke van *Strijen*, van *Rien*, of van *Kempelandt*; immers is het onder Brabandt geweeſt, (*Menapici ſaltem pagi fuit*) zoo ver het zelve hedendaags onder het gebiedt der Vereenigde Nederlanden behoort. De Stadt van den zelven naam, die welvarende, groot en vaſt is, leggende aan de *Meerik*, weleer de Brabantſche rivier genoemt, vyf uuren van Dordrecht naar het Zuiden, is het Hooft van het Geweſt dat den naam van een Baronnye draagt.

M. ting Gern Inf.

BREDERODE, zie op BREEDEROODE BISSCHOP, KASTEEL. BREDEROODE, EEN ZEER OUDT ADELYK GESLACHT, zie op BREEDEROODE.

BREDERODE is een Kaſteel of Slot van Kennemerlandt, op het ſtrandt ter halver wegen tuſſchen Haarlem en Beverwyk, waar van het aanzienlykſte geſlagt in ganſch Hollandt den naam gekregen heeft, naar de Koningklyke, of groote Roede, die hier miſſchien in het meeten der landen van een ongemeen gebruik is geweeſt. Graaf *Arnulfus*, die in den jare 993. van de Vriezen doodtgeſlagen is, heeft, behalven zynen Opvolger *Diderik* de III. noch eenen tweeden zoon nagelaaten, met naame *Sifridus Sicco*, toen ter tydt nauwelyks tien jaren oudt, van wien *Diderik* de V. vermeldt, wegens de ſchenkaadjen, die hy aan *St. Adelbertus van Hecmunda* gedaan hadde, in eenen Giftbrief van den jaare 1083. *Melis Stoke* geeft aan dezen *Sifridus* ter vrouwe eene dochter van *Caſtrichem*, die uitſtak, zal ik zeggen in ſchoonheit, of in tooverkunſten? en van deze een groot Krooſt, het welk in aanzien niemant, dan de Graven van Hollandt, toe-

M. ting Ger Inf.

toegaf. Dat dit is het geſlagt van *Brederode* en *Teylingen*, verzeekeren uit eenen monde de Hollandtſche ſchryvers, zoo wel van onzen, als van den vorigen tydt: en dat met zeer goede reden, dewyl 'er geen ander is van gelyk aanzien, daar de Graven aan hebben toegelaaten hunne wapens te gebruiken, met dat onderſcheidt, als onder de jongere zoonen gebruikelyk is. Doch dat zy, na de doodt van Graaf *Jan den I.* van Keizer *Albertus* onder de mannelyke erven niet gerekent zyn geweeſt, giſſe ik dat toegeſchreven moet worden aan de verre verwantſchap, of aan het ongelyk huwelyk van *Seyfridus*, hunnen vader. De plaats, daar hedendaags de puinhoopen van het Kaſteel zyn, behoudt den naam, terwyl het geſlagt, dat door zeer groote daaden eenen onſterffelyken naam verkregen heeft, onlangs uitgeſtorven is.

BREDEVOORT. Dit woordt beteekent een *breed padt tuſſchen de moeren of broeken*, zynde een ſoort van lange bruggen: aan welk padt of gang nu al in den jare 1246. een *Kaſteel* is geweeſt, gelyk blykt uit den Giftbrief van *Herman* Grave van *Loon*, die dit zyn Huis (dat is, Sloth, naar den ſtyl van dien tydt) te leen gekregen heeft van den Geldersman. Het is noch ten huidigen dage in het Graafſchap *Zutphen*, naar de zuidelyke grenzen, doch meer verſterkt, in wezen.

BREEDA, ook, doch qualyk, BREDA; maar eigentlyk BREED-AA, eene Stadt onder den Staat, anders gezegt in *Hollandtſch-Brabandt*. Zy legt in 't Noorderdeel van 't Hertogdom *Brabandt*, niet verre van de Zuid-Hollandtſche grenzen, aan 't riviertjen de *Marke*, dat door de Stadt loopt. Of *Breeda* legt, daar de rivier d' *Aa* zich met de *Marke* vereenigt; en vermits door de *Marke* de *Aa*ſtroom hier veel breeder word, heeft de daar by gebouwde ſtadt den naam van *Breeda*, zoo veel als *Breede-Aa*, bekomen. *Hugo de Groot* en anderen zeggen, *Breeda* heeft deze benaminge van eenen Stroom, tot daar toe de *Aa* geheten; doch die daar breeder wordende, en door de Veſten heen loopende, zynen naam in de *Marke* verandert, en naderhandt by de Stadt *Zevenbergen* in den Zeeboezem valt. *Breeda* is een Baronny, heeft 17 onderhoorige Dorpen, hier na te noemen. De Stadt en Heerlykheit van *Breeda* was voortydts *'t Patrimonium*, of 't Vaderlyk Erfgoedt van de Hertogen van *Brabandt*: Hertog *Jan* de *III.* verkocht het aan * *Jan van Polanen*, Heer van der Lek, in het jaar 1350. voor 43000 Hallingen. De Vader van dezen Heer *Jan van Polanen* kreeg de Heerlykheit van der Lek, in Zuid-Hollandt, ten huwelyk met zyne Gemalinne *Catharina*, Dochter van Heer *Diderik van Breederoode*; hy overleedt in 't jaar 1317. *Jan van Polanen* de *II.* wierd dus Baron van *Breeda*, volgens *Aitzema*, in 't jaar 1350. door koop: *Em. v. Meteren* zegt 1357. als ook *Goudhove* en *Haſſelt*: Hy overleedt in 't jaar 1373. en legt begraaven te *Breeda*. Onder zyne zoonen wierd Heer *Jan van Polanen* de *III.* zyn Nazaat in zyne Heerlykheden, wiens Titel was, *Heer van Polanen, van der Lek, St. Geertruidenberg, Breeda*, en *Ooſterhout, Bleskyns-Graaf, Brandwyk*, enz. Hy liet alleen eene echte Erfdochter na, Vrouwe *Johanna van Polanen*, de Lek, den Berg, *Breeda*, Ooſterhout, Roſendaal, en Steenbergen; die in het jaar 1409. aan Grave *Engelbert van Naſſauw*, Stadthouder van *Brabandt*, trouwde, overleden in 't jaar 1442. Na *Engelbert* quam de Barony van *Breeda*, enz. op zynen Zoon Grave *Jan van Naſſauw*, Heer van Polanen, der Lek, den Berg, enz. had ter Gemalinne Vrouwe *Maria*, Dochter van Grave *Jan van Loon*, en Heinsberg; hy ſtorf zeer oudt in 't jaar 1475. twee zoonen nalatende, namelyk *Engelbert van Naſſauw-Dillenburg*, Heer van der Lek, Polanen, St: Geertruidenberg, en *Breeda*; Stadthouder, en algemeen Landtvoogdt der Nederlanden. In den Oorlog tegen de *Franſchen* wierd hy gevangen, en moſt 80000 guldens tot rantzoen opbrengen: (zie 'er iets aanmerkelyks van op ENGELBERT VAN NASSAUW) en Grave *Jan van Naſſauw*, Heer van Polanen, der Lek, den Berg, en *Breeda*; bezat ook de Heerlykheit *Heusden* in lyftocht. Grave *Engelbert van Naſſauw* overleedt in 't jaar 1504. en zyn Broeder Grave *Jan van Naſſauw* wierd zyn Erfgenaam: had ter Gemalinne *Eliſabeth*, dochter van den Landtgrave *Henrik van Heſſen*: hy won by haar zynen oudſten zoon, *Henrik*, en den tweeden, *Willem*. Deze *Henrik*, Grave van *Naſſauw*, Heer van Polanen, der Lek, den Berg, de Zwaluwe, *Breeda*, enz. Ridder van 't gulde Vlies, Stadthouder van Hollandt, en Zeelandt, won by zyne tweede Vrouwe, *Claudina van Chalon*, eenige dochter van Prins *Johan van Oranje*, Grave *Rene*, of *Reinier van Naſſauw*: zy overleedt te *Dieſt*, in 't jaar 1521. haar eenige broeder, *Philibert van Chalon*, bleef in 't jaar 1530. in 't beleg van de ſtadt *Florence*. Vermits hy kinderloos ſtorf, ſtelde hy tot zynen Erfgenaam den eenigen Zoon van zyne alreeds overlede Zuſter, by Grave *Henrik* gewonnen, namelyk, den gemelden *Rene de Naſſauw*, of de *Chalon*, *Prins van Oranjen*. Zyn Huis was 't rykſte in 't ganſche Graafſchap van *Burgundiën*, daar in hy, van den hooggemelden zynen Oom *Philibert*, twee-en-dertig Heerlykheden erfde, behalven het Prinsdom van *Oranje*, in *Vrankryk*. Dus was zyn Tytel, *Rene de Chalon* (hy moſt den naam en titel van *Chalon*, by uitgedrukten wille van Prins *Philibert*, voeren) Prins van *Oranje*, Grave van *Naſſauw*, Heer van der Lek, Polanen, den Berg, de Zwaluwe, *Breeda*, Dieſt, Steenbergen, Roſendaal, en dan noch Heer van 32 Heerlykheden in *Burgundiën*, Ridder van het Gulde Vlies, Stadthouder van Hollandt, Zeelandt, enz. Hy wierd in de belegeringe van *St. Dezir*, een Steedtjen in *Vrankryk*, daar hy aan de zyde van Keyzer *Karel den V.* ſtont, in 't jaar 1544. doodtgeſchoten, en liet geene echte kinderen na. Zyn Vader, Grave *Henrik van Naſſauw*, Heer van Polanen, enz. overleefde Prins *Rene*; en wederom Grave *Willem van Naſſauw*, jonger broeder van *Grave Henrik*, Oom van Prins *Reinier*, of *Rene van Oranje*, overleefde *Henrik*. Deze *Willem van Naſſauw* had te Dillenburg zyn verblyf, en by zyne Gemalinne, *Juliana van Stolberg*, zes zoonen en vyf dochters gewonnen: de oudtſte dezer zoonen was *Willem*, Grave van *Naſſauw*, dien, by Teſtament van zyn Ooms zoon, het Prinsdom van *Oranje*, enz. gemaakt was, en die te *Delft* verraderlyk den 10 Julius 1584. wierd doorſchoten. Zyn oudſte zoon was *Philips*, die Erfgenaam wierd in het Prinsdom van *Oranje*, enz. doch door zyne doodt, alzoo *Philips* zonder kinderen ſtorf, vielen alle zyne Heerlyke Goederen en Landen op zynen broeder *Maurits*, daar door Prins van *Oranje*, Grave van Naſſauw, Meurs, Buuren, Leerdam, enz. Heer van Yſelſtein, St. Martensdyk, Marquis van Ter Veere, en Vliſſingen, Baron van *Breeda*, Heer van Polanen, der Lek, de Klundert, enz. Stadthouder en Kapitein Generaal der Vereenigde Nederlanden, Admiraal ter Zee, &c. Deeze Prins ook kinderloos overleden, volgde zyn jonger Broeder *Frederik Hendrik* in alle zyne Vorſtelyke en andere Landen en Goederen: wiens eenige Erfgenaam Prins *Willem de II.* was; en zyn Nazaat, eenige Zoon en Erfgenaam, Prins *Willem de III.* geworden Koning van *Engelandt*, *Schotlandt*, en *Yrlandt*; met wiens doodt die tak van dien zoo Hoogdoorluchtigen Stam in 't Mans oir uitgeſtorven is, en daar door alle die Prinſſelyke en andere Heerlyke landen, enz. aan andere Vorſtelyke Perſonaadjen vervallen, die, by verdeelinge, aan yder dezer Vorſten ſtaan te komen, of ten deele gekomen zyn, die 'er, door geboorte en uiterſten wille, recht toe hebben. Nu keeren wy weêr naar *Breeda*. De Stadt word, naaſt de vier Hooftſteden van *Brabandt*, eene der voornaamſte van alle de andere gereekent: zy legt 8 mylen van *Antwerpen*; 6 van *'s Hertogenboſch*; 6 van *Bergen op den Zoom*; 2 van *St. Geertruidenberg*, in eene vlakte van goedt koorenlandt: andere berichten, dat *Breeda* van *Antwerpen* legt 8 groote mylen; 17 van *Lier*; 5 van *Thurnhout*; 2 van *Zevenbergen*; 20 van *Bruſſel*: heeft eenige Boſſchen; namelyk *Ulpenhout*, *Niew-boſch*, en *Els-boſch*. In oude tyden hadden de Deenen een kaſteel in 't Kraaijen-boſch, achter 't Sloth of Hof, gebouwt, bewoonden het met vergunninge van de Heeren van *Breeda*: maar Heer *Henrik van Breeda* heeft, om zeker verſchil, die Sterkte omtrent het jaar 1124 ingenomen, en tot den grondt toe geſlecht. In den aanvangk der Nederlandtſchen beroerten, wierden alle de goederen van Prins *Willem den I.* door den Hertog van *Alba*, uit naam van Koning *Philips van Spanjen*, verbeurt verklaart, by gevolk ook zyne Baronye van *Breeda*, door den Hertog in 't jaar 1567. in bezit genomen. Volgens de *Pacificatie* van *Gent*, moſt die ſtadt aan den Prins herſtelt zyn geworden; maar Kolonel *Fronsberg* lag 'er met zes Compagniën Hoogduitſchen binnen, die daar niet uit wilden, onder voorwendinge van achterſtallige Soldye. Ondertuſſchen had *Don Jan van Ooſtenryk*, Gouverneur over de Spaanſche Nederlanden, met *Fronsberg* gehandelt om *Breeda* in te houden, tot dat hy volle betalinge zou ontfangen hebben, die lang genoeg kon uitgerekt worden: weshalven het door belegering moſt worden aangetaſt. Onder 't beleg viel dit volgende zeer aanmerkelyk geval voor. *Fronsberg* zondt eenen zyner Duitſche Kapiteinen aan *Don Jan* binnen *Namen*, om van hem te weeten, waar op hy zich te verlaten hadde? *Don Jan* vaerdigde den *Duitſcher* weder af, met ſchriftelyk beſcheit: maar, heimelyk binnen *Breeda* trachtende te komen, wierd hy gevangen, naar *Geertruidenberg*, en by Prins *Willem* gebragt: Zoo door dreigementen, als beloften, beleedt de Kapitein te *Namen* by *Don Jan* geweeſt te zyn, en een klein briefjen aan *Fronsberg* ontfangen te hebben. Het was in den bandt van zyn broek genaait; daar uit gehaalt, zagmen dat het niet langer dan een lidt van een vinger, op zeer dun fyn papier geſchreven, met een klein zegel toegelakt, en zeer aardig toegedaan was. Zes regeltjens ſtonden 'er in; de letters waren boven maten klein,

J. P. de Auxerre Hiſt. de France p. 480.

Idem Goudh. Leeuw. ibid. Petit. Ned. Repub. p. 280. N. de Klerk. Toon. der Hert. Prinſ. Graven f. 275. 294.

Leven en bedr. van Pr. Will. en Maur. 2 D. f. 76. Meter. f. 198. Zeileri Itinerar. Germ. f. 263.

G. Haſſelt Hiſt. Brab. p. 292. Bor. Met. 36.

* Arn. Montanus, in het leven en bedryf van *Frederik Henrik*, p. (mihi) 411. zegt, dat het in 't jaar 1526. van 't eigendom der Brabandtſche Hertogen vervreemt is, en verkocht aan *Gerard van Raſſingen*, en na hem op *Joan van Polanen* verſtorven. R.

klein, en net in cyffer, ondertekent, *Juan.* De ontcyferinge geſchiedde met groote moeite, en toen bevont men den inhoudt te zyn: „ Wy verſtaan de gelegenheit uwer „ zaaken; gy hoopt de Stadt noch zes weeken te zullen „ konnen houden, indien 'er hulpe zou koomen. Wy „ hebben Volk en middelen by der handt, om het ontzet „ te waagen; doch willen zeker gaan, houd het maar „ twee maanden, verzekere u dat gy verloſt zult wor- „ den; *Juan.* Prins *Willem* liet door *M. W. Silvins*, vermaardt Boekdrukker binnen *Antwerpen*, toen binnen *St. Geertruidenberg* om dien Vorſt te begroeten, een ander briefjen, met even diergelyke cyfers, ſchryven; de handt van *Don Juan* was zoo aardig nagebootſt, als of hy 't zelf geſchreven hadde; d'inhoudt was: „ Wy ver- „ ſtaan de gelegenheit uwer zaake; willen oprecht han- „ delen, omdat het ons leet zoude zyn uw perſoon, „ en een eerlyk Regiment te ſchande te laten komen. „ Wy zyn hier zelfs genoegzaam als belegert; en ver- „ mits 't geheele Landt tegen ons rebelleert, zoo kon- „ nen wy 't begeerde onderſtant niet belooven. Zie het „ beſte verdrag dat mogelyk is te bekomen, om u en „ uwe Soldaten tot 's Konings dienſt te bewaaren, en „ u herwaarts te begeeven, 't zal op Breda niet aanko- „ komen; *Juan.* Op dit briefjen wierd het lakzegel van *Don Jan* zeer konſtig gevoegt, genomen zynde van het ander briefjen, en met warm lak op dit gedaan. D'inhoudt wierd aan den omgezetten Hoogduitſchen Kapitein bekent gemaakt, en hy teffens verzocht, dit ſchrift aan Kolonel *Fronsberg* te willen overgeeven, als van *Don Jan van Ooſtenryk* komende; ook onder de Spaanſche Soldaten te *Breeda* uit te ſtrooijen, dat 'er geene hoop van byſtandt was. Hem wierd belooft, dat hy en zyne Compagnie in dienſt en betalinge van den *Prins van Oranje* overgenomen zouden worden: daarenboven hy met eene goude ketting van 4000 guld. beſchonken. Dees Kapitein voerde dit zeer ſtipt uit. Zoo haaſt hy binnen *Breeda* quam, wilden de Officiers van hem weeten, wat hoop van ontzet *Don Johan* gegeeven hadde: Hy antwoordde volgens de by hem aangenome overeenkomſte; en beriep zich voort op het ſchriftelyk beſcheidt, dat hy van *Don Jan* bragt. De ganſche Bezetting, daar over ontroert, wou den inhoudt van *Don Jans* Miſſive aan *Fronsberg* weeten, die haar wierd meedegedeelt. Terſtont volgde eene groote opſchuddinge onder 't krygsvolk. Zoo haaſt was Prins *Willem* daar van niet verwittigt, of hy liet den Hoogduitſche Soldaten aanzeggen: zy mogten vry met hunnen Commandant *Fronsberg* uittrekken; doch zonder betalinge hunner achterſtallen: maar wildenze *Fronsberg* overleeveren, zoudenze van den *Staat* drie maanden Soldye ontfangen. Straks vattenze hunnen Kolonel en Commandant by 't hooft, en gaven hem, nevens de Stadt, aan Prins *Willem van Oranje*, op den 4 October 1577. over, tot zeer groote blydſchap der Burgerye; die dus weêr onder haaren wettigen Heer quam, en van de *Spaanſchen* verloſt wierdt. Maar haare ruſt duurde niet lange; alzoo de Spaanſchen, in 't jaar 1581. zich weêr op de volgende wyze meeſter van de ſtadt maakten. *Karel van Gavre*, Heer ven Freſin, Commiſſaris van den leeftogt, aan der Staten zyde, zat, wegens quaade trouwe, op het Kaſteel aldaar gevangen, doch genoot, om zyn Broeders wille, veele vryheden. Hy verleidde, door beloften van groote vergeldinge, eenige Bezoldelingen van de Bezettinge; liet zulks *Parma* weeten, en met een, dat 'er goede kans was om *Breeda*, met weinige moeite, te verraſſen, vermits de Overſte *Stakenbroek*, Commandant van d' Inleegering, met het grootſte gedeelte van 't guarnizoen daar uit, en op eenen aanſlag naar *'s Hertogen-Boſch* getrokken was; niet meer dan 36 Soldaaten lagen in 't Kaſteel, en alleen eene halve Compagnie in de Stadt. Fluks zond *Parma* hier op *Claude van Barlaimont*, Heer van *Haultepenne*, nevens *Marten Schenk*, met eenen goeden hoop krygsvolk, derwaarts. Het water was afgelaaten om de graften te diepen: *Freſin* had de Soldaaten dronken gemaakt, en eenen der omgekogten op Schildtwacht doen ſtellen. De *Spaanſchen* beklommen de Veſten des nachts: wierden Meeſter van het Kaſteel, vervolgens van de Stadt; alhoewel niet zonder dapperen tegenſtant der Burgeren; zoodat ze by de winſt der ſtadt, noch echter meer dan 600 mannen verloren. Door dit verraadt van *Karel Gavre* quam *Breda* weêr aan *Spanjen*. Maar, door eenen zonderlingen en welgeſlaagden liſt, raakte het, omtrent 8 jaren daar na, weder aan den *Prins van Oranjen*, en den Vereenigden Staat. Zeeker Schipper, *Adriaan van Bergen* geheeten, die gewoon was Turf in 't Kaſteel te leveren, had aangeboden zich tot eenen aanſlag te laaten gebruiken, en hier over met *Charles de Heraugier*, Kapitein in Staaten dienſt, geſproken, die het *Prins Maurits* overdroeg; waar na hy dit gewigtig ſtuk aannam, om het volgens genomen beſluit uit te voeren. Het ſchip wierd in het Dorp ter *Leure*, een myl weegs van *Breda*, zulker wyze met eene zolderinge toebereidt, dat 'er 70 mannen verborgen onder konden leggen. 's Maandags avont, den 26 Februarius, 1590. gingk Heer *Charles Heraugiers*, met zyne uitgekipte Soldaaten, in dit Schip: alle t' zamen moſten zy 'er krom en gebogen in zitten, en tot donderdag dus blyven, zonder achter- of voorwaarts, wegens regen, windt, en vorſt, te konnen geraaken. Middelerwyle leeden zy felle koude, en grooten honger; deshalven moſten zy zich 's nachts, uit het ſchip, op de Schans *Noortdam* begeeven. Schipper *Adriaan* vreesde, dat door 't lang ſukkelen d' aanſlag ontdekt mogte worden: echter gingen ze met d' uitvoeringe voort. Donderdag 's nachts tradt het volk weêr t' ſcheep, en quam op een vierde deel uurs naby de ſtadt. Van vrydag morgen, tot dien van zaterdag ten tien uuren, lagenze voor het *Reigers boſch*, by 't Kaſteel; daar ze aan den grondt raakten, en moſten wachten tot dat het water weêr wies: ondertuſſchen wierd het Schip lek; zoodat de Soldaaten, tot de kniën toe in 't water zittende, dachten te zullen verſtikken, ten minſten te verſtyven door de koude. Zy waren nu binnen den boom van 't Kaſteel, waar op die achter hen geſloten wierd. Wonderlyk ſtopte zich het gedachte lek van zelfs. Een Korporaal van de Wacht quam met een ſchuit aan om het Turfſchip te bezichtigen; trad in de roef, ſchoof eene ſchuive op, die aan de zolderinge, daar de Soldaten op lagen, raakte; vond echter niet, en ging daarom weêr heenen. Aanmerklyk is 't, dat 'er in dien tydt niemant van de Soldaaten hoeſtte, doordien ze zeer verkoudt waren, inzonderheit de Lieutenant *Matthias Heldt*, die zynen eigen Ponjaardt d' anderen aanboodt, om hem daar mede het hart af te ſteeken, indien hem het hoeſten weêr zoo mogte overkomen, dat d' aanſlag daar door kon ontdekt, en zy alle dus mogten in gevaar gebragt worden. 's Namiddags den 3 Maart, het water gewaſſen zynde, wierd de Sluis van 't Kaſteel geopent, het ſchip binnen gelaaten, en, wegens de veelheit van het ys, door de Italiaanſche Soldaten, die daar lagen, ingetrokken. Tegen den avondt quamen ze binnen. De Sergeant Majoor van het Kaſteel gaf den Soldaaten laſt, de Wachthuizen van turf te voorzien; daar op wierd zoo veel wechgedraagen, dat de zolderinge bloot begon te worden, daar een niewen angſt uit ontſtont: maar Schipper *Adriaan* was loos genoeg om dit onheil te voorkomen; zeide op 't hoogſte vermoeit te zyn, van dezen en den voorigen arbeidt, en wilde wat ruſten; gaf zyne knechts, of Medemakkers, quanswys geldt, om met de Turfdragers te gaan drinken, en het verder loſſen tot 's morgens uit te ſtellen. Ondertuſſchen verwittigde hy *Prins Maurits*, thans met een deel Volk op de been, tot hoe verre deeze aanſlag gelukkig, onder veel tegenſpoets, gevordert was. Binnen de Stadt *Breda* lag eene Compagnie Ruiters van 70 koppen. Dan noch waren 'er vyf Vaandels Italiaanſche Voetknechten, en in 't Kaſteel bevondt zich een Vaandel. In den donkeren avondt heeft de Medemaat van Schipper *Adriaan* (welke laatſte, op 't bevel van den Majoor, in de Stadt was gaan ſlaapen, alzoo deze Bevelhebber niet meer dan eenen Schipper in 't Kaſteel wilde gedoogen, wegens berecht dat hy hadde, dat Prins *Maurits* op eenen Togt uit was) dapper beginnen te pompen, om het geruiſch dat 'er gemaakt wierd te verdooven, ter oorzaake dat iemant, door noodt geperſt, zyn gevoeg in de drinkpot gedaan hadde. Omtrent middernacht ſprak Kapitein *Heraugier* den zynen eenen heldenmoedt in 't lyf, en beval den Schipper weêr te pompen, brengende ondertuſſchen zyn volk uit het Schip, zonder dat 'er de Wacht iets van vernam: terſtont overrompelde hy het wachthuis, en gaf *Prins Maurits* het beſtemde teeken, die, middelerwyle de Stadt genadert, zyne benden ſpoedig deed voortrukken, en dus Meeſter van de Stadt en het Kaſteel wierd. Alle de byzonderheden omtrent den aanſlag, daar zelfs wonderen in zyn, die het beſtier van Godt in dit werk vertoonen, konnen wy hier niet inlaſſen; de lezer zalze vinden by de Schryvers die op den kant aangewezen zyn. De kloekmoedige *Heraugier* wierd met het Gouvernement van de Stadt en Baronye van *Breda* begiftigt; de Soldaaten, die zich daar toe hadden laten gebruiken, kreegen eene vereeringe van geldt, en toezegginge van bevorderinge by de eerſte gelegenheit. Ter gedachteniſſe van deze zoo ſtoutmoedige en wel uitgevoerde zaak, deeden de Staten goude, zilvere, en kopere penningen ſlaan; aan yder der geener, die *Heraugier* vergezelſchapt hadden, ſchonken zy 'er eenen van gout: aan de eene zyde ſtont het Turfſchip, daar de Soldaaten uittraden, met deze woorden, PARATI VINCERE AUT MORI, QUARTO NONARUM MARTII. GEREEDT OM TE STERVEN, OF TE OVERWINNEN. aan d' andere zyde: BREDA A SERVITUTE HISPANA VINDICATA DUCTU PRINCIPIS MAURITII A NASSAUW, ANNO MDXC. DE STADT VAN BREDA VERLOST VAN DE SPAANSCHE DIENSTBAARHEIT, ONDER 'T BELEIDT VAN PRINS MAURITS VAN NASSAUW, IN 'T JAAR 1590. den 4 van Maert. Deze Verovering heeft den Uitvoerderen, niet

P. C. Bor. Ned. Oorl. 11. B. f. 275. G. Haſſ. ibid p. 293.

E. v. M. f. 134. P. C. Bor. Ned. Oorl. 11. B. f. 278. P. C. Hooft. f. 530.

Hooft ibid. f. 785. Meteren f. 149. Bor. 1. b. f. 33.

Meteren f. 308. H. de Groot f. 153. P. C. Bor. 27. b. f 22. E. v. Reyd. f. 287. Idem Leven en bedryf van, enz. f. 77. P. Mont. byvoegſ. op Guicc. f. 102. E. de Veer. en Klerk, vervolg op de Holl. Kron. f. 250. Petit. Ned. Republ. p. 279.

Zie de Authen- ren boven aan- gewe- zen.

niet meer dan eenen man gekoſt, die, door de duiſterheit van den nacht, in't water viel en verdronk. Toen in het jaar 1624. de Spaanſchen weêr Meeſter van *Breda* geworden waren, hebbenze dit Turfſchip, daar ter gedachteniſſe bewaart, uit ſpyt verbrandt. Die wil zien wat 'er de Roomſch-Catholyke Schryvers van zeggen, en hoe zy't verhaalen, nu en dan met een misſlag, dan eens weêr met eenen verzierden glimp van waarheit, voor hunnen Koning *Philips* ſtrydende, en het werk der *Geuzen*, zoo noemt ze *Meerbeek*, verkleinende, kan het doen by *Mr. Adr. van Meerbeek*; dan ook *Frater Dionyſius Mutzaerdt* opſlaan, die 'er met vry meer beſcheidenheit (hoewel anders weinig by hem gebruikt) van ſpreekt. In het jaar 1624. waren de *Spaanſchen* de ſterkſte in het veldt, en kregen van de *Keizerſchen*, die toen in *Duitſchlandt* den Meeſter ſpeelden, zoo veel volk ter hulpe als zy begeerden; belegerden daarom, onder den Marquis *Ambroſius Spinola*, de Stadt *Breda*. Deze Spaanſche Generaal bleef eerſt lang met zyn volk te *Gilſen*, een dorp twee mylen van *Breda*, leggen; daar zyn Leger, door de geweldige hitte, die de Rivieren zelfs uitdroogde, groot gebrek van water leedt, zoodat veele Soldaaten ziek wierden, en veele wegliepen: lang duurde het beraadt van *Spinola*, of hy voorttrekken zou naar *Breda* ter belegeringe, of niet. De Hoofden van zyn leger oordeelden het werk ganſch ongeraaden, ja onmogelyk. Dit veroorzaakte dat *Spinola*, zoo lang ſukkelende, bleef leggen, daar hy van zommigen over beſchimpt wierdt. Immers Prins *Maurits* achtte het zoo weinig, dat hy in *'s Gravenhage* bleef; boertende over *Spinola's* lang leggen, en verblyf te Gilſen. Eindelyk toonde *Spinola* evenwel dat het hem ernſt was, en quam den 28 Auguſti voor *Breda*, dat, door eenen misſlag van te kleine achtinge, verzuimt was met behoorlyke levensmiddelen te voorzien: ook dachtmen dat het, naar het gerucht dat *Spinola* liet loopen, veeleer de Stadt *Graaf*, dan *Breda* zou gelden. *Spinola* had zyn leger met 'er haaſt in zoodanigen ſtaat gebragt, en zich zoo ſterk begraaven, dat *Prins Maurits* geene gelegenheit kon vinden om *Breda* te ontzetten. Echter wierd *Spinola* zoo veel werks, van die van buiten en binnen, gegeeven, dat hy niet, dan voor den 5 Junius, in het volgende jaar 1625. meeſter van de Plaats kon worden, moetende noch aan de belegerden, (die, door hongersnoodt de Stadt niet langer konden houden, en, na een tienmaandig beleg, op 't uiterſte gebragt waren) voor het overgeeven, zeer eerlyke bedingen toeſtaan. Evenwel waren niet alleen *Hollandt* en d' andere Provintiën gevoelig over dit verlies, maar het baarde zelfs, hier en daar, al eenige bekommering en ongeruſtheit: het ſmertte ook dien meeſt altydt zegepralenden Veltheer *Maurits* niet weinig, dat hy deze zyne Stadt en Baronye uit des Vyandts geweldt niet had konnen redden: ook overleedt hy eenige weeken voor de overgave. Ondertuſſchen had deze belegering de Geldmiddelen der *Spaanſchen* zoodanig uitgeput, immers ten achteren gezet, dat *Spinola* niets meer kon, noch durfde onderneemen. Daarentegen nam *Frederik Henrik* (in zyn broeders Prins *Maurits* plaats getreden) den *Spaanſchen* eenige ſteden af: Quam ook in Julius 1637. voor *Breda*, met zulke yzere handtſchoenen die ſtadt aantaſtende, dat hy 'er al in het begin van October meeſter van wierd; hebbende echter daar voor, in de ganſche belegeringe, niet meer dan 800 mannen verloren. De Staten Generaal deden op die veroveringe van *Breda* eenen Gedenkpenningk ſlaan: Op d' eene zyde zagmen *een Schip by het Kaſteel*: voorts, *eene gekroonde Juffer, die door eene magere en ganſch ongedaane Vrouw naar haar toegetrokken wierd*; daarenboven noch *eenen gewapenden arm in de lucht*: rontom ſtonden deze woorden: ANTE FAME, AUT ASTU, VIMODO FACTA VIA EST. VOORTYDTS DOOR LIST, OF DOOR HONGERSNOODT; MAAR NU IS DEN WEG DOOR GEWELT GEBAANT, [en de Stadt *Breda* verovert.] Op de andere zyde lasmen een Latynſch ſchrift, in 't Nederduitſch overgezet aldus luidende: AAN DEN ALLERGOEDSTEN EN ALLERGROOTSTEN GODT, DEN 10 OCTOBER ANNO 1637. HEEFT DE GEWAPENDE HANDT VAN FREDERIK, DEN ALLERHOOGSTEN PRINS VAN ORANJE, OVERTREFFENDE ALLE MANIEREN VAN OORLOGEN, EINDELYK ONDER 'T GEZAG DER HOOG MOG: STATEN DER VEREENIGDE PROVINTIEN, DE STADT BREDA, VERMAART DOOR 'T EERSTE VERBONDT TEGEN DEN TYRANNISCHEN KONINGK, NADERHANT VERMAARDER DOOR DEN GELUKKIGEN LIST VAN MAURITIUS TURFSCHIP; TEN LAATSTEN NOCH ALLERVERMAARDST, DOOR 'T HONGEREND BELEG VAN DEN MARQUIS SPINOLA, DOOR OPENBAAR GEWELDT, AAN ZYN VEREENIGT VADERLANDT, EN ZYN GESLACHT HERSTELT. Onder ſtonden vyf letters, S. P. Q. F. B. SENATUS POPULUSQUE FOEDERATI BELGII: dat is DE STATEN EN 'T VOLK DER VEREENIGDE NEDERLANDEN. Toen Koning *Lodewyk de XIV.* in 't jaar 1672. zoo plotzelyk in de Vereenigde Provintiën gevallen was, en 'er in weinige weeken drie van, nevens een gedeelte van *Hollandt*, wechgerukt hadde, heeft hy echter *Breda* nooit durven of willen aandoen, onaangezien de Paliſſaden uit de graften reeds verkocht waren; dat ook de doorne heggen rontom de wallen tot den grondt toe waren afgehouwen, onder voorwendinge, dat ze des te dichter naderhant in malkanderen waſſen zoude, enz. *Breda* heeft meermaals ſchade van brandt geleden, maar wel voornamelyk in het jaar 1534. want toen brandden 'er, op den 23 Julius, wel duizent huizen af. Binnen *Breda* is eene heerlyke en groote Kerk. In eene Kapél der zelve Kerke heeft *Renatus*, of *Rene de Chalon*, zyne ſtaatelyke begraafplaatze. Het *Naſſauwſch* Paleis is prachtig, meer een Kaſteel dan Paleis te noemen, vermits het met wallen en dubbele watergraften is voorzien. Onder het Claſſis van *Breedaa* behooren, behalven de Stadt zelve, de Kerken en Predikanten van *Chaam*, en *Snyders Chaam*; *Rooſendaal*; *Dongen* en *Ryen*; *Alfen*, *Sprundel*; *Ginneken* en *Bavel*; *Baarle Naſſauw*; *Terheiden*; *den Hage*; *Niſſen*; *Leur*; *Ooſterhout* en *Dorſten*; *Sundert* en *Rysbergen*; *Etten Gilſe*; *Prinſenlandt*.

BREEDEROODE, ('T HOF VAN) heeft voortydts in 's Gravenhage geweeſt; nu is 't het Stadthuis aldaar.

BREEDEROODE, oudtydts BREEDEROEDE, (zie op BREEDEROODE'S GESLACHT) een Kaſteel niet verre van *Haarlem*. Het is van oude tyden al de gewoone verblyfplaats der edele Heeren van *Breederoode* geweeſt. Niet dat zy hunnen naam naar dit Sloth voerden, gelyk eenigen voorgeeven; of dat deze hunne eerſte Heerlykheit zoude zyn geweeſt: maar om dat een, of wel 't ganſche Geſlacht der Heeren van *Breederoode* dit Kaſteel heeft doen bouwen, vermoedelyk, om dus het *Hof* naby te zyn, welk *Hof* (toen de Graven van Oudt *Hollandt* aangenomen waren tot Graven van de Niewe Republyk, nu ook met den naam van Hollandt bekent;) van hen tot *Albrechts-bergen* gehouden wierd; maar daar na in *'s Gravenhage*, werwaarts ook deze Heeren vertrokken, en daar het *Hof* van *Breederoode*, nu 't *Stadthuis*, bouwden. D' eerſte uitgift van de Baanderye, of vrye Heerlykheit van *Breederoode*, is tuſſchen de *Lek* en *Merwe* geweeſt, nu de *Alblaſſer-Waerdt*, tegens over *Dordrecht*, genaamt. Sedert dat de Heeren van *Breederoode*, omtrent het jaar 1418. de Heerlykheit van *Vianen* behuuwlykten, hebben zy zich in die plaats, op het Sloth *Bateſtein*, onthouden. Deze verplaatzinge van woonſtede heeft veroorzaakt dat het Sloth *Breederoode*, door de Oorlogen alreeds zeer verwoeſt, voort vervallen, en niet weêr opgebouwt is. Omtrent het jaar 1620. zagmen noch eenige ſtukken van de muuren, en andere overblyfzelen. Hoe zich die Ruïnen noch heden vertoonen, kan men in *J. v. Royens Nederlandtſche Outheden* afgebeeldt zien. Het eerſte afbranden en verwoeſten van het Kaſteel *Breederoode* is in het jaar 1202. door Grave *Lodewyk van Loon*, en den Biſſchop van *Utrecht*, geſchiedt. Eenigen echter willen dat op een ander Kaſteel, als het eigentlyke *Breederoode*, betrekken. Het is wederom in 't jaar 1426. door de *Haarlemmers*, en de *Cabeljauwſche* Factie, vernielt. Onder alle de oude Kaſteelen in *Hollandt* zyn de vermaardſte, zoo in Oudheit als Adeldom, geweeſt, die van *Egmondt* en *Breederoode*: Het eerſte is beroemt geweeſt door 't uitſtekend antyks gebouw. Zommigen meenen dat het huis *Gyzenburg*, by of onder Dordrecht, in den *Alblaſſer-Waerdt*, oudtydts den naam van het Kaſteel van *Breederoode* zou gevoert hebben: dat anderen voor eene dwaling houden; hoewel ze bekennen, dat *Gyzenburg* een gedeelte van de oude Heerlykheit en Baanderye van *Breederoode*, volgens *Boxhorn*, *Goudhoven*, &c. geweeſt zoude zyn. Omtrent de Stadt *Haarlem*, in *Kennemerlandt*, en *Kennemerlandts* Gerecht, hebben de Heeren van *Breederoode* veele Landeryen, Duynen, Wilderniſſen, en andere goederen gehadt: daar legt ook 't Bailjuuwſchap van *Breederoode*; dat onder zich bevat en heeft de Huisluiden van *Velzen*, de Welgebooren Mannen van *Velzen*, *Schorel*, *Camp*, *Santvoort*, *Bergen*, *Togen*; volgens *Oudenhoven*: *Vander der Hoeve* ſtelt 'er noch by, *Tetroede*, en *Albertsbergen*. Verſcheide zonderlinge bedenkingem omtrent het Kaſteel van *Breederoode* by *Haarlem*, en de daar aan kleevende zaaken, vind men by den voornoemden *Oudenhoven*, in zyne *Haarlemſe Wieg c.* 32. of den laatſten druk van *pag.* 115. tot 120.

BREEDEROODE, of eigentlyk BREEDE ROEDE, een zeer oudt Adelyk Geſlacht in *Hollandt*, geſtelt onder de drie voortreflykſte Geſlachten van die Provintie: namelyk, *Breederoode*, *Egmondt*, *Waſſenaar*; daar van 't oude ſpreekwoordt luidt: *Die van Breederoode d' Edelſte*; *die van Egmondt de Rykſte*; *die van Waſſenaar de Oudſte*. De Hiſtoryſchryvers komen daar in meeſt overeen, dat de Heeren van *Breederoode* hunnen oorſprongk hebben van *Arnulph*, of *Arnoud den I.* en derden *Grave van Hollandt*, *Zeelandt*, *enz.* Zoon van *Diderik den II.* *Arnouds* jongſte zoon *Seyfried*, van de Vriezen *Sicke* genoemt, viel onvoorzichtig in zyn Vaders gramſchap,

Bizot Med. Hiſt. p. 47. Meerb. in zyne Kr. op 't jaar 1590 Mutz. groote Kerkel. Hiſt. 2 D. f. 688. op 't jaar 1590.

Zie Aitz. zaken van Staat &c. 1. D. f. 327.

Idem Aitz. ibid f. 403. 411. Comm. Frederik Henr. 1. D. f. 8.

P. Bizot Med. Hiſt. pag. 154. & ſeqq.

Idem Commel. ibid. f. 269. Idem Aitz. 2. b. f. 412.

Zie Valken. verw. Europa p. 720. Em. v. Meteren f. 199. (mihi) f. 166. Zeileri Itinerar. Germ. f. 264. tom. 2.

Goud. in d' O. Holl. Kr. f. 29. S. v. Leeuw. Bat. ill. f. 1243. J. v. Royen Ned. Oudh. p. 192. Oudenh. Haarl. Wieg. p. 117. L. Smids Schatk. p. 42. 43. driemaal aldaar afgebeeldt. O. Holl. Kr. 15. Div. c. 3. Voſſii Jaarb. p. 675. A. Junii Batav. c. 18. Boxh. Toon. v. Holl. p. 94. Goudh. f. 77. Oudenh. Van der Houve. Boxh. Toon. v. Holl. p. 46.

Leeuw. Bat. II. f. 884. Boch ibid. 47.

ja in zyn Vaders haat: doch wierd naderhant in zyn gunſte zonderling herſtelt: ontfing ook van hem groote breede Erfgronden, met roeden gemeeten, tien voeten ieder roede meer dan naar de gemeene Hollandtſche maat, en 't mectrecht, waar uit dan de naam van *Breederoede*, naderhant in *Breederoode* verandert, ontſtaan is. Of, volgens anderen, *Arnulph* zou by de verzoeninge gezegt hebben, dat hy, onaangezien zyn zoon *Seyfried* de jongſte was, hem eene *breede roede* geeven wou, anders het landt hem

Bockenb. Scriver. Snoyus Boxhorn Velden. Oudenh. enz.

met *breede roeden* toemeeten: Dit zoude dan, volgens 't getuigeniſſe van veele voorname Schryveren der Nederlandtſche Oudtheden, de naams-oorſprong van *Breederoode*, en van dit doorluchtig Geſlacht geweeſt zyn. Eenigen onder die Schryvers ſtellen, dat de verzoening van *Seyfried* met deze gift, en aanwyzinge van landen, enz. niet van zynen Vader, maar door zynen oudſten Broeder, na zyn vaders doodt, geſchiedt zoude zyn; zy meenen dat zulks met de tydtrekeningen, en andere omſtandigheden beſt overeen komt. Een ander verſchil is 'er onder hen, waar de begiftiging met breede roeden geſchiedt zy, of in *Kennemerlandt*, daar het Kaſteel *Breederoode* by *Haarlem* heeft geſtaan, of tuſſchen de *Lek* en *Merwede*, in d'*Alblaſſer Waerdt*. *J. v. Oudthoven* toont aan met klemmende redenen, dat het eerſte verworpen, en het tweede voor waarheit dient gehouden te worden; dat ook noch de Heerlykheden, die de Heeren van *Breederoode* daar gehad hebben, onder Noordthollandt niet behooren, noch ook onder dat Bailjuuwſchap ſtaan; dat overzulks het Huis van *Breederoode* by *Haarlem* niet voor het Stamhuis, van dat doorluchtig Geſlachte, kan gehouden worden. Eenigen hebben voorgegeeven, dat de *Breederoodes* geſproten zouden zyn uit eenen onechteling van *Grave Willem den I.* van Hollandt, Zeelandt, enz. die geregeert heeft van 't jaar 1204. tot 1223. Maar, nevens meer anderen, bewyſt *Jan Veldenaar*, wiens Kronyk t'*Utrecht* in 't jaar 1480 is gedrukt, het tegendeel; zyne woorden zyn:

Oudenh. Haarl. Wiege. p 117. &c. P. Voet van de Heeren van Bredero, p. 28.

Faſc. temp. f. 285.

hier voermaels heb ick tot ſommyden den ſommigen hoeren ſpreeken wt haet ende nyt ende wt partyen opten heer van brederode als dat hy gewonnen ſoude weſen wt baſtaerdyen van hollant van den eerſten greef willem dat al te qualyk geſproken is wantet verſierde logentael is als men met waerheyt vynden ſel want ic dat onderſocht hebbe mit ganſer herten ſo vynde ic in ouden ſcriften en in veel oude bezegelde brieuen die ouder ſyn veel jaeren dan die eerſte greef willem die ic ſelue geleſen geſien en in myn hant gehat hebbe die die heeren van brederoden van outs bezegelt hebben mit groten wthangenden zeghelen van witten was ſittende te peerde gelyck der princen zeghel van hollant ende hadden die wapen van hollant in den zeghel met die barenſtelen gebroken ende dier brieuen ſyn noch veel in hollant etc. Belangende de moeder van dezen *Seyfried*, eerſten Heer van *Breederoode*, zyn de meeningen al mede zeer ſtrydig. Verſcheiden der ouden, zelfs ook *Melis Stoke* in zyne *Rymkronyk*, *J. de Beka*, *Jan Veldenaar*, enz. zeggen dat het *Lutgardis*, dochter van den Griekſchen Keizer *Theophanis*; anderen de dochter van *Romanus de Jonge*, ook Keizer van Griekenlandt, geweeſt zoude zyn: zie op ARNOUD, GRAVE VAN HOLLANDT. De oorzaak dat *Seyfried*, Stamvader, en Stamheer van het Huis van *Breederoode*, in zyn vaders ongenade verviel, was dat hy eenen Edelman aan zyn Vaders hof doodt geſlagen hadde. Hy nam de vlucht naar *Vrieslandt*, daar hy van *Goſſo Ludigman*, toen *Poteſtaat*, vriendelyk ontfangen wierd; kreeg ook zyn ſchoone dochter *Tetta*, of *Tetburga*, ter Gemalinne: onthielt zich, tot de verzoeninge

J. de Beka. M Stoke. Velden. Winſem. Kr. van Friesl f. 118. Voſſii Jaarb. p. 34 Idem Winſem. ibid.

met zynen heer Vader toe, in de ſtadt *Stavoren*: zoo dat de Heeren van *Breederoode*, uit dezen *Seyfried* geſproten van vaders zyde, zich herkomſtig rekenden uit de Graven van *Hollandt*, en van moeders kant uit zeer edel Frieſch bloet, en den ſtam der *Griekſche Keizeren*. *Winſemius* zegt, *Seyfrieds* vader, *Grave* van *Hollandt*, gaf hem na de verzoeninge een Slot by *Haarlem*, met zoo veele landeryen in *Zuidt-Hollandt*, en *Kennemerlandt*, dat zyne jaarlykſe inkomſten op meer dan 40000 Franſche Kroonen gerekent wierden; eene magtige ſomme geldts in dien tydt. De Rymkronyk van *Melis Stoke*, geſtelt hebbende dat *Syvaerd Sicke* (dus noemt hy hem) de zoon van *Grave Arnoud*, uit zyn wyf *Lutgaard* was, doet 'er by, dat van hem een groot Geſlacht quam, te weeten, de *Breederoodens*. Dus heeft het ook *J. de Beka*, dat *Grave Arnoud van Hollandt* by zyne Gemalinne *Lutgardis* gewonnen heeft

Beka in Folkmar.

Diderik, na hem Grave geworden, en *Seyfried* den Burggrave (te weeten) van *Kennemerlandt*. 't Woordt zyns Vaders (of Broeders:) *Ik wil u breede roeden geeven*, was hem zoo aangenaam, en waardig geacht, dat hy dien naam gaf aan zyn grootſte en beſte Kaſteel, niet verre van *Haarlem*, door Grave *Arnoud*, of zynen zoon *Diderik*, begonnen te bouwen, en door hem *Seyfried* voltrokken: die ook,

Bokkenb. Snoyus. Vlimm.

omtrent het jaar 1000 na Chriſtus geboorte, eerſte Heer van *Breederoode*, genoemt wierd. Eenigen hebben (maar door een misſlag) *Seyfried* als den oudtſten zoon van Grave *Arnoud* geſtelt; maar dat hem zyn Vader wegens 't gedachte wanbedryf, van 't Graafſchap van Hollandt onterft, en zynen broeder *Diderik* daar mede voorzien hadde. Dat hy zyn vaders haat, om het dooden van eenen Edelman, op zich zou gelaaden hebben, komt veelen niet geloofbaar voor; vermits *Melis Stoke* getuigt, dat *Arnouds* zoonen, toen hunnen Vader van de *Vriezen* verſlagen wierd, noch jong waren, en dat d'oudtſte *Diderik* noch nauwlyks 12 jaaren had bereikt; zoo dat *Seyfried*, die den doodtſlag begaan zou hebben, noch maar 6. of 7 jaaren oudt moſt zyn geweeſt. Het moeten dan andere redenen zyn, of wel ligt, volgens 't gevoelen van *P. Scriverius*, is 'er niet een waar woordt aan dit *Vrieſche* huwelyk, vermits de gemelde *Stoke* verhaalt, dat *Seyfried* niet te *Stavoren*, maar te *Caſtricum* een wyf om haare ſchoonheit nam. Wy laaten 't verder onderzoek aan anderen. Veele konnen ook zoo ligt niet aanneemen 't geen de *Oude Hollandtſche Kronyk* ſchryft, nevens de anderen die dien Schryver volgen, te weeten, dat Grave *Arnoud*, behalven *Diderik* en *Seyfried*, noch eenen derden zoon, *Simon*, zou gehad hebben, den *eerſten Heer van Teylingen*. Voor ons zouden wy geene zwarigheit maaken om 't met die te houden, die dezen *Simon* ſtellen voor eenen jonger zoon van Heer *Diderik van Breederoode*, zoons zoon van *Seyfried*: zie de volgende poſt. *Winſemius* reekent het overlyden van *Seyfried* op het jaar 1030.

M. Stoke Rymkr. O. H Kr. div. 17. c. 10.

BREEDEROODE. (HEEREN *van*) Van den oorſprong, zoo van 't woordt, als van 't Geſlachte, en dat *Seyfried*, of *Sicke*, zoon van Grave *Arnoud* van Hollandt, de Stamvader der Heeren van *Breederoode* geweeſt zoude zyn, is in de voorige poſt verhandelt: hy overleedt in 't jaar 1030. Zyn zoon *Diderik* was de tweede Heer van *Breederoode*; hy trouwde de dochter van Heer *Jan van Heusden*, genoemt *Alberaarda*: zyn andere zoon wierd d'eerſte Heer van der *Lek*: *Dideriks* zoon was *Willem*, en dan noch *Simon* (die vermoedelyk qualyk de derde zoon van Grave *Arnoud*, *Seyfrieds* broeder, gezegt word) eerſte Heer van *Teylingen*. *Willem* was de derde Heer van *Breederoode*. De gedachte Heer *Diderik* overleedt in 't jaar 1063. Zyn zoon, Heer *Willem*, volgde hem in 't graf in 't jaar 1103. *Willems* zoon was *Diderik*, vierde Heer van *Breederoode*, geſtorven in 't jaar 1139. had ter Gemalinne *Agniet*, dochter van den Grave van *Solms*. De vyfde Heer van *Breederoode* was *Willem*, zoon van *Diderik*, had ten wyve *Catharina*, dochter des Graafs van *Salm*, in *Lotharingen*; hy ſtorf in het jaar 1159. De zesde was *Floris*, zoon van *Willem*, nam tot echtgenoote *Chriſtina*, dochter van den Heere van *Gennip* op de Maas, overleedt in 't jaar 1198. De zevende, Heer *Willem*, zoon van *Floris*, wiens vrouwe was *Margareta*, dochter van den Grave van der *Lippe*; hy ſtorf in 't jaar 1220. D'achtſte was Heer *Diderik*, zoon van *Willem*, verbondt zich in echt aan Juffr. *Alida*, dochter van Jonker *Willem* van Hollandt, broeder van Grave *Floris den IV.* overleden 1236. Het vervolg van 't Geſlachtregiſter der Heeren van *Breederoode*, tot den laatſten dezes Stams, vindt men by *S. van Leeuwen*, *P. Voet*, *W. V. Goudthoven*, *P. Brugman*, enz. Wy zullen maar alleen 't byzonderſte, dat van eenigen aan te merken valt, hier noch bydoen. Jonkheer *Diderik*, zoon van Jonkheer *Reynald*, vyftiende Heer van *Breederoode*, moſt, als oudtſte zoon zyns vaders, hem in zyne Heerlykheden gevolgt hebben: doch een jaar voor *Reynalds* doodt, begaf hy zich in 't Convent der Carthuizer Monikken te *Dieſt* in Brabandt, daar hy, na verloop van veele jaaren, ſtorf. Ter dier oorzaake wierd zyn volgende broeder, *Jan*, Heer van *Breederoode* en *Gennip*: hy had ter Gemalinne *Johanna van Abkoude*, eenige Erfdochter van Jonkheer *Willem van Abkoude* en *Wyk*, doch om redenen begaf hy zich in de order der Carthuizeren buiten *Utrecht*: Maar zoo haaſt zyn Schoonvader, Heer *Willem van Abkoude*, nevens zyn Zoon, en Schoonbroeder, geſtorven waren, liep hy uit het Klooſter, in 't jaar 1407. voornemens zynde zich, uit hoofde en den naam van zyne Gemalinne, en haar erfrecht, in 't bezit der Heerlykheden van *Abkoude* en *Wyk* te ſtellen. Hy haalde zyne Vrouwe geweltdadig uit het Klooſter, daar zy Nonne geworden was; daar over wierd hy gevangen genomen, en zy weêr in het Klooſter gebragt, daar ze van droefheit, in 't jaar 1411. overleedt. Hy raakte uit de gevangkenis, en ſneuvelde, vier jaaren daar na, in dien bloedigen ſlag van *Agincourt*, in *Picardyën*, tegen de Engelſchen, in 't jaar 1415. zonder kinderen. Zyn broeder, *Walraven*, was Heer van *Breederoode*, en Gouverneur van Hollandt; hy verloor zyn leven den 1 December 1417. in den aanſlag van Vrouwe *Jacoba* op *Gorinchem*. Deze *Walraven* had de Heerlykheit van Gennip verpandt aan den Hertog van Kleef, die ze behielt; maar daar tegen had hy, met zyne Echtgenoote *Johanna*, de twee ſouveraine Heerlykheden van *Vyanen* en *Ameide* gekregen. Eenige tellen den gemelden *Jan* niet onder de regeerende Heeren van *Breederoode*, maar treeden van *Reinoud* op *Walraven van Breederoode*, derden zoon van *Reinoud*; vermits *Jan* noch by 't leven van zyn vader in 't Klooſter gegaan zoude zyn. Heer *Wal-*

S. v. Leeuw. Bat. Illuſtr. f. 886. & ſeqq. W. v. Goudh. O. Holl. Kronyk. f. 120. & ſeqq. P. Voet oorſpr. der Breder. &c. Brugm. voor Scriver. p. 46.

Leeuw. ibid. f. 887. Brugm. in Scriv. p. 46.

P. Voet ibid. Goudh. Meter. Bor. &c.

Walraven van *Breederoode* liet, behalven eene dochter, noch twee zoonen na, *Reinoud*, den oudtſten, hy wierd zyns Vaders nazaat in de Heerlykheden: de ander, Heer *Gysbert*, wierd *Biſſchop* van *Utrecht:* zie op BREEDEROODE. (GYSBERT *van*) *Henrik*, d'een-en-twintigſte Heer van *Breederoode*, ook van Vianen en Ameide, enz. was een zeer grootmoedig en dapper heldt, ook in de Nederlandtſche Hiſtoriën zeer vermaart: hy was een der voornaamſte verbondene Hollandtſche Edelen, en zoo veel als hun Hooft, die, in zoodanig een caracter, het zoo zeer verbreidt Requeſt aan de *Hertoginne* van *Parma*, Landtvoogdeſſe wegens Koning Philips over de Nederlanden, dorſt overleeveren. Maar met de komſt van den Hertog van *Alba*, het gevaar voorziende, ontweek hy dien geweldigen ſtorm; vertrok in 't jaar 1567 naar *Weſtphalen*, daar hy op 't Kaſteel *Horneburg*, in 't jaar 1568. overleedt: Was te *Bruſſel* geboren in het jaar 1531. zyne Gemalinne *Æmilia* van *Niewenaar*, dochter van den Grave van *Meurs* en *Niewenaar*, is naderhandt aan den *Paltsgrave* en *Keurvorſt Frederik* hertrouwt. Zyne goederen had hy by teſtament aan de Vrouwe van *Hunnepel*, zyne oudtſte zuſter, gemaakt: Maar als zy in het jaar 1573 overleden was, zyn de voorſchreve goederen, na de *Pacificatie* van *Gent*, door 't afſterven van Jongkvrouwe *Geertruid van Bronkhorſt*, eenige dochter van Mevrouwe van *Hunnepel*, in het jaar 1590. aan Jonkheer *Willem* van *Breederoode*, zoons zoon van des gemelden *Henriks* oom, vervallen. Dees *Walraven van Breederoode* kocht in het jaar 1615 de Heerlykheit *Noordeloos*, van den Grave van Arenberg, voor 44000 guldens; overleedt in December 1414. oudt 67 jaaren, zonder kinderen na te laaten. Hem volgde *Walraven de IV.* en de XXIIII Heer van *Breederoode*, Vianen, Ameide, en Noordeloos, oudtſte zoon van *Floris*, die, broeder van den voorigen Heer *Walraven* zynde, ook in het jaar 1620 kinderloos van de wereldt ſcheidde. Zyn navolger was *Jan Wolphert van Breederoode*, broeder van den gemelden *Walraven*, Maarſchalk Generaal over de Krygsbenden van den Staat der Vereenigde Nederlanden, en meer andere hooge ampten bekleedende; hy ſtorf in het jaar 1655. Zyn oudtſte zoon, Heer *Henrik*, Heer van *Breederoode*, Vianen, Ameide, enz. Erf-Burggrave van Utrecht, Heer van Cloetingen, Noordeloos, Hattem, Hellon, enz. trok naar *Vrankryk*, om zich in den oorlog te oeffenen, maar hy wierd kinderloos in het jaar 1657. noch maar 19 jaaren oudt, uit de wereldt gerukt. Zyn broeder, *Heer Wolphaart*, zoon van *Jan Wolphert*, by *Louiza Chriſtina*, Gravinne van *Solms*, was zyn erfgenaam, die ongetrouwt in het jaar 1679 overleden is, en te *Vianen* begraven: vermits hy de laatſte mans Oir van dezen vermaarden Stam was, wierden de wapenen met hem in 't graf gelegt. Op het zesde jaar zyns ouderdoms begiftigden de Staten van *Hollandt* hem, in erkenteniſſe van de dienſten door zynen Heer vader, *Jan Wolfert*, aan den Staat gedaan, met eene Compagnie Ruiters; hy was geboren in het jaar 1649. Hoe de *Breederoodens* zich in de oorlogen tegen *Spanjen*, als anderzins, in Nederlandt gedraagen hebben, kan gezien worden by *Hooft*, *Bor*, *Meteren*, en andere Hiſtoryſchryvers. Dit moeten wy 'er noch byvoegen: Heer *Walraven* van *Breederoode*, de 18de (by anderen de 19de) Heer van *Breederoode* en *Hamericourt*, Vryheer van Vianen, Burg-Grave t' Utrecht, Heer van Ameide, Bergen in Kennemerlandt, Haamroede, Slooten, Amſterveen, Ridder van 't Gulde Vlies, en Jeruzalem; overleden in 't jaar 1531. (qualyk 1551. by *Smallegange*) had zulk eene wyd-uitloopende Jurisdictie in *Amſtellandt*, dat ze zich tot aan de *Beverwyker poort*, nu de *Oſſe-ſluis*, *t'Amſterdam* uitſtrekte; hy mogt daar galg en radt zetten. By nacht moſten zy de *Reguliers-poort* voor hem openen, blykens een oudt Handtſchrift, by Heer *Pieter van Breederoode* beruſtende. Hy was ook in 't jaar 1486. op de krooninge van *Keizer Maximiliaan*, te *Aaken*. Waarom Heer *Reinoud van Breederoode*, in 't jaar 1579. de Heerlykheit van *Amſterveen*, enz. aan Amſterdam verkocht: zie op AMSTELVEEN.

Idem Leeuw. Brugm. Goudh. P. Bokkenb. Vliger.

Idem Brugm.

S. van Leeuw. Bat. Ill. f. 892. Brugm. p. 46.

Kr. van Zeel. f. 729. Leeuw. Goudh.

Idem ſupra allegati.

BREEDEROODE. (GYSBERT VAN) de LIV *Biſſchop* van *Utrecht*. Na de doodt van Biſſchop *Rudolph* van *Diepholt*, wierd hy met eendrachtige ſtemmen der Capitularen tot den Biſſchoplyken Stoel verkoren, in het jaar 1455. onaangezien Hertog *Philips* van *Burgundiën*, *Grave* van *Hollandt*, *Zeelandt*, enz. begeert, of verzocht hadde, dat men zynen Baſtaardtzoon, Heer *David* van *Burgundiën*, Biſſchop van Terraane, verkiezen zou; en dat Hertog *Arnoud* van *Gelder* zeer hartig aandrong op Hertog *Stephanus* van *Beijeren*, Canonnik in de Domkerke te Keulen. Heer *Gysbert*, zoon van Heer *Walraven*, 17de Heer van Breederoode, enz. was voor zyne verkiezinge tot Biſſchop, *a* Deken t'*Utrecht*, ook Deken te *St. Donaas* geweeſt. Verkoren zynde zondt hy voorname Heeren en Meeſters, namelyk *Willem Paats*, *Albert van Montfort*, *Evert van Zoudenbalch*, *Herman van Rhyn*, *Dirk Uitterweer*, en *Ludolph van Hoorn*, aan Paus *Calixtus* den III. om approbatie, en om de rechten daar toe ſtaande (eene ſomme van 4000 Dukaaten) te betaalen: De *Paus* nam het geldt aan, maar gaf de *Confirmatie* niet. In dien tydt hadden de *Gilden* t'*Utrecht* groot gezag en beſtel omtrent de regeeringe van die Stadt. Door zachte woorden bragt hy de Burgerye zoo verre dat zy zynen broeder, den Heer van *Breederoode*, Heer *Jakob van Gaasbeek*, Heer *Jan van Reneſſe*, en anderen die verdreven waren, weder te *Utrecht* inriepen. Dat mishaagde de anderen, die 'er het bewint hadden, of gehadt hadden, niet weinig; want vermits de weêr ingekomene ballingen vry magtig waren, vreesden zy voor hen, begaven zich deshalven alle naar *Amersfoort*, welke ſtadt Heer *Gysbert* ganſch niet aangenaam noch genegen was. De *Cabbeljauwſche* Factië in *Hollandt* was met hem ook niet wel te vreeden; dies zonden zy eenigen af naar Hertog *Philips van Burgundiën*, en porden hem aan om zynen Baſtaardtzoon *David* met gewelt op den Biſſchoplyken Stoel te plaatzen. *Philips* vaardigde ylings den Biſſchop van Atrecht af naar Romen, aan *Paus Calixtus*, die den gemelden Heer *David* de proviſie des Stichts en Bisdoms van Utrecht gaf, hoewel 'er die van Utrecht dapper tegen woelden, dat het ſtreedt tegen hunne privilegiën, en dat geen *b* Baſtaardt eenige Prælature of beneficie mogt bezitten, immers niet in hunne Kerk, veel min Biſſchop zyn: maar dit mogt niet helpen; *Philips* begon met gewelt voor zynen natuurlyken zoon te ſpreeken, vermits die algereeds diſpenſatie van den *Paus* had, en ſtyfde zyne woorden met kracht van wapenen, daar geene privilegiën tegen op konden. Heer *Gysbert van Breederoode*, ziende dat hy 't gewelt niet weêrſtaan kon, gaf het Bisdom aan *David* over, onder beding dat hy *Domprooſt*, en *Prooſt* van Oude Munſter t'*Utrecht*, ook *Prooſt* van *St. Donaas* te Brugge zou blyven, en zoo lang hy leefde uit het Bisdom van Utrecht 4200 Rhynſche guldens jaarlyks trekken: noch voor zyne gedaane koſten ontfangen eens de ſom van 5000 goude kroonen. *c* Voor het nakomen van dit alles wierd de *Hertog* van *Kleef* borg. Dus ſtont Heer *Gysbert* af van het Bisdom, in 't jaar 1456. anderen zeggen 1457. Hy zette en beveſtigde zelf *David* van *Burgundiën* op den Biſſchoplyken Stoel, in de St. Martens- of Dom-kerk. Die van *Overyſſel* wilden dezen Biſſchop *David* niet huldigen, noch erkennen; maar Hertog *Philips* viel hen met der haaſt, en met magt van volk op het lyf, en dwong hen naar zynen wil. Biſſchop *David* handelde ook niet al te wel met zynen voorzaat Heer *Gysbert* van *Breederoode*, als ook met zynen broeder Heer *Reinoud*, Heer van *Breederoode*; daar nochtans d'een hem zyn Bisdom overgegeeven, d'ander hem met raadt en volk getrouw bygeſtaan had, en beide hem in alles voordeelig geweeſt waren. Echter deed hy hen beide verraderlyk gevangen neemen, naar *Wyk te Duurſteede* voeren, in een vuil ſtinkend

Suffrid. petr. app. ad J. de Leka P. Brugman in Scriv. Kr. p. 46. O. H. Kr. f. 469. P. Didenh. de Epiſc. Germ. in Gisb. de Brid.

O. Holl. Kronyk f. 470. Didenh. &c.

Idem O. H. Kr. f. 472. Pontan. Geld geſch. 2. D. f. 247. Suffrid. Petri.

a De Schryver van 't *Batavia Sacra* zegt, in de Levensbeſchryving van dezen Biſſchop, dat hy was *Prooſt van St. Maarten, en van St. Salvator* t'Utrecht, toen hy tot Biſſchop gekoren wierd, en dat *de verkiezing door opzameling der ſtemmen geſchiedde*; waar op d'Aantekenaar bemerkt, dat de Biſſchoppelyke *verkiezinge geſchiedt op driederhande wyzen.* 1. *Door opzameling der ſtemmen*; als 'er drie uit de ſtemmende Kanonnikken gekozen worden, die de ſtemmen van ieder Kanonnik in ſtilte, en een voor een ophaalen, en op ſchrift ſtellen; en als alle ſtemmen aldus opgeſchreven zyn, dezelve voor 't ganſche Kapittel opleezen. 2 Door *ſamenbelofte*, of *verblyving*, als de verkiezing aan een of twee, of meer bequaame mannen word geſtelt. 3. Door *inblazing*; wanneer alle de verkiezers, als door eene ſchielyke inblazing van den H Geeſt, zonder eenige voorgaande handelinge of kuiperye, hunne ſtemmen ſchielyk en eenparig komen te geeven.

b Men vind by den bovengemelden Schryver, dat Hertog *Philips*, om 't gewoel en geſchreeuw der Utrechſche Burgeren, tegens zynen Zoon, wegens zyne onwettige geboorte, te ſtillen, hem *door Pauſſelyke magt heeft laaten wettigen, zoo dat hy als eenen Vrygeboornen, en als een Edelman wierd aangezien:* waar op d'Aantekenaar zegt, *dat 'er ook kerkelyke wetten zyn* (diſt. 56.) *die dit voor geen beletzel tot den geeſtelyken ſtaat houden. Want*, zeggen *ze*, (vervolgt hy) *uit een overſpel geboren te worden, is de ſchuld niet van die aldus ter wereld komt, maar van de ouders:* ja dat *Chriſtus zelf, de waarachtige Opperprieſter, uit onwettige vermengingen was afgedaalt:* te weeten, uit het overſpel van Judas en Thamar.

c Het *Batavia Sacra* voegt 'er by; dat Biſſchop *Gysbrecht*, boven al de voorige bedingen, ook belooft wierd, dat hy *eerſte Raadsheer van Hollandt* zou zyn, en een *dubbel jaargelt trekken:* doch dat, ſchoon Biſſchop *David* het voorzeide wel belooft hadde, hy zyne belofte niet al te wel (als boven verder blykt) gehouden heeft, gelyk de Staten van Utrecht, in zekeren brief aan *Philips van Borgonje*, geklaagt hebben. Heer *Gysbrecht* (leeſtmen vooraan in de gedachte Levensbeſchryvinge) word geroemt als een man die in drie hooge Schoolen, te weeten, in die van Keulen, van Loven, en van Parys, had geſtudeert, en als een Heer die geleert, deugdzaam, voorzigtig, welſpreekend, en met meer andere deftige hoedanigheden begaaft is geweeſt. In 't ſlot dezer Beſchryvinge vindt men, dat de Biſſchop, na zyne ſlaakinge uit de gevangeniſſe, niet lang heeft geleeft, zynde geſtorven in 't jaar 1475. en te Geertruidenberg by de *Karthuizers* begraaven.

kend gat werpen, Heer *Reinoud*, 60 jaaren oudt, ter doodt toe pynigen; eindelyk moſt hy hen evenwel los laaten, vermits geene der valſche beſchuldigingen tegen hen bewezen konden worden. Heer *Gysbert* wierd ook wel ontſlagen, maar moſt van zyne *Proostdy* afſtaan, en voor al zyn leven uit *Utrecht* blyven. Na veel elende en verdriet heeft hy 't overige zyns levens te *Breda* overgebragt. Hoe 't met *David van Burgundiën* is gegaan, zie op DAVID, enz. Biſſchop.

Idem O.H.Kr. f.488. & eqq. Cortg. Sticht Kron. pag 41.

BREEDEROODE, (GERBRAND ADRIAANSZ.) in zynen tydt een beroemt *Poëet* in *Hollandt*, inzonderheit in aardige en kortswylige Comediën, Kluchten, en Gedichten; die alle eerſt by ſtukken, daar na t'zamen by malkanderen gedrukt, en zoo in *quarto* als *octavo* herdrukt zyn. Hy wierd d' *Amſterdamſche Terentius* genoemt: by uitſtekendheit is zyn Toneelſpel van *Don Jerolymo*, of den *Spaanſchen Brabander*, uit *Laſarus* van *Tormes* van eenen geeſtigen *Spanjaart* ten deele getrokken, zeer zoetſchimpig en vermaaklyk opgeſtelt; hy was geboren den 25 Maart 1585. ſtorf den 23 Auguſtus 1618. Het is deshalven een misſlag of drukfeil den *Henr. Lud. Benthem*, dat hy zynen ouderdom, in plaats van 33. op 23 jaaren ſtelt.

Brandt Dagw. p.123. 418. Benth. Holl. Kirch und Schul-ſtandt tom. 2. p. 134.

BREEHEEL, ook BREEHIEL, eene Stadt in 't Zuidweſter deel van *Hollandt*, zie op BRIEL.

BREEVOORT, ook BREEDEVOORT, BREEFORT, in zeer oude brieven BREDERVOERDE. Het is een ſterk Steedtjen, legt in een moeras in 't Ooſter-deel van 't Graafſchap *Zutphen*, by de Grenzen van 't Bisdom *Munſter*, omtrent 2 mylen van *Anholt*, niet verre van *Grol*. Het kaſteel van *Breevoort* is van *Gothofredus*, of *Godevaert van Rheenen*, *Biſſchop van Utrecht*, gebouwt. Tot dit Slot, noch tot de Stadt, is geneen toegang, dan alleen daar de Veenen aan twee zyden zyn, derhalven van nature zeer ſterk. Een doorgaande dyk loopt door de ſtadt heene, en men kan 'er niet dan door middel van dezen dyk inkoomen, of over een klein ſmal voetpadt, anders is 't aller wegen van ontoegangbaare Moeraſſen omringt, daar men geenen voet op kan zetten, of men blyft 'er in ſteeken. In het jaar 1246 wierd het Huis of Kaſteel van *Breevoort* in Leen, door Grave *Herman van Loen*, of *Loon*, aan *Otto van Naſſauw*, *Grave van Gelder en Zutphen*, opdraagen: het wierd door Hertog *Willem van Gulik en Gelder*, in 't jaar 1388. aan Heer *Henrik van Geemen*, voor 3000 Franſche ſchilden, in pandtſchap overgegeeven. Diergelyk recht van pandtſchap heeft 'er daar na, met bewilliginge der Staten van dat Vorſtendom, Heer *Jakob van Bronkhorſt*, Heer van *Anholt*, op gehad; maar het wierd in het jaar 1580. toen hy aan de zyde van den Koning van *Spanjen* tradt, aan Prins *Willem den I. van Oranje* overgedraagen, en is door zynen zoon Prins *Maurits*, in het jaar 1597. den Spaanſchen ontweldigt. Omtrent het jaar 1276 nam Grave *Herman van Loon*, by Tekelenburg, den Grave *Engelbert van der Mark*, eenen zeer lieftaligen Heer, gevangen; en voerde hem naar zyn Slot *Breevoort*, daar hy niet lang daar na zyn leven afleî; niet zoo zeer door zyne ontfange wonden, als wel uit hartenleet, dat hy in handen van zoodanige ſnoode kneevelaars gevallen was. In het jaar 1278. heeft Grave *Everhard van der Mark* de Stadt en 't Kaſteel van *Breevoort*, daar 't gebalſemt Lyk van zynen Heer Vader in lag, belegert, verovert, en eenen tydt lang, met bewilliginge van *Otto van Riezenburg*, *Biſſchop van Munſter*, ingehouden. Naderhandt heeft *Reinald van Naſſauw*, *Grave van Gelder*, zich meeſter van *Breedevoort* gemaakt. Het quam eindelyk, nevens geheel *Gelderlandt* en *Zutphen*, aan Keizer *Karel den V.* vervolgens aan *Philips den II.* Koning van *Spanjen*. Nooit is de plaats aan den Vereenigden Staat geweeſt, voor dat Prins *Maurits* deeze voor onwinbaar gehoude Veſting, in het jaar 1597. als boven reeds is aangehaalt, vermeeſterde. Hy baande zich met boomtakken en rysboſſchen eenen weg door het Moeras, daar het Geſchut wierd overgebragt, en daar door dwong hy de belegerden, den 8 October, tot d' overgave der Stadt. Niet lang daar na raakte dit Steedtje ongelukkig in brandt; 't vuur vernielde alles, uitgezondert vyf of zes huizen, en eenige hutjens. In het jaar 1606 maakten de *Spaanſchen* eenen aanſlag op *Breevoort*, onder 't beleidt van *Don Verdugo*, Baſtaart-zoon van den ouden *Verdugo*: zy quamen by avondt aan, zich gelatende Ruiters van Prins *Maurits* te zyn, zeggende tegen de Wacht, dat ze van de *Spaanſchen* vervolgt wierden; verzochten maar alleen om zich onder de Veſtinge te mogen onthouden, op dat hunnen buit (voorgeevende eenen *Spaanſchen* Luitenant gevangen te hebben) hen niet ontweldigt wierde. Terwyl 'er die van binnen zich over beraadtſlaagden, maakten die van buiten hunne Petarden aan de Poort vaſt, deeden ze ſpringen, en quamen zoo, eer dat 'er alarm in de Stadt wierd gemaakt, binnen: Al wat hun voorquam ſloegenze doodt; maar de meeſte Soldaaten en eenige Burgers vloden op 't Kaſteel. Straks quam 't Krygsvolk uit *Zutphen* en d' omleggende Guarnizoenen derwaarts, en hield *Breevoort* beſloten, tot dat meer ander Staatſch Volk naderde. Onderwylen wierden de *Spaanſchen* uit het Kaſteel zoo heftig beſchoten, dat ze zich den 12 Maert moſten overgeeven. Den 11 Junius 1646. geraakte het Slot van *Breevoort*, door eenen geweldigen blixem, in brandt, en te gelyk het Buskruit, dat het ganſche gebouw in de lucht deed vliegen. De Burggrave of Slotvoogdt *Harſolte*, zyne Echtgenoote, en die van zyn huisgezin op 't Kaſteel waren, quamen alle om 't leven: de Stadt zelfs wierd door dien vervaarelyken ſlag zeer beſchadigt, en veele menſchen daar in raakten elendig aan hun einde. Toen Koning *Louis de XIV. van Vrankryk*, met zyne Bondtgenooten, Koning *Karel den II. van Engelandt*, den *Aarts-Biſſchop van Keulen*, en den *Biſſchop van Munſter*, in het jaar 1672. plotzelyk in den Vereenigden Staat viel, en eenige van die Provintiën veroverde, quam eenig Volk van *St. Paul*, Generaal Wachtmeeſter van den *Biſſchop* en Vorſt van *Munſter*, voor *Breevoort*, nauwelyks 2000 Mannen ſterk. De plaats was vaſt genoeg om goede tegenſtant te konnen bieden; maar het Magazyn zeer qualyk voorzien. Het Guarnizoen, by de 500 koppen, beſtont uit half niewgeworven volk: de Commandant had al voor de beleegeringe, zoo aan den Raadt, als aan de Gedeputeerden van het Graafſchap *Zutphen*, mitsgaders de afgezondene Heeren Staten te Velde, gedurige aanzoekingen gedaan, niet alleen om ſpoedigen byſtant, maar ook om vervullinge van 't geen 'er ontbrak; doch bequam niet met-al. Toen de burgerhuizen door kogels, bomben, enz. beſchadigt begonden te worden, ontſtont 'er onder hen een gemor tegen de Soldaten, die, immers een deel van hen, hun geweer neêrworpen, zeggende, wildemen hen niet betaalen, zy wilden ook niet vechten. Onder de Soldaaten verſpreidde zich een gerucht, dat het Leger van den *Prins van Oranje*, of van den *Staat*, geſlagen was; dat het *Franſche* Heir al in de *Betuwe* was doorgedrongen: ja zelf een Roomſch-Catholyk Edelman, anderhalf uur van *Breevoort* woonende, deed zyn uiterſte beſt om de Stadt ter overgaave te beweegen, als ook geſchiedde op den 8 der voornoemde maandt, en genoegzaam buiten, en boven alle verwachtinge van den *Biſſchop van Munſter* zelf, ja zoo verre, dat hy 't nauwlyks kon gelooven. Indien die van binnen, by de gedane opeiſchinge, een kloekmoedig antwoordt gegeeven hadden, zou de vyandt aanſtondts vertrokken hebben: want de *Munſterſchen* ſtonden tot de kniën toe in 't water, en de Stadt was aan de eene zyde noch vry, open, en onbeſloten; boven dat was 'er noch al redelyk buskruidt voor handen. Op deeze wyze quam niet alleen *Breevoort*, maar even zoo gemakkelyk de ganſche Provintie van *Over-yſſel* in handen van den *Biſſchop*, *Chriſtoffel Bernhard van Galen*, die ook naderhandt al 't geen hy zoo ſchielyk had gekregen, weêr overgeeven moſt.

J. de Rocy Dict. Geo r. Zeileri Itiner. Germ tom. 2. f. 436. Pontan. Geld. geſch. 1. D f. 88. Grot. jaarboek f. 316. Idem Pontan ibid. Idem Pontan 2. D. f. 101. 215. Wern. Teſchenmach. annal. Cliv. p. 372. Grotius ibid. f. 316. Em. van Meter. f. 308.

P. Mont. in Guic. f. 146. Idem Grot. f. 502. Pontan Geld. geſchied 1 D. f. 88.

Valken. verw. Europ. p. 472. Sylv. vervolg op Aitz. 1. D. 1. ſt. f. 270. Idem Valken. ibid. &c.

BREUCKELEN, wel eer BROECLEDE, ook wel BROECLANDE, een treflyk Dorp; het legt aan de Rivier de *Vecht*, in het Nederquartier van 't Sticht *Utrecht*, op de Vaart van de Stadt *Utrecht* naar *Amſteldam*. Het is met ſtraaten, een brouwery, en winkels van allerlei waaren, als eene kleine Stadt, voorzien. Het plagt verdeelt te worden in Keizerlyke Majeſteits en Prooſtdys-Gerecht: nu in *Staten- Niewenroodens-* en *Prooſtdyks-Gerecht*. By dit Dorp legt het huis te *Niewenroode*, oudtydts *Nyenroode*: welke Heeren, wel-eer zeer voorname Edelen, eenige Vryheden in *Breukelen* hebben. Des naams oorſprongk willen zommigen van de *Bructeren*, voormaals Bewoonders van het *Zutphenſche* quartier, afhaalen, en dat in oude tyden een gedeelte van hen daar zich zouden neêr gezet hebben. Anderen houden het liever daar voor, dat de naam ontſtaan is uit des landts gelegentheit, als hebbende veele daar omtrent gelegene *Broek-landen*, nu Veen-gronden of Veen-landen geheten. De oude *J. de Beka* zegt, op 't jaar 1203. „ dat de *Kennemers*, met eene Scheepsvloot aankomende, de dyken doorſtaken, alle de velden in ganſch *Amſtellandt* lieten onderloopen, de Heerlykheit van *Gysbert van Amſtel*, zoo te water als te lande, tot aan de uiterſte paalen van *Broeckenlandt* (*Breukelen*) toe, verwoeſtende, en met eenen grooten buit en rykdommen weêr naar *Kennemerlandt* roeiden. Uit alle d' omſtandigheden zietmen klaar genoeg, dat *Broeckenlandt* niet anders dan 't hedendaagſch *Breukelen* kan beteekenen, en dat het dien naam van de *Broeklanden* draagt. Het blykt noch helderder uit de Rymkronyk van *Melis Stoke*, die de vorige zaak verhaalende, aldus ſpreekt.

Houve H. V. Kr. 1. D. f. 149. Cortg. Stichts Kron. Leeuw. Bat. ill. f. 91. J. de Beka in Theodor. II.

Die kennemaren voeren hene
Door 't landt over al die Vene 1
Ende verbernde te hant
Van Amstel al dat lant
Ende roefden al dat si vonden
Amstel sine vesten tien stonden 2
Dat bernden si al in den gront
Menich appelboom dierestont 3

1 Broek, Veen, of Moerlanden
2 ter dier ſtonden
3 die daar ſtont

Wert

M. Stoke Rymkr. onder Vrouw Ada f. 69. by Alkemade. Oude brieven. Beka. Heda. A. Buchelius.

Wert verbernt van den Luden
Doe voeren si van danen 4 te Muden 4 van daar
Ende verbernden die stede
Ende Wesep al tot e Broekede
Hebben si verheert/ &c.

In eenen ouden brief van 't jaar 1317. staat van *het dorp* BROEKEDE *in den Stichte van Utrecht*. En in eenen anderen van 't jaar 1387. *de goede mannen van* BROECKE. En in noch eenen anderen, *die van* BROECKE *zeggen*. Dus getuigt ook de geleerde Outheits-onderzoeker *Arn. Buchelius*, in zyne Aanmerkingen op *J. de Beka*, dat hy in zeker affchrift, of copye zyner Kronyke, geleezen heeft *Broicklede*, waar voor *Wilhelmus Heda* heeft *Broeckenlande*. Dieshalven is het gewis daar voor te houden, dat de oude eige naam van *Breukelen* wel eer *Broecklede*, of *Broecklande* is geweeft, en dat des naams oorfprongk van de *Broeck- Moer-* of *Veenlanden*, moet afgehaalt worden. Dit dorp heeft Kerk en Predikant, ftaande onder het Claffis van *Utrecht*.

V. d. Houve 2. D. f. 367.

BREUCKELENVEEN, een Dorp in het Sticht *Utrecht* achter *Breuckelen*, een weinig van de Vecht af, meer landtwaarts in. Van 's naams oorfprongk, zie boven op *Breukelen*. Het legt maar een klein uurtjen van *Thienhoven*, daar de *Breukeleveenfchen* meeft hunnen Kerkgang hebben. Vermits daar veel Veen is, wordt 'er ook veel Turf getrokken.

Houve H. v. Kr. 2. D. f. 367. Oudenh. befchr. van den Bofch. 2. D. p. 20.

BREUGEL, een Dorp in *Brabandt* onder de Meijerye van *'s Hertogen-Bofch*; anderen fpellen 't BROEGEL, BRUEGEL, en BROGEL, het hoort onder *Peel-landt*. Toen voorheen ganfch *Brabandt* op 140000 guldens jaarlyks was geftchatt, moft de geheele Meijerye daar in de fomme van 19379 guldens, 16 ftuivers, 3 penn. opbrengen: daar toe moft het quartier van *Peellandt*, een der vier quartieren van deze Meijery, laften 1692 guld. 10 ftuiv. 3 penn. die omgeflagen over de 24 of 25 dorpen van het *Peellandtfch* quartier, behalven noch eenige Gehuchten, quam het dorp *Breugel* op 165 guld. 18 ftuiv. 6 penn. te ftaan. *Breugel* en *Son* maaken eene Ding- of Rechtbank. *Son* geeft vier, *Breugel* drie Schepens. Onder *Breugel* hoort *Breugels Olen*.

BREY, BRY, een Dorp in *Gelderlandt*, onder 't quartier van *Roermondt*, in 't Droft-Ampt van *Keffel*. Toen het Vorftendom van *Gelderlandt* met *Zutphen*, in het jaar 1547. eene fchattinge van 75000 guldens was opgelegt, moft het quartier van *Roermondt*, een der vier quartieren van het Vorftendom, daar in opbrengen 19075 guldens: In die fomme ftont het Droftampt *Keffel*, een der zes verdeelingen van dat quartier, op 3433 guldens. De Heerlykheden in 't landt van *Keffel* waren noch afzonderlyk omgeflagen op 1716 guldens. De gedachte 3433 guld. verdeelt over de tien dorpen van het Droftampt *Keffel*, quam het dorp *Brey* op 228 guldens, 16 ftuiv. $\frac{1}{4}$ penn. te ftaan: even zoo veel als *Blerik* en *Keffel*.

Houve 1. D. f. 81.

Smalleg.

BRIDORP, een der Dorpen en Ambachts-Heerlykheden in Zeelandt, op 't Eilandt Schouwen: doch meeft van de zee ingezwolgen, zie op *Brydorp*.

M. Alting Not. Germ. Inf. P II.

BRIDORP is een Kafteel geweeft aan de Sluis of waterlozinge: want *Melis Stoke* noemt het zelve op den jare 1297 en 1299. 't Huis tot Bridorp-Sluse. Het blykt uit het geheele verhaal dat het geftaan heeft tuffchen den Haag en Dordrecht: immers heeft het ganfch geen betrekking op *Bridorp* aan de *Schelde*.

De Raey Dict. Geogr. Cluver. de trib. Rhen alv. 1. 2. Boxhorn Ton. v. Holl. p. 281.

BRIEL, den BRIEL, eene Stadt in het Zuidweftergedeel van *Hollandt*, op de Noordkuft ten Weften van het Eilandt *Voorn*, by den mondt van de Rivier de *Maas*, die kort daar voorby in de Noord-zee ftort. Dien naam heeft ze van 't gat van den Rhyn *Helius*, of de *Heel*, die hier zeer breedt is, bekomen: want die woorden t' zamengevoegt, maaken *Breede-heel* uit; even gelyk de Stadt *Breedaa* dien naam van de *Aa*, daar op zyn breedfte, voert. Men moet niet twyfelen, zegt *M. Z. Boxhorn*, dat hier het gat, de uitgang, of loop van den *Maasftroom*, HELIUM genaamt, geweeft is, omtrent 4000 fchreeden van den BRIEL, by't Dorp HELVOET, dat den naam van 't gat *Helium* behouden heeft: ook is allengskens het woordt *Breedeheel* verandert in *Breeheel*, en eindelyk in *Breehiel*, en in BRIEL verbaftert. Men kan met geene zeekerheit zeggen wanneer deze Stadt gebouwt is. Eenigen houden 't voor niet waarfchynlyk, dat toen 't *Kafteel Helium* verviel * eenige landzaaten daar omtrent woonende, en zig van daar verplaatzende, den Briel hebben begonnen te bouwen. *S. v. Leeuwen* voegt 'er by, dat, omdat het Landt van *Voorn* veel by Zeeuwfche Burggraven te Leen bezeten is geweeft, daarom zommigen gemeent hebben dat den *Briel* onder *Zeelandt* behoorde; doch dat het altoos onder *Hollandt* gerekent en gehouden is. Hy tracht het ook met veele redenen te bewyzen, zoo wel ten aanzien van den *Briel*, als van 't Landt van *Voorn*, daar *Briel* de Hooftftadt van is: immers, zegt hy, de zaake nauwer onderzocht zynde, is het vonnis voor die van *Hollandt* gewezen. Tegen het boven ingebragte van *S. v. Leeuwen* kant *Boxhorn* zig krachtig, beweerende met veele redenen en waarfchynlykheit, dat den *Briel* in voorige, tyden onder Zeelandt behoorde. Evenwel zegt *Van Leeuwen*, dat *Boxhorn*, na alles wat bedenkelyk was op het krachtigfte voorgeftaan en bygebragt te hebben, eindelyk zyne redenen met deze woorden fluit; „ *Niettemin is het* „ LANDT VAN VOORN, [*by gevolge ook den* „ BRIEL] *als ook* BOMMENEDE, *aan die van* „ *Hollandt* (*ik weete niet door wat middel*) *gekomen*. Boxhorn bekent ook, ter aangeweze plaatze aan den kant, dat het LANDT van VOORN en de Stadt BRIEL, na de doodt van Vrouwe *Mathild*, dochter van Heer *Gerard van Voorn*, 1372. in handen der *Graven van Hollandt* gevallen zyn; echter brengt hy zoo veele redenen en bewyzen by, datmen byna zou moeten gelooven, dat den *Briel*, enz. eer onder *Zeelandt*, dan *Hollandt* behoort heeft. De Franfche Hiftoryfchryver *Froiffard* maakt al in 't jaar 1383 gewag van deze ftadt, zoo dat ze toen al in achtinge geweeft is. Maar in veel grooter is ze geraakt door het wonderbaar inneemen van haar, en 't Goddelyk beftier daar omtrent, in het jaar 1572. waar door de grondveft van den Vereenigden Staat, en onze Vryheit gelegt is: dus droeg zich deze zaake toe. Nadat Koning *Philips de II. van Spanjen*, door den Hertog van *Alba*, de Nederlanden zeer getyrannizeert hadde, en noch verder plaagde, met niewe Biffchoppen, Geweetensdwang, Schattingen, en voor 't laatfte met den Tienden penningk, waren eene groote menigte van menfchen, zoo Edelen als ondelen, uit het landt geweeken, zoekende elders waar mede zig te geneeren. Onder de eerfte hadden zig eenige Edelen, nevens een deel verloopen en verjaagt Scheepsvolk, ter zee begeeven, daar 'er meer by quamen, die, aangevoert door gemelde Edelen, en al eene redelyke vloot, of vlootjen uitmakende, met gewelt hunne fchade en verlies weder zochten in te haalen; of wel iets aan te rechten ter verloffinge van 't verdrukt Vaderlandt. Over hen had *Prins Willem van Oranje* (beftelling te water uitgegeeven hebbende) eenigzins 't gebiedt: want recht en wetten vonden onder hen weinig plaatze. *Willem* Grave vander *Mark*, enz. anders *Lumey* gebynaamt, een wildt, woeft, en wreedt menfch, had 'er als Admiraal 't bewint ter zee over. Vier-en-twintig Schepen, (40 zegt *Meteren*) en die niet al te groot, ten hoogften (zegt *Ev. van Reyd*) met * zes hondert eeters bemant, verrichten 't volgende zoo gedenkwaerdig ftuk, en kantten zich in 't begin des oorlogs tegens eene Mogendheit, die de ganfche wereldt door d' ontzaghelykfte was. Zy buytten geweldig ter zee, deeden hunne vyanden groote fchade; onthielden zich meeft onder Engelandt, in Duins, Doveren, en daar omtrent; veilden in de havenen hunnen geroofden buyt, en bragten ze daar, met oogluikinge der Koninginne, aan den man; tot dat zy in Maert 1572. hen geboodt uit haar Ryk en Havenen te vertrekken: zy ftaken dan in zee, en hadden *Weft-Vrieslandt*, op hoope van eenig geluk daar te vinden, in 't oog; maar de tegenwindt, nevens gebrek van behoeften, prangden hen zoodanig, dat ze goedtvonden het op 't Eilandt *Voorn* aan te zetten. Daar aangelandt, en voor de Stadt den BRIEL gekomen, eifchten zy de Stadt op. *Lumey* bemagtigde haar ook door fchrik, en onder eene algemeene verflagendheit, of der burgeren genegentheit, als de Spaanfchen moede, zonder bloetftortinge. In 't eerft hadden zy geene gedachten, noch eenig opzet om zich daar neder te zetten; doch 't voorzichtig beleit der beftberadenen droeg overeen, om dien Oorlogsftoel te behouden, en de Stadt zoo veel zy konden te verfterken. De Hertog van *Alba* achtte het in 't eerft niet † veel, trok eenige *Spaanfchen* byeen, onder 't beleit van *Maximiliaan de Boffu*, toen Stadthouder over *Hollandt*. Hy op het Eilandt *Voorn*, met een Regiment Spaanfchen, geraakt, gaf zyn onderhebbend volk zich, door fchielyken fchrik bevangen, op de loffe vlucht, zonder dat iemant eenigen tegenftant dorft bieden; alleen omdat die van de Stadt de fchepen, daar zy mede gekomen waren, in brandt geftoken hadden: de vluchtende moften zich door 't flyk zien te bergen; zeftien bleven 'er evenwel doodt; twee Kapiteins wierden gevangen, en ftraks

Boxhor Ton. v. Holl. p. 281. Van Leeuw. ibid. f. 133.

Froiff. lib. 3.

Em. van Meteren 4. b. fol. mihi 53. d. Grot. Ned. jaarb. f. 39.

Reyd Nederl. Oorl. f. 12. 1633. gedrukt. Meter. ibid. f. 51. a. Grot. ibid.

Meteren en Grot. ibid.

Grotius ibid. Meter. ibid. f. 52. a.

Y

* *M. Alting in fua Notit Inf. Germ. part. I. lit H. fol.* 82. zegt rondt-uit; Dat men (ten aanzien van 'T KASTEEL HELIUM) geen geloof heeft te geeven aan eenige Schryvers, zonder goedt bewys van oude Autheuren fpreekende. Zoo dat hy voor alsnoch een *Kafteel*, dat *Helium* geheten zou hebben, verwerpt, en niet fchynt te gelooven, dat 'er een van dien naam geweeft is.

* Adr. van Meerbeek, in zyne groote Kronyk der XVII. Nederlanden, fol. 315. zegt, met omtrent elf hondert Soldaten; doch waren byna (als Reyd fchryft) de helft minder.

† *In 't eerft niet veel.* Het werkte echter (zegt *Arn. Montanus*, in zynen *Fr. Henrik* pag. 64.) zoo veel uit, dat, toen die van *Bruffel* hunne winkels gefloten hielden, om den tienden penning niet te betaalen, en de Hertog van Alva daar door zoo vertoornt hadden, dat hy befloten hadt dieshalven eenigen der voorbarigften in hunne deuren op te hangen, zulks op de tydinge van 't inneemen van den *Briel* achter bleef.

ſtraks daar na aan eenen meulen opgehangen. Dit inneemen van den *Briel* (door dusdanige dienaaren en werktuigen, die de Goddelyke Voorzienigheit daar toe heeft gelieven te gebruiken, om doorgaans in den loop der Nederlandtſche zaaken ons zyne Alleenbeſtieringe, buiten alle verwachtinge, te doen zien) is van zulk een gewigt en gevolg geweeſt, dat men den dag dezer veroveringe, met recht *den geboortedag van de Vereenigde Nederlandtſche Republyk* mag noemen: zynde uit het water als eene zonne opgedaagt, om met het klimmen van dat groote licht een gezegent Landt te worden. Na't inneemen van den *Briel* volgde *Vliſſingen* niet alleen, met *Enkhuizen*, maar meeſt alle andere Steden daar omtrent, en, met een woordt, byna 't geheele Landt viel den *Prinſe van Oranje* toe, en Koning *Filips*, met zynen Stadthouder *Alba*, af; omdat, zeiden zy, al ſcherſſende, de laatſte op den eerſten dag van April zynen *Bril* (ſpeelende op den *Briel*) verloren had, om den *tienden Penning* te konnen vinden. *Conſtantyn Huigens*, zinryk daar op ſchietende, doet den *Briel*, onder de ſtemmende ſteeden, aldus ſpreeken:

Conſt. Huig. leedige uren, 3. b. by na in 't begin op Briel.

Ik keu' geen Heele *meer, en* Brechiel *is my vremdt,*
Nu houd' ik 't met den naam die op de neuze klemt.
Dat wierd Philips *gewaar, die door myn* Brille-*glaſen*
Al vroeg zyn avondt-uur, en hoe 't 'er noch zou raſen,
Om Hollandts Vryheit, *las. Wat legt my aan den lof,*
Van uit de diept' gedykt, van kley geworden ſtof,
Van ſterke Zee-gebuurt? 'k hebb' door het ſpits gebeeten:
Dat heeft, 't Vry Nederlandt, *myn tanden dank te weeten:*
Daar gaan 'er veel' ten ſtryd', en 't winnen wort gemeen;
De Volgers winnen ook; maar voor zoo wint maar een.

Veele andere zinſpeelende Penningen en Zinſpreuken enz. op den *Briel*, met eenen bril op de neus, en den daar door verloren tienden penningk, &c. toen in't licht gekomen, vindtmen in *Bizots Medaliſche Hiſtori*, en veele andere Geſchichtſchryvers van dien tydt. Die van den BRIEL namen kort daar na *Delfshaven* in, zonder wederſtandt, noch ook iets aldaar te misdoen. Zy trokken van daar naar het Huis te *Spangen*, by *Schiedam*, dat zy mede bemagtigden, houdende de laatſtgedachte Stadt daar genoegzaam mede bezet: maar op den 10 April, des zelven jaars, wierden zy van eenig Spaanſch Krygsvolk, uit *Rotterdam*, by nacht overvallen, dootgeſlagen, en de omleggende Dorpen geplondert; dat den haat tegen de *Spaanſchen* vermeerderde, en grooter nadenken gaf. In 't jaar 1585. zondt *Eliſabeth*, Koninginne van *Engelandt*, den Vereenigden Staat eenige Hulpbenden toe tegen *Spanjen*; den BRIEL wierd, nevens *Vliſſingen* en *Rammekens*, haar tot onderpandt, en ter verzekeringe van't vergoeden der koſten, ingeruimt. In het jaar 1616. zyn den BRIEL, *Vliſſingen*, en *Rammekens*, onder de regeeringe van *Jakob den I.* Koning van *Groot Brittanjen*, weder van den Staat geloſt, en de *Engelſche* bezettingen daar uit getrokken: Heer *Jan van Oldenbarnevelt* behaalde groote eere in deze zyne zeer voorzigtige handelinge met Hooggemelden *Koning Jakob*, en 't loſſen dezer Steeden uit de handen der *Engelſchen*. Die van den *Briel* geneeren zich inzonderheit met de ſchipvaart en koophandel. Het daar omleggende Landt is zeer vruchtbaar, en brengt goede tarwe voort: maar de lucht is 'er vry wat zwaar, daar nu en dan al veele ziekten uit ontſtaan, inzonderheit in hen, die de zoute lucht niet konnen verdraagen, en zich daar nederzetten. De *Briel* heeft al verſcheide geleerde luiden uitgelevert, en onder hen *Cornelius Neoſtadius*, of *Niewſtadt*, Heer van Zevenhoven &c. hy was eerſt Profeſſor in de Academie te *Leiden*, daar na Raadtsheer in den Hoogen Raadt van Hollandt en Zeelandt, daar by Curateur der Leidſche Academie: een man van uitſtekend verſtant, wysheit, gezagh, en geleertheit; blykens zyne uitgegeve *Deciſiones Curiæ Hollandiæ*, en zyn boek de *Feudis*, enz. Hy is in 't jaar 1606 geſtorven. Eer wy van den *Briel* ſcheiden, moeten wy den Lezer noch berichten, dat 'er eene ſtraat door de ſtadt loopt, over de 1800 ſchreeden lang, met vry fraaije huizen, alle omtrent op gelyke wyze gebouwt: dat 'er ook een Kerktooren is, drie hondert en veertig trappen hoog. Zie ook, aangaande den BRIEL, op het woordt HELIUM en HEL.

E. v. Meter. ibid. f. 52. b. in't 4. Boek. Meter. 13. boek f. mihi 208 d. en 210. a Hugo de Groots 5 jaarb. f. 100. Bizot. p. 109. Buſch. in Chron. Windeshem. Boxhorn Ton. v. Holl. p. 283.

Not. Germ. Inf part. 1. pag. 82. Hiſt. Nat. lib. IV. cap. 13.

Het is zeer waarſchynlyk (zegt de Heer M. Alting) dat Briel of *Brihel* zyn oorſprong heeft van *Helium Oſtium*, met welken naam *Plinius* het gat van de Maas heeft genaamt, het welk Ptolemæus het Weſtergat van den Rhyn noemt, en zeven uuren ver ſtelt van het middelſte dat by Catwyk in zee liep. Het ſchynt, (vervolgt hy) dat men by oudts *Breehel* heeft gezegt, zooveel als *breede Heel* of *breede Heelſtroom*; en *Helvloet*, waar van nu Helvoet overgebleven is. Ook meent de zelfde Schryver, dat *Plinius* dit gat *Helum* heeft genoemt naar de inlandtſche ſpraak der Germanen; daar hy't anders, indien hy de beteekenis van dit woordt had geweeten, zeer gevoeglyk het laage- of neder-gat had kunnen noemen: dewyl dat hel of hal by de Duitſchen laag / diep beteekent. Echter twyfelt hy, of zy het zoo niet genoemt hebben, omdat het weſtelykſt was; want dat de Romeinen de weſtelykſte ſtreeken ook laage noemden: of omdat het in diepte het middelſte, en het bovenſte, of het ooſterlyke gat, het welk de naam van Vliet (*Fleva*) hadde, verre overtreft: welke giſſingen hy oordeelt byna op een uit te komen, en dat het beide even gevoeglyk is. Ook trekt hy het niet zeer in twyfel of het landt, het welk naaſt aan deze diepe en laage kil leit, en byzonderlyk Zuidt-Hollandt word genoemt, heeft daar van zynen oorſprongkelyken naam gekregen; die in de naaſtvolgende eeuwen zich uitgebreidt heeft over de ganſche Zeekuſt die 'er leit tuſſchen de twee uiterſte gaten, en die dien naam noch hedendaags behoudt, en wel altydt zal draagen.

Lyſt der Predik. BRIELSCHE NIEWLANDT, een Dorp op het Eilandt *Voorn*; heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Voorn* en *Putten*.

BRIESKERK, is een treffelyk Dorp, en Ambachts-Heerlykheit op het Eilandt *Schouwen* geweeſt; maar het is geheel van de zee ingezwolgen.

Tacitus Hiſt. l. 2. c. 22. 42 & lib. 4 c. 70. BRIGANTICUS, (JULIUS) een *Batavier* van geboorte, hy was de zuſters zoon van *Claudius Civilis*, (*Claus Burger*) Overſte over eenen vleugel der Romeinen, *Singularium ala*, de *byzondere vleugel* geheeten, en van *Vitellius* weleer opgerecht. Hy viel over aan de zyde van *Vitellius*, tegen Keizer *Otto*, en is van de party geweeſt, die, onder 't beleidt van *Alphenus Varus*, den hooggemelden *Otto*, by *Bedriacum*, ſloeg. Hy word gezegt geſneuvelt te zyn in een gevecht tegen zynen Oom *Claudius Civilis*, vermits hy zich ſtantvaſtig aan de zyde der Romeinen en *Veſpaſianus*, tot wien hy overgetreeden was, hield; waar tegen *Civilis* eenen ſtrengen oorlog voerde: zie *Corn. Tacitus*.

Houve H. V. Kr I. D. f. 143. BRIGDAM, volgens M. v. der Houve, een Dorp in *Zeelandt*, onderhoorig aan't Eilandt *Walcheren*, *Beooſter Schelde*. 't Dorp en de Heerlykheit leggen een klein half uur gaans van *Middelburg*. In de Hiſtoriën is *Boudewyn van Brigdamme*, een Zeeuwſch Edelman, bekent voor eenen die meer hoogmoedt, dan magt of kracht hadde. Hy onderſtont de Stadt *Middelburg* in haar recht te verkorten, en den burger met geweltdadigheden te plaagen: doch daar over heeft hem Hertog *Albert van Beyeren*, eerſt als Voogdt, en daar na als Grave van *Zeelandt*, enz. in het jaar 1358. alle zyne Ambachts- en andere Heerlykheden ontnomen, die by vonniſſe verbeurt verklaart, en aan de Stadt *Middelburg* geſchonken, vermits hy dadelyk en vyandtlyk de gedachte Stadt door de wapenen had zoeken te bederven. Het ſchynt echter dat die van *Middelburg* naderhandt met Heer *Jan van Brigdam*, zoon van *Boudewyn*, een minnelyk verdrag getroffen hebben; invoegen dat hy in Erfleen behouden zou al de Hofſteeden, Boomgaarden, enz. doch dat hy nooit een Stamhuis, Slot, of Veſten op zyne erven in *Walcheren* zou mogen maaken, of moſt dit geſticht van *Middelburg* te Leen houden.

Boxhorn Kr. van Zeel. 1. D. p. 138.

Tacitus Hiſt. l. 4. c. 16. Houve H. V. Kr 2. D. f. 51 Pontan. Geld. geſch. 2. D. f. 10. Schotan. f. 18. Cluver. &c. BRINIO, een *Caninefaat* (mogelyk een Kennemerlander) van eenen Hoog-adelyken Stam, en geboorte, maar zeer vermetel, en loshoofdig. Toen *Claudius Civilis* (*Claus Burger*) zich tegen de Romeinen begon aan te kanten, bragt *Brinio* ook de zynen aan den dans; die hem, naar des landts gewoonte in dien tydt, op eenen ſchildt gezet hebbende, op hunne ſchouderen, als hunnen Veldtheer, droegen, en aannamen. Hy maakte de *Vriezen* gemeede gaande, en aan zyn zeel vaſt: t'zamen vielen ze op het Winterleger van twee Romeinſche benden aan, dat zy ſloegen, en plonderden. (Alzoo dit Winterleger dicht aan de Noordtzee lag, is *Ph. Cluverius* van gevoelen dat deze twee benden in 't Huis te *Britten* gelegen hebben.) Hy ſloeg ook de Zoetelaars, Kooplieden, en anderen, die 't leger volgden, en niet beter wiſten of alles was in goeden vrede. De Legerplaatzen en Sterkten ſtaken de *Romeinen*, omdat zy geen magt hadden haar te beſchermen, zelfs in brandt.

Guicc. beſchr. der Ned. f. 243. BRITTEN, ('T HUIS TE) lag, volgens *Guiciardyn*, omtrent 1600 paſſen of ſchreeden van Katwyk op Zee. Het heeft voortydts op de zeeſtrandt geſtaan, maar nu legt het van de golven bedekt; was van de *Romeinen* gebouwt. Dit Kaſteel diende hun tot een Wapenhuis, zoo te water als te lande, vermits het op den uiterſten uithoek van den Rhyn ſtont, daar die Rivier in zee ſtortte. Dit Huis te *Britten* word van veelen voor het alleroudtſte Kaſteel in deze landen gehouden; gebouwt van Keizer *Cajus Caligula*; die omtrent het jaar des Heeren 43. is om 't leven gebragt: 't had een voortreffelyke haven. Vervallen zynde, wierd het van *Lucius Septimius Severus*, omtrent het jaar 210. weder opgebouwt, om den Romeinen in dit Geweſte, als voorheene, tot een Wapenhuis en Veſting te verſtrekken; blyk daar van is een Steen by laage zee in 't jaar 1520. aldaar gevonden, en ten huize van de Heeren van *Waſſenaar* te zien. De Steen is vier voeten hoog, en

Houve ibid. 1. D. f. 125. O. H. Kr. f. 16. 69.

Idem Guicc. ibid.

en zes breedt, heeft deze *Inſcriptie* met Latynſche letteren:

IMP. CAES. L. SEPTIMIVS. SEVERVS AVG. ET. M. AVRELIVS. ANTONINVS. CAES COH. XV. VOL. ARMAMENTARIVM. VETV STATE. CONLAPSVM. RESTITVERVNT SVB. VAL. PVDENTE. LEG. AVG. PR. PR CVRANTE. CAECIL. BATONE. PRAEF

Dat dus ten vollen gelezen wordt:

Imperator Cæſar Lucius Septimius Severus Auguſtus, & Marcus Aurelius Antoninus Cæſar, cohortis decimæ quintæ voluntariorum Armamentarium vetuſtate conlapſum, reſtituerunt ſub Valerio Pudente legato Auguſtali Proprætore Curante Cæcilio Batone Præfecto.

In onze taal zoo veel als:

KEIZER LUCIUS SEPTIMIUS SEVERUS, EN KEIZER MARCUS AURELIUS ANTONINUS, HEBBEN 'T WAPENHUIS VAN DE XV BENDE DER VRYWILLIGE SOLDATEN, DAT DOOR OUDERDOM VERVALLEN WAS, WEER LATEN OPBOUWEN, ONDER VALERIUS PUDENS, DEN AUGUSTALISCHEN STADTHOUDER DES SCHOUTS, DOOR HET BESTEL VAN DEN KRYGSOVERSTEN CÆCILIUS BATO.

Dit ſtrekt voor een vaſt bewys dat het zeer oudt is, en al in het jaar 210. of daar voor, vervallen lag, en toen door de Keizers *Lucius Septimius Severus*, en *Marcus Aurelius Antoninus* herbouwt wierd. Echter zyn 'er die dit bewys onzeker, en op ſchroeven ſtellen; immers zulks poogen te doen, voorgeevende dat deze Steen niet aan de zee, daar 't Huis of Kaſteel te *Britten* ſtont, in het jaar 1520. is gevonden; maar zou in 't jaar 1502 te *Roomburg*, by *Leiden*, omtrent eene boogſchoots wydte van den *Rhyn*, door eenen boer uitgegraaven zyn, hebbende het voorverhaalde opſchrift. Des niet tegenſtaande houden het de meeſte daar voor, dat die Steen meer aan en tot het Huis te *Britten*, dan tot of aan het Huis *Roomburg* behoort. *Suetonius*, die in d' eerſte eeuwe na Chriſtus geboorte geleeft, en geſchreven heeft omtrent *Domitiaans* tyden, verhaalt, dat Keizer *Cajus Caligula* eenen zotten krygstogt naar *Duitſchlandt* en *Batavien* aanving; dat hy zyn volk in ſlagordre ſtelde, eveneens of 'er een groote veldtſlag voorvallen zou, en, alle gereedt ſtaande, bevel gaf hunne helmen en ſchilden met Zeeſchulpen, als buit, en ten teken van triomf over den Oceaan, te vullen, om in 't Roomſch *Capitolium* ter gedachteniſſe geplaatſt, en Jupiter toegeëigent te worden. De gemelde *Suetonius* voegt 'er noch by, dat hy, ter gedachteniſſe van zyne malle zege, aldaar eenen zeer hoogen Tooren bouwde, om daar op by nacht, als op eene andere *Pharos*, lichten ten dienſte van de ſchippers te branden. Zommigen zyn van gevoelen dat Keizer *Severus* van *Caligula's* Tooren, die ten tyde van zyne heerſchappye vervallen was, het Huis te *Britten*, of *Brittenburg* gebouwt, en niet herbouwt zou hebben, naardien het daar voor zynen tydt niet geweeſt zoude zyn. Anderen, daar tegen, dat het Opſchrift alleen zulks genoeg wederlegt, door de uitgedrukte woorden die zoo duidelyk zeggen, dat zy, *Severus* en *Antoninus* 't (*Armentarium*) Wapenhuis van de (XV *coh.*) vyftiende keurbende (*reſtituerunt*) weêr herſtelt en verniewt hebben, omdat het (*vetuſtate conlapſum*) door ouderdom vervallen was; by gevolg was het toen al een Wapenhuis geweeſt. Vlytige naſpoorders der Oudtheden zyn van gedachten, dat dit *Brittenburg*, of *Huis te Britten*, *Julius Cæſar* ten ſtichter gehad mogte hebben, voor Chriſtus geboorte; of wel Keizer *Claudius*, kort na Chriſtus doodt. Anderen ſtellen *Druſus*, in 't jaar 18. maar de meeſte vallen aan de zyde van *Caligula* en *Severus*; kennen den eenen voor den *bouwer*, en den anderen voor den *herbouwer*; oordeelende dit het waarſchynlykſte. Doch wy ſcheiden 'er hier mede af, laatende het overige aan het oordeel en onderzoek van den beſcheiden lezer. Belangende den oorſprong van het woordt *Britten*, 't *Huis te Britten*, of *Brittenburg*; het word daar voor gehouden, dat deze Sterkte dien naam gekregen heeft, of wegens de bequaamheit van de vaart van daar naar *Brittanniën*, of *Engelandt*, en van daar weêr herwaarts; of omdat een gedeelte van *Batavia* toen den naam van *Brittia* voerde, als uit *Procopius Lapacius* blykt; of wel omdat de ſtreek van de zee daar omtrent de *Brittanniſche* zee wierd genaamt; zulks getuigt *Plinius*, dat d'Oceaan van den Rhyn af tot de Seine toe *Oceanus Britannicus*, de Brittanniſche Zee, of Oceaan werd genoemt. Op het voorigevan *Procopius* zullen wy d'aanmerkingen van den grooten *Hugo de Groot* laaten volgen, die in zyne *Oudtheit der Bataviſche Rupublyk* aldus ſpreekt: „ Wonder is het, voorwaar, „ dat men in *Procopius* leeſt dat in den Oceaan, omtrent de „ uitwateringe van den Rhyn, het Eilandt der *Britten* heeft „ gelegen, recht tegen *Brittanniën* over, en dat het bewoont „ wierd van driederlei Volk, *Brittons*, *Engelſchen*, en „ *Vriezen*; dat 'er uit hen veele jaarlyks naar de onbe-

Idem Houve 2. D. f. 90. *Suet. Tranq. in Calig.*

Corn. Aurel item Gerard Noviom. en d' O. Holl. Kr.

Idem Houve 2. D. f. 91. *B Neander de antiq. Germ. M. v d Houve.*

Procop. lib. 4. Goth. *Plinius lib. 4. c. ult.*

„ woonde, of onbebouwde landen der *Franken* verhuisden, daar zy op het Eilandt ganſch geen recht hadden, „ als 't welk door zyne eige Koningen geregeert wierd, „ echter dat voor 't hunne wilden gehouden hebben. Dat „ overzulks de *Koning der Franken*, in een gezantſchap „ van hem naar *Conſtantinopolen*, aan den Keizer *Juſtinianaan*, „ gezonden, te gelyk eenige lieden uit dat Eilandt afgevaerdigt had, om daar door eenigzins zyne heerſchappye over dat Eilandt te betoonen. Dat dit *Brittia*, „ of *Batavia*, of immers eenig gedeelte daar van zeewaarts aan gelegen, zoo genoemt kan geweeſt zyn, „ kan met recht, en niet zonder bewyslyke redenen gezegt worden; dewyl het vaſt en zeker is, dat 'er geen „ ander zoodanig Eilandt in den Oceaan, en de uitwateringen van den Rhyn geweeſt is; ook met een, dat 'er „ op de *Bataviſche* zeeſtrandt, in het midden van de kille „ en boezem van den Rhyn, een Kaſteel te *Britten* genaamt, daar van men noch ten huidigen dage de voetſpooren en overblyfzels ziet, geſtaan heeft. Het is „ niet vreemt dat dit Kaſteel aan het Eilandt, of het Eilandt aan 't Kaſteel den naam gegeeven zou hebben, „ eveneens als by ons het *Vlie* den ouden naam zoo van „ de rivier, als van 't kaſteel, en met een van het eilandt „ draagt. Dit dan dus geſtelt, en dat, behalven de ingeboornen (die wy voorheen gezegt hebben, dat toen al „ den naam van *Vriezen* droegen) noch twee vreemden „ en buitenlanders, namelyk *Engelſchen*, een oudt Duitſch „ Volk, en de *Brittons*, dit Eilandt mede bewoont hebben, zyn zy mogelyk door overlaſt van de *Pictons* (die „ van *Poictou*) of van de *Noormannen*, genootzaakt geweeſt hun vaderlandt te verlaaten, en veiliger ruſtplaatzen te zoeken. Het is buiten twiſt dat de *Engelſchen*, „ gezamentlyk met de *Saxen*, de Noorderſtrandt, en „ kuſt naaſt aan die der *Batavieren* bezeten hebben, en „ dat zy van daar op verſcheide tyden naar *Britanniën* zyn „ overgeſcheept. Ook is bekent dat *Willibrord* na dien „ tydt uit *Engelandt* herwaarts overgekomen is, dat hy „ onze Voorvaderen de waarheit van den Chriſtelyken „ Godtsdienſt verkondigt, en geene andere taal dan die „ toen by d'*Engelſchen* geſproken wierd gebruikt heeft. „ Ook is het niet onwaarſchynlyk dat de *Brittons*, zoo „ wel op de *Franſche* Zeekuſten van *Bretagne*, als in deze „ onze Moeraſſen, hunne ſchuil- en verblyfplaats gezogt „ zullen hebben. Van dit Kaſteel, gemeenlyk *Brittenburg* geheeten, (zegt hy, *in zyne Aantekeningen, over de voorige aangehaalde woorden, num.* 4.) handelt *Adrianus Junius*, in een byzonder hooftſtuk van zyn *Batavia*: maar daar in heeft die groote Man eenen misſlag, dat hy meent dat dit Kaſteel, aan de zee gelegen, een *Wapenhuis der Romeinen* zy geweeſt, en wy elders bewezen hebben van de waarheit af te dwaalen. *Grotius* noemt de plaats niet daar dit bewys te vinden is, anders zouden wy 't den lezer voorgedraagen, en hem daar van laaten oordeelen hebben. Ondertuſſchen ſtrydt het niet dat dit Kaſteel van de Romeinen zou gemaakt geweeſt zyn tot eene Wapenplaats, of Wapenhuis, of wel tot een ander gebruik, en dat de Britten het naderhant, toen zy 'er bezit van genomen hadden, het den naam van der *Britten Huis*, of Kaſteel, gegeeven mogten hebben. Laat ons nu wat anders uit Guicciardyn en anderen hooren. Toen het *Roomſche Ryk* ten afgang was geraakt, hebben de *Noormannen* het *Huis te Britten* vermeeſtert, en ten deele verwoeſt; eindelyk is 't, omdat 'er de handt met verbeeteren niet aan gehouden wierd, vervallen, door de zee t' eenemaal overloopen, en onder de golven begraaven geworden; zoodat men 'er in honderden van jaaren niets van gezien heeft. In de XVI^de. Eeuw heeftmen evenwel ſomtyts, by een ongemeen laag zeewater, en als de windt het gety zeewaarts injoeg, de grondtveſten gewaar konnen worden: in het jaar 1520 kon men ze byna twee dagen lang ganſch zien, zoo dat de daar omtrent woonende ſtrandtluiden daar zeven groote ſteenen uithaalden; op eenige der zelve ſtonden Roomſche *Inſcriptiën*, of *Opſchriften:* zy wierden in 's *Gravenhage*, ten huize der Heeren van *Waſſenaar*, gebragt, daar ze van de liefhebbers der Oudheden konden gezien worden: zie *Guiciardyn* op *Arx Britannica*. Ook wierd ter zelver tydt een ſleutel gevonden, die men achtte den ſleutel van het Arcenaal- of Tuighuis geweeſt te zyn; hy was zeven duimen lang, en van een zwaar gewigt: daar by noch verſcheide beelden, vaten, potten, lampen, nevens veele vierkantgebakke ſteenen. Het was omtrent Kerstydt, een ongemeene felle ſtormwindt had deze grondtveſten, door 't deinzen van de zee, ontbloot. Men bevondt den grondt van dit groot Romeinſch werk, gelyk de daar uit gehaalde Opſchriften bewyzen, recht vierkantig te zyn, yder zyde van 20 roeden, of 240 voeten, Rhynlandtſche maat: byna 8 voeten hoog ſtonden de muuren des Kaſteels boven het zandt. Men zag klaar dat de voornoemde grondtveſten weêrzydts tot onder de duinen liepen. Heer *Jan* van *Waſſenaar*, Ridder van 't Gulde Vlies, liet 'er graaven, en bemerkte dat de muuren op twee plaatzen duinwaarts ingingen, kanaalswyze, daar het water tuſſchen

H de Groot Outh. der Nederl Republ c. 4.

Idem H. de Groot ibid.

Guicc. Nederl. f. 143.

beiden door geloopen ſcheen te hebben. De uitſteekende muuren, buiten aan 't Kaſteel, meent *A. Junius* eenige rioolen, gooten, of loozingen, tot wegſpoelinge van allerlei onreinigheden, in den Burgt geweeſt te zyn; maar dat de uitſteekende Toorens, ſtaande tegens den Rhynſtroomaan, waren geweeſt om de kracht van den afdrift des Rhyns te breeken, en te gelyk om zich tegen Zeerovers, en anderen, te konnen verweeren. Middelerwyle dat *Guicciardyn*, in het jaar 1552. bezig was met zyne beſchryvinge der Nederlanden, wierd het *Huis te Britten* andermaal ontdekt tot op den grondt, die bevonden wierd vierhoekig, even gelyk in breedte en lengte, hebbende 960 Roomſche voeten van den eenen tot den anderen hoek. Voorts zag men een ſchutſel van eenen muur, ſtrekkende Zuidtwaarts: het ſcheen dat verder landtwaarts in de voornaamſte Woningen dezer Sterkte geſtaan hebben; nu van de duinen overdekt. De grondtſteenen waren vier voeten breedt, en drie hoog. De Inwoonders haalden 'er veele grauwe ſteenen uit; ook vonden zy 'er Kareelſteenen van gebakke aarde, yder van eenen voet in 't vierkant, zoo gladt en gaaf als of ze eerſt verſch gebakken waren, met deze letters EX. G. I. die ſchynen te betekenen, *Ex Germania Inferiore*, uit *Nederduitſchlandt*. Daarenboven wierden 'er veele oude Vaten, van Medailliën, en andere Antiquiteiten, naar de Roomſche wyze, gevonden. In het jaar 1562. toen *Guicciardyn* zyn boek eindigde, wierd dit Kaſteel noch meer dan ooit ontdekt; langer dan 20 dagen duurende, zoo dat de Ingezetenen daar omtrent veele duizenden ſteenen uithaalden: vonden 'er ook noch menigte Penningen, als ook zeer ſchoon Vaatwerk, daar mede op ſtont als boven, *Ex. Ger. Inf.* De afteekening van den grondt des Kaſteels heeft hy in eene kopere plaat laaten ſnyden: zulks hebben ook gedaan (doch meeſt in houtſneede) *B. Neander*, *J. F. Le Petit*, *M. v. d. Houve*; *Adr. Junius*, *Th. Vligerius*, enz. In eenen aan beide zyden afgebroken Steen ſtonden deze woorden, daar aan zommige eenige letters ontbraken:

EVER. PIVS. PERT. AV
MAX. TRIB. POT. XIII
NTONIN. PIVS. AV.
EX. MILIT. LEG. I. ME
ENIDIOR. V

Op eenen anderen Steen, vry lang en aan 't een eindt afgebroken, ſtont een opſchrift, waar van men deze woorden noch byeen brengen kon.

BRITANNIC. GERMANIC. PIVS. FELIX AVGVSTVS. PONT. MAX. TRIB. POT. XVIII COS. III. P. P. IMP. III. ARAM. A. DIVO. CLAVDIO. ET. POSTEA. A. DIVO. SEVERO. PATRE SVO. RESTITVTAM

Op eenen toen aldaar gevonden zilveren Penning, zag men een Borſtbeeldt, en in den randt deze Latynſche woorden, L. SEPT. SEVER. PERT. IMP. De boven- laatſtgedachte Steen heeft zommigen in 't gevoelen gebragt, dat Keizer *Claudius*, die na *Caligula* volgde, dien Tooren daar wel mogte gebouwt hebben, toen hy naar *Britanniën* overſcheepte: Maar anderen konnen 'er geene waarſchynlykheit in vinden; want deze verminkte Steen ſpreekt niet van het bouwen van *Brittenburg*, maar geeft te kennen dat hy geſtaan heeft aan het voorſte van eenen Altaar, door *M. Antonius Caracalla*, eenige jaaren na dat hy zynen broeder *Geta* om 't leven gebragt had, opgerecht. Behalven dat 'er geenen bequaamen zin uit de *Inſcriptie* te maken is, wegens het ontbreeken van veele letteren. Daar noch by komt dat Keizer *Claudius*, toen hy zynen togt naar *Britanniën*, omtrent het jaar 50. deedt, niet van *Batavia* afgevaaren is; vermits uit *Suetonius* klaar blykt, dat hy van *Goſſoriacum* naar *Engelandt* ſcheep ging. In eenen anderen aldaar gevonden Steen, byna geheel afgekabbelt, en uitgeſleeten door de kracht der golven, zag men aan d' eene zyde voorwaarts de gevleugelde Overwinning ingehouwen; en aan de ſlinker zyde eenen Arendt, met deze overgebleve letters:

IMP. CAES. ANTO NE AUG. COH. M TO RV PE

Wederom ſtont in eenen anderen Steen een Schip, gelyk de Saxen in dien tydt plagten te gebruiken. Noch in eenen anderen een Mans hooft, met zeer lang haair, en eenen langen baardt; Zie onze printverbeelding op onze Landtkaart, daar alles verder in word gezien, 't geen de Heer A. Pars, in zyne Katwykſe Outheden, vertoont heeft.

Eenigen zyn van gevoelen, boven 't voorige gezegde, dat *L. Sept. Severus* zelf dit gebouw dus zou geheeten hebben, om 't gemakshalven van volk hier van daan naar *Britanniën* te konnen overvoeren; of omdat op dien tydt aldaar een goedt getal *Brittons*, als boven aangewezen is, woonden. Anderen, dat de *Saxen* (*Anglo Saxonis*) het dien naam gegeeven zouden hebben, toen ze van daar naar *Britannien* overſcheepten. Weêr anderen, dat de naam ontſtaan zoude zyn uit d' onkunde van 't gemeene volk, dat daar eenige Romeinſche penningen met het beeldt der *Victorie*, en het Op- of Omſchrift BRITANNIA, gevonden hebbende, gewaant heeft dat dit Huis *Britannia*, of *Britten* hiette. Zekerſt ſchynen die geenen te gaan, die *Brittenburg*, of het *Huis te Britten*, afhaalen van de *Brittons*, die, volgens *Procopius*, daar omtrent plagten te woonen, en, na 't verval van het Roomſche Ryk, zich meeſter van deze Sterkte maakten, en teſſens van een gedeelte des Landts, of 't Eilandt *Brittia*, daar het Kaſteel miſſchien dien naam door zal bekomen hebben: als boven uit *Hugo de Groot* en *Procopius* aangehaalt is. Ook zyn 'er die in bedenken geeven, of het dien naam niet wel mogt bekomen hebben van eenigen voornaamen Romein, *Britannicus* geheeten.

Alhoewel de laatſte ontblooting van dit aaloudt Kaſteel der Romeinen, in dit bovenſtaande verhaal, word aangeteekent geweeſt te zyn in de XVI eeuwe, 1562. toen het wel 20 dagen boven water bleef, en 'er veele duizenden Steenen, en ook verſcheide Gedenkſtukken der Oudheit, uit gehaalt wierden, zoo is 't kenbaar, dat de zelve Grondtveſten weder bloot hebben gelegen in Louwmaandt, 1694. waar door ganſche ſchaaren Liefhebbers derwaarts wierden gelokt, zoo om de gelegentheit van deze verdronke Sterkte, in haare uitſtrekkinge, te zien, als om 'er 't een, of het ander gedenkwaardig Oudheitsſtuk in, of by op te delven. Noch verſcheide Roomſche penningen, en ſteenen met opſchriften, ook beeldtjens, huiswerktuigen, en vaten wierden 'er toen onder de puin en tuſſchen de ſteenen uit gehaalt, by *A. Pars*, in zyne *Katwykſe Oudtheden*, op de 121. 122. 123. bladzyde gemeldt, en in eene Printverbeelding vertoont; die wy ook hier den Lezer, tot voldoeninge zyner niewsgierigheit, nevens alle, die in de XVI Eeuwe zyn gevonden, meeſt van dien geleerden en arbeidzaamen Schryver in 't gedachte werk geplaatſt, op een Tafereel voor 't oog brengen, in eene vergroote *Kaart*, naar zyne kleine, uit eene *aaloude Schildery*, hangende in 't huis van den Hoog Ed: Heere van KATWYK, gekomen uit het huis van den Hoog Edelen Heere van DUIVENVOORDEN, waar in eene nette afteekening is van 't Huis *te* BRITTEN, als ook van beide de Katwyken, en d' omleggende Dorpen; daar dan het volgend byſchrift, in out krom Duits, mede op gevonden wordt.

„ Deſe *Fondamenten* van den See-tooren, ofte Vyerboet
„ van 't Huis te BRITTEN, is by de IV. Keiſer
„ KAJUS KALIGULA, Anno Chriſti 40. begon-
„ nen, en by de V. Keiſer KLAUDIUS voort ge-
„ maakt tot een See-tooren, of Vyerboet, gelyk als Ko-
„ ning *Filadelphus*, in den mond van den Nyl, door den
„ vermaarden Architect *Soſtradus Guide*, heeft doen ma-
„ ken, genaamt *Pharos Alexandria*; welken Tooren ſoo
„ hoog was, dat hy 400 ſtadiën verre in de See lichtte;
„ waarom voorſeker is, dat die Keiſers voornoemt deſen
„ See-tooren hebben doen maken, om de Schippers daar
„ by geligt te werden, die gins ende weêr uit Engeland
„ komende waren; waar uit voorſeker blykt, dat deſen
„ See-tooren ſeer hoog geweeſt is, want de *Fondamenten*
„ ſijn 80 roeden in 't vierkant, als ze gemeeten worden ont-
„ dekt ſynde. De bovenſtaande *Fondamenten*, die regt op-
„ gaan, loopen onder de Duinen, daar die *principale*
„ Huiſinge onder gelegen is; want aan deſen See-tooren
„ dede Keiſer KLAUDIUS een *groote ſchoone Huiſinge*
„ maken, 't welk hy noemt den *Buide*, ende was het
„ *Tolhuis*, daar alle de goederen den RYN afkomende
„ in de See aan 't *Tolhuis* vertolt werden, welken loop
„ van den RYN Anno Chriſti 860. door een groo-
„ ten ſtorm en de kracht van de See verſtopt werden; en-
„ de *doe vielen alle die* BOSSCHEN ende BOSSCHA-
„ DIEN omme van KATWYK tot NIEUMEGEN
„ toe, en wierd de RYN voorby *Vianen* en *Schoonhoven*
„ gebragt tot in de *Maſe*.

Deze beſchryvinge, in d' oude Schilderye, ſtelt vaſt dat 'er eerſt een Zee-tooren, of Vuurbaak door Keizer KALIGULA, aan den mondt of uitloop van den Ryn, is geſticht, tot dienſt der aankomende of afvarende ſchepen, uit, of naar Engelandt, en dat 'er zyn Navolger in 't Ryk, KLAUDIUS, naderhant een groots en heerlyk Kaſteel, (naar de Landtzyde, als elders uit blykt) by heeft laaten bouwen, daar eerſt in 't jaar 839. als de Heer Ant. Mattheus wil, van word gemeldt; thans onder de Zeeduinen, ten eenemaal bedolven. Laat ons hier byvoegen 't geen d' oude Hollandtſche Kronykſchryver, in zyn eige taale, van dit out Romeinſch gebouw heeft aangetekent, gelyk wy het vinden in de *Katwykſe Oudtheden* van den Heere A. PARS, op den 87 bladzyde, geboekt. De Keiſer KLAUDIUS lag alle die Winter lang by Slavenburg/ en binnen deſe tyden/ als ſommigige oude Kronyken ſeggen/ dede hy timmeren en maken ontrent die Mondt van den RYN daar ſy in See plag te vallen by KATWYK/ een DJERBAKE of grooten TOOREN/ ende werd geheeten BRITTEN/ om dat hy neven BRITTANJEN over lag/ ende aan deſen Toren of Burgt plagtmen te vertollen van allen goeden die den RYN nederquamen/ ende

Thom Flynt. Hiſt. Angl. p. 102. Procop. H. de Groot.

Idem Guicc. ibid J. F le Petit Ned. Republ. p. 156 M. v. d. Houve a. D. f. 90 91.

Idem Guicc. f. 243.

Adr. Junii Batavia Leeuw. Bat. Ill. f. 1257.

Idem Guicc. idem Leeuw.

Suet. Tranq. in Claud Ceſſeteau Roomſ. Hiſt. p. 240.

Idem Guicc. ibidem.

B. Neander. de Antiq. Germ.

O. H Kron. 3 Afd 95 Ho.

AFBEELDING
der
GRONDTVESTEN
van het Huis
te
BRITTEN.
Nevens d'omleggende
LANDTSTREEKEN
en DORPEN.
ook de Stadt LEIDEN,
en den Loop van den
RHIJN
bij Katwijk in zee.
Naar eene oude Schilderije,
thans in 't Huis van den
Hoog-Ed. HEERE van
KATWIJK.
Hier worden bij vertoont
d' aaloude Roomsche
GEDENKSTUKKEN,
van tijdt tot tijdt uit
den grondt en de puinhoopen
opgedolven.
De Tage
Die Tager Meer
't Boter huis
Zijl
Leiderdorp
Croenstijn
Lande van Setterwoude
Zijlhoff
Zijlbrug
Stenevelt
Quakel
Maren
LEIDEN
Oost Teijlingen
Waermont
Poel
Abspoel
Alkema
Endergeest
Zanuthorst
Zuijck
Oostgeest
Rijnsburch
Voorhoudt
Boekenburg
Noordwijk
Valkenburch
Wassenaar
Die Rijn
Catwijk op den Rijn
Coninck Duijn
Anno 1566 dese gevonden
dese vierstoenen alle 8 duim vierkant
An°. 1562 lang breet 8 duim.
An°. 1571. dese steenen sommige lang en breet 16 duim.
lang 16. duim
8 voet hoog boven het zand
dese lamp weegt een half pont
An°. 1562.
7 duim. An°. 1520 een Span
dik 13 voet.
lang 41 voet.
BRITANNIC GERMANIC PIUS FELIX AVGVSTVS
PONT MAX TRIB POT XVIII COS IIII PP. IMP III
A RAM A DIVO CLAUDIO ET POSTRA
A DIVO SEVERO PATRE SUO RESTITUTAM
An°. 1520
6 voet breet
een voet 9½ duim.
13 duim
9 duim
12 duim
3½ duim hoog
8. duim wijd
Noordwijk op Zee
Catwijk op Zee
ZUID
WEST
NOORD
F. Bleiswijk del et fecit

ende ter Seevaart inne voeren. Ende op dese Burgt sat een Kastelein / die de Tollen bewaarde / ende hadde tot syn Wapen eenen Schildt van Lasuur / met een gulden Baar / en van desen Kasteleins syn gekomen die Heren van BUYTEN / welke nu de Heeren van WASSENAER sijn / enz. Maar dit Huis en BURGT van BUYTEN leit nu veer in de See / overmits die afspoelinge ende aanvlocijen des Seewaters.

Op de 88 bladzyde van den gedachten Schryver vindmen eene wederlegginge van zommigen, die willen dat de Tooren (van Kaligula) niet op het *Batavise* Strandt, maar in Normandyën zou wezen opgerecht, omdat daar een plaats is *Kirburg* genaamt, dat zooveel is, naar hunne duidinge, als *Keizersburg*; waar tegen hy betuigt niet te zeggen; maar *ik zegge*, (volgt 'er onmiddelyk na) *dat* KAJUS KALIGULA'S *togt op deze Strandt is geweest, en nergens anders: of ik verstа Eutropius, en andere Geschiedschryvers niet.* Het zy dan (besluit hy) dat met dezen Tooren de eerste grondt van't huis te Britten is geleit, of dat de Burgt van anderen gesticht is, en in een Wapenhuis verandert; het is zeker dat het een Wapenhuis word genaamt in een Marmorsteen aldaar gevonden: In welke klaarlyk te kennen gegeeven word, dat het Wapenhuis, door ouderdom vervallen zynde, by den Keizer LUC. SEPTIM. SEVERUS, en zyn Zoon M. AURELIUS ANTONINUS wederom opgerecht is door hunnen Gezant in deze Landen, *Valerius Pudens*, en *Cecil. Bato*, Overste van 't voorschreven Wapenhuis. De Marmorsteen, daar ik van spreeke, is voor den dag gekomen in het jaar onzes Heeren 1520. [waar van de grootte, de bewaarplaats, en 't opschrift boven gezien wordt.]

Verder vindtmen op de 101. en 102 bladzyde, van 't gemelde boek, een betoogend bewys, uit eene sterke gissing opgemaakt, dat deze hooge Tooren of Vuurboet van Keizer KALIGVLA hier te plaatze gesticht zy, zoo uit het berecht der Zeeluiden, dat zy meer dan eene halve myl in zee, van voor Katwyk af, den grondtslag en de ryzende muraadje van eenen TOREN bespeuren, aan't stooten van Haaken en Schuifboomen op steen en yzerwerk: als (opdat de Schryver het geschil, (schryft hy) wegens den Stichter van dit gevaarte, *glad de keel afsnyde*) omdat deze plaats in zee noch tegenwoordig, van de Visschers en Zeeluiden, *dien hun leven nooit de naam van* KALIGULA *voor d' ooren is gewaait, de Toren van* KALLA, *of*, kortheitshalven, *op* KALLA word genoemt; 't geen, zyns achtens, een onwankelbaar bewys is, dat KALIGULA hier van de Stichter zy te houden; *want*, vervolgt hy, *waar uit doch anders is deze benaming in den mondt der Zeeluiden geraakt, dan door eene van hand tot hand ontfange overlevering, en verkorting van den naam* KALIGULA, *die by onze Voorouderen anders dan by de Romeinen uitgesproken is? 't Geen ik u hier zegge*, besluit hy, *is my niet by eenen, maar by verscheidene* KATWYKERS, *Visschers en Zeeluiden, die elk van den anderen niet wisten, verzekert.*

„ Tusschen dezen *Tooren* en het *Huis* zelf (vervolgt hy) „ verneemen zy oude Struiken, en Stronken van Boo„ men, waar aan nu en dan de Netten gescheurt wor„ den, zulks men die plaats in 't visschen moet myden; „ en vermoedmen *dat dit de Boomgaardt geweest is aan zoo „ magtig een Huis.* . . . . Op de 104 bladzyde vindmen eene gissing, tot stavinge van de vermaakelyke gelegenheit van dit groot en vermaart Kasteel. „ Dat dit „ Huis (leestmen daar) ook *op geen dorre Strandt heeft ge„ staan*, als het zich nu vertoont, *maar eertyds in groen „ en vruchtbaar Landt*, word waarschynlyk mede gegist, „ dewyl men de voornaamste Kasteelen van een Landt „ zoo niet gewoon is te plaatzen, hebbende de Natuur 16 „ eeuwen tyt gehad, om dit geheele wezen der Landt„ streeke zoo te veranderen, en de Zee, tot afspoelinge „ en opslokkinge, haare krachten te beproeven; waar „ van wy zelfs, in de laatste 20 jaaren herwaarts, zoo „ veele veranderingen gezien hebben, van afgespoelde „ Huizen, Herbergen, Duinen, eens elf Huizen teffens. Waar mede wy dan van het *Huis te Britten*, naar ons bestek genoeg uit de woeste zee opgedolven, afscheiden; alleen dat wy, het geen 'er de Heer M. Alting van heeft aangetekent, hier op noch laaten volgen.

f. Alt. ot. erm. sf. P. I. g. 109. ra ad heni ia.

Van het *Huis te Britten*, het welk de latere schryvers in hunne taale *Brittenburg* genoemt hebben, (schryft de Heer *Alting* in het eerste deel van zyn werk;) Dat de Schryvers der jaarboeken noch den tydt, noch de wyze van deszelfs ondergang hebben aangeteekent, hoewel het niet onwaarschynlyk is, dat men zulks aan de verwoedheit van de zee, of van de Noormannen, of aan die beide, moet toeschryven. Dat zynen naam in 't Latyn by niemant van d' Ouden gemeldt wordt: dat de oorsprong van den naam onbekent, en van geen menschelyk verstandt, terwyl 'er niemant van rept, na te vorschen is. Insgelyks hadt hy op een andere plaats, in het eerste deel, eene gissing dien aangaande voorgedragen. Want aldaar handelende van het middelste gat van den Rhyn (*ostium Rheni medium*) zegt hy, dat de Ouden, spreekende van een eenig gat van den Rhyn, daar door verstaan hebben dezen Stroom, die door Leiden tusschen de duinen van *Catwyk* en *Noortwyk* loopt, als in dien tydt de voornaamste zynde; dewyl daar de meeste schepen aanquamen: en vermits dit gat het best gelegen was om den voorraadt op te voeren naar zoo veele Sterkten en Magazynen, die op den slinker oever van dezen stroom lagen. *Ammianus Marcellinus* getuigt, dat de Britanniers gewoon waren hunnen voorraadt hier naar toe over te brengen, en dat *Zosimus* schryft, dat men gewoon was het kooren, dat uit Britanniën was overgevoert, met kleindere vaartuigen den Rhyn op te brengen. Of nu het Kasteel, zegt hy, het geen men voorgeeft, doch zonder bewys van eenig oudt Schryver, dat op den slinker kant aan het gat van dezen stroom weleer gelegen heeft, daar van daan den naam van *Brittenburg* gekregen heeft, zou ik met *Junius* niet wel durven verzeekeren. Maar in het tweede deel verklaart hy, op het woordt *Brittia*, dat het hem moeit zulks gezegt te hebben; dewyl hy gist den oorsprong van deze benaming te hebben gevonden en ontdekt by *Procopius*. Want deze Griekssche Historischryver, die geleeft heeft onder Keizer *Justinianus*, maakt gewag van een landt, het welk hy *Brittia* noemt, waar van niemant van allen, die voor of na hem geleeft en geschreven hebben, vermeldt. Echter is het by hem geen gering Eilant in den Oceaan, dicht by de gaten van den *Rhyn* leggende, naar den kant van *Britanniën*, wordende bewoont van drie Natiën, namentlyk *Britanniers*, of *Bretoenen*, *Anglen*, en *Vriezen*, en in 't byzonder bestiert van zyne eigene Koningen; daarenboven zoo volkryk, dat het zelve jaarlyks Volkplanters heeft kunnen uitzenden naar de kusten der *Francken*, die toen van bewoonderen ontbloot waren: ja dat het by hunne Gezanten aan Keizer *Justinianus* de zyne gevoegt heeft; om misschien (het welk men van de Franken vast weet) te verkrygen, dat dit Eilants Koningryk, van het Roomsche Ryk, voor vry mogt verklaart worden. Het is niet zoo zeer te verwonderen (gaat de Heer Alting voort) dat 'er zoo schielyk een eilandt in den Oceaan opgekomen, en wederom in 't kort verdweenen is, als dat het gerucht van zoo groot een Wonderwerk, het welk noodtzaaklyk den ganschen aardtbodem most vervult hebben, *Procopius* alleen ter ooren gekomen is. Ik zou derhalven denken, dat hy verhaalt het geen verwardelyk in Griekenlandt bericht wierd, van het onlangs voorgevallen overtrekken der *Anglen* en *Vriezen* naar *Britanniën:* en hoe men hun daar toegelaaten heeft mede deel te hebben aan het Koningkryk, het welk aldus van *Britoenen*, *Anglen*, en *Vriezen* te gelyk bewoont wierd: welke volken onverschillig onder den anderen eenen gedurigen handel en gemeenschap met hunne Landtsluiden, die over zee aan de gaten van den Rhyn woonden, behouden hebben, malkanderen van weêrkanten dikwyls Hulpbenden zendende ter plaatze daar men ze van nooden hadde. En opdat dit oogmerk nergens door zou worden verhindert, dat zy, op de grondtvesten van het oude Kasteel, een niew aan het middelste gat van den Rhyn hebben gebouwt, of verbeetert, het welk zy ook den niewen naam van *Brittia* gegeeven hebben: doch geenzins dat zy op een Eilandt van den Oceaan, het welk tot dien tydt toe onbekent was geweest, een niew Koningkryk gesticht zouden hebben. Verder, dewyl zy hunne grenzen tot aan dezen kant des Rhyns uitgezet hadden, en zy daar over verschil konden krygen met de *Francken*, dat zy derhalven hunne Gezanten ook naar den Keizer hebben gezonden, om uit te werken, dat, in al het geene zy binnen de oude grenzen van het Ryk bezaten, zy in 't vervolg de zelfde vrydommen mogten genieten die de Francken in het hunne hadden. Indien *Procopius* de zaak op deze wyze verhaalt hadde, niemant zou hem, hoewel hy de eenigste in dezen is, geweigert hebben geloof te geeven. En aldus zou men eindelyk ook fraaije kennis krygen van den oorsprongk van het *Brittisch* Kasteel, het welk in onze landtstaale 't Huis te Britten wordt genoemt.

Lib. XVIII. 2.

Lib. III.

fol. 29.

Bar. cap. 10.

BRITTENBURGH. Een oudt Roomsch van de zee ingezwolgen Kasteel; Zie BRITTEN. ('T HUIS TE) BRITZENBURGH. In een zeer oudt Vriesch Kronykjen, met de handt in Monniken-Latyn geschreven, ook in de Vriesche aantekeningen, vindt men, dat omtrent het jaar 1290. een uur gaans van *Leeuwarden*, Noordtwaarts op, een fundament van een oudt zeer zwaar en dik Kasteel, nauwelyks drie voeten onder de aarde, ontdekt wierd, en binnen den omtrek een roode vierkante steen, daar een Latynsch vers op stont, dat voor veele jaren aldus is vertaalt.

B. Neander de Antiq. Germ.

Britzenburg ben ik genant
Ter eere Britzanus wel bekant.

Winsem. Kron. v. Friesl. f. 177.

Vier treeden Oostelyker van dezen steen af, vondtmen een fundament van diergelyke steenen, als den bovengemelden. Men kon niet anders afneemen of 't was de

grondt van eene, voor menigte van jaren, daar op geſtaan hebbende, en vervalle kapél. Daar wierden vier ſteene Tomben, of Graffſteeden, in gevonden: Op eene der zelver ſtont dit opſchrift.

BRITZANUS JOULSMA
DEFENSOR FRISIÆ
HIC SEPULTUS
OBIIT ANNO 992. 3 ID FEBRUARII.

Dat is

Britzanus Joulſma, Beſchermer van Frieslandt, legt alhier begraven. Hy is den 11 *Februarius in 't jaar* 992 *overleden.* Toen men de Tombe opende, vondmen 'er een lyk, negen en een halve voet lang in, met eenen vreeslykgrooten baardt; maar, aangeroert, verviel alles tot ſtof. De twede Tombe gaf te kennen, dat het lyk van *Ilſta Joulſma*, broeder van *Britzanus*, daar in beſloten lag: welke beide *Vrieslandt* lang beſchermt hadden; onder zyn graffſchrift ſtont, dat hy overleden was in 't jaar 993. De derde Tombe was van *Jeltze Joulſma*, gaf door 't opſchrift berigt; dat hy de *Noormannen* uit Vrieslandt verdreven hadde, en overleden was in 't jaar 998. In de vierde Tombe lag *Hotza Joulſma*, die ook de *Noormannen* dikmaals weggejaagt, en de Stadt *Uitgong* (nu 't Dorp *Berlicum*) ganſch verwoeſt hadde; 't geen de HeerSchotanus, in zyne *Beſchryving van Frieslandt*, fol. 188. wederſpreekt, en, als eene dwaling, wederlegt, naardien deze *Hotze Joulſma*, die een Beſchermer was van Frieslandt, en, met behulp van den kloeken Tuytkumer, de Noormannen menigmaal verdreven had, de Stadt *Uytgong* niet kan geraſeert hebben. D' Uitgongers waren dan zyne vrienden; (vervolgt de Schryver) en daarom moetmen hier zyns achtens leezen: (te weeten, in 't vertaalde Graffſchrift, by hem te vinden) *Uytgong was om my geraſeert*: Dit willende zeggen, dat de Noormannen, uit wraake en toorn tegen *Hotze Joulſma*, Uytgong hebben verwoeſt, omdat d' Inwoonders dezer plaatze *Hotze Joulſma* byſtandt gedaan hadden. Hy was de laatſte van dat geſlachte.

Idem Winſem. ibid. Neander ibid.

Idem Winſem. in zyne beſchr. achter de Kron. Idem ibid.

BRITZUM, een der veertien Dorpen van de *Vrieſche* Grieteny *Leeuwerderadeel*, onder 't quartier *Ooſtergoo*. Aldaar leggen de *Lettinga-Staten* of *Huizen*. Eertydts heeft 'er een Tol geweeſt; ter dier oorzaake ook *Letsgae-Staten* geheten, vermits de Schepen, wegens den gedachten Tol, in hunne voortvaart belet wierden: naderhandt is die naam in *Lettinga* verbaſtert. *Britzum* heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder het Claſſis van *Leeuwarden*. In dit Dorp telt de Gedachtenis (zegt de Heer Schotanus) zeven of acht Stinſen: tot een bewys van de razerny tuſſchen de Schieringers en Vetkopers.

BRITZWAERT, ook BRITSWART en BRITZWERT, een der zeſtien Dorpen van de Vrieſche Grietenye *Baarderadeel*, onder 't quartier *Weſtergoo*. De Predikant van *Britzwaert* en *Wieuwert* ſtaat onder 't Claſſis van *Sneek*.

De Heer Schotanus heeft van dit Dorp, in zyne *Beſchryving van Frieslandt*, fol. 208. het volgende: „ Brits- „ werdt, als of men zeide *Britſen-* dat is, gebroken „ *waerdt*, is afgeſcheurt van Wieuwerdt; des Kerks Patroon was S. Jurjen. In 't huis van de Paſtorye plagt „ een yzere koe bewaart te worden, die (gewydt zynde) „ by 't opdraagen der dooden, voor of achter 't lyk „ wierd naar 't kerfhof geſleept, wanneer de nagelatene „ eene levendige koe aan den Prieſter vereert hadden, „ om voor de Ziele des afgeſtorvenen te bidden. Ik „ hebbe (vervolgt hy) in myne kindtsheit de ſtukken „ noch gezien.

BROEK, BROEKHUYSEN &c. zie op BROUK, BROUKHUISEN, enz.

M. Alting Not. Germ. Inf P II. *f.* 30.

BROEK. BROEKHUYZEN: de geheele ſtreek daar *Langebroek* is, *Broekhuizen*, en *Hardenbroek*, enz. en een weinig beneden *Duurſtede*, langs den rechter oever van den Rhyn tot aan *Adeweteringe*, of *d' oude Wateringe*, meent de Heer Alting dat men verſtaan moet door BRUOCHE, zynde een Landtſtreek of Landtgoet, gelyk Keizer Henrik de vierde het noemt, het welk hy geſchonken heeft aan St. Pieter, om dien te verzoenen, tot herbouwinge zyner Kerke, die in den jaare 1077. door den brandt verteert was. Het rechtsgebiedt hier over heeft de Kerkvoogt van Utrecht, volgens de nu menigmaal aangehaalde regiſters, in het jaar 1289. met eede voor zyne Kerk bekragtigt. *Buchelius* meent dat dit BRUOCHE *Broekhoven* zoude zyn.

Houve

BROEGEL, by andere BRUEGEL, BRUGEL, maar gemeenlyk by ons BREUGEL, een Dorp in de Meijerye van 's Hertogen-Boſch, onder 't quartier van Pede- of Peel-Landt; zie op BREUGEL.

Winſem.

BROERSMA. Een Adelyk huis in de Vrieſche Grietenye Kollumer-landt, onder 't quartier Ooſtergoo.

BROERSMA, (WIGBOLD VAN) Commandant van dezen *Staat* binnen *Coevorden*. Vermits, toen Koning *Lodewyk de XIV.* (aan zyn ſnoer gekregen hebbende den Keurvorſt en Aartsbiſſchop van Keulen, nevens den Biſſchop van Munſter, te lande, en *Karel den II.* Koning van *Engelandt* ter zee) in het jaar 1672. zoo plotzelyk in den Vereenigden Staat der Nederlanden was gevallen, tegens hem vermoeden viel dat hy met *Chriſtoffel Bernhard, Biſſchop van Munſter*, heimelyk verſtandt hield, maakten de *Staten Generaal* zwarigheit om zulk eene Veſting van aangelegenheit, in geval van belegeringe, hem toe te vertrouwen. Zy zonden hem dieshalven een patent, om met het Leger van zyn Hoogheit Prins *Willem van Oranje* naar den *Yſſel* te gaan, en daar in als Colonel te dienen. Hy verzocht zeer ſterk dat zynen Zoon, Ritmeeſter, en te Groningen in bezetting leggende, in zyne plaats, als Commandant binnen *Coevorden*, mogt worden aangeſtelt; maar wierd afgeſlagen, op 't vertrouwen, dat niemant deze Sterkte beter beſchermen zou, dan de Lieutenant Colonel *Jan van Burum*; aan wien het Commando, gedurende het afweezen van den Colonel en Commandant *Broerſma*, opgedragen wierd. Van *Burum* moſt het tegen zynen wil, en alle aanzoekingen om 'er van ontſlagen te zyn, aanneemen. Nadat de Hoofden van de Bezetting te *Coevorden* met de *Munſterſchen*, toen voor die plaats gekomen, verdraagen waren, tegen betuiging, wil en dank van den Commandant van *Burum*, trokken de Vyandtlyke troepen terſtondt binnen: kort daar na quam 'er *Biſſchop Chriſtoffel Bernard*, vergezelſchapt met verſcheide Overſten, en daar onder den Colonel en Commandant *Wigboldt van Broerſma*, ook in. Hy had eenigen tyd voorheen, te *Deventer* leggende, veel tot de ſchendige overlevering van die Stadt, aan den Biſſchop van *Munſter*, toegebragt, en was toen tot hem overgeloopen. Eenige hebben geſchreven, dat Biſſchop *Bernard* hem weêr ten Commandant van *Coevorden* aanſtelde; maar dat is een misſlag: want, zegt *Valkenier*, Biſſchop *Bernard* beminde, even eens als *Antigonus*, en *Philippus van Macedoniën*, de verraderyen wel, maar vertrouwde de Verraders niet. Daar op volgde dan ook den 11 Auguſtus 1672. zyne ſententie, die in de Stadt *Groningen*, onder trom- en trompet-geſchal, tegen *Wigboldt van Broerſma*, Colonel en gewezene Commandant van *Coeverden*, afgekondigt wierd. D' Inhoudt was: dat hy door zyne verraderyen, zoo in 't overgeeven van *Deventer*, als door zyn overloopen tot den Vyandt, *crimen læſæ Majeſtatis* hadt begaan; dat hy ter dier oorzaake vervallen was van alle waerdigheden en bedieningen, en alle zyne goederen verbeurt hadde; dat hy ook, indien hy t' eeniger tydt in handen van de Juſtitie geraakte, met den zwaarde geſtraft zoude worden dat 'er de doot na volgde. Hy was een Edelman uit de *Groninger Ommelanden*: hadt eenen tydt lang Prins *Fredrik Hendrik*, als Edelman van de kamer, gedient, wierd daar na Kapitein, voorts Overſte Lieutenant, Colonel, en Gouverneur van *Coevorden*. In 't jaar 1659. had hy 't Gouvernement gekregen; zie voorts op COEVORDEN.

Valken. verw. Europ. p. 605. Sylv. vervolg op Aitz. Picard. Kron. van Drenth.

BROKE is een Dorp in de *Wolden*, of liever is het voornaamſte van het *Oldampt*, zynde de woonplaats van den Droſt, en verdeelt in twee zeer groote *Kerſpelen* of *Parochien*: aldus genaamt van *Menco van Werum*, hedendaags *Zuid-* en *Noordt-broek*. Beide leggen byna even ver, te weeten, ruim vier uuren gaans, van de Stadt *Groningen*. Maar men vindt ook dat de benaminge van BROKA aan het geheele Ampt gegeeven is, en wel zoo, dat het zelve verdeelt word in *Ooſt-* en *Weſtbroke*; gelyk te zien is by den Schryver van het vervolg van *Menco*, dewyl *Astawolda* by hem een Dorp is van *Ooſtbroka*.

J. de Raey Dict. Geogr. M. Alt. Not. Germ. Inf. P. II

BROKOPE is een zeer groot Dorp in *Stellingwerf-Ooſteinde*, het welk een Grietenye is van de Wolden, paalende aan Drenthe (*Trenta*) beginnende aanſtonts omtrent het Bos van *Baduhenna*, daar de ſtreek van *Holtpade* ophoudt. Het perkamenteboek van Utrecht plaatſt dit dorp aan den weg, die door het Veen naar Drenth loopt. Hedendaags word het verdeelt in Olde- en Nye-Berkoop.

Idem ibid.

BRONKHORST, een klein Steedtjen in Nederlandt, aan 't Graafſchap *Zutphen* onderhoorig; het legt aan den *Yſſel*, omtrent op de helft tuſſchen *Zutphen* en *Doesburg*. Het is een klein Graafſchap, hebbende zynen eigen Heer en Grave. *Jooſt* (Heer van *Bronkhorſt*) heeft zich de eerſte van deze geweze Heerlykheit Grave geſchreven; hy ſtorf in 't jaar 1553. Deze, eerſt Heerlykheit, daar na Graafſchap *Bronkhorſt*, zou haar beginſel en wasdom aan Keizer *Henrik den VII.* uit het huis *Luxemburg*, en zynen zoon *Jan*, in 't jaar 1311. Koning van *Bohemen* geworden, verſchuldigt zyn: van hen zouden deze Heeren (ook lang voorheene uit het Geſlachte der Roomſche Colomnéſen) niet alleen afdaalen; maar ook magt hebben ontfangen, om de Burgt van *Bronkhorſt*, tuſſchen *Doesburg* en *Zutphen* aan den Yſſel, te mogen bouwen, groote munt te ſlaan, en in hun wapen eenen witten Leeuw op een roodt Veldt te voeren; welke Leeuw naderhant met den Leeuw van Limburg vermengt is,

is, sedert Grave *Jeuriaan van Limburg*, *Irm-* of *Ermgard*, Vrouwe van *Wisch*, ten huwelyk nam, die naaste Erfgenaam van den kinderloozen *Joost van Bronkhorst* was: Dus word dit van *Hamelman* en *Teschenmacher* verhaalt, doch niet bewezen; volgens gewoonte van veele Schryveren, zich dikmaals in pluimstrykeryen vry meer, dan de waarheit kan lyden, toegeevende. In den Oorlog tusschen de Vereenigde Nederlanden en Spanjen, is het Steedtjen BRONKHORST zeer verwoest: maar het Kasteel, vry sterk, is blyven staan.

Pontan. Geld rj. geschied. I. D. f. 76. Hamelman. Teschenmacher. Petit. Ned. Republ. p. 200. pontan. Gelderf. Gesch. I. D. f. 76.

BRONKHORST, (HEEREN VAN) in het Graafschap *Zutphen*. Van de rechte verzeekertheit hunnes oudsten oorsprongs is in de vorige post gesproken. Ondertusschen is het zeeker, dat het Geslacht der *Bronkhorsten* hoog in Adel en Oudtheit bekent staat. Het is een al vry grys spreukjen in *Gelderlandt* en *Zutphen:* dat die van *Berg* de rykste; die van *Bronkhorst* de edelsten; die van *Baar* de oudsten; die van *Wisch* de stoutsten zyn. Onder de eerste bekende Heeren, die den naam van *Bronkhorst* gevoert hebben, vindtmen in de *Geldersche* en *Utrechtsche* jaarboeken, Heer *Jan van Bronkhorst*, die *Maria van Arckel* ten echte hadt; zy was de dochter van Heer *Jan van Arckel* den I. op of ontrent het jaar 1034 bekent. *Willem van Bronkhorst* op 't jaar 1125. *Adam van Bronkhorst*, omtrent 1131. ten tyde van *Coenraad*, tweede Grave van Gelder. *Willem* en *Gysbert van Bronkhorst*, op 1190. *Gysbert van Bronkhorst*, wederom op 1233. *Willem* Heer van *Bronkhorst*, op 1271. Eenen anderen Heer *Gysbert*, en eenen Heer *Willem van Bronkhorst*, op 1311. en 1312. *Jan van Bronkhorst*, Proost van Oudemunster, heeft in 't jaar 1322. (volgens *J. J. Pontanus*, en *J. de Beka*) voor eenen korten tydt, den *Bisschoplyken Utrechtschen stoel* bezeten, doch wierd, uit nydigheit, afgezet: in het jaar 1340. of 1341. is hy, op het aanhouden van Grave *Reinald van Gelder*, voor de tweedemaal verkoren, doch van den *Paus* niet aangenomen, noch bevestigt. Op 't jaar 1397. vindtmen de naamen van Heer *Frederik*, en Heer *Gysbert van Bronkhorst*, enz.

Idem Pontan. ibid. f. 77. J. de Beka in Joh. v. Dieft, & Nicol. P. a Didenh. de Episc. Germ. in Joh. a Dieft.

De meeste Schryvers haalen dit Oudt-adelyk Nederlandtsch geslacht der *Bronkhorsten* van de oude Hertogen van *Luxemburg* af. Voor den eersten Stamvader rekenen zy *Willem*, Heere van Bronkhorst, in de *tiende Eeuwe* overleden; hy liet twee zoonen na, *Floris* en *Gysbert*, gewonnen by *Cunigunda*, dochter van Grave *Maurits van Oldenburg*. Heer *Gysbert* ging in een Klooster, wierd Bisschop van Brémen, en storf in het jaar . . . Heer *Willem*, zoonszoon van *Floris*, won by zyne Gemalinne *Johanna van Batenburg*, die hem door 't huwelyk deze Heerlykheit toebragt, Heer *Gysbert*, die, door huwelyk, de Heerlykheit *Borkulo* zyne vaderlyke goederen inlyfde, en door zyne echtgenoote Vader wierd van *Gysbert den II. Diderik*, en *Rogier*. Heer *Rogier* bleef ongetrouwt. *Gysbert de II.* en *Diderik* hebben twee liniën of takken gemaakt, de *Bronkhorstische*, en de *Batenburgsche* genaamt. De *Bronkhorster* Stam storf uit met *Jodocus*, of *Joost van Bronkhorst*, die zich allereerst *Grave van Bronkhorst* schreef, in het jaar 1553. Diderik, zoons zoon van den gemelden *Diderik*, liet wel vier zoonen na, die ook kinderen kreegen; maar echter is die Linie heden volkomen uitgestorven: zoodat 'er noch maar alleen in wezen van is de Nakomelingschap van Heer *Henrik* tot *Gronsveldt* en *Rimburg*; zoon van den gemelden *Diderik*, by *Catharina*, dochter van *Henrik*, Heere van *Gronsveldt* en *Rimburg*; onder wiens nakomelingen *Jodocus Maximiliaan*, in het jaar 1867. overleedt; nalatende *Otto Willem*, eenen geleerden Heer: doch in't jaar 1703 noch ongetrouwt, zynde *Suffragaan* en *Vicaris* Generaal des *Bisschops van Osnabrugge*: zyn titel is, *Otto Willem*, *Grave van Bronkhorst*, tot *Gronsveldt* en *Eberstein*, Vryheer van *Batenburg* en *Rimburg*, Heer tot *Alpen* en *Humpel*. Zyn noch levende Broeder is *Johannes Franciskus*, Keizerlyk Kamerheer en Generaal der Ruiterye. Hy kreeg in April 1701 het Commando in *Opper-Hongaryën*, aan deze zyde van den *Theys*. Zyne Gemalin is *Eleonora*, tweede dochter van *Ferdinand Frederik Egon van Furstenberg*. De noch levende zusters van *Otto Willem*, zyn *Anna*, *Justina*, en *Clara Sybilla*. De Graaflyke goederen zyn het Graafschap *Bronkhorst*, daar de Graven van Diepholt en Limburg 't meeste gedeelte van in bezit hebben. De Heerlykheit *Batenburg*, die deze Familie door huwelyk bequam, is al eenen geruimen tydt door de Graven van *Hoorn* bezeten. De Heerlykheden van *Gronsvelt* en *Rumburg* zyn, door *Johanna van Gronsveldt* en *Rimburg*, haren Man *Diderik den II.* toegebragt; en een gedeelte van 't Swabische Rhyngraafschap *Eberstein*, heeft Grave *Jan de II.* door zyn huwelyk met *Sibilla*, Gravinne van *Eberstein*, bekomen. Dient aangemerkt, dat, daar deze Autheur gedurig *Rimburg* stelt, by anderen *Limburg* gevonden wordt. In de Geldersche geschiedenissen van *Pontanus* ziet men noch een Geslachtregister van *Bronkhorst*, in ordre als hier volgt; met Heer *Willem van Bronkhorst* beginnende, in eenen Stamboom uitgebeeldt.

Willem van Bronkhorst, van wien ik eerst gewag vinde gemaakt te zyn op 1272. had ter gemalinne *Johanna van Batenburg*; liet deze Heerlykheit over aan *Gysbert*: maar aan den jongsten zoon *Diderik* 't Slot van *Batenburg*; van wien de Heeren van *Batenburg* hunne afkomst trekken. Uit den Oudsten zyn gesproten:

Stamboom der Heeren en Graven van Bronkhorst, Borkulo, Wisch en Batenburg, Limburg, Styrum, &c.

Willem Heer van *Bronkhorst* Vader van

Gysbert van Bronkhorst de II. heeft, na de doodt zyner Gemalinne *Hendrina ten Dodinkwaert*, in 't jaar 1347. den vorderen eigendom van *Borkulo* afgekocht van *Godaert* en *Henrik*, Erfgenamen van *Hendrina*. Naderhandt in 't jaar 1406. 't Slot en de Stadt *Borkulo*, allereerst leenpligtig gemaakt aan *Otto van Hoeye*, *Bisschop van Munster:* Heeft geene kinderen nagelaten.

Gysbert den III. Heer van *Bronkhorst*, daar na van *Borkulo*, heeft 1399. met zynen broeder *Frederik* bewilligt, dat hy (*Gysbert*) na de doodt van hunnen Vader *Willem*, zou hebben de vrye Heerlykheit van *Bronkhorst*; en *Frederik*, na de doodt van zynen Oom *Gysbert*, *Borkulo* en *Lichtenvoorde*, zonder hunne Zuster iets van de vaste goederen meede te deelen.

Frederik, toegedeelt de Heerlykheit *Borkulo*, doch zonder lyfsvrucht overleden.

Catharina, getrouwt met Heer *Henrik*, den laatsten uit het Huis van *Wisch*.

Deeze *Gysbert* heeft geteelt:

Willem, die zyn Vaderlyk erfdeel aantradt ontrent het jaar 1370. leefde noch 1418. is kinderloos gestorven; deshalven viel de Heerlykheit *Bronkhorst* op zynen broeder *Otto*.

Gysbert, die, by verdrag zyner beide broederen, 1417. van de heerlyke goederen uitgesloten wierd.

Otto, tweede Heer van *Borkulo*, uit het Huis van *Bronkhorst*; hy nam ten huwelyk *Agnes*, dochter van Heer *Henrik*, Heer van *Solms* en *Ottenstein*, enz. in het jaar 1418 ontfing hy voor zyn kints deel de Heerlykheit van *Borkulo*: wierd daar na ook Heer van *Bronkhorst*, en leefde noch in 't jaar 1453. Voor en omtrent welken tydt hy met *Henrik van Wisch*, het Steedtjen *Vreeden*, en den *Bisschop van Munster* groote vyandtschap gehadt, en in onlust geleeft heeft.

Cunigunda, in't jaar 1467. getrouwt met *Henrik*, Heer van *Homoet* en *Wisch*, die in 't jaar 1488. de verkopinge van *Homoet* en *Wisch* toegestaan heeft, by haren Man gedaan aan den Grave van den *Berg*.

Jan Heer van *Wisch*.

Henrik Heer van *Wisch*, in het jaar 1495 getrouwt aan *Walburgh*, Gravinne van den *Berg*, mede dochter van *Oswald*.

Irmgard van Wisch, Echtgenoote van *Jeuriaan*, Grave van *Limburg*, Heer van *Styrum*, naaste Erfdochter of Erfvrouwe van den laatsten Leenman *Joost*.

Gysbert Heer van *Bronkhorst* en *Borkulo*, heeft in het jaar 1477. zyne Leenbekentenis te Munster gedaan.

Walburg heeft de Heerlykheit van *Bronkhorst*, ook van *Borkulo*, afgestaan, ten behoeve van haren Oom *Frederik*.

Frederik, Heer van *Bronkhorst*, heeft in 't jaar 1490 de beleeninge ontfangen, en in 't jaar 1492 zich in den echten staat begeeven met *Mette* van den *Berg*, dochter van Grave *Oswald van den Berg*.

Joost, eerste Grave van *Bronkhorst*, en vyfde Heer van *Borkulo*, wierd, in het jaar 1529. en 1549. met *Borkulo* beleent: overleedt in 't jaar 1553. zonder lyfs-erfgenamen, latende den Lyftocht aan zyne weduwe *Maria*, Gravinne van *Hoy*. Zy volgde in 't jaar 1579. haaren man in 't graf.

Hedwich, had ten man *Otto*, Grave van *Diepholt*.

Rudolph Grave tot *Diepholt*.

Frederik

Rudolph Grave van *Diepholt*. Aanlegger.

Frederik Grave van *Diepholt*.

Anna Margaretha Gravin van *Diepholt*.

Herman Jeuriaan, Grave van *Limburg* en *Bronkhorst*, Heer van *Styrum*, *Wisch*, en *Borkulo*, die by eene tweede *Maria van Hoy*, bloetverwante van de eerste *Maria*, gewonnen heeft.

Joh. Isaac. Pontan. Geld. geschied. en A. v. Sicht. I. D. f. 91. en vervolgens.

Jakob Grave van *Limburg*, die het dingtaal van *Arnhem* allereerst aangevangen heeft, en by *Maria* Gravinne van *Schouwenberg* won, behalven *Jeuriaan*, *Ernst* Vryheer van *Wisch*.

Herman

Herman Otto, Grave van *Limburg*, en *Bronkhorſt*, Commiſſaris Generaal van de Ruitery, Overſte van eene Bende te Paerdt, Gouverneur van Zutphen, die, in dienſt van de Staten Generaal der Vereenigde Nederlanden, zoo in zyne jeugt als mannelyken ouderdom, veele dappere daden verricht heeft: ook in 't jaar 1632 *Sittert*, in 't Landt van *Gulik*, veroverde; ſtorf binnen *Bergen op Zoom*, den 28 October 1644.

Otto Grave van *Limburg* en *Bronkhorſt*, Heer van *Styrum*, *Bygge*, en *Borkulo*. Bannerheer des Vorſtendoms Gelder, en Graafſchaps Zutphen,

BRONKHORSTEN, voornaame Edelen in Hollandt, doch afkomſtig uit de Heeren van *Bronkhorſt* in het Graafſchap *Zutphen*; die nu al meer dan 300 jaaren in *Hollandt* geweeſt zyn. *Gysbert van Bronkhorſt* quam in 't jaar 1359. ten dienſte van Hertog *Albert dan Beyeren*, toen Voogdt, naderhant Grave van Hollandt, Zeelandt, enz. In het beleg van de Stadt *Delf* was de broeder van Heer *Diderik van Bronkhorſt*, tot *Anholt*, die ter Gemalinne hadde *Jenne*, Erfdochter van *Gerard*, Heer van *Batenburg*. De gedachte *Gysbert* nam ten echte *Johanna van der Voorn*, dochter van *Jan*, Heer van *Voorn*. Zyn zoons zoon, genaamt *Jakob van Bronkhorſt*, was aan *Machtelt van der Made* getrouwt, heeft opene brieven bekomen, waar by blykt, dat hy waarlyk uit het Geſlachte der Heeren van *Bronkhorſt* en *Borkulo* was, luidende als volgt:

Wy Otho, Heer tho Bronckhorſt inde tho Borculo, doen kond allen luden / inde bekennen myt deſen onſſen openen briefve / dat wy vermits gueden wytluftigen ſcriften inde circumſtanden van gueden geloefflyke tugen wael vernomen inde verſtaen hebben / kundlich vernemen inde verſtaen / alſſe dat Jakob Jakobsſoen, Philips Willemsſoen, inde Dirk Claaſſoen van oirre Vaders allerwegen van ons ſtamme van Bronckhorſt geboeren inde hergecomen ſijn / daer op wy ons myt ganſchre blyt dom bevlagen / inde dat ſoe kundlich doen bevynden hebben. Ende want wy anders myt en weeten noch vernemen / dan dat de ſelve Jakob, Philips, en Dirk, voirſz. alſoe van ons hergecomen ſijn / dunken inde willen ſy t daerumbalven voir onſe lieve magen inde neven van Bronckhorſt gecomen te ſijn / als ſigh dat geſciet / ſonder eenigh argeliſt / Oirconde onſes zegels myr angehangen in den jare ons Heren 1446. des Saterdags op den H. Palmavend.

S. v. Leeuw. Bat. Ill. f. 892. W. v. Goudh. in d'O. Holl. Kr. f. 159. De gemelde *Jakob Jakobszoon*, woonende te *Delf*, heeft nagelaten *Gysbert van Bronkhorſt*, bygenaamt van *Harrek*, die gewonnen heeft *Willem van Bronkhorſt*, Ridder, Bailjuuw van Putten, in het jaar 1508. had ten echte *Ewoude van Moermont*; of, volgens anderen, van den *Steenhuize*, die hem baarde *Andries*, en *Jooſt van Bronkhorſt*. *Jooſt*, was Heer van *Bleyswyk*, by *Delf*, in 't jaar 1535. liet veele kinderen na. *Andries van Bronkhorſt*, Ridder, zoon van *Willem*, oudſte broeder van *Jooſt*, was Raadt in den Hove van Hollandt, in 't jaar 1540. en te vooren Bailjuuw van den Briel, 1527. toen hy de ſtadt by de plaat bedykte: kocht de goederen van der *Schoot*, by *Ter Goude*, had eerſt *Maria Soncke* te *Delf* getrouwt; daar na Vrouwe *Wendelmoet*, dochter van *Klaas Korf van Boshuizen*, te *Alkmaar*, weduwe van *Reyer de Jonge*, Heer van Baardwyk. Uit het eerſte huwelyk liet hy na *Laurens van Bronkhorſt*, en *Machtelt van Bronkhorſt*, die ten Echtgenoot nam *Frans van der Werve*, Heer van Gieſſen-Oudekerk, by *Dordrecht*: in zynen tweeden echt had hy gewonnen *Niklaas Bronkhorſt*, *Gysbert*, *Andries*, *Pieter*, en *Wilmina*. *Gysbert van Bronkhorſt*, Heer van de Schooten, en Ridder, zoon van *Andries*, is te Mechelen, in 't jaar 1576. overleden, en aldaar in St. Jans Kerk begraaven: was getrouwt aan *Levina de Bryarde*, dochter van Heer *Lambert*, Voorzitter van den grooten Raadt te *Mechelen*; die hem baarde *Lambert*, *Levina*, en *Geertruid van Bronkhorſt*. D' Oudſte *Lambert van Bronkhorſt*, Heer van de Schoot, nam tot echtgenoote *Lucia van Eſpelbach* uit *Vrieslandt*, en won *Levina*, *Gysbert*, *Catharina*, *Joris*, *Geertruid*, *Andries*, en *Willem van Bronkhorſt*, hy woonde te *Haarlem*. Verder *Idem Leeuw. ibid.* vervolgt *S. v. Leeuwen* de Geſlachtlyſt niet. Maar *W. v. Goudhove* heeft noch *Pieter van Bronkhorſt*, jongſte zoon van Heer *Andries*, in het jaar 1570. Heemraad van Delflandt: zyne eerſte Gemalin was Juffr. *Geertruid van Zonnevelt* te *Alkmaar*: de tweede Juffr. *Maria* van Heer *Jans Dam* te *Dordrecht*: by d' eerſte won hy *Andries van Bronkhorſt*, Heer van *Vliet*, by *Oudewater*, nevens Vrouwe *Joſina van Bronkhorſt*, getrouwt aan Heer *Joris van Schoonhoven*, Ridder van *Antwerpen*, Juffr. *Wilhelmina van Bronkhorſt*, die echtgenoote wierd van *Mr. Louis del Rio*, wiens Vader een Caſtiliaans Edelman was; in het jaar 1567 was hy in deze Landen Raadt van de Troublen, anders de Bloetraadt genaamt; daar na een van den geheimen Raadt te *Bruſſel*: uit dat huwelyk zyn geſproten *Pieter del Rio*, *Antonius del Rio*, en Vrouwe *Maria del Rio*, in het jaar 1608. aan Heer *Jan Mulard* van Utrecht, Kapitein Lieutenant der Lyfwacht van *Aartshertog Albert*, te Bruſſel getrouwt: de tweede Vrouw van Heer *Pieter van Bronkhorſt* baarde hem *Willem van Bronkhorſt*, en Juffr. *Geertruid van Bronkhorſt*, Vrouwe van 't huis te *Weer* by *Waſſenaar*; had eerſt ten Man *Arendt t' Serclaas* uit Brabandt, zonder kinderen overleden; daar na *Henrik van der Werve* van Antwerpen, die by haar won Juffr. *Maria*, en Juffr. *Françoiſe van der Werve*; hy ſtorf op het huis *Giezenburg* by Dordrecht, in 't jaar 1616. zie voorts *Goudhoven*. *Goudh. in d'O. Holl. Kr.*

D'Edelen van *Bronkhorſt* in *Hollandt* zyn aan de voornaamſte Familiën getrouwt geweeſt; namentlyk, aan *Zutphen*, *Voorn*, *van der Made*, *Mourmont*, *Ruighrok*, *van der Werve*, *Waſſenaar*, *Duvoorde*, *Warmond*, *Woerden*, *Van Vliet*, *Schagen*, *Poelgeeſt*, *Matheneſſe*, *Aarſchot*, *Amſtel*, *Schoonhoven* uit Brabandt, *Bryaarde* uit Vlaanderen, *Naſſauw*, *van Conroy*, *Warfuſé* uit Artois, *Eſpelbag* boven Keulen, *Ruitenberg* uit Over-Yſſel, *Dorp*, *t' Serclaas*, *Bongard*, *Bourgoinje*, *Rumph*, *Sonnevelt*, *Heerjansdam*, *Culemburg*, *Mulard* van Utrecht, *Taats* van Amerongen, *Lannoi*, *Caſembroodt*, en meer andere. In een oude lyſt, van de voornaame Heeren, Edelen en Vaſallen in *Hollandt*, dien men gewoon was van alle oude tyden af te beſchryven, of niet te beſchryven ter dagvaarden, word onder de niet beſchrevene *Gysbert van Bronkhorſt*, Heer van *Schorel*, bevonden: wie deze niet beſchrevene Heer *Gysbert van Bronkhorſt* moge geweeſt zyn, word aan getwyfelt, en ook waarom hy niet beſchreven zy. Doch dient geweeten, dat het voortydts een vaſt gebruik en recht was, niemant ter Vergaderinge van de Staten van *Hollandt*, uit het eerſte Lidt (zynde dat der Edelen) dan Edelen van ouden Adelyken Hollandtſchen ſtam, bezittende Heerlykheden in Hollandt of Weſt-Vrieslandt, te beſchryven; of wel andere Edelen van oudt Adelyk Geſlachte, bezittende Heerlykheden door Erfeniſſe van oude Adelyke Hollandtſche Familiën, van de zelve in bloede afkomſtig. Dien nu een van deze qualiteiten ontbrak, wierd niet geacht de waardigheit ter beſchryvinge te hebben. *M. v. der Houve* getuigt hem gebleeken te zyn, by origineele brieven, dat, uit deze Edelen van *Bronkhorſt* in *Hollandt*, *Ridder* geweeſt zyn Heer *Jooſt van Bronkhorſt*, Heer van Bleiswyk, Heer *Andries van Bronkhorſt*, Heer van de Stadt by de Plaat; Heer *Laurens van Bronkhorſt*, zoon van Heer *Jooſt van Bronkhorſt*; noch een ander *Laurens van Bronkhorſt*, Heer van Schuet. *Idem S. v. Houve f. 185. Houve 1. D. f. 185. Idem Houve ibid. f. 185.*

BRONKHORSTEN en HEECKERENS, twee voorname Geſlachten in *Gelderlandt*: onder hen ontſtonden zeer bloedige factiën, eveneens als der *Guelphen* en *Gibellinen* in Italien; van de *Witte* en *Roode Roos* in Engelandt; van de *Schieringers* en *Vetkopers* in Vrieslandt; van de *Hoekſchen* en *Kabeljauwſchen* in Hollandt. Eene booze nydigheit was d' oorzaak van zoo veele elenden. Heer *Willem van Bronkhorſt*, die geleeft heeft omtrent het jaar 1350. kon ganſch niet verdraagen, dat Hertog *Reinald de III.* van *Gelder* aan de familie van de *Heeckerens* overdadige gunſten bewees, dat zy t' eenemaal hem bezaten, en al het doen en laten by hem waren. De *Bronkhorſten*, al van te vooren de *Heeckerens* zeer ongenegen, wierden daar door te meer verbittert. Het ſtak hen zoodanig in den krop, dat zy van *Hertog Reinald* afvielen, en zynen jonger Broeder *Eduard*, die van zich zelven ſtaatzuchtig genoeg was; voorts aanhitſten, om *Reinald* te beoorlogen, en den Hertoglyken ſtoel te overweldigen, Daar uit ontſtont een vuur, dat lang gebrandt, de landen verwoeſt, en menigten van menſchen vernielt heeft. De *Heeckerens* hielden 't met hunnen begunſtigenden *Reinald*, de *Bronkhorſters* met *Eduard*. Yder dezer partyen had grooten aanhang, zoo onder de Steeden, en Ridderſchap, als Gemeentens; en dus was ganſch Gelderlandt verdeelt in *Bronkhorſters* en *Heekerens*. Daar zy maar konden, beroofden, ja vermoordenze den anderen. Niets was 'er dat deze vyandtlyke Factiën in hunne woede weêrhouden kon. De Brabanders, Hollanders, Cleefſchen, en Utrechtſchen quamen mede in 't ſpel, en dat ſtrekte tot te grooter bederf voor *Gelderlandt*. In 16 jaren tydts dorſten de boeren hunne Landen niet bebouwen, noch naar hunne goederen omzien. Geene Kerken zelfs bleven verſchoont, maar wierden, met de menſchen daar in, verbrandt. Onder den dienſt der Miſſe vermoordenze malkanderen. Daar men 't hooft maar uitſtak, vernam men niet dan Burgermoordt, dootſlaan, hangen, branden, verdrinken, enz. op d' allerbarbaarſte wyzen. De akkers en velden ſtonden met enkel ruygte bewaſſen. Om deze verwoeſtingen eenmaal te eindigen, wierden ter hulpe geroepen Hertog *Jan van Brabandt*, Schoonvader van *Hertog Reinald*; de *Grave van Kleef*, zwager van *Reinald*; en *Adolf van der Mark*, *Biſſchop van Munſter*, die het alle t' zamen met *Reinald* hielden: maar de *Biſſchop van Luik*, Broeder van den Munſterſchen Biſſchop, was op *Eduards* zyde. Ook quam 'er de *Grave van Hollandt* by; maar tot wiens byſtant ſtaat niet volkomen bekent. Ondertuſſchen wierd het bloetvergieten daar door in *Gelderlandt* te grooter, en het landtverderf te meerder. De *Heeckerens* hielden 't met de *Hoekſchen*, (want *Chr. Beſold. Franc. Guicc. Richard. Bake. Th. Flynth. P. Win. Schotan. M. Voſſ. Heemsk. Pontan. Gelder. geſchied. 2. D. f. 135. en 138. Idem Pontan. ibid. Matth. Voſſii jaarb. p. 427.*

(want in dien tydt, als gezegt is, was 't in *Hollandt*, *Hocks* en *Kabeljauwsch*) die men de bescheidenste party achtte, en beide het met hunne wettige Vorsten hielden. De *Bronkhorsters* wierden van de *Kabeljauwschen* (beide hunne wettige Heeren bestrydende) begunstigt. Hertog *Reinald*, geholpen van de *Heekerens* in *Gelderlandt*, en *Hoekschen* in *Hollandt*, nam aan de Stadt *Arnhem*, *Duisburg*, *Venloo*, *Thiel*, *Emmerik*, &c. Doch dat wierd van *Eduard* weinig geacht, zoo lang hy van de gunste der *Niewmeegers* t' zynwaarts, en dat de *Cabeljauwschen* hem tot Rugsteunders verstrekten verzekert was; die hem ook onophoudelyk verzorgden van alles wat hy nodig hadde. Maar toen Grave *Willem van Hollandt* uitzinnig geworden was, vreesde *Eduard* voor veranderinge aldaar. Des nam hy, door bemiddelinge van *Adolf van der Mark*, *Bisschop van Munster*, *Jan van Meurs*, *Jan van Amstel*, de Steden *Niewmeegen*, *Roermond*, *Arnhem*, en *Zutphen*, den vrede aan: maar zoo haast hy verstont, dat de *Kabeljauwschen* in *Hollandt* 't spel te grabbelen smeten, keerde hy weder tot zynen voorigen wan-aardt, trok de meeste Steden aan zyne zyde, quam met een geheel heir te voorschyn, leverde zynen broeder slag, kreeg hem in 't jaar 1361. in handen, zette hem te *Rosendaal* in gevangkenisse, en zich zelven in den Hertoglyken stoel: zie verder d' uitkomst, enz. hier van op EDUARD en REINOUD van GELDER. Na dezen slag en neêrlage, vluchtten de *Heeckerens*, met hunnen aanhang naar de naburige Landen, en voornamelyk naar *Hollandt*, dat dus met ballingen vervult wierd. Ondertusschen was het noch een geluk, datze niet alleen hier eene wyle tydts hun verblyf vonden, maar ook in aanzien, zelfs by Hertog *Albert*, waren, die den voornaamsten van de *Heekerens* zynen gemeenzaamen omgang vergunde.

Idem Pontan. ibid. M. Vossii Jaarb. p. 427. Idem Vossius p. 428. Pontan. 2. D. f. 140. 142. Idem Vossius. Idem Pontan.

Winsem. BRONGERGA, een der achtien Dorpen in de Vriesche Grietenye *Schoterlandt*, in 't quartier der *Zevenwolden*.

Smalleg. f. 707. BROUK, of BROUKE, ook BROEK; het is geweest eene Ambachts-Heerlykheit en Dorp in de Provintie van *Zeelandt*, gelegen langs het Diep van de *Schelde*, in het verdronken *Zuid-Bevelandt*. De Stam-Heeren van *Brouke* waren uit de jonger zoonen van de Heeren van *Romerswaal* gesproten.

V. der Houve BROUK, of BROEK, onderhoorig aan de Stadt *Alkmaar*. De Predikant van *Zuid-Scherwoude* bedient *Brouk* mede, en staat onder 't Classis van *Alkmaar*.

BROUK (DEN) of DEN BROEK een der Dorpen in den grooten *Zuid-Hollandtschen Waerdt*, met zoo veele andere, in den vervaarlyken inbreuk van 't jaar 1431. verdronken, en nooit boven gekomen.

BROUK een Dorp in *Noordt-Hollandt* onder *Monnikendam* en *Waterlandt*, of, volgens anderen, onder *Edam*. *Soeteboom* geeft 'er ons een eigentlyk bericht van. Dit Dorp, zegt hy, heeft zynen naam ontfangen uit des landts aardt en gelegentheit, als geheel van *Broeken* en *Morassige landen* omvangen; daar van draagen veele Dorpen en Gehuchten, in *Hollandt* en andere Landen, hunne benaminge, als *Ruigbrouk*, *Riedbrouk*, *Munnekerbrouk*, *Groote Brouk*, *Lutkebrouk*, in de Landtstreek by Enkhuizen, *Broek*, op Langedyk, *Spanbroek*, *Hensbroek*, *Halerbroek*, *Polsbroek*, *Abbenbroek*, *Bennebroek*, *Benningbroek*, *Babilonierbroek*, *Cattenbroek*, *Diemerbroek*, *Leerbroek*, *Oostbroek*, *Zuidtbroek*, *Westbroek*, *Overlangbroek*, *Neêrlangbroek*, *Maarsenbroek*, *Schiebroek*, *Segvelderbroek*, &c. Het Dorp *Brouk* legt niet verre van *Monnikendam*, en is wel bebouwt; veele Schippers en Koophandelaars woonen 'er, die zeer sterk naar het Oosten vaaren, ook naar 't Westen, en de Straat, en de Levant zelfs met zeer groote schepen bezoeken, 't Heeft eene zeer nette Kerk, met eenen spitsen Tooren, by onzen tydt, op 't vierkant van de Kerk gebouwt, en vry hoog opgehaalt. De Predikant aldaar staat onder 't Classis van *Edam*.

Soeteb. Waterl. p. 24.

Winsem. Beschr. v. Friesl. Schotter Vyne Kron. BROUK, of den BROEK, een der veertien Dorpen van de Vriesche Grietenye *Doniewarstal*, in 't quartier der *Zevenwolden*. Aldaar wierd, gedurende de Vriesche beroerten, die zoo zeer beruchte Straatschender, *Boeren-vyandt* geheeten, in de Kerk gevangen genomen, *met over de* 30 *Soldaten*, die gezamentlyk te *Leeuwarden*, op eenen dag, onthooft wierden. De Predikant van *Goinga-Ryp* bedient met een den *Brouk*, staande onder 't Classis der *Zevenwolden*.

Houve. BROUK, (BABILONIEN) of BABILONIEN-BROEK, een Dorp in 't Landt van Heusden: Zie op BABILONIEN-BROEK.

BROUKERS, of BROUKLANDERS, dus wierden de BRUCTERI van de Romeinen genoemt. De *Bructeri* zyn eene oude natie in en omtrent deze Landen: Zie BRUCTERI.

BROUKHUIZEN, of BROEKHUIZEN, eene Heerlykheit in *Gelderlandt*, onder 't quartier van *Roermond*, in 't Landt van *Kessel*. Toen 't geheel Hertogdom *Gelder*, en 't Graafschap *Zutphen*, in het jaar 1547. eene schattinge opgelegt was van 75000 guldens, stont het quartier van *Roermond*, een der vier quartieren van dit Vorstendom, in die somme geschat op 12075 guldens: waar toe het Drost-Ampt van *Kessel*, een van de zes verdeelingen des *Roermondschen* quartiers, 3433 guldens most opbrengen; en dan noch de Heerlykheden in 't Landt van *Kessel*, afzonderlyk, 1716 guldens. Deze schatting van de Heerlykheden van 't Landt van *Kessel* omgeslagen zynde over de acht of negen Heerlykheden aldaar, quam *Broukhuizen* op 109 guldens, 8 stuiv. $7\frac{1}{4}$ penn. te staan, omtrent het zesde deel van de somme daar de Heerlykheit *Horst* op gestelt was. In het Drost-Ampt *Kessel* heeft men BROUKHUISER VORSTE in de zelfde schattinge op 76 guldens, 7 stuiv. $1\frac{1}{8}$ penn. gestelt.

Houve H. V. Kr. I. D. f. 81.

BROUWERSHAVEN, eene Zeeuwsche Stadt op het eilandt *Schouwen*: voor den Oorlog tusschen *Spanjen* en den Vereenigden Staat, was ze noch onbemuurt, en een open Vlek, had echter al voor het jaar 1540 stadts gerechtigheden. Onder den gedachten oorlog is *Brouwershaven* bevest, ter verzeekeringe der Ingezetenen, die zich meerendeels met de Visschery geneeren. Dit *Brouwershaven*, eene smalle Stadt van *Zeelandt*, heeft voortydts onder het Landtrecht der Stadt *Zierikzee* gestaan, en ook byzondere Heeren gehadt, als die van *Borsselen*, van *Burgundiën*, enz. In het jaar 1566 wierd *Brouwershaven* by decreet, of aanslag, verkocht, wegens de schuldt gemaakt by den Heer *Maximiliaan van Burgundiën*, nadat hy door Keizer *Karel den V.* tot Marquis verheven was: *Philips de II.* Koning van Spanjen was Koper, en gaf 'er 2000 ponden Vlaams voor: zie meer daar van op BORSELE, op TER VEER, op MAXIMILIAAN VAN BURGUNDIEN, enz. Vermits 'er in *Zeelandt* geen versch water genoeg gevonden word om 'er bier van te brouwen, en de kosten te groot en te hoog zouden loopen, om het met waterschepen uit de naast gelegene zoete rivieren te haalen, worden de bieren uit andere Provintiën derwaarts gevoert, om in den winter, by harde vorst en ysgang, niet verlegen te staan, en de Impositiën, door onstentenisse van drank, niet te benadeelen. Daarom plagten de Burgemeesters van *Middelburg*, yder jaar in November, aan alle Biersteekers eene acte te zenden, daar by hen bevolen wierd eenen genoegzaamen voorraadt van Bieren, als *Pharao*, *Israël*, en *Moselaar*, te hebben, op zeekere groote boete, by hen te verbeuren, indien ze daar in nalatig bleven. Meest wierden deze Bieren uit *Hollandt* gehaalt, inzonderheit van *Delf*, en naar deze plaats, als de bequaamste en naastgelegenste, gebragt; van waar ze naar andere Zeeuwsche Steden en Eilanden verzonden wierden. Daar uit is de naam ontstaan van *Brouwershaven*, als eene *Haven*, daar de *Brouwers bieren* uit *Hollandt*, enz. aanquamen, en van waar ze weêr door gansch *Zeelandt* vervoert wierden. Deze Bierhandel heeft die van *Brouwershaven* hun eerste welvaren toegebragt, waar door zy zodanig gegoedt en van middelen wierden, datze scheepen ter Visscherye en Haringvangst konden uitreeden, en hen daar mede geneeren: 't geen nu, nadat de Biersteekery, door het oprechten van Brouweryen in Zeelandt, is te niet geloopen, zelfs hun meeste werk en hanteeringe is. Niet verre van *Brouwershaven* zyn, en worden, in 't graaven, dikmaals veele menschen beenderen gevonden; een kennelyk bewys, dat daar omtrent een groote Veldslag moet geschiedt zyn, en het te vermoeden is, dat het overblyfzels zouden konnen zyn van het gevecht op St. Pontiaans dag, 1426. tusschen Hertog *Philips van Burgundiën*, Grave van Hollandt, Zeelandt, enz. en den Engelschen *Hertog van Glocester*, Echtgenoot van *Vrouwe Jakoba*, wettige Gravinne van Hollandt, Zeelandt, enz. by *Brouwershaven* voorgevallen; toen 'er 3000 zyner Engelschen, hem ter hulpe gekomen, verslagen op 't veldt bleven. In het jaar 1468. had Heer *Adriaan van Borsselen* twee derde deelen van *Brouwershaven*, die, na zyne doodt, den Grave van Zeelandt te beurte vielen. Heer *Hugo van Bergen* uit Kennemerlandt, in Hollandt, bezat een derde deel van allen Aanwas, uit gorssen en slyklanden, voor en by *Brouwershaven*. Hy liet zich deshalven *Heer in Brouwershaven* noemen; was zeer ryk, en niet min Godtvruchtig. In alle boeken van de rekeningen zyner goederen, stont boven aan het voorste bladt:

Boxhorn Kr. van Zeel. p. 371. Brugm. voor P. Scriver. p. 77. Idem Boxh. p. 373. Guicc. f. 269. Petit. Ned. Republ. p. 189. Idem Boxh. idem p. 357. 358. Idem Brugm. p. 77. P. Mon. in Guicc. f. 69. Leeuw. Bat. Ill. f. 144. Idem Montan. ibid. Idem Boxh. ibid. p. 358.

Het goedt, dat nu ter tydt is 't myn,
Was eerst eens anders, en zal 't zyn.
Ik heb niet meer in myn gebodt,
Dan ik verteer, en geef om Godt.

Hy leefde omtrent het jaar 1468. daarom was het dien tydt al vry wat zonderlings, een Nederduitsch vaers, in zuivere taal, en zoo wel op zyne voeten staande, te zien. De *Heer van ter Veer* bezat toen het laatste derde deel der Heerlykheit van *Brouwershaven*: maar in 't jaar 1473. ('t moet zyn 1477.) heeft Vrouwe *Maria van Burgundiën* de twee deelen van deeze Heerlykheit aan *Wolfert van Borsselen*, Heer van Ter Veere, verkocht, die alreede het derde deel tot een quaat Zeeuwsch Leen hadt, om 't voortaan in 't geheel tot een goedt onsterflyk Erfleen te bezitten, voor de somme van 1478 ponden Vlaams, 14 schel-

14 ſchellingen, yder van 12 grooten. Toen Keizer *Karel de V.* in't jaar 1540 door Hollandt trok, liet hy zich ook te *Brouwershaven* vinden, daar hy, tot zyne groote vergenoeginge, met zonderlinge eere ontfangen wierd. Om het lotgeval aan te wyzen, dat, by veranderinge van tyden en plaatzen, merkelyk d' eene ſtadt en plaats boven d' andere verheft, of drukt, zullen wy, tot bericht daar van, doen zien hoe eenige Steden in de XVI Eeuwe geſtaan hebben, in het opbrengen van eene ſomme van 9000 guldens, in betalinge van eenige onkoſten, over *Hollandt*, en *Zeelandt*, enz. gevallen; daar *Zeelandt* alleen op 3000 guldens in geſchat wierd, zynde een derde deel van 't geheel, waar in *Buuren* en *Bommel* echter 300 guldens zouden laſten, die aan *Zeelandt* zouden in afflag komen: Dus bleef voor *Zeelandt* noch 2700 guldens te betaalen; daar van de verdeelinge aldus wierd gemaakt:

Middelburg	600
Zierikzee	900
Vliſſingen	600
Ter Veer	300
Brouwershaven	300

Waar uit blykt dat in dien tydt, in't opbrengen van ſchattingen, *Middelburg* en *Vliſſingen*, desgelyks *Ter Veer* en *Brouwershaven*, met malkanderen even gelyk geſtelt wierden; maar de belaſtinge op *Zierikzee* ſtak verre boven de anderen uit. In het jaar 1575 trokken de Spaanſchen naar *Brouwershaven*, daar omtrent 300 Soldaten in bezetting gelegt waren, die de plaats lichtvaerdig aan den Vyandt overgaven; zy bragten t' hunner ontſchuldt by, dat de Roomſch-Catholyke Burgery op geenerlei wyze had willen tegenweer bieden. *Brouwershaven* legt op d' eene zyde aan den kant van het Eilandt *Schouwen*, zoo doet ook *Zierikzee* aan de andere zyde, beide byna even dicht aan Zee. Toen in het jaar 1672 de Koningen van *Vrankryk* en *Engelandt*, d' Aarts-Biſſchop van *Keulen*, en Biſſchop van *Munſter* t'zamen geſpannen waren, en den Vereenigden Staat plotzelyk op het lyf vielen; *Engelandt* ter zee en ook door hulpbenden te lande, en *Vrankryk* mede ter zee; zonden d' *Engelſche* en *Franſche* Zeemagten eenige Schepen naar *Brouwershaven*, (de overige zetten het naar de Hollandtſche kuſt) om het te vermeeſteren: maar de Burgers, door eenen Heer van de Regeeringe gewaarſchouwt, boden den aannaderenden Vyandt zoodanigen tegenweêr, dat met al tamelyk verlies afwyken moſt naar de Vloot, die zich op de hoogte van de *Maaze* van een ſcheidde, zulker wyze, dat de *Franſchen* poſt voor en omtrent de Maas hielden, maar de *Engelſchen* ſtaken naar de *Hollandtſche* kuſt verder over, en maakten eenen aanſlag op *Texel*, in meeninge van dat Eilandt te overrompelen; dat hun wonderbaarlyk, door eene twaalfuurige Ebbe, tegen den natuurlyken loop der zee, mislukte: waar op een ſtormwindt volgde, die hen groote ſchade toebragt: zie op TEXEL. Die van *Brouwershaven* hebben, beide door water en vuur, groot onheil geleeden. In 't jaar 1545. den 17 Auguſtus, ontſtont 'er brandt in een Pakhuis; het vuur liep zoodanig voort, dat 'er meer dan drie hondert huizen in d' aſch raakten; daar een quaadt gewas op volgde, 't geen de Ingezetenen zoo verarmde, dat ze niet magtig waren de jaarlykſche laſten, op de huizen, enz. geſtelt, op te brengen, en uit dien hoofde zich tegen des Graven Dienaars aankantteden. Op den 26 Januarius, 1682. is de ſtadt, nevens meer andere Steden en Zeeuwſche plaatzen, zwaarlyk door eenen ongemeen hoogen Watervloedt beſchadigt geworden: de Dyken van alle de niewe landen, zeven in getal, behoorende aan de Stadt, braken t' eenemaal door, en de Velden wierden met zout water overſtroomt; evenwel zyn de zes in't geheel, en het zevende der gedachte niewe landen, met verlies van een derde deel, weêr bedykt, en worden met groote koſten en moeite onderhouden. Dit ongeval trof verder *Brouwershaven* zoodanig, dat het d' oude ſteene poorten, vier bruggen, en veele huizen verloor, ook wierden de zeer diepe graften vol zandt geſpoelt. *Hollandt*, *Vlaanderen*, 't Landt van *Cadzant*, en *Vosmeer* voorby gaande, zullen wy alleen de lyſt van de Polders, enz. in Zeelandt jammerlyk onder gevloeit, hier vervolgens aantekenen. *Bommenede* geheel, behalven alleen den tooren, wechgeſpoelt, *Kooltjens-plaat*, zeven Polders; *Zierikzee: Brouwershaven*, en *Ooſt-Duivelandt* ten grootſten deele ondergeloopen; het Eilandt *Flakké*, ten deele Hollandtſch, ten deele Zeeuwſch, negentien Polders: in Noord-Bevelandt, *Wiſſekerk*, *Oudekerk*, *Laage plaat*, *'s Gravenhoek*, *d' Inlage*, *Cats Polder*, *Al te klein*, *Camper Niewlandt*, *Saamſlag*, *Aandyk*, *Lippens*, *Lievens-Polder*, *Noord-Polder van Neuzen*, *Anna-Polder*, *Triniteit*, *Kleine Soute*, *Groote Soute*, *Vlooswyk*: In Zuid-Bevelandt, *Beuren-Polder*, *Meulen-Polder*, *Oud-Tholens-Einde*, *Niew-Tholens-Einde*, *Niewlandt*, *Krabbendyk*, *Ooſt-Polder*, *Valkeniſſe*, *Waarden*, *Boone-Polder*, *Zuid-Polder van Baarlandt*, *Everingen*, *Watervliet*, *Ooſt-Polder van Serooskerke*, *Leeuwkerke-Polder*, *Sliklandt*. In Hollandtſch *Vlaanderen*, en 't Landt van *Cadzant*, enz. was de ſchade ook ongemeen groot.

Ortens Ned. geſ. p. 312. Boxh. ibid. pag. 367. Smalleg. f. 613. P.C Bor. Ned. Oorl. 6. B. f 124. Hooft Ned. Hiſt. f. 439.

Valken. verw. Europ. p. 809.

Reigersb. p. 322. Smalleg. f. 611.

Idem Small. ibid f. 616.

Het water ſtont tot voor de Poorten van *Brugge*. In het jaar 1590. wierd *Brouwershaven*, na bekomen Octroy van Prins *Willem den I.* getekent den 10 September 1582. en daar op gevolgde approbatie van de Staten van Zeelandt, in dato den 25 Maert, 1589. bewalt en geſterkt.

T. Guib. Ned Waterv. p. 344. Idem Small. ibid. Houve H.V.Kr. 1. D. f. 80.

BRUCKUM, een Gelderſch Dorp in *Bommelerwaerdt*, onder 't quartier *Niewmeegen*. Toen geheel *Gelderlandt* en *Zutphen*, in 't jaar 1547. eene ſchattinge van 75000 guldens opbrengen moſt, ſtont het quartier van *Niewmeegen*, een der vier quartieren van *Gelderlandt*, daar in op 24342 guldens begroot; daar in moſt de *Bommelerwaerdt*, een der zes verdeelingen van het *Niewmeegſch* quartier, 7400 guldens draagen: die omgeſlagen over de 16 of 17 Dorpen van 't *Bommelerwaerdiſche* gedeelte, quam het Dorp *Bruckum* op 152 guldens, 11 ſtuiv. 12½ penn. te ſtaan.

BRUCTERI, anders BROEKERS, of BROEKLANDERS, eene zeer oude Natie, in en omtrent deze Nederlanden. *Tacitus* maakt van hen gewag, zoo in zyne *Jaarboeken* en *Hiſtorien*, als in de Zeden der *Duitſchen*. Aanvangkelyk hebben deze volken in de Graafſchappen *Zutphen*, *Benthem*, *Coevorden*, *Zevenaar*, en in *Weſtphalen*, omtrent *Niemburg*, *Statlo*, en *Munſter* gewoont. In 't jaar 98. na Chriſtus geboorte, wierden ze van hunne Nabuuren beoorlogt, en uit hun bezit verdreven: maar, weêr moedt grypende, hebben zy het Landt van de *Teucteri*, (*Drenthers*) en andere aangelegene Oorden ingenomen. Zy waren afkomelingen van *Aſcenas*, *Gomers* oudſten zoon, die zoon was van *Japhet*, *Noachs* zoon: worden gerekent onder d' Afſtammelingen van de *Iſtevans*, makende de derde Hooftnatie der oude Duitſchen, daar de *Vriezen* ook onder behooren, nevens de *Angrivarii*, *Chamaven*, *Anſibarii*, *Dulgibini*, *Chaſſuarii*, *Marſi*, *Tubantes*, *Sicambri*, *Ubii*, *Uſipetes*, en de *Teucteri*, als ook de *Mattiaci*. D' oorſprong van den naam *Broeklanders*, word in 't gemeen afgehaalt van de laage *Broek- Veen-* en *Moeraſſige- landen*, gelyk daarom in *Hollandt* en 't Sticht *Utrecht* veele Dorpen en Buurten gevonden worden op *Broek* uitgaande; zie op BROUCK. *Colerus*, over *Tacitus*, meent den naam van de goede Broederſchap, (*Bruterſchaft*) die ze met den anderen hielden, herkomſtig te zyn. *Freherus*, vermoedt hem ontſtaan te zyn uit veele *Burgten*, die deze natie wel eer gehadt mogte hebben. Ons behaagt de eerſte afleidinge des naams vry meer, als beter met der landen laage gelegentheit, overeenkomende.

Tacitus. M. Zeil. Itin. Germ. 1. theil. f. 8. Idem ibid. f. 9. 10. Zoeteb. Waterl. p. 25. Marq. Freher. Orig. Palat. part. 2. cap. 2.

BRUCTERI, BROEKTERS, BROEKERS. Van deze moeten wy hier ſpreeken, omdat ze den oever van den *Rhyn*, die tegens de *Batawers* aanſtoot, van het voorſte des Eilandts, tot daar de *Druſiaanſche* Grift, of d' *Yſſel* begint, voortyts bezeten, en de grenzen der *Vriezen*, zoo ver dezelve van den *Rhyn*, d' *Eems*, of den *Oceaan* niet beſpoelt worden, ten minſten, met hunne Schutsgenooten, omſingelt hebben: eindelyk onder de *Franken*, die ten grooten deele verhuisden, de landen die naaſt aan den *Rhyn* leggen, met de *Vriezen* t' zamen hebben bezeten: en hedendaags een gedeelte uitmaaken van den Heerlyken Staat, waar in *Batawers* en *Vriezen*, door een eeuwigdurend verbondt, vereenigt zyn. Deze BROERTERS hebben weleer eenen zeer aanzienlyken Staat gehadt, in zich bevattende de ganſche Landtſtreek, die, van den oorſprong des *Lipſtrooms*, en d' *Eems*, zich uitſtrekt tot aan den *Rhyn*, de *Grift* van *Druſus*, en de *Vrieſche Veenen*. Zy waren verdeelt in *groote* en *kleine Broekters*, van welke deze met de *Chamamaven* en *Amſibaren* (Emsbauren) hunne Bondt- of Schutsgenooten, zich uitſtrekten tot aan de *Vriezen*, *Batawers*, en den *Rhyn*; doch geenen, met de *Marſen* en anderen, de binnenſtreeken bewoont hebben. De kleine hebben ook langs den Rhyn gelegen, en naaſt aan de *Teukters* (*Teucteri*) ik meene de *Teukters*, die de *Sigambers* weleer, in weerwil van *Cæſar*, in hun landt genomen, en dat hun overgelaaten hebben, als zy over den Rhyn tot bewaring van die grenzen overgebragt wierden. Verder hebben zy onder zich gehadt de *Chamaven*, ja ook de *Amſibaren*, die de *Vriezen* van vooren hadden. Doch de groote *Broekters* zyn verſpreidt geweeſt langs den rechter oever van de *Lippe*, tot aan het *Duisburgſche woudt*. Ik zegge dat ze verſpreidt zyn geweeſt, omdat ze vermengt waren onder kleinder volken, waar van luttel gewag word gemaakt. Zy ſchynen, gelyk de meeſte Volken, den naam aangenomen te hebben van den aardt des grondts, namelyk, van de *moeren* of *veenen*, waar mede hun landt overdekt was, die in de landtstaale Broeken/ en van de Bovenlanders *Bruchen* genoemt worden; waar uit die brandtbaare kluiten gegraven en gefatſoeneert worden, die gedroogt zynde, een zeer goedt voetzel voor den haardt verſchaffen, het welk mag boven brandthout geſtelt worden, of immers het daar tegen houden kan. En hier op zou ik meenen dat *Tacitus* heeft gezien, die de Duitſchetaal verſtont, als hy ze, met eene zeekere benaming vanhunne eigenſchap, genoemt heeft

Ptol. II. 11. Tac. Germ. cap. 33. Cæſ. de B. G. lib. IV. Suet. in Aug.

BRVCTEROS *sua urenteis*, dat is BROEKTERS hun eigen moêr brandende: gelyk het gemeene en zeer bekende loopje zeidt:

Gezegent is het landt, Daar't kindt zyn moeder brandt.

En geenzins dat zy hun eigen landt door den brandt verwoeſt hebben. Want wat zouden zy doch hebben verbrandt? Immers niet van het geen zy konden wegbrengen, of draagen, en in de veenen of boſſchen verbergen. Zouden het dan ſteden geweeſt zyn, op dat de vyandt daar in niet mogt neſtelen? maar die hadden zy niet. Wel dan mogten het hunne hoeven en woningen zyn geweeſt? Maar het was zotheit den vyanden, die te dezen einde quamen aantrekken, die moeite te beneemen. Of zou het eindelyk kooren zyn geweeſt, opdat het zelve niet mogte dienen om den vyandtlyken leeftogt te vergrooten? Maar dewyl het in het begin van de lente was, ſtont het zelve noch groen op 't veldt, en kon door het vuur niet vernielt worden. *Claudius Druſus*, dien de Raadt, naar het wingeweſt *Germaniën*, den toenaam van *Germanicus* gegeeven heeft, is de eerſte van de Romeinen geweeſt die de BROEKTERS aangegreepen, en hen in een Scheepsgevecht op de *Eems* overwonnen heeft: by gevolg zyn de *Amſibaren* en de *Chamaven*, in welkers landt de zoete *Eems* alleenlyk vlooten kan voeren, toen onder den naam der BROEKTEREN gereekent. *Tiberius*, broeder van *Druſus*, voor de tweedemaal Germaniën ingetrokken zynde, heeft dezelve ook t'ondergebragt. Maar zy het juk niet konnende verdraagen, hebben geen gelegentheit laten voorby gaan om het zelve af te werpen. Zy hebben, met *Arminius* en de *Cheruſken*, de Romeinſche Keurbenden ter neêr gehouwen, en den Arent van de negentiende Bende onder den buit wechgedraagen; daar na vervolgens, met *Claudius Civilis* en de *Batawers*, de Romeinſche legers meer dan eens op de vlucht geſlagen, de winterlegeringen der Keurbenden vermeeſtert, eerſt den *Overſten Ondervelttheer*, daarna de Vloot en het Admiraalsſchip zelfs genomen en wechgevoert, tot een geſchenk voor *Velleda*, eene Maagt van hun volk, die, van rontomme, voor eene Godinne geëert wierd. Over den eerſten afval heeft *Cæſar Germanicus*, de broeder van *Druſus*, hen wel zeer ſtreng geſtraft, neêrhouwende alle die hem voorquamen, en alles verwoeſtende, ja zelf den Arent weêrom bekomende. Maar om den tweeden afval te ſtraffen is niemant voor den dag gekomen: als dat *Veſtricius Spurinna*, die hen ſlechts met den oorlog dreigde, hen genoodzaakt heeft hunnen Koning, die balling was, weêr aan te neemen; om welke heerlyke overwinning *Trajanus* hem een zeeghaftig pronkbeeldt heeft laten oprechten. Hier door is de trotsheit van dat volk toegenomen, en met een by de naburige Volken de haat tegens hunne trotsheit; die eindelyk daar toe uitgeborſten is, dat zy, eene t' zamenzweering gemaakt hebbende, over de ſeſtig duizent BROEKTERS, voor de oogen van de Romeinſche Krygsknechten, als tot een vermaakelyk ſchouſpel, door hun geweer en wapenen omgebragt hebben, waar door het ganſche volk, ten minſten van de *kleine Broekteren*, byna geheelyk uitgerooit is. Als nu, na deze groote nederlaage, zeer veel landt ledig lag, zyn aanſtonts andere volken, op den buit loerende, derwaarts verhuiſt: onder welke wel de voornaamſte geweeſt zyn de *Chamaven*, en de *Amſibaren*, die van de *Catten* en *Cheruſken* vry gekocht waren, als zynde voor dezen Schutsgenooten geweeſt van de verſlagenen: en daar beneffens ook de *Tubanters*, en miſſchien noch meer andere die dieper in het landt woonden, welke volken tot het verhuizen en omtrekken zoo gewent waren, dat eindelyk alle die aan beî de kanten van de *Wezer*, van de *Elve* af tot aan het landt der *Vriezen* en den *Rhyn* toe, met eenen veranderden bynaam, WALEN genoemt zyn, en noch hedendaags genoemt worden: gelyk *Tacitus* de ſlinker kil of arm des Rhyns zeer nadrukkelyk met dezen naam noemt. Aan dezen kant van de *Wezer* ooge ik voornamentlyk op de *Weſtphalingers*, onder welke in onzen tydt noch die zelfde genegentheit blyft om te verhuizen, en van woonplaats te veranderen. En nu zy dit met het geheele volk niet meer kunnen doen, trekken zy met hoopen uit hun landt, niet alleen jongmans, maar zelf (het geen by andere Natiën ongehoort is) ongetrouwde dochters. Deze gemelde ſlagting nu, waar van *Tacitus* gewaagt, ſchynt meeſt voorgevallen te zyn by den *Rhyn* en de *Druſiaanſche grift*; dewyl dezelve geſchiedt is in het gezicht der Romeinen, en omdat de *Chamaven*, die zich in hun landt neêrgeſlagen hebben, naaſt aan dien oever geplaatſt worden, zoo wel van *Auſonius* in de beſchryving van den *Moeſel*, als in de Reiskaart van *Peutinger*, en van anderen. Maar ondertuſſchen is de geheele naam der BROEKTEREN hier door zelf noch niet uitgeſtorven: want daar van is noch zoo een vruchtbaar *voortteelzel* overgebleven, dat zy talryk genoeg geweeſt zyn om de eerſte Bende uit te maaken, als de volken die tuſſchen den *Rhyn* en de *Elve* aan den Oceaan leggen, niet lang nadat Keizer *Maximinus* de Over-Rhynſche geſtraft had, met heele ſchaaren naar de bovenlanden verhuisden: en dat zy boven de anderen, die met den naam alleen van *Franken* te vreden waren, hunne woonplaatzen genomen, en daar hunnen ouden en eigen naam langen tydt behouden hebben. Want in deze ſtandtplaatze vindt men in de reiskaart de BROEKTERS, en by den Dichter *Claudianus* worden zy de bywoonders van het *Hercyniſche* Waldt genoemt. Zoo dat zy hunne grenzen uitgebreidt hebben tot in de wilderniſſen van den *Paltz* en van *Frankenlandt*, die gemeenlyk het Odenwald en Speshart genoemt worden. Want, naar de beſchryving van *Cæſar*, ſtrekt zich het *Hercyniſche* Waldt niet veel laager als *Spiers*, en daar tegen over aan de andere zyde van den Rhyn. Maar nadat de navolgers van *Theodoſius den Grooten*, vrede met de Franken gemaakt hebbende, de Romeinſche bezettingen, die aan beide kanten van den Rhyn lagen, voor de tweede en laatſte maal daar van daan hadden verdreven; ſchynt het dat het grootſte gedeelte van het landt, het welk de *kleine* BROEKTERS weleer bezeeten hadden, nadat de *Chamaven* daar met 'er tydt uitgeſtorven waren, den *Vriezen* ten deel gevallen is: en wel deze, die Noortwaarts aan over de Veenen woonden, en die vervolgens hun niewe landt, naar de gelegentheit der Zuiderveenen/ den naam van Zuitveen/ en by verkorting Zutphen gegeven hebben, welken naam de geheele Graafſchap noch hedendaags behoudt. Maar zelfs worden 'er overblyfzels van den naam der *Vriezen* in het eigentlyk Over-Yſſel, in de plaatzen Frieswyk/ Friezenberg/ Friezenveen/ gevonden.

Strabo Lib. VII.

Plin. lib. II. Ep. 11.

Germ. p. 33.

IV. Conſ. Honorii.

BRUELIS, by anderen BRUWELIS, een Kaſteel of Ridderhofſtadt en Huis in *Zeelandt*, op *Zuid-Bevelandt*. Heeft eenen zeer ouden tooren, die voortydts tot eene toevlucht en ſterkte voor de nabuurigen diende, wanneer de *Vlamingen* eenige invallen of ſtropingen quamen doen. De Heeren Edelen van *Bruelis*, uit *Henegouwen*, zyn 'er nu bezitters van; die 'er een heerlyk Slot, met zwaare muuren, rontom in 't water, aan gebouwt hebben. In 't jaar 1352. word van Heer *Simon van Bruelis* gewaagt, als Ridder, en Neef van Hertog *Willem van Beyeren*, Grave van Hollandt, enz. geboren van eene dochter uit *Haamſtede*, en getrouwt aan Juffr. ..van *Heenvliet* van *Cattendyk*, welker moeder was uit d' Edelen van *Stapele*: Hy won by haar twee zoonen, namelyk Heer *Jakob van Bruelis*, getrouwt in Henegouw, en Heer *Simon van Bruelis*; dan noch eene dochter, vrouwe *Margaretha van Bruelis*, geworden Abdiſſe van Rhynburg, den 3 Junius 1470 overleden. Heer *Simon van Bruelis* nam tot zyne eerſte Echtgenoote *Hadewich van den Abéle*, welker moeder was uit het Adelyk geſlacht van *Weldam*; tot zyne tweede, *Machtelt van Schengen*; by d' eerſte verwekte hy Heer *Antonis van Bruelis*; by de tweede *Machtelt van Bruelis*, getrouwt aan Heer *Jakob van den Abéle*, *Cornelia van Bruelis*, getrouwt aan Heer *Jan van Zuidlandt*, en *Maria van Bruelis*, die 't klooſterleven aannam. Heer *Antonis*, Heer van *Maalſteede*, verbondt zich met *Aveſoete*, dochter van *Coppelaus*: zyne acht quartieren ſtaan te *Capelle*, in de Kerkglazen, namelyk, *Bruëlis*, *Cattendyk*, *Haamſtede*, *Stapel*, *Abéle*, *Weldamme*, *Reinierswale*, *Maalſtede*. Hy liet na *Henrik van Bruëlis*, ongehuuwt overleden, *Maria van Bruelis*, getrouwt aan Heer *Willem van Cats*, by wien zy kinderen won, en hier door is 't Slot *Bruelis*, in 't jaar 1492. erflyk aan 't bloet van den gemelden Heer *Willem van Cats* gekomen: gelyk het ook noch, 1696. van Heer *Pieter van Cats van Bruëlis*, geboren Baron van Veenhuizen, Maaslandt, en Maaslandt-ſluis, Heer in Cats, Capélle, Bieſeling, 's Heeraartskerke, Heinkenszandt, Overzandt, Heer van Bruëlis, enz. bezeten word. De overige kinderen van Heer *Antonis* waren *Cornelia van Bruëlis*, die ten Echtgenoot kreeg *Anthony Pots*; *Lysbeth van Bruelis*, getrouwt aan *Pieter van den Ooſtende*; en *Henrik van Bruëlis*, die in huwelyk nam Vrouwe *N. van Maalſtede*, en uit haar heeft nagelaaten *Hadewy van Bruëlis*.

Houw I. D. f. 144.

Smalleg. Kr. van Zeel. f. 724.

Idem Small. f. 724. 725.

BRUGMAN, (JAN) is in de Nederlanden een Monnik geweeſt van *St. Franciskus* Orden. Hedendaags is 'er noch een ſpreekwoordt van hem, als iemant zich niet wil laten beweegen om iets te doen of te geeven; *Ik zal 't niet doen, al kondt gy praaten*, of *al preekte gy als* BRUGMAN. Deze woorden gaan door veeler monden, maar weinigen is d' oorſprong bekent, die deze is. *Jan Brugman* leefde omtrent 1460. Hy was van een zeer ſtreng leven; daar by zeer driftig, in het volk tot eenen deugtzaamen wandel aan te zetten, waar door hy in uitſtekende grootachtinge raakte. Hevig voer hy uit tegen de meeſt in zwang gaande zonden zynes tydts, onder allerlei ſlag van menſchen, vooral tegen de hoererry, overdaadt, en gierigheit der Roomſche Geeſtelyken; tegen d' onrechtvaardigheit der Magiſtraaten, en groote Heeren; dan ook tegen de misdryven der Gemeente. Niemant verſchoonde hy, verkondigde de plaagen, die over 't Landt ſtonden te vallen, zoo net en juiſt, dat hy byna

Pontan. Geld. geſch. 2. D. f. 254.

byna voor een Propheet gehouden wierd. Eerſt had hy zyn verblyf te *Groningen*, is daar na te *Amſteldam*, en aller wegen in *Hollandt*, en 't Sticht *Utrecht* gekomen. Zyne tong was als van eene betooverende welſprekendheit, daar door hy ieder kon bekooren tot het geen hy beoogde, en beweegen tot het het geen hy wilde. Wat hy aan grooten of kleenen verzocht, hem kon niet geweigert worden. Daar door leî hy veele twiſten neêr, en bequam veele voordeelen voor de Geeſtelyken. Dikmaals heeft hy ook de Gemeenten van zwaare laſten en bezwaarniſſen ontheft: en daar uit is 't gedachte ſpreekwoordt ontſtaan: als ook noch een ander, hoewel van ſlechter alloi; BRUGMAN *zocht zielen te winnen, ik zoeke geldt.*

Idem Pontan. Hiſt. Schotani Kr. van Friesl. f. 321.

BRUMMEN, een Gelderſch Dorp onder het quartier van *Arnhem*, anders van de *Veluwe*, in *Veluwenzoom*. Toen *Gelderlandt* en *Zutphen*, in het jaar 1547. eene ſchattinge van 75000 guldens opgelegt wierd, was het quartier van *Arnhem*, een der vier quartieren van dat Vorſtendom, daar in geſtelt op 17108 guldens: tot die ſomme moſt *Veluwenzoom*, een der vier verdeelingen van het *Arnhemſche* quartier, laſten 1550 guldens; 't minſt van de gedachte vier deelen dezes quartiers: die dan omgeſlagen over de 13 dorpen van *Veluwenzoom*, ſtont het dorp *Brummen* op 321 guldens, 1 ſtuiv. 3 penn. voor d' Inheemſchen, dan noch voor de Uitheemſche gegoedden op 341 guldens, 15 ſtuiv. 3½ penn.

Houve H. V. Kr. 1. D. f. 84.

BRUMMEN is een aanzienlyk Dorp op de *Veluwe*, een gemeene Duitſche myl boven *Zutphen*, waar van *Withman*, Graaf van Zutphen, de helft toegeſtaan heeft aan de *Abdye van Elten*. Welke gifte Keizer *Otto de I.* in den jare 979. *Otto de III.* in den jare 996. en *Lotharius de II.* in den jare 1134. beveſtigt hebben: het behoud noch den zelven naam onverandert.

M. Alt. Not. Germ. Inf. P. II.

BRUNHILDE, BRUNECHILDE, by de Franſchen BRUNEHAUD geheten: vermits deeze haatelyke en ſnoode Vrouwe is *Koningin van Auſtraſia* geweeſt, en *Auſtraſia* eene groote ſtreek der Vereenigde Nederlanden heeft bevat, en wy ook in 't verhandelen van *Auſtraſia* van haar kortelyk gewaagt hebben, zullen wy 'er nu wat breeder van ſpreeken. *Sigebert*, Koning van *Auſtraſia*, zoon van *Clodoveus* Koning van *Vrankryk*, had met zyne drie andere broeders, *Cherebert*, *Guntram* (de twee oudſten) en *Chilperik* (de jongſte uit een ander bedde) het geheel Koningkryk van *Vrankryk* door 't Lot verdeelt: dat aan *Cherebert* het Koningkryk van *Parys*; aan *Guntram* 't Koningkryk *Orleans*, en een groot gedeelte van *Burgundiën*; aan hem *Sigebert* het Koningkryk van *Auſtraſia*; en aan *Chilperik* het Koningkryk *Soiſſons* gaf. Daarenboven had elk van hun een gedeelte van *Aquitaniën*, en van *Provence*; opdatze gezamentlyk verplicht zouden ſtaan deze Landtſchappen, met hunne vereenigde magt, te verdeedigen. Zeer ongeregelt waren de huwelyken van de Koningen *Cherebert*, *Guntram*, en *Chilperik*, broeders van *Sigebert*: want *Guntram*, na eene dienſtmaagdt, van zyn Hofgezin, geſchonden, en misbruikt te hebben, trouwde *Mariatruda*, dochter van den Hertog *Magnacharis*; maar hy verſtiet haar wel haaſt, om eene haarer Staatjufferen, *Auſtorgilda Bolica* genaamt, ter Gemalinne te neemen. *Chilperik* verſtiet Koningin *Audovera*, onaangezien hy drie zoonen by haar gewonnen hadde, om eene haarer Kamerjufferen, de ſchendige hoer *Fredegond* (eene gruwelyke moordereſſe van 't Koningklyk bloet, van hem zelf, en van zoo veele anderen) ter *Koninginne* te verheffen. *Cherebert* dreef *Ingeberga* van hem wech, die hy al by 't leven van zynen Vader *Clotarius* getrouwt hadde; en nam *Merofleda*, de dochter van eenen Wolwerker, naderhandt haare zuſter *Marcoreſa*, hoewel zy eene Nonne was, en vervolgens *Theodogilda*, eene Veeherders dochter. *Sigebert*, om een wettig, en met zynen ſtaat overeenkomend huwelyk te doen, verkreeg ter Gemalinne *Brunhilde*, dochter van *Athanagildus* Koning der *Viſigothen*. De Poëet *Venantius Fortunatus* heeft de Bruiloftſtaatſie beſchreven; maar hy was daar niet te gelukkiger om. *Sigebert* trok op om zynen broeder *Chilperik* te beoorlogen, en hem het Koningkryk *Soiſſons* te ontweldigen, omdat hy zeer onruſtig was, en groote tweedracht tuſſchen zyne broeders verwekte. *Chilperik* maakte een verbondt met zynen broeder *Guntram van Orleans*, tegen *Sigebert*, die *Chilperik* binnen *Doornik* meende te beſluiten, maar *Fredegond*, *Chilperiks* godtlooze Gemalin, liet hem door twee jongelingen om 't leven brengen: dit is het eerſte booze ſtuk van 't geene volgen zal. *Childebert*, zoon van *Sigebert* by deeze ſnoode gewonnen, was noch geen vyf jaren oudt toen zyn Vader uit de wereldt wierd gerukt in 't jaar 575. en dus jong Koning van *Auſtraſia*. *Meroveus*, zoon van *Chilperik*, Koning van *Soiſſons*, die zich meeſter maakte van 't Paryſche Koningkryk, en 't deel van *Cherebert*, nam *Brunhilde* (hy was toen noch maar 18 jaren) ter gemalinne. Zyn Vader, ten hoogſten daar over misnoegt, lokte deze niewgetrouwden uit de Kerk, daar zy hunnen toevlucht toe genomen hadden, en liet *Brunhilde* in bewaringe houden: maar de *Auſtraſiers* eiſchten haar met zulken ernſt weêr, dat zy in vryheit wierd geſtelt. Doch *Fredegond*, Gemalin van *Chilperik*, deedt *Meroveus* in een Klooſter ſteeken, daar hy echter uit ontvloodt, maar toen wierd hy door *Fredegonds* beſtel vermoordt; die ook *Childebert* en *Brunhilde* aan kant poogde te helpen, dat ontdekt wierd. Ondertuſſchen ſtorven *Childebert*, en zyne Gemalinne, kort na malkanderen, niet zonder vermoeden dat *Fredegond* haar vergeeven had, of veellicht *Brunhilde* zelve, om 't bewint in haare handen te krygen of te behouden. Hy liet twee zoonen na, *Theodebert* en *Thirry*: *Theodebert* bequam *Auſtraſia*, en *Thirry Burgundiën*, en het Koningkryk *Orleans*. Beide warenze noch zeer jong, en ſtonden derhalven onder voogdy van hunne Grootmoeder *Brunhilde*; welker beſtier de *Auſtraſiers* zoo onverdraaglyk viel, dat ze haar geweltdadig uit het koningklyk Paleis haalden, en naar de grenzen van het Koningkryk voerden, daar ze haar, met vodden en lompen bekleedt, by het Kaſteel *Arcies*, op de Rivier *d'Aubé*, die de Koningkryken van haare zoons zoonen van malkanderen ſcheidt, alleen lieten ſtaan. Zeeker arm man, daar voorby komende, bragt haar te *Chalons* op de *Saone* by haaren zoons zoon *Thiery*, die haar blydelyk, met gramſchap tegen d' *Auſtraſiers*, ontfing, en haaren Leidsman met het Bisdom *Auxerre*, ter vergeldinge voor zyne moeite, begiftigde. *Brunhilde* had aan 't Hof weêr al het bewindt; zy hitſte den jongen Koning tot ontucht, met allerlei vrouwlieden, op, vreezende dat, indien hy eene echte Gemalinne nam, die hem zou mogen beweegen om haar gezagh te beſnoeijen. By eene van deze zyne boelinnen kreeg hy, in 't jaar 601. eenen zoon *Sigebert*. *Brunhilde* liet ondertuſſchen veele voornaame perſoonen om 't leven brengen: leefde in ſchandige onkuisheit, zich vermengende met allerlei ſlag van mannen, zoo van hoogen als geringen ſtaat. Onder meer andere harer ontuchtelingen was 'er een jong Heer, *Protadus* genaamt: zy verhief hem tot Hertog der *Transjuranen*; wilde hem groot Hofmeeſter maaken, maar eerſt moſt *Bartould*, die dat Ampt bekleedde, van kant geholpen zyn; daar zy haaſt middel toe wiſt te vinden. Koning *Thierry* porde zy aan om zynen broeder *Theodobert* (beide waren 't haar zoons *Childeberts* zoonen) te beoorlogen, en zyn landt te vermeeſteren: maakte hem ten dien einde wys dat *Theodobert* zyn broeder niet, maar de zoon van eenen Hovenier was; 't zy datze daar mede te kennen wilde geeven dat zyne moeder, Gemalin van haren zoon *Childebert*, hem in overſpel by eenen Hovenier gewonnen hadde, of wel in de wiege verwiſſelt. Daar op viel *Thierry* zynen broeder *Theodebert* op 't lyf, en in zyn Ryk. De beide legers ſtonden tegen een: doch de Leenmannen van de twee Koningen, zulk eenen heilloozen oorlog vervloekende, traden tuſſchen beiden tot verdrag. *Protadus*, de Pol van *Brunhilde*, wou zulks verhinderen, maar wierd doodtgeſlagen. *Brunhilde* wiſt zich haaſt te wreeken over hen, die haren lieveling uit de wereldt geruimt hadden, die zy alle in 't korte, den eenen na den anderen, aan zynen geeſt opofferde. Ondertuſſchen vermaakte zy zich, in plaats van hem, met veele andere Heeren van 't Hof ter verzadiginge van haare beeſtige geilheidt. St. *Didier*, Biſſchop van *Lions*, wegens de groote ergerniſſe, en amptswegen verpligt, onderſtont openbaare vermaningen daar over te doen: maar deze *Jeſabel* deed hem in eene vergaderinge van Biſſchoppen, die van haare handt vlogen, eerſt ontwyen, bannen, en, twee jaaren daar na, door haare trouwanten ſteenigen. *Thierry* ondertuſſchen, over zyne veelvuldige hoereryen en ontuchtigheden, eene knaginge in zyn geweeten voelende, wilde eene echte Vrouwe neemen, dat *Brunhilde* verhinderde; gelyk zy ze allen om hals holp ('t waren dan geeſtelyken of wereldtſchen) die de ongeregeltheden van 't Hof niet goetkeurden. De Gemalin van *Theodebert*, broeder van *Thierry*, moſt den geeſt door vergif uitbraaken, en *Brunhilde* wierd voor de veroorzaakſter van haare doodt gehouden. De door haar aangevangen kryg, tuſſchen de twee broeders, zynen voortgang gekregen hebbende, wierd *Theodebert*, Koning van *Auſtraſia*, met zynen ganſchen ſtam uitgerooit. Eene dochter van hem, *Bertrada* geheten, bleef in 't leven: haare ſchoonheit bewoog *Thierry* zodanig, dat hy beſloot haar ter Gemalinne te neemen; omdat hy zich verbeeldde dat *Theodebert* zynen broeder niet geweeſt was. *Brunhilde* kantte zich daar tegen, zeggende, om hem daar van af te houden, dat het hem niet geoorloft was zyns broeders dochter te trouwen. *Thierry*, als razende van liefde, berſtte daar op verwoedt los; „Gy booze vyandin „ van Godt, hebt gy my niet wys gemaakt dat *Theodebert* „ myn broêr niet was? waarom hebt gy my dan zulk eenen „ vervloekten broedermoordt doen bedryven? Daar op ſloeg hy zyne handt aan den degen, en zou zyne Grootmoeder doorregen hebben; maar hem wierd zulks belet, en zy van daar weggebragt. *Brunhilde* wierd door die bejegeninge zoo verbittert, daar de vrees voor *Thierrys* ver-

Mezer. Kr. der Kon. v. Vrankr. 1. D. p. 56. & ſeq.

Idem Mezer. p. 59. 60. P d'Auxerre Hiſt. de France p. 122. Ven. Fort. carm. lib. 6. Greg. Turon. lib 4 Mezer. ibid. Gaguin Fauchet L. Gotfr.

Mezer. t. D. p. 64.

Idem p. 75. 83.

Idem p. 84.

Idem Mezer. ibid. Idem Auxerr Idem Gotfr.

Idem auth. ibid. Joh. Gunteri Hiſt. Reg. Franc. p. 215.

verbolgenheit by quam, dat ze hem, zoo als hy uit het badt tradt, eenen vergiftigen drank gaf, daar hy aan ſtorf, in 't jaar 611. Hy liet wel zes zoonen na, maar alle buiten echt; namelyk *Sigebert*, *Childebert*, *Corbe*, *Meroveus*, en noch twee andere. Aan *Sigebert* had hy *Auſtraſia* gemaakt, en aan *Childebert*, *Burgundiën*. *Brunhilde* meende nu, wegens dezer Vorſten onmundigheit, weêr te zullen heerſchen, en op hunnen naam of naamen alles, naar haar welgevallen, te verrichten; maar d' *Auſtraſiſche* Heeren, inzonderheit *Arnulphus* en *Pipyn*, konden zoo eenen vervloekten handel niet langer verdraagen; en wilden zich veel liever onderwerpen aan *Clotarius den II.* die toen over *Neuſtria* heerſchte, en naderhandt alleen Monarch over geheel *Vrankryk*, met den bynaam van *le Grand*, geworden is. Deze *Clotarius* was zyne ſnoode moeder *Fredegond* (de Franſchen noemen haar eene helſche Furie, en gevleesde Duivelinne) zeer ongelyk, en had veele Vorſtelyke deugden over zich. D' *Auſtraſiers* trokken de *Burgundiers* in hun verbondt tegens *Brunhilde*; en Koning *Clotarius*, van hunne genegentheit t' zynwaarts verzeekert, viel in *Auſtraſia*. *Brunhilde* deed hem aanzeggen, hy zou zich van daar maaken: maar hy liet haar weeten, dat het Erfdeel van *Thierry* hem, en niet zyne Baſtaerden toebehoorde. *Sigebert*, Koning *van Auſtraſia*, ſchikte zy tegens hem te velde, en beide de Legers ſtonden tegen malkanderen, en tot den aanval gereedt: maar, in plaats van den aanval, wierd in 't heir van *Sigebert* d' aftocht geblaazen. *Clotarius* vervolgde het *Auſtraſiſche* heir, zonder het te beledigen, dat, als 't op den oever der *Saone* gekomen was, *Sigebert* nevens zyne broeders, *Corbe*, en *Meroveus*, aan hem overleverde: *Childebert* ontvloot het wel te paerdt, echter heeft men nooit vernomen waar hy eindelyk gebleven zy. Dat eenige Opſtellers van Stamlyſten hier uit goedtgevonden hebben te ſtellen, dat dees *Childebert*, dus ontkomen, Stamvader zou geworden zyn van de Graven van *Habsburg*, en der *Aartshertoglyke Ooſtenrykſche*, daar na *Keizerlyke*, Linie; word by vernuftige oordeelers voor een verdichtzel gehouden. Andere Schryvers ſtellen *Sigebert*, een van *Theodeberts* zoonen, die alleen de moortdadige handen en laagen van de Godtvergeetene *Brunhilde* ontkomen zou zyn, ten Stamvader van de *Habsburgſche* Linie: mogelyk zal 't voor waarſchynlyker (indien 't geen fabel is) by den verſtandigen Leezer doorgaan. *Clotarius* bragt dan den Baſtaerdt *Sigebert* om, ook *Corbe*, maar ſtak *Meroveus* in een Klooſter: *Brunhilde* had zich met *Chaudelane*, zuſter van Koning *Theodorikus* of *Thierry*, naar 't Kaſteel *Corbe*, in 't Landt der *Transjuranen*, begeeven; maar met 'er haaſt wierd zy gevangen en voor *Clotarius* gebragt: de Krygsraadt zat over haare zaaken: *Clotarius* zelfs was haaren beſchuldiger, haalde alle haare misdaaden op, en klaagde haar boven dien aan als Moordereſſe van tien Koningen; maakende het noch grooter als 't was in der daadt: want twee had hy zelf van kant geholpen, namelyk *Sigebert* en *Corbe*; ten ware men rekende dat 'er *Brunhilde* de verre oorzaak van was, en zy alzoo van haar, of door haare ſchuldt, al mede om 't leven geraakt waren. De Franſche Krygsraadt beſloot, dat zy den allerwreedtſten en ſchandelykſten doodt verdient hadde. Zy wierd dan drie dagen lang elendig gepynigt; daar na op eenen Kameel door het Leger gevoert, vervolgens aan den ſtaert van een Merrie-paerdt gebonden, dat, voorthollende, haar 't hooft verpletterde, en door ſtraaten, velden, doornen, enz. loopende, haar in ſtukken ſcheurde; of, volgens andere Schryvers, wierd zy met armen en beenen aan vier paerden vaſt gebonden, en dus in ſtukken gereeten, daar na wierden de deelen verbrandt, en de aſch in de lucht geſtrooit. Dit zeer vreeſſelyk, echter rechtvaardig oordeel van Godt, door menſchen uitgevoert, heeft zy geleden in 't jaar 613. Deze *Brunhilde* heeft in 't jaar 580 doen beſtraaten den weg van *Camerik* naar *Atrecht*, van *Atrecht* tot *Theroane*; en voorts van *Theroane* tot aan de zee, alles met groote ſteenen bevloert. De ſtraat word noch heden *Chauſſeé de Brunechilde*, of de ſtraat van *Brunhilde* geheten; hoewel zy ze eigentlyk niet van niews opgemaakt, maar verbeetert heeft.

Idem Mezer. p. 88. 89 Auxerre p 126 Galeſini Hiſt. d'Europ. lib. 2. Gotfried 06.

Idem Mez. Aux. Galeſm. P. Verm. Hiſt Gallica p 98.

BRUNISSE, of BRUYNISSE, anders ook OOSTDUVELANDT, een Dorp in *Zeelandt*, op 't Eilandt *Schouwen*, in 't *Duvelandt* gelegen. Het word van *Smallegange* een groot Dorp genoemt, vermits het meer dan hondert huizen, nevens eene ſchoone Kerk, en tooren heeft; ook eene goede Haven, daar geladen Schepen af, en aan konnen komen. Het is eene Heerlykheit met groote Jurisdictie. Voor den laatſten Waters-noodt lag het in treffelyke Plantagien, en had omtrent 100 gemeeten, of 50 Hollandtſche Mergens Boomgaarden, die door dezen ramp, in het jaar 1682. te niet gingen: maar men heeft 'er weêr niewe geplant. De Kerk en Predikant van *Bruniſſe* ſtaan onder 't Claſſis van *Schouwen*.

BRUWELIS een Kaſteel en Adelyk Geſlacht in Zeelandt; zie BRUELIS.

BRYDORP, of BRIDORPE, een der Dorpen en Ambachts-Heerlykheden op 't Eilandt *Schouwen*, in *Zeelandt*. Grave *Floris van Hollandt* had voorgenomen van dit *Brydorp* in *Schouwen*, en van *Arnemuiden* in *Walcheren* Koopſteeden te maaken, blykens eenen brief van 't jaar 1288. want *Brydorp* had eene zeer goede reede, en den toevloedt van veele Kooplieden; 't welk zulke gedachten in Grave *Floris* ſchynt veroorzaakt te hebben. Noch meer andere Ambachten en Heerlykheden ſtelt *Smallegange* in 't Eilandt *Schouwen*, doch van minder gezag en aanzien, namelyk *Duvendyke*, *Brieskerke*, *Nieuwerkerke*, *Zuidlandt*, die meeſt alle van de zee zeer veel geleden hebben; maar *Zuidkerke*, *Brieskerke*, en St. *Jakobs-Kerke* zyn 'er in 't geheel van ingezwolgen.

Boxhorn Kr. van Zeel. I. D. p. 266. 378. Smalleg. f. 698.

BUAT, zoon van den Colonel de BUAT, die zeer groote dienſten aan den Staat der Vereenigde Nederlanden heeft gedaan, als ook deze *Buat* zelf; een Edelman vol moedt, waar van men blyk zag in den ſlag der *Nederlanderen* tegen de *Zweden*, op 't Eilandt *Funen* in *Deenemarken*, in 't jaar 1659. Toen de Hollandtſche Booten en Sloepen met het volk van de Oorlogſchepen naar landt voeren, ſprong hy allereerſt met den degen in den vuiſt half-lyfs in zee, om d' eerſte aan landt en aan den man te zyn. Hy was Pagie, of Edelknaap van Prins *Willem van Oranjen den II.* geweeſt, die hem, wegens zyne goede hoedanigheden, zeer beminde, en met een Ritmeeſterſchap had voorzien. Zyne Echtgenoote was de Dochters dochter van den gewezenen Raadt-Penſionaris, den Heere *Jakob Cats*. Een zonderling vriendt was hy van Prins *Willem den III.* hoewel toen noch buiten bewindt van den Staat; maar zulks is hem 't meeſt nadeelig geweeſt. Yverig was hy in het bevorderen van de zaak en 't belang zyner *Hoogheit*; en om den Prins te zien opklimmen tot eenig hoog bewint, was hy geenzins de minſte bewerker: doch een gedeelte der Staten en Steden van *Hollandt*, ook eenige der andere Provintiën, arbeidden daar tegen aan; inzonderheit de Heeren de *Wit*. Hy handelde dan daar over heimelyk; doch ook over eenige andere zaaken zelf met kenniſſe van den Penſionaris de *Wit*, en, zoo gezegt word, ook van den *Staat*, met Engelandt; gelyk ook *J. de Wit* hem, uit eige beweeginge, in 't jaar 1666. toen Engelandt met den Staat in oorlog was, verzocht had, ſchriftelyke onderhandelinge met dat Koningkryk, en Koning *Karel den II.* door middel zyner vrienden, te willen houden; dat zommigen der Regeeringe, als gezegt is, niet onbewuſt was. Op dien voet dan voortgaande, levert hy onvoorzichtig, by andere brieven, eenen brief of meer over, zich zelfs raakende, aan den *Penſionaris* voorgemeldt, daar iets uit wierd bemerkt, dat hem tot een *misdaadt van Staat* kon, of ſcheen te konnen ſtrekken, waar over hy dan ook, door laſt van de Staten van *Hollandt*, gevangen genomen wierd. De *Staten Generaal*, daar van hy beëedigt was, en de Provintie van *Zeelandt*, op welkers betalinge hy ſtont, wilden deel in den Gerechtshandel tegen hem hebben: maar die van *Hollandt* ſloegen die beide plat af, als hun gevangen alleen, by *præventie*, *enz.* en *ubi te invenio ibi te punio*; dat is *aaar ik u vinde*, *ſtraffe ik u*. Want de toeleg van de bevorderinge zyner *Hoogheit*, dien hy 'er onder gemengt hadde, zag te verre; dit was te zeer tegen de borſt van de *Witten*, en wierd voor eene aan den hals ſtrafbaare misdaadt opgenomen; ook zoo krachtig by de gemelde Heeren aangedrongen, en met magt van een groot deel der Staten van *Hollandt* voortgezet, dat *Buat* zyne ſententie kreeg, van *met den zwaerde geſtraft te worden dat 'er de doodt na volgt*; die, onaangezien de ernſtige en met redenen geſterkte betuigingen van die van *Zeelandt*, het gunſtige voorſchryvens van den *Keurvorſt van Brandenburg*, de voorbeeden van veele en voornaame hooge Hoofden, en de getrouwe dienſten zyner Voorouderen, en van hem zelf, den $\frac{13}{1}$ October in 't jaar 1666. in 's *Gravenhage* wierd uitgevoert; daar veel gemor over viel. Indien de zaak aan de Generaliteit gekomen ware, hy had 'er voorzeker 't leven doorgehaalt. By zyne doodt betuigde hy zich onſchuldig aan eenig 't allerminſte Verraadt tegen het Landt, en buiten ſchuldt te ſterven, vermits al dat hy gedaan had, tot bevordering van den Vrede, en ten beſten van den Staat was gericht. Het wierd van veelen zeer miſſelyk opgenomen dat men *Buat*, zelf van de *Wit* aangezocht om heimelyk met *Engelandt* te handelen tot Vreede, alleen, omdat hy daar onder de bevorderinge van *Zyne Hoogheit* beoogt hadde, gelyk eenen verrader deed ſterven, even als ware het landtverradery des Prinſen bevorderinge te behartigen, enz. Zeelandt was vol misnoegen, en de Staten van d' andere Provintiën gaven ernſtige ſchriften uit, betuigende tegen dit *Hollandtſch*, en der Heeren de *Wits* bedryf; gebruikten harde uitdrukkingen, en dat, indien *Buat* wegens de gedachte Onderhandelingen ſchuldig was, daar hy niet in was getreeden dan op laſt, of verzoek van den Raadt-Penſionaris, enz. men wel vraagen mogt, watmen dan voor een oordeel zou mogen vellen van, of tegen de Staten van *Hollandt*, of wel van den Heere de *Wit*, die, buiten eenige kenniſſe der andere Provintien, in eene zaak de *Generaliteit* ra-

Aitz. ſtaat v. Oorl. 12. D. f. 353. 360. Bizot. Med. Hiſt. p. 228. Hiſt. verhaal van Staatz. p. 350.

Idem ibid. Aitz. f. 359. 360. Hiſtor. verhaal p 346. 349. 352. enz.

Idem Aitz. ibid.

kende, afzonderlyk met *Engelandt* hadden, of had gelaſt en verzocht onderhandeling te houden; artykelen van Vrede hadden gezien en ontfangen; zonder aan de andere Provintiën daar van iets te melden; nevens veel meer andere dingen, die wy voorby gaan. Ondertuſſchen baarde dit een afkeer en bitteren haat van het grootſte deel der gemeente tegen de Heeren *de Wit*; door welkers toedoen *Buat* gezegt word, als 't ook ſchynt, meeſt zyn leven verloren te hebben. De brave Ritmeeſter *Henry de Fleury de Culan*, Heer van *Buat*, *St. Sire*, en *de la Foreſt de Geſt*, wierd derhalven in 't gemeen meer beklaagt dan beſchuldigt. Na't onthoofden wierd hy van zyne dienaaren in eene doodtkiſt gelegt; eerſt op de Voorpoort, 's avondts naar zyn huis, en den volgenden nacht in de Kloofterkerk gebragt, en aldaar in het graf van zyn Vrouws Grootvader, den Heere *Jakob Cats*, gelegt.

Aitz. tend. 12. D. f. 369. 370. 371.

Goudh. in d' O. Holl Kr. f. 226.

BUCHELIUS, (ARNOLDUS) J. U. D. een zeer geleerdt en ervaaren Heer in de Griekſche en Latynſche taalen; daar by een goedt Poëet, en ongemeen ver gevordert in de kenniſſe der Oudheden van de Nederlandtſche en andere Geweſten. Zyne Aanmerkingen en Aantekeningen op *Heda* en *Beka* ſtrekken 'er tot volkomen bewys van; onder welken arbeidt hy overleden is, anders zouden ze noch vry volmaakter uitgekomen zyn; hoewel *Gysbertus Lap van Waveren* 't geen 'er aan de *Hiſtoria Ultrajectina* van *Buchelius* noch ontbrak, gelukkig en hiſtorikundig volvoert heeft. *Arnoldus Buchelius* was in 't jaar 1565. den 17 Maert geboren, ſtorf t' Utrecht den 15 Julius 1641. oudt 76 jaaren en eenige maanden. Hy heeft zyne Boekery aan de publyke *Utrechtſche Bibliotheek*, die alle week tweemaal, des Woensdags en Saturdags namiddag, in 't Koor van St. Jans Kerke, geopent word, gemaakt.

Valer. Andr. Biblioth. p. 78 79.

M. Alting Not. Germ. Inf. P. 11.

BUCHORST is een Sterkte, of Kaſteel geweeſt, op den ſlinker oever van den Yſſel, recht tegen over de twee *Voerſten*, (*Voorſten*) en is te gelyk met dezelve in het jaar 1222. van *Otto den II.* Biſſchop van Utrecht afgeworpen: gelyk dit verhaalt word in het perkamenteboek van Utrecht en van *Beka*. De plaats behoudt noch hedendaags den naam van *Boekhorſt*, leggende anderhalf uur boven *Campen*.

BUCKISCOPE; wat voor een hedendaags Dorp in *Hollandt* het zy; zie op BUKISCOPE.

BUDEL, by zommige BUEDEL, een Dorp in de Meijerye van 's *Hertogenboſch*. Toen voortydts geheel *Brabandt* op eene jaarlykſche ſchattinge of bede van 140000 guldens was geſtelt, moſt de Meijery van den *Boſch* in die ſomme draagen 19379 guldens, 16 ſtuivers 3 penn. Daar toe laſtte 't quartier *Pedelandt* of *Peellandt*, een der vier quartieren van de Meijerye van den *Boſch*, 5692 guld. 10 ſtuiv. 3 penn. welke omgeſlagen over de 27 of 28 Dorpen van het *Peellandtſch* quartier, quam het Dorp *Budel* op 117 guldens, en 9 penn. te ſtaan; het laagſte van alle Dorpen, behalven *Nederwetten*, *Stipout*, en *Geldorp*. Het heeft echter zyne eigen Bank, en vier Jaarmerkten. Een goedt deel der Inwoonderen zyn Kramers, die het geheele landt doorreizen; daar van zegt men van hen; *Datmen geene merkten in Nederlandt vindt, of daar verſchynen Budelaars op.* Eenige willen dat ze dien naam naar den *Buidel* draagen, om dat ze wegens hunne Koopmanſchappen, den *Buidel* veel handelen, en doen rammelen.

Houve H. V. Kr. 2 D. f. 367.

Oudenh. beſchr. van den Boſch. 2. D. p. 41.

Winſem. BUECHOLT, een Dorp of Buurt in de Vrieſche Grieteny *Stellingwerf-Weſteinde*, onder 't quartier der *Zevenwolden*, word onder 't Dorp *Beul*, over den *ſtroom* gelegen, begrepen.

Winſem. BUER, BOER, of BOUR, een Dorp in de Vrieſche Grieteny *Franekeradeel*, in 't quartier *Weſtergoo*; zie op BOER.

De Raey Dict. Geogr. BUEREN, BUREN, BUIREN, en BUUREN, een Graafſchap, en Steedtje in 't Weſterdeel van *Gelderlandt*, in de *Neder-Betuwe*, tuſſchen de *Lek*, en de *Linge*, naaſt aan 't Graafſchap *Culemburg*. Dit Graafſchap heeft, behalven het Steedtjen *Bueren*, een ruim beſlag van landeryen, en verſcheide Dorpen onder zich. Onder die ſpant *Boſichem*, of *Beuſecom*, wegens zyne oudtheit en grootte, de kroon; 't is ook wegens zyne Paerdemerkt zeer vermaart; zie op BOSINGHEM. D' andere Dorpen zyn *Tricht*, *Bueren-Malſen*, *Stermont*, en *Aſt*. *S. v. Leeuwen*, ſtelt *Arichom*, *Ravesway*, *Buyrmalſſen*, *Stermont*, *Tricht*, en *Beuſichem*. *L. Guicciardyn* zegt, dat *Bueren* geen Leen, noch aanhang van *Gelder* is; maar een Landt op zichzelven, evenwel binnen de paalen van *Gelderlandt* gelegen. Maar *Pontanus*, of zyn Vertaalder en Vermeerderaar, *A. v. Slichtenhorſt*, toont zich daar over niet weinig gebelgt; Dus ſpreekt hy: „ Dat „ beide de Landen van *Bueren* en *Culemburg*, van oudts af, „ door een Leenbandt aan *Gelderlandt* vaſt zyn, kan „ met reden niet geloochent worden; zoodat ik my niet „ min op *Guicciardyn* moet vergrammen, als over hem „ verwonderen, wanneer hy miszaakt dat *Bueren* een „ *Gelderſch* Leen, of in *Gelderlandt* beklemt zy; en, al„ hoewel geene redenen meldende, dit gevoelen dryft, „ dat het is een Graafſchap op zyn eige handt; zoo leeſt„ men immers, dat in 't jaar 1298. *Otto* Heer van *Bueren*, „ met zynen zoon *Alard*, hare Burgt van *Bueren* t' eene„ maal in handen van *Reinald* hebben overgelevert, van „ hem en zyne Erven te Leen verheven, en, tot hunnen „ dienſt en verzoek, t' allen tyden belooft te openen, „ zig noemende zyne getrouwe lieden. Dat meer is, „ *Alard van Bueren* heeft in 't jaar 1343. zich in eenen „ brief verbonden, van zyne kinderen, die hy nu had, „ of namaals mogt winnen, in geenerlei wyze te zullen „ mannen of wyven, dat is, uithuwelyken, noch zy„ ne Heerlykheit aan eenigen Heer of handt brengen, „ ofte Leenen, hy en deede het met raadt en geheit van „ zynen lieven Heer, den *Hertog van Gelder*. Dit gaat „ wat verder dan de gewoone Leenplicht, en ſmaakt „ eenigzins naar eigenhorigheit. Behalven dat de Broe„ ders *Willem* en *Rainald van Guligh*, *Hertogen van Gelder*, „ by twee onderſcheide Handtveſten, de eene gegeeven „ op Saturdag na Allerheiligen, in 't jaar 1379. d' an„ dere in 't jaar 1402. wanneer zy daar by van de St. Jans „ Ridders vermaan doen, die in hunne landen gezeten „ waren, en hun goedt daar leggende hadden, onder de „ zelve beſcheidentlyk uitdrukken, de Bevelhebbers van „ *Arnhem*, *Niewmeegen*, *Ingen*, en van *Bueren*. Zoo „ dat naderhandt Vorſt *Arnoud*, vermits de blykelyke on„ trouw van zynen Smalheere en openbaaren vyandt, „ Heer *Willem*, 't landt van *Bueren* in den grondt heeft „ bedorven, en de Stadt zelve hem afgenomen; daar na „ in Leen, en in pandtſchap uitgegeeven aan *Gerard*, out„ ſten Zoon van *Culemburg*, en in 't jaar 1449 de Vry„ heden van zyne getrouwe luiden van *Bueren* en *Boſichem* „ geſtandt gedaan; zie voorts BUEREN, enz.

BUEREN: een Steedtjen met een Kaſteel, in 't Zuidweſterdeel van *Gelderlandt*, in 't Graafſchap van *Bueren*, aan de *Linge*, byna even verre van *Thiel* en van *Wyk te Duurſtede*, te weeten, van yder omtrent een myle weegs; op of aan een klein watervlietjen, voortydts de *Molengraft*, of 't *Molenwater* genaamt; het legt als op een drieſprong, tuſſchen *Tiel*, *Wyk te Duurſteede*, en *Culemburg*. *P. Montanus* en andere ſtellen den omvang ontrent op 1500 treeden. Het Kaſteel legt buiten de Stadt, en wordt gerekent in de rondte te beſlaan eene ruimte van 1360 treeden: het heeft vier toorens, met driedubbelde grafften, en 176 binnenvertrekken. Tot bewys van de ſterkte van dit Slot kan dienen, dat Hertog *Adolf van Gelder*, op den ganſchen *Gelderſchen* bodem, geen verzekerder plaats wiſt uit te vinden, noch te kiezen, om zynen van hem gevangen Vader daar in op te ſluiten, dan in dit Kaſteel van *Bueren:* zie op ADOLPH VAN GELDER. In den aanvang der Nederlantſche beroerten, en den oorlog met Spanjen, toen Prins *Willem de I.* uit het landt geweeken was, en alle zyne goederen verbeurt verklaart waren, duurde het echter niet lange of de Prins kreeg weêr eenen voet in 't landt, en maakte zich kort daar aan, door eenen *Vogelzang*, meeſter van 't Kaſteel te *Bueren*, in het jaar 1572. krygende den Kaſtelein liſtiglyk gevangen, en daar door met een het Slot in zyn gewelt; dat zich dus toedroeg. Door 't beleit van den gemelden *Vogelzang* wierd de Magiſtraat van *Bueren* aangezet, om hunnen Droſſaart en Kaſtelein, onder ſchyn van iet met hem te verhandelen, in de Kerk te ontbieden: Hy quam, maar wierd vaſt gehouden, en gedwongen een deel zyner Soldaten te ontbieden, quanswys om geldt te ontfangen; daar op wierd het Slot gemakkelyk verovert. Deze Sterkte bleef echter niet lang onder Prins *Willems* gebiedt. De Heer van *Hierges* belegerde ze in 't jaar 1575. met eenige Spaanſche benden; worp twee Batteryen op, voorzag ze met 15 ſtukken geſchut, beſchoot ze geweldig, maakte bres, en kreeg dus, ten deele door gewelt, ten deele door lafhartigheit der Bezettinge, het Kaſteel en de Stadt in zyn bedwang, waar na hy alles plonderde. Maar der *Spaanſchen* bezit duurde mede daar niet lang. By den inval van de Franſchen in den Vereenigden Staat, in 't jaar 1672. heeft deze plaats, zich niet magtig noch ſterk genoeg bevindende om den Maarſchalk van *Turenne*, die met een zwaar leger naderde, te wederſtaan, van hem *Sauveguarde* verzocht, en die ook, zoo voor de Stadt, als voor de onderhoorige Dorpen verkregen. Ondertuſſchen wierden ze van de *Franſchen* al vry ſtreng gehandelt, ter tydt toe dat deze alle hunne veroveringen, in 't jaar 1673. weêr moſten verlaaten. Het Claſſis van *Bueren* is het tiende Claſſis van *Zuid-Hollandt*, daar onder hooren de Kerken en Predikanten van de Steedjens *Bueren*, *Culemburg*, *Tſelſtein*, en *Leerdam*; de Dorpen *Soelmont*, *Syderveld*, *Erigem*, *Schoonderwoert*, *Benſchop*, *Tricht*, *Everdingen*, *Bueren-Malſen*, *Aſch*, *Boſichem*, *en Ackoy*.

De Raey Dict. Geogr. Bor. Ned. Oorl. 8. B. f. 120. P. Mon. in Guice. f. 149. Pontan. Geld. geſch. 1. D. f. 51. Idem Pontan. ibid. Meter. Nederl. Hiſt. f. 73. Hooft. f. 255. Idem Hooft. f. 432. Idem Bor. 8. B. f. 120. Valken. verw. Europa p. 482. Lyſt der Holl Predik.

BUEREN. (HEEREN, *daar na* GRAVEN VAN) Onder de oude Heeren van *Bueren* vindtmen, in de Jaarboeken en Handtveſten den allereerſten, *Alard van Buren*, in 't jaar 1125. *Otto van Buren*, in 't jaar 1190. *Gooſen van Buren*, in 't jaar 1256. en 1271. *Alard van Buren*, in 't jaar 1228. en 1258. *Otto* en *Alard*, Vader en

en Zoon, in 't jaar 1298. Onder welke Heeren van *Buren*, gemelde Heer *Otto*, in 't jaar 1315. de Stadt *Thiel* (toen noch Brabandts) ganſch buiten verwachtinge overviel, ſloeg de Burgers doodt, en ſleepte daar eenen grooten roof en buit van daan. Zyn zoon *Alard* word afzonderlyk op het 1314. en 1343. gemeldt; *Warner van Buren* op 't jaar 1354. Hy was Commandeur van het Duitſchen huis te *Thiel*; noch een *Otto* in 't jaar 1356. *Alard*, Heer van *Buren* en *Beuſecom*, nam aan, en onderhield, in het jaar 1377. op zyn eige beurs, zeven gewapende Ruiters, ten dienſte van den Grave van *Blois*, en *Machtild van Gelder*: *Otto*, Heer van *Buren*, en Overſte in het jaar 1377. en 1380. met zyne broeders *Jan* en *Arend*: Heer *Wernard van Buren*, in 't jaar 1400. *Catharina van Buren*, Gemalinne van *Frederik den III.* tienden Heer van den *Berg*, geſtorven den 14 Junius in 't jaar 1410. *Otto*, oudſte zoon van *Buren*, heeft in 't jaar 1408 geleeft; *Alard*, in den ſlag van *Gorinchem* geſneuvelt, vindmen op 't jaar 1417. *Willem* Heer van *Buren* en *Beuſecom*, (by zommigen *Lambert*, doch qualyk, genaamt) gaf, in 't jaar 1416. byzondere Landtrechten aan zyne Onderdaanen; zyn broeder *Jan*, Prooſt te *Aken*, word in 't jaar 1427 gemeldt; hy dong ook in 't jaar 1457 naar den *Biſſchoppelyken ſtoel t' Utrecht*; *Balthazar van Buren*, in 't jaar 1436. *Dirk*, *Balthazars zoon*, in 't jaar 1492. *Simon van Buren*, in 't jaar 1539. *Otto van Buren* in 't jaar 1495. De voorgedachte *Willem van Bueren* heeft met zynen broeder, in het jaar 1427. op de Stadt *Thiel* eenen behendigen aanſlag ondernomen: hy ſpande te gelyk aan met Hertog *Adolph* van den *Berg*, nevens den *Biſſchop Diepholt* van Utrecht, en deed zynen Leenheer, Vorſt *Arnold van Gelder*, eenen hevigen oorlog aan, die, om 'er wraak van te neemen, en hem te ſtraffen, het Steedtjen *Bueren*, in 't jaar 1430. met gewelt innam, begiftigende daar mede zynen broeder Heer *Willem van Egmont*; en dus raakte de Heerlykheit van *Buren*, in 't voorſchreven jaar 1430. aan 't huis van *Egmont*. *Willem*, de voorige Heer, ſtorf in ballingſchap. Uit *Willem van Egmont*, eerſten Heer van dien ſtam, zyn geſproten Heer *Jan van Egmont*, eerſte Grave van *Egmont*; en Heer *Frederik van Egmont*, tweede Heer uit de Egmontſche familie, en eerſte Grave van *Buren*, daar toe door Koning, en naderhandt Keizer *Maximiliaan den I.* in 't jaar 1492. verheven, en te gelyk ook Grave van *Leerdam* geworden; zyn zoon *Floris van Egmont*, Grave van *Buren* en *Leerdam*, wierd, na de doodt van zynen broeder *Wemmer van Egmont*, ook Heer van Yſſelſtein, van St. Martensdyk in Zeelandt, Cortgeen, Cranendonk, Jaarsveldt; hy was Ridder van 't Gulde Vlies, en Stadthouder van Hollandt, wierd gemeenlyk *Fleurtje Dunbier* geheten; hy overleedt in 't jaar 1539. liet na Heer *Maximiliaan van Egmont*, Grave van Buren en Leerdam, Heer van Yſſelſtein, St. Martensdyk, enz. Ridder van 't gulde Vlies, Stadthouder van Vrieslandt; hy was zeer aangenaam by Keizer *Karel den V.* ſtorf aan een keelgezwel, zittende te *Bruſſel* op eenen ſtoel, Kers-avondt in 't jaar 1584. had maar eene eenige Erfdochter, Vrouwe *Anna van Egmont*, Gravinne van *Buren* en Leerdam, Vrouwe van Yſſelſtein, St. Martensdyk, Jaarsvelt, Launoy, enz. geboren in 't jaar 1533. en, in 't jaar 1551. getrouwt aan Prins *Willem den I. van Oranjen*, Grave van Naſſauw, Baron van Breda, enz. Bruidt en Bruidegom waren beide elk even 18 jaaren oudt: zy overleedt den 24 Maert 1558. oudt 25 jaaren, achterlatende *Philips*, na zyns Vaders doodt *Prins van Oranjen*, en eene dochter door huwelyk Gravinne van *Hohenlo*. Dus is *Buren* aan het Huis van *Naſſauw* en *Oranje* gekomen. Prins *Philips*, in 't jaar 1618 kinderloos overleden, maakte zynen halven broeder *Maurits*, Grave van Naſſauw, &c. Erfgenaam. Vrouwe *Maria*, zuſter van *Philips*, was in 't jaar 1595 getrouwt aan *Philips*, Grave van Hohenlo, Baron van Liesvelt op de Lek: maar hy overleedt, zonder wettige kinderen na te laaten, in 't jaar 1606. op 't huis te *Yſſelſtein*, en zy ſtorf op 't Slot te *Buren* in 't jaar 1616. Prins *Maurits*, dien zoo veele goederen waren toegevallen, en ongetrouwt overleden was, had tot Erfgenaam zynen eenigen halven broeder, Prins *Frederik Henrik*; wiens zoon was Prins *Willem van Oranje de II.* en dezes zoon, Prins *Willem de III.* Grave van *Buren*, gelyk naderhant Koning van Engelandt, Schotlandt en Yrlandt, overleden in den jaare 1702. den 20 Maert, en met hem is die tak van dien doorluchtigen Stam afgebroken; zie voort op WILLEM DEN I. WILLEM DEN II. WILLEM DEN III. PRINSSEN VAN ORANJE; MAURITS; FREDRIK HENRIK, ENZ.

BUEREN-MALSEN, een Dorp op den *Gelderſchen* Bodem, maakt met *Tricht* het tweede Schoutampt in 't Graafſchap *Buren*.

BUERUM, of BURUM, een der zes Dorpen van de Vrieſche Grietenye *Collumerlandt*, in het quartier Ooſtergoo, is een goet Dorp, en van vruchtbaar landt, paalende aan d' *Omlanden*; heeft t' zamen met *Monnikezyl* Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Dokkum*.

BUESICHEM, BOESINCHEM, word in den brief van *Andreas*, Biſſchop van Utrecht, van den jare 1131. een Kerk en Renthoeve (*Curtis*) genoemt. De IX *Indictio*, als ook de Giftbrief, dien *Heda* daar by voegt, toonen overvloedig aan dat hy verkeerdelyk geſchreven heeft het jaar 1130. Het is een Dorp van het Graafſchap *Buren*, boven *Culemburg*, aan den ſlinker kant van de Lek, en word hedendaags, door omzettinge der letteren van den tweeklank, BEUSICHEM genoemt: Want de oude bywoonders van den Rhyn hebben, in de tweeklanken *eu* en *ou*, de *u* voorgezet, die wy nu achter zetten. Van deze plaatze heeft een adelyk geſlagt den naam van BOESINGEN gehadt, waar van dikwyls in de Gunſtbrieven gewag gemaakt wordt, byzonder in dien van Otto den II. Biſſchop van Utrecht; op het jaar 1228. doch de XIV *Indictio* wyſt wederom aan, dat hier moet ſtaan 1226. voornamentlyk, dewyl Biſſchop *Otto* niet geleeft heeft tot aan het jaar 1228. (Zie verder van deze plaats op BOSINCHEM.)

BUIREN, BUYREN, BUUREN, BUREN, een Dorp onder *Gelderlandt*, doch getrokken onder *Hollandt*. Van 't *Landt*, de *Stadt*, *Heeren*, *Graven*; zie BUEREN.

BUKISKOPE, ook BUCKISCOPE, en BUKESCOP. In de oude brieven en regiſters van 't Klooſter *Rhynburg* vintmen 'er een van 't jaar 1222. door Grave *Willem van Hollandt* uitgegeeven, daar in hy de Kerk van St. Maria te *Rhynsburg* begiftigt met 100 ponden, om daar voor te koopen, van Heer *Gysbert van Amſtel*, de goederen van *Bukeſchop*, met het recht der inkomſten: de koopbrief is eerſt in het jaar 1233 gemaakt; en daar in leeſtmen *Bukiſcope*. In andere zeer oude ſchriften vindtmen *Buckiſcope*, *Buckeſcop*, als ook *Blindelmeerebroek*, *Nardingerlandt*, enz. Dat *Nardingerlandt* het landt van *Naarden* is, is buiten alle twyfel; maar *Blindelmeerebroek* en *Bukiſchope*, weeten de Schryvers niet wel t' huis te brengen. Van 't eerſte genoemde woordt, zie op BYLMER-BROEK. Aangaande *Bukiſcope*, vermoedtmen dat 'er het Dorp, hedendaags *Benſchoop*, of *Benſchop* genaamt, in het landt van Yſelſtein, door verſtaan wordt, indien men zyn ooge laat gaan op Grave *Willems Bukeſchop*, of *Bukeſcop*. Anderen evenwel meenen dat *Buskoop*, of *Boskoop*, byzyden *Ter Gou*, daar mede gemeent word, als met het geluidt op 't voorige ſlaande, en beter over-een-komende. In dit laatſte gevoelen is de Heer M. Alting, zonder hier over eenigzins te weifelen, gelyk hy hier van het volgende opgeeft.

BUKISCOPE, BOSKOOP, aan de rivier de Gouw, een uur gaans aan deze zyde des Rhyns, word in den brief van Floris den IV. Graaf van Hollandt, van het jaar 1232. BUESCOOP genoemt; doch in dien van Gysbert van Amſtel, van het jaar 1233. BUKISCOPE. (Zie hier van verder boven op BOSKOOP.)

BULGERSTEIN; dit is een Kaſteel binnen de veſten van *Rotterdam* geweeſt. Men meent, dat het dien naam bekomen heeft van eenen *Bulgerus*; uit adelyk geſlachte; of van eenen uit *Bulgarien*, die, herwaarts gekomen, zich daar ter neder zou gezet hebben. Immers d' oorſprongk des naams is onzeker. In het jaar 1573 heeftmen noch eenige overblyfzels van dit Kaſteel gezien.

BULLOIS, een Polder en Heerlykheit by *Bommenede*: welke Polder, met de andere daar aan leggende Polders, namelyk *Natars*, *Kykuit*, *Bornebroodt*, enz. die van Hollandt zich eenen langen tydt aangematigt hadden; maar zy zyn by verdrag, in 't jaar 1687. weêr aan de Staten van *Zeelandt* overgelevert; nadat ze door eenen vreeſelyken inbreuk der zee, in 't jaar 1682 elendig veel geleden hadden, ja *Bommenede* zelf ten eenemaal behalven de Kerk en Tooren, wech was; zie op BOMMENEDE.

BUNNIK, een Dorp in het Sticht *Utrecht*, onder het Overquartier; heeft Kerk en Predikant, daar de Buurt *Vechten*, eertydts *Fechna*, ook toe behoort, ſtaande onder de Claſſis van *Rhenen* en *Wyk*.

BUNSCHOTEN, of BUNSCOOTEN, in oude brieven *Bunſcoeten*; nu is 't een Dorp onder 't Sticht *Utrecht*, in het quartier van *Eemlandt*: voortydts is het eene Stadt met poorten en muren omringt geweeſt. Biſſchop *Jan van Arckel*, *Bunſchoten* vermeeſtert hebbende, brandde het te ſamen met *Emenes*, en geheel *Eemlandt* af. De oorzaak waarom deze Heer *Jan*, Biſſchop van Utrecht, *Bunſchoten*, enz. zoo ongenadig handelde, was, omdat de Ingezetenen van die ſtadt zich aan de Hollanders, zyne Vyanden, buiten eenige noodtzaake, hadden overgegeeven: deze ramp is hun in het jaar 1429 overgekomen. In de St. Pontiaans vloedt, in 't jaar 1552. had ook *Bunſchoten* zyn deel: daar alleen wierd de ſchade aan de Dyken op een tonne gouts begroot. Het dorp *Bunſchoten* heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Amersfoort*.

BURCH

BURCH, BURCHT. zie op BURGH, BURGHT.
BURCH, (VAN DER) zie op BURGH, enz.

Alting Not. Germ. Inf. P. 1. Hift. Nat. lib. IV. 6. 13.

BURCHANA, BYRCHANIS (BORKUM) Daar leggen 23 Eilanden langs het ſtrandt van de Noordtzee, van den *Rhyn* af tot aan het *Cimbriſche voorgebergte*, of den hoek van Jutlandt, zoo wel nu, als ten tyde van *Plinius*; die het aanzienlykſte daar van zegt te zyn BURCHANA, het welk *Druſus* met gewelt vermeeſtert heeft, en van *Strabo* BYRCHANIS genoemt wordt. De Romeinſche krygsknechten hebben het BOONLANT (*Fabaria*) genoemt, naar de gelykheit van dat gewas, het welk daar van zelf voortquam: en dit is het al dat wy van dit Eilandt door de Ouden weeten. De benaming van het *zeer beroemde* of *aanzienlyke* Eilandt, welke *Plinius* aan dit, zoo wel als aan het *Eilandt der Bataweren* geeft, ſtrekt met eenen tot een groot kenteeken, dat BURCHANA al zoo zeer heeft uitgemunt onder deze drie-en-twintig Eilanden langs de Zeekuſt leggende, als het *Eilandt der Bataweren* onder alle de Eilanden, of Half-eilanden, die in den Rhyn leggen. Doch uit den tegenwoordigen toeſtant van yder in het bezonder, kan men niet licht oordeelen, wat Eilandt onder die alle zooveel aanziens en vermogen gehadt heeft, dat *Druſus* genoodzaakt is geweeſt alle de magt van het Roomſche Leger daar tegens aan te voeren: dewylze alle tegenwoordig zoo onmagtig zyn, dat 'er nauwelyks een is het welk het gewelt van een eenige bende krygslieden zou kunnen tegenſtaan. Echter zyn 'er verſcheide redenen die my overhaalen in het gevoelen van onzen *Cluverius*; die vaſtſtelt dat BURGHEM, of BORKUM,

Germ. Antiq. lib. III. cap. 16.

een Eilandt gelegen tuſſchen de gaten van de *Eems*, dit BURCHANA van *Strabo* en *Plinius* is: het welk miſſchien dezen naam gekregen heeft van het Duitſche woordt Bergen, het welk, onder anderen, ook beteekent, weêr bekomen het geen door ſchipbreuk in zee is wech geraakt; dewyl het zelve Eilandt, als leggende tuſſchen twee Zeegaten, hier zeer bequaam toe is. Maar ik meene datmen het op de gelykluidendheit der woorden alleen niet moet laaten aankomen. Noch ook kan zulks goedtmaaken het getuigenis eens beroemden Rechtsgeleerden onzer Stadt, die verklaart, dat op Boſum in zynen tydt een gemeen Landtshuis is geweeſt, het welk het Boonhuis genoemt wierdt: hoedanige benaminge het Eilandt zelf by de Romeinen gehadt heeft. Want hoewel ik dit alles geenzins voor niet met al reekene; en men van zulk een van zelf voortkomend Boongewas nu ter tydt niet het minſte weet: echter vinde ik den meeſten grondt van zeekerheit in de beſchryvinge

Geogr. lib II. cap. II.

die *Ptolemæus* ons geeft van de gaten der *Eems*, als van het Weſtergat, of dat van de *Vecht*, en van het Ooſtergat, het welk in zynen tydt van malkander acht uuren gaans, of zes gemeene Duitſche mylen, zonder dat'er eenig ander tuſſchen beiden was, af gelegen heeft. Waar uit blykt dat BURCHANA toen ter tydt waarlyk een zeer *aanzienlyk* Eilandt is geweeſt, en ver het grootſte van alle die, langs de Zeekuſt leggen, als in zynen omtrek begrypende de Eilanden *Juſta*, *Banta*, en *Buſa*, die nu ter tydt, door ondiepten of niewe ſlenken, van een geſcheiden zyn: dat het zelve vervolgens genoegzaam heeft kunnen bevatten eene groote menigte inwoonders, die, buiten twyfel, geweldig veel vermeerdert zyn door den toevloet van menſchen van 't bygelegen vaſte landt, die, uit ſchrik voor *Druſus*, derwaarts de vlucht namen, als tot eene vryplaats midden in de woeſte baaren. Men behoeft zich derhalven niet te verwonderen, dat men zoo groot eene meenigte van 't Roomſche leger heeft moeten te werk ſtellen, om zoo een volkryk Eilandt te vermeeſteren: terwyl de andere Eilanden zich hadden overgegeven, mits dat men maar langs de zeekuſt heene voer. Doch het is onzeker of dit BURCHANA onder de *Vriezen* heeft behoort, of onder de *Chauken*: BORKUM altoos hoort nu onder Vrieslandt, maar onder dat Vrieslandt, het welk hedendaags ook een gedeelte van het *Chaukenlandt* beſlaat, en met den naam van *Ooſt-Vrieslandt* meeſt bekent is.

J. de Beka in Burch. W. de Heda O. Hol. Kr. f. 269.

BURCHARDUS, de XXIII *Biſſchop van Utrecht*, opvolger van *Conradus*: hy quam in 't jaar 1099. door verkiezinge der Capitulairen en Canoniken t' *Utrecht*, tot den Biſſchoppelyken ſtoel: was een godtvruchtig en devoot Prieſter geweeſt, en, *Biſſchop* geworden, van eenen vreedzamen aardt: kon zeer veel ongelyk verdraagen, en zocht niet dan in ruſte met zyne nabuuren te leeven: daar door ſloeg hy alles in de beſte vouw; en bragt *Utrecht*, onder zyne Biſſchoppelyke regeeringe, in eenen bloeijenden ſtaat: te meer, om dat Grave *Floris van Hollandt*, *de Vette* gebynaamt, ook geen onruſt zocht. Dit

P. a. Didenh. de Epiſc. Germ. J. Veld. enz.

nu was de reden waarom ook *Hollandt* ganſch geenen overlaſt van de *Stichtſchen* leedt, als voorheen meeſt altydt van de Voorzaaten van Heer *Burchard*, namelyk, van de Biſſchoppen *Conradus*, *Willem van Gelder*, *Bernulph*, en *Adelbold*, geſchiedt was. In zoo eenen geruſten vrede regeerde hy zyn Bisdom 13 jaaren lang; overleedt den 18 May, 1112. legt in 't Weſten van den Dom t' *Utrecht* begraaven; zyn Opvolger was *Godebaldt*. Jan Veldenaar getuigt met luttel woorden, in 't leven dezes Biſſchops, het geen wy hier van zynen inborſt, en zyn bedryf, uit anderen, hebben aangetekent. De Schryver van 't *Batavia Sacra* zegt, dat deze *Burchard* door wettige verkiezinge is Biſſchop geworden: *Een man*, zegt Heda, (voegt hy 'er by) *wiens afkomſt en geſlachtrekening ik niet heb konnen opſpeuren. Hy is*, zegt Heda al verder, *een godtvruchtig man geweeſt; en heeft de geeſtelyke wydzels met eigen handen gegeeven, en Prieſters en Diakenen gewydt.* Waar op dan de Schryver aantekent; „ Dit word voor iets zeldzaams „ gehouden in de Utrechtſche Biſſchoppen die in de laa„ tere eeuwen geleeft hebben: want zy hadden 't zoo „ druk met hunne tydelyke heerſchappye, dat ze de be„ dieninge der wydinge aan de zoo genoemde Wybiſ„ ſchoppen overdeeden.

„ Deze *Burchardus* (ſtaat 'er in 't vervolg) heeft zeker „ Landtgoedt, gelegen tuſſchen de rivieren de *Lek*, en „ de *Lingen*, toegewezen aan de Kerken van *S. Maarten*, „ en van *S. Salvator*; zoodanig datze overal op het zelve „ landtgoedt een Moederkerk, vry van alle Biſſchoppe„ lyke dienſtbaarheit, zullen mogen timmeren, (waar „ door, volgens d' Aantekenaar, verſtaan wordt, zeke„ re rechten en vereeringen, die den Biſſchop van rechts „ wege toequamen, of die de Biſſchoppen zich door„ gaans, of op zommige plaatzen aanmatigden.) Hy „ heeft ook, tot laaffenis zyner ziele, eenige andere „ goederen geſchonken aan het Kapittel van *St. Jan* te „ Utrecht; in den tweeden brief uitgedrukt.

Alting Not. Germ. Inf. P. II. pag. 31

BURDIEP, BORNDIEP, BOURDIEP, word by *Fredegarius Scholaſticus*, een ſchryver van de achtſte eeuwe, BURDINE genoemt; maar, door misvatting van den afſchryver, zoo ik meene, voor BURDIPE; het welk licht heeft kunnen gebeuren, doordien de Longobardiſche letteren N en P byna de zelve gedaante hebben. Want BURDIPE, of BOERDIEP is de rechte naam geweeſt van den Zeeboezem, die zich, na de tyden der Romeinen, eenige eeuwen lang, wydt uitgeſtrekt heeft tuſſchen Weſtergo en Ooſtergo, en nu al voor langen tydt weêr in een vette kleigrondt verandert is. Gemelde ſchryver ſtelt het gat van deze uitwateringe, daar *Carolus Martellus*, in het jaar 728. met zyne vloot ingeloopen is, tuſſchen de twee Ogen / of Agen / dat is Eilanden, die hy, onkundig van hunne eige naamen, alleenlyk onderſcheidt naar haare gelegentheit ten Ooſten, en ten Weſten. Het Eilandt dat aan de rechterhandt of Ooſtwaarts leidt, heeft de zelve ſchryver *Auſtrochia* genoemt, het welk nu *Amelandt* is. Dit BOERDIEP, of BORNDIEP heeft zich in Zee ontlaſt neffens het ſteedtje UITGONG, daar een beroemde haven was, waarom het zoo genaamt ſchynt van het *uitgaan* der ſchepen, ter plaatze daar nu *Bellikum*, of *Berlikum* is. *Emo*, Abt van *Werum*, noemt dezen inhaam op het jaar 1224 BORDENA. In het perkamenteboek van Utrecht, het welk van de zelfde XIII eeuwe is, word Frieslandt, het welk de Hollanders Ooſt-Vrieslandt genoemt hebben, door de BORNEDA gedeelt in twee deelen, waar van het eene zich uitſtrekt tot aan *Stavoren*, en het ander tot aan de *Lauwers*. Deze beide benamingen komen naaſt aan eene andere, waar door de Vriezen den Zeeboezem het BORNDIEP, of het riviertje, dat van Oldeboorn in den zelven loopt, de BORNE genoemt hebben. Het toeneemen van de Zuider-zee, heeft veroorzaakt het toeſlymen van dezen Boezem. En hier door meene ik dat genoegzaam te niet gedaan zyn alle de verbreide verdichtzelen van de BURDO. (Zie hier van verder op BOURDIEP.)

Houve.

BURDO, eene rivier, die tuſſchen de Eilanden der Schelling en Amelandt plag te loopen; zie op BORNE, BOORN, en BOURDIEP.

BUREN; het Landt, het Graafſchap, de Stadt; zie op BUEREN.

BURGH, (DEN) een *Hollandtſch* Dorp, gelegen op 't Eilandt *Texel*, *het Oude landt*. Heeft Kerk en Predikant ſtaande onder 't Claſſis van *Alkmaar*.

M. v. d. Houve.

BURGH, of BURGHT. Het was in oude tyden een Koningklyk Slot ELINI (*Aureliani*, *Aurelii*, *Aurundilii*) van het gemeene volk, door verbaſteringe, Koning *Ezel-Oors-Burgt* geheten, en gelegen hebbende by *Voorburg*, wordt gehouden, in overoude tyden, de veſting of ſterkre der *Catten* en *Saxen*, in *Rhyn-Delfs-Landt*, enz. geweeſt te zyn; zie op AURUNDILII-SLOT.

Idem Houve I. D. f. 124.

BURGH, (ADRIAAN VAN DER) voerde den naam van *Jonker*; is geweeſt Griffier 's Hoofs van *Utrecht*, daar hy overleedt in 't jaar 1606. Hy was een goedt Poëet; heeft verſcheide geeſtelyke gedichten, in de Latynſche taale, uitgegeeven,

Goudh in d' O Holl. K

BURGH, (LAMBERTUS VAN DER) geboren t' *Utrecht*, daar zyn Vader, *Adriaan van der Burg*, *Preſident* van 't Hof van *Utrecht*, en zyn broeder voornoemt *Griffier* geweeſt waren; heeft beſchreven en uitgegeeven de Geſlacht-

Geſlachtlyſt, en de *Geſchiedeniſſen* van de *Hertogen van Savoyen*. Is veele jaaren *Decanus* van St. Marie, in 't Canonicale Collegie *t' Utrecht*, geweeſt, daar hy geſtorven is den 17 Auguſtus, 1617. hy was geboren den 11 der zelver maandt, 1542. Ontrent vier maanden voor zyne doodt, liet hy t' *Utrecht* een boekjen van weinige bladeren drukken, onder den titel *Ædis Divæ Mariæ Virginis in Civitate Ultrajectenſi Admiranda Origo*, toegeëigent aan zyne Medebroederen, de Canonikken: voor dit boekjen van twee bladen zietmen zyne afbeeldinge in eene kopere plaat.

Lamb. van der Burgh, of Burghius.

BURGH en BURGHT-SLUIS, een Dorp en Heerlykheit in *Zeelandt*, op 't eilandt *Schouwen*; omtrent een half uur van *Haamſtede* en *Weſterſchouwen*, van waar men naar 't dorp *Burgh*, duinwaarts op, door luſtige plantagien gaat: ook is het Dorp zelf zeer vermaakelyk beplant; door het Dorp gaatmen, langs eenige dreeven vol ſchoon geboomte, naar 't Heeren-huis *Kraijeſtein* genaamt, een oudt bewatert ſlot, en Graaflyk Leen; allerwegen met vruchtbaare en andere boomen omtuint of omringt. In 't midden van 't dorp *Burgh* is door den Heer in der tydt (1696.) eene konſtige en ſierlyke niewe kerk gebouwt; vermits de vorige tooren, en een gedeelte van de kerk, voor eenige jaren neêrgeſtort waren. Deze heerlykheit heeft eene haven aan de *Burgt-Sluis*, daar zich de ingezetenen niet alleen, maar ook andere naby gelegene Dorpen van dienen, zoo tot het afſcheepen van hun vee, als landtgewas, enz. deſgelyks om 't geen hun ontbreekt van andere plaatzen te bekomen. De gedachte Heerlykheit met het Slot *Kraijeſtein*, behooren nu aan Heer *Pieter de Hubert*; wiens vyfde Grootvader was *Cornelis de Hubert*, *Cornelis* zoon, getrouwt met eene dochter uit het adelyk huis van *Haamſtede*, daar hy drie zoonen by won, *Jan*, *Jakob*, en *Herman* de Hubert. Deze drie gebroeders, en elk van hunne nakomelingen, wierden door *Keizer Maximiliaan*, en zynen zoon Keizer *Karel den V.* wegens goede dienſten aan Aartshertog *Philips*, in zyne reize naar *Spanjen*, gedaan, met den Degen vereert, om dien altydt te mogen draagen, en yder drie dienaars daar mede te mogen wapenen: eene groote privilegie in dien tydt; maar nu, door ingebroken misbruik, zeer gering geacht. De Geſlachtlyſt der *Hubertten*, en eenige aanmerkelykheden daar by, vindt men in de niewe groote *Kronyk van Smallegange*.

Houve H. V. Kron. 1 deel, f. 145.

Smallegange Kr. van Zeel. fol. 691.

Idem Smallegange ibid.

BURGHOORN, een Dorp in *Noordt-Hollandt*, onder *Alkmaar*, in 't Bailjuuwſchap, en de vrye Heerlykheit van *Schagen*. Onder *Sigebert*, *XII* Koning van *Auſtraſia*, viel *Radulfus*, Gouverneur van *Thuringen*, van hem af, maakte een verbondt met de *Sclaven*, *Vinidi* geheten, en ſloeg zyns Heeren heir. *Fauchet*, dezen handel verhaalt hebbende, op 't jaar 652. zegt, dat koning *Sigebert* door 't boſch *Burchone* trok, hy verſtaat daar door, dat hy zynen togt deede door het woudt *Burchone*, by 't Klooſter of d' Abdy van de ſtadt *Fulda*, in 't ſtukjen landt de *Buchen* genaamt (tuſſchen *Thuringen*, *Frankenlandt*, *Wetterauw*, en *Heſſen* gelegen) van hem in *Thuringen* geplaatſt. Maar *Vander Houve* die van *Thuringia*, *Thuredrecht*, dat is *Dordrecht*, maakt, en van de *Thuringers* by gevolg *Dortenaars*, ook *Duurſteders*, ſtaat niet toe dat zulks voorgevallen zy in het *Duitſch Thuringen*, noch omtrent het klooſter *Fulda*; maar in het *Bataviſch Thuringen*, daar van *Thuringer* of *Duringer Stadt*, en *Thurendrecht*, de twee Koningklyke Hooftſteden waren. Hy ſtelt ook dat veellicht Koning *Sigebert* van *Auſtraſia* over den *Rhyn-Yſſel* getrokken is, en zoo voort door het dorp *Burchone* in *Weſt-Frieslandt*, ter plaatze daar nu het Dorp en de Heerlykheit *Burghoorn* legt, en vervolgens door *Hollandt*, naar 't *Dordrechts Thuringia*.

Idem Houve 2 D. fol. 234.

BURGHT TE LEIDEN, in *Hollandt*; wegens de zonderlinge Oudtheit ſtrekt hy tot een verſierſel der ſtadt. Is niet alleen het eerſte, en alleroudſte gebouw van die plaats, (daar hy in den aanvang buiten ſtont, maar nu al eenige hondert jaaren binnen heeft geſtaan) maar, boven dat, eene der alleroudſte Sterkten in geheel *Hollandt:* ja zoo oudt, datmen noch van 't begin, noch van de Stichters, uit eenige oude Kronyken of Schriften, eenige de minſte zekerheit kan bekomen. Ondertuſſchen houdmen dit voor ontwyfelbaar, dat deze *Burght* veele jaaren voor de ſtichtinge der Stadt *Leiden* gebouwt is. Vermits het aan vaſte gewisheit ontbreekt, moetmen zich vergenoegen met de berichten van oude Schryveren. Voor af laten wy dan gaan *Johannes Gerbrandus à Leidis*, en d' *Oude Hollandtſche Kronyk*, aldus byna ſpreekende.

„ Als de *Saxenſer Friezen*, t' zamen met de *Sclaviſchen* of
„ *Hollandtſchen*, weder uit *Britannien* gekomen waren, hebbende d' anderen in dat geweſt gelaten; en zy nu niet
„ weetende wat ter handt te neemen, als zynde een volk
„ van zeer onruſtigen aart, trokkenze t' zamen naar een
„ groot Boſch, daar hebben zy, by den *Rhynſtroom*, een
„ groot Kaſteel, tegenwoordig *Leiden* genoemt, geſticht.
„ Nadat zy uit het gedachte Boſch, '*t Wout zonder genade*
„ genoemt, niet zonder levensgevaar, het wildt gedierte
„ verdreven hadden, wierpen zy dezen *burght* op, van aar-
„ de die zy uit den *Rhyn* opgeſchoten hadden. Boven op
„ den *Burght* bouwdenze eene Veſting, of een Kaſteel, nu
„ binnen *Leiden*ſtaande, en zetteden, met gemeenen raade,
„ daar eenen Kaſtelein of Burghgrave in, nevens veele dap-
„ pere mannen, ter bewaringe; ook opdat deeze *Burgh-*
„ *grave* de kooplieden, gaande en komende van en naar
„ *Wiltenburg* en *Sclavenburg*, geleiden en beſchermen zou.
„ Wegens dit geleide der kooplieden, wierd deze *Burght*
„ genoemt LEIDEN, of GELEIDE-BURGT; by welke *Burgt* naderhandt zoo veele huizen getimmert wierden, dat 'er eindelyk eene ſchoone Stadt van geworden
„ is: Dit zou ontrent het jaar 400, of 449 zyn geſchiedt. Men zegt dat *Hengiſtus*, het Hooft van de wedergekeerden uit *Britannien*, en Hertog der *Angel-Saxen*, of *Koning* der *Frieſen*, immers uit de *Frieſche Koningen* afkomſtig, met de zynen Stichters van dezen *Burgt* geweeſt zouden zyn. Dus zou de *Burgt* lang voor de Stadt gemaakt en gebouwt zyn geweeſt, dat ook ('t ander in zyn wezen latende) waarſchynlyk is. De nauwkeurige *Scriverius*, dit voorgeeven van den bouw en de ſtichtinge van den Burgt verhaalt hebbende, voegt'er by, of dit volkomelyk te gelooven ſtaat, zal ik niet zeggen, dewyl'er my geene zeekerheit van ter handen gekomen is. Byna het zelfde heeft *J. J. Orlers*, als gezegt is, in zyne *beſchryvinge van Leiden*, als in 't voorbygaan aangehaalt. Maar *S. van Leeuwen* ſlaat een hooger toon, verwerpt dit ganſchelyk voor eene fabel: 't Geen, zegt hy, de *Hollandtſche Kronykſchryvers* beuzelen van eenen *Engiſtus*, die ontrent het jaar 400. uit *Engelandt* overkomende, dezen *Burgt* geſticht zoude hebben, is van geen geloof ter wereldt: het gemeen gevoelen is, dat 'er de *Burgt* is geweeſt voor de bouwinge der Stadt; onder welker beſcherminge de daar rontom gezetenen zich zouden begeeven hebben, en zou hier uit eindelyk eene Stadt geworden zyn. Men kan ook zien, uit d'omſtandige gelegentheit, dat deze *Burgt* buiten, en aan d'eene zyde der ſtadt heeft geſtaan: 't welk vaſt geſtelt, moet hy al vry oudt wezen: vermits *Lugdunum Batavorum* ontrent 20. jaren voor Chriſtus geboorte gebouwt is: welk *Lugdunum* waarſchynlyk beſtaan heeft in 't Kaſteel, en de Sterkte van dezen *Burght*, en de onderhoorige Landtzaaten daar rontomme: want men wiſt in die tyden in deze Landtſtreeke van geene bemuurde ſteden, daarom noemtze *Tacitus*, *Vici*, bewoonde Vlekken. Zoo is't dan waarſchynlyk, dat *Minucius Plancus*, omtrent 22 jaaren voor Chriſtus geboorte, de Stichter dezes *Burgts* geweeſt is. Maar veele zullen oordeelen, dat dit als iet onzeekers te verwerpen is, en mogelyk wat anders, even onzeker, in de plaats ſtellen. De *Burgt* wordt opgegeeven, volgens de meetinge van den vermaarden Landtmeeter *Jan Pieterszoon Douw*, gedaan in 't jaar 1610. behalven de buitengraft, groot te zyn, 512 vierkante roeden; te weeten, 't benedenplein 300; de ſchuinſſe hoogte met het gangpadt aan den afgemuurden kring, 144 roeden; en de bovenſte kring met den muur 68 roeden. De grondt of voet van den *Burgt* is veel hooger dan de gemeene grondt der Stadt. Aan de Zuid-Ooſtzyde heeft hy een bequaame ſteene ſteiger, van omtrent 50 trappen, waar langs men gemakkelyk op den *Burgt* kan koomen: op den grondt van 't bovenſte plein, is een dikke muur gebouwt, van omtrent 21 voeten hoog, kringswyze beſloten; bevattende, met het muurwerk, de voorgemelde 68 roeden; zoo dat daar boven een bequaam gangpadt blyft. Binnen aan 't muurwerk, eenige trappen opgaande, is een verheven overwulft padt gemaakt, van waar men beſcheidentlyk, niet alleen de ſtadt *Leiden*, maar ook de omgelege ſchoone Landtsdouwe, Dorpen, en Kaſteelen kan overzien. In dit opperſte binnenperk zietmen eenen zeer diepen put, daar door men (naar 't gemeene volks zeggen) onder de aarde plag te konnen gaan tot aan *Katwyk op Zee*; maar dit vindt by verſtandigen geen geloof. D' opgaande ſchuinte van den *Burgt* is rondtom, met allerlei ſlag van vruchtboomen, beplant. Buiten twyfel is deze Sterkte tot beveiliging der inwoonderen, tegen den aanloop der vyanden, gebouwt; en verder om bevrydt te zyn voor de heevig overſtroomende vloeden, die zy, toen de Rhyn noch by Katwyk in Zee liep, by ſtormwinden zeer onderworpen zyn geweeſt; ten dien einde hebben zy den grondt ook daar omtrent hooger gemaakt dan de Zee kon ryzen: de *Burggrave* daar voor zoo wel zorge dragende, als om zyne *Burgzaaten*, tegen der vyanden overval, te beſchermen, alzoo 't gebiedt hem daar over te gelyk met de zorge toequam. Toen nu *Hollandt* Graven hadde gekregen, regeerden de Burggraven in 't hunne, nevens de Graven in hunne Graaflykheit, zoekende yder zyn recht en gebiedt, zoo veel 't mogelyk was, te bewaaren; zoo niet zyne heerſchappy te vermeerderen, met den onderhoorigen Landt- en Burgzaat te drukken. Daar over ontſtont nu en dan al verſchil, voornamelyk toen de *Burgt* een Stadt wierd; en *Leiden*, om niet ſteeds met den *Burggrave* in twiſt te ſtaan, hem nu en dan eenige voorgewende gerechtigheden afkocht; dat zoo lang duurde, tot dat *Leiden* volkomen van 't gebiedt der *Burggraven* verloſt was, 't welk niet voor 't jaar 1420. onder de regeeringe van *Grave Jan*

Joh. Gerbr. de Leidis in Chr. Hol. Oud. Hol. Kr. fol. 31. Boxh. Toon. v. Holl. p. 173. Houve handv. Kr. 2 D. fol. 181. P. Scriv. in d' O. Holl. Kr. fol. 227. Orlers beſchr. van Leiden pag. 60. 1. Druk.

S. van Leeuw. Bat illuſtr f. 180.

Houve. H. V. Kr. 2. D. f. 181. Haeſtens magnif. p. 323. Orlers Leiden p. 60. Idem Scriver. idem Haeſtens en Orl.

Idem Scriver. idem Haeſtens pag. 125. Orlers pag. 62.

Gouth. fol. 135. van *Beijeren*, geſchiedde. Onder de regeeringe van *Diderik*, den *II^de Graave* van *Hollandt*, vindtmen dat *Halewyn*, in zynen *Burgt* van de *Friezen* belegert, hooggemelden *Grave* ter hulpe riep, en dat hy van hem ontzet wierdt. Men leeſt ook van eenen anderen *Halewyn*, *Burggrave* van *Leeuw*, en Heer van *Rynlandt*, overleden in 't jaar 1198. dat gedachte *Halewyn* twee zoonen naliet, *Jakob*, zynen nazaat in 't *Burggraaſſchap*, en *Philips*, Banner-Heer van *Waſſenaer*. Het verdere Geſlachtregiſter kanmen vinden by *W. van Goudhoven*, in d'*Oude Hollandtſche Kronyk*. Vrouwe *Ada*, eenige Erfdochter van *Diderik den VII Grave* van *Hollandt* &c, vliedende voor haren Oom Willem, zocht zich in dezen *Burgt* te bergen: zie op ADA, GRAVINNE, &c.

Pontani Gelderſ. geſchied. I. D. fol. 35. BURGHT *te Niewmeegen*, *in Gelderlandt*, is een overoudt Gebouw, aan of naar de Kleefſche zyde, op den Hoenderberg (Hunnenberg). Men acht dien van *Julius Cæſar* gebouwt te zyn, alzoo hy daar geſtadig eene ſterke bezettinge hield; als een breidel voor een deur naar Duitſchlandt, ook om zich aan *Rhyn* en *Waal* daar van te bedienen. Indien dit vaſt ſtaat, heeftmen reden van vermoeden, dat de *Burgt* van *Leiden* ook van de Romeinen gebouwt is, en mogelyk, zegt *S. van Leeuwen*, omtrent *Bat. illuſtr. fol.* 180. op eenen tydt; omdat de form en 't maakzel den anderen zeer gelyk zyn. Men gelooft dan, immers giſt men, dat hy van *Julius Cæſar* eerſt geſticht is. Dat geloof heeft den *Burgt* weleer groot goedt gedaan, want men leeſt meer dan eens in de *Kleefſche Jaarboeken*, dat Hertog *Karel* van *Burgundiën*, toen hy in 't jaar 1473. *Niewmeegen* (dat hy belegert hadde) van allen kanten deerlyk doorboorde, op groote ſtraffe verboodt dezen *Burgt* te beſchadigen; *Pontan. ibid. Lud. Smids maakt-'er ook Wandaalen Hof af, in zyne Schatk. der Nederl. Outhed. P.* 345. als eene Sterkte opgerecht van *Julius Cæſar*, een volmaakt voorbeeldt voor alle Krygshelden, aller Veldtheeren Veldtheer, en Opper-krygsbouwmeeſter. Deze *Burgt* draagt den naam van 't *Valkhof*, of *Valkenhof*, dat zommige achten (zegt de zelve *Pontaan*) als of men zeî *Walenhof*, naar de *Waal*, of *Waalſche Franken*; doch (voegt hy'er by) naar myn begrip zoumen eer moeten ſpellen *Vrankenhof*, of *Vrankhof*, allengks verbaſtert in *Valkhof*; omdat *Karel de Groot*, Koning der *Franken*, daar zeer dikmaals zyn hof gehouden heeft, nadat het van hem weder verniewt, of herbouwt was. Anderen ſchryven deze Veſtingbouw aan dien braven *Druſus*, Veldtheer en Stiefzoon van *Keizer Auguſtus*, toe: anderen aan de oude Bataweren. Toen de Noormannen dit treffelyk gebouw zeer ſchendig vernielt hadden, is het door *Keizer Frederik Barbaroſſa*, omtrent het jaar 1155. weder opgehaalt; en eindelyk door *Catharina van Kleef*, die zoo ontrouwe Gemalinne van Vorſt *Arnold van Gelder*, verbetert. De Burgt word van den *Burggrave* bewoont (want *Nymeegen* voert niet alleen den titel van *'t Ryk* Nymeegen; maar ook van *Burggraaſſchap*) die, naaſt den Stadthouder, Cancelier en Raden, de eerſte is onder alle andere Droſten en Amptlieden van 't Vorſtendom, en des Nymeegſchen Quartiers. Wy hebben boven gezegt, dat zommigen van gedachten zyn dat de *Burgt* wel van de oude *Batawere*n herbouwt, of zelf gebouwt mogte zyn, omdat ze meenen, dat *Nymeegen* eerſt den naam van *Batauws ſtadt* zou gevoert hebben.

zie het ibidem in prent, zie ook p. 249. *item op d. p.* 345. 346. 347. *eene ganſche beſchr. daar van. Ibid Pontan. Idem Pontan. Ibid f.* 35. *Houve. Gabbema Ned. Waterv. p.* 365.

BURGHT te *Groningen*; zie op GRONINGEN.

BURGHT te *Utrecht*; zie op WILTENBURG en VREDENBURG.

BURGHTSWEER, BORGHSWEER, een Dorp in de *Groninger Ommelanden*, onder de *Oldampten*. In den zeer vervaarlyken inbreuk en watersnoodt van die Provintie, op den 12^den en 13 November 1686. zyn in dit dorp 17 menſchen verdronken, 8 huizen ganſch wechgerukt, 7 meeſt bedorven, 26 paerden, en 172 zoo koeijen als jonge beeſten om hals geraakt. Dit *Borgsweer* is vereenigt met *Termunten*; kerk en predikant ſtaan onder 't Claſſis van 't *Weſter-quartier*.

M. Alt. Not. Germ. Inf. P. 1. *Arenatium Arenacum*; zie boven. *Colonia Trajana*, zie in de letter C. *Germ. Antiq. lib.* 11. *cap.* 36. *Caſtra Hercul.* zie in de letter C.

BURGINATIUM. Het Reisboek van *Antoninus* en de Augsburgſche Reiskaart maken met de zelfde benaminge, en op een en de zelve plaatze gewag van BURGINATIUM; namentlyk twee uuren gaans van *Arenatium*, en wat minder van *Colonia Trajana*. Waar uit genoeg blykt, dat het zelve gelegen heeft aan de bovenſte grensſcheidinge der Bataweren. *Cluverius* plaatſt het buiten het Eilandt, twee dingen te gelyk onderſtellende: als, vooreerſt, dat het de zelve plaats is, die by *Ammianus Marcellinus Quadriburgium* genoemt word. Ten tweeden, dat het krygsvolk van den Keizer *Julianus*, deze plaats weêr gekregen en opgebouwt hebbende, niet overgegaan is op het Eilandt, De eerſte giſſing is voorwaar zeer waarſchynlyk, omdat dit BURGINATIUM in het Reisboek allernaaſt onder *Colonia Trajana*, en vry wat ver boven *Caſtra Herculis* geſtelt word. En by *Ammianus* is *Quadriburgium* tuſſchen de beide legerplaatzen, namelyk, die van de dertigſte Keurbende, en die van *Hercules*. Maar allermeeſt *Caſtra Herculis*, om dat beide deze benamingen, tot haare volkomenheit gebragt zynde, een en de zelfde kracht en beteckenis hebben: want BURGINATIUM, of liever *Burginacum*, betekent een Burgt aan het water; wy zouden zeggen Waterburg. Van welk woordt (daarmen van had moeten maaken *Watriburgium*, of, naar de eigenſchap van de Latynſche taale, *Vadriburgium*) of *Ammianus* zelf, of, 't geen ik oordeele nader aan de waarheit te komen, een waanwyze afſchryver *Quadriburgium* gemaakt heeft; als of het een woordt was, niet in dit landt by de *Batavers* oorſprongkelyk, maar van buiten uit het landt der Latynen en Grieken gehaalt, en ſlordig t' zamengeſlanſt uit het Latynſch woordt *quatuor*, en het Griekſch *pyrgos*, dat is, toorn / of burgt: zoo dat het, gelyk zy giſſen, of liever droomen, een Slot zou zyn geweeſt met vier toorens, of met zoo veele bolwerken, indien men het wil gelooven, verſterkt: niet denkende dat het woort burgen borg zuiver Duitſch is, van het werkwoordt bergen / en deszelfs deelwoordt geburgen en geborgen / alzoo genoemt zynde, om dat zoo een burg is een ſchuilplaats, of een plaats van bewaringe en beſchuttinge. Want tot dezen einde heeft men eerſt eenige huizen by malkander gezet, daar na eene beſchutting daar om gemaakt, en eindelyk vaſtigheden van meerder ſterkte; zoo nochtans, dat zoo een plaats altydt den naam van burg / dat is, ſchuilplaats, behieldt. Indien *Cluverius* aan zyne tweede giſſing een diergelyke, of grooter waarſchynlykheit had kunnen geeven, zou de geheele zaak van hem betoogt zyn. Maar *Ammianus*, een Schryver die niet alleen in dien tydt heeft geleeft, maar ook een ooggetuige is geweeſt, verhaalt uitdrukkelyk dat *Julianus*, nadat hy de *Salien* en de *Chamaven*, die over de Maas hadden durven komen, verſlagen had, of behouden en onbeſchadigt weêr naar huis laten trekken, eene ſchipbrug gemaakt hebbende, over den Rhyn is gegaan; en in dien zomer, van zyn eerſte Burgemeeſterſchap, wel drie oude vaſtigheden (of Burgten) aan de *Maas* herbouwt heeft: maar dat hy in zyn tweede Burgemeeſterſchap weêr bemagtigt heeft zeven Steden, (want die noemt de vervalle Latynſche taal *Civitates*) waar in de voorraadthuizen der Romeinen van de Barbaren geplundert, of vernielt waren, nadat de Keurbenden door de toegevendheit van *Conſtantyn den Grooten*, waar van *Zozimus* ſpreekt, van den *Rhyn* wechgejaagt waren: en dat hy de veſten dezer ſteden, zonder dat iemant zulks toen ſteurde, herſtelt heeft; ook den *Rhyn* weêr overgegaan is, en wel ter ſluik met ſcheepen, dewyl de Barbaren hem beletteden zulks opentlyk met eene brugge te doen; die hy zeer ſtreng heeft geſtraft, en maar eenige weinigen in genade aangenomen; zoo dat hy alle de Germanen in dat zelfde jaar weêr over den Rhyn te rug gedreven, en aan het Ryk de oude grenzen weêr herſtelt heeft. Want in zyn derde Burgemeeſterſchap, als nu ganſch Gaulen in ruſt en vrede was, heeft die Keizer, in het landt van *Parys* den winter doorbrengende, de Brittanniſche onruſten door eenen Onderveldtheer geſtilt, en een weinig daar na de Alemanniſche in het landt der *Rheten* in eigen perſoon: en daar van daan met zyn leger opgebroken zynde naar *Pannoniën*, heeft hy den *Rhyn* nooit weêr bezocht. Derhalven zyn in het naaſtvolgende jaar, na dat de *Saliën* en de *Chamaven* te rug gedreven, en in het zelfde, waar in de overige *Germanen* weêr over den *Rhyn* gejaagt waren, en wyders de oude Grensſcheiding of Grenspaal van het Ryk, namelyk de middelſte arm van den *Rhyn*, en niet de ſlinker, weêr herſtelt was, deze plaatzen weêr bemagtigt, en tegens het byna gedurig overſteeken der *Franken* aanſtonts weêr herſtelt, namentlyk *Bingium*, *Antunnacum*, *Bonna*, *Niveſium*, *Triceſimæ*, *Quadriburgium*, *Caſtra Herculis:* zynde alle vaſtigheden aan den *Rhyn*, die de grensſcheiding van het Ryk was. Waar uit volgt dat QUADRIBURGIUM, of BURGINATIUM, niet geweeſt is buiten het Eilandt aan den ſlinker kant van de *Waal*, maar binnen en aan de rechter zyde van het zelve, doch aan den ſlinker kant van den *Rhyn* vooraan op het *Batawerlandt*; daar nu ter tydt is het half eilandt 's Graavenwaert / en de Sterkte, die van den beroemden Kolonel *Schenk* den naam gekregen heeft, (by *Schenkenſchans* bekent.) Want men moſt de *Batawers* beveiligen, van wien *Julianus* zich, als zyne Bontgenooten, wederom bediende, en wel allermeeſt tegen de *Chamaven*, en andere *Saliën*, die langs den anderen oever woonden. Waar toe nergens een bequaamer plaats kon gevonden of gewenſcht worden, eensdeels wegens de gevoeglykheit, om haar te verſterken; andersdeels omdat de voorraadt, langs alle de gaten van den *Rhyn* en de *Maaze*, zoo gemakkelyk derwaarts opgevoert konde worden. Alhoewel ik niet kan ontkennen, dat het oude Slot Bieſenburg / het welk de ſlinker kant van de *Waal* byna ingezwolgen heeft, met de plaatzing van het Reisboek en de Reiskaart al zoo wel overeenkomt. Doch die deze plaats verder van den *Rhyn* af ſtellen, of ook hooger als de legerplaats van de dertigſte Keurbende, (*Triceſimæ caſtra*) onder welke is *Hadrianus Valeſius*, zyn al te wyd verdoolt, en worden door het gezeide genoegzaam wederlegt. Tot hier toe de Heer Alting. De plaatzen in dezen vermeldt, als *Burginatium*, *Arenatium* of *Arenacum*, en *Caſtra Herculis* kan men nazien in de tweede, en voornament-

Am. Marcel. lib. XVII *cap.* 8. 9 10. *Idem lib.* XX. *cap.* 5. *Idem lib.* XVII. *cap.* 2. *Eutrop. lib.* X. *Am. lib.* XXI. *cap.* 1—11

namelyk in de derde en vierde kaart van den gedachten Heere, waar in het Eilandt der *Batauwers* vertoont word. De andere plaatzen, als *Bingium*, *Autumnacum*, *Bonna*, *Noveſium*, *Triceſimæ* kan men vinden in de eerſte kaart, genaamt *Deſcriptio Germaniæ Inferioris Antiquæ*.

Winſem. Schotan. BURGWERT, een der zeven-en-twintig Dorpen van de Vrieſche Grietenye *Wonſeradeel*, onder 't quartier *Weſtergo*, met een ſpitzen tooren, gelegen aan de trekvaart van Bolſwaerdt naar Leeuwarden, begrypt onder zich

Idem eene Buitenbuurte, Siungdyk geheeten, als mede de Staten Donia, en Ockinga. Dit dorp heeft kerk en predikant, t'zamen met *Hichtum* en *Hartwert*, ſtaande onder 't Claſſis van *Bolſwaert* en *Workum*.

BURMANIA. Een oudt adelyk geſlacht in Frieslandt, dat groote en dappere mannen, eeuwen lang, heeft uitgelevert; en daar 'er hedendaags noch veele van, in verſcheide takken, 't Hoog Staats-Krygs-en Rechtsbeſtier bekleeden.

BURMANIA, een Slot of adelyk huis in de Vrieſche Grietenye *Ferwerderadeel*, onder 't quartier *Ooſtergo*.

BURUM, BUERUM; een dorp in Vrieslandt zie op BUERUM.

M. Alting Not. Germ. Inf. pag. 11. ſ. 32. BUSCHUSA, BOSHUISEN. In den Giftbrief van het jaar 1083, waar in *Diderik* de vyfde optelt alle de giften, die zyne Voorouders en verwanten gedaan hebben aan de Abdye van Egmondt, (*Abbatia Hecmundana*) noemt hy BUSCHUSA, by welke plaatze zyn vader Graaf *Floris* gegeeven hadde twee-en-dertig Hoeven, (*Manſus*.) Want door dit Latynſch woordt worden gemeenlyk verſtaan Hofſteden, Boereplaatzen, zelfs ook die vry aanzienlyk zyn, waar over een Hoevenaar of Meijer geſtelt wordt; gelyk uitdrukkelyk in den Giftbrief van *Diderik den Zevenden*, in het jaar 1199. ſtaat. Echter vertaalt *Melis Stoke* deze *Manſus* door Morgen; het welk in deeze plaatzen een bekende maat van landt is: 200 eens;

In Huuslede vier Morgen vrie/
En daerto die Viſſcherie.

En wederom

Vp Delf an beyden ſiden
Negentien Morgen te ſelven tiden.

welke woorden in den Giftbrief op deze wyze uitgedrukt ſtaan: de eerſte aldus. *Tuſſchen het riviertje Sculingbeeke en Hureſtede* Manſus IV. de tweede aldus; *by Delf* X Manſus; *en aan den andere kant van Delf* IX Manſus; doch op het einde word de lengte van deze IX *Manſus* begroot op 5000 ſchreeden, van *Schipluy* tot aan *Maaslandtſluis*, waar door de vertaling van *Melis Stoke* byna omver geſtooten wordt. Verder ſchynt dit *Bushuſen* te zyn een Dorp van *Kennemerlandt*, genaamt BUS, aan het begin van 't Y; leggende eene gemeene Duitſche myl boven *Beverwyk*, ooſtwaarts aan. Behalven dit is'er noch een ander *Boshuiſen* dicht onder Leiden.

1¼ Van een gemeene Duitſche myl.

BUSCHUSE legt in *Hollandt*, en word van den Rymkronykſchryver, *Melis Stoke*, dus genoemt, gewaagende van de Giften, door Grave *Floris van Hollandt* den *I.* en zyne Gemalinne *Geertruid*, aan het klooſter van Egmondt geſchonken; hy ſpreekt aldus:

M. Stoke Rymkr. fol. 29. Alkemade.

Deeſe Floreng ende ſyn wyf Geertruidt
Gaven der goet tot Egmonde/
In Eſcinordelf renten vyf ponde
Ende een once/ daar toe mede
In Buſchuſe/ ende t'eener ander ſtede
Hebben ſi mede gerent
Twee-ende-twintig oncen ontrent/
Vp Delf an beyden ſiden
Negentien morgen te ſelven tiden.

Eſcinordelf is waarſchynlykſt nu *Aſſendelf*; zie op *Aſſendelf*: door BUSCHUSE moetmen 't gewezen Slot *Boshuizen* verſtaan: doch de Heer *M. Alting* paſt het boven op een dorp in Kennemerlandt; zie hem, en hier verder van op BOSCHHUIZEN.

M. Alting Not. Germ. Inf. P. 1. Ten BUSSCHEN, en 's Hertogenbuſſche vermeldt *Melis Stoke* op het jaar 1277. het welk toen al een fraaije ſtadt geweeſt is, en mogelyk de Hooftſtadt van het vierde gedeelte van *Brabandt*, het welk nu ter tydt, naar de zelve, de Meijerye van 's Hertogenboſch wordt genoemt. Want *Hertog Jan* de eerſte had daar toen, om *Floris* den vyfden Grave van Hollandt, kindtskindt van zyne oude Moeije, met den ridderlyken halsbandt te begiftigen, in grooten getale by een doen koomen alle de aanzienlykſte Oorlogsmannen, tot het beroemde ſteek- en renſpel, dat gemeenlyk *Tournoyen* wordt genoemt. Dat deeze ſtadt onder Hertog *Jan* den derden, immers in het jaar 1312. al onder de vier Hooftſteden van *Brabandt* gerekent is geweeſt, heeft *Haræus*, de zeer beroemde Schryver van de zaaken van Nederlandt, met eenen bygebrachten Giftbrief klaar aangetoont. Of ſchoon dezelve dan niet onder de alleroudſte Steden kan getelt worden, zoo is zy echter zoo niew niet, als de zeer geleerde *Hadrianus Valeſius* gemeent heeft. *Joh. Iſ. Pontanus*, een zeer geloofwaardig man, die niet gewoon is onzekere zaaken voor zekere op te geeven, getuigt gevonden te hebben; dat *Henrik de de Strydtbaare*, *Hertog van Brabandt*, in het eerſte jaar van zyne regeeringe, dat is, volgens het groote Jaarboek, in het jaar 1185. heeft laaten uithouwen een Boſch, om den grondt bequaam te maaken tot verſterking van eene niewe ſtadt, tegens de vyandtlyke aanvallen van de Gelderſchen, die daar door den naam gekregen heeft van *Buſcum Ducis*, in het Latyn wordt het overgezet *Silva*, dat is, het Boſch van den Hertog. Echter brengt *Haræus* voor den dag het gemeene jaargedicht;

GODEFRIDVS DVX E SILVA FECIT OPIDVM.

dat is; *Hertog Godefroy heeft van het boſch een Stadt gemaakt.* Waar door aangewezen wordt, dat dit werk van Hertog *Godefroy*, Vader van *Henrik*, in het jaar 1184 is uitgevoert; 't welk het laatſte, of op een na het laatſte jaar van zyn leven is geweeſt, volgens het groote Nederlandtſche *Jaarboek*, en ook volgens *Haræus*. Maar *Divæus* ſchryft, dat *Godefroy* nu al geſtorven was in het jaar 1183. den 20 van Oogſtmaandt. Het is eene beroemde, aanzienlyke, zeer ruime, en ſterke Stadt, zynde het Hooft van het vierde gedeelte van Brabandt; neffens het welke zy onder de gehoorzaamheit der Vereenigde Nederlanden gekomen is. Zy legt ter plaatze daar de twee riviertjens de *Dommel* en de *A*, die daar niet verre van daan ontſtaan, t'zamen vloeijen, omtrent een uur gaans van daar zy by de Sterkte *Crevecoeur*, met eene gemeene kil, in den Maasſtroom ſtorten. Zie verder van deze Stadt en de Meijerye op 'S HERTOGENBOSCH.

Smalleg. f. 668. BUTTINGEN, eene Ambachts-heerlykheit in de Provintie van *Zeelandt*, op 't eilandt *Walcheren*; doch zeer klein, alzoo t'zamen met de Heerlykheit Sandtvoorde niet meer dan 678 gemeeten, 162 roeden, en 5 voeten uitmaaken, en aldus een weinig meer dan 339 Hollandtſche mergens.

Houve. Commelyns Amſt. fol. 163. Soetebooms Waterl. pag. 24. 25. BUYKSLOOT, BUYCKESLOOT, eigentlyk BEUCKELSSLOOT, een Hollandtſch Dorp in *Waterlandt*, tegen over *Amſteldam*. Aan d'andere zyde van het *Y* legt de Waterlandtſche Dyk, en daar achter *Waterlandt*: aan en op den gedachten Dyk leggen de dorpen *Beuckel*, of *Beuckelsſloot* (in *Buikſloot* verbaſtert) *Nieuwendam*, *Schellingwoude*, en *Durckerdam*. Geheel *Buikſloot*, en *Cadoelen* behooren onder *Schellingwoude*. Onder *Buickſloot* hoort de *Voolewyk*, echter in eigendom aan die van Amſteldam, immers ten meerendeele ook het Dorp, of de Buurt. *Buikſloot* is ter dezer tydt veel beeter, grooter, en neeringryker dan *Schellingwoude* zelfs: 't heeft eene Sluis die de *Buikſlooters* veel voordeel toebrengt, wegens de doorvaart der ſchuiten van *Edam*, *Monnikkedam*, *Broek*, en meer andere plaatzen naar *Amſteldam*: ook hebben ze een profytelyk Veer dat aan de Graaflykheit behoort; maar die dat aan hen voor eene geringe ſomme overlaat. Buikſloot heeft kerk en predikant, ſtaande onder 't Claſſis van Edam.

De Raey Dictionn. Geogr. BUYKSLOOTER MEER, een klein uitgemaalen Meertjen in 't zuiderdeel van *Zuidhollandt*, en *Waterlandt*, tegen over de ſtadt *Amſteldam*, en even over 't Y.

BUYREN, een Graafſchap met een ſteedtjen, en oudt kaſteel, op den *Gelderſchen* bodem: zie BUEREN.

Comm. Amſt. f. 276. BUYTENHEINING, een klein eilandtje in *Hollandt*, het legt in den Yſtroom, onder den Banne van *Oſdorp*, dwers van den hoogen dyk af, omtrent halfweegs van Haarlem. Ook legt daar by 't Eilandtje *Hoeksoog* desgelyks in 't Y; in die Eilandtjens is niet dan een weinig hooi- of weilandt, voorts zynze met riet bewaſſen.

Schotanus. Winſem. beſchr. van Fr. achter zyne Kr. BUYTENPOST, het ſierlykſte en grootſte Dorp van de Vrieſche Grietenye *Achtkerſpelen*, onder 't quartier *Ooſtergo*, daar 't gerecht gehouden wordt; en de veerwagens tuſſchen Leeuwarden en Groningen pleiſteren. Gedurende den oorlog tuſſchen *Spanjen* en den *Staat*, heeft deeze Grieteny veel moeten uitſtaan, en onder anderen zien dat de Soldaaten, onder veele verwoeſtingen, ook de kerk van *Buitenpoſt*, en die van *Suyderhuyſum* in brandt ſtaken en vernielden. Naderhant zyn ze beide weder, veel heerlyker dan ze te vooren waren, opgebouwt. De predikant, die ook Lutkepoſt bedient, ſtaat onder het Claſſis van Dockum.

Comm. Amſt. f. 139. BYLMERBROEK, BYLEMERBROUK, en BYLE-MEER-BROEK, (in oude brieven BENDEL-MEEIR-BROUK) ook wel DEN BROEK gezegt, is eene ſtreek van laage en waterachtige Landen, onder het Gerecht van *Hoog-Bylmer*, by 't *Abkouder-Meer*, ten Noord-Ooſten van de plaats, daar vermoedelyk in oude tyden het *Reigers-boſch* heeft geſtaan: 't word ook anders, in oude ſchriften en kronyken, *Reigers-broek* geheten. Het is een Slot of Heeren-huis geweeſt, zeer vermaakelyk in zyne leg- of ſtandtplaatze; maar waar die ſtiptelyk geweeſt zy, is niet zeker. Eenige meenen omtrent *Ouder-* of *Amſtel-Ouderkerk*: vermits uit oude brieven blykt dat het in *Amſtellandt* geſtaan heeft. In eenen Verdragbrief, waar in Heer *Eggebert van Aamſtel*, aan *Biſſchop Godofredus van Utrecht*, de Landen en Gerechtigheden,

Idem Comm. ibid.

door hem in *Amſtellandt*, de Kerke van *St. Marten t' Utrecht* ontweldigt, afweert, vintmen ook het Meer dat *Bendelmerbruk* geheten word. Het is te vermoeden, dat dit het bovengedachte *Bylemerbroek* zal zyn. In eenen anderen brief leeſtmen *Windelmerebroeke*, of *Blindelmerebrouck*, dat *C. Commelyn*, in zyne *beſchryvinge van Amſteldam*, meent te *Bylmerbroek* t' huis gebragt te moeten worden. Zommige meenen dat de volgende woorden in den gemelden Verdragbrief, („Maar van het Meer, dat „ *Bendelmerbruk* genaamt word, met al zyn toebehooren, „ en de helft van de tiende in Wiſpe, ſtaat hy geheel, „ eeuwig en erflyk af; enz.) alleen op het Meer zelfs zien: maar anderen, met meerder ſchyn, op het Meer en de omgelegen *Broeklanden*: 't welk de woorden, 't *Meer* en al *zyn toebehooren*, te kennen geeven; zie voorts de volgende poſt.

J. de Raey Dict. Geogr.

BYLMER- of BYLEMER-MEER, of MEIR, zou oudtyds *Bellemer-* of *Bendelmer-Meer* genoemt zyn geweeſt: het plagt een klein Meertjen te zyn, in het Ooſterdeel van *Hollandt* en *Amſtellandt*, tuſſchen *Amſteldam* en *Weeſp*; doch is naderhant door uitmaling droog gemaakt, en tamelyk goedt landt geworden; zoo dat in dit *Bylmer-* en in het *Diemer-Meer*, ter dezer tydt, zeer heerlyke Hofſteden, luſtige Hoven en vermakelyke Plantagien van ryke Kooplieden, en aanzienlyke Amſteldamſche Heeren, en Burgeren gezien worden. Zoodanig was deze Landtſtreek voor het jaar 1700. Maar gelyk op dien tydt de Zeedyk, door eenen aangeperſten ſtormwindt, eene zwaare breuk en doortogt kreeg, waar door het *Bylmer-Meer*, vooraan leggende, geheel wierd overſtroomt, en veele Dorpen aan dien kant, zoo van Hollandt als 't Sticht, onder 't zeewater raakten, (terwyl Amſteldam zelf groot gevaar liep, en het *Diemer-Meer* met groot geweld, en magt van volk gehouden wierd) zoo hebben d' ingelanden van het *Bylmer-Meer* d' onkoſten van dykkaadje, en 't droogmaalen van 't landt niet konnen, of willen hoeden, maar gezamentlyk ſpâ geſtoken, (gelyk men zegt) en hunne ſchoone wooningen en plantagien ten beſte gelaaten aan de Stadt Amſteldam; die het Meer wel weder heeft bedykt, maar tot het droogmaalen noch niet heeft verſtaan, zoo wegens de zwaare koſten, als dat de grondt doorgaans ſlecht, en ongemeen veel ſlechter is dan die van het Diemer-Meer; zoodat nu die ganſche Streek landts, van alle bewoonderen en bruikeren verlaaten, onder 't water bedolven, of aan de buitenkanten dras leit: waar door dan de Stadt Amſteldam al haare modderpraamen, met het uitgebaggert ingewandt haarer graften en ſtroomen, derwaarts zendt, en in 't verdronken Meer laat loſſen; zoodat 'er by verloop van tydt (mogelyk niet minder dan van eene eeuwe) wel weder eenen droogen, en vruchtbaarder grondt konde koomen, dan hy te vooren geweeſt is; doch zal die dan ook alleen ten baate zyner Bedykeren en Aanleggeren zyn; zonder dat 'er iemant eenig aantal of aanſpraak op hebbe:

Dus hoogt hier d' Amſtelſtadt, uit modder opgerezen,
Met haaren modder 't landt ten modderpoel verwezen.

Toen Koning *Lodewyk de XIV. van Vrankryk*, in het jaar 1672. den Vereenigden Staat zoo plotzelyk met zyne geweldige krygsheiren over- en op 't lyf viel, en alreeds eenige Provintiën verovert, ja zelfs in *Hollandt* al eenen voet gezet hadde, was de Magiſtraat van Amſteldam zeer zorgvuldig om zich, zoo veel 't mogelyk was, tegen 's Vyandts gewelt te verzeekeren. In aller yl namen ze 't beſluit, om zich van 't water tot hunne hulpe te bedienen, en daar door der Franſchen verdere aannaderinge naar hunne Stadt te beletten. Zoo haaſt als des morgens den 20 Juny ruchtbaar wierd, dat de Stadt *Naarden* zich aan de *Franſchen* overgegeven hadde, noemden zy uit het midden van hunne vergaderinge de Heeren *Cornelis Gravelandt* en *Vincent van Bronkhorſt*, om 't geen alreedts beſlooten was uit te voeren. Deeze namen terſtont eenigen van de gewapende burgeren, die de wacht hadden, by zich; trokken naar buiten, deeden door Gravers den *Diemer-Meer-Dyk*, aan de eene zyde, doorſteeken, terwyl de Heeren van *Maarſſeveen* en van de *Capelle* het zelfde aan den *Amſtel-Dyk* lieten doen. De Heeren ten *Grootenhuize*, en van *Nek* begaven zich, met eenige Ruiters, naar het *Bylmer-Meer*, om daar diergelyke doorſnydinge te maaken, en de landen onder water te zetten, om den vyandt dus te beletten, in geval hy nader quam, aldaar legerplaatzen te konnen vinden, of maaken; 't geen de hooggedachte Heeren volvoerden. Voorts wierden de ſluizen van de Stadt, met den vloedt, open gezet, waar door al het landt rondtom *Amſteldam* blank ſtont. Dus verloren die van *Amſteldam* eenen tydt lang hunnen oogenluſt, van te konnen aanſchouwen de anderzins zoo vermaakelyke Landtſtreeken, Luſthuizen, en ſchoone Plantagien, van en op het *Diemer-* en *Bylmer-Meer*: en veelen het genot en genoegen van hunne ſchoone Hofſteden, Tuinen, en Beplantingen.

Valken. verw. Europa p. 706. 707.

C.

CABAUW, zie KABAUW.
CABAUW, (T HUIS TE) zie CABELJAUWSCHE EN HOEKSCHE, zie CACKERS, zie } K.

CADSANDT, ook CADZAND, CAZAND; maar beter, volgens de oude brieven, CATSANDT, of CATSSANDT; 't heeft dien naam, buiten twyfel, bekomen van, of naar de *Catti*, *Catten*, (*Heſſen*) volkeren die zich in oude tyden in *Batavia*, en de aangelegene Landen neêrgeſlagen en uitgeſpreidt hebben, waar van veele plaatzen in *Hollandt*, *Zeelandt*, het Sticht *Utrecht*, enz. dien naam aan de gemelde *Catti*, of *Catten* verſchuldigt zyn: zulks getuigen de *Catwyken*, *Cattendyk*, *Cattenbroek*, *Catz*, *Catswoude*, enz. zie op CATTEN. CATSANDT is een klein Landtſchapjen in *Vlaanderen*, dat van den *Oceaan* beſpoelt wordt: aan de zyde naar 't Ooſten van den Stroom, het *Zwarte-gat* genaamt, van den anderen kant door het *Sluiſſe-gat*; van achteren wordt het van andere wateren, even als een Eilandt, omvangen. Het legt aan het Noordt-Ooſterdeel van Vlaanderen, tegen Sluis over, gelyk daar op een Dorp leit van den zelfden naam. Voortytdts, veel grooter zynde, pronkte het met eene Stadt, nevens veele ſchoone en ryke Dorpen, ook zyn daar omtrent, op verſcheide tyden, veele Veldt- en Zeeſlagen voorgevallen: alzoo de vyanden der Vlamingen, zoo Engelſchen als Hollanders, en andere, daar meeſt plagten aan te landen, om hen te trotzeeren, of eenen inval dieper in het Landt van *Vlaanderen* te doen. Ten tyde van *L. Guicciardyn* had de Zee alreeds, door hevige ſtormwinden, meer dan de helft van het Eilandtjen wechgenomen en vernielt. Dat *Catſandt* op den Zeeuwſchen bodem legt, ſchoon nu onder *Vlaanderen* gerekent, en dat het van oudts aan *Zeelandt*, nevens andere Landtjens en Plaatzen, door de Rivier de *Lieve* van *Vlaanderen* afgeſcheiden, heeft behoort, wordt van *M. Smallegange*, in zyne groote Kronyk van Zeelandt, ſterk en met veele bewyzen beweert. De Vloedt heeft aldaar, wegens de laagte des bodems, eene zeer groote kracht, inzonderheit by Noord-weſte ſtormwinden: deshalven moet daar tegen aan, met zwaare dyken en dammen, gearbeidt worden. Echter worden die zomtydts noch om verre geſmeten en vernielt; gelyk dan in den vervaarlyken Watervloedt van 't jaar 1682. over *Hollandt*, *Zeelandt*, *Brabandt*, *Vlaanderen &c.* in 't Landt van *Catſandt* doorgebroken zyn; *Elizabets-Polder*, *Barbare-Polder*, *Nieuw-vliet*, de *groote* en *kleine St. Anne-Polder*, *Stik-Polder*, *Zwarte-Polder*, *Groote* en *kleine Polder*, *Zandt-Polder van Retrenchement*, *Henriks-Polder*, *Scherbiers-Polder*, *Oud* en *Niew Breedlandt*, enz. Toen de *Vlamingen*, kort voor het jaar 1300. in het Landt van *Grave Jan*, *Grave van Henegouwen*, *Hollandt*, *Zeelandt*, enz. vielen; en hy zich tegen die menigte te zwak bevondt, ſchreef hy aan de Staten van *Hollandt* en *Zeelandt*, dat ze toch de *Vlamingen* uit hunne grenzen wilden beoorlogen, opdatze, genoodtzaakt wordende hun eigen landt te beſchermen, aflaaten mogten van *Henegouw* te bederven. Zyne begeerte wierd hem toegeſtaan; 't welk Grave *Guy van Namen*, zoon van den *Grave van Vlaanderen*, niet mishaagde; omdat hy daar door gelegentheit kreeg om in *Zeelandt* te vallen, zynde van gegedachten om die Provintie voor een ontbyt in te ſlokken: maar de *Zeeuwen* quamen hem eerſt op 't lyf, en vernielden op *Catzandt* alles door vuur en zwaardt, alle de *Vlamingen* daar uit dryvende. Omtrent acht jaaren te vooren, in 't jaar 1295. op het einde der regeeringe van Grave *Floris den V.* hadden de *Vriezen*, ten verzoeke van den gemelden Vorſt, ook eenen inval op *Catzandt* gedaan, en een deel van Grave *Gwyes* volk doodt geſlagen, en meer verwoeſtingen aangerecht; zie daar van *Voſſius* in zyne *Jaarboeken*, en *Commelyn* in zyne *beſchryvinge van Amſterdam*, alhoewel deze beide, in het verhaal hier van, niet in alles overeen komen. In het jaar 1604. begaf Prins *Maurits van Naſſauw* zich van *Walcheren* in *Zeelandt*, naar *Catzandt*, om dat Eilandt den Spaanſchen te ontweldigen: Indien de Prins ten eerſten het Sluiſſegat ware ingeloopen, zou hy buiten twyfel terſtont door verraſſinge meeſter van *Sluis* zyn geworden; maar hy zette zyn leger in het Zwarte-gat aan landt. Middelerwyle bezette de Spaanſche Generaal, *Ambroſius Spinola*, den oever aan geene zyde van 't Sluiſſe-gat: doch, des niet tegenſtaande, veroverde dees zeegeryke Vorſt, terwyl de Spaanſchen voor Ooſtende lagen, *Catſandt*, *Yſendyk*, *Aardenburg*, en zelfs ook *Sluis*. De Kerk en Predikant van *Catſandt* ſtaan onder het Claſſis van *Walcheren* in *Zeelandt*.

Grootii jaarb. f. 468. De Raey Dict. Geogr. Guicc. beſchr. der Nederl. f. 307. Smalleg Idem Guicc. ibid. Gabbem Ned. Waterv p. 345.

CAES EN BROODT-SPEL, is een zeer gevaar-

Voſſii p. 194. en 266. Comm. f. 55. O. H K f. 357. Meter. Groot jaarb. f. 468. 472. &

vaarlyk oproer in Hollandt geweeſt: zie op KAES EN BROODTS-SPEL.

CALANDS-OOGE, CALÈNS-OOGE, en CALANS-OOGE; zie K.

CALIGULA, (CAJUS) Roomſch Keizer, een wreede Tyran, en afgryſelyke welluſtige, en beſpottelyke zot. Wy zouden van hem niet ſpreeken, ten waren 'er zaaken in zyn leven voorgevallen waren, ons *Batavia* rakende, die wy niet konnen voorby gaan. Hy deede eenen togt naar Neder-Duitſchlandt, en quam in *Batavia* omtrent en tuſſchen het jaar, of de jaren 40. en 43. na Chriſtus geboorte, daar hy dit belachelyk ſtuk aanrechtte. Hy beval eenigen van zyne Duitſche Lyfwacht over den Rhyn te vaaren, met laſt van zich daar verborgen te houden. Te gelyk gaf hy bevel, datmen hem na 't middagmaal verbaasdelyk zou komen aanzeggen, dat de Vyandt naby, en in 't gezicht was: dit wierd verricht, en daar op 't leger in alarm gebragt. Fluks zet *Caligula* zich op de been, neemt een deel zyner Vrienden met zich, nevens zyne Lyfſchutbenden, haaſt zich naar het bygelegen Boſch, daar hy eenige boomen laat afkappen, en die Tropheëns-wyze, als Zegezuilen, oprechten. Daar op keert hy met ontſtoke toortzen en fakkelen weêr te rugge, beſtraft de laſhartigheit der geener die hem niet gevolgt waren, verheft hemelhoog den hoop die met hem getogen, en hem gevolgt was, als die deel aan de zege hadde; vereert deze volgers met een niew ſlag van naamen en togtkranſſen; daar van zommige de gedaante van de Zon, zommige van de Maan, en andere van Sterren hadden. Veele meenen dat uit deze kranſſen van *Caligula*, om- en uitgedeelt, naderhandt de wapenſchilden der Heeren van *Waſſenaar*, voerende drie *waſſende zilvere Maanen* op een roodt veldt, en der Heeren van *Mateneſſe*, zynde drie *goude Sterren* op een zilver veldt, ontſtaan zyn: maar andere neemen dat niet hooger op dan voor eene meeninge. Eindelyk ſtelt *Caligula* zich aan, als of hy eenen ſtrydt hadde aan te gaan, en zet zyn volk in ſlagorden op de zeeſtrandt. Niemant kon middelerwyle bedenken wat de Keizer voor mogt hebben; daar op gebiedt hy zeer ſchielyk overal zyn volk zeeſchelpen en zeehorentjes op te raapen, hunne helmen, ſchilden, en borſtwapens daar mede te vullen, als eene krygsbuit, uit den van hem overwonnen *Oceaan*; die aan 't *Capitool* te *Rome*, als Triumphtekens, gewydt, en toegeëigent moſten worden. Ter gedachteniſſe van deze zyne overwinninge, liet hy ter dier plaatze eenen zeer hoogen Tooren bouwen, waar op men vuuren, aleens als op den *Pharus* van *Egypten*, ontſteeken zou, om, by donkere nachten, den zeevarenden tot een baak te dienen. Dat dit ſtellen in ſlagorder van *Caligula's* heir op 't ſtrandt, en omtrent den mondt van den Rhyn geſchiedt zoude zyn, is 't gevoelen van meeſt alle in onze Hiſtoriën Geleerden, en in oudtheden ervarenen: Als ook dat daar die zeer hooge Tooren, daar *Suetonius* van ſpreekt, van hem opgerecht is; zie BRITTEN. ('T HUIS TE) Dit voegen wy 'er by, dat zommigen den eerſten zotten togt van *Caligula* wel in het Boſch van *Batavia*, en de zeeſtrandt aldaar, omtrent den Ryn, vaſtſtellen; maar dat hy eerſt in zynen tweeden togt dien Tooren zou hebben doen bouwen, niet aan den Ryn, maar by *Boloniën*, op de *Vlaamſche* kuſt, tegen *Engelandt* over: anderen dat het de Tooren in *Normandyen* zou zyn, nu *Tour d' ordre* geheten, en wel eer *Kyburg* (daar mede *Caiiburg* betekende) genaamt geweeſt. Een ander *Kyburg* legt ook in Zwitzerlandt. Ondertuſſchen word by veelen niet verwerpelyk geacht het gevoelen van hen, die dezen Tooren van *Caligula* omtrent den mondt van den Rhyn by *Catwyk* plaatzen. Het word ook van veelen voor niet onwaarſchynlyk gehouden, dat van dezen *Cajus Caligula's* zotte bedryven in *Batavia*, en vervolgens in de *Nederlanden*, herkomſtig zouden zyn de ſpreekwyzen op hen die malle grillen aanrechten; *hy heeft de kai*, of *kei in den kop*; *de kei leutert hem*; *hy dient van de kei geſneeden*, enz. en men noemt de zodanigen noch wel *rechte kaijen*, of *keijen*. *Chr. Schotanus* ſtelt voor vaſt, dat het heir van *Caligula* toen geſtaan heeft by 't *Huis te Britten*, en verbeeldt zich dat deze ſlagvertooning en zeetriumf zou geſchiedt zyn ter plaatze daar nu *Noordtwyk* legt, behoorende aan het Adelyk Huis en Geſlacht van *Van der Does*. Dat van den Tooren van *Caligula*, vervallen zynde, het *Huis te Britten* gebouwt zy, zie op BRITTEN. ('T HUIS TE)

Sueton. in Calig. c. 45. Brouw. Chron. f. 78. Coeffet. in Cal Houve 2. D. f. 42.

Idem Suet. ibid. Adr. Junii Batavia c. 10. p. 111. 112.

Houve 2. D. f. 43. De Raey Dict. Geogr. zie ook Adr. Jun. d. c. 10. Pontan. Gelderſ. geſch. 2. D. f. 89. Schotan. Kr. van Vriesl. f. 15.

CALLENBURG, (GERARD) Lt. Admiraal van Hollandt en Weſt-Vrieslandt, is te Willemſtadt geboren in het jaar 1642. Hy heeft het landt eerſt ter zee in minder bewint manhaftig gedient; wierd in het jaar 1665 Kapitein onder het Collegie ter Admiraliteit op de Maas. In het jaar 1673. Schout by nacht; vervolgens onder 't Collegie ter Admiraliteit t' Amſterdam, in het jaar 1674. Vice-Admiraal; ook van 't zelfde Collegie in het jaar 1692. Lt. Admiraal; en, na het afſterven van den Heere Luitenant Admiraal *Philips van Almonde*, in het jaar 1711. Lt. Admiraal van Hollandt en Weſt-Vrieslandt. Zyne dapperheit, en groote krygskunde ter zee heeft hem, meer dan zyne geboorte, gelyk de meeſten van Nederlandts hooge Zeeoverſten, tot dezen luiſterryken eeretrap doen opſtygen; waar door hy onder de Waterhelden zal vereeuwigt worden. In het zeegevecht en den ſlag ontrent den berg Æthna, in het jaar 1676. was hy als eerſte Kapitein op het ſchip van den Admiraal de *Ruiter*, toen die groote Zeeheldt de eerſte quetſuur van belang, die hy in den ganſchen tydt zyns levens gehadt hadde, ontfing, daar hy ook, eenige dagen daar na, aan overleedt. Maar *Callenburg* liet niet na een yder tot zynen plicht op te wekken; ſtelde binnen ſcheepsboort zoodanige ordres, omtrent Officieren, Matroozen, en Soldaaten, dat noch vriendt noch vyandt merkte dat den Admiraal iet overgekomen, of niet tegenwoordig was. Ook wierd in zyn Smaldeel noch eeven heftig gevochten, inzonderheit omtrent zyn Schip, dat Callenburg altydt dichte by het reddelooze van den Grave van *Styrum* hieldt, om dat te beſchermen, en te gelyk den vyanden (die'er tot acht in getal, en daar onder twee Schouten by nacht, yder met ſeſtig ſtukken en meer, gedurig voorby ſtreefden) beſtendig en geſtadig 't hoofdt te bieden. Ook wierd van hem en zyne Byſtanders zoo ſterk en vaardig met het geſchut vuur gegeeven, als men met musketten zou konnen doen; waar door hy ze zoo wel afwees, dat elk van hen de wyk nam, en den onzen alle t'zamen de ſpiegels toekeerden. Noch eenige uuren bleef de Ruiter daags na den ſlag zee houden, nadat men 's morgens nauwelyks de Franſchen van de Stengen had konnen beoogen; en, alzoo de windt zich meer verhief, liep de Vloot ontrent den middag naar Saragoſſa, daar d' Admiraal den 29 April overleedt. Na ettelyke dagen zeilde de Vloot van daar naar Palermo: De *Haan* voerde de vlagge als Admiraal; *Kallenburg* als Viceadmiraal; en *Middellandt* als Schout by nacht. De Franſchen begaven zich weêr in zee, quamen den eerſten van Junius in 't gezicht van Palermo, en, na dat eenige hunner Bevelhebbers begluurt hadden, hoe de Spaanſchen nevens de onzen geſtrekt lagen, den tweeden van Junius daar op af: waar op zy, ziende dat de Vice-admiraal van Spanjen zyn kabel, zonder meer weere te bieden, gekapt hadde; dat 'er ook wanorder zoo in de Spaanſche als onze ſcheepen raakte, dit tot hun voordeel gebruikten, en eenige onzer ſcheepen verbrandden: zelfs het ſchip de Eendracht, daar des Admiraals lyk in was, liep gevaar; maar *Callenburg* weerde zich dapper, en lag wel anderhalf uur de vyanden zoo dicht op zy, dat men den anderen met musketten beſchoot, tot dat de Franſchen eindelyk afweeken.

Brandt f. 976. Idem f. 977.

Ibid.

Idem f. 991. 992. 993.

CALLINGEN, is, volgens een Giftbrief van *Diderik den V.* Grave van Hollandt, van het jaar 1083. een zeekere plaats dicht by *Alkmaar*, en *Franlo*. Ik zegge *Diderik den V.* hoewel hy zich zelf daar den IV noemt; onder dit getal niet tellende zynen ongehuuwden Oom *Diderik*, die geene gifte gedaan hadde aan de Abdye van Egmondt; en in wiens plaats zyn Vader *Florentius*, dien hy pryſt, in het jaar 1048. gevolgt is. Want om dezen misſlag houde ik den brief niet voor verdicht: ja zelfs daarom niet, dat het twintigſte jaar van Keizer *Henrik de IV.* in plaats van het acht-en-twintigſte, op het einde van den brief gepaart is met de *VI Indictie*, en het 1083 jaar na de geboorte des Heilants, het welk wel een plompe misſlag is; doch, zoo ik geloove, van een ongeletterd afſchryver; gelyk ik het eerſte een feil achte van een onbeleeft Vorſt. *Stoke* noemt deze plaats, met eene zeer zachte blazing, HALLINGE,

Alting Not. Germ. Inf. P. II. p. 34.

In Droente gaf hy hem rentede dinge:
In Allmaar / en in Hallinge.

Deze geheele benaming ſchynt wech te zyn.

CALLIS CALISHOEK, zie K.
CALSLAGEN een Dorp; zie K.
CALSLAGE, een adelyk Huis; zie K.
CALVERDYK, een Dorp; zie K.

CALVESLOE is een van de drie landerytjes, dicht by het Haarlemmer-Meer, het welk *Florentius de V.* in een Giftbrief van den jare 1275. zegt, dat behoort tot de moerige landtſtreek de Geere. Hedendaags word het gemeenlyk KALSLAGE genoemt.

Idem ibid.

CAMBREN, anders CIMBREN; dus genaamt naar Cambritius, zoons zoon van Aſchenas, Vader van alle *Celten*: zie op CIMBREN, en CELTEN.

CAMERIK, een Dorp: zie K.

CAMMINGA, een adelyk huis in WIRDUM: zie K.

CAMMINGA, als boven in ARUM: zie K.

CAMMINGA, een zeer Edel geſlacht: zie K.

CAMMINGABURG, nu CAMBUUR; een groot adelyk Slot even buiten Leeuwarden, met een graft rontom, en met ſchoon hoog geboomte van vooren bezet; voor dezen aan de Familie van Camminga behoorende, doch tegenwoordig bezeten by den Heere *Siuck Gerolt Juckema van Burmania*, Grietman over Wijmbritzeradeel. Op dit ſlot word noch een Ruſtkamer bevonden, met al-

derhande oudt geweer, waar onder een beuls zwaardt, verscheide hellebaarden, boeijen, en andere werktuigen; waar uit blykt, dat hier by oudts halsgerecht geoeffent is.

CAMP, een Dorp; zie K.

CAMPEN, een Dorp of Stadt geweest; zie K.

CAMPEN, eene adelyke familie in *Zeelandt*; zie K.

CAMPEN, eene vermaarde Stadt; zie K.

CAMPER-NIEWLANDT; zie K.

CAMPER EILANDEN; zie K.

CAMPER-VEER; zie K.

CAMP-VEER of TER-VEER; zie K.

Alting Not. Germ. Inf P II. pag. 35.

CAMPINIA. *Heda*, de zeer nauwkeurige onderzoeker van de Archiven van Utrecht, heeft in het licht gegeeven een *lyst* van de *Vasallen* der zelve Kerke, hoewel van eenen verdichten ouderdom, echter niet jonger dan van de twaalfde eeuwe. Hier in staat geschreven, dat geheel *Campinia* (*Kempenlandt*) *tot aan* TOURNOUTERVOERDE, *door beleening van den Bisschop van Utrecht, bezeten wordt van deszelfs Opdisscher, den Hertog van Brabandt.* Een groot gedeelte van het Oude landt der *Menapieren*, leggende tusschen de *Maas* en de *Schelde*, het geen hedendaags de *Kempen* genoemt wordt, staat onder de gehoorzaamheit der Vereenigde Nederlanden, zoo ver het zelve behoort tot de Baronye van *Breda*, en de Meijerije van den *Bosch*; want het overige gedeelte is *Luiksch*. Uit den Schryver van het leven van *St. Trudo*, die gebloeit heeft omtrent het einde van de elfde eeuwe, blykt dat de Ouden dit geweest CAMPANIA genoemt hebben. *Gottefridus Wendelinus*, de beste uitlegger van de *Salische* wetten, heeft verscheide getuigenissen opgezogt, om te bewyzen dat dit Landt verscheide eeuwen lang ook den naam van *Taxandria* gehadt heeft. Doch by aldien menschen van den Calvinischen aart (aldus noemt hy hen met het merkteeken geteekent, die het merkteeken niet ontfangen hebben) aan deze bewysstukken geen geloof willen geeven, nergens anders om, dan omdat die Catholyk zyn, dat is, van de Paapsche Geestelykheit afgekomen, als gemeenlyk vol bygeloovigheden, enz. zou men echter moeten bekennen, dat zy in de naspeuring van dit stuk zoo gauw en gelukkig niet zyn geweest, dan de zeer schrandere *Wendelinus*. Want de dwaling van den Schryver benadeelt geenzins de geloofwaardigheit van het bewysstuk. Doch hier word de geloofwaardigheit, of schoon die in anderen opzichte wankelde, ondersteunt door de waarheit van de zaake, als men die wat hooger van daan haalt. Want dat de Taxanders, onder de beschuttinge der Romeinen, hun verblyf gehadt hebben tusschen de Zeeuwsche stroomen, zoo alsze hedendaags genoemt worden, die de *Menapiers* van vooren hadden, is in het eerste deel van dit werk aangetoont. Verder, dat de *Overrynsche Franken*, die den bynaam van *Saliërs* hadden, na dat de Romeinsche bezettingen van den Rhyn wechgenomen waren, (het geen *Zosimus* verhaalt dat onder de regeeringe van *Honorius* en *Theodosius Junior* is geschiedt) aanstonts aan den Zuidkant van de rivier vaste woonplaatzen, die hun tot noch toe geweigert waren geweest, genomen hebben; ook zietmen klaar uit dien zelven *Zosimus*, dat zy alle de Strandtbewoonders allereerst gedwongen hebben om van de Romeinen af te vallen, en zichzelven vry te maaken; oordeelende, gelyk men kan denken, dat de heerschappye te lande niet bestendig is, zonder dat men meester is ter zee: waar door het zeer waarschynlyk is dat de *Taxanders*, als de naasten, en tot dit oogmerk het beste van allen gelegen, voor alle anderen bewogen zyn geworden om deelgenooten te zyn van de vryheit, neffens de *Menapiers*, die hunne buuren van achteren waren: en dat, op dezer voorbeeldt, de andere *Armoriken* zulks ook gedaan hebben. Verder toont de zeer geleerde *Wendelinus* uit de *Salische Wetten* zoo klaar aan, dat zy den zetel van hunne niewe *Republyk* aan dezen kant van den *Rhyn*, tusschen de *Maaze*, den *Demer*, en den *Oceaan* gestelt hebben, dat het de grootste domheit zoude zyn daar meer aan te twyfelen. Het is derhalven geen wonder dat de naam van TAXANDRIA, die eigen was aan de zeekust, vry dikwyls van de geheele Landtstreek gebruikt is; terwyl ondertusschen de benaming van het *Menaxisch quartier* noch overbleef onder de navolgers van *Karel den Grooten*. Doch de naam van CAMPINIA, of CAMPANIA, die lang met de twee andere benamingen in gebruik geweest, en nu maar alleen overig is, zou ik niet meenen dat zich ooit verder uitgestrekt heeft, dan hedendaags de *Kempen*.

M. Alting Not. Germ. Inf P.II. p. 36. Alting ibid.

CAMPTHORPA, is een klein dorpje van *Kennemerlandt*, aan den uitersten Oostkant van het strandt, behoudende den naam van CAMP zonder dat 'er THORPA bykomt. Men vindt het aangetekent in het register der goederen van de Kerke van Utrecht.

CAMPUS FLORIDUS is geweest eene Abdye der *Cisterzienseren* in Westergo, in de Grietenye van *Wonseradeel* gelegen, een halve gemeene Duitsche myl van *Bolswaerdt* naar het Noorden. Weleer wierd dezelve in het gemeen FLOORCAMP, of Bloemkamp genoemt: doch hedendaags Oldeklooster; behoudende den naam alleen in eenige weinige Boerenhuizen. *Emmius* zegt dat het eene voortplanting is geweest, van Klaarkamp (*Clarus Campus*) derwaarts overgebragt, niet lange na het jaar 1165. *Hist. Frif. lib. VIII.*

CAMSTRA, een Adelyk huis in Fridgum; zie K.

CAMSTRA, als boven, in Wirdum; zie K.

CANINEFATES, van hen getuigt *Cor. Tacitus* dikmaals in zyne Jaarboeken en Historien. Het was een volk dat een gedeelte van *Batavië* bewoonde, van gelyken oorsprong, spraake, en kloekmoedigheit als de *Batawers*, maar veel min in getal. De Nederlandtsche Schryvers noemen hen *Kennemers*, *Kinhemmers*, en 't landt dat zy bewoonden *Kennemer-* of *Kermerlandt*. Zommigen bepaalen hen in een vry nauw bestek omtrent *Haarlem*. Anderen weiden breeder, en geeven hun ter bezittinge al het landt van den tweeden arm, of het mindergat des Rhyns, by 't Dorp *Katwyk*, langs de duinen heen tot *Haarlem* toe, hebbende ten Westen de Brittannische zee (eenen quaden nabuur) met de voornoemde duinen. Ook zyn 'er die hen noch rykelyker uitzetten, maakende hen beziters van *Haarlem*, *Alkmaar*, *Beverwyk*, en omtrent 42 Dorpen, tusschen de gedachte plaatzen. Om alles beter te bevatten, zullen wy hier stellen hoedanig *J. de Raey*, in zyn Woordenboek, *Kennemerlandt* (in 't gemeen gehouden voor 't bezit der *Caninefaten*) beschryft. *Kennemerlandt*, zegt hy, een Landtschap in Nederlandt, legt in het Zuiderdeel van *Noordt-Hollandt* ten Westen, tusschen de Noordtzee, de *Zyp*, d' *Alkmaarse Vaart*, *de Schermer*, *de Beemster*, *Waterlandt*, enz. en *Zuidt-Hollandt*: maar hy voegt'er by, dat het voortydts grooter is geweest. Daar tegen beweeren zommigen, dat een gedeelte van *Zeelandts* inwoonderen de *Caninefaten*, daar *Tacitus* van spreekt, geweest zouden zyn: dewelke *Jac. Eyndius* (volgens eeniger gevoelen) klaar bewyst van oudts in het landt van *Voorn*, dat weleer aan *Zeelandt* behoort heeft, gewoont te hebben; en geenzins in *Kennemerlandt:* en datmen aan de *Kennemers* met geene reden den naam van *Caninefates* kan geeven; dat daarom 't gevoelen van *Adr. Junius*, hoe hoog hy 'er van opgeeft, en hoe zeer de zynen het staande houden en dryven, niet het minste geloof daar in verdient. Geen minder verschil is 'er over den naam, of bynaam *Caninefaten*, dien veele meenen van de *Konynen*, (vermits zich in de voornoemde duinen omtrent *Kermerlandt* meenigten *Konynen* onthouden, dat die ook van hen veel gevangen en gegeeten wierden) herkomstig te zyn; door hunne nabuuren hun gegeeven als *Konyne-vreters*, of *Konyne-vatters* of *vangers*, dat in 't Vriesch met een *F*, *fatten*, *fangen*, gespelt of uitgesproken word; en dat dit koppelwoordt van de Romeinen in hunne taal tot *Caninefates* verboogen zoude zyn; en dus die naam *Caninefates*, by de Latynen, zynen oorsprong hebben van het Batavische *Conynen fangen*, of *fatten*; het welk zoo heel vreemt niet is by veele Volkeren; daar d' eene nabuur den anderen, wel eenen goeden, of quaden naam geeft, met des landts, volks, gedierte, zeeden, spyzen, dragt, als anders overeen komende, of daar naar zweemende. Dit voor af hebbende laten gaan, moeten wy 'er echter dit byvoegen, dat de meeste en voornaamste Schryvers eendrachtig (eenigen nochtans uitgezondert) van gevoelen zyn, datze hunne bezittinge en woonplaats in *Kermer-* of *Kennemerlandt* hadden. *Jac. Eyndius* hebben wy boven aangewezen daar in te verschillen. *Ph. Cluverius* plaatst hen in de *Overbetuwe*, geeft hun ter bezittinge al 't Alingelandt, van *Wyk te Duurstede* af, tusschen *Lek*, en *Rhyn*; met de Steden *Ter Gou*, *Woerden*, *Oudewater*, *Montfort*, *Iselstein*, *Vyanen*, en *Cuilemburg*. *Zeilerus* noemt de zelfde steden, en doet 'er *Utrecht* by. Ook heeft *Petrus Divæus* de meeninge van *Ad. Junius*, dat de *Caninefaten* oudtydts in *Kennemer-Landt* woonden, wedersproken, zich aan de achtbaarheit van *Tacitus* bindende; vermits hy zegt dat *Claudius Labeo*, Overste over eene Vleugelbende der *Batauweren*, en *Claudius Civilis* zeer benydende, de *Caninefaten* en *Marsacen* dapper geplaagt heeft; hen door hulpe van de oproerige magt der *Nerviën*, *Tungren*, en *Bethasieren* (gehouden voor Oudenaarders, Thongerschen, en Bethekers) overvallende en plonderende: besluitende daar uit, dat *Labeo* met zyn heir nootwendig heeft moeten de rivieren *Maas*, *Lingen*, *Lek* en *Rhyn*, toen de meeste breedte van *Batavia*, en waar aan de strydtbaarste Natien woonden, overtrekken, eer hy by de *Kennemers* zou hebben konnen koomen. Maar de Voorstanders van 't gevoelen van *Adr. Junius* neemen die zwarigheit wech, met te zeggen, dat dit *Labeo* ligt met een stroopend heir te doen is geweest, vermits hy, als *Tacitus* uitdrukkelyk schryft, de *Caninefaten* meer steels- en roovers wyze, dan met een geschikt, en voor de vuist aankomend leger geplondert heeft: ook kon hy hen gemakkelyk overrompelen, terwyle zy zorgeloos waren, en zich tegen zulken overval niet behoedt hadden; te ligter ook, omdat de meeste *Caninefaten* toen by *Claudius Civilis* waren. *Pontus Heuterus* houd het met *Divæus*; en op

Hist. Frif. lib. VIII.
Taciti annales l. 4. hist. lib 4. Ibid. Houve 2. D. f. 51. Adr. Jun. in sua Bat.
Rein. Snoyus.
Idem Snoyus.
Boxhorn Toon. v. Holl. p. 15.
*De trib. Rh. alv. c. 5. Adr. Junius H. Ortelius. P. Bertig G. Noviomag. Pontan. Dousa. Scriv. Boxhorn Zeileri Itinerar. f. 17. 48. * d. l. 4. ann. & lib. 4. Idem Tacit. Petr. Divæus. Boxh. Ibid. p. 16. V. der Houve H. V. Kr. 2. D. op f. 65.*

op het zeggen, dat de meeſte *Caninefaten* zich toen by *Cl. Civilis* bevonden, vraagt hy; waren dan de *Bataviers* en *Caninefaten* zoo onervaren in Oorlogs-voorvallende zaaken, datze geene genoegzaame Manſchap t' huis zouden gelaaten hebben, om het weerloos, en te onſterk geſlacht van mannen, vrouwen, en kinderen, te konnen beſchermen? Neen, antwoordt 'er *Boxhorn* op, het ontbrak hen, noch aan zorgvuldigheit, noch aan goedt beſtel; maar deze inwendige toevallen hadden zy niet voorzien, dachten op geene vyanden, ook niet op *Labeo*; die meer heimelyk en liſtig, dan openbaar eenen ſtroop deede. Met reden kon men dezen vrager vraagen, vermits hy de *Caninefaten* in eenen hoek van *Batavia* plaatſt, namelyk in de ſtreek tuſſchen *Gorinchem* en *Dordrecht*, of hy dan de *Bataviers* en *Caninefaten* voor zoo onervarene in krygszaaken houdt, dat ze in 't midden der vyanden zittende, en uit het landt trekkende, de paalen hunner bezittinge zonder bezittinge zouden gelaaten hebben? Want boven al is men bezorgt om de paalen en grenzen verzekert voor vyandtlyke in- en overvallen te ſtellen. Grave *Herman van Niewenaar* wil dat de *Caninefaten*, niet alleen de geheele *Veluwe*, maar al dat 'er tuſſchen de *Lek* en den *ouden Rhynſtroom* begrepen is, bewoont hebben: maar anderen verwerpen dit, en zeggen dat *Tacitus*, die in zynen tydt, en ten tyde der *Caninefaten* deze landen zelf betreeden heeft, getuigt, dat deze natie alleen eenen hoek van *Batavia* beſloeg. In de Gelderſche geſchiedeniſſen van *Pontaan* en *Slichtenhorſt* word verhaalt, dat de *Kennemers* omtrent en achter *Haarlem*, in de oude Handtveſten, *Kenneverts* of *Kennefarts*, en hun landt *Kinhem* genoemt worden. Indien zy nu dien naam, in de Bataviſche taal, ten tyde van *Tacitus* gevoert hadden, zoo konden de *Romeinen* van *Kennefarts*, wel *Caninefates* gemaakt hebben; en dan zou daar uit blyken, dat *Kennemerlandt* het landt hunner bezittinge geweeſt is. Onder alle ongewisheden blyft dit gewis, dat de *Caninefaten* in *Batavia*, en onder de *Batavieren* gewoont hebben; dat ze met hen uit het landt der *Catten*, of *Heſſen*, gegaan zyn, of immers kort daar na tot hen, die uit *Heſſen* getrokken waren, als tot en by hunne bloetvrienden van eenerlei afkomſt, zich gevoegt hebben: en, ten oorlog met hen getrokken zynde, hebben zy onder *Claudius Civilis*, ontrent 70 jaren na Chriſtus geboorte, de Romeinen zeer grooten afbreuk gedaan, en daar by gevoelige ſlagen gegeeven.

Pontus Heuter. in Belg. l.1.c.12.

Idem Boxh. ibid.

Herm. Com. Niew. de Gall. Belg.

Pontan. Gelderſ. geſch. I. D. f.8.

alleg. Tac. Idem Pont. ibid.

CANINEFATEN. (*Caninefates*) Met dezen naam noemen *a Vellejus Paterculus*, en *b Cornelius Tacitus* een zeker volk geſproten uit de *Over-Rhynſche Catten*, het welk bewoonende een ſtuk van het Batawer Eilandt, een klein gedeelte van *Gaulen*, en ook van het Roomſche gebiedt uitgemaakt heeft. Nadat de *Batawers*, hunne bloetverwanten, van het Roomſche volk tot Bondtgenooten waren aangenomen, en den *Vriezen*, hunne nabuuren, van *Druſus* opgelegt was ſchatting te betaalen; zyn zy van *Tiberius*, tweeden ſtiefzoon van *Auguſtus*, t' ondergebragt. Derhalven zyn op dit zeer beroemde Eilandt, gelyk Plinius het noemt, twee Staatsregeeringen geweeſt, de eene die van de *Bataveren*, de tweede der *Caninefaten*. Van welke de eerſte, pronkende met de eere van Bontgenooten der Romeinen te zyn, dezelve ten dienſt ſtonden, blyvende vry en vrank, als zynde vrienden van het Roomſche volk: doch de andere ſtonden onder heerſchappye en onder ſchatting, als door kracht van wapenen overmeeſtert zynde. En men weet niet dat de *Caninefaten* de *Batawers* ooit in aanzien gelyk zyn geweeſt: zoo als zulks alleen van de Mattiaken, zynde noch een ander voortteelſel der Catten, uitdrukkelyk verhaalt word; hoewel *Tacitus* tot hunner eere ſchryft, dat zy in afkomſt, taal en dapperheit de *Batawers* gelyk waren, en in menigte alleen van hen overtroffen wierden. Zoo dat zy, zoo veel men hier uit kan giſſen, uit een ander landtſchap van hun *Over-Rynſch* Vaderlandt afkomſtig zyn geweeſt, dan de *Batawers* of *Mattiaken*. Doch ik zou niet willen verzekeren, dat zy daarom alleen wechgetrokken zyn, of voor of na hen, die, uit het *Batawers* landtſchap, op het zelve Eilandt zyn komen woonen; dewyl ik deeze en diergelyke zaaken als onzeker laate. Maar dit is zeker, dat de *Caninefaten* van outs af te gelyk met de *Batawers* op den Galliſchen bodem gewoont hebben: en dat afzonderlyk, en alleen binnen het *Batawer-Eilandt*: Gelyk de zeer beroemde Heer *Cluverius* zulks treffelyk heeft bewezen tegens *Junius* en zyne navolgers, die Kinhem (*Kinhemum*) leggende op den Germaniſchen bodem, tuſſchen den *Rhyn* en het *Vlie*, den *Caninefaten* zeer zottelyk toeſchryven; gelyk zulks op eene andere plaats, door een niew bewys, zal bekragtigt worden; wanneer wy zullen aantoonen, dat het *Kinheimerlandt* onder de *Vriezen* de *Marſatiers* (*Marſatii*) toebehoort. Doch hoe groot, en welk een gedeelte van het Eilandt de *Caninefaten* bezeten hebben, is niet zoo klaar aan te wyzen. Dat zy de laagſte landen bewoont hebben, kan men genoeg afneemen uit de overwinninge, die zy op de Romeinen hebben behaalt, als die genoodzaakt waren zich naar de hooge landen te begeeven. Ook blykt uit dien zelfden veldttogt dat zy aan de Noordzee gewoont hebben; dewylze zich ter zee by de Vriezen hebben gevoegt, het geen de Veſtingen der Romeinen hun niet toelieten langs den *Rhynſtroom* te doen. En aldus hebben zy, vereenigt met de volken aan de Noordzee, onvoorziens eenen aanval op den Rhyn gedaan, als zynde volken die beide aan het ſtrandt woonden, en aldaar overal gerief van ſchepen by der handt hadden. Ook ziet men dat de liſt van *Claudius Civilis* nergens anders toe geſtrekt heeft, dan om de benden, die eenigen tydt van te vooren op de vlucht gedreven waren, naar de Noortzee in het landt der *Caninefaten*, zyne vloekverwanten, te rug te doen trekken, en van de ruiters en voetknechten, die in het bovengedeelte van 't Eilandt by een getrokken waren, af te ſcheiden, om dezelve dus te gemakkelyker te overvallen; zichzelven tot voorganger en gyzelaar aanbiedende; gelyk hy dien ſchyn gaf dat de *Caninefaten*, tegens wien hy verzekerde dat zyne bende *Batawers* alleen wel beſtant was, niet zouden durven onderneemen, om de Romeinen te beletten in hunne voorige winterlegeringen te komen, en die te verdedigen. En *Claudius Labeo*, die uit het landt der *Nerviers* (*Nervii*) quam aantrekken, zou de *Caninefaten*, en de aangrenzende *Marſatiſche Vriezen*, niet onverwagt hebben kunnen op het lyf vallen, zonder de *Batawers* aan te taſten, indien het landt der *Caninefaten*, langs het ſtrandt aan de *Vriezen* paalende, zich niet uitgeſtrekt had tot aan het gemeene gat van de *Maaze* en *Waal*. Maar, alhoewel dit alles genoegzaam bewyſt, dat de *Caninefaten* aan de Noortzee gewoont hebben, echter ſchroomt de zeer beroemde *Cluverius* niet vaſt te ſtellen, dat het landt der *Caninefaten* zich niet verder uitgeſtrekt heeft dan een weinig boven *Leiden*: alleenlyk omdat *Ptolemæus* deze ſtadt den toenaam geeft van *Lugdunum Batavorum*, (*non Caninefatum*) *Leiden* in het *Batawer-* niet *Caninefaten-*landt. Doch men had hier moeten in acht neemen, dat de *Caninefaten* na den tydt van *Tacitus*, en ook veelmaals te vooren, altydt geſchuilt hebben onder den naam van de *Batawers*; doordien niemant der Schryveren van hunne daaden naderhandt afzonderlyk eenig verhaal heeft gedaan. Men kan derhalven niet langer twyfelen, of de *Caninefaten* hebben de Noordt-zee van vooren gehadt; ook is het waarſchynlyk dat de *Rhyn* en d' *Yſſel*, terwyl de *Lek* noch niet bekent was, beide de zyden beſloten hebben. *Cluverius* ſtrekt hen van achteren uit tot aan het vlek *Batavodurum*, of *Wyk te Duurſtede*: doch ik zou liever willen tot aan Batenſtein/ dat is, de *grensſteen* der *Batawers*. Waar van daan tot aan den naaſten oever van den *Yſſel*, ter plaatze daar nu ter tydt *Montfoort* legt (een ſteedtje in het Sticht Utrecht) een dyk of landtſcheiding van aarde loopt, tot bedyking van het Meer, of den Poel der *Catten*, of *Caninefaten*, die in de wandeling de Hattenboeter Haage genoemt wordt; dien ik zeekerlyk de grensſcheiding der *Caninefaten* van achteren meene te zyn. Dewyl de naam der *Catten* buiten deze grenzen op het geheele Eilandt niet gevonden wordt; en men denken moet, dat al het geen dien naam gedraagen heeft, niet de Batawers, maar de *Caninefaten* betreft. Men heeft wel Hatten en Hattenbrecht aan deezen kant van den *Yſſel*, in dat gedeelte van het Eilandt, het welk het byzondere erfdeel der *Bataweren* geweeſt is: maar deze plaatzen ſchynen hunnen naam gekregen te hebben van de overvaart, die de *Caninefaten*, of *Catten*, die aan den anderen oever woonden, daar ter plaatze hadden. *Cajus Plinius* heeft dit volk, dat even beroemt was wegens zyne krygskunde te paerdt als te water, CANNUNEFATES genoemt. In eene oude *Inſcriptie* te *Volſinium*, die men vindt by *Lipſius*, *Gruterus*, *Schottus*, *Urſinus*, en anderen, ſtaat CANNANEFATES. Eene andere *Inſcriptie* te Rome heeft CANONEFATES: en wederom eene andere, CANANIVATES; gelyk men ziet by *Thomas Reineſius*, Eindelyk heeft de zotte Aardtbeſchryving, die den naam van *Æthilus* bevlekt, CANNIFATES. Nu geeft deze zoo zeer verſcheelende uitdrukking genoeg te kennen, dat yder een deze Germaniſche benaming niet even wel verſtaan, en niemant, zooveel ik merken kan, haar recht uitgeſproken heeft. Om nu den waaren oorſprong van dezen naam na te ſpeuren, en met eenen de eigentlyke en oorſprongkelyke wyze van ſchryven en uitſpreeken; oordeele ik dat men voornamentlyk moet onderzoeken, welk den byzonderen toeſtant, en als den eigen aardt van den grondt zy, waar van byna alle de rontomleggende volkeren hunne naamen gekregen hebben; als *Amſibarius* (Emsbaur) van de naburige *Emsſtroom*, (*ab Amiſiæ vicinia*) *Anchus* en *Batavus* van de Alu- of Broemlanden. *Bructerus* (*Broeker*) van de Broeken of Brochlanden. *Morinus* van de Moeren of Moerlanden. *Marſatius* van zyne gelegentheit tuſſchen de Zee en de *Meeren*. *Sigamber* van de rivier de *Sige* en Bergen/ enz. Nu beſchryft *Tacitus* het landt der *Caninefaten* voornamentlyk

Tac. Hiſt. lib IV. cap. 15. 16.

Tac. Annal. IV. cap. 5.

Lib. 11. cap. 15.

ad Tac. Annal. XI. cap. 28. Synt. Inſcript. pag. 513. 514.

Alting Not. Germ. Inf. P. I. pag. 25. alib. II. b An IV. cap. 72. 73. An. 11. c. 18. Hiſt. Daſſim.

Tac. Herm. ap 29. Hiſt. V. p. 15.

ntiq. tav. 3. 14. m. tiq. 11. 33. 4.

Zeil. Itiner. tom. 2. f. 17. 48.

mentlyk aldus, dat het laag en moerig is, zoo dat de rivier, door het herſtlweêr, en de menigvuldige plasregenen, daar over heen ſtroomende, het zelve byna als een Meer, uiterlyk aan te zien, plag te bedekken: en het zelve daar door als tuſſchen de ondiepten, die wy **Watten** noemen, ſchynt te leggen. Doch opdat de inwoonders dit ongemak van overſtrooming eeniger wyze mogten verhelpen, bebolwerkten zy dusdanige poelen en ondiepten, door het opwerpen van een weinig aarde, als met een ringdyk, die zy met een Germaniſch woordt, het welk ook van outs by de Romeinen bekent is geweeſt, eene **Italje** noemden: want zeer voortreffelyke mannen, als a *C. Cambdenus*, en b *J. Douſa*, de Vader, oordeelen, dat de Romeinen daar van daan gehaalt hebben hun woordt *Cajare*, dat is, *bedwingen*; gelyk *Lipſius* dit woordt ook zoo erkent, hoewel hy het zelve verklaart van *Lange bruggen*, waar in hy *Hadrianus Junius* volgt: ook heeft *Corbulo*, Landtvoogt van Neder-Germaniën, derwaarts gezonden zynde van Keizer *Claudius*, deze kunſt van bedyken (*cajandi*) wel geweten; als hy een diepe graft gegraven hebbende tuſſchen den *Rhyn* en de *Maas*, daar zoo veel aarde heeft laten uitſmyten als van nooden was om eenen vry grooten en zwaaren dyk te leggen, die ook het overſtroomen van de Noordzee kon beletten, dat is, volgens de manier by de inwoonderen gebruikelyk, mogt bedyken (*cajaret*) en bedwingen. Nu twyfele ik niet veel, of de naam van *Caninefaten* is t' zamengeſtelt van deze twee woorden **Italje** en **Watten**: waar in de Romeinen alle de letters hebben laaten blyven, behalven dat zy 'er, om het t' zaamenſtooten der klinkletteren te ontgaan, (het geen in de Latynſche taal eenige wanſchiklykheit heeft) den medeklinker *n* tweemaal tuſſchen ingezet hebben. Want aldus hebben zy CAIEFATES, (of, gelyk de *inboorlingen* zeiden, KAIE-WADERS) uitgeſproken CANINEFATES: ook vindtmen voetſtappen noch van dezen ouden naam in **Waddingveen** dicht by Gouda, en **Waddingvliet** aan de grift van *Corbulo*, welke plaatzen ook van de **Wadden** en **Watten** hunnen naam hebben. Doch ik kan my niet genoeg verwonderen, hoe de zeer geleerde *Hadrianus Junius*, die zelf byna voor een *Caninefaat* wil gehouden zyn, zoo onbeſchaamt (of zoo onvoorzigtig) is, dat hy den naam, of liever den tytel der alleronvertzaagſte menſchen van het **Conyn**/ zynde het vreesachtigſte van alle dieren, wil afhaalen; als of zy dien aangenomen hadden van de OVERWONNE NATIE DER CONYNEN, die zy, gevangen hebbende, opvraten. Wel wat een treffelyke roem, dat zy verdient hadden **Coninevatters** en **Coninevraten**/ als andere menſcheeters, genoemt te worden! Ik ſchaame my dat ik zulke ſlechtigheden hier hebbe moeten melden. (Zie boven breeder van dezen naam; en hoe zy ſchimpswyze aan dit volk kon zyn gegeeven, wanneer de Heer *H. Junius*, over zyne meninge, zulk eene ſcherpe beriſping niet zou verdienen.)

a *Defer. Com. Dal'd.* b *Ant. Hol.* VI. c *Ad Tac. Ann.* 1. *cap.* 63.

Pontan. Gelderſ. geſch. 1. *D.* *f* 38. *Idem ibid.*

CANISIUS, (HENRICUS) Broeders zoon van *Petrus Caniſius*, Jeſuit: hy was te *Niewmeegen* gebooren, en een geleert man: niet min vermaart door zyne bedenkingen over de *Roomſche Canonyke Rechten*, als door de zes ſtukken van *Lectiones Veteres*, Oude Leſſen, daar in hy groot licht aan de geſchiedeniſſen der voorledene tyden, gegeeven heeft.

CANISIUS, (PETRUS) van *Niewmeegen*, Oom van den gemelden *Henricus*, was geëert van- en in achtinge by Pauzen, Keizers, en de Grooten zynes tydts. Hy heeft eenige boekjens geſchreven, en in druk uitgegeeven in 't jaar 1597. zynde toen 67 jaaren oudt.

Goudh. in d' O. Holl. Kr.

CANNIUS, (NICOLAUS) anders CAN, geboortig van Amſterdam, had eerlyke en ryke ouders. Hy woonde eenigen tydt by *Deſiderius Eraſmus van Rotterdam*; die hem in 't jaar 1527 in de Griekſche taal gebruikte. Na *Eraſmus* doodt, wierd hy Pater van de Nonnen in 't S^t. Urſelen klooſter t' *Amſterdam*, heeft eenige Latynſche en Griekſche gedichten opgeſtelt. Boven dien het leeven van *Cornelius Crocus*, zie op *Crocus*, *Cornelius*, beſchreven, desgelyks een geleert man en Amſteldammer: ook noch eenige t' zamenſpraaken, ten dienſte van de jeugt.

Boxhorn Toon. v. Holl. p. 247. *Idem Boxh.*

CANTENS; zie K.

CANTHER, (JOHANNES) geboortig van *Groningen*, leefde omtrent het jaar 1479. was een geleert man, *Theologiæ*, *Juris*, *Medicinæ Doctor*: zyn Vrouw was mede zeer geleert, insgelyks zyne Zoonen, als ook zyne eene Dochter; zie de volgende poſten.

Schotan. Fr. Kr. achter in de Documenten.

CANTHER, (ANDREAS) zoon van den gemelden *Johan Canther*; hy was van kindts beenen af zeer gauw, en zoo aanneemende in geleerdheit, dat hy in het tiende jaar zyns ouderdoms alreede Doctor was, en verder in verſcheide Faculteiten wierd. Wy zullen hier, t' zyner eere en gedachteniſſe, den brief van *Keizer Frederik den III.* invoegen; waar van men Copy uit het Latynſch Origineel by *Ch. Schotanus* leezen kan, en ook by *E. G. Happelius*. „ *Frederik de III. Roomſch Keizer*, „ wenſcht heil en welvaart aan 't verwonderlyk en „ voortreffelyk kindt *Andreas Canther*. Voor of aan Onze „ Keizerlyke ooren is 't groote gerucht van u, alderliefſte „ kindt, en den van allen tyden ongehoorden roem „ uwes lofs gekomen, namelyk, dat gy al voor het tiende „ jaar uwes teederen ouderdoms d' ervarendheit byna in *Happ. Academ. Rom.* „ alle konſten hebt bekomen, ook de wetenſchap onzer „ Wetten, en der *H. Canons*; en (dat noch meer te ver- „ wonderen is, en ons zeldzaamer dunkt) ons word *p.* 188. „ gezegt, dat gy 't geheele Oude en Niewe Teſtament, „ niet zonder byſtandt der Goddelyke genade, voor „ yders oogen leeſt, en verklaart, in openbaare zintwiſ- „ tingen, met een onbeſchroomt harte, op ieder vraage en „ bewys antwoordt geeft. Vermits wy nu begeerig zyn, „ om de waarheit van zulk een wonderwerk zelf t' on- „ dervinden, hebben wy u niet onwaardig geacht, met „ deezen Onzen vriendelyken brief te verzoeken, dat „ gy, op Onze *Keizerlyke Majeſteits* byzondere geliefde „ Univerſiteit te *Weenen* wildt komen, naardien Wy „ grootelyks verlangen om uw aangezicht te zien, en u „ Onze Keizerlyke gunſten, naar de waardigheit uwes ver- „ ſtandts, deelachtig te maaken. Gy zult u derhalven, „ zoo haaſt gy kondt, naar *Weenen* begeeven. Voorts verniewt zyne Majeſteit het gedaane verzoek, belooft hem de eerſte plaatze in zyn Hof, enz. De brief was *Idem Happel. p.* 189. gedagtekent den 26 Januarius, in 't jaar na Chriſtus geboorte 1472.

Zeileri Itiner. Tom. 1. *f.* 444.

CANTHER, (URSULA) eene Dochter van den bovengemelden *Johannes*, en zuſter van *Andreas*, was zeer geleert, overzulks wierd zy het *Wonderwerk der wereldt* genaamt.

Goudh. in d' O. Holl. Kr. f. 222.

CANTHER, (WILHELM) een Edelman, van *Utrecht* geboortig, zoon van Mr. *Lambrecht Canther*, in d' O. Raadsheer in het Hof aldaar. Hy had te *Leuven*, te *Parys*, en te *Boloniën* geſtudeert, was ten vollen in de *Griekſche* en *Latynſche* taalen geleert; ſtorf in 't jaar 1575. in den ouderdom van 33 jaaren. Men hield het daar voor, dat hy door zyne gedurige bezigheden in de boeken, enz. al van zyne jeugt af eene ongezonde lichaams geſtelteniſſe, en eindelyk de doodelyke ziekte op zynenhals gehaalt hadde.

CAPE/L een Zuid-Hollandtſch Dorp; zie K.

CAPE/L een Hollandtſch Dorp aan den Yſſel; zie K.

CAPE/L of CAPELLE; ('T HUIS TE) zie K.

CAPE/L in Zeelandt; zie K.

CAPE/L, (BLAUW) een Dorpje in 't Sticht Utrecht; zie K.

CAPUTIIS (NICOLAUS DE) word onder de Biſſchoppen van Utrecht gerekent; zie op NICOLAUS DE CAPUTIIS.

Leeuw. Bat. Ill. f. 379. *Sigon. de Imp. Occid. Eutrop. Aurel. Victor.*

CARAUSIUS, hy was van geboorte een *Goilander*, (volgens *S. v. Leeuwen*) ook Admiraal op de Belgiſche zee, van den Roomſchen Keizer *Maximianus*: is al omtrent het jaar 280 na Chriſtus geboorte een dapper Overſte ter zee, op en by de *Bataviſche* kuſt, geweeſt, en heeft ook met de *Bataveren* al vry wat uitgerecht: hy bequam daar met de zynen eenen grooten buit; maar raakte daar over in ongenade by den Keizer, begaf zich derhalven naar *Armorica*, of *Bretaigne*, anderen zeggen naar *Britanniën* in *Engelandt*; daar matigde hy zich 't hoogſte gebiedt aan, en worp zich ten Keizer op. Zommigen noemen hem, en mogelyk beter, eenen *Geldersman*, en zynen naam *Garaus*, van de Romeinen in *Caraufius* verboogen. Hy had onder de Roomſche Keizers *Diocletianus* en *Maximianus* (gelyk 'er te dier tyden byna in alle de Roomſche Provintien groote beroerten waren ontſtaan) het bevel, en bewaarde de Vlaamſche zee, als Admiraal van het Roomſche Ryk, tegen der *Franken* en *Saxen* invallen en geweltdadigheden. Hy behaalde d' overwinning op hen, en kreeg eenen grooten roof, vermits de *Bataviers*, die met hem eene lyn trokken, hem holpen, en zy den buit t' zamen deelden, of 'er wel een gedeelte van trokken. Van alle deeze groote verrichtingen verantwoordde hy niets aan den Roomſchen Stadthouder, doch bragt evenwel iets in de Roomſch-Keizerlyke Schatkiſt. De Stadthouder, daar over toornig, beval hem om 't leven te brengen; maar hy maakte zich van kant, en begaf zich met het geroofde naar *Engelandt*, of *Bretaigne*, daar hy zich eenen grooten aanhang maakte, en den Keizerlyken tytel, als gezegt is, aannam, dien hy zeven jaaren lang voerde, terwyle *Diocletiaan* elders werk genoeg, zoo in *Egipten*, *Galliën*, als *Perſiën*, enz. vondt. *Diocletiaan*, die, wegens alle deze onruſten, *Maximiniaan* ten Medegenoot in het Keizerryk hadde aangenomen, zond *Conſtantinus Chlorus* wel tegen *Caraufius* uit, maar dees vondt zulken ſterken tegenſtant, dat beî de Keizers, *Diocletiaan* en *Maximiniaan*, met hem een verdrag aangingen. Dus bleef *Caraufius*, als Keizer of Koning, in Engelandt of Bretaigne; daar hy na de gedachte zeven jaren van *Alectus*, eenen zyner huisgenooten, vermoordt wierd. Deze *Alectus* wierd ook, na dat *Idem Sigon. Eutrop. Coeff. Hiſt.* hy omtrent drie jaaren de heerſchappy gevoert hadde, van *Aſclepiadorus*, Overſte der Lyfwachten, om hals gebragt: en na dien tydt quam dat geweſt weêr onder der Romei-

Romeinen gehoorzaamheit. Boven 't verhaalde, wierd *Carausius* noch beschuldigt, den *Frankischen* en *Saxischen* rooveren den doortogt, om te stroopen in de landen van 't Roomsche Ryk, vergost, doch, na die verrichtinge, hun den geplonderden buit ontweldigt, en voor zich zelven behouden te hebben. *Rom. lib. 20. Gothofr. Hist Kr. f. 753. Leeuw Bat. ill. fol. 379. Pontan. Geld ges. 2. D. f. 20. Scot. Fr. Kr. f. 29. Brauw. Chr. in Diocles.*

CAREL, Roomsch Keizer de V: zie K.

CAREL, de Strydbaare: zie K.

CAREL van EGMOND, anders van GELDER: zie K.

CAREL *de* GROOTE, CAROLUS MAGNUS, zie K.

CAREL MARTEL, *Koning:* zie K.

CAREL BOISOT: zie K.

CAREL *van* BREEMEN: zie K.

CARIOVALDA, Koning, of liever Opperveldtheer der *Batavieren*; hy wordt de tweede gekent: *Veromerus* was zyn voorzaat, die ontrent den tydt van Christus geboorte geleeft heeft. Hy (*Cariovalda*) was een dapper Heldt; gelyk hy ook zoodanig in den slag is gestorven, zeer kloekmoedig tegen de *Cheruscen*, of *Mansvelders*, by de Wezer, in 't jaar 18 na Christus geboorte, vechtende: want deze veinzende te vlieden, lokten hem met de zynen op eene effene plaatze, rondtom met bosch bezet; daar zy, van allen kanten uitspringende, op de *Batavieren* aandrongen, die daar door begonnen te wyken; weshalven de *Cheruscen* op hen te feller aanzetteden. Toen *Cariovalda* eenen langen tydt hun geweldt hadt wederstaan, beval hy den zynen, dat ze met hunnen hoop, in 't rondt geschaart, door de meenigte der vyanden zouden heen breeken: hy zelf viel midden onder hen, daar ze het dikste stonden, en, als een leeuw strydende, is hy, na veele pylen ontfangen te hebben, en dat zyn paerdt onder hem doodt geschoten was, eindelyk, met veele omtrent hem staande Edele *Batavieren*, ridderlyk gesneuvelt. *Tacitus* noemt hem *Dux Batavorum*, *Hertog*, of *Heirtogtleider* der *Batavieren*. Anderen Schryvers geeven zynen voorzaat *Veromerus* den tytel van Koning. Maar hier dient aangemerkt, dat de Koningen der *Duitschen* en *Batavieren* niet anders dan Koningen met den naam, doch in der daadt alleen maar Krygshoofden, of Oversten der Heiren waren; zie op BATAVIA, en BATAVIERS. *M. vander Houven* stelt dezen strydt, en de doodt van *Cariovalda*, voorgevallen op 't jaar 16. na Christus geboorte. *Tac. annal l. 2. Hist. l. 2. Leeuw. Bat. ill. f. 673. C. Scot. F. Kr. f. 9. Strabo l. 7. Amm. Marcell. lib 16. Houve 2. D. f. 39.*

CARTESIUS, anders DES-CARTES. (RENATUS) Hy was een Franschman van geboorte; en in de schoolen der Jesuïten opgevoedt; quam in *Nederlandt*, was, naar 't zeggen zyner tegenstreeveren, niet zeer Godtsdienstig; maar een uitsteekend *Mathematicus*, en vernuftig Filosooph, van zeer groot verstandt, doch met de religie zich weinig bekommerende; wilde ook, ter vermeerderinge van zyne Philosophische kennisse, daar omtrent geene moeite noch diep onderzoek doen: Ten dien einde, op zekeren tydt, van eenen vermaarden Predikant binnen *Deventer*, toen zynen vriendt, aangemaant, zegtmen, dat hy zich spottender wyze liet ontvallen: *Ik hebbe de religie van mynen Koning.* Om zich eenen naam te maaken, bedacht hy eene niewe of verniewde *Philosophy*, die al terstont eenen grooten aanhang van schrandere en niewsgierige verstanden bequam, ook al eenige ontroeringen in de Kerken en Akademiën van Nederlandt, zoo wel onder de Theologanten als Philosophen, verwekte: vermits men de Godtkunde veelzins mede naar deze niewe Philosophy schikte, dat veelen vreemt voorquam, en niet onbekent is. *Georg. Paschius* verhaalt, dat Heer *Renatus* zich in 't begin niet geerne den naam van *Cartesius* (meer zynen geslachtnaam *Des-Cartes* beminnende) hoorde geeven, klinkende hem het Fransch beter in zyne ooren: zoo dat eenige spotters, daar op speelende, hem betitelden, *Philosophe de Carte.* De zelfde Professor *Paschius* wyst aan, dat de Heer *Des-Cartes* d'eerste vinder van het voornaamste zyner Philosophie niet geweest is. Hy bekent het ook zelf, dat zyn gevoelen de *corpusculis*, & *eorum varia figura*, niet niew, maar alreeds van *Democritus* ter baane is gebragt geweest. Ook toont hy aan, wat *Cartesius* meer, de *universi infinitate & mundorum pluralitate*, zoo wel den ouden als niewen Schryveren afgeleent, en ontrokken heeft. Onlangs is 'er een Schrift in Duitschlandt uitgekomen, waar in de Schryver den Philosooph *Aristoteles* als eenen guichelaar, en goochelspeelder handelt; en verder zegt, dat hy de menschen daar mede zoo lange heeft bedrogen, tot dat *Cartesius* hun beter onderrechte. Maar een ander geleerdt Man nam aan veel klaarder en krachtiger te bewyzen, dat *Des-Cartes* verre de grootste guichelspeelder is geweest: verwytende met eenen den *Cartesianen*, dat zy zich niet beter by *Cartesius* konnen doen gelden, dan door *Aristoteles*, op alle bedenkelyke wyzen, door te stryken en te heekelen. Ondertusschen is 't wereldtkundig, dat zyne Filosofie, nadat de *Philosophia experimentalis*, of *ondervindende Wysbegeerte*, verder opgekomen, en, voornamelyk in Vrankryk en Engelandt, sterker doorgedrongen is, vry wat van haare achtinge en voorstanderen verloren heeft, zoo dat 'er thans weinige zuivere of echte Cartesiaanen (magmen zoo spreeken) gevonden worden; dat is, die alle zyne gevoelens volgen, en, als men zegt, in zyne woorden zweeren, gelyk wel in de naastvoorgaande eeuwe, wanneermen verscheide Hoogleeraars, byzonderlyk in Nederlandt, op d'Akademizetels heeft gezien, nevens ganssche schaaren hunner Leerlingen, die alles wat deeze Fransche Filosoof hadde in 't licht gebragt, als met beide armen omhelsden, en spitsvinnig, vol blakend yvervier, verdeedigden; met wrakinge niet alleen van *Aristoteles*, en andere Ouden, maar van alle hunne Tydtgenooten, hoe groot ook van naame en geleerdheit, die niet volslagen met hun Meesters gevoelen t'zamenstemden. Eerst heeft hy zich in 't landt zyner geboorte, en, by ryper jaaren, te Parys opgehouden; naderhant in een Noordt-Hollandts Vlekje, niet verre van *Egmont*, omtrent 25 jaaren gewoont; daar hy, onder verscheide tusschenreizen naar Vrankryk, enz. voornamelyk zyne kundigheit in de Wysbegeerte heeft aangequeekt. Vervolgens is hy, door de beruchte Koninginne *Christina* van Zweden, naar Stokholm genodigt, vermits zy de vervalle Geleerdheit, naar zy voorgaf, in haar Ryk weêr wilde in bloei brengen, waar toe zy ook andere Geleerden beriep; gelyk dan ook *Des-Cartes*, met zyne niewe snof van Filosofie, by haar, tot het einde van zynen levensloop, in groote achtinge was. Dit Flonkerlicht der Wysbegeerte, *Renatus Des-Cartes*, opgekomen in den *Haag van Touraine*, den 31 Maart, 1596. is ondergegaan te Stokholm den 1 Februarius in 't jaar 1650. zoodat hy slechts den ouderdom van 54 jaaren bereikt heeft. Omtrent zyn verscheiden van d'aarde is aanmerkelyk, dat hy, zwaar van de *Pleuris*, of 't *Zydwee* aangetast, geenzins wilde verstaan, dat hy, naar 't gewoon gebruik van 't geneezen dier quaale, wierd adergelaaten, hoe hard daar toe aangezocht, als strydig met zyne Filosofische gronden; waar op dan de doodt, gelyk de Geneesoeffenaars eenparig voorspelden, gevolgt is. Zyn graf in Zweden wierd met een loflyk Opschrift versiert: Doch in 't jaar 1667 is zyn gebeente, ten verzoeke van Koning LODEWYK *den XIV.* naar Vrankryk overgevoert, en daar den 3 van Oogstmaandt, in de Kerke van S. Genoveva, bygezet; daar hy dan weder op niew met een uitmuntend Grafschrift van den Heere Chanuut, met wien hy veele briefwissselingen gehouden hadde, is vereert. De Werken nu van dezen vermaarden Filosoof *R. Des-Cartes* in 't licht gegeeven, komen ons voor onder de volgende Opschriften: *Meditationes de Prima Philosophia, &c. Principia Philosophiæ. Dissertatio de Methodo* Dioptrice. Meteora. Tractatus *de Passionibus Animæ. Epistolæ, 3 vol. Geometria. De Homine, & de formatione Foetus; cum notis Schuyl & de la Forge. Opuscula Posthuma, Physica & Mathematica. Mechanica. Regulæ ad directionem ingenii de generatione animalium. Compendium Musicæ.* Deze Werken nu, gelyk ze ten deele in 't Fransch, en ten deele in 't Latyn door den Filosoof zelf zyn geschreven, zyn volkomen in de laatste taale, en voor 't grootste deel in 't Fransch, geyk ook in 't Nederduitsch gedrukt. *P. Jans. J. Rev. &c. Paschii Scedium de cur. huj. sec. inv. c. 3. lem lid. entfelii tonat. nterr. an. 693. l. D. 522. em ntz. andts 1gw.*

CARVO. Van deze plaatze word nergens by de Ouden gewag gemaakt, dan alleen in de Reisbeschryvingen, die daar van met eenen de waare stantplaats aanwyzen. In die, welke doorgaans de Reisbeschryving van *Antoninus* word genaamt, word deze plaats gestelt $5\frac{1}{2}$ gemeene Duitsche mylen beneden *Herenatium*, of *Arenacum*. In de Augsburgsche Reiskaart legt dezelve $3\frac{1}{4}$ gemeene Duitsche mylen beneden *Castra Herculis*; zoo dat, als men langs den oever van den Rhyn alle de bogten omgaat, *Castra Herculis* drie uuren gaans beneden *Arenacum* legt, dewyl het zelve $3\frac{1}{4}$ mylen boven *Carvo* is. Dat nu de Reisbeschryvers aldus langs de oevers voortgaan, blykt overvloedig uit de tusschenwydte der plaatzen die laager leggen: want de een zegt dat *Lugdunum van 't Prætorium Agrippinæ* af is [a] 2000 schreeden. *'t Prætorium* van *Matilo* [b] 3000 schreeden. *Matilo* van *Albiniana* [c] 5000 schreeden: waar uit een ander [d] 10000 schreeden optelt. Doch by aldien men recht toe gaat, en de bogten niet omtrekt, zal men van *Lugdunum* tot aan *Albiniana* niet meer hebben dan [e] 8000 schreeden. Insgelyks zyn 'er van *Arenacum* tot aan *Castra Herculis*, langs de kromme draaijingen van de Rivier, byna [f] 9000 schreeden; hier van daan tot aan *Carvo* [g] 13000 schreeden, en in het geheel [h] 22000 schreeden. Doch by aldien men den wech recht toe neemt, zal men tusschen deeze twee verste plaatzen nauwelyks [i] 17000 schreeden hebben. *Carvo* is derhalven geweest daar nu ter tydt Kalwyk is, zynde de romp van een oudt slot, het welk dus genaamt is van een niewe graft, die niet voltrokken is. Indien men eenige reden moet geeven van de veranderinge des naams, gevalt my deze het allerbeste, dat, daar in het eerst een kleine gruppel, of sloot, in de landtstaale een Kalve/ is geweest, om het water uit de rivier te leiden, daar naderhant een graft is gemaakt, by de *Batawers* een wyk genaamt, die, omdatze niew en onvoltooit bleef, den naam van *M. Alt. Not. Germ. Inf. P. 1. p. 27.*

a een halve myl. b een uur gaans. c $1\frac{1}{4}$ myl. d $2\frac{1}{2}$ mylen. e 2 mylen f $2\frac{1}{4}$ mylen, of drie uren gaans. g $3\frac{1}{2}$ mylen. h $5\frac{1}{2}$ mylen. i $4\frac{1}{2}$ mylen.

Hawijk gekregen heeft. Maar dewyl wy de gelegentheit van de plaats vry wel aangewezen hebben, zal het niemant, denke ik, ons qualyk afneemen dat wy op de benaminge eenige zinſpeeling maaken. Doch zy zyn het ſpoor al heel byſter, die willen dat ons *Carvo* de Stadt Grave zy, leggende buiten de grenzen der *Bataweren*, op den ſlinker oever van de *Maze*, omtrent $4\frac{1}{2}$ mylen, of zes uuren gaans, van *Arenacum*: en dit om geene andere reden, als omdat de benaming eenige overeenkomſt heeft; die by hen van dat gewigt is, dat zy alle moeiten aanwenden, en alle landtpaalen verzetten, om deze dwalende meening ſtandt te doen grypen. Want by aldien men de gelegentheden der plaatzen aan den klank en het geluidt alleen moet toetzen, zoo is het te verwonderen dat zy, wegens noch veel grooter overeenkomſte van geluidt, niet liever verkooren hebben Harpen / Harvendonk / of Harverheim in het nabuurige Kleefslandt: of Herverlandt beneden Woerden / op het Batawer eilandt zelfs. Gelyk *De Vet. Belg. lib.* II. *cap* 6. *Miræus* en *Heuterus* ſchroomeloos gedaan hebben, die van *Caſtra Herculis*, Erckelens of Arckel maaken; welke plaatzen omtrent zoo ver van malkanderen leggen, als deze ganſche Batawer reize is, die in de Reisbeſchryvinge en de kaart aangeteekent wordt. Immers kan ieder een, die zeekerheit wil ſtellen boven het geene alleen wat ſchyns heeft, wel zien, dat al wat in die aanteekening ſtaat, geenzins moet gezogt worden buiten de grenzen der *Bataweren*. Nopende nu de natuur of eigenſchap van de plaats, hebbe ik niets by te brengen: laat het derhalven onbepaalt of het een Schans is geweeſt, of een Dorp, of een Voorraadthuis, of een Stadt, of eindelyk een Stal om de vracht te veranderen, of wel een Herberg.

Alting Not. Germ. Inf. P. I. *p.* 28. CASPINGIUM. Deze naam is men alleen verſchuldigt aan de Reiskaart der *Peutingers*, te gelyk met de gelegentheit van de plaats, waar in echter de plaatſnyder eenigen misſlag heeft gehadt, dewyl hy tuſſchen de pleiſterplaats (*manſio*) van *Niewmeegen* aan den twaalfden mylſteen, en *Caſpingium*, van den weg die aan den overkant langs den oever van den Rhyn loopt, *Grinnes* heeft ingevoegt, welke plaats, gelyk uit *Tacitus* blykt, naar de andere zyde moet overgebragt worden. *Hiſt. lib.* V. *cap.* 20. *&* 21. Als wy dan *Grinnes* met zyne 6000 ſchreeden (dat is $1\frac{1}{2}$ myl) hier wech genomen hebben, komen 'er 18000 ſchreeden (dat is $4\frac{1}{2}$ mylen, of zes uuren gaans) tuſſchen de pleiſterplaats genaamt aan den twaalfden mylſteen, en *Caſpingium*, die recht toe recht aan naar de zee uitkomen by Aſperen; een Steedtje dat weleer geſtaan heeft onder de heerſchappye van het geſlagt van *Arckel*, behoudende noch vry wat van den voorigen naam. Want het is eene zeer oude manier van de Germaniſche volkeren, die in *Zwaben*, *Beijeren*, en by andere nabuuren van den *Donauw* noch in gebruik is, dat zy zeer dikwyls blazingen aan de woorden voegen, en wel meeſt verdubbelt, en zoo hardt, dat ze weleer, voor de geenen die Latyn ſpraken onuitſpreekelyk waren; gelykze nu ook noch voor ons zyn. Zy hebben nu deze blazingen der naamen, door voorzetting van eenige letteren, wonderlyk verſcheiden gemaakt: tot een voorbeelt hier van kunnen zyn, *Lodovicus* en *Lotharius*, *Hlodovicus Hlotharius*, *Chlodovicus Chlotarius*. En men moet denken dat op eene gelyke wyze gehandelt is met het woort Aſperen; het welk zy ook Haſperen / Chaſperen / en Caſperen hebben uitgeſproken; van welk laatſte de Romeinen hun *Caſpingium* gemaakt hebben, daar aan hangende den uitgang INGEN, die door ganſch Duitſchlandt van een zeer gemeen gebruik is. Dit *Aſperen* nu is gelegen aan den ſlinker oever van de *Linge*, zynde een traagloopend riviertjen, het welk $1\frac{1}{4}$ myl hier van daan by *Gorinchem* in den Waalſtroom valt. Het word ook van *Junius*, in zyn *Bat. cap.* 19. Batavia, *Gaſpera* genoemt.

Alting Not. Germ. Inf. P. II. *p.* 36. CASTERCHEM, een Dorp van *Kennemerlandt*, noch in wezen met den zelven naame, leggende twee uuren gaans van *Alkmaar* naar het Weſten. *Diderik de V.* meldt in zynen Giftbrief van het jaar 1083. dat zyn Over-Grootvader *Arnulfus* hier eenige landen geſchonken heeft aan het Klooſter van *Egmondt*: en *Melis Stoke* ſchryft dat *Sifridus*, de zoon van *Arnulfus*, een vrouw hier van daan heeft gehadt; Zie verder op CASTRICUM.

CASTERLE by Breda; zie K.

CASTERLE by den Boſch in Kempenlandt; zie K.

CASTRA HERCULIS; zie op ARCKEL, (de BURGT van) en KNODZENBURG by *Niewmeegen*.

Alting Not. Germ. Inf. P. I. *pag.* 29. *Lib.* XVIII. *cap.* 2. CASTRA HERCULIS. De legerplaats van *Hercules*. Onder de zeven ſteden van den *Rhyn*, van welke Keizer *Julianus* de omgeworpe veſten met 'er haaſt weêr heeft laaten opmaaken, noemt *Ammianus Marcellinus* de ſtadt die het laagſte lag, *Caſtra Herculis*, waar van niemant te vooren ooit iet gemeldt heeft, zoo dat men ganſch niet weet wie die *Herculis* geweeſt is, die voor de verwoeſting de eerſte ſtichter daar van zou geweeſt zyn. De boeren die aan den ſlinker oever van den *Rhyn* woonen, ter plaatze daar deze oever uitzicht heeft naar de *Druſiaanſche* grift, verhaalen, uit overleveringe van hunne voorouderen, dat *Tiberius*, de broeder van *Druſus*, eene Sterkte by hen gebouwt heeft, dewelke hy den zelven naam heeft gegeven, die het eilandt *Melite* of *Maltha* heeft. Nu meene ik dat het, uit geene wy hier boven op het woord *Burginatium* hebben aangewezen, genoegzaam blykt, dat deze Burgt gelegen heeft binnen het *Batawer* Eilandt. Want het begin van de *Druſiaanſche* grift is net zoo veel duizent ſchreeden van *Niewmeegen*, als men in de Reiskaart van *Peutinger* vindt tuſſchen die ſtadt en *Caſtra Herculis*, namentlyk 8000 ſchreeden (dat is twee mylen.) En met deze twee vaſtigheden, leggende op dien kant van den Rhyn, heeft *Julianus* geoordeelt dat het *Batawer* eilandt genoeg beveiligt was tegens de *Chamaven*, *Salariërs*, en andere Barbaaren, die het van den overkant onlangs beſprongen hadden: zoo dat hy van alle de Sterkten die meer naar beneden lagen, en ten tyde van *Tacitus* verſcheiden in getal waren, geene weder opgebouwt heeft: zynde zulks een zeker bewys, dat de vriendſchap en vrede met de *Vriezen*, die langs den Rhyn daar van daan tot aan de Noordtzee woonden, vaſt en beſtendig is geweeſt: onder welkers beſcherming hy derhalven den oever van de *Druſiaanſche* grift veilig heeft kunnen laaten; op dat zy, die deze overgetogen waaren, ook niet zouden kunnen voorttrekken tot aan de *Batawers* en den Rhyn, die de grenspaal des Ryks was. De *Germ. Antiq. lib.* II. *cap.* 10. *Hiſt.* I. V. *cap.* 20. 21. Heer *Alting* oordeelt verder, dat de zeer ſchrandere Heer *Philippus Cluverius* al te veel vryheit neemt, als hy de boven aangehaalde Reiskaart op twee plaatzen, tuſſchen *Niewmeegen* en *Leiden*, tracht te verbeeteren. Hy ſtaat toe dat 'er een misſlag is begaan, dewyl het uit *Tacitus* zonneklaar blykt, dat het vlek *Grinnes* gelegen heeft aan den dyk van *Druſus*, die langs den Rhyn liep: en dat het derhalven nootzaakelyk moet gebragt worden aan den weg, die langs den rechter oever van den Rhyn loopt. Hy toont aan dat in deze Reiskaart twee wegen aangeteekent worden, loopende het geheele Batawer landt alleen door: dat *Cluverius* zig geweldig vergiſt, dat hy alle de plaatzen hier gemeldt in eene geheel andere order ſchikt, en wel zoo buitenſpoorig, dat hy ſomtyts de Batawer grenzen overſpringt, zich latende verblinden door eenige gelykluidende benamingen, even eens, als of *Carvo* de Grave was, *Levefanum*, Leuven / *Lauri*, Leerdam / *Caſpingium*, Gieſſenburg; *Tablæ*, Alblas; welke giſſingen hy al t' zamen oordeelt los en onzeker te zyn: doch datmen in het afmeeten van tuſſchenwyttens der plaatzen niet recht aan moet gaan, maar de kromten der rivieren meede reekenen. Verders meent hy dat de plaats, daar weleer deze legerplaats (*Caſtra*) en 't ſteedtje van *Hercules* is geweeſt, hedendaags Malburg genaamt word; in welk woordt immers noch eenig overblyfzel is van de oude veſting; want Burg een vaſtigheit betekent, waar van de Burgemeeſters (*Burgomagiſtri*) by oudts genoemt zyn. Vervolgens maakt hy verſcheide giſſingen, of niet deze benaming van Malburg afkomſtig zy van het Phenicíſch woordt MALCAM, MALCHUS, of MALICA, en zooveel *Jeremias* XLIX *vs.* 1. beteekent als *Malicartha*, in 't Griekſch *Heracleopolis*, dat is *Hercules* ſtadt; dewyl men doch zegt, dat *Hercules* zyne pylaaren zou gezet hebben op een zeeker Eilandt *Tac. Germ. cap.* 3. van de Noordzee: en voornamelyk, dewyl 'er in verſcheide geweſten van Europa plaatzen gevonden worden, die van deze Syriſche of Phenicíſche benaming hunne afkomſt ſchynen te hebben; als het Eilandt *Malta* of *Miletha* in de Middellandtſche zee, *Malicha* of *Mallega* in Spanjen, *Malmedy* in Vrankryk, *Maldon*, *Malling*, *Malpas*, *Malton*, in Britanniën, en in Duitslandt zelfs Malmuijen / Malchin / Malchow. Ook meent de zelve Schryver, dat de benamingen, waar mede *Hercules* aan deezen kant des Rhyns geëert is geweeſt, als *Maguſanus* en *Saxanus*, aan *Hercules* van *Tyrus* alleen eigen zyn. De *Inſcriptiën* hier van op groote ſteenen, gelyk dezelve in verſcheide geweſten der Nederlanden gevonden zyn, kan men nazien in het werk van den Heere Alting zelf, naardien wy hier van den inhoudt maar kortelyk, zoo verre die tot het oogwit van dit werk ſtrekte, hebben voorgedraagen.

M. Alting Not. Germ. Inf. P. p. 30. CASTRA ULPIA. Van deze plaats ſpreekt de Heer Alting ook wydloopig, en toont aan dat dezelve verſcheide naamen heeft gehadt, en gelegen heeft, niet omtrent de *Maze*, maar aan den *Rhyn*, naar het verhaal van *Ammianus Marcellinus*, tuſſchen *Niveſium* en *Quadriburgium*, of, gelyk het Reisboek heeft, tuſſchen *Vetera* en *Burginatium*. Doch *Ptolemæus* ſtelt dezelve tuſſchen *Batavodurum* en *Colonia Agrippinenſis* (Keulen) en wel 50000 ſchreeden, dat is, $12\frac{1}{2}$ mylen, van de eerſte plaats; 41000 ſchreeden, dat is, $10\frac{1}{4}$ mylen, van de laatſte. *Tacitus* telt 60000 ſchreeden, dat is, 15 mylen tuſſchen *Ara Ubiorum* of *Bonna* (*Bon*) het welk 11000 ſchreeden, dat is, $2\frac{1}{2}$ mylen boven *Keulen* legt, en tuſſchen *Vetera*; zoo dat 'er dan tuſſchen deze plaats en *Colonia Agrippinenſis*, maar 49000 ſchreeden zouden zyn, dat is, $12\frac{1}{4}$ mylen. Maar dit verſchil, en diergelyke meer, die men in de reiskaarten en boeken vindt, oordeelt de Heer Alting dat omtrent de waare gelegentheit van deze plaats geen twyfeling

ling kunnen veroorzaaken: want dat deze plaats, genaamt *Caſtra Ulpia* of *Vetera*, zekerlyk gelegen heeft 50000 ſchreeden, dat is, $12\frac{1}{2}$ mylen, beneden *Keulen*, en omtrent 38000 ſchreeden, dat is, $9\frac{1}{2}$ mylen boven de ſtadt *Batavodurum* of Batenburg. *Tacitus* ſchryft, dat 'er *Auguſtus* de eerſte grondtlegger van is geweeſt, als ook, dat 'er twee Legerplaatzen van hem zyn gemaakt voor twee Keurbenden; voor d' eene op eenen heuvel, en voor d' andere op de vlakte, om door dit krygsvolk, daar in de winterlegeringen zynde, Germaniën te bedwingen en in teugel te houden. Dat deze legerplaats naderhandt, als 'er meer andere langs den Rhyn gemaakt waren, zelfs by het leven van *Auguſtus*, den naam van *Vetera* (dat is, de oude legerplaats) gekregen heeft. Het blykt uit zeer klaare bewysſtukken, dat, voor de nederlaag van *Varus*, de achttiende en negentiende Keurbende hier overwintert hebben, Van de achttiende heeft men een uitmuntend Graffchrift opgerecht by *Vetera*, daar de zelve plag te overwinteren, ter eere van een voornaam Hoofdt van die zelfde Keurbende, die daar op ſtaat, verſiert met zyne krygstooiſelen, namelyk, de eikeloofs- of bugerkroon, de halsketen, de behangſels, de armringen, de onbeſlage piek, of ſtaf, het vaandel. Deze ſteen is noch hedendaags te *Bergendaal*, eene luſtige plaats niet verre van *Kleef*, te zien op de zelve wyze, als die in de nevensgaande Print verbeeldt wordt. Van de andere, of negentiende keurbende getuigt *Tacitus*, dat die in den zelven oorlog van *Varus* geſneuvelt is, en ook haaren Arendtſtang verlooren heeft, dien *Cæſar Germanicus* naderhandt weêrgekregen heeft; waar op de geleerde Schryver oordeelt dat zeekere oude verzen zien, van *Cluverius* aangehaalt: doch met eenen keurt hy af, als verdicht, zekere *Inſcriptie*, waar in van de vyfde Keurbende gewag word gemaakt. Want dat deze oude legerplaats (*Caſtra Vetera*) voor de belegering van *Claudius Civilis* nooit beſprongen is geweeſt, en zy toen in 't eerſt dapper verdedigt is van 't krygsvolk, maar niet van de negentiende, maar van de vyfde en veertiende Keurbenden, zoo dat men niet hier, maar ver hier van daan, ter plaatze daar *Quintilius Varus* zyne legerplaats heeft gehadt, en daar *Cæſar Germanicus* zes jaaren daar na de beenderen van drie Keurbenden heeft laaten begraaven, het gemeene graf van deze Krygsluiden moet zoeken. Verder bemoeit zich de Heer Alting om deze Graf-*Inſcriptie* te veranderen en te verbeeteren, die hy echter houd verdicht te zyn, om verſcheide redenen, te lang hier op te haalen. Vervolgens wyſt hy aan, dat de Onderveltheer *Mumius Lupercus* het bewindt gehadt heeft over het Winterleger van de twee Keurbenden te *Vetera*: en dat hy, in het begin des oorlogs van *Claudius Civilis*, het ſteedtje, dat in vredenstydt niet ver van de legerplaats was gebouwt, afgebroken, maar de borſtweer en verſchanſing van de legerplaats zelfs verſterkt, en daar in gelegt heeft de vyfde en veertiende Keurbende; die, na dat zy het vinnig beſtormen van *Civilis* dapperlyk afgeſlagen hadden, door honger geprangt zynde, zich zelven ſchandelyk hebben overgegeeven; dewyl zulks de meeſte van hen het leven heeft gekoſt, na dat de legerplaats, door eene meer dan barbariſche trouwloosheit, geplundert en verbrandt was. Dat, na het eindigen van dezen oorlog, de ſtadt en legerplaats, naar alle waarſchynlykheit, weêr opgebouwt zyn; immers voor dat *Trajanus* van *Nerva* tot Landtvoogt van Germaniën gezonden wierd: dewyl deze geene andere als Over-Rhynſche ſteden heeft herbouwt. Dat *Trajanus*, nu Keizer zynde, hier twee niewopgerechte Keurbenden heeft gelegt, en die beide naar zynen naam genoemt, als d' eene de *Trajaanſche*, en d' andere d' *Ulpiſche*; van welke d' eerſte, die te vooren *Secunda* wierd genoemt, te *Antunnacum*, vyf mylen boven *Bon*, is gelegt; en de andere, of d' Ulpiſche, die te vooren *Triceſima* was genaamt, in de legerplaats *Vetera*. Derhalven is de toeſtant van deze plaatze, die ten huidigen dage waerdt is in acht genomen te worden, dusdanig geweeſt, dat 'er niet verre van de legerplaats een Steedtje heeft gelegen; en de legerplaats van de eene Keurbende op eenen heuvel, en die van d' andere op de vlakte was geſchikt. Deze ſtadt word hedendaags Santen genaamt, naar de treffelyke Kerk die 'er is (*ad Sanctos Martyres*) aan de H. Martelaaren gewydt, doch heeft zoo veel oude Gedenkſtukken niet als de Legerplaats. Omtrent een vierendeel myls hier van daan verheft zich een heuvel zoo zachtjes, dat men het nauwelyks kan merken, doch loopt by den Rhyn ſteil af, welke Doſtenberg word genoemt, daar hy te vooren Variſchenberg/ dat is, de *Berg van Varus*, is geweeſt; gelyk *Pighius* niet onwaarſchynlyk giſt. Aan den voet van dezen heuvel naar het Noorden is eene diepe vlakte, die, door de menigvuldige overſtroomingen van de rivier, gemeenlyk vol modderig water ſtaat, en daarom van *Tacitus* en anderen een *poel* of *broek* word genaamt. Want rechte *broeken*, *moeren*, of *veenen* heeft men hier rontom nergens meer: en zoo 'er ooit eenige zyn geweeſt, moeten dezelve al voorlange door het water of 't vuur verteert zyn. Aan den Zuidkant nu is het tweede gedeelte van de Legerplaats, op den vlakken grondt, geweeſt; daar de Rhyn, den oever allengskens inſlokkende, zeer veele Oudtheden in deze en de voorige eeuwe ontdekt heeft: die zoo klaar aanwyzen, dat hier langen tydt de *Legerplaats* van de *dertigſte Ulpiſche Keurbende* is geweeſt, (LEG. XXX. ULPIÆ.) dat men aan het verhaal van *Ptolemæus*, en het Reisboek niet meer twyfelen kan. De Duitſchers hebben deze plaats Vetthem genoemt, als of men zeide Vetthem/ dat is, volgens het oordeel van *Pighius*, VETERUM *ſitus*, het heim of hiem/ dat is 't Oude Leger: in welk woordt zy de letter R verzet hebben, gelyk in meer woorden gebruikelyk is, en de V als een B naar hunne wyze uitſpraken. Ten bewyze van dit alles brengt de Heer Alting verſcheide *Inſcriptiën* by, die daar ter plaatze gevonden zyn in marmere ſteenen, waar mede Vorſt *Maurits van Naſſauw* zyn Bergendal verſiert heeft: welke *Inſcriptiën* van de Bevelhebberen en Krygsknechten der dertigſte Keurbende te *Vetera* gezet waren. Laaten zy nu heene gaan, (zegt de Heer Alting tot beſluit) die de geleerde wereldt tot noch toe hebben zoeken wys te maaken, dat CASTRA ULPIA *ſeu* LEGIONIS TRICESIMÆ, de *Ulpiſche Legerplaats*, of die van de *dertigſte Keurbende*, in het landt der *Bataweren* is geweeſt, $1\frac{1}{4}$ myl van de ſcheidinge des Rhyns, ter plaatze daar nu het Dorp Cöln of Keln legt; waar van hier na geſproken zal worden.

Annal. 1. c. 60.

Tac. Hiſt. lib. IV. cap 35.

Idem ibid. cap 18. 21. 22.

Plin. Paneg. c. 9.

Tac. Vit. Agr. cap. 39.

2 Herc. rodic.

ſt. lib. c. 15.

CASTRICUM, KASTRICUM, ook CASTERCUM, en van oudts CASTICHEM, een Dorp en Heerlykheit in *Hollandt*, onder *Kennemerlandt*. Het landt tuſſchen *Egmondt* en *Kaſtricum* is het allerlaagſte van geheel *Hollandt*. Wanneer felle ſtormwinden de zee over dyken en dammen joegen, plagten deze Landen meeſt altyt onder water te geraaken. Kort voor 't jaar 1100. ontſtont 'er een geweldigen haat tuſſchen die van *Egmondt* en *Caſtricum*, by deze gelegenheit: de *Egmonders* maakten eenen zeer zwaaren dyk, om dat hunne landen laager lagen, dan der anderen; vreezende voor eene geheele overvloeijinge, en 't verderf daar uit gevolgelyk: de zee, door dien dyk geſchut, overſtroomde in den volgenden winter al 't landt der *Caſtricummeren*, en daar by niet weinige huizen om verre ſmytende. De laatſten daar over als woedende tegen d' *Egmonders*, vernielden hunnen dyk; echter wierden die van *Egmondt*, door 't waaijen van eenen ſterkafzettenden windt, bewaart, van door den vloedt ingezwolgen te worden: het welk de *Egmondtſche* Monnikenvoor een mirakel rekenden, en ſchreven d' eere daar van toe aan de Reliquiën van hunnen St. *Albert*. Kort daar na wierd de dyk hermaakt, en *Adelbert*, Abt van *Egmondt*, liet eene graft graaven, om de kracht der golven daar door te breeken en af te wyzen. Dit viel al weêr tot nadeel der *Caſtricummeren* uit, die, terwyl zy toen vry ſterk in magt en rykdom waren, met een deel gewapenden toeſchoten, om den Abt hier in te verhinderen, die, op hunne aankomſt, met de zynen de vlucht nam, evenwel niet zoo, of die van *Caſtricum* achterhaalden 'er eenigen van, die zy ter neder hiewen: gelyk ook alle, die naderhandt in hunne handen vielen, d' uiterſte ſmaadt moſten uitſtaan. Wy vinden het endt van dezen woedenden twiſt niet; vermoedelyk zal Grave *Floris*, tot zyne jaaren gekomen, dien nedergelegt hebben. *Caſtricum* heeft Kerk en Predikant, die te gelyk *Heemskerk* bedient, ſtaande onder 't Claſſis van *Haarlem*, in 't Hoog.

Brugm. voor P. Scriv. Kr. van Holl. p. 34.

Voſſii Jaarb. v. Holl. en Zeel. pag. 73.

Idem Voſſ. ibid. p. 74.

CASTRICUM, (PANCRAS VAN) geboortig van *Alkmaar*; hy wierd Penſionaris te *Groningen*, en Raadtsheer in den Hoogen Raadt in *Hollandt*: heeft in de *Latynſche* taale beſchreven een zeer nauwkeurig boek, van alle Schryveren, zoo van *Hollandt*, *Zeelandt*, *Utrecht*, &c. maar het is (onzes wetens) tot noch toe niet in druk gekomen; alhoewel 'er al voor veele jaaren, van niet weinige Geleerden, naar verlangt is. Hy ſtorf omtrent het jaar 1620.

Goudh. in de O H. Kr. f. 225. Pars Naamr. p. 402.

CATHARINA VAN KLEEF, dochter van *Adolf*, Hertog van *Kleef*, en Grave van der *Mark*, Gemalinne geworden van *Arnoud van Gelder* en *Zutphen*, tot zyn groot ongeluk: zy was niet alleen trots, en pochte op haaren ſtam, als afkomſtig van Koninkglyke Voorouderen; maar verachtte daar by noch die van haaren man Hertog *Arnoud*, ſchoon niet min van doorluchtige Voorouderen voorzien, dan de haare; daarenboven hitſte zy zynen en haaren zoon *Adolf* tegen den Vader op, verriedt *Arnoud* zelfs; en was oorzaak dat hy in eene elendige gevangkeniſſe van *Adolf*, hun beider zoon, gezet wierd; zie daar van op ARNOUD, en ADOLPH VAN EGMONT, HERTOG, &c. Eindelyk is deze heillooze Vorſtinne, na dat ze niet dan al te lange geleeft hadde, geſtorven; maar wanneer is ons onbekent: doch, naar *Teſſenmachers* zeggen, zou het op 't Huis te *Lobeth*, in 't jaar 1476. zyn geſchiedt, en zy by haare Voorouderen te *Weſel*, in 't Carthuizer Klooſter, begraaven.

Pontan. Geld geſ. 2. D. f. 200. 254. 256. 281. A. Brauw. Chron. G. Haſſ. Hiſt. Gelr. Teſſenm. in annal Cliv.

CATHARINA VAN BOURBON, Gemalin-

ne van den bovengemelden *Adolph*, den wederſpannigen zoon van Hertog *Arnoud*, en *Catharina van Kleef*, in de voorige poſt genoemt; zie ook op ADOLF van GELDER, en van EGMOND. Hy hadde haar niet lang; want zy overleedt den 21 May in 't jaar 1469. en wierd te *Niewmeegen* zeer heerlyk, in St. Stevens Kerke, begraaven; zy legt op haar graf, naar 't leven afgebeeldt, met gevouwen handen: rondtom zietmen zeventien wapens, zoo van 's Vaders als Moeders zyde: namelyk *Bourbon*, *Auvergne*, *Brabandt* en *Limburg*, *Vrankryk*, *Briga*, *Valois*, *Keizer Lodewyk Hertog van Beyeren*, *Henegouw*, en *Hollandt*; als mede *Bourgogne*, *Bohemen*, *Foreſt*, in het Delfinaat; *Auvergne*, *Armanjak*, *Vlaanderen*, *Vrankryk*, en *Berry*. Haar geſlachtregiſter voegen wy in 't kort alhier dus by. *Louis* de IX. de heilige gebynaamt, Koning van *Vrankryk*, hadt gewonnen *Philips* de III. zynen naazaat, en *Robert* Grave van *Clairmont*; *Robert* won *Louis*, eerſten Hertog van *Bourbon*; dees won *Petrus*, ook Hertog, enz. zyn zoon was *Louis* de II. deze won *Jan*, Vader van *Karel*, alle Hertogen van *Bourbon*. Onder meer andere kinderen, heeft *Karel* deze *Catharina* gewonnen, getrouwt aan Hertog *Adolph van Gelder*; haare kinderen, die zy naliet, waren *Karel* van *Egmondt* en *Gelder*, kinderloos geſtorven; zie op KAREL, enz. en *Philippa*, Vorſtinne van *Lotharingen*, gehuuwt aan *Rene*, Hertog *van Losharingen*.

CATHARINA VAN GELDER, Dochter van Hertog *Arnoud*, by *Catharina van Kleef*, zuſter van den meermaals genoemden wreeveligen *Adolf*. De Staten van *Gelderlandt* namen, na *Adolfs* doodt, deze *Catharina*, die toen noch ongehuuwt was, aan voor Voogdeſſe over Hertog *Adolfs* onmondigen zoon, *Karel* van *Egmond* en *Gelder*. Zy zette terſtont alle de *Burgundiſche* Gouverneurs, door Hertog *Karel van Burgundiën*, of den *Strydbaaren*, aangeſtelt, nevens veele andere Amptbedienden af; liet alle Steeden, zoo van *Gelderlandt* als *Zutphen*, den Eedt afleggen aan haaren Neef *Karel*, alhoewel hy aan het *Burgundiſche* Hof in bewaringe gehouden wierd: zulks geſchiedde in 't jaar 1477. Aartshertog *Maximiliaan van Ooſtenryk*, die *Maria*, dochter van *Karel den Strydbaaren*, ten huwelyk hadde, zocht *Gelderlandt* weêr aan zich te brengen. *Catharina* zocht hulpe aan *Vrankryk*, en verkreeg ze. Zy regeerde kloekmoedig en voorzichtig in haare voogdye, hoewel onder zwaare onruſten en groote gevaaren, haar Neefs Vorſtendom, tot dat de *Gelderſchen*, de groote magt van *Maximiliaan* niet langer konnende wederſtaan, hem huldigden; daar op volgde voort het geene in 't vervolg onder KAREL van GELDER verhaalt wordt. Deze dappere Vorſtin *Catharina* was de dochter van de voorgemelde *Catharina van Kleef*, overleedt in 't jaar 1496. Zy was ondertrouwt geweeſt met Hertog *Frederik van Bronswyk*, doch't huwelyk wierd niet voltrokken, door zyne hem overgekome krankzinnigheit. Zy behaalde, geduurende haars broeders minderjaarigheit, als Voogdeſſe en Regentinne, eenen zonderlingen lof van wakkerheit en zorgvuldigheit, waar door zy ook eenen grooten en goeden naam by de nakomelingen in 't Vorſtendom naliet.

CATHARINA VAN BEYEREN, eerſt verlooft aan Hertog *Eduard van Gelder*, trouwde, nadat *Eduard* voor de voltrekkinge van 't huwelyk geſtorven was, aan *Willem van Gulik*; (zie wat aanmerkelyks van haar, in haar rouwdragen over *Eduard*, op EDUARD DEN I. HERTOG, enz.) *Eduard* ſchonk haar, tot een bruidſchat, de lyftocht van 't ganſche *Veluw-rak* met alle baaten en gerechtigheden, indien hy lyveloos quam te worden voor dat zyne verloofde *Catharina* (want zy was noch heel jong toen dit huwelyk gedadingt wierd) twaalf jaaren oudt zoude zyn; en zoo niet, alleen 4000 mootjens. *Eduard* was een zoon van een Konings dochter; *Catharina*, eene dochter van een Keizers zoon: het huwelyk wierd op Allerheiligen dag, in't jaar 1368. voltrokken. Zy overleedt op St. Martens dag, des jaars 1400. binnen *Hattum*: had tot haare ruſtplaatze verkoren het Prediker Klooſter te *Niewmeegen*, of, zoo 't haaren waarden man, *Willem* den I. Hertog van *Gulik* en *Gelder*, beter mogte behaagen, *Monikhuizen* by Arnhem: vereerde aan de Klooſterlingen eene jaarlykſche rente van eenige Franſche Schilden, om allen komenden dag voor de ziele van haar, en alle afſtervende Vorſten en Vorſtinnen, Graven of Gravinnen van *Gelder*, *Gulich*, en *Zutphen*, eenen plechtigen dienſt te doen.

CATS, ook wel CAT. Het is tegenwoordig een tamelyk goedt Dorp en Heerlykheit in *Zeelandt*, *Beweſter Schelde*; 't heeft eenige ſtraaten, en een Haven met een bequaam Hooft, *Catshooft* genaamt, in de *Schelde* tegen over de *Keeten* uitſchietende. In voorige tyden heeft daar een zwaar Kaſteel geſtaan, dat door de zee geheel vernielt is. Ten Zuiden van *Oudt-* en *Niew- Noort-Bevelandt* is, in het jaar 1668. de niewe *Cats-Polder* bedykt geworden, en word *Niew Cats* genoemt; groot 167 gemeeten, en 47 roeden landts. 't Heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Walcheren*; zie voorts 't volgende.

CATS is een Dorp van *Noord-Bevelandt*, hedendaags nauwelyks meer boven het water leggende. Het heeft Heeren gehadt van den zelven naam, waar van in de Jaarboeken overal gewag word gemaakt. *Melis Stoke* gewaagt van deze plaats op het jaar 1300.

CATS: het is een Steedtjen of Stadt geweeſt in de Provintie van *Zeelandt*, op het Eilandt *Noordt-Bevelandt*, *Beweſter-Schelde*; doch het is in het jaar 1532. nevens veele Dorpen, door de zee ingezwolgen: gelyk ook zelfs de ſtadt *Kortgeene*. Meermaals heeft dit *Cats*, nevens andere plaatzen op *Noordt-Bevelandt*; onder de zeebaaren begraaven gelegen; maar het is t'elkens weêr boven gekomen, ſomtydts na 7. ſomtydts na 20 jaaren, enz. In het jaar 1530. na 1 jaar: maar 1532. den 2 November, des nachts omtrent 3 uuren, brak de zee met eenen vreeslyken Noordweſten windt door; en van dien tydt af zyn *Cats*, *Cortgeene*, nevens de zeer ſchoone dorpen *Emeliſſe*, *Campen*, *Colynsplaat*, *Welle*, *Noordtdyk*, *Soetelings-kerk*, *Vleyere*, *Gerfsdyk*, en meer andere, verdronken gebleven. In de Oude Landts-reekeningen van *Zeelandt* vindtmen dit volgende: In *Noordt-Bevelandt*, ten *vollen Schoote*, zyn 1530, en wederom 1532 ondergeloopen, en met de zee gemeen geworden, het *Niewlandt van Cats*, groot by der breedte 688 gemeeten, 142 Roeden: *Cats Beweſten waals*, *Hamerſtede*, *Edikingen*, en *Niewerkerk*, t'zamen groot 1322 gemeeten, 88 roeden: het *Noordt-Ambacht van Emeliſſe*, en *Ser-wittekinderen Ambacht*, groot 1203 gemeeten 17 roeden: *Worde Meershouk*, groot 286 gemeeten 22 roeden: *Welle* en *Koningkhem*, groot 3568 gemeeten; *Geersdyk* en *Wiſſemkerk*, groot 3552 gemeeten; *Soetelingskerke*, groot 753 gemeeten 21 roeden; *Campen*, groot 433 gemeeten 62 roeden, enz. Wy zouden dus vervolgens de lyſt der verdronkene Landen, Steden, en Dorpen, in de jaaren 1530. en 1532. nevens hunne grootte, in *Walcheren*, *Borſſelen*, *Zuidt-* en *Noordt-Bevelandt*, *Schouwen*, enz. wel konnen opgeeven; maar 't zou te wydt uitloopen. De ſtadt *Cats* heeft ook tot Burgemeeſter gehadt *Lieven van Cats*, Ridder, in de jaaren 1385, 1388, 1390, 1392. In 't jaar 1396 was de zoon van *Renger van Cats* Heer van *Cats*, *Catshouk*, *Oudt-* en *Nieuw Cats*, en *Catsrak*, *Burggrave* der ſtadt *Gouda*, *Schoonhoven*, en de landen van dien; Heer van 't Eilandt *Duivelandt*, *Catsſandt*, *Simonskerke*, enz. *Claas Lievens zoon* was Burgemeeſter van *Cats* in het jaar 1495; *Willem van Cats* 1513; *Lieven van Cats* 1524. Van den oorſprongk dezes naams CATS, zie de volgende poſt.

CATS is, van ganſch oude tyden af, een der voornaamſte Geſlachten van *Hollandt* en *Zeelandt* geweeſt, en geduurig daar by in hoog aanzien by de Graven, en van groot gezagh. Hun oorſprongk is uit de Oude Vorſten der *Catten*, (*Heſſen*) die, in vorige eeuwen, zich in deeze landen nedergezet hebben. Zy bouwden op *Noordt-Bevelandt* eene Stadt, die zy den naam van *Catz*, of *Cats* gaven, nu van de zee overſtulpt. Maar, in haare plaats, heeft men'er nu de Heerlykheden *Cats*, *Cats-Houk*, *Catsrak*, enz. D'eerſte uit dezen ſtam, zoo veel bekent is, was *Giſelbertus van Welle*, die ten tyde van *Floris den Vetten*, Grave van Hollandt en Zeelandt, heeft geleeft, en geſtorven is in het jaar 1123. *Goſuinus*, Vryheer van *Cats* in 't jaar 1223. was d'eerſte Edele van *Zeelandt*, vertoonende alleen de Ridderſchap van die Provintie. *Nicolaus van Cats* voerde, omtrent het jaar 1270. den tytel van Vryheer van *Cats*, *Catshouk*, *Oud- en Nieuw Cats*, *Catsrak*, *Emeliſſe*, en *Welle*, van het Eilandt *Duivelandt*, en het landt van *Cats-Sandt*, *Oſſendrecht*, *Boerepas*, *Lopik*, enz. Gouverneur van *Grave Floris van Hollandt* en *Zeelandt*; Veldtoverſte en Kapitein Generaal van *Koningk Willem*; hy was ook Heer van de ſteden *Gouda* en *Schoonhoven*, enz. Men ziet daar uit dat'er, behalven *Cats* en *Cattendyk*, noch meer andere plaatzen in *Zeelandt* zyn geweeſt, die de geheugeniſſen van de *Catten*, en hunne Natie in deze geweſten, levendig houden, als *Oudt Cats*, *Catshouk*, *Catsrak*, *Cats-Sandt*; gelyk ook in Hollandt, *Catwyk*, *Catswoude*, *Catdyk*, enz. Dit ſchynt ook het gevoelen van *Janus Douſa*, den *zoon*, te verſterken, dat de Zeeuwen mede onder de oude *Batavieren* behoorden, en met hen een volk waren; of immers dat de *Catten* ook *Zeelandt* bewoont, en'er in geweeſt hebben, toen dit Geweſt door de zee noch in zoo veele Eilanden niet gebroken en verdeelt was, als na dien tydt, door de woede der zee, is geſchiedt. Dat de *Catti* in *Zeelandt* gewoont en geweeſt hebben, zal weinig tegenſtanders vinden; maar dat de *Zeeuwen* eigentlyk onder *'t Cattiſch Batavia* behoorden, zal zoo licht niet worden aangenomen.

CATS, (NICLAES of CLAAS *van*) zyne groote en voornaame titelen vindtmen in de vorige poſt. Toen de wrevelige en oproerige *Kennemers* eene t'zamenzweeringe gemaakt hadden, om den ganſchen *Hollandtſchen Adel* uit te rooijen, ook in *Hollandt* gruwelyk te werk gingen, quamen zy ook voor *Utrecht*, maakten een gedeelte der Burgerije tegen de Magiſtraat gaande, en dreeven haar uit: de *Kennemers*, tegen dank en wil der andere goede inwoonderen, inneemen-

Pontan. Geld. geſ. 2. D. f. 262. *Idem 1. D. f. 30.* *Idem f. 30.* *Idem 2. D. f. 444.* *Haſſelt Hiſt. Gelr.* *Pontan. Geld. geſ. 2. D. f. 277.* *Idem Pontan, f. 308.* *Baſil Yſelburg genealog. Duc. Brunsw. p. 269.* *Pontan. 2. D. f. 146.* *Idem Pontan. ibid. f. 148. 160. 172.* *Small. groote Kr. v. Zeel. f. 752.* *Alting Not. Germ. Inf. P. 1. pag. 36.* *Reigersb. Kr. van Zeel. p. 38.* *Grot. Bat. Rep. c. 2. in notis J. Douſ. &c.* *Idem Reigersb. Houve 1. D. f. 144.* *Boxh. Z. Kr. pag. 52. 1. D.* *J. Douſ. Boxh. S. v. L.* *S. v. L. Bat. ill. f. 898. Scriver. J. de Beka in Joh. 1.* *O. Holl. Kr. f. 327. Vliger. de Com. Holl.* *Smalleg. Kr. van Zeel. fol. 523.* *Leeuw. Bat. ill. fol. 899. Smalleg. f. 523.*

mende; die ook twee jaaren lang binnen de ſtadt bleven: Maar toen quam *Sweer van Boſinchem* voor de ſtadt, hebbende by zich een gedeelte der Utrechtſche ballingen; die de ſtadt overrompelde, en de verjaagden herſtelde, bannende veele der wederſpannigen, daar tegen, uit de ſtadt. Allengskens ſloopen'er weêr een deel binnen, bragten de Gemeente andermaal tot oproer, om de wapenen tegen den Adel op te vatten: Toen quam de gemelde Heer *Claas van Cats*, Voogdt over den jongen *Grave Floris*, alleen met 500 mannen voor de poort, overweldigde ze, en beval beide partijen haare wapenen neêr te leggen, en over te geeven, als zy ook deeden, uit enkele vreeze; vermits zy niet wiſten, of hy gekomen was om den Adel, of het Gemeene volk, by te ſpringen; te wel weetende dat, welke zyde hy koos, de andere dan verloren was. Daar op herſtelde hy de ruſt binnen *Utrecht*, meer dan 2000 burgers uitbannende: Dit alles droeg zich dus toe van het jaar 1268. tot 1271.

Idem Holl.Kr. f. 328. M. Voſſi. Jaarb. p. 172. 174.

CATS, (JACOB) is te *Brouwers-Haven* geboren; was een Rechtsgeleerde en in Staatkunde wel ervaren; daar by een zoetvloeijende Poëet, en een der eerſten die mede geholpen heeft tot den luiſter der Nederlandtſche Dichtkunſt. Hy is met de Ridderordre vereert geweeſt; ook Penſionaris eerſt van de ſtadt *Middelborg* in *Zeelandt*, daar na van *Dordrecht* in *Hollandt*: vervolgens *Raadt-Penſionaris van Hollandt* en *Weſt-Vrieslandt*, Gezant van den Staat naar *Engelandt*, enz. Hy heeft van ſchraale zandtduinen, by *'s Gravenhage*, treffelyk landt gemaakt, en een voornaam huis, *Zorgvliedt* genaamt, daar op gebouwt; dat, na zyn overlyden, van Prins *Willem den III. Prins van Oranje*, namaals *Koningk van Groot Brittannië*n, gekocht is. Vrywillig, en uit eige beweeginge, heeft hy zyne hoog-aanzienlyke Ampten van *Raadt-Penſionaris* van Hollandt en Weſt-Vrieslandt, *Stadthouder* van de *Leenen*, en *groot Zegelbewaarder* der Staten en Graaflykheit van Hollandt en Weſt-Vrieslandt, neder gelegt, om in ſtilheit op zyn *Zorgvliedt* te leeven: daar hy, boven zyne alom bekende werken, *zynen Tachtigjarigen Ouderdom*, en *Buitenleven*, *Hofgedachten*, en *Bedenkingen op Zorgvliet*, *Doodtkiſt voor de levendigen*, enz. opgeſtelt en gemaakt heeft. Zyne Werken zyn menigmaal gedrukt en herdrukt; alle naderhant in twee ſtukken in Folio, groot formaat, by een, nevens zyn laatſte werk, *Jakob Cats gedachten op Slapelooze nachten*, waar in ook *zyne Levens-beſchryvinge* is, eerſt na zyn affterven uitgekomen. Hy was den 10 November, 1577. geboren, en is den 12 September 1660, oudt 82 jaaren, 9 maanden, en 23 dagen, op zyn *Zorgvliet* by *Schevening*, overleden; ook den volgenden zaturdag daar aan 's avondts ten half tien uuren, zonder eenige lykſtaatſie, gelyk zulks zyne begeerte was geweeſt, binnen *'s Gravenhage* in de Klooſterkerk gezet en begraaven; alleen wierd het lyk van 18 koetzen, gelicht met 40 witte flambauwen, verzelt.

Reygerſ. Kr. v. Z. achter in 't byv. van gel. mann. in Zeel. geboren pag. 347. G. Br. Dagw. p. 462. en p. 542. Caſtel. Haarl. Merc. 11. D. p. 194.

CATSANDE zweemt met zyne benaming naar de oude TACSANDERS, zynde dit alleen een gedeelte daar van naar het Zuiden, tuſſchen de *Schelde* en de Grift van *Otto*, (*Foſſa Ottoniana*) hoorende onder Vlaanderen, na dat die grift gegraaven is geweeſt, maar nu onder de Vereenigde Nederlanden. *Melis Stoke* ſchryft, op het jaar 1294. CARSANDE, in plaats van *Catſande*, naar de verdurve uitſpraak van het gemeene volk: ook CASANT voor *Catſant*, verſtaande daar door het dorp van *Catſande* aan het gat van de grift.

Alting Not. Germ. Inf. part. II. p. 36.

CATS-SAND, of CATS-ZAND, verbaſtert in CADSAND, of CAZAND, een Landtſchapje in *Vlaanderen*, tegen over de ſtadt *Sluis*; zie voor op CADSAND.

CATS-WOUDE, een dorp in *Hollandtſch Waterlandt*; zie op CAT-WOUDE.

CATTEN (CATTI) een Volk dat voortydts hooger op, in of omtrent het Geweſt, nu 't Landtgraafſchap van *Heſſen* geheten, woonde. Deeze *Catti*, het zy dat ze zich in hun landt te zeer vermeenigvuldigt vonden, 't zy door oneenigheit onder malkanderen, 't zy uit luſt om niewe landen te bezitten, daar de Natiën in oude tyden zeer toe genegen waren, zyn voor een groot gedeelte den Rhyn afgezakt, en in een onbewoont, of niemant toebehoorend Eilandt gekomen, dat ten weêrkanten van beide d'armen des *Rhyns*, en van vooren met de *Noordtzee* omvangen was. Of deze veranderinge van woonplaats geſchiedt zoude zyn door aanporringe, en aanvoeringe van eenen *Bato*, naar wien eenigen willen dat dit niew gevonden landt den naam van *Bataviën* gekregen heeft, kan men op BATAVIA nazien. Het zekerſte, datmen van deze zaak kan hebben, moetmen uit *Tacitus*, die kort na Chriſtus geboorte geleeft, en deze landen betreeden heeft, haalen. „ De Batavi, zegt hy, toenze voortydts over den Rhyn woonden, zyn een gedeelte van de „ Natie der CATTEN geweeſt; doch door inlandtſche „ beroerten uit hun landt verdreven, hebben zy de uitterſte landen der Galliſche kuſt, van inwoonderen ontbloot, nevens een Eilandt, tuſſchen verſcheide droogten en zanden (de Vertaalder van *De Groots Bataviſche Republyk*, zegt, tuſſchen de *Watten*) ingenomen, dat „ van vooren de Noordtzee of d'Oceaan heeft, en, aan „ beide zyden, van den Rhyn omloopen wordt. Uit deze woorden ſchynt te blyken, dat de *Batavi* een gedeelte der *Catten* zouden geweeſt, en derwaarts lang voor Chriſtus geboorte gekomen zyn. De woorden van *Tacitus* kan men dan opneemen: Dat de *Batavi* voortydts, toen ze over den Rhyn woonden, voor een gedeelte van de *Catti*, ſchoonze eenen anderen naam voerden, zyn gerekent geweeſt; of wel, dat zy, die nu den naam van *Batavi* voeren, voortydts onder de *Catti* gerekent zyn, voerende toen mede den naam van *Catti*. Men neeme het zoo men wil, dit is gewis, dat de *Batavi* een deel van de *Cattiſche* Natie zyn. Dat de *Catti* hunnen oorſprongk uit de *Scyten* hebben, volgens veeler gevoelen, daar van is op 't woordt BATAVIA geſproken. Ook zyn'er die beweeren, dat een deel deezer *Scyten*, als een volk gedurig van woonſteden veranderende, en niewe zoekende, lang voor d'aankomſt der *Catten*, die landen zouden bewoont hebben in het Geweſt dat, van de *Catti*, *Batavia* zou geheten zyn, maar weêr van hen verlaaten, mogelyk wel ten tyde van den *Cimbriſchen* vloedt; en ook om die zwaare overſtroominge van water van hen geleedigt; want de *Catti* of *Batavi* vonden het leedig, en ontbloot van inwoonderen. Het zou ook konnen gelooft worden dat de *Catti* van de *Scyten* afgedaalt zyn, en dat die magtige Natie al ten tyde van den Patriarch *Abraham* een koningkryk zou gevormt hebben, daar in men, voor het meerendeel, *Duitſch* ſprak, en zich van de *Krim* af, door *Moskovien*, *Lyflandt*, *Polen*, *Duitſchlandt*, tot in de *Nederlanden*, enz. en zoo voort in 't Noorden en Noordtweſten verſpreidt hebben. Aangaande de *Catti* is het gevoelen van *S. v. Leeuwen*, dat zy oude Nabuuren, en als een volk met de *Cimbren* en *Celten* (*Kelten*) zouden geweeſt zyn; maar ontrent 60 jaaren na Chriſtus geboorte, ter oorzaake van eenen twiſt met hen, hun landt hadden moeten verlaaten; (zie daar van op CELTEN en CIMBREN) neemende hunnen toevlucht herwaarts aan by hunne Medebroederen, die dit landt al lange voorheen bezeten hadden, doch weêr verlaaten om d'overvloeijinge van de zee, in den algemeenen Zondtvloedt dezer landen, omtrent 120 jaaren voor Chriſtus geboorte, gemeenlyk de *Cimbriſche Vloedt* genoemt: zie ook CIMBRISCHE ZONDTVLOEDT. Van wat oordt, en waar deeze *Catti* eerſt aangekomen zyn, is onzeker; doch te vermoeden dat ze zich t' ſcheep begeeven hebbende, in *'t Vlie* gehavent, en voort den *Yſſel* opgevaaren zyn. Die van *Deventer* meenen, dat toen eenigen van die Natie daar aangelandt zyn, daar zich neêrgezet, en die plaats *d'Aventuur* genoemt hebben; dat naderhandt in *Deventer* zou verbaſtert zyn. Doch niet zekers vindt men'er van, dan dat *Tacitus* zegt, datze (als boven aangeroert is) eerſt het uiterſte van de *Galliſche* kuſt, (tuſſchen *Maas* en *Waal*) daar 't landt ledig en van inwoonderen ontbloot was, ingenomen hebben: zoo dat, zegt *S. van Leeuwen*, wy hunne eerſte woonplaatze den *Yſſel* op, voorby *Doesburg*, een weinig boven *Arnhem*, tot in den *Rhyn*, voorby den hoek van 't *Bataviſche Eilandt* om, tot aan de *extrema Gallicæ oræ*, het uiterſte van den Galliſchen zoom, zullen ſtellen. Wat den tydt hunner overkomſte belangt, daar van ſchryft *Tacitus*: *In den zelfden zomer* ('t was het 4de jaar van Keizers Nero's regeeringe, na den opbouw van Rome 811. na Chriſtus geboorte 59 jaaren) *was'er een groote ſtrydt tuſſchen de* HERMANDUREN *en* CATTEN, *over 't bezit van de Zoutrivier*, die yder van hen met gewelt aan zich, *als naaſt by gelegen, zocht te trekken, want behalven de zucht, van den eenen boven den anderen de overhandt te bekomen, ſtelden zy ook eenige heiligheit in deze rivier Sala, meenende dat zodanige plaatzen nauwer gemeenſchap met den Hemel hadden, en de gebeeden der ſterfelyken nergens eer en meer van de Goden verhoort wierden. Deze oorlog viel ten voordeele van de Hermonduren en ten nadeele der Catten uit.* Veele houden het daar voor, dat de woorden van *Tacitus* (*in den zelfden zomer*) niet voor vaſt influiten, dat de *Catti* eerſt onder *Nero* in deze landen gekomen zouden zyn, ten dien einde uit *Julius Cæſar* eenig bewys bybrengende; die immers bekent is, dat lange voor *Nero* geheerſcht heeft: 't beſluit hier van is, dat de *Catten* en *Bataviers*, omtrent den tydt van Keizer *Nero*, de eerſte inwoonders dezer landen niet geweeſt zouden zyn; maar dat'er al lange te vooren *Cimbren* en *Celten* gewoont hebben: dat d'eerſte overkomſt van de *Catti* niet onder *Nero*, maar vroeger, onder, of voor *Julius Cæſar* geweeſt is, en dat'er onder *Nero* meer anderen konnen bygekomen zyn. Noch breeder ſpreekt hy vervolgens op deze wyze; „ Zy zyn, zegt hy, uit de zee den Yſſel door den „ Rhyn afgekomen, tot aan den hoek daar 't Bataviſch „ Eilandt van den Rhyn en de Waal, en de landen aan „ den uiterſten Galliſchen kant, door den tuſſchenloop van „ de Waal, afgeſcheiden wordt. Daar leedenze, volgens *J. Cæſar*, aanſtoot, en moſten met de *Menapiers* „ vechten, als ook met de bewoonders van het *Bataviſche* „ *Eilandt*: hier door wierden zy genoodtzaakt zich op de „ buitenlanden tuſſchen Maas en Waal, die ze ledig „von-

[Left margin:] c. l. 4. Hiſtor. ... mſk. ... c. ... 4. ... 4.

[Right margin:] Hiſtor. Grot. de antiq. Reip. Bat. c. 2. — Tacitus ibid. — Balth. Neander de antiq. Germ. c. 3. J. Oelſ. de Or. Scytar. p. 110. Didenh. de Epiſc. Germ. Boxb. &c. Picard. verget. antiq. p. 4. S. van. Leeuw. Bat ill. f. 56. J. Rev. Hiſt. Daventr. l. 1. idem Leeuw. f. 56. — Tacit. annal. 13. c. 57. — S. van Leeuw. Bat. ill. fol. 57. — Lib. 4. de bell. Gall.

„ vonden, ter neêr te ſlaan; daar hebben zy tot hunne be-
„ ſcherminge eene ſterkte, ter plaatze daar nu *Niewmee-*
„ *gen* legt, opgeworpen: welke ſtadt omtrent dien tydt
„ wel zou konnen geſticht, en, naar zommiger meenin-
Idem Leeuw. ibid. „ ge, *Oppidum Batavorum* genoemt zyn geweeſt. Maar
Cluverius meent, dat de eerſte plaats der *Catten* van hen
wat verder tuſſchen Maas en Waal (daar nu noch Baten-
Cluv. de 3 Rh. alv. burg, met dien naam bekent, legt) begreepen wierdt.
't Kon ook wel zyn (want het een ſtrydt niet tegen 't an-
der) dat te dier tydt *Caſtrum Herculis* (*Knodſenburg*) ge-
d. l. 4. de bel. Gall. bouwt is. Een gedeelte der *Catten* toog hooger op
naar 't landt van *Luik*, daar ze hunne oude vrienden,
de *Tungri*, hadden, die *Julius Cæſar* daar genoeg te doen
gaven, als hy zelf bekent. Een ander gedeelte begaf zich
Idem Leeuw. ibid. nederwaarts, boven 't Bataviſch Eilandt, daar ze zich
neêrſloegen. Wy zouden byna niets van hen weeten, in-
dien *Julius Cæſar*, *Plinius*, en *Tacitus* niet van hen ge-
waagden, en'er ook hier en daar iet gevonden wierdt in
Strabo, *Pomponius Mela*, en *Ptolemæus*; als ook by de Grie-
ken in *Plutarchus*, *Dion Caſſius*, en *Sozimus*. Het is ook wel
te gelooven, dat de *Catti* en *Batavi*, beter op den degen
dan de penne afgerecht, weinige Gedenkſchriften en Jaar-
boeken, in en van hunnen tydt, zullen nagelaaten hebben:
Adr. Pars Naamr. p. 1. en ingevalle zulks al van hen geſchiedt mogte zyn, zynze
buiten twyfel, door vreeſſelyke watervloeden, gruwely-
ke branden, verwoeſtende oorlogen, en andere rampen
der vergangkelyke tyden, vernielt. Der *Catten* gedachte-
E. Nean. de antiq. Germ. p. 72. nis, waar by zy zich, zoo wel binnen als buiten het *Bataviſch*
Eilandt, bekent hebben gemaakt, en hunnen naam verre
verbreidt, blykt uit hunne benamingen gints en herwaarts:
Dus vindt men in Hollandt *Catwyk op zee*, en op den
Rhyn, *Catdyk* by *Delf*, *Catten by 't Vlie*, *Catwoude* in *Zee-*
landt, *Cats*, *Cattendyk*, *Catshoek*, *Catsrak*: *Catsſandt* in
Vlaanderen: In 't ſticht Utrecht *Cattenbroek*: voorts noch
Catwyk in 't Graaffchap *Kuik*; *Catzenellebogen* in de *Wetter-*
auw, enz. Hoedanig een magtig en wydt uitgeſtrekt
volk de Natie der *Catten* voortydts geweeſt zy, vertoont
Zeiler. Itinerar. Germ. *M. Zeilerus*, daar hy zegt, dat ze een veel grooter landt,
dan eenige der andere *Duitſche* Volken, bezeten hebben:
P. Cluv. l. 3. ant. Germ. cap. 5. want zy beſloegen dat gedeelte van *Duitſchlandt*, daar te-
genwoordig *Thuringen*, *Heſſen*, en *Grubenhagen* legt, als
mede de helft van 't Biſdom *Paderborn*, 't gebiedt van
Fulda, een goedt deel van *Frankenlandt*, en *'t Coburgſche*,
enz. *Tacitus* geeft hun eenen grooten lof; en waarlyk de
Romeinen hebben aan deeze zyde des Rhyns geene ge-
vaarlyker vyanden dan de *Catten* gehadt. *Ph. Cluverius*
wil, dat het geene *J. Cæſar* van de *Swaben* ſchryft, op de-
ze *Catten*, of *Heſſen* toegepaſt en verſtaan moet worden.
Reisb. durch Hoch und Nider Teutſ. 1. D. fol. 11. Dat deshalven *Strabo*, *Dio*, en anderen, door de acht-
baarheit van *Cæſar*, tot eene gelyke dwalinge, van *Swaben*
te ſtellen, zyn misleidt geworden; trachtende zulks met
F. 488. redenen te beweeren. Des naams oorſprongk, *Catten*,
Cluv. l. 2. c. 19. & l. 3. cap. 5. van *Hatten*, zoo veel als *Vaders*, aanzienlyken, verſtandi-
gen, herkomſtig, en hoe'er eindelyk het woordt *Haſſi*
(*Heſſen*) uit ontſtaan is, wordt mede van *Zeilerus* aange-
wezen, dien men kan nazien. Eenige andere byzonder-
heden der *Catten* vindtmen ook op BATAVIA, en BA-
TAVIERS; zie boven op deze naamen.

Houve. CATTENBROEK, *Waals* gerecht, een Gehucht,
Buurt, of Dorp, behoorende onder het Over-quartier
van 't *Sticht Utrecht*, leggende onder Montfoort.

Smalleg. Zeeuſche Kron. f. 722. CATTENDYK, een Dorp en Ambachts-Heerlykheit
in *Zeelandt*, *Beweſter-Schelde* op het Eilandt *Bevelandt*: Is
groot 1535 gemeeten en 298 roeden: heeft eene fraaije
kerk, en eenen tooren, die noch ſchynt gebouwt te zyn
van de oude *Catten*; naar welke dit dorp dien naam voert.
Het legt niet verre van de ſtadt *Goes*. De kerk en Predi-
kant ſtaan onder het Claſſis van *Zuyd-Bevelandt*.

Janus Douſa. CATTENDYK, of CATDYK by *Delf* in *Hollandt*.
Het draagt ook dezen naam naar de oude CATTI.

CATWOUDE, of CATSWOUDE; een Dorp in
't Hollandts Waterlandt: het heeft al veele jaaren aan het
Bailjuuwſchap van *Blois* of *Beverwyk*, behoort; naderhandt
is het, door de Heeren van *Monikkendam*, van de Graaf-
Soeteb. Waterl. pag. 33. lykheit gekocht. Het gemeen gevoelen is, dat die naam
al mede een geheugenisnaam der *Catten* is. *M. vander Hou-*
Idem ibidem. *ven* ſtemt het ook toe: maar *H. Soeteboom* heeft andere ge-
dachten, en meent eenvoudiglyk, dat zich voortydts
veele wilde *Muiskatten* in dit woudt onthouden zouden
hebben, en dat het ter dier oorzaake het *Kat-* of *Katten-*
woudt genaamt zy.

Adr. Junius J. Douſ. CATWYK in het Graaffchap *Kuik*; het was in oude tyden
de paal- of landtſcheidinge der *Batavieren*. Des naams oor-
ſprong is de zelfde met die van *Cattendyk*, *Catwyk*, enz.

CATWYK OP DEN RHYN; op *Rhyn* genoemt,
Boxhorn Ton. p. 218. omdat weleer de *Rhyn* daar voorby liep, naderhandt door
een vervaarlyk onweêr geſtopt. Het is een zeer ſchoon
Dorp, drie duizent ſchreeden van *Leiden*, en met ſchoo-
ne welbewoonde huizen voorzien. 't Word voor een der
beſte dorpen van *Hollandt* gehouden, en met een dat de
oude *Catti*, den *Rhyn* afzakkende, daar hun wyk en woon-
plaatze gehadt en genomen hebben. Dit is d'eige naams-
oorſprongk: maar 't volgende een fabel; dat op beide de
Catwyken, op *Rhyn* en op *Zee*, de Tovereſſen als katten qua-
men danſſende hunne byeenkomſt houden. *Wyk* betekent
Leeuw. Bat. ill. f. 157. Heemsk. Bat. Arc. p. 40. 82. eene woonplaats of verblyf en toevlugt, om in tydt van
oorlog, of ander overval en zwarigheit, daar heen veilig
te konnen wyken. Dus vindtmen een *Wyk* by Maaſtricht,
by *Duurſtede*, enz. ook *Beverwyk*, *Harderwyk*, *Steenwyk*,
Vreeswyk, dit *Catwyk*, en hondert andere meer. Dit
CATWYK OP RHYN, ook *Catwyk binnen*, of *aan de*
Duinen, word gezegt kort na d'eerſte ſtichtinge, of dat
de *Catten* zich daar neêrgeſlagen hadden, wegens zyne
welgelegentheit (want het legt maar een half uur van
zee, en 't lag aan den Rhyn zeer bequaam, die in zynen
vollen loop van, of voorby *Utrecht* en dit CATWYK
Balth. Neander de antiq. Germ. c. 3. Guicc. f. 242. ſchietende, daar dichte by in zee ſtortte) tot eene Stadt
aangegroeit te zyn: maar naderhant, veele verwoeſtingen
geleden en doorgeſtaan hebbende, weêr tot een Dorp ver-
vallen: gelyk ook *Catwyk op Zee*, waar op zommigen
't gezegde van eene Stadt toepaſſen. Zoo wel de *Deenen*,
als de *Normannen*, ook andere byzondere Zeerovers, heb-
ben de *Catwykers* veeltyds groote ſchade gedaan. CAT-
WYK OP RHYN heeft kerk en Predikant, ſtaande
onder 't Claſſis van *Leiden* en *Neder-Rhynlandt*.

Houve 1. D. f. 111. CATWYK OP ZEE. Een *Hollandts* Dorp niet verre
van *Catwyk* op *Rhyn*, anderhalf uur van *Leiden*. Omtrent
dit *Catwyk*, 300 Roeden van de kerk, heeft het vermaarde
Kaſteel of *'t Huis te Britten* geſtaan, zie op BRITTEN;
Boxhor. Ton. van Holl. p. 218. Guicc. f. 242. Petit. Ned. republ. pag. 250. Adr. Junii Batav. Brab. en Holl. Rekeren, enz. Grot. Ned. Republ. c. 2. ('T HUYS TE) het was aan den mondt, of het gat
van den Rhyn gebouwt, die daar met een groot gewelt
in zee plag te ſtorten: maar nu legt het onder de golven
begraaven; hoewel de grondtveſten, nu en dan, noch al ge-
zien zyn en worden. Daar omtrent wierd, tuſſchen *Schevening*
en *Catwyk*, den 12 Februarius 1698. een Pot-walviſch, 52
voeten lang, op ſtrandt gezet: het onderſte kinnebakken
had de lengte van 7 voeten; de Viſſchers kregen hem
noch levendig. Den 21 September, 1608. quam, omtrent
ter zelver plaatze, ook een Potviſch aan ſtrandt dryven,
was half verrot, en ſtonk; waar over, zoo wel in dien tydt,
onder den oorlog van den *Staat* tegen *Spanjen*, als in deezen
tydt tegen *Vrankryk*, veele gedachten en voorwikkingen,
ſcherp genoeg tegen den anderen, op gemaakt, en zoo in
rym als onrym in het licht gebragt zyn. Beide de *Catwy-*
ken, op Zee en op *Rhyn*, hebben voor dezen de paalen van
de middelſte uitwateringe van den *Rhynſtroom* geweeſt,
nu door de zantduinen geſtopt. *Catwyk* op *Zee* heeft Kerk
en Predikant, ſtaande onder het Claſſis van *Leiden*, en
Neder-Rhynlandt: zie ook op RHYN en LEK. In 't bree-
de heeft de Heer *A. Pars* beî de Catwyken en hunne Oud-
heden beſchreven, in zyn boek, *de Catten Voorouders der*
Batavieren genaamt.

J. Pic. verget. antiq. pag. 4. Idem Picard. ibid. CAUCHEN, CHAUCEN, CAUCI, CAUCHI,
een Volk van of uit de *Scyten* of *Scytiers* oorſprongkelyk,
uit *Aſiën* verhuizende in deze landen gekomen, zyn af ko-
melingen van *Japhet*, zoon van *Noach*: zy waren al ten
tyde van den Aardtsvader *Abraham* een zeer magtig en wyt
uitgeſtrekt Volk; dat (als *Picard* meent) de Duitſche
taal gebruikte, mogelyk verre van de tegenwoordige
in uitſpraak verſchillende. Een geruime tydt na de Zondt-
vloedt is een deel van hen, uit hun oudt vaderlandt *Aſia*,
naar de *Crim*, *Muskovien*, *Lyflandt*, *Polen*, en *Duitſch-*
landt, enz. afgezakt; hebben dat vermaarde *Gottiſche* Ryk
gevormt, van waar zy gedurig uitliepen, om andere lan-
den in te neemen: want zy waren, zegt *Temple*, gelyk
Temple Miſcel. p. 509. of 503. een groote Byekorf, die, door eene ſterke voortzettinge,
en de gezondtheit van lucht en landtſtreeke, zeer vermee-
nigvuldigt, eenige zwarmen uitdryft, die elders plaats
moeten zoeken. Een ander gedeelte van hen heeft zich
ook in andere geweſten, als *Bremen*, *Oldenburg*, enz.
neêrgezet, die hunne naamen van *Chauci* behouden hebben.
Weêr een ander deel van hen, den naam van *Saxi* of *Saxo-*
nes (*Sachſen*) voerende, heeft zich omtrent *Staden* en
d'omgelegene landen neêrgeſlagen, en van hen hebben d'in-
woonders van deeze en de naburige landen hunnen oor-
ſprongk; juiſt niet alle op eenen tydt, noch te gelyk en
op eene wyze; maar het een volk uit het ander ſprui-
Idem Picard. ibid. tende. *Juſtus Lipſius* erkent de *Duitſche Weſtfalingers*
voor onze Voorouders; vermits ik weete, zegt hy, dat'er
de Nederlanders hunne afkomſt van hebben. Onze oor-
ſprongk is dan uit het bloedt der *Oude Saxen*; die zich,
vermits deze landen vol boſſchen waren, allereerſt aan
de Rivieren neêrzetteden, en wel voornamelyk aan den
Rhynkant, als de ſchoonſte rivier van Duitſchlandt. De
Cauchi, worden in *Majores* en *Minores* (Meerdere en Min-
dere) verdeelt. De Meerdere worden de *Bremers*, *Lune-*
burgers, enz. geſtelt. De Mindere, de *Emders*, *Groningers*,
Leeuw. Bat. ill. fol. 91. Althaimerus. Ortelius. *Omlanders*, enz. Deeze *Cauchen* worden voor eene der
oudſte Natiën, onder de Duitſchen, gerekent, al lang
voor Chriſtus geboorte niet onberoemt: In verſcheide ge-
weſten van Hollandt, Zeelandt, en 't Sticht Utrecht heb-
benze niet alleen veele invallen gedaan, maar zelfs ook hun
verblyf en woonplaatzen gehadt; blyk daar van vindtmen in
de benaamingen naar hen, of van hen overgebleven, als

van

van *Abcau*, in 't Sticht, *Caukerk*, in *Hollandt*, als ook in *Zeelandt*, nevens *Caudorp* en *Cauwerve*, enz. die ze aan de *Cauchen* verſchuldigt zyn. Men kan hem ook verder, omtrent eenige hunner verrichtingen, nazien, in de aan den kant aangetoge Jaarboeken en Hiſtoriën. De Poëet *Claudianus* noemt hen *Caucos*, ſtellende de *Sicambren* en *Caucen* als bewoonders van den Rhynſtroom, aan beide de Rhyndeuren, *Helium* en *Flevum*. Hoe de *Cauchen* aan *Germanicus* hunnen dienſt aanboden, daar na, onder het beleidt van *Gannaſcus*, in *Neder-Germaniën* vielen, en, met de *Saxen* vereenigt, de *Betuwe* aantaſtten, en zich aan *Julianus* overgaven, enz. vinden wy te wydloopig om het hier in te laſſen; als ook meer andere zaaken hen raarakende. Ondertuſſchen, of wel de *Cauchi* oude Inwoonders van de *Bataviſche*, en daar aan grenzende naburige Landen zyn geweeſt, zyn ze echter de oudſte Inwoonders niet, vermits de *Cimbren* en *Celten* hen voorgaan; zie CIMBREN en CELTEN. Eenige ſchryvers houden de *Cauchen* en *Catten* voor eenerlei volk, dat andere goede ſchryvers verwerpen; alhoewelze met de *Catten*, *Celten*, en *Cimbren*, &c. eenerlei oorſprongk, uit de nakomelingen van *Japhet*, *Noachs* zoon, hebben.

Claud. in Stilic. l. 1. v. 224. *V. d. Houve 2. D. f. 28.* *Tacitus.* *Schotan. Friesl.* *Neand.* *Picard.* *Boxh.* *&c.*

CAUCI, CHAUCI, of ook CAUCHI, (nadat de blazing in de eerſte lettergreep, of in de laatſte word gebragt) zyn van oudts her genoemt die langs den oever van de *Eems*, daar eb en vloedt van de zee gaat, tegen over Frieslandt, woonden: zynde een volk de Vriezen gelyk, in afkomſt, lyfsſtal, taal, dapperheit, en zeden, maar ſterker in getal, en eenen geheel anderen Staat uitmakende, zoo lang de Roomſche heerſchappye in Neder-*Germaniën* ſtant gehouden heeft. Doch na dat dit Wingeweſt van de Romeinen gelaaten was aan Over-Rhynſche Volkeren, die, zich *Franken* noemende, een wyl te vooren t' zamen geſpannen waren; zyn de *Chauken* niet alleen onder de zelfde regeering gekomen, maar hebben ook den zelven naam van *Vriezen* aangenomen; die noch ten huidigen dage langs de Noortzee overblyft, hoewel het Bondtgenootſchap door inlandtſche verdeeltheden verbroken, en in verſcheide ſtukken geſcheurt is. De oude naam ſchynen zy gekregen te hebben, niet van den aart des landts, maar van den aart en inborſt van 't volk zelf. Want mannen van de oude dapperheit en trouwe, die openhartig en vrolyk van aart zyn, en daar by kloeke oorlogshelden, die zich geenzins laaten ſarren, noemen de Duitſchers KAUTZEN. Nu toont *Tacitus* volſlagen aan dat de *Cauken* geheel zoo van aart zyn geweeſt. „De „ *Chauken*, zegt hy, een zeer aanzienlyk volk onder de „ Germanen, die hunne grootheit liefſt door gerechtig„ heit willen handthaaven: zonder begeerlykheit, zonder „ heerſchzucht, geruſt en afgezondert leevende, ver„ wekken geene oorlogen, en ſtroopen nergens met „ rooven en moorden. En is dit een voornaam bewys van „ hunne dapperheit en magt, dat zy niemant verongelyken om boven anderen de overhandt te hebben. Echter heeft yder van hen de wapenen klaar, en zoo de zaak „ het vereiſcht, is 'er flux een leger op de been: en men „ ziet'er veel krygshelden en paerden. En hoewel zy zich „ ſtil houden, hebben zy echter de zelve achtinge. Verder ſchryft hy hun zeer groote landtpaalen toe, zoo dat zy beginnen van *Vrieslandt* af, en een gedeelte van het ſtrandt van de *Eems* tot aan de *Elve* beſlaan, volgens het ſchryven van *Plinius* en *Ptolemæus*, en van ter zyden aanſtooten tegen de *Angrivaren*, *Chamaven*, *Dulgibinen*, *Chaſſuaren*, en andere volken, die zoo befaamt niet zyn, tot dat ze zich met een bogt al heel uitſtrekken in Heſſenlandt, (*in Cattis.*) En zoo een yſſelyk groot landt, zegt hy, dat zy niet alleen bezitten, maar ook vervullen.

De Germ. cap. 35.

Wat nu al onder deze landtpaalen begrepen is, daar op heeft *Cluverius* aardige giſſingen gemaakt. Dat deze CAUCHEN verſcheiden waren in MEERDERE en MINDERE, blykt klaar uit *Plinius*, *Tacitus*, en *Ptolemæus*: doch anders van *Alting* beweert, als boven, naar de dwaling van *Ptolemæus*, geſtelt is. Zoo worden zy van *Vellejus Paterculus* gemeldt; de *Volkeren der* CAUCHEN (*Hiſt. l. 2. c. 106. § 1.*) *C. Plinius*, die haar beide bezocht heeft, ſtelt de MEERDERE in de eerſte plaatze; dat is, tuſſchen d' *Eems* en *Wezer*; de MINDERE in de achterſte; tuſſchen de *Wezer* en *Elve* (*l. 4. cap. 14.*) en wel te recht, vermits de eerſte wel tweemaal meer landts beſlaan dan de laatſte: welke reden alleen *Ptolemæus*, die het tegendeel ſtelt, van dwalinge overtuigt. De grondt of bodem, de binnegeweſten beſlaande, is moerig en boſchachtig, of zandig. Aan de ſtrandt en zeekant echter is dezelve, ſedert veele eeuwen, onder den *Frieſchen* naam wereldtkundig bekent, en heeden-'s daags zeer vruchtbaar. Ten tyde van *Plinius*, eer de kleidyken tegen de zee aangelegt waren, is ze ganſchelyk zoodanig geweeſt, zoo als hy het ons beſchreven, of liever afgeſchetſt, voor oogen ſtelt, in dezer voegen. „Wy hebben gezien, zeit hy, *de volkeren der* CAUCHEN, „die Meerdere en Mindere genoemt worden: alwaar de „groote zee, met eenen barren vloedt tweemaal, elke dag „en nacht, geweldig op- en afloopende, alles overſtroomt: „vertoonende alzoo een eeuwig verſchilſtuk van de na„tuur; waar door men kan twyfelen, of het voor landt, „of voor een gedeelte van de zee moet gehouden worden. „Daar woont dat elendig volk op hooge heuvelen, aard„hoopen, en terpen met handen gemaakt, naar de waar„neeminge van de hoogſte vloeden; waar op dan hutten „gezet zynde, zyn zy gelyk varenden, als de wateren „het omleggende landt bedekken; maar als ſchipverlore„nen, als die gevallen zyn. De viſſchen, met de wateren „afzakkende, vangen zy om hunne hutten heene. Het „mag haar niet gebeuren vee te houden, niet van melk te „leeven als de nabuuren; ja zelfs niet tegens het wildt te „ſtryden, dewyl 'er niet een ſtruik waſt. Van wier „en biezen draaijen zy koorden, om deze als netten voor „de viſſchen te ſpannen. En het leem, met handen be„werkende, meer in den windt dan in de zonne droogende, „warmen zy hunne ſpyze en ingewanden, door de Noor„der koude vervroozen, by aarde. Zy hebben geenen „anderen drank dan van den regen, die in kuilen voor de „ingangen hunner huizen word bewaart. En deeze luiden, „als die hedens tydts van den Roomſchen Staat worden „verwonnen, zeggen, dat zy dienſtbaar worden; waarlyk „het Noodlot verſchoont veelen tot eene ſtraffe. Na dat *Druſus Germanicus* de *Amſibaren* in een ſcheepsgevecht overwonnen, en de *Vriezen* t' ondergebragt hadde, is hy allereerſt van de Romeinen door de veenen in het landt der *Chauken* gedrongen. Een weinig daar na heeft zyn broeder *Tiberius* de *Chaukiſche* volkeren, die niet willden gehoorzamen, in genade ontfangen, nadat zy hem te voet gevallen waren, en hy hun de wapenen ontnomen hebbende, eenige ruiterbenden onder hen gelegt hadde. *Cæſar Germanicus*, *Druſus* zoon, heeft, in beide zyne togten tegens de *Cherusken*, naderhandt getrouwe krygsknechten aan hen gehadt. Als zy onder Keizer *Claudius* afgevallen waren, zyn zy weêr t' ondergebragt van *Publius Gabinius Secundus*, die daar door den toenaam van *Chauchuus* gekregen heeft, en met een heeft hy van de *Marſen*, die miſſchien meede deel gehadt hebben in dezen opſtant, den Arent weêrgekregen, die noch alleen, ſedert de nederlaag van *Varus*, onder de Barbaaren overgebleven was. Maar als zy kort daar na in Neder-Germaniën quamen invallen, zouden zy van *Corbulo* leelyk gehavent, ja geheelyk uitgerooit zyn geweeſt, indien *Claudius* niet verboden hadt, gewelt tegens Germaniën te gebruiken, en de bezettingen weêr aan deze zyde des Rhyns te rug had doen trekken. Maar dus zelfs hebben zy den vrede niet lang onderhouden, naardien zy, onder de regeering van *Nero*, hunne nabuuren, de *Amſibaren*, uit hun landt verdreven hebben; terwyl de Onderveldheer *Avitus* dit alles door de vingeren zag. Naderhandt zyn zy in d' inlandtſche onluſten onder Keizer *Vitellius*, met de *Batawers*, *Vriezen*, en andere Germanen, onder *Claudius Civilis*, opentlyk tegens het Roomſche Ryk opgeſtaan. Nadat dezen oorlog ten einde was gebragt, zyn zy, neffens anderen, weêr onder de gehoorzaamheit der Romeinen gekomen, maar daar niet langer onder gebleven, als tot aan de regeeringe van *Marcus Aurelius*; wanneer zy in *Belgica*, of de Nederlanden gevallen, doch van *Didius Julianus*, die toen Landtvoogdt was, en daar na Keizer is geweeſt, geſtuit zyn. Deze *wiſſelvalligheden*, van dan eens af te vallen, dan weêr onder de gehoorzaamheit te komen, ſchynen onder de *Chauken* geduurt te hebben, tot dat zy ten deele den naam en het Bondtgenootſchap der *Franken*, ten deele der *Vriezen*, ten deele der *Saxen* hebben aangenomen; waar door de oude benaming met'er tydt heel uitgeſtorven is.

Strabo Geogr. lib. VIII. *Dio lib. LIV.* *Tac. Annal. 1. cap. 28.* *Suet. in Claud. cap. 24. & Dio lib. IX.* *Tac. Annal. XI. cap. 18. 20.* *Idem ibid. XIII. cap. 55.* *Idem Hiſt. lib. IV. cap. 49 & lib. V. cap. 19.* *Spart. in Didio Juliano cap. 1.*

CAUDORP, een Dorp in *Zeelandt*, naar de *Cauchen* zoo genaamt; zie op COUDORP.

CAUWERVE, een Dorp in *Zeelandt*, dien naam naar de *Cauchen* voerende; zie COUWERVE.

CELTEN, (KELTEN) een oude en zeer vermaarde Natie. Veele naerſtige onderzoekers der Oudtheit willen vaſtſtellen, dat de *Illyrii*, *Germani*, *Galli*, *Hiſpani*, *Britanni* aanvangkelyk een volk geweeſt zouden zyn, alle *Celten* genaamt. Dat ze, na de algemeene Zondtvloedt der wereldt, terwyl de zoons en kinderen uit *Noach* zeer vermeenigvuldigt waren, en na de verwarringe der taalen te *Babel*, omtrent het jaar 1718 na de Scheppinge, en 2230 jaaren voor Chriſtus geboorte te rekenen, uit *Azia* en *Europa* gekomen zouden zyn, onder het beleit van *Askenas*. *S. van Leeuwen* is ook, met veele anderen, niet vreemt van dat gevoelen, dat de *Celten*, *Schyten*, en *Germaniers* eenerlei Natie, en afkomelingen van *Japhet* zyn. *Fl. Joſephus* ſpreekt mede van *Athanaxes*, of *Aſchenas*, eenen van *Gomers* zoonen; dat die *Athanaxes* eene ſtadt, van de Grieken *Rhegines* genaamt, geſticht zoude hebben. *M. v. der Houve* is van gedachten, dat door de *Rhegines* wel de *Rhynlanders*, den oever van den *Rhynſtroom* bewoonende, verſtaan zouden konnen worden, en *Rynberk* daar de Hooftſtadt van konde geweeſt zyn; zie op ASKENAS. *C. Tacitus* maakt van eene ſtadt *Aſciburgium*, of *Aſciburium*, omtrent Keulen, niet verre van

Houve. H.V.Kr. 2. D. f. 9. *Joſeph. J Geſch. 2. B. c. 7.*

Germ. Antiq. lib. III. cap. 18. *Germ. Inf. P. 1. p. 42.* *Alting Not. Germ. Inf. P. 1. pag. 41.*

van Santen, gewag. Daar zyn'er die meenen, dat het wel *Askenas Burg* zou konnen genaamt zyn geweest: maar 't zyn maar enkele giſſingen, daar niet uit te besluiten valt. *Askenas* dan, gehouden voor den vader aller *Celten*, word ook geacht deze Landen allereerſt bewoont te hebben, en dat naderhandt de *Cimbren* (*Kimbren*) zoo naar zyn zoons zoon *Cambrivius* genoemt, daar by gekomen zouden zyn; het zy dat ze elk een gedeelte der Landen mogten bezeten, of zich onder malkanderen vermengt hebben; gelyk ook de *Celten* en *Cimbren* dikmaals van de oude Schryveren onder den anderen verwart, en voor eenerlei volk genomen worden; zie CIMBREN. Vermits de *Celten* hun Vaderlandt verlaaten hadden, wierden ze *Celto-Scytæ* geheeten. Toen zy hunne woonplaatzen aan den *Rhyn*, de *Maze*, enz. hadden genomen, zouden ze hunne jonggebore kindertjens in den Rhyn, enz. gedompelt hebben; houdende die rivier voor eenen rechtvaerdigen Rechter, die de Baſtaarden wechnam, maar de wettige aan hunne moeders wedergaf. *Nazianzenus* ſpreekt'er aldus in een Griekſch gedicht van, daar de zin af is: *Dat, gelyk het gout in het vuur wordt beproeft, de* CELTI *zoo hunne kinderen in den Rhyn beproeven:* Men vindt dit in de werken van verſcheide Ouden aangetogen; echter, omdat het by de oudſten van de Beſchryveren dezer Landen niet gemeldt word, gelooftmen het getrokken te zyn uit den brief van Keizer *Juliaan* den *Afvalligen*, aan *Maximus* geſchreven; en dat *Juliaan* dit, of zelf boosaardig verdicht, of wel eenige laſtertongen tegen de Chriſtenen te lichtvaerdig geloof gegeeven heeft. Want, indien dit bedryf der *Celten* waarachtig ware geweeſt, zou immers zulk een zeldzaam doen van *Tacitus* niet voorby gegaan zyn; die 150 jaaren ouder dan *Julianus* zynde, daar by alle zeden, en gewoonten der Duitſchen zoo nauwkeurig onderzocht, ook geringer dingen op 't papier geſtelt hebbende, zoo vreemden dompelwerk niet verzwegen zou hebben. Ook is het niet zeer blykbaar dat de *Celten* in *Juliaans* tydt, of geheel, of ten deele, Chriſtenen geweeſt zyn. Veelen mishaagt het afhaalen van het woordt *Celten* niet, van 't Griekſche Κελτης, naar *Heldtachtig* ſmaakende; zoo dat door *Celten*, *Helden* betekent worden; dus zouden *Celto-Scytæ*, *Celtiberi*, *Helden* uit *Scytiën*, *Helden* uit *Iberiën* of *Spanjen* zyn, enz. Niet vreemt behoeft het ook iemant te dunken, dat men de *Celtiſche* of *Duitſche* taal met de *Griekſche* veel gemeenſchap toeſchryft; ja dat ze zelfs daar uit haaren oorſprongk zou hebben getrokken.

Idem Houve. Tacit. l. 4 Hiſt.

Neand. Antiq. Germ. cap. 1. & 5.

Houve ibid. 2 D. fol. 11.

Nazianzenus Julian. Apoſtat. Houve. Neand. Houve Putem de Fluv. Germ.

Valvaſ. Eraſm. Franciſc. eere des Hertzog. Crain. lib. 1. Sam. Bochart.

CEVELUM. Van alle de oude boeken en gedenkſtukken is 'er geen dat *Cevelum* kent, dan alleen de Reiskaart der *Peutingers*, in dien weg, die daar in afgemeeten word van *Niewmeegen*, tot aan *Atuaca*, of *Atuatuca*, zynde een Burgt in het *Tongerlandt*, en, ten tyde van *Ammianus Marcellinus*, eene aanzienlyke en welgeſtelde ſtadt, en van den tweeden rang. Hier in alleen heeft de plaatſnyder een miſſlag begaan, dat hy deze plaats geſtelt heeft een uur gaans (*ad III lapidem*) van *Niewmeegen*, die men klaar ziet dat drie uuren daar van daan is. Want de rechte ſtantplaats is aan den rechter kant van de *Maze*, $5\frac{1}{2}$ mylen beneden *Blariacum*, het welk hedensdaags een Dorp is, leggende aan den ſlinker kant van den zelven ſtroom, bekent met den ouden naam van Blerik; welk dorp ruim tien uuren van *Niewmeegen* af is: als 'er nu voor *Cevelum* drie uuren afgaan, komt het naaſt aan die plaats daar hedendaags *Gennep* legt, alwaar de rivier de *Niers* in de *Maas* valt. De aardige ſpeelingen die de Heer *Cluverius* op dezen naam maakt, laten wy daar: gelyk ik ook niet bepaale, of *Cevelum* onder de *Batawers*, of onder de *Gugernen* heeft behoort; het is genoeg dat het op de grenzen gelegen heeft.

Alting Not. Germ. Inf. P. 1. pag. 43. Lib. XV. Not. Gall.

Germ. Antiq. lib. 11. cap. 18. fin.

CHAAM, of CHAEM, een Dorp onder de Baronnye van *Breda*. Toen geheel *Brabandt* voortydts op eene jaarlykſche ſchattinge van 140000 guldens was geſtelt, ſtont het Landt van *Breda* daar in op 8685 guldens, 10 ſtuivers, 3 penn. begroot: daar toe moſt het dorp *Chaam*, met *Alphen* (twee van de 14 of 15 dorpen van deze Baronnye) opbrengen 588 guldens, 15 ſtuivers, bedragende, op weinig na, de helft van de ſomme daar de ſtadt *Breda* op gezet was. Het dorp *Chaam* heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Breda*.

Houve H. V. Kron. 2 deel, f. 376.

CHAMAVI of CHAMAVEN. Het is eene Natie in deze Nederlanden geweeſt, daar *Tacitus* dus van ſpreekt: „ Omtrent of naaſt de *Tenctteren* plagtmen in „ voorige tyden de *Bructteren* te vinden, nu hoortmen dat „ de *Chamaven* en *Angrivaren* in hunne landen gekomen „ zyn, hebbende de *Bructteren* daar uit gedreven, en „ t'eenemaal in de pan gehakt, met toeſtemming der na„ buurige volkeren: 't zy omdat ze hunne trotsheit haat„ ten, 't zy dat zy op den roof verlekkert waren, 't zy „ dat de Goden ons daar mede begunſtigden. Door de *Tencteri*, worden de *Trenthers*, of *Drenters* verſtaan, door de *Bructeren* de *Broeklanders*. Over de CHAMAVI valt meer verſchil: zommigen maken'er *Weſtfalingers* van: meenen ook dat deze *Chamavi* de ſtadt *Chamburg* (nu *Hamburg*) dien naam gegeeven zouden hebben: ook worden van de *Chamavi*, *Kampenaars* en *Over-Yſſelaars* gemaakt; maar dat wil *Picard* niet lyden, aangezien, zegt hy, de *Chamavi* niet aan den *Yſſel*, maar aan de *Lingen*, en in het *Emſer Quartier* gewoont hebben. *M. van der Houve* noemt ze *Weſtfalingers*. *Pontanus* houdtze weêr voor *Kampenaars*: maar uit de bovenſtaande woorden van *Tacitus*, hoe nauw ook ingezien, kan men niets vaſt beſluiten: al zoo weinig ook uit zyne woorden die elders ſtaan. „ De *Angivarii* en *Chamavi* worden van achte„ ren met de *Dulgibini* en *Chaſuarii* beſloten, daar noch „ meer andere volkeren bykoomen, die niet zoo wel „ bekent ſtaan; maar van vooren worden zy van de „ *Friezen* vervangen. Want of wel de *Dulgibinen* gehouden worden aan de *Wezer* gewoont te hebben, en onder de *Weſtfaalſche Saxen* gerekent worden, zoo word 'er echter geene zekerheit meer dan met ſchyn van gegeeven: daarenboven, ſchoon ze onder de *Saxen* behoort hadden, kan men echter hunne eigentlyke woonplaats niet weeten, vermits *Oudt Saxen* groot was, en veele landen begreep, die nu andere naamen hebben. Wat de *Chaſuarii* voor volken zyn geweeſt, daar in zyn de Schryvers al mede niet van eenerlei gevoelen: Eenigen giſſen die van *Gottingen*, anderen van *Minden* by de *Wezer*. *S. v. Leeuwen* noemt de CHAMAVI, *Kampenaars* en *Over-Yſſelſchen*; en zoo verſtaan het ook veele andere Schryvers. Dezer wyze zou men de voorige woorden van *Tacitus*, in 't begin van deze poſt, dus konnen verklaaren. „ Omtrent of naaſt de *Drenthers* plagtmen wel„ eer ſtraks de *Broeklanders* aan te treffen: maar nu zegt„ men dat de *Kampenaars* en d' *Engeren* in hunne lan„ den gekomen zyn, die de *Broeklanders* t' eenemaal in „ de panne gehakt hebben. Zeer waarſchynlyk is't dat de *Chamavi*, eer ze ter vooriger plaatze quamen, zich of in *Weſtfaalen*, of in andere Oorden, volgens de gewoonte van de Duitſchers in die tyden veranderingen zoekende, neder zullen hebben gezet.

Picard. Antiq. pag. 100. Houve 2. D. f. 97. Pontan. Gelderſ. geſch. 1. D. f. 22. Tacitus ibid. cap. 34.

S. van Leeuw. Bat. illuſtr f. 90. 91. Tacit. ubi ſupra. Conrad. Nevii Saxon. lib. 3.

CHAMAVI. *Chamaven* zyn geweeſt een volk over de *Eems*, met dezen naam gemeldt by veelen van de Ouden; hebben met hunne oude woonplaatzen ook geraakt aan onze *Vriezen*, hoewel maar aan een klein ſtukje van de *Eems*, het welk is tuſſchen het Dorp *Venera*, en de rivier *Leda*, daar die in de *Eems* valt. Want de *Chamaven* moeten van de *Leda* af, tot aan de *Haze* gelegen hebben langs de *Eems*; dewyze de *Chauken* van vooren hebben gehadt, en van hen door de *Leda* afgeſcheiden waren; de *Angrivaren* van achteren, daar de *Haze* de ſcheiding heeft gemaakt, eindelyk de *Dulgibinen* aan de rechte handt van den oorſprongk der riviere *Leda* af, tot aan den naaſten oever van de *Haze*; gelyk men zulks uit *Tacitus* niet duiſterlyk kan afneemen. Die hedendaags deze landen bewoonen, worden Hunlingen / of Hamlingen genaamt, naar de landen, die van deze drie Rivieren de *Eems*, de *Lede*, en de *Haze*, als ze opzwellen, van allen kanten plagten overſtroomt te worden: hoedanige landen in Vrieslandt noch hedendaags Hamlanden / en Hemriſſen genoemt worden: maar hier te lande is het geloofelyk dat men die Ham-auwen / en, met de gewoonlyke verdubbelde blazing, Cham-auwen / dat is, Weilanden die overſtrooming onderworpen zyn, genoemt heeft. Waar van de Romeinen de benaming van *Chamaven*, en de *Weſtfaalingers* hedendaags van het woordtje HAM alleen hun Hamling / Heming / Hunling gemaakt hebben. Doch deze woonplaatzen hebben zy tegens andere aan den *Rhyn*, en aan de *Saal*, of den *Yſſel*, die beter en vetter waren, eens en andermaal verwiſſelt. Want de landen aan de gemelde rivieren, die de *Manaxiers* in het eerſt bezeten hebben, hadden de Romeinen, na dat zy de *Manaxiers* naar dezen kant van den *Rhyn*, ja zelf van de *Maas*, hadden doen vertrekken, ten dienſte van hunne krygsknechten geſchikt. Maar dewyl het vry dikwyls gebeurde dat deze landen, als de krygsknechten met het leger ver van de handt waren, hier en daar ledig lagen, hebben zommigen van de nabuurige volken zich daar in neêrgezet. En dit hebben de *Chamaven* wel allereerſt gedaan, daar na de *Tubanten*, na dit volk de *Uſipiers*, vervolgens de *Vriezen*, ten laatſten de *Amſibaren*: ieder het bezit daar van maar voor eenen korten tydt behoudende; dewyl de vier eerſten weêr naar hun eigen landt keerden, en de laatſten in eene jammerlyke ballingſchap verdreven wierden, gelyk wy boven te zyner plaatze verhaalt hebben. Maar, na dat de Romeinſche krygsknechten het voornemen, om weder te keeren, geheel hebben laaten vaaren, ſchynen deze landen de naaſtgelegene *Broekters* ten deel gevallen te zyn. Doch als deze byna t'eenemaal verdelgt en uitgerooit waren, hebben de *Chamaven* de zelve landen, nevens andere landtgoederen van de *kleine Broekters*, wederom ingenomen, en zyn vervolgens in een beſtendige bezitting daar van gebleven. Op deze wyze zyn zy nabuuren geworden van de *Tenctteren*, wien de *Sigambers*, als krygsgevangenen aan dezen kant des Rhyns overgebragt zynde, hun landt hadden laten

Alting Not. Germ. Inf. P. II. p. 44.

Germ. c. 33 & 34.

Caſ. Bel Gal. lib. IV.

Tacitus de Mor. Germ. cap. 33. Pontan. Leeuw.

laten behouden. Ja zy zyn nabuuren geworden van de *Batawerен* en *Vriezen*, die door den Rhyn alleen van hen afgeſcheiden waren. Want dat de *Chamaven* naderhandt langs den Rhyn gewoont hebben, blykt niet alleen uit deze plaats van [a] *Tacitus*, maar noch veel meer uit de Reiskaart der *Peutingers*, uit [b] *Ammianus Marcellinus*, en [c] *Sulpicius Alexander*: behalven dat zeeker dorp in die geweſten noch hedendaags de naam van Dummel heeft, dien zy uit hun oudt vaderlandt daar gebragt hebben. Zy hebben derhalven langs den Rhyn gelegen, van de *Tenctters* af, tot aan de Rivier de *Berckel*: en is hunne naam, in vervolg van tydt, door het Bondtgenootſchap met de *Franken*, zoo beroemt geweeſt, dat menze in de kaart der *Peutingers* naaſt aan den Rhyn met groote letteren aldus geteekent vindt: CHAMAVEN DIE OOK FRANKEN zyn, gelyk *Velſerus*, en na hem [d] *Bertius* deze plaats verbetert hebben; ja, dat meer is, [e] *Ammianus Marcellinus* verhaalt dat de *Franken*, die onder de regeering van *Conſtantius* den II. aan dezen kant van de *Maas*, met groote ſtoutheit, woonplaatzen opgeſlagen hadden, *Saliers* en *Chamaven* zyn geweeſt, die Keizer *Julianus* wel overwonnen, maar vergunt heeft weêr naar hun eigen landt te keeren. Hier na zyn zy langen tydt, te gelyk met de andere *Franken*, onder de Hulpbenden van het Hof in dienſt der Romeinen geweeſt; gelyk zulks blykt uit de Regiſterboeken van 't Ryk: ter tydt toe dat de Romeinen, als de hoogheit des Ryks in deze geweſten geheel onder de voet lag, het Wingeweſt van *Neder-Germaniën* aan de heerſchappye der *Franken* overgelaaten hebben; wanneer de naam der *Chamaven* uitgeſtorven, en het landt onder de *Vriezen* gekomen is. (Dit alles kan men nazien in de derde, en inzonderheit in de vyfde Kaart van den Heere *Alting*.)

a *Annal.* XIII. *cap.* 55. b *Lib.* XVIII. *cap.* 18. c *Apud Greg. Turon. lib.* II. *cap.* 9. d *Comment. Rer. Germ. lib.* I. *cap.* 23. e *lib.* XVII. *cap.* 17. 18.

Brugm. voor Scriv. Kron. p. 21.

CHARLOIS, een Dorp onder *Rotterdam* behoorende, zoo naar *Karel*, Grave van *Charlois*, zoon van Hertog *Philips den Goeden*, genaamt. Deze *Charlois*, of *Karel* de *Strydtbaare* naderhandt gebynaamt, bedykte, by zyn Vaders leven, een groot ſtuk landts, daar dit *Charlois* op legt; zie op KAREL VAN BURGUNDIEN, enz. 't heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder het Claſſis van *Schielandt*.

Clerk Toon der Hert. enz. f. 288. *Goudh. in d' O. Holl. Kr. f.* 141. *P. C. Bor.* 2. *D.* 18 *B. f.* 423. *d' Auxerre Hiſt de France p.* 276.

CHARLOTTE VAN BOURBON, derde Gemalinne van Prins *Willem van Oranje*, enz. By *W. van Goudhoven* vindtmen, doch qualyk, *Louiſe de Bourbon*. Zy was de dochter van *Louis van Bourbon*, Hertog van Montpenſier, uit Koningklyk Franſch bloet; haare moeder, vrouwe *Jaqueline* van *Louy*, had haar heimelyk, uit vreeze voor haaren Vader, eenen bitteren Roomſch Catholyken Vorſt, in de Proteſtantſche Religie opgevoedt: dewyle nu *Louis de Bourbon* veele kinderen hadde, deed' hy haar, naar de gewoonte in 't Pausdom, om de zwaare Familiën wat te ontlaſten, in 't Klooſter van *Jevarre* gaan, daar zy Abdiſſe wierd: echter in haar hart den Onroomſchen Godtsdienſt aankleevende: zy wierd daar in geſterkt door haare Nichte *Johanna Chabot*, Abdiſſe in 't Paraclyte Klooſter, mede, des niet tegenſtaande, van den Hervormden Godtsdienſt: die, door den inlandtſchen oorlog, daar uit gejaagt zynde, echter het Nonnegewaadt zoo lang zy leefde behieldt. Omtrent den tydt der Parysſche *Moordt-bruiloft*, vloodt Vrouwe CHARLOTTE naar *Duitſchlandt*, by den Keurvorſt en Paltsgrave *Frederik*, en haare zuſter, getrouwt aan *François de la Marche*, Hertog van *Bouillon*, Prins van *Sedan*, &c. Het Hof van *Vrankryk* was 'er al vry wat over ontſtelt, en de Koning zondt den Preſident *de la Thou*, om 'er beſcheidt van te neemen, volgens laſt van haaren Vader, die hevig tegen de Hugenooten was gekant, en des te meer over haare vlucht en belydeniſſe geſtoort. Paltsgrave *Frederik* ſchreef ten haaren voordeele aan hem eenen vriendelyken brief, met vertooninge datze de perſſinge haarer conſcientie niet langer had konnen uitſtaan, biddende hem dieshalven haar te willen ontſchuldigen. *Montpenſier* ſchreef tot antwoordt: dat hy geene verſchooningen aanneemen kon, beſtrafte haare ſtoutheit, als die haare belofte, aan Godt en hem gedaan, verbroken hadde, enz. toonde zich ook, ten ware zy naar *Vrankryk* keerde (den Koning en hem gehoorzaamende) onverzoenlyk; verzoekende Keurvorſt *Frederik* daar omtrent zynen vlyt te willen aanwenden, en zynen pligt te voldoen. Deze Vorſt, zeer Godtvruchtig en wys, die ook wel wiſt hoe verre zich de kinderlyke gehoorzaamheit uitſtrekte, liet den Hertog weeten: hy was bereidt Vrouwe *Charlotte* naar *Vrankryk* te zenden, indien de Koning hem wilde verzekeren, dat zy geen dwang in haare conſcientie zou lyden. Schoon *Montpenſier* nu op allerlei wyzen zyne dochter *Charlotte* in zyn gewelt zocht te krygen, wilde hy echter dit beding niet aangaan. Het quam evenwel zoo verre, dat de Koning den Heer d' *Aumont* naar den *Keurvorſt* zondt; hy was een Heer van zeer groot aanzien, die, boven't bevel van den Koning, door Montpenſier wierd gebruikt, en belaſt was zyne dochter t' huis te haalen, en, onder zekere voorwaerden, weêr in *Vrankryk* te brengen: doch *Montpenſier*, daar gekomen, zeide, dat hy liever hadde dat zy in *Duitſchlandt* bleef, dan dat zy, indien ze in die vervloekte Hugenootſche ketterye volhardde, weêr in *Vrankryk* keerde. Dus bleef Vrouw *Charlotte* in *Duitſchlandt* tot het jaar 1575. wanneer Prins *Willem van Oranje* haar ter Gemalinne, met toeſtemminge van haaren Heer Vader, nam: van wien 'er alvoorens advys, met goedtkenninge, by 't Parlement en de Sorbonne te *Parys*, was ingehaalt; daar ook eene behoorlyke bruidtſchat op volgde. Zy heeft den Prins geene zoonen, maar zes dochters gebaart: namelyk I. *Louiſe Juliana*, in het jaar 1576. te *Dordrecht* geboren, en in 't jaar 1593. aan den Paltsgrave en Keurvorſt *Frederik den IV.* getrouwt. II. *Iſabella*, die in het jaar 1591 Echtgenoote wierd van *Henry de la Tour*, Viconte de *Turenne*, Mareſchal van *Vrankryk*, en Hertog van *Bouillon*; vermits zyne eerſte bedtgenoote, *Charlotte de la Marche*, Hertogin van *Bouillon*, Vrouwe van *Sedan*, hem al haare goederen gemaakt hadde. III. *Catarina Belgica*, met *Philips Lodewyk*, Grave van *Hanauw*, getrouwt. IV. *Charlotta Brabantina*, in huwelyk met *Claude de la Trimouille*, Hertog van *Thouars*, Prins van *Talmond*, Grave van *Chiſne*, enz. getreeden. V. *Flandrina*, die in het jaar 1597. zich met haare zuſter *Charlotte* naar *Vrankryk* begaf; wierd Nonne, en Abdiſſe van 't H. Kruis te *Poictiers*, daar voortydts haare Moeije ook Abdiſſe geweeſt was. VI. *Emilia Secunda van Naſſauw*. Toen Prins *Willem* zoo verraderlyk te Antwerpen, in het jaar 1582. van *Jan Jauregny* door 't hooft geſchoten was, bleef deze zyne Gemalinne hem gedurig by; hem met de hoogſte tederheit en zorgvuldigheit oppaſſende. Het gebeurde dat de wonde weêr ontſprong, en veel bloets uitgaf; zy, alreedts door den vorigen ſchrik zeer gekrenkt, en door langdurig waaken afgemat, boven dat het hart door groote droefheit beklemt was, wierd van eene brandende koortze hard aangetaſt, die haar, zeer Chriſtelyk ſtervende, den 5 May in het jaar 1582. wechrukte, drie dagen nadat Prins *Willem van Oranje*, haar Gemaal, zynen Kerkgang gedaan hadde: zy liet eenen zonderlingen lof na by alle die kenniſſe van haare deugden hadden.

Idem Meter. Idem Auxer. *Hooft Nederl. Hiſt. f.* 429. *Meter. Goudh. f.* 141. 142. *N. de Klerk. Toon. der Hert. f.* 288. *Bor. Nederl. Oorl.* 2. *D.* 18. *B. f.* 424. *Meter. op't jaar* 1582. *f.* (*mihi*) 173. *&c.*

CHIMELOFARA word een rivier genoemt, zynde recht tegen over eene andere, die de naam van *Medemelacha* heeft, tuſſchen welke beide de *Gemerchen* in leggen: (dit kan men beſt zien in de Kaart van den Heere Alting, *Deſcriptio Friſiæ Liberæ* genaamt.) Keizer *Otto* de II. die zeer mildt was met ſchenkaadjen te doen aan *Diderik* den II. heeft niet alleen deszelfs gebiedt en landen, aan deze zyde van den *Rhyn* leggende, uitgebreidt tot aan de rivier de *Hiſla*, (naderhandt den *Yſſel* genaamt) maar heeft 'er zelfs by gedaan omtrent alles wat voorby *Kinnemum*, of *Kinnem* (zynde een riviertjen in Weſt-Vrieslandt, loopende van het *Schermermeer* voorby *Petten* in zee) is gelegen tot aan de *Chimelofara*. Dat dit de rechte naam is, blykt uit de benaming van Hemelumerfaart/ die men noch heden ten dage heeft dicht by *Stavoren*. Het is een langwerpig Meer, daar de *Vlieſtroom* dwars deurloopt; waar van, als zynde d' Oude vaart der ſchepen, een Grietenye in *Vrieslandt* nu noch den naam van Hemelumer-Oldefaart heeft. Het Meer zelf noemen wy nu de Fluiſſen. Dit water nu word in den Giftbrief van het jaar 986. een rivier genoemt naar den trant van dien tydt, wanneer de Meeren ook den naam droegen van Rivieren; gelyk de Rivier de *Beemſter* (*Bameſtra*) waar van boven geſproken is: en in dezen zelfden Giftbrief de Rivier *Medemelacha*, waar van men kan zien te zyner plaatze.

Alting Not. Germ. Inf. P. II. *pag.* 36.

E. v. Meteren. f. 208.

dem Meteren bid. d' Auxerre Hiſt. de France.

CHIMELUM word hedendaags *Hemelum* genoemt, zynde een zeer aanzienlyk Dorp, van eenen zeer ouden naam, leggende aan een ſchipdraagende vaart, die naar *Stavoren* loopt, en van dit Dorp Hemelumerfaart genoemt is. Naderhandt is deze vaart, onderſcheidtshalven, in de Vrieſche ſpraak, Hemelumeroenfert genoemt, nadat 'er eene andere vaart naar *Hindeloopen* was gemaakt, die de naam van Niewefaart hadde. Eer de *Vlieſtroom*, tot in den *Yſſel* deurgebroken zynde, dien grooten zeeboezem, de Zuiderzee, maakte, is het een gedeelte geweeſt van h e *Stavorſche* Graafſchap; doch is naderhandt met de ganſche Grietenye, die daar van, als van het Hooft, den naam gekregen heeft, onder *Weſtergoo* gekomen; ja zelf de *Stavorſche Abdye*, na dat de Stadt met het beroemde Klooſter van *St. Adulfus* door de zeebaren ingeſlokt was. De Ouden, die voor Hemel/ Himel en Chimel zeiden, hebben deze plaats *Chimelum* genoemt; gelyk blykt uit het geen op het voorige Hooftſtuk gezegt is. De plaats legt ruim een uur gaans van het niewe of hedendaagſche *Stavoren*, naar het Zuidt-ooſten.

Alting Not. Germ. inf P. II. *pag* 37.

CHRISTIERNUS, of CHRISTIAAN, den II. Koning van *Denemarken*, en *Sweden*. Wy zullen van hem niet anders zeggen, dan 't geen zich hem rakende, volgens ons beſtek, in de Nederlanden toegedraagen heeft. Hy wierd om zyne gruwelyke Tirannye, in *Sweden* en *Denemarken* gepleegt, van zyne Onderdaanen

verdreven: vloodt in 't jaar 1623. met zyne Gemalinne, zuster van Keizer *Karel* den V. nevens zynen zoon *Johan*, en twee dochters uit zyne Landen, en quam t' scheepe te *Amsterdam* aan: daar hem een *Deensch Aartsch-Bisschop*, van hem verdreven, bejegende, die zich verwonderde van zyne Majesteit in zoodanigen staat te zien. Van *Amsterdam* begaf hy zich naar *Dordt*; van daar naar *Brabandt*, by den Keizer zynen zwager, die hem wel geerne weêr in zyne Ryken zou herstelt hebben, ware hy niet zoo belemmert geweest met den oorlog tegen *Vrankryk*. Echter wierden 'er van de Provintiën *Hollandt* en *Zeelandt* dertig Oorlogsschepen toegerust, daar *Christiernus* mede naar *Denemarken* voer; maar de Vloot wierd door onweêr verstrooit. Hy raakte wel in *Noorwegen* te lande, maar ook te gelyk in handen van den niewen Koning *Frederik*, in 't jaar 1532. die hem, op 't Kasteel *Zunderburg*, in eene nauwe bewaringe hield, evenwel hem hoflyk onthaalde, en goedt onderhoudt verschafte: daar zat hy den tydt van 27 jaaren lang, tot dat hy in het jaar 1559 overleedt. In zyne gevangenisse toonde hy groot berouw en leedtwezen over zyne gepleegde Tirannye, en andere zwaare zonden, rechtvaerdigende Godt in zyne oordeelen over hem. Toen deze *Christiernus* ter wereldt quam, hoorde men hem in zyn Moeders lichaam schreijen: in de geboorte hield hy d' eene vuist gesloten, toen ze de Vroedvrouwe opende, was ze vol bloet. Van hem daar mede afbreekende, zullen wy 'er alleen bydoen, waarom den bovengedachten Aarts-Bisschop uit *Denemarken* heeft moeten vluchten: zyn naam was *Erikus van Walchendorp*, *Aartsbisschop* van *Drunthen*, in *Noorwegen*. Koning *Christiernus* had, eer hy de zuster van Keizer *Karel* ter Gemalinne nam, eene byzit, *Duiffen* genaamt, eene Hollandtsche Dochter; toen hy nu getrouwt was, verzocht Keizer *Karel* dezen *Erik* den Koning te willen afmaanen, van zich niet verder en meer in deze onbetaamelykheit te willen verloopen. *Erik*, uit pligt van zyn Ampt, doet het: maar *Christiern* nam dat zoo euvel op, dat de *Bisschop*, uit vreeze voor zyn leven, naar *Hollandt* vloodt. Toen deze *Majesteit* den *Bisschop* t' *Amsterdam* gewaar wierd, verzocht hy aan de Magistraat hem te mogen vatten, en in zyn gewelt te hebben; maar *Erik* gehoort, en zyn onschuldt verstaan zynde, weigerde de Magistraat dat beleefdelyk; te meer, om dat hy, als een geestelyk persoon, zich op den *Paus* beriep. *Christiern* beloofde wel alles by den *Paus* en den *Keizer* te zullen verantwoorden, maar de Magistraat wou 'er niet toe verstaan, en *Erik* vertrok naar *Utrecht*, en van daar voort naar *Romen*.

Funcelii Chronol. Carion. Chron. Pontfend. inleiding &c. David Chytr in Saxon. lib. 7. Olaus Magn. Gothfr. Hist Kr. f. 1433. 1453. en ook f. 1540. 1541. Joh. Meursii Hist. Danica. Comm. beschr. van Amst. f. 295. 296 Ch. Kallenbergs Danisch. Kr. 2. D. f. 354.

CHRISTOFFEL, *Grave* van *Meurs* en *Herwaerden*. Toen *Marten van Rossem* zyn Stadthouderschap over *Vrieslandt*, of de Geldersche Vriezen, afgelegt hadde, in het jaar 1519. ontstaan uit zekere onlust, weder-waerdigheit, geldtzuchtige en slimme streeken van den *Vrieschen Adel*, die by de *Gelderschen* om ampten beedelden, om hunne beurzen, tot nadeel van 't Gemeenebeste, te vullen, wierd deze Grave *Christoffel* in *Marten van Rossems* plaatze gestelt: zyn gebiedt strekte niet alleen over *Gelders Vrieslandt*, maar ook over *Groningen* en *Omlanden*. Hy was eerst uit de erfenisse zyner Zusteren geslooten, most derhalven zyn fortuin in den oorlog zoeken; zyne gedachten waren, om den Hertog van *Gelder* tot Grondtheer der Vriezen te doen aanneemen, maar hy kon zulks niet doordringen, &c. zie op FRISIA. Deze *Christoffel* was een streng man: hy zocht ook zelfs, onder den stilstant der wapenen tusschen de *Burgundiërs* en *Gelderschen*, de *Burgundischen* op alle manieren te krenken; zondt, om hen noch meer te verbaazen, zeer schielyk een deel volk naar de *Kuinder*, en verbrandde in het jaar 1522 dat steedtjen; liet zynen Kapellaan gevangen neemen, naar *Slooten* voeren, en, volgens 't verhaal der Historischryveren, op een los vermoeden, om 't leven brengen. De Kapellaan wierd beschuldigt, dat hy van de *Burgundischen* geldt ontfangen hadt, om *Sneek* in hunne handen te leveren; hier toe zou hy de sleutel in wasch afgedrukt, en 't afdrukzel naar *Leeuwarden* gezonden hebben: en alzoo veele *Sneeksche* Burgers, op den Pinxterdag, als het proceffie van onze L. Vrouwe was, naar *Bolswaerdt* plagten te gaan, zouden de *Burgundischen* in burgerlyk gewaedt aangekomen zyn, om het verraadt verder werkstellig te maaken. Daar op nam Grave *Christoffel* verder eenen *Otto van Lingen*, uit de krygsbenden, gevangen, dien hy ten laste leî, van de *Burgundischen* omgekocht te zyn, om *Sneek* aan vier hoeken in brandt te steeken, en dan, onder die beroerte, de Stadt te overvallen: *Otto* wierd den 4 Augustus 1520. daarom gevierendeelt; maar dat maakte eene zoo groote opschuddinge onder 't gemeen, en verwekte zulken misnoegen van 't volk tegens hem, dat zy opentlyke blyken daar van gaven. Vermits de *Burgundischen* niet alleen betuigden van die zaak niet met allen te weeten; maar dat ook de Gemeente zoowel den *Kapellaan* als *Otto van Lingen* voor onschuldig hieldt.

Pontan. Geld ges. 2. D. f. 354. Winsem. Fr. Kr f. 454. Idem Winsem. ibid. f. 460. Schotan. Fr. Kr. f. 601.

CHRISTOPH BERNHARD VAN GALEN: Vermits hy niet alleen den *Vereenigden Staat* veel werks heeft verschaft, maar boven dat ook, toen Koning *Lodewyk* de XIV. in het jaar 1672. dezen *Staat* plotzelyk op 't lyf viel, geheel *Twent*, veele plaatzen in *Over-Yssel*, enz. den *Staat* ontrukte, zullen wy hem ook hier op 't kortste afschilderen, en van zyne verrichtingen, en geweltpleegingen eenig gewag maaken: breeder bericht word op elke van hem gewonne Stadt gegeeven. Zyn vader was van *Galen Bispink*; hy had den Maarschalk *Morièn*, Heer tot *Noordkerk*, daar mede hy om het Jagtrecht in verschil stont, omgebragt: was daar over te *Bevergeert* gevangen, en bleef 'er in hechtenisse tot zynen sterfdag toe. Ondertusschen wierd zyne Gemalinne toegestaan hem te mogen vergezelschappen, die middelerwyle zwanger wierd, en dezen onrustigen *Christoph Bernhard van Galen* ter wereldt bragt. Tot zyn 46 of 47 jaaren toe word van hem by geene Schryvers gewag gemaakt; maar naderhandt heeft hy hun stofs genoeg gegeeven. Zyn Oom *Bernhardt van Malinckrot*, Domdeken te *Munster*, een geleert man, had hem, als goedeloos om zyn Vaders misbedryf, opgevoedt. De Bisschop van *Munster* gestorven zynde, wendde *Malinckrot*, vermaart genoeg wegens zyne geleerdheit, maar in ongunst der Capitulairen, om dat hy hunne wanbedryven dikwyls bestrafte, allen vlyt aan, om op den Bisschoplyken stoel te geraaken; maar de Capitulairen verkooren, buiten gewoone ordre, en tegen yders vermoeden, *Christoph Bernhard van Galen* tot *Bisschop*. Wegens deze onwettige keure, immers tegens 't gebruik aanloopende, liepen 'er vyf jaren heen eer de *Paus* hem bevestigde. Doch vermits *Malinckrot*, opvoeder van *Christoph*, deede dat den niewen *Bisschop* niet behaagde, liet hy hem in de gevangenisse zetten en houden. De Gemeente van *Munster*, met deeze keur niet wel te vreden, sprak smadelyk van hem, enz. Hy nam dienshalven eenen haat tegens haar op, dien hy noch bitterder vervolgde, met de Stadt niet alleen te beleegeren, maar boven dien elendig, met het inwerpen van vuurwerken, te plaagen: hy tradt, op het aannaderen der krygsbenden van den *Staat*, tot verdrag; schoon hy te vooren, noch op *Pausselyke*, noch op *Keizerlyke* afmaningen gepast hadde; dit viel in 't jaar 1657 voor. Na dat *Karel de II.* van *Engelandt*, uit zyne ballingschap, weêr op zynen Rykstroon was geraakt, en vry onrechtmatig den Vereenigden *Staat*, zonder den oorlog te verklaaren, op het lyf viel, tradt de *Bisschop van Munster* met hem in verbondt, om, terwyle *Karel* den oorlog ter zee zou voeren, de Nederlanden te lande t' ontrusten. Ten blyke van zynen haat, tegen den Staat opgevat, niet alleen, maar ook om zich meester van meer Landen te maaken, en met plonderingen te verryken, viel hy in *Over-Yssel*, *Groningerlandt*, en *Drenth*, nam *Winschoten* in, en hield den *Yssel* in alarm, handelde zeer streng, door knevelen, moordt, branden, enz. maar kreeg nu en dan vry harde stooten, en wierd ook weêr uit *Groningerlandt* gedreven. In den *Ouden Bosch* wierd al zyn volk, of doortgeslagen, of gevangen, en hy met 'er haast in zoodanigen staat gebragt, dat hy vrede most verzoeken, dien hy ook bequam, op voorwaerden die van hem niet nagekomen, ja van 't begin af niet wel gehouden wierden. In het jaar 1672. met *Vrankryk* aangespannen, kantte hy zich opentlyk en verwoedt tegen den *Staat*. Middelerwyle *Louis* de XIV. met zulke geweldige heirlegers schier in 't harte van den *Staat* boorde, zag *Bisschop Barent* kans: hy drong in *Over-Yssel* door, daar hy eenen grooten voortgangk maakte, en veele verwoestingen aanrechtte; veroverde het ganssche *Twent*, vermeesterde *Grol*, *Brevoort*, *Lochem*, *Deventer*, *Vollenhoven*, *Steenwyk*, *Hasselt*, *Meppel*, *Geelmuiden*, *Zwarte-Sluis*, *Blokzyl*, de *Kuinder*, *Roveen*, *Kampen*, *Deventer*, *Zwol*, kortom, geheel *Over-Yssel*, en met een *Coeverden* in het *Drenth*, wordende door de *Keur-Keulsche* en *Fransche* magt gestyft, met welke hy zyne veroveringen verdeelde. Hy belegerde ook *Groningen*, en bombardeerde die Stadt met veel gewelts, maar stiet 'er zyn hooft deerlyk; vermits de Staat allengskens in beter postuur raakte. Koning *Louis* kon, na zyne eerste plotzelyke veroveringen, geene niewe meer maaken, ja wierd, niet heel lang daar na, genoodzaakt die zoo schielyk weêr te verlaaten, als hy ze gewonnen hadde, en *Bisschop Bernhard* liep het ook alles tegen. *Engelandt* kreeg ter zee, en zelfs op zyne eige rivier, zwaare stooten, most daarom den Vrede aanvaerden. De *Bisschop* van *Munster* most den zelfden weg inslaan, en alles weêr in het jaar 1674 overgeeven, dat hy zoo greetig ingeslokt hadde. De redenen, waarom hy zoo wreevelig tegen dezen *Staat* was, waren zyn zeer onrustigen inborst, die hem nauwelyks toeliet in rust en vrede te leeven; zyn opgevatten haat tegens dien, wegens eenige gewaande beleedigingen, als ook ter oorzaake van den Godtsdienst, daar hy zoo vergalt tegen ingenomen was, dat hy alle die den hervormden Godtsdienst beleeden, wel met eige handen, ware 't mogelyk geweest, zou hebben willen

Phil. Abelli en Con Theatr Europ. 7. 8. & Aitzen zaken Staat &c. Diarium Europ. van 't jaar 1656. tot 1658. Hurstii Teutsch geschic van 't jaar 1600. tot 1682.

Wil. Swinna Engelsf. Ned. e Munst. krak. 1. 2. 3. dee Castel. Merc. Aitz. Zaken van Staat. Avelli Theatr. Europ.

Valken. verwar Europ. Sylv. vervolg op Aitz

len verſcheuren; zyne groote eerzucht, om, door oorlogsdaaden, een groot aanzien en naam in de wereldt te verkrygen, en na te laaten; zyne geldtgierigheit, om door veroveringen, plonderingen, brandtſchattingen, en onderſtantgelden, groote ſchatten en rykdommen te bekoomen; die hy echter, wanneer hy ze nu al hadde, niet ten goede of dienſte van zyn Sticht en onderdaanen aanleî; in tegendeel, mergelde hy hen uit tot op het gebeente. Hy hadde ook hoop dat hem de *Paus*, zyns gemelden yvershalven, den rooden Hoedt vereeren zou: maar niet lange daar na quam de tydt die hem zynen levensdraadt, en alle hoop te gelyk, afſneedt. Hy wierd ziek, en ſtorf den 17 September 1678. Nauwelyks had hy den geeſt gegeeven, of alles wat in 't huis en 't hof van dien plonderaar was wierd geplondert, zelf de kamer daar in hy doodt lag, wierd niet alleen van gout en zilver, maar van alles, tot de behangſels van zyn ledekant toe, berooft. Zyn titel was *Chriſtof Bernhard*, *Biſſchop van Munſter*, *Administrator* tot *Corvey*, *Vorſt des H. Roomſchen Ryks*, *Heer van Borkulo*. Hy heeft 28 jaaren als *Biſſchop* geregeert: was geboren den 12 October 1606; zyn ſterfdag is boven aangewezen, heeft op weinig na den ouderdom van 72 jaaren bereikt.

Abellin. Cont. Theat. Europ. Hurſt. Teutſch. geſchied. S.D d.V. leven en bedryf vanChr. Bernh. &c.

CILLERSHOEK, CILLESHOEK, by anderen SILLERSHOEK, een *Hollandtſch* dorp onder de Heerlykheit van *Strijen* en *Zevenbergen*. Heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder het Claſſis van *Dordrecht*.

Goudh. Houve.

CIMBREN, CAMBREN, enz. een zeer oudt Volk uit de *Aziatiſche Scyten* geſproten, als ook de *Chamavi*: zy zyn met de *Celten*, of *Catten*, of mogelyk wel eer dan die, naar deze landen afgezakt. Den oorſprongk hunnes naams haalen zommigen van *Cambrivius* af, die een zoons zoon van *Askenas*, aller *Celten* Vader, zou geweeſt zyn. Andere klimmen op tot *Gomer*, zoons zoon van *Noach*; wiens naam naderhant in *Comer*, *Cimber*, *Kimber*, verandert zoude zyn, gelyk ook die van *Askenas*, welken zommige meenen in de *Babelſche* verwarringe der Taalen in *Celta* hervormt te zyn, enz; immers dat men hem toen dien naam, als eenen bynaam, gegeeven zou hebben. Askenas had een zoon *Tuiſte*, naderhant in *Tuiſco*, *Teutzo*, *Duitſch*, verwandelt. De nakomelingen van *Noach* hebben zich door *Sem* naar 't Zuiden, Ooſten, en Zuid-Ooſten verſpreidt: door *Cham* in het Zuiden; door *Japhet* in 't Ooſten, Noorden, en Noordt-Weſten; en hebben verder voor een gedeelte klein en groot *Aſia* en ganſch *Europa* bewoont. Dezer wyze zouden van *Japhet* afkomſtig zyn de *Perſiaanen*, *Grieken*, *Romeinen*, *Slavoniers*, *Muſcoviters*, *Polakken*, *Zweden*, *Deenen*, *Duitſchen*, *Engelſchen*, *Franſchen*, *Spaanſchen*, als ook de *Nederlanders*. Alhoewel nu deze Koningkryken, Landen, en Natiën hunner eerſter Stichteren naamen meeſt hebben verloren, zyn'er echter noch eenige, die den naam van hunne eerſte Planters behouden, of ſchynen behouden te hebben, als alreedts van *Gomer*, *Cimber*, *Cimbren* gezegt is; ook zyn ze noch heden in *Jutlandt*, *Ditmarſen*, en *Holſtein* met dien naam bekent. Eenigen van hen hebben zich ook by den *Boſphorus Cimmerius* neêrgeſlagen; hun ryk, met den naam van *Scytiën*, nu *Tartarijen*, is genoeg door de wereldt befaamt, en hunne afkomelingen zyn door *Europa*, en deze landen verſpreidt; zie op CAUCHEN en CELTEN. Het is t' eenemaal onzeker, wanneer deze *Cimbren*, uit klein *Aziën*, in deze Landen gekomen zyn: maar dit ſtaat vaſt, dat het al eenige eeuwen, voor Chriſtus geboorte zal zyn geweeſt. D'eerſte bekende optogt der *Cimbren* naar *Italien* word geſtelt voorgevallen te zyn, ten tyde als *Tarquinius Priſcus* Roomſch koningk was, omtrent 613 jaaren voor Chriſtus geboorte, onder 't beleit van *Belloveſus* en *Segoveſus*, die zuſters zoonen van *Ambigarus*, Koningk of Veldtoverſte van de *Celten*, waren. *Belloveſus* zette zich met een groot heir ter neêr, in het eerſt hem voorkomende open veldt, over het hoog gebergte in 't landt van Toſcanen: terwyl *Segoveſus* den *Opper-* en *Neder-Rhyn* beheerſchte, daar zy, in Velden en Boſſchen woonende, den naam van *Veldgen*, zoo veel als *Veldtbewoonders*, kregen, naderhant in *Belgen*, daar *Belgica* uit is ontſtaan, verandert: niet ongewoon by de *Duitſchen*, noch by de *Grieken*, daar de *B* en *V* veel door, en voor den anderen gebruikt wierden. Na 't verſlaan van de inwoonderen in Toſcanen, over 't gedachte hoog gebergte, en hunne heerſchappye aldaar, liepen'er noch wel 100 jaaren tuſſchen beiden, eer zy met een heir van 300000 mannen, behalven vrouwen en kinderen, onder den Veldtoverſten *Brennus*, naar *Pannoniën* langs *Illyricum* optrokken; zy deeden de *Romeinen* zelfs, binnen *Rome*, niet alleen tzidderen en beeven; maar namen ook de Stadt in, plonderdenze, en bragten al dat'er in was om 't leven. Doch wy laaten ons daar, als buiten ons landt en beſtek, niet verder in; zie het aangewezene op den kant. De *Cimbren* en *Celten* hadden zich eenen langen tydt in *Oudt Batavia* onthouden, toenze niet alleen zeer vermeenigvuldigt, maar, boven dien, door eene zeer vreeſelyke overſtroominge der zee, magtig benauwt en ingeſloten, een beſluit namen van zich, om meer ruimte te bekoomen, te verdeelen. De grootſte menigte trok hooger op, om meeſter van *Italiën* te worden: maar zy wierden van den Romeinſchen Veldtheer *C. Marius* zoodanig, in een zeer ſcherp gevecht, geſlagen, dat'er 120000 doodt, en 60000 gevangen bleven. Omtrent 6000 weerbaare mannen hadden zy in hun oudt Vaderlandt aan den Rhyn, en in *Batavia* gelaaten; welkers overblyfzels en afzetſels naderhandt een gezantſchap met geſchenken aan Auguſtus zonden. De Lezer weete, dat de Schryvers in later tyden, van de *Cimbren* ſpreekende, hen nu en dan wel *Galliers* noemen, en dat zulks voor geene tegenſtrydigheit dient opgenomen; vermits die al mede uit de *Cimbren* en *Scyten* oorſprongkelyk zyn; of wel, toen de *Cimbren* uit Aziën quamen, in groote menigte uit deze landen naar *Gallia* getogen zyn. De *Cimbren* worden beſchreven een ganſch wildt, woeſt, en onvertzaagt Volk geweeſt te zyn; de doodt niet vreezende: met opzet ſchikten zy hun gewaadt en kleedinge tot ontzachelykheit. In 't gemeen warenze van eene lange geſtalte. *L. Florus* verhaalt dat de Koningk *Teutobochus*, van *Marius*, na dien zoo fellen ſlag, gevangen gekregen, van ongemeene krachten was, en dat hy in lengte boven de tropheën uitkeek. In hunne Vrouwen zelfs zag men eene ſtandtvaſtigheit, verzelt met woeſt- en ſtrydtbaarheit; toonende geen minder onvertzaagtheit na den voorgemelden ſtrydt; en het koſte den Romeinen geen minder moeite om haar te overwinnen, dan die van haare mannen in den Veldtſlag: begeerende, eer zy zich wilden overgeeven, eeuwige vryheit, of aan de afgodinne *Veſta*, ter behoudeniſſe van haare eere, geſchonken te worden: *Marius* ſloeg het haar beide af; dieshalven, na lange weêr uit haren wagenburg geboden te hebben, en geene kans meer ziende, maakten ze ſtroppen van haar eigen haair, daar zy zich mede verhingen, na dat ze eerſt alle hunne kinderen, om geene ſlaaven der *Romeinen* te worden, verworgt hadden: ook waren'er, die den anderen met zwaerden doorſtaken, om haare eere te bewaaren, en niet levende in der vyanden handen te vervallen. Dat de *Cimbren* door *Gelderlandt* naar *Thuringen* en hooger op getrokken, en eenen langen tydt gebleven zouden zyn, verhaalt *S. van Leeuwen*; desgelyks dat de gedachtenis der *Cimbren* in *Hollandt* noch overig is, in den naam der riviere *Kinhem*, en der *Kinhemmers*, of *Kennemers*. Dat *Cimbrica Cherſoneſus* noch heden is *Jutlandt* onder *Deenemarken*: dat ze, van daar herwaarts overgekomen, zich boven alle *Duitſche* Volken, door geheel *Europa*, beroemt gemaakt hebben, tot dat ze door *C. Marius* zyn t' ondergebragt, getuigen veele Schryvers. Anderen evenwel willen niet toeſtaan, dat ze uit het Noorden in deeze *Bataviſche* landen zouden gekomen zyn, ſchoon zy bekennen dat ze *Jutlandt* bewoont hebben. Eenige Hoogduitſche Schryvers berichten, dat'er in *Schoonen*, *Gotlandt*, *Sweeden*, en d'omleggende Landen, wel tuſſchen de 15 en 20 duizent, ja in *Jutlandt* alleen, eenige duizenden begraafnisheuvelen, van deze zeer oude Heidenen, noch heden gevonden worden: beſchryvende voorts uit eige ondervindinge hunnen zeer zeldzaamen toeſtel. *N. Zeilerus* zegt dat *Ripe*, of *Ripa*, in *Jutlandt*, de alleroudſte Stadt der *Cimbren* is; en dat de naam *Cimbren* van *Kimpffen*, dat is, *Kampen*, of *Vechten* zou afdaalen, beweeren *Oudenhoven*, en *Grammaye*.

Zie ook Puffend. Inl. tot de Hiſt. I hooſtſt. § 13. p. 31.

L. Flor. lib. 3. Plut. in Mario. Zeil. Itinerar. tom. 1. fol. 8.

Flor. lib. 3. cap. 3.

Idem Florus d. c. 3. in f. Valer. Maxim. lib. c. 1. in extergeſchonken nis §. 3. Plut. in Mario. S. v. L. Bat. ill. f. 51-39. S. v. L. J. D. Major. Bevolkt Cimbr. c. 23. & ſeq. Tentzel. Monat geſprech. van November. 1695. Zeil. Itinerar. tom. 1. fol. 406.

CIMBRISCHE ZONDTVLOET. Deeze is eene algemeene en zeer vreeſſelyke overſtroominge der zee en wateren, in deze *Neder-* en naburige *Landen*, geweeſt, die veele boomen en boſſchen, aan de zeekuſten van *Duitſchlandt*, heeft nedergevelt. Men vindt Schryvers, die van twee op verſcheide tyden voorgevallene Vloeden ſpreeken; d'eerſte, omtrent 350 jaaren, de tweede, omtrent 140 jaaren voor Chriſtus komſte in de wereldt. Anderen neemen deeze twee Watervloeden maar voor eenen en den zelven Vloedt, meenende dat de feil in de tydtrekeninge ſchuilt: en vermits die in der *Cimbren* tydt is ontſtaan, wordt ze de *Cimbriſche* ZONDTVLOET genaamt. *Schotanus* ſpreekt'er dus van: „ Dat'er een „ vervaarlyke ſtorm en zeer ſchrikkelyke Watervloedt „ (*Cluverius* rekent 350 jaaren voor Chriſtus geboorte) „ langs alle de zeekuſten van *Duitſchlandt*, zou zyn ont- „ ſtaan: de oudſte daar men in Hiſtoriën van leeſt; dat die „ waarſchynlyk al de tegenwoordige Eilanden, en de „ Vrieſche kuſt van 't vaſte landt heeft afgeſcheurt, en „ veele binnelandtſche Meeren, van de monden der Ri- „ vieren, gemaakt, die voor heenen met, of door enge „ gaten in zee vielen. Het bedyken was toen noch on- „ bekent, en 't opwerpen van terpen, of heuveltjens van „ aarde, niet veel van belang, om zodanig een watergewelt te weeren, en zich te redden: Deshalven verhuisden deze *Cimbren*, met de *Teutones*, zoo uit de *Bataviſche*, *Vrieſche*, als byleggende zeekuſten; volgens hunne niet vreemde gewoonte, met zak en pak, wyven en kinderen, naar een ander Geweſt dat zy zochten, en daar zy om hengelden, *Germaniën*, *Galliën*, en *Italiën* door, tot datze eindelyk, in oorlog met de *Romeinen* geraakt, door *C. Marius* ver-

Oudenh. vern. Outh. der Cimbr. f. 46. Schot. Frieſche Kr. f. 2. Dionyſ. Put. de Fluv. Germ. p. 79. Guth. in not. op Gabb. Waterv. p. 9. 10. 11. 12.

Idem Schot. f. 2. Putem.

verſlagen wierden, na dat ze in 't eerſt niet ongelukkig geſtreden, en drie Romeinſche Veldtheeren, *Silanus*, *Manilius*, en *Caepio*, met hunne legers ganſch uit het veldt geſlagen hadden. Naar het ſchryven of giſſen uit *Lucius Florus*, zou dezen zoo grooten Watervloedt ontrent 147 jaaren voor Chriſtus geboorte, hoewel andere maar 120 jaaren rekenen, voorgevallen zyn. „De CIMBREN „ zegt hy, TEUTONES, en TIGURINI, *vluchtig van* „ *den uitſterſten kant van* GALLIEN, *vermits hunne landen* „ *van den Oceaan overſtelpt en overſtroomt waren, zochten de* „ *geheele wereldt door niewe woonplaatzen.* Waarſchynlyk door eenen afgryſelyken ſtormwindt uit den Noordtweſten, die te gelyk eene ontelbaare menigte boomen gevelt heeft; bewys daar van zyn de boomen die nu noch zoo veele in de veengronden worden gevonden, welkers ſtammen alle Noordtweſt, met de kruinen tegen 't Zuidooſten, leggen, als t'over bekent is: als ook datmen tuſſchen *Amſteldam* en *Ouwerkerk*, zes voeten diep onder de aarde, een geheel Boſch vindt, met de groote en dikke ſtammen ter neder leggende, en de kleene noch overeind ſtaande, waar aan zommigen noch gave vruchten vertoonen, nevens meer andere zeldzaamheden, tot aan Abkoude toe: zie op AMSTELLANDT. Of de veengronden daar uit ontſtaan zouden zyn, is eene twiſtzaak, die geene gemeenſchap met het Hiſtoriſche heeft, en daarom voorby gegaan wordt. Veele zyn'er die in bedenken geeven, of niet deeze boomvellinge, en nederſlag der boſſchen, zou voorgevallen zyn in het jaar 860. daar *Joh. a Leidis*, en, uit hem, *d'Oude Hollandtſche Kronyk* van ſpreeken, waar door de Rhyn by *Catwyk* geſtopt is. Dat de CIMBREN niet alleen in *Batavia*, maar ook in *Zeelandt*, *Brabandt*, en *Vlaanderen* gewoont hebben, voor deze algemeene *Cimbriſche* Zondt- of Watervloedt, word van *J. Meyerus* en anderen beweert. Men ſtelt daar beneven vaſt, dat voor deze, of eene andere overſtroominge, *Zeelandt* en *Vlaanderen* aan malkanderen gehecht lagen: immers dat'er maar eene kleine overvaart tuſſchen beiden was. Het vermoeden van zommigen gaat noch verder, dat *Engelandt* en *Vrankryk* (wegens de Krytbergen tuſſchen *Douvres* en *Bolonjen* recht tegen den anderen over, van eene even gelyke geſtalte) met eenen voetvaſten overgang t' zamen gemeen, en aan een gelegen hebben.

de Fluv. Germ. *idem* *Gutberl.* *by Gabb.* *d. d. p. p.* *Cluver.* *Florus* *l. 3. c. 3.* *Comm. Amſt. fol. 142.* *Picard. vergeet. Oudh. p. 35. en p. 37.* *Neand. antiq. Germ. p. 103.* *Meyeri annal. Flandr.*

CIRCARIA FRISIA. Aldus heeft *Menco* van *Werum*, als hy eerſt Abt was gemaakt, geoordeelt dat men wel in het Latyn kon vertaalen het Landt rontom Groningen, dat Keizer *Henrik de III.* in zynen Giftbrief van het jaar 1040. noemt te leggen tuſſchen de *Emeſe* en de *Laveke*; dat is, tuſſchen de Eems en de Lauwers. Dit ganſche Landtſchap was in de oudſte tyden, ten opzicht van de Rechtbanken, verdeelt in byna oneindige ſtukjens. Immers heeft het in 't Kerkelyke van den tydt van *Ludgerus* af, en na het einde van de achtſte eeuwe, eene andere verdeeling gekregen; namelyk in deze zes deelen. Als daar zyn I. *Hugemercha*, onder welken naam *Alfridus*, de ſchryver van het leven van *Ludgerus*, begrypt al wat'er langs den ſlinker oever van de *Unſingis*, dat is *Hunſe*, legt tuſſchen de *Lauwers* en *Groningen*. Ten tweeden *Hunuſga*, dat is, Hunſingoo. Ten derden *Fivelga*, dat is, Fivelingoo. Ten vierden *Emiſga*, dat is, het Oldampt. Ten vyfden, *Redentha*, dat is, het Reiderlandt / zoo als *Emo* het noemt. Ten zeſden het Eilandt Bent. Het kleine ſtukje dat'er van dit zeſde deel noch over is, wordt hedendaags onder het landt over de *Eems* gerekent; gelyk ook het onderſte gedeelte van het vyfde deel, dat tuſſchen de *Aa* en de *Eems* legt: de overige deelen blyven alle onder een en het zelve landtſchap. *Fivelingoo* heeft wel allereerſt, al ten tyde van de Keizeren *Ottoos*, de zeer kleine gemeentens onder een zeer groot *Goo*, of Graaffſchap, by een getrokken. *Hunſingoo* heeft de zyne eerſt in twee kleine Graaffſchappen verdeelt, die ook naderhandt by een getrokken zyn. De vier kleine Dorpen, en het geen verder aan den Zuidtkant van de *Hunſe* legt, heeft dezelve al voor lang voor de hunne erkent, hoewel zy door geenen byzonderen bandt aan hen verbonden zyn; ja daarze dikwyls aan andere, als aan die van *Groningen*, *Hunſingoo*, *Fivelingoo*, *Reiderlandt*, en andere verknocht zyn geweeſt. Ook is het klaar dat de *Midachers* en *Hugemerchers*, in het jaar 1361. onder *Hunſingoo* gerekent zyn geweeſt, en geenſins onder *Langewold*, of *Vredewold*, als nu ter tydt. Gelyk nu de vereeniging van dit Weſterdeel in een *Goo* noch niewelyks geſchiedt is, zoo is het noch veel niewer, dat dit Goo of Quartier van veel laateren tydt, gelyk recht behoudende, met de twee andere vereenigt is, die zich nu t' zamen den naam van *Ommelanden* alleen toeëigenen. Immers is zulks geenſins van vroeger tydt, als na dat die gemeene Vryplaats van *Groningen*, die zy de *Hooftmannen Kamer* genoemt hebben, door gemeene toeſtemming van deze drie is opgerecht. Wat'er verder overig is, tuſſchen de *Eems* en de *Lauwers*, heeft de Stadt zelve door hare zachtmoedigheit t' zamengetrokken, en onder zich gebragt.

Alting Not. Germ. inf P. II. pag. 37.

CITWOU, een Dorp by *Gouthoven* dus genaamt, in *Hollandtſch Waterlandt*, onder *Monikkendam*. *M. vander Houve*, *Soeteboom*, enz. ſtellen *Catwou*, geen *Citwou*, onder *Monnikkendam*: 't zal derhalven mogelyk eene drukfeil by *Gouthoven* zyn.

CLARUS CAMPUS, Klaarkamp. Hier van maakt *Emo* gewag op het jaar 1204. als van een klooſter der *Ciſtercienſen*; nevens 't perkamenteboek van Utrecht op het jaar 1230. Het is weleer de voornaamſte Abdye van *Ooſtergoo* geweeſt, leggende in de Grietenye van *Dantumadeel*, eene halve gemeene Duitſche myl van *Dokkum*, naar het Weſten. Hare eerſte beginſſelen brengt *Emmius* op het jaar 1165.

M. Al. Not. Germ. Inf. P. 1 p. 37. Rer. Friſ. li VII.

CLAUDIUS CIVILIS, een *Batavier*, en van doorluchtige geboorte; hy ſtont, ten tyde van *Vitellius* en *Veſpaſiaan*, hier te lande tegen de *Romeinen* op. Want nadat het vuur van oneenigheit, dat lang tuſſchen *Vitellius* en *Veſpaſiaan* geſmeult hadde (naar 't ſchryven van *Tacitus*) in eenen vollen brandt uitſloeg, namen de *Batavi* (ter dier tydt met het wegzenden van hunne jonge manſchap elendig gefoolt, en byna in hunne vryheit verkracht) die gelegentheit waar, en onder dezen *Cl. Civilis* de wapenen tegens hen op. Hy had ten dien einde de voornaamſte der *Batavieren*, onder ſchyn van hen te vergaſten, in zeker *Schaker-* of *Heilig Boſch* t' zamen geroepen. Hy verhefte daar hunne dapperheit hemelhoog; ſtelde hen daar tegen het jok van ſlavernye, daar onder zy elendig van de Romeinen gehouden wierden, voor oogen: op de volgende wyze verhaalt het de hooggemelde Schryver, door den Ridder *Hooft* vertaalt. „*Julius Paulus*, en *Claudius Civilis*, van „ koningklyken ſtam, gingen de reſt verre te boven. „ *Paulus* is van *Fontejus Capito*, onder valſche betichtin„ ge van wederſpannigheit, omgebragt. *Civilis*, in kete„ nen geſlagen, naar *Nero* gevoert, en van *Galba* vryge„ ſproken, was onder *Vitellius* weêr in gevaar geraakt, „ het heir hem ter lyfſtraffe vorderende: daar uit was ver„ bolgentheit gerezen, en hoop uit onze onheilen; maar „ *Civilis*, ſchrander van geeſt, bet dan de *Barbaaren* ge„ woonlyk zyn, en zich roemende voor eenen *Sertorius* of „ *Hannibal*, zynde zyn aangezicht in de zelve wyze ge„ ſchendt, op datmen hem niet als vyandt tegens „ ginge, indien hy openbaarlyk den *Roomſchen* volke af„ viel, heeft zich met de vrundtſchap van *Veſpaſianus*, en „ yver tot die party, bekleedt. Zynde zeeker, brie„ ven van *Antonius Primus* aan hem gezonden, by de„ welke hem bevolen wierdt, *de hulptroepen, by Vitellius* „ *ontboden, af te wenden, en, onder ſchyn des Germaniſchen* „ *oproers, de keurbenden te rugge te houden.* Hordeonius „ Flaccus hadt hem in perſoon tot het zelfſte vermaant, „ uit een hart dat naar *Veſpaſianus* helde, en zorge voor „ den Staat; dien uitrooijing aanquam, zoo het oorlog „ weder in zyne volle kracht geraakte, en 'er zoo veele „ duizenden van gewapenden tot Italien ingebroken wa„ ren. Derhalven *Civilis*, hebbende de tweeſpalt vaſt „ voorgenomen, verbergende ondertuſſchen den diepen „ raadt, om naar de uitkoomſt te oordeelen, hoe hy met „ de reſt toe zoude, heeft in dezer voegen aangevangen de zaaken te niewen. Door *Vitellius* bevel wierd „ der Batavieren jeugt ter uitkeur geroepen: welke, laſtig uit haaren eigen aardt, door de dienaars verzwaart „ wierd, met gierigheit en overdaadt, door 't opzoeken „ van oude of magtelooze luiden, die zy om geldt ontſlaan mogten. Daarentegens d'onbejaarden, maar aanzienlyk om hunne ſchoonheit (en zyn zy veel all' van „ eene ryzige kindtsheit) werden tot onkuisheit weggeſleept. Hier uit rees nydt, en de aanſtichters der „ opgezette muiterye bragten het daar toe, dat men „ d'uitkeur affloeg. *Civilis*, hebbende de treffelykſten „ des landtaardts, en voorbarigſten des volks, onder „ ſchyn van gaſtmaal, in een heilig woudt beroepen, „ toen hy hen door den nacht en vrolykheit verhit zag, „ beginnende van den lof en glory des landtaarts, telt „ ten einde toe op, het onrecht, de roverijen, en andere quaaden der dienſtbaarheit. *Want het was geen bondtgenootſchap, als ouwelinks, maar men leefde met hun als* „ *met ſlaaven. Wanneer quam'er de Steêhouder, alhoewel* „ *met laſtige verzellingh en hovaardig gebodt? Men leverd'* „ *hen aan de Overſten, aan Hondertmans, die als men ze met* „ *roof en bloet opgevult had, verwiſſelt werden, en niewe* „ *boezemen opgezocht; en verſcheide naamen van roovery. Dat* „ *de uitkeur voor handen was, waar door de kinderen van* „ *de ouders, de broeders van de broeders, als voor 't laatſte,* „ *werden afgeſcheiden. Dat de Roomſche Staat nooit kranker* „ *geweeſt, nochte iet anders in de winterleegers was, dan buit,* „ *en oude luiden. Zy zouden ſlechts de oogen opheuren, en niet* „ *'t zaagen voor d'ydele naamen van keurbenden. Zy hadden* „ *puik van voetvolk en ruiters, de Germaanen tot bloetverwan*„ *ten: de Galliën in den zelfſten wil. Den Romeinen zelf was dat* „ *oorlog niet onaangenaam, welks twyflighe fortuin men Veſpa*„ *ſianus aanrekenen zouw. Van zeege gaf men geen' rekenſchap.* „ Gehoort met groote toeſtemminge, beëedigt hy hen alle „ t' zamen, naar de Barbariſche zede, en met voorouderlyken vloek. Men zondt aan de Caninefaaten, om hen „ tot

Comm. lyns IV book fo 280. 281. 282. 283. 284. Tacitu. *Tacitu ibid.*

„ tot gemeenſchap van raadt te trekken. Dat geſlacht be-
„ woont een gedeelte van het eilandt, en is den Batavie-
„ ren gelyk, van afkomſt, taal, manhaftigheit: in getal
„ hun minder. Thans heeft hy door heimelyke boden aan-
„ gelokt de Britanniſche hulptroepen, en de regementen der
„ Batavieren, die, naar Germaniën gezonden, zich te Mo-
„ guntiakum ophielden. Onder de Caninefaaten was een
„ genaamt Brinio, man van lompe ſtoutheit, echter in ver-
„ maartheit, en afkomſt uitſtekende. Zyn vader had zich
„ veel vyandlykheit vervordert, en 't guichelſpel der Ca-
„ jaanſche tochten ongeſtraft verſmaadt. Hy ſtont hun dan
„ aan, zelfs om den naam van 't wederſpannig huis; en werd
„ in een ſchildt gezet, naar 's Volks wyze, op der drageren
Comm. „ ſchouders gezwenkt, en tot Hooftman verkoozen. De
IV. B. Batavi dus de wapenen onder den gemelden Veldtover-
f. 282. ſten Brinio aangenomen hebbende, ontboden terſtont
daar op de Friezen, en vielen op twee benden, die in
winterleger, dicht aan het ſtrandt der Noordtzee, lagen.
De Batavieren, Caninefaaten, en Friezen, de Romeinen
zoo onvoorziens t' ondergebragt hebbende, taſtten voorts
de andere Sterkten aan, overvallende de zoetelaars en
koopluiden. De Romeinen zich te zwak bevindende,
om 't in Batavië te houden, ſtaken hunne Sterkten in
brandt, en togen met hunne veldtekens naar het opper-
ſte van 't Eilandt, onder 't beleidt van Aquilius: maar
't hadt meer den naam, dan de daadt van een Krygsheir.
Idem ibid. Tacit. Tacitus verhaalt het verder aldus. De Friezen dan ter-
ſtont ontboden hebbende, dat een Over-Rhynſch volk
is, breekt hy uit den Oceaan in tot de winterleegers
van twee regementen, die de naaſte waren om te kon-
nen overweldigt worden. De Soldaten hadden den over-
val der Vyanden niet voorzien, en of zy dien al voor-
zien hadden, het ontbrak hun aan kracht, om dien te
keeren. De Leegers dan wierden veroovert en geplon-
dert; daar na ransden zy de zoetelaars en Roomſche
koopluiden aan, die, als in vrede heen en weêr zwer-
vende, verſpreidt waren, Met een vlamden zy op het
uitrooijen der Burgten; die door de Overſten der rege-
menten verbrandt wierden, om dat men ze niet kon be-
ſchermen. De krygstekens en vendels, nevens de Sol-
daaten die 'er waren, bragten ze by een in 't bovenſte deel
van 't Eilandt, onder des eerſten pylenaars Aquilius be-
leidt, hebbende meer de naam van een heir dan de kracht.
Want Vitellius, hebbende de zenuwen der regementen
wechgevoert, had, uit de naaſte dorpen der Nerviën en
Tacit. Germaanen, een' luyen hoop met wapenen geladen. De
Veldoverſte Civilis, die alles in 't heimelyk zocht uit te
werken, beriſpte quanſuis de Overſten noch, dat zy
hunne Sterkten zoo licht verlaaten hadden. Doch einde-
lyk, ziende niet meer met bedrog uit te werken, ver-
klaarde hy zich der Romeinen vyandt, voerende de Vriezen,
Batavieren, Caninefaaten tegen de Romeinen aan, daar
Comm. een bloedig gevecht uit ontſtont. Tacitus ſpreekt 'er dus
f. 282. van: *Civilis van gedachten zynde, dat men met bedrog zynen gang zou konnen gaan, beriſpte zelf de Overſten, dat zy de blokhuizen verlaaten hadden, hy, met het regement dat onder hem ſtont, zou den Caninefaatſchen oproer dempen. Zy hadden elk weêr naar hun winterleger te keeren.* Het bleek dat 'er
bedrog onder den Raadt ſchuilde, om dat de verſpreide
regementen lichter te dempen waren; dat ook Brinio
niet, maar Civilis, hun Hooftman in dien oorlog was;
breekende de tekenen allenkens uit, die van de Germaa-
nen, een volk blydt met den kryg, niet lang verholen
gehouden wierden. De laagen niet wel lukkende, keert
hy zich tot geweldt, en vlydt de Caninefaaten, Friezen,
en Batavieren tot eenige ſchaaren. Men ſtrekte de ſpits
van de tegenzyde uit, niet verre van den Rhynſtroom,
en wendde de ſcheepen, die daar na 't verbranden der
blokhuizen aangelandt waren, vyandtwaarts. Eer men
noch lang geſtreden hadt, bragt het regement der Tongren
de krygstekenen over tot Civilis: en de Soldaaten, verbaaſt
door het onvoorzien verraadt, wierden van de Bondtge-
nooten en Vyanden geſlagen. De ſchepen bewezen ook
de zelfde trouwloosheit. Een deel van de roeijers, uit
Batavieren beſtaande, verhinderden, als uit onervaren-
heit, de dienſten van 't bootsvolk en voorvechters.
Thans kantten zy zich daar tegen, en wierpen de ach-
terſtevens tegen den vyandtlyken oever aan, ten laatſten
vermoordden zy de Stuurluiden, en Hondertmans, uitge-
zeidt de geenen die eenen wil met hun hadden: tot dat de
ganſche vloot van vier-en-twintig ſcheepen overvloodt,
acit. of genomen wierdt. Men vindt noch verder by Tacitus,
iſt. dat *Cerialis*, naar *Noveſium* en *Bonne* vertrokken zynde,
boek. om de legers, aldaar tot verwinteringe der Keurbenden
.23. opgerecht, te bezichtigen, te ſcheep wederkeerde, met
verſpreide troepen en zorgelooze wacht. Dat de Ger-
maanen, alreedts door Civilis gaande gemaakt, zulks
gewaar wierden, en laagen ſtelden. Zy koozen dan
eenen nacht zwart van wolken, quamen den ſtroom af,
en zonder iemants belet binnen den wal. De eerſte
moordt hadt de liſt te baat, nadat zy de touwen der ten-
ten afgeſneeden hadden, ontlyfden zy hen, die met hun-
ne eige vellen overſtolpt lagen. Een andere troep trok
aan 't verſteuren der vloot, 't werpen van banden, en
ſleepen der ſcheepen. En gelyk zy zich, om te ver-
ſchalken, in het eerſt ſtil gehouden hadden, zoo ſtelden
zy daar na, in 't aanvangen der ſlagtinge, om meer ſchriks
daar by te doen, 't al met ſchreeuwen in roeren. De
Romeinen, met wonden opgewekt, zoeken hunne wape-
nen, ſtreeven de wegen door, weinige krygslyk toege-
ruſt, het meeſte deel met de kleederen om den arm ge-
wrongen, en bloote punten. De Hooftman, half ſla-
pende, en byna ongedekt, wierd, door doolinge der
vyanden, behouden. Want het Admiraalsſchip, uit-
muntende in vlag, rukten zy wech, giſſende den Hooft-
man daar op te zyn. Cerialis hadt den nacht elders
doorgebragt, zoo by 't meerder deel gelooft word, om
boelaadje met Claudia Sacrata, een Ubier wyf; de wa-
kers verſchoonden hun laſterſtuk, met des Hooftmans
oneere; als ware hun te zwygen bevolen, om zyne
ruſt niet te ſtooren. Dat alzoo de leuze, en 't roepen *Comm.*
opgehouden zynde, zy mede in ſlaap gevallen waren. 282.
Nadat het hoog dag was, voeren de vyanden te rugge, 283.
met de genome ſcheepen, en ſleepten de Admiraals-galei *Tacitus.*
langs den Lipſtroom, tot een geſchenk aan Velleda; *ibid.*
(zie VELLEDA.) Civilis nu, redelyk magtig van *c. 23.*
ſcheepen, wilde ook eenen ſtrydt te water waagen.
„ Een luſt (zegt Tacitus, door *Hooft* vertaalt) ging Ci-
„ vilis aan, om toon te doen van eene ſchipſlagsorde. Hy
„ vult al wat 'er was van tweeriemige Galeijen, en de gee-
„ nen die met eene enkele rye werden voortgedreven. Daar
„ werd geweldige kraft van ſchuiten bygevoegt. Dertig
„ of tweertig waren 'er gewapent als de Liburniſche
„ gewoon zyn, en teffens beholpen zich de genome
„ ſchuiten, met weêrſchynverwige wapenrokskens, niet
„ onſierlyk, voor zeilen. Ruimte als van eene zee
„ nam men hier toe, daar de Rhyn den ſtroom der Maa-
„ ze den Oceaan aangiet. De oorzaak van het toeruſten
„ der Vloote, was, boven de ydelheit dezen landtaardt
„ ingeënt, om, door dien ſchrik, den toevoer, koomen-
„ de (te water) uit Gallië, te onderſcheppen. Cerialis,
„ meer uit verwonderinge, dan uit vreeze, ſtrekte daar
„ tegens uit eene vloot, ongelyk in getal, maar over-
„ treffende in ervarenheit van roeijers, konſt van ſtuur-
„ luiden, grootte van ſcheepen. Deeze wierd voor
„ ſtroom, d' andere voor windt gedreven. Alzoo voor-
„ by vaarende, worden zy, na proef van werpgeweer,
„ geſcheiden. Civilis, zonder yets wyder te darren,
„ week over den Rhyn. Cerialis, het Eilandt der Bata-
„ vieren vyandtlyk plonderende, liet de akkers en hoe-
„ ven van Civilis, naar de bekende krygsliſt der Hooft-
„ luiden, ongeroert. Als daarentuſſchen, met den keer
„ van den Herfſt, en het dikwyl vallen van ſlagreegen, de
„ overſpoelende ſtroom het laag Eilandt vervulde, in ſchyn
„ eener ſtange of poel; hadmen 'er noch vloot, noch
„ toevoer, en het leger, in 't vlak neêrgeſlagen, wierd
„ door de kracht des ſtrooms verſpreidt. Tacitus voegt *ibid.*
'er noch by, dat Civilis afgaf, „ Datmen de Keurbenden *c. 24.*
„ toen dempen kon, en de Germaanen die wil hadden,
„ maar van hem miſleidt en omgezet waren. Het was
„ ook niet vreemdt van waarheit, gemerkt weinige da-
„ gen daar na de overgifte gevolgt is. Keizer Veſpa-
ſiaan boodt, door *Petillius Cerialis*, (die eerſt door bedekte
booden Civilis liet weeten, dat alles dat voorby was ver-
geeten en vergeeven zou zyn) den Batavieren den vrede
aan; na dat 'er verſcheide ſtryden en ſlagen, over en
weêr, gegeven en gekregen waren. De Bondtgenooten,
rondtom gelegen, begonnen 'er naar te luiſteren. Civi-
lis, niet ſlinks, en te gelyk ziende dat zyne Bataviers den
oorlog moede wierden, zocht zulks liever te voorko-
men, dan 'er zich met lyfsgevaar tegen te kanten. Daar
wierd dan eene byeenkomſt vaſtgeſtelt, en een dag tuſ-
ſchen de twee Veldtoverſten beraamt. De plaats wierd
ook uitgekozen, en aan beide de einden van de brugge
over de rivier Nabalia beſtemt. De gedachte brugge
wierd in het midden afgebroken, gelyk ook in Tacitus *Tacitus*
hiſtorie het vervolg en d' uitſlag der zaake; alzoo, door *ibid.*
het verlies en wechraaken van veele boeken diens bra- *c. 26.*
ven Schryvers, het eindt van dien oorlog ons tot *door*
zoo verre onbekent is. Civilis begon met groote def- *Hooft*
tigheit zyne rede tegen Cerialis aldus. „ Zoo ik (zei- *verhaalt.*
„ de hy) by eenen Stadthouder van Vitellius verdaadigt
„ wierde, men waar noch mynen bedryve vergiffeniſſe,
„ noch mynen woorden geloof ſchuldig. Tuſſchen ons
„ was alle onvruntlykheit, vyandtlykheit, van hem be-
„ gonnen, van my gemeerdert. Tegens Veſpaſianus is my-
„ ne eerbiedeniſſe oudt, ende als hy noch een onderdaan
„ was, wierden wy vrienden geheeten. Dat is aan *Pri-*
„ *mus Antonius* bekent, door wiens brieven ik tot het
„ oorlog ontboden ben, opdat de Germaniſche Keur-
„ benden, en Galliſche jeugt de Alpen niet overklom-
„ men. De wapenen, waar toe Antonius in zyn afwee-
„ zen, Hordeonius Flaccus tegenwoordig, vermaande,
„ hebbe ik in Germaniën doen wanken, die Mucianus in

„ Syrie, Aponius en Mœsie, Flavianus in Pannonie. . .
Tacit. de morib. Germ. c. 29. Doch wy hebben 'er niet meer dan dit begin van. Uit zyne Zeden der Oude Duitschen, en uit Flavius Josephus, die beide in dien tydt geleeft hebben, kan men genoegzaam afneemen dat de Bataviers, nevens hunne Bondtgenooten, de aangebode voorwaarden aangenomen hebben, en dat de vrede getroffen is. Dat ook de Bataviers met alle eere in hunne Landen, daar zy uit geweken, of uit gedreven waren, herstelt, en in 't voorige Bondtgenootschap, als vrienden van 't Roomsche Ryk, erkent zyn, zonder aan eenige verbinteniſſe van tribuit of schattinge, noch ook aan eenige Ryksbedienden of Schatmeesters onderheevig te weezen. *Hugo de Groot* in zyne *Batavische Oudtheit*, spreekt 'er aldus van. „ Wat „ uitkomst (zegt hy) d' oorlog der Batavieren, door „ 't besluit van beide de Staten, onder het beleidt van „ Civilis, tegen het ongerechtig heerschen der Romeinen „ genomen, gehadt heeft, is zoo klaar niet, om dat ons „ de historie van Tacitus in dat deel ontbreekt. Maar nademaal men uit Tacitus ziet, *dat Cerialis aan Civilis vergiffenisse, en vrede aan de Batavieren liet voorhouden*, en dat de Joodtsche Schryver Josephus verhaalt, *dat d' oorlog door eenen vrede is neêrgelegt*, zoo twyffele ik niet, of *de Batavieren zyn wederom gestelt in hunnen ouden staat en Bondtgenootschap.* Te meer om dat *Tacitus*, schryvende van de Zeden der Germaanen, ten tyde dat Trajanus de tweedemaal Burgemeester was, zegt, *dat de Batavieren hunne oude eere en het merkteken van 't aaloudt Bondtverwandtschap behielden:* en met het geen 'er op volgt, betoont hy klaar genoeg, *dat zy na dien oorlog met geene schattingen noch tollen bezwaart waren; maar by hunne eige vryheit gebleven zyn, alleen met beding, dat ze den Romeinen hulpbenden zouden zenden.* Ook te vooren, toen Domitianus regeerde, had Agricola, met der Batavieren hulpe, zeer groote zaaken in Britanniën uitgerecht. Toen ook Keizer *Adrianus* zyn leger by den Donauw sloeg, heeft hy van 't Bataviſch Krygsvolk grooten dienst getrokken. Dat mede na die tyden het recht der Batavieren niet alleen vermindert, maar hunne eere iet vermeerdert is, betuigen de oude Opschriften by ons gevonden, welker eenige den tydt van Severus uitdrukken, andere dien van Antoninus en Geta. Want zy noemen hen 'T VOLK DER BATAVIEREN, en DE BATAVISCHE BURGERS, geen *Bondtverwanten*, gelyk ze te vooren genoemt waren, maar BROEDERS EN VRIENDEN, zoo wel VAN 'T VOLK, als VAN 'T RYK VAN ROME. *Uit welke benaminge*, als zeker Lofschryver zegt, *zoo wel de gemeenschap, als d' eenparigheit van de waardigheit blykt.* Tacitus getuigt van deezen Civilis, dat hy een Man, Heer, of Vorst was, zoo sneedig van verstandt, dat niet voor hem stille stont, en hy hem verre boven datmen in andere Barbaaren ziet vondt gestelt, als in alle krygslisten en greepen van den oorlog ten vollen afgerecht. Hy noemde zich ook eenen anderen Sertorius of Hannibal; aan wien hy ook, als boven nochmaals is aangeroert, door het missen van zyn eene oog, geleek.

CLAUDIUS CIVILIS. Een Heldt uit Vorstelyk bloedt der Batavieren, die voor hunne vryheit streedt, en die bevocht, zie op CIVILIS (CLAUDIUS.)

CLEEF. ('T HUIS TE) zie op K.

CLEMENS, eerste Aartsbisschop t' Utrecht; zie op WILLEBRORDUS.

CLEMENS MARTENSZOON, CORNELIS MEINARTS-ZOON, en CORNELIS WIGGERTS-ZOON, Predikanten te Hoorn geweest; zie op K.

CLEOPHEKERK; zie op
CLEVERSKERK; zie op
CLEIN AMMERS; zie op
CLEIN OISTELANDT; zie op
CLEINE GAEST; zie op
CLEINE POLDER; zie op
CLIF of 't ROODE CLIF; zie op
} K.

Picard antiquit. van Drenth. B. Nean. de antiq. Germ. cap. 2. Gregr. Turonensis. Sinebert. ad ann. 431. Sigon. de Occid. Imp. lib. 12. Ado Vienn. CLODIUS COMATUS, derde Koning der *Franken*, in het jaar 425. Hy was zoon van *Pharamund*, eigentlyk *Waarmondt*; van wien eenigen willen dat de Heeren van *Warmondt* gesproten zouden zyn. Den bynaam van COMATUS kreeg hy, om dat hy lang haair, een teken van Adeldom en Vryheit, droeg. Daarom dwong men de Volken, van hem overwonnen, haair en baart af te scheeren. De Schryvers verschillen onder den anderen, waar hy zynen Koningklyken stoel gehouden heeft. Verscheidene onder d' Ouden willen over den *Rhyn* by *Duisburg*, in de landtpaalen van de *Thuringers*, en dat hy daar een Kasteel of Burgt gehadt zoude hebben. De woorden van Gregorius Turonensis zyn; *Clodius in Francia regnans trans Rhenum apud* DYSPERGUM, *in terminis* TUNGRORUM *castrum habens.* *Sigebertus* heeft eenige verandering in den naam: *Clodius* (zegt hy) *Thuringiam invadit & in Dispargo Castello Turingorum aliquamdiu habitavit.* *Sigonius* stelt ook DYSPARGUM en THURINGIAM. *Ado Viennensis* spelt den naam van het Kasteel *Disporum*: 't zy nu dat men het *Dyspergum* of *Dysporum* noeme, 't word van eenigen voor *Duisburg*, een Burgt der *Thuringers* tusschen *Wezel* en *Dusseldorp*, gehouden. *M. v. der Houve* stelt ook wel met hen den naam van *Dysburg* in *Thu-* of *Duringerlandt*; maar verstaat 'er *Neder-Thuringerlandt* door, te weten *Dordrecht* en *Doorstadt*, of *Wyk te Duurstede*, die de Hooftsteden waren. Van 't gedachte Kasteel trok *Clodius* over den *Rhyn*, veroverde *Kamerik*, *Atrecht*, en al het landt gelegen tusschen de rivieren de *Schelde*, en de *Somme*; kortelyk, een groot deel van de *Nederlanden*, nu de *Spaansche* geheeten, nevens het Landt van *Luik*: het overige zyner verrichtingen en bejegeningen gaan wy, als buiten ons beseick, voorby: Hy overleedt in het jaar 450. kreeg *Meroveus* ten Navolger. Eenige willen dat deze *Clodius* zynen Koningklyken troon te Dordrecht zou gehadt hebben. Wy hebben boven gezegt, dat veele door *Dysparg*, of *Dysporum*, *Duysburg* aan de *Roer* verstaan; maar ook zyn 'er die het voor *Doesburg* aan den *Yssel* houden: de Heer *Valkenier* houd het, in zyn *verwardt Europa*, met de eersten. *Houve z. D. f. 165.* *Aimon. lib. 1. c. 4.* *Steph. Forcatul. de Gall. Imp. lib. 5.* *Houve d. f. 165.*

CLOETINGEN; zie op
CLOOTWYK; zie op
CLUNDERT; zie op
CNODZENBURG; zie op
CNOLLEN-DAM; zie op
} K.

COCCEJUS (JOHANNES) genoeg door zyne geleerde Schriften en Boeken in de Godtgeleertheit, als anders, de ganssche wereldt door bekent. Hy is te *Bremen*, den 30 Julius O. of den 9 Augusti N. St. 1603. geboren. Zyn Vader *Tymannus Cock*, Secretaris aldaar, hield hem ter studië, daar hy wel in toenam, zich vlytig in de Griekssche en Hebreeusche taalen oeffenende. De Professor *Gerardus Neufville* was zyn Leermeester in de Philosophie, *Gerardus Hanewinkel*, en *Matthias Martinii* waren het in de Hebreeusche taale; voorts beneerstigde hy zich in het leeren der *Chaldeeusche*, *Rabbinische*, *Syrische*, en *Arabische* spraaken. Onder *Martinius* en *Crocius* begon hy zyne Theologische Studiën. In 't jaar 1625 begaf hy zich naar *Hamburg*, daar hy zich van eenen geleerden Joode verder in de *Rabbynsche* schriften deed onderwyzen; vertrok van daar naar *Franeker*, ten huize van den Professor *G. Pasor*, en had daar tot vrienden en leermeesters *Joannes Maccovius*, en *Guiljelmus Amesius*: Hy zette daar uit den Joodtschen *Talmud* over de *Sanhedrin* en *Maccot*, en voegde daar by eenige zyner Aanmerkingen. Weêr in zyne vaderlyke stadt gekomen, wierd hy aldaar *Professor* in de *H. Talen*. *Franeker* beriep hem van daar, in de zelfde Professie, in 't jaar 1636. en wierd daar ook in 't jaar 1643 *Theologiæ Professor*. Na de doodt van den vermaarden ouden *Frederik Spanheim*, den 14 May 1649 overleden, beriepen de Curatores hem te *Leiden*, daar hy in zyn Professoraat in 't jaar 1659 tradt, met eene Oratie *de Causis incredulitatis Judæorum*. Hy heeft geschreven in de Godtgeleertheit zulker wyze, dat zommige Theologanten en Academiën daar in het grootste genoegen niet vinden, of gevonden hebben, hem Niewigheden aantygende; en dat hy zoodanige uitleggingen over de H. Schrift heeft voortgebragt, die de Gereformeerden by anderen, zelfs by de Roomschen, niet wel gezien maaken. Geene geringe twisten zyn daar over in de Nederlandtsche Kerken ontstaan, die met en na zyne doodt niet hebben opgehouden. De stukken waar in de Heer *Coccejus* van de gemeene leere der Gereformeerde Kerke scheen af te wyken, of die zyne Bestryders meest in 't ooge liepen, om hunne pennen tegen te scherpen, bestonden voornamelyk: I. In verklaringen van de H. Schrift, die, inzonderheit de Profecyën betreffende, van veelen ganssch vreemdt geoordeelt wierden. II. In zyne stellingen van de Zeven *Perioden*, of *Tydtperken*, in den staat der Kerke des N. T. III. In zyne verklaringe van het Genade-verbondt. IV. In zyne meeninge nopende de Wet der zeden. V. Vervolgens, in die van de Dienstbaarheit der Jooden, en 't jok der Ceremoniën. VI. Verder, in zyn gevoelen van den Staat der Gelovigen onder het O. Testament; insgelyks rakende het onderscheidt in de vergevinge der zonden, onder de O. en N. Huishoudinge, als hy ze noemt. VII. Noch nopende dat van het vierde Gebodt, namelyk de wet van den Sabbath; of die voor altoosduurend, als alle d' andere geboden, of als afgeschaft, door Christus ruste in 't graf, moet gehouden worden: een geschil lang voor *Coccejus* bekent; echter, zeggen zyne Bestryders, van veel gevolgs; daar uit, antwoorden zyne Voorstanders, meest spruitende, dat zyne Tegendingers, met vooroordeelen benevelt, dit helder licht niet konnen verdraagen, of daar voor moetwillens d' oogen sluiten. Immers dit is eene bekende zaak en waarheit, dat de Heer *Coccejus* een groot Schriftgeleerde in 't Koningkryk der Hemelen is geweest, een geleerdt Verklaarder der verborgentheden van 't Evangelie, en een grondig ervarene in de Hebreeuwsche en andere Oosterssche taalen, als zyne uitgegeevene Schriften, waar van de lyst hier achter volgt, onwederspreekelyk getuigen. Hy is te *Leiden* *Houve z. D. f. 165.* *Salom. v Til. Salems vrede H. L. Bentb. Holl. Kirch und Sch. St. 2. D. pag. 119.* *Idem Benth. ibid. p. 120. & seq.* *Zie J. Cocceii schriften. enz.* *Idem Benth. Ibid.*

den in het jaar 1669. den 5 November geſtorven, oudt 66 jaaren, en eenige maanden, en daar ter Stede in 't midden der groote, anders St. Pieters Kerke, in de Zuidbinnewandeling, aan de moêrpilaar, begraaven; daar zyn zoon, *Johannes Henricus Coccejus*, in 't jaar 1712, een Marmer Gedenkſtuk, met bewilliging der Stadts Overigheit, aan heeft laaten metzen, daar zyn Vaders beeltenis, in wit marmer, boven op uitgehouwen ſtaat: het Lettertafereel is van zwart gepolyſt marmer, met dit Opſchrift, in goude letteren daar in gegrift:

Idem Benth. ibid.

EXUVIAS
INSIGNIS THEOLOGI
JOHANNIS COCCEI
CHRISTO REDITURO SACRAS
HOC LOCO COMPOSUERUNT
VIDUA ET LIBERI
ANNO MDCLXIX. ÆT: LXVI.
CUJUS
IN SCRUTANDIS SACR: LITT. IISQUE
EXPONENDIS. CONFERENDIS ET MEDITANDIS
SOLERTIAM. SAGACITATEM ET INDUSTRIAM.
EXHAUSTOSQUE IN ACADEMIIS
FRANEK: ET LEYD: LABORES
TOTUS ORBIS NOVIT
ET FILII EJUS UNICI
JOH. HENRICI COCCEI S.S. TH.D.
FEUD. HOLLAND. GRAPHIARII
ET RATIONAL. ORDD. GENERAL. A SECRET.
HIC CUM PARENTIBUS CONDI ET SUAS ADDI
NURUS ET VIDUA
MARIA HEINSIUS
SOCEROQUE ET CONJUGI OPTIMIS
H. M. SUPR. TABB. P. V.
MDCCXII.

Over dit Gedenktafereel met het Borſtſtuk van dien wydberoemden Heere, valt by zommigen al vry wat beriſpinge, zoo wegens d'ongebruikelykheit dier vereeringe aan de gedachteniſſe van Godtgeleerden, alzoo 'er van alle de voorige Hoogleeraaren, ook mannen van naame en vermaardheit, (zegtmen) nooit iet diergelyks is gezien; als omdat het wat aanſtootelyk in het kerkgevaarte ſchynt, en van verre een zweemſel heeft naar de beelden der Heiligen in de Roomſche Tempelruimten; welk wangebruik (zegtmen verder) van zulke kleine beginſſelen, om de gedachtenis der hoogbegaafde Oudtvaderen te vieren, allengs ingekropen, en verder tot het toppunt van 't bygeloof aangegroeit is, als in de Roomſche Kerke word gezien. D'aanhangers van den Heere *Coccejus* en zyner gedachteniſſe (veele in getal, en aanzienlyk onder de Nederlandtſche Kerkbeſtierderen) ſlaan deze liefde en yver des Zoons, tot zynen afgeleefden Vader, in de beſte vouwe, als eene onverſchillige zaak, daar eene Spin, by rachtrekkinge uit haare ingewanden, wel vergif uit kan ſpinnen, doch dat zulks ſlechts ten bewyze haarer quaadtaardigheit ſtrekt. Dat in de Gereformeerde Kerke geen gevaar voor d'inwortelinge van bygeloof hier omtrent ſteekt, dewyl daar tegen met de donderen en blixemen van Sinaï, die 't Hervormt Iſraël wezentlyk van de Roomſche Filiſtynen ſcheiden, zorgvuldig gewaakt wordt. Dat verder de Pronkgraven der Zeehelden, veel trotzer en prachtiger dan dit Tafereel en Borſtbeeldt, alomme in onze Kerken geduldt, nimmer aanleidinge tot het gevreeſde gevaar gaven, en overzulks dit ſlechts eene ydele en onnutte bekommering is, om niet te zeggen een afgunſtig voorwendtzel, om 't onnozel bedryf met eene afſchuwelyke verve af te maalen; geenzins voortkomende uit den vreedzaamen geeſt die van boven, en als het merkteken van rechtgezinde Chriſtenen is. Elk nu hebbe zyn oordeel in dezen vry; en mogelyk hadde men dit Gedenkſtuk, zoo veele jaaren na 's Mans doodt eerſt opgerecht, by voorzieninge der opgevatte ergerniſſe, wel geheel achter gelaaten: doch wie voorziet altoos 't ergſte? Wegens de hoogachtinge, die de Frieſche Opperlandtſchoole te Franeker heeft voor de gedachteniſſe van dien grooten Godtgeleerden, en dat hy ook binnen haare muuren zyn godtkundig onderwys heeft uitgeſtort, als boven blykt, is zyn Afbeeldtzel, levensgrootte geſchildert, daar ook in d'Akademikamer, onder alle de verſtorvene Hoogleeraaren, die daar hunnen dienſt met hun leven beſloten hebben, ten toon gehangen; het eenige van alle anderen die naar andere Akademiën vertrokken zyn; alzoo deze afbeeldzels alleen na de doodt der Letterhelden in die Vergaderzaal geplaatſt worden: zyn bovengedachte Zoon, groot beminner zyns Vaders en zyner gedachteniſſe, en teffens yverig voorſtander van zyn gevoelen, heeft deze Schildery ook aan d'Akademie vereert. Groot, hooggeacht, en wyd beroemt is de Heer COCCEJUS geworden door zyne Schriften, die de Nydt en laſter wel zullen verduuren. Veele van die zyn by des Schryvers leven afzonderlyk gedrukt en uitgegeeven, en, na zyne doodt, driewerf alle by malkanderen, zoo gedrukte als ongedrukte, in folio; tweemaal in Hollandt, en eens in Duitſchlandt, te Frankfurt, telkens met een gewenſcht en ſpoedig vertier; en beſtaan zyne Werken in IX ſtukken, over de volgende ſtoffen:

I. Continetur *Comment in Geneſin*, *Exodum*, *Leviticum*: *Prophetiam Bileam*: *Ultima Moſis*: *Cantica Deboræ & Annæ*: *Chronologiæ Judicum*, & *Regum Iſraëlis*, & *Comment. in Jobum.*

II. *Commentt. in Pſalmos. Proverbia*, *Eccleſiaſten*, *Canticum*, & *Eſaiam.*

III. *Commentt. in Prophetiam & Threnos Jeremiæ*; *Ezechielem*, *Danielem*, & XII *Prophetas Minores.*

IV. *Scholia in* IV *Evangelia & Acta Apoſtolorum*: *Commentt. in Epp. ad Romanos*, *Corinthios*, *Galatas & Epheſios.*

V. *Commentt. in ſequentes Pauli Epiſtolas*; *Catholicas & Apocalypſin.*

VI. *Aphoriſmi Theologici*; *Doctrina Fœderum*; *Summa Theologiæ*; *Comm. in Catecheſin Heidelbergenſem*; *Diſputationes*; *Orationes*; *Conſilia & Epiſtolæ.*

VII. *Tractatus varii Theologici & Philologici.*

VIII. *Lexicon Chaldaicum & Hebraicum.*

IX. *Triplex Index.*

Behalven de bovengemelde werken, alle door wylen den Heere R. ANSELAAR, Schoonzoon van den Hoogleeraar *Coccejus*, overzien, en voor de drukperſſe, als het volſlagen werk zyns Schoonvaders, uitgekipt; heeft zyn meergedachten Zoon, *Johannes Henricus Coccejus*, lange daar na, van d'overgeſchote en onverzamelde ſtukken zyns Vaders, noch twee ſtukken laaten drukken op 't formaat van den tweeden Hollandtſchen druk, in 't jaar 1706 uitgekomen, onder 't opſchrift van JOHAN. COCCEJI *Opera* Ανέκδοτα *Theologica & Philologica.* Quorum.

I. Tomum I. continet, in quo *Curæ priores & Continuatio curarum ſecundarum in Geneſin*; *Notæ Analyticæ in Numeros & Deuteronomium*; *Notæ breves in Joſuam & Librum Judicum*; *Oratio de Philologia S. & ad Philologiam S. Introductio*; *Diagrammata rerum ad Jobum dicendarum*; *Analyſis Pſalmorum*; *Meditationes primæ in Eſaiam*; *Prophetia Hoſeæ*, & *Apocalypſeos Collatio*; *Habacuci Analyſis Paraphraſtica.*

II. Tomum II continet, in quo *Notæ in quinque priora Capita Matthæi*; *Colloquium Chriſti cum Nicodemo explicatum*; *Sermo Joannis Baptiſtæ de purificatione illuſtratus*; *Comment. in Epiſtolam ad Romanos*; *Harmonica Diſpoſitio Epiſtolæ ad Galatas*; *Diagrammata rerum dicendarum in Epp. ad Coloſſenſes & Hebræos*; *Harmonica diſpoſitiones de diſtinctiori Significatione Selectarum vocum Linguæ Hebraicæ*, & *Epiſtolarum* Συλλογή.

In 't algemeen nu hebben deze laatſte werken het flauwe getuigenis, zelfs van de grootſte Aanhangeren van den Heere *Coccejus*, dat ze op verre na niet by d'eerſte komen, en als onvoldraage kinderen hunnes Teelders zyn; ja zommigen zeggen rondtuit, dat des Vaders gedachtenis, door d'uitgave dezer werken, van den Zoone onteert is: 't geen dan voor geen mangel van liefde, maar feil van oordeel zy te achten.

COCKANGE, zie
COCKENGEN, zie
COEBEL ('T HUIS TE) zie
COEBURGH, zie
COEDYK, zie
COETEN, in 't Sticht Utrecht, zie
COENRAED, *Biſſchop* van Utrecht, zie
COEVORDEN, zie
COLDERVEEN, zie
COLDEWOLDE, zie
COLHOORN, zie
COLINS-PLATE, zie
COLLUM, zie
COLLUMER-LANDT, zie
COLLUMERS-WAEGH, zie
COLM-SCHARE; zie op

} K

COLONIA TRAIANA. *Marcus Ulpius Trajanus*, die, van Keizer *Nerva* afgezonden, eenen tydt lang Landtvoogt van Germaniën geweeſt, in het zelve van den Keizer verzoont, en met den naam van *Germanicus* van den Raadt vereert, eindelyk tot het beſtier des Ryks gekomen is, heeft verſcheide Werken, die gedenkteekens van zynen naam zyn, aan de beide oeveren van den Rhyn geſticht. Hy heeft ook twee niewe Keurbenden in Germaniën opgerecht; van welke de eene, die de *tweede Trajaanſche* wierd genaamt, den naam gegeeven heeft aan de *Trajaanſche*- en de andere, de *dertigſte Ulpiſche*, aan de *Ulpiſche* Legerplaats; waar van boven gehandelt is. Daar beneven is 'er noch 't *Caſtellum Trajanum*, tegen over *Mentz*, (*Maguntiacum*) waar van *Ammianus Marcellinus*

Alting Not. Germ. Inf. P. I. pag. 45. Dio lib LXIIX. Plin. Paneg. c. 9. Eutrop. lib. VIII. Oroſ. lib. VIII. Dio lib. LV.

Lib. XVII *cap.* 3. nus gewaagt: en *Colonia Trajana* (de *Trajaanſche* Volkplanting) op de grenzen der *Bataweren*, waar van nergens anders gewag wordt gemaakt dan in het Reisboek, en de Reiskaart der *Pentingers*; zoo dat de tydt van het aanſtellen dezer volkplantinge ganſch niet gemeldt wordt. Echter vereiſcht de zonderlinge zedigheit van Trajanus, en het ontzach voor zynen Vader, dat men zulks ſtelle niet geſchiedt te zyn, voor dat deze Vorſt zelf is Keizer geweeſt, opdat hy niet ſchyne wanhebbelyk nageyvert te hebben de trotsheit van *Agrippina*, die een heerszuchtig wyf was, en zich niet geſchaamt hadde de volkplanting en het paleis (*prætorium*) naar haaren naame te noemen. Men weet ook al zoo weinig wat Volkplanters hy derwaarts gebragt heeft: of het Over-Rhynſchen zyn geweeſt, die zich aan hem hadden overgegeeven, en onder alle de oude Keurbenden vermengt waren; even eens als de *Ubiers*: dan ofze geweeſt zyn Keurlingen uit verſcheide benden, en Bondtgenooten die tot den oorlog onbequaam waren; als van *Tarentiners* en *Anſiaten*: dan ofze, naar d'alleroudſte manier, anderen zyn geweeſt van verre gehaalt. Aangaande de plaats zelve, kan ik niet meer twyfelen, of zy is onderſcheiden zoo wel van de *Ulpiſche Legerplaats* der *Dertigſte*- als van de *Trajaanſche* der *Tweede Keurbende*. Ook vindt men het allerminſte blyk niet, dat hier ooit de winterlegering van een Eſquadron of Bataillon, veel minder van eene Keurbende geweeſt is. Want zekere *Inſcriptie*, die men hedendaags op Bergendal ziet, is gevonden en opgegraaven voor de Rhynpoort van de Stadt *Santen*, en behoort vervolgens tot de Oude Legerplaats (*Vetera*) zelve, en wel tot dat gedeelte, het welk op den heuvel geweeſt is, daar de twee-en-twintigſte Keurbende weleer haare winterlegering hadde. De zelve *Inſcriptie* geeft ook niet anders te kennen, dan dat zeker inwoonder van de *Colonia Trajana*, met de andere manſchap van de twee-en-twintigſte Keurbende zyn verblyf heeft gehadt op den heuvel van de Oude Legerplaats: doch niet dat de twee-en-twintigſte Keurbende in de *Colonia Trajana* heeft overwintert, om dat een inwoonder van deze volkplanting mede onder die Keurbende gedient heeft. Deze volkplanting is geweeſt $1\frac{1}{4}$ myl van *Burginatium*, op den Galliſchen bodem, volgens eenparige overeenſtemming van het Reisboek en de Kaart. De plaats behoudt hedendaags noch den zelven naam, die de volkplanting van *Agrippina* hadde (*Colonia Agrippinenſis*) dat is, *Keulen* aan den *Rhyn*. Want zeker klein dorp, het welk daar tegen over leit, niet verre van den loop des ouden Rhyns, wordt Cöln of Keln genoemt, van het Kaſteel van *Kleef* naar het Zuidt-ooſten gelegen. Ik hebbe verſtaan dat hier vóor dezen verſcheide Oudtheden uit den grondt zyn gehaalt, als lampen, lykbuſſen, ſteenen, penningen, zonder eenig merkteken van Keurbenden. Ligtelyk wil ik gelooven, dat de inwoonders van deze plaatze, wegens de onbedwingelyke felheit van den Rhyn, die rontom niewe killen en deurſtroomingen maakte, gelyk men noch ziet, vertrokken zyn naar de naaſtgelegene Heuvelen, (*Clivas*) en alzoo de eerſte ſtichters zyn geweeſt van de Stadt *Cleef*, die al overlang de Hooftplaats is geweeſt van het ganſche landt. Doch dat ze daar den naam zou gehadt hebben van *Colonia Ælia*, als of het eene volkplanting was geweeſt van Keizer *Ælius Adrianus* geſticht, kan ik *Pighius* geenzins toeſtemmen; die dit uit zyn herſſenvat verzonnen heeft, om aldus *Ælius Gracilis*, zoo men het gelooven mag, tot Voorvader van de eerſte Graven van *Cleef* te maaken, en hem, by gevolg, als van Keizer *Adrianus* geſlagt zelf afkomſtig. Verder toont de Heer *Alting*, dat het Reisboek in de afgelegenheit der plaatze moet verbeetert worden, gelyk de zeer ſchrandere *Cluverius* al voor lang aangemerkt heeft, en dat ze in de reiskaart wel geſteſt wordt op 15000 paſſen, dat is, vyf uuren gaans van *Vetera*, of de oude Legerplaats. Of men nu deze Volplanting van *Trajanus* in het landt der *Gugernen* moet ſtellen, of der *Bataweren*, zou ik niet wel kunnen bepaalen: want de landtgrenzen hebben in oude tyden anders geweeſt tuſſchen de *Gugernen* en de *Batawers*, als zy hedendaags in dit gedeelte loopen tuſſchen *Gelderlandt* en *Kleefslandt*: in welk laatſte, dewyl het zich byna tot *Niewmeegen* toe uitſtrekt, deze *Trajaanſche* volkplanting buiten tegenſpraake gelegen heeft. Ook ziet men dat 'er meer andere volkplantingen van den zelven Keizer in *Numidiën* en *Daciën*, dat is, *Zevenbergen* zyn geweeſt; van welke die in Numidiën alleen de Ulpiſche genaamt is geweeſt, gelyk deze onze *Germaniſche* alleen den naam van de *Trajaanſche* heeft gehadt; doch de *Daciſche* te gelyk deze twee naamen, de *Ulpiſche Trajaanſche*.

In Herc. Prod. pag. 40.

COLYNS-PLATE; zie op K.

Reigersb. beſchr. v. Zeel. f. 345. *Guicc, f.* 281.

CONPLICTA. (NICOLAUS) Hy was te Romerswaal in Zeelandt geboren; een geleerdt en vermaardt Poëet, onder de regeeringe van Keizer Karel den V. Men ziet noch by Guicciardyn een Latynſch Gedicht van hem, dat hy aan de deur van zyn huis hechtte, ten tyde als Prins Philips van Spanjen in Zeelandt quam, om dat Graaffchap den eedt af te neemen. Het Dicht ſloeg op den elendigen ſtaat der Stadt en Heerlykheit *Roemerswaal*, kort te vooren haar overgekomen.

CONINGSVELDT; zie op K.

CONRADUS BISSCHOP van Utrecht; zie op K.

CONRADUS VORSTIUS; zie op VORSTIUS (CONRADUS.)

CONTRA-REMONSTRANTEN. Dus wierden zy in den Staat der Vereenigde Nederlanden genoemt, die volſtandig by de Gereformeerde leere, in den *Heidelbergſchen* Catechismus vervat, en by den aanvang der eerſte Reformatie in de Provintiën geleert en aangenomen, zonder verandering bleven. Die naam wierd hun gegeeven ter oorzaake van de *Contra-Remonſtrantiën*, den Staten van Hollandt, tegen de *Remonſtrantiën* van eenige Leeraaren in de Gereformeerde Kerke (die in verſcheide artykelen, tot vyf toe uitgedrukt, van de gemeene leere verſchilden) overgelevert: verzoekende aan de Hooggemelde *Staten*, om in hun gevoelen en leere, tegen die der *Remonſtranten*, beſchermt, en gehandthaaft te mogen worden. Doch vermits deze zaak van die der *Remonſtranten* onafſcheidelyk is, zullen wy ze op en onder het woordt van REMONSTRANTEN nader voordraagen. *Uitenb. Kerkl. Hiſt. Trigl. ad idem Baudart Brandt. &c.*

COOGH op Texel; zie op K.

COOGH een Dorp in Hollandt; zie op K.

COOLHAES (CASPAR) zie op K.

COORNDYK; zie op K.

COORNHART, DIRK VOLKERTS; zie op K.

COQUET, een geboren Hollander; hy is *Pagie* of Edelknaap by den Heer van *Arckel* geweeſt; diende de Engelſchen in den *Bretanjeſchen* oorlog, die hem, wegens zyne betoonde dapperheit, Kapitein maakten: wierd door zyne daaden zeer vermaart, en ſchatryk door het rantſoen van de door hem genomene gevangenen, nevens d'inkomſten zyner andere middelen en goederen. Hy reedt met dertig eige paerden. De *Franſchen* boden hem aan, indien hy hun wilde dienen, *Ridder* door hunnen *Koning* te zullen maaken; maar hy hoorde daar niet naar: dit is omtrent het jaar 1350 voorgevallen. 't Geviel ook omtrent, of kort na dien tydt, dat hy een paerdt voor drie hondert Kroonen kocht; in 't beryden vindt hy het wat hard in den bek, berydt het zelf, doch, terwyl het paerdt niet te wel op den toom paſte, by eene graft koomende, wilde hy daar over ſpringen, maar viel met het paerdt ter rugge over, en raakte zoo om hals. *J. Froiſſ. l.* 1. *c.* 149. *O.H. Kr. f.* 389.

CORBULO, een Veldtoverſte der *Romeinen* in deze, en onze naburige Landen: die in *Batavia* een graft liet graaven, FOSSA CORBULONIS geheten; zie daar van (behalven het geene hier op onmiddelyk volgt) op F. *Tacitus.*

CORBULONIS FOSSA, de Grift of Vaart van *Corbulo*. *Cnejus Domitius Corbulo*, een man van aanzienlyke geboorte, het Wingeweſt van Neder-*Germaniën* van Keizer *Claudius* gekregen hebbende, het welk zyn eerſte krygsdienſt is geweeſt, heeft door zynen grooten vlyt, met loosheit en geſtrengheit gepaart, zich eenen grooten roem verkregen, ja ook zelfs de eertekenen der zegepraal, hoewel hem bevolen was geenen oorlog te voeren. Op dat hy ondertuſſchen de krygsknechten, geene bezigheit hebbende, niet geheel tot ledigheit mogt laaten vervallen, heeft hy een Grift of Vaart van omtrent zes mylen lang laten graaven, tuſſchen de *Maas* en den *Rhyn*, om daar door de gevaaren van de Noordtzee te ontgaan, gelyk *Tacitus* zegt, of opdat de rivieren, door de zeevloeden opzwellende, de landen niet mogten overſtroomen, gelyk *Dion Caſſius* aantekent. Wy hebben hier boven in het hooftſtuk van de *Caninefaten* gezegt, dat dit volk gewoon was hunne laager landen met *Kaaijen* of *Kadyken*, tegens de ligte vloeden, en die van verre quamen, te voorzien, zoo zy beſt konden: doch dat zy wel eenen zwaaren en ſtevigen dyk van nooden hadden tegen de felle overſtroomingen die hen van naby overvielen. Op dat nu de wakkere *Corbulo* hier in mogt voorzien, heeft hy niet verre van de Noordtzee eenen grooten dyk willen maaken, om daar door de Kadyken der ingezetenen, die van den eenen kant tegens de *Waal*, en van den anderen tegens den *Rhyn* aan lagen, aan malkander te voegen, en aldus de vloeden van de Noordtzee zoo veel te krachtiger van de binnelanden af te keeren. Ten dien einde heeft hy deze Grift zoo diep en breedt laaten graaven, dat de uitgegraaven aarde tot dit werk genoeg mogte zyn: en dat niet zonder eenigen omweg, vermits de grondt zulks miſſchien vereiſchte: dewyl men nergens anders in het landt der *Bataweren* vindt dat de *Rhyn* 23000 ſchreeden, dat is, $5\frac{1}{2}$ mylen, van de *Maas* af is; ja zelf nauwelyks boven 170 ſtadiën, gelyk *Dio* de tuſſchenwydte bepaalt. Hy heeft derhalven qualyk op eene andere plaats aan de *Maas* kunnen komen, als recht tegens over *Geervliet*, daar deze Stroom zich met de *Waal* vereenigt. Het is ook 't waarſchynlykſt dat hy by den *Rhyn* begonnen heeft aan het einde van de Leidſche vaart, de Dliet genaamt; ook is 'er niet zeer aan te twyfelen, of de Grift zelve is in het Duitſch zoo genaamt geweeſt. Want het *Alting Not. Germ. Inf. P.* I. *pag.* 47. *Annal.* XI. *c.* 20. *Lib.* IX.

woordt

woordt Vliet beteekent by de nabuuren van de Noordtzee de eb en vloedt, om welke te keeren dit werk aangelegt is. Maar dat men daarom zou vaſtſtellen, dat de vaart van *Corbulo* (FOSSA CORBULONIS) de zelve is, die hedendaags van *Leiden* door *Delft* naar *Maaslandtſluis* loopt, zulks loopt volkomentlyk aan tegens het duidelyk verhaal der Hollandtſche Jaarboeken, die zoo wel het jaar, als den uitvoerder van dit niewe werk uitdrukkelyk aanwyzen. Want men kan niet twyfelen dat de dyk van *Corbulo* eenigen tydt daar na, wanneer d' oevers met veel zwaarder werk tot aan de Noordtzee toe voorzien en verzeekert waren, als van geene nuttigheit meer, weder in de Grift geſmeten is, dewyl men van de Grift nergens eenig blyk of overblyfzel ziet. Maar zy die van *Tacitus* en *Dio*, die hier de eenige Wegwyzers zyn, afgaan, en van de twee voornoemde Vlieten verder hooger opklimmen, vreezen miſſchien dat zy in de vaart van *Corbulo* zullen vallen; dewyl zy hier toe in 't minſte geene andere reden hebben.

Alting Not. Germ. Inf. P.I. p. 47.

CORBULONIS MUNIMENTUM; De Schans, Veſting, of Sterkte van *Corbulo*. De zelve *Corbulo* heeft, niet lang eer hy de grift van den *Rhyn* tot aan de *Maas* trok, wanneer hy de *Eems*, waar in hy met zyne vloot gekomen was, zou overvaaren naar het landt der *Chauken*, of *Vriezen*, hen, die door het geruchte van zyne ſtrengheit en vinigheit verſchrikt waren, na dat zy Gyzelaars gegeeven hadden, weêr onder zyne gehoorzaamheit aangenomen, waar uit zy na de nederlaag van *Apronius* waren geſpat. Verder heeft hy hun landen aangewezen, en eene plaats voor de Bezetting onder hen verſterkt, opdat zy niet, weder afvallende, buiten de aangeweze paalen op den Roomſchen bodem zouden komen. En opdat zy te beter getemt zouden worden, heeft hy onder hen eenen Raadt, Overheden, en Wetten gemaakt. Belangende nu het jaar wanneer dit voorgevallen is, 't blykt genoeg uit *Dio*, dat zulks geweeſt is in het acht-en-veertigſte, volgens de gemeene tydtreekening, na de geboorte des Heilandts, als *Claudius* voor de vierdemaal, en *Aulus Vitellius* voor de derdemaal Burgemeeſters waren. Maar het is zoo klaar niet, noch zoo gemakkelyk om aan te wyzen, waar ter plaatze hy deze Vaſtigheit voor de de bezetting gemaakt heeft. Dit moet men derhalven afneemen en giſſen uit alle de omſtandigheden der voorgevalle zaake. Wy nu hebben hier boven, ſpreekende van het woudt *Baduhenna*, aangetoont, dat de geenen, die over het *Vlie* woonden, het alleen zyn geweeſt, die de legers van *Apronius* verſlagen, en genoodzaakt hebben te rug te trekken, dewyl de *Vriezen*, die langs den *Rhyn* lagen, door de vloot der Romeinen afgeſcheiden waren, of anderzins onder gehoorzaamheit gehouden wierden. Wederom geeft *Tacitus* niet duiſter te verſtaan dat *Corbulo*, met zyn gewapent leger naar het landt der *Chaucken* trekkende, langs den zelven weg, langs welken *Germanicus* voor dezen naar de *Cherusken* getrokken was, namelyk door vaarten, meeren, en verdronke landen, by de zee op de *Eems* ontmoet heeft de Gezanten en Gyzelaars der *Vriezen*, die daar by hem quamen. Uit welk alles men nauwelyks een ander beſluit kan opmaaken, dan dat deze Veſting van *Corbulo*, waar in hy Bezetting gelegt, eenen Raadt, Overheden, en Wetten aangeſtelt heeft, van hem gemaakt is in dat gedeelte van Vrieslandt over het *Vlie*, het welk naaſt aan de *Eems* en het landt der *Chauken* legt. Maar noch heeft men geene zekerheit wegens de waare gelegentheit hier van, die ieder een lichtelyk zal oordeelen, dat afgeleidt moet worden van de bequaamheit der plaatze, en uit die overblyfzelen van Raadt, Overheden, en Wetten, die men ergens vindt noch te zyn: nu zal niemant in geheel *Vrieslandt* eene plaats kunnen aanwyzen die gevoeglyker is dan *Groningen*, het zy dat men acht geeve op de nabyheit van de ree op de *Eems*, die door de Romeinen zoo dikwyls wierd bezogt; of op de gemakkelykheit om van de Noordtzee en de *Marnamaanſche* haven daar in te loopen; het zy eindelyk op den weg te lande, langs eene harde en hooge ſtreek van de *Druſiaanſche* Grift af. Ook zal men geene ſtadt vinden, daar de form van regeeringe de Romeinſche zoo gelyk is. Dit toont de Heer *Alting* verder in 't breede aan uit veele Stadts ampten en bedieningen, als ook uit verſcheide Wetten van de *Stadt* en *Omlanden*, die hy oordeelt uit de Wetten der twaalf Tafelen getrokken te zyn. En wat belangt dat men hier weinige, of geene Overblyfzels of Oudtheden der Romeinen vindt, daar van brengt hy deze reden by uit *Tacitus*, dat Keizer *Claudius* kort daar na zoo verre verboden heeft eenig niew geweldt tegens *Germaniën* te pleegen, dat hy zelfs de Bezettingen weêr aan deze zyde des *Rhyns* te rug heeft doen trekken.

nnal. l. c. 19.

lting ot. rm. l. P. I. 51.

CORIOVALLIUM is een plaats in ons landt van Overmaaze, en word in het Reisboek van *Antoninus Coriovallum* genoemt, doch in de Reiskaart *Cortovallium*, zonder twyfel door eene misgreep, dat 'er in plaats van de I een T is geſtelt. Daar in komen zy beide overeen, dat het legt vier gemeene Duitſche mylen van *Atuaca*, in het landt van *Tongeren*, in 't midden tuſſchen deze plaats en *Gulik*, in het landt der *Ubiërs*, welke beide Steden zyn ten opzicht van haaren ſtandt zeer wel bekent, en leggende op eene rechte linie $9\frac{1}{2}$ mylen van malkander. Waar uit noodzakelyk volgt, dat *Coriovallium* en *Juliacum*, of *Gulik*, $5\frac{1}{2}$ mylen van malkander leggen. Doch de Heer *Alting* toont dat het Reisboek en de Reiskaart, in de talletters, ten opzicht van de tuſſchenwydte dezer plaatzen, eenige misſlagen hebben: ook ſtelt het Reisboek van *Antoninus Coriovallium* $2\frac{1}{2}$ mylen van *Theudurum* of Tuddert/ zynde een ſteedtje in het zelve landtſchap, waar van hier na breeder. Volgens dit alles zou *Coriovallium* volkomentlyk geweeſt zyn ter plaatze daar hedendaags *Keijer* is, zynde een dorp gelegen in een dal, een gemeene myl van *Maaſtricht*, van welke benaming de Romeinen niet qualyk hun *Coriovallium* gemaakt hebben. De beroemde Heer *Philippus Cluverius*, om ons te doen gelooven dat *Valckenburg* het *Coriovallium* der Romeinen is, verzint eene benaming die nooit iemant gehoort heeft, namentlyk CORWALGEN, en houdt in ernſt ſtaande, dat de Romeinen daar van hun *Coriovallium* gemaakt hebben: op het Duitſch *Walchenburg*; waar van zy *Cor* voor afgenomen, en burg agter aan gezet hebben, en dat 'er geen onderſcheidt is tuſſchen *Valckenburg* en *Walchenburg*, als alleen van de uitſpraak: waarlyk eene ſlechte verziering! Is 'er wel iemant die Duitſch verſtaat, dien van dit CORWALGEN de maag, ik had byna gezeit het hart (*Cor*) niet zou walgen?

CORNELIS ADRIAANSZ, of BROER CORNELIS; zie K.

CORNELIS DE WIT, Ruwaert v. Putten; zie
CORNELIS MEYNAERTZ, Predikant enz. zie
CORNELIS WIGGERTZ; zie
CORNIUM; zie
CORNPUT; zie
CORNWERT; zie
} K.

CORTAGOSURA. Eene plaats van dezen naam ſtelt Keizer Otto de II. in zynen Giftbrief van het jaar 974. in het quartier van *Bevelandt*. Het Noordelykſte gedeelte daar van is noch overig in *Cortgeene:* want de overeenkoming van deze benaming geeft groote waarſchynlykheit dat het de zelve plaats is.

Alting Not. Germ. Inf P.II. pag. 38

CORTE HEMME; zie
CORTENAAR; zie
CORTEHOEF; zie
CORTEZWAAG; zie
CORTGEENE; zie
CORT KEENE; zie
COSTER; (LAURENS JANSZ) zie
COSTER; (MARTEN JANSZ) zie
COSTERUS. (JACOB) zie
COTEN; zie
COTEN; (DE) zie
} K.

COTERTOL. Keizer *Otto* de Groote noemt dit in zynen Giftbrief van het jaar 943 den Tol (*Theoloen*) *id eſt, ut videtur, telonium*; van de Viſſcherye in het landtſchap *Salon*, en op de rivier *Iſla*, (den *Yſſel*) die gemeenlyk *Habedol* genoemt wordt, dat is, zoo het ſchynt, *Havetol*. Keizer *Otto* de III. noemt het in zynen brief van het jaar 996 *Hachdol*. Eindelyk noemt *Lotharius* de II. in zynen brief van het jaar 1134. dien klaar en duidelyk *Coetertol*. De benaming blyft noch hedendaags over in *Coterſchans*, zynde eene Sterkte aan den *Yſſel* niet verre van *Zwol*. Hier van word ook gewag gemaakt in eenen brief van die van *Deventer* van het jaar 1291.

Idem ibid.

COTHEN is een dorp aan het begin van den kleinen Rhyn, een uur gaans van den Dam die daar in legt by *Wyk te Duurſtede*, aan de ſlinker kil. Hier van maakt *Godeboldus*, Biſſchop van Utrecht, gewag in zynen brief van het jaar 1126. het behoudt noch volkomentlyk den zelven naam. (Zie hier van verder op KOTEN.)

Idem ibid.

COVORDIA, COEVORDEN, KOEVERDEN, heeft den naam van het ſmalle padt, de gang, of drift der Koeijen, tuſſchen de Moeren of Veenen; want VORDE betekent zoo een padt of gang, gelyk boven aangewezen is op *Bredevoort*. Omdat men nu door dit padt voornamelyk in *Vrieslandt* kon komen, is deze toegang al van onnadenkelyke tyden door eene zeer ſterke Veſting of Slot geſloten geweeſt. De naam van *Caſtelein*, dien de Slotvoogt toen ter tydt al hadde, is hedendaags noch overig: en is dit Caſteleinſchap het voornaamſte van de kleine Graafſchappen van *Drenthe*, het welk eindelyk het oppergezag over alle de andere heeft gekregen, door gifte van *Herbertus*, Biſſchop van Utrecht, die het zelve, in den jare 1131. aan zynen broeder *Ludolf* opgedraagen heeft; gelyk Biſſchop *Balduinus* zulks, in den jare 1196. wederom heeft gedaan ten behoeve van zynen broeder *Otto*, Grave van Benthem; *aan wien hy*, gelyk *Beka* ſchryft, *de ganſche Heerlykheit van Drenthe* (*Trentonia*) *te beſtieren heeft gegeeven, en hem daar boven ook aangeſtelt tot Caſtelein van Coevorden* (het welk den nakomelingen van

M. Alting Not. Germ. Inf. P.II. p. 39.

Ludolphus benomen was) *en tot Richter over al het volk van 't Drenthe.* Doch dit is maar geweeſt voor den tydt van negen jaaren, en in geen geruſt bezit; dewyl zy, die 'er recht op hadden door de gifte van *Herbertus*, kort daarna het hunne wederom zogten te krygen: waar uit byna een gedurige oorlog tegen de Biſſchoppen is ontſtaan. Het perkamenteboek van Utrecht toont klaar aan dat het Vlek, leggende om het Slot, al ten tyde van *Balduinus* den rang van een ſtadt heeft gehadt, duidelyk verhalende dat de ſtadt *Coevorden* (*Villa*, het welk naar den ſtyl van dien tydt eene Stadt betekent) en de voorſtadt verbrandt zyn geweeſt, na dat *Otto van Benthem* in het jaar 1196 verjaagt was. Het legt 7½ mylen van *Groningen* Zuidtwaarts aan: (Zie hier van breeder op KOEVORDEN.)

COUDEKERK; zie
COUDEKERK; zie
COUDEKERK; zie
COUDORP; zie
COUDUM; zie
COUSSTER; ('T HUIS TE) zie
COUWERWE; zie
CRABBENDAM; zie
CRABBENDYK; zie
CRAEYENBURG, zie
CRAEYESTEIN; zie
CRALINGEN; zie } K

Idem ibid. CRALINGEN, KRALINGEN. De *Blaffert* der goederen van de Kerke van Utrecht wyſt *St. Marten* in deze plaatze eene Hofſtede toe. Daar is een Dorp van dezen naame dicht by *Rotterdam.*

CRALINGER POLDER;
CRAMMERS, CACKERS, en HEENE; zie
CRANENBROEK; zie
CRANENBURG; zie
CRANENDONK; zie } K
CRANEVELT: (FRANCISCUS VAN) zie

CRAYENBURG, CRAYESTEIN, zie op KRAEIJENBURG, KRAEIJESTEIN.

Alting Not. Germ. Inf. P. II. p 39. CRAYENSTENE, KRAIJESTEIN, is weleer geweeſt een Kaſteel dicht by *Dordrecht*, het welk de burgers in den jare 1299. volgens 't verhaal van *Melis Stoke*, ingenomen hebben, doodende den Heer, die medepligtig was aan de t' zamenzweering tegens *Florentius* den V. Grave van Hollandt. Hedendaags is het nauwelyks meer boven water, leggende op een verdronken eilandtje van den *Biesbos*, tegens over *Slydrecht.* Daar legt noch een ander Kaſteel van den zelven naam op den ſlinker kant van het Eilandt van de *Schelde.* (Zie verder op KRAEIJESTEIN.)

CREECKE; zie K.

Idem ibid. CREMPENE word opgetelt onder de goederen van de Kerke van Utrecht, die de Giftbrief van Keizer *Henrik* den IV. van den jare 1064. zegt, dat de Hollander wechgenomen, en de Keizer weêr gegeven hadde. Het is een Dorp aan de *Merwe*, daar deze ſtroom de *Lek* ontfangt; word hedendaags KRIMPEN genoemt, waar van de ſtreek, die tuſſchen de *Lek* en den *Yſſel* is, den naam van *Krimperwaert* draagt. (Zie verder op KRIMPEN.)

De Raey Dict. Geogr. CREVE-COEUR. Dit is eene ſterke Schans of Veſting in het Noorderdeel van *Brabandt*, of liever in 't Zuid-ooſtelykſte deel van *Hollandt* geweeſt, lag aan de Landtſcheidinge van *Brabandt*, en de Meijerye van *'s Hertogen-Boſch*, daar het riviertje de *Dieſe* in de *Maas* loopt, recht over den *Bommeler-waerdt*, ten Noordweſten, en niet verre van 's *Hertogen-Boſch.* Deze Schans wierd in 't jaar 1587. van den Grave van *Hohenlo*, in dienſt van den *Staat* zynde, na dat hy den Heer van *Haultepenne*, Veldt-Maarſchalk der *Spaanſchen*, by den *Boſch* geſlagen hadde, verovert. Toen bequam deze Sterkte den naam eerſt van *Creve-cœur*, zoo veel als *Hartzweer*, of *Hartzeer*, voor die van *'s Hertogenboſch*, en de *Spaanſchen.* *Hohenlo* ſlechtte ze, maar zy wierd van de *Spaanſchen* al voor het jaar 1589 weêr hermaakt. Wederom van de *Staatſchen* bemagtigt, wierd ze in het jaar 1693. door Grave *Karel van Mansveldt*, op begeerte der *Boſſchenaaren*, die deze Schans in der vyanden handen zeer nadeelig was, (vermits zy op den mondt lag van de *Dieſe*, daar die in de *Maas* ſtroomt) weêr belegert. De *Staatſchen* hadden eenen dam voor de *Dieſe* gelegt, en dus haar opgeſtopt, maar daar door raakten alle de wei- en hooilanden om den *Boſch* onder water. Grave *Karel* rukt 'er dan naar toe; doch dewyl *Creve-cœur* toen maar een zwak neſt was, weinig voorzien van geſchut, enz. achtte hy het onnoodig zyn leger te beſchanſſen, meenende met 'er vaart daar meeſter van te worden: hy beſchoot het evenwel met het geſchut dat hy by zich had, zonder veel vrucht; want middelerwyle quam Prins *Maurits* aan, om het te ontzetten, waar door Grave *Karel* zyn beleg moſt opbreeken. Evenwel wierd het door de *Spaanſchen*, in 't jaar 1599. andermaal gewonnen, vermits 'er niet meer dan twee Compagnien in lagen, die 'er wel met hun geweer, maar zonder vaandels, moſten uittrekken, en daar by belooven, in twee maanden tydts den Vereenigden *Staat* niet tegen *Spanjen* te zullen dienen: doch Prins *Maurits* veroverde deeze door de *Spaanſchen* zeer verſterkte Veſting weder in het jaar 1600. en de daar in leggende Soldaaten begaven zich in dienſt van den *Staat.* Dus is deze Sterkte dikmaals over en weêr gewonnen. Maar na het laatſte inneemen, vergrootte ze Prins *Maurits* met zeven bolwerken, en een graft uit de *Dieſe*, of met de *Dieſe* zelve, zoo dat ze, daar om heen tot in de *Maas* loopende, een geheel Eilandt van die Veſting (een groot *Creve-cœur* voor *'s Hertogen-Boſch*) maakte: vermits den *Spaanſchen* de weg afgeſneden was, om van dien kant van en uit den *Boſch* verdere togten in der Staten gebiedt te doen. In het jaar 1672. by den plotzelyken inval van *Louis den XIV.* in de Vereenigde Nederlanden, quamen de *Franſchen* voor deze plaats; de Veſtingwerken waren noch wel in eenen tamelyken goeden ſtant, maar met het Magazyn en de Bezetting was 't zeer ſlecht geſtelt. De bezetting beſtont alleen uit drie zeer zwakke Compagniën Waertgelders: daar binnen waren niet meer dan 12 yzere ſtukken geſchut, ſchietende niet hooger dan 8 en 10 ponden bals: de affuiten waren zoo oudt en vergaan, datze 't loſſen van 't Kanon niet konden verduuren: byna geen voorraadt was 'er in; want wat aanzoek de Commandant had gedaan, om uit 's Landts Magazyn te *Delf* genoegzaam krygstuig te mogen bekomen, zulks was te vergeefs: men antwoordde hem, dat 'er niets in voorraadt was, ſchoon 't (zegt *Valkenier*) in 't Magazyn overvloedig lag opgeſtapelt. Geenen beteren trooſt kreeg hy van de Heeren Gecommitteerden te *Gorkum:* het beſcheidt was: *Wy hoopen Godt zal u helpen, maar wy konnen niet.* De Hertog en Mareſchal de *Turenne* liet de Veſting tot tweemaalen toe opeiſſchen, maar kreeg weinig antwoordt; daarom begon hy den 14 Julius N. St. met zyne loopgraaven, zoo van *Empel* als *Bokhoven*, en wierp eene battery van twee halve kartouwen op, terwyl 'er noch eene andere van 8 ſtukken, nader dan de vorige, onder de Sterkte wierd vervaerdigt. Den 16 dito wierd 'er zeer ſterk van de *Franſchen* op geſchoten: die van binnen vierden hun geſchut ook niet, en deeden *Turenne* grooten afbreuk; die noch 2 batteryen opwierp, met welke hy op den 18 eenige ſtukken in 't Fort lam, en breſſe in de wallen ſchoot, terwyl de zynen nader toeſchoten, en door de palliſſaden tot aan den wal drongen, ook de graften met takkebolſſen vulden, en zich tot den ſtorm gereedt maakten. Toen wierpen de Waertgelders hun geweêr ter neêr, ja dreigden, indien men met de Franſchen tot geen verdrag wilden treeden, de onwillige Officieren door den kop te ſchieten. Door dezen opſtant van binnen, en 't gewelt van buiten, wierd de Commandeur *Geins* genoodzaakt den 19 Julius de Veſting aan *Turenne* over te geeven, onder voorwaerde, dat de bezetting vry zou mogen uittrekken, maar d' Officiers zouden hun rantzoen betaalen. Het laatſte zou niet toegeſtaan zyn geworden, indien de *Majoor*, gedurende de onderhandelinge, de ſleutels niet aan de *Franſchen* overgelevert hadde. Wanneer nu Koning *Louis*, in het jaar 1673. zyne Veroveringen in de Nederlanden weêr verlaaten moſt, ruimden de *Franſchen* dit *Creve-cœur* ook: Maar vermits 'er byna geene Inwoonders in gebleven waren, en zy 'er geene brandtſchattinge van konden trekken, hebbenze de huizen verbrandt, de Sterkte geſlecht en ter neêr geworpen. Een ander Creve-cœur, eene groote ſterke Schans, of klein Steedtje, legt 'er noch in 't Zuidweſterdeel van Heenegouw, onder 't Aartsbisdom, en niet verre van Kameryk: maar alzoo dat buiten ons beſtek is, gaan wy 't voorby.

Idem Grot. f. 387. Meerb. Kron. f. 933. Reid. f. 567. 605. Hooft. f 405. Valken. verw. Europ. p. 526. Idem Valken. p. 527. Sylv. verv. d Aitzm. I. D. I. St. f. 353. Idem Sylv. f. 700. De Raey Dict. Geogr. p. 172.

CREWERT; zie K.

Alting Not. Germ. Inf. P I pag. 43 CREWERTH, want dus moet men leezen by den Schryver, die het vervolg van Abt *Menco* gemaakt heeft, en niet FREWERTH. Het is by hem een Hofſtede, tot dien tydt toe, neffens noch een andere genaamt *Arnewerth*, hoorende onder het Kerſpel van *Halwirth*: maar omtrent het uitgaan van de dertiende eeuwe, als 'er een Kerk was gebouwt, is dezelve begiftigt met het recht van een Parochie-Kerk. Men kan niet twyfelen, of hy verſtaat door deze Hofſteden (*Villas*) *Crewerth* en *Catmis*; waar van de eerſte een klein Kerkje gekregen heeft, het welk daar na tot gebruik van beide gedient heeft. Het is ¼ van een myl van de onde Parochie *Holwyrda.*

CRIECKENBEEK; zie K.

CRIMPEN, zie K.

Geſner in Bibl. Antverp. Mirae. H. Z. nus in Batav. ſuâ. CROCUS, (CORNELIUS) geboren te *Amſterdam*, wordt geſtelt onder de Geleerden van dien tydt. Hy trok in 't jaar 1540 naar *Romen*, en begaf zich in de orden van *Ignatius* de *Lojola*, Patriarch en Stichter van der *Jeſuiten Genootſchap*, die in dien tydt noch leefde. D'yver van dezen Roomſch-geeſtelyken ging zoo verre, dat hy voornam, 't koſte wat het wilde, alle de leerboeken der taalen, van Ketters of Vrygeeſten gemaakt, uit de ſchoolen te boenen. Overzulks maakte hy eene *Spraakkunſt*, tegen die

die van Melanchthon aan, die opentlyk geleert wierd; daar benevens *Voorſchriften*, of *Spreekwyzen*; en *kinderlyke Samenſpraaken*, om die van Eraſmus, ware 't mogelyk, de jeugt uit de handen te rukken, en van haare achtinge te ontzetten; noch een *Woordenboek*, en eene andere verzameling, die hy den naam van *Farrago ſordidorum verborum*, of *Lima Barbarici* gegeeven heeft. Men zegt dat hy ſchreef met eenen heel zuiveren ſtyl; en *Hadrianus Junius*, alhoewel andersgezint in 't ſtuk van Godtsdienſt, getuigt, dat Vader *Crocus* zoo fierlyk en taalryk was, dat het ſcheen als of hy geheel Terentius en Cicero in zyne werken had willen overbrengen. In 't jaar 1550. is hy geſtorven; en d'eerſte Jeſuit geweeſt die in Hollandt gekomen is.

CROESINCK, (JACOB) zie
CROMHOUT, (ADRIAAN REYNERTS) zie
CROMMENHOECK, zie
CROMMENIE, zie
CROMMENIER DYK, zie
CROMSTRIJEN, zie
CROONENBURGH, zie
} K

Alting Not. Germ. inf P. 11. pag. 40.

CRONENBURG, is weleer een zeer ſterk Kaſteel geweeſt op den ſlinker oever van de Vecht, die aan dezen kant loopt, drie uuren gaans beneden *Utrecht*. *Adolf* van *Cleef* heeft, na een zeer zwaar beleg, hier uitgehaalt om te ſtraffen *Gerard van Velſen*, die Graaf *Floris*, op eene ſchelmſche wyze gebocit hebbende, met zyne eige handen en veele wonden gedoodt hadde, gelyk *Melis Stoke* en *Beka* zulks op het jaar 1296 verhaalen. (Zie verder op KROONENBURGH.)

CROONESTEYN ('T HUYS TE) zie
CROOSWYK, zie
CROPSWOLDE, zie
} K

CRUININGEN, zie op K.

Idem ibid.

CRUNINGE, KRUININGEN, is een adelyk ſlot en Hofſtede op Zuidtbevelandt, van de *Ottoniaanſche* grift ooſtwaarts aan gelegen. Het is een erfgoedt van een Hoogadelyk geſlagt van den zelven naam; van het welk dikwyls gewag gemaakt wordt in de Jaarboeken, inzonderheit van *Walther* van *Cruninge* in den Giftbrief van *Willem* den eerſten Grave van Hollandt, van den jare 1213. (Zie verder op KRUININGEN.)

Houve H. v Kr.

CRUPTORIX, is een zeer oud Kaſteel by *Enkhuizen* geweeſt, doch het heeft al voor lang onder de golven van de *Zuider-Zee* begraaven gelegen. Het word nu de plaat CRUPEL genaamt. *Tacitus* maakt gewag van *Villa* CRUPTORICIS, de *Hofſtede van* CRUPTORIX, die hy in deze landen gehadt heeft: hy was een *Roomſche* bezoldeling; zie ook op KOEVORDEN.

Tacitus lib. 4. Annal.

Alting Not. Germ. Inf P. 1. pag. 52.

CRUPTORICIS VILLA. Wy hebben hier boven, van het woudt BADUHENNA ſpreekende, aangewezen, ter welker plaatze onze *Vriezen* tegen de legers van Opper- en Neder-Germaniën, ondersteunt zynde door hunne gewoone Hulpbenden, hartnekkig tot den tweeden dag toe vechtende, eene zeer doorluchtige overwinninge, nevens eenen beroemden naam, verkregen hebben: en ook werwaarts de Romeinſche krygsknechten, die niet weêr by de Keurbenden en de Vloot konden komen, hunne vlugt hebben genomen. Dewyl men nu weet, dat de eerſte Bende van negen hondert man, die afgemaakt zynde, zich by het woudt *Baduhenna* met de vlucht begeeven heeft, recht toe naar de Sterkte *Flevum*, die toen noch met Romeinſch krygsvolk bezet was; (welke Sterkte wy hier na zullen toonen dat aan de rivier de *Unſingis* geweeſt is, daar *Cæſar Germanicus* de vermoeide en natte Keurbenden van *Vitellius*, voor dezen, in zyne ſchepen geburgen heeft;) is het zeer waarſchynlyk dat de tweede Bende van vierhondert man, die, malkander den dootſteek geevende, geſneuvelt is by de Hofſtede van CRUPTORIC, die een Landtzaat was, en van wien niemant meldt dan *Tacitus*, met het zelve oogmerk derwaarts gevlucht is. Nu vindtmen een dorp in deze ſtreek, in de Grietenye van *Opſterlandt*, het welk met zynen naam zeer veel zweemt naar de benaminge der *hofſtede* van *Cruptoric* (*villa Cruptoricis*) genaamt Heem-Ryk/ of Heemrik/ als of men zeide, 't Heem/ of Heem van Ryke/ (villa Ricis): alleen behouden blyvende den naam van Ryke/ die by de *Vriezen* noch hedendaags veel in gebruik is, en de voornaam, dien deze *Vrieſche* landtzaat mogelyk gehadt heeft, uitgelaaten; gelyk men noch wel de naam van Crabbe/ of Grebber/ of diergelyke, in deze geweſten vindt. Ook kan het wel een bynaam zyn geweeſt, dien deze man gekregen heeft naar eenig wanſtal of gebrek van zyn lichaam: zoo dat hy genoemt is geweeſt Crabbe Ryks/ of Grebber Ryks/ met zynen en zyns vaders naam, gelyk men by ons plag te doen: of Kreupele Rike/ omdat hy kreupel was, misſchien van een wonde, waarom hy in den oorlog niet langer heeft kunnen dienen; en uit welk een inzicht hy van *Tacitus* genoemt wordt *voor dezen een bezoldeling*. Verder is het genoeg baarblykelyk, dat de Romeinen alle de Duitſche mans-naamen, die op IC of ICH uitgaan, gewoon zyn geweeſt te veranderen in IX of ICUS; immers heeft *Julius Cæſar* zulks gedaan. Wat'er van zy, eensdeels doet my de reden waarom de Romeinſche krygsknechten hunnen weg derwaarts namen, en de gelegentheit van de plaats; andersdeels de beteekenis en de overeenkomſte der benaminge byna gelooven, dat dit dorp Heemrik/ deze zelfde *Hofſtede* van *Cruptoric* is. Want dezelve is omtrent twee gemeene mylen, recht naar de rivier *Hunſing* aan, van het woudt *Baduhenna* af, doch van de *Hunſing* zelve meer dan vyf gemeene mylen; welken weg zy langs de nauwe voetpaden door de Veenen moſten afleggen; en overzulks waren zy niet zonder reden bevreeſt, dat zy, verſpiedt zynde, van het dolle en gewapende boerevolk zouden omcingelt worden; 't welk de reden is geweeſt, dat zy malkander liever hebben willen onder de voet ſteeken, dan van de Barbaren, als ſlagtoffers voor het altaar, tot zeer grooten ſchimp van den Romeinſchen naam, met beſpottinge gedoodt worden. Tot dus verre de Heer *Alting*, die de *Villa Cruptoricis* houd voor het Heem of Hem/ gelyk de Vriezen zeggen, van Rike: en vervolgens gift dat de naam van dezen man in de landtſtaale mogelyk geweeſt is, Crabbe Ryks/ of Grebber Ryks/ als of zyn vader Ryk geheeten hadde: of misſchien dat hy Kreupele Rike genoemt is geweeſt. Maar deze giſſingen, aangaande de benaming, vervallen wederom van zelfs, door het geen de zelfde Heer in het vervolg aanmerkt, en dat niet te loochenen is, dat de Romeinen de *Duitſche* (ja ook de *Galliſche*) mans naamen die den uitgang in de landtſtaale op IC of ICH hadden, naar hunne taal op IX of ICUS uitgeſproken hebben. Want aldus is dit RICIS geen naam op zich zelven, gelyk Rike of Ryke/ maar alleen de buiging van *Cruptorich*, gelyk *Julius Cæſar*, op wien de Heer *Alting* zich beroept, ſchryft *Orgetorix*, *Dumnorix*, voor *Orgetorich*, *Dunnorich*; gelyk men zegt, *Frederich*, *Heinrich*, *Walrich*, *Alrich*, *Balderich*, *Ulrich*. Nu ſchynt deze buiging in ICH de zelfde kracht te hebben die het Latyn heeft in AX, in de woorden *Audax*, *Emax*, *Procax*, *Perſpicax*, of OSUS, in *Glorioſus*, *Obliviоſus*, *Nimboſus*. Want gelyk *emax* beteekent koopziek, genegen om te koopen; *Procax* truggelachtig, genegen om te truggelen; alzoo is *Frederich*, genegen tot vrede, vreedzaam, of wel genegen tot *freed*, *freda*; dat is *Venus*. *Heinrich*, genegen om te *heinen*, *helpen*, *onderſteunen*; *Walrich*, genegen om te *wallen*, *waalen*, dat is, *dwaalen*, *omloopen*, *omzwerven*; *Ulrich*, *Huiler*, die genegen is te *huilen*. Vervolgens ſchynen deze naamen *Cruptorix*, *Ambiorix*, *Dumnorix*, *Orgetorix*, *Vercingentorix*, op dien zelfden trant te moeten afgeleidt worden uit de aaloude taale der *Gaulen* en *Germanen*; die ons duiſter en onbekent, en, door langheit der tyden, wonderlyk verandert zynde, valt het zeer bezwaarlyk hier in waarſchynlyke, ik laate ſtaan waare giſſingen te maaken. Anderzins zou men mogen giſſen, dat *Cruptorich* of *Crouptorich*, zoo veel wil zeggen als *Kruiper*, geneegen om te *kruipen*: *Dumnorich*, *Doumnorich*; *Doemer*, geneegen om te *doemen*: *Orgetorich*; *Terger*, geneegen om te *tergen*: *Vercingentorix*, zoo veel als *Ourcingentorich*; *Overzinger*, geneegen om te *overzingen*. Doch deze beteken iſſen zouden eerſt vaſtigheit hebben als men de taal, waar uit zy genomen zyn, kundig was; zoo dat wy haar niet hooger opgeeven dan voor loutere giſſingen. De Heer *Alting* ſchynt ook te meenen dat deze man van *Tacitus Stipendiarius* wordt genoemt, omdat hy in den oorlog gedient hadde. (*Quia in bello Stipendia fecerat*) Maar andere geleerde mannen oordeelen, dat *Stipendiarius* is *vectigalis*, *qui Stipendium ſive vectigal pendit*; die ſchatting aan een ander geeft.

CRUYNINGEN, zie op K.

CRUYS (SINT) legt in *Vlaanderen* onder *Aardenburg*, maar het wordt *Zeelandt* toegerekent. Het heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Weſthoven*.

Lyſt der Predik.

CUDELSTEERT, zie
CUINDER, (DE) zie
CULENBURGH, zie
CULENBURG, zie
} K

CUNERUS PETRI, een *Zeelander*, te *Brouwershaven* geboren in het jaar 1592. Hy ſtudeerde te *Leuven*, daar hy Theologiæ Doctor gemaakt wierd, en Paſtoor in de Hooftkerke der Stadt: wierd naderhant, by de aanſtellinge der niewe Biſſchoppen in de Nederlanden, *Biſſchop* te *Leeuwarden* in *Vrieslandt*, in 't jaar 1569. In zyne Biſſchoplyke regeeringe maakte hy 't zoodanig, dat de *Grave van Rennenberg* hem, in 't jaar 1578. deed op 't blokhuis van *Harlingen* in bewaringe ſtellen; om dat hy op veelerlei wyzen gehandelt hadde, niet alleen tegen d'inſtructie van de *Staten Generaal*, en hunne keuren, maar ook tegen zyne commiſſie en inſtructie van *Duc di Alba* te *Bruſſel*, getekent den 14 September 1569. De Preſident *Viglius* had hem dikmaals, doch te vergeefs, vermaant en beriſpt, wegens zyne overtreedinge van den laſtbrief, en zyn ergerlyk leven. Hy trok naar zich d'inkomſten van byzondere Godtshuizen, voortvaarende tot verkopinge, en ontheiliging van kerkhoven, en andere plaatzen tot ruit-

Reygersb. Kr. van Zeel. in 't byv. p. 346.

ſteden voor d' overledenen, enz. gewydt. Ter oorzaake van deze en meer andere overtredingen, inzonderheit ook wegens zyne dronkenſchap en vuilaerdigheit, geraakte hy by de Prelaaten en 't volk in groote verachtinge. Zoo haaſt Aartshertog *Mathias* van *Oostenryk* in 't Gouvernement der Nederlanden, met de hem bygevoegde Raden van Staat, was getreeden, wierd de Biſſchop in de gevangeniſſe van den *Heer van Billy* gezonden. Deze *Billy* plagt ook wel met hem den ſpot te dryven; maakte hem dronken, danſte dan met hem om de tafelen, door banken en ſtoelen, onder en 'er over heen, als kalveren ſpringende. Hy leverde aan Aartshertog *Mathias* een Verzoekſchrift over, om jaarlyks onderhoud te mogen hebben; dit wierd in handen der *Gedeputeerde Staten* van *Vrieslandt* geſtelt, welkers antwoordt kortelyk hier in beſtont: „ *Tegen de Contracten* „ *en onderlinge Accoorden met de* HEEREN STATEN „ *en* SPANJEN, *hadmen al over lange de privilegiën des* „ *landts als met voeten getreeden; boven alle ſchendingen van* „ *hunne landtsrechten en coſtumen: en, boven zoo veele laſten, hun* „ *eenen niewen Biſſchop*, Cunerus Petri, *opgedrongen, die, in* „ *plaatze van zorge voor zyne ſchaapen te draagen, zich meer* „ *bezigde om gulzig en onkuiſch, met verkortinge der geeſte*„ *lyke goederen, enz, te leeven. Om welke en andere redenen hy, door 't bevel van den Aartshertog Mathias, op 't Blokhuis gezet, en opgeſloten was. Dieshalven konden de Staten het verzochte penſioen niet inwilligen, voor dat hy zou gedaan hebben behoorlyke rekeninge van zyne adminiſtratie, zoo van de inkomſten der Conventen, als van de geheele bedieninge zyns ampts. Overzulks, of wel zyne Hoogheit hem* 800 *guld. jaarlyks toegelegt hadde, kondenze echter hem die niet betaalen, voor het doen der voorſchreve rekeningen.* Het verergerde zyne zaak dat hy, tegen 't verbodt der Hooge Overheit, in het wyën en kruinen van zommige Prelaaten, Abten, Prieſters, Monnikken, en Klerken had voortgegaan. Dit hem door den Commiſſaris *Doco* van *Marteza* voorgedraagen zynde, dien hy ook verzocht hadde hem, tot het bekomen van zyne jaarlykſche wedde, behulpig te willen zyn, gaf hy geen ander antwoordt dan, *Sum in manibus hominum*; *Ik ben in handen van menſchen*: met byvoeginge; *Hy kon dit niet nalaaten, voor dat het hem verboden wierd van dien, die hem de magt en authoriteit gegeeven hadde.* Hy zag met deze woorden op de Commiſſie van Paus *Pius* hem verleent. Als hy nu eindelyk bemerkte, dat hy hier niets te verwachten hadde, dat d' onluſten in 't landt toenamen, en dat het met de *Spaanſche* zaaken te rugge liep, begaf hy zich naar *Munſter*, en van daar naar *Keulen*, daar hy niet lange daar na overleedt. Dus heeft het *Bisdom* te *Leeuwarden* (dat Paus *Paulus de IV.* had getracht, nevens andere Aartsbisdommen en Bisdommen, in deze Nederlanden, op het verzoek van Koning *Philips*, op te rechten) met dezen *Cunerus Petri* zyn einde bekomen. De inſtructie daar hy zich naar moſt richten was gedagtekent te *Bruſſel*, den 14 November, 1569. ondertekent *Duc d'Alba*; en daar onder *Vander Aa*: men kan ze van woordt tot woordt by *P. Winſemius* vinden. Hy ſtierf in 't jaar 1580. Van zyne ſchriften is in druk uitgekomen; *de Chriſtiani Principis Officio*: ook de *Proprietatibus veræ ac genuinæ Eccleſiæ*. Hy was eerſt *Lector* in de Logica te *Leuven* geweeſt: wierd, als gezegt is, *Theologiæ Doctor*, Paſtoor van St. Pieters of der Hooftkerke, *Inquiſiteur* of Kettermeeſter, vervolgens Biſſchop te *Leeuwarden*, daar hy zich, als wy boven gezien hebben, heel qualyk droeg.

Winſem. Kr. van Vriesl. f. 636. 638. Schotan. Fr. Kr. f. 756. Meteren Ned. Hiſt. f. 146.

Winſem. Kr. van Vriesl. f. 638. 639. P. a Didenhov. de Ep. Germ. in append.

Idem Winſem. f. 636. Idem Reygersb. ibid.

CUNÆUS, (PETRUS) Rechtsgeleerde; was van Fliſſingen in Zeelandt, daar hy in 't jaar 1585 geboren wierdt. Hy vorderde zeer gelukkig in de Letteroeffeningen, en voornamelyk in de Taalen. Eerſt leerde hy de Latynſche en Griekſche, en naderhant de Hebreeuſche, Chaldeeuſche, en Syriſche, onder den vermaarden Heer *Johannes Druſius*; en, met dezes hulpe, kreeg hy eene groote kenniſſe van de Joodtſche oudtheden. Zyne vrienden rieden hem om zich tot de Rechtkunde te begeeven, en, daar in zeer verre gevordert, wierd hy in 't jaar 1615. bequaam geoordeelt, om die in Hollandts Opperleerlingſchoole te Leiden aan anderen voort te zetten, daar hy alreeds de Latynſche Taal- en Staatkunde in geleert hadde. Hy ging in die bedieninge voort tot in de maandt November, 1638. wanneer hy haar, met de voleindinge zynes levens, verliet. Hy heeft verſcheide Werken geſchreven, waar van 'er zommige gedrukt zyn; als zyn *Sardi Venales*, *Satira Menippæa in ſui ſæculi homines ineptè eruditos. De republica Hebræorum Lib* III. &c. welk laatſte werk ook in 't Nederduitſch, en in 't Franſch is vertaalt, en vervolgt. Hy gaf ook uit *de Keizers van Juliaan*, en *Aantekeningen* over de *Dionyſen van Nonius*. Over zeker onverhoopt nootlot, weinige dagen voor de doodt van dezen geleerden Heere voorgevallen, heeft de Geleerde wereldt zich met reden te beklaagen; namelyk dat, terwyl hy op het krankbedde nu reeds met de doodt worſtelde, en hy had weeten uit te werken dat zyne zuſter, die hem oppaſte, nevens de verdere huisgenooten, op eenen Zondag namiddag, naar de Kerke waren gegaan, alleen eene oude dienſtmaagdt by hem t' huis blyvende, hy deze geboodt, dat ze een groot vuur zou aanſtooken, quanswys om de kamer, en hem op 't bedde te verwarmen; 't welk verricht zynde, geeft hy haar den ſleutel van zyn ſtudeerkamer, en wyſt haar aan waar eene mande met papieren ſtont, die hy haar beveelt by hem te brengen; zy volvoert dien laſt, waar op hy haar uit de kamer doet vertrekken, kruipt van 't ledikant naar 't vuur, daar hy vervolgens alle deze ſchriften in ſmyt, en door de vlamme laat verteeren. Dit waren al t' zamen werken uit zyne penne gevloeit, en die hy oordeelde t' onvolmaakt te zyn, om, na zyn overlyden, op het toneel der wereldt te verſchynen. 't Zy nu dat 'er eenige zoodanige onder waren, of dat zyn oordeel, reeds door de ziekte verzwakt, in de toetze feilde, immers wierd dit voor een onboetbaar verlies geoordeelt; vooral, omdat hier onder der waren zyne doorploegde *Aantekeningen* over den Joodtſchen Hiſtoriſchryver *Joſefus*, daar hy zynen ganſchen levensloop door aan gearbeidt hadde, en die ontwyfelbaar een meeſterſtuk van dezen grooten Chriſten Rabbi zouden geweeſt zyn. Te vergeefs wierd deze reukelooze daadt des kranken van de nabeſtaande Vrienden beklaagt; het dierbaar papier was verteert, en in aſch verandert, waar over de veege Man wel in zyn ſchik ſcheen, als die nu zyn wit beſchoten hadde.

Reygersb. Kr. van Zeel. in 't Byvoegſ. p. 347. Meurſ. Ath. Batav. Valer. Andræ, Bibl. Belg. Uit het mondeling verhaal zyner Bloetverwanten.

CUNRADUS, *Biſſchop t' Utrecht*; zie K.

CUNRADUS VORSTIUS, zie K.

CURE, of *Curi*, *Curei*; een Kapitein binnen *Haarlem.* Toen de Stadt van de *Spaanſchen*, in 't jaar 1572. belegert was, daar zy eindelyk, na veel gewelts, meeſter van wierden, leeden zy evenwel zoo veel verlies door de uitvallen der belegerden, dat het daar door te recht een kerkhof der *Spaanſchen* wierd. In alle voorvallen van gevechten, ſtak en muntte deze Kapitein *Curei* by uitnemendheit uit. Hy was een geboren Franſchman, en ongemeen zachtmoedig van aardt: maar de Spaanſche wreedtheit, en hunne tyrannige bedryven, ontſtaken zyn heldhaftig gemoedt zoodanig, en veranderden zyne zinnen zulker wyze, dat hy zich tot den krygshandel begaf. Hy had in 't aanvoeren van zyn volk voor eene gewoonte, zich alleen van een ſtormhoedt op 't hoofdt, en zyn ſlagzwaardt te bedienen; dus gewapent, ging hy op den vyandt ſlinks en rechts los, ſpeelende daar mede zoo gezwint, en met zulken ſlagtinge onder hen, als of hy met een zeiſſen gras maeide: maar na die hitte en ſtrydbaare heevigheit hield hy zich, t' huis gekomen, als de bedaartſte man der wereldt. Na meermaals betoonde dapperheit, werpt hy zich ziekelyk en weemoedig te bedde, raakt in eene diepe overdenkinge van 't elendig leven der menſchen, met ontferminge over al het bloetvergieten, tot dat hem de doodt den levensdraat affneedt. De Heer *P. C. Hooft* voegt 'er by, waarlyk was 't eene groote verwiſſelinge van zulke ſtrydige hartstogten, in een en den zelfden braaven geeſt.

P. C. Hooft Ned. Hiſt. f. 312.

Idem Hooft ibid.

CUYK, een Dorp; zie K.

CUYK, (ANDREAS *van*) *Biſſchop* van Utrecht; zie op ANDREAS van CUYK, enz.

CUYK (JOHAN *van*) zie
CUYL, 't Slot; zie
CUYDELSTEERT; zie
CUYLENBURG; zie
CUYNDER; zie } K

CYS, (MARIA *van*) wierd te Leiden, in 't jaar 1656. van edele Ouderen geboren, die haar in Kalvyns gevoelen optrokken. Zy wierd uitgehuwt op haar 19 jaar aan een heel ryk Edelman, *de Combe* genaamt, van wien zy zooveel moſt lyden, dat zy op de 18 maanden geſcheiden wierden: maar zes maanden daar na liet hy ze weduwe. De broeder van wylen haaren man bragt haar naar Vrankryk, daar zy de gevoelens, die zy met de moedermelk ingezogen hadde, te Parys afzwoer; waar door zy d' ongunſt haarer Ouderen op den hals haalde, en wel zoo verre, dat zy haar alle onderhoudt weigerden. Maar de Paſtoor van S. Sulpitius, onder wiens Kerſpel zy woonde, nam op zich haar te onderwyzen, en van 't nootwendige te bezorgen. Na eenige jaaren van dit ſtil en afgezondert leven, gaf Godt (zegt haare levensbeſchryving) deze godtvruchtige vreemde Vrouwe in, om lichtvaerdige vrouwlieden, gehuuwde en ongehuuwde, die vrywillig boetvaerdigheit wilden oeffenen over haare ongeregeltheden, ten haare huize in te neemen, en in korten tydt rechtte zy hier van op eene t' Zamenlevinge, of Genootſchap, 't geen zy dat van den *Goeden Herder* noemde. De Heer dus haar werk gezegent hebbende, (leeſt men verder) moſtmen op eene grooter wooninge bedacht zyn. De Koning krygt hier op van dezen gelukkigen voortgang bericht, en geeft haar, tot dit godtvruchtig gebruik, een huis, ſtaande in de voorſtadt van *St. Germain*, in de *Chaſſemidy*-ſtraat, dat eenen Kalvynsgezinden toequam, die uit het Ryk was gevlucht, daar by voegende eene Ordonnantie van 1500 guldens, tot nootwendige verbeeteringen: daar had Mevrouw *de Combe* 't genoegen, van onder haar beſtier wel hondert dezer vrouwelyke Boete-

Bayle Dictio. Critique, &c

lin-

lingen te zien, die zy wyſſelyk regeerde tot aan haar overlyden, op den 16 Juny 1692. toe, niet meer dan 36 jaaren bereikt hebbende. Haare inſtellinge is in verſcheide ſteden van Vrankryk overgegaan, en men ziet thans drie zulke huizen te Parys; als de gedachte *Levensbeſchryving* opgeeft.

CYS, ('t HUIS TE) met 20 mergen landts daar aan behoorende, legt in het Ambacht van *Zoeterwoude*, aan de andere zyde van *Lammen*, aan de *Vliet*. Het wierd by Jan Claas Janszoon, in 't jaar 1524. aan de Graaflykheit van *Hollandt* opgedraagen, en van hem weêr in leen ontfangen: in 't jaar 1580 is 't door koop aan *Pieter Ouzeel* gekomen; zie van hem op zynen Zoon *Daniel Ouzeel*, gewezen Predikant te *Voorſchoten*; enz.

[.van Leeuw. Bat. ill. f.1219.]

D.

DAAL, of 't Klooſter TEN DAAL, buiten en zeer na by *Utrecht*, waar van de *Daalſchen dyk*, buiten de *Catharynen* poort, der gedachte ſtadt, gaande naar *Zuylen*, *Maarſen*, enz. den naam draagt.

DAALHEM, is een Kaſteel en Steedtje in het Quartier van Overmaas, met een Rechtsgebiedt dat niet gering is, en het welk van ouds zyne eigen Graven op zich zelfs heeft gehadt, tot aan het jaar 1239. wanneer *Hendrik, de tweede* Hertog van *Brabandt*, d'inwoonders, omdatze den toevoer meermaals weggenomen hadden in den Keulſchen oorlog, hunne eigendommen benomen, en hen onder *Brabandt* gebragt heeft: gelyk zulks *Nivelius*, die de groote Nederlandtſche Chronyk heeft opgeſtelt, uit de oude Jaarboeken verhaalt, en ook *P. Diveus* in zyne Geſchiedeniſſen van *Brabandt*. Hedendaags hoort het onder de Vereenigde Nederlanden. Het legt noch geen uur gaans af van den rechter oever van de *Maas*, twee gemeene Duitſche mylen boven *Maaſtricht*. (Zie verder op DAELEM.)

[Alting Not. Germ. Inf.P.II. pag. 41.]

DAELE, DALE, in oude tyden een adelyk Geſlacht in *Hollandt*; maar de ſtamlyſt daar van is heden onbekent. Op het jaar 1353 vindt men gewag gemaakt van *Diderik van Dale* ſchildtknaap; geſtelt onder de Hovelingen van *Willem* den *V.* Grave van *Hollandt*.

[Leeuw. Bat. ill. f.1195.]

DAELEM, by andere DALEM, het is een adelyk Geſlacht in *Hollandt* geweeſt, ook den naam van *Dulem* voerende: het Geſlachtregiſter is nu niet meer voor handen; 't was uit het huis *Leede*. In 't jaar 1410 heeft Heer Floris van *Dalem* noch geleeft.

[Leeuw. i. f. 1195.]

DAELEM, DALEM, eene Heerlykheit in *Thielerwaerdt*. Toen geheel *Gelderlandt*, in 't jaar 1547. eene ſchattinge van 75000 guldens was opgelegt, ſtont het Quartier van *Nymeegen*, een der vier van 't Vorſtendom, daar in op 24342 guldens aangeſlagen: in die ſom was *Thielerwaerdt*, eene der zes verdeelingen van dat Quartier, geſtelt op 5844 guldens, het hoogſte van alle de andere deelen; daar toe moſt *Dalem*, een der 25 of 26 Dorpen van *Thielerwaerdt*, 215 guld: 2 ſtuiv: 5½ penn: opbrengen.

[Houve Handv. Kr. 1 D. f. 80.]

DAELEM, DALEM; 't was voortydts een ſterk Steedtjen met een Kaſteel in Nederlandt, in 't Graafſchap *Valkenburg*, leggende byna ten Zuidweſten van 't ſteedtjen mede van dien naam, aan 't Riviertjen *Beruine*, omtrent even zoo verre van *Maaſtricht* als van *Luik*. Volgens *Guicciardyn* drie groote mylen van *Aken*; hy wil dat *Dalem* een Graafſchap zy, en, aan geene zyde der *Maaze*, zyn landtgebiedt, en dorpen onder zich heeft. Het is in oude tyden van *Hendrik den II.* Hertog van *Brabandt*, ingenomen, en aan *Brabandt* gehecht. In het jaar 1287 wierd *Dalem* door Heer *Walram* van *Valkenburg*, zwager van *Reinald* van *Naſſauw*, *Grave* van *Gelder* en *Zutphen*, zeer ſterk in 't midden van den winter beleegert; ook verwoedt beſtormt: dat dies te gereeder geſchieden kon, om dat de graften met zwaar ys bezet waren: maar onder den ſtorm wierden zy gelukkig door den Heer *Herman* van *Wittem* geredt; alhoewel by geval en zonder toeleg of vermoeden der *Dalemmers*. Hy zworf met eenig volk daar omtrent, en ſtak eenige huizen in brandt. De *Valkenburger*, den rook en vlam ziende opgaan, meende dat de *Hertog* van *Brabandt* hem met alle zyne magt op 't lyf quam, liet af van ſtormen, en vloodt van daar. In 't jaar 1644 heeft *Steenkalf*, *Gouverneur* van *Maaſtricht*, met eenig volk van zyne bezettinge, 't Steedtjen en Kaſteel *Dalem*, en ſtraks daar na *Valkenburg*, ten dienſte van den Staat verovert. *Commelyn*, in zyn leven en bedryf van Prins *Frederik Hendrik*, ſtelt *Dalem* onder *Luxemburger* landt, *Pontanus*, onder 't Hertogdom *Limburg*.

[Baoy D. II. Geogr. p. 76. Guicc. Nederl. f. 125. Pontani Geld. Geſchied. D. 104. Comm. Fr.Henr. D. 159. Pontan.]

DAELEN, een Dorp en Schoutampt in 't Landtſchap *Drenth*, onder het *Dingſpel* van *Zuiderveldt*: heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't *Zuiderveltſche* Claſſis.

[Picard. p. 269. 70.]

DAELEN, is een Dorp van 't Droſtampt van *Koevorden*, pas een vierendeel uurs van de veſting zelfs, als men naar *Groningen* gaat. Het alleroudſte gewag daar van vindt men in het boek van *Werden*.

[Alting Not. Germ. P. 1.]

DAGHORST, een Slot of adelyk Huis, in 't Landtſchap *Twenth* onder de Provintie van *Overyſſel*, in 't Gerecht van *Kedingen*, of *Kedighem*.

[Houve I. D. f. 168.]

DAGOBERT, diens naams d'eerſte *Koning* van *Auſtraſia*, daar na van *Vrankryk*; zie van zyne regeeringe over *Auſtraſia*, daar ook een goedt gedeelte der Nederlanden onder behoorden, op AUSTRASIA; en nopende zynen oorlog tegen de Vriezen, op BEROALD. Hier ſtaat ons van hem te zeggen, dat hy in het jaar 642 (anderen ſtellen het vroeger) in den middel-arm van den Rhyn een Kaſteel bouwde, aan d'*Overvaart*, in 't Latyn *Trajectum* geheeten; daar allengskens huizen by gebouwt wierden, en dat dus tot eene ſtadt wierd, die den naam van *Utrecht* voert. Het was op, of dicht omtrent de plaats daar eerſt *Antonina*, na *Wiltenburg*, geſtaan zou hebben: zie op ANTONINA, UTRECHT, en WILTENBURG. Dit *Trajectum ad Rhenum*, of *Utrecht*, ſchonk hy aan *Cunibert* Biſſchop van *Keulen*. Onder *Willibrord* is het een Bisdom op zich zelven geworden. Toen ſtichtte Koning *Dagobert* daar de eerſte Chriſten Kapél of Kerk, ter eere van den Apoſtel *Thomas*; ordonneerde ook Prieſters om het Heidenſch volk tot de kenniſſe van Chriſtus te brengen: maar hunne hartnekkigheit was zoo groot, en d'afgodery zoodanig in hen gewortelt, datze van de Chriſtelyke religie niet wilden hooren ſpreeken, braken ook de *S. Thomas Kapél* weêr af, en 't Heidendom hield zoo lang ſtant, tot dat *Willibrord* met meerder kracht de leere van Chriſtus voortzette; zie WILLIBRORD. Verſcheide Hiſtoryſchryvers getuigen van dezen *Dagobert*, dat hy in den aanvang van zyne regeeringe een grootmoedig, voorzichtig, en treffelyk Vorſt was; maar daar na begon te veranderen, en zich aan veele ſnoode feiten ſchuldig maakte; doch op zyn levenseinde zou hy weêr onberiſpelyk, op de vermaningen van zynen Groot-hofmeeſter *Pepin*, geleeft hebben: daar ſpreeken anderen niet van, maar wel dat het met hem ging als met den Koning *Joas*, zoo lang de Prieſter *Jojada* leefde: want gelyk deze, zoo quam Koning *Dagobert* vroeg aan de regeeringe, alzoo hy maar 15 jaaren oudt was, toen hy Koning van *Auſtraſia*, of een gedeelte daar van wierd: en zoo lang hy zich naar den goeden raadt van *Pepin*, Groot-hofmeeſter, en *Arnould*, Biſſchop van *Metz*; en naderhant dien van *Cunibert*, Biſſchop van *Keulen*, ſchikte; was in zyn leven een voorbeeldt van Wysheit, van Onthoudinge, en Gerechtigheit: maar toen hy *Cunibert* weggejaagt hadde, en *Pepin* in zynen raadt niet meer wilde volgen, brak hy in veele ſchendige misbedryven los. Hy liet zynen Oom *Bernulph*, zyn moeders broeder, zonder oorzaake vermoorden: Nam, boven zyne eerſte, noch drie andere vrouwen, en zyne byzitten waren veele. Hy voerde vry meer andere ſnoodheden uit, voornamelyk na dat zyn Vader geſtorven, en hy door erfvolging *Koning* van *Vrankryk* geworden was; beroovende zyne onderdaanen onmatig, en niet anders, dan of al dat zy bezaten hem in eigendom had toegekomen; daar by wierd hy hoe ouder, hoe onverzaadelyker in geldtgierigheit. Ondertuſſchen toonde hy eene groote devotie aan *St. Denys*, dien hy eene Kerk en Abdy by *Parys* bouwde, wel ongemeen verſiert en verrykt; maar met de goederen die hy andere kerken, zelfs die van *Poictiers*, ontnomen hadde. De Geeſtelyke Ordens en Perſoonen begiftigde hy rykelyk, deed veele Kerken, Kapéllen, en Kloosters bouwen, geevende daar groote goederen aan; na dat hy zyne Onderdaanen van hun geldt en goederen berooft hadde, die bitter klaagden, terwyl de Geeſtelyken hem tot in den Hemel verheften: Dus ſpreekt 'er de Franſche Hiſtoryſchryver *Mezeray* van. „De groote giften die hy aan de „vermaardſte kerken van Vrankryk deede, hebben hem „de loftuitingen van de Geeſtelyken verdient: zy ſchreven hem toe alle hoedanigheden, van deuchtzaamſte, „dapperſte, wyſte, en volmaakſte Vorſt in vrede en „oorlog, die ooit de *Franſchen* beheerſcht hadde. Dit deeden zy om andere Vorſten tot diergelyke miltdadigheden aan te lokken. Evenwel, om hen af te ſchrikken van de handen aan geeſtelyke goederen te ſlaan, bedachten ze liſtiglyk deze fabel: „*Biſſchop Auſſert* van *Poictiers*, wiens kerk hy „zoo berooft hadde, om *St. Denys* te eeren, zag op den „tydt dat *Dagobert* ſtierf, zyne ziel in een ſchip, recht toe „recht aan, naar den ziedenden ketel van *Puteanus* „wechvoeren, en daar zoo lang ſtreng geeſſelen, tot dat „*S. Denys*, *S. Mauritius*, en *S. Marten* t'zyner hulpe quamen, „en hem in 't glorieus Paradys voerden: breder berecht hier van vindtmen in de *groote Kronyk van S. Denys*, by *Van der Houve* aangetrokken. De Monnikken van *S. Denys* hebben 't in marmer doen ſnyden op het graf van *Dagobert*. Frater *Dionyſius Mutzaerdt* verhaalt het wat anders, nopende de ziel van *Dagobert*, en in 't korte aldus. „Hy, „overleden aan den bloetgang, wierd in *S. Denys* begraven, „welke kerk hy boven alle met groote rykdommen begiftigt hadde: *Johannes*, een devoot Heremyt, omtrent *Siciliën* op een Eilandtje, zag op het zelfde uur dat *Dagobert* overleden was, de Duivels, niet verre van de zee, „den gebonden *Dagobert* herwaarts en derwaarts over „de zee ſleuren, hem wel dapper ſlaande en ten vuure- „waarts

[W.Heda. J. de Beka Oude Hol. Kr. J. Veld. P. a Didenh. de Epiſc. Germ. in Willibr. Iidem allegati. Veld. Faſc. temp. f.248. Doorl. Regentz. Hoog. D. p. 228. Brauw. in Chronic. Mezerai Kr. der Kon. van Fr. I. D. p. 110. 111. 115. Idem Mezerai ibid. p. 116. Houve 2. D. f. 233. Idem Houve ibid. Fauchet p. 349. J. P. & Auxerre Hiſt. de]

Houwe p. 103. Fr. Dionys. Matz. Hist. 1 D. f. 526. op 't jaar 647.

„ waarts trekkende; hy daar tegen riep om den bystant „ van zommige Heiligen, die straks daar op volgden: „ want de Hemel wierd geopent, en als een blixem daal- „ den die Sancten neêr, welkers hulpe hy verzocht had- „ de, namelyk, *S. Dionysius*, *Maurinus*, en *Martinus*, die „ zyne ziel den Duivelen ontweldigden, en, onder de „ galmen van lofzangen, met zich ten Hemel voerden. Op de gift van *Utrecht*, boven gemeldt, daar *Dagobert Utrecht* aan den Bisschop van *Keulen* geeft, heeft *Van der Houve* deze woorden aangetekent. „ *Koning Dagobert*, „ in de minderjarigheit van zynen oudsten zoon, *Trajectum*, „ of *Utrecht*, aan den middel-arm van den Rhyn gesticht „ hebbende, heeft die plaats aan den *Keulschen* Bisschop „ *Chunibert* vereert. *Utrecht*, door deze gift van het *Oudt* „ *Batavien* afgenomen zynde, zoo hebben, door deeze „ smaldeelinge, *Gelderlandt*, *Hollandt*, en *West-Vrieslandt* „ alleen den Titel van *Oudt Batavia* behouden. *Dagobert* is overleden den 17 of 19 Januarius, doch in 't jaar is groot verschil: *Mezeray* zegt 638, andere 639, ook 643, *Van der Houve* 645, *Merula* 646, *Matzaerd* 647, *P. d' Auxerre* 644 of 645.

Houwe 2 D. f. 431. Mezerai d. p 116. P. Merula op anno 646. &c.

DALE, DALEM, DALEN, zie op DAELEM.

Houwe 1 D. f. 166. 167.

DALFFEN, DALFEN, een der Dorpen onder 't Drostampt van *Zallandt* in *Overyssel*. In dat Dorp leggen de vier Staten, of Adelyke huizen; *Regteren*, *Bredenhorst*, *Rutenburg*, en *Vechterwandt*.

De Raey Dictionn. Geogr. Guicc. Nederl. beschr. f. 175.

DAM, een Vlek of open Steedtjen in *Groninger-landt*, ten Noordtwesten van de stadt *Groningen*; ten Westen, en niet verre van *Delfzyl*. Het is voortydts eene fraaije Stadt geweest; maar haare muuren en vesten zyn in het jaar 1536 afgeworpen en geslecht, omdat de plaats van de *Gelderschen* tegen *Keizer Karel* beschermt wierd: maar 't volk van *Keizer Karel* quam 'er echter geweltdadig in, hoewel onder beding, dat ze, geslecht zynde, niet weêr bemuurt, noch met vesten zou mogen besloten worden, en dus is zy in eenen armen en jammerlyken staat geraakt. De zaak, wat duister van de *Raey* uit *Guicciardyn* voorgestelt, dient wat hooger opgehaalt. Hertog *Albert* van *Saxen*, door *Keizer Maximiliaan* met het gebiedt over *Vrieslandt* beleent, most met de *Groningers* oorlogen, eer zy zich aan hem wilden onderwerpen, ook stonden de *Vriezen*, nu en dan, tegens hem op. In het jaar 1514 wierd *Dam* door de *Saxischen* belegert; ook stormenderhant verovert, geplondert, en niemant daar in verschoont: zelfs niet die, ter behoudenisse van hun leven, in de Kerken gevlucht, en d'altaaren omvat hadden. *Meinard* van *Ham*, een beroemt *Geldersch* Overste, nam 't met de zynen naderhant door oogluikinge, ja zelfs door bestel van Hertog *Karel* van *Gelder*, doch onder *Deensche* Vaandelen, weêr in, en versterkte het: dit geschiedde onder schyn van des Konings van *Deenemarkens* ordre, die toen de wapenen tegen Keizer *Karel* had opgevat, vermits die Vorst uit *Hollandt*, *Zeelandt*, en *Vrieslandt*, enz. volk en schepen byeen bragt, om den verdreven Koning *Christiernus*, zynen zwager, weêr in het koningkryk van *Deenemarken* te herstellen. Dit wierd dus van den Oversten *Ham* verricht, om op Hertog *Karel* van *Gelder* (die, wegens 't Vorstendom *Gelderlandt*, met Keizer *Karel* in verdrag had moeten treeden) geen quaadt vermoeden te doen vallen. Van daar stroopten en plonderden zyne *Gelderschen* lustig in 't *Groninger* landt, en verbrandden zelfs de voorsteden van *Groningen*. Toen droegen de *Groningers* zich aan Keizer *Karel*, of 't *Huis van Burgundien*, op. Daar op wierd *Schenk* met eene groote krygsmagt voor *Dam* gezonden, om het voor den Keizer te vermeesteren. *Meynard* van *Ham*, hoewel hy het noch meer en meer versterkte, wierd echter door *Schenk* tot het uiterste gebragt; die hem geene andere bedingen wou gunnen, dan dat hy zich in *Schenks* handen most stellen, dan konden de Soldaaten enkelyk met hun zydgeweer en harnas, en witte stokjens in hunne handen, zonder leger- of reistuig, uittrekken: de Burgers mogten op gelyke wyze met de Soldaaten uitgaan, of, op hoop van genade, blyven. Alle Fortificatie- en andere werken van *Dam*, zouden tot den grondt geslecht worden. Maar dit laatste is eenigzins, door tusschenspraake van anderen, verzacht: dit geschiedde in 't jaar 1536. Onder de *Nederlandtsche* Oorlogen met *Spanjen*, heeft ook dit *Dam* veel moeten uitstaan. In 't jaar 1568. veroverde Grave *Lodewyk* van *Nassauw* beide *Dam* en *'t Huis te Wedde*, doch haast daar na wierd zyn Heir by *Jemmingen* van de *Spaanschen* geslagen, doordien de *Hoogduitschen*, in plaats van vechten, om geldt riepen. Dus quam *Dam* toen weêr onder het geweldt van *Duc d' Alba*: maar daar na weder aan den Staat.

Pontan. Geld. geschied. 2 D. f. 334. 342. en 343. &c. Schotan. Kr van Fr. fol. 552. Idem Pontan. ibid. f. 423. seq. Schotan. f. 667. Mont. in Guicc. f. 175.

DAM, een Steedtjen in *Vlaanderen*, maar van den Staat gebouwt; zie op DAMME.

Leeuw. Bat. Ill. f. 1195. De Raey Dict. Geogr.

DAMERS, het is in voorige tyden een Adelyk Geslacht in *Hollandt* geweest. Men vindt op 't jaar 1296. *Jan Damers* Ridder, een der t' zamengezworenen tegen Grave *Floris* den V. van Hollandt.

DAMIATA, DAMIATEN. Alhoewel eene Stadt in een geheel ander wereldts deel, staat 'er ons echter iets van te verhandelen, ter eere van de *Haarlemmers*, en hun roemwaardig bedryf aldaar; als ook omtrent de twyfelingen daar over. *Damiata* is eene Stadt, gelegen aan den mondt van den *Nyl* in *Afrika*, in 't Noorder-deel van *Egypten*, daar een van de armen van den *Nyl* in de *Middellandtsche* zee valt; voortydts van de Ouden den *Tanaischen Uithoek* genoemt; ook de Sleutel van *Egypten*. Deze stadt had aan de overzyde eenen sterken tooren, van daar tot de stadt toe waren kettingen gespannen, die zeer zwaar van yzer, en even onder water lagen; zoo dat de hoogste golven daar maar juist over heen rolden, en de schepen belet wierden hooger op te loopen. Het was daarom den Christenen onmogelyk *Damiata* te winnen, zoo lang deze kettingen in stant bleven; ook om die reden ondoenlyk den tooren te vermeesteren, en dat zwaar beletzel te konnen wechruimen. In het jaar 1191. (anderen 1219.) was van veele *Christen*-Vorsten eene Kruisvaart, of Heiligen Oorlog ondernomen tegen de *Saraceenen*, om hun het *H. Landt* en *Palestina* te ontweldigen: In dien togt hebben zich die van *Keulen*, en de *Vriezen*, nevens de *Neêrlanders*, heltdadig gequeten: maar boven allen die van *Haarlem* hun vernuftig beleidt, kloekmoedigheit, en onvertzaagtheit laaten blyken in hunne onderneminge. Wegens de gemelde verhinderinge nu, begonden de Vorsten een voorstel te doen van *Damiaten* te verlaaten: doch hebben alleen die van *Haarlem*, door eene scherpzinnige uitvindinge, alle de hinderpaalen, zoo veel de kettingen belangt, wechgenomen. Zy hadden aan de voorstevens hunner scheepen groote yzere zaagen laten klinken, en zetten toen, met eenen steevigen voordewindt, en volle zeilen, hunnen loop op de Haven en Kettingen aan, die dus, door 't schokken, schuuren, en de perssingen der kloeke zaagen, geholpen door den ondraaglyken last der schepen, in stukken raakten, en den wech voor de andere schepen, ter overwinninge, baanden. Daar op volgde het inneemen van *Damiaten*, na dat de *Hollanders* en *Vriezen* een wonderlyk krygswerktuig op zee hadden bedacht, om den tooren te veroveren, daar men te lande niet kon bykomen om te ondermynen, of anders te konnen krenken, wegens het geschut en 't uitwerpen van steenen, daar de *Saracenen* wel van voorzien waren. Zy voegen dan met touwen en balken twee scheepen aan malkanderen, daar ze vier masten op stelden, en eene zolderinge van balken op maakten: om de zolderinge maakten zy een borstweer, welke zy met leder overtrokken, tegen het steenwerpen der *Saracenen*. Elk was en stont over dit werk verwondert; het was zoo hoog als de tooren zelf, en het krygsvolk kon 'er, door behulp van daar toe vervaardigde ladders, op- en afklimmen. Op deze wyze wierden ze meester van het bovenste van den tooren: en schoon ze, door 't rookmaaken van beneden, den tooren, of 't bovenste weêr most verlaaten, sprongen ze echter aan landt, vermorsselden de poort met bylen en houweelen, en bleven overwinners. Ondertusschen heeft deze overwinning den *Christenen* weinig voordeel toegebragt; vermits zy *Damiaten*, kort daar na, den Seraceenen weêr most overlaaten. Aan de waarheit der zaake, belangende de vernuftige en listige vondt der *Haarlemmers*, word by eenigen van de voornaamste Onderzoekers der Oudtheden niet getwyfelt: het verschil valt veel over den tydt, als gezegt is; omdat in 't jaar 1191. niet *Damiata*, maar *Accon*, of eene andere stadt, door de *Christenen* vermeestert wierd; en *Damiata* eerst 1219. D' oude *Godefridus*, Monnik van *S. Pantaleon* te *Keulen*, schryft, dat *Damiata* eerst in 't jaar 1219 ingenomen wierdt; hy gewaagt ook van de kettingen, en den tooren in het water. Ook getuigt *P. Scriverius*, de copye van eenen brief van *Sueder van Ringelenberg*, in 't leger voor *Damiata*, 1219. geschreven, gezien te hebben. Dit word ook door veele oude Schryvers bekragtigt, van *Scriverius* bygebragt en aangewezen. Dat *S. v, Leeuwen*, ter oorzaake van dit tydtverschil, en eenige omstandigheden, stoutelyk al 't voorige van *Haarlem* voor een fabel verwerpt, en daar by treflyke mannen noch smadelyk handelt, oordeelen zommigen wat onbedacht, onheus, en onvoorzichtig te zyn: wy laaten 't vonnis aan den lezer. Echter zullen wy noch eene tegenwerpinge voorstellen; waarom 'er van de oudste Schryvers, die van de veroveringe van *Damiaten* door de *Christenen* gewaagen, geene gevonden worden, die van den vondt der *Haarlemmers*, om de kettingen door een schip met zaagen te breeken, iets reppen? Waar op geantwoordt wordt; dat die Schryvers, van andere Natiën zynde, de *Haarlemmers* d' uitvindinge, en de eere daar van benydt en misgunt, en overzulks de geheele zaak verzwegen, en met voordacht achter gehouden hebben. Het zy zoo 't wil, de *Haarlemmers* hebben het van overlange gelooft, en 'er hunne kinderen gedachteniste van doen houden. „ *Adr. Junius* „ getuigt 'er dus van: Op den eersten Januarius (zegt „ hy) gaan de kinderen te *Haarlem* in proceste om, met „ stokjens, waar op scheepjens met zaagen onder de

M. Voss jaarb. p. 131. C. van Lichten Abb. Urperg. in Chron. M. Voss jaarb. p. 132. Boxhorn Toon. p. 99. T. Schr. Idem Vossii ibid. p. 132. 133. Boxh. Toon. p. 100. Godefr. Monach S. Pant in Chr. Scriv. Kr. der Gr. v. Holl. p. 182. Leeuw. Batt. Ill. f. 183. 184. 185. Adr. Junii Batav.

„ voor-

„ voorſtevens ſtaan, en andere beeldjens, vertoonende „ deze zege. Vermits meeſt alle Schryvers getuigen dat *Damiaten* den 5 November zou ingenomen zyn, kan evenwel dit kinderlyk, en ander vertoon wel op den 1 Januarius zyn aangeſtelt, ter geheugeniſſe dat de Schepen op dien dag van hunnen *Damiatiſchen* togt behouden te Santvoort, een myl van *Haarlem*, binnen gekomen zyn: ook worden de klokjens, de *Damiaten* genoemt, om dat ze van daar mede gebragt zouden zyn, alle avonden geluidt. Wegens deeze hunne groote heldendaadt; zou 't oude Wapen van *Haarlem*, door Keizer *Frederik* den II. en den *Patriarch* van *Jeruſalem*, verandert zyn geworden in zoodanigen geſtalte, als het nu noch word gezien. Die van *Haarlem*, zegt *Scriverius*, houden het voor zeker, en ik ook; want niemant heeft tot noch toe hun van die eere durven berooven.

P. Scriv. p. 180.

Houve 1. D. f. 167. Leeuw. Batav. Ill. f. 1196.

DAMME een Slot, of Adelyk huis in *Zallandt*, onder de Provintie van *Over-Yſſel*, gelegen in 't Dorp *Hellendorn*.

DAMME; een Adelyk geſlacht in *Hollandt* geweeſt. Op het jaar 1282 vindmen, dat'er een *Gysbert van Damme*, nevens meer anderen, als Oſtagier of Pandtsman aan den Grave van *Hollandt*, ter zaake van de Heeren van *Amſtel*, overgegeven wierdt.

De Raey Dict. Geogr.

DAMME, ook DAM geheten, een ſterk Steedtjen in *Vlaanderen*, in het landt van *Vrye*, niet verre van *Brugge*. Alhoewel het buiten 't gebiedt van den Staat is, zullen wy'er echter eenig gewag van maaken, vermits'er de *Hollanders* en *Zeeuwen* eerſte bouwers van zyn geweeſt.

Jacob March.

Eenige jaaren na het jaar 1000. wierden de *Zeeuwſche* Eilanden van Keizer *Henrik* den II. toegekent aan *Boudewyn* met den *Baardt*; daar uit ſproot een langdurigen oorlog tuſſchen de *Vlamingen* en *Hollanders*; zoekende elk zyn oudt recht, uit hoofde van de *donatie*, of gifte van Keizer *Lodewyk* den II. ſtaande te houden. Omtrent het jaar 1171. quam het evenwel tot eenen Vrede, tuſſchen Grave *Floris* den III van Hollandt, en *Philips van Elſaten*, Grave van Vlaanderen. De *Vlamingen* zouden 't Landt van *Waas*, en de Hollanders *Walcheren*, en de andere Eilanden over de *Schelde* hebben; maar moſten ook gravers zenden, om den dyk, die by *Brugge* doorgebroken was, te hermaaken, dien de *Vlamingen*, onaangezien alle aangewende moeite, niet hadden konnen herſtellen. Grave *Floris* zond'er, zonder tydtverzuim, duizent goede delvers uit *Hollandt* en *Zeelandt* heen, die van de plaats daar nu het Steedtje *Damme* legt af, eenen doorgaanden dyk tot *Sluis* toe opwierpen. Dit groot werk was reedts in 't jaar 1180 voltrokken. Ter vergeldinge van den vlyt dezer arbeideren, gaf Grave *Philips* hun een ſtuk landts, om daar eene Stadt te bouwen. Terſtont vielen de *Hollanders* en *Zeeuwen* aan 't werk, en noemden hunne niewgeſtichte Stadt *Damme*, of *Dam*, naar den dyk dien zy gelegt haden. Grave *Philips* begiftigde de Vreemdelingen, die'er wilden komen woonen, met veele priviligiën, nevens vryheit van alle laſten en tollen door ganſch *Vlaanderen*. Op die wyze is *Walcheren* met de daar by gelegene Eilanden, die meer dan hondert jaaren onder de *Vlamingen* geſtaan hadden, aan den Grave van *Hollandt* gekomen. By de Schryvers vindt men hier over eene groote verwerringe, vermits d'een het vroeger, d' ander het laater ſtelt: waar van de reden is, dat de vrede meer dan eens, tuſſchen de *Vlamingen* en *Hollanders*, geſloten is. Waarlyk zyn ook de *Zeeuwſche Eilanden*, tuſſchen *Hollandt* en *Vlaanderen* twiſt-eilanden geweeſt; gelykze *J. Marchant* met recht noemt, die, van een laater verdrag ſpreekende, zegt: „Maar als *Willem* de II. Grave van *Hollandt* was, die naderhandt ook „ Keizer van *Duitſchlandt* wierd, heeft hy de gelegentheit waargenomen van die van Avênes, die tegen „ hunne moeder rebelleerden, in welken oorlog de *Vlamingen* te kort ſchoten: en zeer groote ſchade leden. „ Daar na als hy doodt was, wierd het dus geſtelt, dat „ *Floris* (de V.) zyn zoon, de dochter van *Guye van Dampiers* trouwde, en met haar zou hebben de *Zeeuwſche* „ *Eilanden*. Deze was d'eerſte die zich toeſchreef den „ tytel van Grave der zelve Eilanden. Als de oorlogen „ wegens de gedachte heerſchappye weêr verniewt wierden, hebben de *Vlamingen* deze *Zeeuwſche Eilanden* den „ *Hollanderen*, by verdrag, laaten behouden.

M. Voſſii jaarb. p. 96 97. J. Meieri ann T Vlieer de Com. Holl.

J. Marchant. P. Scriv. Kron. d. Grav. v Holl. f. 155.

Soerm. Acad. Reviſt. p. 122.

DAMMIUS, (DANIEL) Doctor in de Philoſophie, en de Rechten; hy is in 't jaar 1625 geworden Predikant van *Witmarſum*, en in 't jaar 1628 te *Niewlandt*, beide in *Vrieslandt*. In het jaar 1631. wierd hy Profeſſor in de Philoſophie, en Griekſche taale te *Franeker*; in 't jaar 1639 tot Subregent of Onderbeſtierder van het Theologiſche Collegie te *Leiden*, en in het jaar 1641 tot ordinaris Philoſophiæ Profeſſor; doch hy overleedt kort daar na, den 12 Junius in 't jaar 1641. Was te *Witmarſum*, toen zyn Vader daar Predikant was, in 't jaar 1592. geboren.

Houve. 1. D.

DAMMONÆ, 'is een Monikken-klooſter van der Heremiten orden geweeſt, gelegen in de *Groninger Omlanden*, onder 't *Fivelinger quartier*; 't was een van de 34 Conventen van die Provintie.

Meurſ. Acad. Lugd.

DANÆUS, (LAMBERTUS) hy was in 't jaar 1580 Theologiæ Profeſſor en Predikant te *Genéve*: den 13 December in 't zelfde jaar wierd hy naar *Leiden* in de zelfde Profeſſie beroepen; den 17 Maert in 't jaar 1581 tradt hy in zyn beroep, doch leî het in 't 1582 neêr, en vertrok naar *Gent*, om daar de ontſtaane onruſten te helpen ſtillen; hy heeft daar alles aangewendt wat hy konde, om zyn oogmerk te bereiken, doch niet lang; want toen daar ter plaatze weêr niewe beroerten opreezen, wierd hy tot Profeſſor 't *Ortheſia*, in *Navarre*, beroepen. Was in *Vrankryk* te *Orleans*, in 't jaar 1530. geboren; ſtierf in 't jaar 1596, in 't 66ſte jaar zyns ouderdoms. 't Verdroot hem zeer dat *Caspar Koolhaas*, Predikant te *Leiden*, zoo hartnekkig by zyne dwalingen bleef, en de Kerk ontruſte, enz. Hy boodt deshalven aan, 't zy voor de Staten, 't zy in het byzonder, te bewyzen dat *Caspar*, zoo in zyne uitgegevene boeken, als in zyne Predikatien, ketteryen dreef. Vermits hy nu zag dat de Magiſtraat *Koolhaas* onderſteunde, tegen Claſſen en Synoden aan, heeft hy, mogelyk ook om andere redenen, zyn ampt, als gezegt is, neêrlegt. Zyne *Opuſcula Theologica* zyn in *folio* te *Genéve* gedrukt.

Soerm. Ac. Reg. p. 32.

J. Trigl. Kerkl. Hiſt. f. 183.

DANTUMADEEL, eene *Vrieſche* Grieteny in 't quartier *Ooſtergoo*: paalt ten Ooſten aan de Grietenyen *Collumerlandt*, en *Acht-Kerſpelen*; ten Zuiden aan de Grieteny *Tjetzerkſteradeel*; ten Weſten aan de Rivier *Ee*; ten Noorden aan de Grieteny *Dongeradeel*: heeft in de zittinge van de Staten, des quartiers *Ooſtergoo*, de zevende ſtem, en heeft twaalf Dorpen onder zich, namelyk, *Driezum*, *Waterswolde*, *Dantumerwolde*, *Mormerwolde*, *Ackerwolde*, *Rinsmageeſt*, *Sybranda-huis*, *Janum*, *Birdawert*, *Old- en Rood-Kerk*, *Feenwolden*, *Swaag Weſteinde*. In deeze Grietenye zyn zeer goede Veenlanden; ook plagt men daar veel wildt, als haazen, patryzen, enz. te vinden: tuſſchen het Oude Convent van *Klaarkamp*, en 't Dorp *Rinsmageeſt* zyn zeven zeer diepe Moeraſſen.

P. Winſ. Fr. Kr. achter de beſch.

DANTUMERWOLDE, een *Vrieſch* Dorp, en een der twaalf in de Grietenye *Dantumadeel*, onder 't quartier *Ooſtergoo*. Zie de voorgaande poſt.

P. Winſ.

DAPIFER, het is een Adelyk geſlacht in *Hollandt* geweeſt. Men vindt, in de Oude ſchriften, eenen *Barthout Dapifer*, die in het jaar 1156. onder Grave *Diderik* den VI van *Hollandt*, mede de opene brieven, rakende de *permutatie*, of verwiſſelinge der Kerkelyke zaaken, getekent heeft. Verder bericht van 't Stamhuis vinden wy niet.

DATHENUS, (PETRUS) genoeg bekent, inzonderheit door zyne op zangmaat gebragte Pſalmen, die tot noch toe in de Gereformeerde Kerken der Vereenigde Nederlanden gezongen worden. Hy was een Monnik te *Poperingen*, een klein Steedtjen in 't Weſterdeel ten Zuiden van Vlaanderen, omtrent twee mylen van *Yperen*. Hy verliet den Monniken-ſtaat, nam de Gereformeerde Religie aan, en wierd een zeer yverig en aandringend Leeraar; die, onder veele zeer groote gevaaren, de waare leere gepredikt, de Kerke in haaren opgang groote dienſten gedaan, en 'er veele uit het Pausdom toegebragt heeft. Ondertuſſchen gebeurt het dat de yverigſte hunnen yver niet met behoorlyke voorzichtigheit weeten te paaren, en zich ook wel uit, en om eigen belang laaten misleiden, middelerwyle eenen zonderlingen ernſt en drift voor de waarheit, in ſchyn, verzierende. *Dathenus* wikkelde zich te diep in met Jonker *Jan van Imbyſe* te *Gent*, die de Gereformeerde Religie, tegen de *Pacificatie* van *Gent*, ingevoert had, met grooten ſchyn van ernſt en yver, niet tegenſtaande hy met *Parma* heimelyke onderhandeling hielt, dat hem, boven meer andere ſnoode feiten, den hals heeft gekoſt; zie op IMBYSE. Evenwel had *Dathenus*, ſchoon door valſchen ſchyn misleidt, zich geenzins zoo verre ingelaaten, als zommige zyner vyanden, en ook vyanden van de Gereformeerde Religie, hem opgedicht hebben: want *E. van Reyd*, gezegt hebbende, dat hy den Burgemeeſter *Imbyſe* te *Gent* in alle dingen naerſtig byſtont, voegt 'er by; zynde nochtans onzeeker of hy zyn uiterſte geheim geweeten heeft. *Em. van Meteren*, die in dien tydt heeft geleeft, zegt alleen, dat *P. Dathenus*, een notabel Predikant, veele van *Imbyſes* handelingen toegeſchreven wierden. Dat hy in zekere predikatie Prins *Willem van Oranje* te hardt zou uitgekreten hebben, als Atheïſt, godtloos, verhaalt *Reyd*: *P. C. Hooft*, dat hy van den Prins uitbulderde, dat hy noch om Godt, noch Godtsdienſt gaf. Wy gaan ter loops voorby hoe de *Remonſtranten*, in hunne ſchriften, de voorverhaalde woorden met eenen grooten ophef, enz. voorgeſtelt hebben, om, door de zyde van *Dathenus*, de *Contra-Remonſtrantſche* Predikanten als oproerſtichters, en die de gemeenten zochten gaande te maaken, ſteeken te geeven: als ook hoe de *Contra-Remonſtranten* hen wederlegt hebben, met ſtaaltjens uit hunne boekjens getrokken; dat de *Prins* en de *Staten*

Hooft Nederl. Hiſt. f. 582. De Raey Dict. Geogr.

E. v. Reid. Ned. Oorl. f. 87, P. C. Bor. P. C. Hooft. Em. van Meteren f. 153. 175. Reid. f. 31. of 35. Hooft. f. 582.

Staten, om uit den oorlog met *Spanjen* te geraaken, gereedt zouden zyn geweeſt, de oefening van de Religie te laaten vaaren; mits dat de Spaanſchen uit het landt trokken. Dat Prins *Willem* het beſtel over de Religie den *Staten* hadde aangeboden, ſchoon zy meeſt alle *Papiſten* waren, enz. Na het overgeeven van *Gent*, vertrok *Dathenus* naar *Holſtein*. Hy is naderhant, in het jaar 1578. de eerſte Gereformeerde Predikant te *Utrecht*, nevens, en tegen *Hubrecht Duifhuis*, geweeſt; zie DUIFHUIS. (HUBERT) *P. C. Bor* verhaalt omſtandig, hoe *Dathenus* voortyts Predikant in den *Palts*, in *Hollandt* quam, te *Vianen* by de *Paltsgravin*, door Jonker *Albrecht van Egmont* aangehouden op de Vaart, anders Vreeswyk, binnen *Vianen* gebragt, en van daar naar *Utrecht* op *Hazenberg*, doch op *cautie juratoir en fidejuſſoir* ontſlagen, ook daar na, by apoſtille, van zyne belofte ontlaſt; en de Borg van zyne borgtocht gevrydt wierd: hoe hy vervolgens van *Amſteldam* naar *Duitſchlandt* vertrok; een jaar lang te *Staden* woonde; van daar naar *Dantzik*, eindelyk naar *Melving*, of *Elbing*; hoe hy daar zeer eerlyk van de Magiſtraat ontfangen, in 't jaar 1590. in Februarius overleedt, en aanzienlyk begraaven wierdt. Eerſt gaf hy alleen eenige zonderlinge Pſalmen in 't Nederduitſch, op de Franſche wyze van *Clement Marot* en *Theodorus Beza*, uit: maar daar na alle de 150 Pſalmen te gelyk, als bekent is, die noch heden, alhoewel van ſlechte dichtkonſt, in 't gebruik zyn. Men vindt by *Moreri*, dat de Staaten eenen prys hadden geſtelt voor de geene, die de Pſalmen eerſt berymt hadde, en dat hy, als d'eerſte gereedt, ſchoon nergens na de beſte Dichter, dien verkreeg. Na die quamen Davids Pſalmen van *St. Aldegonde*, uit den Hebreeuſchen grondtext vertaalt, en van dien Heere op rym geſtelt, in 't licht: Hy getuigt in zyne Voorreden, dat *Petrus Dathenus* dikmaals bekent heeft dat zyne overzettinge in rym, als in grooten haaſt gemaakt, hem byna als eene ontydige geboorte afgeperſt was, zoo dat hy zelf in veele plaatzen die niet had konnen overzien; ook genoodzaakt was geweeſt andere vertalingen, wegens zyne onkunde van de *Hebreeuwſche* taale, in de zyne te gebruiken: wenſchte ook dat de berymde Pſalmen van *Aldegonde* in de Gemeente des Heeren mogten aangenomen worden. Doch vermits de menſchen toen alreedts aan de Pſalmen van *Dathenus* gewent waren, wierd in dien tydt de veranderinge niet dienſtig geoordeelt; gelyk ook noch hedendaags niet, ſchoon zoo vol leemten en gebreken, en dat de Nederduitſche taal en poëzy oneindigmaal beſchaafder geworden, en tot hooger top van volmaaktheit geklommen zyn; dat ook ſedert meer dan twintig Liefhebbers de handt aan eene niewe beryminge, hoewel d' een gelukkiger dan d' ander, hebben geſlagen, waar van zommige als eene algemeene toetze der Nederlandtſche Akademiën uitgeſtaan, en naar vereiſch en wenſch de goedkenningen der Godtgeleerden behaalt hebben: Doch de Heer *Konſtantyn Hugens* ſlaat in dezen den nagel op 't hooft, daar hy ſchryft, tot aanwyzinge hoe diep een misbruik kan inwortelen, en, als een troetelpop, eindelyk, door eene quaade gewoonte, gelieft en gekoeſtert worden, met deze woorden:

Reukappel en Oranjeappel.

P C. Bor. N. Oorl. 19. E. f. 48. 49.

Aldegonde, in de voorr. zyner Pſalmen. Pars Naamr. p. 238.

Maar dat EEN van DATHEEN, daar is de wereldt ſot naa:
Waarom? 't is 't oudſte kind, en daarom goed en ſoet.
De vroome zyn'er meê te vreên in hun gemoedt.
't Mag weſen; maar ik vrees 't is al te vreên op Godt naa.

De groote Kerkredenaar en Dichter *Johannes Vollenhove*, laat ook onbewimpelt, in zeker gedicht, het volgende van *Datheens* beryminge der Pſalmen hooren, behalven het geen 'er die vermaarde Leeraar en Dichter elders, op meer dan eene plaats, en op den zelven trant, van zegt:

Datheen, de voorſte in tydt, ſchynt hoog in eer te ryzen,
Door 't oude kerkgebruik: maar och heeft meeſt gefaalt!
Hier ſchort het aan den zin; daar word in 't rym gedwaalt;
enz.

Breeder kan hier over nagezien worden het *Berecht* van *F. Halma*, voor de Harpzangen van David, niewelings door hem, op de gewoone zangwyzen, berymt; als ook dat voor zyne *H. Feeſtgezangen*, waar in al het weetenswaardige hier omtrent word ontvouwen, en in zynen vollen dag geſtelt.

Alting Not. Germ. Inf. Part II. pag. 41.

DAVENTRIA COMITATUS. Het *Graafſchap Deventer*. Deventer de Hooftſtadt van *Sallandt*, zynde lang geweeſt een gedeelte van het Sticht Utrecht, maar dat, als het noch geen Vorſtendom was, geen *rechtsgebiedt* ſchynt gehadt te hebben dan van eenige weinige Dorpen, zes ten hoogſten, aan den rechter oever van den *Yſſel*; welk *Rechtsgebiedt Keizer Hendrik de III.* verre heeft willen uitbreiden aan den anderen kant der Riviere, zoo veel landts afneemende van *Amelandia* (dus noemt hy de *Veluwe*, of het grootſte gedeelte daar van, of een Quartier noch grooter als de *Veluwe*, waar van dezelve een groot gedeelte is) als, gevoegt zynde by de Dorpen die over den *Yſſel* leggen, genoeg zoude zyn om een volkomen Graafſchap uit te maaken: opdat dit waarlyk een Keizerlyke gifte mogte zyn, van eene Stadt, namelyk, en een Graafſchap. De grenzen daar van bepaalt hy naar het Ooſten over den *Yſſel*; een kant die ganſch niet breedt is, en niet langer dan van *Aſcete* tot aan *Agaſtaldaburgum*, dat is, nauwelyks van drie gemeene Duitſche mylen: maar aan dezen kant naar het Noorden, van de rivier af tot aan *Stavere*, vier gemeene Duitſche mylen. Naar het Ooſten van *Stavere* tot aan *Lovene* $4\frac{1}{2}$ mylen: eindelyk naar het Zuiden van *Lovene* tot aan den *Yſſel*, of tot aan *Aſcete*, het welk wat meer is dan een myl en drie vierde. En dat dit in alle manieren zoo gelegen is, zal yder zeer lichtelyk kunnen zien uit den Keizerlyken Giftbrief zelf, gegeeven te *Spiers*, *den 23 van Oogſtmaandt, in het jaar na de menſchwordinge onzes Heeren* 1046. *de XIV indictie: in het achtſte jaar van de aanſtellinge van Heer Henrik den derden, en het zevende van zyn Keizerlyk gebiedt. Wilhelmus Heda* heeft dezen Giftbrief al voor lange uitgegeeven, in het leven van Biſſchop *Bernulfus*, en *Joh. Iſ. Pontanus* in *Wichardus den Derden*; maar geen van beiden zonder feilen, gelyk wy zien zullen op de byzondere plaatzen van dit Graafſchap.

Idem ibid.

DAVENTRIA *Opidum*: De Stadt *Deventer*, is in oudtheit en aanzien de eerſte van het Bovenquartier van *Sallandt*, ja van het geheele Sticht van Utrecht over den *Yſſel*. De alleroudſte hebben deze plaats genoemt *Daventre*, en de veſting *Davantre*: de latere DEVENTER. Ik zou denken dat het den naam gekregen heeft van de ENTE, of het eerſte gedeelte van het Bovenſticht, waar van het de Hooftſtadt is: zoo dat van DE ENTER-*Stadt*, door het tuſſchenzetten van de letter V, welluidenheitshalven, geworden is DEVENTER. Het alleroudſte gewag daar van vindtmen by *Marcellinus*, in het leven van *Suitbertus*, daar hy verhaalt dat het lichaam van *Lebuinus*, zynen makker, die by *Aldenzaal* geſtorven was, in 't jaar 766 overgebragt is naar *Deventer*; (DAVENTRIAM) of, zoo men dezen van ontrouw verdacht houdt, by *Alfridus* in het leven van *Ludgerus*. Ten tweeden, vermeldt van deze plaatze de Giftbrief van *Zuentibolchus*, Koning van *Lotharingen*, van het jaar 890; in welken brief het *Villa*, dat is, een Stadt van het Bisdom van *Utrecht* wordt genaamt, tot het invorderen van den tol geſchikt. Van de volgende eeuwe is het boek van *Werden*, waar in van de *Deventer munt* word gemeldt: zoo dat het toen al een Stadt is geweeſt, waar in een Tolhuis en Munt was; ja, wat meer, de ſtoel van Biſſchop *Radbodus*, volgens 't getuigenis van *Beka*. Welke gifte van *Zuentibolchus* weinig daar na, als de *Deenen* uit *Vrieslandt* verdreven waren, de Keizers *Henrik d' eerſte*, in het jaar 924. en *Otto* d' eerſte, in 't jaar 938. bekrachtigt hebben: en waar by eindelyk *Henrik* de derde, in 't jaar 1046. het eigendom van de Stadt zelf, en het Graafſchap gevoegt heeft. Hier is ook geweeſt de Prooſt (*Præpoſitus*) over het Sticht van *Overyſſel*, die naaſt den Biſſchop het grootſte aanzien hadde; van welke *Prooſten Melis Stoke* en *Beka* verhaalen, dat zommige dapper in den oorlog, doch ongelukkig zyn geweeſt: verſcheidene zyn'er van tot den Biſſchoplyken Stoel gekomen. Onder Biſſchop *Balduinus* heeft deze Stadt een zwaar beleg uitgeſtaan van *Otbo*, Grave van *Gelder*, en zich eindelyk, onder zynen navolger *Diderik*, aan hem onderworpen, doch voor eenen korten tydt, als weinig daar na weder aan den zelven Biſſchop weêr overgegeeven, die daar ook in het jaar 1212. volgens het verhaal van 't Perkamenteboek van *Utrecht* en *Beka*, overleden is. De Stadt legt aan den rechter oever van den *Yſſel*, $2\frac{1}{2}$ gemeene mylen beneden *Zutphen*, en 14 van *Utrecht*. (Zie verder hier van op DEVENTER.)

Lib I. cap. 2. Apud Hedam in Odilbaldo

DAVID VAN BURGUNDIEN, Baſtaerdt van *Philips*, *Hertog* van *Burgundiën*, *Grave* van *Hollandt*, *Zeelandt*, enz. de LV *Biſſchop* van *Utrecht*: hoe hy door zynen Vader geweltdadig in dien ſtoel, tegen Heer *Gysbert* van *Brederoode*, wettig en eendrachtig van de Capitulairen verkoren, ingedrongen wierd; hoe dees ook van den noodt eene deugdt makende, als niet konnende, en geene kanſſe ziende, om zich tegen *Hertog Philips* en zyne groote magt te konnen handthaaven, hebbende alreedts *Horſt*, *Amersfoort*, en *Rhenen*, ingenomen, het Biſdom aan hem op zekere voorwaarden, in het jaar 1456. afſtont; als mede hoe trouwloos deze *David* tegen hem en zynen broeder handelde, enz. zie op GYSBERT VAN BREDEROODE. Onder zyne regeeringe ontſtont 'er twiſt over, of wegens eenige Burgers van *Utrecht* te *Amersfoort* gevangen. De *Utrechtſchen* quamen voor *Amersfoort*, en ſchooten 'er zoo veel vuur in, dat de niewe Stadt afbrandde. De *Biſſchop*, die zich op het Slot ter *Horſt* onthielt, kreeg 'er haaſt tydinge van, quam ſpoedig binnen *Amersfoort*, en daar op trokken de Utrechtſchen weêr af. Echter ging d' oorlog aan, en duurde noch eenigen tydt tuſſchen deze twee Steden: d' eene vreeſde voor d' andere, en veele ongeregeltheden wierden 'er gepleegt. *Biſſchop David* hield het met de *Amersfoortſchen*, daar zich veele verdrevene *Utrechtſchen* onthielden, die hy begeerde dat uit hunne ballingſchap weêr ingeroepen mogten worden; daar die van Utrecht niet alleen niet toe wilden verſtaan; maar ſloegen boven dien

O. Holl. Kr. f. 479. 488. & ſeq. Cortgeens Kr. van 't Sticht pag. 41. Pontan. Gelderſ. geſchied. 2 D. fol. 246. Suffr. Petri in Gisbert. Breder. J. Veld. faſc. temp. fol. 272. 273.

dien een ſterk *Blokhuis* aan de *Eem* op, daar zy eene goede bezettinge, om die van *Amersfoort* te benaauwen, in leiden. Dit geſchiedde in het jaar 1458, kort na den aanvang van zyn Biſdom, daar hy, tegens wil en dank der Utrechtſchen, in gekomen was, hoewel van hen niet ontfangen; niet alleen om de onwettigheit en het geweltdadig in- en opdringen; maar ook omdat het ſtreedt tegen hunne privilegiën; *Dat geene Baſtaarden eenige beneficiën, of prælaturen, veel min den Biſſchoplyken Stoel, in de kerk van Utrecht mogt bezitten.* De *Paus* had *David* daar wel van ontheft, maar *Utrecht* achtte het niet. Zyn baſtaardtbroeder, *Antonis* van *Burgundiën*, quam hem met 1000 paerden ter hulpe, en verklaarde zich tegen de ſtadt *Utrecht* met opene brieven: hy quam met al zyn Volk tot aan de *Bilt*, verbrandende daar eenige huizen; maar *d'Utrechtſchen* gingen hem te gemoedt, waar op hy weêr naar *Amersfoort* keerde. Kort daar na wierd'er vrede gemaakt, doch de ballingen moſten uit *Utrecht* blyven. Maar tuſſchen Biſſchop *David*, en Heer *Gysbert* van *Brederoode* (geweeſt Biſſchop, nu Domprooſt) ontſtonden verſchillen, doch die wierden in het jaar 1466 bygelegt, onder voorwaarde, dat *Mr. Gerard* van *Rhyn*, *Mr. Johan Brand*, Heer *Willem* van *Boekhorſt*, en *Everhard Præys* uit de ſtadt zouden gebannen zyn en blyven, ter tyd toe dat heer *Gysbert* van *Brederoode*, en zyne byſtanders, het anders mogten goedvinden. *Biſſchop David* van *Burgundiën*, om geldt verleegen, zocht eene ſchattinge, van eenen braspenning over yder Mergen, op het gemeene Landt te leggen: geenzins wilde de gemeente daar in bewilligen, en hield het tegen, tot dat hy van Heer *Reynout* van *Brederoode*, broeder van Heer *Gysbert* voorgemeldt, geholpen wierd, die hem met 400 gewapende mannen byquam, welke hy binnen *Utrecht* bragt. Veele dienſten hadden de *Brederoodens* hem gedaan, die hy met eene tyranniſche ondankbaarheit vergoldt: want hy zette hen, Heeren *Reynoudt* en *Gysbert*, in eene ſtinkende gevangkeniſſe, ja deed zelfs Heer *Reynoudt* doodelyk pynigen: zie op GYSBERT VAN BREDEROODE. Stout was *David* en ontzachelyk; eerſt wegens zynen Vader *Hertog Philips*, enz. *Grave van Hollandt*, enz. ten anderen, op den echten zoon van *Philips*, zynen halven Broeder, *Hertog Karel*, na zyns Vaders doodt *Grave* van *Hollandt*, *Zeelandt*, enz. Hy had uit dien hoofde den Raadt te *Utrecht* naar zyn eigen welgevallen, tegen de privilegiën der ſtadt, enz. verandert: Maar toen *Hertog Karel* doodt was, begon de ſchroom voor *Biſſchop David* te vallen. De *Utrechtſchen* zonden Gedeputeerden aan hem (vermits hy zyn Hof op 't Kaſteel van *Wyk* te *Duurſtede* hield) en begeerden dat de Raadt, naar ouder gewoonte, beſtelt zoude worden, en te gelyk volgens hunne privilegiën, die hy nu al eenen langen tydt onwettig verbroken hadde; voorts dat hy uit zynen Raadt zou doen Mr. *Ludolph* van *Kampen*, en uit de ampten zetten zynen Vicarius, Mr. *Dirk Uyterweer*, nevens meer anderen zyner bedienden. *Biſſchop David* wou daar geen oor naar leenen: dieswegen namen zy Heer *Johan van Montfoort* voor hunnen Hooftman aan; zetten alle *Biſſchops* Officieren af, en andere in hunne plaatzen; daar een grooten haat tuſſchen den *Biſſchop* en de Stadt uit rees: hy quam'er ook nooit meer binnen, maar bleef te *Wyk*, en deed de *Utrechtſchen* in den ban. Zy gingen echter in de oefeninge van den R. Godtsdienſt, voort. De zaak quam voor het Hof te Romen; de *Paus* gaf aan eenigen laſt om alles wel te onderzoeken, die dat gedaan hebbende, wierden die van *Utrecht* vry geſproken, en *Biſſchop David* in 't ongelyk geſtelt. Het was daar mede noch niet gedaan: hy had'er zommigen t'*Utrecht* die het met hem hielden; met hen maakte hy in 't jaar 1481. eenen aanſlag, om binnen de Stadt te komen, en zich te wreeken: ten dien einde zoudenze op zekeren dag eenen oproer verwekken, dan zoude hy met een deel Volk hun ter hulpe komen: 't wierd den 6 Auguſtus in 't werk geſtelt; eenigen wierden heimelyk in de wapenen gebragt, maakten tegen Heer *Jan van Montfoort*, Hooftman der Stadt, eenen oploop: maar zoo dra hy de Banier der ſtadt ontwonden had, vielen de meeſte burgers hem toe, en wierden meeſter van de anderen. *Biſſchop David*, zeer grimmig over den misſlag van zynen toeleg, zondt Heer *Frederik* van *Yſſelſtein* naar *Utrecht*, die zoo veel om *Utrecht* roofde en blaakte als hy kon; kreeg ook eenige *Utrechtſche* burgers gevangen. 't Berſte eindelyk tot eenen openbaaren oorlog, tuſſchen hem en die van *Utrecht*, uit. De *Biſſchop* hitſte ook den *Aartshertog Maximiliaan*, vader van *Philips*, naderhandt de *eerſte* van dien naam, *Koning* van Spanjen, als voogt over hoogſtgemelden zynen zoone, tegen de *Stichtſchen* op. De *Hollanders*, happig naar dezen kryg, beloofden *Maximiliaan*, dat zy in korten tydt *Utrecht*, nevens het geheel *Nederſticht* zouden dwingen tot zynen en hunnen wille; maar zy verkochten de huidt, gelykmen ſpreekt, eer de beer gevangen was: zy wierden ſchand- en deerlyk van het blokhuis, op de niewe vaart, afgeſlagen. De Heer van *Lalaing*, *Maximiliaans* Stadthouder over *Hollandt*, had, tot de uitvoeringe van dezen togt, den *Hollanderen* zwaare ſchattingen opgelegt, en al 't geldt uit Steden en Dorpen, ten dien einde, by een geſchraapt; dat 's daags te vooren in 't *Hollandtſch* leger aangekomen was; en vermits de ſlag, 's daags daar aan, ongelukkig voor hen uitviel, wierd het den *Stichtenaaren* tot buit: Ter dier oorzaake moſt'er weêr niew geldt opgebragt zyn, daar de *Hollanders* zoo onlydelyk om geſchatt wierden, dat zommigen hun zilverwerk, anderen hunne bedden en hun huisſieraadt moſten verkoopen, om de penningen, ten krygsdienſte nodig, by een te krygen. De *Utrechtſchen* deeden ook groote ſtrooperyen in *Hollandt*; veroverden door eenen aanſlag *Naarden*, dat zy plonderden; 't verbranden wierd met geldt afgekocht. De *Hollanders* namen'er wraak over, met in het *Sticht* te rooven en te blaaken, ſloegen ook by *Weſtbroek* een deel Utrechtſche burgers: die, daar tegen, *Vyanen* weêr by verraſſinge innamen, en plonderden: zoo dat zy in dezen oorlog den anderen groote ſchade deeden. De Blokhuizen, op de niewe Vaart, wierden van de *Hollanders* gewonnen, en ter aarde geſlecht: de ſluis in ſtukken geſlagen, en de *vaart* op S. Nicolaus dag 1482, toegedamt; toen trokkenze weêr weg. De *Utrechtſchen* daar tegen overrompelden *Rheenen*, en ſloegen al dat zy in de wapenen vonden doot: echter lietenze de vreemde Natiën, in dienſt van *Biſſchop David*, met vrede vertrekken, en regeerden die Stadt zelfs. Met eenen loozen aanſlag geraakte de Biſſchop, door zyne vrienden aldaar, terwyl'er van vrede wierd gehandelt, binnen de Stadt; daar hy gevangen kreeg Heer *Jan* van *Montfoort*, *Hooftman der Utrechtſchen*; Heer *Dirk* van *Zuylen*, Ridder; Heer *Gerard* van *Soudenbalg*; Burgemeeſter *Adriaan* van *Rhyn*; desgelyks Burgemeeſter *Johan* van *Nyveldt*, *Johan Woudman*, *Willem Woudman*, *Hendrik Lage*, *Adriaan Sloyer*, en *Barent* van *Groenevelt*: met de andere burgers handelde hy zacht; maar bragt 500 *Hollanders* in de Stadt. Dat baarde op niew in de *Utrechtſchen* een quaadt vermoeden; deshalven ſpanden zy met eenige voornaame perſoonen *t'Amersfoort*, vyanden van den *Biſſchop*, aan: Deze quamen by nacht met eenen hoop volks, en wierden van de *Utrechtſchen* heimelyk binnen gelaaten; maar dat liep niet zonder bloetſtortinge af: *Biſſchop David*, in zeer grooten angſt, liet de gevangenen los, en maakte met hen een verdrag van dezen inhoudt; „ Indien zyne „ party d'overhandt behielt, zou hy hen tegen de razer- „ nye der zynen beſchermen; maar in geval d'Utrecht- „ ſchen meeſter bleeven, zouden zy hem zulks desgelyks „ tegens hunne felle woede doen. D'Utrechtſche burgers behielden de overhandt, en zouden gewis *Biſſchop David* doodtgeſlagen hebben, indien Heer *Jan* van *Montfoort* hem niet, volgens 't beding, beſchermt had: dus wierd hy gevangen, nadat hy de Stadt niet langer dan 17 dagen weêr bezeten hadde. Met hem geraakten in hechteniſſe Heer *Jakob* van *Cats*, Ridder; Heer *Arendt* van *Cats*, zyn broeder; *Herbert* van *Foreeſt*, Schout van Alkmaar; *Niclaas Carré*, Capitein van Schoonhoven; *Gysbert Pieterſs*, Bailjuw- en Burgemeeſter van de zelfde Stadt; Mr. *Dirk Uittermeer*, Vicarius van den Aartsbiſſchop, en meer andere *Hollanders*, tot 125 toe. *Biſſchop David* wierd te *Amersfoort* gevoert. Die van *Hollandt* baden *Maximiliaan*, dat hy den gevangen Prelaat wilde verloſſen, en des Biſſchops oproerige *Stichtenaars* bedwingen. Hy zondt veel krygsvolk voor uit, wierd van de *Hollanders* verſterkt, en quam in Junius, met 16000 mannen te *Oudwyk*, een Klooſter dicht buiten de ſtadt *Utrecht*, die met grof geſchut zeer ſterk beſchoten wierd, voornamentlyk de toorens, en poorten. De *Hollanders*, ongemeen op de *Utrechtſchen* gebeeten, deeden'er, buiten des *Aartshertogs* kenniſſe, eenen hevigen en fellen ſtorm op, maar wierden met groot verlies afgeſlagen. Onder 't gevecht riepen d'Utrechtſchen: *Gy Hollandtſche verraders, woud gylieden de ſtadt winnen, moſt gy nader komen.* Zy noemden hen *verraders*, omdat ze de Gedeputeerden, uit de ſtadt aan *Maximiliaan* gezonden, om met hem van verdrag te handelen, boven vrygeleide, vaſtgehouden, en Jonker *Echert* van *Cleef* naar ter Goude, den anderen Burgemeeſter *Soudenbalg* naar *Schoonhoven*, daar hy ſtierf, hadden doen voeren. De belegeraars deeden eenen geweldigen aanval, eenmaal, en andermaal, op de bemuurde Weert, maar wierden kloekmoedig afgeſlagen; in den derden aanloop ſtaken de Utrechtſchen zelfs aenige huizen in brandt, om de vyanden door den ſmook, rook, en vlam, te meer ſchade te doen, en te beter af te dryven, doordien de windt naar hen toe waeide; maar ter quaader uure keerde de windt, en was de Burgers zeer nadeelig; zoo dat de *Hollanders* den 29 Julius 1483 meeſter van de *Weert* wierden; maar die raakte door den aanhoudenden brandt, die twee dagen duurde, t'eenemaal in d'aſſche. Vermits nu die van *Utrecht* zich onophoudelyk in de wapenen moſten houden, wierden en bevondenze zich eindelyk ganſch afgemat: traden daarom met *Maximiliaan* tot verdrag; *die* den 16 September, als Overwinnaar, zynen intogt binnen *Utrecht* deede. De Stadt moſt duizent Soldaaten inneemen, doch ten laſte van de *Hollanders*, die, toen zy meenden *Utrecht*

Oud. Hol. Kr. f. 373. P. a Didenh. de Epiſc. Germ. in David Burg.

O. Holl. Kron. f. 488. Corteeen St. Kr. p. 41. Suffr. Petr. &c.

O. H. Kr. f. 526.

Petr. a Didenh de Epiſc. Germ. in David O. Holl. Kron. f. 509.

Oude Holl. Kr.

Idem O. Holl. Kr. f. 527. 528.

Didenh. O. Holl. Kron.

Pontan. Geld. geſchied. 2 D. f. 287. Hiſt. der Utr. Biſſ. gedruk 1591. O. Holl. Kronyk f. 534.

O. Holl. Kronyk f. 536. Suffr Petri app. ad Chron. Beka.

in eeuwigen eigendom te zullen houden, de *Catharyne Poort* deeden omgraaven, en van binnen de ſtadt bebolwerken, daar ze honderd duizenden guldens toe moſten uitſchieten; welk geldt zy echter wel beſteedt rekenden, vermits zy nu meeſter van *Utrecht* waren, en hoopten te zullen blyven. Maar het ging verre buiten hunne giſſinge. In het jaar 1489. veroverden de *Utrechtſche* burgers de *Catharyne Poort* weder ſtormenderhant, en dreven de *Hollanders* weg, die 'er zoo veel geldt en volk vergeefs aan geſpilt hadden. Na dat *Biſſchop David* van *Burgandiën* veertien jaaren lang den Biſſchoplyken ſtoel, onder zoo veele onruſten, bezeten had, is hy eindelyk in het Kaſteel van *Wyk* te *Duurſtede*, in 't jaar 1496. overleden. Hy bevondt dat zeer veele ongeleerden met geeſtelyke ampten begiftigt wierden, dies wilde hy daar in voorzien: Hy ontboodt ten dien einde alle de Diakonen, Onderdiakoneu, Prieſters, &c. des geheelen *Stichts* voor zich; toetſte hunne bequaamheit, en vondt by dien ganſchen hoop zulk eene onweetenheit in het geeſtelyke, dat hy hen alle van hunne bedieningen, behalven drie alleen, afzette. [a] Die de anderen ingedrongen hadden, droegen hem voor, „dat dit „ afzetten eene groote kladde en ſchande voor 't *Sticht* van „ *Utrecht* was, vermits hy van 300 daar in zynde Prieſters, „ drie alleen in hunne ampten liet blyven, en alle de an„ deren, als onbequaamen, verſtiet: dat de hedendaagſche „ tyden geene *Pauluſſen* en *Hieronymuſſen* meer uitleverden, &c. Maar hy antwoordde hen. „ *Ik eiſche geene* PAULUS„ SEN *noch* HIERONYMUSSEN, *doch wil geene Ezels* „ *voor menſchen door laaten gaan.* Oudt geworden, wierd hem geraaden eenen *Coadjutor* te neemen, om zich te verligten in zyne Kerke, en andere pligtplegingen: maar hy wees den raadtgeever daar mede af: „ *Het voorbeeldt van S. An„ thonis leert my zulks niet te doen; want die II. Man wierd* „ *niet veel meer geacht, nadat men hem den niewen S. Rochus* „ *toegevoegt hadde.* Hy was, naar tydts gelegentheit, redelyk wel in de H. Schrift ervaaren. In zynen ouderdom wierd hy in de zinnen wat verduizelt, en zeer zwak van geheugeniſſe, zoodanig, dat hy heden dit, morgen wat anders, ja zelfs het tegendeel beval. Hy was van eenen traagen en zeer droomigen aardt, zonder levendigheit van geeſt, of wakkerheit in zyn bedryf en gebeerden: legt binnen *Wyk* te *Duurſtede* begraaven.

O. Holl. Kronyk f. 537. P. Trib. Hiſt. Duc Burg. in Maxim

P. a Dtdenb. de Epiſc. Germ. Dav. Zinckgrav. in Apoth. eccm. Baud.

[a] In de Beſchryvinge van 't *Batavia Sacra*, komt dit geval eenigzins anders voor, namelyk, dat Biſſchop *David* geene Geeſtelyken afzette, alreede in de Kerkelyke bedieningen beveſtigt, maar dat hy zoo een groot getal van Verwachtelingen, dat is, die naar deze ampten ſtonden, als hier word gemeldt, niet wilde aanneemen; waar over hem *Eraſmus* een loffelyk getuigenis geeft, dat wy hier tot voldoeninge der niewsgierigen, van woordt tot woordt laaten volgen.

Batav. Sacra. 2 deel. pag. 493. 496. 497.

Het zal niet ondienſtig zyn, zoo ſpreekt Eraſmus hier ter plaatze, *te verhaalen wat dat aan David, voor heene Biſſchop van Utrecht, en zoon van Philips den Goeden, is wedervaaren. Hy was een zeer geleerd man, en wel ervaaren in de Godtsgeleertheit, het welke in Edelluiden, en voornamentlyk in Biſſchoppen van dat Landtſchap, die tot de ooren toe in de beſtommerniſſen der tydelyke goederen ſteeken, voor eene zeer zeldzaame zaak moet aangezien worden. Hy had verſtaan dat 'er, onder zoo grooten getal van Wyelingen, zeer weinige in de wetenſchappen geoeffent waren. Hy heeft dan de waarheit der zaake nader willen onderzoeken. Hy doet in de zaal, daar zy onderzocht zouden worden, een ſtoel voor zichzelven zetten: en heeft hen altemaal, een voor een, vraagen voorgedraagen naar mate van het wydzel daar zy naar ſtonden. Den geenen die Onderdiakens zouden worden, ſtelde hy ligter vraagen voor; den geenen die Diakenen wilden worden, wat zwaarder: maar die naar het Prieſterdom ſtouden, moeſten op Godtkundige vraagen antwoorden. Wilt gy weeten hoe dat het is afgeloopen? Hy heeft ze altemaal afgeweezen op drie na. Dic het opzicht over zulke zaaken hadden, meenden dat het een ſchande voor de Kerke zoude zyn, indien 'er maar drie gewydt wierden, in plaats van drie hondert. De Biſſchop, zynde van eenen vuurigen aardt, antwoordde, dat het noch grooter ſchande voor de kerke zoude zyn, indien 'er ezels, ja botter als ezels, voor menſchen wierden ingelaaten. Maar die daar eenig voordeel gewoon waren uit te trekken, drongen noch al tegen hem aan, dat hy zyn vonnis doch wat zoude verzachten; en dat hy moſt denken, hoe dat 'er in deeze eeuwe geene Pauluſſen of Hieronymuſſen komen opſchieten; dat men ze zoodanig moſt aanneemen als ze by deeze tyden gevonden wierden. De Biſſchop bleef op zyn ſtuk noch al ſtaan, en zeide dat hy juiſt geen Pauluſſen, of Hieronymuſſen begeerde te hebben, maar dat hy zulke ezels voor geen menſchen zoude aanneemen. Zoo waren ze dan gedwongen het leſte ſtormtuig in 't werk te ſtellen: en zy zyn 'er ook toe gekomen. Wat is dit geweeſt? Indien gy, zeiden zy, op dien voet meent voort te gaan, moet gy onze wedden verhoogen: anders is het ons onmogelyk zonder zulke ezels te beſtaan. Dit ſtormtuig heeft de kloekheit des Biſſchops, die zoo pal had geſtaan, ter aarde gevelt. Nochtans kon het zelve ſtormtuig op veelerhande manieren afgeweezen worden. Hy had maar te zeggen: de wedden worden u niet gegeeven om uwe overdaadt en grootsheit in te volgen, maar om 'er matiglyk op te leeven, en daar toe zyn ze groot genoeg. Doch dan hadden zy den Biſſchop miſſchien met gelijke munt konnen betaalen, wien de kerkelijke inkomſten ook maar gegeeven worden om 'er enkelijk van te beſtaan, niet om 'er eenen vorſtelijken trein op te houden. Hy had dan edelmoediger konnen antwoorden: Indien u l. iets noodigs ontbreekt, zal het van eenen anderen kant, al ware het zelf van mijne inkomſten, vergoedt worden; als men maar de kerk door zulke ezels niet laat onteeren.*

Eraſm. Tom. V. lib. 1. Eccleſ. p. 708. nove edit.

In het Leven van den gedachten Biſſchop vindtmen ook, in 't gemelde Werk, aangetekent, hoe d' Utrechtſchen, in den ban door Biſſchop David gedaan, het ooge ſloegen op *Engelbertus*, broeder van den Hertog van Kleef, een edel jongeling, omtrent 18 jaaren out, en noch baardeloos, wiens geleerdheit of ſtichtelyke zeden noch niet veel geruchts gemaakt hadden, dien zy de regeeringe van het Stift hebben opgedraagen, ter tydt toe dat Biſſchop *David* afſtant zoude doen van zyne waardigheit, of zou afgezet worden; waar over niet luttel beweeginge is ontſtaan, tot dat de Paus, de zaak van Biſſchop *David* opneemende, eenen ſcherpen Vermaanbrief aan dezen *Engelbregt*, en alle de Burgemeeſters van Utrecht heeft gezonden, onder bedreiginge van den hoogſten vloek en ban, indien ze langer weigerden hunnen wettigen Biſſchop te gehoorzaamen. Deze vermaning ſcheen in 't eerſte wel wat vat op de gemoederen te hebben, doch naderhant kreunden zich de Hoofden der oproerigen, noch aan Pauſſelyken ban, noch vloek, noch *interdictie*; waar na bykans alle Kerkelyke dienſten in de Stadt zyn geſchorſt, en alles overhoop en in verwarringe is geraakt. *Engelbregt* ook, om te beter de burgery in te neemen, en 't krygsvolk op zyne handt te krygen, heeft veele zachtmoedigheit getoont, en zelfs verſcheide overloopers tot zynen vyandt *David* weêr in genade ontfangen. Ondertuſſchen bemagtigde *Engelbregts* volk de ſtadt Utrecht, in 't jaar 1483. waar op hy van Amersfoort naar Utrecht trok, den Biſſchop gevangen nam, op eenen wagen (*Heda* ſchryft op eenen miſtwagen) zette, en naar Amersfoort voerde, daar hy, tot op zyn hemde toe uitgeſchudt, in het Klooſter van S. Agatha wierd bewaart; doch kort daar na weder uit deze gevangkeniſſe geſlaakt, en in 't bezit zyner waardigheit herſtelt; 't geen hy *Maximiliaan van Ooſtenryk*, en de Kabeljausgezinde Hollanders had te danken; ja zyn gezagh, zegt *W. Heda*, is zoo hoog opgeſtegen, dat hy alles beſchikte naar zyn eigen welgevallen; 't geen zoo verre ging, dat hy zelfs de Magiſtraat naar zyn goedtdunken aanſtelde, daar 't recht van de verkiezinge der Overigheit langen tydt aan d' Utrechtenaars zelfs geſtaan hadde.

DAVID, (JAN) een Hollander, en vermaart Vrybuiter der XVII eeuwe; naar Jamaika geweken, behaalde hy grooten buit op de Spanjaarts, en verrichtte ſtoute daaden. Hy had maar 90 mannen binnen zyn boordt, en dorſt beſtaan de ſtadt Grenada, op den oever van 't Meer Nicaragua gelegen, daar ten minſten 800 welgewapenden in lagen, te plonderen, waar uit hy eenen grooten roof wechvoerde.

Oexemelin Hiſt des Inde Occid.

DAVID JORIS: Hy word gerekent onder de grouwelykſte ketters, en daarom, wegens de ſchrikkelykheit zyner heillooze leerſtukken, DE DUIVEL VAN DELFT genaamt; omdat hy daar geboren was. Hy had, door de kunſt van glasſchilderen, taamelyke middelen by een vergadert, en zich eenen aanhang en naam gemaakt, daar door hy veel geldts trok en zich prachtig hield. Hy was eerſt van de Gezindheit der *Mennoniten* geweeſt, en van *Obbo Philips* herdoopt, die hem naar *Delf* zondt, om daar te prediken, en te herdoopen. Middelerwyle bedacht hy eene niewe zeer ſnoode kettery, om zich te verheffen, en van de menſchen voor wat groots geacht te worden. Hy noemde zich den *zevenden Engel des Heeren*, den *Geeſt Godts*, van *Godt verkoren* om d'aarde te verniewen, te zuiveren, en het oordeel te houden: een *Profeet* wiens gelyken nooit geweeſt was, noch ooit komen zou: den geeſtelyken *David* voor de menſchen, door den rechten waren Geeſt opgewekt, om der Heiligen licht te zyn; wiens ſchriften men ontfangen moſt, niet als van menſchen handen, door de Geleerden van de wereldt, maar gekomen uit de hooge ſchoole des H. Geeſts, van eenen jonger, of diſcipel, en *geboorte Godts van den Hemel*, die het eeuwig leven, het morgenlicht des eeuwigen daags gezien heeft: daarom moſt men het koſtelyk achten, en boven alle wereldtſche ſchatten houden. Chriſtus was zyn Voorloper geweeſt. Het luidende woordt van Chriſtus had in 't beginſel zyn gehoor en glans; doch was nu doodt, en door een ander beter en niewer tydt veroudert, vermits de verſchyninge eens meerderen Geeſts, die hooger kracht by zich heeft, beter dan dit kinderlyk woordt ſpreekt. *Moſes was in den Voorhof, Chriſtus in 't Heilige, Hy in 't allerHeiligſte*, enz. Hy ontkende alle werkingen der Engelen en Duivelen, en ſchoof het beginſel der zonde alleen en geheel op den menſch, zeggende, dat de Duivels niet anders waren, dan der menſchen booze opinien en begeerten: tartte den Duivel uit, om, zoo hy iets vermogt, tegens hem op te komen, en zyne magt aan hem te toonen. Naderhant hebben anderen de miſdragt en 't wanſchepzel van dezen gruwelyken menſch, die zich boven Chriſtus verhefte, weêr voor den dag gehaalt, het vreeſſelyk monſter wat opgeſmukt en een niew gewaadt omgehangen. Maar ſchoon dees *David Joris* niet gelooven wilde dat 'er Duivels waren die iets verrichten konden, en hen had uitgedaagt, heeft hy echter (toen in een zwaar onwe-

Herm. Moded beginſ. der Wederd. p. 96. H. Grot jaarb. f. 10.

David Joris Wonderboek de levens, van den laatſten druk. Idem Wonderboek.

der

der zyn huis te *Basel*, op eene wonderlyke wyze, omverre geworpen wierd) zoo verschrikt geweest, dat hy by helderen dag niet alleen dorst zyn; gedurig in angst zynde, dat de booze Geest hem op de hielen zat. Toen, onder de zwaare vervolginge der *R. Katholyken* tegen d'Onroomschen, het *David Joris* in de *Nederlanden* te heet viel, begaf hy zich met zyn ganssche huisgezin, en eenigen van zynen aanhang, naar *Basel*, in 't jaar 1544. gaf daar voor, dat hy wegens het H. Euangelie zyn vaderlandt had moeten verlaaten. Hy kocht binnen die Stadt veele huizen, wierd voor een eerlyk man gehouden, vermits hy uitwendig zich schoon vertoonde: zynen naam had hy in *Johan Bruck* verandert; met verbodt aan den zynen, van hem ooit *David Joris* te noemen: gaf zich voor eenen grooten Edelman uit, en toonde, of hield byna, eenen Vorstelyken staat; dat hy doen konde, vermits zyne begunstigers, en de verleidden van hem in de Nederlanden, geldts genoeg aan hem zonden: welke bedrogenen hy ook gedurig in hunne dwalingen versterkte, en door brieven groote beloften deede van eenen gelukkigen uitgang, en andere wondere dingen. Toen hy 12 jaaren lang te *Basel* gewoont hadde, stierf hy den 23 Augustus 1556. Maar toen zyne gruwelen daar openbaar wierden, heeft de Magistraat zyne beenderen, in het jaar 1559. doen opgraaven, en t'zamen met zyne boeken verbranden. Niet weinig waren zyne aanhangers daar over verbaast; want zy hadden hem voor onsterflyk gehouden: hy had hen ook, toen hy zyn eindt zag naderen, wys gemaakt, dat hy sterven most, om daar na weêr op te staan, en dan wonderbaare dingen uit te voeren, &c. Hy had, als gezegt is, den zynen zeer scherp verboden hem *David Joris* te noemen; en daar by te ontdekken, van wat staat hy te vooren geweest was; ook geene artykelen zyner leere aan de Zwitzers te openbaaren; omdat die Natie te bot, en niet bequaam was, om zyne verborgentheden te begrypen. De inhoudt van zyne leere, boven 't geene alreeds gezegt is, bestont voornamelyk daar in: Dat al wat Godt tot noch toe door Moses, de Propheeten, Christus, d'Apostelen, en d'Evangelisten, in de boeken des Ouden en Nieuwen Testaments, bevolen had, onvolmaakt en onnut was, om de waare zaligheit te bekomen; alleenlyk strekkende tot tuchtiging, en kinderlyken dwang, om de menschen in hunnen schuldigen pligt te houden, en opdat ze tot geene schendbedryven zouden uitbreeken: Maar zyne leere had eene volkome kracht om zalig te maaken, alle die haar aannamen: want hy was de *waarachtige David*; *Christus in den Geest*; en de *geliefde des Vaders*, in wien de Vader zyn welbehagen hadde: geboren niet uit Vleesch, maar uit den Geest, om 't huis Israëls in den Geest op te rechten; niet door kruis, lyden, doodt, naar het voorbeeldt van Christus mensch, maar door liefde en den Geest, gelyk hy was *Christus Geest*, of *in den Geest*: Zie zyn *Wonderboek*, in folio gedrukt, en andere zyne Schriften. Tegen dezen snooden ketter heeft een andere dwaalgeest, *Dirk Volkerts-Koornhart*, geschreven.

Idem Moded. ibid. Teleman. Offenb. 1 D in Sec. XVI. Brauw. Chron. f. 412.

Em. van Meteren Ned. geschied. fol. 19. P. Merulas tydtbref. f. 179. Crespin. staat der Kerke p. 465. 468. Meter. fol. 19. Guicc. Dion. Mutz.

DAVID KOORNWINDER, *Secretaris* van *Berckel*. Hy was deelgenoot en mede-belegger om Prins *Maurits* van *Oranjen* te vermoorden; t'zamen met *Reinier* van *Oldenbarnevelt*, Heer van Groenevelt, *Willem* van *Oldenbarnevelt*, Heer van Stoutenburg, *Adriaan Adriaansen* van *Dyk*, Secretaris te Bleiswyk, *Adriaan* vander *Dussen*, *Adriaan* en *Jan Blansart*, *Henrikus Slatius*, gewezen Predikant te Bleiswyk, en meer anderen. Hy raakte in handen van de Justitie, en wierd, als *Crimen laesæ Majestatis* begaan hebbende, gevonnist om met den zwaarde gestraft te worden, zyn lichaam in vier quartieren te verdeelen, om op de vier hoeken van *'s Gravenhage* gehangen, en zyn hooft op een staak gezet te worden, breeder te zien in de *Sententie 's Hoofs* van *Hollandt*, van den 5 May 1623. Het beleidt van den aanslag, d'ontdekkinge, enz. zie op OLDENBARNEVELDT (REINIER *van*, en WILLEM *van*). Toen hy op het Schavot quam, zeî hy tegen de omstanders: *Wel te recht zegt d'Apostel Paulus*; *die staat, zie toe dat hy niet valle: Ook zegt de Profeet Job zeer wel*; *dat de menschh de ongerechtigheit inzwelgt als een visch het water: Beide deze Spreuken hebbe ik aan my zelf waarachtig bevonden. Daarom, beminde Burgers, bid Godt Almachtig dat hy my myne zonden vergeeve*; *en indien ik U L. iets hebbe misdaan wilt my zulks ook vergeeven.* Daar op riepen eenigen uit den hoop, *ja, ja.* Voorts zeide hy, *zoo gy my ook iets hebt misdaan, dat vergeeve ik u van harten. Wilt een Christelyk gebedt voor my helpen doen.* Daar na liet hy zich hooren. *Hier mede begeeve ik my tot Godt*; knielde vervolgens neder, waar op de Beul hem 't hoofdt afsloeg, en 't overige van de sententie aan hem wierd voltrokken.

N. Wass. Historis. verhaal 4 D. p. 106. Sentent 5 May 1623.

Baudart Memor. 2 D. 15 boek, f. 47. 49.

DECEM MANSI, is een Dorp met een moerige streek landts van omtrent twee uuren gaans, van *Utrecht* af Noordtwaarts aan, langs den rechten oever van de *Vecht*; wiens rechtsgebiedt de Kerke van Utrecht verschuldigt is aan den eedt die haaren Proost in het jaar 1289 deede, tegens de Heeren van *Abkou*. Hedendaags word het *Tienhoven* genaamt (Zie verder op TIENHOVEN.)

Alting Not. Germ. Inf. P. II. pag. 42.

DEDDINGE BUURTE, eene aanzienlyke Buurt in de Vriesche Grietenye *Stellingwerf Oostende*, onder 't Quartier der *Zevenwolden*; behoort aan 't dorp *Oldeberkoop*.

Winsem.

DEDGUM, een Dorp in de Vriesche Grietenye *Wonseradeel*, onder 't Quartier *Westergoo*; heeft kerk en Predikant, in genootschap met Tierkwerd, onder de Classis van *Bolswert*.

Idem.

DEENEMARKEN, by verbastering nu gezegt *Demmerik*, een Dorp in 't Sticht *Utrecht*; zie op DEMMERIK.

DEENEN, en andere Noordtsche Volkeren, gezegt *Noormannen*, die dikmaals met groot gewelt vreesselyke verwoestingen in deze landen hebben aangerecht; ook verscheide Coloniën aangestelt en opgerecht; zie NOORDMANNEN.

DEESE, of DESE, eene Rivier in deze *Nederlanden*; zie DIESE.

DEESEN, of DESEN, een *Geldersch* Dorp in *Maas- en Wael*. Toen geheel *Gelderlandt* en 't Graafschap *Zutphen*, in 't jaar 1547. eene schattinge van 75000 guldens opgelegt was, most het Quartier van *Niewmeegen*, een der vier Quartieren van dat Vorstendom, daar in draagen 24342 guldens: In die som wierd *Maas-Waal*, een der zes verdeelingen van 't *Nymeegsch* Quartier, op 3896 guldens gestelt: daar in most het dorp *Desen*, t'zamen met *Afforden*, twee van de 21 of 22 Dorpen van *Maas-Waal*, 321 guldens 8 stuivers 4½ penning opbrengen. In de verdeelings-lyst staat *Afforden* voor *Desen* gezet.

Houve H. V. Kr. 1 D. fol 79.

DEKAMA, een Staat, enz. in de Vriesche Grietenye *Baarderadeel*, onder 't Quartier *Westergoo*, in 't Dorp *Weydum*.

Winsem.

DELDEN, een open Steedtje in *Nederlandt*, in 't Zuidt-oosterdeel van *Overyssel*, en in 't Zuiderdeel van *Twent*, omtrent anderhalf myl van *Defhede*; plagt eene goede, alhoewel kleene Stadt te zyn, van taamlyken koophandel: maar die is zeer afgenomen in den oorlog van den *Staat* tegen *Spanjen*; omdat deze Stadt altydt den doortogt van 't krygsvolk, zoo van d'eene als d'andere party, zonder tegenweêr te konnen bieden, onderworpen was.

J. de R. Diction. Geogr. p. 179. Guicc. fol. 158. Petit Nederl. Republ. p. 259.

DELF, DELFT, eene Stadt in 't Zuidt-oosterdeel van *Hollandt*, Hooftstadt van de omleggende landtstreeke, *Delflandt* genaamt; is de derde in ordre en stem, onder de stemmende steden van *Hollandt*: eene fraaije welbebouwde, echter niet heel oude Stadt; vermits zy als stadt, van hare wiege af tot nu toe, niet veel meer dan zes hondert jaaren tellen kan. Echter is het t'eenemaal waarschynlyk, indien niet volkomen gewis, dat 'er al lang te vooren een Dorp is geweest; doch daar van hier na breeder. *Corbulo*; Veldtoverste der *Romeinen*, liet omtrent vyftig jaaren na Christus geboorte, om zyn krygsvolk werk te geeven, eene graft *Fossa Corbulonis*, de *Graft van Corbulo* genoemt, graaven; ten einde hy den *Rhyn* in de *Maas* mogte leiden. Hy bouwde daar ook eene Vesting of Sterkte by de *Fleet* of *Vliet*, welke naam door langkheit van tyden in *Delft* verandert zoude zyn. Dit word wel by eenigen dus gestelt; maar 't is te verre gezocht, om daar den naam van daan te haalen: het zou nader bykomen, dat het dien naam wel van een oudt adelyk Geslacht in *Hollandt*, *van Delf* genoemt, dat lang uitgestorven is, zou konnen gekregen hebben, of den naam aan *Delf*, toen het noch maar een Dorp was, van dat geslachte, of iemant van het zelve, gegeeven zyn. Men vindt van dit geslacht nergens meer gemeldt, dan in zekeren Giftbrief van twee hondt landts, van vrouwe *Ada*, *Markgravinne* van *Brandenburg*, aan de Abdye van *Rhynburg* in het jaar 1205. geschonken: waar in, onder meer andere Edelen, als getuigen staan, *Diderik* van *Delf*, en zyn broeder: al 't ander van *Vleet* is zonder zekerheit, en enkele giffinge: vermits het ongewis is, waar deze *Fossa Corbulonis*, daar *Tacitus* van spreekt, eigentlyk geweest zy; (zie op FOSSA CORBULONIS) ik laate staan, eene Sterkte, daar niet van gerept wordt, waar by of omtrent die gebouwt zoude zyn. Uit de Oude Hollandtsche Historyschryvers blykt, dat Hertog *Godefried* van *Lotharingen* (Govert met den Bult gemeenlyk gebynaamt) nadat hy door toedoen van *Willem*, *Bisschop* van *Utrecht*, den jongen Grave *Diderik den V.* van *Hollandt*, nevens zyne moeder, *Vrouwe Geertruid*, en zynen stiefvader *Robert* de *Vries*, uit het bezit gedreven, en *Hollandt* zich zelven geweltdadig toegeëigent hadde, deze Stadt gebouwt heeft. De *Oude Hollandtsche Kronyk*, spreekt aldus. „ De Hertog van Lotharingen / . . . fundeerde tusschen de dorpen Rijswijk en Over Schie eene Stadt / die hy DELFT noemde / ende / niet verre buiten die Stadt / een Kasteel / daar hy op woonde. *Scriverius* merkt daar op dit aan, en zegt: „ Alhoewel de Rymkronyk, en andere Oude Schryvers, „ daar geen gewag van maaken, durve ik dit nochtans „ van geene onwaarheit beschuldigen, terwyle het een „ oudt gevoelen is, en ik het ook in eene Oude Kronyk „ vinde, op franchyn geschreven, en *Florarium tempo-* „ *rum* genaamt, luidende aldus: *Hic* GODEFRIDUS, „ *ut in quodam Chroni legitur, primus ædificavit oppidum de*

Houve H. V. Kr. 2 D. f. 45. Schotan. Kronyk van Fr. fol. 15. S. van Leeuw. Batav. Illustr. fol. 191. Idem S. van Leeuw. Tacitus lib. XI. Annal. cap. 20. Oude H. Kronyk f. 263. De Raey Diction. Geogr. p. 180.

„ DELFT, &c. *Quod oppidum post modum* WILHELMUS REX GERMANIÆ & COMES HOLLANDIÆ *melioravit & amplificavit, conferens ipſis prima ipſorum privilegia & plebiſcita.* Dat is: *Deeze Godefried* was de eerſte die de ſtadt *Delft* opbouwde, enz. Welke Stadt naderhant *Willem*, *Koning* van *Duitſchlandt*, en *Grave* van *Hollandt*, verbeetert en vergroot heeft, ook met Privilegiën en Keuren begiftigt.„ *W. Heda* komt daar mede over een; „ *Hertog Godevaart* (zegt hy) tot eenen geruſten vrede gekoomen, ſtichtte, om deze heerſchappy aan hem en zyne erfgenaamen eeuwig vaſt te maaken, tuſſchen de dorpen *Ryswyk* en *Ouderſchie*, eene Stadt met een zeer ſterk Slot, en noemde ze *Delft*, welke naderhant van *Grave Willem*, die ook *Roomſch Koning* was, vermeerdert, vergroot, en met Keizerlyke wetten en ordonnantien vereert is. *Arn Buchelius* merkt'er dit op aan: alhoewel dit de gemeene meeninge is, weet echter *broeder Melis Stoke* niets van deze fundatie; ook niet de *Egmondſche Kronyk*, die hy volgt; noch ook *Beka*: zie *Zwerius* in de niewe beſchryvinge van *Hollandt*. Het is te gelooven dat daar van den Bultenaar een Kaſteel, of Sterkte gebouwt is geweeſt; die van de volgende Graven vergroot, en met Burgerrecht beſchonken is. *Veldenaar* zegt'er dit van: Godevaert Hertogh van Loteryck met den buul / was Grave van Hollandt / mit crachte / vyf jaren lanck. Ende hy wert in alle ſteden gehult bi groot bedwanck voer een recht lantheer. Deeſe Hertoch Godevaert ſtichte die ſtadt van Delft / en hi deeder een ſcoen caſteel maken / daer hi woenſtat in hielt lange tyt. In de *Oude Goudtſche Kronyk*, naar de geſchreve copy *ter Gou* 1478 gedrukt, en met den Toetſteen van *P. Scriverius t' Amſteldam* 1663 herdrukt, leeſtmen; Deze buulrugde Govaert van Lothryk / die ſtichte die ſteede van Delft / en deder een groot caſteel maken daar hy zyn woonſtat hieldt. De zelve woorden vindtmen in eene *oude geſchreve Kronyk op perkament*, geëindigt, als 't achter aan ſtaat, in 't jaar 1387. *Johannes a Leidis*, voert de zelfde taal; aldus ſpreekende. „ *Godevaert*, *Hertog* van *Lotharingen*, begeerende nu ten eeuwigen dage met zyn toekomende geſlacht geheel *Hollandt* te bezitten, heeft geſticht de ſtadt *Delft* met het Kaſteel, geevende haar ſtadts rechten en privilegiën; maar deze ſtadt is haaſt hier na grootelyks gewaſſen. *Hadrianus Junius* ſtaat in 't zelfde gevoelen, en ſtelt buiten twyfel, dat *Delf* het werk is van *Godevaert met den Bult*, die, zynde een dapper krygsman, ook voorziende dat de natuur en gelegentheit der plaatze zeer bequaam was, om daar zynen voet vaſt te zetten, goedt vondt hier de fundamenten van eene ſtadt te leggen, die hy ook geſticht heeft nu (1572) omtrent 500 jaaren geleden; dus komt het bouwen, naar *Junius* rekeninge, omtrent op 't jaar 1072 uit. Meer diergelyke getuigeniſſen zouden wy konnen bybrengen indien 't nodig ware. Ondertuſſchen verſtaan veele deze woorden niet van eene ſtadt geheel niew van *Godevaart* opgebouwt; maar dat hy alleen het daar lang voorheen geweeſt zynde Dorp tot eene Stadt vergroot, en verſterkt zou hebben; zulker wyze, dat hy, by het oude *Delft*, een niew *Delft* en Kaſteel zou hebben geſticht. Dus zyn de woorden van *S. van Leeuwen*, ſpreekende van het bouwen van *Delf*, door *Hertog Govert*; „ 't Welk te verſtaan is, niet van eene ganſch niewe *Colonië* en ſtichtinge, maar van eene verſterkinge van 't oude *Delf*, zynde een dorp en t'zamenwoninge, te vooren aldaar geweeſt, gelyk meeſt alle ſteden haar begin en eerſten oorſprong veel ouder, dan de veſtinge en verſterkinge van de zelve is; zulks dat van de ſtadt *Delf* zeer wel word aangemerkt, van den nauwkeurigen onderzoeker *Dirk* van *Bleyswyk*, in zyne beſchryvinge van *Delf*: hy heeft wel by *Delf*, niet verre buiten de ſtadt, een ſterk Slot en Kaſteel doen bouwen, dat nu niet meer in wezen is; en, ten onderſcheidt van het vorige dorp of de bewoninge van *Delf*, den eenen hoek van de ſtadt *Oudt Delf* genoemt, daar eene graft midden door loopt, *d' oude Delft* geheten; welke graft men houd de *Oude Corbulo's graft* te zyn, die met eene kleene kromte door de ſtadt loopt, van welke graft *Delf* zynen naam heeft, als aan de *Delf*, dat is *graft*, gelegen; want *delven* en graven 't zelfde by ons beduidt: in welk *Oudt Delft* noch langen tydt veele Hofſteden en Heeren woningen hebben gelegen, die zoo veel vryheit niet hadden, als die onder 't *niewe Delft* behoorden; die van *Hertog Govert*, zoo 't ſchynt meerder begunſtigt waren: gelyk blykt by zeker handtſchrift van *Grave Floris*, op S. Andries dag 1268. aan die van de *oude Delft* gegeeven, dat ze de zelve vryheit en 't recht zouden hebben, met die van de *nieuwe Delft*. Wanneer nu d' eerſte bewooninge van *oudt Delf*, ten weêrzyden van *Corbulo's graft*, zynen aanvang moge hebben genomen, weetmen niet zeker; doch uit alle omſtandigheden blykt, dat het begin dezer *Colonie* zeer oudt is. Op den zelven voet gaat ook *Janus Douſa*, de zoon, aan: „ *Hertog Godevaert*, zegt hy, om zynen ſtaat te verzeekeren, verkoos zekere plaats tot het bouwen eener Stadt, tuſſchen de twee dorpen *Ryswyk* en *Ouderſchie*, daar nu *Delft* legt, zynde te vooren een kleen dorpje: en hebbende de bepalinge gemaakt, hoe verre men de huizen zou timmeren, deed hy daar eenen muur aanleggen, met een Kaſteel, waar in hy zich zou ophouden, zoo dikmaals als hy van uitheemſche oorlogen ontlaſt zoude zyn. Desgelyks zegt *M. Voſſius*; „Maar *Godevaart* vreezende, dat zyne niewe authoriteit noch niet zoo in verbandt ſtont, of de *Hollanders* zouden 't jok weêr afwerpen, heeft het dorp *Delf* omwalt, en met een ſterk Slot voorzien, om dat volk door deze bezettinge in toom te houden. 't Verſchil omtrent den tydt der bouwinge van de ſtadt is wel niet groot, maar dient echter aangewezen. Zommigen ſtellen 't voor den togt van *Godevaart* tegen de *Weſt-Vriezen* 1071, in welk jaar hy *Hollandt* eerſt veroverde: anderen, na dat hy dien oorlog uitgevoert had, 1075. Waarſchynlyker is het eerſte, omdat zyn oogmerk niet anders was, dan om, in alle voorvallende ongelegentheden, eene verzekerde toevlucht te konnen vinden, die hem ook nodig was, toen hy *Robert* de *Vries* eerſt niewelyks had verdreven, en zyne banden noch niet te vaſt lagen. Voeg'er by, dat het jaar 1075. of 1076. het jaar van des *Bultenaars* doodt is geweeſt; hoe kon hy dan in dit jaar, of ten hoogſten anderhalf jaar, *Delf* bemuurt, 't Kaſteel gebouwt, daar in gewoont, ja lang gewoont hebben, als boven uit oude Schryvers aangetogen is? Dat Grave *Willem* de *II.* ook *Roomſch Koning*, den *Delvenaaren* mede burgerlyke rechten en previlegiën heeft gegeeven, blykt uit den Giftbrief, getekent op S. Tiburts en Valeriaans dag, 1246; daar met een uit blykt, dat het was op voorwaarde, dat ze hem en zyne nakomelingen jaarlyks 50 Hollandtſche ponden betaalen zouden: maar als hy Ridder geſlagen wierd, of quam te trouwen, dan alleenlyk 20 ponden: men ziet den brief, beide in 't Duitſch en Latyn, by *Boxhornius*. Men vindt ook geene andere ouder brieven te *Delf*, dan van 1260, met het Stadts zegel beveſtigt op den dag van S. Jans geboorte, waar by *Willem*, zoon van *Ermengaard*, vyf bunderen landts aan 't Klooſter te *Rynsburg* maakt. Onder de privilegiën van de *Delvenaars* is ook het voorrecht aangaande de Brouweryen. Het was den *Hollanderen* niet geoorloft hunne bieren te brouwen, met eenige andere Hop, dan die ze van den *Grave*, of van die hy daar toe geſtelt hadde, moſten koopen: aan de *Delvenaars* vergunde hy evenwel hop, tot het brouwen van bier, van anderen te mogen opdoen; doch met deeze bezwaarniſſe, dat ze voor 't *Graaflyk* recht aan den *Grave*, en zyne nakomelingen, ten eeuwigen dage, van elke tien vaten bier, betaalen zouden twaalf penningen, of eene Hollandtſche ſtuiver. Door deze bierbrouweryen nam *Delf* zeer toe in rykdom en welvaart, vermits deze bieren, in groote meenigte, naar *Vlaanderen*, *Hollandt*, *Zeelandt*, en *Vrieslandt* vervoert wierden, zoodanig dat het derde deel der Stadt uit brouweryen beſtont. Deze magtige neering trok eenen zeer grooten handel derwaarts in Tarwe, Gerſt, Haver, Hop, enz. meer dan in eenige andere der *Hollandtſche* ſteden; zoo dat duizenden van menſchen door en aan de brouweryen hunnen koſt wonnen; gelyk dan ook de brouwers en andere burgers, ryk wordende, de ſtadt door treffelyke gebouwen zeer verſierden. Aanmerkelyk is 't dat *P. Montanus*, aangaande de brouweryen aldaar, aangetekent heeft, op 't jaar 1612; dat ze, die by eenen brouwer borgden, by hem gedurig hunne bieren moſten haalen, tot dat hy ganſch afbetaalt was: of indien ze by eenen anderen gingen, zonder de ſchuldt voldaan te hebben, moſt die borge voor de achterſtallen aan den vorigen brouwer blyven. Ook droeg de Magiſtraat goede zorge omtrent de brouweryen, met het welwezen daar van te bevorderen door goede ordonnantiën, om 't water zuiver te houden, enz. Niemant mogt'er, op groote boete, zeepſop in uitgieten, en geenerlei vuiligheit daar in werpen, enz. Toen de brouwneering, door minder aftrek en 't min vervoeren van de bieren, afnam, hebben de Delvenaars de Vlamingen, en anderen uit hun vaderlandt gewekenen, daar ze te vooren wars van waren, beginnen in te neemen, om daar door de Wevery van ſaaijen, en andere handtwerken in bloei te brengen. Onder de regeeringe van Hertog *Albert* van *Beijeren*, eerſt *Ruwaart*, daar na *Grave* van *Hollandt*, enz. leedt de Stadt *Delf* in 't jaar 1359 zeer veel. De *Delvenaars* hadden zich zeer driftig by de Kabeljauwſchen, tegen *Hertog Albert* en de Hoekſchen, (Boxhorn zegt, dat de burgers de party der Hoekſchen toegedaan waren, recht tegen andere Schryvers aan) gevoegt, zonden'er ook volk tegen uit, die zeer groote plonderingen en verwoeſtingen aanrechtten, ook de kaſteelen *Polanen* en *Binkhorſt* vernielden: ja haalden zelfs in *'s Gravenhage* de gevangens uit des *Graafs* gevangkeniſſe en bragten ze te *Delf*. *Hertog Albert*, daar over zeer verbittert, belegerde *Delf* zeer ſtreng tien weeken lang; benauwde de belegerden zoodanig, door gedurig ſchieten, en ſtormen, dat ze, na eene hartnekkige tegenweere, eindelyk moſten buigen, om niet t'eenemaal te breeken: Door tuſſchenſpraak van Heer *Walraven* van *Borne*, Ridder, gaven zy zich in *Alberts* handen, behoudens lyf en goedt.

Scriver. aant. op d' Oude Holl. Kr. fol. 263.
W. Heda in Wilh. Epiſc.
Arn Buchel Notæ in Hed.
J. Veld. faſc. temp. f. 286.
Oud. H. Kr. p. 96. Amſterdamſche druk.
Johan. a Leid. in Chr.
A. Jun. Bat. c. 17.
S. v. L. Bat. ill. f. 191.
Bleysw. beſchr. van Delf cap. 2.
Idem L. ibid.
J. Douſ. fl. in Chron. Holl. lib. 10.
Voſſi. jaarb. p. 67.
Boxhorn. toon. pag. 83 of 123.
J. Veld. Oud. Kr.
Idem Boxh. 216. & ſeqq.
Zie ook p. 143. by den zelven Boxhorn eenen Giftbrief van 't jaar 1340.
Idem Boxhorn p. 125. 143.
P. Mont. by Guic. f. 204.
Idem Boxh. ut ſup.
P. Mont. ibid.
Idem Monta ibid.
Boxhorn toon. van Holl. p. 147.

goedt. Maar deze voorwaarden quamen 'er by: dat zy tot afkoopinge van de plonderinge, aan *Hertog Albert* 40000. oude ſchilden zouden geeven: (*Voſſius* zegt 60000. ſchilden (yder van 56 ſt.) *Boxhorn* maar 10000, mogelyk eene drukfeil,) boven dien om vergiffenis bidden, en daar na hunne muuren, wallen, en poorten omverre werpen. Eenige jaaren daar na, in 't jaar 1396, toen de Engelſchen, in dienſt van *Hertog Albert*, door de *Vriezen* bezet, en in groot gevaar waren, van alle verſlagen te worden, verzocht hy eerſt die van *Dort*, daar na die van *Haarlem*, hen in hunnen noodt te willen byſtaan; maar zy wilden hun leven om der Engelſchen wil niet waagen: Hy deed het zelfde verzoek aan die van *Delft*; daar op een uit hen aldus antwoordde. „ Alhoewel wy, terwyle de andere „ Steden of onwillig, of bevreeſt zyn, met recht dezen by„ ſtandt zouden mogen afſlaan, vermits wy van U eene „ harde belegeringe hebben moeten uitſtaan, en onze Stadts „ wallen om verre geworpen zyn, zullen wy echter too„ nen, dat de welvaart van 't gemeen ons meer ter harte „ gaat, dan 't gevoel van geleeden ſmaadt: en de hoon „ ons aangedaan, zal by ons zoo veel niet gelden, dat „ gy U in uw verzoek zult bedrogen vinden. Wy zul„ len gaan om de Engelſchen uit hunnen noodt, en U „ uit uwe bekommeringen te verloſſen; ook zal 't ons „ aan onze magt ontbreeken, of wy zullen als overwin„ ners weêr tot U keeren: indien maar d'Engelſchen zoo „ veel moedt willen toonen, dat ze, wanneer wy tot „ ontzet naderen, eenen uitval doen. Maar ook verzoe„ ken wy dat deze weldaadt niet vergeeten, maar veel „ meer, 't zyner tydt, vergolden moge worden. Zoo haaſt deze *Delfſe* Redenaar zyne antwoordt geëindigt had, maakten zich alle de *Delvenaars* gereedt, en vlogen, ſchoon weinige in getal, naar de *Vriezen* toe, die zy, na een hartnekkig gevecht, ſloegen; en dus wierden de Engelſchen geredt. Dezen aangenamen dienſt achtte *Hertog Albert* zoo hoog, dat hy die van *Delf*, by opene brieven, vergunde hunne poorten weêr te mogen opbouwen, hunne veſten te hoogen, graften te verbreeden, diepen, enz. Daar noch de volgende privilegië, van zonderling gewigt, by quam: „ Item hebben wy gegeeven en geeven onſe Ste„ de van *Delf* voirſz. en de gratie gedaan, dat een iege„ lyk Poirter of Poirterſſe binnen onzer Stede voorſchre„ ven verbeuren mag zyn lyf, ende ſyns goeds, in geen„ der manieren meer, dan 't ſeſtig pondt. Maer wat Poir„ ter of Poirterſſe voirſchreven, eenen dootſlagh deede „ binnen onſer Stede, en de vryheid voirſchreven, die „ ſoude verbeuren ſyn lyf, ende ſyns goedts niet meer „ dan taghtig pondt, werde hy verwonnen nae onſer Ste„ de voirſz: ende daer mede ſullen alle ſyne andere goe„ deren vry weſen, ende hem volgen, ſoo waer hy vaert, „ ende dan en ſal die Poirter of Poirterſſe nimmermeer in „ onſe landen komen, noch in onſer Stede voirſchreven, „ ten ſy by onſer genade en wille, ende by des dooden „ magen, behoudelyk onzer ſtede voirſchreven anders „ haers rechts. In den dag der ondertekeninge valt verſchil, eenige zeggen den 6 Julius 1393. andere 1394. Ook wordt het gevecht, en de overwinninge van de *Delvenaars* op de *Vriezen*, van veelen geſtelt op 1396. en dus zou dit voorrecht niet konnen zyn in vergeldinge van hunnen dienſt aan *Hertog Albert* bewezen. Die toegangk tot het origineel hebben zullen de feil, onder of aan d'autheuren of uitſchryvers ſchuilende of ſcheelende, licht ontdekken. Daar boven heeft *Hertog Albert* den *Delvenaaren* de vryheit toegeſtaan, om met eene vrye vaart uit de *Schie* tot in de *Maas* te ſchieten, naderhant *Delfshaven* genaamt: daar zich weêr een verſchil opdoet met *M. Voſſius* (die eene misſtellinge heeft) en andere Schryvers: Zie op DELFSHAVEN. Het was den *Delvenaaren* van *Hertog Albert* wel vergoſt graften te delven, hunne ſtadt te veſten, poorten te maaken, en de deuren daar aan te hangen; echter was hun niet toegeſtaan, die met muuren en toorens te verſterken: doch dit wierd hun door *Hertog Philips* van *Burgundiën* ingewilligt, als blykt uit den brief gegeeven in April 1448. in de Stadt *Bruſſel*. Niettemin verhaalt *M. Voſſius*, dat Vrouwe Jacoba alreedts in 't jaar 1418. de wallen van *Delf*, *Gouda*, en *Schoonhoven*, hadt doen herſtellen, en hooger optrekken. In het jaar 1303. hadden die van *Delft*, nevens die van *Leiden*, en andere *Hollandtſche* Steden, hunne poorten laf hartig voor *Grave Guido* van *Namen* geopent: maar binnen 's jaars wieſchen ze deze kladde weêr af, door'er zyne *Vlamingen* weder met gewelt uit te ſtooten; waar in die van *Delf* de eerſte waren. In het jaar 1351. wierd de voornaamſte *Delfſe* kerk gebouwt. Het jaar 1536. was een deerlyk jaar voor de Stadt: op den 3 May ontſtont 'er een onvoorziene brandt, die zodanig d'overhandt nam, dat, binnen korten tydt, byna de ganſche ſtadt in d'aſſche raakte: het getal der verbrande huizen wierd op 2309. (met beſ de Parochikerken en veele treflyke Klooſters) begroot: niet meer dan 300 huizen bleven 'er ſtaan: en veele menſchen geraakten 'er door om 't leven. Eene zaak gebeurde daar, die de beroemtſte Schryvers der geheuge-

Holl. Kr. en J. V. Heemsk. Batav. Ark. O.H.Kr. fol. 398. Montan. byvoegſ. op Guicc. fol. 205. Voſſ. jaarb. pag. 421. 422. 424. 426. Boxh. ibid pag. 147. 148. Heemsk. pag. 210.

O.H.Kr. fol. 501. Voſſii jaarb. p. 502. Petit. Nederl. Republ. pag. 89.

Boxh. toon. p. 148. Heemsk. ibid. p. 431. O.H.Kr. fol. 410. O.G.Kr. pag. 114. Voſſii jaarb. pag. 502.

Idem Boxh. pag. 149.

Idem pag. 152. Voſſii jaarb. p. 591.

Idem Voſſius p. 283. 289.

O.H.Kr. fol. 603.

niſſe waardig achten. Een Oijevaar die jongen hadt, van zyn aas dat hy 'er voor gezocht hadde wederkeerende, zag zyn neſt ganſch van de vlammen omringt; het beeſt vermoeide zich om zyne kaale jongen, die zich niet konden redden, uit- en in dit doodelyk gevaar te helpen, of dienſt te doen. Geene kanſſe ziende, om hen uit het neſt te krygen, viel hy met uitgeſpreide vleugelen, na 'er dikmaals rondtom gevlogen te hebben, door de vlammen op de jongen neêr, zoekende die met zyn lyf en vlerken te bedekken, of 'er te gelyk mede te verbranden. De zeer Geleerde *Hadrianus Junius* heeft 'er deze latynſche *Diſticha*, of overſpringende vaarzen, op gemaakt:

Boxh. ton. p. 158.

Guicc. fol. 203. Petit. Nederl. republ. pag. 90. Goulart kabinet der Hiſt. 1 D. p. 318. Caſpar Velden lof der Oyev. Junii Batav.

„ *Candida & opſtrepens inviſa Ciconia ranis*
„ *Pignora ab ardenti viderat igne premi.*
„ *Eripiatne ſuas, & aperta pericula tentet?*
„ *Hinc ſuadet pietas; Vitæ amor inde vetat.*
„ *Hanc luctam pietas generoſa diremit, & urna*
„ *Eſſe eadem & ſobolis, vult libitina ſuæ.*
„ *Jam minor Aſſyrium Phœnicem fama loquetur;*
„ *Vivere quæ buſto quærit, at illa mori.*

Na dezen ſchrikkelyken brandt is *Delf*, met den *Phœnix*, weêr veel heerlyker uit zyne aſch verreezen, en met veel treffelyker huizen, dan te vooren, herbouwt. Omtrent het vierdedeel van eene myl buiten de Stadt heeft een groot en zeer deftig Klooſter, *Koningsveldt* geheten, geſtaan: Het was geſticht voor adelyke Jufferen, van de orden der Præmonſtreiten, van *Richardis*, in het jaar 1255. opgerecht: Zie op *Koningsveldt*. In den aanvang der beroerten tuſſchen *Philippus*, Koning van *Spanjen*, en de *Nederlanden*, hielden die van *Delf* zich eenen tydt lang vry wat geſloten, vermits hun bedryf ten tyde van *Hertog Albert*, alhoewel zeer lang geleden, noch niet uit de geheugeniſſe was, en hoe 't hunne Voorouders geſmaakt hadde. En alhoewel zy immers zoo zeer als eenige ſteden naar de Vryheit, als mede naar het uitdryven der Spaanſchen haakten, wilden zy echter geene handt aan 't werk ſlaan, voor dat zy zagen hoe het afloopen zou, met die 'er alreeds in gewikkelt waren: Maar toen het met de *Verbonde Provintiën* op eenen goeden voet geraakte, en de zaaken van Spanjen verachterden, bagavenze zich ook in de Unië. In 't jaar 1654. heeft *Delft* eenen vreeslyken ſlag gevoelt; op Maandag den 12 October, 's voormiddags omtrent tien uuren, ging de Commys van 't Magazyn, *Soetens* genaamt, naar den kruittooren, om wat buskruit af te haalen. Het was een donkeren tooren, ſtaande aan 't Noordt-weſten van *Delft*, evenwel binnen de Stadt, daarmen met eene lanteerne in moſt gaan; *Soetens* gingk 'er in, en ten half elf uuren vloog tooren met al dat 'er in was in de lucht, met zulken vervaarlyken ſlag, als of Hemel en aarde verging. De kruittooren was t'eenemaal weg; in plaats van eene hoogte, zagmen eene laagte, in plaats van eenen tooren, eenen diepen poel. Van de twee Doelens zagmen niet dan eenige dikke ſtompen van boomen, tot den grondt, als met eene byl afgeſlagen. Over de twee hondert huizen waren t'eenemaal omgekeert, en niet dan eenen ſteenhoop van te zien, nevens eenige gebroke balken: omtrent hondert andere huizen waren van dak en glazen, ontbloot. In de geheele Stadt was niet een eenig gebouw of 't had ſchade geleden, aan dak, glazen, of huiſcieraadt. Beide de kerken waren zoodanig aan muurwerk, pylaaren, dak, en toorens geſtelt, dat ze onbruikbaar waren, om 'er den Godtsdienſt in te pleegen. Het Stadthuis raakte, behalven andere ſchade, al zyne glazen quyt; echter rekent men dat 'er niet meer dan vier-en-vyftig menſchen doodt gebleven waren: maar mede optellende, die naderhant door 't inſtorten van muuren omquamen, nevens die door bezeeringe kort daar na geſtorven zyn, wordt het getal op 400 begroot. De ſlag was zoo geweldig, dat 'er veele huizen in *'s Gravenhage* de glazen door in geſlagen wierden. Meeſt geheel *Hollandt* en *Utrecht* door, voelde men gelyk eene aardtbeevinge, en hoorde men een dompig geluidt. Eenige zonderlinge gevallen zyn 'er, by dit vervaarlyk onheil, van veelen aangetekent. In de niewe kerk was groote ſchade geſchiedt, veele wapens, banderollen, enz. waren ter neder geſmeten, doch de heerlyke Tombe van Prins *Willem den I.* van *Oranje* had niet het minſte geleden. Een man van 75 jaaren, die meer dan vier uuren onder een ingeſtort huis gelegen had, wierd geredt en by 't leven behouden; een ander van 80 jaaren, die 36 uuren onder de puin begraaven was geweeſt, wiert 'er in volle gezondtheit uit getrokken; eene vrouw die vier dagen onder een ingevallen huis gelegen had, wiert 'er noch onbeſchadigt uitgehaalt; zy vraagde toen, *of de werelt vergaan was*? Een kindt van een jaar en zes weeken, zat in zyn kakſtoeltje ruim 24 uuren, midden onder de puinhoopen, en eenen balk die over en boven 't ſtoeltjen dwars heen geſchoten was, en het kindt van de afſtortende ſteenen bevrydt hadde; toen men 'er byquam, vondt men het met eenen appel in de handt, zoet lachende tegen die 't opnamen; en inzonderheit, met dat het zyne moeder zag, maar begon ylings daar na,

P. Mont. in Guicc.

Joh. Sledei Theatr. Europ. 7. theil. fol. 699. Aitzem. zaken van St. &c. 3 D. f. 1107.

bitter te weenen. Twee kinderen in eene wieg en van eene dragt, vondtmen lachende in de wiege, en de moeder doodt daar by, doch verplettert, zittende; maar de kinderen waren onbezeert 24 uuren na den slag. De vermaarde kunstschilder *Karel Fabricus*, vondt men voor zyn schilders Ezel doodt, nevens dien hy uitschilderde. Na het springen van den kruittooren zyn noch verscheide kykers, van of onder de bouwvallige muuren, enz. in het nederstorten doodt gebleven. Kort na den slag quam'er eene groote donkerheit in de lucht, en 's avonts een stormwindt, die voort alles om verre rukte dat niet vast stont; de meeste schade aan menschen geschiedde in een kleinkinderschool. Toen *Louis de XIV.* plotzelyk in den Staat gevallen, eenige Provintiën alreeds verovert hadde, en tot in *Hollandt* doorgedrongen was, en dat ook ter dier oorzaake in veelen quaadt vermoeden, of'er niet wat anders onder schuilde, was ontstaan, en daar op in verscheide Steden groote opschuddingen raakten, begeerende d'ingezetenen, dat *Prins Willem de III.* tot den staat zyner Hooglofselyke Voorouderen gevordert en verheven wierd, had *Delf* daar ook zyn deel in: de zaak droeg zich dus toe. Den 29 Junius 1672. des namiddags, ontstont'er een algemeen geroep te *Maaslandt-Sluis*, en daar om heen, dat alle die 't met het Vaderlandt en den Prins van Oranje wel meenden, 's morgens met het aanbreeken van het licht, in volle rustinge, voor den dag zouden komen, en eenen korten togt ten dienste van het landt doen. Dit verspreidt, het zy uit der boeren eige beweeginge, of anders, moedigde de Visschers en Boeren zoodanig aan, dat ze den 30 Junius 's morgens ten vier uuren al vergadert, t'zamen omtrent 800 sterk, nevens meer dan 100 Burgers, uit eenige steden vrywillig daar by gekomen, recht op *Delf* aantrokken, daar zy ten half negen uuren aangekomen, zich meester van eene Poort maakten, d'andere Poorten en boomen slooten, de schuiten ophielden, en 't Stadthuis rontom bezetten: daar op dwongenze de Magistraat eene schriftelyke belofte af, om het *eeuwig Edict* te vernietigen, en Prins *Willem* van *Oranjen* ten Stadthouder te verkiezen; 't welk ook den volgenden nacht daar op voltrokken wierdt; ontslaande de Magistraat malkanderen van den eedt op 't *Eeuwig Edict* gedaan; en zonden den volgenden dag Gecommitteerden aan zyn Hoogheit. De Boeren (wegens de regeeringe van *Delf* gerust gestelt) besloten naar den Haag te gaan, om daar van gelyken uit te voeren, dat hun te *Delf* zoo wel gelukt was: maar die van *'s Gravenhage*, 't gunt voorschreven is vernomen hebbende, waren in de voorbaat, en zonden twee Gecommitteerden, die, op den 1 Julius, des morgens by de Boeren quamen, hun bekent makende, dat zyn *Hoogheit*, by eenparige resolutie der Heeren *Staten* van *Hollandt* en *West-Vrieslandt*, in alle hoogheden en waardigheden zyner Voorvaderen (hoewel 't eerst den 3 Julius geschiedde) gestelt was; 't geen de meergedachte *Maaslanders* zoo wel geviel, dat zy daar over verscheide *Salvôs* schooten, en weêr gerust naar huis trokken; van hun verder voorneemen (om den *Haag*, *Leiden*, *Ter Gou*, en *Haarlem* te noodtzaaken tot het geen zy te *Delft* alreedts uitgewerkt hadden) afstant doende. Daar op volgde in Augustus wat diergelyks; de Burgers hadden al eenigen tydt, of dagen, tegen de Magistraat gemort, op achterdocht en vreeze van quaadt beleidt; wierden daar in versterkt, en gaande gemaakt, om dat'er eenig Oorlogstuig in twee Herbergen by de *Rotterdamsche* Poort gebragt was; en niet recht achter de zaak konnende koomen, waarom zulks geschiedde, nam de Burgerronde aan dat uit te visschen, en daar op onderzoek te doen: vraagde aan de Herbergiers, wie de wapenen daar liet brengen, en ten welken einde; om dat het geen gewoonte was zulks te doen? Eene spytige bejegening verwekte in het Burgerrot meer argwaan, en begeerte om den rechten grondt te weeten. Zy begaven zich om die reden naar 't huis van *Vander Cys*, opziender van 't Gemeene Landts Tuighuis, en begeerden van hem te weeten, waarom in huizen van gemeene luiden zoo veele wapenen gebragt wierden, enz. Zy daar op geen voldoenend antwoordt krygende, vervoegden zich, na gedaan verslag, weêr, met toeloop van veel Volks, naar de twee Herbergen, die deuren en vensters slooten. Daar op schooten de Burgers van allen kanten te meer toe, gelyk het misnoegen en d'argwaan hier op teffens niet luttel aangroeide. Eenigen, in de eene Herberg, waren zoo onvoorzichtig, dat ze met steenen uit de vensters op de Burgers wierpen; daar op wierden de glazen uitgesmeten, en zy zouden, indien 't niet door tusschenspraake van goede mannen verhindert ware geweest, de deur toen voort opgeloopen, en 't huis geplondert hebben; doch zy vonden toen geraadzamer het huis van achteren te bezetten: terwyl zy derwaarts liepen, wierden 'er van vooren persoonen met musketten en pistoolen ingelaaten, die op d'indringende Burgers uit de achtervensters schooten, zoo dat'er een in 't hooft, en een ander in de keel getroffen wierdt. Dit was d'oorzaak dat de Burgers met grooter woede daar op aanvielen, deuren en vensters opbraken, ook alles dat in 't huis was plonderden en roofden: wilden ook weeten, wie last gegeeven had, om op de burgery te schieten; en als Kapitein *Graswinkel* wierd genoemt, liepen eenigen naar zyn huis, om daar 't zelfde uit te voeren. Van dien tydt af nam het murmureeren van de Schuttery zoodanig toe, dat vier Compagniën burgers, den 30 Augustus, op den *Doelen* gezamentlyk by een quamen; een request aan zyn Hoogheit overzonden, en verzochten dat de Magistraat afstant van de regeeringe zou doen, enz. tot dat zyn *Hoogheit* daar nader in voorzien zoude hebben. Terstondt wierd het van de Magistraat ingewilligt; te meer om dat de Boeren in 't veen aan alle kerken en dorpen brieven geplakt hadden, dat zy zich in groot getal met den anderen verbonden hadden, om de stadt *Delf*, binnen twee of drie dagen, nader te willen komen bezoeken, om de veranderinge van Regeeringe te helpen uitwerken; indien ze dan niet mogte geschiedt zyn; nodigende alle de andere boeren, om zich by hen te vervoegen; met bedreiginge van de huizen te plonderen, van die niet by hen verscheenen. Het endt daar van was, dat zyne *Hoogheit*, om verdere onheilen te voorkoomen, de Magistraat van *Delf*, die zich alreeds van haar ampt ontdaan hadde, nader ontsloeg, en niewe Regenten, den 10 September 1672. aanstelde; welkers naamen te vinden zyn in zyn *Hoogheits* Resolutie, op dato voornoemt. De Burgemeesters noemen wy hier alleen: Mr. *Cornelis Onderwater*, Cornelis zoon; *Pieter Hogenhoek*, Abrahams zoon; *Arendt van der Burgh*, Reiniers zoon; en Doctor *Theodorus Vallensis*. Onder meer andere Geleerde Mannen van *Delft* geboortig, zyn ook geweest *Ægidius* van *Delf*, in dien tydt geen versmaadelyk *Theologant* en *Poëet*, met wien *Desiderius Erasmus* groote vriendtschap en gemeenzaamheit hield; *Hugo Blozius*, een Redenaar, statig, en te gelyk van een vrolyk vernuft, Boekbewaarder van de Keizers *Maximiliaan* en *Rudolph*; *Adamus Sasbout*, een Theologant, wel ervaren in de Latynsche, Griekſche, en Hebreeusche taalen; hy is te *Leuven*, daar hy om de Godtsgeleertheit te leeraaren en voor te leezen, beroepen was, gestorven in 't jaar 1553. *Christiaan Adrichomius*, die het *H. Landt* en de stadt *Jerusalem* deftig beschreven heeft: *Petrus Heuterus*, die de geschiedenissen van 't huis van *Burgundiën*, en der *Nederlanden*, zoo van den ouden als zynen tydt, beschreven heeft, geboren 1535. en gestorven te *St. Truyen* in 't jaar 1602. *Cornelius Grotius*, voornaam Rechtsgeleerde en Professor te *Leiden*, en aldaar zesmaal *Rector Magnificus* geweest, geboren 1544, overleden 1610. en voor al de doorluchtige *Hugo de Groot*, met meer anderen van zyn geslachte; gelyk ook de zeer geleerde en groote Staatkundige NICOLAAS HEINSIUS, die nu zoo loffelyk en getrouw zulk eenen langen reeks van jaaren het Raadt-Pensionarisschap der Provintie van *Hollandt* bedient heeft, zyne geboorte aan de Stadt *Delf* verschuldigt is.

DELF. De *Fivel*, (*Fivela*) zynde een traage en kleine Rivier, die weleer aan deezen kant *Werum* zich ontlastte in de ree of haven van de *Eems*, van de Romeinsche vlooten dikwyls bezocht, en die de Monniken in de landttaale de **Eemder-haven** (*Emethensem portum*) genoemt hebben. Als deze haven, door de menigte van modder, die zich daar in gezet hadt, toegestopt, en in vette landeryen verandert zynde, bevonden wierd niet meer bequaam te zyn tot een vaart naar de dyken, waar mede de **Nieuwlanden** (zoo noemt *Menco* het niew-aangespoelde landt) besloten waren, heeft men dezelve moeten verhelpen met een grift, of slatting, die van het woordt **delven**/ dat is, uitgraaven, den naam van DELF gekregen heeft, in quaadt Latyn, *Fossalum*. En in deze grift is in 't jaar 1272. in dit niewaangewonnen landt, een Schutsluis gelegt, die *Menco* de **Sandersluis** (*Sandensem*) noemt, naar een voornaame hoeve of boerewoning van de zes, die weleer, toen het noch een haven was, daar aan het Noorder strandt lagen: doch die van het boerevolk, naar alle de plaatzen of boerewoningen zonder onderscheidt, **Dorpsterzyl** genaamt wordt. Maar als de landen naderhant door de aanspoelinge verder uitgebreidt, en de dyken tot aan den *Eemsstroom* uitgelegt waren; blykt het daar uit, dat die kil van de *Fivel* die tot dien tydt toe buiten de *Sandersluis* geweest was, ook de benaming van DELF gekregen heeft, dat de plaats, daar die van *Fivelingo* naderhant de drie Sluizen of Zylen, die een groot stuks weegs van malkander stonden, by een getrokken hebben, noch hedendaags de *Drie* DELF-*zylen* genoemt wordt; terwyl ondertusschen een van die drie den naam van **Dorpsterzyl** behoudt. Maar daar benessens voert een dorp op den kant van de *Eems*, met de sterkte die'er om legt, den naam van **Delfzyl**.

DELFLANDT; eene Landtstreek in het Zuidtwesterdeel van *Hollandt*, tusschen *Rynlandt* en *Schielandt*, de *Maas* en de *Noordtzee*. 't Strekt zich, in 't Noordtwesten, tot aan de genoemde *Noordtzee* uit, daar het door den zeedyk bewaart wordt: In 't Zuidtwesten paalt het aan de *Maas*: ten Noordtoosten gaat het tot aan de landtscheidinge van *Rynlandt*, en in 't Zuidtoosten tot aan *Schielandt*; van daar, door een gedeelte van *Overschie*, Zuidtwestelyk aan, tot

Margin notes, left column: *P. Cysleyn.* *Id. Mercur. 5 D. p. 100.* *Idem Souted. Theatr. tom. 7. f. 699.* *Aitzem. f. 1108.* *P. de Witte Donderslag.* *Idem ibid.* — *Valken. verw. Europa p. 684.* — *Idem Valken. p. 685.* — *Idem Valken. pag. 739.*

Margin notes, right column: *Sylv. vervolg op Aitz. 1 D. 1 fol. 410 & seqq.* — *Idem Valken. Idem Sylv.* — *Boxh. Ton. van Holl. p. 160.* — *Alting Not. Germ. Inf. Part I pag. 4* — *De Rat Diction. Geogr. p. 180.*

tot dicht onder de muuren van *Schiedam*. Het begrypt in zich omtrent 30000. mergen landts. Onder *Delflandt*, behoort *Delf*, en 't open ſteedtjen *Delfshaven:* de Dorpen zyn *Maaslandt-Sluis*, *Lier*, *Schipluyden*, *Hoog- en Mondharnas*, *Graveſande*, *Naaldwyk*, *Honſelerdyk*, *Monſter*, *Poeldyk*, *Watering*, *Loosduinen*, *Ryswyk*, *Voorburg*, *Noort-dorp*, *Pynakker*, *Berkel*, *Overſchie:* Dan noch de Sloten en Heeren huizen *Kennenberg* in 't dorp *Schiplui*, 't huis te *Dorp*; 't huis *Altena* plag by *Delf* te leggen, maar 't is in het jaar 1573. door die van *Delf* in brandt geſtoken; zie ALTENA. ('T HUIS TE) *S. van Leeuwen*, heeft noch de Dorpen *Poortlandt*, *Sand-Ambacht*, *Ter Hey*, *Schevening-en*, *Groeneveldt*, het *Hoenderlandt*, *Hodenpyl*, *Vryen-ban*, *Bieslandt*, *Akkersdyk*, of *Vrouwenrecht*, *Ruyven*, *Nieuwe Veen*, *Hooge Veen*, *Absregt*, *Dorppolder*, *St. Martens Regt*, *Maaslandt*, en *Schoonderloo:* daar tegens *Poeldyk*, noch *Honſelerdyk*, en *Onwerſchie* niet, plaatzende het laatſte onder *Schielandt*.

Leeuw. Bat. ill. fol. 210.

Goudh. fol. 80. Leeuw. 215.

DELFSHAVEN, een fraai welbebouwt groot Vlek, of open Steedtjen, in 't Zuidweſter deel van *Hollandt* en *Schielandt*, met eene groote veilige Haven aan de *Maas*. *Albrecht*, *Hertog* van *Beyeren*, eerſt *Ruwaerdt*, naderhant *Grave van Hollandt*, enz. had aan die van *Delf* toegeſtaan eene graft te mogen graaven, uit de *Schie* tot in de *Maas:* waar uit naderhant dit *Delfshaven*, zoo veel als de Haven van *Delf*, ontſtaan is. De Vergunningsbrief vindtmen by *Boxhorn*, gedagtekent. . . . . 1389. Doch vermits hy in het jaar 1359. zeer vertoornt was op die van *Delf*, om redenen, als boven te zien zyn op DELF; die naderhant hem weêr eenen aangenaamen en getrouwen dienſt deeden, vergunde hy, behalven meer andere voorrechten en privilegiën, hun ook deze graft te mogen graaven. Wy zien het dagtekenen van dien brief op 1389. geſtelt, en uit het voorverhaalde op DELF blykt, dat die dienſt eerſt in het jaar 1396. zy geſchiedt; dat het ook hun ter dier tydt noch niet vergunt is geweeſt, blykt boven uit de redevoeringe van dien *Delvenaar*, tegen of aan *Hertog Albert*; dus moet noodtwendig, 't zy door de ſchuldt van den Afſchryver, of Drukker, eene misſtellinge of feil, in het jaar MIIICLXXXIX begaan zyn. Gelyk dan ook anderwegen in den zelfden *Boxhornius* de magtgeevinge van *Hertog Albert* aan die van *Delf*, om eene graft van *Ouderſchie* af, tot in de *Maas* te mogen graaven, geſtelt wordt omtrent het jaar 1404. in welk jaar *Hertog Albert* geſtorven is, doch in December, of op 't einde van 't jaar, of op *S. Paulus* dag in den Winter, of daags voor Paulus bekeeringe. Maar zoo men de woorden van *Boxhornius* omtrent 1404. wat vroeger neemt, en daar door 1403. verſtaat, en 't dan voor 't begin van 't jaar 1404. neemt, zoo is de zwarigheit opgeloſt. Immers de privilegie is den *Delvenaaren* na het jaar 1396. of tuſſchen 1396. en 1404. verleent, om met deze graft te mogen ſchieten uit de *Schie* tot in de *Maas*, voor den dienſt aan *Hertog Albert*, niet lang voor zyn overlyden (hy ſtierf 1404, als gezegt is) gedaan. Wonderlyk is het dat *M. Voſſius* zegt, dat die van *Delf* dit verlof eerſt 1489. verkregen zouden hebben: want wie zal dat konnen aanneemen als men op den brief ziet, die dus begint en luidt. Albrecht, *by Godts genade*, Palens grave *op ten* Rhyn, Hertoge *in* Baijeren, Grave *van* Henegouwen, *van* Hollandt, *van* Zeelandt, *van* Vrieslandt; *doen kondt allen luden, dat wy geoirloft ende gegeeven hebben, oirloven ende geven onſen lieven ende getrouwen ſtede van* Delft *na menigen getrouwen dienſt, die ſy ons ende onſe voorvaders gedaan heeft, ende ons ende onſe Nacomelingen noch doen ſel, een vrye vaert, gaande uit die ſtede van* Delf *tot in der* Maſen, *uit ende in te vaaren mit haren goede, welke vaert gaen ſel uit onſen Stede voirſchreven die* Schie *langes, voorby den Dorpe ter* Ouderſchie; *ende Ooſtwaert van eene hofſtadt, die men hiet* Sterrenburg, *ende tuſſchen* Ouderſchie *ende* Sterrenburg, *ſoo ſellen onze goede luden van* Delf *graven door den dyk van de* Schievaert, *ende van daen ſellen ſy graven tot aan den* Maesdyk, *op ten ooſthouck van* Mateneſſe Dyk, *daer het oorboorlykſte te graven is, en dan ſellen ſy graven buiten Dyk, tuſſchen* Nieuwelande *en* Scoenrebode *tot in der* Maſe, *&c.* Nu is 't immers bekent, dat'er, na dezen *Hertog Albert* van *Beyeren*, geenen anderen *Albert Grave* van *Henegouwen*, *Hollandt*, enz. geweeſt is; en dat in 't jaar 1489. *Maximiliaan* van *Ooſtenryk* regeerde. Daar by heeft *Hertog Philips* van *Burgundiën Grave* van *Hollandt*, enz. in 't jaar 1451. den *Delvenaaren*, op hunne vertooninge dat de gemaakte haven te kleen en te nauw was, om daar in te brengen de menigte der Schepen, die aanquamen en afvoeren (alzoo die Stadt zeer begon te bloeijen door haare ſchip- en koopvaart) vergoſt hunne haven, tot dertig roeden toe, te mogen verwyden, aan elke zyde. In 't jaar 1488. (zie in 't eindt breeder) hebben de Hoekſchen, onder Jonkheer *Frans* van *Brederoode*, de ſtadt *Rotterdam* ingenomen, en *Delfshaven*, toen al een Steedtjen, verbrandt; hoe kon dan in het jaar 1489 den *Delvenaaren* de vryheit eerſt gegeeven zyn, om eene vaart uit de *Schie* tot in de *Maas* te mogen graaven, en na welk graaven 't Vlek of Steedtjen *Delfshaven* eerſt opgekomen is? Licht kon men het in *Voſſius* voor eene druk feil houden, ten ware hy op 't jaar 1396. van eene feil beſchuldigde, die 't gemelde Octroy meer dan 80 jaaren vroeger ſtellen; daar noch by komt, dat het jaartal niet met Cyffer, maar met volkomen letters uitgedrukt is; dus zyn zyne woorden vertaalt: „ Om welke reden (te „ weeten, de zege der *Delvenaaren* op de *Vriezen* bevoch„ ten, in 't jaar 1396. gelyk hy ook zelf ſtelt) eenigen „ verhaalt hebben, dat *Hertog Albert* den *Delvenaaren* zou „ hebben toegeſtaan eene graft te mogen graaven, uit de „ rivier de *Schie* tot in de *Maas:* Maar dat zy daar in „ misverſtandt hebben, is openbaar, omdat zy gelyk uit „ de brieven blykt, dat verlof eerſt verkregen hebben in 't „ jaar *veertien hondert en negen-en-tachtig*. Het graaven dan van de graft tot in de *Maas* heeft dit ſteedtjen den naam van *Delfs-haven*, zoo veel als de *Haven* van *Delf*, gegeeven. Het is met veele huizen verſiert, en bloeit voornamelyk door de Schipvaart. De haven valt zeer gemaklyk aan 't gat van de *Maas*. Jaarlyks vaaren veele Haringbuizen van daar af, die eene byzondere Haven, het *Buiſegat* genoemt, hebben. Het heeft een fraai Stadthuis, en eene goede Kerk, dicht by malkanderen ſtaande. De ſtadt *Delf* geniet groote voordeelen van *Delfshaven*; maar moet ook de laſten, zoo van ſluizen als ander onderhoudt, draagen. Tuſſchen de 80 en 50 jaaren, zommige ſtellen net 84 jaaren, na den aanvang dezer plaatze, en de vergunninge van *Hertog Albert*, Grave, enz. kreeg het eenen byna doodelyken neep, onder eenen anderen *Hertog Albert* van *Saxen*, niet *Grave*, maar *Gouverneur* van wegen *Aartshertog Maximiliaan*. Gedurende den oorlog die deze *Sax*, uit den naam van *Maximiliaan*, tegen de *Vlamingen* voerde, hadden een deel Hoekſche Hollandtſche ballingen zich naar *Vlaanderen* begeeven, en onder hen Jonker *Frans* van *Brederoode*, die met de gedachte *Vlamingen Hollandt* beoorlogde. In het jaar 1488. quam Jonker *Frans* met eenen ſterken hoop Ballingen en anderen (als boven reedts aangeroert is) in ſchepen voor *Delfshaven*, trad daar aan landt, maakte zich, naar *Rotterdam* keerende, zonder ſlag of ſtoot, echter met gewelt, meeſter van die Stadt, en deedt daar uit zeer veel quaadt aan het platte landt, rukte met eenig Volk naar *Schoonhoven*; maar daar wierd hy kloekmoedig afgeſlagen: toen keerde hy weêr naar *Rotterdam*, van waar een deel der zynen *Delfshaven* in brandt ſtaken, nevens veele ſchepen en buizen, voor de haven leggende: Maar de plaats was haaſt daar na weêr herbouwt. Wederom 84 jaaren daar na, in 't jaar 1572. quam *Boſſu* met een deel *Spaanſchen*, mede van 't zelfde *Rotterdam*, naar *Delfshaven*, by nacht het Steedjen overvallende; alzoo de zoo genaamde *Watergeuzen* zich daar neêrgezet hadden: Hy rechtte daar gruwelyke wreetheden aan; had ook de gedachte Stadt *Rotterdam* even te vooren geweltdadig overmant en verkracht; zie ROTTERDAM.

Boxh. Toon. p. 149.

Meyerus lib 14. Ubb. Emmius lib. 17. O.H.Kr. fol. 415. J. Veld. fol. 306. Alkemade achter de Rymkronyk.

M. Voſſii jaarb. p. 502.

Heemsk. Batav. Arc. p. 256. Boxh. p. 243.

M. Voſſii jaarb. van Holl. p. 502.

Boxh. toon. p. 343. P. Scriv. in de H. Kr. f. 415.

O.H.Kr. fol. 542.

Hooft f. 232. Bor 6 B. fol. 767.

Oſtroy van H. Albert van Baijeren by Boxh. in zyn Toneel van Holl. p. 149.

Oſtroy van Philips in Jul. 1451. by Boxh. ibid. p. 155.

DELFZYL, eene ſterke groote Schans, of een klein wel bewoont Steedtjen, in 't Ooſterdeel van *Groningerlandt*, aan den mondt van de *Eems*; vermaart door de Haven, daar de *Tyvel* in de *Eems* loopt. Deze plaats wierd den *Gelderſchen* door *Schenk* ontnomen: want de *Gelderſchen* hadden *Hertog Karel* van *Gelder* den Eedt, als hunnen Erfheer, gedaan; zie op GRONINGEN. *Duc d' Alba*, door Koning *Philips den II.* in deze *Nederlanden* gezonden, was zoo verbittert op die van *Embden*, omdat ze d' *Onroomſche Religie* toeſtonden, de gevluchte *Nederlanders*, om zyne woede te ontwyken, vriendelyk herbergden, de Rebellen (dus noemde hy hen) in de *Nederlanden* allerlei behoeften toezonden, en in veelen behulpzaam waren, dat hy vaſt voor zich nam, om van *Delfzyl* eene Stadt te maaken; vermits hy, aanmerkende de goede gelegentheit van die plaats, de zonderlinge bequaamheit der Zeegaten en Havenen, oordeelde dat hy, door daar den koophandel op te rechten en in bloei te brengen, die van *Embden* ganſch zou bederven, en in den grondt maalen. Terſtont maakte hy eene afpalinge van Wallen en Graften, met Bolwerken wel voorzien, en begreep het Dorp *Feurſum* daar binnen: Had alreedts beſloten deze Stadt *Marsburg* te noemen, en zekeren oordt, door den Minrebroeder *Johan Knyf*, niew aangeſtelden *Biſſchop* van *Groningen*, laten wyen, tot het bouwen van eene Parochy-Kerk, daar hy den zelven eene Miſſe op beval te doen. Die van *Groningen* vertoonden hem, dat het bouwen aan 't dorp *Delfzyl* tot eene Stadt, hen veel meer dan die van *Embden* nadeelig zoude zyn; dat dit tegens hunne oude Privilegiën ſtreedt, enz. Daarom bleef dit voorneemen geſtaakt, en de Hertog voltrok de Schans alleen, die *Grave Loduwyk* van *Naſſauw* daar had beginnen te maaken, eer hy door de *Spaanſchen* by *Jemmingen* geſlagen wierd: dit geſchiedde in 't jaar 1578. Toen naderhant *Groningen* aan den Staat was gekomen, begeerden de *Groningers* dat deze Schans, als tegens het verdrag (met de Landtvoogdeſſe *Maria* geſloten) opgerecht, zou geſlecht worden; dat hun in 't jaar 1577. wel toegeſtaan wierd; maar vermits de Provintie van *Hollandt* zeer veel aan deze ſterkte gelegen was, wierd ze op niew, in plaatze van

De Raey Dictionn. Geogr. Grot. Nederl. jaarb. f. 167. Pontan. Gelderſ. geſchied. 2 D. fol. 336. 339. 434.

Meteren Nederl. geſchied. fol. 67. Hooft f. 188. Bor 4 B. fol. 175. Idem Bor 1 B. fol. 315. Meteren fol. 143.

van ſlechten, geſterkt: doch van *Rennenberg* (den Staat afgevallen) in 't jaar 1580. belegert, en ingenomen. In 't jaar 1591. heeft *Grave Willem* van *Naſſauw*, Gouverneur van *Vrieslandt*, t'zamen met *Grave Maurits*, Stadthouder en Kapitein Generaal, enz. deze Sterkte weêr herwonnen: toen maakten de *Staten* eenen omſlag over de *Groninger Omlanden*, en deeden die Schans met niewe werken breeder uitzetten; ſcheidende den Zeedyk van de Veſtinge, lieten 'er ook veele huizen bouwen, en dreigden de *Groningers* (die weêr onder *Spanjen*, door den verraderſchen handel van *Lalaing*, *Grave* van *Rennenberg*, gekomen waren) hunne Stadt van Inwoonderen te zullen ontblooten, en ze in *Delfzyl* te planten, indien zy zich niet aan den Vereenigden *Staat* overgaven: Echter bleven de *Groningers* hartnekkig by *Spanjen*; maar aangezien *Rennenberg* reedts in 't jaar 1581. geſtorven, en na hem *Verdugo* in 't landtbeſtier getreden was, belegerde *Prins Maurits* die Stadt ſtrengelyk in 't jaar 1594. en dwong ze, na eenigen tydt, tot overgave. Na dat *Chriſtoph Bernhard*, *Biſſchop* van *Munſter*, in 't jaar 1672. de ſtadt *Groningen* belegert hadde, en vry fel aantaſte, daar hy echter met ſchâ en ſchande afwyken moſt, dreigde hy ook *Delfzyl* te willen aandoen: maar de *Nederlandtſche Ooſt-Indiſche* Retourſcheepen, wonderbaarlyker wyze en gelukkig de *Engelſche* Vloot voorby gezeilt (die by *Doggers Zandt* op deze rykgelade Vloot paſte) en hier aangelandt, voorzag terſtont de Veſting van genoegzaam geſchut en andere oorlogsbehoeften. Vermits de *Biſſchop* ook zyn hooft zoo deerlyk voor *Groningen* geſtooten hadt, bleef *Delfzyl* van hem onaangetaſt. Toen de *Groningers* zagen dat de *Biſſchop* hunne ſtadt begon te naderen, droegen zy ook goede zorge voor deze Veſting, die hun tot een Haven en Voorburg verſtrekte; en alzoo de daar binnen zynde Commandeur by zommigen in vermoeden ſtont, dat hy heimelyk met den vyandt verſtandt hield, wierd ze eenen anderen getrouwen en dapperen Krygsman aanbetrouwt. *Delfzyl* legt vlak op den *Dollaart*, van waar men niet verre heeft over te vaaren, om aan de *Knokke*, in *Ooſt-Vrieslandt*, te komen.

Winſem. Kr. van Friesl. fol. 668. en fol. 673. P. C. Bor. l. 15. B. f. 218.

Grotii jaarb. f. 167. Montan. in Guicciardyn f. 173. P. C. Bor. Em. van Meteren H. Grot. Petit. &c.

Valkenier verwart Europa pag. 811.

Winſemius.

DELSTRA-HUIZEN, een der 18 Dorpen van de *Vrieſche* Grietenye *Schoterlandt*, in 't Quartier der *Zevenwolden*.

Houve.

DELWYNEN, een *Gelders* Dorp in *Bommelerwaardt*. Toen geheel *Gelderlandt* en *Zutphen*, in 't jaar 1547. eene Schattinge van 75000. guldens was opgelegt, ſtont het Quartier van *Niewmeegen*, een der vier quartieren van dat Vorſtendom, daar in geſtelt op 24342 guldens; daar in moſt de *Bommelerwaardt*, eene der zes verdeelingen van *'t Nymeegſch* Quartier, opbrengen 3400 guldens: die omgeſlagen over de ſtadt *Bommel*, en de 16 of 17 onderhorige Dorpen van de *Bommelerwaardt*, quam *Delwynen* en *Kerkwyk*, voor hun aandeel, op 191 guldens 9 ſtuivers, 10½ penn: te ſtaan.

De Raey Diction. Geographicum pag. 180.

DEMER, de DEMER, DEMERE, een Riviertje in *Nederlandt*, in 't Hertogdom *Brabandt*; dat zynen oorſprong in het Biſdom *Luik*, niet verre van *Maaſtricht*, en 't ſteedtje *Bilſen* heeft; het loopt voorby de ſteedtjens *Haſſelt*, *Sichem*, en *Aarſchot*, dan vereenigt het zich met de *Deyle*; vloeit voort naar en door *Mechelen*, daar 't by 't riviertjen *Nethe* komt; of, volgens *Guicciardyn*, heeft de *Demer* haren oorſprongk by *Tongeren*, in 't landt van *Luik*, en, Weſtwaarts vlietende, loopt door *Bilſen*, voort drie mylen van daar door *Haſſelt*, en dan vier mylen verder door *Dieſt*, vervolgens door *Sichem* en *Aarſchot*, in de *Dele* of *Dyle*. In deze *Demer* valt ook de kleene vloedt *Geete*, daar *Thienen* op legt, die niet verre van daar beginende, door *Thienen* loopt, en vlietende voort door *Halen*, valt hy in de *Demer*.

Guicc. Nederl. beſchr. fol. 15. Idem ibid f. 7.

Reg. Prum. Houve H.V.Kr. 1. D. fol. 129.

DEMMERIK, eigentlyk van oudts DENEMARKEN, een Dorp in het Nederquartier van het Sticht *Utrecht*. *Regino Prumenſis* heeft al van dit *Denemarken* in of op het jaar 880. geſproken. Toen de *Noormannen*, of *Deenen*, in deze landen gevallen waren, hebben zy deze plaats naar hun Vaderlandt dus genoemt; die allenskens in *Demmerik* verbaſtert is. (Zie hier van verder den volgenden Artykel.)

Alting Not. Germ. Inf. P. II. p. 43.

DENEMARCA, is hedendaags een zeer kleine ſtreek landts, tuſſchen de *Oppervecht* en den *Amſtel*, die wel eer zonder twyfel zeer groot geweeſt is, als de *Noormannen*, in het jaar 1384. daar voor de tweedemaal ingevallen zyn, nadat zy, *Duitsburg* bemagtigt hebbende, volgens 't verhaal van *Regino*, den *Rhyn* quamen opvaaren. Naderhant is het een erfgoedt geweeſt van een doorluchtig geſlagt, het welk van DENEMARKEN (*de Denemarca*) genoemt wierd. *Jakob* de *XLIV.* Biſſchop van *Utrecht* is van dat geſlagt geweeſt. De benaming vindtmen noch dicht by *Vinkeveen*, tuſſchen *Utrecht* en *Amſterdam*.

DESIDERIUS ERASMUS, geboortig van *Rotterdam*, en onder de Geleerden zeer vermaart: zie ERASMUS. (DESIDERIUS)

Boxhorn Toon.

DEVELSTEYN, een Slot in Noordt-*Hollandt*, onder *Dort*, in het dorp *Swyndrecht*; draagt dien naam naar de rivier de DEVEL. Het is een zwaar gebouw met dikke muuren geweeſt, gelyk noch genoeg uit de grondtveſten kan blyken, leggende op eene hooge werf, rondtom in zyne graften. De daar binnen geweeſt zynde *Spaanſchen* hebben het in het jaar 1572. afgebrandt, toenze op d'aankomſt des *Graafs* van *Lumey*, nadat hy den *Briel* vero- vert had, de vlucht namen. Het had ten Stichter Heer *Willem* van *Duvenvoorde*, Ridder; die het als eene adelyke Hofſtadt bezat, en het van den *Grave* van *Hollandt* in leen hieldt, tot op het jaar 1315. Daar na quam het aan 't oudt Geſlagt van *Brakel*, en voorts, als vry allodiaal goedt, aan de oude Familiën van *Duinen*, *Diemen*, en *Beveren*. In het jaar 1594. heeft Heer *Willem* van *Beveren* de helft van dit Slot met den tooren weêr opgebouwt, en met ſchoone Boomgaarden, Plantagien, Laanen, &c. opgeſchikt en verſiert.

pag. 95. Leeuw. Batav. ill. fol. 1215. Goudh. in de O Holl. Kr. fol. 78.

DEVENTER, eene ſterke en welbewoonde Stadt, in het Zuiderdeel ten Weſten van de Provintie van *Over-Yſſel*; zy legt aan den *Yſſel*, op de grenzen van 't Graafſchap *Zutphen*, en het Hertogdom *Gelderlandt*. Is de eerſte der drie vrye Ryks *Hanſe-Steden* van die Provintie; legt op de rechter zyde van den *Yſſelſtroom*, twee mylen van *Zutphen*, vyf van *Zwol*. Het gemak dezer ſtadt is zoo goedt niet, noch de lucht zoo gezondt als der andere omleggende ſteden, vermits ze wat te zeer beſloten is door de nauwte der ſtraaten, daar de lucht niet genoeg kan doorſpeelen, en de wagens zich bezwaarlyk konnen omwenden, en den anderen wyken: zoo dat ze, door de meenigte der enge ſteegjens en ſtraaten, wat dompig is, en derhalven, door vervuilinge en gebrek van ververſinge, de ziekten vry onderworpen. Van den oorſprong dezes naams *Deventer*, zyn zeer verſchillende en onzekere gevoelens: Eenigen houden het daar voor, dat de *Catti*, of *Catten*, toen zy hun landt verlieten, en zich naar herwaarts wendden, met hunne ſchepen eerſt in het *Vlie* gehavent, en den *Yſſel* opgevaaren zyn; ter zelver tydt zouden ook zommigen van deze *Catti*, ter plaatze daar nu *Deventer* ſtaat, zich neêrgezet, en deze niewe volkplantinge D'AVONTUER genoemt hebben, welk woordt allengks in *Deventer* zou verbaſtert zyn. Maar, behalven de onzeekerheit, of deze over-oude Duitſche *Catten* het woordt *Avontuur* wel gekent hebben, houden anderen dit voor zeekerder: Eerſt, dat deze *Cattiſche* natie zich allereerſt aan den *Gulikſchen* kant zou neêrgeſlagen hebben, volgens *Tacitus*; tuſſchen de *Maas* en *Waal*, toen ledig en onbewoont, hun legerſtede en verblyfplaats nemende: dus zouden zy den *Yſſel* op door de *Foſſa Druſiana*, dat is, de *Graft van Druſus*, voorby *Doesburg*, een weinig boven *Arnhem*, tot in den Rhyn gekomen, voorby den hoek van het *Bataviſche Eilandt*, en recht daar tegen over, tot aan den uiterſten kant van de *Galliſche* kuſt, hunne eerſte wooningen gehadt hebben. (Waar tegen anderen weder ſtellen, dat wel een gedeelte der *Catten* eenen anderen weg konden opgeſlagen zyn.) Ten anderen, dat in die tyden 't Geweſt rondtom *Deventer* zoo wel met menſchen was bezat, dat zy eene handt vol *Catten* geene plaats onder hen zouden toegeſtaan hebben. Wederom zyn'er die ſtellen, dat die van *Deventer*, *Benthem* en *Twent*, oudtydts, eenerlei Volk zyn geweeſt, van eenen oorſprong, bewoonders van een en 't zelfde landt en de zelve landtſtreeke, van de Romeinen *Tubantes* genoemt, en dat de naam van *Tubanter* allengs in *Dubanter*, *Debenter*, en *Deventer* verandert zoude zyn; of wel in *Twenter ſtadt*, van de Romeinen verbogen, om dat zy geen W kennen, en *Tubanter*, dus *Deventer* zyn geworden. Noch hooger haalen het zommigen op. De *Deventers*, *Benthemers*, en *Twenters*, eenerlei natie, hebben hunnen oorſprong van het magtige Volk de *Wenden*, *Vandali* en *Henêteri*, enz. Deze zouden van eenen *Vandalus*, afſtammeling van *Japhet*, den naam van *Vandali*, en *Wenden* gekregen hebben, wiens kinderen, door *Azia* tot aan de *Balthiſche* of *Ooſtzee* neêrgezakt, en van daar, zich wydt en breedt in vreemde landen verſpreidt hebbende, groote oorlogen gevoert, Koningkryken geſticht, en veele landen bevolkt hebben: immers voeren de Koningen van *Zweden* noch den titel van der *Wenden* Koning, en in *Spanjen* is het ryk *Vandalitia*, (anders *Andaluſiën*) niet onbekent. Het is zeer geloofbaar dat die Natie de eerſte zal geweeſt zyn, die deze onbewoonde landen beſlagen en bevolkt heeft: dat daar van ook de *Tubantes*, *Twenters*, of *Deventers* hergekomen zyn. Want het ſtaat vaſt dat alle deze Natiën en Volken, hier en hier omtrent, zyn voortgeplant, en herwaarts over uit het Ooſten gekomen; veele daar naar zweemende namen van Landen, Steden en Dorpen, gelyken noch naar *Vandali*, *Tubantes*, *Wenden*, *Drenthers*, *Benthemers*, en zyn als getuigen, dat zy vaders van die Volkeren geweeſt zyn, of hadden konnen zyn. Wy zullen ons, om ons uit dien doolhof van ſchynbaare mogelykheden te redden, van de *Wenden* of *Vandalen*, *Twenters*, *Tubanters*, enz. tot de waare Geſchiedeniſſen en Hiſtoriën van deze ſtadt *Deventer* wenden. Toen *Utrecht* door eenen inval der *Noormannen*, zeer deerlyk gefoolt en verwoeſt was, dat ook die Barbariſche

De Raey Diction. Geogr. Petit. Nederl. Republ. pag. 248

Pontan. Gelder. l. D. fol. 68.

Jac. Rev. vii Hiſt. Dav. lib. 1.

Leeuw. Batav. Ill. fol. 56.

Picard. antiq. pag. 9

B. Neander antiq. Germ. cap. 7.

Picard verg. antiq. pag. 9

Idem pag. 10

rifsche Natie aldaar, naar haren zin te werke ging, heeft d'*Utrechtsche* Bisschop *Rodbod* zynen stoel te *Deventer*, eenen tydt lang voor zyne doodt, die in 't jaar 917. voor-
O. Holl. Kronyk fol. 246. viel, geplaatst gehadt. Vermits die Stadt, met meer andere Steden, tollen en gerechtigheden, door makingen en giften van *Koning Karel*, aan St. *Marten*, gelyk men toen zeide, of het *Utrechtsche Bisdom* gekomen was: ook wierd
Winsem. Vrieselse Kronyk fol. 107. ten dien opzichte *Kampen*, *Deventer*, *Zwol*, en geheel *Overyssel*, als aan dien stoel van oudts behoort hebbende, het *Over-Sticht*, en de Provintie van *Utrecht* het *Nedersticht* geheeten. In het jaar 1178. raakte Bisschop *Balduwyn* de
Hieuwe I. D. fol. 148. 166. *Hollander* met Gelderlandt in eenen zwaaren oorlog, ter oorzaake dat de *Hertog* van *Brabandt*, die de *Veluwe* van 't *Utrechtsche Bisdom* te leen hield, verzuimde, 't zy uit achteloosheit, of wel uit moedwilligheit en ten trotze, verlei over 't gedachte Leen te verzoeken, en dat behoorlyk by den niewen *Bisschop* te verheffen, of door den *Grave* van *Gelder*, die het weêr in achterleen van den *Brabander* had, te doen verheffen. *Bisschop Balduwyn* derhalven, met recht vertoornt, valt in de *Veluwe*, die, als gezegt is, de *Grave* in achterleen bezat, en dreef'er hem 't eenemaal uit. Grave *Gerard* van *Gelder*, niet wel te vreden over 't missen en verlies van zoo eene treflyke landtstreeke, maakte zich gen den *Bisschop* op, en belegerde *Deventer:* maar weinige dagen daar na quam Keizer *Frederik Barbarossa* naar beneden, deed het beleg opbreeken, gaf ook de *Veluwe* weder aan den *Grave* van *Gelder*; beide de partyen eenen stilstandt van wapenen voor eenige jaaren beveelende. Ondertusschen stierf *Grave Gerard* kinderloos, en zyn broe-
Pontan. Gelderl. geschied. 2. D. fol. 81. der *Otto* tradt in zyne plaatze. Toen quam Bisschop *Balduwyn* andermaal gewapender handt, en verbrandde veele Dorpen in het Graafschap *Zutphen*. Zyn zwager *Grave Diderik* van *Kleef* verwoeste ook een groot deel van
O. Holl. Kronyk fol. 288. *Gelderlandt*. *Grave Floris* van *Hollandt*, zyn broeder, deed mede veele schade in de landen van *Grave Otto*; die, de Bisschoppen van *Keulen* en *Munster* ter hulpe geroepen, ook bystandt uit *Brabandt* en het landt van den *Berg* gekregen hebbende, de stadt *Deventer* weêr op niew drie weeken lang belegerde, en'er buiten twyfel ook meester van geworden zouden zyn, indien niet *Keizer Frederik* ten tweeden maale afgekomen ware, en vrede tusschen deze twee Vorsten gemaakt hadde, zettende *Otto* weêr in de *Veluwe*, op zulken recht als zyne Voorvaders daar in gehadt hadden, en tot dat de Keizer, met raadt der zynen, het vonnis daar over uitgesproken zou hebben; zie ook
Pontan. Gelderse. geschied. fol. 83. 84. op BALDUINUS, enz. Toen *David*, Bastaardt van *Burgundiën*, tot *Bisschop* van *Utrecht* ingedrongen en ingewydt wierd, bleven die van 't *Over-Sticht* of *Overyssel* achter,
Idem O. Holl. Kr. ibid. omdat ze niet zeer tot dezen *David* genegen waren. Zyn vader *Hertog Philips* waarschouwde hen, door booden en brieven, dat zy hunnen *Bisschop* doch erkennen zouden; maar de *Overysselaars*, door die van *Deventer* opgerokkent, gaven tot antwoordt: zy wilden 't wel toestemmen, onder voorwaarde dat *Adolf*, zoon van den *Hercog* van *Gelder*, twaalf jaaren lang over en nevens *David*, als Momber, zou te gebieden hebben. Ter dier oorzaake deedt *Philips* hen den oorlog aankondigen, rukte schielyk voort, en belegerde *Deventer*, te gelyk met zynen zoon den *Bisschop*, Omtrent de Stadt stont een steene gebouw, dat den herderen by nacht t'eener schaapskooije plag te dienen; die van *Deventer* hadden dezen tooren met grafften, en eene hooge aarde wal wel beschanst, ook met geschut volkomen verzorgt: deeden ook daar sterke uitvallen uit, en ontzagen geen gevaar om den vyandt van hunne vesten af te houden. Maar de *Bisschop* schoot van zyne zyde zoo geweldig op de wallen en muuren van 't Bolwerk, dat ze van daar hunnen wyk mosten neemen, na dat zy eerst het ganssche gebouw hadden laten springen: De gedurige regen verhinderde de Belegeraars den verderen voortgang; daarom, als ook door tusschensprake des *Klevenaars*, wierd het beleg opgebroken, onder voorwaarde, dat *Deventer* en de andere *Overysselsche* steden hunnen *Bisschop* aanneemen zouden; negen weeken lang duurde de belegeringe, en dus ontquam *Deventer* al we-
Pontan. Gelderse. geschied. 2. D. fol. 245. der de veroveringe in het jaar 1456. Hertog Karel van Gelder sprak in het jaar 1507. de Overysselsche plaatzen, inzonderheit *Deventer*, aan, om vergoedinge van dat zy eene wyle tydts hem de gewoone Thinsen en Schattingen van hunne *Veluwsche* Landeryen onthouden en geweigert hadden, nevens meer andere dingen: dat ook die van *Kampen* de *Deenen* (overgekomen om by Hertog *Karel* dienst te zoeken, doch die meer het oog op deze stadt scheenen te hebben) of eenigen van hen, gevangen, op een radt gelegt hadden; des wierd *Karel* noch grimmiger, en voerde zyn volk voor *Deventer:* maar de Burgers, van omtrent 600 hunner leerlingen geholpen, boden zulk eene dappere tegenweere, dat hy de stadt in het jaar 1510. verliet; doende echter, by zynen aftogt, onderwegen schade genoeg: en dus bleef *Deventer* nochmaals onverwonnen.
Idem Pontan. ibid. fol. In het jaar 1521. nam gemelde *Hertog* weêr eenen twist op niew daar tegen op, wegens zekere brugge en tooren, by die van *Deventer* op den stroom, en in zyn gebiedt gebouwt, tot groot nadeel, zoo hy zeide, en afbreuk van hem en zyne grensplaatzen. De tooren stont op het eind der brugge, waar mede de stadt op d'Oostzyde van den *Yssel*, aan de *Veluwe* grenst. Beide waren ze met een bolwerk en uitkyk versterkt. Vermits nu die van *Deventer* zyn voorstel in den windt sloegen, trok hy uit de *Veluwe* op: joeg de bezettinge, vermoedelyk met verraadt, uit den tooren, worp dien ter neder, en verbrandde byna de helft van de brugge: Hy liet echter *Deventer* in rust; en vertrok ook aanstondts van daar. By de instellinge der niewe Bisschoppen in de Nederlanden, door Paus *Paulus den IV*, op het aanzoeken van *Philips den II. Koning* van *Spanjen*, wierd in het niewe Bisdom te *Deventer* Bisschop *Johannes Mahusius*, van der Minrebroederen Ordre; maar hy wou dien staat niet aanvaarden; derhalven wierd *Ægidius* van den *Berge*, ook een Franciskaner, in zyne plaats verkoren. Na dat de beroerten tusschen *Spanjen* en den *Staat* ontstaan waren, maakte *Prins Willem* eenen aanslag op *Deventer:* met zommigen daar binnen zynde burgers hield hy heimelyk verstandt. Veelen, zelfs ook vrouwen, (dus spreekt'er van *Reyd* van) was dit bekent, evenwel bleef de zaak tot op 't uiterste geheim; waar van d'algemeene haat tegen de *Spaansche* de reden was Evenwel ging het werk niet voort, vermits'er op den daar toe bestemden tydt eene zeer zwaare sneeuw viel, gevolgt van een krachtig water, waar door alle landen tusschen Wezel en Deventer overstroomt lagen, en de Prins, daar door verhindert, niet aankomen kon. *Pacieco*, Spaansch Gouverneur aldaar, begon eindelyk te merken dat'er iets op handen was geweest: nam verscheide Burgers, daar hy ergwaan op hadde, gevangen, kon echter de schuldigen, niet tegenstaande hy zommigen ter doodt toe liet pynigen, niet ontdekken: dit droeg zich dus toe in 't jaar 1570. Acht jaaren daar na vervoegden zich zommigen uit de Ridderschap en steden van Overyssel by den *Grave* van *Rennenberg*, *Gouverneur* van *Vrieslandt* (toen den *Staat* noch niet afgevallen) verzoekende door hem van het *Hoogduitsch* Regiment van *Polweyler*, dat zoo te *Kampen*, als te *Deventer* lag, verlost te mogen worden, omdat het zich openlyk vóor *Don Jan* van *Oostenryk*, van hem omgekoft, verklaart hadde: baden ook de *Staten Generaal* om *Rennenberg* tot hunnen Gouverneur te bekomen, als geschiedde. Daar op belegert hy *Kampen* den 1 Julius 1578. Kort na den 3 Augustus wierd ook *Deventer* aangetast; daar lag eene bezettinge van 900 *Hoogduitschen* in, die dappere uitvallen, en de burgers grooten overlast deeden; zy zoopen alle hunne wynen en bieren uit, namen allen voorraadt van spyze weg, en in tydt van alarm dwongenze hen in hunne huizen te blyven, of zy wierden doorstoken. Eindelyk evenwel begondenze den burger te vreezen, uit inzicht dat de wanhoop hen iets tot hunnen nadeele mogte doen onderstaan, daarom traden zy met de burgers in verdrag; waar by zy beloofden, dat zy hun geenen overlast meer zouden doen: daar tegen zou yder burger eenen jongen, of dienstmeidt bestellen, om het krygsvolk te helpen bolwerken. Zy namen ondertusschen al 't goudt en zilver uit de kerken, enz. en muntten'er geldt af; al het koorn en andere leeftocht haalden ze uit de kloosters; en begonden ook den burger op niew gewelt aan te doen. Maar op de tydinge van *Don Jans* doodt, en dat hun volk, tot ontzet komende, geslagen was; dat zy boven dien gebrek van buskruit hadden, gaven zy zich den 14 November over: en *Deventer* wierd van de *Spaansche* bezettinge verlost. Zy vonden 't echter niet veel beter by de niewe, die ook zeer moedtwillig te werk ging; weshalven *Rennenberg* hen, op de klagten aan hem van de burgeren gedaan, daar uit nam, op zeekere voorwaarden: Dat de stadt den *Aartshertog Matthias*, *Prins Willem*, en *Rennenberg* zou kennen, enz. dat de burgery uit de krygsmagt zoodanige vaandels of Compagniën ter bezettinge mogte kiezen, als haar best behaagde, doch meer Soldaaten zoude moeten inneemen, wanneer het de hooge Overigheit zou nodig vinden. Maar die van *Deventer*, nu verlost van d'inleeringe, en zich in de *Unië* begeeven hebbende, wilden zich niet meer onder bedwang van de bezettinge stellen: weigerden deshalven krygsvolk in te neemen, hoe ernstig ook d'algemeene *Staten* daar om aanhielden; te meer vermits *Parma* niet verre van *Zutphen* lag. De *Grave* van *Lycester*, nu Gouverneur Generaal der Vereenigde Nederlanden, vond goet zich door list van zoo eene Stadt, daar de *Staat* zoo veel aan gelegen was, te verzeekeren. Hy verzocht, in 't jaar 1585. met zyne Lyfwacht daar te mogen binnen koomen: veele der *Overysselsche* Staten en Edelen quamen hem daar bezoeken, en dus bragt hy door behendigheit, op den 21 October, *Engelsche* en *Yrsche* Soldaten binnen *Deventer*: meester van de stadt geworden, stelde hy daar over tot Gouverneur *William Stanley*, Colonel van een Regiment *Yren*, 't wildste en barbaarste volk, zegt *Reyd*, dat ooit in de Nederlanden gezien was; zie *Reyd* van hen en hunne wildtheit wonderlyk spreekende: zy waren 1200 in getal, en voerden billyk den naam van *Wilde Yren*. *Willem Stanley* was Roomsch Katholyk,

Idem fol. 361. *G. Hasselt Hist. gelr. pag.* 317.

E. van Reid fol. 9. *of fol.* 10.

Em. van Meteren fol. 147. *Grot. jaarb. fol.* 60. *P. C. Bor.* 8 *B. fol.* 63. *Pontan. Gelderse. geschied. fol.* 137. *P. Montanus by Guicc. f.* 154.

Reid fol. 154.

die, in het gebiedt getreeden, heimelyk mosſte met *Ro-land York*, overeen de Schans te *Zutphen*, (welke ſtadt *Taxis* voor *Parma* ingenomen had) en vervolgens zelfs met *Taxis*, die Gouverneur binnen de ſtadt was; dat hy hem *Deventer*, en *York* de Schans overleveren zou, onder belofte van goede vergeldinge. De *Staten* kregen wel eenigt vermoeden op *Stanley*; maar zy konden daar niet in voorzien, om dat *Lyceſter* naar *Engelandt* vertrekkende hem geboden had *Deventer* niet te ruimen, zonder zynen uitdrukkelyken laſt. De Staten deeden daar op den Overſten *Norrits* wel derwaarts trekken, om, met der burgeren hulpe, zich meeſter van de ſtadt te maaken; maar als hy op weg was, en *Stanley* daar bericht van kreeg, trok hy 's avonts den 28 Januarius 1587. uit *Deventer*, na dat hy zyne Kapiteinen en Soldaaten gezegt hadde, dat de burgers hem en hen alle dachten te overvallen, om dat hy betalinge verzocht en eiſchte, daarom wilde hy 't hunner verzekeringe meerder bezettinge in de ſtadt brengen, en dan de ingezetenen tot het betaalen der achterſtallen dwingen. Aan de poorten ſtelde hy dubbelde wacht van zyne vertrouwelingen. Des avonts was hy uitgereden, den 29 dito 's morgens ten vyf uuren keerde hy weder, den *Spaanſchen* Gouverneur *Taxis* met zich brengende, nevens 600 vyandtlyke Soldaaten te voet en 300 te paerdt, die by den donker in de ſtadt quamen, en meeſter van de ſtadt, hoewel niet lang, bleven. Want als Prins *Maurits* van *Naſſauw*, den 30 May 1591. *Zutphen* verovert hadde, wierdt noch op dien zelfden avont *Deventer* berent. *Grave Herman* van den *Berg* was'er wegens *Spanje* Gouverneur: eenige dagen wierden doorgebragt met breſſen ergens in den muur van de Stadt, by of langs de kay, te ſchieten; en wierden'er eenige platte ſchuiten in de haven gelegt, en daar over eene brugge ter beſtorminge; daar het volk zoo vierig toe was, dat ze twiſten om de eerſte te zyn; doch de brug te kort zynde, moſt de ſtorm uitgeſtelt worden. Des anderen daags, de brug verlengt, *Grave Herman* in zyn hooft gequetſt, en zyn een oog uitgeſchoten, ook veel volk den vorigen dag in de breſſe geſneuvelt zynde, traden die van binnen tot verdrag, en *Deventer* quam den 10 Junius 1591. weêr aan den *Staat*, en in handen van Prins *Maurits*: voor welke het een gelukkig jaar was. Den 21 May overrompelden de Staatſchen de *Zutphenſche* Schans; den 30ſten wierd *Zutphen* verovert; den 10 Junius *Deventer*; den 2 Julius de Schans *Delfzyl*; den 26 der zelve maandt deden ze *Parma* voor *Knodzenburg* opbreeken; den 14 September wierd *Hulſt* in *Vlaanderen*, en den 24 October *Niewmeegen* ingenomen. Ter gedachteniſſe lieten de Staten Generaal eenen Penningk ſlaan. Aan d'eene zyde ſtont het wapen van Staat, een gekroonde Leeuw, met een zwaardt in d'eene poot, en in d'ander een Bondel met zeven pylen. Om den randt de woorden, *Fecit Magna qui potens eſt. D' Almagtige heeft groote dingen gedaan.* Op de andere zyde: *Zutphania, Daventria, Hulſto, Noviomago Libertati reſtitutis, Caſtellis pluribus captis, hoſtibus ex Batavia fugatis, Senatus Fœderatarum Provinciarum Fieri fecit. Na de vryheit aan Zutphen, Deventer, Hulſt en Niewmeegen weêrgegeeven, veele Schanſſen verovert, en de vyanden uit de Betuw verdreven te hebben, hebben de Staten Generaal der Vereenigde Nederlanden dezen Gedenkpenning doen ſlaan* 1591. In het jaar 1672. toen *Koning Louis de XIV.* en zyne Bondtgenooten, den *Staat der Vereenigde Nederlanden* zoo plotzelyk overviel, heeft *Deventer* al mede het bittere van dien oorlog geſmaakt, en is d'eerſte ſtadt geweeſt in *Overyſſel* die het *Keulſche* en *Munſterſche* jok, zonder veel geweld te lyden, op zich genomen heeft. *Diderik Stek* was aldaar Commandant wegens den Staat: hy en de Burgemeeſter *Leſpire* hadden, al by den eerſten inval van *Vrankryk* in dezen Staat, laſt ontfangen, om doch op alles goede ordre te ſtellen, het Magazyn van alle behoeften te voorzien, de Veſtingwerken te hermaaken, de Bezetting, zoo veel 't nodig was, te verſterken, enz. Echter ontbrak'er noch vry veel toen de vyandt quam. Men had daar, ſedert de vrede met *Spanjen* 1648. gelyk ook op andere plaatzen, de werken zeer laaten vervallen. Evenwel van Maart af tot Junius toe hadden de boeren van *Sallant* en *Twent*, nevens de burgers, uit liefde de Soldaaten (die om vyf ſtuiv: boven hunne gagie dag en nacht daar aan arbeidden) helpende, het niet zoo verre konnen brengen, of'er ontbrak, toen de vyandt naderde, als gezegt is, noch veel aan. De Stadt was met acht zwaare Bolwerken, vyf Ravelyns in de graft, en twee daar buiten, desgelyks met twee *Tenailles* en affnydingen in de Contreſcharpen, boven en onder de ſtadt, den *Yſſel* langs omtrokken: de Contreſcharp, byna rondtom de geheele ſtadt, met ſtormpaalen bezet die verkeert en met de punten naar binnen ſtonden; ook waren zommige te zwak tot tegenweer: in tegendeel, dicht by de Contreſcharp, op den dyk by de Bergpoort, waren paliſſaden gezet zoo dik dat de vyandt daar achter ſchuilen, en met muſquetten treffen kon al die ter dier plaatze by het geſchut ſtonden. Zoodanig was het daar mede en met andere dingen, die wy voorby gaan, geſtelt, zoo dat veelen een quaadt vermoeden kregen; te meer omdat de Commandant, een man die zeven-en-dartig jaaren den kryg gevolgt had, wel behoorde te weeten, hoe een ſtadt naar behooren en vereiſch geſterkt diende. In het magazyn waren 85000 ponden buskruidt, op de wallen 45 metaale- en 6 yzere ſtukken geſchut, behalven noch 16 of 18 zeer ſchoone metaale ſtukken, by 't opbreeken van 's Prinſen leger aan den *Yſſel* in *Deventer* gezonden. Het ontbrak noch aan kruit, noch aan loodt, noch aan handtgranaaten. De Bezetting, t'zamen met de Waartgelders, beſtont uit 4500. mannen, daar by bevonden zich noch 2000. wel gewapende en gemoedigde burgers, behalven de daar in gevluchten. In de ſtadt was een Factie die de overhandt had, en in de zelve de *Nilanden*, zulker wyze dat *Henrik Nilandt*, Theſaurier, het Koningkje van *Deventer* hiette, byna alles in de Vroedtſchap, enz. onder zynen wille had, en d'andere Party krachteloos hielt: daar door was'er zelfs ook onder den Burger geene eensgezintheit. In zoodanig eene geſtelteniſſe der ſtadt, quamen de *Biſſchoppen* van *Keulen* en *Munſter* daar voor, den 16 Junius 1672. met een byeen geraapt leger, van ſchuim van volk, en berenden ze van de landtzyde, in zulk eene wanordre, dat ze lichtelyk hadden konnen geſlagen worden: zelfs geene wachten uitzettende, behalven een verloren ſchildwagt, dien die van binnen gemakkelyk hadden konnen bekruipen: den 17 dito begaf zich de vyandt, ten hoogſten 9000. mannen, met 6 mortieren, een uur beneden de ſtadt over den *Yſſel*, en berende *Deventer* ook aan den anderen kant: meer dan 't derde deel van dien kleenen hoop liep de *Veluwe* door ſtroopen, echter wierd'er geenen uitval op gedaan, daar men de mortieren zoo gemakkelyk had konnen bemagtigen en wegneemen; zelfs de brug, waar over men d'uitvallen moſt doen, wierd door ordre van eenigen der Magiſtraat, en met kenniſſe van den Commandant en Kolonel *Broerſma*, weggenomen; de Contreſcharp, met zweet der burgeren en boeren opgemaakt, wierd nooit door de Krygsmagt bezet, omdat het *Broerſma* zoo verſtont. De Burgemeeſter *Boekholt* belette men paliſſaden uit het *Hunnekerboſch*, een weinig buiten de ſtadt, te haalen, om den bedekten weg daar mede te verſterken. Ook wierden alle de buitenwerken verlaaten; 't verzoek van eenigen uit de Magiſtraat, dat men uitvallen zou doen, en contramineeren, wierd afgeſlagen. Ondertuſſchen naderden de vyanden zeer ſterk, dat van veelen met verwonderinge wierd aangezien. Den 19 dito 's voormiddags ten 10 uuren quamen'er twee *Overyſſelſche* Edellieden, Jonkers *Swaafken* en *Doetingen tho Rande*, voor de Stadt, bygeleidt van eenen trompetter: Zy wierden terſtont binnen gelaaten; alle die hen ontmoetten ſtelden zy voor de groote magt der *Biſſchoppen* van *Keulen* en *Munſter*, wel 40000. man ſterk, de veelheit van geſchut, bomben, &c. waar door *Deventer* met een vaart tot eenen aſchhoop zou geraaken, indien zy 't niet ylings overgaven; zoekende den Burger en de Magiſtraat daar door kleinmoedig te maaken: bragten ook eenen brief van de *Biſſchoppen* van *Munſter* en *Keulen* ondertekent, en daar in beloften, met dreigementen vermengt: de Magiſtraat gaf'er een ſchriftelyk en weigerend antwoordt op, dat aan den Commandant *Diderik Steck*, en den militairen Krygsraadt bekent makende: maar eer dit ſchrift noch afgevaardigt was, wierden eenigen uit de Magiſtraat benoemt, om met de hooge Krygsofficieren in geſprek te treeden, of 't niet raadzamer ware met de overzendinge wat uitſtel te neemen, om tydt te winnen, en niet te antwoorden zonder eerſt met die van *Kampen* en *Zwol*, volgens hunne onderlinge verbanden, enz. te ſpreeken. Dat behaagde den Commandant en de hooge Officieren zeer wel, behalven den Luitenant Kolonel *Tamminga*, die dezen voorſlag zeer verdagt hieldt: deshalven had de brief zynen voortgang. Den 20 dito, 's morgens ten drie uuren, wierden veele bomben en vuurwerken in de Stadt geworpen, dat tot acht uuren 's avonts duurde: op 't ſterk aandringen van eenigen uit de Magiſtraat, en den burger Kolonel, ordonneerde de Commandant *Steck* eenen uitval, met omtrent 100 te paerdt en 200 te voet; maar 't wierd alles zoodanig beſtiert, dat'er geen vrucht van quam. *Henrik Nilandt* bragt in de vergaderinge voort, dat men den brief, des vorigen daags van *Chriſtoph Bernhard* ontfangen, behoorde te reſumeeren: na dat die geleezen was ſloeg hy voor; nademaal *Deventer* in dien brief eene *Ryksſtadt* wierd genaamt, en dat *Kampen* en *Zwol* ook Ryksſteden waren, door onderlinge tractaten aan malkanderen verbonden, zonder welke men by gevolge in dezen niets doen konde, of men niet, onder voorwending van Gelaſtigden derwaarts te zenden, tydt zou konnen winnen, om eenige dingen, die in de ſtadt ontbraken, middelerwyle te krygen. De meeſten ſtonden 't opentlyk, anderen ſtilzwygende toe; behalven Burgemeeſter *Boekholt*, die 't zeer verdacht voorquam, doch zich noch liet beweegen. Maar als *Hendrik Nilandt* voortging van eerſt eenige artykelen op 't papier te ontwerpen, om met die ſteden daar over zich te beraaden; hoe dan (voer *Boekholt* daar „ op uit) ſpreekt men hier van artykelen op te ſtellen, „ om daar over met de andere ſteden in overleg te ko-

[illegible] van [illegible] fol. 266. P. Mont. in Guicc. fol. 154. Bor. Nederl. Oorlogen 21. B. f. 53. E. v. van Rheyd f. [illegible] of 151. [illegible] P. C. H. [illegible] 29. [illegible] fol. 109. P. C. B. E. van [illegible] Em. van Meter. H. Grotius. P. Mont. &c.

Idem Valken. pag. 543. P. Caſt. Mercur. 23. D. f. 80.

Idem Valk. p. 545. Sylv. vervolg op Aitz. 1. D 1. St. fol. 272.

Idem Valk. p. 547. Brief uit Devent. van de 23 Junii.

Valken. verwart Europa.

[illegible] Hist. [illegible] p. 59.

men.

„ men? Ik dachte de meeninge alleen te zyn, om door
„ dit voorwendzel tydt te winnen, tot aanvullinge der
„ gebreken, en ophouding der vyanden: maar nu kan elk
„ zien wat hier te doen is. Deze onverwachte tegenſpraak
deedt den ganſchen Raadt verſtommen. *Hendrik Nilandt*,
ſtelde echter den Burgemeeſter *Kuper*, kort daar na, weêr
in 't byzonder voor, of evenwel een ontwerp niet noodig
ware? Maar kreeg tot antwoordt, dat het noch ontydig
was, en *Boekholt* ſprak het ganſch ernſtig tegen; zoo dat
Idem Valken. p. 548. 549. de vergaderinge, zonder beſluit te neemen, ſcheidde. Maar
geen twee uuren daar na wierd eene niewe by-een-komſt
belegt, en Burgemeeſter *Boekholt* t' huis gelaaten, die 'er
echter kenniſſe van kreeg, en 'er kort voor 't ſcheiden
by quam, ook openinge van 't verhandelde verzocht. Daar
op wierd hem een brief aan de *Biſſchoppen* van *Munſter* en
Keulen voorgeleezen, van inhoudt; „Dat ze op het voor-
„ gedragene van Haare Doorluchtigheden, aangaande
„ *Deventer* op goede Conditiën weêr onder 't *Ryk* te bren-
„ gen, niet konden antwoorden zonder met de twee an-
„ dere Ryksſteden, *Kampen* en *Zwol*, geſproken te heb-
„ ben; verzoekende ten dien einde vrygeleide voor hunne
„ Gecommitteerden, en middelerwyle wapenſchorſſinge.
Bockholt betuigde daar tegen, en zeide dat dit niet minder
was dan alreede te capituleeren. Evenwel wierd de
brief den bovengenoemde Jonkeren, den 20 Junius 's a-
vonts ten vyf uuren, behandigt; die hem aan den vyandt
bragten. Ondertuſſchen naderden de *Munſterſchen* en
Keulſchen gedurig, zonder dat 'er iet tegen gedaan wierd,
en die iet doen wilden wierden verhindert. Des *Biſſchops*
antwoordt op dien brief quam ook weêr in de Stadt: Zy
mogten *Gedeputeerden* in 't Leger, doch zonder tydtver-
lies, zenden; ondertuſſchen zou 'er een ſtilſtant van wa-
Idem Valken. p. 550. 551. penen zyn. Onder deze brief-wiſſelinge, riepen 'er eeni-
gen: *Men moſt de Stadt zien te behouden, en voor 't bederf
bewaaren: ook het noch dien dag daar toe brengen*; zoo dat ook
noch op dien dag het capituleeren, met overſtemminge,
Caſt. H. Mercur. 23 Deel. pag. 80. in plaatze van zich te verweeren, beſloten wierd: welk laat-
ſte ſtaande hielden *Bockholt* en *van den Berg*, Burgemeeſters,
en de Heer *Steenbergen*, nevens veele Gemeents-luiden, enz.
Maar hunne redenen golden niet: zoo ging 't ook in den
Krygsraadt, meeſt door 't aandryven van *Broerſma*, tegen
't advys van den Luitenant Colonel *Tamminga*. De bur-
gers, daar over te onvreden, liepen met hoopen naar 't huis
van *Hendrik Nilandt*, daar hy met zynen aanhang noch
by den anderen was; en zouden zy hen mogelyk niet
zeer zacht op 't lyf gekomen zyn, indien men de deur
niet ſpoedig toegeſmeten hadde. Onder deze beroerte,
bergden *Andries* en *Willem Nilandt* zich over den achter-
Idem Valken. ibid. p. 555. Caſt. Mercur. pag. 82. muur. Toen wierd voort daar op noch eene niewe ver-
gaderinge aangeſtelt: Burgemeeſter *Boekholt* voerde eene
ſchoone reede, tot aanmoediging om de Stadt te verdedi-
gen, doch wierd daar over van *Andries Nilandt* vry on-
heuſchelyk beſchrolt; die hem daar tegen geen antwoordt
ſchuldig bleef, en dit onder andere heltdadig te gemoedt
voerde: *Dit zult gy voor Godt en de nakomelingen alle de da-
gen uwes levens niet konnen verantwoorden; en vermits ik zie
dat alhier geene redenen plaats vinden, worde ik genoodzaakt in
Godts naam te verklaaren, dat onze ſtadt verraden is, enz. Om
dit te bewaarheden zyn 'er zoo veele getuigen, dat het op een,
twee, noch drie aankomt.* Doch dit wierd in den windt
geſlagen. Onder de redenen van *Boekholt* waren deze aan-
merkelyk, op de vragen van Andries Nilandt; *Wilt gy dan
de Stadt laaten ruineeren*? antwoordde hy, *'t Heeft geen noodt
want daar is goede ordre op den brant geſtelt; en al zouden
ſchoon onze huizen in duigen vallen, zyn wy echter met eede aan
onze Bondtgenoten verplicht onze Stadt met goedt en bloet te ver-
dedigen:* daar vraagde Andries Nilandt op: *Waar wilt gy
dan blyven*? Hy daar op; *Aan den wal daar is ruimte genoeg.*
Wederom vraagde *Andries Nilandt: Wat wilt gy dan eeten*?
Boekholt; *Wat aaten die van Leiden in hunne belegeringe? die
nuttigden ongedierte; daar toe zal 't (met Godt) by ons niet aan-
komen. Eeten wy geen gemalen koorn, zullen wy 't met ongemalen
noch wel konnen afzien: daar wy noch grooten overvloedt van
hebben.* Voorts zeide hy; *Is 'er iemant van de burger Ka-
piteinen die wat kleinmoedig is, ik biede mynen dienſt in zyne
plaats aan....* Ook, *dat men beter conditiën zou konnen bedin-
gen, de Stadt als Soldaten beſchermende* (ſchoon 'er geen ontzet
te verwachten mogte zyn) *dan zich als Poltrons dragende:
want*, zeide hy 'er by, *dan zal men ons als Poltrons handelen*, enz.
waar op weêr de woorden volgden: *Dat zult gy voor Godt en
de nakomelingen niet konnen verantwoorden. Boekholt* had geerne
Idem Valken. ibid. p. 557. gezien, nevens een goedt deel van de Burgerye, dat de
Gedeputeerden naar den *Biſſchop* met geweldt binnen wa-
ren gehouden geweeſt; ook waren 'er de Colonels *Tam-
minga* en *Manger*, met de hulpe der Burgeren, bereidt toe:
maar de Commandeur *Steck* wou 'er niet toe verſtaan.
Dus trokken des namiddags ten 3 uuren de Gedeputeerden
uit, om met den vyandt te verdraagen, en den 21. wierd
het verdrag getroffen: ook by de Magiſtraat goetgekeurt,
behalven van Burgemeeſter *Boekholt*, die tot het laatſte toe
zoo volſtandig als in 't begin bleef. De Oudtburge-
meeſters *Ter Borg* en *Steenbergen* wilden de artykelen niet
hooren leezen. Dus ging *Deventer* zonder tegenweer, na
dat het vyf dagen ingeſloten was geweeſt, aan den *Biſſchop*
over; 't zy uit een t' zamenverſtant met den vyandt, 't zy *Valk. H.*
uit eene lafhartige verbaaſtheit; de rechte geſchapenheit *Mercur.*
daar van is den Alweetenden bekent. De Commandant *Sylv. op*
Steck heeft naderhant t' zyner verontſchuldiginge zoo veel *Aitzem.*
voor den Hoogen Krygsraadt ingebragt, dat hy een von- *&c.*
nis 't zynen voordeele bequam, van inhoudt: Hy had tot
verdediging van *Deventer* alles wat nodig ware gedaan;
maar was in zyne goede voorneemens t' elkens verhindert
door de Magiſtraat, die de ſleutels en 't woordt aan zich
behielt, en de meeſte lafhartige Krygsofficieren aan haare
zyde getrokken hadde; dat hy om 't een en 't ander te be-
letten nooit kans gezien hadt; derhalven wierd hy van
den Krygsraadt gecontinueert in alle zyne bedieningen en
waardigheden. In tegendeel gaf de Magiſtraat eene *De-* *Idem*
ductie uit, waar in zy de ſchuldt op de Krygsmagt ſchoof: *Valken.*
Dat zy, nevens de Burgery, kloekmoedig genoeg geweeſt *p. 562.*
zoude zyn tot verweeringe, doch dat de noodt haar haaſt
gedwongen had eene andere reſolutie te neemen; dat
daar toe niet weinig de vlucht van des Commandeurs
Huisvrouw, met alle tilbaare goederen, nevens het ver-
lies van de Schipbrug, door eenen ſtorm, geholpen hadt;
daar by de lafhertigheit van de Militaire Officieren, die
den ziedenden moedt der burgeren hadt doen zinken; dat
'er geen ontzet was te wachten, alzoo *Prins Willem* van
Oranjen met zyn leger naar *Hollandt* geweeken was; dat het
water in de ſtadtsgraften zeer ſchielyk was gevallen, waar
door de vyandt in de verlatene buitenwerken had durven
komen; dat de Krygsofficieren oneenig zynde, d' uit-
val wanſchikkelyk begonnen, en niet ten beſten geëindigt
was; boven dien niet eenen Ingenieur binnen de Stadt,
ook geene *Granadiers*; dat de *Gedeputeerden* uit den hoogen
Krygsraadt oordeelden de Stadt onhouwbaar te zyn, enz.
Ook gaf de Overſte *Manger*, boven gemeldt, eene plegti- *Arn.*
ge verklaring, dat de burgery zich manhaftig ter verdee- *Montan.*
diginge van de ſtadt, en afbreuke des vyandts (tegen wien *Wilh.*
zy hadden willen uitvallen, indien 't door *Steck* den Com- *Henr.*
mandeur niet belet ware geweeſt) getoont hadde. Het *p. 310.*
wierd als wat zonderlings aangemerkt, dat den Trompet- *311.*
ter op den tooren het blazen, en den Klokkenſpeelder *Valken.*
het liedeken van *Wilhelmus van Naſſauwen* te ſpeelen ver- *p. 561.*
boden was; de Organiſt mogt het ook niet doen, en de *Deduc-*
Predikanten voor zyne *Hoogheit* niet bidden. Eenen van *tie*
de laatſten, onder anderen gewag makende van d' ondank- *der Ma-*
baarheit tegen 't huis van *Oranjen*, wierd eenigen tydt den *giſtraat.*
predikſtoel verboden, en zou (ten ware uit ontzag voor *Idem*
de burgerye) hebben moeten vertrekken. Voor den *Staat* *Montan.*
was de overgave zeer ſchadelyk, en ſchandelyk voor de *p. 313.*
overgeevers, vermits de geheele Bezetting, krygsgevange- *Caſt. H.*
nen blyvende, zich moſt laten ontwapenen, uitgezon- *H. Merc.*
dert alleen de twaalf hooge militaire Officieren, die vertrek- *pag. 80.*
ken mogten. Naardien *Deventer* nu aan den kant der *Keul-* *in 't 23*
ſche en *Munſterſche Biſſchoppen* gekomen was, wierden aan *deel.*
die van *Zwol* brieven gezonden, om dit voorbeeldt te vol- *Idem*
gen, enz. Maar na dat de zaaken der *Franſchen &c.* eenen *ibid.*
anderen keer begonden te neemen, en *Koning Louis* zyne *pag. 82.*
veroveringen meeſt alle verlaten moſt, vreeſden de *Biſ-* *Valken.*
ſchoppen van *Keulen* en *Munſter* dat het onweêr hen ook *p. 567.*
op 't hooft waeijen mogte; derhalven maakte *Munſter* in
April 1674. vrede met den *Staat*. *Keulen* deedt het zelfde
in de volgende maandt May: maar vooraf hadt *Munſter*
den derden van die maandt *Deventer* (waar in het guar-
niſoen uit vyf achtſte deelen Keulſchen beſtont) verlaaten;
na dat hy de burgery, boven alle voorgaande overlaſten,
noch 40000. of 42000. Ryksdaalders voor brandſchatting,
behalven 1800. guldens aan reſtanten, afgeperſt hadde. De
burgery bewilligde daar blydelyk in, om van die plaag-
geeſten verloſt te zyn: maar dewyl 'er juiſt zoo veel geldts
niet by de kas was, nam hy voor 't geen 'er aan ontbrak
Oſtagiers mede. Na het overgeeven aan den Biſſchop
bleef de Regeeringe in haren ouden ſtant tot den 18 Fe-
bruarius 1673. ouden ſtyl. Op dien dag vergaderde de
Raadt naar ouder gewoonte op het Stadtshuis, ſteunende
op de Capitulatie, van gehandhaaft te zullen worden by *Sylv.*
hunne rechten en privilegiën: maar 's namiddags zondt de *vervolg*
Domheer *Meyring* dien eenen beſloten brief, daar de naa- *op Aitz.*
men in ſtonden der aan te ſtellene Gemeents-lieden, Bur- *1. D.*
gemeeſteren, enz; te weeten acht Gereformeerden, en *2 St. fol.*
acht Roomſch-Catholyken: tot de Gemeents-gezwoornen *50.*
van de ouden, wierden 16 Roomſch-Catholyken toege- *Holl.*
voegt. Het geen de Burgers, voornamelyk d' Onroom- *Mercur.*
ſchen, onder die regeeringe hebben moeten uitſtaan, laten *&c.*
wy buiten dit verhaal. Van geboorte is hier geweeſt, onder de *Dionyſ.*
mannen van naame, *Jakobus Revius*, in 't jaar 1641. tot Re- *Mutz.*
gent van het Theologiſche Collegie te *Leiden* beroepen. *Kerkel.*
Hy heeft uit het eenige DAVENTRIA vyftig *Anagram-* *Hiſtor.*
mata gevonden: waar by de Heer *Arnold Moonen*, Predikant *Pars*
te *Deventer*, noch vyftig andere gevoegt heeft, makende *Naam-*
t' zamen een honderdtal; paſſende op de gelegenheit, voor- *rol der*
vallen, en andere aanmerkelykheden der ſtadt *Deventer*. *Batav.*
Alhoewel deze aantekening wegens de ſtadt *Deventer*, *Schryv.*
p. 136.

voornamelyk omtrent haare lotgevallen, naar 't beſtek van dit werk, vry lang is uitgedydt, zullen wy echter hier kortelyk noch byvoegen het geen wylen de Heer *A. Moonen* van haare gelegentheit en wyze van regeeringe, in *d' Inleiding* van zyn *Kronykjen van Deventer*, heeft opgeſtelt.

„ De eerſte dezer Steden (namelyk der 3 Overyſſelſche, „ Deventer, Kampen, Zwol,) is Deventer aan de rechte „ zyde des Yſſels gelegen, drie uuren beneden Zutphen, „ en zes boven Zwolle, eene ſtadt in ouderdom, ſterkte, „ vermaartheit en anders weinige in de Vereenigde Ne„ derlanden wykende, veele overtreffende. De ſtroom, „ door de grift van Druſus uit den Rhyn in den ouden of „ Weſtfaalſchen Yſſel geleidt, en zoo geworden de derde „ arm van den Rhyn, eertydts en naar beneden Flevus „ geheeten, en zich nu in de Zuiderzee ontlaſtende, vloeit „ langs de Stadtsveſten, en ſchuurt hare opgemetſelde „ kaai en walle. De Stadt, aan de landtzyde eenigzins „ als ingekrompen, en met haare oude muuren geboogen, „ is voorzien met zeer diepe graften en van outs verheve„ ne muuren; die eertydts door ſpitze en plompe torens „ geſterkt, nu beter bewaart worden door de hedensdaag„ ſche voorwerken; die, in de twaalfjaarige wapenſchor„ ſinge met Spanje aangelegt, door noch andere zouden „ zyn vermeerdert en geſterkt geworden, ware de toeleg „ van den ervarenen Veſtingbouwer en Veſtingwinner den „ Heere Koehoorn niet geſtuit door zynen doodt, en door „ den opkomenden Franſchen oorlog; gelyk hier en gins „ noch uit de onvoltooide beginſelen te ſpeuren is. Langs „ de Haven, waar door zich de Schipbeek met den Yſſel „ mengt, hebben de muuren noch hunne oude hoogte, ge„ lyk ook langs den geheelen ſtroom. De Haven is aan „ de andere zyde tot de Bergpoort toegedekt met twee „ bolwerken. Behalven de andere bolwerken, die voor „ en tuſſchen de Brink- en Noordenbergpoorten gebouwt „ zyn, heeft de Stadt noch andere veſtingen, eene aarde „ katte op eenen laagen muur ter zyde der middenſte ſtadts „ Brinkpoorte, en bequaam om over den wal den Gal„ genberg te beſchieten; de Noordenbergtoren, eene „ ſteeuwige hoogte, en (gelyk men meent) getimmert „ om de koornmolens te beſchermen, en den Bakoven, „ voorby de Noordenbergpoort geleegen, en uit den Yſſel „ van den grondt op met ſteenen opgetrokken, en be„ quaam om de ſluizen, waar door zich het graftwater in „ den Yſſel loſt, te dekken. Onder de poorten, die, „ volgens de print der belegeringe in het jaar 1578. eer„ tydts zeſtien in het getal, nu noch, na het toemetſelen „ der meeſte, zeven zyn, munt de Middelbrinkpoort uit „ door haare kunſt en uitgehouwen, doch nu meeſt ver„ gaan, beeldwerk, waar van echter neffens den Ryksade„ laar, het wapen der Stadt, en aan haar door Keizer „ Otto den derden (gelyk de loſſe en niet vaſtgegronde „ erfoverlevering wil) geſchonken, het beelt van Keizer „ Karel den vyfden minſt geſchonden is; hoewel het „ zwaart hem en de klem zyner rechte vuiſt is ontvallen. „ Onder de openbare gebouwen is aanzienlyk de Wage, „ op den Brink uit de ſteenen der blokhuizen, waar mede „ Hertog Karel van Gelre de Stadt in de zeſtiende eeuwe „ voor byna twee hondert jaaren plaagde, getimmert. De „ voornaamſte der heilige gebouwen zyn de hooftkerk, „ aan S. Lebuinus heilig, en eene andere, om haare ge„ legentheit de Bergkerk geheeten, aan S. Nikolaas ge„ wydt, en den Norbertynen eertydts eigen; die uit hun„ ne Abdye van Vaarle in Munſterlandt t' elkens by het „ openſtaan der plaatze eenen Kerkheer herwaarts plagten „ te zenden, om de Kerk onder den naam van Prior te „ beſtieren. Van wien zyne aanzienlyke wooning, naaſt „ aan de kerk en haaren kerkhof gelegen, de Prioraat „ van outs en noch hedendaags genoemt wordt. Ver„ ſcheidene Klooſters, verſcheidene Gaſthuizen ziet men „ hier, ten deele ten aanzien der gebouwen noch in we„ zen, ten deele vertimmert. Want in een der Kloofte„ ren heeft de Stadt, van outs vermaart door geleertheit, „ haare doorluchtige Schoole opgerecht; waar in behal„ ve de talen der Geleerden, ook de Godtgeleertheit, „ Rechtsgeleertheit, Wysheitbegeerte, en de Geſchiede„ niſſen onderwezen worden. Behalven deze doorluch„ tige blocit hier ook noch eene mindere School, maar „ die de aaloude voedſter is van de doorluchtigſte verſtan„ den in Nederlandt en elders. De Regeering dezer ſtadt „ en de bediening der Juſtitie beſtaat uit twaalf Schepenen „ en vier Raaden, die jaarlyks op den 22 van Februarius „ door de Gezwoorene Gemeente gekoren worden. De „ Gezwoorene Gemeente beſtaat in acht-en-veertig perſoo„ nen, en wordt verdeelt in acht leden, die, van de byzon„ dere wyken der Stadt, Straaten genoemt worden, heb„ bende elke ſtraate of lidt zes Gemeentsluiden; en wordt „ deze gemeente, die in zaaken van grooten gewigte, „ als van vrede en oorlog, van ſchattingen en laſten, te „ zeggen heeft, gelyk ook van wetten en ſtadtsrechten, „ door Schepenen en Raaden ten minſten viermaal des „ jaars t' zamen geroepen.

Hier op tekent de nauwkeurige Schryver, in zyn volgend Jaarboekje, de byzonderſte gevallen dezer Stadt en haarer inwoonderen, deurvlochten met de byzondere gebeurteniſſen van Overyſſel in 't gemeen, beknoptelyk aan, *van de oudſte geheugeniſſe af tot het vredejaar van* 1648. waar van wy hier ook iets van 't voornaamſte zullen inlaſſen. In 't jaar 700. (leeſtmen daar) zyn de inwoonders van Deventer tot het Chriſten geloove bekeert geworden; en verder in 't jaar 882. hebben de Noormannen Deventer, in dien tydt vermaart om zyne haven, overvallen, en, na het vermoorden veeler ingezeetenen verbrandt; gelyk zy, met de Deenen vermengt en vereenigt, in het volgende jaar ganſch Gallië en Arduenne hebben verſtoort en afgeloopen. Op 't jaar 1007. vindtmen (gelyk een oudt rymgedicht wil) of liever 997. heeft Keizer de III aan de Stadt Deventer, die, gelyk andere Steden, eenen burg met drie torens tot haar wapen hadden, den Ryksadelaar in haar ſchilt gegeeven. Op 't jaar 1046. ſtaat'er, heeft Keizer Henrik de III. zyn eigendom aan Deventer te leen geſchonken aan den Biſſchop Bernulfus, te gelyk met het Graafſchap Amelant, dat aan beide zyden des Yſſels omtrent Deventer en Zutfen is gelegen geweeſt. Omtrent het jaar 1240. leeſtmen in 't vervolg, is Sint Lebuyns Kerk te Deventer geheel verbrandt; doch omtrent het jaar 1251. weder herbouwt, door middel der aalmoeſſen, maandelyk eens of tweemaal in de Kerken des Stichts op ordre van den Biſſchop te verzamelen. In 't jaar 1334. quam de ſtadt Deventer een zwaare ramp, van eenen vervaarlyken brandt, over, die in weinig uuren twee derde deelen van de Stadt, beneffens de hooftkerken van Lebuinus en Maria in de aſſche leide. Omtrent het jaar 1482. bloeide te Deventer Alexander Hegius, Rector der Schoole, die allereerſt in Nederlant de Griekſche taal onderwezen heeft, een diſcipel van Rudolfus Agricola, en leermeeſter van Eraſmus van Rotterdam. Dat de ſtadt Deventer, in 't jaar 1495. van Maximiliaan den I. op eenen ryksdag te Worms, nevens Zwolle en Kampen, tot Ryksſteden zyn gemaakt, ſtaat hier ook gemeldt. Op 't jaar 1521. tekent de Schryver aan; in dit jaar leefde Mr. Joan Ooſtendorp, Kanonyk van S. Lebuinus te Deventer, die in zyne jongkheit uit den mont van Weſſel Ganzevoort van Groningen deze profecy gehoort hadde, dat hy den dag beleeven zoude, dat de Chriſten Godtgeleerden de leere van Thomas, Bonaventura, en andere meer zulke doornachtige Schoolleeraars zouden uitſtampen; waar van de vervullinge wereldtkundig is. In 't vervolg vindtmen aangehaalt, dat in 't jaar 1529. op Sint Lambertsdag, de Raadt en Gemeente beſloten hebben over de boeken der Lutheranen onderzoek te laaten doen, en de goede toe te laaten, de quade te verbranden. Waar op men 's vrydaags na Lucye heeft vaſtgeſtelt, des Keizers plakkaaten tegens de Lutheranen af te kondigen en uit te voeren: daar op volgt, dat in 't jaar 1534. 's maandags na Palmdag, zich de Raadt en Gemeente tegens de Lutherye (waar door allerleie ketterye verſtaan werd) tot onderlinge hulp met lyf en goedt (hoe verre ſpat een onbezonnen yver uit!) by eede hebben verbonden. Voorts meldt de Schryver, dat men in 't jaar 1535. al weder eenen verderen ſtap tot de geſtrengheit heeft gedaan, door het aanſtellen van twaalf Kettermeeſters, vier uit den Raadt en acht uit de Gemeente, des zaturdags na Agneten dag. Waar op vrydag na Kruisverheffing de Raadt en Gemeente met eede hebben verklaart, geene gemeenſchap met de Lutherye te hebben, en met eenen beſloten, dat wie daar aan ſchuldig was, aan den lyve zoude geſtraft worden, behoudens het goedt voor de kinderen en erfgenaamen. Gelyk nu de ſtraffe wegens de Onroomſche Geloofsbelydeniſſe allengs zwaarder wierd, brak ook het licht van 't Evangelie in de Roomſche Kerke zelve te ſterker door, alzoo veele Geeſtelyken zich alomme tegen de misbruiken en 't bygeloof hunner Gezintheit aankantten. Hier na vindt men op 't jaar 1560. dat den 5 February geſtorven is Mr. Joannes Guiljelmus van Zwolle, Leeraar in de groote Kerke te Deventer, en groot bevorderaar der Reformatie; in wiens plaatze Carolus Gallus, of de Haan, toen Kanonyk en Herder te Olſt, van de Magiſtraat aan het Kapittel voorgeſtelt en beroepen is; die in het zelve jaar het Avontmaal den Leeken onder beide gedaanten begoſt uit te reiken, en de Miſſe na te laaten: doch in 't jaar 1561. leeſtmen, is de Evangeliſche Gemeente te Deventer, (welk eenen wiſſelval van zaaken!) voornamelyk door de drift van den Deken des Kapittels vervolgt, en haar Leeraar, Carolus Gallus, die den Deken over zyne beruchte hoerery vrymoedig beſtrafte, gedwongen de Stadt te ruimen; hoewel hy in het zelve jaar van Hertog Willem van Kleve tot Leeraar in de ſtadt Ham beroepen wierdt. D' yver ondertuſſchen tot voortzettinge der Kerkhervorminge wierd in deze Stadt niet gebluſcht, gelyk ook de tegenſtant en vervolging dieswegen niet ophielden, maar t' elkens zich by 't minſte voorval te ſterker openbaarden; gelyk dan in 't jaar 1564. zekeren Franciskaner Munnik, Winolt genaamt, het prediken in de Stadt werd verboden, ter ooirzaake dat hy omtrent Paaſchen het volk 't geheele gebruik des Avondtmaals getrou-

trouwelyk geleert had. Waar na in Auguſtus des zelven jaars, nadat een Vries, genaamt Nette, of anders de Kleene man, in zeker boekbinders huis gepredikt hadde, by plakkaat van den 27 der zelve maant hondert heerenponden op den Prediker en Burger zyn gezet; ook te verbeuren by elk, die hen huisde of herbergde; waar op den 1 September volgde, dat alle leerplaatzen en heimelyke vergaderingen, onvry verklaart en ſcherpelyk verboden, ook hem, dieze wiſt te ontdekken, vyftig heerenponden belooft wierden. In 't jaar 1565. den 28 January zagmen al weder een niew voorbehoedzel neemen tegen de vorderende Reformatie, namelyk, dat'er by afkondiging verboden werd, dat niemant zyn kint zoude laten Kerſtenen (doopen) dan ten overſtaan ten minſte van vier nabuuren, waar door dan allen heimelyken doop der andersgezinden afgeſneeden wierd. Hier op volgde dat den 27 April des volgenden jaars wierd afgekondigt, dat de drie ſteden, Deventer, Kampen en Zwolle, onderling beſloten hadden, dat niemant, het zy man of vrou, die om eene verdoemde kettery uit eene van die verwezen was, zich noch in die, noch in eene van de twee andere, met der woone wederom zoude mogen nederzetten. Echter quam 'er noch het zelve jaar voor de miſnoegden in de Roomſche Kerke eenige verademinge en verzachtinge, alzoo in Auguſtus door Schepenen en Raadt der ſtadt Deventer, met toeſtemminge der Gezwoore Gemeente, haaren onderzaaten, die wilden, het Sacrament des Altaars onder beide gedaanten binnen 's huis werd toegelaaten, om het loopen buiten de Steden, daar van de Gereformeerden onder den blauwen hemel gepredikt wierd, te beletten; waar op in September van 't zelve jaar weder twee afkondigingen geſchiedden: in de eerſte verboden Schepenen en Raadt hunne burgeren, eenige predikaatſiën buiten of binnen de Stadt elders te hooren, dan in de daar toe van outs gebruikte Kerken; ook de handen aan Kerken en Kerkenſieraaden, of ook andere Klooſtergoederen te ſlaan; en eindelyk, dat onder hen geene byzondere perſoonen zich in twiſt en tweedracht over den Godtsdienſt zouden inlaaten. Doch 4 dagen daar na, te weeten den 12 der gedachte maant, hebben Raadt en Gemeente der Stadt, om goeden vrede ruſt en eenigheit te onderhouden, haaren burgeren toegelaaten, om in de Vrouwenkerke den Godtsdienſt naar de Augsburgſche Confeſſie te oeffenen; en het plonderen en ſchenden van Klooſteren, als ook het onderling ſchelden en ſmaaden over den Godtsdienſt verboden. Echter hebben Raadt en Gemeente niet toegelaaten eenige andere Predikanten te hooren, dan die by den gemeenen Raadt en den Paſtoor der Vrouwenkerke geordent zouden worden; een bewys hunner voorzichtigheit tot bewaringe der gemeene ruſte; gelyk dan ook in de ſteden en op het platte landt het Kerk- en Beeldeſtormen, by openbaar plakkaat, verboden is. Ondertuſſchen heeft in 't zelve jaar Kaſpar Koolhaas, van Kolen geboortig, en uit den Predikdienſt in het Graafſchap Naſſau herwaart geroepen, het Euangelium te Deventer vierendertig weeken, onder den geduurigen toevloet van allerleie toehoorderen, uit Overheden en onderdaanen, geleerden en ongeleerden, verkondigt; terwyl Johannes Bronkhorſt, een Niewmeeger, die met alle zyne Ondermeeſteren de Hervorming volgde, de van outs vermaarde School beſtierde. In 't volgende jaar rees 'er, na deze korte kalmte, weder een ruiſchend onweder tegens de Gereformeerden op, dewyl op den 6 May de oeffening van den Evangeliſchen Godtsdienſt, op aanſchryven van de Hertoginne van Parma, door Schepenen en Raadt met de Gezwoore Gemeente, in de ſtadt wierd opgeſchort; en de Predikanten uit haare veſten gebannen. 't Geen nu niet binnen de Stadt, wegens dit verbodt, mogt geſchieden, beſtont men buiten haar gebiedt te doen, daar dan opentlyk in de zelve maant gepredikt wierd; waar op Schepenen en Raadt, om zulks te verhinderen, niet alleen verboden de buitenpredikatien en vreemde predikanten te hooren; maar ook vyftig heerenponden aan hen hebben belooft, die den Prediker in handen van Schepenen en Raadt konden brengen. Dus ging het woeden, wegens de belydeniſſe van den Godtsdienſt, tegens de levendigen aan, het geen zich ook vervolgens tegen de dooden uitſtrekte; want als in 't zelve jaar Mr. Dideryk Scharff, Burgermeeſter der ſtadt, overleden was, die voor zyn verſcheiden het Sakrament des Altaars, noch het laatſte Olyſel niet hadde ontfangen; zoo werdt door Mondragon verboden hem in de gewyde aarde te begraaven: waarom de weduwe en bloetvrienden, die het lyk naar Borkulo, op hoope van begraafeniſſe (alwaar die ook geweigert wert) gevoert hadden, genootzaakt zyn geworden den dooden op een van zyne landtgoederen te Epſe in eenen hof te begraaven. Om wat weg te ſpoeden, ſtappen wy tot het jaar 1570. over, waar in 's maandags op Pinxteren, van wegen den Koning, hier ter Stede het regiſter der verbodene boeken opentlyk werd afgeleezen, en wyders gepubliceert, dat niemant zyne kinderen op buitenlandtſche Schoolen zoude zenden ter ſtudie, of onder de 20 jaaren ouderdoms in andere geweſten op hantwerken en koopmanſchap. Waar tegens wel met vertooninge van verſcheidene oude voorrechten der ſtadt, maar vergeefs, gearbeidt is. In het jaar 1579. den 11 January, leeſtmen, dat Schepenen en Raadt hebben verboden, eenige beelden, altaaren, of ander kerkentuig te breeken, plonderen, verdraagen, verzetten, maar belaſt alles te laaten geſchieden by ordre en door Gevolmagtigden van Schepenen en Raadt: ook is afgekondigt de ordinanti, op de Gereformeerde Religie by Raadt en Meente beraamt. Doch wat helpen keuren en plakkaaten tegens misnoegde inwoonderen, en vlottende gemoederen? Op den 11 Maart van 't gedachte jaar beſtaan de burgers van Deventer de beelden uit alle kerken en kapellen wech te neemen, en de altaaren te verbreeken; ook daar nevens, in plaats van Hoplieden uit den Raadt, andere uit de groote burgerye te verkiezen: Waar op den 4 October daar aan volgende het Avondtmaal des Heeren voor de eerſtemaal onder de Gereformeerden in het openbaar binnen Deventer, in der Minderbroederen Kerke, is gehouden; voorwaar een groot geluk voor d'aanklevers der hervorminge! Doch daar 't yvervier aan 't blaaken is weid het ligtelyk te verre: op den 10 der gemelde maandt vindtmen aangetekent, dat, zonder believinge en toeſtemminge van Raadt en Meente, de Vrouwenkerk geweltdadig is opgebroken, de beelden daar in nedergeworpen en in ſtukken geſlagen, en 'er andere moetwil in is aangerecht. In 't jaar 1580. den 30 April leeſtmen vervolgens, dat Schepenen en Raadt weder alle heimelyke vergaderingen en vermaningen verboden hebben; als mede dat hunne burgers en ingezetenen eenig huis, ſchuur, kelder, of zolder, of ander gemak leenen, veel minder in die vergaderingen zelfs verſchynen zouden, by bedreiging van als oproermakers en verſtoorders der gemeene ruſte geſtraft te zullen worden; zoo dat de toeſtant omtrent d'oefening der Hervormde religie hier gedurig heel wankel en wiſſelvallig ſtont, en de Roomſche, door de menigte haarer aanhangeren, en 't veranderlyk lot der regeeringe, hier niet wel uit te dryven was. En alhoewel 'er in 't jaar 1585. verſcheide Spaans- en Roomsgezinde burgers, wegens verraderlyke aanſlagen, ter Stadt wierden uitgezet, en dat de Geformeerden nu hunne Predikanten en Godtsdienſtoefeningen binnen de Stadts muuren hadden, quam echter, by lotwiſſelinge der zaaken, in 't jaar 1587. den 4 July, *Godefridus van Mierloo*, Abt van Egmont en tweede Biſſchop van Haarlem, door de ſtadts Secretaris Nykerken van Munſter gehaalt, binnen Deventer, om de kerken aldaar te herwyden. De Broerenkerk heeft hy herwydt, nadat hy de gebeenten van *Joannes Matthiſius*, Schoonzoon van *Zweer Koſter*, eenen der Predikanten in het jaar 1584. overleden, en hier onder het hoog altaar begraaven, na gedane aanwyzinge, hadde doen opgraaven, en hunne vordere ruſtplaats op den kerkhof gegunt. Op den 7 july daar aan volgende, op Deventer kermis, wydde hy Sint Lebuyns Kerk en Kerkhof, met alle altaaren, inzonderheit het hoog altaar, weder in; waar na hy op den 28 der gedachte maandt daar ter ſtede overleedt. Maar in het jaar 1591. den 20 May heeft *Prins Maurits* van *Naſſauw* Deventer, na het inneemen van Zutfen, beginnen te beleegeren, en den 30 der zelver maandt met verdrag ingekregen, nadat 'er op eenen dag meer dan 5000. ſcheuten met grof geſchut op de Stadt waren gedaan; een bewys datmen toen de kunſt ook al hadde, om ſteden met alle gewelt van krygs- en ſtormtuig aan te taſten, en in 't korte te veroveren. Een byzonder tweegevecht geduurende de belegeringe, daar in voorgevallen, is hier onze aantekeninge en meldinge waardig. Zeker Albanois Ruiter, braveerde dagelyks uit de Stadt het leger, en daagde ieder belegeraar, om met ſpeer en degen tegens hem te vechten; het geen Prins *Maurits* den zynen verboodt. Maar *Luidewyk van der Katulle*, zoon van den Heer van *Ryhove*, dezen hoon niet konnende verdraagen, verkreeg eindelyk vryheit om dezen uitdaager het hooft te bieden. Ter plaatze van 't gevecht gekoomen, beginnen zy met de ſpeeren op elkander los te gaan; maar die miſſende en wechgeworpen zynde, grypen zy beide naar hun degen. De Albanois, boven het beſtemde geweer, met een piſtool voorzien, poogde dat onvoorziens op *Ryhove* te loſſen; doch deze quam hem met een gelukkigen ſlag zoodanig voor, dat hy hem de rechte handt afhieuw: Waar op de vyandt, den overwinnaar zyn gouden keten om den hals hangende, in het leger tot den Prins gebragt wierd, en van hem met een brief aan den Stadtvoogt, Grave *Herman van den Berge*, te rugge gezonden. Noch is het der meldinge waardig, dat in dit jaar zeker vroom burger en gereformeert Chriſten, Mr. *Andries Wielmaker*, die veele van zyne belydeniſſe heimelyk had helpen begraven, hier ter ſtede, zelf driemaal is begraaven geworden; eerſt in ſtilte op den grooten Kerkhof by zyne vrouw en kinderen. De Geeſtelykheit van zyne doodt en begraafeniſſe de lucht krygende, liet hem ter gewyde aarde uitgegraaven, met zyne dootkiſte op eene karre naar het Galgenvelt voeren, en aldaar ten tweedenmaale begraaven. Hier ruſtte het lyk drie of vier maanden, tot dat, na

het inneemen der Stadt, *Prins Maurits*, van dit alles verkondtſchap, den Geeſtelyken gelaſtte, om in eene volle proceſſie en met hunne plechtgewaaden den dooden van den Galgenberg te haalen, en met eene lykbaare op hunne ſchouders ter Stadt in te draagen, en voor het koor der groote Kerke ten derden maale te begraaven. Dat ook geſchiedt is met die plegtigheden, die den geſtorvenen prieſteren zelven gewoonlyk gebeuren. Door deze verandering van zaaken, is den 26 October des zelven jaars de Kerk weder gereformeert, en de Kerkenraadt aangeſtelt; en hebben naderhant de ſchoolmeeſters de Reformatie beëedigt; waar op den 25 December *Joan Steen*, koſter der groote Kerke, de Koſtery is opgezegt, en den Paſtoor *Hendrik Fokking* gelaſt zich binnen acht dagen uit der Stadt te begeeven; hoewel die eerſt den 19 January des volgenden jaars vertrok; waar na in 't jaar 1620. den 22 February, door de Gezwoore Gemeente allereerſt den eedt is gedaan, van tot Schepenen, Raaden en Gemeentsluiden te zullen kiezen, die voorſtanders zyn van de waare Chriſtelyke Gereformeerde Religie, die in deze Vereenigde Provintiën openbaar word geleert, en in het Synode Nationaal te Dordrecht in het jaar 1619. is vaſtgeſtelt en beveſtigt: het geen ſedert dien tydt altyt achtervolgt is; en waar mede dan de verſcheide wiſſelbeurten in den Kerkelyken ſtant eindelyk geſtremt en als beſloten zyn. Doch laat ons, uit de korte Beſchryvinge der Stadt Deventer van wylen *Gualterus Sylvanus*, Rector der Latynſche Schoolen binnen de voorſz: Stadt, achter het *Kronykje* van den Heere *Moonen* gedrukt, noch eens kortelyk zien wat Deventer tegenwoordig is, en onlangs te vooren geweeſt is; waar in byzonderlyk zyne form van regeeringe word ontvouwen, en op wat wyze de verkiezinge der Regeerderen geſchiedt: zyne beſchryvinge beſtaat in 't volgende.

„ DEVENTER is eene der Keizerlyke vrye Hanſe-
„ Steden, gelegen op den Yſſelſtroom, den derden en
„ Noordelykſten arm van den Rhyn, in eene ope gezon-
„ de lucht, en goede landtsdouwe; leggende aan d'eene
„ zyde, langs den gedachten ſtroom, meeſt uiterweer-
„ den en weilanden, en voor 't overige landewaarts in
„ goede korenakkers. Zy is d'eerſte en voornaamſte ſtadt
„ in 't landt van Overyſſel, en eene der drie Hooftſteden
„ des zelven landts; eene welbebouwde ſtadt, met eene
„ goede regeeringe, door haare koopmanſchappen wydt
„ en zyd vermaart. . . . De ſtadt Deventer en haare me-
„ deleden zyn zeer ſpade, dat is, niet voor den 20. No-
„ vember 1578. aan de *Unie* der Staaten gekomen, als des
„ Koningks van Spanjens bezettinge door der Staten
„ Krygsvolk, na eene langwylige beleegering, gedwongen
„ wierd de ſtadt op te geeven, en te verlaaten. Maar den
„ 29 January 1587. is zy wederom, door verraadt van
„ *Willem Stanley*, in de magt des Koningks gekomen, en
„ daar in gebleven tot den laatſten May van 't jaar 1591.
„ als de doorluchtige Prins *Maurits van Naſſau*, na dat hy
„ 'er maar tien dagen voor gelegen had, (als wy boven
„ reedts gezien hebben) haar wederom verloſte; welken
„ dag ſedert alle jaar, als een gebeurts- of zegedag, pleg-
„ tig geviert wordt. Nadat de vryheit nu eerſtmaal en
„ andermaal verkregen was, is ook t' elkens de Gerefor-
„ meerde religie ingeſtelt; en word 'er geene andere be-
„ lydenis geduldt opentlyk te prediken; zonder dat echter
„ iemant om zyne religie gemoeit, of qualyk aangezien
„ wordt.

„ De form der *Politie*, of Burgerlyke regeering, is ge-
„ heel, of ten meeſten deele, *Ariſtocratique*, vermits de re-
„ geering veelledig en uit de beſten gekoren is, en beſtaat
„ dezelve in * achtmaal drie, en achtmaal twaalf mannen,
„ die, onderſcheidtshalven, naar de acht voornaamſte ſtraa-
„ ten der ſtadt genoemt worden. De vier-en-twintig, of
„ achtmaal drie, zyn Burgermeeſters, Scheepenen en Raadt,
„ die, dagelyks t' zamen komende, 't Gemeenebeſt naar
„ vereiſch bezorgen, over rechtzaaken zitten, en ver-
„ ſchillen beſlechten, wien zulk eene magt en eere alleen
„ voor den loop van een jaar zyn opgedraagen. De an-
„ dere zes-en-negentig, of achtmaal twaalf, vertoonen
„ de ganſche Gemeente, of 't lichaam der Burgerye; en
„ komen deze maar vier of vyf maalen 's jaars, of zoo
„ dikwyls als 't de Magiſtraat, naar gelegentheit van voor-
„ vallende zaaken, goetdunkt, te ſamen. Vergadert,
„ valt hunne beraadtſlagingen over gewigtiger dan gemee-
„ ne zaaken, als over oorlog en vrede, opſtelling van
„ laſten, verbeeteringen van wetten, enz. Deze verkiezen
„ ook de Magiſtraat op den dag van *St. Pieters Stoel*, na-
„ dat zy eerſt, neffens de Magiſtraat, in de kerke zyn ge-
„ weeſt, Godts woordt gehoort, en Godt om byſtant en
„ zegen over d'aanſtaande keure gebeden hebben; uit de
„ Kerke gekomen, ter plaatze daar de verkiezinge ge-
„ ſchiedt, moeten alle Kiesheeren met plegtigen eede be-
„ looven zoodanige mannen te zullen kiezen, als elk acht
„ de wyſte, de nutſte, en beſte ten oirbaare der Stadt te
„ zyn.

„ De keure nu geſchiedt op de volgende wyze: In eene
„ zeer groote ruime zaal, naalt aan het Raadthuis, zyn acht
„ verſcheide zitplaatzen, voor elke ſtraat, dat is, voor elke
„ waalf mannen eene; deze, gezeten zynde, trekken uit ee-
„ nen hoedt, waar in negen witte en drie zwarte boonen
„ zyn, elk eene boon; die nu de zwarte krygen, gaan af,
„ en zyn dien dag vry van kiezen, maar niet van gekozen
„ te worden. Dit nu geſchiedt eensdeels, omdat de ſtem-
„ men niet ſteeken zouden, want elke ſtraat maakt maar
„ eene ſtem uit: anderdeels opdat, of 'er eenigen elkan-
„ deren te vooren geſproken hadden, tot de verkiezinge
„ van dezen of geenen, der zulken voorneemen door 't
„ Lot, als van Godt geſtiert, mogt gebroken, of beveſtigt
„ worden. Is 'er iemant van 't verloopen jaar uit de Ge-
„ meente geſtorven, word vooreerſt die plaats gevult met
„ iemant uit de verdere Burgerye, dien men acht een van
„ de wyſten, de nutſten, en beſten tot de behoefte der
„ Stadt te zyn.

„ Deze Stadt heeft twee groote ſchoone weiden, met
„ den Yſſel, die er midden doorloopt, van een geſchei-
„ den; die eene groote meenigte van beeſten konnen voe-
„ den; hier op mag elk die het volle Burgerſchap heeft
„ en huishoudt, den geheelen zomer lang, voor niet op-
„ dryven (zoo 't hem belieft zulke beeſten te houden) drie
„ koeijen, een bul, en een paerdt. Van deze weiden zyn
„ deze mannen opzienders en bezorgers. Daar na kiezen
„ zy uit vier-en-twintig, en zes-en-tnegentig perſoonen,
„ de Schepenen en den Raadt, voor elke ſtraat drie, dat
„ is, vier-en-twintig te ſamen.

„ Zoo 'er vier ſtraaten tegens vier ſtraaten, over de
„ keure van iemant, ſteeken, zoo is de Magiſtraat van 't
„ voorleden jaar, die in een achterzaal byzonder zit, zoo
„ veel als de negende ſtraat, en vermeerdert met haare
„ ſtemmen d'eene of d'andere partye. Wanneer iemant
„ van den geweezenen Raadt word vergeeten, die gaat
„ weder in de Gemeente, tot zyne ſtraate, daar hy eerſt
„ in den Raadt uit verkoren was, zonder eenig nadeel
„ ofte krenkinge van zyne eere en goeden naam, en blyft
„ daar in tot dat hy weder gekozen word, namelyk, zoo
„ lang hy een eerlyk en onbeſproken leven leidt, en, bui-
„ ten dienſt van vreemde Heeren, borger blyft. De Ma-
„ giſtraat, diervoegen gekozen, gaat van 't Raadthuis we-
„ der naar de Kerke, om Godt te bidden om zynen ze-
„ gen en byſtant, in zoo eene gewigtige bedieninge; waar
„ na zy zich weder uit de Kerke op het Raadthuis begeeft,
„ en in 't openbaar voor alle burgeren, die zich daar laa-
„ ten vinden, den eedt aflegt. Acht dagen daar na wor-
„ den alle de byzondere Stadtsbedieningen begeeven.
„ Hier toe zyn vier Secretariſſen, mannen van bequaame
„ geleerdheit en ervareniſſe, die, eens gekoren, niet ver-
„ andert worden. Deze manier van *Politie*, beſluit de
„ Schryver, is voorwaar wel getempert, om de vryheit te
„ bewaaren, de deugden plaats te geeven, gunſt en factiën
„ uit te ſluiten, en den geheelen ſtaat in eenderlei propor-
„ tie altydt ſtaande te houden: waar mede wy dan ook
dezen artykel der Stadt Deventer, als reedts vry wat breedt uitgeloopen, ſluiten.

* *Hier komt in bedenking, hoe deze oude Beſchryver van Deventer de Stadts Regeeringe, van Burgermeeſteren, Schepenen, en Raaden, op 24 perſoonen ſtelt, daar men 'er boven, in de ſchetze die de Heer* Moonen *van de regeeringe geeft, maar 16. dat is, twaalf Schepenen en vier Raaden vindt, zonder dat daar van Burgermeeſteren of Kameraars, als beide de vermaarde Heer* Gysbert Cuper *is geweeſt, gedacht wordt; ook ſtelt de laatſte Schryver, dat 'er maar 48 perſoonen van de Gezworene gemeente zyn, in acht leden, of ſtraaten der Stadt, die elk zes Gemeentsluiden hebben, verdeelt; dat niet meer dan de helft, van 't getal dat wy hier vinden, uitmaakt. Niets kan men hier op, tot vereeniging, zeggen, dan dat men de tyden moet onderſcheiden, waar in deze twee Schryvers dit zoo verſcheidentlyk geboekt hebben, zoo dat 'er tuſſchen d'eene en d'andere zoodanig eene veranderinge, en verminderinge van de leden der Regeeringe gemaakt zy; wanneer, en by welk eene gelegentheit, blykt ons niet by aantekeninge, of uit oorſprongkelyke ſtukken, mogelyk wel in* Revii Daventria *te vinden; immers zou de Heer* Moonen, *in zyne beſchryvinge van Overyſſel, daar veel tot d'uitgave van gereedt leit, hier aan wel gedacht hebben.*

DEVER ('T HUIS TE) legt, of heeft gelegen onder *Lis*; het is een oudt Ridderlyk Stamhuis geweeſt; datmen meent geſtaan te hebben in de *Liſſerpoel*. Men vondt in de bedykinge van dien poel, in de Ringſloot, ruïnen van eenen vierkanten Tooren. *Houve I. D. fol. 143.*

DEVIK, of den DEVICK, geweeſt een van de zes Dorpen op 't Eylandt *Borſelen*, in Zeelandt: doch van de zeegolven bedekt.

DEURNE, DOIRNE, DOORN, een Dorp in de Meijery van *'s Hertogenboſch*; zie op DOIRNE.

DEUTECHUM, DOETECHUM, DOETECHOM, DOETECOM, DEUTECHEM, DEUTECOM, DOTECOM, een klein Steedtjen in *Nederlandt*, in het Graafſchap *Zutfen*, omtrent vier uuren van daar; aan den ouden *Yſſel*, die twee uuren hooger op, by 't ſteedtjen *Doesburg*, in den *Yſſel* valt. *Pontanus* zegt dat *Deutecom*, eene goede myl van *Doesburg* gelegen, alleen met eenen ſteenen muur omringt, en met geene bolwerken voorzien is geweeſt. In vorige jaaren wierden 'er eenige penningen van zeer oude *De Raey Diction. Geogr. p. 187.*

oude ſtoffe uit gegraaven, dat vermoeden geeft, dat 'er in oude tyden ook *Romeinen* geweeſt zyn. Des naams ooirſprongk is onbekent, ten ware men het van *Teutſch-heim*, een *heim* of huis en woonplaats der *Teutſchen*, of *Duitſchen*, afhaalen wilde. De Vorſt van *Kleef*, in dienſt en ſoldy van *Keizer Maximiliaan*, had in het jaar 1499. deze plaats eenigen tydt lang met zyn heir beſloten; maar moſt 'er weêr af, omdat de ſtroopende *Gelderſche* partyen, met branden en blaaken, in zyn eigen landt gevallen waren. Toen in het jaar 1572. de zoo genaamde *Watergeuzen* den *Briel*, buiten alle verwachtinge, overrompelt hadden, nam de *Grave* van den *Berg*, behalven veele andere ſteeden in *Gelderlandt*, *Overyſſel*, en *Zutphen*, *Deutecom* ook in. In 't jaar 1598. toen *d'Admirant* van *Arragon*, over den *Rhyn* gekomen was om *Doesburg* te belegeren, en daar door een pas te krygen, om in de *Veluwe* te vallen, trok hy eerſt op *Deutecom*, en nam het den derden dag, by verdrag, in: maar vertrokken zynde heeft het *Grave Willem* van *Naſſauw* weêr belegert, die het al zoo licht in handen kreeg als het van de *Spaanſchen* gewonnen was geweeſt. Voortydts ſtonden 'er twee Klooſters niet verre buiten *Deutechem*, *Bielhem* en *Son* genaamt; het eerſte van *Minoriten*, het ander van *Bagynen* bewoont. *'t Bielhemſche* was zeer vermaart, en had het recht om, uit hunne broederſchap, eenen Prieſter in de kerk van *Doesburg* aan te ſtellen. Toen de *Franſchen* in het jaar 1672. in de Nederlanden quamen, hadden de *Staten* eenige veſtingwerken om dit Steedtjen, over de 30000. guldens belopende, doen maaken, doch, hoewel niet voltrokken, deedt de Commandant *Molkman* den naderenden vyandt onder Monſr. de *Bouviſe*, op den 9 Junius, met zyne niewgeworve compagniën, noch zoo veel tegenſtandt, dat 12 of 13 beſpringers ten eerſten onder de voet vielen; kreeg ook, by de overgave, veel eerlyker Conditiën dan ze in de ſterke ſtadt *Doesburg* bequamen: want zy bedongen vrijen uittogt met wapenen en bagagie, ſlaande Trommels, vliegende Vaandels, brandende Lonten, en bygeleidt te moeten worden naar *Doesburg*, voorts voor de Burgers alle verzekertheit.

Pontan. Gelderſ. geſchied. *B. Neander ant. Germ. c. 3.* *Hem Pontan. 2. D. fol. 319.* *Em van Meteren fol. 171. petit. Nederl. Repubk. pag. 500. Reid. fol. 531. 574.* *Pontan. 1. D. fol. 74.* *Valken. p. 435.*

DEYL; een Gelderſch Dorp in *Thielerwaardt*. Toen in het jaar 1547. ganſch *Gelderlandt* en *Zutphen* eene ſchattinge van 75000. guldens was opgelegt, ſtont het Quartier van *Niewmeegen* (een der vier quartieren van dat Vorſtendom) daar in op 24342. guldens geſtelt; in die ſom moſt de *Thielerwaardt*, een van de zes verdeelingen des *Niewmeegſchen* Quartiers, 5844. guldens draagen: waar toe *Deyl*, een der 26 of 27 Dorpen van die verdeelinge, 261 guldens 6 ſtuivers $1\frac{1}{2}$ penning opbrengen moſt.

Houve H. V. Kronyk 1. D. f. 80.

DIBBALD SEGON, zoon van *Docarus Segon*, Vrins der *Vriezen*: Hy was omtrent zyne onderdaanen zeer minnelyk en beleeft, doch oorlogszuchtig, hoewel niet zoo gelukkig, als daar zyn hooge moedt wel heen wilde, en *Vrieslandts* wasdom wel vereiſcht zoude hebben. Hy trok met eene ſterke Scheepsvloot in 't jaar 619. naar *Denemarken*, om wraake te neemen van de *Noormannen* en *Deenen*, over hunne verwoeſtende invallen; maar zyne vloot wierd door ſtormwinden verſtrooit, echter volgde daar eene zesjarige vrede op. *Vrieslandt* heeft onder zyne regeeringe veel door reukelooze ondernemingen geleden, 't geen hy zoo ter harte trok, dat hy in eene uitteerende ziekte viel, en ſtierf.

P. Winſ. Vrieſch Kronyk fol. 22. 24. 25.

DIBBALD, onder de regeeringe van *Odibald*, *Koning* der *Vriezen*, ook daar na onder die van zynen zoon *Richold*, was een Heer in *Weſt-Frieslandt*, dat toen van 't ander *Vrieslandt*, door een klein tuſſchen beiden vlietend watertjen, het *Vlie* genaamt, was afgeſcheiden. Hy was vader van *Lem*, die daar een ſterk Kaſteel zou gebouwt, en het naar zynen naam *Heer Lemsſlot* genoemt hebben: daar allenskens veele huizen by getimmert wierden, en eindelyk de ſtadt *Haarlem* uit ontſtaam zoude zyn; gelegen op de grenzen van *Kennemerlandt* en *Weſt-Frieslandt*: hoe dit van veele verworpen word, zie op HAARLEM. De gemelde *Dibbald*, *Heer* of *Koning* van *Weſt-Frieslandt*, omtrent het jaar 550. van de *Batavieren* beſtreeden, was zoo rampſpoedig, dat hy door die Natie de helft van zyn Ryk verloor. Hy nam daarom zynen toevlucht tot *Richold*, *Koning* van *Ooſt-Frieslandt*, wiens Vaſal hy was, die hem ook met eenen braaven hoop volks ter hulpe quam, den *Batavieren* niet alleen 't geenze gewonnen hadden weêr ontrukkende; maar ook veel van hunne ſterkten aan zyn landt trekkende. Kort daar na overleedt der *Weſt-Friezen Koning Dibbald*; het koningkryk aan zynen zoon *Lem* voorgemeldt, onder den tytel van Heerſchappye, nalatende. *Ritzaardt*, zoon van *Lem*, zou twee Kaſteelen gebouwt hebben, het een te *Voorburg* van eene ongelooflyke grootte; zoo dat het wel 10 Mergen landts in zynen omtrek zou begrepen hebben; het ander te *Noordwyk*, naderhandt van de *Deenen* en *Noormannen* ingenomen en geſlegt. Hoe de zoogenaamde *Koningen* van *Weſt-Frieslandt* Vaſallen der *Koningen* van *Ooſt-Frieslandt* zouden geworden zyn, immers volgens oude berichten; zie op DIEDERIK, *Koning van Weſt-Frieslandt*.

Winſem. Kronyk van Fr. fol. 48.

Pontan. DIDAM: een Dorp of Ampt in 't Graafſchap *Zutphen*, behoorende onder *'s Heerenberg*: in het jaar 1609. wierd daar de *Meurſſen tooren*, genaamt de *Berg-Vrede*, afgebroken, die niet verre van den *Yſſel* van enkelen Duif- of *Tufſteen*, drie verdiepingen hoog, opgebouwt was: had boven een yzer luik, met een ademgat in den muur, ſlangswyze van onder tot boven toe opgaande. In dit zeer oudt gebouw vondtmen een doodt lichaam, noch in volle gedaante, bloot op ſtroo leggen: maar zoo haaſt 'er menſchen by quamen, viel alles terſtondt van malkander, en wierd als aſch. Rontom 't lyk zagmen verſcheide potjens van aarde, gebeenten van vogelen, en andere gedierten. De Schryver der *Kleefſche Jaarboeken* houd voor t' eenemaal gewis, dat dit het lichaam van *Druſus Germanicus* geweeſt zy, die voor Chriſtus geboorte in deze landen is geweeſt; zie op DRUSUS; en dat zyn bekkeneel noch heden op den *Burgt* van *'s Heerenberg* vertoont wierd. Echter word het van veelen niet gelooft; ook zou het lyk van *Druſus* niet in deze landen gebleven, maar naar *Komen* gevoert zyn.

Gelderſ. geſchied. fol. 77. *Teſſenm. Annal. Cliv.* * *Tacit. lib. 3. Ann. c. 1 2. & ſeqq.*

DIEDEN, een *Gelderſch* Dorp in *Maas-Waal*. Toen het geheel Hertogdom *Gelder* en 't Graafſchap *Zutphen*, in 't jaar 1547. geſchat was op 75000 guldens; ſtont het Quartier *Niewmeegen*, een der vier quartieren van dat Vorſtendom, daar in geſtelt op 24342 guldens: tot deze ſom moſt *Maas* en *Waal*, eene der zes verdeelingen van het *Niewmeegſche* quartier, opbrengen 3896 guldens, welke omgeſlagen over de 22 of 23 Dorpen van deze verdeelinge, quam *Dieden* t' zamen met het dorp *Oyen* op 194 guldens 16 ſtuivers te ſtaan.

Houve H. V. Kr. 1. D. fol. 79.

DIEDEN, (HEER VAN) genaamt *Otto* van *Gent*, Gouverneur van *Emmerik*, door wiens beleidt *Wezel*, door eenen gelukkigen aan- en uitſlag, onverwacht in handen van den *Staat* quam; zie op WEZEL.

Aitzem. Commelyn, &c.

DIEDEREN op de *Veluw*, anders DIEREN; zie op DIEREN.

DIEDERIK, of THEODORICUS de I. gezegt de *Hollander*, was de XXXI *Biſſchop* van *Utrecht*; hy wierd in eene ſcheuringe tegen *Arnold* van *Iſenburg*, in 't jaar 1196. verkoren. Hoe dat toeging na den doodt van *Balduwyn*; hoe *Grave Diederik* van *Hollandt* voorſtander van dezen *Diderik*; en *Grave Otto* van *Gelder* beſchermer van *Arnold* was, en daar uit oorlog ſproot; hoe d' uitſpraak daar van aan den *Paus* wierd geſtelt, en zy beide naar *Romen* trokken, het *Arnold* toegewezen, hy ingewydt, en door de doodt verraſt wierd; zie op ARNOUDT VAN ISENBURG. Na *Arnolds* doodt begiftigde *Paus Innocentius de III.* dezen *Diderik* den *Hollander* met het *Bisdom*, noch in *Italiën* zynde; Hy was broeder van den overleden *Biſſchop Balduwyn*, en van zaliger ged: *Grave Floris* van *Hollandt*, ook dus nabloetverwant van den toen regeerenden *Grave Diderik*. Hy op den weg naar *Utrecht* zynde, om bezit van zyn *Bisdom* te neemen, wierd ziek en ſtierf te *Pavye*, in 't jaar 1198. Hy wierd in 't Bisdom gevolgt van *Diderik den II.* van *Aire*.

Scotan. Fr. Kr. fol. 103. *Pontan. Geld. geſ. 2. D. fol. 84.* *J de Beka in Arnold, & Theodoricus* *Voſſii Jaarb. p. 107.* *J. Veld. Faſc. T. fol. 260.*

DIEDERIK, of THEODORICUS DE II *van* AIRE, Prooſt van *Mydrecht*, wierd in het jaar 1198. na de doodt der in ſcheuringe verkoorne *Arnold* van *Ijenburg*, en *Diderik* den *Hollander*, tot den Biſſchoplyken ſtoel van *Utrecht* verheven. Toen de keur op hem viel was hy in een ander Geweſt, om eenige zaaken van *Keizer Otto* te beſchikken: maar de tydinge krygende, ſnelde hy naar *Utrecht*, daar hy zyn *Bisdom* met zeer zwaare ſchulden belaſt vondt: Begaf zich met toeſtemminge van het Capittel naar *Vrieslandt*, om te zien of hy daar geldt ter beede zoude konnen bekomen. *Grave Willem* van *Ooſt-Frieslandt*, die zynen broeder Grave *Diderik* van *Hollandt* dat Geweſt had afgedrongen, en in 't jaar 1205. zelf *Grave* van *Hollandt* wierd, dat verneemende, wou geene belaſtinge zyner onderdanen, noch uitvoeren van geldt uit zyn landt gedoogen: Ja quam te *Stavoren* in *S. Odulphus Klooſter*, daar *Biſſchop Diderik* zich onthield, en vatte hem vyandiger wyze by 't hooft, om hem naar het Klooſter *Ooſter-zee* te voeren. Doch de Monnikken en eenige devoote *Vriezen*, die bang waren voor den *Biſſchoplyken* Ban, verloſten *Diderik* met geweldt uit *Willems* handen. Dus quam hy weêr binnen *Utrecht*, hield zyne gramſchap binnen, niet uit Chriſtelyke overwinninge zyns zelfs, maar omdat hy geene magt genoeg hadt om zich te konnen wreeken: Evenwel kon hy niet geruſt blyven. *Grave Diderik* van *Hollandt*, en *Grave Otto* van *Gelder* verbonden zich tegen hem; *Otto* nam geheel *Overyſſel* weg, en leî bezettinge in *Deventer*: de *Hollanders* verwoeſtten al dat aan deze zyde van den *Yſſel* lag, en belegerden hem zelfs binnen *Utrecht*. Ondertuſſchen kreeg *Hertog Henrik* van *Brabandt* den *Grave Otto* van *Gelder* door liſt gevangen. Als *Grave Diderik* dat hoorde, brak hy in aller haaſt van voor *Utrecht* op, rukte naar *Brabandt*, veroverde *'s Hertogenboſch*, en kreeg beide de broeders van *Hertog Henrik* in handen. Met dien buit meende hy naar *Hollandt* te keeren: maar de *Brabanders*, verſterkt met de *Biſſchoppen* van

J. de Beka in Theod. II. *J. Veld. faſc. temp. fol. 260.* *Voſſii Jaarb. p. 101. & ſeqq.* *J. de B. in Theodor. II.* *Scotanus Kronyk van Fr. fol. 103.* *J. Veld. faſc. temp. fol. 260.*

* *Nota, Dat Tacitus, hier aangehaalt, niet ſpreekt van Claudius Druſus, Auguſtus Stiefzoon, maar van Germanicus Druſus, den zoon van Claudius Druſus, boven gedacht.*

van *Keulen* en *Luik*, den Hertog van *Limburg*, en den *Grave* van *Vlaanderen*, als ook andere Vorsten, sloegen en kreegen hem gevangen. *Bisschop Diderik*, deze gelegentheit waarneemende, rooftede op *Hollandt*, doende met weinig voordeels. Hier op begaf hy zich naar de *Veluwe*, veroverde *Zutphen*, *Deventer*, en maakte eenen zeer grooten buit. Tusschen Hertog *Hendrik* van *Brabant*, en den gevangen *Grave* van *Hollandt* werd een verdrag getroffen, waar by de *Hollander* een groote party geldt most uitschieten. Kort daar na quam het ook tot een Akkoordt tusschen den zelfden Hollandtschen *Grave Diderik*, en den *Bisschop Diderik* van *Utrecht*. Niet lang na dezen Vrede stierf de *Grave*; zyne Weduwe gaf haar Dochter, vrouwe *Ada*, den *Grave Lodewyk* van *Loon* ten huwelyk: een al te geringe Echtgenoot voor deze jonge *Gravinne*; maar de Moeder bedoelde dat zoo om de regeeringe in handen te houden, daar groote onlusten in *Hollandt* uit ontstonden. Grave *Willem* van *Oostfrieslandt*, broeder van *Grave Diderik*, quam met een deel Krygsvolk af, en verdreef den *Grave* van *Loon*, nevens vrouwe *Ada*, en haare Moeder. Van *Loon* kreeg bystandt van den *Bisschop* van *Luik*, den *Hertog* van *Brabant*, en Grave van *Vlaanderen*; ook trok hy den *Bisschop* van *Utrecht* op zyne zyde voor 1000. Mark, en belofte dat, indien hy Verwinner bleef, *Hollandt* van hem te leen ontfangen zou. Anderen stellen 2000. Mark: *M. Vossius* heeft 3000. ponden Vlaamsch. Daar op ontstont een zwaaren oorlog, gevolgt van groote verwoestingen. Bisschop *Diderik* viel persoonlyk in *Hollandt*, en won 't Blokhuis te *Leiden*; met een woordt, binnen weinige dagen vermeesterde hy geheel *Hollandt*, en keerde toen weder naar *Utrecht*: maar schielyk veranderde dit spel. Grave *Willem* van *Oostfrieslandt* kreeg het haast weder, en de *Grave* van *Loon* vloodt naar *Utrecht*: Echter gingen *d' Utrechtschen*, met een deel gevluchte *Hollanders* t' scheep, onder Heer *Gerard* vander *Aire*, en namen *Dordrecht* met verrassinge, in; plonderden de Stadt, en stakenze in brandt: eindelyk wierd'er weêr vrede in 't jaar 1205. tusschen Grave *Willem* en Bisschop *Diderik*, gemaakt; maar niet zeer voordeelig voor den *Bisschop*. *M. Vossius* zegt evenwel, dat deze *Dirk* van *Aire* de eerste *Bisschop* van *Utrecht* was daarmen van leest, dat zoo diep in *Hollandt* was ingedrongen, en het tot in 't harte had doen daveren. De *Kennemers* hadden ondertusschen 't Sticht *Utrecht* wel met eene Vloot scheepen aangetast, doch waren met schade afgewezen, en mosten den vrede koopen. De zelfde *Vossius* verhaalt ook de verdere Bedingen tusschen den *Grave Willem* en *Bisschop Diderik* van *Aire*: maar hy gaat voorby 't geen *d' Oude Hollandtsche Kronyk*, en verscheide andere Schryvers hebben; namelyk, dat *Grave Willem* van *Hollandt* most komen, met 500 Ridders, wollen en barvoets voor de Domkerke *t' Utrecht*, en den *Bisschop* om vergiffenisse bidden, omdat hy hem onweerdig aangetast, en te *Stavoren* in 't Convent gevangen genomen hadde: dit wierd ook ootmoedig van hem volbragt. „ *P. Scriverius* zegt evenwel, dat Grave „ *Willem* wollen en barvoets *t' Utrecht* komen most, om „ zyne straf af te bidden, is onwaarachtig, en van de „ Monnikken verziert; vermits dat verschil met den *Bisschop* en *Grave Dirk* van *Hollandt*, *Willems* broeder, al afgehandelt was. Maar, vraagen anderen, hoe komt *Grave Dirk* hier te pas; te meer dewyl hy zynen broeder *Willem*, die hem *Oostfrieslandt* afgedwongen had, weinig genegentheit toedroeg? Waar op dient; dat, of'er schoon eene verzoeninge tusschen *Grave Diderik* en *Bisschop Diderik*, ten opzichte van *Grave Willem*, mogte geschiedt zyn; echter *Willems* niewe oorlogen met d'oude schuldt, wel weêr op eenen kerfstok konden zyn gestelt: Doch wy laaten dat in zyne waarde of onwaarde. *Bisschop Diderik* van der *Aire* was uit een zeer aanzienlyk Geslagt gesproten, van een hoog gemoedt, wys en verstandig. „ *Hy was (zegt Vlaerdam) een duits geboertig man, ende* „ *wys, ende genadig.* Hoewel hy by zyne aankomste het *Bisdom* met zeer zwaare schulden belast vondt, heeft hy echter door zyne groote oorlogen, inzonderheit tegen de *Hollanders*, zoo groote rykdommen byeen vergadert, dat hy de verpande Landen en Kasteelen gelost, de achterstallen aan 't *Roomsche* Hof afgedaan, en alle zyne Vestingen van genoegzaamen voorraadt voorzien heeft. Over de jaaren zyner regeeringe en den tydt zyns doodts valt verschil; zommigen geeven hem een bewindt van 12 of 13 jaaren; andere niet meer dan van 4 jaaren: daar door is het ook dat eenigen zynen doodt op 't jaar 1212, 1211, en 1210. stellen; anderen, doch de minsten op 1202. Hy stierf te *Deventer*; wierd naar *Utrecht* gevoert, en aldaar in de Domkerke begraaven. Hem volgde *Otto de I.* van *Gelder*.

O.H Kr. — Vliger. de Com. Hol. in Wilh. — Chronyk Scotan. — Petri

De Schryver van 't *Batavia Sacra* zegt in 't leven van dezen Bisschop, dat, als deze Kerkvoogdt 13 jaaren lang loffelyk geregeert hadde, hy in 't jaar 1212. by *Deventer* uit de wereldt is gescheiden. Zyn sterfdag is, volgens *Heda*, voorgevallen op den 5 December: doch volgens het Gedenkboek van S. Salvators kerke op *S. Niklaas* dag. Hier op volgt een groot beslag van Ordonantiën, die men leest dat *Theodoricus*, met toestemminge van de Abten en Geestelykheit, gemaakt heeft; voornamelyk omtrent de ampten en diensten der Kerke. D'Aantekenaar heeft hier op drie zaaken geboekt, die wy hier, tot nader opheldering der bovenstaande levensschetze, vervolgens inlyven.

„ 1 *Buchelius* zegt (tekent hy aan) dat hy uit het geslagt „ der Graven van Are is geweest: maar dat hy geen zeker „ bescheidt heeft waar dit Graafschap mag gelegen hebben.

Omtrent het voeren zyner oorlogen met de *Hollanders*, en de gevolgen daar van, vinden wy het volgende.

„ 2 De Bisschop, wien dat gevangen neemen op de krop „ bleef zitten, is met een magtig leger tegen gemelden „ Willem, Graaf Dideriks broeder, opgetrokken. Graaf „ Diderik is zynen broeder, met Otto Grave van Gelderlandt, Willems Schoonvader, te hulp gekomen. Deze „ twee Graven hebben het gansche Stift overweldigt: tot „ zoo verre dat de Hollander zyn leger zelfs voor Utrecht „ heeft neêrgeslagen. Ondertusschen wierd de Geldersman, 't zy door list en ingeeving van den Keizer, 't zy „ van de vyanden verrast zynde, door den Brabander, die „ met den Bisschop in een verbondt getreeden was, gevangen gekreegen. Daar op heeft de Hollander, om Otto „ te verlossen, zyn leger voor Utrecht opgebroken, en „ heeft 's Hertogenbosch geweldiger hand overrompelt. „ De Brabander dit verstaande is den Hollander, die met „ grooten buit te rugge trok, met zyne beste manschap nagetrokken. Hy is de Hollanders die onbezorgt en onbekommert by Heusden lagen, en om geenen vyandt „ dagten, gelyk als Divæus zelf getuigt, (*lib.* 10.) zoo „ onvoorziens en zoo vinnig op het lyf gevallen, dat de „ legerplaats ingenomen, en de Graaf gevangen was, eer „ dat iemant de wapenen had konnen aanschieten. *Divæus* „ voegt'er noch by: dus schryven de Brabanders: Maar „ de Hollanders zeggen daar tegen, dat haar volk het „ Brabandsche leger, hoe wel veel sterker, met groote „ kloekmoedigheit heeft wederstaan; doch eindelyk door „ de meenigte der vyanden is overrompelt; want de Brabander was gestyft door de Hulpbenden van den Aartsbisschop van Keulen, van den Bisschop van Luik: van „ den Hartog van Limburg en van den Graaf van Vlaanderen. 't Was hoe 't was, zegt *Divæus*, dit is gewis „ dat beide de Graaven niet als voor groot losgeldt zyn „ vry gelaaten. Ook heeft de Hollander by deze gelegentheit afstant gedaan van zyn recht op Breda, waar „ over zedert eenigen tydt al veel gekrakkeelt was geweest. „ Deze oorlog is niet alleen in een goede vrede, maar ook „ in een maagschap verandert: want de Brabander heeft „ eene van zyne Dochteren aan Graaf Diderik, en eene andere aan Graaf Otto ten huwelyk gegeeven. Ik vinde „ nergens dat de Bisschop eenig deel aan deze verwinninge gehad zoude hebben: maar wel dat hy, de gevangkenis „ van beide zyne vyanden verstaan hebbende, deze gelegentheit wel heeft weeten waar te neemen, de gansche „ Veluwe, brandende en blaakende, heeft afgestroopt, „ Zutfen belegert en ingenomen, Deventer verovert, „ en een overgrooten buit bekomen.

„ 3 Van deezen *Theodoricus* dient noch geweeten, „ dat hy groot deel heeft gehad in de oorlogen tusschen de Gravinne Ada, Graaf Diderijks dochter, of „ Lodewyk Graaf van Loon, daar zy aan getrouwt was, „ en tusschen Willem, Dideryks broeder, die, veele van „ den grootsten Adel op zyne handt gekreegen hebbende, „ zyne Nicht de voet zogt te ligten, en eindelyk ook heeft „ geligt. De Bisschop door twee duizend talenten, en „ daar by door groote toezeggingen van den Grave van „ Loon gewonnen, en misschien de zaak van Ada voor „ de gerechtigste aanziende, is een van de hardste partyen „ van Willem geweest. Want ziende dat de Graaf van „ Loon noch niet quam opschieten, en geen gedult hebbende om langer te wachten, is hy zelf met zyne eigen „ krygsbenden Hollandt ingetrokken, heeft daar eenige „ Sloten verovert, Willems eigen broeder gevangen gekregen: en den Grave van Loon, als die eindelyk by „ hem gekomen was, byna gansch Hollandt helpen winnen. Maar de zon van Lodewyks geluk had wel haast „ uitgescheenen: en toen was de Bisschop de eerste die „ zyne vrede, hoewel op gunstige voorwaarden, met „ Willem heeft gesloten.

DIDERIK, gezegt *Koning* van *Westfrieslandt*. Omtrent den tydt van *Keizer Konstantyn* den *Grooten*, of, volgens anderen, na Christus geboorte 305. woonden (of zouden gewoont hebben) in *Westfrieslandt* vyf Edele mannen, namelyk *Diderik*, een zoon van *Ratbod*, en kindts kindt van *Asconius*, eerste Hertog van *Frieslandt*; *Gerard Utenwoude*, in *Opdyk*; *Roelandt Voornesse*, te *Videnesse*; *Kenno*, te *Bennebroek*; en *Adelbold*, in *Winkel*; zie op ADELBOLD *in Winkel*. *Diderik* leî de grondvesten eener Stadt, welke zeer aanwies, alzoo'er zeer veele vreemdelingen toevloeiden, doch wel de meeste uit *Frieslandt*: zy wierd naar 't water daar ze aan lag, *Medemelaca* (naderhant *Medenblik*) geheten; zie MEDENBLIK. *Diderik* was onder hen allen de

Oude H. Kronyk fol. 32.

DIRK de I.

de voortreffelykſte, zoo ten aanzien zyner afkomſte, als zyns Slots, naderhant de Hooftſtadt van *Weſtfrieslandt* geworden: wierd daar op zoo hoogmoedig, dat hy zich *Koning* van *Weſtfrieslandt* liet noemen, dat by veelen voor euvel opgenomen wierd, byzonder by *Haro*, *Hertog* van *Frieslandt*, die ter dier oorzaake hem den oorlog aandeedt, en zoo benauwde, dat hy zich in zyne handen moſt overgeeven. *Diderik* had geene andere gedachten dan van zyn koningkryk berooft te zullen worden: het zou ook geſchiedt zyn, ten ware *Haro* acht op zyn bloetverwantſchap geſlagen hadde. Hy leî hem deswegen niet anders op, dan dat *Diderik* te *Stavoren* voor hem verſchynen zou, vergiffeniſſe van zyne hoogmoedige vermeetelheit bidden, en belooven voor zich, nevens zyne nakomelingen ten uiterſten grade, *Vaſſalen* van den *Hertog* van *Ooſtfrieslandt* te zullen zyn. Dit nagekomen zynde, is'er goede eendragt geweeſt met en onder den anderen. *Diderik* moſt ook zyn koningklyk ſieraadt afleggen, en zich verbinden met geene andere Heeren aan te ſpannen, noch oorlog te voeren, op pœne van verval zyns rechts, en van alles berooft te worden. Hy zou eenen zoon gehadt hebben, *Lemus*, *Lem*, of *Wil-lem* geheten, uit wiens nakomelingen naderhant de *Vrieſche* Koningen geſproten zouden zyn: ook zou *Haarlem* van dezen Heer *Lem* gebouwt en naar hem genoemt zyn; alhoewel anderen dit eenen anderen *Lem*, zoon van *Dibbald*, toeſchryven: doch de meeſte het voor een fabeltjen houden.

Winſem. Vriesl. Kron. f. 36.

DIDERIK de I. Eerſte *Grave* van *Hollandt*, in 't jaar 863. Op dit jaar ſtellen alle de oudſte Geſchiedenisſchryvers het begin van 't *Graafſchap* van *Hollandt*, in den perſoon van dezen *Diderik*; van zommigen genaamt, of gezegt, zoon van *Sigebert*, Prins van *Aquitaniën*; van anderen, zoon van *Gerolf*, een voornaam Heer in *Hollandt*, of *Frieslandt*. *Wilhelmus Heda* noemt hem den zoon van *Gildeberga*, dochter van *Keizer Ludovicus Pius*, en geſproten uit den ſtam van de oude Koningen der *Francken*. Het kort begryp van dit ontſtaane Graafſchap van *Hollandt* is dit, of zou dit zyn. Ten tyde dat *Carolus Calvus*, of *Karel* de *Kaale*, *Koning* van *Vrankryk*, te *Bladella* (een Dorp in Brabandt) eene algemeene dagvaart hield, tot 's landts beſcherminge, toen van de *Deenen* en *Noormannen* zeer verwoeſt, verſcheenen daar veele, zoo Geeſtelyke als Wereldtlyke Heeren, uit *Duitſchlandt* en *Italiën*: Van zommigen word gezegt, dat *Paus Johannes* de *VIII.* die te *Ments* was, daar ook Legaaten zondt. Onder veele voornaame Heeren quam 'er ook de *Heer* of *Grave* van *Klein Troijen*, met twee zoons van zyne zuſter *Mathildis*, Gemalinne van *Sigebert*, *Prins* van *Aquitaniën*, of *Gaſconiën*: d'oudſte was *Walger*, *Grave* van *Teyſterbant* (dat vervat zou hebben, *Thiel*, *Bommel*, *Arckel*, *Heusden*, *Altena*, *Culenburg*, *Buren*, *Leerdam*, *Aſperen*, enz. tot de *Oude Maas* toe): de jongſte zoon *Theodoricus*, of *Diderik*, was noch nergens mede begiftigt; hy was een dapper Ridder, doch had landt noch zandt: met zynen Vader *Sigebert* had hy alreedts kloeke daaden, tegen d'ongelovige Heidenen en *Noormannen*, uitgevoert. Op het aandringen van *Grave Hagauw*, die in hooge achtinge by Koning *Carolus Calvus* was, ſchonk *Karel* aan *Diderik* Hollandt, met den titel van *Grave*; en dus wierd hy d'eerſte *Grave* van *Hollandt*. De Giftbrief is gedagteekent in 't jaar DCCCLXIII. de 7 kalende van Julius, de II. indictie, in het 30 jaar van zyne koningklyke regeeringe. Men kan niet ontkennen dat in dit verhaal, uit de *Oude Kronyk van Hollandt*, eenige feilen zyn in de omſtandigheden: Inzonderheit dat *Paus Johannes* de *VIII.* Legaaten op den dagvaart (te *Bladelle* aangeſtelt) zou gezonden hebben, omdat in 't jaar 863 geen *Johannes* den Roomſchen ſtoel bekleedde; nevens eenige onzekerheden meer, de afkomſte van *Diderik* raakende. Wy willen dit liever met ſlechts aan te roeren voorby gaan, dan al die kromme wegen te diep inſlaan om ze recht te maaken, of onszelven, zonder uitkomſt te vinden, daar in te verwarren. Dit zien wy, dat d'eerſte *Grave* den naam van *Diderik* gevoert heeft; dat hy in 't jaar 863 zou aangeſtelt zyn van *Koning Karel* van *Vrankryk*, lydt meer verſchil: want veele jonger Schryvers ſtellen den tydt 50 of 60 jaaren laater, vallende dus op 913 of 922. De oorzaak van dezen misſlag leggen zy, die 't jaar 863 ſtaande houden, op eene vermenginge van den naam met eenen anderen *Diderik*, daar de eerſte Grootvader van zoude geweeſt zyn: maar de dagtekening van den Giftbrief, die 863 houdt, dient 'er wel 't meeſte licht in te geeven, nevens de naam van *Koning Carolus Calvus* (ten ware men hem voor *Carolus Simplex* nam) dien de *Franſche* Schryvers, den *gifter* noemen. En alhoewel zy, die met 50 en 60 jaaren laater voor den dag komen, zeggen, dat in 't uitſchryven, of copieeren van den brief, of het jaar, een *L* voor een *C* geſtelt zoude zyn, en aldus DCCCLXIII voor DCCCCXIII; hoe zou 't dan 923 konnen worden, als *P. Scriverius* ſtelt? of daar moſten noodtzakelyk twee X X hebben moeten by ſtaan, en geen een X alleen, als in 't volle cyfergetal met Roomſche letteren, zoo wel in 863 als 913 boven aangewezen is: of hoe het dan van DCCCCXIII zou op DCCCCXXIII komen? Ook is het niet geloofbaar, dat alle de copijen, naar eene vervalſchte nageſchreven zouden zyn. *Melis Stoke* in zyne *Rymkronyk*, zoo hoog geacht by *Douſa*, *Scriverius*, en alle Oudtheitkenners, die ook lang voor 't jaar 1300 geleeft heeft, zegt duidelyk.

Dan. Dous. P. Scriverius &c.

Spt deg ſeker ende geweg
Dat die Graefſchap van Hollant eg
Een ſtic van Vrieſlandt nomen:
Want alg 't ons te voren ig comen
Doemen ſchzeef acht hondert jaer
Ende dzi en feſtich over waer
Carel di kaluwe ſekerlike
(Die Coninc was in Vrankerike
En van Vrieſlandt had een deel)
Begonſte te ſtichten al geheel
Hollant wt ſinen Conincrike
Want hi gaf eenen Vederike
Deeſe lande die wi al te ſamen
Nomen ſullen in oude namen/

Melis Stoke in Dider. I.

Alhier heeftmen niet alleen het jaar 863, maar ook de naam van den *Koning*, die *Diderik* ten *Grave* maakte; namelyk *Carel* di *Caluwe*, of *Carolus Calvus*, niet *Simplex*, *de Eenvoudige*. Het een en 't ander hebben meer anderen, waar onder ook de *Chronyk uit d' Abdy van Egmont* eene is. Wederom de zelfde *Melis Stoke*, den Giftbrief van *Carolus Calvus* ter neder gezet hebbende, heeft op 't eindt de woorden der onderteekeninge aldus,

Ghegeven in ons Heren jaer/
Acht hondert ende daer naer
Drief warf twintig ende dzie mede
Tote Bladele t' eenre Stede/

Idem in eodem.

En dewyl 'er boven is aangeroert, in wat achtinge hy by kenners is, hoe nauwkeurig hy alles onderzocht en nagevorſcht heeft, zullen wy hem niet meer aanpryzen, alleen 'er noch maar byvoegen, hoe net hy op zyne rymswyze de gift van Ludovicus Koning van Duitſchlandt, Broeder van Karel, aan Grave Diderik van Hollandt verhaalt, daar hy aan hem het foreeſt Waſda, vyf jaaren na de gift voorgemeldt, van Carolus Calvus aan den Grave, ſchenkt.

Ende heb 'er die hant toe ghegheven
Ende hiet 'er oec den zegel an legen
Van onſen Dingerlyn/ te waren
Ghegeven in ons Heren jaren
Ten dertienſten daghe van Apzel
Acht hondert jaer/ ende alſo wel
Acht en feſtig

Idem ibid.

Hoe kon *Koning Lodnwyk* van *Duitſchlandt* aan Grave *Diderik* 't Foreeſt *Waſda* ('t zy het *Walcheren*, of wel 't landt van *Waas* geweeſt zy) in het jaar 868 gegeeven hebben, indien *Diderik* eerſt in 't jaar 923 *Grave* zou geworden zyn? Om daar uit te raaken, zoeken ze weêr eenen anderen *Lodnwyk*, maar wat voor eenen konnen zy niet zeeker zeggen. Dus ſpreekt 'er *Janus Douſa* van: „ Maar hoe zal „ men 't met het jaartal 368 maken? Hebben de Copieer- „ ders al weêr geen goedt gezicht gehad, of misſchien „ een C over 't hooft gezien? Voeg 'er by, dat de *Franſche Koningklyke Hiſtoriſchryver Mezeray*, die immers geene *Hollandtſche* copyen heeft gebruikt, maar wel de oude Origineele brieven, zich van deze woorden bedient. „ In dit jaar (861) „ maakte *Karel* de *Kaale* zekeren Heer *Thierry* (*Diderik*) „ *Grave* van *Hollandt*; van wien zy, die t' zedert dat *Graaf-* „ *ſchap* bezeten hebben, afgedaalt zyn: doch zy hebben al- „ tydt een zeer bepaalt gezag gehad, zoo dat ze op de vryheit „ dezes landts niets onderneemen konden. 't Is waar dat hy 861 voor 863 ſtelt; maar dat verſchil is van geen belang: want hy ſpreekt van de gift, niet van den Giftbrief, wanneer die ondertekent is; dat een jaar of anderhalf na de gifte kan verſchilt hebben, eer die afgevaardigt en getekent is geworden. Noch word 'er by gebragt, dat, indien *Diderik d' I*, in 't jaar 863 d'eerſte *Grave* van *Hollandt* geworden was, hy dan en zyn zoon *Diderik de II.* 125 jaaren geregeert moſten hebben, gelyk *Melis Stoke* in zyne *Rym-Chronyk* zegt. Het is waar dat het vry verre uitloopt, als men oprekent het geene zommigen voorgeeven; dat *Diderik de I.* 40 jaaren, en *Diderik de II.* 85 jaaren het bewindt in handen zouden gehad hebben. *Jan Veldenaar* zegt, *Diderik de I.* 38, en *Diderik de II.* 82 jaaren: Hy ſtelt ook wel dat ze beide t' zamen het Graafſchap 125 jaaren beſtiert zouden hebben; edoch de jaartallen der regeeringe, die hy elk in 't byzonder geeft, brengen niet meer dan 120 uit. De oudtſte Schryvers ſtellen geene jaaren van de regeeringe van *Diderik den I.* noch van *Diderik den II.* noch ook van *Diderik des eerſtens* dootjaar: Dus ſpreekt *Melis Stoke*.

J. Douſ. P. Scriverius &c.

Melis Stoke in Dider. I.

Mezer. I. D. p. 234.

J. Veldenaar faſc. temp. p. 284.

Hi ende Dzou Ghebe ſyn Wyf
Waren t' Egmonde begraven
Dat ſi ſtichten mit haren haven.
Mer die geene dit 't latyn ſcreef
(En weet waer bi het after bleef)

dem Winſem. bid.

alth. eander e antiq. erm. 204.

H. Kr. in udh. i. 234.

nus uſa Scri- ius Voſſii.

tlus nil. 3. *cer. de- ege.*

Idem M. Stoke in Did. II.

„ Hine bescreef dat jaer niet mede/
„ Daer hi sinen ende in dede
„ Bedi es mi oncond das/
„ Hoe lange dat hi Grave was.

Uit de twee laatste regelen blykt de goede trouw van *Melis Stoke*, die niet heeft willen schryven dat hem onbekent was: Hoe zyn nu doch anderen daar achter gekomen, dat by hem niet uit te vinden was? 't Is waar hy stelt evenwel dat ze beide 125 jaaren geregeert hebben. Zulks is niet onmogelyk om uit te vinden, stellingswyze, in twee Regenten. *Diderik de I.* was de jonger broeder van *Walger*; neem hem, ten tyde van het begin zyner regeeringe, tusschen de 20 en 25 jaaren oudt geweest te zyn, en 65 jaaren geregeert te hebben, zoo maakt dit eenen ouderdom van in de 80 jaaren: neem daar by *Diderik den II.* tusschen de 25 en 30 jaaren, by het aantreden der regeeringe, geweest te zyn, en 60 jaren geregeert te hebben, zoo maakt dit den ouderdom van omtrent 90 jaaren: daar vindtmen de 125 jaaren alreeds uitgerekent. En is daar zulk eene onmogelyke of onwaarschynbare uitrekeninge in? Te meer, daar *d' Oude Hollandtsche Kronyk*, en *Jan Veldenaar*, nevens anderen, zeggen, dat *Diderik de II.* een zeer oudt man wierd. Heeft niet Koning *Lodewyk de XIV.* over de 70 jaaren geregeert; en zou geen zoon van hem ook eenen hoogen ouderdom konnen bereikt, en zy t'zamen eene regeeringe van 125 jaaren uitgemaakt hebben? Noch word'er eene andere zwarigheit tegen ingebragt: dat het jaar 863 het 30 jaar der regeeringe van Koning *Karel de Kaale* niet kan zyn, maar wel het 24. Daar tegen was het jaar 923 het 30 van *Karel des Eenvoudigens* heerschappye: Maar laat ons daar *Mezeray*, die in deze boeken en Fransche archiven meest te betrouwen is, liever van hooren spreeken, dan eene bedachte tegenwerpinge oplossen. Hy zegt, dat *Carolus Simplex* in de gevangkenisse den 7 October 923 gestorven is; van den dag zyner krooninge, tot dat hy in gevangkenisse raakte, 30 jaaren geregeert hebbende. Dat hy in dat zelfde jaar 923 ook bedrieglyk gevangen genomen was door *Heribert*, *Grave* van *Vermandois*, en daar in gevangen gehouden tot zynen doodt; al mede in dat zelfde jaar 923: Welk jaar zynde het 30 jaar (als gezegt) na zyne krooninge, als ook van zyn gevangen neemen, en doodt, ook is het jaar 923. en dat jaar waar in de jonger Schryvers willen, dat *Carolus Simplex*, *Diderik den I Grave* van *Hollandt* zou gemaakt hebben. Maar is het wel aanneemelyk, dat hy in een en 't zelfde jaar, daar in hy van zyne wederspannige onderdanen, ja van al de wereldt verlaaten was; van allen kanten benauwt, van *Tegen-Koningen* met heirlegers omringt, en gevangen op een kasteel gehouden wierd, gedachten zou gehad hebben om van *Hollandt* een *Graafschap* te maaken? Men voege daar noch by, dat de Giftbrief al diep in de maandt Julius getekent is, daar hy veellicht in Junius, May, of vroeger gevangen kan gezeeten hebben. *Carolus Calvus* quam, volgens *Mezeray* en anderen, na zyns Vaders doodt in 't jaar 840 aan de volle regeeringe, en storf 877. Nu van 840 af tot 863. in welk jaar de Giftbrief getekent is, zyn 23 volle jaaren, waar na hy noch 14 jaaren, tot 877. geleeft heeft, zoo datmen middelerwyle licht het 30 jaar zyner regeeringe kan uitvinden. Echter vallen 'er veele den jongeren Schryveren toe; wy laaten 't aan den Lezer zyn oordeel. *Ubbo Emmius*, die ook de jonger byvalt, zullen wy in de volgende post bybrengen. Onder alle deze verwarringen is dit gewis 't geen *Mezeray* zegt, dat zeker Heer, *Thierry* (*Diderik*) genaamt, de eerste *Grave* van *Hollandt* geworden is. Hy word geroemt wegens zyne eerbaare zeden, zyn lichaams groote kracht, dappermoedigheit, en onvertzaagtheit in den strydt, voorzichtigheit in zyn beleit, en met veele andere vorstelyke deugden versiert geweest te zyn. Hy heeft zyn gebiedt manhaftig tegen de *Deenen* en *Noormannen*, nevens andere woedende vyanden, beschermt. *Keizer Henricus Auceps* heeft hy (indien dit niet op zynen zoon *Diderik den II.* gebragt moet worden) eenen goeden bystandt tegen de *Hungaaren* gedaan, die, met eene sterke magt in het *Duitsche Ryk* gevallen, alles met roof, moordt en brandt vernielden en vervulden. Hy zou ook op het Tournoyspel (van den hooggemelden *Keizer Henrik* den *Vogelvanger* aangestelt) geweest zyn: ook op dat van *Coenraad Hertog* van *Oostfranken*. Van zyne overige verrichtingen is weinig zekerheit. By *Melis Stoke* in zyne *Rymkronyk* vinden wy byna niets van zyne bedryven, dan dat hy te *Egmondt St. Albrechts* Klooster van hout deed bouwen; zie op EGMONDT. Wy hebben gezegt dat by oude Schryvers, ook in de *Rymkronyk*, de jaaren van de regeeringe, nevens de doodt van *Diderik den I.* onbekent zyn. Evenwel hebben 'er laater Autheuren wat van willen zeggen; *J. Veldenaar* stelt zynen doodt op 901. De geschreve *Kronyk* van *Hollandt* (*zonder naam*) op 900; anderen vroeger, anderen meer daar na, doch alle zonder gewisheit. Zommigen dat hy zynen zoon *Diderik* den *II.* de regeeringe overgaf, en buiten 's landts trok, daar hy gestorven zou zyn, enz. zoo datmen daarom, noch van de jaaren zyner regeeringe, noch zyns doodts iet zekers kan besluiten. Zyne Gemalinne word genaamt *Gene*, *Gunne*, by *M. Stoke Geve*; by haar won hy zynen zoon *Diderik den II.* Haare afkomst is niet bekent; Die *Pipyn* haaren Vader noemen missen; want die was al in 't jaar 819 overleden. Dit weetmen, dat hy by haar *Diderik* zynen nazaat in 't Graafschap *Hollandt* won; 't geen in dien tydt van zulken grooten uitgestrektheit niet was als nu. Eenigen, waar onder ook *Pontus Heuterus*, noemen hem *Grave* van *Hollandt*, *Zeelandt*, en *Vrieslandt*: maar de twee laatste titels worden van veelen niet toegestaan; zie op DIDERICK DEN II.

O. H. Kr. fol. 245. J. Veld. fol. 284. Idem Holl. Kr. ibid. Idem Velden. Mezer. I. D. p. 330. Idem Mezer. pag. 327. Idem Mezer. ibid. Idem J. P. de Auxerre Hist. de France p. 187. M. Vossii Jaarb. p. 22. 23. Vlieger. de Comit. Holl. in Theod. I. M. Stoke in Did. I. J. Veld. Fasc. temp. f. 284. Vossius p. 24. Merul. tyd. T. foor fo. 557.

Van wat gezag d' oude Byschriften zyn onder d' afbeeldzels van de Hollandtsche Graven, die 'er de Heer *Alkemade* onder heeft laaten drukken, en in *Melis Stokes* Rymkronyk gebonden worden, blykt uit zyn berecht over deze Beeltenissen, fol. 13. voor 't gedachte werk gestelt. Ondertusschen schynt de taal en rym met die van den ouden Monnik heel gelykaardig, en, by gevolg, omtrent gelyktydig te zyn behelzende kortelyk, naar den ouden rymtrant, het leven en sterven van yder dezer Prinssen. Dit onder 't beeldt van *Dirk den I.* zou in de straks gemelde onzekerheden veel lichts konnen geeven:

Dit 's d' eerste Heere die in Hollant wert Grave,
Diederyk gheheten, 't Jaer VIIIC en LXIII began
Syn regiment / hy had een Wyf seer ryk van have
Geve genaemt / en was (soo ik bevroeden can)
Philips Conynck van Italijen Dochter / daer hy an wan
d' Ander Diederyck / een jongen van seden reene.
't Egmont stichte een Nonnen clooster dees Edelman
Van houte / die Vriesen verwan hy alghemeene /
Die Denen en Noorwegers dwanck hy soo / dat geene
Van de Oostersche Steden Hollant en mocht deeren.
't Jaer IXC. starf hy / en regeerde 't Landt (soo 't scheene)
XLII jaer / t' Egmont begraben met grooter eeren.

DIDERIK de *II.* was de zoon van *Diderik den I. Grave* van *Hollandt*. Van de onzekerheit, wanneer hy zyne regeeringe aangevangen heeft, is in de vorige post gesproken. Zommigen verhaalen dat hy, nu *Grave* van *Hollandt* geworden, de *Vriezen* ook onder zyn gebiedt wilde brengen: maar die wilden hem niet aanneemen; meer genegentheit tot hunne eige regeeringe hebbende, onder eenen *Potestaat*, die eene bepaalde magt hadde onder 't bestier van veelen; oordeelende dat min gevaarlyk voor de vryheit. De *Vriezen* verzamelden zoo veel volk als zy by een konden krygen, trokken op *Egmondt* aan, en verbrandden het Klooster van *St. Albrecht*, door *Diderik* den *I.* gesticht, tot den grondt. *Diderik* de *II.* daar zeer over vertoornt, maakte zich op, trok hen te gemoet, en 't quam tot een hevig gevecht, zoo schadelyk voor de *Vriezen*, dat zy byna al hunne jonge manschap verloren. Hy viel voort in *Vrieslandt*, dwong de *Vriezen* al hunne huizen tegen der zonne opgangk te maaken, en de deuren zoo laag, dat ze daar noch in, noch uit konden, dan met gebukte hoofden, en een gekromt lichaam: om t' hunner schande hen te doen gevoelen, dat ze als slaven zich onder 't jok mosten buigen. Maar dit word van de *Vriezen* voor eene *Hollandtsche* snorkery gehouden; ja aanzienlyke Schryvers ontkennen ganschelyk, dat hy op dien tydt tegen de *Vriezen* opgetogen zou zyn. *M. Vossius* durft die zaak niet volkomen vaststellen. „ Of dit (zegt hy) met „ waarheit gezegt word, wil ik (gelyk ik het niet tegen„ spreeken kan) met eenen ook niet voor zeker houden. „ Nochtans bekenne ik 'er aan te twyfelen, om dat eene „ diergelyke zaak verhaalt word van *Gotrick*, Veldtheer „ der *Noormannen*: en de *Oudtste Jaarboeken* daar van zwy„ gen. Daar na heeft *Diderik* zyn landt in goede rust bezeten. *Lotharis*, Koning van *Vrankryk*, heeft hem, ter beede van zyne Gemalinne *Emma*, het Eilandt *Walcheren* geschonken, en daar door zyn gebiedt zeer vergroot. Hy deed het Klooster te *Egmondt* weêr van steen opbouwen, en de *Reliquiën* van *S. Jeroen* daar in brengen. *Ubbo Emmius* spreekt ook van eenige dingen die *Diderik den I* en *II.* raaken, welke alreedts van ons verhaalt zyn: Dat de Schryvers van de *Hollandtsche Kronyk* zeggen, dat, toen de kust by den mondt van den *Rhyn* door de *Noormannen* verwoest en ledig lag, deze landtstreek van Koning *Karel den Kaalen* aan *Diderik*, zoon van *Sigebert*, Prins in *Gaskonjen*, en uit der *Francken* Geslacht, tot een leen gegeeven zou zyn, op het verzoek van *Hagano*, *Grave* van *Xantes*, *Dideriks* Oom van Moeders wegen; onder voorwaarde, dat hy die kust van de *Noormannen* bevryden, en voor den *Koning* in bescherminge houden zoude; 't zou geschiedt zyn in 't jaar 863 in een Dorp van *Brabandt*, *Bladele* geheten: desgelyks dat vyf jaaren daar na *Walcheren*, ja geheel *Zeelandt*, onder den naam van 't *Foreest Wasda*, door *Koning Loduwyk* van *Duitschlandt* aan den zelven *Diderik* geschonken zou zyn. Maar dit dus schryvende, letten zy, noch op tyden, noch op omstandigheden: want in het jaar dat zy aanwyzen, heeft *Carolus Calvus* tegens de deelinge, tusschen de Broeders geschiedt, geen recht konnen hebben in het landt der *Oude Batavieren*, en de daar by gelegene Ge-

M. Voss. Ann. Holl. 25. O. H. Kr. fol. 2.. J. Dous. Fil. Scriv. Kron. 32. Vossii Jaarb. pag. 2.. Idem Vossii ibid. Zie d' Oude Holl. Kron. Schryvers onder Diderik den I. Item Ubbo Emm.

DIRK de III.

Géweiten: het overige paſt ook niet zeer wel op dien tydt, maar beter op de tyden en Geſchiedeniſſen van *Carolus Simplex*, of *Karel den Eenvoudigen*. Het geen geſtelt word, vervolgt *Ubbo Emmius*, van de Donatie van *Ludovicus*, alhoewel die tegen de tydtrekeninge niet aanloopt, en ouder dan d'andere gifte van *Hollandt* ſchynt te zyn, zoo valt het echter niet ligt uit te leggen, hoe dit op *Zeelandt* paſt, als overvloedig van *Janus Douza* bewezen is. (Hoe hy echter gemiſt heeft in den aanvang des *Graaffchaps* van *Hollandt* op 't jaar 913 te ſtellen, is in de vorige poſt op *Diderik* den *I.* aangewezen.) Maar, gaat *Emmius* voort, met volkomener zekerheit in dezen allen, is dit het onwaarachtigſte, 't geen'er van de *Hollandtſche* Schryvers bygelapt is, te weeten, dat ook *Vrieslandt*, van de *Batauweren* af tot de Rivier de *Lauwer* toe, is begrepen geweeſt in de gemelde gifte van *Karel*, en geſchonken aan *Diderik*; vermits zulks noch uit de *Oude Hiſtoriën* bewezen kan worden, noch uit de *brieven van donatie* blykt; als waar in men van dit *Landt* ganſch geen gewag, noch eenigen ſchyn zelf vindt; in tegendeel, dat de bepalinge van *Kinhem Vrieslandt* klaar en uitdrukkelyk genoeg daar van uitſluit. Noch onwaarachtiger is 't dat ze verder daar byvoegen, dat de *Friezen*, door hulpe van *Carolus Calvus*, zouden t'ondergebragt, en *Diderik* onderworpen zyn geworden; en dus ook gekomen zyn aan zynen Zoone: maar deze en diergelyke onwaarheden laaten wy vaaren.

Ubbo Emm.

Zie Ubb. Emm. W. Heda. J. de Beka.

Dat *Diderik de I.* en *Diderik de II.*, desgelyks *Arnold*, het Graaffchap *Hollandt* van *Carolus Calvus* bezeten zouden hebben, als een verzocht of gebeden leen; dat ook *Diderik de III.* en *IV. Grave* van *Hollandt*, door voorſpraak van *Egbert*, Aartsbiſſchop van Trier, *Hollandt* eerſt in 't jaar 985. van Keizer *Otto* in eigendom zou ontfangen hebben, 't geen zyne Voorouders onder beneficie, of als een leen bezeten hadden, daar tegen kant zich *P. Scriverius* met alle magt; beweerende dat de vorige Graven *Hollandt* in vryen eigendom bezeten hebben. Het blykt ook uit de Giftbrieven met geenen den minſten ſchyn als een leen, maar in vrijen en vollen eigendom geſchonken te zyn. *C. van Alkemade* voegt'er by, dat de *Prinſſen van Hollandt*, van alle oude tyden af, zich genoemt en getitelt hebben; *Graven by der gratie Godts:* welke woorden eene volſlage onafhangkelykheit van eenige hooger oppermagt met zich brengen. Eenigen ſtellen den doodt van *Diederik den II.* op 985. *J. Veldenaar* op 988. op den andere Nonæ van May. *Melis Stoke* op 987. zyne Gemalinne was *Hildegaart*, by zommigen dochter van *Clouis* (*Lodewyk*) van *Vrankryk* gezegt; by anderen van *Wichman*, *Grave* van *Aalſt*. Hoewel by veelen niets daar van is, vindtmen echter meeſt haren naam *Heldegond*, *Hillegont*, *Heldegard*, *Hille*. *M. Stoke* noemt haar *Hildegaerde*. Hy won twee zoonen by haar, *Egbert* en *Aarnoud*. D'oudſte, of liever de jongſte *Egbert*, wierd *Aartsbiſſchop* van *Trier*, in 't jaar 970. Volgens het ſchryven van eenigen, kreeg *Arnoud* eenen zoodanigen luſt om Geeſtelyk te worden, dat hy op geenerleie wyze wilde hooren ſpreeken, van zich in den huwelyken ſtaat te begeeven, tot zeer groote bekommeringe van zynen Vader. Hoe hy zich noch evenwel eindelyk, door zyns Vaders en der Edelen ernſtig vertoog, liet overreeden; zie op ARNOUD, GRAVE *van* HOLLANDT.

Striv. Kr. der Grav. van H. P. II. Alkem. in de Rymkr. fol. 19.

Voſſius Striv. Vlieger.

Voſſius &c. allegati.

Rymkr. fol. 16.

Het Byſchrift onder de Print van *Dirk den II.* in Melis Stoke, luidt als volgt.

Dit 's Diederyck Diederycks Soone van moede ſtout.
Deſe had Coninck Lodewycks Dochter van Vranckrycke/
Die Hillegont hiet/ te Wyve getrout:
An wien hy een Soone wan (alſoo 't claer blycke)
Aernout/ die na hem Regeerde/ en desgelyke
Wan hy Sint Egbert Aertsbiſſchop van Trier.
Na dat deſen de Vriesen bracht in verſpike/
Vernieuwde hy 't Clooſter t' Egmont harde ſchier
Van ſteenen/ ſette daar in met blijde chier
Nonnijcken van des ſelven Orden te dier ſtont.
Als geregeert had LXXXIIII Jaer deers Heere Fier/
Starf hy/ en wert Begraven tot Egmont.

DIDERIK DE III. Zoon van *Arnoud* (die de zoon was van *Diderik den II.*) *Grave* van *Hollandt*, poogde niet minder dan zyne Voorzaaten, zich meeſter van *Vrieslandt* te maaken; daar de begeerte om zyns Vaders doodt te wreeken noch byquam, die in den ſlag tegen de *Vriezen* geſneuvelt was. Hy zocht echter eerſt hen door zoete woorden te bepraaten: toen die niet holpen tradt hy tot bedreigingen, maar al mede zonder zyn oogmerk te bereiken. *Adelbold*, *Biſſchop* van *Utrecht*, een Vries van geboorte, ried de *Vriezen*, uit liefde tot zyn Vaderlandt, hunne vryheit kloekmoedig voor te ſtaan. *Grave Diderik* zulks ter ooren komende, vatte eenen doodelyken haat op tegen den *Biſſchop*. Daar noch by quam, dat tuſſchen het *Sticht* en *Hollandt*, over de grensſcheidinge en haare paalen, een groote twiſt gerezen was. Van den oorlog daar uit tuſſchen hen ontſtaan, zie op ADELBOLD, BISSCHOP *van* UTRECHT. Daar na zocht *Diderik* by *Keizer Henrik* hulpe tegen de *Vriezen*, om van hen wraake, over zynen doodtgeſlagen Vader te neemen, en het landt onder zich te brengen: ook bequam hy hulpe; dies trok hy met een zeer magtig heir naar *Vrieslandt*, zich als van eene volkome overwinninge verzekerende. Het ſtont'er ook by de *Vriezen* op, of manhaftig voor hunne vryheit te ſtryden, of lafhartig onder het jok der ſlavernije te moeten bukken. Zy waren ten opzichte hunner vyanden weinige in getal; maar wel in de wapenen geoeffent, en als leeuwen gemoedigt. Het quam tot den ſlag; de weinige, en voor hunne vryheit ſtrydende *Vriezen*, yverden met zulk een geweldt, dat zy de *Hollanders* en hunne *Lotharingſche* hulpgenooten erbarmelyk ſloegen, en *Hertog Godevaart* van *Lotharingen* gevangen kregen. *Grave Diderik* ontquam het door de vlucht binnen *Haarlem*. De *Hiſtoryboeken* verhaalen, dat onder den ſlag eene ſtemme in de lucht wierd gehoort; *Vlied! Vlied!* Dat die ſtem en woorden de *Hollanders* zoodanig verbaasden, dat zy zich in groote wanordre op de vlucht begaven, en daar door zulk eene deerlyke neêrlaag kregen. Eenige *Hiſtory-Schryvers* hebben door verwarringe te boek geſtelt, als of *Keizer Henrik* den *Lotharinger* hulpe gezonden zou hebben, niet voor, maar tegen *Grave Diderik*; maar het tegendeel wyſt *Melis Stoke*, in zyne *Rymkronyk*, al te duidelyk aan, aldus ſpreekt hy:

H. Kr. fol. 253. Voſſii aarb.

p. 35. 37. 38. Pontan. Gelderſ. geſchied. 2. D. fol. 53.

O. H. Kr. fol. 253. Scotan. Fr. Kr. fol. 80. Egm. Kronyk. Sigebert. Gembl. ad ann. 1018. Winſem. Fr. Kr. fol. 123. Beka in Adelb. Dithm. &c.

Als men ſchreef achtien Jaer
Ende duyſent was 't oorloge ſwaer
Van den Grave Diderike
Op die Vrieſen gemeenlike.
Want om ſyns Vaders doet hi quam
Op hem ſwaerlic ende gram/
Ende hem wert helpe desgelike
Geſent van den Keizer Heynrike
Een Hertoghe die Godevaert hiet.
Maer dat ne diede algader niet/
Want een luut quam/ men en weet
Waneu het quam/ ghereet/
Die ſtemme riep/ vliet Heren vliet.
Wonder groot is daer geſchiet:
Want der Vrieſen menge clene
Sloegh daer menighen gemene
En al t' Here wert ontdaen
En tie Hertoge wert gevaen.
Dits ghevel het ſchadelike
Deſen Grave Diderike
Met oorlogen ende met pinen
Hilt hi Kenemaer mitten ſinen
Ongewroken ſinen Vader
Moſt hi laten al te gader.

M. Stoke f. 24 25. van Alkemade.

Hier zegt broeder *Melis Stoke* uitdrukkelyk, dat *Hertog Godevaart* van *Lotharingen* door *Keizer Henrik* ter hulpe van *Grave Diderik* wierd gezonden, en in den verloren ſlag gevangen van de *Vriezen*; dat die *Diderik* zoodanig geſlagen hadden en hunne zege vervolgden, dat *Grave Diderik* ter nauwer noodt *Kennemerlandt* voor hun gewelt bewaaren kon. *M. Voſſius* zegt ook, dat'er weinig aan feilde of ganſch *Kennemerlandt* was verloren geweeſt. *Grave Diderik* verloor dezen ſlag in 't jaar 1018. Eenige Geſchichtſchryvers gewaagen, dat hy in eenen anderen ſlag, in 't jaar 1026. weêr meeſter bleef. De *Vriezen*, hoorende dat *Diderik* zich op nieuw toeruſtte, namen voor, aangezet door *Biſſchop Adelbold* van *Utrecht*, in *Hollandt* te vallen eer *Diderik* met zyn heir *Vrieslandt* kon indringen. Te *Heiliger Lee* ſtieten beide de Legers op elkanderen: na een langdurig en twyfelachtig gevecht, behiel *Diderik* de overhandt, en viel toen voort over het *Vode* in *Ooſt-Frieslandt*, vernielde en bragt daar veel volk om hals, verbrandde ook veele vlekken en dorpen: Zou ook het gedachte *Ooſt-Frieslandt* onder de gehoorzaamheit van *Hollandt* hebben gebragt, en zynen zoon *Floris* daar tot *Poteſtaat* doen huldigen: Maar de *Vrieſche Schryvers* ontkennen het ganſch en gaar, dat *Diderik Ooſt-Frieslandt* zou bedwongen hebben. De gemelde *Melis Stoke* maakt'er ook in 't minſte geen gewag van; maar zegt, daar tegen, dat *Diderik* den doodt van zynen Vader ongewroken moſt laaten.

M. Voſſ. ibid. p. 43. O. H. Kr. fol. 254.

Idem Voſſius ibid. p. 43. Idem O. H. Kr. fol. 254.

Ongewroken ſinen Vader
Moeſt hi laten alte gader.

Terſtondt voegt hy daar by, zonder iets meer van hem te reppen;

Ende ſtarf in ons Heren Jaer
Duſent/ dertich ende daer naer
Negen mede/ ende met der waerde
Was hi gebrocht t' Egmonde ter aerde.

M. Stoke Rymkr. fol. 25.

P. Scriverius bekent in de *Oude Kronyk* niet te vinden, dat de *Vriezen* onder dezen *Grave Diderik* tot gehoorzaamheit gebragt zouden zyn; houd het derhalven voor onwaarſchynlyk: oordeelende zeer gevoeglyk, dat *Grave Floris*, zoon van *Diderik*, tot Stadthouder van *Kennemerlandt* aangeſtelt zou konnen zyn. Want *Diderik* behiel, in zynen oorlog met de *Vriezen*, *Kennemaar* alleen, maar met groote moeite, volgens *Melis Stoke*. Grave *Diderik de III.* eenen

Scriver. fol. 253. in de O. Holl. Kr.

togt naar *Jeruſalem*, of het *H. Landt* gedaan hebbende (daar hy den bynaam van *Grave Diderik* van *Jeruſalem* door bequam) en weêr t'huis gekomen, overleed in 't jaar 1039. in welk jaartal *d'Oude Hollandtſche Kronyk*, *M. Voſſius*, die zynen ſterfdag den 27 van Wintermaandt ſtelt, en anderen meer, met *Melis Stoke* overeen komen. Welke laatſt genoemde, gelyk ook *d'Oude Hollandtſche Kronyk*, &c. hem eene regeeringe van 46 jaaren geeven. *Voſſius* en anderen daar tegen rekenen maar 34 jaaren: doch deze tellen 'er den tydt van zyne minderjarigheit, en dat hy onder voogdye heeft geſtaan, niet by. Zyne Gemalinne was *Othilda Othild*, van den eenen gezegt eene dochter van den *Grave* van *Luſignan*, van anderen des *Hertogen* van *Saxen*; *d'Oude Hollandtſche Kronyk* noemt hem *Otto* Hertog van *Saxen* en *Roomſch Keizer*, diens naams de *II.* Zyn broeder *Siewert Sicke* was *Burggraaf* van *Kennemerlandt*, volgens *Pontus Heuterus* en anderen, uit wien de *Brederoodens* en van *Teylingens* hunnen oorſprongk zouden hebben. *Grave Diderik* de *III.* won twee zoonen by zyne Gemalinne *Othilda*, *Diderik* den *IV.* en *Floris*, na zyns broeders doodt, ook *Grave* van *Hollandt* geworden, vermits d'eerſte zonder lyfsvruchten overleedt.

O H Kr. M Stoke. M. Voſſ.

Cuſpin. M. Stoke. Voſſius. Pontan. Heuter.

Het byſchrift onder de beeltenis van *Dirk den III.* vierden Grave van *Hollandt*, luidt in d'oude Nederduitſche taale als volgt.

Die derde Diederick wert Grave na dien:
Een Vrouwe hiet Wythilt had de Prince ghoet/
Hertogh Otten Dochter van Saſſen; by wien
Hy wan twee jonge Soonen ſeer ſoet/
Diederick Grave van Hollant (ſyt dies wel vroet)
En Floris Grave van Ooſtvrieſlant/ vroom van lede.
Na dat hy van de Wtrechtſcy zeghen quam metter ſpoet/
Reyſde hy te Jeruſalem met wyſer ſede:
Maer in 't wedercomen hy ſyn eynde dede/
Als XLVI jaer Geregeert had met groot eere:
En wert t'Egmont begraven. Daer leyt ooh mede
Syn Broeder/ van Brederoode die eerſte Heere.

DIDERIK DE IV, was de zoon van *Diderik den III.* *Hermannus Contractus*, die omtrent het jaar 1048 heeft geleeft, ten tyde van dezen *Diderik*, noemt hem alleen *Marquis van Fladirtinga*: ſpreekende van den oorlog tuſſchen *Diderik den IV.* en *Henrik den III. Roomſch Keizer*, zegt hy; „ Ook wierd'er geboodſchapt dat *Diderik*, *Marquis* „ *van Fladirtinga*, gerebelleert had, verwoeſtende de naburige Bisdommen, tot ſchade en verongelykinge des „ Keizers. Het heeft zyn bedenken, waarom deze Schryver *Diderik* niet *Grave*, maar *Marquis* noemt, niet van *Hollandt*, maar van *Fladirtinga*. Het gevoelen daar over, aangaande 't laatſte, is; omdat *Vlaardingen* toen de voornaamſte Stadt van *Hollandt* was; of omdat *Diderik* daar zyn Hof hiel: en belangende het eerſte, dat zulks of uit verachtinge, of uit onwetenheit geſchiedt zoude zyn: alzoo *Hermannus Contractus* een groot vriendt van *Keizer Henrik* was, daar *Grave Diderik* tegen oorlogde, dien hy daarom, uit kleinachtinge, eenen *Marquis* van eene enkele Stadt noemt; daar andere Schryvers hem in gevolgt hebben: echter noemt hy naderhandt *Fladirtinga* eene Provincie of Landtſchap, dat weleer *Marquiſaat* plagt genoemt te worden: en vermits *Hollandt* toen zoo groot noch ontzachelyk niet was als nu, heeftmen zich zoo zeer niet te verwonderen dat *Hermannus Contractus*, een buitenlandſch Schryver, daar een *Markgraafſchap* van gemaakt heeft. Ook was men in dien tydt wel gewoon Prinſſen, Graven, enz. den naam van *Marquis* te geeven. *Balduwyn* de *Kaale*, *Grave* van *Vlaanderen* geworden in het jaar 874. en 928. overleden, word in zyn Grafſchrift te *Gent* (noch te zien) *Marquis* genaamt;

Herm. Contr in Chron. ad ann. 1046.

Boxhorn toon. van Holl p. 8. B Nean. antiq. Germ. p. 107. Voſſius Jaarb. p 44.45.

Qui legis hæc tu noſce quis hic tumulatus habetur.
Marchio Balduinus, culmen honoris erat.

Idem Boxh.

gelyk ook zyn Zoon en Nazaat *Arnulph*. Men doe daar by, dat *A. Montaan* en anderen voor vaſt ſtellen; dat de naam *Grave* van *Hollandt* niet bekent zou zyn geweeſt voor *Diderik* de *V.* (daar zommigen den *IV* van maaken. „ Deze *Diderik* (zegt *Montanus*) in zyne jongkheit uit zyn „ gebiedt verdreven, en weder daar in gekomen, wierd „ overal met gejuich van zyne onderdaanen ſtatelyk ver„ welkomt; hy voerde allereerſt den naam van *Grave van* „ *Hollandt*, in 't jaar 1076. by zyne Voorzaaten nooit „ gebruikt, wegens de twiſten over *Merwede*, met de „ *Utrechtſche Biſſchoppen*, te vooren *Graven van Frieslandt* „ geheeten, en zich tot *Merwede* toe uitſtrekkende: maar „ nadat Biſſchop *Coenraad* van *Utrecht* zyn recht op *Hollandt* „ afgeſtaan had, nam *Diderik de V.* met deze verſche bezit„ tinge, de benaminge van *Grave van Hollandt* te gelyk „ aan. *M. Z. Boxhornius* wil tot het vorige gezeide zyne toeſtemminge niet geeven. *Bernulph*, Biſſchop van *Utrecht*, had zich zoo lang *Diderik de III* leefde ſtil gehouden: maar na zynen doodt zogt hy *Merwede*, nevens *Bodegraven* en *Zwammerdam*, weêr te bekomen: Hy bad derhalven *Keizer Henrik* de hand te willen houden aan zyn recht, die daar op met veel volk te *Utrecht* quam; viel in *Hollandt*, dat hy zeer verwoeſtte; nam het huis te *Merwede* in, en gaf het aan den *Biſſchop*. Maar nauwelyks was de *Keizer* te rugge naar *Duitſchlandt* vertrokken, of *Grave Diderik* veroverde het weêr. Daar mede niet vergenoegt, viel hy met eene groote woede in 't *Sticht*, verbrandende en vernielende alles daar hy byquam. *Bernulph* verzogt op niew Keizerlyken byſtant. *Diderik*, voor zyne Majeſteit vreezende, verbondt zich met *Grave Balduwyn* van *Vlaanderen*, en *Hertog Godevaart* van *Lotharingen*, die tegen *Keizer Henrik* opgeſtaan waren. Zy deeden in het eerſt, hier en gints, groote ſchade aan het Ryk: maar de *Lotharinger*, verneemende dat *Keizer Henrik* met eene geduchte macht afquam, ontzonk den moedt, en trachtte zich door afbiddinge te verzoenen. Daar op viel de *Keizer* andermaal in *Hollandt*, veroverde *Rhynburg* en *Vlaardingen*, zeer ſterke plaatzen in dien tydt. Indien de aankomende winter de wegen niet onbruikbaar gemaakt hadde, gewis had hy eenen grooteren voortgang gedaan: maar dieshalven moetende vertrekken, leedt hy noch al eenige ſchade in zynen aftogt. Deezer wyze word het van *M. Voſſius*, en meer anderen verhaalt; maar *Melis Stoke*, noch *d'Oude Kronyk van Egmond*, ſpreeken 'er niet een eenig woordt van. Te *Luik* wierd, naar gewoonte van dien tydt, een Tournoyſpel gehouden, daar *Grave Diderik* ook toe geroepen wierd. By ongeluk doorſtak hy den Broeder der *Biſſchoppen* van *Luik* en *Keulen* met zyne lancie: daar op nam hy de vlucht; maar twee zyner Edelen moſten het ontgelden, die van de Hovelingen dootgeſlagen wierden. Grave *Diderik* nam dat zoo qualyk, dat hy alle de ſchepen der *Luikſchen* te *Dordrecht* leggende deed verbranden, en de kooplieden gevangen neemen: maar vermits men nergens beſchreven vindt dat de gemelde Biſſchoppen, *Waſo* van *Luik*, zoon des Graafs van *Gulik*, en *Hermannus* van *Keulen*, uit de *Paltsgraven* aan den *Rhyn*, broeders waren, noch ook dat hunnen broeder op het Tournoyſpel geſneuvelt zoude zyn, zou ook wel aan de waarheit konnen getwyfelt worden. Evenwel zegt het oude *Florarium Temporum*, by den Heer *P. Scriverius*, dat *Grave Diderik* den Broeder van den *Aartsbiſſchop* van *Keulen* gedoodt heeft. Voorts verhaalt *Scriverius*, dat hy daar over nagezien heeft een oudt met de handt geſchreven Kronykjen, daar in ſtaat: „ Dees „ *Diderik* was te *Luik* in een Tournoyſpel, en daar heeft „ hy in het ſpel den broeder van den *Biſſchop* van *Keulen* „ verſlagen. De *Luikenaars* vielen daarom op hem aan, „ en wilden alle de *Hollandtſche Heeren* ombrengen; maar „ hy vluchtte met een ſnel paerdt, en verloor daar twee „ natuurlyke broeders: te weeten, baſtaardtzoonen van „ *Diderik den III.* In eene oude geſchreve *Hoogduitſche Kronyk*, daar in achter aan ſtaat, geëindigt in 't jaar 1290. vindtmen byna de zelfde woorden; met deze byvoeginge; „ Dat *Grave Diderik*, zeer vertoornt over dat vermoorden, „ met de ſchepen der *Luikenaaren* en van andere boven„ landtſchen zeer qualyk begon te handelen. Dat daar op „ de *Biſſchop* van *Luik*, zich met hulpe van andere Vorſten „ verſterkende, en aangeport van *Keizer Henrik*, eenen „ inval in *Hollandt* deedt. Grave *Diderik* had dan de *Luikſche* ſchepen, om de voorſchreve redenen, verbrandt; dat de Biſſchop van *Luik*, en andere beleedigde Vorſten zeer euvel opnamen, en, aangezet door den *Keizer*, zich ten oorlog opmaakten. Onverwacht quamen ze met ſchepen tot in 't harte van *Hollandt* afdryven: daar op volgde een zoo ſterke vorſt, dat, nadat die van alle rivieren ysbruggen gemaakt hadde, *Dordrecht* van hen overrompelt wierd: maar Heer *Gerardt* van *Putten*, in die ſtadt woonende, bragt'er Grave *Diderik* met een deel volk heimelyk binnen, die, met de zynen, de daar in zynde *Duitſchen* doodtſloeg. Doch niet lang verheugde *Diderik* zich daar over: want gelyk hy dezen aanſlag by nacht verricht hadde, quam hy met der zonnen opgangk in een eng ſtraatjen, om het heir der verſlagene *Duitſchen* eens te overzien: maar hy wierd daar van eenen dezer Natie, die zich in eens Borgers huis verborgen hield, met eenen vergiftigden pyl in zyne dye geſchoten, aan welke wonde hy den tienden dag daar na overleedt, den 13 May (by anderen Januarius) 1048. als hy, volgens *M. Stoke*, negen jaaren geregeert hadde. Het gedachte ſtraatje word daarom noch heden *'t Graveſtraatjen* geheeten.

A. Montanus op Comm. Amſt. f. 19. Boxhorn toon. pag. 8.

M. Voſſ. Jaarb. van Holl. Zeeland p. 45. 47. Herm. Contr. op de jaren 1046. 1047. W. Heda in Bern. Florar. temp. b. P. Scriv. in zyne Kr. p. 68. Alkem. Rymkr. J. Veld. Faſc. temp. f. 286.

P. Scriv. Kr. der Graven pag. 71.

O. H. Kr. fol. 257. Voſſius Jaarb. pag. 49. Merula tydthr. a. 1048. Heda in Bernul. J. Veld. Faſc. temp. f. 286. M. Bal. A. Barl. &c.

Tot nader opheldering der levensſchetze van *Dirk den IV.* vyfden Grave van Hollandt, volgt hier het byſchrift onder zyne beeltenis in *Melis Stoke* geſtelt.

Diederick de vierde wert Grave na deſen.
Wyf noch kinderen en had hy niet.
Na dat deſe ſyn vyanden was te vooren gereſen/
Te Dordrecht wert hy gebrocht in 't verdriet/
Met een feynde ſtrale (verſtaat 't bediet)
Wert hy geſchoten/ ſoo dat hy liet ſyn leven.
I X Jaer regeerde hy/ eer hy verſciet:
En is t'Egmont begraven die Heer verheven/
In 't Jaer onſes Heeren/ alsmen M C X L V I I I.
heeft geſcreven.

DIRK de IV.

DIRK de V.

DIEDERIK DE V. zoon van *Floris* den *I.* broeders zoon van *Diderik* den *IV. Grave* van *Hollandt*, was noch maar een kindt toen hy zynen Vader in het jaar 1061. of 1062. verloor: zyne Moeder, vrouwe *Geertruid*, had dieshalven het beſtier der regeeringe. Van deze Vorſtinne getuigen de Schryvers, dat aan haar niet vrouwelyks dan het geſlagt was. *Robert*, zoon van *Balduwyn* den *V. Grave* van *Vlaanderen*, Broeder van *Grave Balduwyn* den *VI.* zich van het Graafſchap *Vlaanderen* uitgeſloten ziende, wierp het oog op *Hollandt*, meenende dat eene Vrouwe het recht van haren jongen zoon niet tegens hem ſtaande zou konnen houden. Een- en andermaal greep hy haar met een ſterk leger aan; maar hy moſt t'elkens met groot verlies te rugge wyken. Hy wilde naderhant geenen veldtſlag meer waagen; maar ſpande alle zyne krachten in om de *Hollanders*, door ſchermutzelingen en verwoeſtingen, af te matten. De *Staten* van *Hollandt*, om het verderf van hunne landen voor te koomen, rieden *Vrouwe Geertruyd*, *Robrecht* tot eenen man te neemen, om aan een eind van dien oorlog te geraaken. 't Geſchiedde, en ſedert wierd hy *Robrecht* de *Vries* genoemt; niet omdat hy *Vrieslandt*, als zommigen zeggen, overwonnen hadde; maar omdat hy *Hollandt*, toen byna in 't geheel *Vrieslandt* genoemt, als man van *Geertruyd*, en Voogdt over den onmondigen *Diderik*, beſtierde. *Hollandt* was in dien tydt bepaalt binnen dat gedeelte dat nu *Zuyd-Hollandt* hiet. Het overige, *Zeelandt* zelfs, droeg den naam van *Frieslandt:* Daarom willen eenigen, dat de Oude Graven zich geene Graven van *Hollandt*, maar, naar het voornaamſte deel, van *Frieslandt* ſchreeven; en dat deze *Diderik* de eerſte geweeſt zoude zyn, die den Titel van *Grave* van *Hollandt* aannam. *J. Meijerus* ſpreekt, in zyne *Vlaamſche Kronyk*, van dit huwelyk aldus. „ In 't jaar 1063. wierd te *Oude-* „ *naarde*, door *Boudewyn* den *Godvruchtigen*, de vergaderinge der Heeren by een geroepen, daar wierd het huwelyk tuſſchen *Robert*, jongſten zoon van *Boudewyn* den „ *Godtvruchtigen*, en *Geertruyd*, weduwe van *Floris*, *Grave* „ van *Hollandt*, voltrokken. Ook wierd *Robert*, ter begeerte van de *Hollandiſche* Gezanten, Gouverneur over „ Hollandt aangeſtelt, en Voogdt over de kinderen van „ *Floris*. Noch wierden hem toegevoegt, tot zyn erflyk „ deel, vyf Zeeuwſche Eilanden; als *Walcheren*, *Schouwen*, *Zuidt-bevelandt*, *Noordt-bevelandt*, en *Borſelen:* daar „ by noch 't landt van *Aalſt*, 't landt der vier Ambachten, „ en eene groote ſomme geldts. Zyn Vader deede hem „ zweeren, dat hy zich hier mede te vreeden zou houden, „ zonder zynen broeder ooit te verongelyken. Want „ *Robert* was een ſtout en moedig menſch, zeer begeerig „ tot heerſchappye, en zoo genegen tot den oorlog, dat „ hy 'er toe geboren ſcheen; daar tegen was zyn broeder „ zachtmoedig, ſtil, en zeer vreedzaam, altydt denkende „ op devotie en Goddelyke dingen. Dus trok dan *Robert* „ aanſtondts naar *Hollandt*, en hiel de bruiloft met *Geer-* „ *truyd:* ſtraks daar na zeî hy de *Vriezen* den oorlog aan, „ en bragt een deel van 't landt onder zyn gewelt; waar „ van daan hy al mede den bynaam van de *Vries* kreeg. Maar dit laatſte word van *Voſſius* en anderen ontkent. Willem, *Biſſchop* van *Utrecht*, meenende dat, onder de minderjarigheit van *Grave Diderik*, hem de kanſſe geboren was, om weder te bekomen 't geen de *Hollandtſche Graven* zyn *Sticht* ontrukt hadden, (hebbende het noch daar boven zoo weeten te klaaren, dat het Graafſchap van *Hollandt*, en *d'Abdy van Egmond* hem van *Keizer Henrik* geſchonken wierden) nam ernſtig voor den jongen *Diderik*, door hulpe van *Godevaart* met den *Bult*, geweltdadig uit *Hollandt* te verdryven. *Godevaart* viel daar op met *Biſſchop Willem*, in het jaar 1071. in *Hollandt*. *Robrecht* de *Vries* trok hem tegen, 't quam tot een veldtſlag, daar in *Robrecht* de vlucht neemen moſt, en de *Hollanders* wierden meerendeels in de woede en hitte doodtgeſlagen. Ondertuſſchen bragt Hertog *Godevaart* het *Ooſt-* of *Over-Frieslandt*, onder zyn gewelt. *Biſſchop Willem* bezette zeer vlytig alle plaatzen tegen *Hollandt*, en bouwde te *Yſſelmonde* een ſterk Kaſteel. Dus wierd *Robrecht*, met zyne Gemalinne *Geertruyd*, en haren zoon *Diderik*, uit het landt gedreven. Daar na regeerde *Govert* met den *Bult* over *Hollandt*, als *Grave*; maar het duurde niet lang: want na vier jaaren, in 't jaar 1075. wierd hy, door eenen *Gyſelbrecht*, dienaar van den jongen *Diderik*, of deszelfs *Kok*, anderen zeggen, dat het een der trouwanten van hem was, door *Robrecht* daar toe aangezet, te *Antwerpen* op 't heimelyk gemak zittende, van onderen op in 't lichaam geſtoken. Dus gewondt liet hy zich naar *Trecht* (het zy dan *Maaſtricht* of *Utrecht*, want in 't Latynſch exemplaar ſtaat *Trajectum*) voeren. Immers na weinige dagen ſtorf hy. Veele rekenen dezen *Diderik* den *V.* voor den tienden *Grave* van *Hollandt*, (zoo vindtmen het ook in *Melis Stoke's* Rymkronyk van *Alkemade* uitgegeeven, waar van d'uitgever fol. 31. ſchoon de Kronykſchryver zelf eene andere rekening houdt, reden geeft.) makende de rekeninge aldus; *Floris* de *I*, is in ordre de zeſde. Vrouwe *Geertruyd* de *VII. Robert* de *Vries* de *VIII. Govert* met den *Bult* de *IX. Diderik* de vyfde van dien naam de *X.* Doch vermits Vrouwe *Geertruyd* en *Robert* alleen 't bewindt (in Voogdye) gehad hebben; en dat *Godevaart* de *Bultenaar* zich geweltdadig in 't Graafſchap ingedrongen had, daarom tellen anderen (immers zoo gevoeglyk) *Floris* den eerſten, voor den *VI.* en dezen onzen *Diderik*, voor den *VII Grave* van *Hollandt*. Hier dient niet voorby gegaan, dat gemelde *Godevaart* het *Graafſchap* van *Hollandt* in leen, van *Biſſchop Willem* van *Utrecht*, had ontfangen; zie vorder op GEERTRUYD, ROBERT DE VRIES, en GODEVAART MET DEN BULT, als ook WILLEM BISSCHOP *van* UTRECHT. De hooggedachte *Godevaart* maakte *Delf*, dat voorheen een Dorp was geweeſt, tot eene Stadt, of, zoo anderen willen, ſtichtte de ſtadt *Delf*; zie op DELF. Na zyne doodt wou *Biſſchop Willem* het gebiedt over *Hollandt* aan zich trekken; maar hy ſtorf kort daar na, en wierd van *Cunradus* in het *Utrechtſche Bisdom* gevolgt. *Diderik*, zoon van *Grave Floris*, in *Vlaanderen* geweken, de gevluchten met hem derwaarts t'zamen trekkende, en een goedt deel *Zeeuwen* daar by komende, als mede eenige Boogſchutters van zynen Stiefvader *Robert* de *Vries*, die zich met gewelt meeſter van *Vlaanderen* gemaakt hadde, viel in *Hollandt:* By *Yſſelmonde* quam het tot eenen ſlag met de *Biſſchopſchen: Diderik* behiel de zege, en noodtzaakte den *Biſſchop Cunrad* afſtant van Hollandt te doen; ook verbrandde hy het kaſteel te *Yſſelmonde*, en dus wierd hy weêr in zyn Graafſchap beveſtigt. De *Oude Hollandtſche Kronyk* zegt, dat hy met groote eere en gejuich, als Erfheer van *Hollandt* en *Zeelandt*, gehuldigt wierd; maar de *Vriezen* wilden hem niet erkennen, en vry blyven zitten: waar op hy met een magtig heir hen byquam, op eenen tydt dat *Frieslandt* zoo hard met yſſchotzen, als of het ſteenen waren, bezet was: trok Frieslandt in, ſloeg de *Vriezen* een- en andermaal zeer fel, alles doodtſlaande, verwoeſtende en verbrandende, ook *Stavoren* veroverende; daar op wierd hy Heer van Vrieslandt en overal gehuldigt, nadat hy het tot aan de *Lauwer* toe vernielt hadde. Breedt geeven de jonger *Hollandtſche* Schryvers dit op; maar *P. Scriverius*, hoewel ook een *Hollander*, zegt rond uit, dat het by geene der Oude Schryveren gevonden word; alleen in een oudt geſchreven Kronykje, dat in zynen tydt omtrent 150 jaaren oudt was, wierd het gezien; dat *Jan Gerbrandtsz*, Carmelyt te *Haarlem*, ſchynt gevolgt en uitgeſchreven te hebben; en hem weêr *Heda*, *Barlandus*, *Snoy*, enz. „Zoo dat deze ver- „ tellinge, dewyl ze nergens gevonden word, my (zegt „ hy) van oude gelykheit, te recht verdacht is, en vreeze „ dat ze verziert zal zyn: alhoewel ook *Ubbo Emmius* de- „ zen oorlog in zyne *Vrieſche* Hiſtory verhaalt; maar niet „ zoo breedt als onze Schryvers, die zich dikmaals ver- „ taſten; 't welk ook geleerder lieden dan zy zyn, door „ anderen verleidt en bedrogen, konnen doen. Ongeloofly luidt het dat op eenen dag op het Ys door de *Hollanders* in twee gevechten verſlagen zouden zyn, op den eerſten dag meer dan 40000. en in het tweede gevecht, ook op eenen anderen dag, 61000. *Vriezen*, als het *Goudtſche Kronykje* zegt, zoo ook *Veldenaar*; of, volgens *J. Gerbrandtſz*, en *R. Snoy*, 40000 en 60000. *D'Oude Hollandtſche Kronyk*, en *A. Barlandus* hebben maar 4000. en 6000. Ondertuſſchen maakt noch *Melis Stoke*, noch de *Ouder Kronyk* uit de *Abdy van Egmondt*, niet het minſte gewag van deezen *Vrieſchen* oorlog: In tegendeel zeggenze beide, dat *Grave Diderik*, na dat hy weêr zyn landt verovert hadde, en in zyn Graafſchap van *Hollandt* herſtelt was, vyftien jaaren in vrede geleeft heeft. Ook heeft *M. Voſſius* dezen oorlog, noch de nederlaagen der *Vriezen*, enz. zyne *Jaarboeken* ingelyft: Hy zegt alleen dit; *Egbert* van *Saxen*, wiens moeije *Grave Diderik* ter Gemalinne had, zocht by hem tegen den *Keizer* hulpe; *Diderik* weigerde het: *Egbert*, daar over vergramt, mogelyk door de *Vriezen* in zyne grimmigheit noch geſteeuwigt, maakte zich gereedt om tegen *Diderik* te oorlogen; hy nam geheel *Ooſtergoo* en *Weſtergoo* in, gelyk ook geheel *Vrieslandt* tot aan de *Zuiderzee*, zonder dat 'er de *Grave* iets tegen deed. Immers, (zegt hy) ik vinde het in de Jaarboeken niet, dat hy hem tegen getrokken is. * De

* Op dit wechſchenken dezer landen van Keizer *Henrik* aan den Utrechtſchen Biſchop *Willem*, en niet eerſt aan *Coenraad*, heeft de Heer Alkemade in 't Leven van *Diederik den V.* door Melis Stoke, het volgende aangetekent, dat wy hier, tot opheldering der Hiſtorie, byvoegen:

„ *Biſſchop Willem van Utrecht, met Staf en Myter niet te vreden,*
„ *maar heerſchzuchtig, oorlogsgezint, en greetig aazende op het Graaf-*
„ *ſchap van Hollandt en Vrieslandt:, nam na 't overlyden van Graaf*
„ Florens *zynen ſlag waar, verkreeg by een vals te kennen geeven,*
„ *van Keizer* Henrik *den IV. deze Landen; daar hy, als vooren ver-*
„ *haalt is, geen wechgeeven aan hadde, en zond zynen Neef*, Govert
„ met den Bult, *een wakker oorlogsman, met een groot Leger her-*
„ *waarts; die deze Landen met gewelt inkrygende, eindelyk van*
„ *kant geraakte, gelyk ook middelertydt de Biſſchop overleedt. Maar*
„ *zyn Navolger* Koenraad *van* Suaven, *niet min heerſchzuchtig en*
„ *greetig dan zyn Voorzaat, behielt deze Landen met dat zelfde ge-*
„ *welt, daar ze zyn Neef mede won: Totdat de jonge Graaf* Dide-

Llem Scriv. in d'Oude Holl Kr. fol. 263.

Wilh. Heda in Wilh. Epiſc.

O.H.Kr. fol. 265. O. Egm. Kronyk. Melis Stoke. Heda. Voſſii Jaarb. p.69.70.

P. Scriv. op d'Oude Holl. Kronyk.

Goudſ. Kr. p. 38. Velden. Faſc. temp. fol. 287.

M Stoke in Did. V. Kr. van Egm.

M. Stoke Rymkr. Lamb. Schafn. O. Holl. Rymkr. fol. 260. Wilkel. Mulmeſ. lib. 3. & 4. Hiſt. Angl. Voſſius Jaarb. pag. 62. P. Scriver. &c. A. Montanus in Comm. Amſt. fol. 19. J. Meijer lib. 3. in Scriv. Kronyk pag. 93.

M. Voſſii Jaarb. pag. 62. Vliger in Robert. Giftbrief van Koning Hendrik van den 30 Apr. 1064.

Scriver. Kronyk pag. 74. J. de Beka in Wilh. Ubbo Emmius lib. 6. Egmon. Kr. uit d'Abdy. O.H. Kr. Sigebert. Schafn. Scriver. Meter. Grotius. P. Mont.

Keizer qualyk te vreden, dat het *Saxiſche* gebiedt daar door zoo veel grooter geworden was, ſchonk aan *Biſſchop Conraad t'Utrecht*, in het jaar 1080. al het landt dat van den *Sax* in *Friesland* ingenomen was; welke giftе ook drie jaaren daar na onwederroepelyk en voor altydt bekrachtigt wierd. Wy hebben boven aangeroert, dat deze *Diderik* allereerſt den Titel van *Graave van Hollandt* aangenomen hadde, en zullen wy hier, het geene boven van dit geval vergeeten is, bybrengen uit *P. Scriverius*. Hy zegt dan: „ Deze *Grave Diderik* is de eerſte geweeſt, die zich „ deedt noemen en ſchryven *Graave* van *Hollandt*, daar „ zyne Voorzaaten maar alleen den naam van *Graven* „ droegen, zonder de plaats of *Graaflykheit* daar by te voe„ gen. Diergelyk gebruik was ook by den *Adel* van dien „ tydt, die in hunne ondertekeningen alleen de naamen, „ geene bynaamen, gewoon waren te ſchryven. Ook getuigt *Buchelius* geen ouder Handveſt met den tytel van *Grave* van *Hollandt* ooit te hebben gezien, dan eene onder de oude papieren van *S. Marie t'Utrecht*, van *Diderik* den *VII.* in 't jaar 1194. Maar *P. Scriverius* meldt van een ouder Handveſt van *Coenraad Biſſchop* van *Utrecht*, rakende de begiftiging aan de *S. Jans Kerk*, van den Tol in *Smithuizen*, en beroept zich op dezen *Diderik* als getuige gedagtekent 1085. Noch is 'er een brief van *Diderik* van 't jaar 1053. waar in hy de gift aan *d'Abdy* van *Egmondt* beveſtigt; beginnende; *In nomine Sanctæ & individuæ Trinitatis. Ego Theodoricus, Dei gratia Hollandiensium Comes &c.* doch men lette dat eenigen deeze Handveſt voor verdicht houden. Zyn doodt word op 't jaar 1092 de 9 kalende van September geſtelt, van anderen op 1091. de 5 kalende van December: zyne Gemalinne word van *Johannes de Beka* genoemt *Withildis*, by andere *Othilhild*, ook *Othild*, zonder haare afkomſt te melden; anderen noemen haren Vader *Hertog Frederik van Saxen*. Hy won by haar eenen zoon *Floris den II.* gebynaamt de *Vette*, wegens de dikte zyns lichaams. De *Oude Hollandtſche Kronyk* noemt noch eene dochter *Machtild*, *Gravinne* van *Orleans* geworden.

Scriver. in de O. Holl. Kr. fol. 268.

Scriver. Kronyk p. 112.

Idem Scriver. fol. 268.

O.H.Kr. fol. 266.

Tot opheldering van dit ongeloofbaar groot getal verſlagenen der Vriezen, dienen de woorden van *Jan Veldenaar*, ter aangeweze plaatze, wel opgemerkt, die wy daar dus, in haar ganſche verbant, vinden.

Dirck die vyfte alſo ghenoemt / greue florens ſoen / was die vij greue van hollant / zeelant / ende heer van friesslandt XD jaer lanck. hi nam een wyff ende hiet witilhildis des mogenden hertochs fredericx dochter van ſaſſen daer hi bi wan florens die na hem greue wert / ende een ſcoen dochter hiet mechtelt ende was hertoghinne van oerlens / Ende als greue dirck lanck hollant mit vrede beſeten had ſo wedersayden hem die vriesen ſijn renten ende ſijn heerſcappie ende wouden hepſer vp ſitten. Daer toech greue dirck mit een alten moghenden heer van volck ende ſtreet teghen die vriesen in enen harden wijnter ende wan hen twee ſtaende ſtrijden off opten yſe ende inden eerſten ſtrijt worden wel XLM vriesen verſlaghen ende inden anderen ſtrijde wel XXXM vriesen ſo wijff ſo man want greue dirck dede wijff en kynt doot ſlaen en deſtrueerde vriesſlant alte ſeer.

Int jaer M ende XCI op die vijfte kalende van december ſtarff deſe edel prince greve dirck en wert toe egmont begraven int cloeſter ende ſijn wijff die greuinne ſtarff op die xiij kalende van december ende is begraven bi horen man int cloeſter voerſcreuen.

Uit het ſlot dezer beſchryvinge zietmen, dat men de verſlagenen niet alleen moet rekenen voor die in 't gevecht zyn geſneuvelt, maar die ook tot hen moet overbrengen, die na den ſlag zyn gedoodt, waar onder dan ook *vrouwen* en *kinderen* waren, daar dan d'onmogelykheit van dit groot getal verſlagenen genoegzaam door wechgenomen wordt. Het byſchrift onder des Graven print in *Melis Stoke* luidt als volgt:

Daer na an 't Graefſchap Hollant weder geraehte
Die vyffte Diederich Floris Soone / van yerten fier:
Die op Wythilt van Saſſen in lief den blaehte /
Hertogh Frederyer Dochter / van ghoede manier;
Die hy trouwde / en wan an haer een edel Princier
Floris die Dette. d' Wtrechtſe hy verwan
Met haeren Biſſchop. Die Vriesen bedwanch hy ſchier.
Hy weerde ſijn vyanden vyp als een man.
Deſe Heere die ſcheyden ſijns levens van /
Als hy XXD jaer had 't Regiment gehadt;
En wert (alſoo die hiſtorp bedieden can)
Tot Egmont begraven / verſtaet wel dat.

DIEDERIK de VI. Zoon van *Floris den II. Grave* van *Hollandt*. Hy was noch jong toen zyn Vader in 't jaar 1091. overleedt: ſtont derhalven onder zyn Moeders voogdye. *Keizer Henrik* had *Sculenburg* (zommigen houden 't voor *Culemburg*) tuſſchen *Hollandt* en *Utrecht*, beleгert. Zy riep haren broeder *Lotharius*, die na den voornoemden *Henrik* Keizer wierd, ter hulpe, hy belegerde *Deventer*, maar toen brak *Keizer Henrik* op. Zoo haaſt zy de regeeringe aan *Diderik* overgegeeven had; maakte hy zich gereed om *Grave Herman* van *Kuyk* te beoorlogen, de reden waarom is onbekent: maar als deeze zich verootmoedigde, ſtont *Diderik* van zyn voorneemen af. Middelerwyle waren de *Vriezen* afgevallen; hy bragt hen wel weêr tot gehoorzaamheit, maar het duurde niet lang: hen dan nochmaals by Alkmaar geſlagen, en eene groote verwoeſtinge aangerecht hebbende, wierd hem, zoo als hy met veele gevangenen te rugge quam, aangekondigt, dat zyn broeder *Floris* hem lagen leî, en zelfs de regeeringe zocht. *Floris*, bemerkende dat op zyn bedryf zeer nauw acht genomen wierd, en voor erger vreezende, vluchtte naar de *Vriezen*, die van *Diderik* wel geſlagen, maar niet volkomen t'ondergebragt waren. De *Vriezen* namen hem ylings tot Veldtheer tegen den *Hollander* aan. In het jaar 1123. trok *Floris*, de *Zwarte* gebynaamt, met een groot heir tegen zynen broeder *Diderik* op; veroverde *Alkmaar*, dat hy in brant ſtak, en begaf zich toen te rugge naar *Frieslandt*: maar haaſt daar na quam hy weêr, viel eerſt in *Noord-* vervolgens in *Zuid-Hollandt*, daar hy quaadt huis hiel; ook begaven de *Kennemers* zich tot hem. *Keizer Lotharius*, hun beider Oom, den broedertwiſt vernemende, bragt het door bedreigingen zoo verre, dat het vrede wierd; onder beding dat *Floris Frieslandt* in leen bezitten zoude. Niet lange daar na verzocht *Zwarte Floris* de dochter van *Arnoud*, *Grave* van *Rechem*, ten huwelyk: haar Oom Grave *Herman* van *Kuyk*, *Biſſchop Andreas* van *Utrecht*, en *Godevaart* van *Arensberg*, wilden daar niet in bewilligen. Dat verbitterde *Floris* zoodanig, dat hy de *Utrechtſche* Burgers bewoog hunnen *Biſſchop* te verjaagen: maar *Godevaart* van *Arensberg* leî *Floris*, zoo als hy ter jagt uitgegaan was, laagen, en ſloeg hem by *Abſteede* buiten *Utrecht* doodt. Grave *Diderik* nam dezen moordt zeer qualyk, en maakte zich op tegen den *Biſſchop* van *Utrecht*, en den *Grave* van *Kuyk*, hen beide uit hun landt dryvende; doch kort daar aan wierden ze weêr ingeroepen. *Herebert*, navolger van *Biſſchop Andreas*, had *Otto*, *Grave* van *Benthem*, beoorlogt en gevangen, omdat hy het *Utrechtſche Sticht* en 't *Drenth* geplondert had: *Grave Diderik* van *Hollandt*, zwager van *Otto*, trok met een ſterk leger naar *Utrecht*. Hoe *Biſſchop Herebert*, zich zeer benauwt vindende, met al zyne Geeſtelyken, in hunne plechtige gewaaden, by manier van Proceſſie buiten de Stadt gingk, om *Grave Diderik* in den ban te doen; hoe dees daar door zoodanig ontroert wierd, dat hy voor den *Biſſchop* op zyne knien viel, met belofte van te zullen doen al wat hy begeerde; zie op HEREBERT, BISSCHOP, enz. Dit gebeurde in 't jaar 1138. Naderhant deedt *Diderik* eenen togt naar *Jeruſalem* en 't H. Landt: In 't jaar 1143. te rugge in zyn Landt gekeert, leefde hy in vrede, tot het jaar 1150 wanneer *Biſſchop Herebert* overleedt. Die van *Utrecht* wilden ten niewen Biſſchop *Frederik* van *Havel* neemen: *Diderik* daar tegen, nevens de *Graven* van *Gelder* en *Kleef*, zochten *Hermannus* van *Hoorn* in te dringen, die 'er ook door *Diderik* gewapender handt in gezet wierd; zie op HERMANNUS VAN HOORN, BISSCHOP enz. Vyf jaaren daar na verwoeſtten de *Vriezen* van *Drechterlandt* ('t waren die van *Enkhuizen*, en daar omtrent) door verſcheide invallen, *Hollandt* zeer jammerlyk: Maar de *Haarlemmers* togen tegens hen op, en verſloegen 'er 900 van. Kort daar aan ſtorf *Grave Diderik*, maar wanneer wordt verſchillende geſtelt; zommigen zeggen in 't jaar 1163. andere 1157. welk laatſte 't meeſte geloof vindt. Hy heeft, zoo onder de voogdye van zyne moeder *Petronella*, als alleen, 35. anderen zeggen 40 jaaren geregeert. Deze *Diderik* de *VI.* heeft in 't jaar 1125. of 1126. of wel 1129. van *Keizer Lotharius* den *II.* zyns moeders broeder, de Graafſchappen van *Ooſtergoo* en *Weſtergoo*, in *Frieslandt*, weêrgekregen, nadat ze omtrent 40 jaaren lang van *Hollandt* vervreemt, en door *Keizer Hendrik* den *IV.* (by anderen *Hendrik* den *III.* doch qualyk) de kerke van *Utrecht* gegeeven waren geweeſt, en aan *Koenraad* van *Swaben*, *Biſſchop* aldaar, in 't jaar 1086. of 1088. (doch al mede qualyk): want in den Giftbrief ſtaat uitdrukkelyk, datze gegeeven zyn op den VII Idus Febr. MLXVI. de IX. Indictie ('t jaar 1088. was niet de IX. maar de XI. Indictie) *in villa Thuringia, quæ dicitur Vihennor.* Zoo dat *Frieslandt* dan eens aan *Hollandt*, dan eens aan het *Sticht* behoort heeft, nadat de *Keizers* den *Graven* of *Biſſchoppen* meeſt roegedaan waren.

O.H.Kr. fol. 276. *M. Voſſ. Jaarb. pag.* 75. 77. 79. 80. *Winſem. Fr. Kr. fol.* 133. *Barland. M. Stoke.*

M. Voſſ. Jaarb. van H. pag. 80.

OudeKr. v. Holl. p. 277. *Voſſ. ibid pag.* 84. *O. Kron. van Egmond A. Barl. P. a Diſdenb. in Herib.*

Scriver. in de O. Holl. Kr. fol. 278.

Beka. Merula. J. Veld. Kr. van Egm. M Stoke Rymkr. Scriver. in de O. Holl. Kr. fol. 277. *en in zyne Kr. der Graven pag.* 138. *Goudh. fol.* 278.

Het byſchrift onder het afbeeldzel van Diderik den VI. twaalfden Grave van Hollandt gerekent, luidt in *Melis Stoke*, van *Alkemade* uitgegeeven, aldus.

Die ſeſte Diederich regeerde Hollant alghader.
Hy had Otto 's Palsgraven Dochter Sophye
Te Wyve / an wien hy wan (als jonſtich berader)
Floris / Graave van Hollant / ſoo ik helye /
Otto Graave van Benthem / en na dien tye /
Boudewyn en Diederych Biſſchoppen t' Wtrecht.

„ rik *nu zyne kinderſchoenen afgelegt hebbende, zyne Vaderlyke goe-*
„ *deren met den degen herwon, over de Biſſchopſen in eenen Veldſlag*
„ *met de zege praalde, en den Biſſchop zelf gevangen kreeg; dien hy*
„ *edelmoedig, met alle d'andere gevangenen, zonder losgeldt, ontſloeg.*
„ *Dit getuigen eenparig de Jaarboeken nevens onze Schryver.*

Als

DIRK de VI.

DIRK de VII.

Als hy de Vriesen en den Grave van Kuyk met stryde
Had verwonnen / hy toogh te Jerusalem recht /
In 't wederkomen van daer ('t is slecht)
Starf hy / na dat hy had Grave geweest
XLI. Jaer / alsoo die Historye secht /
Wert hy t' Egmont begraaben met groote feest.

DIDERIK DE VII, zoon van *Floris* den *III.* en zoons zoon van *Diderik* den *VI. Grave* van *Hollandt*, *Zeelandt*, enz. quam in het jaar 1190. na zyns vaders doodt, in de regeeringe, voerde tegen zynen broeder *Willem* den eersten oorlog; want hy, van den *Syrischen* togt wedergekeert, verwekte de *Vriezen* tot oproer. *Bisschop Balduwyn* van *Utrecht*, hunner beider Oom, wendde allen vlyt aan om vrede tusschen deze twee broeders te maaken, doch, vermits al zyn arbeiden vergeefs was, sloeg hy over tot *Diderik*, om, met te samen gevoegde magt, *Willem* en de *Vriezen* te beoorlogen: te weten, de *Drechter Vriezen*, O.H.Kr. fol. 290. M. Stoke Rymkr. in Dider. VII. Oud.Kr. van Egmond. P.Scriv. welke die van *Enkhuizen* en hunne gebuuren zyn. Grave *Balduwyn* van *Vlaanderen* en *Henegouw*, de kansse daar door schoon voor zich ziende, viel in *Walcheren*, onder voorwendzel dat *Grave Diderik* omtrent den Tol te *Geervliet*, de *Vlamingen* te onmaatig hardt bezwaarde. Hy dus van twee vyanden gelyk besprongen, most zyn heir in tweën verdeelen. Het een beval hy aan zyne Gemalinne Vrouwe *Adelheid* van *Kleef* (eene mannelyke Vrouwe) om op de *Vriezen* te passen: met het ander trok hy tegen *Balduwyn* op. Vrouwe *Adelheid* nam list te baat, en won den veldtslag tegen de *Vriezen*; zie op ADELHEID, *Gemalin van*, enz. Ondertusschen had Grave *Diderik* den Grave *Balduwyn* van *Vlaanderen* deerlyk geslagen, en hem uit O.H.Kr. fol. 290. M. Stoke Rymkr. M. Vossii Jaarb. p. 101. seq. J. de Beka in Balduin. II. *Walcheren* geheel verdreeven. Toen hy weêr in *Hollandt* quam, maakte hy zich vaardig om zynen broeder *Willem* en de *Drechter Vriezen* te straffen. Bisschop *Balduwyn* deed weêr zyn best om dezen broedertwist weg te neemen, en verdere bloetstortinge te verhoeden. Hunner beider Moeder *Ada* stelde hy te werk om *Willem*, door goede woorden, enz. tot andere gedachten te brengen, denkende dat hy door de geleede nederlage gezeggelyker zyn zou, om de verdubbelde magt van *Diderik* te duchten; maar vruchteloos. Hy sprak hem zelf ernstig aan met goede redenen op zyn gewisse aandringende: maar *Willem* wierd daar door hartnekkiger. Ylings evenwel daar na kreeg hy inkeer, en verscheen in eigener persoon gansch onverwacht voor *Diderik*, tradt met hem in gesprek; daar een goede vrede op volgde; waar by *Willem* met de landen van *Oostergoo* en *Westergoo* begiftigt wierd, zoo nochtans dat *Diderik* het opperste Recht daar over aan zich behiel. Dus kreeg *Willem* geheel *Vrieslandt* van de *Zuiderzee* (of 't *Vlie*) tot aan de *Lauwer* toe onder zyn gebiedt, echter als een leen van *Diderik*. *Oostergoo* en *Westergoo* waren ter dier tydt noch van een gescheiden door eenen inham der Zee *Bourdiep* genaamt. De steden in *Westergoo* waren *Stavoren*, *Bolswaart*, *Sneek*, *Slooten*, *Workum*, *Franeker*, *Eindeloopen*, en *Tuytrom* (nu 't Dorp *Berlicum*,) met'er tydt is *Harlingen* eene Stadt geworden. *Westergoo* begint van de *Zuiderzee* af, en strekt zich tot *Leeuwarden* toe. Van *Leeuwarden* begint *Oostergoo*, gaande tot de *Lauwer*, die door *Dokkum* loopt: In dit Quartier leggen de Steeden *Leeuwarden*, *Dokkum*, dan plagt'er noch *Esonstadt* te zyn; maar kort Vossius Jaarb. p. 105. 106. daar aan weggespoelt, en *Wartua*, ook verdronken. Jonkheer *Willem* in 't jaar 1196. of 1195. in zyn bezit komende, vondt het landt in oorlog met Grave *Henrik de Kraan*, Grave van *Cuynder*; dezen sloeg hy en bragt die Landt- O.H.Kr. fol. 290. Winsem. Kr. van Friesl. fol. 146. Scriver. in de O. H.Kron. fol. 278. streek aan Vrieslandt. De verdreeven Grave *Henrik de Kraan* begaf zich naar Bisschop *Balduwyn* van *Utrecht*. Na den doodt van Bisschop *Balduwyn* rees'er eene niewe verwerringe; Grave *Otto* van *Gelder* quam gewapent binnen *Utrecht*; de Capitulairen (in scheuringe) verkoren twee Bisschoppen, namelyk *Diderik* van *Hollandt*, broeder van den overleden *Balduwyn*, Oom van Grave *Diderik*, en *Arnoud* van *Isenburg*, Proost te *Deventer*. Grave *Diderik* van *Hollandt*, de stadt *Utrecht*, en 't gansche *Nedersticht*, hielden het met *Diderik* den *Hollander*; in tegendeel Grave *Otto* van *Gelder*, en 't geheel *Oversticht*, of *Overyssel*, met *Arnoud* van *Isenburg*. Daar op ontstont een oorlog tusschen *Hollandt* en *Gelderlandt*: maar Grave *Diderik* behiel de overhant; zie op DIDERIK DEN HOLLANDER *Bisschop*, enz. en ARNOUD VAN ISENBURG. Grave *Willem* van *Frieslandt*, dat vernomen hebbende, begaf zich naar *Hollandt*, om zynen broeder Grave *Diderik*, met zyne bekome zege, geluk te wenschen. Deze hadde een wrok heimelyk tegens hem opgevat, ter oorzaake van Grave *Henrik* van *Cuynder*, die hem zeer tegen *Willem* ophitste: ook was hem zyne voorige wederspannigheit noch niet vergeeten: Vossius Jaarb. p. 108. 109. Vliger. de Com. H. in Theod. VII. boven dat maakte hem zyne voorspoedt hoogmoedig. Hy deed hem derhalven door den gemelden *Henrik de Kraan*, zoo als met hem ter tafel zou gaan, aantasten, en gevangen leggen. *Diderik* wierd daar over dapper gelastert, en voor trouwloos gescholden. *Willem* ontquam evenwel, raakte door list uit zyne hechtenisse, en begaf zich naar den Grave van *Gelder*, wiens dochter *Alida* hy ter Gemalinne nam, en won by haar *Floris*, *Otto*, *Willem*, *Richard*, en *Ada*. Ook wierd'er een ander Echtverbondt tusschen *Henrik*, zoon van Grave *Otto* van *Gelder*, en *Adelheid*, of *Alida*, dochter van Grave *Diderik*, opgerecht, en te gelyk ook vrede tusschen *Hollandt* en *Gelderlandt* gemaakt: doch de twee laatstgenoemden zyn haast gestorven. Eenigen Pontan. Vossius. O.H.Kr. M.Stoke. &c. stellen Grave *Henrik de Kraan*, en den *Grave van Cuynder*, eenen en den zelfden te zyn, anderen *yder eenen byzonderen*: Over de woorden van *J. de Beka*, dat Grave *Willem van Frieslandt* met dien van *Cuynre* dikmaals slaags geweest zoude zyn, merkt *Arn. Buchelius* dit aan. „ *Ubbo Emmius* Buchel in J. de Beka. Scriver. Kr. pag. 167. M Stoke. O. Egm. Kronyk. &c. „ verhaalt, dat de *Bisschop* van *Utrecht* (maar niet dat *Wil-* „ *lem*) met dien van *Cuynre* oorlog heeft gevoert; doch „ dat *Willem* tegen *Henrik de Kraan*, mede een nabuur zyn- „ de, ook gestreden heeft. Van welken oorlog tegen *Kraan* „ *M. Stoke* ook verhaalt, niet tegen dien van *Cuynre*. „ Nochtans stemmen de *Groote Hollandtsche Kronyk*, *Snoyns*, „ en anderen daar in met *Beka* over een: en ik zie niet „ hoemenze zou konnen vereenigen: 't en ware men zei- „ de, dat *Willem* zynen Oom *Balduwyn* in dezen oorlog „ geholpen heeft; dewyl hy zelfs ook naby die van „ *Cuynre* gelegen was. Hoe grooten verschil'er gereezen is tusschen *Diderik* van *Aire*, die, na *Diderik* den *Hollander Bisschop* van *Utrecht* wierd, en den Hollandtschen *Grave Diderik*; zie boven op DIEDERIK *van* AIRE. Het gingk Fol. 231. 232. in dien tydt wonderlyk: Grave *Diderik* van *Hollandt*, nu geenen Oom in den Bisschoplyken stoel hebbende, viel den *Bisschop* van *Aire* op het lyf: Te gelyk deed het de *Grave* van *Gelder*, die geheel *Overyssel* innam: Hoe het afliep en wat verwoestingen daar uit ontstonden; zie op de boven aangeweze plaats. Na de gemaakte vrede met den *Utrechtschen Bisschop*, overleedt Grave *Diderik* van *Hollandt* te *Dordrecht*, den 3 November 1204. anderen stellen 1203. Zyne geweezene Gemalinne *Adelheid*, dochter van den Idem M.Stoke. in Dider. de VII. &c. Grave van *Kleef*, vergat hem haast: ja eer hy noch begraaven was, bestelde zy de bruiloft van hare dochter Vrouwe *Ada*, met den Grave *Loduwyk* van *Loon*, hebbende het huwelyk in 't geheim, en onder de ziekte van haren Man, met dezen geringen *Grave* gesloten, op hoope dat hy, tot zoo hoogen huwelyk geraakt, haar het bestier over *Hollandt* in handen zou laaten. Middelerwyle dat Grave *Diderik* op zyn ziekbedde lag, had hy haar bevolen zynen broeder Grave *Willem* te ontbieden, met wien hy zich verzoenen wilde; en zyne dochter *Ada* nevens 't Landt hem aanbeveelen: maar zy quam zynen last niet na. Hoe het een en P. a Didenhov. rer. Brabandt. lib. 10. A. Barl. M. Vossii p. 111. O.H.Kr. M.Stoke. 't ander tot verderf van hare onschuldige dochter strekte, zie op ADA, en op ADELHEID, ook op WILLEM DEN I. GRAVE *van* HOLLANDT. Diderik liet geene andere kinderen na dan deze dochter *Ada*; zy storf een jaar na haren Vader in hare gevangkenisse op *Texel*. Eer wy van *Diderik* afscheiden, staat noch te berichten, dat tusschen *hem* en Hertog *Henrik* van *Brabandt* verschil was ontstaan over het bezit der Stadt en Heerlykheit van *Breda*. Grave *Diderik* viel in *Brabandt*; *Hertog Henrik*, zyn uitgelezenste krygsvolk byeen vergadert hebbende, trok op hem aan: *Diderik* had *'s Hertogenbosch* alreedts ingenomen, en twee van des Hertogs broeders gevangen gekregen. Met dien buit snelde hy weêr naar *Hollandt*: de *Brabander* vervolgde hem: by *Heusden*, dat toen noch een Dorp was, quam het tot een slag; Grave *Diderik* had de nederlaag en wierd zelf gevangen. Ondertusschen nam *Bisschop Diderik* van *Aire* deze gelegentheit waar; Hy trok uit *Utrecht* en roofde ruiterlyk op *Hollandt*; trok voort naar de *Veluwe*, veroverde *Zutphen*, *Deventer*, &c. maar kort daar na wierd de vrede getroffen tusschen *Henrik* van *Brabandt*, en *Diderik* van *Hollandt*, die wel los raakte, maar hy most 2000 mark zilver tot rantsoen opbrengen. Weder in *Hollandt* gekomen, quam het ook tot een verdrag met den *Bisschop* van *Utrecht*, doch kort daar na overleedt hy, als boven is aangewezen; in het 13 jaar zyner regeeringe.

In de Rymkronyk van *Melis Stoke*, door den Heere *Alkemade* uitgegeeven, staat onder het afbeeldzel van *Diderik den VII.* dit volgende byschrift.

Daar na wert Grave Dierderyck de sevende
Ende die Edel Grave van Cleve soet
Was hem Alit sijn Dochter te wyve gevende /
Daer hy een Dochter an wan (syt dies wel vroet)
Ada geheeten / dit Princelyk Bloet
Had veel stryden tegen die Vriesen fel /
Die Vlamyngen beghеerde hy niet 't er spoet.
Al syn vyanden brochte hy in 't gequel.
Doe hy XV jaer hadde Geregiert
Storf hy te Dordrecht 't jaer MCCIII. soo ik vertel.
t' Egmont begraven / met eeren verciert.

DIDERIK BAVO, *Grave* van *Bodegraven* en *Zwammerdam*, leenman van den Bisschop van *Utrecht*, viel ter Vossius Jaarb. van Holland pag. 37. gunste van zynen Leenheer, en uit haat tegen de *Hollanders*, onder de regeeringe van Grave *Diderik den III.* in *Hollandt*; maar hy wierd haast in de vlucht geslaagen, en uit zyn bezit verdreven; zie op ADELBOLD BISSCHOP *van* UTRECHT.

Comm. Ampt. f. 162.

DIEMEN. Een Dorp en Ambachts-Heerlykheit, behoorende onder *Amſteldam*, voert een Halsgerecht: het legt zeer luſtig. Heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder het Claſſis van *Amſteldam*.

Idem Comm. Ampt.

DIEMERBRUG, een Buurſchap by 't *Diemer Meer*. Door *Diemerbrug* vaaren de jaagſchuiten op *Weesp*, *Muyden*, en *Naarden*. Van deze Buurſchap valt verder niet veel te berechten, dan dat 'er, omtrent Meitydt voornamelyk, ſchoone Baars en Pos wordt gevangen; Pos wel van een ſpan lengte: de Baars word in 't Meer de *Diem* gevangen, en in 't *Nieuw Diep*, een kolk tuſſchen het *Diemer Meer*, en den *Diemer Dyk*. De Baars is wel van 't beſte ſlag, echter gaat haar de *Y-baars* te boven: maar de *Pos* is weêrgadeloos.

De Raey Dict. Geogr.

DIEMER-MEER; anders gezegt WATERGRAGTS-MEER. Voortydts is het een klein Meer in *Amſtellandt* geweeſt, dicht by de Stadt *Amſteldam*, in het Zuidweſten; maar is naderhant uitgemaalen en tot ſchoon landt gemaakt. Het legt maar een vierde deel eener myle van de gedachte ſtadt; en 't was, by veeler menſchen geheugen, noch water. In het jaar 1624 wierd van de *Staten van Hollandt* Octroy vergoſt om het droog te maaken, als geſchiedde, en 't wierd daar op omtrent het jaar 1630. uitgemaalen zynde, bedykt, en tot zeer goedt landt gebragt. Het is 600 Rynlandtſche mergens groot, en in den omkring 2480 roeden. De *Amſteldammers* hebben 'er zeer veele treflyke en vermakelyke Luſthoven, Boomgaarden, Vyvers, Speelhuizen, enz. met groote koſten gebouwt, geplant, en gegraaven. Toen *Amſteldam* zich door den plotzelyken overval der *Franſchen*, in het jaar 1672. in groot gevaar bevondt, deedt de Magiſtraat van die Stadt den *Diemer dyk*, ook dien van het *Bylemer Meer*, de twee eenige Luſtplaatzen voor die van *Amſteldam*, doorſteeken, en alles onder water zetten, om den Vyandt de aankomſt van dien kant te verhinderen; dit geſchiedde met opzet. Maar in het jaar 1651. toen door eenen geweldigen ſtormwindt de St. *Antonis dyk* doorbrak, was het by ongeval: toen moſt men het weêr op niews, even als in het jaar 1630. wanneer het noch een Meer was, uitmaalen: want hoewel, met eenen Zuidweſten windt, al het zeewater van d' omleggende landen wechgeloopen was, bleef 't echter in dit *Diemer Meer*, als van een laager grondt, ſtaan. Al de heerlyke Plantagien, en veele der Gebouwen waren, zoo d' eerſte, als de tweede keer, door 't zoute water, of ten deele verwoeſt, of ganſch wech, bedorven, verdort, uitgegaan, vernielt, of beſchadigt: maar t' elkens weêr treflyker herbouwt, ſierlyker beplant, en alles niet min koſtelyk dan luſtig voor den dag gekomen; ſchoon de grondt van het *Diemer Meer*, die zeer mol en veenachtig is, met veele koſten van vruchtbaare mis en zandt verhoogt en verbetert moet worden, om goede boom- en aardtvruchten te queeken en voort te brengen. De goede en naby gelegenheit dezer plaatze aan Amſteldam doet 'er ook veel toe, dat lieden van middelen daar omtrent geene moeite noch koſten ontzien, om, ter uitſpanninge en tot vermaak, eenige fraaije huizingen en luſthoven te hebben, gelyk het ook zulker wyze beplant, en met ſchoone Dreeven, de Mailliebaan, en andere vermakelykheden verſiert is, dat dit Diemer Meer het Aardts paradys, maar te gelyk de Quiſtpenning der Amſteldamſche kooplieden geheten wordt. Het ſtrekt zich Ooſtwaarts van den Amſtel af tot byna aan den St. Antonis dyk; die van daar de Diemer dyk, naar 't bygelegen dorp Diemen, begint genoemt te worden, en behoudt dien naam tot by het ſteedtjen Muiden.

Comm. Ampt. f. 144.

Valken. verw. Europ. p. 707.

Leeuw. Bat. Ill. f. 159.

Comm. f. 144.

Idem Comm. f. 162.

Gelyk wy boven zien, dat in 't jaar 1672. de dyk van het *Diemer Meer*, aan den Zuiderzeekant, ten dienſte van 't gemeene Landt, en byzonderlyk tot weeringe des Vyandts om Amſteldam te naderen, doorgeſtoken is, zoo wierd ook aan den anderen kant d' Amſteldyk doorgeſneeden, zoodat alles daar omtrent, door de vermenginge der Zee met den Amſtel, en de daar inſchietende beeken, als in eene barre zondtvloet verandert, en 'er byna niets van huizingen of plantaadjen behouden wierd. Na 't vertrek des vyandts uit de drie overheerde Provintiën, en dat de Staat daar door als op niew tot verademinge quam, waren d' Ingelanden van 't bedolven Meer flux bedacht op eene niewe bedykinge, en om, door kracht van molens, zich van het water, als meermaalen was geſchiedt, te ontlaſten; 't geen ook ten gelukkigen uitſlag quam: zoodat daze ruime waterboezem zich weêr droog, hoewel ganſch ongehavent en vol dorre ſtaaken, in plaats van weelig en tierig geboomte, vertoonde, en binnen weing jaaren het hooft weêr luiſterryker opſtak dan ooit te vooren; waar van de blyken (als ſedert dien tydt nooit weder van de zoute baaren overſtroomt) met alle genoeglyke oogweidinge, hedendaags noch gezien worden. Ondertuſſchen was de bekoſtiging der uitmalinge van 't Meer, en zyne wederzydſche bedykinge vry groot, en noch grooter zyne herſtellinge, in 't herbouwen der Luſthuizen, en verniewen der Plantaadjen, die alleen van de Ingelanden moſt gedraagen worden. Hier op verkregen zy by hunne Hoog Mogendheden, op hun vertoog, dat zy zichzelven van 't water ontlaſt, en alle onkoſten hier toe gehoedt hadden, vrydom voor 20 jaaren van alle bezwaarniſſen op de middelen, die in 't voorſchreven Meer geſleeten worden, die naderhant met eenen gelyken vrydom tot tweewerf toe, als t' elkens de bepaalde tydt was verſtreeken, op 't verzoek der Ingelanden, verniewt is. Dit Meer voert ook, met het dorp Diemen, een eigen onafhangkelyk halsgerecht, van galg en radt, over de miſdadigers die in zynen omtrek gevangen worden; waar toe eene eige gevangkenis is gemaakt by den Schout aan de Meerbrugge; doch worden de gevangens, tot meerder verzekeringe, ook naar Amſterdam overgevoert, daar dan mede voor hen eenen kerker, beneden het Stadthuis, bereidt is; gelyk ook de Hooftbailjuuw en Schepenen van dit Meer hunne byzondere Gerechtskamer in 't gedachte Amſteldamſche Raadthuis hebben, daar zy ſomwylen hunne vergaderingen houden, voornamelyk als 't op vonniſſen van miſdadigers aankomt; en daar zy altyt het gebruik van konnen genieten. In den zwaaren ſtorm van 't jaar 1700. toen de Zeedyk by Muiden doorbrak, het Bylemer Meer weêr van de Zee overſtroomt wierd, en het Zeewater den Vechtſtroom tot by Maarſen verzoutte, (welke inbreuk zoo groot was dat de Stadt Amſteldam zelve zich, door haare veeldeurige en zwaare Amſtelſluis, niet veilig achtte) bleef echter dit Meer noch voor de kracht van 't bruiſchen en woeden der Zee, door zynen dyk, doch meeſt door de kloeke bewakinge van dien door zyne Regenten, bewaart; terwyl zyn nabuur, het Bylemer Meer, diervoegen onder d' inbreuke der zeebaaren wierd bedolven, dat de ſchade van d' Ingelanden voor onboetbaar, en de herſtellinge als onmogelyk by hen doorging; waar door zy alle ſpâ geſtoken, en hunne landeryen, in 't gemelde Meer, ten beſte gegeeven hebben; die daar op van de Stadt Amſterdam, met oogwit om na veele jaaren eene verbeeterde herſtellinge hier van te zien, zyn genadert; waar van 't verſlag breeder op BYLEMER MEER gevonden wordt.

Smalleg. f. 699.

DIEPENDORST, een Dorp op het Eilandt *Goeree*, anders het *oude Dorp* genaamt. Verder bericht is 'er ons niet van voorgekomen.

Alting Not. Germ. Inf. P. II. p. 43.

DIEPENHEM is geweeſt een van de kleine Graafſchappen van *Twenth*, het welk naderhandt door koop in het jaar 1330. te gelyk met het Slot, weêr aan de Kerke van *Utrecht* gekomen is, gelyk *Beka*, *Heda*, en *Buchelius* zulks verhaalen. Daar zyn noch eenige overblyfzels van op de Grenzen van het Graafſchap *Zutphen*, omtrent een halve myl van *Goor*.

Houve H. V. kr. I. D. f. 168.

DIEPENHEIM, DIEPENHEM, een vervalle Landthuis, in het Landtſchap *Twent*, in *Overyſſel*, te *Weſterloo*, nevens het huis te *Lage*, en *Blankenberg*: men ziet hier by een vervallen Jufferen klooſter.

De Raey Dict. Geogr.

DIEPENHEIM. Een klein Steedtjen met een Slot, in het Zuiderdeel van *Overyſſel*, in 't Zuidweſterdeel van het *Twent*, aan de grenzen van 't Graafſchap *Zutphen*. Het is nu onder *Overyſſel* getrokken, in voorige tyden was 't een lidt, of afhangkelyk van *Borkulo*, en 't *Graafſchap Zutphen*. *Jan van Dieſt*, *Biſſchop van Utrecht*, heeft dit Slot *Diepenheim*, om de gedurige invallen en roveryen af te weeren, die, uit deze plaatzen, zyne onderdaanen in het Overſticht leden, gekocht, omtrent het jaar 1330. van *Willem*, Heer van *Boxtel*, en zyne Gemalinne *Cunigunda*, Gravinne van *Dalem*, Vrouwe van *Diepenheim*. Naderhandt wierd het verpandt, maar ook weêr door Biſſchop *Floris* van *Wevelingkhoven* geloſt. Het ſchynt echter dat de *Biſſchoppen* van *Utrecht* daar niet anders dan 't bloot gebiedt, en recht van bezettinge, maar de Heeren van *Bronkhorſt* den eigendom aan gehadt hebben; want in eenen Verdragbrief, tuſſchen *Biſſchop Arnoud van Hoorn*, *Wouter van Voerſt*, en *Jan van Voerſt*, aan de eene: en Heer *Willem van Bronkhorſt*, Heer *Gysbert van Borkulo*, *Henrik van Wyſer*, en *Steven van Zuylen*, aan de andere zyde, getekent in 't jaar 1372. 's Donderdags na St. Brutins dag, ſtaat uitdrukkelyk „ *Gysbert van* „ *Borkulo*, mitten hueſſen der Heerſchappye van *Diepen*„ *heim*, alſoo als hys nu onder heeft, mitten hueſſen on„ der der heerſchap van *Borcklo*, &c. Dat evenwel deeze Heerlykheit, 't zy door koop of anders, gekomen is aan 't huis *Bronkhorſt*, blykt uit de rekeninge van het Graafſchap *Zutphen*, aangaande der Gruten penning, van 't jaar 1532. waar toe niet alleen de Stadt, het Graafſchap van den *Berg*, 't Ampt en de Stadt van *Anholt*, de Heerlykheden van *Wiſch*, *Breevoort* en *Alten*; maar ook de Heeren van *Bronkhorſt* hebben betaalt, in den tydt van vier jaaren, voor hun deel 25000 goutguldens ponden: waar in de Heerlykheit van *Diepenheim* moſt draagen over de 165. en de Stadt *Diepenheim* 35 goutguldens. Eenige meenen dat Heer *Gysbert van Bronkhorſt* de Heerlykheit van *Diepenheim* gekocht heeft van Heer *Gysbert van Borkulo*, uit het Geſlacht der *Bronkhorſten*, en dat hy Heer van *Diepenheim*, en zyn Broeder *Willem* Heer van *Bronkhorſt* geweeſt zou zyn: Om dat ſomtydts *Borkulo* en *Bronkhorſt*, onder

Pontan. Geld. geſ. I. D. f. 93.

Idem Pontan. ibid.

onder eenen Heer, of, als 'er meer Zoons waren, onder twee Heeren geſtaan hebben. 't Welk, de gemelde Verdragsbrief ſchynt te beveſtigen, in de woorden; den Heere van *Bronkhorſt* ende *Gysbert van Borkulo* zyn broeder.

Idem ibid. G. Haſſelt.

DIEPHOLT, (RUDOLPH VAN) zie op RUDOLPH VAN DIEPHOLT, *Biſſchop* van *Utrecht*.

DIEREN, eigentlyk DIEDEREN, behoort onder 't Graafſchap van *'s Heerenberg*; waar in 's *Heerenberg* de Hooftſtadt is, die onder zich heeft de Kerſpelen en Ampten *Gendringen*, *Etten*, *Zedden*, *Notterden*, *Didam*, *Weſterveldt*, en dit *Dieren*. De Graven van *'s Heerenberg* hadden voortdyts *Dieren* op de *Veluwe* aan de Duitſche Ridders (alleen aan zich houdende de bloote Munt en Gruyttol) wechgeſchonken. In het jaar 1629 had Grave *Henrik* van den *Berg*, Veldtheer wegens *Spanjen*, zich daar eene wyle tydts nedergezet. Omtrent *Dieren* heeft Prins *Willem de II. van Oranje*, Stadthouder, enz. eene bovenmaten heerlyke en koningklyke Wildtbaan laaten maaken, beſlaande eene plaats van vier uuren in 't ronde; allerwegen met planken, meer dan eene mans lengte hoog, afgeheint, daar menigte wildt, herten, hinden, enz. in loopen en weiden. Toen in het jaar 1542. op geheel *Gelderlandt* en *Zutphen* eene ſchattinge van 75000 guldens wierd gelegt, was het quartier van *Arnhem*, of de *Veluwe*, een der vier quartieren van dat Vorſtendom, in die ſomme geſchat op 17108 guldens, daar toe moſt *Veluwen-Zoom*, een der vier gedeelten van het *Veluwſche* quartier, namelyk de *Steeden*, *Veluwen-zoom*, *Over-Veluwe*, en *Neder-Veluwe*, draagen 1550 guldens; welke omgeſlagen over de 12 of 13 dorpen van dit gedeelte, quam *Dieren* daar in op 43 guld. 18 ſtuiv. $8\frac{2}{7}$ penn. te ſtaan.

Pontani Geld. geſch. 1. D. f. 78.

Idem Pontan. ibid. Haſſelt Hiſt. Gelr.

Houve H. V. Kr. 1. D. f. 84.

Het Vorſtelyk Jagthuis te *Dieren* is zeer heerlyk en luſtryk, door wylen Koning *Willem den III.* die mede, gelyk zyn Heer Vader *Willem de II.* een groot liefhebber van de jagt was, en in zynen veegen levenstydt zich noch te Dieren met deze zwaare renoefeninge bezig hield, herbouwt, en den tuin met levendige Waterſprongen, en aardige Grasperken voorzien; welk huis dan onbetwiſtbaar, volgens den uiterſten wille van den gedachten Koningk, met de heerlykheit *Dieren*, en de ryke Landeryen aan 't huis behoorende, vervallen zyn aan wylen den Erfſtadthouder en algemeenen Veldtheer van Frieslandt, *Joan Willem Friſo*; en, door zyne ontydige doodt, by erfrecht gekomen is aan zynen eenigen na zyn overlyden geboornen Zoone, *Willem Karel Hendrik Friſo*; die daar lange 't bezit van geniete!

DIESE, de DEESE, of DESE, een Riviertje in *Nederlandt*, allereerſt ſpruitende omtrent een kleen Vlek *Per* genaamt, in het Landt van *Luik*, loopt Noordtwaarts aan door *Eindhoven*, vervolgens door *'s Hertogen-Boſch*; en valt, omtrent een uur van daar, in den Maasſtroom.

Guicc. Nederl. f. 15.

DIESSEN, een Brabants Dorp in de *Meijerye* van den *Boſch*, onder 't quartier *Ooſterwyk*. Toen voortydts geheel *Brabandt* op eene jaarlykſche ſchattinge, beede genaamt, was geſtelt, 140000 guldens bedragende, moſt de geheele *Meijerye* van *'s Hertogen-Boſch* daar in draagen 19379 guldens, 16 ſtuiv. 3 penn. Daar in ſtont het quartier *Ooſterwyk*, een der vier quartieren van de *Meijerye*, geſchatt op 4902 guldens, 10 ſtuiv. 9 penn. Welke omgeſlagen, over de 26 of 27 dorpen van het *Ooſterwyks* quartier, quam het dorp *Dieſſen* daar in op 189 guldens, 12 ſtuiv. 9 penn. te ſtaan.

Houve H. V. Kr. 2. D. f. 367.

DIEST, (JOHAN VAN) *Biſſchop van Utrecht*; zie op JOHAN VAN DIEST.

DIEVEREN, een Dingſpil, of Rechtampt in 't Landtſchap *Drenth*, in zich zes Schoutampten bevattende; namelyk; I. *Meppel*, *Colder* en *Nyeveen*; II. *Havelle* en *Vledderen*; III. *Dieveren*; IV. *Dwinglo*; V. *Zuidvelde*; VI. *De Wyk*, *Cockange*, en de drie dorpen *Peſſo*, *Echten*, en *Aarſen*: behoorende, ten opzichte van den Godtsdienſt, onder de Heerlykheit *Ruyven*; Kerk en Predikant van *Dieveren* ſtaan onder het Claſſis van *Weſterveldt* in *Drenth*.

DIEVERSWOLD, of DUIRSWOLD, een der tien Dorpen in de Vrieſche Grietenye *Opſterlandt*, voortydts onder het quartier van *Ooſtergoo* behoort hebbende, nu onder dat van de *Zevenwolden*. In den oorlog tuſſchen dezen *Staat* en den Koning van *Spanjen*, lieten de Heeren Staten in die Grietenye drie Schanſſen, tot bevrydinge van het Landt tegen den Vyandt, maaken: d' eene op den *Drentſchen* bodem tuſſchen *Bakeveen* en *Douw*, een dorp in *Drenth* op den overgang in *Drenth*, de *Zwarte zyl* genoemt: de tweede op den doortogt in *Stellingwerf Ooſteinde*, tuſſchen dit *Duirswold* en *Dornbroek*, genaamt *Breedenberg*: de derde op de pas uit *Groningerlandt*, tuſſchen *Sygerswolde* en *Trimuyt*, geheeten de *Vrieſche paalen*, als gelegen aan de uiterſte grenzen van *Vrieslandt* en *Groningerlandt*. DIEVERSWOLD, in oude brieven vindtmen DUYRSWOLD, is een taamelyk Dorp, van den zelven aart en grondt als de nabuurige Dorpen, met eene Parochiekerk ter eere van St. Jan gewyd.

Winſem. beſchr. van Vriesl. achter zyn Kr.

Idem ibid.

DINKHOF, een Adelyk huis, of oudt Slot te *Olſt* in *Zallant*; onder de Provintie van *Overyſſel*, eertydts het *Opperſticht* geheeten.

Houve H. V. Kr.

DINXTERVEEN, een Dorp en Schoutampt, onder het Droſtampt van *Vollenhoo*, in de Provintie van *Overyſſel*.

Idem

DIOCARVS SEGON, hy wordt voor eenen Prins van *Vrieslandt* geſtelt na de doodt van zynen Neef *Aſinga Aſcon*. Men roemt hem als zeer ervaaren geweeſt in politique zaaken, ook wegens zyne wysheit, doordringend verſtandt, en vermaardheit in oorlogskunde en doorluchtige daaden. Zyne regeeringe zou hy omtrent of kort na Chriſtus geboorte aangevangen hebben; *Tiberius*, of wel *Germanicus*, quam te dier tydt in *Duitſchlandt*, om de doodt en nederlaage van *Quintilius Varus* te wreeken: Echter deed hy *Vrieslandt* geene ſchade, ter oorzaake van den vreedzaamen *Diocarus*, die zich in de oorlogen tegen de *Duitſchen* ſtil hield, en zyne onderdaanen verboodt geene uitheemſchen te dienen. Ondertuſſchen richtte hy in veele Vrieſche plaatzen vechtſpelen op, om de Vriezen in vrede werkzaam te houden, en niet van hunne dapperheit te doen ontaarden. Zy hebben evenwel tegen de *Romeinen* eene keer moeten vechten, ook met goed geluk: d' oorzaak was, dat deze laatſten de gewoone ſchatting tyranniſch wilden verzwaaren. Naderhandt hebben de *Romeinen* en *Diocarus* in vrede geleeft, ja ook zelf heeft *Dibbald*, zoon van *Diocarus*, den *Roomſchen* Keizer *Claudius*, in de *Brittanniſche* oorlogen, omtrent het jaar 44 na Chriſtus geboorte, gedient; hem word eene regeeringe van 35 jaaren toegeſchreven. Na zynen doodt, zou zyn gemelde zoon *Dibbald* in zyne plaatze getreeden zyn.

P. Winſ. Fr. Kr. f. 19.

Tacitus.

Idem Winſem. B. Furnerius.

DIRK, Graven van *Hollandt*, Biſſchoppen van *Utrecht*, enz. zie op DIDERIK, ook op THEODORICUS, enz.

DIRK BARENTSZ. Hy was een Schilder, en eens Schilders zoon in *Hollandt*, zeer gauw in vinding, en ordinantien, en vaerdig in 't geen hy wilde uitbeelden; onder meer andere ſtukken, had hy zeer levendig de dolle razernyen der Wederdooperen in ſchilderyen afgebeeldt, die in 't Stadthuis te Amſterdam hingen toen het in 't jaar 1645 afbrandde. Hy was in die ſtadt geboren.

Comm. Amſt. f. 868.

DIRK JAKOBSZOON, ook geboortig van Amſterdam, een voortreflyk kunſtſchilder, hy was de zoon van *Jan Cornelisz.* van *Ooſtzanen*, desgelyks in die kunſt vermaart. In de Kolveniers doelen zietmen van hem een tafereel, en daar in by uitſtek zeer levendig de palm van eene handt, met uitgeſtrekte vingeren, afgebeeldt. Hy was uitſtekend in wel te treffen de rechte eigenſchappen van 't gelaat, en d' omtrekken des lichaams, enz. daar in hy zynen Vader verre overtrof.

Comm. ibid.

DIRCK VOLKERTSZ COORNHART, zie op KOORNHART, D. V.

DIRK VAN SYPESTEIN, hy is Commys over de Schepen van Ammunitie en Victualie in 't leger van den *Staat* geweeſt; in den *Haag* woonachtig. In het jaar 1595. was eenen *Pieter Harinxman*, van Zirikzee, wegens gepleegde valsheden, uit *Hollandt* en *Zeelandt* gebannen, die, daar van gevoelig, en den *Staat* quaadtwillig, middelen van wraake zocht. Door de liſtigheden en ſchoone beloften van den Kardinaal en Aartshertog *Albertus van Ooſtenryk*, toen Gouverneur der Spaanſche Nederlanden, liet hy zich beweegen om iet groots, ten voordeele van *Spanjen*, tegen zyn Vaderlandt te onderneemen. Hy hield heimelyke onderhandeling met den voornoemden *Sypeſtein*, om door middel zyner ſcheepen, daar hy 't beſtier over hadde, eenen aanſlag op het *Landt van ter Tholen* uit te voeren: ten dien einde had *Harinxman*, met den Spaanſchen Pagadoor *Parvis*, en den Secretaris *Vaſſeur*, Heer van Moriënſaart, enz. gehandelt: hy had ook van den Kardinaal *Albertus* een paſpoort voor *Sypeſtein* bekomen, om zich te mogen vervoegen naar en op 't huis van *Wouw*, om met den Gouverneur nader van die zaake te ſpreeken, met toezegginge, van aldaar eenig geldt, ter uitvoeringe en voortzettinge van dezen aanſlag, te ontfangen. Om dien werkſtellig te maaken, zou *Sypeſtein* zeker getal ſchepen doen koomen omtrent de dorpen van *Sandvliet*, *Oſtendrecht*, en *Woonsdrecht*, die daar vier of vyf duizent Soldaaten zouden inneemen, om ze op 't *Landt van ter Tholen* over te voeren: *Harinxman* zou voor dien dienſt het Rentmeeſterſchap van *Beoofter-* en *Beweſter-Schelde* hebben. Desgelyks hadden ze een verraadt beraamt, om, met ſchepen van *Duinkerken*, *'s Gravenhaage* te overrompelen, en eenen grooten buit van daar meê te ſleepen; maar 't wierd ontdekt, en daar op zy beide, *Pieter Harinxman* en *Dirk van Sypeſtein*, gevangen, ook beide, na bekenteniſſe, in den *Haage*, den 10 October 1597. onthooft. Boven 't verhaalde had *Sypeſtein* aan den *Aartshertog Albertus* belooft, dat hy, om *Prins Maurits*, in zynen zeeghaftigen voortgangk te ſtuiten, al het buskruidt in het *Staten* Leger (dewyl hy Commiſſaris over de Ammunitie was) in brant zou ſteeken. Het wierd door eenen ontdekt, die, met kenniſſe van *Prins Maurits*, zich aan 't Hof van *Albertus* onthield,

Em. van Meteren f. 387.

Idem ibid.

E. v. Rheid. Ned. Oorl. f. 578.

Idem ibid.

hield, daar hy veel achting (door het voordraagen van eenige aanslagen op *Bommel*) gewonnen hadde.

Leeuw. Bat. ill. f. 147. Smalleg. Kron. van Zeel. Houv. H.V. Kr.

DIRKSLANDT, een voornaam en welvarend Dorp; het is van de jongst bedykten, maar daarom geen der minsten. Vermits dit Dorp op het Eilandt *Goeree* legt, word het mede onder *Hollandt* gerekent, alhoewel het eigentlyk onder *Zeelandt* behoort. *M. van der Houve* zegt, dat het Landt van *Voorn* door *Maria van Burgundien*, Gravinne van *Hollandt*, *Zeelandt*, enz. den 14 Maert 1476. aan *Hollandt* en *Westvrieslandt* gehecht is. Wat hier op, en op 't voorgeeven van *S. v. Leeuwen* aangemerkt word, zie op VOORN. *Dirkslandt* stelt *Van der Houve* een van de 16 dorpen te zyn op 't landt van *Voorn*, of een der acht van *Overflacké*: heeft Kerk en Predikant, staande onder 't Classis van *Voorn* en *Putten*.

Winsem. Kr. van Friesl. f. 33.

DOCKENBURG, een Kasteel in *Vrieslandt* aan de *Lauwer*, in of omtrent het jaar 240. na Christus geboorte, gebouwt van *Ubbo*, Hertog der *Vriezen*. *Dockenburg* betekent zoo veel als eene stallinge, reede, en bevryplaats voor schepen, die toen uit *Vrieslandt* naar *Engelandt*, *Denemarken*, enz. voeren, en daar koophandel dreeven. Noch hedendaags word eene beslotenplaats, daar schepen gemaakt worden, een *dok*, of een *kom* genaamt; daar de schepen wel bewaart in leggen. De stadt *Dockum* is uit dit *Dockenburg* ontstaan.

Alting. Not. Germ. Inf. P. II. pag. 43.

DOCKINGA, eigentlyk DOKHEM, dat is de Hofstede of woning van *Doco*. Het wordt een dorp of plaats van *Astragoa* of *Astracha* (dat is *Oostergoo*) genaamt in het leven van *Ludgerus*, als ook in dat van *Bonifacius*, dien men verhaalt dat daar dichte by, met verscheide Verkondigers van het Euangelie, omtrent het jaar 754. van de *Vriezen* gedoodt is: waar van daan *Dockinga* den toenaam gekregen heeft *by St. Bonifacius*, (*Ad S. Bonifacium*) gelyk Sibrandus verhaalt in het leven van den *H. Fredericus*. *Matthæus Parisiensis* noemt het *Docham*, waar omtrent *Bonifacius* gedoodt is. Het perkamenteboek van Utrecht

Cap 2. ad ann. 717.

DOCKINGEN (gelyk het dus ook *M. Stoke* noemt) en telt het onder de steden van Oost-Frieslandt in den jaare 1227. De Heeren van *Werum* hebben byna altydt DOKKUM geschreven, zeer zelden DOKKINGE, en zeggen dat 'er geweest is eene *Abdye* van de order der *Præmonstreiten*. Deze stadt is nu zoo aanzienlyk en welvarende niet, alsze weleer geweest is; behoud echter noch de vyfde plaats onder de Steden van *Vrieslandt* aan deezen kant de *Lauwers*; en legt 1½ myl van den oever van dit water, aan allen kanten in eenen zeer vruchtbaren grondt.

Guicc. f. 166.

DOCKUM, DOCCUM, DOKKUM, eene Stadt in *Vrieslandt*, onder de Grieteny van *Oost-Dongerdeel*, in 't quartier *Oostergoo*: legt vyf groote mylen van *Groningen*; 3½ van *Leeuwarden*, zeven van *Franeker*. Heeft in 't Zuid-Oosten de *Dantumer-wolden*, in 't Oosten de Grietenye *Collumerlandt*, in 't Westen de Grietenye *West-Dongerdeel*, en in 't Noorden *Oost-Dongerdeel*. In het Westen van *Dockum* loopt de Rivier *Ee* naar *Leeuwarden*; zie op EE. Het is eene zeer oude stadt, omtrent het jaar 240 van *Ubbo*, Prins van *Vrieslandt*, begonnen te bouwen, doch in den aanvang alleen een Kasteel geweest *Dockenburg* genaamt; zie DOCKENBURG. Deze stadt *Dockum* is inzonderheit bekent geworden ten tyde van *Bonifacius*, eersten *Aartsbisschop van Mentz*, en tweeden van *Utrecht*, die, in *Vrieslandt* komende, om daar het Euangelie te prediken, van de ongelovige *Vriezen* doodtgeslagen wierd, nevens veele der zynen, in het jaar 752, of 755. *Dockum* is een der oudste steden van 't landt (zegt *P. Brugman*) waar van in het leven van den *H. Bonifacius*, eersten *Bisschop van Ments*, gewaagt word, dien men wil dat daar Martelaar zou geworden zyn, terwyl hy bezig was om d' Ingezetenen van *Dockum* het Euangelie te verkondigen. Dit zou geschiedt zyn in 't jaar 955. vyf jaaren na dat deze *Bonifacius*, *Pipin*, Vader van Keizer *Karel den Grooten*, in de stadt *Soissons*, in 't jaar 750. tot Koning van *Vrankryk* gezalft had, als hy te vooren, met kennisse van den Paus *Zacharis*, Koning *Childerik* den voet geligt, en in een klooster gestoken hadde, gelyk aangeteekent staat in *Compend. Roberti Gaguini super Francorum gestis in vita Caroli* (*mihi fol.* 47). *& alii.* Dat deze *Bonifacius* met eenen *Dobanus*, en meer andere Geestelyken, tot 51 in getal, op den 6 Junius 753. te *Dockinga* vermoort zoude zyn, schryft *Christiaan Scotanus*. Men houd het ook daar voor, dat *Dockum* toen noch maar een dorp was, *Dockinga* geheten. Gedurende de *Geldersche* en *Burgundische* oorlogen in *Vrieslandt*, hebben de eerstgenoemden, in 't jaar 2515. deze Stadt, zonder slag of stoot, ingekregen: omdat het daar binnen leggende Guarnizoen, ziende eene groote vyandtlyke magt, en de plaats slecht voorzien, zoo van fortificatie als noodtwendige behoeften, het terstont opgaf: maar in het volgende jaar 1516. wierd *Dockum* van de *Burgundischen* weer verovert, doch al mede zonder eenige tegenweer, vermits de *Gelderschen* op hunne aankomst wechgeloopen waren; die, in 't jaar 1517. met hulp van eenige *Vriesche* benden, andermaal *Dockum* aantastten, en, na eene belegeringe van zes weeken, de daar binnen zynde 900 *Burgundischen* door hongersnoodt (tot de overgave dwongen, onaangezien *Karel*, toen *Aartshertog*, naderhandt *Koning* en *Keizer*, bevel aan *Leiden*, *Haarlem*, *Amsteldam*, *Alkmaar*, *Hoorn*, *Enkhuizen*, *Medenblik*, en *Schagen* gezonden, en ernstig verzocht hadde, om de Belegeraars eenigen voorraadt te beschaffen. Maar in het jaar 1523. heeft *Jan van Wassenaar*, te vooren door de *Gelderschen* gevangen, en in eene kouw gesloten, doch, los geraakt, Veldtheer van *Keizer Karel* in *Vrieslandt* geworden, *Dockum* op niew aangetast, den stroom door 't leggen van eenen dwarsdyk gestopt, alle andere toe- en uitgangen naar en uit de stadt opgegraaven. De *Gelderschen* poogden 'er wel volk binnen te brengen, doch vruchteloos: door 't grof geschut raakte bresse in de wallen, en zoo veele menschen doodt, dat, als de storm zou aangaan, die van binnen zich, vermits zy geen ontzet te wachten hadden, na een beleg van drie weeken, overgaven. Van dien tydt af is *Dockum*, tot de Nederlandtsche beroerten toe, aan het huis van *Burgundiën* (dat de Vesten liet ter neder werpen) gebleven. In het jaar 1399. ten tyde als *Albert van Beijeren* Grave van Hollandt was, hadden de tegen hem opstaande *Vriezen* *Dockum* aangetast en bestormt; maar op de aankomste der *Hollanderen*, *t' Amsterdam* t' scheep gegaan, vlooden zy ylinx weg. In het jaar 1421. liet Hertog *Jan van Beijeren* *Dockum* versterken tegen de *Vriezen*, die, verdeelt in *Vetkopers* en *Schieringers*, (maar toen tegens *Hollandt* vereenigt) deze stadt bemagtigden: veele der Burgeren wierden naar *Hamburg* en *Lubek* vervoert, met verbodt van weder in hun Vaderlandt te komen, om dat zy 't met de *Hollanders* gehouden hadden; zulks duurde ter tydt toe, dat ze die straffe van Ballingschap met eene groote somme geldts afkochten. Naderhandt, onder de oorlogen tegen *Spanjen*, had zich *Dockum*, nevens andere *Friesche* Steden, aan de zyde van den *Staat* en van den *Prins* begeeven, wordende door den Grave van *Hohenloo* ingenomen. Sedert is de stadt verscheide keeren, dan aan de *Staatsche*, dan aan de *Spaansche* zyde geraakt, en heeft niet weinig moeten lyden. In het jaar 1582. deeden de *Staaten* de Vesten, door de *Burgundischen* om verre geworpen, weêr opmaaken, en de stadt versterken. In 't jaar 1596 wierd 'er een Admiraliteis Collegie opgerecht, dat, wegens byzondere inzichten, voor eenige jaaren, te Harlingen is overgebragt. In 't huis van *Adelen*, te *Sexbierum*, wierd, onder 't graaven, een zeer oude penningk gevonden; op d' eene zyde stonden deze woorden: *Gondobaldus I. Adgillus Filius*: op de andere zyde, *Moneta aurea Civit. Doccumensis Anno Dom. V IIC. XXXIX.* (739.) Daar uit wierd geoordeelt, dat *Vrieslandt* noch in de achtste Eeuwe van *Koningen* geregeert wierd, en dat in dien tydt *Dockum* alreedts eene stadt was. Over veele jaaren heeft de Magistraat van *Dockum*, ook penningen, van goudt en zilver, doen slaan; daar op aan d' eene zyde het stadts wapen stont, met helm en schildt, gelyk 't nu gevoert werdt, en om den randt: *Si Dominus non custodit Civitatem frustra vigilat Custos Ps.* 127. Op de andere zyde. *Obbo Dux Frisiæ Doccumburg condidit Anno* 248. *Ubi Gondebold Rex civitatem Doccum Mænibus cinxit*, *& Auream Monetam cudit Anno* 739. *Mænia Doccumena diruta* 1414. *Restaurata* 1419. *Diruta Anno* 1422. *Restaurata* 1516. *Diruta Anno* 1531 *Restaurata* 1582. *Sabellicus* verhaalt, dat, onder meer andere Prinssen en Heeren, die *Carolus Magnus*, in dien vreeslyken oorlog tegen de *Mauritanen*, vergezelschapten, ook *Gundibald*, *Koning der Vriezen*, geweest is. Te *Dockum*, zegtmen, word bewaart, en in zeer groote waarde gehouden, een Euangelieboek, dat men waant met d' eige handt van den voorheen genoemden Aertsbisschop *Bonifacius* van *Ments* en van *Utrecht* geschreven te zyn, te vooren *Winfried* genaamt, die, na *Willibrord*, het Christen-geloof in *Vrieslandt* predikte; doch, naar vast berecht, is dit een verdichtzel. In het jaar 1436. en noch daar na, gebruikte *Dockum* een zegel op de brieven, daar in eene groote Kerk met drie toorens stont; boven de Kerk vertoonden zich Zon, Maan, en Sterren, met deze woorden *Sigillum Majus Civitatis Doccumensis.*

Winsem. Fr. achter zyne Kr. en in de Kr. f. 33. O. Holl. Kr. f. 43. Beka. Chr. Scotan. O. Holl. Kr. f. 47. Brugm. v. Scriv. Kr. p. 97. C. Scot. Fr. Kr. f. 41. Pontan. Geld. gesch. 2. D. f. 339. 344. Idem f. 348. Idem f. 372. M. Vol. jaarb. v. Holl p. 521 623. 632. Petit. Neder. Repub. Winsem beschr v. Vriesl. achter de Kr. Idem Winsem f. 69. Idem ubi supra. Sabell in C. Petit. Ned. Repub p. 231 Idem Winsem Scotan Besch. v. Friesl. f. 24c

Omtrent een half nur gaans ten Zuid-Oosten van *Dockum*, lag een Vrydhof van 't Bagyne-Klooster *Sion*, genaamt *Sions-berg*: hier plagtmen om 't Klooster in *Processie* een wassen Mariënbeeldt om te draagen op *Palmzondag*, met eenen wonder grooten toeloop van menschen, zoo dat 'er dikwyls te *Dockum* geen broodt noch bier voor de menigte was te bekoomen. Men offerde daar voornamelyk *wasch* en *vlas*. Daar op hadmen een spreekwoordt: *Onze Lieve Vrouwe van ten Berg heeft al zoo lief vlas als garen.* De gansche historie der martelarye van den Bisschop *Bonifacius* met zyne Medgezellen hebben wy boven op zynen naam omstandig verhaalt, daar ze kan worden nagezien.

DODEWERT, by anderen DODEWAERT, een Dorp onder *Gelderlandt* in de *Neder-Betuwe*. Toen in het jaar 1547. eene schattinge van 75000 guldens over *Gelderlandt* en *Zutphen* was gestelt, wierd het Quartier van *Niewmeegen*

gen, een der vier Quartieren van dat Vorſtendom, daar in op 24342 guldens geſchat: tot die ſom moſt de *Overbetuwe* betaalen 3896 guldens; *Maas* en *Waal* gelyke 3896 guldens; de *Nederbetuwe* 4383 guldens; *Tieler-Waardt* 5844 guldens; *Bommelerwaardt* 3400 guldens; behalven het *Ryk* van *Niewmeegen* zelfs. De 4383. van de *Nederbetuwe* omgeſlagen over de 18 Dorpen van dat gedeelte, quam *Dodewert* t'zamen met *Hyen*, daar in op 293 guldens 10 ſtuivers 8½ penning te ſtaan.

M. van der Houve 1. D. fol. 79.

DODDENDAAL; zie DORDENDAAL.

Alting Germ. Inſer. Tom. II. fol. 44.

DODINS-LANE. Lane is by de *Vriezen* eene byzondere weg, die naar iemants woning of hofſtede toe loopt, of wel naar een Kerk, of naar eene plaats van eenig ingezetenen, waar van dezelve gemeenlyk een bynaam krygt: als *Borg-lane*, *Kerk-lane*, *Dodens-lane*, enz. Die hier gemeent wordt, is, volgens het geen *Aleidt*, Voogdeſſe van Hollandt, zegt in haren Giftbrief van het jaar 1260. niet ver van *Leiden* geweeſt.

Apud Boxh.

DODONÆUS, (REMBERTUS) genoeg bekent, en door zyn groot Kruidtboek vermaart, is geweeſt Geneesmeeſter van *Keizer Maximiliaan*, en *Rudolph* den *II.* Hy wierd tot *Medicinæ Profeſſor* te *Leiden* in 't jaar 1582 beroepen; aanvaardde het in December 1582. Storf den 10 Maert 1585. in 't 68 jaar zyns ouderdoms; hy was te *Mechelen* den 29 Junius 1517. geboren.

Soerm. Acad. Regiſter.

DOES, een vermaart Slot of Huis onder *Rynlandt* in *Hollandt*, dus geheten naar een daar voorby vlietend water. De vermaarde *Douzaas*, Heeren van *Noordtwyk*, enz. voeren'er hunnen naam van. Het is 300 jaaren lang, tot op den aanvangk van de XVII Eeuwe, de reſidentieplaats van de Edelen van der *Does* geweeſt; het legt in *Leiderdorp:* de laatſte bezitter was Jonker *Pieter* van der *Does*, Admiraal van Hollandt, overleden in 't jaar 1599. van wien ſtraks breeder. Het is daar na aan de Heeren van *Matenés* gekomen.

Boxh. toon. van H. f. 219. Goudh. fol. 81. Leeuw. f. 1259.

DOES, de DOES, eene Rivier; zy is de derde *Rynſpruit*, welke een groot half uur van *Leiden* uit den *Rhyn* uitwatert; van *Leiderdorp* zich ſtrekkende door de Heerlykheit *Alkemade*, en *Eſſelikker Woudt* tot in de *Wyde Aa*, daar ze den toevloedt van de *Heymans weteringe* ontfangt, geſtelt voor eene vierde *Rynſpruit*, komende omtrent *Alphen* uit den *Rhyn*, door *Woubrugge*, mede tot in de *Wyde Aa*; daar zich vermengende met de *Does*, doorloopt ze de *Braſemer-* en *Oude weeteringe*, tot aan den *Duykerhoek* (anders *Ruygenhoek*) door 't *Leidſe Meer*, haren loop neemende naar *Pelanen* en *Sanerkolk*. Van deze Rynſprank heeft het oudt Adelyk Stamhuis, het Huis *ter Does*, zynen naam ontfangen; het is op den hoek van deze uitwateringe gebouwt, en eenige eeuwen lang van dat Geſlacht bezeten.

S. van Leeuw. Bat. Ill. fol. 98.

DOES, (PIETER *van der*) Admiraal van *Hollandt*. Hy wierd in 't jaar 1599. van den *Staat* met eene Vloot uitgezonden: aan de *Karabiſche* Eilanden tradt hy te lande; veroverde aldaar vier Kaſteelen, en twee Steden; de Kaſteelen liet hy ſpringen, de Steden in brandt ſteeken, met den buit ging hy t' ſcheep, en zondt de helft van de Vloot naar 't Vaderlandt: met de reſt zeilde hy naar het Eilandt *St. Thomas*, daar veroverde hy de Stadt *Pavoiſan*, van *Portugeſen* bewoont: de quaade lucht van dat Eilandt, leggende onder de *linie Æquinoctiaal*, langs de kuſt van *Guinea*, was zeer ſchadelyk voor de *Nederlanders*, ja doodelyk: de onmatige hitte verwekte onder hen eene beſmettelyke ziekte, die de meeſten van 't volk, Officieren en ſoldaten, en onder hen den *Admiraal*, wegrukte; de overigen quamen hier weder te lande, met meer eere dan voordeel voor de Republyk.

Bizot Medail. Hiſt pag. 85. Bart Kitſingii de cr. Afric.

DOES; (JOHAN, GEORG, FRANCOIS *van der*) zie op DOUSA (JANUS, enz.)

DOESBURGH, dit is voor dezen een ſterk Steedtjen in *Nederlandt* geweeſt: het legt in 't Weſterdeel van 't Graafſchap *Zutphen*, omtrent drie uuren van de Stadt, daar de oude *Yſſel* in den *Yſſel* valt. Behalven de ſtadt *Zutphen*, zyn 'er in dit Graafſchap noch vier mindere ſteeden, gerechtigt om te ſtemmen in de Vergaderinge van de *Staten* dezes Quartiers; namelyk *Doesburg*, *Deutecom*, *Lochem* en *Grol*. Onder het Richterampt van *Doesburg* in 't byzonder, behoort het Kerſpel *Angerloo*, met *d' Inheemſchen* en *Buitenheemſchen*; *Latum* met de *Geërfden*; *Drempt* en *Keppel* met de *Geërfden*. *Doesburg* is zeer oudt en al voor Chriſtus geboorte bekent geweeſt. De Onderzoekers der Oudtheit ſtellen buiten twyfel, dat de bouwer van deze Stadt *Druſus Nero* is geweeſt, Stiefzoon van *Keizer Auguſtus*, wiens Veldtoverſte hy in deze landen was: ook dat het van of naar hem (omtrent 13 jaaren voor Chriſtus geboorte) *Druſus Burgt* genaamt zou zyn geweeſt, 't welk met der tydt, van *Druſus-* of *Droeſus-burgt* (met uitlatinge van de harde R) verandert is in *Doesburg*. Niet weinig word het geſtyft door den *Roomſchen* Hiſtoryſchryver *Lucius Florus*, die zegt dat *Druſus*, op de Rivieren de *Maas*, *Elve*, *Weſer*, en den *Rhyn*, meer dan vyftig Kaſteelen, of Burgten heeft doen bouwen: waar onder waarſchynlyk *Druſus-burg*, nu *Doesburg*, een geweeſt is, aan den kant van den *Rhyn* en de *Foſſa Druſiana*, of den *Yſſel*, gebouwt. *Doesburg* legt op den *Ouden* en *Niewen Yſſel* (*Foſſa Druſiana*) van hem doen graaven, van *Yſſeloort* af tot aan *Doesburg*, daar deze *niewe* in den *ouden Yſſel* loopt, dan voort t'zamen voorby *Zutfen* langs *Overyſſel* tot in de *Zuiderzee*. Van oudts is *Doesburg* een der vrije *Hanſe-Steden* geweeſt; heeft zeer weelige Wei- en Bouwlanden, welke van den *Veluwſchen* kant, omtrent een half uur buiten de Stadt, ſtrekken tot aan een gebergte, dat met een zeer vermaakelyk Boſch bewaſſen is. De *S. Martens Kerk* binnen *Doesburg* heeft eerſt aan de Saltpoort geſtaan, nevens de wal; in de Oude Handtveſten word ze de Moederkerk geheten; hare oudtheit is onbekent; maar dit kundig, dat ze in het jaar 1340. door eenen geweldigen waterſtorm, met een gedeelte der Stadt, weggeſpoelt is: daar na is'er weêr eene andere, maar dieper ſteêwaarts in, gebouwt, noch in wezen, en met eenen zeer hoogen tooren verſiert. De Commandeur van het *Duitſchen huis*, binnen *Utrecht*, was voortyds verpligt aldaar den kerkendienſt waar te neemen, of, in zyne plaatze en t'zynen koſten, iemant van die Ordre te ſchikken; welk recht aan deze Ridders gekomen was van de Klooſterheeren te *Bethlehem*, een der oudſte Conventen in het Graafſchap *Zutfen*. Gedachte kerk en tooren is tweemaal zeer door het vuur geſchonden; eerſt in het jaar 1483. daar na in 't jaar 1517. De tweede kerk ſtaat aan 't Gaſthuis. Behalven de Klooſters *S. Maria* op den *Grave*, en *S. Katharina* op den *Berg*, beide Bagyne-conventen, (waar van 't laatſte 1586. uitgezondert het kerkjen, door de *Engelſche* Soldaten afgebrandt wierd) was'er noch het ryke *Broederenhuis* voor de *Joriſten* (daar eene treffelyke *Bibliotheek* in was, door de *Leiceſterſe* ſoldaaten opentlyk op de merkt verbrandt) en daar by het arme *Broederenhuis*; dus genaamt, omdat het geringe inkomſten had. Deeze Broeders maakten hun werk van de Vrye konſten te leeren, in de toen vermaarde Latynſche ſchoole dezer Stadt; te niet gegaan in 't jaar 1466. door het verhuizen der Leerlingen, wegens den wrevelig gevoerden oorlog tuſſchen Hertog *Adolf* van *Gelder* en dien van *Kleef*. In de voorlede XVII eeuwe is hier weêr eene Latynſche ſchool opgerecht. Hier is ook een Gaſthuis voor vreemde armen, een ander voor oude en gebrekkelyke lieden, een Weduwenhuis, en een Weeshuis &c. De zeer treffelyke en *Oude Burgt van Druſus Nero* heeft Hertog *Karel* van *Gelder* ter aarde toe laaten afbreeken, in het jaar 1522. en een ander Slot opgeworpen, dat 1537. in eenen oploop der Burgeren, vermits *Karel* door ſlimme gangen *Gelderlandt* onder *Vrankryk* zocht te brengen, ter neêr geſmeten is, om die bril niet op hunne neuzen te hebben. Onder het overhoop werpen vondtmen 'er eenen Romeinſchen muurbreeker, en zeer oude muntſtukken. Op het goetvinden der Heeren *Staten* en Prins *Maurits*, wierden de ſteene muuren der Stadt afgebroken, en verandert in eenen vaſten en ſchoonen aarden wal. In het jaar 844. hebben de *Noormannen* en *Deenen*, met eene Scheepsvloot afgekomen, *Doesburg* ingenomen, en ter zyden van de Stadt een Blokhuis gemaakt, om daar te verblyven; maar zich te zeer geprangt, en door het krygsheir van Koning *Carolus Kraſſus* ingetoomt vindende, zyn zy het volgende jaar weêr vertrokken. Die voorgeeven dat *Doesburg* in 't jaar 1300. noch geene ſtadt zou zyn geweeſt, worden klaar van onkunde overtuigt met de privilegiën aan *Doesburg* van Hertog *Otto den III.* in 't jaar 1231. en 1237. gegeeven, daar in het eene Stadt genoemt wordt. Ook is'er al van zeer oude tyden af een Richterampt, beſtaande in eenige Dorpen, namelyk *Angerloo*, *Drempt* en *Oldenklooſter*, toegevoegt. In den oorlog tuſſchen *Reinald*, Hertog van *Gelder*, en zynen broeder *Eduard*, is *Doesburg* in 't jaar 1355. over en weêr gegaan. De *Doesburgers* verbonden zich ook met *Adolph* van *Gelder* in den oorlog tegen den Hertog zynen Vader, maar 't bequam hen niet wel: want in het jaar 14 . . wierd de poort door verraadt voor de Kleefſchen geopent, en de Stadt van hen zeer leelyk mishandelt. Meer dan eens heeft *Doesburg* onder het *Burgundiſch* kruis moeten zuchten. In het jaar 1505. wierd de Stadt gedwongen zich over te geeven aan Koning *Philips den I.* Daar na desgelyks aan *Philips den II.* In het jaar 1568. heeft de Magiſtraat aldaar, uit ſchrik voor *Duc d'Albaas* wreedheit, ook by hem in quaadt vermoeden, de Gereformeerde Leeraars, die buiten de ſtadt predikten, geboden zich terſtont wech te pakken; voorts de poorten doen ſluiten, opdat niemant der Burgeren hen mogte gaan hooren; echter nam die Godtsdienſt daar door niet dan te meer onder de ingezetenen toe. In het jaar 1572. wierd *Doesburg* door Grave *Willem* van den *Berg*, zwager van Prins *Willem den I.* nevens meer andere Steden in *Gelderlandt* en *Overyſſel*, verovert: doch noch in 't zelfde jaar, toen't Prins *Willem* wat begon tegen te loopen, gaven zich de *Doesburgers* op d' aankomſte van *Duc d'Alba* aan hem over. Naderhandt in 't jaar 1576. weêr aan den *Staat* gekomen, quam het in 't jaar 1585. door verraadt nochmaals aan *Spanjen*: maar het wierd 1586. door *Leiceſter* belegert en gewonnen; ook is het ſedert dien tydt aan den *Staat* gebleven. Prins *Maurits* had in 't jaar 1607. en daar na,

De Raey Dictionn. Geogr. p. 184.

Houve 1. D f. 9.

Idem Houve Handv. kronyk ibid. fol. 83.

Balth. Neander antiq. Germ. cap. 3. Valken. verwart Europ. p. 489. L. Florus

lib. 4. cap. 12. Hiſtor.

Pontan. Gelderſ. geſchied. 1. D. f. 7075.

Idem Pontan. fol. 72. Haſſelt Hiſt. Gelr. pag. 168.

Idem Pontan. ibid.

Brauw. Chron. fol. 131.

Pontan. Gelderſ. geſchied. 2. D fol. 216.

Leven en bedryf van W. en Maurits, 1. D fol. 50.

Bor Nederl. Hist. 6 B. fol. 277. Meteren Nederl. Hist. fol. 237. E. van Reid fol. 128. Bor. 20 B. fol. 9. 21 B. fol. 51.

Doesburg zeer versterkt met negen Bolwerken en Ravelyns, nevens een Hoornwerk buiten de *Oypoort*, eene breede en diepe graft rondtom, omringt met een Contrescharp, maakte het bequaam om brave tegenweêr aan den vyandt te konnen doen. Maar t'zedert de vrede tusschen *Spanjen* en den *Staat*, in 't jaar 1648. gesloten, was alles, door 't verzuimen van nodige reparatiën, zeer vervallen: evenwel was door ordre van den Raadt van Staaten, en de waakzaamheit van Prins *Willem den III.* van *Oranje*, het, even voor de aankomste der *Franschen* in het jaar 1672. weêr in volkomen staat van tegenweer gebragt. Hy had eenen dam in den *Ouden Yssel* doen leggen, waar door het omgelegen landt vry diep onder water gezet had konnen worden, indien *d'Yssel* niet zeer laag van water ware geweest, en 't vorige daar door van weinig of geen nut. De Magistraat was vlytig genoeg om alles in noch beter postuur van verdediging te brengen; het Magazyn was wel voorzien, en de Bezetting tamelyk sterk. Den 6 Junius quam Koning *Louis de XIV.* met zyn leger daar voor, eischte de Stadt op, doch kreeg een weigerend antwoordt. Kolonel *Niewlandt* verklaarde voor Godt en de Magistraat, enz. de Stadt tot den laatsten druppel bloet toe te zullen verdedigen. Op zyne aanmaninge deeden de Lieutenant Kolonel van *Gent*, Majoor *Eyck*, nevens de andere Officieren, ook de Leden van de Magistraat, desgelyks. Maar den volgenden dag rees'er, wegens het hoofdgebiedt, verschil onder de Bevelhebbers: de Heeren *Inge Niewlandt*, en *Coutis*, meenden yder voor zich daar toe meest gerechtigt te zyn. Door de voorzienigheit van de Magistraat, vermits *Coutis* tegen de uitsprake van den Krygsraadt ten voordeele van *Inge Niewlandt* geprotesteert had, wierd het bemiddelt, dat zy beide t'zamen het gouvernement, met onderlinge kennisgeevinge, zouden voeren.

Valken. verwart Europa p. 489. & seqq.

Ter zelver stonde wierd de Stadt, door *Koningklyke brieven* aan den Krygsraadt, voor de tweede maal opgeëischt, en de brenger met de brieven ongeopent weêr te rugge gezonden. Den 18 Junius gingen de Vyanden met hunne approches sterk voort, wierpen eene beukerye van 12 stukken op, onaangezien het geweldig schieten uit de Stadt, en den 19 quam'er al weder een *Fransche Trompetter* uit naam van den *Marquis de Duras*, Kapitein van 's Konings lyfwacht, verzoekende dat de Gouverneur op 300 passen buiten de Stadt by den Marquis wilde komen, om mondeling met hem (beider welstandt betreffende) te spreeken: Doch kreeg tot antwoordt van *Niewlandt*; dat in deze gelegenheit met den Marquis, wiens *Koning* vyandt was, in geen gesprek kon treeden.

Idem Valken. ibid.

Den $\frac{19}{20}$ zagmen, met het aanbreeken van den dag, dat de *Franschen* hunne nadernissen ter zyde van den Pan-oven begonden te openen, en daar eene batterye opwierpen, daar in zy door het Geschut van de stadt verhindert wierden. De Magistraat drong aan om uit te vallen, en alzoo den vyandt in het begin de aanaderinge te betwisten, daar zich veele dappere Burgers en Vluchtelingen gaarne toe wilden laaten gebruiken; ook toonden zich daar moedig toe de Burgemeester *Rensen*, en Secretaris *Hugen*, hunnen dienst ruiterlyk aan den Kolonel *Niewlandt* aanbiedende: Maar de Krygs-Officiers antwoordden: Dat de Krygsraadt oordeelde de uitvallen schadelyk te zyn, en 't verre beter den vyandt met kleene partyen in alarm te houden, vermits in uitvallen de beste en dapperste soldaten in gevaar gestelt wierden; maar zoo haast de *Franschen* tot op de Contrescharp genadert zouden zyn, dan wildenze hen elken voet lants betwisten, en handt aan handt vechten.

Sylvii vervolg op Aitz. I. D. I St. fol. 260. Valken. verwart Europa p. 492 & seqq.

Ondertusschen weeken de meeste Officieren en soldaten uit het Hoornwerk, en de naastgelegene Ravelyns; klagende zommigen dat ze in 24, anderen in 48 uuren niet afgelost, en daar door hunne borsten, wegens 't gedurig schieten, met blauwe builen opgeloopen waren. Toen droeg de Krygsraadt aan de Magistraat voor, dat'er volk gegeeven most worden tot het maaken eener Linie tegen den vyandt, by 't Houte wambais en 's landts Hoornwerk: Dat de bruggen van Communicatie gerepareert mosten worden: Dat, in plaatze van de ontstelde musquetten, andere mosten gelevert worden. De Magistraat antwoordde op het eerste, dat ze al voor twee dagen aangeboden hadde deeze Linie met een travers, of doorsnyding te doen maaken; maar dat de Krygsraadt zulks als onnodig verworpen hadt; 't zou haar nu ondoenlyk vallen eenig volk te beweegen om in 't heetste spits te werken, dewyl de Krygsraadt het Houte wambais, buiten kennisse van de Magistraat, had in brandt gestoken, waar door een groot rak van de Palissaden vernielt was, en de gravers nu bloot zouden moeten staan: doch wist de Krygsraadt haar eenig volk te beschaaren, zy wilden 't een goed loon geeven; beloofden zulks ook op het tweede; het derde stont aan den Krygsraadt, die de musquetten uit het Magazyn kon laaten haalen.

Idem Valken. ibid. Sylv. ibid. &c.

Ondertusschen droeg de Magistraat ook aan den Commandeur *Niewlandt* voor, het gevaar der Stadt door het verlaaten der gedachte posten: die daar op antwoordde, dat hy geen gebiedt meer over de soldaaten had, omdat ze niet wilden vechten. Als hem daar op gevraagt wierd; of hy dan zyn rapier niet kon gebruiken? liet hy zich weêr hooren; het was een algemeen quaadt, en kon daarom niet gestraft worden. Toen de Commandeur *Coutis* daar over aangesproken wierd, zeî hy; hy wou zich die zaak niet aantrekken, als die niets te zeggen had. Middelerwyl rotteden een deel wyven en ongewapende mannen by een, op den wal komende, riepen zy, dat ze by zulk eene slechte gesteltenisse van zaaken zouden overrompelt, en alle vermoordt konnen worden; en dat men dieshalven de stadt op goede conditiën most overgeeven. Het Krygsvolk kreet dit voor oproer uit, en dat het een stuk van groot gevolg was, zonder dat het'er iets tegen deedt: echter dreven de Burgemeesters hen van de wallen af, en bewogen de onwillig gewordene burgers het geweer weder op te vatten. In plaatze dat zulks den soldaten hadde behoren aan te moedigen, riepen die van den Majoor *La Noy* dat ze niet meer wilden vechten. De onlusten vermeerderden, die van het Krygsvolk gevoedt wierden. De eedt, van tot den laatsten bloedtdruppel toe te willen vechten, was al vergeeten. Eenigen der Bezettinge staken witte Vaanen op den wal, die twee der Burgeren afrukten en in stukken scheurden. Kortom, *Inge Niewlandt* oordeelde de stadt niet langer houwbaar. Men maakte in den Krygsraadt een ontwerp nopens d'Artykelen der overgave, terwyle byna alle posten van Officieren en soldaaten verlaten wierden. Vermits nu de Magistraat vreesde dat de Krygsraadt afzonderlyk zou mogen tot verdrag treeden, met uitsluitinge van de Burgerye, zondt ze den Burgemeester *Huygen* af, om in den naam van de Stadt de Capitulatie, of 't maaken van Verdragsartykelen, by te woonen. Daar op traden Ritmeester *Heemskerk*, nevens Kapitein *Lodewyk* van *Brakel*, als Afgezondenen uit den Krygsraadt, met Burgemeester *Huygen* van wegen de stadt, naar het vyandtlyk leger: zy wierden by den Hertog van *Enguien*, zoon van den *Prins* van *Condé*, gebragt, die den Officieren, op hun ontwerp en voordragt van capitulatie, genoeg te kennen gaf, dat ze *Krygsgevangenen* mosten worden: En vermits van de Magistraat noch geene artykelen beraamt waren, zeî de Hertog tegen den Burgemeester *Huygen*, hy zou naar de Stadt keeren, doch most binnen een uur wederkomen. Deze Heer snelde derwaarts, en in aller haast wierden eenige Verdragsbedingen opgestelt, waar mede zich de Burgemeesters *Rensen* en *Huygen* naar het Fransch Leger begaven.

Idem Valken. ibid. p. 497. 498.

Zy bedongen voor de Stadt vrye oefeninge van Religie; 't behouden van hunne Privilegiën, die zy genoten hadden zoo lang zy onder de *Staten Generaal* geweest waren: dat d'Inwoonders en Vluchtelingen zouden blyven, en behouden den eigendom hunner goederen, en de stadt van plonderinge bevrydt zyn. De Krygsmagt verkreeg maar alleen dit: „ De *Koning* willende aanneemen de submissie des guarnizoens van *Doesburg* heeft goet gevonden aan de Commandanten, Officieren, en Soldaaten te accordeeren, dat ze zouden zyn „ *Prisonniers de Guerre*; mits dat ze belooven de stadts Poorten met de aankomste van den dag over te leveren. Gedaan in 't veldt voor *Doesburg* den 21 Junius 1672. geteekent *De Louvois*. Toen de Burgemeester *Huygen* de artykelen van de overgave van de stadt *Doesburg*, na de ondertekeninge, voor *Koning Louis* bragt, verzekerde hem zyne *Majesteit* in eigen persoon de nakominge en handthavinge van alle de artykelen in de Capitulatie begrepen: Maar hoe ze gehouden zyn, hebben de Burgers best gevoelt. Ritmeester *Heemskerk* reedt tusschen een trop Fransche Ruiters mede naar den *Koning*; en hy wierd met alle zyne goederen vry van 't *Prison de Guerre*, of '*t Krygsgevangens recht*, verklaart; onder voorwendinge dat hy 't aangezicht des *Konings* gezien hadde. Dus ging de sterke en van alles wel voorziene Stadt *Doesburg* over, daar noch geen gewelt op gedaan was, dan alleen met anderhalven dag schietens, buiten allen noodt.

Valken. ibid.

De Bezetting bestont in ruim 3500 mannen, die alle krygsgevangens bleven. Daar door leedt de *Staat* niet alleen groote schade wegens 't verlies van deze zoo sterke Vesting, maar ook door 't verlies, immers d'afbreuk, van hunne krygsmagt, door 't missen van zoo veel manschap. Hoe de Roomsch-Katholyken terstondt het hooft opstaken tegen de Onroomschen, hun de Kerke ontweldigden; veele buitensporigheden bedreven; *Koning Louis* den burger al ylinx tot het rantsoeneeren van hunne Klokken, 't Geschut, Koper, Tin, &c. dwong, hen van tydt tot tydt groote sommen geldts deed afperssen; en meer andere zwaare lasten hun overgekomen, kan men by andere Schryvers vinden: ook dat hy'er qualyk anderhalf jaar Heer over was, en *Doesburg* zoo ligt als hy het gewonnen had, nevens alle zyne andere Veroveringen in de Nederlanden, heeft moeten verlaaten.

Valken. Casteel Merc. &c. idem Sylv. fol. 21.

De *Militie*, of de Hoofden van die daar binnen gelegen hadden, zochten de schuldt van deze zoo haastige en schandige overgave op de Magistraat en Burgerye te schuiven; maar die hebben zich opentlyk verdeedigt. En waarlyk, of schoon de Magistraat en Burgery zich niet naar behooren in hunnen pligt mogten gedraagen hebben, zoo was immers eene Bezetting van meer

Val. ibid. 498. 499.

meer dan 3500 mannen bequaam en magtig genoeg, indien ze de beſcherminge met ernſt gemeent hadde om eene handt vol burgers, zoo weinige weerbaare mannen uitmakende, te bedwingen. Nopende meer aanmerkelykheden tuſſchen Burgemeeſter *Huygen* en *Inge Niewlandt*, zie de Schryvers op den kant aangewezen. In het begin van de belegeringe bleven van den vyandt, Meſſieurs *Martinet*, Maiſtre de Camp van 't Koningklyk regiment, en toekomende Gouverneur van *Emmerik*; *Soury*, een Switſerſch Kapitein, en *Sr. de Oyen*, aangeſtelt tot Gouverneur van *Monchand*. De Franſchen, *Doesburg* dus ligt gekregen hebbende, ſpotteden zelfs met de zoo ſchielyke overgave van zoo ſterken ſtadt, zeggende ſchimpswyze, ſpeelende op de naamen van de daar voor geblevene Meſſieurs, *Martinet*, *Soury*, en *Oyen*, dat de winſt van die ſtadt niet meer gekoſt had dan een *Swaluwe*, een *Muys*, en een *Gans*.

DOESBURG, DUISBURCH. Keizer *Lotharius de II.* heeft in den jaare 1134. twee talenten jaarlyks (een Talent beliep by de Ouden 1800 Keizers guldens) toegewezen aan het Klooſter te *Elten*, uit de opkomſten van DUISBORCH. De nabyheit van *Elten* en den *Eltenberg*, doet ons byna gelooven dat hier verſtaan wordt DOESBURG aan de *Druſiaanſche Grift*, niet *Duisberg* aan den *Boven-Rhyn*. Het eerſte is een Stadt van het Graafſchap *Zutphen*, niet verre van de vereeniging van de *Grift* en den *Yſſel*. Men gelooft doorgaans dat *Druſus* het zelve geſticht, en den naam daar aan gegeeven heeft, doch zonder eenigen grondt of getuige. De lichtgeloovigheit heeft een ſlegt toeverlaat in de gelykheit van de woorden, *Druſenburg* en *Doesburg*; naardien DOES een woordt is van Duitſchen oorſprong, het welke ook aan andere plaatzen gegeeven is, als by *Leiden*, in *Weſtvrieslandt*, en elders: en is deze benaming, zoo veel ik'er van begrype, een buiging van het woordt DOEDE, zynde een mans naam, by de Vriezen noch heden ten dage gebruikelyk; zoodat *Doesburg* zoo veel is als DOEDESBURG. Dat nu DUISBURG, het welk *Regino* verhaalt dat in het jaar 884. van de *Noormannen* ingenomen, en in bezit gehouden is, niet is dit *Zutphenſche Doesburg*, maar de *Kleefſche* ſtadt *Duisberg*, blykt daar uit, dat zy die een weinig te vooren hunne grenzen tot aan *Niewmeegen* uitgebreidt hadden, gezegt worden den Rhyn noch hooger opgetrokken te zyn.

DOESUM, een Dorp in het Weſterquartier der *Groninger Ommelanden*.

DOETECHOM, DOETECHEM, DOETECOM, een Steedtje in 't Graafſchap Zutphen; zie DEUTECOM.

DOGGERS-ZANDT, ook DOGGERS-BANK, eene groote Bank of Zantplaat in de Noordtzee, ten Noordweſten van *Hollandt*, der *Zuiderzee* en de kuſten van *Vrieslandt*; tuſſchen *Engelandt* en *Jutlandt*, byna Noordweſt en Zuidweſt uitgeſtrekt.

DOIRNE, DOORNE, ook DEURNE, een Brabandtſch Dorp in de *Meijery van's Hertogen-Boſch* onder 't quartier *Peellandt*. Toen voortydts geheel Brabandt opbrengen moſt eene jaarlykſche ſchattinge van 140000 guldens, 16 ſtuivers, 3 penn. In die ſomme moſt het quartier *Peellandt*, een der vier quartieren van gedachte *Meijerye*, de ſomme 5699 guldens, 10 ſtuivers, 3 penn. draagen: die omgeſlagen over de 27 of 28 dorpen van dat quartier, ſtont *Doirne*, t' zamen met *Vlierden*, op 302 guldens, 12 ſtuiv. 9 penn.

DOLLAART. Een Inham of Zeeboezem tuſſchen *Groningerlandt* en *Ooſt-Vrieslandt*. Zie op DULLAART.

DOMBURG, eene ſmalle Stadt, open en niet bewalt, in *Zeelandt*, op het eilandt *Walcheren*, derdehalf uur van *Middelburg*. Over den oorſprongk dezes naams zyn verſcheide gevoelens; eenigen willen dat *Domburg* zou herkomſtig zyn van *Domini*, of *Domni burgum*, dat is *'s Heerenburg*. Anderen, dat hier een burgt of ſterkte gebouwt is geweeſt, daar uit d' om- en ingezetenen zich verweerden tegens alle geweldt van quaadwilligen, enz. en vermits 'er veele duinen landtwaarts omleggen, zou de naam van *Duinburg*, allengs in *Domburg* verbaſtert, daar uit ontſtaan zyn. In de handtveſten, keuren, en privilegiën, de ſtadt *Domburg* door Grave *Floris den IV.* gegeeven, word doorgaans *Duinburg* gevonden. Deze *Burgt* is door den tydt vernielt, en alleen noch in haar wapen te zien. Ten opzicht van haare oudheit, is deze ſtadt d' alleroudſte; maar ten opzichte van haaren tegenwoordigen ſtaat, een der allergeringſte; doch weder ten aanzien van haaren ſtandt en legplaatze, eene der allerluſtigſte ſteeden van heel *Zeelandt*. Het is geweeſt eene der allerbloeijenſte van 't ganſche Graafſchap: de grasryke weiden, en de vruchtbaare bouwlanden trekken die geenen derwaarts, die zich met den akkerbouw en het veldtwerk willen geneeren. Haare legplaats aan de zee lokt hen aan die zich tot de viſſcherye of zeevaart genegen vinden. Dat was de reden waarom de Graven van *Zeelandt* de Inwoonders aldaar met Stadts Privilegiën, Rechten en Vryheden, ſchoon het een onbewalde plaats was, en noch is, begiftigden. De nette tydt wanneer *Domburg* met Stadts priviligiën eerſt beſchonken is, is onbekent, 't blykt echter zeker dat het meer dan 650 jaaren geleden is: want al in het jaar 1223. word, in eenen brief van Grave *Floris*, *Domburg* eene *Poerte* genaamt, en de Inwoonders *Poerters* (*Burgers.*) De vermaakelykheit dezer Stadt trok, en trekt noch veelen, om hier huizen, hoven, en erven te bouwen, of te huuren, en te koopen, om ze des zomers te bewoonen, en 's winters weêr binnenwaarts te vertrekken. Grave *Willem* van *Henegouw*, *Hollandt*, en *Zeelandt*, verboodt, om *Domburg* van altyts, of meer blyvende Inwoonders en Burgers te voorzien, het koopen van eenige huizen of erven binnen *Domburg*, ten ware men was, of wierd, een *Poorter* van de ſtadt of plaats. Hy gaf ook *Domburg* te leen aan 't huis van *Borſelen*. Toen tuſſchen Vrouwe *Margaretha* en haar zoon *Willem*, *Grave*, enz. een onverzoenlyke twiſt gerezen was, hiel het geheel *Zeelandt*, uitgezondert *Middelburg* en *Domburg*, met Vrouwe *Margaretha*; daarenboven, of daarom, weigerden de *Domburgers* haar 250 Oude ſchilden te geeven, en ter Heervaart te dienen, dat is, met eenige gewapende mannen haar ten dienſte te trekken. In tegendeel begaven zy zich onder Grave *Willem*, t' zyner byſtant tegen zyne Moeder, Vrouwe *Margaretha*: *Willem* verloor den ſlag. Daar op verklaarde zy, in het jaar 1351. „ dat de *Domburgers* goedt, bloet, en alle „ hunne privilegiën verbeurt hadden. Zy deed ook uit *Domburg* eenige der voornaamſte en rykſte Ingezetenen ligten: evenwel liet ze zich eindelyk noch verbidden, vergaf de *Domburgers* hunne misdaadt, mits betalende *twintig pondt groote Gezellen:* wat dit voor een munt was, is nu onbekent; en daar van word in geenen anderen brief, dan in dezen, zoo veel men bewuſt is, geleezen. Zy behiel boven dat alle de goederen der Heeren van *Domburg*, en van alle de anderen, die in den ſtrydt, tuſſchen *Arnemuiden* en *Ter Veere*, verſlagen waren; dat voorwaar al wat ſoms, en van groot belang zal geweeſt zyn. Vermits de oude Schryvers met eenen zonderlingen ophef de uitſtekende luſtigheit, welgelegenheit, ſchoone gebouwen, en treflyke plantagien rontom *Domburg*, nevens de zeer koſtelyke en heerlyke landeryen, pryzen en roemen, die nu meeſt van de zee afgeſpoelt, en verdronken zyn, de ſtadt bedorven en vermindert door 't aanwaaijende duinzandt, zoo dat 'er nu niet dan een klein vlek overig is; kan men zeggen, dat 'er nu niet veel meer dan een droevig gedenkteken en overblyfzel, van dat eertydts zoo geroemde en voortreflyk *Domburg*, word beſpeurt; daar van men echter noch eenig geboomte en beplantingen ziet, waar in geeſtelyke en wereldtlyke Heeren hun hoogſte vermaak plagten te ſcheppen; daar ook noch getuigeniſſe van geeven het huis ten *Weſthoven*, leggende een vierde deel van een uur buiten de ſtadt, den Abt van *Middelburg* toebehoort hebbende; de *Boſſchen*, *'t goedt* der *Abdye* van *waterlooze werven*, en des *Commandeurs* van *Middelburg*, de *Porte*, geweeſt het eigendom der Edelen uit het huis *Schellaarts*, enz.

DOMBURG, een Adelyk Zeeuwſch geſlacht, op het Eilandt *Walcheren*, en zeer oudt. Het heeft langen tydt te *Middelburg* in groot aanzien geweeſt: uit dezen ſtam heeft in 't jaar 1421 geleeft *Wouter van Domburg*, Ridder, en, omtrent den zelven tydt, *Pancras van Domburg*, *Jakob van Domburg*, Ridder, getrouwt aan *Agniet Ruigrok* van de *Werve*, leefde in 't jaar 1513. nalatende *Maria van Domburg*, die ten Man kreeg *Jan van Dyl*, Heer tot *Heiſteren* in 't landt van Kleef. Meer bericht van de Domburgen vindtmen niet.

DOMITII PONTES LONGI, ſeu *Trames aggeratus*. De LANGE BRUGGEN van DOMITIUS. *Lucius Domitius*, een adelyk man, en, behalven de oudtheit van zyn geſlagte, aan *Auguſtus* door verzwagering zeer nauw verwant, is geweeſt Grootvader van Keizer *Nero*. *Tacitus* verhaalt, dat hy, na *Druſus* en *Tiberius* Landtvoogt van Germaniën zynde, *d' Elveſtroom* met zyn leger overgetrokken is, en verder ingedrongen als iemant van die voor hem geweeſt zyn. En opdat deze togt te beter mogt gelukken, dat hy uitgevonden heeft eenige toepaden, of binnewegen, hebbende laten maaken en ophoogen een nauw padt tuſſchen de wyduitgeſtrekte veenen heen, en over de vlaktens die door den diepen ſlyk bedrieglyk, of door de beekjens en ſlooten onbruikbaar waren; welken weg men den naam van *Lange Bruggen* gegeeven heeft. Hedendaags noemt men dusdanige paden en opgehoogde wegen doorgaans **Dyken en beſchoten wegen**. De *Drenthers* (die een gedeelte van de oude *Vriezen* zyn, en met eenen niewen naam aldus genoemt, omdat het Landtſchap van *Overyſſel* naderhandt in drien verdeelt is) noemen dezelve alleen maar **Dyken**. Nu heeft *Lucius Domitius* deze LANGE BRUGGEN voornamelyk gemaakt door de Veenen der *Broekteren* en *Vriezen:* want dit blykt klaar, eensdeels uit zynen togtſtreek, die de Romeinen gemeenlyk namen, als zy van den *Rhyn* naar de *Weezer* trokken; anderdeels wel allermeeſt uit het heen en weêr trekken van *Aulus Cæcina* tuſſchen den *Rhyn* en de *Ems*, in 60.

60. An. 11 cap. 5. 8. & 23.

in de twee togten, die *Germanicus* deede in het landt der *Cheruskers*. Want *Cæcina* is met Keurbenden en Krygshoopen uit de legerplaats aan dezen kant des Rhyns, door het landt der *Broekteren*, getrokken naar den flinker oever van de *Eems* in het landt der *Friezen*, daar voetknechten, ruiters en vloot byeen quamen, om te famen naar de landen aan de andere zyde overgevoert te worden. Doch als het leger op de zelve plaats aan de *Eems* weêr te rug gekomen was; is die zelfde *Cæcina*, die zyn eigen krygsvolk leidde, (laft hebbende langs de bekende wegen, daar hy heene gekomen was, weêr te rug te keeren) genoodtzaakt geweeft met zeer groot gevaar zynen togt over de LANGE BRUGGEN te neemen, die hier en daar door oudtheit gebroken, en door de menigvuldige herftregens vuil waren. Waar uit baarblykelyk is, dat een gedeelte van dezen opgehoogden weg geloopen heeft door de *Veenen*, die de *Amfibaren* en *Broekters* van de *Friezen* afscheidden, en zich zoo wydt uitftrekten als ergens, gelyk *Lipfius* zulks ook erkent, daar hedendaags de Boertange/ Valterdyk/ en Koevorden leggen: als ook door eenige kleindere Veenen in het landt der *Boekteren* zelfs, daar men nu heeft Ligtevorde/ Brevorde/ Walvorde/ Lankvorde/ enz. In welke plaatzen *Cæcina* van de Germanen, die men zeide dat met een gewapent krygsheir naar *Gaulen* getrokken waren, buiten twyfel omringt zynde, met geenen minderen roem als moeijelykheit gevochten herft. En langs dezen weg gaat men recht toe van den oever der *Eems*, die tegens de *Chauken* (daar ter plaatze tot den krysdienft aangenomen) over leit naar *Vetera Caftra* (nu *Santen*; zie boven fol. 195) daar de winterlegering was van de vyfde en een-en-twintigfte Keurbende: welke krygsknechten *Tacitus* uitdrukkelyk verhaalt dat *Cæcina*, nevens die van de eerfte en twintigfte Keurbende, weêrom gebragt heeft. Ik meene dat men ook geenzins in twyfel kan trekken, of *Domitius* heeft ook diergelyke Bruggen en wegen gemaakt in de landen der *Chamaven*, *Angrivaren*, *Dulgibinen*, en andere volken, die tusfchen d' *Eems* en de *Wezer* woonen, en daar hy moft doortrekken: doch dat het gevecht voorgevallen is dicht by den *Rhyn*, in het landt van *de kleine Broekters*, welkers wraakzucht *Cæcina*, in zyn heene trekken, vry wat getergt hadde, meene ik dat uit het gezegde al zoo klaar is.

In Notis ad An. 1. cap. 64.

Annal. 1. cap. 31. 45. 64.

DOMMEL, een riviertje in Nederlandt in 't Hertogdom *Brabandt*, anderen noemen 't een *Watervliet*. Het vloeit omtrent '*s Hertogen-Bofch*; daar aan en op leggen verfcheide Dorpen, onder andere ook *Boxtel*, twee uuren van den *Bofch*; *St. Oudenroye*, daar een heerlyk Collegie van Canoniken geweeft is, dat uittermaaten groote inkomften heeft gehadt: zoo dat de Deeken daar van ryker was, dan eenig Prelaat in het Hertogdom *Brabandt*, enz.

Guicc. befchr. der Ned. f. 113.

DOMMELEN, een dorp in de *Meijery* van '*s Hertogen-Bofch*, onder het Quartier *Kempenlandt*. Toen voortydts *Brabandt* eene jaarlykfche beede of fchattinge van 140000 guldens opbrengen moft, was de geheele *Meijerye* van '*s Hertogenbofch*, in die fomme, gefchat op 19379 guldens, 16 ftuivers, 3 penningen. Daar toe moft het quartier *Kempenlandt*, een der vier quartieren van de *Meijerye*, opbrengen 4074 guldens, 1 ftuiv. 9 penn. welke omgeflagen over de 32 of 33 dorpen van het *Kempenlandts* quartier, ftont *Dommelen* daar in op 57 guldens, 15 ftuiv. 6 penn. Derhalven moet het een gering Dorp in dien tydt zyn geweeft.

Houve H. V. Kr. 2. D. f. 368.

DON JAN VAN OOSTENRYK, DON FERDINANDO *di Toledo*, DON LOUIS *de Requefens*, DON FREDERICO *zoon van Duc d' Alba*, enz. zie op JAN, FERDINANDO, LOUIS, FREDERICO, enz.

DONK (HET HUIS TE) legt in *Ridderwaerdt*, in 't Ambacht van *Woude*. Het is voortyts van 't Geflacht *Donk* gebouwt. Naderhandt quam 't aan dat van *Perfyn*. Het wierd in 't jaar 1575 door de *Spaanfchen*, die zich by *Krimpen* aan de *Lek* befchanft hadden, ingenomen, verbrandt, en t' eenemaal verwoeft. In het jaar 1616 is het weêr opgebouwt, en een vermaaklyk huis (door *François van der Duifa*, getrouwt aan *Arnoldina Brouwer*) van gemaakt, aan welk geflacht het huis te *Donk* toen behoorde.

S. V. Leeuw. Bat. Ill. f. 1215.

DONKERBROEK, een der Dorpen van de Vriefche Grietenye *Stellingwerf Oofteinde*, in 't quartier der *Zevenwolden*. Aan dit Dorp hoort de Buurt *Rufchen*.

Winfem.

DONELLUS, (HUGO) een *Franfchman* van geboorte, een deftig Rechtkundige, en in die faculteit te *Leiden* Profeffor. *Robert Dudley*, Grave van *Leicefter*, voor Gouverneur van den *Staat* aangenomen, had door zonderlinge liftigheden en veinzerijen, van te zyn een groot yveraar ter bevorderinge van den gereformeerden Godsdienft, veele voornaame, en daar onder vroome Polityken, godtvruchtige Predikanten en Ledemaaten misleidt, zoodanig dat zy, van zyne aanflagen onkundig, zich met hem inwikkelden, en hun beft deeden om hem groot te maaken; met toeleg om anderen onder de Polityken en Regenten, die de religie of weinig achtten, of 'er immers niet veel voor deeden, kleen te houden; zie op LEICESTER. Onder anderen werd 'er een brief geftrooit, en van handt tot handt verfpreidt, als uit het Hof van *London* gekomen, en gedagtekent den 10 Maart 1587. daar in wierd geklaagt over de regeeringe van *Frieslandt*, met lafteringen zelfs tegen de hoogfte Hoofden, zoo in de genoemde Provintie, als in die van *Hollandt*. De *Heeren Staten van Hollandt* deeden onderzoek van wien; yder noemde zynen man van wien hy de copy ontfangen had, tot dat het aan *Hugo Donellus* quam: Hy wierd overtuigt eenige Copijen uitgegeeven te hebben; maar wilde niet ontdekken van wien hy ze bekomen hadde. Of hy door belofte aan dien, daar hy de Copy van ontfangen had, verpligt was hem niet te melden; of dat hy het fchrift zelf ingeftelt had, of wel iet anders, dat hem verhinderde zynen man aan te wyzen; immers hy wierd van zyn *Profefforaat* afgezet: vertrok daar op naar *Altorf* in *Duitfchlandt*, aan de grenzen van den *Opper-Paltz*. De vermaarde *Hugo* de *Groot* geeft hem een goedt getuigenifle van geleertheit. „ De Rechtsgeleerdtheit te *Leiden* (zegt hy) heeft tot *Profeffor* gehadt „ *Hugo Donellus*, die, nafpoorende de voetftappen van „ *Conanus* en *Duarenus*, de wetenfchap der wetten in ordre „ en wezentlyke konft gefchikt heeft, befnoeit van allen „ onnutten omflag, die eene al te zorgelooze onweetenheit van de voorige eeuwen daar onder verwart hadde; echter zoo niet, dat hy zich gevoegt zou hebben naar „ de onachtzaamheit der volgende tyden, die, door een „ bloot woordenfieraadt, de kracht der wysheit zelve „ krachteloos gemaakt hebben. Doch door de *Leicefterfche* „ partyfchappen liet hy zich zoo verre vervoeren, dat „ hy, in deze drift gewikkelt, en het niet geringfte deel zyns „ ampts vergeeten hebbende, zich genoodzaakt vondt, „ buiten eer en aanzien, naar *Altdorf* te verhuizen. *Donellus* had in zyn Vaderlandt met zeer grooten lof, te *Bourges* en te *Orliëns*, de Rechten geleert. In- of na de bloedige *Paryfche bruiloft* vluchtte hy (als zynde van de *Proteftantfche* Religie) in het jaar 1572. naar *Duitfchlandt*, en wierd te *Heidelberg* Profeffor in de Rechten; van daar wierd hy in 't jaar 1579. te *Leiden* beroepen; maar om de gemelde oorzaak, en op aanklagte van den *Grave* van *Hohenloo*, wierd hy in 't jaar 1587. den 25 April van zyn ampt gezet. In het jaar 1588. vertrok hy weêr naar *Duitfchlandt*, en wierd te *Altorf* Profeffor in de rechten; was in Vrankryk in 't jaar 1517 (als voor gezegt is) geboren, overleedt den 4 May 1591. Zyne *Commentarien in Codicem* zyn in folio gedrukt en herdrukt. Ook is naderhandt 1642. te *Antwerpen* uitgegeeven, *Donellus Enucleatus*, *Ofwaldi Hillegeri*, in folio; te vooren 1617. in quarto gedrukt.

E. v. Reyd. f. 187. Hooft. Ned. Hift. f. 1151.

Idem Reyd Neder. oorlog. fol. 18

Hooft f. 115

Hugo Groot Neder. Jaarb. fol. 28

Meurf. Ath. Bat. p. 130. & feqq. Soerm. Acad. Regifte pag. 4

DONGEN, een aanzienlyk Dorp in de Baronye van *Breda*. Toen geheel *Brabandt* voortydts eene jaarlykfche fchattinge van 140000 guldens opbrengen moft, was het landt van *Breda* in die fom geftelt op 8685 guldens 10 ftuivers 3 penningen: waar toe het dorp *Dongen*, een van de 13 of 14 Dorpen van die *Baronye* (behalven *Breda* zelfs) 313. guldens 17 ftuivers 3 penningen opbrengen moft. Het heeft Kerk en Predikant ftaande onder 't Claffis van *Breda*.

Houve H. v. K. 2. D. fol. 36

DONGERADEEL (OOST) eene *Vriefche* Grietenije, gelegen in het quartier *Ooftergoo*. Zy heeft in het zitten der Staten van *Ooftergoo* de derde ftemme. In *Ooft-Dongeradeel* leit de ftadt *Dokkum*; nevens noch dartien Dorpen; namelyk *Aengjum*, *Engwierum*, *Ee*, *Jouswier*, *Ooftrum*, *Aelfum*, *Wetfens*, *Nieuwier*, *Niewkerk*, *Pafens*, *Lioeffens*, *Morra*, en *Metflawier*: Noch zyn 'er twee Kloofters van Bagynen geweeft, *Sion* en *Weerd*: deze hadden, by fententie van het Hof, van den 7 September 1544. verkregen, vryheit van accyfen tot een Aam Romanie, twee Aamen Rhynfchen wyn, en drie tonnen Hamburger bier; zy zyn in 't jaar 1580. beide verwoeft. Op zekere plaatze daar omtrent, de *kleine Wye* genaamt, is een myl weegs van de zee af, op eene hoogte, een kabeljauw gevangen, die door den Secretaris aan den Stadthouder *Grave Willem* van *Frieslandt* vereert wierd. Dit is een zeer vruchtbaare hoek landts, zoo tot Bouw- als Weilandt; zie voort op DONGERADEEL (WEST)

P. Win befchr. ving achter zyne kronyk

DONGERADEEL, (WEST) eene *Vriefche* Grietenije onder het quartier *Ooftergoo*; zy heeft in het zitten der *Staten* van *Ooftergoo* de vierde ftemme, *Ooftdongeradeel* de derde. De Dorpen in *Weftdongeradeel* zyn de volgende, *Holwerdt*, *Tonnawerdt*, anders *Tonnaart*, *Wierum*, *Nes*, *Hantum*, *Hantumhuizen*; *Raadt*, *Bierum*, *Medent*, *Germerhuifen*, *Nijenhuys*, verfcheide buurten, met malkanderen eene ftem in de Grietenye uitmaakende; *Hiaura*, *Betterwird*, en *Bornwerderhuizen*, t' zamen eene ftem in de Grietenye; *Bornwirdt*, *Raardt*, *Foudgum*, *Brantgum*, *Waaxens*; zie voort op DONGERADEEL (OOST) en DONGERADEELEN.

Idem Winfem.

DONGERADEELEN, een gedeelte van *Frieslandt*, in twee Grietenijen onderfcheiden, gelegen in het Noorden van de Provintie langs de zee in 't quartier *Ooftergoo*, tusfchen

ſchen de Grietenije *Ferwerderadeel*, en *'t Dockumer diep*. Een kleen watertjen, *de Paſens* genaamt, ſcheidt deze Landtſtreeke in twee Grietenijen, *Ooſt-* en *Weſt-Dongerdeel*. Gedurende de oorlogen tuſſchen den *Koning* van *Spanjen* en de *Vereenigde Nederlanden* hebben deze Grietenijen veel geleden, door de plonderingen der *Spaanſchen*, die veele zyn geweeſt, ook door de zeegolven niet minder: inzonderheit in het jaar 1570. toen in dit quartier Huizen en Schuuren wegdreven, ſleepende de Vloedt alles mede, mannen, vrouwen, kindt en goedt. Boven de kerkdeur van *Metzelawier*, in *Ooſtdongerdeel*, ſtaan in een Marmerſteen de volgende woorden gehouwen; IN 'T JAAR VAN TZEVENTIG IS HET WATER IN DEESE KERK EEN VOET HOOG GEWEEST, EN ZYN IN DEESE GRIETENIJE VERDRONKEN 1800 MENSCHEN: behalven noch die met het afgaande water, uit de Grietenije van *Dongerdeel Ooſtzyde*, tot *Paſens* in zee zyn geſpoelt. In beide de *Dongerdeelen* zyn s'nachts door dien inbreuk verdronken omtrent 5000. en in *Dockum* 200 menſchen: waarom ook de *Niewe Landen*, zoo *Ooſt-* als *Weſtwaarts Holwert* gelegen, in 't jaar 1580. bedykt zyn. Gelyk in deze plaatzen, door veranderinge en den loop des waters, veele landen zyn aangewaſſen, zoo hebben daar tegen de landen in de naaſtgelegene oorden, als te *Wierum* en te *Nes*, groote afbreuk geleden; zulker wyze, dat de kerk te *Wierum*, die voortydts noch midden in het dorp lag, nu, in 't jaar 1622. aan de zeeſtrandt legt. Door het overſlaan der golven zouden deze landen t'eenemaal weggeſpoelt zyn geweeſt, indien 'er niet tegen voorzien ware geworden. In 't jaar 1592. zyn in *Ooſtdongerdeel* ingedykt de landen van *Aenjum*, *Lioeſſens*, en *Paſens*; zulks is geſchiedt door den Heer *Ernſt van Aylva*, Gecommitteerde uit de Heeren Gedeputeerden; nadat voorheen in 't jaar 1570. de gedachte *Vrieſche-* of *Allerheiligen vloedt* de Grieteny van *Ooſtdongerdeel* in 't byzondet zeer beſchadigt hadde. In deze beide *Dongerdeelen* leggen de *Staten* en *Stinſen*, *Holdinga*, *Obbema*, *Hiemſtra*, *Humalda*, *Dornſum*, *Ropta*, *Popma*, *Moppema*, *Rienckema*, *Herwey*, *Aylva*, *Bolta*, *Sinxma*, *Tieſſens*, *Hannia*, *Jarſma*, *Scheltema*, *Stienſtra*, en *Brandtſtede*. Eenige dezer Adelyke Familiën hebben, ten tyde der Nederlandtſche beroerten, de *Spaanſchen* grooten afbreuk, en het Vaderlandt groote en getrouwe dienſten gedaan; waar door ook hunne naamen, t'zamen met hunne daaden, in de Hiſtorien luiſterryk, ter eeuwiger en loffelyker gedachteniſſe, ſtaan geroemt en opgeteekent.

Idem t ſupra chter yne Kr.

Vinſem. r. Kr. l. 550. 51.

dem Vinſem. chter yne Kr.

DONGIUM, een der elf dorpen van de Vrieſche Grietenije *Franekeradeel*, in 't quartier *Weſtergoo*; daar legt het Slot of adelyk Huis *Feitſma*.

Vinſem.

DONIN, DONYN, een Slot of adelyk Huis in de *Vrieſche* Grietenije *Dantumadeel*, in 't quartier *Ooſtergoo*.

Jouve.

DONIN, DONYN, een Slot of adelyk Huis in de *Vrieſche* Grietenije *Hennaarderadeel*, onder 't quartier *Weſtergoo*.

'dem Jouve.

DONIA, DONIJA, een Slot of adelyk Huis in de *Vrieſche* Grietenije *Wonſeradeel*, onder 't quartier *Weſtergoo*.

dem Jouve. Vinſem. chter yne Fr. ronyk.

DONIAWERSTAL, of DODINGAWERSTAL, eene *Vrieſche* Grietenij, in het quartier der *Zevenwolden*: zy heeft de zeſde ſtem in de vergaderinge van de *Staten* deezes quartiers, beſtaat in veertien Dorpen: namelyk, *Goingaryp*, *de Broek*, *Auſterhaule*, *Nyega*, *Oldeouwer*, *Donjega*, *Tzerckgaaſt*, *S. Niclaasga*, *Idskenhuiſen*, *Ter-oele*, *Indycken*, *Langweer*, *Boornſwaage*, en *Leegemeer*. Van 't dorp *Donjega*, van *Weer*, en *Stal*, heeft deze Grieteny den naam van *Doniawerſtal*, of *Donjewerſtal* bekomen; zoo veel als de ſtal of plaats van de Weer of Gerechtsbank, die oudtydts te *Donjega* gehouden wierd. Deze Grieteny is voortyds aan de Grietenije van *Lemſterlandt* gehecht geweeſt.

Vinſem.

DONIA, of DONJEGA, een der veertien Dorpen van de *Vrieſche* Grietenije *Doniawerſtal*, onder 't quartier der *Zevenwolden*; zie op DONIAWERSTAL.

Jouve . D. ol. 151. Jortgeen tichts ronyk. Joſſii Jaarb. . 601. Jouve.

DOORN, een Dorp in 't overquartier van 't Sticht *Utrecht*, met een heerlyk Slot, den Domprooſt (in der tydt) toebehoorende, die'er Schout en Schepenen ſtelt. Het heeft den naam van *Doorn* wegens zyne ſchraalheit, en onvruchtbaarheit van het landt, uit zyn eigen aart niet dan *doornen*, diſtelen, en ſtruvellen voortbrengende. In den oorlog tuſſchen *Gelderlandt*, en *Biſſchop Frederik* van *Blankenheim*, omtrent het jaar 1420. hebben de *Gelderſchen* het landt rondtom *Utrecht* deerlyk verwoeſt, en met een de dorpen *Amerongen*, *Zeiſt*, en *Doorn* geheel afgebrandt, of ten minſten zeer leelyk gehavent.

DOORN, DOORNE, of DOIRNE, een Dorp in de *Meijery van 's Hertogenboſch*; zie op DOIRNE.

DOORNSPYCK, DOORENSPYK, een *Gelderſch* Dorp in de *Over-Veluwe*. Toen het geheele Hertogdom *Gelderlandt* en Graafſchap *Zutfen*, in het jaar 1547. eene ſchattinge van 75000 guldens was opgelegt, moſt het quartier van *Arnhem*, of *Veluwe*, een der vier quartieren van dit Vorſtendom, daar toe 17108 guldens opbrengen: in die ſom was d' *Over-Veluwe*, een van de drie gedeelten dezes quartiers, geſchat op 5700 guldens: die omgeſlagen over de zeven dorpen van dit deel der *Over-Veluwe*, ſtont het dorp *Doornſpyk* op 1207 guldens 14 ſtuivers 3⅛ penn.

l. v. Kr. . D. l. 84.

DOORNWAERDT, DORENWAERDT, eene Heerlykheit; de heerlykſte en grootſte van de geheele *Veluwe*; zy legt tuſſchen *Arnhem*, *Wageningen*, en *Veluwenzoom*, in eene zeer groeizaame landtſtreeke; heeft Noordwaarts een langwerpig wel bepoot Eikenboſch, daar eenige ſteile heuvelbergjens in zyn, waar van men over de laage *Betuwe* een zeer ſchoon gezicht heeft; Zuidwaarts, ter zyden aan beide de zoomen des Rhyns, leggen veele zeer treffelyke Uiterweerden. Het Slot praalt met eenen konſtigen tooren, van binnen ruim en gemakkelyk, en van buiten ſierlyk en voor 't oog vermaakelyk, zoo dat *Frederik Willem*, toen *Prins*, naderhandt *Keurvorſt* van *Brandenburg*, in het jaar 1635. en 't volgende, daar bykans anderhalf jaar zyn Hof hielt, wanneer hy de Prinſes *Louiſa*, Prins *Fredrik Henriks* dochter, ten huwelyk zocht. *Doornwaardt* is eene vrije Heerlykheit, voorzien met het recht van vrygeleide, viſſchery, en andere zonderlinge voorrechten. In oude tyden heeft de Heer van *Vianen* zich vyandtlyk tegen Heer *Barent* van *Doorenwaerdt* gedraagen; en de heerlykheit gewapenderhandt ingenomen en verbrandt. Aan deze heerlykheit zyn leenroerig veele hoffteden, thienden, en landen, door geheel *Gelderlandt* verſpreidt. De voornaamſte leggen in de Kerſpelen *Redichem*, *Bornekum*, *Eede*, in *d'Overbetuwe*, *'t Ooſtbroek*, *Doorebeek*, *Haerde Wolde*, van *'t Stroo onder Garder*, van *Tivel*, *Harwen t' Elſt*, *Ruet*, *Angeren*, *Hervelt*, *Driel*, *Hetteren*, *Randwyk*, *Hyen*, *Doijeweert*, te *Boeningen* en *Weichen*, in 't *Ryk Niewmeegen*, te *Groeſſen Entwel*, en de *Lymer*, te *Niel* in den *Eyffel*, &c. Omtrent het jaar 1280. heeft Heer *Jan* van *Doornwaerdt* geleeft: het Geſlachtregiſter van deze Heeren vindtmen in *J. J. Pontanus*, Gelderſche Geſchiedeniſſen; vermeerdert door *A. Slichtenhorſt*.

Pontan. Gelderſ. geſchied. I. D. fol. 112. Idem fol. 112. en 113.

Idem ibid. fol. 112. en 113.

Tegenwoordig behoort de Heerlykheit van *Doornwaerdt* aan haare Excellentie de Gravinne van *Oldenburg*, die thans in eigendom bezit en bewoont het Biſſchops Hof te Utrecht, dat zy van de Staten dier Provintie, na de doodt der Gravinne van *Solms*, gekocht en treffelyk vertimmert heeft. Men zegt, en weet met zekerheit, dat wylen Koning *Willem* van Groot Brittanje, onſterflyker gedachteniſſe, zeer genegen was, en haakte om deze Heerlykheit van *Doornwaerdt*, van de hooggedachte Gravinne, te koopen; zoo wegens de vermaakelykheit der Landtſtreeke, en d'uitgeſtrektheit van 't gebiedt, als de byzondere gelegentheit tot de Jagt, daar en daar omſtreeks op de Veluwe, daar hy een groot Liefhebber van was: weshalven zyne Majeſteit, als Zy hier te lande was, zich daar dikwyls, ter gedachter vermaakrenninge, liet vinden; doch echter kon hy nooit de Gravinne beweegen tot afſtant van deze Hoogadelyke luſtplaatze; hoewel 't gemeen gerucht wil, dat d'onderhandeling hier over tuſſchen Haar, die voor de Verkoopſter zeer voordeelig hadde geweeſt, door de doodt des Konings, ſchoon toen ter tydt verre gevordert, voor 't eindelyk ſluiten des koops, geſtremt en afgeſneeden is.

DOORNWERT ook DORNWERT, een Dorp in de *Groninger Ommelanden*, onder 't quartier *Hunſinga*.

DORDENDAEL, DODDENDAEL, een Slot in *Gelderlandt*, in 't dorp *Ewyk*, onder 't ryk van *Niewmeegen*.

DORDRECHT; eene oude, ſierlyke, welbewoonde Stadt in *Nederlandt*, gelegen in *Zuid-Hollandt*, niet verre van de *Brabandiſche* grenzen, aan de rivier de *Maas*; daar de *Merwe* genoemt; op een Eilandtjen, in het jaar 1421. door eenen vreeſſelyken inbreuk van de *Maas* en *Waal*, van den grooten *Zuid-Hollandtſchen Waerdt*, en het vaſte landt afgeſcheiden. Het is de eerſte en de Hooftſtadt van *Hollandt*, daar de *Graven* voortydts gehuldigt wierden; heeft ook de voorzittinge en de eerſte ſtem, onder de ſtemmende ſteden van *Hollandt*; als mede de Graaflyke Munt; ſteekt uit in privilegiën, inzonderheit in het Stapelrecht, boven alle andere *Hollandtſche* ſteden. Het word ook van eenigen voor de oudſte ſtadt van *Hollandt* geſtelt: legt op vier Rivieren, die van de ſtadt een eilandt maaken, namelyk, de *Merwe*, *Waal*, *Maas*, en *Linge*. Dus vertoonden die van *Dordrecht* hunne ſtadt, op de blyde inkomſte van Prins *Philips* van *Spanjen*, in het jaar 1549. opgepronkt als eene Maagdt, en met deze Latynſche verzen vereert:

De Raey Diction. Geogr. p. 186. Petit. Nederl. Republ. pag. 78. Brugm. voor Scriver. Kronyk der Graven p. 8. P. Mont. in Guicc. fol. ...

ME MOSA, ME VAHALIS, ME LINGAQUE,
MERVAQUE CINGUNT:
ÆTERNAM, BATAVÆ VIRGINIS, ECCE FIDEM.

Van *Joachim Oudaan* aldus vertaalt:

De Maas, de Waal, de Merwe, en Linge my bekroonen;
Dies ik, Bataafſche Maagd, een eeuwge trouw kan toonen.

De Schryvers verſchillen niet weinig over den naam. De Oude *Hollandtſche Kronyk* zegt, dat de *Sclaven*, zich door huwelyk vermengt en vermaagſchapt hebbende met de wilde Neder-Saxen, of Vriezen, een ruig of woeſt Volk, en groot van geſtalte, eenige hondert jaaren voor Chriſtus geboorte, na dat zy zeer vermeenigvuldigt waren, en hun landt te klein viel, voor een gedeelte over de *Maas* trokken,

Guicc. fol. 194. Balen beſchr. van Dordr. pag. 74.

ken, in het landt daar nu *Dordrecht* legt; dat ze dat bewoonden en *Wilten* genoemt wierden. Daar op vervolgt die Schryver, overeenkomende met de oude *Latynſche* Kronyk van *Jan Gerbrants*: Ende die Wilten die in Zuytholländt waenden/ geneerden hen met coeyen ſcapen peerden ende vermenigden oec ſeer/ ende werden ſeer ſterck van volk van waeenen onder die welcke datter enen was/ mer lange jaren hier nae/ geheten Dorech/ ende deſe ſtichte ende fondeerde eene ſtede ofte veſte/ ende deedeſe nae hem ſelven heeten Dorechsdrecht, die wij nu noemen Dordrecht, ende is bi lancheden van tiden een vermaarde coepſtadt geworden/ om dat ſi te lande en te water welgelegen was/ want alle die ſcepen die riviere van den Rijn ende Maſe nedercoemende/ moſten daer verbi ter zeewert inne. Andere hebben: Van deſen ſeer vermaerden Dorotheus/ heeft de ſtadt Dordrecht daer nae getrokken haer beginſel ende naem; alſoo dat geſecht ſoude werden in die Duitſche ſpraek Dorethes-drecht/ het welk in 't Latijn geſeid werd Dordracum.

O.H.Kr. diviſ. 1. c. 22.

Maar van dezen *Dorech* kan men in de Oudtheit niet zekers vinden. *Hadr. Junius* is van gevoelen, dat *Dordrecht* is geweeſt de Merkt, niet van *Dorotheus* of *Dorech*, maar van eenen *Duretus*, eertyds beroemt en onder zyn volk wel bekent: maar zonder bewys. Hy zegt wel, dat'er in onze Hiſtoriën gewag van word gemaakt; doch, doet 'er by, weinig en duiſter. Het woordt *Drecht* neemt hy voor 't Latynſch woordt *Forum*, of *Merkt*: niet zoo zeer om dat daar recht uitgeſproken wierd, als omdat daar de waaren naar toe, als naar eene *Merkt*, daar alles verkoft of verhandelt wierd, gedraagen wierden: even als of *Drecht* van draagen quam, daar doch de naam *Drecht* (*Trajectum*) altydt aan eene Stadt, Dorp, of Plaats, daar eene Overvaart van een rivier was, gegeeven is. Ik wilde wel, zegt *Boxhorn* daar op, dat *Junius* aangewezen hadde, op wat authoriteit, of waar uit hy aan *Drecht* de beteekeninge van *Merkt* geeft; dat ik tot noch toe niet geleezen hebbe, en eenen verzierden vond van deezen man meene te zyn. *Duretus*, of *Durets-Drecht* en *merkt* dan aan *Junius* latende, houden eenigen het niet vreemt, den naam van *Dordrecht* af te leiden van *Door* en *drecht*, t'zamengevoegt *Doordrecht*, zoo veel als een *Doortogt*, *Doortrekkinge*, en dat van trekken *trecht* gekomen, en dit, by zachter uitſpraake, in *drecht* verandert zy. Anderen behaagt, dat *Dordrecht* eerſt *Dideriksdrecht* zou genaamt zyn geweeſt, en dat deeze plaats of ſtadt ten ſtichter gehad zoude hebben *Diderik de III.* zoon van *Arnulph*, *Grave* van *Hollandt*, die begonnen heeft te regeeren in het jaar 988. *M. vander Houve* wil, dat de naam *Thurendrecht*, *Thuringer Drecht*, van de *Drecht* daar de *Thuringers* overſcheepten herkomſtig zou zyn. Vermits hy buiten allen twyfel ſtelt, dat de *Bataviſche Thuringers*, of *Duringers*, te *Dordrecht* hunne *Colonië* of Volkplantinge gehadt hebben; gelyk ook te *Dureſtadt*, of *Duurſtede*. Deze *Thuringers*, zegt hy, *Tungri* in het landt van *Luyk* geweeſt te zyn, (gelyk ook *S. van Leeuwen*) welkers Ryk zich uitgeſtrekt zou hebben tot aan *Duysburg*, en dat zy hunnen koningklyken Stoel te *Thuringer-Drecht*, nu *Dordrecht*, gehadt zouden hebben. 't Bewys word gehaalt uit het Oude zegel der ſtadt, daar deze letters in ſtaan, SIGILLUM OPIDANORUM IN THURDRECHT.

Boxhorn toon. v. Holl p. 72.
Adrian. Junius Bat.
Ph. Cluver. de 3. Rh. alv. cap. 16.
Boxhorn ibid. pag. 72.
B. Nean. antiq. Germ. p. 101.
Houve 2. D. fol. 17.

Hy zegt ook, dat in de Oude Handveſten der ſtadt *Utrecht*, omtrent den tydt van *Willibrordus*, *Dordrecht* ſomtyds *Thuridrecht* genoemt word, ſomtyds *Thoridrecht*. Maar op deze letteren in het Zegel is geen ſtaat te maaken, volgens *Boxhornius*, omdat ze dikmaals naar het oordeel van weetnieten gegraveert worden: doch dat klemt niet zeer, of *Boxhorn* moſt'er de Overheden ook voor kennen, als die hunne brieven met eenen qualyk geſpelden naam van hunne ſtadt zouden bekrachtigen. *Dominicus Marius*, een *Venetiaan*, ſchryft, in zyne *Coſmographie*, de bouwinge der ſtadt *Dordrecht* aan *Keizer Antoninus Pius* toe, en ſtelt deze plaats eerſt genoemt geweeſt te zyn BENEFACTA, daar na *Drodrana*. Maar *Benefacta* word van anderen beter gezegt d'oude naam van *Huy*, of *Hoey*, en niet van *Dordrecht* geweeſt te zyn. Vermits wy hier gewag van *Doreſtadt* gemaakt hebben, in 't Latyn *Doreſtadium*, moeten wy aanwyzen dat zy, die meenen *Doreſtadt* nu *Dordrecht* te zyn, van den weg afdwaalen. Men vindt in d' oude Hiſtoriën dikmaals den naam van *Dore-* of *Doorſtadt*, en dat de *Noormannen*, by zwaare invallen en verwoeſtingen, die ſtadt elendig gehavent, gefoolt, en verbrandt hebben: Maar *M. Voſſius* oordeelt het eene feil te zyn, die ſtadt voor *Dordrecht* te neemen, om dat *Doreſtadt* nu *Wyk te Duurſtede* is. Om nu verder zich van nader bewys te dienen, zy genoeg, dat de oude Schryvers eenparig zeggen, dat *Doreſtadt* maar weinige mylen boven *Utrecht*, en aan den Rhynkant lag, dat immers op *Dordrecht* niet kan paſſen. Onder alle deeze onzekerheden, zou wel de giſſinge van *Janus Rutgerſius*, een *Dortenaar* van geboorte, de aanneemelykſte ſchynen; dat *Dort*, of *Dordrecht*, dien naam van de Riviere *Dorta* of *Dort*, en de *drecht* of *overvaart* aldaar bekomen zou hebben: van die Rivier is de naam van de voorby vloeijende Viſſcherije van *Dortsmonde*, noch in 't leven en niet onbekent; als de mondt van de *Dort*

Idem Houve fol. 118.
Scriv. in Bat. Leeuw. Balen &c. Dominicus Mar.
Voſſii Jaarb. van H. pag. 7.
J. Rutg. Var. lect. Goudh. in de O. H. Kron.

of *Dorta* geweeſt: zynde die, ſedert die groote en geweldige inbreuk van 't jaar 1421. met zoo veel andere kleine vlieten en wateren, onder het groot ontſtaane water, de *Biesbos* genaamt, vermengt, nu buiten alle kenniſſe; zie op DORTA. Dit dan dus geſtelt zynde, is 't ligt te vatten dat *Dordrecht* den naam van de overvaart, *Drecht*, of *Trecht*, over de *Dort* of *Dorta*, kan gekregen hebben, zoo wel als *Maastricht*, van de overvaart over de *Maas*; *Utrecht*, wel eer *Trajectum ad Rhenum*, *trecht* of *overvaart* van den *Rhyn*, &c. Andere laffe bedenkingen, dat het van *Thur*, eenen Afgodt die daar yverig geëert wierd, (zie op THUR) of van een Veldtgeſchrei dezer ſtadt, *Thure*, *Thurette*, dat noch in de Vaſtenavonds-reijen, in de XVI[de] Eeuwe, gezongen wierd, en waar van den aanvoerder een bloot zwaerdt droeg, zou afkomſtig zyn, gaan wy dus zwygende voorby. Rakende de Stadts oudtheit, of lieſſt de bouwinge der ſtadt, die de bovengedachte *Dominicus Marius* aan Keizer *Antoninus Pius*, omtrent 140 jaaren na Chriſtus geboorte, toeſchryft, als boven gezegt is, wil *M. van der Houve*, dat der Franken Koning *Clodomirus* daar reedts in het jaar 320 zyn hof zou gehouden hebben: zie op ANTONINA, daar men ook *Boxhornius* wederlegt zal vinden. Dat van *Regina Prumenſis*, die ontrent het jaar 910 heeft geleeft, verhaalt wordt, paſſen zommigen op *Dordrecht*, zommigen op *Dortsmonde*. Hy bericht ons dat *Zundebolch*, Koning van *Auſtraſia*, zynen getrouwen Veldtheer en Raadt *Reginard*, op valſche aanbrengingen, van zich verdreef, en hem geboodt binnen veertien dagen uit zyn Koningkryk te vertrekken: Waar op *Reginard*, in gezelſchap van den Grave *Odoaker*, en zommige anderen, met vrouwen, kinderen, en tilbaare goederen, zich in eene ſterke plaats, DURT genaamt, begaf. Dat de Koning zulks vernomen hebbende, een leger vergaderde, om die Veſting te winnen; maar dat hy 'er vruchteloos van opbreeken moſt, wegens de moeraſſen, en het gedurig op- en afloopende water der Maaze. Dus heeft *W. v. Goudhoven* de plaats van *Regino* aangetrokken: *Boxhorn* aldus: *Zundibolch*, tot zich gevoegt hebbende den Grave *Odocrus*, en meer anderen, met vrouwen, kinderen, en allerlei ſoort van huisraadt, is gegaan in een zeer wel bewaarde plaats gezegt *Durtos* (*Regino* heeft *Durfos*) daar hy zich verſterkte: Dit ter ooren des Konings gekomen, en hy een heir verzamelt hebbende, deed zyn beſt om het Kaſteel te winnen; maar kon niet wegens de moeraſſen, en de veele uitſtortingen der wateren, die hier uit de riviere de *Maas* koomen. Men ziet hier, dat d'een den *Koning* geen *Zundibolch* hiet, maar den Verdrevenen dien naam geeft, en voor *Durtes* ſtelt *Durfos*: welk woordt *P. Scriverius* wil verbeetert hebben in *Durtos* of *Durteos*, dat hy voor *Dortsmonde* houdt. Dat *Goudhoven Odocrus* neemt voor *Theodoricus*, of *Diderik*, naderhant eerſte Grave van *Hollandt* geworden, is niet dan eene bloote giſſinge; ook is dit al geen klaar bewys, dat *Durtes*, of *Durfos*, by *Regino*, het hedendaagſche *Dordrecht* zou zyn; of wel *Dortsmonde*. *Iſ. Voſſius* verwerpt die veranderinge in *Durteos*, vermits *Regina Prumenſis* niet alleen, maar ook de Schryver der *Britanniſche* jaarboeken, nevens *W. Heda*, *Durfos* hebben; maar, zegt hy 'er by, veele hebben *Regino* gevolgt, die zelf veele jaargetallen niet recht geſtelt heeft: dit blykt uit *Frodoardus* hiſtoriën, op 't jaar 828. daar eens en andermaal deze ſtadt *Duroſoſtum* genoemt wordt; waar uit ik giſſe, ja voor zeker houde, dat van oudts d' eerſte naam van *Dordrecht*, DURFOST geweeſt is. Indien wy dit ook naar de hedendaagſche moedertaal willen neemen, zal het *Water-Veſt* zyn: want onze Voorouders zeiden *Foſten* voor *Veſten*, en *Dur*, *Duur*, of *Dor* betekende, naar de oude taal, niet alleen in onze *Hollandtſche*, maar ook naar de *Vrieſche*, *Engelſche*, *Saxiſche*, ja zelf naar de oude *Celtiſche* ſpraak, *Water* of *Stroom*. Daar *Doreſtadt* (de voor dezen zoo groote ſtadt, nu *Wyk te Duurſtede*) zynen naam van heeft. Welke laatſte meening, dat *Durefoſt* in *Dordrecht* met der tydt verandert zou zyn, by veelen aanneemelyker wordt geoordeelt; dan die andere, van Grave *Diderik*, en het Waterſtroomtje *Dorta*. *J. van Beverwyk* verhaalt, als een gemeen gevoelen, dat omtrent het jaar 700. eenige Viſſchers hutten, op den hoogen Dyk aan de *Merwe*, van de *Sloe* af, die nu by den boom het ſcheidtzel van den *Riedyk* maakt, tot aan 't Spui toe, daar na tot de Vrytpoort voortgezet, allengs tot eene ſtadt zouden aangegroeit zyn, en eenen langen tydt alleen met woningen van hout voorzien, en opgeſlagen zyn geweeſt. Deze Dyk was heel hoog tegen het water en de vloeden opgeworpen; daarom zetteden zich de Viſſchers en Schippers-gaſten daar omtrent eerſt ter neder. Dat het water voorby dezen dyk plag te loopen, is kennelyk uit den Tooren, die voortydts aan de *Tolbrug* ſtont, daar tol ontfangen wierd, en de brugge noch den naam van voert: ook is aan dien kant de ſtadt zoo veel aangegroeit, dat deze Dyk, eenen geruimen tydt van Viſſchers en boeren, als een langwerpig dorp, bewoont, nu het aanzienlykſte deel van de ſtadt geworden is. Dat *Dordrecht* in het jaar 1064.

H. v. Dyk f. van Zuid Holl.
J. L. verh. Ned. p. 5.
J. v. Dyk v. Zuid Holl. p. 58.
Hoev. H. V. 2. D. f. 11
Boxh. Toon. Holl. p. 72
Regin. Prum. by Goudh. in d' Holl. f. 75
Boxh. toon. p. 74
W. H. Hiſt. Ultr.
Iſ. Voſſ. Epiſt. ad Adr. Blyenb. 21. Aug. 1648
M. Balen beſch. van Dort

1064 al bekent was; blykt uit den beveſtigingsbrief van de giften aan de kerke van *Utrecht* gegeeven: „ waar by „ Keizer *Henrik de IV.* aan Biſſchop *Willem*, en zynen „ ſtoel wedergeeft, herſtelt, en bekrachtigt vier Manſen „ (hoeven of hoffteden) in *Krimpen* gelegen; van de „ rivier *Alblas* tot de *Merwede*, van daar te *Monkenesdrecht*, „ de helft van 't geheele landt, met al dat 'er aanpaalt, „ ook van de *Ryede*, neffens de *Merwede* te *Slydrecht*; insgelyks nevens de *Merwede* tot in THUREDRECHT, „ van daar tot in de *Dubble*, van daar tot in *Duvelhaar*, „ van daar in *Waal*; van daar weder in de *Merwede* tot „ in THUREDRECHT mitte Capelle, aldaar niewelyks „ gebouwt. Van *Thuredrecht* Ooſtwaarts tot aan *Godekins* „ hofftede toe, welke is neffens *Werkenemonde*. In *Holtreka* „ 7 Manſen, in *Valkenburg* 16 kleine woningen, mittet „ landt daar aan behoorende, ende aldaar 3 Manſen; „ ook ſeker Eikenboſch, tuſſchen *Valkenburg* en grooter „ *Henekeſtegen*, tot *Liſſe* toe, om hout te houwen totte „ jagt en weide, ende alle gebruik. In *Heemſtede* een „ Manſe. De Kerke tot *Flardingen*, mitte Capellen; „ *Kirkwertte* mitte Capellen, *Pethem*, *Aldathorge* mitte „ Capellen; *Vorehelt* en *Northgo* mitte Capellen, daaren- „ boven het ganſche Graafſchap van *Hollandt*, met al 't „ geene wes totten Koningklyken Banne behoort. Wy hebben den brief hier wat breedt voorgeſtelt, en mogelyk breeder dan 't behoeft, om te bewyzen dat *Dordrecht* (hier genoemt en geſpelt *Thuredrecht*) al in 't jaar 1064. bekent is geweeſt: ook zullen 'er de liefhebbers der Oudheden noch by vinden, hoe eenige Dorpen omtrent *Dordrecht*, in dien tydt genoemt wierden. Het begin van den brief luidt; „ *Henrik*, door gunſte der Goddelyke goedertieren- „ heit, *Koning*. Wy willen dat bekent zy allen geloovi- „ gen in Chriſto, enz. hoe dat wy die goeden die onrecht- „ vaerdig ontnomen zyn de H. Godts Kerke tot *Utrecht*, „ van Graaf *Diderik*, en zyne Zoonen, van dien tydt, &c. Het eindt. „ En op dattet geſag onſer beveſtinge vaſt en „ onverbrekelyk mag blyven, enz. hebben, enz. doen „ bezegelen enz. Gegeven in 't jaar der menſchwerdinge „ des Heeren 1064. den 2 May, tot *Merwede*, gelukkelyk „ in Godts name. Evenwel was *Dordrecht* toen noch maar een dorp, of een open ſteedtjen: want of wel Keizer *Henrik*, in zekeren Latynſchen brief, *Dordrecht* met den naam *inclytæ urbis Thuredrecht* noemt, zoo weet men dat in dien tydt Vlekken en opene Steedtjens den naam wel van URBS, STADT, gegeeven wierd. Het is bekent dat *Dordrecht* eerſt in 't jaar 1230 eene bemuurde ſtadt geworden is: *Goudhoven* ſtelt echter dat ze voor die bemuuringe aarde wallen heeft gehadt. In de Stamlyſt, van de *Van Dyken*, een zeer oudt geſlacht binnen *Dort*, ſtaat voor aan; „ In den jaare 1230. quam eenen *Gyſen* „ *Dyck*, (*Van Leeuwen* heeft *Gys Dycking*) Ridder tot „ *Dordrecht*, begreep die ſtadt met de ſuiſelingen, ende „ begonſt te mueren, wezende een geboren *Batavier*. Was „ zeer ryk, ende nam daar een Wyf, de dochter van „ eenen Grave van der *Mark*, daar hy vyf kinderen by „ won; *Willem*, *Jan*, *Jutte*, *Catryn*, en *Eliſabeth*; „ gaf met elk 500 Franſche ſchilden jaarlyks. Was eertydts genaamt TURDRYFT, en daar na, groot wordende, *Durdrecht*. Men zegt dat het noch ter gedachteniſſe, even voor de Nederlandtſche beroerten, in een glas van de groote Kerk geſtaan zoude hebben. Ontrent dien tydt waren de *Duiken*, *Sluiſen*, en *Oems* in groot aanzien, en Regenten van *Dordrecht*. Hoe *Diderik de IV.* Grave van *Hollandt*, enz. in het jaar 1048 binnen *Dordrecht* om het leven raakte; zie op DIDERIK DEN IV. GRAVE, enz. Weinige jaaren voor de gedachte bemuuringe der ſtadt (*Boxhorn* ſtelt 1210) hadt *Gerard van der Aare*, Broeder van *Diderik*, Biſſchop van *Utrecht*, *Dordrecht* belegert, ingenomen, en in brandt geſtoken; daar door het grootſte deel van deeze ſtadt, of, toen noch een vlek, vernielt wierdt: maar, vermits veele Hiſtoryſchryvers de doodt van Biſſchop *Diderik* op 't jaar 1210 ſtellen, en *Gerard van der Aare* Dordrecht by het leven zyns broeders innam, moet het verwoeſten van deze ſtadt vroeger, veellicht op 't jaar 1201. (in welk jaar hy in December, volgens *J. de Beka*, overleedt) geſtelt worden: 't zy zoo 't wil, althans *Dort* leedt door het vuur zeer groote ſchade. In een oudt regiſter *t' Utrecht*, rakende de ſtichtingen van de Kerken en Klooſters van dat Bisdom, vindtmen dat te *Dordrecht* in het jaar 1064 eene Kerk geſticht is. *J. v. Beverwyk* meent dat het de *L. Vrouwe*, of de *groote Kerk* zal zyn geweeſt; anderen dat dit beter gepaſt kan worden op de *nieuwe Kerk*, of wel op 't *Gaſthuis Kerkjen*, of de *Kapél*, op den *Rietdyk*, vermits de *L. Vrouwe-* of *groote Kerk*, eerſt in 't jaar 1334 geſticht zoude zyn, of wel in 't jaar 1339. *M. v. Balen* toont echter, uit een *geſchreve Daglyſt*, dat deze Kerk in 't jaar 1300 al in wezen was, en daar genoemt word, ſomtyts *Eccleſia beatæ Mariæ*, dan weêr *Eccleſia Dordrana*, of *Dordracenſis*, ook *Eccleſia Major*: Maar daar tegen ſchynt te ſtryden de *Latynſche Inſcriptie*, ſtaande onder den tooren in eenen blauwen ſteen, met vergulde letteren uitgehouwen, luidende in onze taal:

Ik ben geſticht in 't jaar Jeſu M CCC XXXIX. den 10 Junius, waar op dan de tydt volgt wanneer zy is verbrandt geworden. Men vindt in de Lyſten geene ouder Dekens, noch Canoniken dezer kerke, dan van 't jaar 1366. Het gedachte verbranden der groote Kerke is in het jaar 1457. den 28 Junius, op St Pieter en Paulus advent, met al wat'er in was, voorgevallen: de tooren bleef ſtaan; doch de brandt duurde van 's Woendags tot Zondags toe, en nam wel 2000 huizen wech. De Roomſch-Catholyken hebben veel geſchreven van eenige Mirakelen van beelden, als andere, in dezen brandt en in die kerke geſchiedt; maar wy zullen, 't ander voorby gaande, alleen maar aanhaalen, 't geen 'er *Æneas Sylvius*, of Paus *Pius de II.* omtrent zeven jaaren na deze verwoeſtinge overleden, van zegt. „ Onder de *Hollanders* zyn de *Dortenaars* de „ voornaamſten (*inter quos præcipui Dordracenſes.*) De ſtadt „ is zeer fraai, ſterk, en ryk, wel gelegen tot den koop- „ handel: men verhaalt, dat 'er het vuur een groot deel „ in het voorleden jaar van verbrandt heeft; en hoewel „ men 'er veele mirakelen van vertelt, gaa ik die voor- „ by, om datze niet genoegzaam met goede getuigen „ * bewezen worden. Van de verdere Kerken en Kapéllen kan men *M. van Balen* nazien, in zyne *beſchryvinge van Dordrecht*. Het gebouw dat nu het Stadthuis is, wierd gemaakt in het jaar 1382 tot gerief van de vreemde Kooplieden, die, omtrent dien tydt, de vermaarde koopſtadt *Brugge* verlaaten hadden, wegens de oorlogen, die de *Bruggelingen* tegens hunnen Grave voerden. Het oude Stadthuis plag te ſtaan op en nevens de Tolbrugge, zoo datmen daar onder door over de Brugge ging: had eenen zeer ouden tooren, die ontrent het jaar 1540. uit vreeze dat hy om verre mogte vallen, afgebroken wierd. De eerſte Monikken van St. Franciſcus orden, in *Hollandt* gekomen, wierden binnen *Dordrecht* wel ontfangen, zy hebben daar al een Convent gehadt in 't jaar 1311. of 1312. Onder andere Privilegiën van *Dordrecht* is ook dit: „ Indien eenig burger der ſtadt ſchuldig „ ware aan eenig ſchelmſtuk, hoe ongeregelt het ook „ mogte zyn, dat daar over op geene andere plaatze „ dan te *Dordrecht*, van Schout en Schepenen der zelver „ ſtadt, onderzoek geſchiede, en het daar geſtraft worde. Het gebeurde omtrent het jaar 1300. dat *Alard*, Bailjuuw van *Zuid-Hollandt*, te *Dordrecht* grooten vlyt aanwende, om onderzoek te doen tegen eenige Burgers, van verraderye tegen den Grave van *Hollandt* beſchuldigt. De Schepenen zeiden, dat het ſtreed tegens hunne privilegiën; lieten echter toe dat hy voor datmaal nevens hen, zonder verkortinge van hun recht, zitten zou, niet om te oordeelen, maar alleen om te onderzoeken. Terwyle men daar mede bezig was, quam Grave *Jan* zelf, met Heer *Wolfert van der Veer*, te *Dordrecht*, begeerende de naamen der misdadige burgeren op 't papier geſtelt, enz. De Poorters lieten daar op van zich gaan; dat die binnen de ſtadt iet misdaan hadden, binnen de ſtadt te recht geſtelt moſten worden, volgens hunne privilegiën. Grave *Jan* vertrok zeer toornig naar *'s Gravenhage*. Die van *Dordrecht*, daar over zeer bekommert, zonden aan hem eenige voornaame perſoonen; booden aan altyt t' zynen gelieven te willen ſtaan, en van hunne zaak reden te geeven. Daar op wierd eene t' zamenkomſte binnen *Delf* beſtemt. *Wolfert vander Veer*, des *Graafs Advokaat*, of Woordtvoerder, eiſchte dat alreede gezegt is. De Schepenen van *Dordrecht* berichtten Grave *Jan* met den Bailjuuw, dat de zaaken geſchiedt binnen de ſtadt, moſten gevonniſt worden by Schout en Schepenen van *Dordrecht*, en geene andere Rechters. De *Bailjuuw* gaf 'er tot antwoordt op, dat het gelogen was, en boodt eenen kamp die geenen, of den geenen aan, die anders wilde of wilden zeggen. Een der Schepenen zeî; het was niet betamelyk de Privilegiën van eene ſtadt aan een tweegevecht te hangen, want in zulk een geval zouden ze zoo veel als niet zyn: Dus bleef die handelinge onafgedaan, en elk vertrok weêr naar huis. Kort daar na kondigde Grave *Jan* den *Dortenaaren* den oorlog aan. Bailjuuw *Alart* quam met een deel volks in *Slydrecht*, en hy maakte daar een zwaar Blokhuis op den Dyk. Die van *Dordrecht* ruſtten zich ter tegenweere; ſchreven ook brieven aan *Hollandt* en *Zeelandt*: datze zich niet te haaſten hadden, om tegen hen in oorlog te treeden, vermits 't geen nu *Dordrecht* gebeurde om hunner Privilegiën wil, hun t' avondt of morgen ook ten deele konde vallen: doch alzoo kort daar na *Wolfert van der Veer*, des Graafs gunſteling en ophitzer, in *Hollandt* om hals geraakt was, wierd de Belegeringe opgebroken. Dus heeft Grave *Jan*, loerende op de Vryheden en Voorrechten, niet anders daar van dan den haat der *Hollandtſche* Gemeenten getrokken. In het jaar 1391 ontſtont 'er een oorlog tuſſchen Heer *Otto van Arckel* en die van *Dort*: de Tollenaar te *Meckenshoek* plaagde de *Gorinchemmers*, onderzaaten van *Arckel*, vry hardt: ook verſchoonde hy anderen niet. *Otto* deedt hem, tot twee of

* De Latynſche woorden zyn: *Inter quos præcipui deficientes.*

drie reizen toe vermaanen, dat hy niet zoo onbehoorlyk met zyne onderdaanen en hunne goederen zou handelen: maar om dat hy 'er echter mede voortvoer, liet hy hem om 't leven brengen. Het wierd voor eene zwaare misdaadt, niet alleen tegen *Dordrecht*, maar als het gemeene Landt rakende, opgenomen: dieshalven hy, vreezende als een doodtslager voor de Justitie betrokken te worden, naar *'s Gravenhage* trok, en begaf zich by Hertog *Albert*, Grave van *Hollandt*, enz. dien hy t' eenemaal t' zyner wille en gunste had, biddende om pardon, dat hy ook verkreeg. Die van *Dordrecht*, daar niet mede vergenoegt, hielden een Schip, uit *Zeelandt* naar *Gorinchem* zeilende, met al dat 'er in was aan: vermits de Schipper sedert eenigen tydt het Stapelrecht niet voldaan hadde. Daar over wierdt aan Hertog *Albert* geklaagt. Andere *Hollandtsche* steden, die dit recht der stadt *Dordrecht* mede zwaar viel, klaagden desgelyks. Een dag wierdt 'er beraamt om gezamentlyk, van weêrkanten, voor hem in *'s Gravenhaage* te verschynen. Die van *Dordrecht* oordeelden niet raadtzaam hunne zaak, die ze rechtvaerdig hielden, als een verkregen recht en privilegie, aan eenen Rechter te stellen en te verblyven die hun niet te gunstig, en zoo grooten Heer was; te meer om dat geheel *Hollandt* hen nydig, en daarom tegens hen gekant was. Die van *Dordrecht* dan bleven achter. Evenwel verklaarde *Albert*, dat de steden *Haarlem*, *Delf*, *Leiden*, *Alkmaar*, *Amsteldam*, *Rotterdam*, *Schiedam*, *St. Geertruidenberg*, *Oudewater*, *Vlaerdingen*, *'s Gravesande*, *Naerden*, *Medenblik*, *Enkhuizen*, *Briel*, zynen beminden Cousyn *Otto*, Heer van *Arckel*, mêt zyne stadt *Gorinchem*, voorts de Dorpen *Akkersloot*, *Uitgeest* en *Wormer*, vry van het Stapelrecht der stadt *Dordrecht* zouden zyn. „ Dit Stapelrecht is een privilegie, niet alleen „ dat alle scheepen, eenige waaren in hebbende, 't zy uit „ *Zeelandt*, of van den *Rhyn*, de *Maas*, of *Waal* afkomen„ de, en daar voorby willende vaaren, moeten aanleggen, „ maar dat zelfs ook die uit de *Lek* en van *Thiel* komen, „ schoon een goedt stuk weegs van *Dordrecht* gelegen, „ niet voort, maar opwaarts naar *Dordrecht* moeten vaa„ ren, om daar te stapelen; dat is, de ingelade Koopman„ schappen daar drie dagen lang veil te stellen, of dien last „ met geldt af te koopen. Heer *Otto van Arckel*, van Hertog *Albert* vergost zynde om, wegens 't gedachte aangehaalde schip, tegen die van *Dort* by represalie te mogen handelen, overrompelde eenige met wyn geladene schepen van *Dordrecht* afvarende. Een gedeelte van deeze wynen verdeelde hy onder de zynen, het ander stortte hy in de Rivier: andere *Hollandtsche* steden volgden het voorbeeldt van den Heere van *Arckel*; daar door nam de twist daagelyks toe, en *Dordrecht* raakte in groote ongelegentheit. Doch de op niews ontstoke Factie en haat onder de *Hoekschen* en *Kabeljauwschen* diende die van *Dort*, anders zoo verderflyk voor *Hollandt*, ten grooten voordeele: want in het jaar 1401. heeft Grave *Willem van Oostervant* (Hertog *Alberts* zoon) voorziende dat de *Dortenaars* veelligt met die van *Arkel*, zyne Vyanden, mogten t' zamenspannen, hun 't Privilegie van 't Stapelrecht herstelt, als 't voorheen hun, in 't jaar 1350. van Vrouwe *Margaretha* vergost was. In die aangeroerde zeer schadelyke verdeeltheden, der *Hoekschen* en *Kabeljauwschen*, hielden zy 't met de *Kabeljauwschen*, en met Hertog *Jan van Beijeren*, Grave van *Hollandt*, tegen de *Hoekschen* en Vrouwe *Jacoba*. Daar na wierdenze *Hoeksgezinden*, en stieten hunne *Kabeljauwsche* Magistraat van het kussen. Wat ongelegentheden *Dordrecht* daar door geleden heeft; wat anderen aangedaan is gedurende deeze factiën, konnen wy hier, als van te grooten omslag, niet verhaalen: men vindt het in d' *Oude Hollandtsche Kronyk*, *M. Vossius Jaarboeken*, en *Heemskerks Batavische Arkadia*, *&c.* Onder de belegeringen die deze stadt, ter oorzaake der voornoemde verdeeltheden, heeft moeten lyden, was de schadelykste die haar door Hertog *Jan van Brabandt*, in het jaar 1303. wierd aangedaan; toen de stadt werd in brandt geschoten, en een groot gedeelte daar van in de asche raakte. Echter trokken de Burgers uit, en verdreven den Hertog met al zyn volk uit *Zuid-Hollandt*. In den oorlog tegen *Spanjen*, en 't begin der *Nederlandtsche* beroerten, toen de vaart allerwegen onveilig was, vermits de zoo genaamde *Watergenzen* aan den eenen kant, en aan den anderen de *Spaanschen*, alles wat zy konden roofden; hebben die van *Dordrecht* Oorlogscheepen toegerust, om hunnen Stroom te verzeekeren, zich evenwel veel genegener tot de *Geuzen*, dan tot de *Spaanschen* toonende: want toen de eerstgenoemden het Klooster *Heemstein*, by *Dort*, afbrandden, en de *Spaanschen*, om hen te verjaagen, of te slaan, alreeds tot in *Swyndrecht* gekomen waren, schotenze zoodanig op hen, dat zy weêr naar *Rotterdam* mosten keeren. 't Was ook omtrent dien tydt dat *Bartel Entens*, met een deel schepen, by *Dordrecht* ten anker quam, als wanneer de *Dordrechtschen*, niet zoo zeer uit vreeze, als wel door 't beleidt van eenige weinigen uit de Magistraat, en een gedeelte der Burgerye, de goede zaake toegedaan, met *Entens* een verdrag maakten, en een deel van zyn volk innamen; zich den 25 Junius in 't jaar 1572. vyandt van *Duc d' Alba* verklaarden, en daar tegen Prins *Willem den I.* trouwheit beloofden. Hoe dit verwonder- en aanmerkelyker wyze bedisselt wierd, zie op BLYENBURG. (ADRIAAN VAN) Naderhant, of van dien tydt af, heeft die stadt geen zonderling nadeel door den oorlog geleden. In de Beeldtstormery, byna door geheel *Hollandt*, heeft de Magistraat van *Dort* alle handtdadigheden, hoewel niet zonder groote moeite, verhindert. In het jaar 1388 wierd *Dordrecht* door eenen fellen brandt jammerlyk gehavent; ter dier oorzaake, en om den burger in zyne gelede schaade wat te goede te komen, vergunde Grave *Willem van Henegouwen*, Grave van *Hollandt*, aan die van *Dordrecht* dat alle schepen, die van de Oosterlingen door de Maaze gevoert wierden, nergens anders dan daar zouden mogen aanzetten, en te *Dordrcht* hunne waaren moeten toonen om ze te verkoopen. In het jaar 1350. heeft Vrouwe *Margaretha* die privilegie noch vergroot, als boven gezegt is. Van eenen anderen vernielenden brandt der stadt in 't jaar 1457. is ook hier voor gewag gemaakt. Wy zullen 'er noch bydoen, 't geen in een Kerkboek der groote Kerke daar van aangetekent staat: „ In 't jaar „ ons Heeren M CCCC LVII op *St. Pieters* en *Paulus* „ nacht; te weeten, den maandag afgaande en den dings„ dag aankomende, des middernachts, omtrent een uur „ aan de klok, was den grooten brandt te *Dordrecht*, „ ende het boernede van die groote Kerk, sonder die „ kerktoern bleef staan dat steenwerk, mer alle houtwerk „ van de kerk, ende vanden toern verbernde al totter „ Visling toe al of, datter niet en bleef staen after noch „ voeren aan die Poert sy, ende dat Sacraments Gasthuis, „ met de Visstraet tot aan die Lombaerdestraet toe, son„ der dat afterste huis after 't Gasthuis, daar die Priester „ in woende, ende die Lombaertstraet, voert al totten „ gevangen toern toe, die bleef alleen staen, met Paep „ Heynen Brouwhuys, ende in de Lombaertstraet bleef „ staen een kleyne kamer, ende behoerde eenen korfdra„ ger geheeten Gillis, anders en bleeffer niet staen van „ die Wasbrugge van after tot voren aan beyde syden. „ Ende dese brandt quam aen uyt het kleyn Spoeystraatken „ aan die graft, wt Arien Donkertz huisken. Het getal der verbrande huizen was twee duizent. Men rekent dat *Dordrecht* achtmaal vergroot is geworden: maar van de jaaren daar d' eerste vergrootingen in geschiedt zyn, is zeer weinig met zeekerheit te melden. Omtrent het jaar 1550. wordt gezegt dat de derde vergrootinge begonnen zoude zyn; maar, door eenige verhinderingen, is die eerst recht uitgewerkt in 't jaar 1584. en toen de vierde vergrootinge genoemt, wanneer de niewe Haven, by 't niewe Werk, gedicpt wierdt, en met de daar uitkomende klei 't niewe Werk opgehoogt. In het jaar 1588 wierd eene brugge over de Haven gebragt, en die dus bewoonbaar gemaakt. Daar op volgde in 't jaar 1589 een aanvang van een niew Steedtjen, meest van Vreemdelingen, en wel voornamelyk *Luiksche* Kooplieden, Godtsdienstshalven derwaarts gevlucht; daar stont, voor het jaar 1584. niet dan een Kalktooren; maar nu is het vol huizen bebouwt. In het jaar 1610 (1609) wierd de Haven voort doorgegraaven, zoo dat ze nu van de Blauwe poort tot aan het groote Hooft in- en uitloopt; en t' zedert ganschgelyk eene niewe stadt volbouwt, en met vier bruggen aan 't middelste der oude stadt gehecht. In het jaar 1556 is daar weêr eene niewe Uitlegginge, de achtste gezegt, geschiedt, en het *niewe Eilandt* genoemt; daar eenige aanzienlyke Huizen, Spykers, Pakhuizen, enz. gebouwt zyn. Omtrent het jaar 1620. was het getal der huizen te *Dordrecht* 3084. die t' zedert de laatste vergrootingen zeer toegenomen zyn. Onder *Dordrecht* lasten deze Dorpen, Gehuchten, Landen, enz. *Stryen*, *Cromstryen*, *Claas-Waal*; *Willershoek*, *Anthonis-Polder*, *Westmaas*, *Moerkerkerlandt*, *Maasdam*, *Pieters-* of *Puttershoek*, *Heinen-Oordt*, *Beijerlandt*, *Schoblandts-Ambagt*, *De Lind*, *Rysoordt*, *Henrik-Iden-Ambacht*, *Kyfhoek*, *Hieronymus-Ambacht*, *Heer Jansdam*, *de Sandelyn*, *Barendrecht*, *Ryderbroek*; *Yfselmonde*, *Papendrecht*, *Alblas*, *Alblasserdam*, *Bleskynsgraaf*, *Molenaarsgraaf*; *Brandwyk* en *Gyblandt*, *Lekkerlandt*, *Streefkerk*, *Wyngaarden*, *Slydrecht*, *Gyssen-Oudekerk*, *Gyssen-Niewkerk*, *Hardinxveldt*, *Noordeloos*, *Liesveldt*, *Goudriaan*, *Ottelandt*, *Hoog Bloklandt*, *Slingelandt*, *Hofwegen*, *Peurssen*, *Gelkenis*, *Ammers*, *Gravelandt*, *Raamsdonk*, *Wasbeek*, *Capélle*, *'s Gravenmoer*, *Besoyen*, *de Strang*, *Bergambacht*, *Stolwyk*, *Crimpen*, *Dussen*, *Dubbeldam*, *'s Gravendeel*. Voor dien vervaarlyken inbreuk en overstrominge waren 'er noch; *De Myle*, *Dubbeldam*, *Dubbelmonde*, *Stryen-Monde*, *Almmonde*, *Wieldrecht*, *Wendelmes*, *Allensen*, *Munsterkerk*, *Houveningen*, *Harderswaerd*, *Werkenmonde*, *Poelswyk*, *Leer-Ambacht*, *Weede*, *Muylkerk*, *Eemskerk*, *Hoekenes*, *Op-Alen*, *Uyt-Alen*, *Twee Arendswaerden*, *Nederveen*, *Achthoven*, *den Broek*, *Almsvoet*, *Telloysen*, *Ryede*, daar de *Riedtdyk* den naam van voert, en een Klooster *Heisterbach* geheeten. De Kasteelen en Heerenhuizen in het quartier van *Dordrecht*, zyn, of zyn geweest, *Merwede*, *Liesveldt*, *Gyssenburg*, *Herlaar*,

M. Vossii jaarb. p. 483. Boxhorn Tion. p. 81.

Stapelrecht wat, enz. Idem Boxh. Berrem. in M. Vossii jaarb. p. 483.

Boxh. M Vossii Petit Ned Republ. C. Holl. Kron. f. 382. &c.

P. Mont. in Guicc. f. 196. Vossii jaarb. f. 288.

Hooft. Ned. Hist. f. 73. Mont. in Gui f. 254. Meter f. 196 Idem Hooft. f. 105 Boxho Tonee vanH.

Uit Aant in het Kerkbo te Do by Ba beseh Dord. p. 92.

Leeu Bat. f. 17 Balen Dord p. 64 seq. Idem Balen Goud in de Holl. f. 76.

Herlaar, *Capelle*, *Rye*, *Yſſelmondt*, *Langerak*, *Beſoijen*, *Putteſtein*, *Almſtein*, *Valkeſtein*, *'t Huis te Roon*, *'t Huis te Souburg*, en *'t Huis te Develſtein*; Zie van die verniellende inbreuke der Dortſche, of Zuid-Hollandtſche groote Waerdt, op ZUIDHOLLANDSCHE GROOTE WAERDT. In de Stadt *Dordrecht* is het zoo vermaarde *Synodus Nationaal* der Gereformeerde Kerken van den *Staat*, met bywooninge van Gedeputeerden der Uitlandtſche Kerken van *Engelandt*, *Schotlandt*, en veele Quartieren van *Duitſchlandt*, gehouden; ter afdoeninge, of voorkominge van meer onruſten, alreedts ontſtaan over eenige artykelen in de leere, van den aanvangk der Reformatie af geleert: De zittingen zyn in de jaaren 1618 en 1619 gehouden. In den overval van het jaar 1672. toen *Lodewyk de XIV.* zoo plotzelyk in den *Staat* viel, en 'er byna overal opſchuddingen onder de Gemeente beſpeurt wierden, opgevat tegen de Heeren de *Wit*, om het niet bevorderen van Prins *Willem den III.* &c. had 'er *Dordrecht* ook zyn deel in: en gelyk het de eerſte onder de Hollandtſche Steden is, was 't ook de eerſte die, na het overgaan van *Naerden* en *Woerden*, in *Hollandt*, (gelyk men zegt) *de kat de bel aan hong:* Het droeg zich (als wy in 't korte verhaalen zullen) dezer wyze toe. Eene ſchildery in het Stadthuis, waar in d' aanval der Hollandtſche Scheepsvloote op *Chattam* (vry wat aanſtootelyk voor de *Engelſche Majeſteit* en Natie; en vry wat prachtig voor den *Ruard van Putten*, *Cornelis de Wit*) afgebeeldt was, ſcheen eene der opgevatte oorzaaken, waarom de Koning van *Engelandt* den Oorlog tegen den *Staat*, ter hulpe van *Vrankryk*, verklaarde. De gemeente van *Dordrecht*, dit bekent, en alreeds voorheen tegen de Heeren de *Wit* ingenomen, als van veelen ten laſte gelegt, dat door hun toedoen, en haat tegen het *Huis van Oranje*, alle de bewuſte onheilen veroorzaakt waren, begon niet weinig tegens hen te morren. Het Grauw, in diergelyke gelegentheden vry onbandig, raakte op de been, en daar eenige burgers by: zy haalden in May 1672. de gedachte ſchildery van den wandt en van het Stadthuis, ſcheurdenze aan ſtukken, ſpykerden de ſtukken daar van rondtom de Hooftwacht, en het daar uit geſneden hooft van den *Ruwaert*, *C. de Wit*, aan de Galge: ook plonderden zy daar by noch het huis van den Burgemeeſter *Halling*. Men weete dat de Magiſtraat van *Dort* de gedachte ſchildery, een zeer groot ſtuk, van de *Baane* in den *Haag* geſchildert, in haare Raadtkamer had doen ophangen. Eenige daagen daar na, 't gevaar door der *Franſchen* inval in *Hollandt* voor die Provintie niet verminderende, raakte de ganſche Stadt *Dordrecht* aan 't hollen. Men begeerde het *eeuwig Edict* vernietigt, den Prins van *Oranje* tot *Stadthouder* aangeſtelt, en al de Regenten, die daar niet toe wilden verſtaan, afgeſchaft te hebben. Het geroep, *leeve de Prins! de duivel haale de Witten*, met al hunnen aanhang! galmde, en weêrgalmde door alle ſtraaten. In 't kort, de Heeren van den Raadt wierden gedwongen der Burgeren begeerte toe te ſtaan, en *Gecommitteerden* naar zyne *Hoogheit* te zenden, om hem te verzoeken in hunne ſtadt te willen komen: Zy, derwaarts afgevaerdigt, wierden van duizenden van menſchen uitgeleidt, onder een gedurig geſchreeuw, *lang leeve de Prins van Oranje! ſterve, ſterve de quade Regeeringe!* Zommige ſtaken een *Oranje Vaandel* boven den tooren uit, en daar onder een *Wit Vaandel*, met deeze ruuwe en onbeſchaafde woorden;

„ *Oranje boven en Wit onder*,
„ *Die 't anders meent die ſlaa de donder!*

De *Dordrechtſche* Afgezondenen vonden zyne *Hoogheit* in 't leger by *Bodegraven*, en openden hunnen laſt: daar op quam de Prins binnen *Dordrecht*; daar hy met ongemeen vreugdbewys van de burgeren wierd verwelkomt: Tot aan 't Stadthuis geleidt, wierd Hy daar alleen van de Regenten heuſſelyk verwelkomt, zonder iets van *'t Stadthouderſchap* te reppen: aldus wierd Hy weêr van 't Stadthuis naar de ſtadts Veſten geleidt, om die te bezichtigen, en dan 't middagmaal te houden. Vermits nu de Burgery van het *Stadthouderſchap* niets hoorde, tradt'er een uit naar zekeren Raadtsperſoon, vragende: *Wat heeftmen zyne Hoogheit gemaakt*? d'Antwoordt was; *meer dan hy begeert heeft*: De Burger weêr; *Hy heeft niets begeert, en zoo hebt gy hem ook niets gemaakt.* Aanſtondts liepen de Burgers naar zyne *Hoogheits* koets; hielden de paerden vaſt, velden hunne pieken, en leiden de trompen der muſquetten in de gedachte koets, vraagden den *Prins*, of *hy Stadthouder was*? Hy antwoordde, *wel vergenoegt te zyn:* Zy weêr, *wy niet: 't en zy dat men Uwe Hoogheit Stadthouder verklaare:* zeker Regent, die in 't portier van de koets zat, riep uit! *Vivat Oranje!* maar een der burgeren daar op: *dat 's een Joabs kus. Wy vraagen of zyne Hoogheit Stadthouder is. Indien niet, zullen wy hem uit de koets in onze beſcherminge neemen, en terſtondt al de reſt als ſchelmen doodtſlaan.* Dat veroorzaakte zulken ſchrik in de daar tegenwoordige Heeren, dat zy beloofden de burgerye vergenoeginge te zullen geeven; als ook geſchiedde: aldus wierd Prins *Willem Henrik*, in zulk eene opſchuddinge, binnen *Dordrecht* den 29 Junius 1672. tot *Stadthouder* aangenomen, alleen was de Ruwaert *Cornelis de Wit*, wegens onpaſſelykheit, niet in de Vergaderinge met de andere Heeren Regenten verſcheenen: hy weigerde ook de *Acte* te ondertekenen; om niet in eenen oogenblik om verre te werpen een werk, waar aan hy en zyn broeder, de Raadt-Penſionaris *Johan de Wit*, zoo lange gearbeidt hadden. Hy bleef ook in die weigeringe volſtandig, onaangezien zyn huis met gewapende burgers bezet was, zeggende; *liever wou hy eenen kogel verwachten dan die acte teekenen.* Eindelyk liet hy'er zich noch toe beweegen, na zeer groote aangewende moeite door zyne Echtgenoote, wanneer zy, voor de tweede keer, met haare jongſte kinderen aan de handt, en met haare traanen op de wangen hem gebeeden hadde, doch op haar en op haarer beider kinderen te willen zien. Eenigen tydt, en maar kort daar na, terwyl de *Franſchen* zoo plotzelyk alles byna zonder tegenſtandt veroverden, raakten die van *Dort* weêr op de been: hielden hunne Regenten verdacht, als of zy (gedwongen zyne Hoogheit voor Stadthouder aan te neemen) hem quaadt ſpel berokkenden, en de handen gebonden hielden, vermits hy in het Kapiteinſchap Generaal eene zeer nauwbepaalde Commiſſie ontfangen had, en daarom niet kon doen 't geen hy oordeelde ten meeſten dienſte des landts noodig te zyn. Dat van het geene wel gelukte hem de eere onttrokken, en van 't qualyk gelukkende, hem de ſchuldt gegeeven zou worden: wilden derhalven dat hem een ruimer magt en voller authoriteit zoude worden opgedraagen: daarenboven datmen zommigen uit de regeeringe zou zetten, inzonderheit *Cornelis de Wit*. Zy bragten het ook daar toe, dat zyne *Hoogheit* gemagtigt wierd den Raadt te veranderen; als geſchiedde. Weinige dagen te vooren hadt de Compagnie burgers van de Kromme-elleboogſteeg (in 't begin van September de wacht op het Stadthuis hebbende) alle de veertig kuſſens der Magiſtraat in ſtukken geſneeden; de wapens van den Heere *Cornelis de Wit* en der vier Burgemeeſteren uit de groote Kerk van het niewe Orgel gehaalt; ook wierd de ganſche Raadt door de gezamentlyke Gilden afgezet; waar na zyne *Hoogheit* eenen niewen Raadt aanſtelde. Kort daar na wierden zy al weder oproerig; maar alles hier op te haalen lydt dit *Woordenboek* niet; de aangewezene Schryvers op den kant kan men wegens 't verdere nazien. Dit alleen moeten wy'er noch bydoen; dat toen de *Dordrechſche* burgery hare Magiſtraat gedwongen had den Prins tot *Stadthouder* aan te neemen, of te verklaaren, ook een acte daar van opgeſtelt, en dien zelvén dag al afgelezen, zyne *Hoogheit* het aangebodene *Stadthouderſchap* weigerde te aanvaerden, voor dat hy ontſlagen zou zyn van den Eedt, op het *Eeuwig Edict* gedaan, toen hy tot *Kapitein Generaal* aangenomen wierd: Het geſchiedde ook terſtondt in tegenwoordigheit van twee Predikanten; D. *Delwichius* en D. *Berchem*. Dat *Dordrecht*, en voorts een goedt gedeelte van het tegenwoordig *Hollandt*, oudtydts onder *Zeelandt* gehoort heeft, beweert onder meer anderen *M. Smallegange*. Wegens de Eilanden van *Putten*, *Perniſſe*, *Overmaas*, *Beijerlandt*, *Strijen*, *Dordrecht*, en den *Finaert*, alle als onder *Zeelandt* behoort hebbende, zyn dikmaals groote verſchillen tuſſchen de *Graven van Hollandt* en *Hertogen van Brabandt* gerezen; voorgeevende beide daar eigendom aan te hebben. Eindelyk zyn deze twiſten tuſſchen gemelde *Hertogen* en *Graven van Hollandt* vereffent, vermits de Graven van Hollandt ook Graven van Zeelandt geworden waren, en dus te ſamen eenen Heer hebbende, is 'er over die Provintiën geen ſtrydt meer geweeſt: echter hebben de Hollanders zich van de goede gelegentheit naderhant gedient, om zich toe te eigenen het geen den Zeeuwen toebehoorde.

L. Sylv. vervolg op Aitz. I. D. 1. St. fol. 346. Caſtel. Mercur. 23. D.

Idem ibidem.

Idem Valken. ibid.

Idem Valken. ibid. Syl. ibid. Smalleg. fol. 211.

Hoewel wy boven reeds vry wydloopig de gevoelens der Geleerden over den Oorſprongsnaam der Stadt *Dorrecht* gezien hebben, moeten wy echter hier noch byvoegen, om niets van deze *eerſte Stadt van Hollandt* over te ſlaan, 't geen'er by oude en niewe Schryvers, nopende haare opkomſte, van aangetekent ſtaat, en vooral 't geen wy daar van in 't nauwkeurig werk van wylen den heere *Menſo Alting* vinden, ſchoon veelzins met het reeds gemelde overeenkomſtig; opdat wy alles van dien uitmuntenden Schryver, vertolkt, dit werk inlyven, dat hy ons van den ouden Staat der *Nederlanden* nagelaaten heeft: dus ſpreekt hy van deze Stadt op 't woordt THUREDRECHT, naar d'oude benaaminge, in plaats van DORDRECHT.

THUREDRECHT, in rang de eerſte ſtadt van Hollandt, in oudtheit jonger als *Leiden*, *Briel*, *Delft* en *Alkmaar*, behalven *Franloo*, *Vlaardingen*, en *Rhynsburg*; die of heel niet meer, of immers geen ſteden meer zyn. Onder dezen naam komt zy voor in het oudſte Gedenkſchrift, dat daar van in wezen is, zynde een Giftbrief van Keizer *Henrik den IV.* van het jaar 1064. Dat deze benaming zuiver Duitſch is, kan men geenzins in twyfel trekken van een plaats en naam, die lang na de tyden der Romeinen eerſt zynen oorſprong gekregen heeft. Wat de Ouden

Alting Not. Germ. Inſ. P. II. fol. 173.

gemeent hebben met het woordt THUR of DUUR, hebben wy hier boven, op *Batavodurum*, gezien. Nu moeten wy eens in overweging neemen, wat het tweede woordt DRECHT, of TRECHT, het welk aan zeer veele plaatzen gemeen is, zeggen wil: want het zelve wordt niet alleen gegeeven aan eenige byzondere plaatzen, maar ook aan geheele landtſtreeken en wateringen. Zommige van deze plaatzen leggen aan rivieren, als Durdzecht/ Tuindzecht/ Papendzecht/ Slydzecht/ Vaaſtrecht/ Moerdzecht/ enz. Zommige niet, als Mydzecht/ Loosdzecht/ enz. De landtſtreeken zyn alle van eenen aart, namelyk alle moerachtig; gelyk Dzechterlandt/ in de Baronije van *Liesvelt*; de Dzechten in *West-Vrieslandt*; de Dzachten in *Frieslandt*, enz. Wateringen met dezen naam zyn'er in *Rhynlandt* Maaldzecht/ in *Amſtellandt* Dzecht/ Ruysdzecht/ Holendzecht. Waar uit blykt dat dit woordt, het welk in den eerſten opſlag een en het zelve ſchynt te zyn, niet van een en den zelven oorſprongk en beteekenis is. Ons komen hier drie woorden voornamelyk voor, van welke het zelve oorſprongkelyk kan afgeleidt worden: Dzaagen/ Trekken/ en Darch/ of Derch/ of Derp/ door eenige omzetting van letteren; welk laatſte woordt beteekent een ſoort van aarde die brandtbaar is: doch dat hier niet in opmerking kan komen. Derhalven moet d'oorſprong van deze benaaminge zyn Dzecht/ voortkomende van Dzaagen/ of Trecht van Trekken. Dat het eerſte woordt beteekent een *Merkt* van koopmanſchap, of eene plaats beroemt door hare merktdagen, werwaarts de waaren van allen kanten heene gebragt worden; eveneens gelyk in de Latynſche tale *Forum* (merkt) *a ferendo* (van draagen) heeft de zeer beroemde Heer *Adrianus Junius* al voor lange aangewezen: doch het tweede woordt, en insgelyks het woordt *Togt*, dat van de zelve beteekenis is, meent een plaats daar een Heeren-weg deurloopt, of een *Watering*; dat'er nu een groote weg door THUREDRECHT geloopen heeft uit *Brabandt* naar *Hollandt*, en wederom, eer dat d'Oceaan dien boezem heeft ingeſcheurt, die'er nu is, (den *Biesbos*) getuigen eenpariglyk de Jaarboeken van *Luik*, *Utrecht*, en *Hollandt*. Doch dat daar een Merkt en Stadt geweeſt is, meldt niemant voor *Melis Stoke*; behalven dat men niet twyfelen kan, of de *Deurtogt* is ouder als de Merkt; waar uit noodtzakelyk volgt, dat de rechte en allereerſte benaminge van de ſtadt zyn oorſprong heeft niet van een *Merkt*, maar van den *Deurtogt*. Waar by gekomen is het woordt THUR, of DOUR, het welk, onder anderen, ook Water beteekende: omdat hier niet alleen een deurtogt was, maar ook een togt of vaart over de *Rivier*: zoo dat'er geen grondige reden is om te twyfelen, of de benaming THUREDRECHT, of DURTRECHT, hier uit t'zaamengeſtelt, is hier van daan gekomen; gelyk de letters T. of TH. en D. de een voor de andere gebruikt zyn. *Regino*, Abt van *Pruim*, een ſchryver van de elfde Eeuwe, waar in hy geleeft heeft, maakt op het jaar 898 gewag van een plaats, die hy den naam van DURFOS geeft, leggende aan de *Maas*, daar dezelve nu al eb en vloedt van de zee krygt, en Hertog *Reginarius* zich naar toe begeeven heeft, gebannen, of immers in ballingſchap verdreven zynde, van Koning *Zundebolch*, of *Zuentibolch*; waar ter plaatze hy zoo een ſterk en vaſt Slot opgeworpen heeft, dat het zelve in een tweede belegering van des konings volk niet is bemagtigt geworden. Daar zyn'er die dit ſtellen tot een begin en oorſprong van de ſtadt *Dordrecht*; doch, zoo ik vry uit mag ſprecken, op eene al te ſtoute giſſing; dewyl'er zeer weinig ſtaat te maaken is op de overeenſtemming van de eerſte lettergreep, nadien'er zoo veele plaatzen zyn, die de benaming van DUR, om verſcheide redenen, aanhangt. En alzoo weinig toeverlaat geeft het, dat de Maas daar eb en vloedt heeft, dewyl die ſtreek veel hooger loopt, en zeer veele plaatzen beſpoelt. Ja zelfs men zal door geen geloofwaardig bewys kunnen aantoonen, daar het meeſt op aankomt, dat, behalven de *Oude Maas*, de *Niewe*, die, eerſt lange daar na met de *Waal* vereenigt zynde, hedendaags voorby *Dordrecht* ſtroomt, thans de Merwe genaamt, in dien tydt bekent is geweeſt. Weshalven deze dingen, om'er op de zachtſte wyze van te ſpreeken, voor twyfelachtig moeten gehouden worden. En ik zou denken, dat het geen men met zekerheit van deze zeer aanzienlyke Stadt zeggen kan, niet hooger ſpringt als tot de elfde Eeuwe. Na de doodt van *Aufridus*, *Biſſchop van Utrecht*, en laatſte Grave van *Teiſterbandt*, welke voorgevallen is in het jaar 1008. als deze dit, en geene dat ſtuk van dit Graaffchap na zich trokken, is'er een oorlog ontſtaan tuſſchen den Biſſchop van Utrecht, en Graaf *Diderik den III.* over eenige landen gelegen tuſſchen den *Yſſel* en de *Maaze*; doch voornamelyk over dit Graaffchap, dat toen alleen den naam van *Hollandt* droeg: in welken oorlog de Graaf overwinnaar zynde, zich den toorn en de wapenen van den Keizer op den hals gehaalt heeft. Op dat hy nu de legers, die uit *Brabandt* tegens hem quamen aantrekken, den overtogt mogt beletten; heeft hy DURDRECHT niet wel zonder verſterkingen en een kloeke bezettinge kunnen laaten; in hoedanigen ſtaat die plaats toen ook geweeſt is. Geen Schryver van dien tydt verhaalt dit wel uitdrukkelyk: doch 't geen *M. Stoke* op het jaar 1048. verhaalt, dat onder *Diderik den IV.* omtrent by DURDRECHT, en binnen zyne veſten voorgevallen is, geeft zulks genoeg te verſtaan. Doch dat de poort daar *Melis Stoke* van vermeldt (de poort tot Durdzecht) in zoo kleinen tydt zou opgerezen zyn tot zoo een aanzienlyke Stadt, als *Mattheus Voſſius* ons dezelve beſchryft, zou bezwaarlyk iemant gelooven, zelfs die den Giftbrief van Keizer *Henrik den IV.* van het jaar 1064. die zeer oprecht en onvervalſcht is, niet gezien heeft, waar in allereerſt van THUREDRECHT vermeldt wordt; geenzins als van eene Stadt, ja zelf niet als van eene Parochie: maar als van een Kapélle, en die noch niewelings geſticht was. Zoo dat voor dezen oorlog alleen maar zeer weinige wooningen by dezen Overtogt, of dit Veer moeten geweeſt zyn, die toen noch geene Kapélle noodig hadden; en waar voor een *Altaar* genoeg was, het welk het allerminſte ſoort van Bedehuisjens was, waar van de Prieſters *Altariſten*, of Altaardienaars genoemt wierden, en minder eerwaardig waren als de *Kapéllanen*; gelyk deeze in rang minder waren als de *Plebanen* en *Parochianen*. Doch dat de plaats door de verſterkingen, die *Diderik* daar maakte, en de bezettinge niet weinig toegenomen heeft, kan men daar duidelyk uit afneemen, dat noch in het zelfde jaar 1064. daar aanſtondts eene Kerke is ingewydt; gelyk aangeteekent ſtaat in het Utrechtſche Regiſter der kerken die het ganſche Biſdom door geſticht zyn. En aldus is deze plaats in korten tot een Stadt aangewaſſen, of zulks geworden als de Kerk aldaar ingewydt is, waar onder gebragt is een vry groot diſtrict of gebiedt, het welk *Buchelius*, uit de Archiven van de ſtadt zelve, getuigt dat de Hertogen van *Brabandt* wel eens te leen van den Biſſchop van *Utrecht* bezeten hebben, welk voorrecht zy echter niet lang hebben kunnen genieten; dewyl de twee broeders *Diderik de V.* en *Floris*, weinige jaaren daar na, alles weêrom gekregen hebben, het geen hun van de Keizers afgenomen, en aan de Biſſchoppen weêrgegeeven was; gelyk de Keizer belieft te zeggen. Dat deze Stadt ſedert verſcheide eeuwen den rang als Hooftſtadt, immers van *Zuid-Hollandt*, gehadt heeft, kan men daar klaar en duidelyk uit afneemen, dat de Vorſten, die na de Heerſchappye van *Hollandt* geſtaan hebben, allereerſt na DURDRECHT getrokken zyn; gelyk *Melis Stoke* zulks uitdrukkelyk aangeteekent heeft van *Lodowyk Grave van Loos*, *Otto Grave van Gelder*, en *Adolph Grave van Kleef*. Welke Schryver ook verhaalt, dat de Stadt omtrent het jaar 1210. van de *Utrechtſchen*, die den *Grave van Loos* begunſtigden, overrompelt, geplundert, en verbrandt is: maar die in korten tydt, niet alleen veel ſchoonder en grooter, met niewe en vaſter veſten verſterkt, uit hare aſſche weêr opgerezen is; maar zich ook den weg gebaant heeft om de eerſte Koopſtadt te zyn, een niew voorrecht verkreegen hebbende, het welk het *Stapelrecht* wordt genaamt; eerſt wel omtrent het jaar 1282. van de Wolle, gelyk *M. Stoke* ſchryft, doch weinig daar na van andere Koopmanſchappen; te gelyk met verſcheide Vryheden, die den Poorteren geſchonken wierden door hunne begunſtigers *Grave Floris den V.* en zynen zoon *Jan*; waar vande Giftbrieven van den jare 1284. 1290. en 1299. noch in wezen zyn. Het blykt derhalven dat DORDRECHT (want aldus is het gebruik geworden te ſchryven, de U in de O, en de TH in de D. door lange gewoonte verandert zynde) in veele opzichten eene zeer voortreffelyke Stadt, nu vier eeuwen lang zonder tegenſpraak den voorrang heeft gehadt van de Hollandtſche Steden. De zelve is zeer bequaam en wel gelegen, op den ſlinker oever van den Stroom, waar in *Maas* en *Waal* vereenigt zyn, ſedert welken tydt recht over de Stadt een Vaart gegraaven is naar de *Lek*, in eene onbekende eeuwe, ruim vier uuren gaans van de *Noordtzee*. Waar by komt dat de Zeeuwſche ſtroomen aan deze Stadt zeer bequaame gelegenheit geeven om naar de landen, die Weſtwaarts leggen, haare ſtevens te wenden.

Anna Holl.

In Fl rent.

DORDRECHTSCHE WAERDT; zie op ZUYD-HOLLANDSCHE GROOTE WAERDT.

DORENBURCH is een Kaſteel met een Parochiekerk in de Boven-*Betuwe*, by den oorſprong van de *Linge*; waar van een gedeelte de tienden door giſte van *Otto*, Grave van Gelderlandt, in den jare 1255. gekomen is, aan het Klooſter van *'s Gravendaal*.

Altin Not. Germ Inf. P. p. 44.

DORESTAD, DORESTADUM, DORESTATUM, is *Dordrecht* niet; maar *Wyk te Duurſtede*, in 't Sticht Utrecht; zie op DORDRECHT, en op WYK TE DUURSTEDE.

Voſſii Jaar pag.

DORESTADIUM, DUURSTEDE. *Karel de Groot* heeft eer hy het Keizerryk van het Weſten aangevaart had, zich niet ontzien van deze Stadt, bekent wegens d'overwinninge door zynen Overgrootvader *Pipinus* behaalt op *Radbodus*, en die behalven dat vry beroemt en vermaart was, de gelegentheit van *Utrecht* aan te wyzen, met dat Kaſteel te noemen het *oude Trajectum* (*'t veer* of *d'overvaart*) on-

Altin Not. Germ Inf. P. pag.

onder *Doreſtadum* (DUURSTEDE) en daar neffens als gelyk te ſtellen het *Paleis te Niewmeegen*, als ook de aanzienlykſte ſteden van *Gaulen*, of out *Vrankryk*; niet duiſterlyk te kennen geevende, dat daar toen een brug over den Rhyn is geweeſt; het welk wy op eene andere plaats aangewezen hebben dat de Romeinen al voor lang ondernomen hadden. Die nu hier te lande of te water doortogen, moſten tol of veergelt betaalen, dat vry veel opbragt; waar van hy vryheit geſchonken heeft aan de Abdye van *St Vincentius*, of van Heer *Germanus* (*Germain*). Gelyk zulks getuigen de Giftbrieven van den jare 775. en 779. De Schryver van het overoude Chronykboek, waar van *Andreas du Chêne* een gedeelte uit de Bibliotheek van het *Carthuſer Klooſter*, genaamt de *Berg Godts* (*Mons Dei*) onder de Schryvers der Geſchiedeniſſen van Normandijen uitgegeeven heeft: als ook Keizer Otto de Groote in zynen Giftbrief van den jaare 949. noemen het *Villam* DORESTADE, dat is, de Stadt DUURSTEDE. De Keizer geeft 'er ook, by uitnementheit, de oude Vrieſche benaminge van WICH, of WYK aan, als zynde de voornaamſte der Koopſteden in het ganſche landt. Want WICH heeft by de Ouden de zelve beteekenis gehadt, die by de latere heeft het woordt STADT. En het geen nu by ons het STADTSBOEK genoemt word, wierd by hen WICHBILLET genaamt: gelyk deze beide woorden in zoodanige beteekenis te *Maagdenburg* noch in gebruik zyn, in dat beruchte WEICHBILT. Behalven dat byna aan ontallyke ſteden, inzonderheit in *Engelandt*, de benaminge van WICH gehecht wordt. Deze Stadt word getelt onder de grootſte Koopſteden, die, volgens *Sigebertus Gemblacenſis*, of liever *Geminiacenſis*, in den jaare 837, als de verwoedheit der Noormannen de overhandt had, uitgerooit en verdelgt zyn. Met welke aanteekening overeenſtemt het voorzeide boek van den *Berg Godts*, daar de Jaarboeken van *Fulda* in tegendeel ſchryven, in den jaare 835. en 836. Immers in een van deze jaaren is voorgevallen de eerſte verwoeſting van *Duurſtede:* de tweede is, volgens getuigenis van dat zelfde Chronykboek, en ook volgens de voornoemde Jaarboeken, voorgevallen in het jaar 847. en de derde in het jaar 864. Terwyl de ſtadt ondertuſſchen ingenomen, en bezet gehouden wierd van de Opperzeerovers *Rurick* en *Hariald*. De Canonik van *Nuys*, die de groote Nederlandtſche Chronyk uit de aanteekeningen van de naaſtvoorgaande eeuwen tot aan zynen tydt, of tot aan den jaare 1474. met loffelyken vlyt en naarſtigheit, voltrokken heeft, doet hier by; dat 'er omtrent de eerſte verwoeſtinge vyf-en-vyftig Parochie-kerken in deze Stadt geweeſt zyn. Naderhant is 'er weêr een niew Kaſteel, met den naam van *Doreſtadum* (*Duurſtede*) van de Biſſchoppen van Utrecht gebouwt, waar van de overblyfzels noch eenigzins in wezen zyn, (alleen van twee Toorens, dewyl het overige van 't Kaſteel, door laſt van de Staten 's Landts van Utrecht, afgebroken en geſlecht is.) Daar is ook een Stadt, doch niet aanzienlyk, by geſticht, hebbende wederom den naam van Wyk, getelt wordende onder de vier kleine ſteden der Provincie van Utrecht. Hier is een Sluis in den Rhyn gelegt, die Keizer *Frederik* de eerſte door een *Plakaat* in den jaare 1165. bevolen heeft dat altydt in den zelven ſtant zou blyven: De Neder-Rhyn heeft derhalven hedendaags hier van daan eerſt zyn begin.

DORESTATUM. Deze benaming word by niemant van de Schryveren, die geſchreven hebben in den tydt als de Roomſche heerſchappye by ons de overhandt hadde, gevonden of gemeldt. Echter heb ik geoordeelt de zelve te moeten invoegen onder de oude naamen van plaatzen: en dat volgens eenige goude penningjens, die ten tyde, als Maximiliaan Graaf van Hollandt was, by het dorp *Voorburg*, het welk weleer een beroemde ſterkte was, en van de Romeinen FORUM ADRIANI genoemt wierd, te gelyk neffens andere ontwyfelbare Oudtheden opgegraaven, en van *Hadrianus Junius* beſchouwt en nagezien zyn. Waar op aan den eenen kant te leezen ſtont ELINUM, en aan den anderen DORESTATUM. Ook verhaalt *Willem Heda*, een beroemt Schryver van de Utrechtſche Geſchiedeniſſen, dat onder deze Oudtheden geweeſt zyn goude, zilvere, en kopere penningen, met het opſchrift van AURELIANUS; zoo men het zelve maar te recht geleezen heeft. Waar uit men giſſing maakt, dat de naam van DORESTATUM ten minſten toen, als *Aurelianus* Keizer was, al in gebruik geweeſt, en niet niewelings verdicht is van de latere Opſtellers onzer Jaarboeken, die barbariſch Latyn ſchreven; en die Dureſtadt of Duurſtede/gedurig DORESTATUM noemen, of DORESTADIUM. De gelegenheit en toeſtant van de plaatze kan nagezien en afgenomen worden uit het geene wy op BATAVODURUM gezegt hebben.

DORNENBURGH, DOORNENBURGT, een *Gelderſch* Dorp, in de *Overbetuwe*. Toen in 't jaar 1547. 't geheele Hertogdom *Gelderlandt*, en 't Graafſchap *Zutphen* eene ſchattinge opgelegt was van 75000 guldens, ſtont het quartier van *Niewmeegen*, een der vier quartieren van dit Vorſtendom, in die ſomme op 24342 guldens geſtelt: daar toe moſt d'*Overbetuwe* (een der zes verdeelingen van het *Niewmeegſch* quartier) opbrengen 3896 guldens; welke omgeſlagen over de 24 of 25 Dorpen van de *Overbetuwe*, quam het dorp *Dornenburg* op niet meer dan 48 guldens 11 ſtuivers $4\frac{3}{4}$ penning, zoo dat het van geen groot beſlag is.

DORNIK, DOORNIK, een *Gelderſch* Dorp in de *Overbetuwe:* Toen in 't jaar 1547. *Gelderlandt* en *Zutphen* eene ſchattinge (als in de bovenſtaande poſt) was opgelegt, moſt het dorp *Doornik* daar in 97 guldens 3 ſtuivers $1\frac{1}{2}$ penning laſten. *Houve ibid. fol.* 78.

DORNIK, eigentlyk INDORNIK een *Gelderſch* Dorp of veellicht eene buurt in de *Overbetuwe*; zie op INDORNIK. *Houve I. D. fol.* 123.

DORP, een *Hollandtſch* Dorp, in 't Bailjuuwſchap van *Delfslandt*, by *S. van Leeuwen* gezegt DORP-POLDER. *Leeuw.* . . . .

DORP, ('t HUYS TE) anders *Uittelier*, tuſſchen *Schipluy* en de *Teer* in *Delflandt*; een adelyk Stamhuis van het Ridderlyk Geſlagt van *Dorp*, naderhant gekomen aan Jonker *Jakob* van *Waſſenaar*, Heer van *Opdam*. *S. van Leeuwen* ſtelt dit huis het adelyk ſtamhuis van *Dorp*, tot dat Vrouwe *Barbara van Dorp*, *Gysbert Uit de lier*, Ridder, trouwde: daar na quamen alle goederen van die van *Dorp*, op hunnen zoon *Gysbert Uit de lier*, wiens nakomelingen den naam van *Dorp* aannamen, tot dat *Yda* van *Dorp*, eigenerſſe van dit Slot en de goederen, alles erfelyk maakte aan haren man *Frederik van Reneſſe vander Aa*, die, in 't jaar 1609. kinderloos overlydende, daar in zyne tweede Gemalinne, *Wilhelmina van Gent*, lyftochte. Die van 't Geſlacht van *Dorp* zyn eigentlyk oorſprongkelyk uit het huis van *Waſſenaar*; gelyk dan *Diderik van Dorp*, Ridder, de ridderlyke Hofſtadt *Dorp*, met het rontom gelegen landt te leen hield van *Diderik van Waſſenaar*, omtrent het jaar 1250. uit wiens geſlacht hy was. Verder bericht vindtmen hier van by *W. van Goudhoven* en *S. van Leeuwen*. *Houve fol.* 124. *S. van Leeuw. Bat. Ill. f.* 1286. *Idem ibid. Goudh. fol.* 80. 170.

DORP, (MARTINUS VAN) anders MARTINUS DORPIUS, geboortig van *Naaldtwyk*, een dorp onder *Delfslandt*: had in zynen tydt den naam van groote geleertheit. Hy is geweeſt *Profeſſor in de Rhetorica*, *Philoſophie*, en daar na in de *Theologie* te *Leuven*, in het Collegie van de Lely. Overleedt noch jong in het jaar 1521. *Ludovicus Vives* heeft een graffchrift t'zyner eere gemaakt. *Boxhorn toon. van Holl. pag.* 165.

DORQUERT, DORCQUERT, DORCKWERT, een Dorp in de *Groninger Ommelanden*, onder 't Weſterquartier. *Houve.*

DORT, eene voorname ſtadt in *Hollandt*, is de eerſte onder de *Hollandtſche* ſtemmende Steden; zie op DORDRECHT.

DORTA, het is een riviertje of rivier in de *Dordrechtſe* of *Groote Zuid-Hollandtſche Waerdt* geweeſt; in oude tyden DURT of THURT gezegt, daar DORDRECHT, THURTTRECHT, zynen naam van zou gekregen hebben. In dien geweldigen inbreuk van deeze groote Waerdt, in 't jaar 1421. is deze DORTA, of DORT, met veele andere riviertjens verſlonden, en met het groote water vermengt geworden. Het was eene ſprank van de *Merwe*; heeft geloopen aan de Noordweſtzyde, tuſſchen de ſtadt *Dort* en de *Zwyndrechtſe Waerdt*. Dat 'er zoodanigen riviertje geweeſt is, blykt uit den naam van *Dortsmonde*; zie op DORDRECHT, en DORTSMONDE. *Janus Rutgerſ. Boxh. J. van Eyck.*

DORTSMONDE; een Dorp weleer gelegen aan den mondt, en den uitloop van het riviertjen *Dorta*, dat eene ſprank van de *Merwede* was, ter dier oorzaake is dit dorp ook DORTS-MONDE, of THURTS-MONDT, genaamt geweeſt: aleens gelyk *Leksmondt* van de *Lek*; *Yſſelmonde* van den *Yſſel*; *Roermondt* van de *Roer*; *Rupelmondt* van de *Rupel* die naamen ontleent hebben; zie ook op DORDRECHT. In dien vervaarlyken inbreuk van het jaar 1421. toen de ſtadt *Dort* van de *Dortſche Waerdt* afgeſcheurt, en tot een Eilandt gemaakt wierdt, is ook het dorp *Dortsmondt*, met zoo veele andere, vergaan, en het riviertje DORTA onder de *Maas*, of *Merwe* vermengt en verdweenen. *Regino Prumenſis*, die omtrent het jaar 900 heeft geleeft, maakt op het jaar 898 gewag van *Durtos*, of *Durſes*, dat zommigen op de ſtadt *Dort*, anderen op *Dortsmonde* paſſen; zie DORDRECHT. In de oude Leenbrieven en Verlyboeken ſtaat *Dortsmonde* bekent en bepaalt: In den Verlybrief op Juffrouw *Geertruidt van Slingelandt* ſtaat: „ Strekkende van *Dordrecht* uitwaart tot- „ ter *Maeſe* toe, aan de Zuidweſt zyde *Dubbeldam*, die „ *Myl*, en *Petershoek:* ende *Swyndrecht* aan de Noordtzyde „ gelegen. En in die van Juffrouw *Suete van Beveren:* „ Aangaande van *Dortsmonde* wtte *Dubbel* wt ende aan „ *Wael* toe, ende aan die eene zyde leyt den *Dubbeldam*, „ die *Myl*, ende *Pietershoek*, ende aan die andere zyde „ *Zwindrecht*, ende ſtrekt tot aan *Barendrecht*, &c. Maar vermits deze Verlybrieven na den inbreuk der groote Waerdt, en 't verdrinken van *Dortsmonde* gegeeven zyn, moet dit Verly van de Viſſcherije ter dier plaatze verſtaan worden. Het wapen van *Dortsmonde* is noch voor han- *Jani Rutgerſ. var. lect. l.* 3. *c.* 13. *Goudh. in d'O. Holl. Kr. fol.* 75. *Eyks Zuid-H. pag.* 18. *Beſchr. van Dordr. pag* 78. *Oudenh. Zuid-H. p.* 153. *Idem Balen ibid.*

den, bestaande in een veldt van *keel* (een *roodt* veldt) met eenen *balk van zilver* doorsneeden: gelyk de stadt *Dordrecht*, een roodt veldt voert, gebroken met een *paal van zilver*.

DOTECHEM, DOETECOM, en DEUTECOM: een steedtjen in het Graafschap *Zutphen*. Zie op DEUTECOM.

DOTINGA, een Vlek of adelyk Huis in het dorp *Marssum*. Een ander DOTINGA heeftmen in 't dorp *Dronryp*, beide gelegen in de *Vriesche* Grietenije *Menaldumadeel*, onder *Westergoo*.

DOVEREN, DOEVEREN, een Dorp behoorende onder *Heusden*; heeft Kerk en Predikant, t'zamen met Genderen, staande onder het Classis van *Gorkum*.

DOUSA, (JANUS) of *Jan van der Does*, te *Leiden* geboren, een Heer van groot verstandt, zoo datmen hem den tweeden *Varro*, of den *Hollandtschen Varro* plag te noemen. Deeze *Janus Dousa*, *Desiderius Erasmus*, *Adrianus Junius*, en *Wilhelmus Lindanus*, wierden toen genoemt de geleerdste mannen in de Latynsche taale, enz. die in *Hollandt* geboren waren. Nadat hy zyne studiën te *Lier in Brabandt*, en te *Delf in Hollandt* voltrokken had; wierd hy eerst in de Politie, daar na tot den opperstcn Raadt zyns Vaderlandts bevordert. Hy is negen-en-dartig jaaren lang *Curator* van de *Leidsche Academie* geweest. Den tydt dien hy van de zorgen en zaaken van Staat afbreeken kon, besteedde hy in de boeken; heeft zich ook, door eenige zyner schriften, vermaart gemaakt in gansch *Europa*. Heeft uitgegeeven *Notæ* op *Petronius*, *Plautus*, *Catullus*, ook *Annales Hollandiæ*, en eenige Poëzy. *Boxhorn* stelt hem 39 jaaren als *Curatur*, gelyk gezegt is; maar het moet een misslag zyn, vermits de *Academie van Leiden*, ten tyde zyns overlydens, op verre den ouderdom van 39 jaaren niet bereikt hadde. *Soermans*, in zyn *Academisch Register*, heeft het beter, en op 24 jaaren gebragt. Hy is ook de eerste *Bibliothecarius* van de *Academische Boekzaal* te *Leiden* geweest; welke stadt hy, in der Spaanschen belegeringe, zeer kloekmoedig heeft helpen beschermen: om welke reden de *Staat* nevens *Prins Willem de I.* veel van hem hielden, en, in d'oprechtinge van gedachte *hooge School*, by uitnemendheit gebruikten. Hy was Heer van *Noordtwyk*, en Vader van drie zoonen *Jan* (*Janus*) *Georgius*, en *François* van der *Does*. Was geboren den 6 December 1545. overleedt den 8 October 1604. oudt 59 jaaren. By *Goudhoven* staat (maar 't is een misslag) in 't jaar 1614. gestorven. *Daniël Heinsius* heeft over hem de *Lyk-oratie* gedaan.

DOUSA, (JANUS) zoon van den bovengemelden Heer *Janus*, en daarom *Filius* gebynaamt. Behalven zyne ervarentheit in de Poëzy, Historiën, Grieksche, en Latynsche taalen, was hy ook een goedt *Philosooph* en *Mathematicus*. Men oordeelde dat hy, by langer leven, zynen Vader in geleertheit gelyk zou zyn geweest, ja mogelyk wel overtroffen hebben. Hy heeft eenige geestige Latynsche gedichten uitgegeeven; ook een beginsel van de *Kronyk der Graven van Hollandt*. Overleedt omtrent 8 jaaren voor zynen Vader, noch maar 25 jaaren, of dicht by de 26 oudt, den 21 December 1596. nadat hy uit *Hongarijen* t'huis gekomen was. *Soermans* stelt zyne doodt op 1597.

DOUSA, (GEORGIUS) insgelyks zoon van den eerstgemelden *Janus Dousa*. Hy heeft de Oostersche Landen doorreist; eenigen tydt te *Constantinopolen* gewoont, en eenen brief van zyne reizen laaten uitgaan, met verscheide *Inscriptiën*, noch in *Griekenlandt* overgebleven: is ook voor zynen Vader overleden, op zyne Zee-reis met den Admiraal van der *Does*, in 't jaar 1599. omtrent 25 jaaren oudt.

DOUSA, (FRANCISCUS) hy was de derde zoon van den eerstgemelden Heer *Janus Dousa*; Heer van *Noordtwyk*, en Canonik *t'Utrecht*; heeft ook iets in druk uitgegeeven.

DOUWE AUKES was een *Vries* van geboorte; na dat hy door verscheide trappen tot Kapitein gevordert was, toonde deeze dappere *Vries* zyne heldhaftigheit, op eene zoo uitstekende wyze, dat zyn stoutmoedig bedryf den verdienden lof niet kan onthouden, noch hy met stilzwygen dient voorby gegaan te worden. Hy voerde in het jaar 1652. in den zeeslag tusschen de *Ruiter* en den *Engelschen* Vice-Admiraal *Askue*, het Oostindisch schip den *Struisvogel*, toen ten oorlog toegerust; raakte gedurende den slag vry diep onder de vyanden, wierd zoo fel bevochten dat zyne matroozen, geen ontzet voorhanden ziende, eerst den moedt lieten vallen, daar na zoo stout wierden, dat zy hunnen Kapitein poogden te dwingen om zich over te geeven: wiens moedt daar door overliep en in een rechtschapen toorn ontstak. Hy begaf zich naar de kruitkamer met den lontstok in de handt, en riep luidtkeels uit; *Schept moedt, myne kinders, schept moedt! Ik zal u den weg wyzen; en als wy den vyandt niet langer konnen wederstaan, dan zal ik u alle van de gevangkenisse bevryden, door middel van den stok dien ik in de handt hebbe.* Voorts zwoer hy, *het lont in 't kruit te zullen steeken, indien men wyders sprak van het schip over te geeven.* Deeze kloekmoedigheit, of vreeze des doodts, verschrikte den vyandt, en gaf den zynen zoo veel harts, dat ze een besluit namen, om zich tot het uiterste en den laatsten druppel bloets te verweeren. Ook dienden zy zich zoo wel van hun geschut, dat ze twee *Engelsche* schepen in den grondt schoten, daar acht hondert menschen meede verdronken; en een derde havenden zy zoo dat het krengen most, en genoeg te doen had om zich in de naaste haven van *Engelandt* te bergen. Maar andere schryven, dat zich twee *Engelsche* Kapiteins, met hunne zwaare schepen, eerst aan beide zyden van zyn boordt leidden, met meeninge om hem zyne stoutheit te verleeren: maar dat *Douwe* hen dichte by liet komen, zonder te schieten, en daar na eerst den eenen, daar na den anderen de volle laag gaf, met zulken uitkomst, dat d'een by hem zonk, en d'ander de vlucht nam: dat daar op een derde hem onvoorziens aan boordt klampte, enterde, en zoo veel volks op zyn schip wierp, dat zyne matroozen de moedt ontzonk, en 't schip wilden overgeeven: doch dat hy toen eerst den brandt in 't kruit dreigde te steeken, en hen (als verhaalt) tot het betrachten van hunnen pligt opwekte. Daar na stont hem de weg open om uit den drang te raaken, daar hy zich weêr by 's Landts vloot, met grooten lof, voegde.

DOUWMA, een Slot of adelyk Huis in het Dorp *Irnsum*, in de *Vriesche* Grietenije *Rauwerderhem*, in het quartier van *Oostergoo*.

DRAAKESTEIN, eene Ridder-Hofstadt in het Sticht *Utrecht*.

DREBBER, (CORNELIS JACOBSZOON) van *Alkmaar* geboortig: hy was een zeer scherp- en diepzinnig onderzoeker der Elementen, en natuurlyke oorzaaken, waar door hy ook zeer konstige werken uitgevonden heeft, die voor onkundigen tovery scheenen, daar ook onder was het *primum mobile*, of *perpetuum mobile*, dat hy aan Koningk *Jakob* van groot *Britanniën* vereerde. De Ouden hebben zeer getracht om tot deze uitvindinge te geraaken; doch te vergeefs. *Drebber* is het gelukt door eene gedurige opmerkinge op de Elementen. *Cicero* verhaalt dat *Archimedes* eene *Sphæra* zou hebben gemaakt die zich eeuwig, naar des hemels loop beweegen kon: maar toen *Seracusa* door *Marcellus* ingenomen wierd, raakte te gelyk het instrument met den meester op eenen dag om hals. Door 't verstaan van de oorzaak van het *primum mobile*, heeft deze *Drebber* eene *globe*, bol, of kloot gemaakt, die zich eeuwig naar den loop des hemels kon beweegen; elke 24 uuren eens rondtom: dat in duizent jaaren niet eens zou konnen missen, aanwyzende jaaren, maanden, dagen, en uuren; den loop der zonne, maane, planeeten, en sterren. Hy heeft ook toegestelt of gemaakt allerlei *Musicale* instrumenten, om eeuwig op hunnen tydt te speelen. Al dat men maaken kon, om eenen korten tydt zynen gang, door een dalend gewigt, springveeren, lopend water, of 't vuur, te gaan, kon door de kennisse van 't *primum mobile* tot eene eeuwigdurentheit gebragt worden: men kan daar over zyn boekjen van de *Elementen* nazien. Het staande water kon hy ter hoogte van hondert voeten, en meer, doen opryzen. Hy kon werktuigen toestellen die eenen geweldigen windt van zich gaven: ook een instrument waar in het eeuwig tweemaal, tusschen dag en nacht, ebde en vloeide: daarenboven brillen, door welke men by nacht in 't duister kon zien. In het jaar 1610. bereidde hy een Clavecymbel, van zich zelven door de kracht der zonnestralen speelende, die hy ook, als het speelende instrument in een kelder stont, derwaarts wist te leiden. Hy bedacht een soort van schepen die onder water konden vaaren, ook meer andere dingen. In zyne van glas gemaakte *globe* deede hy eene zeer zuivere en subtile vochtigheit, nevens eenige druppelen van eene wonderbaare geprepareerde oly; daar op verscheen eerst een vermengde klomp, vervolgens aan verscheide oorden de Elementen duidelyk en zichtbaar: voorts trok zich het zuiverste en helderste deel boven, of over de elementen heen, met zich de zon, maan, en sterren voerende, die van geene uiterlyke werktuigen, maar van den inwendigen doorgaanden of doordringenden Geest wonderlyk, en onophoudelyk gedreven wierden; de beweeginge des hemels eigentlyk voor oogen stellende. Wegens deze, en veel meer andere zeer konstige uitvindingen, liet hem *Keizer Rudolf*, als eenen Tovenaar, te *Praag* gevangen zetten, om tegens hem als tegens eenen zoodanigen te rechtspleegen, daar hy doch alles verrichte door natuurlyke middelen, en de Keizer het ook zoodanig bevondt. Veele uitlandtsche Schryvers weeten de konst van dezen Hollander niet genoeg te verheffen.

DRECHTER VRIEZEN wierden eertydts genaamt die hunne woningen te *Enkhuizen*, en daar omtrent hadden; hun landt wierd *Drechterlandt* genoemt; zie de *Beschryvinge van Enkhuizen*; zie ook hier van op ADELHEIT, *dochter van Grave Diderik van Kleef*.

DRECHTERLANT is een streek van West-Vrieslandt, die weleer zeer fel en vyandig geweest is tegens de Hollanders. Ik stemme geerne *Pontanus* toe, die gist dat het de Landtstreek van *Enkhuizen* geweest zy, hier

hier toe, behalven andere redenen, door deze bewogen zynde: dat zeker ſoort van klei, het welk wy Derch/ of Derrp noemen, hier ter plaatze overal onder het leem gevonden wordt. Nu toonen wy aan op het woordt *Thuredrechtum* (*Dordrecht*) dat van Drech/ door eene omzetting van letteren, gemaakt is het woordt Drechterlandt. Hier komt noch by, dat *Beka* tuſſchen Hoogwoude en de Drechters/ of Drechterlanders/ een Moeras of Veen ſtelt. In de Jaarboeken wordt zeer veel gewag gemaakt van de Drechterſche Driezen/ en daar by altydt te verſtaan gegeeven dat het zeer onvertzaagde en dappere mannen zyn geweeſt.

DREMPT, een *Gelderſch* Dorp in *Thielerwaerdt*. Toen in het jaar 1547. over *Gelderlandt* en *Zutphen* eene ſchattinge was geſtelt van 75000 guldens, ſtont het Quartier *Niewmeegen*, een der vier quartieren van dat Vorſtendom, daar in op 24342 guldens geſtelt: In die ſomme moſt *Thielerwaerdt*, een der zes verdeelingen van 't *Niewmeegſch* quartier, laſten 5844 guldens: welke omgeſlagen over de 25 dorpen van de *Thielerwaerdt*, quam het Dorp *Drempt* daar in op 102 guldens, 19 ſtuivers, 1½ penn. te ſtaan.

DREMPT, een *Gelderſch* Dorp, onder 't Richterampt van *Doesburg* in 't Graaffchap *Zutphen*. Toen in 't jaar 1547 over het Hertogdom *Gelder*, en 't Graaffchap *Zutphen* eene ſchattinge van 75000 guldens geheven was, moſt het quartier van *Zutphen*, een der vier quartieren van dat Vorſtendom, in die ſom opbrengen 14475 guldens; daar in moſt het Rechterampt van *Doesburg* draagen 1293 guld. 17 ſtuiv. 6½ penn. Die omgeſlagen over de vier Dorpen deezes Ampts, quam het Dorp *Drempt* op 348 guldens, 7 ſtuiv. 6½ penn. te ſtaan.

DRENTH, een Landtſchapje in *Nederlandt*, onder het Nederdeel van de Provintie van *Overyſſel*, tuſſchen *Groningerlandt*, het Bisdom *Munſter*, 't Landtſchap *Zallandt*, en *Vrieslandt*. *Picard* zegt, dat *Drenth* van oude tyden af een gedeelte van 't vermaarde en magtige *Koningkryk Vrieslandt* is geweeſt: dat de *Drenthers* wettige *Vriezen* zyn, en van eenerlei afkomſt: dat, ſchoon *Drenth* eenen anderen naam voert, zulks niet bewyſt datze geen oprechte *Vriezen* zyn: dewyl 'er geen groot Landt of Koningkryk is, of 't heeft andere benamingen van landen en landtſchappen onder zich, die echter, onder den gemeenen naam van 't Landt of Ryk, ook den naam des Ryks of Landts voor zich zelven draagen, en daar aan deelachtig zyn. Dat ook de naam van *Drenth* zoo oudt, en goedt als die van *Vrieslandt* is; maar dat de luiſter van *Vrieslandt* de heerlykheit van *Drenth* verbeeten heeft. Alleens gelyk *Romen*, om zyne uitſtekentheit, alle de treffelykheit der andere *Italiaanſche* ſteden verdoofde. Dit vaſt geſtelt hebbende, dat de *Drenthers* oprechte en ingeboorne *Vriezen* zyn, paſt hy hen ook toe, en maakt hen deelgenooten van de glorie en heldendaaden door de *Vriezen* uitgerecht. Ja dat veele zaaken, van groot gewigt, meer tot de *Drenthers*, dan de *Vriezen* behooren. Dat, ten bewyze daar van, dienen konnen honderden van *Frankiſche* Antiquiteiten, van Sepulturen van Reuzen, Legerplaatzen der *Swaben*, en Grafſteden der *Romeinen*, waar tegen 'er niet een in *Vrieslandt* kan getoont worden: dat *Vrieslandt* niet een dorp of plaatze heeft daar zulke openbaare voetſtappen en blyken zyn der eerſte *Gotthen* en *Vriezen*, herwaarts aangekomen, als men in *Drenth* zien, en *Drenth* opleveren kan, namelyk *Grönge*, *Vries*, *Norch*, enz. zynde onfeilbaare volkplantingen der eerſte *Friezen*. Hy doet 'er by, dat het *Drentſche Vrieslandt* van naturen bequamer was voor groote heirlegers, artillery, enz. dan 't andere *Vrieslandt*; om dat *Drenth*, een hoog en droog landt, by winter en zomer doortogt verleende, *Vrieslandt* niet. Verder beriſpt hy hen die alle glori *Vrieslandt* alleen toepaſſen, daar het doch maar een kleen gedeelte van het rechte *Oudt Vrieslandt* is. Dan toont hy dat de *Vrieſche Drenthers* de *Teucteri* zyn. Dat ook in de oude Nederlandtſche kronijk de *Teucteren Trenters* genoemt worden, en nu, by zachter uitſpraake, de *Drenthers* zyn: en diergelyke waarſchynlykheden meer; die de lezer by hem kan nazien. Wy moeten evenwel noch eenige andere aanmerkelykheden uit hem aanhaalen. Hy zegt dat 'er geen Landtſchap in al de *Vereenigde Nederlanden* is, waar in zich meer en ouder Antiquiteiten vertoonen dan in *Drenth:* want, zegt hy, de oudſte in *Gelderlandt*, aan den *Rhyn*, &c. zyn alleen overblyfzels van vervalle *Roomſche* gebouwen: maar de groote meenigte van opgeſtapelde Steenhoopen in *Drenth*, zommige 16 andere 20 treeden lang, en vier, vyf, of zes breedt, veel ouder dan de *Romeinſche* reliquiën, zyn, of gelyken van Reuzen by een gedraagen, tot hunne begraafplaatzen; ten dien einde brengt hy veele bewysredenen by, niet onvermaakelyk om te leezen, maar te wydtlopig om hier in te brengen. Evenwel, omdat 'er diergelyke Steenhoopen in geene andere landen dan in *Drenth*, en daar omtrent, gevonden worden, zullen wy 'er zoo kort als 't mogelyk is over loopen: alle leggenze Ooſt en Weſt, de kleinſte ſteenen onder in de aarde, tot grondtveſten, de grootſte boven de aarde: daar onder zyn 'er die negen vademen in hunnen omvang hebben; zommige zyn 40 maatvoeten in den omvang groot, andere 36, 30, 25, en 20. Op den *Hummeling*, in het Sticht *Munſter*, legt zulken grooten ſteen op andere ſteenen, dat 'er, in tydt van regen, hondert Schaapen onder konnen ſchuilen. In de meeſte en grootſte Steenhoopen zietmen de ſteenen zoodanig geſchikt, datze gedient hebben voor een koſyn of deur: wat bukkende kan men 'er in treeden, en zich voor onweêr bergen. Rontom deze langwerpige ſteenhoopen, omtrent drie treden van hen af, ſtaat een andere ry ſteenen in de aarde gezet, elk 4. 5. of 6. voeten hoog, die de groote ſteenhoopen omvangen, doorgaans twee treeden van malkander, en alle recht op. Zommige dezer Steenhoopen leggen op ruime wilde velden, daar geen doortogt van menſchen is: andere in akkers, boſſchen, en op gemeene wegen. Die naaſt aan de Dorpen leggen zyn meer geſchonden dan de andere, vermits ze wechgevoert zyn, om 'er de Kerkhoven mede te omtuinen, ook doorgezaagt, om ten opbouw van Kerken en Toorens te dienen: maar de grootſte, onmogelyk te verplaatzen, heeft men moeten laaten leggen. Het is gebeurt dat hondert en vyftig Soldaaten, op zekeren tydt, voorby deze Steenhoopen trekkende, luſt kregen om een proef te neemen, of zy niet gelykerhant eenen van de hoogſte ſteenen zouden konnen beweegen en afwerpen; maar deze 150 fluxe gaſten konden, met ſamengevoegde magt, niet eenen eenigen ſteen het allerminſte beweegen: hy maakt daar uit een beſluit, dat deze menigte hoopen, van zoo groote ſteenen, moeten gemaakt en by een gebragt zyn van de barbaarſte Reuzen, de kinderen *Enakims*, enz. in deze Landen van elders gekomen; en dat de Steenhoopen hun gedient hebben voor begraafplaatzen. Hy verwerpt dat het de werken der *Sueven*, *Romeinen*, of ingeboorne *Vriezen* zouden wezen; dat ze van de *Zundtvloet* overgebleven, en *reliquiën* van de eerſte wereldt zouden zyn; dat ze de booze Geeſten op malkander zouden geſtapelt hebben; dat het zouden zyn de *Colommen* van *Hercules*, of *Tropheen* van de *Overwinningen* der *Romeinen*; en hy blyft 'er by, dat het der Reuzen werk en beſtel geweeſt is: te meer, vermits diergelyke Steenhoopen ook in *Scandia* gevonden worden, hebbende *inſcriptiën* met *Gottiſche* letteren; en vermits zich in dat Geweſt, ook menigten Reuzen bevonden. Dit verhandelt hy omſtandig, indien niet met zekerheit, immers met eenen waarſchynlyken glimp. Vervolgens doet hy 'er by, dat de Reuzen eerſte Inwoonders dezer Landen zouden zyn geweeſt, eer noch eenige menſchen van gemeene ſtatuur zich daar neêrgezet hadden; gelyk 't ook, volgens de Gedenkſchriften, zoo gegaan is in de *Noordtſche* landen. Maar van waar zouden deeze Reuzen gekomen zyn? Veellicht uit *Kanaän*, toen zy door *Joſua* en de *Iſraëliten* daar uit gedreven waren, enz. *S. van Leeuwen* is ook van gevoelen dat *Oudt Vrieslandt* door Reuzen bewoont is geweeſt, en eerſt daar van bezeten: maar door 't woordt Reuzen verſtaat hy menſchen dus genoemt, niet zoo zeer om hunne uitſtekende grootte, ſchoon van uitnemende ſterkte, als wel wegens hunnen beeſtigen en tyranniſchen aardt, woede, en geweltdadigheden, enz. Behalven de gedachte Steenen, vindtmen noch in *Drenth* eene groote menigte van Bergjens; maar die houd *Picard* voor een *Roomſch* werk, ter begraafniſſen gemaakt, als blykt uit de *Urnen*, daar dikmaals in gevonden. Men vindt noch meer andere *Drenthſche Antiquiteiten* by hem. Na de Reuzen ſtelt hy, voor de eerſte Inwoonders van dit landt, een volk uit *Scania* of *Schoonen*, immers uit het Noorden, *Gotthen* en *Noormannen* genoemt, die veelerwegen invallen gedaan hebben. Dat *Drenth* voortydts een Eilandt, immers een half Eilandt, geweeſt zou zyn, is niet waarſchynlyker; ook niet te giſſen wanneer die Noordtſche Volken in *Drenth* zouden gekomen zyn: men kan uit *Tacitus* wel vatten dat de *Drenthers*, lang voor Chriſtus geboorte, van vreemde Natiën beſprongen zyn geworden. Na Chriſtus geboorte, omtrent het jaar 10. heeft de *Roomſche* bloedtvlag in *Drenth* gewaait; met 'er haaſt moſten de *Drentſchen* hunne halzen onder het Roomſche juk buigen: maar vermits de *Drentſche* geſchiedeniſſen, in de Hiſtoriboeken, meeſt onder die der *Vriezen* zyn begrepen, zou 't zwaar, ja ondoenlyk vallen, die van de anderen af te zonderen; ook hy, die het deede, geen geloof vinden. In het jaar 810 was in *Drenth* onder de Oſſen en Koeijen zulk eene ſoort van ziekte, of peſt ontſtaan, dat 'er van hondert nauwlyks een overbleef. Omtrent het jaar 900. vielen de *Noormannen* en *Deenen* in *Drenth*, onder hunnen Hooftman *Rollo*. Na eene groote verwoeſtinge aldaar, trokkenze naar *Vrankryk*, daar *Rollo* den Franſchen Koning *Karel* het ganſche landt *Neuſtria*, of *Weſtenryk*, afdwong ter eeuwiger bezittinge: toen, en van dien tydt af, wierd *Neuſtria Noormandyën* genaamt, naar deze *Noormannen*. *Gotfried* ſtelt dit op 't jaar 876. In dien tydt, en daar na, hebben zy *Vrankryk* wel beſprongen en beoorlogt, doch

Idem p. 22. 25. 27.
Idem ibid. enz.
Jacob. Guerner. Epiſt. Hiſt. p. 85.
Idem Picard. p. 31.
Batav. Illuſt. f. 293.
Picardi ibid. p. 133. 134.
Tacit. annal. 13. Hiſt. lib. 4. & de mor. Germ.
Gothfr. hiſt. Kr. f. 967.

doch voor 't jaar 900. zyn zy geen meester geworden. *Puffend. inleid. p. 318.* *Pagi* stelt den afstandt van *Neustria* aan de *Noormannen* op 't jaar 912. onder Koning *Karel den Eenvoudigen*; zoo doet ook *Mezeray:* maar dit is buiten onzen text. *Mezer. pag. 320.* In het jaar 943 heeft *Otto de I.* bygenaamt *Magnus*, of de *Groote*, Roomsch Keizer, aan Bisschop *Balduwyn* van *Utrecht* het *Jus foreſtenſe*, of 't *Opper-Houtvesterrecht*, en de Jagt op het groot Wildt, als Beeren, Wolven, Elanden, Herten, Wilde Zwynen, enz. geschonken; zoo in 't Landtschap *Drenth*, als in 't *Wondt* van *Fulnaho*, (*Vollenhove*) zoo dat niemant, zelfs niet de Grooten in dat Landtschap, ter jagt mogte gaan, noch eenig Wildt vangen, dan met toestaan van den *Bisschop*. Dat *Fulnaho*, *Vollenhoo* is, staan de Oudtheidtkenners geerne toe: maar *Schotan. Friesl. pag. 71.* daar uit besluit *Picard*, dat *Vollenhoo* een gedeelte van het Landtschap *Drenth* geweest is. Uit den Giftbrief blykt ook dat *Drenth* toen vol groote bosschen was, daar in zich het genoemde grove Wildt onthieldt, nevens veel ander meer: daar by noch, dat in dien tydt de *Graafschappen*, al *Idem Picard. Kr. van Drenth. pag 17.* hadden ze eige naamen, meest naar den naam des *Graafs*, in der tydt regeerende, genoemt wierden: zulks dat in den gemelden Giftbrief een gedeelte van *Drenth*, *Eberhardts Graafschap*, een ander gedeelte *Balduwinus Graafschap* geheeten wordt. *Hollandt* droeg ook den naam van *Idem Picard. p. 171. en 174.* *Dideriks Graafschap*. In het jaar 1024 heeft Keizer *Henrik de II.* het *Graafschap Drenth*, met alle Jurisdictiën en Gerechtigheden, geschonken aan *Adelbold*, Bisschop van *Utrecht*, en zyne nazaaten. Sedert hebben de Bisschoppen van *Utrecht* zich daar laaten huldigen, als Heeren des Landts, op den Bisschopsberg te *Havele* en *Hulsvoort*; daar voortydts een Kapél stont, onder de Heerlykheit *Koeverden* behoorende. Hoe die van *Drenth* zich tegen *Idem Puffend. ibid.* d' *Utrechtsche* Bisschoppen, wegens den Kastelein van *Koevorden*, opstelden, en de Oorlogen daar uit ontstaan, zie op HERIBERTUS, BALDUINUS DE II. OTTO DE II. WILLIBRAND, JOHAN VAN ARCKEL, FREDERIK VAN BLANKENHEIM; ook op KOEVORDEN. Nadat *Drenth* omtrent 500 jaaren lang onder de gemelde Bisschoppen gestaan hadt, is dit Landtschap in 't jaar 1522. door gewelt van wapenen, onder *Pontan. Gelderl. geschied. Picard. Schotan.* het gebiedt van Hertog *Karel van Gelder* geraakt. Omtrent het jaar 1530 hebben veelen in *Drenth* de Reformatie aangenomen; en zy wilden niet meer ter Misse gaan. Gelyk *Karel van Gelder* zich, door oorlogsgewelt, meester van *Drenth* gemaakt hadde, heeft hy dit gewonnen landt veertien jaaren daar na weêr door oorlog verloren, en *O. H. Kr. M. Vossii Jaarb. Meter. Reid. Picard. &c.* *Keizer Karel* wierd'er meester van. In het jaar 1566. heeft men eerst opentlyk de Gereformeerde Religie in *Drenth* beginnen te prediken: maar daar op is ook de bloedige vervolginge door *Duc d' Alba*, en d' Inquisitie gevolgt. Eindelyk is *Drenth*, na het uitdryven van de *Spaanschen*, aan den *Staat* gekomen, nadat het de Oorlogsrampen vry bitter gesmaakt hadde. Het heeft ook naderhandt al vry wat van den *Bisschop van Munster*, in het jaar 1672. moeten lyden: maar dat onweêr duurde niet lang, alhoewel het schade genoeg deedde; zie op KOEVORDEN. Alle de Gereformeerde Kerken van dit Landtschap zyn in drie Classen verdeelt; als 't Classis van *Zuiderveldt*; van *Westerveldt*; van *Noordeveldt*, en *Oostermoor*. *I.* Onder 't Classis van *Westerveldt*; *Havele*, *Suydwolde*, *Boyven*, *Nyeveen*, *Echten* en *'t Hooge* t' zamen, *Meppel*, *Dieveen*, *Colderveen*, enz. *Wasterveen*, *Blyensteyn*, *Dwinglo*, *Ryen*, *Kockange*, *Vledderen*. *II.* Onder 't Classis van *Zuidervelt* behooren de Kerken en Predikanten van *Koeverden*, *Stadt*, *Odoren*, *Borger*, *Ooster-Hesselve*, *Roswinkel*, *Steen*, *Swoel*, *Dalen*, *Westerberg*, *Emmen*, en *Schoorebeek*. *III.* Onder 't Classis van *Noordevelt* en *Oostermoor*; *Rodewolde*, *Gieven*, *Gasselle*, *Delde*, *Peysse*, *Norch*, *Rolde*, *Roden*, *Assen*, *Vries*, *Picards Kr. van Drenth achter d'antiq. p. 269.* *Zuydlaren*, *Anloo*. Voorts is het ganssche Landtschap *Drenth* in zes *Territoriën* gedeelt, die *Dingspils* genoemt worden, zynde Regtsampten, welker Administrateurs elders *Richters*, maar hier *Schulten*, of *Schouten* hietten. Deeze worden alle t' zamen van den Landtdrossaart voorgestelt, en van den Stadthouder bevestigt. Het is niet buiten vermoeden dat yder dezer Dingspillen voortydts zyn eigen *Greve* (*Grave*) gehadt heeft, en buiten twyfel elke *Grave* in zyn Dingspil wel ruim zoo veel te doen, om zyne onderhorigen in goede ordre te houden, als heden de Landtdrossaart met alle zes: eensdeels om dat de menschen in voorige tyden veel woester en ongeregelder waren dan nu; andersdeels, om dat het landt toen overvloediger bevolkt was: daar by was 't daar eene gewoonte hun recht zelf met boog, pyl, en knots te *Idem Picard ibid. p. 263.* verdeedigen. In het Dingspil *Zuiderveldt* zyn de Schoutschappen, 1 *Koevorden* en *Schoonebeeke*; 2 *Emmen*, *Odoren en Roorwinkel*, 3 *Sleen* en *Syderveldt*, 4 *Dalen* en *Ooster-Hesselen*, 5 *Swoel*. II. In het Dingspil *Dieveren*, 1 *Meppel*, *Colderveen*, en *Nyeveen*, 2 *Havelle* en *Vledderen*, 3 *Dieveen*, 4 *Dwinglo*, 5 *Suydwolde*, 6 *Wyck*, *Cockange*, *Pesse*, *Echten* en *Ansen*, welke drie laatste, ten aanzien van den Godtsdienst, behooren onder of in de Heerlykheit van *Ruynen*. III. In het Dingspil van *Beylen*, 1 *Beylen*, 2 *Westerborg*. IV. In het Dingspil van *Rolde*, alleen *Rolde*. V. In het Dingspil van *Medeveld*, 1 *Vries*, 2 *Nons* en *Veenhuysen*, 3 *Roden* en *Roderwolde*, 4 *Delde*, 5 *Peysse*. VI. In 't Dingspil van *'t Oostermoor*, 1 *Anlo*, *Gieven* en *Zuydlaren*, 2 *Borger* en *Gasselle*. Dan noch in de Heerlykheit *Ruynen*; 1 *Ruynen*, 2 *Ruynerwold*, enz. *Picard* heeft ook geene kleine moeite aangeweldt, om te toonen dat het Landtschap *Drenth* is ingenomen en bezeten geweest van *Japhets* afstammelingen, vertrokken uit *Azien*, en alleen uit het Ooslen herwaarts afgezakt; behcerscht van *Barbarische* Reuzen, daar de gedachte Steenhoopen tekens van zouden zyn; en vervolgens van meer andere tot der *Romeinen* tydt toe bezeten; die 'er 400. jaaren ruim over geheerscht hebben, tot omtrent 400 jaaren na Christus geboorte. Daar na heeft'er de heerschappy der *Francken* weêr d' overhandt gehadt byna 500 jaaren: het *Keizerlyk* gebiedt heeft'er byna 102 jaaren geduurt, het *Bisschoplyke* 500; het Hertoglyk *Geldersche*, en het *Burgundische* 57 jaaren. Maar daar na is dit Landtschap onder den *Vereenigden Staat* gekomen. 't Was voortydts het gezegentste en bekoorlykste landt onder al 't nabuurige; maar nu het geringste, het onvermogenste, en slechtste van alle de Vereenigde Provintiën.

DRESUM, of DRIESUM, is een Dorp in Oostergoo in de Grietenije van *Dantumadeel*, noch geen uur gaans van *Dockum*, naar het Noordoosten. *Sibrandus van Mariegarde* verhaalt dat van deze plaats afkomstig geweest is *Geertruid*, een godtvruchtige maagt, dewelke *Fridericus*, d' eerste Abt van het Kloosler *Mariegaarde*, aangestelt heeft, om het bewindt en opzicht te hebben over de andere die hy daar ingewydt hadde.

DREYSCHER, DREYSSCHERE, DREYSCHOR, of beter DRIE SCHORREN; als den naam van *drie Schorren* bekomen hebbende. Het is een stukje landts in *Zeelandt*, voor omtrent 300 jaaren eene ruime zee geweest, daar de schepen in *Zierikzee* plagten in te loopen, en benoorden over *Maijen*, by 't Schor *Ropers*, weêr uit te vaaren. Omtrent het jaar 1400. waren de schorren daar aangegroeit, die naderhandt bedykt, en tot een zeer schoon landt gemaakt zyn. Echter heeft het door de grondtbraaken weêr veel verlooren. Uit de authentyke Reekeninge van den hondertsten penningk over geheel *Zeelandt*, van 't jaar 1641. blykt dat de *Dreyschor*, met het *Moerlandt*, 2779 gemeeten en 255 roeden groot is.

DREYSCHER, DREYSCHOR, een schoon en welbewoont Dorp, op het stukjen landts of landtjen *Dreyschor* in *Zeelandt*: daar legt van oudts noch een Kasteel *Wardenburg* genaamt, rontom met eene graft voorzien. Het is voor dezen by Vrouwe *Anna van Burgundiën* gebouwt. De Haven en de Sluis van *Dreyscher* zyn in 't gehucht den *Beldert*. Het dorp *Sonnemaar*, nevens *Dreyscher*, komt de Graaflykheit van *Zeelandt* in 't geheel toe; en zyn beide maar een goedt. 't Dorp *Dreyscher* heeft Kerk en Predikant, staande onder het Classis van *Schouwen*.

DRIEBERGEN, een Dorp in 't Sticht van *Utrecht*, in het overquartier van 't zelfde Sticht. Heeft Kerk en Predikant, staande onder 't Classis van *Rhenen* en *Wyk*.

DRIEHUYZEN, een Dorp in *Noordt-Hollandt*, of *West-Vrieslandt*; heeft Kerk en Predikant, staande onder het Classis van *Alkmaar*.

DRIEL, een *Geldersch* Dorp in de *Bommelerwaardt*; onder het quartier van *Niewmeegen*. Toen het Hertogdom van *Gelderlandt* en 't Graafschap *Zutphen* eene schattinge jaarlyks wierd opgelegt van 75000 guldens, in 't jaar 1547. stont het quartier van *Niewmeegen* (een der vier quartieren van dit Vorstendom) in die som gestelt op 24342 guldens, daar in most de *Bommelerwaardt*, een der zes verdeelingen van het *Niewmeegsch* quartier, de somme van 3400 guldens opbrengen; welke omgeslagen over de 16. of 18 Dorpen van de *Bommelerwaardt*, behalven de Stadt *Bommel*, quam 't dorp *Driel* op 797 guldens 17 stuivers, $9\frac{1}{2}$ penning te staan; meer dan dubbelt zoo veel als de stadt *Bommel* zelve, die maar op 331 guldens 2 stuivers $5\frac{1}{2}$ penning stont geschat.

DRIESCHORREN, een Landtje en Dorp in *Zeelandt*; zie op DREYSCHER.

DRIESUM, een Dorp in de *Vriesche* Grieteny *Dantumadeel*, onder het quartier *Oostergoo*. Daar is een Zyl, waar door andere Grietenijen haar water lossen in het *Dockumer diep*.

De Heer *Schotanus* tekent, in zyne *Beschryvinge van Frieslandt*, op dit Dorp aan; dat de State en Stamplaats van 't Edel geslachte *Buwma*, anders *Bonninga* genaamt, hier in legt. Dit geslacht (vervolgt hy) heeft een einde, waar van twee gebroeders, *Take* en *Willem Buwma*, ten tyde des Hertogen van *Alva*, zyn geweest. *Willem Buwma* wierd gevangen met de Kinderen van *Batenburg*, maar, op ernstige voorbede en voorspraake zyns Broeders, ontslagen. Te Leeuwarden gekomen, en op zekere plaatze de mondt te zeer roerende, wierd hy anderwerf gevangen genomen, en naar *Vilvoorden*, in *Brabandt*, gevoert. *Take Buwma* (staat'er verder) kon voor zynen broeder niet bidden, alzoo hy, eens verbeden zynde, de deure

Idem ibid. p 271. *Idem ibid. p 272.* *Altin. Not. Germ. Inf. P. p. 44.* *Reyger Kr. v. Zeel. 35.* *Leeuw. Bat. I fol. 12* *Houw. I. D. J 145.* *Boxh.* *Small. Kr. v. Zeel. f 696. 697.* *Zie oo van Dreyf fol. 12 126. en 30* *Houve I. D. J 151.* *Lyst a Predik* *Houve H. V. Kron fol. 80* *Winse*

re der genade door niew verval geſloten hadde. Dus wierd *Willem*, die ongetrouwt leefde, onthalſt. *Take* liet een Zoon na, die zonder mannelyk oir overleedt. 't Overblyfzel van 't bloet (volg'er) is eerlyk, maar arm. Men zie breeder van dit geſl boven op BATENBURG. (HEEREN VAN)

Houve 1. D. fol. 143. DRIEWEGEN, een der Dorpen op het *Zeeuwſch* eilandt *Zuydtbevelandt*, *Beweſter-Schelde*. Het wierd in het jaar 850 bedykt. De Predikant van Ovezande bedient ook *Driewegen*, en ſtaat onder 't Claſſis van *Zuidbevelandt*.

Goudh. in d'O. Holl. Kr. DRIMMELEN, of DRIEMYLEN, een Dorp laſtende onder *Dordrecht*. Het is in die groote inbreuk en vervaarlyken watervloedt der *Dordrechtſche Waerdt* ook verdronken geweeſt: maar weêr boven gekomen. *Opde-Made* en *Drimmelen* hebben t'zamen een Predikant, ſtaande onder het Claſſis van *Dordrecht*.

Houve. DRONGELEN, een Hollandtſch Dorp in het Droſtampt van *Heusden*. Etten en *Drongelen* hebben t'zamen Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Gorkum*; aldaar legt het huis te *Drongelen*.

Winſem. DRONRYP, een Dorp in de *Vrieſche* Grietenij *Menaldumadeel*, onder *Weſtergoo*.

Van dit Dorp *Dronryp* tekent de Heer *Schotanus*, in zyne *Beſchryvinge van Frieslandt*, het volgende aan. *Dronryp*, een groot, aanzienlyk, en vermaakelyk Dorp tuſſchen Leeuwerden en Franeker, aan de vaart en den trekweg: heeft eene goede buurt by de kerk, en aan de vaart, of Hoornbrugge; ook een ſchoone Kerk en Tooren, by 't overgeloof van 't Pausdom aan *St. Salvius* gewydt. De Tooren is gebouwt omtrent het jaar 1544. gelyk uit oorſprongkelyke brieven en beſcheiden blykt. Veele Staten van Edelen zyn'er geweeſt, en leggen noch, in dit Dorp; als Foppinga, Hommema, Glinſtra, Fetſe, Groot Dotinga, Hobbema, Oſinga, enz. Jaarlyks word hier een Paerdemerkt gehouden op St. Jan midts-Zomer.

DROOGEHAM, een der acht Dorpen in de *Vrieſche* Grietenij *Acht-Karſpelen* in 't quartier *Ooſtergoo*.

Tacit. l. 14 Ann. & lib. 4. Hiſt. cap. 54. Winſem. Fr. Kr. fol. 9. Jul. Caſ. lib. 6. p. (mihi) 100. Tac. l. 4. cap. 54. DRUIDEN. Een ſoort van Prieſters en Prieſterſſen onder de *Duitſchen*, of *Germanen*, *Gallen* en *Britannen*, ook onder de *Friezen*. *Julius Cæſar* zegt dat hunnen Oorſprongk en Godtsdienſt uit *Britanniën* in *Galliën* overgebragt zou zyn, dat ook die van *Galliën*, om'er te beter in onderrecht en ervaaren te worden, daarom veeltydts een reis naar *Britanniën* ondernamen. *Tacitus* maakt'er ook gewag van, en zegt; „Dat by, of na 't verbranden van 't „ *Kapitool*, de *Druiden* in *Duitſchlandt* en *Nederduitſchlandt* „ zongen, dat het *Roomſche Ryk* ten einde liep, dat het een „ teken van de Goddelyke gramſchap was, en een voor„ ſpel dat het bezit der wereldt aan de *Over-Alpiſche Vol*„ *ken* zou overgaan. Zy waren geoeffent in de Natuurkunde, ook in den Hemelsloop; leerden de zielwiſſelinge van den eenen na zyne doodt in eenen anderen: wiſten ook te ſpreeken van de magt der Goden, en waar mede men hen als Noodthulpen eeren moſt; bragten ook het volk daar toe, dat ze geloofden menſchenbloedt het aangenaamſte offer der Goden te zyn; ook dat, in zeer quaade en ongelukkige landtplagen en tyden, de Goden niets meer kon verzachten en verzoenen dan 't gedachte menſchenbloedt. Om de menſchen te offeren, hadden de *Druiden* groote beelden, van rys, biezen, enz. gevlochten, inwendig hol, daar zy die elendigen in ſtaken, en 't beeldt in brandt, daar die menſchen dan in verbrandden en verſtikten. Zy dienden zich wel meeſt van quaadtdoenders en misdadigers, omdat, door het uit de wereldt ruimen van zoodanige booswigten, den Goden een behaaglyk zoenoffer wierd toegebragt: maar, by gebrek van zulken, moſten'er, in zwaare tyden, ook onnoozele en goede menſchen aan. Der *Druiden* ampt zou in verſcheide ſtukken beſtaan hebben; in het volk te leeren en te onderwyzen; daar voor te bidden; kinderen in 't goede van jongks op te onderrechten; in 't voorzeggen; ook geneesmiddelen aan te wyzen; te offeren, richten, en ſtraffen. Zy hadden groot ontzagh in 't vonniſſen en recht te wyzen; zoodanig dat, indien iemant dat niet opvolgde, hy ware groot of kleen, hem het offer verboden wierd: 't geen by dat Volk de zwaarſte ſtraf was; want hy wierd onder de godtloozen gerekent, en voor eenen ſchelm gehouden; elk week van hem af, zy wilden hem niet hooren, niet zien, noch ſpreeken, om van zyn vuil geene ſmette te krygen: indien hy in rechten iet verzochte, wierd hem recht geweigert, en hy van alle eere en eerampten geweert. De oude *Vrieſche* Kronyken verhaalen; dat *Friſo*, wel 300 jaaren voor Chriſtus geboorte, den *Druiden* in *Frieslandt* beval hunnen vlyt doch onder zyn volk aan te wenden, tot het oeffenen van den Godtsdienſt. De diſcipelen wierden 20 jaaren in hunne Religie en haare geheimen onderwezen; die ze in geen ſchrift geſtelt wilden hebben; veelligt (zegt *Cæſar*) opdat hunne verborgentheden niet aan 't gemeene volk openbaar mogten worden; of opdat de leerlingen het oeffenen hunner memorie niet ter zyden mogten ſtellen. Hunnen Godtsdienſt pleegden zy in Boſſchen, enz. niet in Tempelen, noch beſlote plaatzen; oordeelende onbetaamlyk de oneindige Goden binnen de muuren van eenen Tempel te beſluiten. *Adelarius Ericus* zegt, dat de *Germanen* hunne eige Prieſters hadden, eer de *Galliſche Druiden*, van *Tiberius* uitgedreven over den *Rhyn*, tot hen quamen. Van den oorſprongk des naams DRUIDÆ wordt verſchillig geſproken; eenigen willen dien naam van het Griekſche δρὺς een *Eik* afhaalen, vermits zy hunne dienſten en offerhanden meeſt in eike boſſchen verrichtten: 't Gelykt te aanneemelyker, om dat de Griekſche letteren, enz. by de *Gallen* in gebruik geweeſt zyn. Anderen willen het uit het *Duitſch*, en van de *Celten* haalen, van welke Natie de *Britanniers* mede geſproten zyn; dat het ook van daar weêr in *Galliën* overgebragt, en eindelyk in *Duitſchlandt*, te rugge naar zynen oorſprongk, gekeert zoude wezen, kan mede al waar zyn; en met een dat *Druidæ* uit het Celtiſch woordt *Druthe*, of *Thrute*, dat Godt betekent, ontſtaan zy. De Geleerde *Melanthon* immers haalt den naam van *Druidæ* af van *Druthen*, of *Truthen*, Dienaars Godts. Het is vaſt en zeker, dat de overoude Heidenſche Godt der Duitſchen TRUTHIN, of, by laager uitſpraake, DRUTHIN, of DRUTHNI genaamt wierd; en dat ook d'eerſte Chriſtenen aldaar, na 't verlaaten van 't Heidendom, met het zelfde woordt den naam van Godt uitdrukten. 't Bewys hier van is te vinden by den ouden *Chriſten-Monnik* van *S. Gallen* in *Zwitſerlandt*, *Otfried* genaamt; die tuſſchen de jaaren 800 en 900 geleeft heeft, en d'Euangeliën op rym gebragt; ook zyn werk Koningk Lodewyk van Duitſchlandt, zoon van Keizer Lodewyk den Godtvruchtigen, opgedraagen heeft: zie hier eenige zyner vaerzen in 't Nederlandtſch van woordt tot woordt overgebragt.

Adelar. Eric pag. 59.

J. Caſ. ibidem.

Wol an Druthi min/
Ja bin ich ſchalc din;
Thin arma Druater min/
Eigan thin iſs din.
Finger thinan;
Dua ana mund minan/
Ger auch hant thian
In thia zungun mina.

In 't Nederduitſch luidt het aldus:

Wel aan God myn,
Ja ben ik de knecht dyn,
Die arme Moeder myn,
Eigen die is dyn.
De vinger dyn;
Doe aan den mondt myn.
Breng ook de handt dyn,
Aan de tonge myn.

Anderwegen noemt hy de H. Maagdt Maria Druthins Druater/ dat is *Moeder Godts*; den Tempel of Kerk Druthins Hus/ of *Godts Huis*: Dus zou dan Druiden *Dienaars Godts* betekenen; het oordeel zy aan den lezer. Deeze Druiden zouden vyfhoekige ſchoenen aan hunne voeten gedraagen, en by hunne offerhanden een lang kleedt, en hunne hoofden met het loof van eikeboomen gekroont hebben.

Houve H. V. Kr. 1. D. f. 79. DRUMMEL, DRUMMELEN, een *Gelderſch* Dorp in *Maas* en *Waal*. Toen in 't jaar 1547. op *Gelderlandt* en *Zutphen* eene ſchattinge van 75000 guldens was gelegt, was het quartier van *Nieuwmeegen*, een der vier quartieren van dat Vorſtendom, in de voornoemde ſom op 24342 guldens geſtelt: daar toe moſt *Maas* en *Waal* (een van de zes verdeelingen van het *Nieuwmeegſch* quartier) 3896 guldens opbrengen: welke omgeſlagen over de 21 of 22 Dorpen van *Maas* en *Waal*, quam het Dorp *Drummen* op 331 guldens, 3 ſtuivers, 2½ penn. te ſtaan: 't moet derhalven al vry van vermogen boven zommige andere Dorpen zyn.

Houve 2. D. f. 367. DRUNEN, DRUENEN, DREUNEN, een Dorp in de Meijerye van *'s Hertogen-Boſch*, onder 't quartier *Ooſterwyk*. Toen voortydts geheel *Brabandt* eene jaarlykſche ſchattinge van 140000 guldens moſt opbrengen, ſtont de ganſche Meijery van den *Boſch* daar in op 19379 guldens, 16 ſtuivers, 3 penn. geſtelt, tot die ſom moſt het quartier *Ooſterwyk* (een der 4 quartieren van de *Meijerye*) 4902 guldens, 10 ſtuivers, 9 penn. opbrengen: welke omgeſlagen over de 27 of 28 dorpen van dit quartier, quam 't dorp *Drunen* op 183 guldens, 14 ſtuiv. te ſtaan.

DRUSIUS, (JOANNES) geboren te Oudenaarden in Vlaanderen, den 28 van Zomermaandt, 1550. is een zeer geleert Man geweeſt onder de Gereformeerden. Hy werd tot de ſtudie der Godtkunde geſchikt, en vroeg naar Gent gezonden tot het leeren der taalen, daar na naar Leuven, om daar de Filoſofiſche leeroeffeningen voort te zetten. Zyn vader, wegens den Hervormden Godtsdienſt, vogelvry verklaart, vluchtte naar Engelandt. Zyne huisvrouw, yverig Roomsgezint, vergat niets om te beletten dat onzen *Joannes Druſius* den zelven

weg nam; zy ontboodt hem weder te Oudenaarde, en zond hem naar Doornik: maar gelyk zy, door 't verdriet van zich teffens van haaren man, en van haar goedt berooſt te zien, in eene zwaare krankheit was geſtort, kon zy zoo wel het ooge niet op haaren zoon houden, of hy vond middel om zich wech te pakken, en zynen Vader naar Londen te volgen. Hy quam daar aan op 't jaar 1567. Straks droegmen zorge voor zyne ſtudiën, voorzag hem van Leermeeſters, en kreeg in 't korte eene gunſtige gelegentheit om het Hebreeuſch te leeren onder *Antoni Cevallier*, die in Engelandt was overgegaan, en opentlyk deze taal leerde in d' Akademie van Cambrigds. *Druſius* woonde by hem, en was zeer van hem bezint. Niet voor 't jaar 1571 keerde hy weder naar Londen; en terwyl hy zich gereedt maakte om eene reize naar Vrankryk te doen, wierd hy door de tydinge der Paryſche bruiloftsmoordt, op St. Bartholomeus dag, van dit zyn voorneemen afgewendt. Kort daar na wierd hy te Cambrigds beroepen door *Thomas Cartwright*, en t' Oxford door *Laurens Humfred*: de laatſte beroepinge nam hy aan, en zag zich hier door, na 't bereik van 22 jaaren, tot Profeſſor in d' Ooſterſche taalen bevordert. Hy leerde die 4 jaaren in Oxford met veel vruchts. Hier na wilde hy zyn Vaderlandt eens weder zien, daar gekomen, trok hy naar Leuven, daar hy zich in de Rechtkunde oeffende. De onluſten, wegens den Godtsdienſt, nootzaakten hem om weder naar Londen by zynen Vader te keeren; maar door 't Vredensverdrag, of de *Pacificatie* van Gent, keerde de Vader en Zoon weêr naar 't Landt hunner geboorte. De laatſte zocht zyn geluk in Hollandt te vinden, en bequam daar, in 't jaar 1577. een Hoogleeraarſchap in d' Ooſterſche taalen. Terwyl hy dat ampt te Leiden loffelyk waarnam, kreeg hy zin tot den echten-ſtaat; en trouwde in 't jaar 1580. eene Juffrouw van Gent, (*Maria vander Varent* geheeten) die reedts meer dan half bekeert was, en zich, ſtaande haar huwelyk, verder in de Gereformeerde belydeniſſe liet onderwyzen. De wedde die *Druſius* in Hollandt trok niet genoegzaam zynde naar de behoefte zyns gezins, gaf hy te kennen, dat, indien men hem elders eene voordeeliger gelegentheit aanboodt, hy die zoude aanneemen. De Prins van Oranje, verſtaan hebbende dat hy zich aan den meeſtbiedenden als te koop geſtelt hadde, ſchreef aan de Magiſtraat van Leiden, dat ze zich zulk eenen man niet zouden laaten ontrekken, maar hem trachten genoegen te geeven. Hy vertrok echter, wegens eene beroepinge die hy in Frieslandt, in d' Akademie te Franeker, kreeg, tot Profeſſor in de Hebreeuſche taale. In de maandt Juny, 1585. wierd hy daar toe ingewydt, en heeft met alle eere tot zyne doodt toe, die hem den $\frac{8}{18}$ February, 1616. wechſleepte, dien hoogen leeraardienſt waargenomen. Het is zeker dat hy de Hebreeuwſche taale grondig verſtont, zeer ervaren in de Joodtſche Oudheden was, en eene diepe kenniſſe van den text des Ouden Teſtaments hadde. Zulks blykt uit veele boeken van hem uitgegeeven. Zyne bequaamheit hier toe was zoo bekent, dat hy van hooger handt laſt kreeg om over deze ſtoffen te ſchryven, en van d' Algemeene Staaten daar voor betaalt wierdt. Men hadde 't oog op hem geworpen, tot eene niewe Nederduitſche Vertalinge des Bybels; maar daar waren menſchen die hem hier in dwarsboomden, zoodat hy van dat werk, waar toe hy zoo bequaam was, wierd uitgeſloten. Hy onderhielt eene groote onderhandelinge door brieven met de Geleerden in zynen tydt, en verſtont daar door dat zyne Werken geacht waren, naardien hy van allen kanten wierd aangemaant om in zynen arbeidt voor 't gemeene nut te volharden. Deze aanmoediging had hy van nooden, want hy hadde rontom vyanden op den hals, die hem veele moeijelykheden verwekten, en zyne achtinge op duizentderlei wyzen zochten te krenken. Hy was, het zy door zedigheit, het zy door onbeneveltheit van oordeel, veel gematigder dan veele anderen, in 't veroordeelen, en in loftuitingen; waar over hy als een quaadt Proteſtant wierd uitgekreeten. Het geen hy 'er op antwoorde is aanmerkelyk; doch zulks belette niet dat hy ging zuchten onder den laſt van zyn levenslot. Zyn zoon zou een Wonder zyn geworden van geleerdheit, indien hy lange geleeft hadde; daar het volgende getuigenis ten overreedenden bewyze van ſtrekt. Hy was geboren in 't jaar 1588. en, gelyk zyn Vader, *Johannes Druſius* genaamt. Vyf jaaren oudt, begon hy de Latynſche taale en 't Hebreeuws te leeren: op zyn 7de jaar verklaarde hy 't Hebreeuwſch Pſalmboek zoo nauwkeurig, dat een Joodt, die te Leiden 't Arabiſch leerde, zulks met ongemeene verwonderinge zag en hoorde. Op zyn 9de jaar kon hy Hebreeuws zonder punten leezen, en de punten op de letteren ſtellen daar ze behoorden, naar de regelen der Spraakkunſt, 't geen de hedendaagſe Rabbynen niet meer fix hebben. Hy ſprak alzoo ligt Latyn als zyn Moedertaal; en werd ook d' Engelſche ſpraak magtig. Op zyn 12de jaar ſchreef hy voor de vuiſt in dicht en ondicht op de Hebreeuwſche wyze. Op zyn 17de jaar bromde hy eene rede in 't Latyn uit voor den Koningk van Groot-Brittanje en zyn ganſche Hof, die met handtgeklap en eene algemeene toejuichinge van alle toehoorderen wierd beantwoordt. Hy hadde een vlug verſtandt, een ſchrander oordeel, een kloek geheugen, en eene onvermoeide vlyt in de leeroeffeningen: verder was hy van eenen goeden inborſt, en maakte zich alomme bemint; ook hadde hy zeer edele gemoedtsneigingen, en muntte uit in godtvruchtigheit. Hy ſtorf van den ſteen, 21 jaaren oudt, in Engelandt, ten huize van *Wilhelmus Thomas*, Deken van Ciceſter, die hem eene goede jaarwedde gaf. Hy liet verſcheide werken na; een goet deel brieven in 't Hebreeuwſch; vaerzen in de zelve taal; en aantekeningen over de Spreuken van Salomon. Hy hadde begonnen in 't Latyn te vertolken het Reisboek van *Benjamin de Tudela*, en de Jaarboeken van den tweeden Tempel; en het *Naamboek* van *Elias Levyt* op d' order van 't ABC gebragt, daar by voegende de Griekſche woorden, die in den eerſten druk niet waren. Dus ging deze heldere Flonkerſter, terwyl zy nauw recht aan het ryzen quam, voor altoos op onzen gezichteinder onder; geen ongewoon geval echter van zulken, die in haare tedere jeugt tot volle rypheit van verſtandt koomen, dat, als bekent, onnodig is met veele voorbeelden te ſtaaven. *Druſius* hadde een Leerling, *Sixtinus Amama*, die hem in zyne bedieninge volgde, en d' eere zyner gedachteniſſe, tegens zyne faamrovers, verdedigde. Schoon ook de doorluchtige J. Scaliger deezen grondtgeleerden man, door wangunſt of zwakheit, dan eens belaſtert, verkleint, of ook wel weder geprezen heeft, zullen wy hier alleen noch byvoegen het oordeel dat Vader *Simon*, die beſleepe Taalzifter, van DRUSIUS en zyne Werken heeft gevelt, daar hy eene vergelyking maakt tuſſchen alle de Schryvers, die in den grooten Taalziftenden Bybel, gemeenlyk *Biblia Critica* genoemt, zyn ingevoegt. *Druſius*, zegt deze vermaarde Schryver, *die de zevende plaats beſlaat onder deze taalziftende Uitleggers, moet, myns oordeels, geacht worden boven alle anderen; want, behalven dat hy geleert was in 't Hebreeuws, en de boeken der Jooden zelf kon nazien, hadde hy nauwkeurig d' oude Griekſche Vertaalders geleezen; zoodat hy zich een beter denkbeeldt van de H. Taale had gevormt, dan andere Taalzifters, die zich alleen op 't leezen der Rabbynen hebben uitgelegt. Daar men kan byvoegen, dat hy ook de ſchriften van den H. Hieronymus, en zommiger andere Outvaderen geleezen hadde. Met een woordt*, Druſius *is de geleerdſte en verſtandigſte van alle d' Uitleggeren die in deze verzameling gevonden worden.*

P. Sim. Hiſto. Criti. du V. T. l. 3. c. 5. p. m. 443.

DRUSUS. Hy was de Stiefzoon van den Roomſchen Keizer *Auguſtus*, zeer van hem bemint, en naar *Duitſchlandt* als Veldtoverſte gezonden; was de broeder van den Keizer *Tiberius*, en vader van *Germanicus*. De titel van *Germanicus* wierd hem na zynen doodt, by raadtbeſluit, en te gelyk voor zyne nakomelingen gegeeven, ook in 't byzonder van zynen zoon *Germanicus* gevoert. Hy trok over den Rhyn; vermits die van *over den Rhyn* in *Gallia* om buit eenen inval zochten te doen, dus quam hy in *Gelderlandt* en *Zutphen*, drong voort door tot in *Frieslandt*. Nadat hy die Natiën bedwongen hadt, hervatte hy noch eenen togt over den *Rhyn* tegen de *Duitſchen*, viel in *Munſterlandt*, trok over de *Lippe* tot aan de *Weſer*: die hy echter niet raadzaam vondt over te trekken. Anderen geeven dit bericht: Dat de *Uſipeten*, *Germanen*, en *Teucteren*, al voor *Druſus* tydt, en wel 53 jaaren voor Chriſtus geboorte, in grooten getale over den *Rhyn* getrokken zouden zyn, vermits zy van de *Sueven* verdreven waren, en zich op het uiterſte van de *Sigambren* geplaatſt hadden, dat *Julius Cæſar* zulks niet hadde willen lyden, enz. Maar *Druſus* zou, naar *Suetonius* zeggen, d' eerſte zyn geweeſt die de *Noordtzee*, naar den *Rhyn*- en *Vrieſchen* kant, zou bevaaren hebben; ook, na dat hy de *Vriezen* bedwongen hadt, in 't landt der *Cauchen* gevallen zyn. Wie de *Cauchen* zyn; zie op CAUCHEN. *Druſus* zou dan, 9 jaaren voor Chriſtus geboorte, andermaal, als gezegt, over den Rhyn gekomen zyn, en de *Uſipeten* onder 't *Roomſche Ryk* hebben gebragt: Daar na eene brugge over de *Lippe* geſlagen hebbende, de *Sicambren* overvallen hebben, en het landt der *Cheruſcen* doorgetogen zyn naar de Wezer, die hy ook, indien 't hem niet aan lyftogt ontbroken hadde, overgetrokken zou hebben. In zynen aftogt wierd hy dapper van de Duitſchen beſprongen, en raakte in zoodanig eene engte, dat hy en zyne Legioenen verloren zouden zyn geweeſt, indien de *Duitſchen* met goedt beleit gevochten hadden: niets anders (zegt *Dion Caſſius*) kon den *Romeinen* geholpen hebben, dan der *Duitſchen* quaadt beſtier. Om die reden deed *Druſus* daar na zoo veele ſterke Kaſteelen op den kant van den *Rhyn*, *Lippe*, enz. ſtichten. Eer *Druſus* weêr over den *Rhyn* konde komen is hy in zyn Zomerleger geſtorven. *Suetonius* en andere verhaalen, dat, na verſcheide keeren den vyandt geſlaagen, en tot aan de nauwſte en binnenſte woeſtynen en boſſchagiën vervolgt te hebben, hem de gedaante van een wyf van die Natie, vry grooter dan gemeen, tegenquam, en in de Latynſche tale beval niet verder te gaan. Dat het

Tacit. Suet. in Claudius. Gotf. Hiſt. fol.

Idem.

J. Cæſ. lib.

Dio. lib. 5.

zou

zou gezegt hebben: „ *Druſus* gy zyt al te voortvarende om „ de *Duitſchen* te dempen; gy zult niet verder komen; „ keer te rugge; want de doodt zit u op de hielen. Hy keerde ook te rugge, wierd ziek, en ſtorf, als gezegt is, in 't leger, in 't 36 jaar zyns ouderdoms. Zyne uitvaart wierd met groote pompe en plechtigheden gehouden, het lyk groote eer aangedaan, en op 't heerlykſte op 's Landts koſten begraaven; *Auguſtus* zelf quam in den ſellen winter het lyk aan de rivier *Ticinus*, by *Pavien*, te gemoet, geleidde het, en ſcheidde daar niet af tot binnen *Romen*; zyn lykbedde was met de wapenen en quartieren van de *Julen* en *Claudiën*, omhangen: wierd op de merkt beweent, en met een lykrede aan de *Scheepsbekken* geëert en geroemt: ook wierd aan zyne uitvaart alles dubbel en dubbel beſteedt, dat, of van de voorouderen uitgevonden, of van de nakomelingen, ter verheerlykinge, bedacht was. Dat hy de ſtadt *Doesburg* zou gebouwt, of den grondt daar van gelegt hebben; zie op DOESBURG. Dat hy den *Yſſel* of *Rhyn-Yſſel* zou hebben doen graaven; zie op FOSSA DRUSIANA. Hy is eerſt Ontfanger, daar na Schout geweeſt, en na 't bedienen van die eerampten Veldtoverſte, eerſt in den *Rhætiſchen*, daar na in den *Germaniſchen* oorlog geworden, heeft dien ook zoodanig uitgevoert, dat hem de *Triumphale* eertekenen zyn toegelegt; ylings, na het Schoutampt ten tweedemaal bekleedt te hebben, in het Burgermeeſterampt getreeden zynde, en zich tot eene groote onderneeminge vervaardigende, wierd hy ſchielyk uit de werelt gerukt. Zyn lyk wierd overal onderwegen van de Grootſten van ſteden en landen geëert, gedraagen, en verzelt tot op het *Marsveldt* (*Campus Martius*) en daar de lykſtatie volbragt. In den oorlog, en 't voeren van dien, was hy zeer ſtreng, dapper, en zoo voortvarende, dat hy den naam van gevreeſt en wreedt niet heeft konnen ontgaan: en zoo ontzaghelyk, datmen, op zyne aankomſte niet alleen, maar op 't hooren van zynen naam ſchrikte: daar ook 't ſpreekwoordt noch van in wezen is. *Loop, eer de Droes* (*Druſus*) *komt*, en andere meer van dat ſlag, van hem herkomſtig. De Tropheën zyner overwinningen in deeze Geweſten, ſchoon'er, als gezegt, de geheugeniſſe noch van in 't leven is, zyn van onze Voorvaderen vernietigt. In oude geſchreve Memoriën vindtmen, dat hy ook het huis te *Benthem* heeft gebouwt: het word mede beveſtigt door den ouden naam van de zeer hooge en ſteile Klip, dicht onder 't huis te *Benthem* aan de Noordtzyde, van oude tyden af genoemt de *Drus-* of, volgens de *Duitſche* uitſpraake, de *Droes-Stoel*, en de platte ſteen die'er boven op legt DRUS-KUSSEN; daar uit ſpruit het zeggen, dat de *Droes* (*Duivel*) het Kaſteel, of immers deze klip by *Benthem* gemaakt zou hebben. Zommigen zyn ook in den waan dat het hooft, of de hooftſchedel van *Druſus*, noch in de Burgt van 's *Herenberg* zou zyn bewaart: maar dat is een misverſtant; zie op DIDAM.

DRUSI MOLES, de Dyk van *Druſus*. De *Rhyn* word niet ver beneden de vlakte, waar door *Druſus* voor den ſtroom eene niewe kil geopent, en aldus eene derde uitwatering gemaakt heeft, van de Ouden naderhant het *Ooſterlyke* gat, als ook het *Vliegat* genaamt, overal langs den Germaniſchen oever met heuveltjes beſloten, al heel van *Arnhem* af, het welk hedendaags een zeer aanzienlyke Stadt is, tot aan Amerongen, zynde geen onvermaart dorp; indien men alleenlyk daar van uitzondert een klein ſtukje landts, daar het gebergte beneden Wageningen wat verder van den oever af legt; welke ſtreek in voortyden *Nada*, en by ons de Gaebbe genaamt wordt. Zy hebben derhalven den *Rhyn*, immers in deze ſtreek, nooit bevaaren, die zoo onverſtandig durven ſtaande houden, dat de zelve in den tydt van *Tacitus* Arnhem / Wageningen / en Rhenen / op den ſlinker oever voorby geſtroomt heeft: want het landt is van natuure zoo geſtelt, dat deeze plaatzen van alle eeuwen op den rechter oever gelegen hebben, en daar zullen blyven leggen, zoo lang'er een *Rhyn* zal zyn. Omtrent een uur gaans onder *Rhenen*, het welk aan dezen kant het uitterſte ſteedtjen is der Provintie van *Utrecht*, daar een zeer klein dorpje met name Remmerden / op een uitſtekenden hoek, legt, wenden zich de hoogten die tot hier toe langs den oever van den *Rhyn* Weſt aan geloopen hebben, ſchielyk Noordtwaarts, en een weinig daar na Noordtweſt, tot aan Leyendal; hier van daan wederom Weſtwaarts tot aan Amerongen / gedurig blyvende by de rivier, die daar den loop meer neemt naar den *Galliſchen* bodem, dewyl de laage velden aan den eenen kant, en de ongemakkelyke draai Noordtwaarts, aan den anderen kant, de rivier daar toe aanleiding geeven, dat zy haaren loop Weſtwaarts genomen hebbende, dien gedurig vervolgt, en den *Galliſchen* oever, die tegens de kragt van den ſtroom niet beſtendig is, doorboort. Waar uit men lichtelyk kan zien, om wat reden en waar ter plaatze *Druſus* den Dyk opgeworpen heeft, om den *Rhyn*, die met den vollen ſtroom op den *Galliſchen* bodem aanſtortte, binnen de oude kil te bedwingen. *Tacitus*, dien wy alleen deeze beſchryvinge verſchuldigt zyn, ſtelt de plaats in dat gedeelte van het Eilandt, daar men van *Batenburg* (*a Batavorum oppido*) afkomende, eerſt inkomt; daar ons dorpje Remmerden van den anderen kant recht tegens over legt. Derhalven heeft men deze bedykinge aan den overkant meeſt van nooden gehadt, daar de *Rhyn* op den *Galliſchen* oever aanſtortende, nu zonder twyfel al een kolk gemaakt hadde, opdat de zelve niet ſchier of morgen door de kragt van den ſtroom al te ſterk mogt doorbreeken, zoo dat het eerſte begin en oogmerk van dit werk geweeſt is, om dien kolk door een omgetrokken dyk en ingeheit paalwerk te bedyken: het welk ik meene dat *Druſus* uitgewerkt heeft. Maar naardien de *Rhyn*, terwyl de zelve Noordt en Noordtweſt aanliep, overal door de waterige grienden een geweldige doorbrecking Weſtwaarts aan ſcheen te dreigen; heeft men den dyk zoo veel verder getrokken. En het is allezins gelooflyk, dat *Druſus* den zelven wel begonnen heeft in 't 475. jaar na het bouwen van *Rome*, dat is, in het laatſte jaar van zyn leven, naar het getuigenis van *Dio*: Maar dat *Paullinus*, *Lib.* 55. Generaal van het Benedenleger, in het zes-en-ſeſtigſte, niet drie-en-ſeſtigſte jaar, gelyk men gemeenlyk leeſt; dat is, in het acht hondert en elfde na *Romens* bouwing, dien, volgens het verhaal van *Tacitus*, eerſt voltrokken heeft. Eindelyk dat *Claudius Civilis* twaalf jaaren hier na, *Annal.* dat is, in het jaar 800. en drie-en-twintig, den dyk, die *lib.* 13. *Druſus* om den kolk getrokken had, geſlegt heeft: en dat *cap.* 53. hy hier door de rivier afgeleidt heeft in de kil, die hedendaags de *Lek* word genaamt: hier aan meene ik zal niemant kunnen twyfelen, dien het de pyne waerdt zal zyn de plaats zelve wat nauwkeurig te bezien.

DRUSUS BURGT, eene Stadt in het Graafſchap *Zutphen*; nu gezegt *Doesburg*: zie op DOESBURG.

DUBBELDAM, een Dorp, Heerlykheit, en Huis, geheten het HUIS TE DUBBELDAM. Het voert dien naam naar het riviertjen de *Dubbel* en *Dam*; zoo veel als des *Dubbels-Dam*: en aleens als veele andere plaatzen dien naam van *Amſtel*, *Rotte*, *Schie*, enz. voeren, met byvoeginge van den *Dam*: het heeft *Kruiskerke* ten Ooſten, de *Neſſe* en *Wolbrandtskerk* ten Zuiden, de *Myle* ten Weſten; ten Noorden en Noordtweſten de Vryheit van *Dordrecht*, in het Noorden en ook in het Noordtooſten de zelfde Vryheit en de *Graaf*. Deze Ambachts- *S. van* heerlykheit word in erfpacht van de Graaflykheit van *Leeuw.* *Hollandt* gehouden. *Dubbeldam* is, in die vreeſlyke water- *Bat. Ill.* vloedt van het jaar 1421. met zoo veele andere Dorpen, *f.* 1215. in de groote *Zuid-Hollandtſche Waerdt*, mede eenen tydt *Boxhorn* lang verdronken, en onder de golven bedekt gebleven; *Toon.* maar echter, nevens meer andere, noch allengskens boven *van H.* gekomen. In het jaar 1630. den 13 October is aldaar in *pag.* 86. de Kerk, na het verdrinken van de gedachte groote Waerdt, *Goudh.* de eerſte predikatie weêr gedaan door D. *G. Buytendyk*, *Kemp.* Predikant te *Dordrecht*, uit Pſalm 84. De eerſte Leeraar *Balens* wiert'er *Johannes Brocardus*. De Kerk en Predikant ſtaan *Dordr.* onder het Claſſis van *Dordrecht*. Hier dient geweeten; dat *pag.* 875. de dorpen de *Neſſe*, *Kruiskerke*, en *Wollebrantskerk* op de *Boxhorn* lyſt der noch verdronken leggende Dorpen getelt worden. *pag.* 86.

DUBBELMONDE; het is een Dorp in de groote *Zuid-Hollandtſche Waerdt*, onder *Dordrecht*, geweeſt; doch *Houve.* in dien vervaarlyken inbreuk, 1421. nevens zoo veele andere, verdronken, en zoo tot noch toe gebleven.

DUBLE. Dit word by Keizer *Henrik de IV.* in zynen Giftbrief van den jaare 1064. beſchreven als een plaats *Alting* zeer dicht by *Thuredrecht*. De zelve leit binnen het Dort- *Not.* ſche Eilandt, zoo als het hedendaags word genoemt, met *Germ.* naame *Dubbeldam*. *Inſer.*

DUC D'ALBA, of HERTOG VAN ALVA, *Tom.* II. gezegt de geeſſel der Nederlanden; zie op FERDINAN- *fol.* 45. DO ALVARES, enz.

DUCKENBURGH, een Slot te *Dieters* in *Gelderlandt*, onder 't ryk *Niewmeegen*. *Houve.*

DUEREN, een Dorp in de *Meijery van 's Hertogenboſch*. Toen voortydts geheel *Brabandt* eene jaarlykſe ſchattinge van 140000 guldens moſt opbrengen, was de ganſche *Meijery* daar in geſtelt op 19379 guldens 16 ſtuivers 3 penningen: In die ſom moſt het quartier *Maſelandt*, een der vier quartieren van deze *Meijery*, draagen 2294 guldens, *Houve* 13 ſtuivers, 9 penningen; welke omgeſlagen over de 17 *H.V. Kr.* Dorpen van *Maſelandts* Quartier, was *Dueren* t' zamen met *2. D. fol.* *Berchem* daar in niet hooger dan op 41 guldens 2 ſtuivers 367. geſtelt: deshalven moeten zy van geen groot belang zyn.

DUERSTEDE, oudtyds DORESTADT, in 't Sticht van Utrecht; zie op WYK TE DUURSTEDE.

DUFFEL, eene Landtſtreek; zie op DUYFFEL.

DUICTINGEN, is geweeſt een Hooftgerecht in het *Alting* quartier van *Leomerike*, of 't *Limerſche*, het welk zich eer- *Not.* tydts aan de eene en aan de andere zyde ver uitſtrekte; *Germ.* gelyk blykt uit de Handtveſten van den jaare 838. waar *Inſer.* van *Heda* gewag maakt. Hedendaags is het *Deutechem*, *Tom.* II. een ſteedtje aan den *Yſſel*, dat *Druſus* niet aangeraakt heeft, *fol.* 46. leggende twee uuren gaans boven de Grift. (Zie hier van verder op DEUTECHUM.)

DUINGLO, een Dorp in 't landtſchap *Drenth*; zie DWINGLO.

De Roy Dollion. Geogr. pag.185.

DULLAART, DOLLAART, DEN DULLAART; een Inham, of Zeeboezem, een Meyr en gedeelte van de *Noortzee*, tusfchen *Groningerlandt* en *Oost-Frieslandt*, aan den mondt van de *Eems*, by de ftadt *Embden*. Voor 't jaar 1277. was dit Meir eene fchoone en luftige Landtftreek, zoo wydt geftrekt dat 'er drie-en-dertig goede Dorpen op getelt wierden: doch, met het eindigen van December in 't jaar 1272. en den aanvang van Januarius 1277. of wel met den uitgang van December 1277. en den aanvang van Januarius 1278. (want in dat jaar zyn 'er veele inbreuken geweeft) heeft dit Geweft, door geweldige watervloeden, beklaaglyke onheilen geleden. Door de laatfte in December zyn de gedachte 33 Dorpen ondergeloopen, en toen is het begin van dien grooten Inham gemaakt, de *Dullaart* geheten; die allenskens toegenomen is. De heer *Ekelman*, Predikant van *Bellingwolde*, heeft 'er *Stichtelyke bedenkingen* over gemaakt.

Schotan. Fr. Kr. fol. 147. Ubb. Emm. Ek. pr. p. 167.

Alting Not. Germ. Inf. T. II. p. 46.

DULLARTUS, de DOLLAART of DULLAART. De dolle Noordtzee heeft dezen woedenden naam verwekt aan eenen Inham, dien zy in het jaar 1277. beginnen heeft in te fcheuren in het *Reiderlandt* en het *Oldampt*, met eene zoo menigmaal verniewde verwoedheit, dat zy eindelyk drie-en-dertig van de fchoonfte en rykfte Dorpen, Rechtampten, en Kloofters, die in geheel *Vrieslandt* gevonden wierden, ingeflokt heeft; zoo dat de oevers daar aan beide kanten tot over de vier uuren breet verwydert zyn.

Alting Not. Germ. Inf. T. II.

DUNA. In den Giftbrief van *Willem den I.* Grave van *Hollandt*, van den jaare 1213. word d'*Abt* van DUNEN (*de* DUNIS) onder de *Zeeuwfche* Abten in rang geftelt voor den Abt van *ter Toolen* en *Middelburg*.

B. Ill. fol. 216.

DUNDERDORP; 't word van *S. van Leeuwen* onder de dorpen van *Waterlandt* gerekent.

Idem Leeuw. fol. 160.

DURGERDAM, DURCKERDAM, een Dam tegen het Y gelegt, zich tot de droogte van *Pampus* uitftrekkende; ook daar by een aanzienlyk Dorp, en voor d'Amfteldamfe burgerije eene plaats van verluftiging. Voor eenige jaaren brandde 't voornaamfte der plaatze tot den grondt toe af, doch is naderhant weêr luifterryk opgebouwt. De inwoonders aldaar geneeren zich met vaaren en viffchen. *Durgerdam* heeft Kerk en Predikant, ftaande onder het Claffis van *Edam*.

Kemp. Goudh.

DUSSEN MUNSTERKERK, en
DUSSEN MUYLKERK, zyn twee Ambachten in de groote *Dordrechtfche*, of *Zuid-Hollandtfche Waerdt*, beide in die fchrikkelyke inbreuk van 't jaar 1421. met zoo veele andere Dorpen, verdronken; maar ten eerften weêr boven geraakt. Zy voeren den naam naar het riviertjen *Duffen*, dat 'er voorby loopt. *Duffen Munfterkerk* ftrekt zich van de helft of halve *Duffen* af, Zuydwaarts tegen *Meeuwen*, en is na het overftroomen ten deele weêr opgekomen. *Duffen Muylkerk* gaat Noordtwaarts op tegen het landt van *Altena*; groot binnensdyks omtrent 700 mergen landts. *Duffen Munfterkerk*, het Slothuis en de Hofftede van *Duffen*, met de Ambachtsheerlykheit van *Hefterswaarde*, word van de Graaflykheit van *Hollandt* te leen gehouden. *Duffen Muylkerk* was voortydts een Leen van de Heerlykheit *Merwede*. Deze twee Ambachten hebben maar eene Parochiekerk, ftaande te *Duffen Muylkerk*, behooren onder het Claffis van *Dordrecht*.

Leeuw. Bat. Ill. f. 1215.

DUSSEN. (THUIS TE) Onder het Ambacht van *Duffen Munfterkerk* was 't in vorige tyden een fchoon gebouw, in de voorlede XVII Eeuwe is 't weêr uit het water, door Heer *Walraven van Gent*, heer van *Oijen*, opgebouwt. De Heerlykheit heeft den naam van het riviertjen *Duffen* bekomen; zie BOVEN. Op dit huis te *Duffen* zyn noch eenige overblyfzels van Krygstoeruftingen, van den Ouden vermaarden *Marten van Roffem*, Heere van *Duffen*; zie op ROSSEM. (MARTEN *van*) Op 't jaar 1381. vindtmen Heer *Floris vander Duffen*, Ridder. In 't jaar 1300 leefde Heer *Jan vander Duffen*, Ridder; zyne dochter, Vrouwe *Lysbeth vander Duffen*, trouwde 1320. aan Heer *Philips*, Baanderheer van *Waffenaar*. Heer *Arendt vander Duffen*, Ridder, was 1394. Bailjuuw van *Zuid-Hollandt*; *Floris vander Duffen*, Arendts zoon, was Schout van *Dordrecht* in 't jaar 1424. Heer *Claas vander Duffen* is Landtcommandeur ten Duitfchen Huize *t' Utrecht* geweeft, tot zynen fterfdag 1476 toe. *Florens vander Duffen* was Heer te *Munfterkerk*, in 't jaar 1510; ook *Jan vander Duffen*, overleden 1540; zyne zufter was Juffrouw *N. vander Duffen*, getrouwt aan *Jan de Jeude*, Heer van *Hardingksveldt*. Mr. *Joos vander Duffen* was Licentiaat in de Rechten, en geftelde Commiffaris, om onderzoek te doen wie met ketterijen befmet waren. In het jaar 1531 kreeg Vrouwe *Cornelia vander Duffen* ten Echtgenoot Heer *Govert van Brecht*; en won by hem *Anna van Brecht*, Vrouw vander *Duffen*, getrouwt aan *Hendrik 't Scraarts*, Heer van *Couwenftein*, in *Brabandt*; zy verkoft 1607. de Heerlykheit *Duffen* aan Heer *Walraven van Gent*, zoon van den Heere van *Oyen* in *Gelderlandt*, die het Huis te *Duffen* weêr uit het water, als gezegt is, heeft opgebouwt.

Idem Bat. Ill. f. 1215.

Idem fol. 944. Goudh.

Idem Goudh. in d'O. Holl. Kr. fol. 173.

DUVELANDT, *Duvendyk*, *Duvenftein*, *Duvenvoorde*, enz. Zie op DUYVELANDT, DUYVENDYK, DUYVENSTEIN, DUYVENVOORDE.

Alting Not. Germ. Inf. ...

DUVELHARE is by Keizer *Henrik de IV.* in zynen Giftbrief van het jaar 1064. een plaats boven *Thuredrecht*, daar nu ter tydt de *Biesbos* is.

fol. 4... Idem fol. 4...

DUVENE, EE, is by *Melis Stoke* een Eilandt, het welk noch hedendaags den toenaam van de Duvven behoudt: en al by den Rymfchryver zelf, op eene andere plaats, word DUVELAND genoemt. Het word door een vry enge flenk van de *Schelde* afgefcheiden; en is meeft bekent geworden door de Scheepsoverwinninge, die *Jan de II. Graaf van Hollandt*, hier, in het jaar 1300. op zyne vyanden heeft behaalt.

Hou. 1. Del. 143. 144.

DUVENES, een der 17 Dorpen, behalven de geweze ftadt *Romerswaal*, in de *Ooftwateringe van Zuyd-Hollandt*, in de Provintie van *Zeelandt*, alle t' zamen ondergevloeit in 't jaar 1532. en verdronken. De oude Heeren van *Duvenés* waren voortydts *Zeeuwfche* Edelen. Van hen zyn bekent en hebben geleeft *Jan van Duvenés*, getrouwt aan *Anna van Cats*; zyn Zoon, *Cornelis van Duvenés*, won by *Anna van Wiffekerke* Heer *Cornelis van Duvenés*, wiens echtgenoote was *Neeltje Ooftdyk*, dochter van *Jan Ooftdyk*, *Jans* zoon, Pelgrim te *Jerufalem*, Burgemeefter van ter *Goes*, overleden 1404; hy won by haar eene dochter, *Volckje van Duvenés*, getrouwt aan *Jan Valcke*, *Cornelis* zoon, Vader van den voortreffelyken *Jakob Valk*, groot Thefaurier van *Zeelandt*.

Small. fol. 3.

DUVOORDE, een adelyk Geflacht; zie op DUYVENVOORDE.

S. v. Leeu. Bat. I. fol. 9. Bal. Dor. p. 119.

DUYK, een der drie voornaame Geflachten (*Duyk*, *Suys*, en *Oem*) die de ftadt *Dordrecht*, omtrent het jaar 1230. toen ze eerft met eenen fteenen muur omringt wierd, regeerden. In dien tydt leefde *Gyfen Duyk*, Ridder, het Geflachtregifter vindtmen by *S. van Leeuwen*. In het jaar 1351. was *Roelof Duyk* Schepen; 1368 *Jakob Duyk*, Broeder van *Roelof*, Burgemeefter; en 1433. *Willem Duyk* Schepen te *Dordrecht*. Zyn zoon *Jan Duyk*, Heer van *Wieldrecht* en *Oudelandts Ambacht*, trouwde in 't jaar 1472. *Beatrix van der Coulfter*, dochter van *Willem vander Coulfter*, Rentmeefter Generaal van *Zuyd-Hollandt*. *Adriaan Duyk*, Heer van *Oudt-Karfpel* en *Koedyk*, Secretaris van de *Staten van Hollandt* en *Weft-Frieslandt*, heeft, behalven meer andere kinderen by zyne eerfte en tweede Echtgenoote, by zyne derde vrouw, *Maria van Dorp*, gewonnen *Barbara Duyk*, Gemalinne geworden van *Dubley Charleton*, Ambaffadeur des Konings van *Spanjen*, *Britanniën*, en den *Vereenigden Staat*, daar na van *N. Torquatus*; ftorf in 't jaar 1628.

Pont. Gelf. gefcid. 2. Del. 289

DUYFFEL. (DE) Eene heerlyke en welgelege Streek landts, onderhoorig geweeft aan de *Graven van Zutphen*, naderhant onder *Gelderlandt* getrokken. Hertog *Arnold van Gelder de I.* tot groote fchulden en geldtgebrek geraakt, heeft de *Duyffel* aan zynen Schoonvader, den Hertog van *Kleef*, moeten verpanden, en wierd alzoo afgefcheurt van het *Gelderfch* lichaam, omtrent het jaar 1445. Na de doot van Hertog *Adolf van Kleef* wierd met zynen zoon, *Jan van Kleef*, een verdrag gemaakt, dat de *Duyffel*, met de Kerfpelen *Loenen* en *Tawrek*, voor 6000 Rynfche Goutguldens aan *Adolf* verpandt, weêr aan *Gelderlandt* zouden komen, zoo haaft aan *Jan van Kleef* de hooftfom en verloopen renten opgebragt zouden zyn. *Willem van Berchem* verhaalt dat de *Graven van Zutphen*, afgekomen van 't huis van *Saxen*, na de ftichtinge van *Zutphen*, zich fchreeven *Graven van Zellem*; uit welkers nazaaten een *Grave*, geheten *Balderik*, het huis te *Zelhem*, tuffchen *Niel* en *Meer*, in de *Duyffel* gebouwt zou hebben: dat van hem gefproten waren *Grave Diderik*, nevens zyne broeders *Alard* en *Diderik*, als ook hunne kinderen van beide zyden en geflachten; dat hy zulks in een oudt verfleten *Misboek* gevonden had, ter geheugeniffe aangetekent: maar dat *Grave Balderik*, voornoemt, zyn Slot te *Zellem* afgebroken hadde, en van de bouwftoffen een *Benedictyner Kloofter*, voor de Geeftelykheit van *Zeffelyk*, gefticht; dat hy het ook met goede inkomften begiftigt had: zoo dat (vervolgt hy) men niet behoeft te twyfelen of de *Duyffel*, die nu onder *Gelderlandt* hoort, en *Zeffelyk* onder *Kleefslandt*, hebben in voortyden onder de *Graven van Zutphen* geftaan. Echter word dit voor onzeker gehouden, en konnen zommigen zich niet inbeelden, dat de oude *Graven van Zutphen* ooit te *Zellem*, of te *Zeffelyk*, hof gehouden zouden hebben: vermits *Balderik*, die by *W. van Berchem* voor eenen *Grave van Zellem* doorgaat, geen *Grave van Zutphen* is geweeft, maar de derde van dien naam, en de *XIII Grave van Kleef*, die met zyne Gemalinne *Adelheit*, dochter van *Wichman*, *Grave van Zutphen*, binnen het vlek *Zeffelyk* (geheten *Cevelum* van de Latynen) een Kloofter ter eere van *St. Marten* gefticht zou hebben; eerft aan de *Benedictyner* Monniken, daar na aan de Wereldtlyke *Domheeren* te *Zeffelyk* toegeëigent, tot het jaar 1436. wanneer *Adolph*, d'eerfte *Hertog van Kleef*, het, met toeftemminge van Paus *Eugenius*, te *Kroonenburg*, daar 't noch in wezen is, verplaatfte.

Idem fol. 3. G. ... Hift. Gelr. cap. ...

Idem Pont. ibid. I. ... fol. ...

DUYFHUIS. (HUBERT) Hy is Paftoor der *Roomfch Katho-*

Katholyken, in *S. Jakobs* kerke te *Utrecht*, geweeſt: in welke ſtadt, wegens de zwaare vervolginge van *Duc d'Alba*, om dat die de predikatiën der Onroomſchen hadden bygewoont gevlucht waren, niet gepredikt wierd, zelfs niet in 't heimelyk, tot al eene wyle tydts na de *Pacificatie van Gent*: wanneer nu en dan een Predikant uit *Hollandt* den Godtsdienſt in het heimelyk quam verrichten. In het jaar 1577. begon Mr. *Hubert Duyfhuis*, als de Gereformeerden in de ſtadt noch geene openbaare kerken, noch gemeenten hadden, in *S. Jakobs* Kerk tegen de Beelden, en eenige der groſſte dwalingen van het Pausdom, te prediken. Hy diende de Magiſtraat aan, dat zyne Conſcientie hem dwong het gevoelen der *Gereformeerden* te leeren. Vermits nu die van *Hollandt* en anderen de hoofden begonden op te ſteeken, verzocht hy verlof (met aanbiedinge dat hy de Beelden in zyne *S. Jakobs* Kerke zou dulden) om met, of in 't Koorkleedt op den Predikſtoel te mogen komen, ter tydt en wyle dat van de Magiſtraat andere ordre geſtelt zoude zyn: te gelyk beloofde hy zyne toehoorders tot ruſte, en gehoorzaamheit aan de Overigheit te zullen vermaanen. De Regenten, wetende dat de Onroomſchen reedts ſterk in *Utrecht* waren: dat ook deze Mr. *Hubert* wel ter taal, vreedzaam, en van het volk bemint was, oordeelden hem een bequaam man, om den hoop der andere Gereformeerden te verzwakken en te verdeelen: Maar, vermits de *vyf Capittelen* zich daar zeer hevig tegen aankantten, dorſten de Heeren Regenten daar niet in bewilligen, ſloegen het echter niet ganſch af; maar vergunden hem dat hy, zonder amptverlies, zich naar *Rotterdam* by zyne vrienden mogt begeeven, tot dat ze hem, by beter geſtelteniſſe van zaaken, weêr t' *Utrecht* zouden ontbieden; dat ook kort daar na geſchiedde. Hy wierd van de Magiſtraat aangenomen, om op den gedachten voet *S. Jakobs* Kerke te bedienen. Zulker wyze was hy dan het ampt bekleedende, van veelen geoordeelt ſchadelyk voor de Gereformeerde kerke; vermits hy in zyne Kerke geenen Kerkenraadt, noch Ouderlingen, noch *Diakonen* hadde. Hy bediende des Heeren Avondtmaal met de eige woorden van Chriſtus, by het Avondtmaal ingeſtelt; maar hy liet elk die wilde tot des Heeren Nachtmaal toetreeden, zonder eenige Geloofsbelydeniſſe af te vorderen; doopte ook, en liet de *Roomſche* plechtelykheden wel achter, maar vraagde de Ouders of Gevaders, die 'er over ſtonden, niets: den Ban over zwaare en openbaare zonden ſtelde hy aan de Magiſtraat. Der Gereformeerden *Catechiſmus* wilde hy noch leeren, noch verklaaren; predikte alleen tegen de groſſte dwalingen van 't Pausdom, zonder meer: Van de Predeſtinatie, Erfzonde, enz. ſprak hy zeer zelden en weinig. In 't kort: hy had het Pausdom ten deele behouden, ten deele verlaaten; ook had hy gevoelens die noch Roomſch, noch Gereformeert waren: predikte ook in 't wit, en droeg noch de vierhoekſe muts. Niet lang daar na begonden zich de Gereformeerden van allen kanten te openbaaren: Eerſt geſchiedden de predikatiën in huizen van byzondere burgeren; daar na in eene groote ſchuur, vervolgens namen zy de ledigſtaande *Minrebroederen* Kerk in, die hen voort door ordre van de Magiſtraat ingeruimt wierd, en de beelden verbroken. *Petrus Dathenus* was 'er d'eerſte Predikant, nevens *Duyfhuis*, in 't jaar 1578. *Nicolaus Sopingius*, en *Wernerus Helmichius* traden 1579. in den kerkendienſt. Deeze verzochten *Duyfhuys* zich in de leere en orde met hen te willen voegen: Hy antwoordde niet onwillig te zyn tot eendracht, kon echter, immers te dier tydt noch niet, tot het aanſtellen van zulk eene Kerkenordre en tucht, als zy invoerden, verſtaan; dat hy zulks onnodig achtte, vermits zy eene Chriſtelyke Overigheit hadden, die hen beſchermde. Daar uit ontſtont eene ſcheuringe; zoo dat d'eene *Conſiſtoriale-* en d'andere *St. Jakobs-Geuſen* geheeten wierden. De meeſte van de Magiſtraat en anderen, ook die het Pausdom verlieten, om van deszelfs banden vry te zyn, zommigen ook van een los leven, doch ook wel eenvoudigen, en van kleine bevattinge, volgden *Duyfhuis*; die veelen noch *Paap Huybert* noemden: Alle andere Gereformeerde Kerken in *Nederlandt*, als ook de geoeffenſte en meeſt beleezenſte lieden binnen *Utrecht*, hielden 't met de *Conſiſtorianten*. Mr. *Duyfhuis*, eenige onpaſſelykheit voorwendende, zocht van de Magiſtraat ontſlagen te mogen worden, onaangezien hem ter hulpe *Eraſmus Bakker*, naderhant Predikant te *Breukelen*, toegevoegt was. De Magiſtraat, daar hy niet qualyk by ſtont, en die hy niet mishaagde, rechtte met hem eene verbinteniſſe op, en gaf hem eene acte, op niews hem aanneemende, op den 5 Februarius 1581. waar by zy hem beloofde voor alle zwarigheden te zullen beſchermen, indien 'er eenige op mogten komen, en hem van alle kerkelyke Cenſure te bevryden. Dus verre gingk de Magiſtraat, om den van haar welbezinden *Duyfhuis* tot haren Prediker te behouden: dat niet lange dnurde; want hy ſtorf een weinig meer dan een jaar daar na. In zyne plaats wierden weêr anderen van zynen inborſt door de Magiſtraat aangenomen, zoo dat de gedachte ſcheuringe, tuſſchen de *St. Jakobs-* en *Conſiſtoriale-Geuſen*, noch al bleef duuren, en 'er in het jaar 1586. van de zeven Predikanten *t' Utrecht* drie waren, die de maximen van Mr. *Hubert Duyfhuis* volgden; aan welke ook de *St. Marie* Kerk geopent wierd. Deze drie waren *H. Elconius van Harlingen*, *Taco Sybrants*, en *Cornelius van Rodenburg*, *Martenszoon*; die van hunne party den naam kregen, dat daarom de loslevenden, Libertynen, en diergelyken, uit vreeze van kerkelyke tucht, hunne beſte toehoorders, enz. waren; en overzulks Leeraars zochten die hen niet intoomden. Dit duurde dus tot de tyden van *Leiceſter*. Toen wierd (in 't jaar 1586) een Synode van alle Gereformeerde Kerken deezer Provintiën in 's Gravenhage gehouden; en door zyn beleidt de Predikanten te *Utrecht* op 't Stadthuis ontboden; en vergadert zynde, eene ordre en tucht, in eenige artykelen beſtaande, beraamt en ondertekent van *H. Moded*; *N. Sopingius*; *W. Helmichius*; *J. Uytenbogaart*; *Hermannus Elconius*, *Cornelius Rodenburg*, Predikanten te *Utrecht*, en *Petrus Berck*, Leeraar te *Vreeswyk*. Onder de regeeringe van *Leiceſter* was aldaar de Magiſtraat voor 't meerder deel verandert; maar *Leiceſter* naar *Engelandt* geroepen zynde, wierd de regeeringe herſtelt, en 't zoo herſchikt, dat de *St. Jakobs* Predikanten weêr als voren leerden, en by hunne gronden bleven. Hoe nu de bovengemelde Magiſtraat, in December 1589; de bovengedachte drie Predikanten, en inzonderheit *Uytenbogaart*, met grooten ſmaak na *H. Duyfhuis* gehoort hebbende, veel van dien braven man hieldt; zie op UYTENBOGAART. *Cornelis Rodenburg* bleef by de gedaane onderteekeninge. *Hermannus Moded* was, wegens eenig verſchil met den *Grave van Meurs*, vertrokken, enz. Hoe dit een groote onruſt onder de gemeente verwekte: hoe naderhant alle Predikanten, op niews beroepen, verboden wierd den Doop buiten de kerke in gemeene huizen te bedienen; niet yder die wilde ten Avondmaal toe te laaten, en d'onwaardigen uit de gemeinſchap der Kerke te ſluiten, enz. konnen wy ter deezer plaatze, als van te langen adem, niet verhaalen. Van zommigen word dit aangemerkt, gelyk of het gedient hadde tot eene brugge daar de *Remonſtranten* eenen gebaanden weg over vonden, om verderen ingang by de Magiſtraat te krygen, tot zoo lange toe, dat op 't jaar 1618. hen die pas afgeſneeden, en de weg opgegraaven wierd.

Behalven het geene men daar van den St. Jakobs Prediker, *Huibert Duyfhuis*, vindt gemeldt, heeft 'er de Heer *Gerard Brandt*, de Vader, in 't eerſte deel zyner *Hiſtorie der Reformatie*, noch deze byzonderheden van aangetekent: Dat hy te Rotterdam, in 't jaar 1531. den 27 van Wynmaandt, des daags voor den geboortedag van *Eraſmus*, geboren is. Dat hy in zyne geboorteſtadt, tot Paſtoor beroepen, heel zacht en gematigt handelde omtrent de zulken, die van ketterye verdacht waren. Hoe qualyk hem dit bequam, en hoe gelukkig hy door eenen liſtigen vondt de handen der Kettermeeſteren ontſnapte, ſtaat daar by gemeldt. Dat hy daar op naar Keulen vluchtte, daar hy in den uiterſten noodt verviel, doch wonderlyk, door eenen Koopman van Dordrecht, met dadelyken byſtant, uit dien geredt wierdt. 't Blykt onderwylen dat hy in 't heimelyk eene Vrouwe hadde getrouwt, die hy niet voor zyne Byzit, maar voor zyne wettige Echtgenoote erkende, daar hy verſcheide kinderen by teelde. Dat hem t' Utrecht voor zynen dienſt van een jaar eens wierd toegeleit 250 guldens, en voor dien hy te vooren hadde gedaan eens 50 guldens; doch dat zyn jaargeldt naderhant met 50 guldens, dat is, tot 300 guldens toe, wierd verhoogt. Zyne redenwiſſelingen met de Conſiſtoriale Predikanten gehouden, van dezen Reformatieſchryver aangetekent, wyzen uit, dat hy naar d'Armynsgezinde zyde gedurig overſloeg, gelyk ook uit zyn ganſche Kerkbeſtier blykt. In 't jaar 1581. den 3 van Grasmaandt, overleedt Mr. *Huibert Duyfhuis*, en wierd in St. Jakobs kerke, in 't middelpadt voor de Noordtzyde van 't groot orgel, begraaven, in eene graffteede, die de Heeren Kerkmeeſters, omtrent 64 jaaren daar na, zynen zoons zoon, tot erkenteniſſe van des Grootvaders dienſten, gunſtelyk vereerden. Onder zyn beelteniſſe, meldt de Heer *Brandt*, ſchreef men naderhant deze rymen, tot zynen lof en gedachteniſſe; die, onzes oordeels, veel zweemen als of ze uit zyne eige penne gevloeit waren, doch waardig geacht hier in te voegen, omdat ze in 't korte den inborſt, en 't gevoelen van dezen halven Hervormer zonneklaar vertoonen.

Dit 's DUYFHUIS, *'t rechte huis van Jeſus duif en geeſt.*
Wat is hy Kerk en Staat en vryheit nut geweeſt!
** De beſte Leeraar dien Prins Wilhems ooren hoorden.*
Dees' vrije ziel wierd nooit verſtrikt met menſchen koorden.
Het Conſiſtoriejuk viel voor zyn hals te zwaar.
Van 't duiſter zweeg hy ſtil, en ſprak alleen van 't klaar.
Hy leerde niet te hoog van 't kiezen en verſtooten.
Hy liet aan 's Heeren diſch de kleinen en de grooten
Op eige proeve toe. Hy ſneed geen leden af.
Vermaanen was zyn baa, hy kon geen andre ſtraf.

Trigl. Kerkel. Hiſtor. fol. 320.

P. C. Hooft Nederl. Hiſtor. f. 1054. *P. C. B. Nederl. Oorlog. 21 Boek fol.* 106. 107.

Idem Trigl. fol. 720. *Utenbog. Kerkel. bed. c.* 1. *Hoofts Nederl. Hiſtor. f.* 1054. *Bors 21 Boek fol.* 108.

Trigl. Utenbog. Bor.

Idem.

Hooft f. 1055. *Bor 21 Boek, fol.* 110.

Trigl. Bor. Georg. ab Allen de Stat. Rellig. cap. 21.

Trigl. fol. 383. *& ſeqq. Bor* 21 *Boek fol.* 111. 113. *&c.*

Brandts Hiſt. der Reform. 1 deel, van pag. 613. *tot* 670.

Hy zag het kettervier en bloet met droevige oogen.
D' [illegible] kon [illegible] niet gedoogen;
Dat wekten hem wee. Een Christe Magistraat,
Die staat en kerk bezorgt, was Duifhuis kerkenraadt.
Zyn Catechismus was 't beschreven Woordt van boven.
Hy eischte in kinderdoop beloven, noch verloven.
Een ieder most zich zelf een toom zyn en een spoor.
Met woorden wees hy 't padt, met werken ging hy voor.

* Tot verklaringe van dit zeggen dient, het geene de Heer *Brandt* op de 656 bladtzyde van 't eerste deel zyner Historie verhaalt; hoe dat Prins *Willem* t' Utrecht gekomen, op eenen Zondag belastte, datmen zyne plaatze zou gereedt maaken daar de beste Predikant zou prediken. Dat daar op zyn Stalmeester, te dier tydt Jonkheer Emmerich van Lier, zyn kussens en kleedt liet brengen in de St. Jakobs kerke, daar meester Huibert Duifhuis zou leeren. Hier (vervolgt de Schryver) hoorde hem de Prins, en verklaarde daar na, *dat hem niet indachtig was ooit beter predikatie gehoort te hebben.* Maar de Predikanten der Consistorie, gestoort dat de Prins zynen kerkgang by eenen Pastoor hadde gedaan, dien zy zeiden niet zuiver te zyn in de leere, spraken hem daar over aan, zich dieswegen beklaagende; doch kregen tot antwoordt: *Hy had daar van niet geweeten, maar last gegeeven, zyne plaats te bereiden daar men meende dat de bequaamste Predikant zou preêken, en zoo was hy daar gebragt, zonder van hunne misverstanden te weeten: de predikatie had hem anders niet qualyk behaagt; doch hy zoude op eenen anderen tydt in hunne kerke koomen.* Voorts vermaande hy ze tot vrede en eenigheit, en gaf ze zoo hun afscheidt.

Het byschrift van den Heere *G. Brandt*, onder de printverbeelding van *Huibert Duifhuis*, zullen wy hier ten slot laaten volgen:

Hoewel u Rotterdam, ô Duifhuis, laater baarde,
Dan zynen Desideer, (een dag voor 't jaargety)
't Was vroeg genoeg om zyns gelyk te zyn op aarde:
Niet in geleerdheit, maar in deugdt zoo groot als hy.
Gy tradt in reklykheit op 't spoor van zyne voeten.
Zoo 't Reformeeren op uw' voet had willen gaan,
Hoe zoud' het Christen volk elkanderen ontmoeten,
Die nu, van een gescheurt, verscheiden weg inslaan.

G. Brandt.

Leeuw. Bat. ill. f. 1297. Ibid. fol. 941 Pontan. Heuter.

DUYN; ('T HUIS TE) heeft by *Schielandt* in *Zevenhuizen*, onder de Provintie van *Hollandt*, gelegen in een klein boschjen: hêt was 't Stamhuis der Edelen van *Duyn*.

DUYN, (*van der Duyn*) een Adelyk geslacht in Hollandt. Dat het wettelyk gesproten is uit de Heeren van *Brederoode*, afkomstig van de *Graven van Hollandt*, toont *S. van Leeuwen*. *Albert*, IX Heer van *Brederoode*, liet twee zoons na, *Willem den X.* en *Dirk van Brederoode*, van wien 't Geslacht van *van der Duyn* afstamt. Gemelde *Dirk* trouwde *Machtild*, Erfdochter van *vander Duyn* (hare Voorouders waren van het bloet der Oude *Graven van Verdun*, uit *Vrankryk*, bezitters van die *Verdunsche* goederen, zy namen den naam *van der Duyn*, voor *Verdun*, na dien tydt, aan) hy storf omtrent het jaar 1300. Zyn zoon was *Willem van der Duyn*, Hooft-Heemraadt van *Schielandt*, aan *Yda van Egmondt* getrouwt; hy heeft onder zyne handt en zegel, in 't jaar 1348. gemaakt 30 Schellingen jaarlyks, ten eeuwigen dagen, aan des H. Geests armen te *Zevenhuyzen*: zyn zoon, *Jan van der Duyn*, trouwde eene dochter uit het huis van *Swieten*, storf in 't jaar 1400. *Daam*, of *Adam van der Duyn*, was de vierde zoon van den voorgemelden *Willem van der Duyn*, (van hem begint *W. van Goudhoven*, het Geslachtregister van *van der Duyn*, dat men by hem en *S. van Leeuwen* kan vinden) die, door huwelyk met Juffr. *Christina van Wielestein*, Heer van *Sprang* wierd: *Nicolaas van der Duyn*, Heer van *Ryswyk*, de *Mije*, den *Burgh*, enz. trouwde met *Anna Mechtelt van Berchem*, dochter van *Jakob van Berchem*, Raadt van Staten, overleden 1658. nalatende eenen zoon, ook *Nicolaus van der Duyn* genoemt, Heer van *Ryswyk*, de *Mije*, den *Burgh*, enz.

Goudh. in d' O. Holl Kr. fol. 172. Leeuw. Bat. ill. fol. 943.

Winsem. beschr. van Fr.

DUYRSWOLDE, een van de veertien Buurten, onder het Dorp *Oosterwolde*, in de *Vriesche* Grietenije *Stellingwerf-Oosteinde*; welk *Oosterwolde* een der tien Dorpen van de gedachte Grietenije is. De Grietenij *Stellingwerf Westeinde* heeft twintig Dorpen, behalven de buurten.

Houve Handtv. Kronyk, 2 D. fol. 308.

DUYSSEL, een Dorp onder de *Meijery van 's Hertogen Bosch*, onder 't quartier *Kempenlandt*. Toen voorheen Brabandt in het geheel jaarlyks 140000 guldens opbrengen most, was de geheele *Meijery van den Bosch*, in die som, op 19379 guldens 16 stuivers 3 penningen gestelt, daar in most het quartier *Kempenlandt*, een der vier quartieren van de voornoemde *Meijery*, 4074 guldens 1 stuiver 9 p. draagen: welke omgeslagen over de 32 of 33 Dorpen van het *Kempenlandtsche* quartier, behalven noch eenige Gehuchten, quam het dorp *Duyssel* maar op 45 guldens 18 stuivers 6 penningen te staan. Het minst van alle andere, behalven *Blaarschen*, op 44 guldens 8 stuivers 10 penningen, en *Mierefeld*, op 17 guldens 15 stuivers 6 penningen gezet: daar uit wel te zien is dat dit dorp mede een van de geringste in dien tydt was.

DUYVELAAR, of DUVELAAR, een Geslacht in *Zeelandt*, uit eenen jonger zoon van de oude Heeren van *Duvelandt*, gesproten. Van deeze Familie leefde in 't jaar 1400 *Jan Duvelaar*, nalatende *Adriaan Duvelaar*, in zyn leven Dykgraaf: *Pieter Joost-zoon Duvelaar* was in 't jaar 1641. *Joos Duvelaar* 1667, en *Pieter Duvelaar*, in de jaaren 1670. 1678. 1681. 1684. 1687. Burgemeester van *Middelburg*. *Petrus Duvelaar*, zoon van *Pieter Duvelaar Joostzoon*, uit zyne tweede Vrouwe *Johanna vander Putten*, (eene adelyke Familie in Vlaanderen) is Predikant in de zelfde stadt geweest: zyn zoon, ook *Pieter Duvelaar*, was noch in 't jaar 1696. Secretaris van de Staten van *Zeelandt*. Zie verder bericht by *M. Smallegange*.

Small. groote Kr. v. Zeeland fol. 48.

Guicc. beschr. der N. fol. 26 Houve 1 D. f. 146. De Ra Dictio Geogr. p. 194 P. Mo in Gui fol. 26 Reiger Kr. v. Zeel. pag. 4

DUYVELANDT, DUVELANDT, word gestelt het tweede Eilandt in *Zeelandt Beooster-Schelde*, op de zyde van *Schouwen*; of, volgens anderen, het tweede Hooft-Eilandt van *Zeelandt*, dat genoemt word *Schouwen in Duvelandt*. Het voert den naam naar de groote menigte *Duyven*, die zich daar plagten te onthouden. Volgens *J. de Racy*, is 't het Oosterdeel van 't eilandt *Schouwen*, in het Noorderdeel van 't Graaffschap *Zeelandt* gelegen. Voortydts was dit *Duyvelandt* zoo groot en breedt, dat het zich byna uitstrekte tot het landtjen van *Stavenisse*; dat in het jaar 1509. geheel onder liep, en onbedykt bleef. In het jaar 1530. is *Duvelandt* t' eenemaal onder gevloeit, behalven de Polder Heer-Jans-landt genaamt. Wederom trof dat onheil het zelfde Eilandt in 't jaar 1532. In het jaar 1530. twee jaaren voor de laatste overgolvinge, waren de volgende Parochien op *Duvelandt*, groot

Capelle - - - - -	668 gem.	120 Roeden
Nieuwerkerk - - - -	2912 g.	77 R.
Ouderkerk - - - -	2035 g.	119 R.

t' Zamen 5615 Gemeeten 316 Roeden by der breedte ten vollen schote. Doch in 't jaar 1643 was geheel *Duvelandt* niet grooter dan 13487 gemeeten 1638 Roeden en een halve; te weten,

De vier Bannen - - - - -	6111 g.	88 R.
Al te klein - - - - - -	79 g.	292 R.
Bellenwaerde, enz. - - -	543 g.	143 R.
Gouwevoer, enz. - - -	537 g.	263 R.
Oosterlandt - - - - - -	3287 g.	210 R.
D' aanwassen aldaar - - -	127 g.	72 R.
Sonneschyn - - - - -	30 g.	12 R.
Heer-Jans-landt - - - -	741 g.	69 R.
Brunisse of Oost-Duvelandt -	1886 g.	72 R.
D' aanwassen aldaar - - -	42 g.	107 R.
Stief-Polder - - - - -	74 g.	73 R.
Hardenne - - - - - -	30 g.	237 R.

makende t' zamen voor geheel *Duvelandt* de voorgedachte 13487 gemeeten en 1638 Roeden. Na de overvloeijing in de jaaren 1530 en 1532; toen in de laatste de vier Bannen, *Ouderkerk*, *Nieuwerkerk*, *Capelle*, en *Botlandt* onder liepen, wierden de landen van *Beoost-Duvelandt*, *Heer Jans-landt*, en *'t Oosterlandt* binnen een maandt tydts weêr ververscht. In de volgende Vasten quam Heer *Adolf van Burgundiën*, Heer van *Beveren*, in eigen persoon, aldaar, geen geldt spaarende voor dat *Duvelandt* weêr ververscht en toegedykt was; dat weêr zoo vruchtbaar wierd als eenig landt in *Zeelandt*. Volgens de bovenstaande Rekeningen van 't jaar 1643. was het eilandt *Duyvelandt* toen groot, omtrent het dertiende deel van geheel *Zeelandt*: In de *Niewe groote Kronyk van Zeelandt* zegt *Smallegange*: „ Het Eilandt *Duyvelandt*, tot noch toe van *Schouwen* „ geheel afgescheiden, is zeer schoon en vruchtbaar, „ voorzien met treffelyke Dorpen, als *Ouwerkerk*, en „ *Nieuwerkerk*, behoorende aan de stadt *Zirikzee*, de „ Heerlykheit van *Oosterlandt*, de Ambachts-Heerlykheit „ *Oosterstein*, by indykinge daar aan verknocht, Heer *Jans-* „ *landt*, en *Oost-Duyvelandt*, mede een groot Dorp, an- „ ders genaamt *Brunisse*; zie op BRUNISSE.

Reigers Kr. va Zeel. pag. 4

Smalle fol. 69

DUYVELS KOT, een zoo genaamde Heidensche Altaar in *Drenth*, of *Twenth*, daar men de vreemdelingen plag te slagten, tot eene offerhande aan den afgodt *Mars*.

Pontan 1 D. fo 34.

DUYVENDYK, DUVENDYK, een Dorp in *Zeelandt* op het Eilandt *Schouwen*: behoorende alleenlyk onder *Brouwershaven*; echter legt het aan *Hollandt*; zie BROUWERSHAVEN.

Houve 1 D. fo 145.

DUYVENEE, een Dorp in *Zeelandt*; maar verdronken; zie op DUVENEE.

DUYVENSTEIN, DUYVESTEIN, het is een Adelyk huis geweest, gelegen by *Laarenpoelwyk*, in *Zuidt-Hollandt*: doch, by den inbreuk der groote *Zuid-Hollandtsche Waerdt*, mede vergaan.

S. van Leeuw. f. 1210

DUYVENVOORDE, ook DUVOORDE, een Adelyk huis in *Hollandt*, onder *Rhynlandt*. Het is zeer oudt, en de Residentie der Heeren van *Duyvenvoorde*, gesproten uit een jonger zoon van den huize van *Wassenaar*. Zie het Geslachtregister van DUYVENVOORDE-WASSENAAR; DUYVENVOORDE-OPDAM;

DUY-

DUYVENVOORDE WAARMONDT, enz. by *W. van Goudhoven* en *S. van Leeuwen.*

DUYVENVOORDE; (WILLEM VAN) natuurlyke zoon van Heer *Arendt van Duyvenvoorde*, die in het jaar 1258. geleeft heeft: Hy was Ridder, en van een zeer snedig en schrander verstandt. Door zyne behendigheit kreeg hy groote en heerlyke goederen; als *St. Geertruidenberg*, dat hy liet bemuuren, en stichte het *Carthuyser Klooster* daar by; de Barony van *Breda*, die hy van Heer *Raas van Lidekerk* kocht; de Heerlykheden van *Steenbergen*, *Rozendaal*, enz. zoo dat hy ruim 70000 guldens jaarlyks inkomen hadde: eene geweldige somme geldts in dien tydt. Hy had getrouwt Vrouwe *Heylwich van Vyanen*, die hem ongeerne nam, omdat hy buiten echt geboren was; zy won ook geene kinderen by hem. Hy storf zeer oudt in het jaar 1353. nalatende eenen onechten zoon, Heer *Willem van Duyvenvoorde*, en drie dochters. 1. Vrouwe *Bertha van Duyvenvoorde*, Vrouwe van *Bouterseem* en *Gastel*, getrouwt aan Heer *Gerard vander Heiden*, Drossaart van *Brabandt*, kinderloos overleeden. 2. Vrouwe *Amellerga van Duyvenvoorde*, na hare zusters doodt Vrouwe van *Bouterseem*, die ten man had Heer *Jan van Cosseler*, Heer van *Witthem*, zoon van Hertog *Jan van Brabandt den II.* deze won lyfserven. 3. Vrouwe *M. M.* welker echtgenoot wierd *N. Back*, Edelman van *'s Hertogenbosch.*

DUYVENVOORDE (WILLEM VAN) buiten echt gewonnen zoon van den bovengemelden *Willem van Duyvenvoorde*: hy wierd na zyn Vaders doodt Heer van *Breeda*, *St. Geertruidenberg*, *Oosterhout*, *Steenbergen*, en *Rozendaal*, Kamerling van Hertog *Willem* en *Albert van Beijeren*, Graven van *Hollandt*. Hy trouwde eene dochter uit het huis van *Wassenaar*, genaamt *Helwich*: doch hy heeft haar niet beslaapen. Want als zy den eersten nacht by hem te bedde zou gaan, beklaagde zy zich; *dat zy eene echte wettige dochter, by eenen onechten zou moeten slaapen.* Daar hy op uitborst: *Het zal ook niet geschieden*; en hy onthield zich van haar; zoo dat ze lang, over hare onbedachte woorden, tydt van berouw vondt. Zynen Neef, Heer *Arendt van Duyvenvoorde*, boodt hy aan Erfgenaam te maaken, indien hy hem vergunnen wou het volle wapen van *Duyvenvoorde*, zonder het teken van Bastardije, te mogen voeren: niet al te voorzichtig weigerde het Heer *Arendt*; *Willem*, daar over vertoornt of t'onvreden, maakte het grootste deel zyner goederen aan zynen anderen Neef, Heer *Jan van Polaanen*; en het overige aan eenige Godtshuizen. Hy overleedt zeer oudt, en vermaardt genoeg in zynen tydt, die met 1402 eindigde: Zyne van hem onbeslaape Gemalinne was vyf jaaren te vooren gestorven.

DUYVENVOORDE, (JAN *van*) Heer van *Warmondt*, *Woude*, en *Alkemade*, *Houtvester*, daar na *Admiraal van Hollandt*, zoon van *Jakob van Duyvenvoorde*, Ridder: Hy most, wegens de *Confœderatie*, of het Verbondt der Edelen, in het jaar 1567. uit het landt wyken; was by de veroveringe van den *Briel* in het jaar 1572. Hy deed met zyne onder hem staande *Hollandtsche* en *Zeeuwsche* schepen, met den *Engelschen Admiraal den Grave van Essex*, den togt naar *Spanjen*; zy namen t'zamen *Kadix* wel in, maar na dat de *Engelschen* het geplondert hadden, wierd het weêr verlaaten; onaangezien *Duyvenvoorde* aanboodt, en aanneemen wilde de Stadt te behouden en te verdeedigen. Zyne daar betoonde dapperheit en wys beleit wierd van Koninginne *Elizabeth*, in eenen brief aan hem, ten hoogsten geroemt. Hy woonde in het jaar 1600. heltdadig den slag van Vlaanderen by: bouwde het huis te *Warmondt* (in de eerste belegeringe van *Leiden* verbrandt) weêr sierlyk in het jaar 1590. op: storf in *'s Gravenhage*, 63 jaaren oudt; had ter Gemalinne *Odilla Valkenaar*, dochter van Heer *Henrik Valkenaar.*

DWINGLO: een Dorp in 't landtschap *Drenth*, en een Schoutschap onder het Dingspil *Dieveren.* Heeft Kerk en Predikant, staande onder het Classis van *Westervelt.*

DWINGLO. (BERNHARDUS) Hy was een der gedaagde *Remonstrantsche* Predikanten op 't *Synode Nationaal* te *Dordrecht*. *Henricus Slatius*, te wel bekent om veel van hem te spreeken, zocht hem zwart te maaken, hem mede aanvryvende kennisse gehad te hebben van den toeleg, om Prins *Maurits* te vermoorden. Hy (*Slatius*) heeft daar van bekent gemaakt 't geen hy wiste aan de *Heeren Staten van Hollandt.* Dien 't lust kan 't leezen in 't gedrukte *Klaar vertoog* van *Slatius*, waar tegen hy zyne *Verantwoording* geschreven heeft. Is naderhandt weêr Predikant der Remonstranten te *Gelukstadt*, ruim 20 jaaren, geweest; heeft ook eenige *Predikatiën*, en de *Nulliteiten der Nationale Synode van Dordrecht*, nevens meer andere strydtschriften, in druk uitgegeeven.

DYEMENUS, (GUILJELMUS) of *Willem van Deym*; hy was te *Rotterdam* in het jaar 1508. uit een adelyk *Geldersch* Geslacht geboren: oeffende zich te *Leiden* in de goede konsten; begat zich verder tot de studie in de Rechten, daar in wierd hy zeer geleerdt: bezocht de voornaamste Academiën van *Europa*; te *Orleans* wierd hy *Doctor Juris* gepromoveert, keerde van daar naar zyn Vaderlandt; en practiseerde te *Mechelen*, daar hy eenen grooten naam had. Keizer Karel de V. maakte hem eerste Raad *t'Utrecht*, en President. Nadat hy het gedachte ampt 48 jaaren lang bekleedt hadde, stierf hy den 9 November 1585. oudt 76 jaaren. Niemant was gezwinder dan hy om 't geen duister was te verklaaren, en om alles wat de Rechtsgeleertheit betrof licht te geeven. Zyne memorie was onvergelykelyk, zyn oordeel uitstekende. Getuigenisse daar van konnen zyne schriften geeven, waar van 'er eenige door zynen zoon, *Arnoldus a Deyn*, zyn uitgegeeven.

DYK: (ADRIAAN ADRIAANSZOON VAN) Hy is Secretaris te *Bleiswyk* geweest; was een der Hooftdeelgenooten van, en in den toeleg om Prins *Maurits* te vermoorden, en veranderinge in Kerk en Regeeringe te maaken, enz. Hoe 't stuk stont uitgevoert te worden, hoe ontdekt, en meer andere aanmerkelykheden, zouden alhier van te grooten omtrek wezen: Men kan het ganssche verhaal, de sententie, enz. onder veel meer andere Schryvers, by *Baudartius* en *Aitzema* vinden. Deze *Adriaan van Dyk* wierd veroordeelt om onthooft; 't lichaam gevierendeelt; de vier quartieren op de vier hoeken van *'s Gravenhage* gehangen, en 't hooft op een staak gestelt te worden. Op het schavot gekomen, wierden hem vier van de pistoolen, daar hy den aanslag mede meende uitgevoert te hebben, getoont, en voor zyne oogen op een blok in stukken geslagen. Daar op deedt hy zyn gebedt, en liet tekenen van berouw blyken. Het vonnis wierd gelyk het lag voort aan hem volvoert.

Aitzem. I deel van fol. 394. tot 455. daar de ganssche Conspiratie tegen den Prins verhaalt wordt. Wassen. ibid. Baudartius XV. 39. Baud. Mem. 15 Boek fol. 52.

Dat deze *Adriaan van Dyk* de voornaamste Roervink in den moortdadigen toeleg op des Prinssen leven, en hy van eenen reukeloozen en stoutmoedigen inborst is geweest, blykt uit het verhaal, daar van op d'aangeweze bladtzyden van *Aitzema*, en in andere Schryvers te vinden; gelyk zulks ook in *G. Brandts* vierde deel van zyne *Historie der Reformatie*, daar dezes Prinsenmoorders naam word gespelt (in 't Register achter't werk aangetekent) overvloedig blykt; byzonderlyk zelf in een vroeger bestaan van hem te Rotterdam, daar hy in een rumoer, wegens 't preêken der Remonstranten buiten de stadt, zich wonderlyk voor hen queet, alzoo hy, zonder 't gevaar te ontzien, onder de gewapende soldaaten drong, die met geladen musketten op d'aankomenden voor de poort aanleiden, en, van gelidt tot gelidt loopende, de brandende lonten van de haanen der musketten rukte, met zulk eene snelle behendigheit, dat hy met'er haast zoo veel lonten bequam als hy op zynen arm kon draagen; daar hy toen ter stadt mede inliep, en die ergens in een huis nederwierp, zonder dat de soldaaten, die verzet en verbaast stonden over zyne stoutheit, iet tegens hem deeden. Voorwaar in zoo eene onvertzaagde daadt bleek reeds de gesteltenis van dien verwaten mensch, om naderhandt zoo eene vervloekte Prinsenmoordt, daar al wat eerlyk is voor moet gruuwen, te beleggen.

Brandts Reform. 4 deel, pag. 547.

DYKSHOORN, of DYKSHORN, is met *Westbierum* het oudste dorp in *Frieslandt*, gesticht, of bekent omtrent het jaar 140. na Christus geboorte, onder *Asconius* eersten Hertog in *Frieslandt*, een zeer vreedzaam Vorst, die zyne onderdaanen den landt- en akkerbouw magtig aanprees. *Frieslandt* wierd ook daar door zeer bevolkt, en allengks met meer en meer Dorpen verrykt; waar van, als gezegt, deze voornoemde twee, *Westerbierum* en *Dykshorn*, de eerste waren. *Dykshorn* lag tusschen *Almenum* en der *Schelling*; *Westerbierum* een half uur gaans Noordelyker: Zy hebben onder de *Vriesche* Grietenije *Barradeel* en 't quartier *Westergoo* behoort; doch zyn door d'invloeijende *Noordtzee* weggespoelt. *Dykshoorn* had een treffelyk Slot, dat omtrent het jaar 1130. aan *Douwe van Horns* toebehoorde.

Winsem. Fr. Kr. fol. 28. Idem fol. 134.

DYLER SCHANS, D'EYLER SCHANS; zy legt in het Zuiderdeel van *Embder-landt*, anders gezegt *Oost-Vrieslandt* in *Reyderlandt*, aan de rivier de *Eems*; niet verre van 't *Bourtanger* Moeras, de Grenzen van *Groningerlandt*, en *'t Bisdom van Munster.* In het jaar 1663. nam *Christof Bernhard*, *Bisschop* van 't gemelde Bisdom, die Sterkte met gewelt in, en zette zich in 't bezit, hoewel buiten zyn gebiedt. De *Staten Generaal* zagen het met geene goede oogen aan, niet alleen om dat de Schans op den bodem van hunne Vrienden en Bondtgenooten lag, die zy, uit kracht van nadere verbintenissen, verplicht waren te beschermen; maar ook omdat het Graafschap aan hen, wegens geldt geleent aan den *Grave van Oost-Vrieslandt* en de Standen, verpandt was: Daar noch by quam, dat *Vrieslandt*, *Groningen*, enz. zoodanig een Nabuur op zulk eene plaatze niet wel voegde: Daarom rukten de *Staten Generaal* den 20 May 1664. daar voor, belegerden en veroverden ze den 4 Junius daar aan. De *Bisschop*, die nooit iet goedts jegens den *Staat* dacht, spandde daar op met den Koningk *Karel van Engelandt* aan, verkondigende plotzelyk den *Staten* den oorlog; viel in *Overyssel*, en veroverde *Enschede*, *Otmarsum*, *Almelo* en *Diepenheim*; hy kreeg wel eenige slagen voor het Kasteel van *Borkulo*, viel echter in *Groningerlandt*, en hiel den *Yssel* in alarm, pleegde daar vee-

De Raey Diction. Geogr. p. 132.

Zie Aitzema zaken van Staat en Oorlog.

veele onordentlykheden en roverijen: maar wierd in 't kort genoodtzaakt vrede van den *Vereenigden Staat* te verzoeken. Niet lang daar na ſpande hy al weêr met Vrankryk, enz. aan, veroverde al verſcheide ſteden en plaatzen in *Overyſſel*, en daar omtrent, maar moſt die ook ſchielyk weder verlaaten. Doch alzoo zulks aan de *Dyler-Schans* niet raakt, zou 't hier buitens tyds zyn breeder daar van te ſpreeken; zie op CHRISTOPH BERNHARD VAN GALEN.

E.

EBINGA, ÆBINGA, een Slot of State te Blye; zie op ÆBINGA.

ECHT, eene overoude plaats, of Steedtjen, en Hofgericht van het landtſchap *Thura*, en der Heerlykheit *Dalenbroek*, in 't Overquartier van *Gelderlandt*, anders van *Roermonde:* Het is nu maar een Vlek; waar onder de Dorpen *Rooſteren* en *Brecht*, genaamt *Maas-Brecht* (tot onderſcheidt van een ander *Brecht*, tuſſchen *Wachtendonk* en *Brugge*) behooren; het legt dicht by de *Maas*. *Echt* is nu, in boeten, breuken, en halszaaken, den Droſt van *Montfort*, in 't quartier van *Roermonde*, onderworpen; heeft echter in dagelykſe voorvallen, van ſchade, ſchuldt, en diergelyke zaaken, eenen Schout op zich zelven. Dit ſteedtjen legt nu, door oorlogsrampen en veranderingen van tyden, t'eenemaal veſteloos. Van *Echt* tot *Mazeyk* is het omtrent een uur gaans; maar tot *Stevenswaerdt* naaulyks zoo verre; en tot *Gelderſch Montfort* een kleine myl. Onder de oorlogen van den *Staat* met *Spanjen*, moſt dit *Echt* zeer veel lyden. By dit *Echt* legt een ſterk Slot, dat in 't jaar 1498. door *Keizer Maximiliaan*, met eene groote magt in *Gelderlandt* gevallen, belegert, en na eenige dagen, niet zonder groote bloetſtortinge, verovert wierd; na dat de burgers zich in eenen donkeren nacht daar uit begeeven hadden. Kort daar na wierd het van de *Gelderſchen* weêr bemagtigt. Het *Echter-Boſch*, dicht by *Echt*, heeft'er zynen naam van bekomen: het ſtrekt zich tot by *Arnhem* noordwaarts: *Guicciardyn* zegt, dat het in zynen tydt een ſchoon en luſtig Woudt was; zie op ECHTERWALDT. Toen geheel *Gelderlandt* en *Zutphen*, in het jaar 1547. eene ſchattinge van 75000 guldens moſten opbrengen, wierd het *Roermondſch* Quartier, een der vier quartieren van dat Vorſtendom, daar in op 19075 guldens geſtelt: daar toe moſt het Droſtampt van *Montfort* (een der zes verdeelingen van dat quartier) 2237 guldens 12 ſtuivers 3¼ penn: laſten: die omgeſlagen over de 12 Dorpen van dit gedeelte, quam *Echt*, met de twee daar onder hoorige dorpen, *Roſteren* en *Brecht*, op 1026 guldens 9¼ ſtuiver te ſtaan; het hoogſte der overige 9 Dorpen was op 342 guldens 4½ ſtuiver; het laagſte op 171 guldens 2½ ſtuiver geſtelt.

Pontan. Gelderſ. geſchied. 1 deel, fol. 63. Idem 2 D. fol. 312. en 1 D. fol. 63. Guicc. beſchr. der Ned. fol. 148. en ook fol. 22. Houve 1. D. fol. 81.

ECHTELD, of ECHTELT, een Dorp in *Gelderlandt* in de *Neder-Betuwe*, niet verre van *Thiel*; heeft eene bequaame Kerk, daar by een goed en vaſt Slot. Toen in het jaar 1547. over het Vorſtendom *Gelderlandt*, enz. eene ſchattinge van 75000 guldens geheven was; ſtont het quartier van *Niewmeegen*, een der vier quartieren van dat Vorſtendom, in die ſom geſtelt op 24342 guldens; daar toe moſt de *Neder-Betuwe*, een der zes verdeelingen van dat quartier, opbrengen 4383 guldens: welke omgeſlagen over de 17 of 18 Dorpen der *Neder-Betuwe*, quam het dorp *Echtelt* op 296 guldens 12 ſtuivers 11½ penn. te ſtaan.

Idem Houve Handv. Kr. 1 D. fol. 79.

ECHTEN, een Dorp in het landtſchap *Drenth*, onder het Dingſpil van *Dieveren*: het heeft, t'zamen met *Hogeveen*, Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Weſtervelt*.

Picard. p. 271.

ECHTEN, een Dorp in de Vrieſche Grietenije *Lemſterlandt*, onder 't quartier van de Zevenwolden.

Winſem.

ECHTERWALDT, voortydts, of ten tyde van *Guicciardyn*, is het een zeer ſchoon en luſtig Boſch geweeſt, dragende dien naam naar het ſteedtjen *Echt*, dat nu een open Vlek is, onder 't quartier van *Roermonde*, qualyk van zommigen onder het quartier van *Arnhem* geplaatſt. Veelligt misleidt door de woorden van *by Arnhem*, daar het *Guicciardyn* wel dichte by ſtelt, maar niet daar onder: dit zyn de eige woorden: *Echterwaldt, in 't landt van Gelder, dicht by Arnhem, noordtwaarts ſtrekkende, is een ſchoon en luſtig Boſch.* Het is naderhant afgehouwen en geſchonden.

Pontan. Gelderſ. geſchied. 1. D fol. 63. Guicc. fol. 22. Pontan. ibid.

ECK, een *Gelderſch* Dorp in de *Neder-Betuwe*. Toen over ganſch *Gelderlandt*, enz. in het jaar 1547. eene ſchattinge van 75000 guldens was geheven, ſtont het quartier van *Niewmeegen*, een der vier quartieren van dat Vorſtendom, in die ſom op 24342 guldens geſchat: daar in moſt de *Neder-Betuwe*, een der zes gedeelten van het *Niewmeegſch* quartier, 4383 guldens draagen, welke omgeſlagen over de 17 of 18 Dorpen van dat gedeelte, quam het dorp *Eck* op 259 guldens 13 ſtuivers 7¼ penn. te ſtaan.

Houve Handv. Kr. 1. D. fol. 79.

ECKENDORP. *M. van der Houve* reekent het onder de *Noord-Hollandtſche* dorpen in 't Bailjuuwſchap *Woerden*; van *Leeuwen* noemt het HEKENDORP.

Houve. Leeu

EDAM, eigentlyk *Ydam*, als een Dam tegen d' *Ye* of 't *Y*. De *Ye*, of het *Y*, was voortydts eene rivier, die door een ſluis of verlaat, van hen *Dam* genoemt, geleidt wierd tot in de haven, en in zee ſchoot: het naaſte dorp *Middel-Ye*, als in 't midden van het *Y* leggende, kan zulks noch getuigen. *P. Brugman*, in *Scriverius Kronyk*, enz. gebruikt deze woorden. „ *Edam*, gelyk wy het nu noemen, „ is in oude tyden by onze Voorvaders *Ydam* genaamt geweeſt, van *Yna*, of *Yä*, eertydts eene rivier, nu eene „ waterleidinge, die de voornaamſte Kerk aldaar tot noch „ toe omringt; welke de Stadt leedigde van 't groot ſtaande water door haar Verlaat, met den naam *Dam* genaamt. Het naaſte dorp *Middel-Ye* geheten, omdat het „ in 't midden van de *Ye* gelegen is, betuigt ook de herkomſte des naams. Dit *Ydam*, nu gezegt *Edam*, is een Steedtjen in *Nederlandt*, in het Ooſterdeel van *Noordt-Hollandt*, en 't heeft eene goede Haven dicht aan de Zuider zee. De ſtadt, met muuren en graft omringt, is door de deucht en goedtheit harer Kaazen zeer vermaart; daarom *Edammer kaazen* genaamt: zy bloeit ook door haare Scheepsbouwinge. Onder de bloedige Factiën van *Hoeks* en *Cabeljauws* wierd *Edam*, in 't jaar 1426. door de *Cabeljauwſche Haarlemmers*, en anderen van dien aanhang, ingenomen, na dat zy een weinig te vooren het huis te *Brederoode*, *Heemſteede*, *Aſſendelf*, en meer andere Sloten der *Hoekſchen* om verre geworpen hadden: zy vermeeſterden te gelyk *Purmerende* en *Monikkendam*. Deze Stadt heeft, door begiftiginge van Hertog *Willem van Beijeren*, gegeeven in *'s Gravenhage* op *St. Elizabets dag*, 1357. deze privilegie: „ Dat, zoo wie van haare Poorteren zyn lyf met recht „ verbeurt tegen den Heer, niet meer mag verbeuren, „ dan half zyn eigentlyk goedt, en dat d'andere helft zal „ blyven zynen wyve, of zynen wetachtigen kinderen; „ of zynen gerechten Erfgenaamen, hadde hy geen Wyf, „ noch wetachtig kindt. Om dat het van zoo veele Schryvers verhaalt word, konnen wy de Hiſtory van den Meerminne niet voorby gaan. In het jaar 1403. toen een zwaare ſtormwindt de Dyken doorbrak, en de *Zuyderzee* wydt en breedt de landen overſtroomde, vertoonde zich een Zeemonſter in vrouwelyke gedaante, naakt en bemoſcht, dat uit de *Noordtzee*, door de *Zuiderzee*, in het *Purmermeir* was geraakt; het had lang naar een gat in den Purmerdyk gezocht: eindelyk wierd het van de *Edammer* Melkmeisjens gezien, die'er in 't eerſt voor ſchrikten, maar naderhant, ſtoutmoediger geworden, het met haare ſchuitjens omringden; zy kreegen het gevangen en bragten het te *Edam*. Het gerucht van deeze vreemdigheit wierd met'er haaſt over al verſpreidt: van allen kanten quamen menigten menſchen toeloopen om dit Wonderdier te zien. De *Haarlemmers* hielden by de *Edammers* zoo ſterk aan, dat die 't hun vergunden; 't wierd lang by hen onderhouden, en 't gebruikte menſchelyke ſpys; maar het toonde zich altydt weêr naar de zee genegen. Het gaf ſomtydts geluidt, doch niet onderſcheidentlyk, noch verſtaanbaar: zy hadden het leeren ſpinnen: geſtorven, wierd het op 't kerkhof begraaven; om dat men het geleerdt hadde eerbiedt aan een *Kruisbeeldt* te bewyzen. De Oude *Hollandtſche Kronyk* voegt'er by: **Dit is geapprobeert en gecertificeert van eenige Oude Notabile en waarachtige mannen/ welke seyden/ deeze Vrouw binnen Haerlem gezien te hebben.** *R. Snoyus* zegt, „Dit hebben die beſchreven die haar gezien hebben, en ons dit van handt tot „ handt overgelevert. *A. Junius*, dat verhaal beginnende, zegt; „ Ik vinde in de Oudheden van onze Kronyken eene zaak beſchreven, welke my zwaar dunkt om te gelooven: en op het einde; Mynshalven (alzoo 't een fabel ſchynt) geloove ik niet dat zy geſponnen zou hebben, even als of hare handen met leden, als de handen der menſchen, onderſcheiden zouden zyn geweeſt: „ het perykel van de waarheit zy by den Autheur. *Matth: Voſſius*, zegt; „ Het welk alles by my verdacht is, ſchoon „ 't by veelen in geſchrift is nagelaaten, om dat het gerucht daar van anderszins tot de naburige Volkeren zou „ voortgeloopen hebben: nu word het maar alleen van „ *Hollanders*, en dat noch van niewe Schryvers, beſchreven. Ondertuſſchen beweert *J. Winterus*, dat in dit ganſche verhaal niet de minſte onmoogelykheit, of reden van wangeloof, is te toonen: want, zegt hy, „ dat'er „ Zeegedierte is, dat eene mannelyke en vrouwelyke gedaante heeft, daar van zyn, ook noch in onzen tydt, „ eene menigte openbaare en onloochenbaare getuigen; ten „ ware zy by zulken niet golden, die niet willen aanneemen „ dan dat zy met eigen oogen zien, en dan noch ſchier „ twyfelen als 't hun wat te vreemdt ſchynt. Eerbiedt aan een *Kruisbeeldt* te toonen, wil hy eenen aap en hondt wel leeren: In het ſpinnen ziet hy geene zwarigheit, niet met een wiel, maar door 't draaijen tuſſchen de handen, als men plag te doen, van eene ſpil; waar toe de breede vlakke handen eener Zeevrouwe ongelyk meer bequaamheit hebben, dan die der Aapen, enz. Het zou te lang zyn,

Boxh. Toon pag. Mon. in Gr. fol. 2. Petit Ned. Repu pag. Leeu Bat. I. fol. 203. Gouo fol. Brug. pag. De Ry Dict. Geog pag. Voſſi Jaar pag. Heer. Bata Arc. pag. O.H. fol. Snoy. Boxh. pag. M. Vo Jaa. pag. Petit pag. Adr. Jun Bat. 17. Brug. in Scr. Kron. J. Ay. Annl. lib. 1 Guic beſch enz. l. 202. Idem Snoy Idem Jun. Idem Voſſi. Joan Wint Epiſt n. 1

zyn, zyne niet onſmaakelyke redenen hier in te laſſen. W^e zullen'er maar kort by doen het geen *Guicciardyn* ſchryft; Dat in zynen tydt in de *Vrieſche zee*, ontrent het jaar 1530. een Zeeman, van maakzel oprechtelyk geſtelt als een menſch, met haair en baardt, maar rouw en borſtelachtig, gevangen is geweeſt: wierd gewent broodt en andere gemeene ſpys te eeten. Hy leefde veele jaaren, ſtorf eindelyk aan de peſt, daar hy eens van genezen was geweeſt. *Nicolaus Nicolai* Licentiaat, Raadtsheer, enz. en broeder van den vermaarden Rechtsgeleerden en Preſident *Nicolaus Nicolai*, heeft my (vervolgt *Guicciardyn*) boven verſcheide andere beſcheiden, die hy daar van heeft, gezegt; dat *Mr. Caſparus Lievenſz*, Raadsheer in het Hof van *Hollandt*, nevens de *Griffier Mr. Pieter*, hem hadden verhaalt, datze dezen Zeeman dikmaal gezien, en veele byzonderheden van hem aangemerkt hadden; wat hier van zy, of niet, blyve aan 't oordeel van den lezer. Doe hier by dat zeker Konſtſchilder, die veele jaaren op *Amboina*, in Ooſtindiën, gewoont, en daar de voornaamſte wonderlyke viſſchen naar 't leven geſchildert heeft, nu noch t' Amſterdam getuigt, dat hy zoo een Manviſch heeft gehad en uitgebeeldt, omtrent zoo als hier beſchreven wordt. By Octroy van den 6 April 1574. is den Officier en Burgemeeſteren van *Edam* vergoſt, zeven Schepenen aldaar te mogen aanſtellen, en uit de redelykſte en vroedſte knaapen te verkiezen. *Edam* legt omtrent twee mylen van *Hoorn*, drie van *Amſteldam*, een van *Monikkendam*; en 't ſtrekt zich met eenen drieſprong tot aan de *Purmer*. Onder *Edam*, laſten de Dorpen *Ooſthuizen*, *Middel-Ye*, *Quadyk*, *Volendam*, *Eterem*, *Waerde*, en *Hobrede*. Onder 't Claſſis van *Edam*, behooren de Kerken en Predikanten van de ſteden *Edam*, *Monikkedam*, en *Purmerende:* de Dorpen *Ransdorp*, *Oudendyk*, *Schellingwoude*, *Marken*, *Ooſthuizen*, *Warder*, *Beets*, *Quadyk*, *Middel-Ye*, *Sunderdorp*, *Niewendam*, *Eterſem* en *Schardam*, *Beemſter*, *Landtsmeer*, *Ulpendam*, *Holiſloot*, *Buikſloot*, *Purmerlandt*, *Durgerdam*, *Suyderwoudt*, *Uytdam*, *Watergang*, en *Broek*.

EDE, EEDE, by verkortinge, in de gemeene taale, ook wel Ee genaamt, is een aanzienlyk Dorp op de Veluwe, ruim 3 uuren van *Arnhem*, voorzien met eene ſchoone groote Kruiskerk, waar van de wederga nauwelyks op de ganſche Veluwe gevonden wordt; met eenen hoogen vaſten Tooren, in eene groote ſpits toeloopende. De Kerk heeft doorgaans een ſteene gewelfzel, zoodat de ſtem des Predikers, door alle die gewelven heen rollende, als eene wederkaatzende galm geeft; 't geen den Spreeker tot eene langzaame en onderſcheidene uitſpraake verpligt. By oudts was deze kerk, door de Roomsgezinden, de H. *Barbara* toegewydt, en eene Hooft- of Parochiale Rerk der onderhoorige Kerſpelen, of Dorpen, namelyk, *Bennekom*, *Lunteren*, *Otterlo*, anders gemeenlyk *den Aanſtoot* genaamt, daar geen gewyde Kerken, maar ſlechts zoo genaamde Kapéllen waren, werwaarts de geordende Prieſter van EDE zyne Kapéllaanen ſomtydts heene zondt, om den dienſt aldaar te verrichten; zoodat EDE dus het Hooftdorp van drie verſcheide Kerſpelen, ten aanzien van het kerkelyk en geeſtelyk gebiedt, zou geweeſt zyn. *Sligtenhorſt* ſchynt dit in zyne Gelderſche Hiſtoriën, voornamentlyk omtrent *Lunteren*, met de volgende woorden te ſtaaven. „ Op den 4 van Loumaandt 1566. (ſchryft hy) „ is door *Frederik van Teutenburg*, Opperbiſſchop te Ut„ recht, het Kerkjen van *Lunteren* en 't *Woudt* (zynde dit „ laatſte een Buurſchap onder *Lunteren*) het welk tot daar „ toe had geſcholen onder de Moederkerk van EDE, tot „ een Kerſpelkerk verhoogt, en is daar na, op den 1. „ van Bloeimaandt, 1571. het Kerkhof met de Kerk door „ den zelven ingewydt. Het Dorp leit in eene vermaakelyke Landtsdouwe, hoewel meeſt uit de Heide aangeteelt, die ſterk met graanen, voornamelyk met Boekweit, bezaait wordt; 't geen in den bloeitydt van de hoogten een verwonderlyk aangenaam gezicht geeft; vooral wanneermen de oogen laat weiden van eenen kleinen Heuvel, het *Paaſchberg jen* geheeten, welke benaminge buiten twyfel voortgekomen is van de Paaſchvuuren, die men by oudts gewoon was hier, wegens de hoogte, te ontſteeken. Op den top van dit Bergjen ſtaat een eenige Lindeboom, ook is't rontom in 't vierkant met ſtruikhout beplant, om een Luſthuisjen te vlechten, doch, wegens den ſchraalen grondt, en de hoogte der plaatze, bloot ſtaande voor alle barre winden, van geenen voortgang of groei. Hier van daan nu 't gezicht rontom wendende, zietmen, op den gemelden tydt, d'omleggende heuvelen en laagten, van den bloeſſem der Boekweit, als met een wit lynwaadt, of zuivere witte ſneeuw bedekt. Het Dorp zietmen van daar in eene valeije gelegen, dat zich heel onderſcheidentlyk vertoont. Doorgaans is het Dorp met keijen beſtraat, en een doortogt, 's winters en 's zomers, voor de Poſtwagens van Amſterdam op *Arnhem*. Hier by leit een taamelyk groot Boſch, van hoogtoppige Eike- en Beukeboomen, vermaakelyk voor de zomerwandeling, onder de ſchaduwe van de wyduitgeſtrekte armen, en het dicht bladerloof van dit geboomte. Het opzicht over het bepooten en kappen van dit Boſch is alleen aan den Houtrechter (tegenwoordig zyne Excell. den Grave van Waſſenaar, als den grootſten Geërfden) en zommige beëedigde Geërfdens (Boſchmaalen genaamt) aanbevolen, die de boſchzaaken met eene zonderlinge vlyt handthaaven, en meeſt gedurig werk voor eene menigte arbeidtsluyden en daglooners verſchaffen, dat het Dorp veel voordeel toebrengt; 't geen, om deze als veele andere redenen, wel onder de rykſte en bloeijenſte Dorpen van de Veluwe mag gerekent worden. 't Is iet zonderlings, dat deze groote en aanzienlyke plaats alleen met Gereformeerden, zonder iemant van eene andere Gezindheit, (behalven een eenig Roomsgezind huis) is bevolkt; verder, dat d'ingezetenen doorgaans vlytig en yverig zyn, om zich, met den landtbouw en andere hanteeringen, eerlyk te geneeren; en de dronkenſchap daar dermaaten in 't gemeen verhaat is, dat dronken te zyn, voor eene groote ſchande wordt gerekent; waarom het de Kerk daar aan geene toehoorderen, maar de Herbergen doorgaans aan drinkelingen ontbreekt. Het meeſte gebrek van dit Dorp en der Landtſtreeke is van water, alzoo 'er geene rivier in is; zoo dat d'ingezetenen zich met diepgegrave putten, tot de huishoudinge en drenkinge van 't vee, moeten behelpen. Het Hoorenvee, dat daar niet overvloedig noch ook grof valt, word alle morgen ter weide uitgedreven, en des avondts weder naar zyne huisſtallen opgehaalt, voornamelyk wegens de ſchaarsheit van 't gras der weiden, ook van 't water; weshalven de koebeeſten, des avondts t' huiskomende, noch moeten gevoedert worden; by de bovenſtaande redenen, om 't vee op te haalen, komt noch het voordeel van de meſt of dong, den Boeren tot bebouwinge dier ſchraale landen zoo nootzakelyk. Onder de 10 Schoutampten van de *Veluwe*, heeft dat van EDE de voorrang, en behooren daar toe het Dorp EDE, met zyne 4 onderſcheidene Buurſchappen; *Manen*, *Veldhuizen*, *Doesburg* en *Wekerom:* het Gelderſch gedeelte van *Veenendaal*; de dorpen *Bennekom*, *Lunteren*, en *den Aanſtoot*. Derhalven word in EDE allereerſt gehouden de Vergaderinge van het jaarlyks Hoog-adelyk Landtgerecht, beſtaande uit de Ridderſchap van yder byzonder Ampt, *Amptsjonkeren* genaamt, en de Afgevaardigden uit de Veluwſe Steden; voor welke Vierſchaar (die, by d'eerſte zittinge, op het kerkhof, onder den blauwen hemel, by het ryzen der zonne, geſpannen wordt) alle zaaken, die het ganſche jaar zyn voorgevallen, gelyk mede de burgerlyke- of geldtboeten, voor den Landtdroſſaart, die, als Eiſcher, mede verſchynt, worden bepleit, afgedaan, en ter gereeder uitvoeringe overgegeeven. Dit duurt omtrent 8 of 10 dagen, meer of minder, naar vereiſch of bevindt van zaaken; en begeeven zich dan de Afgevaardigden der Steden, met den Landtdroſſaart, naar de verdere Ampten; als eerſt *Barneveldt*, enz. De Kerk en Predikant ſtaan onder het Claſſis van Overveluwe; en ſtaat de beroepinge van een Predikant hier vry en onafhangkelyk by de Kerkenraadt zelf; dat voor die Kerke een byzonder voorrecht is.

EDENS, een van de twaalf Dorpen der Grietenije *Hennaarderadeel*, in 't quartier *Weſtergoo*. Hier leit de State *Unga*, daar de Grietman op woont. *Winſemius* ſpelt op een andere plaatze IEDENS. *Winſem. beſchr. van Fr.*

EDICKHUIZEN, by vander *Houve*; by anderen (zie op) HEDICKHUIZEN.

EDITA: de Hoogten tuſſchen de *Eems* en de *Hunſinge*. Het is bekent uit het eerſte boek van de Jaarboeken van *Tacitus*, *cap.* 37. 53. en 60. dat *Cæſar Germanicus*, in zynen eerſten togt tegen de *Cheruſſen*, de tweede, dertiende, veertiende en zeſtiende Keurbenden van het Bovenleger, neffens tien duizent man Hulpbenden van de Bondtgenooten, met zyne vloot naar de *Eems* gevoert heeft: en dat hy kort daar na, met zyn geheel leger uit het landt der *Cheruſſen* te rug getrokken zynde, dezelve Keurbenden wederom heeft gebragt, op de zelve wyze als hy ze daar naar toe gevoert hadde, uitgenomen dat *Publius Vitellius* de tweede en veertiende Keurbende te lande van de *Eems* naar de Hunſinge heeft geleidt; het welk ligtelyk, immers indien de grondt droog was, zonder te overnachten heeft kunnen geſchieden. Maar dat, dewyl het op dien dag niewe Maan was, na de Herfſt-Dag- en Nachtevening, wanneer men het hoogſte water van het geheele jaar in de Noordtzee heeft, het welk onze Schippers de Herfſts-Spring / of de Groote Spring noemen; de Noordtooſten windt, onverwagt opkomende, (aldus ſchynt hy genoemt te hebben den eenen of anderen Noordelyken windt, niet juiſt dien, die recht tegen over den Zuidweſten is, maar die vlak op de Vrieſche kuſt aankomt) het landt ſchielyk met water overſtroomt heeft; waar door het krygsvolk in het kort weggerukt, en zoo deerlyk voortgedreven is, dat deeze elendige Keurbenden met het uiterſte gevaar hebben moeten arbeiden om de *Hoogten* (EDITIORA) te krygen; en den nacht zeer jammerlyk zonder vuur en leeitogt doorbrengen; zynde zoo dicht by den Hunſingſtroom, dat zy daar aangekomen zyn zoo dra de dag het landt weêr kenbaar maakte, dat miſſchien met de grootſte Ebbe was: by *Alting Not. Germ. Infer. Tom. 1. fol. 56.*

gevolg, geheele vier-en-twintig uuren na dat zy van de *Eems* afgetrokken waren; daar het nochtans blykt, dat deze kant van de *Hunſinge* nauwelyks vier gemeene Duitſche mylen van die Haven af is. Ook ziet men overvloedig genoeg uit het ganſche Verhaal dat *Germanicus*, die met de twee andere Keurbenden, en de Hulpbenden, met de vloot vooruit gegaan was, daar ter plaatze voor het opkomen van het onweder aangekomen is. En het is niet bezwaarlyk te giſſen, waar deze *Hoogten* (EDITA) geweeſt zyn; namelyk ter plaatze daar nu ter tydt het dorp *Leens* legt, op een grondt rondtom zeer hoog verheven, omtrent vyf hondert ſchreeden van de haven, alwaar men verhaalt dat *Vitellius* van *Germanicus* op de vloot ontfangen is; daar de beteekenis van den naam zelve bewys van geeft. Want dat het woordt **Loe**, of **Lee**, in onze taal eene *Hoogte* beteekent, zulks toont klaar en onfeilbaar aan de ſpreekwyze die noch hedendaags gebruikelyk is: op 't **Loo**, en **op de Loën**, dat is, *op de Hoogte* of *op de Hoogten*; behalven noch ontallyke andere, die van de zelfde beteekenis zyn. *Loën*, en *Leën*, of *Leëns*, zyn derhalven *Hoogten* by de Germanen aldus genoemt, hoewel de zelve toen ter tydt noch onbebouwt en onbewoont waren: zoodat onze **Leëns** by *Tacitus*, die al geleert hadde Germaniſche woorden in het Latyn te vertolken, onder dien naam toen miſſchien niet onbekent zyn geweeſt.

EDO, of EDE, wel van een Edel, doch geen hoog noch ryk geſlacht, begon in *Ruſtringen Weſterjae* zyn hooft, omtrent het jaar 1350. op te ſteeken, om tegen de Vrieſche vryheit eene heerſchappye op te rechten. Hy wiſt, door eene zonderlinge vriendelykheit, de harten der menſchen tot zich te trekken. Ter dier tydt begon het gezagh der jaarlykſe Amptlieden in verval te raaken, vermits de Edelen en Vermogenden de minderen trotzelyk verdrukten, en zich tot kleine Prinſſen opwierpen. EDO nam die gelegentheit mede wel waar; laſterde de Overheden by de gemeenten, als datze hun de handt niet boden, maar den Adel en rykdom begunſtigden; vertrooſtte hen met de hoope van eenen beteren ſtaat, en boodt zich voor hunnen Hooftman aan, om hun ongelyk te wreeken. Dus won hy 's volks genegentheit, en wierd Hooft van een deel *Ruſtringers*. Zyn niew ryk, zwak onder eene vrye Natie, verzekerde hy door eenige Sterkten, van hem ten dien einde gebouwt. Maar, met zyne heerſchappye niet te vreden, die zich over *Ruſtringer Weſterjaede* uitſtrekte, bragt hy ook veelen in *Wangerlandt* en *Ofringen* tot oproer; vervolgens maakte hy'er zich Heer van; echter met geen volkomen gebiedt, ook niet over de geheele landtſtreeke; vermits d'Adel, en veele die de Vryheit beminden, hem niet wilden erkennen: het verder berecht van dezen *Edo* vindtmen by *Chr. Schotanus*. Eenige jaaren daar na voegde *Edo* (een vriendt van die van *Bremen*, die met eenige andere *Hanſe-ſteden* tegen *Hollandt* ſtonden) den *Hollanderen* groote ſchade toe, en nam hunne ſchepen weg. Omdat te voorkomen, gaf *Hertog Albert*, *Ruwaart* en naderhant *Grave van Hollandt*, den zynen laſt om hem door behendigheit in 't net te krygen. Daar op ging een ſtout en loos Schipper onder de *Hollanders* los; gaf voor, uit een ander Geweſt te komen, lokte *Edo* aan zyn ſchip, vertoonde hem zyne waaren; onder dat vertoon grypt hy hem aan, en voert hem met opgetooge zeilen naar *Hollandt*: dus verhaalt het *C. Schotanus*. Doch *M. Voſſius* aldus. *Edo*, Vorſt der *Ruſtren*, begon omtrent het jaar 1376. ten gevalle van de *Bremers*, die eenigen onwil tegen de *Hollanders* en *Zeeuwen* hadden opgevat, op hen ter zee te rooven. Na dat hy gelukkig een ſchip of twee van hen verovert had, wierd hy zoo hoogmoedig, dat hy daar in zonder ophouden voortging. Dies wierd beſloten hem opentlyk den oorlog aan te doen. *Hertog Albert*, den trots van dien menſch niet langer konnende gedoogen, beval zynen *Admiraal* dat hy 'er, op wat wyze hy beſt konde, wraake van zou neemen, en *Edo*, 't zy levendig of doodt, in handen zoeken te krygen. *Edo* had de gewoonte dat, wanneer hy een deel Hollandſche kielen zag, magtig om hem 't hooft te bieden, hy zich dan binnen zyne Blokhuizen hield, die hy aan 't ſtrandt opgeworpen hadde, en zeer ſterk waren: maar niet meer dan een ſchip of twee ſcheepen verneemende, viel hy daar op aan. D'Admiraal, des wel bewuſt, in *Ruſtren* aangekomen, gelaat zich eenen anderen Heer te dienen, en uit een ander landt afgevaaren te zyn: zegt van zynen Vorſt te zyn afgezonden om met *Edo* in 't geheim te ſpreeken, en zynen laſt te willen aan hem openen. *Edo*, niet quaadts vermoedende, quam met een klein gevolg zynen gaſt te gemoet. Zoo haaſt *d'Admiraal* hem gewaar wierd, viel hy hem met eenigen, in eene hinderlaage gelegt, aan, en ſleepte hem, onaangezien zyne kloeke tegenweere en worſtelinge, eer hy van de zynen kon geholpen worden, aan boordt: met dien buit, zonder iets meer te onderneemen (vermits de veiligheit der *Hollandtſche* ſchipvaart alleen aan dit Hooft hing) komt hy in *Hollandt*. Omtrent vier jaaren lang wierd *Edo* in eene eerlyke bewaringe binnen 's *Gravenhage* vaſt gehouden, en niet los gelaaten voor dat hy de ſchade, den *Hollanderen* en *Zeeuwen* aangedaan, vergoedt had: die hy met aantellinge van 14000 Goutguldens, thans eene geringe ſomme, moſt voldoen.

Schotan. Fr. Kr. fol. 187. — Idem Schotan. fol. 188. — Idem Schotan. fol. 203. — M. Voſſ. Jaarb. pag. 446. — Idem Voſſius p. 475. — Idem Voſſius p. 476. — Schot. fol. 2..

EDUARD, tweede zoon van *Reinald van Naſſauw* den *II.* laatſte *Grave*, en eerſte *Hertog van Gelder*, was uit zyne gemalinne *Eleonora*, zuſter van *Eduard* den *III. Koning van Engelandt*, in het jaar 1336. geboren: Hoe hy *Hertog* wierd zullen wy hier kortelyk verhaalen. De gemelde *Reinald* brak in 't jaar 1343. den hals, door eenen ongelukkigen val van zynen ſtoel. Hy liet twee zoonen na, de oudtſte was *Reinald de III.* noch maar tien jaaren oudt; de jongſte dezen *Eduard*. Door recht van eerſtgeboorte wierd *Reinald* zyns Vaders opvolger in 't Hertogdom *Gelder* en Graafſchap *Zutphen*. Onder zyne regeeringe ontſtonden in dit Vorſtendom de Factiën van de *Heekerens* en *Bronkhorſters*. Hertog *Reinald* toonde het huis van de *Heekerens* overdadige gunſten, dat die van 't huis van *Bronkhorſt* niet alleen zeer verdroot; maar boven dien eenen haat tegens Hertog *Reinald* verwekte. Deshalven hitſten zy zynen broeder *Eduard*, die met zyne toëgedeelde erfportie in 't vaderlyk goedt niet te vreden was, gedurig aan, om zyn geluk te beproeven. *Eduard* dan wierd het Hooft der oproerige Ridderſchap die 't met de *Bronkhorſten* hield; daar groote tweedracht onder hun beiden uit rees: waar van d'een wettige *Hertog* was, en d'ander zocht het te worden, doch op eene onwettige wyze. Daar uit ſproot een verderflyken oorlog. De *Brabander*, *Hollander*, *Klevenaar*, en *Biſſchop van Utrecht*, enz. zagen met geene droevige oogen aan, dat deze twee broeders malkanderen in het haair zaten: maar ondertuſſchen wierd *Gelderlandt* in den grondt bedorven. In geheele zeſtien jaaren dorſten de boeren nauwlyks ploegen, of naar hunne landen omzien; hofſteden, ſchoone dorpen, en vlekken lagen woeſt, en de Steden zelfs leden veel laſt. *Walram*, Heer van *Borne* en *Valkenburg*, de Heer van *Aſperen*, en Heer *Jan van Arkel*, die 't met Hertog *Reinald* hielden, drongen op St. Bartholomeus dag binnen *Thiel*, en verbranden daar St. *Walburgs Tooren*, met 140 menſchen, die hun leven daar in gezocht hadden te bergen. De vlam, naar beneden ſlaande, nam het loode dak en 't geheel verwelfzel van de Kerke weg, en raakte zy dus in het jaar 1350 ganſch tot aſſche: Al in het jaar 950 was zy gebouwt; want in dien tydt gaf Keizer *Otto de Groote* aan *Biſſchop Balderik van Utrecht*, en de S. *Martens Kerk* aldaar, in vrijen eigendom een Klooſter, en niewe ſteene Kerk binnen *Thiel*, nevens alle andere kerken, huisgezinnen, dienſtboden, boſſchen, wateren, viſſcherijen, en verdere toebehoorten. De ſteene kerk, daar de Giftbrief van ſpreekt, was die van *St. Walburg*. Waar men het hoofdt uitſtak vernam men niet dan moorden, hangen, verdrinken: akkers en ſchoone velden waren, in plaatze van graanen, met diſtelen en andere ruigten bewaſſen. Ondertuſſchen vielen de *Gelderſche* Steden, d'eene voor d'andere na, *Eduard* toe, die ook zyne byſtanders van buiten hadt. Daar tegen hielden *Hertog Jan van Brabandt*, de *Grave van Kleef*, en *Adolf van der Mark*, *Biſſchop van Munſter*, de zyde van *Reinald*: want d'eerſtgenoemde was zyn Schoonvader; de tweede zyn Zwager; maar des derdens Broeder, *Engelbert van der Mark*, *Biſſchop van Luik*, ſtont *Eduard* by. In 't jaar 1354. ſcheen geheel *Gelderlandt* een bloetbadt, wegens het woeden zoo wel van *Reinald*, als van *Eduard*: zelfs in de kerken wierden voornaame Heeren, onder den dienſt, van hunne tegenpartijen, de *Heekerens* van de *Bronkhorſten*, de *Bronkhorſten* van de *Heekerens*, vermoordt. *Eduard* veroverde het Sloth *Bruinswaerdt*, *Diderik van Lent* toebehoorende, die daar uit de ſtadt *Niewmeegen*, door dagelykſe uitvallen, veel quaadts hadde gedaan; hy liet alle de bezettelingen het hoofdt afſlaan, en de hoofden op ſtaaken zetten: voorts verwoeſtte hy, en wierp ter neder de adelyke Sloten van *Lent*, *Bommel*, *Zoelen*, *Aveſaat*, *Tuyl*, *Appelteeren*, *Loenen*, *Dornik*, *Zynderen*, en meer andere; wel meeſt door toedoen van die van *Niewmeegen*, die aan *Eduard* opdroegen meer dan zy vermogten te geeven, namelyk, de heerſchappye over geheel *Gelderlandt*. Hertog *Reinald*, door zynen zwager, den *Grave van Kleef*, met volk en geldt onderſteunt, overweldigde de ſterke ſteden *Arnhem*, *Doesburg*, *Venloo*, *Thiel* en *Emmerik*, ook *Lobek*, op den dorpel van de *Betuwe*, enz. Dus ging de bloedige en moortdadige onſtuimigheit tuſſchen de broeders al voort en voort, nevens de kriegele factie der *Bronkhorſten*, en die van *Heekeren*, tot het jaar 1361. wanneer *Reinald* met de *Heekerens*, eene taamelyke groote magt by een hebbende, voor *Thiel* rukten, om die van den Hertog afgevalle Stadt te bedwingen. *Eduard* trok hem te gemoedt om het te beletten. Het quam op den 25 May van 't gedachte jaar tot eenen Veldſlag; *Eduard* behiel de overhandt, en *Reinald* wierd op zyn 28ste jaar gevangen, nevens veele voornaame Edelen. *Reinald* wierd eerſt op 't huis te *Roſendaal*, by *Arnhem*, naderhant te *Nyenbeek*, dicht by den *Yſſel*, tuſſchen *Deventer* en *Zutphen*, gezet, om daar als een gevangen man, echter op geene harde wyze, zyn leven door te brengen. Hy wierd daar zoo dik en

Pont. Gelde. geſch. 2 deel fol. 1.. 135. 137. — M. V.. Jaar p. 42. G. H.. Hiſt. g.. p. 31. — Giftbr. van K.. zer O.. de Gr.. anno 950. Idem Haſſ. 320. — Pont. Gelde. geſch. 2 deel fol. 1.. 140. G. H.. ibid. p. 32..

en vet, dat hy qualyk met zyn grof en dik lichaam door de deur, indien hy had willen ontvlieden, zou hebben konnen komen; zie van hem op REINALD DEN III. HERTOG, enz. Na dien tydt, en op zoodanig eene wyze, quam *Gelderlandt* weêr in ruſt, en *Eduard* op den Hertoglyken troon; vermits hy met zyne vorige vyanden, die zich aan hem onderwierpen, handelde als met zyne andere onderdaanen; maar den weêrſpannigen verboodt hy het landt. Hertog *Albert van Beijeren*, *Ruwaardt van Hollandt*, gedurende zyns broeders krankzinnigheit, herbergde de *Gelderſche* Ballingen. *Eduard* kondigde hem in hevigen toorn den oorlog aan; by *Hemersberg* (*Voſſius* noemt hem *Mons Hainonis*, zyn vertaaler *Haimans berg*) daagde hy hem uit in 't vlakke veldt ten ſtryde. *Albert* quam met een wel toegeruſt heir, zonder zynen uitdaager ter beſtemder plaatze te vinden. Hy viel daar op in *Gelderlandt*, verbrandde veele dorpen en huizen, en keerde met eenen grooten buit weêr naar *Hollandt*. Het quam evenwel in het jaar 1362. tot vrede, en *Hertog Eduard* zou ter Gemalinne hebben *Catharina*, dochter van *Albert*, zoo haaſt zy tot haare huuwbaare jaaren zou gekomen zyn. De *Brabander* quam ook op *Gelderlandt* aan, om *Hertog Reinald* uit zyne gevangkeniſſe te verloſſen. Hy veroverde wel ganſch *Bommelerwaerdt*; maar wierdt 'er van *Eduard* weêr uitgeſlagen, daar de vrede tuſſchen hun beiden op volgde. Na de doodt van Hertog *Jan van Brabandt* was *Wenceſlaus*, broeder des Roomſchen Keizers, Schoonzoon van *Hertog Jan*, *Hertog van Brabandt* geworden. Hy wierd omtrent het jaar 1371. van hooggemelden zynen broeder gemagtigt, om alle Heeren-wegen van ſtraatſchenders en geboeſte te zuiveren: zeer ernſtig beſtrafte hy Hertog *Willem van Gulik* door Gezanten, vermits hy zulke ſchelmen in zyn gebiedt den loſſen toom gaf, zonder eenig onderzoek op hen te doen. Maar deeze zond de afgevaardigden weêr weg, met dit beſcheidt; het verſcheelde hem niet of hun Heer hem vriendt of vyandt was. De *Brabander* nam terſtondt volk aan: brak van *Bruſſel* op; ging by *Maaſtricht* over de *Maas*, en vernielde alles tuſſchen den *Rhyn* en de *Maas* tot aan 't vlek *Buſewyler*. Hertog *Willem van Gulik*, dus ſchielyk overvallen, riep in aller haaſt zyne vrienden ter hulpe: onder deze was ook Hertog *Eduard van Gelder*, ter dier tydt naar *Hollandt* vertrokken, om met zyne bruidt *Catharina* 't byleger te houden: Maar hy ſtelde op die tydinge alles uit, om zynen Schoonbroeder en nabuur te ontzetten: vermits hem niet onbekent was dat de *Brabanders*, de *Gulikkers* t'ondergebragt hebbende, in *Gelderlandt* zouden inbooren, daar hy te meer door aangezet wierd. De *Gulikker* dan trok met zyne Bondtgenooten tegen den *Brabander* op: den 22 Auguſtus 1371. geſchiedde de ſlag. In den eerſten of tweeden aanval wierd de Hertog van *Gulik* gevangen, en de zege bleef aan den kant van den *Brabander*: maar, middelerwyle dat de zynen bezig waren met de verſlagenen te plonderen, enz. viel *Eduard* met zulk een gewelt op hem aan, dat *Wenceſlaus* geenen tydt had om zyne verſtrooide benden weêr in ordre te brengen. Hy verweerde zich wel ridderlyk, maar wierd echter gevangen, nevens meer andere groote Heeren, en te *Niewmeegen*, of op 't Slot *Nydek*, in bewaringe gehouden: Hertog *Willem van Gulik* wierd den *Brabanderen* weêr ontrukt, en 't geheele heir van *Wenceſlaus*, op weinige na, doodtgeſlagen, of gevangen. Onder de geſneuvelden was *Henrik van Kuik*, Vader van Heer *Jan van Hoogſtraten*, van wien men ſchryft, dat hy de ſtang des Hertogs van *Gelder* afgerukt, en, als eenen anderen *Herkules*, 67 gewapende mannen met eene yzere knodſe doodtgeſlagen zou hebben, eer hy aan eene wonde in zyne heupe doot bloedde. Andere aanzienlyken onder de dooden der *Brabanderen* waren *Walter van Geldom*, *Jan van Calſtre*, *Frank van Swaben*, *Walter Pipenroy*, *Willem van Glimes*, alle Ridders; en *Jan van Redelgem*, Schout van *Bruſſel*: van de uitlandſchen *Guido* de *Ligne*, *Grave van St. Paul*, die, zieltoogende, en onder de dooden leggende, eenen doodtſteek van eenen deugniet ontfing, die naderhant zich beroemde eenen grooten Heer, die hem *St. Paul*, *St. Paul* toeriep, gematſt te hebben: hy wierd ook voor deze baldadigheit met de ſtrop geloont. Dan noch de Ridders *Louis de Soupya*, *Gerlach van Bouwlandt*, *Jeuriaan van Wisbach*; en *Walram*, zoon *van Guido de St. Paul*, wierd de buit van Heer *Gysbert van Vianen*, die hem een rantſoen naar zyn gelieven opleî: voor het geldt tot rantſoen bouwde hy een ſterk Blokhuis, met eenen tooren, aan de veſten van *Vianen*, *St. Paul* genaamt, en noch heden in wezen; zie op VIANEN. Aan d'andere zyde verloor ook *Hertog Eduard* hier het leven; op hoedanige wyze, word niet eenparig verhaalt. Eenige ſtellen dat hy met een buskogel geſchoten zou zyn: maar anderen verwerpen dat geheel en al; vermits *Eduard* in 't jaar 1371. ſneuvelde; daar doch, volgens 't gemeen gevoelen, de konſt, om door buskruit kogels uit eene Bus te dryven, eerſt in 't jaar 1380. recht in 't gebruik gekomen is. Evenwel getuigt *Duvæus* dat die van *Leuven*, in den ſlag tuſſchen de *Brabanders* en *Vlamingen*, in het jaar 1347. by *Sandtvliet*, twaalf Buſſen, Donderbuſſen geheeten, hadden. Dat ook by die van *Lubek* al in't jaar 1360. buskruit zou bereidt zyn. *Figuera* verhaalt, dat de Spaanſchen in 't jaar 1343. *Algiers* in *Afrika* belegert, en deze moordtkonſt aldaar te werk geſtelt hadden. Het gemeen gevoelen ſchryft de vindinge van buskruit toe aan eenen Duitſchen Monnik, *Barthold Swarts*, in 't jaar 1380. of wel 1360. maar dat het in 't jaar 1380 eerſt bekent zou geworden zyn. Anderen noemen den eerſten vinder *Petrus Germanus Peripateticus*; weêr anderen, eenen van *Keulen*; ook wel eenen *Monnik uit Jutlandt*; en dan zommigen ook eenen *Conſtantyn Anclitz*. Wy keeren weêr tot den *Hertog Eduard*; de waarſchynlykſte meeninge van de oorzaak zyns doodts word gehouden, dat hy, na den ſlag, zeer vermoeit en verhit, zich op eenen ſteen nedergezet heeft om te ruſten, en het opperdekzel zyns helms afgenomen zou hebben, om te meer koelte te krygen; dat zyn eigen dienaar, *Jonker Herman Bier van Heeze*, dat ziende, hem met eenen yzeren bout eenen zwaaren ſlag op het ontbloote hooft gaf, daar hy twee dagen daar na, den 24 Auguſtus 1371. aan geſtorven zoude zyn. De reden van dit doen van Jonker *Herman* was, dat *Eduard* zyne ſchoone huisvrouw verleidt en misbruikt hadde. Zyne bruidt, Vrouwe *Catharina van Beijeren*, dit onverwacht voorval vernomen hebbende, droeg niet alleen rouw in haar hart, maar had ook boven op haare mouwe dit vaersjen geſtikt

„ *Het moet Godt zyn geklaagt*
„ *Dat ik ben weduwe en maagdt.*

Geevende daar door hare liefde en hartenleedt over *Eduards* doodt te kennen: wilde, tot een teeken daar van, met geenen Vorſt dan van *Gelderſch* bloet in echte treeden, en nam daarom ten Gemaal *Willem van Gulik* den Jongen, Neef van Hertog *Eduard*. Na *Eduards* doodt, wierd zyn broeder *Reinald*, zoo lang van hem gevangen gehouden, Hertog, enz. Zie op REINALD VAN NASSAUW DEN III.

EDZERT, Zoon en Opvolger van Grave *Ulrik van Ooſt-Vrieslandt*; hy was getrouwt aan *Elizabeth van Ritberg*, een klein Graafſchap met een Steedtjen in *Duitſchlandt*, aan de rivier *d'Eems*, tuſſchen de ſteden *Byleveldt* en *Lipſtadt*. Hoe, en waarom hy in de *Groninger Omlanden* viel; de *Groningers* bevocht; den van hen belegerden *Dam* ontzette; die van *Groningen* door hongersnoodt dwong en het bezit van de Stadt nam; Stadthouder van den Hertog van *Saxen* wierd over 't landt tuſſchen de *Lauwer* en *Eems*; ook hem oorlog aandeedt, en zege by den *Dam* bevocht; naar *Embden* vertrok, weêr te *Groningen* quam; naar den Hertog van *Gelder* reiſde; zyn geſprek, verdrag, afſtandt van *Groningen*, enz. hoe hy echter met de *Groningers* den vyandt uit het landt dreef; by den Hertog van *Gelder* verdacht wierd gemaakt; *Dokkum* innam; de *Brunswykſche* bezettinge wegjoeg; de *Groningers* en *Gelderſchen* van den *Dam* deedt vertrekken; den *Dam* weêr verliet; zich naar huis begaf; kenniſſe kreeg van 't *Gelderſch* verbondt met zyne vyanden; van Keizer *Maximiliaan* in des Ryksban gedaan, en weêr ontſlagen wierd; eindelyk zich met *Aartshertog Karel*, naderhant *Koningk van Spanjen*, en *Keizer*, in 't jaar 1516. verzoende, en van hem Stadthouder van *Groningen*, enz. wierd gemaakt; nevens alle de verwerringen onder de *Saxiſchen*, *Brunswykſchen*, *Burgundiſchen*, *Gelderſchen*, enz. als van te langen adem om hier te verhaalen, vindtmen in *Chriſt. Schotanus*, *P. Winſemius*, *J. J. Pontaan*, enz. Grave *Edzert* was in het jaar 1460. geboren, een kloekmoedig en te gelyk verſtandig Vorſt. In Januarius 1528. wierd hy te *Embden* ziek, en overleedt godtvruchtig; den 15 Februarius wierd hy te *Noorduwierdt* begraaven: zyne laatſte woorden waren; *Nu laat gy, Heer, uwen knecht in Vrede gaan, naar uw Woordt.* Vermits nu zyn oudtſte zoon *Ulrik*, van zyne reize naar *Spanjen* wedergekeert, in de zinnen was gekrenkt, wierd zyn broeder *Enno* eendrachtig, in 's Vaders plaatze, Grave van *Ooſt-Vrieslandt*: en zulks geſchiedde ook zonder tegenſpraake der andere Broederen, alzoo 't kenbaar was des Vaders wille te zyn.

EDZERT, of DER-EDZERT, ook DER-IDZERT, een der 20 Dorpen van de *Frieſche* Grietenije *Stellingwerf-Weſteinde*, in 't Zuiderdeel van *Frieslandt*, den *Zeevenwolden* toegevoegt. De 20 Dorpen zyn in twee ſtreeken verdeelt: d'eerſte zes gezegt *over den Stroom*; de laatſte veertien *aan deze zyde des Strooms*; zynde beſloten door of tuſſchen de beide rivieren de *Linde* en de *Kuynder*. *Der-Edzert* behoort onder de laatſtgenoemde: daar ſtaat een vaſt oudt huis, in vorige tyden der *Frieſche* verdeeltheden tweemaal afgebrandt; maar weêr opgebouwt door D^r. *Baerthe van Idzaerda*, eerſt Gedeputeerde, en naderhandt Raadt in 't Hof van Frieslandt.

EE, geweeſt eene Rivier of Riviertjen, dat zynen loop by *Oudt-Vlaardingen* had, doch t'zedert den grooten inbreuk van de *Zuid-Hollandtſche Waerdt*, in 't jaar 1421. met de *Maaze* vermengt.

EE, eene Rivier in *Frieslandt*, ten Weſten der ſtadt *Dockum*,

Winsem. beschr. van Fr. kum, loopende naar *Leeuwarden*, ook door de ſtadt, waar van daan de *Ee-wal*, zynde d'eene burgwal dezer graft, daar de tegen overleggende d'*Oranje-wal* van hiet. Daar op, of daar door vaaren de ſchepen van *Leeuwarden* naar *Breemen*, *Hamburg*, enz.

Idem Winsem. Schotan. beſchr. van Fr. fol. 193. EE, een der dertien Dorpen van de *Vrieſche* Grietenije *Ooſtdongeradeel*, onder *Weſtergoo*; en wel, naar d'aantekeninge van *Schotanus*, 't grootſte dorp naaſt *Aangjum*, met eene goede Binnenbuurt, leggende in 't rond om de Kerk; en een groot Klokſlag, waar in leggen de Staten *Humalda*, *Mockema*, en *Obbema*. De State van *Humalda* is zeer oudt: word gezegt, doch by eene onzekere overleveringe, dat ze op eenen dag gebouwt zy met *Ezonſtadt:* een Steedjen eertydts gelegen hebbende aan *Ezuma-zyl*, doch door 't gewelt der Zee vernielt. Eertydts plag tuſſchen dit dorp en *Aangjum* een groot water te leggen, nu landt, en noch de *Kolken* geheeten. Ook liep'er een vaart van de zyl en dit water af naar de molen van *Ee*, waar door die van *Schiermonik-oog*, opvaarende, Schelviſch en Kabeljauw bragten naar *Ee*. Dit dorp draagt den naam van *Ee*, en loopt 'er een water door de Grietenije de *Zuider-Ee* genaamt, dat door *Ezuma-zyl* uitwatert. Of'er een *Noorder-Ee* zy geweeſt, of waar uit die benaminge haaren oorſprongk heeft (zeit de Schryver) weet ik niet. 't Is aanmerkenswaardig (vervolgt hy) dat het houten uitgeſneeden afſchutzel, voor 't Koor der kerke wechgenomen, beeltenisſen hadde van Menſchen-hoofden, met Monnikskappen en Ezelsooren: welke, by de Paapſche tyden geſneeden, op de ezelachtige botheit en 't leven der Monniken hebben geſpeelt.

Brugm. pag. 34. EECHTROP, een adelyk Huis, gelegen onder de jurisdictie van *Alkmaar*, tuſſchen *Bergen* en *Schoorel*, oudtyds *Rel*, daar na *School te Rel*.

Lyſt der Predik. EEDE, eene Plaats, Dorp, of Fort in *Vlaanderen*, echter onder den Staat; heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder *'t Zeeuwſch* Claſſis van *Walcheren*.

EEDE, een Dorp op de Veluw; zie op EDE.

Houve. EEGHDEN, een Slot, of adelyk Huis te *Hellendorn* in *Zallandt*, onder de Provintie van *Overyſſel*.

Picard. p. 269. EELDE, een Dorp in 't landtſchap *Drenth*, onder 't Dingſpil van *Noordeveldt*. Het heeft eenen Schout; ook Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Noordeveldt* in Ooſtermoor.

Houve. EELSLO, een Dorp in *Frieslandt*; zie ELSLO.

Idem. EELSMA, een adelyk Huis in *Frieslandt*, onder de Grietenije *Barradeel*, onder *Weſtergoo*, in het dorp *Sexbierum*.

EELSWERT, een der Dorpen van de *Groninger Ommelanden*, in 't quartier *Hunſingo*.

Leven en bedryf van Freder. Hendrik door Commel. 1 deel, fol. 57. EEM, ('T HUIS TER) legt in de Provintie van *Utrecht*, onder 't quartier van *Eemlandt*. Toen in het jaar 1629. Graven *Henrik van den Bergh*, en *Montecuculi* in de Veluwe gevallen, tot aan *Amersfort* gekomen waren, en zelf de gedachte Stadt al in hadden (terwyl Prins *Frederik Hendrik* den Boſch belegert had) en van zinne waren met het leger te volgen, om in Hollandt te dringen, zoo haaſt zy het huis *ter Eem* bemagtigt hadden, zondt Grave *Hendrik* eenen Overſten met volk derwaarts, om te zien hoe men het vermeeſteren kon. Hy, met zyn volk daar voor gekomen, eiſchte het Kaſteel op; daar de Kaſtelein met losbranden op antwoordde, verbiedende dichter te naderen. Ondertuſſchen dient geweeten, dat al het volk, zoo van het gedachte Huis, als meer andere Steden en Sterkten geligt was, om in de belegeringe van 's Hertogenboſch, of wel in de Steden, op, of omtrent de Veluwe gelegen, ter bezettinge te gebruiken: maar veel dubbel haakgeſchut, enz. met kruit en loot genoeg, was 'er op 't huis gebleven. De Kaſtelein was maar alleen met zyn Vrouw en Huisgezin op't huis, maakten t'zamen nauwlyks acht of negen perſoonen uit; verſcheide mutzen en hoeden, daar van het uittrekkende volk in gelaaten, zette hy op ſtaaken, maakten 'er nu en dan, met hoogen en laagen, als of ze bukten en over de wallen keeken, beweeginge in; zoo dat de gemelde Overſte het niet naderen, of, zonder meer hulpe, aantaſten dorſt, zoo vreeslyk gaf'er de Kaſtelein uit zyne haaken vuur op. Eindelyk, d'Overſte meer volk en toeſtel gekreegen hebbende, en de Kaſtelein ziende dat het op't nypen aankomen zou, alzoo hy zyne zwakheit kende, verzoekt te capituleeren; treedt zelf uit, en bedingt goede voorwaarden, van met zak en pak, en vol geweer, enz. uit te mogen trekken, en bygeleidt te worden naar *Utrecht*, of *Naarden*. De Overſte ſtelt zyn volk in ordre, om dien braven Kaſtelein, burger, of boer, de eere te doen van daar door te trekken. De Kaſtelein treedt voor uit, gevolgt van zyn Huisgezin, een zoon of twee, en boere knegts, t'zamen omtrent zoo veele menſchen als boven gemeldt is uitmakende. De Overſte dat ziende, en geen volk meer verneemende, wierd zoo geemelyk, dat hy den Kaſtelein wilde doen ophangen, omdat hy, geen krygsman zynde, een ganſch leger opgehouden had. Doch andere Heeren en Bevelhebbers preezen den Boer, of Kaſtelein, dat'er een krygsmans hart in ſtak, en dat hy beeter had gedaan dan die van *Amersfoort*, die zich zonder eenige tegenweere overgaven. Hy wierd *t'Utrecht* komende wel ontfangen; en, om te toonen dat weldoen loon verdient, jaarlyks met eene goede wedde zyn leven lang begiftigt, en door den Heere *Cornelis van Velthuizen*, Ontfanger in- of na dien tydt van het huisgeldt binnen *Utrecht* (uit wiens mondt dit verhaal opgeteekent is, en wien de Kaſtelein het zelf noch omſtandiger berecht hadde) alle jaaren betaalt. De *Spanjaarts* ondertuſſchen, verſtendigt dat *Wezel* van de *Staatſchen* met verraſſinge ingenomen was, maakten zich ylings van daar, en verlieten de *Veluwe*. Doch laat ons eens eene eeuwe te rug ſpringen, en zien wat zich toen omtrent dit Stichts Kaſteel toegedraagen heeft. In het jaar 1527. wierd dit *Huis ter Eem* van de *Gelderſchen*, onder het beleidt van *Marten van Roſſem*, verovert; ook ter zelver tydt de Kaſteelen van *Amerongen*, *Doorn*, *Ham*, *Schonauwen*, en *Mijert* den *Biſſchop van Utrecht* ontweldigt; zy wierden ten deele met volk bezet, en andere tot puinhoopen gemaakt. Het *Ponta* *Huis ter Horſt* geboodt de Hertog van *Gelder* te ſlechten, *Gelder* opdat het niet weêr in 's vyandts handen verviele, en *geſchie* die van *Wageningen* geen ſchade meer deede. In het vol- 2 *deel* gende jaar wierd het *Huis ter Eem* weêr van Grave *Floris fol.* 35 *van Buren* bemagtigt. Het leit twee uuren van *Amersfoort*, 403. aan de overzyde van de rivier de *Eem*, aan- of naar den *Veluwſchen* kant, vier uuren van *Utrecht*.

EEM, eene Rivier in Nederlandt, daar *Amersfoort* op, *Ponta* of aan legt, vallende in de *Zuiderzee:* Heeft dikmaals, 1 *deel* door overvloeijinge, de ſtadt en 't omgelegen landt groote *fol.* 6 ſchade toegebragt, is anders een zeer nutbaare Stroom voor die Stadt, om voornamelyk haar Tabakgewas, enz. naar Amſterdam te verzenden, gelyk'er dagelyks een beurtſchip over en weder van en naar beide Steden vaart, waar mede de Reizigers ook veel overgaan, die, by eenen gunſtigen windt, veel weg ſpoeden en koſten ſpaaren; doch by tegenwindt in dezen Stroom, als niet wyd om lange ſtreeken te doen in 't laveeren, verdrietig lang konnen worden opgehouden. In de jaaren 1661. 1662. en vervolgens, was'er een ontwerp by de Staten 's Landts van Utrecht, om den mondt, en een gedeelte van d'Eem, tot d'Eembrugge toe, of daar omtrent, te verbreeden, en eene Grift te graaven van de ſtadt Utrecht af tot in de verwydde Eem, die men in voorbaat reeds *d'Eemvaart* noemde, en zoo wyd en diep zou zyn geweeſt, dat'er volgelade ſcheepen uit zee tot in een dok aan de paalen voor de poort van Utrecht door hadden konnen koomen; immers zoo lag het by d'aanbinders van dit werk, waar toe de Heer *Hendrik Moreelſen*, toen ter tydt Burgemeeſter der Stadt, niet weinig toebragt, gelyk ook Jonkr. *Everhard Meyſter*, niet onbequaam tot diergelyke onderneemingen, het ontwerp krachtig ondersteunde; zoo dat men d'afbaking daar van al heeft gezien, van den zoogenaamden *plompen tooren* af, en vervolgens dwars door 't landt omtrent 4 uuren ver, daar men dit tweede *Druſus* werk wilde doorheen brengen, tot aan d'Eembrugge toe. Doch dit ontwerp verviel van zelf, zoo door de zwaare koſten die'er toe vereiſcht wierden, als voornamelyk van wegen den onbequaamen grondt, dien men in 't graaven zou ontmoet hebben, zynde veel van gul zandt, waar door de Grift t'elkens zou verlandt, en, wegens ondiepten, onbruikbaar geworden zyn; ook zegtmen dat het nabuurig Amſterdam dit beſtek met wangunſtige oogen aanzag, en overzulks in de vergaderinge der algemeene Staten een ſpaak in 't wiel ſtak; gelyk dan ook tien of twaalf jaaren daar na, wegens den inval der Franſchen, nimmer weêr om dit werk gedacht is.

EEM, ook EEMBRUG, om de brugge die aldaar *Hon* over de rivier de *Eem* legt genaamt, is een redelyk Dorp niet onvermaakelyk aan den Eemſtroom, vermaart wegens de ſchoone rivierviſch die'er gevangen en gegeeten wordt; doch by overſtrooming van de *Eem*, of het doorbreeken van den Zeedyk, nevens d'andere Dorpen daar langs heene, vry zorgelyk gelegen voor de woede van 't Zuiderzeewater, daar het, gelyk ook de 2 *Emmeneſſen*, *Bunſchoten*, *Hilverſum*, *Baren*, en andere, in 't jaar 1702. gelyk meer voorheene, jammerlyk 't gevoelen van gehad heeft.

EEMENES, een Dorp in 't Sticht *Utrecht*; zie op EMMENES.

EEMKERK, by anderen *Eemskerk*, het is een Dorp in de groote Zuid-Hollandtſche waerdt geweeſt; zie op EEMSKERK.

EEMLANDT, dus naar de rivier *d'Eem* genaamt. Het is een der vier quartieren van 't Sticht *Utrecht*, en daar by een der vier Maarſchalk-ampten. In of onder *Eemlandt* leggen de volgende dorpen, buurten, huizen, enz. *Aſchgat*, *Bunſchoten*, voortydts met poorten en wallen omringt, *Baren*, *Duyts*, *Haar*, *Donckelaar*, *Eembrugge*, *Emmenes* binnens- en buitens-dyks; *Hamersveldt*, *Hooglandt*, *Zeldert*, *Leusden* (zeer oudt en al bekent in 't jaar 697.) *Leusderbroek*, *Maren*, *Meersbergen*, *Renswoude*, *Stoutenburg*, *Snorrenhoef*, *Zevenhuizen*, *Soeſt*, *Soeſtdyk*, *Woudenberg*, *Ijſſelt:* de heerlyke huizen zyn; *Renswoude*, *Bornewal*, *Drakeſtein*, *Geereſtein*, *Lichtenberg*, *Prattenſtein*, *Ter Eem*, enz.

Het

Het is aanmerkelyk dat *Godelende*, Abdiſſe van *Elten*, geheel *Naerdinxlandt*, begrypende *Muyden*, *Naerden*, *Weesp*, met al 't onderhoorige, naar de gemelde *Godelende* naderhandt *Goylandt* genaamt, t'zamen met *Eemlandt*, in het jaar 1280. aan Grave *Floris van Hollandt* verkoft, voor niet meer dan 25 *Utrechtſche* ponden jaarlyks: doch indien hy in gebreke van betalinge bleef, zouden de hem opgedragen landen met der daadt weêr aan de gemelde Abdiſſe, of die na haar Abdiſſe zouden zyn, vervallen: zie breeder bericht op GOYLANDT. In 't jaar 1528. wierd *Eemlandt* van de *Gelderſchen* geplondert, en *Soeſt* ten deele verbrandt.

EEMS, eene Rivier, dus van de *Nederlanders*, doch van de *Duitſchen Embs*, *Ems* genoemt, ontſpringt in 't Bisdom *Paderborn*, niet verre van de zoo genaamde Stadt, loopt door *'t Graaffſchap Rietberg*, *Rheda*, 't Bisdom *Munſter*, *Ooſt-Vrieslandt*, voorby de ſtadt *Embden*, en eindelyk door den *Dollaart*, aan den mondt van de *Eems*, in de *Noordtzee*.

EEMSFORT; zie AMERSFOORT.

EEMSKERK, by anderen EEMKERK. Het is een Dorp in de *Dortſche* of *groote Zuid-Hollandtſche waerdt* geweeſt; doch by dien zoo vreeſlyken inbreuk des jaars 1421. nevens zoo veele andere dorpen, van 't water ingeſlokt en overſtroomt.

EEMSKERK, voortydts een adelyk Geſlacht in *Zuid-Hollandt*, dat waarſchynlyk dien naam gevoert heeft van 't gedachte verdronken dorp *Eemskerk*. Eenigen twyfelen evenwel, om dat het evengelyke wapens als 't geſlacht van *Heemskerk* voert, of *Eems-* en *Heemskerk* niet wel van eenen ſtam mogten zyn. Anderen maaken in de Geſlachtlyſten uitdrukkelyk onderſcheidt tuſſchen *Eemskerk*, in de *Zuid-Hollandſche Waerdt*, en *Heemskerk*, by *Beverwyk* in *Noord-Hollandt*: meenende dat de gelykheit der wapenen zou konnen ontſtaan zyn, door aan den anderen te huuwen, of anderzins. Men vindt van dit Geſlachte gemeldt *Gerard van Eemskerk*, Ridder, Heer van *Ooſthuizen*, van de *Cabeljauwſche* Factie binnen *Dort*, Raadt van Hertog *Jan van Beijeren*, met *Jan van Naerſſen*, Burgemeeſter der zelver Stadt, *Boudewyn van Sweeten*, *Jan van Vliet*, *Willem*, Heer van *Buren*, en *Gysbert Piek*, in 't jaar 1419. twee jaaren voor den inbreuk der *groote Zuid-Hollandtſche Waerdt*. Hy maakte aan 't Nonnenklooſter van *S. Agniet*, binnen *Dort*, veele goederen. *Barthout van Eemskerk*, Canonik aldaar, overleedt in 't jaar 1447. *Johenne van Eemskerk* hadde ten Gemaal, in 't jaar 1455. *Willem van Egmondt*, Heer van *Soetermeer*, zoon van *Jan van Egmondt*, Schout van *Delft*, die door d'oproerigen van *Maaslandt* aldaar doodtgeſlagen wierd. Van *Pieter van Eemskerk* word gewag gemaakt op de jaaren 1400. en 1434. toen zeer oudt; zyne Echtgenoote was uit het huis *Polanen*. Zyn zoon *Adriaan* had ten echte *Petronella Oem*, dochter van *Tileman Oem*, by *Margereta van Slingelandt*, dochter van *Jan van den Tempel*: haar broeder was *Godſchalk Oem*, Heer van Wyngaarden. Zy ſtierf in 't jaar 1461. Hun beider zoon, *Tileman van Eemskerk*, overleedt in 't jaar 1472. wiens zoon was *Adriaan van Eemskerk*, getrouwt met *Agata vanden Tempel*, geſtorven 1502. nalatende *Tileman van Eemskerk*, *Adriaan*, *Petronella*, en *Catharina*. Verder vinden wy'er geen bericht van.

EEMSTEIN, het is een Klooſter der Regulieren geweeſt, gebouwt in 't jaar 1380. volgens *Goudhoven*, of, volgens anderen, 1382. aan de rivier de *Eem*, in het Ambacht van *Eem*, een kleine uur van *Dordrecht*, door *Reynoud van Minneboede*, een ryk en voornaam burger der voornoemde Stadt, die uit zyne eige beurze de reiskoſten betaalde van Mr. *Gerard van Bronkhorſt*, Canonik t'*Utrecht*, naar *Romen* in 't jaar 1397. gezonden, van 't Capittel der Regulieren van *Wyndeſſen*, om eenige zaaken, die 't Capittel aangingen, te verrichten. Voor *Wyndeſſen*, leezen anderen *Windesheim*, een vermaart Convent van Auguſtyner Monikken op den *Overyſelſchen* bodem, by *Kampen* en *Zwol*. De Monikken van 't Klooſter *Eemſtein* waren Canoniken, naar den regel van *S. Auguſtyn*: echter onder het Godtshuis van *Windesheim*, dat uit vier Conventen beſtont; namelyk, dat van *S. Maria* te *Windesheim*, by *Zwol* in 't jaar 1387. opgerecht; dat van den *Heilant* te *Eemſtein* by *Dort*, in 't jaar 1380. of 1382. Van *S. Maria* by *Arnhem*, 1392. en van 't Niew Licht by *Hoorn* in 't zelfde jaar. Met den tydt is dat Capittel zoodanig aangewaſſen, dat het 84 Mans- en 13 Vrouwenklooſters getelt heeft: waar onder 't Convent van de Regulieren by *Dordrecht* de zevende plaatze in ordre had. Na den vervaarlyken inbreuk van 't jaar 1421. op *S. Elizabets nacht*, waar door dit Klooſter mede onder de golven raakte, is'er een ander in de plaats te *Kyfhoek*, in de *Zwyndrechtſche Waerdt*, gebouwt: doch, gelyk het eerſte door 't water, zoo wierd dit tweede door 't vuur vernielt, van de zoo genaamde *Watergeuzen* uit den *Briel*, die'er den 14 Junius 1572. onder Kapitein *Dirk Wor*, den brandt in ſtaken, zoo dat'er niets meer van overig is. De eerſte Prelaat in 't jaar 1383. was Pater *Johannes Wiſſonis*, *vice Præpoſitus*: vier jaaren daar na 1387. Pater *Simon de Schoonhovia Præpoſitus*: d'eerſte Prioor, 1388. *P. Johannes de Horwines*: Ten tyde van den grooten vloedt, in 't jaar 1421. was 't Pater *Johannes Brunonis de Aſperen*, die de overige Monnikken, van 't verdronken Klooſter *Eemſtein*, in *Kyfhoek* overbragt. By 't afbranden van het tweede Convent bekleedde Pater *Johannes Petri ab Herpt* dat ampt. De dragt van deze Regulieren beſtont in witte caputiën, vierkante zwarte bonetten, ſmalle beffen van lywaadt, zwarte colletten, en witte linde ſubtilen. *S. van Leeuw. Bat. Ill. f. 1322. Idem Leeuw. f. 1323.*

EENDRECHT, eene zoute Rivier in *Zeelandt*, welke tegen 't Ooſten der ſtadt *Ter Toolen* legt, daar over ziet men een Kroonwerk, *Slikkenburg* genaamt: ten Zuiden vereenigt ze zich met de *Ooſter-Schelde*; maar in 't Noorden valt ze in 't *Slaak van Merlo*. In 't Ooſten heeft ze gemeenſchap met het *Lange water*; gemeenlyk gerekent voor de ſcheidinge tuſſchen *Zeelandt* en *Brabandt*. Deze rivier word zeer veel bevaaren, en geeft eenen bequaamen doortogt voor de ſchepen uit *Hollandt*, *Brabandt*, *Vlaanderen*, en eenige deelen van *Zeelandt*. *Smalleg. Kr. van Zeeland fol. 548.*

EENDRUM, in de *Groninger Omlanden*, 't is een der 49 of 50 Dorpen van 't quartier *Hunſingo*. *Houve.*

EENIGENBURG, een Dorp in *Noord-Hollandt*, onder 't Bailjuuwſchap van *S. Marten*, behoorende onder *Alkmaar*: heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder het *Alkmaarſche* Claſſis. *Houve 1 deel, fol. 141.*

EENSCHET, een Brabandtſch Dorp in de *Meijerye van 's Hertogenboſch*, onder 't quartier *Ooſterwyk*. Toen voortydts geheel *Brabandt* eene jaarlykſche beede of ſchattinge van 140000. guldens opbrengen moſt, ſtont de *Meijery van den Boſch* daar in geſtelt op 19379 guldens 16 ſtuivers 3 penningen. In die ſom was 't quartier *Ooſterwyk*, een van de vier quartieren der *Meijerye*, geſchat op 4902 guldens 10 ſtuivers 9 penningen, waar in het dorp *Eenſchet*, t'zamen met *Heukelen*, twee van de 26 of 27 dorpen van dat quartier, moſt draagen 122 guldens 19 ſtuivers 9 penningen. *Houve 2 deel, fol. 367.*

EEPE, een Dorp in *Gelderlandt*, onder 't quartier van *Arnhem*, of *Veluwe*, een der vier quartieren van dat Vorſtendom. Toen geheel *Gelderlandt* met *Zutphen*, in 't jaar 1547. eene ſchattinge van 75000 guldens opgelegt was, ſtont het quartier van *Arnhem* daar in op 17108 guldens: Tot deze ſom moſt de *Over-Veluwe*, een der vier verdeelingen van 't *Arnhemſche* quartier, opbrengen 6958 guldens: die omgeſlagen over de zeven dorpen van dit deel, ſtont het dorp *Eepe* daar in op 904 guldens 12 ſtuivers $3\frac{3}{4}$ penning geſchat; het hoogſte behalven *Dornſpyk*, en *Vorſt*.

EERBOSCH, een Slot of adelyk Huis in *Gelderlandt* te *Dieters*, in 't ryk van *Niewmeegen*. *Houve.*

EERDE, of EERDEN, voor deezen een zeer ſterk Kaſteel in *Zallandt*, onder de Provintie van *Overyſſel*, gelegen in het dorp *Ommen*, gebouwt van *Everhard van Eſſen*, omtrent het jaar 1380. Daar uit plonderde en beroofde hy de daar voorby reizende kooplieden uit *Overyſſel*: viel ook nu en dan in de genoemde Provintie, en inzonderheit in *Zallandt*. Hy dwong ook eenige Dorpen in de Provintie van *Utrecht*. In 't kort, hy pleegde veel gewelt. Vermits nu *Floris van Wevelinchoven*, *Biſſchop van Utrecht*, zulks niet kon verdraagen, trok hy met Jonker *Jan van Arckel*, Heer *Arnoudt van Egmondt* en *Yſſelſtein*, en anderen, derwaarts, en belegerde dit roofneſt, het Slot *Eerden*: vyf weeken lang ſtont het allerlei gewelt van oorlogsſtormen uit, eindelyk moſten de Burgzaaten evenwel zich overgeeven. *Biſſchop Floris* ſtak 'er den brandt in, zoo dat het ganſch tot aſſche raakte. Men verhaalt dat de balken en 't ander houtwerk zoo hard, zoo dik, en zoo vaſt in malkanderen gewerkt waren, dat de brandt een geheele maandt lang duurde eer alles verteert was. *M. vander Houve* ſpreekt ook van een adelyk huis *Eerde*, of het op de zelve plaats hertimmert, of dat het een ander zy, is ons onbekent. *Houve.* *O.H. Kr. fol. 404. Pontan. Gelderſ. geſchied. 2 deel, fol. 200. Idem Houve ibid.*

EERENWOLDE, een der 14 Dorpen in de *Vrieſche* Grietenije *Tjetzerkſteradeel*, in 't quartier *Ooſtergoo*, voerende van Wolde zynen naam.

EERNSMA, een Slot of adelyk Huis in de *Vrieſche* Grietenije *Dongeradeel* onder *Ooſtergoo*. *Winſem.*

EERSTWOUD, dus geſpelt in de lyſt der Predikanten van *Hollandt*. 't Zal mogelyk het zelfde met AERTS- of EERTSWOUDE zyn: heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Hoorn*; zie op AARTSWOUDE. *Houve Goudh. Leeuw. &c.*

EERWOLDE; zie FERWOLDE. *Winſem.*

EESTERGA, een van de vyf Dorpen der *Vrieſche* Grietenije *Lemſterlandt*, onder 't quartier van de *Zevenwolden*. *Idem*

EESTRUM, ESTRUM, een der 14 Dorpen van de *Vrieſche* Grietenije *Tietzerkſteradeel*, in 't quartier *Ooſtergoo*; het heeft zeer ſchoone bouwlanden en veengronden. *Idem*

EETEN, een *Hollandtſch* Dorp, grenſt aan *Brabandt* en *Gelderlandt* onder *Heusden*: 't heeft Kerk en Predikant, daar het dorp *Drongelen* mede verknocht is, behoorende onder het Claſſis van *Gornichem*. *Goudh.*

EEUSSEN (GERARD) Burgemeeſter van *Enkhuizen* geweeſt, een aardig geval omtrent hem; zie op EUSSEN.

Houve. EEUSSUM, een adelyk Huis in de *Groninger Omlanden*, gelegen te *Middelſtum*, onder 't quartier *Hunſinga*.

Houve 1 deel, fol. 184. EEUW, een Dorp in het landtſchap *Drenth*, tuſſchen *Baakeveen* en *Eeuw*, op den weg uit *Drenth* naar *Friesland*; de Staten van *Overyſſel* hebben daar, in den vorigen oorlog met *Spanjen*, een Schans ter bevrydinge van hun landt, genaamt de *Zwarten Dyk*, doen opwerpen.

EEWYK, een Dorp in *Gelderlandt*; zie EWYK.

EEXTE, een Dorp in de *Groninger Omlanden*, behoorende aan de *Oldampten* van *Groningen*.

EGBERT MEYNERTSZ, een aanzienlyk burger te *Amſterdam*. Onder de beroerten om de Religie, en der zelve zware vervolginge, waren die van den Gereformeerden Godtsdienſt aldaar taamelyk ſterk geworden: ondertuſſchen gaven de Roomſch-Catholyken groote oorzaake tot het uitbarſten van eenige muiterije of oproer. De Regeeringe, daar over bekommert, tradt met de Onroomſchen in verdrag, waar by hun toegeſtaan wierd, buiten de ſtadt te mogen prediken. Daar na, by eene andere ſchriftelyke overeenkomſt, eerſt en buiten verzoek van de Gereformeerden reeds opgeſtelt, vergunde de Magiſtraat aan hen het preêken in de Stadt, onder voorwaarde van zich gehoorzaam aan de Magiſtraat, enz. te toonen; ook vergunden zy hun der Minrebroederen Kerk. Dit verdrag was gedagteekent den laatſten September 1566. en, van wegen de Burgemeeſteren, den Raadt, en de drie Schutterijen, onderteekent van de *Secretariſſen* Mr. *Frans van Delf*, en *Dirk Woutersz*, die zulks ook van de Gereformeerden onderteekent begeerden, als geſchiedde. Boven aan ſtonden de naamen der twee Gereformeerde Predikanten te *Amſterdam*, *Petrus Gabriël* en *Jan Arentſz*. Wy gaan voorby hoe de Lutherſchen zich hier omtrent droegen, een ſtok in 't wiel zochten te ſteeken, en de Kalviniſten by de *Comm. Amſt. fol. 996. tot 999.* Magiſtraat zwart te maaken. Ondertuſſchen had de Magiſtraat by dit verdrag (op eige beweeginge en buiten verzoek der Onroomſchen, als gezegt is, opgeſtelt) niet goedts tegen de laatſten in den zin; waar van de blyken haaſt volgden. Dit voor af aangemerkt, komen wy op onzen *Egbert Meynertſz*, een zeer geacht en bemint man van en onder de Burgerije, ook uitſteekende in de Rhetorykkunſt naar dien tydt, en Vader van *Sebaſtiaan Egbertſz*, *P. C. H. Nederl. Hiſtor. fol. 193.* naderhant Burgemeeſter, enz. *Egbert* was ook Kapitein van de Schutters, hy had zich van den toen voorzittenden Burgemeeſter en andere Heeren laaten beweegen, om het voorgedachte Verdrag mede te ondertekenen; onder voorwendinge dat zulks alleen om ruſt en vrede, geſchiedde. Ook ſtont uitdrukkelyk in 't ſchrift; dat niemant, uit zaake der ondertekeninge, t' eeniger tyde gemoeit zoude worden. Maar toen *Duc d'Alba* in 't landt *Idem Hooft ibid.* gekomen was, en de vervolginge allerwegen, ook te *Amſterdam*, weêr zeer hardt aanging, wilde *Egbert*, met veele anderen, zyne behoudeniſſe in de vlucht zoeken, (1568.) Maar de Burgemeeſters *Jooſt Buyk* en *Simon Cops* baden hem te blyven, met verzekeringe, dat niet quaadts behoefde te vreezen; en beloofden, indien 'er zwarigheit opkoomen mogte, hem te waarſchouwen; ja gaven hem onder Stadts zegel een getuigſchrift, dat hy ter goeder naam en faam, buiten opſpraake van ketterye of eenig wanbedryf, ſtont: daar op verliet hy zich, en ſloeg in den windt den getrouwen raadt, en al het ſmeeken van zynen zwager *Laurens Jakobszoon Reaal*, die hem badt zich van daar weg te maaken. Den 2 Maart 1568. wierd hy van den Onderſchout gevangen genomen; men liet hem drie maanden zonder te verhooren zitten, daar na ter pynbank gebragt ſtont hy ze door. Het bewys van den Schout, tegen hem ingebragt, wierd t' eenemaal valſch bevonden; deshalven verklaarde de Raadt-Penſionaris, Mr. *Adriaan van Zandelyn*, dat men hem behoorde te ontſlaan. Echter lietmen hem gevangen zitten, en men gaf den Schout *Pieter Pieterſz* tydt, om de zaak in den Raadt van troublen te brengen; daar hy *Egbert Meynertſz* ten laſte leî, dat hy overlang van *Lutheranery* berucht was geweeſt; dat hy het Verdrag van 't jaar 1566. te *Amſterdam* onderteekent had, enz. Daar op wierd hy veroordeelt om den 8 October 1568. onthooft te worden. In de gevangkeniſſe kreeg hy de quaal het *water* genaamt, daar hy des avondts, voor den dag dat het vonnis zou worden uitgevoert, aan ſtorf. *Idem Comm. f. 1025.* Eenige uuren voor zynen doodt zochten ze den Geneesmeeſter, over hem gaande, te beweegen, om hem door krachtige middelen zoo lang te verſterken, en by 't leven *Hooft fol. 193.* te houden, dat hy 's morgens in een ſtoel gebonden op het Schavot zou gebragt konnen worden. D'Artz antwoordde; hy was geen Godt, in wiens handen 's menſchen leven ſtont: naar zyn oordeel zou hy den middernacht niet konnen haalen. Toen hy al doodt was, wierd hem echter noch in de gevangkeniſſe het hooft afgeſlagen, en het lyk door eenige Monnikken, van der Cellebroederen ordre, 's nachts op het elendige kerkhof, als eenen misdadiger, die door beuls handen geſtorven was, begraaven. Na hem *Idem ibidem.* wierden noch onthooft *Olfert Henriks zoon*, en *Pieter de Wit*, beſchuldigt dat zy in der Onroomſchen predikatiën geweeſt waren.

EGELENBURG, ('T HUIS TE) ſtaat in 't Zuid-ooſten van het dorp *Heiligerloo*, anders *Heiloo*, behoorende onder *Alkmaar* in *Noord-Hollandt*. *Brug. voor Scrin. Kron. 35.*

EGILBOLDT de XIII *Biſſchop van Utrecht:* Hy was een *Vries* van geboorte, droeg den naam van zonderlinge ootmoedigheit, goedertierenheit, en godtvruchtigheit in zyn graf: doch hy bezat den *Utrechtſchen Biſſchopsſtoel* niet langer dan tien (of zes) maanden; terwyl de ſtadt *Utrecht* noch, door der *Noormannen* inval, verwoeſt lag, hebbende niet alleen de muuren der ſtadt, maar ook kerken en huizen om verre geworpen. Hy ſtorf den 25 September, 901. legt in *S. Salvators Munſter* begraaven, en word mede onder de *Heiligen* getelt. Zyn voorzaat was *Odilbaldus*, na hem quam *Radbod*, van moeders wegen uit den ſtam van den Koning der *Vriezen*, *Radbod*. *O.H. J. Be. Schot.*

Gelyk de regeeringe van dezen Biſſchop heel kort is geweeſt, vindtmen in 't *Batavia Sacra* ook alleen van hem aangetekent, dat wy hier, als zommige byzonderheden behelzende, geheel laaten volgen.

Na de doodt van den zaligen *Biſſchop Odilbaldus* is *Egilboldus*, die ook een Vries was, met eenparigheit van ſtemmen in zyne plaatze aangeſtelt, en de dertiende Biſſchop geweeſt. Hy was een man van een onbeſproken leven, en van eene groote geleerdheit; doch heeft de Biſſchoppelyke waardigheit niet lang bekleedt. In het leven van *Radbodus*, by *Surius* in het 6 deel van de Levens der Heiligen, voert hy den naam van *Egilbertus:* dan *Buchelius* wil, volgens een oud handſchrift, *Eylbodus* geleezen hebben. *Bata. Sacra 1 deel p. 60*

Na dat hy de Utrechtſche kerk pas tien maanden geregeert had, is hy den 25 September zaligly in den Heere ontſlaapen, en in de zelve kerke met *Odilbaldus* begraaven.

Bokkenberg ſchryft, op het zeggen van *J. Gerbrand*, dat hy niet langer als zes maanden Biſſchop is geweeſt, zoo als *Snooy*, *Barlandus*, en meer anderen ook hebben gedaan. Het ſchynt ook dat *Heda* de woorden van *Beka* aldus begreepen heeft, hoewel hy hem zelf twee jaaren regeerens toelegt.

En om dat zyne regeeringe zoo kort is geweeſt, word hy van zommigen overgeſlagen. Onder anderen heeft *Regino*, ſchryvende over het jaar 899. *Radbodus* voor den nazaat van *Odilbaldus* opgegeeven, die daar in door *Aub. Miræus*, in zyne Nederlandtſche Jaarboeken, en door *Mabillon*, in de Jaarboeken der Benediktynen, gevolgt is geweeſt.

EGMONDT ('T HUIS TE) ſtaat in *'s Gravenhaage* op den *Vyverberg* en *Kneuterdyk:* 't Wierd in 't jaar 1635. by de Vrouwe van *Villers* bewoont. *Houve Hand. Krony*

EGMONDT ('T HUYSTE) *op den Hoeve*, is geweeſt een zeer aanmerkelyk Slot, het grootſte in geheel *Hollandt*, waar in de Heeren en Graven van *Egmondt* zich meeſt plagten te onthouden, eer zy, het zy door huwelyken, erfeniſſen, of aankoop, veele andere Heerlykheden bekomen hadden. Ten grootſten deele is het door Heer *Arnoud van Egmondt* en *Iſelſtein*, in 't jaar 1307. gebouwt; hy deede het ook met eene wyde graft omſingelen, en eene vaart van *Egmondt* op *Alkmaar* graaven. Ondertuſſchen zyn de grondtveſten en eerſte beginſels van dit Slot veel ouder, dan van gemelden Heer *Arnouds* tydt: vermits die alreeds van Heer *Barrewoudt van Egmondt*, overleden 1093. gelegt en aangevangen waren; maar volbouwt door Heer *Dodo van Egmondt*, geſtorven in 't jaar 1200. doch 't wierd door Grave *Lodewyk van Loon* (met Vrouwe *Ada*, *Gravinne van Hollandt*, omtrent 1204. getrouwt en overleden) in brandt geſtoken; weêr door *Wouter van Egmondt* herbouwt, die het leven in 't jaar 1208 afleî. Naderhant heeft dit Kaſteel al weder zwaare rampen moeten uitſtaan, waarom gemelde Heer *Arend*, of *Arnoud*, het in 't jaar 1307. herſtelde. Anderen zeggen dat het *Radbod*, vierde Heer van het meergedachte huis, zou herbouwt hebben. *Jan*, eerſte *Grave van Egmondt*, 1516 overleden, verbeeterde het op niews, maar het is door den oorlog met *Spanjen* ganſch verwoeſt, zoo dat het nu, heel vervallen, niet anders dan dikke en ronde brokken der muuren vertoont. Dit verwoeſten geſchiedde uit ſpyt, om dat Grave *Lamoraal van Egmondt* van d' andere Nederlandtſche Heeren afviel, en zich tot den *Koningk van Spanjen* neigde, alhoewel hy daar door zich noch zyn hooft niet bewaarde: ook omdat zyne Zoons, in plaatze van hun Vaders doodt te wreeken, den *Spanjaart* meer dan hun eigen Vaderlandt dienſt boden. Het behoort nu aan de *Graaflykheit van Hollandt*, zoo veel de hooge Jurisdictie des *Graaffchaps* belangt; de andere goederen en Heerlykheden, van den gemelden Grave, zyn by ſtukken aan verſcheidene Heeren verkocht, wegens de groote ſchulden daar het Graaffchap *Egmondt* mede belaſt was; en aldus zoo veel als te niet gegaan; zie 't volgende. *Voſſius Jaarb. p. 121. Goudh. ibid. Van Royen Neder. Oudhe. p. 175. Leeuw. f. 1244 Idem Goudh. ibid.*

EGMONDT OP DEN HOEVE, of EGMONDT BINNEN; hoewel 'er zyn die onderſcheidt tuſſchen *Egmondt* binnen, en *Egmondt* op den Hoeve maaken. Het was voortydts een zeer groot en ryk Dorp, of Vlek, met een deftig Kaſteel, en eene groote zeer vermaarde Abdye; maar deeze beide Gebouwen zyn al voor lange verwoeſt. *J. de Raey Dictio. Geogr. p. 196.*

Het

Het is een zeer vermaart *Graafschap*, door de *Graven* van dat Huis, in Noordt-Hollandt geweest; het legt in 't Noordtwester deel van *Kennemerlandt* ten Westen, en niet verre van *Alkmaar:* welker landtscheidinge vergeeten is. Het Klooster wierd in 't jaar 889 gesticht. Het Dorp of Vlek *Egmondt* voerde eertydts den naam van *Halle*, of *Hallen.* In het jaar 1124. liet Heer *Adelbold*, Abt van 't Convent, in het dorp *Egmondt* eene schoone Kerk, ter eere van *S. Maria*, bouwen. Anderen eigenen de stichtinge dezer Kerke aan Grave * *Diderik den I.* en dat ze ter eere van *S. Albert* gesticht zoude zyn. Weêr anderen, dat *Adelbert* deze Kerk veel heerlyker gebouwt heeft, na dat ze van de Noormannen vernielt was. De Schryver van *S. Adelberts* leven, die ontrent den tydt van *Diderik den II.* heeft geleeft, zegt dat deze plaats eerst *Halla*, of *Hallen*, geheten was: maar dat ze, na 't verdryven van 't Heidendom, *Hæc munda* genoemt wierdt; welke woorden *Hæc munda* (*nu is het zuyver*, of *deze zyn rein*) met'er tydt in *Egmondt* verandert zouden zyn. Want toen *S. Willibrord* ter deezer plaatze was gekomen, om 't Evangelie te verkondigen, en alles met afgodery vervult zag, zeide hy tegen zyne Discipelen; *Mundate hæc* (*Reinigt dit*): maar nadat hy de Christelyke Religie daar geplant zag, zeide hy HÆC MUNDA (*nu is het rein*). Schoon nu deze Schryver van *S. Adelberts* leven voor 't jaar 1000 geleeft heeft, houden het eenigen echter voor een Monniken-verdichtzel, 't zy van hem zelf, op 't voorgeeven van eenigen, zyn werk ingelyft, of van anderen naderhant daar ingeflanst; zy willen ook dat de naam *Egmondt* ontstaan zoude zyn van 't riviertjen *Eg*, dat zynen mondt of uitloop by dat Dorp hadde. Dit word verder zeer waarschynlyk voorgegeeven, vermits men in veele oude Latynsche brieven en Bullen geen *Hæc munda*, maar *Egmunda* vindt: ja *P. Scriverius* getuigt, verscheide oude Brieven en Chartres gezien te hebben, waar in stont *Egmondt* gelegen op de *Eg*. Daar tegen te willen inbrengen, dat'er nu geen riviertje *Eg*, of Beek omtrent wordt gevonden, geldt niet: want nu is'er de *Rhyn* ook niet, die'er nochtans voortydts heen geloopen heeft. Men vindt in een Handtvest, of Giftbrief van Grave *Arnoud van Hollandt*, gestorven in 't jaar 988. deze Latynsche woorden *In villa Bergan ab occidente Rheni posita quatuor mansis*; dat is, *In het dorp Bergen ten westen van den Rhyn vier Mansen.* Het dorp *Bergen* legt by *Alkmaar* en *Egmondt:* daar uit blykt dan dat de *Rhyn*, met eenen arm, dwars door *Rhynlandt*, in dien tydt tot *Alkmaar*, *Egmondt*, en *Bergen*, ook in zee geloopen heeft; zie voorts op BERGEN. Dit heeft dan zommigen grondt gegeeven, om den naam *Egmondt* af te haalen van *Eng-Mondt*, als of daar de nauwe of *Enge* mondt des *Rhyns* geweest zoude zyn. *Egmondt binnen*, of *op den Hoef*, heeft Kerk en Predikant, staande onder 't Classis van *Alkmaar*.

M. Vossii Jaarb. pag. 22. Boxhorn Toon. pag. 46. Abr. Vorinus de vita Willebr. pag. 39. Vossius pag. 22. Boxhorn Toon. pag. 46. Goudh. in d'O. Holl. Kr. fol. 84. Vossius Jaarb. pag. 22.

EGMONDT OP ZEE, een Dorp aan de Noordzee, niet verre van *Egmondt binnen.* Het word gezegt van *Walger*, of *Valger*, met eene Kapél daar by, ter eere van *S. Agnes*, gesticht te zyn. Deze *Walger*, of *Walther*, noemtmen den zoon van *Dodo*, die de zoon was van *Wolbrand*, zoon van *Ratbod den I.* wiens vader was *Adgillus de II.* eerste Christen Koningk der *Vriezen:* maar op die Geslachtrekeningen is geenen staat te maaken. Na de doodt van *Walger*, zou de Heerlykheit van *Egmondt op zee* gekomen zyn op zynen zoon *Dodo den II.* in 't jaar 1074. wiens erfgenaam *Beerwald*, of *Beroald*, in 't jaar 1093. was. *Beerwald* had een jonger zoon van dien naam, een groot voorstander van de vryheden van het klooster te *Egmondt op den Hoeve:* hy holp den Abt *Gualther* veel met geldt, om het Klooster, of Convent te verniewen, zonder dat hy eenige vergoedinge begeerde, anders dan dat hy en zyne nakomelingen den Titel van *Advokaaten* der *Abdye* zouden voeren: behalven dat bewees hy'er noch veele andere gunsten aan. *Dodo* volgde zynen Vader *Beroald*, die, zonder kinderen stervende, zynen broeder *Beerwold* ten Erfgenaam liet. Hy wierd in 't jaar 1114. te *Verona* van de *Vriezen* verslagen. Zyn nazaat was *Alard*, die in 't jaar 1168. te *Schorel* zyn volk vergaderde, en *Schagen* verbrandde, om dat de *Vriezen* tot drie keeren toe *Alkmaar* door 't vuur verteert hadden; maar de *Vriezen* overrompelden hem, en versloegen zyn heir t'eenemaal in den strydt. Zyne Gemalin baarde na zyne doodt *Walther* of *Gualter*, de *Quade* gebynaamt, die, tot zyne jaaren gekomen, de Abdye van *Egmondt* veele giften zyner Voorvaderen ontrok; onder anderen ook deze volgende: de boven eerstgemelde *Walger* hadt dit Dorp, ten dienste van zyne verarmde ingezetenen, gesticht, om in de *Noordtzee* vry te mogen visschen, zonder eenige andere bezwaarnissen, dan dat zy aan het klooster te *Egmondt* den tienden visch zouden geeven: maar *Walger de Quade*, zulks tot te vetten brok aangegroeit ziende, en het dorp ongemeen welvarende, ontrok het Klooster dit ook, met meer andere voordeelen en rechten. Hy leî ook die van *Egmondt* zwaarder lasten op. Ten tyde van *Willem den Goeden*, Heer van *Egmondt*, waren in beide d'*Egmonden* veele heerlyke Familiën, (ontrent het jaar 1310.) namelyk die van *Renesse*, *Coevel*, *Sonneveldt*, *Raaphorst*, *Rietwyk*, *Banjaart*, enz. zoo dat *Egmondt* in dien tydt by andere steden in Hollandt, ten aanzien van den luister, mogt vergeleken worden; doch het wierd van de *Vriezen* verbrandt; zie op EGMONDT OP DEN HOEVE. *Egmondt op zee* heeft Kerk en Predikant, staande onder 't Classis van *Alkmaar*.

P. Montanus by Suicc. fol. 236. Winsem. &c. Idem Montan. ibid. fol. 236. Goudh. S. van Leeuw.

EGMONDT ('T KLOOSTER VAN) is eene zeer vermaarde *Abdy* geweest: waar van, behalven dat'er reeds van gezegt is, noch 't volgende staat aan te tekenen. Dit Convent wierd in het jaar 889. gesticht. Ruim 70 jaaren daar na, 963. onder de regeeringe van *Diderik den II.* Grave van *Hollandt*, quamen de *Vriezen*, dezen jongen Vorst verachtende (dus spreeken zommige Schryvers) op *Egmondt* aan, en verbrandden het klooster, door *Diderik den I.* gesticht, tot den grondt toe; plonderden alles, en voerden de Nonnen weg: want eerst was 't een Nonnen-Convent van *S. Benedictus* orden. *Diderik de II.* deed het weêr van steen opbouwen, (te vooren was het van hout geweest) en stelden'er Monnikken in. D'eerste Abt wordt gezegt Heer *Monabold*, in 't jaar 910. geweest te zyn. De vyfde was Heer *Steven van Egmondt*, in het jaar 1057 Abt daar in geworden; zyn Spysmeester betrapte eenen dief, die een tonne boter uit de kelder gestolen had; hy bragt hem voor Heer *Steven*, die zynen Bedienden bekeef, als te strafgierig, en liet den dief niet alleen de boter wegdraagen, maar gaf hem noch kooren daar by, zeggende; dat boter zonder broodt niet gezondt noch goedt voor den honger was: hy overleedt in 't jaar 1083. De zevende was Heer Ammelyn, Capellaan van *Petronella*, Gemalinne van *Grave Floris den II.* geweest: maar vermits hy 't Convent niet wel regeerde, wierd hy, door 't gezagh van den Bisschop van *Utrecht*, nadat hy'er vyftien jaaren was in geweest, in 't jaar 1129 afgezet. De vyftiende Abt was Heer *Dirk*, die weinige dagen na zyne verkiezinge storf. In zyne plaatze quam, in 't jaar 1329. Heer *Ysbrandt:* maar hy word, wegens zyn quaadt leven, onder de Abten niet getelt; en daarom voor den zestienden gerekent Heer *Lubbert van Egmondt*: dees verworf dat de Abten Staf en Ring, als de Bisschoppen, zouden mogen draagen, verdeelde de inkomsten der Abdye in dertig proven, zoo dat maar dertig Monnikken t'eener tydt in het Klooster zouden mogen zyn; storf in 't jaar 1263. Tusschen de Heeren van *Egmondt* en de Abten van het Convent ontstont, omtrent het jaar 1350. een groote twist. De eerstgenoemden hadden het Klooster veele goederen onttrokken; die de laatsten vergoedt wilden hebben: daar uit sproten roverijen, brandtstichtingen, en doodtslagen; somtyds wat smoorende en smokende, somtydts in volle vlam, en dat duurde tot het jaar 1437. wanneer, door tusschenspraake van Hertog *Philips van Burgundiën*, op bevel van den *Paus*, tot eene handelinge van verdrag wierd getreeden; ook door Vonnisse, tegen des Abts meeninge, de Heerlykheit van *Egmondt* gansch van de Abdye afgezondert, vry gekent en verklaart: daar by noch, dat de Landen, door de Heeren van *Egmondt* in bezit genomen, aan hen zouden blyven. Dit veroorzaakte eenen grooten haat en verbitteringe in de Abten, zoo dat dit Vredensverdrag haast weêr in duigen viel, maar geenzins ten voordeele van den Prelaat en zyne Monnikken. Heer *Claas van Adrichem* wierd 1476. de drie-en-dertigste Abt; hy had eene harde tegenparty aan Heer *Jan*, natuurlyke zoon van Hertog *Philips van Burgundiën*, Prooft van *S. Donaas te Brugge*, maar hy ontquam zyne laagen. *Bisschop David van Burgundiën* had die van *Utrecht* in den ban gedaan, doch, door 't gezagh van den *Paus*, heeft deze Abt hen weêr van dien Ban ontslagen: hy trok naar *Zeelandt*, ter bruiloft van Heer *Wolfert* van *Borselen*, Heer van ter *Veer*; daar dronk hy, als om prys, met de andere gasten wyn daar zout in wierd geworpen: doch op 't gemak gegaan zynde, wierd hy daar op doodt gevon-

O.H.Kr. fol. 239. Vliger. de Com. Holl. in Theod. I. Idem O.H.Kr. fol. 112. Leeuw. Bat. Ill. f. 1310. P. Bockenberg &c. Goudh. in d'O. Holl. Kr. fol. 113. Leeuw. Bat. Ill. f. 1311.

* De Schryver van 't *Batavia Sacra* wyst aan dat *Diderik*, gemeenlyk eerste Grave van Hollandt geheeten, d'eerste Graaf niet van Egmondt, en vooral geen Graaf van Hollandt is geweest; dewyl ten zynen tyde Hollandt noch onbekent was; en dat, toen de naam van Hollandt opquam, daar door eigentlyk Zuid-Hollandt wierd verstaan. Verder tekent hy aan, dat de gemelde *Diderik* te Egmondt niet eene Kerke, maar eerst eene houte Abdy heeft gesticht voor de Nonnekens van *S. Benedictus* Order, en dezelve uit zyne goederen begiftigt. Maar dat, na zyne doodt, zyn Zoon eene steene Abdy, met eene steene Kerke daar by, niew van den grondt heeft doen ophaalen, zonder te stellen, tot wiens eere deze Kerke gesticht zy. Verder meldt de Schryver dat deze Zoon, nadat hy de Nonnekens, wegens d'onveiligheit door het stroopen der Vriezen, uit deze Abdy genomen hadde, Monniken uit de zelve Order daar in geplaatst, en met groote landerijen begiftigt heeft; waar na hy'er ook, beneffens zynen Vader, in begraaven is; zie in 't vervolg op EGMONDT. ('T KLOOSTER VAN) Hy zegt ook dat de H. *Adelbertus* zich te *Egmondt* heeft opgehouden, en gehuisvest was by eenen zekeren *Eggo*, van wien (gaat hy voort) het gemelde Dorp, zoo als het zeggen is, den naam van *Egmondt* heeft gekregen; dat dan noch een andere naamsoirsprongk zoude zyn als boven aangetekent staan. Die verder eene levensschets wil zien van den H. ADELBERTUS, zie boven op zynen naam.

gevonden in 't jaar 1481. De laatſte Abt van *Egmondt* is Heer *Gerard van Mierlo* geweeſt. Want in het jaar 1576. wierd, onder de Nederlandtſche beroerten, deze zoo ryke, vermaarde, en zeer groote Abdye, waar in de oude *Graven van Hollandt* begraaven lagen, t'eenemaal verbrandt, en is woeſt gebleven. Zy had eene zeer treffelyke *Bibliotheek*, van zeer veele oude gedrukte, en ook geſchrevene boeken: daar by koſtelyke kelken, kerkſieraaden, enz. het zelfde lot trof ook het Kasteel. In de groote zaal van dat Sloth hingen alle de Heeren en Graven van *Egmondt* naar 't leven afgebeeldt.

Idem Goudh. fol. 114. Leeuw. ibid.

EGMONDT, (HEEREN VAN) d'eerſte word, alhoewel met veele onzekerheit en gemengde fabelen, *Radbod* geſtelt geweeſt te zyn, omtrent het jaar 800. zoon van *Adgild*, en zoons zoon van *Radbod*, beide Koningen der *Vriezen*; hy won *Wolbrand*, die Vader wierd van *Radbod den II*; wiens zoon was *Dodo*, en zyn zoon *Walther*, die naliet *Dodo den III.* Vader van *Beerwald*, wiens eene zoon, *Steven*, Abt van *Egmondt* wierd, en *Beerwaldt* Heer van *Egmondt*. Hy wierd van de *Vriezen* by *Vroonen* en *Alkmaar*, in 't jaar 1114. verſlagen: 't zelfde wedervoer zynen zoon *Allardt*, of *Albert van Egmondt* door de *Vriezen* by *Schorel*, in het jaar 1168. Heer *Alberts* zoon, *Walther van Egmondt*, de *Quade* gebynaamt, overleedt 1208. had gewonnen Heer *Willem*, Heer *Arendt*, en Heer *Gerard:* Heer *Arendt* ſtorf in *Syrien* in 't jaar 1217. *Willem* wierd zynen nazaat in de Heerlykheit van *Egmondt*, begaf zich ook ter Kruisvaart tegen de *Stadingers*, (zoo genaamde Ketters) daar hy in het jaar 1244 ſneuvelde. Had tot echtgenoote Vrouwe *Badeloge*, dochter van Heer *Engelbert van Amſtel*, en by haar, onder meer andere kinderen, zynen nazaat, Heer *Willem van Egmondt*, geſtorven 1304. (1296.) nalatende by Vrouwe *Ada*, dochter van den Hertog van *Milanen*, Vrouwe *Halewyn van Egmondt*, Jonker *Gerard van Egmondt*, (voor zynen Vader geſtorven) *Willem* en *Wouter*, d'een na den anderen Heer van *Egmondt*, *Niclaas van Egmondt*, Domprooſt t'*Utrecht*, en *Alydt van Egmondt:* de jongſte zoon van Heer *Gerard van Egmondt*, *Jan van Egmondt* genaamt, heeft het Huis *Meereſtein* gebouwt. Van hem zyn geſproten de Edelen van *Egmondt* van *Meereſtein*, en de Heeren van *Kennenburg*. De verdere Geſlachtlyſt kan men vinden by *W. van Goudhoven*, en *S. van Leeuwen:* alleen zullen wy noch iets van eenigen dezer Heeren in 't byzonder zeggen. Heer *Jan van Egmondt*, Ridder, zoon van den gemelden Heer *Wouter*, die de zoon was van Heer *Willem*, is geweeſt een der eerſten in de *Cabeljauwſche* Factie 1351. ſtorf 1369, en wierd te *Yſſelſtein* begraaven; had ter Gemalinne Vrouwe *Guidyn van Amſtel*, zuſter en Erfdochter van Heer *Arendt*, Heer van *Yſſelſtein*. Onder zyne veele zoonen en dochteren, wierd Heer *Arendt* zyn nazaat, getrouwt aan *Iolente*, dochter des Graafs van *Leiningen* aan den *Rhyn:* dees deedt het Slot van *Egmondt* met eene breede graft omringen, en eene vaart tot *Alkmaar* van *Egmondt* af graaven; hy leefde in groote tweedracht met den Abt van *Egmondt*, fundeerde te *Yſſelſtein* een klooſter van *Bernardyner* Monnikken in 't jaar 1394. Hy maakte zich in de oorlogen tegen de *Vriezen* vermaart; ſtorf 1409. Zyn zoon Heer *Jan van Egmondt*, met de *Bellen* gebynaamt, omdat hy ten ſtryde gaande zilvere bellen droeg, had heimelyk Vrouwe *Maria van Arckel* getrouwt, dochter van *Jan*, laatſten Heer van *Arckel*, by d'eenige zuſter van *Reinald*, Hertog van *Gelder*, kinderloos geſtorven; ſtont in groote tweedracht met Hertog *Willem van Beijeren*, *Grave van Hollandt*, wegens deszelfs oorlog tegens den Heer van *Arckel*, en ter oorzaake des Abts van *Egmondt*, tot wiens voordeel Grave *Willem* vonniſſe gevelt hadde: Hy, weigerig 't vonnis te voldoen, wierd tot tweemaalen toe voor den Grave gedagvaardt; doch niet verſchynende, gebannen, en zyne goederen wierden aangeſlagen: hy, met *Henrik van Rietvelt*, begaf zich met twee hondert gewapende mannen naar *Yſſelſtein*, by zyne Moeder en Broeder: daar op wierd *Yſſelſtein* belegert: zie hier van in 't breede de *Hollandtſche Kronyk*. Hy deede, door Heer *Gysbert van Mynden*, gevangen neemen Heer *Willem van Matenés*, Abt van *Egmondt*, met zynen Prioor, Broeder *Henrik van Muyden*, en hen zetten op 't huis te *Roozendaal* in *Gelderlandt*, in 't jaar 1425. Dus kreeg hy zyne Heerlykheit van *Egmondt* vry van alle gerechtigheden, die de Abten van *Egmondt* daar op plagten te hebben: ſtorf in 't jaar 1457. op het Slot *Egmondt*, na dat hy'er 42 jaaren lang Heer van was geweeſt. Zyn oudſte zoon, Heer *Arendt van Egmondt*, wierd *Hertog van Gelder* en Grave van *Zutphen* gehuldigt, in het jaar 1423. noch maar 14 jaaren oudt. Hoe hy aan dit Erf quam, en hoe hy regeerde; zie op ARNOUD VAN EGMONDT. De tweede zoon van Heer *Jan*, broeder van *Arendt*, was Heer *Willem van Egmondt*, Heer van *Yſſelſtein*, *Leerdam*, *Schoondervoort*, *Haaſtrecht*, en *Baar*; ook in het jaar 1475. Stadthouder van *Gelderlandt*; welk Vorſtendom Hertog *Karel van Burgundien* van Hertog *Arnoud van Gelder*, broeder van dezen Heer *Willem*, gekocht had, en daar na door gewelt van wapenen gewonnen. Hy had ter Gemalinne Vrouwe *Waltburg*, dochter van *Grave Frederik van Meurs*, overleedt in 't jaar 1483. oudt 71 jaaren. Zyn zoon Heer *Jan van Egmondt*, geboren 1438. wierd Ridder geſlagen te *Jeruſalem*; zie iet aanmerkelyks van hem op EGMONDT (JAN GRAVE VAN) want hy wierd de eerſte Grave van *Egmondt*, daar toe door *Keizer Maximiliaan van Ooſtenryk*, in 't jaar 1485. verheven. Zyn zoon *Jan de II.* en tweede Grave van *Egmondt*, Heer van *Hoogwoude*, *Aartswoude* en *Baar*, Ridder van 't gulde Vlies, Kamerling van *Keizer Karel de V.* nam 1527. te *Bruſſel* ter Gemalinne Vrouwe *Françoiſe van Luxemburg*, zuſter en Erfdochter, of Vrouwe van Heer Jakob, *Prins van Steenhuyzen* en *Gavre*, Heer van *Fiennes* en *Gruphuizen*, *Armentiers*, en *Auxy*, alle Heerlykheden in *Vlaanderen*: hy vergezelſchapte *Keizer Karel* op meeſt alle zyne gedaane reizen, zoo naar *Spanjen*, als naar *Italiën*, *Duitſchlandt*, *Engelandt*, en *Nederlandt*, tot dat hy in het jaar 1528. te *Ferrare* ziek wierd, en te *Milanen* ſtorf, niet ouder dan 29 jaaren; behalven eene dochter *Margaretha van Egmondt* (getrouwt aan Heer *Nicolaas van Lotharingen*, Grave van *Vaudemont*, Stadthouder van *Limburg*, by wien zy won *Louiſa*, geworden Gemalinne van *Henrik den III. Koning van Vrankryk*) liet hy na twee zoonen, *Karel*, derde Grave van *Egmondt*, Heer van *Purmerende*, *Hoogwoude*, *Baar*, enz. en *Lamoraal van Egmondt*. *Karel* wierd Kamerling van *Keizer Karel den V.* Hy trok met hem uit *Nederlandt*, door *Duitſchlandt* en *Italiën*, naar *Barbaryen* in *Africa*, tot het ongelukkig beleg van *Algiers*. In het te rugge keeren was hy met den Keizer in eene Galei, leedt veele rampen door onweêr: wierd te *Carthagena* in *Spanjen* ziek, overleedt na vier dagen in het jaar 1540. en legt te *Murcia*, in het koningkryk *Granada*, begraaven. Vermits hy ongetrouwt ſtorf, wierd zyn broeder *Lamoraal* zyn Erfgenaam; zie op EGMONDT (LAMORAAL VAN). Onder den gemelden *Jan*, tweeden Grave van *Egmondt*, brandde in het jaar 1527. het dorp *Egmondt* geheel af; het Slot zou gelyken ramp wedervaaren zyn, indien niet Heer *Jan van Waſſenaar*, des Graven Schoonbroeder, toen daar zynde, dit onheil door zyne goede voorzorge en vlyt hadde voorgekomen en verhindert. Het dorp *Egmondt op den Hoeve* wierd herbouwt, en is van vermaakelyke gelegentheit, noch heden taamelyk wel bewoont: maar het is nu van zoo grooten luiſter niet, als wel in ouder tyden: want toen mogt het byna met de Steden van *Hollandt* gelyk geacht worden, ja behoefde voor zommige niet te zwigten.

Goudh. in d'O. Holl. Kr. fol. 126. Leeuw. Bat. Ill. fol. 947. Montan. by Guicciardyn fol. 236.

Idem Goudh. ibid. Leeuw. ibid.

Idem O.H. Kr. fol. 127. Leeuw. Bat. Ill. 949. Pontan. Gelderſ. geſchied. 2 deel, fol. 209. & ſeqq.

Idem Goudh. fol. 5. Leeuw. ibid.

Idem Goud. Leeuw.

Goud. fol. 6.

Vlig. Mon. van Royen &c.

EGMONDT, (JAN HEER EN EERSTE GRAVE VAN) is in het jaar 1438 geboren; te *Jeruſalem* Ridder geſlagen in het jaar 1465. In het naar huis keeren liepen zyne dienaars van hem weg; daar benevens wierd hy zoo ziek, dat hy niet over den weg gaan kon; en, tot zyn noch grooter ongeluk, was hy geldeloos. Eenen *Jan Meliſz*, dien hy van de galei en ſlaverny verloſt hadde, droeg hem eenige mylen verre op zyne ſchouderen; toen hy eindelyk weêr in *Hollandt* gekomen was, maakte hy dezen zynen zoo getrouwen Dienaar Bailjuuw van *Egmondt*; zie JAN MELISZ. Hy zelf wierd in het jaar 1481. Kaſtelein van *Gorkum*; veroverde, door eene zonderlinge liſt, de ſtadt *Dordrecht*. Nadat Heer *Joos van Lalain* voor *Utrecht*, in het jaar 1483. om hals geraakt was, wierd hy in zyne plaats Stadthouder van *Hollandt*; in het jaar 1484. kocht hy, van Heer *Balthaſar van Wolkenſtein*, de Heerlykheit van *Purmerende*; trouwde daar na, in *'s Gravenhage*, Vrouwe *Magdalena van Waerdenburg*, Grave *Joris* dochter. In het jaar 1486. verhief *Keizer Maximiliaan* hem ten eerſten Grave van *Egmondt*. In 't jaar 1490. wilde hy de Monnikken van *Egmondt* reformeeren, vermits in het Convent, wegens 't afwezen van den Abt, geene goede tucht gehouden wierd. Hy ſloot de onwillige Monnikken in een kelder: en haalde uit S. Paulus Abdy van *Ooſtbroek*, in het Sticht *Utrecht*, andere Broeders in hunne plaatze: ſtelde eenen niewen Prooſt, Prioor, Koſter, enz. aan: Toen de opgeſlote en gevangen Monnikken daar in niet bewilligen wilden, wierdenze losgelaten; en yder met eene lyfrente van 100 guldens jaarlyks wechgezonden: al dat werk beſchikte hy in 't afwezen van den Abt, Heer *Jordaan van Driel*, een *Gelders* Heer; die, door giften en gaven, aan 't Hof veele vrienden gemaakt hebbende de verdrevene Monnikken weêr door den *Biſſchop van Kamerik* (op dien tydt in den *Haag* zynde) in de Abdye zocht te brengen. Deze Prelaat dreigde de niew-aangeſtelde Bevels- en Amptlieden van 't Convent, indien ze niet afſtaan en zyn bevel gehoorzaamen wilden, in de gevangkenis te laaten ſmyten. Door 't vertoog van den Advokaat M^r. *Marten Viſſcher* veranderde de Biſſchop wel eenigzins van voorneemen, echter huurde hy 's anderendaags alle de wagens die in den Haag te bekomen waren, om zyne dreigingen uit te voeren. Grave *Jan van Egmondt*, zulks ter ooren komende, quam by hem, ſloeg hem zachtjens op den arm, en zeî in gramſchap; Heer *Biſſchop*, *morgen zal ik als Grave te Egmondt verſchynen:* zyn broeder Heer *Frederik*, Grave van *Buuren*, deedt'er by; *dat hy, om des Biſſchops voorneemen te verhinderen, zyn bloet niet ſpaaren zou.* De

Goud. in d' Holl. fol. P.M. in Gr. Ned. fol.

Leeu. Bat. Ill. fol. P.M. d. fol. 237.

Pre-

Prelaat, dezen ernſt ziende, quam tot verdrag: de niewe Prooſt, Prioor, Koſter, en de verdere geregelde Monnikken zouden het Convent inhouden, met eene eerlyke wedde van 2500 guldens; de andere inkomſten, nevens het huis van den Abt, zou Heer *Jordan van Driël* met zynen aanhang genieten: hy echter, vreezende voor Grave *Jan*, begaf zich naar *Breda*, daar hy aan eene beroerte overleedt. Boven de gedachte Heerlykheit van *Purmerende*, kocht Grave *Jan* noch de Heerlykheden van *Hoogwoude*, en van *Aartswoude*, van Heer *Willem van Hoogwoude*. Toen hy 77 jaaren oudt was, en 32 jaaren als Stadthouder van *Hollandt* geregeert hadde, ſtorf hy op het Slot te *Egmondt*, in 't jaar 1516. By zyne Gemalinne, *Magdalena van Waardenburg*, had hy 17 kinderen gewonnen; maar veele waren jong geſtorven. Zyn zoon *Jan* volgde hem in het Graafſchap *Egmondt*, en de verdere Heerlykheden, van wien gekomen is *Karel*, derde Grave van *Egmondt*; doch, ongetrouwt overlydende, wierd zyn broeder, *Lamoraal*, zynen Erfgenaam, en vierde *Grave van Egmondt*; van wien wy vervolgens zullen ſpreeken.

Goudh. Leeuw. P. Mont. Vlieger. &c.

EGMONDT, (LAMORAAL VAN) vierde Grave van *Egmondt*, Prins van *Gavre* en *Steenhuizen*, Heer van *Purmerende*, *Hoogwoude*, *Aartswoude*, en *Beyerlandt*, in *Hollandt*; van *Fiennes*, *Sottegem*, *Dondes*, *Armentiers*, en *Auxy*, in *Vlaanderen*; van *Gaasbeek* (doch weêr verkocht) in *Brabandt*; Ridder van 't Gulde Vlies, Stadthouder van *Vlaanderen* en *Artoys*: was in 't jaar 1522. geboren. Hy deed het gedachte *Beyerlandt* bedyken; zie op BEYERLANDT; trok met *Keizer Karel de V.* naar *Barbarijen*, in 't jaar 1541. en quam, na veele ongelukkige bejegeningen ter zee, over *Corſica* en *Genua*, door *Italiën* en *Lotharingen*, weêr in 't Vaderlandt: zyn Geſlachtregiſter is ten deele hier boven verhaalt; de volle Lyſt kan men by *Goudhoven*, en *S. van Leeuwen* vinden: ook is alreedts aangewezen, hoe hy door de doodt van zynen broeder *Karel* Erfgenaam wierd van alle deszelfs Heerlykheden en goederen. In 't jaar 1544. nam hy ter Gemalinne *Sabina van Beyeren*, dochter van *Paltsgrave Jan*, Grave van *Spanheim*, Zuſter van *Frederik*, naderhant *Paltzgrave Keurvorſt*. Op zyne bruiloft te *Spiers* waren perſoonlyk tegenwoordig *Keizer Karel de V.* met zynen broeder *Ferdinand*, toen Koning van *Hongarijen*, en naderhant ook *Keizer*; nevens *Aartshertog Maximiliaan*, zoon van *Ferdinand*, mede *Keizer* geworden; alle de Keurvorſten, nevens veele andere Prinſſen. In het jaar 1546. wierd hy te *Utrecht* Ridder van 't gulde Vlies: hy vergezelſchapte Prins *Philips van Spanjen* in alle de Steden van *Nederlandt*, toen hy daar als toekomende Heer gehuldigt wierd. In 't jaar 1552. was hy met *Keizer Karel* in dat ongelukkig beleg voor *Mets*; trok in 't jaar 1554. naar *Engelandt*, om den handel van 't huwelyk tuſſchen Koning *Philips den II van Spanjen*, met de Koninginne *Maria van Engelandt* by te woonen. In het jaar 1557. bevondt hy zich in den vermaarden ſlag van *S. Quintyn* in *Vrankryk*, en was wel de voornaamſte aanvoerder, beleider, en 't grootſte werktuig der overwinninge, die Koning *Philips* daar bevocht op de Franſchen. In het volgende jaar ſloeg hy de Franſchen nochmaals by *Grevelingen* in een veldtſlag. In 't jaar 1559. ging hy naar *Parys*, en ondertrouwde daar, in den naam van Koning *Philips*, de dochter van *Vrankryk*. Koning *Philips*, uit de *Nederlanden* naar *Spanjen* vertrekkende, bleef *Lamoraal* Stadthouder van *Vlaanderen* en *Artoys*. In den tydt dat de *Nederlandtſche* Provintiën, wegens de verbreekinge der Privilegiën, 't invoeren der Inquiſitie, nieuwe Biſſchoppen, enz. vol beroerten waren, is hy, op begeerte der *Hertoginne van Parma*, Gouvernante der Nederlanden, naar *Spanjen* getrokken, om zyne Majeſteit den elendigen en zeer gevaarlyken ſtaat dezer *Nederlanden* voor te draagen. Hy wierd van *Philips* eerlyk genoeg ontfangen, doch valshartig: want hy was alreeds op hem misnoegt, onaangezien zyne groote dienſten, omdat hy, (*Lamoraal*) toen Koning *Philips* uit de Nederlanden naar *Spanjen* voer, nevens de Prins van *Oranje* (*Willem*) het bevel hadde geweigert over de *Spaanſche* ſoldaaten, die de Koning op zyn vertrek in deze Provintiën wilde laaten blyven, tegen 's Landts privilegiën, enz. Ook had hy, nevens de gemelde *Prins*, en de Grave van *Hoorn*, in brieven aan zyne Majeſteit geklaagt, over de quaade gangen van den *Kardinaal Granvelle*, tegens 's landts voorrechten ſtrydig; verzoekende ontſlaginge, en verlof om niet langer te mogen verſchynen in den Raadt, daar *Granvelle* alles naar zynen wil beſtelde. Na dat *Lamoraal* den quaaden en inwendigen ſtaat deezer Provintiën aan *Philips* vertoont hadde, wierd hy met eene ydele hoop weêr naar de Nederlanden afgevaardigt: want nauwelyks was hy te rugge gekomen, of men vernam uit onderſchepte brieven, van *Spanjen* herwaarts aan de Landtvoogdeſſe, de *Hertoginne van Parma*, gezonden; dat de voornaamſte Neêrlandtſche Edelen alreeds ter doodt gedoemt; de oude Privilegiën verbeurt verklaart; de Voorſtanders der voorrechten, om 't dulden der Onroomſchen, als anders, te vuur en zwaardt veroordeelt waren. Daar op werdt eene vergaderinge te *Dendermonde* beſtemt, om te beraadtſlaan wat beſt gedaan wierde. Yder hadt het oog op den Grave *Lamoraal*, als zeer ervaren in zaaken van oorlog en vrede: maar hy verklaarde den Koning getrouw te willen blyven, en te gehoorzaamen in alles wat hy mogte voorneemen. Voorts oordeelde hy, dat men door zachte raadtſlagen en handelingen 's Konings gemoedt moſt ondergaan, en zoeken te vermorwen: ook, indien 'er iet te vooren geſchiedt mogte zyn, zulks door niewe gehoorzaamheit trachten te verbeeteren, enz. De Landtvoogdes dwong alle Gouverneurs der Nederlandtſche Provintiën en Steden te zweeren; *Dat zy voor Vyanden zouden houden, alle die Koning Philips hun naamkondig zou maaken, zonder iemant uit te ſluiten.* Dit, als eene harde en bezwaarlyke zaak, wierd van veelen geweigert; echter *Lamoraal* en eenige anderen deeden den eedt; dien ook met de daadt bekrachtigende, en vyandtlyk handelende, die hy (*Lamoraal*) te vooren hadt aangenomen te beſchermen; dat hem echter van den ſmadelyken doodt geenzins bevrydde. Noch in 't zelfde jaar quam de Hertog van *Alba*, met een zeer groot getal *Spaanſche* Soldaaten, in de Nederlanden. Prins *Willem van Oranje*, en andere Grooten, voorziende het gevaarlyk onweder, weeken by tydts het landt uit. Grave *Lamoraal* van *Egmondt*, en *Grave Philips van Hoorne*, nevens andere voornaame Heeren, bleeven. *Duc d'Alba* lokte hen ten Hove, en deedt hen ylings gevangen neemen. Zy verzochten, volgens de privilegiën van 't *Gulde Vlies*, voor hunne Mede-Ridders en Eedtgenooten te recht geſtelt te mogen worden: maar 't wierd geweigert. Vermits zy zich tegen d'ondraaglyke bedryven van *Granvelle* gekant hadden, wierd hun ten laſte gelegt, al wat ſedert dien algemeenen haat tegen dien Prelaat voorgevallen was. Hoe groote, getrouwe, en uitſtekende dienſten zy Koning *Philips*, en *Keizer Karel* gedaan hadden; hoe *Roomsch-Catholyk* zy ook waren, 't mogt hen niet helpen. *Alba* deed hen te *Bruſſel* openlyk door den Beul het hooft afſlaan; en de hoofden op ſtaaken zetten. Een afgryſſelyk ſchouſpel voor den *Nederlander!* maar 't geen *Spanje* geen goedt heeft gedaan. Want naardien Koning *Philips* en *Duc d'Alba* gemeent hadden daar door alles zoodanig in ſchrik te ſtellen, dat niemant handt noch mondt meer zou durven roeren, viel het, in tegendeel, alles recht verkeert uit. *Egmondt* was omtrent 46. en *Hoorne* 50. jaaren oudt, toen zy beide op het Schavot, door handen van den Scherprechter, ſtorven, den 5 Junius 1568. *Egmondt* wierd te *Sottegem*, by zyne moeder, Vrouwe *Françoiſe van Luxemburg*, begraaven. Hy liet na, by zyne Gemalinne, Vrouwe *Sabina van Beyeren*, elf levende kinderen, acht dochters en drie zoonen. De dochters waren Vrouwe *Leonora van Egmondt*, getrouwt aan Heer *George van Hoorne*, Grave van *Houtkerken* in *Vlaanderen*; broeder van Heer *Philips van Hoorne*, Heere van *Heeze*, in 't jaar 1580. te *Quercy* onthalſt; *Maria van Egmondt*, Nonne geworden in d'Abdye te *Camere* by *Bruſſel*; *Françoiſe van Egmondt*, 1589 ongehuuwt overleden; *Magdalena van Egmondt*, getrouwt aan Heer *Floris van Stavelo*, Grave van *Herlies*, Heer van *Glayon* en *Haveskerk* in *Vlaanderen*; Vrouwe *Maria Chriſtina*, eerſt Gemalinne van Heer *Odoard van Bornonville*, Heere van *Capres* in *Walſchlandt*; daar na van Heer *Willem van Lalain*, Grave van *Hoogſtraten*; en eindelyk van Grave *Karel van Mansveldt*; Vrouwe *Anna*, Nonne geworden in het Clariſſen Klooſter by *Atrecht*, in 't jaar 1588; Vrouwe *Sabina van Egmondt*, Vrouwe van *Beyerlandt*, in het jaar 1595. te *Delf* getrouwt aan Grave *Georg* (by Meteren *Everhard*) van *Solms*, overleden zonder kinderen, hy in het jaar 1600. zy 1614. binnen *Delf*; eindelyk *Jenne van Egmondt*, ook Nonne te *Camere* geworden, daar na Priorés in *S. Elizabets* Klooſter te *Bruſſel*. De drie zoonen waren *Philips*, *Lamoraal*, en *Karel*; zie de VOLGENDE POST. Na dat de onruſten eerſt in de Nederlanden ontſtaan waren, ſtelde Grave *Lamoraal van Egmondt* zich zeer hevig aan tegen de Onroomſchen, en handelde zeer ſtreng met hen: hy liep geheel *Vlaanderen* door, verdreef de Predikanten overal, en vervolgde de Gereformeerden, Luterſchen, enz. ruſteloos: de Steden, daar ze meeſt in gevonden wierden, bezwaarde hy met Guarnizoenen, liet 'er veele hangen, doodtſlaan, geeſſelen, enz. zelfs liet hy Predikanten, die hy eerſt toegelaaten hadde, door den ſtrop en aan galgen om 't leven brengen. Hy was van eene meer dan gemeene lengte, wel in 't vleeſch, en ſterk, gezwindt van gang, geſpraakzaam, beleeft, voorzichtig, ervaren in den oorlog, en onvertzaagt in den ſtrydt; en daarom ook van *Duc d'Alba* benydt, gehaat, en by den Koning zwart gemaakt. In den aanvang der Nederlandtſche beroerten hield hy de ſtreng, tegen de praktyken en ſnoode aanſlagen van *Granvelle*, met de andere Grooten en Hooge Edelen: maar toen hy bemerkte dat dit zeer euvel by Koning *Philips* wierd opgenomen, liet hy de ſtrenge los, en veranderde, gelyk aangewezen is, van bedryf. Als Prins *Willem*, op d'aankomſte van *Duc d'Alba*, naar *Duitſchlandt* uit de Nederlanden vertrok, daar *Egmondt*, op zyne groote dienſten ſteunende, wilde blyven; zeî de Prins ('t geſchiedde by *Willebroek*) tegens hem: *Gy zult de brug-*

Leeuw. Bat. Ill. fol. 953. en 954. Goudh in d'O. Holl. Kr. fol. 130.

Leeuw. Goudh. Vliger. Meter. &c. Idem

Leeuw. Goudh. Vliger. Meter. &c. Idem

Grotii annal. f. 21. 24. 31. 32 Bor Ned. Oorlogen 1 B. fol. 22. en 4. b. f. 124. 131. 134. 171. &c. Meteren f. 34. 54. 58. Hoofts Hiſt. fol. 51. 115. 163. 183. Pontan. Gelderſ. geſchied. 2 deel, fol 515. E. de Veer vervolg op de H. Kron. fol. 56. Goudh. in d'O. Holl. Kr. fol. 131. Leeuw. Bat. Ill. fol. 954. Vliger. de Com. Holl. in Phil. III.

Idem Leeuw. ibid. Goudh. ibid. Meteren fol. 59.

Reyd. Nederl. Oorlog. fol. 4.

Byr Ned. Oorlogen 2 B. fol. 57. en 3 B. f. 102. Item 4 B. fol. 172. Hooft f. 183. Reyd. fol. 30. Pontan. Gelderl. geſchied. 2 B. fol. 515. Adr. van Meerb. Gr. Kr. der Ned. fol. 164.

ge zyn, *waar over de Spaanjaarts in de Nederlanden zullen komen; maar daar over zynde, zullen ze de brugge afbreeken.* Vermits hy onder de aanzienlykſte Edelen in eene zeer hooge achtinge ſtont, moſt hy uit den weg zyn geruimt; ook alle anderen die eenigzins, tot voorſtandt van 's Landts privilegiën, een wakend oog hielden, en iets uitwerken konden, hoe Rooms-Catholyk zy ook anders mogten zyn. De *Franſche* Gezant te *Bruſſel*, die hem zag onthoofden, ſchreef aan zynen Koning: *Dat hy het hooft had zien vallen van den geenen, wiens dapperheit Vrankryk tweemaal hadde doen beeven*; zinſpeelende op de twee zwaare Nederlaagen der *Franſchen* by *S. Quintyn*, en *Grevelingen*, daar *Egmondt* wel de meeſte eer in gegeeven wierd. De hevigſte Schryvers, aan den *Spaanſchen* kant, konnen niet nalaaten met lof van hem te ſpreeken; zelfs tot in zyne doodt toe. *Meerbeek* verhaalt het omtrent aldus: „Eer de *Hertog* „ *van Alba* naar *Vrieslandt* wou trekken, vondt hy geraden „ de Graven van *Egmondt* en *Hoorn* te dooden, om de „ *Spaanſche* Soldaaten, 't hunner bewaringe geſtelt, mede „ te konnen neemen; hy deedt hen van *Gent* naar *Bruſſel* „ haalen, en 3000 gewapende Spanjaarden op de Merkt „ in ſlagorde ſtellen. Men zegt dat de Grave van *Egmondt*, „ als een kloek man, zich niet verſloeg toen men hem zyn „ vonnis te kennen gaf, alleen ſtoorde hy zich, datmen „ hem *Verrader* noemde. En daar van ſpreekende, zeide hy; „ Dat het eene al te ſtraffe Sententie was; dat hy dezelve niet „ verdient hadde; dat de groote dienſten, aan zyne *Majeſteit* gedaan, eenen meerderen loon waardig waren, als „ zyne misdaadt ſtraffe; doch dat hy zich naar den wille „ Godts voegde. 's Nachts eer hy ſtorf ſchreef hy eenen „ brief aan den *Koning*, dien hy aan *Martinus Ruthovius*, „ *Biſſchop van Yperen*, zynen laatſten Biechtvader, gaf, waar „ in hy den Koning minnelyk zyne Vrouwe en kinderen beval. Hy quam ongebonden op het Schavot, met „ *Juliaan Romero*, *Hieronymus de Saline*, en den *Biſſchop* „ *van Yperen*, in 't zwart gekleedt, met eenen hoedt op zyn „ hooft, en eenen langen Nagttabbert van zwart Damaſt. *Zie dien brief in Hoofts Hiſt. fol. 181.* „ Na eenige woorden tegen den Biſſchop geſproken te „ hebben, knielde hy op twee zwarte ſluweele kuſſens: „ deedt zyn gebedt, en zynen nachttabbert uit; toen, den „ hoedt afneemende trok hy eene ſlaapmuts over zyne oogen, en zyne handen t'zamen leggende, verwachtte „ den ſlag, die terſtondt volgde. Yder had groot me- *Caſpar. Ens Faſc. Hiſtor. ex Fr. Lanario.* „ delyden met dezen *Graaf:* want hy was van elk om zyne beleeftheit bemint en geëert; ja ook veele *Spaanſche* „ Soldaaten beweenden zyne doodt met traanen, verbaaſt over dit ſtuk; 't welk de onſtantvaſtige Fortuin „ daar voor al de wereldt had betoogt. De Graaf van „ *Hoorne* kreeg ook den zelven loon. De hoofden wierden wat tydts op twee pylaaren geſtelt om gezien te worden, enz. Don *Franciſcus Lanarius*, in zyn hiſtoriſch *Compendium*, in het Italiaanſch uitgegeeven, ſpreekt kort van dezen handel aldus. „ Den 1 en 2 Junius zyn, op be- „ vel des *Hertogen van Alba*, te *Bruſſel* 21 Edelen onthooft, „ als meede ſchuldig aan de rebelly. Den 5 der zelver „ maandt zyn op de groote Merkt de beide Graven van „ *Egmondt* en *Hoorne*, derwaarts van *Gent* gevoert, „ geſtraft geworden op de zelve wyze. De doodt deezer „ beide Heeren was den *Nederlanderen* in 't gemeen ongelooflyk ſmertelyk. De *Keizer* zelf, gelyk ook de *Keur-* „ en andere *Vorſten* des *Ryks*, hadden een zonderling mis- „ haagen aan deeze rechtspleegingen: waarom ook de „ Prins van *Oranje* dies te ligter vergunt wierd krygsvolk te mogen aanneemen. Op de Vredehandelinge te *Keulen*, door den *Keizer* uit eige beweeginge, ter bemiddelinge van *Spanjen* en de *Nederlanden*, voorgeſtelt, wierd *Bizot Medaill. Hiſt. p. 10.* eene Medaillie gezien, op de doodt dezer *Graven* zinſpeelende; op d'eene zyde ſtonden twee *Nederlanders* vechtende tegen twee *Spaanſchen*; op d'andere zyde, de hoofden der onthalsde *Graven* op een ſtaak, met deze woorden *Præſtat pugnare pro Patria* 1579. dat is, *beter te ſtryden voor 't Vaderlandt:* aan d'andere zyde *Quam ſimulata pace decipi; dan door eenen geveinsden vrede bedrogen te worden.*

EGMONDT, (PHILIPS LAMORAAL, en KAREL VAN) zoons van *Lamoraal van Egmondt*, boven gemeldt. *Philips*, als d'oudſte, wierd in zyn Vaders plaatze Grave van *Egmondt*, enz. Ridder van 't gulde Vlies en Stadthouder van *Artois*. *Philips* zont hem naar *Vrankryk*, ter hulpe van de *Catholyke Ligue*, tegen de *Hugenooten* en Koning *Henrik den IV.* daar hy in den ſlag by *Yvry* 1509. zonder kinderen na te laaten, ſneuvelde. Daar door quamen zyne Heerlykheden op zynen volgenden broeder *Lamoraal*. Hunne vaders goederen waren door *Duc d'Alba* verbeurt verklaart; doch by de *Pacificatie van Gent* wierden de kinderen weêr in 't bezit geſtelt. Maar vermits *Goudh. in de O. Holl. Kr. fol. 131. Leeuw. Bat. Ill. fol. 953. Em. van* *Philips*, niet gedachtig zyns vaders ſmadigen doodt, van de *Staten Generaal* afgevallen was, en zich in dienſt van Koning *Philips* begeeven hadde, wierden zyne in *Hollandt* leggende goederen aangeſlagen, die zeer bezwaart met ſchulden waren. Zyn broeder *Lamoraal*, die Erfgenaam was, had lang te *Leuven* ter ſtudie gelegen: trok van daar naar *Vrankryk* by Koning *Henrik den IV.* quam weêr in *Brabant*, van daar in *Hollands* in 't jaar 1595. bleef een wyle tydts, met bewilliginge der *Staten Generaal*, op zyn vaderlyk erf *Meter. J. P. d' Auxer. Hiſt. de France pag. 312.* *t' Egmondt:* maar, wegens de gedachte ſchuldtbelaſtinge, trok hy in 't jaar 1605. weêr naar *Vrankryk*, daar hy ter Gemalinne nam Vrouwe *Maria de Pierre Vifve*, des Hertogs van *Rohaus* Nicht; hy begaf zich met haar naar *Henegouwen*, daar hy van daan trok, en ſtorf te *Brugge* in 't jaar 1617 kinderloos. Zyne goederen waren, ter oorzaake als boven, voor de ſchulden verkocht: *Hoogwoude* en *Aartswoude* quamen aan den Heer *C. van Mierop*, Ontfanger Generaal; de Landerijen *t' Egmondt* wierden by ſtukken verkocht: maar 't Graafſchap nevens 't Slot, als ook de Heerlykheit van *Purmerende*, kochten de *Staten van Hollandt* in 't jaar 1617. Grave *Karel van Egmondt*, Prins van *Gaveren*, Heer van *Fiennes*, enz. Ridder van het gulde *Vlies*, Stadthouder van *Namen*, tradt in huwelyk met Vrouwe *Maria van Lents*, Erfdochter des Barons van *Aubigny*, in *Artois*, weduwe van Heer *Antonis van Croy*, Heere van *Croy*, die hem baarde Grave *Lodewyk van Egmondt*, in 't jaar 1600. Vrouwe *Magdalena van Egmondt*, in 't jaar 1613 getrouwt met Heer *Karel van Amberg*, Prins van *Chimay*, broeder des Hertogs van *Aarſchot*. Vrouwe N. N. van *Egmondt*, in 't jaar 1611 geworden Gemalinne van *Reinier van Reneſſe*, Burggrave van *Montenaken* genoemt. Grave van *Warfuſé*; en dan noch Juffr. *Sabina van Egmondt* de jongſte. Grave *Lodewyk*, Prins van *Gavre*, Grande van *Spanjen*, Ridder, enz., nam tot echtenoote *Margareta*, dochter des Graafs van *Barlaimont*, won by haar *Philips van Egmondt*, Prins, Grande, Ridder, enz. geboren te *Bruſſel*, en daar met groote plechtigheit gedoopt: wierd geheven van d'Infante *Iſabella Clara Eugenia*, uit naam des Konings van *Spanjen*, als Gevader. *

Idem Goudh. fol. 132 Leeuw. Bat. Ill. fol. 955

EGMONDT, (NICLAAS VAN) geboortig van *Egmondt*, een *Karmeliter Monnik*, en Leeraar der Godtgeleertheit te *Leuven*. Hy heeft met *Deſiderius Eraſmus* getwiſt over zommige ſtukken en poincten der Religie, leefde noch in 't jaar 1521. *Goudh. fol. 215*

EGMONDT, ('t BAILJUUWSCHAP VAN) in *Hollandt*; daar onder hebben behoort (volgens de verdeelinge van *Hollandt*, in Bailjuuwſchappen naar de ſchilt-talen van 't jaar 1436) *Nork*, *Hoogwoude*, en *Aartswoude*, *Oude Karſpel*, *Backom*, *Warmenhuizen*, *Haringkarſpel*, *Pelten*, *Huisduinen*, *Purmerlandt*, met de Stede *Purmerende*. *M. v. d. Houve Handv. Kr. I I. fol. 97.*

EGUM, ÆGUM, een Dorp in *Frieslandt*; zie op ÆGUM.

EILA, dochter van *Ratbod den I.* Koning der *Vriezen*. De *Saxiſche* Schryvers verhaalen eendrachtig, dat zy de Gemalinne geworden is van hunnen Koning *Edelhard*, vaderlyken Oom van den grooten *Witekind*; (die met *Karel de Groote* zwaare oorlogen gevoert heeft) zy baarde hem *Albigo*, eenen zeer dapperen Kapitein; die met *Witekind* tot het Chriſten geloove gebragt is. *Schota Kr. v. Friesl. fol. 58.*

EKESTÆE: zoo heeft *Emmius*, de vader van onze Hiſtoriën, met zyne eige handt, die ik zelf gezien hebbe, aangeteekent dat van de Ouden geſchreven is. Doch het is onzeeker, of zy daar mede hebben willen te kennen geeven een plaats aan de rivier de *Ee*, of de Hofſtede van *Eko*. Wy noemen het hedendaags ÆÆHSÆÆ. Het is een Dorp van het *Oldampt*, paalende aan een ander, dat Sceemde genaamt wordt; waar mede het te zaamen de gedaante van geen verachtelyk Steedtje vertoont. *Alting Not. Germ. Inſer. Tom. II pag. 147.*

EKI: dit is een plaats boven den oever van den Rhynſtroom, van de goederen van *Hatto*, die verbeurt gemaakt waren in het jaar 953. toegelegt aan de Kerke van *Utrecht*. Hedendaags leit 'er een Dorp EK geheeten, aan den ſlinker kant van de rivier, tuſſchen de ſtadt *Rhenen* en *Wyk te Duurſtede*. *Idem ibid.*

EKINGA, een adelyk Huis onder 't Dorp *Winſum*, gelegen in de Vrieſche Grietenij *Baarderadeel*, onder 't quartier *Weſtergoo*: *Winſen*

ELAHUIZEN, een der Dorpen van de Vrieſche Grietenije *Hemelumer-Oldevaart* en *Noordwolde*, in 't quartier *Weſterg o*. *Winſen*

ELBURG, de vyfde en laatſte Stadt der *Veluwſche* Steeden, onder 't quartier van *Arnhem* in *Gelderlandt*. Het legt vier uuren van *Harderwyk*, even zoo verre van *Kampen*, en byna in 't midden van deze beide. De oudtheit van deeze Stadt is onzeker: maar als men de huizen en wallen met opmerking beziet, ſchynt ze onder de *Gelderſche* Steden als 't jongſte kindt, en, volgens de Geſchiedſchryvers, onder Hertog *Willem den I.* met muuren en veſten voorzien te zyn door *Arendt van Boekop*, Richter, Amptman en Rentmeeſter van de *Veluwe*, in 't jaar 1395. De *Hertog*, die de plaats om haare bequaame gelegentheit beminde, had hem gezegt, dat hy ze met ſtraaten, bruggen, merkten, poorten en muuren, ſtadtswyze, opmaaken en verſieren zoude: om het Gaſthuis van den *Pontan. Gelderl. geſchied. 1 deel, fol. 10 Leeuw. Bat. Ill. fol. 20*

* De verdere afdalinge van dit doorluchtig Geſlachte, my tot noch toe onbekent, kan ik hier niet ter neder ſtellen, maar wel dat in Spanjen de laatſte van dien doorluchtigen Stam overleden is, naar ik meene, aan de roode loop. R.

DIDERIK II .

den *H. Geeſt*, met de wydſte afgelegene huizen in eenen kring te betrekken, beving *Boekop* het ſteedtjen in 't vierkant, zulker wyze, dat'er de beek midden doorliep, de twee poorten naar de buitenweiden ſtrekten, en de derde naar de Zuiderzee: hy rechtte in de kerkſtraat een verheven gebouw op, met overwelfde kelders, nu 't Raadthuis, met opgaande trappen: achter was een boomgaart, ter zyde een vertrek als een keuken-kamer; recht daar tegen over ſtonden drie huizen tot Paerdeſtallen geſchikt: vermits de burgers weinige in getal waren, en'er de Vorſt menigmaal quam om zich wat te verluſtigen, vraagde die zynen Amptman en Rentmeeſter, dien hy dus bezig vondt, op wiens koſten hy dit werk aanving? *Boekop* antwoordde, op de beurs en tot gemak van mynen genadigſten Heere. Het antwoordt behaagde den Vorſt zoo wel, dat hy hem de gedachte huizen, en te gelyk den zilveren beeker daar hy uit dronk vereerde. *Boekop* daar tegen ſchonk aan den Vorſt een *Veluwſch* Paerdt, dat een Hert, van de Brakken opgeſpoort, door zynen ſnellen loop achterhaalen kon. *Boekops* oudſte zoon is geweeſt Droſſaart van *Harderwyk*, daar na van *Hattem*. Omtrent des naams oorſprongk van *Elburg* wordt vry wat gehaſpelt. Geleerden zyn'er die den naam afhaalen willen van *Ælius Gracilis*, eenen *Romeinſchen Legaat*, Bevelhebber over Nederlandt ten tyde van *Nero*, als *Ælius Burgt*, *Edelen*, of *Eélen Burgt*, om dat'er zich veele *Edelen* onthielden; of wel, omdat het gebouwt zou zyn op eenen Polder *d'Elle* of *El* geheeten, en daar van den naam van *Elburg*, gekregen heeft. *Valkenier* houdt *Elburg* voor eene Grensſterkte der *Romeinen*, (naar vermoeden) van hen geſticht, en *Aliſo-burgt* genaamt, maar hy bekent dat'er weinig blyk van is. *Tacitus* ſpreekt ook van een *Aliſo Caſtellum*, dat echter dit *Elburg* wel zou konnen geweeſt zyn: de Lezer neeme de keure. *Elburg* legt vlak aan ſtrandt van de Zuiderzee, aleens als *Harderwyk*, en is de tweede Zeeſtadt van *Gelderlandt*, genoegzaam van leeftogt voorzien, inzonderheit van viſch en wilde eendtvogels, die met menigten in de daar omtrent zynde kooijen gevangen worden. Het heeft boven dat zeer goede, vette, en daar door ſchoone, en vruchtbaare bouw- en weilanden. In het jaar 1480. ten tyde dat *Elburg* onder het gebiedt van *Maximiliaan van Ooſtenryk* ſtont, hebben die van *Zutphen*, door *Linteloo* aangevoert, de Stadt by nacht overrompelt, de inwoonders gevangen genomen, en op groot rantſoen geſtelt. In het jaar 1521. wierd by deze ſtadt die bloedige ſlag tuſſchen de *Overyſſelſchen* en Hertog *Karel van Gelder* geſlagen, in het dorp *Aperloe*, daar *Hertog Karel* de zege bevocht, ten deele door het toedoen en de hulpe der *Elburgeren*. Zeven jaaren daar na heeft *Elburg*, onder of in den oorlog tuſſchen *Keizer Karel den V.* en gemelden *Hertog*, zich aan den *Keizer* overgegeeven, die daar een Blokhuis liet maaken. Geduurende den oorlog tuſſchen *Spanjen* en den *Staat* is *Elburg*, dan aan de *Staatſchen*, dan weêr aan de *Spaanſchen* overgegaan, doch eindelyk aan den *Staat* gebleven. In den oorlog van den Staat tegen de *Franſchen*, enz. 1672. was in deze Stadt niet een eenige ſoldaat, geene amunitie, noch iet tot verweering. De ganſche verſterking beſtont alleen in vier bolwerken, t'eenemaal vervallen, en eene ondiepe gratt. Een quaadwillig burger had alles bekent gemaakt aan *Hautyn*, een barbiers zoon van *Wyk*, in dienſt van den *Biſſchop van Munſter*, en Overſte van hem gemaakt; die zich met 600 Ruiters en Dragonders op weg begaf, en den 9 O. of 19 N. Styl van de maandt Junius, voor de Poort van de ſtadt verſcheen. Die van binnen waren buiten ſtaat van eenige tegenweer; traden derhalven tot een verdrag, en gaven de Stadt over, onder beding van vrye oefeninge van religie, en behoudt van lyf en goedt; ook dat die wilden, binnen een half jaar, vry, met al dat ze hadden, zouden mogen vertrekken: de Magiſtraat zou in haare ampten blyven, en de ſtadts inkomſten in dien ſtaat daar ze in waren. Maar terſtont dwongen de *Biſſchopſchen d'Elburgers*, behalven koſt en drank voor de Bezettinge, groote geldtſommen af. De Dorpen *Oudebroek*, *Epe*, *Heerde*, en *Minſpeet* wierden gebrandtſchat: ook wierd den om- en ingezetenen, die binnen *Elburg* goederen gevlucht, of geburgen hadden, veel geldt afgeperſt, om hunne goederen weêr te mogen krygen, ſchoon ze by verdrag vry bedongen waren. Toen nu de *Franſchen*, in de jaaren 1673 en 1674, alle hunne veroveringen in de *Nederlanden*, immers zoo ſpoedig als zy die in gekregen hadden, moſten verlaaten, trok de vyandt ook uit *Elburg*: maar de burgery van dit ſteedtjen, alreeds, onder hun achtien-maandig verblyf, elendig uitgemergelt, moſt echter voor hunnen uittogt noch 12000 guldens tot brandſchat opbrengen. Hier voor is gezegt, dat gemelde *Hautyn* de ſtadt *Elburg* wel wegens den *Biſſchop van Munſter* ingenomen hadde, en met Biſſchoplyke ſoldatery bezet; maar eenige dagen daar na quam de Hertog van *Luxemburg*, met eenige *Franſche* Bevelhebbers, daar binnen; hy deed aanſtondts de *Biſſchopſen* vertrekken, en hen een deel van hunnen roof overgeeven: dat gedaan hebbende, reedt *Luxemburg* weêr weg, en gaf bevel aan de Magiſtraat, dat zy den *Marquis de Chamilly*, in alles dat hy hun beveelen en ordineeren zou, hadden te gehoorzaamen: de *Marquis* quam'er den 10 Julius N. ſtyl binnen, en rechtte een niew verdrag met de Magiſtraat op, aangaande het onderhouden van de *Franſche* Bezettinge met ſpys en drank, zulker wyze, dat ze yder dag in de eerſte maandt daar voor 35 Ryksdaalders betaalen zouden; daar na in de tweede maandt daaglyks 15 Ryksdaalders; des zouden de Dorpen *Oudebroek* en *Doornſpyk* hunne ſchattingen en tribuiten, van wat naam die wezen mogten, alleen aan de ſtadt *Elburg* opbrengen, en voorts gevrydt zyn en blyven van alle laſten, contributiën, en afperſſingen; was getekent $\frac{1}{11}$ Julius 1672. binnen *Elburg*: *Le Marquis de Chamilly*. Maar de *Franſchen* hielden het beding alzoo weinig als de *Munſterſchen* gedaan hadden: want korts daar na wierd deze Stadt, nevens andere ſteden op de *Veluwe*, aangezegt, hunne Gecommitteerden op den Quartierdag te *Arnhem* te zenden: en *Elburg*, moſt boven 't verdrag, noch het aandeel in den zeer grooten eiſch der *Franſchen* over de ganſche Provintie van *Gelderlandt* draagen; beloopende voor de Stadt 3000 guldens.

Idem Pontan. 2 deel, fol. 169. *Tacit. l. 13. Annal. c. 53.* *Idem Pontan. 1 deel, fol. 106.* *Valken. verwart Europa, p. 565.* *Tacit. lib. 2. Annal. cap. 7.* *Petit. Nederl. Republ. pag. 55.* *Pontan. Gelderſ. geſchied. 1 deel, fol 106. en 2 deel fol. 361.* *Idem Pontan. ibid. 2 deel, fol. 404.* *Valken. verwart Europa p. 565.* *Idem Valken. ibid.* *Caſtel. Holl. Mercur. 24 deel, p. 150.* *Idem Valken. ibid.* *Small. groote Zeeuwſ. Kronyk fol. 695.* *Houve Handv. Kronyk 1 deel, fol. 79.* *Idem Valken. ibid.* *Pontan. Gelderſ. geſchied. 2 deel, fol. 129.* *Idem ibid fol. 140.* *Alting Not. Germ. Inſer. Tom. II. fol. 47.* *G. Haſſ. Hiſt. Gelriæ in Reyn. II.*

ELCKERZEE, een *Zeeuwſch* Dorp en Heerlykheit op het Eilandt *Schouwen*, redelyk groot; en al eenen langen tydt bezeten geweeſt van de Familie van de *Witte*, zich ſchryvende de *Witte van Elckerzee*. De Heer dezer Heerlykheit was, omtrent het jaar 1695. *Cornelis de Witte*, Heer in *Ellemeet*, Superintendent over 't geheele Eilandt *Schouwen*, *Burg*, en *Weſtlandt*, welk ampt hy bedient heeft ſedert het jaar 1667. 't Heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder het Claſſis van *Schouwen*.

ELDEN, een *Gelderſch* Dorp in de *Overbetuwe*. Toen in 't jaar 1547. over ganſch *Gelderlandt* en *Zutphen* eene ſchattinge van 75000 guldens was geſtelt, wierd het quartier van *Niewmeegen*, een der vier quartieren van dat Vorſtendom, in die ſom geſchat op 24342 guldens; daar toe moſt de *Overbetuwe* (eene der zes verdeelingen van *'t Niewmeegſch* quartier) 3896 guldens opbrengen; welke omgeſlagen over de 24 of 25 Dorpen der *Overbetuwe*, quam het dorp *Elden* op 182 guldens 3 ſtuivers $4\frac{1}{2}$ penn. te ſtaan.

ELEMPT, eene Heerlykheit en Erfampt in *Gelderlandt*, onder het quartier van *Roermonde*; zie op ELMPT.

ELEONORA, zuſter van *Eduard den III.* Koning van *Engelandt*; tweede Gemalinne van *Reinald van Naſſauw*, laatſte *Graave*, en eerſte *Hertog van Gelder*; zy trouwde aan hem omtrent het jaar 1332. was opdruiſtig en gezwollen van aangezicht. Eenige quaadtaardige Hovelingen maakten *Reinald* wys dat zy *Melaats* was. Hy deed haar daarom ganſch afgezondert van zich woonen, dat haar niet weinig verdroot. Op zekeren tydt nam zy beide haare jonge zoonen, *Eduard* en *Reinoud*, by de handt, deedt over haar bloote lichaam een hemdt van de allerfynſte zyde, en een tabbert over 't hemdt: dus toegeſtelt, verſcheen zy op het Hof te *Niewmeegen*, daar de Staaten des Landts by *Reinald* vergadert waren; zy liet hemdt en tabbert tot op de ſchaamte toe nedervallen, en zeî in de volle vergaderinge, met traanen in de oogen, tegens haren man:

„ Myn Heer, ik ben hier gekomen om ootmoediglyk te
„ begeeren, dat kenniſſe genomen moge worden van de
„ geſtalte myns lichaams, of'er eenige beſmettinge aan
„ is; dan of ik zoo gaaf en friſch ben, als eenige Vrouws-
„ perſoon zyn mag. Hier ſtaan onze kinderen; zulke
„ vruchten hadden wy in meerder getal konnen hebben,
„ indien booze tongen hun vergif niet uitgeſpogen had-
„ den. Miſſchien zal'er een tydt verſchynen (wanneer
„ 't Vorſtelyk zaadt met deeze twee ſpruiten uitgeſtorven
„ zal zyn) dat men onze ſcheidinge zal beklaagen.

Hertog *Reinald* zag nu met berouw het bedrog van anderen, en zyne lichtgelovigheit; alle de Heeren ſtonden verwondert; en de profecye van *Eleonora* is niet onvervult gebleven, vermits haar tweede zoon *Eduard* de laatſte was uit den mannelyken ſtam in *Gelderlandt*. De koningklyke Vorſtinne *Eleonora* heeft elf jaaren na haaren echtgenoot, Hertog *Reinoud*, in eenen kuiſſchen weduwlyken ſtaat geleeft; zy ſtorf in het jaar 1355. is niet (als zommige ſchryven) in *'s Graven-dal*, nevens haaren man, maar te *Deventer* in 't Minrebroederen Klooſter, voor het groot Autaar, onder eenen zark van Marmerſteen, begraaven; welk Klooſter van haar geſticht was. Op haar doodtbedde maakte zy alle hare gereede goederen, ringen, en zyde gewaaden aan *S. Walburgs-kerk*. Onder meer andere gebouwen van haar doen ſtichten, ſchryftmen haar ook toe het bouwen van het zeer vermaaklyk, en, te dien tyde, onwinbaar *Roſendaal*, dat by haar overlyden noch niet voltooit was.

ELETHA is een Dorp in *Drenth*, naaſt aan *Groningen*, hebbende een Gerichtſchout met een ſterk Slot, behoorende aan een aanzienlyk Geſlacht, het welk ik bevonden heb dat de geſlachtnaam van *Lueſoge* gehadt heeft: Die, dewylze van de partye der *Gelikons* waren, (volgens 't verhaal van *Menco*) eerſt in het jaar 1251 van de *Gronebergers* hebben moeten uitſtaan het verbranden van het Dorp, daar na in het jaar 1256. de verwoeſting van het Slot. *Menco* noemt het ELETHA, daar wy het EELDE noemen, om dat de TH in dien tydt voor een D gebruikt wierd.

Winjem. ELINGA, een Staate of adelyk Huis in 't Dorp *Sexbierum*, onder de *Vriejche* Grietenije *Barradeel*, in 't quartier *Weſtergoo*.

Alting Not. Germ. Inſer. Tom. 2. fol. 57. ELINUM. Deeze naam vindtmen alleen op eenige penningkjens, die ik op *Doreſtadium* hier boven gezegt hebbe dat by *Voorburg* gevonden zyn. *Heda* en *Junius* getuigen, dat zy in het dorp *Voorburg* gezien hebben de overblyfzelen, ruïnen, en onderaardtſche muragiën van eenen zeer grooten omtrek, die de gemeene praat der menſchen, met verdichtzelen vermengt, door overleveringe verbreidt heeft, dat van het Kaſteel ELINUM zouden zyn: van welk Kaſteel *Heda* zegt, dat Keizer *Aurelianus* de ſtichter is geweeſt, deze giſſinge opmakende uit eenige penningkjens daar ter plaatze gevonden, waar op men het opſchrift van AURELIANUS leeſt: daar het echter overvloedig blykt uit *Vopiſcus*, dat *Aurelianus*, nadat hy Overſte is geweeſt van de zesde *Galliſche* Keurbende, nooit weêr in deeze plaatzen gekomen is; waar uit ik vermoeden heb gekregen, dat op deze penningen niet geſtaan heeft AURELIANI, maar AURELIANT. dat is, van *Aurelius Antoninus*; van welken Keizer ook uitdrukkelyk gewag maakt de Mylſteen, die, vier uuren gaans van *Voorburg*, by het dorp **Monſter** gevonden is. Want het heeft ligtelyk konnen gebeuren dat eenige letters, namelyk de lange I en de T, wat uitgeſleeten, en alle de overige geheel uitgegaan zynde, (dewyl van dezelve ganſch geen gewag gemaakt wordt) men het opſchrift niet wel anders heeft konnen leezen als AURELIANI. Want na dat *Marcus Aurelius* van *Antoninus Pius* voor zoon aangenomen is, heeft hy den naam van *Antoninus*, ja dat meer is, dien van *Ælius* by den zynen gevoegt: gelyk *Antoninus* dien van zynen Vader, ÆLIUS HADRIANUS, die hem aangenomen hadde. Het is derhalven veel waarſchynlyker, dat Keizer *Marcus* het Merkt-vlek van *Hadrianus* ter eere zyns Vaders en Grootvaders vergroot heeft, en het zelve naar den Geſlachtnaam van ÆL. HADRIANUS ook den naam van ÆLIUM gegeeven heeft; als dat zulks gedaan is van Keizer *Aurelianus*, wien *Hadrianus* en *Antoninus* noch goedt noch quaadt gedaan hadden. En het moet niemant vreemt dunken dat de Naam en Toenaam, in dusdanige benaamingen, te ſaamen gepaart gaan: want gelyk *Trajanus* de Legerplaats, de Keurbende, en Volkplanting (*Colonia*) lang van te vooren ULPIA TRAIANA heeft laten noemen; alzoo heeft Keizer *Marcus* dit Merktvlek FORUM ÆLIUM ADRIANUM genoemt; waar van de ſtempelſnyder des pennings ELINUM heeft gemaakt. Hier uit nu meene ik dat niet weinig licht zal trekken, het geene wy op zyne plaatze van het FORUM ADRIANI zullen zeggen.

M. Smet. Inſcr. f. IV. 5. Grut. Inſcrip. pag. CCLIV. & CCLIX.

Alting Not. Germ. Inf. P. 2. pag. 47. ELISTA, (ELST) is een aanzienlyke Hofſtede van den eerſten rang in het Landtſchap *Bathua*, (de Betuwe) welke Keizer *Henrik de II.* weleer tot een huisveſting voor zich en zyn Hofgezin verkoren heeft; gelyk zulks blykt uit zyne Handtveſt van den jaare 1003. De Grootvader van *Karel den Grooten* heeft dezelve geſchonken aan de Kerke van *Utrecht*, in het zesde jaar van Koning *Diderich*, dat is, in het jaar 722 na de geboorte van *Chriſtus*. De zelve heeft ook den naam van *Marithaime* gehadt, na een zeker Slot daar omtrent gelegen. Als 'er naderhant eene verwiſſeling wierd gemaakt, tuſſchen den Biſſchop van *Utrecht* en den Graaf van *Gelder*, van plaatzen, die de een in des anders landt hadde, is deze plaats, in den jaare 1225. ook tot de *Gelderſchen* overgegaan. De zelve behoudt den naam van ELST, leggende in het midden tuſſchen *Nieuwmeegen* en *Arnhem*.

Heda in Willebr.

ELISTE, een Dorp met een Slot onder *Gelderlandt* in de *Betuwe*; zie op ELST.

Zie S. de Vries, algem. Hiſtor. Gedenkboek fol. 320. 930. enz. ELIZABETH, dochter van *Jakob den I.* Koning van *Engelandt*, *Schotlandt*, en *Yrlandt*, gehuuwt aan *Frederik*, *Paltsgrave Keurvorſt* aan den *Rhyn*, beide gekroont Koning en Koninginne van *Boheemen:* doch ook beide, na den ongelukkigen Veldtſlag by *Praag*, genoodtzaakt het Ryk te verlaaten. Zy namen hunnen toevlucht tot den *Vereenigden Staat*, daar zy ook ſtaatelyk ontfangen en onderhouden zyn. Zy was van een veel manhaftiger gemoedt dan haar Vader *Jakob*; ook dan haar man de *Paltsgrave Keurvorſt*, die de *Boheemſche* kroon, waar toe hy door de Stenden verkoren was, niet aangenomen zou hebben, te gemoet ziende de gevolgde zwarigheden; indien niet zommige Vorſten, en inzonderheit zyne Gemalinne *Elizabeth*, hem daar toe ernſtig aangeport hadden. Zy hem zoo traag en beklemt ziende, om tot beſluit te komen, liet zich hooren; *Hoe dan! hebt gy een Konings dochter ten huwelyk durven verzoeken, en durven beſlaapen, en durft gy nu geen konings Kroon, die U t' huis gebragt wordt, aanvaarden?* Zy beide uit den *Palts* naar *Boheemen* vertrokken, en zich te *Waldſeſſel* bevindende, quamen de Gezanten der *Boheemſche.*, *Sileſiſche*, en *Moraviſche* Stenden hen daar verwelkomen: in geſprek getreeden, bedankten zy de niewe Koninginne zeer, dat zy haren Heer en Gemaal had helpen beweegen tot het aanneemen der wettige hem aangebode Kroone. Daar op zy in de *Franſche* taale (insgelyks van de Gedeputeerden geſproken) antwoordde: „ Dat ik gedaan „ hebbe ter eere van Godt, en tot welſtant der Proteſtantſe „ Religie, is van my met eene goede meeninge geſchiedt, „ ook wil ik het in het toekomende aan myne goede „ genegentheit en wille niet laaten ontbreeken, daar op „ mogen de Stenden zich geruſt verlaaten. Te *Praag* gekomen wierd zy (nevens haren man) den 28 October 1619, hy den 25 dezer maandt, O. Styl, gekroont. Aan haar wierden groote geſchenken van de *Boheemſche* Stenden, op haaren geboortedag, gedaan; de voornaamſte Burgervrouwen van *Praag* quamen met aanzienlyke vereeringen by haar, daar onder eene koſtelyke Kinderwieg van ebbenhout, beſlagen met zilvere vergulde nagelen, rykelyk met eedele geſteenten bezet, en daar by een kiſtjen met zeer koſtelyk kindergoedt. Haaſt daar op volgde de ongelukkige nederlaag, en de gedachte hunner beider vlucht uit *Boheemen.* Toen *Palts-Grave Frederik* haar ten huwelyk verzocht, liet ook de Koning van *Spanjen* het zelfde doen: Eenige Grooten rieden haar liever eenen *Koning*, dan eenen *Paltsgrave* te trouwen: „ By den Koning zou zy Ko„ ninginne zyn en blyven; by den anderen alleen *Palts*„ *gravinne:* Zy gaf hen tot antwoordt; liever wilde zy „ eene vrye Vorſtinne in *Duitſchlandt*, dan eene Slavinne „ in *Spanjen* zyn. Hare zinſpreuk was: *Myn gemoedt blyft onbeweeglyk.* Zy heeft het verlies harer Staaten en goederen geduldig gedraagen, ook haare Ballingſchap kloekmoedig doorgeſtaan: was eene vruchtbaare moeder, als die haren man acht zoonen en vyf dochteren heeft gebaart, drie te *Heydelberg* in den *Palts*, *Fredrik Hendrik*, den 1 Januarius 1614. O. St. overleden den 7 Januarius 1629. *Karel Frederik*, den 22 December 1617. na de *Weſtfaalſche* Vrede achtſte *Keurvorſt* geworden; *Elizabeth*, den 26 December 1618. Eenen te *Praag* in *Bohemen*, namelyk Prins *Robert*, den 17 December 1619. Eenen te *Cuſtrin*, in 't *Brandenburgs-landt*, *Maurits*, den 6 Januarius 1620. Eindelyk acht in *Hollandt*, als *Louiſa Hollandina*, den 18 April 1622; *Lodewyk*, den 21 Auguſtus 1623; *Eduard*, den 6 October 1624; *Henriette*, den 7 Julius 1626; *Philippus*, den 26 September 1627, en overleden den 24 Januarius 1631; *Charlotte*, den 19 December 1628; *Sophia*, den 13 October 1630; *Guſtavus*, den 4 Januarius 1632. Buiten twyfel zou dit vruchtbaare paar meer kinderen bekomen hebben, indien koning *Frederik* langer geleeft hadde: want hy was niet meer dan 36 jaaren oudt toen hy ſtorf, en zy van den zelfden ouderdom. Ten tyde van zyne doodt waren 'er noch tien kinderen in 't leven. Nu is de mannelyke ſtam van hun beide ganſch uitgeſtorven.

Th. Flynt. Hiſt. Angl. p. 418. Abellin Theatr. Europ. Tom. 1. Petr. Ol. de bello Boh. p. 102. Idem Abell. ibid. Idem Olav. ibid. Will. Deniſon Kings of Engl. p. 415. Baud. Apophth. 1 deel, p. 350. Wolfg. Optelii Pfaltz. Stamb. p. 112.

ELIZABETHS CONVENT. Het is een Klooſter in *'s Gravenhage* geweeſt; nu is 't de niewe *Groenmerkt*: Het huis daar aan behoorde omtrent vyftig jaaren geleden aan Jonker *Nikolaas* van den *Bouchorſt*.

Houve Handv. Kr. 1 D. fol. 139. Smalleg. Kr. van Zeeland fol. 695.

ELLEMEET, eene Heerlykheit in *Zeelandt*, op 't Eilandt *Schouwen:* in dit Ambacht ſtaan wel taamelyk veel huizen en hoeven, doch van malkandereh verre afgezondert, en weinige dorpswyze. De Kerk, die daar voortyds heeft geſtaan, is in de eerſte beroerten met *Spanjen* om verre geraakt, en naderhant niet weêr opgebouwt.

Idem fol. 701. Boxhorn Kr. van Zeeland 1 D pag. 49. 86.

ELLEWOUTS-DYK, een voornaam *Zeeuwſch* Dorp, op 't Eilandt *Zuid-Bevelandt*, dicht aan zee, met een oudt zeer zwaar Kaſteel; dat begint te vervallen. 't Was in 't jaar 1547. met *Koudorp*, groot, by de breedte, 3898 gemeeten: maar het heeft ſedert door de zee veel verloren; zoo dat in 't jaar 1643 *Ellewoutsdyk*, *Coudorp*, *Drieweegen* en *Everinge* t' zamen noch geene 3500 gemeeten konden uitmaaken. De Kerk en Predikant ſtaan onder 't Claſſis van *Zuidt-Bevelandt*.

Houve 1 deel, fol. 84.

ELLINGEN, een *Gelderſch* Dorp in *Veluwe-zoom*, of onder 't quartier van *Arnhem*. Toen in 't jaar 1547. ganſch *Gelderlandt* en *Zutphen* op eene jaarlykſche ſchattinge van 75000 guldens gezet waren, ſtont het quartier van *Arnhem*, of *Veluwe*, een der vier quartieren van dat Vorſtendom, in die ſom geſtelt op 17108 guldens: daar toe moſt *Veluwe-zoom*, een der drie deelen van 't *Veluwſche* quartier, de ſteden in 't byzonder geſchat zynde, geeven 1550 guldens, welke omgeſlagen over de twaalf of dartien Dorpen dezes deels, quam *Ellingen* op 61 guldens 1 ſtuiv. $1\frac{3}{4}$ penning te ſtaan.

Houve Handv. Kr. 1 D. fol. 81. Idem ibid. fol. 8,

ELMPT, ELEMPT, eene Heerlykheit in *Gelderlandt* onder het quartier van *Roermonde*, onder het Droſtampt van *Montfort*. Toen geheel *Gelderlandt* met *Zutphen* eene ſchattinge van 75000 guldens moſt opbrengen, was het quartier van *Roermonde*, een van de vier quartieren van dit Vorſtendom, in die ſom geſtelt op 19275 guldens: Het Droſt-Ampt van *Montfort* (een van de zes verdeelingen des *Roermondſchen* quartiers) moſt daar in draagen 2737 guldens 12 ſtuivers $3\frac{1}{4}$ penning; dit omgeſlagen over de 12 Dorpen van dat Droſtampt, en de Heerlykheit *Elmpt*, boven de voorgaande ſomme op zich zelven alleen geſchat, zoo quam het te ſtaan op 272 guldens 8 ſtuivers $8\frac{1}{4}$ penn. Het word ook onder de platte-landtſche Erfampten van 't *Roermondſch* quartier, niet onder de acht groote, maar onder de achtien mindere, getelt.

ELS-

ELSHOUT, een der Dorpen van *Hollandt*, onder de heerlykheit van *Heusden*. De Predikant van *Bartwyk*, ſtaande onder 't Claſſis van *Heusden*, bedient te gelyk *Elshout*.

ELSEN, eene buurt in het Landtſchap *Twenth*, behoorende onder *Ryſſen*, een der negen Gerechten van *Twenth* in *Overyſſel*.

ELSLO, een der dertien Dorpen van de *Vrieſche* Grietenije *Stellingwerf Oosteinde*, het quartier der *Zevenwolden*, ten tyde der *Burgunduſche* regeeringe, toegevoegt: onder dit *Elſlo* hoort de buurt *Tronde*.

ELST, ELISTE, ook MARITHAIME geheeten, een aanzienlyk Dorp met een Slot, gelegen in de *Over-Betuwe*, tuſſchen *Niewmeegen* en *Arnhem*. *Karel Martel* ontnam het den Grondtheer *Everhard*, wegens zyne ontrouw tegens der *Franken* Kroon, en ſchoorvoeting om 't Chriſten-geloof aan te neemen; en ſchonk het aan *Biſſchop Willibrord t'Utrecht*. In het jaar 1588 zyn de *Niewmeegers* in de *Betuwe* gevallen, hebben daar veele Dorpen geplondert, en *Elſt* verbrandt; de oorzaak daar van weetmen niet zeker, vermits die Dorpen onder brandtſchatting ſtonden, doch het vermoeden is, dat de Spaanſche Soldaaten dat gedaan hadden by mangel van betalinge. Toen in 't jaar 1547 geheel *Gelderlandt* nevens *Zutphen* eene ſchattinge van 75000 guldens opbrengen moſt, was 't quartier van *Niewmeegen*, een der vier quartieren van dit Vorſtendom, daar in op 24342 guldens geſtelt; in die ſom moſt *d'Over-Betuwe* (een der zes verdeelingen van het *Niewmeegſch* quartier) draagen 3896 guldens: welke verdeelt over de 25 of 26 Dorpen van het *Over-Betuwſche* gedeelte, moſt *Elſt* daar toe geeven 546 guldens 10 ſtuivers 2½ penn: verre het meeſte boven alle andere Dorpen.

ELTEN, een Droſtampt dat voortyds onder 't Graafſchap *Zutphen* heeft behoort. *Hertog Karel van Burgundiën* ſchonk het aan den Vorſt van *Kleef*, die hem veele dienſten gedaan, en ook veel aan dit Droſtampt te koſte gelegt hadde: daar by noch het *Kerſpel* en de *Broek van Angerloo*, zynde het voornaamſte gedeelte van het Richterampt van *Doesburg*. Deze gifte is naderhant door den Aartshertog *Maximiliaan van Oostenryk* beveſtigt.

ELTERKLOOSTER, een graaflyk Convent op den *Wittenberg*, in de oude brieven genoemt ELTNON; het is 't rykſte en oudſte Klooſter in geheel *Gelderlandt* geweeſt, voorzien met eene groote menigte heerlyke goederen, aan het gedachte Convent leenroerig. *Wichman*, *Grave van Zutphen*, is'er ſtichter van geweeſt, die het *S. Vitus* toeëigende: hy onttrok het de wereldtlyke handt, en ſtelde het in 't jaar 970 onder 't *Bisdom van Utrecht*; verrykte het ook met zeer veele goederen: als met de *Koerten* (*Curtes*) *van Helteren*, *Fernoe*, *Vorthuiſen*, *Embrik*, *Hamma*, *Lyemerſche*, *Rhynharen*, *Redichem*, *Ringart*, *Greſen*, *Hotla*, *Thumma*, *Liendle*, *Leyla*, *Torveſch*, *Thuldeneſt*, *Nachele*, en voort met dat de Grave bezat in de vyf Graafſchappen van *Herneſſe*, *Fomelge*, *Mermo*, *Tuerme*, en *Midage*. In het jaar 973 is deze gift van den jongen *Keizer Otto* te *Niewmeegen* bekrachtigt, geprezen, en 't Convent noch daarenboven vereert geworden met den tol van de viſſcherye in 't dorp *Salon*, en van de Rivier den *Yſſel*: dit *Salon*, dat in den Giftbrief ſtaat, neemen eenigen voor *Sallik* aan den *Yſſel*; anderen voor *Sellem* by *Deutecom*. Keizer *Lotharius de IV.* heeft'er in 't jaar 1134. noch twee talenten jaarlyks, uit de ſchattinge van *Doesburg*, by gedaan. *Wichmans* dochter, *Adelheid*, had gehuuwt *Balderik*, dertiende *Grave van Kleef*. Hy wederſprak, na de doodt van *Wichman*, zulk eene overdadige gifte, en beweerde dat hy, volgens de *Saxiſche* keuren, zoodanig eene makinge niet had vermogen te doen, buiten *Adelheids* kenniſſe. Keizer *Otto de III.* dagvaarde de ſtrydende partyen voor zich te *Niewmeegen:* daar *Adelheid* met haren man eindelyk in de vervreemdinge bewilligden: ja, beſchonken 't Convent noch daar boven met de halve inkomſten van *Emmerik*, *Arnhem*, *Putten*, *Apel*, *Hervelt*, *Redichem*, *Lienden*, *Brummen*, *Honnepe*, enz. Dan noch kreeg *Elten* al de vryheden welke de drie Klooſters van *Eſſenden*, *Guiden*, en *Quidlingburg* genoten; nevens het recht, van alleen herten en hinden te mogen jaagen, in de vier boſſchen van *Steenrewold*, *Overwichey*, *Malo*, en *Subort*; zelfs ook 't vliegend wildt tot in andere boſſchen te mogen vervolgen. Dit *Elter Klooſter* was een Jongkvrouwen Convent, had echter al mede het recht van de jagt. De Paus vergoſt aan deze Nonnen, dat zy eene Abdiſſe onder haar zelfs mogten verkiezen, wanneer de Abdye open viel: maar daar voor moſten ze jaarlyks een pondt zilver in zyne Schatkiſt leveren. Evenwel quam'er deeze verbinteniſſe noch by; dat de verkiezinge van *d'Abdiſſe* met believen van den *Biſſchop van Utrecht* geſchieden moſt. Ook waren zy gemagtigt om haar zelfs eenen *Advokaat* aan te ſtellen. Zie van d'Abdiſſe van *Elten* iet aanmerkelyks op EEMLANDT: en van alles breeder bericht op GOYLANDT.

De zeer beroemde Heer *Anthonius Matthæus*, Hoogleeraar in de Rechten in de Academie te *Leiden*, heeft voor weinig jaaren, uit de Archiven van *Utrecht*, in het licht gegeeven een *Hiſtoriſch Verhaal*, dat zeer goedt is, te *Groningen* opgeſtelt in den jaare 1232. het welk wy meermaals het *Perkamenteboek van Utrecht* noemen. Hier in wordt de naam van ALTINÆ in het meervoudt te recht aan deeze plaatze gegeeven, om dat'er twee plaatzen van deezen naam zyn; namelyk het Hoog-Elten op den Elterenberg / en het Neder-Elten / of Laag-Elten / onder aan den voet van den Berg. Keizer *Otto de Groote* heeft het door eene omzetting van letteren, toen gebruikelyk, ELTNON, in plaatze van *Elten*, genoemt; als hy aan dit niewgebouwde Stift de Vorſtelyke waardigheit toeſtont, in het VIII jaar zyns Ryks, zynde het 943 (Io cccc xliii) in de tydreekeninge na Chriſtus: want dat'er zoo geſchreven is geweeſt, in plaatze van het XIII. en het (Io ccccxciii) 993 na de geboorte van Chriſtus, blykt klaar uit de tweede *Indictie* naar de inſtellinge van *Conſtantinus*. Als hy daar na, in den jaare 970. de gifte vergrootte, noemde hy het den Berg *Elten*, (ALTINA) en het dorp *Heltren*. Doch Keizer *Otto de III.* in het jaar 996. noemt het *Altenas*, en met een bedorven woordt Geltman. Eindelyk Keizer *Lotharius de II.* in het jaar 1134. ELTENA: Doch by de geenen die *Latyn* ſchryven is het in den tydt van de *Ottoos* gemeenlyk genoemt geweeſt, het klooſter van *Altena* (*Altenatenſe Cænobium*) als of het woordt *Altenas*, dat *Otto de III.* gebruikt, was de *Nominativus*, gelyk de Latiniſten ſpreeken, waar van de *Genitivus Altenatis* quam. Het is gelegen op de grenzen van *Zutphen*, op den rechter oever van den *Rhyn*, een halve gemeene Duitſche myl beneden de ſcheidinge van de rivier, zynde allermeeſt verrykt van den Grave van *Zutphen*. Echter erkent het hedendaags den Hertog van *Kleef* voor Beſchermheer: Keizer *Otto*, die hem zelf aangeſtelt heeft, noemt hem den *Mondboir* (*Mundibardus*): ook blykt het uit den Giftbrief van *Otto den III.* dat'er dicht by een boſch geweeſt is, ELTENA genaamt.

Germ. Inf. part. 2. pag. 7.

EMANUEL, EMMANUEL, (DON) zoon van *Don Antonio*, gekroont, maar haaſt daar na verdreven Koning van *Portugal*, door Koning *Philips den II.* van *Spanjen*. Den meeſten tydt hadde deze *Emanuël* met zynen Vader in ballingſchap geleeft, en was meeſt opgevoedt in *Vrankryk* en *Engelandt*. Hy quam eindelyk, met zynen broeder Don *Chriſtophoro*, in *Hollandt*; daar de *Staten Generaal* hun beſcherminge en eenige bevorderinge beloofden. Middelerwyle dat *Prins Maurits* met het Leger van den *Staat* te velde was, wiſt *Don Emanuël* zich zoodanig bemint te maaken by *Emilia*, volle zuſter van den *Prins*, beide uit de dochter van Hertog *Maurits van Saxen* geſproten, dat zy zich in perſoon uit *'s Gravenhage* naar 't leger voor *Brevoort* begaf, om gemelde haars Broeders bewilliginge, tot het huwelyk met Don *Emanuël*, te verwerven. Hy ſloeg het, op verder beraadt, af: en ter tydt toe, dat *Don Emanuël* bewezen zou hebben wie zyne moeder was: want men hield hem niet voor echt, maar baſtaardt. Hy had ook ganſch geene middelen; maar moſt leeven van de giften van anderen: daar noch 't verſchil in de Religie by quam. Zy, eene volle weigeringe voorziende, immers lang uitſtel, en nu al dertig jaaren oudt, heeft *Don Emanuël* heimelyk, ten overſtaan van eenige getuigen, getrouwt. Toen nu de *Staten Generaal*, Prins *Maurits*, enz. zulks, hoewel te laat, zochten te verhinderen, wierd ze doodelyk ziek. De *Prins*, uit het leger in den *Haag* komende, moſten zy beide (zonder dat *Maurits* deeze zyne zuſter zien of ſpreeken wilde) uit deeze Provintiën vertrekken: zy zetteden zich binnen *Weſel* ter neder. Echter wierd in November 1608. nadat zy binnen elf jaaren tydts t'zamen al verſcheide kinderen hadden overgewonnen, door tuſſchenſpraake van verſcheide uitlandtſche Gezanten en anderen, de verzoeninge tuſſchen den *Prins* en zyne Zuſter uitgewerkt. *Don Emanuël* wierd van den *Staat* vyf hondert guldens ter maandt toegelegt. In Februarius 1624. wierd hem dat penſioen voor noch een jaar ingewilligt, onder voorwaarde, dat hy niemant, behalven zyne Domeſtiken, zou toelaaten in zyn verblyf ter Miſſe te komen. Vermits hy nu meer en meer begon te merken dat hy een onwaardt gaſt in *Hollandt* was, tradt hy met *Iſabella Clara Eugenia*, die de *Spaanſche Nederlanden* regeerde, in onderhandelinge, om binnen *Bruſſel* het overige zyns levens door te brengen: deedt afſtant van zyne aanſpraak op *Portugal*, en bequam daar door van Koning *Philips* een jaarlyks inkomen tot zyn onderhoudt. Zyn eene zoon, Don *Guiljelmo Loris*, wierd Ridder van *Malta*, doch verliet na eenige jaaren die Orden, en begaf zich tot den echten ſtaat: d'andere zoon begaf zich in een Klooſter *des Carmes déchauſſés*. Naderhant, onder deeze of geene voorwendinge, in *Hollandt* komende, nam hy de Gereformeerde Religie te *Delf* aan. Eenigen tydt daar na, eene Compagnie Ruiters voerende, wierd hy by *Gelder* gevangen, en weêr in een Klooſter geſtoken: ontquam het andermaal in 't jaar 1643. en, in de *Nederlanden* alhier wederkomende, verklaarde hy by den Gereformeerden Godtsdienſt te willen blyven. Alle de dochters van *Don*

Meteren fol. 191. Grootii Jaarb. fol. 320. Hooft Nederl. Hiſtor. fol. 759.

Idem Meteren fol. 613.

Aitzem. zaken van St. enz. 1 deel, fol. 450.

Emannël bleven by hare moeder, en zyn in de Gereformeerde religie opgevoedt. *Emilia*, over het teſtament, en de erfverdeelinge van haren vollen broeder Prins *Maurits* niet wel te vreden, beſloot uit het landt te trekken. Zy hadde eene rente van 1000 Ryksdaalders jaarlyks op de *Generaliteit*, die maakte zy tot gereedt geldt, kocht een Kaſteel en Heerlykheit niet verre van *Genève*. *Don Emmanuël*, een paſpoort bekomen hebbende voor zich en zyne 18 dienaaren, nam den 24 April 1626 zyn affcheidt in de Vergaderinge van de *Staten Generaal*, en begaf zich naar *Bruſſel*; Prinſes *Emilia* nam ook in Mai daar aan volgende, door eenen brief, haar affcheidt van de *Algemeene Staten*, en vertrok, als gezegt is, naar *Genève*. Na 't overlyden van Prinſes *Emilia*, trouwde hy aan *Donna Louiſa d' Oſorio*, *Dame d' Honneur* van de *Infante Iſabella*; zie van den handel van Prinſeſſe *Emilia*, met haren *Don Emanuël van Portugal*, noch eenige zonderlinge aanmerkelykheden op EMILIA.

Grotii Jaarb. fol. 320. 321.

Meteren Nederl. Hiſtor. fol. 18.

EMANUEL PHILIBERT. Hy wierd in het jaar 1556 van Koning *Philips den II.* op het verzoek van Keizer *Karel den V.* die de Regeeringe hadde afgelegt, tot *Gouverneur* der *Nederlanden* aangeſtelt: was Hertog van *Savoyen*; maar door den Koning van *Vrankryk* uit zyn bezit gedreven. In het jaar 1558 zondt Koning *Philips* hem met een zwaar heir naar *Vrankryk*, daar hy zich zoo dapper queet, dat hy, in den daar op gevolgden Vrede tuſſchen *Vrankryk* en *Spanjen*, in zyn Hertogdom herſtelt wierd: waar op Vrouwe *Margareta van Ooſtenryk*, Hertoginne van *Parma* en *Plaiſance*, in het jaar 1559. als Landtvoogdeſſe in zyne plaatze quam. Zyne andere bedryven, tot den *Nederlandtſchen Staat* niet behoorende, gaan wy voorby.

EMANUEL VAN METEREN; een goedt en wel bekent Hiſtoryſchryver; zie METEREN. (EMANUEL VAN)

Alting Not. Germ. Inf. P. 2. pag. 47.

EMBRICI VILLA, (EMMERIK). Het is klaar dat deze plaats haren naam heeft van eenen *Embrich*, of *Emerich*, een man van aanzien, die Graaf, Schout, of ten minſten Hoevenaar daar van was. Ik zou niet durven verzeekeren dat het eene van de Koningklyke Hof-ſteden geweeſt zy; hoewel men vindt dat het Hof van den Keizer *Ludovicus Pius* in het jaar 828. zich hier eenigen tydt opgehouden heeft. Het is een aanzienlyke Stadt op den rechter oever van den *Rhyn*, een uur gaans boven de ſcheidinge. Eerſt is zy van de *Gelderſchen*, die haar van de Kerke van *Utrecht* hielden, aan die van *Kleef* verpandt, en daar na in eigendom overgegeeven. In de Handtveſten van *Otto den Grooten*, van den jaare 970, van *Otto den III.* van den jaare 996. van *Lotharius den II.* van 1134. als ook in de lyſt der Leenmannen van *Utrecht*, word de zelve EMBRICA, of EMERICA, genaamt. (Zie verder van deze Stadt op EMMERIK.)

EMBS, eene Rivier, dus genaamt van de Hoogduitſchen, by ons EEMS; zie boven op dien naam.

M. van der Houve.

EMELISSE, het is een treffelyk Dorp in *Zeelandt*, op het Eilandt *Noord-Bevelandt*, geweeſt; maar in het jaar 1530 ondergeloopen, en met zoo veele andere van de golven bedekt gebleven.

Pontan. Gelderſ. geſchied. 1 deel, fol. 107.

EMEL-OORDT, EMMEL-OORDT, een Eilandtje van *J. J. Pontanus*, t' zamen met *Ens*, onder de *Veluwe* geſtelt: het legt niet verre van *Urk*, tegen *Elburg* over, dicht by *Kampen*; in oude tyden was het een *Rhyn-Eilandt*, nu maar een ſnippertje daar van uit de *Zuiderzee* uitkykende. De Schippers worden in den zomer, by ſtil weder daar langs varende, in het ſchuiven, ſteenen en ſtraaten gewaar; een vaſte blyk dat de menſchen weleer hebben gegaan, daar de viſſchen nu zwemmen. *Emel-oordt* en *Ens* worden van zommigen *Kamper-Eilanden* geheeten, en dit word in eenige ſchriften *Emmelweert* genaamt. Toen hier noch veel landt was, wierd het aan 't Noordt-ooſteinde taamelyk volkryk bewoont: maar toen de zee daar een groot gedeelte van wegnam, moſten de inwoonders verhuizen, en zich in het Zuiden neêrſlaan, daar het Eilandtjen noch hedendaags bevolkt is; hoewel niet met overvloedige bewoonderen. Het droeg toen, volgens 't getuigeniſſe van oude lieden, den naam van *Maanhuizen*; doch vermits *Emel-oordt* het beſte en bekendſte deel was, is de benaminge van *Maanhuizen* achter gebleven, en de eerſte noch in wezen. Ten Zuiden wordt het van *Ens*, met of door eene ſloot, afgeſcheiden: ten Ooſten en Weſten is het even eens als *Ens*, met een dykjen, rondtom beide heenen loopende, beſchanſt. Buitens dyks, over eenige jaaren noch geen landt geweeſt, is het nu met riet bezet: 't welk vry veel dienſt bybrengt tot de behoudeniſſe van 't Eilandtjen, by eenen fellen ſtormwindt de kracht der zee en golven daar op breekende, eerze gewelt tegen 't dykjen doen. Wanneer deeze Eilanders een zwaar onweêr aan zien koomen, ſteekenze zelfs het dykjen deur, op dat het door 't aanklotzen der zee niet geheel vernielt mogte worden. Binnens dyks is het landt zeer laag, en doorgaans gebroken, zoo datmen over planken van 't eene landt tot het ander moet gaan: alleen is'er een padt dat van de huizen naar de Kerk loopt, die vry hooger is dan 't landt, zynde een oudt vervallen gebouw, op een hoop vervuilde koemiſt, met eenige zooden uit de ſlooten en van het landt vermengt, gegrondveſt: hunne huizen hebben diergelyke fundamenten: de werven hunner woningen moeten ze wel met plank- en paalwerk tegens eenen inbreuk verzorgen; vermits het al dikmaals is gebeurt dat de zee, werven en huizen doorbreekende, hunne koeijen tot den buik toe in 't water bragt. Het getal der huizen op dit Eilandtjen is vyf-en-veertig; veele van die zyn in het midden afgeſchoten, om van twee huisgezinnen bewoont te konnen worden: zy geneeren zich met het verkoopen van eenige waaren, die zy met hunne kaagen (op vyf na zoo veel in getal als huizen) door byna geheel *Hollandt* vervoeren, en, naar gelegentheit der plaatze, een redelyk kapitaal konnen uitwinnen en daar van opleggen: maar zy hebben den grootſten roem van oprechtigheit niet. Nauwelyks drie of vier perſoonen zyn 'er op de ganſche plaatze anders dan van den Rooms-Catholyken Godtsdienſt; alle aangewende vlyt, om hen tot de Gereformeerde religie over te brengen, is tot noch toe vergeefs geweeſt. De Predikant van *Ens* plagt om de veertien dagen zich naar *Emel-oordt* te vervoegen, om daar te prediken, doch niemant wou'er tot het gehoor komen, ja zy zeiden tegens hem; *hy mogt wel achter blyven*; maar evenwel wilden ze hem zyn jaarlyks tractement, hondert en dartig guldens bedraagende, geerne geeven; dus moſt hy, niet tegenſtaande al zynen ernſt en yver, daar zynen arbeidt en 't leerampt ſtaaken. De *Emel-oorders* ſchynen, zoo in taal, plompe kleedinge, en zeden, ſchier als wilde menſchen, (immers ten tyde van *Pontaan*, 1660.) te zyn. Noch ter dezer tydt vindtmen'er eene groote onordentlykheit in de byeenkomſten van Man en Wyf, zonder eenige voorgaande Kerkelyke of Gerechtelyke afkondiginge: zy hebben eene gewoonte dat de Bruidegom en Bruidt, 's nachts op het bedde, van de jonge lieden (met beider kenniſſe) beloopen worden, die dan luidtkeels, *Bruiloft! Bruiloft!* uitroepen; welke bruiloft daar na gehouden wordt met eenige tonnen bier, op zulk een tydt als 't hun gelegen komt, te drinken, en dus te na-bruiloften. Voor af, of wel na dien tydt, worden de niewgepaarden van eenen Roomſchen Prieſter, doch heimelyk, in den huwelyken ſtaat beveſtigt. Nauwelyks zyn'er op 't geheele Eilandtjen vyf of zes paaren, die blyk zouden konnen toonen waar, of van wien zy getrouwt zyn, dan alleen op zoodanig eene wyze. Van oude tyden af hebben verſcheide Heeren het gebiedt over *Emel-oordt* gehadt; d'Oudſte, dien men vindt, is Heer *Herman* van der *Kuynre*, die'er in 't jaar 1425 Heer over was, blykende uit eenen bezegelden brief, in handen van *Johannes Sanders*, omtrent 1690. Predikant te *Ens:* Ook is'er bekent *Gerard van Soudenbalg*, van *Utrecht*, en na zyne doodt wierd het van zyne weduwe, Vrouwe *Barbara van Abkoude*, bezeten; de laatſte is geweeſt Heer *Jan van der Werve*, van wien de Stadt *Amſteldam* deeze Heerlykheit gekregen heeft. Wegens de gemelde Stadt zyn de Eilandtjens *Urck* en *Emel-oordt* beſtiert en bezorgt geworden van den Heer *Andries de Graaf*, als daar over aangeſtelden Heer: daar na door den Heer *Johan Huidekooper*, Heer van *Maarſſeveen*, enz. Zie ook op *Urk*, daar eenige byzonderheden zullen voorkomen.

Houve 1 deel, fol. 167.

Comm lyns Amſt. fol. 88

Idem Comm fol. 88

Ponta Gelde geſchi 1 deel fol. 1

Idem Comm fol. 88

Idem ibid.

EMENES, een Dorp in 't Sticht *Utrecht*; zie op EMMENES.

EMESE: Aldus noemen de Inheemſche Schryvers en de Gedenkſtukken van de oude tyden altydt de Rivier, die de Romeinen AMISIA, en de Barbare Latiniſten EMESA geheeten hebben. *Heda* noemtze AMASIS, en *Ubbo Emmius* AMASUS: Maar hier van word beneden op EMETHA overvloedig geſproken.

Alting Not. Germ. Infer. Tom. 1 fol. 56

EMETIL, METIL, eene Schans gelegen tuſſchen *Zuidhorn* en *Midwilde*, omtrent een myl van *Groningen*. Grave *Willem Lodewyk van Naſſauw* heeft deze Schans, in het jaar 1589. den *Spaanſchen* ontweldigt, en noch ſterker doen maaken: evenwel heeft *Verdugo*, eenig volk van *Parma* by de zynen gekregen hebbende, de zelfde Schans in 't zelfde jaar weêr vermeeſtert. Maar toen *Prins Maurits*, in 't jaar 1591. *Deventer* verovert hadde, begaf hy zich naar *Frieslandt*, om *Groningen* aan den *Staat* te brengen: doch ziende dat zich daar omtrent veele zwarigheden opdeeden, vergenoegde hy zich voor dien tydt met het inneemen van *Delfzyl*, het Fort of de Schanſſe van den *Opſlag*, en deze Sterkte *Emetil* wech te neemen; daar *Groningen* na drie jaaren op volgde.

Leven bedryf van Willem en Maurits 2 l fol. 89

Winſer Kr. v Friesl. fol. 73 800. 805.

EMETHA. De Abten van *Werum* maaken dikwyls gewag van deze plaats, als van een Hofſtadt (*Villa*) in *Fivelingo*, die aldus genaamt is van de rivier *Emeſa*, waar uit toen een Haven hier naar toeliep. Even eens noemden de Romeinen die plaats *Amiſia*, daar de Ree was van hunne ſchepen, als leggende aan den inham van de rivier *Amiſia*, de (*Eems.*) Hedendaags behoudt dezelve insgelyks de benaming van EMEDA of EMDA, van de *Eems*, hoewel die wat verder daar van af is. Men ziet derhalven dat deze plaats den zelven naam in driederlei geſtalte nu en dan gekregen heeft, namelyk van AMISIA,

Alting Not. Germ. Inf. P. fol. 48

EME-

EMETHA, en EMDA. De Roomſche Vlooten plagten by deze plaats altydt op anker te leggen, tot dat de Legers, van hunnen togt tegens de *Chaukken* of *Cherusken* wederkomende, ingeſcheept waren in de vaartuigen, waar mede zy daar gebragt waren; gelyk wy op een andere plaats getoont hebben. De naam wyſt de gelegentheit genoeg aan, die noch overgebleven is aan een zeer klein Dorp, aan den Weſtkant van de *Fivel*, of het *Damſter diep*, gelegen drie uuren van de ſtadt *Groningen*, een gemeene Duitſche myl van *Werum*, en een weinig verder van *Appingadam*. De Wereldtbeſchryver *Ptolemæus* heeft deeze zelfde plaats in zynen tydt al getelt onder de beruchtſte plaatzen van het Over-Rhynſch *Germaniën*. Immers het is een aanzienlyk Merktvlek geweeſt, zoo lang men daar heeft konnen hebben het gemak van die oude Ree of Haven: en met dezen naam is de zelve langen tydt bekender geweeſt als met den eigen naam van EMETHA. Aldus geeft *Emo* overal te verſtaan, dat de welvarenſte plaatzen van *Fivelingo* in zynen tydt geweeſt zyn, *Lopeshem*, *Emetha*, en *Fermeshem:* en dat dienvolgens *Olivier*, de Kruisvaartprediker, zyne ſtandtplaatzen gehadt heeft in *Lopeshem*, het *Merktvlek*, en *Fermeshem*. Insgelyks verhaalt de onbekende Monnik, die de Kronyk van zynen Abt *Menco* tot het jaar 1296 vervolgt heeft, als *Folcard* de navolger van *Outger*, de vyfde Abt te *Werum* was, dat die van *Fivelingo* voor eene gewoonte hadden, met het begin van ieder jaar by een te komen in het *Merktvlek*, daar door verſtaande dat van *Emetha*, om hunne Burgemeeſteren den niewen eedt af te neemen, op eenen vaſtgeſtelden dag die Verſchynings-Maandag / of 's Konings-Maandag / (*Skeynosmandey*) genoemt was, namelyk de tweede maandag na Kersmis; nu gemeenlyk genoemt Maandag na drie Koningen / die noch hedendaags te *Groningen* de eerſte Rechtdag in het niewe jaar is. De *Fivelingers* hebben op hun eigen houtje, tegens het goedtvinden van de algemeene Frieſche Vergaderinge, behalven veele andere dingen, vry ſtout en vermeetel zich aangematigt, hier van eene Stadt (*Villa*) te maaken; aan deeze plaatze vergunnende de hoogſte Rechten die van niemant dan van den Souverein, of Opperheer, plagten vergunt te worden; als daar zyn, 1. Het *Stapelrecht*, dat is het voorrecht om koopmanſchappen daar op te ſlaan, tot dien einde, in het jaar 1219. gebouwt en voltooit hebbende een zeer groot *Voorraadthuis*, waar in de zelve opgeſlagen wierden. 2. van *Munt te ſlaan*, welke *Embder munt* (*Emethenſium*) genoemt, en overal langen tydt gangbaar geweeſt is, zynde de gedachtenis van de Embder-gulden noch niet uitgeſtorven, die weleer ook onder den naam van een *Fivelinger Mark* bekent waren 3. Van eene *Doorluchtige* en *Gemeene* Geleertheitsſchoole, over welke eerſte *Emo* zelf het beſtier gehadt heeft eer hy *Abt* wierd, wanneer zy groote toeloop hadde: doch de andere heeft *Menco* als een Queekhof, (*Seminarium*) in het jaar 1276. daar by gedaan. 4. Van *Gemeenſchappen* die Gilden genoemt worden, waar van noch tot een bewys is een plaats, de Gildekamp genaamt. Maar al dit beſtaan hebben eindelyk die van *Groningen* en *Hunſingo*, volgens beſluit van de Algemeene Vergaderinge, die in het jaar 1232. te *Groningen* gehouden is, om ver geſtooten; en niet lang daar na is dit alles van zelf te niet geloopen, doordien de Stroom zoo veel modder in de Haven ſpoelde, dat de zelve geheel geſtopt, en, gelyk *Menco* ſpreekt, allengskens droog geworden, en vervolgens met ſtroo en miſt vervult is. Omtrent dien zelven tydt is ook de *S. Andries* Kerk verbrandt; aldus is deze plaats allengskens een gering Dorp geworden; het welk men onderſcheidtshalven den naam van WESTER-EMDEN heeft beginnen te geeven, nadat, omtrent het jaar 1300. even heeft beginnen bekent te worden het Kaſteel en Dorp EMBDEN, gelegen aan den Ooſtkant van de Rivier de *Eems*, zynde een Erfgoedt van een Geſlacht van den zelven naam: naderhandt eene beroemde Koopſtadt, en allom bekent, doordien de Kerk, voor twee eeuwen uit Babel vlugtende, daar eene herberg en ſchuilplaats heeft gehadt. Hier uit blykt nu dat zy alle mis zyn, die als iets roemryks de *Embdermunt*, toen al voor eene eeuwe overal bekent geweeſt, aan dit *Ooſter-Embden*, dat voor weinig tydt van viſſchershutjens opgekomen is, toeſchryven, om hunne Geboorteſtadt eene eeuwe meer ouderdom toe te voegen; even eens als of alles niews min loffelyk was: dit alleen tot hunnen grondtſlag neemende, dat *Emo*, die in dien tydt heeft geleeft, geſchreven heeft, dat de *Embder munt* in den jaare 1232 aan den overkant van de *Eems* gangbaar is geweeſt. Gelyk of penningen nooit gangbaar waren buiten den Staat waar in zy gemunt zyn, zelf niet onder Bontgenooten, die door eenen ſtroom alleen van den anderen waren afgeſcheiden.

EMILIA, dochter van Prins *Willem den I.* volle zuſter van Prins *Maurits*; zy ging een heimelyk huwelyk aan met *Don Emanuël*, Prins van *Portugaal*, zoon van *Don Antonio*, verdreeven Koning van 't genoemde Ryk. Wat daar op volgde, zie op EMANUEL: (DON) Zoo zeer beminde ze hem, dat, toen zy naar haren broeder Prins *Mauritz*, in het leger voor *Breevoort*, trok, om zyne bewilliging in 't huwelyk te verzoeken, een koffertjen met juweelen gaf; zeggende, *Indien haaren Broeder haar ergens in bewaringe mogt doen ſtellen, hy't geen in't kiſtjen was voor zich zou behouden, om'er van te leeven: Indien ze weêr quam, zouze het toch wel weêr krygen*, enz. „ Rondt uit zeî „ zy tegen Prins *Maurits*, wel getrooſt te zyn, indien zy „ maar zyne Gemalinne mogt worden, met hem armoede „ te lyden: haare jonger Zuſters hadden alreedts deſti- „ ge huwelyken gedaan, men liet haar zitten en oudt „ worden zonder eenen echtgenoot voor haar op te zoe- „ ken: dus zou zy wel altydt ongetrouwt moeten bly- „ ven, enz. Het ſlimſte was, dat zy de heimelyke trouw door eenen Roomſchen Prieſter, ten dien einde in haare kamer ontboden, had doen verrichten. Daar na dorſt zy noch eenen brief aan de *Staten Generaal* ſchryven; dat zy zich van eenen Roomſchen Prieſter hadde doen trouwen, omdat anderzins de *Roomſch-Catholyken* 't huwelyk voor onwettig hielden; en daar door hunne kinderen van het Recht op de Kroon van *Portugaal* verſteeken zouden konnen worden. De *Heeren Staten* vraagden *Don Emanuël*; wie hem zoo ſtout gemaakt hadde, zulk een ſtuk te onderſtaan zonder hunne en haars broeders bewilligingе? Hy antwoordde, *Prinſes Emilia had het dus begeert, en hy meende daar in niets misdaan te hebben.* Op eene andere vraage; *Waar mede hy haar naar haaren ſtaat meende te onderhouden?* Liet hy zich hooren; *Op de middeltjens die hy hadde; en indien die niet genoeg waren, wilde hy den Koning van Spanjen zyn recht op Portugaal opdraagen, dan zou hy genoeg hebben.* Op eene andere gedaane vraage, gaf hy een onbeſchaamt beſcheidt. Wat zich daar omtrent verder voordeedt; zie op EMANUEL (DON.) Toen hem van de *Staten* geboden wierd uit de *Nederlanden* te vertrekken, ging hy naar *Wezel:* Prinſes *Emilia* wilde hartnekkig hem volgen, zonder naar eenige redenen te luiſteren. Daarom deedt Prins *Maurits* haar aanzeggen: *Dat, vermits zy noch op vrienden raadt, noch op den luiſter van haar huis paſſen wou, by de handen van haar aftrok, en haar voor geene zuſter meer kende:* Hy begeerde ook van haar alle de juweelen wederom die zy van hem ontfangen had: zeî haar de 2000 guldens, jaarlyks van hem genoten, boven en meer dan in 't vaderlyke teſtament (zynde 3000 guldens) van dien tydt af, op. Evenwel begaf zy zich naar *Wezel* by haren *Don Emanuël*, alzoo Prins *Maurits* haar niet met geweldt wilde weêrhouden: 't vervolg is te vinden ter boven aangeweze plaatze.

P. C. Bor. Nederl. oorlogen, 34 Boek fol. 22.

Idem Bor, ibidem fol. 23.

Idem ibid.

EMINGA, ÆMINGA, een Slot of adelyk Huis in de *Vrieſche* Grietenije *Wonſeradeel*, onder *Weſtergoo*, in 't dorp *Parrega*. *Winſem.*

EMISGA, EMISGOE, EMISGONIA: Dit woordt beteekent Landen gelegen aan de rivier de *Eems*, die de Oude *Emis* en *Emeſe*, de Romeinen *Amiſia* genoemt hebben. Dit landt wordt op verſcheide wyzen verdeelt, voor- eerſt in *Ooſter* en *Weſter-Emiſgoe*; het *Ooſter* wederom in het Opper- en Neder quartier: het Neder-quartier eindelyk in *Emiſgoe*, genomen in eene ruime of nauwe beteekenis. Het Neder / of Laage *Emisgoe*, word in eene ruime beteekenis van *Karel den Grooten* bepaalt met de Noordtzee tuſſchen de *Eems* en de *Jada*, die hy *Edoos moeras* noemt, in den brief waar by hy de grenzen van het Stift *Bremen* bepaalt, van den 11 Julius, in het jaar 788. *Adam van Bremen* noemt dit zelve Quartier het Graafſchap van *Frieslandt*, (*Freſiæ*) het welk de Aartsbiſſchop, nadat *Egbert de Sax* gebannen was, by gifte van Keizer *Henrik den IV.* hoewel maar voor eenen korten tydt, ook bezeten heeft. Neder-EMISGOE (EMISGONIA) in eene nauwe beteekenis genomen, word hedendaags genoemt Eemslandt / waar in *Emo* optelt de *Uttumers* en *Huſemers*, die *Emmius* noemt die van *Uttum* en *Groothuiſen*; en by gevolg alle die langs den Ooſter-oever van de *Neder-Eems* woonen, van het moerig landt het geen Moermerlandt word genaamt, tot aan de bogt van *Norden* toe. Het Opper-ooſter EMISGOE (EMISGONIA) is by *Emo* een klein ſtukje van *Munſterlandt*, waar in het vlek Eskathorp / nu Aſſchendorp / het welk voor dezen en nu noch door den merktdag beroemt is, legt; insgelyks het Kaſteeltjen *Freſenborgh*. Eindelyk *Weſter-Emiſgoe* (EMISGONIA) het welk alleen tot ons oogmerk dient, en van *Alfridus* EMISGA genoemt wordt, ſtelt hy aan den ſlinker oever van de *Eems*, tuſſchen *Fivilga* en *Rediritga*, dat is, volgens die van *Werum*, tuſſchen *Fivelgonia* en het *Reyderlandt*, daar nu het *Oldampt* is, wiens ingezetenen langs de Rivier woonende, zoo lange zy onbeſchadigt van den *Dollart* bleven, *Menterners* (*Menternenſes*) genoemt wierden. Men vindt by *Alfridus* wel doorgaans het woordt *Fediritga*, doch door verzinninge, 't geen uit het gezeide meer dan overvloedig blykt; zoo dat niemant het qualyk zal neemen, veel min geſtoort zyn, dat wy dit woordt hier in *Rediritga*, dat is, Reyderlandt / verandert hebben; dewyl de gelegentheit der plaatzen zulks vereiſchte.

Alting Not. Germ. Inf. P. 2. fol. 56.

Apud Ad. Brev. l. 1. c. 10.

In vita Ludgeri l. 1. c. 4.

EMMEN, een Dorp in het landtſchap *Drenth*, onder het Dingſpil *Zuidervelt*; 't heeft een Schout, ook Kerk *Picard Annal.*

[Drenth. p. 263.] Kerk en Predikant, behoorende onder 't Classis van *Zuiderveldt*.

EMMENES, anders ook EMENES, of EEMENES, een voornaam Dorp onder het *Eemlandtsche* Quartier in 't Sticht *Utrecht*. Het word in *Emmenes binnen-* en *buitendyks-* verdeelt. In den oorlog van Grave *Willem van Hollandt* tegen *d'Utrechtschen*, die met alle zyne magt van *Hollanders* en *Zeeuwen* op de stadt *Utrecht* afquam, in het jaar 1345. wendden die van *Emmenes* zich tot den Grave, en namen den naam van *Oost-Hollanders* aan: maar 't bequam hun zeer qualyk. [M. Vossii Jaarb p. 368. & seq.] Want als Grave *Willem* weinig tydts daar na van *Utrecht*, daar hy stilstandt van wapenen mede gemaakt hadde, afgetrokken, en in eenen slag tegen de *Vriezen* doodt gebleven was, viel Bisschop *Jan van Arckel*, zoo haast de gedachte wapenschorssinge was geëindigt, met een hoop volk op *Emmenes* aan, sloeg een goedt deel van deeze Niewe *Oost-Hollanders*, die zich ter weere stelden, doodt, voerde, nevens veele gevangenen, eenen grooten roof daar uit, en stak het Dorp in brandt. In het jaar 1348. in eenen niew ontblaakten oorlog tusschen *Hollandt* en 't *Sticht*, vielen die van *Eemenes* andermaal Bisschop *Jan van Arkel* en 't Sticht af, zelfs met afzweeringe; en namen ook weder den naam van *Oost-Hollanders* aan. [O.H.Kr. fol. 381.] De Grave van *Hollandt* stelde *Melis van Mynden*, uit het *Amstels* Geslachte, en eenen dapperen heldt, hen tot Hooftman. Bisschop *Jan* rukte spoedig naar *Hollandt* voort, liep de naburigste *Hollandtsche* plaatzen eerst af, en trok toen regelrecht op *Oost-Hollandt* aan: de inwoonders verwachtten hem met den degen in de vuist. Het gevecht was hartnekkig genoeg, en de *Eemenessers* zouden ook den *Bisschopschen* spels genoeg gemaakt hebben, indien *Melis van Mynden* niet gevangen ware geworden, dat zulk eene verslagentheit onder hen veroorzaakte, dat zy meest alle doodtgeslagen wierden. De weinige ontkomenen wierden van de overwinners tot in het Dorp vervolgt, dat de *Utrechtschen* haast vermeesterden. Dies te strenger wierdt 'er met de *Eemenessers* gehandelt, omdat zy andermaal hunnen eedt gebroken hadden, en de *Hollanders* toegevallen waren. [Vossius Jaarb. p. 412. 415.] De *Hollanders* vielen ook wel in 't *Sticht*, en plonderden *Jutfaas*, dat zy ook in brandt staken: maar daar tegen trok de *Bisschop* in het landt van *Woerden*, doorliep *Amstellandt*, en keerde met zyne Stichtsen, met buit overladen, weêr naar *Utrecht*. In het jaar 1355 gingen de *Eemenessers* al wederom hunnen voorigen gang, en vielen voor de derde maal van den *Bisschop* af, namen ook, voor de derde reize, den naam van *Oost-Hollanders* aan. Het zou hun al wederom zeer qualyk bekomen hebben, indien niet de Vrede tusschen Bisschop *Jan van Utrecht*, en Grave *Willem van Hollandt* gesloten was, daar by bedongen wierd, dat de *Bisschop* die van *Eemenes* hunne wederspannigheit zou vergeeven, en zy onder zyn gebiedt zouden keeren. [O.H.Kr. fol. 529. Boxhorn Toon. f. 326.] In het jaar 1482. was'er een oorlog tusschen *Hollandt* en *'t Sticht*; Bisschop *David van Burgundiën* veroverde en plonderde *Naarden*: hy zou de Stadt verbrandt hebben, indien de burgers niet belooft hadden, op zekere termynen, eene groote somme geldts te zullen opbrengen; uit dien hoofde, en ten dien einde nam hy hondert en veertig Gyzelaars mede: maar daar tegen vielen die van *Hollandt* in het *Sticht*, veroverden *Emmenes* stormenderhandt, sloegen al die zy 'er in vonden doodt, plonderden het Dorp, en staken 'er vervolgens den brandt in. Het had aan beide einden in dien tydt wel maar eenen uitgang, en eenen ingang, ook was 't wel ruim eene myl weegs lang met volk uit *Utrecht* en *Amersfoort*, mitsgaders krygsbehoeften voorzien, in eenen moerassigen veengrondt, met putten en groeven uitgedolven, nochtans waren'er de *Hollanders*, door storm op storm, meesters van geworden. [Idem Boxhorn p. 328.] Tusschen die van *Utrecht* en *Hollandt* is oudtydts groot verschil geweest over de grensscheidinge en bepalinge van *Goylandt*: ook hebben de laatstgenoemden willen beweeren, dat *Eemenes* onder *Hollandt* zou hebben behoort: in November 1502 dedenze daar van informatiën neemen; maar het bewys daar van ingewonnen, door de verklaringe van eenen *Lauwer Hendriksz*, is zoo mager, dat het zich schaamen zou hier ingelast te zyn; men kan het zien in *Boxhorn*. [Idem ibid.] Gelyk *Emmenes* in *Binnen-* en *Buitendyks* is verdeelt, heeft het ook twee Kerken en Predikanten, staande onder het Classis van *Amersfoort*.

[Alting Not. Germ. Infer. Tom. 2. fol. 57.] EMMEN, EMNE, een Dorp daar een Schout is, in het bovengedeelte van *Drenth*, twee uuren van *Koeverden*, het welk de *Twenters*, omtrent het jaar 1228. met het geheele rechtsgebiedt van den Schout, uitgeplondert en verbrandt hebben; gelyk zulks van den ongenoemden Schryver van het Perkamenteboek te *Utrecht* word verhaalt. Hedendaags hiet het EMMEN.

EMMERENGEN, of EMMERINGEN, een voornaam Dorp en Heerlykheit in het Sticht *Utrecht*, gemeenlyk *Amerongen* gezegt; zie op AMERONGEN.

[J. de Raey Diction. Geogr.] EMMERIK, dit is eene sterke Stadt in *Duitschlandt* geweest; legt in het Noorder-deel van 't Hertogdom *Kleef* aan den *Rhyn*, niet verre van de grenzen van 't *Graafschap Zutphen*. Schoon deze Stadt nu niet meer onder de bescherminge, noch in 't bezit van den *Staat* is, zullen wy echter van haar handelen; niet alleen omdat ze gedurende de *Kleefsche*, *Gulikſche*, en *Bergsche* verschillen, tusschen *Brandenburg* en *Palts-Niewburg*, wegens het recht van erfenisse, van den *Staat* voor 't *Spaansch* geweldt verzeekert, en met Guarnizoen bezet is geweest, en tot het jaar 1672 daar in gehouden: maar ook om dat ze voortydts onder *Gelderlandt*, of *Zutphen*, en onder 't Sticht van *Utrecht* behoort heeft. [Zeill. Itin. Germ. 1 de. fol. 5.] Eenigen schryven *Emmerik* eenen zeer gryzen ouderdom, zelfs wel omtrent van 50 jaaren voor Christus geboorte, toe. De oorzaak, d'aanvang van den bouw der Stadt, en de naamreden word van veelen gestelt deze te wezen: *Ambioriks*, een Koningkje der *Eburonen*, en *Induciomarus*, der *Treviren*, spanden t'zamen tegen de *Romeinen*, in het afwezen van *Julius Cæsar*, onder wien zy zich onderworpen hadden; sloegen zeer gelukkig een gedeelte van 't *Roomsch* leger, doch *Induciomarus* sneuvelde, en al de buit, die zeer groot, kostelyk, en veel was, viel in *Ambioriks* handen, die, om voortaan gerust te leeven, zich met dien roof naar d'overzyde des *Rhyns* zou begeeven, eene Stadt gesticht, en aan haar den naam van *Ambrik* gegeeven hebben. [Idem B.Nider.] Dat *Ambrik*, of liever *Emmerik*, eene zeer oude Stadt is, blykt niet alleen uit verscheide Burgten en Gedenktekenen, noch in wezen; maar ook uit het hooge Choor der Munsterkerke van *Willibrord*, toen hy van *Romen* naar *Utrecht*, in 't jaar 697. of 696. trok, verordineert om ter eere van *S. Marten*, *Bisschop van Tours* in *Vrankryk*, gebouwt te worden, omdat hy (*S. Marten*) ter dier plaatze met groote blydschap van Bisschop *Suigbert*, ontfangen en ontmoet wierd. [B.Nider ant. Germ. cap.] De *Oude Hollandtsche Kronyk*, van dit laatste spreekende, noemt deze Stadt Embrik/ ter dier tydt de voornaamste van alle d'omgelege steden. [L.Flor. lib. 3] In het jaar 1008. toen *Adelbold* Bisschop was, of wierd, was *Emmerik* alleen voor de helft *Geldersch*: maar *Otto de II.* vyfde Grave van *Gelder* en *Zutphen*, bragt die Stadt, in 't jaar 1181. geheel aan het Vorstendom van *Gelderlandt*: [Valk. veru t Euro. p. 42] vergunde ook daar aan, en aan 't Schependom, zoodanige privilegiën en rechten als de *Geldersche* Steden genoten. [Guic. Nede. fol. 3] In 't jaar 1208. zyn'er brieven van verdrag tusschen Grave *Gerard van Gelder* en den Bisschop van *Utrecht* gewisselt, belangende het recht over, en het bestel in de stadt *Emmerik*. Vermits nu de Heeren van *'s Heerenberg* en *Wisch* die van *Emmerik* gedurig overlast deeden, verstoorden, en in het ophaalen van hare inkomsten verhinderden, hebben Prooft, Deeken, en gezamentlyk 't Godtshuis te *Emmerik*, in het jaar 1233. Grave *Otto den III.* van *Gelder* en *Zutphen*, ten Beschermheer van de Stadt aangenomen: [Hube. Thom Leod.] ook gaf *Henrik* van *'s Heerenberg* aan hem over, in 't jaar 1237. zyn recht binnen de Stadt van *Emmerik*, tot dien tydt toe een open Vlek geweest, dat Grave *Otto* toen met muuren en graften omtrok; [Idem Valke. pag 42] en zelfs ook, door toestemminge en 't gezagh van *Keizer Frederik den I.* tot eene Ryksstadt maakte. [Idem Zeiler fol. 61] In het jaar 1261. heeft Bisschop *Henrik van Vyanen*, by zegel en brief, aan Grave *Otto van Gelder* verkocht al zyn recht op de stadt *Emmerik* voor tien ponden jaarlyks. [O.H.Kr. fol 37 Ponta. Gelder geschie. 2 deel fol. 82] *Eduard de II.* derde Hertog van *Gelder*, nam voor, wegens 't verschil met zynen Schoonbroeder den Grave van *Kleef*, om *Emmerik* in handen van zyne Zuster *Machteld*, Gemalinne des *Klevenaars*, te stellen, in plaatze, of ten onderpandt van de beloofde huwelyks-penningen, in het jaar 1366. Naderhandt heeft *Reinald de IV.* in 't jaar 1379. in steede van zyn losgeldt, *Emmerik* geheel aan Hertog *Adolf van Kleef* overgegeeven. [Valken item Pontan fol. 42 44. 47] Dus wierd deeze stadt *Kleefsch*, en tot eene *Hanse-stadt* gemaakt. Maar toen, na de doodt van *Jan Willem*, Hertog *van Gulik*, *Kleef* en *Berg*, in 't jaar 1609. verscheide Vorsten, vermits hy kinderloos overleedt, aanspraak op die Landen maakten, ontstont'er een zwaare twist over het recht van Erfvolginge. [Idem Valken dict. pa 428.] *Keur-Brandenburg* en *Palts-Niewburg* stelden zich ten eersten in het bezit, hielden het ook in, zich tegen de Rooms-Catholyke Vorsten aankantende, tot dat Paltsgrave *Wolfgang Willem*, Hertog van *Niewburg*, om dien vetten brok alleen te krygen, en den *Brandenburger* gansch uit te sluiten, de Euangelische religie afzwoer, en Roomschgezindt wierd. Zyn oogmerk was om daar door de hulpe van veele Roomschgezinde Standen te bekoomen; het miste hem ook voor zoo verre niet: want *Spanjen* deedt hem, boven anderen, grooten bystant. Geheel *Europa* scheen over deezen handel in de wapenen te zullen komen. Vermits de *Niewburger* hulpe aan *Spanjen* had, zocht de Keurvorst, *Johan Sigismund van Brandenburg*, die, van Luthersch, Gereformeert geworden was, heul by de *Staten Generaal*; [Bor ver volg op Carion. Abellin. Theatr. Europ. Tom. I. Sande vervolg op Reyd &c.] die, schoon met *Spanjen* in Bestant, niet raadzaam vonden de *Spaanschen* zoo na aan hunne grenzen te hebben; veel min dat zy, in het *Kleefsch*, *Gulikſch*, en *Bergslandt*, hunne nabuuren zouden worden. Vermits nu *Spanjen* op den naam van *Niewburg* oorlogde, zondt de *Vereenigde Staat* hun krygsvolk derwaarts op den naam van *Brandenburg*. Dikmaals bevonden zich de beide legers zeer na by een, zonder den anderen eenig leedt te doen; dewyle het den *Spaanschen* niet gelegen quam in eenen niewen oorlog met den *Staat* te treeden, daar ze eerst onlangs met zoo groo-

te moeite, enz. den *Staat* hadde konnen beweegen, om eenen ſtilſtant van wapenen toe te willen ſtaan. *Spinola* veroverde op des *Niewburgers* naam *Orſoy*, *Wezel*, enz. De *Staatſchen*, onder Prins *Maurits*, daar tegen verzeekerden zich van *Emmerik*, *Rees*, *Goch*, *Kalker*, enz. De Steden daar *Spaanſch* volk in lag deeden de *Staatſchen* niet aan; noch ook de *Spaanſchen* de Steden daar *Staten* volk in lag. De *Staten* omringden *Emmerik* met eenen zwaaren wal, zeven bolwerken, en zes ravelyns; maakten daar boven eene Schans met vier bolwerken en twee hoornwerken, aan d'overzyde van den *Rhyn*, en noemdenze het *Oranje-Fort*, bezettende dat met een goedt Guarnizoen: met inzicht, indien *Keur-Brandenburg*, na het afdoen der verſchillen, *Emmerik* weêr in handen wilde hebben, hy alvoorens de gedaane koſten zou moeten goedt doen; die met den tydt zoo hoog liepen, dat hy daar noch zin, noch, wegens zyn onvermogen, luſt toe hadde, en alzoo bleef *Emmerik* met *Staten* volk bezet. Het gedachte *Oranje-fort*, (ter beſcherminge van de Stadt, die aan de *Rhyn*-zyde maar eenen enkelen muur hadde, gemaakt) wierd door den *Ouden Rhyn*, en het graaven van eene grift, (den *Niewen Rhyn* genaamt) zoodanig afgeſpoelt, dat de *Staat* raadzaam vondt, in 't jaar 1668. het geheel te vernietigen: maar alzoo de Stadt daar door zoodanig verzwakt wierd, dat ze bezwaarlyk eenen harden aanval zou hebben konnen uitſtaan, hadden de *Staten Generaal*, voor de aannaderinge der *Franſchen* in 't jaar 1672. in plaatze van 't gedachte *Fort*, een Redout, en voor de Stadts muur eene batterye opgeworpen, de graften laten verdiepen, de borſtweeringen verzwaaren, de wallen zeer net opmaaken met ſtormpaalen, ſchanskorven, enz. en met 19 ſtukken Geſchut beplanten. Het Magazyn was ongemeen wel voorzien; maar de bezettinge zoo gering, dat ze op der *Franſchen* komſte geen 700 mannen kon uitmaaken; meeſt niewgeworven volk, waar van noch omtrent 100 koppen op het Huis te *Ulſt*, aan den Ouden *Yſſel*, twee mylen van *Emmerik*, gezonden wierden. 't Was in dien tydt een zeldzaam beſtier, daar goede magazynen waren, was geen volk; daar volk was, waren geene magazynen. Vermits nu tydinge quam dat *Orſoy*, *Rynberk*, *Weſel*, en *Burik* alreeds in handen van den vyandt waren overgegaan, en het ſlechte Guarnizoen in *Emmerik* niet in ſtaat was om gewelt te keeren, gaven de *Heeren Gedeputeerden te Velde* ordre aan de ſoldaaten om uit te trekken naar *Rees*, en 't Huis te *Ulſt*: al d'artillery, wapenen, en leeftocht ten ſpoedigſten naar *Schenkenſchans* te vervoeren, zynde niet meer dan anderhalf uur van *Emmerik*. Dit geſchiedde den 7 Junius, N. Styl, tegen den avondt. Ten 9 of 10 uuren maakte de Majoor, by 't geeven van 't woordt, het aan de Serjanten bekent: 's morgens met den dag wierd de groote Krygsraadt vergadert. Ter zelver tydt liep een gerucht, dat de *Franſchen Rees* al belegert hadden; ook quamen 'er veele naar *Emmerik* met hunne beeſten vluchten; dat eene groote opſchuddinge veroorzaakte: want de Bezetting meende dat het ſtof, 't geen zy zagen, van het vooruit draven der *Franſche Dragonderen* quam; zoo dat hen zulk eene vreeze overviel, dat al het Krygsvolk 's voormiddags tuſſchen 9 en 10 uuren in groote verwarringe de vlucht nam, al het Geſchut, Krygstuig, enz. achterlaatende. De Magiſtraat, zich in dezen noodt bevindende, zondt Afgevaerdigden aan den Prins van *Condé*, om hunne Stadt onzydig te mogen houden, verzoekende met een *Sauveguarde*. *Condé* bewilligde daar niet in, maar dreigde het Geſchut voor ſleutels van hunne poorten te zullen gebruiken: des moſten zy in verdrag treeden, en de Stadt overgeeven op diergelyke voorwaarden als *Wezel:* op den zelfden avondt (den 8 Junius) trokken de *Franſchen* daar binnen. Onaangezien nu by '*t Verdrag* der overgave uitdrukkelyk, en by onderteekeninge belooft was, dat de inwoonders by hunne Religie, Kerken, en Schoolen zouden blyven, wierden echter de Gereformeerden van hunne beide Kerken, binnen acht dagen, ontzet: de grootſte wierd tot een Gaſthuis gemaakt; de andere hielden de Rooms-Catholykenin, zonder te lyden dat eenige lyken van Onroomſchen daar in ten grave gebragt wierden; zoo dat de laatſten daar door genoodtzaakt waren die te begraaven daar ze konden, of mogten, enz. In den Vrede tuſſchen *Brandenburg* en Koning *Lodewyk de XIV.* wierd belooft *Emmerik*, en alle andere *Kleefſche* plaatzen, aan zyne Keurvorſtelyke Doorluchtigheit in te ruimen. Aldus is deze Stadt, die den *Staat* zoo veel gekoſt hadde, weêr ganſch uit de magt van den *Staat* geraakt. Dit, boven voorby gegaan, dient echter niet vergeeten: Lang voor de gedachte *Gulikſche* verſchillen, hadden de *Staten Generaal*, door Prins *Maurits*, de Stadt *Emmerik* den *Spaanſchen* (die veele Steden op den Ryksbodem reeds ingenomen hadden) in het jaar 1598. weêr ontweldigt, en in handen van den Vorſt van *Kleef* herſtelt, met beding dat hy geene *Spaanſche* bezettinge daar binnen mogte laaten. Toen nu de *Spaanſchen* in het jaar 1599. eenen niewen aanſlag tegen *Emmerik* ondernomen hadden, verzocht de Burgery aan den *Staat* eenig volk, om hen tegen den *Spanjaart* te beſchermen: zulks verkreeg ze, en de

Idem Bor Abell. Sande Valken. ibid pag. 428.

Idem Valken. p. 429.

Idem ibid.

Zaſtel. toll. Mercur. 3 deel, ag. 73. alken. erwart uropa 430. 31. ylv. ervolg Ait- ma Stuk, l. 241.

Bezetting bleef'er tot het jaar 1600. wanneer de Heeren Staten *Emmerik* andermaal in handen van den Hertog van *Gulik* en *Kleef* ſtelden, onder belofte dat zyne Keizerlyke *Majeſteit*, en het Duitſche Ryk uitwerken zouden, dat Aarts-Hertog *Albertus*, toen, door huwelyk met *Iſabella Clara Eugenia*, Heer der *Spaanſche* Nederlanden, aan *Keulen*, *Rynberk* zou herſtellen; opdat dus het Duitſche ryk wederzyds in ruſt mogte blyven. Maar vermits daar niets met allen van quam, heeft Prins *Maurits* met het *Staats* leger 1601. *Rynberk* belegert en verovert. Boven eene der Stadts poorten van *Emmerik* ſtaat in goude letteren, FELIX CIVITAS QUÆ IN TEMPORE PACIS DE BELLO COGITAT: *Gelukkig is de Stadt die in tydt van vrede om den oorlog denkt.*

Zeilerus Itinerar Germ. 1 deel, fol. 625. Schleid. Fons latin. p 2. pag. 172. Meteren fol. 449. Reyd f. 552. 619.

EMMERINGEN; zie op AMERONGEN.

EMMICHOVEN, by *S. van Leeuwen* onder de Dorpen en Heerlykheden van het landt van *Altena* in *Hollandt* gerekent.

EMS, EMBS, eene Rivier, enz. zie EEMS.

EMUM; aldus noemt de ſchryver, die het verhaal van *Menco* vervolgt heeft, op 't jaar 1280. zeker Dorp tuſſchen *Wirthum* en *Emetha* in *Fivelingo*. Doch ik zou denken dat door feil van den afſchryver een M geſchreven is in plaats van een N, en dat 'er moet ſtaan ENUM; het welk hedendaags een klein Dorp is, doch in voortreffelyk bouwlandt nauwelyks eenig ander toegeevende. Het legt wat minder dan vier gemeene Duitſche mylen van de Stadt *Groningen*, Zuidooſtwaart aan.

Alting Not. Germ. Inſer. Tom. II. pag. 50.

ENCKHUIZEN, eene tamelyke ſterke Stadt in de Vereenigde *Nederlanden*, in 't Ooſter deel van *Noordt-Hollandt*, met eene goede Haven aan de Zuiderzee, en tegen haar gewelt met zeer ſterke Dyken wel bewaart: echter niet heel buiten gevaar, als 't bleek in 't jaar 1514. toen, door eene inbreuk, een gedeelte van de Stadts veſten met veele huizen om verre geworpen wierden. Over des naams oorſpronk valt (als naar gewoonte) veel verſchil: *Boxhorn* is van gevoelen, dat de naam van de Haringen herkomt, die daar in grooten overvloedt gevangen wierden, en noch gevangen worden; en van de Viſſchers huizen, t'zamen gevoegt HARINK-HUIZEN uitmakende: daar dan, het harde HAR afgelaaten, de naam van *Ink-* of *Enk-huizen* allenskens uit geſproten zoude zyn; tot hun voordeel neemen de geene, die met hem daar in overeen ſtemmen, het wapen (de *drie Haringen*) van *Enkhuizen*. Evenwel ſchynt *Boxhorn*, op eene andere plaatze, met de zulken te ſpotten, die den oorſprongk van den naam eener Stadt in haar wapen willen zoeken, of vinden: aleens of hy, zyne voorige uitvindinge van *Harink-Huizen* vergeeten hebbende, met zyn eigen *Harinkhuizen* ſchimpte; en mogelyk niet zonder reden: want waarom zou het Dorp *Harinkhuizen*, van oudts en noch zoo genaamt, zynen naam niet, zoo wel als de Stadt, in *Ink-* of *Enk-Huizen* verwiſſelt hebben? *Junius* is van gedachten dat *Enkhuizen* dien naam eerſt van *Enkele Huizen*, in 't begin wat wydt van den anderen, en naderhant toegegroeit tot een Dorp, Stadt en Koopſtadt, ontleent zou hebben. *S. van Leeuwen*, noch *P. Montanus*, komt het gevoelen van *Adrianus Junius* niet vreemt of onwaarſchynlyk voor. Maar *J. F. le Petit* neemt daar by *enge* en *enkele* Huizen; te weeten, weinige en ganſch geen ruime woningen, doch zoo dicht by malkander, dat men dit Dorp, omdat het zoo na byeen, zoo eng, en met zulke enge wooningen, tegen de ruime gewoonte van andere dorpen, zou bebouwt of betimmert zyn geweeſt, den naam van *Enkhuizen*, als wat ongemeens, zou gegeeven hebben. Dat'er de *Deenen* en *Noormannen* den naam zouden hebben aangeplakt, wegens de gelykenis naar *Eklenforde*, in *Sleeswyk*, is te verre en te wydt gezocht. Die 't van *Eckelhuizen* afhaalen, zoeken 't vry wat dieper en diepzinniger; want indien *Eckel* een afſchouwen, ſchrik, yzinge van eenig ding betekent, zou 't konnen zyn dat zy, die eerſt eenige zoodanige huizen voor het bedyken hebben zien ſtaan, in een gedurig gevaar van door de zee ingezwolgen te worden, het voor huizen van ſchrik en gevaar aangezien hebben, waar door de plaats ook den naam van *Eckel-huizen* (nu in *Enk-huizen* verandert) kon hebben bekomen. De eerſte beginſſelen van de Stadt zyn al mede onzeker, echter naar vermoeden zeer oudt. Eenige ſtellen de *Noormannen*, anderen, noch verder, de *Romeinen* ſtichters van *Enkhuizen*; maar d'ervarenen in oudtheden berichten ons, dat men lang na 't jaar 1100. eerſt van de *Zuiderzee* wiſt te ſpreeken; en dat het water tuſſchen *Enkhuizen* en *Staveren* zeer nauw plag te zyn; dat *Enkhuizen* veel voorlandt hadde, dat, als onbedykt, door het aanklotzen van de zee, met'er tydt zoodanig afgekabbelt is, dat het eindelyk een gedeelte van deze plaats wechgenomen heeft. 't Geen noch tegenwoordig bewezen wordt, om dat de wooningen van *Enkhuizen* wel een gotelings ſchoot ver buitens dyks geſtaan hebben, doch nu overdekt zyn door de droogte, die men ten Zuidooſten van het hooft recht afvarende vindt: men meent dat daar de Kerk en de eerſte huizen hebben geſtaan, omdat die droogte noch heden het *Oude kerkhof* geheeten wordt. Voor 't jaar 1279. (anderen 1297 of 1296) vindtmen van *Enk-*

De Raey Dictio. Geogr. p. 199. Brugm. voor Scriver. Kronyk pag. 40. Boxhorn Toon. van Hollant pag. 365.

Idem Toon. van Zeelant 1 deel, p. 382. 383. Adrian. Junii Batav. S. van Leeuw. Bat. Ill. fol. 202. P. Montanus in Guicc. Nederl. fol. 219. P. Brugman pag. 40. Petit Nederl. Republ. pag. 110. Nicolai Heiſter. Itiner. Belg. p. 213. Winſem. Kr. van Vriesl. fol. 157. Putem. de Fluv. Germ. cap. 7. Leeuw. Bat. Ill. fol. 202.

huizen

huizen in de Hiſtoriën geen gewag; de beginſels waren zeer ſlecht, beſtaande in niet anders dan kleene hutjens, bewoont van lieden die weinig van doen, en eenen geringen omſlag hadden, alleen voorzien met een bakoven, en een ſchuit om meê te vaaren. In het gedachte jaar, als de *West-Friezen*, opgerokkent door den *Utrechtſchen Biſſchop*, *Woerden* ingenomen, *Lonigenburg* ter aarden geſmeeten, en *Medenblik* afgebrandt hadden, is *Jan van Avennes* (die 't bewindt over *Hollandt* en *Zeelandt*, in het afweezen van *Grave Jan*, hadde) tegens hen opgetrokken; hy zelf met een kleen heir in *Vrieslandt*; met eenen anderen hoop zondt hy de Heeren van *Arckel* en van der *Putten* naar *Enkhuizen* (toen niet onder de *Hollanders*, maar onder de vryc *Vriezen*) die deze plaats binnen weinig tydts vermeeſterden, en den brandt daar in ſtaken. *Boxhorn* zegt dat ze toen noch niet geſterkt was. In het jaar 1309. wedervoer deze ſtadt eens en andermaal een zeer zwaar onheil; de *Hollanders* deeden eenen togt in *Vrieslandt*, plonderden *Gaaſterlandt*, en 't quartier *Weſtergoo*: de *Weſtfriezen*, kort te vooren van de *Hollanders* t'ondergebragt, hadden'er mede by geweeſt, en onder hen die van *Enkhuizen*, die ongenadiger te werk gegaan hadden dan eenige anderen. Om dit te wreeken, vielen de *Vriezen* in *Weſt-Frieslandt*, ſtroopten allerwegen, en betaalden de *Enkhuizers* dubbelt: De *Enkhuizers* wiſten wie zy waren die de *Vriezen* den togt naar *Weſt-Frieslandt* geraaden hadden, enz. huurden derhalven eenigen, die de huizen dezer raadtgeevers heimelyk in brant ſtaken. Dat werk gingk wel aan, maar eenige brantſtichters wierden betrapt, en beleeden dat zy door die van *Enkhuizen* daar toe gekocht waren; 't welk eenen tweeden togt der *Vriezen* tegen de *Enkhuizers* verwekte; daar zy omtrent 45 huizen verbrandt hebbende, met eenen grooten roof te rugge keerden. In de zeer bloedige *Hoekſche* en *Cabeljauwſche* factiën, waar in het d'eene met of voor, en d'andere tegen Vrouwe *Jakoba* hield, heeft het volk van de gemelde *Gravinne* in 't jaar 1426. met eene ſcheepsvloot de Stadt *Enkhuizen* op klaaren middag overvallen, en, met groote wreedtheit, over de hondert goede lieden, gehouden voor *Cabeljauwſchen*, van hunne tafel doen opſtaan, en zoo terſtondt onthoofden. Maar dat bedryf wierd kort daar na op diergelyke wyze aan de anderen vergolden. Op S. Hieronymus dag, 1514 (1515) leed *Hollandt* zeer groote ſchade door eenen zwaaren inbreekenden watervloedt: te *Enkhuizen* heeft de zee, als gezegt is, veele huizen wechgeſpoelt, te gelyk met de bolwerken, en een groot gedeelte van de ſtadts veſten. In 't jaar 1537. deed Hertog *Karel van Gelder* te *Harderwyk* vyf ſchepen toeruſten, en zeer ſterk bemannen; deze ſtaken in het vallen van den avondt af, en kregen na middernacht *Enkhuizen* in 't gezicht. *Karel* oordeelde deze plaats, wegens de treffelyke haven, die in het jaar 1394. ruimte had voor meer dan 300 ſcheepen, voor hem beſt gelegen te zyn, om geheel *Hollandt* af te loopen, en te verwoeſten, en om voort, zoo daar uit, als uit zyne ſteden *Harderwyk* en *Elburg*, de ganſche Zuiderzee onveilig te houden; meende derhalven van *Enkhuizen* door verraſſinge meeſter te worden; en zulks te ligter, vermits toen de meeſte burgery en het bootsvolk ter ſcheepvaart buiten 's landts was: maar het water ontzakte d'aankomende *Gelderſchen*, zoo dat ze de haven niet konden krygen. Zy bleven wel een tydt lang op anker leggen, verwachtende eene betere kans, maar vermits de windt begon op te ſteeken, moſtenze, om niet by laage ebbe op het droogc te raaken, het anker kappen, en dus, zonder iets uitgerecht te hebben, het weêr naar huis wenden. Na dat in het jaar 1572 den *Briel* ganſch onverwacht, door de zoo genaamde *Watergeuzen*, ingenomen was, is ſtraks daar na *Enkhuizen* den *Spaanſchen* ook afgevallen: want gelyk *Duc d'Alba* over het verlies van den *Briel*, daar meer andere Steden op volgden, zeer ontzet was, beval hy t'*Amſterdam*, t'*Enkhuizen*, en elders meer, in aller yl eene ſcheepsvloot toe te ruſten. De *Enkhuizers*, op hun ſtuk paſſende, alhoewel in eenen gevaarlyken tydt, namen den Admiraal *Boshuizen* gevangen, en de grootſte ſtukken geſchut, t'hunner verweeringe, uit zyne ſchepen; hoe 't zich toedroeg is aanmerkelyk. *Duc d'Alba* deed zyne vloot, als gezegt is, ten deele t'*Amſterdam*, ten deele t'*Enkhuizen* klaar maaken: onder dien dekmantel poogde hy *Spaanſch* krygsvolk in de laatſt genoemde Stadt te brengen, als voor hem van groote aangelegentheit. Prins *Willem* hadde al omtrent twee jaaren lang heimelyk verſtandt met eenigen binnen *Enkhuizen* gehouden. 't Gebeurde dan dat Kapitein *Schuilenburg*, een van Alvaas Vlootelingen, 't broot voor hem gebakken binnen *Enkhuizen* mede wilde neemen zonder geldt: de bakker wilde 't niet laaten volgen: *Schuilenburg* berſtte daar op in ſcheldtwoorden uit; *'t ſteekt*, zegt hy, *hier al vol ſchelmen en geuzen; doch zy zullen 't noch zwaarder bezuuren dan die van Rotterdam*; zie op ROTTERDAM. Toen nu de bakker zeî; *hy hoopte wat beters van Godt: zwoer Schuilenburg met gekruiſte vingeren; dat het hen niet beter zou vergaan:* Dit wierd van eenige burgers gehoort, en baarde ſtraks quaadt vermoeden; d'een hitſte den anderen op, om geene *Spaanſche* bezettinge in te neemen. Kort na dit voorval, komt Hopman *Quikkel* met *Spaanſche* Soldaaten voor de poort, onder voorgeeven van hen door de Stadt naar de ſchepen te geleiden. De Burgerwacht weigert den doortogt. De Burgemeeſters ſlaan voor, het was maar om te monſteren, en dan 't volk ſcheep te doen gaan. *Reinier Stouting*, een oudt burger, paſt daar op; *dat het een en 't ander wel buiten kon geſchieden.* Men grauwt hem toe; *Dat de Burgemeeſters, dien 't bevolen was, de Stadt hadden te regeeren, by zou den bek ſnoeren, of men zou hem in 't gat ſmyten:* een ander, *Cornelis Pieterſz. Rietlutz*, daar op; *was't hun bevolen, dan ſtont het hun ook toe de Stadt wel te regeeren; maar bezetting in te neemen zou de Burgery niet lyden.* Anderen vielen deze beide toe. De Burgemeeſters, ziende dat het niet door wou, bevalen hen te vreden te zyn, men zou het krygsvolk buiten houden. Op den volgenden dag quam d'Admiraal *Boshuizen* met zyne Helbardiers binnen *Enkhuizen*. *Quikkel*, ſteunende op des Admiraals gezagh, deed weêr eene proef om in te trekken; doch te vergeefs: toen ſloeg de Magiſtraat eenen anderen weg in, deed een goedt getal Soldaaten, doch ongewapent, by kleene hoopjens doorſluipen, onder ſchyn van leeftogt te koopen; eenige vrouwen lietmen onder haare huiken het geweêr in des Kapiteins huis brengen, die toen met trommels liet omroepen, dat alle die by hem beſcheiden waren voor zyne wooning verſchynen zouden. Dat was een donderſlag in de ooren der burgerye, die ſtraks by een quam, en met eene zonderlinge dapperheit zoo wel *Quikkel*, als de zynen, ter poort uitdreef. In die drift vliegen ze naar den Admiraal *Boshuizen*, en ſtellen hem in bewaringe van de burgerwacht op 't Stadtshuis; haalen voort 't geſchut uit het ſchip dat'er aan 't hooft by lag, en brengen 't in de Stadt. Op dien zelfden tydt quam 't *Amſterdammer* veerſchip met 55 tonnen buskruit, en eenige honderden musketten, voor de oorlogsvloot aan; dien krygsvoorraadt nam de Burgery naar zich. Een *Pieter Luitjens Buiskens* moedigde haar zeer aan met belofte van *Oranjens* byſtant; toonde eenen brief van hem, deed boven dien, door zyne kloekmoedigheit, verbaasdelyk een ſchip vol Soldaaten, door *Paulus van Loo*, Kaſtelein van *Muiden*, derwaarts gebragt, afwyken. De Burgemeeſters ſtelden middelerwyle alle liſten in 't werk, om 't *Spaanſch* krygsvolk binnen te krygen; maar de Burgers waren hen te gauw: Evenwel maakten zy eenigen van hen al kleinmoedig, trekkende de Roomſch-Catholyken aan hunne zyde, zoo dat het geſchapen ſtont tot een bloetbad te zullen koomen: maar even ter dier tydt quamen veele Vluchtelingen binnen *Enkhuizen*, en door hen wierden de Welmeenenden dapper geſterkt, de verflauwden greepen weder moedt, zoo dat'er ſchrik onder de Roomſchen begon te komen, om iets tegen de andersgezinden te onderſtaan: welke laatſten de Magiſtraat het geſchut afdwongen, en al haar poogen, om 't volk binnen te brengen, en de Stadt voor *Duc d'Alba* te verzekeren, onnut maakte, met haar in verzekeringe te houden, laatende daar op een *Oranje-vaandel* van de Stadts muuren waaijen. *Pieter Buiskens* nam 350 ſtedelingen in bezoldinge, als Soldaaten, aan; zondt eenen brief aan den *Grave van der Mark*, toen voor den *Briel*, en verzocht daar in hunnen beſchermer tegens *Alba* en de *Spaanſchen* te willen zyn, ook hun een deel krygsvolk by te zetten: Hy verzuimde daar ook niet in. Ylinks wierden niewe Burgemeeſters aangeſtelt, die den Koning *Philips van Spanjen*, Prins *Willem van Oranje*, en de Stadt *Enkhuizen* trouwe zwoeren, tegen *Duc d'Alba* en zynen aanhangk, den *tienden penningk*, en d'*Inquiſitie*. Wy breeken af dit breeder te verhaalen, nevens het vervolg, men zal 't vinden in de Schryvers aan den kant aangewezen. Dit *Enkhuizer* werk verhinderde *Duc d'Albaas* voorneemen op den *Briel* geheel en al: te meer toen *Hoorn*, *Alkmaar*, *Edam*, en *Monnikendam* den eigenſten weg inſloegen. Ook zyn waarlyk het inneemen van den *Briel*, d'afval van *Enkhuizen* in *Noordt-Hollandt*, en van *Vliſſingen* in *Zeelandt*, de grondtveſten van de verkrege vryheit geweeſt. Hoe heevig anders d'*Antwerpſche Meerbeek* is, laat hy echter niet na de *Enkhuizers* eenigen lof van meer zachtmoedigheit, dan die van *Vliſſingen*, te geeven; dus ſpreekt hy: „ Geduurende „ dit rumoer in Zeelandt, hadden ook wat te vooren de „ Hollanders op eenige plaatzen den Koning den rugge ge„ keert, en waren den Prinſe van Oranjen met zyne „ aanhangers toegevallen, na dat den Briel ingenomen was. „ Voor 't eerſt volgden die van Enkhuizen, in 't eerſt „ alleen om een kleen geſchil tegen den Kapitein Boshui„ zen, die met zommige van zyne oorlogſchepen in de „ haven van Enkhuizen gekomen was, om die te vermaa„ ken, voorzien, en victailjeeren: maar eenigen hadden „ de Burgery wys gemaakt, dat daar allengskens bedek„ telyk Soldaaten in de ſchepen quamen, om de Stadt te „ beter te bedwingen: daarom hebben zy hun in de wape„ nen geſtelt, de ſoldaaten verdreven, en niet gedoodt, „ *gelyk die van Vliſſingen deeden, maar waren wat beleefder,* „ *nemende den voorſchreven Boshuizen gevangen, en zommige* „ *andere Bevelhebbers meede*; de Kerken en Klooſters wierden

Idem Leeuw. ibid.
Voſſius Jaarb. p. 118. M. Stoke Rumer. J. Beka. Ub. Emmius. Boxhorn Toon. van Hollandt p. 365.
Idem Voſſius p. 313.
Heemsk. Bat. Arc. p. 217. Voſſius Jaarb. p. 675. Boxhorn Holl. pag. 365. O.H Kr. fol. 573. Brugm. &c.
Boxhorn pag. 365. Pontan. Gelderſ. geſchied. 2 deel, fol. 428.
P. C. Hooft fol. 2 tot 2. Bor Neder Oorlog 5 B. 6. fol. 2 269. 270. enz. Ell. d Veer verv op d' H. Kr. fol. 6 Meter fol. 7 tot 7 Pont. Gelde geſchi. 2 deel fol. 5 P. M tanus Guic fol. 2
Idem Hooft. Bor Meter ibidem
A. M beek g Kron fol. 3

„ den berooft, de Prieſters, Monnikken, en Religieuſen „ uitgejaagt, en het Calviniſt geloove daar in geplant. Nadat *Don Frederico* korts daar na *Zutphen* verovert, afgryſſelyke moorderyen en geweldenaryen gepleegt hadde, gat *Kampen* zich zonder tegenweêr aan hem over, en wierd uit polityke inzichten wat zachter, om andere tot diergelyke overgifte aan te lokken, gehandelt: De niewe *Spaanſche* Gouverneur aldaar riedt den Raadt, die van *Enkhuizen* door brieven te waarſchouwen, om zich aan die van *Zutphen* te ſpiegelen, liever het voorbeeldt van die van *Kampen* te volgen, en by tydts des *Konings genade* te verzoeken, waar van zy hun wilden verzeekeren: maar die van *Enkhuizen* lieten den brenger des briefs, een burger van *Kampen*, in 't gat ſmyten. Die van *Kampen* ſchreven voor de tweede maal aan den Raadt van *Enkhuizen*; dat de brief alleen uit goede nabuurſchap aan hen was geſchreven en afgezonden, dat de burger een eerlyk man was, en onbewuſt van den inhoudt was geweeſt; met beede hem te willen los laaten. Zy deeden, 't maar na dat zy hem eerſt met den brief op zyn borſt, door den Beul, tot aan de galge hadden laten leiden. In 't jaar 1591. is *Enkhuizen* meer dan de helft vergroot: want alle Zoutkeeten langs den zeedyk, naar de Hoornſche zyde, wierden binnen het begrip der wallen getrokken. In die niewe uitlegginge ſtaan veele aanzienlyke huizen, met hoven en vyvers, daar viſch in gequeekt wordt, enz. Toen Koning *Louis de XIV.* in het jaar 1672. zoo onverwacht door zyne wapenen zulken grooten voortgang in de *Vereenigde Nederlanden* deede, waren binnen *Enkhuizen* wel zoo groote beweegingen niet, als anderwegen in *Hollandt*, om Prins *Willem van Oranje* Stadthouder en volſtrekt Kapitein Generaal te maaken: maar als 't nu, door groote beroerten in de Steden van *Hollandt* daar toe gekomen was; wierden ook de gemoederen van die van *Enkhuizen* opgewekt en gaande gemaakt, om zorgvuldig alles gade te ſlaan; zoo dat de Burgers, zoo wel mans, als vrouwen, en inwoonders, onder hunne vaandelen, op de gezette tyden, met geheele Compagniën naar de veſten optrokken, om al dat'er aan mogt ontbreeken, tot het minſte toe, te herſtellen, en te verbeeteren: wierden daar in ook getrouwelyk geholpen en gevolgt van de Vluchtelingen, die zich in groote menigten derwaarts, inzonderheit uit *Gelderlandt* en *Overyſſel*, begeeven hadden. Het wapen van de Stadt beſtaat in *drie zilvere Haringen, met goude Sterren, op een veldt van Azuur*; ten teken van de voordeelen die de Stadt van den Haringvangſt trekt. Zy hebben de eere dat zy Keizer *Karel den V.* meer dan eens uit *Nederlandt* naar *Spanjen*, en uit *Spanjen* weêr naar *Nederlandt* gevoert hebben; desgelyks Koning *Philips* zynen Zoon, nevens zyne Gemalinne *Anna van Ooſtenryk*, dochter van Keizer *Maximiliaan*, enz. Een kluchtig voorval met hunnen Burgemeeſter *Gerard Euſſen*; zie op EUSSEN, GERARD. *M. van Goudhoven* wil dat *Enkhuizen*, toen het (als gezegt) van *J. van Arkel* en *C. van Putten* in brandt geſtoken wierd, noch maar een Dorp of Veer, om over te vaaren naar *Ooſt-Frieslandt*, geweeſt zou zynde. Ondertuſſchen dient hier by noch aangetekent, dat die van *Enkhuizen* hunne Stadt wel met een ſchoon en ſierlyk Raadthuis hebben voorzien, in 't klein naar dat van *Amſterdam* gebouwt, met eenen witten hartſteenen voorgevel, en van binnen heel evenredig met ſchoone kameren en vertrekken, daar'er zommige heel fraai van geſchildert zyn: doch onderwyle, door de gemeene ſlechtheit der tyden, en byzondere zwaare rampen, die deze Stadt van tydt tot tydt hebben getroffen, zeer zyn in verval geraakt; zoodat veele huizen, by mangel van de laſten te konnen draagen, zyn verlaaten, en tot puinhoopen ingeſtort; dat zich in veele ſtraaten jammerlyk voor 't gezichte opdoet. Vooral is de Stadt ongemeen zeer verarmt wegens byna de ganſche vernietiging der Haringvangſt, daar zy voornamelyk door bloeide, en waar van geen klein gedeelte haarer ingezetenen hun beſtaan en onderhoudt trok. De grondt en oorzaak van dezen zwaaren ramp is de Stadt ontſtaan uit het verbranden van haare Buisvloote op de neering, door de *Franſchen* in Juny, des jaars 1703. nadat haare vier ligte Geleiſchepen waren afgevochten. *Enkhuizen* verloor zeker niet het minſte deel by dit ongeval, alzoo'er omtrent hondert van zyne Buizen, in de Baai van *Hitlandt*, door de vlamme verteert wierden; want hoewel de Vlootheer der *Franſchen*, die door Koningklyk bevel (immers zoo hy voorgaf) 't verbranden der Buizen niet mogt laaten afkoopen, veele der haringviſſchers in zyne ſchepen bergde, zoo ſneuvelden'er echter noch een goedt deel van, waar door veele weduwen en weezen, als onmagtig om zonder mans en vaders winſte te beſtaan, ten laſte der Stadt quamen. De overigen, door 't Franſch Opperhooft in eenige verſchoonde Buizen gepropt, en weder opgezonden, quamen naakt en berooit in de Stadt, en by hun gezin; en gelyk zy, van zoo eene verlore reize t'huis gekomen, niets van de Reeders konden trekken, vervielen zy mede aan de beurze der armen, die diervoegen niet beſtandt was, zonder buitengewoone hulpe der Stadt, om in aller nooden te voorzien. Gelyk nu, in 't vervolg des tydts, de Haringreedery door dat zwaar verlies daar ter ſteede byna geheel geſtremt is, zoo gevoelen d'inwoonders daar noch hedensdaags niet luttel de zwaare ſmarten van; hoewel'er van jaar tot jaar meerder Buizen worden uitgereedt, waar door de viſſchery, en verdere hantteeringe daar aan vaſt, weder eenigzins bykoomt, doch in veele jaaren noch tot den voorigen bloei niet kan geraaken. De zantplaat voor de Stadt, daar boven van is gemeldt dat'er oudtydts eene Kerke mogte hebben geſtaan, heeft men voor weinig jaaren wel, door de kracht van eenen niewbedachten Waterzantmolen, poogen wech te maalen, doch te vergeefs, alzoo dit groot werktuig, dat op twee breede vlotſchepen lag, en door 8 of 10 paerden wierd omgetrokken, hoe ſterk van zwaar kettingwerk voorzien, en overal met vaſt yzer beſlagen, echter niet beſtendig was tegen 't uitmaalen van 't zant, zoodat het t'elkens wierd ontreddert, en de vinders, die'er veele duizenden aan hadden te koſte gelegt, den arbeidt, en verder allen anderen van dat ſlach, hier mede moſten ſtaaken: daar noch by quam, dat'er gedurig in d'uitgemaalen kolken, door den ſtroom, weêr niew zant naar toe ſpoelde; zoo dat dit een eeuwigdurend vruchteloos werk ware geweeſt, alsmen hartnekkig daar in volhardt hadde. Onder *Enkhuizen* behooren en laſten in de gemeene landts middelen, de Dorpen *Grootenbroek*, *Luttelbroek*, *Boven-karſpel*, *Hoog-Karſpel*, *Hem*, *Veenhuizen* en *Broekhoven*. Onder het Claſſis van *Enkhuizen* ſtaan de volgende Predikanten en Kerken, behalven die van de Steden *Enkhuizen* en *Medenblik*, *Wydeneſſe*, *Venhuizen*, *Weſterſchellingen*, *Boven-Karſpel*, *Grootebroek*, het eilandtje *Urk*, *Midelanden*, *Hoorn op der Schelling*, *Weſt-Vlielandt*, *Ooſt-Vlielandt*, *Ooſterbek*, *Hem*, *Hoog-karſpel*, *Andyk*, *Weſtwonde*, met *Binnen-Eiſert*, *Lutjebroek*, *Wanwers Hof*.

Goudh. in d'O. Holl. Kr. fol. 97.

ENCHUSEN. Nadat de *Noordtzee* met eenen wyden inham in het *Vliemeer* ingeborſten is, heeft *Weſt-Frieslandt*, tuſſchen beiden, de gedaante van een kaap, of uithoek gekregen; op welkers uiterſte punt men nu ziet eene ſtadt genaamt *Enckhuizen*, zeer wel gelegen om buiten 's landts koophandel te dryven. Het is nu ter tydt eene groote en nette Stadt, doch zoo volkryk niet als voor dezen: in rang de derde onder de *Noord-Hollandtſche* Steden; en de tweede onder die van *Weſt-Frieslandt*, die, volgens eene oude Staatsgewoonte, veele zaaken in het byzonder verhandelen. Het alleroudſte gewag daar van vindtmen, zoo veel ik gezien hebbe, by *Gaufred* den Schryver van het leven des Heiligen *Ludovicks*, op het jaar 1248. als van eene Stadt van *Frieslandt*, daar toen een Kruis in den hemel is gezien: Het tweede by *Melis Stoke*, op 't jaar 1296. Dat zy den naam gekregen heeft van haaren ſtaat en de huizen, die in het begin zeer *eng* en klein waren, kan iemandt die Duitſch verſtaat nauwelyks twyfelen. (Zie breeder van deze Stadt, en haare benaaminge, boven op ENCKHUIZEN.)

Alting Not. Germ. Inf. P. 2. fol. 50.

ENDEGEEST, ('T HUIS TE) legt in *Oeſtgeeſt* onder *Rhynlandt*; is een achterleen van 't huis *Waſſenaar*, voor dezen bezeten geweeſt by Jonker *Pieter van Schouwen van Endegeeſt*; laatſt by Jonker *Scheldenus van der Rhyn*, Heere van *Brechem* en *Woeſtwezel*; het is niet zeer lang geleden tot den grondt toe afgebroken en herbouwt.

Houve fol. 81. Leeuw. f. 1260.

ENERENSES, ERNERENSES. *Enerheimers*, aldus noemt *Emo* de inwoonders van het Dorp ENERUM, die onder die van *Hunſingo* het meeſte aanzien hadden, als zynde gelyk het hart en oogje daar van, waar voor meermaals met oorlog geſtreden is. Daar is een tooren van die hoogte dat ze den ſchippers tot een baaken in zee ſtrekt: want dit Dorp legt niet meer dan een uur van het naaſte ſtrandt van de *Wadden*, en vierdehalve gemeene Duitſche mylen van de Stadt *Groningen*.

Alting Not. Germ. inf. P. 2. fol. 50.

ENGE behoudt hedendaags zynen naam. In den brief van *Henrik*, *Biſſchop van Utrecht*, van het jaar 1260. wordt het genoemt een *Heerlykheit den Biſſchop toebehoorende, buiten de S. Catharina poort, naar het Weſten, die hy verkocht heeft aan de S. Martens Kerke voor drie hondert en vyftig ponden, om te bouwen het Kaſteel Vredelandt.* ('t Huis ten ENG is noch eene riddermaatige Hofſtadt, in d'aangeweeze landtſtreeke, omtrent anderhalf uur van *Utrecht*, niet verre van het dorp *Vleuten*.)

Idem ibid.

ENGELBERT van NASSAUW, zyn broeder was *Jan van Naſſauw*, beide zoons van *Jan*, Grave van *Naſſauw*, by *Maria* Gravinne van *Loon*, Erfdochter van het Graafſchap *Heinsberg*; die haren man ten huwelyk toebragt *Herſtal*, *Gangelt*, *Vucht*, *Mille*, *Rut*, en *Steinfort*; daar by noch het derdedeel aan 't Hertogdom *Gulik*. Deze Grave *Jan* overleedt in 't jaar 1442. te *Breeda*: zyn zoon *Engelbert*, nevens zyn broeder *Jan*, beide boven genoemt, deelden de Vaderlyke goederen. *Engelbert* kreeg alle de landen in *Nederlandt*, aan deze zyde van den *Rhyn*; namelyk, het Graafſchap *Vyanden*, de Heerlykheit van *S. Vyt*, *Dudeldorp* en *Mille*; daar by alle de goederen in *Brabandt*, *Hollandt*, en het landt van *Luik*; daar onder begrepen het landt van *Breeda*. Grave *Jans* gedeelte beſtont in 't geene legt aan de overzyde van den *Rhyn*, namelyk de Graaf-

Pontan. Gelderſ. beſchied. 1. deel, fol. 525.

Petit Nederl. Republ. pag. 110.

Valken. Verwart Europa pag. 715.

Idem Petit pag. 111.

ſchappen *Naſſauw* en *Diets*, daar, wegens zyne Gemalinne, *Cats* en *Elleboge* toe viel. Dus was Grave *Engelbrecht* de tweede Heer van *Breeda*, van der *Leck*, enz. daar by de eerſte Ridder van het Guldenvlies, uit het huis van *Naſſauw*, Gouverneur van *Brabandt*, van alle Steden en Sterkten in *Nederlandt*, ten tyde van Keizer *Maximiliaan den I.* Hy was een zeer verſtandig Heer, en een krygsheldt daar by; wierd van de *Franſchen* te *Bethune* gevangen; maar van zynen broeder Grave *Jan* met 80000 Franken geloſt. Hy won met den Heer van *Rumondt* den ſlag by *Guinegate*, en deedt den Keizer *Maximiliaan* zeer groote dienſten, als ook aan de *Nederlanden*. Hem wordt van *Ph. Cominæus* en andere Hiſtoryſchryvers grooten lof toegeſchreven. Hy verruilde met Hertog *Willem van Gulik* de landen *Mille*, *Gangelt* en *Vucht*, met de toebehoorten, tegen de Baronije van *Dieſt*, *Sichem*, *Zeelhem*, en het Burggraafſchap van *Antwerpen*: na 29 jaaren regeerens overleedt hy te *Breeda*, 1504. zonder kinderen na te laaten. Zyn broeder, Grave *Jan van Naſſauw*, Grootvader van Prins *Willem den I.* wierd daar door Erfgenaam van alle zyne Landen, Steden, en Heerlykheden. Wy hebben gezegt dat hy by *Bethune* van de *Franſchen* gevangen wierd: Koning *Karel de VIII.* van *Vrankryk* hadt laten verluiden; *Hy won hem zulken hoogen rantſoen opleggen, dat zyne vrienden met eenen korf op den rugge het geldt zouden moeten gaan beedelen.* Toen Grave *Engelbert* het losgeldt, daar hy op geſtelt was, en noch eens zoo veel bekomen hadde, verſcheen hy met zyne Edelen voor den Koning; alle hadden zy een beedelkorfjen op den ſchouder vaſtgehecht. *Karel* vraagde wat dit zeldzaam doen beteekende? *Myns wetens*, antwoordde *Engelbert*, *is nooit Franſch Koning op eene openbaare leugen bevonden. Om U derhalven, Sire, niet leugenachtig te maaken, draagen wy deze beedelkorfjens.* Vraagde voort; *of de Koning geliefde te dobbelen quyt, of anders dubbel rantſoen te betaalen.* Daar na nodigde hy den deftigſten Adel van *Parys* te gaſt. *Karel* wilde weeten waarom hy hem voorby gegaan hadde. *Engelbert* gaf af, *dat hy, als van te geringen ſtaat, geenen Koning op zyne maaltydt had durven verzoeken; maar indien zyne Majeſteit ongenodigt op zyne gaſtery verſchynen wilde, zou hy 't voor de grootſte eere achten.* Daar op liet de Koning door geheel *Parys* verbieden eenig brandthout aan *Naſſauw* te verkoopen, op dat zyne ſpys noch gezooden, noch gebraaden zou konnen worden. *Engelbert* bleef echter niet verleegen: in plaats van gemeen brandthout, diende hy zich van ander, zelf zoet hout, kaneel, en andere drooge ſtoffen niet ſpaarende: Koning *Karel*, zynen edelen en boertigen aart daar uit bemerkende, ſcholdt hem niet alleen 't rantſoen quyt; maar begiftigde hem noch daar boven met een jaarlyks inkomen.

M. de Clerk Tonnder Hertog Pr. Gr. fol. 277. — *Jon. Schlegel Naſſ. Stamb. pag. 182. N. de Clerk fol. 278. Ph. Comin. &c.* — *Pontan. Gelderſ. geſchied. 2 deel, fol. 320.* — *Idem Pontan. ibid.*

Houve H.V.Kr. ENGELEN, een Dorp behorende onder de Heerlykheit van *Heusden*: heeft Kerk en Predikant ſtaande onder het Claſſis van *Gorinchem*: is t'zamen met *Vlimmen*, een Droſtampt.

Valken. verwart Europa pag. 527. 528. ENGELEN-SCHANS gelegen tuſſchen *'s Hertogenboſch* en *Crevecœur*. Terwyle *'s Hertogenboſch* noch in Spaanſche handen was, wierd ze door *'t Staten volk* afgebroken: maar de Stadt van den *Staat* verovert zynde, wierd ze herbouwt. In den *Franſchen* overval 1672. wierd deze ſterkte door *Turenne*, op den 17 en 18 Julius, hard aangetaſt, die van binnen verweerden zich dapper; maar toen de *Franſchen* den volgenden dag meeſter van *Crevecœur* geworden waren, en het *Franſche* leger daar verwacht wierd, verliet de Bezettinge 's nachts daar aan deze plaatze, en begaf zich binnen *'s Hertogenboſch*; na dat zy eerſt al 't grof geſchut vernagelt, en in de graft geworpen hadde.

Houve H.V.Kr. ENGEREN, een Dorp onder of in de Heerlykheit en het landt van *Heusden*, onder *Hollandt*.

Idem. ENGERSUM, een adelyk Huis *t'Uithuizen* in 't quartier *Hunſingo*, onder de *Groninger Ommelanden*.

Idem. ENGH, of DEN ENGH, een adelyk Huis in 't Sticht *Utrecht*, daar de Edelen van *Uyten Eng* dien naam van voeren.

Idem. Winſem. Schotan. Beſchr. van Fr. fol. 204. ENGLUM, een der twaalf Dorpen van de *Vrieſche* Grietenije *Menaldumadeel*, onder 't quartier *Weſtergoo*: het zou van de *Anglen*, die met *Engiſtus* overquamen, geſticht zyn, om in *Vrieslandt* t'hunner naams gedachteniſſe iets over te laaten. In dit Dorp ſtaat het huis te *Herne*, ook legt hier de State Grouſtins, of Sirtema, daar *Scherne Wybe* gewoont heeft en om 't leven quam.

Winſem. ENGWIER, een der 27 Dorpen van de *Vrieſche* Grietenije *Wonſeradeel*, onder 't quartier *Weſtergoo*, dichte by *Mackum*.

ENIGENBURG, een Dorp in *Noordt-Hollandt*; zie EENIGENBURG.

Van der Houve 1 deel, fol. 69. ENS, ENSCH, een Eilandtjen in de Zuiderzee, dat die van *Hollandt* onder zich getrokken hebben, ſchoon 'er de *Overyſſelers* meenen toe gerechtigt te zyn; zie wat hier van gezegt wordt op EMELOORDT en URK.

Petit Nederl. Republ. p. 256. ENSCHEDE', EYNDSCHEDE', eene kleine doch tamelyke goede Stadt, op het platte landt in *Twent* geleegen, onder *Overyſſel*, eene myl van *Oldenzeel*, twee uuren van *Ooſtmarſum*. In 't jaar 1597. quam Prins *Maurits* voor deze plaatze, toen met eenen aarden wal, en twee graften voorzien, d'eene binnen, d'andere buiten. De daar in leggende *Spaanſche* Kapiteins, *Vaſques* en *Grooteveldt*, geen geweldt durvende afwachten, zonden, na gedaane opeiſchinge, Gemagtigden uit om van d'overgave te handelen: hun wierd toegeſtaan vry uit te mogen trekken, onder beding, van den Koning van *Spanjen* in de drie naaſtkomende maanden niet aan deeze zyde van de *Maas* (den *Rhyn*) te mogen dienen. Om niet genoodtzaakt te zyn daar bezettinge in te houden, heeftmen, op beſluit van der *Staten Generaals* Gedeputeerden, en den Raadt van *Staten*, als ook der Provintie *Overyſſel*, *Enſchedé*, nevens *Otmarſum*, van veſten ontbloot. *Conte Mario Martinengo*, die daar veele jaaren 't bewindt en Gouverno gehadt had, verſterkte *Enſchedé* met zeven bolwerken en eene dubbele graft; maar de bolwerken waren zoo bekrompen, dat ze geen groot gewelt konden uitſtaan. Gedurende de *Nederlandtſche* oorlogen heeft dit Steedtjen veel moeten lyden: 't is meermaals gewonnen, herwonnen, geſterkt en weêr geſlecht.

Meteren Nederl. Hiſtor. fol. 389. 390. Reyd fol. 473. Idem Reyd. ibid. Monta in Gui fol. 15

Houve H.V.Kr. fol. 80 ENSPIK, een *Gelderſch* Dorp in *Thielerwaardt*. Toen in het jaar 1547 over *Gelderlandt* en *Zutphen* eene ſchattinge van 75000 guldens geheven was, ſtont het quartier van *Niewmeegen*, een der vier quartieren van dat Vorſtendom, in die ſom op 24342 guldens, daar toe moſt *Thielerwaardt*, een der zes verdeelingen van het *Niewmeegſche* quartier, opbrengen 5844 guldens; welke omgeſlagen over de 25 of 26 Dorpen van *Thielerwaardt*, was *Enſpik* daar in op 170 guldens 2 ſtuivers 10½ penning geſchat.

Idem Houve ENTER, eene der vier buurten, behoorende onder *Ryſſen*, in 't gerecht van *Kedingen*, onder 't landtſchap *Twenth*, in de Provintie van *Overyſſel*.

Em. v. Meteren fol. 18 Reyd. fol. 11 ENTES (BARTEL, of BARTHOLD) van *Mentheda*, bekent en vermaart genoeg in de *Nederlandtſche* Hiſtoriën. Zyn Vader was voortydts van den knecht van *Wigbolt van Deuſſum*, Heer van *Nyenoort*, doodtgeſtoken. Hy had te *Groningen* geſtudeert, ging daar gemeenlyk in 't wit gekleedt, doch droeg zich vry ongeregelt in zyn leven, en had met ligt gezelſchap en vrouwen zyne goederen verquiſt. In het jaar 1571. begaf hy zich met andere Vrybuiters ter Zee. In dien roofhandel wiſt hy zich zoo wel te zegenen, dat hy over de hondert duizent ryksdaalders ryk wierd. *Willem*, Grave van der *Mark*, had hem tot zynen Overſten-Lieutenant gemaakt. Hy nam ook met hem, in 't jaar 1571. den *Briel* in; belegerde ook *ter Goes* in *Zeelandt* met eenig volk; maar nam ſchandig de vlucht, hoorende dat *Mondragon* tot ontzet quam. Toen *Haarlem* van *Don Frederico*, zoon van *Duc d'Alba*, belegert was, trok hy met den Grave van der *Mark*, twee Vaandels ſoldaaten, en eenige ruiters, zeer onordentlyk op den vyandt aan, zonder d'andere Compagniën te gelyk aan te voeren; daar door wierden de zyne niet alleen, maar ook de andere Compagniën geſlagen en verſtrooit. Het was niet genoeg dat hy door zyne onbedachtheit den *Staat* dit verlies veroorzaakt hadde; maar hy wilde noch de ſchuldt op den *Prins* en de *Staten* ſchuiven: ja hy verliep zich zoo verre, dat hy den Grave van der *Mark* oprokkende, om geene hooge Overigheit te erkennen: zyn Proviantmeeſter te *Delf* ſcholdt de *Staten* voor *Landtverraders*, die 't krygsvolk noch betaalden, noch van nootdruft verzorgden, om hen dus by de gemeente haatelyk te maaken. By onderzoek daar op gedaan, bevondt men dat *Entes* dezen Proviantmeeſter opgemaakt hadde. Men ontboodt hem en van der *Mark* binnen *Delf*, om den Grave te vermaanen, en zynen Luitenant tot vereiſchten pligt te brengen; maar 't ging recht verkeert. *Entes* voer zoodanig tegen de *Staten* uit, dat zy beſloten hem vaſt te doen zetten: van der *Mark*, al voorheen van hem verleidt, onderſtont hem geweltdadig uit *Delf* te krygen: de *Prins* hadde het wel geerne bygelegt gezien, maar de *Grave* bleef hartnekkig. De *Staten*, die hun gezagh niet wilden laaten ſchenden, bragten de burgery van *Delf* in de wapenen, en dus wierden ze beide, de *Grave* en *Entes*, by den kop gevat; zie van den *Grave* op WILLEM VAN DER MARK. *Bartel Entes* zat een jaar lang te *Delf* in bewaringe: hy bragt in dien tydt al zyn geldt onnuttelyk deur. Weder los gelaten, begaf hy zich, met bewilliginge der Staten, op niews in zee; maakte eenen aanſlag op *Ooſtmahorn*, daar hy eene ſchanſſe opwierp; maar vermits hy meer doelde om 't geen hy voor hadde naar zyne quaade begeerte uit te voeren, dan naar zynen pligt, wierd hy van daar verdreven. Na de *Pacificatie van Gent*, kreeg hy het Regiment voetvolk van den Overſten *Yſſelſtein*, die een of twee doodtſlagen begaan hadde; nevens een Vaan ruiters, maar zy wierden na drie maanden afgedankt, en *Bartel Entes* ging met het geldt noort. Men had hem te *Antwerpen* byna gevangen bekomen; maar, gewaarſchouwt, ontquam hy het noch. Kort daar na mengde hy zich in den twiſt tuſſchen de Stadt *Groningen* en de *Ommelanden*: nam volk aan tegen de *Groningers*, doch wierd van hen gekregen, en ruim een jaar gevangen gehouden. Hy raakte echter daar na al weêr in dienſt. *Rennenberg*, van de *Staten* afgevallen, had *Gro-*

Idem Meteren fol. 18 Hooft fol. 29 P.C.H. 6 Boek, fol. 30 Idem Hooft fol. 44 Idem Hooft

Groningen voor den Koning ingenomen. *Bartel Entes* belegerde de Stadt; maar vermits hy weinig uitrechtte, wegens de oneenigheit tuſſchen hem en die van *Euſum* in de *Ommelanden*, zonden de *Staten* den Grave van *Hohenloo* derwaarts, met 16 vaandelen. Dat behaagde *Entes* niet: want hy hadde gehoopt de eere en 't voordeel alleen te zullen trekken. Hy was op den 27 May 1580. met *Hohenloo* en Grave *Willem van Naſſauw*, op een gaſtmaal geweeſt, met een dollen en dronken kop reed hy in 't leger voor *Groningen*, zeggende; *hy wou wat uitrechten daar men van zou weeten te ſpreeken:* vondt de Kapiteins bezig met het beraamen van eenen aanſlag; verſnorkte hen als jongens, en riep, *men zou hem volgen, hy wou het Schuitendiep, of de beſchanſte Voorſtadt afloopen en vermeeſteren.* Fluks ſnelt hy derwaarts heenen, met een dekzel van een boterton, in plaats van een ronddas, in zyne handt: wierd van zommigen gevolgt, en nam de loopſchanſſe in. Maar die van *Groningen* vielen uit, en ſchermutſeerden dapper tegen den beſpringer: terwyle nu *Entes* door een ſchietgat van de ingenome ſchanſſe naar dat gevecht zag, kreeg hy een kogel van een vuurroer dwars door 't hooft, zoo dat hy terſtondt op de plaats doodt bleef: daar op lieten de Soldaaten den moedt zakken, en ſtaakten het verdere gevecht. Belangende zyn leven, *Em. van Meteren* beſchryft hem als zeer genegen tot den dronk, 't vrouweeren, en ſpeelen, enz. Dat hy wel geen werk van Religie maakte; echter dat zyne conſcientie hem yſſelyk wroegde over zyn boos leven; voornamelyk over het in zee werpen der kooplieden, na dat hy hunne ſchepen berooft hadde: waar van hy plag te vertellen, dat eens een doodt lichaam zyn ſchip eenen langen tydt had achter na gedreven, werwaarts hy het ook heen wendde. *Dat hy in 't laatſte zyn dronken drinken wat begon te laaten, nu meer begeerig om geldt by een te ſchraapen, zoo van den boer, als van alle man; dat hy daar door ook eenen grooten rykdom naliet; onaangezien hy zoo veel onnut verquiſt en doorgebragt hadde. Delfzyl* had hy, naar zyne meeninge, onwinbaar gemaakt; begon beſtellingen ter zee uit te geeven: het Eilandt *Reſt-ymer-oog* had hy gekocht, liet kloosterſteenen uit de *Ommelanden* daar naar toe voeren, om 'er een Kaſteel te bouwen; daar door hy de *Eems* meende te dwingen, Heer van *Groningen* en *Ommelanden* met den tydt te worden, en met zyne ſchepen meeſter der zee te zullen zyn. *P. C. Bor* verwyt *E. van Meteren*, dat hy *Entes*

„ vriendt, *Renico Friſinga* van *Franeker*, al te blindeling ge-
„ volgt heeft, zonder nader onderzoek op de zaak te doen:
„ zeggende voorts; wel waar te zyn dat *Bertel Entes* een
„ ruuw menſch geweeſt is, als die in 't rauwſte des oor-
„ logs, toen 'er weinige ordre was, zich van het begin af
„ aan tot den kryg, zoo te water als te landt, begeeven
„ hadde: maar ook gaven de *Ommelanders* hem getuigenis,
„ dat hy is geweeſt een goedt ervaren krygsman, die
„ taamelyk goede *diſcipline* onder zyne ſoldaaten hieldt,
„ naar gelegenheit van dien tydt, en de quaade betalinge
„ die 'er toen omging, waar door zoo goede ordre, als an-
„ ders de Overſten wel zouden gewilt hebben, niet kon ge-
„ houden worden. Van zynen grooten rykdom (vervolgt hy)
„ ter zee gehaalt en gerooft, meene ik wel dat 'er meer
„ dan de helft is bygezet. Zynen aanſlag op *Ooſtmahorn*
„ wordt ten onrecht zeer ſchandelyk verhaalt, vermits
„ hy daar genoeg toonde dat hy een goedt krygsverſtant
„ hadde, en een goedt krygsman was: dat hy 't daar niet
„ kon houden, maar verloopen moſt, geſchiedde niet door
„ zyne ſchuldt, maar om dat de beloofde hulpe niet quam.
„ Van het groote geldt dat hy naliet, meene ik ook dat
„ ze qualyk onderrecht zyn; want ik weete zeer klaarlyk
„ dat zyn broeder, *Aſinga Entes*, zwarigheit maakte om
„ zich ſimpelyk Erfgenaam te verklaaren. Eindelyk be-
„ ſluit hy; „ Dit hebbe ik willen verhaalen, om dat my
„ dunkt dat het berecht van zyn leven wat te partydig is
„ geſtelt. Doch myne meeninge is niet zyne feiten te ver-
„ ſchoonen: maar meene dat men zoo wel het goede als
„ het quaade behoort te ſtellen, immers 't quaade niet
„ meer uit partydigheit te verzwaaren.

ENUM, een Dorp in de *Groninger Omlanden*, onder *'t Fimelinger* quartier: het is een adelyk Slot of Huis.

ENWIERUM, ENGWIERUM, een der dertien Dorpen van de *Vrieſche* Grietenije *Ooſt-Dongeradeel*; onder 't quartier *Ooſtergoo*.

ENZE, wordt in het Perkamenteboek van *Utrecht* ook ANZE genoemt, zynde een Steedtje van het *Twent*, met een rechtsgebiedt tot aan de grenzen van beide de *Stiften*, namelyk dat van *Utrecht* en van *Munſter*; waar van het den naam ſchynt te hebben, volkomentlyk geſchreven wordende ENSCHEDE'; welke naam het noch hedendaags behoudt. Deze plaats heeft *Folkert van Koevorden* gekregen van zyne moeders erffeniſſe, zynde een zoon van de Zuſter des Graven van *Goor*. Ook heeft de Biſſchop van *Utrecht* het zelve in 't jaar 1228. geheel door 't vuur vernielt. (Zie hier van boven op ENSCHEDE'.)

EPISCOPIUS; (SIMON) Hy is een der voornaamſte diſcipelen van *Jac. Arminius* geweeſt. Door de authoriteit van die van *Rotterdam* wierd hy te *Bleiswyk* Predikant opgedrongen, volgens *Baudart:* maar *Uytenbogaart* zoekt het tegendeel te bewyzen: Evenwel bekent hy, dat gemelde Magiſtraat, toen *Epiſcopius* zou geëxamineert worden, daar Gedeputeerden by zondt; niet, zegt hy, om de vergaderinge met gezagh te vermeeſteren, maar om, in het *Examen* tegenwoordig zynde, beter kenniſſe te hebben van des perſoons bequaamheit en gaven, dien 't vertrouwt zou worden haare onderdaanen aldaar het *Evangelium* te verkondigen. Het beroepen van *Epiſcopius* te *Bleyswyk*, nevens veele andere Predikanten in andere gemeenten, ook hunne beweeringe van de *Remonſtrantſche* gevoelens, en ſcherpe uitingen tegen der *Contra-remonſtranten* leere, veroorzaakte dat de Predikanten van de *Gereformeerde* Religie in het Claſſis van *Rotterdam* zich van de *Remonſtrantſchen* afzonderden. Wanneer nu *D. Conrardus Vorſtius* tot *Profeſſor* in de Academie van *Leiden* beroepen, en ook al met zyn huisgezin van *Steinfurt* te *Leiden* gekomen was, doch, door de ontdekkinge van zyne *Socinianery*, niet in 't bezit van zyne Profeſſie kon geraaken, hoe zeer van den anderen kant daar om gewoelt wierd, vermits zyne leerſtukken (van of uit *Socinus*) nu al te openbaar geworden waren, (zie op VORSTIUS, CONRADUS) wilde men echter zyne plaatze vervullen met eenen anderen den Studenten op de *Leidſche* Academie en anderen niet onaangenaam: deshalven wierd *Epiſcopius* tot de *Theologiſche Profeſſie* aldaar, onaangezien de tegenſpraak van den Profeſſor *Polyander* (vermits het de Heeren Curateuren en andere van gezagh het zoo begeerden) beroepen en aangenomen; doch heeft ze maar weinige jaaren bedient: want hy quam den 21 Februarius 1612. maar twee jaaren te *Bleiswyk* Predikant geweeſt zynde, tot het Profeſſoraat, daar van hy den 24 April 1619. ontzet wierd. Hy was wel een leerling van *D. Jakobus Arminius* geweeſt; maar ſtapte noch veel wyder van de leere der *Gereformeerde* kerke af, en nader aan die van *Socinus*, dat zyne tegenſtrevers uit zyne ſchriften aanwezen. Hy is geweeſt onder de geroepenen, of gedaagden, om op het *Synode Nationaal* te *Dordrecht*, in 't jaar 1618. en 1619. over de leere en gevoelens gehoort te worden, enz. Volgens de artykelen van de *Staten* beraamt; *dat de Profeſſoren der H. Theologie in de Univerſiteiten en Illuſtre ſchoolen mede zouden geroepen worden tot het Synodus*, zou hy mede hebben moeten zitten, naar de meeninge der zynen; maar de anderen zeiden daar tegen, dat hy quam als *gedaagde*, enz. Al terſtondt deed hy in 't *Synodus* (d'een zegt met verlof, d'ander zonder verlof aan de *Polityke Heeren Gecommitteerden* gevraagt te hebben) eene ſcherpe *Oratie*, niet ſlechts ter verdeediging van der *Remonſtranten* zaake; maar ook met hevigheit tegen het grootſte deel der Kerkelyken in het *Synodus*, en dus, ingewikkelt, tegen de Hooge Overigheit. Hem wierd, na het eindigen, door den *Præſes* van 't *Synode* bevolen 't ſchrift, waar uit hy zyn Rede geleezen hadde, over te leveren. Hy zou, zeggen zommigen, gezegt hebben, dat hy geen ander hadde; anderen, dat hy alleen zeide, dat het niet net genoeg geſchreven was: immers hy gaf dat, of een ander (dewyl 'er ook gezegt wierd dat het niet het zelfde was dat hy voorgeleezen hadde) over, met verzoek, dat hem het zelfde wederom, of *Copye authentyk*, ter handen geſtelt mogte worden, enz. Ook vielen 'er over dit laatſte zeggen al weder twiſtredenen, d'een het dus beweerende en uitleggende, d'ander het recht ſtrydig ontvouwende. Vermits nu *Epiſcopius*, met de andere gedaagde Predikanten in 't ongelyk verklaart, de *acte van ſtilſtant*, by de *Hoog-Mogenden* ontworpen (behalven alleen *Henricus Leo*) niet wilden onderteekenen, om zich van het prediken te zullen onthouden, mits genietende hun jaargeldt, wierd, boven dat zy van hunne Leeraar- en Profeſſor-ampten ontzet waren, van de *Staten Generaal* geordineert, dat zy zouden gebragt worden buiten de *Vereenigde Provintiën*, en 't Gebiedt van dien; zonder daar weder in te mogen komen, voor dat den Algemeenen Staten genoegzaam zou gebleken zyn hunne bereidtwilligheit, tot de ondertekeninge van de *acte van ſtilſtant*. Echter is *Epiſcopius* niet alleen weder binnen *Amſteldam* gekomen; maar ook aldaar Profeſſor in het *Seminarium*, of de Queekſchool, der *Remonſtranten* geworden. Hy was in die ſtadt geboren den 28 October 1583. Wierd opgenomen in het Collegie der *Staten van Hollandt* en *Weſt-Vrieslandt* te *Leiden* toen *Johannes Cuchlinus* daar *Rector* was. Hy wierd 1606. *Magiſter Philoſophiæ*; heeft in de Godtkunde geſtudeert onder de Profeſſoren *F. Gomarus* en *Lucas Trelcatius*; maar daar na meeſt en voornamelyk onder *Jac. Arminius*, dien hy ook, toen 'er tuſſchen *Gomarus* en *Arminius* zwaare geſchillen ontſtonden, toeviel. Na *Arminius* doodt begaf hy zich naar *Franeker*; daar hy den Profeſſor *D. Sybrandus Lubbertus*, vermits hy zeer heftig in d'openbaare *Theologiſche Diſputen* in het tegenſpreeken was, verdacht wierd, van naar *Socinianery* te hellen. Hy ging van daar naar *Vrankryk:* keerde weêr naar *Hollandt*, en wierd de gemeinte van *Bleiswyk*, als gezegt is, door de Magiſtraat van *Rotterdam* opgedrongen, enz. In de *Conferentie* van *'s Gravenhage* tuſſchen zes *Remonſtrantſche* en zes *Contra-remonſtrantſche*

Baud. Mem. 2 Boek, f. 87. 88.

J. Uitenbogaart Kerkel. Hiſtor. fol. 589.

Idem Baud. 2 boek, fol. 87. Trigl. Kerkel. Hiſtor. fol. 615.

Idem Trigl. fol. 625. Baud. fol. 88.

Uytenb. ibid f. 1083.

Trigl. f. 1105. Acta Synod. Dordr. ſeſſ. 22. & 25. Uytenb. f. 1088. 1089. 1091. 1098. 1099. 1102. G. Brant dagwyz. der geſ. pag. 685. Comm. Amſt. fol. 865.

Predikanten, was hy een der eerſtgenoemden. Toen hy in 't jaar 1619. van zyn ampt wierd ontzet, en, de gedachte *Acte van Stilſtant* niet tekenen willende, het landt moſt ruimen begaf hy zich naar *Antwerpen*, daar hy verſcheide tractaaten ſchreef, als *Antidotum tegen de Canones Synodi Dordracenæ:* de *Remonſtrantſche Confeſſie*, enz. Na 't eindigen van den Treves, vertrok hy naar *Paryſ*, daar hy met *Stefanus Curcellæus* en *Edmundus Mercerus* in kenniſſe raakte. In 't jaar 1626. quam hy weêr te *Rotterdam*, ten tyde dat Prins *Frederik Hendrik*, na de doodt van zynen broeder Prins *Maurits* van *Oranjen*, Stadthouder der *Nederlanden* was. In 't jaar 1634 quam hy te *Amſteldam*, daar hy, als gezegt is, in 't *Remonſtrantſche Gymnaſium Profeſſor Theologiæ* wierd. Zyne *Latynſche* ſchriften zyn, onder den naam van *S. Epiſcopii opera Theologica*, in 2 ſtukken in Folio, uitgekomen. De vermaarde Roomſche Schryver *Mabillon*, *Benedictyner Monnik*, pryſt de boeken van *Epiſcopius:* waar over zich de Roomsgezinde *Richard Simon* zeer verwondert; vermits *Epiſcopius* eenige tractaaten tegen het Pausdom geſchreven heeft. Hy is t'*Amſteldam* overleden den 4 April 1643. out 59 jaaren 5 maanden 7 dagen: was en is noch by de *Remonſtranten* in zeer groote achtinge.

H. L. Benth: Holl. Kirch und Sch. ſtandt 2 deel, pag. 352. & ſeq. Georg ab Elt. de Stat. reli. in Germ. & Belg. pag. 329. & ſeq. Comm. Amſt. fol. 865. Steph. Curcell. in præf. opera Epiſc.

De groote Nederduitſche Dichter, *Jooſt van den Vondel*, heeft onder 't afbeeldzel van *Simon Epiſcopius*, als in eene woedende drift (toen hy dit ſchreef) voor de zyde der Remonſtranten vervoert, dit hard en wraakbaar byſchrift gemaakt; hoewel'er de kracht en hoogdravendheit zyner dichtkunde ſchitterend in doorſtraalt.

Biſſchoppelyke praal en pronk van Godtgeleerdheit,
Die Leiden vryen wou van twiſt en ſchoolverkeerdheit,
Gy wikt het al met reên, en zulk een leering wraakt
Die Godt herſchept en tot den ſlimſten duivel maakt.
Uw tong den laſtermondt van Bogerman kon ſnoeren,
Die 't Dorts beſluit met magt geweldig uit moſt voeren.
J. v. VONDEL.

Men zou het bovenſtaande byſchrift wel op de volgende wyze, met de zelve aanvangen, rymklanken, en veel van de zelve woorden, eens konnen omzetten, om te toonen van hoe luttel kracht zulke ſcherpe, ja duivelſche uitdrukkingen zyn:

Biſſchoppelyke in naam en ſchyn van Godtgeleerdheit,
Die Leiden ſmetten wouw met gif van ſchoolverkeerdheit,
Gy ſchendt het licht der reên, en zulk een leering wraakt
Die Godt zyn hoogheit geeft, en tot geen ſchepzel maakt.
Uw' bitſen laſtermondt kon Bogerman braaf ſnoeren,
Die't Dorts beſluit naar 't recht met wysheit uit moſt voeren.
F. H.

EPPINGE, een der vyftig of een-en-vyftig Dorpen van de *Groninger Ommelanden*, onder het *Weſter-quartier*.

Winand. Overſch. in Cat. Vir. ill. pag. 9.

ERASMUS, (DESIDERIUS) in 't Hollandtſch GERARD, of GERRIT GERRITSZOON; een man van groote geleertheit en zonderlinge vermaardheit; zoo dat hy verdient heeft den naam van den GROOTEN ERASMUS. Zyn Vader, een geeſtelyk perſoon geworden (vermits zyne ouders hem niet wilden toelaaten zyne moeder te trouwen) *Gerard* genaamt, was in zyne predikatiën en redenwiſſelingen zoo welſpreekende, dat hy gemeenlyk *Gerrit praat* wierd gebynaamt: zyne Moeder is van hem tot *Gouda* bezwangert geworden, en heeft hem te *Rotterdam* ter wereldt gebragt: hy wierd *Gerard* gedoopt, daar by zyn vaders naam als *Gerards-zoon* gevoegt, heeft hy die beide, als hy zich tot de letteroefeninge begeven hadde, naar 't *Latyn* en *Grieks* overgebragt in *Deſiderius Eraſmus*.

Baud. Apopht. 1 deel pag. 296. Boxhorn Toon. v. Holl. pag. 267. Zeiler. Itiner. Germ. t. 2. f. 240. Eraſm. Epiſt. lib. 2. n. 19. lib. 10. n. 14. l. 23. n. 5. Brandt dagw. p. 564.

Wat zyne geboorte belangt, in het kort begrip zyns levens (men meent dat hy'er zelf de Schryver van is geweeſt) word gezegt dat hy in *Vigilia Simonis & Judæ Apoſtolorum*, in den *Advent*, of daags voor den feeſtdag van *Simon* en *Judas*, den 27. of anders den 28 October 1467. 1466. of 1464 (want hy verſcheelt zelf in zyne brieven) zou geboren zyn. Het opſchrift van zyn metaalen pronkbeeldt te *Rotterdam* heeft 1467. Hy begon te *Utrecht* zyne eerſte ſtudiën, en vervolgde ze te *Deventer*. Na zyn Vaders doodt wierd hy ter beſtieringe gelaaten van de *Reguliere Canonikken* van *S. Sion* te *Delf*. Naderhant ging hy in het Klooſter van *Stein*, by ter *Goude*, daar oefende hy zich niet alleen met zonderlingen vlyt, onder *Cornelius Goudanus*, in de letteren, maar ook eenigzins in de ſchilderkonſt: van welke zyne konſt noch voor dezen een Kruisbeeldt in het komptoir van *Cornelius Muſius*, door hem geſchildert, gezien wierd. Dat *Cornelius Goudanus* zyn Leermeeſter zou zyn geweeſt, word beſloten uit eenen brief door *Alardus Amſtelodamenſis* aan den gemelden *Cornelius Goudanus* aldus geſchreven. „*Eraſmus* is te *Bazel:* wy alle verwonderen „ ons dat hy nooit van u meldt, daar *gy* doch altydt zyt „ geweeſt zyn oprechte vriendt en *Meeſter*. Eenigen evenwel meenen dat dit, by gebrek van nader bewys, zoo vaſt niet gaat; om dat het woordt *meeſter* in vry ruimer beteekeniſſe dan van *leermeeſter* kan genomen worden; te meer, om dat *Goudanus* Canonik Regulier van S. Auguſtyn by *Dort*, niet van *Stein* by *ter Goude* is geweeſt. Na het voleinden zyner ſtudië en leeroeffeningen, en dat hy zelf had beginnen te ſchryven, kreeg hy met der haaſt den naam van geleertheit en deucht, zulker wyze, dat Prinſſen en Koningen van *Duitſchlandt*, *Italiën*, *Engelandt*, en andere Geweſten, hem in hooge achtinge hielden, en groote vereeringen toezonden. Men houde het daarom niet vreemt dat in die tyden, toen noch zoo korts te vooren de *Barbaarſche* onkunde in taalen en wetenſchappen ganſch *Europa* overſtroomt hadde, en daar in de geleertheit het hooft eerſt begon op te ſteeken, *Eraſmus* tot zulk eene beroemtheit geraakte, door zyne grondige kenniſſe van de *Griekſche* en *Latynſche* taalen, zoo dat *Franciſcus Irenicus* zich niet ontzien heeft te ſchryven; „ Buiten twyfel is aan „ *Eraſmus* de heerſchappye der twee taalen, met toeju- „ chinge van alle Geleerden, opgedraagen, van weinige „ oude Schryvers in kracht van ſpreeken te boven ge- „ gaan; want daar in is hy boven anderen uitmuntende. Door 't gedurig leezen der Outvaderen, ook des Niewen Teſtaments in de oorſprongkelyke taale, hadde hy veel in de Godtgeleertheit gevordert. Koning *Henrik de VIII* van *Engelandt* hadde *Eraſmus* by zich ontboden, om met hem over de zaaken van *Marten Luther* te ſpreeken: uit *Engelandt* vertrekkende, vereerde de Koning hem vyftig *Angelotten:* te *Graveſande* gekomen, om van daar over te vaaren, wierd hy van de Koningklyke opzichters bezocht, die de vyftig *Angelotten* hem afnamen, vermits'er niet dan noodig reisgelt uit *Engelandt* mag vervoert worden. *Eraſmus*, daar over zeer moeijelyk, keert naar den *Koning* te rugge, en klaagt hem van zyne miltdadige gifte door de zynen berooft te zyn: zyne *Majeſteit* begon'er om te lachen, en zeide; dat zyne dienaars getrouwelyk gehandelt hadden; en dat, indien 't niet geſchiedt ware, hy hen alle zou hebben doen hangen; hield hem noch drie dagen by zich: vereerde hem vyftig andere *Angelotten*, en gaf hem een handtſchrift, dat de opzichters hem de vyftig andere ontnoomene weder zouden geeven: dus keerde hy met dubbel deel naar *Hollandt*. Genoegzaam heeft hy laaten blyken, dat hy de dwalingen des Pausdoms in de leere, en d'ongeregeltheit der Geeſtelyken in hun leven zag: hy wenſchte derhalven ook eene algemeene Reformatie, doch was te ſlap en te flauwhartig om zyne handen aan den ploeg te ſlaan, en zynen duim tuſſchen deur en dorpel te waagen, te eerzuchtig om de gunſt der Grooten (toen meeſt alle Roomſchgezinden) te verliezen, en de aanzienlyken van de wereldt te mishaagen. *D. Luther*, die dat werk begonnen hadde, liet hy dien laſt op den ſchouder; hy wilde alleen toekyker zyn. Veiliger hield hy het voor zyn deel, zich niet opentlyk met de verſchillen te bemoeijen, en de rolle van den *gematigden* te ſpeelen: echter op zoodanig eene wyze, dat hy meeſt met de Rooms-Katholyken heulde, om zynen beruchten en goeden naam by de hoogſtgeachte groote Perſonagiën niet te krenken, noch te verliezen: evenwel niet zoo, of hy taſtte nu en dan de Geeſtelykheit vry onzacht op hun zeer. Ondertuſſchen haalde hy daar door veelzins d'onminne van beide partijen op zynen hals; hem de opſpraake van te weifelen in de Religie nageevende. Om by de *Pauſſelyken* in aanzien te blyven, ſchreef hy t'hunnen voordeele eenige boeken; om van gelyken by de *Lutherſchen* zyne achtinge te ſtaaven, ſchimpte hy in eenige zyner ſchriften met de Roomsgezinde Geeſtelykheit: Hy wierd evenwel van niemant meer dan van de Monnikken gehaat en gelaſtert; niet alleen om dat hy de *Roomſche* Religie en Kerkpligten niet genoeg voorſtont, maar wel inzonderheit, om dat hy aan d'eene zyde zoo geleert was, 't welk hunne Ongeleertheit niet dulden kon; en, aan d'andere zyde, hunne gebreken, zotternijen, bygeloof, gierigheit, enz. vry dikmaals ſpottelyk ten toon ſtelde. Zy waren ook in der waarheit niet veel min tegen *Eraſmus*, dan tegen *Luther* ingenomen. Daar *Eraſmus* wat vry dorſt ſpreeken, gaf hy te kennen dat *D. Luther* wel recht hadde in het beſtraffen van veele dwalingen, dat'er ook wel eene Hervorminge nodig was, doch wenſchte hy, dat *Doctor Martinus* daar in wat zachtzinniger te werk mogte gegaan hebben. Toen Keurvorſt *Frederik van Saxen*, in den aanvang van *Luthers* opſtant tegen het Pausdom, *Eraſmus* vraagde, wat hy van zyn bedryf oordeelde; vermits hy op geenerlei wyze ketteryen in zyne Landen zou willen gedoogen, maar ook het *Evangelie* en de waarheit niet wilde onderdrukken; kreeg hy van hem tot antwoordt: *D. Luther* heeft twee groote misſlagen begaan: Eerſt met de *Monnikken* aan hunne buiken, en dan den *Paus* aan zyne Kroon te taſten: voorts, dat *D. Luther* op eenen goeden grondt verſcheide dwalingen beſtrafte, en dat het voor de Kerke hoognodig was, dat eene Reformatie ter handt genomen wierde; d'inhoudt van *Luthers* leere was goedt en recht; maar hy behoorde met meer zachtmoedigheit te handelen. In zyne brieven aan Hertog *Frederik van Saxen*, den *Aartsbiſſchop van Ments*, en *Doctor Luther* zelf, pryſt hy *Luthers* ſchriften, doch hy doet'er by; dat hy daar door den haat der *Theologanten* moſt draagen, en eene groote *Tragœdie* verwekte. Echter heeft *Eraſmus* naderhant, om niet geheel in den haat der Katholyken, en alzoo in gevaar te raaken, te-

Fr. Ire in Ger. lib. 2. cap. 3.

Th. Flynt Hiſt. Angl. pag. 3. Zeiler. Epiſt. tom. pag. 5.

Brou in Cl fol.

Peuc Cont. Kr. Cari lib. 5 Ned. verh fol. 7. Zeile &c. Sleid. ſtaat Relig fol. 1.

Boxhorn Toon. p. 267.

tegen *Luther* een boek van den *Vrijen wil* geſchreven: maar hy wierd van *Luther* zoo krachtig beantwoordt, dat deze wederlegging gehouden wordt voor 't uitmuntenſte van alle zyne ſchriften; gelyk hy ook nooit dat boek, als wel veele zyner andere ſchriften, herroepen heeft. Naderhant beſchuldigde *D. Luther* hem, dat hy 't Chriſtengeloof onzeker en op ſchroeven zette, verachtte, beſpotte. Dat hy in Goddelyke werken de menſchen met twyfelachtige woorden omleidde, enz. Op welke dingen, van *Luther* aan zynen vriendt geſchreven, *Eraſmus* zeer ſcherp antwoordde: Want, zegt *Sleidanus*, hy vreesde geene zaake meer, dan dat zyne uitgegevene boeken hunnen roem en achtbaarheit zouden verliezen. Het is zeeker dat *Eraſmus* niet altydt zich zelven evengelyk was. Veele geleerde mannen hebben van hem geoordeelt, dat hy de Kerk veel goedts in den eerſten opgang der Reformatie, maar daar tegen ook veel quaadts in zommige dingen, door zyne ſchriften, gedaan heeft; dat daarom ook de *Mennoniten*, en andere Voorſtanders van den vrijen wille, veel van hem houden, enz. Na dat eenige onder de Pauſſelyke Theologanten, die zich met ſtem en pen tegen *Luther* gekant hadden, Prelaatſchappen en andere vette brokken, of vereeringen kreegen, liet hy zich ſcherſſende hooren; *De arme Luther maakt'er veele ryk*. Na zyne doodt is, uit brieven aan vertrouwden, eerſt recht aan den dag gekomen dat hy *D. Luthers* zaak, en de Reformatie van andere godtzalige mannen, in zyn hart voor goedt hieldt. Zyne *opera*, of alle zyne werken, zyn in *Folio* 9 *volumina* te *Bazel* by *Frobenius* gedrukt; en te *Leiden* by *Pieter vander Aa*, veel verbeetert ten aanzien van papier, order, en letter, ook met vermeerdering van veele brieven, herdrukt. In het uitgeeven van de ſchriften der Outvaderen heeft hy de Kerke grooten dienſt gedaan. Maar der Monnikken luije buiken, en ongeoeffende ooren, grooten ondienſt, met het uitgeeven van zyne *Colloquia*, *Encomion Moriæ*, &c. Zy bulderden tegen hem op hunne preêkſtoelen, en ſchilderden hem ganſch leelyk, ja als gruwelyk af. Eenigen gevraagt zynde; wat zy doch voor ketteryen in zyne ſchriften gevonden hadden? Antwoordden zy, die nooit geleezen te hebben; maar evenwel ſtak'er gevaar in, om zyn duiſter Latyn, enz. Daar hy nochtans zeer duidelyk, ja ongemeen, en daar by vloeijend ſprak, of ſchreef, doch geen Monnikken-latyn. Hy was zeer beſchroomt om zyn eigen innerlyk gevoelen te uiten, en aan de wereldt te openbaaren. Het geviel dat eenige Afgezondenen der *Boheemſche* Kerke te *Antwerpen* by hem quamen; namelyk *Nicolaus Clandianus* en *Laurentius Votici*, hem hunne beldeniſſe des Geloofs, te *Neurenburg* 1511 gedrukt, aanbiedende, met vriendelyk verzoek; van die te willen doorleezen, wel in acht te neemen of'er iets in vervat mogte zyn dat verandert diende: zyn oordeel zouden de broeders met een dankbaar harte erkennen en aanneemen: Indien ook de Confeſſie hem behaagde, dat hy haar dan met zyne getuigeniſſe wilde vereeren, en beveſtigen. *Eraſmus* beloofdeze te doorleezen: Eenige dagen daar na wederom by hem gekoomen; zeide hy tegens hen; „Hy vondt zich „ van zoo veele wigtige dingen overvallen, dat hy nau„ welyks kon adem ſcheppen: moſten het hem daarom ten „ beſten houden, dat hy hun Tractaat niet met zulk eene „ opmerkinge geleezen hadde, als wel behoorde; maar „ echter overleezen, en daar in noch doolingen, noch „ iets dat verbeeteringe eiſchte, gevonden. Wat aanging „ de van hem verzochte getuigeniſſe, die kon hun tot geen „ voordeel, noch achtinge ſtrekken; maar wel hem zelf „ gevaar veroorzaaken: zy moſten niet gelooven dat door „ zyne goedtkenninge de gunſt van anderen t'hunwaarts „ verwekt zou worden; vermits zyne authoriteit, hoe die „ ook zyn mogte, zelfs beſcherminge van nooden hadde. „ Indien zyne ſchriften den goeden konſten, en Godvruchtigen in hunne ſtudiën, eenig voordeel toegebragt hadden, of noch toebrengen mogten, hield hy echter niet „ geraadzaam, door een getuigeniſſe van met hen gemeenſchap te hebben, de zelve zyne ſchriften het gevaar te „ onderwerpen, of oorzaak te zyn dat ze daarom in de „ handen der menſchen gedwongen zouden worden: „ dus moſten zy zyne al te groote vreeze of omzichtigheit ten beſten neemen, en vaſt gelooven dat hy hen „ een goedt harte toedroeg; hun vorders in alle andere „ dingen zynen dienſt aanbiedende. Dit quam de goede *Bohemers* in den eerſten opſlag al vry vreemdt voor; maar nader overſlag makende, zochten zy geene getuigeniſſen van menſchen meer; en zy hielden zich met dat van Godts Woordt te vreden en geruſt. Evenwel, na dat zeker *Boheemſch* Edelman, in October 1519. aan *Eraſmus* eenige dingen, hunne Leere rakende, nopende de verkiezinge der Prieſteren, hunne Feeſtdagen, den dag des Heeren, enz. overgeſchreven hadde, heeft hy de *Boheemſche* broeders daar in verdeedigt, en gelyk gegeeven; zie zynen brief van den 1 November 1519. In het ſtuk van de Echtſcheidinge des Konings *Henriks* den VIII van *Engelandt*, droeg hy zich, in het geeven van zyn oordeel, zeer veranderlyk, ſomtydts voor, ſomtydts tegen zyne Majeſteit. *Fullerus* zegt; „ *Deſiderius Eraſmus*, een geleerder „ Man, dan een geleerdt Theologant; toonde zich „ zeer twyfelachtig in dit geval, ſomtydts voor, ſomtydts „ tegen den *Koning*, na dat hy door hoop of vreeze (door „ 's Konings Raadtsheeren, meent hy) gedreven wierd. Hy was wel een Auguſtyner Monnik geweeſt, echter had hy de Monnikken tot zyne grootſte vyanden: wierd in 't ſtuk van geleerdheit van alle Geleerden zeer hoog geacht: maar in zaaken van Religie wierd hy meeſt geprezen van hen die weinige, of geene hadden, of wel in de Religie onzydig waren, of zich naar den loop des tydts wilden of wiſten te ſchikken. Die van *Rotterdam* hebben op hunne groote merkt, t'zyner eere en gedachteniſſe, als daar geboren, een Metaalen beeldt, veel meer dan levensgroottе, opgerecht; waar onder men in 't voetſtuk dit byſchrift leeſt:

Fullerus Flynth. A. Corp.

Hooft's Nederl. Hiſtor. fol. 127.

DESIDERIO ERASMO,
MAGNO SCIENTIARUM ATQUE LITERATURÆ POLITIORIS VINDICI ET INSTAURATORI,
VIRO SECULI SUI PRIMARIO,
CIVI OMNIUM PRÆSTANTISSIMO,
AC NOMINIS IMMORTALITATEM SCRIPTIS ÆVITERNIS JURE CONSECUTO;
S. P. Q. ROTERODAMUS,
NEQUOD TANTIS APUD SE SUOSQUE POSTEROS VIRTUTIBUS PRÆMIUM DEESSET,
STATUAM HANC EX ÆRE PUBLICO ERIGENDAM CURAVERUNT.

BARBARIÆ TALEM SE DEBELLATOR ERASMUS
MAXIMA LAUS BATAVI NOMINIS ORE TULIT.
REDDIDIT EN! FATIS ARS OBLUCTATA SINISTRIS,
DE TANTO SPOLIUM NACTA QUOD URNA VIRO EST.
INGENII CÆLESTE JUBAR MAJUSQUE CADUCO
TEMPORE QUI REDDAT, SOLUS ERASMUS ERIT.

NATUS ROTERODAMI 28 OCTOB. 1467.
DENATUS BASILEÆ 12 JULY 1536.

Voor de gevel van het huis daar hy in geboren is, leeſtmen dusdanigen opſchrift in driederley ſpraaken, Latynſch, Spaanſch, Nederduitſch.

ÆDIBUS HIS ORTUS MUNDUM DECORAVIT ERASMUS
ARTIBUS INGENUIS, RELIGIONE, FIDE.

Boxhorn Toon. v. Holl. p. 286. Brugm. voor Scr. pag. 20. Molleri concio fun. n. 3. Zeileri Itin. t. 2. fol. 240. Godfr. Hemg. Itin. Friſ. Holl. p. 153. Petit. Nederl. Republ. pag. 133. Boiſſ. Boxh. Beat. Rhenan. A. Jun. Melch. Adam. Moreri Dict. Hiſt. Baud. 1 deel, pag. 296. Baud. apopht. 2 deel,

En eſta caſa es naſcido ERASMO Theologo celiberado
Por doctrina ſennalado pura fee nos a revelado.

In dit huis is geboren ERASMUS *vermaart,*
Die Godts woordt uitverkoren ons wel heeft verklaart.

Toen de *Spaanſchen* 1572. de ſtadt *Rotterdam*, op eene ſchelmachtige wyze, ingenomen hadden, wierpen zy het gedachte Praalbeeldt van *Eraſmus* in het water: maar het is ſedert weêr opgerecht. Hy is te *Baſel* in het jaar 1536. den 12 Julius overleden; anderen, den 11 Julius; maar zyn graffſchrift houdt den 12^den dier maandt. Hy was omtrent 70 jaaren oudt; dat ook niet net te bepaalen is, wegens 't verſchil over jaar en dag zyner geboorte. Hy is in het huis van den vermaarden Boekdrukker *Frobenius*, die zoo veele zyner tractaaten, ook alle zyne werken by malkanderen, gedrukt heeft, overleden, daar hy lange jaaren by gewoont, meeſt zyne boeken gemaakt, en de meeſte Outvaders overzien, en, van valſche inlaſſingen, gezuivert heeft. In zyne laatſte ziekte, die hem meer dan een maandt lang pynlyk drukte, hoorde men hem meeſt deze woorden uitten: *O Heer, genade! ô Heer verlos my! Heer maak 'er een einde van. Heer, zyt my genadig.* Zyne Erfgenaamen waren *Hieronymus Frobenius*, *Bonifacius Amerbachius*, en *Nicolaus Epiſcopius*; die hem eerlyk hebben laaten begraaven. Op de zark ſtaat een *Terminus*, of *Eindt-Godt*, en daar by deeze woorden: DESID. ERASMUM ROTERODAMUM AMICI SUB HOC SAXO CONDEBANT, QUARTO EID. IULIAS ANNO M IↃ XXXVI. Dat is: *Deſiderius Eraſmus van Rotterdam hebben zyne vrienden onder dezen ſteen gelegt, den 12 Julius* 1536. De gedachte *Terminus* gebruikte *Eraſmus* tot een zinnebeeldt: en daar by deeze woorden *Cedo nulli*; *Ik wyke niemant*. Zeker Monnik, *Cartuyal* genaamt, verweet *Eraſmus* achterrugs, dat hy dit devys uit hoogmoedt en opgeblaze vermeetelheit voor

't zyn

pag 126 Zie ook van den Godt Terminus *blasfigeslachtboom der Goden* pag. 16. *Hiem Baudart ibid.* 1 deel, pag 296.

't zyn gekozen hadt, als niemant in geleertheit hebbende te wyken. *Erasmus*, daar van verwittigt, duidde dit zinnebeeldt, in zyne Zinspreuken, op de *Doodt*, het laatste einde en uiterste aller dingen, voor niemant wykende. Hy was veel met de jicht gequelt; echter heeft hy, met die quaale geplaagt, zulke destige werken gemaakt.

Wy zullen hier noch zommige zaaken, den grooten Rotterdammer raakende, en boven niet aangewezen, kortelyk byvoegen, getrokken uit *G. Brandts* eerste deel van de *Historie der Reformatie*, die daar in, naar aanwyzinge van 't register, breeder te vinden zyn. Zyn geboortedag word op den zelven tydt (van 1467.) als boven, gestelt, en hy daar by genaamt, *dat groote Wonder van verstandige geleerdtheit*, *Gerrit Gerritszoon*; *die*, naar 't schryven van den Heere Huig de Groot, *zoo wel den weg heeft aangewezen van eene rechtmatige Reformatie, enz.* Waar na hy verder zegt: *Wy Hollanders konnen dien man niet genoeg bedanken, en ik houde my gelukkig, dat ik zyne deugden zoo eenigzins van verre kan begrypen.* Verder meldt de Heer *Brandt*, dat hy, door 't beleidt zyner Voogden, in 't Reguliers Klooster wierd gestoken, genaamt Emaus, of ten Steene, by ter Goude; daar hy wierd uitgetrokken door den Bisschop van *Utrecht*, ten gevalle van *Henrik van Bergen*, Bisschop van *Kameryk*. Sedert (schryft hy verder) leefde hy als een Regulier Kanonik, buiten 't Klooster, te *Parys*, te *Leuven*, in *Engelandt*, in *Italiën*, in *Duitschlandt*, doch meest te *Basel*. Daar op worden eenige zyner vroegstgeschrevene boeken met naamen, en de jaaren der uitgeevinge, opgetelt, en daar by aangemerkt, dat hy in eenige dezer schriften, ja zelfs in zyne Aantekeningen over het N. Testament, (van Paus *Leo den X.* goetgekeurt en geprezen) de leere en 't leven der Monnikken, de laatdunkende onweetendheit, het eigenzinnig bygeloof, de wulpsche ongebondenheit, d'eigenbaatige staatzucht, d'onredelyke onrekkelykheit, d'ongerechtige geweetensdwang, en de wreede kettermoordery der Kerkelyken met eene vrymoedige penne ontdekt en bestraft: zich evenwel noch vasthoudende aan de Roomsche Kerke, die hy verstont dat zich zelve, zonder scheuringe, door hem en zyns gelyken aangemaant, behoorde te reformeeren. Echter had onzen *Desideer* een goet gevoelen van *Luther* en zyn oogmerk; meenende dat Godt hem gezonden hadde om de zeden der menschen, der kerke en schoolen, die t'eenemaal verdorven waren, te verbeeteren: schoon hy ook toen al eenige dingen in *Luther* zag die hem mishaagden, en daar hy dien Kerkhervormer over berispte. Ook beklaagde zich *Erasmus*, datmen den yverigen man meer met schelden en lasteren was op 't lyf gevallen, dan met redenen, en, uit haat van zyn persoon, 't geen waarachtig was veroordeelt, 't geen recht was verdraait, en in zyne boeken dingen, als ketterisch, verdoemt hadde, die in de schriften van *Bernardus* en *Augustinus* als rechtzinnig en godtvruchtig geleezen wierden. Men most (verstont hy) niet opentlyk veroordeelen 't geen men niet geleezen, niet overwogen, ja niet verstaan hadde. Zoo veel in hem was, zocht hy te verhinderen datmen *Luther*, door t'zamenschoolinge van booze menschen, onderdrukte. *Edelmoedige verstanden begeerden*, zeide hy, *onderwezen, en niet gedwongen te worden. Het onderwyzen was Godtgeleerden, het dwingen alleen Geweldenaars werk.* Doch, met dus tusschen beiden te gaan, geraakte *Erasmus* in d'ongunste van de hevigsten aan beide zyden. Zyne uitbreiding over 't N. Testament, in de jaaren 1522. en 1523. uitgegeeven, wierd van de Monnikken zeer beknabbelt; van gelyken zyne Overzetting en Aantekeningen, te vooren in 't licht gebragt, en, als wy boven zeggen, zelfs van Paus *Leo den X.* goetgekeurt; maar inzonderheit zyne Samenspraaken, waar in hy de Monnikken en 't monnikkenleven meest gehekelt en deurgestreeken hadde. De predikstoelen daverden van scheldtwoorden. Men overviel hem van allen kanten met pasquillen. Daar quam in 't korte een geheel heir van Monnikken op de been... Men noemde hem 1. *Errasmus*, 2. *Arasmus*, 3. *Erasinus*, 4. *Behemoth*, *Duivel*, *Vyandt der Religie*, *Godtslasteraar*, *Lasteraar van de Maagdt Maria*, *Scheurmaker*, *Falsaris*, *Voorlooper van den Antichrist*, *den Antichrist zelf*, *een Hoofdketter*, *den oorsprongk en het Hooft der Lutherische Factie*, *een erger ketter dan Luther*. *Uit zynen hof had Luther zyn doodelyk zaadt vergadert. Het ei was van Erasmus geleit, van Luther uitgebroeit.* Maar als men zommige Monnikken, die hem met vuile verven op den stoel hadden afgeschildert, vraagde: *wat voor ketterye dat ze in zyn boeken hadden gevonden?* gaven zy tot antwoordt: *Datze die niet geleezen hadden, maar dat 'er echter gevaar in stak wegens het duister Latyn.* De wyze nu hoe *Erasmus* de kerke wilde hervormt hebben, bestont kortelyk daar in: *Het quaadt*, schreef hy, *zoude ligter te geneezen zyn, indien d'Opperhoofden van beiderlei staaten met oprechter harten overeendroegen om d'Euangelische godtvruchtigheit te herstellen. Dan most men de zaak beveelen aan hondert, of vyftig mannen, uit alle volken daar toe gekoren, die door een heilig leven, byzondere geleerdheit, en afgerecht oordeel aanzienlyk waren. 't Geen deze stemden most door eenige weinigen, daar toe uitgekoozen, in 't kort byeen worden getrokken. De stellingen der Theologanten mosten binnen de muuren der schoolen blyven. Men most ook allerlei opiniën voor geen artykelen des geloofs houden. Eenige instellingen mosten worden vernietigt. Eenige mosten verandert worden in aanmaningen. Dit behoorde de voornaamste zorge der Vorsten en steden te wezen, dat 'er zulken over de kudde des Heeren gestelt wierden, die met Godts woordt waren voorzien, en geoeffent om te onderwyzen, te vermaanen, te vertroosten, te bestraffen, en te wederleggen. . .* Vooral verwierp hy 't reformeeren met twist, gewelt en oproer; verklarende, *zulk een afkeer van tweedracht te hebben, dat hem de waarheit zelve mishaagde als ze oproerig was.* Doch laat ons, met het sluiten der levensrolle van *Erasmus*, een eind van 't verhaal dezes grooten Mans maaken. Voornemens zynde van *Basel*, den *Rhyn* af, naar Nederlandt te vaaren, en zich, ter begeerte des Keizers en der Koninginne *Maria*, in *Brabant* neder te slaan, wierd hy van zyne oude quaale, de jicht, weêr aangetast; waar op de roode loop volgde, die hem voort uitteerde, en zyn einde verhaastte, dat zeer Christelyk was; want hy betuigde al zyn hoope op Christus te stellen, geduriglyk roepende; *O Jesu misericordia*, *Domine libera me*, *Domine fac finem*, *Domine miserere mei*; boven reedts in 't Nederduitsch vertaalt aangetekent. Zyn verstant gebruikte hy onbelemmert tot den laatsten snik zyns levens toe. Dus overleedt hy in 't zeventigste jaar zyns ouderdoms, den 12 van Hooimaandt des jaars 1536. Daar zien wy den uitgang van den vermaarden Rotterdammer, met wiens Beeldt de Merkt daar ter stede noch hedendaags pronkt, dat, van duurzaam metaal, den verderen loop der tyden wel zal verduuren. Toen in 't jaar 1549. in Herfstmaandt Prins *Philips van Spanje* te Rotterdam, voor aanstaanden Vorst der Nederlanden, en Erfwachter zyns Vaders wierd gehuldt, was dit beeldt van *Erasmus* ter plaatze zyner aankomste opgerecht, dat den Prins, met toereikenden arm, een welkomstdicht aanboodt: waar na Philips, de Koninginne, nevens andere Grooten, door de gedachteniste van zoo groot een man bewogen, het huis en de kamer daar hy geboren was, met zeer groote eerbiedigheit, bezochten. Zyn grafschrift leestmen dus te Bazel in de kerke.

* 1 *Van 't woordt* errare, *dat is, dwaalen.* 2. *Van* arare, *dat is, ploegen, omwroeten.* 3. *Van 't woordt* asinus, *Ezel.* 4. Behemoth, *betekent een groot beest, of Olyfant. Zie* Job XL. 10.

CHRISTO SERVATORI S.

DES. ERASMO ROTTERODAMO,

VIRO

OMNIBVS MODIS MAXIMO, CVIVS INCOMPARABILEM IN OMNI DISCIPLINARVM GENERE ERVDITIONEM PARI CONIVNCTAM PRVDENTIA POSTERI ET ADMIRABVNTVR ET PRÆDICABVNT; BONIFACIVS AMERBACHIVS, HIE. FROBENIVS, NIC. EPISCOPIUS HÆREDES ET NVNCVPATI SVPREMÆ SVÆ VOLVNTATIS VINDICES, PATRONO OPTIMO NON MEMORIÆ, QVAM IMMORTALEM SIBI EDITIS LVCVBRATIONIBVS COMPARAVIT, IIS TANTISPER DVM ORBIS TERRARUM STABIT SVPERFVTVRO AC ERVDITIS VBIQVE GENTIVM COLLOQUUTVRO, SED CORPORIS MORTALIS QVO RECONDITVM SIT ERGO HOC SAXVM POSVERE.

MORTVVS EST 4 EIDVS IVL.

IAM SEPTVAGENARIVS ANN. A CHRISTO NATO

M. D. XXXVI.

De Heer *Gerard Brandt* (de Vader) heeft *Erasmus* printverbeelding, in zyn bovengemelde boek, met het volgende byschrift vereert:

Deez' heeft de vryheit in de Christenkerk geleit.
Deez' zocht de waarheit; maar door geene oproerigheit.
Wat was hy vyandt van dat preêken met den deegen!
Hoe stont hem het geloof, dat bloet durft plengen, tegen!
Wie sedert reedlyk zocht, en vreedzaam is geweest,
Geeft dezen Meester d'eer van zulk een Christen geest.
'Trechtmatig onderscheidt der zaaken kon hy leeren.
Een Rotterdammer leert de wereldt Reformeeren.

G. B.

By gelegentheit deezer Printverbeeldinge van *Erasmus*, moeten wy noch hier byvoegen, dat wylen de Heer . . . *Uittenbogaart* (uit wiens mondt, te *Utrecht*, het hier geboekt wordt) in zyne reizen te *Parys* den vermaarden Geneesheer en Schryver *Gui Patin* bezocht, op zekeren tydt, dat 'er eene omdragt van een L. Vrouwebeeldt, of

van

van eenigen anderen Heilig geſchiedde: terwyl nu de praalſtaatie voorby *Patins* deure quam, en den toeloop van 't volk, uit alle hoeken en huizen, groot was, om zyne eerbiedigheit voor dit beeldt te toonen, vraagde de gedachte Reiziger aan dien befaamden Artz; of hy niet mede zich op ſtraat wilde begeeven, om deel aan d'eerbewyzinge van dien Heilig te neemen? Waar op de Heer *Patin* te rug tradt naar zyne boekerije, daar hy een ſtuk van *Eraſmus* werken uit haalde, waar in zyn beeltenis voor aan gebonden was, dat hy den Heer *Uittenbogaart* vertoonde, en, het daar op tot driewerf kuſſende, in 't Franſch uitriep: *Voila, Monſieur, mon veritable Saint!* Dat is: *Zie daar, myn Heer, mynen waaren Heilig!* Ook is 't zeker, door ooggetuigen, dat de Graave van *Zinzendorf*, Gezant en Gevolmagtigde van zyne Keizerlyke Majeſteit tot de Vredehandelinge te *Utrecht*, in zyne gehoorkamer, binnen den *Haag*, geene ſchilderijen noch beeltenisſen had hangen, dan alleen't afbeeldzel van *Eraſmus*, fraai en meeſterlyk geſchildert; een bewys dat, hoe Katholyk ook die doorluchtige Ryksdienaar is, hy echter, zoo zeer mogelyk als eer de Geneesheer *Patin*, de gedachteniſſe van dien grooten Bouwer der geleerdheit in eerbiedigheit houdt; verre altoos van hem als een ketter te verbannen, of ten viere te doemen.

ERBEKE. Keizer *Henrik de III.* ſtelt het in zynen Giftbrief van het jaar 1046. tuſſchen *Lovena* en *Iſla*, daar men het noch hedendaags vindt aan het riviertjen, met den zelfden naam EERDBEEK, drie uuren van *Zutphen*, naar het zuidweſten.

ERCKELENS, ARCKELENS, een Steedtjen met eenig gebiedt in het Noorderdeel van 't Hertogdom *Gulik*, aan de grenzen van het *Keulſch* gebiedt: het behoort evenwel onder 't Vorſtendom van *Gelder*; en leit vier mylen van *Roermondt*. Het omgelegen landt is zeer vruchtbaar, en levert ſchoone tarwe; de ingezetenen geneeren zich ook meeſt met den koornbouw. Over des naams oorſprong valt zeer veel verſchil: Eenigen meenen dat het woordt *Erckelens*, van *Herkulus Caſtra* af komt, *Herkules Burgt*, in onze taal; en dat *Erckelens*, de *Caſtra Hercules*, daar *Ammianus Marcellinus* van gewaagt, wezen zoude. Maar anderen betrekken dat op *Keſteren* in de *Neder-Betuwe*. Anderen dat het *Arckes-end*, zoo veel als *Arckels End*, of het *eindt van Arckels Landt* zoude zyn. Belangende d'eerſte benaminge, dewyl het *landt van Arckel* tuſſchen de rivieren *Waal*, *Maas*, *Lek* en *Lingen*, ingeſloten is, zou dit *Erkelens*, *Arkels Landt* niet wel konnen betekenen; ook geen *Arkels End*; ten ware dan, dat de Heeren van *Arckel* oudtyds deze Landtſtreeke gekocht, of anders bezeten mogten hebben, en daar door het ſteedtjen zoo genaamt zyn. Het zy zoo 't wil, voornaame Schryvers volgen het gevoelen der geener, die 't voor waarſchynlyk houden, dat *Erckelens* dien naam van *Hercules* zou hebben bekomen, daar van'er veele in deze landen geëert wierden: zelfs het landt van *Arckel* meentmen dat naar eenen van deze *Herkuleſſen* dus genoemt zoude zyn; zie op ARCKEL. 't Wordt gegiſt, of gezegt, dat de Heeren van *Erckelens*, door gunſt van Keizer *Otto*, Domheeren te *Aken* geweeſt zyn; maar naderhant hun recht aan den Hertog van *Gelder* overgedraagen zouden hebben. Nu zyn'er vier Keizers geweeſt met den naam van *Otto*; *Otto de I.* of de *Groote*, overleedt 973. *Otto de II.* of *Junior*, 983. (984.) *Otto de III*; *Miraculum mundi*, of *Mirakel der wereldt* gebynaamt, 1001. (1002.) *Otto de IV.* 1218. Welke *Otto* het nu van die vier geweeſt zoude zyn, word niet gezegt. In het jaar 1498. wierd *Erckelens* door den Vorſt van *Gulik* voor den Keizer *Maximiliaan* ingenomen. In het jaar 1578. heeft *Mondragon*, een Spaanſch Overſte, het voor Koning *Philips* bemagtigt; maar het quam naderhant weêr aan den *Vereenigden Staat*. Na dat de Marquis *Spinola*, in 't jaar 1607. met eenige regimenten *Spaanſchen* op den *Luxemburgſchen* bodem lag, wierd Prins *Frederik Hendrik*, broeder van Prins *Maurits*, toen Overſte van der Staten Ruiterye, uitgezonden om hem te verneſtelen: *Spinola*, dat verneemende, begaf zich van daar, en verdeelde zyn volk in de Steden. *Frederik Hendrik* nam zynen weg over *Erckelens*, te dier tydt in handen der *Spaanſchen:* hy deed de poort met een petard ſpringen, en maakte zich'er meeſter van. Dit kleine Steedtjen, zyne eige zwakheit kennende, had ſedert een wyle tydts brandtſchatting, beide aan de *Staatſchen* en de *Spaanſchen*, betaalt; maar juiſt op dien tydt had het zich *Spaanſch* verklaart, ook lag'er Grave *Hendrik* van den *Berg* met een deel *Spaanſchen* in, die zy binnen genomen hadden: de Grave hadde *Erckelens* zeer bequaam geoordeelt om van daar op buit te loopen; maar wierd zelf buit; ook bleeven'er noch wel 50. *Spaanſche* ruiters by het inneemen, de overige waren op eenen ſtroop uitgegaan: Grave *Henrik* wierd gevangen mede genomen; alles wat tilbaar was wierd geplondert, en de reſt in brandt geſtoken: want de Bevelhebbers konden by deeze ſchielyke overrompelinge het volk niet in toom houden, te min omdat de Soldaaten zeer grimmig en gebeeten waren op die van *Erckelens*; vermits zy een wyl te vooren eenigen der hunne leelyk mishandelt hadden. *Frederik* van den *Berg*, broeder van den gemelden Grave *Hendrik*, meende daar ſchâboeting van te neemen, maakte eenen aanſlag op *Aardenburg*, daar hy met eenige *Staatſche* ſoldaaten van binnen heimelyk verſtant hadt: maar, zoo als het werk ſtont uitgevoert te worden, wierd het verraadt ontdekt. *Frederik* wachtte wel naar het beſtemde teeken, om aan te vallen, maar wat anders verneemende, moſt hy vruchteloos vertrekken. *Erckelens* legt aan allen kanten in den omkring van *Gulikkerlandt* begrepen, echter is het ſteedtjen zelfs *Gelders*, als gezegt is.

Grotii annal. fol. 526.

Idem Pontan.

ERCKESTEYN, ARCKESTEYN, een vervallen Slot in de Provintie van *Overyſſel*, onder *Zallant*.

Houve 1 deel, fol. 167.

ERICHEM, een van de Dorpen in 't Landt, of Graafſchap van *Buuren:* heeft Kerk en Predikant ſtaande onder het Claſſis van *Buuren*.

Houve.

ERLEBEEKE, een Dorp in de Meyery van *'s Hertogenboſch*; zie ARLEBEEKE.

ERMEL, een *Gelderſch* Dorp in de *Neder-Veluwe*. Toen in het jaar 1547. eene ſchattinge van 75000 guldens op ganſch *Gelderlandt* en *Zutphen* was gelegt, wierd het *Arnhemſch* of *Veluwſch* quartier, een der vier quartieren van dat Vorſtendom, in die ſom geſtelt op 17108 guldens. Daar toe moſt de *Neder-Veluwe*, een der vier verdeelingen van dat quartier (namelyk de ſteden 1 *Arnhem*, *Harderwyk*, *Wageningen*, *Hattem*, en *Elburg*; 2 *Veluwenzoom*; 3 *Over-Veluwe*, en 4 *Neder-Veluwe*) opbrengen 6958 guldens: welke omgeſlagen over de zeven Dorpen van dat gedeelte, quam het dorp *Ermel* op 729 guldens 7 ſtuivers $1\frac{1}{7}$ p. te ſtaan. Het laagſte van alle de andere, behalven *Scherpenzeel*, en *Hoevelaken*.

Houve H. V. Kronyk 1 deel, fol. 84.

ERMELO wordt in den Giftbrief van *Anfridus*, Biſſchop van *Utrecht*, van het jaar 1006. genoemt zekere Kerk. Het is een Dorp op de *Veluw*, behoudende dien naam, een halve Duitſche myl van *Harderwyk*.

Alting Not. Germ. inf. P. 2. fol. 50.

ERMENSUL. Een afgodt in deze en de *Saxiſche* Landen; zie op IRMENSUL.

ERMKINA, is een zekere plaats die met meer andere in *Gelderlandt*, aan de beide oevers van de *Bovenwaal*, volgens gifte van den adelyken Heer *Balderich*, in 't jaar 850. ten deel gevallen is aan de kerke van *Utrecht*. Zoo veel ik tot noch toe hebbe konnen navorſchen, is'er geen plaats of benaming die in klank naar dit woordt zweemt; of het moſt zoo t'zaamengeſtelt zyn, dat men *Ermke* alleenlyk hield voor een byvoegzel by het woordt INEN, welke benaming eigen is aan twee, of drie dorpen, leggende aan de *Waal*, tegens over *Zalt-Bommel*.

Idem ibid

ERNESTUS, Aartshertog van *Ooſtenryk*, zoon van Keizer *Maximiliaan den II.* broeder van Keizer *Rudolphus den II.* Hy wierd van Koning *Philips den II.* geſtelt tot Gouverneur van de *Nederlanden*, in plaats van *Parma*: was in 't jaar 1554 geboren: quam 1594 in 't landtbeſtier. De *Spaanſchen* gaven groot van hem op, dat hy de afgevalle Provintiën weêr onder de gehoorzaamheit van hunnen Koning zou brengen. Of hy ſchoon geen Gouverneur over de *Vereenigde Nederlanden* was, zy titelden hem echter Gouverneur van alle de *Nederlanden*, als ook over verſcheide Steden die al aan den Staat behoorden. Ten tyde van de *Ligue*, en dat Koning *Philips van Spanjen* zeer arbeidde om in *Vrankryk* tegen Koning *Henrik den IV.* eenen anderen ten Koning te zien; daar ook al veele Franſche Roomſch-Catholyke Grooten, Jeſuiten, en andere Geeſtelyken op 't hevigſte toe aandrongen, ſloeg *Philippus* zyne dochter *Iſabella Clara* voor, om tot Koninginne aangenomen te worden, die dan deezen *Erneſtus* ten huwelyk zou neemen: maar dat wierd zeer euvel van de Franſchen opgenomen. Dus moſt hy zich, in plaats van Koning van *Vrankryk*, met het gouvernement van de *Spaanſche Nederlanden* vergenoegen. Hy was de derde van de vyf zoonen van Keizer *Maximiliaan den II.* en een ouder broeder van *Albertus*, die daar na *Iſabella* ter gemalinne kreeg, en Prins der *Spaanſche Nederlanden* wierd. *Erneſtus* word gezegt geweeſt te zyn een zwaarmoedig, ſtatig Heer, dien men weinig heeft zien lachen: maar te gelyk goedthartig, zachtzinnig, vreedtzaam, en beleeft; de Roomſch-Catholyke Religie zeer toegedaan, en ganſch ten dienſte des Konings van *Spanjen* geneegen. Ondertuſſchen was zyne goedhartigheit alleen op zynen Koning en den Godtsdienſt betrekkelyk; want hy haatte de zoo genaamde Ketters, nevens de Rebellen, doodelyk: en geen wonder, want hy was van de *Jeſuiten*, indien niet uitgebroeit, ten minſten opgevoedt. Hy geliet zich wel de ruſt der Nederlandtſche Provintiën in het gemeen te zoeken; veinſde zich ook t'eenemaal zachtmoedig, en bood veel aan: maar 't was alleen om den *Vereenigden Staat* in het net te krygen, en zich *Spanjen* weêr te doen onderwerpen. Van hem word gezegt, dat hy, terwyl hy noch aan 't Hof was, by 't leven van zynen Vader, zyn vermaak nam om met een roer in 't venſter te gaan leggen, en de voorby lopende honden te doorſchieten: daar die inborſt van jongs op in is (hy was toen hy dat deede noch zeer jong) worden van verſtandigen de goedtaardigſte gemoederen

Klerk Toon. der Keizers, Koning. enz. fol. 28.

Meter. Bor. Hooft.

Idem Meteren fol. 331. Alm. de Quintana Hiſt. Hiſp. & Belg. pag. 417. Dieg. de .... de regn. Hiſp. in Phil. II.

Meteren fol. 357. E. van Reyd fol. 335. of 381. of 397.

niet gekeurt. Eer hy noch in de *Spaanſche Nederlanden* aangelandt was, wierd allerwegen verbreidt, dat hy eene zeer groote krygsmagt medebrengen zou, tegen de wederſpannige *Nederlanders*, om hen, indien zy in hunne rebellie volhardden, ganſch te verdelgen: maar dat hy ook van *Philippus* volle magt hadde om den vrede te voltrekken, op wat voor eenen voet het ook zyn mogte: latende den tegenwoordigen ſtaat van Religie, Politie, Magiſtrature, enz. overal, en in alles onverandert en in wezen: ja, zou zelfs te vreden zyn, de Staten en Steden te laaten regeeren, mits alleen den blooten Koningklyken titel aan *Philippus* geevende. Zulke geruchten waren zyne voorlopers, om des volks hart in de afgeweeke Provintiën, aan de eene zyde, door de gedreigde magt te verbaazen, en aan de andere, door eene hoop van vrede, en ongemeen voordeel, te verleiden en te verſtrikken; of wel door zoo groote aanbiedingen het volk tot opſtant te krygen, de *Staten* en Magiſtraten te dwingen tot een verdrag, of anders tot onderwerpinge aan Koning *Philips*. Maar door d'ervarenheit waren de gemoederen zoo ingenomen en geleert, de gemeenten zoo tegen den *Spanjaardt* verbittert, dat die ſchalkheit geene verhoopte uitkomſt bequam. In zyne herwaarts reize tot in den *Palts* gekomen, kon hy zich niet onthouden van verkeerde proefſtukken zyner langkmoedigheit tegen Grave *Jan van Naſſau* te uiten; ter oorzaake dat Grave *Jan* (zoo hy meende) den *Paltsgrave* geraaden had zich uit zyn landt te begeeven, om alsdan zich en de zynen verontſchuldigt te konnen laaten, van geene veſtingen voor *Erneſt*, noch zyne *Spanjaarts*, te hebben doen openen: want anders wierd hy overal wel en treffelyk, voor zyn perſoon, onthaalt. Over tafel zelfs van den *Aartsbiſſchop van Ments* zittende, berſtten 'er noch al dreigementen tegen hooggemelden *Grave* uit. Een der Jeſuïten van *Erneſt* vraagde den Keurvorſt; waarom hy daar te *Ments* de Inquiſitie niet zoo wel te werke kon ſtellen, als te *Trier*, en te *Wurtzburg* geſchiedde? Te *Bruſſel* hield hy zich zeer ſtil; in langen tydt niet verrichtende, noch in zaaken van vrede, noch in die van oorlog; alleen voerde hy eenen prachtigen ſtaat, droeg zich trots en hovaardig, deed aan niemant eenig eerbewys; ligtte den hoedt zelfs voor de grootſte Heeren niet eens af; zich naar de voorbeelden der voorige Landtvoogden, ganſch niet richtende; aleens of hy daar door zyn aanzien hadde willen ſtaaven en handthaaven, daar hy het, in tegendeel, door zyn ſtil zitten verminderde. Hier door raakte hy zelf by de *Spaanſchen* en *Spaansgezinden* niet in de diepſte gunſt: ook vondt hy het in 't *Spaanſch Nederlandt* niet zoo geſtelt als men hem belooft hadde. Het groot opgeeven van de veelheit des krygsvolks, dat hy daar gereedt zou vinden, zag hy ydel te zyn, en daar by een groot geldtgebrek: by gevolg niet veel tegen den *Vereenigden Staat* uit te rechten. Ook lag'er onder zyne komſte noch dit verborgen, dat ze ſtrekte niet zoo zeer om *Erneſt* Gouverneur van zyne *Nederlanden* te laaten; (want daar tegen was *Philippus* argwanende genoeg, om eenen anderen niet in het volle bezit van de Spaanſche Nederlanden te houden;) maar om hem nader by *Vrankryk* te hebben, en daar, met hulpe van de H. Catholyke Ligue, voor Koning in te dringen, ook hem alsdan zyne dochter *Iſabella*, als Koninginne, ten huwelyk te geeven: Maar dat viel mede, als gehoort is, averechts uit. Vermits nu *Erneſtus* in het eerſte jaar niets uitvoerde, geraakte hy zelfs in de *Spaanſche Nederlanden* in zulk eene verachtinge, dat hy in paſquillen niet geſpaart, maar leelyk geheekelt wierd, als in de groote verwachtinge van hem ganſch bedrogen. Te *Bruſſel*, *Antwerpen*, en elders meer, wierden veele ſmaadtſchriften t'zynen nadeele geſtrooit: ook dit volgende,

Brauwerus in Cron. fol. 602.

Idem Reyd fol. 335. eſſ. 381.

Idem Reyd fol. 339. P. Oppenh. Rom. Adler. pag 317. Idem Reyd fol. 420.

Grotius Jaarb. fol. 198. Meter. Reyd. Bor. Idem Grotius fol. 200.

Erneſtis, die de Seſt' is
Erger dan de Peſt is.
Komt zien waar de reſt is/
Of 'er niet ten beſt is;
Maar om dat hy de leſt is/
Nihil op 't requeſt is.

Buiten twyfel heeft de Maker gezien op het bekent Latynſch *Diſtichon*, geſchoten op Paus *Alexander den VI.* die, in de Geſchiedboeken, als een afgryſelyken booswigt afgeſchildert wordt:

Reyd fol. 341. of 381. Sande &c.

„ Sextus *Tarquinius*, Sextus *Nero*, Sextus *ab iſto*.
„ *Semper ſub* Sextis, *perdita Roma fuit*.

ſpeelende op den naam van den *zeſden*, voor Romen, in de *Tarquynen*, *Neroos*, *Domitianen*, *Alexanders*, &c. altydt verderflyk en quaadt geweeſt. Dus wierd *Erneſt*, als de zeſte der Landtvoogden na den oorlog, of den aanvang der Nederlandtſche onruſten, ook voor *Nederlandt* leelyk aangezien. Op *Margaretha* van *Ooſtenryk*, Hertoginne van *Parma de I.* volgde *Ferdinand de II.* Hertog van *Alba*, na hem *Don Louis de III.* de *Requeſens*, die gevolgt wierd van *Don Jan den IV.* van *Ooſtenryk*, na wien *Alexander de V.* Hertog van *Parma* quam, en na hem deze *Erneſt de VI.* Aartshertog, &c. die zynen tydt in enkele leedigheit, of met vrouwen, of met aan 't Podagra bedtlegerig te zyn, doorbragt. Hy brandtmerkte boven dien zynen naam ſchendig met het omkoopen van moordenaars, om Prins *Maurits* af te maaken, eerſt den Prieſter *Michiel Renechom*, alreedts te *Breeda* gekomen, om dien Vorſt te doorſchieten. Hy, op vermoeden gevangen, en van zyn medeweeten geprangt, beleedt opgemaakt te zyn om *Maurits* van kant te helpen: dat de Grave van *Berlaimont* hem daar toe door groote beloften bewogen hadde, en bevolen om hem tot aan *Erneſtus* kamer te volgen, van wien hy diergelyke beloften en groote toezeggingen had ontfangen: dat hy, toen *Berlaimont* binnen tradt, uit ontzagh in het portaal was blyven ſtaan: *Berlaimont* met *Erneſt* van dit ſtuk hadde hooren ſpreeken; en den laatſtgenoemden zeggen; *Quicquid promitto præſtabo cumulatè, et cum fænore. Al het geen ik beloove zal ik dubbel nakomen, en met woeker voldoen.* Dat hy ook ſtaansvoets 500 guldens ontfangen hadde op eene Ordonnantie by den Aartshertog getekent. Dat noch zes anderen uitgezonden waren om deze zelfde daadt te onderſtaan, enz. Hy (*Erneſt*) hadde noch tot dit ſchelmſtuk opgemaakt eenen *Pierre du Four*, voor eenige jaaren Soldaat onder de lyfwacht van Prins *Maurits* geweeſt; gaf hem den raadt om weêr dienſt onder de zelve te neemen, en als de *Vorſt* op de jagt was, of zyne paerden oefende, of uit de kerk quam, of wel in 't voorby gaan, daar hy op ſchildwacht zou ſtaan, zyn musket met twee kogels gelaaden op hem te loſſen. Toen deze *Pierre* van *Erneſt* zyn afſcheidt nam, zeî *Erneſt* in perſoon tegen hem; *Myn zoon, indien gy volbrengt dat gy my belooft, en den Tyran uit den weg ruimt, zal de rechte weg naar het Paradys voor u open ſtaan:* aldus ſprak hy in 't Italiaanſch, *Figlio mio, ſi furete quelle che m' havete promeſſe, d' amuzzar quel tyranno, andarete dretto in Paradiſo.* In deeze belydeniſſe is *Pierre du Four*, die gevierendeelt wierd, geſtorven. Men houdt dezen *Erneſtus* ook ſchuldig aan het omkoopen van *Rui Lopes*, een *Portugees Med. Doctor*, en *Lyfmedicus* van Koningin *Elizabeth*, om haar, voor eene beloninge van 50000 Dukaaten, door eenen vergiftigden drank, naar d'andere wereldt te zenden. Hy boodt zich ook den *Staaten* aan, als Middelaar tot den vrede tuſſchen den Koning van *Spanjen* en onzen *Staat:* zelfs met vermaninge van zich niet te zeer op den tegenwoordigen voorſpoedt te verlaaten: maar kon zyn oogmerk niet bereiken. Hy was een perſoon van gering beleidt in Oorlogs- en Staatzaaken, niet bequaam om zelfs de minſte wanordre te recht te brengen; daarom heeft Koning *Philippus* ook weinig voordeels van zyn Landtvoogdyſchap getrokken, in tegendeel veel verlies geleeden: maar daar was wel ten meeſten deele d'oorzaake van, dat hy niet wel met geldtmiddelen ondersteunt wierd. Eindelyk begon hy zich niet wel te gevoelen: men oordeelde daar de reden van te zyn, zyne bekommering over het niet voortgaan van zyn huwelyk met *d'Infante Iſabella*, en met eenen, dat de hoop tot de Kroon van *Vrankryk* zeer aan 't daalen was: daar noch by quam, dat hy zich van zyne Spanjaarden zeer gehaat vondt, dat hy by Koning *Philips* zwart gemaakt wierd, en van de ingeboorne *Nederlanders*, onder zyne regeeringe, veracht; vermits hy noch oorlog voeren, noch vrede uitwerken kon. Deze toevallen hebben al mede tot de kortheit zyns levens toegebragt; echter zyn ze de rechte oorzaake zyns doodts niet geweeſt, als wy hooren zullen. Zyne onpaſſelykheit begon al in 't jaar 1594. In Februarius 1595. O. Styl verzwaarde ze zoodanig, dat hy, eenige dagen daar na ziek gelegen hebbende, tuſſchen den 10 en 11 dier maandt den geeſt gaf, afgemat door eene langzame koorts, en het bloeden uit de neus. Toen het lichaam geopent was, vondtmen eenen ſteen in de nier, en eenen levenden worm, die de omgelege deelen afgeknaagt hadde. Hy liet groote ſchulden na, en zelfs zyne huisgenooten onbetaalt. *Meerbeek* verhaalt dit wat omſtandig, dien wy daarom volgen zullen; „ Ondertuſſchen ſtierf „ eerſt Hertog *Erneſtus*, Gouverneur, enz. binnen de „ Stadt *Bruſſel* in den ouderdom van 42 jaaren, die met „ zich in 't graf gedraagen heeft eene getuigeniſſe, van „ een goedt en deugtſamig Prince geweeſt te hebben, „ dien men in zyn leven luttel zag lachen, ende nochtans „ was hy zoet, ſachtmoedig, en payſelyk: hy beminde de „ *Catholyke* religie, ende was zeer bereed tot 's Konings „ van *Spanjens* dienſt, zeer luttel achtende op zyne eige „ baete; in der manieren dat hy dikmaal niet wiſte, „ waar mede die van zyn huisgezin te betaalen, gelyk ook „ zyne ſchuldenaaren. Hy was ſober en niet tot de pronkeryen van deze wereldt genegen: zyn lichaam, naar „ de manier der Princen, wierd geopent. Men bevondt „ dat het hert, de long, en lever zeer gezont waren, en beneden in de blaeſe eenen ſteen van middelbare grootte; „ maar aan de zyde, of aan de ribbe, was eenen langen „ levende worm, die het binnenſte zyns lichaams zoo had „ doorknaagt, dat het lichaam van den voorſz: *Prince* „ geheel wierde vermindert, ende moeſt daar van ſterven. Hy was den 30 Januarius N. Styl in 't jaar 1594. te *Bruſſel* in zyn Gouvernement aangekomen, zoo dat het

Idem Reyd fol. 42

Idem Reyd fol. 348. 397. 407. Groti Jaar. fol. 2

Idem Groti fol. 2. Reyd 377. 419. Bor. C. T. Fly. Hiſtor Angl pag. 4

E. de Veer verv op de Kron fol. 2. Groti fol. 2.

Fr. I nar. I Faſc. Hiſt. p. 175 E. de fol. 26 Meter fol. 3 A. Meer Gr. I. fol. 8

het van korten duur geweeſt is. In den aanvang van 't jaar 1595. maakte hy een overſlag van den Staat des Oorlogs, en bevondt dat hy om dien naar behooren voort te zetten 300000 Dukaaten ter maandt, of 18 Millioenen guldens jaarlyks, van nooden hadde. Onder veele zyne andere misſlagen, ten nadeele van de kroon *Spanjen*, was ook deze, dat hy, terwyle *Verdugo* de Veſting *Koevorden* belegert hadde, hem voor zich dagvaarde om rekeninge te doen van alle de brandtſchattingen de Provintie van *Frieslandt* afgeperſt; als ook van de andere penningen door zyne handen gegaan. Het was wel waar dat van die ſchattinggelden niet veel, ten behoeve van de Spaanſche Nederlanden en des oorlogs, ingekomen was: want *Verdugo* had die penningen naar *Spanjen* gezonden; en daarom te min wysheit voor *Erneſtus* eenen krygsman, van zoo grooten naam, en in zonderling aanzien by den ſoldaat, zoo voor 't hooft te ſtooten, in eenen tydt dat hy hem meeſt van nooden hadde, en minſt ontbeeren kon. Grooter was het noch dat hy, in plaatze van *Verdugo*, het beſtier aan Grave *Frederik* gaf, en alzoo eenen onervaaren voor eenen ervaaren Veldtoverſte ſtelde; Zie op VERDUGO. Prins *Maurits* hadde eenen aanſlag op *Maaſtricht*, die mislukte. Daar op zou *Erneſtus* zich hebben laaten ontvallen: „Ik hadde wel gewilt dat het voorneemen van *Maurits* op *Maaſtricht* gelukt ware: want hoe meer victoriën „ de Vereenigde *Staat* bekomt, hoe meer de Koning van „ *Spanjen* genegen zal worden tot Vrede, daar ik alleen „ om arbeide. Ondertuſſchen was het eene enkele geveinſtheit om den *Staat* wat met de hoop van Vrede te verleiden, en een appel te geeven, als men zegt, om mede te ſpeelen, meer dan dat hy bedacht was om den vrede uit te werken.

groote Kronyk fol. 802. *Reyd. Nederl. geſchied. fol.* 397. *of* 349. *Meteren Bor, &c.*

ERNST CASIMIR, Grave van *Naſſauw*, Lieutenant Gouverneur van *Gelderlandt*, *Zutphen* en *Utrecht*, Veldt-Maarſchalk van het leger der *Staten Generaal*, wierd, na het overlyden van zynen Broeder Grave *Willem Lodewyk van Naſſauw*, Gouverneur van *Vrieslandt*: hy wierd ook daar toe door de *Staten* van die Provintie, in 't jaar 1620. verkoren. Het geſprek ten dien einde, vervattende de redenen dezer verkiezinge, geſchiedde door Heer *Pieter van Eyſinga*, Grietman van *Rauwerderhem*, in 't quartier *Ooſtergoo*, gecommitteerde Raadt ter Admiraliteit in *Hollandt*; waar van dit de korte inhoudt was: „ Naardien „ Grave *Willem Lodewyk van Naſſauw*, hoogloflyker me„ morie, dezer wereldt overleden is, tot groot leedtwe„ zen en droefheit der Landen, hier door van hunnen ge„ trouwen Gouverneur ontbloot; wiens dienſten, den Lan„ de gedaan, zy van meeninge waren in gedurige gedach„ teniſſe te houden. Des hadden de *Staten*, vertoonende „ de Hoogheit en Souverainiteit der Provintie van *Vries„ landt*, het gedachte Gouvernement opgedraagen aan zyn „ Genade Grave *Ernſt Caſimir* (des overledens broeder) „ vertrouwende dat zyne Genade der Landen nut, en de „ gemeene welvaart in train zou houden, nevens hunne „ Privilegiën, Vryheden, en Gerechtigheden; den gemeenen „ Vyandt tegenſtandt doen, tot bevorderinge van 's Landts „ zeekerheit, enz. D'Inſtructie der gemelde Heeren *Staten* van *Vrieslandt*, aan dezen hunnen Gouverneur, Grave *Ernſt Caſimir*, vindt men by *Winſemius*, enz. gedagtekent den 3 Auguſtus 1620. De Provintie van *Groningen* en *Ommelanden*, nevens *Drenth*, die tot noch toe geſtaan hadden onder 't Gouvernement van den vorigen Stadthouder Grave *Willem Lodewyk*, hadden zich ter dezer tydt van *Vrieslandt*, wegens eenige misverſtanden, afgezondert, en tot hunnen Stadthouder den Prins van *Oranje* verkoren.

Winſem. Kr. van Friesl. fol. 910. *Winſem. d. fol.* 910. *Baud. Memor.* 8 *boek, fol.* 38.

Toen Prins *Maurits* in 't jaar 1618. in eenige Steden van *Hollandt*, als ook *t'Utrecht*, de Waartgelders, van de *Remonſtrantſche* Overheden aangenomen, afdankte, en noodwendig naar *'s Gravenhage* vertrekken moſt, liet hy'er Grave *Ernſt Caſimir*, die de Stadt in die tydts gelegenheit zeer goede dienſten deede. In veelerlei gevallen heeft hy zich zeer treffelyk gequeten, en als een heldt gedraagen tegen de *Spaanſchen* ten dienſte van den *Staat*. Hy veroverde 1626 *Oldenzeel*: dreef 1629. Grave *Jan van Naſſauw* met zyne *Keizerſchen* van den *Yſſel* af. Te vroeg verloor het Landt dezen *Naſſauwſchen* heldt, vol moedt, en geroemt wegens zyn beleidt. Hy wierd in de belegeringe van *Roermonde*, als hy van zyn paerdt aftradt om in de loopgraaven te gaan, met een vuurroer uit de Stadt in zyn hooft geſchoten; omtrent drie uuren tydts, na dat hy op den middag gequetſt was, overleedt hy; zeer beklaagt zoo wel van den *Staat*, als van Prins *Frederik Hendrik*, die toen den dienſt van den ervarenſten Overſten miſſen moſt. Dit ongelukkig voorval droeg zich toe den 2 Junius 1632. Inzonderheit treurde *Vrieslandt* over 't verlies van zynen zoo loffelyken en zeer beminden Stadthouder en algemeen Krygshoofdt. Het lyk wierd gebalſemt en naar Leeuwarden gevoert. De hoet, waar door hy den ſchoot ontfing, word noch op 't Vorſtelyk Hof, onder d'oude krygsruſtingen, bewaart.

Idem 1 *deel*, 10 *boek fol.* 59. *Naſſauf. Helden pr. toon.* 2 *deel, p.* 118. *Comm. Freder. Hendr.* 1 *deel, fol.* 115. *Bizot Medail. Hiſtor. p.* 144.

ERPENIUS, (THOMAS) geboren te *Gornichem* in het jaar 1584. den 9 September. Hy wierd te *Leiden* in 't jaar 1618. ordinaris Profeſſor in de *Ooſterſche* taalen, behalven in de *Hebreeuwſche* en *Chaldeeuwſche*: maar in het jaar 1620. wierd hy ook tot de Profeſſie van de *Hebreeuſche* en *Arabiſche* taalen bevordert. Hy was in het jaar 1612. in *Engelandt* verzocht geweeſt; doch had geweigert derwaarts te komen. In 't jaar 1620. wierd hy van de Heeren Curateuren der *Leidſche* Academie, met brieven van de Heeren *Staten* en Prins *Maurits*, naar *Vrankryk* afgezonden aan *Petrus Molinæus* en *Andreas Rivetus*, om te verneemen of een van deze twee te beweegen mogte zyn, tot het aanneemen der *Theologiſche* profeſſie te *Leiden*: maar ter dier tydt was zyne reis te vergeefs. Andermaal wierd hy afgevaardigt om *Rivetus* tot de gedachte aanneeminge te overreden, en de Franſche Kerk om hem te ontſlaan; 't welk hy beide, alhoewel zeer bezwaarlyk, en dat noch maar alleen voor twee jaaren, verkreeg. Behalven de *Hebreeuwſche*, *Chaldeeuſche*, *Syriſche*, en *Arabiſche*, was hy ook tot verwonderens toe in de *Æthiopiſche*, *Perſiſche* en *Turkſche* taalen ervaaren. De Koning van *Marokko*, anders *Keizer* van *Afrika* gezegt, heeft zyne brieven in 't *Arabiſch*, met eene zonderlinge hoogdraavendheit geſchreven, zoo hoog geacht dat hy ze by zyne juweelen bewaarde. Zommige ſchryven dat gemelde Keizer, zich verwonderende over zyne zuivere kenniſſe van de *Arabiſche* taale, hem tot Raadt verzocht zou hebben; of, gelyk *J. J. Voſſius* zegt, beval zynen Legaat hem aan te neemen *in Societatem Conſiliorum*, in zyn Collegie van Raaden. De Koning van *Spanjen* verzocht hem op zekeren tydt aldaar te komen, om een zeer oudt Gedenkſchrift te verklaaren, dat niemant tot dien tydt toe had konnen doen. De Staten van *Hollandt* en de Prins van *Oranje* gebruikten hem menigmaal, om eenige brieven van Vorſten uit *Aſia* of *Afrika*, aan hen geſchreven in d'*Arabiſche*, of andere *Ooſterſche* taalen, te vertolken. By zynen ongelooflyken vlyt hadde hy een ongemeen verſtant, nevens eene byzondere aanlokkende tonge en zeden; daarom was hy den Geleerden zeer aangenaam: Hield zonderlinge kennis en vriendſchap, zoo in perſoon als door brieven, met de vermaarde mannen *Joſ. Scaliger*, *Iſ. Caſaubonus*, *Ph. Marnix*, Heer van *S. Aldegonde*, enz. Hy overleedt te *Leiden* in den beſten bloei zyns levens, in 't jaar 1624. den 13 November in het 40ſte jaar zyns ouderdoms, daar de Academie heel rouwig over was. Zyne heerlyke Bibliotheek kocht de Hertog van *Bukkingam*, voor de Academie te *Cambridge*. Onder andere zyne ſchriften zietmen van hem zyne *Grammatica Hebræa*, *cum Grammatica Chaldæa*, *Syriaca & Arabica*.

Soerm. Acad. Regiſt. pag. 72. *Idem Soerm. p.* 73. *Boxhorn Toon. v. Holl. p.* 274. *Idem Soerm. pag.* 73. *Boxh. J. Voſſ. Orat. fun. Jac. Gol. Epiſt* 62. *Tenzelii Monatgeſprech. tom.* 4. *p.* 631. *Item p.* 616.

Houve H.V.Kr. 2 *deel, fol.* 368.

ERSELE, een Dorp in de *Meijery* van *'s Hertogenboſch*, in 't quartier *Kempenlandt*. Toen voortydts geheel *Brabandt* eene ſchattinge, of beede, van 140000 guldens jaarlyks opbrengen moſt, ſtont de geheele *Meijery* van den *Boſch* (zy wordt in vier quartieren, als *Ooſterwyk*, *Peellandt*, *Maaslandt*, en *Kempenlandt*, verdeelt) in deze ſom geſtelt op 19379 guldens 16 ſtuivers 3 penningen: daar toe moſt het quartier *Kempenlandt* laſten 4074 guldens 1 ſtuiver en 9 penningen, daar in droeg het dorp *Erſele*, een der 32 of 33 Dorpen van het *Kempenlandts* quartier, 192 guldens 12 ſtuivers; en daar by moſt *Loon*, onder de bank van *Erſele* hoorende, noch 199 guld. 5 ſtuiv. 3 penn. opbrengen.

ESE, een oudt Slot of adelyk Huis omtrent *Vollenhoe*, in *Twent*, onder *Overyſſel*.

Houve 1 *deel, fol.* 169.

ESGO: Zoon van *Friſo*, den eerſten naamgever van *Vrieslandt*, volgens zommiger opgeeven, doch onzeker; zie op ÆSGO.

ESINGE, een Dorp onder de *Groninger Ommelanden*, in het *Weſter quartier*.

Houve.

ESONSTADT, in de Provintie van *Vrieslandt*, zou gebouwt zyn van den *Vrieſchen Hertog Odilbald*, die aan de regeeringe quam in het jaar 335. Eerſt heeft ze *Waerden* gegeeten. Door verloop van tydt, en veele overvallen die de Stadt gehadt heeft, is de naam *Eſonſtadt* in 't vergeetboek geraakt: zy heeft tuſſchen de *Lauwer* en het *Dokkumer diep* gelegen, op het Noordteinde van *Dokkenburg*. Kort na 't jaar 800 vertoonden zich daar twee niet groote Walviſſchen, d'eene d'andere volgende, met zulken ſnelheit en geweldige perſſinge van het water, dat het afloopende, haar op het drooge liet zitten: de grootſte was 38, de kleenſte 29 voeten lang. In het laatſte van dat jaar quam *Vrieslandt* eene zwaare watervloedt over, daar *Eſonſtadt* 35 huizen door verloor, en de Kerk te *Minnersga* ter neder viel. Daar na, in 't jaar 808. den 20 Julius, quamen de *Noormannen* onverwacht de *Lauwer* op, overvielen *Eſonſtadt*, en verbrandden de ganſche plaatze op 24 huizen na, die van hardt dak waren: om zulks te wreeken vielen die van *Stavoren* in *Jutland* en *Denemarken*, en voerden eenen grooten roof van daar met zich. Noch na 't jaar 900. wordt *Eſonſtadt* eene magtige Stadt genaamt, doch is naderhant van de zee weggeſpoelt.

Winſem. Kr. van Friesl. fol. 37. *Idem fol.* 86. *P. Montanus in Guicc. fol.* 179. *Schotan. Kronyk van Fr. fol.* 78.

ESONSTADIUM: *Eſonſtadt*, is weleer geweeſt een oude en geen geringe Stadt aan den mondt des *Lauwers*, daar de zelve den *Eeſtroom*, waar van de Stadt haaren naam heeft, ontfangt; hebbende een haven bequaam om veele ſchepen te bergen. Dat deze ſtadt te gronde is gegaan door de menigvuldige watervloeden van de jaaren 1219. 1220. 1221.

Alting Not. Germ. Inf. P. 2. *fol.* 50.

1221. en 1222. waar van *Emo van Werum* ſpreekt, verzekert de Opperhiſtory-Schryver van ons Vaderlandt, dat geenſins is te twyfelen: terwyl de *Marnamaner Haven* toen met eenen vry grooten bogt in het landt gedrongen, en aan allen kanten wyder geworden was.

Houve. ESSCHE; ('T LANDT VAN) anders *Niew Strijen* gezegt, legt met den Uyterdyk in de *Strijenſche* Waerdt, onder *Dordrecht*.

ESSELYKER-WOUDE; anders HEER JACOBS WOUDE, onder *Leiden:* het heeft behoort aan Jonker *Jakob van Waſſenaar*, Heer van *Warmondt*.

Houve. Handv. Kronyk 1 deel, fol. 80. EST, een Gelderſch Dorp in de *Thieler Waerdt*. Toen in 't jaar 1547. ganſch *Gelderlandt* en *Zutphen* op 75000 guldens wierd geſchat, ſtont het quartier van *Niewmeegen* (een der vier quartieren van dat Vorſtendom) daar in geſtelt op 24342 guldens: in die ſom moſt de *Thieler Waerdt* (een der zes verdeelingen van 't *Niewmeegſch* quartier) 5844 guldens betaalen; welke omgeſlagen over de 24 of 25 Dorpen der gedachte Waerdt, quam het Dorp *Eſt* op 102 guldens 19 ſtuivers $2\frac{1}{2}$ penningen te ſtaan.

Goudh. in d'O. Holl. Kr. fol. 224. Boxhorn Toon. van Hollant pag. 274. V. Andr. in Bibl. Joh. Hunſel. Bor Ned. Oorlogen Boxhorn &c. ESTIUS (GUILJELMUS) anders WILLEM VAN EST, geboortig van *Gorinchem*, uit het edel Geſlacht der Heeren van *Eſt*. Zyne eerſte ſtudiën heeft hy te *Utrecht* aangelegt onder *Georgius Macropedius*. Hy wierd *Theologiæ Doctor* en *Profeſſor* te *Donay*, en Regent van het koningklyke Collegie, of *Seminarium regium* aldaar: hy heeft verſcheide Tractaten of *Commentaria*, en *Annotationes in præcip. & difficil. loca S. Script. Martyrium Edmundi Camp: Hiſt. Martyr. Gorcomienſ. Orationes Theol.* enz. uitgegeeven. Eer hy naar *Donay* tot *Theologie Profeſſor* beroepen wierd, was hy te *Leuven* thien jaaren lang *Philoſophie Profeſſor* geweeſt in het Collegie de *Valk*, en regent van het *Seminarium Adriani VI.* Hy wordt geprezen van groote geleertheit, wysheit, zedigheit, zachtzinnigheit, en deugtzaamheit: Doch hy heeft zynen naam, by Andersgezinden, leelyk bekladt met zyne goedtkenninge van het boekjen, voerende in onze taal den tytel van *De glorieuſe en triumphante martelarye van Balthaſar Gerards*, des Prinſen moorder, gedrukt te *Donay* by *J. Bogaardt*; daar in die moorder met de uitſtekendſte eertytels, als een andere *Ehud*, van Godt verwekt ten goede van de Roomſch-Catholyke kerke, word geroemt, en, als Martelaar en Confeſſoor, van Godt gekroont, enz. *Guiljelmus van Eſt* is in 't jaar 1613 geſtorven, en te *Donay* in *S. Pieters* kerk begraaven.

ESTRUM, een Dorp in *Vrieslandt*; zie EESTRUM.

Winſem. ESUMER ZYL, in de *Vrieſche* Grieteny *Ooſtdongeradeel*, onder 't quartier *Ooſtergoo:* door deze Zyl heeft de Grietenije hare meeſte waterloſſinge; zy is dikmaals groot gevaar onderworpen geweeſt, door de perſſinge van het zwaar water. Het Blokhuis aldaar pleeg een zeer ſchaadelyk roofneſt voor de Schieringers te zyn: het wierd daarom in 't jaar 1422. van de Vetkopers belegert, en ſtormenderhant ingenomen, waar na zeer fel tegen de daar binnen leggende wierd gehandelt.

Schotan. Kr. van Vriesl. fol. 257. 260.

Houve. ETHEM, eene Heerlykheit onder het Droſtampt, of in het landt van *Heusden*; veellicht het zelfde met EETEN, of ETTEN.

De Raey Diction. Geogr. p. 247. ETTEN, een Ampt behoorende onder 't Graafſchap en Steedtjen 's *Heerenberg*, in het Zuiderdeel van 't Graafſchap *Zutphen*, niet verre van *Emmerik* en de grenzen van *Kleefslandt*. Dit *Etten*, met *Genderingen*, is voortydts door den *Biſſchop van Keulen* met zyne munt beleent geweeſt; gelyk dan noch heden Angelotten, Goutguldens, heele en halve Ryksdaalders, binnen *Genderingen* geſlagen, gezien, en van liefhebbers bewaart worden.

Pontan. Gelder. geſchied. 1 deel fol. 78. ETTEN, een zeer aanzienlyk Dorp in het landt en de Baronnye van *Breeda*. Toen voortydts geheel *Brabant* eene jaarlykſche ſchattinge van 140000 guldens moſt opbrengen, ſtont het landt van *Breeda* daar in op 8685 guldens 10 ſtuivers 3 penningen gezet: tot welke ſom het dorp *Etten* (een der twaalf of dartien dorpen van deeze *Baronnye*) 1524 guldens 3 ſtuivers 6 penningen moſt opbrengen; en alzoo omtrent 320 guldens meer dan de ſtadt *Breeda* zelve: heeft Kerk en Predikant ſtaande onder 't Claſſis van *Breeda*.

Houve H.V. Kr. 2 deel fol. 366. ETTEN, by anderen *Eeten*, een Dorp onder 't landt van *Heusden*; zie op *Eeten*: zal naar vermoeden een met ETHEM zyn. *Etten* en *Meeuwen* maaken t'zamen een Droſtampt.

Houve 1 deel fol 136. Houve 1 deel. ETTERSEM, by andere ETERSEM, ETTERSUM, ETTERS, of ETERS-HOM, een Dorp in *Noordt-Hollandt* onderhoorig aan *Edam*; heeft Kerk en Predikant, t'zamen met *Schardam*, ſtaande onder het Claſſis van *Edam*.

Alting Not. Germ. Inſer. Tom. 2. fol. 52. EVEN is een plaats waar van de gelegentheit onbekent is, echter in dat gedeelte van *Drenth*, daar *Roelofs* Graafſchap is geweeſt, omtrent *Zuidlaren*; gelyk wy zien uit de Handtveſt van *Werden*. Deze plaats is door gifte van Keizer *Henrik den III.* gekomen aan *Bernold* Biſſchop van *Utrecht*, van de verbeurde goederen van *Ulfo* en zyne broeders. In zekeren brief van *Willem*, Grave van *Hollandt*, van 't jaar 1204. wordt gewag gemaakt van *Walther* van EVE, hoewel *Buchelius* twyfelt of de leezing goedt is.

Houve 1 deel, fol. 85. Pontan Gelderſ geſchied 1 deel fol. 52. EVERDINGEN, een Dorp behorende onder het Graafſchap *Kuilenburg*, en alzoo eigentlyk onder *Gelderlandt*. Eenige ſtellen den rechten naam *Suyrding* te zyn. Keizer *Karel de V.* beval den Stadthouder, nevens d'eerſte en andere leden van zynen Raadt van *Hollandt*, in zyn plakkaat *op het drukken van boeken*, uitgegeeven te *Gent* 1544. den 18 December, den Droſſaart van *Kuilenburg*, als Officier van *Everdingen* en *Golberdingen*, dit plakkaat te doen afkondigen: waar uit van eenigen beſloten wordt, dat deeze plaatzen toen onder *Hollandt* behoorden. *M. van der Houve* zegt; EVERDINGEN en *Golberdingen* ſchynen dorpen van *Hollandt*. Het zy zoo 't wil, immers Kerk en Predikant van *Everdingen* ſtaan onder 't *Hollandtſche* Claſſis van *Buuren*.

EVERDINGEN, een Dorp en Heerlykheit in *Zeelandt*; zie op EVERINGEN.

Alting Not. Germ. Inſer. Tom. 2 fol. 52 EVEREKESTDORPE. Een zeker ſchrift van wiſſelinge van 't jaar 1285. noemt de plaats het *Moerige landt*, 't welk zich uitſtrekt tot aan de boſſchen van *Trenſcoten* en *Furs*. Hoewel 'er geen de minſte ſchyn van den naam meer overig is; blykt het echter genoeg dat dit landt gelegen heeft tuſſchen den dicht aan ſtroomenden *Rhyn* en de voorzeide Boſſchen, leggende Ooſtwaarts aan tegens *Swadenburg*.

Goudh fol. 22 Geſner p. 344 EVERHARDI (NICOLAUS) geboren te *Grypskerken* in *Zeelandt*, by (of wel in) *Middelburg*. Hy is een treflyk en vermaardt Rechtsgeleerde geweeſt; zyne *Conſilia*, nevens andere tractaten, verſcheide maalen herdrukt, geeven 'er overvloedige getuigeniſſe van: is geweeſt *Preſident* 's Hoofs van *Hollandt*, daar na van den Hoogen Raadt van *Mechelen:* daar hy ook overleedt in 't jaar 1531. (of 1532.) oudt 70 jaaren.

Goudh in d'O Holl. K fol. 22 Geſner in bibl Reiger. enz. p. 344. Boxho. Hol. Toon. p. 248 EVERHARDI (NICOLAUS) geboren te *Amſteldam*. Hy was een groot Rechtsgeleerde, is 35 jaaren lang in deze *Faculteit* Profeſſor te *Ingolſtadt*, in *Beijeren*, geweeſt; Raadt van Hertog *Willem*, ook van Hertog *Albert van Beijeren* te *Munchen:* daar na van Keizer *Karel den V.* en geſubordineert Raadsheer in het kamergerecht te *Spiers:* heeft de *Teſtibus & ſide inſtrumentorum* geſchreven; ook een *Synopſis locorum legalium*, enz. Hy overleedt zeer oudt, nalatende drie zoonen, alle Rechtsgeleerden; namelyk *Nicolaus Everhardi*, *Caſparus Everhardi*, en *Georgius Everhardi*, die de oudtſte was: alle voor zeer geleert gehouden.

Goudh ibid. f 220. EVERHARDI (NICOLAUS) een der zoonen van den bovengenoemden *Nicolaus Everhardi* van *Amſteldam:* hy is 28 jaaren lang Profeſſor der Canonyke, of Geeſtelyke rechten te *Ingolſtadt* geweeſt; overleedt in het jaar 1580. oudt 50 jaaren; liet vier zoonen na, genaamt *Wilhelmus*, *Albertus*, *Nicolaus*, en *Ferdinandus Everhardi*; alle deſgelyks Rechtsgeleerden.

Reiger. in de b voeg ſ. p. 345 EVERHARDUS (NICOLAI) van *Middelburg*. Is geweeſt der Rechten Licentiaat, en geworden *Preſident* in het hof Provintiaal van *Vrieslandt*, daar na *Preſident* van den grooten Raadt te *Mechelen*, daar hy overleedt in het jaar 1560.

Alting Not. Germ. Inſ. T. fol. 52 EVERINGEN. In den *Ouden Blaffert der Utrechtſche Biſſchoppen*, aangaande hunne geeſtelyke Jurisdictie over de Kerken, Klooſters, enz. in *Zeelandt*, ſtaat geſpelt EVERDINGEN, een dorp in *Zeelandt*, *beweſter Schelde*, op het eilandt *Zuid-Bevelandt*, in het jaar 830 bedykt, doch is meeſt door de zee ingezwolgen. In het jaar 1595 wierd daar eene niewe Polder bedykt, genaamt *niew Everingen*, groot 260 gemeeten. Voor *Everingen* legt noch de *Lutiane Polder*, groot ruim 47 gemeeten. Onder de parochie van *Everingen* behoort ook *St. Jakobs Polder*, groot ruim tien gemeeten.

Alting Notit. Germ. Inf. T. fol. 52 EVERINGEN, is een Dorp op het Zuidelyk ſtrandt van *Zuid-Bevelandt*, wiens Heer *Dodyn* van *Melis Stoke* vermeldt wordt op het jaar 1295. (in den druk van Alkemade fol. 112. daar men dus leeſt:

Daar quam Doedyn van Everinge/
An d' een zide wel gheſcaert:)

Boxho Kr. v Zeelan 1 deel pag. 8 Small. fol. 72 EVERSDYK, een Dorp in *Zeelandt*, op 't eilandt *Zuid-Bevelandt*, met een Kerk en dikken tooren; eertydts gebouwt door eenen Heer uit het Geſlacht van *Evere*, afkomſtig uit den hoogen ſtam der *Graven* van *Evergem*, (een *Graafſchap* niet verre van *Gent.*) De grootte der Ambachts-Heerlykheit is in de *Steenrolle* met die van *Capelle* gemeen geſteit, t'zamen 3079 gemeeten, 273 roeden, 6 voeten, 4 duimen. Uit de authentyke Landts rekeninge in den Hondertſten penning over geheel *Zeelandt*, in 't jaar 1641 geheeven, blykt, dat *Eversdyk* afzonderlyk met *Galgoordt* toen groot was 637 gemeeten, 159 roeden, en de *Vroonen* aldaar 196 roeden, t'zamen 318 mergen, 355 roeden. De nakomelingen dezer Edelen hebben naderhant den naam van *Eversdyk* gevoert, tegenwoordig aanzienlyk en magtig in de regeeringe van *ter Goes* in *Zeelandt*. Hunne huwelyken zyn voortydts geweeſt met de Edelen van den *Abéle*, van *Erp*, van *Heenvliet:* welk bloet (in de laatſte

ſte dochter met haar verſtorven) gelegenheit gegeeven heeft, dat de afkomelingen het wapen hunner Voorvaderen, een wildt Zwyn van Sable op een zilver veldt, met den zilveren geluiperden Leeuw van *Heenvliet*, tong en klauwen azuur, op een veldt van keel, gequartiert hebben.

EVERSDYK, een adelyk Geſlacht in *Hollandt*. De eerſt *genobiliteerde*, of Edelverklaarde in deeze Familie is geweeſt Mr. *Anthonis Michielszoon* van *Eversdyk*, Raadt in *'s Gravenhage*, 1450. een byzondere gunſteling van den Grave van *Charolois*, zoon van *Philips den Goeden*, Hertog van *Burgundiën*, enz. Grave van *Hollandt* enz. naderhant zelf *Hertog* en *Grave*, bygenaamt *Karel de Stoute*, die hem by opene brieven adelde; beveſtigt door Keizer *Frederik den III.* Hy had getrouwt Juffr. *Cornelia van Niewhoven* uit *Vlaanderen*, daar hy veertien kinderen by won; heeft noch geleeft 1480. Onder de gemelde kinderen waren Heer *Jan van Eversdyk*, Canonik te *Geervliet*; *Jan van Eversdyk*, getrouwt met Juffr. *Geertruidt van der Mye*, die acht zoonen en dochteren won; *Adriaan van Eversdyk*, die ten echte nam Juffr. *Nelia*, dochter van Heer *Gerard van Egmondt*; *Anthonis van Eversdyk*; Vrouwe *Margareta van Eversdyk*, getrouwt aan Heer *Gerard van Nieveldt*, Ridder, die twaalf kinderen baarde; Juffr. *Barbara*, Nonne te *Delf*; Juffr. *Catharina van Eversdyk*, echtgenoote van Mr. *Jakob van Almonde*, Raadt in *'s Gravenhage*, ook moeder van twaalf kinderen. De gedachte *Anthonis van Eversdyk*, *Anthonis* zoon, had ter Vrouwe Juffr. *Maria van Raaphorſt*, hy won by haar *Anthonis van Eversdyk*, *Adriaan van Eversdyk*, monnik regulier inden *Rugge* by den *Briel*, Juffr. *Margaretha*, gehuuwt aan *Jan*, Baſterdbroeder van Hertog *Karel van Gelder*; *Anthonis* nam ten huwelyk Juffr. *Wilhelmina van Raashoorn*, en won *Anthonis van Eversdyk*, Hofmeeſter van Hertog *Karel van Gelder*, die ongetrouwt overleedt, en *Servaas*, ook echteloos geſtorven; *Eliſabeth*, Nonne te *Rencum* by *Arnem* geworden; Juffr. *Margriet van Eversdyk*, de oudſte, trouwde *Frederik van Voorſt* en *Keppel*, een *Gelderſch* Edelman, by wien zy twee kinderen kreeg; Juffr. *Catharina*, in echt getreeden met *Cornelis van der Houve* te *Niewmeegen*, en Juffr. *Maria van Voorſt*, getrouwt aan *Karel van der Houve*, broeder van *Cornelis*. Dus liep de mannelyke linie der Edelen van *Eversdyk* ten einde. Het wapen van *Eversdyk* is een ſchildt van *azuur*, en daar in twee *zilvere kepers*, en *drie toorens* van *gout*, twee ter zyden van de kepers, de derde daar onder.

EVERSTEIN; het is een treffelyk Kaſteel in de Heerlykheit van *Arkel* geweeſt, aan het eindt van de *Lek*, gebouwt by Heer *Otto van Arkel*, die in het jaar 1360. geleeft heeft, ook te gelyk het Slot *Hageſtein* met hooge muuren en toorens doen beveſtigen, en met diepe graften voorzien. *Everſtein* lag niet verder dan een quartier uurs van *Hageſtein*: maar toen de Heeren van *Arkel*, in het jaar 1405. de ſtadt *Workum* by verraſſinge ingenomen hadden, daar by geplondert en verbrandt, bragt Hertog *Willem van Beijeren*, Grave van *Hollandt*, eene groote magt by een, t'zamen getrokken uit *Henegouwers*, *Hollanders*, *Zeeuwen* en *Vriezen*, daar die van *Amſteldam* ook volk by deeden. Hy brak'er mede op naar de ſtadt *Gaaſperen*, die toen aan 't ſlot *Hageſtein* lag, en belegerde beide die plaatzen ſtreng. De Biſſchop van *Utrecht* (Heer *Frederik van Blankenheim*) quam ook met een goedt heir voor *Everſtein*: *Gaaſperen* en *Hageſtein* vielen eindelyk in handen van Hertog *Willem*, die ze beide door het vuur vernielde. *Everſtein* boodt heldtdadig tegenweer; toen al het eeten, van kaas, boter, en broodt, op was, ja tot katten, rotten, en andere ongewoone ſpys zelfs verteert, ook *Gaaſperen* en *Hageſtein* alreeds over, moſten de belegerden eindelyk bukken, en 't aan den verwinnaar laaten. Hertog *Willem* deed het ter aarden toe afbranden en ſlechten. De overgeblevene brokken wierden naderhant van de rivier de *Lek* t'eenemaal wechgeſpoelt. Omtrent dien tydt moet het al gebruikelyk zyn geweeſt lyfrenten op te neemen: want men vindt eenen brief, waar in Hertog *Willem* zich verbindt jaarlyks als eigen ſchuldt te betaalen, uit zyn rentmeeſterſchap van *Kennemerlandt* en *Vrieslandt*, de renten van twee brieven, de eene van 1200. d'ander van 1050 *Engelſche* Nobelen; welke de ſteden *Haarlem*, *Delf*, *Leiden*, en *Amſterdam* voor hem te *Bruſſel*, en elders op lyfrenten gelegt hadden, en van hem gebruikt waren, zoo in het beleg van *Hageſtein*, als by zyne huldiginge in de landen van *Arkel*. Indien hy in gebreke bleve de renten te betaalen, mogten ze de landen en renten in *Kennemerlandt* aantaſten, om hunne ſchade daar aan te verhaalen. Buiten twyfel zullen de lyfrenten toen zeer hoog geloopen hebben: want men leeſt omtrent den zelven tydt (1425) dat Hertog *Arnoud van Gelder* 2000 Keizers ſchilden, onder zeer goedt onderpandt, op losrenten tegen tien ten hondert opnam.

EVERSWAARDT; in den *Ouden Blaffert der Utrechtſche Biſſchoppen*, aangaande hunne geeſtelyke Jurisdictie over Kerken, Klooſters, enz. in *Zeelandt*, vindtmen *Eversweerde*: het is een dorp en ambachts-heerlykheit op het Eilandt *Zuidt-Bevelandt* geweeſt, groot over de 1190 gemeeten; doch geheel verdronken en onder de golven begraaven.

EUSSEN (GERARD) of, zoo men oudtydts zeide, GERRIT; hy was onder de regeeringe van Hertog *Philips van Burgundiën*, Grave van *Hollandt*, enz. burger en Burgermeeſter van de ſtadt *Enkhuizen*. Hy wiſt dat Hertog *Philips* zeer geerne gerookte hammen en haringen at: zondt hem daarom dikmaals ſchoone hammen en bukkens: de Vorſt wierd hem daar door zeer geneegen, ja zoodanig, dat hy hem Ridder maakte; 't welk de andere Ridders zeer euvel opnamen; insgelyks de Hovelingen, die hem eene belachelyke pots ſpeelden: *Gerrit Euſſen* quam op zekeren tydt by den Hertog te *Gent*, en vermits de Hertog naar *Brugge* reedt, wierd hy genoodzaakt hem te volgen: de Hovelingen paſten den zadel op 't paerdt, daar deze *Noord-Hollandtſche Ridder* op ryden zou, het achterſte voor. De goede *Noord-Hollandtſche* Ridder bemerkte niet dat de zadel verkeert lag; maar te *Brugge* komende vondt hy, door 't ſchokken en 't ſchaven, zyn achterdeel zoodanig geſtelt, dat hy drie dagen te bedde moſt blyven; dat, vermits zyne nalatigheit van by den Vorſt te komen, veel gelachs veroorzaakte. *Goudh. O. Holl. Kronyk fol. 482.*

EWELWEER, het is een Dorp geweeſt; doch met meer dan veertig andere plaatzen, door den watervloedt die den *Dullaart* heeft gemaakt, verdronken, en zoo gebleven; zie *Dullaardt*. *S. Abb. Gabb. Nederl. Waterv.*

EWYK, een Dorp of Heerlykheit in *Gelderlandt*, in het ryk van Niewmeegen; aleer AWICH, volgens *Alting*, geheeten: een Dorp tuſſchen *Maas* en *Waal*, waar van gemeldt wordt in den giftbrief der Gravinne Adelheide, van het jaar 1188. Dit *Ewyk* nu legt negen duizend ſchreeden beneeden *Niewmeegen*, is groot 1157 mergen landts, doch gebleven op 1025. Toen in 't jaar 1547 over geheel *Gelderlandt* en *Zutphen* eene ſchattinge van 75000 guldens omgeſlagen wierd, ſtont het quartier van *Niewmeegen* in die ſom geſtelt op 24342 guldens, het overige moſten de drie andere quartieren dezes Vorſtendoms, *Roermondt*, *Zutphen* en *Arnhem*, betaalen. De *Overbetuwe*, een der zes verdeelingen van het *Niewmeegſche* quartier, laſtte daar in 3896 guldens, welke omgeſlagen over de 24 of 25 Dorpen van het *Over-Betuwſche* gedeelte, quam *Ewyk* t'zamen met *Leuven* daar in te ſtaan op 145 guldens 14 ſtuivers 8½ penningen. In het dorp *Ewyk* legt het Slot of 't huis *Doddendaal* *Alting Germ. Infer. Part. II. pag. 15. M. v. der Houve Handv. Kronyk 1 deel, fol. 78.*

EXIENSIS CIVITAS is geweeſt een ſteedtje van *Vrieslandt*, met een beroemde Haven aan den mondt van het Boerdiep of Boyndiep; byna te dier plaatze, daar nu *Berlikum* of *Belkum* is, een dorp beroemt door zyne paerdemerkt: in de landtſtaale UITGONG genaamt, omdat de ſchepen hier van de ree uitgingen: want het woordt in het Latyn *Exire* beteekent *uit de haven loopen*, *afvaaren*; waar van de Latiniteit dier tyden ons de CIVITAS EXIENSIS geſmeedt heeft; als of men zeide, des Uitgangs ſtadt. *Ubbo Emmius* verhaalt uit een oudt Schryver, daar men niet veel ſtaat op kan maaken, dat deeze plaats in den jaare 1191 van de *Noormannen* is geplundert en verwoeſt, en ſedert dien tydt niet weêr tot haren vorigen ſtaat gekomen, tot dat ze, met veranderinge van naam, tot een Dorp geworden is. *Alting Not. Germ. Infer. Part. II. pag. 53.*

EXMORRA, een van de zeven-en-twintig Dorpen van de *Vrieſche* Grietenije *Wonſeradeel*, onder het quartier *Weſtergoo*. *Winſem.*

EXTERHUYZEN, EXTERHUYS, met meer dan veertig andere Dorpen en plaatzen door den watervloed, die den *Dullaart*, of *Dollaart* veroorzaakt heeft, verdronken en met de golven bedekt; zie DULLAART. *Gabb. Nederl. Waterv. pag. 93.*

EXTERHUYS (OUDT) eene plaats met meer dan 40 andere door den *Dullaart* ingezwolgen. *Idem ibid.*

EYCKENDUINEN, een Buurte, Dorp, of Gehucht in *Hollandt* onder *'s Gravenhaage*, of in *Haag-Ambacht*. *Houve.*

EYCKENINGEN, anders ook NIEWKERKE genaamt in den *Ouden blaffert der Utrechtſche Biſſchoppen*, nopende hunne geeſtelyke jurisdictie in *Zeelandt*. Het wordt onder 't Deekenſchap van *Walcheren* geſtelt; maar is naderhant door de zee wechgenomen. *Ouden Blaffert enz. Brugm. voor Scriver. Kronyk pag. 53.*

EYCKENSTEIN, een der adelyke huizen te *Wyk* in het landt van *Heusden*, die vyf in getal zyn: namelyk, het huis op den *Berg*, 't huis *Kranenburg*, 't huis *Wyckenſtein*, 't huis van den *Springer* van *Wel*, en dit *Eyckenſtein*. Eenige dezer huizen leggen nu vervallen, doch zommige zyn noch in wezen.

EYERLANDT, EYDERLANDT, een klein Eilandtje in de *Noord-zee*, dicht by *Texel*, ten Noorden. *Julius Cæſar* (in wiens tydt de *Rhyn* met geene dammen, kribben, of dwarsdyken was ingetoomt, noch door het graaven van den *Yſel* Noordwaarts omgeleidt, ook noch niet van *Maas*, *Waal*, en *Betuwe* afgekeert) ziende zoo 't ſchynt (zegt *Pontaan*) niet alleen op de monden; maar ook op de meyren, en andere wateren die hy uitgiet; zegt dat de *Rhyn* op twee plaatzen in zee heeft geloopen, eerſt aan de *Waal*-zy met de *Maaze*; ten tweeden by eenen anderen byzonderen hoek, daar hy zich dicht by de zee in *Pontan. Gelderſ. geſchied. 1 deel, fol. 9.*

veele takken verſpreidt, en eenige Eilanden of Eilandtjens maakte, welke ten deele van grove volken, die gezegt worden zich met vis en vogel-eyeren te geneeren, bewoont worden. Dit, vervolgt *Pontaan*, kan op de *Zeeuwſche* Eilanden niet ſluiten, maar wel op die der *Weſtfriezen* en EYERLANDT by *Teſſel*; vermits zich daar noch veele uitgangen van den *Rhyn* laaten zien; hoewel vry verdonkert en onbekent, of immers weinig kenbaar: maar zulks wordt genoeg beveſtigt (behalven door meer andere dingen) door den laagen aardbodem, den *Amſtel*, het *Y*, ja zelf de *Vecht*, die noch heden door *Muiden* in de *Zuiderzee* loopt: ook zyn'er meer andere kreeken en diepe binnewaalen in *Noord-Hollandt*, als *Weſtvlie* en *Marsdiep*. Zommige willen dat *Eyerlandt* dien naam zou gekregen hebben van het wilt gevogelte, 't welk de eyeren op dit Eilandtjen in groote meenigte plag te komen leggen en uit te broeden.

Idem Pontan. ibid. Neand. de ant. Germ. pag. 89.

EYLA, dochter van *Ratbod*, Koning der *Friezen*, geſtorven ontrent het jaar 718; zie op EILA.

EYLER SCHANS, eene Sterkte in *Embderlandt*; by, of aan de grenzen van de Provintie *Groningen*; zie DYLERSCHANS.

EYNDEN; (*Jonkheer* JAKOB VAN DEN) zie op EYNDIUS JACOBUS.

EYNDHOVEN, een Nederlandtſch Steedtjen in de *Meijery van 's Hertogenboſch*, in het Ooſterdeel des Hertogdoms *Brabandt*, omtrent vier mylen van de gedachte Stadt, aan 't riviertje den *Dommel*, ten Weſten van *Helmondt:* Het ſtroomtje de *Dieſe* loopt door *Eyndhooven*, vervolgens door *'s Hertogenboſch*, en valt omtrent een myle weegs verder in de *Maas*. *Eyndhoven* is de eerſte ſtadt van *Kempenlandt*. Toen de *Hertog van Alençon*, broeder van den *Franſchen* Koning, aangenomen tot Heer van den *Vereenigden Staat*, dien rampzaligen aanſlag had geſmeedt om zich volſtrekt *Opperheer* over den *Staat* te maaken, in het jaar 1583. vermeeſterde hy eerſt dit ſteedtjen *Eyndhoven*, door den Heer van *Bonnivet*, en ſloeg'er de *Spaanſchen* uit: dit deede hy om daar door de handen te ruimer te hebben, en *Antwerpen* te beter te konnen verraſſen, dat hem echter mislukte. *Eyndhoven* was te vooren door den Prins van *Parma* bezet geweeſt met *Spaanſch* guarnizoen; maar het wierd den 9 Auguſtus 1581. ſtormenderhant door 't *Staten volk* ingenomen; daar lagen drie Vaandels voetknechten, en eene Compagnie *Italiaanſche* Ruiters in, die meeſt alle neêrgehakt wierden. Twee maanden daar na heeft *Haultepenne*, met *Mansvelt*, het ſteedtjen, dat ſlecht voorzien was gelaaten, by verdrag weêr ingenomen voor de *Spaanſchen*. In 't jaar 1583. kreeg het *Alençon*, als gezegt is, weder. In het zelfde jaar zondt de Prins van *Parma* den jongen Grave van *Mansvelt* naar *Eyndhoven* om het te bemagtigen. De belegeringe wierd begonnen, maar duurde noch wel drie maanden lang, zoodat de belegerden, onder den gemelden Heer van *Bonnivet*, by zich hebbende den Colonel *Fouquerelle*, nevens den Heer van *Alain*, met ruim 800 mannen, *Franſchen* en *Schotten*, het ongemeen heldtdadig verweerden, zich dienende, by gebrek van anderen voorraadt, van 't vleeſch van paerden, honden, katten, enz. maar dat verteert zynde, moſten zy zich den 23 April overgeeven, onaangezien het ontzet naby was. Na dat Prins *Frederik Hendrik*, in 't jaar 1629. *'s Hertogenboſch* belegert hadde, lagen'er op 't Huis te *Eyndhoven*, en in een Klooſter daar omtrent, eenige keurlingen van 's vyandts volk, die den *Staatſchen* partygangeren veele ſchade toebragten; derhalven zondt Prins *Frederik Hendrik* den Overſten *Stakenbroek*, met eenen hoop volks, derwaarts: waar op die van 't Huis zich terſtont overgaven, en naar *Klein Brabandt* trokken. Die in 't Klooſter begaven zich naar *Breeda*, maar wierden achterhaalt. Toen voortydts geheel *Brabandt*, onder de *Spaanſche* regeeringe, eene jaarlykſche ſchattinge, *beede* genaamt, opbrengen moſt, bedragende 140000 guldens, ſtont de ganſche *Meijery van den Boſch* (verdeelt in vier quartieren) in de gezeide ſomme geſtelt op 19379 guldens 16 ſtuivers 3 penningen: daar toe bragt de ſtadt *'s Hertogenboſch* voor haar gedeelte 598 guldens 8 ſtuivers 6 penningen, en 't ſteedtjen *Eyndhoven* 285 guldens 12 ſtuivers 9 penningen op.

De Raey Dictionn. Geogr. pag. 197. Guicc. fol. 15. idem ibidem.

Grotii Jaarb. fol. 83. Lanarii Comp. pag. 127. Bor. fol. 17. 33. 35.

Meter. fol. 200. Bor. 16. 31. fol. 42. Hooft fol. 874. Bor. 18. 33. f. 8. Comm. Frederik Hendrik 1 deel, fol. 77. Houve 2 deel fol. 368.

EYNDIUS, (JAKOBUS) anders Jonker *Jakob van den Eynden*, Heer van *Haamſtede*, Kapitein ten dienſte der *Vereenigde Nederlanden*, Hiſtoryſchryver van *Zeelandt:* hy was van *Delf* geboortig, toonde door zyn voorbeeldt dat pen en degen wel onder een dak konnen woonen: was in veelerlei wetenſchappen wel ervaaren, en (by uitſtek) van groote beleezendheit. Hy heeft de *Kronyk* van *Zeelandt* in 't *Latyn* beſchreven tot het jaar 1296 toe, onder welk werk hy aan de teeringe, op zyn huis te *Haamſtede* in *Zeelandt*, overleeden is in het jaar 1614. tot beklag van de liefhebberen der Vaderlandtſche Hiſtoriën. Alhoewel dat werk onvolmaakt gebleven is, hebben echter de *Heeren Staten van Zeelandt* het doen drukken, niet willende dat dit kleinoodt hunner Oudtheden in 't verborgen zou blyven. Hy heeft ook de *Saltationibus Veterum* geſchreven, nevens zyne *Poëmata*, en andere kleinder ſtukken, die in 't licht zyn gekomen.

A. Pars Naamr. pag. 100.

EYSINGA, een Slot of adelyk huis in de *Vrieſche Winſen* Grietenije *Dantumadeel*; onder 't quartier *Ooſtergoo*.

F.

FABRITIUS (FRANCISCUS) een *Geldersman*, geboortig van *Roermondt*, een geleerdt man en vermaardt *Medicinæ Doctor* te *Aken*. Hy heeft den *Lydenden Chriſtus* van den Oudtvader *Gregorius Nazianzenus*, uit de Griekſche, in Latyniſche verſſen overgebragt, overleedt den 24 Februarius (andere den 25 Martius) 1572.

Pontan. Gelder geſchie fol. 59

FAGEL, (GASPAR) Raadtpenſionaris van *Hollandt* geworden in den jaare 1672. nadat hy de Stadt *Haarlem*, als haaren Penſionaris, verſcheide jaaren loffelyk hadde ten dienſte geſtaan, en daar na het ampt van Griffier der algemeene Staten met geen minder eere bekleedt, waar door hy tot die hooge waardigheit van eerſten Miniſter des Staats bequaamſt geacht, en gekoren wierd. Groote gaven en ervarenheit hadde hy, om zyne ſchouderen onder den laſt van dat gewigtig ampt te zetten, waar toe eene bovengemeene kracht en wakkerheit, vooral by den opgerezen krygsorkaan, die den ganſchen Staat dreigde om te keeren, wierden vereiſcht. Dat hy zich met veele wysheit loffelyk, en, verre van alle baatzucht, in deze wigtige ſtaatbedieninge ten einde zyns levens toe heeft gedraagen, kan van niemant met waarheit geloochent, of wederſproken worden; en word het laatſte daar door geſtaaft, dat hy by zyn affterven geene groote ſchatten van aangewonne goederen heeft nagelaaten. Zyn inborſt helde altoos naar 't huis van *Oranjen* en den jongen Prins, waar van hy menigwerf in de Vergaderinge der Staten van *Hollandt*, als Penſionaris der Stadt *Haarlem*, zelf tot dwarsboominge der voorſlagen van zynen voorzaat *Jan de Wit*, onwraakbaare blyken heeft gegeeven. De zaak en 't bewindt van den Prinſe van *Oranje*, als Stadthouder en Algemeen Veldtheer van den Staat, heeft hy altoos kloekmoedig beſchermt en voorgeſtaan, en is hy een van des Prinſen voornaamſte Raaden geweeſt, om den togt naar Groot Brittanje te beſtaan; heeft daar toe alle voorkomende zwarigheden, naar vermogen, uit den weg geruimt, en de krygsbeſtellinge ter zee bevordert; doch het geruſt bezit der drie Ryken van den Prinſe, als gekroont Koning, niet beleeft, alzoo hy ten tyde der toeruſtinge onpaſſelyk, en vervolgens bedtleegerig wierd; zoo dat hy in Wintermaandt 1688 is uit den tydt geſcheiden; nadat hy noch even te vooren eenen brief van zyne Hoogheit uit *Torbay* hadde ontfangen, met verzekeringe dat hy daar gelukkig op den 5. der gedachte maandt was gelandt; daar de Raadtpenſionaris op zeide; nu kan ik geruſt ſterven; gelyk hy ook met een verblydt harte, over die gewenſchte tydinge, weinige uuren daar na godtvruchtig zyne ziele Gode zynen Schepper overgaf.

P. C. Hooft. Meter. E. van Reyd. H. Gr &c. Em. va Meter fol. 29 Caſp. Enſfa Hiſt. p 147.

FARNESIUS. (ALEXANDER) Hy wierd na de doodt van *Don Jan van Ooſtenryk*, door *Philips den II.* van *Spanjen*, tot Gouverneur van zyne *Nederlanden* in 't jaar 1578. aangeſtelt: vont'er toen de zaaken in groot verloop, en eene zwaare verwerringe: bragt echter zoo veel te wege, dat verſcheide Provintiën zich van de andere afzonderden, en met den Koning verzoenden; daar onder waren *Artois* en *Henegouwen:* zelfs eenige ſteden zonderden zich van haare eige Provintiën af, en vielen haar tegen, en *Spanjen* toe; als *Ryſſel*, *'s Hertogenboſch*, enz. Zulks was d'oorzaak dat Prins *Willem d' I van Oranje*, nevens zynen broeder Grave *Jan van Naſſauw*, ziende der andere Landen onbeſtendigheit, zich bevlytigden om de Provintiën van *Gelderlandt*, *Hollandt*, *Zeelandt*, *Utrecht*, en *Vrieslandt* in een nauwer verbondt te trekken: zulks wierd ook in het volgende jaar 1579. in de ſtadt *Utrecht* begonnen en beſloten; 't geen derhalven de *Unië* van *Utrecht* word genoemt. Haaſt daar na volgde de afzweeringe des Konings van *Spanjen*, zoo wegens zyne onmenſchelyke tyrannie, verbreekinge der privilegiën, enz. als vervallen van zyn recht op deze Provintiën. De byzondere verrichtingen van *Parma* tegen den nu Vereenigden Staat; zie op *Willem den I.* en op *Maurits*, Prinſſen, enz. Hy heeft de Kroon van *Spanjen*, gedurende zyn Stadthouderſchap in de *Spaanſche Nederlanden*, zeer groote dienſten gedaan. In het laatſt begon 't hem evenwel al vry wat tegen te loopen. Ook ſtelde de jammerlyke vernielinge van de onverwinlyke *Spaanſche* Vloot, in het jaar 1588. den Koning van *Spanjen*, en zyn belang in de *Nederlanden*, te magtig buiten poſtuur. Door gebrek van geldt begonnen eenige *Spaanſche* Regimenten te muiten: *Parma* belegerde met een in dat jaar *Bergen op den Zoom*; maar moſt, nadat hy'er een zwaar verlies voor geleden hadde, afwyken. Hy nam *Wachtendonk* wel in, maar het verlies van wel 6000 van de zynen daar voor, ſtelde hem die winſt duur

genoeg

genoeg betaalt. De Roomſche Schryver *Fr. Lanarius*, (nooit gewoon 't verlies der *Spaanſchen* recht uit te meeten) zegt, dat het gemeen geroep was, van voor *Wachtendonk* over de 5000 mannen te hebben laaten zitten. Koning *Philips* zondt hem met een ſterk heir uit de *Nederlanden* naar *Vrankryk*, ter hulpe van de *H. Ligue*, tegen Koning *Hendrik den IV.* maar daar wierd hy zoodanig afgewezen, dat met een dapper geſcheurt leger weêr in de *Nederlanden* quam. Ondertuſſchen hadden de *Vereenigde Nederlanden* lucht bekomen, en eenen goeden voortgang tegen de *Spaanſchen* gemaakt. Op zyne ter ruggekomſt in de *Nederlanden*, vondt hy alles zeer ſlecht geſtelt, en, door 't verlies van veel van zyn Leger in *Vrankryk*, kon de zaak niet zoo haaſt weêr in beter ſtandt gebragt worden: veel tegenſpoedts, na een te vooren zoo grooten voorſpoedt, quelde hem vry wat aan 't harte: noch meer de valſche beſchuldigingen zyner nydige vyanden, hem, als of hy zynen Heer, den Koning van *Spanjen*, niet al te getrouw was, afſchilderende. Ook leiden de Hertog van *Paſtrano* en de Prins van *Aſcoli* hem ten laſte, de oorzaak van het groot verlies van de gedachte *Spaanſche* koſtelyke Armade. Daar by quam noch dat de *Jeſuiten*, ziende dat hy niet zoo veel, noch zoo gelukkig tegen den *Staat* en Prins *Maurits*, 't geen hy voorhadde, uitvoerde, dan hy wel voorheen gedaan hadde, hem eenen quaden naam gaven, en voor eenen begunſtiger van de ketteren en ketterye ſcholden. Hy trok het zich zoodanig aan, dat hy omtrent vier jaaren lang, tot zynen doodt toe, quynde. Hem ging na, ja men ſchreef opentlyk in dien tydt, dat Koning *Philips* hem, (om dat hy een Vorſt van groote achtbaarheit was, ook by de *Spaanſche* Nederlandens in blakende gunſte ſtont) vergiftigt zou hebben, om hem dus ſtil uit den weg te ruimen. Een brief, opentlyk in druk uitgegaan, en van een zyner Officieren aan eenen voornaamen Geeſtelyken Heer te *Bruſſel* geſchreven, beveſtigt het. *Mezeray* zegt'er dit van: „ Deze groote Veldtheer quynde een ganſch jaar lang aan „ eenig vergif, dat, zeiden d'achterdochtigſten, de Miniſters van *Spanjen* hem toegebragt hadden; 't zy door „ laſt van Koning *Philips*, of door eenigen byzonderen „ haat. Hy overleedt den 3^den^ (2^den^) December 1592. binnen *Arras* in 't Klooſter van *S. Vedaſtus*, noch maar 45 (andere 47, *Bizot* 50) jaaren oudt. Zes jaaren te vooren was zyn Vader *Octavius Farnéſe*, Hertog van *Parma* (1586) geſtorven; toen ſtelde hy zich in 's Vaders plaatze, en ſchreef *Alexander Farnéſe* Hertog van *Parma* en *Plaiſance*. By d'openinge zyns lichaams vondtmen d'inwendige deelen zoodanig geſtelt, dat het hem ommogelyk ware geweeſt langer te leeven: dit vermeerderde 't vermoeden dat hem een langzaam-werkend vergif ingegeeven was. Hy had, zegt *Reid*, den Koning van *Spanjen* zulke groote dienſten gedaan, dat de al te groote eere, 't geluk, en de voorſpoedt zynen Heer zelfs verdacht begon te worden, zoo dat uit den mondt van verſcheide voornaame perſoonen, ook Regeerders van groote Steden in *Nederlandt*, gehoort is, dat men hem met vergif hadde laaten ombrengen, om dat hy niet zoo zeer 's Konings dienſt, als wel zyne eige *Hoogheit* gezocht hadde. Doch deze waren zyne vyanden. Andere getuigen dat hy den Koning getrouw gebleven is, onaangezien verſcheide vyanden van de *Spaanſche* kroon hem ſterk aanmaanden van *Philips* af te vallen, en zich zelfs *Souverain* van de *Verheerde Nederlanden* te maaken; vermits hy by d'ingezetenen in volle gunſt ſtont, en by de Koningen van *Vrankryk* en *Engelandt* hulp genoeg zou vinden: niet minder ook by de *Vereenigde Provintiën*, vermits die wel te vreden zouden zyn geweeſt, de *Spaanſche Nederlanden* op zoodanigen voet te zien regeeren, enz. Oorzaak genoeg hadde hy daar toe, wegens het ongelyk zynen zoon *Rainutius Farnéſe*, van Koning *Philips van Spanjen*, aangedaan, door het vermeeſteren van *Portugal*, daar zyn gemelde zoon het recht van Succeſſie tot de kroon meende te hebben. Anderen zyn van gedachten geweeſt, dat hy de doodt van Koning *Philips* eerſt wilde afwachten, dat daarom Koning *Philippus*, weetende wat aanſpraak *Rainutius* op *Portugal* hadde, zulken dapperen Vader eerſt van kant zou hebben zoeken te maaken. Het is ook zeker, dat een uit den Raadt van Staten te *Bruſſel*, aan eenen *Gelderſchen* Edelman, kort voor *Parmaas* doodt, liet weeten, „ dat men haaſt eene groote veranderinge, en „ *Parma* doodt, of gevangen zou zien. D'oorzaak van zyne doodt wordt ook van eenigen op eene quaale in de mildt, en 't drinken van water gelegt, enz. Ondertuſſchen was 't aangemerkt, dat hy in de laatſte jaaren van zyne Landtvoogdye des Konings dienſt niet zoo zeer ſcheen te behartigen, als hy wel voorheen gedaan hadde. Na de verovering van *Antwerpen* bemerkte men geene kleene veranderinge in hem: hy begaf zich meer tot gemak en welluſt: wierd op eene *Belle Courtiſane* te *Bruſſel* verzot: veellicht verflaaude hy ook in het behartigen van 's Konings belang, omdat hy wiſt dat die Majeſteit zyne eere en grootheit benydde. Hy was bloetverwant van den Kardinaal *Farnéſe*, een der oudſte Kardinaalen, dien men meende Paus te zullen worden; maar de Koning hadde zynen Afgezant belaſt zulks te beletten: om het huis *Farnéſe* niet te hoog, immers niet in *Italien*, te doen klimmen. Hy hadde boven dien den Hertog gehoont, door 't verbodt van geene penningen meer van de kooplieden op wiſſel (als voorheen) met halve millioenen, en grooter ſommen te trekken, enz. Zyn Biechtvader *Antonio de Granada*, Minrebroeder, hoewel van Graaflyke afkomſte, openbaarde dat de Hertog zou (in biecht) hebben gezegt, iets tot zyns Konings ondienſt gedacht te hebben: maar zyn getuigeniſſe wierd naderhant niet met allen geacht; om dat hy bevonden wierd *Sodomiē* met jongens en beeſten te pleegen; was ook daarom, en om dat hy de biecht ontdekt hadde, naar *Romen*, om verdiende ſtraffe te ontfangen, gezonden; maar ſtierf onderwegen. De Vader van *Alexander* was *Octavius*, als gezegt is, Hertog van *Parma*; zyne Moeder *Margaretha van Ooſtenryk*, natuurlyke dochter van Keizer *Karel den V*; zy baarde hem te *Romen* in 't jaar 1545. (by anderen 1549.) *Octavius* was de zoon van *Petrus Aloiſius Farnéſe*, ſtamvader van deze Hertoglyke familie; vermits hy onechte zoon was van Paus *Paulus den III.* te vooren *Alexander Farnéſe* genoemt, wiens vader *Petrus Farnéſe*, Heer van *Montalto*, was; zyne moeder *Johannetta Caëtano*, uit het huis *Sermonetta*, en 't geſlacht van Paus *Bonifacius den VIII.* Gemelde Paus *Paulus de III* ontnam den *Colomnéſen* het Hertogdom *Caſtro*; en de Hertog van *Urbino*, *Parma* en *Placencia*, waar mede hy zynen natuurlyken zoon, den gedachten *Petrus Aloiſius*, beleende, die dus eerſte Hertog van *Caſtro*, *Parma*, en *Placencia* wierd: doch hy heeft zich, wegens zyn ſchandig leven, niet lang over dezen zynen hoogen ſtaat konnen verheugen; want hy wierd in 't jaar 1547. in de t'zamenzweeringe der *Palavicinen*, doorſtoken. Zyne vier zoonen moſten eenigen tydt ballingen blyven, tot dat *Octavius* eindelyk, door zyn huwelyk met gemelde *Margaretha van Ooſtenryk*, en 't beſtel van Keizer *Karel den V.* in de Vaderlyke Landen herſtelt wierd. Na zyne doodt tradt deze zyn zoon *Alexander* in de erfvolginge der Hertogdommen, blyvende echter, tot zynen ſterfdag toe, Gouverneur Generaal der *Spaanſche Nederlanden*. *Alexander* liet na zynen zoon *Rainutius den I*, boven gedacht; hy ſtorf in 't jaar 1622: liet vier zoons na, van hen heeft *Odoard* alleen den ſtam voortgezet, nalatende twee Prinſſen. *Rainutius de II.* wierd 's Vaders Erfvolger, hy overleedt 1694. Zyn zoon *Franciſcus Farnéſe*, 1678 geboren, is, of was Hertog, en in den *Italiaanſchen* oorlog gewikkelt aan de zyde van *Vrankryk*, tegen den Keizer en zyne *Bondtgenooten*. Paus *Paulus de III.* Over-Grootvader van *Alexander*, daar wy hier met lof van ſpreeken, leefde noch toen hy ter wereldt quam, voorzeî van hem, *dat hy noch een groot krygsman zou worden*; hy heeft dien naam ook verdient, en voert hem met roem in zyn graf. Zyne Gemalinne was *Maria*, oudſte dochter van *Don Eduard*, jongſten zoon van *Don Johan*, Koning van *Portugal*; hy trouwde haar in 't jaar 1565. te *Bruſſel*, ten tyde dat zyne Moeder *Margaretha* Gouvernante wegens *Spanjen* over de *Nederlanden* was. Koning *Philips* had hem te danken dat de Provintiën *Henegouwe* en *Artois*, de Steden *Ryſſel*, *Douay*, en *Orchiers* weder onder zyn gebiedt quamen: dat door zyn beleidt het *Staten* leger by *Gemblours* geſlagen wierd. Onder zyne veroveringen, in deze landen voor *Spanjen*, worden getelt *Maastricht*, *Doornik*, *Oudenaarden*, *Duynkerken*, *Niewpoort*, *Antwerpen*, *De Graaf*, *Venlo*, en *Sluis*. Hy was hoogmoedig, maar te gelyk beleeft genoeg, miltdadig, wel gewent, en gewoon om met zyne Soldaaten arbeidt, en moeijelykheden door de ſtaan, daar by aandachtig in zynen Godtsdienſt. Zyn lyk wierd in eene maale gepakt, en te poſt heimelyk naar *Parma* gevoert. Zyne uitvaart wierd te *Bruſſel* zeer heerlyk gehouden; desgelyks in verſcheide ſteden van *Italiën*, inzonderheit te *Romen*, den 3 April 1593. Daar wierd hem ook door den Raadt en 't volk, als daar geboren, een marmer Praalbeeldt opgerecht, met een opſchrift, tot zynen zonderlingen roem en lof: daar nevens een Tafereel van zeer ſchoonen ſteen, daar in 't Latyn het volgende op gehouwen ſtont, dat vertaalt dus luidt: „ ALEXANDER FARNESIUS, *zoon van* Octavius, „ *Hertog van* Parma *en* Placenza, *den III. door* Philips, *Koning van Spanjen, aangeſtelt, om te Gouverneeren de Nederlandtſche Provintiën, die gehoorzaamheit weigerden. Heeft* „ *de zeer ſterke Stadt* Maastricht *met gewelt ingenomen: den* „ *Franſchen* Biron, *Overſten zyner tegenpartye, in eenen Veldt-* „ *ſlag overwonnen*; Duynkerken, Gent, Brugge, Yperen, „ Dendermonde, Bruſſel, Sluys, *en veel meer Nederlandtſche Steden geweltdadig verovert, of tot overgave gedwongen:* Antwerpen, *voor menſchelyke kracht onwinbaar,* „ *gelegen op de rivier de* Schelde, *rondom met groote werken* „ *magtig bezet, moſt zich aan hem overgeeven.* Nuys, *van* „ *hem vermeeſtert, heeft hy den Aertsbiſſchop van* Keulen *wedergelevert. Alle de* Nederlanders, *woonende op het vaſte* „ *landt, herbragt onder de gehoorzaamheit van Koning* Philippus, *en de* H. Roomſche Kerke. *Om deze en andere zyne* „ *dappere daaden, is hy van den* Roomſchen Raadt *en het* „ Volk *vereert met den Titel van Opperſten* Imperator; „ (Veldt-

Hooft. Meter. Bor. d'Aux. Hiſt. de France in Henr. IV. Mezer. 2 deel pag. 656. Thuan. Quint. Meteren enz.

Mezer. Kronyk der Kon. van Vr. 2 deel pag. 691.

Em. van Meteren fol. 326. Grot. Jaarb. fol. 183.

Th. Galeſin. Hiſt. d'Europ. pag. 439. Lanarii comp. Hiſt. p. 14. N. de Clerk Toon. der Hertog. fol. 475. Reyd fol. 341.

Meteren Nederl. Hiſtor. fol. 326. Bizot Medaliſ. Hiſtor. pag. 61.

Thom. Gelaſin. Hiſtor. pag. 441.

Idem Thom. Gelaſin. pag. 441. Reyd ibid. Idem ibid. fol. 342. 344. Grot. Jaarb. fol. 183.

Idem Reyd ibid. fol. 344.

Leutholf groot Toon. enz. pag. 688. Gelaſin. Hiſtor. pag. 442.

J. Fabr. geneal. Pr. Ital. pag. 123. I. P. d'Aux. pag. 317. Clerk. f. 474. Thom. Galaſin. Bizot, enz.

„ (Veldtheer) *als waardig de* Triumphe *der Oude Romeinen*;
„ *die hy, zoo hy ze niet te boven heeft gegaan, ten minſten is*
Em. van Meteren fol. 326. „ *gelyk geweeſt.* Onder veele anderen is deze onze *Alexander* al mede eenigzins een voorbeeldt van den veranderlyken Staat der Vorſtelyke gunſtelingen geweeſt. In het eerſt hadde Koning *Philips* zyne genegentheit zoo op hem gezet, dat de Hovelingen zich daar over ſchaamden, en *Idem Fabriani ibid.* 'er van walgden: een van hen leî eenen brief in de koningklyke kamer neder, met opſchrift: *Aan zyne Koningklyke Catholyke Majeſteit, nu in dienſt van den Hertog van Parma.* Op eenen tydt, nevens Koning *Philips* wandelende, *pag. 129. Strieſt. loc. Th. Hiſtor. Contin. pag. 880. n. 6.* ſtruikelde hy over eenen ſteen, in 't vallen ſchiet zyne *Majeſteits* hofnar dit uit; „Zie wel toe; want zoo gy een- *Alonz. de Quintanac.* „ maal op uw neus komt te vallen, gy zult zoo ligt niet „ weêr opſtaan. *Philips* zei'er op: „ Indien hy valt, wil- „ len wy beide vallen; op dat d'een den anderen weder „ ophelpe.

Reizersb pag. 346. FAVOLIUS, (HUGO) is een Theologant geweeſt van *Middelburg* geboortig; maar heeft in *Italiën* geleeft, en een boek geſchreven van inhoudt; *hoe Godt met de Propheten geſproken heeft.* Hy wierd in zynen tydt voor een voornaam Godtgeleerde gehouden. Wy vinden noch zynen geboorten- noch zynen ſterfdag.

Winſem. beſchr. van Friesl. FEENWOLDE, of VEENWOLDE, een Dorp in de *Frieſſche* Grietenije *Dantumadeel*, onder 't quartier *Ooſtergoo*; het heeft dien naam van de aldaar leggende Veenlanden bekomen. Daar ſtaat een oudt Stins, of Steenhuis, by, weleer geweeſt de luſthof des Abts van 't zeer vermaarde en ryke Klooſter *Klaarkamp*.

Alting Notit. Germ. Inf. T. II. fol. 53. FELDWIRTH, is geweeſt een zeer oudt Klooſter der Benedictynen in *Fivelingo*; waar van de Overſte al in de twaalfde eeuwe den titel van Abt heeft gehadt. Die van *Werum* maaken 'er dikwyls gewag van. De Heeren Meijers bezitten nu de plaats met den naam van FELWERT en Oldeklooſter. Het legt vierdehalf gemeene Duitſche mylen van *Groningen*, naar het zuidooſten.

Idem ibid. FELUA, een oude Landtſtreek der *Auchen*, die men naderhandt vindt verdeelt geweeſt te zyn in drie kleindere, namentlyk, *Huitingoia*, *Flehita*, en *Felua*. De eerſte ſchynt de benaming gekregen te hebben van de *Auchen*, de tweede van het *Vliemeer* (*Flevo*) de derde van die beide.

Idem ibid. FELUA, (van welk woordts beteekenis, en eenige kleine verandering, nu al boven geſproken is) legt geheel beſloten tuſſchen den *Rhyn*, de *Druſiaanſche Grift*, en het *Vliemeer* (*Lacus Flevo*) wanneer men een linie trekt tot aan den oorſprong van het riviertje de Rode/ of de Gerbe. Het is rondtom van buiten bezet met vette klei-akkeren; van binnen heeft het meeſt dorre zanden, of waterige moeren. Weleer is het ook meer vol boſſchen geweeſt, dan nu ter tydt. Graaf *Rutger* heeft de hofſteê *Lona*, met de gehuchten tot dat gerecht behoorende, in het jaar 838. opgedraagen aan *Alfricus*, of *Alfridus*, Biſſchop van *Utrecht*. Keizer *Hendrik de III.* heeft noch meer andere goederen binnen de paalen dezer landtſtreeke in het jaar 1046. aan *Bernoldus* gegeeven. Keizer *Hendrik de IV.* weêr andere in den jaare 1077. Doch uit de Krooning van Keizer *Hendrik den VI.* van het jaar 1196. of liever 1195. blykt, dat de Hertogen van *Lotharingen*, of *Brabant*, het recht van *Souverainiteit* gehadt hebben over de geheele landtſtreeke; welk recht zy weêr overgedraagen hebben aan de *Gelderſchen*. Vervolgens zyn de oorlogen tuſſchen deze en de Biſſchoppen bygelegt, op deze voorwaarde, dat de Biſſchop het Leen des Graafſchaps *Felua* zou ontfangen van den Keizer, en de Hertog van *Brabant* van den Biſſchop. Welk recht de Brabander wederom overgedraagen heeft aan de Vorſten van *Gelderlandt*, waar mede het noch hedendaags vereenigt is, zonder eenige verbinteniſſe van leenrecht.

Alting Not. Germ. Inf. T. II. fol. 54. FELVIDA, boven *Arnhem*, word in den Giftbrief van Keizer *Lotharius den II.* van het jaar 1134. getelt onder andere giften, die de Grave van *Zutphen* het Klooſter van *Elten* geſchonken heeft. Hedendaags wordt het Delp genaamt, leggende een halve gemeene Duitſche myl van *Arnhem*.

Idem ibid. FENE, ſchynt geweeſt te zyn een Parochie, of ten minſten een Kapél in de Veenlanden van *Fivelingo*, waar omtrent de gravers woonden, die brandtſtoffe leverden aan de Klooſters. Maar nadat deze geheel uitgegraaven waren, volgt het van zelven dat het eene eenzaame verlaate plaats geworden is; en by gevolg het Kerkje zelf, het welk de Abten aan de voorzorge van een Diaken weleer opgedraagen hebben. *Emo* verhaalt dat de Diaken van *Fene*, met name *Falkward*, in het jaar 1227. doodtgeſlagen is, en dat om deze, en andere moorden van Prieſteren, die van *Fivelingo* in den ban zyn gedaan. De verlaate plaats behoudt hedendaags noch den naam van Gaarveen/ hoewel dezelve al voor lange van veenſtoffe ontledigt is geweeſt, leggende ten noorden van Sapmeer.

FERDINANDO ALVARES DE TOLEDO, Hertog van *Alva*, of *Alba*: hy heeft Keizer *Karel den V.* en naderhant zynen zoon Koning *Philips* groote krygsdienſten gedaan. In *Karels* oorlogen tegen de Proteſterende Vorſten van *Duitſchlandt*, holp hy hem niet alleen vechten, maar porde hem ook aan tot verſcheide wreede handelingen. Toen de *Keurvorſt* Hertog *Jan Frederik van Saxen*, 1547. den ſlag tegen het heir van *Karel* verloor, en gevangen bleef, bragt *Duc d'Alba* hem voor den *Keizer*, en ried zyne Majeſteit hem terſtont te doen onthoofden: hy zou ook ylings dien weg gegaan hebben, indien de *Keurvorſt van Brandenburg* niet met eene ernſtige en nadrukkelyke voorbeede tuſſchen beiden gekomen ware. Na *Brouw. Chron. fol. 419* dat de gemelde Keizer zynen zoon *Philips* Koning van *Alonzo d'Ulloa leven v Karel den V. Petri Burg. vita Caroli V. pag. 191 Dieg. d Xic. de regn. Hiſp. in Carol. V* *Napels* gemaakt hadde, zondt hy den Hertog van *Alba*, als Kapitein Generaal, naar *Italiën*. Hy vergaderde een magtig Leger in *Piemont*, ontzette *Velma* door de *Franſchen* belegert, en quam voor *S. Jakob*; maar hy wierd, met groote ſchade en ſchande, door de zelfde *Franſchen* gedwongen deze plaats te verlaaten; die daar boven *Volpium* weêr veroverden. *Philips*, door afſtandt van *Karel*, Koning van *Spanjen*, en Heer der *Nederlanden* geworden; daar by *Paulus de IV.* van 't huis *Caraffa*, tot *Paus* verheven, (wiens Geſlacht voorheen door Keizer *Karel* uit *Napels* verdreven en gebannen was geweeſt) nam de *Paus* voor dien hoon op des Keizers zoon te wreeken, en tegen hem te oorloogen. Hy zocht allerlei oorzaaken ten dien einde op, gaf zynen neef, *Don Antonio Caraffo*, het Graafſchap *Bagno*, met den Titel van *Marquis van Mirabelli*, om dat hy wiſt dat Koning *Philips* daar door zou ontwaaken, het recht van *Marcus Antonius Colomna* beſchermen, en dus in oorlog raaken. *Philips* ſchreef'er over aan Paus *Paulus*, die hem een ſpytig antwoordt met kleenachtinge toezondt. Dieshalven beval hy *Duc d'Alva* een ſterk Heir te verzamelen, naar *Italiën* te trekken, de plaatzen daar omtrent, die hy kon, inneemen; zelfs ook *Romen*, indien hy 't magtig kon worden. In 't korte veroverde hy *Ponte Corni*, *Fraſelone*, *Tivoli*, *Anagni*, *Oſtia*, enz. en zyne ruitery ſtroopte tot voor de poorten van *Romen*; welke Stadt hy, indien hy 't had willen doen, ligt had konnen inneemen: maar hy hadde liever den Paus den Vrede aan te bieden, die hem echter geweigert wierd. Middelerwyle had de *Paus* den Koning van *Vrankryk* opgemaakt, en aan zyne handt gekregen, om *Italiën* in te trekken, den Paus te ontzetten, met verdere gedachten om *Napels* met eenen te winnen. Dus quamen al eenige *Franſchen* derwaarts afzakken, terwyle de Koning zich verder ter hulpe van den Paus klaar maakte: maar ondertuſſchen had de *Paus* al hulpe van eenige *Italiaanſche* Vorſten bekomen; daar hy *Duc d'Alva*, die zich van zyn voordeel tegen den *Paus* niet hadde willen dienen, zoodanig door benauwde, dat hy genoodtzaakt wierd een ſtilſtant van veertig dagen te verzoeken. Binnen het verloop van dien tydt dankte hy zyn volk af, en vertrok weêr naar *Napels:* daar op hernam de *Paus* met gemak al het verloorene. Indien *Alva* op *Romen* los hadde willen gaan, hy zou de Stadt zonder moeite verovert hebben: doch zyne *Roomſch-Catholyke* devotie verhinderde hem die glorie, en zynen Meeſter dat voordeel. Eenigen evenwel meenen dat hy daar omtrent eenigen heimelyken laſt van *Philips* moet gehadt hebben. Toen de *Nederlanders* zich tegen Koning *Philips* hadden begonnen op te ſtellen, wegens de verbreekinge hunner privilegiën, vervolgingen om de Religie, invoeringe van de *Spaanſche Inquiſitie*, gaf de Landtvoogdeſſe *Margaretha* den raadt, dat zyne Majeſteit perſoonlyk in de *Nederlanden*, en alleen met weinig volk, zou koomen: vermits zyne tegenwoordigheit vertrouwt wierd, zeer ligt de ontſtelde gemoederen te zullen konnen neêrzetten, en het ontroerde ſtillen. Maar *Duc d'Alva*, in *Spanjen* by *Philips*, blies hem wat anders in. Men moſt, zeide hy, by deze gelegentheit, de *Nederlanders* berooven van alle hunne groote Privilegiën, zoo nadeelig voor de authoriteit en ſouveraine vrye magt van zyne *Majeſteit*; en moſt hy die niet laaten voorby gaan: nu hadde hy kans om door gewelt zich een onverbonden Heer van hen te maaken, en hun 't juk op den hals te leggen; en desgelyks reden, om deze wederſpannelingen zulker wyze te ſtraffen, dat andere zyne onderdanen, in zyne Ryken en Landen, zich daar aan ſpiegelen, en van ongehoorzaamheit aan zyne beveelen voortaan wachten mogten. Zyn voorgaande toegeeven aan de *Nederlanders* had nergens anders toe gedient, dan om hunne hartnekkigheit te ſtyven. Het vertrek des *Kardinaals van Granvelle*, en het verder afzyn der vreemde bezettingen, hun vergunt, maakte hen maar te ſtouter, om noch baldadiger verzoeken te doen, en het Landtbeſtier met paſquillen, de Religie met godtloosheden aan te taſten. Indien men hen ongeſtraft liet, zou hun trotſe moedt noch hooger ryzen: zachtheit wierd gemeenlyk voor een teken van onmagt en van vreeze gehouden: ſtrengheit betaamde de Grootheit, en gerechtigheit den Vorſten. De hoon zyne *Majeſteit* aangedaan, de gruwelen tegen de *Roomſch-Catholyke* religie gepleegt, konden niet ſtreng genoeg gewroken worden. *Antonius Perenot*, Kardinaal van *Granvelle*, op de *Nederlanden* verbittert, ſtyfde dezen raadt met kracht, tegen het voorzichtiger gevoelen *Alonſo de Ulloa leven v Karel den V. fol. 211 213. 214. Vlim. Hiſtor. Ital pag 429. Idem Vlim. ibid.* *Al. Quintana Hiſt.*

Hiſp. & Belg. p. 117. *Puffend. nl. enz.* bag. 460. *P. Bizot Medaill. Hiſtor.* bl. 5.

len van *Ruy Gomes*, die zachter middelen aanprees, om de ontſtelde gemoederen niet geheel tot wanhoope en ſchadelyke uitwerkingen te verrukken. *Philips* keurde de reden van *Alba* en *Granvelle*, met zynen aart, ſtaatzucht, en *Roomſch-Catholyken* yver overeen komende, voor beſt: ſtelde *Duc d' Alba* aan voor algemeen Veldtheer over het Krygsvolk alreedts in de *Nederlanden*, of derwaarts met hem noch te gaan. *Duc d' Alba* vertrok uit *Spanjen*, quam te *Genua*, monſterde daar zyn Leger, dat hy 9000 te voet, behalven ruim 1200 te paerdt bevondt. De *Gouvernante* ſchreef wel aan hem en den Koning; dat zy het Landt onder de knie had, en alles in vrede en buiten vreeze was; dat d' oproerigen, of gevlucht, of gedoodt, of in hechteniſſe waren, en te gelyk de Steden genoegzaam verzeekert. Dat dieshalven *Albaas* komſte met *Spaanſchen* niet alleen onnoodig, maar zelf te beduchten was; dewyle zy belooft hadde dat geene *Spaanſchen* meer in het landt zouden komen, en dat daar op d'Adel, het Volk, inzonderheit de *Roomſch-Catholyken*, niet alleen geſtilt, maar ook met yver aangemoedigt waren, om den Koning met goedt en bloet te dienen, en by te ſpringen: doch dat d'aankomſte van *Duc d' Alba* met de *Spaanſche* magt, tegens haare plechtelyke toezegginge, oorzaak van niew onheil en niewe opſchuddinge zou konnen zyn: dat het derhalven beſt ware zyn leger weêr naar *Spanjen* te wenden, om hier de herſtelde ruſt te behouden. Maar 't was te vergeefs, en het opzet beraamt, om, onder ſchyn van de Rebellen te ſtillen, de *Vrye Nederlanden* onder ſlavernije te brengen, en alzoo, met verbreekinge der privilegiën, daar den ſtoel des oorlogs te planten, en zich tot een volſtrekt *Monarch* over dezelve te maaken. Toen *Duc d' Alva* te *Thionville* aangekomen was, lieten zich *Berlaimont* en *Noircarmes* aldaar vinden, als gezanten van de Landtvoogdeſſe *Margaretha*, zoo om hem te verwelkomen, als om zynen laſt te zien openen. Hy toonde dien, en dat daar in zyn perſoon alleen alles toevertrouwt was, met eene onbepaalde magt in de zaaken des oorlogs. De Hertoginne van *Parma* bleef quanswys de Staatregeeringe aanbevolen; maar zoo eng en ingetrokken, dat, ingeval van twyfelachtigheit over zaaken van Militie of Politie, de verklaringe daar van aan *Duc d' Alva* zouen moſt ſtaan, ook alles 't zyner kenniſſe komen dat in 't ſtuk van Religie misdreven was; met volle magt van ſtraffe of vergiffenis. In *Brabandt* gekomen, en te *Bruſſel* onthaalt, begon het bloedig toneel geopent te worden. Zyn baſtaardtzoon, *Don Fernando*, had het gebiedt over de Ruytery: *Chiapin Vitelli* was Veldt-Maarſchalk: *Gabriël Serbellon* Grootmeeſter van de Artillery: noch hadde hy by zich *Romero*, *Mondragon*, *Sanche d' Avila*, *Verdugo*, en meer andere Hooftmannen van grooten naame. Ylings wierden de Steden met *Spaanſche* Soldaaten bezet, en de Graven van *Egmondt* en *Hoorn*, nevens meer andere voornaame perſoonen, gevangen. Prins *Willem de I. van Oranje*, Gouverneur van *Hollandt*, enz. zyne aankomſte vernomen hebbende, en lont ruikende, hadde zich by tydts naar *Duitſchlandt* begeeven; desgelyks zommige anderen van naame. *Antonius Perenot*, Kardinaal van *Granvelle*, was toen te *Romen*; aldaar verſtaande dat *Duc d' Alba* in de *Nederlanden* gekomen was, en de Graven van *Egmondt* en *Hoorn* gevangen, vraagde; of zy den *Zwyger* (meenende Prins *Willem*) ook hadden? en neen geantwoordt; berſtte los: *Aan hem was meer gelegen dan aan alle de anderen.* Alzoo *Duc d' Alva* den Vader niet had konnen bekomen, zocht hy het op den Zoon, *Philips*, Grave van *Buuren*, omtrent 13 jaaren oudt; hy ligtte hem, tegens recht en privilegie, uit de Akademie van *Leuven*, daar hy ſtudeerde, en liet hem naar *Spanjen* vervoeren, daar hy 28 jaaren in gevangkeniſſe moſt blyven. Op andere plaatzen deed hy Edelen, Burgemeeſteren, en aanzienlyke lieden by 't hooft vatten: dat zoodanig een ſchrik in de gemoederen baarde, dat meer dan twintig duizent perſoonen zich uit de *Nederlanden*, in der yl, naar *Engelandt*, *Vrankryk*, *Duitſchlandt*, enz. begaven. Fluks wierd van *Alba* een Raadt van troublen of beroerten, de *Bloetraadt* genoemt, aangeſtelt. De Preſident of Voorzitter was *Johan de Vargas*, een menſch in vinnigheit, bloetdorſt, en wreedtheit alle anderen overtreffende; ook ter dier oorzake van zyn Rechterampt niet alleen afgezet, maar ook gebannen, omdat hy, boven zyne andere misdaden, een noch zeer jong dochterjen, een weeskindt van zyn bloetverwantſchap, godtloos verkracht hadde. Twaalf anderen waren hem in deezen bloetraadt toegevoegt, doch van zoo weinig authoriteit en geſlacht, dat zy enkelyk moſten toeſtemmen dat *Vargas* wilde: daar na teekende *Duc d' Alba*, op zyn voorſtel, alle vonniſſen. Deze *Vargas* was 't die over allen dit vonnis, in zyn quaadt Latyn, „ dus uitſprak. *Hæretici fraxerunt Templa, Boni nihil faxe-* „ *runt contra: Ergo debent omnes patibulare:* zoo veel als. *De Ketters hebben de Tempels of Kerken gebroken, de Goeden hebben 'er niets tegen gedaan; daarom moeten zy alle hangen.* 't Gebeurde dat 'er onder anderen een met de doodt wierd geſtraft, doch die naderhandt ganſch onſchuldig werd bevonden; zulks hem bekent gemaakt, liet hy zich hooren: *Heeft hy onnozel de doodt geleeden, 't zal tot voordeel van zyne ziel zyn.* In den gedachten bloetraadt van *Duc d' Alva* wierden verklaart *Crimen læſæ majeſtatis, tam Divinæ quam humanæ*, begaan te hebben; „ de inleeveraars en toeſtemmers van alle re- „ queſten tegen de niewe Biſſchoppen, en Inquiſitie; die de „ Predikatiën toegelaaten hadden, het zy door wat noodts- „ of tydts gelegentheit zulks geſchiedt mogte zyn; ook „ die ze niet met alle magt geweert hadden: die de kerk- „ plonderingen en het aanbieden van het requeſt der Ede- „ len niet hadden belet, 't zy door oogluikinge, ver- „ baaſtheit, of vreeze: die zeggen wilden, of durfden, dat „ deze Rechtbank van den *Bloetraadt* zich ſchikken moſt „ naar de Handtveſten en Privilegiën des landts, die doch „ oorzaak waren van al 't quaadt. Volgens deze uitlegginge of verklaringe, was 'er byna niemant in de *Nederlanden*, hoe *Roomſch-Catholyk* hy, of zy, ook zyn mogte, die 'er niet ſchuldig aan was; wiens hooft niet yder oogenblik in gevaar ſtont, om over den kling te ſpringen: want niet alleen wierden hier gedoemt die iets gedaan hadden; maar zelfs die hadden moeten lyden dat het gedaan wierd, en zy niet konden beletten. Wierd iemant ſlechts beſchuldigt, zoo was hy veroordeelt en 't leven quyt: vermits 'er geen beroep op hooger vierſchaar viel. *P. C. Hooft* ſpreekt 'er aldus van: „ Wien, in alle geweſten, waggelde het hooft op den hal- „ ze niet, daar men dus eenen voet van recht en rechts- „ vorderinge volgde? daar zaaken van 't uiterſte belang, „ zonder aanſchouw van plaats of hoven, daar zy onder „ gevallen waren, zonder uitvlucht tot beroep van hooger vierſchaar, of naarder overzicht, by twee of drie „ ſchudden, alle naar den mondt van eenen *Vargas* zien- „ de, geſloten wierden? Het gingk daar aan elken kant „ op een vangen, en ſpannen van allerlei ſtant, van aller- „ lei ſexe, van allerlei ouderdom. De galgen hingen ge- „ riſt; de raden, de ſtaken, de boomen aan de wegen „ ſtonden verladen met lyken, gewurgt, onthooft, ge- „ barndt: zoo dat de menſchen, in de lucht tot adem- „ ſcheppinge geſchapen, als in een gemeen graf en woo- „ ninge der overledenen verkeerden. Elke dag had zyn „ deerlykheit, en 't baſſen der bloetklokke; dat met den „ doodt van namaagen, den eenen van zwager, den ande- „ ren van vriendt, in 't hart klonk: aan het verbeurt maa- „ ken der goederen was geen eynd, enz. Ondertuſſchen merkten de *Onroomſchen* daar in een merkelyk oordeel van Godt aan: dat de bitterſte Overheden in zommige ſteden, die op 't allerſtrengſt en wreedſt tegen de hunne gehandelt hadden, (zelfs ook t' *Amſteldam*) beſchuldigt wierden van al te ſlap te werke gegaan, en niet genoeg gedaan te hebben; ook daar over zelfs voor den *Bloetraadt* betrokken zyn. De Gouvernante *Margaretha*, ziende hoe het'er toeging, misnoegt dat zy alleen den naam, *Alva* de volle daadt en het bewint hadde, beducht voor verder onheil, en in vreeze dat die Tyran zyn vuyl wel op haar mogte werpen, indien de zaken eenigzins begonnen te veranderen, verzocht aan Koning *Philips* ontſlaginge van haar regentſchap; dat zy licht verkreeg. Terſtont daar op liet hy te *Antwerpen* een Kaſteel bouwen, tot eenen dwinger der Stadt. In den aanvang van het jaar 1568. daagde hy Prins *Willem*, nevens veele andere uitgeweekene Heeren, voor hem en zynen Bloetraadt te verſchynen. *Oranje* gaf tot antwoordt; hy wilde geerne komen om rekenſchap van zyne getrouwe dienſten te geeven, maar niet voor zulken als daar zaten, en van zynen *bloetraadt* waren: wel voor zynen wettigen rechter, enz. In *Spanjen* wierden alle *Nederlanders* (behalven eenige weinigen, welkers naamen *Vargas* overgezonden hadde) door de *Inquiſitie*, voor *Ketters* verklaart, of voor begunſtigers der ketterije, en alle t' zamen ſchuldig aan *Crimen læſæ majeſtatis*, 't zy door zelfs toedoen, of dat nagelaten hadden te doen dat zy verplicht waren. Dit vonnis der *Inquiſitie* keurde *Philips* voor goedt, en *Alba* voerde het ſtreng uit. Zyne dwinglandy bragt de *Wilde Geuzen* voort: waar van 'er veele, van alles berooft, zich in de boſſchen van *Weſt-Vlaanderen* begaven; van waar zy op de Papen en Monnikken aanvielen, en hen niet alleen plonderden, maar ook wel zommigen neus en ooren affneeden, hen houdende voor de alarmblazers tot hun verderf. *Duc d' Alva* zondt krygsvolk tegens hen uit, maar met weinig voordeel, omdat ze niet veel van deze wilde *Geuzen* wiſten te haalen: Hy gaf derhalven plakaaten uit, om aan allen kanten wachters, ter beſcherminge en bewaringe der Geeſtelyken, te ſtellen; alle ſchade die zy leeden na dien tydt zou van de gemeenten, daar zy onder behoorden, vergoedt moeten worden. Ondertuſſchen zocht Prins *Willem van Oranje* hulpe by de *Duitſche* Vorſten, om de zoo zeer verdrukte *Nederlanden* te konnen byſtaan. Quam 'er ook in met een taamelyk Heir: doch vermits *Alva* zich nergens bloot gaf, alle molens deed afbreeken, en den Prins den leeftogt affneedt, moſt hy weêr aftrekken. Toen dacht *Alba* het gewonnen te hebben; en, nadat hy korts te vooren *Egmont* en *Hoorn* hadde doen onthoofden, voer hy voort met tegen de *Onroomſchen* te woeden, hen te vermoorden, en te verbranden: doende, om hen het ſpreeken te beletten,

P. C. B. Hooft. Meter. Ell. de Veer. H. Grot. D. P. Pars.

Hooft ol. 152. 160. 163. *Meteren* ol. 52. *Reyd* ol. 3. *Bor*, 3 B. ol. 4. *n* 4 Boek ol. 127. 28. *Bizot*, ag. 5. 0. *&c. Hooft Nederl. Hiſtor.* ol. 163. *Reyd.* ol. 2-3.

dem al. de Quint. ag. 139.

Reyd Nederl. Oorlogen ol. 5.

Idem Hooft ibid fol. 165.

Idem fol. 203.

Meteren Nederl. Hiſtor. fol. 55. *Hooft fol.* 170.

de tonge tuſſchen twee yzers ſchroeven; hen deerlyk plagende en beſpottende: zoo dat op zeekeren tydt twee Monnikken, by deze lydende martelaars zynde, en hen hoorende Godt in hun lyden verheerlyken, en juichen, tegen den anderen zeiden; *Hoor! hoe zingenze! zoudenze ook wel willen danſſen?* *Duc d'Alva*, zich volkomen meeſter waanende, eiſchte den *tienden Penning*, den *twintigſten*, en *hondertſten*. Den *tienden* voor altydt van alle waaren, zoo meenigmaal als ze verkocht wierden; den *twintigſten* voor altydt van alle onroerende goederen, zoo dikmaals die eenen anderen Heer kregen: den *hondertſten* van de waarde aller goederen in alle de *Nederlanden*. De ingezetenen boden den Hertog, tot afkoop van den *tienden* penning, eene goede ſomme geldts; eindelyk twaalf millioenen; maar te vergeefs. Geveinſt beloofde *Alva* aan die van *Artois* en *Henegouwen*, zy zouden maar ſlechts *pro forma* bewilligen, om de andere Provintiën voor te gaan, hy wilde hen dan vrylaaten, enz. *Hollandt* volgde, ſchoon *Amſteldam* het eenen tydt lang tegenhieldt. Maar de *Staten van Utrecht* toonden zich ten uiterſten ſtantvaſtig in het weigeren, daar over hy hen hard handelde, zendende hun een ganſch regiment Soldaaten toe; die de ingezetenen ter weeke 2400 guldens afdwongen, veele moedtwilligheden bedreven, en zoo wel Geeſtelyken als Wereldtlyken tergden. Andere Provintiën volgden *Utrechts* voorbeeldt, zelfs met herroepinge van 't geene zy *Duc d'Alva* alreeds toegezegt hadden: want de belofte was onder voorwaarde; *Indien alle de Landtſchappen zouden bewilligen*, dat die van *Utrecht* niet wilden doen; die ook daarom, op *Alvaas* berecht aan den Koning, van hem gedoemt wierden, zoo wel geeſtelyken als wereltlyken, van alle hunne privilegiën vervallen te zyn: Boven dien zou de Stadt *Utrecht* verwoeſt, en tot een Dorp gemaakt worden. Wy hebben gezegt dat anderen 't voorbeeldt van *Utrecht* volgden, en dat ging zelfs zoo verre, dat, om den tienden penning niet te betaalen, de bakkers niet bakken, de brouwers niet brouwen wilden, enz. *Duc d'Alva*, om ſchrik te maaken, deed te *Bruſſel* eenigen van de voornaamſte burgers op eenen nacht by den kop vatten, met ordre om hen in hunne huisdeuren op te hangen: en 't zou ook geſchiedt zyn, indien Godt de Heer niet zeer ſchielyk en wonderbaar wat anders hadde uitgewerkt, met het onverwacht inneemen van den *Briel* door de *Watergeuzen*; zie BRIEL. Het ontſtelde *Alba* zoodanig, dat hy van dat voorneemen afſtont, vreezende voor wat ergers. Dit viel in 't jaar 1572. voor. *Franc Lanarius* ſpreekt 'er dus van. „ De Staten der Nederlanden waren bezwaarlyk „ daar toe te brengen, dat zy in den *hondertſten penningk* „ bewilligden: de andere van *Alvaas* begeerde ſchattinge wildenze geenzins op zich neemen. Het is zeker „ dat deze ſchattinge, die *Alba* onderſtont met gewelt door „ te dryven, eene der voornaamſte oorzaaken, of ten „ minſten aanleidinge tot den *Nederlandtſchen* Oorlog is „ geweeſt. En wederom; „ Alhoewel de *Nederlandtſche* „ Steden tegen *Alvaas* voorneemen, van den *tienden* en „ *twintigſten penning*, proteſteerden, voorwendende hunne „ privilegiën en andere dingen, bleef echter de Hertog by „ zyn opzet, en beval met den aanvang des jaars „ 1572. zynen wille met allen ernſt uit te voeren. Na het inneemen van den *Briel*, vielen deeze en geene groote en andere ſteden van *Duc d'Alva* af, en den Prins van *Oranjen* toe; zie op WILLEM DEN I, enz. In den aanvang wierd de kryg met wiſſelbaar geluk gevoert; veele *Nederlandtſche* Steden, weêr onder *'t Spaanſch* gewelt komende, moſten elendige mishandelingen en moorderijen uitſtaan. Haaſt daar na echter begon des Prinſſen zaak een ander aanzien te krygen, en *Alvaas* te verërgeren; hy vreeſde en voorzag ook noch meer onheil. Dieswegen verzocht hy by den Koning van zyn *Gouvernement* ontſlagen te zyn, dat hy verworf; begaf zich daar op naar *Spanjen* in December, in 't jaar 1574. latende de *Nederlandtſche* Provintiën, die hy in eene genoegzaame ruſt gevonden hadde, vol onruſt, in eenen elendigen ſtaat, en zeer bedorven. Op zynen togt van daar naar *Spanjen*, quam hy op de grenzen van *Duitſchlandt*, by Grave *Lodewyk van Koningſtein*, daar hy zyne nachtruſt nam: dees Grave *Lodewyk* was de moeders broeder van Prins *Willem den I.* hy hadde met hem aan het Hof van Keizer *Karel* kenniſſe gehouden: onder andere redenen, roemde hy tegens den gemelden Grave; *Dat hy, geduurende de zeven jaaren zyns gouvernements, alleen door Beuls handen* 18000 *Ketters en Rebellen hadde doen ombrengen, behalven die 't leven in den oorlog verloren hadden, of die in veroveringen van Steden en 't vermoorden der burgeren, enz. omgekomen waren: doch die waren ontelbaar.* Evenwel dorſt *Vargas*, voormaals meer gemeldt, die met *Duc d'Alva* te gelyk naar *Spanjen* vertrok, noch wel zeggen; dat de *Nederlanden* door malle barmhartigheit verloren gingen. Toen d'oorlog in *Nederlandt* eerſt begon, was *Duc d'Alva* zoo bloetgierig, dat hy in gevechten niemant quartier wilde geeven; maar alles liet vermoorden, hangen, verdrinken, enz. Evenwel, nadat men (om 't eene zwaerdt door 't ander in de ſcheede te houden) hangen met hangen, en 't buiten boordt werpen, met gelyke munt betaalde, begon hy ook beter naar krygsgebruik te handelen, en te leeven. Hy wierd, in *Spanjen* gekomen, van Koning *Philippus* wel ontfangen; niet eens over zyne gepleegde wreedtheden en tyrannijen beſtraft; een teken dat alles op, ook naar zyn ordre en wil geſchiedt was. Doch, in tegendeel, kort daar na, vertoornt over 't bedryf en bedrog zyns zoons (met raadt van den Vader geſchiedt) aan zekere Staatjuffer der Koninginne, die hy, onder trouwbelofte tot zynen wil gekregen hebbende, liet zitten, en eene andere trouwde, bande de Koning *Alva* (om zyne raadtmenging) van 't Hof naar *Uzeda*, daar hy hem liet blyven, tot dat d'oorlog in *Portugal* opquam, waar toe hy hem, omdat Ryk te veroveren, van nooden hadde; gelyk hy ook deede. Hy overleedt ook kort daar aan te *Liſſebon*, den 15 December 1582. aan eene heete koortze, oudt 77 (andere ſchryven 74) jaaren; was ſpigtig van perſoon, van aangezicht redelyk wel gemaakt, echter niet bevallig; mager, hol-oogig, en ſtraf van gelaat: door langduurige ervarentheit een groot krygsman; evenwel meer loos en voorzichtig, dan dapper, doch ten hoogſten wreedt en bloetgierig: onverbiddelyk, en onverzettelyk van gemoedt: uitſteekende in geveinſtheit, doortrapt in hoofſche ſtreeken en liſten; eergierig en trots van aart; een vyandt der *Onroomſchen*, en van alle die hem tegenſtonden, enz. Hy was van de Soldaaten bemint, zy waren droevig over zyne doodt, en noemden hem hunnen goeden Vader. Alhoewel de *Paus* hem aangemoedigt hadde om te yveren (of liever, te woeden) tegen de zoo genaamde *Ketters*, en hem, toen hy uit *Spanjen* vertrok, door den Kardinaal *Granvelle*, eenen gewyden Standert toegezonden hadt, met de woorden *in* HOC ✝ VINCES, vervolgens een geheiligt zwaerdt, helmet, enz. met veele loffpreuken over zyne verrichtingen en groote daaden; kon hem dat echter zyne doodelyke hel-anxt, toen zyn gewiſſe ontwaakte, niet wegneemen, wanneer hy met eene zwaare handt, en vierige koorts te *Liſſebon* aangetaſt wierd. Zeeker *Portugees* Heer in de gemelde Stadt, daar hy ook geſtorven is, verhaalt; dat, toen hy zag dat de doodt het einde zoude zyn, zyne conſcientie hem vreeslyk begon te wroegen over zyne onmenſchelyke wreedtheden, voornamelyk in de *Nederlanden* gepleegt, die hem nu met groote benauwtheit geduurig voor oogen ſpeelden; noch het abſolveeren, noch het vertrooſten zyns Biechtvaders konden zyn gemoedt geruſt ſtellen, als vreezende, dat zoo veele afgryſſelykheden op zyne ziele zouden blyven leggen. Koning *Philips*, daar van verwittigt, liet hem op 't ſpoedigſte weeten (om hem moedt te geeven) „ dat hy zich niet te bekommeren hadde over iets „ dat hy door 't zwaerdt der juſtitie hadde uitgevoert: ver„ mits Hy dat alles op zyne ziele nam; maar 't onmaa„ tig woeden, van hem door 't zwaerdt des oorlogs be„ gaan, moſt hy voor zichzelven opneemen en verant„ den. Toen Koning *Philips*, nadat *Don Sebaſtiaan* geſneuvelt, en Kardinaal *Henrik van Portugal* geſtorven was, *Duc d'Alva* naar *Portugal*, omdat Ryk geweltdadig in te neemen, (als geſchiedde) heene zondt; quam *Philips* kort daar na, en niet lang voor *Alvaas* doodt, by hem te *Lisbona*; *Alva* riedt Hem, om zyne heerſchappye aldaar op vaſter voet te veſtigen, het huis van *Braganca* (als mede tot de Kroon gerechtigt) t'eenemaal uit te rooijen. *Philips* ſloeg het af, als eene zeer ergerlyke daadt, ſtrydende tegens de Religie, enz. Daar op liet zich *Alva* hooren; *De Ryken worden door regelen van Staat, niet door ſcrupulen van Conſcientie geregeert.* Uit eenen *Spaanſchen* hoogmoedt, en om zynen naam te vereeuwigen, liet hy zich in het Kaſteel van *Antwerpen* een metaalen beeldt oprechten: het voetſtuk ruſte op drie trappen van blaauwen ſteen: onder zyne voeten lag een ligchaam met twee hoofden, en vier armen; hebbende in d'eene handt eene toortze, in d'andere eenen byl, in de derde eene knodze, in de vierde eenen gebroken vuiſthamer, met eene grynze of momaanzicht onder de zyde; eene taſſche aan den hals, daar verſcheide ſoorten van ſlangen uitkropen. Voor in 't Pedeſtal, of Voetſtuk, ſtont, op een koper tafereel, dit volgende: FERDINANDO ALVARES A TOLEDO, ALBÆ DUCI, PHILIPPI SECUNDI HISPANIARUM APUD BELGAS PRÆFECTO; QUOD EXTINCTA SEDITIONE, REBELLIBUS PULSIS, RELLIGIONE PROCURATA, JUSTITIA CULTA, PROVINCIIS PACEM FIRMARIT, REGIS OPTIMI MINISTRO FIDELISSIMO POSITUM. Dat is, naar de vertalinge van den Droſſaart Hooft; *Aan Ferdinand Alvares van Toledo, Hartoghe van Alva, Overſte in Nederlandt, voor Philips den tweeden Koning van Spanje, omdat hy, na 't ſliſſen der muiterije, verdryven der wederſpannighen, verzorgen van den Godts-dienſt,*

Hooft Nederl. Hiſtor. fol. 185.
Reyd fol. 9.
Meter. Bor. &c.
Hooft Nederl. Hiſtor. fol. 209.
Reyd Nederl. Oorlogen fol. 10.
Lanar. Faſc. Hiſtor. pag. 49.
Idem ibid. pag. 54.
Meter. Hooft. Reyd. Bor. &c.
Reyd fol. 18.
Hooft fol. 341.
Lanar. pag. 66.
Meter. Veer. &c.
Hooft fol. 341.
Hooft Meter. Bor Reyd. &c.
Alonſ. de Qui tana pag. 25 Gelaſi. Hiſtoi d'Eur. &c.
Bizot Meda. Hiſtor. pag. 6 Fr. L nar.
Vlim. Hiſtor. Ital. pag. 43 Gelaſin Hiſtoir d'Euro Brauw L. van Boſch. Spaanj. Mercurs pag. 273 Conr. Mart. Hiſtor. Luſit. pag. 210 Bizot M. Hiſt pag. 40

I Deel Fol 208

VNGELINGI OPVS EX ÆRE CAPTIVO

FERDINANDO ALVAR.
A TOLEDO ALBÆ DVC.
PHILIPPI II. HISP. APVD
BELGAS PRÆFEC. QVOD
EXTINCTA SEDIT RE-
BELLIB. PVLSIS RELIG.
PROCVR. IVSTIT. CVL-
TA PROVINC. PACEM
FIRMAR. REGIS OPT.
MINISTRO FIDELISS.
POSITVM.

AAE XIKAKOΣ HΩΣ

DEO
PATRVM
NOSTROR.

PIETAS

INQVISITIO

dienſt, bouwen van 't gerecht, de vrede van 't geweſte geveſtigt heeft, is dit opgerecht: aan den getrouwſten bewindtsman des allerbeſten Konings.

Hooft fol. 223. Meteren f. 67. 68. Bor Ned. Oorlog. 4 Boek fol. 185. Bizot pag. 12.

Ter rechter zyde zag men den dageraadt (in 't *Spaanſch Alba*) opgaan, verdryvende vledermuizen, uilen, en het viervoetig nachtgedierte; ook eenen Herder, die zyne ſchaapen in het veldt dreef, met dit Griekſch opſchrift, ΑΔΕΞΙΚΑΚΟΣ ΗΩΣ, betekenende, *De quaadt verdryvende Dageraadt.* Ter ſlinke handt ſtont een Altaar, met een daar van opgaande vlamme: weêrzydts vertoonden zich zegetekens en krygswerktuigen. Op het voorſte vierkant van den altaar las men. DEO PATRUM NOSTRORUM. *Den Godt onzer Vaderen*; en daar onder PIETAS; *Godtvruchtigheit.* Beneden de voeten van *Duc d'Alva* ſtont JUNGELINGI OPUS EX ÆRE CAPTIVO; Jungelings werk uit gebuit koper. De meeſter van dit ſtuk hiette *Jaques Jungeling.* De ſtoffe was genomen van eenige ſtukken metaal Geſchut, Grave *Lodewyk van Naſſauw*, in den ſlag van *Jemmingen* in *Vrieslandt*, afgenomen. Het beeldt was groot leven, en, by gevolg, veel grooter dan *Alba* zelf, doch het vertoonde zyne geſtalte zeer wel. Het tweehoofdig ligchaam, onder zyne voeten, wou de *Staten* (den adel en 't volk van *Nederlandt*) beduiden; de derde (in Geeſtelykheit beſtaande) bleef'er buiten: want de twee hadde hy, zoo hy meende, al ganſch t'ondergebragt, en daar pochte hy op. De *Hertog van Aarſchot* had het geluk van by *Alva* in een goedt bladt te ſtaan, zoo dat zyne ſcherſſeryen hem niet onaangenaam waren, zelfs ook zulke, die hy van anderen niet zou verdraagen hebben. Hy het beeldt dan wat nauwkeurig bekykende, vraagt *Alva* hem, Wat hy 'er van dacht? *Aarſchot* daar op; *Dat de tronien, onder zyne voeten, zulk een grimmig gelaat toonden, als of ze wraake dreigden indien ze het eens konden ontworſtelen.* Naderhant hield men deze woorden voor eene *Prophecye*, die ook ten vollen haare vervullinge heeft gehadt. Dit pronkbeeldt ſtont niet lang: D'*Antwerpenaars*, ademtogt bekomen hebbende, braken in 't jaar 1577 het Kaſteel af, vernielden ook het metaale beeldt, door *Don Louis de Requeſens* alreeds wechgenomen, doch toen ergens in eenen hoek gevonden; zy wentelden 't met grooten arbeidt, door ſlyk en drek, tot op de werf, ſloegen'er met bylen en houweelen op, tot dat het in ſtukken was, en lieten'er weêr Geſchut van gieten. * *Duc d'Alva* hadde ook in 't zelfde jaar, dat hy 't beeldt oprechte, eene Medailje laaten ſlaan; op d'eene zyde ſtont zyne afbeeldinge met dit omſchrift, FERDINANDUS TOLETANUS ALBÆ DUX, BELGIÆ PRÆFECTUS. Aan de andere zyde een Leeuw en twee Kraanen, die eene toortze ondersteunden, met de woorden, DEO ET REGI: om te toonen dat hy door zyne kloekmoedigheit, zorge, en wakkerheit de *Roomſche* Religie beſchermt hadde, en 't gezag des Konings herſtelt, door het dempen van den opſtant der *Nederlanden*, enz. Onder op den voet ſtont VITÆ USUS, dat is, *Des levens gebruik*; of, *Slyting des levens*; geevende door de laatſte woorden te kennen; dat dit leven vergaat door anderen dienſt te doen. Onaangezien *Alva* deze landen vreeſſelyk gehandelt heeft, waar door hy onophoudelyk gevloekt zal blyven, heeft evenwel * *Vrieslandt* hem een ding dank te weeten; namelyk, het doen maaken van de Zeedyken; waar door het nu 't overſtroomen der zee zoo veel niet meer onderworpen is dan voortydts. Hy dwong alle ingezetenen aan den zeedyk te werken, of geldt te geeven. De Edelen wilden'er niet aan: zy wendden voor, altydt van zulke laſten vry geweeſt te zyn: *Alva* vaardigde hen met deze woorden af: „ *Gaat haalt uwe vrybrieven, legtze* „ *op het ſtrandt, wanneer de zee op zyn allerverbolgenſte zal* „ *zyn; Indien ze dan de golven afweeren konnen, zult gy vry-* „ *dom genieten, anders met de anderen moeten arbeiden, of be-* „ *taalen.* Buiten zyne afgryſſelyke wreedtheden, enz. hadde hy veelerlei treffelyke hoedanigheden, eenen Generaal en Veldtheer, of noodig, of welvoegende. Toen de *Gouvernante*, als boven gezegt is, hem zyne komſt met de *Spaanſchen*, uit vreeze voor oproer, enz. afriedt; gaf hy, met eenen *Spaanſchen* hoogmoedt, tot beſcheidt: „ *Ik heb-* „ *be voor dezen wel volk van yzer getemt: zou ik nu geen volk*

A. v. d. Velde W. des Allerhoogſt. Quirini Apoph. pag. 171.

Idem A. van d. Velde. Quirini Apoph.

blikke brievekoker, of wat zal men'er van maaken? gezien, die den Hertog als word toegeſtoken, of aangeboden; naar myn oordeel, met de voorrechten en vrydommen der Landen gevult; doch die den Landtzaaten, by dien Geweldenaar, luttel ter baate quamen. Hoe nu dat paar Puikſchryvers, in de verklaringe van 't geen in d'eene handt is gevat, zoo hebben konnen mis zien en feilen, ſchynt byna onbegrypelyk: gelyk dan ook de knods met punten bezet als een Morgenſter (in het krygsgeweêr bekent) onder de ſlangentas, op den zelven grondt met de tronigryns, leit (verre dat het Monſterbeeldt haar in de eene handt zoude hebben) waarſchynlyk ter beduideniſſe, dat Alva *de dapperheit en kloekmoedigheit der Nederlanderen, door zyne krygsmagt, zoo verre had gedempt, en t'ondergebragt, dat hy ze nevens hun gezagh en vryheit, met alles wat hun heilig en dierbaar was, onder zyne voeten vertradt. Aan de ooren nu van 't leggend Beeldt hangen bedelaars nappen, ontwyfelbaar ter beſchimpinge van de Nederlandtſche Edelen, die het Smeekſchrift aan de Landtvoogdeſſe,* Margaretha van Parma, *overleverden: want als de gedachte Edelen eerſt dieswegen ten Hove quamen, wierden zy door den Heere van* Barlemont, (*zegt* Bor, *doch* Hooft *trekt zulks in twyfel*) *tegens de Hertoginne, verachtelyk uitgeſcholden voor* de Geux, *welk Franſch woordt zooveel als* guits, fielen, landtloopers, *of* beedelaars, *in 't Nederduitſch betekent; welken ſteen* (*zegt* Hooft) *naa hen geworpen, de Edelen opraapten; als waar het yet koſtelyks geweeſt; en hechtten zommigen op de zyde der borſt een houten napken aan zilvere banden, en* Vive le Geux *daar op geſneeden: opdat ook het een naar 't ander ware, kleedden zich veele in afchvervige ſtoffen. Dit geeft ook licht in het raaden, wie door dit afſchuwelyk en grynzend Beeldt beduidt werdt. Men ziet ook in de borſt en dyen van het beeldt drie ope wonden, geſtoken, of gehouwen; en gelyk'er uit die van de borſt bloet ſchynt te vloeijen, beteekende dit waarſchynlyk, dat d'Overheden en Onderdaanen der Nederlanden aan hunne doodelyke quetzuuren, door zyne dwinglandiſche magt gekregen, zieltoogden, en voort zouden doot bloeden; waar in Godt d'Allerhoogſte echter genadelyk heeft voorzien. Gelyk wy nu hier mede gewaagen van den Penning die de Hertog van* Alva *liet ſlaan, hebben wy dien hier ook, gelyk by in* Bizots *Medaliſche Hiſtorie van Hollandt voorkomt, by het Praalbeeldt, tot vergenoeginge der nauwkeurigen, geplaatſt, daar zich genoegzaame ruimte in de plaat toe opdeede.*

Hooft fol. 224. Bor 4 B. fol. 185. Met. &c.

* *Gelyk dit trots Praalbeeldt van den Spaanſchen Landtvoogdt* Alva *een vernielt gedenkſtuk is, by de ſlechtinge van 't Kaſteel van Antwerpen geheel verbryzelt, en het, by verbeeldinge, in onze voornaamſte Tydt- en Geſchiedenisboeken in print word vertoont, achtten wy 't ook niet ondienſtig, om het diervoegen mede ons werk in te lyven; zoo wegens de byzondere grootsheit van dit Beeldt, als omdat zoo wel 't wezen van den Hertog, als zynen hovaardigen inborſt daar uit van onze Landtgenooten gezien werde. De Ridder en Droſſaart* P. C. Hooft *ſtelt, in zyne Nederlandtſche Hiſtoriën, dat* de hooggeleerde Arias Montanus zynen geeſt aan 't verzieren der blazoenen heeft getoont, en, zoo men acht, by 't dubbelhoofdig lyf de twee Staten van adel en gemeente, ofte ſteden verſtaan; hoewel 't van anderen op den Prins (Willem den I.) en Graaf Lodewyk, ofte liever Egmondt en Hoorn geduidt werd. 't Was, *leeſtmen een weinig verder*, een grouwel in 't harte der landtzaaten; 't werd benydt by de Spanjaarts, en gelaſtert van d'uitheemſchen. Ook deed, by tyde van Don Louis de Requeſens (*Alvaas opvolger in de Landtvoogdye*) de Koning 't zelve afwerpen: 't zy dat hy die ſtaatſy zynen bewindsman misgunde, ofte wanvoeglyk vond, met eenig heughteken van inlandtſche bloetſtorting te praalen. Maar de Neêrlanders ziende toen op den rugge der zaaken, meinden men hadde het behooren in weezen te laaten, omdat de loſſtellaadjen, zoo 't oordeel der nakoomelingen tot haat gedygt, voor ſtinkende graven verfoeit worden. Men zeit dat dit beeldt vyftien voeten hoog was: altyds de rechte duim daar af, my by geval ter handt gekoomen, wyſt uit dat het, in grootte, 't leven verre overtrof. *Dat nu d'afprenting van dit Beeldt naar eene tekening is gevolgt, die, toen het op het voetſtuk ſtont, van eenigen kunſtenaar naar 't leven zy gemaakt, kan in geen twyfel vallen; en, gevolgelyk, dat d'afbeeldzels, die wy 'er van in onze Hiſtoriën zien, het ooirſprongkelyke in alle deelen gelyken. Ondertuſſchen vinde ik in de beſchryvinge, die'er de nauwkeurige Schryvers* P. C. Bor, *en* Hooft *van hebben opgeſtelt, dat zy ten aanzien van het gedrochtelyk leggend beeldt, met twee hoofden en vier armen, ſchynen mis te ſlaan; want beide getuigen ze, dat het in d'eene handt eene toortſe, en in de tweede een vuiſthamer hadde;* (Bor *zeit, naar de waarheit, een* gebroken hamer) *doch liever een* geknakten hamer, *want ware de ſteel heel doorgebroken geweeſt, waar zou het voorſte afgebroken ſtuk aan gehecht hebben? Immers kon het niet in de lucht hangen; gelyk het dus qualyk in den ouden druk van* Bor *verbeeldt wordt, ganſch ſtrydig met de natuur der zaake; weshalven wy in onze print de verbeeldinge uit* Hoofts *Hiſtoriën, waar in de ſteel maar als geknakt, doch met een punt noch aan 't achterſte end vaſt, als der waarheit of waarſchynlykheit 't naaſt bykoomende, gevolgt hebben. In de derde handt,* vervolgen de Schryvers, *een knods; in de vierde een byl. Doch waar vindmen in d'eene handt van ons beeldt een knods? In tegendeel word in d'eene handt, onder de ſlinke handt van den Hertog, als een vierkant langwerpige houte, of*

* *Dit geval, hier aan den Hertog van* Alva *toegedicht, is eigentlyk het werk geweeſt van* Gaſpar de Robles, *Heere van* Billi, *enz. ten tyde des gedachten Hertoge, Stedehouder van Frieslandt en Groningerlandt; zoodat deze dykaadje van Frieslandt, en den twiſt der miſnoegde Edelen daar over, wel voor* Alva, *als algemeen Stedehouder der Nederlanden, zal zyn gebragt, en hy ook wel de handt aan dat heilzaam, en ten uiterſten noodig werk, voor het gemelde Landtſchap, zal hebben gehouden, en veelligt ook deze taal wel tegens hen gevoert;* (*gelyk hy hun eerſt hier over aan* Karel de Brimeu, *Grave van* Meegen, *tot ontvouwinge hunner bezwaarniſſen hier over, verzondt;*) *doch echter heeft hy 't bewint over dit ganſche werk aan den hooggedachten* de Robles *gelaaten, die'er ook den naam en d'eere van heeft op den* ſteenen Man, *ter gedachteniſſe hier van op den Zeedyk, niet verre van* Harlingen, *opgerecht. Doe hier by, dat, zoo* Alva *voor den bezorger dezer zeeſchutting moet gerekent worden, omdat ze van den Frieſchen Landtvoogdt* de Robles, *onder des Hertogen algemeen Stedehouderſchap, is aangelegt, en in ſtaat gebragt, Koning* Philips de II. *zelf, als Heer van den Lande, hier van nader de eere zoude toekoomen, op wiens naam dit, gelyk toen alle andere dingen, ontwyfelbaar geſchiedt zy; doch dit ware alleen by overbrenginge, naar dien grondtregel;* dat hy, op wiens naam iet geſchiedt, gehouden word als of hy 't zelf gedaan hadde: *Dies zullen wy dit ſtuk op den naam van* de Robles, *uit de voornaamſte Frieſche Geſchiedenisſchryveren, breeder uithaalen, en in zynen vollen dag zetten.*

„ *van boter konnen temmen*? Eer wy noch van dezen onzen *Ferdinando Alvares di Toledo* afscheiden, moeten wy noch iets aardigs verhaalen. Op zekeren morgen vondtmen aan eene afbeeldinge van hem dit in 't Latyn aangeplakt:

EST NE HIC ALVARUS DUX JAM PIUS; IMMO PRUDENS?
EST, NE HOC CARMEN?

Dat is in Duitsch.

Is dees Hertog van Alva niet godtvruchtig; en wys daar by?
Is dit geen vers, of rym?

Alle Geleerden, en anderen, konden'er geen vers uit noch in zien; noch wisten het ook tot geen vers te brengen: Bemerkten evenwel dat'er iets onder schuilde. Dies schreef'er een by, *Non est*; Het is geen vers. Den volgenden morgen vondt men daar weêr onder staan. *Tollantur Decimæ, & erit*. Dat is, ligt'er de *tienden* uit, en 't zal een goedt vers zyn. Toen wierd men 't geheim gewaar: want elke *tiende letter*, daar uit geligt zynde, namelyk L A P wierd het een goedt *versus pentametrus*: aldus — *Est ne hic A-varus Dux I-mpius? Immo-Rudens?* En dit de zin.

Is dees Hertog niet geldgierig, godloos; ja, als een balkenden Ezel?

En aldus wierd dat eerst een lofspreukjen voor *Duc d'Alva* scheen, in een oogenblik verandert in een smaadschrift, en eene geestige zinspeeling, op zynen smertelyken eisch van den *tienden penning*, dien men geerne wechgenomen hadde gezien.

Niet onaardig zinspeelende wordt ook van zommigen verhaalt het jongens-spel of gevecht te Amsteldam, daar de party van *Duc d'Alva* door die van den *Prins* wechgejaagt wierd, enz. zie *Commelyn*, enz.

Glimm. Collect. pag. 181. *Comm. Amst. f.* 1039. 1040. *Idem Comm. Pontan. Haemr. Frans Adam Ostenr. Loob. Zweig. enz.*

FERDINANDO, Infant van *Spanjen*, Aartsbisschop van *Toledo*, Kardinaal en broeder van *Philips den IV.* Koning van *Spanjen*, in 't jaar 1609. geboren; wierd, na de doodt der *Infante Isabella Clara*, Gouverneur Generaal over de *Spaansche Nederlanden* in 't jaar 1633. Ongeerne nam *Don Ferdinando* dezen last op zich, omdat hy liever gerust in zyn Aartsbisdom *Toledo* had willen blyven, en van zyne groote jaarlyksche inkomsten, bedragende meer dan 200000 kroonen (of 300000. andere zeggen 200000 Dukaaten) gemakkelyk leeven: maar *Philips* begeerde dat zoo. Hy quam in het jaar 1634. in de *Nederlanden*, wierd in *Brabandt* zeer heerlyk, en als des Konings broeder, ontfangen. Zyn eerste werk was het afschaffen niet alleen van de voornaamste Hofbedienden van zyne overlede moeije *Isabella*; maar ook van veele *Nederlandtsche* Heeren, die den meesten tydt hunnes levens in 's Konings, of 's Landts dienst versleeten hadden, stellende alleen *Spaanschen* in hunne plaatze. Het baarde wel veel misnoegen, maar niemant dorst'er iet van laaten blyken. Dit verrichtte hy voornamelyk in de Provintiën van *Artois* en *Henegouwen*. Daarenboven gaf hy openbaare beveelen uit, dat ieder in zyne kleederdragt zich naar de *Spaansche* gewoonte zou schikken; geen lang haair draagen, hooft en baardt kort bescheeren, enz. Het ontbrak aan geene schimpschriften, daar in op eene aardige wyze met dezen Prins Kardinaal, en zynen *Spaanschen* hoogmoedt, gespot wierd, voorspellende met eenen hun, die onder zyne regeeringe stonden, niet veel goedts in het toekomende. Veele Heeren in de *Spaansche Nederlanden* wierden beschuldigt, dat zy heimelyk met den Grave *Henrik van den Berg*, gewezene Generaal, en den *Spaanschen* afgevallen, verstandt hielden, en van verradery zwanger gingen: ook wierden'er eenige gevangen gezet. 't Zy zoo geweest, 't zy gelogen, dit bleef waarachtig, dat de hoogmoedt en harde handelingen der *Spaanschen* aldaar een algemeen misnoegen veroorzaakten. Daar by quam der *Kastilianen* onvoorzichtigheit; van zoo veel volks uit *Brabandt* en *Vlaanderen* naar *Duitschlandt*, ter hulpe van Keizer *Ferdinand*, tegen den *Zweedt*, te zenden. Doch dat gaf *Frederik Hendrik* eene schoone gelegentheit om *Maastricht* te veroveren. Het baande Grave *Willem* en den zynen ook den weg, om eenen inval tusschen *Antwerpen* en *Bergen-op-zoom* te doen, en verscheide Schanssen weg te neemen; die daar by noch eenige dyken doorstaken, en de landen rondtom *Antwerpen* onder water zetteden; tot zeer groote schade der boeren in *Odoren*, *Wilmerdonk*, *Oosterweel*, enz. Zyn begin was ook met het grootste geluk niet verzelt. 't Eerste ongevallig noodlot voor hem was dat 12000 der zynen, onder Prins *Tomaso van Savoyen*, tegen de *Franschen* gezonden, omtrent *Hoeye*, in 't landt van *Luik*, deerlyk geslagen wierden. In het jaar 1635. liet hy door den *Spaanschen* Admiraal, nevens Monsr. *de la Fontaine*, Gouverneur van *Brugge*, zeer schielyk met 8000 mannen, en veele oorlogsschepen de Schans *Philippyne*, in *Vlaanderen*, beleegeren; twee jaaren te vooren was zy van Grave *Willem van Nassauw* verovert, ook was ze van groote aangelegentheit voor den *Staat*, inzonderheit voor *Zeelandt*. Doch de daar binnen leggende *Staatschen*, versterkt met 800 koppen, hen door de *Zeeusche* Gedeputeerden in aller haast toegezonden, queeten zich zoo dapper, dat de belegeraars zeer groote schade leeden, schoon hun d' aanslag in 't eerst byna gelukt was. De Prins Kardinaal was zelf in 't leger gekomen, in meeninge van groote eere te behaalen, deedt zyn volk heftig aandryven, daar hy niet weinige der beste manschap door verloor. Den 15 May quam Grave *Willem* met veele schepen en eenige regimenten niet verre van *Philippyne* aan: daar op gingen de *Spaanschen* met grooten schrik voort, achterlatende wel 1500 dooden, en onder hen veele voorname Bevelhebbers. De *Spaanschen* uit *Gelderlandt* en *Breeda* hadden aanslagen op *Essen* en *Thiel* gemaakt; te *Essen* waren ze al binnen, maar wierden alle dootgeslagen; te *Thiel* haddenze den wal al beklommen, vonden zich evenwel ylings daar weêr afgedreeven. Hunne toeleg op de *Clundert* en *Steenbergen* mislukte ook: maar *Schenkenschans* overrompelden zy gelukkig den 28 Junius 1635. Niet meer dan 80 *Staatschen* lagen'er binnen, de *Spaanschen* waren by de 600 sterk: daar droeg de Kardinaal *Infant* eenen zeer grooten roem op. Prins *Frederik Hendrik* belegerde de sterke Vesting aanstondts weêr. *Don Ferdinand* quam wel met een sterk heir om het te ontzetten; maar dorst het niet aanbyten. Ondertusschen veroverde hy evenwel *Limburg*; en in 't jaar 1637. *Venlo*. Hy nam veele groote aanslagen voor, doch geene hadden byna den gewenschten uitslag. In tegendeel most hy zien dat de *Staat* hem veel ontnam, en veel volks afsloeg. In het einde van Augustus, 1641. wierd hy van de kinderpokjens aangetast, en liet zich naar *Kortryk* brengen. Toen het beter met hem geworden was, en 't gevaar voorby scheen, begaf hy zich naar *Brussel*. In het begin van September storte hy weêr in, en storf den 9 der zelver maandt N. Styl. Hy hadde bevolen zyn lyk naar *Spanjen* te brengen, en het in de Hooftkerk van *Toledo* te begraaven. Hy was moedig en verstandig genoeg, maar niet voorspoedig in zyne onderneemingen: was vier-en-dertig jaaren oudt toen hy storf. In zyn testament gaf hy zich groote en veele Titels. 't Begon: Ik *Don Ferdinando, door de gratie Godts, Infant van Spanjen, Kardinaal,* enz. zynde vry lang; te leezen by *Aitzema* en anderen. Wy zullen'er maar eenige weinige dingen uit trekken. Hy badt den Koning, zynen broeder, dat hy mogte begraaven worden in de Kapél van onze L. Vrouwe *del Sacrario*, in de Hooftkerk te *Toledo*, en om daar iets t' zyner gedachtenisse te vestigen naar zyne *Majesteits* goedtvinden. Verzocht aan den Deeken en 't Kapittel der zelve Kerke voor zyne ziel te bidden; en wederom den Koning te willen gebieden, dat voor hem eene jaarlyksche misse, op den dag zyns afstervens, gedaan wierde, in de Kerke van *S. Maria in Porticu* te *Romen*; bad den *Paus* zynen Kardinaals hoedt te willen geeven aan *Don Antonio de Bonevides*, Kanonik der H. Kerke te *Toledo*, zynen Opper-Aalmoesenier; en te gelyk dat zyne *Heiligheit* voor zyne ziel wilde bidden; beval ook dat voor haar, zoo spoedig als 't mogelyk ware, gedaan zouden worden 12000 Missen, meest op geprivilegieerde altaaren; de *Nederlanden* en *Staten* beval hy de *Rooms-Catholyke-Apostolyke Religie* te bewaaren, en den yver die zy daar aan schuldig waren te betoonen; stelde ordre op de betalinge zyner menigvuldige schulden; maakte veele en groote legaaten; daar boven noch 20000 Kroonen aan *Broêr Jan* van de moeder Godts, en *Don Miguel de Salamanca*, om die uit te deelen, gelyk hy gezegt hadde, zonder dat hun rekeninge afgeëischt zou mogen worden. Dan noch aan *Broeder Jan* van de moeder Godts te geeven 200 Kroonen ter maandt, voor zoo langen tydt als hy zelf zeggen zou, enz. dit was van hem, en getuigen aldaar genoemt, gedagtekent te *Brussel* den 4 November, 1641. Toen na zyn doodt de ordre des Konings geopent wierdt, bevondt men tot de regeeringe der Landen, zoo in 't Krygs- als Staatsbestier, aangestelt te zyn *Don Francisco de Melo*, Marquis de *Vellada*, den Grave de *la Fontaine*, den *Aartsbisschop* van *Mechelen*, den President *Rose*, en *Don Andrea Cantelmo*. Geduurende zyne ziekte was hy dikmaals ader gelaaten, ook wierd'er wel gemeent, dat zoo veel bloet af te tappen zyne doodt zou verhaast hebben: zelfs viel'er by eenigen vermoeden, dat'er wel quaadtwilligheit van de bestierders onder geloopen mogte zyn.

Merula Zeiler. Itin. Hisp. pag. 67. *Comm. F. Henr.* 1 *deel, fol.* 186. *Abellini Theatr. Europ. tom.* 2. & 3. *d'Aux. Hist. de France pag.* 326. *Comm. ibid.* 1 *d. fol.* 210. *Ph. … Theat. Europ. tom … Comm ibid. fol.* 2… 212. *Aitz. zak. … Staat… Oorlo* 2. *D.* … 276. *Idem Aitz. fol.* 2… *Comm ibid. fol.* 1… 195. 209. 225. 256. *en* 21… *fol.* 1… *Diego Xim. regn. Hisp. pag.* 5… *Aitz.* 3 *D.* 785. *Idem Aitze ibid. Idem Aitze ibid.* … 785… *fol.* 7…

FERDINANDO D'AVOLOS DE GUADA LA FARA, een *Spanjaardt* in dienst van den Koning in den *Nederlandtschen* en *Spaanschen* Oorlog, toonde een zonderling voorbeeldt van broederlyke liefde. In het beleg van *Haarlem* quam deze *Ferdinando d'Avolos*, van eene gedane bestorminge, weêr in de loopgraaven: keek overal om, miste zynen broeder *Johan de Zuniga*. Fluks hangt hy een rondas aan zynen hals, treedt onvertzaagt ter rugge naar de Stadts vesten, zonder het schieten der belegerden te ontzien, vindt dien hy zocht noch levendig, maar zwaar gequetst van een kogel, en den slag eener myne. Hy rukt in der yl de wapenen van 't lyf, neemt hem op zyne schouderen, en gaat met dat hem zoo lieven pandt heenen. Onderwegen ontfangt hy wel eenen kogel, maar laat evenwel niet na zynen last in de beschanssinge te

P.C. fol. 3… *Arn. Friedl. Histor. Lustg. pag.* 2… *Glimm Collect pag.* 30…

te brengen. *Don Frederico*, *Duc d' Alvaas* zoon, bezorgde dat ze beide geneezen wierden: dit is voorgevallen in het jaar 1573. eene pryselyke zaak, schoon van eenen vyandt.

Houve 1 D. fol. 171. FERHILDERSUM, een Adelyk Slot of Huis te *Leens*, in de *Groninger Ommelanden*, onder het Quartier *Hunsingo*.

Alting Not. Germ. inf. P. 2. fol. 54. FERMESHEM is een Dorp in *Fivelingo*, wegens het vette Priesterschap boven andere geroemt van de Abten van *Werum*, op den zoom van de *Eems*, daar hedendaags *Delfzyl* aan de slinke handt byna aan grenst.

Idem ibid. FERNOE. Dit noemt Keizer *Otto de I.* in het jaar 970. eene hoeve met dat van *Elten*, van *Wichman*, Grave van *Zutphen*, geschonken aan het Klooster dat daar kort te vooren gesticht was. By Keizer *Otto den III.* vindtmen FURNON, in het jaar 996. by *Lotharius den II.* in het jaar 1134. *Furvum* (zwart) als of het een byvoegzel was van *Warthusen*.

Hooft Hist. fol. 842. FERVAQUES (WILLEM VAN HAUTEMER, HEER VAN) een der voornaamste vertrouwelingen des Hertogen van *Anjou*, en die by hem, ten tyde van den mislukten aanslag op *Antwerpen*, in zyne blakenste jonst stont; een man [vervolgt de Ridder Hooft] van aanzienlyken huize, snel vernuft, stouten moedt, gladde tong, dryver (indien iemant anders) der zaake [versta van dezen aanslag] en geenzins schoorvoetig om haar gewigt over zich te neemen. Na zulk eene schetze, van den persoon en inborst dezes *Franschen* Krygsoversten, volgt'er eene rede van hem, gedaan tot lof en aanprikkelinge des gedachten Hertoge, om zich als oppermagtig Vorst over alle de *Nederlanden* te doen groeten, en daar toe, zonder draalen, 't bemagtigen van gansch *Vlaanderen* te bestaan; waar toe hy, als den naasten en zekersten weg, d' overheering der Stadt *Antwerpen*, daar de Hertog toen met een goedt deel *Fransch* krygsvolk, quanswys ter hoede en beschermінge der stede, binnen lag, voor alles aanwyst. De rede is trots en hartelyk ingestelt, en recht bequaam om het jong en vierig bloet van eenen Prins, naar eene oppermagtige heerschappye blaakende, voort, tot overbruischinge toe, aan 't zieden te helpen. Uit dit gesprek blykt ook hoe zeer de Prins van *Oranje*, *Willem den I.* Anjou in den weeg stont, als'er *Fervaques* in laat vloeijen: *'t Volk is voogdt; Oranje zyn afgodt: die hun de oogen begoochelt, en yders alvermogen voor vryheit doet aanzien, om in drabbig water te visschen; en zelf, wen 't hem slaag komt, hun 't net over 't hooft te trekken. Wat eere niet bewyst men hem onder uw' oogen? Hoe gaapt elk naa zynen mondt? Met wat een handtklappen word alle gevoelen omhelst, als 't maar op zynen naam voortkomt? enz.* Weshalven de Hertog ook, in dien stouten en schendelyken aanslag, byzonderlyk doelde om den Prins in zyne kluisters te krygen, en, vermoedelyk, hem daar in te matzen; dat hem echter, gelyk den ganschen verraderlyken toeleg, met eene afgryselyke nederlaage der zynen, plotzelyk miste. Ondertusschen, terwyl *Fervaques* noch sprak [tekent de Heer Hooft verder aan] stemden d' anderen [veele andere Hoofden zyns krygsheirs] zyn zeggen toe; en hy had zoo ras niet uit, of het raadtslot volgde. Hier op verhaalt die groote Historyschryver den gemisten aanslag, daar *Fervaques*, nevens zynen toeleg, weder, omtrent met deze woorden, te midden inkomt. „ *Fervaques*, „ in stadt gebleven als hooft des aanslags, om den per- „ soon des Prinsen van Oranje in hechtenis te neemen; „ of (zoo de Hertog het namaals noemde) te beschermen; „ voorts om indruk van achteren te doen, en eindlyk „ orde te stellen, de wyken te verdeelen, de soldaaten „ te foereeren; had zes hondert Françoizen by zich in „ Sant Michiels Klooster. Omtrent noch tweemaal zoo „ veel zegtmen dat 'er hier en daar geherbergt waren. „ Dat hy met al dit volk zich niet flux op straat begaf, „ schynt bygekomen, mits het besluit zoo laat geopen- „ baart was aan de beleiders, dat hun tydt ontbrak om „ zulk eene menigte des vroeg genoeg te verstendigen, en „ by een te brengen. . . . . Bovendien is te gelooven, „ dat verscheide Bevelhebbers en soldaaten, Onroomsgezint, met loode voeten te werke gingen. Derhalven „ een regement steedelingen, gezonden tot 's Prinsen be- „ hoeding, en teffens om zich van *Fervaques* te verzeekeren, betrapte, terwyl hy sukkelt, hem in 't klooster; „ enz. Eindelyk ziet men uit het vervolg van 't verhaal, dat het *Fervaques* faalde de Kroonenburger poort, voor een regement Zwitsers, van buiten tot Anjous hulpe voor de stadt gekoomen, te openen; en hy, onder andere Hoofden van 't leger, in de stadt gevangen wierdt; waar na ons geen verder berecht van dezen Franschen Veldtoverste *Fervaques*, immers by den Drossaart Hooft, in zyne Historie, voorkomt; en dit ook, als van iemant die alleen betrekkelyk is tot onze Nederlanden door den dienst van Anjou, tot ons oogmerk genoeg is.

Hooft ibid. fol. 851. *Hooft fol. 853.* *Ibid. fol. 853.*

Houve 1 D. fol. 171. fol. 173. FERWERD, FERWERT, een Dorp in de *Groninger Ommelanden*, onder 't *Westerquartier*, zynde het derde en laatste quartier. 't Heeft twee Sloten of Adelyke huizen, die omtrent het jaar 1640. aan de Jonkers *Bothnia* en *Aldringa* behoorden.

FERWERD, FERWERT, een der elf Dorpen (vry groot, meest bestraat, en wel betimmert) van de *Vriesche* Grietenije *Ferwerderadeel*, onder het quartier *Oostergoo*; voerende haaren naam naar dit Dorp. *Winsem.*

FERWERDERADEEL, eene *Vriesche* Grietenije in het quartier *Oostergoo*. Heeft de tweede zittinge en stem in 't *Oosterssche* quartier van *Vrieslandt*. Ten Oosten legt de Grietenije *Dantumadeel* en de Rivier d' *Ee*; ten Noorden *Dongeradeel*: deze Grietenije bestaat uit elf Dorpen; namelyk, *Ferwerd*, *Beyntum*, *Hallum*, *Marrum*, *Niewkerk*, *Wansweert*, *Blije*, *Genum*, *Reytsum*, *Jeslum* en *Lichtaart*. Voortydts zyn hier ook drie kleine Steden geweest, *Mariengaarde*, *Folvert*, en *Genuwert*. De voornaamste Staten en huizen der Edelen in deze Grietenije zyn *Keneminga*, *Burmania*, * *Sytzama*, *Æbinga*, *Goslinga*, *Wima*, *Dowma*, *Feytzma*, *Oenema*, *Gralda*, *Aylva*, *Roorda*, *Swama*, en meer andere. Ten Westen dezer Grietenije legt het Eilandt *Amelandt*, dat men van daar gemakkelyk zien kan. Het landt aldaar is zeer vruchtbaar, zoo van weiden voor koeijen en paerden, als van akkeren en bouwlanden. Het wapen dezer Grietenije zyn zeven goude Sterren, op een azuur velt, al van 't jaar 1395. in 't gebruik geweest. *Winsem. beschr. van Fr. achter de Kron.* *Idem ibid.*

FERWOLDE, een der zeven-en-twintig Dorpen van de *Friesche* Grietenije *Wonseradeel*, in het quartier *Westergoo*. Toen deze geheele Grietenije in de schattinge 11859 $\frac{1}{2}$ Floreenen plagt op te brengen, most *Ferwolde* daar in 451 Floreenen draagen. *Idem.* *Idem ubi sup.*

FETHNA, een Dorp of Buurt in 't Sticht *Utrecht*, nu *Vechten* geheeten; zie VECHTEN.

FETHNA is een Hofstadt met een Heerenhuis, dat weleer de Koningen van *Vrieslandt* gehadt hebben, dragende den naam van *Wiltenburg*. Het is door gifte van *Carolus Martellus*, van het jaar 722. in eigendom overgegaan aan *Willebrordus*, eersten Bisschop der *Vriezen*, te gelyk met het Slot en Dorp daar dichte by wat laager naar *Utrecht*. Ik zou twyfelen of het al recht geschreeven wordt FETHNA, dewyl het hedendaags FECHTA (in de gemeene taal Vechten) genaamt wordt, welke letters niet veel verscheelen, en van den affchryver lichtelyk hebben kunnen verzet worden. Het overige hier van zie op *Wiltenburg*. *Alting Not. Germ. Infer. Part. II. pag. 54.*

FEYTSMA, een Slot of adelyk Huis in de *Vriesche* Grietenije *Ferwerderadeel*, onder *Oostergoo*; anders ook FEYTZMA.

FEYTSMA, FEYTZMA, een Slot of adelyk Huis in het Dorp *Deinum*, onder de *Vriesche* Grietenije *Menaldumadeel* in 't quartier *Westergoo*. *Idem.*

FEYTSMA, FEYTZMA, een Slot of adelyk Huis in het Dorp *Dongium*, in de *Vriesche* Grietenije *Franekeradeel*, onder *Westergoo*. *Idem.*

FIMELINGO QUARTIER, een der quartieren van de *Groninger Ommelanden*: de meeste Schryvers spellen *Fivelingo*; zie daarom op FIVELINGO QUARTIER. *Houve Handv. Kr. 1 D. fol. 170.*

FINAART, DEN FYNAART, een *Zuid-Hollandtsch* Dorp, in de *Langestraat*, aan den *Brabantschen* kant. Het is mede onder geloopen geweest in den geweldigen inbreuk van den grooten *Zuid-Hollandtschen Waerdt*, 1421. Naderhant, 1548. bedykt; de *Klundert*, of *Nyervaart*, en *Sanderbuiten* zyn bedykt 1521; de *Ruigenhil* 1564; *Schuddebosch*, en d' *Appelaar* 1572; de *Heyninge* 1582. deze alle met den *Finaart* maaken t' zamen een Eylandtjen, daarmen rondtom heen kan vaaren. In het jaar 1575. heeft *Mondragon* met 1000 mannen van zyn Regiment, en noch twee *Spaansche* Vaandels, den *Finaart*, de *Klundert*, en den *Ruigenhil*, door behulp van Schuiten, ingenomen; evenwel trok zyn meeste volk by laag water door den arm van de zee. *Mondragon* toonde daar mede dat men licht, en alleen met klein behulp van schuiten, van het een Eilandt in het ander kon komen. De Kerk en Predikant op den *Finaart* staan onder het Classis van *Dordrecht*. 171. *Goudh. in d' O. Holl. Kr. fol. 93.* *Meteren Nederl. Histor. fol. 110.*

FINCKINGA, of FINKEGA, een der twintig Dorpen van de *Vriesche* Grietenije *Stellingwerf Westeinde*, onder 't quartier der *Zevenwolden*. Het word gerekent onder de zes Dorpen *over den Stroom* gelegen; de andere *Winsem. bes. van Friesl.*

* Schotanus tekent aan in zyne Beschryvinge van Frieslandt, daar hy van het Dorp *Hallum*, onder deeze Grietenije, handelt, dat zeker *Oene van Sytiama*, in 't jaar 1397. Grietman was van deze Grietenije; nu weete men dat *Sytiama*, en *Sytzama*, een en 't zelfde adelyk geslacht is, onaangezien de wapens verscheiden zyn; en dat die van *Sytiama* hunne adelyke Staate te *Hallum*, in de Grietenije van Ferwerderadeel, hebben, en die van *Sytzama* de hunne in de Grietenije van Wonseradeel, te Arum; de reden nu van deze veranderingen, in hunnen Geslachtnaam en wapenen, is dat, in de oorlogen tusschen de Schieringers en Vetkopers, veele adelyke Geslachten hunnen geslachtnaam en wapens verandert hebben, ontstaande uit een haat, die in die tyden onder de Friesche Edelen, ja zelfs onder de naaste bloetvrienden, die van eenen naam waren, heerschte; zoo dat d' een Broeder het dikwyls met de party der Schieringers, en d' ander het met die van de Vetkopers hield; van welke binnenlandtsche beroerten de Friesche Kronyken van *Occo Charlensis*, *Pierius Winsemius*, en *Christianus Schotanus*, in 't breede verslag doen.

re veertien worden aan *deeze zyde des ſtrooms Linde* getelt.

Winſem. ibid. FINKUM, een der veertien Dorpen van de *Vrieſche* Grietenij *Leeuwerderadeel*, onder het quartier *Ooſtergoo*; aldaar ſtaat het heerlyk huis *Holdinga*.

Houve 1 D. fol. 170. FINSERWOLD, een der negentien Dorpen en Buurten van de *Groninger Old-Ampten*. In den erbarmelyken *Groninger* Watervloet van 't jaar 1681. leed dit Dorp weinig ſchade; alleen 6 huizen wierden 'er van vernielt, en 68 beeſten, zoo paerden, als oſſen, en koeijen, verdronken.

Alting Not. Germ. Inf. P. 2. fol. 54. FINSTERWALDA. Dit zyn geringe overblyfzels van een Dorp, dat voor dezen voortreffelyk geweeſt, en nu door den *Dollart* byna ingeſlokt is, met een donker boſch, gelyk de naam te kennen geeft, die weleer gemeen was aan twee Dorpen, die naar hunne gelegentheit onderſcheiden wierden. Dit zynde het weſtelyke behoort aan het *Oldampt*, leggende vyf gemeene Duitſche mylen van *Groningen* ooſtwaarts aan.

Winſem. Houve. FIRDGUM, een der acht Dorpen van de *Vrieſche* Grietenije *Barradeel*, onder het quartier *Weſtergoo:* aldaar leggen de huizen *Farnia*, *Camſtra*, en *Jelgerſma*.

Schotan. Friesl. Tacitus. Plinius. FIRÆSI. Zy worden voor een Natie of Volk van het Noordtſche Half-eilandt *Scania* gehouden, en voor afkomelingen van *Askenas*, zoon van *Gomer*, zoons zoon van *Japhet*, enz. Het is niet onwaarſchynlyk dat van deze *Firæſi*, de *Frieſen* (in overoude *Vrieſche* ſchriften, aantekeningen, ordonnantiën en brieven altydt *Freſen* genoemt) hunnen oorſprong en naam gekregen hebben. Dat de *Friſii* (*Frieſen*, *Vrieſen*) al lang voor Chriſtus geboorte bekent zyn geweeſt, en toen alreeds vermaart, is buiten tegenſpreeken. *Picard* zegt dat 'er een landt is, gelegen in *Weſt-Gothlandt*, onder den Koning van *Zweeden* behoorende, wiens inwoonders al voor Chriſtus tyden den naam van *Firæſi* voerden; dus worden zy van *Ptolemæus* geheeten. *Ph. Cluverius* zegt, dat dit Landtſchap in dien tydt FIERINGE geheeten wierd. Het leit niet verre van 't Meyr *de Wener*, of *Weener zee:* doch eenige landtzaaten, van dit groote landt, zouden hunne woonplaatzen dikmaals verandert hebben, en derhalven is 't geloofwaardig, dat deze *Firæſi* met een groot lichaam en leger, van mannen, vrouwen, enz. opgekraamt zyn, om dit landt (nu *Vrieslandt*) in te neemen en te bewoonen. Dus zou d'overoude *Frieſche* Natie haren oorſprong van de zoo zeer vermaarde *Gotthen* hebben; wel een zeer verwoedt, woeſt, en barbariſch, maar ook boven maaten ſtrydtbaar volk. En gewiſſelyk, als men aanmerkt dat 'er, lang voor Chriſtus geboorte, eene *Gotthiſche* Noordtſche Natie *Firæſi* genoemt is geweeſt; dat de Noordtſche volkeren gewoon waren zich met ganſche zwermen naar andere Geweſten te begeeven; dat 'er geen groot verſchil is tuſſchen den naam *Firæſi* en *Frieſen*; dat men in *Vrieslandt* Steden, Vlekken en Dorpen vindt, even zoo geheeten als die in *Gothia*, namelyk *Gronge* in *Gothlandt*, en *Groningen* alhier in *Vrieslandt*, nevens *Gieten*, *Anloo*, *Aſſen*, *Runen*, en meer plaatzen in *Drenth*, aleens met die in *Gothlandt:* dat de *Gothen* en *Frieſen* eenerlei naamen van perſoonen hebben, *Watzo*, *Ubbo*, *Hako*, *Tako*; en onder de vrouwen *Hetta*, *Fiska*, *Vrowa*, *Hilla:* Dat de oude *Vrieſche* ſpraak eene groote gemeenſchap met de *Gothſche* heeft, en veel woorden eenerlei beteekeniſſe hebben: Wanneer men dit nauw overweegt, zalmen deeze meeninge, aangaande den naam en oorſprong der *Vrieſen*, ligtelyk ſtellen boven alle voorgeevingen op 't woordt FRIESEN, FRIESLAND, en FRISO. Te meer wanneer men 'er bydoet, dat de naamen der eerſte *Frieſche* Prinſſen, uit het Noorden herwaarts gekomen, even zoodanige zyn als der *Koningen* die over *Gothlandt* regeerden. *J. Hopperus* houd het 'er ook voor, dat de *Vrieſen* oorſprongkelyk uit de *Hoog-Noordtſche* (*Hyperborei*) volken zyn; en meent dat ze van hen de letterkunde bekomen hebben. Vermoedelyk dan zynze uit de *Gotthen*, verzelt mogelyk met andere Noordtſche Natiën, eerſt in *Groninger-landt*, of wel laatſt daar aangekomen, daar ze *Groningen* gebouwt, en naar hun *Gronge* dien naam zullen gegeeven hebben: ook het *Drenth* naar hun *Dronthem*, daar ze *Runen* insgelyks geſticht, en naar hun vermaart *Gothſch* Eilandt *Runen* zullen genaamt hebben.

Idem Picard ibid.

Joach. Hopp. in zyne tafel der Kon. van Friesl.

Idem Picard p. 19. 20.

Alting Notit. Germ. Inf. T. II. fol. 55. FISKMARE is een plaats van *Fivelingo*, waar omtrent die van *Werum* en *Waltershem* een *verlaat* of *ſluis* gehad hebben, om het water, waar van hunne landen gemeenlyk te veel zyn voorzien, of uit te laaten, of in te houden. *Menco* Abt van *Werum* verhaalt, dat dit verlaat in den jaare 1262. door geweldige ſtormen, en de kracht van de zee deurgebroken is; doch dewyl het zelve te deezer tydt, nu 'er anderen te *Delfzyl* zyn gemaakt, geen gebruik meer heeft, is de naam ook weg. *Emmius*, die dit zelfde uit *Menco* verhaalt, voegt 'er by, dat deeze ſluizen geweeſt zyn in het *Oldampt*; welke giſſing met het verhaal van *Menco* nauwelyks over een te brengen is.

Idem ibid, FIVELA (de FIVEL) is een Riviertjen, het welk zynen oorſprong neemende omtrent de Veenen van *Trentwalde*, en niet verder als twee mylen min een vierdedeel door *Duurswolde*, Noordtweſt aan, geloopen hebbende, zynen loop Noordtwaarts neemt, ter lengte van derdehalf myle, en aldus by *Delfzyl* in de *Eems* valt; immers zoo als nu ter tydt de toeſtandt van zaaken is. Want in de tyden voor Abt *Menco* heeft het uitgeloopen in de oude Haven *Amiſia*, ter plaatze daar de Kerk van *Werum* is gebouwt. Dit riviertjen heeft *Menco* de *Fivel* genaamt, die 'er omtrent woonden Fivelanders (*Fivelgones*) en het landt zelf *Fivelgo*. Welken naam zy beide noch hedendaags behouden, hoewel het riviertjen den zelven al lang verloren heeft; dewyl de oude kil, door veelvuldige afleidingen, geheel uitgedroogt, en nauwelyks meer te vinden is, voornamelyk na dat 'er eene niewe vaart, ter lengte van twee mylen min een vierde, van de Stadt af naar den bogt is gegraaven, waar aan men te gelyk met de onderſte kil van de *Fivel* den niewen naam van het *Damſterdiep* gegeeven heeft; van het Merktvlek *Appingadam*, daar het zelve doorloopt. Want aldus heeft men midden door het landt een vaart deurgeſneeden tuſſchen de *Unſing* en de *Eems*, tot zeer groot gerief en voordeel van het ganſche Landtſchap.

FIVELGA, een gedeelte der *Groninger Ommelanden*; zie op FIVELINGO QUARTIER.

FIVELGOA, FIVELINGIA. In de Giftbrieven van de Keizeren *Otto den Grooten*, *Otto den III.* en *Lotharius den II.* van de jaaren 970. 996. 1134. wordt FUALGO genoemt, een Graaffchap der *Vriezen* in die landtſtreeke, waar in ook leggen *Hunesgo*, *Mernu*, en *Midage*; waar uit klaar blykt dat FIVELGO verſtaan wordt, en dat men FIVALGO leezen moet. *Alfricus* noemt het, in 't leven van *Ludgerus*, *Fivilga*. *Adamus Bremenſis*, een Schryver van de elfde eeuwe, verhaalt dat de Aartsbiſſchop van *Hamburg*, door gifte van Keizer *Hendrik den IV.* verkregen heeft, *het grootſte Graaffchap van Vrieslandt van* FIVELGOE, *het welk eerſt gehad heeft Hertog Gothofridus*, en toen ter tydt *Ecbertus* de Markgraaf, namelyk van *Saxen* en *Thuringen*, die de geeſſel van *Vrieslandt* wierd genaamt; wiens goederen, nadat hy gebannen was, in den jaare 1086. verbeurt verklaart zyn, gelyk de Handtveſt van den zelven Keizer aanwyſt. De zelfde Schryver doet 'er by, *dat de Aartsbiſſchop ook tien jaaren in bezit geweeſt is van het voornoemde Graaffchap, tot 'er tydt toe dat hy wechgejaagt wierd:* welke zaak, die by zynen tydt voorgevallen is, gelyk ik dezelve haar geloof niet wil beneemen, hoewel anderen daar geen gewag van maaken; zoo meene ik dat men onderzoeken moet, wat reden dat 'er geweeſt is, dat hy FIVELGO *het grootſte Graaffchap van Vrieslandt* heeft genoemt, naardien *Ooſtergoo* en *Weſtergoo*, beide uit den roof van den zelven *Echert* aan den Biſſchop van *Utrecht* geſchonken, tweemaal zoo groot zyn. Doch ik zou denken dat deze Schryver door het Graaffchap FIVELGO verſtaat geheel *Vrieslandt* tuſſchen de *Eems* en de *Lauwers:* dewyl hy de grenzen van het Graaffchap *Emisgo*, waar van de zelfde begiftiging ſpreekt, insgelyks ſchynt uit te ſtrekken van de *Eemze* tot aan de Meeren, waar van de bogt van de Jade of den inham, die het landt over de *Jade*, by hem *Ooſtergoo* genoemt, van Emiſgo affcheidt, gemaakt is. De Keizer heeft derhalven *Vrieslandt*, het welk *Echert* bezeten hadde, verdeelt tuſſchen twee Biſſchoppen: den eenen geevende dat gedeelte, dat tuſſchen de *Iſla* (den *Yſſel*) en de *Lauwers* legt; den anderen, het geen tuſſchen de *Lauwers* en de *Jade* is: zoodat die van *Utrecht* gekregen heeft de Graaffchappen van *Ooſtergoo*, *Weſtergoo*, en *Iſlago*, of *Staveren:* en die van *Bremen*, de Graaffchappen van FIVELGO en *Emiſgo*. FIVELGO nu is eigentlyk het tweede gedeelte van die *Groninger Ommelanden*, die allereerſt uit verſcheide dorpen tot een quartier vereenigt zyn. Naar het zuiden grenſt het aan *Trentwolde*, naar het ooſten aan het *Old-ampt*, byna ter zelver lengte van drie uuren: naar het weſten aan *Huneſgo*, of het *Hunſingerlandt*, ter lengte van drie mylen en een halve: naar het noorden aan de *Eems*, ter lengte van omtrent drie mylen: zoo dat het byna vierkant is. De benaaming heeft zynen oorſprong van de rivier de *Fivel*, die weleer het landt doorſtroomde. Die van *Fivelgo*, gelyk die van *Werum* hen noemen, of *Fevelgo*, volgens het Perkamenteboek van *Utrecht*, en die van ons *Fievelingers* gegenoemt worden; hebben boven alle de Bontgenooten meeſt wat niews gezocht, en zyn geweeſt zeer groote yveraars om hunne Gemeenſchap, gelyk *Emo* ſpreekt, het hoogſte gezach in 't byzonder toe te eigenen: niet veel eerbiedigheit betoonende voor het Keizerryk, zich nu en dan aanmatigende zulke zaaken, die andere oordeelden dat men van den Keizer, of immers van de gemeene vergaderinge der Bontgenooten, moſt verkrygen: waar van wy hier boven eenige blyken gezien hebben op *Emetha*. Eindelyk hebben zy zich, na eene lange oneenigheit, in den jaare 1258. met *Groningen*, door een eeuwig verbondt, vereenigt.

Idem ibid.

Idem ibid.

Idem ibid.

Apud Hedam in Conrado.

Emmius Hiſtor. lib. II.

FIVELINGO QUARTIER, eene der verdeelingen van de Provintie van *Groningen* en *Ommelanden*, beſtaande in *Hunſingo*, *Fivelingo*, *Weſterquartier*, en d' *Old-Ampten*.

M. van-

Houve 1 deel, fol. 171. 172.

M. vander Houve ſpelt FIMELINGO: Daar in heeft men de volgende Dorpen, *Spyck*, *Borum*, *Losdorp*, *Godlinſe*, *'t Sand*, *Rype*, *Leermis*, *Ooſter-witwert*, (andere *Wittewyrum*) *Emum*, *Wirdum*, *Meywert*, *Heveskes*, *Oterdum*, *Mithuizen*, *Lopperſum*, *Weſter-Emden*, *Hoexmeyer*, *Stedum*, *Garshuyſen*, *Ten poſt*, *Garrelsweer*, *Wolverſum*, *Heydenſchap*, *Harkſtede*, *Ten Bour*, *Teſingeboeren*, *Stierwold*, *Garmerſwolde*, *Marſum*, *Selwert*, *Jokwert*, *Coewert*, *Holwyrda*, *Uitwierde*, *Opwierde*, *Tjamsweer ten Noorden*, en *Tjamsweer* ten *Zuyden*, doch beide maar een Dorp; *Schermer-kerſpel*, *Schildwolder-kerſpel*, *Cobham*, *Sudeboeren*, *Stocheren*, *Helm*, *Appingedam*, een groot Vlek, geeft voor eene Stadt te zyn. Dan vindmen by anderen noch *Delfzyl*, *Farmſum*.

Gabbem. Nederl.

Men ziet in dit quartier veele Sloten en adelyke Huizen, namelyk te *Berum*, te *Losdorp*, te *Godlinſe*, *Sand*, *Rype*, *Leermis*, *Ooſter-Witwert*, *Enum*, *Wirdum*, *Farmſum*, *Lopperſum*, *Stedum*, *Garshuizen*, *Ten poſt*, *Garmerswolde*, *Schermer-Kerſpel*, *Slochteren*, *Hellum*, *Siddebouren*, behoorende aan de geſlachten van *Berum*, *Schaffer*, *Clant*, *Ouwda*, *Hoſle*, *Scharf*, *Ripperda*, *Ubona*, *Gruys*, *Huninga*, *Rengers*, *Mepſer*, enz. In de vervaarlyke *Groninger* Watervloedt, den 12 en 13 November 1686. heeft dit *Fivelingo* quartier, nevens de andere quartieren, geene geringe ſchade geleeden. De Heeren *Staten* hebben daar van in ieder Dorp in die Provintie, door de Predikanten, eene nette lyſt laaten opſtellen, die wy hier zullen invoegen.

Waterv. pag. 366.

Idem Gabb. en Gutb pag 366. 367.

Daar onder de Cyfergetalen de letter E ſtaat, zal de lezer *eenigen* door gelieven te verſtaan, alzoo het rechte getal noch niet bekent was.

Dorpen	Menſchen: Mannen, Vrouwen, Kinderen, als verongelukt	Huizen: Huizen en Schuuren t' eenemaal weg	Huizen: Huizen en Schuuren meeſt verwoeſt	Paerden: Paerden zoo verdronken als verongelukt	Koeijen: Koeijen, Oſſen, verdronken en verongelukt
Appingadam		3	13	2	12
Spyck --	104	42	--	68	284
Berum --	61	17	--	53	256
Godlinſe --	53	13	9	23	166
Colham --	--	--	1	--	1
Delfzyl --	--	--	--	4	25
Holwyrda --	37	26	--	21	63
Uitwierda -	9	--	15	--	139
Solwert --	6	2	E.	6	43
Marſum --	--	1	E.	8	42
't Sant --	9	5	2	14	39
Farmſum --	17	7	32	68	273
Oterdum --	97	32	13	44	255
Weywert --	--	2	4	20	52
Siddebouren	4	6	22	136	468
Losdorp --	6	2	8	7	83
Ten Bour	--	--	8	4	33
Wolterſum	--	5	38	9	67
Tjamsweer	--	--	23	20	101
Hellum --	--	--	9	10	75
Heveskes --	11	12	8	40	174
Weſter Embden	1	--	--	--	1
Stedum --	--	--	--	--	1
Wittewyrum	--	--	--	9	65
Crewert --	1	2	7	6	41
	416.	177.	212.	572.	2759.

Den $\frac{12}{22}$ November 1686. op Vrydagsavondt begon de zeer vreeſlyke Storm, met Donder, Blixem, Hagel en Regen, dien ganſche nagt door, waar door de zee de hoogte van ruim een mans lengte over de zeedyken heene vloeide, met vernielinge van de zelve, en veele zylen; waar door het ganſche geweſt tuſſchen de Stadt *Groningen* en *Delfzyl* niet dan eene enkele zee ſcheen; d' elende van deze Provintie was byna onbeſchryvelyk, de ſchade onwaardeerlyk.

Idem pag. 368.

Echter is d'inbreuk, en de daar op gevolgde Watervloedt, Groningerlandt op Kersnacht, 1717. overgekomen (behalven noch verſcheide andere, die dat Landtſchap tuſſchen beide getroffen hebben) noch ongelyk zwaarder en jammerlyker geweeſt; daar wy op den naam van *Groningen*, of *Ommelanden*, breeder verſlag van zullen doen; zie derhalven op die naamen.

De ſchade in de andere gedeelten der *Groninger Ommelanden*, door groote vervaarlyke zee-inbreuken geſchiedt; zie op HUNSINGO-QUARTIER, op WESTERQUARTIER, en op OLD-AMPTEN.

Boxhorn Zeel. 1 deel.

FLACKE'. (OVER-) Een boezem der zee, waar door *Zeelandt* Noordtwaarts van *Hollandt* afgeſcheiden wordt. Of een Eilandt in *Nederlandt* dicht by de Noordtzee, in 't Zuidweſter deel van *Hollandt*, by de grenzen van *Zeelandt* tegen over het Eilandt *Schouwen*. Het Eilandt *Flacké* word, zegt *S. van Leeuwen*, van zommigen *Over-Flacké* genoemt, vermits het legt over 't water, en de droogte van *Flacké*, waar van *Milhernis landt*, of *Oeltjens-plaat*, de moederſtadt is, als eerſt bedykt en het beginſel van 't gedachte Eilandt; dat, door de menigvuldige aangedykte bepolderingen, zoo groot in zyn begrip is geworden als eenig Eilandt in *Zeelandt*. *M. vander Houve* ſpelt *Over-Flakké*, of *Over-Flakkee*, en ſtelt 'er acht Dorpen op, behoorende onder het Bailjuwſchap van *Voorne*; namelyk *Outdorp*, *Dirkslandt*, *Melislandt*, *Herkinge*, *Oude-tonge*, *Niewe-tonge*, *Bommené*, en *Rouxeniſſe*. *Overflakkee*, zegt *Smallegange*, bevat de Landen van *Oeltjens plaat*, *Middelhernis*, *Sommelsdyk*, *Dirks-Landt*, en meer andere.

De Raey Dictionn. Geogr. pag. 37. Leeuw. Batt. Ill. fol. 147.

Houve 1 deel, fol. 101. Smalleg. fol. 211.

Alting Not. Germ. Infer. Tom. 2. fol. 56.

FLARDINGA. *Hermannus*, Graaf van *Veringen*, gemeenlyk *Contractus* genaamt, noemt PHLADIRTINGA een vlek van *Vrieslandt* (*Freſiæ*)) het welk Keizer *Henrik de III.* in den jaare 1046. benomen heeft den Markgrave *Diderik den IV.* die het bezeten hadde van den tydt van Keizer *Hendrik den II.* af. *Lambertus Schafnaburgenſis* ſchryft dat FLEERDINGEN, een zeer vaſte Stadt van *Vrieslandt*, in den jaare 1048. ingenomen is van dien zelfden Keizer. Dewyl nu *Hermannus Contractus* den voornoemden *Diderik* den titul geeft van Markgrave van PHLADIRTINGA, kan men daar uit vermoeden dat dit de voornaamſte der onderhoorige plaatzen, en tot dien tydt toe de Vorſtelyke woonplaats van *Diderik* geweeſt zy: gelyk de zelve Stadt, in het verdrag van *Epternach* en *Utrecht*, van het jaar 1063. de eerſte van de vyf Moederkerken genoemt wordt. De benaming van Kerke, waar onder verſcheide Kappellen behooren, geeft Keizer *Hendrik de IV.* haar alleen in den Giftbrief van het jaar 1064. waar by hy aan *Willem*, Biſſchop van *Utrecht*, dezelve ſchenkt, of, gelyk hy zegt, weêrom geeft: Die daar echter niet lang het bezit van heeft genooten, dewyl Markgraaf *Diderik* al het geen hem was afgenomen, wederom kreeg, en den Biſſchop niets binnen zyne jurisdictie, of gebiedt, liet behouden. *Arnulfus*, de Overgrootvader van *Diderik*, hadde het beſtier over de Kerke met de tienden al lange te vooren gegeeven aan de Abdye van *Egmondt*, gelyk de Achter-klein-zoon in den Giftbrief van het jaar 1083. zelf getuigt, daar FLARDINGE geſchreven ſtaat. In eenen lateren Giftbrief van *Willem den I.* Grave van *Hollandt*, van het jaar 1222. leeſtmen, FLERDLINC. Het legt aan de *Maaze*, of de *Waal*, daar het riviertjen de *Liora* zyne uitwatering heeft, gemeenlyk genaamt Vlaardingen/ hebbende een vry aanzienlyke merkt, doch zonder veſten.

Apud Boxhorn in Amſt.

FLATERDINGE, is een zeer vermaarde Stadt in *Hollandt* geweeſt, nu een Steedtjen; zie VLAARDINGEN.

FLEDORP, een der Dorpen in de *Groninger Ommelanden*, eigentlyk *Fliedorp*; zie op FLIEDORP.

FLEHITE. Hier boven, op het woordt *Felua*, hebben wy gezien dat van de oude landtſtreek der *Auchen* drie kleindere gemaakt zyn. FLEHITE, het welk het middelſte van deze was, wordt in den Giftbrief van *Karel den Grooten*, van het jaar 877. uitdrukkelyk genoemt de Landtſtreek aan beide de oevers van den *Rhyn*. De weſtkant wordt beſloten door den *Rhyn*, van het riviertjen de *Node* tot aan *Wyk te Duurſtede* (*Doreſtadium*.) De ooſtkant ter zelver lengte door het *Vlie-meer*; waar van het genoegzaam blykt dat deze landtſtreek den naam gekregen heeft.

Alting Not. Germ. Inf. T. II. fol. 57.

FLEHUS, FLI, de Vlieſtroom. De ooſterlyke kil van den *Rhyn*, die van het *Vlie*, of het *Vlie-meer*, tot aan het *Vliegat* loopt, wordt in de Oude Vrieſche wetten het FLI genaamt, in plaats van FLEVI, de letters E en V daar uitgeſmeten zynde, gelyk *Ptolemæus* ook gedaan heeft: by de latere heeft ze wederom den naam van *Flevus* gekregen. Deze ſtroomt ſchynt van de tyden der *Romeinen* af, tot aan het begin van de dertiende eeuwe, den zelven loop, en de zelfde engte behouden te hebben. Wanneer die afgryſſelyke en menigvuldige watervloeden, het gat geweldig wyder gemaakt hebbende, de Wadden zeer ver over het landt uitgezet, en voor de wateren van den *Vlieſtroom* eenen niewen weg geopent hebben, om, recht toe recht aan, naar de *Noordzee* voort te ſchieten; waar van de voorige kromme ſtroom noch hedendaags den naam van 't Oude Vlie behoudt. Het welk een onwrikbaar bewys is dat het Eilandt, het welk door dit niewelings beſpoelen van den *Vlieſtroom* eerſt gemaakt is, en nu Zeezandt word genoemt, ganſch geen overeenkomſte heeft met het Eilandt *Flevo* van *Pomponius Mela*; gelyk als verſcheide Geleerde mannen al te los en lichtvaerdig (met verlof dat ik het zegge)

Idem ibid.

zegge) tot noch toe gemeent hebben. Van deeze Watervloeden heeft niemant den nakomelingen zeekerder bericht nagelaaten, als onze Opperhoofden en Abten van *Werum*, *Emo* en *Menco*, die daar ooggetuigen van zyn geweeſt, en welkers ſchriften ik gezegt hebbe dat onder my beruſten, afgeſchreven terwyl een van beiden noch leefde.

FLENIO, of FLETIONE, oudtydts van de *Romeinen* zoo genaamt, geſtelt *Vleuten* te zyn, in het Sticht van *Utrecht*; zie FLETIONE.

Alting Not. Germ. Inſer. Part. 1. *fol.* 58. FLENIUM. In de oude Reiskaart is een weg afgeteekent door het landt der *Bataveren*, langs de beide oevers van de *Waal*, van *Niewmeegen* tot aan *Voorburg* (*Forum Adriani*;) daar men vindt FLENIUM, tien uuren gaans van *Caſpingium* (*Aſperen*) en zes uuren van *Forum Adriani*. Welke beide plaatzen zoo net afgemeeten zyn, dat, alsmen een kring trekt van de eene tot de andere, dezelve in een ſtip toeloopende, den waaren ſtandt der plaatze oogſchynlyk aanwyſt. Deze ſtip nu komt recht midden in het landt van *Putten*. En hoewel men daar omtrent de minſte blyk niet vindt van deze oude benaaminge, echter meene ik daarom niet dat men deze aanteekening aanſtondts van misſlag moet beſchuldigen: dewyl'er zoo veele oude naamen van plaatzen zyn die men hedendaags nergens meer vindt. *Cluverius* heeft al te veel vryheit genomen, als hy ſterk beweert dat men *Flevium*, of *Fletio*, moet leezen, in plaats van FLENIUM: ook daarenboven noch de getalletters naar zyn goedtdunken verandert, in plaats van XVIII. tuſſchen *Forum* en FLENIUM, IIII ſtellende: en het dubbeldt getal, het welk XXX. M. P. dat is, tien uuren gaans uitmaakt, tuſſchen FLENIUM en *Caſpingium*, zoo verzet, dat het eene komt in plaats van het andere. Hier toe geen ander bewys, of beweegreden hebbende, als om de benaaming van zyn *Fletio* by het ſtroomtjen de Flict te vinden, waar aan de zeer zinlyke Stadt *Delft* geſticht is. Men zou konnen denken dat hy, anders een man van een gezondt oordeel, wat geboert hadde; indien hy niet uitdrukkelyk had gezegt, dat dit zonder twyfel waar was. Doch het is niet ongemeen by hem, dat hy zich op de overeenkomſte der benaamingen al te veel verlaat, of zich naar de gelykheit der benaamingen al te veel vlyt.

Idem ibid. FLETIO. In die zelfde Reiskaart is noch een anderen weg afgeteekent, van *Niewmeegen* tot aan den naaſten oever van den *Rhyn*, en langs dien naar de zee toe; waar in voorkomt de benaaming van FLETIO, tuſſchen *Levefanum* en *Lauri* (van deze plaatzen zie onder elk op zyn letter) van den eenen kant gelegen vier uuren gaans, en van den anderen vier gemeene Duitſche mylen, of omtrent $\frac{1}{3}$ meer als vyf uuren: dat, volgens de kromten van de rivier, uitkomt op die plaats van 't *Batawer* Eilandt, daar recht tegen over, op den *Vrieſchen* bodem, het Dorp Fleuten legt. Het is ook niet ongewoon dat plaatzen, gelegen recht aan den overkant van de rivieren, de zelfde benaaming houden. Of nu de inwoonders van dit *Bataviſch* FLETIO hunne woonplaatzen naar dit *Vrieſche* overgebragt hebben, zou niemant met recht kunnen bepaalen; dewyl geen geloofwaardig Schryver zulks vermeldt. Echter is dit zeeker, dat men den ouden naam op den ſlinker oever niet meer vindt: maar dat de waare gelegentheit van de plaatze, volgens het getal der mylteekenen, geweeſt zy dicht onder *Utrecht*, aan den bogt van den Rhijn/ gemeenlyk den krommen Rhijn genaamt.

Houve 2 deel fol. 85. FLETIONE; deeze naam wordt in het *Itinerarium* van Keizer *Antoninus*, in het jaar 812 aan de regeeringe gekomen, gevonden. Hy heeft dat boek gemaakt of gehouden in *Batavia*; maakt daar gewag in van twee Heirbaanen of wegen, d'een ter rechter, d'ander ter ſlinker-handt, door het Eilandt *Batavia*; overeenkomende met de Kaarten van *Peutinger*. D'eerſte wegen liepen door de rechter zyde van het Eilandt *Batavia*, dat is, aan of door den kant des *Rhyns*, aldus *Colonia Trajana*, 't Dorp *Kelten* by *Kleef*; *Burginatio*, *Arenatio* by Cluverius, *Arnhem*; *Noviomagi*, of *Niewmeegen*; *Caſtra Herculis*, *Erkelens*. *Cartone*, de Stadt *Graaf*; *Levefano*, *Leeuwen*; *Fletione*, *Vleuten*; *Lauri*, *Leerdam*; *Nigro Pullo*, *Woerden*; *Albiniam*, *Alphen*; *Matilone*, *Rynsburg*; *Prætorium Agrippinæ*, *Roomburg*; *Lugduno*, *Leiden*, of, als anderen, *Loosduinen*; dus zou 't voornoemde *Fletione* zyn het hedendaagſche *Vleuten* in 't Sticht *Utrecht*; zie op VLEUTEN. Maar in de lyſt van de andere Heirbaan, loopende door de ſlinker zyde des Eilandts van *Oudt Batavia*, vinden wy, in plaats van FLETIONE, FLENIE ook VLEUTEN uitgelegt: Dus zou dit Dorp zeer oudt zyn.

Idem ibid. Leeuw. Batt. Ill. fol. 171.

FLETUM, een der drie-en-dartig Dorpen van den *Dullaart*, onder de zeegolven begraaven; zie op DULLAART.

Alting Not. Germ. Inſer. Part. 1. *fol.* 59. FLEUM, de Stadt, die ook de Veſting (*Caſtellum*) FLEVUM genoemt wordt. D'Aardbeſchryver *Claudius Ptolemæus* telt, onder verſcheide Steden van Groot-Germaniën, voorby het ooſtelyk gat van den *Rhyn*, ter eerſter plaatze FLEUM; het welk onder de regeeringe van Keizer *Tiberius* maar een Veſting of Sterkte was, en van *Tacitus*, zoo ik my niet bedriege, FLEVUM genoemt wordt. Vervolgens toont de Heer *Alting*, met eene wydloopige betooging, dat deze zeer voortreffelyke Aardbeſchryver, zich ongevoelig hebbende laaten verleiden door d'aanteekeningen van Reisboeken, en het verhaal van Reizigers, zeer groote misſlagen heeft begaan, in d'aanwyzinge van 't getal der Graden en Minuuten, van de lengte en breette, op yder plaatze van Hoog- en Neder-Germaniën; tot een voorbeelt neemt de Heer *Alting* de zeven Zeegaten, waar door men, ten tyde van *Ptolemæus*, op de kuſten der *Taxanders*, *Batavers*, en *Vriezen*, alleen in de Noordtzee konde uitvaaren. Als 1. het gat van de *Maas*; 2. het weſtelyke gat van den *Rhyn*; 3. het middelſte gat van de zelve rivier; 4. het ooſtelyke gat; 5. de *Marnamaanſche* haven; 6. het gat van de *Vecht*; 7. het gat van de *Eemze*. Vervolgens toont hy, dat zoo wel d'overzettingen van den Griekſchen text, als d'exemplaaren, onder malkanderen zeer veel verſchillen in de tal- en merkletteren, door feil der afſchryveren en drukkers. Dit alles nauwkeurig overwogen, en in zommige talletters eenige verandering gemaakt hebbende, beſluit hy dat de Stadt FLEUM, daar *Ptolemæus* van meldt, en de veſting FLEVUM, daar *Tacitus* van ſchryft, ten naaſten by geweeſt zyn ter plaatze, daar men noch hedendaags den naam vindt, namelyk in Vigvliet/ aan het waterje de *Lauwers*, of in Fliedorp/ aan de rivier *Hunſing*; zoo echter iemant, zeit hy, de gemeene leezing (waar in hy de talletters verandert) wil behouden; zou ik daar niet hartnekkig willen tegen gaan. En dan zou d'omtrek van de paſſer t'zamen komen een weinig boven de *Hunſing*, niet verre van ons *Groningen*; het welk ik zie dat zommigen nu al voor twee hondert jaaren zoo geoordeelt hebben. Ja wat text men ook van alle deze verſcheide leezingen wil volgen, zal FLEUM altydt blyven tuſſchen het watertje de Lauwers en de rivier d'*Eems*. Doch zy wyken al te ver af, die, volgende het gevoelen van *Cluverius* (het welk anderzins niet te verachten is) zonder dat iemant van de Ouden hen daar in voorgaat, of daar toe aanleidinge geeft, ons FLEUM, het welk zy wel oordeelen een en het zelve te zyn met de Veſting FLEVUM, tot noch toe by het Ooſtelyke gat van den *Rhyn*, FLEVUM genaamt, gezocht hebben: dewyl *Ptolemæus* tuſſchen dit gat en het Steedtjen of de Burgt eene groote ruimte ſtelt: die zelfs, als men de gemeene leezing op twee plaatzen houdt, twaalf gemeene Duitſche mylen beloopt, en zoo men de verbeterde volgen wil, tien en een vierde. En om deze liever te volgen dan eenige andere, daar toe beweegen my grootelyks eensdeels de vlucht der krygslieden van *Apronius*, die naar de *Hunſing* toe genomen wierd; gelyk wy boven aangetoont hebben op *Baduhenna* en *Cruptoricis Villa*: anderſdeels het aankomen van *Cæſar Germanicus* met zyne vloot, en van *Vitellius* met de keurbenden aan de zelve *Hunſingſtroom*; waar van ik oordeele dat wy genoeg geſproken hebben op *Amiſia Oppidum* en *Edita*, en daar het overige van te zyner plaatze zal gezegt worden. Die vermaak heeft om dezen ſtal van *Augias* aan allen kanten, van boven tot beneden, ganſchelyk ſchoon te maaken, mag dit als een bezem, indien ze hem daar toe bequaam zal dunken, gebruiken.

Geog. Lib. cap. Ann. V. c. 4.

Idem Part. 1 *fol.* 59. *P. Mel Lib.* II *cap.* 2.

FLEVO. Een van de Ouden, te weeten *Pomponius Mela*, die onder Keizer *Claudius* leefde, heeft ons in den rechter arm van den *Rhyn*, namelyk dien *Druſus* heeft laaten doorgraaven, beſchreven een Eilandt met naame FLEVO: het zelve ſtellende tuſſchen twee plaatzen, te weeten, daar de nauwe rivier, omtrent niet verre van elkander wykende oeveren, een groot Meer wordt; en daar zy, weder enger geworden, met eenen ſtroom uit het Meer voortvloeit. Nopende d'eerſte plaatze kan men niet twyfelen, of de zelve is omtrent de Stadt *Kampen*. Maar over de tweede is het gevoelen der Schryveren, van onzen en den voorgaanden tydt, niet eenerlei. Ik laate elk op zyn eige reekening zeggen wat hy wil; doch houde voor vaſt, dat de rivier weêr nauwer wordende, misſchien al van dien tydt of, dat *Druſus* de afleidinge des *Rhyns* gemaakt heeft, tot de regeering van *Arnulphus*, of laater, daar ter plaatze geweeſt zy, daar men hedendaags de Lemmer heeft, en Talhezyl/ gelyk hier na op *Flevus Fluvius* (de Vlieſtroom) en wederom op *Sturius*, en eindelyk op *Chimelafara*, klaar zal aangetoont worden. Dit Eilandt is derhalven geweeſt ter zelver plaatze daar men nu twee kleinder eilanden heeft, namelyk Enz en Urk; welke beide gelooflyk, ten tyde van *Mela*, maar een Eilandt van breede uitſtrekkinge geweeſt zyn. Het tweede legt rechtdraats tegens over Talhezyl en het Diep, dat derwaarts loopt in Hemelumer Olde Faarſteradeel. Ik zoude my grootelyks verwonderen, hoe de groote *Cluverius* hier in heeft kunnen verſchillen van den Koningklyken Aardtbeſchryver *Ortelius*, die ook vaſtſtelde dat het hier moſt zyn; zoo het niet bleeke, dat hy niet genoeg daar op uit is geweeſt om zyne gedachten, voor af ingenomen zynde door de gelykheit van eenige benaamingen, als daar is tuſſchen *Flevo*

Antiq. lib. III. *cap.* 17.

en

en *Vlielandt*, naar de waare eigenſchap der zaaken te richten; daar meeſt op toeleggende, hoe hy zyn vooraf opgevat gevoelen eenigen ſchyn van waarheit mag byzetten. Dat meer is, de zelve Schryver houd ſtaande, dat overal in de ſchriften van *Mela*, *Plinius* en *Tacitus*, niet FLEVO en *Flevus*, maar *Fletio* en *Fleum* moet geleezen worden: als of het buiten tegenſpraak ware, dat quanswys deze benamingen van de woorden Fliet en Flie/ naar de Latynſche taale gebogen, afquamen. Ik durve hier de minſte veranderinge niet in brengen tegen een ſchrift dat zoo algemeen is, en van niemant kan in twyfel getrokken worden; en zou denken dat wy van geluk mogten ſpreeken, indien de *Romeinen* den *Germaniſchen* oorſprong nergens meer verduiſtert hadden.

Alting Not. Germ. Infer. Tom. 1. fol. 63. Lib. III. cap. 2.

FLEVO LACUS. Het *Vlie-meer*. De *Rhyn*, wederom door 't beſtier van *Druſus* in den *Yſſel* (*Sala*) afgeleidt, met zich ſleepende de *Vecht*, eene rivier komende uit het landt der *Broekteren*, heeft de laage landen, die door het menigvuldige regenwater nu al onder ſtonden, in een eeuwigblyvend Meer verandert. *Mela* alleen noemt de zelve FLEVO; doch *Plinius* en *Tacitus* vermelden den naam niet; hoewel zy beide erkennen dat hier Meeren zyn. *Mela* noemt het een groote Meer dat de *Rhyn* maakt, zoo dat de oevers ver van malkanderen afwyken, nadat hy de vlakten heeft overſtroomt, die'er geweeſt zyn tuſſchen de *Anchers*, *de Friſiaboners*, *Sturiërs* en verdere *Friezen*. Deze oevers zyn van malkanderen vry ver af geweeſt, namelyk naar de *Friſiaboners*, ter lengte van tien uuren gaans, naar de *Sturiërs* toe vyf gemeene Duitſche mylen; en noch allerverſt van de verdere *Friezen* naar de *Anchers* toe, namelyk, tien gemeene Duitſche mylen. Doch de zeeboezem, die nu ter tydt, tuſſchen het *Enkhuizer-zandt* en *Takezyl*, met dit Meer vereenigt is, is van lateren tydt, en eerſt gekomen ſedert de vyf laatſte eeuwen. *Plinius* noemt het Meeren, waar in de *Rhyn* Noordtwaarts aan zich uitſtort en verlieſt, niet een Meer: en *Tacitus* heeft ze afgryſſelyke Meeren genoemt, rondtom daar de voornoemde *Friezen* woonden; beide met het zelfde oogmerk in het meervoudig getal ſpreekende. Want het *Vlie-meer* (*Flevo Lacus*) wordt door het Eilandt van den zelven naam, en den hoek die van *Enkhuizen* zeer ver voortſchiet, gemeenlyk het Enkhuizer-zandt genaamt, volkomelyk in tweën of twee Meeren verdeelt. Zy komen derhalven alle zeer wel overeen omtrent dit Meer, of deze Meeren des *Rhyns*. De bewoonders hebben de zelve al voor lange, eer dat de zeeboezem door de Noordt-zee gemaakt was, de Zuider-zee genoemt: en hedendaags onderſcheiden zy de zelve noch met den zelven naam van den zeeboezem; hoewel de onkundigen aan die beide den zelven naam te gelyk geeven.

Lib. IV. cap. 15. De Germ. cap. 34.

dem om. 1. ol. 64. Hiſtor. Not. lib. V. cap. 5. eogr. ib. II. ap. 11.

FLEVUM OSTIUM. *Plinius* alleen heeft het gat, waar door de Ooſterlyke kil van den *Rhyn*, die zich wydt en breedt in het *Vlie-meer* verſpreidt, weêr nauwer uitloopende, eindelyk in de Noordt-zee ſtort, FLEVUM genaamt. *Ptolemæus* heeft het naar het geweſt alleen van de andere gaten onderſcheiden, het zelve 't Ooſtelyke Rhyngat noemende. De eerſte telt byna 25 gemeene Duitſche mylen tuſſchen het *Vliegat* (*Flevum*) en het gat van de *Maze* (*Helium.*) De laatſte maar 21 tuſſchen het Ooſtelyke en Weſtelyke gat: beide echter even goedt en byna van de zelfde gaten. Want indien men een kring trekt rontom het ſtrandt van den Ooſtelyken hoek van *Vlielandt* tot aan *Stalodinum*, zal men weinig minder vinden als 25 gemeene Duitſche mylen: en zoo men een rechte ſtreek van den eenen kant tot den anderen trekt, een weinig meer als 21. Het *Vliegat* is derhalven, ten tyde van *Plinius* en *Ptolemæus*, geweeſt ter plaatze daar het hedendaags noch is, namelyk, tuſſchen d'Eilanden *Vlielandt* en der *Schelling*. Want de gaten die men nu ter tydt aan de beide zyden van *Texel* ziet, heeft de Noordt-zee eerſt veele eeuwen daar na gemaakt.

lting ot. erm. ſer. m. 1. 64.

FLEVUS FLUVIUS; de rivier *Flevus*. De *Rhyn*, drie Killen gekregen hebbende, heeft voor yder van die eenen byzonderen naam aangenomen. De middelſte kil heeft by uitnemendheit den ouden naam met recht voor zich behouden. De ſlinker heeft den naam van *Waal* (*Vahalis*) gekregen. De rechter heeft vooraan den naam van de *Druſiaanſche Grift*, vervolgens van den *Yſſel* (*Sala*) te gelyk met zyn water aangenomen: daar na in het Meer zich verſpreidt hebbende, en wederom nauwer daar uit voortloopende, is hy tot aan het Gat toe met den toenaam van *Vlieſtroom* (FLEVUS) zonder twyfel onderſcheiden geweeſt. Daar dezelve dan ophoudt een Meer te zyn, en wederom een rivier begint te worden, tot dat ze in de Noordt-zee valt, heeft ze de *Vlieſtroom* (FLEVUS) moeten genaamt worden; hoewel niemant van de Ouden de zelve met net zoo veele woorden zoo noemt: maar altydt met de eene of d'andere omſchryvinge. Want *Mela* noemtze den rechter *Rhyn*, nauwer uit het Meer voortloopende. *Plinius*, de *Rhyn* Noordtwaarts zich uitſtortende in de Meeren, wiens gat (*Flevum*) is. *Tacitus*, de *Rhyn* naar de *Druſiaanſe Grift* door de Meeren heen ſtroomende naar het landt der *Vriezen*. *Ptolemæus*, den Ooſterlyken *Rhyn*: immers dit ooſtelyk gedeelte, het welk is tuſſchen het *Vliemeer* en tuſſchen het *Vliegat*, behoudt noch hedendaags doorgaans de zelfde benaming van het *Vlie*; als daar is, het *Lange Vlie*; *'t Oude Vlie*; of zonder eenig bywoordt het *Vlie*. De naam van den *Rhyn* is maar alleen overgebleven tuſſchen dat groote Meer en het naaſte kleine. Ook is deze oude loop van het *Vlie* zoo onkenbaar en duiſter niet, als de meeſten zich wel inbeelden: want dat dezelve uit het *Vliemeer* nauwer uitgeloopen heeft naar dien kant toe, daar men nu ter tydt Takezyl en de Lemmer heeft, blykt overvloedig uit de benaming van *Rhyn*, die op de laatſte plaats noch gebruikelyk, en op de eerſte gemeen is aan het riviertje d'*Ee*: en met den zelven naam noch bekent tuſſchen de beide Slooter-Meeren, daar de tuſſchen beide loopende vaart de Rhynſloot genaamt wordt. Het groote *Slootermeer* doorgeloopen hebbende, is de zelve met eenen krommen bogt, van omtrent anderhalf uur gaans, gekomen in het *Haager-Meer*, by een gering Dorpje genaamt Indpk; en dit doorgeſtroomt zynde, heeft hy, omtrent vyf hondert ſchreeden beneden het Dorp Gaasmeer / zynen loop recht Weſt-Zuid-Weſt genomen, met den naam van *Vlieſtroom* (*Flevus*) by de inwoonders het Langevliet genaamt, ter plaatze daar nu ter tydt de Stadt *Workum* leit, het welk weleer *Ooſt-Workum* hiette, tot onderſcheidt van een tweede, dat *Weſt-Werkum*, of *Weſt-Warckum*, *Weſt-Walricheim* genoemt wierd, en nu onder de zeebaaren bedolven leit; waar van echter de naam noch op de daar leggende droogten, een gemeene Duitſche myl en een vierde beneden *Ooſt-Workum*, overig is. En hier van daan zynen loop zuidwaarts aan neemende, heeft hy met eenen langen omtrek beſpoelt den Zuider- en Weſtelyken *zoom* van het landt, waar van de droogten nu het Breezandt genoemt worden, by de zeevarenden den naam dragende van 't Oude Vlie/ tot onderſcheidt van het Niewe. Waar uit volgt, dat deeze niewe kil eerſt na de tyden der *Romeinen* deurgebroken is, naar de andere, die van ouds onder dien naam bekent was, een rechte deurloop gemaakt hebbende van *Weſt-Workum* af Noortwaarts aan, en dat ze vervolgens t'zamen geloopen zyn tuſſchen Schierring-hals en Langerzandt/ langs den kant van *Vlielandt* die geheel ooſtwaarts uitſteekt, daar zy in de Noordtzee ſtorten door het zelve Zeegat, 't welk de Oudtheit het *Vliegat* (FLEVUM) genaamt heeft, het welk veel nauwer en ganſch anders geweeſt is als het tegenwoordige.

FLEVUS, en HELIUS, het *Flie* en *Hellevoet*; twee Burgten geweeſt; zie op FLIE en HELLEVOET.

FLIE, 'T FLIE, of, op zyn *Hollandtſch*, 'T VLIE, een doorvaart uit de Zuider- zee in de Noordt- zee, tuſſchen het Eilandt *ter Schelling* en *Vlielandt*: dikwyls wordt ook dus genoemt de ankerplaats, of reede, gelegen aan de Ooſtkuſt ten Noorden van het Eilandt *Vlielandt*. Het eigentlyke *Oude Vlie* was, omtrent het jaar 1200. tuſſchen *Staveren* en *Enkhuizen*, niet meer dan eene matige Rivier, of Vaart, hebbende haaren uitloop tuſſchen *Texel* en *Vlielandt*, alhoewel de naam van het *Vlie* naderhandt aan het niewe Zeegat is overgebragt. *Chr. Schotanus*, daar hy gewaagt van den ſterken Watervloedt in het jaar 1221. en 1222. ſpreekt'er aldus van: „Zulke menigvuldige zeewa- *Chriſt. Schotan. in zyne beſchryvingvan Friesl. tuſſchen 't Flie en Lauw. pag. 352. 353.*
„ teren veroorzaakten eene groote veranderinge in dat
„ landt, en begon te formeeren het fatzoen 't welk het
„ nu draagt: want de Eilanden waren zeer naby het
„ vaſte landt, of als daar aan gehecht: de *Wadden* als
„ laage en waterige velden met veele ſtroomen door-
„ ſneeden: tuſſchen d'Eilanden waren niet meer dan
„ twee monden, of uitwateringen, der rivieren *'t Vlie* en
„ *'t Borndiep*; daar na heeft de zee de laage velden be-
„ magtigt, en meer zeegaten gemaakt: ter dier tydt liep
„ het *Borndiep* tuſſchen *Ooſtergoo* en *Weſtergoo*, zoo verre
„ als zich *'t Niewlandt* uitſtrekte; leggende daar aan *Min-*
„ *ders-kerk*, *Tuytkom*, *Beetgum*, *Marſum*, *Boxum*, *Jellum*,
„ *Ooſterbierum*, *Beſegum*, *Lutkebierum*; en aan de andere
„ zyde, *Steenjede*, *Britſenburg*, *Leeuwarden*, *Huiſum*, *Gou-*
„ *tum*, *Wirdum*, *Roerda*, *Huizen*, *Rauwerd*, enz. eindi-
„ gende niet verre van *Bolswert*. De *Zuiderzee* was een
„ groot Meer, met meerendeels laag landt. De *Yſſel* liep
„ binnen zyne wallen tot voorby de *Kuinder*; van daar
„ zich in veele gedeelten verſpreidende, van welke het
„ grootſte deel in de *Zuiderzee* naar de ſlinker handt toe-
„ liep: want de gedachte *Zuiderzee* was achter de Eilan-
„ den *Ens* en *Urk*; de andere deelen liepen door *Vries-*
„ *landt*: de voornaamſte van de zelve, den naam van *Yſſel*
„ behoudende, vloeide voorby *Slooten* naar *Stavoren* in het
„ *Vlie* uit; het *Vlie* had zyne uitwateringe tuſſchen *Texel*
„ en *Vlielandt*. Een andere arm, naar de rechte handt
„ gaande, liep voorby het dorp *Tjerkwert*, en ſtortte zich
„ by *Bolſwert* in de *Middelzee*, of 't *Borndiep*: *'t Vlie* was
„ toen tuſſchen *Staveren* en *Enkhuizen* niet meer dan ee-
„ ne matige rivier; die van *Galena* bezaten het meeſte
„ deel van de landen daar omtrent. Vermits het gewelt
„ van de zee meeſt in de *Middelzee* viel, hebben veele, de

„ zwaare koſten der dyken niet konnende draagen, hun-
„ ne landen aan de Kloosters gegeeven. Deeze deeden
„ ſterke dyken maaken, en die van 't *Convent Ludinga-*
„ *kerk*, onlangs daar na, eene wyde grift graaven, tuſſchen
„ ter *Schelling* en *Vlielandt*: welke Eilanden tot noch toe
„ met hooge duinen aan malkanderen gehecht waren ge-
Idem ibid. „ weeſt. Derhalven moet het *Flie* zynen uitgang gehadt
hebben tuſſchen *Texel* en *Flielandt*, alhoewel de naam van
't *Flie* naderhant aan het niewe Zeegat is overgezet. Men
maakte ook veele graften, die naar deze grift en dit zee-
gat uitwaterden; ter dezer oorzaaken heeft de zee omtrent
de jaaren 1220. 1221. en vervolgens, met haaren loop door
Voſſius Jaarb. pag. 43. het *Flie* en de laage velden, alles aldaar vermeeſtert. Den
tydt wanneer 't *Flie* zoo groot, en *Texel* tot een Eilandt
geworden is, ſtelt *Voſſius* op 't jaar 1170. „ Een jaar zegt
„ hy, voor de *Hollanders*, *Zeeuwen*, *Vlamingen*; maar bo-
„ ven al voor de *Vriezen*, een jaar van elende geweeſt.
„ De zee, boven gewoonte zwellende, vloeide over dyken
„ en duinen heen, zich over de vlakke velden verſprei-
„ dende. De huizen wierden om verre geworpen, Kaſ-
„ teelen weggeſpoelt, Dorpen vernielt, met een gruwe-
„ lyk verderf van menſchen en beeſten. Landen, te voo-
„ ren door eenen kleinen boezem van malkanderen ge-
„ ſcheiden, zyn, door 't geweldig inſtorten van het wa-
„ ter, zulker wyze van den anderen verdeelt en geſcheurt,
„ dat 'er nu eene volle zee tuſſchen doorloopt. Eenige
„ ſtukken van het vaſte landt afgerukt, hebben den naam
„ en de gedaante van Eilanden bekoomen. Het water wies
„ zoo hoog, dat de zeegolven t' *Utrecht* voor en tegen de
„ muuren aanſloegen, en 'er zeeviſſchen voor de poorten
„ gevangen wierden: Maar de Vriezen leden de allerjam-
„ merlykſte ſchade; daar al het landt tuſſchen *Texel*,
„ *Medenblik* en *Staveren* t' eenemaal verdronk, en met de
„ wateren overdekt wierd. De Zuiderzee nam daar door
„ zeer toe. De landen van *Texel* en *Wieringen*, tot dien
„ tydt toe aan het vaſte landt, zyn door de zee tot kleine
„ Eilandtjens geworden, zoo als men de zelve noch he-
„ den ziet. Hy doet 'er by, dat zommigen dezen Vloedt
op een ander jaar ſtellen, maar dat hy den Monnik *Gotho-*
fredus van *S. Pantaleon* heeft willen volgen, die op of
Gutberl. Nederl. Water-vloedt, pag. 43. omtrent dien tydt leefde. Zeker oudt Schryver van eene
Vrieſche Kronyk ſtelt, dat in 't jaar 1395. de zeegaten tuſſchen
het *Vlie* en *Texel*, door 't gewelt van 't perſſend water en
hooge vloeden, ingebroken zyn; het vaſte landt tot de
Zuiderzee toe, omtrent *Medenblik* en *Enkhuizen*, verdron-
ken, en tot een zee geworden; zoo dat toen *Texel*, *Vlie-*
landt, en *Wieringen* tot Eilanden geraakt zouden zyn. *M.*
Voſſius, als boven gezegt is, zegt 1170. *Adrianus Junius*,
1173. *Jac. Eyndius*, 1170. maar anderen 1120. *J. Ou-*
denhoven, 1237. Buiten twyfel is het *Vlie* niet op eenen
tydt zoo wydt als het nu is geworden; ook niet zoo
vroeg als de gemelde Schryvers ſtellen, indien wy het ge-
Schotan. beſchr. van Fr. pag. 356. tuigenis van *Schotanus* aanneemen, dat omtrent het jaar
1250. 't *Flie* noch zoo eng was, dat men kon gaan van
Staveren tot *Enkhuiſen*. Gelyk dan ook noch andere ge-
Put-mannus. tuigen, dat men na 't jaar 1200. noch heeft konnen te
paerdt ryden, of te voet gaan, van *Texel* af tot *Wieringen*
toe, over zeer ſchoone beemden en door luſtige boſſchen:
alreeds (omtrent het jaar 1600) eene zee van drie mylen.

Leeuw. Bat. Ill. fol. 52. FLIE, van de *Romeinen* FLEVUS gezegt, is eene
zeer oude Burgt geweeſt, van de *Romeinen* gebouwt, op
den hoek van den doortogt des *Yſſels* naar de zee, nu
door de zee verdronken en wechgeſpoelt; waarom ook
dat zeegat, en het landt daar om heen, *het Vlie* geheeten
wordt. De zelfde *Romeinen* hebben ook aan de andere
zeegaten Sterkten en Burgten gebouwt; zoo ter beveili-
Idem Leeuw. ibid. ginge van 't Landt, als ten ontfang der Tollen van in- en
uitvarende ſchepen: zulks getuigen het *Huis te Britten* by
Catwyk, de Burgt *Helius* by den *Briel*, en dit *Flie* of *Fle-*
vus. De gedachte Sterkten, *Flevus*, *Helius*, enz. waren
aan de uiterſte uitwateringen des *Rhyns*, en *Rhyn-Yſſels*,
(waar tuſſchen Weſt-Frieslandt van oudts bepaalt was)
Tacitus lib. IV. annal. circa fin. gebouwt. *Tacitus* maakt gewag van het Kaſteel FLE-
VUM, met deze woorden. „ In het zelfde jaar zyn de
„ *Friſii*, een *Overrynſch* Volk, van den vrede afgeweeken,
„ meer door onze gierigheit, dan ongedult over den dienſt.
„ *Druſus* hadde hun eene matige ſchattinge opgelegt; dat
„ zy ten behoeve des oorlogs eenige oſſenhuiden jaarlyks
„ leveren zouden; men zag zoo nauw niet, noch op de
„ dikte, noch op haare grootte, tot dat *Olennius*, een der
** Primi-pilaribus.* „ * Voorpyldragers (die als Overſte over de *Frieſen* was ge-
„ ſtelt) huiden van wilde oſſen ter ſchattinge, en als een
„ maat om zich naar te richten eiſchte. Dat was ook
„ voor andere volken eene vry harde zaak; maar het wierd
„ van de *Germanen*, of *Duitſchen*, te zwaarder opgenomen,
„ die wel boſſchen genoeg hebben, daar overvloedig
„ zwaar en grof wildt in is, maar daar het tamme vee, van
„ koebeeſten, maar matelyk valt. Hy (*Olennius*) nam daar-
„ om hen eerſt hunne oſſen af, daar na hunne landerijen,
„ eindelyk ſpaarde hy noch hunne vrouwen, noch kinde-
„ ren, makende die tot ſlaaven: waar uit toorn, wraak-
„ luſt, en klagten ontſtonden; maar daar in niet te ge-
„ moet gekomen wordende, vatteden zy den oorlog aan,
„ en de ſoldaaten, die by het ontfangen van de ſchattinge
„ ſtonden, by den kop, en hingen ze op. *Olennius* voor-
„ quam de verbitterde *Frieſen* met de vlucht naar het Kaſ-
„ teel *Flevum*, daar hy ingelaaten wierd, en waar in gee-
„ ne verſmadelyke magt van *Romeinſche* burgeren en bondt-
„ genooten, ter beſcherminge van den zeeſtrandt, in bezet-
„ tinge lag. Daar na verhaalt hy der *Friezen* oorlog, enz.

De Ra Dictio geogr. pag. 51 *Houv I deel fol.* 1.

FLIELANDT, VLIELANDT, een Eilandt in *Ne-*
derlandt aan de Zuider-zee, of liever in de Noordt-zee,
ten Noordtweſten van de kuſt van *Vrieslandt* en de Stadt
Harlingen, tuſſchen het Eilandt ter *Schelling*, *Eijerlandt*,
Texel, de *Zuider-* en *Noordt-zee*. Het is zeker dat de Ei-
landen *Texel*, *Vlielandt*, *Wieringen*, *Urk* en *Ens*, van vaſt
landt, Eilanden geworden zyn, door geweldige inbreuken
en watervloeden: doch onzeker wanneer, en of het op
eenen tydt, of op verſcheide tyden geſchiedt zy; zie op
FLIE. In het jaar 1237. is 'er een ſchrikkelyke water-
vloedt geweeſt, die een Stins by 't *Vlie*, tuſſchen *Texel* en
Dykshorne gelegen, wegſpoelde. Eerſt waaide de windt
uit den Weſten, daar na uit het Zuiden en Zuid-Ooſten;
en vulde alzoo den *Yſſel*, en 't *Vlie* met de Griften, dat
een groot deel van *Vrieslandt*, ten weſten gelegen, on-
derliep. De landen van *Holcania* overſtroomden in den
nacht; waar toe zy met hun graaven oorzaak gegeeven
hadden. Des morgens vroeg zagen zy, die eerſt opgeſtaan
waren, dat het landt blank van water ſtont, en riepen tot
hunne nabuuren; *Het is al Vlielandt!* om dat het *Vlie* 't landt
overliep en vermeeſterde; en men wil dat het Eilandt
daar den naam van zou gekregen hebben. Anderen ſtel-
len dezen vloedt op 1246. en aldus: „ Inzonderheit vloei-
„ de de Weſterzyde van *Weſtergoo* ganſch onder; eenigen,
„ die op *Holkalandt* woonden, 's morgens vroeg op wee-
„ zende, en dit water ziende aannaderen, riep d' een den
„ anderen toe, 't is al *Vlielandt!* met die meeninge, dat
„ het water al het landt overſtroomt hadde. En hoewel
dit een oudt Frieſch woordt was, klonk het echter den
nabuuren, daar veele *Hollanders* onder waren, vreemdt in
d' ooren; een dezer roeperen hiette *Fettje op Holkalandt*,
zoo dat ze dikmaals, met hem ſpottende, hem, die *Fettje*
op Holkalandt was genoemt, *Fettje op Vlielandt* noemden; en
heeft die ſtreek landts ſedert dien naam van VLIELANDT
behouden: immers zulks is het gemeen gevoelen.

Winſc. Frieſe Kron. fol. 1. *Oude. Ciml Outh pag.* 1.

Gabb. Nede Wate. pag. 1.

Lyſt v Pred.

FLIELANDT, VLIELANDT, (OOST-) een Dorp
met Kerk en Predikant, ſtaande onder 't *Noordt-Hollandt-*
ſche Claſſis van *Enkhuizen*.

Lyſt v Pred. Houv I dee fol. 1.

FLIELANDT, of VLIELANDT, (WEST-) een
Dorp met Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van
Enkhuizen. *Flielandt-Ooſteinde* is een Schout-ampt. Van-
der *Houve* noemt *Flielandt Weſteinde*, *Flevolandia*.

De Re Dict. Geog pag. 3.

FLISSINGEN, VLISSINGEN, FLESSINGEN,
FLESSCHINGEN, en VLESSINGEN, is eene ſter-
ke, vermaarde, en welbewoonde Koopſtadt in *Nederlandt*,
onder de Provintie van *Zeelandt*, op de zuidkuſt van het
Eilandt *Walcheren*, met eene haven en reede voor de ſche-
pen. Over den oorſprong des naams valt verſchil. Ee-
nige geeven voor dat ten tyde van *S. Willibrord*, ontrent
het jaar 620. deze benaaminge zou ontſtaan zyn ter gele-
genheit dat hy, te *Weſt-Capélle* gepredikt hebbende, by eene
zeer woeſte plaatze quam, daar veel ongemaniert volk
woonde, het geen hy het Chriſten-geloof voordroeg; maar
't wilde zyne predikatiën niet hooren: daar op ging *S.*
Willibrord met zyne Diſcipulen van daar, en liet 'er eene
fleſſche, noemende deze plaats *Fleſſingen*, om dat hy zyne
fleſſche daar gelaaten hadde, welke naam haar bygeble-
ven is, en daarom zouden zy noch eene *fleſſche* in hun
wapen voeren: Maar *Reigersberg*, hoe goedt *Roomſch-Ca-*
tholyk hy is, bekent dat dit zeer fabuleus luidt, en dat hy
niet zekers van des naams oorſprong weet by te brengen.
Boxhorn zegt, dat *Vles* by de oude Deenen het *waſſend* en
afneemend Zeewater beteekende, en houd het voor waar-
ſchynlyk, dat de naam van *Vleſſingen* daar van afgekomen
zy. Dit word ook noch verder uitgehaalt, en, met beter
ſchyn, van de *Schyten*, daar de *Duitſchers* (*Hoog-* en *Neder-*)
gerekent worden van af te ſtammen, herkomſtig geoor-
deelt, die noch hedendaags eenen viſſcher *Floſſing*, of *Fleſ-*
ſing noemen, en deze plaats *Fleſſingou*, als een *gou*, dat is,
landt, of *plaats*, of ſtreek daar veele Viſſchers woonden,
genoemt hebben; zie *Boxhorn* op zyne afgodinne *Nehalen-*
nia. De droom van den doolenden *Ulyſſes*, en daar den
naam van te willen af haalen, is geene aanmerking waerdig.
Deze Stadt legt uitſteekende wel aan zee: zy is de tweede
op het *Zeeuwſch* Eilandt *Walcheren*, en heeft de zeſde plaats
in de *Staatſche* vergaderinge van *Zeelandt*. Voortydts was
Vliſſingen een viſſchers hoek, daar veele viſſchers plagten
te woonen, en een Veer, gelyk 't ook noch is, om naar
Vlaanderen over te vaaren. *J. F. le Petit* zegt ook, dat
Vliſſingen weleer niet meer dan een Dorp is geweeſt,
nergens anders toe dienende dan om de menſchen, enz.
over en weêr uit, en in *Vlaanderen* te brengen, als gele-
gen tegen over de *Vlaamſche* kuſt, daar 't niet meer dan
eene halve myl af legt; eene myl van *Middelburg*; twee

Smal fol. 5

Reige pag.

Boxh Kr. Zeel. 180.

Idem Boxh d. p. Reige Petit Nede Repu pag. 1

van

van *Ter Veer*. Men vindt den naam van *Vliſſingen* al in de Chronyken omtrent het jaar 1227. ten tyde van *Floris den III.* Grave van *Hollandt* en *Zeelandt:* maar die Stadt is haaren rechten welſtandt voornamelyk aan Grave *Willem van Henegouwen*, *Hollandt*, *Zeelandt*, enz. verſchuldigt, den *III.* diens naams, die haar met ſtadtsrechten, en eene niewe haven voorzien heeft: blykens brieven gegeeven te *Schiedam*, in het jaar 1315. naderhant 1477 verniewt, en beveſtigt door Vrouwe *Maria van Burgundiën:* de vryheit van de Stadt wordt daar aldus bepaalt. „ *De Vry-*
Idem Boxhorn Kr. van Zeel. I deel pag. 181. „ *heit van* Vliſſingen *zal duuren ende beginnen van* Cornelaerre wege *totter* grandebbe *toe*, *ende alſoe ommegaende*, „ *alſoe dien herewegh van Oeſten komt totter moelwateren toe*, „ *ende binnen den buyterkanten van den moelwater tot aan de* „ *grondebbe recht uytte.* De bequaame gelegenheit deezer plaatze aan de zee lokte daar wel eerſt eenige arme viſſchers: maar, vermits van daar de ſchipvaart en koophandel zeer gemakkelyk kon gedreeven worden op *Vlaanderen*, *Vrankryk*, en *Engelandt*, zyn'er naderhant andere vermogende inwoonders toegevloeit, die den koophandel op de naaſtgelegene landen aanvingen. De geringe beginſels dezer Stadt kan men ook daar uit afneemen; dat, ter voltrekkinge der ſteene ſtraaten, de geenen, die eenige misdaaden gepleegt hadden, voor eene geldtboete opgelegt wierd, eenige roeden van 's Heeren ſtraaten met ſteenen te bevloeren: Indien de misdadiger daar geene middelen genoeg toe hadt, moſt hy langs de voornoemde ſtraaten eenen ſteen aan zynen hals draagen. Dus leeſtmen in de
Smalleg. Zeeuwſ. Kronyk fol. 552. Oude *Vliſſinger* Keuren. **dat pinant die misdaan heeft/ tot beeteringe van misdaat/ een laſt of half laſt ſtraatſteenen geeven zal.** De eerſte inwoonders van *Niew Vliſſingen* zyn die van *Oudt Vliſſingen* geweeſt. Die van *Niew Vliſſingen* wendden allen vlyt aan, om *Oudt Vliſſingen* alle neeringe te onttrekken; en dus beide den handel en d'ingezetenen in *Niew Vliſſingen* over te brengen: zulks is blykelyk te zien uit de keuren van *Vliſſingen*, aan *Duc d'Alva* overgezonden; *Art.* 48. **Geen pooſter noch ingezeten der ſtede Vliſſingen en ſal vermogen dzanke van wijn of bier te haelen / noch doen haelen / noch gaen dzinken tot Oude Vliſſingen, al te na of buiten de blauwe pooste/ binnen der half mijle/ op de boete van 10 ſchellingen grooten vlaems.** Dezer wyze is d'ondergang en 't verlaaten van *Oudt Vliſ-*
Idem Boxh. Smalleg. *ſingen*, d'eerſte opkomſt van *Niew Vliſſingen* geweeſt. De eerſte inwoonders beſtonden meeſt uit Schippers, Reeders, Viſſchers, en Bootsgezellen. De koophandel beſtont meerendeels in verſche, gezoute, of gedroogde viſch, haring, en zout, waar door eene meenigte van geringe en andere lieden eerlyk zich konden geneeren. In het jaar 1452. heeft Hertog *Philips van Burgundiën*, Grave van *Hollandt*, *Zeelandt*, enz. by opene brieven, en om redenen daar in begreepen, voor hem en zyne nakomelingen Graven en Gravinnen van *Hollandt*, *Zeelandt*, enz. verkocht en overgegeeven aan zynen lieven, getrouwen, Heer *Henrik van Borſelen*, Heer van ter *Veer*, de Steden, Landen en Heerlykheden van *Vliſſingen*, *Weſt-Cappél*, en *Domburg*, met de duinen aldaar, en al de afhangkelykheden, om gebruikt te worden by den genoemden Heer van ter *Veere*, en bezeten in alle rechten, baaten, profyten, tollen, renten, en inkomſten daar toe behoorende, en dat voor de ſomme van 12000 Kroonen, ten pryze van 48 grooten, munte in *Vlaanderen* op 't ſtuk; die den
lem oxhorn g. 185. Heere van ter *Veer* gereedt betaalt heeft aan den Ontfanger Generaal *Guilliaume de Poppen*; alles met dit beding, dat de Heer van ter *Veer* en zyne Erven zouden gebruiken de voorſz: ſteden en heerlykheden, met de gevolgen van dien, den tydt van 17 naaſtvolgende jaaren, zonder dat Hertog *Philips*, geduurende de gemelde tydt, deze Heerlykheden zou mogen loſſen, maar wel daar na. Doch onder Prinſes *Maria van Burgundiën* geſchiedde aan Heer *Wolfaert van Borſſelen*, Grave van *Grandpré* en *Bouchain*, Heer van ter *Veer*, de volle uitgifte der Landen en Heerlykheden van *Vliſſingen*, *Weſt-Cappél*, en *Domburg*, in leen te houden van de Graaflykheit *Zeelandt*, met de Duinen en haar toebehooren, niets uitgezondert, met alle hooge, middelbaare, en laage Juſtitie, aanwaſſingen van de zee, goederen van baſtaarden, rechten van uitlanderen, en alle verdere voordeelen: daar voor nu zou hy betaalen, boven de 12000 Kroonen door *Henrik van Borſelen* in 't jaar 1452. gegeeven, noch 5000 der zelver Kroonen, tot 48 grooten, munt van *Vlaanderen:* de onderdaanen en ingezetenen der voorſz: Heerlykheden zouden den Heere *Wolfaart* en zyne Erven voortaan gehoorzaamen, als hunnen gerechtigen Heer en Eigenaar, ook aan hem den eedt doen, behoudens de Graven en Gravinnen van *Zeelandt*,
n chorn . 185. *alleg.* 553. hunne Souverainiteit, reſort, trouwe en manſchap; zonder meer. De brieven daar van zyn gegeeven in de Stadt van *Dendermonde*, den 1 May 1477. En alzoo quam *Vliſſingen*, tot noch toe geſtaan hebbende onder de Graven van *Zeelandt*, aan de Heeren van *Ter Veer*, en het is'er tot dezen tydt toe aan gebleven. Heer *Philips van Burgundiën*, Heer van *Beveren* en *Vliſſingen*, heeft deze Stadt doen bemuuren; te meer, omdat die van *Sluis in Vlaanderen* veele Dorpen in *Zeelandt*, zelfs ook *Vliſſingen* en *Weſt-Cappél*, op eenen Pinxterdag uitgeplondert hadden, en *Wolter van Domburg*, Burgemeeſter of Schout van *Vliſſingen*, in de Sacriſty van de kerke, daar in hy zich, als in eene heilige en vryplaatze, begeeven hadde, doodt geſmeten. De bemuuringe geſchiedde in 't jaar 1489. hoewel anderen die aan *Adolph van Burgundiën*, Heere van *Beveren* en *Vliſſingen*, toeſchryven; die in het jaar 1504. den 22 Auguſtus binnen die Stadt gehuldigt wierd: by welke plegtigheit tegenwoordig waren Heer *Philips van Burgundiën*, Admiraal, *Philips de la Bare*; *Andries Andrieſz*, Rentmeeſter, enz. Heer *Adolph* nam in het jaar 1509. ter gemalinne Vrouwe *Anna van Bergen*, binnen *Bergen op den Zoom.* Hy is *Zeelandt* zeer voordeelig geweeſt, door zyne goede voorzorge tot het onderhouden van dyken en zeeweeren; als ook zyne Heerlykheden in het byzonder; was zeer bemint van zyne onderdaanen: ſchreef zich *Adolph van Burgundiën*, Heer van *Beveren*, *Ter Veere*, *Vliſſingen*, *Brouwershaven*, Admiraal ter zee; overleedt 1540. Hem volgde, in zyne voorſchreeven Heerlykheden, zyn zoon *Maximiliaan van Burgundiën*, Heer van *Tornehem*, *Beveren*, enz. Keizer *Karel de V.* maakte hem Admiraal en Kapitein Generaal ter zee. *Vliſſingen* nam zeer toe, zoo in welvaart, als inwoonders, daarom beval *Maximiliaan*, ten verzoeke der Magiſtraat, dat in plaatze van twee, drie rechtdagen ter weeke gehouden zouden worden, tot den Dingsdag en Vrydag, den Woensdag voegende: voorts verſterkte hy de Stadt, en verbeterde ze zeer, zoo op zyne eige, als gemeene koſten. Hy ſtorf den 1 Junius 1558. zonder kinderen na te laaten; maar wel zeer groote ſchulden. Ter voldoeninge der Schuldeiſcheren, en op hun verzoek aan den hoogen Raadt te *Mechelen*, en dezes goetkenninge, wierden alle zyne Heerlykheden, en daar onder *Vliſſingen*, opentlyk verkocht. De eerſte Kooper was de Heer van *Anxi*; maar, kort daar na, wierd de koop van Koning *Philips den II. van Spanjen* overgenomen, met de daar op ſtaande laſten; die hy echter niet afloſte. Vermits nu, niet lange daar na, de *Nederlandtſche* Oorlogen met *Spanjen* ontſtonden, en *Vliſſingen* aan de zyde van den *Staat* quam, drongen de gedachte Schuldeiſchers aan tot eene niewe verkoopinge der Stadt en Heerlykheit van *Oudt* en *Niew Vliſſingen*, die 1580 geſchiedde. *Jakob Bouwens* Borgemeeſter wierd, wegens de Magiſtraat der Stadt, Kooper, voor 97000. guldens: maar in het volgende jaar wierd by het Hof van *Hollandt* een decreet tot niewe verkoopinge gemaakt. Die van *Antwerpen* hadden het ooge zeer op deze goederen geſlagen; maar lieten de verhooginge achter, vermits zy den koop liever aan Prins *Willem van Oranjen* wilden gunnen, op dat hy zich dies te meer aan de behoudeniſſe van *Zeelandt* mogte laaten gelegen zyn; die ook den 27 Junius 1581. *Vliſſingen* voor 74500 guldens liet mynen: Maar, vermits de Heer van *Froimondt*, daags te vooren, 20000 guldens op d'inzetting gehoogt hadde, tradt Prins *Willem* met hem in verdrag, dat hy zyne ſchuldt van 24000 guldens in twee jaaren zou betaalen. De Prins heeft aanſtondts de *Vliſſingers* groote voordeelen en privilegiën toegevoegt; en aldus wierd Prins *Willem* de I. uit het doorluchtig Huis van *Naſſau*, Heer van *Vliſſingen.* Na zyne doodt, 1584. quam *Vliſſingen* nevens *Ter Veer* (uit kragt van huwelykſe voorwaarden, tuſſchen hem en Vrouwe *Anna van Saxen*) op Prins *Maurits:* na wiens doodt het Erf op zynen broeder, Prins *Frederik Hendrik*, verviel; vervolgens op zynen zoon *Willem den II.* en na hem op *Willem den III.* geworden Koning van *Engelandt*, doch kinderloos overleeden den 19 Maert 1702. tot wiens Nalatenſchap zich verſcheide Eiſchers hebben opgedaan; inzonderheit twee hooge Hoofden, namelyk, de Koning van *Pruiſſen*, en de Prins van *Naſſau*, Erfſtadthouder van *Frieslandt*, enz. waar over noch, wegens 't geheel, geen vergelyk getroffen, noch uitſpraake gedaan is. In het begin van de *Nederlandtſche* beroerten liet *Duc d'Alva* binnen de Stadt de grondtveſten van een Kaſteel leggen, om de *Vliſſingers* onder bedwang en 't jok te houden. Voor *Vliſſingen* quamen ten dien einde 17 ſchepen met een Regiment *Spaanſchen* aan, om zich van deze Stadt, na het veroveren van den *Briel* door de *Watergenzen*, te verzeekeren. Terwyle de *Fouriers* met de Magiſtraat op het Stadthuis ſpraken, quamen de Burgers met menigten daar voor roepende; dat zy geene *Spaanſchen* in de Stadt begeerden: begaven zich in de wapenen, liepen op het rondeel van het hooft, en loſten een ſtuk geſchut op de aannaderende ſchepen. De *Spaanſchen*, die zulken welkomſt niet verwagt hadden, bevolen eenen ſoldaat aan landt te zwemmen, om uit den naam van het ganſch Regiment te verzoeken, dat men aflaaten wilde met ſchieten, zy wilden met het eerſte goedt weêr vertrekken, dat van de *Vliſſingers* aangenomen wierd. Ondertuſſchen verlieten de *Fouriers* de Stadt, en begaven zich naar *Middelburg*; een Vaandel *Waalen*, binnen *Vliſſingen* leggende, deeden zy verhuizen. De Heer van *Catters*, Gouverneur van *Walcheren*, quam in de Stadt en verzocht; men zou doch eenig *Walſch* of *Hoogduitſch* volk binnen neemen: maar de Burgery ſchreeuwde daar

Petri Friburg Hiſtor. Duc. Iburg. pag. 312. *Reigersb. Kr. van Zeel. pag.* 310. *Boxhorn Zeel. Kr. pag.* 190. *& ſeqq. Smalleg. fol.* 553. *enz. Zie Reigersbach pag.* 216.

P. C. Hooft Nederl. Hiſtor. fol. 781. *Idem Boxhorn I deel pag.* 205. *Friburg. Smalleg. Idem Boxhorn ibid pag.* 205.

de daar tegen; dat ze noch *Waalen*, noch *Duitſchen* begeerden. Vermits zy nu in de wapenen ſtonden, verkoozen zy vier Kapiteinen; *Jaques Swyſe*, *Jan de Moor*, *Leys Gillijs Leeſt*, en *Jakob Langeſtraat*, brave mannen, wier ordre de Borgery zou volgen. Deeze voerden de zaak verder zoo wel uit, vermits de tydinge van het inneemen van den *Briel* hen geweldig aanmoedigde, dat *Vliſſingen* den *Spaanſchen* af- en Prins *Willem van Oranjen* toeviel: daar ook veele en groote veranderingen, zoo in *Zeelandt*, als anderwegen, op volgden, ten goede van den *Staat*, en nadeel van *Spanjen*. Eenige zonderlinge aanmerkelykheden toen voorgevallen, zie op KUYK. (JOHAN VAN) Wonder was het dat *Alva*, anders krygsmans, daar by voorzichtig en doortrapt genoeg, geen beter zorge voor *Vliſſingen* gedraagen hadde; ja zelfs, toen hy de tydinge hoorde dat zyn volk daar was uitgedreven, en uit gehouden wierd, het zoo weinig achtte, dat hy zeide; *Vliſſingen is niets:* daar nochtans Keizer *Karel de V.* toen hy zynen zoon *Philips* de regeeringe overgaf, en, uit de *Nederlandtſche* Provintiën, naar *Spanjen* zou vaaren, wel ernſtig beval goede acht op *Vliſſingen* te ſlaan. De eerſte Gouverneur over deze Stadt, na dat ze aan den *Staat* gekomen was, is geweeſt d'Overſte *Hieronymus de Seraarts*; voorts wierd *Ewoudt Pieterſs Worſt* Admiraal over eenige Oorlogſchepen geſtelt, en de gemelde *Jan de Moor* als Vice-Admiraal, die ook in dien ſtaat zyn leven verloor. Uit *Vrankryk* en *Engelandt* quam dagelyks te *Vliſſingen*, door beſtel van Grave *Lodewyk van Naſſau*, volk aan, onder den gedachten *Hieronymus de Seraarts*; die zich met Kapitein *Joos de Moor*, *Janszoon*, *Bouwen Ewoutſs*, Admiraal; *Cornelis Claaſz*, Onder-Admiraal, in het neemen der *Liſſebonſche* Vloot; in 't verſtrooijen van de welbemande *Spaanſche Armade*, onder *Medina-Celi*; in *Zirik-zee* te dwingen tot overgave; in 't vernielen van de ſchepen van *Don Sanche d'Avila*; in 't verhinderen van 't ontzet van *Middelburg* en *Armuiden*; in het wonderbaar ontzet der Stadt *Leiden*, en andere zwaare voorvallen, zoodanig hebben gequeeten, dat hunne dapperheit door de Faam eeuwig zal leeven en geroemt worden. *Alva* had *Vliſſingen* vervaarlyk met eene ganſche verdelginge gedreigt. Ter uitvoeringe zondt hy 10000 ſoldaaten naar *Bergen-op-zoom*, nevens een groot getal ſchepen, omdat volk naar *Zeelandt* over te brengen: maar ter zelver tydt kreeg hy de tydinge dat Grave *Lodewyk van Naſſau* de Stadt *Bergen in Henegouwen* verovert hadde, 't geen hem noodtzaakte zyn volk te rugge te ontbieden, en elders te gebruiken; dat genoegzaam de behoudenis van *Vliſſingen* was, en 't begin van het vaſtzetten der grondveſt van den *Staat*. Wegens de groote dapperheit en onvertzaagtheit van die van *Vliſſingen*, en de uitvoeringe van zulk een groot werk, heeft Prins *Willem* hen met ſtaatelyke voordeelen en privilegiën begunſtigt, en begiftigt; verſchynende, nevens de andere groote *Zeeuwſche* Steeden, op de dagvaarden der *Staten van Zeelandt*. Vervolgens is *Vliſſingen* zeer vergroot en verbetert; en de inwoonders magtiger in getal en rykdom geworden. In het jaar 1586. wierd d'eerſte ſteen aan de eerſte poort van *Altena* gelegt. In 't jaar 1594. van 't niew en heerlyk Stadthuis. In het jaar 1609. is *Vliſſingen* uitgelegt, en 'er eene niewe Haven gegraaven, daar eene menigte groote ſchepen in konnen leggen, bevrydt 's winters voor ysgang, ſtormwinden, enz. Den 14 Junius 1616. wierden de *Vliſſingers* ontſlagen van den Eedt gedaan aan *Engelandt*, en van het *Engelſch* guarniſoen ontlaſt, dat'er ſedert het jaar 1585. in gelegen hadde; (want *Vliſſingen* had van dien tydt af verpandt geweeſt, wegens eenige geleende onderſtandt-gelden, die toen aan Koning *Jakobus* tot genoegen voldaan wierden) als ook den *Briel* en *Rammekens*. In het jaar 1530. quam, op den 5 November, zoodanigen zwaaren ſtorm uit den Noordweſten op, dat byna alle Dyken van *Hollandt*, *Zeelandt*, *Frieslandt*, en de aangelegene landen inbraken. *t'Antwerpen* quam de vloedt over de Dyken en Schutten in *Vlaanderen*, zoo dat alles by de twee mylen weegs vol water liep, en veele menſchen en beeſten verdronken. Van *Antwerpen* af tot *Bergen op den zoom* toe, aan de *Schelde*, verdronken al de Dorpen met menſchen en beeſten: In *Zeelandt* braken desgelyks veele Dyken door, zoo dat de zee alles verzwolg, voornamelyk in *Noord-Bevelandt*, *Cats* en *Cortgeene:* de Stadt *Vliſſingen* wierd door 't zeewater wel half wechgenomen. Veele inwoonders waren op eenen hoogen tooren gevloden, om daar bevrydt te zyn; maar 't gewelt der golven ſmeet dit gebouw om verre, en al het daar op zynde volk verdronk. In eenen anderen Watersnoodt 1612. die *Tſendyk* en *Aardenburg* ſcheen te willen inſlokken, viel de Stadtsmuur van *Sluis* om verre, *Vliſſingen* ging aan muuren en bolwerken niet vry: te *Texel* en in *Hollandt* quamen meer dan 1200 lyken aan ſtrandt dryven. In de *Nederlandtſche* Watervloeden van *Gabbema* en *Gutberleth* vinden wy, op 1530. den 5 November, de ramp de Stadt en tooren te *Vliſſingen* overgekomen, al eens, als die boven verhaalt is: maar daar na wordt op het jaar 1630. een even diergelyk ongeval aan de Stadt en tooren te *Vliſſingen* verhaalt, als op 1530. is aangetogen, met byvoeginge, dat, indien 't water een halve ſpan hooger ware gewaſſen, het om geheel *Zeelandt*, en half *Vlaanderen* was te doen geweeſt; men zou 't voor eene misſtellinge konnen rekenen, indien hy niet op 't jaar 1530 den 5 November noemde, en in 't laatſte op 1630. de Wintermaandt, doch zonder dag, uitdrukte. In het jaar 1662. ſloegen de golven de zeedeuren van de poort aan het Hooft in ſtukken, en een ſtuk geſchut van 6000 pondt wierd, door de kracht van eene golve, acht voeten achterwaarts geſlagen. De yzere ketting van de Haven wierd door de kracht van 't water gebroken, zoo dat de binnen leggende ſchuiten buiten raakten. In het jaar 1682. in dien vervaarlyken Watervloedt over geheel *Zeelandt*, kreeg *Vliſſingen* ook zyn deel in de ſchade: het zeewater ſtortte de *Rammekens* poort in, en ſtont aan zommige oorden tot aan de luiffels der huizen. Eenige verhaalen dat 'er een bootjen op een huis bleef ſtaan. De molen by 't Prinſſen hof wierd op eene zyde gedrongen: de muur by den Logenaar, daar het geſchut op ſtont, plofte neêr: het water liep in de Kerk, ſtortte in de grafſteden, en maakte de doodtkiſten driftig. Toen in het jaar 1672. geheel *Hollandt* in opſtandt raakte, over eenig quaadt vermoeden omtrent de Regeeringe, enz. was *Zeelandt* hier in niet misgedeelt. Die van *Vliſſingen* hadden 't niet minder dan anderen, en ook mede een wantrouwen op hunne Regenten. Eerſt ſtaken zommigen uit de burgerye de hoofden t'zamen, daar na vergaderden de Gilden, welke uit de voornaamſte burgers elf verkoren, die, om allen opſtandt van 't grauw, enz. te voorkomen, uit den naam der burgerije, de Magiſtraat met alle eerbiedt hunne grieven zouden voordraagen. Deze gaven den volgenden 14 Julius eenige artykelen over: daar van het eerſte was; Datmen zyne *Hoogheit*, Prins *Willem*, ter puye van 't Stadhuis voor Stadthouder van *Zeelandt* afkondigen zou; de andere ſtrekten tot verbeeteringe en herſtellinge van de Politie en Militie hunner Stadt. De Overigheit gaf voldoeninge zoo veel in haar was, doch op eenige der artykelen, die op zyne Hoogheit als Heer van *Vliſſingen* zagen, kregen zy geen ander antwoordt; dan dat men die ter uitſpraake van den Prins ſtelde. Daar op ſchikten de Gilden drie perſoonen af, *Barendt Lambertszoon*; *Bartholomeus Reiniers zoon*, en *Karel van Poelvelt*, om zyne *Hoogheit* alle de artykelen aan te bieden, en daar op eene gunſtige apoſtille te verzoeken. Zy begaven zich naar den Prins, kregen gehoor, en te gelyk hunne begeerte; daar deze Gemagtigden wel vergenoegt mede naar *Vliſſingen* keerden. Maar op den 13 Anguſtus, de burgery in de wapenen zynde, nam ze deze gelegentheit waar, en wilden niet van de merkt af, voor dat Vaders en Zoons, Broeders en Minderjarigen uit de regeeringe gezet zouden zyn. De Magiſtraat, de ganſche gemeente daar in eensgezint ziende, beſloot aanſtondts negen Heeren, daar de burgery het oog op hadde, te bedanken, en uit hun *Collegie* te zetten, ook eene niewe *nominatie* aan zyne *Hoogheit* over te zenden; daar de burgery mede twee perſoonen uit de haaren toe afzondt; namelyk Kolonel *Gillis Royart* en *Karel van Poelveldt*. Dit liep zoodanig af, dat de burgers hunne begeerte, zonder verdere opſchuddinge van belang, voldaan zagen.

Men weete, boven al het voorgemelde, van deze welgelege Zeeſtadt, dat 'er, behalven, of aan de groote en ſchoone Haven, voor eenige jaaren een uitmuntend ſterk en ruim Dok is gemaakt, tot berging van ontredderde en andere ſchepen, alzoo men hier, door middel der zwaare ſluizen, zoo veel voeten waters in kan laaten als men nodig acht, dat zelfs de zwaarſte ſchepen konnen vlotten; en ook weder het geheel droog laaten loopen, wanneer men 't kalfateren van eenige ſchepen daar in nodig hebbe. Zyne Czaarſe Majeſteit, *Peter Alexewits*, zoo kundig in den Scheepsbouw, en in alles wat tot het zee- en ſcheepswerk behoort, heeft, in het bezien van dat Zee- en Landtgeweſte en deze Stadt, met verwonderinge en veel genoegen deze treffelyke veilig- en vryplaatze voor de kielen beſchouwt, en met zyne goetkenninge geſtaaft; gelyk ook dit Dok, onzes weetens, zyn wederga niet heeft in *Nederlandt*. Noch is dit aanmerkelyke van deze Stadt te melden, datmen onder de ganſche burgerije, en alle d'inwoonderen der Stadt *Vliſſingen*, niet een huis of gezin vindt van eene andere belydeniſſe, dan van den Gereformeerden Godtsdienſt (by dien naam in 't gemeen bekent, en van den Verbonden Staat in 't openbaar aangenomen) alleen dat'er, voor weinige jaaren, een Doopsgezinde uit *Noordtholland*, met zyn eigen ſchip en koopmanſchap af- en aan varende, 't recht van burgerſchap vergunt is. Voorheen hebben de Jooden den *Vliſſingers* groote aanbiedingen gedaan, opdat zy zich in de Stadt mogten nederzetten, en eene *Synagoge* ſtichten: doch zulks is, of uit eene angſtvalligheit zommiger Kerkelyken, de zaak met een verkeert ooge inziende; of uit eenige wereldtlyke inzichten der inwoonderen zelfs, hun afgeſlagen; even gelyk ook te *Enkhuizen* weleer is geſchiedt; waar over ſomwylen het zuchten van welgezinde burgeren noch wel gehoort wordt.

FLO-

Hooft Ned. rl. Hiſtor. fol 233. ſeqq. Boxhorn Zeel Kr. 1 deel pag.193. Meter. H. de Groot, enz.

Petit Nederl. Republ. pag.181. Ortens Nederl. geſchied. pag.191.

Boxhorn Kr. van Zeel. 1 deel pag.194. Smalleg. fol. 547. Hooft. Reyd. Meter. &c.

Baud. Memor. 8 boek f. 52.53. Boxh. Ortens. Meter. Hooft. Reyd. Bor. &c. J. Oudenhov. O. der Cimbren pag.100. Gabbem. Gutberl. Nederl. Waterv. pag.283. Baudart vervolg op Met. lib. 33.

Idem. Gabbem pag.314

Idem pag.328

Oudenh pag.109 Gabbem pag.342

Valken. verwar Europe pag.699 Sylv. vervolg op Aytzema 1 deel 1 St. fol 362.

Idem ibid.

FLORIS de I.

FLORIS de II.

FLODORP, een *Gelderſch* Dorp in het Droſtampt van *Montfort*, onder het quartier van *Roermont*. Toen in het jaar 1547. ganſch *Gelderlandt* en *Zutphen* eene ſchattinge van 75000 guldens opgelegt was, ſtont het Quartier van *Roermont*, een der vier quartieren van dat Vorſtendom, in die ſom geſtelt op 19275 guldens, daar toe moſt het Droſtampt van *Montfort* (een der zes verdeelingen van dat quartier) opbrengen 2737 guldens 12 ſtuivers 3½ penn: welke omgeſlagen over de 11 of 12 Dorpen van 't gedachte Droſtampt, quam het Dorp *Flodorp* op 171 guldens 2 ſtuivers 8 penningen te ſtaan, eens zoo hoog als *Ulenberg*, *Poſterholten*, en *Lyn*.

O.H.Kr. fol. 259. M.Voſſii Jaarb. van H. en Zeel. pag. 40. 46. 48. enz. Scriver. Kr. van Holl. pag. 71. 75. Herm. Contr. Rob. Gaguin. Kronyk Egmont.

FLORIS DE I. was de zeſde Grave van *Hollandt*, zoon van Grave *Diderik den III.* broeder van Grave *Diderik den IV.* Zyn Vader had hem tot Stadthouder over *Kennemerlandt* geſtelt: maar toen zyn broeder, Grave *Diderik de IV.* binnen *Dordrecht* geſneuvelt was, en hy zelf de regeeringe over *Hollandt* en *Zeelandt* had aangenomen (1048) heeft hy *Zuid-Hollandt* van den *Vyandt* (zie op DIDERIK DEN IV. wie de *vyandt* was) weêr aan zyn gebiedt gehecht, en de vyandtlyke bezettingen, met hulpe van *Godevaart den Lotharinger*, daar uit gedreeven. *Floris* nam ter Gemalinne *Geertruid*, dochter van den Hertog van *Saxen*, die hem baarde *Diderik*, *Floris*, *Albert*, *Petrus* en *Mathildis*. Men leeſt dat *Floris*, *Albert*, en *Petrus* Canoniken der Kerke te *Luik* geworden zyn, en dat *Mathildis*, naderhant *Bertha* genaamt, van eene zonderlinge ſchoonheit, ten huwelyk genomen wierd van *Philips*, Koning van *Vrankryk*, om vrede te maaken tuſſchen hem en *Robert de Vries*: doch vermits de Jaarboeken van *Egmont* getuigen dat *Floris* twee dochters heeft gehadt; waar van de eene Koningin van *Vrankryk* wierd, is het onnodig hier eene naamwiſſelinge, van *Mathildis* in *Bertha*, te zoeken. *Melis Stoke*, in de *Rym-Kronyk* maakt alleen gewag van eenen zoon en eene dochter;

Idem ibid.

Melis Stoke Rymkr. fol. 29.

An deeſe Vrouwe Florens wan
Sinen Sone Diderike.
Ende een Dochter deſgelike
Die in huwelike te lone
Sident hadde die Vrancſe Crone.

Om het Eilandt *Walcheren*, in *Zeelandt*, moſt hy tegen de *Vlamingen* oorlogen; hy verwoeſtte *Vlaanderen*, en bragt *Walcheren* aan zich in het jaar 1054. Grave *Floris* ſtont by Keizer *Henrik* in blakende gunſte: maar toen deze Majeſteit 1056. overleden, en zyn zoon, ook *Henrik* genaamt, Keizer geworden was, ſloeg het bladt om. Dees jonge *Henrik*, by zyn Vaders overlyden noch maar zes jaaren oudt, moſt onder Voogden ſtaan, die terſtont eenen Ryksdag te *Keulen* aanſtelden. *Balduwyn van Vlaanderen* wierd daar ook plaats vergunt: hy kreeg van den jongen Keizer het Eilandt *Walcheren* weêr; vermits de Voogden wenſchten dat *Hollandt* het onderſte boven gekeert mogte worden. Behalven de *Biſſchop van Luik*, en die van *Keulen*, brandende van wraakluſt; (zie op *Diederik den* IV.) hebben ook Grave *Henrik van Leuven*, en Grave *Balduwyn van Vlaanderen* hem den oorlog aangedaan, en verkondigt: *Wichardt*, Grave van *Gelderlandt*, *Herman*, Grave van *Kuik*, wierden ook mede tegen hem opgehitſt: zoo ontzachelyk waren de *Hollanders* geworden, dat de vyanden nooit dachten ſterk genoeg tegens hen te zyn. Twee jaaren lang verſleeten zy met de toeruſtingen ten oorlog, om de *Hollanders* verbaaſt te maaken; en waarlyk de gemeente raakte ook al in ſchrik; te meer, omdat eenige gevallen als voorſpooken van quade beduidingen gehouden wierden. *Floris* evenwel ſprak den flauwhartigen moedt in, hun den ouden roem der *Batavieren* voorſtellende, en hunne dapperheit ophaalende. In het jaar 1058. quamen de vyanden te velde, en hunne togt wierd op *Dordrecht* aangeleit, daar Grave *Floris* zich perſoonlyk binnen begaf. Een oudt Burger ried het landt daar omtrent vry verre op te delven, diepe kuilen te maaken, die, met dunne ribben van hout te bedekken, en aarde zooden daar over te leggen, om de vyanden, des onkundig, in den grondt te doen nederzinken: Het wierd gedaan, en 't was te verwonderen dat niemant van alle, die aan de putten arbeidden, deezen liſt, op hoop van groote vergeldinge, den vyandt geopenbaart hadde, die zich wel haaſt vertoonde; maar ook te gelyk in groote meenigte, met man en paerdt, in de groeven nederplofte. Alles geraakte daar door by hen in wanordre; 't welk *Floris* ziende, viel hy op de verbaasden en alreeds van vreeze overwonnenen; en hakte ook hunnen grootſten hoop ter neder. De Biſſchoppen van *Luik* en *Keulen* ontquamen 't door de vlucht. Veele Krygshoofden en vermaarde Mannen wierden gevangen, onder hen wierd bevonden *Wichardt*, Voogt van *Gelder*, nevens *Henrik* (niet *Lambert*) Grave van *Leuven*, enz. Grave *Balduwyn* was by dezen handel niet. Onder de dooden word van zommigen (doch qualyk) geſtelt, een Grave van *Henegouwen*, vermits aldaar toen eene *Vrouwe* regeerde. Het is ook wel te vermoeden, indien niet buiten twyfel, dat de *Hollandtſche Kronykſchryvers* de zege al te groot hebben gemaakt, zeggende dat 'er 40000 van de vyanden in den ſtrydt gebleven, en 26000 verſmoort zouden zyn, of noch meer. *A. Buchelius* zegt, zulken grooten getal niet te vinden, noch in de Hiſtorien van *Luyk*, noch in andere Schryvers van dien tydt: maar dat Grave *Floris* d'overwinning meer door liſt, dan geweldt bevochten heeft, ſtaat hy toe; doch in d'uitvindinge van de putten vind hy zwarigheit, om haar voor waarheit aan te neemen. Grave *Floris* bevocht deze zege op den 13 Junius 1058. niet 1060. noch 1061. als eenigen ſtellen; vermengende de tweede overwinninge van Grave *Floris* met deze. Want in het jaar 1061. quamen deze vyanden weêr, en overvielen *Zuid-Hollandt* andermaal: *Floris* trok hen met een goedt heir te gemoet, ſloeg en joeg hen achter na, zoo verre tot dat zy *Hollandt* ganſch uit waren: Hy, door het lang vechten en vervolgen van den vyandt, ganſch vermoeit, zette zich onder eenen ſchaduwryken willigen boom neder, by of ontrent *Hemert*, om wat te ruſten en te verfriſſen. De ſoldaaten, zyn voorbeeldt volgende, leggen zich onordentlyk op de aarde neêr, en vallen in eenen diepen ſlaap: De vluchtende Vyandt herſtelt zich ondertuſſchen, krygt verſch volk, keert te rugge, en overvalt de zorgelooſe *Hollanders*; ſlaan ze doodt, en onder hen den ſlapenden Grave *Floris*. Alle de benden zouden 't zelfde lot getroffen hebben, indien niet de *Dordrechtſen*, onder den hoop en in de wapenen zynde, hen zoo lang tegenſtant gedaan hadden, tot dat de andere weêr in ordre waren geraakt, die, tegens hunne party op niews ſtrydende, haar ook eene niewe nederlaage toebragten. Grave *Floris* ſneuvelde den 18 Junius 1061. tot groote droefheit van aanzienlyken en gemeenen. De *Oude Hollandtſche Kronyk*, *J. de Beka*, en andere zeggen, dat Grave *Floris*, eer hy Grave van *Hollandt* wierd, Grave van *Ooſt-* of *Over-Frieslandt* geweeſt is; andere ſtellen Gouverneur of Stadthouder van *Kennemer-landt*.

O.H.Kr. pag. 259. R. Snoyus. Arn. Buchel. in Hed.

Voſſius Jaarb. Scriver. Kronyk Beka. Heda. M.Stoke.

Onder het afbeeldtzel van Grave *Floris den I.* (hier nevens te zien) leezen wy, in den druk van *Melis Stoke* door den Heere *Alkemade* uitgegeeven, het volgende byſchrift, dat wy, tot opheldering der Hiſtorie, hier byvoegen.

Floris Diederics Broeder wert Graue doe.
Ooſtvrieslant had hy gheregeert (ſonder ſparen)
VIIII Jaar. Deſe had een Wyf (ſoo ik bevroe)
Hertogh Heymars dochter van Saſſen / jonch van jaren.
An wien hy wan (na der Gheeſten verclaren)
Diederick / Graue van Hollant / als ik bekinne.
Soo sach men Geertruit syn Vrouw naer deſen ooc baren
Een Dochter / die van Vrancryk wert Coninginne.
Doe hy syn vyanden had verwonnen / t'symen onghewinne /
Wert hy van syn vyanden verslagen / als hy sliep met luste /
Te Hamert. Hy regeerde XIJ jaar met sinne /
En wert t'Egmont ghevoert te grave; Godt geef hem ruste.

FLORIS DE II. (by zommigen gerekent den elfden, die *Geertruid van Saxen*, *Robbert de Vries* en *Govert met den Bult* mede tellen, als *Melis Stoke*, enz.) anders de achtſte Grave van *Hollandt*, *Zeelandt*, enz. Heer van *Frieslandt*, bygenaamt de *Vette*, zoons zoon van Grave *Floris den I.* en zoon van *Diderik den IV.* quam na zyn Vaders doodt in de regeeringe in 't jaar 1091. Onaangezien hy 31 jaaren geheerſcht heeft, valt 'er weinig van hem te ſchryven, vermits hy een zeer vreedzaam Vorſt was, die zyne landen in ruſt en vrede tot zynen ſterfdag toe, zonder oorlog te voeren, bezeten heeft. De *Oude Kronyk van Egmont* noemt hem eenen uitnemenden deugdelyken Heer, die alle zyne Voorvaderen in rykdom en eere te boven ging. Maar de Monniken van dat Convent hadden reden om hem hoog op te zetten en te pryzen; dewyle hy de proven en kledingen der Broederen te *Egmont* in alles vermeerderde; daar by Godt geoffert heeft *vier Kappen*, een zeer koſtelyke *Caſuyffel*, eene zilververgulde *Kelk*, een *mark gout*, en eene *Bagge*, te leggen in de kiſt van *S. Albert*. Ook heeft hy eenen goeden naam, van aan den armen miltdadig geweeſt te zyn, nagelaaten. Hy was, zegt *J. de Beka*, fraai van lichaam, vreedzaam, mildt in het uitreiken van aalmoeſſen, yder vorderlyk, niemant ſchadelyk, in rykdom en deugden zyne Voorouders overtreffende.

M. Voſſii Jaarb. van H. Zeel. pag. 73. 75.

J. de Beka in Cunrad.

Deſe hiet Florens die Dette;
Mit groter eeren ende ſonder lette
So leede hi al te male ſyn leven
In eren / in feeſten / in gheven.
In rycheden ginc hi te voren
Hem allen / daer hi of was geboren.

Idem Voſſii Ann. pag. 53. O.H.Kr. fol. 259. Adrian. Barland. Petr. Eyndius enz. Idem Voſſ. p. 53. 54.

Dus zingt *Melis Stoke* van hem. Getrouw, beleeft, zonderling vroom en rechtvaerdig was hy: meer paſſende op de welvaart zyner onderdaanen, dan op eigen belang: hoog van ſtatuur; dik van lichaam, daarom de *Vette* gebynaamt. Alle zyne nabuuren, te vooren vyanden van zyn Graaflyk Huis, maakte hy zich tot vrienden. Die van *Utrecht* hebben ook geene moeite tegen hem gezocht; de *Vriezen* braken insgelyks den vrede niet, hoewel zy an-

M. Stoke Rymkr. fol. 41.

ders de heerschappy niet wel lyden konden. Men dient derhalven de jonger Schryvers te verwerpen, die onder 't bestier van dezen *Floris den II.* of den *Vetten*, stellen de slagen en nederlagen der *Vriezen*; dingen voorgevallen onder dien Grave *Floris*, die zoonszoon van dezen *Floris* was; in wiens tydt alleenlyk een eenige maal eene oorlogstoerustinge tegen den Grave van *Vlaanderen* ondernomen wierd, doch zonder tot daadelykheit te komen. Vermits 'er de *Hollandtsche Kronyk* van zwygt, zullen wy bybrengen wat 'er *Meijerus* in zyne *Vlaamsche Kronyk* van schryft „ De *Hollanders* en *Henegouwers* (zegt hy) hadden „ zamentlyk zich by Keizer *Henrik* gevoegt, om van den „ Grave van *Vlaanderen* het hunne weêr te krygen; te „ weeten de *Henegouwers*, oudt *Vlaanderen* en *Donay*; de „ *Hollanders* de *Zeeuwsche Eilanden*: doch vermits zy de „ dapperheit en voorzichtigheit van Grave *Robbert van* „ *Vlaanderen* zeer ontzagen, lietenze dezen voorgenomen „ oorlog steeken; en Keizer *Hendrik* keerde weêr naar „ huis, zonder door zynen togt iet aanmerkelyks, of „ loflyks verricht te hebben. Daar op volgde te *Mentz* „ meer een schyn- dan een waare Vrede: vermits „ de Keizer alles wat hem van *Robbert* (die allerwegen „ meester was) wierd gelaaten, voor geschonken most „ rekenen: waar uit dan te gelooven staat, dat niet alleen „ *Donay*, maar ook de *Zeeuwsche Eilanden*, aan die van „ *Vlaanderen* gebleven zyn. *J. de Beka* noemt *Floris den II.* eenen *Confrater* van d'*Utrechtse* Kerke: want het was in dien tydt eene gunste, en zelfs eene devotie, in de *Confraterniteiten*, of Broederschappen (gehouden voor *heilige Collegiën*) aangeschreven te worden; zoo dat groote Vorsten, *Keizers* en *Koningen*, het voor eene zonderlinge eere rekenden. Zyne Gemalinne was *Petronella*; wiens dochter zy geweest is staat niet zeker by de Schryvers; de meeste meenen dat zy eene zuster van *Lotharius*, Hertog van *Saxen*, tot *Roomsch Keizer* gekoren, geweest zoude zyn: de *Rymkronyk* schryft 'er aldus van

J. Dousa fil. in Chron. Holl. lib. 10. Jacobus Meyerus op 't jaar 1108. Beka in Addit. M. Heda A. Buchel.

M. Stoke Rymkr. fol. 41.

Te Wive nam Hi Pieternelle.
Te bliden synes Broden Geselle.
Des Hertogs Diederix Dochter van Sassen
Van Edelen conne wt gewassen.
Enen Broeder had si / hiet Lotharis /
Daer men wel of weet dat waer is /
Dat hi seder Roemsch Keizer was.

O. L. Kr. van Egmond. Ubbo Emm. Vliger. &c.

Dat getuigt ook de *Oude Latynsche Kronyk*, uit d'Abdy van *Egmond*, *Ubbo Emmius*, en meer anderen. *J. de Beka* noemt den Vader niet, maar stelt ook dat haar Broeder is geweest *Lotharius*; dien *Cuspinianus*, *Reusnerus*, &c. noemen den zoon van *Gebhard*, Grave van *Slippenburg*, Heer van *Arnspurg*, van hem gewonnen by *Hadewy*, Gravinne van *Norenberg*, dochter van *Cunrad*, Markgrave van *Brandenburg*. De zelfde *Cuspiniaan* schryft, dat deze Keizer *Lotharius* twee zusters had, van welke de eene, genaamt *Geertruid*, ten man bequam Grave *Floris van Hollandt*, en, na zynen doodt Grave *Robbert van Vlaanderen*, enz. De *Saxische Kronyk*, 1487. by *Pieter Scheffer* gedrukt, heeft deze woorden. „ Greve Robertus to Flaenderen / de se- „ vende van Carolus slegte / de Man Gertrudis / Herto- „ gen Diderikes dochter in Westerlandes / ein Grave to „ Arnsbarge / ende se was greeve Florenzen weduwen van „ Hollande / unde se was half suster Hertogen Luders / die „ hyr na Keiser ware / enz. Tusschen deeze beide Schryvers (de *Saxische Kronyk* en *J. Cuspinianus*) is een verschil, en in beide een misslag aangemerkt van *P. Scriverius*: d'een zegt dat *Geertruid* eene dochter was van *Gebhard*, Grave van *Slippenburg*; d'ander eene dochter van Hertog *Diderik* in *Westerlandt*. Beide dwalen ze hier in, dat ze *Geertruid*, in plaatze van *Petronella* stellen, niet onderscheidende dat *Geertruid* is geweest de Gemalinne van Grave *Floris den I.* en *Petronella*, *Lotharius* zuster, de Gemalinne van *Floris den II.* Maar onaangezien deze feil, kanmen uit hunne woorden genoeg afneemen, dat *Petronella* eene halve zuster van *Lotharius* geweest is; wel beide van eene Moeder, maar van eenen byzonderen Vader. Uit *Reusnerus* blykt ook klaar genoeg, dat *Petronella* uit het eerste bedde is geweest, doch van Grave *Diderik* van *Westerlandt*; en *Lotharius* uit het tweede bedde zyner Moeder met *Gebhard*. Deze feil der *Uitlandtsche* Schryveren, en die hen gevolgt hebben, komt daar van daan, dat ze Grave *Floris den I.* en Grave *Floris den II.* onder een verwarren. By deze *Petronella* won Grave *Floris de II.* Grave *Diderik* zynen nazaat; *Floris*, *de Zwarte* gebynaamt, Gouverneur van *Kennemerlandt*, of Grave van *Oost-Frieslandt*; Jonkheer *Simon*, en *Hadwy*, of *Hedwich*, eene bovenmaaten schoone Jongkvrouw, getrouwt aan Grave *Gerard van Gelder* en *Zutphen*, zoon van Grave *Otto van Nassauw*. Zynen sterfdag stelt de *Hollandtsche Kronyk* op 1123. den 6 nonas van Martius, *Veldenaar* 1124. *Melis Stoke* 1122. dat met de jaaren zyner regeeringe best overeen komt: want hy trad 'er in op 't jaar 1091. en heeft geregeert 31 jaaren, maakt 1122 het jaar van zyne doodt. Doch *Veldenaar* rekt zyne regeeringe twee jaaren langer, en stelt ze op 33 jaaren; zoo dat die dan op 't jaar 1124. mede wel uitkomt: doch in 't byschrift, onder 't afbeeldzel van dezen Grave, staat, dat hy maar 22 jaaren heeft geregeert, en in 't jaar M. CXXXII. t' *Egmond* begraaven is, dat niet anders schynt overeen te konnen worden gebragt, dan dat 'er in de Cyfergetallen eene dubbele feil zy begaan, en datmen in 't eerste voor XXII. moet stellen XXXII. en in 't laatste, voor M CXXXII. leezen M C XXII. dat dan omtrent met alles, een jaar of twee, wegens 't verschil der Schryveren, hier tusschen onbegrepen, net uitkomt. Het byschrift onder zyn beeltenis, in den niewen druk van *Melis Stoke* gestelt, laaten wy hier, als tot opheldering van 't bedryf en leven dezes Graven niet ondienstig, ook volgen; dus leestmen daar:

J. Cusp. Scriver. in d' O. Kr. van Holl. fol. 271. 272. Vliger. de Com. Holl. in Floris de II. Idem Scriver. Vliger. ibid.

O. H. Kr. fol. 271. M. Stoke Rymkr. fol. 41. Pontan. Gelderf. geschied.

Daer na wert Graef / Floris die Vette.
Ende hadde Keyser Lotharyns Suster van Romen
Ten Wyve. Hy regeerde Holland by wette.
En van synen Wyve zyn hem IV Vruchten ghecomen;
D'een hiet Diederyck / die t'synder vromen
Na syn Vader regierde / d'ander Floris die Swarte hiet /
Symon / en Haedwych / een Maecht sonder schromen.
Hy regeerde XXIJ Jaar / eer hy 't leven liet.
Hy wert t' Egmont begraven (alsoo men siet)
M. C. XXXIJ. schreef men in waren saken.
Na syn doot Petronelle syn Wyf haer wel beriet /
En heeft 't Cloester te Keynsburch doen maken.

By gelegentheit van deeze Gravinne *Petronella van Saxen*, nagelaate weduwe van *Florens den Vetten*, zullen wy van haar het geen de Heer *Alkemade*, in zynen druk van *Melis Stoke*, tot haaren lof heeft aangetekent, hier inlassen, en dan van haar op de letter P. by mangel van kennisse haarer byzondere verrichtingen, niet verder melden; *Melis Stoke* heeft alleen van haaren weduwlyken staat de volgende 5 verssen opgestelt:

Pieternelle gaf vele [a] haven /
Daer [b] voer die ziele van haren Man [c]
Ende si bleef houdende / voert an /
Dat Graefschap van Holland gemene
Met haren kinderen / die waren clene.

[a] goederen
[b] aan d'Abdye van Egmond.
[c] Florens de Vette.

Hier op tekent de gedachte Schryver aan: „ De beste on- „ zer Jaarboekschryveren spreeken met ongemeenen lof „ van de manmoedigheit, wysheit, en regeerkunde dezer „ wakkere Vrouwe, en met verwonderinge van de groo- „ te verrichtingen, die zy, terwyl ze 't roer van de *Holl- „ landtse* Regeeringe, wegens haaren onmondigen Zoon, „ den jongen Graaf *Diederik*, in handen had, uitvoerde. „ 't Is derhalven onbedenkelyk, dat de Voorouders haar „ niet mede onder 't getal der *Hollandtse* Graven en Gra- „ vinnen gerekent en getelt hebben. Dit is de reden dat „ de Heer *Petrus Schryver*, in zyne geleerde Aanteike- „ ningen op de *Goudse Kronyk*, haarer zeer loffelyk ge- „ denkt, en haar eene Manmoedige Vrouwe noemt; ver- „ halende voorts dat zy, by goedvinden van de *Staten*, na „ haar Gemaals doodt, zichzelven de Heerschappye des „ Landts, en de Voogdye over haare Kinderen onder- „ wondt, en een tyd lang loffelyk beregte: Van welke „ (zegt hy) dit in 't voorbygaan zy gezegt, dat het won- „ der is, waarom zy by onze Schryvers uit het getal der „ Graven van *Hollandt*, of der Gebiedende Vrouwen, ge- „ sloten wordt, onder welke men de plaatze inruimt aan „ Vrouwe *Geertruid*, die nochtans mogelyk minder tydt „ en vlyt aan de handthavinge der Heerschappye besteedt „ heeft, enz.

By *Jan Veldenaar* vindtmen op de CCLXXXV II bladzyde het volgende van dezen Grave *Floris den II.* en zyne Gemalinne *Petronella* aangetekent, dat wy, als van luttel beslags, van woordt tot woordt, met zyne eige taale, hier laaten volgen: dus gedenkt die oude Schryver dit paar doorluchtige Personaadjen:

Florens die anderde also ghenoemt greue Dircks soen was die vijf greue van hollant ende van zeelant heer van vriesland xxxiij jaer lanck. Hi nam een wijff hiet petronilla ende was des keysers Lotharius suster daer hi bi wan drie sonen ende een dochter Die eerste soen hiet Dirck ende was greue na den vader Die ander soen hiet Florens Ende die derde soen hiet Symeon Ende die dochter hiet Hadewijck ende was een schoon joffer Dese greue was gheheten Florens die vette / ende was alte schoon van liue. vreedsam van herten. milde van aelmissen te gheuen Ende hi had meer duechden ende zeechheyden dan enich van sinen voeruaders.

Int jaer M C xxiij starff dese edel vorst greue Florens op die vi nonas van meert ende wert begrauen mit groter wtuaert bi syn ouders tot Egmont int cloester Ende Petronilla die greuinne gaff veel aelmissen voer hoer manss ziel ende si dede veel goets ende veel sundieren ende tymmeren aen dat cloester van repnsborch Ende si starff op die x kalendas van junius ende wert tot repnsborch begrauen int cloester.

FLORIS DE III. de tiende, of dertiende ('t laatste als men *Geertruid*, *Robbert*, en *Govert* met den bult mede telt) Grave van *Hollandt*, *Zeelandt*, Heer van *Vrieslandt*, was zoon van Grave *Diderik den VI.* zoons zoon van Grave *Floris den II.* gebynaamt den *Vetten*. Hy tradt in de regeeringe in 't jaar

FLORIS de III.

't jaar 1157. Was een hoogmoedig Heer, heeft een tamelyk langdurig bezit gehadt; was in den aanvang wat ongelukkig in zynen oorlog tegen de *Vlamingen*, maar tegen de *Gelderſchen* voorſpoedig: die, door hulp van *Diderik*, Heer van *Batenburg*, de Stadt *Utrecht* door liſt, en zonder den Biſſchop den oorlog aan te kondigen, in hun gewelt hadden gekregen. Van den *Vlaamſchen* oorlog geeft *J. Meyer* dit bericht. „ In 't jaar dat *Diderik*, Grave „ van *Vlaanderen*, zich in *Syriën* bevondt, begon de twee„ dracht met de *Hollanders* (toen vyanden der *Vlamingen*, „ wegens de *Zeeuwſche* Eilanden) weêr op niews. Ee„ nige ſtellen'er de oorzaak van, dat Grave *Floris de III.* „ zoon van *Diderik den VI.* van Keizer *Frederik* ontfangen „ hebbende het beneficie van eenen tol te *Geervliet*, onder „ dien dekmantel, de *Vlaamſche* kooplieden zeer grooten „ overlaſt deede, hen veel meer, dan zy gewoon waren te „ geeven, afperſſende. *Philips*, Grave van *Vlaanderen*, na „ de doodt van *Diderik van Elſas*, die in zyne bloeijende „ jeugt was, en een ſoldaaten hart in 't lyf hadde, wierd „ daar door zoodanig verbittert, dat hy voornam de *Hollan*„ *ders*, te water en te lande, te beoorlogen. Eene wel toe„ geruſte vloot zondt hy tegen Grave *Floris* uit ter zee, en „ viel met zyn Leger in het landt van *Waas*, dat de *Hollan*„ *ders* toen bezaten: hy verjoeg *Dirk van Beveren*, ver„ brandde het Kaſteel *Beveren*, en keerde met eenen goeden „ buit, en eene meenigte gevangenen, weder naar huis: daar „ op wierd de Vrede tuſſchen *Philips* en *Floris* gemaakt. „ En wederom: „ Grave *Philips* trok met zynen broeder, en „ *Godevaart*, Grave van *Leuven*, met eene Vloot wel toege„ ruſte ſchepen tegen Grave *Floris van Hollandt*, die ter dier „ tydt de *Vlamingen*, te water en te lande, overlaſt deede: „ Deze togt gelukte dien van *Vlaanderen* zeer wel; want „ *Floris*, die zulk eene meenigte van ſoldaaten en zeevolk „ by een gebragt hadde, dat hy meeſter van de zee ſcheen te „ zyn, wierd van d'anderen zoodanig bezet, dat hy, geen „ hoop hebbende van tegenſtant te konnen bieden, byna „ zonder ſlag of ſtoot, zich met de zynen aan Grave *Philips* „ en den zynen moſt overgeeven: dus ſchryft de *Vlaamſche* *Meyerus*. Maar *Voſſius* ſpreekt op het jaar 1157 aldus: *Floris* heeft terſtont het Eilandt *Walcheren* weêr geëiſcht, niet zoo zeer op hoope van iets te zullen opdoen, als wel op dat hy, by weigeringe, oorzaak zou hebben om te oorlogen: (*Voſſius* heeft dit uit eenen onbekenden Schryver.) Hy gaat dan voort; gelyk ik (zegt hy) deezen ſchryver geerne wil toevallen, zoo houde ik ook, aan de andere zyde, datmen de geloofwaerdigheit van *Meyerus* niet behoort in twyfel te trekken: want het kan wel zyn dat Grave *Floris*, door gramſchap, de *Vlaamſche* kooplieden meer dan hy behoorde afnam. Hier hebben wy tweederlei oorzaaken van deezen oorlog; het wedereiſchen van 't Eilandt *Walcheren*, en het verzwaaren van den tol van *Geervliet*, op de *Vlaamſche* kooplieden. Het een en het ander kan wel t'zamen gaan: maar de oorzaak waarom Grave *Floris* daar toe quam, ſtelt die onbekende Schryver deze te zyn geweeſt; Dat beide, Grave *Philips* en Grave *Floris*, ten huwelyk verzochten Vrouwe *Elizabeth*, Erfdochter van *Rudolf*, Grave van *Vermandois*; vermits nu *Philips* haar kreeg, was *Floris* t'onvreden; waar op dan (naar vermoeden) 't verzwaaren van den Tol gevolgt is. Als *Philips* (gaat *Voſſius* voort) met zekerheit vernam, dat de verſtoorde Grave *Floris* zich ten oorlog bereidde, was hy in de voorbaat; houdende voor dwaasheit, zoo lange te wachten dat de vyandt eerſt toetaſte. Het landt van *Waas* nam hy in; 't Kaſteel *Beveren* bemagtigde hy, deszelfs Heer *Diderik* daar uit dryvende; ruſtte eene magtige Vloot ſchepen toe, om de *Hollanders* te water en te lande vyandtlyk te plaagen: doch dit zyn voornemen viel vruchteloos uit, door de voorzichtigheit van Grave *Floris*. In het naaſte jaar, en de daar aan volgende jaaren, wierd niets voorgenomen, vermits andere zaaken hem weêrhielden. Maar 1165 hervatte hy den oorlog tegen den *Vlaming*. Grave *Floris* nam 10000 mannen aan, en verzocht van zyne Bondtgenooten, de Graven van *Gelder* en *Kleef*, hem met noch 6000 mannen te willen byſpringen, die daar terſtont gereed toe waren. Deeze t'zamengevoegde magt quam in het landt van *Aalſt*; en daar alles te vuur en zwaardt vernielt hebbende, belegerden en beſtormden zy de ſterke Schans *Armeſtein*, dat een hard beetjen viel. Grave *Philips van Vlaanderen*, deze tydinge bekomen hebbende, trok, nevens zynen broeder, den Grave *Mattheus van Bologniën*, en Heer *Hugo van Toraſtein* tot zich; wierd, daarenboven, door den Grave van *Leuven* verſterkt, en toog dus op met een leger van 47000 uitgelezene ſoldaaten. Voor dat groot getal wierden de Graven van *Gelder* en *Kleef* verſchrikt: de onvertzaagde *Floris* boezemde den zynen den moedt in, en voerdeze aan tot den ſtrydt. De *Gelderſchen* en *Kleefſchen* namen terſtont de vlucht; de *Hollanders* toonden meer dapperheit, noch grooter Grave *Floris*: zes uuren duurde 't gevecht, wederzyds twyfelachtig; eindelyk evenwel moſt de kloekmoedigheit voor de meenigte wyken. Veele der *Hollandtſchen* waren alreeds geſneuvelt, noch meer gingen'er door.

M. Voſſii Annales Holl. pag. 87. *J. de Beka. Vliger. J. Meijerus Annal. Flandr. lib. 5.* *Idem Meyer. ibid.* *M. Voſſii Jaarb. van Holl. pag. 87.* *Idem Voſſii ibid.*

De Grave hield heltdadig ſtant, alleenlyk 6000. die hem niet verlaaten wilden, by zich hebbende: deeze eindelyk meeſt verſlagen, d'overigen, en zelf ook Grave *Floris*, zeer gewondt en ganſch afgemat, moſten zich gevangen geeven. Van de *Hollandtſche* bleeven 'er 7000 op de plaats doodt, en 1000 gaven zich in handen der *Vlamingen* gevangen. De Graaf wierd naar *Brugge* gevoert, en vlytig in het Klooſter van *S. Donatiaan* bewaart. D'Aartsbiſſchop van *Keulen*, de Biſſchop van *Luyk*, en meer andere voornaame Edelen, werkten den Vrede tuſſchen deeze twee Graven van *Vlaanderen* en *Hollandt* uit; onder beding: dat *Philips* ten eeuwigen dage het landt van *Waas* bezitten; en Grave *Floris* het Eilandt *Walcheren* weêr ontfangen, en ten eeuwigen dage behouden zoude. Daar op keerde *Floris* naar *Hollandt*, en hy wierd in *Walcheren* gehuldigt. Van den oorlog door Grave *Floris* tegen de *Gelderſchen*, ter hulpe van den Biſſchop van *Utrecht*, gevoert; zie op GODEVAART VAN RHENEN. Gedurende de gevangeniſſe van Grave *Floris* te *Brugge*, vielen de *Weſtvriezen* in *Hollandt*, vernielden alles daar zy byquamen, maar wierden'er haaſt weêr uitgedreven. Het ſlaaken van den Grave was onder zeer zwaare voorwaarden geſchiedt, waar van'er eenige voor zulk eenen Vorſt ſmadelyk waren: weshalven hy, zich weêr in vryheit bevindende, die niet wilde voldoen; onder voorwendinge dat de *Staten des Landts*, zonder wier toeſtemminge hy het verdrag hadde aangegaan, geenzins daar inne wilden bewilligen. Vermits hy op de *Vriezen*, wegens hunnen inval in *Hollandt*, zeer vertoornt was, trok hy met een ſterk leger in het jaar 1167. 't einde des jaars, naar *Schoorel*, om daar met d'afgezondene *Staten* te beraadſlaan, hoe men den oorlog beſt voeren zoude. Ondertuſſchen verbrandden eenigen van zyn volk, buiten zynen laſt, het Dorp *Schagen*. Hevig verbitterde dat de *Vriezen*, die zich in eene hinderlaage leiden, en de wederkeerenden met hunnen roof byna alle dootſloegen, en onder hen zoo veele *Hollandtſche* Edelen, dat'er zelden in een grooten ſlag meer geſneuvelt waren: *Floris* begaf zich daar op ter rugge; en, indien de *Vriezen* hunne zege hadden weeten te gebruiken in het vervolgen, veellicht hadden zy 't geheele leger van Grave *Floris* konnen matzen. Naderhant evenwel bragt hy de *Vriezen* tot aan 't *Vlie* onder zyn gewelt. Omtrent het jaar 1184. maakte hy zich veerdig om naar 't *H. Landt* te gaan, 't zy uit devotie, 't zy om daar het graf van zyne moeder te bezoeken: want gemelde zyne moeder *Sophia* had, na de doodt van haaren man, Grave *Diderik den VI.* en uit liefde t'hemwaarts, verſcheide pelgrimagiën voor de zaligheit zyner ziele gedaan; zelfs driemaal naar *Jeruſalem*, daar zy in haare laatſte bedevaart ſtorf en begraaven wierd. Van zyne *Jeruſalemſche* reis t'huis gekomen, holp hy zynen Broeder *Balduwyn*, Biſſchop van *Utrecht*, tegen de *Gelderſchen*, en bedorf *Gelderlandt* niet weinig: maar, door 's Keizers toedoen, wierd de vrede gemaakt; zynen laatſten togt deed hy naar *Paleſtyn* tegen de *Saraceenen*, in de Kruisvaart van Keizer *Frederik*, in het jaar 1189. waar toe zich ook de Graven *Philips van Vlaanderen*, en *Otto van Gelder* aangeboden hadden; doch met ſlecht geluk; alhoewel het begin wat groots ſcheen te belooven, vermits de ongeloovigen in het eerſt geſlagen wierden: maar Keizer *Frederik* verdronk. Haaſt daar na wierd ook Grave *Floris*, in 't jaar 1190. ziek, en ſtorf. Hy wierd te *Antiochiën* begraaven, na eene regeeringe van 33 jaaren, zegt *M. Stoke*, (*Veldenaar* ſtelt maar XXVII. en het byſchrift van zyn beeltenis ſlechts XXV jaaren.) Zyne Gemalinne was *Ada*, zuſter van *Marcolanus*, Koningk van *Schotlandt*. Hy had by haar vier zoons en vier dochters gewonnen; namelyk *Diderik den VII. Willem*, *Floris*, *Robbert*. *Melis Stoke*, in zyne *Rymkronyk*, gewaagt alleen van twee zoonen; *Diderik* en *Willem*. De naamen der dochteren zyn *Beatrix*, *Eliſabeth*, *Alyt*, en *Margaretha*. De *Hollandtſche Kronyk* zegt, dat de jongſte zoon, *Robbert*, Stadthouder van *Kennemerlandt* is geweeſt; *Floris* Domprooſt *t'Utrecht*: *Willem* was Grave van *Ooſtervant*, en wierd, na de doodt van zynen broeder, Grave van *Hollandt*. De jongſte dochter wierd gemalinne van den Grave van *Kleef*.

Idem Voſſius. *Meyer.* *O.H.Kr. fol. 283.* *Voſſii p. 92. 93.* *Vliger. de Com. Holl. in Flor. III.* *Voſſius pag. 94.* *Vliger. in Theod. VI.* *Voſſius pag. 86.* *M. Stoke Rymkr. fol 58.* *Voſſii p. 99. & ſeq.* *O.H.Kr. fol. 28.* *O.H.Kr. fol. 282.* *Scriv. in d'O. H. Kronyk fol. 286.* *M. Stoke Rymkr. f. 58.*

Het byſchrift onder het afbeeldzel van *Floris den III.* Grave van *Hollandt*, by *Melis Stoke* te vinden, zetten wy hier ook by zyne print, als dat zommige zaaken ter opheldering van zyne levensſchetze vervat: dus vinden wy het ter aangeweze plaatze opgeſtelt:

Floris de derde wert na den Vader gecoren.
Ada 's Comyncx Dochter van Schotlant was zyn vrouwe /
Van wien hem drie Sonen wozden geboren /
d' Eerſte hiet Diederyck / d'ander Willem (ſoo ik ſchouwe)
De derde Floris. Als dees Heere ghetrouwe
Tegen die Vriesen en Vlamingen vele ſtryden
Had gehadt / tooch hy (na mynnen onthouwe)
Met veel Heerſten Heeren (ſonder verryden)
Om 't Heilige Lant te winnen / daer hy te dien tyden
Starf / en wert in Antiochyen begraven doe
In Sinte Pieters Kercke / na claer belyden.
Hy regeerde XXV jaer / ſoo ik bevzoe.

FLO-

FLORIS DE IV. Zoon van *Willem den I.* is Grave van *Hollandt*, *Zeelandt*, enz. in het jaar 1223 geworden. Hy had den naam van eenen dapperen Heldt, en braven Tournoijer. Zyn eerste oorlog was tegen den Bisschop van *Utrecht* en de *Stichtsen*, ter hulpe van *Gelderlandt*. De Grave van *Gelder* had de kooplieden, die onder des Bisschops gebiedt stonden, aangehouden te *Lobeke*, ter oorzaake dat de *Gelderschen*, woonende in *Zallandt*, onmaatig met schattingen bezwaart wierden, door de Amptlieden van den Bisschop in *Overyssel* aangestelt. De *Zallanders* hielden 't met die van *Gelder*, oordeelende dat den *Gelderschen* ongelyk geschiedde. De Bisschop, daar door gaande gemaakt, trok spoedig op met den Bisschop van *Munster*, en zynen broeder *Herman*. Voor eerst maakte hy zich meester van de *Veluwe*, met groote verwoestingen. Grave *Otto van Gelder* trok hen te gemoet, en, niet verre van *Arkela*, quam het tot een hooftreffen, daar in *Otto* de nederlaage had, ook verloor hy daar door veele vestingen: herstelde zich evenwel; nam den Hertog van *Limburg* ter hulpe, en begaf zich, kort na den voorigen slag, weêr te velde, maar dorst geen niew gevecht waagen, als genoeg oordeelende dat hy des Bisschops verderen voortgang belette: maar vermits die noch al doordrong, zond hy Gezanten aan zynen neef Grave *Floris*, die, zyn volk ingescheept hebbende, de *Lek* af quam dryven, of opvaaren, die ook eenen inval in het *Sticht van Utrecht* deede. Hy nam het Slot te *Geyn* in, en verbrandde het Slot *Boekhorst*. De Bisschop, te zwak, ontbiedt zynen broeder den Bisschop van *Bremen*, en trok tegen Grave *Floris* aan. Mogelyk zou 'er een bloedige strydt voorgevallen zyn, maar door tusschenspraak van den Bisschop van *Portua*, Pauselyken Legaat, wierd op deze voorwaarde Vrede gemaakt: De Bisschop zou *Zallant* hebben, daar tegen den Grave van *Gelder* overgeeven het gansche Landt en Slot van *Clistra* en *S. Odiliënberg*, voor 't recht dat *Gelder* op *Zallandt* meende te hebben. Voorts zou hy, voor d'onkosten in dezen oorlog gevallen, aan Grave *Floris* van *Hollandt* betaalen 800 mark. Dit is kort na 't jaar 1223 voorgevallen, onder Bisschop *Otto van der Lippe*, en *Gerard van Nassau*, Grave van *Gelder* en *Zutphen*, volgens *J. Pontanus*; maar de *Hollandtsche Kronyk* noemt *Otto* Grave van *Gelder*, enz.

M. Vossii Ann. Latini lib. 3. pag. 112. ad annum 1222. &c. O.H.Kr. fol. 306. Th. Vlig. de Com. Holl. in Flor. IV. Pontan. Geldersf. geschied. 2 deel, fol. 89. N. Borremans in Vossii Jaarb. pag. 175. J. de Beka in Ott. II.

Ter zelver tydt wierd ook bygelegt het verschil tusschen dezen Bisschop *Otto van der Lippe* en Grave *Floris den IV.* wegens het stoppen van den Dam by *Zwadenburg*, daar de volgende acte van gemaakt wierd. „ *Conradus*, door Godts barmhertigheit, *Bisschop* van *Porto*, en *Kardinaal* van *S. Rufina*, Legaat van den Apostolischen stoel, allen Christen menschen zaligheit in den Heere. Als 'er disputt was tusschen den Bisschop van *Utrecht* en den Graaf van *Hollandt*, over 't Graafschap van *Frieslandt*, en over de stoppinge van den Dam by *Swadenburg*, als ook over de verwisselinge van eenige dienaaren van den *Bisschop* en den *Grave*, welke dingen alle publykelyk gedetermineert geweest zyn tusschen zal: ged: *Theodoricus*, Bisschop van *Utrecht*, en *Willem*, Vader van den voorzeiden *Grave*: zoo is 'er in onse tegenwoordigheit, met haar beider toestemminge, en met raadt van de voornaamste der *Utrechtsche* Kerke, en van beiderzyds Officieren, dusdanig een akkoort getroffen: dat 'er zeven sluizen gestelt worden ter plaatze diemen *Wendeldyk* noemt; waar van de *Graaf* zegt, dat 'er de *Bischop* vier moet stellen, en de *Bisschop* daar tegen, dat hy 'er niet meer dan drie stellen moet. Hier over is dus besloten: By aldien vier mannen van den *Grave*, *Willem van Teylingen*, *Willem van Egmondt*, *Huig van Naeldwyk*, *Jakob* Burggraaf van *Leiden*, by eede van een ieder der zelver willen verklaaren, dat voor ons en den Aartsbisschop van *Keulen*, zal: ged: te *Duisburch* uitgesproken is geweest, dat de *Graaf* drie sluyzen sou moeten stellen, en de *Bisschop* vier, soo salmen sulx van weêrzyden vast, onverbreekelyk, en onveranderlyk aanneemen en nakomen: Maar indien die vier voorseide mannen, van des *Graven* zyde, zoodanigen eedt niet en willen stellen aan vier Raden van des *Bisschops* zyde, die doemaals, als deze saek te *Duysburg* voor ons en voor den *Aartsbisschop* der voorgemelde kerke heeft gedient, present waren, te weeten *Wouter Proost van S. Pieter*, *Goofwyn Proost van S. Jan*, *Giselbert van Amstel*, en *Arnout van Loef*, dat dan een der selver sweere, hoe se dan getermineert is geweest; en zal ten weêrsyden onverbrekelyk onderhouden worden. Actum t'*Utrecht* in 't *Bisschops* Hof, præsent den eerwaerdigen Domdeeken, *Wouter Proost van S. Pieter*. *B. Proost* . . . . *W. van S. Salvator*, *G. van S. Jan*, *A.* S. Mariën Deken, *T. C. Graaf van Goor*, *Boudewyn* Graaf van *Benthem*, *Willem van Bronchorst*, *Henrik van den Berge*, *Frederick van Reden*, *Gerard van Rochem*, *Alard van Burgh*, *Diderik van Valkenberg*, *Alfer van Yſſelmonde*, *Giselbert van Amstelle*, *Gerrit van Dolre*, *Arnout van Loef*, *Diederik van Wassenaar*, en *Philips* zynen broeder, *Otto Spysdrager van Zeelandt*, *Diederik van Raaphorst*, *Boudewyn van Rodenburg*, en *Giselbert de Swarte*, in 't jaar onzes Heeren 1225. den 7 Kalendas Februarii. Na het afdoen dezer twisten, heeft Grave *Floris* den *Utrechtschen* Bisschop geholpen tegen den wederspannigen *Rudolph*, Kastleyn van *Koeverden*: maar alzoo in deeze onderneeminge de *Bisschop* zeer elendig om het leven quam, wist Grave *Floris* het zoo te maaken, daar hy zelf om t'*Utrecht* reisde, dat zyn neef *Willibrand* (Bisschop van *Paderborn*) tot Bisschop t'*Utrecht* verkoren wierd, in het jaar 1226. In het jaar 1233. wierd, door zyn aandryven, van Paus *Gregorius den IX.* eenen grooten hoop krygsvolk by een gebragt, ter verdelginge van de *Stadingers*, behoorende onder het Sticht *Bremen*, en *Ketters* genaamt. De voornaamste Hoofden van dien togt waaren *Henrik*, zoon van den Hertog van *Brabandt*, hem was 't beleidt van alles toevertrouwt; en nevens hem Grave *Floris van Hollandt*, met Grave *Diderik van Kleef*, *Barthout van Mechelen*: uit de *Vlamingen*, *Robbert van Bethunes*, met zynen broeder *Willem*, *Arnoud van Oudenaarden*, *Dirk van Beveringen*, enz. Men zegt dat de *Hollanders* 300 schepen tot den oorlog, tegen zoo gansch weinig volk, doch die ontoegangkelyke moerassen bewoonden, gezonden zouden hebben, dat ze over 't moeras bruggen deeden leggen, enz. De *Stadingers*, onder d'aanvoeringe van *Boler van Bardeflet*, *Tanno van Hunddrop*, en *Teduarus van Dyk*, trokken edelmoedig op hen aan, doch wierden, na eenen dapperen tegenstant, van achteren ook door die van *Kleef* besprongen, en eindelyk geslagen; zoo dat 900 der hunnen doodt bleven; dus reekent *Petrus Diveus*; de *Hollandtsche* Kronyk vergroot het getal op 4000. de overige vloden in bosschen en moerassen: zy wierden echter, door aanhitzinge der Roomsch-Catholyken, op de vreeslykste wyzen voort uitgerooit. Deze *Stadingers*, of *Stedingers*, woonden niet verre van *Hamburg*, of recht over *Verden*, aan de Westzyde van de *Weser*, landtwaarts in: Eerst haddenze oorlog gevoert met die van *Bremen*; in het jaar 1230. trok de Bisschop van *Bremen* tegens hen op, met een groot heir: maar, ter eerster aankomste, wierd zyn broeder Heer *Herman van der Lip* verslagen, dat zulken verbaastheit onder de *Bremers* veroorzaakte, dat ze niet meer dorsten aanvallen; en zulk eene verbitteringe in den Bisschop, dat hy over hen hevig aan den Paus klaagde; scholdt hen voor verachters der Christelyke kerke, en vyanden der Geestelykheit; dat zy die streng en wreedelyk vervolgden, enz. Wat Religie deze *Stadingers* eigentlyk gehadt hebben, kan men niet recht weeten, vermits de geenen, die 'er in dien tydt van geschreven hebben, hunne gezwoorene vyanden waren: ook is het buiten 't bestek van onze zeven Provintiën. Evenwel kan de weetgierige lezer daar van iets vinden by *Schotanus*, en anderen, als ook waar uit d'eerste oproer, enz. ontstaan zoude zyn. Na dat Grave *Floris*, van den togt tegen de *Stadingers*, weder in *Hollandt* gekomen was, leefde hy niet lang daar na. Hy liet zich veel vinden in Wapenhandelingen en Steekspelen, ook in vreemde landen daar hy uitsteekende eer behaalde. De Gravin van *Clermont*, dikmaals van deezen Grave *Floris* met grooten lof hebbende hooren spreeken, overleî gestadig by zich zelve, hoe zy hem doch zou mogen komen te zien, en zulken heldt in haar gezelschap krygen. Om haaren oogenlust te mogen genieten, badt zy haaren man een open hof te willen doen uitroepen, daar hy zelf als een oudt Ridder tegenwoordig zou en most zyn; zich verzekerende dat de Grave van *Hollandt* niet nalaaten zou daar te verschynen, om eere te behaalen. Het Tournoyspel wordt uitgeroepen en aangeschreven (niet te *Clermont*, noch te *Noyon*, als eenige willen) maar te *Corbey*, volgens *Heda* en *Melis Stoke*, die kort na deezen tydt geleeft heeft, en aldus rymt,

Pontan. Gelders. geschied. 2 deel, fol. 89. O.H.Kr. fol. 306. Zie de volle acte aleens luidende by P. Scriver. pag. 189. en 190.

M. Vossii Jaarb. pag. 136. W. Heda. J. Beka. O.H.Kr.

J. Meijer. l. 8. P. Diværes Brab. l. 10. O.H.Kr. fol. 304. Alb. Stadens. in Chr. ad anno 1234. Ubbo Emmius lib. 10. Schotan. Brauw.

Schotan. Fr. Kr. fol. 125. Alb. St. M. Vossii Jaarb. pag. 138. 139. Pontan. Gelders. geschied. 2 deel fol. 93.

> Grave Florens bleef in enen Tornoy
> Te Corbi (dat was [a] vernoy)

[a] verdrietig, beklaaglyk.

M. Stoke Rymkr. fol. 79.

De *Hollandtsche* Vorst verzuimde niet op dit Ridderspel te verschynen, by zich hebbende Grave *Diderik van Kleef*. Hy wierd van de *Duitsche* Ridders tot hun Hooft verkoren. De Heer van *Nielle* was het van de *Fransche* Ridderschap. Grave *Floris*, in zulk eenen handel wel geoeffent, wilde alhier zynen verkregen lof en roem niet verliezen, wierp verscheide *Fransche* Ridders in 't zandt. De Grave van *Clermont*, alhoewel oudt van jaaren, ging zich echter wapenen, nam aanstonts de *Fransche* Ridders aan zyne zyde, omringde met hen en den Heer van *Nielle* den Grave *Floris*, en sloegen hem trouwloosly doodt, den 14 kalende van Augustus 1235. of 1234. Maar Grave *Diederik van Kleef* schoot daar op straks met zyne *Duitsche* Ridders toe, om de doodt van zynen neeve den Grave van *Hollandt* te wreeken, bragt den Grave van *Clermont* om 't leven, en verjoeg den Heer van *Nielle*. Men zegt dat *Clermont* den Grave dus verraderlyk uit enkele jalousy om het leven bragt; dat bevestigt wordt door d'overoude rymen, gemaakt, zoo 't schynt, kort na het verraderlyk voorval, doch te lang om hier in te lassen, en te vinden by anderen. *Barlandus* spreekt 'er dus van. *Floris*, tot den Tournoy gekomen, klom de Gravin van *Clermont* met groote blydschap tot boven in haar huis, opdat zy uit de hoogste ven-

Heda in Ott. III. Alb. St. in Chr. ad anno 1234. Beka in Ott. III. M. Stoke Rymkr. fol. 79. O.H.Kr. fol. 309. Vossii Jaarb. pag. 140. Brauw. in Chron. Scriv. &c.

FLORIS de IV.

FLORIS de V.

venſters hem dies te beter zou mogen zien tournoijen: vermits zy nu zyne dapperheit dikmaals zeer hoog roemde, begon haar man te vermoeden, dat hem een Minnaar van zyne Vrouwe voor de oogen was gebragt; deshalven nam hy heimelyk eenige gewapenden by zich, gingk naar de Tournoyplaats, en vermoordde den onſchuldigen Grave *Floris*, die nergens af wiſt. Zyn lyk wierd te *Rhynsburg* gebragt, en treffelyk van de *Duitſche* Heeren begraaven. Hy ſtorf in zyne bloeijende jeught, na dat hy twaalf of 11 jaaren over *Hollandt* geregeert hadde. Zyne Gemalinne was Vrouwe *Mathildis*, dochter van *Henrik*, Hertog van *Brabandt*, daar hy *Willem den II.* by won, na hem Grave van *Hollandt*, en geworden Roomſch Koning; *Floris*, en *Adelheid*, door huwelyk Gravinne van *Henegouwen*, en *Margareta*, Gemalinne van den Grave van *Henneberg*, van welke men voorgeeft dat zy t'eener dragt zoo veele kinderen zou gebaart hebben als'er dagen in 't jaar zyn. De Steden *Leiden* en *Haarlem* twiſten'er om, in welke van beide de Grave en Koning, of Keizer *Willem* ter wereldt gekomen zy; maar *Leiden* heeft de meeſte ſtemmen. Wy hebben boven gezegt, dat het Tournoyſpel wierd gehouden te *Corby*; hier door moet men verſtaan *Corby* in *Picardijen*, omtrent vier mylen van *Amiens*, aan de rivier de *Somme*; geen *Corbeil* in het Zuiderdeel van *l'Iſle de France*; veel min *Corvei*, een Steedtjen en Abdy in *Duitſchlandt*, op de grenzen van 't Bisdom *Paderborn*, en 't Hertogdom van *Brunswyk*, aan de *Wezer*.

Boxhorn Zeel. Kr. Alkem. in de Rymkr. Adr. Barland. J. de Beka. M. Stoke Rymkr.

O.H.Kr. fol. 304. Voſſii Jaarb. pag. 137.

Het byſchrift onder de printverbeelding van Grave *Floris den IV.* (die wy hier ook nevens d'andere voor 't ooge brengen) vindmen in *Melis Stoke* dezer voegen, tot 's Graven lof, in out rym opgeſtelt.

Dit 's Floris die vierde / en nam 's Hertoghen van Brabant
Syn Dochter / die Machtelt hiet / te Wyve / dat 's waer:
An wien hy wan Conynck Willem / en Floris vroom ter hant
Alit Gravinne van Henegouwen eerbaer /
En Margriet van Henneberg / Gravinne daer naer.
Na dat hy veel ſtrijden gevoert had / wert hy verſlagen
Van den Grave van Cleermont verradelijk ('t is claer)
Te Courby in een Tournoyſpel / hoort my gewaghen.
Hy wert begraven met grooter clagen
Te Reynsburch by synnen Vader; na myn verſtant
Schreef men M. CC. XXXXIIII in die daghen.
XII Jaer regeerde hy 't Graefſchap van Hollant.

FLORIS DE V. Grave van *Hollandt*, *Zeelandt*, en *Vrieslandt*: zoon en navolger van Grave *Willem den II.* *Roomſch* Koning, of Keizer. Hy quam in het jaar 1255 aan de regeeringe, die hy tot het jaar 1296 gevoert heeft: was noch maar een kindt van een half jaar, zeit *Veldenaar*, in den tydt dat zyn Vader van de *Vriezen* verſlagen wierd. Daarom ſtont hy ook onder de Voogdije van zynen Oom, zyn vaders broeder, *Floris*, zoon van *Floris den IV.* Tuſſchen zynen Vader, Grave en Koning *Willem* aan d'eene, en *Margareta van Vlaanderen* aan d'andere zyde, was een harden oorlog gevoert; maar de Voogt en Oom *Floris* maakte vrede met haar, vermits zy die ernſtig zocht, om hare gevangene zoonen *Jan* en *Gwye* los te mogen krygen; daar zy een groot rantſoen voor opbrengen moſt. Daarenboven wierd bedongen dat *Floris*, Voogdt van Grave *Floris den V.* en Bewindtsman over *Hollandt*, of, by gebreke van dien, de jonge Grave *Floris* zelf, ten huwelyk zou neemen *Beatrix*, dochter van Grave *Guido*: en door deze echtverbinteniſſe van de Gravinne van *Vlaanderen*, geheel *Zeelandt* tot een Leen ontfangen. Of indien noch de een, noch de andere *Floris* de gemelde *Beatrix* trouwde, zou een der zoonen van *Guido* ter Gemalinne neemen *Machtild*, dochter van Grave en Koning *Willem*, zuſter van Grave *Floris*, met *Zeelandt* op de gezegde wyze mede aan te neemen. Ook wierd toen van de *Hollanders* mede goetgekeurt de Vrede van het jaar 1167. zoo veel de *Zeeuwſche* tollen betrof, mitsgaders de vrydom der *Vlaamſche* kooplieden. Den gebannenen uit *Vlaanderen* en *Henegouwen* wierd de toevlucht naar *Hollandt* ontzegt; gelyk ook den *Hollandtſchen* gebannenen geen verblyf in *Vlaanderen*, noch *Henegouwen* vergunt zou mogen worden. Volgens dit Vredes-verdrag, nam Grave *Floris de V.* naderhant *Beatrix* ter Gemalinne: en dezer wyze heeft hy eerſt (zegt *J. Meijerus*) den tytel van Grave van *Zeelandt* gevoert, dat hy met alle de Eilanden bezeten heeft. Doch de *Hollanders* beſchuldigen hem van onwaarheit, en inzonderheit dat *Zeelandt* een Leen van *Vlaanderen* zoude geweeſt zyn. Ik ſchroome niet, zegt *Voſſius*, *Meijerus* hier in van onwaarheit te overtuigen, dat hy zegt *Zeelandt* een Leen te zyn geweeſt, daar onze *Hiſtoryſchrivers*, en onder hen *M. Stoke*, getuigen, dat de *Hollandtſche* Graven 't zelve ſedert dien tydt in vrijen en vollen eigendom bezeten hebben; en dat niemant met recht iets op *Zeelandt* te zeggen heeft gehadt. Men moet niet gelooven dat de *Vlamingen* daar eenig recht op toequam, om dat zy het ſomtyds weêr geëiſcht hebben, in tegendeel is 't een bewys van hunne trouwloosheit: want Grave *Floris*, onaangezien hy met *Beatrix*, dochter van *Guido*, getrouwt was, heeft echter de vyandtlyke wapenen in *Walcheren* moeten zien en beproeven. Dat *Hollandt* de Vrede, in 't jaar 1167 gemaakt, toen beveſtigt zoude hebben, is openbaar valſch; vermits het niet te gelooven ſtaat dat de *Hollanders*, overwinners zynde, de bedingen zouden hebben aangenomen, die zy niet hadden willen aanneemen, toen zy in het onderſpit lagen, enz. Aan de *Zeeuwen* gaf de Voogt *Floris* keuren en rechten, die zy noch heden onderhouden. Te *Antwerpen* wierd in 't jaar 1258. een Tournoyſpel aangeſtelt; hy begaf zich derwaarts om eere in te leggen, maar ontfing eene doodelyke wonde, daar hy ook den 7 kalende van April aan ſtorf, waar op hy naar *Middelburg* wierd gevoert, en daar begraaven. Toen wierd de regeeringe Hertog *Henrik van Brabandt*, als Voogdt van den jongen Grave *Floris*, aanbevolen: maar vermits de *Hollanders* de dartelheden zyner Hovelingen niet verdraagen konden, wierd hy verſtooten, en Vrouwe *Adelheid*, weduwe van *Jan van Avennes*, Moei van Grave *Floris*, tot Voogdeſſe geroepen over haaren onmondigen Neef. Doch de Staten van *Hollandt*, immers de meeſte, begeerden onder geen Wyf te ſtaan; en droegen de Voogdyſchap op aan Grave *Otto van Gelder*. Vrouwe *Adelheid* wou niet wyken, en zy had de voornaamſte der *Zeeuwen* op haare handt en zyde. Het quam tot de wapenen, de *Hollanders* en *Gelderſchen* behielden de overhandt; zie op ADELHEID. Grave *Otto van Gelder*, genoeg in zyn eigen landt te doen vindende, kon de *Hollandtſche* zaaken niet naar behooren beſtieren, om dat in zyn landt groote oproeren, zoo onder de Staten, Edelen, als Gemeenten, ontſtonden. De *Kennemers* maakten ook een verbondt om den Adel uit te rooijen, en pleegden veele verwoedheden; zie op KENNEMERS. Grave *Floris*, nu 16 jaaren oudt, nam voor de doodt van zynen Vader *Willem den II.* op de *Vriezen* te wreeken. In het jaar 1272. trok hy tegens hen op met eenen magtigen hoop volks, en legerde zich niet verre van *Alkmaar*, in de gebroke landen. De *Vriezen* vielen op hem aan, en zyn leger nam ſchandelyk de vlucht. *Floris* deedt echter zoo veel dat hy het weêr t'zamenſchaarde, te rugge keerde, en andermaal op de *Vriezen* los gingk; toen deeden de *Hollanders* als zy te vooren hadden gedaan, en vochten kloekmoedig: men reekende dat in deezen ſlag van de *Hollanders* 500, van de *Vriezen* 800 gebleven zyn. Evenwel hadde *Floris* de meeſte ſchade; doordien hy zyne voornaamſte Ridderſchap en Edelen verloor; en, onder die, *Werenboldt Uytenhage*, Ridder, met zynen zoon *Albert*; *Wouter van Egmondt*, Ridder, en zyn zoon *Willem Diderik van Raaphorſt*, Ridder, met zynen broeder *Gerard*; *Jakob van Waſſenaar*; *Barendt Uyt den Eng*; *Gerrit van Hermelen*; enz. de Ridders *Gerrit Ever*, en *Wouter de Vries*, *Cornelis Willem van Kennemerlandt*, of van *Haarlem*; nevens veele andere voornaame Heeren. Schoon nu *Floris* de zege bevochten hadt, dorſt hy echter niet verder tegen de *Vriezen* onderneemen, maar keerde naar huis. *Melis Stoke*, in wiens tydt dit voorviel, ſpreekt'er dus van, na dat hy 't gevecht beſchreven heeft;

Idem Voſſii pag. 186. of Lat. 140. O.H Kr. Reigersb. enz.

O.H.Kr. fol. 327. M. Stoke Rymkr. in Floris den V. Beka, Reigersb. enz.

O.H.Kr. fol. 328. M. Voſſii Jaarb. pag. 126. enz.

Der Vriesen bleef der mere hoep / a
Die grave had'g den quaetſten coep:
Dus gheviel 't (alg ic bediede)
Want hi verloes ſijnre goeder Liede b
Harde vele c van ſinen Lande.
Hi moſte keren (al was 't ſcande)
Weder t'hups danen hi was comen; d
Ghehaelt had hi luttel vromen. e

a Den meeſten hoop.
b Van zyn beſte Edelen.
c Seer veele.
d Van daar hy gekomen was.
e Weinig eer ingelegd.

M. Stoke Rymkr. fol. 99.

Daar na deedt Grave *Floris* zich binnen 's *Hertogenboſch* Ridder ſlaan, door Hertog *Jan van Brabandt*: dreef zyne Moeije *Adelheid*, met haare kinderen, vry wreedelyk uit het landt, door quaden raadt: by welke gelegenheit *Melis Stoke* de oorblazers vry hardt heekelt: daar na zegt hy niet onaardig,

Nu keer ic weder ter reden myn /
Daer ic die tale of had begonnen /
God moet mi ſire hulpen onnen. a
Dat men niet an mi moet wreken
Myn dichten ende myn na ſpreken. b

a Gunnen, verleenen.
b De ſuiverheid van myn Geſeg, en als of ik iemand hadde te na geſproken.

Rymkr. fol. 101.

En voorts;

So verdreef hi ut'en Lande
Sire Moeijen c / ende dede haer ſcande /
Ende haer Kinder al te male.
Die dat riet / ne dede niet wale. d

c Vrouw Alyd.
d Niet wel.

Ten gevalle des Biſſchops van *Utrecht* deed hy niet wel by de Heeren van *Amſtel* en *Woerden*; *Amſtel*, *Vredelandt* ontneemende, en *Woerden*, de Heerlykheit van *Montfort*: maar naderhant quam het weêr tot verzoeninge. Toen hy nu in vrede zat, moſten de *Vriezen*, die hy eenen doodelyken haat toedroeg, weêr aanhouden; andermaal trok hy *Vrieslandt* in met zyn heir, van *Hollanders* en *Zeeuwen* t'zamen gebragt; bouwde het ſterke Kaſteel *Widenés* tegen de *Vriezen*. Begaf zich van daar naar het Dorp *Schellinger-hout*, en bevocht zege; ging voort naar *Hoogwoude*, daar een hevig gevecht ontſtont, doch de *Vriezen* moſten eindelyk wyken.

Jac. Meijerus in 't 9. boek van de Vl. Kronyk. M. Voſſii Jaarb. pag. 167. Th. Vliger. de Com. Holl. in Floris V.

Niemant van alle, die de *Hollanders* bequamen, wierd in het leven gelaaten, dan alleen een *Oude Vries*, op dat hy het graf van Koning en Grave *Willem* aanwyzen zou, wiens gebeente hy deed opgraaven, en naar *Middelburg* voeren, daar 't met koningklyke pracht begraaven wierd. Reden genoeg heeftmen om te twyfelen of deeze *Vries*, 't zy met opzet, het zy om zyn leven te redden, niet wel de doodtsbeenderen van eenen anderen, voor die van zynen Heer Vader, den Grave aangewezen hebbe. Dit word van de *Rymkronyk* en anderen geſtelt op 't jaar 1282. De *Vriezen*, al hadden zy onder gelegen, gaven het daarom niet verloren: zy vielen op het Kaſteel *Widenes*, als tot hunnen dwingert van den Grave gebouwt, wel heftig aan, maar konden'er, hoe zy'er ſtorm op liepen, geen meeſter van worden. Kort daar na leden de *Vriezen* een overgroote ramp door twee afgryſſelyke Watervloeden, die huizen, kerken, toorens, menſchen, beeſten, en landen wegnamen; daar door wierden zy magt- en moedeloos. Onder den laatſten Vloedt 1287. den 24 December, quam *Diderik van Brederode*, door laſt van Grave *Floris*, met veele welbemande ſchepen in *Vrieslandt*, ten tyde dat dit Geweſt noch onder water ſtont: de Dorpen die wat hoog lagen, ſcheenen kleine Eilandtjens, en zy konden malkanderen nier ter hulpe komen. *Brederode* voer van het een Dorp naar het ander, en dwong yder Gyzelaars af. Dus wierd hy wel ligtelyk, maar noch heldtdadig, noch edelmoedig, meeſter van *Vrieslandt*. Zoo haaſt het water weg was, liet *Floris* vier Kaſteelen bouwen, namelyk *Medenblik*, *Emingenburg*, *Middelburg* en *Niewburg*; deze Sterkten bouwde hy om zyne verkrege winſt en landen te beveſtigen. De *Vriezen*, dus overheert, vonden geraadzaam voor den noodt, die wet en kracht breekt, te zwichten. Dus traden met hem in verdrag de drie vierde deelen van *Hoogwouder Ambacht:* als *Nyendorp*, *Winckel*, *Berſingerhorn*, *Ooſtmaanroe*, *Vrolen*, *Outdorp*, *Zuidwoude*, *Noordwoude*, *Oud-Karſpel*, *Warmenhuizen*, *Niewlandt*, *Duringer-Horn*, *Eeningebroek*, *Overbeek*, *Veenhuizen*, *Medemelik*; welke alle met eede zwoeren, eeuwiglyk den Grave, als hunnen Heer, onderdanig te zullen wezen; hem veroorlovende in het landt kleene en groote wegen te mogen maaken, naar zyn gelieven, Vroenſchouwen en Heirvaart te gebieden, en de tienden van 't kooren te ontfangen. De Grave daar tegen gaf hen wederom alle pointen van recht, en alzulke privilegiën als zyn Vader, Koning *Willem*, aan *Vrolen* en *Ouddorp* bewilligt hadde. Dit verdrag wierd 1288. op *S. Agnieten* advent, op 't Slot *Toornburg*, geſloten. Evenwel, ſtraks na de doodt van *Floris*, veroverden de *Vriezen* de Kaſteelen *Widenes*, * *Emingenburg*, *Medemelik*, enz. De Grave, op zyn geluk tegen de *Weſtfriezen* moedig geworden, begaf zich naar *Ooſtfrieslandt*. Die van *Staveren*, 't zy door of zonder belegeringe, huldigden hem terſtont: want *Staveren* was van oudts af den *Hollander* nooit zoo ongenegen geweeſt, dan wel de andere Steden en Grietenijen van *Ooſter-Vlie*. *Floris* misbruikte zyn geluk tot overmoedt: hy zocht, van eenen bepaalden en onder de Staten ſtaanden Grave, Souverain te worden. Om daar toe te geraaken, moſt het gezag van den Adel, zoo in *Hollandt* als *Zeelandt*, gedempt zyn; dat zich in zyne minderjarigheit vry groot gemaakt hadde; zoo dat den Grave byna niet dan de bloote naam en titel overgebleven was. Maar gelyk d'Adel geen maat noch regel gehouden hadde in zich te verheffen, ſprong hy ook buiten den regel, om dien te willen verneederen. Hy begon dat werk met die van *Zeelandt*, waar van 'er eenigen ter dier oorzake eene verbinteniſſe tegen hem aangingen: maar vermits het gemeene volk zeer tot den Grave genegen was, trokken de Verbondenen (daar de Hoofden van waren Heer *Wolfert* en *Floris van Borſſele*, Heer *Jan van Reneſſe*, enz.) niet alleen den *Zeeuwſchen*, maar ook de Grooten van den *Hollandtſchen* Adel op hunne zyde; onder deezen was Heer *Diderik van Brederode* de eerſte; zy verzochten van Grave *Gwye van Vlaanderen* hulpe onder de handt, en verworven ze ook ligtelyk, zoo om te moeten afſtaan van zyn gewaant recht op *Zeelandt*, als uit eene oude nydigheit en haat. Grave *Floris* ſtelde zich wel tegen zyne niewe vyanden in poſtuur; maar weinige van den *Hollandtſchen* Adel wilden hem helpen; doch des te meer de gemeente, aangezet door de hoope, dat de hoogmoedige Edelen, die hen vry hardt vielen, nu eens verkleint zouden worden. Door tuſſchenſpraake van Hertog *Jan van Brabandt* liet *Floris* zich beweegen, om met hem naar *Biervliet* te gaan, daar men van vrede zou handelen, met Grave *Guido van Vlaanderen*, die'er ook in perſoon aanquam, doch terſtont, buiten verwachtinge, Grave *Floris* in bewaringe hield als eenen gevangenen. Hy geraakte wel weêr los, doch niet dan onder voorwaarde, dat hy aan *Guido* eene groote ſomme geldts zoude opbrengen; daar Hertog *Jan van Brabandt* borge voor bleef. Maar toen *Floris* weêr in *Hollandt* was, liet hy Hertog *Jan* voor de betalinge zorgen: daar door maakte hy zich dien grooten vriendt tot vyandt, en ſchuldig aan 't niet houden van zyn woordt: dit geſchiedde in 't jaar 1288. Grave *Floris* begaf zich naar *Zeelandt*, daar de Edelen om geſtade baden; eenige bequamenze, maar Heer *Wolfert van ter Veer* (*Borſele*) wierd gebannen. Omtrent het jaar 1294. tradt *Floris* met *Engelandt* in verbondt, dat evenwel niet lang duurde. Grave *Guido* vergaderde veel volk en ſcheepen; het wierd Grave *Floris* aangebragt dat zulks geſchiede om in *Zeelandt* te landen: Hy, in de voorbaat, rukt naar *Vlaanderen*, daar hy rooft, plondert, en brandt. *Guido* quam wel in *Zeelandt*, maar daar wierd hy geſlagen. *Floris*, naar *Hollandt* gekeert, maakte veertig der rykſte *Hollandtſche* boeren (*Commelyn* zegt, veertig mannen van de voornaamſte geſlachten) tot Edelen en Ridders; onder voorwendinge dat, door zoo veele gevoerde oorlogen, den *Hollandtſchen* Adel zeer verſmolten was: maar de Edelen namen het op als t'hunner hoon geſchiedt; indien ook niet, om daar door het gemeene volk geheel en al tot zich te trekken, en Souverain te worden. Hy tradt ook in verbondt met *Vrankryk* tegen *Engelandt*; daar hy korts voor heen eene verbintenis met *Engelandt*, tegen *Vrankryk*, aangegaan hadde. Dat verbitterde van buiten den *Engelſchen* Koning, van binnen den alreeds genoeg getergden Adel, en anderen: ook is het d'oorzaak van zyne doodt geweeſt. Heeren *Gerrit van Velſen*, *Herman van Woerden*, *Gysbert van Amſtel*, *Jan van Heuſden*, *Arend van Benſchop*, *Gerard van Krayenhorſt*, *Willem van Teilingen*, *Willem van Zanen*, *Herman van Kuyk*, enz. maakten eene t'zamenzweeringe tegens hem, om hem gevangen te neemen, en den Koning van *Engelandt* over te leeveren: veele uit de Ridderſchap en Staten des Landts hadden kenniſſe van deezen aanſlag: maar, of zy het aanmerkten als iet verwerpelyks, het wierd van niemant geopenbaart, noch het ſtuk ontdekt. Onder zeekere voorwendinge kregen de t'zaamengeſpannenen Grave *Floris* binnen *Utrecht*; naar de Kerk gaande, ſteekt hem een oudt Wyf een briefjen in de handt, daar in ſtont: *Konings Kindt! Doorluchtige Vorſt; aanmerkt het geen David gepropheteert heeft. 'De man myns Vredens daar ik in hoopte, en die myn broodt at, heeft groote overtreedinge op my gemaakt.* Grave *Floris* ſloeg dit in den windt. Over tafel zaten aan zyne zyde Heer *Herman van Woerden*, en *Gysbrecht van Amſtel*. Na den maaltydt nam hy zyn middags-ruſt: ondertuſſchen wierd buiten alles gereedt gemaakt. *Amſtel* quam hem opwekken, zeggende; *dat even buiten de Stadt een hoop wilde vogels in het veldt waren neêrgevallen.* Grave *Floris*, genegen tot de vogeljagt, vertrok met weinig gevolg, en den Sperwer op de hant, uit *Utrecht:* ontrent de plaats gekomen daar 't op hem was toegelegt, traden Heer *Herman van Woerden*, *Gysbert van Amſtel*, *Gerrit van Velſen*, *Arend van Benſchop*, *Gerard van Krayenhorſt*, *Willem van Teylingen*, *Willem van Zanen*, en meer anderen naar hem toe: Hy groette hen; maar Heer *Herman van Woerden*, zyn paerdt by den toom vattende, ſprak; „ *Heer Meeſter, uwe hooge ſprongen zyn gedaan: gy* „ *moet onze gevangen zyn.* Grave *Floris* ſtelde zich wel ter weere; maar was haaſt overweldigt: hy wierd op 't huis te *Muiden* gebragt, om van daar naar *Engelandt* overgevoert te worden; dit droeg zich dus toe op den 24 Julius 1296. Twee der dienaaren van Grave *Floris* ontvloden het naar *Utrecht:* daar door wierd het gerucht van 's Graven gevangkeniſſe terſtont alomme verſpreidt: Fluks vielen de *Vriezen*, *Waterlanders*, en *Kennemers* in ſchuiten, en ſnelden naar *Muiden*. De Verbondelingen, dat verneemende, maakten zich van daar: die van *Naerden* ontmoetten hen: om deze te ontkomen, ſprongen de Verraders met hunne paerden over eenige ſlooten, doch dat, daar Grave *Floris* op gebonden was, viel'er in: vermits zy nu geenen tydt hadden om'er hem uit te trekken, quam *Gerrit van Velſen* op hem aan, en doorſtak hem met een-en-twintig wonden; neemende, na dit volbragt te hebben, de vlucht. Toen het Landtvolk aanquam vond het den Grave noch wel eenigzins levendig, doch hy gaf, na eenige woorden geſproken te hebben, den geeſt. Dit was het ongelukkig einde van den Grave, omgebragt van zyn eige landts Edelen, meeſt aangezet door *Gerrit van Velſen*, die hem eerſt een goedt vriendt was, doch naderhant een bittere vyandt wierd. De reden wordt van zommigen gezegt dat deeze zou zyn geweeſt. Grave *Floris* onderhieldt eene zeer ſchoone Byzit; haar moede zynde, wilde hy ze aan *Gerrit van Velſen* ten wyve geeven, en zeer met ernſt daar op aandringende, zou Heer *Gerrit* uitgeborſten hebben, en gezegt; *hy wou zyne verſlete ſchoenen niet aantrekken.* Daar op *Floris* in toorne weêr: *Ik zweere u, gy zult geen wyf hebben of zy zal myne hoer zyn.* Daar na trouwde *Velſen* de dochter van Heer *Herman van Woerden*. De Byzit van den Grave, zeer gebeeten op Heer *Gerrit* om het voorige, ſtookte Grave *Floris* op, om *Velſens* niewe Gemalinne op den tabbert te komen, dat hy ook genoegzaam met gewelt, op 't huis te *Kronenburg*, zou gedaan hebben. De geſchonde klaagde daar over aan haaren man, die toen met zynen Schoonva-

* *Veldenaar heeft* Midenblik, Emughennenborch.

Comm. Amſt. fol. 41. 43. 49. *enz. Voſſius Jaarb. pag.* 177. 180. 182. 183. *enz. Winſem. Frieſche Kronyk fol.* 173. *Schotan. Kr. van Friesl. fol.* 144. *Reigersb. Kr. van Zeel. pag* 88. *M. Stoke Rymkr. fol.* 103. *Idem Stoke fol.* 105. *Schotan. fol.* 145.

Idem ibidem. Winſem. Fr. Kr. fol. 181.

Voſſii Jaarb. pag. 18.

Commelyns Amſt. fol. 52.

Voſſii Jaarb. pag. 186 *tot* 190 *Goudſe Kronyk pag.* 71 *O. H. Kr. Idem Comm. fol.* 54. *Vliger. Voſſius. &c.*

O. H Kr. fol. 330. *M. Voſſii Jaarb. pag.* 201. *&c. M. Stoke Rymkr. fol.* 120. *tot fol.* 126. *O. G Kr. fol.* 146. *Comm. Amſt. fol.* 69. *tot* 80. *J. Veld. Faſc. temp. fol.* 296.

vader, en anderen de voorſchreve verbinteniſſe aangingen. Doch dit wordt van veele en de voornaamſte *Hollandtſche* Schryveren, *Scriverius*, *Voſſius*, enz. voor een enkel verdichtzel gehouden. Het zy dan waar, 't zy verdicht, althans *Melis Stoke*, in wiens tydt dit voorgevallen is, meldt'er niet van, en of hy reden zou gehadt hebben om'er van te zwygen, is qualyk te gelooven in eenen man van zoo eene vryborſtige penne, die hy, als een Hiſtoryſchryver, wel gevoert heeft. Hy ſpreekt'er dus van:

J. Reigersb. pag. 90. O.G.Kr. pag. 72. O.H.Kr. fol. 330. Adr. Barland, &c.

Als ſi dus quamen te ghemoet/
Hebet hi ſe alre eerſt ghegroet.
Ende Herman van Woerden reet hem ane/a
Als die ne wille hadde te vane. b
Ende grep' en bi den bzeydel ſaen: c
U hoghe ſpzonghen ſyn ghedaen/d
Ghi ne ſult niet meer der boeren dziven/e
Spzac hi/Heer Meeſter ghi moet hier bliven
Onſe ghevanghen/ is 't lief of leet.
Ic ſeg u dat ic wel weet/
Dat die Gzave hilt over ſpel; f
Want hi loech g (dat weet ic wel)

a Taſte hem aan.
b De wil had hem te vangen.
c Vatte den toom van 's Graven paard.
d Uw Geſag is uit.
e De Meeſter ſpelen.
f Voor ſpel, Boert, Klugt.
g Lagte.

M. Stoke Rymkr. van Alkemade, fol. 122.

Dit woordt *over ſpel*, zoude ligt voor Overſpel genomen zyn; daar het *voor ſpel*, *boert*, *klucht*, of *ſpotterny* verſtaan moet worden; want de Grave *loech*, hy *lachte* daar mede, hy meende dat het *kortswyl* was, enz. Ook gebruikt hy het woordt *over* dikmaals in plaatze van *voor*;

Doemen ſcreef agt hondert jaer
En dzie en feſtigh over waer.

En wederom,

Maer de gene hilt over dzoom.

Vlieger. de Com. Holl. in Flor. V.

Daar ziet men klaar dat *over*, *voor* beteekent; *voor waar*, *voor droom*. Die dit verkrachten voor fabuleus houden, geeven andere redenen van deezen opgevatten haat tegen Grave *Floris*: Dat namelyk, deze verbitteringe der Edelen zou geſproten zyn uit het riddermaaken van de gedachte veertig der rykſte boeren, tot hoon van den Adel, dien hy zocht meer en meer te verkleinen, om zoo beter tot de ſouverainiteit te geraaken, enz. als mede dat de Heeren van *Velſen*, van *Woerden*, en van *Amſtel*, in 't byzonder, zich van Grave *Floris* beledigt achtten, of inderdaadt waren: *Amſtel*, door het ontweldigen van *Vredelandt*; *Woerden*, door 't afhandig maaken van *Montfoort*; *Velſen*, door het doen dooden van Heer *Jan* zynen neef: en hoewel dit na dien tydt wel verzoent was, was'er 't hal noch in gebleven, dat zich met eenige quade ſprongen van Grave *Floris* dadelyk weêr aanzette, en hen die buitenſpoorige gangen deede gaan. Eenige van hen wierden gekregen, als *Gerrit van Velſen*, en *Willem van Zaanen*, die (naar eeniger voorgeeven) door de handen van 't landtvolk in ſtukken zouden zyn geſcheurt: doch anderen, dat *Hugo van Beerlandt* op een radt zou zyn gelegt, en al zyne leden in ſtukken van de *Dortenaars* geſlagen, zoo lang tot dat hy den geeſt gaf; vier andere leeden in die Stadt de zelfde ſtraffe, nevens *Gerard van Crayenhorſt*, die, mede vluchtig, van den Heer van *Voorn* gevangen was. Eenige jonger Schryvers zeggen ook, dat *Velſen* niet in eene tonne vol ſpykers gerolt zoude zyn, maar gerabraakt. *J. de Beka* gebruikt het woordt *Rotatus*, dat veele voor *gerolt*, anderen, en mogelyk beter, voor *op een radt geleedbraakt* te zyn neemen. Ik hebbe, zegt *M. Voſſius*, vermaarde Schryvers die getuigen, dat die van *Leiden*, *Velſen* in een vat vol ſcherpe ſpykers, met de punten binnenwaarts, door de geheele Stadt gerolt zouden hebben; maar, voegt hy 'er by, dat komt uit *Beka's rotatus*, dat misduidt, en dus by hen uitgelegt is. *Scriverius* ontkent het niet volkomen, maar twyfelt aan 't rollen met de tonne. *Buchelius* ontkent het met *Voſſius* t'eenemaal; hoewel *rotare* eigentlyk *rollen*, *draaijen*, *omloopen*, betekent. Die 't rollen in eene tonne ſtaande houden, neemen tot hun voordeel dat *Heda*, die de Kronyk van *Beka* vervolgt heeft, en buiten twyfel de woorden *Rotatus* in zynen tydt al zoo wel verſtaan, als de latere Schryvers, uitdrukkelyk zegt, *dat hy in een vat met ſpykers gerolt zynde, en noch half levendig daar uitgehaalt, toen noch op een radt ter doodt zou gebragt zyn.* Anderen brengen by, dat de *Goudſe Oude Kronyk*, noch *J. Veldenaar* van geen rollen in eene tonne ſpreeken; doch daar op antwoorden de vorige, dat de noch ouder *J. Gerbrand van Leiden* met ronde woorden zegt: *Heer Gerard is binnen de Stadt Leiden naakt in eene tonne, met ſpykers volgeſlagen, langs de ſtraten gerolt, eindelyk met onlydelyke pyne op een radt geworpen.* Van de andere t'zamenzweerders wordt gezegt, dat zy onthooft, en op raden gelegt zyn. *Melis Stoke*, in zyne Rymkronyk, ſpreekt van *Velſen* en van *Zaenden* aldus;

J. de Beka. M. Voſſ. P. Borr. in Voſſ. Idem Voſſii d. pag. 178. of in 't vertaaldep. 214. Heda in Wilh. XLI. Epiſcop. f. (mihi) 226. Jan G. van Leiden lib. 24. c. 30.

Gheraet van Velſen/ en Willem van Zaenden
Trecten die knechte/ ende taenden a

M. Stoke Rymkr. van Alk. uitgegeef. fol. 133.

a *Tarnden.* De zin is, (*zegt de Heer Alkemade*) *dat het woedende volk, met dolle wraakluſt bezeten, de 4 gevange Edelen met gewelt aangetaſt, en, als of ze hen met de tanden verſcheuren wilden, gedoodt hebben.*

Als of ſiſe als wilden eten/
Ende doden daer toe (ſul di weten)

Grave *Floris* had ter Gemalinne gehad *Beatrix*, dochter van *Gwye*, Grave van *Vlaanderen*, gezegt van *Dampire*; had by haar gewonnen *Jan*, *Diderik*, *Floris*, *Willem*, noch eenen *Floris*, *Beatrix*, *Machtild*, *Eliſabeth*, en *Margareta*, alle jong geſtorven, behalven *Jan*, 's Vaders nazaat. *Floris de V.* wordt beſchreven taamlyk groot, ſchoon van aanzicht, aanminnig, en wel ter taale geweeſt te zyn, daar by een liefhebber van muzyk, genegen tot jagen en rennen, danſſen en tournoijen; handhaafde de juſtitie wel, waar door hy ook de harten der gemeente had getrokken; was kloekmoedig in tegenſpoedt, ook dapper en ſtantvaſtig in 't uitvoeren van krygsdaden; welluſtig van aardt, genegen tot onkuiſheit en veranderinge van vrouwen; achtte den Adel zeer weinig, daar in zynen Vader gelyk; poogde hen kleen te maaken, om zich, ter ſouverainiteit toe, te vergrooten. Hy had twee Winthonden daar hy veel van hield, zy waren mede geloopen toen hy gevangen genomen wierd, volgden hem tot op 't Slot te *Muyden*, waren en bleven by hem toen hy vermoordt wierd, en by 't doode lichaam leggen, ſprongen in 't ſchip daar 't mede naar *Alkmaar* voer, bleven ook in 't koor by 't graf, wilden 'er niet af, dan gedwongen door eenen bekenden dienaar; zy waren alreeds zoo verzwakt, dat ze zouden geſtorven hebben, indien hy hunnen bek niet opgebroken, zoete melk daar in gegoten, en hen zoo voort opgequeekt hadde.

O G Kr. O.H.Kr. O.G. Kr. Alkem. in de Rymkr. fol. 129.

Het byſchrift onder 't afbeeldzel van Grave *Floris den V.* gelyk het in *Melis Stoke* word gevonden, luidt in 't oudt Hollandtſch rym als volgt.

M Stoke in de Rymkr. fol. 126.

Floris de vpſſte wert Gzave/ des ſpt gewis.
Die Vlamijnghen verheerde hy/en dzocht ſe in 't verbant/
Soo dat hem wert te Wyve ghegheven Beatris/
Gzaef Guyden Dochter van Vlaandzen/ en wan (ſoo 't is becant)
Jonker Jan ſyn Soon. Een Baſtaert had hy (ſoo ik bevant)
Heer Witto van Haemſtee d' eerſte Heer/ maar eerſt an
Bedwanck hy de Dzieſen/ en ſtichte in Dzieslandt
Vyf Sloten. Daer na wert verſlagen deeſ Edelman
Van Gerrit van Velſen. Soo ick bevzoeden can.
Twee en veertigh jaer hy Hollant bezat.
Als hi ſyns levens was geſchepden van/
Wert hy te Kepnsburch begraven/ verſtaet wel dat.

FLORIS, bygenaamt de ZWARTE, of ZWARTE FLORIS, broeder van *Diderik den VI.* Grave van *Hollandt*. Hoe hy zich tegens den gemelden zynen broeder droeg en op hem toeleî; naar vermoeden uit oorzaake dat hy geen deel in 't gebiedt hadde; hoe zyne laagen ontdekt zynde, hy zich by de *Vriezen* begaf; die tegen zynen broeder en de *Hollanders* ophitſte; de Stadt *Alkmaar* verbrandde, *Kennemerlandt* verwoeſte; doch eindelyk met zynen broeder verzoende, en de reden daar van: hoe hy de Nicht van Grave *Herman van Kuyk*, en Biſſchop *Andreas van Utrecht* ten huwelyk verzocht, enz. hoe hy daarom de Stadt *Utrecht* innam, den Biſſchop daar uit dreef; en kort daar na vermoort wierd by of in *Abſtede*; zie op DIEDERIK DEN VI. en ANDREAS VAN KUYK.

Voſſii Jaarb. pag. 79. 81. 83. O.H.Kr. Beka. Pontan.

FLORIS-ZOON (ADRIAAN) *van Utrecht*, Paus van *Romen*; zie op ADRIAAN FLORIS ZOON.

FLORIS VAN WEVELINKHOVEN was de 50ſte Biſſchop van *Utrecht*, na Biſſchop *Arnold van Hoorn*, uit *Utrecht* naar het Bisdom van *Luik* verplaatſt en vertrokken. Hy was Biſſchop van *Munſter*, eer hy tot het *Utrechtſe* Bisdom verkoren wierd: voert by de *Hiſtoriſchryvers* den naam en lof van geleertheit in veele wetenſchappen, van wysheit, devotie, en godvruchtigheit. Toen hy van *Munſter* naar *Utrecht* quam, vondt hy de deuren geſloten, vermits *Arnold van Hoorn* alle Kaſteelen, Veſtingen, enz. met garnizoen en krygsvolk, tot zyn ongenoegen, bezet hielt, dewyl hy geerne by 't *Luikſche*, ook het *Utrechtſche* Bisdom behouden hadde; om, indien hem het *Luikſche*, wegens de tweedracht aldaar, ontgaan mogte, weder in zyn vorige neſt te konnen kruipen. Immers hy wilde aan Biſſchop *Floris* het Bisdom niet inruimen, voor dat hy hem ten minſten een jaar inkomen liet trekken: dus hield Biſſchop *Arnold*, door hulpe van Heer *Willem van Abkoude*, Heer *Gysbert van Vyanen*, en meer andere Stichtſche Edelen, dezen *Floris* een ganſch jaar uit zynen biſſchoplyken Stoel. Daar na wierd hy gewapenderhant ingehaalt door Heer *Otto van Arkel*, en andere voornaame perſoonen: dit geſchiedde in 't jaar 1378. Zeker Edelman, *Evert van Eſſe* genaamt, had een zeer vaſt Kaſteel in *Overyſſel* gebouwt, *Eerden* geheeten; hy deed daar uit aan de *Overyſſelſchen* en anderen groote ſchade, zonder zelfs het *Sticht*, of eenige dorpen en buurten daar van te ſpaaren. Hoe Biſſchop *Floris* hem dat belette, het Kaſteel innam, en ten gronde toe verwoeſtte; zie op EERDEN. Hy veroverde desgelyks het Sloth *Azoelen*; daar na dat te *Laage*, welke beide hy, aleens gelyk het Kaſteel *Eerden*, tot puinhoopen maakte. In het jaar 1380 quam *Reinald*, jongſte broeder van *Vyanen*, om bezit van

O.H.Kr. fol. 409. Didenh. de Epiſc. Germ. in Flor.

O.H. Kr. Didenh. ibid. Schotan. Fr. Kr. fol. 197. Pontan. Gelderſ. geſchied. 2 deel.

't Bisdom van *Utrecht* te neemen: want gelyk Paus *Urbaan de VI. Wevelinkhoven* tot Bisschop had bevestigt, had ook de Tegenpaus, *Clemens de VIII.* by provisie *Reynoud van Vyanen* ten Bisschop aangestelt. Hy meende door hulp van zyne vrienden *Floris* te zullen verdryven, dien hy alreeds alle zyne Tienden hadde afgenomen, en naar *Goylandt* doen voeren: maar het quam noch tot ruste; vermits ten bestemden dage Bisschop *Floris* naar *Jutphaas* ging, daar *Gysbert van Vyanen*, door tusschenspraake van de Magistraat der Stadt *Utrecht*, met hem vereenigt wierd, onder beloften, dat die van *Vyanen* voortaan Paus *Urbanus*, en Bisschop *Floris* niet meer ongehoorzaam zouden zyn.

O.H.Kr. fol. 491. *Schotan. Kr. fol.* 202. *Suffr. Petr. App. ad J de Beka fol.* 130.

In het jaar 1387. belegerde de Bisschop *Montfoort*, omdat de Burggrave, *Henrik van Montfoort*, aan zich getrokken had de Bisschoplyke hooge jurisdictie in de stadt en dorpen van die Heerlykheit, ook de Kerkelyke tienden en andere goederen, daarenboven den burgeren hunne erven en landen wegnam. Bisschop *Floris* deede daar voor eene groote Blyde oprechten, die steenen ter zwaarte van 1300 ponden uitwierp; bragt daar by noch 16 groote Steenbussen, waar van de minste steenen van 200 ponden uitsmeeten: boven dien had hy voor zyn volk Tuimelaars bestelt, dat gemaakte werken met aarde gevult waren, die op de kanten der Stadts graften gezet wierden, om zyne daar achter staande krygslieden, voor het schietgeweer der *Montfoortschen*, te bevryden. Na dat hy zestien weeken lang voor *Montfoort* gelegen had, quam Bisschop *Arnoud van Duik*, Oom van des Burggraven Vrouwe, die een verdrag tusschen de strydende partyen uitwerkte; onder beding, dat de Bisschoppen van *Utrecht* alle hooge Jurisdictie hebben zouden in den Kerspelban en d'Ambachten van *Montfoort:* de Burggraaf en zyne onderzaaten zouden zyn, en ten eeuwigen dage blyven, goede en getrouwe lieden van het *Utrechtsche Sticht:* de Stadt en Burgt zou ten allen tyden voor den Bisschop open staan, enz. Al terstont toonde en gebruikte Bisschop *Floris* zyn gezagh. Een *Bomel Jansz* sloeg binnen *Montfoort* zekeren *Arnoud de Schermer* doodt; ylings quam des Bisschops Maerschalk, haalde den doodtslager uit *Montfoort*, bragt hem *t'Utrecht*, daar hy voor 't gerecht gestelt, en veroordeelt, ook kort daar na onthooft wierdt. In het jaar 1392. quamen twee snoode menschen by *Rheenen*, zy dwongen eenen burger aldaar, *Borre van Puynderen* geheeten, hun pandt te geeven, dat hy (t'hunner vermaan) op zulk eene plaats, als zy hem noemen zouden, most komen: die van *Rheenen* zouden hen by den kop gevat hebben, maar zy ontweken het op het huis ter *Horst*, dat den Heere van *Vyanen* onderhoorig was, en verkregen van den Kastelein, *Maas Mulaart* geheten, voor eene somme geldts veiligheit; zoo haast Bisschop *Floris* daar kondschap van bequam, trok hy voor het Slot ter *Horst*, eischte de beide booswichten: *Mulaart* weigerde zeze hem; *Floris* liet straks het huis bestormen, 't wierd hem ook overgegeeven; dewyl daar niet meer dan vier mannen en vier vrouwen op waren: dus quam het Kasteel *ter Horst* weêr aan het *Sticht*; en de twee fielen wierden in des Bisschops gevangkenisse gebragt, daar zy echter uitbraken. Niet lang daar na overleedt Bisschop *Floris van Wevelinkhoven*, den 4 April 1393. te *Hardenberg*, in *Overyssel*, na dat hy ruim 13 jaaren als Bisschop geregeert hadde. Hy liet het Bisdom ganschen vry, ryk, en welgestelt, onaangezien hy het gevonden had belast, verpandt, genoegzaam voor den vyandt open leggende, en arm. In zyne ziekte quamen eenige zyner vrienden by hem, verzoekende van hem eenige goederen en giften. Hy gaf hun tot antwoordt:

Idem O.H.Kr. ibid. Suffr. Petr. ibid. fol. 132. *O.H.Kr. fol.* 406. *Schotan. Kr. van Vriesl. fol.* 202. *Didenh. de Episc. Germ. in Flor. O.H.Kr. fol.* 407. *Suffrid. Petri.*

„ Waar gy my ergens in gedient hebt, hebbe ik u rykelyk
„ geloont; dat ik met eene goede conscientie u lieden by
„ myn leven hebbe konnen geeven, hebbe ik gedaan: het
„ geen ik meer bezitte is my van *S. Martens* goederen toe-
„ gekomen, ik wil derhalven de zelve aan *S. Marten* laa-
„ ten, en voor mynen navolger. Hy heeft aan het *Utrechtsche Sticht* veel goedts gedaan: te *Hardenberg* heeft hy een treffelyk Kasteel gebouwt; zie op HARDENBERG: de vervalle Sloten en huizen in het *Sticht* en *Overyssel* herbouwt; als *Vollenhoe*, *Horst*, *Stoutenburg*, *Vredelandt*, *Eembrugge*, enz. Zyn lyk wierd, van *Hardenberg*, *t'Utrecht* gebragt, en in de Cathedrale Kerke voor het hooge Altaar begraaven *Frederik van Blankenheim* volgde hem, in scheuringe tegen *Rogier van Bronkhorst* verkoren.

Batav. Sacra, I. deel, pag. 381.

Het leven van dezen Bisschop *Florentius*, met alle zyne omstandigheden, boven gemeldt, vindt men ook, omtrent geheel met ons verhaal overeenkomstig, in het *Batavia Sacra* afgeschetst: De scheuring tusschen twee Pauzen, in de Roomsche Kerke toen ontstaan, en het daar op volgende verhaal, maalt de Schryver met deze nadrukkelyke woorden af. „ Doch (schryft hy) als 'er omtrent dezen tydt,
„ te weeten in 't jaar 1378. na de doodt van *Gregorius den*
„ *XI.* een rampzalige scheuring in de Kerke gereezen was,
„ omdat *Urbanus de VI.* te *Romen*, en *Klemens de VII.*
„ dewelke schier van niemant anders dan van de *Franschen*
„ erkent wierd, te *Avignon* verkoren waren, heeft *Reinoud*
„ *van Vianen*, de jongste broeder van den Heer van *Vianen*,
„ by *Klemens den VII.* weeten te bekuipen, dat hem het
„ Bisdom van *Utrecht*, schoon *Florentius* al in 't bezit was
„ getreeden, door den gemelden Paus wierde opgedraa-
„ gen. Deeze *Reinoud* had onder anderen ook zynen
„ broeder, die het Kasteel van *Gooi* in zyne magt had, op
„ zyne handt gekregen.

„ De Bisschop (volgt 'er) deze listige aanslagen verno-
„ men hebbende, heeft hen beiden, niet tegenstaande zy-
„ ne hooge jaaren, gedwongen, om hem niet alleenlyk
„ met eede getrouwigheit te belooven, maar ook om *Kle-*
„ *mens* af te zweeren.

D'Aantekenaar nu in 't gedachte werk merkt, op de Levensschetze van deezen Bisschop *Floris*, of *Florentius*, aan;

1. Dat *Arnoldus van Hoorn* (terwyl tusschen hem en *Florentius* 't geschil over 't Bisdom noch zweefde) alle de Kasteelen en Sterkten met zyn krygsvolk bezet hield; en dat de laatste noch zoo ligt niet tot het bezit zyns Bisdoms zou gekomen zyn, alzoo *Arnoldus* de Heeren van *Abkoude*, van *Vianen*, en meer andere Grooten op zyne handt hadde: Maar dat *Otto*, Heer van *Arkel*, en de Heer van *Ysselstein*, door medelyden over *Florentius* geraakt, hem geweldiger handt in het bezit van zyne waardigheit gestelt hebben.

2. Op den kleenen aanhang die de Scheurpaus *Klemens* maar zoude gehad hebben, van den Schryver alleen tot de *Franschen* bepaalt, zegt d'Aantekenaar, dat *Klemens*, behalven *Vrankryk*, noch aan zyne zyde heeft gekregen de Koningkryken van *Schotlandt* en *Napels*, het Hertogdom van *Lotteringen*, en 't Graafschap van *Savoijen*. Dat de *Spanjaarts* eenen langen tydt weifelden; doch dat die van *Kastiliën* en *Arragon* zich ook eindelyk voor *Klemens* verklaart hebben.

3. De derde aantekening valt op de personeele deugden van dezen Bisschop, daar *Barlandus*, volgens de verzekeringe des Schryvers, van getuigt, dat *hy voor niemant zyner voorzaaten in godtvruchtigheit, en in allerhande deugden behoefde te wyken*; welk getuigenis in de Aantekeningen uit het Vervolg van *Beka* verder gestaaft wordt. Doch onder den lof van *Barlandus*, komt noch dit roemwaardige, *dat deze* Bisschop, *onder anderen, zoo geneegen was tot het bidden, dat hy van zommigen hier over als een uitzinnige bestraft wierd; dien hy tot antwoordt gaf:* „ Hoe kond gy l.
„ my daarom voor uitzinnig houden, dat ik veele schaapen
„ hebbende, veel werks maake van het bidden?„ Voorwaar zulks was voor geene krankzinnigheit, maar voor eene groote deugdt van eenen Herder der Kerke te achten.

Het geene de gedachte Schryver van d'ontwydinge eenes Monniks, door den Bisschop *Florentius*, en zeven andere Mede-Bisschoppen, uit zekeren Schryver heeft aangetekent, verdient hier ook zyne plaats te vinden; dies laaten wy het hier van woordt tot woordt, als het daar pag. 384. en 385. geboekt staat, volgen. Het wydloopiger verhaal van den Heere *Ant. Matthæus*, by hem mede geheel in zyn werk gelascht, slaan wy over; echter konnen wy niet voorby d'inleiding, of 't hooft van 't vonnis des Bisschops, als van zonderlinge kracht en nadruk, achter 't kort verhaal in te lyven; 't geen ontwyfelbaar den Lezer tot genoegen zal strekken.

Voor zyne doodt (zegt de Schryver) heeft hy in 't openbaar ontwydt, en van het Priesterlyke gewaadt berooft zekeren Monnik van *S. Franciscus* order, met naame *Jakob van Gulik*; die zich van een valsche handt en van valsche brieven bedient hebbende, zichzelven als Bisschop, ja als den Wybisschop van *Florentius* hadde gedraagen. Over welke geschiedenisse wy het volgende uit het boek van *Gysbertus a Lappius* wel willen mededeelen. a *In Appendic. ad Bekam, p.* 130.

In dit zelve jaar, op den voornoemden dag van S. Hieronymus, is zeker Minnebroeder, te Gulik geboren, te Utrecht ontwydt, dewelke voorgegeeven had dat hy door de gunst en door brieven van den Paus tot Bisschop was aangestelt, en die daar op door Florentius van Wevelinkhoven tot Wy-bisschop was aangenomen. Als dezelve dan verscheide wydzels in het gemelde Stift had bedient, is men, na verloop van eenigen tydt, door geloofwaardige en bequaame persoonen, met alle zekerheit komen te weeten, dat de gemelde Pausselyke gunst en brieven t'eenemaal verdicht waren. Als dit ruchtbaar geworden was, zyn de geenen, die de heilige wydzels van dezen bedrieger ontfangen hadden, verscheide wegen ingeslagen: veele de heilige wydzels daar laatende, hebben een vrouw genomen: anderen hebben zich op niew van andere Bisschoppen laaten wyden: waar door veele tot groote onheilen zyn gekomen. Dieshalven heeft Florentius, met raad en uit bevel van myn Heer den Paus, en zeven Bisschoppen in zyn gezelschap genomen hebbende, den voornoemden vervalscher der Apostolische brieven te Utrecht op een toneel in alle zyne priesterlyke klederen gestoken; dewelke hem daar na allengskens uitgetrokken wierden. Voor eerst zyn Kazuifel, daar na zyn Manipel, dan zyn Stool, en zoo voorts, het eene voor en 't andere na. Daar op wierd zyn haar afgeschoren, en zyne vingeren, met dewelke hy het lichaam des Heeren plag te handelen, met een glas tot het been toe afgeschrapt. Eindelyk is hem een wereldtsch kleedt aangedaan; en zoo is hy aan het wereldtsche recht, te weeten, aan den Schout en de Schepenen der Stadt Utrecht, overgelevert, om van hen gevonnist te worden: dewelke hem

hem tot den ketel (dat is, om in ziedende olie gezoden te worden) verweezen hebben. Doch uit medoogendheit tot de heilige Wydzels, die hy zoo langen tydt hadde gehad, en uit eerbiedigheit voor de order der Minnebroederen, hebben zy hem vliegens uit den ketel doen neemen en onthalzen. Daar op is hy noch, met vergunninge van den Heere Biſſchop Florentius, op het kerfhof der Predikheeren te Utrecht begraaven.

Ant. Mattheus heeft een wydloopiger verhaal van deeze geſchiedeniſſe, die hy uit een oud handtſchrift van de *Salvators* kerke getrokken had, in het vyfde deel * van zyne *Analecta* ingelaſcht, daar dan ook het vonnis, met deeze aanmerkelyke voorrede, waerdig hier haare plaatze te vinden, op volgt:

In den naame des Heeren, Amen. Florentius van Wevelinkhoven, door de genade van Godt en van den Apoſtoliſchen Stoel Biſſchop van Utrecht, en de volgende broeders, door de zelve genade ook Biſſchoppen: Arnoldus *Biſſchop van* Capitolias, Wenemarus *Biſſchop van* Symbocie, Hubertus *Biſſchop van* Yppuſe, Bertholdus *Biſſchop van* Lindo, Andreas *Biſſchop van* Myſconie, *en* Jakobus *Biſſchop van* Sarepte, *mederechters in de onderſtaande zaake. Als het gebied der reden voorzit in het gemoedt van den Rechter, dan zit de gerechtigheit zelf en de rechtmaatigheit van 't vonniswyzen, in het onderzoeken van de waarheit, op den rechterſtoel, even als een Koning op zynen throon, uit wiens mond een tweeſnydend zwaerdt is voortkomende. En op het ſchrikkelyke gezichte van die gerechtigheit verdwynt de verkiezing van den eigen wille: en de ſchadelyke begeerlykheit wordt, zonder aanzien van perſoonen, ingebonden door den regel van 't Recht. Want dit is de voorzichtigheit geweeſt van den eeuwigen Rechter, van wiens aanzien de rechtmaatige vonniſſen afhangen, dat 'er Rechters in de wereldt zouden aangeſtelt worden, die de gerechtigheit zouden beminnen, de kinderen der menſchen oordeelen, en de quaatdoenders, naar maate van hunne misdaaden, ſtraffen,* enz.

Pag. 515. nz.

Pontan. Gelderſ. geſchied. 1 deel, fol. 58.

FLORIS VAN PALLANT DE I. was Heer van *Culemburgh*. Hy wierd van Keizer *Karel den V.* ten eerſten Grave verheven, en deeze geweze Heerlykheit tot een Graafſchap gemaakt den 21 November 1555. *J. F. le Petit* en andere ſchryven dit Koning *Philips den II.* toe, maar qualyk: ook heeft *Philips* dezen *Floris* meer quaadt, dan zyn Vader goedt gedaan, hoewel niet in dit ſtuk, daar in hy echter, tot verderf zyner middelen, eenen Graaflyken ſtaat moſt houden. Hy voerde den titel van *Floris*, Grave van *Culemburgh*, Vryheer van *Pallant*, *Wittom*, en *Weerde*: was noch maar drie jaaren oudt toen zyn Vader *Erard*, Vryheer van *Pallant*, eenige zoon van Vrouwe *Anna van Culemburgh*, in November 1540. overleedt, en de gedachte Heerlykheden op hem vervielen. Hy was Keizer *Karel* zeer aangenaam; had ter Gemalinne *Eliſabeth*, Gravinne van *Manderſcheidt*, *Blankenheim*, en *Schleyden*, dochter van Grave *Floris van Manderſcheidt*, by *Anna* Gravinne van *Iſenburg*, Vrouwe tot *Berijch* en *Berberich*. By deze won hy eene eenige dochter, ook *Eliſabeth* geheten, en Gemalinne geworden van *Jakob*, Markgrave tot *Baden* en *Hoghberg*. Na dat de eerſte echtgenoote van *Floris* overleden was, hertrouwde hy aan *Philippa Sidonia*, geboore Gravinne van *Manderſcheidt*, *Blankenheim* en *Geroldſtein*; die hem den 28 May 1578 op het Slot te *Culemburgh* zynen zoon Grave *Floris den II* baarde. Grave *Floris* was een der voornaamſte Edelen, die uit den naam van den verbonden *Nederlandtſchen* Adel, aan de Gouvernante Hertoginne van *Parma*, het requeſt tegen de Inquiſitie en niewe Biſſchoppen, in het jaar 1566. overleverde: Alhoewel hy ſedert dien tydt zich weinig met oorlogs- of regeeringszaaken meer bemoeit heeft, deed echter *Duc d'Alva* hem in den ban, ſloeg al zyne goederen als verbeurt aan, liet zyn treffelyk Hof te *Bruſſel* tot den grondt toe afbreeken, om dat 'er de verbondene Edelen hunne eerſte byeenkomſte in gehad hadden; en op de ledige plaatze oprechten eene groote Pilaar van marmerſteen, daar op, in veelerlei taalen, uitgehouwen ſtont „ Dat die Zuyl daar gezet „ was ter vervloekter gedachteniſſe van de t'zamen- „ zweeringe, daar, tegen de Roomſch-Catholyke Reli- „ gie, als ook tegen den Koning en de Landen, geſmeedt. In het jaar 1568 den 28 May wierd deze ſchandpilaar opgerecht, doch is evenwel naderhant weêr wechgenomen. De woorden in de Nederlandtſche taale luiden aldus:

Pontan. ibid.

P. Montan. in Guicc. fol. 148.

Als Philippus de II. Catholyke Koning van Spanje regeerde in deze zyne Erflanden, en in zyne plaatze gouverneerde Ferdinando Alvares de Toledo, Hertog van Alva, enz. is geordonneert dat het huis (eertydts van Floris van Pallant, Graaf van Culemburg) ten gronde afgebroken zy; ter vervloekter memorie van de hernoome Conſpiratie, die daar in geſchiedt is, tegen de Religie der Roomſch-Catholyke Kerke, tegen de Koningklyke Majeſteit, en tegens des zelven Landen, Anno M D LXVIII. Actum den 28 May.

Hy is gedurig by de Gereformeerde Religie gebleeven; had ook, nevens meer andere Heeren en Edelen, onderteekent de Confeſſie der Gereformeerde Kerke, in 't jaar 1566. den Koning van *Spanjen* toegezonden. Hy was evenwel de man niet om zwaare laſten en zorgen te draagen, en ze met kloekmoedigheit uit te voeren: beminde ſtille ruſt; gelyk hy ook nooit tot eenige Oorlogsampten in *Nederlandt* is gebruikt geworden. Na veele geledene rampen en zwarigheden, is hy in 't jaar 1598. omtrent 70 jaaren oudt, overleeden.

Meter. Nederl. Oorlog. fol. 55. Idem Meter. fol. 417. Baud. Memor. 9 boek fol. 24.

FLORIS VAN PALLANT DE II. zoon van *Floris den I.* Grave van *Culemburgh*, Vryheer van *Pallant*, *Wittom*, *Weerde*, enz. geboren den 28 May 1578; nam in het jaar 1601. ter Gemalinne *Catharina*, Gravinne van *'s Heerenberg*: hy geleek in gelaat en zeden zeer naby aan Prins *Frederik Henrik*. Het recht van 't zwaerdt te voeren, dat zyne Voorzaaten hadden gevordert in *Honswyk*, en waar over veele geſchillen in vorige tyden gevallen waren, heeft hy aan de *Staten* van *Utrecht* verkocht. Tuſſchen de *Staten* en hem ontſtont ook, in het jaar 1638. een zwaare twiſt over den *Lekkendyk*, die zoo hoog liep, dat gemelde *Staten* in het jaar 1638. krygsvolk naar *Culemburg* zonden; het grof geſchut ſtont wederzyds al tegen den anderen geplant, dat ook losgebrandt zoude hebben, indien niet de verſchillen ter rechter tydt afgedaan waren geweeſt. t' Breeder bericht daar van, en de ſchriften daar over gewiſſelt, tuſſchen de *Staten* en den *Grave*, vindtmen by *L. van Aitzema:* kort daar na is Grave *Floris* 1639 overleden: t' zyner begraafniſſe, aangeſtelt den 20 Auguſtus 1639. waren ook genoodigt de Heeren *Staten Generaal*, die 'er uit haar Hoog Mog: Collegie toe afzonden, de Heeren *de Bye*, *Toorſtein*, *Crook*, *Weede*, *Veld-Driel*, *Haerſolte*, en *Andringa*; yder wierd 200 guldens toegelegt om zich en zyne dienaars in den rouw te kleeden. Van wegen den Raadt van Staten gingen de Heeren van *Somersdyk*, *Berchem*, en *Heemſtra*. Vermits hy by zyne Gemalinne geene kinderen hadt, heeft hy by teſtament zyne Landen gemaakt aan zynen Bloetverwant, *Philips Theodoor*, Grave van *Waldek* en *Pyrmont*, daar toen *Culemburgh* byquam. Na weinige jaaren ſtorf dees ook; nalaatende zynen onmondigen zoon *Walraven*.

Pontan. Gelderſ. geſchied. 1 deel, fol. 58. 59. Zaken van St. en Oorl. 2 deel, fol. 534. 552. Idem Pontan. g. g. fol. 59. Aitzem. 2 deel, fol. 622.

FLORIS van *Hollandt*, Oom van Grave *Floris den V.* geduurende deezes minderjarigheit, Voogdt en Adminiſtrator van *Hollandt*, *Zeelandt*, enz. Van zyne verrichtingen, geduurende zyn voogdyſchap, is geſproken onder Grave *Floris den V.* Hy was zoon van Grave *Floris den IV.* en broeder van Grave *Wilhem den IV.* heeft den *Zeeuwen* keuren en wetten gegeeven, die van hen noch onderhouden worden, voor zoo veel 'er in zommige geene veranderinge is gemaakt: was in het jaar 1255. in de regeeringe over *Hollandt*, of over zynen neef, als Grave van *Hollandt*, *Zeelandt*, enz. getreeden; was een groot liefhebber van Tournoijen of Ridderlyke ſteekſpelen: wierd in een der zelve, in het jaar 1258. doodtlyk gewondt, ſtorf 'er ook van den 7 kalende van April: wierd naar *Middelburg* gevoert, en daar in de Abdye begraaven.

O. H. Kr. fol. 327. M. Stoke Rymkr. fol. 95.

FLORIS, FLORENS, of FLORENTIUS DE MONTMORENCY, Baanderheer van *Montigny*, Ridder van 't *Gulde Vlies*, broeder van den Grave van *Hoorn*, met *Egmont* onthooft: deze *Floris* was een zeer verſtandig Heer. Na dat het, wegens 't vervolgen en woeden ter zaake van de Religie, de gedreigde invoeringe der Inquiſitie en niewe Biſſchoppen, 't verbreeken der Privilegiën, enz. zeer elendig in de *Nederlanden* geſtelt was, en 'er ook eene groote beroerte en ondergang der Provintiën te vreezen ſtont, vonden de *Staten* goedt eene bezendinge aan den Koning van *Spanjen* te doen, om den Koning de waare geſchapenheit der zaaken, nevens 't nakende onheil en bederf, voor oogen te leggen: daar toe wierd Heer *Floris de Montmorency* verkoren: hy nam het, en daar op de reize aan: was daar over ook verſcheidemaal met Koning *Philips* in geſprek: keerde eindelyk in Auguſtus 1562 weêr naar huis; met windt van ydele hoope, en beloften zonder gevolg. Alzoo nu de onruſten verzwaarden, de verbondene Edelen hun verzoekſchrift aan de Landtvoogdeſſe, *Margareta van Parma*, overgelevert hadden, en het gevaar dagelyks grooter wierd, beſloot de gemelde Regentinne, met de Heeren en Raaden, op niews eenige Heeren aan den Koning af te zenden, om zyne *Majeſteit* van alles kenniſſe te geeven, en te bidden den *Nederlanderen* wat in het gemoet te willen komen. Tot dit Gezantſchap wierden de Marquis van *Bergen*, nevens den Heer Baron van *Montigny* verkoren. In Junius 1566. quamen zy in *Spanjen:* hadden al weder dikmaal gehoor by den Koning en zynen Raadt, daar *Duc d'Alva* altydt tegenwoordig was. Zy volvoerden hunne commiſſie naar vereiſch en behooren; vertoonden getrouwelyk hoe d'ongelegentheden weg te neemen, en de verdere onheilen en gevaaren te voorkomen waren: wierden in 't eerſt lang met goede woorden onderhouden; daar na genoegzaam, als gevangen, vaſt, en zoo lang ſleepende gehouden, tot dat de Marquis van *Bergen* overleedt. *Duc d'Alva* quam middelerwyle in de *Nederlanden*; de Graven van

Eman. v. Met. fol 33. P. C. Hooft fol. 37. Bor. Reyd. enz.

Egmont en *Hoorn* (de laatſte was de broeder van deezen Heere *Floris van Montigny*) wierden onthooft; en toen wierd *Montigny* ook ten vollen in gevangkeniſſe bewaart. Hy had met zyne dienaars eenen aanſlag, om te ontkomen, gemaakt, alles was ten vollen gereedt; maar op 't punt van de uitvoeringe wierd het werk verbrodt, door 't verzuim van *Montignys* Hofmeeſter, al te bezig om afſcheidt van zyne ſpeeljuffer te neemen: toen het uitquam, wierden alle de deelgenooten en medebewuſten van deezen aanſlag ter doodt veroordeelt. Evenwel wierd maar eenen *Spanjaart* van de lyfwacht, in dezen handel ingewikkelt, gehangen: d'andere dienaars des Barons, vyf in getal, die hunnen onſchuldigen Heer uit getrouwheit hadden zoeken te redden, wierden gevangen in den *Tour de Velaſco* gezet, daar zy zeer elendig bleven zitten, tot dat in November 1567. t'hunner geluk, de Prinſes van *Portugal*, zuſter van Koning *Philips*, en moeder van Koning *Sebaſtiaan*, voorby dien *Toren de Velaſco* reedt, die, door haare voorbede (nadat zy gehoort hadde wat voor lieden het waren die zoo erbarmelyk kermden en baden, ook de reden hunner gevangkeniſſe) zoo veel uitwerkte dat zy ontſlagen wierden. Ondertuſſchen deed *Duc d'Alva* in de Nederlanden *Montigny*, door zynen Bloetraadt, veroordeelen, lyf en goedt te hebben verbeurt. *Anna van Ooſtenryk*, bruidt van Koning *Philips*, trok in 't jaar 1570. door de *Nederlanden* naar *Spanjen:* de Gemalinne van *Montigny*, en andere voornaame adelyke Vrouwen, deeden eenen voetval voor haar, met ſmeekinge dat zy, in *Spanjen* gekomen, by den Koning wilde te wege brengen, dat *Montigny* uit zyne gevangkeniſſe mogte geſlaakt worden, enz. De zeer goedertierne Prinſes beloofde dit d'eerſte bede te zullen zyn die zy aan den Koning, haaren bruidegom, zoude doen: doch *Duc d'Alva*, dat verneemende, ſchreef ylings alles over naar *Spanjen*; daar op wierd *Montigny* uit *Segovia* naar het Kaſteel van *Simancas* gevoert, en, eer de Koningklyke bruidt uit het ſchip tradt, deedenze, door een jonge Pagie, die hem diende, vleeſchſop daar vergif in was hem toedienen: hy kreeg daar op eene brandende koortſe, die hem in 't begin van October 1570. wegſleepte. In Maert 1571. liet *Duc d'Alva* zyn vonniſſe, vol valſche verdichtſelen, uitſpreeken: ook wierd vaſt gelooft dat de Marquis van *Bergen* door vergif omgekomen was. *Montmorency* liet geene kinderen na dan eene dochter, die jong ſtorf; de moeder, zyne Gemalinne, had hy eerſt kort voor zyn vertrek naar *Spanjen* getrouwt; zy was zuſter van den Prins van *Eſpinoy*, en van *Vicomte de Gand*, uit het huis van *Melum*; is naderhant noch getrouwt aan den Heer de *Floyon*, uit het huis van *Barlaimont*, daar na Grave van *Barlaimont* geworden. Hoe yverig Katholyk *Montigny* was, het mogt hem niet baaten, gelyk ook zynen broeder den Grave van *Hoorn*.

Meter. fol. 59. Bor. Reyd. Hooft, enz.

Alonſo de Quintana Hiſtor. Hiſpan. & Belg. pag. 279. Meteren fol. 59. P. C. H. fol. 184. 185. P. C. B. 1 boek, fol. 20. Grotii Jaarb. fol. 32. Idem Meteren ibid. fol. 59.

FLUSEN, anders FLUYSEN, voortydts een vermaart Boſch tuſſchen *Medenblik* en *Staveren*, daar in de Koningen van *Frieslandt* hun luſthuis en hof hadden: zommige ſtellen het tuſſchen *Medenblik* en *Sneek*. Door eene ganſch buitengewoone zonnehitte raakte dit Woudt in brandt; de grondt was zwavel- en veenachtig, die, door het vuur zoodanig verteerde, dat 'er eerſt een klein Meertje van wierd; in het jaar 570. ontſtont 'er een groot oneêr, dit duurde drie dagen en drie nachten achter een; het ſpeelhuis ter *Fluſen* wierd zoodanig weggeſpoelt, dat men de plaats niet meer kent daar het geſtaan heeft; het Meertje wierd zulker wyze vergroot en gediept, dat het nauwlyks te gelooven is: 't wordt noch heden de *Fluyſen* genoemt, en ſtrekt zich ten weſten van *Galama's-dam*, tot in den mondt der hoogſte vaart.

Winſem. Kronyk van Fr. fol. 47. 48. 49. Houve Handv. Kr. fol. 208. Glimm. collect. pag. 315.

FOCHTELE, een der tien Dorpen van de *Vrieſche* Grietenije *Stellingwerf Ooſteinde*; den *Zevenwolden* toegevoegt.

Winſem.

FOCKEMA, een Slot of adelyk Huis in de *Vrieſche* Grietenije *Menaldumadeel*, onder 't quartier *Weſtergoo*.

Idem.

FOCKO LUDIGMAN, hy is omtrent het jaar 819 Poteſtaat van *Vrieslandt* geweeſt, en in ordre van getal de *II.* Van zyne verrichtingen vindtmen weinig in de Kronyken: onder zyne regeeringe wierd te *Dokkum* het Kloofter van *S. Bonifacius* geſticht, eerſt bezeten van reguliere Canonikken, naderhant van d'order der Premonſtreiten.

Winſem. Kr. van Friesl. fol. 105.

FOGELSANG: dit noemt *Beka* een voortreffelyk Paleis van eene uitmuntende bouwkunde, en te vergelyken by dat in den Haage, zynde dit een werk van Graaf *Floris den V.* De naam daar van is noch over by de zandtduinen, eene gemeene Duitſche myl van *Haarlem*, naar het weſten.

Alting Not. Germ. Inf. P. II. fol. 58.

FOLKMARUS, VOLCKMARUS, WOLCKMARUS, de XVI. Biſſchop van *Utrecht*, navolger van *Baldricus*. Hy quam aan het Bisdom in 't jaar 977. en bezat den ſtoel 13 jaaren: wordt zeer geroemt van zachtmoedigheit, devotie, en vierigheit in den Godtsdienſt: was een *Fries* van geboorte: overleedt den 11 December, in 't jaar 990. wordt onder de Heiligen getelt. Van *Adelbricus* af, den vierden in 't getal op den Biſſchoplyken ſtoel, tot op dezen *Volkmarus* toe den zeſtienden, zyn alle de *Utrechtſche* Biſſchoppen *Friezen* geweeſt, behalven alleen *Baldricus*, die zyn voorganger was: Zyn navolger was *Balduinus*, *Balduwyn*, of *Baudewyn*.

J. de Beka. O.H.Kr. Schotan. Dionyz. Mutz.

Hoewel het zitten van dezen Biſſchop *Folkmarus*, op den *Utrechtſchen* ſtoel, al van een tamelyk getal van jaaren is geweeſt, ſchynt het echter dat hy, buiten de Biſſchoppelyke bedieninge, in een ſtil herderlyk leven, geene groote zaaken verricht heeft, der aantekeninge of meldinge zyner levensbeſchryvinge waardig; gelyk dan *Jan Veldenaar* nauwelyks zoo veel van hem gewaagt als de lezer hier geboekt vindt; en ook de Schryver van 't *Batavia Sacra*, buiten dit, luttel meer van dezen Biſſchop opgeeft. Beide beveſtigen zy zyne deugtzaamheit en heiligheit; ook zegt de laatſte verder, dat hy, volgens het ſchryven van *J. Gerbrand van Leiden*, Oom was van *S. Berwardus*, Biſſchop van *Hildesheim*. Volgens *Heda* (vervolgt de Schryver) is hy geſtorven in 't jaar onzes Heeren 989. den 11 December, *hoewel de meeſte Schryvers hem een jaar laater doen leeven; en legt in de Kerke van Utrecht, aan de noordtzyde, tuſſchen twee pilaaren, recht over den Outer van S. Barbara, begraaven.*

FOLOPTA, FOLTA, een adelyk huis in de *Vrieſche* Grietenije *Barradeel*, te *Minnertsga*, in 't quartier *Weſtergoo*.

FOLPERT VAN ARCKEL, Heer van der *Lee* en *Haaſtrecht:* hy leefde omtrent het jaar 1267. is zyn ganſche leven lang een bovenmaaten godtloos menſch geweeſt; boosaardig, benydende den voorſpoedt der andere Heeren, als van *Arkel*, van *Heukelom*, van *Aſperen*, van *Ackoy*, en was inzonderheit gebeeten op Heer *Jan van Arckel*, ſchoon zynen bloetverwant. Hy maakte op zekeren tydt, om hem van kant te helpen, een godtvergeeten verdrag met den Koſter der Kerke van *Arckel*, voor eene groote ſomme geldts, dat hy, als Heer *Jan* op Kersnacht in de kerk, volgens der Roomſch-Catholyken gewoonte, zyn zoude, daar uit zou gaan, en de deuren wel vaſt toeſluiten; dan met het ſlaan op de klok een teken geeven, waar op *Folpert* met de zynen gewapent zou aankomen, om Heer *Jan* te vangen, of om 't leven te brengen, met alle die in de kerk waren. Ter beſtemder tydt wierd de leuſe gegeeven dat 'er *Arckel* in was, en de twee deuren waren alreeds geſloten, als Heer *Jan* zich geperſt vondt uit te moeten treeden om zyn gevoeg te doen, uitgaande door eene derde deure die noch ongeſloten was: onderwylen quam Heer *Folpert* met de zynen aan, ſtak de kerke in brandt, die door 't vuur met al dat 'er in was verteerde. *Folpert* meende dat Heer *Jan* nevens alle de kerkgangers nu doodt waren, keerde vrolyk naar *Leerdam:* maar Heer *Jan* beweende den doodt der geſneuvelden zeer gevoelig en hartelyk. Hy wierd het verraadt gewaar, deedt den trouwloſen Koſter met gloeijende tangen eerſt nypen, daar na desgelyks verbranden: een ander loon dan hy van Heer *Folpert* gekregen hadde: die hoorende dat Heer *Jan* noch leefde, in de allerafgryſelykſte vloeken uitberſtte, en zich, uit ſpyt en vreeze, voor eenigen tydt naar *Duitſchlandt* begaf. Weêrgekomen, ſtak hy den *Arckelſen* dyk door, waar door het landt van *Arckel* en *Vyanen* onder water raakte, en veele menſchen en beeſten verdronken: ook bedreef hy veel meer andere gruwelen. Hoe hy zich, terwyl hy met zyne vrienden te *Haaſtrecht* vrolyk was, beeſtig vol zoop, en op klaaren dag uit het midden van hen weggenomen, en nooit meer van iemant gezien wierd, dan alleen maar, ter plaatze daar hy gezeten had, drie druppelen bloets, vindtmen in *Pontanus* en anderen. Het wierd ook voor een loopje toen gezegt; *dat d'eene Duivel den anderen weggevoert hadde.* Zyn zoon, *Pelgrom*, was zoo boos als de Vader, deedt het huis ter *Lee* wegbreeken, vermits het 'er afgryſelyk in ſpookte, en aan de weſtzyde van *Leerdam* op de *Lingen* een ander bouwen: *Pelgrom van Arckel* heeft ook een rampzalig eindt gehadt.

O.H.Kr. fol. 34. Pontan. Gelder. geſchie. 2 deel, fol. 14.

Pontan. ibid. d. fol. 146 Idem O.H Kr Idem ibid.

FOLSGARA, een der veertien Dorpen van de *Vrieſche* Grietenije *Wymbritſeradeel* onder het quartier *Weſtergoo*, binnensdyks gelegen: want buytendyks heeft deeze Grieteny noch veertien Dorpen.

Winſem. beſchr. van Fr.

FOLTA, een adelyk Huis in *Vrieslandt*; zie op FOLOPTA.

FONS AQUÆ DULCIS NOXIÆ. De Bron van ſchadelyk zoet water. *Cajus Plinius* beſchryft zekere Bron in *Vrieslandt* aldus: Nadat *Germanicus Ceſar* met zyn leger over den *Rhyn* voortgetrokken was naar het landt der *Vriezen*, vondtmen aan den zeekant een Bron van zoet water alleen; waar van iemant gedronken hebbende, vielen hem binnen twee jaaren de tanden uit, en wierden de kniegewrichten los. De Geneesmeeſters noemden deeze quaal Mondteuvel (*Stomacace*) of Mondtquaal en Beenquaal (*Sceloturbe*) Scheurbot. Tot een hulpmiddel hier voor heeftmen uitgevonden het kruidt *Britannica* genaamt, (in 't Nederduitſch Waterridder) het welk niet alleen dienſtig is voor de zenuwen, en d'ongemakken van den mondt, maar ook tegens allerlei ſoort van ſlangen, enz. Doch aan wat kant van het ſtrandt deze Bron geweeſt zy, daar van geeft hy ganſch geen blyk: namelyk, omdat zy maar alleen, en door dit merkteken berucht zynde, geene nadere aanwyzinge van plaatze noodig hadde. En zeker, dezelve zou zy geheel niet noodig hebben, indien 'er maar in onzen tydt eene overig was, die, zoo ſchadelyk zynde, zoet

Alting Not. Germ. Inf. P. I. fol. 65. H. N. Lib. XXV. cap. 3.

zoet water opgaf: want Bronnen vindtmen in deze landtſtreek zeer weinig. De oudſte die befaamt is, doch vry wat van de zee af legt, is Oldeboorn/ in de Grietenije van Utingeradeel/ maar geſtopt, doordien de Kerk daar op gebouwt is, zoo dat men van de ſchadelykheit van het water niet kan oordeelen. Echter is 't meer te denken, dat dezelve niet verre zy geweeſt van de Poſt op de *Eems*, (*Statio Amiſia*) daar de Legers van *Germanicus* een- en andermaal zyn byeen gekomen. *Lipſius* ſchynt dezelve te ſtellen heel in *Weſtwaldingerlandt*, by het Moeras de Boertange/ om de menigte van Lepelbladen die daar waſſen; waar van daan hy meent dat dit Moeras den naam heeft gehadt niet van *Burtange*, maar van *Bretane*, en dat men daarom moet leezen het kruidt *Bretanica*, niet *Britannica*. Maar hoe weinig grondt hier toe is, weeten zy beſt die daar omtrent woonen: en kan men zulks eenigzins afneemen uit het geene wy hier boven, op het woordt *Amſibaren* (*Amſibarii*) gezegt hebben. Behalven dat men hier omtrent nergens blyk vindt van eenige ſchadelyke Bron: en het kruidt dat ſcheurbot geneeſt vindtmen overal overvloedig. Dat de moerige wateren ongezondt zyn te drinken, ondervindt yder tot zyn ongemak: maar wat raakt zulks de Bron en het Bronwater? Ik zoude dan wel gelooven dat deze Bron, daar *Plinius* van gewaagt, (zoo dezelve niet geſtopt is) omdat ze aan den zeekant was, of door zanden van de zee overſtelpt, of in de diepte van den niewen zeebqezem verdronken is.

ote ad ac. An. p. 63.

FOREEST. ('T HUYS TE) Oudtyds plag *Foreeſt* 'T HUYS TE OOSTERWYK genaamt te worden, heeft onder *Kermerlandt* gelegen, omtrent *Beverwyk*, dicht by het huis te *Meereſtein*, en den weg van *Haarlem* naar *Alkmaar*. D'Edelen van *Foreeſt* voerden hunnen naam naar dit huis van hun verblyf; doch 't is in den oorlog tuſſchen *Spanjen* en den *Staat* verwoeſt. De wooninge die'er nu gezien wordt heeft *Nicolaas Chys t'Amſteldam*, in de voorlede eeuwe, van Juffr. *Maria van Duvelande* gekocht: het was de gemelde Juffr. aangeërft van hare moeder, Juffr. *Magdalena van Foreeſt*, eenige dochter van *Jan van Foreeſt*.

V. van Goudh. in de O. H. Kr. fol. 110.

FOREEST, een adelyk Geſlacht in *Hollandt* geweeſt. D'eerſte van dien naam, in de geſlachtlyſt te vinden, was *Herpert van Foreeſt*, Ridder, van hem wordt gewaagt op 't jaar 1096. en hy geſtelt als een der eerſten op een tournoy van 150 Ridderen; op 't jaar 1111 vindtmen *Stuart van Foreeſt*, Ridder; *Arend van Foreeſt* is geweeſt Canonik van S. Jans Capittel te *Utrecht*, onder 't Bisdom van *Johan van Sirik*; *Willem van Foreeſt*, Ridder, Heer van *Foreeſt* en *Middelburg*, heeft by opene brieven van het jaar 1278. zyne goederen, by erfmakinge, verdeelt onder zyne drie zoonen, *Herpert*, *Jan*, en *Nicalaas van Foreeſt*. Heer *Willem van Foreeſt*, Ridder, is Schepen van *Delft* geweeſt in de jaaren 1419. 1420. 1423. 1424. Bailjuuw van *Geervliet* en 't landt van *Putten* 1458. *Jan van Foreeſt* is geweeſt Burgemeeſter van *Haarlem*, in 't jaar 1469, 1472, 1475, 1476, 1480, 1481, 1485, 1487, 1495. Behalven de Heeren uit dit Geſlacht, die aanzienlyke polityke Ampten bedient hebben in den Staat, zyn'er verſcheiden geleerde Mannen uit voortgekomen; inzonderheit in de Geneeskunde. Onder hen vinden wy *Diderik*, zoon van *Jakob van Foreeſt*, geworden Medicus van den Koning van *Polen*, en Biſſchop van *Vilna*; Dr. *Petrus van Foreeſt*, zoon van *Jordaan*, vermaardt Geneesheer te *Dordrecht* in 't jaar 1520, en aldaar overleden 1543. Dr. *Petrus*, zoon van den gemelden *Petrus van Foreeſt*, zeer beroemt Geneesheer te *Delft*, eerſte Profeſſor in die Wetenſchap in de opgerechte Akademie te *Leiden*, die zich noch verder bekent gemaakt heeft door zyne Geneeskundige ſchriften, onder den naam van *Petri Foreſti opera* uitgegeeven; overleedt te *Alkmaar* 1597, oudt 75 jaaren; zyn broeder was gemelde *Diderik*, Artz des Konings van *Polen*; *Jakob van Foreeſt*, Medicinæ Doctor te *Alkmaar*, ook een broeder van *Diderik* en *Petrus*; dan noch een broeder *Jan van Foreeſt*, Medicinæ Doctor en daar na Schout van *Alkmaar*, alle vier zoons van den voorgedachten Mr. *Petrus van Foreeſt*, Geneesheer te *Dordrecht*; wiens zoons zoon, Mr. *Jordaan van Foreeſt*, Medecinæ Doctor te *Zirikzee* is geweeſt.

S. van Leeuw. Bat. Ill. fol. 966.

W. van Goudh. in de O. H. Kr. fol. 174. 223. Leeuw. ibid. fol. 967.

FORESTENSIS PAGUS. Het quartier van de *Wolden*, gemeenlyk de *Zevenwolden:* dit maakt uit het derde gedeelte van *Frieslandt*, het welk tuſſchen de ondiepten van den *Vlieſtroom* en de *Lauwers* legt, niet zoo zeer in uitgeſtrektheit, als in magt niet op mogende tegens de twee andere Quartieren, van wegen den ſchraalen en ſlechten grondt. Van den Noordtkant paalt het aan *Ooſtergoo*, en *Vredewaldt*, het welk hoort onder het *Frieslandt* over de *Lauwers*. Van den Ooſtkant grenſt het aan *Drenth*; van het Zuiden aan *Overyſſel*, en aan het *Vliemeer*, die nu de zeeboezem (Zuiderzee) is. Van den Weſtkant aan *Weſtergoo*; daar onder behooren tien Grietenijen en het eenige ſteedjen *Sloten*. Gelyk men nu niet vindt dat het uitdrukkelyk begrepen is in eenige giften der Keizers; alzoo heeft ook niemant van die geenen, die met *Frieslandt* zyn begiftigt geweeſt, het zelve aangetaſt voor *Guido van Henegouwen*, Biſſchop van *Utrecht*, die zich ook het *Territoir-recht* over deze *Vrieſche* Wolden aangematigt heeft; als of het zelve was verknocht met het Woudtgebiedt, het welk de Keizer, *Otto de Groote*, in den jaare 943. en *Henrik de II.* in den jaare 1006. ook aan den Herder van de Kerke t'*Utrecht*, over de deurgaande Boſſchaadjen van *Fulnahoa* en *Drenthe*, toegeſtaan hebben: maar dit zyn onderneemingen van de veertiende eeuwe. *Chriſtianus Schotanus* getuigt, dat dit gedeelte van *Frieslandt* in d'Oude Gedenkſchriften dikwyls de *Zeven-Boſſchen* (*VII-Saltus*) genoemt wordt; de latere Schryvers hebben 't meeſt het *Woudtlandt* genaamt; in de landtstaale hedendaags de Zeven Wolden.

Alting Notit. Germ. Inf. P. II. fol. 58.

Zie Heda.

FORSCHATE: hedendaags Doorſchoten; twee uuren gaans van *'s Gravenhage* naar den *Rhyn* toe: men vindt daar gewag van in den Blaffert van de goederen van *Utrecht:* insgelyks in eenen Giftbrief van *Florentius den V.* Grave van *Hollandt*, van den jaare 1281. en by *Melis Stoke* dikwyls: Het is weleer een Heerlykheit geweeſt van een Geſlachte van dien zelfden naam.

Idem ibid.

FORTEMAN. (FEYO) Een *Vrieſch* Edelman, door zyne dappere daaden, in *Schotlandt* en anderwegen verricht, de GLORIE ZYNS VADERLANDTS genoemt. Hy heeft ten tyde van *Karel de Groote*, Koning van *Vrankryk* en *Keizer*, geleeft; kreeg in den veldtſlag der *Vriezen* tegen de *Deenen* dertien wonden, daar hy ook van ſtorf, na eene meenigte der vyanden verſlagen te hebben. De *Vriezen* waren zeer droevig over zyne doodt. Uit zyn geſlagt zyn voortreffelyke Helden voortgekomen, tot dat het met *Tjepke Forteman* is uitgeſtorven, in 't jaar 1096. die, naar het zoo genaamde *H. Landt*, met meer anderen, ten oorlog getrokken tegens d'ongelovigen, voor *Nicæa* geſneuvelt is.

Winſem. Fr. Kr. fol. 72. 84. 127. Schotan. Fr. Kr. fol. 99.

FORTRAPA. Men ziet uit een Giftbrief van *Carolus Simplex*, Koning van *Vrankryk*, van den jaare 913 dat het recht der Kerke van *Egmondt* zich niet alleen uitgeſtrekt heeft van *Kinheim* tot aan den *Rhyn*, maar ook noch een weinig verder, en zulks onder den naam van 't Graafſchap *Weſtfling*, gelyk zulks nader blykt uit den Giftbrief van Keizer *Henrik den IV.* gegeeven den eerſten May, in den jaare 1064. en dat de grenzen van dit Graafſchap zich uitgeſtrekt hebben van den *Rhyn* tot aan FORTRAPA, en tot aan de landtſtreek van *Suthadesga*, daar naaſt tegen over, die ik zoude gelooven Suther-Meer te zyn, omdat Koning Karel den zelven naam daar aan geeft, die Keizer *Arnulfus*, in zynen Giftbrief van den jaare 889. geeft aan de geheele landtſtreek die van den *Rhyn* tot aan de *Maas* loopt. Dewyl nu deze byna net zoo verre boven den *Rhyn* legt als Doorburg/ zynde een zeer beroemde plaats eer het Slot, beneden aan dien ſtroom, van de *Noormannen* vernielt was, heeft het my altydt toegeſchenen, dat de zelfde plaats in den Giftbrief van *Carolus Simplex* gemeent wierd, en dat'er FORTRANA, niet FORTRAPA, geſchreven is geweeſt: want nergens begaan de affchryvers ligter eenen misſlag in, dan dat zy voor de Lombardiſche N ſchryven een Latynſche P, en wederom voor de *p* een *n*; dewyl die Lombardiſche letters in gedaante weinig verſcheelen, dan alleen dat de *p* wat wyder is, de *n* wat nauwer. Nu hebben wy meer dan eens aangewezen, en zal zulks in het vervolg nader bewys krygen, dat FORUM ADRIANI *Voorburg* is: zoo dat wy nu eindelyk voor vaſt ſtellen de benaminge van FORTRANA, die, hoewel bedorven, niet anders wil zeggen, als FORUM ADRIANI.

Alting Not. Germ. Inſer. Part. II. fol. 59.

FORUM ADRIANI. Deze naam wordt in het Reisboek van *Antoninus* gevonden; omtrent het jaar 162. aan het ryk gekomen: het word voor *Voorburg*, een der oudſte Dorpen in *Hollandt*, gehouden.

FORUM ADRIANI: het Merktvlek, of Gerechtshof van *Adrianus*. Van dit *Forum Adriani* gewaagt alleen de Reiskaart, als leggende aan den zeekant, tuſſchen den *Rhyn* en de *Waal*, vier uuren van *Leiden* (*Lugdunum*): immers zoo als de plaatſnyder het uitgedrukt heeft, doch zonder twyfel verkeerdelyk. Dewyl uit het geen hier boven op ELINUM gezegt is, blykt, dat men in *Voorburg* kentekenen vindt, zoo van den naam, als van de plaats, daar doch dit *Voorburg* niet meer dan ruim twee uuren gaans van *Leiden* af legt: behalven dat de overige tuſſchenruimte niet toelaat dat hier *XII. M. P.* dat is, vier uuren gaans, of drie gemeene Duitſche mylen geſtelt worden. Ook is de Mylpaal, dicht by het gemeene gat van de *Maas* en de *Waal* gevonden, geen *XII. M. P.* van *Voorburg* af. Daar *Petrus Scriverius*, een man van een zeer ſchrander verſtant, op ontdekt heeft, dat'er gewag gemaakt wordt van dit FORUM, ons dien vertoonende in die geſtalte en met dat opſchrift, als hy in zynen tydt gezien wierd op de Hofſtede van den Heere *Perſyn*, niet verre van den *Haag*, en dien wy hier voor 't ooge brengen. Verder legt de zelve *Scriverius* de zeven laatſte enkele letteren aldus uit; A. MUNICIPIO. AD. FORUM CONSTITUTA. MILLIA. PASSUUM. XII. dat is, Twaaf duizent ſchreeden (drie gemeene Duitſche mylen) zyn'er van de Stadt af tot aan het Merktvlek. Wat het FORUM belangt, dat is in der waarheit al ſchrander bedacht;

Alting Not. Germ. Inſer. Tom. I. fol. 66.

dacht; doch ik zou liever de verklaringe dus ſtellen: AD MUNICIPIUM. A. FORO, enz. *van het Merktvlek tot aan de Stadt*, of miſſchien AD MOSAM. A. FORO. C. M. P. XII. dat is; *van het Merktvlek tot aan de Maas zyn twaalf duizent ſchreeden:* want men verzekert dat deze Mylpaal eerſt geſtelt, en naderhant opgedolven en gevonden is by de Stadt (zoo'er maar een geweeſt is) daar nu ter tydt het Dorp Monſter is, niet verre van de *Maas:* niet by het FORUM HADRIANI, dat vry veel beroemder was, zoo dat het gevoeglyker ſchynt te zyn de mylen daar van daan te tellen. Zoo men nu ſtelt de Stadt, of de *Maas*, twaalf duizent ſchreeden van het Merktvlek (FORUM) af te zyn; is dit FORUM volkomentlyk Doorburg/ het welk maar zeven duizent ſchreeden van *Leiden* legt. Nu heeft deze misſlag zeer licht konnen ontſtaan, dat uit de perkamenten, die door het ſtof duiſter waren, de V in een X verandert wierd; die, van den kaartſnyder in de plaat begaan, ligtelyk gemerkt wordt; zoo dat 'er niet aan te twyfelen is, of op het perkament heeft VII. duizent ſchreeden, maar niet XII. geſtaan. Wat nu verder dit FORUM HADRIANI betreft, hebben wy hier boven op ELINUM en op FORTRAPA verklaart.

Tacitus annal. Lib. XI. *cap.* 20. *Dion. Nicæus Hiſt. lib.* 60.

FOSSA CORBULONIS, de *Graft* of *Grift van Domitius Corbulo*; een *Romein* en dapper Krygsoverſte onder de *Romeinen*. Hy quam na de doodt van *Sanquinius*, als Stadthouder aan den *Neder-Rhyn*, in zyne plaatze. Om zyn volk niet ledig te laaten, heeft hy omtrent het 47ſte jaar na Chriſtus geboorte eene Graft doen delven, tuſſchen *Rhyn* en *Maas*, om den *Rhyn* te verleiden, hebbende de lengte van 43000 treeden, anders 170 Stadiën, volgens *Nicæus*. Waar in wel tuſſchen *Tacitus* en *Dio Nicæus* zeggen eenig verſchil van grootte of lengte is, doch van geen groot belang. Het graaven van de Vaart is vaſt en zeker; maar welke, en waar ze legt, of is, is zeer duiſter en daar zyn verſcheide gevoelens van: Eenige, dat de *Foſſa Corbulonis* de *Graft* zoude zyn, welke, van den *Ouden Rhyn* af, door *Yſſelſtein* voorby *Ter Goude*, en zoo voort uitwaarts naar de *Maas* liep; andere, dat ze de *Lek* zoude zyn, die den *Rhyn* zoo afgetapt en afgelekt zou hebben, dat d'oude *Rhynſtroom* (al mede daar door) verſlymt en verſtopt zoude zyn aan 't *Mallegat*, by *Katwyk* aan zee, buiten *Leiden:* ook zyn 'er die 'er de *Rotte* door verſtaan. Uit de woorden van *Tacitus*, welke aldus luiden; *Inter MOSAM & RHENUM tria & viginti millium ſpatio, foſſam produxit, qua incerta Oceani vetarentur*; dat is; „ Hy heeft tuſſchen „ MAAS en RHYN eene *Graft* getrokken, drie-en„ twintig mylen lang, om daar door d'onzekerheit des „ Oceaans te beletten. Welke lengte van zoo veele my*Bat Ill. fol.* 114. len zeven uuren en een twaalfde deel uitmakende (zegt *S. van Leeuwen*) met de juiſte tuſſchenſtant van *Leiden* tot *Maaslandtſluis* overeen komt: Hy voegt'er by, dat noch tegenwoordig omtrent *Maaslandtſluis* den boezem, daar de uit wateringe plag te wezen, kan gezien worden, en met den naam van de *groote Vliet* genoemt wordt. Dat het *Idem Leeuw. ibid.* de *Lek* niet kan zyn, gelyk *A. Junius*, *Abr. Ortelius*, en *J. J. Pontanus* willen, ſchynt, behalven meer andere redenen, genoeg daar uit te blyken, dat die rivier te verre van de zee legt; dat daarenboven de geſtelde tuſſchenſtant, of lengte van *Tacitus* en *Dio*, met die van de *Lek* niet overeen komt. *Ph. Cluverius* is ook van de zelve meeninge: de gedachten van zommige anderen, en hunne redeneringen daar over, vindtmen ook by van *Leeuwen* ter aangeweze plaatze. Men zie'er mede over na, *Delfs beſchryvinge* van den Heere van *Bleiswyk*. *M. Alting* wyſt ze al me*Not. Germ. Inf. P.* 1. *fol.* 47. de zoo in zyne Kaart en zyn boek aan; zie boven op CORBULONIS FOSSA.

FOSSA DRUSIANA, of de *Vaart* van *Druſus*; zie op YSSEL.

Idem Alting Part. 1. *fol.* 67.

FOSSA DRUSIANA; de Grift van *Druſus*. De *Rhyn*, die eerſt twee takken hadde, en van het begin van het *Batawerlandt*, tot dat ze in zee ſtort, door de *Waal* alleen en door de kil, die den naam van *Rhyn* behoudt, verdeelt was, heeft door het beſtier van *Druſus*, omtrent twaalf jaaren voor de geboorte des Heilants, met drie gaten beginnen in zee te loopen. Want men heeft een Grift uit den *Rhyn* gegraaven, drie gemeene Duitſche mylen en een vierde beneden de eerſte ſcheiding, recht tegens over *Caſtra Herkulis* (daar boven van gewaagt is) daar de landen wat laag zyn, tot aan de *Saal* (nu den *Yſſel*) een rivier afkomende uit het landt der *Broekteren*, ter lengte van drie gemeene Duitſche mylen min een vierde. En dewyl de kil van de *Saal* te nauw was om de afgeleide wateren van den *Rhyn* te verzwelgen; heeft men dezelve met ongemeenen grooten arbeidt veel breeder en dieper moeten uitgraaven: en opdat de *Broekterſche Vecht* daar mede ook zoude kunnen afſtroomen, heeft men deeze kil ook derwaarts moeten leiden, tot dat zy zich over de zeer laage vlakten *Ann.* II. *cap.* 8. wydt en zydt heeft kunnen uitzetten. *Tacitus* heeft deeze geheele *Grift*, naar den aanlegger, de *Druſiaanſche* genoemt. *In Claudio.* *Suetonius* noemtze in het meervoudt *Druſiaanſche Griften*, onderſcheidende miſſchien het bovenſte en benedenſte gedeelte, door den vaſten grondt gegraaven, van het middelſte gedeelte, en ver het grootſte, en gemeen zynde met d'oude kil van de *Saal:* ja zelfs *Tacitus* heeft niet geſchroomt haar den naam van *Griften* te geeven. Langs deze *Grift* nu hebben in 't vervolg niet alleen *Druſus*, maar alle de *Romeinſche* Veldtheeren en Overſten, die na hem gevolgt zyn, hunne legers van den *Rhyn* op de *Meeren*, en in de *Noordtzee* gebragt, als zy de *Vriezen*, *Chauchen*, en verdere afgelegene volken wilden beoorlogen, Het ſchynt dat zy deze Grift, als uit den *Rhyn*, hoewel naar eenen anderen kant toe, geleidt, (immers dat bovenſte gedeelte van de niewe Grift, daar te vooren geen rivier was) den naam van Maas/ als of men zeide tweede of Achterwaal/ gegeeven hebben: welke benaaming *Tacitus* ook gebruikt, gewag makende van de rivier NABALIA: doch het voorſte en middelſte gedeelte heeft den ouden naam van de *Saal* tot zoo verre behouden, dat het beide de andere deelen, zoo wel het bovenſte, als het benedenſte, de zelfde benaaminge heeft overgezet; en dat de geheele ſtroom van den *Rhyn*, tot aan de *Vecht* en het *Meer* toe, de *Saal* genaamt is, en nu noch d'*Yſſel*, dat is, het *Saalwater* geheeten wordt. Maar dewyl onze *Cluverius* dit alles zeer krachtig en volkomentlyk heeft verhandelt, zende ik den lezer naar hem toe; dien echter te vooren waarſchouwende, dat hy d'aantekening van *Ptolemæus* aangaande den *Vechtſtroom* (*Vidrus*) en zynen mondt naar de Noordtzee, niet ligtvaerdig in den windt ſla, en zich niet laat om den tuin leiden door d'uitbreidinge van *Cluverius* hier over, die maar al te ontrouw en vol misſlagen is, gelyk ik te zyner plaatze zal aanwyzen.

Hiſt. Lib. XII. *cap.* 1. *Germ. Antiq. Lib.* I. *cap.* 1.

FOSSA OTTONIANA, de *Grift* of *Graft* van *Otto*, *Roomſch* Keizer, die hy omtrent het jaar 980 heeft doen graaven, van de *Duitſchen* HOTSONDT geheten, nu de HONDT; zie op HOTSONDT.

FOSSA OTTONIANA. *Julius Cæſar* ſchryft, dat de *Schelde* zynen uitloop gehadt heeft in de *Maas*; en *Ptolemæus* zegt, dat de zelve onder den naam van de *Maas* uitgeloopen heeft in de *Noordtzee*, ter plaatze daar noch de oude Haven is by *Sluis in Vlaanderen*. Ook verzekeren ons de oude Wetten der *Vriezen*, dat omtrent de zelve plaats het Gat van de *Schelde* is geweeſt ten tyde van *Karel den Grooten*. Doch dat de zaaken zich tegenwoordig heel anders vertoonen, zulks verhaalen de Jaarboeken van *Vlaanderen* dat gekomen is door toedoen van Keizer *Otto den Grooten*, die in het jaar 949. een zeer groote Grift heeft laaten graaven, van de *Schelde* tot aan de *Noordtzee*, tuſſchen het landt van *Cadſandt* en *Walcheren:* waar door de oude kil, nadat het water zich over de laage landen wyder verſpreidt hadde, allengskens vol ſlyk en modder geworden, en in landt verandert is; welk landt, als leggende binnen de *Schelde*, die vervolgens door de Grift zyne uitwatering had, de *Vlamingen* zich als eigen aangematigt hebben. Alhoewel al de grondt Ooſtwaarts aan altydt de *Taxanders* toegekomen heeft, of aan het uitterſte *Frieſche Zeelandt*, het welk in de landtſtaale *Wasda* genoemt is, behoort heeft. De *Zeeuwen* noemen deeze Grift, die al lang een groot Zeegat geworden is, de *Weſter-Schelde*, nu gemeenlyk *den Hondt*, van het geluidt dat de baaren, even als een knorrende hondt, maaken. Maar ik zou liever gelooven, dat het woordt OTTONIANA (dat is *Ottoſche*) by de *Zeeuwen* HOTTONIANA, verbaſtert en verkort zynde, HONDT is geworden.

Altin. Not. Germ. Inf. P. 1. *fol.* 55

FOSSATUM VETUS. De oude *Grift:* dit is een vaart of grift geweeſt, die de *Hunſingers* tegens de *Fivelingers* zeiden dat hunne grensſcheiding was; 't welk de andere ontkenden: waar uit een zeer oude tweedragt gerezen is. Doch de eerſte, in het jaar 1232. in een veldtſlag overwinnaars zynde, hebben haar, terwyl ze met modder was gevult, weêr opgegraaven, en tot aan de zee toe voortgetrokken, opdat zy voor altydt eene grensſcheiding zoude zyn; gelyk *Emo* verhaalt. Hedendaags wordt zy nergens meer gevonden.

Idem ibid.

FOSTA, eene Afgodinne der Oude *Friezen*, of by anderen een Afgodt: zynen Tempel op *Amelandt*, en de betekeninge van het woordt, zie op AMELANDT.

FOSVERT, of FOSWERT, is een voornaam Klooſter in de *Vrieſche* Grietenije *Ferwerderadeel*, onder het quartier *Ooſtergoo*, geweeſt. Het zou dien naam naar den afgodt of d'afgodinne *Foſta* bekomen hebben; zie AMELANDT: het wierd naderhant een Klooſter der *Benedictynen:* hoe die van *Klaarkamp* de Kerk en 't Klooſter *Foſvert* in brandt ſtaken; zie op *Klaarkamp*. Zommigen hebben *Foſvert* voor een Eilandt genomen; doch 't is misverſtandt.

Winſem. beſchr. van Fr. *Idem ibid.* *fol.* 83.

FOUDGUM, een der achtien Dorpen van de *Vrieſche* Grietenije *Weſt-Dongerdeel*, (*Ooſt-Dongerdeel* heeft 'er noch dertien andere) onder 't quartier *Ooſtergoo*. Het Dorp heeft in de *Nederlandtſche* Oorlogen tegen *Spanjen* zeer veel geleden: ook door den Watervloedt van 't jaar 1570. zeer groote ſchade gehadt; evenwel noch zoo veel niet, als wel de Dorpen in *Ooſt-Dongerdeel*; gelyk ook op de zelve wyze in den zwaaren inbreuk van den Kersnachtsvloedt,

Winſem. beſchr. van Fr.

vloedt, van 't jaar 1717. waar in de Grietenije van *Oostdongerdeel* wel het meeste geleden heeft, en het Dorp *Aangium*, of *Aanjum*, een der 13 dorpen dezer Grietenije, behalven onnoembaare schade aan de landerijen en goederen, alleen 53 persoonen, zoo oude als jonge, heeft verloren, die in den vloedt zyn verstmoort.

Alting Not. Germ. Inf. P. 1. fol. 65.

FRANCI POPULI & FRANCIA REGIO. De *Franke Volken*, en het *Frankenlandt*. Ik noeme de *Franken* Volken, om dat'er verscheide onder de Over-Rhynsche zyn geweest, die, na 't maaken van een verbondt tot verdeediging hunner vryheit, onder deezen naam t'zamengespannen hebben. Vooreerst die geenen, die zich een weinig boven het begin van het *Batawerlandt*, langs den oosterlyken arm des *Rhyns*, en de Noordtzee uitstrekken, omtrent d'oevers van de *Saal* en het *Vlie*, en het strandt van de Noordtzee tot aan de *Elve* toe. Die derhalven geene andere zyn, als (behalven de *Broekters*, die naderhandt naar den *Nekker* zyn overgebragt) de *Amsivaren*, de *Chauchen*, de *Vriezen*, en de *Chamaven*. Vervolgens toont de Heer *Alting*, dat deze volken in de Reiskaart der *Peutingers* aan het oostelyke gat van den *Rhyn* en de *Noordtzee* aangewezen worden door letteren, die onder malkanderen verwart en vermengt staan, en dat eenige, tusschen de *Eems* en het oostelyke gat van den *Rhyn*, geene andere kunnen zyn dan de *Vriezen*, die daar PHRESII genoemt worden. Dat deze *Franken*, door de gewoonte, den toenaam van *Saliers* (*Salii*) gekregen hebben, of van de *Saal*, dat is, hunne Vergaderplaats, de *Saal* der t'zamenkomste, die zonder twyfel by de eerste Grondtleggers geweest is; of van de rivier van den zelven naam, die *Drusus*, om de grenzen des Ryks uit te breiden en te verzeekeren, met eene breeder en dieper uitgegrave kil in den *Rhyn* heeft gebragt: doch geenzins van een volk der Bondtgenooten, het welk men tot noch toe t'onrecht heeft gelooft, dat het dit als een eigen naam hadde: want de naam van *Saliers* is een enkel byvoegzel, waar door die *Franken*, die langs de *Saal* en de *Noordtzee* in hunner voorouders woonplaatzen woonen, onderscheiden worden van anderen, die, als weggezondene Volkplanters, zich in hooger landen, naar het *Hartzwaldt* en den *Nekkerstroom* aan, dicht by *Chatten* (dat is *Hessen*) neêrgeslagen hebben; en die daarom *Chattuariën*, of duidelyker *Chattibaren*, als of men zeide *Buuren* der *Chatten*, genaamt zyn; zoodat deze ganssch geen gemeenschap hadden met het volk van den zelven naam dat by de *Wezer* woonde, het welk met dit verbondt niet te doen hadde: maar dat de *Romeinen* van de woorden Bauren of Buren/ *Varii* en *Barii* gemaakt hebben: gelyk zulks op de benaamingen van *Amsibarii*, *Ansivarii*, als of men zeide Embsbauren/ breeder getoont is. Dat *Ammianus Marcellinus* deze *Attuariën*, *Franken* noemt, die langs den oever van den *Rhyn*, tegens over *Vetera* (*Santen*) woonen; daar wy boven getoont hebben dat Keizer *Julianus* over getrokken is. Dat deze zeer aanzienlyke en magtige volken ongelyk geschiedt, als men by *Marcellinus*, in plaats van ATTUARII, wil leezen *Ansivarii*; als of de eerste grondtleggers van dit verbondt der *Franken* hunnen toenaam hadden willen ontleenen van de Embsbauren/ (*Amsibarii*) zynde een elendig volkje, dat voor eenigen tydt uit geringe overblyfzels weêr herboren is. Dat het uit de Reiskaart der *Peutingers* blykt, dat de Bondtgenooten hunne grenzen in het kort langs den *Rhyn* tot in *Hessenlandt*, het *Hartzwaldt*, en tot aan den *Nekker* uitgebreidt hebben; dewyl in de zelve Kaart daar omstreeks met zeer groote letteren geleezen wordt FRANCIA: en boven aan BURCTURI of BRUCTERI: zoo dat de geheele landtstreek, die weleer de *Sigambers* en *Ubiers*, als zy over den *Rhyn* woonden, bezeten hadden, en daar naderhant de *Tenctters*, *Usipiers*, en andere volken gewoont hebben, in dit verbondt der *Franken* getreeden is: of zulks door oorlog, of door een verdrag geschiedt zy, vindtmen nergens uitdrukkelyk; echter wil ik liever gissen dat het door oorlog is geschiedt: dewyl men vindt dat de *Broekters* hunne zitplaatzen herwaarts overgebragt hebben naar die landtstreeke, daar zy de oude bewoonders uitgedreven hadden; dat meer is, dewyl naderhant onder de Keizerlyke hulpbenden, of de keurbenden der landtschappen, nergens meer gewag wordt gemaakt van *Tenctteren* en *Usipiers*, maar zeer dikwyls van *Franken* en *Saliers*; gelyk zulks blykt uit d'Aantekeningen van de beide Keizerryken; is het zeer waarschynlyk dat deeze volkeren van de *Franken* uitgerooit, of uit hunne woonplaatzen verdreven zyn. En dat de *Sigambers* van den Dichter *Claudianus* nergens anders om onder de *Franken* getelt worden, als door een' poëtischen zwier, omdat de *Franken* nu woonden in het landt der *Sigamberen*. Hoewel het ook gebruikelyk schynt geweest te zyn dat de *Broekters*, die zonder twyfel een gedeelte der *Franken* uitmaakten, den naam droegen van *Sigambers*, omdat zy in hun landt waren komen woonen. Anderszins is het zoo onwaar, als iet, dat de rechte en eigentlyke *Sigambers* in het verbondt der Over-Rhynsche *Franken* zouden zyn geweest; dewyl het overvloedig blykt dat dezelve, onder de regeeringe van *Augustus*, van zynen stiefzoon *Tiberius*, in het Wingewest der *Romeinen* aan deze zyde des *Rhyns* overgebragt zyn. Doch dat de *Tubanters* mede Bondtgenooten zyn geweest, hoewel zy in de kaart, misschien om hunne geringheit, niet vermeldt worden, wil ik ligtelyk gelooven, eensdeels om de plaatzen daar zy toen woonden, andersdeels, en wel voornamentlyk, om de vereeniging van dit volk met de niewe *Saliers*. Dit nu is de waarachtigste oorsprong der *Franken* en van het Over-Rhynsche *Frankenlandt*: die hier wat anders van verhaalen, hoewel'er zeer veele zyn, schilderen zich zelfs wat mannetjes aan den wandt, en vertellen het volk oudwyfse droomen. Doch aangaande den tydt, dat dit verbondt gemaakt is, kan ik niet zeekers en voor waarheit van zeggen. Het is wel niet onwaarschynlyk dat de strenge overwinning van *Maximinus*, die een zeer wreedt beest was, op de *Germanen*, en van den anderen kant die der *Scythen* op de *Romeinen*, die met het omkomen van *Decius* zelf behaalt is, eensdeels tot dit verbondt, anderdeels tot den opstandt van meer *Barbaren* gelegentheit gegeeven heeft: doch dat het zelve is uitgeborsten door de ongelukkige regeeringe van *Gallus*. Want het is zeeker, dat het zelve tot zynen standt is gebragt als *Aulus Postumus* Landtvoogt over *Galliën*, en Veldtheer van het Over-Rhynsche landt was, derwaarts gezonden zynde van *Valerianus*, nauwelyks meer dan vyf jaaren na de nederlaag van *Decius*. Want *Trebellius Pollio* schryft dat *Postumus*, niet lange daar na van *Gallienus* met den oorlog aangegreepen zynde, met zyne *Frankische* (FRANCICA) hulpbenden over den *Rhyn* getrokken is. En *Aurelianus*, noch Overste zynde van de zesde Keurbende in *Galliën*, heeft duizendt *Franken*, die nu niet alleen door *Galliën* omzworven, maar zelfs ook door *Hispaniën* en *Africa*, by *Mentz* verslagen. Maar als deze, na vyf jaaren geheerscht te hebben, gedoodt was; hebben zy, onder de regeeringe van *Tacitus*, weêr onderstaan over de *Romeinsche* grenzen deur te breeken: ook verscheide aanzienlyke, sterke, magtige, en welvarende steden over den *Rhyn* bemagtigt, en zich byna meester van geheel *Galliën* gemaakt. Ook zyn zy onder de korte regeeringe van *Florianus* niet onder de *Romeinsche* gehoorzaamheit gebleven. Maar Keizer *Probus* heeft hen in hunne ontoegangkelyke moerassen ter neêr gevelt, en tot over den *Nekker* en *Elbe* (het welk de grenspaalen waren van het Over-Rhynsche *Frankenlandt*) verjaagt; een zegepraal op hen behaalt hebbende: wien zy, weêr naar hun landt gekeert zynde, niet nagelaaten hebben onderdanig te zyn. Gelyk dit alles verhaalt wordt door *Vopiscus*, ver de voortreffelykste onder de kleine Schryvers van de Geschiedenissen der Keizeren. Zy hier na alle ontzagh en eerbiedt betoonende voor de hooge *Romeinsche* heerschappye, hebben zich dikwyls aan allen kanten onder de hulpbenden laaten vinden: alleen dat ze zich al te veel vryheit aanmatigden, met het ontveiligen der zee, en aan deezen kant des *Rhyns* woonplaatzen te neemen. Zomtydts zyn zy wederom bedwongen, en genoodtzaakt geweest naar hun eigen landt te keeren, door de Keizers *Maximianus*, *Constantius*, *Constantyn den Grooten*, en *Constans*; als ook door Keizer *Julianus*, door den Veltheer *Ætius*, door Koning *Theodoricus*, en door *Belisarius Patricius*; gelyk zulks getuigen *Ammianus Marcellinus*, *Eutropius*, *Cassiodorus*, en de *Panegyristen*: daar *Marcellinus* bydoet, dat de onderscheiding van *Saliers* en *Attuariers*, door eene lange gewoonte, namelyk van tachtig jaaren of daar omtrent, als *Constantinus de II.* Keizer was, nu al standt gegrepen hadde. Doch na dat *Athalaricus*, het kindtskindt van den Koning *Theodoricus*, *Galliën* lang bezeten hadde, en *Belisarius* van *Justinianus den I.* derwaarts gezonden zynde, den vrede weêr gegeeven hadde aan *Theodobertus*, Kleinzoon van *Chlodovicus*, van zynen zoon *Diderich*; hebben de *Franken* in het vervolg zich beginnen eene vrye oppermagt aan te matigen, ontheft van alle verbintenisse aan de *Romeinsche* heerschappye: zoo dat *Theodobertus*, en die neffens hem toen het bewindt gehadt hebben onder de *Franken*, voor de eerste Koningen moeten gehouden worden. Want die is eerst recht Koning, die geen Koning heeft.

Suet. in Aug. Tacitus An. II. cap. 26. XII. & cap. 39.

Capitol. & Herod. lib. VII.

In Gallieno.

Aurel. Victor de Cæs. & Eutrop. lib. IX.

In Aureliano, Tacito & Probo.

FRANCISCO DI MENDOZA, Admirant van *Arragon*; zie op MENDOZA (FRANCISCO DE)

FRANCISCO (VALDEZ, BALDEZ, en BALDEUS) zie op VALDES (FRANCISCO.)

FRANCISCUS GOMARUS, Professor in de Theologie te *Leiden*, zie op GOMARUS (FRANCISCUS.)

FRANCISCUS JUNIUS, ook Theologiæ Professor aldaar; zie op JUNIUS (FRANCISCUS.)

FRANCISCUS SCHORINKMAN, Predikant te *Deventer*; zie op SCHORINKMAN (FRANCISCUS.)

FRANCISCUS, of FRANÇOIS DE VALOIS, Hertog van *Alençon*, en *Anjou*; zie op FRANÇOIS DE VALOIS.

FRANCISCO, of FRANÇOIS VERDUGO; Gouverneur van *Vrieslandt* wegens *Spanjen*; zie op VERDUGO (FRANÇOIS.)

Vol. Jaarb. pag. 661.

FRANCK VAN BORSELE, of BORSSELE, Stadtsvoogdt of Gouverneur van *Zirikzee*: hy wierd door den Hertog van *Burgundiën* Ridder gemaakt. Was van 't voornaam adelyk Geslachte van *Borsele*. Vrouwe *Jacoba*, Gravinne van *Hollandt*, was bovenmaten op hem verlieft. Hoe deze *Franck van Borsele* haar trouwde, en wat daar over te doen viel; zie op JACOBA, *Gravinne van Hollandt*, *Zeelandt*, enz.

FRANÇOIS DE VALOIS, Hertog van *Alençon* en *Anjou*, broeder van *Henrik den III.* Koning van *Vrankryk*: Toen de *Nederlandtsche* Provintiën, in den oorlog tegen *Spanjen*, zich ganſch verlegen en in eenen zeer ſlechten en gevaarlyken ſtaat bevonden: dat ook eenige nydige Grooten op Prins *Willem van Oranje*, buiten weeten van zommige Provintiën, den Aartshertog *Matthias van Ooſtenryk* ten Gouverneur Generaal geroepen hadden; dat deeze Vorſt, zonder eenige by zich hebbende magt van volk in 't landt gekomen, zeer weinig verrichtte; heeft de Hertog van *Alençon*, naar het opperbevel in deze landen trachtende, zyne hulpe aangeboden. Hy quam ook met een goedt getal volk op de grenzen, en deedt den *Spaanſchen* eenige afbreuk: bragt daar door zoo veel te weege, dat de *Staten* hem den titel van *Beſchermer der Nederlandtſche Vryheit* opdroegen: onder eene *telle quelle* toezegginge, dat, indien zy zich ooit geperſt vonden om eenen Vorſt te moeten verkiezen, zy hem voor alle andere zouden verzoeken: dit geſchiedde in 't jaar 1578. Terſtont daar op verzocht hy eenige Steden ter verzekeringe zyns perſoons, ook tot gemak der zieken, gequetſten, enz. De *Staten* hadden hem geerne *Queſnoy*, *Landrechy*, en *Beauvois* overgegeeven, maar de ingezetenen aldaar begeerden geene moedwillige *Franſchen* in te neemen, als die alreeds ten platten lande, met plonderen en dartele moedtwilligheden te pleegen, vry wat quaadt huis hadden gehouden. Dit weigeren verdroot hem niet weinig, en 't wierd ook vry euvel van hem opgenomen. Verder verzocht hy, dat de *Staten Generaal* twee perſoonen in zynen Raadt wilden committeeren, en daar tegen twee der zynen in hunnen Raadt ontfangen: doch dat wierd beleefdelyk afgeſlagen. *Nederlandt* ſtont in dien tydt als eene Jongkvrouw, tuſſchen verſcheide Vryers, waar van yder den naaſten poogde te zyn, en die geenen kans zagen om de anderen geheel weg te ſtooten, poogden echter een ſtuk van haaren rok te ſcheuren. Koningin *Elizabeth van Engelandt* hadde geen groot behaagen in den handel der *Nederlanden* met den *Franſchen* Hertog: waarſchoude met eenen den *Staat*, geene Steden noch Fortreſſen aan hem in te ruimen; op dat hy, onder den dekmantel van te willen helpen, zich geenen meeſter mogte maken. D'uitkomſte heeft geleert dat de argwaan van die wyze Vorſtinne niet ydel was. *Alençon*, bemerkende dat de *Staten* niet zeer genegen waren hem vaſte plaatzen over te geeven; dat ook veele geen behaagen in hem hadden, omdat hy mede deelgenoot in den bloedigen *Paryſſchen Bruiloftsdag* was geweeſt; desgelyks omdat hy de *misnoegden* tegen de *Staten* had geſtyft; nam zyn afſcheidt, en vertrok weêr naar *Vrankryk*: doch niet zonder zynen Gezant *Eſpruneaux* beleefde dreigementen te laaten doen. Toen ſprak de Koningin *Elizabeth* ook eenigzins ten voordeele van *Alençon*, verwytende der *Staten* ondankbaarheit tegen zyn perſoon: Zy zochten hem dieshalven eenig genoegen te geeven, en boden hem de Stadt *Aalſt*, nevens eenige andere voordeelen aan: doch hy vertrok toen met zyn volk naar huis. In het jaar 1579. hield hy weêr aan om een Verdrag te ſluiten, dat met glimpige redenen wel wat uitgeſtelt wierd, maar echter zyne hoope deedt aangroeijen. Ondertuſſchen handelde de Gouverneur van *Kameryk* afzonderlyk met *Alençon*, tegens raadt van de *Staten*, en van den Prins van *Oranje*; hy nam ook *Franſch* Volk in. Vermits het nu met den *Staat* der *Nederlandtſche* Provintiën ganſch niet wel ſtont; veele der *Nederlandtſche* Heeren, lichtvaerdig en veranderlyk van aart, *Spanjen* toevielen, wierd 'er een nader en niewer Verbondt opgerecht binnen *Utrecht*, en de *Unië van Utrecht* (dus wordt het genoemt) gemaakt, tuſſchen de Provintiën van *Gelderlandt*, *Hollandt*, *Zeelandt*, *Utrecht*, en *Vrieslandt*; ook kort daar aan van *Brabandt* ondertekent, als mede van een goedt deel van *Vlaanderen*. Zommige Provintiën waren wel genegen *Alençon* aan te neemen, hoopende op den byſtandt van Koning *Henrik den III.* van *Vrankryk*, zynen broeder: maar andere zagen verder, en waren voor hem beducht: doch de uiterſte noodt overwon alles. *Vlaanderen* beſloot allereerſt hem tot hunnen Heer aan te neemen: *Brabandt*, *Hollandt*, *Zeelandt*, en *Vrieslandt* volgden. *Vrieslandt* zou'er zoo haaſt niet toe getreeden zyn, indien *Groningen* niet afgevallen ware. *Overyſſel* verklaarde zich nooit: *Gelderlandt* en *Utrecht* ſtonden het allerlangſt tegen; en volhardden langſt in hunne grieven tegen den Hertog: maar het verval in den *Staat* deed hen eindelyk mede tot beſluit komen. De ſoldaten kreegen geen geldt; wilden daarom ook niet vechten: de Steden weigerden bezettinge in te neemen: de *Staten* hadden geen ontzagh: het krygsvolk was zonder order en tucht: allerwegen waren heimelyk *Spaanſch*gezinden, die het landt weêr aan *Spanjen* zochten te brengen: veele der Grooten waren afgevallen: daarenboven ontbrak het aan eenen goeden Veldtoverſten: want, vermits Prins *Willem* gedurig in den Raadt en aan 't roer moſt zitten, kon hy niet te velde gaan. In het jaar 1580. trokken de Gezanten van *Brabandt*, *Vlaanderen*, *Hollandt*, *Zeelandt*, en *Vrieslandt*, naar *Vrankryk*, daar zy van *Duc d'Alençon* blydelyk ontfangen wierden. Hy beloofde, ter eerſter verwelkoming, alles dat hy hadde by den *Vereenigden Staat* te willen opzetten, dien by zyne privilegiën de handt te bieden en te beſchermen, en met alle goedertierenheit te zullen regeeren. Deze handelingen geſchiedden met hem in het Kaſteel van *Pleſſis le Tours*. Eenige dagen wierden doorgebragt met het beraamen der Artykelen, en, ten laatſten overeengekomen, wierd het Verdrag den 19 September 1580. geſloten. De voornaamſte hooftpointen, waar op hy aangenomen wierd als Heer der *Nederlanden*, beſtonden hier in.

„ Hy zou de privilegiën onderhouden; geene ſchattingen
„ opſtellen zonder bewilliging der *Staten*; yder jaar een-
„ maal de *Staten Generaal* beſchryven; die boven dien zou-
„ den mogen vergaderen en t'zamenkomen zoo dikwyls
„ als, en ter plaatze daar 't hun geliefde, en goedt dunken
„ zou; hy zou met raadt van Ingeboornen regeeren, die
„ voor de eerſte maal by de Provintiën zelfs verkoren
„ zouden worden; naderhant by den Hertog, doch uit
„ gedaane benoeminge; met toelatinge van twee *Franſchen*
„ den Staat aangenaam; de voornaamſte officiën van het
„ Hof aan Nederlanders te geeven; tot de Gouverne-
„ menten en hooge Ampten te kiezen eenen uit de drie,
„ te noemen by de Provintië daar de plaatze open viel;
„ de Religie en Religions-vrede te onderhouden in den
„ tegenwoordigen ſtaat en ſtant; of zoo als de *Staten* van
„ yder Provintië hier na zouden mogen ordonneeren;
„ *Hollandt* en *Zeelandt* te laaten in den tegenwoordigen
„ ſtaat; byzonderlyk in het ſtuk van Religie; tot de oor-
„ logskoſten zou hy jaarlyks 24 tonnen gouts uit de *Ne-*
„ *derlanden* ontfangen; voorts zich met zyne, en zyns
„ broeders middelen moeten behelpen; den Veldtheer
„ met bewilliging der Staten aanſtellen; en een Hoofdt
„ over de *Franſchen* den *Staten* aangenaam; geene *Franſchen*
„ ergens in bezettinge buiten der *Staten* toeſtemminge te
„ leggen; zonder der zelver verlof geen Verbondt met
„ *Spanjen* te maaken; alle deze artykelen bezweeren en
„ nakomen, onder verbinteniſſe, dat anderzins de Landen
„ eenen anderen Heer zouden mogen zoeken.„ Wederzydts wierd Eedt gedaan: door Koning *Hendrik den III.* van *Vrankryk* beveſtigt; en daar op *Duc d'Alençon* ten Prinſe der *Nederlandtſche Provintiën* aangenomen, op zoodanige Titels van *Hertog*, *Grave*, *Marquis*, *Heer*, en met zulke hoogheden en gerechtigheden als de vorige Prinſſen de zelve bezeten hadden. Na zyn Hoogheits overlyden, zouden zyne wettige mannelyke kinderen de regeeringe der landen, op den zelven voet aanvaerden: zulker wyze, dat de keur uit hen, indien 'er meer dan een waren, aan de *Staten* zou ſtaan. In geval van minderjarigheit zouden de *Staten* hem eenen Voogdt ſtellen; en middelerwyle tot zyne 20 jaaren zelfs regeeren; hy zou in het bezit van des landts heerlyke goederen geſtelt worden, gelyk ze in dien tydt bevonden wierden, met alle de reëele ſchulden; de perſoneele gemaakt by de vorige Heeren, met de Landtſchappen en Steeden welke dat verdrag betrof, of met byzondere inwoonderen, zouden afgeloſt worden; hy moſt zich te vreden houden met deze goederen, zonder eenige ongewoone heffinge op te ſtellen, buiten toeſtemminge der *Staten*: doch indien 't bleek, dat de zelve goederen zoo zeer bezwaart waren, dat ze niet tot onderhoudt van den ſtaat zyner *Hoogheit* konden toedraagen, dan zouden de *Staten* zich daar naar in alle redelykheit ſchikken, om hem vergenoeginge te geeven. Doch hy moſt zyn verblyf in de *Nederlanden* hebben, of, by noodtwendigheit voor eene wyle tydts vertrekkende, zyne plaatze bekleedt worden, door eenen inboorling den *Staten* aangenaam. *J. d'Auxerre*, dit verhaalende, zegt; al te nauw ingebonden, om van een *Fransman* ſtipt onderhouden te worden. *Bizot* zegt; De voorwaarden van het verdrag gaven den *Hertog* prachtige Titels, maar ſtelden de *Staten* tot rechte Souverainen, en behielden, by gevolg, al 't gezagh aan den Prinſe van *Oranje*, het *primum mobile* der Bondtgenooten. Dus wierd de Hertog van *Alençon* Heer over de *Nederlanden*: te weeten, over de Provintiën die in zyne aanneeminge bewilligt hadden, en boven genoemt zyn. Naderhant wierd ontdekt, dat de *Hollanders* en *Zeeuwen* daar in niet rond genoeg hadden gehandelt: want, of wel hunne Gedeputeerden, nevens die van de andere Provintiën, den eedt afleiden, hadden zy echter van *Alençon* een heimelyk *Renvers* ontfangen; dat zy, alleen in zekere ſtukken of pointen, hem erkennen zouden; en voorts onder de regeeringe des Prinſen van *Oranjen* blyven; dien zy korts te vooren het Oppergebiedt over deze beide Provintiën, zyn leven lang, hadden opgedraagen, of (om beter te zeggen) aangeboden want de opdragt volgde niet: welke bedekte handel nader-

E. van Reyd. Nederl. Oorlogen fol. 32. Meter. fol. 151. 152. Hooft fol. 570. 575. &c.

Thom. Galeſin. Hiſt. d'Europ. lib. 1.

E. van Reyd. fol. 40. Em. van Meter. Hooft. Bor. Grotius. enz.

Idem ibid.

Idem Reyd. fol. 40. 42. 44.

P. C. Neder Hiſtor fol. 7 754. 76. Reyd. fol. 4 46. Meter fol. 1 Bor N. Oorlo 13 bo fol. 1 en 17 fol. 4 31. Bizot Meda Hiſt. pag. d'Au in He III.

derhant veel mistrouwen en quade gevolgen tusschen de Provintiën heeft veroorzaakt. *Duc d'Alençon* beloofde, by het aanneemen, dat hy ten langsten in April 1581. in de *Nederlanden* verschynen zou, met zyne eige, en noch eene andere krygsmagt, hem van den Koning zynen broeder bewilligt. Hy quam evenwel niet voor Augustus; al dat hy verrichtte was *Kameryk*, dat van de *Spaansche* belegert was, te ontzetten, nevens 't Slot *Cambresy*, in dat gansche jaar. Toen vertrok hy weêr naar *Vrankryk*, 't zy omdat zyn Leger meest uit vrywillige *Fransche* Edelen bestont, die hem niet dieper in *Nederlandt* wilden volgen; 't zy omdat hy andere inzichten hadde. Gelyk hy dan ook uit *Vrankryk* naar *Engelandt* reisde, om Koninginne *Elizabeth* ten huwelyk te verzoeken, die hem wel een goedt gelaat toonde, maar met geene gedachten om hem ten man te neemen; ook zocht hy onder dezen schyn eenige duizent *Franschen* in *Engelandt* te werpen, ter veroveringe van dat Koningkryk. Nadat met *Alençon* over d'opdragt van de *Nederlanden* aan hem was begonnen te handelen, maakte d'Aartshertog *Matthias van Oostenryk* zich gereedt om 'er weêr uit te vertrekken; dat zyn broeder, Keizer *Rudolph*, al lang begeert hadde, omdat hy bemerkte, dat zyne komst in de *Nederlanden* den Koning van *Spanjen* gansch onaangenaam was. In Februarius 1582. quam *François d'Alençon* weder in deeze landen, daar hy met groote triumphe ontfangen wierd. In zyne eerste aanspraake aan de *Staten Generaal* deed hy groote beloften, van een goedertieren Prins te zullen zyn, eenen rechten Vader, ja meer dan een Vader, enz. Maar wel haast was *Geldt* zyne boodtschap of eisch: zoo dat de *Staten*, in plaatze van de eerste by verdrag bedongene 24 tonnen gouts, hem eene verhooginge tot 40 tonnen gouts binnen 's jaars toestonden; onder beding, dat hy de Soldaaten betaalen, en d'onkosten van 't geschut, den voorraadt, en al dat tot het voeren van den oorlog behoorde, voldoen zoude; de bezoldinge der Krygsoversten en andere hooge Amptenaaren moeten verschaffen en bezorgen uit zyne beurze. Maar terstont was het al weder *Geldt*. Vermits het nu te laat in 't jaar geworden was om veel te konnen uitrechten, wou hy in den aanstaanden zomer zulk een magtig Heir te velde brengen dat hy'er meester in zou zyn, en eenen veldtslag konnen waagen: tot zoo grooten werk mosten de Provintiën in de volgende maanden, Maart, April, May, en Junius, hem noch boven de 4000000. guldens, meer geldt toestaan (alzoo de *Domainen* te zeer bezwaart waren) men zou hem dan noch zesmaal hondert duizent en 1600 hondert guldens daar boven, tot onderhoudt van zynen staat en tafel, yder jaar promptelyk verschaffen, mits dat hy daar uit met eenen den Raadt van Staten, nevens den geheimen Raadt betaalen zoude. Ondertusschen quam uit *Vrankryk* gansch geen geldt, noch uit 's Hertogs middelen, noch uit 's Konings kasse. Terwyl dit dus stont, wierd Prins *Willem van Oranje* te *Antwerpen*, wonderlyk door 't hooft geschoten. Deze daadt verbaasde *Duc d'Alençon* niet weinig, vermits hy vreesde, dat men tegens hem en de zynen eenig quaadt vermoeden opvatten zoude. En gewisselyk was by veelen al eenig nadenken, om dat de *Fransche* Edelingen, den Prins verzellende toen hy de schoot ontfing, den moorder straks om 't leven bragten, even als had men hem dus de wereldt doen ruimen, om de Stichters van den aanslag niet te ontdekken: maar de jonge Prins, of Grave *Maurits*, *Willems* zoon, den Dader hebbende doen betasten, vondt men *Spaansche* munt by hem, dat genoeg te kennen gaf, wie hy, en van wien hy opgemaakt was. Prins *Willem* bleef toen noch in 't leven: maar de *Staat* wierd echter van een zwaarder onheil, door zynen niewen Heer besloten (by wiens aanneeminge men eene aardtbeevinge gevoelt hadde) gedreigt. De artykelen, tusschen den *Staat* en den *Hertog* beraamt, quamen ter kennisse van de *Fransche* Edelen: zy waren daar over ten hoogsten misnoegt, vermits zy, by dat akkoordt, van en buiten alle officiën van den *Staat* gesloten waren: daar zy gemeent hadden, dat alle ampten van eere en voordeel voor hen zouden opgeschotelt zyn geweest. Zy, daar over t'onvreden, maakten ook het gemoedt van dien jongen Vorst, van zich zelfs staatzuchtig genoeg, gaande, en jaloers tegen en over de eere, die den Prins van *Oranje*, door veel bezoeks, meer genoot dan hy: dat Prins *Willem* en de *Staten* alle magt over 's landts zaaken aan zich hielden, en hy voor een O in 't cyfer geteelt wierd; enz. Dit zette quaadt bloet in hem: hy klaagde in de vergaderinge van de *Staten Generaal* over zyne geringe authoriteit; en, indien op dien voet met hem voortgegaan wierde, het hem onmogelyk zou zyn het landt naar behooren te beschermen. Doch echter, bemerkende dat de *Staten* ongezint waren de bezwoore Verdragsartykelen en voorwaarden te veranderen, voer hy voort met de uitvoeringe van zynen alreeds besloten aanslag, om zich volstrekt meester en *Souverain* te maaken. Op den 4 en 5 Januarius 1583. Oude Styl, quamen 3000 *Zwitsers*, op des Hertogs bestellinge, over *Vrankryk* herwaarts, en voor *Antwerpen*, over de *Schelde* naar de *Brabantsche* zyde. Kort te vooren was 't geheel *Fransch* leger ook uit *Vlaanderen* naar *Brabandt* gevoert, onder schyn van iet groots tegen *Spanjen*, of de *Spaanschen*, te zullen onderneemen. Op goedt vertrouwen ging dit volk in en uit *Antwerpen* naar gelieven: zoo dat zich t' eener tydt tusschen de 4000 en 5000 *Zwitsers* binnen de genoemde Stadt bevonden. Gansch geen argwaan wierd tegens hen opgevat, voor dat een *Franschman*, vermomt voor 't aangezicht, in het Burgerwachthuis tradt, en hen waarschouwde wel op hunne hoede te zyn, vermits'er iet quaadts tegens hen gesmeedt was. *Petrus Villers*, verdreven *Fransch* Predikant, doch toen Raadt van Prins *Willem*, een wys en zonderling verreziende man, had ook iets ontdekt, en'er de Magistraat bericht van gedaan. De wachten wierden daar op verdubbelt, en lantaernen voor alle huizen gehangen: te gelyk gasmen het *Duc d'Alençon* te kennen, hy most het zich niet belgen, dat men dus zorgvuldig was voor de stadt *Antwerpen*, in zoo eenen beroerden tydt. Geveinsdelyk prees hy hunnen vlyt, en vermaande hen daar in voort te gaan: maar begeerde 's nachts eene der Poorten geopent te hebben; dat hem beleefdelyk geweigert wierd, en dus verhindert dat d'aanslag in dien nacht geenen voortgang hadde. Des anderen daags 's morgens voer hy, met verbolgene woorden, uit tegen den Burgemeester *Aloslanus*; dat men zyne Edellieden onbeleeft in hunne kamer overvallen hadde (want de Magistraat had bevel gegeeven alle Herbergen te doorsnuffelen) dat men aanslagen tegens hem bedacht, de burgers oprokkende, om hem en de zynen te overvallen, enz. De Burgemeester zeide daar op, dat'er niet anders dan goede wacht gehouden was, ten dienste van zyne *Hoogheit* en verzekertheit der Stadt: daar op veinsde hy te vreden te zyn, en badt dien Heer alle zaaken te willen afdoen daar misvertrouwen uit ontstaan mogte. Onder den dekmantel van eene algemeene monsteringe te willen doen, liet hy uitroepen dat alle Soldaaten zich buiten de Stadt in 't leger vervoegen zouden: ook week hy zelf uit *Antwerpen*; maar het was, om met de gansche magt weêr binnen te komen. Alle zyne Edelen hadden zich te paerde binnen de Stadt begeeven, om zyne *Hoogheit* naar buiten te verzellen. By de *Kipdorper poort* stonden eenige paerden der *Fransschen*, om hem naar het leger te geleiden. Tusschen 12 en 1 uur, wanneer de wacht op 't zwakste was, naderde hy de gedachte poort; door welke eerst de Lyfwacht *Zwitsers* voor gingen, zich stellende op beide zyden der *Steenbrugge*, hen volgde *Duc d'Alençon*, met eenen grooten sleep van Edele Officieren, enz. De Grave van *Rochepot*, een der eersten, hield op de brugge stil, klagende dat hy in zyn eene been gequetst was; de Kolonel der burgerye, *Vierendeel* geheeten, boodt, door eenen Sergeant, uit beleeftheit hem aan in 't wachthuis te neemen, tot dat'er een wondtheeler quame; maar hy wierd aanstondts van *Rochepot* (*P. C. Hooft*, en *Meteren* noemen de Sergeant *Keizer*, die 't *Rochepot* aanboodt) doorstoken, nevens ook *Vierendeel*; want zy vielen ylings op de wacht aan, die zy doodtsloegen of wegdreeven; zoo dat *Alençon* meester van de poort wierd; daar fluks 17 Vaandels *Franschen* door introkken, behalven noch eenige Speerruiters. Men hoorde den *Hertog* in eigen persoon roepen: *Marchez, Marchez, mes enfans, & ne pillez point: Maakt gang, maakt gang, myne kinderen, en plondert niet.* Terstont verspreidden zich de binnengetrokkene wederzyds langs den Wal, naar de Roode- en Keizerspoort; maakten zich meester van het geschut, en keerden de monden naar de Stadt: Een ander deel begaf zich binnen de stadt op de *Wyngaardtbrugge*; wederom een ander voorby de *Beurs*. De roep was, *Ville gaignée, vive la Messe, tue, tue! De stadt is gewonnen; leeve de Misse; slaa doodt, slaa doodt!* De *Fransche* Historyschryver *Mezeray* gaat 'er kort over, verschilt echter weinig van 't bovenstaande, en heeft den zelven roep. Om des te meer schrik te maaken, staken zy omtrent de poort twee huizen (*Hooft* schryft een huis) in brandt: By de niewe brug vonden zy den eersten tegenstant van eenige weinige der burgerye, die hen ophielden, tot dat een grooter getal in de wapenen raakte; die, toen daar by geschaart, de *Franschen* deeden keeren, en naar de poort hunne vlucht neemen, daar zy malkanderen doodt doordrongen, om 'er d'eersten buiten te geraaken; die volgden mosten over de dooden klimmen; maar wierden meest alle van de burgers doorschoten. De poort lag zoo vol doode menschen, paerden, en gequetsten, datmen die niet sluiten konde, voor dat de lyken weggeruimt waren: de overige *Franschen* wierden byna alle verslagen. *Rochepot* bleef in het begin op de brugge staan, om zyn volk te driftiger binnen te doen trekken; doch toen hy zag dat zy snelder te rugge keerden, dan zy ingetrokken waren, wierd hy zoo razende, dat hy'er wel tien of twaalf met eige handt doorstak, om de overige stant te doen houden: maar het was te vergeefs. De volgende twee daagen was'er genoeg te doen met de dooden te ruimen, en te begraaven, begroot op 1538 mannen, daar omtrent 100 burgers onder waren, en ruim 250 voornaame *Fransche* Edelen; van naam waren *Claude de Beauvillers*, Grave van *S. Aignan*,

Idem Bizot d. p. 39.
Idem Reyd Nederl. Oorlogen fol. 47.
Idem Reyd fol. 47. 56.
Hooft fol. 793. 795. 797. 807.
Bor Ned. Oorlogen 16 boek fol. 43. 17 boek f 4. 17.
Meter. fol. 200. 205. 206.
Idem Reyd fol. 59.
Hooft fol. 814.
Mezer. Kr. der Koning. van Vr. 2 deel, pag 532.
Reyd. Nederl. Oorlogen fol. 47.
Idem Reyd fol. 61.
Hooft fol. 841.
Meter. Bor.
Reyd ibid. fol. 62. of 71.
Em. van Meteren fol. 215.
Bor f. 35. & seqq.
Reyd Nederl. Oorlogen fol. 61. of 71. & seq.
Hooft fol. 847. & seq.
E. de V. op d'Oude H. Kr. fol. 179.
Mezer. 2 deel, pag. 549.

met zynen zoon; *Jean de la Tour de Landre*, Grave van *Chasteauroux*; de Heer van *S. Blanchart*, zoon van den Marechal de *Biron*; de Heer van *Saisseval*, Gouverneur van *Vilvoorden*; *Gedeon du Pont*, zoon van den Marquis de *Mirambeau*; de *Brillac*; d'*Argi*; *Frontpertuis*; de *Feuillade*, Raadt van *Duc d'Alençon*, enz. Onder de gevangenen was ook *Arthur van Cossé*, Bisschop van *Constance*, des Hertogs groot Aalmoesenier. Gedachte *Mezeray* zegt, dat de Hertog 1500 der zynen, daar onder 300 Edelen, doodt op de plaats, en 2000 in de Stadt besloten en gevangen achterliet. De voorzichtigheit der Magistraat was een voornaam middel van de behoudenisse der Stadt: want zy hadden op hooge straffe hunne burgers verboden naar buiten te gaan, om de monsteringe t'aanschouwen; dat anders van duizenden geschiedt zoude zyn. *Duc d'Alençon*, even buiten de stadt het getier daar binnen hoorende, zeide tegens eenige zyner by zich hebbende Heeren; *vier duizent der mynen zyn'er binnen*; *Antwerpen is in myne magt*. Eenige twyfelden echter. Hy kort daar na eenigen over de borstweeren ziende afvallen, herhaalde; *daar hebt gy nu de zekerheit*, *'t gespuys* (hy verstont'er de burgers door) *werpt zich van de muuren af:* zyne pluimstrykers vervolykten zich en hem: maar scherper toezienders zeiden; nochtans draagen de *Antwerpsche* burgers zulke groote lobben niet, als deze springers. Hy wierd het ook haast door het Geschut gewaar, dat, naar buiten weêr omgekeert, de zekere tydinge bragt, die hem hoop en moedt deedt vallen; en zich buiten schoots begeeven. Hy had op den zelven tydt den eigensten aanslag op andere der voornaamste Steden van *Vlaanderen* te werk gestelt. Te *Brugge* mislukte het, doordien 't verraadt even te vooren, eer 't zou aan gaan, wierd ontdekt. Te *Dendermonde* en *Dixmuiden* was 't *Fransche* guarnizoen de burgerye te sterk; in de laatstgenoemde plaatze wierden omtrent 250 Burgers van de *Franschen* in koelen bloede vermoordt; eerst 50 zonder eenige tegenweêr; twee daagen daar na noch 200, zonder de minste gegeeve oorzaake. Te *Duinkerken* wierden de *Franschen* ook meester; maar te *Oostende* en *Niewpoort* dreven de Burgers hen uit. Na deze verydelinge schreef *Alençon* aan de *Staten Generaal*, aan den Prins van *Oranjen*, en de Magistraat van *Antwerpen* brieven, alle byna van eenerlei inhoudt, in 't breede by *P. C. Hooft*, enz. te leezen. *Mezeray* heeft den inhoudt dus in het kort begrepen. Hy brengt „ hen in geheugenisse (schryft hy) zyne diensten, voorts de „ smaadt en harde handelingen hem aangedaan, de zelve „ zeer vergrootende; verder, dat de onwaerdigheden „ hem dien dag bewezen, 't gedult der zynen te zeer „ getergt, en deeze opschuddinge veroorzaakt hadde, „ waar over hy eene uitstekende ongenoegte gevoelde. „ Dat hy den goeden wille, door zoo veele daaden aan hen „ betuigt, noch niet verandert hadde. Dat hy hen daar „ van had willen verwittigen: hen biddende hun laatste „ besluit aan *hem* te willen bekent maaken, ten einde hy „ 't zyne naar hun antwoordt kon richten. Zyne uiterste of voornaamste klagte bestont daar in; dat hy het Oppergezagh genoegzaam geheel in handen van anderen zag: verzocht voorts, dat men hem zyne meubilen uit *Antwerpen* toezenden zou; nevens de gevangene *Franschen*. Immers was het eene tastelyke onwaarheit, dat de smaadt, hem dien dag aangedaan, de zynen daar toe bewogen zoude hebben; vermits d'aanslag op zoo veele andere steden t'eener tydt, buiten *Antwerpen*, aangestelt was; daar anders langer toereeding toe nodig geweest ware. Prins *Willem*, noch die van *Antwerpen* gaven voor zichzelven geene antwoordt: maar overwogen het geene by de *Generale Staten* te doen stont: die hem beleefdelyk schreeven; vermits zy zich, door of wegens de *Spaanschen*, in ongelegenheit bevonden. *Duc d'Alençon* had zich, nu het mislukt was, met zyne overige benden, noch 10000 sterk, naar het Kasteel van *Berchem* begeeven, indien niet met berouw (zegt *Mezeray*) ten minsten met groote schaamte. D'inhoudt van der Heeren *Staten* brief was; „ Dat, had hy ('t bedroefde „ hen) zulken grooten onwil tegens hen en 't landt opgenomen, zy hoopten hem geene oorzaak gegeeven te „ hebben. Baden, dewyl hy met hen in gesprek poogde „ te komen, om vrygeleide voor hunne Gezanten. Het verheugde den *Hertog* niet weinig, dat hem noch gehoor gegeeven, en hy zoo beleeft bejegent wierd. Schreef wederom; dat zich verblyde dat men met hem in onderhandelinge wilde treeden; verzeekerde hen, hem tot alle redelyke middelen geneegen te zullen vinden: maar het vrygeleide, smaakte naar eene onbetaamlyke wantrouwe van onderdaanen aan hunnen Prins; of ontstont uit vreeze, dat hem het vorige aangedaane leet noch in den krop stak: Hy verzocht hen te gelooven, dat hy alles vergeeven hadde: men zou derhalven op zyn woordt komen: hy wilde d'eerste zyn om hen te beschermen, indien iemant hen beleedigen mogte, enz. Vermits *Alençon* gebrek van leestogt had, pakte hy zich van daar met zyn leger, dat in eenen zeer armen staat was, naar *Vilvoorden:* daar quamen de Gezanten van den *Staat* by hem. Hy begon weêr de zelve klagten als vooren; van hem geen genoegzaam ontzagh, anderen te veel bewints toe, en op te draagen, &c. Men verzocht te weeten wie die waren, die hem in zyn aanzien beleedigden: daar wilde hy niet toe komen; maar leverde eenige artykelen, strydig met de *Capitulatie*, over: daar mede moesten zy heenen gaan. Ondertusschen klonk de leelykheit van deze snoode daadt, en schandelyke trouwloosheit, niet alleen door de *Nederlanden*, maar ook door de ganssche *Christenheit*. Het mislukken van den aanslag baarde aan 't Hof van den *Franschen* Koning eene groote ontstelteniſſe, en Koning *Henrik de III. Alençons* broeder, zondt *François du Pont*, Heer van *Mirambeau*, vermits hy gereformeert was, naar de Vereenigde *Nederlanden*, om daar ten besten te spreeken. Hy deed het, en droeg den *Staten Generaal* voor; dat zyn Koning in groote verslagentheit hem afgevaardigt had, om, terwyle hy noch geene zeekere kennisse van de rechte geschapenheit, en oorzaake van het voorgevallene hadde, hen te bidden dat zy geliefden, ter geneezinge dezer quaale, een zacht hulpmiddel gebruiken; zonder den Hertog, die te vooren zoo mildelyk alle zyne middelen by hen opgezet hadde, en zyn eigen persoon gewaagt, te verstooten om eenen begaanen misslag, dien men niet den quaaden aart van zyne *Hoogheit*, maar aan eene haastige verrukkinge van gramschap, toeschryven most. Veel meer andere woorden gebruikte *Mirambeau*, des Konings genegenheit tot den *Staat* zeer hoog opschikkende: die hem ook afgezonden had, om, geliefde het den *Staten*, zynen broeder den Hertog van *Alençon* te spreeken, en zich sterk maakte om zyn hart weêr tot eene goede vereeninginge te beweegen, hoe zeer hy ook verstoort mogte zyn, enz. De *Staten* bedankten den Ambassadeur hoflyk; weigerden ook niet Koning *Henrik* tot middelaar aan te neemen, enz. Nademaal 'er Prins *Willem* ook toe aanhielt om den handel met *Alençon* te hervatten, en Koningin *Elizabeth* desgelyks tot verzoeninge riedt, wierd een provisioneel verdrag tusschen beiden opgerecht. Hy vertrok evenwel straks daar op naar *Vrankryk*, ten deele wel uit schaamte, maar meest om dat hy bemerkte dat de harten der *Nederlanderen* van hem vervreemt waren; dan noch, om dat zich niet wel begon te gevoelen. Koning *Henrik* had hem aan 't Hof, eer hy noch vertrok, ontboden; doch hy, zegt *Mezeray*, zocht redenen en voorwendzels om niet aan 't Hof te verschynen.

„ Zyne daadt hadde hem het aangezicht met zoo veele „ schaamte bedekt, dat hy 't gezicht van al de wereldt „ ontvloodt; zwervende van plaatze tot plaatze, gelyk „ een die niet wel by zyn zinnen is. Zelfs kon hy de tegen„ woordigheit van zyne moeder, die hem quam zoeken, „ niet dulden: dus bragt hy deze laatste maanden (1583) „ door. Hy zondt uit *Vrankryk* wel Ambassadeurs aan den *Staat*, met aanbiedinge van groote hulpe, en dat derhalven *Gedeputeerden* naar *Parys* wilden zenden, om 't verdrag te hervatten: ook wierd'er 1584. op niews eene onderhandelinge begonnen: maar zyn doodt brak alles af, na dat hy eene korte en ongelukkige regeeringe gehad hadde. Eenige bedenkingen over zyn doen, en of hy niet wel gezocht mogte hebben de *Nederlanden* den Koning van *Spanjen* in de handt te speelen, konnen wy niet voorby gaan. De brief onder zyne papieren gevonden, en van zyne moeder aan hem geschreven, geeft'er groote aanleidinge toe; deze woorden stonden'er in: *Replantez la Religion Catholique dans Anvers, & je me fais forte que vous vous marierez avec l'Infante d'Espagne.* Dat is; *Herplant den Catholyken Godtsdienst binnen Antwerpen, en ik maake my sterk dat gy met de Infante van Spanjen trouwen zult.* P. C. *Hooft* voegt'er by, uit *Plessis Marli*; dat de Koning van *Spanjen* den Hertog van *Alençon* (of *Anjou*) in het jaar 1582. toen hy Heer der *Nederlanden* was, door eenen *Italiaanschen* Vernufteling (*Ingenieur*) deedt aanbieden het Opperhooftschap in een verbondt tegen de Onroomschen, en dat voor hem zoude zyn al dat hy daar in quame te veroveren, te beginnen van een Koningkryk (te vermoeden *Engelandt*) dat hem meer waardig, en min kosten zou dan de *Nederlanden*. De zelfde *Plessis Marli* verhaalt, dat *Alençon* dispensatie van den Paus had, om zich te mogen schikken naar den zin der Nederlanderen, om alzoo, by kansvallinge, de *Roomsch-Catholyke* Religie daar weêr te planten. Ook heeft hy, terwyle hy, om de *Nederlanders* te bedriegen, naar *Engelandt* trok, en veinsde de Protestantsche Koninginne *Elizabeth* ten huwelyk te verzoeken, in goeden ernst naar de *Infante* van *Spanjen*, *Isabella Clara*, getracht; gelyk hy dan ook, na zynen mislukten aanslag, uit *Duinkerken* naar *Vrankryk* vertrekkende, die Stadt van zyn daar binnen leggend *Fransch* guarnizoen aan *Spanjen* liet inruimen. Op de aardtbeevinge, toen hy als Heer aangenomen wierd, ontstaan, spelden zommige voor, dat deze niewe Heer het geheele landt zou doen daveren en waggelen. Noch word'er aangemerkt, dat, toen hy uit *Antwerpen*, op den dag der *Fransche* furie en des vervloekten aanslags, wilde ryden, en op zyn lyfpaerdt gaan zitten, het zoodanig achteruit sloeg, dat hy, met alle hulp zyner Edelen en Lyfknechts, daar geen meester van kon worden: dat hy een ander paerdt most laaten komen, 't welk ook struikelde, zoo als hy uit *S. Michiels*

Kloos-

Meter. Hooft, Reyd, Bor. Declaratie van de 25. Januar. 1583. Mezer. 2 deel, fol. 541.

Adr. v. Meerb. Gr. Kr. der Ned. fol. 694. Hooft Nederl. Histor. fol. 851.

Ibid. Hooft fol. 854. Mezer. Kronyk 2 deel, pag. 541.

Meter. Bor.

Reyd. Hooft. Mezer 2 deel, fol. 54.

Hooft fol. 85 Hier. Roldan pag. 19

Idem Hooft. Reyd fol. 83. Galesin. Hist. d'Europ pag. 217 Reyd fol. 53. Idem Galesin. pag. 213

Idem ibid. Bor. Hooft. Meter. Reyd. P. C. fol. 86 867. Mezer ibid. pag. 54

Meter. Hooft. Reyd. Bor.

Klooster reedt zulker wyze, dat byna ter neder zou gestort hebben, en zyn mantel hem ontviel. Weinige dagen voor het werkstellig maaken des aanslags ging *Hy*, (*Rochepot*) en zyne grootste gunstelingen, in alle huizen der Juwelieren *t'Antwerpen*, onder schyn van eenige juweelen te willen koopen, lieten zich de kostelykste toonen; maar buiten twyfel om te zien waar den grootsten buit te haalen zoude zyn. Toen hy zich, na den mislukten aanslag, van *Antwerpen* wegmaakte, en zyn leger gebrek leedt, most hy over de Rivier de *Dyle*; en, vermits'er geene schepen waren, te voet daar door waaden, omdat hy zich op zyn paerdt niet vertrouwde, dewyle de Hertog van *Montpensier* omtrent hem van het zyne afgeworpen wierd, en byna verdronk: Hy is ook sedert dien tydt nooit recht gezondt geweest: zyne doodt was vreeslyk, den 10 Junius 1584. In het 31 jaar zyns Ouderdoms wierd hy uit de wereldt gerukt; uit alle de openingen zyns lichaams, geene uitgezondert, vloeide bloet in menigte, alleens of alle aderen zyns lichaams geborsten geweest waren. Het zelfde was ook zynen broeder, Koning *Karel*, wedervaaren. Eenigen hielden het voor een zonderling oordeel van Godt over deze twee Vorsten, aanleggers en medeplengers van die bloedige *Paysche moordtbruiloft*, op *S. Bartholomeus dag*, 1572. Andere willen, dat het van vergif zou geweest zyn, niet zonder kennisse van zyne Moeder de Koninginne. Ook wordt van hem bericht; dat hy, op 't laatste zyns levens, in zichzelven ging, berouw van zyne zonden hadde, en geen ander vertrouwen noch troost dan in 't bloet, en de verdiensten van *Christus*. Dat geenen Monnik, Priester, noch Biechtvader by zich gedoogde, enz. *Mezeray* zegt, dat de Longezucht hem ganssch overwonnen hadde; en hy op den 20 Junius 1584. den geest gaf; doch doet'er by. „ Veele beeldden zich in, dat „ zyne doodt niet natuurlyk was, enz. Verder; Zyn einde, „ dat zeer Godtvruchtig en Christelyk was, wischte uit „ den laster van ongestadigheit, en van geene Religie te „ hebben, daar hy onrechtmatig mede geschandvlekt was. „ Hy voerde met zich in zyn graf de traanen der ongelukkigen, die hem in den oorlog van *Nederlandt* by- „ gestaan hadden: want hy storf schuldig drie hondert „ duizent Ryksdaalders, en de Koning wou'er liever twee- „ maal hondert duizent in zyne uitvaart verquisten, dan „ eenige zyner schulden betaalen. Hy was kort van persoon, doch wel gezet, bruin van haair, oogen en aangezicht, dat wat bol of gezwollen, en byna mismaakt was, zoo door de veelheit van diepe pokputten, als door de wanstaltige grootte van zyne neuze; veranderlyk van aart, nu streng, dan medelydende, grootmoedig en welspreekende, staatzuchtig en onrustig: Gedurig dauwde eenige vochtigheit uit zyn aangezicht, zoo dat hy het dikwyls afwischen most: quam, in schyn van Koninginne *Elizabeth* ten huwelyk te verzoeken, by haar tot gehoor, zoo dat ieder meende dat de trouw zou volgen. *Elizabeth* wierd van eene harer Hofdames gevraagt: hoe zy doch haar hart op zulk eenen leelykert, zonder eenige schoonheit, stellen konde? Zy antwoordde: Ik laate my vergenoegen met zyne schoonheit, gelyk hy zich met mynen ouderdom; want zy was toen al 48 jaaren. *Mezeray* zegt de zaak zoo verre gekomen te zyn, dat *Elizabeth* den Hertog eenen ring op trouw gegeeven zoude hebben; maar dat hare Dames en andere, weetende in wat gevaar zy zoude staan indien zy noch kinderen kreeg, zoo veel gerucht maakten, dat zy den ring weder van hem eischte. Anderwegen echter bekent hy, dat zy dus geveinsdelyk handelde uit reden van staat en belang, om hem Heer der *Nederlanden* te maaken: niet ter liefde van hem; maar uit vreeze, dat de Koning van *Spanjen* meester daar van mogte worden. Evenwel was het haar in 't eerst zeer tegen de borst, dat de *Staat* met *Alençon* in onderhandelinge stont, om hem ten Heere der *Nederlanden* aan te neemen: den *Staat* waarschouwende, dat deze zaak wel t'hunner groote schade zou konnen uitvallen. Hy wierd, boven *Duc d'Alençon*, ook *Duc d'Anjou* genoemt; maar wy hebben ons by den eersten Titel, dien hy eerst voerde, gehouden.

Hooft fol. 849. Reyd fol. 77.

Idem Reyd fol. 82.

Hooft fol. 900. P. d'Auxerre pag. 201. &c. Meteren fol. 228. J. P. Auxerre pag. 211. Mezer. pag. 550.

Hooft fol. 900. Bizot pag. 44. Meteren fol. 228. Reyd fol. 53. Th. Fl. Hist. Angl. pag. 417.

Mezer. 2 deel, pag. 522. 530.

FRANÇOIS VAN DER HULST. Hy wierd door Keizer *Karel den V.* nevens de Karmeliter, *Niclaas van Egmondt*, voor Kettermeester in de *Nederlanden* aangestelt, om de plakaaten tegens d' Onroomsche Religie uit te voeren: de heimelyke Ketters op allerlei wyzen te ontdekken, enz. waar in deze twee zich dapper queten; tot dat gemelde *Majesteit*, ziende dat dit werk op zulk eene wyze niet door te dryven was, zonder den afval van het ganssche landt te waagen, immers het landt te bederven, de *Inquisitie* wat liet verslappen, hen alleen belastende de Vergaderingen der Onroomschen te verhinderen. De Kettermeester *van der Hulst*, ook Raadt van Keizer *Karel den V.* in *Brabandt*, maakte het zoodanig door misdryven van Staat, dat hy, die zoo veele Geformeerden om hals hadde doen brengen, zelfs het hoogste gevaar liep van aan 't leven gestraft te worden: maar wierd noch verbeeden. *Desiderius Erasmus* noemt dezen *François*, in een zyner brieven, eenen wonderen vyandt der geleerdheit; en deszelfs Amptgenoot, *Nicolaus van Egmondt*, een uitzinnig mensch, met een zwaerdt gewapent; die my (zegt hy) veel meer haat toedraagt dan hy *Luther* zelf doet.

S. van Leeuw. Bat. Ill. fol. 427. Ossenb. de dissid. relig. pag. 147.

Leeuw. ibid. fol. 618.

Idem

FRANÇOIS VERDUGO, Gouverneur van *Frieslandt* wegens *Spanjen*; zie VERDUGO (FRANÇOIS.)

FRANÇOIS VEER, Gouverneur van den *Vereenigden Staat* binnen *Oostende*, zie op VEER (FRANÇOIS.)

FRANCONIUS (JOHANNES) geboortig van *Leiden* in *Hollandt*, een geleert man. Hy heeft in het jaar 1516. te *Leiden* de schriften van *Philippus Leidensis* doen drukken, en'er eene geleerde *Præfatie* voor gestelt; zie op PHILIPS VAN LEIDEN.

Goudh. fol. 220.

FRANEKER, eene Stadt in *Frieslandt*, in het quartier *Westergoo*. Zy heeft de derde stem onder de Steden van die Provintie in de Vergaderinge van de *Staten*, en eene [a] wydtuitgestrekter *Jurisdictie*, dan eenige der *Friesche* Steden: want daar onder hoort het gebiedt van *Salwarda*, van *Lollum*, *Doyem*, *Kye*, *Lankum*, *Wer*, *Eeckens*, enz. In vorige tyden heeft zelfs *Harlingen* onder de Gerechtsmagt van deze Stadt gestaan, blykens het Octroy van *Ludolf*, Abt van *Oldeklooster*, van 't jaar 1322. daar in uitdrukkelyk staat, dat de burgers van *Harlingen* binnen *Franeker* te recht zullen staan. Onder de zonderlinge privilegiën dezer Stadt, is ook dat de ingezetenen vry zyn van den excys; ja andere ingezetenen mogen zoo veel bier by vierendeel tonnen uit *Franeker* haalen als zy begeeren, zonder iet te betaalen: dit voorrecht is gegeeven van *Georg* en *Henrik*, Hertogen van *Saxen*, Erf-Gouverneurs van *Frieslandt:* welke Vorsten ook aan deeze Stadt, wegens haare getrouwheit en dienst t' hunwaarts, 200 Mergen landts aan *S. Jakobs* Parochie, op 't *Bilt* behoorende, schonken. In het jaar 1515. heeft Prins *Karel van Spanjen*, daar na Koning en *Roomsch Keizer*, deze privilegiën bevestigt. De burgers hebben noch een ander voorrecht, bestaande in hun jaarlyks verkiezen en beëedigen van de Magistraat, volgens den brief hun gegeeven van de *Staten Generaal der Vereenigde Nederlanden:* alleen *Leeuwarden* en *Franeker* hebben hunne eige verkiezinge der Magistraat; in de andere Steden, *Bolswaert*, *Dockum*, *Sneek*, *Harlingen*, *Stavoren*, *Workum*, *Ilst*, *Slooten*, en *Hinloopen*, staat de benoeminge van een dubbel getal aan den Raadt, de verkiezinge aan 't Hof, of den Stadthouder. Uit kracht van het gedachte Octroy der *Staten Generaal*, bestont de Raadt uit zes Burgemeesters; die, na verloop van een jaar, even veel persoonen uit de geheele burgery benoemden, om 's nachts voor Niewjaars dag, op het Stadtshuis ontboden, de verkiezinge der Magistraatspersoonen te doen: nadat deeze zes noch drie tot hen genomen, en vier afgeloot hadden, wierd van hen de bestellinge gedaan uit de zes persoonen van de Magistraat benoemt. Doch vermits naderhant binnen *Franeker* eenige misverstanden en beroerten ontstonden, zyn, om die weg te neemen, gemagtigt en aangestelt, *Willem Lodewyk*, Grave van *Nassauw*, Gouverneur, enz. nevens de Heeren Gedeputeerde *Staten*, en de Raadt Provintiaal, die den 8 December 1615. tot vrede der Gemeente, en rust des Burgersstaats, iets verandert hebben; voornamentlyk, dat'er voortaan eene Vroedschap zoude zyn van 30 persoonen, hun leven lang gedurende, daar onder de zes Burgemeesters mede begrepen; en dat ook, by versterf van een Burgemeester, of lidt der Vroedschap, de plaatze door verkiezinge, by meederheit van stemmen, binnen tweemaal 24 uuren moet vervult worden; dat ook stipt altoos wordt nagekomen. By de zes Burgemeesters is het hoogste bewint in Stadtszaaken: ieder van hen heeft de voorzitting twee maanden: alle jaar gaan de twee Oudsten af, en de vyf *Electeurs*, of Kiesheeren, verkiezen twee niewe uit de zes die van de Magistraat benoemt zyn. De voorzittende Burgemeester bewaart het zegel, en de Stadts sleutels; geeft de leuze of het woordt, enz. *Franeker* legt in het Westerdeel van *Frieslandt*, tusschen *Leeuwarden* en *Harlingen*. Binnen de stadt staat een klein Kasteel, met eene schoone graft en fraaijen tooren;

Winsem. beschr. achter zyne Fr. Kronyk.

Idem ibid.

In date 20 Nov. 1586.

Idem ibidem.

Houve Handv. Kronyk 2 deel, fol. 72.

Idem Winsem. ibid.

Idem ibid.

[a] Wegens deeze wyduitgestrektheit der *Jurisdictie*, of van 't rechtsgebiedt der Stadt *Franeker*, hebbe men, uit de Beschryvinge van *Frieslandt* door *Winsemius*, fol. 138. te weeten, dat het woordt *Districtus* twyfelachtig is, dewyle de geheele vyf deelen by oudts genaamt werden *districtus Franeker*, de buurt van Franeker, blykende uit de wetten van *Upstalsboom*, gemaakt omtrent den zelfden tydt: *Judices veteris districtus Franeker.* Want alle deze Grietenijen plagten haar Weer, of recht, diens tydts binnen deze Stadt te houden. De privilegie van Harlingen is bevestigt tot Hartwerdt, in 't bovengemelde jaar, op den dag van *Odulphus.*

Dat deze Stadt (vervolgt de Schryver) de Gerechtsplaats der byleggende Grietenijen is geweest, bewyst noch dat de Weer in dezelve op vervolgende dagen in de weeke gehouden wordt, elk in haare Grietenijen op dien dag, die ze te Franeker plagten te hebben: ook bewyst zulks het voorrecht ten opzicht der regeeringe over 't bestel der zeezaaken van de vyf deelen, behalven de brieven van octroy daar af zynde.

doch nu, wegens ouderdom, en bouwvalligheit, ook zwakheit der grondtveſten, afgebroken, en ganſch geſloopt. Hertog *Henrik van Saxen* was 'er op zekeren tydt lang van de andere *Vrieſche* Steden in belegert; dat ſpeet en verdroot hem zoodanig, dat hy al zyn recht dat hy op *Vrieslandt*, en *Groningerlandt* hadde, aan zynen broeder, Hertog *Georg van Saxen*, overdroeg, die het naderhant weêr aan Keizer *Karel den V.* overzette. In den oorlog met *Spanjen* zyn de Kaſteelen van *Leeuwarden* en *Harlingen* ter neêr geworpen. Het Kaſteel van *Franeker* evenwel is toen noch, als van geen groote ſterkte, blyven ſtaan: te meer omdat het de Stadt niet ſchadelyk kon zyn, als binnen de Stadts veſten beſloten, en zonder uitgang, om van achteren krygsvolk te konnen inlaaten: daarenboven kon men 't van, of langs eene rechte graft der Stadt t'eenemaal met geſchut verbryzelen, en over hoop werpen. Den omtrek van *Franeker* ſtelt *J. Petit* op drie vierendeel uurs gaans voets; doch 't kan wel binnen een half uur in 't rondt op de veſt worden omgewandelt. Voorheen quamen veele Edelen, die zich des zomers op 't landt onthielden, 's winters in de Stadt. Zy heeft haare grootſte vermaartheit door de *Akademie* verkregen: opgerecht in 't jaar 1585. zie ACADEMIE TE FRANEKER. De Stadt is waterryk, doordien 'er drie doorgaande graften in zyn; legt in een luſtig geweſt van wey- en koornvelden; eene myl van *Harlingen*, drie van *Leeuwarden*, en van *Bolſwaerdt*, als ook van *Sneek*. De leeftogt is 'er overvloedig genoeg, zoo van runder- als ſchapenvleeſch, allerlei gevogelte, zee- doch matig rivierviſch, enz. Zy heeft eene zoete en gematigde lucht. Het woordt *Franeker* is eene verbaſteringe van *Fraen-akker:* in het jaar 1191. was *Fraen-* *Froen-* of *Froon-akker*, met *Godts-akker* alleen eene buurte; maar wierd daar na zeer vergroot: behielt echter den naam van den voorigen eenen Akker, *Fraen-akker*; zelfs ook nadat deeze buurt tot eene Stadt, omtrent het jaar 1192. was aangegroeit. Toen de *Noormannen* het ſteedtjen *Berlikum*, of *Uitgongh*, geplondert hadden, nam deeze buurt *Fraanakker* zeer toe, als ook de *Godts-akker*, die ter dier tydt beide ſteedtjens wierden. Eenige haalen den naam van *Franeker* af van *Franſch*, of *Franck-akker*; en dat deze plaats dien zou bekomen hebben in den togt der *Francken*, of *Franſchen*, tegen Koning *Beroald van Frieslandt*, na dat zy zich daar nedergezet hadden: Maar zulks is buiten allen ſchyn van waarheit, dewyle men in eenen zeer ouden brief van 1351. vindt, dat deze plaatze, eertydts *Froon-akker* genoemt, geſtaan heeft onder de Grietmans en Mederechters, als eene geneeme buurte; ook daar recht en juſtitie deeden. *b* Onder de bloedige Factien van de *Vetkopers* en *Schieringers*, hielt de ſtadt *Harlingen* het met de *Vetkopers*; als ook die van *Groningen*, welke veele aanſlagen tegen die van *Franeker* maakten; weshalven die van *Franeker* eenen anderen, tegen die van *Harlingen*, ſmeedden, en volbragten; neemende die plaatze in 't jaar 1496. in: maar vermits het Slot met een goedt getal *Groningers* bezet was, moſten zy, na de ſtadt geplondert te hebben, weêr afwyken, ſteekende in hun aftrekken eenige huizen in brandt: de *Vetkopers* vervolgden hen, en ontjoegen hun den buit. Kort evenwel daar na veroverdenze het Blokhuis te *Harlingen*, ſlechtten het, en namen het geſchut, en, onder andere, de groote *Groninger* Buſſe meede. De *Vriezen*, der *Saxen* drukkende heerſchappye moede, ſtonden in 't algemeen tegen den Hertog op, en belegerden hem, in 't jaar 1500. binnen *Franeker*, met 16000 mannen. De *Sax* hadt *Frieslandt* zoo uitgeput, dat 'er geen geldt was om geſchut, en andere noodtwendige krygsbehoeften ter belegeringe te konnen koopen: dieshalven namen zy 't geheele landt door de klokken, en eenige andere dingen van waarde, uit de Kerken, en zonden het een met het ander naar *Groningen*, tot onderpandt van vier ſtukken Geſchut, die de *Groningers* hun lieten toekomen: ondertuſſchen hielden zy zoo quaaden ordre in hun leger, en dronken zich den meeſten tydt zoo vol, dat ze groote ſchade door de uitvallen der belegerden leeden: zy zorgden nergens anders voor, dan om te beletten dat 'er geen vreemdt krygsvolk in 't landt mogte komen: bedachten derhalven eene liſt of looze ſtreek, om daar door te onderkennen of de aankomelingen *Vriezen*, of van eene andere *Natie* waren. Die aanquamen moſten zeggen; *Fiouwer lotter claer leep-aayen op in finne herne in ien niſt.* Al die 't niet naar der *Vriezen* woordenklank konden uitſpreeken wierden terſtont gedoodt. Hertog *Albert* echter, met eene groote meenigte in *Frieslandt* komende, om Hertog *Henrik* te ontzetten, deedt de *Vriezen* van *Franeker* opbreeken. In den oorlog tegen *Spanjen* 1572. had *Franeker* zich op de zyde van den Prins van *Oranjen* begeeven: maar alzoo 'er een zeer harde winter volgde, en Grave *Joos van Schouwenburg* vreesde dat de *Spaanſchen*, onder Kolonel *Robles*, *Franeker* beſpringen mogten, ſchreef hy aan de Magiſtraat der Stadt, dat ze goede zorge zouden draagen, de graften buiten de wallen begieten, om ze gladt en onbeklimbaar te maaken, enz. Zulks deeden de Oldermans, Burgemeeſters, Schepenen en Raadt der ſtadt wel uitroepen; maar zoo haaſt de Hoofden der Prinsgezinden uit *Franeker* vertrokken waren, deedt de Spaanſchgezinde Magiſtraat eene bezendinge aan Kolonel *Robles*, ootmoedig pardon verzoekende: en dus geraakte de Stadt weêr onder *Spanjen:* doch wierd noch in 't zelfde jaar voor den Prins hernomen.

J. F. le Petit Nederl. Provint. pag. 254.

Idem ibid.

Idem Winſem. ibid.

P. Mont. byvoegſ. by Guicciardyn fol. 166.

Winſem. Kronyk van Fr. fol. 145.

Idem Winſem. ibid. fol. 37

Idem Monta. ibid. fol. 18

Idem Winſem. fol. 57

Hooft 573.

fol. 15

Bor, 6.

fol. 27

FRANEKERA, eene Stadt van *Weſtergoo*, al in den jaare 1230. bekent, onder *Florentius* den vierden Grave van *Hollandt*, die aldaar van 't volk dat aan dezen kant de *Lauwers* woont, in zyne beſcherminge genomen wierd; gelyk *Emmius* ſchryft. Getuigeniſſen die ouder zyn achte ik zoo geloofwaardig niet. Deze plaats heeft den naam gekregen van de landen, die tot een heilig gebruik geſchikt waren; de Fzon-akkeren genaamt: want Fzon-dienſten zyn by de *Duitſchen* dienſten, die men aan den Heere moet doen: en het Fzon-Leichnam / beteekent het *Lichaam des Heeren*, (*Corpus Domini.*) Fzon-akkeren zyn derhalven akkeren aan den Heere Chriſtus toegeheiligt: hoedanige men weet dat 'er ook in *Hollandt* geweeſt zyn, gelyk hier na zal gezegt worden. Het is tegenwoordig een middelmatige Stadt, met een oudt en vervallen Slot (doch dat nu tot den grondt toe is geſlecht) in rang de derde onder de Steden aan dezen kant de *Lauwers*, zynde nu in de tweede eeuw een verblyfplaats der Kunſtgodinnen. Het legt van de Hooftſtadt *Leeuwarden* twee Duitſche mylen min een vierde weſtwaarts.

Alting Not. Germ. Inf. P. 1 *fol.* 59. *Rer. Fr. Lib.* 12

FRANEKERADEEL, eene *Vrieſche* Grietenije in het quartier *Weſtergoo*; dus naar de ſtadt *Franeker* genaamt: heeft de tweede ſtem in de Vergaderinge der *Staten* van 't *Weſtergoos* quartier; bevat elf Dorpen; namelyk, *Tzum*, *Hitſum*, *Achlum*, *Midlum*, *Herbayum*, *Dongium*, *Bour*, *Ried*, *Peyns*, *Sweyns*, en *Schalſum*. Dit *Franekeradeel* ſcheidt zich af in 't zuiden met den *Slachtdyk*; in 't weſten niet verre van de ſtadt *Harlingen*; in 't noorden met *Barradeel*; in 't ooſten met *Menaldumadeel*. Zy is eene der vruchtbaarſte Grietenijen van geheel *Frieslandt*; heeft veele Staten en Stinſen; als groot en klein *Herama*, *Dekama*, *Hottinga*, en *Teetſum*; in het Dorp *Tzum*, *Roorda*, en *Hitzum*, de Stins *Achlum*, en *Offingahuizen*; te *Midlum*, *Riemerſma*; te *Herbayum*, *Waltinga*; *Feytſma* te *Dongium*; *Andla* te *Ried*; *Heerema* te *Sweyns*, en dan noch *Kingema*, een eigenerfde State. Men heeft daar verſcheide ſtroomen, goede viſcheryen; ook wildt, haazen, patryzen, enz.

Winſem. beſchr. van Fr. achter de Kron

Idem ibid. Houve Handv. Kr. 1 *D. fol.* 88.

FRANSSUM, een Dorp in de *Groninger Ommelanden*, onderhoorig aan het *Weſterquartier*.

Idem Houve.

FREDERIK DE I. achtſte Biſſchop van *Utrecht* geworden in het jaar 836. Hy was een *Vries* van geboorte, op het Slot *Adelen*, in *Frieslandt*, van Edele ouders: zommige

b In de tyden van de factiën der Schieringers en Vetkopers, (tekent de gedachte Schryver verder aan) bezat *Franeker* 't halsgerecht en de hooge *Juſtitie*, uit kracht van een Giftbrief der Beijerſche Graven van Hollandt, gegeeven op S. Servaas dag, in 't jaar 1474. Omtrent welken tydt, de Stadt nu bloeijende en ſtaande met de gebuuren, *Berlikum* of *Uitgongh*, in een goedt verſtandt, het Kruisbroeders Klooſter geſticht is.

Verder worden de hier bovengeſtelde voorrechten aangewezen, waar op volgt, dat in den eerſten het Slot ten ooſten buiten de Stadt op *Kalahey* ſtont; doch omtrent het jaar 1440 op 't weſten verplant is; daar het (volgt 'er) 't voornaamſte van de Stadt, dat 'er toenmaals was, bedwingen en beſchieten konde Want die twee ryen huizen, tuſſchen 't Slot en de S. Martens Kerk, maakten toen de Stadt: terwyl 't niewe Hof, de Greyde, en de Schilbank onbetimmert waren; gelyk ook de Godtsakker, de Deylakker, en 't Kouddal ook weinig huizen hadden.

De Stadt (leeſtmen verder) is begiftigt met dit voorrecht, dat geen omleggende Dorpen, of Klooſters 't recht van Waage, Ambachten, ofte Koopmanſchappen zouden hebben, maar die alleen gehouden en gedreven worden binnen *Franeker* alleen; 't welk haar ook heeft verleent haaren weldoender de Hertog van Saſſen: de brief is gedagteken den 12 July in 't jaar 1504.

Nopende de byzondere Voorrechten, boven gemeldt, daar *Franeker* oudtydts mede begiftigt is geweeſt, moetmen weeten, dat zy, gelyk zy oudt zyn, al voorlange zyn veroudt en verjaart, zoo dat 'er by deze Staatsregeeringe geen voetſtap, ja nauwelyks gedachtenis van overig is. By 't ſtichten der Opperleerlingſchoole, wierd den Hoogleeraaren en Leerlingen vryheit van Wynexcys vergunt; doch naderhant is deze vryheit, door 't misbruik van haar door de laatſten, en veele quaade gevolgen daar van, weder ingetrokken; echter is den Hoogleeraaren, tot vergoedinge dezes vrydoms, elk, boven zyne jaarlykſche wedde, hondert en vyftig Keizers guldens toegelegt, die hun mede van 's Landts Ontfanger betaalt worden; daar de Leeroeffenaars van uitgeſloten zyn: dewyl zulks eene vryheit onmogelyk met den toeſtant dezes Landtſchaps en zyner Ingezetenen kan beſtaan, en zy niet anders dan voor eene aftrekkinge der leeroeffeningen, verwilderinge der zeden, en gelegentheit tot rumoer en krakkeelen te houden zy; 't geen uit oude en niewe gebeurteniſſen overtuigende blykbaar is. Wy beſluiten dan deeze ſchetze der Stadt *Franeker* met dezen korten lofgalm:

O Eer van Frieslandts Staat, Beſtierſter aller zeden,
En hooge wetenſchap, voor die uw ſchool betreeden,
Aan Pallas vaſt gehuuwt door liefde en kundigheit;
Gy zyt het pronkjuweel dier hooge Majeſteit!

F. H.

mige willen dat zyne moeder eene dochter van *Adgillus* geweeſt zoude zyn, die de II. Koning der *Vriezen*, en zoon van *Ratbod* was. Haar naam was *Kronevella*, die haren zoon, in alle Chriſtelyke deugden opgevoedt hebbende, daar na onder het opzicht van den *H. Rixfridus*, Biſſchop van *Utrecht*, beſtelde. Hy wierd ook na zyne doodt eenparig tot *Utrechtſchen* Biſſchop verkoren. Hem gaat den lof na, dat hy zeer vreedzaam, by yder een aangenaam, en zeer yverig in de pligten der Godtvruchtigheit geweeſt zy. Keizer *Ludovicus Pius* beminde en achtte hem zeer hoog; zoo dat hy, zoo haaſt de doodt van *Rixfried* hem bekent geworden was, zich met zyne Gemalinne naar *Utrecht* begaf, om hem tot den Biſſchoplyken ſtoel te bevorderen: welk ampt en waardigheit *Frederik* tegens dank aannam. Na de verkiezinge rechtte Keizer *Lodewyk* een groot gaſtmaal aan: als *Frederik* by hem aan tafel zat, ſprak zyne *Majeſteit* aldus tot hem. „ Allerliefſte zoon; de „ Geeſtelykheit dezer Stadt heeft u ten Herder en zielzorger verkoren, om allerwegen het dwalend volk door „ uwe onderwyzinge te beſtieren: Het Eilandt *Walcheren*, „ behorende onder uw Bisdom, is van zeer ſnoode bedryven, en bloetſchandige huwelyken berucht: de broeder vermengt zich met de zuſter; de vader met de dochter, de zoon met de moeder: Wy bezweeren U, by „ den Almachtigen Godt, dat gy zulke afgryſſelyke menſchen door Synodale ſtraffe tuchtigt, of, des noodts „ zynde, in den ban doet. Biſſchop *Frederik* antwoordde daar op, met eenen diepen zucht: „ Waardigſte *Keizer*; „ uwe *Majeſteit* heeft my zoo hoog bezworen tot d'uitvoeringe van mynen pligt, dat ik daar omtrent niet „ nalatig durve zyn: maar nu wenſche ik van uwe *Majeſteit* te weeten en te hooren, of men dezen viſch, die „ voor ons ſtaat, moet ontginnen van 't hooft, of van den „ ſtaert? *Ludovicus* antwoordde, van het hooft: toen voer „ *Frederik* aldus voort: „ Wel, magtigſte *Keizer*, dan is „ 't my betaamelyk de verbeeteringe van *U* aan te vangen: „ Gy hebt ter Gemalinne genomen *Judith*, dochter van „ Grave *Philips van Beyeren*; uwe nabeſtaande: Bekeer *U* „ en doe boete, opdat het gemeene volk uw voorbeeldt „ navolge. Die woorden gingen *Lodewyk* zeer diep in het harte: want hy had *Judith* zeer lief, en kon niet van haar ſcheiden. Eenigen ſtellen dat hy op deze beſtraffinge zyne Echtgenoote *Judith* verliet: maar anderen, in de Hiſtoriën beter ervaaren, beſchuldigen die Schryvers van eenen misſlag; om dat *Ludovicus* zyne Gemalinne tot zynen ſterfdag toe by zich hield: dat hy zich ook maar al te veel door haar heeft laten beweegen tot voordeel van den Zoone by haar gewonnen, en tot groot nadeel van zyne andere kinderen, uit zyn eerſte echte bedde. Boven dat, was dit huwelyk met *Judith* niet tegens de verbode graaden des maagſchaps, dan naar de *Pauſſelyke* ingevoerde wetten. 't Is waar dat toen zyne tegens hem wederſpannige Voorzoons hunnen Vader gevangen namen, zy *Judith*, met haren zoon *Karel*, naar *Italiën* zonden: maar op den troon herſtelt, liet hy zyne Gemalinne en zoon weder tot zich komen. Daar na heeft Biſſchop *Frederik* wel getracht die van *Walcheren* van deze gruwelen af te brengen, maar zy ſtelden zich met- en in de wapenen tegens hem. In *Frieslandt* begon de *Arrianery* door te breeken, doch die heeft *Frederik*, door zynen zonderlingen vlyt, gedempt; en *S. Odolph* tot opzichter van de Kerke te *Staveren* gemaakt. Anderen ſchryven dit zynen broeder *Adelbricus*, zynen navolger in 't Bisdom, toe: zie ADELBRICUS DE II. *Frederik* doorreisde alle landen die onder zyn herderlyk gezagh en beſtier ſtonden: *Groningen*, *Drent*, *Twenth*, *Overyſſel*, *Ooſtergoo*, *Weſtergoo*, de *Zevenwolden*, *Weſt-Frieslandt*, *Hollandt*, *Zeelandt*, en ſtelde op alles goede ordre. Na dat hy die reize gedaan hadde, perſte hy Keizer *Lodewyk* op niews aan om *Judith* te verlaaten; die, vreezende dat haar man eindelyk daar toe mogt bewilligen, *Frederik*, zoo door belofften, als dreigementen, zocht om te zetten: maar hy luiſterde daar niet naar, ging voort, en dreigde den Keizer zelf met zynen Ban. Toen zou *Judith* twee booswigten hebben omgekocht, die *Frederik*, wanneer hy uit *S. Salvator*, den dienſt verricht hebbende, quam, vermoordt hebben. Zeer geduldig leedt hy de doodt, die hem Godt, zoo men voorgeeft, door inſpraake bekent zou gemaakt hebben: ja zelf zou hy de moordenaars hebben vermaant, in aller haaſt zich van daar te maaken, om niet betrapt te worden. Althans dat is zeker, dat hy moortdadig is van 't leven berooft, op den 18 Junius (andere zeggen in Julius, *Veldenaar* zegt den 15 Kalende van Auguſtus) in 't jaar 838. maar, dat zulks door beſtel van *Judith* geſchiedt zoude zyn, is ganſch niet zeker. *A. Buchelius*, over *Beka*, ontſchuldigt de Keizerinne ganſch en gaar van dit moortdadig feit: en beſchuldigt daar tegen Biſſchop *Frederik*; die niet langer dan twee jaaren den Biſſchoplyken *Utrechtſen* ſtoel bezeten heeft. Hy legt in *S. Jans* Kerke begraaven, en is op de lyſt der Heiligen geſtelt; hem volgde zyn bovengedachte broeder *Albericus*.

O.H.Kr. fol. 64. *Schotan. Kr. van Friesl. fol. 67.* *Idem de Bella in Fred.* *Idem Schotan. fol. 66.* *Beka in Freder.* *O.H.Kr. fol. 64.* *J. Veld. Faſc. temp. fol. 252.* *Oude G. Kr. pag. 13.* *Schotan. fol. 66.* *Houve Handv. Kr. 2 D. fol. 406.* *Schotan. Fr. Kr. fol. 66.* *Idem beſchr. van Fr. pag. 301.* *O.H.Kr. fol. 85.* *Beka in Freder.* *Schotan. fol. 66.* *Anna. lib. 5.* *Dion. Mutz. op anno 838. &c.*

Fol. CCLII. *J. Veldenaar* zegt, dat het zyne vleeſchelyke Nicht was, by gevolg hem, zonder toelatinge van den Paus, niet geoorloft te trouwen; ook ſtelt hy vaſt, dat de Biſſchop door twee knechten der Keizerinne doorſteeken is, die, als afgezondenen tot hem, voorgaven dat zy hem, van 's Keizers wegen, eene nootzakelyk bootſchap te doen hadden. Na de toereedinge nu des Biſſchops tot zyne marteldoodt, zou hy deeze huurmoorders dus, naar deezes Schryvers verhaal, hebben toegeſproken: *Nu, doet uwe bootſchap die ik volkomentlyk wel wiſt eer gy in de ſtadt quaamt. Doe* (volgt'er) *togen zy hunne meſſen uit hunne mouwen, ende doorſtaken den heiligen Biſſchop, en ſpraken deze ſchampere woorden tegens hem:* Nu heeft de Keizerinne wraak van u, die zy lange begeert heeft, vermits gy haar in veel tyden meenig zwaar verdriet hebt gedaan: Daar hun die heilige Biſſchop op antwoordde: *Lieve kinders, gy hebt nu volbragt uwer Vrouwen boodtſchap en haar gebodt: Nu pynt u ſnellyk van heen te loopen.* Hier op volgt dan wyders de wyze van des Biſſchops uitgang, en hoe hy op zyn uiterſte levensſtip voorzeide, dat de *Deenen*, wegens dit bloetſchandig huwelyk des Keizers, in 't landt vallen, en 't ganſche Bisdom verwoeſten zouden; waar na hy zyne levensrolle met de woorden dezes Pſalms beſloot: *Ik zal den Heere behaagen in den lande der levenden.*

De Schryver van 't *Batavia Sacra* weifelt als tuſſchen beiden, wien hy tot oorzaak van des Biſſchops doodt zal ſtellen, of om wat reden hy moge vermoordt zyn, waar toe hy verſcheide voornaame Schryvers aanhaalt, die echter veelzins daar op uitkomen, dat hy als een tweede *Johannes de Dooper*, en om gelyke oorzaake, gedoodt zynde, zulks ook door aanhitzinge der Keizerinne *Judith* uitgevoert zoude zyn. *Maar*, voegt hy 'er by, *Heda zegt, dat de Schryvers hier over verdeelt zyn; want daar zyn 'er zeer veel die de zaak van den Keizer* Lodewyk *en van* Judith *verdeedigen; terwyle eenige anderen, en dat weinig in getal, vinnig tegens hen uitvaaren*; waarſchynlyk over de wettigheit, of onwettigheit van dit huwelyk, en of het, als niet ſtrydig tegens de Godtdelyke en Mozaïſche wet, ſchoon tegen 't Roomſch geeſtelyk recht, voor geoorloft kon deurgaan. Daar op volgt het oordeel van *Arnoldus Buchelius* over dit ſtuk, die het, in zyne Aantekeningen over *Heda* en *Beka*, voor een louter verdichtzel en vuile laſtering houdt, alleen door de Stiefzoonen der Keizerinne, en hunne Pluimſtrykers verzonnen. En (vervolgt *Buchelius*) wat belangt het huwelyk tuſſchen *Lodewyk* en *Judith*, het welke tegen de Kerkelyke en Pauſſelyke ordonnantiën zoude aangegaan zyn: *Ik ben verwondert, dat byna alle de Martelaarsboeken het zoo druk hebben van het tweede huwelyk van Keizer Lodewyk, als of hy dat tegen 't verbodt der kerkwetten zoude aangegaan hebben*; *en dat* Emmius, Molanus, *en eene menigte van andere Schryvers hun zegel daar ook aan hangen*; *gemerkt dat 'er niet een onder alle d'oude Schryvers is die daar een woordt van kikt*; *en dat 'er geene andere reden voorgeſtelt is om dat huwelyk te ſcheiden, dan eene gepleegde onkuisheit, die zy Judith uit eene loutere vuilaardigheit opdrongen.* Vervolgens worden, onder anderen, de zeer geleerde Vader *Mabillon*, en *Antonius Pagi*, tot nader ſtavinge van d'onſchuldt der Keizerinne, aangetrokken, waar van dit volgende, als zeer aanmerkelyk, van den laatſten is aangetekent: *Maar*, ſchryft hy, *'t geen Molanus hier byvoegt, dat de Keizerin Judith, wier huwelyk met den Keizer Lodewyk door Fredericus zoude tegengeſproken zyn, eenige luiden zoude opgemaakt hebben om dien allerheiligſten Kerkvoogdt der Vriezen, na 't verrichten der H. Miſſe, voor de waarheit te vermoorden, is een loutere fabel: Want zulks is den Keizer Lodewyk, in alle die huiskrakkeelen, noch van zyne kinderen, noch van iemant anders ooit verweeten geweeſt.* Waar op wy dan dit treurig geval van den Biſſchop *Frederik*, met de woorden van den geleerden *Pagi* en den Heere *Baillet*, zullen ſluiten. *Zoo is Fredericus dan*, zegt Pagi, *wel zekerlyk voor de waarheit gedoodt: maar of hy omgebragt is door de Heidenen, of wel door de quaade Chriſtiſtenen, welkers leven hy beſtrafte, kan met geene zekerheit gezegt worden*; waar over hy dan ook verder den lezer tot de Hiſtorie der Utrechtſche Biſſchoppen van *Willem Heda* verzendt. *Baillet*, een Schryver van kennis en oordeel, ſchryft in 't leven van *Frederik*; *dat hem de doodt is aangekomen uit het eilandt Walcheren. Hy hadde*, vervolgt hy, *daar veele vyanden gemaakt met de heiligſchendige huwelyken, ten deele door zyne vermaningen, ten deele door dwang, af te ſchaffen. De magtigſten van dat eilandt bleven daar over wrokken en morren: tot dat zy eindelyk, ziende geen beter kans om zich te wreeken, en miſſchien tot hunne voorgaande vuiligheden te keeren, twee moordenaars opgemaakt hebben.*

Deze verſcheide gedachten der Schryveren, over d'oorzaake des doodts van dezen Biſſchop, en d'uitvoerders daar van, ſtrekke den lezer tot een voorwerp zyns oordeels, om zich aan 't waarſchynlykſte te houden; doch ook tot een baak van d'onzekerheit veeler Schryveren, waar op men nimmer, als op onfeilbaare orakelen, hebbe te bouwen, als die menigwerf door ſlinkſe inzichten, en eenzydigheit gedreven worden, niet om de rechtſchape waarheit in haaren vollen dag te zetten, maar te verduiſteren, en met eene valſche gryns te vertoonen. Onderwyle vinden wy, dat de bovengedachte Schryver ook de

ruſt-

ruſtplaatze van den vermoorden Biſſchop aanwyſt, namelyk in de *Salvators* Kerke, daar hy een graffstede in de kelder heeft: alwaar hy den geenen (leeſtmen verder) die hem aanroepen, tot een Geneesheer, en tot een Artzeny verſtrekt, en daar het lichaam (nu waarſchynlyk 't gebeente en d'aſſche) een zeer lieffelyke en welriekende geur uitwaaſſemt. Beide deze wonderen zullen ontwyfelbaar door genoegzaame en onwraakbaare getuigen beveſtigt zyn; immers zulks word'er wel toe vereiſcht. Zyn Feeſtdag word gehouden op den 18 July. De Schryver kan niet wel verdraagen dat *Arnoldus Buchelius*, hoewel anders (zegt hy) een geleert man, maar die 't eeren der Heiligen, en vooral van onzen *Frederik*, niet zeer mag lyden, de goedtaardige gematigtheit van *Heda* (in de Levensbeſchryvinge deezes Biſſchops) tracht met hatelyke verven af te ſchilderen, even of het maar gezochte en onwaare verſchooningen waren, *om* (volgt'er) *ten minſten d'inbeeldingen van 't volk, het welk de overblyfzelen van dezen Kerkvoogdt zeer Godtsdienſtelyk eerde, te vergenoegen.* Verder vindtmen dat in 't jaar 1362. op den 18 July, *Volkert*, Biſſchop van *Giblet*, enz. het hooft van den H. *Frederik* uit de kiſte gehaalt, en met gout en zilver beſlagen heeft, tot lof en glorie van den almogenden Godt, en tot meerder eere van den H. man. En 't was (leeſtmen verder) van oudts de gewoonte van dit zelve hoofdt, beneffens de hoofdtpan van den H. Belyder *Odulfus*, in de *Salvators* (of oude Munſters) Kerke voor de godtvruchtigheit van 't geloovige volk ten toon te ſtellen. Daar op komen d'opſchriften dezer beide Bekkeneelen, en wyders, ten ſlot hier van, 't geene volgt: „Het geheiligt hoofdt van den waardigen Kerk„ voogdt, is, beneffens het bekkeneel van den H. *Odulfus*, „ dat op de zelfde wyze beſlagen is, door Godts voorzie„ nigheit tegen de woede der tyden geborgen en behoedt „ geweeſt, en wordt noch op den huidigen dag eerbiedig„ lyk bewaart en geëert ten huize van een godtvruchtig „ man; alwaar het al van overlang een wondere en aan„ genaame geur (ontwyfelbaar zonder balſeming of beſmee„ ring) van zich verſpreidt, zoo als mannen die geenzins „ aan den ligtgeloovigen kant zyn (wat wil men meer?) „ ondervonden hebben.

Batav. Sacra, 1 deel pag. 506.

Idem ibid. pag. 514.

Pag. 519.

FREDERIK DE II. VAN SIRIK, de XLIII Biſſchop van *Utrecht:* hy volgde *Guido van Henegouwen*, anders van *Avennes*; was eerſt Prooſt van *S. Pieter*; en zeer beladen met zyne eige ſchulden: want, om tot den Biſſchoplyken ſtoel te geraaken, hadde hy veel geldts t'zoek gemaakt: en veel van anderen geleent. Door zyns Voorzaats zuinigheit en vlyt vondt hy het Bisdom ryk; maar met'er haaſt bragt hy het tot armoede. Door zulk een doen wierd hy van zyne vrienden niet geacht, van zyne vyanden niet ontzien. Het Kaſteel *Dullenburg*, door zynen voorzaat *Guido* gebouwt, wierd, door den Heer van *Lienden* en zyne Burgzaaten, in de *Betuwe* meerendeels afgebrandt, en het Bisdom van deeze Betuwers meer andere ſchade en hoon aangedaan. Hy hadde zelf zoo veel magt niet dat hy 't wreeken konde; daarom moſt hy *Frederik*, den Grave van *Hollandt*, bidden om deze wreveligen te ſtraffen; die Heer *Jan van Arckel*, met eenige *Hollanders* uitzondt, het Kaſteel *Lienden*, het Steedtjen *Bommel*, en d'omgelegene Dorpen, in het jaar 1318. in d'aſſche leî, een jaar na dat *Frederik* het Bisdom bekomen hadde: zoo dat in 't korte het Bisdom, onder zyne niet langdurende regeeringe, met zwaare ſchulden belaſt, verpandt, van allen kanten geplukt, en aan andere Heeren vervreemt wierd. Ter verzwaringe der elenden van het *Sticht*, braken in den zomer (den 23 Junius 1322.) de *Rhyndyken* door, met groot verderf van menſchen, beeſten, en goederen: menigte landen in *Hollandt* en het *Sticht* ſtonden eenen langen tydt onder water. Het hermaaken van den dyk quam tot laſt van 't *Sticht*, volgens beding en voorwaarden tuſſchen Grave *Floris den IV.* en Biſſchop *Otto van Utrecht*; toen hy t'zynen koſten, om het water te keeren, dien zwaaren dyk van *Amerongen* tot *Schoonhoven* toe opwierp: de *Stichtſen* herſtelden ook terſtont het gebrookene. Twee jaaren te vooren, op *S. Jans* en *S. Paulus* dag, te Midzomer, wierd d'eerſte ſteen van *S. Martens* tooren *t'Utrecht* gelegt: daar na, in 't jaar 1382. wierd'er het kruis met den weêrhaan op gezet. In het jaar 1317. quam *Frederik van Sirik* aan 't Bisdom; in 't jaar 1322. den 13 kalende van Auguſtus, ſtorf hy op het *Huis ter Horſt:* legt in de Domkerke begraaven, en heeft eenen ſlechten lof nagelaaten. Na hem volgde *Jakob van Outshoorn*, by *J. de Beka*, *Auſterhoern*, enz. geheeten.

O.H.Kr. fol. 370.

Cortzeen Stichts Kr. pag. 34.

Didenh. de Ep. Germ in Fr. d. II. Velden. fol. 264. *Voſſii annal. pag.* 327.

Idem Voſſii annal. pag 328. *Beka. Heda. Velden.*

Didenh. Velden. Beka. enz.

De Schryver van, en d'Aantekenaar op 't *Batavia Sacra* getuigen omtrent het zelfde, dat hier gemeldt ſtaat, van dezen Biſſchop; alleen tekent d'eerſte aan; „ dat hy zich „ te *Romen* heeft laaten wyden, en dat hy daar door het „ Bisdom, 't welk te vooren al tamelyk ryk was, met „ ſchulden heeft bezwaart. Want (volgt'er) de Schry„ vers, die toen geleeft hebben, getuigen dat die tyden „ zeer bedorven waren, en dat de gierigheit en de geldt„ zucht haare perſonaadje luſtig ſpeelden. . . En om„ dat hy zeer verplicht was aan de Hollanders, heeft hy „ zich doorgaans bedient van raadsluiden die hem door den „ Grave beſtelt wierden; en die 't doen en laaten by hem „ waren, zoodanig, dat hy het hart niet hadde van iets „ zonder hen aan te vangen, als blykt uit zeker ſchrift „ van het jaar 1320. ſtaande in *d'Analecta van Antonius Mat„ thæus.* Verder vindtmen hier dat hy op 't bovengemelde jaar 1322. den 20 July, by *Horſt* aan de jicht is geſtorven. Zyne *Synodaale Ordonnantiën*, van eenen vry ernſtigen en ſcherpen inhoudt, in 't gedachte boek te vinden, behelzen voornamelyk, 1. Dat de Regenten der Kerken in de plaatzen van hunne bedieningen zullen hebben te woonen. 2. Dat de Dekens de zaaken van groot belang, en die tot den Biſſchop behooren, niet mogen verhandelen. 3. Dat geene Raadtsheeren, of Burgemeeſters zich, buiten verlof van den Biſſchop, of van zyne bedienden, met de kerkzaaken moogen bemoeijen. 4. Dat niemant de handen hebbe te ſlaan aan de boden en gelaſtigden van het Hof van *Utrecht.* Opdat'er tuſſchen de beedelende Ordens en de Cleresie (wien de zorge der zielen aanbevolen is) geene tweedracht mogte ryzen, geboodt hy dat een ieder de Pauſſelyke Bevelbrieven (die daar tot drie toe worden aangehaalt) by zich zoude hebben en onderhouden; wordende t'elkens de verſcheide artykelen met eenen zwaaren vloek- en kerkban geſtaaft en bekrachtigt, gelyk hy die dan ook in 't ſlot, nevens d'oude Ordonnantiën, ſcherpelyk beveelt onverbreekelyk te onderhouden, op de ſtraffen daar in begrepen, ter tydt toe dat hy dienſtig zou oordeelen de zelve met rypen raade te verbeeteren.

Naardien hier van de grondtveſting van *St. Martens-* of den *Doms-tooren*, by de korte regeeringe dezes Biſſchops, wordt gewaagt, welkers opbouw by tuſſchenpoozingen voltrokken wierd, weete men, datmen nu noch voor aan tegen 't Weſten, op eenen langwerpigvierkanten ſteen, leesbaar en bequaam voor 't bereik van 't gezichte, den tydt van zyn begin en voltooijinge, in de vier volgende oude rymen, dezer wyze vindt uitgedrukt:

IN 'T JAAR M. CCC. XX EN EEN
LEÎ MEN VAN MY DEN EERSTEN STEEN:
DAAR NA ALS MEN SCHREEF M. CCC TWEE-EN-TAGTIG,
DOE WAS IK VOLMAAKT, ZOO MEN ZIET,
WAARACHTIG.

FREDERIK DE III. *van Blankenheim*, zoon van den Grave van *Blankenheim*, de LI. Biſſchop van *Utrecht:* hy wierd in ſcheuringe verkoren. Na de doodt van *Floris van Wevelinkhoven*, quam Hertog *Albert van Beijeren*, Grave van *Hollandt*, enz. binnen *Utrecht*, nevens Hertog *Willem van Gulik*, *Gelder*, en Grave van *Zutphen*, Schoonzoon van Hertog *Albert*. Op den tydt dat de Capitulairen vergadert waren, verzocht Grave *Albert*, dat Heer *Rogier van Bronckhorſt*, Theſaurier van de kerke te *Keulen*, mogte verkoren worden; Hertog *Willem*, daar tegen, dat zyn neef *Frederik van Blankenheim*, Biſſchop van *Straatsburg*, Biſſchop mogte worden. De Capitulairen baden deze beide te vereenigen, en eenen voor te ſtellen: doch vruchteloos; want elk bleef by zyn ſtuk, dat groote tweedragt veroorzaakte. De meeſten verkoren, ter begeerte van Hertog *Willem van Gulik*, den gemelden zynen neef *Frederik van Blankenheim*; de andere, 27 in getal, ſtemden op *Rogier van Bronckhorſt*. Straks zondt elke party Gezanten naar *Romen*, om de goedtkenninge en beveſtiging der keure van yder voor zich. Paus *Bonifacius de IX.* wees het Bisdom *Frederik van Blankenheim* toe, die de meeſte ſtemmen hadde, dit viel in 't jaar 1393 voor. *Frederik* was een wys en geleerdt man; hy begaf zich met grooten ſtaat naar *Utrecht*, en wierd daar op den Biſſchoppelyken ſtoel geplaatſt. Hy had geen minder grootmoedigheit dan beſcheidenheit, geen minder voorzichtigheit dan dapperheit: nam het voordeel van zyn *Sticht* zonder baatzucht waar. Heer *Jan van Raesvelt*, Ridder en ingezetene van het Bisdom *Munſter*, verſtoutte zich om die van 't *Sticht* groote ſchade en overlaſt aan te doen: Derhalven trok Biſſchop *Frederik* tegens Heer *Jan*, en zynen Heer Vader *Bitter van Raesvelt* op, viel in 't *Stift Munſter* over de *Lippe*, en verbrandde *Ooſtdorp*, dat Heer *Bitter* toequam; gaf daarenboven alles, dat den gemelden Heer toebehoorde, aan zyne ſoldaaten tot buit, en trok toen weder naar zyn landt. Hy wierd uit oude brieven onderrecht, dat het Graaffchap *Drenth*, met de Stadt en het Kaſteel *Koeverden*, aan het *Utrechtſche Sticht* behoorde. Dat deze Heerlykheden wel verpandt waren geworden aan die ze nu bezaten; doch onder voorwaarde, dat de Biſſchoppen van *Utrecht* die altydt weêr zouden mogen loſſen, met zodanige penningen als zy mede beleent waren: liet dieshalven de bezitters aanzeggen, dat hy het geldt opbrengen wou; maar de Kaſtelein van *Koevorden* wilde 't niet ontfangen, en het hypotheek behouden. Des maakte *Blankenheim* zich op, met byſtant van Heer *Willem van Abkoude*, Heer van *Wyk te Duurſtede*, Heer *Johan van Brederode*; Heer *Henrik van Vyanen*, Heer *Jan van Reneſſe*, *van Rhynauwen*, enz. Zy verſcheenen met een goedt krygsheir voor *Koevorden*. Daar tegen

O.H.K. fol. 40 *Suffrid Petr. app. ad Bekam pag.* 13 *Voſſii Jaarb. van H. pag.* 48 *Pontan. Gelder geſchied. 2 deel, fol.* 16 *Velden. Faſc. temp. fol.* 26

O.H.K. fol. 408 *Didenh. in Fred. III. Haſſelt Hiſt. Gelr. pag.* 190

tegen deedt *Gysbrecht van Bronkhorſt*, Heer van *Borkulo*, en *Gysbrecht van Bronkhorſt*, oudſte zoon van den Heer van *Batenburg*, nevens meer andere vrienden van den Kaſtelein van *Koeverden*, Biſſchop *Frederik* den oorlog aankondigen; in hoope dat hy, uit vreeze van 't gevolg, het beleg van *Koevorden* verlaaten zoude: te meer, om dat zy een groot vertrouwen op Hertog *Willem van Gulik* en *Gelder* hadden. Evenwel zette Biſſchop *Frederik* de belegeringe zoo ernſtig voort, dat de belegerden zich aan hem moſten overgeeven: en aldus quam het Landtſchap *Drenth*, en de Veſting *Koevorden* weêr aan het *Sticht van Utrecht*. De Kaſtelein *Reynoud* was te gelyk Landtdroſt van *Drenth*. De artykelen der overgave waren; dat Biſſchop *Frederik* zou aan Heer *Reynoud van Koevorden* gereedt betaalen 12000 goude ſchilden, en noch jaarlyks vyf jaaren achter een 600 ſchilden. Heer *Reynoud* zou behouden alle zyne goederen hem van zyne Ouderen aangeërft, en niet tot de Heerlykheit *Koevorden* behorende. Dit Verdrag wierd den 14 May 1397. geſloten. Biſſchop *Jan van Arckel*, vierde voorzaat van *Frederik*, had eenen natuurlyken Zoon, *Jan van Arckel* geheeten, nagelaaten; hy was Ridder, en vergaderde op zyn huis *Ryneſtein* veele krygsknechten, zoo *Brabanders*, *Gelderſchen*, als *Luikenaars*, enz. waar mede hy eenen grooten ſtroop in het landt van Heer *Henrik van Vyanen* en *Ameyde* deede. Deze verzocht den Biſſchop ter hulpe, die ſchielyk optrok, belegerende Heer *Jan* in zyn Kaſteel: alle de Burgzaaten moſten zich opgeeven, die omtrent 300 waren, en in des Biſſchops gevangeniſſe gaan. Onder deze gevangenen waren de voorgemelde Heeren, *Gysbrecht van Bronkhorſt*, Zoon van *Batenburg*, *Godert van Elderen*, en *Jan van Arckel*, Heer van *Ryneſtein* zelf. *Frederik* liet het Kaſteel van *Ryneſtein* tot den grondt toe afbreeken: de gevangenen moſten groot losgeldt opbrengen, en daar by zweeren nooit iets weêr tegen het Sticht *Utrecht*, of den Biſſchop te zullen onderneemen. *Blankenheim* vondt ook, uit oude brieven, dat de Stadt *Groningen* aan zyn *Sticht* en *S. Martens* Kerk behoorde. Hy deed daarom de Stadt weêr eiſchen; maar kreeg geen antwoordt naar begeeren: des nam hy 't zwaerdt by der handt, trok in het jaar 1400 op, en wendde alle mogelykheit en vlyt aan om'er meeſter van te worden: maar vondt zoo grooten tegenſtandt dat hy het beleg opbreeken moſt. Echter benauwde hy de *Groningers* zoo, dat zy nergens heen konden zonder in zyne handen te vallen; derhalven, genoodtzaakt, traden zy tot verdrag, en erkenden den Biſſchop voor hunnen Heer. In het jaar 1405. holp Biſſchop *Frederik* den Hertog *Willem van Beijeren*, Grave van *Hollandt*, enz. de Kaſteelen *Gaeſparen* (voortydts omtrent *Vyanen* gelegen) *Hageſtein* en *Everſtein* winnen; zie op GAESPAREN, HAGESTEIN, EVERSTEIN. Hoe ook d'*Utrechtſchen* in het jaar 1417. de Stadt en 't Slot *Yſſelſtein* bemagtigden, verbrandden, en daar de ploeg door deeden gaan; zie op YSSELSTEIN. Hoe zy ook Vrouwe *Jacoba*, in het zelfde jaar, de Stadt *Gorinchem* holpen ſtormenderhant veroveren; zie op GORINCHEM. By den bezworen Vrede tuſſchen Vrouwe *Jacoba* en Hertog *Jan van Beijeren*, haaren Oom en Voogdt van *Hollandt*, waren die van *Utrecht* en *Amersfoort* ingeſloten, met uitdrukkelyke beloften, dat zy, zonder eenige belemmeringe van perſoonen of goederen, door *Hollandt* en *Zeelandt* zouden mogen trekken: doch de Heeren van *Egmondt* en *Yſſelſtein*, als noch vyanden van *Utrecht* en *Amersfoort*, waren 'er niet onder begrepen. De goederen echter der *Stichtſen* wierden genomen, de perſoonen gevangen, enz. Zy klaagden daar over wel aan Hertog *Jan*; maar te vergeefs. Die van *Utrecht* leeden groote ſchade op de *Lek*, die van *Amersfoort* op de *Zuiderzee*. Vrouwe *Jacoba* hadde hen wel geerne geholpen; maar zy had de magt, en Hertog *Jan* de wil niet: daar uit ſproot een oorlog tuſſchen *Hollandt* en 't *Sticht*. Biſſchop *Frederik* kondigde Hertog *Jan* dien aan: hy hadde tot byſtanders Heer *Willem van Brederode*, Heer *Jan*, Burggrave van *Montfoort*, Heer *Philips*, Burggrave van *Leiden*, met die Stadt, Heer *Jan van Haemſtede*, en *Benthuizen:* daar by noch alle de *Hoekſchen* die uit *Hollandt* verdreven waren. Groote verwoeſtingen volgden 'er wederzydts op: de *Utrechtſchen* verbrandden op niews de weêr opgebouwde huizen te *Yſſelſtein*, quamen tot voor *Amſterdam*, en namen veele burgers gevangen, die zy mede naar *Utrecht* ſlcepten. Terwyle Biſſchop *Frederik* met dezen oorlog tegen *Hollandt* onleedig was, ontzeiden hem Hertog *Reynoud van Gelder*, Hertog *Adolph van den Berg*, Heer *Diderik van Meurs*, Biſſchop van *Keulen*, Grave *Frederik van Meurs*, Heer *Dirks* broeder, *Otto* Biſſchop van *Trier*, de Biſſchop van *Munſter*, en Heer *Hubert van Culemburgh*, de vriendſchap. Zy belegerden *Amersfoort*, doch wierden zoodanig bejegent, dat ze met ſchande moſten opbreeken: daar tegen trokken de *Utrechtſchen* naar de *Veluwe*, roofden en blaakten alles naar hunnen wil, leggende verſcheide Dorpen en Kaſteelen in d'affche, zoo op de *Veluwe*, als anderwegen; onder welke waren, *Barnevelt*, *Nykerke*, *Ter Schuere*, *Putten*, *Voorthuizen*, *Eede*, *Redichem*, *Roſendaal*, *Velſen*, by *Arnhem*, enz. De *Gelderſchen* waren ook niet ſtil, ſtroopten in *Overyſſel*; en, verſterkt met de Heeren van *Abkoude*, *Egmont*, en van *Culemburgh*, verbrandden *Lopik*, *Houten*, *Amerongen*, enz. Ondertuſſchen nam Biſſchop *Frederik*, door eene liſtige verraſſinge, *Wageningen* in: maar kort daar op volgde de Vrede, tuſſchen den *Biſſchop* aan d'eene, en *Hollandt* met *Gelderlandt*, aan de andere zyde. Het is iet aanmerkelyks, dat het *Sticht Utrecht* zoo veele magtige vyanden t'eener tydt wederſtaan konde, onaangezien de duurte der eetwaren in het Bisdom toen zoo groot was, dat een mudde tarwe vyf guldens (een zeer hooge prys in die eeuwe) goldt: daar by woedde de peſt al vry fel, zoo dat 'er wel 1500 weêrbaare Burgers, behalven de Vrouwen en Kinderen, door weggerukt wierden. Echter is 'er het *Sticht*, dat te ſtryden had tegen eene groote menigte vyanden van buiten, peſt en hongersnoodt van binnen, doorgeworſtelt. In het jaar 1423. ſtorf Biſſchop *Frederik van Blankenheim*, in eenen hoogen ouderdom, op zyn Slot *Vollenhoe*, na dat hy over de 30 jaaren het Bisdom met grooten lof beſtiert hadde. Het lyk wierd naar *Utrecht* gevoert, en in de Domkerk aan de zuidzyde van het Koor, onder eene koſtelyke Tombe, treffelyk met de wapenen zyns geſlachts verſiert, begraaven. Zyne bynа laarſte woorden, op zyn doodtbedde, hebben de vervullinge bekomen: „ Die van *Utrecht* (zeide hy) zul„ len na myn affterven eerſt recht bekennen, dat ik hun „ een goed en vreedelievend Heer geweeſt ben; yder on„ der de Geeſtelyken is begeerig om te heerſchen: nie„ mant wil onder den anderen ſtaan; dat zal eene ſchrik„ kelyke verwarringe verwekken. Zyn ſterfdag viel op *S. Victoris* advent, of den 9 October 1423. Hem volgde *Zweder van Culemburgh*, in eene groote ſcheuringe tegen *Rudolph van Diepholt*.

By *Jan Veldenaar* vindtmen niets van deezen Biſſchop, *Frederik van Blankenheim*, aangetekent, dat boven niet al ruimſchoots van hem gemeldt is; gelyk ook in 't *Batavia Sacra*, dan alleen dat zekeren *Guillemannus*, in de Levensbeſchryvingen der Biſſchoppen van *Straatsburg*, getuigt, dat hy by die van dat Bisdom geenen al te goeden naam, voornamentlyk op het ſtuk van gierigheit, gehad heeft; doch (volgt'er) hier tegen is het ook waar, dat onze Schryvers doorgaans met lof van hem ſpreeken; waar toe dan de *Nederlandtſche Kronyk*, *Snooy*, *Barlandus*, en *Bokkenberg* worden aangetogen, die omtrent van de deugden dezes Biſſchops het zelfde getuigen, dat boven van hem aangewezen is. D'Aantekenaar heeft noch dit byzondere voorval in zynen levenstydt te boek geſtelt. „ Onder „ dezen Biſſchop (ſchryft hy) is 'er ook eene ſchrikkelyke „ opſchuddinge te *Utrecht* geweeſt, die door d'Arkelsge„ zinden geſtookt was. Men maakte de menſchen wys „ dat deze en geene, daarmen een wrok tegens hadde, de „ Stadt aan de *Hollanders* verkocht hadden, en ook ſton„ den te leveren. De Domdeken, *Hermannus van Lokhorſt*, „ was het Hoofdt der oproerigen: het volk wierd dies„ halven opgemaakt, en honderden van menſchen, die „ hun in 't licht ſtonden, ter ſtadt uitgedreven. Zy lever„ den ſmeekſchriften in om gerechtelyk gehoort te wor„ den. De Biſſchop liet 'er zich veel aan gelegen leggen: „ men ſtelde allerhande middelen in 't werk; maar 't was „ vergeefs gekermt, en alle middelen aangewendt: d'op„ roerigen waren de baas, en luiſterden maar naar eigen „ baat. Eindelyk is de kans evenwel verkeert, en de ſtadt „ hun ook te nauw gemaakt.

D'Aantekenaar vervolgt: „ Deeze Biſſchop en d'Ut„ rechtenaars hebben het ook quaadt genoeg gehad ter ge„ legendheit van de Hollandtſche beroerten. *Jan van* „ *Beijeren*, Oom van Gravinne *Jacoba*, en zyne party, dee„ den hun overlaſt daar zy de kanſſe ſchoon zagen: hun„ ne ſchepen wierden in tydt van vrede aangehouden, „ hunne goederen aangeſlagen, hunne koopluî afgezet, „ gevangen genomen, en op allerhande wyzen gequelt. „ De Hertog van *Gelderen* ſpande met *Jan van Beijeren* „ aan, en verzuimde ook geene gelegendheit om de Stif„ tenaars te beſchadigen; doch de Burgery van Utrecht „ en de Biſſchop hebben zich even kloekmoedig gedraa„ gen, en hunne vyanden ſomwylen geene kleine afbreuk „ gedaan.

Daar op volgt het geen de Heer *Ant. Matthæus*, als iet zeldzaams, uit het regiſterboek van *S. Mariaas* Kerke van dezen Biſſchop verhaalt, te weeten, dat hy op den zelven dag is geſtorven en eerlyk begraaven. Niet genoeg (zegt hy) kan hy zich hier over verwonderen, dewylmen niet ligt iet diergelyks in de Hiſtoriën zal vinden. D'Aantekenaar heeft dit raadtzelachtig geval wel gepoogt te ontknoopen, doch geeft het echter in 't end op, en weet'er, als men ſpreekt, geene mouwen aan te zetten.

„ Onder dezen *Frederik* (gaat hy voort) is een Prieſter, „ gelyk in de *Hollandtſche Kronyk* aan de 72 diviſie te lee„ zen ſtaat, met naame *Petrus*, ontwydt, en daar op ont„ hooft, en onder het zandt begraaven. Hy had, met noch „ drie jonge gaſten, door hem opgemaakt, een vroom en „ ſchatryk Prieſter, die hem en de drie andere gaſten da„ gelyks onthaalde, en die hem de ſleutels van zyn huis „ betrouw-

Suffr. Petr. app. in Fr. III. O.H.Kr. fol. 409. J. Veld. Faſc. temp. fol. 267. Picard ann. Drenth pag. 202.

O.H.Kr. fol. 411. J. Veld. fol. 268.

Picard. Drenth. Kronyk pag. 203.

Matth. Voſſ. Jaarb. pag. 593. O.H.Kr. fol. 440. Vliger. de Com. Holl. in Jacoba.

O.H.Kr. fol. 441. & ſeq. Pontan. Gelderſ. geſchied. 2 deel, fol. 189. 190 & ſeq.

Idem Pontan. fol. 192. O.H.Kr.

O.H.Kr. Velden. enz. G. Brant Hiſt. der Reform. pag. 31. Boxhorn Nederl. Hiſtor. pag. 143.

Analect. tom. 9. pag. 166.

„ betrouwde, ja hem voor Kapellaan gebruikte, door 's „ duivels ingeeven, en om zyn geldt en goedt te hebben, „ vermoordt: daar by hadden zy des Prieſters dienſt- „ maagdt, zynde een weduwvrouw, met een elfjaarig „ zoontje van haar, ook vermoordt, en het huis in brandt „ meenen te ſteeken, enz. Netter en omſtandiger verhaal vindtmen 'er van in de gemelde Kronyk, ter aangeweeze plaatze.

Hier op volgen eenige aanmerkingen op deze ontwydinge der Geeſtelyken, en hunne overleeveringe aan den wereldtlyken Rechter, en hoe, en waarom zulks in de laater tyden is in ongebruik geraakt. Waar op ten ſlot een geval voorkomt, dat wy hier, ſchoon luttel paſſende op 's Biſſchops leven, echter ook zullen aanlaſſen. „ Omtrent deeze tydt (ſchryft d'Aantekenaar) is 'er in de „ Purmer een Zeemonſter gevangen, hebbende de gedaante van een vrouwmenſch, maar ruig van lichaam (breeder kan men hier van leezen boven op 't woordt EDAM.) Gelyk nu dit van veele geachte Schryvers geſtaaft, van anderen in twyfel getrokken, en ook van anderen, als valſch, gewraakt is, voegt zich de Prieſterſchryver by de eerſten, en zegt: „ Maar ik zie geene reden om daar aan „ te twyfelen: veele geloofwaardige Schryvers hebben „ van diergelyke Zeemannen en Zeevrouwen geſchreven. „ Onder anderen kan *Julius Cæſar Scaliger* over *Ariſtoteles* „ *van de Dieren*, *Fortunatus Licetus* in zyn boek van de „ *Monſters*, en *Andreas Schottus* in zyne *Phyſica Curioſa*, „ nagezien worden.

Suffrid. Petri in Freder. Badenſi. P. a Didenhov.

FREDERIK DE IV. VAN BADEN, wierd de LVI. Biſſchop van *Utrecht* in het jaar 1496; en volgde op *David van Burgundiën*. Hy was een Zulters zoon van den Markgrave *Frederik van Baden*; wierd eendrachtig verkoren, en van den Paus beveſtigt. Al in den aanvangk zyner regeeringe moſt hy oorlogen tegen de *groote Gaarde*; dat is, den afgedankten hoop krygsvolk, dat voortydts onder Hertog *Albert van Saxen*, eerſt Gouverneur, daar na Heer van *Frieslandt*, geſtaan hadde: zy waren meer dan 4000 ſterk, plaagden de landtluiden, en rechtten zeer groote verwoeſtingen aan in het landt van *Deventer*. Biſſchop *Frederik*, geholpen van de *Gelderſchen*, ſloeg deeze Vrybuiters. De Hertog van *Kleef* had (toen Aartshertog *Maximiliaan*, daar na Keizer, onder de regeeringe van Biſſchop *David van Burgundiën*, de ſtadt *Utrecht* belegerde) de *Utrechtſchen* met eene groote ſomme geldts bygeſtaan, die hy niet weêr kon krygen; dat verbitterde hem zoo, dat hy de overgebleve *groote Gaarde* in het *Sticht* zond, daar dit verwildert volk gruwelyk te werke ging. Biſſchop *Frederik* wiſt evenwel zulker wyze met hen om te ſpringen, dat zy naar 't landt van *Kleef* toogen, en daar 't zelfde deeden dat zy in het *Sticht van Utrecht* hadden uitgevoert. Niet lang daar na wierd het Vrede tuſſchen den *Hertog* en den *Biſſchop*. In het jaar 1505. quamen de *Gelderſchen*, na dat zy *Hilverſum*, in *Goylandt*, verbrandt hadden, naar de *Bilt*, dicht by *Utrecht:* de Hertog van *Gelder* lag daar met omtrent 2000 *Gelderſchen*; hadde met zommige burgers heimelyk verſtandt, en eenen aanſlag geſmeedt, om een deel volk, in turfſchepen met looze bodemen geborgen, binnen de Stadt te voeren; die dan, de poort vermeeſtert hebbende, de *Gelderſchen* zouden hebben laaten intrekken: maar 't verraadt wierd ontdekt, en daar op namen de ſchuldigen de vlucht uit de Stadt. Hy was veel beter in 't handelen der wapenen, dan der H. boeken afgerecht; ſtak zich ook veel in tweedragt, daar hy zich wel buiten had konnen houden; maakte daar door groote ſchulden, zoo dat hy veele Heerlykheden verpanden moſt; wierd eindelyk ziek en onmagtig in zyne leden. Door de ſtreeken van den Keizer, van 't *Roomſche* Hof, des Konings van *Spanjen*, of Aartshertog *Karel*, naderhant Keizer geworden, ſtont hy voor eene groote ſomme geldts, en eene goede inkomſte, jaarlyks zyn Bisdom af aan *Philips*, baſtaart van *Burgundiën*, en Admiraal ter zee, in 't jaar 1516. na den Biſſchoplyken ſtoel 20 jaaren bezeten te hebben: En dus wierd gemelde *Philips van Burgundiën* zynen navolger.

O H.Kr. fol. 567.

Idem O.H.Kr. fol 169. Pontan Gelderſ. geſchied. 2 deel, fol. 420.

Suffrid. Petr. O.H.Kr. enz.

Het geene, behalven het bovenverhaalde, van deezen Biſſchop *Frederik van Baden*, door de Schryvers van 't *Batavia Sacra*, aangetekent is, komt in 't korte hier op uit: Dat men nooit, volgens *Heda*, zoo eene groote eendragtigheit in 't verkiezen van eenen *Utrechtſchen* Biſſchop gezien heeft, dewyl hy boven de 80 ſtemmen hadde. Dat hy, wegens de krygsberoerten en veele partyſchappen, daar mede hy bezet was, verdrietig geworden, zyn beſt heeft gedaan by den Koning van *Vrankryk*, om zyn Bisdom te verruilen tegen dat van *Mets*, daar hy welcer was opgevoedt. Dat, als hy in 't jaar 1503. tot vereffeninge der zwaare onkoſten, die hy in den oorlog met de *Gelderſchen* had gemaakt, eene vrywillige ſchattinge over *Hollandt*, *Zeelandt*, en *Vrieslandt*, hadde uitgeſchreven, de Geeſtelykheit zich dieswegen op den Roomſchen Stoel heeft beroepen, en ook van den Paus is vry verklaart. Dat hy, om deeze en meer andere redenen, zyn Bisdom vrywillig aan zynen Nazaat, boven genoemt, heeft afgeſtaan; 't geen echter wel heimelyk en liſtiglyk, door de gedachte Mogendheden, kon beſteeken zyn geweeſt; waar op hy, in 't eerſte jaar na zynen afſtant, te *Lier* in *Brabandt* zyn leven geëindigt heeft. Zyn lyk is naar zyn Vaderlandt gevoert, en te *Baden* by den *Rhyn*, in 't graf zyner voorouderen, begraaven.

Tegen het bovenſtaande getuigenis van zynen krygszuchtigen inborſt, tekent deze Schryver aan, dat hy zachtmoedig, en daar by zeer beleeft is geweeſt: daar beneven, dat hy de wapenen niet heeft aangeſchoten dan door hoogen noodt, en altydt, gelyk het eenen Biſſchop betaamt, meer genegen is geweeſt tot de kerkelyke bedieningen. Hier op worden de volgende woorden van *Bokkenberg*, nopende dezen Biſſchop, aangehaalt; *dat hy de zynen altydt zeer rykelyk en miltdadig heeft voorzien van koſt en kleederen; en zeer prachtig was omtrent de Gezanten die tot hem afgevaardigt wierden. . . . Maar*, voegt hy 'er by, *hy had het gebrek van alle Duitſchers, en was voor een rechtſchapen Vorſt al te zeer op zilver en gout gezet.*

In d'Aantekeningen vindtmen ook, dat, behalven zyne verſcheide onluſten met de *Gelderſchen*, de *Groningers* hem de handen vol werks gegeeven hebben, en hem afgevallen zyn. Dat ook de vriendſchap tuſſchen hem en de burgers van *Utrecht*, ja het ganſche Stift, genoegzaam was uitgedooft: want de *Utrechtenaars* gaven voor (zegt de Schryver) dat hy alles verrichtte zonder de Kapittels en de burgery te kennen; dat hy niet dan Uitlanders tot zyne Raadtsluiden en amptenaaren gebruikte, en zich niet, of zeer weinig, met de geeſtelyke zaaken bemoeide; waar uit volgt, dat hier door het bovenſtaande getuigenis des Opſtellers van dit werk vervalt, dat hy *meer genegen is geweeſt tot de kerkelyke bedieningen, dan tot den kryg.* En (volgt 'er) dewyl hy een kloekhartig karel was, zegt *Heda*, heeft hy, hoewel des verzocht, zich niet gewaardigt t'*Utrecht* te koomen; te meer omdat hy voor heimelyke laagen duchtte; welk laatſte echter meer een blyk van vreeze, dan van kloekhartigheit was. *W. Heda*, die onder hem geleeft heeft, getuigt echter ook van hem, dat hy een kloekmoedig Biſſchop was, en, ten oorloge gedaagt, nooit bekrompen, of liever, benauwt van harte is geweeſt, ook als hy al de minſte magt ſcheen te hebben: dat hy ſtreng was tegen de wederſpannigen, beleeft, en ſpraakzaam van aart, en genegen tot vrede, maar dat dien hem niet heeft mogen gebeuren. Hier mede achten wy het afbeeldzel van dezen Biſſchop, ten aanzien van zyne wezendlyke trekken, genoegzaam voltooit te zien; en gaan tot eenen anderen *Frederik*, den laatſten voor 't doorbreeken der Kerkhervorminge, over.

FREDERIK DE V. SCHENK VAN TAUTENBURG, de LXI. en te gelyk de laatſte Biſſchop van *Utrecht*; wierd na *Juriaan van Egmondt*, in 't jaar 1560. verkoren. Doch vermits hy, wegens de veranderinge in den Staat- en Godtsdienſt, het dadelyk bezit des Bisdoms niet mogt behouden, bleef hy titulair Biſſchop, daar na Preſident in het Kamergerecht te *Spiers*. Hy was een geleerdt en kloekmoedig man: maar, naar de gemeene maare van hem (niet zonder blyken geſtaaft) ongemeen gierig. De beeldtſtormery in de *Nederlanden* viel onder zyne regeeringe voor. Uit zyne nagelatene goederen, in het *Sticht Utrecht*, zyn in het jaar 1583. de Biſſchops-provens gefundeert. Eenige daar van wierden aan Vrouwsperſoonen, die hy misbruikt hadde, gegeeven. In het requeſt van de Gedeputeerden der vyf Godtshuizen *t'Utrecht*, tot het ſterfhuis des Aartsbiſſchops *Frederik Schenk*, den H. H. *Staten* 's landts van *Utrecht* aangeboden; zeggenze uitdrukkelyk; „ Daarenboven, alzoo zyne *Genade* (Biſſchop *Frederik*) by zekere Vrouwsperſoonen kinderen verwekt „ had, die, van hare eere ontzet, daar voor nooit eenige „ reparatie gehad hebben, en dat eenige van die in groote „ krankte leggen, en andere met arbeiden, andere ook „ zoo grootelyks gedebiliteert zyn, dat het haar niet mogelyk is langer den koſt te winnen; ende dat in conſideratie van 't gunt voorſz: is, de zelve perſoonen behoorlyke alimentatie verſtrekt moſt worden, principalyk mede, alſoo het eene ſchande wezen zou, dat de „ voorſz: perſoonen, die by 't leven van zyne *Genade* onderhoudt gedaan is, na zyne aflyvigheit gebrek zouden „ lyden; zoo hebben de voorſz: Supplianten mette voorſz: „ Vrouwsperſoonen geäccordeert, ende de zelve toegelegt 2088 guldens, om de zelve aan Lyfrenten te leggen; enz. In de lyſt der gedachte Biſſchops-*Provens*, van de *Staten* geäpprobeert, ſtaat deze poſt. „ Sondags aan eene „ ſchamele oude Vrouwe, die zyne *Genade* van hare eere „ geſtelt hadde, 7 ſtuivers 8 penningen. En in de reekeningen van *Antonis Weſtenhorn uit den Engh*, en *Jan Gerritſz van Reumpſt*, als Diſpenſiers dezer Provens: „ *Ida* „ *Claes*, die zyne *E.* vriendſchap gedaan heeft, alle Son- „ dags 7 ſtuivers 8 penningen; diergelyke poſten zyn 'er meer. *Ida Claes*, in 't jaar 1588. geſtorven zynde, verzochten de Regenten van der armen noodthulp binnen *Utrecht* aan de *Staten*; „ Dat haar prove van 7 ſtuivers 8 penningen ter weeke, als te veel voor een perſoon, mogte „ ge-

Suffrid. Petr. i Freder Schenk P. a D denhov in Fred V.

By copy requeſt en apoſt van de 2 Sept. 1583.

Blykens rekeninge van de Dispensiers der Provens, 1587. en hun requeſt aan de Staten.

„ gebragt worden op drie arme perſoonen. De *Staten* ſloegen het af, wilden dat het aan een perſoon zou blyven, en begunſtigden daar mede zekere *Anna Jans*, in de Ambachtſtraat. Die van *Utrecht* geen geldt meer hebbende om de moedwillige ſoldaten, die in- en om de Stadt lagen, te betaalen, en vreezende voor plonderinge, daar zich al voorbeelden van opdeeden, zonden de *Staten* eenige Edelen en Geeſtelyken uit den Provinciaalen Raadt aan *Frederik*, als wel weetende dat hy geldts genoeg by zich hadde; om hem te verzoeken, dat hy, tot voorkominge van 's landts verderf, de *Staten* geliefde by te ſtaan met eene leeninge van 40000 of 50000 guldens; waar voor zy hem goede brieven van verzeekeringe, en renten tegen den 16 penning zouden geeven. Op den 14 November 1576. quamen deze Heeren gelaſtigden by hem; onder hen was, wegens de Geeſtelykheit, Heer *Auſonius van Galama*, Prooſt van *Noordhuizen*, Canonnik ten *Dom:* met alle beleeftheit droegen zy hem den grooten noodt, en der *Staten* verzoek voor: maar het was den dooven gepredikt; zeide, hen niet te konnen helpen; en al wiſten ze ſchoon dat hy groote inkomſten hadt, zy wiſten echter niet waar hy ze beſteedde, enz. Zy ſtelden hem voor oogen; dat hy in de plonderinge niet meer dan anderen zou vrygaan; echter bleef hy weigerig: zy zeiden dat, indien hy niet goedwillig den *Staat* in deezen noodt geliefde by te ſtaan, zy laſt hadden de geëiſchte ſomme tegens dank van hem te leenen: zeldzaam klonk dat in Heer *Frederiks* ooren. Hy dreigde hen in toorne, met waarſchouwinge; zy moſten toezien wat zy deeden; proteſteerde van over dit gewelt te klaagen aan den *Paus*, den Koning van *Spanjen*, en alle Catholyke Vorſten, enz. Des niet tegenſtaande deeden de Heeren Gedeputeerden, door den Smit, een koffer openen, daar zy al het geldt uit ligtten; deeden het inventarizeeren door *Willem van Lamsweerde*, Secretaris der *Staten*, en van den *Dom*. De munt die zy 'er uit ligtten, bedroeg 41879 guldens 18 ſtuivers 8 penningen. Toen Aartsbiſſchop *Frederik* zag en bemerkte dat zyn Aartsbiſſchoppelyk gezagh niet geacht wierd, liet hy gaan dat hy niet weêrhouden kon; en beval, onder het geldttellen, zynen Kapéllaan om de Heeren, onder den arbeidt van het gunt zy verrichtten, met een ſtoop wyns te verfriſſchen.

P.C.B. Oorſp. en voortg. der Ned. Oorlogen 10 boek, fol. 215.

Zy gaven hem eene acte van deezen inhoudt: „ Dat zy „ tot betalinge van der ſoldaaten leeninge, en andere „ noodzakelykheden, waar in zy door dezen gevaarlyken „ tydt waren gebragt, van zyne Eerwaardigheit hadden „ geligt, en *Loef van der Haer*, Cameraar der *Staten*, doen „ medeneemen de gedachte ſomme; daar van renten te„ gen den penningk zeſtien gegeeven zouden worden, en „ zoo haaſt weder opgebragt, als het den *Staten* mogelyk „ zoude zyn. Toen het geldt in zakken weggedraagen wierd, zou zy zich hebben laaten hooren: *Daar gaan zy met den drek heene: maar den gouden berg hebben zy noch niet aangeroert.* De *Staten* dienden 'er zich in dien tydt wel van, om zich uit de gedachte zwarigheit te redden; doch haaſt daar na was 'er niew geldtgebrek, en de zelfde noodt. Zy leenden derhalven al weêr van den Aartsbiſſchop zyn zilverwerk, 20000 guldens waardig, dat zy verpandden, en namen daar geldt op: in zoodanigen noodt was toen het Landt. Deze *Schenk* was uit het geſlachte der Baronnen van *Tautenburg*. Hy heeft eenige ſchriften nagelaaten; overleedt, zynde Preſident van het Kamergerecht te *Spiers*, in het jaar 1580.

Idem ibid. d. fol. 215.

Mutz. Kerkelyke Hiſt. 2 deel, fol. 672.

Het derde deel van 't *Batavia Sacra* begint met het Leven van dezen Biſſchop *Frederik Schenk*, dat van eenen vry langen uitloop is, doch waar in luttel voorkomt 't geen 'er boven niet van is aangewezen: kortelyk zullen wy uit deze wydluftige beſchryvinge 't voornaamſte trekken, en hier inlaſſen het geene meeſt tot het wezentlyke van dezes Biſſchops leven en regeeringe behoort. Nader vertoont de Schryver in het begin des Biſſchops afkomſt, en voorige bedieningen; dat hy was een *Utrechts* Edelman, Leeraar in beide de Rechten, en voorheene Voorzitter in de Keizerlyke Gerechtskamer; ook Paſtoor en Regent van de Parochikerk te *Rhynsburg*; verder, Prooſt van *St. Pieters* kerk t'*Utrecht*, en ook Prooſt te *Oldenzeel*. Dat hy, ten deele om zyne uitſtekende geleerdheit, ten deele omdat zyn Vader, *Joris Schenk*, in den *Vrieſchen* oorlog, groote dienſten aan Keizer *Karel* had gedaan, tot Biſſchop van *Utrecht* is gekoren; en daar op den 13 November, in 't jaar 1561 als de LXI. Biſſchop, naar de gemeene rekening, en, van *Willibrordus* af te reekenen, als de tweede Aartsbiſſchop is gehuldigt.

Van 't begin zyner regeeringe (tekent de Schryver aan) is hy bezorgt geweeſt voor de Geeſtelykheit, en heeft aan dezelve, zoo nu en dan, verſcheide onderrechtingen, ook door Synoden, voorgeſchreven. Verder, dat hy mede, in 't jaar 1566. ter beveſtiging van het geloof, en ter verbeteringe der zeden, en byzonderlyk om de Kerkvergadering van *Trenten*, zonder uitſtel, te doen aanneemen, een Provinciaal Synode te *Utrecht*, tegen den 10 van October heeft beroepen; tot welk hy ook alle d'Abten van *Frieslandt* ontboden heeft: maar, by mangel dat deze op zynen eerſten beroepsbrief niet verſcheenen, zond hy hun eenen tweeden, van eenen vry ſcherper inhoudt, en gaf hun daar by 12 dagen uitſtels ter verſchyninge. Doch wanneer deze noch al bleven tegenſpartelen, is d'Aartsbiſſchop echter met het houden van 't Synode voortgevaaren, waar toe dan de Biſſchoppen onder 't *Utrechts* Aartsbisdom ſtaande, nevens *Lindanus*, Biſſchop van *Roermonde*, aanſtondts gekomen zyn; gelyk 'er ook twee *Utrechtſe* Abten, namelyk, die van *S. Pauwels*, en die van *S. Maria* op verſcheenen. De vergadering werd in het Kapittelhuis van den Dom gehouden, en in elf zittingen van den 10 October 1565. tot den laatſten dezer maandt afgedaan. Hier in beſloten de Biſſchoppen en Prelaaten eendragtig, de Beſluiten der *Trentiſche* Kerkvergaderinge, raakende het rechte Geloof, de Sakramenten, en hunne plegtigheden, mitsgaders de verbeeteringe der zeden, aan te neemen. Doch d' Aartsdiakens en Prelaaten der vyf Kerken begeerden, dat eenige van hunne voorrechten en privilegiën in hun geheel zouden blyven; waar over dan veel krakkeels viel; en naardien deze Geeſtelyken geene voldoeninge op hunne ſchriftelyke bezwaarniſſen, die zy toonden uit de beſluiten van *Trenten* te volgen, van den Aartsbiſſchop en zynen aanhang konden krygen, verzochten zy uitſtel, tot dat hunne afgezondenen, aan den Paus en den Koning van *Spanjen*, te rug gekomen waren; dat van d' anderen, met de volgende woorden, geweigert wierd: *Wy verklaaren dat het in onze magt niet is hun het verzochte uitſtel in te willigen.* Na de laatſte zittinge nu van deeze Synode liet d'Aartsbiſſchop, zonder te willen uitſpraake doen over deze verſchillende gevoelens, de deuren van 't Kapittelhuis door den Bode open zetten; waar op d' afkondiging van de *Trentiſche* Kerkvergaderinge, door den Notaris *Henricus Zonnius*, met luider ſtemme uit een briefje geſchiedde; terwyl ondertuſſchen d' Aartsdiakens en Prelaaten, by 't vertrek der Biſſchoppen, over hunne bezwaarniſſen geproteſteert, en zich op hooger Rechtbank beroepen hebben. Groote beweegingen zyn hier over tuſſchen d' Aartsbiſſchop en deeze Geeſtelyken gereezen; veele brieven gewiſſelt, en Vertoogen wederzyds aan den Koning, en de Landtvoogdeſſe *Margareta*, ook naderhant aan den Hertog van *Alva*, dieswegen gedaan, met de gevolgde antwoorden, enz. die men 't bovengedachte werk vindt ingelyft. Ten ſlot der Levensbeſchryvinge van den Aartsbiſſchop *Frederik Schenk*, leeſtmen daar op de 29 bladzyde: „ D' Aartsbiſſchop *Schenk* heeft deezen ondergang „ van den ouden Godtsdienſt, (d' Andersgezinden zouden „ zeggen, *van 't ingewortelt Bygeloof*) gezien, en is 'er tot „ in het diepſte van zyne ziele over getroffen geweeſt, „ berſtende met den ouden *Mathatias* in deeze rouwklagten uit. *Wee my! Ben ik dan geboren om de verdrukkinge „ van myn volk, en de verdelging der H. Stadt te aanſchouwen?* „ Als hy dan van hartzeer over den jammerlyken toeſtant „ der Kerke ging treuren, en 'er eene ziekte uit gevat hadde, „ is hy het den 25 Auguſti, in 't jaar 1580. in den ouder„ dom van 77 jaaren, overleden. Hy is begraaven (volgt „ 'er) in den *Utrechtſchen Dom*, beneffens de deur van de „ Sacriſtie (nu gemeenlyk de Domskamer geheeten) al„ waar de Praaltombe van zwarten toetsſteen, doch zon„ der eenig graffſchrift, noch hedendaags gezien wordt. „ Om dat hy (ſtaat 'er op de 30 bladzyde) zyn huishouden „ wat beſnoeide, is hy van zommigen voor gierig aange„ zien geweeſt: doch anderen hebben hem op dat ſtuk „ voorgeſproken, en zelfs geprezen, om dat hy al het „ geene hy dus beſnoeide aan den armen uitdeelde; waar onder de Betichters zyner gierigheit ontwyfelbaar wel mede die van 't vrouwelyke geſlachte zullen rekenen, daar hier boven, als gerieflyk voor hem, aan gedacht is. Wilmen een zachter woordt dan dat van *gierigheit*, van dezen *Utrechtſchen* Biſſchop, gebruikt hebben; dat van *ſpaarzaamheit* zal ten minſten wel op hem paſſen, naardien men door vaſte overleeveringe, ſlechts van het tweede voorgaande geſlachte, weet, dat Biſſchop *Frederik* byna dag en nacht by, of op zyne geldtkiſte zat, en zelf toen de bovengedachte geweltdadige, hoewel nootzakelyke, leeninge, door de Staten van *Utrecht*, by hem geſchiedde. Over de mouwen van zynen huistabbert droeg hy altydt, tot verſchooninge, blauwe linne overtrekzels, van den Leverancier zyner nachtkaerſſen, als men zeker berecht uit onwraakbaare getuigen heeft, hondertwerf gezien. Op zekeren hoogen feeſtdag, in de *S. Jans* kerke zullende prediken, had hy deze woorden van den *H. Petrus*, uit den naame van hem en van alle zyne Medeleerlingen den Heere voorgehouden, tot zynen text genomen; *Matth.* XIX. vs. 27. *Doe antwoordde Petrus, ende zeide tot hem; ziet wy hebben alles verlaaten, en zyn u gevolgt: wat zal ons dan geworden?* Daar hy, na de verklaringe, deze toepaſſinge op maakte: Hoe zegt hier *Sint Pieter*, dat zy alles verlaaten hadden, en den Heere waren gevolgt; en dan verder, wat hem en de andere Diſcipelen dieswegen geworden zoude? Dat is, wat belooninge zy daar voor zouden krygen? Beminde Katholyken; Wat hadden toch deze ſchamele Galileërs, deze arme Viſſchers verlaaten? D' een een oudt ſcheepje, d' ander een oudt viſchnetje, daar zy ſchraaltjens den koſt mede

1 Machabeen II. vs. 7.

wonnen? en noch vraagt *S. Pieter*, wat hen daar voor zal geworden? Maar wat hebbe ik dan geen reden om den Heere te vraagen, ik, die geenzins zulke onwaerdige dingen, maar die groote Heerlykheit van *Tautenburg* verlaaten hebbe, en in dit geeſtelyk ampt ben getreeden, wat my zal geworden? Zeker eene geleerde toepaſſing van dien geleerden Biſſchop.

Comm. Frederik Hendrik 1 deel, fol. 1. Grot. Jaarb. van Nederl. fol. 91.

FREDERIK HENRIK, Prins van *Oranje*, Grave van *Naſſau*, enz. is geweeſt de jongſte zoon van Prins *Willem den I.* van *Oranje*, en ook de eenigſte uit zyne vierde Gemalinne *Louiſe de Coligny*, dochter van *Gaſpar de Coligny*, in de Paryſche moortbruiloft om hals gebragt; quam ter wereldt den 29 Januarius 1584 's avonds ten 8 uuren, en verloor zynen Heer Vader noch geen half jaar oudt zynde. Zyne eerſte opvoedinge had hy by zyne vrouw Moeder, eene Vorſtinne van uitſtekende deugden: Naderhant wierd hy op de Akademie te *Leiden* gezonden, daar hy, onder 't beſtier van Jonker *Jan van der Does*, zich bevlytigde in 't leeren der Taalen en Wetenſchappen, als ook der Ridderlyke oeffeningen. Daar ſtont hy, nevens zynen broeder *Maurits*, in geen gering gevaar van ontlyft te worden, door het toedoen van eenen *Renichon*, Prieſter van *Namen*. Vroeg begaf hy zich tot het volgen der wapenen. Onder en met zynen broeder Prins *Maurits*, ruim 9 jaaren oudt, woonde hy de belegeringe van *S. Geertruydenberg* by; en na de veroveringe ſtelden de *Staten* hem in 't bezit van die Heerlykheit, volgens het teſtament van zynen Vader, te gelyk hem het Gouvernement opdraagende; doch, wegens zyne jongkheit, onder opzicht van Heer *Arendt van Duivenvoorde*. Kort na dien tydt, vermits zyne Moeder naar *Vrankryk* trok, om daar *Charlotte Brabantina*, vyfde dochter van Prins *Willem*, uit zyne derde Gemalinne, *Charlotte de Bourbon*, uit te huuwen aan *Claude de la Tremouille*, nam hy met haar de reis, in 't jaar 1597. derwaarts aan, Weêr herwaarts gekomen, gaf hy in het jaar 1599 blyken, en eene proef van zyn onvertzaagt gemoedt, ſchoon maar 15 jaaren oudt. D'Admirant van *Arragon* lag met het *Spaanſch* leger in *Bommelerwaerdt*; hy trok met *Breauté*, ook andere *Franſche* Heeren en Soldaaten, uit der *Staten* leger naar *Gemert*, om met den vyandt te ſchermutſeeren. Onverziens viel hy in een hinderlaage, daar hy zich dapper genoeg met de zynen verweerde, doch echter bleven 'er verſcheide der *Staatſchen* doodt; waar onder ook de Baron van *Monglas*, dicht by Prins *Frederik*, zoodanig getroffen wierd, dat hy korts daar na den geeſt gaf. Noch geen 17 jaaren oudt wierd hy in den Raadt van Staten aangeſtelt, om van der jeugt af in de zaaken van *Staat* en dezer Provintiën geoeffent te worden. Na dat de ſterkte *S. Andries Schans*, in het jaar 1600. overgegeeven was, en een groote party der daar in gelegen hebbende *Waalen* in Staten dienſt traden, wierd 'er een Regiment, ſterk elf Vaandelen, van gemaakt, de *niewe Geuzen* genaamt, en 'er *Frederik Hendrik* Kolonel over geſtelt. Na dat der *Staten* leger in *Vlaanderen* was gelandt, en tot *Niewpoort* gekomen, raakte het in groot gevaar door den aantogt van Aartshertog *Albertus*: zonder eenen veldtſlag te waagen was 'er niet af te komen, en dien te onderneemen, was om dê ganſche magt van den *Staat* in groot gevaar op 's vyandts bodem te ſtellen: Het moſt 'er echter meê deur. Prins *Maurits* wou dat *Frederik Hendrik* t' ſcheep zoude gaan; opdat het Vaderlandt, indien hy zelf ſneuvelde, noch dienſt van hem mogte trekken: maar hy was daar op geenerlei wyze toe te beweegen, hoewel maar 16 jaaren oudt; wou voor 't Gemeenebeſte vechten, en, als 't zoo zyn moſt, ook voor 't Gemeenebeſte ſterven, of met zynen broeder *Maurits* en de anderen deel aan de eere der zege hebben. Daar op ſtelde hy zyn Regiment in ordre, vermaande het tot dapperheit, en met hem te willen vechten als leeuwen. *E. van Reyd* zegt; hy bad zynen broeder *Maurits* (toen deeze Vorſt hem wou afſcheepen) met traanen, hem zulk eene oneere niet te willen aandoen. In het jaar 1602 was hy tegenwoordig in de belegeringe, en deelachtig aan de eere der veroveringe van de ſtadt *Graaf*. Hy wierd Gouverneur van *Sluys* gemaakt, en van de veroveringen in *Vlaanderen*; in het jaar 1604 Generaal over de Ruitery. In het jaar 1605 wierd hy van Prins *Maurits* gezonden, om eenen hoop *Spaanſchen* te *Mullem* op de *Roer* op te ſlaan, doch vondt tegenſtandt buiten vermoeden; ook namen de meeſte zyner ruiterye, hunnen Overſten verlatende, ſchandelyk de vlucht: *Frederik*, onder den vyandt verwart, droeg zich ridderlyk, ſchoon in het hoogſte gevaar; een *Spaanſch* Ritmeeſter zette hem 't piſtool in de zyde, *Frederik* desgelyks den Ritmeeſter, beide weigerdenze los te gaan; toen vatte de *Spanjaart* den Vorſt by zyn veldtteken om hem gevangen te neemen, of van 't paerdt te trekken, wanneer zyn Stalmeeſter hem ter hulpe quam; terſtondt wierden zy van noch meer *Spaanſchen* omringt, waar tegen eenig *Staatſch* volk zich by *Frederik Hendrik* ſchaarde: na een gevecht van zeven uuren quam *Maurits* mêt het overige van 't heir hem ten vollen ontzetten. In meer andere gevechten en gevaaren heeft hy zich daar na bevonden, tot dat in het jaar 1609. het twaalfjarig Beſtant, tuſſchen *Spanjen* en den *Staat* geſloten wierd. Ondertuſſchen wierd *Frederik* met een deel *Staatſche* volkeren naar *Brunswyk*, ter hulpe der Burgerye, door haaren Hertog belegert, afgezonden: maar hy vondt de belegeringe al voor zyne komſte opgebroken. In den *Gulikſchen* handel, waar in de *Spaanſchen* de zyde van den *Hertog* van *Niewburg*, de *Staatſchen* die van *Brandenburg* hielden, verzelde hy zynen broeder Prins *Maurits*. Na het eindigen van het Beſtant, deedt hy in het jaar 1622. eenen togt in *Brabandt*, om de achterſtallige brandtſchattingen in te haalen. In het jaar 1624. dreef hy Grave *Henrik* van den *Berg* uit de *Veluwe*. Toen Prins *Maurits* in het volgende jaar geſtorven was, wierd hy van de *Staten Generaal* in zyne plaatze aangenomen, en erfde het Prinsdom van *Oranje*, nevens alle d'andere zyns broeders Heerlykheden. In 't jaar 1626 veroverde en ontveſte hy *Oldenzeel*, en liet het huis te *Laag* in de lucht ſpringen. 1627 wierd hy meeſter van de ſterke ſtadt *Grol*. 1629. van *'s Hertogenboſch*, en ook van *Weſel*, door den Heer van *Dieden*. In het jaar 1632. nam hy *Venloo*, *Roermondt*, *Stralen*, en de ſterke ſtadt *Maaſtricht* in; daar by de Stadt en 't Hertogdom *Limburg*, door den Heer van *Stakenbroek*. 1633 *Rhynberk* en *Orſoy*. In het jaar 1635. *Thienen* in *Brabandt* ſtormenderhant, daar de *Franſche* benden zeer baldadig en gruwelyk, in weêrwil van Prins *Frederik Hendrik*, te werk gingen. In het jaar 1636 veroverde hy de ſterke Veſting *Schenkenſchans* weder, door de *Spaanſchen* het jaar te vooren met verraſſinge ingenomen. In het jaar 1637. *Breeda*: ook vereerde hem de Koning van *Vrankryk* in dat jaar met den Titel van *Son Alteſſe*, of *zyne Hoogheit*. In het jaar 1641. veroverde hy het huis te *Gennep*. 1644. het *Sas van Gent*. 1645. *Hulſt*. In het jaar 1647. onder het handelen over den Vrede tuſſchen *Spanjen* en de *Vereenigde Nederlanden*, ſtierf hy, welke Vrede het volgende jaar 1648. te *Munſter* in *Weſtphalen*, geſloten wierd. Nadat de grondtveſten der Vryheit van den *Vereenigden Nederlandtſchen* Staat, door Prins *Willem van Oranje*, gelegt waren; daar van zynen zoon Prins *Maurits* boven maaten gelukkig en treflyk op gebouwt was; wierd al dat'er noch aan ontbrak voorts van Prins *Frederik Hendrik* voltooit; zoo dat het niet onaardig gezegt is: dat *Willem de I.* de grondtveſt van 't Staatgebouw gelegt, *Maurits* de wanden daar van opgetogen, en *Frederik Hendrik* het dak daar op gebragt heeft. Prins *Frederik Hendrik* vondt, na zyn broeders doodt, den *Staat* in eenen zeer goeden ſtant, alreedts wel geveſt, en in eenen vollen bloei; Hy had magtige krygsheiren onder zich, die rykelyk betaalt wierden; waar tegen *Spanjen*, door *Maurits* afgemat, als buiten adem was gebragt. Prins *Frederiks* Gemalinne was *Æmilia*, Gravinne van *Solms*; hy trouwde haar den 4 April 1625. binnen *'s Gravenhage*, zonder eenige pracht, op het aandringen van Prins *Maurits*, die 19 dagen daar na overleedt: den 27. May 1626. baarde zy hem Prins *Willem den II.* Vader van Prins *Willem den III.* geworden Koning van *Engelandt*: den 27 November 1627 eene dochter *Louiſe*: den 26 October 1628 *Henrietta Æmilia*: 1634 *Albertina Agneta*: den 10 Januarius 1637 noch eene dochter: en den 1 September 1642 de vyfde Prinſes. De oudſte dochter wierd Gemalinne van *Frederik Willem*, Keurvorſt van *Brandenburg*. Prins *Frederik Hendrik* overleedt den 14 Maart 1648. 's morgens ten half vyf uuren, oudt 64 jaaren, tot groote droefheit aller welmeenende ingezeetenen.

Idem Comm. fol. 2.

Idem Hugo de Groot. fol. 321.

Idem Comm. fol. 73.

Idem Grot. fol. 415. Comm. fol. 3. Reyd Nederl. Hiſtor. fol. 754. Bizot Medail. Hiſtor. pag. 80.

Em. van Meteren.

Grotius Comm. ibid.

Idem Comm. L. van Aitzen Waſſen

Idem Comm Waſſen Aitzen enz.

FREDERIK HENDRIK, Zoon van Paltsgrave *Frederik*, verdreven *Boheemſchen* Koning. Hy was van de *Boheemſche* Standen te *Praag* in April 1620. op den algemeenen Landtsdag, tot toekomenden Koning van *Boheemen*, na het overlyden van zynen Heer Vader, verkoren: doch des Vaders ryk duurde niet lang, en dees zyn Zoon moſt met hem in ballingſchap leeven: *Hollandt* was hunne toevlucht, na het verlies van hun Koningkryk en Keurvorſtendom. *Pieter Pieterſen Heyn*, de *Spaanſche* Zilvervloot gelukkig verovert, en in *Hollandt* opgebragt hebbende, trokken de menſchen by meenigten naar *Amſterdam*, om de magtig groote veroverde *Weſt-Indiſche* ſchepen te zien. Dê gewezen Koning van *Boheemen* gaat 'er ten zelven einde met dezen zynen oudſten Zoon, *Frederik Hendrik*, uit *'s Gravenhage*, naar toe. Te *Haarlem* gekomen, vaaren zy met een veerſchip over 't *Y* naar *Amſterdam*, 's avondts ten vier uuren quamen zy in de *Holle Sloot*, en wierden (door eene ſterke jagtſneeuw in 't gezicht verhindert) van een viſſchers ſchuit, of dryver overzeilt; alle die binnen in 't ſchip waren liepen naar boven: de ſchippers knecht in het veerſchip ſprong over in den dryver, en dwong den viſſcher zyn ſchuit te wenden naar die hy in zyn ſchip gehad hadde, om hen te bergen die nu alreeds in 't water lagen. Na een gang of twee laveerens geraakte hy omtrent het veerſchip, en bergde Koning *Frederik*, nevens vier anderen: de overige acht, daar onder *Frederik Hendrik*, en de ſchipper verdronken. Het Prinſen lyk wierd noch geviſcht, over *Beverwyk* naar den *Haag* gevoert, en in de Kloſterkerk begraaven: dit onheil viel voor den 17 Februarius niewen Styl, 1629. Hy was een Prins van goede hoope.

Idem Aitzen Comm. &c.

N. Waſſenaar Hiſtor. verh. 16 deel, pag. 92. Comm. Fr. Henrik 1 D. fol. 45. Orl. Nederl. geſchied. pag. 170.

FRE-

Summaria
DESCRIPTIO
FRESIAE UNIVERSAE:
cum latissimè patuit nomen
Post
emigrationem FRANCORUM
SAXONUMQ: accessionem.
Auctore
OCEANUS GERMANICUS.
FRETUM BRITANNICUM.
Fosetisland
Fosorum Insula.
Strant Fresones
VII. ZELANDIA.
ALBIS FLUVIUS
VI. ZELANDIA.
WIGMODIA.
Bremon
IIII. ZELANDIA.
EMISGOE.
Norden
Upstellesbome
Borkna Bant
OSTERGOE.
V. ZELANDIA.
Eldern Jad
in qua STETHINGIA.
VISURGIS fluvius.
III. ZELANDIA.
Emethensis Portus
Exienis Civitas
Borneda Sinus
Burdipe
Chimelofara
Medemelacha
Urch
ZUTHERA ZEA.
SAXONIA INFERIOR.
SAXONES INTERIORES, qui et ANTIQUI, distinctim à Littoralibus et Frisiis.
BRUCTUARII.
LUPPIA fluvius.
RHENUS
WALA seu VACHELT fluvius.
LECKIA fluvius.
MASA seu MOSA fluvius.
SCALDIS fluvius.
SINCFALA seu
Ostende
Andoverpa
Colonia
Valckenburch
Marsna
Trectis seu Trajectensis Urbs
Daelhem
Gerard de Broen fecit Amstelodami.

FREDERIK HENRIK, eene ſterke Schans in het
De Raey pag. 133. weſterdeel van *Brabandt*, aan de rivier de *Schelde*, tuſſchen *Lillo* en *Zandvliet*.

FREDERICO DE TOLEDO, Zoon van *Ferdinando Alvares de Toledo*, Hertog van *Alva*; waarlyk een quaad kuiken uit een quaadt ey, in opzicht van wreede bloetdorſtigheit, trotſchen hoogmoedt, en trouwloosheit in het houden van zyn woordt. Hy quam met zynen Vader uit *Spanjen* in de *Nederlanden*, daar hy allerwegen, waar zyn Vader hem heenen zondt, eene verfoeijelyke geheugeniſſe van zynen barbariſchen inborſt achtergelaaten heeft. In het jaar 1562. wierd hy van *Duc d'Alva* met 4000 *Spaanſchen*, *Waalen*, en *Duitſchen*, nevens 400 paerden uit de benden der Ordonnantiën, onder den Heer van *Noircarmes*, naar *Bergen in Henegouwen* gezonden, welke Stadt Grave *Lodewyk van Naſſau* ingenomen had; om te beletten dat geen toevoer noch voorraadt, derwaarts gezonden, binnen mogte komen, ter tydt en wyle toe dat hy met het gros van 't leger zou volgen, om die Stadt te herwinnen. De Heer van *Jenlis*, met eenige benden aantrekkende, tot ontzet van *Mons* of *Bergen*, vermits hy den goeden raadt van Grave *Lodewyk* niet wilde volgen, wierd van de *Spaanſchen* geſlagen, en zelf gevangen naar 't Kaſteel van *Antwerpen* gevoert, daar hy, na eene lange gevangeniſſe en voorgaande ziekte, op eenen morgen doodt gevon-
Em. van Meter. Nederl. Oorlogen fol. 79. 83. den, en daar na onder de galge begraven wierd. *Duc d'Alva* quam eindelyk zelf voor de Stadt, die hy door verdrag veroverde. In 't zelfde jaar hadden zich veele Steden, in *Gelderlandt* en *Overyſſel*, aan de zyde van den Prins van *Oranje* begeeven: ylings zondt *Alva* zynen zoon *Don Frederico* derwaarts, en vermits die bloedige *Paryſche moordtbruiloft* den Prins van *Oranje* in groote verlegentheit gezet hadde, daar het verlies van *Bergen* by quam, wierd de verbaaſtheit in *Gelderlandt* zoo groot, op d'aankomſte van dien bloetgierigen *Don Frederico*, dat veele Steden, die van *Spanjen* afgevallen waren, hem de ſleutels te gemoet bragten, vermits elk de eerſte wou zyn om in de roede te vallen, of
Idem Meter. fol. 85. zyne genade te omhelzen. Den 22 November 1572. belegerde hy *Zutphen*: hoe hy het handelde, zie op ZUTPHEN. Hoe met *Naerden*, zie NAERDEN: hoe op
Grot. annal. fol. 41. andere plaatzen, zie op yders naam: hoe hy voor *Alkmaar* 't hooft ſtiet, zie op ALKMAAR. *Alva* uit deze Provintiën naar *Spanjen* zullende vertrekken, had gaerne gehadt dat Koning *Philips Don Frederico* in zyne plaatze voor
P. Montanus in Guicc. Reyd. Hooft. Bor. enz. Gouverneur gelaten hadde: maar zyne *Majeſteit* wilde daar niet in bewilligen. Hy bemerkte dat de wreedtheden van *Duc d'Alva* van ganſch andere uitwerkingen geweeſt waren, dan hy zich ingebeeldt hadde: wiſt ook dat de haat tegen *Don Frederico*, van de *Nederlanders* opgevat, niet minder dan tegen zynen Vader was; waarom hy *Alvaas* ver-
H. de G. Jaarb. fol. 46. zoek affloeg. *Hy* dan, met zynen Zoon *Don Frederico*, weêr in *Spanjen* gekomen, bleef met groote achtbaarheit aan 't *Spaanſche* Hof, ter tydt toe dat de laatſte zich uit 's
Alonzo de Quintana Hiſt. Hiſp. & lielg. pag. 171. Konings gunſte wierp; die met eene oneerlyke liefde op eene Staatjuffer der Koninginne ontſteeken, haar door ſchoone woorden en bezwoore trouwbeloften tot zynen wil bragt: zynen luſt met haar geboet hebbende, zag hy van haar af. Koning *Philips*, zulks ter ooren komende, en daar over niet wel te vreden, ook de eere van de Staatjuffer zyner Gemalinne zoekende ter hulpe te komen, doet hem in verzekeringe ſtellen, om hem daar door tot de trouw te dwingen. *Don Frederico* vondt echter middel om uit *Tordeſillas* (daar hy in bewaringe zat) los te raaken; hy begaf zich van daar naar *Alva* in *Leon*, van welke Stadt, of Steedtjen, zyn Vader den Hertoglyken Titel voerde, daar hy plegtig zyne Nichte, de dochter van *Don Garſia de Toledo*, trouwde. Dat verricht hebbende, keert hy weder naar de plaatze zyner hechte iſſe. De Koning, van deze ſtoute daadt met alle omſtandigheden, na weinig tydts, volkomen bericht hebbende, en met eenen dat het door zyn Vaders raadt en beſtel was geſchiedt, vertoornde zich zoodanig, dat hy den Hertog van *Alva* zelf naar *Uzeda* verbande: daar hy hem ook zoo lang deede blyven, tot dat het werk met *Portugal*, door de doodt van Koning *Sebaſtiaan van Portugal*, en zynen navolger den Kardinaal *Henrik*, ge-
P. C. Hooft fol. 342. noegzaam eene vrye Kroon geworden, voorviel. *Philips* zondt *Duc d'Alva* derwaarts, om, als zyn voornaamſte werktuig, dat Koningkryk geweltdadig in te neemen; zon-
T Quenſtad. de Mon. Hiſp. cap. 9. *A de Quint. ibid.* der nochtans hem te woordt te ſtaan, of te toonen dat zyn toorn over was: waarlyk vry veel gewaagt van eenen *Spaanſchen* wantrouwenden Koning, eenen gebelgden *Spanjaart* Opperhooft eenes legers te maaken, geſchikt ter uitvoeringe van zulk eene gewigtige zaake, daar omtrent hy uit wraakzucht wel eenen ſlimmen trek aan zyne *Majeſteit* geſpeelt konde hebben. Evenwel heeft *Alva* hem daar in getrouwelyk gedient; en de laſhartige *Portugezen* ligtelyk overwonnen: zie verder op DON FERDINANDO ALVARES DE TOLEDO.

Alting Not. Germ. Inf. P. II. *fol.* 59. FREDEWALDA: aldus vindt men in het Perkamenteboek van *Utrecht*: de Prelaten van *Werum* hebben geſchreven FRODOWALDA en FRODASILVA. Het is een Landtſtreek van negen Kerken, op eenen zandigen grondt, gelyk *Emo* zegt; doet 'er by, of *moerigen*. Het is een gedeelte van het Weſterquartier, het welk een derde gedeelte uitmaakt van de *Groninger Omlanden*: hebbende tot grenspaalen, van het Ooſten een riviertjen, het welk heden boven aan het *Peiſerdiep*, beneden het *Adewerder* genoemt wordt: van het Weſten grenſt het aan 't bovenſte gedeelte van de *Lauwers*; van het Noorden aan *Langwaldt*; van het Zuiden heeft het de klienlanden, of veenen, waar door *Drenthe* van dezen kant afſcheidt. Wy noemen dit ſoort van driftigen grondt, in de landtſtaale, Deen/ het welk langen tydt daar gelegen heeft; waar boven op eindelyk gras waſt, ſtruiken, en heeſters, die nu en dan zinken en verrotten, terwyl 'er altydt weêr niewe waſſen, waar van het zelve een gedurig en verborgen voedtzel heeft, zeer wel gelykende naar verrot hout, het water, dat 'er op blyft ſtaan, als een ſpongie indrinkende. Waar uit, als het water door gemaakte waterleidingen afgetapt is, met de ſpade vierkante of langwerpige brokken geſtoken worden, die door de zon en den windt hardt gedroogt zynde, het brandthout op den haerdt niet toegeeven. Zy worden van de *Broekters* en *Moriners* (dat is, die in de Broeken en Moeren woonen) Toyven/ of Tuyven genaamt, als of men zeide, *Dor-veen*, als zynde hunne ſtoffe, *moer*, of *klien*, tot vierkante en langwerpige brokken gevormt en gedroogt. Echter maakt men by ons eenig onderſcheidt in dezen grondt; want die zoo vaſt en droog is, dat 'er heide boven op waſt, noemen wy Broek/ maar die weeker is Moer/ Moeras. En hier uit hebben de *Vredewalders*, (zoo wordenze hedendaags genaamt) hunne voornaamſte inkomſten.

FRESIA, FRESIONES. Zy die ten tyde als de *Idem ibid.* Roomſche heerſchappy in deeze Geweſten ſtandt greep, FRIESEN (FRISII) genoemt wierden, hebben naderhant van hen, die Barbariſch Latyn ſchreeven, FRESIONES beginnen genoemt te worden; ook wel *Phreſones*, *Phreſii*, *Frigiones*, *Freſonici*, *Freſienſes*, *Freſicenſes*, *Freſingenſes*, en met noch wanſchikkelyker benamingen. Insgelyks heeft men hun landt FRESIA genoemt, met eene uitdrukking by de Ouden ongebruikelyk. Ik giſſe dat de uitſpraak der *Friezen*, waar door zy, die tuſſchen het *Vlie* en de *Lauwers* woonen, de lange of dubbelde E als een I gewoon zyn uit te ſpreeken, oorzaak is geweeſt dat deeze ſchryfwyze dus verandert is. Het welk wy zien dat de *Engelſchen* van hen overgenomen, en tot noch toe behouden hebben: zoo dat de zelfde uitſpraak noch overblyft, hoewel de manier van ſchryven verandert is. Maar na dat de Landtbevolkers, uit het *Over-Rhynſch Frankenlandt* (*Francia*) getrokken zynde (by wien uit veele bewyzen blykt, dat zich niet lang daar na een gedeelte *Batawers* en *Taxanders*, onder een evendragtig verbondt, gevoegt heeft) een afzonderlyk Gemeenebeſt op zich zelven opgerecht hebben, is de naam der *Freſionen* (dat is *Friezen*) doorgebroken by alle de volken, die tuſſchen de *Schelde* en de *Elve* zich uitſtrekken tot aan de *Noordtzee*: zoo dat hun oudt Vaderlandt, het welk een tydt lang den naam van *Frankenlandt* (*Francia*) gehadt hadde, naderhant *Frieslandt* (FRESIA) genoemt is, na dat zy de *Saxen* in hunnen Staat mede aangenomen hadden, waar van de *Chauken* weleer het grootſte gedeelte waren, en zulks aleer deze Landtbevolkers van het Keizerryk ontſlagen, en in vryheit geſtelt waren, die alleen den naam van *Francken* behouden hebben. Dat nu de eerſte *Francken* alle *Over-Rhynſche* zyn geweeſt, blykt uit de *Romeinſche* Gedenkſchriften hier boven aangewezen, voornamentlyk uit de Reiskaart van de *Peutingers*, en *Vopiſcus*; daar hy verhaalt dat de Keizer *Probus* de *Francken* uit hunne woonplaatzen, over den *Rhyn* en de *Elve*, verdreeven heeft: dat de zelve naderhant vermeerdert zyn door de *Batawers* en *Taxanders*, die zich by hen gevoegt hebben, waarſchynlyk vrywillig, omdat zy mede gerekent worden onder de *Franckiſche* Inboorlingen, en niet als Landtbevolkers, verzonden uit Volkeren die zy overheert hadden. Waar van *Sidonius*, Biſſchop van *Clermont*, in een zeker vaers aan *Conſentius*, geen duiſter bewys geeft, ſtellende het uiterſte der *Francken* naar het Weſten, tuſſchen de *Tunger*, of *Schelde*, en de *Waal*: aan het Ooſten, tuſſchen de *Wezer* en de *Elve*: het binnenſte tuſſchen de *Waal* en de *Wezer*. Na dat de *Saxen* nu onder hen zich hadden neêrgezet, zyn de Volken van deeze Landtſtreeken onverſchillig, dan eens *Friezen* (FRESIONES) dan eens *Saxen* (*Saxones*) genaamt geworden; gelyk zulks genoegzaam blykbaar is uit het overtrekken van beide die Natiën naar *Britannien*, onder hunne Veldtheeren *Engiſtus* en *Horſa*: het welk de beroemde *Cambdenus* giſt geſchiedt te zyn in het jaar, na *Chriſtus* geboorte, 428. als *Taurus* en *Felix* Burgemeeſters waren. Hoewel *Beda* zulks brengt *Hiſt. Eccleſ. lib. I. cap.* 5. onder de regeeringe van Keizer *Martianus*. De grenzen van dit landt heeft *Melis Stoke* in zyne Rymkronyk van *Hollandt*, die hy tot zynen tydt toe, dat is, een weinig over de dertiende eeuwe, gebragt heeft, zeer treffelyk aangewezen, met deze rymen:

In d' Inleiding, fol. 3.

Ouden boeken hoer ic ghewaghen/
Dat al 't Lant beneden Dmmaghen/

Wilen a Neder Saſſen hiet
Alſo als de Stroem verſchiet
Vander Maſen ende van den Sine;
De Schelt was dat b West-ende ſine/
Alſo als ſi valt in de Zee
Oeſt ſtrechende/ mit no mee
Dan toter c Laveke/ of ter Elve.

a Weleer.

b Zyn Weſteinde.

c De Stroom Lauwers en Elve.

En wederom:

In Dirk den I I. fol. 16.

Al dat gemeene d Diet/
Datter woent tuſſchen der Elve ende der Sine/
Ende van den Berghe e hier Neder-Rine
Totter Noertzee al ghemene/

d Volk.

e Van den Boven tot den Neder-Rhyn.

Het is niet wel te bepaalen, tot wat tydt toe de *Friezen* (FRESIONES) zich binnen de grenzen gehouden hebben. Ondertuſſchen is het zeker, dat de naam der *Friezen* zich ten eenigen tydt over de *Schelde*, tot in het landt der *Morinen*, dat is, *Vlaanderen*, uitgeſtrekt heeft; gelyk zulks blykt uit *Audoënus*, een Schryver van de zevende eeuwe, die de *Friezen* tegen over *Antwerpen* plaatſt: en ook uit eene oude aantekening, waar in *Ooſtende* een Steedtje van *Frieslandt* word genaamt. Behalven dat is het blykbaar, dat het ſtrandt langs de *Vlaamſche* Kuſten ook onder den naam van het *Saxiſche* ſtrandt begreepen wordt. Doch dit is voortgekomen van de heerszugt der Koningen, die hun tot verderf is geweeſt: en die men ſtellen moet onder de oorzaaken, dat de Heerſchappy der *Friezen* aan den Weſtkant van de *Franken* vermindert is: aan welke kuſten men gelooft dat *Karel de Groote* een derde gedeelte van de binnenſte overwonne *Saxen*, volgens het geene *Adelmus* verhaalt, naderhant heeft overgebragt. Niet minder blykt het, dat de grenzen ook Ooſtwaarts aan over de *Elve* uitgebreidt zyn: echter niet door de wapenen, maar vermits uit *Frieslandt* volk derwaarts gezonden wierd, om zich neêr te zetten in de leedige woonplaatzen der *Anglo-Saxen*, die weleer hunne makkers geweeſt waren in den togt naar *Britanniën:* die, gelyk men kan denken, eindelyk alle derwaarts overgegaan zyn. Immers by den *Eyderſtroom* (*Egidora*) is de naam van Strant-Friezen noch tot den huidigen dag overig. *Karel de Groote*, de *Frieſche* Koningen afgeſchaft hebbende, en te vreden zynde met eenige gehoorzaamheit, hoe klein zy ook ware, heeft de *Friezen*, die van zynen Vader wat hardt gehandelt waren, door een openbaar Raadtbeſluit, dat noch in wezen is, en van *Amoinius* niet duiſterlyk aangehaalt wordt, hunne vryheit weêr gegeeven. Insgelyks heeft hy hun Rechtsgebiedt bepaalt, waar in d'aaloude gewoonten des volks, t'zamen in order gebragt zynde, als wetten zouden ſtandt grypen. Tot Landtpaalen heeft hy geſtelt naar het Weſten de *Sincfala* of *Schelde*, die door de *Sine* in de *Noordtzee* valt; gelyk wy hier boven uit *Melis Stoke* gehoort hebben:

Apud Meijer.

Annal. Franc. ad an. 804.

* De Schelt was dat Weſt/ en de Sine
Alſo als ſi valt in de Zee.

Maar naar het Ooſten de *Vuiſura* of *Wezer*, zoo dat hy het onderſcheidt tuſſchen *Friezen* en *Saxen* weêr ſchynt beveſtigt te hebben, daar hy het landt der *Chauken* onder hen beide verdeelt heeft. Toen is *Frieslandt* geſcheiden geworden in twee hooftdeelen, in *Weſtfrieslandt*, het CISFLI, dat is, aan dezen kant het *Vlie*, als 't in de oude *Frieſche* wetten genoemt wordt; en van den Eerwaardigen *Beda* het *Naaſtgelegen:* en in 't verder gelegen *Ooſtfrieslandt*. In deze aaloude wetten nu worden *Weſtfriezen* (FRESIONES *Occidentales*) genoemt, die tuſſchen het *Flehi*, en de *Sincfala* leggen, dat is, tuſſchen de twee gaten, die by *Plinius Flevi & Scaldis*, by ons *'t Vlie* en de *Suin* genoemt worden: by gevolge zyn *Ooſtfriezen* alle die zich van het *Vlie* uitſtrekken tot aan de *Wezer*; die dan wederom verdeelt worden door de Laubach of Laubeke (*Laubachus* ſeu *Laubacus*) of wat verkort, gelyk by *Melis Stoke*, en anderen van dien tydt voorkomt, de *Laveke*, dat is, het Lauwe riviertje; het welk wy op eene andere plaats aangewezen hebben, dat zich te gelyk met de *Unſingis* in de *Marnamaanſche* Haven ontlaſt. Dit watertje word hedendaags de *Lawer* of *Lawers*, genoemt. Echter ſtelt *Alfridus* de *Eems* tot eene grensſcheiding tuſſchen het tweederlei *Frieslandt*. Doch na dat 'er hooge Vierſcharen door geheel *Frieslandt*

In vita Ludgeri.

* De leezing van den geleerden Heere *Alting*, is, zoo wel als de zin, vry anders als van den Heere *Alkemade*, die wy boven gevolgt hebben: want d'eerſte leeſt hier dat de *Sine*, als een Stroom, in de *Noordtzee* valt; en by den laatſten is het woordt *ſine* geen zelfſtandig naamwoordt, veel min een eigen naam van een *Sineſtroom*, maar ſlechts een aanwyzend voorzetzel (ſchoon 't hier, naar dien ouden ſchryftrant, achter aan komt) betrekkelyk tot het Weſteinde der *Schelde*, en noch hooger op van 't landt, als of 'er ſtont: *De Schelde was 't Weſteinde van 't Landt dat weleer Nederzaſſen hiette, gelyk zy* (de Schelde) *in de zee valt.* De Heer Alting heeft in verſcheide zyner Kaarten, die in dit werk zyn gevoegt, de *Sine* als eenen arm der *Schelde*, waar door deze in de Noordt-zee ſchiet, uitgebeeldt, en die daar in ook wel de *Zuine* genaamt; dat zekerlyk niet zonder gezagh der Landtbeſchryveren van dien tydt, die ons ontbreeken, zal geſchiedt zyn.

aangeſtelt waren, daar men zich van de laagere op konde beroepen, heeft zich allengskens eene Magt beginnen te verheffen, die de vryheit zwaar en nadeelig was. In het begin zonden de Keizers uit hun gevolg, en van hun Hof buitengewoone Rechters, terwyl de meenigte der appéllen zulks vereiſchte, om het hoogſte gerecht te houden, het welk noch hedendaags by die van *Silowaard*, leggende onder de Stadt *Groningen*, Hove-Ding word genaamt, tot onderſcheidt van Spring-Ding/ of het voorafgaande volksgerecht. En dit zeer nadrukkelyk, dewyl men te pleiten hadde voor eene Hoveling, in de landtstaale Hovetman (het welk nu noch de naam is van de Opper-Rechters tuſſchen de *Eems* en de *Lauwer*) die elders Graaf of Grave geheeten wordt, miſſchien van het opgraaven en uitvorſchen van de gelegentheit der zaaken; in het Latyn *Comes* (dat is, *Medegezel*) omdat hy was van het gezelſchap of gevolg des Keizers. En hier van daan heeft men het Rechtsgebiedt, zoo ver het ieder bepaalt was, in het Duitſch een Graafſchap/ in verbaſtert Latyn *Comitatus* genoemt. Doch niet lang daar na heeft men aan zulke Graven, in het *Naaſtgelegen Frieslandt*, eene magt voor al hun leven beginnen te geeven, die op hunne erfgenaamen overging, met zeer aanzienlyke goederen, die zy als Vaſallen, of Leenmannen des Keizers bezaten. Wanneer zy nu verſcheidene landen by een gekregen hadden, hebben zy zich het recht van Landtsheer, of Vorſt aangematigt, en de vryheit van het *Frieſche* volk jammerlyk gefnuikt. Op deze wyze nu is van de *Friezen* afgeſcheurt dat gedeelte van het *Naaſtgelegen Frieslandt* (*Citerior*) het welk legt tuſſchen de *Schelde*, en de *Kinnem*, een riviertje dicht by *Alkmaar*. Terwyl de overige hunne aaloude Vryheit, hoewel menigmaal gekrenkt en verkort van de *Noormannen*, *Biſſchoppen*, Vorſten van *Lotharingen*, 't naaſtgelegen *Saxen*, ook van *Hollandt*, en anderen, niet zonder veel bloetſtortinge, zoo van hen zelfs, als van hunne vyanden, treffelyk verdedigden; immers zoo lang die mannelyke dapperheit van het *Duitſche* Keizerryk onder het *Zwabiſche* Oppergezag ſtandt gehouden heeft: en de meeſten noch veel langer. En hier van daan is gekomen eene niewe verdeeling, in een *Erffelyk* en *Vry Frieslandt*; waar van het eerſte van de twee Gebroeders, Keizer *Ludovicus Germanicus* en *Carolus Calvus*, volgens 't getuigenis van *Aimoinus*, weêr in drie ſtukken verdeelt zynde, na de derde eeuwe den naam van *Frieslandt* met die van *Hollandt* en *Zeelandt* verwiſſelt heeft. Doch het tweede heeft alleen den ouden naam behouden; naderhant onderſcheiden wordende in Zeven Landtſchappen, door net zoo veele Havens of Stroomen van den anderen verdeelt; die men in het gemeen de VII Zeelanden/ als of men zeide, Landen aan Zee gelegen, genoemt heeft: maar *Emo van Werum* noemt dezelve de *VII Hoffſteden* (*VII Villas*) aan zee gelegen: ook de *Zeeplaatzen van Frieslandt:* zoo dat de verdeeling in *Friezen* en *Saxen*, die *Karel de Groote* gemaakt hadde, niet langer opgevolgt is geworden. Het eerſte *Zeelandt* ſtrekte zich uit van den ſtroom *Kinnem*, of het gat by *Petten*, tot aan het *Vlie*, zynde het Ooſtelyk gat van den *Rhyn:* het welk naar zyne gelegentheit, en omdat het een gedeelte is van het oude *Weſtelyk Frieslandt*, noch hedendaags den naam van *Weſtfrieslandt*, zynde dien van het geheel, behoudt. Het tweede is tuſſchen het *Vlie* en de *Labeke* (*Lavica*, *Lawer*) of de *Marnamaanſche Haven*; het welk van de *Hollanders* voor dezen *Ooſtfrieslandt*, en hedendaags by uitnemendheit *Frieslandt* genaamt wordt, dat verdeelt is in drie Quartieren, of Graafſchappen. Het derde is tuſſchen de *Labeke* (*Lawer*) en de *Eems*; het welk gemeenlyk, van de Stadt *Groningen*, alleen *Groningerlandt* wordt genaamt: doch *Menco* noemt het in tegendeel van de Landen, die rondtom de Stadt leggen, *Circaria*, in de landtstaale, *d'Omlanden van Groningen*. *Adamus Bremenſis* noemtze, naar het beroemſte deel, het *grootſte Graafſchap van Fivelgœ*. Van die aan dezen kant de *Lawer* woonen, *Klein Frieslandt* geheeten in de ſmeekſchriften Keizer *Frederik den III.* aangeboden, om het Burgermeeſterlyk gebiedt der *Groningers* tot over de *Lawer* uit te breiden, waar van het ooirſprongkelyke noch in wezen is: en na deze wordenze van hen zelfs de *Groninger Omlanden* genaamt. Deze drie eerſte deelen nu zyn hedendaags onder de *VII Vereenigde Nederlanden:* de overige ſtaan onder het *Duitſche Ryk*. Het vierde tuſſchen de *Eems* en de haven of bogt van de *Jade*; het welk *Adamus Bremenſis* naar het voornaamſte gedeelte *Eemſerlandt* (*Amiſiana*) of *Emiſgœ* noemt: het welk hedendaags in 't gemeen Ooſtfrieslandt genaamt wordt. In deze vier eerſte deelen nu duurt de *Frieſche* naam noch met de oude Vryheit; behalven dat de *Weſterfriezen* onder *Hollandt* gekomen zyn: en de *Ooſterlyke*, die over de *Eems* leggen, neffens hunne vryheit, eenen Vorſt aangenomen hebben; het zy wat eerder, of laater; immers na de tyden der *Swaben*. Het vyfde *Zeelandt* legt tuſſchen de *Jade* en de *Wezer*, 't welk het *Overjadaanſche* word genaamt, wiens vryheit ſedert dien tydt te gronde is gegaan, gelyk ook die van de volgende. Het zeſde, tuſſchen de *Wezer* en de *Elve*. Het zevende, tuſſchen de *Elve* en de *Eyder* (*Egidora*) en een weinig verder: daar de naam van *Strant-Friezen* noch in

Hiſtor. Franc. lib. V. cap. 25.

DESCRIPTIO
FRISIAE LIBERAE
inter
Kinnemum et Amisiam
sub Francorum
XIII
Auctore
Quinque Gradus.
GERMANICVS.
OCEANVS
AUSTRACHIA.
WISTRACHIA.
BANT INS.
Borkna
Bant
ORIENTALIS
EMISGOAE
Upgentenses
Upstellesbomum
Huttum
Hufum
Nor den
FRESIA CIRCARIA
INTER EMESE et LAVEKE
Vulgo GRONINGANA
WESTERGOA
OOSTERGOA
Lidlum
Franekera
Herlinge
BORNEDA SINUS
Bolswardia
Campus Floridus
Ylake
Walrichem
Chimelum
Stauria
Texla Arx
TEXLA
COMIT.
STAVERO.
FORESTE
TRENTONIA
Westrup
Emne
Hemsche
Sleen
Dalena
Covorda
Anen
Bergena
Venebrugge
Ulzen
BENTHEM
Zwolle
Voorst
Campi
Buchorst
ZVTHER ZEE.
Urch
Fulnahoa
Winkelmeet
Medemblec
Enchusa
Monikedam
Marcheshem
Haarlem
Amstelrodamme
Slota
Scota
Bredesode
Alemaria
Limba
Limbaburg
Hleri
Eskathorpa
Fresenburch
Lada fluvius
Spikeroge
Nordeye
Merna
Olbruch
Olburch
Ger. de Broen fecit Amstelodami.
53
54

Descriptio
FRISIAE
HAEREDITARIAE
inter
Scaldim et Kinnemum
sub Carolinis.
Quinquies Gradus
OCEA
NVSGER
MANI
CVS.
KINNEM.
HRENVS.
SCALD.
SINE.
Alcmaria
Haarlhem
Bracola
Alfna
Fortrana
Theolf
Northa
Wisla
Alatrude
Barco in Zinnis.
Ohseno
West Cappeln
WALGRÆ.
TAXANDRIA.
Catsande.
Mons Littoris
Wespho
Gilleijela
Cham
Alacfacis
Andechobina
Pladella
Faltova
Amba
Otonia seu Ortina
Aurappa
Thiela
Hallovina
Walricheshem
Dorestadium
Eki
Trajectum Vetus
Wiltaburg
Fethna
Urch
ZVTHERA
ZEA.
MENAPICVS AGER
in quem et TAXANDRIAE nomen à Mari invectum.
FLANDRENSES.
WASDA
Quae cessit Carolo Cal. Fr. R. ex Haereditate Lotharii R. 870.
LVDOVICO GERR. R. 870.
Ex Haereditate Lotharingica
C. de Broen sc. Amstel.

in gebruik is. De verdeeling die men vindt in de gemeene *Frieſche* taale, is veel jonger dan de tyden daar wy van handelen, en komt derhalven hier niet te pas. Ten opzicht van den Godtsdienſt is'er noch eene andere verdeeling gekomen, volgens 't verhaal van *Emo* en *Beka*, waar door *Frieslandt* verdeelt is in het *Utrechtſche* en *Munſterſche*. Want die tuſſchen de *Lawer* en de *Jade*, langs het ſtrant van de zee, en de oevers van de *Eems* woonden, wierden *Friezen* (FRESIONES) van het Stift *Munſter* genoemt; doch die ten opzicht van deze Weſtwaarts en Zuidwaarts aan lagen, *Friezen* van het Stift *Utrecht*. En die Ooſtwaarts aan woonden, hoorden tot het Bisdom *Bremen*, doch wierden niet langer onder de *Friezen* gerekent. In deeze VII Eilanden ziet men *Frieslandt*, van de *Schelde* tot aan de *Eyder* toe, verdeelt in de Kaart van den Heere *Alting*; met dit opſchrift: FRESIA UNIVERSA, &c.

FRIENS, een der acht Dorpen van de *Vrieſche* Grietenije *Idaarderadeel*, in het quartier *Ooſtergoo*. In het zuidweſten van dit Dorp is gelegen de adelyke Staate van *Beslinga*, welke Staate in 't jaar 1620. door wylen Jonker *Andries van Sytzama* en Juffer *Johanna van Aernſma*, zyne huisvrouw, geheel is herbouwt. Deze *Andries van Sytzama* was de zoon van Jonker *Douwe van Sytzama*, in zyn leven Grietman van *Idaarderadeel*, en Medegedeputeerde Staat van *Frieslandt*, enz. De huisvrouw nu van deze *Douwe van Sytzama* was *Jetske van Beſlinga*, eenige dochter en erfgenaam van Jonker *Andries van Beſlinga*, en Juffer *Sjouck van Jelgerahuis*, welke *Jetske van Beſlinga* de laatſte van haar geſlagt is geweeſt.

FRIESEN, FRIEZEN, of VRIESEN, met dien naam al ten tyde van den *Romeinſchen* Hiſtoryſchryver *Corn. Tacitus*, kort na *Chriſtus* geboorte, bekent geweeſt, die ook al lang voor *Tacitus* aldaar gewoont hadden. Dat zy een Volk zyn afkomſtig van de oude *Duitſchen*, blykt genoeg uit hunne zeden en taal. Hunnen oorſprong van de *Indiaanen*, of *Perſiaanen*, te willen afhaalen, is buiten 't ſpoor der verſtandigen te loopen. Wanneer, en van wien *Frieslandt* allereerſt aan den zeekant bewoont is geworden, is niet wel uit te vinden. Ondertuſſchen is dit gewis, dat zy al lang voor *Tacitus*, als gezegt is, daar gewoont hebben. *Suffridus Petri* ſtelt, als zou hunnen oorſprong zyn uit *Sem*, Zoon van *Noach*. De eerſte ſtamvader der *Duitſche* Natie *Tuiſto*, of *Tuiſcon*, zou uit het geſlacht van *Magog*, Zoon van *Japhet*, enz. zyn geſproten; liet na, of zou nagelaaten hebben, eenen Zoon *Mannus*, en die weêr drie Zoonen, ſtichters der *Duitſche* Natiën, *Ingævo*, *Iſtævo*, en *Hermion: Hermion*, Vader der volken in 't midden van *Duitſchlandt*; *Ingævo*, der Volken die 't geweſt van de *Eems* af tot de *Noordtzee* bewoonden; *Iſtævo*, der Natiën die haar verblyf aan den *Rhynſtroom* en verder namen, daar onder de *Vriezen* mede gerekent. Dat ze uit *Scandinavia*, of *Scania*, mogten geſproten zyn; zie daar op na het geene alreeds gezegt is op FIRÆSI. Het zou veellicht ook konnen zyn, dat deeze *Iſtævo* een nazaat van *Friſo* geweeſt ware; naar wien de *Frieſen* dien naam voeren: de tyd wanneer ze dien gekregen hebben is onzeker. Belangende dan *Tuiſto*, ſtamvader van de geheele *Duitſche* Natie, by gevolge ook der *Friſii* of *Frieſen*, daar van getuigt *Tacitus* in zynen tydt (kort na *Chriſtus* geboorte) dat ze met oude gezangen hem, als eenen Godt uit de aarde geſproten, eerden. Ten tyde van *Julius Cæſar* (voor *Chriſtus* geboorte) hebben de *Friezen* dit landt al bewoont. *Druſus*, ſtiefzoon van Keizer *Auguſtus*, liet van den *Rhyn* af tot in den *Yſſel*, en naar den *Frieſchen* kant eene grift graaven, om den ſterken loop van den *Rhyn* wat te dwingen; hy bouwde daar met een eene Sterkte aan den mondt van 't *Flie*: ook wierd den *Friezen* eene ſchattinge opgelegt. Vermits de *Friezen* nabuuren der *Saxen* waren, zyn zy onder de *Saxen*, en de *Saxen* onder de *Friezen* vermengt geworden, zoo dat *Frieslandt*, al voor het jaar 300. na *Chriſtus* geboorte, onder *Saxen* begrepen is geweeſt. Toen de *Cauchi*, tuſſchen d' *Eems* en *Weſer*, naar *Vrankryk* getrokken waren, hebben de eigentlyke *Frieſen* den zeekant ingenomen, de *Saxiſche* de landtſtreeke naar boven. *Melis Stoke* zegt in zyne Rymkronyk;

Die Neder-Saſſen heten nu Vrieſen.

Daar uit wordt beſloten, dat de *Saxen* en *Friezen*, eenerlei Volk waren, en van de zelfde afkomſt: voegen'er by, dat *Saxo* ſtamvader der *Saxen*, een Broeder van *Friſo* geweeſt zoude zyn; maar zonder bewys; zie FRISO. Men merke ondertuſſchen aan, dat de naam van *Friezen* zich veel verder in oude tyden uitgeſtrekt heeft dan hedendaags. *Rhynsburg*, dicht by *Leiden*, voert noch in 't Latyn den naam van *Munitiſſimum Friſiæ Caſtellum*; *het allerſterkſte Kaſteel van Frieslandt*. *Vlaardingen* zelfs word *Oppidum Friſiæ*, *eene Vrieſche Stadt*, geheten: zoo dat *Frieslandt*, *Hollandt* mede begreep, en *Hollandt* met dien naam (in 't jaar 860 noch niet bekent) een gedeelte van *Frieslandt* was. Zulks getuigt ook *Melis Stoke* in zyne *Rymkronyk*, zingende,

Tyt deg zelier ende geweg
Dat die Graeffſchap van Hollant eg/
Een ſtic van Vrieslandt genomen.

Cornelius Tacitus verdeelt de *Friſii* in *Majoris & minores*, *Grooter*, of *meerder*, en *Kleinder*, of *minder Frieſen*, *groot* en *klein Frieslandt*. *Groot Frieslandt*, het eigentlyk zoo genaamde *Frieslandt*, *Emden* daar onder, t'zamen met *Groningen* en de *Ommelanden*, tot aan d' *Eems* toe; *Klein Frieslandt*, geheel *Hollandt*: hoewel eenigen 't maar neemen voor 't gedeelte van *Hollandt*, nu *Weſt-Frieslandt* geheeten, bevattende *Enkhuizen*, *Hoorn*, *Alkmaar*, *Medenblik*, enz. Uit het geen nu verhaalt is komt het, dat men, in de oude Hiſtoriën, van eenige daaden of voorvallen der *Friezen*, met onbepaalde aanwyzingen, leezende, dikmaals niet recht weet tot welke men het t'huis brengen moet: het zy tot de *Ooſt*, of de nu eigentlyk geheeten *Friezen*, het zy tot de *Hollandtſche*- of *Weſt-Friezen*; zoo wanneer d' omſtandigheden van ſtadt, plaatze, of perſoon, ons geen licht geeven. Deze verwarringen geeven ons inzonderheit de *Latynſche* en *Franſche* Schryvers, de *Friezen*, *Saxen* noemende; en het geen eigentlyk tot de *Oude Friezen* behoort, onder den naam van *Saxen* opgeevende. Hoe de *Friezen* onder 't jok der *Romeinen* zyn geraakt, en zich daar van ontlaſt hebben; hunne uitſtekende oorlogsdaaden; groot aanzien by andere volkeren; overgekome onheilen; oude Regeeringsform, ſchadelyke onruſten onder malkanderen; enz. kan hier alles in geen kort begrip vervat worden; iets echter hier van zal men vinden op FRIESLANDT. Het was van oudts een ſtrydtbaar Volk, en d' Adel zeer tot den oorlog geneigen. De Prins was gewoon den geenen, die zich, binnen of buiten 's landts, op eene uitſtekende wyze gequeeten hadden, een paerdt en ſpies te vereeren. Om aan die eere deelachtig te mogen worden, ontzagen zy zich niet lyf en leven, in de uiterſte gevaaren, te waagen; in tydt van Vrede binnen 's landts, trokken zy'er buiten, en naar andere Geweſten, om zich daar in den oorlog te oeffenen. Zulke liefhebbers der vryheit warenze, dat zy het woordt van *Frey* byna altydt in den mondt hadden; gedurig moedigden zy den anderen daar mede aan, roepende malkanderen toe: *Wy zyn freye*, *wy zyn freye Friezen*, *die moeten wy zyn en blyven*. Daarom meenen ook eenigen, dat zy ter oorzaake van hunnen roep en veldtgeſchrei, van *Frey zyn*, of *Frey te zyn*, den naam van *Friezen* bekomen zouden hebben: en aldus de naam van *Friezen* uit eene ſpreekwyze onder hen ontſtaan zyn. Anderen zyn van gedachten, die wel wat koudt, maar evenwel niet vreemdt zyn, dat deze Natie dien naam van de *Romeinen* of anderen zouden konnen gekregen hebben, en het landt den naam van *Frieslandt*, om dat het Geweſt, daar de *Friezen* in woonen, een *koude* en *vries*-achtige ſtreek is. *Melis Stoke* zingt'er in zyne Rymkronyk ook dus van.

Die Neder-Saſſen heten nu Vrieſen.
Dien name wan ic dat eerſt vant
Rome / want het is een cout lant.

Zie ook verder iets van 's naams oorſprong op FRISO, maar meer op FIRÆSI. Waarom Hertog *Georg van Saxen*, *Frieslandt*, *Freſtlandt* noemt, zie op ALBERT HERTOG VAN SAXEN. Der *Friezen* voornaamſte afgoden waren *Merkurius*, *Mars*, en *Herkules*, dan noch *Foſt*, of *Foſta*, en *Baduhenna*, die zy een boſch toegeheiligt hadden, ook *Baduhenna* genoemt, zie op BADUHENNA: aan *Merkurius*, anders *Warne*, offerden zy op zommige plaatzen menſchen. Het was hun toegelaaten wanneer zy eenige reden meenden te hebben, zich van hunne niewgebore kindertjens te mogen ontſlaan, en die om 't leven te brengen, zoo lange zy noch niet genuttigt hadden; doch anders niet. Wanneer het voorviel dat zulk een kindt naar 't water, of eenig vat, om het'er in te verdrinken, gedraagen wierd, en het gebeurde dat iemant, daar omtrent, het arme wigt een weinig honig, melk, of iet anders dat by der handt was in den mondt ſtak, durfden zy 't geenzins dooden. Zy zyn lang by het afgodiſch Heidendom gebleeven, niet alleen met eenen hardtnekkigen tegenſtandt, maar zelfs met vervolginge tegen 't Chriſtendom: eerſt kort na het jaar 700 begon men'er het Chriſtendom te planten, doch in den aanvang, en noch al eenigen langen tydt daar na, met weinig vrucht. Elendig plagten de *Friezen* geplaagt te worden door de verwoeſtende invallen der *Noormannen* en *Deenen*. Wy hebben gezegt dat *Hollandt* (eer die naam noch bekent was) een gedeelte van *Frieslandt* was, en dat de ingezetenen enkelyk *Friezen* genoemt wierden; maar zelfs ook naburige Volkeren, geene eigentlyke *Vriezen*, namen die benoeminge zeer geerne aan; 't zy dat deze Natië in een byzonder groot aanzien was, wegens haare ſtrydtbaarheit, 't zy om dat die naam genomen wierd voor *Vry*, of immers eenen zwier daar naar, en naar de behaaglyke gulde *Vryheit* hadde. Na dat de naam van *Hollandt* ter baane gekomen was, hebben de Schryvers den naam van *Hollandt* en *Frieslandt*, dikmaals voor eenen en den zelfden genomen en geboekt; om dat, zegt *S. van Leeuwen*, het grootſte deel van *Hollandt* het naaſte by *Vrieslandt* legt, en ook den naam van *Weſt-Frieslandt* voert: ja by verſcheide oude Schryvers worden de eerſte Graven van *Hollandt*, Graven van *Fries-*

Tacit. de Morib. Germ. Fenac. op Tacit. pag 644. B. Neander, &c.

C. Schotanus. P. Winsemius. B. Neander.

Melis Stoke Rymkr. fol. 3.

Idem M. Stoke. Petr. Fidel. de Orac. pag. 191.

Schotan. beſchr. van Fr. pag. 43. Idem Fidellus.

Leeuw. Bat. Ill. fol. 40. Regino. Ado Vienn. Lamb. Schafnaburg.

Hugo de Groot, Oudheit der Bat. Republ. cap. 4.

Friesland geheeten. 't Geen'er *Hugo de Groot* van ſchryft dient hier met ſtilzwygen niet voorby gegaan: „ Van de„ zen tydt (van 't jaar 400) af tot op den tydt der Graven „ toe, dat is, byna of omtrent 500 jaaren daar na, ont„ breeken ons grootelyks de Hiſtoriën. In dien middel„ tydt hebben de *Saxen*, *Wilten*, *Slaven*, daar na de *Noor*„ *mannen* en *Deenen*, met hunne roof- en plonderachtige „ invallen alles verwoeſt en vernielt; maar de *Bataviers*, „ hebben, door zich en het hunne te beſchermen, den naam „ der aaloude dapperheit noch al vermaarder gemaakt. „ Dit laatſte is zeker, maar de reſt legt in diepe duiſter„ heit bedolven. Toen ter tydt begon ook de naam te „ veranderen: want de naam van *Batavia*, of *Batua*, „ binnen 't bovendeel van het eilandt ingeſloten blyvende, „ heeftmen de *Batauwers*, of *Bataviers*, die meer neêr„ waarts woonden, *Friezen* beginnen te noemen. Het is „ ook niet te verwonderen; want, ten tyde van *Plinius*, „ wierd al een gedeelte der *Batavieren*, *mindere Friezen* „ en *Friſiabones*, geheeten. Dat ook onder de lyfwachten „ der *Roomſche Keizeren* Friſiabonen zyn geweeſt, getuigen „ de oude Opſchriften. Voorts hebben ze behaagen ge„ hadt in den naam van *Friezen*, 't zy omdat het in onze „ taal naar *Vryheit* zweemt, 't zy omdat de *Friezen*, van „ ongenaakbaare Meeren en Moeraſſen omringt, en daar „ door onverwinnelyk, alle de andere *Bataviers*, in 't open „ vlak veldt woonende, en tegen de invallen der *Bar*„ *baaren* bloot leggende, ten toevlucht geſtrekt hebben. „ Immers dit is zeker, dat de eerſte Graven (toen den „ naam van *Hollandt* noch niet door en weêr door bekent „ was) niet anders dan met den naam van *Frieslandt* en „ *Friezen* genoemt en beſchreven wierden. Van de verdee*Smalleg. gr. Kr. van Zeeland fol. 40.* „ linge der *Friezen*, in *meerdere* en *mindere*, als ook van de *Friſiabones*, oorſprongkelyk uit de *Friezen*, kanmen de Schry*Tacitus de moribus Germ. cap. 34.* vers op nazien die over *Tacitus* hunne verklaringen hebben uitgegeeven, inzonderheit op deeze woorden, *Majoribus*, *minoribuſque Friſiis*, de *Meerder* en *minder Friezen*. Daar uit blykt, dat al in dien tydt zoo wel de *groote* als *kleine*, de *mindere* als de *meerdere*, den naam van *Friſii*, *Friezen*, gehadt hebben. De dragt en kleedinge der oude *Friezen* was, by winter en zomer, een beeſtenhuid om het lyf: maar, omtrent het jaar 1200. warenze beter opgeſchikt, en hebben in meenigte jaaren hunne dragt niet verandert. Zy droegen ſlechte hoozen, daar boven de kniën eenige gehakkelde koorden op genaait waren, deze gingen gemeenlyk opwaarts tot aan hunne middel; waren zeer eng om de beenen; het wambais was kort dat zy met groote zilvere, ook goude haaken, aan malkander vaſt maakten; over 't wambais en de hoozen, droegen zy eenen rok, komende byna aan de kniën, met wyde mouwen; vertoonende bykans het fatſoen van de tegenwoordige tyrokken. Voor de borſt was een klein vierkant wolle lapjen met kleine vouwen t'zamengetrokken, dat zommigen met goude, andere met zilvere ſtreepen deeden bezetten, naar yders vermogen; hunne gordels waren gemeenlyk van zilver, zommige verguldt, grooter of kleinder, dikker of dunder, naar den ſtaat van perſoonen. Eenige droegen laage en uitgeſneede ſchoenen, met zyde banden om den voet t'zaamengebonden, andere hooge ſchoenen, met eene ſcherpte of ſpits omgekromde tip, als de hedendaagſche ſchaatzen. De hoeden, zoo van Edelen als oneedelen, waren in 't gemeen laag en ſchoon; van de Edelen, of vermogenden met zilvere, of vergulde haaken opgedaan: het gemeene volk gebruikte zyde linten of ſnoeren. De Vrouwen droegen overrokken met diepe vouwen, van beneden tot boven toe gehecht, waar op uitgeſneede bovenlyven, over al bezet met goude, zilvere, of vergulde ſpangen, zommige rondt, zommige vierkant; recht voor de borſt haddenze eene vierkante plaat van verguldt zilver, waar op eenige beeldtjens, of andere fraaijigheden, uitgeſteeken waren; zommige hadden verheven werk, in de gedaante van eene roos. Haar hoofthulſel was zeldzaam; het ontbrak aan geene goude of zilvere verſierze*Winſem. Kr. van Friesl. fol. 149. 150. 151.* len. Het breeder bericht daar van, nevens de afbeeldingen, vindtmen in *P. Winſemius* met de beſchryving daar van; ook by *Chriſt. Schotanus*. Dat de *Frieſche* Natie een magtig volk is geweeſt, getuigen alle de van hen ſpreekende Hiſtoriën, en met grooten roem van hunne verrichtingen. Zy hebben veele bloedige oorlogen gevoert tegens hunne nabuuren, en zonderlinge dingen tot voorſtant van hunne vryheit gedaan, daar over zy altydt zeer jaloers zyn geweeſt, de zelve boven hun leven ſchattende. 't Is waar, dat het geluk hen niet altydt begunſtigt heeft; zy hebben zomtydts al het jok der *Romeinen*, dan der *Franſchen*, ook der *Saxen* en *Burgundiſchen*, &c. moeten draagen; maar altydt zynze 't weêr ontworſtelt, en hebben zich in hunne vryheit herſtelt. Hun ergſte was, dat ze dikmaals onder den anderen oneenig geworden zyn, en zich zelfs byna, door inwendige Factiën, verdelgt zouden hebben; inzonderheit door die van de *Schieringers* en *Vetkopers*, alzoo bloedig en moortdadig als der *Guelfen*, enz. in *Italiën*; der *Roode* en *Witte Roos* in *Engelandt*; der *Starren* in *Vrankryk*; *Hoekſchen* in *Hollandt*; *Bronkhorſten*, enz. in *Gelder-*

Tacitus Winſem. Schotan. Ubbo Emm. enz. Idem Winſem. Schotan. Neand. enz.

landt. Onder de regeeringe van *Ubbo*, derden Prins van *Vrieslandt*, omtrent 700 jaaren voor *Chriſtus* geboorte, ſtelt men eenen togt geſchiedt te zyn der *Cimbren* (zoo elendig door eenen watervloedt geplaagt, dat zich genoodzaakt vonden te verkampen) door *Duitſchlandt*, *Vrankryk*, en *Italiën*, daar ook veele *Vriezen* by geweeſt zyn; dat ze de *Romeinen* zouden aangegrepen, en d'eerſtemaal den Veldtheer *Silanus* uit zyn leger geſlagen, daar na *Manilius*, en ten derden *Cæpio* overwonnen hebben. An*L. Fl. Rer. Rom. Hiſtor. l. 3. c.* dere Schryvers ſtellen dien togt, of watervloedt, vroeger; maar andere maken'er meer togten van, waar van iets op FRIESLANDT en UBBO. De oude *Frieſche* ſpraak, noch veelerwegen onder de boeren, gemeene lieden, als anderen gebruikelyk, is als eene ſpraake op zich zelven; met geene der andere taalen overeen komende, en voor hunne nabuuren, in de andere Provintiën, onverſtaanbaar. *Suffridus Petri*, die een gebooren *Fries* was, verhaalt dat hy in 't jaar 1547. te *Leuven* ſtudeerende, met andere *Friezen* in *S. Barbare* Kerk, daar veel doorgangs is, op gezette tyden byeenkomſte hebbende, niemant van d'andere Natiën, wie zy ook waren, die door de Kerk gingen, of'er in quamen om hen te hooren, iets verſtaan kon van 't geene zy zeiden. Omtrent het jaar 450 wierden de *Friezen*, nevens de *Anglen*, daar de *Vorſt* van *Frieslandt* ook het gebiedt over hadde, van de *Britanniers* (nu *Engelſchen*) ter hulpe geroepen tegen de *Schotten* en *Picten*, die den *Britanniſchen* Koning overvielen, en hem te magtig wierden. Zy quamen aangevoert van *Hengiſt* en *Horſa*, zoonen van den Frieſchen Koning *Udolp Haron*; droegen zich zoo dapper tegen de *Schotten*, dat Koning *Vortiger* van *Britanniën* aan *Hengiſt* een gedeelte van het landt *Kent* overgaf. Dat Geweſt ſtont hem zoo wel aan, dat hy meer volk uit *Frieslandt* ontboodt, en *Vortiger* van zynen Throon ſtiet. Toen noemde hy *Britanniën*, *Engiſtlandt* naar zynen naam, of *Angellandt* naar *d'Angelen* die met hem opgetrokken waren, als onderdaanen der *Vrieſche* Vorſten. Hoe 't hen met de *Franſchen* ging, zie op BEROALD. Keizer *Karel de Groote*, Koning van *Vrankryk*, riep hen ter hulpe, tegen de Heidenſche en oproerige *Saxen*, zy bragten der *Saxen* Hertog *Leodingaar* voor hem gevangen: wegens hunne zeer groote aan hem betoonde deugden en dienſten, heeft hy ze, ten eeuwigen dage, ontſlagen van alle tribuiten en eigendom; gemagtigt om hunne eige Regenten uit het midden van hen te verkiezen, en eenen *Poteſtaat* te ſtellen. Vermits de *Friezen* naderhant niet onder de *Hollanders* wilden ſtaan, noch hun jok draagen, zyn daar over groote oorlogen tuſſchen *Hollandt* en *Frieslandt* gerezen, met veelerlei krygsgevallen en rampen wederzydts. De *Hollanders* leeden dikmaals de grootſte en meeſte ſchade; zulks bekennen zy ook zelfs. Wierden zy al eens van hen t'ondergebragt, haaſt geraakten zy weêr tot hunne vorige vryheit, ontworſtelende de *Hollandtſche* dienſtbaarheit; zie daar van op de naamen der HOLLANDTSCHE GRAVEN. Met de *Utrechtſche* Biſſchoppen hebbenze al mede veeltydts overhoop gelegen, en hun gezag niet willen erkennen. Onder de *Saxiſche* regeeringe geraakt, konden zy zich daar ganſch niet wel in ſchikken: zy hebben ook de *Saxiſche* Hertogen (hunne Heeren geworden) zoo veel te doen gemaakt, dat die hunne eige landen moſten verpanden en arm wierden; zie op ALBERT HERTOG VAN SAXEN. Van d'inlandtſche Factiën, die *Frieslandt* op 't hardtſte gedrukt hebben, zie op SCHIERINGERS en VETKOOPERS. Na dat de *Friezen* tot het Chriſtendom bekeert waren, zyn al terſtont Mannen uit hen voortgekomen, uitſteekende Leeraars, die niet alleen in hun Vaderlandt het Euangeli gepredikt hebben, maar ook in *Duitſchlandt*, en anderwegen, het Chriſtendom eerſt hebben geplant, en daar na gelukkig voortgezet. *Wiho*, een *Fries*, was d'eerſte Biſſchop van *Oſnabrugge*. Ten tyde van Kei*Schotan. beſchr. van Fr. pag. 51. O.H.Kr. &c.* zer *Karel de Groote*, was *Ludgerus* in zonderlinge achtinge omtrent het jaar 800. Hy wierd d'eerſte Biſſchop van *Miningrode*, nu *Munſter*, en bekeerde het Eilandt *Foſtalandt*, door den Landtvoogt en zynen zoon tot het Chriſtendom te brengen; zie op AMELANDT. Zyn broeder *Hildegrimnus* wierd Biſſchop van *Sulingerſtadt*, welk Bisdom naar *Halberſtadt* verlegt is. Verſcheide onder de eerſte *Utrechtſche* Biſſchoppen zyn *Friezen* geweeſt, als *Theodardus Hermacarus*, *Rixfried*, *Frederik van Adelen*, *Alfricus*, *Ludgerus*, *Hungerus*, *Odilbald*, *Egilbold*, *Radbod*, uit het geſlachte der *Frieſche* Koningen, enz. In den tydt van de grootſte *barbariſmus*, of onwetenheit, toen ſchier alle konſten en wetenſchappen onder den voet lagen, en de Kerk van de rechte waarheit byna ganſch was afgedwaalt, heeft *Gro*Schotan. Fr. Kr. fol. 379. Queſtadii Catal. gelehrt. man Geſnerus in Biblioth. *ningen* twee voortreffelyke mannen opgelevert; met naamen *Rudolphus Agricola*, en *Weſſelus Groningenſis*, geby-naamt; *Ganſefortius*, ook *Lux Mundi*, *'t licht der Wereldt*; zeer ervaaren in de *Philoſophie*, *Theologie*, *Latynſche*, *Grieckſche*, *Hebreeuſche*, *Chaldeeuſche*, en *Arabiſche* taalen, waarlyk een wonder in dien tydt: die de dwalingen des Pausdoms bemerkte, ook tegen d'Aflaaten, en het Vagevuur geſchreven heeft. Hy is overleden den 4 October 1489. zie AGRICOLA (RUDOLPHUS) en WESSELUS GRO-

Winſem. Fr. Kr. fol. 95.

Schotan. Winſem. M. Voſſ. O.H.Kr. J. Pic. Heda. Beka.

Pars II. et III.
FRISIAE LIBERA
à Flevo in Lavicam,
quae OSTFRESIA, atque hinc in Amisiam,
quae GRONINGANA,
cum TRANSVECHTANA Dicione
EPISCOPATVS TRAJECTINI
Post eluviones seculi XIII.
auctore MENSONE ALTING.
OCEANVS GERMANICVS.
WISTRACHIA.
AVSTRACHIA.
Borkna
Bant
Norden
DOLLARTVS SINVS.
Smalena.
BORNEGO DECANATVS.
FRISIA inter FLEVVM et LAVICAM
FRISIA CIRCARIA inter EMESE et LAVEKE.
NOVA TERRA
DECANATUS.
ZVTHER ZEE.
WEST FRISIAE PARS.
EMISGONIAE SVPERIORIS PARS.
ORIENTALIS
Midage.
Groninga
Merna
54
53

GRONINGENSIS: De vermaarde *Viglius Zuichemus*, Ridder van 't *Gulde Vlies*, Raadsheer in de kamer te *Spiers*, en daar na Preſident van den geheimen Raadt in *Nederlandt*, enz. is ook een *Fries* geweeſt, zie op VIGLIUS ZUICHEMUS. Wy zouden alhier eene groote lyſt konnen inbrengen van perſoonen uit *Frieslandt* geboortig, die uitſtekende geweeſt zyn, zoo door Geleerdheit, Wapen-oefeninge en roemryke daaden, als Staatkunde, en andere treffelyke deugden; maar wy zullen van eenige der uitmuntendſten op hunne naamen ſpreeken. Den ſtaat en de bedryven der *Friezen*, kan men bequaamelyk in drie perioden, of tydtloopen verdeelen: D' eerſte, van de oudſte geheugeniſſe af tot de heerſchappye der *Saxen:* de tweede, van der *Saxen* regeeringe tot op d'afzweeringe van den Koning van *Spanjen*, vervattende den tydt van ruim 80 jaaren, toen 't het *verheerde Frieslandt* was: de derde, van den tydt af dat de *Staat* den Koning van *Spanjen* verwierp, en afzwoer, tot nu toe; zynde het *Vrye Frieslandt* geworden. De *Friezen* zyn, zoo veel uit de Outheden blykt, eerſt van Prinſſen geregeert geweeſt; wier naamen, in eene vervolgende ordre, dus geſtelt en getelt worden.

Winſem. Furmer. S. Petri. O.H.Kr. 1. FRISO zou in 't Geweſt, dat nu den naam van *Frieslandt* draagt, aangekomen zyn 313 jaaren voor *Chriſtus* geboorte; en geſtorven 245. voor dezelve. Andere ſtellen 't jaar der werelt 3710. na de bouwinge van *Romen* 506. onder de regeeringe van den *Egyptiſchen* Koning *Ptolomæus Philadelphus*. Doch dit is zeer ongewis; zie op FRISO.

Winſem. 2. ADEL, oudtſte zoon van *Friſo*, zou geſtorven zyn 157 jaaren voor *Chriſtus* geboorte; zie op ADEL.

Idem. 3. UBBO, zoon van *Adel*, derde Prins van *Frieslandt*, geſtorven 71 jaaren voor *Chriſtus* geboorte, zou geregeert hebben tachtig jaaren; zie op UBBO.

Idem Winſem. S. Petri. 4. ASINGA ASCON, zoon van *Ubbo*, hy word van eenigen voor den bouwer van *Stavoren* gehouden; alhoewel andere *Friſo* daar voor ſtellen; is geſtorven in 't jaar 11. na *Chriſtus* geboorte; zie op ASINGA ASCON.

Idem Winſem. 5. DIOCARUS SEGON. Neef van *Aſinga Aſcon*, die 't bewindt ontrent 35 jaaren lang gevoert zou hebben; en geſtorven zyn in 't jaar 45. zie op DIOCARUS SEGON.

Winſem. Schotan. 6. DIBBALD SEGON; Zoon van *Diocarus Segon*, hy is van hartzeer, over den ongelukkigen uitval van zynen aanſlag, geſtorven, in 't jaar 85 zonder kinderen, voor zoo veel bekent is, na te laaten; zie op DIBBALD SEGON.

Winſem. fol. 25. 7. TABBO. Hy is Veldtoverſte van *Dibbald* geweeſt, en in zyne plaatze Prins van *Vrieslandt* geworden: geſtorven na eene regeeringe van omtrent 35 jaaren, in 't jaar 120; zie op TABBO. Hy begaf zich uit *Frieslandt* naar den Keizer *Domitiaan*, dien hy getrouw diende in zynen oorlog tegen de *Catten*, nu *Heſſen*.

Idem Winſem. Schotan. Tot hier toe ontbreekt, in meeſt alle, de rechte zeekerheit en waarheit, zoo in de perſoonen zelfs, en de levensbeſchryvinge, als in de jaaren van hunne aankomſte en 't beſtier, regeeringe, en doodt. Met *Tabbo* is het bewindt der *Frieſche* Prinſſen geëindigt: en de regeeringe der *Hertogen* begonnen. De eerſte wordt geſtelt geweeſt te zyn:

Idem Winſem. 1. ASCONIUS, zoon van Prins *Tabbo*. Hy wordt hoog in d'oude Hiſtoriën geroemt: maar daar in gelaakt, dat hy zynen ſchielyken toorn niet bedwingen konde: regeerde 42 (andere 52) jaaren. D'een, en d'ander ſtellen zynen doodt echter op 't jaar 173. zie op ASCONIUS.

Winſem. fol. 31. 2. ADELBOLD, Zoon van *Aſconius*. Hy is kinderloos geſtorven. Eenige jaaren voor zynen doodt ziek geworden, ſtelde hy, met bewilliginge der Standen, zynen baſtaardtbroeder *Titus* in zyne plaats tot *Hertog*; maar raakte tot voorige gezondheit. *Titus* wou de regeeringe weêr ganſch afſtaan, en die aan zynen broeder wedergeeven; doch hy wilde ze niet aanneemen; heeft noch lang regeeringloos, tot op het jaar 208. geleeft; zie op ADELBOLD.

Winſem. 3. TITUS, natuurlyke zoon van *Aſconius*, en Baſtaartbroeder van *Adelbold*, overleedt kinderloos, omtrent het jaar 240; zie op TITUS.

Winſem. fol. 34. 4. UBBO, Zoon van eenen anderen broeder van *Adelbold* en *Titus*, heeft 59 jaaren geregeert, en is, volgens de gemeene reekeninge, in het jaar 299 geſtorven; zie op UBBO.

Idem fol. 35. 5. HARON, Zoon van *Ubbo:* hy heeft tegen *Dirk van Medenblik* geoorlogt; en is geſtorven (na een bewindt van 46 jaaren) in 't jaar 335. zie op HARON.

Idem fol. 37. 6. ODILBALD, jongſte Zoon van *Haron*: vermits d'oudſte zoon, van eenen zeer ſtillen aardt, geen luſt tot de regeeringe hadde, heeft deze *Odilbald* als Hertog geregeert, *Frieslandt* zeer verbetert, en groot nut toegebragt. Hy is in 't jaar 359 geſtorven.

Winſem. fol. 39. 7. UDOLPH HARON, Zoon van *Odilbald*; heeft twee zoonen gehadt, *Hengiſt*, en *Hors*, dien hy, vermits *Frieslandt* te zeer met menſchen was vervult, met een groot getal *Friezen* verzondt, om een ander onbevolkt landt in te neemen; gelyk zy ook deeden aan de rivier d'*Eyder:* dit landt noemden zy *Kleen-Frieslandt*. Daar na, van de *Oude Britanniers* ter hulpe geroepen, quamen zy in *Britanniën*, deeden de *Britten* wel byſtant, doch maakten zich te gelyk meeſter van 't Landt, als boven gemeldt is. Na dat *Udolph Haron* 90 jaaren oudt geworden was, gaf hy (vermits zyne zoonen in *Engelandt* waren) met bewilliginge der Standen, *Frieslandt* over aan zynen Schoonzoon *Richold Uffo*, in het jaar 433. of 434. zie op UDOLPH HARON. *Schotan. S. Petri.*

Hier ontbreeken al weêr veele dingen aangaande de Hertogen van *Frieslandt*, en met een de rechte zekerheit: want men vermoedt dat 'er in de levensbeſchryvinge van deeze Vorſten veele fabelen gemengt zyn. Na dat nu dit Geweſt vry in zyne eige regeeringe geworden was, en zich de heerſchappy, door veroveringen van naburige landen, wydt en zydt uitſtrekte, nam ook de hoogmoedt plaats in de Hertogen, zich tot Koningen verheffende. Onder hen is de eerſte genoemt geworden de hier boven gemelde. *Winſem. fol. 41.*

1. RICHOLD UFFO, Schoonzoon van Hertog *Udolph Haron*. Hy deedt zich in het jaar 436 Koning van *Frieslandt* noemen: onder zyne regeeringe namen de *Noormannen* dit Geweſt in; maar hy ſloeg 'er hen weêr uit. Na eene regeeringe van 60 jaaren, eerſt als Hertog, daar na als Koning, is hy geſtorven in 't jaar 496. zie RICHOLD UFFO. *Idem fol. 42.*
2. ODILBALD, Zoon van *Richold Uffo*, tweede Koning der *Friezen*. Hy verliet deze wereldt binnen *Dokkenburg*, in 't jaar 527. na eene regeeringe van 31 jaaren; legt begraaven te *Titeburg*; zie op ODILBALD. *Idem fol. 46.*
3. RICHOLD DE II. Zoon van *Odilbald*; hy heeft 43 jaaren lang zeer loffelyk geregeert; ſtorf in het 93 jaar zyns ouderdoms, in 't jaar 570. zie op RICHOLD DE II. *Winſem. fol. 48.*
4. BEROALD, BERTOALD, Zoon van *Richold den II.* Hy ſneuvelde in den ſlag tegen Koning *Clotarius van Vrankryk*, in het jaar 630. had door huwelyk *Weſt-Frieslandt* aan het ander *Frieslandt* gebragt; zie op BEROALD. *Winſem. Mezer.*
5. ADGILLUS, Zoon van *Beroald*; hy is Koning geworden door aanſtelling van den *Franſchen Clotarius*, die zich meeſter van *Frieslandt* gemaakt hadde, na de nederlaag en doodt van *Beroald*; die ook *Adgillus*, om zyne jongkheit, vier Voogden toevoegde. Deze *Adgillus* wordt gezegt d'eerſte *Chriſten* Koning der *Friezen* geweeſt te zyn; die onder hen het Chriſtendom begon in te voeren. Veele Schryvers kennen hem voor geenen Koning van *Frieslandt*, en maar alleen voor des *Franſchen* Konings Stadthouder: hy ſtorf in 't jaar 679; zie op ADGILLUS. *Winſem. fol. 53. Schotan. Mezeray, &c.*
6. RATBOD, Zoon van *Adgillus*, een Tyran, vyandt en wreedt vervolger der *Chriſtenen*; die 't Chriſtendom, door zynen Vader begonnen te planten, weder uitrooide; *Utrecht* innam, de *S. Thomas Kapél* aldaar ter neder wierp: doch wierd door *Pipyn*, groot Hofmeeſter van *Vrankryk*, die den Koning en 't Koningkryk naar zynen wil beſtierde, weêr verdreven; ſtorf in 't jaar 719. zie op RADBOD. *Winſem. Schotan. Mezer.*
7. ADGILLUS DE II. Zoon van den tyran *Radbod*; hy was een vroom Koning en goedt *Chriſten:* overleedt 739. zie op ADGILLUS DEN II. *Winſem.*
8. GUNDEBALD, GONDOBALD, Zoon van *Adgillus den II.* Men heeft in de voorlede eeuwe eenen gouden muntpenning gevonden, waar op om den randt ſtondt, GUNDOBALDUS I. ADGILLI FILIUS. Eenige ſchryven dat hy in eenen ſlag tegen de *Saracenen* geſneuvelt is. Vermits zyne kinderen noch onmondig, en tot de regeeringe onbequaam waren, wierd zyn broeder *Radbod*, uit *Deenemarken*, van de *Friezen* tot de regeeringe en Kroon geroepen; zie op GUNDOBALD. *Winſem. Schotan.*
9. RADBOD DE II. broeder van *Gondobald*, een zeer godloos tyran, die in *Deenemarken* allerlei godtloosheit ingezogen en aangenomen had: een ſnoode Heiden, verre vervreemt van zyn Vaders *Adgillus* deugden: hy voerde den afgodendienſt weêr in *Frieslandt* in; met zeer groote wreedtheit tegens de volſtandige Chriſtenen. Daarom nam *Karel de Groote* een beſluit, om de *Friezen* gewapenderhant van de afgoderye te verloſſen. Hy overwon *Radbod* in 't jaar 775. in twee heevige Veldtſlagen; dwong hem *Frieslandt* te verlaaten, en naar *Deenemarken* te vlieden; zie op RADBOD DE II. *Mezer. Winſem. Schotan. O.H.Kr. fol. 74. & ſeq.*

Met hem heeft het Koningkryk der *Friezen* een einde genomen. Na dat het in eene vervolgende ordre van Vader op Zoon 383 jaaren geduurt hadde. *Karel de Groote van Vrankryk*, meeſter van *Frieslandt* geworden, maakte van 't Koningkryk eene Provintie: en om zyne heerſchappye

daar over te toonen, lei hy den *Friezen* eene ſchatting op van 20 (andere zeggen 30) ponden gouts: geboodt hen, boven dien, hunnen ſtaat en levenswyze naar der *Franſchen* gewoonte aan te ſtellen; gaf hun eenen Overſten om vonnis over voorvallende zaaken, misbruiken, overtreedingen, enz. naar de *Franſche* rechten, te ſtryken. Maar vermits de *Friezen* zich in zynen oorlog tegen de wederſpannige *Saxen*, en anderwegen, treffelyk droegen, en ongemeene dienſten deeden, verklaarde hy hen vry: waar op dan volgde, dat, na dat de Landtvoogdt, van *Karel* geſtelt, geſtorven was, *Frieslandt* door *Poteſtaaten* geregeert wierd, die zy zelfs uit hunne eige Natie verkozen; hunne lyſt laaten wy hier volgen.

Idem Winſem. fol. 74. & ſeq.

Idem.

Idem Winſem. fol. 87.

1. MAGNUS FORTEMA, een dapper Heldt, die met zyne *Friezen* Koning *Karel den Grooten* uitmuntende dienſten had gedaan in *Italiën*, tegen de *Longobarden*, en elders meer. Daarom verklaarde *Karel* de *Friezen*, als gezegt is, een *Vry Volk:* dat magtigende om uit zyne eige Natie eenen *Poteſtaat* te mogen kiezen; zie eene aanmerking op dezen MAGNUS FORTEMA, op het einde van deze lyſt.

Winſem. fol. 106.

2. FOCKO LUDIGMAN, tweede *Poteſtaat* van *Frieslandt*, maar wanneer hy aangekomen, of afgegaan zy, vindtmen geene zeekerheit van. Onder zyne regeeringe zou, in het jaar 819. het *Bonifacius* Klooſter, voor de Reguliere Canonikken, naderhant door Monnikken, van de Orden der Præmonſtreiten, bezeeten, geſticht zyn; zie op FOCKO LUDIGMAN.

Idem fol. 112.

3. ADELBRICUS ADELEN; hy was een Neef van *Frederik* Biſſchop van *Utrecht*. Zyn aankomſt en afgaan is desgelyks ongewis; zie ADELBRICUS ADELEN.

Idem fol 112.

4. HESSEL HERMANA, een kloekmoedig Krygsman: hy verdreef de *Noormannen* uit *Frieslandt:* Is in het jaar 876 geſtorven; zie op HERMANA. (HESSEL)

Idem.

5. IGO GALAMA; een dapper Heldt, die in het eerſte jaar zyner regeeringe, als *Poteſtaat*, overleedt; zie op GALAMA. (IGO)

Winſem. fol. 119.

6. GOSSO LUDIGMAN; hy had eene bovenmaten ſchoone dochter *Tetta*, of *Tetburga* geheeten; die Gemalinne wierd van *Siegfried*, zoon des Graven van *Hollandt:* zou de Stamvader van de Heeren van *Breederode* geweeſt zyn; zie op GOSSO LUDIGMAN.

Winſem. fol. 139.

7. SACO, of SACKO REYNALDA; een zeer vroom en godtvruchtig Heer; wel geoefent in de wapenen, en geleert in de vrye konſten. Hem wierd tot twee keeren toe het *Poteſtaatſchap* opgedraagen, hy nam het, doch ongaarne, eindelyk aan: en alzoo de Edelen begeerden dat hy, zynen tydt overſtreeken zynde, op niews dat ampt bekleeden zou, ſloeg hy zulks t'eenemaal af, met deeze woorden; *Hy won geenzins de Ordonnantie des Landts en der Voorvaderen breeken, die ingeſtelt hadden, om alle misbruiken voor te komen, dat het Poteſtaatſchap maar eenjarig zou zyn*; zie op REYNALDA. (SACO)

Idem fol. 167.

8. SICCO, of SICKE SIARDAMA, een man van groot vermogen en aanzien, onder wiens regeeringe *Weſt-Frieslandt* ten grooten deele mede ſtont; nevens *Wieringen* en *Texel*; zie op SICCO SCIARDA SIARDAMA.

Winſem.

9. REGNERUS CAMMINGA. Hy ſloeg de *Noormannen*, die eenen inval poogden te doen, omtrent het jaar 1306. maar verloor zyn leven in den ſtrydt.

Idem fol. 187.

10. HESSEL MARTENA; een zeer vreedzaam man. Hy weigerde het *Poteſtaatſchap* aan te neemen: maar het wierd hem door de Rechters opgedrongen. Hy weerde de *Hollanders* uit *Frieslandt*.

Winſem.

11. IVO JUVINGA, of JONGEMA, hy ſneuvelde in eenen ſlag tegen Hertog *Albert van Saxen*; zie op JONGEMA. (JUW)

Idem Winſem.

12 SUFFRIDUS WIARDA, en HARENG HARINXMA, twee *Poteſtaaten* te gelyk; d'een over *Ooſtergoo*, d'ander over *Weſtergoo:* vermits de *Staten* des Landts zulks, omtrent het jaar 1404. geraadzaam vonden.

Schotan. Winſem. &c.

13. JULIUS DEICAMA; de laatſte *Poteſtaat*, alzoo *Frieslandt* toen onder de beheerſchinge der *Saxen* verviel, en vervolgens aan Koning *Karel van Spanjen*, naderhant *Keizer*, quam; en van hem op zynen zoon *Philips den II.* doch dat, ſtaande zyne regeeringe, door de afzweeringe, en 't heltdadig ſtryden voor de *Vryheit*, nevens de andere Provintiën, van 't jok der ſlavernye en overheerſchinge is verloſt: wordende nu beſtiert door de Staten van 't Landt, en den Erf-Stadthouder, uit het doorluchtig Huis van *Naſſauw*.

Schotan. Neander. Brouwerus.

Ondertuſſchen is in het opſtellen enz. der *Poteſtaaten* al mede groote onzeekerheit en misſtellinge: want het getal moet naar den tydt van jaaren veel grooter zyn. Dat van den eerſten (*Fortema*) verhaalt wordt, is vermengt met veele verdichtzelen en ongerymtheden, enz. zie op MAGNUS FORTEMA. Het *Poteſtaatſchap* ſtaat wel vaſt; maar d'oorſprong niet zoo zeeker. De vlytigſte onderzockers der Oudheit houden het daar voor, dat de oorſprong niet te zoeken, noch te vinden is uit de vergunninge van *Karel Martel*, of *Carolus Magnus*; maar dat, van den tydt dat de *Franſche* magt daar afnam, en het *Duitſche* Ryk genoeg te doen vond tegen de *Hunnen*, de *Wilten*, en met de Binnenlanders, de *Friezen* toen het jok ontworſtelden, en zich vry maakten: doch, zich voorſtellende dat eene Gemeene regeeringe, als de hunne, niet wel beſtaan konde, zonder eenen die wat hooger gezagh hadde in 't beſtel van zaaken, zoo polityke als militaire, enz. hebben zy, uit het midden van hen, een Hooft verkoren, om het Landt, onder den naam van *Poteſtaat*, volgens beſtek en bepaalinge, te regeeren. Het is ten vollen zeeker, dat, zoo lang het *Poteſtaatſchap* in *Friesland* in zyne volle kracht ſtont, de *Staat der Provintie*, tuſſchen 't *Vlie* en de *Lauwers*, in eenen ſchoonen bloei heeft geſtaan: maar na dat dit hooge ampt was vernietigt, hebben de *Friezen* veele elenden geleden. Het *Poteſtaatſchap* was in 't eerſt niet eenjarig, maar 't is naderhant eerſt zoo geworden; zie verder POTESTAATEN.

Schotan. Kr. in Frie fol.

FRISIABONES. *Cajus Plinius* plaatſt vier Landtſtreeken, of Gerechten van den Staat (*Civitas*) der *Friezen* tuſſchen de middelſte en ooſtelyke kil des *Rhyns*; welke Landtſtreeken hy den naam van Eilanden geeft, omdatze door ſtroomen, griften, meeren, en de zee, omtrent in even zoo veele aanzienlyke deelen, geſcheiden zyn. Die in het Quartier of het Gerecht woonden naar het Noorden, naaſt aan de *Auchen*, wierden by de *Romeinen* FRISIABONES genaamt; met eene benaming, waar boven nauwelyks een bequaamer heeft konnen bedacht worden, om uit te drukken den *Germaniſchen*, of *Duitſchen* toenaam, waar door dit gedeelte der *Friezen*, het welk van de wateren niet alleen omringt, maar byna overdekt was, van andere hunne Landtslieden onderſcheiden wierd: namelyk Awoners/ of Æwoners/ dat is, *in de wateren woonende:* die men hedendaags, volgens eene niewer benaaminge, Waterlanders noemt; immers in dat gedeelte, het welk leit aan dat zeer wydt uitgeſtrekte Meer de Zuiderzee. Zeer wel dan heeft *Plinius* van Frieſſe Awoners/ in de *Romeinſche* tale, FRISIABONES gemaakt, de W in een B, gelyk men gemeenlyk doedt, verandert hebbende. De landtzaaten zelfs, *Romeinſch* willende ſpreeken, hebben zich FRISÆVONES, dat is, Frieſſe Æwoners/ genoemt; gelyk men leeſt in zeker oudt Graffſchrift, het welk d'eene broeder ter eere van den anderen heeft laaten ſtellen. In een ander vindt men ook FRISÆONES, daar de Hoogduitſche letter W (ook de Romeinſche V) geheel uitgelaaten is: of zulks door het gebruik is gekomen, of door een misſlag van den ſteenhouwer, zou ik niet ligt konnen zeggen. Men ontmoet by *Plinius*, daar hy ſpreekt van de *Eburones* (nu *Luikſchen*) wederom de benaming van FRISIABONES: doch door een baarblykelyke feil van den affchryver, daar niemant aan twyfelt. Want het is 'er zoo verre van daan dat de *Friſiabones*, ten tyde van *Plinius*, aan deezen kant de *Maas* niewe woonplaatzen zouden bezeeten hebben, dat zy toen te gelyk met de *Batawers*, hunne Bontgenooten, over den *Rhyn* zelfs gedreven zyn. Of *Plinius* van het ſteedtjen Frypont/ hedendaags in *Luikerlandt* bekent, eenen diergelyken naam heeft gemaakt, of van een ander, dat daar niet van verſcheelt, laate ik daar. Immers de benaming van FRISIABONES komt met deze plaatzing ganſch niet overeen. Ik voor my twyfel 'er niet aan, dat de landtſtreek van onze FRISIABONERS van beide kanten zich wyder uitgeſtrekt heeft, dan het hedendaagſch *Waterlandt*, dat den toenaam behoudt. Want het blykt genoeg dat door den niewen zeeboezem alzoo veel van het landt der *Friſiaboners*, als van dat der *Sturiers* en *Marſatiers*, ingeſlokt is. En ik zou geen zwarigheit maaken om toe te ſtaan, dat hun landt zich van den anderen kant over het *Y*, tot zelfs aan den *Rhyn* uitgeſtrekt heeft: immers zoo het *Y* in dien tydt een zeeboezem geweeſt zy; dewyl ik geen reden zie dat de *Auchen* zich laager zouden uitgeſtrekt hebben als den buitenſten kant van het *Vliemeer* (*Flevo*) daar het *Y* in dat Meer valt. Noch minder, dat de *Marſatiers*, tuſſchen zoo veele Meeren in leggende, boven het *Haarlemmer-Meer* hunne grenzen zouden uitgebreidt hebben. De FRISIABONERS hebben dan van vooren gehadt verſcheide Meeren, waar door zy afgeſcheiden wierden van de *Marſatiers*; aan de ſlinker handt de *Rhyn*; van achteren de *Auchen*, en het groot *Vliemeer*; aan de rechter handt de *Sturiers* of *Staverſchen*, die nu door eenen ruimen zeeboezem geſcheiden zyn. Binnen welke grenspaalen tegenwoordig, behalven *Waterlandt*, dat alleen de kracht van den ouden naam behoudt, het *Over-Rhynlandt* met geheel *Amſtellandt* beſloten wordt; daar het *Frieſche* recht en de *Frieſche* naam meer in zwang is, als in eenig ander gedeelte van *Hollandt*; zynde wel een zeer klein hoekje landts, en noch daar boven meeſtendeel moerig of waterig, maar het welk nauwelyks ergens op den ganſchen aardbodem zyns gelyken, ik laate ſtaan zyn voortreffelyker heeft; wegens den grooten koophandel, en de meenigte ſchepen,

Alti Not Ger Inf. pag. Hiſt. Nat. lib. cap.

Apud Grute pag. XXX 7. pag. D. 13. d. l. c. 17.

Tacit Hiſt. l V. cap 23.

die

die daar in zeer veilige havens komen: in zynen schoot besluitende AMSTERDAM, het pronkstieraat der Steden, de Koningin der Koopsteden, nevens *Hoorn*, *Enkhuizen*, *Medenblik*, en noch zeer veele geringere Steden, Streeken, en uitnemende Dorpen, die door hunne scheepvaart, naar verafgelene landen, zeer beroemt en welvarende zyn. Indien men zich mag vergrammen, men heeft reden om vergramt te zyn op *Hadrianus Junius*, die zich niet heeft geschaamt staande te houden, dat de inwoonders van deze alleredelste Landtstreeke van ouds *Friesche-Apen* zouden genoemt zyn geweest: om dat in de naastgelege Gemeenschap der *Marsatiers*, tusschen de duinen aan de *Noordtzee*, een plaats is, die de naam heeft van Beesaep; welk woordt hy beuzelt dat zoo verdraait is van Friesaep / naar de rechte *Friesche* uitspraake. Wat eene schoone afleiding van *Frisiaponers*; daar zy naar den *Romeinschen* trant, FRISIABONES genoemt wierden! Maar ik denke niet dat iemant door de welsprekendheit van *H. Junius* zoo betovert zal worden, dat hy hierom niet zal moeten lachen. Zie verder hier van op WATERLANDERS.

Int. at. cap.

FRISII, FRIESEN, FRIEZEN. Dit is een *Over-Rhynsch* Volk van eenen zeer beroemden naam, en uitmakende eenen zeer aanzienlyken Staat; gelegen aan het strant van de *Noordtzee*. Die goedt Latyn spraken en schreven, hebben hen FRISII genoemt: de *Grieken* een weinig anders; immers *Ptolemæus* noemt hen PHRISSII: doch *Dio Cassius* PHREISII; waar van daan misschien in de Reiskaart der *Peutingers* PHRESII. Op eenen ouden steen by *Gruterus* vindt men ook FRISEUS. En in de dolle Aardtbeschryvinge van *Æthicus*, FRISIONES. Immers met deze verscheide spreekwyzen hebben de Ouden uitgedrukt d'inheemsche benaaming Friesen / die noch heden ten dage in de zelve Landtstreeken standt grypt. De FRIESEN nu zyn van den zelfden oorsprong met alle de *Over-Rhynsche* Natiën. Het zyn zotte beuzelingen, hen als vreemdelingen van *Troijen* uit *Phrygiën*, of ook wel uit *Indiën* af te haalen; hoedanige onwaarheden van oude tyden zommigen zich niet ontzien hebben te verzieren. De meeste Geleerden hebben geoordeelt dat de benaming zynen oorsprong heeft van de *Vryheit:* en ook is nergens op den aardtbodem een Volk geweest, noch men vindt'er hedendaags geen, het welk de Vryheit vinniger verdedigt, krachtiger voortgezet, of zuiverder aan de Nakomelingen nagelaaten heeft, als deze onze *Friezen:* aan wien men daarom, van alle geheugenisse af, dezen zeer luisterryken titel gegeeven heeft; DE FRIJE FRIESEN; als of men zeide: DE FRIESEN, DE ALLERVRYSTE VAN DE GERMANEN. Welke meening *Dio* schynt te bekrachtigen hen PHREISII noemende: want Frey beteekent by de Hoogduitschen niet anders dan Vry. Echter zyn'er die den naam der *Friezen* afleiden van het inheemsche woordt Fris / versch; omdat zy zeer veele verse niewe landen bezitten, die de *Noordtzee*, hen dikwyls overstroomende, met diepe en vette klei overdekt heeft. En dit is zoo ongerymt niet, dewyl noch heden ten dage by ons gebruikelyk is het onderscheidt van Olde landen en Friese landen; waar van de eerste soort by onze boeren, dieze beide bebouwen, zyn oude landen daar geen klei op is; de tweede zyn niewe met veel klei verbeetert. En met deezen oorsprong schynt wel overeen te komen d'uitdrukking van *Ptolemæus*, die met een dubbelde SPHRISSII schryft, als of men zeide *Frisselanders*. Maar dewyl *Fris* ook *koudt* beteekent, en het woordt *Vriesen* de koude eigen is; zyn zommige van meening dat de *Friezen* den naam gekregen hebben van de koude luchtstreek: maar hier over laate ik ieder zyn gevoelen vry. Immers oordeele ik dat niemant, die eenig verstandt heeft, onzen oorsprong zal afhaalen van een *Trojaansche*, *Griekssche*, of *Indische* FRISO; dewyl zulks een leugenachtig verdichtzel is. Wat de grenzen belangt; de zelve, daar de *Romeinen* hen in bepaalt hebben, heeft hun de Natuur zelf gestelt: als daar zyn van vooren de *Noordtzee*; van achteren ongemeene groote *Moeren* en *Veenen*, en de *Drusiaansche Griften:* de zyden besluit aan den eenen kant den middelsten arm des *Rhyns*, aan den anderen d'*Eems*. Zy zelfs leggen rontom overgroote Meeren; dus spreken *Tacitus* en *Ptolemæus* van hen. Het is derhalven geen wonder, dat men hen niet heeft kunnen aandoen dan met scheepen, of met lange bruggen, die, langs eenen nauwen en opgehoogden dyk, tusschen de *Moeren* en *Veenen*, gemaakt waren; gelyk *Tacitus* zulks met zeer veele voorbeelden op verscheide plaatzen aanwyst: (als in de tweede Kaart van den Heere *Alting* getoont wordt) die de zelve ook onderscheidt in *Groote* en *Kleine Friezen*, leggende beide langs den *Rhyn* tot aan de *Noordtzee*. De *Groote*, daar eerst van gewaagt wordt, hebben derhalven het bovenste gedeelte langs den *Rhyn* bezeten. En dewyl zy deze onderscheide benaming gekregen hebben van hunne sterkte en vermogen, schynen zy daarenboven beslagen te hebben de geheele Landtstreek, die tot den *Friesschen* Staat behoorde, over den Oostelyken arm des *Rhyns* (dien men nu den *Yssel* noemt.) Waar uit noodtzakelyk volgt, dat de *Kleine Friezen*, die zoo veel magt niet hadden, alleen bezeten hebben het overige benedendeel, besloten tusschen de twee bovengenoemde armen van den *Rhyn*; dat is, tusschen den *Rhyn* die door *Leiden* loopt, en den *Yssel:* (dit ziet men klaar in de tweede Kaart van den Heere *Alting*, genaamt *Descriptio Agri Batavi & Frisii:* daar de FRISII MINORES, dat is, de *Kleine Friezen*, zich uitstrekken tot aan de *Flevus Fluvius*, dat is, den *Vlieestroom*, uit het *Vliemeer* voortschietende, en zich ontlastende in de *Noordtzee*.) *Cajus Plinius* onderscheidt de *Friezen*, die binnen den *Rhyn*, dat is, tusschen de armen van den *Rhyn* zelfs leggen, niet duisterlyk van de verder afgelegene: en hy schryft de eerste vier Gemeenschappen, of Vlekken toe, waar van wy hier boven, van de *Frisiaboners* spreekende, breeder gehandelt hebben, hoewel *Tacitus* het bovenste van deze, door de *Auchen* bewoont, onder de *Groote Friezen* telt, omdat de zelve ook langs den middelsten arm des *Rhyns* leggen, waar toe zy zich anders geenzins zouden uitbreiden. Waar uit blykt, dat de *Kleine* maar drie *Gemeenschappen* gehadt hebben, namelyk de *Frisiaboners*, de *Sturiers*, en de *Marsatiers:* de *Groote* misschien veel meer, doch die alle, uitgenomen de *Auchen*, van de Ouden verzwegen worden: hoewel wy tegenwoordig zes verscheide Quartieren der *Friezen*, kunnen optellen, als het landt van *Vollenhove*, *'t Drent*, de *Zeven-Wouden*, *Westergoo*, *Oostergoo*, en *Groningerlandt*; waar in de *Romeinsche* Legers, over de *Eems* zullende trekken, gewoon waren byeen te schaaren; doch hier van op eene andere plaatze breeder. De eerste, die van de *Romeinen* de *Friezen* bezogt heeft, is geweest *Drusus*, de Stiefzoon van *Octavianus Augustus*, zynde de broeder van *Tiberius*, Grootvader van *Cajus Caligula*, Vader van den Keizer *Claudius*, en Overgrootvader van *Nero:* tot dien einde een Grift uit den *Rhyn* getrokken hebbende, waar door hy ze met zyne vloot in het midden aangetast, en, tot in de *Noordtzee* voortgevaren zynde, aan allen kanten rontom omsingelt heeft. En dewyl zy aldus door een schielyke schrik verslagen waren, heeft hy hun eene kleine schatting opgelegt, zonder eenigen Landtvoogt of Bestierder over hen te stellen; uit inzicht van den nuttigen dienst, dien zy hem in den kryg, te water en te lande, tegens de *Chauken* gedaan hebben. Na dat *Drusus* dicht by *Mentz* aan een beenbreuk overleden was, zoo als hy met zyn overwinnend leger van de *Elve* (daar hy een Spook of verschynsel gezien hadde, waar van zie breeder op DRUSUS) weêr te rugge quam naar de zoutryke rivier, (welk ongeval hem mogelyk zyn paerdt, hem afwerpende, hadde toegebragt) hebben de *Friezen*, nadat zy eerst tot Bestierders gekregen hadden voornaame Hoplieden, daar na die van den Hoogsten staat, (welke laatste de schattinge op eene ondraaglyke wyze verzwaarden) den teugel van gehoorzaamheit en een vreedzaam gedrag afgeworpen, en de *Romeinsche* krygsknechten, die het bewint over de schatting hadden, aan kruishouten opgehangen. Na dat zy nu een weinig daar na het leger van het Opper- en Neder-*Germaniën*, dat de Landtvoogt *Lucius Apronius* met de vloot langs den *Rhyn* alleen, en niet mede over de *Meeren*, om hen te straffen, derwaarts gevoert had, verslagen, en op de vlucht gedreven hadden, hebben zy zich in *Vryheit* gestelt. Het welk hun een zeer grooten roem en naam gegeeven heeft; om dat zy alleen, en zy byna alleen die over het *Flie* woonen, toen in den allergrootsten noodt, zonder eenige list of laagen, opentlyk handt voor voet, ten achtsten maale het gevecht hebbende hervat, en tot den volgenden dag vervolgt, zoo eene aanzienlyke overwinning op een dubbelt leger behaalt hebben. Want zoo'er de *Germanen* ooit een op de *Romeinen* verkregen hebben, die by deze mag vergeleken worden, immers zal'er nauwelyks een zyn, wanneer men alles naar behooren overweegt, die boven dezelve kan gestelt worden. Maar, zal misschien iemant zeggen; d'overwinning van *Arminius* op *Quintilius Varus* heeft alle de *Over-Rhynschen* van het *Neder-Germaniën* weêr in vryheit gestelt: deeze maar alleen het *Friesche* volk. Ik bekenne het: doch die van *Arminius* heeft zulks maar gedaan voor zes jaaren, deze voor altydt. Als nu dus het jok, dat zy geheele veertig jaaren lang, het zy met geduldt of ongeduldt, gedraagen hadden, in het 28. jaar na de geboorte van *Christus*, afgeworpen was, zyn zy nooit weêr onder de gehoorzaamheit van de *Roomsche* Heerschappye gekomen; (zoo men alleenlyk hier van uitzondert weinige maanden dat *Corbulo*, als hy voor hun Gemeenebest Bestierders uit Inboorlingen gekoren hadde, daar eene bezetting gehadt heeft zonder eenige vastigheit,) maar naderhant hebben zy, als de vrysste van alle *Germanen*, hun eige volk altydt zelfs geregeert; ook Bestierders en Hoofden over hen aangestelt, die de willekeuren des Volks uitvoerden. Hoedanige geweest zyn *Verritus* en *Malorix*, die van de *Romeinen* wel Koningen genoemt worden, maar die van het volk bevolen waren voor Gezanten naar *Rome* te gaan. Zeer nadrukkelyk heeft derhalven *Tacitus*, onder de regeeringe van *Nero*, van de *Natie* der *Friezen* gezegt; waar in toen de *Germanen* regeerden (*in qua tum Germani regnabant*) om te kennen te geeven, dat de *Romeinen* niet lan-

Alting Not. Germ. inter. Tom. 1. Fol. 72. Geogr. lib. II. cap. 11. lib. LIV. sub finem. & D. XXXII. 6.

Tacitus Germ. cap. 34.

Nat. Histor. lib. IV. cap. 15.

Germ. cap. 34.

Dio lib. LIV.

Dio lib. LV. initio.

Strabo lib. VII.

Tacitus annal. IV. cap. 72. 73. 74.

Tacitus annal. XI. cap. 19.

Tacitus annal. XIII. cap. 54.

ger, maar de *Friezen* zelfs, die *Germanen* waren, dat volk beſtierden, hoewel onder eene volksregeeringe. Zy bederven dieshalven, of ontzenuwen den zin van *Tacitus*, alle die afgaan van de gemeene leezinge, d'eene dit, en d'andere dat, ieder naar zyne zinlykheit, daar voor in de plaats ſtellende. Ondertuſſchen hebben de *Friezen* niet alleen zorge gedraagen voor hunne eige vryheit, maar ook voor die van hunne nabuuren, die zy altydt met hulpbenden bygeſtaan hebben, als zy hunne vryheit weêr zogten te verkrygen. Ja, dat meer is, zy zyn geweeſt de voornaamſte Aandryvers om een verbondt te maaken tot verdediging der gemeene Vryheit; het welk uit dien hoofde den naam gekregen heeft van het FRANKISCHE, dat is, Vryheits-Verbondt. Hunnen eigen naam tot zoo verre altydt behoudende, dat zy dien, als de *Francken* nu meeſter waren van *Gaulen*, wyd en zyd onder de naburige volkeren hebben uitgebreidt: Waar van ik verſcheide zaaken, die hier toe ook konden gebragt worden, boven verhandelt hebbe.

Vertranius in Not. ad d. l.

J. de Raey Diction. Geogr. pag 518.

FRIESLANDT, of VRIESLANDT, is voortydts een *Prinsdom*, *Hertogdom*, *Koningkryk*, daar na eene *Heerlykheit* geweeſt, nu eene der zeven *Vereenigde Provintien*, de Noordelykſte van alle; in het Noorderdeel van *Nederlandt*, leggende tuſſchen de *Zuiderzee*, *Noordtzee*, *Groningen*, *Drenth*, en *Overyſſel*. Van 's naams oorſprong; zie op FIRÆSI, FRIESEN, FRISO. Van alle nabuurige Landtſchappen is 'er niet een, wiens hedendaagſche Naam zoo oudt is, als de naam der *Friezen:* ook konnen geene der zelve zoo veel berichts van hunnen ouden ſtant en regeeringswyze geeven, als de *Friezen:* want, hoewel met fabelen vermengt, echter blyft 'er de hooftzaak buiten, en buiten betwiſtinge. D'*Yſſel*, en de *Middellandtſche* invloeijende Stroom, maakten het grootſte deel van het quartier *Weſtergoo*; paalende ter dier tydt ten Weſten aan dat nu *Hollandt* geheeten wordt, daar *Frieslandt* door 't *Vlie* afgeſcheiden wierd; ten Zuiden aan *Duitſchlandt*, ten Ooſten aan de *Deenſche* Kuſten; ten Noorden aan den grooten *Oceaan*, of de *Noordtzee:* die allengs door de gegraave Vaarten ter waterlozinge, en de Stroomen daar in uitvloeijende, zich by hooge Watervloeden landtwaarts inboezemende, de Eilanden van *Wieringen*, *der Schelling*, *Vlielandt*, *Ameland*, *Schiermoniks-Oog* veroorzaakt, en 't landt van een geſcheiden heeft. Voor en na *Chriſtus* geboorte lag *Frieslandt* ganſch open voor de Zee, die, by Ebbe en Vloedt, daar uit, en in liep. *Plinius*, die omtrent dien tydt geleeft heeft, drukt zeer net de gelegentheit van *Frieslandt* uit. „ Wy hebben, zegt hy, in 't Noorden de „ volkeren (*Cauchen*) gezien, *groote* en *kleine* genaamt. „ *D'Oceaan* vloeit daar, met eenen verwoeden gang, tweemaal in een etmaal, en zich buiten maaten verſpreidende over het landt heene, laatze in twyfel, of het een deel der zee, of der aarde zy. De elendige Inwoonders aldaar onthouden zich op heuvelen, of vergaderplaatzen, zoo hoog met handen opgeworpen, als zy ondervonden hebben dat het zeewater, op zyn woedenſte, komen kan, met ſpring- of andere vloeden; daar hebben zy hutten, tot hun verblyf en woningen, by gebouwt. Wanneer de zee het landt overſtroomt, gelyken zy wel volk in ſcheepen; maar zoo haaſt de zee te rugge is gekeert, naar menſchen die ſchipbreuke geleden hebben, en den viſch, omtrent hunne hutten gebleven, opzoeken en najaagen. Zy maaken touwen, of garen, van wier en biezen, om 'er viſchnetten van te breiden, enz. *Ubbo Emmius* heeft over die woorden deze opmerkinge. „ Als ik, zegt hy, deeze woorden van *Plinius* met aandacht overweege, dunkt my dat ik den ouden ſtaat van *Frieslandt*, en ons Vaderlandts fatſoen aanſchouwe; ook veele dingen verſtaa, daarmen gemeenlyk naar vraagt: te weeten, dat het voornaamſte deel der *Friezen* de zandige en waterachtige landen, wat van den zeekant afleggende, bewoont heeft; en deze de beſte gelegentheit en zitplaatze van hen geweeſt zullen zyn in dien tydt: dat de uiterſte ſtreeken naar den zeekant, nu de beſte, en beſt gehavenſte, ledig en onbebouwt gelegen hebben, en alleen van arme menſchen bewoont wierden: dat 'er geene Dyken zyn geweeſt om de zee te ſtuiten, welker vloedt, zich maar een weinig verheffende, het landt bedekte, zoo dat 'er meer wadden dan velden waren. Dat door hen de heuvels noodzakelyk zyn begonnen te bewoonen, die men noch ziet: maar naderhant als het ſlib, allengs ingeſleept, deze geweſten verhoogde, zynze verandert in vruchtbaar landt. Vermits nu deze vruchtbaarheit, en mildtheit van den grondt de menſchen aanlokte, hebbenze de Heuvels vergroot, en daar leggen nu Steden en Dorpen: ook hebbenze toen begonnen dyken en dammen te maaken, enz. Dus is deeze arme landtſtreek dit zeer ſchoon en vruchtbaar *Vrieslandt* geworden. Belangende de oudſte Inwoonders, eer de *Friezen* daar hunnen voet nedergezet hadden; ook op wat tydt, of wanneer omtrent geſchiedt, daar van is geene zeekerheit noch bewys. Want omtrent het jaar 3600. na de Scheppinge, of 350 jaaren voor *Chriſtus* geboorte, naar *Cluverius* rekeninge, is 'er een vervaarlyke Watervloet geweeſt, die alle de zeekuſten van *Duitſchlandt*, met vernielinge van menſchen en beeſten, overſtroomt heeft. Deze is d'oudſte Vloet daar geheugeniſſe van overig is, en die by Schryvers gevonden wordt; die ook, als men meent, alle de Eilanden aan de *Frieſche* kuſt van het vaſte landt heeft afgeſcheurt. Het bedyken was toen onbekent, of de magt te kleen om het naar vereiſch te doen: het opwerpen van Terpen en Aardtheuvels was hun het naaſte, en het eenigſte dat zy te werk ſtelden. Maar dewyl die wilde en woeſte Volken, in deeze en andere landen, de gewoonte hadden van zeer ligt op te kraamen, om met zak en pak, vrouw en kindt, een ander landt te gaan zoeken, is het niet vreemdt te gelooven, immers te giſſen, dat de bewoonders van *Frieslandt* toen 't zelfde gedaan hebben, en met de *Cimbren* en *Teutoners* opgetrokken zyn: doch (na al eenige voorſpoedige veldttogten) zynze eindelyk van den *Romeinſchen* Burgemeeſter *Marius*, alle, immers de meeſten, verſlagen; na dat zy *Romen* zelf in d'uiterſte verbaaſtheit en ſchrik gebragt hadden. Dit landt dan, ledig en verlaaten van hen die opgetrokken waren met de *Cimbren* en *Teutoners*, is het niet buitenſpoorig te denken, dat anderen zich by de weinige overgeblevenen gevoegt zullen hebben, en aan dezen uiterſten kant de landen aan de zee bewoont en bevolkt, ook verder dit *Frieslandt* bebouwt, en tegen invallen geſterkt: die veelligt mede van dien tydt af, of mogelyk ook wel eerder, den naam van *Friezen* hebben aangenomen. Doch, vermits de gedachte nederlaage der *Cimbren*, enz. meer door liſt, dan kloekmoedigheit, van *Marius* hen toegebragt, niet veel meer dan ruim 80 jaaren voor *Chriſtus* geboorte voorgevallen is, en dat het uit *Tacitus* zou ſchynen, dat de naam van *Friezen* al vry ouder ware, moet men bekennen den rechten tydt hunner komſte aldaar, noch hunner benaaminge van *Frieſen*, noch van wat Volk of Natie zy voorheen geſproten zyn, niet te weeten; zie verder op FRIESEN, FRISO, en FIRÆSI. Kort na *Chriſtus* geboorte heeft *Druſus*, Stiefzoon van Keizer *Auguſtus*, de *Friezen* onder het *Roomſche* jok gebragt: daar zy zich, omtrent veertig jaaren daar na, weêr van ontſloegen; meer, zegt *Tacitus*, door der *Romeinen* gierigheit, dan der *Friezen* wederſpannigheit. De voornaamſte oorzaak daar van was de ſchattinge van Oſſehuiden, die de *Romeinen* van wilde en zwaare oſſen begeerden, niet van zulke kleine, als toen het ſchraal en mager *Frieslandt* opleverde: het viel hen by gevolge ondoenlyk, zegt en wyſt de zelfde *Tacitus* klaar aan. Sedert de bedykinge is *Frieslandt* een ganſch ander landt geworden, vol grasryke weiden, met overvloedig veel en ſchoon vee, en vruchtbaare bouwlanden: d'armoede is in rykdom verandert, d'elende in weelde. Voor hutten van leem, biezen, viſchbeenderen, enz. zietmen nu treffelyke huizen, en prachtige paleizen: voor een beeſtenhuidt, by winter en zomer om het lyf geſlagen, een ſtaatelyk kleedt: het landt, dat men eerſt niet wiſt of het aarde of zee was, en aan welk van tweën het behoorde, is nu een aardtſch paradys. Na het bedyken heeft het *Vlie* deze Provintie, en inzonderheit voor veele jaaren de Stadt *Stavoren*, zeer ſchipryk gemaakt, en daar door veel rykdom toegebragt. Naderhant zyn andere Zeegaten en Stroomen, door het inbreeken van de *Noordtzee*, geopent, die met groote ſcheepen naar *Ooſt* en *Weſt* bevaaren worden. Boſſchen zyn 'er in menigte geweeſt, inzonderheit naar 't Zuiden, en ten tyde als *Weſtfalen*, *Gelderlandt*, *Overyſſel*, enz. noch onder *Frieslandt* begrepen was, en door zeekere bepalingen van *Duitſchlandt* geſcheiden wierd: blyk daar van zy het ſchrift in een ſteen te *Niewmeegen*, met de woorden *Huc uſque Regnum Stavriæ*, *Dus verre het Ryk van Stavoren:* aan eenen anderen kant. *Hic pes imperii*; *Hier de voet van het gebiedt.* *J. J. Pontanus* vat het anders; voor *Regnum*, heeft hy *jus*, *het recht.* Voor *Stavriæ*, *Stauriæ*, de V in U verandert: verſtaande daar door het Tolrecht; en dat het zou beteekenen, dus verre het Tolrecht; vermits aldaar het hof der *Francken* en hunner Keizeren geweeſt zoude zyn, die tot *Niewmeegen* en de *Waal* toe hunne tollen mogten invorderen. Voorts voor eenen misſlag houdende, dat men het woordt *Stauriæ* op *Stavoren* (voortydts de magtigſte hooftſtadt van *Frieslandt*) wil betrekken. Hy ſtelt ook twee ſteenen, d'eenen op de *Heeſelpoort*, met de woorden *hic pes imperii*, den anderen buiten gevonden, en daar op, *huc uſque* JUS STAURIÆ, daar de andere hebben REGNUM STAVRIÆ. *Sligtenhorſt* oordeelt echter d'andere meeninge zoo ongerymt niet: evenwel, zegt hy, dunkt my 't weêrſtrydige gevoelen niet t'eenemaal vreemt, noch verwerpelyk. Want het is buiten twyfel, dat de *Friezen* veel breeder dan nu gehuiſt zyn geweeſt: naardien zy onder *Carel Martel* en zynen zoon *Pipyn*, ſchier van de *Elve* af tot aan *Vlaanderen*, het Zee-rak aldaar bezeeten hebben; en, behalven het hedendaags *Frieslandt*, met de geweſten naar *Deenemarken* ſchietende, onder hun gewelt gehadt *Overyſſel*, de *Betuwe*, *Veluwe*, *Hollandt*, *Zeelandt*; voort het ſtrandt van *Brabant*, *Vlaanderen*, tot het eindelyk beſtek van hun ryk, *Niewmeegen*, in *Gelderlandt*; gelyk de *Hollandtſche* en *Frieſche* Jaarboeken eenparig

Winſem. beſchr. van Fr. achter de Kron.

Plinius Hiſtor. Natur. lib. XVI. cap. 1.

Ubbo Emmius de Orig. antiq. Friſ. Schotan. beſchr. van Fr. pag. 22.

B. Neander de antiq. Germ. Brouw. Chron.

L. Flo rerum Rom. l 3. cap. etc.

Schota Kr. v Friesl. fol. 2.

Tacitus.

Schotan. ibid.

Winſem. beſchr. achter zyne Fr. Kronyk. Neander de antiq. Germ. cap. 8. *Petit Nederl. Republ. pag.*237.

Pontan. Gelderſ. geſchied. 1 deel, fol. 34.

FRIESLAND,
Met de Zee ten Westen
in haar Stroomen en Zanden
nooit dus uitgegeven
NOORD ZEE
DER SCHELLING
Brandaris
Midland
West eind
Kamper Zand droog
de Abt
Pierplaat van der Schelling
FLIELAND
Vuer baak
Oost eind
Ballast Banck
DE LAUWER ZEE
Robbe Sand
Langer Sand
HARLINGEN
DE HEIDEN SAND ZEE
Het Bree Sand
Middel grond
Vlie Stroom
HINDELOPEN
STAVEREN
MEDENBLIK
WEST FRIESLAND.
ENCKHUIZEN
DE ZUIDER ZEE
HET NIEUWE BILD
OUDE BILD
FRANEKERDEEL
MENALDUMERDEEL
BARRADEEL
WONSERADEEL
HENNAARDERDEEL
BAARDERDEEL
LEEUWARDEN
BOLSWERD
SNEEK
WORKUM
DOKKUM
OOSTDONGERDEEL
WESTDONGERDEEL
FERWERDERDEEL
DANTUMADEEL
KOLLUMERLAND
ACHTKERSPELEN
SMALLINGERLAND
UTINGERADEEL
AENGWERDEN
SCHOTERLAND
OPSTERLAND
STELLINGWERF OOSTEINDE
STELLINGWERF WESTEINDE
GASTERLAND
HEMELUMER OLDEFERD
DONIA
De Tjeuke Meer
Sloter Meer
GRONINGERLAND.
OVER IJSEL
Vernietigde Cloosters
Eedele Staaten
Gemeene Duitsche Mijlen 15 in een Graad

rig getuigen; die ook *Thiel*, *Utrecht*, *Vlaardingen*, en andere, zoo *Gelderſche* als *Hollandtſche* Plaatzen en Steden, onder *Frieslandt* te boek brengen. Ondertuſſchen wil hy niet, dat men dit Steenſchrift betrekken zou op den tydt der *Romeinen*, vermits'er *Stavoren* toen noch niet was: maar houd het daar voor, dat die ſteen ten tyde als de *Franſchen* het ryk inhadden opgerecht zal zyn, ten kenteeken van de *Frieſche* en *Duitſche* grenzen. Dat ook der *Duitſcher* Keizeren gezag niet verder dan tot *Niewmeegen* ging; daarom ook de *Pes* of *Voet* des *Ryks* genaamt. Eindelyk, zegt hy, datmen hier *Stavoren*, en geen *Frieslandt*, geſchreven vindt, is eene ſchryfwyze by de Ouden meermaals gebruikelyk, de Hooftſtadt voor het geheele landt neemende. Doch dat'er *Stavoren* by der *Romeinen* tydt niet geweeſt zoude zyn, zullen de *Frieſche Kronyken* hem niet toegeeven, zeggende, dat die Stadt haren aanvang wel 313 jaaren voor *Chriſtus* geboorte gehadt heeft; hoewel eigentlyk eerſt eene Stadt onder *Aſinga Aſcon* geworden, wiens doodt men 11 jaaren na *Chriſtus* geboorte rekent; zie STAVOREN. *Plinius*, die onder *Veſpaſiaan* heeft geleeft, zegt ook dat in den *Rhyn* zelf, byna hondert duizent ſchreeden in de lengte, „ het zeer vermaarde of treffelyke Eilandt der *Batauweren*, „ en der *Caninefaten* legt, nevens andere der *Friezen*, *Cauchen*, *Friſiabonen*, *Sturiers*, en *Marſatiers*, die men tuſſchen *Heel* en 't *Vlie* ziet. Hier plaatſt hy de *Sturiers*, niet verre van de *Friezen*, dat van zommigen voor *Stavriers* gehouden wordt; en met een dat *Stavoren* een landt was dat zich verre uitſtrekte: de tegenwerpingen tegen dit gevoelen vindt men by *Schotanus* opgeloſt. Toen het *Frieſche Koningkryk* in Koning *Radbod den II.* eindigde, is het wyduitgeſtrekte *Frieslandt* ook niet weinig verkleint geworden: de *Noormannen* en *Deenen* hebben het van 't Ooſten; de *Biſſchoppen* van *Utrecht* van 't Zuiden; de *Graven van Hollandt* ten Weſten, door langdurige oorlogen, de vinnen vry gekort. De verdeelinge van *Frieslandt* in de Quartieren *Ooſtergoo*, *Weſtergoo*, en *Stellingwerf*, heeft haar begin onder de regeeringe der *Poteſtaten* genomen. Toen zyn ook de Quartieren des Landts in *Grietenijen* gedeelt, over welke de *Poteſtaten* en *Staten* van *Frieslandt* Rechters ſtonden, om de juſtitie naar de wetten te bedienen. De gedachte Quartieren wierden voortydts *Graafſchappen* genoemt. Om de inwendige vernielende Factiën van de *Schieringers* en *Vetkopers*, heeft Keizer *Maximiliaan de I. Frieslandt* aan Hertog *Albert van Saxen* opgedraagen; vermits hy oordeelde dat dit oude en voornaame lidt van 't *Roomſche* Ryk door eenen vreemden Heer, van zulk een verderffelyk quaadt, gezuivert diende. Daar door is het, na veele oorlogs voor- en tegenvallen, eindelyk aan 't huis van *Burgundiën* gekomen, vervolgens van *Spanjen* zwaar gedrukt, doch daar door geworſtelt, een *Vrye Staat*, en een der *Zeven Nederlandtſche* Provintiën geworden; zie *Albert Hertog van Saxen*. Kort voor de *Saxiſche* regeeringe, wierd *Vrieslandt* verdeelt in *Ooſtergoo*, en *Weſtergoo*; nevensde *Zevenwolden*, en *Stellingwerf* daar in getrokken; ook wierden de *Steden* tot het vierde lidt der *Staten* des landts gemaakt. De Provintie van *Frieslandt* begrypt tegenwoordig in den omvang meer dan 20 *Duitſche* mylen. Onder den gemelden Hertog *Albert* teldemen in *Frieslandt* 7 beſlote, 4 onbeveſte Steden, 28 Grietenijen, 390 Dorpen, 7 Abdyen, en 99 Klooſters. Onder meer andere verkortingen hebben de *Friezen* moeten lyden, dat door de Graven van *Hollandt*, en de handtveſten der Keizeren, de Eilanden *Texel*, *Wieringen*, der *Schelling*, *Vlielandt*, en *Amelandt* van *Frieslandt* zyn afgeſcheurt. Wy hebben gezegt dat *Frieslandt* verdeelt is in drie quartieren, *Ooſtergoo*, *Weſtergoo*, en de *Zevenwolden:* yder dezer deelen is veronderdeelt in eenige Grietenyen; onder *Ooſtergoo* behooren; *Leeuwarderadeel*, *Ferwerderadeel*, *Weſt-Dongerdeel*, *Ooſt-Dongerdeel*, *Kollumerlandt*, *Achtkarſpelen*, *Dantumadeel*, *Tietjerkſteradeel*, *Smallingerlandt*, *Idaarderadeel*, en *Rauwerderhem*. Onder *Weſtergoo*; *Menaldumadeel*, *Franekeradeel*, *Barradeel*, *Baarderadeel*, *Hennaarderadeel*, *Wonſeradeel*, *Wimbritzeradeel*, *Hemelumer-Oldevaart* en *Noordtwolde*, het *Bildt*. Onder de *Zevenwolden*; *Utingeradeel*, *Ængwirden*, *Doniawarſtal*, *Haskerlandt*, *Schoterlandt*, *Lemſterlandt*, *Opſterlandt*, *Gaaſterlandt*, *Stellingwerf-Ooſteinde*, *Stellingwerf-Weſteinde*. Yder dezer Grietenijen heeft onder zich verſcheide Dorpen en Buurten, d'eene wat min in getal dan d'andere; zie den NAAM VAN YDER GRIETENYE en DORP. Over elke Grietenye is een Grietman geſtelt, die zyne Gerechts-Byzitters en Secretaris heeft. Grietman is by de *Friezen* een hoog Amptenaar, en beduidt het woordt, zegtmen, zoo veel als *Grootman*, van 't Engelſch-Saxis woordt *Greatman*; de landen, waar over de Grietsluiden 't beſtier hebben, worden *Grietenijen* genaamt. De Steden van *Frieslandt* zyn *Leeuwarden*, of *Lieweerd*, de Hoofdtſtadt, *Bolswaert* de eerſte Stadt in *Weſtergoo*, *Franeker*, *Sneek*, *Dokkum*, *Harlingen*, *Stavoren*, *Slooten*, *Workum*, *Ilſt*, en *Hindeloopen*. Geen landt is'er daar zoo veele, en zoo vernielende watervloeden zyn gevallen, dan in de *Nederlanden*; en in de *Nederlanden* is byzonderlyk *Frieslandt* en *Zeelandt* dat ongelukkig lot ten deele gevallen. Behalven de voorheen gedachte allerſchrikkelykſte Watervloet over alle zeekuſten van *Duitſchlandt*, enz. omtrent 350 jaaren voor *Chriſtus* geboorte, vindtmen voor 't jaar van 500 geene meer zonderlinge Vloeden, met uitdrukkinge van tydt. *Occo Scharlenſis* heeft aangetekent, dat in 't jaar 516. *Frieslandt* geheel van de *Noordtzee* ondergeloopen wierd. In het jaar 1703. zyn de *Nederlandtſche Watervloeden* door *S. A. Gabbema*, en *Tobias Gutberleth*, in druk uitgekomen; daar in zy alle inbreuken en overſtroomingen ſedert het jaar 500. nevens de Vloeden van *Frieslandt* beproeft, beſchreven hebben. Wy zullen dieshalven ſlechts van eenige weinige gewaagen, daar iets in aan te merken is. Zeer zwaar zyn de overvloeijingen in de jaaren 586 755. en 793 geweeſt, na welken tydt de meeſte Terpen in *Frieslandt* aangelegt zyn, om in tydt van noodt zich op deze Aardhoogten te konnen bergen. Onder die toen het meeſt geleden hebben, worden inzonderheit getelt die van *Kollum*, *Almonum*, *Midlum*, *Herbajum*, *Tzum*, *Winſum*, *Dronryp*, en *Tuitkom:* in 't jaar 1222. en ook in 1230. heeft dit Geweſt weêr veel geleden, zulks dat *Eſonſtadt* aan de *Lauwer* weg geſpoelt wierdt, en *Wartna* voor 't meerendeel verdronk. Dit rampzalig onheil wierd eenigzins verzoet, vermits toen de kenniſſe van den turf te graaven, en te gebruiken opquam; dat *Frieslandt* deugt deede, en den Woudtlieden veel welvaart gaf, en noch geeft. Ontrent dien tydt quam ook in *Frieslandt* op het dekken van de graven der dooden, met zwaare en groote zarkſteenen, ter oorzake dat uit *Drenth* eene groote menigte wolven, en andere ſchadelyke dieren, derwaarts quamen, zich onthoudende in de *Frieſche* boſſchen, doende niet alleen ſchade aan het vee, maar ook 's nachts, zich naar de kerkhoven begeevende, wroetten zy daar de doode lichaamen uit de aarde, ſleepten ze wech, en verſlonden ze. In 't jaar 1237. liep een groot deel van *Frieslandt* onder. Eenige meenen dat toen het Eilandt *Vlielandt* dien naam zou gekregen hebben; zie FLIELANDT. In het jaar 1248. volgde, op den zwaaren Watervloedt, een zwaare diere tydt, en zoo daar door, als door den ſtank van ontelbaare doode beeſten, over al als gezaait op de velden leggende, eene vernielende peſt; alle die'er van aangegrepen wierden ſtorven, tot dat'er een hulpmiddel tegen uitgevonden was, om de peſtkool met een brandtyzer toe te ſchroeijen. Op dien tydt kon men noch met een * *rafter* van *Stavoren* naar *Enkhuizen* gaan; zoo ganſch eng was toen het *Vlie*, hoewel in voorige tyden wyder geweeſt; echter waren de laage landen naar zee toe in dien tydt al zeer geſcheurt. Kort daar na moeten ze afgeſpoelt zyn; in tegendeel begon de *Born* te minderen en uit te droogen: want ten tyde van *Hoyte*, zevende Abt van *Lidlum*, die 't beſtier aldaar van 't jaar 1256. tot 1279. had, was tuſſchen *Leeuwarden* en *Marſum* alleen een eng water, zoo dat de Dyk die van *Boxum* naar *Goutum* loopt, genaamt de *Boxumer-dam*, omtrent deeze jaaren ſchynt opgeworpen; om de Zuiderlanden te bewaaren. In 't jaar 1279. was'er de Watersnoodt, die den *Dollaart* opende, doch die 1287. eerſt recht begon door te breeken; zulker wyze, dat'er 43 zeer ſchoone Dorpen, t' eenemaal door verzwolgen wierden; zie DOLLAART. Zoo verderfelyk zyn ook de Frieſche Watervloeden van 1312. 1337. en 1373. (toen 't ryke dorp *Weſteet*, by *Norden*, t' eenemaal ingezwolgen wierd) als ook 1380. 1387. 1421. 1430. 1477. 1480. geweeſt. Daar by aan te merken ſtaat, dat men in 't jaar 1400. noch by laag water te voet, met eenen ſpringſtok, van *Harlingen* naar het Eilandt *der Schelling* kon gaan. De zoo genaamde *Allerheiligen Vloedt* 1572. heeft *Frieslandt* ook zeer zwaar getroffen; het getal der Drenkelingen wierd op meer dan 20000 menſchen gerekent, alleen in *Frieslandt*, tuſſchen het *Vlie* en de *Lauwer*. Te *Makkum* wierd een ſchip van 70 laſt over den dyk gezet, het dreef in het dorp *Abbinga* aan een boerenhuis, daar de matroozen uit het ſchip op het dak, en van 't dak weêr in 't ſchip traden. Of wel *Duc d'Alva*, in de *Nederlanden*, ook in *Frieslandt*, gruwelyk te werke heeft gegaan, hebben de *Friezen* hem echter een ding dank te weeten, namelyk het leggen van Dyken door den Krygsoverſten *Gaſpar de Robles*; ſedert welk bedyken dit Geweſt zoo dikwyls zulke zwaare zee-rampen niet geſmaakt heeft; zie daar van op FERDINANDO ALVARES DE TOLEDO, enz. Doch hoe vaſt en ſterk *Frieslandt* dus rontom, tegens 't gewelt en de verheffingen der zee, bedykt is geworden, heeft het echter al ſomwylen noch de droeve uitwerkzels van inbreuken en overvloeijingen des zeewaters moeten beproeven, waar van de jongſte op Kersnacht, 1717. voorgevallen, heel zwaar en ſchadelyk, boven al in 't quartier *Ooſtergoo*, is geweeſt; terwyl dat van *Weſtergoo* ook in 't uiterſte gevaar ſtont; doch dat echter noch door eene weêrgadelooze wakkerheit, en voorgang in 't zorgelykſte werk, tot behoudt van den dyk, door den Hoog Welgeboren Heere *Sicco van Goſlinga*, Grietman van *Franekeradeel*, (onder Godts gunſte) be-

* *Rafter* (feil ik niet) een plank of deel. Hy verſtaat'er door, wanneer men'er een plank of deel overlei, of als men een ſpringſtok hadde, men van den eenen kant tot den anderen kon koomen.

ſlicht. n Pont. Gelderſ. geſchied. t deel, ol. 34.

Idem bid. ol. 34. 35. Winſem. Fr. Kr. f. 8. 16. Plinius lib. 4. cap. 15.

Schotan. Fr. Kr. fol. 25.

Winſem. Schotan. Vliger.

Winſem. Schotan.

Idem Winſem.

Winſem. achter zyne Kron. Brugm. voor Schriv. Kronyk pag. 116. Winſem. Brugm.

Gabb. Nederl. Waterv. p. 1. 13.

Schotan. beſchr. van Fr. pag. 341.

Gabb. Ubbo Emm. Schotan. pag. 353.

Idem Schotan. beſchr. van Fr. pag. 356. Winſem.

Gabb. Nederl. Waterv. pag. 92. Idem Gabb. ibid. Gutberl. Schotan. Winſem. Ubbo Emm.

Idem.

houden wierd. Wonderlyk was toen d'opzwellinge der zee die dezen jammerlyken Vloedt uitwerkte; want het water der *Spaansche zee*, door het Kanaal herwaarts aangeperst, (waar door de *Teems* eenige uuren zoo droog liep dat zy waadbaar was) ruischte op den grondt als een ziedende pot, en schuimde alle slyk en modder op; waar na het zoo hoog in 't korte rees, dat het op veele plaatzen wel een mans lengte boven den dyk stont, waar tegen niets bestandig was; want met zoo eenen algemeenen stroom daar over heen bruischende, viel het aan den anderen kant der dyken met zulk eene vreesselyke storting neêr, dat zy aan den binnenkant uitkabbelden, waar door dan de kruinen, of kroonen, naar binnen overvielen, en de meeste breuken en scheuren in de dyken gemaakt wierden. *Oostergoo* nu, tegen 't Noorden aanleggende, kreeg deze Vloedt omtrent middernacht, bestookt van den Noordtwesten windt, na dat ze nauw een half uur te vooren uit het Zuidwesten derwaarts gekeert was, hoewel geenzins zoo sterk blazende dan 's daags te vooren, en daar na; zoo dat de hoogte en zwaarte van 't water veel meer tot het scheuren, en inkalven der dyken heeft toegebragt, dan eigentlyk de windt; schoon heftig genoeg om 't opgestoven water tegen de landtschuttingen aan te zetten. Al een goet getal Inwoonders, ook van grof en klein Vee, is in dezen Vloedt bestolpt en verdronken. De Steden *Harlingen*, *Dokkum*, en *Stavoren* zyn mede in grooten noodt geweest; d'eerste ook des nachts, en omtrent gelyktydig met d'inbreuke van *Oostergoo*; doch de laatste, vlak op den Zuidthoek leggende, meest des voormiddags daar na, wanneer 't water daar eerst op zyn hoogste was. Behalven de verdronken menschen en beesten, die door 't water overylt zyn, is 'er ook groote schade aan 't wechspoelen van huizen en schuuren, met huisraadt en graanen, geschiedt: gelyk ook aan 't winterkoorn en zaadt op 't veldt, dat meest uit den grondt gedreven, of zoodanig met het zoute zeeslip overdekt geworden is, dat het niet heeft konnen uitschieten. De meeste vruchtboomen, die ook door 't water zyn beloopen, zyn van 't door-eetend zout gestorven; zoo dat de jammer en schade, van 't *Friesche* Landtschap hier door geleden, vry groot is; echter noch niet in vergelyking van 't nabuurig *Groningerlandt*, en *Oost-Frieslandt*, daar de herstellinge meer dan byna hoopeloos is; doch laat ons dezen artykel volenden. Het eerste en oudste Klooster in deze Provintie is dat by *Dokkum* heeft gestaan: de *Utrechtsche* Bisschop *Rixfried* maakt'er in zyne brieven, omtrent het jaar 830. gewag van. In 't jaar 1463 waren de Eetwaren in *Frieslandt* zeer goede koop; men kocht het last rogge voor 9 Rynsche guldens, de ton boter voor 3 diergelyke guldens, enz. zie *Schotanus*.

Idem Schotan. pag. 361.

FRISO, van veele der oude Schryveren voor Stamvader der *Friezen* gehouden; naar wien zoo 't Landt, als 't Volk dien naam zoude gekreegen hebben, en 't laatste van hem derwaarts gevoert zyn: maar vermits'er geen bewys van is, word het meest voor een fabel geacht, ten minsten dat'er veele verdichtzels onder gemengt zyn; echter, om te weeten wat'er de Ouden van geschreven hebben, te gelyk ook om den onkundigen daar in te voldoen, zullen wy, zoo kort als mogelyk, voorstellen wat 'er d'oude boeken van berichten. *Trithemius* zegt, dat der *Francken* Koning *Clodio* zynen zoon *Friso* stelde, om de Provintiën naast aan de *Duitschers* grenzende, als ook aan de *Noordtzee*, te bestieren, dat ze het landt, naar zynen naam, het *Frisoos landt*, by verkortinge *Frieslandt* noemden. Maar dat hier een misslag is, blykt uit *Tacitus* en *Plinius*; ook dat die naam van *Frisii* wel vier of vyf hondert jaaren eer dan der *Francken* regeeringe in *Gallia* bekent geweest is. Zelf kent de *Fransche* Historyschryver, *Mezeray*, dezen *Friso* niet, veel min eenen zoon van *Clodio* te zyn. Van eenen anderen, veel ouder *Friso*, heeft men deze vertelling. Uit het geslacht van *Sem*, *Noächs* zoon, was gesproten een zoon *Adel*, Prins van *Benedicta Fresia*, by de *Indiaanen* genoemt *Palibothra*, by de *Grieken Phrasia*; hy had dat Prinsdom of Koningryk van zyne Voorvaderen geërft: maar wierd'er door eenen Tyran *Agrammes* onrechtvaerdig van berooft, en met zyne drie zoonen, *Friso*, *Saxo*, en *Bruno*, uit het landt gedreven. *Adel* begaf zich naar *Atheenen*; zyn zoon *Friso* hoorde daar eenen tydt lang de lessen van *Plato*; begaf zich eerst in dienst van Koning *Philippus*, en na zyne doodt, in dienst van zynen zoon *Alexander den Grooten*; had den roem van zonderlinge dapperheit: zou ter Gemalinne genomen hebben *Hillo*, dochter van *Agathocles*, die zoon was van *Lysimachus*, vermaart onder de Vorstelyke Helden van *Alexander Magnus*. Deze *Friso* won by *Hillo* zeven zoonen en eene dochter: deedt met *Alexander* eenen togt naar *Asiën*: Quam weêr in *Indiën*, en droeg zich ongemeen ridderlyk in de oorlogen, zoo dat *Alexander* hem ten Beschermheer van de landen aan 't *Emodische* gebergte stelde. Na de doodt van *Alexander*, toen *Sandrocottus* van de *Macedoniers* afviel, *d'Indiaanen* ophitste, en alle *Macedonische* bezettingen wegdreef, most ook *Friso* met zyne twee broeders, *Bruno*, en *Saxo*, nevens veele zyner goede vrienden, van daar wyken. Keerde daar op weêr naar *Benedicta Fresia*; maar *Agrammes* verboodt hem 't Landt. Toen verliet hy met de zynen *Indiën*, quam na veelerleie voorvallen by *Ptolomæus van Egipten*: van daar by *Lysimachus* in *Thraciën*; daar hy kennisse met eenige *Duitschers* hield, en vernam uit hen de gelegentheit van *Duitschlandt*; rustte, met bewilliginge van zynen Schoonvader, eene Scheepsvloot toe; voer daar mede de *Middellandtsche zee* uit, door de Straat van *Herkules*, in den *Oceaan*, voorby *Spanjen*, *Vrankryk*, en *Engelandt*, het *Vlie* in. Daar tradt hy te lande, en bouwde, ter eere van zynen afgodt *Stavo*, eene Kerke: leî ook de grondtvesten van *Stavoren*, tot eene Sterkte tegen de *Suëven*, toen Inwoonders van *Frieslandt*. Hy deedt ook verscheide togten tegens hen, en de *Sclaven*; zoo dat hy hen het Landt deed ruimen, en noemde 't geen hy verovert hadde, naar zynen naam, *Frisoos Landt*, en de niewe Inwoonders *Friezen*. Wanneer zy nu, na dertig jaaren verloops, zoo vermeenigvuldigt waren, dat *Frieslandt* hen niet langer voeden kon, wierden *Saxo* en *Bruno*, op zekere voorwaarden, van *Friso* met eene groote heirkracht uitgezonden: zy voeren de *Elve* op, vermeesterden de landen aan de *Weser*, en de Natiën daar omheene, die zy toen *Saxischen* noemden, stichtten eene Stadt die ze den naam van *Brunoos wyk* (*Brunswyk*) gaven: *Friso* nam ondertusschen den geheelen zeekant, tot aan *Denemarken*, in; en verdeelde het landt in zeven *Zee-landen*, onder zyne zeven zoonen, die zy wel verzorgden met dammen en sluizen, bouwden daar huizen, en maakten met de Standen van *Duitschlandt* een eeuwig verbondt, waar by hun de bewaringe der Zeekusten, tegen de Rovers, toevertrouwt wierd. Verder maakten zy Wetten en Ordonnantiën, rechtten Schoolen ter Krygsoeffeninge op, als mede om goede Konsten te leeren; *Friso* zou zelf beschreven, en schriftelyk nagelaten hebben zyne Verbonden met de *Duitsche* Vorsten aangegaan: desgelyks, hoe verre zich het erf van yder zyner zoonen strekken zoude, met aanwyzinge wat zy te doen of te laaten hadden, om in goeden vrede te zitten, nevens meer andere dingen, den welstandt van *Frieslandt* betreffende. Zynen oudsten zoon *Adel*, stelde hy tot Erfgenaam in het Prinsdom van *Stavoren*. De andere zes, *Witto*, *Hetto*, *Hayo*, *Schelto*, *Gaulo*, en *Aesgo*, gaf hy yder een deel der gedachte *Zee-landen* van *Frieslandt*, bepaalt door zekere Stroomen, die vyf in getal waren, tusschen het *Flie* en de *Eider*; namelyk de *Lauwers*, de *Eems*, de *Weser*, de *Jada*, en de *Elve*. Tusschen het *Flie* en de *Eems* waren drie van deze *Zee-landen* aan de Zuidtzyde zeer wel bewoont; te meer omdat het Noorder-quartier niet wel bewoonbaar was, wegens de stille wateren, moerassen, en gebrek van dyken, die hen tegen de zee konden bevryden. Het beste gedeelte van dit Geweft was *Stavoren*, de *Zevenwolden*, *Steenwyk*, *Twenth*, *Drenth*, een stuk van *Groningerlandt*, *Benthem*, en *Oldenburg*. Voor den tydt van *Karel den Grooten* wierd dit Quartier genaamt *Hoog-Frieslandt*. Voorts zegtmen, dat al wat Prins *Friso* naliet, in de *Friesche* taal, met *Griekfsche* letteren, geschreven zou zyn geweest. Men stelt dat hy over *Frieslandt* 68 (of 60) jaaren geregeert zou hebben, na de Scheppinge 3710. of voor *Christus* geboorte 245 (of 247) jaaren. Dus verre 't verhaal van *Friso*; de lezer diene zich hier van zoo hy wil, met te verwerpen, of'er van af, of aan te neemen naar zyn behaagen. Wy zouden meenen dat de *Friesen* en *Frieslandt* hunnen naam van de *Firæsi*, eer dan van deezen *Friso*, bekomen konnen hebben. Zy waren eertydts eene Natie der *Wester-Gotthen*, op 't Landtschap dat nu den naam van *Fieringe* draagt; zie op FIRÆSI.

Trith. in op. Histor. B. Neander de antiq. Germ. Bruzm. voor Scriver. pag. 83. Winsem. Fr. Kr. fol. 6. Mezer. Kronyk van Vr. fol. 19.

Suff. Petr. de or. Fris. Winsem. Kron. fol. Schot. beschr. van Fr. pag. Bern. Furn. ann. Fr. Petit Ned. Repub. pag. 10. P. Montanus Guic. fol. 15.

FRISO DE JONGE, of JUNIOR, Zoon van *Grunus*, die de Stadt *Groningen* gebouwt zou hebben. Hy had ter Gemalinne de Dochter van *Ubbo*, derden Prins van *Frieslandt*, haar naam was *Frouw*, en rechtte hy eene niewe Colonie, of Volkplanting der *Friesen* op. Met een deel van hen trok hy over 't *Vlie* ten Westen, en quam aan een woest Eilandt, daar hy zich neêrzette, en noemde het *Niew Frieslandt*; en de Inwoonders die hy daar plaatste *Frisiabones*. Omtrent een myl weegs van de plaats daar nu *Alkmaar* staat, zou hy eene Stadt hebben gebouwt, die hy naar zyne Vrouwe den naam van *Frouwgast*, of *Frowgeist*, zou gegeeven hebben; zie FROUWGAST. Dus wierd hy Koning van *Westfrieslandt*: maar dit is alzoo zeker als de histori van den Ouden *Friso*: evenwel zeggen zy'er noch by, dat hy hondert jaaren voor *Christus* geleeft zoude hebben.

Suffri. Petr. Bern. Furn. Winse. Petit

Petit Neder. Repub. pag. 2.

Winse. Fr. Kr. fol. 9. 10. Petit Neder Repub pag. 2.

FRISO, (JAN WILLEM) Prins van *Oranje* en *Nassau*, was d'eenige Zoon van *Hendrik Casimier*, Prinse van *Nassau*, Erfstadthouder van *Frieslandt*, Stadthouder van *Groningen*, *d'Omlanden*, en *Drenthe*, enz. en Vrouwe *Amelia*, Prinsesse van *Anhalt*, enz. is geboren te *Dessau*, den 4 van Oogstmaandt, 1687. Na de doodt van zynen Heer Vader, H. L. G. verving de doorluchtigste Vorst WILLIAM, Koning van *Groot-Brittanjen*, enz. omtrent het bestier zyner opvoedinge, als wylen zyn Vaders plaatze. Wakkere Verstanden wierden'er gekoren, om, na 't verloop zyner kindtse jaaren, hem in Taalen, Wetenschappen, en kennisse van oude en niewe Geschiedenissen dermaaten te onder-

derwyzen, dat hy bequaam mogte worden tot het bekleeden der Hooge Staatbedieningen, waar toe hy door zyne Vorſtelyke geboorte, en het daar uit geſproten Erfrecht, zoude opſtygen. Eerſt was *Franeker*, daar na *Utrecht* de Queekſchool zyner leeroeffeningen, voornamelyk onder de twee wydberoemde Oudheitskundigen, *Joannes Georgius Grævius*, die den Prinſe, in 't midden dezer loffelyke bezigheit, door de doodt ontviel; en *Wilhelmus Coetier*, thans noch Hoogleeraar in *Frieslandts* Wysheitsſchoole; wiens Tulliaanſche tong d'onſterfelyke gedachteniſſe van den doorluchtigſten Prinſe, na 't ongelukkig lot van zyn levensend, in eene voortreffelyke Lykrede, in de gedachte Pallasſchoole, heeft uitgebromt. Niet lange voor de doodt zyns grooten Leermeeſters *t'Utrecht*, wierd zyne Hoogheit ook van zynen grootſten Beſchermheer, zynen tweeden Vader, Koning WILLIAM, door 't gemeen ſterflot, berooft, en Prins FRISO daar op, by uiterſten wille des Konings, tot zynen eenigen en algemeenen Erfgenaam verklaart; ſchoon hy nimmer op verre na, wegens aanſpraake en eiſch van eenen anderen Vorſt (des Prinſen nabeſtaanden in den bloede) op deze goederen, in 't bezit is geraakt; waar uit dan ook die allerongelukkigſte tydt en ſtonde is geboren van zyn beklaaglyk einde; hier nader, voor 't ſluiten van dit verhaal, te melden. Onderwyle nam de Prins, na d'aanvaarding der erffeniſſe, ook de Tytelen van 't Huis en Prinsdom van *Oranjen* aan; ſchoon zich de Koning van *Pruiſſen* dieswegen een gelyk recht toeëigende, daar, gelyk ook over andere voornaame deelen der goederen, hevige gedingen over vielen, thans noch niet, (1718) door uitſpraake der Rechteren, of minnelyk verdrag, beſlecht. In het twintigſte jaar van des Prinſen ouderdom, nam hy 't volle bewint aan van zyn Erfſtadthouderſchap, over Staats- en Krygszaaken, zoo binnen als buiten 's landts; gelyk hy dan hier toe op den 22 van Slagtmaandt, 1707. van de Ed: Mog: Heeren *Staten* van *Frieslandt*, te *Leeuwarden*, zeer heerlyk, en op 't allerplegtigſte wierd ontfangen, onthaalt, en beveſtigt; en kort daar na, in 't volgende jaar 1708. te *Groningen*, door de beide Leden van Staat, tot Stadthouder dier Provintie verklaart; zonder dat het erfrecht van 't Stadthouderſchap aldaar den Prins, zoo luttel als wylen zynen Heer Vader, H. L. G. ooit opgedraagen is; waar door dan ook de jonge Prins, eenige mannelyke Spruit van FRISO, en na zyn overlyden geboren, tot nu toe aldaar van de verkiezelyke Stadthouderlyke regeeringe blyft uitgeſloten; dat echter, by 't rypen zyner jaaren, en dat d'Oranjetelg tot eenen Boom zal opgeſchoten zyn, ligtelyk eenen anderen keer kon neemen. Prins FRISO, nu diervoegen tot Stadthouder deezer beide Landtſchappen verklaart, was vervolgens bedacht, om, door een wettig Huwelyk, zyn Vorſtelyk geſlachte en doorluchtigen naam voort te zetten; waar toe hy dan verzocht, en, met alle tekenen van hoogachtinge voor zynen Vorſtelyken Perſoon, verkreeg, MARIA LOUISE, Prinſeſſe van *Heſſen-Kaſſel*, dochter van den Landtgraave en de Landtgravinne van dat Vorſtendom. D'ondertrouw geſchiedde te *Kaſſel*, den 18 April, 1708. daar de Prins toen zyne Bruidt liet, en naar *Brabandt* in 't leger trok, om, voor 't plegtig voltrekken zyns huwelyks, den aanſtaanden veldttogt by te woonen. Hoe dapper hy zich ook, kort na zyne aankomſte, met zyne Krygsbenden in 't gevecht van *Oudenaarde* droeg, en hoeveel hy daar tot die loffelyke zege toebragt, is de plaats hier niet om naar vereiſch uit te breiden, maar zal altydt in 's Landts Geſchiedeniſſen vereeuwigt blyven. Hier op kreeg den Prins, nevens dien grooten Veldtheer Prins *Eugenius van Savoijen*, het opperbevel over die allerzwaarſte en beroemſte belegeringe der ſterke Stadt *Ryſſel*, en het byleggend *Kaſteel*; waar in hy zyne heldthaftigheit, kloek beleit, en onbezweken moedt dermaaten toonde, dat hy, na 't uitſtaan van duizent lyfs- en levensgevaaren, eindelyk de Stadt en Veſting zag buigen voor de wapenen der Bondtgenooten, en hy, nevens Prins *Eugenius*, als Verwinners, over beide met de zege praalde. Na dat daar op verder *Gent* was herwonnen, vertrok Prins FRISO in Louwmaandt, 1709. terwyl d'overfelle koude alles op 't vinnigſt aantaſtte, naar *Leeuwarden*, van waar hy omtrent het midden van Grasmaandt naar *Kaſſel* verreiſde, daar zyn Huwelyk den 27 dier zelve maandt, met groote ſtatie en pracht, voltrokken wierd. Door de geſtrenge lange koude van dien winter, begon de Veldttogt vry ſpade, en vertrok de Prins niet voor in 't midden van Zomermaandt van *Kaſſel* naar 't Leger; daar hy, by zyne aankomſte, flux werk vondt, en *St. Amand* nevens *Mortaigne*, als twee hinderpoſten der beraamde belegeringe van *Doornik*, door de wapenen uit den weeg ruimde In deze belegering, en die van het allerſterkſt Kaſteel dier Stadt, gaf FRISO weder geene kleine blyken van zynen Naſſauſchen inborſt, ſchoon hy 'er niet als Opperhooft het gebiedt over hadde. Na de bemagtiging van beide, viel die merkwaardige en bloedige Veldtſlag voor van *Malplaquet*, of *Tanieres*, daar 't *Franſch* leger achter drie zwaare en hooge beſchanſſingen begraaven lag, waar tegen de verbonde Krygsmagt op het vlakke veldt, door d'uitgegraave griften, moſt indringen. Prins FRISO had het bevel over 't Voetvolk van den *Staat*, aan den ſlinker vleugel van 't vereenigt leger; die, volgens 't beraamt beſtek in den krygsraadt, om overal te gelyk het gevecht aan te vangen, op den Vyandt met alle dapperheit los ging; en taſtte hem aan daar hy 't ſterkſte was, niet alleen met de drie gemelde verſchanſſingen voor zich, maar daar de genaakwegen ook waren verhouwen met afgekapte en dooreengevlochte boomen, die ondoorkomelyk ſcheenen. Met 30 Batailjons moſt hy hier 80 Batailjons der *Franſchen*, ondersteunt van 's Konings Huis, en tot de keel toe beſchanſt, beſpringen; terwyl hy bloot ſtont voor 't vuur en geſchut der vyanden, dat geenen kleinen oogſt van heldenlyken, by en rontom den Prins, maaide. De twee voorſte beſchanſſingen brak hy echter kloekmoedig door, doch kon de derde, by gebrek van genoegzaame manſchap, en 't geduurig ſtorten der vyanden op hem met verſch volk, niet veroveren, dan nadat de ſlinker vleugel, en middelhoede der *Franſchen*, aan den anderen kant, overweldigt waren; wanneer hy teffens in d'overwonne legerplaatze drong, en de welverdiende lauweren op den grondt der vyanden plukte. Hier op kreeg de Prins 't Oppergebiedt over 't beleg van *Bergen*, waar mede hy zoo ſterk voort-ylde, dat hy binnen een maandt, na 't openen der loopgraaven, meeſter van die ſterke Stadt en Veſting wierd. In het volgende jaar 1710. kreeg Prins FRISO, nevens zyn Oom den Prins van *Anhalt*, weder 't opperbeſtier over de belegeringe der ſterke Stadt *Douay*, en het Fort de *Scarpe*; die beide binnen 6 weeken, na 't openen der loopgraven, voor de beleggers moſten zwigten. *St. Venant* viel ook dat jaar noch ter veroveringe voor den Prins, als Opperhoofdt van 't beleg, binnen 13 dagen na 't openen der loopgraven. Dus hebben wy de voornaamſte gevallen en heldendaaden van dezen doorluchtigen Prinſe, hoewel ſlechts gedoodtverft, of als in eene ruuwe ſchetze (naar vereiſch van 't beſtek dezes werks) vertoont, dies moeten wy nu noch, met weinige woorden, den beklaaglyken, en droevigen uitgang zyns levens voor 't Gemeenebeſte aantekenen. De Prins, op 't ſterk aanhouden des Konings van *Pruiſſen* (in Zomermaandt, 1711. in den *Haage* gekomen) van d'Algemeene *Staten* tot driewerf toe uit het leger ontboden, neemt eindelyk, hoewel zeer tegens zyn zin en genegentheit, de reize aan, om den *Staten* zyne gehoorzaamheit, en bereidwilligheit tot een redelyk verdrag, met den hooggedachten Koning, te toonen. Den 11 van Hooimaandt, des gemelden jaars, trok de Prins, met klein gevolg verzelt, uit het leger; ſliep des nachts te *Ryſſel*, en quam den 14 aan den *Moerdyk*, daar hy den ſtroom van den *Biesboſch* moſt overvaaren; hier ſtapte hy met zyn meeſte gevolg in een roeiſchuit, doch liet zich op 't water, wegens den opkomenden regen en ſtormwindt, aan de Pont, daar zyn Opperſtalmeeſter de Heer *Hilken* in was, aanzetten, om zich te veiliger in zyne uitgeſpanne koetze, tegens den windt en regen, te konnen beſchermen. Maar dichte by 't landt, en met dat de Schippers het naar 't klein haventje van het *Stryenſe Sas*, aan d'andere zyde, (dat door hunne onkunde niet wel beſtevent was) willen wenden, werpt een bulderende dwarrelwindt het vaartuig over zy. De Prins ſtort, met alle die by hem waren, in den ſtroom, en zich een tydt lang aan een touw vaſt gehouden hebbende, komt 'er een geweldige golf, die 'er hem afrukt, en naar den grondt dryft, waar over hy uitriep: *Heer, ontferm U over my, wy vergaan!* daar na zagmen hem niet meer. Dus (tekent zyne Levensbeſchryver aan) bleef deze Prins, die zoo menigmaal vuur en vlam doorgeſtaan had, in 't water, in zynen levensbloei en lentetydt, en noch geen volle 24 jaaren bereikt hebbende. Hy liet na zyne bedroefde en hooggeliefde Gemalinne, hoog zwanger gaande, die, onaangezien deze allerſmartelykſte doodt van haaren doorluchtigen Gemaal, omtrent 6 weeken daar na, dat is, den 1 van Herfſtmaandt 1711. eenen ſchoonen volſchapen Prins baarde; die reeds, in zyne tedere jeugt, groote blyken geeft van een ſchrander vernuft, gezont oordeel, en eene loffelyke niewsgierigheit, om alles dat hem voorkomt in den grondt te onderzoeken; dat veel aan d'uitbreidinge zyner kenniſſe, met het ryzen der jaaren, belooft. Voorts heeft deze jonge Spruit een gezont fris lichaam, en is heel zachtzinnig, hoe ſchrander ook, van aart; zoo dat Hy, in zyne kindtſche jaaren, den wandel op 't ſpoor zyns Vaders, en zyner doorluchtigſte Voorouderen reeds ſchynt te belooven; waar toe de Hemel zynen zegen geeve! Naar wylen den Koning van *Engelandt*, en zynen Heer Grootvader den Landtgrave van *Heſſen-Kaſſel*; ook wylen zynen Heer Grootvader den Erfſtadthouder van *Frieslandt*, enz. en zynen Heer Vader, is hy WILLEM KAREL HENDRIK FRISO genaamt. Hy heeft noch eene eenige Zuſter, geboren den 2 October, 1710. en genaamt ANNA CHARLOTTE ÆMILIA; welke Prinſeſſe ook zoo begaaft, ſneedig van oordeel, en zedig in gelaat en gedrag is, dat men alle heil van haar voor 't Gemeenebeſte en de Kerke, naar haar vermogen, hebbe te wachten.

t Georg. Grævius n't aar 1703. De Koning in Lentenaandt, 1702.

FRO-

Alting Not. Germ. Inf P.II. fol. 64.

FRONEKERA, is een Kerk aan den Ooſtkant van den *Rhyn*, met drie Kapellen die daar van afhangen, volgens den brief van ruilinge van het jaar 1085. Het blykt dat deeze benaming t'zamengeſtelt is uit twee *Duitſche* woorden, namentlyk *Frôn* en *Akker*, dat is, de *Akker Godts*, of des *Heeren*. Van deze Kapellen is de Noordelyke alleen overig; een uur gaans ten ooſten van Utrecht.

Petit Nederl. Republ. pag. 223. Winſem. Kr. van Friesl. fol 9. 10. 11.

FROUWGAST, of FROUWGEIST, eene Stadt geweeſt daar nu *Alkmaar* ſtaat, zou gebouwt zyn van *Friſo* den Jongen, 120 jaaren voor *Chriſtus* geboorte; zy wierd met'er tydt eene ryke en zeer groote Stadt; zie FRISO DE JONGE. De *Romeinen* noemden ze *Verona:* Hoe nu *Verona* verwoeſt wierd; en *Alkmaar* dichte by de puinhoopen gebouwt, enz. zie op ALKMAAR en VERONA. In alle *Vrieſche* ſchriften vinden wy *Frouwgaſt* met een F: maar de *Hollanders* ſpellen het met een V. VROUWGAST, VROUWEGEEST.

Alting Not. Germ. Inſer. Part. II. fol. 64. 65.

FRUGERSA. Daar is een plaats aan den Weſtkant van den *Rhyn*, dicht by *Zwieten* (*Sueta*) die *Diderik de V.* in zynen Giftbrief van het jaar 1083. noemt *Frugerſa. Melis Stoke* noemtze *Vrytgers*, by beide heeft ze den toenaam van *Graaf*. In deze plaatze heeft Graaf *Diderik de III.* aan de Kerke van *Egmondt* geſchonken een Landtgoedt, met eene rente van XVI. oncen; gelyk de *Rymkronyk* zegt:

M. Stoke Rymkr. fol. 3.

Onzen S. Albrecht/
In ſin Vrytgers hi berecht
Seſtien oncen penningen/ enz.

Beide de ſpreekwyzen toonen genoeg dat dit een ſoort van eene gemeene benaming is, gelyk daar zyn Landt/ Hage/ Moer/ Hoek/ Werthen. Doch wat het op zich zelven beteekent, kan men ligtelyk afneemen uit het woordt *Vrytgers*, het geen naar vryheit of ontheffing zweemt: namelyk, Graafſchaps Vrydom/ Vrye Ban/ of diergelyk. Wat landerijen nu dit *Vrytgers*, omtrent *Zwieten*, eigentlyk toegekomen hebben, zullen zekerlyk weeten de Hoog-aanzienlyke Heeren Rekenmeeſters der *Domainen* van *Hollandt*.

Idem Alting fol. 65.

FUGENHOUTE. Dus wordt in zekeren Giftbrief van *Anfridus*, Biſſchop van *Utrecht*, van den jare 1006. genaamt een Boſch in het landtſchap *Drenthe*; miſſchien al overlang met den naam en al uitgerooit.

FULNAHO, nu wordt het *Vollenhoven* genoemt, weleer *Vollenhoe*, een Steedtje in *Overyſſel*, aan de *Zuiderzee*; zie VOLLENHOVEN.

Idem Alting ibid.

FULNAHOA. Dit noemt Keizer *Otto de Groote*, in zynen Giftbrief van den jaare 943. een Boſch, waar op hy het Boſchrecht, of Houtveſterſchap vergunt aan *Balderich*, Biſſchop van *Utrecht*, zoo wel als op de boſſchen van het *Woudtgerecht*, of *Woudtlandt*. In eene ruime beteekenis begrypt het een gedeelte van *Oud-Frieslandt*, leggende tuſſchen de weſtelyke grenzen van *Drenthe* en het *Vliemeer*, van de *Vecht* af tot aan de rivier de *Linde:* Van welke gifte de zeer geleerde *Buchelius* vry ſchrander giſt, dat de beveſtiging in den jaare 1042. van Keizer *Hendrik den III.* onder den naam van *Umbalaha*, aldus bedorven uit het woordt FULNAHOA, gedaan is aan *Bernoldus*, den Herder der Kerke van *Utrecht*. Ook wordt deze Landtſtreek in dien zelfden brief de naam gegeeven van *Agridiocenſis*; miſſchien gehaalt zynde van de landen (*ab Agris*) die van de zee, of het *Vliemeer* aangeſpoelt waren, die den *Landtheer*, of *Souverein*, gerekent worden toe te koomen: en die, by gevolg, tot het Stift (*Diœceſis*) behoorden, en de opkomſten aan het zelve moſten opbrengen. Het Perkamenteboek van *Utrecht*, *Beka*, en anderen, noemen het voornaamſte Steedtje van dit Graaffſchap, of Droſtampt, *Vullenho*; en met dien zelfden naam dat geheele gedeelte van het Stift *Overyſſel*. Hier ter plaatze heeft Biſſchop *Godefroy*, omtrent het jaar 1156. een zeer vaſte Sterkte gebouwt tegens de *Friezen*, en daar ook een Munt aangeſtelt. Hedendaags wordt het gemeenlyk *Vullenhove*, of *Vollenhove*, genoemt, leggende twee gemeene Duitſche mylen min een vierde van *Kampen*, en drie diergelyke min een vierde van *Zwol*.

Idem ibid.

FUMERCHARA is de naam van een plaats, waar van Biſſchop *Alfricus*, of *Alfridus*, in den jaare 838. de inkomſten toegeſtaan heeft aan den Grave *Rutgerus*, tot vergeldinge van eenige goederen, aan de Kerke van *Utrecht* geſchonken. Het is nu ter tydt een Dorp, behoudende het achterſte gedeelte van den ouden naam HAREN (HARA) leggende een gemeene Duitſche myl en een vierde Zuidooſtwaarts van *Utrecht*.

FURMERIUS (BERNARDUS GERBRANDUS) een *Fries*; van geboorte een *Leeuwerder:* der Beide Rechten Doctor, en, na *Suffridus Petri*, Verhaalſchryver der Staten van *Frieslandt:* bloeijende ontrent voor en na het jaar 1600. Van hem zyn in het Latyn beſchreven negen *Frieſche* Jaarboeken; zynde drie (*Libri tres Annalium Phriſicorum*) eerſt uitgegeeven. In het eerſte boek handelt hy van de Vorſten: in het tweede van de Hertogen; in het derde van de Koningen der *Friezen*. Het werk is te *Franeker* in het jaar 1609 gedrukt. Na zyne doodt zyn de drie naaſte uitgekomen, 1612. vervolgende den draad van 't verhaal, van den tydt van *Karel den Grooten* af, tot het einde van *Karel den Dikken* toe. En noch de drie laatſte boeken in het jaar 1617. daar in beſliſſende de geſchillen tuſſchen de *Hollanders* en *Friezen*, van dien tydt van *Karel den Dikken*. Alzoo oploſſende de bevattingen die *Janus Douſa*, Heer van *Noortwyk*, heeft gedreeven in zyn *Bataviæ Hollandiæque Annales*.

Zoo dat *Furmerius*, in zyne Jaarboeken, een kort en beknopt verhaal der oude *Frieſche* geſchiedeniſſen heeft begreepen, in een zeer bondig vervolg van zaaken, behelzende de oude daaden en verrichtingen der zelve; recht van de eerſte tyden af, in eenen aaneen geſchakelden loop, geduurig afgeleidt. Alles uit zoodanige beginſſelen en grondt van zaaken, die uit het eigen wezen der inlandtſche geſchiedeniſſen zyn afgehaalt. Allereerſt door *Suffridus Petri*, een man van bondige en geachte geleertheit, in haren rechten grondt eigentlyk aangemerkt. (*De Antiquitate & Origine Friſiorum in* 8. *Colon:* 1590. *in Præfat.*) En aldus van *Furmerius*, met veel geleertheit, beknoptelyk uitgevoert. De pooginge die *Ubbo Emmius*, om zyn groote geleertheit zeer vermaart, byſter ſterk gedreeven heeft, om hen den voet dwars te zetten: (in verſcheidene voorreedens van zyn *Rerum Friſicar. Hiſtor.* en in twiſtſchriften) zulks moet maar aangemerkt worden uit eenen bitteren haat voortgekomen te zyn: dien hy hadde opgevat tegens het ampt van *Frieſche* Verhaalſchryvers, dat zy vervolgens bekleedden. En daar uit komt het, dat hy onze *Frieſche* Verhaalen, in hunne beginſſelen, eenen groote krak heeft zoeken te geeven. Het welke *Suffridus* en *Furmerius*, in eene breede Verantwoordinge, krachtig hebben tegengeſtaan en verholpen. (*in Apologia pro Ant. & Orig. Friſior. in* 4. 1603) en *Furmerius* noch nader (in zyn *Hyper Aſpiſtes Apologiæ* 1604.) *Emmius* echter, op het gemeene vooroordeel daar de Geleerden, op den grondt der bekende Verhaalen der Ouden, aan vaſt zyn, meeſt aanhang krygende; is het niet meer te verwonderen, dat zich niemant heeft bemoeit om de *Frieſche* verhaalen, daar tegen, te verdedigen: ſchoon het behoorde gezien te worden; dat, indien die oude *Frieſche* dingen eenigzins moſten gewraakt worden, ook noodzaakelyk alle beginſſelen der Aalouden wel duidelyk moſten aan het waggelen raaken: alzoo die op geenen anderen grondt beſtaan, dan dien zy in de *Frieſche* laaken. En alzoo kon de vader der aaloude geſchiedeniſſen, *Herodoot*, van geenen *H. Stephanus* meer beſchermt worden; noch *Livius* in de Oudroomſche eenigzins beſtaan, noch zoo grooten geloove behouden: en voorts alles in duigen vallen. Zoo dat, wie den tydt neemen konde, of mogte, om zyn penne daar eens op te ſcherpen, en zyne handen daar aan te ſlaan, de bewyzen zoo ſterk voor handen zyn, dat *Emmius* noch zyne voorſtanders de zelve niet ligt zouden verkrachten: zonder hunne eige ingewanden alzoo te ſcheuren, dat zyne eigen verhaalen maar verſlenterde lappen en leuren zouden moeten worden; als de fraaijigheit der optooijinge daar eens af geligt wierde. Maar het zyn de vooroordeelen die de Geleerden tot noch toe daar van afhouden; en niemant, derhalven, daar op bedagt is om deze bewyzen by te brengen, en met kracht uit te haalen. Dat *Chriſtianus Schotanus*, om zyn veelvuldige geleertheit, alom wereltkundig, al mede het ſpoor van *Emmius* inſlaat, zulks is op geene verdere aanmerkinge, noch dieper inzicht, dan den voorgang van *Emmius*, en de geruſtheit op het gemeen gevoelen en vooroordeel. Dat *Adr. Pars* (in zyne Naamrolle) deze *Furmerius* met verachtelyker naam van *Fumerius* opſtelt, (op het 72 bl.) en elders meermaalen: (75 en 81) zulks is eerſt uit de haatelyke vindinge van *Emmius*; en voorts uit verachtelyk, of gewis van ongetrouw uitſchryven, uit ſchriften, die wel duidelyk FURMERIUS hebben: gelyk die eerlyke man zyn eigen naam zoo ſchreef, als boven. *Pars*, die de naam aldus met een letter vermindert, zou ten minſten niet geerne zien, dat men den naam van zyn boek, in het midden, met een G vermeerderde.

Winſem. Kronyk van Fr. Schotan. in de Voorred. der Fr. Kronyk. A. Pars Naamr. der Bataviſche Schryv. pag. 72. 81. A. Montanus in zyn Amſtell.

De beſchuldigingen nu, zyner gemelde Tegenſtreeveren, koomen hier op uit: dat *Furmerius* veele Fabulen voor waarheit heeft willen veilen en verkoopen; en onzekere giffingen als voor vaſtigheit ſtellen; en dat, of ſchoon zyne Beſtryders hem wat hard handelen, men echter niet kan ontkennen, dat hy veele verdichtzels wat te greetig aangenomen, en als zekerheden voorgeſtelt, ja verdeedigt heeft. Waar op dit beſluit valt: dat hy wat te ligt geloof heeft geſlagen aan de berechten der Oudheit, zonder de deugdelykheit der Schryveren te kennen, die'er hunne ſchriften meê vervult hebben; een gebrek by veele, anderzins wakkere luiden, vry gemeen, doch echter wraakbaar; naardien men weet in welk eene diepe onweetenheit zommige eeuwen, omtrent rechtſchape wetenſchappen, zyn bedolven geweeſt, en dat'er byna niet anders dan plompe verdichtzelen, die hunne verwyzinge op 't voorhoofdt draagen, zonder oordeel en ſchaamte, uit de pennen der onweetenden zyn gevloeit. In zulke verlichte tyden nu als d'onze, zich door een onvaſt verhaal te laaten blinthokken, is voor ſchrandere vernuften, verheldert in 't gezichte, niet wel te dulden; en uit dien hoofde is het ver-

vermoedelyk (behalven d'opgevatte eenzydigheit, boven gemeldt) dat d'aangewezene Schryvers zoo tegen deezen *Frieſchen Frumerius* zyn los geborſten: want wat anders is 't eene zaak voor te draagen, gelyk men die van d'Ouden beſchreven vindt; dewyl ſomtyts aan haare kenniſſe kan gelegen zyn: wat anders die te willen, zonder genoegzaam bewys, voor waarheit aanneemen, en zelf, tegens alle waarſchynlykheit, beweeren en ſtaande houden.

Alting Not. Germ. nfer. Part 1. ag. 65.

FURS. Zekere brief van verruilinge, van het jaar 1085. noemt het een Warande, of Boſch (*Saltum*) paalende aan die van *Trenskoten*, en te gelyk met het zelve aanſchietende tegens de Moeren of Veenen, die zich uitſtrekken tot aan *Evereſtdorpe*. Nu is FURS, of FURST, niet anders te zeggen als een *Foreeſt*, Boſch, of Warande. Het behoudt hedendaags den naam van Boſch, tuſſchen *Mydrecht* en *Woerden*, in een ſtreek van veertig Hoeven.

FYNAART, een *Zuid-Hollandtſch* Dorp in de Langeſtraat; zie op FINAART.

G.

Thom. Vligerius de Comit. Holl. in Jacob. M. Voſſ. Ann. &c.

GAARNEWERT, een Dorp in de *Groninger Ommelanden*; zie op GARNEWERT.

GAASBEECK, een voornaam Geſlacht in deeze *Nederlanden* geweeſt. Eenige uit dat geſlachte hebben zeer aanzienlyke Ampten bekleedt; als het Zegelbewaarderſchap van *Dordrecht*, het Stadthouderſchap over *Hollandt:* als ook groote en hooge Heerlykheden bezeeten; namelyk *Gaasbeek*, *Stryen*, *Putten*, *Wyk te Duurſtede*, *Abkoude*, enz. en zommige onder hen ook, gedurende de *Hoekſche* en *Cabeljauwſche* Factiën, groote onruſten in deze landen gemaakt. 't Verhaal van allen zou hier te wydloopig vallen: ook worden hunne bedryven onder *d'Utrechtſe* Biſſchoppen, en Graven van *Hollandt* hier en daar ingevoegt. Een onder hen, groot Zegelbewaarder van *Dordrecht*, toonde zich zeer ondankbaar tegen Biſſchop *Frederik van Blankenheim*, die hem de Heerlykheit van *Abkoude*, in weêrwil van *Breederode*, toegewezen hadt: want hy ſpande tegens hem aan, met Hertog *Reynoud van Gelder*, onaangezien hy den Biſſchop plegtelyk gezwooren hadde, nooit de wapenen tegens die van *Utrecht* op te neemen. Hy rechtte boven dat groote verwoeſtingen in het *Sticht* aan: ſtelde zich met de *Cabeljauwſchen* tegens Vrouwe *Jacoba*, Gravinne van *Hollandt*, enz. zie 't volgende.

Voſſii Jaarb. pag. 601. 624. &c.

Pontan. Gelderſ. geſchied. 1 deel, fol. 50. Idem 2 deel, fol 252.

GAASBEECK (JAKOB VAN) Heer van *Gaasbeek*, *Putten*, *Stryen*, *Wyk te Duurſtede*, *Abkoude*, enz. Hy heeft zich verſcheide maalen tegen den Biſſchop van *Utrecht* opgemaakt: maar moſt evenwel eindelyk aan hem *Wyk* en *Abkoude* afſtaan. Hy was een zeer onruſtig en te gelyk korzelig menſch: welk laatſte gebrek hem de doodt van zynen eigen en eenigen Zoon veroorzaakte: beide te paerdt zittende, en *Jakob*, nu al vry oudt, zich inbeeldende dat gemelde zyn Zoon niet aardig genoeg naar de kunſt reedt, wierd daar over zoo grimmig, dat hy met zyne ſpitsroede naar hem ſloeg, en ongevallig het ſlaap zyns hoofts zoodanig trof, dat hy den geeſt gaf. Dus ſtorf hy zonder wettigen Lyfserfgenaam in 't jaar 1459. of 1460. hoewel verſcheide natuurlyke kinderen nalatende. Eenigen, 't zy uit misverſtandt, of pluimſtrykerije, noemen hem Prins van *Gaasbeek*. Ter dier tydt gingk'er van hem een gemeenen roep, of verdichtzel, dat hy van zekeren Toveraar eenen gemeenzaamen geeſt gekocht zoude hebben, dien hy in een doosjen by zich droeg; eene verziering naar 't geloof van die tyden.

Idem ibid. 1 deel, fol. 50.

O.H.Kr. fol. 420. Voſſ. Jaarb. pag. 537. Comm. Amſt. fol. 899.

GAASPAERN, GAASPEREN, GASPARN, enz. Het is een Steedtjen geweeſt dicht by *Vyanen*, den Heer van *Arckel* toebehoorende: doch toen hy door hoogmoedt de *Hollanders* getergt hadde, haalde hy zich den oorlog op den hals, en deze plaatze wierd door den Grave van *Hollandt* belegert, ook, neffens de daar bygelegene Kaſteelen, *Hageſtein* en *Everſtein*, verovert, verbrandt, en tot den grondt toe, in 't jaar 1405. vernielt; daar hem Biſſchop *Frederik van Blankenheim* met alle magt in ter hulpe gekomen was.

Winſem.

GAAST, een der zeven Dorpen van de *Frieſche* Grietenije *Wonſeradeel*, in het Quartier *Weſtergoo*.

Winſem. beſchr. van Fr. achter zyn Kr.

GAASTERLANDT, eene *Frieſche* Grietenije in het Quartier der *Zevenwolden*; maar zy heeft voor- en in den tydt, dat de Hertogen van *Saxen* daar 't gebiedt hadden, onder het quartier *Weſtergoo* gehoort: ook, naar veeler gevoelen, met de *Noordtwolden* en *Hemelumer-Oldevaart*, maar eene Grietenije gemaakt. Onder *Gaaſterlandt* behooren zeven Dorpen, namelyk *Wyckel*, *Sondel*, *Niemardum*, *Oldemardum*, *Mirns* en *Bakhuizen*, *Harig*, en *Ruygehuizen*. Het is een landt van middelmatige vruchtbaarheit; inzonderheit naar het Zuidooſten, daar het over den ſtroom van *Takozyl* legt. Deze Grietenije heeft in het Zuiden en Weſten de Zee; in 't Noorden *Hemelumer-Oldevaart*, en een gedeelte van *Wimbritzeradeel*; in 't Ooſten de Grietenije

Donjewarſtal, en de Stadt *Slooten*, loopt uit het Weſten voorby 't *Mirnzer klif*, tot het einde van den dyk, zich dan weêr draijende naar *Bakhuizen*, langs de *Fluiſſen*, en den waterkant tot aan *Harich*, in welk dorp de Stinſen *Minnema* en *Tietema* leggen, of eertydts lagen. Onder deze Grietenije hoort het ſchoone vlek *Balk*, eene zeer ſierlyke en neeringryke plaats, daar digte by jaarlyks eene voornaame merkt van allerlei koopmanſchap gehouden wordt; zie voorts op BALK. Deze Grietenije wordt by anderen GEESTERLANDT, en het bovengenoemde Dorp GEEST geheeten.

Idem Winſem. ibid.

GALAMA, een adelyk Slot of Huis in *Frieslandt*, onder de Grietenije *Menaldumadeel*, in 't quartier *Weſtergoo*.

Winſem.

GALAMA, een zeer oudt Adelyk Geſlacht in *Frieslandt*, en van groot aanzien. Omtrent het jaar 1100. bloeide deze Familie zoodanig, dat ze niet alleen gemeene Edelen, maar zelfs den Graven van *Hollandt* tegenweer dorſt bieden; nu ter tydt is dat Geſlacht op een mans oir na uitgeſtorven, en zal 't mogelyk met diens aflyvigheit geheel voleindt zyn; hoewel wettige afzetzels en lyfs-erven zulks konnen weeren. Hun gebiedt grenſde ook aan dat van *Hollandt*; zie iets aanmerkelyks op GALAMA.

Winſem. Kronyk fol. 131.

(GALO IGES)

Idem fol. 114.

GALAMA: (IGO) hy was de vyfde Poteſtaat van *Frieslandt*, en in den krygshandel wel ervaaren; wierd daarom in de *Noordtſche* onluſten, na de doodt van *Heſſel Hermana*, door de Edele ingezetenen tot deeze waardigheit verkoren. Hy verzekerde *Frieslandt* tegen de invallen der *Noormannen*; maar ſtorf in het eerſte jaar zyner regeeringe, omtrent het jaar 910. nalatende eenen Zoon *Iglo Galama*. In de *Frieſche Kronyk* vindtmen zeer veel van de bedryven der Edelen van *Galama*.

Schotan. Kr. van Friesl. fol. 106.

GALAMA. (GALO IGES) In oude tyden lagen tuſſchen *Stavoren*, *Enkhuizen*, en *Texel* zeer vruchtbaare beemden en luſtige boſſchagiën, die door inwateringen in eenen zeeboezem verandert zyn. Onder de verdronke boſſchen was het boſch de *Kreyl* het voornaamſte; 't was het eigendom der Edelen van *Galama*, die'er te gelyk Houtveſters van waren: blyk daar van is d'oneenigheit, ontſtaan tuſſchen Grave *Floris de Vette*, en *Galo Iges Galama*; dit droeg zich dus toe: „ Grave *Floris*, te *Enkhuizen* of „ daar omtrent zynde, had zyn opperſte vermaak in de „ jagt, dies vondt hy zich menigwerven in het boſch de „ *Kreyl*, dat *Galamaas* eigen was, en had op zekeren tydt, „ zyne dienaars, geweldiger wyze, hunne honden en vangſt „ ontweldigt. Dit ſpeet dat Edel gemoedt dapper; hy ſtaafde eenen eedt, dat hy die wandaadt aan's Graven goedt „ en bloet, alwaar het ten koſten van zyn eigen leven, zoude „ wreeken. De Grave ſpotte met des Edelmans toornigen „ moedt, en ſchroomde geenzins in het gedachte woudt, „ wanneer 't hem luſtte, te jaagen. *Galama*, dat gewaar „ wordende, heeft eenige zyner trouwſte medeverwanten de weete gedaan, die aanſtondts opzaten, en tot hem „ quamen, als des verpligt om hem alle hulp te doen tegen zyne vyanden. Hy komt by den Graaf, zoo als hy „ ter jagt was, en ranſt hem, in euvelen moede, met felle „ woorden aan, eiſchte vergoedinge van de aangedaane „ ſchade, of wilde, by weigeringe van dien, zich zelf „ recht doen met de wapenen, die Godt en de natuur „ hem hadden gelieven te verleenen. Grave *Floris*, verwondert over 't ſtout ſpreeken van eenen Edelman, die hem, „ zoo hoogen Grave, durfde dreigen, en dat noch in zyn „ aangezicht, beriſpte hem wel ſtraffelyk: doch *Galama* „ voer voort en ſprak; *zoo waar als ik een Edele frye Fries*, „ (in d'aaloude Frieſche taale ELA FRIA FRESENA) „ *geboren ben, zal ik't myne voor uwe overweldiging beſchermen, of 't zal my aan magt, en niet aan den wil ontbreeken*; en viel „ te gelyk den Grave aan, dien hy gewiſſelyk zou doorſtooten hebben, had hy 't niet ontweeken, doch zoo „ tydelyk niet, of hy werdt noch in den rechter arm gewondt. Toen trokken des Graven Edelluiden mede van „ leêr, en beſchutte hunnen Heere; echter ſchooten'er „ twee van des Graven dienaars het leven by in, die zoo „ forſſen daadt van den *Fries* niet verwagt hadden: Dus verre *Gabbema*.

Gabb. Nederl. Watervl. pag. 50.

Idem Gabb. ibid. pag. 51.

GALEN, (CHRISTOPH BERNHARD VAN) Biſſchop van *Munſter*; zie op CHRISTOPH BERNHARD, enz.

GALEN (JAN VAN) van *Eſſen*, een dapper Zeeheldt in dienſt van den *Staat:* zyn Overgrootvader was *Adam van Galen*, getrouwt met *Margareta Bongaard*, uit den ridderlyken ſtam van *Papendorp:* zyn Grootvader *Gyſbert-* zyn Vader *Jan van Galen*. Hy was, hoewel van een goedt geſlachte, echter van geringe middelen: nam daarom voor zyn geluk in den oorlog te zoeken: koos de zee, wierd eerſt Bootsgezel, klom van trap tot trap op, en wierd eindelyk, zes-en-twintig jaaren oudt, Kapitein ter Zee. Veele braave daaden zyn van hem, ten tyde van zyn Hooftmanſchap, uitgerecht; de *Duinkerkers* zat hy zoo op den tabbert, dat hy zesmaal in een jaar hun t'elkens *een* van hunne roof- of vrybuitſcheepen afnam: daarenboven heeft hy menigmaal van de *Turken* en *Mooren* zeer ryken buit bekomen; hen grooten ſchrik aangejaagt, en zich allerwe-

L. van den Boſch, leven en daaden der Zeehelden, pag. 42. en vervolgens P. Caſteleyn Holl. Merkur. 4 deel, pag. 29.

gen eenen ontzachelyken naam gemaakt. Maar boven alle munt uit zyne roemruchtige daadt en bedryf in de *Middellandtſche Zee*. Hy was in het jaar 1652. Commandeur over eenige ſcheepen van den *Staat* in de *Middellandtſche zee*, hield daar mede, in de Haven van *Livorno*, zes kloeke *Engelſche* ſcheepen bezet. *Bodley*, die met de reſt der *Engelſche* magt aan het Eilandt *Elba* lag, daar van bericht, maakte zich vaardig om zyne makkers te ontzetten. Van *Galen*, daar van kenniſſe gekregen hebbende, wachtte hem, ten ſtryde bereidt, in. Zy kregen tegen den avondt malkanderen in 't gezicht, zynde de *Engelſche* acht in getal, behalven de zes, in de gedachte haven beſloten. Op den 13 van Maert quamen 'er alleen vier van hen op van *Galen* af, latende de andere vier noch wat achter. Daags daar aan den 14. naderden de eerſte vier wat meer, gelyk ook de laatſte, maar weêr wat achterwaarts met eenen brander by zich. Van *Galen*, 16 ſchepen ſterk, maakte daar op zeil, houdende dicht aan den wal om de *Engelſchen* uit de Haven niet te verliezen, die zich gereedt maakten om uit te komen, als zy ook deeden. De *Nederlandtſche* ſchepen, alreeds met de anderen aan 't vechten, dat merkende, wendden zich flux naar hen toe, en taſtten ze dapper met hun geſchut aan: waar door terſtondt het vuur in de kruitkamer van de *Bonaventura*, een der beſte *Engelſche* ſchepen, met zes-en-veertig metaale ſtukken gewapent, vatte, zoodat het in de lucht ſprong, 't geen de andere vyf zoodanig ontſtelde, dat ze aan 't wyken, en verder aan 't vluchten raakten; maar alzoo de windt wat opkoelde, waren de *Nederlanders* hen zoo dicht achteraan, dat zy 'er vier van bezetten. Het eerſte dat aangetaſt wierd was de *Samſon*, dat, door *Cornelis Tromp* aangegreepen, zoo gehavent wierd, dat hy 'er eenen brander by bragt, die het in brandt ſtak; dit was zoo naby de Stadt, dat 'er een gedeelte van, *St. Barbara* genaamt, in de vlam raakte, doch wierd haaſt gebluſcht. Het ſchip de *Zon* wierd in den grondt geboort door Kapitein *Bogaart*. *Julius Cæſar*, van Kapitein *Rocher* gevoert, viel dat van *Appelton* (het ſchoonſte van de *Engelſchen* met 54 metale ſtukken voorzien) aan; dat eindelyk zich, alzoo *Jakob de Boer* het mede aan boort quam, ſchoon 't groote tegenweer deede, overgeeven moſt. Ondertuſſchen was het *Engelſche* brandtſchip gedurig bezig, om, onder gunſte van 't geſchut der anderen, aan van *Galens* boordt te komen: maar die brave Zeeheldt weerde het zoodanig met zyn geſchut van zich af, dat het neffens hem zonk. Daar op volgde het veroveren van noch een *Engelſch* Koopvaardyſchip; nevens noch een ander, dat van Kapitein de *Haas* vermeeſtert wierd, en andere meer; zoo dat de reſt der *Engelſchen*, noch vier of vyf in getal, toonen moſten zich beter op vluchten, dan op vechten te verſtaan; waar door dat gevecht ten einde liep. De dappere van *Galen*, in den eerſten aanval aan zyn been zwaar gequetſt, liet daarom niet na zyn volk moedt te geeven, en de vyanden te vervolgen. Hy was in 't begin van dien ſlag (als gezegt is) door een kogel aan zyn been gewondt; doch d'Onderſtuurman bemerkte allereerſt de wonde, en waarſchouwde hem, dat, indien hy zich niet aanſtondts liet verbinden, hy doodt zou bloeden. *Gemakkelyk* (antwoordde hy) *valt het voor 't Vaderlandt midden in de victory te ſterven.* Op den ballaſt neêrgelaaten, wierd hem het been onder de knie afgezet. Het verbandt was nauwelyks gedaan, of hy wou weêr naar boven: doch wierd (door het veel bloetlaaten verzwakt zynde) daar in verhindert. Van beneden riep hy den zynen geduurig toe, en ſprak hun dapperheit en moedt in, waar op de bovengedachte zege volgde. Hy ſtorf den negenden dag na d'ontfange wonde te *Livorne:* het lyk wierd naar *Amſterdam* gevoert, en aldaar in Wintermaandt 1653. begraaven. De Hoog Mog: Heeren *Staten* hebben hem ter eere, en zyner onſterfelyke gedachteniſſe, te *Amſterdam* in de niewe Kerk, ten Noorden achter den Preêkſtoel, eene Tombe opgerecht, daar hy in wit marmer op 't bedde van eere, geharnaſt, met den gepluimden helm aan zyne voeten, uitgehouwen leggende, gezien wordt: daar boven een bekranſt ovaal-rondt, met vlaggen, ſtanders, ſpieſſen, zwaerden, en ander oorlogs- of ſcheepstuig verſiert, in een tafereel van wit marmer uitgehouwen; in 't Ovaal vindtmen met goude letteren zyne heldendaaden aldus in 't Latyn opgehaalt;

GENEROSISS. HEROI
JOANNI A GALEN
ESSENSI.
QUI OB RES SÆPE FORTITER ET FELICITER GESTAS SEXIES UNO ANNO DUINKERKANORUM PRÆDATORIAM NAVEM CAPTAM, ET A BARBARIS OPIMA SPOLIA REPORTATA; ORDINUM CLASSIN MARI MEDITERRANEO PRÆFECTUS, MEMORABILI PRÆLIO AD LIVORNAM, DEO AUXILIANTE, ANGLOR. NAVIBUS CAPTIS, FUGATIS, INCENDIO, ET SUBMERSIONE DELETIS, COMMERCIUM CUM DICTI MARIS ACCOLIS RESTITUIT IDIBUS MARTII. A°. CIↃ IↃ C LIII. ET ALTERO PEDE TRUNCATUS NONO DIE POST VICTORIAM, ANNOS NATUS XLVIII OBIIT. UT SECULA PER GLORIAM VIVERET, ILLUSTR. ET PRÆPOTENTISS. ORDINUM DECRETO, NOB. ET POTENTISS. ARCHITALASS. QUI EST AMSTELODAMI M. H. P.

Dat is in 't Nederduitſch:

Den Manhaften Zeeheldt, JAN VAN GALEN, *van Eſſen. Die om zyne mannelyke en gelukkig uitgevoerde daaden, als ook dat hy in een jaar zes Duinkerkſche roofſchepen veroverde, en van de Barbaarſche Turken zeer grooten buit bequam, Oppergebiedt over een Vloot van den Staat in de Middellandtſche zee aanbevolen zynde, in een wel gedenkwaardige ſlag by Livorno, met Godts hulpe, door de ſchepen der Engelſchen te neemen, te verjaagen, te verbranden, of in den grondt te booren, den koophandel met de by gelegene volken aan de gedachte zee herſtelt heeft; is, na dat hem zyn eene been afgeſchoten was, den negenden dag na de zege, oudt* XLVIII. *jaaren, geſtorven; om eenwig op de vleugelen van de Faam te leeven. Volgens beſluit van de Hoog Mog: Heeren Staten, heeft de Zeeraadt van Amſterdam dit gedenkteeken opgerecht.* Comm. Amſt. IV Boek, fol. 449.

Noch leeſtmen onder dien kunſtig afgebeelden Zeeſlag, onder het bedt van eere, daar die Heldt op legt, deze vier regelen in rym:

Hier leit in 't graf van eer de dappere van GALEN,
Die eerſt ging buit op buit Caſtiliën afhaalen.
En met een leeuwenmoedt, naby Toſcaner ſtrandt,
De Britten heeft verjaagt, verovert, en verbrandt.

GALKEHIEM, een Stins of adelyk Huis in de *Friesche* Grietenije *Tietjerkſteradeel*, onder 't quartier *Ooſtergoo*, in het dorp *Garyp*. Winſem.

GALO VAN HANMA. Nadat 'er omtrent het jaar 1404. tuſſchen de Graven van *Hollandt* en *Frieslandt* eene wapenſchorſſinge was beraamt, traden de *Friezen* in overleg om het Poteſtaatſchap, dat nu al lang achter gebleven was, weêr op te rechten, en daar toe eenen uit hunne voornaamſte Edelen te verheffen, om hen als Hooft te beſchermen, en hunne vryheit, als algemeenen *Protector* des *Vaderlandts*, voor te ſtaan tegens hunne vyanden, de Graven van *Hollandt*, en Biſſchoppen van *Utrecht*. Na veele beraadtſlagingen, verkozen zy *Sixtus*, of *Sicke van Dekama:* doch hy een man ganſch vreemt van alle eergierigheit, en vyandt van ſtaatzucht, bedankte de *Staten* des Landts van de eere hem aangeboden, en weigerde ganſchelyk dien ſtaat, of dat ampt aan te neemen: maar wees hen aan *Galo van Hanma*, als een manhaftig en zeer verſtandig Heer. Dees dan verkozen, ſloeg desgelyks deze waardigheit af, en prees de *Staten* ten hoogſten aan *Odo Botnia*, die zich ook deeze hoogheit niet wou aanmatigen; zie 't vervolg van deze zaak op BOTNIA (ODO.) Winſem. Fr. Kr. fol. 224. Schotan. Fr. Kr. fol. 229.

GAMEREN, een van de vyftien of zeſtien Dorpen van de *Bommelerwaerdt*. Toen geheel *Gelderlandt* met *Zutphen*, in het jaar 1547. eene ſchattinge van 75000 guldens opgelegt was; ſtont het quartier van *Niewmeegen*, een der vier quartieren van dat Vorſtendom, daar in op 24342 guldens. In die ſom moſt de *Bommelerwaerdt*, een der zes verdeelingen van het *Niewmeegſch* quartier, 3400 guldens draagen; welke omgeſlagen over de dorpen van de *Bommelerwaerdt*, ſtont *Gameren* daar in op 201 guldens 9 ſtuivers 4½ penning begroot. Houwe Handv. Kronyk 1 deel, fol. 80.

GANA, het GEYN, is een zeer beroemde plaats in de Jaarboeken en oude Geſchriften; wel niet ver van de rivieren de *Lek* en *d'Yſſel*, echter niet op den oever van een van beide. Het welk de reden is geweeſt dat de Tol, dien de Biſſchop van *Utrecht*, door vergunning der Keizeren, daar gehadt heeft, overgebragt is naar een bequamer plaats; gelyk men zulks vindt in een Giftbrief van Keizer *Philippus* van den jaare 1200. Het is geweeſt een vaſt Biſſchoppelyk Slot, met een Hofſtede, het welk *Diderik de VII.* Graaf van *Hollandt*, volgens het Perkamenteboek van *Utrecht*, in den jaare 1201. te vergeefs aangetaſt heeft: maar in het jaar 1224. van Graaf *Floris den IV.* als hy de *Lek* opgevaaren was, verbrandt is. En wederom, nadat het weêr opgebouwt was, ten anderen maale van Graaf *Willem den II.* volgens 't getuigenis van *Beka*. Het Perkamenteboek noemt het GEYNUM; *Beka* GEYNA en GHEYN, hedendaags hiet het OUTGEYN, leggende eene gemeene Duitſche myl van *Utrecht*, een vierde van een myl van den naaſten oever van de *Lek*. Alting Not. Germ. Infer. Part. II. pag. 66.

GANSOYEN, een der 16 of 17 Dorpen van het *Ooſterwykſche* quartier, in de *Meijery* van *'s Hertogenboſch*. Toen voortyds geheel *Brabandt* moſt opbrengen eene jaarlykſche ſchattinge, *Beede* genaamt, van 140000 guldens, was de ganſche *Meijerye* in die ſom geſtelt op 19379 guldens, 16 ſtuivers 3 penningen: daar toe moſt het quartier *Ooſterwyk*, een van de vier quartieren dezer *Meijerye*, laſten 4902 guldens, 10 ſtuivers 9 penningen; welke omgeſlagen over de voor- Houwe Handv. Kronyk 2 deel, fol. 367.

GEERTRUYD van SAXEN. *I. Deel fol 347.*

voorſchreven Dorpen moſt *Ganſoyen* daar in draagen 200 guldens 19 ſtuivers.

Idem Houve. GAPINGEN, een der *Zeeuwſche* Dorpen in het Eilandt *Walcheren:* 't heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Walcheren.*

Idem. GARMERSWOLDE, een Dorp in de *Groninger Ommelanden*, onder *Fivelingo*-quartier, met een adelyk Huis.

Idem. GARNEWERT, een Dorp in de *Groninger Omlanden*, onder '*t Munſter*-quartier.

Idem. GARREESWEER, een Dorp in de *Groninger Omlanden* onder *Fivelingo*-quartier.

Idem. GARSHUIZEN, een Dorp in de *Groninger Ommelanden*, onder *Fivelingo*-quartier.

Winſem. GARYP, een der veertien Dorpen van de *Frieſche* Grietenije *Tietjerkſteradeel*, in het quartier *Weſtergoo:* heeft gehadt veertien Stinſen, daar van noch in wezen zyn, (immers noch waren ten tyde van *Winſemius*) *Solckema* Stins, *Schroerſma* Stins, en *Galkebirum.* Aldaar zyn veele ſchoone bouwlanden en veenen.

GASPAERN, GASPAREN, GASPERNE } voortydt een Steedtje by *Vyanen*; zie GAASPAERN.

Alting Not. Germ. Infer. Tom. II. fol. 66. GASPERWERDE is een Kaſteel, het welk de Heer van *Govegoye* van de *Gelderſchen* te leen gekregen heeft in het jaar 1255. gelyk blykt uit den brief by *Pontanus* aangehaalt. Het ſchynt te zyn GASPERDE in het midden van de *Hooge-* en *Neder-Betuwe.*

Hiſtor. Gelr. lib. VI. GASSEL, GASTEL, een Dorp in het landt van *Bergen op Zoom.* Toen geheel *Brabant* voortydts eene ſchattinge of beede van 140000 guldens opbrengen moſt, was het landt van *Bergen op Zoom* daar in op 3050 guldens geſtelt: welke ſomme verdeelt over de Stadt *Bergen*, en de tien Dorpen van dat *Markgraaffchap*, quam het dorp *Gaſſel*, of *Gaſtel*, op 381 guldens 11 ſtuivers te ſtaan: hooger dan de Stadt zelfs, en 't hoogſte van alle de andere Dorpen, behalven *Hoeven.* 't Heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder het Claſſis van *Tholen*, en *Bergen op den Zoom.*

Houve Handv. Kronyk 2 deel, fol. 366.

Picard pag. 269. GASSELTE, een Dorp in het landtſchap *Drenth*, onder 't Dingſpil van *Ooſtermoor:* 't heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder het Claſſis van *Noordevelt*, in 't *Ooſtermoor.*

GASTEL; zie GASSEL.

GAUDRIAAN; zie GOUDRIAAN.

Winſem. GAUW, een der 28 Dorpen van de *Frieſche* Grietenije *Wimbritzeradeel*, in *Weſtergoo*; 't heeft eene jaarmerkt.

GAUWERAK; zie GOUWERAK.

GAYCKEMA, een adelyk Huis of Slot, in de *Frieſche* Grietenije *Kollumerlandt*, onder *Ooſtergoo.*

Petit Nederl. Republ. fol. 257. GEELMUIDEN, GEELMUYEN, heeft voortyds een goedt Kaſteel gehadt; legt omtrent een myl van *Vollenhoven*, een myl van *Haſſelt*, en even zoo verre van *Kampen*, op den mondt van de rivier de *Vider* (*Vidrus* de Decht) ſtrekt zich uit naar de *Zuiderzee*, en ſchiet aan de landtzyde tot aan de ſchoone weiden van *Maſtenbroek.* In den oorlog tuſſchen Keizer *Karel de V.* en Hertog *Karel van Gelder*, om 't bezit van het Hertogdom *Gelder*, heeft *Georg Schenk*, uit bevel van zyne *Majeſteit*, *Geelmuiden* in 't jaar 1522. of 1523. belegert: maar Hertog *Karel* quam om het te ontzetten, en ſloeg *Schenk* wech: daar binnen lag *Kaſpar van Moerwyk: Schenk* eiſchte het met eene groote trotsheit, ſchoon 't wel geſterkt was, op; immers zoo fier was de antwoort die *Moerwyk* hem liet toekomen. Na het ontzet keerden de Overwinners naar *Zwol*, met 130 *Keizerlyke* gevangene Ruiters, en 400 Voetknechten. Het Kaſteel van *Geelmuiden*, daar naderhandt de *Spaanſchen* hunne bezetting in hadden, is in den oorlog tuſſchen *Spanjen* en den *Staat* ganſch vernielt.

O.H.Kr. fol. 585.

Pontan. Gelderſ. geſchied. 2 deel, fol. 365.

Houve Handv. Kronyk 1 deel, fol. 144. Idem Houve. Reigersb. GEERSDYK, een der tien Dorpen onder de verdronke Stadt *Cortgeene* in *Zeelandt*, op het Eilandt *Noordt-Bevelandt.* Deze overſtroominge der zee, waar door de genoemde Stadt, en de tien onderhorige Dorpen onder de golven begraaven wierden, geſchiedde in 't jaar 1530. de Dorpen waren deze, *Cats*, *Emeliſſe*, *Colynsplaat*, *Tonergehem*, *Wiſſekerk*, *Campen*, *Noorddyk*, *Soetelingskerke*, *Vlyew* (anders *Wellis*) *Geersdyk.*

M. van Balens Dordr. pag. 706. Barlando. Scriver. M. Stoke. GEERTRUID, dochter van Hertog *Herman*, of, volgens anderen, van Hertog *Barent van Saxen*, weduwe van *Floris den I.* Grave van *Hollandt*, in eenen veldtſlag geſneuvelt; zie op FLORIS DEN I. Zy heeft, wegens haren jongen zoon *Diderik den V. Hollandt*, *Zeelandt*, en *Frieslandt* omtrent twee jaaren lang beſtiert; waar na zy, met toeſtemminge of raadt der Edelen en Steeden, in huwelyk tradt met *Robert de Vries* (daarom van zommigen voor den *VIII.* Grave getelt) zie ROBERT DE VRIES. Haare regeeringe als Voogdeſſe heeft geduurt van 't jaar 1062. tot 1064. Dat zy, gedurende dezen tydt, eenigen oorlog gevoert zou hebben, vinden wy niet. Zy had by Grave *Floris* twee zoonen gewonnen, *Diederik*, en *Floris*, (zie beider naamen) nevens eene dochter *Machtild*, van uitnemende ſchoonheit; geworden Gemalinne van Koning *Philips van Vrankryk*, die by haar won *Louis den Dikken.* De *Franſche* Schryvers noemen haar *Bertha*, in plaatze van *Machtild*; maar dwaalen, en onder hen noch meer, die haaren Vader *Boudewyn* Grave van *Hollandt* noemen. *Mezeray* heeft al mede *Bertha*, maar noemt echter te recht den naam van haren Vader *Floris*, *Grave*, enz. Andere *Uitlandſche* Schryvers feilen noch vry meer omtrent deeze *Geertruid*, en haare dochter *Machtild*; dat *Robert de Vries* ter Gemalinne kreeg de dochter, in plaatze van de weduwe van *Floris*, Vorſt der *Friezen:* Wederom, dat *Philips* Koning, enz. ten huwelyk nam *Bertranda*, dochter van *Floris*, Heer der *Friezen:* daar doch, volgens *Mezeray*, en veele andere *Franſche* Schryvers, *Bertranda*, de dochter was van *Simon van Montfort*, en de tweede Gemalinne van *Philips*, na *Machtild.* Vrouwe *Geertruid* heeft by *Robert de Vries* ook eenige kinderen gewonnen. Haar ſterfdag is onzeker, hoewel de *Vlaamſche Meijerus* haaren doodt op 1113 ſtelt. Eenige zeggen dat ze te *Veurne*, in *Vlaanderen*, geſtorven en begraaven is: anderen te *Gent*, en te *Egmond*, by haren eerſten man, begraaven. * *Melis Stoke* noemt haar eene dochter van Hertog *Herman van Saſſen.*

Mezer. 1 deel, pa. 437. Odericus Vitalis lib. 4. & 7. Idem Oderic. Meyerus lib. 3. Rymkr. fol 29.

GEERTRUIDEN-BERG (SAINCT) is eene ſterke Stadt in *Nederlandt*, in het Zuiderdeel van *Hollandt*, aan den *Biesboſch* by de *Brabantſche* grenzen. Het legt op de ſlinker zyde van de *Merwe*, even verre van *Dordrecht*, *Heusden*, en *Breeda*; te weeten, van yder drie mylen. Het is eene zeer oude Stadt, welke dien naam heeft naar, of van *Geertruid*, dochter van *Pipyn*, Groothofmeeſter des Konings van *Vrankryk*, overleden in 't jaar 664. en onder de gecanoniſeerde Heiligen geſtelt. In een zeer oudt handtveſt van Vrouwe *Hilſewyd*, Gravinne van *Steyn*, by *Dordrecht*, gegeeven in de Abdije van *Thoorn*, by *Weerdt*, den 1 Junius 992. vindtmen deze woorden, uit het Latyn vertaalt als volgt: „ Ik hebbe gebragt tot de voorſchre„ ve Kerk al myne allodiale goederen, die de hoog ver„ heven Koning *Swendebolch* in myn landt *Stryen* my „ voortydts gegeeven hadde. Voor eerſt d'eige kerk van „ *Stryen*, die gewydt is ter eere van de Maagdt *Maria*; „ den *Berg* van den *Oever*, daar de heiligſte *Geertruid* „ lichamelyk verkeert, en eene Kapél heeft, gewyd van „ *S. Amandus*; de Hoeve of 't Dorp *Gillezeel*; 't dorp *Baerle*, met den altaar van my gefundeert, ter eere van den „ H. Confeſſoor *Remigius*; 't Slot *Sprundelheim* in 't geheel, „ gelyk het gelegen is op de rivier *Murbaſta*, enz. Deeze *Swendebolch* was Koning van *Auſtraſia*, daar *Hollandt* (toen *Frieslandt*) een gedeelte van maakte, na dat *Vrankryk*, onder de nakomelingen van *Karel den Grooten*, in verſcheide Koningkryken verdeelt was; zie op AUSTRASIA. Hy leefde in 't jaar 900. wierd om zyne Tyrannije verdreven, en in eenen veldtſlag by de *Maas* dootgeſlagen. Zyn broeder *Lodewyk* wierd, volgens *Rhegino*, die in dien tydt leefde, in het ryk gezet. *Boxhorn* ſtelt dien Giftbrief op 899. *Goudthoven* 992. doch vermits hy zelf zegt dat *Swendebolch* in 't jaar 900 geleeft heeft, en toen verdreven en dootgeſlagen wierd, kon *Hilſewyd* niet wel zeggen, op 't jaar 992. dat hy haar zulke goederen gegeeven hadde, of zy moſt boven maaten oudt geworden zyn. In deezen brief ſtaat wel dat *St. Geertruid* in dit geweſt lichamelyk verkeert heeft; maar andere gaan verder, en willen dat het landt omtrent den *Berg* haar vaderlyk erfgoedt zou zyn geweeſt. Over 't woordt *Berg*, en *Berg* des *Oevers*, vallen verſchei de bedenkingen. Of dat 'er een *Berg* gelegen heeft, die naderhandt is weggeſpoelt, en dat die berg aan d'inkomſt van de haven, aan den oever van de *Merwe*, moet gelegen hebben: doch vermits het *Meer* de *Merwe* eerſt lang na de gifte is ontſtaan, word dat verworpen; alhoewel andere

Goudh. in zyne byvoegſ. tot d'O. Kronyk fol. 91. Boxhorn toneel van Holl. pag. 285. B. Neander de antiq. Germ. cap. 4. Putem. de Fluv. Germ. cap. 5.

* Wy brengen hier mede voor 't ooge Vrouwe *Geertruid van Saxen*, met haaren Zoon aan de handt, gelyk ze van de Karmeliter Monnikken te *Haarlem*, onder de Graven van *Hollandt*, naar order des tydts, uitgeſchildert is, en in *Melis Stoke*, hoe weinig hy van haar meldt, haare plaats vindt. De Rymſchryver (zegt de Heer *Alkemade*) roert maar met een woordt aan de regeeringe, of voogdye van Vrouwe *Geertruid*, nu weduwe geworden van den Grave van *Hollandt:* Echter getuigen de meeſte Tydſchryvers, dat zy twee jaaren lang ruſtelyk en wyſſelyk het Landt in vrede heeft geregeert en gehandhaaft, als Voogdeſſe over haare jonge kinderen. Zy was de dochter (vervolgt hy) van den Hertog van *Saxen*, die by zommigen *Heyman*, by anderen *Heyneman*, *Herman*, *Bernard* genoemt wordt; over welke naamen zoo grooten verſchil is, dat die naarſtige onderzoeker *P. Scriverius* getuigt, niet te weeten werwaarts hy zich zal keeren: Ja, zoo zeker en ontwyfelbaar als Zy is, zoo onzeker is haar Vader, 't geen vreemd is. Ook is 't opmerkelyk dat haar Vader in de *Saxenſe Kronyk* genaamt word *Diderik van Weſterlande*, Grave van *Arensberge*, dat geene andere Schryvers toeſtaan. Het Byſchrift onder haare printverbeelding luidt als volgt:

Gheertruyt Floris wyf regeerde Hollant doen
Twee jaar (ſoo blyct) van haar kinder wegen.
Doe nam ſy eenen Man (van herten coen)
Daar 't herte met jonſte was toe gheneghen)
Hobzecht/ den jongſten Soone den Edelen deghen
Des Gzaven van Vlaenderen/ ſoo ik verſta/
Die welcke groote eere heeft vercreghen/
Dooz ſyn Dzomicheyt/ vooz ende na.

dere meenen, dat ſchoon'er geen *Meer* de *Merwe*, echter de rivier de *Merwe*, of *Marbatte*, geweeſt is, gelyk het in dien brief ter dier plaatze gevonden wordt. *M. Z. Boxhornius* wil dat *Berg*, in de *Oude Nederduitſche taal*, wierd genomen voor een *oever* of *haven*, als eene bequaame berging voor de ſchepen; daar van het woordt *bergen*, zoo veel als *bewaaren*, *beſchermen* tegen uitwendig gewelt, noch heden in gebruik is. Maar dit wordt al mede van anderen verworpen; het klinkt ook wat vreemt dat men, als'er geen *berg* geweeſt ware, deeze plaats den naam *berg* van het *bergen* zou gegeeven hebben. Voor deze Stadt *St. Geertruidenberg*, en langs heenen, ſpeelt een groot Meer, dat zynen oorſprong heeft uit het opdringen van den *Maasſtroom* in het jaar 1421. toen een vervaarlyke ſtorm de zee door en over de Dyken joeg, en 72 Dorpen met haare golven bedekte. In dit Meer, de *Merwe* genaamt, loopt ter rechter handt de ſtroom *Donge*, uit de omgelegene velden zeer breedt afzakkende. De Stadt, onaangezien zy op eenen vreemden bodem legt, behoort onder *Hollandt*: immers de *Hollanders* houdenze voor hun eigendom, uit hoofde van 't langduurig bezit, ſchoon de *Brabanders* daar recht van aanſpraake op maaken, als ſtaande aan hunne zyde. Voortydts is'er ook een zwaare twiſt over *Geertruidenberg* tuſſchen *Hollandt* en *Brabant* geweeſt, elk zich het recht daar over aanmatigende. Het quam zoo verre dat de *Staten van Hollandt*, hunne Graven huldigende, hen plegtig deeden zweeren, dat zy deze plaatze aan *Hollandt* zouden behouden. Die van *Brabant*, daar tegen, namen ook hunne Hertogen den Eedt af, dat zy hunnen uiterſten vlyt zouden aanwenden om de *Hollanders* deze Stadt te ontweldigen. Wanneer de *Hollandtſche* Graven, uit het huis *Henegouwen*, zich uit *Hollandt* naar *Henegouwen* begaven, geleidden de *Hollanders* hen tot *St Geertruidenberg* toe: weêr te rugge komende, verwelkomden zy hen daar ook. Het Kaſteel is daar in het jaar 1321 opgerecht. Hertog *Jan van Bravant* had *St. Geertruidenberg* de *Hollanders* afgenomen, even op dien tydt, wanneer hy geſlagen en geheel uit *Zuid-Hollandt* verdreeven was; toen heeft hy deze Stadt ook weêr moeten verlaaten. In 't jaar 1420. onder de oorlogen tuſſchen *Jan van Beijeren* en Vrouwe *Jacoba*, Gravinne, enz. overquam deze Stadt een elendig onheil; *Diederik van Merwede*, Bailjuw van *Zuid-Hollandt*, was van Vrouwe *Jacoba* het Kaſteel van *St. Geertruidenberg* toevertrouwt: hy waarſchouwde en vermaande de Burgers, zich voor de *Dortſchen* te wachten, die den *Beijervorſt* begunſtigden, en eenen aanſlag voor hadden, om de Stadt te overweldigen: gelyk zy ook met een groot leger daar op aanquamen, en de Stadt opeiſchten. De onvoorzichtige inwoonders gaven zich terſtont over: maar *Diederik* behield het Kaſteel, dat hy tegen de beleggers mannelyk beſchermde; ſchoot ook eene meenigte vuurwerken in de Stadt, waar door zy in brandt, en t'eenemaal in d'aſſche raakte; echter wierd hy eindelyk gedwongen het by verdrag over te geeven. In het volgende jaar wierd de Stadt (eerſt zoo jammerlyk door 't vuur vernielt) van het water deerlyk bezogt; zie ZUIDHOLLANDTSCHE WAERD. Onder de regeeringe van *Maximiliaan*, als Voogt over zynen zoon *Philips*, naderhant Koning van *Spanjen*, hebben die van *Rotterdam*, onder Heer *Johan van Naaldtwyk*, in 't jaar 1489. *Geertruidenberg* ingenomen, doch weêr verlaaten: d'oorzaak en breeder berecht vindt men'er van in *d'Oude Hollandtſche Chronyk*. In het jaar 1573. den 28 Auguſtus, heeft Prins *Willem van Oranje* door *Poyet*, eenen *Fransman*, de Stadt by de *Breedaaſche Poort* doen beklimmen, en verovert: daar na wierd de Stadt zeer verſterkt, en met eene goede Bezetting verzeekert, die in 't jaar 1588. oproerig wierd, en verraderlyk handelde: Prins *Maurits* quam'er wel voor om haar te dwingen, maar moſt opbreeken; vermits *Parma* met een ſterk ontzet afquam, dewyl *d'Engelſchen* de Stadt aan hem verkocht hadden. De *Staat* verklaarde den Kapitein en Soldaaten voor ſchelmen, veroordeelden hen ter galge, wierden ook alle, die men gevangen kreeg, opgehangen. Van dien tydt af bleef *Geertruidenberg* tot 1593 toe aan *Spanjen*; wanneer'er Prins *Maurits* den 28 Maart voor quam. Hardnekkig was de tegenſtant der belegerden, die, geholpen door de gelegentheit der plaatze, zich trots weerden: *Mansvelt* quam ook af om de belegerden te ontzetten; maar zag'er geen kans toe, daarom moſt de bezettinge zich by verdrag overgeeven; echter wierden daar buiten geſloten de voorige verraderſche verkopers: zy, die de Stadt in het jaar 1588 verkocht hadden, waren meer dan 650. Hunne naamen, zelfs der voornaamſten, vinden wy niet waardig te herhaalen: zullen alleen maar zeggen, dat *Sir Johnes Inkfield*, *Engelſch* Ridtmeeſter, de grootſte der ſchelmen was. Die, in dienſt van de *Spaanſchen* overgingen, kregen den naam niet van *Soldaaten*, maar van *Kooplui* tot eenen eertitel: de Stadt wierd overgegeeven op den 28 Junius, zynde St. Jans dag. Sedert het bovengedachte inneemen van *Prins Maurits* is de Stadt altyd aan den *Staat* gebleven. De *Staten* lieten eenen Gedenkpenning ter gedachteniſſe ſlaan; op d'eene zyde ſtont *Geertruidenberg*; om den randt ORDIN. PROV. GERM. INFER. DECRET. PUBL. CUDI JUSSER. Dat is; *De Staten der Vereenigde Nederlanden hebben door een raadsbeſluit dezen penning doen ſlaan.* Op de andere zyde, GERTRUDIS BERGAM AB HISP. VINDICANT ORD. CONFOED. DUCE PRINC. NASSAV. IN CONSP. EXERC. HOST. CIↃ. IↃ. XCIII. Dat is; *De Staten der Vereenigde Nederlanden wringen Spanjen, onder 't beleidt van den Vorſt van Naſſauw, Geertruidenberg, in 't gezicht van 't Vyandelyk leger, uit de handen* 1593. Tot de ſterkte dezer Stadt doet veel dat ze met wateren en moeraſſen omringt is. Het gouvernement wierd aan *Frederik Hendrik*, broeder van Grave *Maurits*, gegeeven, die, toen maar 9 jaaren oudt, den kryg in deze belegeringe al begon te volgen. In het leger voor deze plaats wierd zoo goede krygstucht gehouden, dat de boeren zelfs met hunne goederen daar in quamen vluchten, en, als in eene verzekerde vryplaatze, zich verſchuilden. By deze Stadt plag zulk eene menigte Elft gevangen te worden, dat men'er op eenen dag meer dan 18000 in de netten heeft getelt, dat noch niet ophoudt. Die viſch wordt van daar, zoo verſch, als gerookt, enz. naar andere landen en plaatzen verzonden; ook wordt'er veel Zalm en Steur gevangen. 't Is aangetekent het geen, kort voor den aanvang deezer achtiende Eeuwe, een voornaam perſoon van *Geertruidenberg* heeft getuigt, dat op de merkt daar dichte by in een jaar verkocht waren 40000 Zalmen, en dat het getal der Steuren op 8999 beliep. Een dag of twee voor het eindigen van 't jaar, beloofde de Gouverneur aan den geenen, die'er noch eenen ving, om 't getal vol te maaken, eene aanmerkelyke vereeringe: maar wat moeite ook wierd aangewendt, het wou den viſſchers toen niet gelukken. De Prinſſen van *Oranjen* zyn Heeren van *St. Geertruidenberg*: daar ook onderhoorig is het boſch tuſſchen *Ooſterhout* en *Schenloo*; de Dorpen *Ooſterhout*, *Schenloo*, *Veene*, *Drummelen*, de *Meede*, en *Stanheſe*, *Stryen*, *Zevenbergen*. *St. Geertruidenberg* en *Breeda* plagten oudtydts maar eene Heerlykheit te zyn.

Bizot Medail. Hiſtor. pag. 61.
Idem Bizot.
Guicc. Nederl. fol. 229.
Petit Nederl. Republ. pag. 142.
Houve Handv. Kronyk 1 deel, fol. 101.
Brugman pag. 56.

GEERTZEE, of GHEERTZEE, een Dorp in *Vlaanderen*, onder het Ambacht van *Axel*. Voortyds (in de ſchattingen over dat geheel Graafſchap) moſten de vier Ambachten 18 ponden *Vlaams* in elke duizent opbrengen: welke acntien ponden verdeelt over de vier Ambachten (namelyk *Hulſt* en *Hulſterambacht*, *Axel* en *Axel-ambacht*, *Aſſenede* en *Aſſeneder-ambacht*, *Bourchaute* en *Bourchauterambacht*) moſt *Axel* en *Axel-ambacht* 6 pondt en 4 grooten geeven: die dan omgeſlagen wierden over het ſteedtjen *Axel*, en de zeven daar onder hoorende Dorpen; in dien omſlag quam *Geertzee* (een der zeven) te ſtaan op 3 ſchellingen in de 6 ponden 4 grooten over *Axel* en *Axel-ambacht*; of in de 1000 ponden over geheel *Vlaanderen*.

Houve Handv. Kronyk 2 deel, fol. 439.

GEERVLIET, is een zeer klein oudt Steedtjen in het Zuiderdeel van *Hollandt*, op 't eilandt *Voorn*, omtrent anderhalf uur ten Zuidooſten van den *Briel*. Den naam haalen ze af van het draaijen en gieren der Vliet, zoo dat d'eige en eerſte naam GIERVLIET zou zyn: zoo veel als de *Gierende Vliet*. *Geervliet*, zegt *Boxhorn*, is weleer onder de ſteden van *Hollandt* gerekent geweeſt, blykens het glasvenſter, dat noch in de groote kerk van '*s Gravenhage* gezien wordt; daar in de naam en 't wapen van *Geervliet* kan getoont worden. Anderen willen dit Steedtjen geen meer oudtheit geeven, dan ſedert de Provintie van *Hollandt* de landen van *Voorne* onder zich getrokken, en van *Zeelandt* afgeſcheurt heeft. Want het is klaarblykende, dat de Graaflyke tollen van *Zeelandt* voor deezen aan die van *Geervliet*, en *Terſikker-Oordt* geweeſt zyn: maar toen *Hollandt* zich het landt van *Voorn* aanmatigde, is de tol van *Geervliet* ook vernietigt geworden: maar, die van *Terſikker-Oordt* is noch heden de groote en Graaflyke tol van *Zeelandt*, het beſte en voornaamſte der *Zeeuwſche* Domainen. Tot bewys van het oudt en goedt recht der Graaflykheit van *Zeelandt* tot den *Geervlietzen* tol, behoeftmen alleen te hooren het vonnis uitgeſproken in den grooten Raadt van *Mechelen*, den 11 October 1504. onderteekent, de *Longeville*; daar in ſtaat uitdrukkelyk: „ Recht „ doende, verklaaren wy dat de Graaf van *Zeelandt* recht „ heeft om te ontfangen, en in te vorderen, door zyne „ Licentmeeſters, Ontfangers, en Commiſen, zynen tol „ van *Geervliet* en *Terſikker-Oordt* in 't gemeen, zonder iet „ daar van uit te zonderen. 't Vervolg zou te lang zyn hier in te voegen; men vindt het geheel by *Smallegange*. *Goudhoven* noemt de Heerlykheit van *Putten*, en 't ſteedtjen *Geervliet*, een der oudſte Heerlykheden van *Hollandt*, (de *Zeeuwen* zouden *Zeelandt* zeggen) en 't heeft al voor 600 (nu al 700) jaaren byzondere Heeren gehadt, onder hen is geweeſt Heer *Gerard van Putten*, Ridder, onder wiens beleit de Grave van *Hollandt* de ſtadt *Dordrecht*, in het jaar 1049. herwon. Van Heer *Klaas van Putten* word gewaagt in het jaar 1229. Een ander *Klaas van Putten*, uit des voor-gedachten nakomelingen, heeft 1304. met hulpe der *Dordrechtſchen*, de *Brabanders* gewapender handt uit *Zuidhollandt* gedreven; hy had ter Gemalinne Vrouwe *Alida van Stryen*, oudſte dochter van Heer *Willem van Stryen*; zy

De Rary Diction. Geogr. pag 222. Houve Handv. Kronyk 2 deel, fol. 14. Boxhorn toon. van Holl. pag. 82.
Smalleg. Gr. Kr. van Zeel. fol. 165.

Stephan. Oldenz. de vo. Germ. pag. 371.
Grotius Jaarb. fol. 190.
Petit Nederl. Republ. pag. 142.
Guicc. Nederl. fol 229.
Idem Boxhorn pag 291.
Idem Petit ibid.
Voſſius Jaarb. pag 284. 288.
Idem Voſſius pag. 611.
Boxhorn toon pag. 285.
Mont. op Guicc. fol. 229.
O. H Kr. fol 443.
O.H.Kr. fol. 544.
Meteren fol. 91.
O.H.Kr. in 't vervolg fol 239.
Boxhorn toon pag. 286.
Grotius Jaarb. fol 194.
Montan. byv. op Guicc. fol. 230.
Meteren fol. 301. 328.
Boxhorn ibid. pag 285.

ZUIDER ZEE

Harderwyk

GELDERLAND

zy beide ſtichtten de Kerk van *Geervliet*, en begiftigden die met eenen Deeken, en een Collegie van tien Canonikken in het jaar 1307. De muuren van *Geervliet* zyn van ouderdom vergaan. *Goudhoven* zegt verder, dat *Geervliet* in 't jaar 1459. aan de Domainen van *Hollandt* gekomen is: dat het water de *Vliet* veel ouder is dan de plaatzen *Geervliet*, *Heenvliet*, *Biervliet*, die haaren naam van deze *Vliet* voeren, daar zy aan lagen. Dat te *Geervliet* een tol voor meer dan 400 (nu al 500) jaaren, door eenen *Roomſchen* Keizer aan de Heeren van *Putten* is gegeeven. Hy ſtelt de oorzaak dat ze te niet ging hier in; dat het Diep, dat dicht voorby dit Steedtjen plag te loopen, verlandt is. Men heeft'er eene houte brugge over gelegt, om naar *Heenvliet* te konnen gaan; daar doch dit water in het jaar 1550. ruim zoo breedt was als nu de *Merwe*, tuſſchen *Dort* en *Papendrecht*. De Kerk en Predikant van *Geervliet* ſtaan onder 't Claſſis van *Voorn* en *Putten*.

Goudh. in de O. H. Kron. fol. 90. S. van eeuw. at Ill. 1305.

GEERVLIET, (HET KASTEEL VAN) is in oude tyden van een der Heeren van *Putten* en *Stryen* gebouwt. Het is nu de reſidentie van den *Ruaart van Putten*.

eeuw. at. Ill. 1305.

GEERVLIET is hedendaags een gering Steedtje, ter plaatze daar de *Maas* en de *Waal* weleer t'zamenſtroomden, het welk 't inheemſche woordt zeer nadrukkelyk te kennen geeft. (Deeze inſtorting van de *Maas* in de *Waal*, kan men klaar vertoont zien in de Kaarten van den Heere *Alting*, die den titel hebben van *Deſcriptio Friſiæ*, en *Friſiæ hereditariæ inter Scaldim & Kinnemum*; hoewel de naam van *Geervliet* alleen uitgedrukt ſtaat in de Kaart van *Wasda*, nunc *Zelandia*, daar deeze arm van de *Maas*, in een klein watertje verandert, vertoont wordt.) De bequame gelegentheit van deze plaats, tuſſchen twee zeer groote Stroomen en de nabyheit van de *Noordtzee*, ſtaaft ligtelyk het geloove, dat dit weleer een aanzienlyke Stadt is geweeſt. In de *Rymkronyk* en by *Beka* wordt dezelve inzonderheit geroemt wegens den Tol, die de voorbyvarende ſchepen daar moſten betaalen. De eerſte zegt ook, dat de arm van de rivier by *Geervliet* den toenaam gehad heeft van *Widel*; om dat namentlyk de *Helius*, het welk de bynaam is van de Beneden-*Waal*, daar ter plaatze door het t'zamenſtroomen van groote rivieren wyder is. Deze naam van WIDELE ziet men in de Kaart van *Wasda*, nunc *Zelandia*, uitgedrukt in den breeden ſtroom tuſſchen *Flardingen* en *Geervliet*, daar de *Maas*, *Waal*, en *Lek* zich te zamen in uitſtorten. Zie meer hier van op het woordt *Helium*, insgelyks boven de aanteekeningen van den Heere *Alting* op BATAVI.

Alting Not. Germ. Inſer. Part. II. pag. 66.

In Joan. I. & Balduino II.

GEEST, een Dorp, en GEESTERLANDT, eene Grietenije in *Frieslandt*; zie op GAAST en GAASTERLANDT.

GEESTWATER; zoek LISSEPOLDER.

GEESTWATER. Keizer *Otto de I.* heeft in den jaare 948 hier ter plaatze het Koningklyk recht van viſſchery, gelyk hy het noemt, toegeſtaan aan de Kerke van *Utrecht*, te gelyk met eene rente, die gemeenlyk *Cogſchuldt* genaamt wordt. De *Blaffert* van de *Utrechtſche* goederen toont aan dat het een Rivier of Meer is, waar in veele dammen lagen, in de landtſtaale Weeren genaamt, waar van'er VII aan de Kerk gegeeven zyn om te viſſchen in Gettewat/ hedendaags het *Geeſtwater*, met twee vaarten komende aan den weſtkant van het *Kagermeer*, of *Kogermeer*, als het water overgeloopen, of hoog geworden is. Dit wordt in den Latynſchen brief AMUSON genaamt.

Idem Alting. Part. II. pag. 10.

GEFFE, een Dorp in de *Meijery van 's Hertogenboſch*, onder het quartier van *Maaslandt*. Toen geheel *Brabant* in vorige tyden was opgelegt eene ſchattinge van 140000 guldens jaarlyks, ſtont de geheele *Meijery* van den *Boſch* in die ſomme op 19379 guldens en 16 ſtuivers 3 penningen. Het quartier *Maazelandt*, een der vier quartieren van gemelde *Meijerye*, moſt daar in draagen 2294 guldens 13 ſtuivers 9 penningen, welke omgeſlagen over de 16 of 17 Dorpen van dat quartier, moſt *Geffe* voor zich opbrengen 191 guldens 2 ſtuivers; het hoogſte van al de andere Dorpen van dat quartier, behalven *Os* en *Rosmale*.

Houve Handv. Kronyk 2 deel, fol. 367.

GEIN, GEYN, 'T GEYN, is eene zeer oude Plaats in het Nederquartier van 't Sticht *Utrecht:* het heeft voortydts bequame huizen, ſtraaten, en herbergen gehadt; maar die zyn door de *Hollanders* vernielt en verbrandt. Het huis te *Geyn* is eene zeer ſterke Burgt geweeſt, tot verſcheide keeren van groote legers aangetaſt, doch altydt vergeefs: maar in den oorlog van de *Hollanders* tegen de *Stichtſen*, heeft *Arnoudt van Amſtel*, Heer van *Yſſelſtein*, zyn volk by een getrokken, en het huis te *Geyn*, in het jaar 1356. rondtom belegert: toen was, van wegen den Biſſchop van *Arckel*, Gouverneur of Kaſtelein daar binnen *Snoyus*, die, na dat *Yſſelſtein* het Slot omtrent een half uur beſchoten en beſtormt hadde, eenen der zynen uitzondt om hem te vraagen; *of hy niet lang genoeg de Burgt eerlyk verdedigt hadde, en de pligt van een goedt Soldaat betracht?* Eene treffelyke vraag aan zynen vyandt: die niet miſte daar ja op te antwoorden: Daar op gaf *Snoyus* ylings het Kaſteel aan hem over; waar op wy aantekenen, dat deze twee, buiten twyfel, het verdrag al te vooren geſloten hadden.

Cortg. Stichts Kronyk. pag. 94.

Voſſius Jaarb. pag. 413.

GELDER, ook GELRE, eene Stadt of Steedtjen in de *Nederlanden*, in het Ooſterdeel van *Gelderlandt*, gemeenlyk het quartier van *Roermond*, of 't overquartier van *Gelderlandt* genaamt; legt aan het riviertjen de *Niers*, of *Neers*, niet verre van het Hertogdom *Kleef*, en 't Aartsbisdom *Keulen*. *Gelder* is grooter van naam dan van begrip, en de Stadt is binnen den omtrek van haare muuren kleinder dan *Venloo*; doch zeer ſterk. De graften trekken 't water uit het gedachte riviertjen de *Niers*, dat, daar de *Wye* inſlokkende, zynen loop door de Heerlykheit en 't Slot *Niers* neemt, voorts door *Goch* en 't *niewe Klooſter* heen, valt het eindelyk by *Gennep* in de *Maas*. Het is een overoudt Kaſteel geweeſt, en de reſidentie van de Heeren van *Pont*, Voogden van *Gelder*; dat voortydts buiten, maar nu binnen de muuren van de Stadt ſtaat, op eenen hollen gebroken grondt: zoo dat men'er niet wel by komen, noch geſchut voor planten kan; dat'er ook niet anders aangebragt kan worden dan over horden en planken. In het jaar 1626. hebben die van *Gelder* de watering doen graaven, de *Mariën-grift* genaamt, met meer onkoſten dan nut: geleidt van daar af, langs het *Oude Klooſter ter Kamp*, tot aan *Rhynberk*; en vervolgens, aan de overzyde door 't *veen*, tot aan *Venloo*, doorgaans aan den kant met ſteenwerk bezet. Vermits'er eene menigte van ſtroodakken in de Stadt plagten te zyn, is ze al dikmaals brandt onderworpen geweeſt. In het jaar 1530. raakte *Gelder* meeſt geheel en al in de aſſche. In het begin van de *Nederlandtſche* beroerten raakte *Gelder* aan der *Staten* kant: maar na dat *Leiceſter* den Schotsman *Paiton* daar in tot Gouverneur aangeſtelt hadde, en dat die zich aan den *Staat* zocht te wreeken over eenen kinnebakſlag, hem van den Overſten *Schenk* gegeeven; heeft hy *Gelder* ſchelmachtig aan *Parma* verkocht en overgegeeven voor 30000 kroonen, behoudende noch daar boven voor zich al de paerden, en den onwaardeerlyken huiscieraat van *Schenk:* ſedert dien tydt is *Gelder* een roofneſt der *Spaanſchen* op den *Staatſchen* bodem geweeſt, tot op het Vredejaar 1648 toe. Den 22 December 1701. is deeze ganſch ſterke Veſting, na een langdurig inſluiten, belegeren, en bombardeeren, door het Krygsvolk van den Koning van *Pruiſſen* verovert, die'er ook, by 't ſluiten van den Vrede, 't bezit van behouden heeft; gelyk dan deze Koning zich den tytel van Hertog van *Gelder* heeft begonnen aan te matigen, en daar van ook bewys in zyn wapen gebragt; waar in echter andere Mogendheden niet heel ligt, naar men vermoedt, zullen bewilligen. In de maandt October 1702. had de *Staatſche* Generaal *Koehoorn*, door vervaarlyk ſchieten en bombardeeren, *Roermond* tot overgave gedwongen, en dus is *Spanjen* ook het geheele *Roermondſche quartier* van *Gelderlandt* quyt geraakt. Van des naams oorſprong, zie op GELDERLANDT. De Dorpen onder *Gelder* behoorende, zyn *Aldekerk* en *Nijekerk* met de buurſchappen, *Wetten*, *Kevelaar*, *Kapelle*, *Viert*, met de Heerlykheit van *Pont*, het ſtamhuis van die zeer hoogadelyke Heeren. *Pontanus* noemt het geen *Kevelaar*, maar *St. Thomas* en *Kappelen*; echter maar een getal uitmakende.

De Paey Dict. on. Geogr. pag. 223.

Pontan. Gelderſ. geſchied. I deel, fol. 61. Petit Nederl. Republ. pag. 49.

Houve I deel, fol. 81. Pontan. Gelderſ. geſchied. I deel, fol. 61.

GELDERLANDT, een der zeven Vrye Vereenigde *Nederlandtſche* Provintiën, en in rang d'eerſte, gelyk het in de vergaderinge der algemeene *Staten* ook altydt de eerſte ſtem heeft. Het is al voor een der vrye Vereenigde Provintiën erkent als het *Roermondſche* quartier, nevens de ſtadt *Gelder* (eerſt in de jaaren 1702. en 1703. verovert) noch aan *Spanjen* onderhoorig waren; zie op GELDER. Het is eerſt door Voogden, daar na door Graven, in 't laatſt door Hertogen geregeert. Des naams oorſprong zou uit een verdichtzel, of uit giſſingen, deze zyn. In 't jaar 878 zou'er in 't *Keulſch* landt, by de Heerlykheit van *Pont*, een vervaarlyk Dier zyn geweeſt, dat menſchen en beeſten verſlondt: dit dier zou een geluidt geſlagen hebben als van *Gelre*, *Gelre*, *Gelre*, en, by nacht, brandende oogen als vuurvlammen hebben gehadt, en zoo verwoedt zyn geweeſt, dat meeſt alle inwoonders daar om heene van daar, wegens dat alvernielende Monſter, weeken. De Heer van *Pont* had twee zoonen, dappere Jongelingen, *Wichard* en *Lupold:* Beide gingen zy wel gewapent by nacht uit, om het ſchrikdier te bevechten: zouden het by 't licht dat het uit zyne oogen ſchoot gevonden, beſtreeden, en verſlagen hebben: het daarom heen woonende volk, boven maten verblydt over deze zege, begaven zich onder deze twee broeders, *Wichard* en *Lupold*, en namenze aan voor hunne Prinſſen; zouden eene Stadt ter plaatze, daar 't monſter om 't leven gebragt was, gebouwt, en die, naar het Schrikdiers gekryſch, *Gelre* geheten hebben. Andere *Roomſch-Catholyke* Schryvers verhaalen wel 't zelfde, doch noemen het een mirakel, en ſchryven het toe aan *Muinwerk*, Biſſchop van *Paderborn*, neef van *Wichman van Gelder*, uit zyne dochter *Adelheid:* maar 't een zal zoo wel de waarheit tot een grondt hebben als 't ander. Eenige haalen 't van *Gerlachs landt*, die Voogdt van *Gelder* is geweeſt. Anderen van 't Beekje *Gaal*, dat in de *Niers* valt, en 't geheele daar omtrent leggende landt zou overſtroomt hebben, en daarom door gedachte Heeren

Idem Pontan. ibid.

O.H.Kr. fol. 73.

Chriſt. Bouver. in antiq. Fuld. Grotius, Reyd. &c.

Wichard en *Lupold* bedykt, ook daar by eene Stadt gebouwt zyn, die zy den naam van GAEL-DEUR gaven, dat eindelyk *Gelder* geworden is. Noch zyn'er die meenen dat *Gelder* het *Gelduba* der *Romeinen* is: dat anderen voor *Gelb*, een gering vlek ontrent *Lunen*, twee mylen boven *Ordingen*, houden. Anderen weêr houden voor 't zekerſte, dat *Gelderlandt* dien naam van de aldaar gewoont hebbende *Celten*, of *Kelten*, zou gekregen hebben, en dus zou *Gelderlandt* eene verbaſteringe zyn van *Celterlandt:* de reden van dit gevoelen, zie by *Pontanus*, enz. *Gelderlandt* met *Zutphen*, in zyn geheel genomen, is byna de uitterſte ſtreek van *Nederlandt*, naar het Noorden: ten Ooſten grenſt het aan *Kleef*, *Overyſſel*, en *Weſtfaalen*; ten Weſten aan het Sticht *Utrecht* en *Hollandt*; ten Zuiden aan *Brabandt*; ten Noorden aan den inham der *Zuiderzee*. Anders wordt *Gelderlandt* beſchreven te leggen in 't Ooſterdeel van *Nederlandt*, tuſſchen de *Zuiderzee*, den *Yſſel*, en 't Hertogdom *Kleef*, het Aartsbisdom *Keulen*, de Hertogdommen *Gulik* en *Brabant*, het Graafſchap *Hollandt*, en 't Sticht *Utrecht*. Wat de lengte van *Gelderlandt* betreft, die is ten hoogſten 26 mylen, gerekent van het dorp *Ooſterwolde*, omtrent *Elburg*, tot aan 't vlek *Echt*, in het Droſtampt van *Roermonde*, zynde de verſte paal naar 't Zuiden: de breette is ongelyk, eng en wydt, doch op het wydſte ruim 10 mylen, tuſſchen *Gorkum* en 't begin van de *Betuw*, daar de *Rhyn* by het Tolhuis twee armen maakt, en de *Waal* aan de ſlinker zyde laat. Het geheele landt is doorgaans meer vlak, dan bergachtig, echter op verre na zoo laag en waterig niet als *Hollandt*. De Velden zyn mildt genoeg in 't voortbrengen van vruchten: koeijen, en ſchapen zyn'er in menigte. Een Os, voortydts uit de weiden aldaar naar *Antwerpen* gezonden, heeft 3200 ponden gewogen. In de *Veluwſche* zantduinen zyn overvloedig veele konynen; in de boſſchen haazen, herten, daſſen, wilde zwynen, enz. Boomgaarden zyn'er in menigte, zoo dat men *Gelderlandt*, en voornamelyk de *Betuwe*, d'appelſchuur van *Hollandt* en *Frieslandt* plag te noemen; het ontbreekt'er ook aan geen rivierviſch. Omtrent *Julius Cæſars* tydt, en daar na, bewoonden de *Batavi*, of *Batanwers*, *Gelderlandt*; daar na zyn'er de *Franken* in gevallen, vervolgens de *Wilten*, de *Saſſen*, de *Friezen*, door *Karel de Groote* getemt, of verdreven; eindelyk de *Noormannen*, die'er al eenigen tydt bleven, en'er vry ſlecht huis hielden. In dit Hertogdom leggen vier Graafſchappen, namelyk *Buuren*, *Kulemburg*, *'s Heerenberg*, en *Bronkhorſt*; zie YDER OP ZYNEN NAAM. Geheel *Gelderlandt* wordt in vier quartieren verdeelt, en naar de vier Hooftſteden genoemt; het *Niewmeegſche*, het *Roermondſche*, het *Zutphenſche*, en het *Arnhemſche*. Men heeft 'er dit ſpreekwoordt van; *Niewmeegen* het oudtſte, *Roermond* het grootſte, *Zutphen* het rykſte, *Arnhem* het luſtigſte; zie YDER QUARTIER OP ZYNEN NAAM. D' Aartsbiſſchop van *Keulen* plag de geeſtelyke Jurisdictie over *Niewmeegen* te hebben; de Biſſchop van *Utrecht* in de *Niewmeegſche* quartieren, en in die van *Arnhem*; de Biſſchop van *Luik* in het quartier van *Roermonde*, en de Biſſchop van *Munſter* in het Graafſchap *Zutphen*. De zeer ryke Abdy van *Marienwaerdt* heeft ook in *Gelderlandt* geſtaan; maar is verwoeſt, en de goederen zyn aan byzondere perſoonen verkocht. Yder quartier heeft zyne onderhoorige Steden, Dorpen, en Landen. De regeeringswyze vindtmen by *J. J. Pontaan*, en anderen; waar van de korte inhoudt is: Dat de *Staats*regeeringe vertoont wordt by de Ridderſchap en Steden, in qualiteit van *Souveraine Staaten:* de Ridderſchap beſtaat in Bannerheeren, en Edelen: het geheele Landtſchap wordt door den Stadthouder beſchreven, nevens den Cancelier, en Raaden: gedurende de landtdagen worden de gemeene zaaken meeſt behandelt door Gedeputeerden: die der Steden mogen niet beſluiten zonder ruggeſpraak met hunne principaalen, elk in zyn quartier: yder Stadt mag wel veele hoofden en monden op de landtdagen hebben, doch die alle maaken maar eene ſtemme voor hunne Stadt: de gemeene zaaken, door hen beſloten, worden dan in yder quartier gebragt; daar niet de Hooftſtadt, of Hooftſteden voor aan zitten, maar d'eerſte onder de Amptlieden: te weeten, in het gebiedt van *Niewmeegen*, de Burggrave; in de quartieren van *Zutphen*, en *Arnhem*, de Landtdroſten: daar nu de Jonkers zegt *Pontaan*, hunne eige meeſters zynde, hunnen wil onder den hoedt draagen, en met al haaren raadt op een klein paerdtjen ryden. Het ryk van *Niewmeegen*, als 't eerſte quartier, heeft altydt d' eerſte ſtemme op de landtdagen gehadt: de tweede het *Roermondſche:* de derde het *Zutphenſche:* de vierde het *Arnhemſche*. De landtdagen zyn eerſt ten tyde van Hertog *Arnald van Egmond* opgekomen, omtrent het jaar 1440. wanneer de Bannerheeren, Ridders, en Steden het vorige gezag der Vorſten zeer beſnoeit hebben, en hen de beeten beginnen voor te ſnyden. Ook hebben noch naderhandt de quartieren *Niewmeegen*, *Zutphen*, en *Arnhem* een onderling verdrag opgerecht, van deezen inhoudt:

„ Indien iemant der onderdaanen door den Vorſt boven
„ recht bezwaart, of beledigt wordt, zoo mogen de ver-
„ ongelykte perſoonen zich aan de Stadt, daar hy onder
„ hoort, beklaagen; die dan gehouden zou zyn de klag-
„ te tegen den Vorſt te vervolgen: zoo hy binnen twee
„ maanden van zynen overlaſt niet afliet, zou men alle
„ de Vorſtelyke inkomſten in dat quartier in beſlag nee-
„ men, en inhouden, tot dat de geleede ſchade vergoedt
„ ware. Indien de Vorſt zulks binnen de naaſte maandt
„ niet deede, zou die Stadt hier van de naaſte Steeden ver-
„ wittigen, deze weêr de andere, daarmen zyne Heer-
„ lykheden en inkomſten desgelyks beſlaan zoude. Daar door verloren de Hertogen den beſten ſlip van hunnen rok, en konden maar alleen met eenen vleugel vliegen. De *Franſche* Koningen, vermoeit door de wapenen der *Noormannen*, en inlandtſchen twiſt, hebben de landen, die tot dien tydt toe door hunne Stadthouders, op de wyze van een ryk, beſtiert wierden, beginnen van malkanderen te ſcheuren, en die als Leenen uit te deelen, het zy aan groote Heeren, of aan hunne Gunſtelingen. Dus is *Gelderlandt*, toen noch binnen eene enge bepalinge, tuſſchen de *Niers* en de *Maas*, door de weldadigheit van *Ludovicus*, Koning van *Auſtraſia*, omtrent het jaar 879. geworden het Erfgoedt van de Heeren van *Pont*, *Lupold*, en *Wichard*, zoonen van *Otto:* die nevens hunne Nazaaten, tot het jaar 1061. in *Gelderlandt* als Voogden geregeert hebben: maar na dat *Otto van Naſſau* de eenige dochter van *Wichart den III. Adelheid* genaamt, ter Gemalinne genomen hadde, raakte de naam van *Pont* te niet, en hy maakte de Heerlykheit van *Gelderlandt* eigen aan het huis van *Naſſauw*; na dat hy te vooren, met zyne eerſte Vrouwe *Sophia*, het Graafſchap *Zutfen* behuwelykt hadde. (De meeſte Schryvers ſtellen *Adelheid van Gelder* de eerſte Gemalinne van *Otto.*) Hy werkte ook zoo veel uit by Keizer *Hendrik den IV.* dat de Voogdy tot een Graafſchap verheven wierd; ook daar by (door *Godevaart van Bouilſon*, Vorſt van *Lotharingen*) met de *Veluwe* daar by te voegen, vergroot: ter oorzaake dat hy, ten oorloge naar het *H. Landt* gaande, geldt van nooden hadde, dat hem Grave *Otto*, voor de beleeninge, verſchafte. Onder zyne Nazaaten bequam Grave *Otto de III.* in 't jaar 1249. de Keizerlyke Stadt *Niewmeegen*, het edelſte deel van geheel *Gelderlandt*, van Koning *Willem*, Grave van *Hollandt*, enz. in pandtſchap; en dus wierd het *Oude Gelderlandt* vergroot, met het vierde en wel het beſte vierde deel. Waar na Grave *Rainald de II.* in het jaar 1339. van Keizer *Ludovicus* verworf, dat het Graaflyk *Gelderlandt* in een Hertogdom verandert, en tot een Vorſtendom verheven wierd. Wy zullen de lyſt der *Voogden*, der *Graven*, en der *Hertogen* van *Gelderlandt*, met de jaaren hunner aankomſte aan de regeeringe, nevens hun overlyden, alhier ter neder ſtellen, met zoo veel zeekerheit als in de Hiſtoriën daar van gevonden wordt.

Tacitus lib. 4. Hiſtor.
Pontan. 1 deel, fol. 22.
Idem Pontan. ibid. fol. 22.
Idem fol. 3.
De Laey Diction. Geogr. pag. 223.
Idem Pontan. ibid.
Idem. Pontan. fol. 6.
Petit Nederl. Republ. pag. 35.
Munſter. Coſmog. lib. 3.
Houve Handv. Kronyk 1 deel, fol. 10.
Pontan. Gelderſ. geſchied. 1 deel, fol. 25. 26.
Idem ibid. fol. 26.

Voogden *van* Gelder

1. *Wichard de I.*	879	910.
2. *Gerlach*	910	937.
3. *Godefroy*, of (a) *Godevaert*	937	958.
4. *Wichard de II.*	958	973.
5. *Mengers* (b)	973	1011.
6. *Wiking* (c)	1011	1035.
7. *Wichard de III.*	1035	1061.

(a) Anders *Gothfried*, of *Gothofredus.*
(b) *Megingor*, of *Megegard*, *Megengers*, ook *Magengors.*
(c) *Windechin*, of *Vilting.*

Pontan. Gelderſ. geſchied.

Gerlach, was de zoon van *Wichard: Godefroy* van *Gerlach: Wichard* de zoon van *Godefroy: Mengers* de zoon van *Wichard den II. Wiking* was wel de navolger, maar niet de zoon van *Mengers*, doch van *Mengers* broeder, *Begrin* genaamt: *Wichard de III.* liet geene mannelyke Erven na, maar wel eene dochter *Adelheid*, getrouwt aan *Otto van Naſſauw*; die door Keizer *Henrik den IV.* tot Grave van *Gelderlandt* verheven wierd.

Pontan. Slicht. Haſſelt. Franc. Irenicus in Chr. Flandr.

Graven van *Gelder* en *Zutphen.*

1. *Otto van Naſſauw*, Voogd 1061. Graaf by andere	1079	1107 1105.
2. *Gerard van Naſſauw*	1107	1131.
3. *Hendrik van Naſſauw*	1131	1162.
4. *Gerard van Naſſauw de II.*	1162	1181.
5. *Otto van Naſſauw II.*	1281	1202.
6. *Gerard van Naſſauw III.*	1202	1229.
7. *Otto van Naſſauw III.*	1229	1271.
8. *Reynald van Naſſauw*	1271	1326.
9. *Reynald van Naſſauw II.*	1326	1339.

Deze *Reynald van Naſſauw*, of *Reynoud de II.* is de laatſte Grave van *Gelder*, tot op 't jaar 1339. geweeſt, toen geworden eerſte Hertog van *Gelder*, te gelyk (als ook zyne Voorzaten de vorige Graven van *Gelder* geweeſt waren) Grave van *Zutphen.* Zoo dat nu beginnen.

Pontan. Slicht. Haſſelt.

Hertogen van *Gelder*, *Graven* van *Zutphen.*

1. *Reynald van Naſſauw de II.* Grave tot 1339 en Hertog	1339	1343.
2. *Reynald van Naſſauw III.*	1343	1361.

Toen hy van zynen broeder *Eduard van Naſſauw* gevangen genomen wierd; die zelf de regeeringe aannam

3. *Eduard*

3. *Eduard van Naſſauw* - - - 1361 - 1371.
De gevange *Reynald van Naſſauw de III.* na de doot van zynen broeder *Eduard* uit de gevangkeniſſe gekomen, raakte weêr aan 't bewindt; doch overleedt na drie maanden; dus
Reynald van Naſſauw wederom - - - 1371 - 1371.
4. *Willem de I. van Gulik* - - - 1371 - 1402.
5. *Reynald de IIII. van Gulik* - - 1402 - 1443.
6. *Arnold de I. van Egmond* - - - 1443 - 1473.
7. *Adolph van Egmond* - - - - 1473 - 1477.
Deze *Adolph van Egmond* was de zoon van *Arnold den I. van Egmond*, die zynen Vader godlooslyk in de gevangkeniſſe wierp, om zelf te regeeren: maar wierd door den ſtrydtbaren Hertog *Karel van Burgundiën* verloſt, en de zoon uit de regeeringe gezet: dus
Arnold van 't jaar - - - - 1423 tot 1461.
Adolph onwettig - - - - 1465 1471.
Arnold weêr herſtelt - - - 1471 1473.
Adolph nu wettig - - - - 1473 1477.
8. *Karel van Gelder*, of *Egmond* - - 1477 1538.
Deze *Karel van Gelder*, zoon van *Adolf*, heeft zwaare oorlogen moeten voeren tegen Keizer *Karel den V.* en voorheen met *Philips van Ooſtenryk*, Keizer *Karels* Vader, die Hertogen van *Gelder* wilden zyn.
9. *Willem de II. van Kleef*, doch moſt afſtant doen aan Keizer *Karel den V.* - 1538 - 1543.
10. *Karel de II.* (Keizer de V.) - - 1543 - 1556.
11. *Philips van Spanjen* - - - 1556 - 1581.
In het jaar 1581. raakte *Philips* door zyne geweltdadige bedryven, tyrannijen, 't verbreeken van 's Landts privilegiën en gerechtigheden, enz. waar door het quam tot eene afzweeringe van *hem* en zyn gezagh, de *Vereenigde Nederlanden* quyt. 't Zedert is *Gelderlandt*, behalven 't *Roermondſche* quartier, als gezegt is, eene vrye Provintie gebleven; en, wegens den Hertoglyken Tytel, de eerſte in rang onder de VII Provintiën geſtelt. De bedryven der Voogden, Graven, en Hertogen, worden van yder op zynen naam verhandelt. De *Gelderſchen* hebben al van oudts den naam gehad van meeſters in 't beryden van paerden, en de beſte ruiters te zyn, ook zeer kloek in 't verrichten van oorlogsdaaden. Het oude wapen van *Gelderlandt* plag drie *Miſpelbloemen* te zyn; maar het is in eenen *Naſſauwſchen Leeuw* verandert. Dit Hertogdom heeft veel moeten lyden, zoo van nabuuren als vyanden; maar, daar tegen, is het hun weêr niet veel ſchuldig gebleven, en heeft hen van zyne krygshaftigheit, in ouder en jonger tyden, doorluchtige blyken gegeeven: echter is'er nu en dan al wat afgeſcheurt, ook door verkoopingen, verpandingen, huwelyksgiften aan dochters, enz. vry wat vermindert, of verzwakt: Dus miſt *Gelderlandt* in en omtrent *Kleefslandt*, *Gulikkerlandt*, het *Landt van Hensbergen*, *Brabandt*, *Hollandt*, *Utrecht*, enz. de volgende plaatzen en landen; *Goch*, *Kalker*, *Santen*, *Burik*, *Dinxlaken*, geheel *Dyſſel*, *Sevenaer* met het landt van de *Lymers*, *Emmerik*, *Rees*, *Kranenburg*, *Gennep*, *Hueſſen*, het Droſtampt *Etten*, *'s Gravenweerdt*, *Haexe*, *Born*, *'t Ryxwoud van Niewmeegen*, *Zittert*, *Waſſenberg*, *Randerayd*, *Lynich*, *Suſteren*, *Millem*, *Gangelt*, *Vucht*, *Ravenſtein*, *Weerdt*, de Stadt *Graaf*, met de Heerlykheit van *Kuik* aan den *Maaskant*, *Heusden*, *Buren*, 't landt met de ſtadt van *Mechelen*, het Erfgoedt van *Sophia van Berthout*, geweeſt Vorſtinne van *Gelder*, *Wyk te Duurſtede*, welke plaatzen, nevens eenige *Weerden*, Zweer van *Abkoude* allereerſt in 't jaar 1341. van Hertog *Reynald van Gelder*, tot een *Zutphens-leen*, ontfing; *Eemlandt*, omtrent *Amersfoort*, *Vollenhoe*, in *Overyſſel*, *Gorinchem*, en 't landt van *Arckel*, *Leerdam*, en *Goylandt*.

In het jaar 1672. wierd geheel *Gelderlandt*, van de *Franſchen*, als aan den eerſten aanſtoot gelegen, na dat het *Franſch* leger over den *Rhyn* was gekomen, bemagtigt, en omtrent 17 of 18 maanden lang overheert, wanneer de Veroveraar gedwongen was het weder, nevens de Provintiën van *Utrecht* en *Overyſſel*, te verlaaten; nadat hy geene kleine blyken aan d' inwoonderen had gegeeven van drukkenden overlaſt, zwaare kneevelingen, en verwoeſtingen, welke laatſte echter voornamelyk het platte landt heeft moeten draagen; naardien geene Steden, by zyne komſte, zwaare en lange beleegeringen hebben uitgeſtaan, en zy meeſt alle, by zyn vertrek, zich door groote geldtſommen hebben vrygekocht van brandt en plonderinge; zoo dat de Steden in 't gemeen, door die overſtroominge der *Franſchen*, wel vry wat verarmt, doch echter niet te vuur en zwaert vernielt, en omgekeert zyn; waar na dit Landtſchap binnen korten tydt weêr zynen voorigen luiſter en welvaart kreeg, en, na 't vertrek der Vyanden, zich mede onder de Stadthouderlyke regeeringe des Prinſen van *Oranje*, *Willem den III.* naderhandt ook Koning van *Engelandt*, begaf, waar onder het in bloei, tot d'affyvigheit des Koningklyken Stadthouders, gebleven is. Wat zwaare orkaanen van verwatringen, tweeſpalt, en onluſten na dien tydt, in meeſt alle de Steden van *Gelderlandt*, onder de Regeeringe en Inwoonderen, zyn ontſtaan, en wat treurige gevolgen daar uit geſproten, verdient beter in een eeuwig ſtilzwygen begraaven, dan, voor de Nakomelingſchap, van ſtuk tot ſtuk in de geſchiedeniſſen geboekt te worden; dieshalven zullen wy'er hier niet verder van gewaagen; en hebben liever, tot voldoeninge der niewsgierigen, hier in eene korte rolle nader te vertoonen de verdeelinge van yder Quartier, met zyne onderhoorige Steden, Droſtampten, Heerlykheden, Vlekken, en Dorpen, zoo als zy ons in de netſte Beſchryvingen voorkomen. Gelyk wy nu boven gemeldt hebben dat *Gelderlandt* en *Zutphen*, tot eenen vryen Staat gemaakt, in vier deelen, of veeleer Heerſchappyen gedeelt wordt, daar genoemt; zoo wordt elk vierde deel weder geſchift in Stedelyke en Dorpelyke Stichten, en in erfelyke Droſtampten. De vierdendeelſche Heerſchappye *Niewmeegen* begrypt drie Steden, *Niewmeegen*, *Thiel*, en *Bommel*. Hier by wierden eertydts getelt de Steden *Grave*, *Leerdam*, en *Buuren*, daar van geſcheurt door den Prins van *Egmond:* ook had het dorp *Gent*, in d' *Over-Betuwe*, aan *Hendrik van Gent*, in den jaare 1506. door Prins *Karel* ter beſcherminge gegeeven, een ſtem onder de Steden behouden. De Droſtampten der Steden en Dorpen zyn voornamelyk deze: Het ryk van *Niewmeegen*; *d' Over-* en *Neder-Betuw*; 't Eilandt van *Thiel*; 't Eilandt van *Bommel*; 't Droſtampt tuſſchen de *Maas* en *Waal*; 't Droſtampt van *Beeſt* en *Renoy*; in welke Droſtampten veele Ridder-hoffſteden, en veele erfelyke Droſtampten van Dorpen zyn, als; *Perzingen*, *Ubbergen*, *Groesbeek*, *Doddendaal*, *Batenborg*, *Horſſum*, *Luer*, *Oyen*, *Dieden*, *Balgoy*, *Gent*, *Hemert*, *Millingen*, *Pamerden*, *Meynerswyk*, *Roſſum*, *Izeldooren*, *Loenen*, *Linden*, *Oudeweert*, *Mars*, *Wolfsweert*, *Juddermitte*, *Dalem*, *Puderoyen*, *Neder-Hemert*, *Amerzoyen*, en *Hedel*.

De tweede vierdendeelſche Heerſchappye is die van *Roermond*, of *Ruremond*, wiens hooftſtadt is *Roermond:* de kleine Steden zyn *Gebre*, *Venlo*, *Stralen*, *Wachtendonk*, *Montfort* en *Erkelens*. De Droſtampten over Steden en Dorpen zyn acht, onder welke eenige ſtedelyke zyn, *Keſſel*, *Gebre*, *Montfort*, *Kriekenbeek*, *Stralen*, *Wachtendonk*, *Erkelens*, en *Middellaar*. De kleinder en erfelyke zyn *Vierzen*, *Horſt*, *Lenth*, *Wel*, *Afferden*, *Blienbeek*, *Walbeek*, *Aarſſen*, *Griebenforſt*, *Blitterswyk*, *Mirlo*, *Elimpt*, *Steffensweert*, *Hillenrade*, *Swalmen*, *Aſſel*, en *Giſteren*.

De derde vierdendeelſche Heerſchappye is de *Zutphenſche*. De voorzittende Stadt is *Zutphen*. De kleine bemuurde Steden, die in de Vergaderinge ſtemmen, zyn *Doesburg*, *Doetekum*, *Lochem*, en *Grol*. Het Stedenrecht en gebiedt word in vier Droſtampten, en ook zoo veel Baronijen onderſcheiden. De eerſte vier Voogdyen beſtaan uit het Droſtampt, en 't Scholtenampt van *Zutphen*, het Rechterampt van *Doesburg*, en het Droſtampt van *Breevoort*. De Baronijen zyn *Bergen* (dat ook met des Graven eernaam verheerlykt wordt, en daar onder het Steedjen *'s Heerenberg* getelt) *Bronkhorſt*, *Baar*, en *Wiſch*.

De vierde vierdendeelſche Heerſchappye is *d' Arnhemſche*, hebbende tot haare Hooftſtadt *Arnhem*. De kleine ſtemmende Steden zyn *Harderwyk*, *Elburg*, *Wageningen*, en *Hattum*. De groote Droſtampten zyn twee, de *Veluwe*, en *Veluwenzoom*. De kleine, van 't zelfde getal, zyn *Oldenbroek* en *Nijenbroek*. Men telt'er ook twee erfelyke Richterampten van Dorpen met halsrecht, welke zyn *Dorenweert*, en *Roozendaal:* de Rechtsbanken zyn ook zoo veel, en de plaatzen *Scherpenzeel* en *Hoevelaken*.

De Landtſtreek van *Gelderlandt* heeft ten meeſten deele eene heldere en gezonde lucht; en, daar beneven, een vruchtbaare grondt, heel bequaam tot den bouw van allerhande Zaadt en Vruchten, ook is ze met grasryke weiden overvloedig verzien. Doch deze zegenryke vettigheit is met eene magere ſtoffe op zommige plaatzen vermengt; want de meeſte *Veluwe* is een dor zant, met Heide, Boſſchen, en helmachtige Heuvels bezet, vertoonende meer Wilderniſſen, dan Akkervelden: ook vindtmen hier en daar meer Veen, dan Zaaigrondt. De kant, die gemeenlyk *Veluwezoom* genoemt, en van den *Yſſel* en *Rhyn* beſpoelt wordt, is grasryk, zeer geſchikt tot Veedrift, en de *Hollandtſche* weiden niet zeer ongelyk. *Zutphen* heeft mede een vette grondt, en is op veele plaatzen laag en moerachtig. Men zie verder van elk gedeelte van *Gelderlandt*, nevens zyne bovengemelde Steden, op elks byzonderen naam.

GELDERLANDT, GELRIA. De naam van GELDER, eerſt eigen aan de Stadt, daar na aan het Droſtampt, het welk noch groot, noch aanzienlyk was, heeft zich uitgebreidt over ver uitgeſtrekte Landtſchappen, die de eerſte Stadtvoogden, en hunne Navolgers, in verſcheide tyden, en onder verſcheide voorwendzelen, nu en dan aan zich getrokken hebben. Indien *Furmerius*, die men dikwyls op leugen heeft bevonden, de waarheit verhaalde, dat het riviertje, het welk ter rechter zyde van de Stadt *Gelder* loopt, den naam heeft van GAL of GEL, zou ieder een ligtelyk toeſtemmen dat de benaming haren oorſprong had van dit ſtroomtje. Immers dit blykt, dat dit Vorſtendom zoo wel als zyn naam van geringe beginſſelen voortgekomen is. D' alleroudtſte verhaalen, die *Alting Not. Germ. Inſer. Part. II. fol. 68.*

die men klaar kan zien dat met verdichtzelen zyn vermengt, worden by geen Schryver gevonden, daar men ſtaat op kan maaken. Want noch de Schryver van de Dagregiſters, noch de ander zonder naam, noch de Kronykſchryvers die jonger zyn, en veele eeuwen laater als de voorgevalle zaaken, konnen in dezen voor geen onwraakbare getuigen aangenomen worden, voornamentlyk als de tydtgenooten, en die naaſt aan die tyden geleeft hebben, daar van zwygen. Men vindt geen eerder gewag van *Gelder* (GELRIA) dat men voor vaſt en zeeker mag houden, dan in het *Roomſch* Martelaarsboek op het jaar 1001. in het leven van *St. Adelheidis:* daar *Megengoſus*, Vorſt van *Gelder*, (GELRA) van zynen eenigen zoon berooft, geprezen wordt wegens zyne ingetogendheit en heiligheit des levens. Deze nu heeft tot opvolger gehadt *Wikindus*, onzeker of de zelve zyne naaſte erfgenaam, of hem vreemdt is geweeſt; immers Vader van *Willem*, Biſſchop van *Utrecht*, en van *Wichard*, aan wien hy de onderhoorige Landen van *Gelder* nagelaaten heeft; gelyk deze aan zynen Schoonzoon *Otto van Naſſauw*, die in zekeren Giftbrief (welken *Jan Izaäk Pontanus*, een deftig en geloofwaardig man, getuigt gezien te hebben) in het jaar 1064. met den name van Graaf van GELDER vereert wordt. En het is niet te verwonderen dat hy zich Graaf heeft genaamt, die dezen rang van Hoogheit nu al van zyne Voorouderen af bezat. Echter is *Gelder* (GELRIA) zelf met dezen eertytel eerſt vereert in den jaare 1079. op den Ryksdag te *Frankfort*, van Keizer *Hendrik den IV.* en zulks ter gunſte en bede van *Otto* zelf, die voor zyne tweede vrouwe getrouwt hadde de dochter des Graven van *Zutphen*, waar door hy dat Graaffchap met *Gelder* vereenigt, en aan zyne nakomelingen, zonder kinderen van die vrouwe, nagelaaten heeft. *Heda* geeft ons op een lyſt van de Vaſallen, of Leenmannen van *Utrecht*, die, naar het getuigenis van *Buchelius*, vry oudt is, waar in onder Keizer *Hendrik den II.* vermeldt wordt het Graaffchap *Gelder*, nu al met *Zutphen* vereenigt zynde. Maar hier uit is zelf blykbaar, dat het hooft en de ſtaert daar aan geflanſt zyn van een Broedertje der liegende Orden; op dat die zotskap de hoogheit van zynen Biſſchop, van zeven Vorſten omringt, met eene verdichte oudtheit zoude kunnen aanwyzen in zoo verre de Keizerlyke gelyk te zyn, en na by te koomen. *Gelderlandt* nu is t'zamengeſtelt uit ſtukken en brokken van verſcheide volken; als daar zyn de *Gugernen*, *Sicambers* genoemt eer zy over den *Rhyn* gebragt wierden; en de *Menapiers*. Doch dit wordt gemeenlyk, naar de Hooftſtadt, het quartier van *Roermond* genoemt, en is van het overige afgeſcheurt, hedendaags een gedeelte van het *Spaanſch* (nu Keizerlyk) *Nederlandt*, en raakt vervolgens ons niet. De overige deelen van *Gelderlandt*, behoorende onder de *Vereenigde Nederlanden*, leggen aan deezen kant van den *Rhyn*, in het landt der *Bataweren*, zoo wel binnen als buiten het Eilandt, van het begin dezes landts tot daar de *Niewe Maas* zich vereenigt met de *Waal:* aan den anderen kant des *Rhyns*, behooren de zelve langs de beide oevers van de *Druſiaanſche Grift*, onder de *Friezen* en de *Broekters*; aan den eenen kant onder den naam van het Graaffchap *Zutphen*, aan den anderen onder die van de *Veluwe:* van welke elk in 't byzonder op zyne plaats en orde.

Hiſtor. Gelr. lib. VI. principio.

Houve Handv. Kronyk 1 deel, fol. 80.

GELDERMALSSEN, een der drie-en-twintig Dorpen van den *Thielerwaerdt*, in het *Niewmeegſche* Quartier. Toen in 't jaar 1547. geheel *Gelderlandt* en *Zutphen* eene jaarlykſche ſchattinge van 75000 guldens moſt opbrengen, ſtont het quartier van *Niewmeegen* (een der vier quartieren van dat Vorſtendom) daar in geſchat op 24342 guldens: In die ſom moſt de *Thielerwaerdt*, een der zes verdeelingen van 't *Niewmeegſch* quartier, draagen 5844 guldens: welke omgeſlagen over de 23 of 24 Dorpen van dat gedeelte, quam het dorp *Geldermalſſen* te ſtaan op 368 guldens 16 ſtuivers 9¾ penningen.

Houve 2 deel, fol. 367.

GELDORP, een *Brabantſch* Dorp in de *Meïerye* van *'s Hertogenboſch*, onder *Peellandt*. Toen in 't jaar 1547 geheel *Brabandt* eene ſchattinge van 140000 guldens opgelegt was, *beede* genaamt, ſtont de geheele *Meyery van den Boſch* in die ſom getaxeert op 19379 guldens 16 ſtuivers 3 penn. Daar in moſt het quartier *Peellandt*, een der vier quartieren van de genoemde *Meïerye*, draagen 5692 guldens 10 ſtuivers 3 penningen, welke omgeſlagen over de 26 of 28 Dorpen dezes quartiers, ſtont het dorp *Geldorp* daar in geſchat op niet meer dan 50 guldens 6 ſtuivers; moet derhalven gering zyn, vermits het, behalven *Nederwetten*, het allerlaagſt was gezet, en andere dorpen op 200, 300, 400 en meer guldens ſtonden.

Tacitus Hiſt. lib. IV. cap. 26. 32. & ſeq.

Houve 2 deel, fol. 59.

GELDUBA, eene Stadt in, of omtrent onze *Nederlanden* geweeſt, waar van de *Romeinſche Tacitus*, die kort na *Chriſtus* geleeft heeft, gewaagt: maar men kan met geene zeekerheit zeggen dat ze bekent is. Hoewel eenige willen, dat ze het hedendaags *Gelder* zou zyn: wel juiſt niet op de eige plaats gelegen, maar met de bouwſtoffen van 't verwoeſte *Gelduba* opgebouwt. Andere houden *Gelduba* voor *Gelp*, of *Gelb*, omtrent *Lunen*, beneeden *Nuys*, nu een gering Vlek en van kleine aangelegentheit; zie de eerſte en tweede Kaart van den Heere *Alting*.

Alting. Not. Germ. Inſer. Part. 1. fol. 6

GELEKINGEN; (GELICONIDARUM CASTRUM.) *Menco* Abt van *Werum* maakt gewag van een Slot in *Lenerdawinkel*, daar in den jaare 1242. de GELICONIDEN hunnen toevlucht hebben gehadt. De plaats is hedendaags onbekent: echter kan men niet twyfelen of het is in *Drenth* geweeſt; eensdeels wegens de verbintenis die de *Geliconiden* met de *Drenthenaars* hadden; andersdeels doordien het gelegen is geweeſt tuſſchen *Groningen* en *Eelde*. De *Geliconiden* nu zyn geweeſt, volgens de woorden van *Emo*, *eenige oproerige burgers van Groningen*, *die in het jaar* 1226. *eene verbintenis gemaakt hebbende met de Drenthenaars*, *t'zamengeſpannen zyn tegens Otto*, *den tweeden Biſſchop van Utrecht*, *en tegens Egbert den jongen* (*Juvenis*) *Stadtvoogt van Groningen*. Het Perkamenteboek van *Utrecht* noemtze GELEKINGEN, en zegt dat ze geweeſt zyn ryke en magtige Burgers van *Groningen*, die een zwaare tweeſpalt gehadt hebben met den Stadtvoogt *Egbert* en de *Groenebergers*, die kort daar na in een oorlog verandert is, waar in men binnen de veſten zelfs gevochten heeft; terwyl Biſſchop *Otto* te vergeefs arbeidde om den vrede te maaken; en eindelyk, na dat hy verſtaan had dat de *Gelekingers* door die van *Koevorden*, en de *Drenthenaars* wierden geholpen, zich opentlyk by de party van de *Groenebergers* voegde. Waar uit een zeer droevige oorlog is ontſtaan, die voor den Biſſchop zelf verderfelyk was: en nauwelyks geëindigt werd (dewyl beî de partyen, door de nabuuren verſterkt, dagelyks magtiger wierden) voor dat'er eene niewe verdeeltheit van de *Schieringers* en *Vetkoopers* opgekomen is. In de eerſte vyftien jaaren heeft *Groningen* de meeſte ramp geleden, terwyl de Stadt tweemaal geplondert en verbrandt is: doch na het jaar 1251 is het overige van den oorlog voor haar meeſtendeel voorſpoedig geweeſt. Dus meldt het de groote *Ubbo Emmius*, voor wien ieder in deze zaaken met recht achtinge moet hebben, die ook het Huis der GELEKINGEN tot het Hooft van de partyſchap maakt; alhoewel men den geheelen oorlog door niemants eigen naam gevoegt vindt by dien van het geſlagte; ja dat'er zelfs in de Jaarboeken geen gewag gemaakt wordt van iemant der GELEKINGEN. Echter is het waar dat'er een geſlagt der *Gelekingen* geweeſt is, dewyl het zelve in de Stadt een huis heeft gehadt als een Slot; gelyk de meeſte Grooten: welk ſoort men Stenhuizen plag te noemen, waar van de naaſte ſtraaten haare benamingen hebben; als daar zyn de *Potteringe- Ebbinge- Harderinge- Folkeringe-* GELEKINGE-ſtraat. Want deze Huizen, of Kaſteelen, gemeenlyk hoekhuizen zynde, waren eigen aan de POTTERS, EBBINGEN, HARDERINGEN, FOLKERINGEN, en GELEKINGEN; gelyk hier van de zelfde benamingen noch overblyven: hoewel het gemeene volk, in plaats van *Potteringe*, *Folkeringe* en *Gelekinge*, gewent is te zeggen *Botteringe*, *Foltinge* en *Geltinge*. Hier komt noch by dat *Suffridus* GELEKINGA, hoewel hy was een uit *Hunſingo*, onderteekent heeft den brief, waar in het Rechtsgebiedt van *Selwerdt* in den jaare 1283. aan de *Groenenbergers* toegeſtaan wordt. Ook doet *Emo* ons vermoeden dat het GELEKINGERS zyn geweeſt, die men in de Regiſters ziet dat om den anderen, dan eens den voornaam van *Wigbold*, dan eens van *Everhard* gehad hebben; hoewel de geſlagtnaam verzwegen wordt; dewyl hy verhaalt dat die van *Huneſgo*, die van de *Groenenbergſche* party waren, in het jaar 1232. in brandt geſtoken hebben *Wigbaldeswerf*, zonder iets verder te onderneemen; dewyl het hun genoeg ſcheen het geleden ongelyk gewroken te hebben aan het Hooft der vyanden, met zyn Slot, dat hy te lande hadde, te verbranden. En *Menco* verhaalt op het jaar 1241. dat *Wigbold Wiggerszoon* op *Gelekingenburg* van de *Groenebergers* doodtgeſlagen is.

Apud Emm. Rer. Friſ. lib. XII.

Houve 1 deel, fol. 117.

GELENTE, of GELENTHE, eene Polder onder *Ooltjens* plaat (waar van het *Oude landt* in 't jaar 1483 is bedykt; en 1612 verkocht aan Jonker *François van Aerſſen* voor 60000 kroonen) deze Polder is met een dyk omringt in 't jaar 1524. en 1400 gemeeten groot.

Goudh.

GELKENISSE, een Dorp in *Zuid-Hollandt*, in den *Alblaſſer-Waerdt*, onderhoorig aan *Dordrecht*.

Houve 1 deel, fol. 80.

GELLEKUM, een Vlek met een Slot, aan het nedereindt van den *Thielerwaert*. Toen het geheel Hertogdom *Gelder*, nevens 't Graaffchap *Zutphen*, eene jaarlykſche ſchattinge van 75000 guldens opbrengen moſt, ſtont het quartier van *Niewmeegen*, een der vier quartieren van dat Vorſtendom, in die ſom geſtelt op 24342 guldens, daar toe moſt de *Thielerwaert*, een der zes verdeelingen van dat quartier, opbrengen 5844 guldens; welke omgeſlagen over de 24 of 25 Dorpen van den genoemden Waert, quam *Gellekum* te ſtaan op 145 guldens 9 ſtuivers 11½ penning. In den oorlog tuſſchen den Biſſchop van *Utrecht* en den Hertog van *Gelder*, die de Stadt *Utrecht* in het jaar 1527. bezet hadde, hadden de *Gelderſchen* eene bezetting in *Gellekum* gelegt; maar twee biſſchoplyke benden trokken uit *Wyk te Duurſtede*, dwars door de *Betuwe*, over de *Linge*, en deeden met moes-

Rerum Friſiæ lib. IX

moeskoppen groote ſchade in den *Thielerwaert*; de gedachte *Gelderſche* bezettinge in *Gellekum* viel op hen uit, drong van achteren in, en ontjoeg hen de plonderinge niet alleen, maar bedreven baldadigheit omtrent de Biſſchoppelyke dooden, die zy, tegens 't recht van alle bezadigde Volken en des Oorlogs, in ſtukken hieuwen, en hingen ze boven uit op de kappen van toorens en huizen. De *Biſſchoppelyken*, daar door als verwoedt, keerden te rugge, belegerden het Slot *Gellekum*, beklommen het, en wierden 'er meeſter van. De *Gelderſchen*, kort te vooren zoo barbariſch, baden zeer erbarmelyk, met traanen in de oogen, doch geene wraake over de gepleegde wreedtheden te willen oeffenen; maar te vergeefs, want de *Biſſchopſchen* waren te zeer getergt, en de wonden bloedden noch: zy wierden alle uit het Kaſteel hier en gints heen geſleept, by de lyken van de verſlagenen, en de levendige by de dooden gelegt: daar na plonderden zy de Veſting, en ſtaken 'er den brandt in; toen begaven zich d'overwinners weêr naar *Wyk te Duurſtede*.

Pontan. Gelderſ. geſchied. 2 deel, fol. 395.

GELRE, anders GELDER; zie GELDER.

GEMERCHI. Dat dit laage landen zyn geweeſt tuſſchen de Meeren *Medemelacha*, nu *Medenblik*, en *Chimelofara*, nu *Hemelumer-Oldevaart*, is op die plaatzen gezegt, of zal daar gezegt worden. My ſtaat voor dat hier boven meer dan eens aangewezen is (zie op het woordt *Baduhenna*) dat dit ſoort van landen van de *Friezen* HEMRICH (Hemrikken / Hamrikken) genaamt wordt: insgelyks dat de Ouden haare blazingen niet alleen uitgedrukt hebben door een H, maar ook door CH. C. G. (zie hier van een voorbeelt op *Caſpingium* en *Chimelum*.) En hier komt het van daan, dat men in de Handtveſt van Keizer *Otto den III.* van den jaare 985. GEMERCHI vindt, niet HEMERCHI, volgens de hedendaagſche blazinge. Men kan nauwelyks twyfelen, of de Keizer heeft, met het ſchenken van deeze Landen, *Diderich* den weg willen baanen naar *Staveren*, en de verder gelegene *Friezen*. Van de zelve is hedendaags weinig meer overig, als iet by *Chimelofara* (*Hemelumer-Oldevaart*) zie hier van boven, en de Kaarten van den Heere *Alting*.

Alting Not. Germ. Inſer. Part. II. fol. 67.

Apud Douz. fil. Ann. Holl. VIII.

GEMMA FRISIUS, anders RAINERUS GEMMA, een *Fries*, te *Dokkum* geboren in 't jaar 1508. den 8 December, een zeer vermaardt Genees- en Wiskundige, daar zyne uitgegevene boeken getuigen van zyn. Hy ſtorf den 25 May 1555. te *Leuven*. Zyn zoon CORNELIUS GEMMA *Friſius* was desgelyks geoeffent in de Geneesen Wiskunſt.

Brands Dagwyzer.

GEMOND, GEMONDE, een Dorp in de *Meijery van 's Hertogenboſch*, onder 't quartier *Ooſterwyk*; zie op GESTEL.

Houve.

GENA, of GENE, Gemalinne van *Diderik*, den eerſten Grave van *Hollandt*. *Melis Stoke*, in zyne *Rymkronyk*, noemt haar GHEVE; en zegt dat zy met haren man, dien zy *Diderik* zynen nazaat gebaart hadde, te *Egmond* begraaven legt. Wie haar Vader was is onzeker: zommige noemen haar een dochter van *Pipyn*, Koning van *Italien*, enz. Doch dat is een leelyke misſlag, dewyl die *Pipyn* ruim hondert jaaren voor dien tydt al uit den tydt is geweeſt.

Voſſius Jaarb. pag. 43. M. Stoke fol. 11. 12.

GENDEREN, een der Dorpen in het landt en onder het Droſtampt van *Heusden*: de Predikant van *Douveren* bedient ook *Genderen*, ſtaande onder 't Claſſis van *Gorkum*.

Goudh.

GENDRINGEN, een Dorp in het Graafſchap *'s Heerenberg*, hoorende onder *Gelderlandt*. Het is, t'zamen met *Etten*, door den Aartsbiſſchop van *Keulen* met zyne munt beleent geweeſt; gelyk 'er dan noch heden *Angelotten*, ook heele en halve Ryksdaalders gezien en bewaart worden, die te *Genderingen* gemunt zyn: 't heeft ook eertydts veſten gehadt, maar die zyn van de Heeren van *'s Heerenberg* geſlecht.

Pontan. Gelderſ. geſchied. 1 deel, fol. 78.

GENNEP, een klein Steedtjen in *Duitſchlandt*, in het Weſterdeel van het Hertogdom *Kleef*, aan 't riviertjen *Niers*, met een Kaſteel omtrent een half uur daar van daan. Het is voortydts een *Gelderſch* Leen geweeſt. In het jaar 1413. was Hertog *Reynald van Gelder* zeer t'onvreden op Grave *Jan van Henneberg*, Heer van *Loon*, *Gennep*, en *Leeuwenburg*, die ter Gemalinne had *Margareta*, zuſter van *Jan*, *Walraven*, en *Willem van Breederode*; om dat hy het gebiedt van *Gennep* als eigen bezat, zonder den Hertog voor Opper- of Leenheer te willen erkennen: daar doch deze Veſting in den kring van *Gelderlandt* was vervat, en haare Heeren altydt het Leen by den Hertog van *Gelder* verheft hadden; waar over naderhandt veele twiſten zyn ontſtaan.

De Raey Diction. Geogr. pag. 224.

Pontan. Gelderſ. geſchied. 1 deel, fol. 185. 10. 31.

GENNEPER HUIS, of 'T HUIS TE GENNEP, of GENNIP, legt daar het riviertjen, of de beek de *Niers* in de *Maas* valt, by of aan de grenzen van *Gelderlandt*, en het quartier van *Niewmeegen*. Onder de regeeringe van Keizer *Ferdinand den II.* wierd tuſſchen zyne *Majeſteit* den Koning van *Spanjen*, en de *Staten Generaal* een akkoort, of verdrag van neutraliteit gemaakt, voor de plaatzen *Ham*, *Lunen*, enz. in het landt van der *Mark*, en het Vorſtendom van *Kleef*, *Doesburg*, *Raveſtein*, *Gennep*, *Roeroordt*, eenige Steedtjens in 't landt van *Gulik*, enz: maar die neutraliteit was van geenen langen duur. Toen de *Spaanſchen*, in het jaar 1635. *Schenkeſchans*, door eene verraſſinge, verovert hadden, hebbenze tegens het gedachte verdrag het *Gennepper huis*, dat ontmantelt was, weder met zwaare veſtingwerken voorzien: zy zouden ook zoo met *Raveſtein* gehandelt hebben, indien de *Staat* zulks niet hadde voorgekomen. Ter dier oorzaake trok Prins *Frederik Hendrik*, in het jaar 1641. met het leger van den *Vereenigden Staat* op, en belegerde het *Huis*. *Thomas Preſton*, een *Yr* van geboorte, was 'er Gouverneur over en binnen; onder zyn gebiedt ſtonden 22 Compagnijen *Yren*, *Waalen*, en *Burgundiſchen*, enz. daar noch 10 Compagnijen by quamen. De belegering wierdt den 10 Junius N. Styl begonnen, en duurde tot den 27 Julius, toen vonden de *Spaanſchen* zich genoodtzaakt het over te geeven. De Kardinaal *Infant* trok wel zoo veel volk by een als hy kon, om de plaats te ontzetten; maar de *Spaanſchen* durfden zulks niet waagen. Gedurende den oorlog, tuſſchen *Spanjen* en den *Vereenigden Staat*, was dit Huis te *Gennep* eene plaats van groote aangelegentheit voor de Provintiën; om van daat de *Spaanſchen* aan den *Maaskant* in geduurigen alarm te houden: insgelyks ook voor de *Spaanſchen*, zoo lang deze Sterkte in hun gewelt was; want het verſtrekte hen tot een Magazyn voor alle de Steden van 't Overquartier van *Gelderlandt*; waar door zy alle hunne noodtwendigheden uit de ſteden der *Vereenigde Provintiën* wiſten te bekoomen, en tot diep in *Brabandt* te verzenden.

Comm. leven en bedryf van Fr. Hendrik 2 deel, fol. 95. & ſeq.

Idem Comm. Aitzem. 2 deel, fol. 782.

GENT, (SAS VAN) een klein ſterk Steedtjen, of Fort in *Vlaanderen*, omtrent derde halve myl van de ſtadt *Gent*; zie op SAS VAN GENT.

GENT, eene *Gelderſche* Heerlykheit in d'*Overbetuwe*, niet verre van de rivier de *Waal*; tuſſchen de Dorpen *Bemmel* en *Doorneburg*. Het is waarſchynlyk, dat deze plaats weleer den *Romeinen* tot eene legerplaatze gedient heeft; vermits nu en dan aldaar veelerlei blyken van *Roomſche* Oudtheden uitgegraaven zyn, als harnaſſen, oude muntpenningen, en andere antiquiteiten; overblyfzels van hun voorig verblyf ter dier plaatze. Het heeft den 29 May eene vermaarde jaarlykſe paerdemerkt; daar nevens byzondere Stadts keuren en rechten, in het jaar 1382. daar aan vereert en verleent door *Willem*, Hertog van *Gulik* en *Gelder*; beveſtigt en vermeerdert door Hertog *Reynald*, 1410. en in het jaar 1423. door Hertog *Arnald*. Deeze Heerlykheit van *Gent* plagt ſtem in de Steden te hebben: maar Hertog *Karel van Gelder* ſchonkze in het jaar 1506. aan Jonkheer *Hendrik van Gent*, voor zyne getrouwe dienſten aan hem gedaan; dien hy ook de Heerlykheit tot een *Zutphens Leen* gaf; daar het te vooren alleen een Mannen-leen was. Toen in 't jaar 1547. het geheele Hertogdom van *Gelder*, met het Graafſchap *Zutphen*, eene jaarlykſche ſchattinge van 75000 guldens opgelegt was, wierd het quartier van *Niewmeegen*, een der vier quartieren van dat Vorſtendom, daar in op 24342 guldens geſtelt: in die ſom droeg de *Overbetuwe* (een der zes verdeelingen van dat quartier) voor haar gedeelte 3896 guldens: welke omgeſlagen over de 24 of 25 Dorpen der *Overbetuwe*, quam *Gent* daar in te ſtaan op 315 guldens 15 ſtuivers $2\frac{1}{5}$ penning het hoogſte van alle Dorpen, behalven *Elſt* en *Harwe*.

Pontan. 1 deel, fol. 50.

Houve 1 deel, fol. 7.

Idem Pontan. ibid.

Idem Houve fol. 78.

GENT is een Kaſteel en Dorp van de *Opper-Betuwe*, aan de *Waal*, leggende midden tuſſchen de ſcheiding van de rivier en *Niewmeegen*; behoorende aan een geſlacht van den zelven naam, het welk huiden ten dage noch in wezen is. Het wordt in den Giftbrief van Graaf *Otto*, van den jaare 1255. een Parochiekerk genoemt.

Alting Not. Germ. Inſer. Part. II. fol. 60.

GENT, (OTTO VAN) Heer van *Dieden*, Gouverneur van den *Staat* binnen *Emmerik*: een dapper krygsman, die het Landt groote dienſten heeft gedaan, inzonderheit omtrent de gelukkige veroveringe van *Wezel*, ten tyde dat *'s Hertogenboſch* van Prins *Frederik Hendrik* belegert, en de Grave van den *Berg* op de *Veluwe* was; waar over hy, wegens zyn goedt beleidt in dien aanſlag getoont, met het Gouvernement wierd vereert; zie op WEZEL.

Comm. leven &c. van Freder. Hendr.

GENT, (WILLEM JOSEPH VAN) uit een zeer oudt Edel Geſlacht (als ook de bovengemelde Heer *Otto*) geſproten. Hy was Admiraal van 't Collegie der Admiraliteit t'*Amſteldam*; Hooft van d'eerſte bende Marine; heeft zich heldtdadig in den oorlog tegen de *Engelſchen*, al in den jaare 1667. betoont, wanneer d'Admiraal de *Ruiter* hem, toen Lieutenant Admiraal, met 17 der ligtſte oorlogſchepen, nevens eenige branders uitzondt, om de rivier van *Londen* op te loopen; een waarlyk ſtoute en kloekmoedige daadt, die hy zeer treffelyk en gelukkig uitvoerde, veroverende het Fort *Charneſſe*, op den mondt der Riviere te *Chattam*, het *Engelſche* Magazyn beroovende, en het overige verbrandende: als ook geſchiedde met verſcheide zeer groote Oorlogsſchepen; behalven dat hy het befaamde ſchip de *Royale Charles*, nevens noch een *Engelſch* Fregat medebragt, boven noch drie andere, die hy liet verbranden en vernielen. Eene daadt, die *London* en *Engelandt* in den uiterſten ſchrik ſtelde, en Koning *Karel* ylings tot den Vrede deed overſlaan; die ook in 't zelfde jaar geſloten, doch eenige jaaren daar na, 1672. weder gebroken wierd. In den eerſten Zeeſlag tuſſchen d'*Engel-*

L. van Aitzem. zaken van St. en Oorl. 6 deel, fol. 128. P. Caſt. Holl. Mercur. 18 deel, pag. 88. & ſeq. Sylvii vervolg op Aitſ. 1 deel, 1 ſtuk fol. 248.

sche en *Nederlandtsche* Vloot, in het zelfde jaar trof deezen braven Heldt het ongelukkig lot der allerdappersten, in 't gevecht; eene vyandlyke kogel benam hem 't leven. Hem is in de Domkerk t'*Utrecht* eene prachtige tombe opgerecht: het bovenwerk, rustende op eene zwaare lyst van witten Marmersteen, bestaat in eene hooge Pyramide van zwarte gepolyste toetssteen, weêrzydts versiert met scheepsvlaggen en wimpels, zeer zwierig en levendig uit wit Marmer gehouwen; al het overige bovenwerk is mede van diergelyke stoffe: desgelyks de scheeps- of steven-kroon, die op het toppunt der gedachte Pyramide staat, en 't compartiment, behelzende de woorden, QUO FAS ET FATA VOCARUNT: daar onder, als dienende tot een pedestal of voetstuk, ziet men twee Dolfynen, wederzydts een gevleugelt kindt; dat ter rechter handt staat, houd het wapen der zeven *Provintiën*; dat ter slinker, het wapen van het *Sticht Utrecht*. Aan de zelfde rechter- en slinker zyde zietmen stil leven op het lystwerk, en omtrent de uiteinden, ter rechter handt, eenen gepluimden helm, ter slinker, een belauwert dootshooft: neêrwaarts, recht onder de gedachte Pyramide, een tafereel van zwart marmer, daar in met vergulde letteren het volgende Grafschrift uitgehouwen staat, luidende in onze taale:

Bizot Medail. Histor. achter aan pag. 27.

„ Ter eere van den allergoedsten en grootsten Godt. „ Hier legt *Willem Joseph*, Baron van *Gent*, gesproten uit „ een zeer oudt en Edel geslacht in *Gelderlandt*, Admiraal „ van het Ed: Mog: Collegie ter Admiraliteit tot *Amsterdam:* Hooft van de eerste bende Marine, een voorbeelt „ van d'Erfdeugt zyner Voorouderen, daar onder hy telt „ dien Oorlogsblixem, *Marten van Rossem*; desgelyks *Walraven*, en *Otto*, Baronnen van *Gent*, zyne Oomen; naamen vermaart in de Oorlogen tegen drie *Philippen*. Een „ dapper, voorzichtig, onverwinlyk Man; der vyanden „ schrik en schroom te water en te lande. Doorluchtig „ door geheel *Europa*, wegens den vermaarden inval en „ intogt op de *Teems*, de rechte klip der Zeeroveren, die „ hy, toen ze de zee voor de *Batavieren* onveilig maakten, „ verstrooit, genomen, en verbrandt heeft. Dees dappere Heldt, zulke groote dingen manhaftig en getrouwelyk uitgevoert hebbende, en op den 9 Junius 1672. in „ den Oorlog tegen de *Engelsche* en *Fransche* Vlooten, door „ een Canonkogel dootgeschoten, heeft zyne kloekmoedige ziel aan Godt zynen Schepper wedergegeeven. Vaar „ wel Wandelaar. De *Ed: Mog:* Heeren van het doorluchtig Collegie ter Admiraliteit *t'Amsterdam* hebben dit gedenkteken t'zyner eere, en gedachtenisse doen oprechten.

Idem Bizot. ibid. pag. 28.

Wederzydts van dit tafereel vertoont zich allerlei oorlogstuig uit marmer gehouwen. Vervolgens ziet men zyn wapen van twee Leeuwen vastgehouden, daar onder zyn leggend Beeldt, geheel in het harnas, met een regimentsstok in de rechter handt, de slinker geslagen aan het gevest van zynen degen. Aan het hooft- en voeteneind, ook in 't onderste gedeelte der tombe wederzyds, zietmen in 't wit marmer uitgehouwen en afgebeeldt den Zeeslag: rontom staan zyne heerlyke wapenschilden; *Gent*, *Arnhem*, *Bommel*, *Wachtendonk*, *Step-raadt*, *Bemmel*, *Raasveldt*, en *Merode* van *Slaasburgh*.

Goudh. in de O. H. Kron. fol. 130. Suffr. Petri app. ad Bekam fol. 174.

GEORGIUS, of JEURIAAN VAN EGMOND, de LX Bisschop van *Utrecht:* hy volgde na *Willem van Enkevoort*; was eerst Heer van *Hoogwoude* genaamt, zoon van *Jan*, eerst Heer, daar na Grave van *Egmond*; wierd Abt van *St. Amand*, tusschen *Valencyn* en *Doornik:* daar na verkoren en bevestigt Bisschop van *Utrecht*, in 't jaar 1536. of 1533. Hy is, na eene regeeringe van 24 of 25 jaaren, in 't jaar 1559. in September overleden; zyn hart wierd *t'Utrecht* begraaven, zyn lichaam in de Abdy van *St. Amand*. Vermits Bisschop *Hendrik van Beijeren* de Wereldtlyke Jurisdictie en Souverainiteit van het Sticht *Utrecht* aan Keizer *Karel den V.* verkocht hadde, waren *d'Utrechtsche* Bisschoppen alleen bloote Bisschoppen; van hunne verrichtingen is by gevolge weinig te melden.

Batav. Sacra, 2 deel, pag. 605. en verv.

Tot vervullinge der levensschetze van dezen Bisschop, daar hier al te luttel, naar maate van zyne lange regeeringe, van gemeldt wordt, zullen wy het *Batavia Sacra* te hulp neemen, en daar uit het wezentlyke trekken, zoo verre het beslag van dit werk zulks vereischt. Zyne verkiezinge word hier in 't jaar 1534. gestelt, op de benoeminge van *Karel den V.* als Grave van *Hollandt*, waar op volgt dat hy in 't jaar 1536. door Paus *Paulus den IV.* in de Bisschoppelyke bedieninge bevestigt is, dat nader door eenen brief van den Paus aan *Georgius*, uit de Registers der *Utrechtsche* Kerke getrokken, word gestaaft: zoodat dees gemelde *Georgius* met een groot gevolg van Vorsten en Edelen te *Utrecht* aangekomen, en daar in 't zelfde jaar tot LX Bisschop ingehuldigt is. Verder vindtmen daar aangetekent, dat deze Kerkvoogdt het Bisdom, den ganschen tydt na zyne verheffinge, in groote ruste, tot geen klein voordeel der *Utrechtsche* Kerke, geregeert heeft: want (volgt 'er) vermits hy geen nood hadde van uiterlyke vyanden, als door de bescherminge van 't huis van *Bourgonje* gemakkelyk afgeweert, en in den bandt gehouden, zoo heeft hy zyne uitsteekende geleerdheit, die met eene zonderlinge godtvruchtigheit gepaart was, met alle mogelyke naerstigheit besteedt tot het versieren van *Christus* Kerke. Want niet alleen ging hy zyne onderzaaten voor in 't pleegen der gewoone werken van Godtvrucht; als in 't bidden, vasten, uitreiken van aalmoessen, en in meer andere Christelyke oeffeningen: maar hy heeft ook de verdere kerkpligten in eigen persoon waargenomen; zoodat hy de heilige Offerhanden zelf bywoonde en verrichtte, de kerkelyke wydzels zelf bediende, en zyn werk maakte van de wyelingen zelf te ondervraagen, op dat 'er doch geene onbequaame persoonen tot de Priesterlyke waerdigheit zouden gevordert worden. (Op welk getuigenis wy onbewimpelt zeggen, dat hy dus het werk van eenen Bisschop, of Opziender der Kerke, hoewel in zommige dingen alleen tot den dienst der *Roomsche* Kerke betrekkelyk, verricht heeft.)

Geene middelen (vervolgt de Schryver) liet hy onbezocht om het oude (versta het Roomsche) Geloof in stant te houden, en de vervalle zeden te verbeeteren. Ten dien einde heeft hy den beruchten *Wilhelmus Lindanus*, die naderhandt Bisschop van *Roermonde* is geworden, als zynen Vikaris naar *Frieslandt* afgevaerdigt (misschien als de Joodtsche Raadt den Vervolger *Saulus* naar *Damaskus*, beide met Hoogepriesterlyke brieven gewapent) om de Niewgezinden (ten tyde van den eersten de *Secte der Nazareenen* genaamt) die aldaar al weelig lot geschoten hadden (versta van de zuivere leere der onvervalschte Apostolische outheit) het hoofdt te bieden; (zekerlyk met den blixem der bloedige plakaaten, en d'uitschieting van dien op de moordtschavotten door de Beulen, tot zulk een heilig werk gebruikt) en d'ongebondenheit der zeden tegen te gaan: (waar toe hy onfaalbaar van de Kloosterbroêrs en Zusters, en de verdere zoo genaamde Geestelykheit most beginnen, als die toen ter tydt, naar 't getuigenisse van alle onzydige Schryveren, in alle onweetenheit en ongebondenheit bedolven lagen, waar uit de Hervorming hen een weinig scheemerend deede opzien, om 't Roomsch Kerkgevaarte, zwaar aan 't waggelen, tegen zoo veele heftige bestormers, te helpen schraagen.) Vervolgens heeft Bisschop *Georgius* (naar den inhoudt hier verder geboekt) ook *Franciscus Sonnius*, naderhandt Bisschop van *Antwerpen*, naar *Frieslandt* gezonden, en hem op het stuk van den Godtsdienst, en ter bewaringe, onderhoudinge, en beschermingе van 't oude Katholyk Geloof, en van de kerkgebruiken, met eene groote magt voorzien: (ontwyfelbaar om alle afwykers hier van, als Ketters, te vuur en te zwaerdt te vervolgen) waarom het geen wonder is, gelyk de Schryver voort aantekent; „ Dat de Geestelykheit, zoo wel als „ de wereldtlyke Overigheden van *Frieslandt* zich daar te- „ gen hebben aangekant, en de magt van den voornoem- „ den *Sonnius*, als strydende tegen de vryheden, voor- „ rechten, en aaloude gebruiken van *Frieslandt*, tegenge- „ sproken en verworpen.

Verder vindtmen hier gewag gemaakt van eenen bondel Ordonnantiën, door dezen *Georgius* uitgegeeven, waar in staan gemeldt verscheide vrydommen, ontheffingen van het *interdict* en *dispensatiën*, die omtrent d'onwettige geboorte, de beletzelen des huwelyks, onbequaamheden tot kerkelyke Ampten, en d'onderhoudinge der kerkelyke geboden, van tydt tot tydt vergunt zyn geweest; waar van'er verscheide worden opgetelt, te lang, en onnodig hier in te lassen. Hy is (staat 'er voort) uit het leven gescheiden op den 26 November, in 't jaar 1559. nadat hy het Bisdom omtrent 23 jaaren geregeert hadde. Zyn lichaam is begraaven in de ryke Abdye van *St. Amandus*, tusschen *Doornik* en *Valencyn*, daar hy ook overleden is. Doch zyn hart is *t'Utrecht*, met een grafschrift t'zyner eere, begraaven; het zelve is noch tegenwoordig in wezen, daar al het andere door den albedervenden tydt is vernielt, en staat in 't Koor (thans, na d'instortinge in 't jaar 1673. de buik) der *St. Martenskerke* (anders den Dom) te leezen. Zyn zinspreuk zou, naar eene oude geschreve Kronyk van *Utrecht*, zyn geweest:

EXERCE PIETATEM,

Oeffent Godtvruchtigheit.

Waarlyk eene zinspreuk die in den mondt van eenen Bisschop, van wat gezindheit hy ook zy, recht past.

GERARD, of GERAARD VAN NASSAUW de I. gebynaamt de *Lange*, tweede Grave van *Gelder* en *Zutfen*, was de zoon van Grave *Otto van Nassauw*, achtste Voogdt en eerste Grave van *Gelder*. Dees *Otto* hadde twee Gemalinnen, de eene na d'andere. De meeste schryven *Adelheit* de eerste, *Sophia* de tweede: weinige echter dat *Sophia* de eerste, en *Adelheit* de tweede zou zyn geweest. Schoon nu deze de minste in getal zyn, ontbreeken hun echter geene redenen van gewigt tot bewys. Het zy zoo 't wil, deeze *Gerard* was zyn Vaders nazaat, en navolger in de Graafschappen van *Gelder* en *Zutphen*. Indien hy uit *Adelheid* d'eerste is geweest, zoo was hy d'eerstgeboren: indien uit *Sophia*, by welke *Otto* ook *Gerlach* gewonnen had, en dat *Sophia* d'eerste mogte zyn geweest (daar wy ons zegel aan hangen)

Pont. Geld. gesch. 2 d. fol. . Hass. J. v. dene's enz.

gen) moſt hy evenwel zyns vaders Erfvolger zyn: omdat *Gerlach* al voor 's Vaders overlyden, in den ſlag voor *Iſſelmonde* 1076. geſneuvelt was. *Gerard* quam in 't jaar 1107. of 1105. aan de regeeringe, als Grave van *Gelder* en *Zutphen:* zyne Gemalinne was *Hedwich*, dochter van *Floris den IV.* anders den *Vetten*, van hem by *Petronella van Saxen*, zuſter van Keizer *Lotharius*, gewonnen. Wy vinden niet aanmerkelyks van hem in den 23 jarigen tydt zyner regeeringe voorgevallen; doch wel dat in Februarius 1117. zulk eene zwaare aardtbeevinge gevoelt is in de *Nederlanden*, dat men by de Abdye van *Suſteren*, die de Vorſtendommen *Gelder* en *Gulik* gemeen was, de *Maas* averechts heeft zien ſtroomen en in de hoogte opſpringen. Hy liet te *Waſſenburg*, op zyn eigen goedt, eene Kerk bouwen in 't jaar 1118. Men ſtelt zynen ſterftydt op 1131. na eene omtrent 24 jarige beheerſchinge. Behalven de gedachte *Hedwich*, geroemt van ſchoonheit en goede zeden, by welke hy ook zynen navolger *Hendrik* won, geeven zommige hem tot eene tweede Gemalinne Vrouwe *Ermgard*, dochter van den Grave van *Namen*, welke hem *Adelbert*, of *Albert den II.* gebaart zou hebben, die dertigſte Biſſchop van *Luik* wierd; en dat zy naderhandt zou hertrouwt zyn aan *Cunrad*, Grave van *Luxemburg*. Doch andere ſtellen het voor ganſch onzeeker, welke van beide, *Hedwich* of *Ermgard*, de eerſte Gemalinne van *Gerard* geweeſt zy: maar vermits in eenige *Zutphenſche* brieven gewaagt wordt van *Ermgard*, na de doot van *Gerard*, dat ook *Gerards* Zoon, *Hendrik*, uit *Hedwich*, hem in de regeeringe gevolgt is; daar by komt, dat *Ermgard* na *Henriks* doot hertrouwt zoude zyn, zoo ſchynt hy eerſt met *Hedwich* gehuuwt te zyn geweeſt. Waar tegen evenwel een jonger brief ingebragt wordt, gegeeven aan den Biſſchop *Andreas van Utrecht*, die *Henrik* eenen zoon van *Ermgard* ſchynt te willen maaken, luidende, dat *Gerard*, met zynen zoon *Hendrik*, de Kerk van *Ellinkhem*, met al de thienden der zelve, tot trooſt van zyne ziele, de Kerke van *Zutphen*, ten behoeve van de Geeſtelyken aldaar, onderhoorig heeft gemaakt, in tegenwoordigheit van *Adam van Bronkhorſt*, *Bernhard van Bukhorſt*, *Udo van Zutphen*, *Reino van Angerhem*, *Pelgrom van Drechtwerd*, *Wenzo van Zwollehorſt*, *Wenzo van Leſco*, *Wichbold van Bocholte*, en *Rodbracht van Aſcethem*. Krachtiger zou dit bewys zyn, indien 'er, in plaats van de woorden; *dat Gerard met zyne echte vrouw Ermgard en zoon Hendrik*, ſtont *haar beider zoon Hendrik:* maar nu kan men *Hendrik* wel verſtaan een zoon van *Gerard*, ſchoon by eene andere Vrouwe. Over *Gerards* begraafplaats valt ook verſchil; eenige zeggen te *Zutphen*, andere in zyne Kerk te *Waſſenburg*, by *Roermond* en *Gulik*, voortyds onder *Gelderlandt*, maar nu onder *Gulik* behoorende.

Idem Pontan. 2 deel, fol. 74. Haſſelt. Hiſtor. Gelr. pag. 218.

Idem Pontan. Haſſelt.

Idem Pontan. & Haſſ.

Pontan. 2 deel, fol. 76.

GERARD VAN NASSAUW de II. Zoonszoon van *Gerard van Naſſauw den I.* zoon van *Hendrik den I.* en vierde Grave van *Gelder* en *Zutphen:* hy quam in 't jaar 1162. of wel 1164. aan de regeeringe; is met *Otto* en *Willem*, Graven van *Kleef* en *Meurs*, geweeſt op dat vermaarde Tournoyſpel te *Keulen*, in 't jaar 1180. of 1179. van Grave *Floris* aangeſtelt: waar by zich ook liet vinden *Willem*, Baron of Vryheer van *Arckel*. Van den oorlog tuſſchen Grave *Gerard*, en den Biſſchop van *Utrecht*, ter oorzaake dat de *Brabander* het *Stichts* leen der *Veluwe* verzuimt hadde te verheffen; zie op BALDUINUS, BISSCHOP VAN UTRECHT. Hy heeft twee Gemalinnen gehad, *Margareta van Spanheim*, Gravinne van *Hesbaniën*, d'andere *Ida*, dochter van *Matthæus*, Grave van *Bolonien:* won by geene van haar beide kinderen: ſtorf in 't jaar 1181. eer noch een jaar van zyn tweede huwelyk verloopen was. Straks ſleepte de Weduwe haare morgengave, enz. uit *Gelderlandt* naar haar huis, en trouwde aan Hertog *Berthold van Lotharingen*. Eenige willen dat niet *Gerard de I.* maar deze *Gerard de II.* de Kerk te *Waſſenburg* geſticht zou hebben: doch mogelyk heeft de *I.* die begonnen, en de *II Gerard* dat 'er noch aan ontbrak voltrokken.

Pontan. Gelderſ. geſchied. 1 deel, fol. 80. 81. Haſſelt Hiſt. Gelr. pag. 230.

GERARD VAN NASSAUW de III. zesde Grave van *Gelder* en *Zutphen*, Zoon van *Otto van Naſſauw den II.* die de broeder was van Grave *Gerard den II.* kinderloos overleden. Hy quam in het jaar 1202. aan de regeeringe, volgens *Pontanus:* maar *A. Buchelius*, en andere zeggen, dat te *Utrecht* twee Handveſten bewaart worden, waar uit zeker blykt dat *Otto*, Vader van *Gerard*, noch in 't jaar 1204. in 't leven was. *Miræus* zegt ook dat *Otto* in 't jaar 1203. nevens zynen broeder *Diderik*, eenen verdragsbrief tuſſchen de *Brabanders*, *Keulſchen*, en *Gelderſchen* onderteekent heeft; derhalven is 't eer te gelooven dat hy in 't jaar 1204. aan de regeeringe gekomen is. *Merula* ſtelt 1205. doch qualyk; want men heeft eenen brief, waar by Grave *Gerard* al zyn vry eigen goedt, van *Maaſtricht* af tot *Roermond* toe, als eene aalmoes, en tot trooſt van zyne en zyner Voorzaaten zielen, uitgeeft aan de Kerke van *Luik*, en haaren Biſſchop *Hugo van Pietershoven*, mits dat hy, en zyne nakomelingen, deze Landen van de Biſſchoppen van *Luik* in Leen zouden ontfangen, onder belofte van t'allen tyden gereed te zullen zyn, om het recht der Kerke van *Luik*, en haaren Biſſchop, met het zwaerdt te verdedigen; waar tegen de Biſſchop, voor zich en zyne navolgers, beloofde, met den Hertog van *Limburg* en Grave van *Namen*, den Grave van *Gelder* in zyne gerechtigheden tegen ydet te zullen handthaaven. Na het overlyden van *Diderik van Are*, Biſſchop van *Utrecht*, in 't jaar 1212. begaf hy zich met zynen bloetverwant, Grave *Willem van Hollandt*, geſtyft met de gunſte der Biſſchoppen van *Keulen*, van *Munſter*, en *Gerard van Oſenbrugge*, met groote ſnelheit naar *Utrecht*, en bragt zoo veel te weege, dat zyn broeder *Otto van Gelder*, Prooſt van *Zanten*, ſchoon noch maar 18 jaaren oudt, Biſſchop wierd, in 't jaar 1212. D'*Oude Hollandtſche Kronyk* ſtelt de doot van *Are* op 't jaar 1210. ook *Veldenaar*; daar tegen *J. de Beka* op 't jaar 1202. doch zal mogelyk eene feil zyn, enz. zie de Schryvers op den kant aangetekent. Wy hebben gehoort hoe Grave *Gerard van Gelder* aan de Kerke, en aan *Hugo* Biſſchop van *Luik*, eenige zyner landen ſchonk, en die weêr van hem in leen ontfing, hem trouw beloofde, en zich verbondt, om het recht der kerke, en des Biſſchops van *Luik*, te zullen met den degen verdeedigen, enz. Hy heeft, des niet tegenſtaande, kort daar na den Biſſchop *Hugo* beoorlogt, ter hulpe van Hertog *Jan van Brabandt*, zynen Schoonvader; 't zy omdat hy zyn Schoonvaders zaake rechtvaerdig oordeelde, 't zy dat hy op den Biſſchop verbittert was, om zyne groote geldt- en goedtquiſtinge, nevens 't maaken van zwaare ſchulden. Immers zyne *Gelderſchen* ſtonden den *Brabander* getrouw by, met rooven en blaaken, het platte landt van *Luik* af te loopen, en zelfs de Stadt *Luik* op Hemelsvaartsdag te verraſſen, gruwelyk te vernielen, en afgryſelyk te werk te gaan, noch Godtshuizen verſchoonende, noch vrouwen, noch dochters ongeſchonden laatende. De Hertog van *Brabandt* ſtak met eige handen den brandt in het Raadthuis, daar de Biſſchoppelyke wapenen en Stadts ſchriften in bewaringe lagen. De kruiſſen en reliquiën der Heiligen wierden met voeten getrapt. Daags voor dezen overval was Biſſchop *Hugo* naar *Huy* vertrokken, die den Hertog van *Brabandt* wel in den ban deede; doch de *Brabanders* lachten met dien blixem: maar toen Paus *Innocentius* vernam, dat de Hertog de burgers van *Luik* voorgehouden had den Paus af te zweeren, en den Eedt aan den Keizer alleen te doen; ſtelde hy geheel *Brabandt* onder het verbodt, met opſchortinge van allen Godtsdienſt, en ontſloeg de *Luikenaars* van hunnen Eedt aan Keizer *Otto* gedaan. Het vervolg, als buiten ons beſtek, gaan wy voorby. Terwyle *Gerards* broeder, *Otto van Gelder*, Biſſchop van *Utrecht*, naar *Romen* trok, om van den Paus diſpenſatie zyner jongkheit te bekomen, vermits, naar Pauſſelyke rechten, niemant tot Biſſchop word toegelaaten dan dertig jaaren oudt, wierd hy te *Noordhuizen*, in het Overſticht, of wel in 't Graafſchap van der *Mark*, van eene ſterke koorts aangetaſt, die hem uit het leven rukte, nadat hy omtrent drie jaaren den Biſſchoplyken Tytel gevoert hadde. Tuſſchen zynen navolger in het Bisdom, *Otto van der Lippe*, en Grave *Gerard van Gelder*, ontſtont een oorlog, maar die wierd bygelegt; zie op OTTO VANDER LIPPE. 't Zedert dien tydt is *Gerard* een goedt vriendt van den Biſſchop geweeſt, ook holp hy hem in zynen togt tegen *Rudolph van Koevorden*; wierd in den ſlag zwaar gewondt, ook zelf gevangen in 't jaar 1227. Na zyne geneezinge, losgelaaten, keerde hy weêr naar zyn Graafſchap *Gelderlandt*, en ſtorf omtrent twee jaaren daar na in 't jaar 1229. Zyne moeder, *Richarda van Gulik*, heeft hem overleeft, die te *Roermond* een Jacobyner Nonnekloofter liet oprechten. Hy was een vernuftig Heer, en heeft omtrent 25 of 27 jaaren lang wel en verſtandig geregeert. Hy had ook in 't gedachte *Roermond* een Minrebroeder- en Carthuizer-kloofter geſticht. Wierd begraaven in 't voornoemde Jacobyne-kloofter zyner moeder, dat, binnen weinige jaaren tydts, zoodanig toenam, dat het aan *Roermond* zyne meeſte grootheit en voornaamſten luiſter gegeeven heeft, zynde te vooren maar een gering ſlecht Vlek geweeſt. Hy heeft twee Gemalinnen gehad, *Margareta*, dochter van den Hertog van *Brabandt*, en *Richarda*, dochter van Grave *Robbert van Naſſauw*, gebleven in den *Jeruzalemſchen* togt. Ondertuſſchen verſchillen de Schryvers, welke van beide, *Margareta* of *Richarda*, d'eerſte Vrouwe geweeſt zy; heeft twee zoonen gehad: *Otto*, zynen nazaat in de Graafſchappen van *Gelder* en *Zutphen*, en *Henrik*. Zommige ſtellen zyne echt met *Margareta* onvruchtbaar, en dat hy beide de bovengemelde zoonen by *Richarda van Naſſauw* gewonnen heeft.

Idem Pontan. fol. 87. J. de Beka in Otto de I. O. H. Kr. fol. 301. Pontan. 2 deel, fol. 88. Velden. Faſc. temp. fol. 260. Mutz. Ketkel. Hiſtor. 2 deel, fol. 349. Didenh. Merula, enz.

Idem Pontan. ibid. fol. 88. Didenh. de Epiſc. Germ. J. Haſſ. O. H. Kr. fol. 302. 306. Pontan. ibid. Beka. Didenh. Velden. ibid.

Pontan. 2 deel, fol. 87. en 91. Haſſelt, enz.

GERARD VAN VELSEN, een der voornaamſte t'zamengezwoornen tegen Grave *Floris van Hollandt*, dien hy ook vermoordt heeft; zie op VELSEN. (GERARD VAN)

GERARD GERARDTSZ, of GERRIT GERRITSZ VAN ROTTERDAM; zie op ERASMUS. (DESIDERIUS)

GERARDUS (JOHANNES) geboortig van *Leiden*, een *Jeruzalems* Heer, en Pater van 't Nonne-kloofter genaamt van *Abkoude*, in de zelve Stadt. Hy trok in het jaar 1544. naar het *H. Landt*, en heeft *Jeruſalem*, of wel

Goudh. in d'O. Kronyk fol. 220. J. Orl.

de legplaatze van die Stadt, zeer wel en vlytig beſchreven. *Chriſtianus Adrichomius* geeft hem, in zyne beſchryvinge en werk van *Paleſtina*, een roemryk getuigeniſſe.

Boxhorn toon. van Holl. pag. 203. Goudh. in de O. Holl. Kr. fol. 218. C. Geſn. in Bibl. Trithemius, &c.

GERBRANDUS, (JOHANNES) JANGERBRANDS ZOON, anders JOHANNES DE LEIDIS, geboortig van *Leiden*; Monnik en Prioor in het Convent te *Haarlem* van der Carmeliten orden, een vermaardt man: inzonderheit door zyne *Latynſche* Kronyk van de Graven van *Hollandt*, en Biſſchoppen van *Utrecht*, onder den tytel van *Rerum Belgicarum Annales Chron: & Hiſt. de bellis, Uribus, Situ, & Moribus gentis*, enz. Hy begint van *Chriſtus* geboorte, en eindigt met het jaar 1417. Wordt van *Trithemius* en *Geſnerus* geprezen. De Schryver van d'*Oude Hollandtſche Kronyk* heeft meerendeel die van *Jan Gerbrandtz* gevolgt. Hy bloeide onder Keizer *Maximiliaan den I.* heeft ook de Hiſtori van zyne Orden in tien boeken beſchreven; is mede bezig geweeſt met verſcheide Godtkundige boeken te ſchryven. Zyn laatſte werk was de Kronyk der Abten van *Egmond*. Voor de gedachte zyne Kronyk van *Hollandt* en *Utrecht*, in druk uitgegeven door *Franciſcus Sweertius* (waar in hy getuigt inzonderheit gevolgt te hebben *Vincentius Bellarienſis*, *Bartholomeus*, en *Johannes de Beka*) had hy byeen gebragt de Hiſtorie der *Hollanderen*; welk werk hy in de voorreden zyner Kronyke herroept, omdat hy naderhant de waarheit, in twyfelachtige dingen, beter uitgevonden, en veel meer Hiſtoriën opgedolven hadde: dat hy daarom dit niewe werk by der handt nam, en'er tien jaaren lang aan gearbeidt hadde. *Johannes Trithemius*, Abt van *Spanheim*, die in zynen tydt leefde, geeft hem dit getuigeniſſe:

J. Gerb. Leid. A. Pars Naamr. pag. 88. 120. Orlers beſchr. van Leiden.

Johann. Trith. Orlers pag. 252.

„ *Johannes Gerbrandus van Leiden*, een van de Orden der „ Vrouwe-broederen van den berg *Karmel*, te *Haarlem*, „ *Superioor* van 't zelfde Convent, is een zeer neerſtig en „ geleert man, uitnemend van verſtandt, een welſprekend „ en treffelyk Prediker: men hoort dat hy geſchreven „ heeft eene deftige Hiſtorie van de Orden der Karmeliten, by hem in tien boeken vervat, desgelyks verſcheide Sermonen, en noch andere ſchriften my onbekent: „ leeft noch heden als ik dit ſchryve, 1495. in zyn Convent „ te *Haarlem*, onder Keizer *Maximiliaan*. Ondertuſſchen heeft hy in zyne Kronyk zeer veele onzeekere dingen, dikmaals Monnikken verdichtzels, in dien tydt van blindheit voor klaare waarheit opgegeeven en aangenomen, daar in gelaſt. Hy is te *Haarlem* in 't jaar 1504. overleden.

Idem.

Alting Not. Germ. Inſer. Tom II. fol. 70.

GERE. Graaf *Floris de V.* noemt in zynen Giftbrief van den jaare 1275. dus het *Veenlandt* (*Terra Venenſis*) dat is een ſtreek moerig landt, begrypende deeze drie kleine Rechtbanken, *Calveſlô*, *Aalsmeer*, en *Vriſencop*, die hedendaags in *Amſtellandt* zeer wel bekent zyn, leggende aan den Ooſtkant van het *Haarlemmer Meer*.

Pontan. Gelderſ. geſchied. 2 deel, fol. 46. Haſſelt Hiſtor. Gelr.

GERLACH DE I. was de tweede Voogt van *Gelder*, zoon van *Wichard*, en te gelyk zyn Erfvolger. Hy quam na zyn Vaders doot, in 't jaar 910. aan het bewindt: heeft den Keizer en het *Roomſche* Ryk zeer groote dienſten gedaan tegen de *Boheemers*, *Hungaren*, en *Sclavoniers*; die in de jaaren 911. en 912. (voornamelyk de *Hunnen* of *Hungaren*) *Duitſchlandt* zeer elendig verwoeſtten. *Gerlach* overleedt in 't jaar 937. Wie zyne Gemalinne geweeſt zy blykt niet zeker; men meent des Graven van *Kuiks* dochter. Immers hy liet eenen zoon na *Godefroy den I.* en derden Voogdt van *Gelder*.

Pontan. Gelderſ. geſchied. 2 deel, fol. 73.

GERLACH, Grave van *Zutphen*, en, zoo zommige willen, ook van *Gelder*: 't welk zoo zynde, moſt hy geſtelt worden de *II.* diens naams onder de Graven van *Gelder*. Wy houden 't evenwel liever met die hem alleen Grave van *Zutphen* ſtellen; welk Graaffſchap na zyne kinderlooze doot, door Erfrecht, op Grave *Otto van Naſſauw*, achtſte Voogdt van *Gelder*, verviel, die door 's Keizers gunſte d'eerſte Grave van *Gelder* wierd, of wel zyn zoon *Gerard van Naſſauw*. Vermits nu *Otto* alreeds Grave van *Gelder* was, en dat het Graaffſchap van *Zutphen* hem t'huis quam, ging de tytel van *Gelder* voor den Tytel en naam van *Zutphen*; onaangezien *Zutphen* ter dier tydt, in roem, oudtheit, en uitgeſtrektheit van landen, *Gelderlandt* verre overtrof, en naderhandt eerſt zynen grootſten aanwas bekomen heeft. Zommige der Geſchichtſchryveren, die hier zeer verwart en verſchillende zyn, ſtellen deezen *Gerlach* voor den broeder van *Willem van Gelder*, Biſſchop van *Utrecht*: maar andere (veellicht immers zoo wel) voor den broeder van *Wichman*, Grave van *Zutphen*, die, wegens de vriendtſchap met Biſſchop *Willem* onderhouden, zich aan zyne zyde tegen de *Hollanders* pal gehouden hadde. Toen nu *Otto van Naſſauw*, Voogdt van *Gelder*, na de doot van zyne Gemalinne *Adelheid*, aan *Sophia*, dochter van *Wichman*, broeder van deezen *Gerlach*, hertrouwde, zou uit dien echt een andere *Gerlach* geboren zyn, neef van den overledenen, die, kinderloos ſtervende, 't Graaffſchap van *Zutphen* aan zynen Vader en Moeder voortzette en overliet: want dat deze laatſte by *Yſſelmonde* geſneuvelt zoude zyn, wordt gezegt met de waarheid te ſtryden, vermits hy te dier tydt noch niet geboren was: maar andere, en daar onder *Joſephus de la Piſe*, Heer van *Maucoil*, ſpreeken hier heel verſcheiden van. Gedachte *Piſe*, verhaalt hebbende hoe zommigen het daar voor houden, dat *Gerlach* by *Yſſelmonde* zou gebleven zyn, zegt daar benevens, dat hy, na zyn Vaders doodt, het Graaffſchap *Zutphen* eenen tydt lang bezeeten heeft; doch vermits hy geene kinderen by zyne Gemalinne *Elizabeth*, dochter van den Grave van *Saxen*, won, heeft hy in zyne ziekte, op begeerte zyns Vaders, het Graaffſchap *Zutphen* aan zynen halven broeder, *Gerard van Naſſauw*, die het Graaffſchap *Gelder* bezat, opgedraagen; zie op GERARD VAN NASSAUW DEN I.

Slicht. in Pontanus.

Joſeph. de la Piſe.

Pontan. Slicht. fol. 69. 73.

GERMANIA INFERIOR. NEDER GERMANIEN. *Neder-Duitſchlandt*, *Nederlandt*. *Tacitus* ſchryft in zyn boekje de *Germania* (of *de Moribus Germanorum:* de zeden der *Germanen*) in het begin aldus. „ Ik zou gelooven dat de afgelegenſte *Celten*, die tuſſchen den *Rhyn*, „ den *Donaw*, de *Noordtzee*, en de *Sarmaten* woonen, „ waarlyk inboorlingen zyn, en geenzins vermengt door „ andere volken, die zich derwaarts begeeven, of zich als „ vreemdelingen onder hen neêrgezet hebben: omdat zy, „ die weleer van woonplaatzen zogten te veranderen, niet „ te lande, maar te ſcheep derwaarts trokken: en dat „ d'afgryſelyke groote *Oceaan* aan dien kant, zoodanige overtogten meeſt tegen, en onbevaarbaar zynde, nauwelyks „ met ſchepen bevaaren wordt. Wie zou vorder (zegt hy) „ behalven het gevaar van eene barſſe en onbekende zee, „ *Aſia*, of *Africa*, of *Italiën* verlaatende, naar *Germaniën* „ trekken, daar het landt leelyk en affchouwelyk is, de „ lucht ſcherp, en het welk naar en droevig is om aan te „ zien, en te bewoonen, of het moſt iemants vaderlandt „ zyn. (Wy hebben hier deze plaats overgezet zoo als de Heer *Alting* haar opgeeft, met eenige veranderinge van de woorden van *Tacitus*.) Aangaande den waren oorſprong kan men uit de oude Gezangen, die door de verbaſtering van d'oudtheit geweldig verwart en bedorven zyn, dit alleen afneemen; dat zy den eerſten Menſch of Man, (*Mannus*) van Godt uit de aarde voortgebragt, erkent hebben voor den Voorvader zoo wel van hun volk, als van alle andere volkeren; daar in alleenlyk verbyſtert zynde, dat het geene wy weeten allezins waar te zyn van den eerſten menſch, die op den geſchapen Aardbodem geweeſt is, zy zulks overgebragt hebben tot den eerſten Grondtlegger van het herſtelde geſlachte der menſchen na den Zondtvloedt. Aan wien zy wederom drie Zoonen toeſchryven, die zy echter t'onrecht voor de drie Hooftvorſten van hun volk alleen verbreidt hebben. Want van de drie zoonen van *Noach*, of *Mannus*, zyn alle de bewoonders des aardtbodems voortgekomen; alle in zeer veele volkeren, met verſcheide en eige naamen, onderſcheiden; behalven het eene *Over-Rhynſche* volk, van het oorſprongkelyke geſproten, het welk in langen tydt geenen eigen naam aangenomen, maar zich eenvoudig het VOLK (POPULUS) het Diet/ Dupt/ Tuit/ Teut/ naat dat de uitſpraaken verſcheide waren, genoemt heeft. Waar van het byvoegwoordt (*Adjectivum*) Duitſche/ Teutſche/ bediedende zoo veel als Landtslieden/ Volksgezinden: en Duitſchlandt/ Teutſchlandt/ *Volks-Landtſchap*. Echter hebben de Gemeenſchappen, die zeer veele onder dit Volk zyn geweeſt, hunne oude en eige namen gehadt: als daar zyn, de *Marſers*, *Gambrivers*, *Suevers*, *Vandaliers*, en andere. En onder die is ook geweeſt de naam der *Friezen*, by wien noch heden ten dage niet onbekent is de oude benaming van 't Frieſch Diet/ dat is, het Frieſche Volk. Doch de oude bygeloovigheit heeft van Diet/ dat is Volk/ eenen Godt gemaakt van den zelven naam, uit de aarde voortgekomen, als Stichter der volkeren, die de Romeinſche *Tacitus* uit de oude gedichten verſtaan heeft dat *Tuiſto*, of *Tuiſco*, of, naar het gevoelen van *Cluverius*, *Tuito* genoemt is. *Cæſar* noemt den zelven *Dis:* anderen onder de Ouden *Teutates*; alle beuzelachtig, gelyk alles is, dat de Goden aangaat. Ondertuſſchen is dit zeker, dat de *Over-Rhynſchen* in 't algemeen, niet lang voor dat *Gaulen* van *Julius Cæſar* was t'ondergebragt, met hunne byzondere naamen by de *Romeinen* onbekent zyn geweeſt. Verder vindtmen dit verhaal van hunnen niewen en eigen naam by *Cæſar* en *Tacitus:* dat'er een Volk van vyf Gemeenſchappen, als daar zyn, de *Condruſiers*, de *Eburonen*, de *Cæreſen*, de *Pæmanen*, en de *Segners*, korteling voor de aankomſte van *Cæſar*, uit de *Over-Rhynſche* Natie, den *Rhyn*, daar hy noch niet in twee armen verdeelt wordt, overgetrokken is naar dat gedeelte van *Gaulen*, waar van de *Romeinen* naderhandt dit Nederwingeweſt gemaakt hebben: en dat dit volk de *Gaulen* allereerſt wechgejaagt heeft, (want die te vooren overgekomen waren hadden alleen de ledige landen in bezit genomen) die ryk en weêrloos waren, en zoo geweldig ſchrikten voor dit wreede ſoort van Krygslieden, dat zy dezelve niet anders als *Gerremans*, dat is, *Oorlogsmannen*, of *Oorlogvoerders* noemden, d'een den anderen, met dezen voor allen vervaarlyken naam, een ſchrik aanjagende. Dat die van de vyf Gemeenſchappen dit zeggen der *Gaulen*, hoewel uit quaadaardigheit voortgekomen, hun voor eere, en als van een goede voorwikkinge rekenende, niet ongaerne van d'Overwonnenen aangenomen hebben: dat naderhandt ook anderen, die over den *Rhyn* aangekomen zyn, naar deze

Alting Not. Germ. Inſer. Part. I. fol. 76.

Douza Annal. Holl. lib. VIII. in Dider. Germ. Antiq. lib. I. cap. 9. Itel. Gal lib. VI. cap. 21

deze eerſte Overwinnaars, wegens den ſchrik der *Gaulen*, aldus genaamt zyn; dat zy eindelyk het te ſamen daar toe gebragt hebben, dat deeze naam, die van de *Gaulen* was opgekomen, allengskens naar hen zelfs, als zynde zeer wakkere Krygshelden, zich uitgebreidt heeft over het geheele *Over-Rhynſche* Volk, dat in 't gemeen even oorlogszuchtig was: en dat dezelve niet langer in 't byzonder is eigen geweeſt aan eenig Volk, dat of eerſt, of daar na, den *Rhyn* overgetrokken is. Zoo dat deze vyf Gemeenſchappen, die met malkander eenen Staat uitmaakten, en een tydt lang alleen GERMANEN genoemt wierden, naderhandt door den naam van *Tungeren* hebben moeten onderſcheiden worden. Lees, overlees, en herlees aandachtig de zeer duiſtere plaats van *Tacitus* over deze zaak, *Germ. cap. 1.* en gy zult moeten bekennen, zoo ik my niet bedriege, dat dit volkomentlyk de zin van zyne woorden is: en dat hy dit heeft willen zeggen, als zynde een Man die zoo wel de hiſtoriſche waarheit wiſt, als in acht nam. Want wat is 'er zekerder, dan dat die van de vyf Gemeenſchappen ten tyde van *Cæſar* door de *Gaulen* GERMANEN genaamt zyn geweeſt, die ten tyde van *Tacitus Tungers* genoemt wierden? Wie zal verder konnen ontkennen dat de geene, die naderhandt uit het *Over-Rhynſche* landt in *Gaulen* aanquamen, dien zelfden naam met recht en reden gegeeven is van den Overwinnaar, die dien van de *Gaulen* wegens den ſchrik weleer aangenomen had? Wie zal eindelyk loochenen, dat deeze naam van hun te zamen zich met 'er tydt uitgebreidt hebbe over de geheele Natie, die dezen en geenen kant van den *Rhyn* beſloeg? Met zeer goedt recht dan heeft *Tacitus*, ziende op de tyden van *Cæſar*, konnen zeggen, dat de benaming van GERMANIEN den *Over-Rhynſchen* eerſt niew en onlangs gegeeven was *van de Gaulen*, *van den Overwinner*, *van hen zelfs*, wegens den ſchrik van allen kanten, die de vreemde oorlogsmagten hen of aangejaagt, of de weêrlooze landtzaaten opgevat hadden. Hier uit nu heeft moeten volgen, dat de *Romeinen* den zoom van den *Rhyn*, die van de *Germanen* bewoont wierd, GERMANIEN genaamt hebben; en *Tacitus Annal. IV. cap. 73. Dio lib. LIII. Am. Marcell. lib. XV. cap. 27. Notit. utriuſq. Imp. de Vicar. VII. fin.* dit in twee Wingeweſten verdeelt, namelyk in het *Boven-Germaniën*, of het *Eerſte*, en in het *Neder-Germaniën*, of het *Tweede*; waar van de *Batawers*, hoewel van dat aanzien dat zy broeders genoemt wierden, een gedeelte uitgemaakt hebben; ja ook hebben de *Friezen*, en andere *Over-Rhynſchen*, eenen tydt lang onder den Landtvoogt van *Neder-Germaniën* geſtaan. Zoo dat ik het zelve met ſtilzwygen niet hebbe konnen voorbygaan: want dit volk is ongemeen geacht geweeſt in het ganſche Ryk, dewyl men de GERMANEN van dien kant voornamelyk moſt aantaſten, wier vryheit den *Romeinen* zoo vinnig toegeſcheenen heeft, dat zy dit Landt niet dan aan hunne grootſte vertrouwelingen toevertrouwt hebben. Alzoo heeft *Cæſar Octavianus*, Drieman zynde, eer hy noch de naam van *Auguſtus* hadde, derwaarts gezonden zynen Schoonzoon *Agrippa*. Na dat hy dezen weêr te rug geroepen hadde, in den oorlog tegens *Marcus Antonius*, heeft hy daar toe verkoren *Cajus Carina*, neffens wien hy ook over de *Germanen* met de zege gepraalt heeft. Daar na *Marcus Vinicius*, die de zelve eere heeft verdient. Wederom *Marcus Agrippa:* daar na *Marcus Lollius*. En na dezes nederlaag heeft hy het bewindt over het Wingeweſt, het welk hy zelf in perſoon weêr in ſtaat bragt, aan *Druſus* opgedraagen; vervolgens aan *Tiberius*; in wiens plaats hy by vervolg *Lucius Domitius*, *Quintus Varus*, en eindelyk *Cæſar Germanicus* aangeſtelt heeft. *Tiberius*, Keizer geworden, heeft *Germanicus* in dit Opperbewindt gehouden, en deszelfs broeder *Druſus*, zynde zyn eigen Zoon, tot zynen Opvolger aangeſtelt. Terwyl *Lucius Viſellius Varro*, als Onder-Landtvoogt, in het beſtier van zaaken voorzichtig, en *Lucius Apronius*, Landtvoogt zynde, ongelukkig was. Maar nadat zyne Zoonen wechgerukt waren, heeft hy *Cnejus Cornelius Lentulus*, zoon van *Gætulicus*, voor tien jaaren tot Landtvoogt aangeſtelt. Doch *Cajus Caligula* heeft niemant daar toe benoemt, zelf met grooten toeſtel groote zottigheden uitrechtende. *Claudius* heeft *Sergius Sulpicius Galba*, *Publius Gabinius Secundus*, en *Cnejus Domitius Corbulo*, den eenen na den anderen, aangeſtelt. *Nero* heeft daar toe verkoren twee doorluchtige Mannen, die elkanderen volgden, beide met den naam van *Rufus*. *Galba* wederom *Aulus Vitellius:* na wien (gelyk gemeenlyk geſchiedt, als d' opvolging in de regeeringe geſtremt is) dit bewindt aan geene Onderlandtvoogden, van den eerſten of van den tweeden rang, opgedraagen is; tot dat *Veſpaſianus* zynen Zoon *Domitianus* derwaarts gezonden heeft: en deze, zelf Keizer geworden, nadat hy twee togten derwaarts gedaan hadde, *Antonius:* en tegen dien afvalligen gezonden heeft *Lucius Maximus*. *Nerva* eindelyk den allerbeſten *Trajanus*. Insgelyks hebben de volgende Keizers gedaan, of zy hebben deeze poſt zelfs op zich genomen; en dit laatſte vry dikwyls, als daar zyn *Hadrianus*, *Marcus*, *Septimius Severus*, *Antoninus Caracalla*, *Alexander*, *Maximinus*, en andere, gelyk wy hier boven, op het woordt *Franci*, al aangewezen hebben. Deze zyn de grenzen geweeſt aan deezen kant des *Rhyns*, dat eigentlyk het Wingeweſt genoemt wierd; tegen over het tweede *Neder-Gaulen*, (*Belgica ſecunda*) de rivier de *Gete*, zoo als ze onder den naam van *Rupel* met de *Schelde* uitſtroomt, als men een lyn trekt van haaren oorſprong af, tot daar de *Sambre* in de *Maas* valt; en noch een weinig hooger langs den rechter oever van de *Maas*. Doch aan het Bovenwingeweſt (dat is het Boven-*Gaulen*, *Belgica Superior*, *ſive Prima*) is de grensſcheiding geweeſt eene rivier, die *Ptolemæus* om deze reden *Obringa* ſchynt genoemt te hebben. Want de Boven-*Rhynkant* wordt by de *Duitſchers* das Ober-Rheingaw / en, wat meer verkort, Obringaw genaamt, als men insgelyks een lyn trekt van zynen oorſprong tot aan die van d'*Ourt*, langs den oever zoo wel van deze rivier, als van d'andere *Ourt*, ook daar ze te ſamen in een loopen tot aan den oorſprong van de laatſte: en hier van daan tot aan de welle van de rivier de *Leſch*, langs dien ſtroom tot aan de *Maas*. Het overige is beſloten geweeſt tuſſchen den *Rhyn* en de *Noordtzee*. (Zie dit alles in de eerſte Kaart van den Heere *Alting*.) Wat nu de *Obringa* van *Ptolemæus* is, heeft de zeer beroemde *Cluverius* allerbeſt uitgevorſcht; te weeten eene rivier die by het ſteedtje *Sinſiacum* (nu het vlek *Sinſich*) in den *Rhyn* valt, hedendaags bekent met den naam van de Aer / by verkorting van Arent. Waar van daan de Graven van Nieuwen Arent / gemeenlyk Nuenaar / Nienaar genoemt zyn: insgelyks Arwiler / zoo veel als Arentshoeve (*Aquilæ villa.*) Aldenaar / dat is, Oude Arent (*Vetus Aquila.*) Aerdorf / dat is Arentsdorp (*Aquilæ vicus*) Arentsberg: waar uit deze Rivier haren oorſprong heeft. Daar tot een onwraakbaar bewys van is, dat in de Aanteekening van het Keizerryk *Antunnacum* (nu *Andernach*) klaar en duidelyk gereekent wordt onder het Boven-wingeweſt, het welk ſtaat onder den Veldtheer van *Mentz*: en dat tuſſchen deeze plaats en de naaſte van het Neder-wingeweſt geene ander rivier te vinden is, behalven de *Aer* alleen. Doch op dat hy niets van *Ptolemæus*, zonder het een ſtreek te geeven, zou laten voorby gaan, heeft hy de *Obringa* in *Abringa* liefſt willen veranderen. Wat *Neder-Germaniën* belangt, dat over den *Rhyn* legt, waar van *Velle-jus* verhaalt, dat het byna tot een cynsbaar Wingeweſt is gemaakt; het zelve heeft op zyn ruimſt zich uitgeſtrekt van de *Main*, die zich in den *Rhyn* ontlaſt, en van de *Zoutrivier*, die in de *Elve* valt, tot aan de *Noordtzee*. Van de *Zoutrivier*, of de rivier die zout geeft, getuigen *Strabo*, en *Tacitus*; (zie de zelve in de eerſte Kaart van den Heere *Alting*, vallende in de *Albis* of *Elve*.) Van de *Main* de zelfde *Strabo*, als hy verhaalt dat *Druſus* den oorlog gelukkig heeft gevoert tuſſchen de *Sala* en den *Rhyn*; het welk zoo veel is, als of hy gezegt hadde by den *Mainſtroom:* want de *Main* loopt van den oorſprong van de *Sala* in den *Rhyn*. Van den *Rhyn* en *d'Elve* gewaagt yder een: doch allermeeſt dat trotze opſchrift van het zegeteken, het welk *Germanicus* aan de *Wezer* in d' *Idiſtaviſiſche* vlakte ter eere van *Tiberius* opgerecht heeft, dat vertaalt, dus luidt:

Lib. II. *Geogr. lib. II. cap. 9.* *Germ. Antiq. lib. II. cap. 14. & lib.* *Geogr. lib. VII. Tacitus Annal. XIII. cap. 57.* *Tacitus Annal. II. cap. 16. & 22.*

DE VOLKEN TUSSCHEN DEN RHYN EN DE ELVE T'ONDERGEBRAGT ZYNDE, HEEFT HET LEGER VAN TIBERIUS CÆSAR DEZE GEDENKSTUKKEN AAN MARS EN JUPITER EN AUGUSTUS TOEGEWYDT.

(De zeer geleerde Heer *Juſtus Lipſius* meent dat deze vlakte is beneden *Bremen*, naar den zeekant, tuſſchen de rivier en de omleggende heuvelen, omtrent twee gemeene Duitſche mylen van die Stadt, by een Dorp genaamt *Vegeſak*.) Van deeze t'ondergebragte Volken zyn de beroemſte geweeſt de *Sigambers*, die nu al onder *Auguſtus*, door het beſtier van *Tiberius* zelf, aleer over den *Rhyn* gedreven, en aan dezen kant des *Rhyns* gevangkelyk wechgevoert waren. Verder de *Chatten* of *Catten*, *Broekters*, *Marſen*, *Angrivariers*, *Friezen*, *Chauken*, *Cherusken*, en andere kleindere Natiën, daar zoo veel niet van gemeldt, of ganſch niet van gewaagt wordt. In het Wingeweſt zelf, aan deezen kant van den *Rhyn*, zyn geweeſt de *Ubiers*, *Menapiers*, *Tungeren*, *Gugernen*, *Suniken*, *Batawers*, *Taxanders*, en *Caninefaten*, alle van *Over-Rhynſche* afkomſt: en de vier laatſte wel oorſprongkelyk van de *Catten:* maar niet alle van den zelfden ſtaat en hoedanigheit. De *Batawers*, als broeders en vrienden van het *Roomſche* volk, vry van ſchattinge. De *Ubiers* als Bondtgenoten, en haar Vaderlandt afgezworen hebbende, als *Romeinen*, of ten minſten gerechtigt als die in *Italiën* woonden. De *Tungers*, *Menapiers*, *Caninefaten*, als die zich overgegeeven hadden; verachtelyker gehandelt wordende in ſchattingen, laſten, en bezwaarniſſen. De *Gugernen*, *Suniken*, *Taxanders*, als krygsgevangenen, en wechgevoerden, die nauwelyks anders dan onder 't landt daar zy woonden gerekent wierden. De eerſte en aanzienlykſte Stadt is geweeſt *Colonia Agrippinenſis* (*Keulen*) in het landt der *Ubiers*: de tweede *Atuatuca* in het landt der *Tungeren* (*Attuaca Tungrorum*, in de eerſte Kaart van den Heere *Alting*, *Tongeren*.) Na deze zyn de voornaamſte geweeſt *Bonna*, ook in het landt der *Ubiers*, hedendaags *Bon* aan den *Rhyn*; *Caſtellum Menapiorum*, in de Kaarten

Suet. in Aug. cap. 21. Eutrop. lib. VII. Tacitus Annal. XII. cap. 39. *Lib. 8. Hiſt. de Cenſib.* *Notit. Gall.*

van den Heere *Alting* alleen genaamt *Caſtellum*, leggende aan de *Maas*, nu *Keſſel*, zoo het ſchynt. *Vetera*, in het landt der *Gugernen*, aan den *Rhyn*, omtrent *Zanten*, (zie boven op *Caſtra Ulpia.*) *Colonia Trajana*, op de grensſcheiding der *Gugernen* en *Bataweren*. (Zie hier van boven in de Kaarten van den Heere *Alting*.) *Noviomagus*, in het landt der *Bataweren* (nu *Nieuwmeegen* aan de *Waal*.) *Lugdunum*, in het landt der *Caninefaten* (nu *Leiden*.) De overige waren ſlechter, of wierden noch voor vlekken gehouden. De volken die, behalven deze, tuſſchen den *Rhyn* en de *Schelde* woonden, en van *Germaniſche* afkomſt waren, zyn daar van de *Romeinen* in geplant; gelyk men ziet in de Aanteekening van *Gaulen*, van het tweede *Belgica*, dat is, *Nederlandt:* (zie dit geteekent in d'eerſte Kaart van den Heere *Alting*) als daar zyn de vrye *Nerviers*, met die onder hen hoorden, en in het eerſt verſcheide naamen hadden, doch naderhandt alleen die van *Sueconen* en *Bethaſiers*. Waar van men nauwelyks andere reden kan geeven, dan dat het den Oppermagten, die naar hun welgevallen handelen, zoo behaagt heeft.

Winſem. beſchr. van Fr. achter zyn Kr.

GERMERHUIZEN, een Dorp of Buurt der *Frieſche* Grietenije *Weſt-Dongerdeel*, in 't quartier *Ooſtergoo:* heeft t'zamen met *Raadt*, *Bierum*, *Medent*, en *Nyenhuis* maar eene ſtem in de Grietenije.

Alting Not. Germ. Inſer. Part. 11. *fol.* 69.

GERMERWALDA is een Dorp van *Fivelingo*, dat dien naam noch behoudt; eene gemeene Duitſche myl van de Stadt *Groningen*, aan den Heerenweg als men naar de *Eems* gaat. De vervolger der Aanteekeningen van *Menco* verhaalt, dat deze plaats eene zwaare ſchade geleden heeft, wegens haaren laagen grondt, in den Watervloedt van *Simon* en *Judas*, in den jaare 1287. en hy doet 'er by, dat het geſlacht der *Stitingers* daar ter plaatze zeer aanzienlyk is geweeſt.

GERRIT GERRITSZ van *Rotterdam*; zie op ERASMUS. (DESIDERIUS)

Idem ibid.

GERSHUSEN een Dorp van *Fivelingo*, 't behoudt den zelven naam, leggende op de grensſcheidinge van *Hunſingo*, omtrent vier uuren gaans van de Stadt *Groningen*, naar het Noordtooſten. De vervolger van *Menco* maakt daar gewag van op het jaar 1283.

Winſem.

GERSLOOT, een der tien Dorpen van de *Frieſche* Grietenije *Ængwirden*, in 't quartier der *Zevenwolden*.

Alting Not. Germ. Inſer. Part 11 *pag.* 69.

GERSLOTE, is een gering Dorpje van de Grietenije van *Ængwirden*, in het quartier van de *Wouden* in *Frieslandt*; leggende een uur gaans van het *Heerenveen* naar het Noorden. D'ongenoemde Schryver van het leven van *Dodo* verhaalt, dat een dochter van een Prieſter, die beroert was, hier door de gebeden van een Kluizenaar, weêr gezondt geworden is.

Houve Handv. Kronyk 2 deel, fol. 367.

GERWEN, een der 26 of 27 Dorpen in de *Meijerye* van *'s Hertogenboſch* onder *Peellandt*. Toen voortydts geheel *Brabant* eene jaarlykſche ſchattinge, of Beede, van 140000 gulgens opbrengen moſt, was de geheele *Meijery van den Boſch* daar in op 19379 guldens 16 ſtuivers 3 penningen geſchat: in die ſom droeg het quartier *Peellandt*, een der vier quartieren der *Meijerye*, 5692 guldens 10 ſtuiv. 3 penningen; welke omgeſlagen over de gedachte 26 of 27 Dorpen van het *Peellandtſche* quartier, quam het dorp *Gerwen* t'zamen men *Mienen*, op 271 guldens 2 ſtuivers 8 penningen te ſtaan.

Alting Part. 11. *pag.* 69.

GESCHORON, is geweeſt een Outaar behoorende tot de Kerke van *Beuſichem*; gelyk 'er ſtaat in den brief van *Andreas*, Biſſchop van *Utrecht*, van het jaar 1131.

M. van Balen beſchr. van Dordr. pag. 845.

GESELIUS, (CORNELIUS) Predikant der Gereformeerde Religie te *Rotterdam*. Nadat de Stadt *Dordrecht*, op zoo eene gelukkige wyze, als op het woordt DORDRECHT verhaalt is, aan den Prins, of aan den *Staat* gekomen was, geſchiedde de eerſte predikatie aldaar onder den Lindeboom, in de Kolveniers Doelen, tuſſchen de Schutters beneedenzaal en het Schuthuis: ter zelver tydt (1572) wierdt'er ook het eerſte kindt op de Gereformeerde wyze gedoopt, ten doop geheven door den Heere *Cornelius van Beveren*, en genoemt *Cornelius*, met den bynaam van *Geſel*, overleden 1640. Ongetwyfelt deze *Geſelius*; naderhandt Predikant geworden van de *Duitſche* en *Walſche* Gemeente te *Rotterdam*, die hy beide bediende, en ook beide ongemeen aangenaam was. Een oprecht vroom man, zich vaſt houdende by de gemelde Religie, van den aanvang der *Reformatie* aldaar geleert en aangenomen: doch door de *Remonſtrantſche* Overheit (omdat hy de leere van *Arminius* niet toeviel, maar in tegendeel zynen amptgenoot *Nicolaus Grevinchoven*, voorſtander van de gedachte leere, zoo op den predikſtoel, als in de huizen der byzonderen, ernſtig tegenſprak) eerſt van zynen dienſt in October 1611 afgezet, daar na in Februarius 1612. op bevel der Magiſtraat, door Schout en dienders de Stadt uitgeleidt, met onbetaamlyk geweldt, zonder ooit in Kerkelyke vergaderinge gehoort of veroordeelt te zyn. Hoedanig zich dit verder toegedraagen heeft, met volkomener bericht, kan men zien uit zyne Verantwoordinge, enz. Hy wierd, kort nadat hy te *Rotterdam* afgezet en uitgeleidt was, tot Predikant te *Edam* beroepen.

Baudart Mem. 2 boek, fol. 87. *Trigl. Kerkel. Hiſtor. enz.*

Cornel. Geſelius verantwoord.

GESTEL, een *Brabantſch* Dorp in de *Meijerye van 's Hertogenboſch*, onder *Ooſterwyk*. Toen voortyds *Brabant* eene ſchattinge van 140000 guldens opbrengen moſt, ſtont de *Meijery van den Boſch* daar in geſchat op 19379 guldens, 16 ſtuivers 3 penningen; in die ſom was het quartier *Ooſterwyk*, een der vier quartieren van gemelde *Meijerye*, gezet op 4902 guldens 10 ſtuivers 9 penningen, welke omgeſlagen over de 26 of 27 Dorpen van het *Ooſterwykſche* quartier, quam het dorp *Geſtel* t'zamen met *Gemundt* daar in te ſtaan op 242 guldens 14 ſtuivers 6 penningen. *M. van der Hoeve* heeft noch een ander *Geſtel* in 't zelfde quartier, dat hy *Geſtel* by *Ooſterwyk* noemt, in de zelfde ſchattinge geſtelt op 191 guldens 2 ſtuivers.

Houve Handv. Kronyk 2 deel fol. 367. *Idem ibid.*

GESTEL, ook een Dorp in de *Meijerye van 's Hertogenboſch*, doch onder het quartier van *Kempenlandt* by *Eindhoven*. In de bovengedachte ſchattinge van ganſch *Brabant*, ter ſomme van 140000 guldens jaarlyks, ſtont het quartier *Kempenlandt*, in de ſmaldeelinge, op 4074 guldens 1 ſtuiver 9 penningen: welke omgeſlagen over de 32 of 33 Dorpen van het *Kempenlandt*, quam het dorp *Geſtel* by *Eindhoven* te ſtaan op 93 guldens 6 ſtuivers 6 penningen.

Houve Handv. Kronyk 2 deel fol. 361

GETHORNE, is een plaats in het landt van *Vollenhove*, daar in het jaar 1129. door de Kerkvoogden van *Frieslandt* een verdrag van vrede gemaakt is tuſſchen den Biſſchop van *Utrecht*, en de *Drenthenaars*; volgens het verhaal des onbekenden Schryvers van het Perkamenteboek van *Utrecht*. Het behoudt noch hedendaags den zelfden naam, gemeenlyk genoemt wordende *Gieteren*, leggende eene gemeene Duitſche myl van den naaſten oever van 't *Vliemeer* (nu de *Zuiderzee*) en anderhalve myl van de Stadt *Vollenhove*.

Alting Not. Germ. Inſer. Part. 11 *pag.* 69

GEUS; eene verbaſtering van het *Franſch* woordt *Gueux*, dat een *Deugniet*, of *Beedelaar* betekent. Toen in den eerſten aanvang der beroerten, en de ſtrenge of wreede vervolginge om de Religie, enz. onder *Philips den II.* in of omtrent *Duc d'Alva's*, of *Margareta van Parma's* tyden, de Heer van *Breederode*, nevens een groot getal Edellieden, dat vermaarde *Smeekſchrift* overgaven aan de gemelde *Margareta* (1566. in April) wierd zy zeer verbaaſt, ziende den Adel, en voor aan den Heer van *Breederode*, in zulk een groot getal verſchynen. De Grave van *Barlaimondt*, ter dier tydt by haar, haare ontroeringe merkende, en haar wat geruſt willende ſtellen, zeide; *Qu'ils n'eſtoient que de gueux: Dat het maar beedelaars waren.* Deze woorden, tot ſmaadt der verbondene Edelen uitgebraakt, wierden in eenen anderen zin van hen opgevat; zy lieten goude Medaliën maaken, die zy aan hunne halzen droegen: op d'eene zyde ſtont het Borſtbeeldt van Koning *Philips*, op d'andere een bedelaars knapzak, met twee t'zamengevoegde rechte handen aangevat, en deze woorden rontom den randt; om het borſtbeeldt van den Koning ſtont; *En tout fidelles au Roy*; *In alles den Koning getrouw:* om den Knapzak; *juſques à porter la beſace*; *tot den beedelzak toe.* Het afbeeldtzel kan men zien by *Bizot*. De genoemde Heeren Edelen, 's anderen daags aan tafel zittende, begonden te ſpreeken wat naam zy hun Bondtgenootſchap geven zouden: daar over hunne gedachten latende gaan, en de ſmaadtwoorden van den Grave van *Berlaimont* herkauwende; riepen zy gezamentlyk; *Vivent les Gueux.* Op het einde van den maaltydt nam de Heer van *Breederode* eenen *beedelzak*, hing hem om zynen hals, vatte eenen *houten nap* met wyn, en dronk daar mede het Gezelſchap toe, met betuiginge van gereed te zyn, om goedt en bloet by de verdeedigínge van het Landt en 's landts Vryheden op te zetten. Fluks begonden alle de anderen, noch luider dan voorheene, *Vivent les Gueux* uit te roepen: ook dronken zy hooft voor hooft uit den zelfden nap, met de zelfde betuiginge. Dus nam de naam van *Geuzen* zynen aanvang en oorſprong, die zoo veel geruchts in *Europa* gemaakt heeft, en niet min in deze Provintiën vermaart geworden is, dan der *Proteſtanten* in *Duitſchlandt*, en der *Hugenooten* in *Vrankryk*. De volgende dagen verſcheenen de Edelen binnen *Bruſſel*, in grof grauw monnikslaken gekleedt, met houte napjens aan hunne gordels, en de ovaalswyze goude Medailje om de halzen; zynde de eerſte Gedenkpenning die wegens de *Nederlandtſche* beroerten gemunt is. Ook wierden 'er kopere penningen gemaakt, hebbende op d'eene zyde tot opſchrift, *Eſcu de Vyane*; *Het ſchildt van Vyanen*, daar *Breederode* Heer van was, aan d'andere zyde de wapenen van 't huis van *Burgundien*, met de woorden *Par flamme & par fer*, *Door ſtaal en vuur*; of *Par flamme & par feu*, *Door vuur en vlam.* 't Zedert dien tydt hebben de *Roomſch-Catholyken* het woordt *Geuzen*, door *Berlaimont* verachtelyk aan de Heeren Edelen, ſchoon de meeſte *Roomſch-Catholyken* waren, gegeeven, alleen uit enkele bitterheit, aan de belyderen van de *Evangeliſche* Leere, 't zy *Gereformeerden*, of anderen, toegepaſt. Maar deze Beedelaars hebben het den magtigen Koning van *Spanjen* echter zoo bang gemaakt, dat hy zelf tot den beedelzak is geraakt.

P. C. B. Nederl. Hiſtor. fol. 78. *Grotius Nederl. Jaarb. fol.* 21. *P. C. B. Nederl. Oorlogen 2 deel, 2 Boek, fol.* 43. *Meter. fol.* 41. *E. de Veer verv. op d'O. H. Kronyk fol.* 42. *Pontan. Gelderſ. geſchied. 2 deel, fol.* 506. *Bizot Medaill. Hiſtor. p.* 1. 2. *P. C. Hooft.*

GEUZEN. (WATER) In het jaar 1569. gaf Prins *Willem van Oranje* aan veele uitgewekene *Nederlanders*, wegens de gruwelyke Tirannye van *Duc d'Alva*, commiſſien om oor-

Idem Bizot. Hooft.

Hooft Nederl. Hiſtor.

oorlogsſchepen tegen de *Spaanſchen* te mogen toeruſten, te beſchadigen, en te neemen, al, waar, en wat zy konden. *fol. 209. Bor. Meter. Grotius. Reyd.* Hy ſtelde over deze Commiſſievaarders, als Admiraal, aan, Heer *Adriaan van Bergues*, Heer van *Dolhain*; d'eerſte Kapiteins waren Jonker *Lancelot van Breederode*, Jonker *Albrecht van Egmont*, *Nicolaas Ruighaver*, *Johan Broek*, *Adriaan Menning*, *Bartel Entes*, *Dirk van Beveren*, *Imbyſe*, enz. Deze Commiſſievaarders, of Kapers, die zy den naam van *Watergeuzen* gaven, hebben niet alleen den *Spaanſchen* groote afbreuk gedaan; maar boven dien den grondt gelegt van de *Nederlandtſche* Vryheit, door het inneemen van den *Briel*, enz. zie BRIEL.

GEUZEN. (WILDE) De onmenſchelyke tirannyen van *Duc d'Alva*, en de *Spaanſche* Inquiſitie tegen *Roomſch-Catholyken* zelfs, indien zy 'er maar iets tegen wiſten; 't zy van de beeldtſtormery niet te hebben geweert, of omdat zy uit niewsgierigheit in eene predikatie hadden geweeſt; of eenen Onroomſchen, 't ware Vader, Broeder, Zoon, of Moeder, geburgen, of niet aangebragt, enz. raakten aanſtondts in lyden, wanneer 'er maar wat veel *in bonis* was, als ſchuldig aan *Crimen læſe Majeſtatis divinæ & humanæ*, geſtraft wordende aan lyf en leven, of aan hunne goederen, indien ze wechgevlucht waren; daar by komende, dat de *Spaanſche* Soldaaten zonder onderſcheidt roofden en plonderden, ja zelfs de lieden veele folteringen aandeeden; zoo hadde zich eene menigte van menſchen, met vrouw en kindt, naar de boſſchen van *Vlaanderen* begeeven: deze, wel meeſt van 't geringſte ſlach, wanhoopig, en van alles ontbloot, ook verder verwildert, en redelyk ſterk geworden, door den toeloop van allerlei fielen en ſchuim van volk, overvielen by donkere nachten de Papen en Monnikken, als Stookebranden der onchriſtelyke vervolgingen; hen niet alleen hunne gereedſte goederen ontroovende, maar boven dien neus en ooren affnydende, en meer andere vuile wreedtheden bedryvende; waar door zy ook den naam van *Wilde Geuzen* kregen. In het jaar 1568. gaf *Duc d'Alva* een Plakaat tegens hen uit; beveelende de naaſtgelegene Dorpen wacht, ter beſcherminge der Geeſtelyken, te houden: hen te gelyk opleggende van te zullen moeten inſtaan, en de ſchade te vergoeden, die zy door de *Wilde Geuzen* mogten lyden. Maar dat holp echter zeer weinig: zoo dat *Duc d'Alva* krygsvolk tegen hen zenden moſt; dat deeze verwilderde menſchen anderwegen heene deedt vluchten, of elendig om 't leven bragt. *P. C. H. Nederl. Hiſtor. fol. 170. Bor. Meter. enz.* *Meter. fol. 55.* *Bor 1 deel, 4 boek, fol. 159*

GEUZEN BRIL. Eene ſterke Schans, van de *Spaanſchen* opgeworpen en dus geheeten; anders bekent geweeſt met den naam van 't KASTEEL van SAFTINGEN; ook met den naam van *St. Anna*; gelegen in het Noordtooſterdeel van *Vlaanderen* in *Hulſter-ambacht*, ten Noordtooſten der Stadt *Hulſt*, aan de *Honte*, of *Weſter-Schelde*, tegen *Zuid-Bevelandt*, in *Zeelandt*, over. Door deze Sterkte konden de *Spaanſchen* geheel *Zeelandt* in gedurige vreeze en alarm houden: maar in het jaar 1632. wierdze door Grave *Willem van Naſſauw* voor den *Vereenigden Staat* verovert. *De Raey Dictionar. Geogr. pag. 136.* *Comm. Fr. Hendrik 1 deel, fol. 165.*

GEYN, eene oude Heerlykheit in het Neder-*Sticht* van *Utrecht*; zie op GEIN.

GEYNS, een Slot of adelyk Huis in het Dorp *Wommels*, onder de *Frieſche* Grietenije *Hennaarderadeel*, in het quartier *Weſtergoo*, behoorende weleer aan die van *Jongema*. *Houve. Winſem.*

GIEKERK, een der veertien Dorpen van de *Frieſche* Grietenije *Tietjerkſteradeel*, wordt met de twee Dorpen *Roodkerk* en *Oudkerk*, de *Teynwolde* genaamt, zynde afgezondert van de vaart *Mork*, hebbende aan den anderen kant de *Ryd*; welke zich tot aan de *Zwarte Broek*, enz. uitſtrekt. *Winſem. beſchr. van Fr.*

GIESEN, GIESSEN, GYSEN, GYSSEN; zie op GIESSEN.

GIESENBURG, GYSENBURG, GIESSENBURG, ook GIESENDAM, GYSENDAM, enz. zie op GIESSENBURG en GIESSENDAM.

GIESSEN, GIESEN, enz. met byvoeginge van OUDEKERK, een *Hollandtſch* Dorp, laſtende onder *Dordrecht*; in het jaar 1382 bedykt: het heeft t'zamen met *Gieſſendam* Kerk en Predikant, ſtaande onder het Claſſis van *Dordrecht*. *Goudh. M. van der Houve.*

GIESSEN, enz. met byvoeginge van NIEWKERK, een *Hollandtſch* Dorp, laſtende onder *Dordrecht*. Heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis als boven. *Iidem Goudh. Houve.*

GIESSEN, ook GIESEN, een *Hollandtſch* Dorp, onder het Droſtampt van *Altena:* heeft Kerk en Predikant ſtaande onder het Claſſis van *Gorkum*. *Houve.*

GIESSENBURG, GYSENBURG, enz. legt aan de *Gieſſe: Het* is een zeer oudt Slot en Heerlykheit in *Zuid-Hollandt*, onder *Dordrecht*, in het jaat 1490. hoorde het aan *Jan van Wena*, Knaap. In het jaar 1543. kocht het *Willem van Drenkebaart*, Burgemeeſter van *Dordrecht*, van *Arendt van Nederveen*. Het is door huwelyk aan Jonker *Jakob Taats van Amerongen* gekomen, van wiens Gemalinne de gemelde Burgemeeſter Grootvader was. Dit Slot met de Heerlykheit, gelyk ook *Langeraak*, *Noordeloos*, en andere plaatzen, maaken een gedeelte van de oude Heerlykheit of Baanderije van *Breederode*. *Goudh. in d'Oude H. Kr. fol. 78.*

GIESSENDAM, enz. een *Hollandtſch* Dorp, ſtaat in het Kerkelyke onder de Kerk van *Gieſſen-Oudekerk*; zie op GIESSEN-OUDEKERK. *Houve.*

GIETEN, een Dorp in het landt van *Drenth*, onder het Dingſpil van 't *Ooſtermoor*, heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Noordevelt* in 't *Ooſtermoor*. *Picard. pag 264.*

GIFFE, GIFFEN, een Dorp in de *Meijerye van 't Hertogenboſch*; zie GEFFE.

GILDENBURG, is een zeer ſterk Kaſteel of Steene tooren aan de *Vaart*, of *Vreeswyk* geweeſt, geen twee uuren van *Utrecht*, aan de *Lek* gelegen, tegen over *Vyanen*; gemaakt tot beſchuttinge der Sluizen aan de *Lek* en aan de *Vaart*, tegen de vyanden van het *Sticht*. Deze Sterkte wierd *Gildenburg* genaamt, omdat ze op eige koſten van de *Gilden* der Timmerlieden, Volders, en andere binnen *Utrecht*, omtrent het jaar 1373. gebouwt was. *Gysbert*, Heer van *Vyanen*, kon deze bril op zyne neuze niet dulden, klaagde daar in 't heimelyk over aan Hertog *Albert van Beijeren*, toen, wegens de krankzinnigheit zyns broeders Grave *Willem*, Voogdt, naderhandt Grave van *Hollandt* en *Zeelandt*; maakte hem wys, dat dit Kaſteel tot nadeel van de Graaflykheit van *Hollandt* gebouwt was; als gezet in het Ambacht en gebiedt van *Vreeswyk*; welke plaatze (zeide hy) niet den *Biſſchop*, noch het *Sticht*, maar *Hollandt* wettig toequam. Die van *Dordrecht* meenden ook dat de Sluis, by 't gedachte *Vreeswyk*, ten nadeele hunner Stadt was gelegt, en vielen derhalven den Heere van *Vyanen* toe. Daar op volgde dat de *Hollanders* met eene zeer groote magt voor *Gildenburg*, in het jaar 1374. quamen: daar binnen lagen, als Kapiteins wegens het *Sticht*, *Pieter Dool*, en *Arendt Præys*, die met hun volk eenen uitval deeden, en veele *Hollanders* verſloegen: Heer *Gysbert van Niewenroode* wierd 'er zwaar gewondt, Heer *Willem van Naaldtwyk*, Marſchalk van *Hollandt*, Heer *Willem van Geervliet*, en meer andere voornaame perſoonen wierden gevangen. Hertog *Albert* rechtte twee groote ſtorm- of ſchiettoorens op, den eenen aan den oever van de *Lek* by *Vyanen*, den anderen beneden den dyk van die Stadt, daar hy *Gildenburg* zeer mede beſchadigde. De *Hollanders* deeden 'er vreeſlyke aanvallen op, met allerlei krygsgevaarten, met ſteenſchieters, en andere zwaare krygswerktuigen: maar daar tegen verweerden zich de belegerden dapper, en ſchooten een hunner groote gevaarten met zwaare ſtukkogels (want, zegt *Matthæus Voſſius*, het buskruit was toen al in gebruik, enz.) om verre. Middelerwyle viel *Arnoud van Hoorn*, Biſſchop van *Utrecht*, by *Zwammerdam* in *Hollandt*, ſleepte al dat hem voorquam gevangen mede, nevens eenen grooten roof naar *Utrecht*. Na eene maandelyke belegeringe moſten die van binnen voor 't gewelt buigen, en gaven zich op goede voorwaarden over. De bewaring van het veroverde *Gildenburg* wierd Heer *Gysbert van Vyanen* aanbevolen; maar hy bleef 'er niet lang meeſter van. Dat *Albert*, door eene zwaare en langdurige belegeringe, die daar by zeer koſtelyk was, gewonnen hadde, kregen de *Stichtſchen* met weinig moeite, en in eenen korten tydt weder in hun gewelt. Op *S. Timotheus* en *S. Symphoniaans* nacht quamen zy met eenen hoop volks in alle ſtilheit aan het Kaſteel; beſtormden het eenen geheelen dag en nacht lang, met groote dapperheit en gewelt, ſchooten 'er ook het vuur in, waar door de bezetting zich genoodzaakt vondt het noch in 't zelfde jaar weêr over te geeven. Terwyle dit geſchiedde, trok Biſſchop *Arend van Hoorn* 't Graafſchap *Hollandt* in, daar hy groote ſchade deede, inzonderheit aan die van *Naerden:* ook nam hy *Oudewater* met gewelt in, en gaf de Stadt aan zyn volk ten beſten. *Albert* ſtelde eene bedriegelyke vredehandeling met die van *Utrecht* aan, om hen op te houden, tot dat hy een groot leger hadde byeen gebragt, om het *Sticht* dan op 't onvoorzienſte te overvallen: maar zy ontdekten het, ſchoon byna te laat, en maakten ter verweeringe goeden toeſtel. By *Gildenburg* quamen de twee legers den anderen in het gezicht: *Albert* lag op geene zyde van de *Lek*, aan den *Vyaanſchen* kant, de *Utrechtſchen* aan dezen kant, die, *Gildenburg* wel bezet latende, naar huis keerden: want *Albert* dorſt zyne tanden niet waagen, om dien harden noot te kraaken; maar ging over de *Lek*, en nam het huis te *Wulverhorſt* met beſtorminge in; veroverde ook het Slot *Heemſtede* met verdrag; maar het huis te *Hermelen* geplondert hebbende, liet hy het in koolen leggen. Daar tegen deeden de *Stichtſchen* geen minder ſchade aan *Hollandt*. Dit duurde over en weêr, tot dat 'er in 't jaar 1375. een vredeverdrag beraamt wierd; waar by die van *Utrecht* aan Hertog *Albert*, voor geleede ſchade, zouden geeven 4000, anderen zeggen 3000 oude Schilden; daar tegen zou de Heerlykheit *Vreeswyk*, of de *Vaart*, ten eeuwigen dage aan *S. Marten*, of de Kerke van *Utrecht* blyven, indien de Biſſchop en noch zeven eerlyke mannen wilden zweeren, dat die plaatze aan het *Sticht* behoorde, en nooit *Hollandtſch* geweeſt was. Toen zy nu gereedt waren om den eedt te doen, hield zich Hertog *Albert* daar mede te vreeden, en gaf aan Biſſchop *Arend* goede *O. H. Kr. fol. 402. Voſſius Jaarb. pag. 441. 444. Pontan. Gelderſ. geſchied. 1 deel, fol. 156.* *O. H. Kr. fol. 403. Voſſius Jaarb.* 3000 *Oude Schilden zouden naar de reeken. van* Nicolaus Borrem. *in zyne Aantek. op* Voſſ. Jaarb. *hebben bedraag.* 1090. *guldens.*

goede gezegelde brieven, dat hy van *Vreeswyk* afstont, en de meergedachte Heerlykheit aan *Utrecht* in eigendom behoorde. Zie voorts VREESWYK.

Alting Not. Germ. Inf. Part. II. pag. 70.

GILLEYELA. De hoogaanzienlyke Heer *Ansfridus*, of *Anfinus*, en zyne huisvrouw *Hildewydis*, of *Hilfondis*, hebben, onder de Keizeren die *Ottoos* genaamt zyn geweest, door huwelyk vereenigt byna alle de landen tusschen de *Lek* en de *Schelde*, van de Boven-*Betuwe* af tot aan de grenzen van de Graven, die lange daar na Graven van *Hollandt* genaamt zyn. Van het landt van *Teisterbandt* spreekt hy zelf in verscheide Handtvesten. Van *Brabant* getuigt zulks *Sigebertus Geminiacensis*, als daar is het landt van *Rye*, van *Huy*, en van *Leuven*; gelyk blykt uit het verhaal van zyn leven. Van het landt van *Strijen*, dat *Hilfondis* voor huwelyksgoedt gehadt heeft, spreekt zy zelve in eenen brief geschreven te *Thoorn* (dit is een Jufferen-klooster, dicht by den slinker oever van de *Maas*, tegen over het Eilandt *Stevenswaert*, gesticht van *Anfridus*, ter gunste van zyne dochter *Benedicta*) op den eersten dag van *Junius* in den jaare 992. wanneer zy, met goedtvinden van haren man, nu al haar affscheidt van de wereldt genomen had, gelyk men spreekt, en zulks voor hem, als die in het jaar 994. wanneer hy de *Brabantsche* Rovers t'ondergebragt had, eerst van Veldtoverste, Bisschop van *Utrecht* geworden is, zynde de achttiende in order, volgens een oudt Schryver van zyn leven, die een Monnik van *S. Paulus* te *Utrecht* is geweest. In dezen brief wordt de Hofstede GILLEYELA, met meer andere plaatzen van het Graafschap *Strijen*, geschonken aan de Kerke van het Klooster van *Thorne* (thans *Thoorn.*) Dewyl nu deze Hofstede gelegen heeft in het landt van *Strijen*, gelyk hy spreekt; kan men nauwelyks twyfelen, of daar mede wordt gemeent GILLESEN, het welk noch hedendaags een Dorp is in de Baronnije van *Breeda*, het geen weleer een gedeelte was van het Graafschap *Strijen*, leggende twee gemeene Duitsche mylen en een vierde van de Stadt zelve, naar het Noordt-noordt-westen.

Abnd Hedam.

Ad ann. 997.

In actis S. S. ad d. 3. Maj.

Zie dit in de laatste Kaart van den Heere Alting.

GILSE, een der Dorpen des landts en der Baronnije van *Breeda*. Toen voortyds geheel *Brabandt* eene schattinge van 140000 guldens was opgelegt, stont het landt van *Breeda* in die som geschat op 8685 guldens: welke gesmaldeelt over de 14 of 15 Dorgen van deze Baronnije, most het dorp *Gilse* 531 guldens 6 stuivers lasten; 't heeft Kerk en Predikant staande onder 't Classis van *Breeda*.

Heuve Handv. Kronyk 2 deel, fol. 366.

GINNEKE, een van de Dorpen der Baronnije van *Breeda*. Toen weleer het geheele Hertogdom *Brabandt* eene jaarlykesche schattinge, of beede, van 140000 guldens opgelegt was, most het landt van *Breeda* daar toe lasten 8685 guldens; welke omgeslagen over de 14 of 15 Dorpen dezer Baronnije, quam *Ginneke* daar in op 436 guldens 18 stuivers 4 penningen te staan, doch *Bavel* daar onder begrepen: 't heeft Kerk en Predikant, staande onder 't Classis van *Breeda*.

Idem 2 deel, fol. 366.

GISBERT VAN BREEDERODE, Bisschop, enz. zie op GYSBERT, enz. zoo ook andere *Gisberten*, op GYSBERT.

GISP, of JISP; zie op JISP.

Heuve 1 deel.

GISTELLIS, eene Ridderhofstadt, of adelyk Huis in *Zeelandt*, op *Zuid-Bevelandt*, by 't dorp *Kapelle*. De Heeren van *Gistellis* zyn uit de *Scytische* Natie gesproten. Van Heer *Jan van Gistellis* wordt op 't jaar 1392 gewaagt, dat hy den 2 Maert op de Merkt te *Brugge* een prachtig Tournoy gehouden heeft, uitgedaagt zynde door Heer *Jan van Gruythuizen*, Ridder; onder wiens nazaaten men vindt Heer *Lodewyk van Brugge*, Heer van *Gruythuizen*, Prins van *Steenhuizen*, Grave van *Winchester in Engelandt*, Heer van *Haemstede* en *Wester-Schouwen* in *Zeelandt*, twaalf jaaren lang met grooten lof Stadthouder van *Hollandt* en *Zeelandt* geweest, omtrent het jaar 1465. Het gedachte Steekspel wierd gehouden van 100 Ridders: te weeten, 50 van de zyde des beroepers, en 50 van de zyde der vreemden, of des verweerders. De Koningen van *Vrankryk*, *Spanjen*, en *Engelandt* zyn verknocht aan het bloedt van Heer *Jan van Gistelles*, blykens deze stamlyst. Heer *Jan van Gistelles* trouwde met *Johanna Chastillon*, liet na eene eenige dochter *Isabella van Gistellis*, getrouwt aan *Robbert van Bethune*, Burggrave van *Meaux*, nalaatende *Johanna van Bethune*, Burggravin van *Meaux*, die echtgenoote wierd van *Robbert van Bar*, Grave van *Soissons*, en *Mark*, Heer van *Oisy* in *Kameryk*, enz. uit haar is gesproten *Johanna van Bar*, die Gemalinne wierd van *Lodewyk van Luxemburg*, Grave van *S. Paul*, Conneslabel van *Vrankryk*, en, uit haar, de Vader van *Pieter van Luxemburg*, Grave van *S. Paul*, die by *Maria van Savoyen* won *Maria*, ten echte gegeeven aan *François de Bourbon*, Grave van *Vendôme*, die hem baarde *Karel*, Hertog van *Vendôme*, die by *Francina van Alençon* won *Antonis*, Koning van *Navarre*, en *Louis* Prins van *Condé*. *Antonis* verwekte by *Johanna d'Albret*, *Henrik den IV.* Koning van *Vrankryk* en *Navarre*, Grootvader en Overgrootvader der Koningen *Louis den XIV. van Vrankryk*, *Karel den II.* van *Spanjen*, *Karel den II.* en *Jakob den II.* van *Engelandt*.

Swalleg. Gr. Kr. van Zeelandt, fol. 525. 526.

Alting

GLEMMENE, GLUMME is een Dorp van *Drenterwolde*, aan de rivier de *Aa*, leggende eene gemeene Duitsche myl boven *Groningen*, wordende hedendaags genaamt GLIMMEN. De Handtvestbrief van *Werden* maakt 'er gewag van, als ook het Perkamenteboek van *Utrecht*, verhaalende dat *Egbert*, Stadtvoogt van *Groningen*, omtrent het jaar 1227. een Kasteel heeft gebouwt te *Glumme*, het welk kort daar na van de *Drenthenaars*, die van de partye der *Gelekingen* waren, is afgebroken. (Zie dit in de laatste Kaart van den Heere *Alting* in THRENTOWALDA.)

Not. Germ. Inf. Part. II. pag. 70.

GOCH, een klein Steedtjen in *Duitschlandt*, in het Westerdeel des Hertogdoms *Kleef*, aan de *Niers*, omtrent twee mylen ten zuiden van *Kalkar*; 't heeft voortyds aan het Graafschap *Zutphen* behoort, dat weleer een groot deel van het *Kleefslandt* bevat heeft; zie op ZUTPHEN. *Eduard de I.* en derde Hertog van *Gelder*, enz. de laatste uit het huis van *Nassauw*, heeft omtrent het jaar 1365. het Vorsten-Hof aldaar, staande aan de vest, volbouwt. In het jaar 1473. is *Goch* van Hertog *Adolph van Gelder* aan den *Kleevenaar* geschonken. In Januarius 1625. kort voor de doodt van Prins *Maurits van Oranje*, is dit Steedtjen door *Lambrecht Charles*, Gouverneur van *Niewmeegen*, onder het gebiedt van den *Staat* gebragt; de *Spaanschen* hadden daar uit, na dat het in hunne handen was geraakt, veele strooperyen gepleegt.

De Rary Diction. Geogr. pag. 229. Pontan. Gelderf. geschied. 2 deel, fol. 69. idem Pontan. 2 deel, fol. 270. Leven en bedryf van Freder. Hendrik 2 deel, fol. 415.

GODEBALD, of GODEBOLD, de XXIV Bisschop van *Utrecht*, een *Fries* van geboorte; hy volgde op *Burchardus*; tradt in de regeeringe in 't jaar 1112. heeft den naam gehadt van zonderlinge devotie en innigheit in zyne Religie: ook was hy zachtmoedig, goedertieren, en wys; de Geestelyken beminde hy zeer. Aan de Canonikken der Kerke van *S. Marten t'Utrecht* schonk hy de kerk en het dorp (nu de Stadt) *Medenblik*, met de Offerhanden en de Prooftdy van *West-Frieslandt*, met al dat 'er toe behoorde in het jaar 1118. Daarenboven heeft hy een Klooster van Monnikken en van Nonnen, elk op zich zelven, gesticht, ter eere van de H. Maagdt *Maria*, en den Martelaar *S. Laurentius*, te *Oostbroek*. Hy joeg de reguliere Kanonikken uit het Convent te *Middelburg*, om hun quaadt leven, en plantte in hunne plaats de Broeders van de Order der *Præmonstreiten*, uit het Klooster van *S. Michiel* te *Antwerpen*. Onder *Gregorius*, de derde Aartsbisschop van *Utrecht*, was dit Aartsbisdom door bestel van den Aartsbisschop van *Keulen*, en verworven Pausselyk vonnis, tot een slecht, of gemeen Bisdom vernedert, en tot eene *suffraganie* van den *Keulschen* Bisschop gemaakt, ontbloot van den Bisschoppelyken Myter. Toen'er, in 't jaar 1119. een *Concilie* te *Rheims* wierd gehouden, klaagde hy daar over aan den Paus; bad hem ook demoedig dat hy, en zyne navolgers, de Bisschoppen van *Utrecht*, voortaan den Bisschoppelyken *Insul*, of *Myter* weêr zouden mogen gebruiken. De Paus, acht geevende op de eerwaardigheit, en het groot aanzien der *Utrechtsche* Kerke, ook bewogen door liefde en kennisse die tusschen *Godebald* en hem voortyds geweest was, bewilligde in zyn verzoek, zoo dat de *Utrechtsche* Bisschoppen voortaan, ten eeuwigen dage, *Myter* en *Insul* zouden mogen gebruiken, waar van hy *Godebald* eene bezegelde Bulle toezondt. Onder *Godebalds* regeeringe was 'er rust tusschen *Hollandt* en 't *Sticht*: maar binnen *Utrecht* zelfs ontstont eene groote opschuddinge. In het jaar 1121. of 1123. hield Keizer *Hendrik de V.* zyn Kerssfeest binnen *Utrecht*; tusschen zyne Hovelingen en des Bisschops dienaars ontstont verschil; 't geen zoo hoog liep, dat het geheele Hof en de Stadt met gewapende troppen tegen malkanderen vyandtlyk aanliepen, zoo dat 'er veele in het gevecht doot bleven, doch de *Keizerschen* behielden de overhandt; zoo dat de Bisschop met de zynen in *S. Martens* Kerke most wyken. Bisschop *Godebald* wierd gevangen genomen, als of hy aan dit werk schuldig ware geweest, en *Crimen majestatis læse* begaan hadde: ook hieldtmen hem in gevangenisse, waar uit hy naderhandt ontslagen wierd, mits betalende eene groote somme geldts, en dat noch door voorspraake van veele voornaame Heeren, inzonderheit van *Frederik*, Aartsbisschop van *Keulen*. D'*Oude Hollandtsche Kronyk* zegt, dat *Godebald* uit de gevangenisse brak, en het uit de Stadt ontquam: dat dit oproer veroorzaakt was door eenen *Giselbrecht*, dienaar van den Keizer, die den Bisschop haatte; en dat ook de Keizer hem kort daar na deed gevangen neemen en onthoofden. Niet lang daar na overleedt die Vorst. Hem volgde Keizer *Lotharius II.* die eenen anderen twistappel tusschen *Hollandt* en *Utrecht* worp; doordien hy den Grave van *Hollandt*, zynen Neef, *Ooster-* en *Westergoo*, of *Frieslandt* schonk, in 't jaar 1125. of 1126. of 1129. dat de Bisschop, door gifte van de voorige Keizeren, nu ontrent 40 jaaren (in tytel) bezeten hadde: ja *Hendrik de IV.* had 'er de Kerke van *Utrecht* voor eeuwig mede beschonken. Gelyk dan ook Keizer *Cunrad de III.* navolger van *Lotharius den II.* op niews *Ooster-* en *Wester-goo* den *Hollanderen* afnam, en vervolgens de Kerke van *Utrecht* weder toevoegde. *Godebald* trok 'er het harnas niet om aan, hoewel zoo zwaar verongelykt. Ontrent 7 jaaren nadat hy van den Paus den Bis-

Idem O.H.Kr. ibid. J. de Beka. Boxhorn Kr. van Zeel. 1 deel, pag. 52. J. Veldenaar fol 257. Beka in Godeb. O.H.Kr. fol. 274. Conr. Lichten. ab ubs. ad ann. 1123. O.H.Kr. fol. 274. M. Clusius fol. 331.

Beka in Godeb. Schotan. beschr. van Fr. pag. 80. Idem Fr. Kr. fol. 98. Ubbo Emm.

schop-

GODEVAART.

J. Veldenaar fol. 257. &c.

schoppelyken Myter weêr gekregen had, wierd hy van eene ziekte overvallen; derhalven begaf hy zich naar het Klooster te *Oostbroek*, dat hy gesticht hadde, wierd 'er Monnik van *S. Benedictus* Order, en storf in 't jaar 1128. na eene regeeringe van 15 jaaren. Hy legt in 't gedachte Convent begraaven: hem volgde, als Bisschop, *Andreas van Kuik*.

Batav. Sacra 2 deel, pag. 41. en verder.

In 't *Batavia Sacra* vindtmen weinig van dezen Bisschop *Godebaldus* aangetekent, dat aanmerkenswaerdig is, of het wordt boven ruim zoo breedt, en in eene beter order gezien; 't geen 'er ons echter buiten dat in voorkomt, zullen wy 'er met weinig woorden uitpluizen. Hy wordt als de man geroemt, die (ten tyde dat *Bernardus*, Abt van *Klaarval*, zoo vermaart was, door de strenge onderhouding der Kloosterlyke tuchtregelen, en zyne vryborstige strafheit in 't berispen der ongebondenheit) de Reguliere Kanonnikken uit *Middelburg*, in *Zeelandt*, heeft verjaagt, omdat ze (zegt de Schryver) alles verslmulden en verslempten; en *Norbertyner* Monnikken van *Antwerpen* (boven hebben wy de Broeders van d'order der *Præmonstreiten*, die mogelyk de zelfde, doch met eenen anderen naam, zullen zyn) in hunne plaatze ontboden. Het Klooster, of d'Abdy, voor Geestelyke mans- en vrouwspersoonen, van hem gesticht, en boven gedacht, wierd gezet op eene moerachtige plaats, onder 't gebiedt van *Utrecht*, duizent treeden van de Stadt af; men volgde hier in den regel van *S. Benedictus*, zoo dat deze Abdy, wegens de strenge tucht, *de Kerker van d'Order* genoemt zou zyn geweest; dat met het verhaal van *Jan Veldenaar*, in 't leven dezes Bisschops, overeen komt. Ondertusschen volgt 'er, dat deeze Abdyen van *Oostbroek*, en 't Vrouwen-klooster (naar 't getuigenis der schriften, raakende de stichtingen der Collegiën en Kloosteren van 't *Utrechts* Stift) door de Ridders *Hermannus* en *Diederyk*, na 't afleggen van 't krygsgewaadt, eerst begonnen; naderhandt, in 't jaar 1122. door de Keizerinne *Machtildis* van inkomsten voorzien, en door den Bisschop *Godebaldus* bevestigt zyn geweest; gelyk hy dan ook, tot styvinge van de goede meeninge der gemelde Ridderen (volgens zynen Giftbrief) aan de genoemde Kerke, in vollen eigendom, het zelfde moeras, met het landt daar naast aan paalende, te weeten het Veen, met alle inkomsten, de groote en kleine tienden, en alles daar aan behoorende, vry en wettig heeft vereert. Ook heeft hy (vervolgt de Schryver) de Reguliere Priesters uit het Klooster te *Staveren* gejaagt, omdat ze wulps en ongebonden leefden, en twaalf Monniken uit *Oostbroek* (aan den bovengedachten strengen tuchtregel gewent) in hunne plaats gezonden. Dan verder den Abt van *Egmond*, *Anselmus*, die de goederen der Abdye deerlyk verquistte, en zyne onderhoorige Monniken, door zyne al te ruime regeeringe, ontstichtte, van zyn ampt afgezet. De *S. Pieters* Kerke te *Leiden* zoude van hem, in 't jaar 1121. naar blykbaar bewys, zyn ingewydt. Vervolgens zietmen daar in eene Ordonnantie van Bisschop *Godebald*, nevens eenige Voorrechten door hem aan den Proost van *West-Frieslandt* toegestaan; waar op de Schryver eene wydluftige verhandeling, wegens 't aaloudt, of niewer gebruik der Bisschoppelyke *Myters*, laat volgen, waar over zich d'Aantekenaar noch veel breeder, en niet min als of 'er den grootsten Geloofsartykel aan hing, heeft uitgebreidt, daar hy, tegens verscheide Hoogaanzienlyken zyner Geloofsgenooten, beweert, dat de *Myterdragt* al ten tyde der Apostelen zelf in gebruik is geweest, waar toe hy het bewys uit verscheide oude Schryveren bybrengt, welkers gewigt, of wettigheit, zyne Tegendingers konnen ter toetze brengen. Jammer is het dat, daar men zoo veele Pauzen en Roomsche Bisschoppen blootshoofdt ziet uitgebeeldt, 't geen de Schryver is gedwongen te bekennen, doch daar hy zoo wat, ter verduisteringe, over heen grolt, wy niet een naar 't leven geschildert Apostelbeeldt hebben met den *Myter* op 't hoofdt, en 't *Schoudermanteltje* om den hals, 't geen een ooirsprongkelyk voorbeeldt voor alle Roomsche Kerkvoogden, ter navolginge, ware; vooral, daar men *S. Lukas* voor eenen Schilder, naar d'Overleveringe, wil gehouden hebben. Met reden moetmen zich dieshalven verwonderen, dat, daarmen voorgeeft zooveel gebeenten, en andere Overblyfzels, zelfs van d'Apostelen en d'Apostolische tyden, in bewaringe te hebben, men ook niet slechts zoo eene oude vermufte en ingeschote schilderye heeft verdicht; die men ten minsten met zooveel recht en schyn had konnen beweeren van die oude tyden afgedaalt te zyn, als de gedachte Reliquiën; vooral naardien men te *Venetiën* een afbeeldzel van onze L. Vrouwe, van de handt dezes Evangelistischen konstenaars, vertoont: doch het schynt dat zulks, wegens d'eerlykheit van 't geweeten zommiger Verstandigen in de Roomsche Kerke, niet zou deur den beugel willen; gelyk 'er ook geen eigenbaatig offergeldt, als aan d'Overblyfzelen, zou aan verknocht zyn.

Batavia Sacra 2 deel, pag. 76.

GODEFREDUS, GOTHOFREDUS, en GODEVAERT *van Rheenen*, Bisschop van *Utrecht*; zie op GODEVAART VAN RHEENEN.

GODEFREDUS, of GODEFRIED, anders GODEFROY *van Gelder*; zie op GODEFROY.

Pontan.

GODEFROY, of GODEFRIED de I. derde Voogt van *Gelder*, zoon van *Gerlach den I.* Hy quam in 't jaar 937 aan 't bewindt. In den aanvangk leedt hy veel van de *Hunnen*, of *Hungaren:* was een Heer van groote zedigheit en vernuft. Ontrent het jaar 958 storf hy, tot groote droefheit der *Geldersche* onderzaaten: hy had ter Gemalinne *Alyt*, dochter van *Arnoud*, Grave van *Kleef*, daar hy by won zynen Nazaat *Wichard den II.* den vierden Voogt van *Gelder*. Dat de *Barbarische Hunnen*, toen zy *Duitschlandt* zoo verwoesttten, ook in *Gelderlandt* geweest zyn, blykt daar uit; dat midden op de *Veluwe* in eene broekachtige plaatze, *d'Ulker-meer* geheten, noch heden de ruïnen of puinhoopen gezien worden van een groot Kasteel, voor dezen, en nu noch de *Hunnen-Schans* geheeten; desgelyks is 'er een *Hunnen-Schans* by den *Doorewaerdt*. Het dorp *Huynen*, niet verre van *Nykerk*, en de *Hoener-* eigentlyk *Hunner Poort*, te *Niewmeegen*, hebben dien naam noch van de *Hunnen* behouden. Keizer *Otto*, om de gedurige strooperyen van deze moortdadige Natie eens voor al in te toomen, verzamelde een magtig heir; daar mede greep hy deze wilde *Hunnen* by *Augsburg* zoodanig aan, dat hen de luft verging om naderhandt de *Christenen* weêr te overvallen. In dien slag heeft de gedachte *Wichard*, zoon van *Godefroy*, zich ongemeen heltdadig gequeeten.

Gelderse. geschied. 2 deel, fol. 47.

Idem Pontan. ibid. fol. 48. G. Hasselt Hist. Gelr.

GODEVAART, GOVERT, GODEFROY, enz. bygenaamt met den *Bult*, Hertog van *Lotharingen*, en, door gewelt, Grave van *Hollandt*, de *IX.* in getal; maar by veelen onder de wettige Graven voorbygegaan. Na de doodt van Grave *Floris den I.* die een onmondig kindt, *Diderik den V.* naliet, nam zyne Weduwe *Geertruid*, met toestemminge der Edelen en Steden van *Hollandt*, ten man *Robert de Vries:* (zie op GEERTRUYD, en ROBERT DE VRIES) die het landt, als ook het onmondige kindt, zeer getrouw regeerde, tot dat *Govert met den Bult*, geholpen door *Willem van Gelder*, Bisschop van *Utrecht*, geweltdadig en onrechtvaerdig hem, en den onmondigen Grave *Diderik* uit *Hollandt* verdreef; dit geschiedde in het jaar 1071. De slag waar in *Robert de Vries* deze zwaare nederlaage kreeg, door *Govert met den Bult*, en den Bisschop *Willem*, viel by *Leiden* voor. *Robert* vluchtte toen met zyne Vrouw en Stiefzoon naar *Gent* in *Vlaanderen*. Bisschop *Willem* had den Keizer opgegeeven, dat het Graafschap van *Hollandt* en *Zeelandt* eertydts, van zyne Voorzaaten, bezeeten was: dat die beide Graafschappen *S. Marten*, of de Kerke, geweldiger handt ontnomen waren, enz. daar op had hy van Keizer *Hendrik den III.* het Graafschap van *Hollandt* en *Zeelandt* bekoomen. Toen hy nu dit had verkregen, en den onmondigen Vorst *Diderik* helpen verdryven, beleende hy den *Bultenaar* met *Hollandt* en *Zeelandt*. Maar dees verblydde zich geene vyf jaaren met dezen zynen roof: want in het jaar 1075. te *Antwerpen*, op de heimelykheit zittende, wierd hy door eenen *Gysbert*, dienaar van den jongen Grave, van onder op doorstoken of gepriemt. Dus gewondt, deedt hy zich naar *Maastricht* brengen, daar hy op den 5 kalende van Maert 1075. overleedt; en even twee maanden daar na storf Bisschop *Willem* mede. In de doodt, en op wat wyze 't stuk geschiedt zoude zyn, komen de Schryvers genoeg overeen; maar over *Maastricht*, derwaarts gevoert en daar gestorven, is twyfel. In *d'Egmondsche Kronyk* staat *Trajectum*, dat zoo wel van *Utrecht* als *Maastricht* is te verstaan. Andere berechten dat hy zou te *Virdunum* begraaven zyn. In den naam des daders verschillen de Schryvers ook: de meeste en beste noemen hem *Giselbrecht*, of *Gysbert:* andere noemen hem *Sicarius*; maar dat *Latynsch* woordt betekent eenen *dootslager* of *moorder*. *Lamb. Schafnaburgensis* zegt, dat hy een van *Goverts* Lyfwachten was, die de wacht dien nacht buiten de deur hadde, en doet 'er by, dat *Robert de Vries* belegger van dit stuk geweest zoude zyn. *Melis Stoke* noemt hem de *knape* van Grave *Diderik*, en stelt zyne doodt op 1075. Maar *Berthold van Conflans*, die ter zelver tydt leefde, op 1076. Deeze *Godevaart*, Hertog van *Lotharingen*, ging in bedaarde voorzichtigheit, gedurige wakkerheit, goedt verstandt, grooten rykdom, magt van braave soldaaten, alle de Vorsten zynes tydts te boven; hoewel hy anders, wegens zyne korte gestalte, en mismaaktheit van den bult, verachtelyk scheen. Hy word voor Stichter van de Stadt *Delft* gehouden; sloeg, met bystandt van den *Utrechtschen* Bisschop, de *Friezen*, zich meester makende van *West-* en *Oost-* of *Over-Frieslandt*. Hier dient geweeten, dat in dien tydt al dat buiten de *Dordrechtsche* Waerdt lag (die toen maar alleen de naam van *Hollandt* hadde) *Frieslandt* geheten wierd. *Lambertus Schafnaburgensis* noemt dezen GODEVAART, GOZELO; hy was de zoon van *Godevaart den Grooten*, Hertog van beide de *Lotharingen*, gestorven 1070. De *Bultenaar* is kinderloos overleden.

Vossius Jaarb. pag. 65. en verv. O.H.Kr. fol. 262.

Idem O.H.Kr. d f. 262. W. Heda in Wilh.

Wy stellen deezen gebulten *Govert* ook onder 't getal der *Hollandtsche* Graven, gelyk *Jan Veldenaar*, in zyn *Fasciculus Temporum*, fol. CCLVI. b. mede doet, die 'er alleen het volgende, in zyne verouderde taale, van meldt.

Lamb. Schafn. ad ann. 1076. Janus Douza fil. lib. I. A. Barland. Meyer. &c.

Int jaer ons heren M ende lxxi quam hertoch godevaert van lotrijck ende biscop willam van utrecht uit alten groten heer van volck in hollant bi leyden Ende daer teghens quam

Idem Schafn. J. Ger. brand. Ieka. Sigebert. Meyer. M. Stoke. P. Scriv. &c. Lamb. Schafn. O.H.Kr. fol. 263. Buchel.

greue robbert joncheer dircks stiefvader vocht van hollant ende daer wert alte seer ghevochten Mer mit lest most greue robbert wijcken ende verloes den strijt ende wert verdreuen mit sijn wijff ende mit sijn stieff kinder wt hollant ende toech te ghent.

Godeuaert hertoch van lothrijck mitter buyl was greue van hollant mit crachte vijff jaer lanck Ende hi wert in allen steden ghehult bi groot bedwanc voer een recht lants heer Dese hertoch godevaert stichtede die stede van delft Ende hi deder een schoen castéel bi maken daer hi sijn woenstat in hielt langhe tijt.

Int jaer M lxxij toech dese hertoch godeuaert mit groter macht op die westvriesen mit hulpe van biscop willams van vtrecht daer hi teghen street ende want hem off ende brocht groten roeff binnen alcmaer Mer doe dat die oestvriesen vernamen quamen si mit groter macht ende belaghen alcmaer ix wenen lanck Daer quam biscop willam ende onsettede den hertoch ende daer wert seer gestreden ende daer bleuen wel viij M vriesen doot verslaghen ende veel werter ghevangen ende veel onthoeff Aldus wert hertoch godevaert gheweldich heer beyde van oestvrieslant ende van westvrieslant.

Melis Stoke nu zet hem wel niet onder dit getal, maar de Karmeliter Monnikken hebben hem echter mede onder dien volg-reex der Graven uitgebeeldt, welke beeltenis, naar 't oorſprongkelyke, wy hier ook den Liefhebberen voor 't gezicht ſtellen. De Heer *Alkemade* heeft in zynen druk van *Melis Stoke*, fol. 31. de volgende reden opgegeeven, waarom hy Vrouwe *Geertruid*, *Robert de Vries*, en *Govert den Bultenaar* ook onder 't getal der Graven heeft gebragt, namelyk; „ Niet alleen omdat *P. Scriverius* en „ andere, voor en na hem, zulks mede gedaan hebben, „ maar voornamentlyk, omdat de Haarlemmer Karmeli- „ ten dezelve verwaerdigt hebben, in zoo vroege tyden, te „ doen afſchilderen, en nevens d'andere Graven hebben „ konnen goedtvinden te plaatzen; welker aaloude rang „ wy (zegt hy) niet hebben konnen, noch mogen ver- „ breeken, daar wy dezelve met zooveel arbeidt naar 't „ leven hebben doen naſchetſen, en alzoo getracht dit „ zoo heerlyk en nooit volprezen werk dezer Monniken „ onſterfelyk te maaken, enz.

Melis Stoke zegt met de volgende duidelyke woorden, van zynen trant, fol 37. dat *Govert met den Bult* te *Utrecht*, en niet te *Maastricht* den geeſt des levens heeft uitgeblazen, daar hy dus zingt:

> Godevaert ghevoelde vreſelic
> Sine ſmerte/ ende hiet doe recht
> Datmen voerde tot Utrecht/
> Ende daer dede hi ſijn ende
> Voor Maerte op die vijffte kalende.

Het byſchrift van zyn Beeltenis luidt als volgt:

> Godevaert met den Bulte van Lotrijke Hertoghe/
> Met hulpe des Biſſcops van Wtrecht en veel ſtrijden
> Verereech hy Hollant; en (ſoo ik betooghe)
> Fondeerde hy die Steede van Delft te dien tijden.
> Dees Godevaert wert t' Antwerpen (om claer belijden)
> Ghequeſt/ en track te Maeſtricht van daer:
> Daer ſtarf hy van die wonde/ en (ſonder vermyden)
> Wert hy daer begraven: en regeerde maer IIII jaer.

Beka in Godefr. P. a Didenh. de Ep. German. in Goth. O.H.Kr. fol. 381. J. Veld. faſc. temp. fol. 257.

GODEVAART, of GODEFREDUS VAN RHEENEN, was de XXVIII Biſſchop van *Utrecht*; hy wierd tot deze waardigheit, na de doodt van Biſſchop *Herman van Hoorn*, door toedoen van Keizer *Frederik Barbaroſſa* verheven; welke *Majeſteit* binnen *Utrecht* gekomen was in 't jaar 1156. om de tweedracht van het Capittel, over de niewe keure, te ſtillen; alzoo de twiſt onder de Capitulairen zeer groot was. *Godevaart* was Domprooſt toen hy Biſſchop wierd. Hy toonde zich in al zyn bedryf een eerlyk, maar ook te gelyk een grootmoedig Man te zyn: om zich zelven en zyne onderzaaten te beſchermen tegen vyandelyke aanvallen der naburige volken, zoo *Gelderſchen*, als andere: Hy bouwde het huis ter *Horſt*; tegen die van *Hollandt*, het Kaſteel te *Montfoort*; tegen de *Vriezen*, het Slot *Vollenhoe*; en, om zyne eige onderdaanen te konnen in dwang houden, dat van *Woerden*. In zynen tydt gingen de onruſten, zoo in *Groningerlandt*, als tegen *Hollandt*, weêr aan: want der Keizeren gift en hergift, van *Ooſtergoo* en *Weſtergoo*, was een gedurige twiſtappel tuſſchen de *Hollandtſche* Graven en *d'Utrechtſche* Biſſchoppen. Te *Groningen* was geſtorven de Gouverneur *Luytfried*, of *Lesford*, Biſſchop *Heriberts van Utrechts* broeder, die tweede Voorzaat van *Godevaart* was, en hem tot dien ſtaat bevordert hadde; met *Luytfrieds* doodt gaf Biſſchop *Godevaart van Rheenen* voor, dat het Gouvernement en gebiedt weêr aan 't *Utrechtſche Sticht* vervallen was: maar de dochters zoonen van *Luytfried* zochten dien vetten brok naar zich te trekken: immers meenden, dat iemant van hen in het Gouverneur- of Burggraafſchap behoorde te volgen: want Biſſchop *Heribert* hadde twee broeders gehadt; d'een de gedachte *Luytfried*, dien hy Burggrave van *Groningen* gemaakt hadde, en d'andere *Ludolph*, tot Erfmaarſchalk van *Drenth*, en Erfkaſtelein van *Koevorden*.

J. de Beka. O.H.Kr. Schotan. Pontan. &c.

P a Didenh. de Epiſ. Germ. in Hereb. J. de Beka. Picard. &c.

D'Erfgenaamen van dezen *Ludolph*, Kaſtelein der genoemde Veſtinge, hielden zich, als afkomſtig uit de mannelyke linie, meer tot dit bezit dan de andere (genaamt *Superothea*) gerechtigt: zy hietten *Superothen* naar hunnen Vader *Godſchalk Superoth*, een *Weſtphalinger*, aan de dochter van *Luytfried* getrouwt: deze *Superothen* echter, begunſtigt van die van *Groningen*, hielden het neſt in, en namen het bewindt aan. Biſſchop *Godevaart van Rheenen* hield het voor een ſtout bedryf, zoo lang 't vonnis noch niet gewezen, en de uitſpraak van hem niet gedaan was. Vermits nu noch de *Superothen*, noch de *Groningers*, op eenige vermaningen acht gaven, belegerde *Godevaart* de Stadt *Groningen*, bedwongze, en verdreef de *Superothen*, die hunnen toevlucht tot den Grave van *Gelder* namen; beloovende hem, indien hy hen herſtelde, dat *Groningen* ten eeuwigen dage een leen van *Gelderlandt* zoude zyn. De grave van *Gelder*, begeerig om zich en zyn gebiedt te vergrooten, verzamelt krygsvolk, neemt *Diderik*, Heer van *Batenburg*, in den arm, en beide maaken zy zich door liſt, met hulp van die van *Groningen*, meeſter van de Stadt, eer *Godevaart* om oorlog dacht; die zich op een Slot bergde. Andere zeggen, dat de *Gelderſchen* ſchielyk voor *Groningen* quamen, na dat *Godevaart* die plaats korts te vooren ingenomen hadde. Hy, buiten alle verwachtinge dus overrompelt, wiſt niet of blyven, of vlieden wilde; 't blyven was gevaarlyk, omdat de *Groningers* den *Superothen* gunſtig, en *hem* ongenegen waren; ook oordeelde hy weêr daar tegen, dat de vlucht ſchadelyk zoude zyn. Onder deze bekommeringen, begaf hy zich op eenen tooren; maar haaſt daar op quam Grave *Hendrik van Gelder*, met groot gejuich van die van *Groningen*, in de Stadt, en belegerde *Godevaart* in dien tooren. Hy verweerde zich wel dapper, maar uit vreeze dat de zynen eindelyk bezwyken mogten, beſloot hy by nacht van daar te gaan: hy liet echter, in 't vlieden, de wachten wel bezet, en quam by Grave *Floris van Hollandt*, die hem byſtånd deede. Toen keerde hy ylinks weêr, terwyle Grave *Hendrik* met de *Groningers* den tooren noch belegert hadden, naar hen toe, en belegerde *Groningen*: maar hy kon de Stadt, hoewel hy 'er een geheel jaar voor bleef leggen, niet in zyn gewelt krygen. Keizer *Frederik Barbaroſſa* vernam den twiſt, beval Biſſchop *Reinald van Keulen* deezen oorlog by te leggen: dees werkte den Vrede ook uit. De dochters kinderen van *Luytfried*, of de *Superothen*, zouden, by vergunninge van den Biſſchop van *Utrecht*, het Burggraafſchap van *Groningen* behouden, als een Leen van *S. Marten*, of het *Sticht Utrecht*, en aan *Godevaart van Rheenen* geeven 300 oude ponden (300 mark zilver, zegt *M. Voſſius*.) Biſſchop *Godevaart* zou zoo ligt van zyn recht niet afgeſtaan hebben; want na de doodt van *Luytfried* was het leen zekerlyk vervallen, en weêr aan het *Sticht* verſtorven, indien niet tuſſchen hem en zynen helper, Grave *Floris*, eene niewe tweedracht ontſtaan ware, wegens *Ooſter-* en *Weſtergoo*. Daarom zorgde hy meer om zyn Bisdom in veiligheit te ſtellen, tegens alle ongelegentheden, dan in twiſt te blyven. Ten dien einde had hy ook de bovengedachte Sterkten doen bouwen. (In het voorby gaan ſtaat hier aan te merken, dat *M. Voſſius*, deeze zaak beſchryvende, zegt, dat Grave *Hendrik van Gelder* de Stadt *Utrecht* door liſt inkreeg; dat Biſſchop *Godevaart* zich in eenen tooren begaf, en daar uit vloodt; dat *Godevaart*, met hulpe van Grave *Floris*, *Utrecht* een jaar lang belegerde, enz.) Het ſcheen dat de vonken van twiſt, tuſſchen Biſſchop *Godevaart* en Grave *Floris*, tot eenen fellen oorlogsbrandt uitgeborſten zouden hebben, vermits yder recht op *Ooſter-* en *Weſtergoo* voorwendde. Yder van hen had brieven van Keizeren tot zyn voordeel, als van hen, nu aan het *Sticht*, dan aan *Hollandt* geſchonken. Echter waren de *Utrechtſchen* de oudtſte, weêr herhaalde, en op niews beveſtigde brieven. Keizer *Frederik*, in de *Nederlanden* gekomen, en van *Godevaart* aangezocht, om Beſchermheer van de *Utrechtſche* Kerke te willen zyn, zag niet anders dan groote onheilen in den aanſtaanden oorlog te gemoet; ſprak daarom als Scheidsman aldus het vonnis: dat ze voortaan beide even gelyk recht op *Frieslandt* zouden hebben; niemant tot het opperbewindt over *Ooſter-* en *Weſtergoo* aan te ſtellen dan met beider toeſtemminge; yder van hen zou'er een Vicarius mogen benoemen, doch zulk eenen die beide partyen aangenaam was, enz. Dus wierd toen deze twiſt wel bygelegt, doch niet zonder vreeze, van dat wel ligt en haaſt krakkeel over dat gemeen goedt ontſtaan zoude. Biſſchop *Godevaart* overleedt den 6 kalende van Junius 1177. of wel 1178. wierd in de Domkerke begraaven by Biſſchop *Balderik*. Hy heeft de Stadt *Rheenen*, en meer andere zyner aangeërfde goederen, aan de kerke van *Utrecht* gemaakt. *Balduinus de II.* gezegt de *Hollander*, volgde hem.

J. de Beka in Godofr. O.H.Kr. diviſ. 13. c. 13. Goudh. O.H.Kr. fol. 282. vervolg. Voſſius Jaarb. pag. 87. Pontan. Gelderſ. geſchied. 2 deel, fol. 78. Schotan. Fr. Kr. fol. 9. Voſſius Jaarb. pag. 88. O.H.Kr. van Goudh. fol. 282. Schotan. Fr. Kr. fol 95. Picards Twenth of Drent fol. 179. Pontan. Gelderſ. geſchied. 2 deel, fol. 78. O.H.Kr. diviſ. XIII. cap. 4. Goudh. O.H.Kr. fol. 283. Voſſius Jaarb. pag. 89. 90. Schotan. Fr. Kr. fol. 96.

Batav. Sacra, 2 deel, pag. 116.

Heel weinig vindtmen in 't *Batavia Sacra* van dezen Biſſchop te boek geſlagen, dan alleen dat hy van *Rheenen* wierd genaamt naar het Kaſteel *Rheenen*, dat naderhandt bemuurt is geworden: want (volgt 'er) meeſt alle d'oude Familiën, gelyk *Buchelius* wel aanmerkt, hebben hunne toenaamen ontleent van Kaſteelen die zy bezaten: van de welke zommige naderhandt vergroot zyn geweeſt, en

de

de naamen van ſteden aangenomen hebben. Na verder eene korte melding van de tweedracht tuſſchen dezen Biſſchop en den Grave van *Hollandt* gerezen, daar wy boven een veel breeder verſlag van hebben; tekent de Schryver aan, dat het jaar 1170. en de volgende jaaren, onder zyne regeeringe, ongelukkig zyn geweeſt door een groot getal van ſchadelyke en droevige wondergevallen; zoo dat niet alleen *Hollandt*, maar ook *Utrecht*, door eenen geweldigen Watervloedt, en den Brandt, leelyk is gehavent geworden: *de oorzaak van deeze rampen* (ſchryft hy verder) *word geleit op het ſchenden der heilige zaaken*; zonder wyders te melden waar in die *heilige zaaken*, en haare *ſchending* hebben beſtaan, waar van hy echter niet kan onkundig zyn geweeſt; noch ook de grootheit van den yſſelyken watervloedt in 't byzonder aan te wyzen, en het geene door den brandt binnen *Utrecht* vernielt is. Naardien dit alles nu tot voldoeninge van de niewsgierigheit der verſtandigen, en kenniſſe van d'oude geſchiedeniſſen onzes Vaderlandts behoort, zullen wy het ten kortſten uit *Jan Veldenaars Faſciculus Temporum*, hoewel, wegens de bekortinge, nu niet met zyne eige taale, hier byvoegen; het volgende getuigt'er die oude Kronykſchryver van.

Fol. CCLVII b. en CCLVIII.

„ In het jaar onzes Heeren 1170. quam'er een groote „ ſtorm van windt op, zoodat het zeewater heel ſchielyk „ quam vloeijen tot aan de Stadtsmuuren van *Utrecht*, en „ men in de Stadts graft zeeviſch, Bolk, of Wyting „ genaamt, met zegenen ving. *Buchelius*, over *Beka* ſchryvende, zegt: *Deze Watervloedt is uit de Groote Zee* (anders by ons de *Noordtzee*) *zoo als de Jaarboeken ſchynen te kennen te geeven, opgekomen*; *'t zy dat de mondt van den Rhyn by Katwyk toen al verſtopt was*; *'t zy dat de zee by Petten over duinen, over akkers, en over al is heene geſtroomt.*

„ In het jaar 1171. (vervolgt *Veldenaar* in zyne taale, „ daar wy den volkomen zin van behouden) wierd'er op „ Kersnacht veel blixem gezien, en donder gehoort, die „ leelyk en vervaarlyk luidde, tot verwonderinge van al„ le die het zagen en hoorden. (Zekerlyk mede dies„ wegen een gedenkwaardige Kersnacht, gelyk die van „ 1717. daar wy, en zoo veele andere Landen, de zwaare „ en droevige uitwerkzels zoo jammerlyk van gevoelt en „ geleden hebben.) Doch het volgende jaar (tekent hy „ verder aan) bloeiden de boomen, en het gras wies mede „ in den Lentetydt meer en eerder dan het plag te geſchie„ den; gelyk ook de vogels in dit landt eijeren leiden, „ broeiden, en jongen kipten, omtrent *Maria Lichtmiſſe*; „ dat is, in 't begin van *Snoeimaandt*, of *Februarius*; dat voorwaar iet vreemts, en der aantekeninge wel waerdig is.

Doch laat ons nu eens nader bezien wat de *ſchennis der heilige zaaken* is geweeſt, dus achterhoudende, in 't algemeen en bewimpelt, in 't *Batavia Sacra*, als wy boven zien, alleen gemeldt. *Veldenaar* verklaart dat het eene *Sakraments dieverije*, by gevolg, eene *Godtsdieverije* is geweeſt, die te *Utrecht* in twee Kerken, namelyk, de *Buurkerk* en *S. Jakobskerk*, in 't jaar 1173. is geſchiedt; zonder dat de daders konden ontdekt of achterhaalt worden. Doch dewyl'er over zoo eene Heiligſchending, daar niets by haalen mag, en waar over d'alleryſſelykſte ſtraffen geſchieden geen recht kon worden gedaan, daar ondertuſſchen op het hondert-duizentſte deel geen zulk eenen zwaaren diefſtal te bedenken zy, dan dien van den waarachtigen Godt, den Schepper van Hemel en aarde, zelf geſchiedt, en waar over die Opperheer (hy zy dan verhoolen waar hy zy) zekerlyk wraake vordert; zoo vervolgt die oude Geſchiedenisſchryver; „ Dat'er op den vyfden Idus van „ Mey eene zwaare plaage van water quam, zoo dat de „ vloedt het ganſche aardtryk als bedekte, en, met den „ fellen ſtroom, huizen en boomen nedervelde; alzoo dat „ veele menſchen meenden dat het een niewe algemeene „ Zondtvloedt zou zyn geweeſt, en de wereldt anderwerf „ verdronken hebben. Had het ook zoo lange geduurt „ (meldt hy voort) als de ſtorm fel of hard was, zou de „ ſtadt van *Utrecht*, zonder twyfel, niet lang hebben blyven „ ſtaan. Maar Godts ontferminge minderde den ſtroom, „ en het water viel binnen drie dagen daar na, zoodat het „ al merkelyk weder in de zee keerde, en alle dorpen, „ omtrent de zee gelegen, uit dien zwaaren noodt verloſt „ wierden.

Hier op verhaalt hy verder; dat *Hildebrand*, Abt van „ *S. Pauwels t'Utrecht*, op den Hemelvaartsdag daar aan „ volgende eene predikatie deede, waar in hy de gemeen„ te tot vaſten en bidden vermaande, op dat Godt zynen „ toorn wilde afwenden, wegens de ſchendaadt die'er was „ geſchiedt aan 't heilig lichaam van onzen Heere *Jeſus* „ *Chriſtus*, dat uit die twee gedachte Kerken (ſchoon het „ met de ziele en perſoonlyk met de Godtheit vereenigt, in „ den Hemel aan des Vaders rechte handt verheerlykt zit) „ geſtolen was, of dat die ſtadt in 't korte meer plaagen „ zouden treffen. Deze voorzegginge (volgt'er) bleef „ niet zonder waarheit; want ten zelven dage op den „ avondt ontſtont'er een groote brandt, waar door de „ Vrouwekerk, die de Buurkerk hiet, als ook het meeſte „ deel der Stadt in koolen wierd gelegt; waar op dan ook „ de Biſſchop *Godefredus*, voor Godts verdervenden toorn „ beducht, door zyn ganſche Stift vaſtendagen en boet„ pleegingen inſtelde, onder d'aanroepinge der Heiligen „ om voor hen te bidden; en zelf, anderen ten voorbeeldt, „ blootvoets in d'Ommegangen ging; hoewel, onder al„ le deze ongevallen, zyne kloekmoedigheit niet is be„ zweken, als blykt uit de vier bovengedachte Kaſteelen, „ die hy naderhandt tot beſcherminge tegens zyne vyan„ den, en beteugelinge zyner muitzieke onderdaanen, ge„ ſticht heeft.

Het jaar en den dag van zyn overlyden, ſtelt het *Batavia Sacra* even als boven, hoewel met eene klaarder Nederduitſche uitdrukking, den 27 Mey, in 't jaar 1177. Een man (vervolgt de Schryver) van een kloeken moedt, en daar by groot van lichaam; waar van *Buchelius*, over *Heda* ſchryvende, verhaalt, dat hy zoo groot is geweeſt als een reus; en zulks bevonden heeft uit zyn bekkeneel, en uit zyne andere gebeenten, die in den jaare 1580. uit het graf gehaalt wierden. Men vindt hier ook, dat hy in het 22ſte of, zoo andere willen, in het 23ſte jaar zyner regeeringe overleden, en in de Maartens kerk, beneffens *Baldricus*, begraaven is, naar men ſtelt, met het volgende *Grafſchrift*; doch onbeſchaamt vals, moeten wy, ter liefde van de waarheit, zeggen; want niet een woordt is'er in dat naar de taale en den rymtrant van dien verouden tydt het minſte zweemt; dies vermoeden wy liever, dat het uit de herſſenen van den vermomden Prieſterlyken Schryver is gevloeit; en waarom dan het met zoo eene verdichte oudheit bekleedt? Of is 't omdat het al oudt moet hieten in 't *Roomſche* geloof, hoe blykbaar het de merktekenen van niewigheit op 't voorhoofdt draagt? Zeker van dit ſlag der zoo genaamde Prieſterorden hadde men wat echter, en oprechter verwacht: de Lezer oordeele; dit is dan 't gewaande GRAFSCHRIFT, daar Biſſchop *Godevaart van Rheenen*, in 't jaar 1177. mede vereert, en dat op zyn graf gehouwen zoude zyn, 't geen de woorden immers medebrengen, dat *hy'er meê begraaven is.*

De Kerkvoogd Godefroy *heeft 't magtig ſlot van* RHEENEN
Geſchonken aan het Stift: en noch van klaare ſteenen
De Sloten VOLLENHO, MONTFOORT, *en*
HORST *gebouwt.*
En dat van WOERDEN, *'t welk de ſtadt geteugelt houdt.*

GODEVAART, GODEFRIDUS, *enz. van* AMSTEL. By *Boxhorn* vindtmen deze woorden: „ De eerſte „ die gemeldt wordt (uit het Geſlacht van Amſtel) is *Go„ defridus van Amſtel* op 't jaar 1118. en wordt gezegt te zyn „ gemaakt Biſſchop van *Utrecht*, na de doodt van *Diderik*. „ Van dezen wordt geen gewag gemaakt by eenige Schry„ vers, zoo niewe als oude, en indien *Heda* niet van „ hem geſproken hadde, zynen naam zou tot heden onbe„ kent zyn gebleven. Het geen'er *Heda* van zegt, is dit: Ik „ hebbe ergens geleezen, dat na *Theodoricus*, of *Diderik van* „ *Hollandt*, *Godefridus van Amſtel* zou verkoren zyn tot „ Biſſchop; maar noch van zyne daaden, noch van het „ einde zyns levens, hebbe ik nooit iets konnen vinden. Het zal dan licht een feil by hem geweeſt zyn in het uitſchryven, of beſchryven der *Utrechtſche* Biſſchoppen uit *Johannes de Beka*, die hem voorgegaan is, ook nader aan dien tydt, en zelf Canonnik is geweeſt, die'er echter geen gewag van maakt. *A. Buchelius* getuigt ook nooit iets van dezen Biſſchop *Godefridus van Amſtel* geleezen te hebben. *Boxhornius* zegt ook; „ D'eerſte (der Amſtels) die gemeldt wordt „ is *Godefridus van Amſtel* in 't jaar 1118. en wordt gezegt „ geweeſt te zyn de twee-en-dertigſte Biſſchop van *Ut„ recht*, na de doodt van *Diderik*. Alle lyſten der *Utrechtſche* Biſſchoppen hebben'er twee van den naame *Diderik*, op malkanderen volgende; namelyk *Diderik den Hollander*, in ſcheuringe tegen *Arnoud van Iſenburg*, en *Diderik van Are*. *Iſenburg* wierd eerſt by den Paus beveſtigt, derhalven de XXX^ſte; maar alzoo hy ſtraks daar na, noch te *Romen* zynde, ſtorf, ſtelde de Paus *Diderik van Hollandt*, die op dien tydt mede te *Romen* was, na *Iſenburgs* doodt, tot Biſſchop; doch hy ſtorf ook in zyne te rugge reis te *Pavia* in *Italiën*. Toen wierd *Diderik van Are* verkozen: dus wierd *Diderik van Hollandt* de XXXI. en *Diderik van Are* de XXXII. Biſſchop van *Utrecht*. By gevolge kan *Godefridus* geen XXXII. Biſſchop geweeſt zyn. Ondertuſſchen vinden wy eenen brief van Biſſchop *Andreas van Kuik* geteekent 1131. daar als getuigen over geſtaan hebben *Engelbert* en *Godefredus van Amſtel*; maar nergens wordt gerept dat ze Geeſtelyken, of Prelaaten in een der vyf Godtshuizen geweeſt zouden zyn.

Boxhorn toon. van Holl. pag. 221. Heda, &c.

Idem Boxhorn ibid. O. H Kr. J. Veldenaar Faſc. temp. fol. 260. Heda Buchel. Comm. Amſt. fol. 25. 26.

GODEWYK. (MARGARETHA) Indien *Utrecht* roemt op Juffer *Anna Maria Schuurmans*, zoo heeft ook *Dordrecht* reden om hoog (ſchoon niet zoo hoog) te treeden op Juffer. *Margareta Godewyk.* Zy was niet alleen, boven haare moeders taal, zeer ervaren in de *Griekſche*, *Latynſche*, *Italiaanſche*, *Franſche*, en *Engelſche* taalen; maar had ook den grondt al van de *Hebreeuwſche* gelegt. In de Poëzy behaalde zy lof; uitſtekende wrocht zy met de naalde; naar het leven borduurde zy de gedaanten van men-

M. van Baʼen beſchr. van Dordr. pag. 203.

ſchen, landtſchappen, watervallen, bloemen, ſchepen, zeeën, enz. Zy ſchilderde konſtig; teekende zeer wel met de pen; enz. aardig ſchreef zy op glas; verſtont de muzyk, en ſpeelde deftig op de Clavecymbal. Haare afbeelding, zelfs van haar gedaan, vindtmen in de *beſchryvinge van Dordrecht*. Was geboren in 't jaar 1627. den 31 Auguſtus, en ſtorf den 2 November 1677.

Houve Handv. Kronyk Gabbem. pag.366.

GODLINSE, een Dorp in de *Groninger Ommelanden*, onder *Fivelingo*, met een Adelyk huis van *Clant*. In de vervaarlyke *Groninger* Watervloedt, den 12 en 13 November 1686. zyn alleen in dit Dorp 53 menſchen, 23 paerden, 166 koeijen en jonge beeſten om 't leven geraakt: 13 huizen en ſchuuren ganſch weggeſpoelt, 9 andere meerendeels beſchadigt.

De Raey Diction. Geogr. pag.229.

GOEREE. Een Eilandt met een open Steedtjen in de *Nederlanden*, in het Zuidweſterdeel van *Hollandt*, voor aan, aan de *Noordtzee* en de grenzen van *Zeelandt*, ten Zuidweſten van het Eilandt *Voorne*. 's Naams oorſprong is niet verre te zoeken: het gekoppelt woordt van *Goe-ree*, geeft genoeg eene *goede reede* voor de ſchepen te kennen: het legt tegen over *Hellevoetſluis*, en het oude Kaſteel *Helium*, tegenwoordig lang in de *Maas* verdronken en weggeſpoelt; zoodanig dat, daar in oude tyden niet dan eene enge ſlobbe tuſſchen het landt van *Voorn* en *Goeree* is geweeſt, nu daar byna eene halve zee wordt gezien. Eenige willen zelfs dat het landt van *Goeree*, en *Bommené*, op het Eilandt *Schouwen*, en het onbedykte gedeelte van *Duveland*, aan het Eilandt *Flackée*, met eenen ronden doch nu afgeſpoelden kring, onder de landen van *Voorne* heeft behoort, en ook daarom onder *Hollandt* gehouden moet worden; zie op BOMMENE', en BRIEL. De Stadt, nu maar een Steedtjen, heeft voortyds ongemeen zeer in koophandel en ſchipvaart gebloeit, en wierd daarom van andere Steden wel dapper benydt. Tegenwoordig is deze plaats zeer vervallen, en heeft niets van haaren voorigen ſtandt: vermits aan den eenen kant de haven geſtopt is, en zy aan den anderen eenen gedurigen ſtryd tegen de zeegolven moet voeren. Dat dit *Goeree*, alhoewel nu onder *Hollandt*, onder *Zeelandt* heeft behoort, beweert *Boxhornius*. By de Oude Schryvers wordt *Goeree* de beſte haven genoemt van *Zeelandt*. *Louis Guicciardyn*, ſpreekende van de Eilanden *Briel*, *Goede-reede*, *Voorn*, *Koorndyk*, en *Piershil*, nevens het landt *Voorne*, zegt, met uitgedrukte woorden, dat ze *Zeeuwſche* Eilanden zyn, voortyds begreepen onder het gebiedt van het *Zeeuwſche* Graafſchap: maar voor omtrent 50 (nn omtrent 200 jaaren) hebbenze zich, ter oorzaake van zekere ſomme geldts, die zy aan des Landts Heere betaalen moſten, eendrachtig by akkoordt onder de *Staten van Hollandt* begeeven. In den aanvang van het jaar 1600. of der XVII eeuwe, hebben die van *Hollandt* de wapens der twee-en-dertig *Hollandtſche* Steden binnen *'s Gravenhage*, op een glas in de kerk, belaſt te ſchilderen, waar in *Goerees* wapen het laatſte geſtelt word. *Voſſius* zegt dat *Goeree* in het jaar 1248. een Graafſchap is geweeſt. Onder de ſchriften van het Klooſter te *Rhynsburg*, word in eenige der zelver van den Heere van *Goeree* gemeldt; doch of dat *Goeree* het hedendaagſche zy, is onzeker. Het Eilandt *Goeree* draagt ook den naam van WESTVOORN. Het loopt Ooſt en Weſt de ſtranden langs tot omtrent de *Kaay* toe, en van de *Kaay* tot het *Vygegat* Weſt-zuid-weſt: dan volgt de *plaat* de *Springer* genoemt, leggende in het Weſten van *Goeree*, in den zomer gemeenlyk droog; dit loopt zoo rondt heen tot in den Hals, het zeewater tot in *Haringvliet* uitwerpende, zoo dat de zee dit Eilandt rondtom beſpoelt. Het heeft aan de eene zyde duin, daar de winden, aangezet met eene felle kracht, ruiſſchende en donderende op aanſchieten; zoo dat de hoogſte duinheuvels dikmaals van het opſtuivende nat als beregent worden. Daar komt meenig koſtelyk ſchip ongelukkig te ſtranden: aan de andere zyde zyn treffelyke landen en gorzingen. Hier legt dit Steedtjen, eene Stadt voortyds, en wel bemuurt geweeſt, nu zeer vervallen: ook een Dorpjen, het *Oude-Dorp* genaamt, anders ook *Diependorſt*. Indien *Goeree* behoorlyk geſterkt geweeſt ware, de *Spanjaarts* zouden het in den aanvang van den *Nederlandtſchen* oorlog zoo ligt niet overvallen noch geplondert hebben. Aldaar is, voor meenigte van jaaren, door het afſpoelen der dyken, eene voortyds verdronke Stadt ontdekt, die de bewoonders van *Goeree* de *Oude Weredlt* noemden. Men vondt'er veele *Roomſche* munt en Medailles, van gout, zilver, en koper; ook ringen met d'afbeeldingen der oudſte Keizeren. In den zomer, des jaars 1618. wierd by dit *Goeree*, Noordtwaarts aan in zee, deze Stadt wederom t'eenemaal ontdekt en ontbloot: Men vondt'er fundamenten van groote huizen, zelfs ook lange ſtraaten: het oordeel van verſtandigen was wel, dat'er oudtyds eene groote, immers goede, Stadt geweeſt was, doch te verwonderen, dat men in geene Kronyken blykbaar bericht van haaren ondergang vindt. Men vondt'er veele Antiquiteiten, en daar onder twee groote tanden aan malkanderen, met kopere ringen, door de veelheit van jaaren byna verteert, in den eenen ſcheen een ſteen geſtaan te hebben; eenige kopere penningen met borſtbeelden; op een van die ſtont de naam van Keizer *Adrianus*, op een ander van *Antonius:* tekens dat die Stadt, in dien tydt, onder het gebiedt der *Romeinen* geſtaan heeft: men vondt'er ook een doodtkiſt met kopere nagels, waar in het gebeente van eenen dooden lag; veele kruiken, kannen, koperwerk, enz. nevens eene menigte van daar omtrent neêrgevelde boomen. In de aantekeningen van *Leonard van Zutveen*, Secretarius te *Goeree* geweeſt, vindt men ook, als gezegt is, dat by de ontdekkinge dezer plaatze gevonden wierden goude, zilvere, en kopere penningen, alle aan d'eene zyde met de afbeeldingen der *Roomſche* Keizeren, aan de andere zyde met zekere zinnebeelteniſſen. De naamen der Keizeren ſtonden rontom hunne borſtbeelden: op eenige goude ringen ſtonden ook beelteniſſen, eenige wilden van *Alexander Magnus*, en *Julius Cæſar:* ook een, waar op het hoofdt van *Pallas*, of *Minerva* ſtont: menigte van ſtraaten zag men'er, zommige recht, zommige krom loopende; tuſſchen deze ſtraaten kon men de plaatzen zien, daar de huizen geſtaan hadden, aan de overblyfzels der grondtveſten; blyk geevende dat'er eene volkryke Stadt moet gelegen hebben.

Idem Smalleg. fol. 699 Baudar Memor I deel, 10 boek fol. 101

Idem Smalleg. ibid. fol. 700

S. van Leeuw. Bat. Ill. fol. 147.

Toon. van Holl. pag.347. Guicc. beſchryving der Nederl. fol. 244. Petit Nederl. Republ. pag 150. Voſſius Jaarb. pag.148. Boxhorn ibid.

Smalleg. Kr. van Zeel. fol. 699.

GOES, genaamt TER GOES, of DER GOES, een ſterk Steedtjen in *Zeelandt*, aan de Noordtkuſt van het Eilandt *Zuid-Bevelandt*, dikmaals het *Landt van ter Goes* genaamt. Het is de eenige Stadt op *Zuid-Bevelandt* noch overgebleven; en de derde in de *Staatswyze* byeen komende Steden van *Zeelandt*. Des naams oorſprong is twyfelachtig; het gemeen gevoelen, dat ter plaatze, daar nu ter *Goes* leit, voortydts een Schor was, daar zich veele Ganzen neêrzetteden: dat in het oudt Duitſch een *gans*, *goes* geheten wordt; en dat daarom het wapen van *ter Goes* noch eene *Gans* voert. *Boxhorn* verwerpt dat gevoelen, en wil dat de naam *Goes* van de ganſch weelderige en vruchtbaare aarde, daar de Stadt *Goes* in legt, afkomt: vermits *Goes*, in d'overoude *Deenſche* en *Nederlandtſche* taale, eene vruchtbaare landtſtreek beteekent: dat daarom deze Stadt niet ſlecht *Goes*, maar *ter*, dat is, *van der Goes* genaamt zou zyn; als eene Stadt in eenen welluſtigen akker gelegen. Andere echter oordeelen, dat het gevoelen der geener, die het van een Schor afleiden, rykelyk van *ganzen* of *goezen* voorzien, niet zoo verwerpelyk is. Het voorwoordt *ter* ſchynt dit te bekrachtigen, als *ter Veere*, *ter Biezen*, *ter plaatze*, daar door aanwyzende de plaats daar het Veer is, daar veele Biezen groeijen, enz. Van der *Houve* zoekt het van *Thuringer gouw*, of eene landtſtreeke van de *Thuringers* bezeten, en, door verkortinge, tot *ter Goes* gekomen; maar dat ſchynt wat verre gezocht. Doch tot de zaak: Eerſt heeft hier een Slot alleen geſtaan, wegens zyne legplaatze, of gelegenheit, *Ooſt-ende* genoemt: daar van worden noch eenige overblyfzels in *ter Goes* getoont: rondtom ſloegen zich landtlieden neder, zich met den akkerbouw, vermits het landt daar zeer vruchtbaar was, geneerende; en dus is hier allenks een Dorp, en verder eene Stadt geworden. Het Slot is al in het jaar 1300. bekent; als in dien tydt door *Jan van Reneſſe*, van de *Vlamingen*, belegert: maar door die van *Roemerswaal*, die'er 1800 mannen van doodtſloegen, ontzet. Behalven den landtbouw, hadden die van *ter Goes* zich al ter viſſcherye begeeven. Tot op dien tydt hoorde de Heerlykheit van *ter Goes* aan de Heeren van *Borſelen*, in *Zuid-Bevelandt*; van hen is het vervallen op de Graven, wier jonger zoonen de Heerlykheit gegeeven wierd. In het jaar 1342. begiftigde *Jan van Henegouwen*, Heer van *Byamont* en *ter Goes*, neef des Graaven van *Hollandt*, deze Stadt met wetten en keuren; daar by ook boeten geſtelt wierden op die meſſen trokken, anderen eene wonde toebragten; enz. De Prieſters en Geeſtelyken in zyne Heerlykheit deeden geduurig niet dan vechten en ſmyten, te meer, omdat zy zich vry achtten van de daar op geſtelde geldtſtraffe: Heer *Jan*, dat verneemende, leî hen eenen breidel in den mondt, betrekkende hen, in het jaar 1343. zoo wel in de boeten, als de wereltlyke. Wy zullen'er de woorden van, om hunne oudtheit aanmerkelyk, hier invoegen: Hy beval aan zynen Bailjuuw van *ter Goes:*

De Raey Diction. Geogr. pag.229 B. Neander de antiq. Germ. pag.111.

Boxhorn Kr. van Zeel. I deel, pag.283.

Houve Handv. Kronyk 2 deel, fol. 17.

Reigersb. Kr. van Zeel.

„ Zoo wie hy es, of weſen ſal, dat hy verbiede, op tien „ pondt ſwaerten, ſoo wat Clerk die vechtlyk maekt, „ ende boete verbeurt, dat hy ſe gelde, gelycke andere „ geburen, of dat hy gebied, dat dien Clerck die de boete „ verbeurt, niemene en huyſe noch en hove, aet of „ dranck verkofte, op tien pont ſwart *tournoiſen*, ende die „ boete of te pandene, ſonder eenig verdragh; en deſgelyx „ ontbiedt hy zynen Bailjuuw te *Monſtre* in *Borſelen:* en dit „ wil hy dat ſal geduuren tot ſyn wederſeggen. *J. Reygersberg* en *P. Montanus* ſtellen, dat *ter Goes* ontrent het jaar 1350. met muuren en poorten is voorzien: maar, dat is een misſlag van wel 60 jaaren: in het jaar 1406. wordt *ter Goes* noch in oude brieven een Dorp geheeten: in het jaar 1417. heeft Vrouwe *Jacoba*, Gravinne van *Hollandt*, *Zeelandt*, enz. de Stadts vryheit den *Goezenaaren* eerſt vergunt, blykens het Handtveſt gegeeven in *'s Gravenhage*, den 21 November 1417. waar in men deeze woorden leeſt; „ Zoo hebben wy aangezien, en ook wel bedacht, dat on-

Boxhorn Kr. van Zeel. I deel, pag.385. Smalleg. groot Zeeuwſ. Kronyk fol. 531. Reigersb. Kr. van Zeel. pag.127. Mont. in Guicc. fol. 286.

„ ſe

„ ſe getrouwe ſteede *van der Goes*, open, kranck, ende „ onbeveſt is, . . . ende hebben geconſenteert, ende wil- „ len, dat ſy, de ſelve onſe ſtede, veſten, ſterken, ende „ beſorgen met poirten, ende andere goede weeren, enz. het ware dan, dat in of omtrent 1356. deze ſtadt of plaats mogte bemuurt zyn geweeſt, doch deze Veſting door oorlog, of andere rampen weg geraakt zyn. Na de doodt van Vrouwe *Jacoba*, quam *Goes* in het jaar 1437. aan *Philips van Burgundiën*. In het jaar 1539. was deze Stadt, door de peſt en het vertrek der burgeren van daar, zoodanig van inwoonderen ontbloot, dat'er nauwelyks twee eerbaare mannen van 36 jaaren, gegoedt tot 200 Engelſche Nobels, dewyl zy ook door de watersnooden zeer verarmt waren, gevonden wierden, om het Rentmeeſterſchap, daar deze hoedanigheden, volgens ordre van Hertog *Philips*, toe vereiſcht wierden, te bedienen: waarom dan ook zyn Vader, Keizer *Karel de V.* die van *ter Goes* vergunnen moſt, tot het voorſz: ampt te mogen neemen perſoonen van zulke jaaren, als zy vinden konden, alleen tot 100 Engelſche Nobels gegoedt. Zoo armelyk en erbarmelyk was het'er geſtelt, dat niemant het Magiſtraats-ampt waarneemen wilde, vermits niemant dat ampt met eenig aanzien, of luiſter kon bekleeden. Uit dien hoofde moſt'er eene boete van 25 guldens op geſtelt worden, te betaalen by dien, die, tot eenig Stadts ampt verkoren, het zou weigeren te aanvaarden. Onder meer andere vloeden, *Zeelandt* overgekomen, is die van 1531. ook de Stadt *Goes* zeer ſchadelyk geweeſt: Deze ramp overquam den *Zeeuwen* op den 5 November; daar van wierd dit rym gemaakt,

Boxhorn ibid. 1 deel, pag. 39. Smalleg. Gr. Kr. van Zeel. fol. 533.

Hollandt en Zeelandt wel beklagen mag
Sinte Felix quaden zaterdag.

Gabbem. Nederl. Waterv. pag. 228. Te *Vliſſingen* brak de Stadts wal door. *Ter Goes* wierd de ganſche poort, door de kracht der aanklotzende zeeën, in ſtukken geſlagen, en een gedeelte daar van weggeſpoelt; veele treffelyke Dorpen op het landt van *ter Goes* wierden t'eenemaal overſtroomt. Het water had de Stadt tot armoede gebragt, die door het vuur noch vergroot wierd. In het jaar 1554. ontſtont'er een afgryſelyke brandt, die meer dan drie vierde deelen van de Stadt wechnam. Vermits nu de burgers, uit gebrek en wanhoop, meeſt wechliepen, vergunde Keizer *Karel* hun veele vryheden, van impoſitiën, beeden, quoten, enz. voor den tydt van veertig jaaren; nevens meer andere voordeelen, voor die hunne verbrandde huizen weêr opbouwden, uitſtel van de betalinge hunner ſchulden, renten, enz. ſtont ook aan de Stadt toe, ten einde de huizen in de ſtadt herbouwt mogten worden op ſtadts grondt, lyfrenten te mogen verkoopen, op een lyf den penning 7. ter ſomme van 600 guldens, tot 20 ſtuivers jaarlyks: mits dat zy deze penningen nergens anders toe beſteedden. In het jaar 1572. toen, op het overgaan van den *Briel*, eenige *Zeeuwſche* Steden zich voor Prins *Willem van Oranje* verklaart hadden, en echter *ter Goes* van *Spaanſchen* bezet bleef, hebben *Hieronymus t' Zeraarts* en *Bartel Entes* deeze Stadt belegert; maar wierden 'er door het ontzet uit *Antwerpen* afgedreven. Kort daar aan evenwel (1577.) quam ze aan de zyde van den *Staat:* Grave *Maurits*, Prins *Willem van Oranjes* zoon, verſterkte ze in 't jaar 1585. tegen alle vyandtlyk gewelt. Het is wel geene groote, maar eene fraaije Stadt, met zes poorten, veele ſchoone gebouwen, eene *Latynſche* School, Wees- Oudemannen- en Vrouwen-huizen voorzien. De Kerk, van eene aanzienlyke groote, is in het jaar 1618. afgebrandt: maar zy was in het jaar 1621. al geheel weêr, doch veel grooter en heerlyker dan te vooren, opgebouwt, ten koſten van die van *ter Goes*, die by de 22000 ponden Vlaams beliepen: nauwelyks heeft ganſch *Zeelandt* eene diergelyke van grootte en luchtigheit. De lucht is daar vry zoeter en gezonder dan in andere *Zeeuwſche* Steden. De Stadt heeft een heel vermaakelyk gezicht, door de plantagiën rontom de Stadts wallen en Cingels, als ook der Boomgaarden daar buiten, enz. Vermits een goedt deel der burgeren zich met den landtbouw geneert, is deze Stadt wel de gereedſte en willigſte in het opbrengen van de laſten. De leeftocht is hier overvloedig. De koornmaat aldaar is van 37½ zak in het laſt. De Stadt is met zeer groote privilegiën en vryheden begiftigt, waar onder geene de minſte is het verzetten der Magiſtraat; daar in alle andere Steden van *Zeelandt* te boven gaande, haar, door Hertog *Karel van Burgundiën*, den 8 Februarius 1467. verleent; zoo dat ze daar omtrent noch hooge, noch ſubalterne Collegiën te kennen heeft. By den afgaanden Burgemeeſter, twee Stadts Rentemeeſters, en twee Kiezers, worden twintig aanzienlyke Burgers voorgeſtelt: uit hen worden een Burgemeeſter, en het eene jaar vier, het ander jaar vyf Schepenen, van den Bailjuuw met de aanblyvende Heeren, verkoren, om de plaatzen der geener, die van hunnen dienſt ontſlagen zyn, te vervullen. Over deeze Magiſtraats-beſtelling heeft zich, in het jaar 1691. eene groote onruſt opgedaan. De Bailjuuw keerde zich tot Koning *William*, als Stadthouder, en bragt het zoo verre, dat zyne Majeſteit krygsvolk, in Auguſtus 1692. voor de Stadt zondt, om dat de Gemeente haar voorrecht ſtip, wegens eenen dag of twee vroeger of laater aanſtellinge der bovengedachte Magiſtraaten, in kracht wilde houden. Het krygsvolk binnen geraakt, wierden eenige Magiſtraats-perſoonen van de oude Regeeringe afgezet, en andere in hunne plaatzen geſtelt, welke niewe Regenten gemagtigt wierden om Rechters over de Oude te zyn, daar naar verdienſte tegen gehandelt wierd; behelzende het vonnis, dat *Adolph Weſterwyk* zou onthalſt, en *Matthens Eversdyk*, *Johan Weſterwyk*, en eenen *Johan van der Hille* het zwaerdt over 't hoofdt geſlagen, en *Jan Verkat* ſtreng gegeeſſelt zou worden, met verbeurtmakinge hunner goederen, en banniſſement; maar dat wierd van zyne Majeſteit niet goedt gekeurt; zoo dat de twee eerſten alleen in *'s Hertogenboſch* gevangen wierden gezet, en in de koſten en miſen van de juſtitie verwezen; en de drie andere hun misdryf met een banniſſement moſten boeten, en verſteeken zyn van alle ampten voor altydt, enz. Maar na de doodt van Koning *William* kreeg de zaak eene andere gedaante, en de verdrevene, afgezette, en gevonniſte Heeren wierden, zoo veele als'er noch leefden, in 't jaar 1702. herſtelt.

Berecht van de Vonniſſen ter Goes. Publicatie der Magiſtraat, enz.

GOES is d'eenige Stadt van *Zuid-Bevelandt*, naaſt aan de Kreek die de twee *Bevelanden* van een ſcheidt, zynde nu ter tydt onder de *Zeeuwſche* Steden de vyfde in order. Zy wordt in het gemeen TER GOES genaamt, dat is, by of tot de GOES; waar van daan deze benaaming gehaalt zy, is niet zeer klaar. GOES beteekent wel het wyfjen van een *Gans*, die ook in het wapen verbeeldt wordt: doch dat dit bewys weinig kracht heeft, zal op het woordt *Vliſſingen* aangewezen worden. Echter ſchynt dit de waarheit niet heel mis te zyn; dewyl men omtrent het vaarwater, dat naar de Stadt toe loopt, en in het zelve, op zekere tyden van het jaar, een zeer groote menigte wilde *Ganzen* heeft, niet van het grootſte ſlag: waar van dat water den naam van GOES, en de Stadt zelve hier van dien van TER GOES heeft konnen krygen. By aldien hier een heirweg (*via militaris*) langs geloopen hadt, zou het zeer waarſchynlyk zyn, dat de plaats den naam behouden had van een geſchilderde *Gans* aan een herberg opgehangen; waar van men ontallyke voorbeelden vindt in de Reisbeſchryvingen. *Melis Stoke* verhaalt dat men in het jaar 1300. daar begonnen heeft een Slot te bouwen, zingende aldus:

Alting Not. Germ. Infer. Part. II. fol. 71.

In Joan. II.

Ter Goes was een begin — dat is, van een Slot,
Dan eenen Huze. — of Kaſteel.

of'er ouder gewag van gevonden wordt, hebbe ik niet konnen verneemen.

GOEYLAND; zie op GOYLANDT.

GOGAVA, of GOGAVINUS, (ANTONIUS) is een vermaardt Medecinæ Doctor en groot Mathematicus in *Italiën* geweeſt: hy heeft verſcheide *Griekſche* Autheuren in de *Latynſche* taale overgebragt; en was by de Geleerden in groot aanzien. Wy maaken gewag van hem, om dat hy zyne wiege in de Stadt *Graaf* heeft gehadt.

Pontan. Gelderſ. geſchied. 1 deel, Petit Nederl. Republ. pag. 284.

GOLBERDINGEN, GELBERDINGEN, een Dorp onder het Graaffchap *Kulemburg*. *Pontanus* zegt dat het een van de vier dorpen van het Graaffchap *Kulemburg* is, en dat Graaffchap een eigen Leen van *Gelderlandt*; zie op KULEMBURG. *Van der Houve* zegt, dat *Everdingen* en *Golberdingen*, ſchynen dorpen van *Hollandt* te zyn.

Pontan. 1 deel, fol. 50. Houve 1 deel, fol. 85.

GOLDA is een Vaart, met een gedeelte van eenen natuurlyken ſtroom, dwars leggende tuſſchen den *Rhyn* en den *Hollandtſche Yſſel*. *Andreas*, Biſſchop van *Utrecht*, heeft in den jaare 1139. aan de Kerke van *S. Salvator* (dat is, des Zaligmakers) geſchonken alle de Tienden van de niewbebouwde landen daar aan leggende; te gelyk met de wereldtlyke gerechtigheit; zoo noemen de Aanhangers van de Geeſtelyke magt het rechtsgebiedt over goederen en lichaamen, geſtelt tegen de heerſchappye over de zielen en conſcientiën, die zy, vervloekte Stervelingen, met de grootſte oneerbiedigheit voor Godt, zich aanmatigen. Graaf *Floris de V.* heeft deze Vaart, in zynen Giftbrief van het jaar 1281. al de Goude genoemt. Daar is'er ook een tuſſchen de *Zeeuwſche* Stroomen, die Keizer *Otto de II.* in den jaare 974. de rivier GOLDA heeft geheeten, waar aan een van die Eilanden legt die men Stellen noemt, genoegzaam zynde om tnegentig ſchaapen te weiden. Dit heeft *Melis Stoke* ook geweeten, zingende aldus:

Alting Not. Germ. Infer. Part. II. pag. 71. Apud Hedam.

In Joan. II.

Op Goude vochten al den nacht /
Ende in Middelburg bin der Gracht.

GOLTHORN, GOLTHOORN, een Dorp in *Frieslandt* geweeſt, en een der drie-en-dertig Dorpen, enz. die de *Dollaart*, 1277. opgeſlokt heeft.

Gabbem. Nederl. Waterv. pag. 93.

GOLTZIUS, (HUBERTUS) een Man die uit de oude Muntpenningen zeer veel licht, ter opheldering van de *Romeinſche* Hiſtoriën, heeft weeten te trekken: daar in met grooten lof alle anderen, die om prys mede op de zelfde loopbaane geloopen hadden, voorby ſtappende. Hy was zeer gemeenzaam met, en aangenaam by de twee Heeren edele en welgegoedde Broeders, *Marius* en *Guido Lauria*; door wier toedoen hy *Italiën*, *Vrankryk*, en

Pontan. Gelderſ. geſchied. 1 deel, fol. 65.

Idem Boxhorn pag. 395. Smalleg. fol. 535.

Meter. fol. 84. P. C. B. Nederl. Oorlogen 6 Boek, fol. 186. Hooft enz.

Boxhorn ibid. 1 deel, pag. 401. Smalleg. fol. 538.

Duitſchlandt doorzocht, en doorwandelt heeft, om allerwegen de Oudtheden op te ſpooren; eindelyk, weêr in *Nederlandt* gekeert, heeft hy, op koſten der gemelde Heeren Broederen, de werken daar men zich over verwonderen moet laaten uitgaan. *Venloo* is zyne geboorteplaats geweeſt: maar vermits zyn Vader, *Rutger Goltzius*, van de Stadt *Wurtzburg* geboortig was, noemde hy zich *Herbipolita Venlonicenus*, een *Wurtzburger van Venloo.*

GOMARUS, (FRANCISCUS) een vermaart en geleert Godtkundige: zyne geboorteplaats was *Brugge* in *Vlaanderen*, daar hy den 30 Januarius 1563. ter wereldt quam. Hy heeft zich tot zyn vyftiende jaar in de ſchoolen van die Stadt opgehouden: maar vermits zyne Ouders, om de vervolginge wegens den Godtsdienſt, zich naar den Keurvorſtelyken *Paltz* begaven, zonden zy hem naar *Straatsburg*, om zyne leeroeffeningen te vervolgen, gelyk hy dede, onder den toen vermaarden *Joh. Sturmius.* Van daar begaf hy zich in 't jaar 1580. naar *Nieuſtadt*, in den *Paltz*, zich geduurig zeer vlytig in de wetenſchappen en taalkunde oefenende: daar had hy tot zyne Meeſters *Franc. Junius*, in de *Hebreeuwſche*, *Sim. Stonius*, in de *Griekſche* taale, en in de *Latynſche*, enz. *Lambertus Pithopæus*, *Fortunatus Crellius*, en *Johannes Lugnitius.* Vervolgens ging hy al met groote neerſtigheit voort in de Godtgeleerdheit, onder *Zacharias Urſinus*, en *Hieronymus Zanchius*, als ook *Daniel Toſſanus.* Nadat hy nu onder zulke geleerde Mannen en voorgangers groote vorderingen gedaan hadde, zoo in de taalen, vrye konſten, als Godtkunde, trok hy naar *Engelandt*, en hoorde te *Oxfort*, *Johannes Reynaldus*, en te *Cambrits*, *Guil. Whitakerus.* In het jaar 1584. wierd hy *Baccalaureus* en *Magiſter Artium.* In het volgende jaar begaf hy zich te rugge naar *Heidelberg*, en oeffende zich daar noch twee jaaren in de Theologie, onder *Joh. Jac. Grynæus*, *Daniel Toſſanus*, *Georg Sohnius*, en *Franc. Junius.* Daar na wierd hy tot Predikant der *Nederduitſche* Gemeente te *Frankfurt* aan den *Main* beroepen, daar hy zeven jaaren dien dienſt waarnam. In het jaar 1594 wierd hy tot Profeſſor in de Godtgeleerdheit te *Leiden* aangezocht: liet daar op zich te *Heidelberg* Theol. Doctor maaken, en deedt zyne inaugurale diſputatie onder het rectoraat van D. *Petr. Calaminus*, *de Sacra Cœna.* Te *Leiden* gekomen, verrichte hy zyne Godtkundige Profeſſie vlytig, en hield zich meeſt bezig met het verklaaren van het Niewe Teſtament. Nadat zyn Amptgenoot *Fr. Junius*, den 23 October 1602. aan de peſt overleden, en in het volgende jaar *Jac. Arminius* in deszelfs plaatze tot Profeſſor in de Theologie beroepen was, tegen de waarſchouwingen van wylen D. *Fr. Junius*, ontſtont al kort daar na groote twiſt tuſſchen *Gomarus* en *Arminius*, wegens de verſchillen over de Leere der Prædeſtinatie, of Verkiezinge en Verwerpinge, enz. vermits *Arminius* daar omtrent niewe, of verwezene gevoelens te voorſchyn bragt; zie op ARMINIUS. (JACOBUS) en KOORNHART. (DIRK VOLKERTSZ) Met de doodt van *Arminius* hield de onruſt over de voorzeide Leere niet op. Veele der *Hollandtſche* Ridderſchap, Edelen, en Magiſtraaten der Steden, makende de *Staten* dezes Landts, ook de Verzorgers der Akademie ſtyfden haar, en beriepen in *Arminius* plaatze D. *Conradus Vorſtius*, niet alleen ſtaande in *Arminius* gevoelen van de vyf artykelen, maar boven dien verdacht, zoo niet ten vollen overtuigt, uit zyne leſſen, gedaan te *Steinfurt*, van Socinianery. D. *Franc. Gomarus*, dit alles ter harte neemende, en eenen niewen twiſt met *Vorſtius* te gemoet ziende, ook dat het aangematigt Gezagh het recht zou overweegen, leî zyn Hoogleeraarampt te *Leiden* neêr, en vertrok naar *Middelburg* in *Zeelandt*, in 't jaar 1612. Van daar wierd hy tot Theologiæ Profeſſor te *Saumur* beroepen, door aanpryzinge van den Heere *Ph. de Mornay*, Heer van *Pleſſis*, en Gouverneur aldaar. Van daar weêr naar *Groningen*, in de zelfde faculteit, en in de *Hebreeuwſche* taale, in het jaar 1618. daar hy in het jaar 1641. den 21 Januarius overleden is. Hy nam zyn beroep zoo zorgvuldig waar, datmen hem in den tydt van 22 jaaren, die hy te *Groningen* heeft geſleten, niet meer dan twee reizen uit het *Auditorium* gemiſt heeft, daar hy zyne gewoone leſſen deede: eens toen hy in 't jaar 1618. afgevaerdigt wierd naar het *Synode Nationaal* te *Dordrecht*; de tweede reis, toen hy te *Leiden* geroepen was, tot het overzien van de niewe Overzettinge des Bybels. De werken van hem geſchreven zyn gedrukt in folio, en herdrukt. Hy had een ſcherpzinnig verſtant, groote memorie, en kenniſſe van de *Ooſterſche* taalen, enz. daar by noch had hy eene vaſte gezontheit tot zynen hoogen ouderdom (van 78 jaaren) en zyne doodt toe; zekerlyk eene groote gave voor eenen Geleerden in zulk een hoog uiteinde des levens.

M. Lud. Benth. Holl. kirch und Schol. Stand, tom. 2. pag. 209. ſeq. Vita Prof. Groning. pag. 75. ſeq.

Idem Benth. ibid. pag. 211. ſeq. Baud. Memor. 1 deel, 1 boek, fol. 4. 14. 16. Trigl. Kerkel. Hiſtor. fol. 307. 388. 420. ſeq. Queenſt. catalog. van gel. man. fol. 209. Vitæ Profeſſ. Germ.

Idem Benth. Vitæ Profeſſ. Idem Queenſt.

Ibid.

GONDOBALD Biſſchop, enz. zie GODEBALD.

GONDOBALD, de achtſte Koning der *Friezen*, zoon van *Adgillus den II.* hy quam na zyn Vaders doodt, omtrent het jaar 739. aan het Ryk. Onder zyne regeeringe, heeft, na het overlyden van Biſſchop *Willibrordus*, het Bisdom van *Utrecht* zeer toegenomen, door de milde giften daar aan geſchonken. *Gondobald* is omtrent het jaar 750 vreedzaam geſtorven. Alhoewel zommige ſchryven, dat hy met 8000. *Friezen*, ter hulpe van *Karel den Grooten*, opgetrokken, en in een gevecht tegen de *Saracenen*, ridderlyk vechtende, geſneuvelt zou zyn. Maar wy zien niet hoe de *Chronologiſche* Tydtrekeninge t' huis te brengen is, onaangezien *Joh. Turpin*, Aartsbiſſchop van *Rheims*, ſpreekt van eenen *Galidbod* (dus noemt hy hem) Koning der *Friezen*, in *Spanjen*, omtrent *Bellenum*, in den H. oorlog van *Karel den Grooten* tegen de *Saracenen* geſneuvelt; en ſchoon ook *Savellicus* in zyne hiſtorie verhaalt, dat onder veele andere Prinſſen en Heeren, die *Carolus Magnus* in den vreeſſelyken Oorlog tegen de *Africaanſche Mauritaniers* vergezelſchapten, ook een Koning der *Friezen* was *Gondobald* geheeten. Het kan veelligt de zoon van dezen *Gondobald*, ook *Gondobald* genaamt, geweeſt zyn. Wat *Joh. Turpin* aangaat, zyne Hiſtori loopt over van verdichtzelen. Koning *Gondebald* liet twee zoonen na, den gemelden *Gondebald den II.* en *Johannes*, beide noch onmondig; weshalven des ouden *Gondobalds* broeder, *Rotbad den II.* uit *Denemarken* wierd geroepen, om de *Frieſche* Kroon te ontfangen; dan noch eene dochter *Tekla*, Gemalinne geworden van een *Frieſch* Edelman, *Hajo a Cango*, of *Camminga*, genaamt, enz. Van dezen *Gondebald den I.* heeftmen eenen gouden muntpenning gevonden, in 't Slot of 't Huis ten *Adelen*, in *Sexbierum*, met dit opſchrift aan d'eene zyde; GONDOBALDUS I. ADGILLI FILIUS; op d' andere, MONETA AUREA CIVITATIS DOCUMENSIS, ANNO DOM. 739. Vermits men hem eene regeeringe van 12 jaaren toeſchryft, en zyne doodt op 't jaar 750 wordt gerekent, moet deze munt ſtraks na den aanvangk zyner regeeringe geſlagen zyn geweeſt.

Joh. Trith. cap. 29. Savelic. Schotan. Fr. Kr. fol. 62.

Idem Winſem.

GOOR, GHOER en GOER, een open Steedtje of Vlek, in 't Zuiderdeel van *Over-Yſſel* in het Landtſchap *Twent*: legt op eene Beek, die te *Diepenheim* in de *Reccle* ſchiet; of, volgens *Guicciardyn*, legt op de rivier de *Vidre*, een myl van *Diepenheim*, Gedurende den oorlog met *Spanjen*, had deze plaats eene zeer ſterke Schans, welke dikwyls over en weêr overging, naar dat deeze, of d'andere party Meeſter in het veldt was.

De Raey Diction. pag. 231. Petit. p. 159. Guicc. f. 158.

GORCUM, eene Stadt in *Hollandt*; zie GORINCHEM.

GORE, gemeenlyk GOOR, weleer het voornaamſte Steedtje van *Twent*, aan de rivier de *Reccle*; zynde de verblyfplaats van de oude Graven, waar na het geheele Droſtampt van *Twente* den naam gehadt heeft van het Graafſchap GORA. Het is nu ter tydt een gering Steedtje, gelyk byna alle de andere: het legt van den naaſten oever van de *Sala*, of *Yſſel*, drie en een halve gemeene Duitſche mylen. De Graven van GOOR zyn als Banierdragers van het Stift, waar van de lyſt der Leenmannen in het perkamenteboek van *Utrecht* is overgebleven, tot aan het jaar 1248. wanneer Keizer *Willem* aan den Biſſchop van *Utrecht* de goederen der Muitelingen weder overgegeeven heeft.

Alting Not. Germ. Infer. Part. II. fol. 73.

GOREN. (DE) *Van der Houve* ſtelt het onder de Dorpen van *Noordt-Hollandt*, en onder het Schout-Ampt van *Hoorn.*

Houve.

GORICHEM wordt nu ter tydt gereekent onder de kleine Steden van *Hollandt*, leggende ter plaatze daar de *Linge* zich ontlaſt in de *Waal*, na dat zy nu al met de *Maas* vereenigt is. By verkortinge word het nu gemeenlyk GORKUM genaamt. 't Is een gemeen gevoelen, dat het dezen naam gekregen heeft van de eerſte bewoonderen, die, door honger en kommer uitgeteert, in de landtſtaale *Gorren* genaamt wierden. Na dat het Graafſchap *Teiſterbandt*, waar van het een klein gedeelte uitmaakte, van een geſcheurt was, is al het geen onder dit rechtsgebiedt behoorde aan die van *Arckel* gekomen; van wien *Jan Iſaäk Pontanus*, een zeer geloofwaardig Schryver, verhaalt, dat zy uit dezen hoofde omtrent het jaar 1290. Leenmannen van de Graven van *Hollandt* geworden zyn. Het geen van den oorſprong en het begin van deze Stadt wordt verhaalt, is zeer los en onzeker.

Alting Not. Germ. Infer. Part. II. fol. 73. Hiſtor. Gelr. lib. VI.

GORINCHEM, GORNICHEM, GORINGHOM, GORICHEM, maar gemeenlyk GORKUM, eene fraaije en ſterke Stadt in *Nederlandt*, in het Zuidweſter deel ten Ooſten van *Hollandt*, aan de Rivier de *Maas*, daar 'er de *Linge* in valt, by of aan *Gelderlandt*. Het word vanveelen getuigt dat *Gorkum* van *Johan*, *den VIII* Heere van *Arckel*, gebouwt zoude zyn, omtrent het jaar 1230. andere 1288. en wel van den *IX.* Heere van *Arkel*. *Voſſius* zegt „Hoe „ *Arckel* aan *Gorkum* gekomen is weete ik niet, indien hy „ 't niet ten huwelyk gekregen heeft, toen hy de dochter „ van den Heer van *Benthem* trouwde, die deze plaats toe„ quam. Het zy daar mede zoo 't wil, dit is zeker, dat „ hy (*Arckel*) in 't jaar 1260. aan Grave *Floris*, wegens „ *Gorkum*, den eedt van getrouwheit gedaan heeft. Ondertuſſchen getuigen alle de voornaamſte, zoo oude als niewe, Schryvers, dat *Jan de III.* omtrent het jaar 1230. *Gorkum* heeft beginnen te ſtichten. Des naams oorſprongk &c. word meeſt aldus geſtelt: Omtrent het jaar 1230. of 1236. ſtont by het Dorp *Arckel* een ſterk Slot, op eene plaatze *Wolfare* genaamt. Daar omtrent hadden eenige Viſſchers

De Raey Dict. Geogr. p. 231. Boxhorn Toon. p. 27. J. a Leydis in Chron. O. Holl. Kr f. 308. Voſſi Jaarb. p. 191.

Winſem. Kr. van Friesl. f. 68. 75. Brouw. Chron. in Carol. Magn.

J. Leidenſ. in Chron. Holl Boxhorn Toon. p. 271. O. H. Kr. fol. 308. Petit Nederl. Republ. pag. 126. Houve Handv. Kronyk 1 deel, fol. 115. Joh à Leidis. Boxh.

ſchers zich neêrgezet, wegens de bequaame gelegentheit, alzoo de *Merwe* daar begint te ebben en te vloeijen, en dat ook de beide rivieren, *Maas* en *Waal*, daar inſchieten. Deze Viſſchers waren arme, gorige, en elendige menſchen, en daarom *gorrekens* geheeten: daar van zou de ſtadt den naam van *Gorkum*, enz. gekregen, en ook behouden hebben, nadat zy al gebouwt, en, van een arm Viſſchers dorp, of buurte, eene Stadt geworden was. *M. van der Houve* ſtelt eene andere naamreden van *Gorkum*; dat deeze ſtadt zoo zou genaamt zyn naar eenen *Goris van Arckel*, als *Gor-heim*, het *heim*, of *huis* van *Goris*, enz. Hy verwerpt echter het voorgaande niet; doch wy vinden op de lyſt van de Heeren van *Arckel* geenen *Goris*. Heer *Jan* liet de Viſſchers huisjens en hutten afbreeken, en andere by zyn Kaſteel, ſtadtswyze, oprechten. Met de ſteenen van de afgebroke Kerke van *Wolfare*, bouwde hy de Parochikerk in de Stadt *Gorinchem*. *Johannes Leidenſis* zegt, dat hy het Slot in eene Parochikerk veranderde. Het een ſtrydt niet tegen het ander: want tot het veranderen van een Kaſteel in eene Kerk, heeft hy buiten twyfel niet veele ſteenen meer van nooden gehadt. Zyne nieuwe Stadt bemuurde hy, en aan de Ooſtzyde bouwde hy het ſterkſte Slot in de geheele Heerlykheit van *Arckel*, tot een verblyf, of hofhoudinge, voor hem en zyne nakomelingen.

O. H. Kr. fol. 414. Voſſius Jaarb. pag. 531.

In het jaar 1403. heeft *Albert van Beijeren*, Grave van *Hollandt*, de Stadt met een zeer groote krygsmagt belegert, waar toe die van *Utrecht* hem ook merkelyken byſtant deeden: de belegerden verweerden zich dapper, en deeden den belegeren groote ſchade. Na twaalf weeken wierd'er, door bemiddelinge van den *Elect*, of verkooren Biſſchop van *Luik* (zoon van *Albrecht*) een verdrag gemaakt. *Albrecht* zou met zynen zoon, den Grave van *Ooſtervant*, binnen *Gorkum* komen, daar de Heer van *Arckel* een voetval voor hem doen, en om pardon bidden zou: zulks geſchiedt zynde, trok de Hertog weg. De oorzaak van dit werk, enz. zie op ARCKEL, (JAN DE XIII HEER VAN) en aldaar ook, hoe hy vyf jaaren daar na, als *Willem* Grave geworden was, den vrede brak; hoe de *Gorkummers* zich zyne gehoorzaamheit onttrokken; hoe hy, daar door in eene engte geraakt, het landt van *Arckel* aan den Hertog van *Gelder* overgaf, onder welke voorwaarde, en wat'er op volgde; hoe de *Gorkummers* aan *Gelder* moſten zweeren; den twaalfjarigen oorlog daar over tuſſchen *Hollandt* en *Gelderlandt* ontſtaan; en eindelyk de gevolgde vrede, enz. Grave *Willem*, Heer van het geheele Landt van *Arckel* geworden, liet het heerlyk Slot te *Gorkum* ten gronde toe afbreeken, en een ander op den kant der *Merwe* bouwen, dat in het jaar 1588. desgelyks vernielt wierd; zie op ARCKEL. (BURGT VAN) Dit Kaſteel heeft ter plaatze daar men nu het Tolhuis ziet geſtaan: het droeg, om zyne uitmuntendheit, den naam van de *Keizerlyke Burgt*. Het afbreeken door Grave *Willem* geſchiedde uit enkele nydt, en omdat het zoo een geroemt werk was, of wel uit eenen vinnigen haat op de *Arckels*, en om hen dies te meer te hoonen. De belegeringe, enz. door *Margareta*, weduwe van Grave *Willem*, enz. nevens meer zaaken deze Stadt betreffende; zie op ARCKEL, (JAN DEN XIII.) ARCKEL, (BURGT VAN) JACOBA, enz. In het jaar 1388. in den nacht van de H. Kruisverheffinge, ontſtont'er een ongelukkige brandt binnen *Gorkum*, waar door byna de geheele Stadt in koolen raakte. In Junius 1572. zyn de zoo genaamde *Geuzen* met 16 ſcheepen voor deze Stadt gekomen, die zy uit den naam van den Prins van *Oranjen* opeiſchten: de Burgemeeſters verzochten daar op het advys van *Gaſpar Turk*, Droſſaart en Kapitein van het Kaſteel; die hen tot antwoordt gaf, *Liever te willen ſterven dan zyne Sterkte te verlaaten:* bragt ook alle zyne goederen en oorlogs-voorraadt daar binnen: daar op begon de Burgery te roepen dat zy verraaden waren; vonden goedt zich met de zoo genaamde *Geuzen* te verſterken, en traden met hen in verdrag. Daar tegen ſchoten die van het Kaſteel, doch met weinige ſchade, in de Stadt. De *Geuzen* beſchanſten zich daar tegen, en veroverden eene Poort, waar op volgde dat Kapitein *Turk* zich overgaf. Zy leefden aldaar zeer qualyk met de Geeſtelykheit (want *Lumey*, Grave van der *Mark*, was een zeer woeſt menſch) tegens het uitdrukkelyk bevel van Prins *Willem*, welk misdryf de *Roomſch-Catholyken*, in een boek van de *Gorkummer Martelaaren*, leelyk met alle zwarte verven afmaalen, en op 't haatelykſte ten toon ſtellen, waar in ook de ſchuldt den *Gereformeerden* in 't gemeen word toegedicht, hoewel alleen den gedachten *Lumey*, en zyne ongetuchtigde krygsbenden toe te ſchryven. Doch wie kon anders verwachten van eenen *Leuvenſchen* Leeraar, *G. Eſtius*, die zelf den Prinſenmoorder, *Balthazar Gerards*, als eenen martelaar en gelukzaligen Heilig, in den Hemel heeft geplaatſt? Juiſt hondert jaaren daar na (1672.) na dat de *Franſchen*, door eenen plotzelyken en magtigen inval in den *Staat*, alreeds eenige Provintiën verovert hadden, quam Mr. *de la Motte*, wegens Koning *Louis den XIV.* de Stadt opeiſchen; maar hy kreeg zulk een kloekmoedig antwoordt, dat hy 'er niet voor durfde komen. Den 18 Auguſtus in 't jaar 1672. trok

Idem Voſſius Jaarb. pag. 528. 539. 542. en verv. Boxhorn toon. van Holl. pag. 172. O. H. Kr. fol. 428. Pontan. Gelderſ. geſchied. 2 deel, fol. 129. O. H. Kr. fol. 406.

Meteren Nederl. Hiſtor. fol. 43. Hooft Nederl. Hiſtor. fol. 255.

Valken. pag. 540.

een goeden hoop *Franſchen* uit *Utrecht*, op eenen aanſlag tegen *Gorkum:* Maar de Veldtmarſchalk *Wirts*, die het hooftgebiedt te *Gorkum*, *Schoonhoven*, en *Louveſtein* hadde, zondt hem eenige *Staatſche* troupen te gemoet, die zich op eene bequaame plaats poſteerden, en den aankomenden vyandt zoodanig verwelkomden, dat hy met verlies van eenige der zynen te rugge week; latende het veldt aan die van *Gorkum*, die 'er eenen goeden buit kregen. Op eenen anderen tydt zochten zy, door valſche patenten, het Guarnizoen uit *Gorkum* te trekken; maar *Wirtz* ontdekte het bedrog. Hoedanig *Gorkum* midden in het landt legt, en hoe dicht *Hollandt* met Steden bebouwt is, blykt daar uit, datmen van eenen tooren te *Gorkum*, by klaar weder, twee-en-twintig Steden zien en tellen kan, behalven de menigte Vlekken en Dorpen. De *Linge* ſtroomt midden door de Stadt, die, in de *Merwe* vallende, en zich mengende met *Maas* en *Waal*, alle voorby *Dort*, *Rotterdam*, *Delfshaven*, *Schiedam*, *Vlaerdingen*, en den *Briel* loopende, t'zamen in den *Oceaan* ſtorten. De Inwoonders beſtaan uit Kooplieden, Schippers, Stuurlieden, Lootzen, enz. De Burgery dryft eenen tamelyken handel met eet- en andere waaren op *Brabandt* en elders heenen. *Gorkum* heeft veele brave mannen uitgelevert, namelyk *Guiljelmus Eſtius*, *Thomas Erpenius*, *Johannes Harius*, of van der *Haar*, anders Heer *Jan met de boeken*; zie op ESTIUS, (GUILJELMUS) ERPENIUS, (THOMAS) HAER. (JOHANNES VAN DER) Onder het Droſtſchap van *Arckel*, en de Stadt *Gorkum*, hooren de Dorpen *Laag-* en *Hoog-Bloklandt*, *Schelluinen*, *Hornaar*, *Niewlandt*, *Spyk*, *Kedichem*, *Ooſterwyk*, *Middelkoop*, *Leerbroek*. *M. van der Houve* doet'er by, *Arckel*, *Rietveldt*, *Reigerskoop*, en *Louveſtein*. 't Zedert dat *Gorkum* aan de Graaflykheit is gehecht, is'er altydt over die Dorpen, gelyk ook over de Stadt *Gorinchem*, een Hooftofficier, Droſt van *Gorkum* genaamt, geſtelt geworden. De lyſt van deze Droſſaarden van 't jaar 1416. tot 1617. vindtmen by *Goudthoven*.

Petit Nederl. Republ. pag. 126.

Goudh. in de O. H Kr. fol. 85. Houve 1 deel, fol. 115.

GORNICHEM, GORICHEM, enz. zie op GORINCHEM.

GOSELYN, ook GOSILU: dus word Hertog *Godefridus*, enz. van *Lotharingen* van zommige Schryvers genoemt; zie op GODEVAART MET DEN BULT.

GOSLINGA, een Slot of adelyk Huis in de *Frieſche* Grietenije *Ferwerderadeel*, onder *Ooſtergoo*.

Winſem.

GOSSO LUDIGMAN. Poteſtaat van *Frieslandt*, ontrent het jaar 1000. Hoe de Heeren van *Breederode* geſproten zouden zyn uit het huwelyk van zyne dochter *Tetta*, met eenen jonger zoon des Graafs van *Hollandt*; zie op BREEDERODE.

Idem Winſem. fol. 118.

GOSUINUS VAN AMSTEL, eerſt Prooſt van *S. Jan*, daar na de XXXVII^ste Biſſchop van *Utrecht*, gevolgt op *Otto den Hollander*, zoon van den Grave van *Hollandt*. Hy wierd van de Capitulairen, in het jaar 1249. eendrachtig verkoren; maar niet ten voordeele van het *Sticht:* want hy was niet alleen eenvoudig, maar daar by t'eenemaal onachtzaam in alle dingen: bekommerde zich met geene zaaken tot zyn Bisdoms voordeel, dat daar door binnen korten tydt groote ſchade leedt. Zoo veel als Biſſchop *Otto van Hollandt*, zoon van Grave *Willem*, het *Sticht* verhoogt en luiſter toegebragt hadde, immers zoo veel wierd het van hem verkleint en verlaagt. Die de zorge voor 't *Sticht*, en 't welwezen van 't Bisdom meede toevertrouwt waren, vergaderden het geheele Capittel, om te beraadtſlaan over 't geene tot nut en welſtant van 't Bisdom te doen ware: Grave *Willem* van *Hollandt* (verkoren *Roomſch* Koning) quam'er by, ook *Petrus de Capuccio*, Kardinaal Diaken, en *Koenrad*, Aartsbiſſchop van *Keulen*, om de beraadſlagingen by te woonen. Biſſchop *Goſuwyn*, hoe ſlecht hy was, zorgende dat hy afgezet mogte worden, ſtont in hun aller tegenwoordigheit van de Biſſchoppelyke waardigheit af, en leî ze neder in handen van den gemelden Kardinaal, nadat hy omtrent twee jaaren den Biſſchoppelyken tytel gevoert hadde; zommige zeggen maar een jaar. Dit geſchiedde in het jaar 1250. of 1251. Veele baatzuchtigen hadden zyne ſloffe eenvoudigheit misbruikt, en van des Stichts goederen al dat hun aanſtont naar zich genomen: daar door was de Rentkamer ganſch geleedigt. Zommige willen dat de Capitulairen *Goſuwyns* quaade huishoudinge Grave en Koning *Willem* voordroegen; dat hy daar op van hem en van de Capitulairen van zyn Ampt ontſlagen zou zyn geworden, en toen het eerſt neêrgelegt hebben. Hem volgde *Hendrik van Vianden*.

O. H. Kr. Schotan. Fr. Kr. J. Veldenaar. D. Mutzaerd. P. a Didenhov. J. Beka Geneal. van't huis Amſtel.

Gelyk de regeeringe van dezen Biſſchop *Goſuwyn*, of, als *Veldenaar* hem noemt, *Goſen*, heel kort, en van ſlecht aanzien is geweeſt (naardien deze *Utrechtſche* Kronykſchryver, nevens *G. Noviomagus*, hem pas een jaar regeeringe toeſchryven, hoewel *Bokkenberg*, als ook de Schryvers boven op den kant, hem omtrent twee jaaren geeven) vindt men in 't *Batavia Sacra* ook heel luttel, behalven het geene boven van hem is aangetekent, gemeldt. *Men meent* (leeſtmen daar uit Beka) *dat hy de zoon was van Egidius, broeder van Gysbrecht, den II. Heere van Amſtel.* Tot zyne *afzetting*, of *affiant heeft ook*, volgens Heda, *geen goet gedaan*

Batav. Sacra 2 deel, pag. 193.

dat

dat hy niet al te wel te boek ſtont by Koning Willem, *wegens zyne bloetverwanten, de Heeren van Amſtel. Eenige Schryvers zeggen, dat hy daar op Deken is geworden te Keulen; en dat* Hendrik van Vianden, *Aarts-Diaken der Keulſche Kerke, hem die waardigheit heeft afgeſtaan; voegende daar by, dat hy te Keulen begraaven leit, en de Regiſters der kerke noch gewag van hem maaken.*

De Raey Diction. Geogr. pag. 234. *Brugm. voor Scriver. pag.* 18.

GOUDA, TER GOUDE, TER GOU. Eene fraaije zeer wel bewoonde Stadt in *Hollandt*, in het Zuiderdeel van *Rhynlandt*, aan *Schielandt* grenzende; voert dien naam van de *Gouwe*, een water dat midden door de Stadt, en van daar in den *Yſſel* loopt. Aangaande des naams oorſprong, zyn'er die hem willen afhaalen van eene vrouwe dezer plaatze *Goedele*, of *Gouwe*, of *Goudje*, geheten. Andere weêr, van het gout, of 't vergulde dak van den tooren, daar die tooren in oude tyden mede praalde; of wel, zoo andere zeggen, van de vergulde kopere plaaten, daar de naalde van den Kerktooren mede bekleedt plag te zyn, ten blyke van der Stedelingen rykdom en magt, enz.

Leeuw. Bat. Ill. fol. 194. *Petit Nederl. Republ. pag.*106. *Houve Handv. Kronyk* 2 *deel, fol.* 17. *Boxhorn Toon. van H. pag.*255. *R. Snoius de reb. Bat. lib.* 7. *Boxhorn Toon. pag.*255.

Het woord TER wil *M. van der Houve* afhaalen van de *Thuringers*, als of dit THURINGERS GOU, of landt weleer geweeſt zoude zyn, en TER GOU zoo veel als het landt der *Thuringers* beteekenen; als ook *Ter Veer*, *Thuringers Veer*, enz. en GOU neemt hy voor een Landtſchap, gelyk *Ooſter Goo* of *Gou*, als ook *Weſter Goo* in *Frieslandt*, enz. voor het *Ooſt*, en het *Weſt landt* aldaar. Ondertuſſchen is deze Stadt zoo oudt niet, dat men haaren naam zoo hoog zou konnen ophaalen. Voor, en noch al lang na het jaar 1200. vindtmen in geene boeken of oude ſchriften (onzes weetens) eenig gewag van *Gouda* of *Ter Gou*. Indien'er deze Stadt geweeſt ware, noodtwendig moſt'er van geſproken zyn geworden in de brieven van Grave *Floris den IV.* gegeeven in 't jaar 1223. waar by hy het Klooſter te *Rhynsburg* van den *Moerdrechtſen* tol vry ſprak. *Reinerus Snoyus*, van *ter Goude* geboortig, beſchryft den oorſprong zyner vaderlyke Stadt; dat de Stadt *Gouda* in het jaar 1272. onder Grave *Floris den V.* gebouwt of geſticht is, aan den kant van den *Yſſel:* want de *Rhyn* by *Leiden* geſtopt zynde, hebben de beeken en riviertjens, daar in vallende, eenen anderen loop moeten neemen, *d'Yſſel* in de *Lek*, en in de *Maas:* vermits nu de ſchipvaart derwaarts niet meer open was, zyn de riviertjens en wateren door ſlooten en grifften omgeleidt: ook heeft men ter plaatze daar nu *Gouda* legt, eene zeer kromme graft gemaakt, komende by *Alphen* in den *Rhyn*, die met eene ſluis geſloten wordt, op dat d'*Yſſel* de landen niet onder water zette. Toen heeft de ſcheepshaven meer en meer toegenomen, en men begon'er eenige herbergen en huizen te zetten, die in weinig tydts zeer vermeerderden. Daar op verlieten zy die omtrent de moeraſſen woonden, de laage landen; en die hier en ginds verſpreidt waren, begaven zich naar den *Yſſeldyk*. De Grave van *Blois*, dien deze landtſtreeke toebehoorde, bemerkende dat het getal der Inwoonderen daagelyks aangroeide, liet deze plaats, alreeds eene groote ruimte beſlaande, met veſten en graften omvangen. Andere berichten, dat *Gouda* al bewalt was eer de Grave van *Blois* door huwelyk aan deeze Heerlykheit quam. *M. van Goudhoven* ſtelt den aanvang van deeze Stadt wat vroeger, en zegt, met *P. Brugman*, dat ze in 't jaar 1262. of 1263. al met aarde wallen omringt was. Doch eer wy hier afſcheiden, moeten wy'er byvoegen 't geen *Stephanus Oldenzeel* daar van zegt; „ Alhoewel (zegt hy) *Gouda* met den naam van ee-
„ ne Stadt niet voor het jaar 1272. of miſſchien beter
„ 1262. bekent is geweeſt, hebben'er echter voor dien
„ tydt al eenige huizen geſtaan; eerſt als eene Buurte, daar
„ na als een Dorp; evenwel kan men het eerſte beginſel,
„ van het bouwen der huizen daar omtrent, niet hooger
„ brengen dan omtrent het jaar 900. vermits'er geene hui-
„ zen noch woningen opgerecht zyn voor, maar wel ee-
„ nen geruimen tydt na het ſtoppen van den *Rhyn* by *Lei-*
„ *den*; 't geen de Hiſtoryſchryvers gemeenlyk op het jaar 850.
„ ſtellen. Voor het gedachte bewallen zyn'er al geweeſt Heeren die den naam van *Ter Goude* voerden; en onder hen Heer *Diederik van Ter Goude*, voornaamſte Raadt van *Willem den II.* Grave van *Hollandt* en *Roomſch* Koning, die van 't jaar 1235. tot 1255. geregeert heeft; en het zou bezwaarlyk vallen den naam van *Gouda* veel vroeger geſpelt te vinden. Onder de Heeren van *Ter Goude* is de laatſte Erfdochter geweeſt Vrouwe *Sophia* van *Ter Goude*, in het jaar 1294. getrouwt aan Heer *Jan van Reneſſe*, Bailjuuw van *Zuidt-Hollandt*, die, door zyner vyanden haat, balling geworden, in de *Lek* by ongeval verdronk. Vermits zy kinderloos overleedt, quam ter *Gou* aan de *Domainen* der Graven van *Hollandt*. Grave *Jan de II.* van *Henegouwen*, *Hollandt*, *Zeelandt*, enz. gaf de ſteede *Goude*, met de Heerlykheit, aan zynen jonger zoon, Heer *Jan van Henegouwen*, Broeder van Grave *Willem den Goeden*. Deze Heer *Jan* liet, omtrent het jaar 1330. *ter Goude* een ſchoon Slot bouwen, en maar eene Dochter na, Vrouwe van *ter Gou*, *Schoonhoven*, en *ter Toolen*, getrouwt aan *Lodewyk*, Grave van *Blois* in *Vrankryk* (waar na 't *landt* van *ter Gou* het *landt* van *Blois* geheeten wierd) by wien zy drie zoonen won, wel-

Goudh. in d'Oude H. Kr. fol. 82. *P. Mont. by Guicc. fol.* 218. *Brugm. voor Scriver. pag.* 18. *Steph. Oldenz. de Urb. Germ. Inſer.*

ker laatſte kinderloos ſtorf in 't jaar 1347. toen quam *ter Gou* al weder aan de *Domainen van Hollandt*: ook hebben 'er de Graven t'zedert dien tydt eenen Kaſtelein geſtelt; en onder hen heeft ook dat ampt bekleedt Heer *Jan van Treſlong*, Ridder, in 't jaar 1480. Jonker *Jakob van Borſelen*; Heer *Floris van Aſſendelft*, Heer van *Goudriaan*, 1555. Jonker *Cornelis van der Myle*, 1570. Jonker *Adriaan van Zwieten*, overleden in 't jaar 1584. Naderhant is het Kaſteel afgebroken, waar in de hantveſten, brieven, en regiſters der gemeene Landts zaaken van *Hollandt* plagten bewaart te worden. In het jaar 1272. gaf Grave *Floris de V.* aan die van *ter Gou* Tolvryheit van alle goederen die ze door 't geheele landt zouden voeren; en de zelfde rechten als die van *Leiden* genoten; mits dat zy den Grave, in zyne krygstogten, met vyf mannen t'hunnen koſten dienen moſten. *Ter Gou* heeft een geduurig gety, den *Yſſel* op- en af vloeijende, met zeer ſchoon en zoet water, zonderling bequaam om bier te brouwen; zoo dat 'er voortydts meer dan 350 brouwerijen te gelyk in de Stadt geweeſt zyn; welke bieren, om hunne deugdelykheit, naar *Hollandt*, *Zeelandt*, *Vlaanderen*, enz. vervoert wierden. De lucht is hier ongemeen goedt, daar door wordt ook gelooft dat het dikmaals is gebeurt; dat, daar andere Steden met de peſt bezocht waren, *Gouda* daar vry van gebleven is. Om de Stadt zyn ook veele luſtige hoven en plantagiën. In de Stadt is eene treffelyke Parochykerk, de grootſte in geheel *Nederlandt*, ook uitſteekende ſierlyk, en vermaart door d'uitmuntende ſchoone geſchilderde glazen (die altoos, met herſchildering van 't gebrokene, worden onderhouden) gedaan door twee broeders in deze Stadt geboren, wies gelyken in die konſt *Hollandt* nooit gehadt heeft. De Merkt is ongemeen groot en ruim, doet zich ook deftig op voor het oog, met het Stadtshuis, dat omtrent in haar midden ſtaat, daar ze voor heen niet dan een ſlykerig moeras was. Het Stadthuis heeft Vrouwe *Jacoba*, Gravinne van *Hollandt*, zeer ſierlyk doen bouwen, ten tyde als zy daar haar verblyf op het Kaſteel hadde, en ook te gelyk twiſt met *Jan van Beyeren*, die haar hardt aandeedt; als mede naderhandt, toen zy, door 't beleidt van Hertog *Philips van Burgundiën*, inzonderheit van alle de andere *Hollandtſche* Steden verlaaten wierd. Het ſchynt evenwel niet by haar leven, maar eerſt na haare doodt, in 't jaar 1440. voltooit te zyn geworden: want Vrouwe *Jacoba* ſtorf in 't jaar 1436. Ook heeft zy de vervallene Wallen doen ophaalen, en hooger optrekken. Die van *ter Goude* bleven haar zonderling getrouw, toen de *Burgundiër* haar van alles beroofde; noodigden haar om in hunne Stadt te komen, en zwoeren voor haaren welſtandt alles te zullen waagen. Onder meer andere *Hollandtſche* Steden is mede deze Stadt, ten tyde der regeeringe van Grave *Jan van Hollandt* (overleden 1299. of 1300.) in de magt der *Vlamingen* geraakt: maar 1303. overvielen die van *Leiden* deze Stadt wederom; echter zonder haar te bemagtigen. Daar op volgde het verdryven der *Vlamingen* uit de andere *Hollandtſche* Steden. Onder den oorlog van *Spanjen* met dezen *Staat*, toen de *Spaanſchen Oudewater* alreeds ingenomen, en zeer grouwelyk, ja barbariſch, met moorden als anders, te werke gegaan hadden, ook *Gouda* op de zelfde wyze dachten te handelen, bewaarde deeze Stadt zich voor hun geweldt, door de ſluizen te openen, en 't landt onder te laaten loopen. Het water maakt *ter Gou* ſterk, daar door hebben de *Franſchen*, in het jaar 1672. al mede zoo weinig op die Stadt konnen onderneemen, als de *Spaanſchen*, na dat zy *Oudewater* in hadden. Door *ter Gou* loopen zoo veele graften, dat'er nauwelyks een huis in de Stadt is dat niet voor of achter aan 't water kan komen. In het jaar 1488. zogten die van *Utrecht Ter Gou* door eenen aanſlag te overrompelen; maar vier Schippers, die het werk mede zouden helpen uitvoeren, wierden daar over met de doot geſtraft. In het jaar 1572. wierd de Stadt op de zyde van den Prins van *Oranje*, of den *Staat* gebragt, door eenige goedtgunſtigen daar binnen: Heer *Adriaan van Zwieten*, na dat hy met een handt vol volks *Oudewater* omgezet hadde, opende 's morgens vroeg de Kleipoort met gewelt, daar op reedt hy met de Jonkers *Uiten-eng* van *Utrecht*, en 't *Zerclaas* van den *Haag*, nevens noch nauwelyks 60 opgeraapte en qualyk gewapende mannen binnen, en ſnelden naar de Merkt: Een der burgerwacht aan 't Stadthuis, zulk een gering getal ziende, maande zyne rotsgezellen aan tot tegenweêr, en wou'er op los branden; maar de andere verhinderden het, en zagen 't met goede oogen aan. Heer *Adriaan* kreeg terſtont zoo veel toeval, dat zich 600 of 700 mannen ſterk bevondt, deedt daar op de Vroedſchap vergaderen, en riedt hen, daar na de Schuttery, aan den Koning van *Spanjen*, en den Prins van *Oranje*, als des Konings Stadthouder, den eedt af te leggen: het Kaſteel moſt zich toen ook overgeeven. Twee jaaren daar na meenden'er de *Spaanſchen* zich weêr meeſter van te maaken door verraadt, waar van de voornaamſte Belhamels waren *Jan Hei*, of *Heyn*, en *Claas Dirkſz Verhoef*, nevens *Dirk Andrieſz*, Mr. *Cornelis Henriksz*, Mr. *Henrik Jakobs*, *Adriaan Pieterſz*, en noch twintig andere *Roomſch-Catholyken:* doch op eene wonderlyke, en

Goudh. in de O H. Kron fol. 82. 83. *Montan. in Guicc. fol.* 218

*Boxhorn Toon. van H. pag.*256. *Petit Nederl. Republ. pag.*105. *Brugm. voor Scriver. pag.* 19. *Idem Boxh. Petit. Voſſius Jaarb. pag.*591. *Idem Boxh. pag.*256. *Petit. Voſſius*

*Idem Voſſius pag.*256. *Montan. Guicc. fol.* 218. *Boxhorn Toon. van Holl. pag.*256. 268.

P. C. H. Nederl. Hiſtor. fol. 253. *Meteren Nederl. geſchied. fol.* 73.

en byna miraculeuze wyze wierd dezen aanſlag ontdekt. Eenige perſoonen waren uit *ter Gou* geweken, om deeze Stadt, zonder bezettinge, weêr aan Koning *Philips* te brengen. *Jan Hey* hield zich te *Utrecht* op, maar had binnen *Gouda* heimelyk verſtant met zynen Schoonzoon, *Adriaan Pieterſz* voornoemt, de andere boven aangewezene ter hulpe hebbende: onder hen, te weeten, onder de gedachte 20 *Roomſch-Catholyken*, was eenen *Arend Teeuwen*, te vooren Stadts Slotemaker, die de ſleutels van het *Vlamings* poortjen, niet verre van den *Doeltooren*, noch onder zich hadde. Het voorneemen was dat te openen, en 600 muskettiers, d'uitgelezenſte uit alle de *Spaanſchen*, die de kool van hunne lonten in kokers bedekt zouden houden, binnen te laaten: of, indien daar omtrent verhinderinge quame, zouden de t'zamengezwoornen een toegemetzelt gat, in den *Doeltooren* (de plaatze hunner verzamelinge) doorbreeken, en de *Spaanſchen* over de graft helpen, door middel van ſchuitjens, die men, om 't geplof van 't water te verhoeden, met touwen overhaalen zou. De Heer van *Noircarmes*, toen *Spaanſch* Gouverneur over *Utrecht* en *Hollandt*, in plaatze van den Grave van *Boſſu*, die ziek lag, gaf den Heer van *Goignies*, *Naves*, en *la Motte* bevel, den Verraderen de handt te bieden. D'uitvoeringe was op den 5 Februarius, 1574. beſtemt. Het gebeurde twee dagen te vooren, dat Jonker *Albert van Egmond*, met 150 Bezettelingen, binnen *ter Gou* quam; dit maakte de t'zamengezwoornen niet weinig verbaaſt, niet anders vreezende dan ontdekt te zyn. *Adriaan Pieterſz* ſchreef aan zynen Schoonvader *Jan Hey*, te *Utrecht*, dat d'aanſlag eenen ſtoot gekregen had, niet met platte woorden, maar onder de bewimpelinge van eene kranke Nicht, daar eene niewe quaal toegeſlagen was, zoo dat de geordonneerde Medicynen voor dien tydt geen baat zouden konnen doen. Een boer wierd gehuurt, om deezen brief naar *Utrecht* te beſtellen; over den brief was een klouwen garen gewonden, waar door de boer, eenige vreeze of achterdocht krygende, eerſt een wyle tydts onder de poort ging trentelen, doch daar na evenwel ſtroomwaarts aan ging: den eenen voet zette hy in het ſchuitjen, den anderen hield hy op het landt, als noch niet weetende wat hy doen wilde. De Wacht, daar over een argwaan opvattende, brengt hem in het wachthuis: onder het bezoeken vondt men eenig geldt by hem, en ook het klouwen garen, daar hy zich meer over, dan over het geldt, bekommerde; dat noch meer vermoeden verwekte. Het garen wordt afgewonden, de brief ontdekt, en aanſtonds de handt des Schryvers bekent. De boer gevraagt, wat hem zoo beteutert gemaakt hadde; gaf tot antwoordt: „Dat hy gezien hadde dat het „ water als enkel bloet tegen hem op ſcheen te ryzen; „ 't welk hem in zichzelven had doen zeggen: *Heere Godt*, „ *zou ik miſſchien wel eene bloedige boodtſchap draagen!* Het gerucht daar van door de Stadt loopende, maakte *Adriaan Pieterſz* zich terſtont weg: naderhandt gevangen, beleedt hy het ganſche verraadt: hy wierd nevens zommige anderen, en daar onder de Slotemaker *Arend Teeuwen*, onthooft en gevierendeelt. Toen de andere Steden van *Hollandt* Prins *Willem* Grave van die Provintie wilden maaken, heeft *Gouda*, nevens *Amſteldam*, daar in niet willen bewilligen, en alzoo den voortgang van dat werk verhindert. Ook zette *Ter Gouw* zich zeer hevig tegen den handel met *Vrankryk*, toen de meeſte *Hollandtſche* Steden den *Vereenigden Staat* aan Koning *Hendrik den III.* van *Vrankryk* wilden opdraagen: 't breedt verhaal van d'opdragt aan Prins *Willem den I.* is te vinden by *Commelyn*. Ondertuſſchen word *ter Goude* verweeten, van 't begin der Reformatie af gelokt, ontfangen, voorgeſtaan, en beſchermt te hebben perſoonen en Leeraars, die verre van de *Gereformeerde* leere afweeken; zie op HERBERTS, (HERMANNUS) CONRADUS VORSTIUS, enz. Het vuur heeft deze Stadt al dikmaals zeer beſchadigt: in het jaar 1438. op den Feeſtdag van *S. Ludowyk*, den 18 Auguſtus (*Montaan* heeft den 24. *S. Bartholomeus*, doch hy miſt) ontſtont daar zulk een hevige brandt, dat alles, zelfs de twee Kerken, door den brandt verteerden, behalven eenige huizen omtrent de Haven, en de Minrebroeders. De Heer *J. F. le Petit* zegt het ganſche overblyfzel in drie huizen beſtaan te hebben, by de gedachte Haven, en waar van'er noch twee in zynen tydt (1625.) in ſtant waren. De brandt begon eerſt uit te ſlaan aan de Poort van de tiende ſtraat, die door eenen geweldigen windt zeer voortliep. *R. Snoyus* getuigt van oude Burgeren gehoort te hebben, dat, niet lang voor dit onheil, op de Kerk wierden gezien gelyk als vurige ballen, ja ook van gedaante als vurige vogelen. Het jaartal is in dit *Latynſch* vers uitgedrukt;

P. C. B. Nederl. Oorlogen 1 deel, 7 Boek, fol. 89. Hooft Nederl. Hiſtor. fol. 352. Meteren fol. 95.

Idem Hooft. Bor. Abr. van de Velde wonderen des Allerh. pag. 143.

Hooft fol. 933. Comm. beſchr. van Amſt. f. 1077. en verv. Til. Offenb. de diſſid. relig. pag. 237.

FLetICVs Id didIcI qVIa goVda CreMat LVdoVVICI.

Omtrent 63 jaaren te vooren (1375.) was *ter Gou* door een diergelyk ongeval ook elendig beſchadigt. Noch zyn weêr in 't jaar 1552. (of 1582. by *Boxhorn* en *Brugman*, dat voor eene drukfeil te achten is) de zeer ſchoone Kerk en Tooren door den blixem verbrandt, zonder dat eenige huizen beſchadigt wierden, niet tegenſtaande veele huizen, met ſtroo gedekt, rondtom de Kerk ſtonden. Op dien brandt heeft *Adrianus Junius* deeze twee *Latynſche* verſen gemaakt

Adr. Roman. in Theat. Boxhorn pag 282. Petit pag. 105. A. Jun. Mont. Vliger. S. van Leeuw. Bat. Ill. fol. 194. Petit pag. 106.

LVX bIſſena fVIt IanI, Hora Veſpera nona
CVM ſaCra IohannIs VVLCano CorrVIt aedes.

Na dat ze dus vernielt was, is zy weêr opgebouwt, en in dien zoo heerlyken ſtant verniewt, daar men haar nu in ziet. Veele jaaren geleden wierden'er, omtrent een halve myl buiten *ter Gou*, in de aarde eene goede menigte zilvere penningen gevonden, met dit omſchrift, H. LUDOVICUS IMP. aan d'eene zyde, en aan de andere zyde XRISTIANA RELIGIO. Het word daar voor gehouden, dat deze *Imperator* H. LUDOVICUS, Keizer *Ludovicus Pius*, zoon van *Carolus Magnus*, en Vader van *Carolus Calvus*, Koning van *Vrankryk*, zou zyn geweeſt, die het Graafſchap van *Hollandt* aan *Diderik van Aquitanien* gegeeven zou hebben: gerekent voor den eerſten *Hollandtſchen* Grave, toen de Chriſtelyke Religie in dit landt begon gepredikt te worden. *Ter Gou* plagt, onder de *Staten van Hollandt*, voor *Amſteldam* te zitten, en te ſtemmen; doch *Amſteldam*, groot en magtig geworden, heeft by *Gouda* de voorzittinge weeten te bekomen. Geduurende der *Spaanſchen* vervolginge om de Religie, heeft de Magiſtraat van *ter Gouw*, alhoewel *Roomſch-Catholyk* genoeg, zich daar omtrent zeer matig gedraagen, zoo dat in hondert jaaren tydts maar drie perſoonen, waar onder een Wederdooper was, godtsdienſthalven ter doodt zyn gebragt. In de vreeſſelyke verwerringen der Provintiën 1672. wegens den inval der *Franſchen*, ontſtont ook *ter Gou* eene groote beroerte: in het eerſt van Junius quam'er van den *Staat* ordre aan die van *ter Goude*, dat zy door hunne groote Sluizen het water over 't landt zouden laaten loopen: dit wierd gedaan; de boeren van *Moordrecht*, *Waddinxveen*, *Boskoop*, *Ouwerkerk*, *Niewerkerk*, *Capelle*, enz. dit verneemende, trokken wel gewapent op *ter Gou* aan: die van de Stadt, hunne aankomſt verneemende, ſloten de poorten. Aan de Sluis gekomen en het water ziende loopen, wilden zy de ſluis toegedaan hebben, dat geweigert wierd. Daar op braken de boeren 's avonts ten 7 uuren de *Tolpoort* met gewelt op, en liepen met honderden in de Stadt, en voort recht naar het Stadthuis toe; hielden het bezet, en daar binnen den Bailjuuw, de Burgemeeſters, en eenige van den Raadt vier-en-twintig uuren beſloten. Ondertuſſchen wierden, zoo van de Stadt, als deeze oproerigen, Gedeputeerden gezonden naar zyne Hoogheit, Prins *Willem van Oranje*. Van de boeren waren'er afgezonden om hem te vraagen, of het water op zyne ordre ingelaaten wierd. Ter zelver tydt quam bevel, dat men'er mede ophouden zoude; en dat de boeren zich weêr naar huis zouden begeeven: eer zy noch vertrokken, wierd het huis van den Burgemeeſter *Cincq* geplondert, terwyle hy op de Vergaderinge der *Staten van Hollandt* en *Weſt-Frieslandt* was, onaangezien het met eene Compagnie Ruiters was bezet, die uit het leger van den *Staat* gezonden waren om dit oproer te ſtillen. Een van Heer *Cincqs* huisgenooten zou'er d'oorzaak van zyn geweeſt, om dat hy zich onbedacht eenige woorden, ter verachtinge van den Prinſe van *Oranje*, had laaten ontvallen. Andere Heeren-huizen ſtonden ook in gevaar van ter neder gevelt te worden; maar de Magiſtraat liet de burgery in de wapenen komen: daar op trokken de boeren, die het Stadthuis en de Merkt bezet hielden, in groote wanordre weg. Straks daar op was 't op niews te doen: men hoorde een algemeen geroep van het volk; *Wy begeeren datmen den Prins van Oranje Stadthouder maake; hy moet weêr zyn, dat zyne Voorvaders zyn geweeſt.* De menigte quam zoo ſterk op de been, dat onder de Magiſtraat geene kleine verbaaſtheit ontſtont; dat by zommige noch vergroot wierd, door te roepen; *Wy kennenze wel die Oranje tegen zyn, en zullen hen ook wel weeten te vinden:* liepen ook vervolgens naar de huizen van eenige Regenten, dreigende niet alleen die te plonderen, maar ook om verre te haalen. Om het volk wat te ſtillen, liet de Magiſtraat door haaren Secretaris van het Stadthuis afleezen, dat de Heeren Regenten den Prins van *Oranje* zouden doen verzoeken, om binnen hunne Stadt te willen komen, en dat hy daar met alle eere en hoogachtinge ontfangen zou worden. Twee dagen daar na quam Prins *Willem* binnen *ter Gou*; wierd van het volk met een groot gejuich verwelkomt, en van de Heeren Regenten, in het Heeren Logement, zeer heerlyk onthaalt. De Gemeente wiſt niet beeter of zy hadden zyne *Hoogheit* Stadthouder gemaakt; daarom hield die zich ſtil; en de Prins vertrok weêr, gelyk hy gekomen was. Maar de *Gouwenaars*, die wat verder vooruit zagen, wierden het haaſt gewaar: veele riepen; *De Heeren hebben ons bedrogen; zy meenen het met den Prins niet: willen wy zyn Hoogheit ten Stadthouder hebben, zoo moeten wy 't beginnen als die van Dordrecht en Rotterdam gedaan hebben.* Fluks rotte alles byna weêr t'zamen; tot eenen niewen ſchrik voor de Magiſtraat; die, om alle onheil te verhoeden, beſloot zyne Hoogheit tot Stadthouder te verkiezen: en dat beſluit wierd aan de Burgerye bekent gemaakt: toen was het wel. Echter raakte de Stadt kort

Valken. verwart Europe pag. 690. Sylvii verv. op Aitzem.

Idem Valken. ibid. pag. 692.

daar aan al weêr in roeren. Onder de deur van eenen der Burgemeesteren wierd een schrift gestoken, met de naamen eeniger Regenten, die het volk oordeelde den Prins ongenegen te zyn, en die het ook afgezet wilde hebben. Deswegen hebben Burgemeesters, Schepenen, en Vroetschap hunne bedieningen gestelt in handen en ter vergeevinge van zyne Hoogheit: yder zich willig toonende om afstant van zyn ampt te doen. Daar op wierden beleefdelyk zes Heeren van de regeeringe bedankt, en in hunne plaatzen gestelt, *Albrecht van der Burgt*, Dr. *Hugo van der Werve*, *Adriaan van Schie*, *Jakob de Wilde*, Mr. *Cornelis Moering*, en *Joost Verschuur*. Met deeze veranderinge begonden de gemoederen van de *Gouwenaars* wat te bedaaren, en de Stadt raakte weêr in rust. Onder het Claffis van *ter Gou* behooren de Kerken der volgende Steden en Dorpen; *Gouda*, *Schoonhoven*, *Oudewater*, *Vyanen*, *Lekkerkerk*, *Groot-Ammers*, *Klein-Ammers*, *Merkerk*, *Polsbroek*, *Berk-oude*, *Stolwyk*, *Lexmonde*, *Ouwerkerk*, *Niewerkerk*, *Moordrecht*, *Haastrecht*, *Gouwerak*, *Berg-Ambacht*, *Ameide*, *Heykoop*, *Niewpoort*, *Jaarsvelt*, en *Krimpen*.

Idem Valken. ibid pag. 751. Sylvii verv. 1 deel, 6 boek, fol. 433.

Alting Not. Germ. Infer. Part. 11. pag. 72.

GOUDA is van de zes groote *Hollandtsche* Steden, de minste in aanzien, grootte, en vermogen; ja ook in ouderdom, uitgenomen *Amsterdam* alleen, het welk, daar tegens, alle de anderen te zamen in allerlei opzicht te boven gaat. Echter is het eene ryke en aanzienlyke Stadt, waar van men kan afneemen dat weleer zeer groote verwachtinge is geweest, dewyl nergens in gansch *Hollandt* zoo eene groote en ruime Kerk gevonden wordt. De Stadt heeft haaren naam gekregen van de rivier GOUDE, of GOLDE, die door haar heene loopt, en zich onder de vesten met den *Yssel* vereenigt: gemeenlyk zeidt men Ter Gou/ dat

Apud Boxh.

is, aan de GOUDE of GOUWE. Wanneer zy tot een Stadt is geworden, daar van is geen zeker bewys: dit weet men alleen, dat Graaf *Floris de V.* de Stadt *Gouda* met vryheden begiftigt heeft in den jaare 1272. (Boven heeft men hier breeder bericht van.)

Goudh. Boxh. enz.

GOUDA, (CORNELIUS DE) geboortig van *ter Goude*, Canonnik Regulier van de Augustyner order in *Hemsdonk*, by *Dort:* hy word ook *Cornelius*, *Aurelius*, of *Aurotinus*, en, in onze taal, *Cornelius van ter Gouw* genaamt; zie ook op AURELIUS. (CORNELIUS)

Goudh. Trith. Gesner.

GOUDA, (HENRICUS DE) geboortig van *ter Gou*, een Monnik van d'Augustyner order, Professor in de Godtkunde te *Heidelberg*. Van hem, en de boeken die hy geschreven heeft, maken gewag *Johannes Trithemius*, en *Conradus Gesnerus*; hy heeft in zyn bloei geweest omtrent het jaar 1345. enz.

Boxhorn Toon. pag. 261.

GOUDA, (JAKOB DE) geboortig van *ter Gou*, Monnik van S. Dominikus orden; hy heeft omtrent het jaar 1505. geleeft, te *Keulen* zich onthouden, en eenen grooten naam door eenige Theologische schriften gemaakt.

Goudh. Franc. Lansb. J. de Gouda.

GOUDA, (JOHANNES à) geboortig van *Utrecht*, en een Jesuit geworden. Hy heeft veele kleine boekjens geschreven met eenen bitteren en spottigen styl, ook onbeschoft en lasterlyk tegens zommige *Gereformeerde* Predikanten in 't *Vereenigt Nederlandt*; te *Antwerpen* zynze, in den tydt van het Bestant met *Spanjen*, gedrukt, enz.

Houve.

GOUDERAK, GOUWERAK, een Dorp van *Zuid-Hollandt*, onderhoorig aan de Stadt *Gouda:* heeft Kerk en Predikant staande onder 't Claffis van *Gouda*.

M. van Balen beschr. van Dordr. pag. 212. Pars Naamr. pag. 86.

GOUDHOVEN, (WOUTER VAN) ook *van Goudhoeven*, zoon van *Adriaan Woutersz van Goudhoven*; hy is Dykgraaf van *Dusseldam* geweest; was te *Dordrecht* geboren; een zeer vlytig onderzoeker van de Oudtheden zyns Vaderlandts, ook zeer neerstig geweest omtrent de Stamlysten der Edele *Hollandtsche* geslachten, daar de blyken van zyn, zyne *vermeerderde Kronyk van Hollandt*, *Zeelandt*, *Utrecht*, enz. waar in hy meest alle de Ridderhofsteden ten platten lande, alle Abdyen, Kloosters, en Godtshuizen heeft, die in dit landt voor het jaar 1572. geweest zyn: heeft ook geschreven een *Kronykjen van Dordrecht:* maar dat is noch niet in 't licht. Hy storf in het jaar 1628.

GOUDRIAAN, GOURIAEN, en GOUDRIAN, een Dorp in *Zuid-Hollandt* onder *Dordrecht:* heeft Kerk en Predikant staande onder 't Claffis van *Dordrecht*.

GOUTUM, een der veertien *Friesche* Dorpen in de Grietenije *Leeuwerderadeel*, onder het quartier *Oostergoo:* heeft Kerk en Predikant, die *Zwichem* mede in gemeenschap bedient, staande onder het Claffis van *Leeuwarden*.

GOUWERAK; zie op GOUDERAK.

Cortgeen Stichts Kron. Houve 1 deel, fol. 152.

GOY, 'T GOY, GOYE, een der Dorpen van het *Sticht Utrecht*, onder het Overquartier; 't plag voortydts een Graafschap te zyn; het Dorp *Houten* legt onder 't *Goy*. Het Kasteel 't *Goy* (volgens *Cortgeen*, en *Van der Houve*) wierd in 't jaar 1318. door *Guido*, Bisschop van *Utrecht*, tot den grondt toe afgebroken; die ook (gelyk men geschreven vindt) *Auger van Lelly* deed onthoofden: Dees legt in *S. Martens* Kerke *t' Utrecht* begraaven, en zyne afbeeldinge plag gezien te worden onder het orgel van de Domskerke, met eenen geschilderden rooden halsbandt. Dat dit Kasteel groot en sterk is geweest, blykt aan de Singels en andere overblyfzels. By *M. van der Houve* en *Cortgeen*

Idem Cortg. Houve.

wordt het afbreeken op 't jaar 1318 gestelt: maar d' *Oude Hollandtsche Kronyk*, *Suffridus Petri*, nevens veele anderen stellen *Guidoos* doodt op 1317. zoo dat het van Bisschop *Guido*, op het jaar 1318. niet afgebroken kan zyn: zelf *Idem Cortgeen*, spreekende van de *Utrechtsche* Bisschoppen, stelt *Cortg.* zyn overlyden op 't jaar 1317. laat ons daarom liever naar *ibid.* de *Oude Hollandtsche Kronyk* hooren; die met *J. de Beka* overeen komt. In het jaar 1317. als Bisschop *Gwye* uit *Vrankryk* weêr in zyn Bisdom gekomen was, was 'er een jongeling geheeten *Giselbert van Goey*, die, in zyne minderjarigheit, onder de voogdye van *Jan*, zesde Heer van *Kulemburg*, en *Niclaas van Cats* gestaan hadde. Bisschop *Guido* begeerde rekeninge van deze Voogden van 't Weeskindts goedt: *Jan* en *Niclaas* pasten op zyne woorden niet; dies vergaderde *Guido* een groot leger, en belegerde *'t Goy*, en schoot 'er zeer vreeslyk op: de belegerden gaven het over, behoudens lyf en goedt, mits reekeninge te doen. Bisschop *Guido* beval 't Slot aan Heer *Arendt van O.H.K Yselstein*, en *Willem*, bastaardt van *Hollandt*, te bewaaren. *fol.* 36 Maar in dien zelfden nacht wierd *Guido* niet alleen zeer 370. schielyk ziek, maar storf 'er op, in tegenwoordigheit zyner dienaaren, den 28 Junius: men hield het daar voor, dat hy van de overwonnenen, in het drinken, vergeeven was. De beide verdrevene Burgzaaten, Heeren *Jan* en *Niclaas* voornoemt, quamen terstont met een deel hunner bekenden, in den nacht, door zekere toepaden weêr by 't Kasteel, beklommen het terwyle het Bisschoppelyk volk in slaap lag, en dreven 't daar uit. *M. Vossius* komt hier mede over- *Vossi* een, alleen stelt hy *Guidoos* overlyden eenen dag laater, den *Jaarb.* 29 Junius; doch zegt ook, dat zy op de gehoorde wyze de *van* Burgt beklommen, met den tweeden storm inkregen, en *Holl.* alle die ze in de wapenen vonden doodtsloegen; neemende *pag.* 23 de overigen de vlucht. By gevolge, blykens 't laatst verhaalde, is het Kasteel *'t Goy* van *Guido* niet geslecht, enz. *Houten* en *'t Goy* worden van eenen Predikant bedient, staande onder 't Claffis van *Rheenen* en *Wyk*.

GOYE is het benedenste deel van de landtstreeke *Hu- Alting tingoa*, die naar het Westen paalt aan de landtstreek *Flehite*, *Not.* (waar van hier boven op zyn plaats) zoo dat 'er niet aan *Germ.* te twyfelen is, of deze benaming heeft de zelfde oorsprong *Infer.* van de geheele Landtstreeke: namelyk van *Aw*, *Gau*, *Goy*; *Part.* 1 en geenzins van *Gudela*, Abdisse van *Elten*, gelyk zom- *fol.* 71. migen, om anderen te behaagen, gissen. Deze landtstreek heeft weleer hare byzondere Graven gehadt, aan wien het Graafschap van *Benthem*, omtrent het einde van de dertiende eeuwe, ook gekomen is, als Graaf *Gerard* daar afstant van dede, volgens de Aanteekeningen van eene oude handt op de lyst der Leenmannen van *Utrecht*, en den brief van Bisschop *Otto* van het jaar 1228. (lees 1226.) Het behoudt hedendaags den naam van 't GOY en GOYLANDT, zich uitstrekkende tusschen het overgroote Meer *Flevo*, (nu de *Zuiderzee*) en de nader *Vecht*, meestendeel hoorende onder 't rechtsgebiedt van *Hollandt*.

GOYLANDT, een klein Landtschapje in de *Vereenigde Nederlanden*, in het Oosterdeel van *Hollandt*, by *Naerden*, op de grenzen van het *Sticht Utrecht*, aan de *Zuiderzee*. Eenige willen het woordt *Goy-* van *Goey-landt*, zoo veel als *goedt landt*, afhaalen: maar zy missen; want het komt van *Goedele*, Abdisse te *Elten* (de rykste Abdye van *Gelderlandt*) die dit landt bezat; en voor eene Erfrente aan Grave *Floris*, in 't jaar 1280. nevens de geheele Landtstreeke van *Naerden*, *Muiden*, *Weesp*, en 't aanhoorige; desgelyks *Eemlandt*, voor 25 ponden jaarlyks verkocht. Maar in den koopbrief wordt alleen gezegt *Naerdinklandt*, dat is, *Goylandt*, in dien tydt zoo naar de Hooftstadt *Naerdink*, of *Naerden*, genoemt. De jaarlykssche Erfrente staat op 22 ponden *Utrechtsche* penningen, eeuwiglyk alle jaaren te betaalen op *S. Martens dag*, in den winter, op straffe van excommunicatie des Bisschops van *Utrecht*; en zoo de Grave een jaar in gebreke bleef, zou het landt weêr vry en vrank komen aan de Abdisse, of haare Opvolgers. Dit verbondt lag voor Grave *Floris* en zyne Erfgenaamen: doch d' Abdisse had daar uit behouden de renten en inkomsten der Monnikken van *Elten:* ook uitgezondert de goederen haarer Leenmannen van *Nardinklandt*, van haar beleent. Onder *Goylandt* behooren de alreeds genoemde Steedtjens *Naerden*, *Weesp*, en *Muiden*, voorts *Muiderberg*, *Huyssen*, *Laren*, met *Laerkom*, *Blarikum*, *Hilversum*, *Bussom*, **Loosdrecht*, en *Ankeveen*. Keizer *Otto de I.* had deze landtstreek in het jaar 930. geschonken aan Vrouwe *Godelende*, Abdisse van *Elten*, na welke *Goylandt* dien naam draagt. Dus zegt *Goudhoven:* maar *Otto de I.* is eerst in 't jaar 936. Keizer geworden: ook vindtmen in de oude Schriften dat de eerste Abdisse onder *Otto den I.* niet *Goedelende*, maar *Lutgardis* hiette: daar by noch dat *Otto de II.* in 't jaar 968. aan het Klooster te *Elten* geschonken heeft het landt van *Urk*, en al 't geen hy bezat in 't Graafschap van *Nardinklandt*, en in *Hameland* (*Eemlandt.*) In dien tydt was de naam van *Goylandt* noch niet bekent, maar heeft, als gezegt is, dien naam eerst bekomen naar *Goedele*, Abdisse, enz.

De Rae Diction Geogr. pag. 234 Pontan 1 deel, fol. 69. Boxhorn toon. van Holl. pag. 317 Houve Handv. Kronyk 1 deel, fol. 98. Goudh. in de O. Holl. Kr fol. 95. Idem Boxhorn ibid. Idem.

* *Vander Houve, hier op by my nagezien, meldt* Loosdrecht, *noch* Ankeveen; *ook zynze, myns weetens, onder* Goylandt *niet begrepen*, R.

enz. in het jaar 1280. 't gedachte *Nardinkslandt* verkoopende in Leen, voor eene jaarlykſche eeuwige Erfrente. Toen begon men te zeggen, dat Grave *Floris Goedels landt* bezat, en dien naam is *Naardinkslandt* naderhant by gebleven, en eindelyk in het nu zoo genaamde *Goylandt* verandert; zie ook op ELTER-KLOOSTER en op EEMLANDT; en daar iet zonderlings.

Boxh. Pontan. Haſſelt.

GOYNGA, of GOINGA, een der 28 Dorpen van de *Frieſche* Grietenije *Wimbritzeradeel*, in het quartier *Weſtergoo*. Men ziet daar noch de oude overblyfzels van de Stinſen *Jongema*, *Sickinga*, en *Albada*. *Goinga*, *Gauw*, en *Offingawier* worden in het kerkelyke in gemeenſchap bedient: de Predikant ſtaat onder 't Claſſis van *Sneek*.

Winſem. Houve Handv. Kronyk.

GOYNGARYP, GOINGARYP, een der 14 Dorpen van de *Frieſche* Grietenije *Donjewarſtal*, onder het quartier der *Zevenwolden*. Gedurende de *Frieſche* beroerten, wierd in de kerk van dit Dorp een Kapitein, genaamt der *Boeren vyandt*, met in de 30 ſoldaaten gevangen genomen. Zy wierden alle te *Leeuwarden* op eenen dag onthooft. *Goingaryp*, in gemeenſchap met de *Broek*, heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder het Claſſis van de *Zevenwolden*, op 't *Heerenveen*.

Winſem. beſchr. van Fr. achter de Kron.

GRAAF, DE GRAAF, of GRAVE, een ſterke Stadt onder het gebiedt van den *Staat*, in het Noord-ooſterdeel van *Brabandt*, en de voornaamſte in het landt van *Kuik* (voortyds een Graafſchap) aan de *Maas*, op de grenzen van *Gelderlandt* en *Raveſtein*. Zy is een rechte twiſtappel tuſſchen *Johanna van Brabandt* en *Willem van Gulik* geweeſt. *Johanna* zocht ze met alle gewelt aan *Brabandt* te houden, en *Willem* haar aan *Gelderlandt* te hechten: is als een kaatsbal geweeſt, die over en weêr vloog, nu *Brabandtſch*, dan *Gelderſch*, tot dat Hertog *Reinald de IV.* van *Gelder*, in het jaar 1400. deeze Stadt als een *Brabandtſch* Leen verhief; waar na Grave *Maximilaan* van *Egmond*, Grave van *Buren*, Pandtheer wierd; en zyne Nazaaten, de Prinſſen van *Oranjen*, by den Vrede in 't jaar 1648. vrye en Erfheeren: wy zullen 't wat hooger ophaalen. Het Landtſchap *Kuik* was voortyds eene vrye Heerlykheit, onder niemant dan het *Roomſche* Ryk als Grondtheere ſtaande; onder de Heeren van *Kuik* vindtmen *Willem* Grave van *Kuik*, wiens dochter *Eliſabeth* aan Heer *Jan van Arckel* trouwde, overleden in 't jaar 1034. Grave *Herman van Kuik* ſtorf 1068. *Henrik van Kuik*, heeft geleeft omtrent het jaar 1096. Een andere Grave *Herman* 1132. en 1145. nevens zyne kinderen, *Andreas*, Biſſchop van *Utrecht*; *Godefroy*, Grave van *Arentsbergen*; *Alida* Gemalinne van *Arnold*, Heer van *Reekem*, wiens dochter ten huwelyk verzocht wierd van *Floris*, broeder van den Grave van *Hollandt*, doch te vergeefs; *Henrik van Kuik* in de jaaren 1171. en 1198. Noch een *Henrik van Kuik* op 1312. gebleven in den ſlag van *Baaswyler*, in 't jaar 1371. *Jakob van Kuik*, 1411. Dus bleef het vry en eigen, tot dat *Otto*, Heer van *Kuik* en *Hervel*, zich in het jaar 1422. door geldtgebrek, Smalheer van Hertog *Jan van Brabandt* maakte; alleen bedingende de jaarlykſche inkomſten en voordeelen van het Leen: zyne nazaaten hebben dit zoo gevolgt, tot op *Jan Wemmer*, toe; die zynen broeders zoon *Jan* uitſloot, doch eer hy voor den *Brabander* zyne vingeren opſtak, door Vorſt *Willem* wierd onderſchept, en binnen *Niewmeegen* in gyzelinge overleedt: Toen heeft *Willem*, Hertog van *Gulik* en *Gelder*, den gemelden *Jan* in zyne plaatze geſchoven, en hem zyne baſtaardt-dochter ter Gemalinne gegeeven; die derhalven den *Brabander* af, en zynen Schoonvader toeviel; en aan hem den Eedt deede: maar, bemerkende niet magtig genoeg te zyn om zich tegen den *Brabander* te verdeedigen, tradt hy met *Willem* in een verdrag, gaf de Graaf, en 't landt van *Kuik* aan hem over, en ontfing daar andere goederen in *Gelderlandt* voor. Sedert dien tydt wierd de Graaf, dan van den *Brabander*, dan van den *Geldersman* verovert: maar daar na (als gezegt) door *Reynald den IV.* als een *Brabandts* Leen verheft, tot dat *Maximiliaan van Egmond*, Grave van *Buren*, het landt van *Kuik* in pandtſchap bequam. Zyn Schoonzoon, Prins *Willem van Oranje*, kocht deeze Heerlykheit van hem: raakteze in d'eerſte beroerten quyt, kreegze weêr by de *Pacificatie* van *Gent*, nadat het *Hoogduitſch* Guarnizoen daar uit gedreven was: doch viel al weêr in handen van *Parma*; en wierd herwonnen door Prins *Maurits*. Uit deze Baanderheeren van *Kuik* is het adelyk geſlacht der *Myeroppen*, in de *Nederlanden*, geſproten; zie op MYEROP. De Stadt is wel van geen groot begrip, maar zeer ſterk door haare gelegentheit en veſtingwerken: legt omtrent 5 mylen van *Raveſtein*, en 4 van *'s Hertogenboſch*. In het jaar 1132. verloor het landtſchap *Kuik*, daar de *Graaf* de hoofdtſtadt van is, den Graaflyken tytel, door eenig misverſtant tuſſchen Keizer *Lotharius*, en den Grave van *Kuik*. In de oorlogen van den *Staat* heeft deze Stadt rykelyk haar deel in d'oorlogstampen gehadt. De Stadt *Graaf* had ook nevens veele andere Steden het *Spaanſche* jok afgeworpen, en zich aan des Prinſſen van *Oranjes* zyde begeeven; maar wierd in 't jaar 1586. door laf hartigheit des Gouverneurs, weêr aan den *Spaanſchen* kant gebragt. Zoo bleef die Stadt ook tot 1602. wanneer Prins *Maurits* haar na eene twee maandelyke belegeringe, in het gezicht van 't *Spaanſche* leger, weêr aan den *Staat* bragt. De *Staten* van *Utrecht* deeden toen eene Medailje ſlaan; op d'eene zyde ſtont een man, die met een zeker werktuig, eenen zwaaren ſteen opligtte; rondtom den randt ſtont *Ars grave tollit onus*; *Door konſt word een zwaare laſt opgebeurt*; zinſpeelende op de Stadt *Grave*, met het woordt *Grave*; onder aan ſtont het wapen van de Provintie, met de woorden, *Ordines Traject.* *De Staten van Utrecht:* op de andere zyde eene *Spaa*, en een *Laurierkrans*; In het verſchiet, *de Stadt Grave*, en daar rondtom *Induſtria & labore*; *Door vernuft en arbeidt*; daar onder CIↃ IↃ CII. De Medailje der *Staten Generaal*, op deze veroveringe vindtmen in de Medailiſche Hiſtorie van *P. Bizot*. Na dien tydt is zy ook, niet tegenſtaande alle aanſlagen van de *Spaanſchen*, en inzonderheit van *Grobbendonk*, op haar gemaakt, daar aan gebleven tot 1672. toe, toen het ongelukkig lot van zoo veele andere Steden ook de *Graaf* trof. Doch wonderlyk ging het daar ontrent toe: Koning *Louis de XIV.* had by zynen ſchielyken inval in dezen *Staat*, alreeds verſcheide plaatzen ingenomen: de Grave van *Chantilly* quam, met een tamelyk *Franſch* leger, naar *'s Hertogenboſch* aantrekken: hy wiſt door een Spion die wel acht dagen te vooren in de Stadt geweeſt was, haare zeer ſlechte geſtelteniſſe; zie op 's HERTOGENBOSCH. In die Stadt, van zoo grooten gewigte, lag zeer weinig bezettinge. De *Hoog Mog:* nevens de *Raadt van Staten*, uit dien hoofde zeer bezorgt voor den *Boſch*, namen een beſluit van de *Graaf* te verlaaten, om den *Boſch* met dat inleggende Guarnizoen te bezetten. Den 29 Junius N. Styl, wierd deze ordre aan den Heere van *Walenburg*, Gouverneur aldaar, door twee Gecommitteerde Heeren, ten dien einde in aller haaſt naar *'s Hertogenboſch* vertrokken, gebragt. Terſtont vergaderde *Walenburg* den Krygsraadt, die, over dit bevel ganſch verbaaſt, beſloot niet uit de *Graaf* te vertrekken, voor daar toe van zyne *Hoogheit* laſt te hebben, aan wien in aller yl een brief afgevaardigt wierd: maar alzoo hy te *Bodegrave* lag, kon 'er zoo haaſt geen antwoordt te rugge komen. Aan de Heeren Gedeputeerden in *'s Hertogenboſch* wierd een andere brief afgevaerdigt, om hen kenniſſe van des Krygsraats beſluit te geeven. Deze zonden andermaal eenen expreſſen aan den Gouverneur, hem bevelende op het ſpoedigſte den laſt van de *Hoog Mog:* te voldoen, of, dat alle daar uit te ontſtaane ſchade op hem herhaalt zou worden. *Walenburg* en de Krygsraadt wilden echter op de wederkomſte van den Bode, aan zyne Hoogheit afgezonden, wachten. Daar op lieten de gedachte Heeren Gedeputeerden hem den laatſten Junius weeten; Indien hy hunne ordre niet naquame, dat zy hem zouden ophangen: daar op wierd dan (vermits de Bode aan den *Prins* gezonden niet weêr opdaagde) den 1 Julius door den Krygsraadt toereedinge gemaakt, om met de bezettinge 's anderendaags naar den *Boſch* te vertrekken; als ook 's voormiddaags ten 11 uuren geſchiedde, ſterk 2421 koppen; des nachts ten 10 uuren quamenze binnen *'s Hertogenboſch*. Ondertuſſchen had zyne *Hoogheit* bericht bekomen, dat de Gouverneur der *Spaanſche Nederlanden* 18 Compagnien Soldaten naar den *Boſch* en *Breeda* gezonden had: dieshalven hy *Walenburg* ordre toeſchikte om de *Graaf* niet te verlaaten, of, indien alreeds verlaaten mogte zyn, zich weêr terſtont derwaarts te begeeven. Hy toonde dien laſt aan den Gouverneur van den *Boſch*, ook aan de Magiſtraat, die het niet aangenaam was; omdat zy dit Guarnizoen, tot meerder verzeekeringe liever gehouden hadden. *Walenburg* reedt met 80 Dragonders voor uit: middelerwyle had *Turenne*, voor *Niewmeegen* leggende, bericht gekregen dat de *Graaf* verlaaten was. Ylinx liet hy de Stadt opeiſchen: de Magiſtraat gaf tot antwoordt, dat zy, vermits ze geene bezettinge binnen hadden, by de Neutraliteit wilden blyven. Daar op volgden zeer zwaare bedreigingen, indienze niet terſtont *Franſch* Guarnizoen innaamen. De Magiſtraat zondt daar op Gedeputeerden naar *Turenne*, des morgens vroeg den 4 Julius, met de Artykelen volgens welke zy de Stadt wilden overgeeven. Daar na quam *Walenburg*, met zyne 80 Dragonders (andere voegen 'er noch voetknechten by, enz.) voor de poort, willende binnen gelaaten zyn, en zeggende, dat 'er eene ſterke bezetting volgde: dat maakte wat alarm onder de *Roomſch-Catholyke* Burgery; echter geraakte de Gouverneur in de Stadt. De *Franſche* Officier Mr . . die de Stadt opgeëiſcht had, was 'er ook binnen gebleven, en had de *Franſchen* heimelyk, door een briefjen, van d'aannaderende krygsmagt gewaarſchouwt, en met een hoe ſterk zy was; die daar op ook onderwegen geſlagen wierd, en de Stadt genoodzaakt zich in der Vyanden handen te ſtellen. Dus werd, door deze verwarringe, zulk eenen ſchoonen hoop volks, en de Stadt *Graaf* verloren. Evenwel moſten de *Franſchen* van *'s Hertogenboſch*, dat zy met 44000 mannen belegert hadden, met groot verlies opbreeken, door den kloekmoedigen tegenſtandt, en het zwaare water dat 'er viel. De geruchten toen uitgeſtrooit, dat de Bezetting op eenen valſchen brief

De Raey Diction. Geogr. p. 235. Pontan Gelderſ. geſchied. 1 deel, fol. 49 Haſſelt Hiſtor. Gelr. pag. 129. Idem Hiſtor. Brab. pag. 269.

Pontan. Gelderſ. geſchied. 1 deel, fol. 49. Pontan. ibid. fol. 49. Grotius Jaarb. van Nederl.

Petit Nederl. Republ. fol. 283.

Grotii Jaarb. fol. 104. 442. en 490.

Bizot Medail. Hiſtor. pag. 881. 280.

Valken. verwart Europe pag. 511.

Idem Valken. pag. 514. Sylvii vervolg op Aitz. 1 deel, 1 Stuk, fol. 314.

of patent van zyne *Hoogheit* uitgetrokken, en in 's vyandts handen overgelevert zou zyn geworden, wierden t' eenemaal valsch bevonden; want de geschapenheit was gelyk boven verhaalt is. Na dat de *Franschen* in het jaar 1673. zich genoodtzaakt vonden hunne Veroveringen te verlaaten, hielden zy *Maastricht* en de *Graaf* noch in: *Maastricht* quam eerst in het jaar 1678. by den gesloten Vrede te *Niewmeegen*, weêr aan den *Staat:* maar de *Graaf* wierd, op ordre van zyne *Hoogheit*, den 24 Julius 1674. door den Generaal *Ravenshooft*, belegert; tot in October zette hy de belegeringe slap voort, en met weinig volk; echter bleven 'er nu en dan al eenigen van naame: maar na dat Prins *Willem van Oranje*, tegen den Prins van *Condé* den veltslag gedaan hebbende, den 10 October met eenige Regimenten by *Ravenshooft* gekomen was, wierd het gewelt verdubbelt, de belegerden gedwongen het den 26 dier maandt over te geeven, en, met hunnen Gouverneur *Chamilly*, uit te trekken: achterlatende, boven allen anderen voorraadt, 325 stukken Kanon, 125000 ponden buskruit, 192000 ponden kogels, 320000 ponden lont, 40000 gevulde handtgranaten, en een groot getal bomben van 200 tot 50 ponden, 8000 malder koorn, enz. Men zag na deze veroveringe te *Amsterdam* eenen gedenkpenning geslagen, vertoonende op de eene zyde het borstbeeldt van den Prinse van *Oranjen*, en daar rontom *Wilhelmus III. D. G. Princ. Aur. C. Nass. Willem de III. door Godts genade, Prins van Oranjen, Grave van Nassauw.* Op de andere zyde vertoonde zich *het ontwerp*, of *de platte grondt van de belegeringe der Stadt Grave*, met aanwyzinge van de Quartieren van het leger. Op den voorgrondt van deze Medailje, zagmen den *Prins van Oranjen in 't harnas*, of *gewapent, te voet, met de eene handt op den staf van gebiedt leunende:* boven aan stont *De Graaf:* beneden, 1674.

Idem Vaken. Ibid. pag. 516.

Sylvii verv. op Aitzem. 1 deel, 1 stuk, fol. 91. 118. 123

Idem Bizot ibid. & pag. 280.

Houve. GRAFT, een Dorp in *Noordt-Hollandt*, onder *Alkmaar:* heeft Kerk en Predikant, staande onder 't Classis van *Alkmaar*.

Idem. GRAFT-DYK (OOST) een Dorp in *Noordt-Hollandt:* heeft Kerk en Predikant, staande onder 't Classis van *Alkmaar*.

Houve. GRAFT-DYK, (WEST) een Dorp in *Noordt-Hollandt*; met Kerk en Predikant, staande onder het Classis van *Alkmaar*.

Winsem. GRALDA, een Slot of adelyk Huis, in de *Friesche* Grietenije *Ferwerderadeel*, onder 't quartier *Oostergoo*.

Winsem. GRALDA, eene State (dat is, Huis, of Slot) in de *Friesche* Grietenije *Menaldumadeel*, onder 't quartier *Westergoo*.

Houve. GRAMSBERGE, een oudt adelyk Slot in *Zallandt*, onder *Over-Yssel*; in het Scholt-ampt van *Hardenberg*, by *Koeverden*.

GRANVELLE; (KARDINAAL) zie op PERENOT. (ANTONIUS)

Winsem. achter zyne Kr. GRATINGA, een Slot of adelyk Huis in de *Friesche* Grietenije *Barradeel*, onder het quartier *Westergoo*, in het Dorp *Almenum*.

GRAVE, de Hooftstadt des Landts van *Kuik*; zie op GRAAF.

O.H Kr. M. Stok. P. Scriv. enz. GRAVEN VAN HOLLANDT; over den tydt wanneer *Hollandt* een Graafschap geworden is, het zy in 't jaar 863. gelyk de oude Schryvers stellen, of 913. volgens de jonger Schryvers, onder Koning *Karel den Kaalen*, of *Karel den Eenvoudigen*, Koningen van *Vrankryk*, valt een groot verschil; daar t' zyner plaatze van gesproken zal worden. Wederzyds word echter vastgestelt, dat de naam van den eersten *Diederik* zy geweest; zie op DIEDERIK DEN I. en DIEDERIK DEN II. Wy zullen hier hoe zy den anderen gevolgt zyn, met de jaaren hunner aankomste, nevens die van hunne regeeringe, achter een ter neder stellen.

O.H. Kr. P. Scriv. M. Stok. Rymkr. Vossius Jaarb. Suffrid. Petri. Slicht. Velden. Merula.	*Diederik de I.* eerste Grave van *Hollandt*, van 't jaar 863, (of 913) met zynen zoon *Diederik den II.* zynen opvolger, hebben de een na den anderen geregeert tot het jaar 988.	
	Arnulp, of *Arnoud*, aangekomen in het jaar	988.
	Diederik de III.	993.
	Diederik de IV.	1039.
	Floris de I.	1048.
	Geertruid van Saxen	1062.
	Robert de Vries	1064.
	Godevaart met den Bult	1071.
	Diderik de V.	1076.
	Floris de II.	1092.
	Diederik de VI.	1123.
	Floris de III.	1163.
	Diederik de VII.	1190.
	Ada, zyne dochter	1203.
	Willem de I.	1204.
	Floris de IV.	1223.
	Willem de II. Roomsch Koning	1235.
	Floris de V.	1255.
	Jan de I.	1296.
	Jan de II van *Henegouwen*	1300.
	Willem de III.	1305.
	Willem de IV.	1337.
	Margaretha, Keizerin,	1346.
	Willem de V.	1351.
	Albert van Beyeren.	1358.
	Willem de VI.	1404.
	Jan de III.	1417.
	Jacoba, Gravin,	1423.
	Philips van Burgundiën	1433.
	Karel van Burgundiën	1467.
	Maria van Burgundiën	1477.
	Maximiliaan	1482.
	Philips van Oostenryk de II.	1494.
	Karel van Oostenryk de II (Keizer)	1506.
	Philips de III (van *Spanjen de II.*)	1555.

het jaar zyn. niet bekend. Jinge.

Zie het verder bericht van deeze *Graven* yder op zynen naam, en daar met een het verschil onder de Schryvers in de Jaarrekeningen.

GRAVELANDT, een Dorp in *Noordt-Hollandt*; zie op GRAVEN-LANDT.

GRAVEN-AMBACHT, een Dorp in *Hollandt*, onder *Vlaardinger-Ambacht*. *Houve.*

GRAVENDAAL, anders NYKLOOSTER, by *Goch* aan de *Niers*, in het Kerspel van *Asperden*, daar het huis *de Rot* legt, een Convent van Jufferen, gesticht op het yverig aandringen van *Margareta van Kleef*, Gemalinne van *Otto van Nassauw*, zevenden Grave van *Gelder* en *Zutphen*, omtrent het jaar 1255. zy storf eer de fundamenten noch gelegt waren. Andere zeggen, dat het huis *de Rot* tot een Klooster gemaakt, en *Gravendaal* hernaamt werd. De Nonnen wierden ten deele uit *Roermond* derwaarts verplaatst: Grave *Otto* begiftigde het, behalven meer andere goederen, met het kerkelyk gezag, voor zyn derde aandeel, over de Dorpen van *Kessel*, in het Stift *Keulen*; *Gent*, en *Lent* in de *Betuwe*, onder *Utrecht* behorende; in het achtste deel der tienden van *Gent*, *Angeren*, en *Doorenburg*. Grave *Otto van Gelder* en *Zutphen* legt 'er in begraaven; ook *Reinald de I. Reinald*, en *Eduard* broeders; *Sophia van Berthout*; enz. Deze *Sophia van Berthout*, anders van *Mechelen*, was de Gemalinne van *Reinald van Nassauw den II.* laatsten Grave, en eersten Hertog. *Pontan. Gelderf. geschied. 2 deel, fol.* 95. 96. 99. 116. 120. 148.

GRAVENDEEL, anders LEYDER-AMBACHT, 't behoort aan de Graaflykheit van *Hollandt:* heeft Kerk en Predikant, staande onder 't Classis van *Dort*; het legt in de *Stryense Waerdt*. *Houve 1 deel, fol.* 107.

's GRAVENHAGE, een groot wyd beroemt Vlek, of open Stadt, in het Zuidoosterdeel van *Hollandt*, onder het gebiedt van *Delfslandt*, omtrent een uur gaans van de *Noordtzee:* is ongemeen treffelyk bebouwt, en zeer volkryk. Voor dezen was hier maar alleen het Hof van *Hollandt* en *Zeelandt:* maar sedert het jaar 1580. is 'er het Hof van de *Zeven Provintiën*, daar de *Staten Generaal* vergaderen, by gekomen. Ook is hier de residentie van den *Hoogen Raadt*, die voor den oorlog met *Spanjen* te *Mechelen* plag te zyn; desgelyks van den Raadt van *Brabandt*, wegens de Steden en Plaatzen die dezen Staat in *Brabandt* bezit, *Hollandts Brabandt* genaamt: te weeten, de Stadt en *Meijerye van 's Hertogenbosch*, *Breeda*, *Bergen op den Zoom*, de *Graaf*, *Ravestein*, *Helmondt*, *Eindhoven*, enz. Het wierd eerst slecht den *Haag* genoemt, om dat 'er twee *Haagen* stonden, eer de plaats zoo bebouwt was. Het eerste bewerp is in 't jaar 1250. geweest, toen *Willem de II.* Grave van *Hollandt*, tot *Roomsch* Koning verkoren, hier een Paleis oprechtte. Naderhant hebben de Grooten van 't landt daar ook schoone huizen gebouwt, om den Grave te eeren, en des te nader by hem te zyn. *R. Snoyus* schryft van Grave en Koning *Willems* Paleis, in *'s Gravenhage*, dit volgende. „ Binnen den *Haag* heeft hy gebouwt een heer- „ lyk en zeer luftig Paleis, daar in hy van *'s Gravezande* „ de vierschaar van *Hollandt* heeft overgebragt. Het is „ meer tot schoonheit en lustigheit, dan tot sterkte ge- „ maakt, verzien met eenen grooten vyver en cingel, ook „ met groote eikeboomen beplant. Dicht daar by is een „ bosch, bequaam tot wandelen en om in te jaagen, enz. „ De balken, en het ander houtwerk tot dit Hof zyn van „ zonderling hout, (uit *Yrlandt*) zoo dat 'er geen worm in „ byt, het geene verrottinge onderworpen is, en 'er geen „ spin, of iet anders vergiftigs, omtrent komen kan. De Hooftkerk aldaar is begonnen te bouwen ten tyde van Hertog *Albrecht van Beyeren*; zyne Gemalinne deedt in het jaar 1397. in 't *Voorhout*, het groot Klooster voor de Predikheeren van *S. Hieronymus* oprechten; heeft thans den naam van de *Kloosterkerk*. In het jaar 1528. wierd deeze plaats zeer schielyk by nacht, door *Marten van Rossem*, overvallen en geplondert; hy haalden 'er Koningklyke schatten uit; nam bedden en oorkussens, schudden 'er de veeren uit, en vuldeze met gout, zilver, enz. Men zegt, dat de *Utrechtsche* Burgers hem dezen togt geraaden hadden, daar van de voornaamste aanleiders geweest zouden zyn *Jan van Huchtenbroek*, *Lubbert de Waal*, *Joost van Dyk*, *Michiel de Bakker*, enz. Onder de bloedige Factiën der *Hoekschen* en *Cabeljauwschen*, hebben d' eerstgenoemde de laatsten uit den *Haag* gedreven en doen vluchten, hunne

De Raey Dictionn. Geogr. pag. 235. *Goudh. in de O.H.Kr. fol.* 98. *Idem Goudh. ibid. fol.* 97. 98. *Boxhorn Toon. pag.* 339. *R. Snoy. Petit Nederl. Republ.* *Boxh. Goudh. Pontan. Gelderf. geschied. 2 deel, fol.* 399. *Mont. byvoegs. tot Guicciardyn fol.* 234.

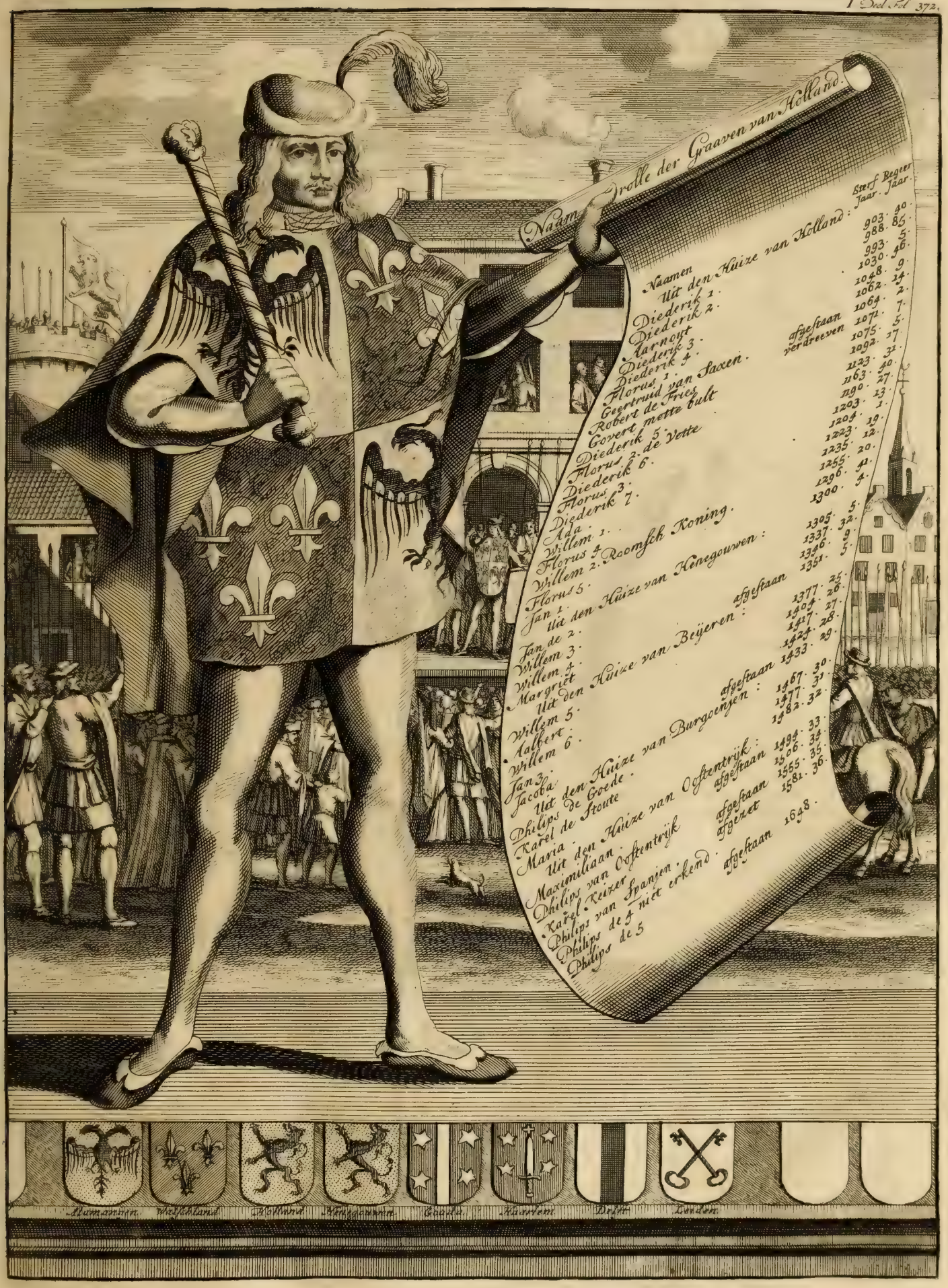
Naam Drolle der Graaven van Holland.
Naamen
Uit den Huize van Holland:
Sterf Jaar. Regeer Jaar.
Diederik 1. 903. 40.
Diederik 2. 988. 85.
Aarnout 993. 5.
Diederik 3. 1030. 46.
Diederik 4. 1048. 9.
Florus 1. 1062. 14.
Geertruid van Saxen. afgestaan 1064. 2.
Robert de Fries verdreeven 1071. 7.
Govert mette bult 1075. 5.
Diederik 5. 1092. 17.
Florus 2. de Vette 1123. 31.
Diederik 6. 1163. 40.
Florus 3. 1190. 27.
Diederik 7. 1203. 13.
Ada. 1204. 1.
Willem 1. 1223. 19.
Florus 4. 1235. 12.
Willem 2. Roomsch Koning. 1255. 20.
Florus 5. 1296. 41.
Jan 1. 1300. 4.
Uit den Huize van Henegouwen:
Jan de 2. 1305. 5.
Willem 3. 1337. 32.
Willem 4. 1346. 9.
Margriet 1351. 5.
Uit den Huize van Beijeren:
Willem 5. afgestaan 1377. 25.
Aalbert. 1404. 26.
Willem 6. 1417. 27.
Jan 3. 1424. 28.
Jacoba. 1433. 29.
Uit den Huize van Burgoenjen:
Philips de Goede. afgestaan 1467. 30.
Karel de Stoute 1477. 31.
Maria. 1482. 32.
Uit den Huize van Oostentrijk:
Maximiliaan. afgestaan 1494. 33.
Philips van Oostentrijk 1506. 34.
Karel Keizer afgezet 1555. 35.
Philips van Spanjen. 1581. 36.
Philips de 4 niet erkend. afgestaan 1648.
Philips de 5
Alamannen
Walschland
Holland
Henegouwen
Gouda
Haarlem
Delft
Leeden

ne huizen geplondert, en den buit naar *Utrecht* gevoert. Onder het beleg van *Leiden* zyn'er de *Spaanſchen* ook in gevallen, zoo dat de inwoonders de vlucht moſten kiezen. In het jaar 1528. wierd'er de Kerk met alle ſieraaden, nevens 30 huizen, door eenen fellen brandt, in vernielt. *L. Guicciardyn* zegt, dat die van den *Haag* dit heerlyk Dorp nooit hebben willen bemuuren, noch met wallen omvangen, daar in navolgende de grootsheit van *Julius Cæſar*, die liever de eerſte in een Dorp, dan de tweede in de Stadt *Rome* wilde zyn: dus achten de *Hagenaars* het voor zich roemryker, inwoonders van het heerlykſte, ſchoonſte, en magtigſte Dorp van geheel *Europa* te zyn, dan onder gemeene of kleine Steden gerekent te worden. De Heer *Conſtantyn Huigens* heeft'er dit op gezongen:

Guicc. fol. 235.

C. Huig. Stemm. Steden van H.

Het heele landt in 't klein, de wage van den Staet,
De ſchave van de jeugt, de ſchole van de daed;
Het dorp der dorpen geen, daar yder ſteeg een pad is:
Maar dorp der Steden een, daar yder ſtraet een Stadt is.
De rondom groene buert, het rondom ſteenen hout,
Des Boers verwondering, al komt hy uit het woudt.
Des Steemans ſteedſch vermaak, al komt hy uit de muuren,
Der Vyanden ontzag. De Vryſter van de Buuren,
Der werelds lekkerny, des hemels welgevall:
Is 't daar niet all geſegt, ſoo ben ik meer dan all.

Lyſt der Predik. 's *Gravenhage* heeft negen Predikanten: verder ſtaan onder het Claſſis van den *Haag* de Kerken en Predikanten van de Dorpen *Waſſenaar*, *Loosduinen*, *Ryswyk*, *Scheveninge*, 's *Gravezande*, *Monſter*, *ter Heyde*, *Watering*, en *Voorburg*.

's GRAVELANDT, een aanzienlyk *Hollandts* Dorp van vier Hooft-ingelanden, en eene rechtdoorgaande ſtreek, gelegen aan den heſkant, omtrent $1\frac{1}{2}$ uur van *Naarden*, doch heel vermaakelyk wegens plantagie en geboomte, ook veele uitſteekende ſchoone Hofſteden, voornamentlyk den Regeerderen van *Amſterdam*, en andere aanzienlyke Ingezeetenen behoorende, die, wegens de luſtigheit der plaatze, daar aangenaame en heughelyke uitſpanningen konnen neemen. Onder die voortreffelyke Landthuizen, is ook in 't byzonder te tellen dat van wylen den dapperen Zeeheldt en Admiraal *Cornelis Tromp*, wel in 't jaar 1673. van de *Franſchen*, uit *Utrecht*, nevens andere, in d'aſſche gelegt (wegens 't niet betaalen der Brandtſchattinge, den Eigenaaren door de Vyanden afgevordert) doch naderhandt weder heerlyk op d'oude grondtveſten herbouwt. Voor dien verwoeſtenden oorlogstydt las men boven de voorpoorte, tuſſchen de twee Schildthouders van des Admiraals, en zyner Gemalinnes wapenen, deze Zinſpreuk, met goude hooftletteren geſchreven: DE WAARE DEUGDT ALLEEN MAAKT DEN OPRECHTEN ADEL; die wel eene onbetwiſtbaare waarheit behelſde, doch echter van veele Hoog Welgeboorene Jonkeren, die ſlechts met den Geſlachtnaam hunner doorluchtige Voorouderen pronken, zonder zelfs iet Edels of voortreffelyks te verrichten, in de kracht niet erkent wordt. De Kerk, van geene oude ſtichting, en ook meeſtendeels door de woedende *Franſchen* afgebrandt, is weder, ten gemeene laſten, ſierlyk opgebouwt, en tot het gebruik van den Godtsdienſt verniewt; die van haare eerſte ſtichtinge af, tot nu toe, door twee Heeren *Middeloms*, vader en zoon, daar ter ſtede is waargenomen; Kerk en Predikant ſtaan onder het Claſſis van *Amſterdam*. Het Dorp 's *Gravelandt* word van eene Vaart doorſneeden, die ten halven *Hollandts*, en ten halven *Stichts* is, zoo dat aan den eenen kant de *Hollandtſche* bodem, en aan den anderen die van 't Sticht *Utrecht* leit, en 't wederzyds rechtsgebiedt ook door het gedachte water wezentlyk geſcheiden wordt.

Alting Not. Germ. Infer. Part. II. fol. 73. GRAVENINGUM: Aldus noemt *Karel Martel*, in zynen Giftbrief van den jaare 722. een ſtuk Weilandt buiten *Utrecht* onder de veſten, geſchonken aan *Willibrordus*; miſſchien heeft het den naam gehadt van Gravenings-Landt/ naar een Graaf die'er weleer eigenaar van is geweeſt: gelyk de Weilanden buiten *Groningen* Abdinc-Landen; genaamt worden naar den *Abt*.

Houve. GRAVENLANDT, een Dorp in *Noordt-Hollandt*, met Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Amſterdam*.

Idem. 's GRAVENMOER, eene Ambachts-Heerlykheit in *Zuid-Hollandt*, met Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Dordrecht*.

Houve. GRAVENPOLDER, een Dorp in *Zeelandt*, op 't Eilandt *Zuidt-Bevelandt*; heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder het Claſſis van *Zuidt-Bevelandt*.

Pontan. Gelderſ. geſchied. 1 deel, fol. 49. 's GRAVENWAERDT, een Eilandt voor aan op de ſcheidinge van den *Rhyn*, ter ſlinker zyde van de *Betuwe*, door *Marten Schenk*, in het jaar 1586. verſterkt; waar door het als de ſleutel van *Gelderlandt* en *Hollandt* is geworden, en naar hem, wegens 't bouwen van die Sterkte daar op, meer *Schenkenſchans*, dan 's *Gravenwaerdt* genaamt; zie op SCHENKENSCHANS.

De Raey Diction. GRAVEZANDE is, voor omtrent 500 jaaren, eene ryke welbewalde Stadt geweeſt, in het Zuidweſterdeel van *Hollandt*, onder *Delfslandt*, een uur van den mondt der *Maaze*, en de *Noordtzee*, tuſſchen *Delft* en den *Haag*: had een haven die in de *Maas* uitliep, doch is, door het aanwaſſend en aanſpoelend ſlyk, onbruikbaar geworden: daar door, en meer andere toevallen, is *Gravezande*, van een Stadt, in een Dorp verandert: *Gravezande* is 't hoogſte quartier van *Hollandt*. Voor 't jaar 1250. en eer het Paleis in den *Haag* was gebouwt, hadden de Graven van *Hollandt* daar een Slot, waar in zy den meeſten zomertydt hun verblyf hielden. In 't jaar 1546. vondtmen de grondtveſten van dit Slot, en teffens eenige nette oude aarde vaten, van meer dan 1400 jaaren, en der *Romeinen* tydt af heugende: de *Hof-laan*, en het *Hof-landt* aldaar zyn noch naamen, en gedachteniſſen van het vorige Hof en Slot, in *Gravezande* wel bekent: ook plagt het huis daar de Prieſter, voor den oorlog met *Spanjen*, in woonde, 's *Graven keuken* van het Hof te zyn. In 't jaar 1418. wierd *Gravenzandt* van die van den *Briel* uitgeplondert, en in brandt geſtoken. In deze landtſtreeke waſt zeer ſchoone tarwe; ook worden'er zeer ſchoone kaazen (*Gravezandſche* geheeten) gewrongen. In zekere Handveſt van Grave *Diederik* word deeze plaats *Arena Comitis* genoemt; heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van 's *Gravenhaage*.

Geogr. pag. 235. *Goudh. in de O.H.Kr. fol. 93.* *Voſſius Jaarb. van Holl. pag. 587.*

GREGORIUS, de derde Aartsbiſſchop, daar na Biſſchop van *Utrecht*; hy volgde *Winfried*, of *Bonifacius*, naar zyne hernaminge. Was een *Duitſcher*, van adelyke afkomſt, en tot deeze waardigheit, aleer *Bonifacius* naar *Frieslandt* (daar hy doodtgeſlagen wierd) vertrok, geördonneert. Het verſchil ontſtaan tuſſchen *Gildebert*, Aartsbiſſchop van *Keulen*, *Bonifacius*, en dezen Aartsbiſſchop van *Utrecht*, vermits *Gildebert* voorwendde dat de Stadt en Kerke van *Utrecht* aan hem behoorde, met de reden waarom, en hoe *Bonifacius* deze zaak aan Paus *Gregorius den II.* bragt, doch vermoordt wierd eer 't noch beſlecht was; zie op BONIFACIUS. Deze *Gregorius*, die hem volgde, bevorderde de zaak wel, tuſſchen zynen Voorzaat en den *Keulenaar* voor het *Roomſche* Hof aangevangen, om de Aartsbiſſchoppelyke waardigheit voor *Utrecht* te behouden; maar de overkomſt der *Noormannen*, die het *Sticht*, *Hollandt*, *Zeelandt*, *Frieslandt*, enz. elendig verwoeſtten, waren oorzaak van dat verlies, omdat *Gregorius* uit de landen, onder zynen Aartsbiſſchoppelyken ſtoel behoorende, de gewoone inkomſten niet trekken kon, en gevolgelyk geen geldt hadde om de pleit te *Romen* genoegzaam te konnen voort zetten, en de Aartsbiſſchoppelyke hoogheit te handthaaven. Deze *Deenſche*, of *Noormanſche* verwoeſtingen, die ook *Walcheren*, *Schouwen*, en de andere *Zeeuwſche* Eilanden geweltdadig troffen, duurden tot op het jaar 800. wanneer zy door Keizer *Karel den Grooten* geſlagen, en t'ondergebragt wierden, dat wel op 't jaar 758 wordt geſtelt; echter eer zy ganſch uit de voornoemde Landen waren verdreven, duurde het noch wel een jaar of 40 daar na. Nopende het verliezen der hooggedachte waardigheit, ſpreekt de *Hollandtſche Kronyk* aldus: Maar eilaen/ hoet daar na quamen de Deenen en Noormannen/ende verwoeſten dat ganſche Sticht van Utrecht, Hollandt, enz. en zy ſloegen dat Volk meeſt doot/ ende namen met hen wijven/ende kinderen/met eenen grooten roof/ ende verwoeſten ende verdeſtrueerden dit Landt alzoo/ dat 'er geenen bouwman gebleven was/ om het landt te bouwen/ waarom dan van grooter armoede deze Biſſchop Gregorius dit Hof van Romen niet verbolgen mogte/ om de Aartsbiſſchoplyke benedictie te ontfangen; want de Kerk en de Aartsbiſſchop van Keulen te rijk en te magtig waren/ om tegen te ſtaen. Ende heeft daar omme/ van noodswegen ende armoede/ ſimpele benedictie moeten neemen/ van haren naeſten geſeten Biſſchop, als van den Aartsbiſſchop van Keulen, ende moſten langen ende menigen tijdt Miſſe doen gelijk Abten/ ſonder biſſchoplyken Myter, totter tijdt toe/ dat Heer Godebald Biſſchop van Utrecht wert/ omtrent den jare 1112. De Biſſchop van *Keulen* had tot noch toe maar eenen Suffragaan gehad, te weeten, die van *Luik*; nu wierd de geweezene Aartsbiſſchop van *Utrecht* de tweede: *Munſter*, *Minden*, en *Oſenbrugge* zyn'er naderhant by gekomen. *Gregorius* word zeer geroemt van goedertierenheit, en mildtdadigheit: was een vyandt van gierigheit en zeer yverig in de bekeeringe der Ongelovigen. Hy kreeg van *Karel den Grooten* de beveſtiginge aller goederen, renten, thienden, enz. weleer van zyne Voorvaderen, *Karel Martel*, *Pipinus*, *Craſſus*, en zynen Vader *Pipyn* den *Kleenen*, aan *S. Marten*, of de *Utrechtſche* Kerke geſchonken. Hy zondt naar *Over-Yſſel* tot Predikers *Libuinus*, *Marcellinus*, *Willibrordus*, en *Lebroinus*. Na dat hy 67 (andere zeggen 70) jaaren oudt geworden was, wierd hy zeer elendig van de jigt geplaagt, ook overleedt hy'er aan den 25 Auguſtus, of den 8 kalendé van September 784. nadat hy den Biſſchoppelyken ſtoel 32 jaaren bezeten hadde. Hy ſtaat op de lyſt der *Heiligen:* en dus is *Utrecht*, onder dezen *Gregorius*, van een Aarts- een ſlecht Bisdom geworden, en de Biſſchop Suffragaan van den Aartsbiſſchop van *Keulen*. Hy wierd begraaven in *S. Salvators Munſter*. Hem volgde *Adelbertus*, of *Albericus*.

Idem O.H.Kr. fol. 45. *Faſc. temp. pag. 250.* *J. de Beka, enz.*

Houve Handv. Kronyk 2 deel, fol. 299.

Idem O.H.Kr. ibid. J. de Beka in Gregor.

Idem O.H.Kr. J. Beka. Velden. enz.

Batav. Sacra 2 deel, pag. 448. en verv. De Schryver van 't *Batavia Sacra*, die deezen H. *Gregorius*, naar 't schynt, veeleer slechts voor eenen Abt en Priester, dan voor den III. Bisschop van *Utrecht* erkent, daar zyne Voorreden de gevoelens van veele geleerde en vermaarde Mannen, voor en tegen, wydluftig van oplevert, maakt eindelyk het besluit op, en verklaart zyn eigen gevoelen, over deze twyfelachtige zaake, met deeze woorden: „ Doch, om de waarhiet te zeggen, al is „ 't dat hy wydzelshalve geen Bisschop geweest is, hy is „ het echter amptshalve geweest; en, zoo als een ongenoemt Schryver by *Brouwer* te recht opmerkt, *Priester* „ *blyvende, heeft hy den Utrechtschen Stoel als Bisschop bekleedt.* Hier op volgt de beschryving van dezes Abt-Bisschops leven, byna van woordt tot woordt (gelyk de Schryver zegt) uit de Benedictynsche Jaarboeken van den geleerden *Mabillon* genomen; waar in veel van de historie zyner jeugt, en hoe hy aan de godtkundige leeroeffeninge, onder den H. *Bonifacius*, tweeden Aartsbisschop van *Utrecht*, is geraakt, dien veelmaal in zyne reizen heeft verzelt, en verder tot het bestier der *Utrechtsche* Abdye, aan de Kerke verknocht, gekoren is. Zyne afkomst word hier gestelt uit de koningklyke stamme der *Franken* te zyn geweest, als hebbende tot vader gehad *Albrikus*, en tot Grootmoeder *Adela*, of *Addula*, de Zuster van *Irmina*, Abdisse van *Oure*, die beide dochters waren van *Dagobertus*, *den II.* Koning van *Oost-Vrankryk*.

Gelyk wy nu boven den lof al zien aangehaalt van deezes Bisschops *miltdadigheit*, word zulks ook hier bevestigt door 't getuigenis van zynen leerling en Levensbeschryver *Ludgerus*, als die vooral zyne liefdadigheit doet gelden, daar hy zegt; *Dat even gelyk de gierigaarts, die op het geldt vlammen, bevreest zyn van tydelyke winsten te verzuimen, en te verwaarloozen, onze heilige man bevreest was van de hemelsche goederen door het opsluiten en bewaaren van de tydelyke te verliezen.* Even te vooren word ook, tot een byzonder staal zyner liefdadigheit, en waar uit zy zonneklaar blykt, aangehaalt een zeker voorval, namelyk, hoe dat *Gregorius*, twee Moordenaaren, die twee zyner broederen, uit het Hof naar huis keerende, in een bosch doodgestoken hadden, hun feit heeft quytgescholden: ja dat hy hen heeft doen vryspreeken, in 't niew gekleedt, en kost en drank gegeeven; hun raadende naar vreemde landen te gaan reizen, om van zyne bloetverwanten, die daar omstreeks het gebiedt voerden, geen ongemak of nadeel te lyden. Hoewel nu dit geval als een byzonder bewys van *liefdadigheit* van den Bisschop *Gregorius*, door zynen leerling *Ludgerus*, is aangetekent, zouden gestrenge Rechtkundigen zulks achten voor eene verkeerde barmhartigheit, of, ten minsten, voor eene onnozele goedheit, als die, stellende dat de rechtvaerdigheit op aarde een afdrukzel, of beeltenis is der hemelsche (die den schuldigen geenzins onschuldig houdt) zouden meenen, en wel met recht, dat bloetschuldt niet dan door bloet te boeten ware, volgens het Goddelyk ingestelt recht aan *Noäch Genes.* IX: 6. en gevolgelyk aan 't gansche Menschdom, dat uit dien Vader verniewt zou voortkomen; en dat hy overzulks geene moordenaars, in plaatze van welverdiende straffe, met de gedachte weldaaden most hebben begunstigt, noch had behooren vry te laaten, uit inzicht van hem aangehaalt: vooral daar hem, als Bisschop, zoo wel het wereldtlyk als geestelyk zwaerdt, naar de gronden der *Roomsche* Kerke, was aanbetrouwt; waar in alle redenmagtige menschen hen ligtelyk zouden toevallen: doch, dit in 't voorby gaan.

Batav. Sacra 1 deel, pag. 456. De Schryver, 't gevoelen of 't verhaal van Vader *Mabillon* vervolgende, verscheelt 12 jaaren in den tydt van zyn verscheiden uit dit leven, met het geene boven gestelt is, daar men den 25 Augustus, 784. vindt, daar doch hier de zelve maandt- en dagtekening in 't jaar 776. voorkomt, als hy nu byna den ouderdom van 70 jaaren behaalt, en drie volle jaaren aan eene lammigheit (boven de jigt genoemt) gelegen hadde; in welke benauwtheit van zoo eene zwaare ziekte (staat 'er verder, hy echter de godtvruchtige vierigheit van zyn gemoedt niet heeft laaten uitdooven; dewyl hem gestadig de Goddelyke boeken wierden voorgeleezen, of dat 'er Psalmen in zyne tegenwoordigheit gezongen of geleezen wierden. Doch naardien d' oude *Utrechtsche* Historyschryver *Jan Veldenaar*, in zyn *Fasciculus temporum*, fol. CCL. b. niet alleen zonder eenige voorbehoedzaamheit, dezen H. *Gregorius* voor den derden Bisschop van *Utrecht* erkent, eene korte levensschetze van hem heeft opgestelt, en zyne doodt stip bepaalt in de zelve maandt, en 't zelfde jaar als wy 't boven eerst vinden, zullen wy hier, tot voldoeninge der Niewsgierigen, dit kort begrip zyns levens, van woordt tot woordt, laaten volgen, gelyk hy het ter aangewezene plaatze te boek heeft gebragt; dus spreekt hy 'er in zyne veroudde taale van

Sinte Gregorius was die derde biscop van vtrecht xxxij jaer lanck Van hoe groter mynnen goedertierenheyt ende mildichept dat hij was in sinen sticht dat vijndtmen claerlick in sijn legende bescreuen. dese heylighe biscop seynde lief wijndum marcellinum ende willibolduin int lant van ouer ysel den volck te prediken dat evangelie daer si veel volcs bekeerden Ende doe sterff lief wijnus tot onden seel ende voer tot onsen heer.

Int jaer ons heren vijc. ende lxiij doe worden ghesien sterren ghelijck off si snellick van den hemel ghelopen hadden also datter veel luden waenden datter werlt eynde ghekomen waer.

Dese heylighe biscop gregorius die een heilich biechter ende belider des namen xpristi was leuede langhe tijt ende was vergicht Ende int leste beual hij Gode sijn volck ende sijn ecclesie ende dede hem draghen in sinte saluatoers kerck ende ontfenc daer gods lichaem Ende op die viij kalende van september so gaff hi god sijn salighe siel op. ende hi wert begrauen mit groter eerweerdicheyt in sinte saluatoers monster int jaer ons heren vijc ende lxxxiiij.

GREIUNTERP, GREONTERP, een der 27 Dorpen van de *Friesche* Grietenije *Wonseradeel*, in het quartier *Westergoo*; de Predikant van *Panaga* bedient die plaats in gemeenschap met *Hieslum*, en dit *Greonterp*. *Winsem*

GRIBBENVORST, een der negen Dorpen of Heerlykheden des landts van *Kessel*, in het quartier van *Roermonde*. Toen het gansche Vorstendom *Gelder*, en 't Graafschap *Zutphen* in 't jaar 1547. geschat waren op 75000 guldens jaarlyks, stont het quartier van *Roermonde* (een der vier quartieren van dat Hertogdom) daar in gestelt op 19075 guldens; in die som mosten de Heerlykheden der landen van *Kessel* opbrengen 1716 guldens: het Drostampt van *Kessel* stont byzonder getaxeert op 3433 guldens, en deze beide zyn twee van de zes verdeelingen des *Roermondschen* quartiers: welke omgeslagen over de negen Heerlykheden van dit deel, betaalde *Gribbenvorst* daar toe 261 guldens, 15 stuivers $5\frac{1}{2}$ penning; het hoogste van alle andere behalven *Horst*; gestelt op 669 guldens 8 stuivers $5\frac{1}{2}$ penn. *Houve Handv. Kronyk 1 deel, fol. 81.*

GRIMBERGEN, een oudt adelyk Huis in *Twenth*, in *Over-Yssel*.

GRINNES. De Batawer *Claudius Civilis* maakte daar mede een begin van den oorlog tegens de *Romeinen*, dat hy hen van de *Noordtzee* verdreef, zoo ver het landt der *Caninefaten* zich uitstrekte. D' oorlog zou hier mede een einde gehadt hebben, indien hy hen ook had konnen verdryven uit het bovenste gedeelte van het Eilandt, waar in zy vier kleine Vlekken aan den *Rhyn* noch bezet hielden met geen geringe Bezettinge, maar met twee geheele Keurbenden, en met uitheemsche hulpbenden zoo te voet als te paerdt; gelyk wy boven, op *Arenacum* en *Batavodurum*, hebben aangewezen. Een van deze vier plaatzen, waar in *Classicus* geen kleinen hoop van dit voet- en paerde volk, wel met groote felheit, doch te vergeefs heeft aangetast, geeft *Tacitus* den naam van GRINNES, zonder eenig onderscheiden kenteeken daar by te doen van de gelegentheit dezer plaatze. Dit moet men dan elders van daan haalen; en waar doch anders van daan, dan uit de Reiskaart der *Peutingers*, doch volgens *Tacitus* verbetert, net zoo als zy, gelyk hy boven op *Caspingium* en *Castra Herculis* aangewezen hebben, de rechte en ware gelegentheit van GRINNES aantoont, op twee gemeene Duitsche mylen beneden *Carvo*, en eene gemeene Duitsche myl boven *Levæfanum*: byna ter plaatze die, van de hutjes der Overvoerders, de *Veerhuizen* genaamt wordt, omtrent over het dorpjen Remmerten: en, by gevolg, een weinig boven den dyk, waar door *Drusus* den *Rhyn*, die op den *Gaulischen* oever niet alleen aanstortte, maar dien ook al weg scheurde, bedwongen heeft; zie hier van boven op *Drusi Moles*. En men kan niet twyfelen, of het zandt dat van den *Gaulischen* oever afgespoelt was, is door de kracht van den stroom, die weêrom stuitte, verder naar boven toe gedreven, alzoo de kromme en byna overdwarsse stroom van den Neder-*Rhyn* daar wyd is geweest: waar uit volgt, dat 'er tusschen GRINNES en Remmerten eenige droogten en Eilandtjes gekomen zyn, waar van yder deezer twee plaatzen den oorsprong van zynen naam heeft konnen krygen; ja, ik mag zeggen, klaar en duidelyk genoeg gekregen heeft. GRINNES, van Grins/ of Grinden: want aldus noemen wy de droogten en hooge gronden in de rivieren, waar op de groente zich boven het water begint te verheffen; van Grin, het welk in het Friesch *Groen* beteekent, en Grind/ dat is, Grondt. *Remmerten* nu heeft zynen naam gekregen van de Eilanden in den *Rhyn*, die nu groene weiden geworden zyn, en gemeenlyk Waarden/ Watten/ Weerden/ Werten genaamt worden. En het is niet vreemt dat de *Duitschen* deurgaans veel houdende van een dubbelde M, *Rheinwerten*, in *Remmerten* verandert hebben; dewylze in plaats van Reinbert/Remmert zeggen, voor Langbert/ Lammert: voor Niewmegen/ Nimmegen; ja, wat meer is, voor Zwadenburgerdam/ Zwammerdam. *Alting Not. Germ. Infer. Part. 1. fol. 80.* *Hist. lib. V cap. 20. et 21.*

GRIPSKERK, of GRYPSKERK, een Dorp en Ambachtsheerlykheit in *Zeelandt*, op het Eilandt *Walcheren*, met meer andere in het jaar 838. bedykt. Het is een zeer oudt Dorp, dat voortyds aan de Edelen van dien naam behoorde: het is ruim 1656 gemeeten groot. *Houve 1 deel, fol. 141. Smalleg. fol. 667.*

GRIPSKERK, of GRYPSKERK, een Dorp in de *Groninger Ommelanden*, onder het Westerquartier, met *Houve.*

een adelyk Huis van Jonker *Aſſchendorp*. Heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder het Claſſis van het *Weſterquartier*.

Smalleg. fol. 210. GROEDE, of DE GROEDE, een Dorp in *Vlaanderen*, dat in het kerkelyke onder *Zeelandt* hoort: het word ook genaamt *'t Landt van de Groede*, en onder *Zeelandt* eigentlyk geſtelt. Heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Walcheren*.

Houve. fol. 210. GROENDYK is een Kloofter geweeſt in de *Frieſche* Grietenije *Wonſeradeel*, onder 't quartier *Weſtergoo:* doch in het jaar 1572. ganſch door de Zee wechgeſpoelt en vernielt.

GROENDYK is een Kloofter geweeſt in de *Frieſche* Grietenije *Wimbritzeradeel*, onder *Weſtergoo*.

Alting Not. Germ. Infer. Part. II. *fol.* 73. GROENENBURCH, GRONENBURG, is geweeſt een Stamhuis of Adelyk Slot van de *Groenenbergers*, die Stadtvoogden van *Groningen* waren, leggende in het gezicht van de Stadt, op een half Eilandt van de *Huneſa* (dat is *Hunſing*) ter plaatze daar de ſtroom zich nu ter tydt in twee armen verdeelt, voornamelyk gebouwt tegens die van *Drenthewolde*. Eens is het, volgens 't verhaal van *Menco*, afgebroken in het jaar 1241. ten tweedemale van de Bondtgenooten der *Gelekingen* (*Gelionidæ*) in het jaar 1250. Naderhant is het nauwelyks weêr uit de puinhoopen, doch alleen maar met eene ligte timmeraadje, opgebouwt. De Stadtvoogden zelfs hebben hun Slot, zoo wel als hun geſlagt, niet GRONENBURG, maar GROENENBERG genaamt. Deze *Groenenbergers* nu hebben het beſtier van de Stadt langer gehad dan de geheugenis der Gedenkſchriften toedraagt: insgelyks van *Drenthewolde:* doch dit laatſte ſedert het jaar 1040. door gunſte van den Biſſchop. Van beide zyn zy afgezet in den jaare 1143. door *Herbertus*, Biſſchop van *Utrecht:* maar zy zyn weêr herſtelt van Biſſchop *Baldewyn*, in het begin van zyne regeeringe, dat is, niet lang na het jaar 1178. dewyl hem de magt der *Herbertiden*, dat is, bloetverwanten van *Herbertus*, Biſſchop van *Utrecht*, tegen de borſt was, omdat hy de Landt- en Stadtvoogdyen, die te vooren voor weinige jaaren plagten vergeeven te worden, zynen broederen en hunne nakomelingen voor altydt vergunt hadde, waar door zy trots en hoogmoedig waren, zynde ook teffens Stadtvoogden van *Groningen* en *Koevorden*. Weshalven de *Groenenbergers* dit Ampt bekleedt hebben zoo lang 'er eenig Krooſt van hen overig is geweeſt. Tot opheldering van dit verhaal, laſcht de Heer *Alting* hier in een Geſlagtregiſter van de *Groenenbergers* en *Herbertiden*, getrokken uit de oude Gedenkſchriften: waar uit blykt dat *Wernerus van Groningen* de eerſte is geweeſt, van wien gewag wordt gemaakt in den jaare 1013. Vervolgens *Egbertus van Groenenberg*, Stadtvoogt van *Groningen*; door *Herbertus*, Biſſchop van *Utrecht*, in den jaare 1143. afgezet. *Bertoldus van Groningen*, Stadtvoogt onder Biſſchop *Balduwyn*. *Egbertus*, een kindtskint van den vorigen *Egbertus van Groenenberg*, Stadtvoogt onder Biſſchop *Otto den II.* tot dat ze eindelyk den naam van *Silowert* hebben aangenomen, waarſchynlyk door huwelyk: want aldus is *Bertholdus van Silowert*, Heer van *Groenenberg*, Stadtvoogt van *Groningen* geweeſt in den jaare 1330. of, naar het regiſter der Burgemeeſteren, 1345. zynde het laatſte mans Oir van zyn geſlachte. Het Slot *Groenenberg* kan men in de laatſte Kaart van den Heere *Alting* zien, aan de rivier die *Unſingis*, of *Huneſa* word genaamt, recht tegen over de Stadt GRONINGA.

Idem. GROENEVELDT, eene adelyke Hofſtede in het Bailjuuwſchap van *Delflandt:* het is een Stamhuis geweeſt.

GROENINGEN; zie op GRONINGEN.

GROENLOO; zie op GROL.

GROESTHUIZEN, een Dorp in *Noordt-Hollandt*; zie op GROSTHUIZEN.

Houve 1 deel, fol. 112. GROET, of GROEDT, een Dorp in *Kennemerlandt*, onder *Hollandt:* heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Alkmaar*.

*De Raey Diction. Geogr. pag.*237. *Petit Nederl. Republ. pag.*203. *Grot. beleg van Grol fol.* 6. *Pontan. Gelderſ. geſchied. 1 deel, fol.* 74. GROL, een ſterk Steedtjen in *Nederlandt*, in 't Ooſterdeel van het Graafſchap *Zutphen*, by 't riviertjen de *Slinke*, niet verre van de grenzen van *Overyſſel*, *Twent*, en 't Bisdom *Munſter:* het legt omtrent 2 mylen van *Breevoort*. Het was, volgens *J. F. le Petit*, tot het jaar 1580. niet dan een groot Vlek; maar is in den oorlog, tuſſchen *Spanjen* en den *Staat*, met goede wallen, diepe graften, bolwerken, kaſematten, en contreſcarpen geſterkt. *Grol* is eene verkortinge van *Groenloo*, betekenende eene *groene verheve plaatze*. In de oude Handveſten leeſtmen *Grunloo*, en men houd voor vaſt, dat die naam is ontſtaan omdat weleer deeze plaats met een groot boſch omringt is geweeſt. Vermits ze wel gelegen is, en met het oog tot in de grenzen van *Weſtphalen* ziet, heeft Keizer *Karel de V.* als Hertog van *Gelder*, *Groenloo* in het jaar 1550. met graften en wallen doen omtrekken. Naderhant hebben de Koning van *Spanjen*, en vervolgens de Heeren *Staten*, de fortificatiën met halvemaanen, hoorn- en buitenwerken vergroot en verſterkt. *Otto de III. van Naſſauw*, Grave van *Naſſauw*, heeft *Grol* in 't jaar 1235. van *Henrik van Borkulo*, toen Grondtheer, gekocht. Men leeſt ook dat *Reinald de III.* laatſte Grave en eerſte Hertog van *Gelder*, overleden 1343. *Groenloo*, met veſten omringt, maar dat Keizer *Karel de V.* het met niewe veſten en wallen verſiert heeft. Na de *Pacificatie* van *Gent* heeft dit Steedtjen, gelyk de andere Steden in deze landtſtreek, zich gevoegt by die de wapenen voor de vryheit hadden opgenomen: maar toen de Grave van *Rennenberg*, Gouverneur aldaar en van de landen daar omtrent, van den *Staat* afviel, raakte *Grol* met de reſt weêr aan *Spanjen*. In 't jaar 1595 wierd *Grol* van Prins *Maurits* belegert met een heir van 10000 mannen, doch, op de aankomſte van *Mondragon*, week hy 'er af. In 't jaar 1599. quam hy 'er andermaal voor, en wierd 'er meeſter van. In 't jaar 1606. quamen de *Spaanſchen* onder *Spinola* voor *Grol*, dat verovert wierd; en van dien tydt af bleef het als een ſcherpe doorn in den voet des *Gelderſchen* Leeuws niet alleen, maar ook voor *Overyſſel*, *Frieslandt*, en *Groningen*, welke Landtſchappen zy uit dat neſt quamen brandtſchatten: zulks duurde tot 1627. wanneer Prins *Frederik Hendrik* het den *Spaanſchen* weêr ontweldigde. *Hugo de Groot* heeft deeze belegeringe in druk uitgegeeven; en *Jooſt van den Vondel* den Overwinnaar daar over met een treffelyk heldendicht begroet. Na dien tydt is het aan den *Staat* gebleven, tot op het jaar 1672. toen *Louis de XIV.* nevens de Biſſchop van *Munſter*, enz. den *Staat* zoo plotzelyk op 't lyf vielen. In den aanvang van Junius quam de Biſſchop voor *Grol*, na dat hy zich meeſter gemaakt hadde van de onſterke Steedtjens *Oldenzeel*, *Otmarſum*, *Enſchede*, *Almelo*, *Delden*, *Goor*, en *Borkulo*. *Grol* was toen wel geſterkt, omtrokken met zes bolwerken, die door hunne hoogte de Stadt, behalven de Kerk en het Stadthouders huis, dekten: alleen haperde wat aan de Fauſſebreën, een weinig te laag leggende om de Contreſcarpen behoorlyk te beſtryken. Alles was anders zonder gebrek; de graften diep, daar by met zes ravelynen, en zes halve-maanen voorzien; en het magazyn meer dan overvloedig. Op de wallen lagen 22 ſtukken Geſchut, op niewe affuiten, en tot tegenweer bequaam; doch het ontbrak hun aan genoegzame manſchap; die in het geheel niet meer dan 600 koppen konde uitmaaken. De Burgery, meeſt Roomſchgezindt, weigerde de wapenen op te neemen, en haakte naar verandering. Den 1 Junius had de Biſſchop de Stadt berent den 3 dito naderde hy de Stadt, dat het Guarnizoen, door ſterk ſchieten, zocht te beletten. In den nacht tuſſchen den vierden en vyfden tapte hy het water af: in *Grol* was *Georg Frenk* Commandeur, die dat ampt daar al 24 jaaren bekleedt hadde; hy droeg zich manhaftig genoeg, echter wierd 'er, door ordre van de *Heeren Gecommitteerden* te velde, de Lieutenant Colonel *Tengel* binnen gezonden, om het Oppergebiedt te voeren. Hy eiſchte terſtont de ſleutels der Stadt, en nam het bewint in handen; dat niet lang duurde. Op den 8 Junius beſchoot de Biſſchop *Grol*, en wierp 'er vuurwerpen, bomben, en granaaten, uit zeven mortieren, in: op den 9 deed hy 't zelfde van eene andere batterye, daar het Geſchut van de Stadt dapper tegen ſpeelde, waar door een wagen met buskruit, nevens eenige zyner vuurwerken, en tonnen buskruit, enz. in de lucht vlogen. Hy liet op den zelfden dag de Stadt opeiſchen door eenen *Munſterſchen* Overſten Lieutenant, in Tamboers kleedinge, die aan zynen arm een korf met eijeren had, dreigende, om ſchrik te maaken, het Guarnizoen, indien 't zich weigerde over te geeven, zoodanig te verpletteren als men die eijeren kon doen. *Tengel* zeî tegens hem; hy kon over een jaar of twee beſcheidt komen haalen. Evenwel liet hy den Krygsraadt vergaderen, en droeg d' opeiſchinge voor. Het algemeen gevoelen was, men zou tweemaal 24 uuren uitſtel, en eene wapenſchorſſinge verzoeken; om middelerwyle daar den Prins van *Oranje* van te verwittigen. Een Officier zou voor Oſtagier naar buiten gaan, en een van den vyandt binnen komen, als geſchiedde; met verbodt, op lyfſtraffe, naar de *Munſterſchen* te ſchieten; die nochtans geduurig voortvoeren, en, onder het ſtilſtaan van 't geſchut, tot aan de graften naderden. De vyandtlyke Officier met *Tengel* en den *Burgermeeſter Weck*, die te gelyk Majoor was, een tydt lang geſproken hebbende, vertrok weêr naar buiten. Straks wierden ook Gedeputeerden naar het *Munſterſch* leger gezonden, zoo uit den Krygsraadt, namelyk Kapiteins *Buk* en *Keppel:* als uit de Burgerije *Weck*, *Schutten*, en *Holberent*. *Tengel* beval hen een goedt beding tot d' overgave te maaken, dat alreeds wel half geſloten en onderteekent was, ſchoon *Tengel* d' Artykelen niet wou goedtkeuren. Hy wierd daarom van de Burgerye aangetaſt, en gedwongen de ſleutels aan haar over te geeven, daar zy den wal mede afliepen, en de poorten op openden, om den vyandt in te laaten. By het Verdrag was, onder anderen, bedongen, dat den Burgemeeſteren, nevens hunne vrouwen, en kinderen, die vertrekken wilden, wagens en paerden verſchaft zouden worden tot hunne vervoeringe, en voor hunne bagaadje, enz. nevens geleide naar *Doesburg* of *Zutphen:* ook dat de Bezetting niet dan dat haar eigen was zoude mogen mede neemen, en insgelyks naar de vorige plaatzen begeleidt worden. Het Krygsvolk dacht mede wagens tot het vervoeren hunner goederen te krygen; maar daar quamen 'er niet meer dan

Meter. Grot. Bor. Pontan. P. Montanus leven en bedryf van W. en Maurits. Comm. Fr. Hendrik, enz. H. de Grot. obſidio Grollæ.

*Valken. verwart Europe pag.*436. *A. Montan. lev. enz. van Pr. Willem den III, pag.*237. *Caſtel. Merkur.* 23 *deel,*

*Idem Valken. pag.*438. *en verv. Sylvii vervolg op Aitz. enz. Brief uit Grol, enz.*

Idem ibid.

dan drie in 't geheel, die *Week* alleen voor zich nam: dus was de Bezetting genoodtzaakt byna alles achter te laaten. *Buck* en *Week* waren dien nacht, na 't sluiten van 't Verding, in 's vyandts leger gebleven, om den volgenden dag den vyandt in te leiden. Het Verding was den 9 Junius 1672 getekent, van *W.* Landtgrave van *Furstenberg*, wegens *Keur-Keulen*; *Christoph Berendt van Munster*; *J. Buck*, op approbatie. *Ev. D. van Keppel*, op approbatie; *C. Week*; *J. H. Schutten*; *Ev. Holtberent*. Wegens het Kerkelyke en den Godtsdienst, zouden de Gereformeerden en Roomsch-Catholyken zich in der minne vergelyken: maar hoe dat zich toegedraagen heeft, heugt den Gereformeerden best. *Grol* is eene stemmende Stadt in het Graafschap *Zutphen*; heeft in het begin niet alleen hooge gerechtigheit, maar ook de Munt, en Gruyttol gehadt. By het aanstellen der niewe Bisschoppen in *Nederlandt*, 1561. wierd *Groningen* tot een Bisdom verheven, en *Grol* daar aan in het Kerkelyke onderhoorig.

Idem Valken. *ibid.* *Valken. Pontan.*

Picard verg. en verborg. antiq.

GROLLER HOUT, een Bosch in het Landtschap *Drenth*, nevens het *Ballerhout* (zie op *Ballerhout*) gelegen in het Dingspil *Rolde*, beide omtrent in het middelpunt van *Drenth*, in de Provintie van *Overyssel*. Zoo wel 't *Groller-* als 't *Ballerhout* wordt gehouden voor de *Luci*, of geheiligde Wouden der Heidenen in deze *Nederlanden*, daar hunne Priesters Ceremoniën pleegden, om van den Duivel orakelen te ontfangen, of uit het vogelgeschrei, enz. te voorzeggen.

De Raey pag. 257.

GRONINGEN, GROENINGEN, GRUNINGEN, GRUNNINGEN, eene sterke en welbewoonde Stadt, in het Noorderdeel van *Nederlandt*, grenzende aan 't Landtschap *Drenth:* maakt met de Dorpen, de *Ommelanden* genaamt, een der zeven *Vereenigde Nederlandtsche* Provintiën; legt tusschen de rivieren de *Eems* en de *Lauwers*. De Stadt *Groningen* word, ten opzichte van hare eerste beginsselen, voor zeer oudt (veele jaaren voor *Christus* geboorte) gehouden; en gezegt, dat *Friso* in dien tydt, te weeten, 313 jaaren eerder, met de zynen zou gekomen zyn in dat Gewest, het welk nu *Frieslandt* geheeten word. In het stuk van hunnen, of zynen Godtsdienst, was hun opperste Priester zoo veel als Opperhooft, en eerste der *Druiden*, *Hayo* genaamt: die zou twee zoonen gehad hebben; *Galo* en *Mannus*; van *Galo* is *Grunus* gesproten, die, omtrent 136 jaaren voor *Christus* geboorte, in *Frieslandt* een Kasteel bouwde, naar hem *Grunusbergen*, of *Grunusburgt* geheeten: daar by zouden naderhant eenige huizen zyn getimmert, en dus *Gruningen* allengs in de gestalte van een Dorp geraakt. Eerst in het jaar 517. wierd deze plaats met houte planken bevest. Ook zyn 'er die 't noch ouder maaken, en willen dat deze plaats gestaan zou hebben van de eerste komste der *Friezen* in dat Gewest, schryvende met een, dat de Stadt *Gruningen* in *Frieslandt* al zou geweest zyn ten tyde toen de *Thebaansche Epaminondas* leefde. *Picard* zoekt aan te wyzen dat de *Suevi*, van omtrent *Christus* tyden, in *Frieslandt*, *Drenth*, en daar omtrent, ook daar nu *Groningen* is, eenige jaaren lang huis zouden gehouden, en zeer getyrannizeert; in het einde evenwel daar eene Stadt gebouwt, daar in gewoont, en die *Gruningen* genoemt hebben, enz. zie op FIRÆSI. Doch alles is zonder vast bewys, en daarom hunne giffingen voor geene Euangelie te houden. De Stadt *Groningen* wordt van twee rivieren, de *Hunesus*, of 't *Reytdiep*, en de *Aha* bespoelt; beide komenze uit het *Drenth*, en dwars door de *Ommelanden* heen vlietende, loopen zy om *Groningen*, vallende aan de voorstadt in het *Schuitendiep*. *Picard* zegt, de *Hunesus* word van twee *Drentsche* riviertjens gemaakt, die binnen *Groningen* t'zamenvloeijen; en daar om heen de lustige groene velden bevochtigen, daar zommigen den naam van *Groeningen* zeggen van af te koomen. *Winsemius* stelt het eene ope plaats geweest en gebleven te zyn, tot onder de regeeringe van Koning *Odilbald*, omtrent het jaar 517. wanneer ze met hout, of plankwerk gesterkt en omtrokken wierd. Omtrent, of een weinig na 't jaar 1100. en op 't einde van *Hendriks des IV. Roomsch* Keizers regeeringe, hebben die van *Groningen* hunne houte planken afgebroken, en de Stadt bemuurt: maar de Bisschop van *Utrecht*, aan wien deeze plaatze, omtrent het jaar 1057. van Keizer *Henrik den III.* gegeeven was, heeft het gebouwde weêr doen afbreeken, en die van *Groningen* verboden, zoodanig een versterken der Stadt zich ooit te onderwinden, voor dat de *Utrechtsche* Stoel daar in bewilligt hadde. Tusschen de Bisschoppen van *Utrecht* en die van *Groningen* zyn al verscheide Oorlogen voorgevallen en gevoert; als ook tusschen de *Groningers* en de *Saxen*, waar van 't verhaal van alles te grooten plaats in dit werk zou beslaan: ook vindtmen het op den naam der Bisschoppen FREDERIK VAN BLANKENHEIM, GODEVAART VAN RHEENEN, ALBRECHT VAN SAXEN, GEORG VAN SAXEN, enz. Want of wel de Bisschoppen van *Utrecht*, door Keizerlyke gifte en bevestigingen, Heeren van *Groningen* waren, wierd echter deeze Stadt dikmaals ontroert, zoo van de *Groningers* zelfs, als van andere Vorsten, die 'er aanspraak op maakten. Na dat

Winsem. Fr. Kr. fol. 10. *Ach. Gess. in Epit Hist.* *Picard verg. en verborg. antiq. pag. 92.* *Munsterus in Cosmograph.* *Balth. Neander de antiq. Germ. pag 264.* *Picard ibid. pag. 92.* *Winsem. in zyne Fr. Kr. fol. 48.*

Idem Winsem. fol. 131.

Keizer *Frederik de III.* en *Maximiliaan de I.* den gemelden *Albert*, en zynen zoon *Georg van Saxen*, met het Erfgouvernement van *Groningen* beschonken hadden, en alleen zelfs Heeren des Landts wierden, hadden de *Groningers* daar tegen den Grave *Edzard van Oostfrieslandt* tot hunnen Beschermheer aangenomen, ook *Karel*, laatsten Hertog van *Gelder*, uit den stam van *Egmond*; eindelyk quam echter, na veele stryden en onrusten, die eenen langen tydt van jaaren duurden, deze Stadt aan Keizer *Karel den V.* dewyl geen van alle de voornoemde Vorsten den *Utrechtschen* Bisschop meer voor Heer van *Groningen* erkennen wilden. In de bloedige Factiën van de *Schieringers* en *Vetkopers*, die in *Frieslandt* zoo deerlyk gewoelt en gewoedt hebben, heeft *Groningen* ook zyn deel gehadt. Het had den gemelden *Karel van Gelder* ten Beschermheer, tegen de dwinglandye van den *Sax*, in het jaar 1514. aangenomen, ook aan Hem en aan *Vrankryk* den Eedt gedaan; zie meer daar van op KAREL, HERTOG VAN GELDER.) *Karel* heeft ook waarlyk de *Groningers* zoo wel bygestaan, en den *Sax* zoo veel te doen gegeeven, dat hy, den oorlog moede, al zyn Recht op *Frieslandt* en *Groningen* aan Hertog *Karel van Burgundiën*, naderhant Keizer, voor 200000 Kroonen overdroeg. Toen most *Karel van Gelder* tegens *Karel van Burgundiën*, of *Oostenryk*, oorlogen, die hem op het lyf viel; kreeg daar by den Grave van *Emden* op den hals: Hy verzocht hulp van de *Groningers* tegen den *Emder*; doch zy sloegen hem af, en weigerden zich tegen den Grave, als hunnen vriendt en nabuur, te kanten. *Karel van Gelder*, daar door vertoornt, zeî zyn Beschermheerschap op, en droeg zich als vyandt. De *Groningers* namen daar op hunnen toevlucht tot *Maria*, zuster van den nu geworden Keizer *Karel*, toen Gouvernante der *Nederlanden*, met aanbiedinge van zich te willen stellen onder des Keizers gehoorzaamheit, en dat zy aan hem wilden opbrengen, het geen zy aan Hertog *Karel van Gelder*, voor zyn beschermampt, gegeeven hadden. De Gouvernante nam deze aanbiedinge smaakelyk aan, en daar op deeden die van *Groningen* den Eedt van getrouwigheit, in 't jaar 1536. aan het huis van *Burgundiën*. Dus daar onder geraakt, begonden d'inwoonders toe te neemen in welvaart, tot op den tydt der onrusten met Koning *Philips den II. van Spanjen:* zy genooten grooter Voorrechten en Vryheden, beide in 't Geestelyke en Wereldtlyke, dan eenige der andere Provintiën. De strenge Plakaaten van Keizer *Karel*, de noch harder en wreeder van Koning *Philips* tegen den Onroomschen Godtsdienst, woedende met vuur, zwaerdt, en strop, wierden hier zoo fel niet uitgevoert: waar door ook de beeldtstormery te *Groningen* zoo groot niet was, als wel in andere *Nederlandtsche* Steden: de Beelden wierden met alle bescheidenheit, en door last van de Magistraat, uit der Minrebroederen Kerk genomen, en in bewaarder handt gestelt: daar na preêkten 'er de Gereformeerden in: evenwel wierden in eenige der omleggende Dorpen, met believen of door bevel van zommige Edelen, de beelden verbroken en vergruist. Maar de rust duurde echter niet lang: den 6 Junius 1567. kreeg de Grave van *Arenberg*, met bewilliginge der Magistraat, en eene listige behendigheit, vier Vaandelen *Duitschen* binnen de Stadt. Toen mosten de Predikatien ophouden, en de burgers wierden van hunne Privilegiën en Vryheden ontzet. In het jaar 1568. quam Grave *Loduwyk van Nassauw* in *Frieslandt* te velde, en versloeg den Grave van *Arenberg*, met veele zyner *Spaanschen*, tusschen *Heiligerlee* en *Winschoten:* belegerde *Groningen*, maar most, om dat *Duc d'Alva* het met een sterk leger liet ontzetten, opbrecken. De *Groningers* wierden toen hard gedrukt, vermits zy allerlei Natiën van soldaaten, *Duitschen*, *Waalen*, enz. tot bezetting kregen, die daar bleven tot de *Pacificatie* van *Gent* toe; wanneer 't ingelegert Krygsvolk, veele maanden bezoldinge ten achteren, den Gouverneur *Robles*, met oogluikinge der Magistraat en *Staten*, den 15 November 1577. gevangen nam, tot dat betaalt zoude zyn. De *Staten* des Landts beloofden voldoeninge, onder voorwaarden, dat zy uit *Groningen* vertrekken zouden. Ondertusschen begeerden de *Groningers* niet in de *Unië van Utrecht*, in 't jaar 1575. opgerecht, te treeden. Daarom wierd *Groningen* van den Grave van *Rennenberg* belegert, en tot het aanneemen van dat Verbondt gedwongen. Gemelde Grave bleef 'er Gouverneur, en veranderde de Magistraat: maar hy zelf wierd haast een Verrader, en bragt (houdende middelerwyle heimelyk verstant met den Hertog van *Parma*) *Groningen* weêr aan de zyde van Koning *Philips*. De *Staten* der *Vereenigde Nederlanden* belegerden de Stadt wel ylinx daar op, doch te vergeefs; doordien *Hohenloo* op de *Hardenberger Heide*, van de *Spaanschen*, onder *Schenk*, geslagen wierdt. *Groningen* bleef voort aan dien kant tot het jaar 1594. Den 20 May quam Grave *Maurits van Nassauw* voor de Stadt, met omtrent 140 Compagnien Soldaaten, en 100 stukken Geschut; hy wierd 'er den 25 Julius meester van, maar niet zonder groote moeite; en het zou, wegens de sterkte der Stadt, vry langer aangeloopen hebben, indien hy niet eene list gebruikt hadde: Hy liet een groot en sterk Ravelyn voor de Oosterpoort, daar de belegerden acht stukken Geschut

O.H.Kr. Schotan. Winsem. Fr. Kr. Heda en Beka. M. Voss. ann. Holl.

O.H.Kr. fol. 588. 603. en verv. Schotan. Winsem. Vossius. enz.

P. Mont. by Guicc. fol. 111. *Bor Nederl. Oorlog. 2 boek, fol. 65.* *Hooft Nederl. Histor. fol. 106.*

Bor Nederl. Oorlog. 4 boek, fol. 168. 174. *Meteren Nederl. Histor. fol. 182. 183.* *Hooft. Winsem. Schotan.*

Idem Bor, 8B. fol. 129. *14 boek, fol. 187.* *15 Boek, fol. 215.* *Hooft fol. 649. 692.* *Meteren 17 boek, fol. 299.*

GRONINGEN en OMMELANDEN

NOORD ZEE

WESTER EEMS

OOSTER EEMS

BORKUM

ROTTUM

BOSCH

De Schille

De Lauwer

Schiermonnik Oog

'T WAD

Suarte Leij

Busse Sant

Dolle gat

Pulsumer Wad

Band eijl.

DE MONDE VANDE EEMS

Tzschendorp

WESTER-

Lutkelant

MARSCH

OOST-

FRIESLAND

EMDEN

Pulsum

Slout

Visschwert

Manslacht

Jonnelo

Groothuysen

Sirkwerum

Waechtebarth

Bensum

Wykhuysen

Canum

Wolsja

Ierrelt

Greetsweer

Bottenwer

Loga

Rysum

Creeckeyt

DE DOLLERT

Garmede

HET KLEYN OLDE AMPT

HET GROOTE OLDE AMPT

Woldendorp

Midwolde

Oostwold

Winschoten

De Veenen

Veenen

Veldervancks Veenen

Wildervanck

Bourtanger Moeras

Bourtanger Schans

Mussel Brock

Meerastige Heide

Roos Winkel

't Clooster ter Appel

Ter Haar

Ter Wisch

Ter Marsch

Ter Apel

Ellersveld

Westrup

Borger

Mepsche

Schans Swarts dyk

Schans Wulve

Sch Vreesche Palen

Lange Meer

Bol Meer

Ronde Meer

DRENTE

Vries

Norch

Rest

Tinarloo

Donderen

Langelo

Sleen

Suyderborg

Nieuwlaren

Zuidlaren

Eelde

Roden

Tarhaus

Marum

Coenders

Nuis

Rypperda

Oosterbroek

Hille

Noordlaren

Ubbena

Anlo

Annen

Gieterveen

Gasteren

Eext

Tolenloo

Loon

Rolde

Bonne

Gasselte

Buinne

Drouwen

Schoonloo

Bonnerveen

Meppel

Wolde

Garmer Wolde

Nieuwlande

Lage Landen

Middelbert

Clarit

Harkstede

Slochter

Manuael

Colham

Moor Sande

Sommer

Suydbroek

Gokkinga

Scheemster Kamerik

Scheemte

Kuninga

Beerta

Beerster Maarsch

Oosterwold

Ponserwold

Kuninga M.

Nieuwe Lange Ae

Bottenwer Sch

Bellingwolde

Bellingwolder Meer

Dwingebrouk

Lyskelo

Wolder Zyl

Wolder Sl

Wolder Zyl

Wolder Sluys

Wolder Sl de Bergen

Wesserwolde

Lyster Meer

Ter Marsch

Ter Wisch

Ter Haar

Ter Wals

Loude

Nieuwenda

Ydsingen

Ydsingerhuysen

Wedde

Bourtanger Schans

Bourtange Moeras

Meerastige Heide

Mussel Brock

Ter Mussel Sl

Kool Sant

Groningen en Ommelanden

New Kruis Land

Buurom

Aukema

Ingelumborg

Oldehove

Ngehove

Jonsema

Ferwerd

Ferwerderadeel

Dokkum

Leeuwarden

Franeker

Harlingen

Sneek

Bolsward

Workum

Hindeloopen

Stavoren

Lemmer

Oudemirdum

Sloten

Joure

Akkrum

Gaastmeer

Balk

Wolvega

Oldeberkoop

Heerenveen

Oldeboorn

Gorredijk

Drachten

Opsterland

Ureterp

Boornbergum

Leeuwarderadeel

Wymbritseradeel

Sneekermeer

Tjeukemeer

Fluessen

Fluessermeer

Slotermeer

Koevorden

Emmen

Coevorden

Zwolle

Deventer

Kampen

Hasselt

Steenwyk

Meppel

Vollenhove

Blokzyl

Genemuyden

Elburg

Harderwyk

Nunspeet

Ermelo

Putten

Nijkerk

Amersfoort

Amstelredam

Utrecht

Naarden

Gooyland

Muyden

Weesp

Gooylandsche Meer

Diemerdam

Diemermeer

Diemerdyk

Ouderkerk

Amstel

Amstelveen

Aemstelredam

Haerlem

Haerlemmermeer

Haerlemmerdyk

Haerlem Meer

Leyden

Leyderdam

Leyderdorp

Leyderdyk

Leyden Meer

Rijnsburg

Katwyk

Noordwyk

Noordwyk Meer

Wassenaer

Wassenaer Meer

Wassenaerwoude

Wassenaerwoude Meer

Haeghe

Haeghe Meer

Delft

Delfland

Delfsche Meer

Delfsche Vaart

Rotterdam

Rotterdam Meer

Rotterdamsche Vaart

Schiedam

Schiedamsche Meer

Schiedamsche Vaart

Vlaerdingen

Vlaerdingen Meer

Vlaerdingsche Vaart

Maesland

Maesland Meer

Maeslandsche Vaart

Maesland Sluys

Brielle

Brielle Meer

Brielsche Gat

Brielsche Vaart

Hellevoetsluys

Hellevoetsluys Meer

Hellevoetsluys Gat

Hellevoetsluys Vaart

Goeree

Goeree Meer

Goereesche Gat

Goereesche Vaart

Goereesche Veer

Goereesche Veer Meer

Goereesche Veer Gat

Goereesche Veer Vaart

Overflackee

Overflackee Meer

Overflackee Gat

Overflackee Vaart

Overflackee Veer

Overflackee Veer Meer

Overflackee Veer Gat

Overflackee Veer Vaart

Schouwen

Schouwen Meer

Schouwen Gat

Schouwen Vaart

Schouwen Veer

Schouwen Veer Meer

Schouwen Veer Gat

Schouwen Veer Vaart

Duyveland

Duyveland Meer

Duyveland Gat

Duyveland Vaart

Duyveland Veer

Duyveland Veer Meer

Duyveland Veer Gat

Duyveland Veer Vaart

Tholen

Tholen Meer

Tholen Gat

Tholen Vaart

Tholen Veer

Tholen Veer Meer

Tholen Veer Gat

Tholen Veer Vaart

Noord Beveland

Noord Beveland Meer

Noord Beveland Gat

Noord Beveland Vaart

Noord Beveland Veer

Noord Beveland Veer Meer

Noord Beveland Veer Gat

Noord Beveland Veer Vaart

Zuid Beveland

Zuid Beveland Meer

Zuid Beveland Gat

Zuid Beveland Vaart

Zuid Beveland Veer

Zuid Beveland Veer Meer

Zuid Beveland Veer Gat

Zuid Beveland Veer Vaart

Walcheren

Walcheren Meer

Walcheren Gat

Walcheren Vaart

Walcheren Veer

Walcheren Veer Meer

Walcheren Veer Gat

Walcheren Veer Vaart

Zeeland

Zeeland Meer

Zeeland Gat

Zeeland Vaart

Zeeland Veer

Zeeland Veer Meer

Zeeland Veer Gat

Zeeland Veer Vaart

Flanders

Flanders Meer

Flanders Gat

Flanders Vaart

Flanders Veer

Flanders Veer Meer

Flanders Veer Gat

Flanders Veer Vaart

Brabant

Brabant Meer

Brabant Gat

Brabant Vaart

Brabant Veer

Brabant Veer Meer

Brabant Veer Gat

Brabant Veer Vaart

Limburg

Limburg Meer

Limburg Gat

Limburg Vaart

Limburg Veer

Limburg Veer Meer

Limburg Veer Gat

Limburg Veer Vaart

Gelderland

Gelderland Meer

Gelderland Gat

Gelderland Vaart

Gelderland Veer

Gelderland Veer Meer

Gelderland Veer Gat

Gelderland Veer Vaart

Overijssel

Overijssel Meer

Overijssel Gat

Overijssel Vaart

Overijssel Veer

Overijssel Veer Meer

Overijssel Veer Gat

Overijssel Veer Vaart

Utrecht

Utrecht Meer

Utrecht Gat

Utrecht Vaart

Utrecht Veer

Utrecht Veer Meer

Utrecht Veer Gat

Utrecht Veer Vaart

Holland

Holland Meer

Holland Gat

Holland Vaart

Holland Veer

Holland Veer Meer

Holland Veer Gat

Holland Veer Vaart

Zeeland

Zeeland Meer

Zeeland Gat

Zeeland Vaart

Zeeland Veer

Zeeland Veer Meer

Zeeland Veer Gat

Zeeland Veer Vaart

Flanders

Flanders Meer

Flanders Gat

Flanders Vaart

Flanders Veer

Flanders Veer Meer

Flanders Veer Gat

Flanders Veer Vaart

Brabant

Brabant Meer

Brabant Gat

Brabant Vaart

Brabant Veer

Brabant Veer Meer

Brabant Veer Gat

Brabant Veer Vaart

Limburg

Limburg Meer

Limburg Gat

Limburg Vaart

Limburg Veer

Limburg Veer Meer

Limburg Veer Gat

Limburg Veer Vaart

Gelderland

Gelderland Meer

Gelderland Gat

Gelderland Vaart

Gelderland Veer

Gelderland Veer Meer

Gelderland Veer Gat

Gelderland Veer Vaart

Overijssel

Overijssel Meer

Overijssel Gat

Overijssel Vaart

Overijssel Veer

Overijssel Veer Meer

Overijssel Veer Gat

Overijssel Veer Vaart

Utrecht

Utrecht Meer

Utrecht Gat

Utrecht Vaart

Utrecht Veer

Utrecht Veer Meer

Utrecht Veer Gat

Utrecht Veer Vaart

Holland

Holland Meer

Holland Gat

Holland Vaart

Holland Veer

Holland Veer Meer

Holland Veer Gat

Holland Veer Vaart

ſchut op geplant hadden, ondergraaven, en de myn met buskruidt aanvullen, maakte toen eenen loozen alarm en aanval met zyn volk op 't gedachte Ravelyn, daar die van binnen op toeſchoten, om het te verdeedigen: daar op weeken de *Staatſchen* te rugge; fluks wierd de Myn aangeſteeken, zoo dat het Ravelyn in de lucht vloog met alle (meer dan 140 koppen) die'er op waren. De *Groningers*, beducht dat'er meer diergelyke mynen gemaakt mogten zyn, lieten den moedt zinken, en traden tot verdrag. De Magiſtraat wierd verandert, en dus quàm *Groningen* weêr in de *Unië* der *Zeven Provintiën*. Evenwel bleef de Provintie in 't draagen der Conſenten, tot de algemeene laſten van de Generaliteyt, zoodanig in gebreke, datze meer dan drie jaaren ten achteren was, en daar by geene ordre ter betalinge van meer dan 400000 guldens ſtelde; zoo dat de *Staten* der andere Provintiën d'executie by der handt moſten neemen. De Heer van den *Tempel* wierd'er met een troup Soldaaten heen gezonden, quam, met onwil der burgerye, daar den 16 Maert 1600. binnen, en hy voerde de executie ten uiterſten uit. Eenige byzondere Perſoonen waren oorzaak dezer harde handelingen: Om hen nu te temmen, wierd'er een Kaſteel aan het Noordt-ooſteinde der Stadt, niet zonder groote tegenſpraake, gebouwt. De Commiſſariſen Executeurs maakten de Burgerye wys, dat het niet meer dan 70000 guldens koſten zoude; des wierd'er te ligter in bewilligt; maar 't beliep meer dan 't geheele achterſtal: zoodat ter dier oorzaake de Executeurs weinig dank behaalden. Het heeft ook niet langer dan zes jaaren geſtaan: want in het laatſte van Januarius 1607. wierd het, op het hevig aanhouden van die van *Groningen*, weêr afgebroken, in eenen tydt wanneer yder oordeelde dat zulks niet hadde behooren te geſchieden. *Reyd* ſtelt de achterſtallen op 625000 guldens. Het was wel waar dat de Provintië veel hadde uitgeſtaan door watervloeden, muizen, en misgewas; maar ook was het waarachtig, dat de andere Provintiën mede haar deel in veelerlei ongelegentheden gehadt hadden, en het geldt den *Staat* zeer noodig was. De *Staten Generaal* boden aan, hun een derde deel te willen quytſchelden, indien zy de twee overige derdens opbragten: doch alles was vruchteloos, en zelfs wierd het van de *Groningers* met trotze woorden geweigert: dat maakte hunne zaak niet goedt, en veroorzaakte de uitvoeringe; toen moſten zy alles ten vollen, en daar by noch zoo veel tot het Kaſteel, betaalen. De wrevelige weigeringe en wanbetalinge der Conſenten drong den *Staat*, die 't geldt van nooden had, om ontzag te maaken. Om hen nu toomrecht te krygen, wierden'er vier middelen voorgeſlagen. I. Een Kaſteel te bouwen; II. De Stadt *Groningen* te ontveſten; III. Eene ſterke bezetting daar in te leggen; IV. Of wel de Burgerye te ontwapenen, enz. *Petit* zegt, dat de algemeene *Staten* het Kaſteel aldaar lieten bouwen ter oorzaake van eenig misvertrouwen dat zy hadden tegen zommige burgers, verdacht van heimelyk verſtandt met den Vyandt; ook met Grave *Enno van Embden*, en dat zy daarom ook daar een talryk Guarnizoen in hielden: maar het misvertrouwen wechgenomen zynde, wierd het Kaſteel geſlecht. Onder *Duc d'Alva* hadden de *Spaanſchen* daar ook een Kaſteel gebouwt aan de Heere-poort, maar het wierd daar na van de burgers vernielt. In *Groningen* plagten twaalf Kerken te zyn: drie waren Parochi-kerken, die van *S. Marten*, *S. Walburg*, en van onze *L. Vrouwe*. Vyf andere waren Klooſter- de vier overige Gaſthuis-kerken. Nopende *S. Walburgs* Kerk, konnen wy niet nalaaten hier in te voegen 't geen'er *Picard* van zegt. Na dat hy voor af heeft laten gaan dat de *Romeinen*, in en omtrent het *Drenth*, enz. huis gehouden hebben, vervolgt hy; „ Men moet ook „ bekennen, dat'er maar een eenig open is geweeſt, om „ daar door te water in *Drenth* te konnen koomen, na„ melyk, door de rivier *Huneſus* of 't *Reitdiep*, gemaakt van „ twee rivieren, die binnen *Groningen* eene t'zamenvloei„ jinge hebben. Wie nu zou niet gelooven dat daar, ten „ tyde der *Romeinen*, d'eene of d'andere vaſtigheit zou „ gebouwt zyn geweeſt, om den ingang te bewaaren? „ Zoodanig een Kaſteel of Burgt was de hedendaagſche „ zoo genaamde *S. Walburgs* Kerk, die immers geen fatſoen of gedaante in oude tyden van eene Chriſten-kerke „ gehadt heeft, voor dat zy in een Chriſten-kerk is „ verandert geworden; maar wel de forme, in- en uit„ wendig, van eene Burgt, door de *Romeinen* tot be„ ſcherminge van den Stroom gebouwt, en gevolgelyk „ voor het Landt, en tot eenen dwinger der Ingezete„ nen. Die dit wapenhuis in het Chriſtendom gemaakt „ hebben tot eene Kerke, hebben dat wel geweeten, en „ haar den naam gegeeven van *S. Walburgs* Kerk, vermits „ het eene Burgt was, gelegen op den *Wal*, tot beſcher„ minge der riviere. Dus dan een WALBURGT; „ en vermits die naam overeen komt met dien van zekere „ Sanctinne, is ze *S. Walburgs* gebleven. Het is ook zeker dat, ter plaatze daar zulke Burgten gebouwt wierden, zich daar ontrent altydt Familien nedergezet hebben, en huizen opgeſlagen zyn; als daar veilig en ter koſtwinninge bequamer en beter verzekert: welke buurten dan nader-

Meteren fol. 337.

Idem Meteren fol. 145. 560.

Reyd fol. 604.

Reyd fol. 607. en verv. of fol. 724. en verv.

Idem ibid.

Petit Nederl. Republ. pag 265. 266.

Picard vergeet. antiq. pag. 92.

Idem ibid. pag. 93.

hant dikmaals in magtige Steden verandert zyn. Eenige willen dat het een werk der *Hunnen* geweeſt zoude zyn: maar zy dwaalen; want de rechte *Hunnen* zyn nooit te *Groningen* geweeſt. Ondertuſſchen hebben de *Groningers* veel meer dan 600 jaaren ſtaande willen houden, dat deze *S. Walburgs* Kerk hunne Stadt, als eene Sterkte, toebehoorde, lang voorheenen tegen de *Noormannen* gebouwt. Daar tegen beweerde de Biſſchop van *Utrecht*, dat ze van oudts in de magt van zyne Voorzaten geſtaan hadde. Deze twiſt zeer hoog loopende, braken de *Groningers* het dak van de kerke af, en wierpen een deel der muuren ter neder, tot eene Sterkte, en om zich te beter tegen des Biſſchops gewelt te konnen weeren; zie op BALDUINUS DEN II. *Biſſchop*, enz. Andere zaaken, *Groningen* en ook *Walburgs kerk* rakende, vindtmen op FREDERIK VAN BLANKENHEIM; RUDOLPH VAN DIEPHOLT, en FREDERIK VAN BADEN, BISSCHOPPEN, enz. Wat aangaat het gebouw der *S. Walburgs* Kerke, het was zeer ouderwetſch of antyks; als eene *Turkſche Moſquee*; en 't is van oudts gelooft een werk der Heidenen te zyn. De Parochy is nu aan die van *S. Martens* gevoegt. In het jaar 1491. waren de *Groningers* meeſter van *Leeuwarden*, en ſtelden daar eenen Kaſtelein, die'er 't opperſte recht en gezagh voerde. In het jaar 1590. heeft de *Coſmus-* en *Damiaans*vloedt, gelyk ook in *Hollandt*, *Zeelandt*, *Brabandt*, enz. alzoo mede in *Groningerlandt*, byna alles met water overdekt, waar door veele huizen wegſpoelden, en eene menigte menſchen en beeſten verdronken. Maar de allerverſchriklykſte Watersnoodt heeft *Groningen*, en de *Groninger Ommelanden* getroffen in 't jaar 1686. tuſſchen den 12 en 13 November O. Styl: Het begon vervaarlyk te waaijen, te ſtormen, te hagelen, en te regenen; het zeewater liep meer dan een mans lengte hoog over de Zeedyken, waar door meeſt alle Dorpen der *Ommelanden* onder water raakten: de dyken wierden geſcheurt, zylen en huizen in menigten vergruiſt, en om verre geworpen, zeer veele menſchen en beeſten verdronken: het ganſche landt, en de geheele ſtreek tuſſchen *Groningen* en *Delfzyl*, ſcheen niet dan een enkele zee. De eerſte ramp trof *Hunſingoos* quartier, vervolgens leedt *Delfzyl*; *Fivelingoos* quartier, en het *Oldampt* laſt: *Overſum* ſpoelde byna ganſch weg: op *Termunterzyl* bleef niet een huis ſtaan; het was elende op elende. De grootſte Turfſchepen voeren over het landt zonder hoogten te ſchroomen: duizenden van menſchen, mannen, vrouwen, en kinderen, zaten op de daken der huizen, die ſtraks daar na met een groot gekraak neêrſtortten. Hoe erbarmelyk alles ſtont, daar by eenige zeldzame voorvallen, vindtmen in de *Nederlandtſche Watervloeden*. De Stadt *Groningen* is wel 't hoogſte van 't geheele landt, evenwel ſtont het water met de hoogte van de *Fauce-bree* gelyk; ja, aan de Steentille poort liep het'er over, en een groot gedeelte der Stadt was met water overſtroomt. Het Weſterquartier heeft de minſte ſchade geleden. In *Hunſingoos* quartier verdronken 640 menſchen, 286 huizen waren geheel weg, 254 onbruikbaar beſchadigt, 509 paerden, en 2360 Koeijen zyn'er omgekomen. In *Fivelingoos* quartier verongelukten 416 menſchen, 177 huizen raakten weg, 212 wierden onbewoonbaar bedurven, 572 paerden, als mede 2759 koeijen verſmoorden in 't water. Kortom, de verdronke menſchen beliepen 1558. de ganſch weggeſpoelde huizen 631; de ganſch beſchadigde 616; d'omgekome paerden 1387; de koeijen 7861.

J. de Beka. O. H Kr. Schotan. Picard. enz. Petit Nederl. Republ. pag. 265. Klein Kronyke van Groningen.

S. Ab. Gabbem. Nederl. Waterv. pag. 352. en verv.

Petit Nederl. Republ. pag. 269.

Niet te onrecht word deeze Watersnoodt van 't jaar 1686. voor de zwaarſte hier geboekt, die immer *Groningen* en d'*Omlanden*, voor Kersnacht 1717. heeft getroffen, dewyl 't bovenſtaande verhaal wel 10 of 12 jaaren voor dien jammerlyken nacht (anders zoo heughelyk voor de Chriſtenwereldt) is opgeſtelt, waar in *Groningerlandt* en *Ooſtfrieslandt* voornamelyk, gelyk veele andere Wereldtſtreeken, (daar ook *Frieslandt*, *Noordthollandt*, en *Waterlandt* geen klein gevoelen van gehad hebben) onbeſchryflyke ſchade hebben geleden; ja de Stadt *Amſterdam* heeft toen in den uiterſten noodt geſtaan, om door 't hoog aanperſſend water onder gevloeit, en overſtolpt te worden, indien de ongemeene wakkerheit der Heeren Burgermeeſteren, nevens de kloekmoedige vlyt der Inwoonderen, des morgens op Kersdag, niet in 't byzonder hadden uitgemunt, om met ſchop en ſpade, en alles wat het water kon keeren, daar tegen te voorzien, en, aan den anderen kant, den *Aſſendelſſchen* dyk niet ware doorgebroken, daar ſtraks het vallen van 't water, voor en in de Stadt, op volgde. Het verlies nu der *Groninger Ommelanden* blykt uit de volgende lyſt, die op voorgaande aanſchryvinge der *Heeren Gedeputeerde Staten van Stadt en Lande*, van den 9 Maert, en 14 Juny, 1718. door de byzondere Gerechten te Lande is overgezonden, t'zamen getrokken, en gedrukt, met onderteekening van den Secretaris der Provintie van Stadt en Lande, *L. Beckering*, als door hem nagezien, en met d'overgezonde Regiſters gecollationeert, en bevonden daar mede gelyk te ſtaan; waar van wy alleen d'algemeene optrekkinge, van 't geen elk Quartier door die vreeſelyke inbreuke, in dat Landtſchap geleden heeft, hier nederſtellen:

Algemeene Schade in 't jaar 1717. in den Midwinters-Vloedt in de Groninger Ommelanden geleden.

Aan In 't	Huizen weggespoelt.	Menschen verdronken.	Hoornbeesten verdronken.	Paerden verdronken.	Verkens verdronken.	Schapen verdronken.
Hunsingo Quartier	684	1764	6401	1699	771	13439
Fivelingo Quartier	528	304	3874	1103	379	6421
Wester Quartier	11	1	62	11	6	290
Beide *Oldampten*	207	22	625	210	102	756
Gorecht - - -			479	40	14	47
In 't geheel	1430	2091	11441	3063	1272	20953

Hier uit blykt klaar dat deze laatste jammer en schade noch verre de bovengedachte van 1686 overtreft; zynde noch boven dien een overgroot getal van Huizingen zeer beschadigt en ontramponeert geworden: welke zwaare en yselyke wonde van dit Landtschap, door het aaloudt erfgebrek van oneenigheit der twee Leden van *Staat*, tot onboetbaare schade der Ingezetenen, al te lang is gapende en bloedende open gehouden; waar uit ligtelyk verder de ganssche verwoesting en ondergang dezes Landtschaps kon ontstaan; dat voor de Schuldigsten aan dezen tweespalt, en vertraginge der overnoodzakelykste bedykinge der openleggende Quartieren, in dezen tydt, en in de volgende eeuwen, voor Godt en de menschen onverantwoordelyk, en eene onuitwisselyke schandvlek wezen zoude; ja waar door de vloek van zoo veele duizenden elendelingen, nauwelyks wonderdadig voor de doodt in d'overstroominge geburgen, op hunne Nakomelingen zou blyven rusten; en zy altoos, als onwaardig den menschelyken naame, verre van dien der *Hoogste Overigheit*, zouden aangezien en gehouden worden: vooral nadat de bemiddelinge der Heeren Staten van *Frieslandt* (eerst van hen verzogt, en vervolgens wederzyds aangenomen, om zich aan d'uitspraake dier vier *Hooge Afgezondenen* te zullen gedraagen) by een volkomen raadtbesluit der twee Staatsleden is bevestigt, en, als een onherroepelyk gewysde, vastgestelt; zoo dat 'er niet anders naar 't scheen te doen ware, dan, na 't vertrek der *Friesche* Heeren, de handt aan 't werk te slaan, volgens 't bestek onderling met de Heeren Middelaars beraamt, zonder dat daar omtrent eenig 't minste vermoeden kon vallen van veranderinge. Doch gelyk een zwaar onweder somwylen, door omkeeringe des windts, voor eene korte wyle wel gestilt wordt, maar naderhant weder schielyk en heftiger dan te vooren uitbarst, en zyne woedende kracht hervat, zoo is het mede omtrent toegegaan met deze, zoo 't scheen, beslechte tweedracht; want de Afgezondenen van *Frieslandt* waren zoo dra niet vertrokken, of alles raakte weêr overhoop, en in verwarringe, zoo onder de Regenten der twee Leden, als d'Ingezetenen van de Stadt en d'Ommelanden; waar door dat overnodig en heilzaam werk op niew geheel gedwarsboomt, en gestremt wierd: zoo dat eindelyk daar op de Heeren van de Stadt hunnen toevlucht hebben genomen by de *Staten Generaal*, met eenen Brief van de *Burgemeesteren* en *Raadt in Groningen*, waar in zy wydluftig over hun Medelidt der Regeeringe, de Heeren van *d'Ommelanden*, klagtig vallen, daar by voegende alle d'*Extracten uit de Besoignes der Landtsdagen* van den 10 Januarius, tot den 9 Julius, 1718. Staatswyze besloten en vastgestelt: waar op de Burgemeesters en Raadt der Stadt, op het einde, met deze nadrukkelyke betuiginge sluiten: *De Heeren van de Stadt protesteeren op het allerkrachtigste over het weêrgadeloos ongelyk, dat door dezen* (dat is, het niet nakoomen door d'Ommelanders van het bemiddelt vergelyk) *de Regeeringe word aangedaan, en de zoo zeer van Godt gedrukte* Provintie, *met der zelver zugtende en hulpbiedende ingezetenen moeten lyden; waar aan wy schrikken, en ons onschuldig willen houden.* Het daar op gevolgt besluit der Algemeene Staten, van den 4 July, 1718. is vervolgens achter alle de Bewysstukken gedrukt; waar in wordt vastgestelt, den Heeren van de Ommelanden *Copye* der voorsz: *Missive* toe te zenden, en hun wyders te vertoonen, dat Zy, met het uiterste leetwezen, en niet minder bekommeringe, daar uit verneemen, dat, daar toen ter tydt de weggespoelde en beschadigde dyken al behoorden hermaakt, en in staat gebragt, immers verre in de herstellinge gevordert te zyn, de handt noch aan dat werk niet wierd geslagen, van wegen d'ongelukkige verschillen tusschen de Leden der hooggemelde Provintie; en zulks (voegen 'er hunne Hoog Mogende by) niet tegenstaande eene *formeele conventie*, door de *mediatie* van de Heeren *Gedeputeerden der Provintie van Frieslandt*, over de manier en middelen, tot de voorschreve reparatie en herstellinge aan te wenden, gesloten; en onaangezien de *resolutie* by de Heeren *Staten van Stadt* en *Lande*, met eenparigheit van beide Leden, genomen, om het *geconvenieerde* werkstellig te maaken; waar op verder volgt; „ Dat, schoon Zy, voor het hooren van de redenen der Ommelanden, geene uitspraake willen doen „ wie gelyk of ongelyk heeft, Zy echter betuigen met eene ongemeene verwonderinge te zyn aangedaan, dat, „ daar de laatste zwaare *inundatie* in de Provintie van *Stadt* en *Lande*, die den ondergang van zoo veele huizen, vee „ en menschen heeft na zich gesleept, niet zonder reden „ kan aangemerkt worden als een teken van Godts slaande handt, verwekt, onder anderen, door d'oneenigheden tusschen de Leden der Hooggemelde Provintie, „ waar door de zorge voor het gemeene beste, en voor „ hunne eige behoudenisse word verwaarlooft, dies niet „ tegenstaande, die twisten en oneenigheden noch niet „ ophouden, maar op niews oorzaak zyn dat de Dyken „ ongemaakt blyven leggen, en het Landt, met de Ingezetenen van dien, als ten proije worden gegeeven aan de „ woede van de Zee; doordien het beste *Saisoen* om te „ werken (schreven toen hunne Hoog Mogende al) reeds „ ten deele verloopen is, en verder verloopen zal, dewyl „ het Najaar kort zal op handen schieten, als wanneer de „ stormen, en hooge vloeden weder te wachten zyn, en „ de ganssche *Provintie* aan den overloop van het Zeewater, „ tot haare onvergoedbaare schade, zal wezen geëxponeert, „ indien niet alsnoch met allen mogelyken vlyt daar tegens „ worde gearbeidt: Dat het aan een iegelyk als onbegrypelyk moet voorkomen, dat eenige *disputen*, hoedanig die „ ook mogen wezen, en hoe zeer het gelyk of ongelyk „ aan de eene of d'andere zyde zoude mogen overweegen, „ bequaam kunnen zyn om goede en *cordate* Regenten te „ wederhouden, van, met achterstellinge van alle *considerati*ën, niet eerst en voor al de *Provintie*, door het opmaaken der Dyken, tegens eenen niewen overloop van „ 't water, in zekerheit te stellen; inzonderheit daar over „ de verschillen bereidts een *conventie* is gemaakt, en tot „ d'uitvoeringe van die met eenparigheit is *gerefolveert* geweest. Waar op Zy besluiten: „ Dat hunne Hoog Mogende geerne van de Heeren der Ommelanden zullen „ verneemen de redenen, die hen hebben bewogen om „ daar van af te gaan, en de *executie* van dien te stremmen; doch op het ernstigste verzoeken, dat inmiddels, „ dewyl de zaak geen het minste uitstel kan lyden, nevens „ de Heeren van de Stadt willen *concurreeren*, tot het opmaaken en herstellen van de Dyken, volgens het *geconvenieerde* en *gerefolveerde*, en de *differenten*, die over eenige „ bezwaarnissen van den eenen of den anderen zouden mogen „ zyn gerezen, te *renvoyeeren*, om daar na beslist te worden; aangezien het onverantwoordelyk zoude zyn, de „ Dyken onopgemaakt te laaten leggen, om wat redenen „ het ook zoude mogen wezen, en alzoo de *Provintie*, voor „ hun zelven, en voor het Gemeen, om eenige *particuliere disputen* of belangen, te laaten verloren gaan.

Wie zou nu hebben konnen vermoeden dat, daar de noodt dezes Landtschaps zelf zoo luide riep, en de gemeene stem der elendige Ingezetenen om hulpe als tot den hemel scheen te ryzen; ook d'Algemeene Staten zoo nadrukkelyk en welgegrondt d'onverzuimelyke nootzakelykheit van het stoppen der yselyke breuken, en 't hermaaken der ganssch weggespoelde Dyken, in hun schryvens, aanwyzen en aandringen; waar by noch komt het Staatswyze gemaakt Verdrag, door bemiddelinge der Heeren Afgezondenen van *Frieslandt*, tusschen de twee Leden van Staat zoo plegtelyk aangegaan; wie zou hebben konnen vermoeden, zeggenwe, dat dit alles vruchteloos zou zyn geweest, en'er handt noch voet gerept zyn geworden, als of men een gestaaft verbondt met de woedende Zee, tegens 't aanstaande wintergetyde, hadde gemaakt, om naar 't geschrei van duizenden tot den bedelzak verarmde Ingezetenen niet te hooren, en de trouhartige en ernstige aanmaninge van hunne Hoog Mogenden, tot zoo een nodigst en heilzaamst werk, zich niet ter harte te laaten gaan? Dit echter is in onze dagen, by de tweeledige Regeeringe van *Stadt* en *Lande*, geschiedt; en daarom achtten wy het, voor de Nakomelingschap, hier in dit werk der aantekeninge waerdig; opdat men zie hoe zelfs de zorgelykste buitenspoorigheden, en 't uiterste verderf, dat dit Landtschap als met opgesperde kaaken en ope keele thans toe-

toegaapt, uit tweespalt en verdeeltheit der gemoederen van de hoogste Staatbestierderen kan opryzen. Niet minder werd dieshalven dan 't maaken der Dyken in deze Landtstreeke ondernomen, of begon men 't zelve al, zagmen 't werk door de muitende Boeren van 't Wester deel, die d'andere ter hulpe zouden komen, afgebroken; overzulks wierd'er in Oogstmaandt dezes jaars ook eene Bezendinge uit het lichaam der *Algemeene Staten* naar *Stadt* en *Lande*, van drie Leden, gedaan; die, door aanhoudend verzoek, de vier voorheen Afgezondene Heeren van *Frieslandt* overreedden, dat ze nevens hen noch eens derwaarts zouden gaan, om, door een grooter en aanzienlyker getal, de gedachte Regenten tot hunnen pligt, en het groote wit dat zy bedoelden, namelyk, de behoudenis der geheele Provintie, te beweegen, en over te haalen: doch deze zoo luisterryke Bezendinge, door de gedachte *Friesche* Heeren ondersteunt, is weder niet een haair beter afgeloopen dan d'eerste; zoodat alles, wegens d'aanhoudende verdeeltheit, vruchteloos is geweest, en in dien jammerlyken toestant (reeds tot diep in Herfstmaandt) is blyven leggen; en hoewel onlangs noch eenigzins de handt aan de dykaadje is geslagen, heeft dit echter, door schaarsheit van betalinge, en 't oproerig Landtvolk, geenen gewenschten voortgang gehadt; doch gelyk dit werk vervolgens, door eene gemeene geldtheffinge, weder is hervat, zietmen nu dien noodtzakelyksten arbeidt in Wynmaandt wat beter aanbinden, en voortzetten, hoewel'er door 't ver verloopen jaargetyde geene bestandigheit der gestopte gaten, tegens de verbolge zee in den winter, te wachten zy; gelyk'er dan ook eene tweede muiterye, van eenige duizenden t'zamengerotte Boeren uit het Westerquartier, is opgerezen, daar men de Krygsmagt der Provintie, zoo te paerdt als te voet, tegen heeft moeten schrap zetten, waar door in 't schermutseeren ten wederzyden al eenigen, hoewel meest van de zyde der boeren, gequetst en gesneuvelt zyn; doch gelyk deze wederhoorigheit, naar men zegt, uit louter misverstant, wegens de dykslasten ten platten lande, is ontstaan, is die ook in 't korte gelukkig gedempt, zonder dat de *Friesche* krygsmagt heeft behoeven ter hulpe toe te schieten, gelyk door de Staten van Stadt en Lande verzocht, en reeds van de Heeren *Staten van Frieslandt* bewilligt was. Onderwylen is'er, staande deze tweespalt en beroerten, iet als wonderwerkelyk uit voortgekomen, namelyk, dat de jonge Prins van *Oranje* en *Nassau*, Erfstadthouder van *Frieslandt*, enz. enz. door beide de Leden van *Staat* ook tot Stadthouder van *Groningen* en *d'Ommelanden*, met alle de voordeelen en gerechtigheden daar toe behoorende, en van zyne Voorvaderen bezeten, is gekoren, op den 13 van Wynwaandt, 1718. terwyl zich de Vorstinne, des Prinsen Vrouw Moeder, daar ter Stede, met den Prinse haaren Zoone, zyne Prinselyke Zuster, en 't geheele Hof, op d'uitnodiging veeler voornaamste Leden van Staat, daar bevondt; zynde deze verkiezinge tot ongemeene blydschap aller welmeenende Burgeren en Ingezetenen deezes Landtschaps geschiedt; als daar uit voorziende (ten minsten niet zonder grondt hoopende) dat de bandt van Eendracht hier door tusschen de Hooge Stadts- en Landt-Regenten te nauwer zal worden toegehaalt, en alle zorgelyke krakkeelen en verwyderingen tusschen hen gestremt, en, zoo niet geheel wechgenomen, immers gesmoort zullen blyven; waar uit gewisselyk het verryzen dezes Landtschaps, uit den kolk van jammer en elenden, voornamelyk te wachten zy; naar den grondregel en de Zinspreuk van den Vereenigden Staat; EENDRACHT MAAKT MAGT; vlak strydig met de daar tegen over gestelde, doch niet min zekere spreuke; *Door Tweedracht worden de grootste zaaken verbroken.* De Stadt is zoodanig gelegen, dat men alles te water daar in- en uit kan voeren tot aan de zee, het zy voor *Dokkum*, of voor *Delfzyl:* heeft over meer dan 500 jaaren het recht van kopere en zilvere munt gehadt, eer zy het recht, in het jaar 1474. kreeg, om goude munt te mogen slaan. Rakende de Akademie aldaar, zie op AKADEMIE.

Toen Koning *Louis de XIV.* in het jaar 1672. te gelyk met den Aartsbisschop van *Keulen*, en den Bisschop van *Munster* te lande, en Koning *Karel de II. van Engelandt*, ter zee, dezen *Staat* zeer plotzelyk overvielen, en veele Steden, zelfs drie heele Provintiën, overheert hadden; quam *Christoffel Bernhard van Galen*, Bisschop van *Munster*, voor *Groningen*; in gedachten dat het hem met *Groningen*, enz. zoo voor den windt zou gaan, als het hem in *Overyssel* gelukt was. Hy had, op hoope van die winst, alreeds een Brevet van *Romen* bekomen, daar by hem magt en authoriteit was vergunt, om 30 jaaren lang alle kerkelyke ampten en beneficiën te zullen mogen vergeeven, in de plaatzen die van hem verovert wierden. Dus rukte hy voor *Groningen*, daar de Lieutenant Generaal *Karel Ravenshooft* het gebiedt over de Militie, enz. hadde: Het Guarnizoen was niet al te sterk; niet meer dan twee of drie oude Compagnien lagen'er in, de overige waren niewgeworvene ongeoeffende Soldaaten, alle t'zamen geen 1200 koppen uitmakende. Echter liet noch *Ravenshooft*, noch de Burgery, enz. den moedt zakken. Het Magazyn was tamelyk wel voorzien, en dat'er aan ontbrak, wierd zoo uit *Frieslandt*, als *Hollandt* vervult; terwyle de vaart van 't *Reitdiep* noch vry en open was. Die van *Groningen* hadden ook het water laaten inloopen, zoo dat de Bisschop de Stadt maar alleen van de *Drentsche* zyde, tusschen het *Schuiten-* en het *Hoornsche-Diep*, kon naderen. De Bezetting kon, als gezegt is, geen 1200 mannen uitleeveren, en dat meest niewgeworven volk, twee of drie oude Compagniën uitgezondert, nevens vier Cornetten paerden, onder de Ritmeesters *Lubsburg*, *Broersma de Jonge*, *Henrik Sikkinga*, en *Jan Sikkinga:* voorts noch drie Compagniën Dragonders, onder *Nellis van Beveren*, *Siverd*, en *Yerman:* doch het mangel aan de Soldaaten wierd rykelyk goedt gemaakt door de kloekmoedigheit der Officieren, en de uitstekende moedt der Burgerije; waar by noch quam de onvertzaagtheit der Studenten op de Akademie; zy maakten eene compagnie van 150 koppen uit, en waagden zich gedurig op de gevaarlykste posten. Den 19 Julius N. styl. quam de Bisschop van *Munster* voor *Groningen*, t'zamen met den Aartsbisschop van *Keulen:* den 26 waren de loopgraven al veel gevordert; den 27 wierd de Stadt met grof geschut beschoten, dat van zommige Priesters en Monnikken, op eene plegtige wyze, gezegent en bezworen was; maar een van deze Zegenaars wierd met eenen ongezegende kanonkogel zoodanig getroffen, dat hy in stukken heene vloog; ook wierd al dat gezegent geschut haast daar na verlamt: den 28 begon Bisschop *Bernhard* de Stadt met bomben, stinkpotten, en andere vuurwerken aan te tasten, ook wierden daar door al eenige huizen om verre geworpen, en andere zeer beschadigt: want daar waren 'er onder van 300 en 400 ponden, die, wegens haare zwaarte, tot den grondt der woningen doorzakkende, door de kracht van 't uitbrakend buskruit en vuur, ganesche gebouwen vernielden. Dit verschrikte ook de burgers in het begin der belegeringe niet weinig, maar allengks leerden zy het gevaar, door plat op de aarde neder te vallen, te vermyden. Ook pasten de Mennoniten vlytig op, in het schielyk dompen der zelve, eerze noch haare kracht konden uitbraaken. De belegerden bleven den vyandt met vuurwerken niet schuldig, en deeden hem al taamelyke schade. De Bisschop eischte middelerwyle de Stadt op: maar kreeg tot antwoordt, het uiterste te willen afwachten; en liever goedt en bloet dan *Groningen* te willen verliezen. Het werpen van bomben, stinkpotten, gloeijende kogels, zelfs ook vergiftigde vuurwerken, ging zynen gang; maar daar tegen verwakkerde de heldenmoedt der burgeren: dat den Bisschopschen onverwacht voorquam, als geene gedachten hebbende van aldaar zoo sterken tegenstant te vinden. Dies wordt'er gezegt dat ze zich door toverkonst, ziende dat het voorige zeegenen hunner Priesteren en Monnikken niet veel uitwerkte, zochten te behelpen: blykens een koper plaatjen, omtrent met de volgende letteren en Characters in eene bombe gevonden;

Valken. verwart Europa pag. 779.

Idem pag. 782. Castel. H. Merc. 23 deel, pag. 124.

Castel. Holl. Mercur. 23 deel, pag. 124. Sylvii verv. op Aitzem. 1 deel, 2 stuk, fol. 335.

PATER PRĪCI
PIUM SAPIENCIÆ
9 FILIUS UN SPIRIT
US E^{5} SANCTI E^{5} SCRA
MŪMTO 6 XCDEMC
EIN 6D6 ODCDDOE
OPE HOP S ħ 6KHN̄AE
ĀMEN

Niemant onder de belegerden kon deze woorden ontcyferen: ook zyn'er meer andere kopere plaatjens met diergelyke Inscriptien, enz. ontdekt: waar op een der Professoren aldaar, in zyne Dank-oratie over het verlaaten van *Groningen*, niet onaardig zeide: dat deze Bisschop, de Stadt niet ziende te winnen door de hulpe van *Simon Petrus*, zich gekeert hadde naar de konst van *Simon Magus*. Hy deed die van *Groningen* door zyne bomben, enz. wel groote schade; maar hy leedt aan zynen kant, door die der belegerden, immers zoo veel en meer. Het is te verwonderen, dat, daar het die van *Groningen* al vry wat huizen, (hoewel zeer weinige menschen) het hem daar tegen veele Soldaaten koste. Eene bombe uit de Stadt viel in zyne werken, en op eenen wagen met buskruit, waar door de andere, en al dat'er meer by was, met armen en beenen in de lucht vlogen; dat van de beleegerden op hunne wallen met vreugde aanschouwt wierd. Bisschop *Barent*, of wel beide de Bisschoppen, geene kans tot het veroveren ziende, en'er veel volk voor verloren hebbende, verlieten den 27 Augustus het beleg, en met een de Stadt; doch ganesch buiten verwachtinge: want zeven dagen te vooren had de eerste eene andere rekeninge gemaakt, en in

Idem Valken. pag. 792. Castel. ibid. pag. 129.

eenen brief uit zyn leger voor *Groningen* aan den Hertog van *Luxemburg*, toen binnen *Utrecht* 't oppergebiedt voerende, geſchreven, gedagtekent den $\frac{15}{25}$ Auguſtus; (de brief was door den jongen Vorſt van *Naſſauw* onderſchept) dat myn Heer de Biſſchop van *Munſter* hem verzeekerde, dat hy op *S. Louis dag* (den 25 Auguſtus) binnen *Groningen* de Miſſe zou doen: maar dat miſte hem. Hoe groot het verlies des Biſſchops in deze belegeringe geweeſt zy, blykt uit de Lyſt, by de *Munſterſche* Officieren zelfs opgeſtelt.

Op den $\frac{7}{17}$ Julius 1672. quam Biſſchop *Bernhard van Munſter* voor *Groningen* met - - - - - -		24000 mannen
Voor de Stadt zyn zoo Ruiters als		
Soldaaten gebleeven - -	4536.	
Gequetſt - - - -	1426.	
Overgeloopen naar de Stadt - -	600.	
Naar andere plaatzen - -	5000.	
Overſtens doodt - - -	3.	
Overſte Lieutenants doodt -	2.	
Kapiteins doodt - - - -	63.	
Hooge Officiers binnen *Groningen* gevangen - - - - -	2.	
		11642.
	11642.	

zoo zyn'er van de 24000 mannen, boven gemeldt, overgebleven - - 12358. mannen. By d'opreekeninge zyner monſteringe heeft hy net zoo veel volk overgehouden; zoo dat zyn leger, op weinig na, de helft vermindert was. De *Groningers* hebben ook waarlyk eenen grooten lof van kloekmoedigheit behaalt, die eeuwig in de Hiſtoriën, tegen de laſhartigheit van anderen, in de *Zeven Nederlandtſche Provintiën* geroemt zal mogen worden. Na 't verlaaten van de Stadt, verdreven de *Groningers*, nevens de Krygsmagt van den *Staat*, de Biſſchopſchen gelukkig weêr uit *Winſchoten*, *Winſchoter Schans*, en *Winſchoter Zyl*, het huis te *Wedde*, de *Brug-Schans*, *Oude Schans*, enz. Na dien tydt vond de Biſſchop, alzoo hy niet voordeeligs meer kon uitvoeren, zich genoodzaakt om met den *Staat* Vrede te maaken, mits verlaatende alle zyne veroveringen in *Overyſſel*, enz. Wonderlyk is het dat binnen *Groningen*, daar zoo veele bomben, gloeijende kogels, granaaten, ſtinkpotten, musket- en kanon-kogels geſchoten zyn, echter in die ganſche belegeringe noch geen hondert menſchen om het leven zyn geraakt. Ook moetmen zich ten hoogſten verwonderen over veele zeldzaame gevallen, by het neêrſtorten der gedachte helſche moordtbalgen, binnen de Stadt gezien en gebeurt; zoo ten aanzien van 't behoud van mannen, vrouwen, en kinderen, zelfs by 't woeden en losbarſten der bomben in de huizen, daar zy buiten hen alles verpletterden; als door het vaerdig dempen van haar op de ſtraaten, met natte koeen oſſehuiden; waar door eindelyk de Burgers en hunne kinderen, door de gewoonte van dit dagelyks biſſchoplyk onthaal, by 't zien van 't vliegen der bomben, als om ſtrydt tot haare ſmooringe toeſchoten, en 'er al lachende, als een krachteloos middel om hen te dwingen, den ſpot meê dreeven. Naardien nu *Groningen*, als wy boven zeggen, rontom niet kon worden ingeſloten, en'er door het open *Reytdiep* dagelyks allen toevoer van volk, krygs- en mondtbehoeften, uit *Hollandt*, ook uit *Frieslandt*, kon inkomen, en met der daadt ook inquam, kon de Belegeraar ligtelyk afmeeten, dat hy door dit onverhinderlyk groot voordeel, gevoegt by de dapperheit en krygskundigheit van den Stedevoogdt, eene genoegzaame Bezettinge, en weêrgadelooze kloekmoedigheit der Burgerije, en zelfs der Leeroeffenaaren op d'Opper-Landtsſchoole, onmogelyk zynen toeleg, van de bemagtiging der Stadt, zou bereiken: eene Stadt voorwaar van d'uitſterſte aangelegentheit, zoo wegens haaren eigen luiſter, gevoegt by haar aanzien, en vermogen, als datze gelyk het hart en middenſtip, en 't eerſte halve deel is eener ganſche Provintie; waar van d'overheeringe van het ander halve deel (d'*Ommelanden*) volſtrekt afhangt; en die, daar beneven, de ſleutel is van geheel *Frieslandt:* want de Vyandt *Groningen* bezet en achter zich hebbende, ſtont de laatſtgemelde Provintie als weerloos voor hem open; waar door vervolgens *Hollandt*, en vooral het Noorderquartier, door de belemmeringe der *Zuider-zee*, in zynen handel niet luttel zou worden gedwarsboomt, en zelf, met des vyandts verwoeſten, branden, en blaaken, die, zonder hinder, met gereede vaartuigen d'overzydſche kuſten ligt kon beſteevenen, en een deel plonderaars en moortbranders aan landt zetten, eene ganſche verwoeſtinge konnen lyden. Tot meerder verzekeringe nu van deze voortreffelyke Stadt, en beveiliging der nabuurige Provintie van *Frieslandt*, gelyk ook verder van *Hollandt*, hebben d'Algemeene *Staten* goedt gevonden haar verder, ten gemeene koſten, te laaten verſterken, en ten dien einde de *Drentſche* zyde, tuſſchen het *Schuiten-* en het *Hoornſche diep*, daar zich de Biſſchop, wegens de hoogte van den grondt, met zyn leger had neêrgeſlagen, geheel laaten ſlechten, en met den laagen grondt gelyk maaken, waar toe dan d'afgeſtoke aarde, met karren op den ſtadtswal gereden, in de groote holligheden der Dwingeren wierd gevoert, en die daar mede gevult; daar langs heene dan eene ſterke Veſtinglinie, naar des Heeren *Koehoorns* ontwerp, is gelegt, van ongemeene ſterkte tot tegenweêr; en waar in naar de Stadt toe, by bemagtiging door den vyandt, noch twee- of drie affnydingen konnen worden gemaakt, om zyne magt te knakken en af te matten; zoodat *Groningen* thans geen, of immers heel luttel belegs in 't vervolg te vreezen heeft.

Idem Valken. verwart Europa pag. 796. Caſtel. 23 deel, pag. 132. Sylv. op Aitzma 1 deel, 1 ſtuk, fol. 391.

By het aanſtellen der niewe Biſſchoppen, in de *Nederlanden* 1561. wierd *Groningen* tot een Bisdom verheven, en tot eerſte Biſſchop aangeſtelt Heer *Johan Knyf*, Minrebroeder. *Em. van Meteren fol. 21.*

GRONINGA, *Groningen* is zonder twyffel de oudſte Stadt niet alleen der *Friezen*, maar van het geheele *Over-Rhynſche* ſtrandt. Zy heeft dezen naam gekregen van de groenheit der velden, die tuſſchen de rivieren in leggen, daar zy eenen hoogen rug van beſlaat. En deze gelegentheit wordt niet duiſter verbeeldt door het Wapen zelf van de Stadt, het welk is eene groene ſtreek, dwars loopende tuſſchen twee witte, dat is, midden tuſſchen de wateren of rivieren; want Gruin / is by de *Friezen* Groen, by de *Duitſchers*, die verder landtwaart in leggen, Gruin of Grun: by anderen, die langs de ſtranden woonen, Groen en Gron: waar van daan gekomen zyn de verſcheide benamingen van GRINS, GRUNINGEN, GROENINGEN, GRONNINGEN, GRONINGEN: en by de *Hollanders*, die de *Saxiſche* tweeklank OE niet wel uitſpreeken, GREUNINGEN. Die in 't Latyn hebben geſchreven, hebben dezelve GRONINGA, GRONINGIA, GRUNINGA, GRUNINGIA genoemt; zommige ook GROENINGA. D'uitgang ING is, gelyk op veele plaatzen in *Duitſchlandt*, by ons wel voornamelyk een merkletter der Geſlachtnaamen. Het geen de Fabelſchryvers opgeeven van den Stichter *Gruno*, is al te ſlecht dan dat het verdient wederlegt te worden: doch te bepaalen den tydt en de eeuwe, waar in deze benaming eerſt ſtant heeft gegreepen, zou ik reukeloos achten te zyn, dewyl de Gedenkſchriften daar geheel van zwygen. Dat dezelve al lang voor den tydt van *Karel den Grooten* in zwang is geweeſt, blykt klaar uit eenen ouden Marmerſteen, die men te *Romen* vindt in de Kerke van *S. Michiel*, opgeevende eene geſchiedenis veel ouder dan hy zelf is, waar in, onder de *Frieſche* Helden, die den Keizer in den oorlog treffelyke dienſten gedaan hebben, geroemt word Vorſt *Ilderado de* GRONINGA. Immers is zy in de negende eeuw, wanneer de *Noormannen* alles rontom wyd en zyd verwoeſtten, en ook deeze Stadt zelve, al onder de aanzienlykſte Koopſtedengeweeſt, volgens 't getuigenis van *Heda*, die geen leugenachtig Schryver is van de zaaken, die by ons in die tyden zyn voorgevallen. Want hy verhaalt dat de *Noormannen* in den jaare 837. tot den grondt toe vernielt hebben *Antwerpen*, *een Stadt aan de Schelde*, *Wintlandt*, *aan de Maze*, *en* GRUNINGEN *aan de Eems*; *alle aanzienlyke Koopſteden.* En daarom niet te minder Koopſteden, omdat *Buchelius* aanwyſt dat dezelve, immers *Groningen*, geene veſten hebben gehadt; dewyl de koningklyke Steden en Burgten die in dien tydt alleen hadden, niet de Koopſteden, veel minder de gemeene. Doch dat weinige jaaren hier na, als de *Noormannen* weggetrokken waren, om hunnen buit naar hun landt toe te brengen, met voornemen om kort daar na weêr te komen, te *Groningen*, tegens diergelyke aanvallen, een zeer groot en zwaar Slot van duiſſteen is gebouwt geweeſt, in den Ooſthoek van de Stadt, verhaalt *Ubbo Emmius*, een zeer deftig en geloofwaardig Schyver; hier in, onder anderen, gelyk ook *Heda* getuigt, geſterkt zynde, door het oude Perkamenteboek van *Utrecht*, van zeer goede alloy, waar in uitdrukkelyk word verhaalt, *dat de Kerke van St. Walburg van de Burgers van Groningen ten tyde van de zalige Alfridus* (zoo moet men leezen in plaats van *Walfridus*) *tegens de Noormannen is gebouwt:* dat is, voor het jaar 850. wanneer Biſſchop *Alfridus* zyn leven geëindigt heeft. Dit Slot nu, of deze Kerk, want dezelve is altydt onverſchillig tot beide gebruikt geweeſt, heeft geſtaan met eenen zeer treffelyken hoogen Toorn, tot aan den tydt van onze Voorouderen. En hier uit ziet men voor vaſt dat GRONINGEN, van dien tydt af, ten minſten de zelfde lengte heeft gehadt, die het had voor de laatſte uitlegging, te weeten, van het *Walburgſche* plein af tot aan den oever van de Rivier, die van den eerſten aanvang af den Weſtkant van de Stadt beſloten heeft. In de volgende tiende eeuwe, wanneer de Nakomelingen van *Karel den Grooten* het Keizerryk bezeten hebben, en nu de Steden, tot onderſcheidt van de groote, waar in een Biſſchops ſtoel was, in een plomp *Latyn*, of *Franco-galliſche* taal, *Villæ* begonden genaamt te worden; gelyk noch hedendaags in *Vrankryk* alle de Steden *Villes* hieten; toen heeft men hen, die het Oppergezag in die Steden hadden, *Villici*, of *Villani* (zoo veel als Stedebezorgers, Steêvoogden) genoemt: even eens gelyk *Kaſteleinen* (*Caſtellani*) genoemt worden, die het gezagh hebben over Kaſteelen en Sloten; of gelyk Hoofden van de Gemeente (*Laici Capitales*) hieten, die op hunnen

In Willibrordo, & Alfrido ſeu Alfrico.

Altingius Not. Germ. Inſer. Part. II fol. 73.

ei-

eigen naam, en Scholten (*Sculdacii*) die uit den naam van een ander op het platte landt het zelve ampt onder de Gemeente bedienden. Toen heeft ons GRONINGEN ook haaren Stadtvoogt, of Stadtshooftman (*Villicus seu Villanus*) gehadt, die in de landtstale Gzünebuecht/ van Gzin en Gzün genaamt wierd, dat is, Schout of Hooftofficier van *Groningen*. Even eens gelyk die van *Gent* met eenen naam, die noch heden ten dage zeer wel is bekent, Stadtvoogt van *Gent* (*Villanus de Gandovo*) genoemt word. Van welke zaak wy nu ter tydt al heel geen geheugenis meer zouden hebben, indien *Wilhelm Frederik*, die voor meer dan twee hondert jaaren hier de plaats van Biſſchop in het ſtuk van den Godtsdienſt heeft bekleedt, en de Regeering altydt de behulpzaame handt geboden, zynde een zeer groot liefhebber van de Outheit zyns Vaderlandts, niet een oude Aanteekening of Handtveſt van deze tyden uit het Klooſter van *Werden*, aan d'*Over-Rhynſche Roer*, weêr bekomen had: het welk *Cornelius Kempius*, als hy het gekregen hadde van zynen zoon *Hieronymus*, die by ons is geweeſt een Rechtsgeleerde van zeer goeden naame, en een zeer eerlyk man, uitgegeeven en ingelaſt heeft in zyn werk van de *Frieſche Geſchiedeniſſen*, het welk anderzins vry ſlegt is. Hier in vindtmen vermeldt de Stadtvoogt (*Villicus*) in GRONINGEN, insgelyks Gzünebuecht/ die by *Heda* doorgaans de *Gouverneur van de Groningers* (*Præfectus Grunorum*) genoemt wordt. Wat meer is, daar word noch by gezegt, dat de Abt of Prelaat van *Werden*, aan wien de bezoeking der Kerken van het Kleinder *Frieslandt* en van *Drenthe*, op zekere geſtelde tyden, ſchynt aanbevolen te zyn geweeſt, een Hof (*Curtis*, waar van *Cour*) en Abten-Hups/ gelyk men toen ſprak, in GRONINCK gehadt heeft. En is *Groningen* in dien tydt niet een gering of onbevolkt Steedtje geweeſt, maar alom beroemt door zyne Merkt, dewyl deszelfs maat, als die der Koopſteden plag te doen, zich heeft uitgeſtrekt en in gebruik is geweeſt onder de Buitenlanders: gelyk zulks blykt uit die zelfde Aanteekening, gewag makende van *Groninger* Maate: waar by komt de beroemde *Groninger* Munt, gelyk men zulks vindt by *Emo van Werum*. Dat nu dit ſchrift, of deze Aanteekening, niet jonger is als van deze eeuwe, blykt klaar uit de benaaming van Stadtvoogt (*Villicus*;) dewyl 't bekent is, dat de Stadthouders omtrent het begin van deze eeuwe al onder het getal der aanzienlyke Graven gehouden zyn geweeſt, en dat kort daar na de volgende Hooftofficiers, die hunne bediening voor hun leven hadden, de benaming van Stadtvoogt (*Villicus*) laatende vaaren, zich in 't Latyn *Præfecti* en *Rectores*, gelyk men by *Emo* vindt, in het Duitſch Stadtholders en Burchgraven/ hebben laaten noemen: welke zaak *Beka* ook aanteekent, daar alleenlyk in feilende, dat hy het begin van dit Stadthouderſchap, het geen de *Groenenbergers* al lange te vooren hadden gehad, aan Biſſchop *Heribertus* toeſchryft, die daar omtrent niet anders gedaan heeft, als dat hy het zelve, ter begunſtiging van zynen Broeder, erffelyk heeft gemaakt. Voor het jaar 1040. was de Hoogſchout van *Groningen* gewoon, met Oppergezagh voor zyne Rechtbank, in de Stadt te dagvaarden die van *Drenthewolde*, woonende op Heeren-Erven, welke landtgoederen leggen tuſſchen *Drenthe* en de *Kleine Friezen*. Daar na heeft hy dit zelve gezag moeten ontfangen van de Kerke van *Utrecht*; dewyl Keizer *Hendrik de III.* na dat hy de uitvaart van zynen Vader gehouden hadde, haar met dit recht had beſchonken, waar van de Giftbrief noch in wezen is, verſiert en geſterkt met de goude Bulle (dat is, dooze) van zyn beeltenis, gelyk hy ſpreekt. *Door welken brief hy aan de H. Kerke van Utrecht, met eene vrye handt ſchenkende, vergunt en toegeſtaan heeft zoodanig Landtgoedt, als hy bleek te bezitten in de Stadt, Groningen* (*in* VILLA GRONINGA) *genaamt; welk Landtgoedt gelegen is in het Graafſchap* THRENTE, enz. *met het geheele diſtrict van het zelve Graafſchap.* Woorden van een zeer quaat gevolg; die in den beginne wel in eenen goeden zin zyn verſtaan, en waar van geene andere uitwerking is geweeſt, dan dat de Broeders of Herders van de Kerke van *Utrecht*, zoo als de Keizer hen noemt, den Stadthouder van *Groningen* verlengt hebben, de magt om het Rechtsgebiedt over dat Landtgoedt, gelegen in het Graafſchap *Thrente*, toen ter tydt *Trentowalda* (*Drenthewolde*) nu het Gorecht genaamt, uit de Stadt *Groningen* (*Villa* GRONINGA) in het vervolg te oeffenen. Maar na dat de magt, zoo van den Biſſchop; als van de Stadt *Groningen* grooter was geworden, heeft de vervloekte heerſchzugt van de ſtaatzuchtige Kerkvoogden hier van een geheel andere uitlegging geſmeedt, en voor den dag gebragt: als of GRONINGEN zelf, zynde een zeer vrije Ryksſtadt, van geene ontrouwe verdacht, veel min aangeklaagt of overtuigt, door de gemelde uitſpraak overgegaan was onder de gehoorzaamheit der Kerke van *Utrecht*, als zynde een aanhangzel van dat Heeren Landtgoedt, waar van de opkomſten zoo klein en gering waren, dat daar niet duiſter te verſtaan gegeeven wordt, dat dezelve nauwelyks meer beliepen als den prys van dertig voeders wyn: (van zooveel wyn, als met dertig karren kan aangevoert worden;) de

In Herberto.

Giftbrief noemt het XXX *Carratas*: daar uit dit inzicht noch, door eene quaade handt, dit opſchrift is voor geſtelt: GIFTBRIEF VAN HENDRIK WEGENS GRONINGEN IN HET GRAAFSCHAP VAN DRENTHE. Het zou 't werk zyn van een geheele Hiſtorie te verhaalen, wat beroerteniſſen, wat doodtſlagen, wat oorlogen deeze verkeerde, en in den hoogſten trap ter quaader trouwe gemaakte uitleggingе veroorzaakt heeft. Het zal genoeg zyn hier ter plaatze met een woordt gezegt te hebben, dat de Oorlog noch heeft geduurt onder de regeeringe van de *Swabiſche* Keizeren, en dat dezelve eerſt lang daar na is bygelegt, onder dit beding, volgens den rechten en eigentlyken zin van den Giftbrief; dat de Biſſchop recht zoude hebben om eenen Hooft-Officier aan te ſtellen over het Landtgoedt van *Drenthewolde*, of het Gorecht/ onderſcheiden van den Stadthouder van *Groningen:* maar dat die, gelyk van outs, de Rechtbank zoude houden in de Stadt zelve, *in Villa Groninga nuncupata*, dat is, in de Stadt genaamt *Groningen*. In de twaalfde eeuwe heeft de naam en beroemtheit van GRONINGEN toegenomen, te gelyk met zyne magt ende rykdom. En daar men tot noch toe den in- en uitgang by nacht alleen maar met geſcherpte paalen geſloten had, heeft men nu beginnen te denken om ſteene muuren te maaken; hoewel de Kerkvoogt van *Utrecht* dit niewe werk belet, en de Stadt zelve, met hulp van den Grave van *Kleef*, bemagtigt heeft. Doch nadat deze kort daar na daar uitgejaagt waren, heeft men den begonnen opbouw der Veſten gelukkig voltooit. Eindelyk heeft de Stadt GRONINGEN in de dertiende eeuwe, wanneer het Keizerlyke *Swabiſche* Huis uitgeſtorven was (toen al zeer magtig zynde, gelyk men vindt in het Perkamenteboek van *Utrecht*, hoewel door zeer zwaare rampen gedrukt, namelyk, tweeſpalten, branden, plonderingen, hongersnoodt, peſt, en watervloeden) de grondtveſten geleidt van eene duurzaame magt, als met haare buuren van rontomme, volgens den bekenden ſtokregel der Vorſten, verbonden gemaakt hebbende, om dat hier door de achtbaarheit van den magtiger gemeenlyk aanwaſt. Ook heeft het wederom herſtelt en beveſtigt den Raadt van zeſtien mannen, by wien het Oppergezag was onder de beſtieringe der Burgemeeſteren, waar van de Regiſters of Aanteekeningen (dewyl daar in de jaaren met hunne naamen, volgens de manier der *Romeinen*, zyn geteekent) byna in hun geheel tot ons gekomen zyn. Verder is de rivier de *Hunſe*, (*Unſingis*) waar in de *Aa* omtrent een uur gaans van de Stadt viel, in dezelve binnen de veſten gebragt. Daarenboven zyn 'er twee aanzienlyke Kerken gebouwt, die men den naam van Parochie-kerken geeft, de grootſte op het *Walburgſche* plein, waar by nu ter tydt een niewe Tooren ſtaat, van gehouwen ſteen, van den vlakken grondt opgetrokken, ter hoogte van 333 voeten: de kleinſte ſtaat niet verre van den oever der riviere de *Aa*. Het is derhalven een Stadt ſterk en magtig in werken, rykdom, en manſchap; vervolgens gehouden voor de Hooftſtadt der *Friezen*, het anker van Vrede, en de bewaarſter der Vryheit. En dit is het voornamelyk het geen men van de oudtheden van GRONINGEN tot noch toe heeft konnen vinden, en met waarheit verbreiden. Indien *Hunibaldus*, ver de grootſte en onbeſchaamſte leugenaar van der Monniken order, of uit de leugenſchoole ontſproten, zynen levenstydt niet valſchelyk verdicht hadde, gelyk al het overige, zouden wy de benaming van GRONINGA konnen afhaalen ten minſten na het overlyden van *Juſtinianus*. Maar hy, die voorgeeft geleeft te hebben onder de regeeringe van Keizer *Juſtinus den II.* en Koning *Chlodovæus*, heeft niet weeten te ontveinzen dat *Rotterdam* by hem bekent was; een naam die eerſt ſedert 400 jaaren, na dat de heerſchappye der *Swabiſche* Keizers nu kort te vooren was te niet gegaan, opgekomen is. O wat een groote plompaart! waar aan ik my verwondere dat geleerde mannen, als *Munſterus*, *Guicciardin*, en andere geloof hebben konnen geeven, die verhaalen dat GRONINGEN zoo oudt is, dat het geheele 377 jaaren voor de geboorte van onzen *Heilant* heeft geſtaan; daar doch dit alles uit dezen ſtinkenden leugenpoel is opgebaggert.

GROOT, (HUGO DE) en GROOT (PIETER DE) zie op GROTIUS (HUGO) en GROTIUS. (PETRUS)

GROOT-AMMERS; zie op AMMERS.

GROOT-CROMSTRYEN; zie op KROMSTRIJEN.

GROOT-SCHERMER, een Dorp in *Hollandt*; zie op SUNDERZ.

GROOTE BLOK, een Polder hoorende aan het landt van *Ooltjens plaat*, onder den *Briel*; wierd in 't jaar 1600 bedykt, is 1000 gemeeten groot. *Houve 1 deel, fol. 117.*

GROOTE BROEK, een Dorp in *Noordt-Hollandt*, onderhoorig aan *Enkhuizen:* het word, in de verdeelinge van *Hollandt* en *Weſt-Frieslandt*, gemaakt in het jaar 1436. geſtelt Stadts recht te hebben: heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder het Claſſis van *Enkhuizen*. *Idem Houve, ibid. fol. 93.*

GROOTE GAST, een Dorp in de *Groninger Ommelanden*, onder het *Weſterquartier*. In het Kerkelyke word *Idem Houve.*

Groote Gaſt en *Dorſum*, in gemeenſchap bedient van eenen Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van het *Weſterquartier*.

Winſem. Kr. van Friesl. fol. 421.

GROOTE PIER, ook LANGE PIER, dus wegens zyne lengte genoemt; een *Frieſche* Boer; maar die, uit liefde tot de Vryheit zyns Vaderlandts, groote dingen verricht heeft. Alzoo *Frieslandt* als geſcheurt was, door *Saxiſche* en *Gelderſche Friezen*: dat ook de eene party d'andere beroofde en bedorf, leefde ter dier tydt deze *Pieter*. Hy was in 't Dorp *Kimswert* geboren, niet verre van *Harlingen*, in de Grietenije van *Wonjeradeel*, onder *Weſtergoo*. Die van *Franeker* quamen daar en verbrandden het Dorp, daar door verloor hy al zyn goedt. Hy, daar door wanhoopig, nam de wapenen tegen de *Saxiſchen* en *Saxiſche Friezen* aan, wierd ook een wreedt vervolger van hen: want gelyk zyne lengte, was ook zyne kracht en dapperheit ongemeen; in zynen toorn toonde hy zich vry ongenadig. Hy bragt by een eene bende van 600 geplonderde, en zeer ſtoute Waaghalzen; nam *Groote Wierd*, zyne zuſters zoon, in lengte en ſterkte hem gelyk, tot zynen *Lieutenant*. Hy roofde

Pontan. Gelderſ. geſchied. 2 deel, fol. 340.

met eenige ſchepen op de *Zuiderzee* tegen de *Hollanders*, en droeg zich zoodanig, dat zyn naam ontzachelyk wierd en ſchrik baarde. In 't jaar 1514. begon hy dat werk: die van *Hollandt* ruſtten het volgende jaar te *Enkhuizen* 26 ſchepen uit, om daar mede het geldt tot betalinge van den *Zwarten hoop* naar *Frieslandt* te brengen: *Lange Pier*, die 18 kielen onder zyn bevel hadde, trok deeze vloot, daar *Hieronymus Snees* Overſte op was, te gemoet, en vocht'er zoo tegen, dat hy'er 18 van veroverde, die hy te *Workum* opbragt. Het veroverde geſchut quam hem wel te pas. Hy nu Kapitein van de *Gelderſche* Zeeſchuimers, veroverde kort daar na eene andere Vloot, door eenige *Saxiſche* Kapiteins te *Hoorn* t'zamen gebragt; het was den 14 Auguſtus 1518. toen hy met zyne ſchepen de *Hollandtſche* vloot aantaſtte. Na een ſcherp gevecht moſt hy wyken, en de *Hollanders* hadden al een ſchip of twee verovert, en al die'er in waren buiten boordt geſmeten: hy, dat ziende, wierd zoo verbittert, dat hy den zynen, door ſterke aanmoediging, weder een hart onder den riem ſtak; viel andermaal op de *Hollanders*, wanhoopig vechtende, aan, zoodanig dat zy, als gehoort is, het gelag moſten betaalen: en wraak over de zynen neemende, liet hy 500 zyner tegenſtryders, in de hitte zyns toorns, dootſlaan. Hy quam ook op zekeren tydt by nacht binnen *Hoorn*, plonderde eenige huizen, en begaf zich in ſnelheit weêr naar zyne ſchepen. Na die vorige ſcheepsſtrydt kreeg hy 't gebiedt over de geheele *Zuiderzee*: na verſcheide meer groote daaden, won en brandtſchatte hy ook *Medenblik*, *Alkmaar*, *Beverwyk*, *Niewpoort*, enz. Hy wierd de geeſſel en ſchrik der *Hollandtſchen* en *Saxen*. Zeker perſoon, een zonderlinge vriendt van *Groote Pier*, ſchreef aan hem te *Sneek* eenen brief, klagende daar in over de langdurigheit en elende van den oorlog: daarenboven bezwaarde en vergrootte hy zeer zyn gevaar, wegens de magtige handt van het huis van *Burgundiën*, en *Hollandt*, die de wapenen tegen de *Gelderſche Friezen* (aan wiens zyde *Lange Pier* zich begeeven had) hadden opgenomen: Maar hy beantwoordde dien ſpottelyk; en aldus:

Winſem. Fr. Kr. fol. 451. G. Haff. Hiſtor. Gelr. pag. 301.

Ik *Groote Pier*, Koning van *Frieslandt*, Hertog van *Sneek*, Graaf van *Sloeten*, Vryheer van *Hindeloopen*, Kapitein Generaal van de *Zuiderzee*.

Pontan. Gelderſ. geſchied. 2 deel, fol. 338. 343. 349. 353. 357. Winſem. Fr. Kr. fol. 422. 437. 448. 452. Schotan. Kr. van Friesl. fol. 567. 568.

Een Stuurman ter dood
Acht de Hollanders *blood:*
Al zynze groot van rade
Zy zyn ſlap van dade.
Sterk van parthyen
Krank in het ſtryen:
Hoog van glorie
Krank van Victorie.
Maar de Gelderſche *ſterk van teringe*
Slap van neringe;
Kloek in den Velde
Maar dorre van gelde:
Vroom van moede,
Maar klein van goede,
Doch onvertzaagt in 't ſtryden.
Dus wilt u verblyden;
En de Hollanders *niet achten*
Want zy moeten verſmagten;
En zy zouden 't bekopen
Waar 't beſtand uitgelopen.
Tegen mynen dank
Is het zes maanden te langk.

Maar toen *Groote Pier* de quade praktyken der *Gelderſchen* begon te merken, die zich enkelyk zochten Heeren en meeſters van *Frieslandt* te maaken, en de *Friezen* onder ſlavernije te brengen, aleens als de *Saxen*, tegens des Landts privilegiën, ontſloeg hy zich van allen krygshandel, om in ruſt binnen *Sneek* zyn leven door te brengen. Hy ſtorf daar den 18 October 1520. betrachtte de Vryheit der *Friezen* uit der maten, en ter dier oorzake haatte hy de *Hollanders*, en beſtreedtze met groote felheit; beroovende met een de *Ooſterlingen*, die met *Hollandt* handelden. Het meeſte van zynen bekomen buit gaf hy aan den *Gelderſchen* Stadthouder in *Frieslandt*, ook een goedt deel aan zyn volk: hy zocht voor zichzelven geenen grooten rykdom. Indien hy naar zyn eigen goedtdunken den oorlog had mogen voeren, lichtelyk had hy zyn Vaderlandt van 't *Saxiſche*, *Burgundiſche*, en *Gelderſche* jok verloſt. *Alkmaar* had hy ook, als gezegt is, vermeeſtert, en de inwoonders gedwongen het verbranden voor eene groote ſomme geldts af te koopen: Ook heeft hy *Beverwyk*, en *Sparendam* in koolen gelegt, en in *Medenblik* verſcheide huizen in brandt geſtoken; zoo dat hy een ſchadelyke vyandt voor *Hollandt* is geweeſt. Hy voerde voor wapenen eene galge en een radt: hield veel van de *Gelderſchen*, voor dat hy een weêrzin tegen hen kreeg, noemende hen daarom, in zynen ſpottigen brief, *Kloek in den velde*, *Maar dorre van gelde*, zag daar mede op het ſpreekwoordt; Hoog van moedt, Kleen van goedt, Met het zwaerdt in de handt, Is 't wapen van *Gelderlandt*. Op 't niew Raadthuis te *Leeuwarden* zietmen, op het portaal, twee blanke zwaerden van eene ongemeene lengte, die *Lange Pier* en zynen Neef gevoert zouden hebben.

Slicht. in Pon fol. 35

GROOTE ZUID-HOLLANDTSCHE WAERDT, nu verdronken landt, en den BIESBOSCH geheten; zie op ZUID-HOLLANDSCHE GROOTE WAERDT.

GROSTHUISEN, GROESTHUIZEN, een Dorp in *Zuid-Hollandt* de Predikant van *Groſthuizen*; bedient ook in gemeenſchap *Averhorn*, ſtaat onder 't Claſſis van *Hoorn*.

GROTERHENEKESTEGRON. Aldus word in den Giftbrief van Keizer *Hendrik den IV.* van den jaare 1064. beſchreven zekere Boſchachtige plaats tuſſchen *Valkenburg* en *Litte*, of *Leiden* aan den *Rhyn*; uit de beteekenis van het woordt ſchynt het geweeſt te zyn een groote Hoeve of Landtgoedt aan den *Rhyn*, met Kaſtanjeboomen beplant.

Alting Not. Germ. Infer. Part. II. fol. 77.

GROTIUS, (HUGO) of HUGO DE GROOT; den 10 April 1583. binnen *Delft* geboren; hy is Advokaat Fiskaal van *Hollandt*, *Zeelandt*, en *Weſt-Frieslandt* geweeſt, naderhant Penſionaris van *Rotterdam*, en gelaſtigde in het Collegie der Heeren Gecommitteerde Raden van *Hollandt* en *Weſt-Frieslandt*; eindelyk Gezant van de Koninginne *Chriſtina*, en de Kroon *Zweden*, by *Louis den XIII.* Koning van *Vrankryk*; was geſproten uit eenen ouden Stam, zoo zommige willen, van *Kraeijenburg*, in oude tyden een Kaſteel tuſſchen *Delft* en *'s Gravenhage* geweeſt; zie op KRAEIJENBURG. Zyn Vader was *Johan de Groot*, Burgermeeſter van *Delft*, en Curateur der *Leidſche* Akademie; zyne moeder *Alida van Overſchie*, uit een aanzienlyk *Delfſch* Geſlachte. Van zyne eerſte jeugt af gaf hy blyken dat'er een groot Man in ſtak: negen jaaren maar oudt, begon hy al vaerzen te maaken; op zyn twaalfde jaar quam hy op de *Leidtſche* Akademie, daar hy in de *Philoſophie*, *Wiskunde*, *Sterreloopkunde*, *Godtkunde*, en *Rechtsgeleertheit* ſtudeerde. Op zyn vyftiende jaar begaf hy zich in het gevolg van den Heer van *Oldenbarnevelt*, Advokaat 's landts van *Hollandt*, als Ambaſſadeur van deezen *Staat* aan Koning *Hendrik den IV. van Vrankryk*: daar deede hy voor den Koningk en 't ganſche Hof in 't Latyn eene treffelyke Rede, waar van hem de ſtoffe daags te vooren door den Koning was opgegeeven, waar in hy zoo wel ſlaagde, dat de Koning hem, nadat hy zyne rede geëindigt hadde, eenen gouden keten, en daar aan eene Madailje met 's Konings beeltenis, om den hals hing: ook bequam hy in dat Ryk den titel van Doctor in de Rechten. Weder in *Hollandt* gekeert, begon hy aan 't Hof als Advokaat te pleiten. Op zyn 24. jaar wierd hy van de *Staten van Hollandt*, *Zeelandt*, enz. Advokaat Fiſcaal gemaakt. In 't jaar 1613. het dertigſte zyns ouderdoms, tradt hy in het ampt van Raadt-Penſionaris van *Rotterdam*, door de doodt van *Elias van Oldenbarnevelt*, broeder van *Johan van Oldenbarnevelt*, (die niet weinig tot zyne bevorderinge toebragt) open gevallen. In de onruſten over den Godtsdienſt, en daar uit gereze *Polityque Factiën*, of *Religions-troublen*, tuſſchen de *Remonſtranten*, en *Contra-remonſtranten*, hield hy de ſtreng en zyde van *Barnevelt* in het Polityque; en der *Remonſtranten* in het ſtuk van Religie. Hoe zeer hy voor deeze, en hoe hevig hy tegen de *Contra-remonſtranten* was, kan men zien in de Hiſtoriën van dien tydt, doch van wederzyden met zugt en drift, elk naar zyne zyde hellende, veeltydts beſchreven. De ſchriften van *Grotius* zelf zyn noch voor handen. Het ſcheen in 't eerſte dat, welke zyde hy ook koos, die voor windt zou zeilen: de meeſte Magiſtraaten in *Hollandt* en *Weſt-Frieslandt* neigden naar den kant van *Oldenbarnevelt*, die met *Grotius*, *Hogerbeets*, enz. in *Hollandt*; *Ledenberg*, en anderen in de Provintie van *Utrecht*, het hoogſte bewindt hadden. Dit duurde dus tot het jaar 1618. wanneer de windt veranderde, en de kans keerde. *Oldenbarnevelt* raakte in gevangkeniſſe, en moſt het met den doodt bekoopen: *Grotius* wierd ter eeuwiger hechteniſſe, ge-

Zie ook Trigl. Baud. Fr. de Vry. J. Uitenbog. Til. Oſtenburg. de diſſid. rellig. enz.

Idem enz. Item. Vita Hug. Grotii.

Idem ibid.

gevonnist, en naar *Louveſtein* gevoert. Hy was daar dikmaals gewoon veele boeken ter ſtudie, in een kiſt of koffer, te doen komen, en weêr weg te zenden: door beleidt van zyne huisvrouwe, *Maria van Reigersberg*, geraakte hy, onder ſchyn van met boeken gevult te zyn, in de kiſt, en, uit zyne hechteniſſe, te *Gorkum*; begaf zich naar *Antwerpen*, van daar naar *Parys*, daar de Koning hem met een jaarlyks penſioen begiftigde. Daar ſchreef hy het bekende boek: *Verantwoordinge van de wettelyke regeeringe der Staten van Hollandt*, in 't jaar 1619. Elf jaaren daar na quam hy weêr in *Hollandt*, maar moſt andermaal vertrekken; ging naar *Hamburg*, en bleef daar eenigen tydt: begaf zich in dienſt van Koninginne *Chriſtina van Zweden*, met den titel van Raadtsheer en Ambaſſadeur aan den Koning van *Vrankryk:* daar vertoefde hy byna elf jaaren. Toen vertrok hy, over *Hollandt*, weêr naar *Zweden:* daar hy zyn afſcheidt van *Chriſtina* verzocht, om naar zyne Echtgenoote en zyn Huisgezin te keeren. Van *Stokholm* nam hy de reize aan, ging naar *Lubek* met zeer helder weêr t' ſcheep en uit de Daalders: maar op den volgenden dag ontſtont 'er een ſchrikkelyke ſtorm, zoo dat hy ſtrandde op de kuſt van *Caſſuben*; omtrent 14 Duitſche mylen van *Dantzik:* echter quam Heer *Hugo de Groot* aan landt, zwak van lichaam, en droevig van gemoedt. Hy vervolgde zyne reize evenwel acht dagen lang, tot dat hy te *Roſtok* aanquam, en zoo ziek wierd dat hy den 28 Auguſtus, in 't jaar 1645. N. Styl, uit het leven ſcheidde. Den volgenden dag na zyne aankomſte aldaar, den 18 Auguſtus O. Styl, deed hy D. *Johannes Quiſtorpius*, oudſten Theologant te *Roſtok*, by zich roepen, die hem, zwak bevindende, vermaande zich tot een zalig afſcheidt te bereiden, en zich eenen zondaar belyden te zyn, voegende daar tuſſchen in de woorden van den Tollenaar; waar op *Grotius* zeî. *Ik ben die Publikaan*; *alleen in Chriſtus ſtaat al myn hoop.* Waar op *Quiſtorpius* luidtkeels en met eene heldere ſtemme beginnende te bidden; zeî *Grotius* hem de woorden na: Herr Jeſu Chriſt / wachr Menſch und Gott / enz. met gevouwe handen, en eene zwakke ſtemme; eindelyk begaf hem de ſpraak, en ſtraks daar op, des nachts ten 12 uuren, het leven. Zyne ingewanden (in eene kopere buſſe beſloten) zyn te *Roſtok* ter aarde gebragt: het lichaam wierd gebalſemt, naar *Hollandt* overgevoert, en te *Delft* in het Koor der niewe Kerke begraaven. Hy liet drie zoonen na, *Cornelis*, *Pieter*, en *Theodoor de Groot*; dan noch eene dochter, *Cornelia de Groot*, getrouwt aan *Jean Berton*, Grave van *Mombas*, Generaal van de Ruiterye, ten dienſte der *Algemeene Staten der Vereenigde Nederlanden:* hoe hy 't gemaakt heeft, zie op MOMBAS. (JEAN BERTON *de*) Op *Pieter de Groot* waren, in de verwerringen van het jaar 1672. ook al eenige quaade gedachten: hy wierd van den *Procureur Generaal* aangeklaagt, maar by 't *Hof* vry verklaart; zie op GROTIUS. (PETRUS) *Hugo de Groot* heeft geſchreven, *Notæ in Aratum*; *De jure belli & Pacis*; *Florum Sparſio ad Jus Juſtinianeum*; *Annotationes in Vet. & Nov. Teſtamentum*; *Ordinum Hollandiæ & Weſtfriſiæ pietas*; *Via ad Pacem Eccleſiaſt*; *Votum pro pace Eccleſiaſt*; *De Veritate Rellig. Chriſtianæ*; *De Antichriſto*; *De fide & operibus*; *In Decalogum*; *De Adminiſtratione S. Cœnæ*, *ubi paſtores non ſunt*; *Animadverſiones*, *in Animadverſiones Riveti*; *De imperio ſummarum poteſtatum circa ſacra*; *Excerpta ex traged. & comæd. Græcis*; *Obſidio Grollæ*; *Poëmata*; *Mare liberum*; *Epiſt. ad Gall*; *De Origine Gentium Americanarum*; *Opuſcula*; *Hiſtoria & Annales de Rebus Belgicis*; *Inleidinge tot de Hollandtſche Rechtsgeleertheit.* Zyn *jus Belli ac Pacis* heeft hy uitgegeeven, op 't aanhouden van *Nicolaus Peireſcius:* Die hem willen beriſpen zeggen, dat hy veel uit anderen, als *Alber. Gentilis*, en *Balth. Ajala*, zou ontleent, en zyn boek de *Veritate Religionis Chriſtianæ* uit *Arabiſche* Schryvers, enz. gehaalt hebben. In de Religie word hy van zyne party van onbeſtendigheit beſchuldigt, en gezegt, dat hy opgevoedt was in de oude *Gereformeerde* Leere; dat hy te *Leiden* ſtudeerende gewoont hadde by den Profeſſor Theol. *Franciſcus Junius*, vermaart en rechtzinnig Theol. Doctor: maar dat toen de Remonſtranten zich opdeeden, hy het, nevens zynen grooten voorſtander *Oldenbarnevelt*, aan hunnen kant hield. Dat hy, Advocaat Fiſcaal zynde, een boek tegen *Sibrandus Lubbertus* ſchreef, genaamt *Ordinum Holl. & Weſtfriſiæ Pietas*; waar in hy de *Contraremonſtranten* leelyk afſchilderde: maar dat het niet onbeantwoordt gebleven, en *Grotius* zoodanig bejegent is, dat 'er niet meer op is gevolgt: ook zou dat boek Koning *Jakob van Engelandt* mishaagt hebben, omdat hy daar in de ketteryen van *Vorſtius* beweerde: en *Caſaubonus* bedroefde zich over de ſcheldtwoorden en vinnigheden in dit werk van hem bevonden. Hem word ook nagegeeven, dat hy, uit zyne *Loveſteinſche* gevangkeniſſe in *Vrankryk* gevlucht, naar 't Pausdom zou hebben gehelt, en daar over een geſchrift tegens hem uitgekomen zyn. Hy heeft zich ook in *Vrankryk* gevoegt by de zulken, die de *Roomſch-Catholyke* Religie met de *Gereformeerde* zochten te vereenigen; heeft ook ten dien einde iets uitgegeeven, daar de Heer *Andreas Rivet Animadverſiones*, of *Aanmerkingen*, op gemaakt heeft: maar *Grotius* heeft weêr *Animadverſiones* tegen die van *Rivetus* geſchreven: hy heeft ook ten dien einde *Votum pro pace Eccleſiæ*, of *Wenſch voor den Vrede der Kerke*, uitgegeeven; daar *Rivet* eene Apologie tegen gemaakt heeft. Daar op ſchreef hy weêr tegen *Riveti Apologeticus*, onder den titel van, *Rivetiani apologetici*, *pro ſchiſmate contra votum pacis facti*, *diſcuſſio:* doch zonder zynen naam. Dit ſchrift liet hy te *Amſterdam* toen hy naar *Zweden* trok; maar, vermits het niet volmaakt was, is hy middelerwyle te *Roſtok* geſtorven. In dat ſchrift verſchoont hy de dwalingen van het Pausdom zeer, ook verdeedigt hy ze ten deele. De *Roomſch-Catholyken*, hier te Lande, hebben daar uit by een getrokken, alles dat hunne Leerſtukken klaar genoeg beſchermde, en het den Titel gegeeven, van het *Teſtament van Grotius*, of *Hooftpointen getrokken uit zyn jongſte ſchrift aan D. Rivet.* Op het titelbladt deeden zy deeze twee plaatzen drukken: „ *Godt laat wel toe dat te Romen en elders de zeden bedorven* „ *worden*, *maar door Godts beſtieringe wierd'er de leere nooit* „ *bedorven*, *die tegen de quaade zeden zelve ſtrydig is. De* „ *Proteſtanten konnen zich onderling niet verdraagen*, *ten zy* „ *ze zich te gelyk met hen vereenigen die den Roomſchen ſtoel* „ *aanhangen*, enz. Ondertuſſchen zoo hoog de *Roomſch-Catholyken* hem geroemt hebben, zoo laag hebben anderen, om zyne wiſpelturigheit in de Religie, hem zoeken te doen daalen: doch dikwyls al vry wat te onbeſcheiden. Want dit is zeker, dat hy onder de vermaarde mannen wel een van de voornaamſten geacht mag worden; zyn wyd en veel begrypend verſtandt kon zich binnen geene paalen noch grenzen beſloten houden; zyne juriſdictie ſtrekte, of immers hy ſtrekte ze, over alle ſoorten van geleerdheit, ja zoo, dat hy ze zich zelf over de *Theologie* heeft willen toeſchryven, doch daar in hem als *Arbiter*, en over de Religie als *Scheidsman* te willen laaten zitten, verbiedt ons de Conſcientie, om daar in toe te ſtemmen (zegt *Rivet*;) ja gebiedt ons vrymoedig bekent te maaken, werwaarts zyn gevoelen, en dat van anderen ſtrekt en heene wil. Zyne geleerdheit word van alle verſtandigen geroemt; echter niet zoo, dat men 'er eenen *Afgodt*, of αυτος εφη, *ipſe dixit*, dat is, *hy heeft het gezegt*, van maake. Zyne gunſtelingen hebben, na zyne doodt, twee Medailjes laaten ſlaan: op d'eene ſtaat, aan d'eene zyde, zyn borſtbeeldt, met den naam HUGO GROTIUS; aan d'andere zyde, *een Koffer*, *en daar op twee Kroonen*, *d'eene van Vrankryk*, *d'andere van Zweden:* aan d'eene zyde van 't koffer *vertoont zich eene opgaande zon*, aan d'andere zyde, *het huis te Louveſtein in 't verſchiet*; daar boven deze letters; MELIOR, POST ASPERA FATA, RESURGO; *Na zwaare rampen*, *kome ik weêr helderder te voorſchyn:* onder aan *natus* 1583. *Obiit* 1645. Op de andere medailje ſtaat deſgelyks *zyn borſtbeeldt*, en om den randt, HUGO GROTIUS NATUS, M D LXXXIII. 10 *Aprilis*, OBIIT M D C XLV. 28 *Auguſt.* Dat is, HUGO DE GROOT GEBOREN DEN 11 APRIL IN HET JAAR 1583. GESTORVEN DEN 28 Auguſtus 1645. Op de andere zyde leeſtmen dit vers:

De Fenix van het Vaderlandt,
Het Delfſch Orakel, 't groot Verſtandt;
Het licht dat d'aard' alom beſcheen,
De Groot, *vertoont zich hier in 't kleen.*

Zyn Vader, *Johan de Groot*, word in de brieven van *Juſtus Lipſius*, en in de gedichten van *Janus Douza*, geroemt als een geleert man. Zyn Grootvader, mede *Hugo de Groot* genaamt, was ook zeer geleert in de *Latynſche*, *Griekſche*, en *Hebreeuwſche* Taalen. Zyn Oom, *Cornelius de Groot*, is de eerſte Profeſſor in de Rechtsgeleertheit te *Leiden* geweeſt. De lichaamsgeſtalte van *Hugo de Groot* was niet veel meer dan middelmatig; zyne gedaante vry ſchoon, de verwe zeer levendig, de neus wat gebogen, de oogen flikkerende, de leden wel geſloten, en zyn lichaams ſterkte ongemeen.

GROTIUS, (PETRUS) PIETER DE GROOT, tweede zoon van *Hugo de Groot:* zyn Vader zond hem in het jaar 1629. naar de Akademie van *Leiden*, daar hy onder *Theodorus Schrevelius*, Regent der *Leidſche* Schoole, daar na onder *Caſparus Barlæus*, *Gerardus Voſſius*, en *Johannes Corvinus* in de *Philoſophie*, *Hiſtoriën*, en *Rechtsgeleertheit* ſtudeerde. In het jaar 1637. keerde hy weêr naar *Vrankryk*, by zynen Vader *Hugo*. In het jaar 1638. quam hy andermaal naar *Hollandt*, daar hy zonder bewindt leefde: maar na dat Prins *Karel Lodewyk*, by den *Munſterſchen* Vrede (in 't jaar 1648.) in zynen *Paltz* en zyn *Keurvorſtendom* aan den *Rhyn* herſtelt was, gebruikte hy *Pieter de Groot*, om zyne zaaken by de *Staten Generaal* waar te neemen. De tyden en Regenten in *Hollandt* waren toen al vry verandert: of, om de woorden der Schryveren van *Grotius* leven te gebruiken: „ Toen het wezen der zaaken in 't Vaderlandt „ allengskens veranderde, quam hy in aanmerkinge by de „ Regenten. In het jaar 1660 maakten die van *Amſterdam* hem Penſionaris van hunne Stadt. In het jaar 1668. wierd hy van den *Staat* voor Ambaſſadeur naar de Noorder Kroonen gezonden, eerſt naar *Denemarken*, en voorts naar *Zweden*. Van daar t' huis ontboden, wierd hy Raadt-Penſio-

Idem Vit. Hug. Grot.

Quiſtd. in Epiſt. ad Herm. Taddelium Tentzel. Monatſ. unterred van an. 1643. pag. 246.

Vit. Hug. Grot. Valken. Sylvius.

L. Mor. Diction. Hiſt. in Grotius. G. Quenſtadii Catal. gelebrt. Man. p. 218.

J. Spon. Ital. Dalm. Reysbeſ. 1 theil. fol. 54. Georg. Wheler. lib. 2. pag. 163. Franſ. Editie.

Hugo Grot. Sibr. Lubb. Jac. Trigl. Kerkel. Hiſtor. fol. 672.

Sibr. Lubb. Caſaub.

J. Laur. Grot. Papiſ.

H. Grot. Georg. Caſſand. Andr. Rivet. Trigl. fol. 752. Grot. teſtam. van de Rooms. uitgegeeven, p. 28. 255. Trigl. Kerkel. Hiſtor. fol. 753. D. Joh. Muller. cap. 3. Atheiſ.

Andr. Rivet in animad. contra Grot.

P. Bizot Medaill. Hiſtor. pag. 172. 173.

Pars Naamr. pag. 290.

Vita H. Grotii.

Leven van H. Grotius voor zyne Jaarboek. en Hiſtor.

sionaris van *Rotterdam*. Na dat de Koning van *Vrankryk* in de *Vereenigde Nederlanden* gevallen was, wierden van den *Staat* aan die Majesteit afgevaerdigt, wegens *Gelderlandt*, de Heer van *Gent*; wegens *Hollandt*, de Heer *Pieter de Groot*; wegens *Zeelandt*, de Heer van *Odyk*; wegens *Groningen*, de Heer *Eck*. Te *Doesburg* quamen zy in het Koningklyk Leger, en traden daar met Messieurs de *Louvois* en *Pompone* in onderhandeling. De Heer *Pieter de Groot* vertrok weêr naar den *Haag*, deed verslag in de Vergaderinge der Heeren *Staten van Hollandt*; zeî te vertrouwen, dat de Koning van *Vrankryk* het Landt by zyne vryе regeeringe zou laaten in alle de zeven Provintiën, mits dat hy in bezittinge hadde alle de Frontieren buiten de zelve: maar men most niet sukkelen om dit toe te staan; hoe meer men Koning *Louis* aanboodt, hoe minder hy neemen zou: alle de Oorlogskosten, zoo van *Vrankryk*, als zyner Bondtgenooten, mostmen vergoeden, enz. De *Staten van Hollandt* zonden hem weêr naar den Koning van *Vrankryk*, met volle magt om tot een verdrag, tegen het gevoelen van *Zeelandt*, *Frieslandt*, en *Groningen*, te handelen; de andere Provintiën waren alreeds overweldigt. Dit geschiedde den
Valken. verwart Europa pag.640. 643. 25 en 26. Junius. Ondertusschen wierden die van *Amsterdam* (de eerste schrik wat over zynde) door de kloekmoedige aanspraake van eenige Regenten, (vooral van den dapperen Hooftschout *Hasselaar*, onsterfelyker gedachteniss) aan hunne Mede-amptgenooten, in andere gedachten gebragt, en een kloekmoedig besluit genomen, om zich niet zoo gereedt aan *Vrankryk* over te geeven, maar het uiterste te waagen. Terwyle nu *Pieter de Groot* weder by den Koning van *Vrankryk* gekomen was, aan wien hy zoo veel boodt, en zoodanige berechten aan de *Staten van Hollandt* gaf, dat hy by veelen, ook zelf by Prins *Willem van Oranje*, in quaadt vermoeden geraakte, protesteerde zyn Medegedeputeerde, de Heer van *Odyk*, hevig tegens die aanbiedinge, en betuigde, geenzins te zullen verstaan dat men het ganssche gebiedt van de *Generaliteit* overgeeven zou, en dus de Provintie van *Zeelandt* als in het
Idem Valken. ibid. pag.650. 657. hemd zetten. Haast daar na wierden de *Staten* het geheim, dat 'er achter schuilde, gewaar; te weeten, dat *Vrankryks* eisch was *Delfzyl*, met de 20 Dorpen; de Stadt en 't Graafschap *Meurs*, voor *Keulen* te hebben, van welken Keurvorst het de Prins van *Oranje* weêr ter Leen zou ontfangen; *Grol*, *Brevoort*, *Borkulo*, enz. met alles, wat tusschen den *Rhyn*, de *Lek*, en de *Spaansche Nederlanden* legt, nevens noch meer andere dingen aan *Vrankryk*. De
Idem ibid. pag.723. Heer *Pieter de Groot*, van de *Staten* verzocht zyn gevoelen over deezen handel te uitten, gaf zulke antwoorden, die zommigen in quaadt vermoeden bragten; te lang en te veel om alles hier in te voegen. Dit echter noch: Zyne Hoogheit was in de Vergaderinge der *Staten Generaal* gekomen, wierd ook verzocht zyn advys te willen geeven over de Artykelen, waar op *Vrankryk* en *Engelandt* tot Vrede zouden willen treeden; hy zeide, zwarigheit daar in te maaken, om dat 'er iemant tegenwoordig was, dien hy oordeelde dat daar geene kennisse van behoorde te hebben. De *Groot*, bemerkende dat het zyn persoon goldt, ging met de andere Gedeputeerden van *Hollandt* uit, naar de Vergaderinge der *Staten van Hollandt*. Daar na liet zich zyne Hoogheit hooren: „ Dat hy aanboodt goedt en bloet voor „ het Landt te willen opzetten, en zich liever in stuk„ ken te laaten kappen, dan op zulk eenen voet te hande„ len, en eenen zoo schandelyken Vrede te sluiten; waar „ aan men niet behoorde te denken, veel min van te spree„ ken. Die van *Haarlem*, *Delft*, *Gouda*, en *Hoorn* zonden Gedeputeerden aan zyne Hoogheit, verzoekende hun bekent te willen maaken, wie die persoonen waren dien hy beoogde; en wat hy t'hunnen laste hadde. Hy noemde den Heer *Pieter de Groot*, en zeî te meenen, dat die zich te diep met *Vrankryk* ingelaaten hadde, en verder dan
Idem Valken. pag.723. hem bevolen was. Vermits nu de *Groot* vreesde, dat hem daar onheil uit mogt ontstaan, begaf hy zich met zyn gezin in een jagt van *Delft* naar *Antwerpen*: van daar schreef hy twee brieven aan de *Staten van Hollandt* t'zyner verschooninge: maar zich te *Antwerpen* niet verzeekert genoeg houdende, vertrok hy naar *Luik*, en *Aken*, en verder
Idem ibid. naar *Keulen*. Na verloop van twee jaaren quam hy wederom, en onthield zich in *Hollandt*: doch daar quamen niewe aanklagten tegens hem: maar in het jaar 1676. wierd hy door 't Hof van *Hollandt* van de beschuldigingen vry gesproken; als of hy door quaadwilligheit, en aanspanninge met *Wicquefort*, den *Staat der Vereenigde Nederlanden* trouwloosly verkort hadde. Het geding tusschen den *Procureur Generaal van 't Hof*, en den Heer *Pieter de Groot*, had vry lang geduurt: doch eindelyk viel, als gezegt is, de uitspraake tot zyn voordeel; evenwel met evenmatigheit van
Sylvii vervolg op Aitzema 1 deel, 14 boek, fol. 363. kosten, uitgesproken den 7 December, 1676. Verder is hy buiten bedieninge gebleven, en gestorven in het jaar 1678. den 4 April, het 70 jaar zyns ouderdoms. Na gedachte vryspraake door het Hof van *Hollandt*, begaf hy zich in stilheit op zyne wooninge buiten *Haarlem*, daar hy niet lange in gezondheit leefde. Hy was lang van persoon, en zwaarlyvig. De Mazelen, die zyn Vader voor zeer quaat-

Leven van Hu zo, en P de Groot

aardig en pestig hield, hadden zyn aangezicht leelyk geschonden, en zynen eenen voet zoodanig opgetrokken, dat hy al zyn leven kreupel ging. Den lof zyner geleertheit, welsprekendheit, getrouwheit, enz. vindtmen achter de Jaarboeken van *H. de Groot*.

Wy voegen hier alleen by, dat, hoedanig het ook tusschen den Koning van *Vrankryk* en den Heere *Pieter de Groot* gelegen hebbe, in deze gewigtigste onderhandelinge, omtrent het overgaan van den ganschen *Staat* onder des eersten magt en wille (die men weet hoe verre dat toen zich uitstrekten, en wyders over zyne eige onderdaanen zich hebben uitgestrekt) dit ten minsten als iet zekers van verstandige Staatkundigen is aangemerkt, dat deze Bemiddelaar onweetende een werktuig is geweest der Goddelyke Voorzienigheit, gelyk ook d'*Engelsche* Gezant van *Karel den II.* om Koning *Louis* te *Zeyst*, daar hy gelegert was, door verscheide heen- en weêr reizen, uit het leger naar den *Haag* en van daar wederom, eenigen tydt, en zoo lange op te houden, tot dat de Prins van *Oranje* de bovengedachte reden in de vergaderinge der *Algemeene Staten* voerde; met dat onmiddelyk gevolg, dat *Hollandt* zich, zoo veel 't vermogt, in staat van tegenweer stelde, zoo door verschanssingen te *Bodegrave* en elders, daar d'uiterste grensplaatzen waren; als voornamelyk met het doorsteeken der Dyken, waar door de zoom of buitenkant der Provintie alom met water overstroomt, en als eene barre zee wierd; op welken tydt de gedaante der zaaken en regeeringe zoodanig in *Hollandt* veranderde, dat alle onderhandelingen met den *Franschen* Koning plotzelyk wierden afgesneeden, en hy nu zyne kansse en groot oogwit missende, met zyn schoon en uitgelezen Heir van *Zeyst* opbrak, en naar zyn landt keerde, laatende 't verder bestier des krygs zynen algemeenen Legerhoofden aanbevolen. Geen ongegrondt vermoeden viel'er ook op den Heere *Pieter de Groot*, om het verraderssch schelmstuk van zynen Zwager, *Jean Berton de Mombas*, reeds tegens den *Staat* begaan aan den *Rhyn*, by het Tolhuis, ter begunstiging van des vyandts overtogt in de *Betuwe*; waar van, zie nader op zynen naam. Dat de Heer *Pieter de Groot*, na omtrent 4 jaaren zwervens en uitlandigheit, zyn geding voor 't Hof van *Hollandt* heeft gewonnen, gelyk hy het ook zelf persoonlyk geheel bepleit heeft, is eene bekende zaak; en men moet zich op d'uitspraake van die hooge Vierschare, zonder de minste twyfelinge, naar de wetten van 't Landt, beruften: doch hoe het somwylen, zelfs in de strengste Gerechtshoven, door gunste, of gunstige overhalinge van stemmen, vooral in eene onherstelbaare gebeurteniss van Staatzaaken, toegaat, is, uit veele oude en niewe, inlandtsche en uitheemsche gevallen, meer dan bekent; doch wy willen liever, zonder eenige toepassinge op deeze rechtvaerdiging van den Heere *Pieter de Groot*, door de Raden van den Ed. Hove van *Hollandt*, enz. hier van afscheiden.

GROUP, een Dorp of Buurt, gelegen in de *Stryensche Waerdt* onder *Dordrecht*. *Houve.*

GROUW, een der acht Dorpen van de *Friesche* Grietenije *Idaarderadeel*, in *Oostergoo:* legt, gelyk deeze geheele Grietenije, in waterachtige, of laage landen. By tyden van zwaaren regen moet het water door molens uitgemaalen worden. *Grouw* heeft Kerk en Predikant, staande onder 't Classis van *Leeuwarden*. *Winsem.*

GROUWSTINS, een Slot of adelyk Huis in de *Friesche* Grietenije *Tietzerksteradeel*, onder 't quartier *Oostergoo*, in het Dorp *Hardegaryp*. *Idem Winsem.*

GROUWSTINS, een adelyk Huis of Slot, in de *Friesche* Grietenije *Menaldumadeel*, onder het quartier *Westergoo*, in het Dorp *Eglum*. Het is weleer door die van 't geslachte *Sirtema* gebouwt, ook ongemeen vast en sterk, boven alle andere Stinsen in *Frieslandt*. Omtrent het jaar 1444. onder de woedende Factiën van de *Schieringers* en *Vetkopers*, hebben de eerstgenoemden dit Slot ingenomen, en *Siourt Grouwstins*, die de *Vetkopers* zeer genegen was, nevens zynen zoon gevangkelyk naar *Franeker*, op het huis van *Siaardema*, gevoert. Het Geslacht van *Sirtema* is, zoo veel de naam aangaat, in *Grouwstins* verandert. *Idem Winsem. Kr. van Friesl. fol. 259.*

GRUNEWERT, en GROENEWERT word genoemt een gedeelte van het Eilandt over den niewen dyk (*ultra novam dicam*) in de Parochie van *Halten:* dat is een gedeelte van het landt dat niewelings door de *Lek* aangespoelt, en noch niet bedykt was, niet ver van *Houten:* het welk ik zoude denken het zelve te zyn met Halten en Haltna / behoorende onder het *Water-quartier* (*Inter lacensis pagi*) eigentlyk, dat tusschen de Meeren of Stroomen legt. Aldus word het landt tusschen den *Rhyn*, de *Lek*, en den *Yssel*, in de Kaarten van den Heere *Alting*, INTER LACUS genoemt tot aan *Doresladium* toe. Hedendaags is de geheugenis van dit Eilandt of Niewlandt vervloten. Men vindt daar gewag van in den brief van Bisschop *Otto* van den jaare 1228. doch het moet zyn 1226. *Alting Not. Germ. Infer. Part. II. fol. 77.*

GRUNLOE. Dit woordt beteekent eene hoogte met gras bewassen: het word een *Hof* (*Curtis*) genoemt in den Giftbrief van Grave *Otto van Gelder*, van het jaar 1236. hedendaags GROL, is een klein Steedtje van 't Graaf- *Idem ibid. Apud Pontan.*

schap

ſchap *Zutphen*, dicht aan de Ooſterlyke landtſcheiding van het Graafſchap, aan een riviertjen, dat de *Slink* genaamt word.

Idem ibid. f. 9. 10. GRUNUS, of GRUNNUS, zoon van *Hajo*, die zoon van *Friſo* was; daar *Frieslandt* dien naam naar zou voeren. *Hajo*, Overſte der *Druiden*, of Opperprieſter der *Friezen*, had twee zoonen; *Mannus*, van wien die van *Hermana*, in *Frieslandt*, roemen afkomſtig te zyn; en *Gailo*, Vader van *Grunus*; zie op FRISO en FRIESLANDT. Deze *Grunus* zou een Slot gebouwt hebben, naar hem *Grunus-berg* geheeten, of 't Slot *Gruningen*; daar naderhant huizen by gezet zouden zyn; die vermenigvuldigt zyn tot een Dorp; daar na tot eene Stadt geworden. Het bouwen van dit Slot, word op het jaar der Wereldt 3820 geſtelt; zie op GRONINGEN.

Alting Not. Germ. Infer. Part. II. fol. 77. GRUOSNA. Aldus word eene Hofſtadt, of Hofſtede (*Villa*) genoemt; waar van Biſſchop *Alfridus* in het jaar 838. het vruchtgebruik gegeeven heeft aan Graaf *Rotgerius*, zoo lang hy leefde, tot vergoeding van de ſchenkaadjen aan hem gedaan. Dewyl nu onze Voorouders het geluidt van de Griekſche tweeklank ϑ gewoon zyn geweeſt door OU uit te drukken, in wiens plaats de OE al overlang gekomen is, blykt het dat hier door gemeent word GROESSEN; gelyk men een Dorp van dezen naam heeft op den rechter oever van den *Rhyn*, een gemeene Duitſche myl boven het begin van de *Druſiaanſche Grift*. In den Giftbrief van Keizer *Otto den Grooten*, van den jaare 970. word het GRESE genoemt.

Reigersb. achter aan. GRUTERUS (PETRUS) of GRUTERIUS, geboortig van *Zirikzee*: hy heeft eenige zeer geleerde *Latynſche* brieven geſchreven; die naderhant te *Leiden*, 1609. gedrukt zyn.

GRYN, is voortydts eene Buurt in *Frieslandt* aan den uitgang van het *Vlie* geweeſt. De vierde Abt van *Lidlum*, *Siard Sierſma*, heeft haar kort na het jaar 1200. met graften en wallen ſtadtswyze doen verſterken: ook is daar eene groote School voor de jeugt geweeſt; om daar, zoo in goede Konſten, als de Godtkunde zelve, onderwezen te worden. Maar den 14 December 1287. toen *Frieslandt*, van zoo grooten Watersnoodt overvallen wierd, raakte ook deze Plaats, of dit Steedtjen, zoodanig in laſt, dat'er geen tien huizen bleven ſtaan. De Kerk, behalven het koor, te gelyk met het School of Collegie, nevens de Wallen en buitenwerken, wierden alle om verre geſmeten en vernielt.

Winſem. Kr. van Friesl. fol. 160. *Idem ibid. fol. 175.*

Houve. GRYNDE, een der vyf Eilanden van *Weſtfrieslandt*: die genoemt worden *Texel*, *der Schelling*, *Wieringen*, *'t Vlie*, en *Grynde*.

Mezerai Kronyk der Koningen van Fr. 1 deel, f. 82. 83. GUERINGEN, anders GARNEN of VARNEN, is een Volk in *Germaniën* geweeſt, wiens eerſte woonplaats in het landt nu *Mekelenburg* geheeten geweeſt is; daar noch eene rivier *Warnouw* is, loopende voorby *Roſtok*. Met de *Anglen*, *Saxen*, en *Herulen* van daar vertrokken, zetteden zy zich in *Frieslandt*, en *Batavia* neder, ten Noorden van de landen die de *Franſchen* over den *Rhyn* bezaten; rechtende onder den anderen een klein Koningkryk op. Het is te vermoeden dat zy door *Theodebert*, of *Clotarius den I.* t'ondergebragt, en het Koningkryk *Auſtraſia* onderworpen zyn geworden, omtrent het jaar 540. of 560. Toen zy tegen *Childebert*, Koning van *Auſtraſiën*, opſtonden, in het jaar 594. wierden zy t'eenemaal uitgerooit, ja zoodanig, dat men naderhant hunnen naam niet heeft hooren melden.

Not. Infer. Germ. Part. I. f. 80. 81. GUGERNI. De Inwoonrs van de *Bergen*, welke (zegt de Heer *Menſo Alting*) van den ſtroom *Sigus*, of *Siege*, doorloopen worden, hebben de landtſtreeke, nu het Hertogdom *Bergen* genaamt, bewoont: toen wierden de bezitters daar van *Sigambers* geheeten: eene zoete t'zamenknoopinge, die recht, naar luidt der Duitſche taale, *Sieg-en-Berg* bevat, en des naams oorſprong aanwyſt. De *Sigambers* hebben zich wydt en breedt verſpreidt, waren een magtig en zeer trotsmoedig volk, geen van alle de andere volken heeft zoo dapperen tegenſtant den *Romeinen*, toen zy eerſt over den *Rhyn* zochten te komen, geboden: zoo dat zy *Druſus* noodtzaakten den ganſchen *Lipſtrooms* kant, van daar hy in den *Rhyn* valt, tot boven aan den t'zamenloop met het ſtroomtjen *Aliſo*, (door ſterkte op ſterkte, die ook weêr daar na van *Germanicus* vernieuwt zyn) tegen deze eene ſtrydtbaare Natie te voorzien. *Auguſtus* vondt het daarom niet ongeraden dat ganſche volk, onder 't beſtier van *Tiberius*, van woonplaatze te doen veranderen, en het onder 't oog en opzicht van anderen, aan deze zyde van den *Rhyn*, te plaatzen. Hy ontnam'er ook den ouden naam; gaf hun eenen niewen naar het Steedtjen *Gech*, met veele landen daar omtrent om die te bebouwen; gebiedende de *Menapiers* dat landt te verlaaten, en zich binnen de *Maaze* te houden. Die dan voorheen *Sigambers*, of in 't Duitſch Siegenbergers hietten, wierden daar na GOCHERS, of GUGERNI, op zyn *Romeinſch*, genoemt. Hunne landtpaalen, waar in zy als beſloten, of onder der *Romeinen* oogen woonden, waren aan den *Rhyn*, de legerplaats (of *Caſtra Romana*) der *Romeinen*: aan den *Maaskant* hadden zy de *Menapiers*: en aan weêrkanten de *Ubiers*, daar zy tegens de *Bataviers* aan ſtieten. Aldus omtrent verhaalen het *Cæſar*, *Strabo*, *Plinius*, *Tacitus*, *Suetonius*, *Plutarchus*, *Dio*, *Eutropius*, hoewel zoo hier en daar, en als met ſtukken en brokken, van elk wat in 't byzonder wordende bygebragt; echter hebben zy 't rykelyk genoeg, om'er wat goedts van te konnen maaken, nagelaaten; ook heeft onze brave *Cluverius* het wydt en breedt verhandelt, en zeer ſcherpzinnig ontvouwen.

Laat ze vry als *Cimmeriſche*, en blinde molſen in 't duiſter wroeten, die de afkomſt der *Sigamberen* met eene ongezoute herſſenlooze verzieringe uit de *Cimmeren*, of *Cimbren* trekken, rekken, en, het daar by niet laatende, den *Trojaanſchen Priamus* voor hunnen Vorſt erkennen. Maar zy doen'er noch by, dat zy dien naam aan den *Rhyn*, van de Koninginne *Cambra*, (een oudwyfs ſpinrokkens ſprookje) eerſt uitgevonden, en lang daar na den anderen, of dezen laatſten, van den Koning der *Franken* gekregen hebben. Praatjens van menſchen in de herſſenen gepikt! Indien echter by eenen goeden ouden Schryver, na het verplaatzen, door *Auguſtus* bevel geſchiedt, hier of daar de naam van *Sigambers* gevonden word, zulks moet geenzins op deze, toen verplaatſten gepaſt worden: ten ware mogelyk d'een of d'ander Poëet, om zyn vaers op de maat te brengen, den ouden naam weêr uit de lappen gehaalt hadde; als *Sidonius*, daar hy zegt;

Laat de geſchore Sigamber de WAAL *vry uitdrinken.* *Carm. 13.*

Maar men zou dat ook op een oude krygsbende, die met dien naam onder de *Romeinen* wel eer gedient heeft, konnen paſſen: of wel op de niewe, middelerwyle ingeplaatſte Inwoonderen, dier oude landtſtreeke over den *Rhyn*, t'zy dan dat zy *Tenctteren*, *Uſipiers*, of *Franken*, mogten geweeſt zyn, naar der Poëeten wyze; als boven aangewezen is op het woordt *Franci*, *Franken*. *Tac. IV. Annal. cap. 47.*

GUIDO VAN AVENNES, of van HENEGOUWEN; de XLII Biſſchop van *Utrecht*. Na dat Biſſchop *Willem van Mechelen*, in den ſlag by *Utrecht* tegen de *Hollanders*, verſlagen was, quam Grave *Jan van Henegouwen* en *Hollandt* in aller ſpoedt naar *Utrecht*, en verzocht aan de Kapittelheeren zynen broeder *Guido*, toen Theſaurier van *Luik*, tot Biſſchop te willen verkiezen. Eenige ſtemden wel op hem; maar andere, daar tegen, op Heer *Rudolph van Waldek*; dus ſtaakten deeze twee tegen malkanderen; *Guido* echter, geholpen van zynen broeder Grave *Jan*, haalde het'er door; maar *Rudolph*, begaf zich naar *Overyſſel*, om daar tegen *Guido* zyne banden vaſt te leggen; doch hy wierd haaſt door de magt van *Guido* en Grave *Jan* t'ondergebragt. *Jan*, nu oudt en zwak, begaf zich naar *Henegouwen*, en liet het beſtier over *Hollandt* aan zynen zoon *Willem*; dien Biſſchop *Guido*, in zynen oorlog tegen de *Vlamingen*, holp: hoe hy daar gevangen, en naar *Vlaanderen* gevoert wierd, kan men zien op WILLEM VAN OOSTERVANT, *Grave van Hollandt*. Ondertuſſchen, dat Biſſchop *Guido* in *Vlaanderen* gevangen zat, en na dat de twee partijen, die nu lang tegen malkanderen in vyandtſchap geſtaan hadden, *t'Utrecht* vereenigt waren, dat ook die vereeninginge met Eede geſtaaft was, met belofte dat zy d'een den anderen getrouw zouden zyn in het bewaaren der Stadt, en het onderhouden der zelve in eenen goeden ſtaat, tot dat Biſſchop *Guido* van zyne gevangeniſſe ontſlagen zoude zyn; was *Lambert de Vries* Hooft van de eene party: Hy, meineedig, ontzag zich niet, met byſtandt van *Herman Teutebert*, en zynen zoon *Lubbert*, *Groote Gys*, met zynen broeder *Machelmus*, *Willem Amelrat*, met zynen broeder *Huig*, *Gerrit Veen*, *Willem Cockart*, *Jan Bolart*, *Gerrit Meeran*, *Hendrik Loef*, *Koppen Nielkens*, *Chriſtiaan Joels*, en *Herman Veldens*, een ſchendig ſchelmſtuk aan te vangen; te weeten, den *Staat* zelf te onderdrukken, om hunner tegenpartye verderf uit te werken. Hun eerſte bedryf was Heer *Niklaas Bruiken* (*Voſſius* heeft, Heer *Gerard Vrukens*) eenen niet der minſten van de andere partye, voor zyne eige deure te vermoorden. Heer *Jakob van Ligtenburg*, Hooft van de andere partye, Heer *Willem van Rodenburg*, zynen broeder, met zynen zoon *Willem*, en Heer *Warner*, Ridder, enz. greepen zy by 't hooft, en zetten hen op *Vreeſenburg* gevangen. Kort daar na bragten zy Heer *Jakob van Ligtenburg*, en Heer *Warner* ter middernacht op *S. Catharynen* plaatze, en ſloegenze doodt: dat veroorzaakte veele andere moorderyen en ongeregeltheden. *Guido Dampier*, zoon van den Grave van *Vlaanderen*, die *Dordrecht* in dien tydt belegert hadde, deze tweedracht verneemende, brak zyne belegeringe op, en ſnelde naar *Utrecht*; buiten twyfel van de party die daar de ſterkſte was ontboden. Hy wierd aanſtondts voor Gouverneur erkent, en den eedt aan hem gedaan: niemant bleef Biſſchop *Guido* getrouw, dan, onder de aanzienlykſte Edelen, Heer *Zweer van Montfoort*, *Hubrecht van Vyanen*, Heer van *Zuilen* en *Boſichem*, ook de Schout van *Utrecht*, in wiens plaatze een ander geſtelt wierd. Dus raakte deeze in dien tydt magtige Stadt, zonder moeite, ſlag, of beſtorming, aan den vyandt. *Guido van Vlaanderen*, zyne kanſſe willende waarneemen, *Heda & Beka Hiſt. Ultraject. Voſſius Jaarb. pag. 264.* *O. H. Kr. fol. 358. Voſſius Jaarb. pag. 282. Schotan. Fr. Kr. fol. 158.* *O. H. Kr. fol. 358. Voſſi*

annal. p. (mihi) in't Latyn 240. en in 't Nederd. pag. 281. Schotan. Fr. Kr. fol. 159.

by deze gelegentheit dat Biſſchop *Guido van Avennes* gevangen zat, zocht zynen broeder den Grave van *Gulik*, wel een wakker krygsman, maar weinig godtsdienſtig, Biſſchop van *Utrecht*, in *Guido's* plaatze, te maaken. De t'zamengezwoornen, hoewel zy hem ingeroepen hadden, en gunſtig waren, ſtelden hem echter, zoo lang Biſſchop *Guido* noch leefde, veele zwarigheden voor, die hier uit ſtonden te volgen: Hy, daar tegen, beloofde hen, indien zy het wilden toeſtemmen, deeze verhinderingen te gelyk met den Biſſchop haaſt te zullen uit den weg ruimen. Zy ſtonden het niet tegen, dewyle hun gewiſſe hun voorzeî de ſtraffe, die zy over hunne ſchelmſtukken hadden te lyden, indien *Guido* herſtelt wierd: ook zou dat gruwelſtuk uitgevoert zyn geworden, ware het bladt niet omgeſlagen. *Willem van Oſtervant*, zoon van Grave *Jan van Henegouwen*, *Hollandt*, *Zeelandt*, enz. had *Witte van Heemſtede* uit *Zeelandt* naar *Hollandt* gezonden, om die 't noch met hem hielden tegen den vyandt te verſterken: want byna ganſch *Hollandt* en *Zeelandt* lag onder 't geweldt van den *Vlaming*. *Witte* kreeg zoodanig een aanhang, en zoo grooten toeloop, dat'er de *Vlaming* weêr uitgedreven wierd. *Guido van Vlaanderen* trok, zoo haaſt hy deeze voor hem zoo quaade tydinge gehoort hadde, uit *Utrecht*; even op dien tydt, als het vermoorden van den Biſſchop *Guido* zou uitgevoert zyn geworden, en belegerde *Zirikzee* voor de derdemaal: maar wierd'er elendig geſlagen, en *hy* zelf gevangen: by den gemaakten Vrede, door bemiddelinge van den Hertog van *Burgundiën*, raakte de Biſſchop los, en weêr in zyn Bisdom in het jaar 1305. In 't jaar 1311. bezig met het maaken van een Blokhuis in *Stellingwerf*, om het uitloopen der *Friezen* in de naburige landen te beletten, wierd hy ſchielyk van den Paus in *Vrankryk* ontboden, om het Concilie van *Vienne* by te woonen. Ondertuſſchen vielen de *Friezen* op dit zyn onvoltooit werk aan, en vernielden het tot den grondt toe. Zy trokken ook op tegen *Vollenhoe*, in *Overyſſel* aan de *Zuiderzee*; maar daar ſtieten zy zeer leelyk het hooft; zie iet aanmerkelyks op VOLLENHOE. Biſſchop *Guido*, t'huis gekeert, bereidde zich om wraake van de *Friezen* te neemen, maar wierd verhindert door een zwaar onweêr van ſtormwindt en regen, zoodanig, dat landen en wegen onbruikbaar, en onder water raakten. Toen *Guido* in *Vrankryk* was, wilde Paus *Clemens de V.* hem Kardinaal maaken: Hy weigerde dien ſtaat, en hield zich met zyn Bisdom te vreden. Tuſſchen *Gelderlandt* en *Utrecht* waren nu al lang zwaare Oorlogen gevoert, en onruſten voorgevallen wegens de *Veluwe*, van de *Utrechtſche* Kerke in leen aan den Hertog van *Brabandt* gegeeven, die het weêr in achterleen aan de Graven van *Gelder* overgelaaten hadde: doch vermits de Hertog verzuimt hadde, uit hoogmoedt, het leen aan den niewen Biſſchop behoorlyk te verheffen, was de *Veluwe* weêr aan den Biſſchop vervallen; dat de Graven van *Gelder* zoo niet verſtonden, en de wapenen daar over aannamen, met wederzydſche groote verwoeſtingen. Maar in het jaar 1312. vereenigde Grave *Reinald* zich met den Biſſchop, zulker wyze, dat de Grave voortaan de *Veluwe* van de *Utrechtſche* Kerke, of van *S. Marten*, te leen zoude houden, en niet van den Hertog van *Brabandt*. Vermits het Bisdom met zeer zwaare ſchulden was belaſt, begaf *Guido* zich naar *Vrankryk*, om d'onkoſten zyner hofhoudinge te ſpaaren. Met dat uitgewonnen geldt deed hy een goedt gedeelte der achterſtallen af: ontlaſtte daar na 't geheele *Sticht*, en bragt het in eenen goeden ſtaat. Hy heeft doen bouwen de Kaſteelen *Goer*, *Dullenburg*, en *Stoutenburg*. Na dat hy het ſterk Kaſteel *Goy*, by *Houten*, ingenomen hadde (zie op GOY) wierd hy zeer ſchielyk in dien zelfden nacht ziek, en ſtorf aanſtondts, in 't jaar 1317. niet zonder vermoeden van vergif. Het lyk wierd naar *Utrecht* gevoert, en in de Domkerke begraaven. *Jan Veldenaar* zegt, dat de Biſſchop *Botſaart van Ments* zyn broeder zou zyn geweeſt, als ook Biſſchop *Johan van Kamerik*, *Jan*, Grave van *Henegouwen*, *Hollandt*, enz. nevens *Floris*, Prins van **Morianen*. Hy heeft eenen goeden lof van wysheit, welſprekendheit, kloekmoedigheit, en andere goede hoedanigheden nagelaaten. *Frederik van Zierk* volgde hem.

O.H.Kr. fol. 36. Pontan. Gelderſ. geſchied. 2 deel, fol. 111. O.H.Kr. Pontan. Velden. fol. 263. Beka, enz.

Heda & Beka. M. Voſſ. O.H.Kr. Schotan. P.Scriv. enz.

Heda in Hiſt. Epiſc. Ultr. Meveri annal. F.andr. O.H.Kr. fol. 407.

GULIK: (JAKOB VAN) hy was een Minrebroeder Monnik; quam in het jaar 1392 *t'Utrecht*, gaf zich uit voor eenen geeſtelyken Prelaat, en toonde daar van eenige valſche brieven: de Biſſchop van *Utrecht* (*Floris van Wevelinkhoven*, of *Frederik van Blankenheim*) maakte hem Vicarius en Wybiſſchop: hy bleef omtrent zes jaaren lang in dien ſtaat: daar na wierd het openbaar dat hy een weereldtlyk perſoon, en ongewydt was. Fluks wierd hy gevangen, veroordeelt, en in een ketel met ziedend water geworpen; daar Biſſchop *Frederik* hem noch levendig weêr uit liet trekken, en onthoofden. Die van hem tot Prieſters, enz. gewydt waren, moſten zich laten herwijen; doch zommige van hen verlieten den geeſtelyken ſtaat, en begaven zich in 't huwelyk.

GUNDOBALD, Koning der *Friezen*; zie op GONDEBALD.

GYBLAND, of GYBELAND, eene Heerlykheit onder *Dordrecht*; heeft t'zamen met *Brandwyk* een Predikant; zie op BRANDWYK. *Houve.*

GYSBERT VAN BREEDEROODE, de LIV. Biſſchop van *Utrecht*; zie BREEDEROODE. (GYSBERT VAN)

GYSBERT VAN NIEWENROODE; hy wierd door den Grave van *Hollandt*, in 't jaar 1356. tot Gouverneur van *Naerden* geſtelt; vergaderde een hoop Volks uit *Naerders*, en *Goïjers* beſtaande, taſtte met hen de Schans te *Soeſt* aan, veroverdeze, en leî het Dorp *Soeſt* in koolen: maar *Otto van Laar*, die het gebiedt over *Eemlant* hadde, trok zoo haaſt het hem mogelyk was, met de Burgers van *Amersfoort*, en der omgelege plaatzen, den Vyandt te gemoet. In het open veldt geſchiedde eenen ſlag, waar in wederzydts boven maaten kloekmoedig wierd gevochten, *Niewenroode* zwaar gequetſt, en uit den ſtrydt wechgedraagen. Dit benam evenwel zynen Hoop den moedt niet; zy vielen even dapper weêr op van *Laar* en zyne *Stichtſche* aan, verſloegen hem kloekmoedig, en bragten de zynen op de vlucht, die zy echter, t'hunner groot geluk, niet vervolgden; want zy zouden anders van den Biſſchop, die met een goedt leger afquam, onderſchept zyn geworden; zie op HENRIK VAN VYANEN, *Biſſchop*, enz. Na dien tydt, wanneer dees *Gysbert van Niewenroode* 't Hooft van de *Kabeljauwſche* party in *Hollandt* geworden was, als door den vorigen ſlag vermaart geworden, verſterkte hy zich met *Jan*, Heer van *Kervenem*, Baſtaart van *Arckel*, *Hendrik van der Woerdt*, en *Gerard Wyſſen*; viel in het landt der *Hoekſchen*, rechtte barbariſche verwoeſtingen aan, en ſleepte al dat hem voorquam weg. Hy overweldigde het huis te *Polanen*, en verbrandde het: als ook het huis te *Binkhorſt*. Daar had zyne en zyner hulperen razernye noch geen einde. Zy begaven zich in aller haaſt naar den *Haag*, plonderden die plaatze, ſloegen de ſloten van des Graven gevangkeniſſen af, verloſten de gevangenen, en voerden die, als of zy een Romeinſch ſtuk verricht hadden, in triumph naar *Delft*. Hertog *Albert*, die, geduurende de krankzinnigheit van zynen broeder, Grave *Willem den V.* over *Hollandt*, als Voogdt of *Ruwaart*, het beſtier hadde, bezette *Niewenroode* en zynen aanhang binnen *Delft*; maar hy verweerde zich dapper, zoo lang hy kon, doch 't niet langer konnende houden, vluchtte hy uit *Delft* naar *Heusden*, en maakte zich meeſter van het Kaſteel, in het jaar 1359. Een geheel jaar hield hy dat neſt in, en, onaangezien Hertog *Albrecht* hem zeer benauwde, ſtont hy hem echter eindelyk noch beter voorwaarden toe dan hy binnen *Delft* zou bekomen hebben. Evenwel waren de *Kabeljauwſchen* gedempt; zie op ALBRECHT, RUWAART EN GRAVE. In de belegeringe van *Gildenburg*, aan de *Vaart* by *Utrecht*, door de *Hollanders* (zie op GILDENBURG) wierd *Gysbert* zwaar van de *Stichtſchen* gewondt, gevangen, en in het Blokhuis gebragt: maar na het verlaaten van 't beleg raakte hy weêr in vryheit.

M. Voſſ. Jaarb. pag. 413. O.H.Kr. fol. 493. Vliger. de Com. Holl. pag. 309. Idem M. Voſſ. ibid. pag. 421. en verv. 425. 426. Idem ibid.

GYSEN, ook GYSSEN, enz. zie op GIESSEN.

GYSENBURG, enz. zie GIESSENBURG.

GYSENDAM, enz. zie op GIESSEN-OUDE KERK.

H.

HAADELERIA, dit zou, volgens *Jakobus Eindius*, *Bommené* zyn, zie op BOMMENEDE. *Crantz. in Saxon. lib. 1. B. Neander.*

HAADELOHA, dit zou, naar zommiger meeninge, de oude naam van de plaatze, nu *Bommené* geheeten, geweeſt zyn; zie op BOMMENEDE. *Houve 1 deel, fol. 168.*

HAAFACKERUS, (ÆGIDIUS) van *Vreeswyk*, of de *Vaart*, by *Utrecht*, geboortig; hy wierd *Theologiæ* Licentiaat te *Keulen*; hadde den lof van groote ervarentheit in de *Latynſche*, en *Griekſche* taalen: liet in 't jaar 1618. een Tractaat, onder den naam van *Einoticon diſſecti Belgii* uitgaan, raakende de verſchillen tuſſchen de *Remonſtranten* en *Contra-remonſtranten*, in de *Vereenigde Nederlanden*. *Goudh. in de O. H. Kr.*

HAAGE en HAEGE, (JOHANNES VAN) en HAAGE; (WILLEM *van den*) zie op HAGE.

HAAGE, een der treffelykſte Dorpen in *Europa*; zie op 's GRAVENHAAGE.

HAAGE. Dit woordt beteekent een Heining, omdat het weleer een plaats geweeſt is met boſſchagien omringt: het is zoo een fraai en aanzienlyk Stadtsrecht hebbend Vlek, dat het tegens veele groote Steden kan ophaalen, of die zelfs te boven gaat. Het is allengskens tot dien luiſter opgeklommen, die het tegenwoordig heeft, t'zedert dat Keizer *Wilhelm* daar zyn Hof en verblyfplaats genomen, en ook gewilt heeft, dat daar de Landtvergadering en het hoogſte Recht zoude zyn: alhoewel men vindt dat de Graven al te vooren zich daar gemeenlyk opgehouden *Alting Not. Germ. Inf. Part. II. fol. 78.*

* D'Aantekenaar op 't *Batavia Sacra* zegt van dezen broeder des Biſſchops, dat hy was Prins met van *Morienne*, zoo als *Beka* en *Heda* ſchryven, maar van *Morea* en *Achaie*, gelyk *Buchelius* uit *Miraus*, *Notit. Eccleſ. Belg. cap.* 219. bewyſt.

den hebben; immers heeft zulks Graaf *Floris de II.* gedaan; gelyk blykt uit zynen Giftbrief van den jaare 1097. *Melis Stoke* vermeldt daar menigmaal van: doch allereerst na het *Apud Boxh.* jaar 1296. wanneer hy schryft dat de Vrouw van Graaf *Floris den V.* in die Hage overleden is. Gelyk nu de vorige verblyfplaats naar den Grave den toenaam heeft gehadt van 's Gravenzande; alzoo heeft deeze niewe dien van 's Gravenhaage gekregen. Deze plaats legt een halve gemeene Duitsche myl van het strandt der *Noordtzee*, en een geheele myl van *Delft*.

HAAGESTEIN, een Dorp onder het Sticht *Utrecht*; zie op HAGESTEIN.

HAAG; zie op 's GRAVENHAAG.

Houve 1 deel, fol. 99. HAAG-AMBACHT, daar onder hooren *Schevening*, *Eickenduinen*, *Half-Loosduinen*, en *Nieweveen*, anders *Grevezande*.

Benth. H. Kirch und sch. stant. t. 2. p. 330. HAAMRODIUS, (CORNELIUS) was van *Amsteldam* geboortig, heeft eenige Tractaaten in de *Nederduitsche* taal uitgegeeven: maar inzonderheit zich en zyn Vaderlandt door zyn *Oudt Batavia* bekent gemaakt, van hem in het Latyn beschreven, en door *Pontanus* in het licht gebragt; is in 't jaar 1599. overleden.

Boxhorn Kr. van Zeel. 1 deel, pag. 476. HAAMSTEEDE, eene Ambachts-Heerlykheit en Dorp in het Eilandt *Schouwen*, in *Zeelandt*. Het legt in eene zeer aangenaame en lustige landtsdouwe: heeft aan de eene zyde de duinen en waranden, aan d'andere zyde, naar *Schouwen*, zeer schoone koorenlanden, en grazige weiden, die voor geene van *Hollandt* wyken. Het heeft goede versche wateren, met elst en ander geboomte beplant. Wanneer die van *Zierikzee*, *Brouwershaven*, en d'omgelege plaatzen zich wat willen vermaaken en verlustigen, neemen zy hunne uitvlucht naar *Haamstede*. Het heeft Kerk en Predikant, staande onder het Classis van *Schouwen*.

Idem Boxhorn 1 deel, pag. 377. HAAMSTEEDE, een Slot by het Dorp en d'Ambachts-heerlykheit *Haamsteede*. Hét plagt een zeer oudt en vervallen gebouw te zyn; maar is door Heer *Jakob van den Einden*, Heer van *Haamsteede*, herbouwt.

Idem ibid. HAAMSTEEDE, een oudt Adelyk Geslacht, dat dien naam naar het bovengedachte Slot *Haamsteede* gevoert heeft, gesproten uit het bloet der Graven van *Hollandt* en *Zeelandt*; doch in het jaar 1604. uitgestorven, met Jonker *Arendt van Haamsteede*, de laatste mans Oir uit dat voornaam Adelyk huis; en de jongste afkomeling van *Witte*, of *Vitus van Haamsteede*, natuurlyke zoon van Grave *Floris den V.* van *Hollandt*, *Zeelandt*, enz. by de dochter van *Jan*, den VII Heer van *Heusden*. Hy wierd eerst *Witte van Hollandt* genaamt. Zyn Vader begiftigde hem met de Heerlykheit van *Haamsteede*. In de *Oude Kronyken* word dikmaals omtrent het jaar 1300 van hem gewaagt, en wel voornamelyk toen *Zirikzee* door de *Vlamingen* beleegert was. Het Geslacht-register der Heeren van *Haamsteede* kan men by *S. van Leeuwen*, in zyn *Batavia illustrata* f. 972. en vervolgens, vinden.

Leeuw. Bat. ill. fol. 472.

Comm. fol. 433. HAAN, (CORNELIS JANSZOON DE) anders ook *'t Haantje* gebynaamt, was te *Amsterdam* geboren. In zyne jeucht gaf hy al preuven van den man die 'er in stak, toonende zich in alle voorvallen, zelfs in de minste dienSten, even vlytig en bequaam: dat maakte hem by hoogen en laagen heel gezien. Zyne dapperheit wierd geroemt, zyne liefde tot het Vaderlandt was gebleken, zoo menigmaal hem gelegenheit gegeeven was om zich daar in boven anderen te doen uitmunten. Hy wierd daarom, toen de vermetelheit der *Duinkerkſche* Roveren te hoog liep, nevens meer andere Zeekapiteins, aangestelt om hunne roofgierigheit te beteugelen: queet zich daar ook zoodanig in, dat hy hun niet alleen omtrent *Duinkerken* en het *Kanaal* verschrikkelyk was; maar zelf tot in de *Middellandtsche* zee, daar zyn naam doorklonk, en die hy ook met het *Spaansch* en *Moorsch* bloet verfde. Een schip maar alleen voerende, ontzag hy niet tegens meer te slaan, keerende altydt met zege, immers nooit overwonnen, ter gewenschter haven. Het heeft deshalven dien braven *Caspar Barlæus* geluft hem in 't graffschrift, uit zyne dichtader t'zyner eere gevloeit, by den *Romeinschen Decius*, of by de Deciussen te vergelyken; om dat hy t'elkens met zyn eene schip zeeghaftig wederkeerende, na dat hy zynen vyandt gematst hadde, de zee zulker wyze van die Rovers schuimde, dat 'er niemant schier tegens hem meer verschynen dorst. Eindelyk evenwel in het jaar M D C XXXIII. by geval twee *Duinkerker* schepen aantreffende, begaf hy zich in het midden van hen, raakte in zoo een schrikkelyk gevecht, als zelden gezien was van zoo weinige schepen. Het eene schip schoot hy aan zyne zyde in den grondt, daar op zette het zyn makker op den loop: doch onze Zeeheldt schoot 'er het leven by in: wiens gedachtenisse echter van de Faam vereeuwigt is, en zal blyven.

Men ziet ten zuiden van het Koor der Oude Kerke te *Amsterdam*, aan den hoekpilaar, ter eere van dien strydbaaren Heldt, een zwart marmer tafereel opgerecht, en daar in, door den welgemelden Heer Professor *Caspar Barlæus*, eenige Latynsche vaerzen met vergulde letteren, die in 't kort zyne manhafte daaden ophaalen;

Virtuti ac famæ fortissimi Ducis Cornelii Joannis, cognomento GALLI Amstelodamensis M. H. P. Directores & Vindices Oceani Septentrionalis.

Aspice Spectator nostræ miracula gentis,
Gestaque victrici bella stupenda manu.
Hic jacet Eoum qui duxit vela per orbem,
Atque Arabum Hesperio sanguine tinxit aquas!
Quem modo prædatrix potuit Dunkerka timere,
Cum Morinum captæ succubuere rates.
Una triumphanti toties se torsit in hostem
Puppi, & adversos exuit una Duces.
Ut vincatur Iber Batavo non classibus ultra
Est opus, una ratis; Dux satis Unus erit.
Qui dum se Patriæ mediis Bellator in undis
Devovet, illustri funere victor obit.
Jam Decios jactare mihi cessate Quirites,
Hæc etiam Decii marmora corpus habent.
M D C XXXIII.

Dat is in 't Nederduitsch;

Ter eere en eeuwiger gedachtenisse van den zeer manhaften Zeeheldt *Cornelis Janszoon* van Amsterdam, gebynaamt de HAAN, hebben de Beschermers en Bestierders van de zaaken der Noordtzee hier dit gedenkteken doen stellen.

Wilt, Lezer, op ons volk, en hunne wondren merken;
Op hun verwinning, en verwondrenswaarde werken.
Hier legt die geen wiens kiel de zee heeft doorgezwerst,
En 't Middellandtsche Meer met Spanjaarts bloet geverft.
Die Duinkerk beven deê, door 't winnen van hun schepen;
Zoo dikwils heeft hy hen zeeghaftig aangegreepen,
En 's vyandts Hopmans zoo van schip als magt ontbloot,
Dat nu de Batavier tot Spanjens dwang geen Vloot
In zee behoeft. Een schip, een Hopman kan 't bewaaren.
Maar wyl dees Zeeheldt in het midden van de baaren,
Zyn lyf en leven heeft voor 't Vaderlandt gestelt,
Is hy zeeghaftiglyk en met veel eer gevelt.
O Romers! wilt niet op uw' Deciën hoog draaven,
Dees marmerstleen houdt ook een Decier begraaven.
1633.

Onder aan heeft de Heer *Laurens Reaal* deeze vaerzen daar by gevoegt;

Hier rust de Heldt, die van zyn vyandts schepen,
In zeven maal quam zeven vlaggen sleepen:
En gaf in 't laatst op twee zoo dapper vonk,
Dat het een vloodt, en 't ander by hem zonk.

Men ziet boven het tafereel eenen Haan in een gelauriert ovaalsrondt: in het tafereel de gedachte Latynsche vaerzen van *C. Barlæus*; daar onder een zeegevecht van drie schepen, waar van 'er een, overzyde hellende, schynt te willen zinken. Wat laager staan de vier regelen van den Heere *Laurens Reaal* in dicht, op 't zelfde tafereel uitgehouwen.

Pontan. Gelderſ. geſchied. 1 deel, fol. 82. HAAPS, eene Heerlykheit in het landt van *Kuyk*: quam in het jaar 1503. aan de Graven van *'s Heerenberg*, door huwelyk van *Willem den III.* tweeden Grave van *'s Heerenberg*, met *Anna*, eenige dochter van *Willem*, broeder tot *Egmond*, by *Margareta Heeswyk*, dochter van Heer *Jan van Boxmeer*, die hem tot huwelyksgoedt toebragt *Boxmeer*, *Haaps*, *Stevenswaart*, en *Sambeek*. De Heerlykheit van *Haaps* is, na het afsterven harer Grondtheeren, (onder welke *Hendrik*, Heer van *Haaps*, als Ridder en Raadt van *Reinald*, tweeden Hertog van *Gelder*, in de Kronyken, op het jaar 1342. gemeldt staat) in het jaar 1418. door *Reinald den IV.* gegeeven aan zynen onechten zoon, *Eduard van Gulik*, ten *Zutphenschen* rechten: doch alzoo hy kinderloos storf, quam *Haaps* weêr aan de *Gelderſche* Vorsten. *Arnoud van Egmond*, Hertog van *Gelder*, vereerde ze aan zynen broeder *Willem*, in het jaar 1472. Door *Idem ibid. fol. 85. en 2 D. fol. 188.* hertrouwen van *Anna*, weduwe van *Willem*, met *Philips*, *Paltsgrave van Vernenburg* en *Niewenaar*, quam deze Heerlykheit aan den gemelden *Philips*, die in het jaar 1533. zyn recht aan de Heerlykheden van *Boxmeer*, *Haaps*, en *Sambeek* opdroeg aan *Floris van Egmond*, Grave van *Buuren*: en dus is de Heerlykheit *Haaps*, in het landt van *Kuyk*, een *Zutphens* Leen.

Houve Handv. Kron. 1 deel, fol. 152. 153. HAAR (DE) een Dorpjen met een schoon adelyk Huis, in het *Nederstticht van Utrecht*. De Predikant van *Kockengen* bedient ook de *Haar*, en staat onder het Classis van *Utrecht*.

Noch is 'er een ander DE HAAR in het *Utrechtſche Sticht*, onder het quartier van *Montfoort*, doch van kleen belang.

Fr. Verhaar onpartyd. enz. HAAR, (FRANÇOIS VANDER) of HARÆUS, gemeenlyk VERHAAR, was van *Utrecht* uit Edelen stamme geboortig. Hy begaf zich naar *Antwerpen*, en wierd daar *Historyschryver* van hare Hoogheden, *Albertus* en *Isabella*; heeft een boekjen onder den Treves tusschen *Spanjen* en den *Staat* geschreven, genaamt *Onpartydige verklaringe der Oorzaaken van den Nederlandtschen oorlog*, t'zedert het jaar 1566. tot 1608. maar hy gaat 'er echter zeer partydig en bit-

Franç. Vrank wederl. bitter in te werk. Het is door Heer *François Vrank*, Raadt in den Hoogen Raadt van *Hollandt*, *Zeelandt*, en *Weſtfriesland*, beknopt wederlegt, onder 't Opſchrift van *Wederlegginge van 't boekjen by François Verhaar, geheeten onpartydige verklaringe, enz. uitgegeeven*, en gedrukt te *Breda*, 1618. *Goudh. in de O. H Kron. fol. 225.* *W. van Goudhoven* noemt hem *Floris van der Haar*, of ſchynt dit boekjen aan hem toe te ſchryven; en dan noch een Tractaatje *van de Kaſtelenijen van Ryſſel, in het Franſch:* maar aan *François Harœus*, of *van der Haar* (beide echter van *Utrecht*) het *leven der Heiligen*, in het Latyn. Het is te vermoeden dat hy in de naamen zal dwaalen, omdat het niet te gelooven is, dat *Fr. Vrank* den naam van dien, daar *Idem Goudh. ibid.* hy tegen geſchreven heeft, en wiens boek en tytel hy doorgaans uitdrukt, verkeert zal opgegeeven hebben: ten ware dat 'er twee *Van der Haren*, *Floris* en *François*, yder een boek van de zelfde ſtoffe en tytel geſchreven hadden. *Goudhoven* zegt, dat de gemelde *Floris van der Haar* Theſaurier en Canonnik van *S. Pieters* te *Ryſſel* zou geweeſt zyn.

Idem Goudh. ibid. fol. 219. Petit. Nederl. Republ. pag. 127. Guicc. Nederl. fol. 227. HAAR (JOHANNES VAN DER) of HARIUS, geboortig van *Gorinchem*, en aldaar Canonnik. Hy heeft eene groote en treffelyke Bibliotheek by een vergadert gehadt; in allerlei taalen en wetenſchappen, kocht hy de beſte boeken op, geene koſten ontziende, waar hy ze maar bekomen konde. Toen hy Canonnik in den *Haag* geworden was, voerde hy ze derwaarts in de Kapél op het Hof. Het Volk, alle deeze boeken uit het ſchip ziende opdraagen, meende dat 'er in ganſch *Hollandt* zoo veele boeken niet waren, of te vinden zouden zyn; of wel, gelyk *Guicciardyn* ſchryft, zy zouden niet gelooft hebben dat in de geheele wereldt zoo veele boeken waren. Hy wierd daarom niet anders, dan *Heer Jan met de boeken* genaamt; ſtorf in het jaar 1532. maakte Keizer *Karel den V.* als Grave van *Hollandt*, by teſtament Erfgenaam, immers Legataris, van zyne uitſteekende Boekerije.

Winſem. HAARDA, een adelyk Huis in de *Frieſche* Grietenije *Barradeel*, onder *Weſtergoo*, in het Dorp *Ooſterbierum*.

Houve 1 deel, fol. 169. HAAREN, een Dorp in de Provintie van *Groningen* en *Ommelanden*, onderhoorig aan de Stadt *Groningen*, gezegt *der Stadts tafel*. Heeft drie gehuchten onder zich, *Hemmen*, *Dilchten*, en *Omen*.

Houve 1 deel, fol. 79. HAAREN, anders HAREN, een Dorp in *Maas* en *Waal*. Toen in het jaar 1547. geheel *Gelderlandt* met *Zutphen* eene jaarlykſche ſchattinge van 75000 guldens opbrengen moſt, was het quartier van *Niewmeegen* (een van de vier quartieren) daar in op 24342 geſtelt: in die ſom was *Maas* en *Waal* geſchat op 3896 guldens; welke ſom omgeſlagen over de 20 of 21 Dorpen van dat gedeelte, gaf het Dorp *Haaren* daar in 150 guldens 19 ſtuivers 4⅘ penning.

De Raey pag. 243. HAARLEM, HAERLEM, eene ſchoone en zeer welbewoonde Stadt, in het Noordtweſterdeel van *Hollandt*, by de landtſcheidinge van *Kennemerlandt*, aan het *Sparen* (een water dat uit het *Haarlemmer-Meer* komt) loopende door *Haarlem* heene, en ſchietende voort door *Sparendam* in het *Y*. Het is de tweede Hooftſtadt van *Hollandt*; van oudts af zeer vermaart geweeſt, en de Hooftſtadt van *Kennemerlandt*. *Brugm. in P. Scriver. Kr. p. 9.* *Johannes Leidenſis*, en zyn navolger, de Schryver *van de Oude Hollandtſche Kronyk*, zeggen, dat de Burggraaf van *Leiden*, onder meer andere kinderen, eenen zoon hadde *Heer Lem* genoemt; (*Lem* is eene verkortinge van *Willem*) een dapper en wys man; dat de *Wilten* hem om die reden tot hunnen Koning verkoren: Dees *Lem* zou eene Reuzinne tot zyne huisvrouwe gehad, en by haar gewonnen hebben eenen zoon *Dibbalt*, die Koning van *Frieslandt* geworden zoude zyn; ook by zyne Gemalinne, de Reuzinne, eenen zoon hebben geteelt, desgelyks *Lem* genaamt, naar zynen Grootvader: hy was een dapper Ridder, en onthield zich veel op eene plaatze, die hy (Heer *Lem de II.*) zeer beminde, weshalven hy 'er ook eene Sterkte bouwde, die hy *Heer Lems Steede* noemde; naderhant in *Haerlem* verbaſtert, of verandert en verkort; na dat 'er met der tydt eene magtige Stadt, door den aanbouw van huizen, uit geſproten was: *O.H.Kr. fol. 31. Montan. in Guicc. fol. 197.* dit zou omtrent het jaar 500 geſchiedt zyn. Indien *Heer Lem* de eerſte ſtichter van *Haer-lem* is geweeſt, zoo heeft het woordt *Haerlem*, ganſch geene veranderinge geleden: want oudtydts, en zelfs noch in de XIII eeuwe, ja laater, wierd voor *Heer* geſchreven *Haer*, dus vindtmen in oude Brieven *Haeren Janszoon*, voor *Heer Janszoon*, als genoeg bekent is: en alzoo zou *Heer-lems Steede*, de Stadt *Haerlem* gebleven zyn. De jonger Schryvers verwerpen dat als een fabel: en zommige vry wat buitenſpoorig. Onder deze laatſten ſchynt *M. Z. Boxhornius* geen de minſte te zyn, houdende het voor een verdichtzel der geener, die des naams oorſprong trekken en afleiden willen van eenen, die diergelyken, of byna diergelyken, naam gehadt heeft, *Boxhorn toon. van H. pag. 97.* dien zy dan verzieren een Stichter te zyn. Men zou *Boxhorn* daar in gelyk konnen geeven; maar echter niet in zyne *Idem Boxh. ibid.* buiten 't ſpoor loopende redeneeringen, die met d'oude ſpreekwyzen niet overeen komen, en verre van den rechten weg der Oudtheit afdwaalen. Hy zegt dan; „ Dus „ hebben deze Beuzelaars eerſt *Willem*, daar na *Lem* ver„ ziert, en *Wil* afgekort, opdat het met den naam der „ Stadt overeen komen mogte. Dit kan genoeg door den beugel; maar het volgende loopt van den ouden rechten weg af, en buiten het ſpoor der Oudheitskunde; dus vervolgt hy: „ Maar die fraaije mannen bemerken niet dat de naam *Lem* „ ſlecht en gemeen luidde, niet waardig genoeg voor zulk „ eenen *Vorſt*, als zy hem op het toneel brengen. . . . . „ Men plag den naam van geringe en verachte menſchen, „ met verkortinge uit te ſpreecken, gelyk *Cob* voor *Jacob*, „ *Bram* voor *Abram*, enz. Voorwaar indien onzen *Heer Lem* „ leefde, hy zou het buiten twyfel onweerdiglyk neemen, „ en de eerſte ſyllabe van die dieven weêr eiſchen, met „ * *Symon* van *Lucianus*. . . . Aan groote mannen moet„ men groote naamen geeven, dat hun toekomt, ja zelfs „ van anderhalven voet. Indien de Stichters van dit fa„ beltjen zulks aangemerkt hadden, zy zouden ons zoo „ ligtelyk *Haeren* LEM niet gegeeven hebben. Die maar ſlechts een weinig onze oude ſchriften en brieven ingezien heeft, is niet onbekent dat groote Heeren, en treffelyke Perſonaadjen, met aflatinge en verkortinge van de voorſte of achterſte woordtgreepen benoemt zyn geworden: Dus vindtmen in oude brieven Heer *Meeuws van Amerongen*, voor *Bartholomeus*, Heer *Cryn van Grauwert*, voor *Quirinus* of *Macrinus*, Heer *Claas*, voor *Nicolaus*, Heer *Gys*, voor *Gysbert*, Heer *Heyn*, voor *Henrik*, Heer *Wolf*, voor *Wolfaert:* ook *Louw*, voor *Lodewyk*. Zulke en diergelyke, *Boxhor Kr. va* noch ſlimmer als *Willem* in *Lem*, vindtmen in de lyſten *Zeel.* onzer Edelen en Ridderen: ja zelfs met by- en toenaamen, *1 deel,* *Groote Gys*, *Smale Gys*, *Scheele Gys*, Heer van *Yſelſtein* in *pag. 85* 't jaar 1440. *Schoone Heyn*, enz. onder Prinſſen en Koningen vindtmen in die tyden *ſchoone*, *eenvoudige*, *kaale*, met den *bult*, en hondert andere by- en toenaamen. Ook heeft *Boxhorn*, in zyne *Kronyk van Zeelandt*, zelfs veele zulke ver- *Idem* korte naamen van doorluchtige Perſoonen en Graven, die *pag. 88.* wy onnodig vinden alle, noch ook eenigen daar van, als *135.* te wel bekent, op te haalen. *P. Scriverius* en andere *151.* meenen, dat *Haarlem* dien naam van de *Herulen*, een volk *438.* uit *Scandinaviën* herwaarts overgekomen, gekregen zou konnen hebben, als *Herulenheim*, *Heruleim*, als eene *woonſtede der Herulen*, en van hen daarom zoo genaamt: of wel van *Eer* en *Lem*, of *Lemmer*, als een *Eer* des *Lemmers*, of des *Zwaerdts*; omdat het wapen van *Haarlem* de eere heeft van het *zwaerdt* te voeren, door deugt en eere verkregen. *Boxhorn*, daar tegen, oordeelt het alleen eene *Boxhorn toon.* ſcherpzinnigheit, en wat verre gezocht te zyn. Ondertuſ- *pag. 97* ſchen komt *Herulen-heim* veelen niet zeer vreemt voor; *en 99.* zie op HERULEN. *J. Oudaan* haalt den naam, en *J. Oud* *Haarlems* afkomſte van de *Harlingers* af; een volk dat *Roomſ.* voor deezen in *Noorweegen*, *Zweden*, *Gothlandt*, enz. ge- *Mog.* woont heeft; deze *Harlingers*, herwaarts aangekomen, zou- *pag. 16.* den *Haarlem*, HARLINGEN-HEIM, gebouwt, en 't *Boxhorn* zoo genoemt hebben. *Boxhorn* ſpreekt ook van *Noordtſche* *ibid.* Volken, maar geheel anders, en meent dat de *Noormannen* *pag. 99.* *Haarlem*, nevens meer andere *Hollandtſche* Steden, bevolkt hebben, en zoo naar een van de Steden hunnes Vaderlandts genoemt: want, gaat hy voort, daar is een Stadt *Ierlem* geheten; deeze *Ierlemmers* ſchynen dien naam naar een klein beeſtjen te voeren, dat daar veel gevonden, en van de inwoonderen *Lemus* genaamt word; het heeft vier witte voeten, en de grootte van een muis, met verſcheide verven: zy vernielen al het gras; ſterven op eenen bepaalden tydt, en laaten zulk een ſtank na, dat de lucht daar van beſmet, en die den inwoonderen verſcheide ziekten veroorzaakt. Naar deeze ſtellinge zou *Haarlem* niet voor 't jaar 800. toen de *Noormannen* in deze Landen Coloniën, of Volkplantingen ſtichtten, gebouwt zyn. Ondertuſſchen vindtmen in den *Blaffert der Utrechtſche Biſſchoppen*, *rakende de Kerkelyke goederen*, al van deze Stadt gewag gemaakt onder *Adelbold*, in 't jaar 866 aan den Stoel gekomen, en in die oude brieven geſpelt *Haarlem*, ook *Herlom*, *Herelem*, en *Haralem*. *Adrianus Junius* meent dat de burgt *Haarlem* al omtrent het jaar 500 gebouwt zoude zyn; zie op HAARLEM. (OUD) Wy zullen 't voor ons genoeg houden, in deeze onzekerheit, het vorige aangewezen te hebben; alleen zullen wy dit noch zeggen; dat, indien de ſtellinge van *M. van der Houve* vaſt gaat, *Haarlem* eenige jaaren ouder moet zyn dan *Boxhorn* rekent: Hy zegt, vermits de *Picten*, en *Schotten*, *Britanniën* afgeloopen hadden, dat *Theodoſius*, door Keizer *Valentiniaan* derwaarts gezonden, door hulpe der *Batavieren* en *Herulen*, de Stadt *Londen* gelukkig veroverde. Het is waar dat *Ammianus Marcellinus* dit *Amm.* dus verhaalt, en hen als helpers tot het inneemen van *Londen* *Marcell.* noemt; maar dat de *Herulen* toen al in deze Landen gekо- *Van der* men zouden zyn, en *Haarlem* gebouwt hebben in dien tydt, *Houve* of van dien tydt af, enz. is noch niet bewezen; al ſtont *Handv.* men toe, dat de *Herulen* Stichters van *Haarlem* geweeſt mog- *Kronyk* ten zyn. Wy treeden dan daar van af; ook zullen wy ons *8 deel,* niet te verre inlaaten in het verhaal der oude *Haarlemſche* Ge- *fol. 157.* ſchiedeniſſen; namelyk, hoe de *Haarlemmers*, in 't jaar 1156. de *Drechter Friezen* overwonnen; kort daar na *Schagen* verwoeſtten: hoe zy, van de oproerige *Kermerlanders* in 't jaar 1268. belegert, door de kloekmoedigheit van *Perſyn* ontzet

* *Symon*, die, wat meerder geworden, zynen naam in *Symonides* veranderde.

zet wierden. Hoe zy met de *Kennemers*, in 't jaar 1272. *Gysbrecht van Amſtel* uit *Amſteldam* verjoegen; hoe, toen alle de *Noordt-Hollandtſche* Steden zich overgaven aan Grave *Guido van Vlaanderen*, de *Haarlemmers* alleen den Grave van *Hollandt* getrouw (in het jaar 1303.) bleven; zie, behalven de *Oude Hollandtſche Kronyk*, en andere Schryvers, *Matth. Voſſius* na. Ook hoe *Haarlem*, met de *Cabeljauwſchen* eene lyn trekkende, door die van *Alkmaar* en de *Hoekſche Kennemers* belegert wierd: hoe de *Haarlemmers* de Kaſteelen *Brederoode*, *Haamſteede*, en *Aſſendelf* verwoeſten: Hunne oploopendheit tegen de *Hoekſchen*, met uitbanninge der laatſten, nevens veele andere daar op gevolgde zaaken, vindtmen nauwkeurig by *Heemskerk* beſchreven. Hoe *Haarlem* van het *Kaas en Broodts volk* overvallen wierd; zie op KAAS EN BROODS SPEL. Drie dingen hebben *Haarlem* zeer beroemt gemaakt: de veroveringe van *Damiaten*; het vinden der Boekdrukkerye; en dan noch de *Spaanſche* belegeringe, enz. van die Stadt. Nopende het eerſte dient geweeten, dat de *Haarlemmers*, onder Keizer *Frederik Barbaroſſa* (in *Paleſtina*, in 't jaar 1190. overleden) nevens veele andere benden der *Chriſtenen*, mede naar het H. Landt getrokken zyn, om het weder van den *Turk* te helpen winnen. Men komt voor *Damiata*, eene Stadt die onwinbaar was gemaakt door geſpanne ketenen, die zoodanig tegen de aankomſte uit zee, en den aanloop der Stadt, even onder water, geſtrekt lagen, dat'er geen ſchip, noch ſchepen konden overkomen. De *Haarlemmers* vonden 'er raadt toe, en maakten aan de voorſtevens hunner ſchepen welgeſcherpte yzere zaagen, of raſpen, en zetten het met eenen ſterken voordewindt op de ketenen aan, die zy daar door verbraken, en te weeg bragten dat *Damiaten*, in 't jaar 1190. in der *Chriſtenen* handen viel. Wegens deze uitvindinge en heldthaftige uitvoeringe, vereerde de Keizer, nevens de Patriarch van *Jeruſalem*, de Stadt *Haarlem* met het wapen dat de Stadt voert, te weeten een *zwaerdt* met een *kruis*, en *vier Sterren*, nevens het omſchrift, *Vicit vim virtus: Kloekmoedigheit heeft boven gewelt gezegepraalt.* Noch worden'er te *Haarlem* twee klokjens ter gedachteniſſe bewaart, van het zuiverſte *Korintiſch* metaal, die alle avonden geluidt worden, en eenen ongemeenen helderen klank van zich geeven, de *Damiaten* genaamt. Dus verhaalen 't de Schryvers; echter miſſen zy in den tydt, of het jaar, en in den naam des Keizers, boven gemeldt: want *Damiata* is toen niet van hem ingenomen, maar *Ackon*: en *Damiata* eerſt in 't jaar 1218. of 1219. zie daar van de aangetekende Schryvers hier op den kant geſtelt. Niemant echter van hen maakt van de *Haarlemmers*, of van de zaagen onder hunne kielen gewag: Het eerſte was ligt in te ſchikken, omdat het verzwygen van eenige omſtandigheden geen bewys is dat de zaak niet zoude geſchiedt zyn; evenwel ſpreeken noch zommigen van *Duitſchen* en *Friezen*, daar de *Haarlemmers* onder begreepen zyn. Het is ondertuſſchen vreemt, dat ze van zoo eene aanmerkelyke zaake, en oorzaake der overwinninge, niet een woordt geſchreven hebben; doch echter geene genoegzaame reden om het met *S. van Leeuwen*, voor een verdichtzel en fabel, te verwerpen. *P. Scriverius*, een gebooren *Haarlemmer*, en een der beſte Oudtheitskenneren, van de zaagen aan de voorſtevens, en het *Haarlemſch* wapen, door den Keizer en Patriarch van *Jeruſalem* aan die Stadt verëert, handelende, ſpreekt zachtzinniger, en bekent wel, dat'er niemant buiten onze *Kronykſchryvers* van meldt: die miſſchien, zegt hy, zulks van hunne Voorouderen gehoort hebben. Die van *Haarlem* houden het voor zeker; daar ik mede t'zamenſtemme; vermits niemant tot noch toe hen van die eere heeft durven berooven. De *Haarlemmers*, ſchuilende onder den naam der *Friezen*, konnen de Haven van den *Nyl* wel met gewelt geopent hebben, en de meeſte oorzaak van de veroveringe geweeſt zyn, 't zy door hunne moedige aanvallen, of gebruikte liſt, door uitvindinge van andere niewbedachte werktuigen, ſchoon ze niet onder aan de kielen, daar d'oude Schryvers niet een woordt van ſpreeken, mogten geweeſt zyn, enz. By de Ouden vindtmen ook van de ketenen geen bericht, dan dat alleen de Schryver der *Augsburgſche Kronyk* zegt, dat ze 55 voeten lang waren. Het tweede dat *Haarlem* bovenmaaten zeer beroemt gemaakt heeft, is de uitvindinge van de konſt der Boekdrukkerije: maar zie daar van op KOSTER. Het eerſte, van *Damiata*, hebben wy met een woordt aangehaalt, dat *S. van Leeuwen* die van *Haarlem* d'eere daar van ganſch zoekt te ontrekken; daar het anderen alleen voor het grootſte gedeelte in twyfel ſtellen. De eere van het tweede zouden die van *Ments* de Stadt *Haarlem* al meede (alhoewel met het hoogſte onrecht, zie de van ons aangeweze plaatze) wel zoeken te ontneemen, en zich toe te eigenen. Maar de eere van het derde (alhoewel met een och lacy!) komt *Haarlem*, en de trouwe ja heldtmoedige burgerije alleen toe. Wy ſpreeken alhier niet van de belegeringe in 't jaar 1268. door de *Kennemers*; noch van die van 't jaar 1426. door Vrouwe *Jacoba* geſchiedt; (men zie daar van *d'Oude Hollandtſche Kronyk*, enz.) maar van die der *Spaanſchen*, met het uiterſte gewelt aangevangen en uitgevoert. *Haarlem* had zich tegen *Spanjen* gekant, zoo wegens den geëiſchten tienden penning, als andere onverdraaglyke knevelingen en overlaſten, en zich, nevens veele Steden in *Hollandt*, aan de zyde van den Prinſe van *Oranjen* begeeven; eenige van die wierden weêr door *Duc d'Alva* verovert, en daar onder *Naerden*, waar in de *Spaanſchen* onmenſchelyk te werke gingen. *Haarlem* zocht hy mede te dwingen, zondt daar zynen zoon *Don Frederico* voor. De *Haarlemmers*, door de Tyranniſche moorden, en grüwelyke wreedheden, tegens 't woordt en de beloften te *Naerden* gegeeven, afgeſchrikt, namen een beſluit om zich ten uiterſten te weeren. De *Spaanſchen* quamen den 11 December 1572. voor *Haarlem*; De Hertog had gemeent de Stadt door heimelyk verſtandt met den Oudtburgemeeſter, *Dirk de Vrieze*, een man van groot aanzien, zeer ligt in handen te krygen; maar *Jaques Wy*, Paſtoor van 't groot Bagynhof, daar kenniſſe van krygende, waarſchouwde zynen broeder door eenen brief, om te voorzien van niet door verraadt te vallen in handen der *Spaanſchen*, en gehandelt te worden als hunne nabuuren geſchiedt was. Dit dan mislukt, tradt hy tot gewelt, en plantte den 17. het Geſchut tegen de Stadt, zingende zyn volk met een verſcheide tergende liedtjens, onder andere ook; *Chriſtus is opgeſtanden; te Haarlem is een buit voor handen; dies willen wy alle vrolyk zyn; morgen zal de Stadt ons eigen zyn: kyrie eleyſon.* Op den zelfden 17 of 18. begonden de *Spaanſchen* zeer heftig met kogels van 40 en 46 ponden op de Stadt, en op de Kruispoort te ſchieten: maakten ook eene breſſe in den wal; maar de *Haarlemmers* ſtopten ze met wolzakken, aarde, enz. zy beſchoten ook de *S. Jans* poort, maar de breſſe wierd als vooren geſtopt. Den 20 bragten de *Spaanſchen* eenen ſtorm aan, doch wierden manhaftig afgeſlagen. *Don Frederico* was perſoonlyk in het beleg, nevens de Grave van *Boſſu*, en meer andere Grooten. Hunne ſtormen wierden gelukkig afgeweert, en zy leden door d'uitvallen groote ſchade. Het ging die van *Haarlem* wel zoo lange zy, eerſt over het ys, daar na door ſchepen te water, toevoer van leeftocht konden bekomen: maar na dat op den 29. Maart 1573. 33 Oorlogſchepen en 7 galeyen van *Amſterdam* op 't *Haarlemmer-Meer* quamen, die den dyk by het *Huis ter Haar* doorſtaken, geraakten zy in groote benauwtheit, dewyle 't gedachte Meer nu quyt waren. Toen wierd de hongersnoodt zeer zwaar, en alles zeer duur, tot in het begin van Mei. Eenige Waaghalzen quamen uit de Stadt, en bragten den Prins tydinge wegens den ſtaat van binnen; zy hadden eenige duiven by zich, die de Prins brieven aan de pooten bondt, en, doordien zy weêr naar haare neſten vlogen, kregen de belegerden eenige hoope van ontzet: In Junius was het gebrek en de hongersnoodt zoodanig, dat ze zelfs de huiden van paerden, en andere beeſten begonden te eeten; zoo dat al veele van honger ſtorven. Prins *Willem* ſterkte hen wel nu en dan met belofte van ontzet, op dien of dien dag; maar t'elkens deed zich eene onmogelykheit op: eindelyk wierden d'ontzetters ook noch geſlagen. De honger dan langer onverdraaglyk, de hoop van reddinge ten einde zynde, wierd *Haarlem*, op hoope van genade, overgegeeven. De Burgemeeſters hadden tot afweeringe van de plonderinge der Stadt 240000 guldens belooft, en die daar mede afgekocht. Zoo haaſt'er de *Spaanſchen* binnen waren, begon ook hunne genade zich te openbaaren. Na het overgeeven van alle geweer en wapenen, moſten de Burgers in het Klooſter de *Zyl*, hunne Vrouwen in de *Groote Kerk*, en het Krygsvolk in de Kerk te *Bakeneſſe* gaan. De laatſtgenoemden wierden, of gehangen, of onthalſt, of verdronken. Na het ontfangen geldt, trokken de *Spaanſchen* uit de Stadt om *Alkmaar* te belegeren; de *Haarlemmers* moſten t'elkens een deel uit hunne burgerije zenden, om aldaar te pionneeren, daar veele hun leven door verloren. Binnen *Haarlem* bleven acht Vaandels *Duitſchen*, die zeer moedtwillig te werk gingen, en hun Wachthuis, by de Kraan op het *Sparen*, in brandt ſtaken: daar door raakten omtrent 400 huizen, alzoo 'er de windt onder ſpeelde, in de aſſche. By de *Pacificatie van Gent* raakte *Haarlem* uit de *Spaanſche* tyrannie. In het jaar 1577. verzogten en verkregen de *Haarlemmers* vryheit van conſcientie, yder in zynen Godtsdienſt latende, enz. maar kort daar na ontſtont'er eene groote ontroeringe: Eenige *Roomſch-Catholyken* hadden de *Staatſche* Soldaten, door den Prins daar in bezettinge gelegt, vry qualyk bejegent, die daar door aan 't muiten raakten: op Sakramentsdag, de Hooftkerk vol menſchen, de Miſſe geëindigt, en de Proceſſie binnens deure begonnen zynde, vielen ze daar op in, quetſten zommigen, ſchudden de Paapen uit, plonderden huiken en mantels, en roofden de verfierſelen. Schout *Nicolaas Ruighaver*, en Burgemeeſter *Kies* quamen derwaarts, en daar op vertrok het geſpuis; nadat zy evenwel noch eerſt het *Franciskaner* en Predikheeren Klooſter berooft hadden. Haaſt wierd'er ordre geſtelt: deze onbandige Bezoldelingen, drie Compagnien ſterk, moſten *Haarlem* ruimen; doch men verzondt hen niet voor dat zy het geſtelen goedt weder gelevert hadden. Een Prieſter was'er in dezen oproer doodt gebleven; maar de *Staten van Hollandt*

Voſſius Jaarb. pag 86. 92 173. 174. 176. 183. enz.

Heemsk. Batav. Arkad. pag. 216. 233. 244. 254. 256. enz.

J. de Beka. W. Heda O. H. Kr. Voſſius Jaarb. enz. Goth. Pantal. Matth. Pariſ in Hiſt. Angl. Nauch. Gu. P. 41. Johan. Herold. de bello ſacro. Henr. Stezoin annal. S. van Leeuw. Bat. Ill. fol. 184. 185. P. Scriv. in de H. Kron. pag. 301.

O. H. Kr. fol. 453.

E. de Veer vervolg op de O. H. Kron. fol. 70.

Montan. byvoeg. f. op Guicc. fol. 200. Meter. Hooft. Bor, enz.

Em. van Meteren fol. 86. 88. 89. en 92. Hooft fol. 246. en verv. Montan. by Guicc. fol. 200. H. de Groot Jaarb. fol. 46. Bor 6. B. fol. 309. 316. 320. 323.

Idem Atent. fol. 201. *Hooft. fol.* 579. *Bor. Meter. enz.*

ſtraften den dader naar verdienſte. Hoe dappermoedig zich de dochter van *Simon Haſſelaar*, met hare Compagnie, in 't beleg van *Haarlem* droeg; zie op HASSELAAR. (KENAUW) Gedurende die belegeringe hadden de *Spaanſchen* eenen Kapitein, van hen gevangen, doen onthoofden, en het hooft in de Stadt geworpen: de belegerden, daar door verbittert, lieten elf van hen gevangene *Spaanſchen* onthoofden, de hoofden in een vat kuipen, en het van den wal in de graft rollen, met dit briefjen: *Die van* HAARLEM *betaalen aan* DUC D'ALBA *tien hoofden voor den tienden penning, dien zy noch niet betaalt hebben; het elfde hooft is voor intereſſe. Don Frederico*, zoo veel volk voor de Stadt verliezende, ſtont in beraadt om 'er af te trekken; maar hy ontfing ter zelver tydt eenen brief van zynen Vader, toen onpaſſelyk, van inhoudt; „ Indien hy voornemens was „ het beleg te verlaaten, wilde hy, *Duc d'Alva*, zoo ziek „ als hy was, in 't leger komen; of, indien hy niet kon, „ zyne, *D. Frederico's*, moeder uit *Spanjen* ontbieden, om de „ plaatze van haaren zoon te bekleeden. Hy vond zich daar door zoo geraakt, dat hy de belegering met alle kracht voortzette. De *Spaanſchen* namen tyranniſcher wyze wraake over hunne voor *Haarlem* gelede ſchade: zy deeden *Breederoode*, *Ripperda*, nevens 2000 inwoonders, behalven alle de ſoldaaten, door beuls handen ſterven. Kapitein *Bordet*, een *Franſchman* van *Xantoigne*, deedt zich van zynen knecht doorſchieten, om niet in hunne handen te vallen. *Haarlem*, zoo veele rampen uitgeſtaan hebbende, heeft zich naderhant zeer gezegent bevonden: veele *Vlamingen* en *Brabanders*, door den oorlog uit die Provintiën gevloden, ſloegen zich daar ter neêr, met hunne handwerken en koopmanſchap: zulker wyze groeide *Haarlem* daar door weêr aan, dat t'eener tydt aldaar 25000 perſoonen beneden de 60. en boven de 16 jaaren getelt zyn. Daar door wierd de Stadt verquikt, de koophandel in bloei gebragt, de brouweryen (welker getal voortydts meer dan 350 plag te zyn) aan 't gaan geholpen; de huizen willig, en die afgebrandt waren herbouwt, ook andere daar by getimmert. De Kruispoort, de kleine- en groote Houtpoort, wierden hermaakt, de wallen herſtelt, de afgebrande *S. Gangels* Kerk in eene ſierlyk beſlote Oſſemerkt hervormt, en in het jaar 1598. eene ſchoone Waag opgerecht: ook is ſedert het jaar 1582. het *Hout*, of *Boſch van vermaak*, voor een gedeelte weêr beplant. Behalven dit *Voorhout*, waren 'er in vorige tyden buiten *Haarlem* verſcheide aangenaame Boſſchen, namelyk het *Aardenhout*, *Vrouwenboſch*, *Weeligen Boſch*, en *Heemſterboſch:* welk laatſte in 't jaar 1505. verkocht en uitgerooit is. Beide d'andere zyn in de belegeringe door de *Spaanſchen* vernielt. Om *d'Onroomſchen* te beter te konnen verdelgen, en 't *Concilie van Trenten* in te voeren, had Koning *Philips*, door den Paus, veele nieuwe Biſſchoppen aangeſtelt, en onder andere Steden *Haarlem*, omtrent het jaar 1560. tot een Bisdom verheven, en ten Biſſchop *Nicolaus de Terra nova* (*Niewlandt*) gekoren. In de Bulle van Paus *Paulus den IV.* ſtaat; *dat hy S. Baafskerk te Haarlem tot eenen Biſſchoppelyken Dom verheven heeft, en het Landtſchap van twaalf Steden gegeeven, behalven de tuſſchen leggende Dorpen, hebbende de lengte van* 90000 (60000) *de breette van* 30000 *ſchreeden. Niewlandt* gaf daar na, met toeſtemminge van den Paus, zyn Bisdom gewillig over aan *Gothofredus van Merlo*, Prior van *S. Dominikus* Klooſter te *Utrecht:* maar hy moſt in het jaar 1578. door den gedachten oproer der Soldaaten, en omdat de Biſſchoppelyke regeeringe in deze landen wierd afgeſchaft, de Stadt verlaaten: hy ſtorf in het jaar 1587. te *Deventer*. De gedachte Kerk van *S. Bavo* is in 't jaar 1472. gebouwt; *Albrecht*, Hertog van *Beijeren*, holp'er veel toe: zy ſtaat aan de groote Merkt, en is een treffelyk gebouw. Behalven den brandt, door de *Spaanſche* Soldaaten veroorzaakt, heeft deze Stadt noch tweemaal te vooren zwaaren brandt uitgeſtaan; eerſt 1347. zoodat byna ganſch *Haarlem* door de vlamme verteert wierd. Na dat het nu weêr was opgebouwt, hoewel niet zoo groot als voor dit ongeval, overquam de Stadt het zelfde onheil 1351. zoo dat ze byna half door het vuur verging. In het jaar 1400. wierd de Stadt vergroot, en breeder over 't *Sparen* uitgezet: want uit de Oude brieven van 1390. blykt, dat in dien tydt het *Sparen* niet binnen de Stadt, maar daar nevens heene liep. In het jaar 1672. toen de *Franſchen* in den *Staat* zoo plots-vyandelyk gevallen waren, quamen de Burgers van *Haarlem* den $\frac{20}{30}$ Junius in de wapenen, zonden eenen der hunnen uit, om de Magiſtraat aan te zeggen, dat de ganſche Burgery genegen was Prins *Willem van Oranje* bevordert te zien tot het Stadthouderſchap; met verzoek dat zulks mogte geſchieden. Aanſtondts liet de Vroedſchap met trompetgeklank van het Stadthuis afkondigen, dat ze beſloten hadden gemelde zyne Hoogheit tot Stadthouder te verklaaren; lieten ook eene groote *Oranje Vlagge* van den tooren van 't Stadthuis, en daar na van de groote Kerk waaijen. Ylinks wierd, zoo van de Vroedſchap als Burgerije, commiſſie gemaakt om aan zyne Hoogheit, in het Leger by *Bodegraven*, deze reſolutie bekent te maaken, en hem te bidden, binnen *Haarlem* te willen komen. Tegen den avondt wilden de Gecommitteerden t'zamen ter poorte uitryden; maar moſten wachten tot dat de ſleutels van de Hooftwacht gehaalt wierden: ondertuſſchen had een Klompemaker de ſtoutheit, van by de Heeren te komen, en, den Burgermeeſter by den mantel trekkende, te zeggen; *Gy gaat nu na zyne* Hoogheit, *maar ik raa jou, datje zonder zyne* Hoogheit *niet weêr komt, of 't zal qualyk met je afloopen.* De Magiſtraat was nooit zoo hard tegens *Oranje* geweeſt als wel in andere Steden van *Hollandt*; ja hadde al eenigen tydt voorheene de bevorderinge van zyne Hoogheit, door haaren Penſionaris *Fagel*, zoeken voort te zetten. Het ware in dien tydt, by vyandlyke beſpringinge, ſlecht met *Haarlem* geſtelt geweeſt: aan de eene zyde had de Stadt alleen eenen blooten zwakken muur; aan d'andere, naar het *Sparen*, lag ze geheel open, vermits men bezig was met het graaven van niewe Burgwallen, tot eene niewe uitlegginge: echter wierd, door vlyt der Burgerije en werklieden, deze openinge, met eenen wal en batterijen, haaſt geſloten. Vermits eenige Heeren den Burgeren in het oog liepen, als te goedt *Wits*, ontſtont'er eene niewe opſchuddinge, en de Gemeente dwong de Magiſtraat haare Amp ten neêr te leggen, na dat zy 24 perſoonen verkozen hadde, die den ouden Krygsraadt ontſloegen, en zelfs het beſtier aannamen; van gedachten, dat zy van zyne Hoogheit in de niewe regeeringe gezet zouden worden: doch 't mislukte. Prins *Willem* herſtelde d'oude Magiſtraat, behalven eenen Heer, in wiens plaats *Balthaſar Coymans*, Heer van *Streefkerk*, quam. De niewe uitleg, ſtraks boven gemeldt, heeft wel zynen voortgang gehad, en is vry groot uitgezet, ook met vaſte wallen en ſterke muuren omringt, doch heeft den gewenſchten uitſlag niet bekomen; alzoo zy meeſt onbebouwt is blyven leggen, en tot vermaak- of warmoeziers-tuinen gebruikt wordt; vermits de weeverijen en reederijen ſedert uiet alleen niet toegenomen, maar veel eer verſlapt, en vermindert zyn; dat veel aan de tuſſchenvallende oorlogen, vernielders des koophandels, is toe te ſchryven. *Haarlem* heeft ook, in ouder en jonger tyden, uitgemunt als eene queekſchool van groote en vermaarde meeſters in de Schilderkonſt, die daar in 't byzonder gebloeit, en voortreffelyke ſtukken gemaakt hebben, noch hedendaags, in de kunſtzaalen der Liefhebberen, tot verwonderinge en verluſtiging van rechte kenneren dier edele natuurbootzinge, ſtrekkende; daar *Karel van Mander*, in zyn groot Hiſtoriſch Schilderboek, de naamen en voornaamſte ſtukken, tot zynen tydt toe, van gemeldt heeft; 't geen nu gelukkig, door den wakkeren Kunſtſchilder *Arnold Houbraken*, word vervult en vervolgt, en met de Beelteniſſen der beroemſte Kunſtenaaren, zoo van deeze Stadt, als van andere in de *Nederlanden*, door zynen zoon verſiert; aan welke beide werken wy ons verder hier omtrent, als opzettelyk tot dat oogwit ontworpen, gedraagen. Onder 't Claſſis van *Haarlem* ſtaan de volgende Dorpen en Kerken: In het *laag*, *Jiſp*, *Weſtzaandam*, *Aſſendelf*, *Weſtzanen*, *Knollendam* met *Marken*, *Wormerveer*, *Crommeniedyk*, *Coog*, *Ooſtzaandam*, *Ooſtzoy*, *Wormer*, *Crommenie*, *Zaandyk*. In het *hoog*; *Akkerſloot*, *Beverwyk*, *Wyk-op-zee*, *Benebroek*, *Sandvoort*, *Aalsmeer*, *Caſtricum* met *Heemskerk*, *Limmen*, *Heemſtede*, *Velzen*, *Sparendam* met *Sparenwoude*, *Bloemendaal*, en *Uitgeeſt*.

Mont. by Gaice. fol. 201.

Valken. verwar Europe pag. 682. 683.

Idem ibid.

pag. 738.

Bizot Medaill. Hiſtor. pag. 17.

Bor. Meter. Mont. Adr. van Meerb. Mutz. Boxh. toon. enz.

Hoxhorn toon. pag. 104. *O.H.Kr. fol* 384. 389.

HAARLHEM. Deeze naam heeft de zeer aanzienlyke Stadt, die onder de *Hollandtſche* Steden de tweede in rang is; welke naam zy gekregen heeft van een oudt Kaſteel, zynde nu een begraafplaats, en weleer het eigendom van een Geſlachte diens zelven naams, van loffelyker gedachteniſſe, ſedert het begin van de elfde eeuwe. Deze benaming ſchynt zynen oorſprong te hebben van den droogen en vaſten grondt, welk ſoort onze Landtslieden in oude tyden Haar en Harde/ en, by verkleining der ſpreekwyze, Harl genoemt hebben, en noch noemen: zoo dat HAARLHEM duidelyk betekent eene woning op eenen vaſten, en niet op eenen moerigen of waterigen grondt, gelyk de meeſte hebben. Wie deze plaats eerſt tot een Stadt gemaakt heeft, is den inboorlingen zelfs, mannen die in allerlei ſoort van wetenſchappen doorgeleert zyn, tot noch toe onbekent. Het alleroudſte gewag van deze benaminge vindtmen in eenen ouden *Blaffert* van de goederen van *Utrecht*; waar in ik ligtelyk den geenen wil toevallen, die vaſtſtellen dat hy van de negende eeuwe is; maar wie zou durven verzeekeren dat daar van deze Stadt geſproken word; dewyl'er een oudt Kaſteel en Heerlykheit geweeſt is, waar van de Stadt, als veel jonger, haren naam heeft ontleent? Een vry krachtig en overvloedig getuigenis van de oudtheit deezer Stadt geeft de Rymdichter *Melis Stoke*, tot zeer vaſte en geloofwaardige bewysſtukken bybrengende, dat zy onder de regeeringe van Graaf *Diderik den VI.* in den jaare 1155. al geweeſt is eene welvarende, magtige, vaſte, en den Vorſt inzonderheit getrouwe Stadt. Ook kan men niet in twyfel trekken dat de *Haarlemmers*, zynde van eene beproefde dapperheit, in het jaar 1217. met Graaf *Willem den I.* die, volgens 't getuigenis van eenen zekeren *Groninger*, naar het ſchryven van *Emo*, een Medegenoot van dezen togt, van alle de *Frieſen*,

Alting Not. Germ. Infer. Part. II. *fol.* 80.

Friezen, zelfs van die over de *Lauwers* woonen, aan het Eilandt *Wicht* tot Veldtheer van de Kruisvaart naar *Syrien* verkoren was, opgetrokken zyn: doch men heeft de zelfde zekerheit niet van het geen 't ongeletterd Gerucht heeft verbreidt, dat de *Haarlemmers* by *Peluſium*, of *Damiaten*, zouden uitgevoert hebben. Veel zekerder en doorluchtiger is het getuigenis van Keizer *Willem*, die den 23 November 1245. de dapperheit en getrouwheit der *Haarlemmers* met zeer heerlyke vryheden en privilegiën beloont, en begiftigt heeft. En geenen kleinen luiſter geeft hier by de hoogachting van Graaf *Jan den I.* die de laatſte geweeſt is van den *Frieſchen* Stam, naardien hy *Haarlem*, boven alle andere plaatzen, verkoren heeft, om hem, uitteerende, in zynen ſchoot te koeſteren, en zyne lykaſſche, na zyn overlyden, te bewaaren, ter eeuwiger gedachteniſſe van het zeer doorluchtige Geſlachte, dat in het jaar 1299. met hem uitgeſtorven is. Deze Stadt is gelegen op den grondt van de oude *Marzatiers*, die nu ter tydt *Kennemers* genaamt worden; over welker Weſtergedeelte zy het Hooftrecht, of Bailjuuwſchap heeft. De Rivier de Sperner/ die nu gemeenlyk het *Sparen* word genaamt, en by *Sparendam* in het *Y* valt; heeft weleer tegens de veſten aangeſpoelt, doch loopt nu midden door de Stadt heene, t' zedert dat zy vergroot is. Zy legt een gemeene Duitſche myl van de *Noordtzee*, een uur van den naaſten zoom van het *Y*, en drie gemeene Duitſche mylen en een halve van *Leiden*, en den rechten oever van den *Rhyn*.

Apud Boxhornium.

Adrian. Junius in Batavia.

HAARLEM, nu OUDTHAARLEM gezegt, is een Slot by de *Beverwyk*, niet verre van *Heemskerk*, op de vaart naar *Egmond*; het is een der oudtſte huizen van *Kermerlandt*; en, indien men op *Adrianus Junius* ſtaat mag maaken, omtrent het jaar 506 gebouwt. Het heeft al van over zeer veele jaaren verwoeſt gelegen; was het Stamhuis van het oudt Ridderlyk Geſlachte van *Haarlem*, maar is door huwelyk aan het huis van *Aſſendelf* gekomen: was een geweldig gebouw, als men aan de overblyfzelen en ruïnen blykbaar kan zien. Het ſtont recht tegen *Haarlem* over, en 't was van gebakken ſteen, yder vyf vierendeelen eens Roomſchen voets groot, byna eenen halven voet dik, en een ſpan breedt, opgehaalt. Hoe 't om verre, en zoo verwoeſt geraakt is, daar in verſchillen de meeningen; die men by *Adrianus Junius* en *S. van Leeuwen* vindt. In de huwelyks-voorwaarden tuſſchen *Otto van Aſſendelf*, en Vrouwe *Johanna van Cruningen*, geſloten in *'s Gravenhage*, getekent den 23 October 1551. wierd de Hofſtede van *Haarlem* ten huwelyk belooft, daar het Kaſteel op geſtaan hadde, gelegen tot *Heemskerk*, met het opper- en nederhof, omringt met dubbele graften en ſingels, en daar by noch met hooge, laage, en middelbaare Jurisdictie, met manſchappen en collatiën van vyf Beneficiën. Welke Hofſtede daar geſtelt word by de goederen, die t' zamen zyn een onverſterflyk Erfleen, gehouden van den Prinſe van *Oranjen*, als Heer van de *Lecq*. De Bezitters van dit Huis hebben zich dikmaals, van zeer oude tyden af, doen noemen *Baronnen van Haarlem*. Dus vindtmen in de oude lyſt der Leenen; ſomtydts Bezitters van de Hofſtede en Heerlykheit van *Haarlem*; dan weêr Bezitters van de Hofſteê en Baronye van *Haarlem*. Maar het niew Leenregiſter van *Haarlem*, beginnende met het jaar 1615. heeft doorgaans; „ Te houden van ons en onſe nakomelingen, Be„ ſitters van de Baronnye van *Haarlem*.„ 't Kaſteel *Aſſumburg* houd men uit de puinhoopen van *Haarlem* gebouwt te zyn: waar van de vaerzen in zeker gedicht, daar Oudt *Haarlem* ſpreekende word ingevoert, aldus luiden:

Goudh. in de O. H. Kron. fol 80. Leeuw. Bat. Ill. f. 1249. of 1244. Steph. Oldenz. de Urb. Germ. inſer. pag. 217.

Wat ondervraagt gy meer, hoe prachtig ik eens was?
Oordeel uit Aſſumburg, geſproten uit myne aſch.

HAARLEM; (*'t Geſlacht*) zoo naar 't gedachte Stamhuis *Haarlem*, of *Oudt Haarlem* genoemt. Het is een der oudſte Geſlachten in *Kennemerlandt*; doch uit den Koningklyken *Frieſchen* ſtam, volgens bericht van veele Hiſtoryſchryveren, oorſpronkelyk; hoewel *S. van Leeuwen* meent, uit *Weſtfrieslandt*, of *Kermerlandt*. Ondertuſſchen is hun geſlachtlyſt in de Hiſtoriën niet voor 1124 bekent, op welk jaar men *Wermbold van Haarlem* vindt, ook *Willem van Haarlem*, en *Folpert van Haarlem*. Op 1160. *Everwagt*, *Willem*, en *Evert van Haarlem*. Op 't jaar 1203 *Simon*, *Jan*, en *Ysbrandt van Haarlem*, gebroeders en Ridders. *Simon van Haarlem*, Ridder, gaf omtrent het jaar 1250. zyne huizinge binnen de Stadt *Haarlem* aan de Karmeliter Monnikken, die daar hun Klooſter begrepen: hy ſtorf in het jaar 1280. *Willem van Haarlem*, broeder van *Simon*, Schildknaap, vindtmen op 1291. had eene dochter *Beatrix van Haarlem*, getrouwt aan *Gerard van Heemskerk*, Ridder, die by haar eenen zoon won, *Hendrik van Heemskerk*. *Dirk van Haarlem*, Droſſaart van *Muiden*, wierd 1304. by *Duvelandt*, in *Zeelandt*, in den ſtrydt tegen de *Vlamingen* verſlagen. *Hugo van Haarlem* is Abt van *Egmond* geweeſt, van wien op 't jaar 1341. word gemeldt. *N. . . van Haarlem*, trouwde aan *Dirk van Aſſendelf*, voor het jaar 1400. Hy was de zoon van *Barthold van Aſſendelf*, by *Margareta van Polanen*, en daar door is het bezit van dit Huis aan den *Aſſendelfſen ſtam* gekomen.

S. van Leeuw. Bat. Ill. fol. 974. en verv. Goudh. in de O. H. Kron. fol. 177.

HAARLEMMER LOO, een der vrye Ambachten in het Bailjuuwſchap *Kermerlandt*, daar *Haarlem* de Hooftſtadt van is. *Houvé 1 deel, fol. 97.*

HAARLEMMER MEER, zoo gemeenlyk genaamt, omdat het dicht by *Haarlem* legt, daar het toch eigentlyk het *Leidſche Meer* is, als onder *Leiden* behoorende, immers voor het grootſte gedeelte; waar door ook veele Schryvers *'t Haarlemſche* en *Leidſche*, of *Leidſche* en *Haarlemſche Meer* ſchryven. Voor noch maar 200 jaaren was dit woeſte water maar eene gemeene wateringe, tot loſſinge van het *Rhynlandtſch* water: noch eenige kleine wateringen liepen dwars door het landt, dat meerendeels moeraſſig was, naar het *huis ter Hart:* zoo dat *Rensdorp*, nu t' eenemaal van het *Meer* verzwolgen, zich uitſtrekte tot aan het Eilandtjen, nu de *Vennip* geheeten. Tuſſchen de Uiterwaerden van den *Ruigenhoek* was alleen een kleine doortogt, daar een Veer lag, om, van het vaſte landt *Hillegom*, door *Aalsmeer*, *Ryk*, en *Sloten*, tot in *Amſterdam* te konnen ryden; en, aan de *Rhynzaterwoudſche* zyde, tot aan *Woerden* en *Utrecht*. *Simon van Leeuwen* heeft noch eene oude Kaart gezien, door de Heemraden van *Rhynlandt*, in het jaar 1508. bekoſtigt en gemaakt, daar in vertoont word, dat een man met een pols op ſchouder droogvoets van *Rhynzaterwoude*, tot aan 't vaſte landt van *Hillegom* kon gaan. Nu is dit geheel van 't *Meer* overdekt; dat noch dagelyks toe- en veel landt wegneemt; inzonderheit met de Noordtweſte, Weſte, en Zuidweſte winden. Dien aanſtoot lydt door den Noordtweſten windt, de landtſtreeke van d' *Oude Wetering* af tot *Rhynzaterwoude*, *Leimuiden*, en *Aalsmeer*, tot aan *Amſterveen* toe. Door de Weſte, Zuidweſte, en Weſte winden worden de landen langs den kant van *Sloten*, *Ryk*, en *Niewerkerk*, tot aan *Sparen*, hoe langer hoe meer afgekabbelt; zoo dat 'er, zonder byzondere verziening, omtrent *Aalsmeer*, *Rhynzaterwoude*, en *Leimuiden*, eene inbreuk te verwachten ſtaat: dat dan, doordien daar omtrent de Veenlanden meeſt uitgetrokken, en zoo dicht by het Meer zyn, zeer ligt eene doorbraak, en een geweldig groot water zou konnen maaken. Die reden heeft de ingezetenen van *Aalsmeer*, *Rhynzaterwou*, en *Vriezekoop*, in het jaar 1662. aan de *Staten van Hollandt* en *Weſtfrieslandt* genoodtzaakt te vertoonen, in wat ongelegentheit zy zich alreeds bevonden, door het afſpoelen van hunne ligte Veenlanden; en dat die Dorpen, zonder tydige tegenweer, in gevaar ſtonden van t' eenemaal ingeſlokt te worden; en wel zulker wyze, dat, indien de kracht van het Meer d' overhant neemen mogte, het zich zoo verre verſpreiden zou, dat het met het Sticht *Utrecht* gemeen zou raaken; baden derhalven, eer de dreigende noodt hen zoo zwaar mogt overvallen, dat de *Ed: Groot Mogenden* geliefden daar tegen zoodanige middelen en hulpe in het werk te doen ſtellen, waar door zy bewaart bleven, en verdere afſpoelinge geweert wierde. Die van *Sloten*, *Ryk*, *Niewerkerk*, en andere nagelegene landen aan de andere zyde des *Meers*, tot aan *Sparen* toe, klaagden op de zelfde wyze. Maar wat raadt om deze waterwinninge, en dit landtverlies te ſtuiten? Het Meer te beſchoeijen is ondoenlyk, of indien het doenlyk ware, het zou weinig helpen tegen het geweldig aanſlaan van 't water: Deed men 't daar het meeſt nodig ſcheen, zoo zou echter daar door het gevaar op verre na niet weggenomen, en het oogmerk niet bereikt zyn. Daar noch bykomt, waar d' onkoſten te vinden zouden zyn tot zulk een werk, zoo tot d' uitvoeringe, als onderhoudinge. Andere voorſlagen van eenen Dyk ſchuins door 't Meer te leggen, van boven *d' Oudewetering* af, enz. waar door dan omtrent het derde deel van 't *Meer* bepaalt, en vry zou zyn; daar tegen diende al weêr, waar d' onkoſten te vinden, boven andere zwarigheden van 't gevaar dat het water, door den boezem te verkleinen, te zeer zou worden opgeperſt, zoo dat geene Kaden het zelve naderhant zouden konnen tegenhouden, en de Polders eenen gedurigen inbreuk te verwachten hebben; behalven noch andere ongelegentheden die daar uit ontſtaan zouden. Ook moſt dan de Stadt *Leiden* nootzakelyk altydt ſtinkend, en ſtilſtaande water hebben: welke Stadt daarom beſloten heeft geene bedykinge van het *Haarlemmer*, of *Leidſche Meer*, ooit of ooit te zullen gedoogen, ten ware met eenparige ſtemmen anders mogte beſloten worden: het welk yder die in den Raadt aangenomen word, by de aanneeminge zyns ampts, met eede bezweeren moet. Meer andere ontwerpen zyn 'er gemaakt, doch tot noch toe geene in het werk geſtelt: ondertuſſchen blyft het gevaar, zelfs al van Vreemdelingen voor meer dan 50 jaaren waargenomen. Toen *Don Frederico*, zoon van *Duc d' Alva*, de Stadt *Haarlem* in het jaar 1573. belegert hadde, en geen meeſter daar van zag te worden, zoo lang de Stadt dat *Meer* vry had, beval hy den 29 Maert den dyk, by het *huis ter Hart*, door te graaven: toen maakte hy zich met 33 *Amſterdamſche* ſchepen, nevens 7 Galeijen, enz. meeſter van 't *Meer*; dat die van *Haarlem* dus verloren, en te gelyk den toevoer van leeftogt; waar door zy genoodt-

Houvé 1 deel, fol. 97.

S. van Leeuw. Bat. Ill. f. 1249. of 1244. Steph. Oldenz. de Urb. Germ. inſer. pag. 217.

Leeuw. Bat. Ill. fol. 105.

Idem Leeuw. fol. 104.

J. Heiſteri Itiner. Belg. cap. 17.

S. van Leeuw. ibid.

J. Leegwater in zyn Haarl. Meer. Requeſt der Ingezeten, enz.

Idem Jac. Heiſt. Itiner. Belg. cap. 17. P. C. B. Nederl. Oorlog. 6 boek, fol. 310.

noodtzaakt wierden de Stadt over te geeven. In 't jaar *Zeilerus in Epiſt.* 1531. wierd in 't *Haarlemmer-Meer* een Walviſch opgeworpen, lang 68. breedt of dik 30 voeten, de bek was 13 voeten wydt; zie ook op OVERTOOM.

HAASGESHEUL, HAASJESHEUL, aan te merken om de oudheit, en als een oud Renthof geweeſt zynde in *Hollandt*. Schoon het nu maar een Brug is; gelegen in *Delfslandt*, recht in het middenſtip tuſſchen *'s Gravenhage*, *Delft*, en *'s Gravenzande*: of tuſſchen *Poeldykspolder*, *Uithofpolder*, *Achterdyk*, en de *Wippolder*, op de *Loosduinerſloot*, of *Wennetjesſloot*, die uit *Ooſtmade* uitwatert; de middelſte van de drie Bruggen *Maheul*, *Haasjesheul*, en *Szwintsheul:* aldaar was het in voorige tyden een Renthof ASKE geheeten: te zien in den Heere *Altings* Kaart (*Pars II. Tab. V.*) die daar ook aldus van ſchryft, ASKE. Hedensdaags word het woordt *Heul* daar aan gehecht, en genaamt *Haasgesheul*, een weinig nader naar de *Noordtzee* dan *Qwintsheul*; vyf duizend ſchreeden van *'s Gravenhage*, naar het zuidweſten. Het is een uit het getal der Kenthoven (*Hobarum & manſionum*) daar Keizer *Arnulfus*, in 't jaar 889. *Gerolf* binnen de paalen van zyn Graafſchap mede beſchonken heeft.

De *g* in *Haasgesheul*, verkeert op zyn Franſch geleezen, word *Haasjesheul*.

HAASJES-HEUL, HAASGIS-HEUL, zie HAASGES-HEUL.

Houve Handv. Kronyk 1 deel, fol. 80. HAASTEN, een der 24 of 25 Dorpen van de *Thielerwaerdt*. Toen geheel *Gelderlandt*, nevens *Zutphen*, in het jaar 1547. eene ſchattinge van 75000 guldens opbrengen moſt, was het quartier *Niewmeegen* (een der vier quartieren van dat Vorſtendom) daar in op 24342 guldens geſchat; waar toe de *Thielerwaert* 5844 guldens moſt opbrengen, daar in wierd *Haaſten* op 186 guldens 15 ſtuivers $11\frac{1}{4}$ penning geſtelt. *Haaſten* heeft een Slot.

Goudh. HAASTRECHT, een Dorp aan- of onder *Ter Gouw* behoorende: de Kerk en Predikant ſtaan onder *'t Goudtſche* Claſſis.

Leeuw. Bat. Ill. HAASTRECHT, een Edel Geſlacht in *Hollandt*. Men vindt op het jaar 1287. *Albrecht van Haaſtrecht*, Ridder, uit het huis der Heeren van *Arckel*, als borge voor Heer *Herman van Woerden*; ook voor den Grave van *Hollandt*, in 't jaar 1293. In een der brieven van Grave *Floris* word ook van hem gewag gemaakt, desgelyks van 't Kaſteel van *Haaſtrecht*, dat *Otto*, Heer van *Arckel*, te leen hield van *S. Salvators Munſter* binnen *Utrecht*, in het jaar *Goudh. Leeuw.* 1291. *Paulus van Haaſtrecht*, zoon van *Willem van Haaſtrecht* (van wien gewaagt word op 't jaar 1446.) Heer van *Tilburg*, *Loon*, *Druinen*, en *Goorle*, nam ter Gemalinne *Catharina van Naaldtwyk*, dochter van *Albert van Naaldtwyk*, by *N. van Vleuten*. Het verder Geſlachtregiſter vindtmen by *W. van Goudhoven*, en *S. van Leeuwen*.

HÆC-MUNDA, de oude naam van het hedendaags *Egmond*; zie op EGMOND.

HAGE; zie 's GRAVENHAGE.

HAGE, ook HAGEN; (JOHANNES VAN) zie op INDAGINE.

HAGE, (WILLEM VAN DEN) een *Hagenaar* van geboorte. *L. Guicciardyn* noemt hem een uitnemend *Guicc. fol. 233.* geleerdt man: d' allereerſte Comediſchryver; heeft veele dingen in vaerzen beſchreven.

HAGE, (IN DEN) het legt in het landt van *Breeda*; 't plag verdeelt te zyn IN DEN HAGE *onder Naſſauw*, en IN DEN HAGE *onder den Hertog*. Toen het Hertogdom *Brabandt* eene jaarlykſche ſchatting, of beede van 140000 guldens opbrengen moſt, was het landt van *Breeda* daar in op 8685 guldens 10 ſtuivers 3 penningen geſchat; *Houve Handv. Kron. 1 deel, fol. 366.* waar toe de Stadt *Breeda* 1203 guldens 6 ſtuivers 6 penningen moſt draagen; het overige quam ten laſte van de 13 of 14 Dorpen van die Baronnije; daar in ſtont het Dorp *in den Hage* onder *Naſſauw*, en *in den Hage* onder den *Hertog*, op 644 guldens 2 ſtuivers 4 penningen. 't Heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder het Claſſis van *Breeda*.

Houve. HAGENVOORDE, een oud Slot, of adelyk Huis in *Overyſſel*, onder *Zallandt*.

J. F. Cortg. Stichts Kronyk-jen. HAGESTEIN, een Dorp en hooge Heerlykheit, galg en radt voerende, onder het Sticht *Utrecht*; legt over de *Lek*. Het is voorheen, nevens *Everſtein*, en *Ryneſtein*, wel een klein, doch ſterk Steedtjen geweeſt. Heer *Otto van Arckel* liet, omtrent het jaar 1360. het Slot te *Hageſtein* met hooge muuren en toorens beveſten, daar ook eene diepe graft om wierd geleidt. Maar toen de Heer van *Arckel* naderhant, in 't jaar 1405. Grave *Willem van Hollandt*, enz. vyandelyk beleedigde, zyn de *Hollanders* t' zamen met de *Stichtſen* voor dit Slot getrokken: zy wierden 'er na eene *O.H.Kr. fol. 421. Voſſius Jaarb. pag 537. 538.* lange belegeringe meeſter van. Grave *Willem* deed beide het Slot, en het Steedtjen in brandt ſteeken. Andere willen berichten, dat het Kaſteel den naam van *Hageſtein*, maar het Steedtjen, daar aan gelegen, dien van *Gaaſpaern* voerde; zie op GAASPAERN en op EVERSTEIN. Het Dorp *Hageſtein* heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Rheenen* en *Wyk*.

HALLE, dus word in vorige tyden *Egmond* ook geheeten; zie op EGMOND.

HALLOVINA, hedendaags HELWYN, is een *Alting Not. Germ. Infer. Part. II fol. 80. Winsem* Dorp van *Thielerwaert* aan de *Waal*, een halve gemeene Duitſche myl beneden *Bommel*. De Edele Heer *Baldrich* heeft in den jaare 850. zyn erfgoedt, dat hy hier hadde leggen, geſchonken aan de Kerke van *Utrecht*.

HALLUM, een der elf Dorpen, zeer aanzienlyk, van de *Frieſche* Grietenije *Ferwerderadeel*, in het quartier *Ooſtergoo*.

HALLUM. *Sibrandus van Mariegarde*, die geſtorven *Alting part. II fol. 80.* is in den jaare 1228. noemt HALLUM het vaderlandt van den zaligen *Frederik*, een Hofſtadt (*Villam*) dat is, een voornaam Hooftdorp, of ten minſten een Parochiedorp, daar toen ter tydt verſcheide adelyke en aanzienlyke mannen gewoont hebben. Het legt niet meer dan een half uur gaans van *Mariegarde* af, Noordtwaarts; niet minder in luiſter en aanzien dan weleer.

HALTEREN, (HALSTEREN, by *M. van der Houve*, doch qualyk) een der 10 of 11 Dorpen in het landt *M. van der H. Handv. Kronyk 1 deel, fol. 366.* van *Bergen op Zoom*. Toen geheel *Brabandt* eene ſchattinge van 140000 guldens opbrengen moſt, was 't landt van *Bergen op den Zoom* daar in geſchat op 8685 guldens, 10 ſtuivers 3 penningen; daar toe gaf de Stadt *Bergen* 326 guldens 13 ſtuivers 3 penningen: het overige moſten de 10 of 11 Dorpen opbrengen, en het Dorp *Halteren* daar toe laſten 217 guldens 8 ſtuivers 9 penningen. Het heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Bergen op den Zoom*.

HALTHENA, is eene geringe Landtſtreek tuſſchen *Alting Not. Germ. Infer. part. II. fol. 79.* de *Merwe* en de oude *Maas*, zynde noch een overſchot van het Graafſchap *Teiſterbandt*. De Heeren hier van hebben zich gegeeven onder de beſcherminge van de Graven van *Hollandt*; die daar eindelyk volkomen recht van eigendom over gekregen hebben. Dezer wyze nu word het genoemt in zekeren Giftbrief van Graaf *Diederik den VII.* van den jaare 1212. (doch dat moet zyn 1211.) Op eene andere plaatze word het HOUTENA genaamt; het welk een vaſte blyk is, dat het dien naam heeft gekregen van de Boſſchen of 't Houtgewas. Hedendaags ſchryft men zonder blazinge ALTENA, en zoo ſpreekt men ook. Daar is ook een Kaſteel geweeſt van dien zelven naam, waar van men de overblyfzels noch ziet een uur gaans van *Workum*, het welk de Hooftplaats is van deze Landtſtreeke.

HALTNA. Een zeer oude *Blaffert* van de goederen *Idem ibid.* der Kerke van *Utrecht* geeft deezen naam op. *Buchelius* verzekert ons, dat het hedendaags HOUTEN genaamt word, het welk een Parochiedorp is, van de landtſtreek tuſſchen de wateren of meeren (*pagi interlacenſis*) leggende eene gemeene Duitſche myl van de Stadt *Utrecht*. In een brief van *Otto*, Biſſchop van *Utrecht*, van het jaar 1228. (naar waarheit 1226) word het HALTEN genaamt.

HAM, een der 39 of 40 Dorpen van 't Weſterquartier *Houve.* in de *Groninger Ommelanden*. In dit Dorp legt een adelyk huis.

HAM, 'THUIS TEN) legt in de Provintie van *Idem* *Utrecht*.

HAM, (DIDERIK) Abt van *S. Truyen*, noemt dit een *Alting Not. Germ. Infer. Part. II. fol. 97.* Hofſtadt van *Kempenlandt* (*Villa Campiniæ*) die *Pipinus Landeſius*, omtrent het begin van de zevende eeuwe, geſchonken heeft aan het Klooſter van *S. Truyen*. In de *Saliſche* wetten word het met eene blazinge geſchreven CHAM, en daar van word menigmaal gewag gemaakt, als van een plaats daar dikwyls *Mallum*, dat is, t' zamenſpraak, vergadering, of gerecht van 't volk gehouden wierd. Het is een Dorp behorende onder de Baronnije van *Breeda*, behoudende den naam van CHAM, twee uuren gaans van de Stadt naar het Noordtooſten. Deze plaats ſtaat met den naam van HAM getekent in de Kaart van den Heere *Alting*, genaamt *Pars I. Friſiæ Hereditariæ*, niet verre van de rivier *Dunge*.

HAMARITHI. Het meervoudig getal geeft te ken- *Idem ibid.* nen dat 'er twee plaatzen zyn geweeſt, die den naam van HEMERTH voerden: het welk ook kan afgenomen worden uit eene die noch overig is, namelyk Op-hemerth (HAMARITHUS *ſuperior*) die in den Giftbrief van *Anfridus*, Biſſchop van *Utrecht*, van het jaar 1006. HAMERTHE genaamt word: terwyl Neder-*Hemert* weg is. Het is een dorp van de *Thielerwaerdt* aan de *Waal*, een uur gaans beneden de Stadt zelve; de inkomſten hier van heeft Biſſchop *Ludgerus*, in den jaare 850. toegewezen aan Jonker *Balderich*, die alle zyne goederen hadde afgeſtaan aan de Kerke van *Utrecht*.

HAMELAND. Keizer *Karel de Groote* heeft, in den *Idem Alting fol. 79. 80.* jaare 777. zekere rivier van de landtſtreeke *Flehita* (waar van hier boven is geſproken) zynde een gedeelte van het Benedenſticht van *Utrecht*, die in het *Vliemeer* zich ontlaſt, *Hemus* genoemt. Van deze rivier word het laagſte gedeelte aan den kant van dit Meer gemeenlyk Eemlandt genaamt. Nu kan men niet twyfelen of deze zelfde landtſtreek is 't, die in den Giftbrief van Keizer *Otto de Groote*, van 't jaar 968. HAMELANT word genaamt: dewyl zy verknocht word met Pardinc-landt / insgelyks een ſtreek aan

aan de zee is van het quartier *Hutingoa*, (zie hier van op GOYE, en beneden) dat daar van vooren naast aanpaalt. Zoo dat die geheele streek, die zich langs den Zuidkant van het Meer uitstrekt, toen aan de Abdisse van *Elten* gekomen is: en naderhant, door overdragt van de Abdisse *Gudela*, aan de Graven van *Hollandt*; gelyk Graaf *Floris de V.* zulks met duidelyke woorden toont in zynen Giftbrief van den jaare 1280. noemende het eene gedeelte Emelandt / het andere Hardingerlandt. Men heeft wel getracht om ze beide te begrypen onder den naam van *Oost-Hollandt*, gelyk *Beka* daar blyk van geeft in het leven van Graaf *Jan den IV.* en noch duidelyker deszelfs opvolger *Suffridus:* doch zulks heeft in 't vervolg van tyden geen standt gehouden, dewyl de Bisschop HAMELANT zich weêr toeëigende.

Apud Pontan. Hist. Gelr. lib. VI.

In Wilhelm. V.

HAMERTH. Dit word van *Melis Stoke* beschreven te zyn een Dorp aan dezen kant van de *Maaze*, omtrent het welke *Floris*, de eerste Graaf van *Hollandt*, nadat hy de Keizerschen overwonnen en op de vlucht gedreven hadde, vermoeit onder het geboomte slapende, van den vyandt, die weêr voor den dag quam, in het jaar 1261. is verslagen. Het legt hedendaags omtrent *Heusden*: dit word nu ter tydt *Hemert* genaamt, gelyk ook zekere Sterkte aan den *Maasstroom* de Schans *Hemert* is geheeten, waar van in 't vervolg zal gesproken wotden.

Alting Not. Germ. Inser. Part. II. fol. 80.

HAMMA: dus vindtmen het geschreven in den Giftbrief van Keizer *Otto den Grooten*, van 't jaar 970. In eenen anderen Giftbrief van Keizer *Otto den III.* in den jaare 996.

Idem ibid.

HAMNIUM. Wederom in eenen anderen van Keizer *Lotharius den II.* van 't jaar 1134. HAMNES. Het word gezegt een Hof, of Hoeve te zyn geweest, die onder de goederen van Graaf *Wichman* aan het Klooster van *Elten* is gekomen. Ik zoude meenen dat het zelve hedendaags HAMERS word genoemt, leggende op den slinker-oever voor aan de Grift van *Drusus*.

Houve. HANKWEERT, een Dorp in *Noordt-Hollandt*, behoorende onder *Hoorn*.

Winsem. HANNIA, een Slot of adelyk Huis, in de *Friesche* Grietenije *West-Dongerdeel*, in of aan het Dorp *Holwert*, in 't quartier *Oostergoo*.

Houve. HANSWAART, een der Dorpen van *Zeelandt*, in het Eilandt *Zuidt-Bevelandt*; doch zonder Kerk of Predikant.

Winsem. HANTUM, een der 19 Dorpen in de *Friesche* Grietenije *West-Dongerdeel*, onder *Oostergoo*.

Idem Winsem. HANTUMHUIZEN, een der 19 Dorpen in de *Friesche* Grietenije *West-Dongerdeel*, onder 't quartier *Oostergoo*.

Houve Handv. Kron. 2 deel, fol. 368. HAPPERT, of HAPPAERT, een der 31. of 32. Dorpen van *Kempenlandt*, een der vier quartieren van de *Meijerye van 's Hertogenbosch*. Het moet van geen groot gewigt zyn; want toen het Hertogdom *Brabandt* eene schattinge, *beede* genaamt, van 140000 guldens opbrengen most, was de geheele *Meijery* daar in geschat (de Prælaten ingesloten) op 19379 guldens 16 stuivers 3 penningen: In die som was het quartier *Kempenlandt* gestelt op 4074 guldens 1 stuiver 9 penningen, daar in droeg *Happert* alleen maar 71 guldens 2 stuivers

HARÆUS. (FRANCISCUS) zie op HAAR. (FRANCOIS)

Alting Not. Germ. Inser. Part. II. fol. 80. HARAGO. Hier van word gewag gemaakt in het verdrag van *Epternach* van den jaare 1063. De gelegentheit der plaatzen, waar by het gevoegt word, toont ten naasten by aan dat hier door verstaan worden Landen aan het riviertjen de *Aar*, Aarlandt genaamt, aan de rechter-handt van den *Rhyn*, recht tegens over Alphen.

Idem ibid. HARAGUM. Dus vindtmen geschreven in den *Blasfert* van de goederen van *Utrecht*. In den Giftbrief van *Diderik den V.* Grave van *Hollandt*, van den jaare 1085.

HAREGON. *Melis Stoke* noemt het HAREGAN: Hedendaags word het van de inwoonderen HEREGEN genoemt. Het is een Dorp van *Kinnemerlandt*, dicht by de *Noordtzee* en het oude Gat van de *Kinnem:* deze stroom kan men zien in de Kaart van den Heere *Alting*, genaamt *Pars I. Frisiæ liberæ*, zoo als ze by *Petten* in de *Noordtzee* valt.

HARBERTUS, Bisschop van *Utrecht*; zie op HEREBERTUS.

HARDEBERTUS, HARBERTUS, ook HARPARTUS, Bisschop van *Utrecht*; zie op HEREBERTUS.

Winsem. HARDEGARYP, een der 14 Dorpen van de *Friesche* Grietenije *Tietzerkster adeel*, in *Oostergoo:* Hier in leit de State *Groweslins*.

HARDENBERG, een Kasteel van Heer *Jan van Arckel*, Bisschop van *Utrecht*, gebouwt, omtrent het jaar 1360. om daar mede *Koevorden* en *Drenth* onder gehoorzaamheit te houden. Vermits ter dier plaatze een hooge Berg was, en daar by een diep Dal, liet hy de aarde van boven af in tonnen vullen, en van de hoogte in het Dal rollen, tot dat de Berg genoegzaam gelaagt, en 't Dal gehoogt was. Toen bouwde hy'er een zwaar en sterk Kasteel op, met eenen grooten steenen Tooren, eene Koningklyke zaal, slaapkamer, en een stal voor 200 paerden. Hy haalde de steenen van het oude Bisschops-Kasteel, dat 'er voor veele jaaren gestaan hadde: het overige liet hy afbreeken van den ouden Burgt te *Koevorden*, die de *Utrechtsche* Bisschoppen altydt in 't oog gestoken hadde. Onder aan den voet van den geslegten Berg lag een Vlek, dat de Bisschop bemuurde; 't geen het Steedtjen *Hardenberg* geworden is. In het jaar 1650. wierd aan *J. Picard*, Predikant te *Koevorden* een Olifantstandt getoont, die twaalf zyner spannen lang was, gevonden in de aarde en 't zant tusschen *Koevorden*, en *Hardenberg*; hy beschryft hem gelyk hy toen noch was; en oordeelt hem zeer oudt, ja zoo oudt, dat hy gist dat, als weleer deze Gewesten met inwoonders bevolkt zyn geweest, zich in deze duistere Bosschen, die 'er veele waren, Olifanten zouden onthouden hebben.

O. H. Kr. fol. 407.

Idem Picard pag. 298.

Alting Not. Germ. Inser. Part II. fol. 81.

HARDENBROEK, een Ridder-Hofstadt in het Sticht *Utrecht*. In het jaar 1536. den 27 October wierd ze van de *Staten van Utrecht* vry van huisgelden verklaart, nevens vier andere, namelyk *Zuilestein*, *Natewisch*, *Zuilenburg*, en *Levendaal*; over andere wierd eene bepalinge gemaakt.

Goudis. in de O. Holl. Kr.

HARDERSWAERT, voor dezen een Dorp aan *Dordrecht* onderhoorig; doch, ten tyde van den geweldigen Watersnoodt, in den *grooten Zuid-Hollandtschen Waerdt*, 1421. mede verdronken, en nooit weêr, nevens zoo veele andere, boven gekomen.

De Raey Diction. Geogr. pag. 245.

HARDERWYK, eene Stadt in het Noorderdeel ten westen van *Gelderlandt*, legt op de *Veluwe*, aan de *Zuiderzee*. Zy was voor dezen vry sterk; maar heeft by den inval der *Franschen*, die deze plaatze zeer bedorven, en ten deele geslegt hebben, veel geleden: is niet alleen onder de vier kleine Steden van de *Veluwe* de eerste en grootste; maar ook de voornaamste onder de twee *Geldersche* Zeesteden. Den naam *Harderwyk* haalen zommigen af van de oude *Hardibones*; anderen van de hardigheit van den grondt, die men meest bespeurt op de reede daar de schepen leggen. Niet onwaarschynlyk word die afgeleidt van *Harders* en *Wyk*, als eertydts de Wyk der Veeharderen, die hier hunne hutten hadden, en door de Vischerije zeer toenamen. De Stadt beslaat Oostwaarts den *Veluwschen* bodem, Westwaarts het strandt der *Zuiderzee*, die 't vaste landt, gelyk ook de muuren der Stadt, zeer bekabbelt, inzonderheit aan het Oosteinde, en die ook verder zou doordringen, indien niet de Stadts graften, t'elkens met groote kosten, door niewe breidels en steene werken bezorgt wierden. Het oudt wapen der Stadt was een *Kogge*, of *Schip:* maar *Otto*, *de krom-* of *paerdtsvoet*, ook de *manke* gebynaamt, zevende Grave van *Gelder* en *Zutphen*, aan de regeeringe in het jaar 1229. gekomen, heeft het in eenen *Nassauwschen Leeuw* verandert. In den aanvang zyner heerschappye, omtrent 1230. zyn *Harderwyk*, *Roermondt*, *Arnhem*, *Bommel*, enz. eerst met steene muuren omringt. Naderhant, in 't begin der onrusten van den *Staat* met *Spanjen*, is *Harderwyk* met eenen goeden aarden wal en buitenwerken besloten. Hier is de hoogste Munt van het Vorstendom, en d'afflag van alle Visch, die tusschen *Muiden* en *Kampen* naar *Gelderlandt* gevoert word. Dit voorrecht, zeer aanzienlyk en voordeelig voor die van *Harderwyk*, is hun geschonken van Hertog *Arnoud van Gulik* en *Gelder*, in 't jaar 1443. De Stadt is mede een der *Hanze-Steden*; houd eenen eigen Scherprechter, dat zy met de Hooftsteden gemeen heeft: al omtrent het jaar 1280 heeft *Harderwyk* eenen sterken koophandel op de *Elve* gedreven; als ook op andere wydt-afgelegene landen. De *L. Vrouwe-Kerk* pronkt met eenen zeer hoogen tooren, binnen met schoone gewelfzels voorzien, dienende met eenen den schepen tot een Baak; is zoo breedt en dik, dat men op den top, die vlak en effen is, een wagen zou konnen omwenden. In de Stadt hebben drie Monnikke- en drie Nonne-Kloosters gestaan, die nu tot Schoolen en ander gebruik bekeert zyn. In het jaar 1372. wierd ze van den Bisschop van *Utrecht*, en den Heer van *Breederode* ingenomen, die het beide met den Grave van *Blois* hielden. In het jaar 1505. heeft *Philips de I.* Koning van *Spanjen*, *Harderwyk* vermeestert; maar Hertog *Karel van Gelder* wierd 'er, in het jaar 1511. weêr Heer van. In het jaar 1528. heeft Grave *Floris van Egmond* de Stadt met verdrag ingekregen voor Keizer *Karel den V.* In 't jaar 1572. wierdze door Grave *Willem van den Berg*, wegens den *Staat*, verovert. In het jaar 1479. raakte *Harderwyk* met die van *Amsterdam* in oorlog, daar de laatsten luttel voordeel by behaalden. In de *Nederlandtsche Oorlogen* met *Spanjen* heeft deze Stadt zoo veel niet geleden dan wel andere Steden: maar een droevig onheil trof haar in het jaar 1583. Op den klaaren middag ontstont'er een felle brandt, die, binnen drie uuren

Pontan. Gelderf. geschied. 1 deel, fol. 100. Montan. by Guicc. fol. 143.

Idem Pontan. 1 deel, fol. 101.

Idem 2 deel, fol. 281.

tydts, de Stadt zoodanig vernielde, dat'er niet boven drie of vier huizen bleven ſtaan, niet tegenſtaande meeſt alle de gebouwen van gebakken ſteen opgetrokken, en met pannen gedekt waren: de menſchen, die, om het vuur te myden, zich in kelders geborgen hadden, wierden, of door den damp verſtikt, of door de inſtortende gebouwen verplettert: andere, inzonderheit de kinderen, wierden naar de Parochikerk gebragt, maar bleven doodt onder de neêrſtortende muuren, of wierden door de hitte en vonken verſtikt. Die in de Kerk waren verbrandden met het gebouw. Het ſnel voortloopen van 't vuur gaf den Burgeren geenen tydt om iets van 't hunne te bergen, ja zoo veel niet, om zich verzeekert te redden. Over de 1500 menſchen bleven'er elendig in doodt. Die naderhant, uit andere Steden, de puinhoopen dezer Stadt bezichtigden, verklaarden, dat men geen elendiger noch erbarmelyker verwoeſtinge had konnen aanſchouwen. In het jaar 1648. is'er eene Akademie opgerecht. De Stadt, als gezegt is, legt zoo na aan de zee, dat haare muuren, by eenen gemeenen en gewoonen vloedt, daar van beſpoelt worden; over een vaſt ſtrandt, dat by laag water een groot ſtuk weegs droog leit. Aan de landtzyde is de Stadt met eenen grooten ouden muur beſloten, nevens eenen ſchoonen aarden wal, en met 5 bolwerken, en 2 blokhuizen voorzien. De Stadt plagt in zoo goeden ſtaat te zyn, dat ze zich genoeg tegens den vyandt verdedigen konde, als bleek in het jaar 1629. toen Grave *Hendrik van den Berg*, met zyn leger op de *Veluwe* zynde, deze Stadt niet dorſt aandoen, na dat hy, op zyne gedaane opeiſſchingen, van de Burgerije tot antwoordt kreeg; dat zy gezworen hadden *Harderwyk* tot den laatſten druppel bloets te zullen verdedigen. Maar t' zedert de Vrede (1648) met *Spanjen*, hadmen de Veſtingwerken laaten vervallen. De Raadt van *State* had jaarlyks wel penningen tot onderhoudt en verbeeteringe overgezonden, ook noch in 't jaar 1670. duizent Ryksdaalders op eenmaal; maar daar wierd geen handt aan geſlagen; zoo dat, toen de *Franſchen* dien plotzigen inval in 't jaar 1672. in den *Staat* deeden, de Stadt in geen ſtaat was om eenen hevigen aanval uit te ſtaan. Het Magazyn was ſlecht geſtelt, de Stadt van bezettinge ontbloot, ook van een goedt deel Burgeren, elders heen gevloden. Niet veel meer dan 300 waren'er noch overig, echter, hoe klein het getal was, noch gemoedigt om hunne Stadt te beſchermen. Den 21 Junius wierd de Stadt, wegens den Biſſchop van *Munſter*, opgeëiſcht: toen de Magiſtraat daar over op het Stadthuis vergaderde, volgde de Burgery haar na, en hield ſterk aan om den Vyandt een weigerig antwoordt toe te zenden, en de Stadt als eerlyke Burgers te zullen en te willen verdedigen: maar de Magiſtraat ſtelde hen zoo veele zwarigheden voor, die, indien zy tegenſtant boden, hun zouden konnen bejegenen, dat zy overreedt wierden om toe te ſtaan een verdrag met den Biſſchop te beraamen. Daar op wierden twee Heeren naar *Elburg* gezonden, om met den Overſten *Hautyn* een verdrag te ſluiten: die tot antwoordt gaf; hy zou 's anderen daags zelf in de Stadt komen: hy quam ook; 't beding wierd gemaakt, en getekent. Voor 't overgeeven der Stadt, wou de Magiſtraat de Artykelen van den Biſſchop van *Munſter* bekrachtigt hebben; *Hautyn* ſtont het toe, mits dat'er 30 Ruiters, van de 140 die hy by zich hadde, en waar mede hy voor de Stadt gekomen was, binnen zouden trekken als *Sauvegardes*, tot dat de *Ratificatie* zou gekomen zyn. Daar op trok *Hautyn* met zyne 8 Officieren, 6 Trompetters, en 12 Ruiters uit *Harderwyk*, verzelt van twee Burgemeeſters, *Herman van Spoulde*, en *Roelof van Klooſter*. Maar, vermits zyn voorneemen was de Stadt uit te plonderen ('t geen van een der Ruiteren aan eenen muntgezel in 't oor gebeeten was) zocht hy, in het uitryden van de poort, met de Heeren krakkeel, zeggende; zy hadden hem zyne commiſſie afhandig gemaakt, zoo dat hy ze weêr begeerde, of dit en dat zou'er op volgen. Ondertuſſchen had hy drie mannen by de Poort, en drie by de Valbrug gelaaten, om te verhinderen dat die niet geſloten, noch deze opgehaalt mogte worden. Middelerwyle ſtiet hy met zyn paerdt den Burgemeeſter *Spoulde* van de brug in de graft; om tydt te winnen voor zyne buitenſtaande Ruiters, van de poort te konnen bereiken, om met hem weêr in de Stadt te ryden. De Burgers op den wal het ſchelmſtuk bemerkende, haalden de valbrug op, en loſten hunne musketten op de *Biſſchopſchen*, die in ſnelheit, in plaatze van te naderen, toen van de Stadt afweken. De Stedelingen zouden met ſchieten niet opgehouden hebben, zoo lang zy vyanden vernomen hadden, indien de Burgemeeſter hen niet voorgedraagen had, dat, indien zy niet aflieten van ſchieten, de Stadt in een bloetbadt zou raaken. Daar op quamen twee Trompetters, die de Burgers toeriepen; *Mannen ſchiet doch niet, wy zullen als eerlyke Cavaliers woordt houden.* Voorts ſprak hy door het klinket met de Magiſtraat: het beſluit was, dat'er, tot op de *Ratificatie*, twee Oſtagiers in de Stadt zouden komen; die traden binnen, en, volgens het verdrag, dartig ruiters als *Sauvegarden*. Maar zeven dagen daar na quam de Hertog van *Luxemburg*, met 40 mannen, *Harderwyk* voor zynen Koning in bezit neemen, en deed de *Biſſchopſchen* vertrekken: vermits'er, by de verdeelinge der landen of veroveringen, tuſſchen *Vrankryk*, *Engelandt*, *Keulen*, en *Munſter*, bedongen was; dat Koning *Louis* hebben zou al dat lag tuſſchen de rivieren *Maas*, *Waal*, *Rhyn*, en *Yſſel*, met de Steden *Zutphen*, *Doesburg*, en de Generaliteits veſtingen omtrent *Brabandt*. Na dat nu de Ingezetenen omtrent 17 maanden lang van de *Franſchen* elendig geplaagt waren, heeft *Vrankryk* ook *Harderwyk*, nevens alle zyne veroverde plaatzen in de *Vereenigde Nederlanden* (behalven *Maaſtricht* en de *Graaf*) verlaaten, in het begin van November 1673. na het eerſt geſlecht, en op 12000 guldens gebrandtſchat te hebben. In *Harderwyk* is eene Akademie (als boven is gemeldt) in 't jaar 1648 opgerecht; haar wapen is eene *Pallas*, niet gewapent, maar als eene Jongkvrouwe gekleedt, met dit byſchrift, *Palladium Gelro Zutphanicum.* De goude en zilvere penningen by het oprechten der *Harderwykſche* Akademie, in het Vrede-jaar, doen ſlaan, hadden aan de eene zyde deze woorden, *Libertas Victoriæ præmium*; *Vryheit is de belooninge der overwinninge.* Op d'andere, *Pace domi foriſque Sancita*, *Academia Hardervici fundata*, *Illuſtr. Ordines Ducatus Gelriæ*, *Comitatus Zutphaniæ in rei memoriam hunc nummum cudi fecerunt M D C XLVIII. De vrede zoo binnen als buiten 's landts geſloten, en d'Akademi te Harderwyk opgerecht zynde, hebben de doorluchtige Staten van 't Hertogdom Gelderlandt, en 't Graafſchap Zutphen, dezen penning ter gedachteniſſe hier van doen ſlaan*, 1648. De eerſte Profeſſoren in deeze Akademie zyn geweeſt, in de Theologie, *Johannes Valkenier*, *S. Th. D.* In de Rechten, *Johannes Chriſtenius*, en *Petrus de Greve*; In de Medicynen, *Jakobus Rochius*, *M. D.* en Profeſſor extraördinar. in de *Philoſophie*; In de Philoſophie, *Gisbertus van Iſendoorn*, *Med. Lic. L. A. M. & Ph. D.* *Georgius Hornius*, *Cornelius Tollius*, *Hiſt. & Linguæ Græc.* Profeſſores.

Idem Pontan. 2 deel, fol. 318. O.H.Kr. fol. 567.

Commelyn Fr. Hendrik 1 deel, fol. 58.

Idem Valken. pag. 570. 571. Sylvii verv. op Aitzm. 1 deel, 1 ſtuk, fol. 203.

Valken. verwart Europa pag. 569.

Idem Valken. ibid.

Sylvii verv. v. Aitzm. 1 deel, 1 ſtuk, fol. 701

Bizot Medail Hiſtor. pag. 196

Benth. Holl. kirch. und ſch ſtant, 2 th. pag. 56. Idem Benth. ibid.

HARDERWICH, HARDERWYK, eene Stadt van de *Veluwe*, op den Zuidkant van het *Vliemeer:* van de zelve word, als beroemt door overzeeſchen koophandel, gewag gemaakt in zekeren brief van *Gerard*, Grave van *Holſtein*, en van de Burgemeeſteren van *Hamburg*, van den jaare 1280. Insgelyks van de aanzienlyke *Univerſiteit*, in eenen brief van die van *Deventer*, van het jaar 1291. Ik zoude derhalven gelooven, dat deeze plaats van grooter oudtheit is, dan de Jaarboeken van *Gelderlandt* zeggen, voorgeevende dat het ſtichten van deze Stadt niet hooger loopt dan het jaar 1230. De reden van de benaaminge is ganſch niet duiſter: namentlyk, van de oude gelegentheit aan eenen inham, die een ſtuk weegs van het Meer tuſſchen de groene weiden inſchiet; welke in de landtſtaale de naam van Dijk gekregen heeft, en de toenaam van *Harder*, van de *Harders landen*, die nu ter tydt zyn een gedeelte van het Meer, dat tegens de veſten zelfs aanſpoelt, op een vlak, zandig, en ondiep ſtrandt, dat een zeer harden grondt heeft; waar van men ook niet zonder reden den oorſprong der benaminge kan afhaalen. Hoewel men ook moet erkennen dat WYK by de Oude *Germanen* een gemeene naam van Steden is geweeſt.

Alting Not. Germ. Inſer. part. II. fol. 81. apud Pontan. Hiſtor. Gelr. lib. VI.

HARDINKSVELDT; zie HERDINKSVELDT.

HAREN; zie HAAREN.

HARGA, is een Riviertje tuſſchen *Vlaardingen* en *Schiedam*, het welk hedendaags De oude Hark genoemt word. Graaf *Diderik den V.* noemt het in zynen Giftbrief van den jaare 1083. met eenen anderen naam TURLEDE, en *Melis Stoke* DURLEDE.

Alting fol. 82.

HARIG, een der zeven Dorpen van de *Frieſche* Grietenije *Gaaſterlandt*, onder de *Zevenwolden:* in dit Dorp leggen de Staten *Minnema* en *Tietema.* Niet verre van dit Dorp leit een ruim veldt, daar de Wilde-merkt jaarlyks, op den 16 Auguſtus, of Mariaas-Hemelvaartsdag, met grooten toeloop van menſchen, en aanbrenging van waaren, word gehouden. Deze Merktplaats, zonder eenig huis, heeft in 't zuiden *Lyklemaas-boſch*, en het Dorp *Nyemardum*; in 't Zuidooſten *Ruigehuizen* en *Sondel*; in 't Weſten *Oldemardum* en *Mirns*; zie hier breeder van op WILDE-MERKT.

Winſem.

HARINK-KARSPEL, een *Hollandtſch* Dorp onder 't Bailjuuwſchap van *Egmond.*

Houve.

HARINKSMA, een Slot of adelyk Huis in de *Frieſche* Grietenije *Wimbritzeradeel*, onder 't quartier *Weſtergoo*, in het dorp *Loinga.*

Winſem.

HARINGHUIZEN, een Dorp in *Noordt-Hollandt*, onderhoorig aan *Alkmaar:* heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder het Claſſis van *Alkmaar.*

Goudh.

HARINGVLIET, anders STAD OP HARINGVLIET, een Dorp in *Hollandt*; heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Voorn* en *Putten.*

HARIUS; zie op HAAR. (JOHANNES)

HARKEMA OPEINDE, een der acht Dorpen van de *Frieſche* Grietenije *Achtkarſpelen*, in het quartier *Ooſtergoo.*

Winſem.

HARKESTEDE, een der Dorpen van de *Groninger Ommelanden*, onder *Fivelingo* quartier.

Houve.

HARLINGEN: nu de vermaarde Zeeſtadt in *Frieslandt*,

De Raey Dichon. Geogr. pag. 245. Winsem. beschr. van Fr. achter zyn Kr.

landt, is zeer sterk; legt in het Westerdeel van die Provintie, met een goede Haven aan de *Zuiderzee*. Is voorheen gering geweest, en in 't eerst maar eene kleine Buurte: nu, naast *Leeuwarden*, de grootste, magtigste, en volkrykste Stadt van geheel *Frieslandt*. Haar beginsel bestont, naar men zegt, uit eenige huizen, gelegen tusschen de gebouwen van twee Edelen, d'een *Harliga* genaamt, d'ander *Harns*. Allengs wierd van die huizen eene Buurt, van de buurt een Dorp, dat den naam kreeg van de gedachte daar by leggende Heeren-huizen; met dit onderscheidt, dat het naaste aan 't eene huis *Harliga*, aan 't andere *Harns* geheeten wierd: dat duurde zoo lang tot dat de Monnikken van *Ludingkerk*, met die van *Cralinga*, *Harliga* lieten afbreeken, en op dien grondt niewe huizen bouwen, in het jaar 1284. waar door de naam *Harliga* meest in wezen, en eindelyk alleen overbleef; daar met'er tydt *Harlingen* uit voortquam: ook wierd de plaats, op het genoemde jaar, met stadts Privilegiën begiftigt. Door de kracht der zee is de Stadt aan de Westzyde afgeslagen; maar Oostwaarts dieper in het landt weêr aangebouwt: zoo dat de plaatzen daar *Harliga* en *Harns* gestaan hebben, al voor lang zee geworden, en nu niet meer kenbaar zyn. Dus is de oude *Friesche* Prophecye vervult geworden; luidende aldus:

Harns en Haerliga schille vergaen/ en Almenum schil bliuwe staen.

In de XVI Eeuwe is *Harlingen* driemaal vergroot, eerst 1543. daar na in 't jaar 1579. en 1580. wanneer het Dorp *Almenum*, voorheen ten Ooslen van de Stadt gelegen, binnen de Vesten getrokken wierd. Maar vermits de koophandel aldaar zeer toenam, zoo door handtwerken als schipvaart, dat'er ook meer plaatze diende te zyn om de schepen te havenen, traden zy in 't jaar 1597. tot de derde uitlegginge: het Kasteel ten Westen der Stadt aan den zeekant, in den tydt der *Saxische* Regeeringe gebouwt, en onder de *Spaansche* tot eene aanzienlyke Sterkte gemaakt, is in 't jaar 1580. door de *Staten van Frieslandt* ingenomen; kort daar na zyn de wallen van 't Kasteel, naar de Stadt toe, geslecht; en voorts het Kasteel zelf aan de Stadt gehecht. *Harlingen* is ook zeer verbeetert geworden, t'zedert *Caspar Robles*, Gouverneur van *Frieslandt* en *Groningen*, de Stadt liet ophaalen, en den Zeedyk, achter het Kasteel, verbreeden, die het nu voor allen storm en geweldt der golven bevrydt. Hoewel de regeeringe van *Robles* hardt was, hebben de *Harlingers* hem nochtans voor dat werk te bedanken. *Harlingen* is zoodanig gelegen, dat het onwinbaar gemaakt zou konnen worden. Onder de handtwerken dezer Stadt plagten meest in zwang te gaan, het bereiden van garen, 't weeven van fyn lynwaadt, bombazynen, trypen, enz. als ook zeildoek, dat daar in zulken menigte geweeven wierd, en naar andere landen gevoert, dat het daar den naam van *Harlinger Rollen*, of *Harlinger Canifas* van kreeg. De visscherye word'er ook vlytig aan de handt gehouden; ook zyn'er zoutpannen. Nopende het branden der Kalk-ovens, 't bakken van steen- en pannen, houd men het daar voor, dat *Harlingen* schier alleen meer turf verbrandt, dan alle d'andere Steden van *Frieslandt* t'zamen; dat echter eene vergrooting schynt. In het jaar 1411. heeft men noch met eenen * Rafter van *Harlingen* tot op der *Schelling*, en van *Holwert* tot op *Amelandt* konnen gaan. In het jaar 1472. wierd *Harlingen* door den brandt vernielt; maar was, wegens de bequaame gelegentheit, weêr haast in den vorigen stant. Toen de *Groningers*, *Frieslandt* onder hun gebiedt gebragt hadden, maakten zy te *Harlingen* een Kasteel, of Blokhuis, in het jaar 1496. en stelden'er eenen geboren *Groninger* in, wel voorzien van allerlei leeftogt en wapenen. Die van *Franeker*, daar over misnoegt, beklommen den 4 Augustus in den morgenstont de Stadt *Harlingen*, namen ze ook in; maar de Burgers vloden op 't Kasteel, en deeden daar uit zoo veel tegenweer, dat de *Franekers*, na de plonderinge der Stadt, haar weêr verlieten. Vier jaaren daar na wierd'er een ander Kasteel gebouwt, door den zoon van Hertog *Albrecht van Saxen*, daar boven van gesproken is. Nadat *Frieslandt* in de *Unië* getreeden was, lag eenige jaaren lang in *Harlingen* krygsbezetting, die door de *Staten van Hollandt* betaalt wierd. Deze beoogden hun eigen voordeel daar in, en verzeekerden zich daar door te meer van de *Zuiderzee*. Die van de Stadt hadden deze bezetting goetwillig ingenomen, vermits uit *Hollandt* de zekerste betalinge quam: maar eindelyk wierden de *Friezen* yverzuchtig, namen den tydt waar dat de *Hollanders* met *Leicester* in geschil waren, en wilden nu deze hunne Stadt in eige bewaringe hebben; handelden daarom met de daar in leggende Hopluiden, in 't jaar 1587. die zich in andere *Friesche* Steden lieten verleggen; daar tegen deeden de *Friezen* hunne eige *Friesche* Krygsbenden in *Harlingen* trekken.

Brugm. in Scriv. Kronyk pag. 98. Winsem. beschr. van Fr.

Idem Winsem. ibid.

Winsem. beschr. van Fr. achter de Kron.

** Een rafter is een ruwedeel, of plank.*

Mont. in Guicc. fol. 168. Meteren fol. 181.

Reid Nederl. Oorlog. fol. 159.

Behalven het bovenstaande, diene noch van *Harlingen* geweeten, het geene de Heer *Schotanus* van deze Stadt, in zyn *Beschryving van Frieslandt*, aangetekent heeft; namelyk, dat het *Saxisch* Kasteel, dat tot d'afzweeringe des *Spaansche* Konings, en den afval van *Rennenberg*, in de Stadtsvesten had gestaan, fluks daar op van de *Staten des Landts* is ingenomen, en afgeworpen, blyvende 't gebouw staan, dat naderhant in een Kerk, hedendaags de *Westerkerk* genaamt, verandert is. Onzeker is 't wanneer de Stadt eerst in vesten zy begrepen; echter is zulks niet oudt. De vergrooting van 't jaar 1579. zegtmen voornamelyk aangelegt te zyn wegens de Ballingen uit *Vlaanderen*, meestendeels *Doopsgezinden*, die zich hier nedersloegen. *Willem*, Prins van *Oranje*, dacht hier eene treffelyke Koopstadt der waaren over zee te openen voor dit Landtschap, en door deze bequaame plaats *Hollandt* en *Frieslandt* nader te vereenigen, ook door haare Haven volk tegen den *Spanjaart* te zenden; waarom in 't jaar 1580. eenen grooten aarden wal, met eene wyde en diepe graft, om de Stadt wierd getrokken, de Stadt weder vergroot, en de Kerk en buurte van 't dorp *Almenum* binnen de Vestingen bevat; doch dat is van kleen gevolg geweest. De werken tegen de Zee zyn geweldige dykaadjen, muur- paal-en kistwerken; en hoewel die tegens de kracht der baaren als onoverwinnelyk schynen, is de Stadt noch menigwerf, door dezer krenkinge en verbryzelinge, in groot gevaar geweest, en voornamelyk jongstleden, door den vreeselyken aanperssenden vloedt op Kersnacht, 1717. wanneer de Stadt, nevens 't ganssche quartier van *Westergoo*, en andere deelen van *Frieslandt*, scheenen begraaven te zullen worden onder de golven; daar de Hemel noch genadig in voorzien heeft. In deeze Stadt is hedendaags ook geplaatst het Collegie ter Admiraliteit, tot bezorging der Zeezaaken. Dit bestaat in tien persoonen; waar van 'er vier uit dit Landtschap zyn, uit elk Lidt een: twee uit de Provintie van *Stadt en Landen*; en verder uit elk der andere Provintiën een; behalven *Zeelandt*, dat zyn eigen Admiraliteitskamer alleen heeft. Hedendaags bestaat de regeeringe in 40 persoonen. Twee Burgemeesters en twee Raadtsluiden gaan jaarlyks af, en komen van elks 2 niewe in hunne plaatzen; welverstaande dat de Burgemeesters, uit een overgezonden dubbel getal, van den Stadthouder worden gekoren.

Schotan. Beschr. van Fr. fol. 258.

HARMELEN, HEERMALEN; zie HERMELEN.

HARNAS, (HOOG-HARNAS, en WOUT-HARNAS) Dorpen of Buurten in *Delfslandt*. MIDDEL-HARNAS, een Dorp in het landt van den *Briel*, of onder de Heerlykheit van *Putten*; is voortydts, door Heer *Jakob van Gaasbeek*, *Abkoude*, *Putten*, en *Stryen*, aan den Abt van *S. Michiels* te *Antwerpen*, *cum suis*, verkocht, die het op den 1 Maert 1460. heeft doen bedyken. Dit *Middel-Harnas*, of *Middel Hernis*, plag den naam van *S. Michiels* in *Putten* te voeren, als in die Heerlykheit gelegen. *Sommelsdyk* en *Duyvenwaert* zyn te gelyk met *Middelhernis* bedykt. *Middelhernis* heeft Kerk en Predikant, staande onder het Classis van *Voorn* en *Putten*.

Houve 1 deel, fol. 99. 109. Houve ibid. fol 117.

HARON, zoon van *Ubbo*, Hertog van *Frieslandt*, die in *Westphalen* het Kasteel *Tiwburgum* bouwde. Dees *Ubbo* zondt zynen zoon *Haron* naar *Denemarken*, om zich daar in den krygshandel te oefenen. Na 's Vaders doodt wierd *Haron* zelf Hertog der *Friezen*. Hy hadde ter Gemalinne, eene dochter des Konings van *Denemarken*, doch beider naamen zyn onbekent: heeft geoorlogt met *Diederik*, zoon van *Rathod*, zoonszoon van *Asconius*, eersten Hertog van *Frieslandt*; die *Medenblik* stichtte, en zich Koning van *West-Frieslandt* deed noemen. Deze *Diderik* zou eenen zoon gehad hebben, Heer *Willem* geheten, by verkortinge *Heer Lem*, stichter van *Haarlem*; zie op DIEDERIK. Hertog *Haron* quam eindelyk met *Diderik* tot akkoordt; hy storf in 't jaar 335. by 't *roode Klif*, oudt 97 jaaren, waar van hy 'er 36 geregeert hadde; en liet twee zoonen na: d'Oudste, van eenen stillen eenzaamen aart, wilde den last der regeeringe niet op zich neemen: daar op wierd de jongste, *Odilbald*, in de regeeringe aangenomen; zie op ODILBALD.

Winsem. Kronyk van Fr. f. 33. 35. Idem ibid. f. 36. 37.

HARSELOO, een Huis op de *Veluwe*, leenroerig aan de Heerlykheit van den *Doorewaert*, tusschen *Arnhem*, *Wageningen*, en *Veluwenzoom*. *Rutger van Randtwyk*, heeft het allereerst ten *Zutphensche* rechten, in het jaar 1389. ontfangen; daar na beleende het *Saris van Stampvorde*; van daar is het aan de *Boekoppen* gekomen; en eindelyk aan die van *Eck*.

Pontan. Gelderf. geschied. 1 deel, fol. 42.

HARSSENS, een Dorp in de *Groninger Ommelanden*, in het quartier *Hunsingo*, daar in legt het Huis *Oudt-Entes*.

Houve 1 deel, fol. 171.

HARTWERT, een der 27 Dorpen in de *Friesche* Grietenije *Wonseradeel*, onder *Westergoo*.

W m.

HARWEN, een *Geldersch* Dorp in de *Over-Betuwe*. Toen in 't jaar 1547. ganssch *Gelderlandt* en *Zutphen* most opbrengen eene schatting van 75000 guldens; wierd het quartier van *Niewmeegen* (een der 4 quartieren van dat Vorstendom) in die somme geschat op 24342 guldens, waar toe de *Over-Betuwe* lasten most 3896 guldens; welke verdeelt over de 25 of 26 Dorpen van de *Over-Betuwe*, quam het dorp *Harwen* op 442 guldens, 17 stuivers 10½ penning te staan: het hoogste van alle d'andere Dorpen dezes quartiers, behalven *Elst*.

Houve Handv. Kronyk 1 deel, fol. 79.

HASCHA, is een plaats in een Grietenije van den zelfden naam (nu *Haskerlandt*) in de *Zeven-Wolden*; waar van gewag gemaakt word by een oudt Schryver, die van de Makkers van *Bollandus* mede gebragt is in de Handelingen der Heili-

Alting Not. Germ. Inser.

Pars II. *fol.* 81. gen, (*Acta Sanctorum*) in het leven van *Dodo* den Kluizenaar, Richter van de *Hasscher-Kluis*, ter plaatze daar nu ter tydt de *Hasscher-dyk* legt, en weleer het *Hasscher-Klooster* geweest is. Het zelve legt een uur gaans van *Oldeborn*, oostwaarts.

Houve I *deel*, *fol.* 118. HASEPOLDER, onderhoorig aan *Alkmaar* in *Noordt-Hollandt*; is t'zamen met *Sype* omtrent 9000 lastdragende mergens groot.

Gouth. Leeuw. Bat. Ill. fol. 118. HASERSWOUDE, anders gemeenlyk HASERSOUW; volgens oude brieven ADUWAERTSWOUD; een Dorp in *Hollandt*, onder *Rhynlandt*: het is eene vrye Halsheerlykheit, behoorende aan de Heeren van *Woude*, en *Warmont*; zy strekt zich in het ronde uit tusschen *Alphen*, *Benthuizen*, en *Soeterwoude*, tot aan, en langs den *Rhyndyk*. Heeft Kerk en Predikant, staande onder 't Classis van *Leiden*, en *Neder-Rhynlandt*.

Winsem. HASKERDYKEN, een der zeven Dorpen van de *Friesche* Grietenye *Haskerlandt*, in 't quartier der *Zevenwolden*.

HASKERHORNE, een der zeven Dorpen van de *Friesche* Grietenije *Haskerlandt*, in 't quartier van de *Zevenwolden*.

HASKERLANDT, eene *Friesche* Grietenije in de *Zevenwolden*; heeft de vierde Stem in de kamer der *Staten van de Zevenwolden*; en onder zich zeven Dorpen: namelyk, *Westermeer*, *Snikzwage*, *Haskerdyken*, *Nyehaske*, *Oldehaske*, *Haskerhorne*, *Jouwer*, of 't vlek *Joure*, eene Uitbuurte van *Westermeer*; en een gedeelte van 't *Heerenveen*. De *Jouwer* heeft 200 toegenomen, dat ze byna de figuur van eene Stadt maakt. Ten Oosten van de Grietenije *Haskerlandt* legt *Schoterlandt*, ten Noorden *Utingeradeel*, ten Zuiden *Lemsterlandt*, ten Westen *Doniawerstal*. De Grietenije is vruchtbaar naar de grenzen van *Utingeradeel*, aan de *Jouwer*, en naar *Winsem. beschr. van Fr. achter zyne Kr.* *Doniawerstal:* heeft ook zommige Veenlanden. Het Klooster van *Haske* heeft voortydts in deeze Grietenije gestaan, dat de Bisschop van *Leeuwarden*, *Cunerus Petri* (want *Leeuwarden* was, in het jaar 1567. mede een niew Bisdom geworden) onder meer andere, aan zich getrokken hadde; maar ten tyde van den Grave van *Rennenberg*, Gouverneur van *Frieslandt*, is 't aan de *Staten* gekomen.

HASSELAAR, (GERARD) Hooft-Officier, en Oudt Burgermeester der Stadt *Amsterdam*. Hy heeft, toen de *Franschen* alreeds eenige Provintiën van den *Staat* verovert hadden, de Magistraat en Gemeente der Stadt *Amsterdam* in de uiterste verslagentheit staande, en in twyfel, van zich aan den Koning van *Vrankryk* over te geeven, met eenige andere Heeren van den Raadt, namelyk, *Cornelis Bakker*, *Johan Corver*, *Cornelis Gravelant*, *Johan Hudde*, *Vincent van Bronkhorst*, *Nicolaus Witsen*, en inzonderheit ook den Burgermeester *Valkenier*, den overigen Leden der Vroedtschap zoodanigen moedt ingesproken en ingeboezemt, dat zy protesteerden tegen de bezendinge, die de andere *Hollandtsche* Steden aan den Koning alreeds besloten *Valken. verwart Europa pag.* 648. hadden. Ongelukkig is echter Heer *Hasselaar* om 't leven gekomen. Terwyl de Magistraat ordre stelde op de bescherming harer Stadt, quamen 's avondts, in 't jaar 1672. den 28 Junius N. Styl, eenige schepen met de gerantzoeneerde Zuidt- en Noordt-*Hollandtsche* boeren, voor het *blauwe hooft*, op 't *T* aan: eenige Burgers kregen achterdocht, en vermoeden van verraadt, en dat deze schepen wel vol *Franschen* mogten zyn, die by nacht iet op de Stadt zouden konnen, of willen bestaan. Een van hen ging naar den Heer *Hasselaar*, als Hooftschout, hem verzoekende, dewyl hy al te bedde was, dat hy zich fluks wilde aankleeden, en met de burgers onderzoeken, wat tegen *Amsterdam* gebrouwen mogte zyn. Dees Heer begeeft zich in aller haast naar het *blauwe hooft*, en ontdekt de rechte waarheit; doet daar op de ronde voort over de wallen en aan de poorten; op de laatste post gekomen, meende hy naar huis en af te gaan; een burger op schildtwacht, det krygsordre onkundig, eischte 't woordt van den Heere *Hasselaar*; die hem vraagde, of hy zelf het woordt wel hadde? hy antwoordt neen: *wel keerel* (zei Heer *Hasselaar*) *benje gek, en verstaat gy uwe ordre niet beter*? De burger hield aan om het woordt, of dreigde los te schieten, houdende geduurig den snaphaan, met overgehaalden haan, naar hem toe. *Hasselaar* quam zoo na onder het roer, dat hy 't met zynen rotting meende af te weeren; maar de snaphaan ging los, en Heer *Hasselaar* wierd met twee kogels in zyne dye geschoten, de dyepyp gekneust, en viel ter aarde. Een zyner dienaaren, die een *Idem ibid. pag.* 713. stormpiek in de handt hadde, quetste den Burger gevaarlyk in de borst, en elders, zoo dat hy ook nederplofte; een ander burger dat ziende, sprong van eene hoogte naar beneeden, en brak zyn been. Dus veroorzaakte eene onkunde een deerlyk schouwspel. *Hasselaar*, nadat hy zeer groote pyn en smert uitgestaan hadde, bestorf het, wordende, wegens zyne deugdt, en Vaderlandtsche trouwe, van al de wereldt beklaagt; ook vergaf hy den burger het misdryf, of den ongelukkigen schoot, als zichzelven niet vrykeurende van onvoorzichtigheit; de burger leedt dieswegen ook geene vervolging van 't Recht, maar wierd van zyne wonden; nevens d'andere van zyne beenbreuke, weêr geneezen.

HASSELAAR, (KENAUW) dochter van *Simon*, niet van *Gerbrand Hasselaar*, (als *M. van Balen* haar noemt) weduwe van *Nanning Borst*, oudt omtrent 46 jaaren, van een eerbaar en deugtzaam leven, stelde zich, in de belegeringe van *Haarlem*, tot Hooft van 300 andere Vrouwen: zy tradt voor als eene andere Amazone, gewapent met bus, spies, en degen; rechtte heldendaaden boven den vrouwelyken aardt uit, en deede groote afbreuk aan den Vyandt, en *Don Frederico*. De *Spaansche*, ziende den dappermoedigen aart der *Haarlemsche* Vrouwen, en, by uitmuntentheit, de groote sterheit van haare Aanleidster, meenden van spyt te barsten; roepende, *Hoe! zyn de Vrouwen hier mannen geworden*? Zy veranderden haar gewaadt niet, maar trokken alle op in vrouwe klederen. *Meteren fol.* 87. *Hooft fol.* 297. *M. van Balen beschr. van Dordr. pag.* 848. *P. de Lange Batav. Romein.*

HASSELT, een sterk Steedtjen in *Nederlandt*, in het Westerdeel van *Overyssel*, aan het *Zwarte water*, tusschen *Zwol* en *Zwarte-Sluis*. Een ander *Hasselt* legt in het Noorderdeel van *Luikerlandt*, aan het riviertjen den *Demer*, op de grenzen van *Brabandt*. *Hasselt* legt omtrent twee mylen van *Vollenhoven*; 't plagt voortydts eene goede, en ryke Stadt te zyn, door haaren koophandel op de rivier *Vidre*, die by *Geelmuiden*, na dat 'er de *Regge*, en de *Vecht* by gekomen zyn, in zee valt. In het jaar 1521. wierd *Hasselt* door Hertog *Karel van Gelder* alleen belegert: naderhant, in 't jaar 1527. kreeg hy het door list in, met behulp van een schip met planken, byna op de zelve wyze als *Breeda* door het Turfschip in handen van den *Staat* quam. In 't jaar 1528. wierd het door *Schenk* voor Keizer *Karel den V.* herwonnen, na dat hy van hem, als Hertog van *Brabandt*, *Gelderlandt*, en Grave van *Hollandt*, enz. ten Gouverneur van *Overyssel* uitgeroepen was. Den 26 October N. Styl, 1582. ondernaamen Kapitein *Kron van Steenwyk*, *Wouter van Doorn*, en *Nicolaas van Haren*, yder met 50 soldaaten, uit *Zwarte-Sluis* eene stoute daadt, die zy echter kloekmoedig uitvoerden: des morgens, met het openen van de poort, vielenze op *Hasselt* in, maakten 'er zich meester van, en leden, by deze verraffinge, geene andere schade, dan dat alleen 5 of 6 hunner waaghalzen gewondt wierden; dus raakte *Hasselt* aan der *Staten* kant: alwaar, na het wechruimen der Beelden, de Geformeerde Religie aanstondts met prediken, enz. ingevoert wierd. In het jaar 1672. heeft dit Steedtjen al mede het droevig noodtlot, den *Staat* door den inval der *Franschen*, enz. overgekomen, moeten smaaken; en zich aan den Bisschop van *Munster* onderwerpen: hoe zulks is toegegaan, blykt uit d'Aantekeningen en Extracten ter Secretarye der Stadt gehouden, waar van de korte inhoudt is: Na dat men op den 13 Junius O. Styl, in 't jaar 1672. tydinge gekregen had dat *Deventer* met *Keulen* en *Munster* verdraagen was, en dat Kolonel *Aylva* den vorigen avondt, met zyne rusting, van *Zwol* binnen *Hasselt* gekomen was, heeft de Magistraat allen mogelyken vlyt aangewendt, om zyne Edt. te beweegen, dat 'er toch Guarnizoen in hare Stadt mogte komen: daar geen stellig antwoordt op volgde: alleen zei Kolonel *Aylva*, dat 'er den volgenden dag volks genoeg in *Hasselt* zou zyn; maar wist niet of het daar blyven zoude. Des nachts, omtrent ten een uur, quamen daar zeer verwardelyk eenige Compagniën paerden, nevens de Regimenten te voet van *Bamphield*, en *Ripperda* binnen. 's Morgens vervoegde zich de Magistraat by hen, biddende daar te willen blyven, om den vyandt het hooft te bieden: maar konden niets verwerven: vermits dan de Kolonels *Aylva*, *Bamphield*, en *Ripperda* dien dag, met al hun byhebbende manschap, 's morgens ten 10 uuren uit *Hasselt* vertrokken, wierd het daar binnenleggend gewoon Guarnizoen zoo kleinmoedig, dat elk hooft voor hooft de vorigen volgde, zonder dat 'er een eenig krygsbezoldeling binnen bleef; waar door de Magistraat, van alle tegenweer ontbloot, gedwongen was met den vyandt te verdraagen. Doch gelyk *Hasselt* het gevoel der vyandtlyke geweldenaryen met zoo veele andere Steden gemeen heeft gehadt, alzoo ook de gelukkige verloffinge van dezelve. *De Raey pag.* 246. *Petit Nederl. Republ. pag.* 257. *Pontan. Gelderf. geschied. I deel, fol.* 360. 389. 400. 402. *Hooft Nederl. Histor. fol.* 832. *de Lang. Lat. Rom. pag.* 55. *Extract uit de notulen ter Secr. van Hasselt. Sylvii vervolg op Aitz. I deel, I stuk, fol.* 298.

HATERT, (TER) een Slot of adelyk Huis te *Dieters*, in het ryk van *Niewmeegen*. *Houve.*

HATTEM, HATTUM, een Steedtjen in het Noordtoosterdeel van *Gelderlandt*, op de *Veluwe*, niet verre van de rivier den *Yssel*, de grenzen van *Overyssel*, en de Stadt *Zwol*. Het legt omtrent een uur van die Stadt, niet verre van den slinker boordt des *Yssels*; daar vier verscheide Vlieten, van *Appeldoorn* en elders uit de *Veluwe* afkomende, (namelyk; de *Gerst*, de *Niewe*, de *Oude*, en *Terwoldsche* Weteringen) t'zamenvloeijen: een groot gemak om alle waaren met schuiten af- en aan te voeren. By de naspeurders onzer Oudtheden word het daar voor gehouden, dat de *Oude Attuariers*, nabuuren der *Chamaven*, hunnen naam aan *Hattum* overgezet hebben: de reden is, de byna overeenkomste van naam en plaatze. In vorige tyden heeft *Hattum* een geweldig Blokhuis of sterke Burgt gehad, in het jaar 1404. gebouwt van *Reinald den IV.* en vyfden Hertog van *Gelder*, enz. dat door Hertog *Karel van Gelder* meer *De Raey pag.* 247. *Leeuw. Batav. illustr. fol.* 207.

meer verſterkt, en met niewe voorwerken en wallen, daar by met eenen zeer vaſten tooren voorzien is: binnen welken tooren de Baron van *Waſſenaar*, naderhant's Keizers Veldtheer in *Frieslandt*, veele jaaren, en na hem ook de Rentmeeſter van *Zallandt*, en de Schout van *Deventer* (beide in den ſlag van *Aperloe* in handen gekregen) in eene yzere hangkouw, genaamt *Waſſenaars Könw*, gevangen gezeten hebben. Nu is'er van dit Slot, wiens muuren meer dan 25 voeten dik waren, niet meer overig dan wat ſteen- en puinhoopen. Deze veſting, met het geen'er aan hoort, plag het Erfgoedt te zyn van *Jan van Haarlem*, Baſtaardt-zoon van Hertog *Reinald den III.* overleden 1371. *Hattem* is eene zeer oude, en, in vorige tyden, eene goede Stadt geweeſt, alhoewel niet groot; zy heeft dicht by haare muuren twee zeer vermaarde Klooſters, *Halsbergen* en *Klaarwater*, gehad, omtrent het jaar 1421 geſticht, en door *Frederik van Blankenheim*, biſſchop van *Utrecht*, ingewydt. In het jaar 1429. is *Hattem* door eenen vervaarlyken brandt t'eenemaal, door eenen anderen 1504. half, en nochmaals 1517. de voorſtadt in de aſch gelegt. De Burgers dezer Stadt zyn altydt zeer ſtout en kloek in de wapenen geweeſt. In het jaar 1505. heeft *Philips de I.* Koning van *Caſtilien*, *Hattem* door verraſſinge, en de Burgt door eene bloedige belegeringe verovert. In het jaar 1511. heeft Hertog *Karel van Gelder* het Kaſteel ingenomen, en herwonnen. In 't jaar 1521. hebben Grave *Floris van Egmond*, en *Jeuriaan Schenk*, wegens Keizer *Karel den V.* deze Veſting zeer geweldig aangetaſt, en met 25 ſtukken geſchut onophoudelyk beſchoten; de wallen en muuren waren alreeds doorboort en gevelt, overzulks vielen'er de vyanden op aan, doch wierden echter afgeſlagen, door der Burgeren manhafte tegenweer, die zoo lang duurde, tot dat de *Hoenvers poort* in ſtukken geſchoten was, en zy daar door genoodtzaakt om 't by verdrag over te geeven. In het jaar 1580. wierd *Hattem*, daar niet meer dan 15 *Staatſche* bezoldelingen in lagen, door hunnen Droſſaart *Montfoort*, en zynen zoon verraaden: Hy nam by nacht *Spaanſch* Volk in, en, met hunne hulpe, maakte hy zich meeſter van d'eene poort: doch de Burgers, ſchoon zy gelyk als hunnen doodt voor oogen zagen, ſchooten toe, en herwonnen de gedachte poort, belegerden den vyandt met den Droſt in het Kaſteel, en dwongen het, met hulpe der nabuurige Guarnizoenen, tot overgave. De Droſt *Montfoort*, met zynen zoon, wierden naar *Arnhem* gevoert, onthooft, en gevierendeelt. Na dat *Zutphen* en *Deventer*, door verraadt, in handen der *Spaanſchen* gevallen waren, wierd *Hattem* driemaal in eenen winter beſprongen, doch te vergeefs. In het jaar 1629. quamen 10000 *Duitſchen* en *Kroäaten*, onder den Grave van *Salaſar*, voor *Hattem:* maar zy wierden van de burgery en weinige ſoldaten, door den Burgemeeſter *Greve* daar binnen gebragt, dapper door het geſchut verwelkomt, en afgewezen. *Salajar* kreeg zommigen van de wacht gevangen, onder welke ook een *Schots* Edelman *Grim* was: hy vraagde hem; hoe veel volk den vorigen avondt daar binnen gekomen was, want de zyne hadden de brandende lonten gezien; *Grim* antwoorde 600, ſchoon het getal niet hooger dan 80 was. Gy zyt gelukkig, zeî *Salaſar*, dat gy myn gevangen zyt, vermits ik van zins ben de Stadt geweldig te beſtormen, en alles te vernielen: En ik (paſte *Grim* daar op) achte my ongelukkig, dat ik d'eere niet mag hebben van myne ſpitsgezellen by te woonen, om U en de uwen den hals te helpen breeken. Vermits nu de Grave ook uit de andere gevangenen de overgroote moedigheit van die van *Hattem* verſtont, dorſt hy geenen ſtorm waagen, en week af. Na de Vrede tuſſchen den *Staat* met *Spanjen*, in het jaar 1648. hadde *Hattem* veel van zyne ſterkte verloren. Toen de Biſſchop van *Munſter*, den 19 Juny 1672. voor *Hattem* quam, was'er over al gebrek aan: het Guarnizoen beſtont alleen uit 76 ſoldaaten; de weerbaare Burgery kon pas 180 mannen uitmaaken; en zy hadden kleinen voorraadt van krygsgereedſchap en wapenen. Biſſchop *Bernhard* eiſchte de Stadt op; maar wierd echter moedig afgewezen: kort daar na beſchoot hy ze zeer vierig en vinnig; maar liet ze ondertuſſchen gedurig opeiſchen, met aanbiedinge van een goedt beding: maar die van de Stadt, van hunne oude dapperheit niet ontaardt, en eenigen byſtant van *Zwol* wachtende, wilden nergens naar luiſteren: zy bragten het Biſſchoppelyk leger groote ſchade toe, en eene meenigte van zyn volk bleef'er voor. De Biſſchop dorſt den ſtorm niet waagen; maar beſloot de Stadt dicht met zyne geheele magt; en wierp'er vervaarlyk veele bomben in; dat de *Hattemmers* echter niet zou hebben doen kreuken; doch zich van alle hoope van byſtant verſteeken ziende, wierden zy door noodt gedwongen de Stadt over te geeven aan den vyandt; die verbaaſt ſtont, ziende de geringe Bezetting, waar door hy 700 ſoldaaten, en verſcheide brave Officieren voor de wallen verloren hadde. De Biſſchopſchen trokken den 23 binnen de Stadt: de Overſte *Nagel* beroofde de Stadt van haar Zilverwerk, dat t'zedert lange jaaren op het Stadthuis by een vergadert was, door miltdadige giften der Burgemeeſteren, die, eerſt in dat ampt tredende, daar toe, volgens eene oude gewoonte, verplicht waren. Dit moſten zy met goede, of liever oogen vol ſpyt, hem met eige handen zien in twee ſluitmanden pakken, en naar zyne huizinge zenden, van waar hy 't noch dien zelfden dag naar *Zwol* afſcheepte. Ondertuſſchen bleef de vyandt niet lang meeſter van de Stadt; maar moſt die, nevens alle andere Veroveringen van den *Staat*, behalven *Maastricht* en de *Graaf*, in 't jaar 1673. verlaaten.

Idem ibid. Pontan. Gelderſ. geſchied. 1 deel, fol. 105. 106. Petit Nederl. Republ. pag. 55. Lamb. Hortenſ. in lib. de ſec. Utr. Pontan. Gelderſ. geſchied, 2 deel, fol. 549. Comm. Freder. Henr. 1 deel, fol. 59. Dan. Heinſ. in obſid. Sylvæ Duc. Valken. verwart Europa pag. 563. Idem Valken. ibid.

Sylvii verv. op Aitzem. 1 deel, 1 ſtuk, fol. 712.

HAVELTE, een Dorp in het landtſchap *Drenth*, onder het Dingſpil van *Dieteren:* de Predikant ſtaat onder 't Claſſis van *Weſtervelt*. *Picard.*

HAVESCHE word in een brief van *Burchardus*, Biſſchop van *Utrecht*, van het jaar 1105. geſtelt tuſſchen *Bocholt* en *Axel*, onder het gebiedt van *Hulſt*; waar uit ik zou vermoeden dat het *Aſſene* is, wegens eenige overeenkomſte van den klank. Ook word van HAVESCHE gewag gemaakt in de boedellyſt der goederen van *Utrecht*; doch het is onzeker hoe deze plaats moet geleezen worden: want in een afſchrift van *Petrus Schryver* ſtaat *Hamatre*. Hoewel ik zou denken dat geen van beiden tot *Vlaanderen* behoort; dewyl dat Regiſter nauwelyks verder ſchynt te gaan dan *Hollandt* en *Weſtfrieslandt*. *Alting Not. Germ. Inſer. Part. II. fol. 82.*

HAULA, een der 19 Dorpen in de *Frieſche* Grietenije *Schoterlandt*, onder de *Zevenwolden*. *Winſem.*

HAULE, een van de tien Dorpen der Grietenije *Stellingwerf-Ooſteinde*, in *Frieslandt*, welke Grietenije eerſt onder de *Burgundiſche* regeeringe den *Zevenwolden* is ingelyft. *Idem Winſem.*

HAUWAERT, HAUWERT, ook HAUVART, en HAVERT, een Dorp laſtende onder *Hoorn:* de Predikant ſtaat onder dat Claſſis.

HAYMAN, een der *Zeeuwſche* Dorpen op het Eilandt *Walcheren*, met meer andere Dorpen, in 't jaar 838. bedykt. *Houw 1 deel, fol. 143.*

HAYMONIS MONS: HEYMENBERG. Deze plaats is beroemt door de nederlaag der *Gelderſchen*, tegen de *Hollanders*, voorgevallen in den jaare 1198. legt tegens over het ſteedjen *Rheenen*, ſchryft *Buchelius*, en ſchynt den naam van *Haymo* te behouden, naar den Heere van deeze plaats. *Beka* en *Heda* hebben de inlandtſche benaaming Heymenberg / die men vindt in het Perkamenteboek van *Utrecht*, en by *Melis Stoke*, dus in 't Latyn vertaalt. *Alting Part II. fol. 78. In Arn. & Theodorico.*

HECHISSEL. Naar het verhaal van den Monnik van *Werum*, die de Jaarboeken van zyne Abten vervolgt heeft, is het een plaats van *Fivelingo*, beneden *Wirdum*, waar omtrent de *Fivelingers*, in het jaar 1289. tegens ouder gewoonte, hoewel op eenen vaſtgeſtelden dag, by een zyn gekomen, om Burgemeeſters in den eedt aan te neemen (zoo hebben zy hunne jaarlykſche Overigheit genoemt;) maar in tweën verdeelt zynde, zyn zy met het bloote geweer op malkanderen aangevallen; waar by de oude *Elbo van Hellum*, van het geſlagt van *Menalde*, de grootſte nederlaag geleden heeft. Zoo het ſchrift goedt is, is de benaming nu ter tydt in vergetelheit geraakt. Echter zou ik meenen dat het hedendaagſche *Eeſterrecht* daar zynen oorſprong van heeft. *Alting Not. Germ. Inſer. fol. 82.*

HECMUNDA. Graaf *Diederik de I.* uit de erfeniſſe van zynen Vader *Gerolf* gekregen hebbende het Graafſchap aan het ſtrandt van de *Noordtzee*, tuſſchen den *Rhyn*, *Suthardeshaga*, en de *Maas*; waar aan ontbraken eenige plaatzen naar den Weſtkant, die behoorden tot het gebiedt van *Hecmund*; is zoo zeer in gunſte geweeſt by *Karel den Eenvoudigen*, Koning van *Vrankryk*, die kort te vooren in het jaar 913. in 't bezit van *Lotharingen* gekomen was, dat hy niet alleen dit overige aan deezen kant van den *Rhyn*, het welk Keizer *Hendrik de IV.* in zynen Giftbrief van den jaare 1064. den naam geeft van 't Graafſchap *Weſtflinge*, door een Koningklyk geſchenk verkregen heeft, maar ook al het geen over den *Rhyn* is tot aan de riviere *Kinnem*, het welk *Karel de Groote*, des Konings Overgrootvader, den *Friezen* tot eene niewe grenspaal geſtelt hadde: ook HECMUNDA daar by; alwaar hy een Klooſter geſticht heeft van Heilige Nonnen, het welk zyn Zoon heeft veranderd in een Klooſter der *Benedictinen*; en heeft daar in eene Begraafplaats laaten maaken voor hem en zyne Nazaaten: welk Klooſter naderhant tot eene Abdye verheven is. Daar omtrent is noch een zeer oudt Kaſteel van het geſlacht van *Egmond*, het welk gemeenlyk het Hof word genaamt. Ook word van deze Kerke gewag gemaakt in het Verdrag tuſſchen de Kerkvoogdt van *Utrecht* en *Epternach*, van het jaar 1063. Insgelyks in den Giftbrief van Graaf *Diederik den V.* van het jaar 1083. met den naam van EGMUND; welk woordt zommige vertaalen *'t Nauwe Gat*; waar van echter, noch ook van de vaart, die derwaarts heeft geloopen, de minſte blyk niet overig is, zelfs word'er geen gewag van gemaakt by iemant van de oude Schryveren. Miſſchien is deeze Kerk van de eerſte Prieſters (wat verbiedt ons eenige zinſpeeling te maaken in deze benamingen, die weinig om het lyf hebben, het welk de grootſte mannen zich niet geſchaamt hebben te doen?) door eene zekere gezogte heiligheit boven andere genoemt HÆC MUN- *Idem Alting Part II. fol. 83.*

DA *Sc. Eccleſia:* * dat is; *deeze is de heilige*, namelyk, *Kerke*. De plaats legt nu ter tydt een uur gaans van *Alkmaar*, een halve gemeene Duitſche myl van het ſtrandt van de *Noordtzee*, dicht onder de duinen.

Goudh. in d' O. H.Kron. fol. 296. HEDA (WILHELMUS) geboren te *Alphen*, by *Leiden*, is Kanonnik te *Utrecht* geweeſt, daar na Prooſt van de Collegiale Kerke *t'Arnhem*, Raadt en Secretaris van Keizer *Maximiliaan den I.* die hem ook in zommige Gezantſchappen gebruikt heeft. *Boxhornius* maakt hem Secretaris van *Philips den I.* Aartshertog van *Ooſtenryk*, en Koning van *Spanjen*, met wien hy in 't jaar 1503 weêr uit *Spanjen* in de *Nederlanden* quam, en den geeſtelyken ſtaat aanvaerde. *Boxhorn Kr. van Zeeland. pag.217.* Tuſſchen *Goudhoven* en *Boxhorn* is verſchil: *Goudhoven* zegt dat hy, gelyk gemeldt is, Kanonnik te *Utrecht* is geweeſt, daar na Prooſt van de Collegiale Kerk te *Arnhem:* Maar *Boxhorn*, dat hy Prooſt en Archidiaken in *St. Walburgs Kerk t'Arnhem*, daar na Deken van *St. Jans Kerk t'Utrecht*, wierdt. Hy heeft eene *Kronyk der Graven van Hollandt*, en *Biſſchoppen van Utrecht* geſchreven, van de eerſte beginſſelen af, tot op den LVIII Biſſchop *Henrik van Beijeren*, in 't jaar 1524. In de voorrede betuigt hy, zyn werk uit laſt en authoriteit des Biſſchops aangevangen te hebben, nevens anderen hem toegevoegt, uit de voornaamſte des Bisdoms, daar hy eenigen van noemt; namelyk *Bernhard van Haarlem*, *Johan Uyterwyk*, *Johan Solmis*, en *Gerard Beijer*, om d' oude brieven en de Bibliotheek te doorſnuffelen, enz. Deze Kronyk is te Franeker in 't jaar 1602 gedrukt, met de hiſtori van *J. de Beka* daar by, doch in veele plaatzen verminkt: zie het IV Capittel, daar ſtaat; „ De Succeſſeur *Idem Boxhorn ibid.* „ van *Trajaan*, *Hadrianus*, en de volgende Keizers hebben „ 't zelve gedaan, als men zien kan uit de gebroke ſtuk„ ken en opſchriften, in onzen tydt gevonden aan den „ *Ouden Rhyn*, en de naburige plaatzen; die wy goedtge„ vonden hebben hier eensdeels by te voegen, ter geheu„ geniſſe der nakomelingen: Maar waar zyn doch die in dezen druk te vinden, daar immers deze gedachteniſſen der liefhebberen der hiſtorien en outheden zoo dienſtig zouden zyn? Ook heeft *Heda* beſchreven het geſlachtregiſter van Keizer *Karel den V.* doch meerderdeels vol verdichtzelen, naar het oordeel van *Valerius Andreas*; die hem evenwel roemt als een eerlyk, geleert, en in Outheden wel ervaaren man. Hy is overleden in 't jaar 1525 of 1526.

Houve 1 deel, fol. 80. HEDEL, een Dorp met een Slot in *Gelderlandt*, en in *Bommeler-Waerdt*, anders HEEL geheeten. Toen ganſch *Gelderlandt* en *Zutphen*, in het jaar 1547. eene ſchatting opgelegt was van 75000 guldens, ſtont het quartier *Niewmeegen* (een der vier van dat Vorſtendom) op 24342 guld. In die ſomme was de *Bommelerwaerdt* (een der zes gedeelten van dit quartier) geſchat op 3300 guldens, daar toe moſt *Heêl*, een der 17 of 18 Dorpen in *Bommelerwaerdt*, opbrengen 281 guldens, 1 ſtuiv. 1¼ penn. naaſt *Driel*, het hoogſte van alle andere Dorpen.

Goudh. HEDIKHUYSEN, een Dorp behoorende onder *Heusden*: heeft t'zamen met *Karſt* een Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Gorinchem*,

Idem. HEECKELINGEN, een Dorp behoorende onder de Heerlykheit van *Putten*, heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder het Claſſis van *Voorn* en *Putten*.

Houve. HEECKEREN, een oudt Slot of adelyk Huis, in het Landtſchap *Twenth*.

HEECKERENS, en BRONCKHORSTEN, twee quaade en ſchadelyke Factiën in *Gelderlandt* geweeſt, gelyk in *Hollandt* de *Hoekſchen* en *Cabeljauſchen*; de *Schieringers* en *Vetkoopers* in *Frieslandt*; de *Guelphen* en *Gibellinen* in *Italien*, de *Witte* en *Roode roos* in *Engelandt*, enz. zie op BRONKHORSTEN.

HEEG, een der 28 Dorpen in de *Vrieſche* Grietenye *Wimbritzeradeel*, onder *Weſtergoo*; behoorende onder de buitendykſche dorpen van die Grietenye. Van *Heeg* af tot *Fluiſer* ſpringt de *Heeger-Meer*. *Winſem. beſchr. van Fr.*

HEELVLIET, zie op HEENVLIET.

HEELVOET en HEELVOETSSLUIS, zie HELVOET.

HEEMERT, een Slot en Heerlykheit tegen over *Heusden*; zie op HEMERT.

HEEMSKERK, een Dorp of Heerlykheit in *Kermerlandt*, laſtende onder *Haarlem*, met Kerk en Predikant, ſtaande onder het Claſſis van *Haarlem*. *Houve.*

HEEMSKERK, een Slot by *Beverwyk* in *Kennemerlandt*, onder *Noordt-Hollandt*, het is in het jaar 1250. van *Willem*, Grave van *Hollandt*, en *Roomſch* Koning, gebouwt. Hy maakte daar Heer *Gerard van Heemskerk* Kaſtelein van; en rechtte die Sterkte op, om den inval der *Weſt-Friezen* in *Hollandt* te verhinderen. Het plag eenen hoogen toorn te hebben; maar die is onder den voetgeraakt, gelyk ook het Kaſteel zelf. Na dat het recht daar toe, door huwelyk, aan die van *Vyanen* gekomen was, en van die op den Heere van *Zevenbergen* gedaalt, kocht het *Daniel van Hertaing*, Heer van *Marquette*, in *Henegouwen*, Generaal van de Ruitery des Verenigden Nederlandts, in 't jaar 1610. van den Grave van *Arenberg*, Heer van *Zevenbergen*, en deedt het, met Octroy der *Staten van Hollandt*, het huis te *Marquette* noemen. Hy heeft het zeer vergroot en verbeetert. In het jaar 1358 bergde Heer *Wouter van Heemskerk*, op zyn huis *Heemskerk*, eenige doodtſlagers van de *Hoekſche* factie: Hertog *Albert van Beijeren*, dat zeer qualyk neemende, verzamelde eenen braven hoop volks, en belegerde Heer *Wouter* in zyn Slot te *Heemskerk*, om dat hy de misdadigers in zyne beſcherming nam; en vermits Hertog *Albert* naar *Zeelandt* moſt vertrekken, beval hy het voortzetten der belegeringe aan den Heer van *Polanen*, naderhant geworden Heer van *Aſperen*. Heer *Wouter* verweerde zich zeer dapper, onaangezien *Polanen* dagelyks op het Kaſteel ſtormde met allerlei krygsgewelt, wel elf weeken lang; maar hy moſt zich eindelyk evenwel aan de genade van Hertog *Albrecht* overgeeven, die hem in gevangkeniſſe liet zetten. Na eenige jaaren quam het tot verzoeninge, en hy kreeg *Heemskerk* weêr. De Schryver van de *Oude Hollandtſche Kronyk* doet'er by, dat Heer *Wouter* kinderloos ſtorf, in het jaar 1380. zoo dat de Heerlykheit aan de Graaflykheit verviel. Echter hebben eenige van zyn geſlachte dat huis, met den eigendom der daar rondtom leggende duinen en konynen, bezeten. Voor het bouwen van dit Slot, door Koning en Grave *Willem*, in het jaar 1250; en het aanſtellen van *Gerard van Heemskerk*, Ridder en Bailjuuw van *Kermerlandt*, daar in als Kaſtelein; is alreeds in het jaar 1220 bekent geweeſt *Henrik van Heemskerk*; ook *N. N. van Heemskerk*, die ten man had *Henrik van Kronenburg*, zoon van *Willem van Kronenburg*, baſtaerdt van Grave *Willem van Hollandt*, by *Jans* dochter van *Polanen*, en *vander Lek*. Hy was Maarſchalk van het *Neder-Sticht* van *Utrecht*; wierd van Vrouwe *Jacoba*, Gravinne van *Hollandt*, enz. in 't gevecht by *Alphen*, in 't jaar 1426. Ridder geſlagen; ook trok hy met Hertog *Albrecht* op tegen de *Friezen*. Noch vindmen Heer *Gerard Boel van Heemskerk*, Ridder, overleden in 't jaar 1403. die mede in 't jaar 1399. met Hertog *Albrecht* tegen de *Vriezen*, optrok, daar hy met Heer *Floris van Alkemade* in twiſt geraakte, en gequetſt wierd; had ter Gemalinne *Margaretha van Kralingen*, dochter van *Willem van Kralingen*, by *Chriſtina van Zuidwyk*, vrouwe van *Rodenrys*, en liet na, behalven eenen jonggeſtorven zoon, eene dochter *Clementina*, of *Meine van Heemskerk*, getrouwt aan *Gysbert van Vyanen*, Heer van *Noordeloos*, zoon van Heer *Jan van Vyanen*, Ridder, by *Sophia van Herlaar*, vrouwe van *Noordeloos*. Hy won by haar *Maria van Vyanen*, eenige erfdochter van *Noordeloos* en *Heemskerk*, geworden Gemalinne van *Arend van Stryen*, Heer van *Zevenbergen*; daar door wierd het huis te *Heemskerk* het huis te *Zevenbergen* hernoemt, dat, als gezegt is, verkocht wierd door *Aremberg* aan Heer *Daniel van Hertaing*, Heer van *Marquette*, enz. *Goudh. in d' O. H.Kron. fol. 79. S. van Leeuw. Batt. Ill. f. 1247. Vlieger. de Com. Holl. pag. 312.* *Idem Leeuw. Bat. Ill. fol. 977. ſeq. Idem Goudh. in d' O. Holl. Kr. fol. 181.*

HEEMSKERK, (JAKOB VAN) was een *Amſterdammer* van geboorte, wiens ongemeene manhaftigheit, en onverwinnelyke ſtandtvaſtigheit, in het uitſtaan van allerlei gevaar (waar voor de *Vereenigde Nederlanden* hem dank ſchuldig zyn, en hy eenen onſterfelyken lof verdient) wy hier in 't kort zullen ophaalen. Hy was van een treffelyke geſlachte, heeft ook den aalouden naam der *Heemskerken* met glory doen herleeven. Zyne bekende en kloekmoedige ervarendheit noopte hem, om, als Opperkoopman, eenen tweeden togt met *Willem Barentszoon* (ſchoon die de eerſte maal onverrichter zaaken was wedergekeert) * naar de *Comm. Amſt. 5. boek fol. 867.* *Idem f. 1083.*

* Hier dient aangemerkt, dat deze togt naar de *Waygats* van den *Staat* ondernomen wierd om eenen korteren weg naar *Ooſt-Indiën* te vinden, dan den gewoonlyken der *Spaanſchen* en *Portugezen*, over of voorby *Cabo de bonne Eſperance*; zy zochten den weg achterom *Ruslandt* en *Tartaryen*.

* Deze zinſpeeling van den Heere *Alting*, als of de benaming van *Ecmunda* of *Hecmunda* zoude zyn van Latynſche afkomſte, heeft ganſch geenen grondt, maar het is waarſchynlyker dat dezelve van inlandtſchen oorſprongk is; gelyk andere naamen van dien Heere uit d' eige Landtstaale ſchrander opgeſpeurt en ontdekt worden. Weshalven men veel meer reden heeft om te denken, dat deze benaming t'zamengeſtelt is van het woordt *Munde*, *Munda*; het welk wy vinden in *Yſſelmunde* of *Yſſelmonde*, *Lexmund*, *Genemunde* of *Gemunde*, *Roermunde*, *Rupelmunde*, *Helmont* of *Helmunt*, *Dortmund*. *Mund* nu betekent in het oudt Saxiſch een *Burgt* of *Beſchutting*. Mundium *Tutela*, *protectio*, *defenſio*; gelyk zulks blykt uit de oude Longobardiſche wetten, waar van *Mundbrice*, *Mundbreg*, dat is, eene verbreking der beſcherminge. En hier van daan komt *Mundeburde*, *Mundiburdus*, en *Mundiborgus*, in het Saxiſch *Mindubora*, dien wy *Momboir*, *Momber* noemen, in het Latyn *Tutor*, gelyk *Kilianus* dit in zyn *Dictionarium* aantekent; en hier van daan word iemant mundig, of mondig genoemt, *qui in ſuam tutelam pervenit*, gelyk men in het Latyn zegt, dat is, die uit de voogdye komt, of niet meer onder voogdye ſtaat; zoo dat *Yſſelmunde* niet anders is dan een *Slot*, *Burgt*, of *plaats van Beſcherminge* aan den *Yſſel*, *Roermunde* aan de *Roer*, en zoo in andere. Doch in *Durtmunt*, *Helmunt*, *Gemunde*, of *Genemunde* ſchynt de tweede benaming niet te komen van een Stroom, maar van den Stichter of de Plaats zelve; als of men zeide het *Slot Dort*; of nu *Hec* in *Hecmunda*, gelyk *Hel* of *Helle* in *Helmunt*, de naam van den Stichter is, of van de Plaats daâr deze Burgt gebouwt is, laaten wy aan het oordeel en onderzoek van anderen. *DuCange in Gloſſario, & Spelmannus.*

de Waygats in het jaar 1595. te onderſtaan. Zy raakten daar omtrent zeven weeken na hunnen uittogt in; en zetten vier-en-vyftig mannen aan ſtrandt, om 't landt verder te ontdekken, die weinig opdeeden; verſtonden dat wel wat verder zouden konnen komen, maar dat na negen of tien weeken het gat toevriezen zou, en dat men dan aanſtondts, over het toegevrozen ys, tot in *Tartarijen*, recht door de zee, by hen *Marmore* geheeten, loopen kon; dieshalven keerden zy, na eene groote worſtelinge met het ys, na vier maanden en zeſtien dagen uit geweeſt te zyn, te rugge, en quamen den 18 October 1595. in de *Maas*. De *Staten*, dit nu al tweemaal, eens door *Willem Barents*-zoon alleen; en daar na door den zelven *Willem Barents*-zoon in maatſchappye van *Heemskerk* onderſtaan hebbende, (zie op WILLEM BARENTS-ZOON) vonden niet goet dien togt nochmaals by der handt te neemen; maar ſtonden toe, zoo aan Steden als Kooplieden, om de openinge naar het Noorden, onder belofte van eene groote vereeringe, ten gewenſchten einde te ontdekken. *Amſterdam* vatte het in 't jaar 1596. by der handt, ruſtte twee ſchepen uit, over het een was de gemelde *Heemskerk* Schipper en Koopman, en *Willem Barents*-zoon voornoemt Opperſtuurman: op het ander, voor Schipper en Commys, *Jan Corneliszoon Ryp*. Eenige dagen uitgeweeſt zynde, vertoonde zich een vreemt Hemelsteken in de lucht; drie Zonnen en vier Regenboogen. Voortvarende door dikke ysſchollen, quamen zy op de hoogte van tachtig graden. Zy voeren tot den 28 van Junius over en weder om eenen doortogt te vinden; maar de perſſinge van het ys dwong hen te wenden: toen verdroegen zy, dat yder mogt zeilen werwaarts 't hem goet dacht. *Ryp* ſcheidde, en, niet lang daar na, door koude verhindert, keerde naar *Cola*, enz. maar *Heemskerk* en *Willem Barents*zoon daar tegen, alle Noorderkuſten tot *Nova Zembla* toe bezoekende, geraakten aan het Eilandt *Oranje*, en de Straat van *Naſſauw*, aan het Noorderſte deel van *Nova Zembla*. *Heemskerk*, terwyl hy door die Straat zocht te breeken, werd van het ys bezet, dat, met het dieploot afgemeeten, twintig vademen onder water, en buiten twaalf dik bevonden wierd. Het ſchip ſtiet daar by (noch min of meer voortdryvende) ſchrikkelyk tegens eene ysklip, en 't was al in 't begin van September, wanneer de zon haaſt van daar twee maanden lang ſtont te vertrekken, zoo dat 'er geen middel was om 'er van daan te raaken, en weinig anders overig dan de doodt zich voor oogen te ſtellen: zommige evenwel van het ſcheepsvolk gingen omtrent twee mylen landtwaart in tegen 't Zuiden, daar zy eene rivier van zoet water vonden, nevens eene meenigte boomen en hout, zoo 't ſcheen van de *Tartariſche* kuſt daar aangedreven. Door die tydinge verblydt, beſloten zy daar een huis te timmeren, gelyk zy deeden: en ſloten zich daar in, worſtelende als met de doodt, tegens honger, wilde beeſten, en voornamelyk ſchier onlydelyke koude, in eene tachtigdaagſche duiſterniſſe; want de zonne verliet hen den vierden van Slagtmaandt, die zy niet voor den 24 van Loumaandt, 't jaar daar aan, weêr zagen. Twee maanden noch na dien tydt, de zon hooger en hooger klimmende, vonden zy goedt hunne twee ſchuiten hooger op te boeijen, om zich daar mede in zee te begeeven: want het groote ſchip, met ysbergen bezet, zat onbeweeglyk vaſt. Zy vallen dan, noch vyftien bootsgezellen in 't geheel overgebleven, aan 't werk, en brengen eindelyk de ſchuiten in 't water, die niet weinig tegen de ysſchollen te ſtryden hadden, zoodat zy genootzaakt wierden om de gerabraakte ſchuiten, zoo zy beſt konden, noch op het vaſte ys te kalfateren, als zy deeden: doch ter dier tydt ſtorf *Willem Barents*zoon, t' hunner groote droefheit. Zy begaven zich na twee dagen weêr in 't water; geraakten den elfden van Julius aan het *Kruis-Eilandt*, verder aan *Ooſt-Laplandt*, *Kilduyn*, *Cola*, daar zy 't ſchip van *Jan Corneliszoon Ryp* vonden. Den 1 van October quamen de voornoemde yshelden te *Amſterdam*, wiens naamen, nevens *Jakob van Heemskerk*, men by *Commelyn*, aangetekent vindt. Zyn heldhaftig gemoedt was, door dien onvoorſpoedigen togt, geenzins afgeſchrikt, om niet weêr eene kans Weſtwaarts naar Ooſt-Indiën en 't warme landt te waagen. De *Staten* hadden reden om niet alleen de *Spaanſchen*, maar ook de *Portugeezen*, en alle andere, die den *Ooſt-Indiſchen* handel trachtten te bekommeren, aan te taſten: Zy gaven daar toe ook aan de Reeders en Kapiteinen uitdrukkelyk bevel en laſt. *Heemskerk* quam ze ook loffelyk na, en gebruikte die gelegentheit in zynen tweeden *Ooſt-Indiſchen* togt, en zyne komſte aldaar; want hy nam eene Karaake van den vyandt, die met 700. *Meteren* zegt wel 800. koppen bemant was, en onwaardeerlyke ſchatten binnen hadde. Hy taſtte haar zoo kloekmoedig aan, na dat hy 'er eerſt vyandig van bejegent was, dat ze zich genoodtzaakt vondt aan hem over te geeven. De gedachte *Portugeeſche* Karaak, *St. Catharina* genaamt, wierd gerekent afgebragt te hebben drie millioenen, driemaal hondert negen-en-tachtig duizent, achthondert twee-en-dertig guldens, twee ſtuivers twee penningen. Hy was toen hy haar veroverde niet meer dan twee ſchepen, de *Witte Leeuw*, by hem gevoert, en *Alkmaar*, ſterk; beide maar ontrent 200 mannen ophebbende: ontmoette haar by 't Koningkryk *Tor*, in 't jaar 1603. en quam 'er in de maandt van Julius 1604 mede in 't Vaderlandt. In het jaar 1607. bewilligde de *Staat* hem om de Vloot, tegen *Spanjen* toegeruſt, als Admiraal te gebieden, en de *Spaanſchen* op hunne Kuſten aan te taſten. Hy nam dien laſt aan, meer om zyn Vaderlandt dienſt te doen, en eere in te leggen, dan om 'er voordeel van te trekken; beſpreekende geene andere belooning, dan dat hy van 't geen hy boven de vyf-hondert duizent guldens van den vyandt veroverde, dartien ten hondert, of iet diergelyks, genieten zoude. Hy liep met een Vloot van 19 Oorlogſchepen, nevens vier Victailjeerders in Maart 1697 uit: quam in April op de hoogte van *Liſſebon*; hy meende die haven aan te doen, om alle de Karaaken en Galliöenen aldaar te veroveren en te vernielen; maar verſtaande dat ze meeſt al vertrokken waren, beſloot naar de *Straat van Gibralter* te loopen, en aldaar de *Spaanſche* Armade aan te taſten. Na geſtelde en gegeeven ordre, zeilde de Vloot den 25 April naar *Gibralter*, daar zy de *Spaanſchen* op de reede in de Baai voor die Stadt geänkert zagen leggen, onder het geſchut, beide van 't Kaſteel en de Stadt, t' zamen een-en-twintig in getal, en met wel 4000. zoo matroozen als ſoldaaten bemant. *Heemskerk* zette het 'er echter op aan, in voorneemen om den *Spaanſchen* Admiraal op 't lyf te vallen, die, dat merkende, zyn kabel kapte, en de Baai inwaarts naar de Stadt liep: *Heemskerk* volgde, des niet tegenſtaande, hem, belaſtende niet te ſchieten, voor dat zeer dicht aan den anderen waren, en men 't ſtaande Want hoorde kraaken. Maar de *Spaanjaart* ſchoot eerſt, en daar op *Heemskerk*, die hem met een aan boort klampte: doch het koſte hem met den tweeden ſchoot zyn leven; want de kogel nam zyn ſlinker been boven aan 't lyf weg: zoo dat hy, als een Heldt in zyn wapen ſtaande, nederviel. Hy, gevoelende dat zyn doodt naby was, ſprak echter zyn volk noch moedt in, en beval het te vechten gelyk het begonnen hadde, enz. Daar op gaf hy, ſtervende in 't harnas als een Edelman, en ridderlyk voor 't Vaderlandt, den geeſt. Zyn doodt quam evenwel niet tot kenniſſe van 't volk dan na de bevochte zege; ten welken einde de verdere Vlag- en minder Officieren in geen gebreke bleven van zich manhaftig te quyten, durende het gevecht, ter volkome overwinninge toe, van drie of vier uuren af, tot na het ondergaan der zonne. De *Spaanſche* verloren tien of elf ſchepen; hunnen Admiraal en Vice-Admiraal bleven doodt, nevens veele meer Grooten; de zoon van den Admiraal wierd met eene meenigte anderen gevangen. Het getal hunner dooden is qualyk te begrooten, en word ten minſten op 2000 geſtelt, daar d'onzen nauwelyks 60 mannen verlooren. Het Lyk van den Admiraal *Heemskerk* wierd naar *Amſterdam* gevoert, en op 's Landts koſten, met grooten lof en luiſter, en een getuigenis daar hy eeuwig door leeft, ter aarde beſtelt. Deze groote overwinninge heeft den *Vereenigden Staat* groote eere toegebragt; en, hoewel 'er weinig voordeel van buit afgekomen is, heeft ze *Nederlandt* ontzachelyk gemaakt, en reden gegeeven om diens braven Admiraals doodt met eene eeuwigdurende gedachteniſſe t' zyner eere op de navolgende wyze te verheerlyken. Ten Noorden van het Koor in de Oude Kerk ziet men zyne Grafſtede. Aan d'eene pilaar hangt zyn degen, helm, enz. aan d'andere leeſtmen, in een zwart marmer tafereel, het volgende Latynſch opſchrift.

Honori & Æternitati.

JACOBO AB HEEMSKERK

Amſtelredamenſi.

Viro fortiſſimo & optime de Patria merito
qui
Poſt varias notas ignotaſque navigationes
In novam Semblam ſub polo Arctico duas
In Indiam Orientalem verſus Antarcticum totidem;
Indeque opimis ſpoliis A°. CIↃ IↃ C IV reverſus victor.

TANDEM

Expeditionis maritimæ adverſus Hiſpanos præfectus
Eorundem validam claſſem Herculeo auſu aggreſſus:
In freto Herculeo ſub ipſa arce & urbe Gibraltar
VIII Kal. May A°. CIↃ IↃ C VII fudit ac profligavit.

IPSE

Ibidem f. ibid.

Ibid.

Idem ibid. f. 1084.

Comm. ibid.

f. 1084.

Meteren 26 boek, (mihi) fol. 148. ook 122. en 191. Idem f. 1089.

Comm. fol. 867. 1082. f. 1083. 1085. 1086. f. 1089. 1090. 1091. f. 1088.

Meteren in zyn 28 boek, (mihi) fol. 191.

Meteren Nederl. Hiſtor. fol. 165. L. Boſch daden der Zeehelden pag. 254. en verv.

Idem Comm. Amſt. fol. 432.

IPSE IBIDEM
Pro Patria ſtrenue dimicans glorioſe occubuït
Anima cœlo gondet, corpus hoc loco jacet.
HAVE Lector famamque viri ama & vertutem.

CUJUS ERGO
A B
Illuſtriſſ. & Potentiſſ. Fœderat. Provin. Belgii
ORDINIBUS. P. P.
H. M. P.
Vixit annos LX. Menſem I. Dies XII.

Wat laager leeſtmen deze twee regelen van den Heere *P. C. Hooft* gerymt:

Heemskerk die dwars door't Ys en 't Yſer dorſte ſtreeven:
Liet d' eer aan't Lant, hier't lyf, voor Gibralter het leven.

Onder aan zietmen den Zeeſlag zeer kunſtig uitgehouwen: boven aan zyn gekroont Wapen, en aan yeder zyde eene Globe op 't hoogſte van het Tafereel.

Het Opſchrift van het Tafereel, op dien doorluchten Zeeheldt, luidt, uit het Latyn in 't Nederduitſch vertaalt, als volgt:

Ter eere en eeuwiger gedachteniſſe van den Heere
JAKOB van HEEMSKERK,
Amſterdammer;
den manhaften Zeeheldt, daar 't Vaderlandt zeer groote dienſten van heeft genooten.

Die, na verſcheide Zeetogten in bekende en onbekende Landen, twee in Nova Zembla onder de Noordt-Pool, ook twee naar Ooſt-Indiën onder de Zuid-Pool gedaan te hebben, en van daar als Overwinnaar zeeghaftig, en met zeer grooten buit, in het jaar 1604. *wedergekeert; eindelyk Admiraal in eenen togt tegen Spanjen gemaakt, de ſterke Spaanſche Vloot, in de Middelandtſche Zee, of in de Baai van Gibralter, onder 't geſchut der gedachte Stadt en het Kaſteel, met eenen Heldenmoedt, op den achtſten Mey* 1607. *aangegrepen, verſtrooit, en vernielt heeft. Hy zelf is daar, onvertzaagt ſtrydende, luiſterryk geſneuvelt.*

De ziel is by den Heere; het lichaam ruſt ter dezer plaatze. Vaar wel, Lezer, en bemin 's mans lof en deugt. Om welke te eeren, de Hoog Mog. Heeren Staten der Vereenigde Nederlanden dit ter eeuwiger gedachteniſſe hebben opgerecht.

Hy heeft geleeft veertig jaaren, eene maandt, en twaalf dagen.

Houve. HEEMSTEEDE, een Dorp in *Kennemerlandt*, dicht by *Haarlem*; heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Haarlem*, in 't *Hoog*.

HEEMSTEEDE, een Slot omtrent een half uur van *Haarlem*, daar het oud en edel Geſlacht van *Heemſteede* dien naam van voert. Het plag te behooren aan *Roelandt de Fèvre*, Heer van *Liesveldt*, Theſaurier van *Vlaanderen*, als getrouwt hebbende Vrouwe *Hadewig*, Erfdochter van Heer *Jan van Heemſteede*, en *Benthuizen*. Omtrent het jaar 1480. wierd het, wegens de ſchulden, by zyne Erfgenaamen gemaakt in 't jaar 1532. verkocht, en quam aan Heer *Willem van Lokhorſt*, Ridder; zyn Erfgenaam was Heer *Vincent van Lokhorſt*; zyn oudſte dochter, Juffrouw *Anna van Lokhorſt*, Vrouwe van *Heemſteede*, liet deze Heerlykheit na aan haare dochter Juffrouw *Anna van Arkel*, gewonnen by den Heere van *Almeloo*; zy kreeg tot gemaal Jonker *Walraven van Gent*, zoon van den Heer van *Oijen*, in *Gelderlandt*, die *Heemſteede* verkocht aan *N. Houtyn van Amſterdam*, welke deze Heerlykheit in het jaar 1620 bezat. Omtrent het jaar 1426 hadden de *Hoekſchen* een goedt deel volks by een gebragt, zy ſtelden daar over ten Opperhooft *Willem Nagel:* In zynen eerſten uittogt wierd het landt rontom *Haarlem* verwoeſt, daar by *Heemskerk* ingenomen en vernielt. Het geſchiedde uit enkele wraakgierigheit; want de *Haarlemmers*, en andere *Kabeljauwſchen*, hadden eenigen tydt te vooren de Kaſteelen *Breederoode*, *Heemſteede*, *Aſſendelf*, en meer andere Sloten, den *Hoekſchen* toekomende, om verre geworpen, kort daar na vielenze in *Waterlandt*, en maakten zich meeſter van *Monikkendam*, *Purmerent* en *Edam*. *Goudhoven* begint het Geſlacht der Heeren van *Heemſtede* met Heer *Gerard*, in 't jaar 1355. *Van Leeuwen* ſtelt noch eenen Heer *Arendt van Heemſteede*, Ridder, voor hem op 't jaar 1330. en *Reinier van Heemſteede*, van wien gewaagt word op 't jaar 1320. Ook getuigt *Boxhornius* brieven gezien te hebben van 't jaar 1334. waar in genoemt worden *Sander Borreus*, en *Nikolaas van Heemſteede*, gebroeders. In zynen tydt bezat *Adriaan Pauw* (een man van groote achtinge, geleerdt- en beleeftheit) *Heemſteede*, als Heer daar van.

Idem Leeuw. fol. 98. Goudh. fol. 17. Boxhoo. toon. 2 Holl. pag. 12

Houve. HEEMSTEEDE, eene Heerlykheit of Ridder-Hofſtadt, gelegen in het Overquartier van 't Sticht *Utrecht*, met eene Buurt, en heerlyke plantaadje, bezyden af aan den Ooſtkant van het dorp *Jutfaas*, omtrent anderhalf uur van de Stadt *Utrecht*, zeer vermaart wegens zyne Tuinen, Waterſprongen, Wandeldreven, Starreboſſchen, Wildtbaan, Oranjery, Uitheemſche gewaſſen, ſchoone Vruchtboomen, en, met een woordt, alles dat tot vermaak en welluſt der oogen kan ſtrekken; waar door het een aanlokzel is geworden voor alle Reizigers en Vreemdelingen, van hoogen en laagen ſtandt, die zich t' *Utrecht* bevinden, om, tot eene uitſpanninge, hier van 't gezicht te gaan neemen, waar over zy altoos ten hoogſten vergenoegt en voldaan te rugge keeren. Immers was het zoodanig by 't leven van den jongſt-overleden Heere, *Diderik van Veldthuizen*, wiens heusheit en beleeftheit allen beſchouweren zyner Heerlykheit bleek; gelyk zulks, nevens 't ganſche beſlag van dit aardtſch Paradys, ſchel opgezongen word van wylen den grooten Dichter *Lukas Rotgans*, onder 't opſchrift van HEEMSTEEDE, in zyne *Mengelwerken* te vinden.

Houve

HEEMSTEEDE, (ROELANDT VAN) was de zoon van *Jan van Heemſteede*, by *Hadewig Corf van Boſchhuizen*. Was Heer van *Liefveldt* en *Zylhof*. Nam in 't jaar 1551. ten echte *Johanna Schoofs*, dochter van *Philips Schoofs*, Ridder te *Mechelen*, maar zy ſcheidde van hem, ter oorzaake van de groote ſchulden die hy maakte. Hy verruilde de Heerlykheit *Liesveldt* aan zynen Oom *Frans van Heemſteede*, voor de goederen van *Arlanderveen*, *Outshoorn*, en *Vryehoef*, die hy daar na verkocht aan zyne Moeije van *La Telloy*, behalven *Zylhof*, dat hy afſtont aan Heer *Jakob van Duivenvoorde*, Heer van *Opdam*: doch weêr genaaſt wierd by Mr. *Willem Pynſſen:* vermits deeze *Roelandt* zich zoo ganſch diep in ſchulden verwart hadde, wierd in 't jaar 1552. de Heerlykheit van *Heemſteede* by decreet en executie van het Hof van *Hollandt* verkocht: *Vincent van Lokhorſt*, Ridder, bleef 'er, voor de ſomme van 18000 guldens, Koper van: zoodat gemelde *Roelandt van Heemſteede*, te vooren zoo ryk geweeſt, in groote armoede leefde, en van zynen Moeije van *La Tillay* onderhouden moſt worden.

Goudh. in d' O. H. Kron. fol. 179. Leeuw. Bat. Ill. fol. 981.

HEENVLIET, een fraai Dorp onder 't Landt van *Voorn*, daar by is het ook een Heerlykheit, gelegen omtrent *Geervliet*. Eenige willen dat het landt van *Putten* dien naam gekregen zou hebben van de *putten*, of *kuilen*, gegraaven om de verſlagene lichaamen daar in te werpen, en den naam *Heenvliet*, van de vlucht, of 't vlieden der loopende *Saxen*, in het landt van *Stryen*, toen 't gevecht van *Clotarius* tegen de *Saxen* voorviel. Andere meenen dat d'eige naam van *Heenvliet*, *Heelvliet* zyn zou, van 't gat de *Heel*, zie *Helvoet*: heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Voorn* en *Putten*.

Houve 1 deel, fol. 101. Idem Houve 2 deel, fol. 225.

HEENVLIET, ('T HUIS TE) in het landt van *Voorn* en *Putten*; 't heeft van oudts aan het Geſlacht van *Heenvliet*, nu lang uitgeſtorven, behoort gehad; naderhant is het aan Heer *Jan Polyander van Kerkhoven*, in zyn leven Houtveſter van *Hollandt*, en voort aan 't geſlachte van *Schagen* gekomen.

Leeuw. Bat. Ill. f. 1305.

HEENVLIET. (HEEREN VAN) Vermits niet aanmerkelyks van dit geſlachte in de Hiſtoriën gevonden word, zullen wy alleen in 't korte den eerſten en laatſten van dezen ſtam en dit Huis ophaalen. *Hugo*, jonger broeder van *Henrik van Voorn*, Burggrave van *Zeelandt*, leefde in 't jaar 1253. en 1272. wierd Heer van *Heenvliet*; zyne Echtgenoote was *Juſtina van Haze*; hy won by haar *Jan van Heenvliet*; die ten huwelyk nam *Alida van Borſelen*, dochter van *Wolfert van der Veer*; zyn zoon, *Jan van Heenvliet* Heer van *Cattendyk* en *Staveneſſe*, geſtorven in 't jaar 1410. liet na by eene dochter van *Willem van der Coulſter*, *Willem van Heenvliet*, Heer van *Cattendyk* en *Staveneſſe*, die ter vrouwe nam *Margaretha van Romerswaal*, dochter van *Nicolaas van Romerswaal*, Heer van *Lodyk*: zyn zoon was *Jan van Heenvliet*, Heer van *Cattendyk*, en *Staveneſſe*; had ter gemalinne *Catharina van Steelandt*, uit *Vlaanderen*; doch won hy haar geene kinderen, en ſtorf in 't jaar 1500. achterlatende eenen natuurlyken zoon *Alexander van Heenvliet*, den laatſten van dezen ſtam. *Heenvliet* is vervolgens, als gezegt is, gekomen aan *J. P. van Kerkhoven*, daar na aan 't geſlacht van *Schagen*, enz.

S. van Leeuw. Bat. Ill. fol. 981. Goudh. in d' O. H. Kron. fol. 182.

HEER AARTSBERG, een adelyk huis in *Hollandt*, onder *Berg-Ambacht*, zie op AARTSBERGE.

S. van Leeuw. Bat. Ill. f. 1248. Goudh. in d' O. H. Kron. fol. 80. Voſſii jaarb. p. 671.

HEER

Houve 1 deel. fol. 143. Oude Blaffert.

HEER AARTS-KERK, gemeenlyk 's HEERAARTS-KERK, ook HEER ARENDTS KERK, in den *Ouden Blaffert der Utrechtſche Biſſchoppen*, aangaande hunne geeſtelyke *jurisdictie* in *Zeelandt*, geſpelt 's HEERAETS-KERKE, een *Zeeuſch* dorp in *Zuid-Bevelandt*; 't heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder het Claſſis van *Zuid-Bevelandt*.

Houve 1 deel, fol 143. Oud. blaffert.

HEER ABTS-KERK, gemeenlyk SEERAPS-KERK, in den *Ouden Blaffert der Utrechtſche Biſſchoppen* ſtaat T'SHEEREN ABBEN-KERCKE, een *Zeeuwſch* Dorp onder *Zuid-Bevelandt*, in het jaar 850 bedykt.

Iidem Houve. Leeuw. Oude Blaffert.

HEER ARENTS-KERK, ook HEER AERTSKERK, in de bovenſtaande poſt gedacht; mogelyk qualyk, door verwarringe met ARNOUTS KERK, welk dorp wy in den voornoemden *Ouden Utrechtſchen Biſſchoppelyken Blaffert* vinden onder het Deekenſchap van *Walcheren* geſtelt; maar by *M. van der Houve*, *S. van Leeuwen*, enz. zien wy geen *Arnouts-Kerk* onder *Walcheren*; maar wel *Heer Arnouts Kerk* onder *Zuid-Bevelandt*; dat HEERAARTS-KERK moſt zyn: in dien *Blaffert* genoemt, *'t Seeraetskerke*.

Idem ibid.

HEER CLAUS KINDEREN-KERK. *M. van der Houwe* heeft ſlechts CLAUS KINDEREN. In den bovengedachten *Ouden Blaffert der Utrechtſche Biſſchoppen* ſtaat CLAES KINDER-KERKE, een *Zeeuwſch* dorp op 't Eilandt *Schouwen*.

Iidem Houve, Leeuw. O. Blaff.

HEER HENRICKS KINDEREN; in den gedachten ouden *Blaffert* ſtaat T'SHEER HEYNSKINDERKERK, een *Zeeuwſch* Dorp op *Zuid-Bevelandt:* heeft, met *Wiſſekerk*, Kerk en Predikant, ſtaande onder het *Zuid-Bevelandtſche* Claſſis.

Houve.

HEER JAKOBS WOUDE, anders gezegt *Eſſelyker Woude*, een dorp in, of onder *Hollandt*, en 't Bailjuuwſchap van *Rhynlandt*. Zommige noemen 't eene Heerlykheit; by anderen word het ſlechts onder de Dorpen getelt.

Houve 1 deel, fol. 107.

HEER JANS DAM, een Dorp in *Zuid-Hollandt*, omtrent anderhalve myl van *Dordrecht*. Het voert dien naam van Heer *Jan van Rozendaal*, als van hem bedykt; ook omdat dit Dorp en Ambacht op den *Dam* van de *Waal* (alhier toegedykt) legt: 't heeft Kerk en Predikant, die ook *Kyf-* of *Kiefhoek* bedient; ſtaande onder 't Claſſis van *Dordrecht*.

Goudh. fol. 216. Leeuw. f. 1224.

HEER JANS DAM, een adelyk Huis omtrent anderhalve myl van *Dordrecht:* voor het meeſte deel is het gebouwt van Heer *Joachim van Hardenbroek*, als getrouwt aan Juffer *Jenne*, Erfdochter van den laatſten Ambachtsheer van *Heer Jans Dam*; welker Overgrootvader deeze Ambachts-heerlykheit gekocht hadde ontrent het jaar 1510. van de Heeren *van der Does:* waarom ook dat Ambacht voortydts geheeten wierd *Philips Ambacht van der Does*.

Leeuw. Houve. Boxh.

HEER JANS LANDT, anders SERJANS LANDT, een *Zeeuwſch* Dorp in *Duivelandt:* wy vinden het niet met dien naam in den *Blaffert der Utrechtſche Biſſchoppen*. In de lyſt der Predikanten van *Zeelandt* echter ſtaat S. JANS LANDT, met Kerk en Predikant, onder het Claſſis van *Schouwen*; het is niet grooter dan 714 gemeeten. Men zegt dat dit Dorp het recht heeft gehad van geldt te munten.

Oude Blaffert der Biſſchopp.

HEER OEDENS-KERK, dus word het in den *Ouden Utrechtſchen Biſſchoppelyken Blaffert*, rakende hunne geeſtelyke Juriſdictie in *Zeelandt*, genoemt: het is een dorp in *Zuid-Bevelandt*. Maar wy vinden dien naam nu in de lyſten der *Zeeuwſche* Dorpen niet, buiten twyfel nu verandert in *Hoedekens-Kerk*, gelegen in *Zuid-Bevelandt*; zie HOEDEKENS-KERK.

J. van Eick beſchr. van Zuid-Holl. Houve 1 deel, fol. 101.

HEER OUDE-LANDTS-AMBACHT, een Dorp en Heerlykheit in den *Ryderwaerdt*, onder 't Bailjuuwſchap van *Zuid-Hollandt*, aan den *Devel*.

HEER SIMONS-HAVE, een *Hollandtſch* Dorp in het landt van *Voorn*; onder 't Ruwaartſchap van *Putten:* heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Voorn* en *Putten*.

HEER SIMONS-KERK, vinden wy nu niet in de hedendaagſche lyſten der Dorpen van *Zeelandt*, als een *Zeeuwſch* Dorp. In den *Ouden Utrechtſchen Blaffert* der Biſſchoppen word het eens onder het Dekenſchap van *Zuid-Bevelandt*, en op eene andere plaats onder dat van *Schouwen* geſtelt. Ondertuſſchen heeft men by *Van der Houve* het dorp *Simons-Kerk* onder *Zuid-Bevelandt*; als ook in de lyſt der Predikanten; en dat *Simons-Kerk* te gelyk door den Predikant van *Schrabbekerk* bedient word: maar *S. van Leeuwen* gaat het voorby, en 't is by hem niet te vinden, mogelyk omdat de Dorpen die zelfs Kerk noch Predikant hebben op de lyſt der Predikanten niet ſtaan.

Idem Oude Blaffert.

Houve Handv. Kronyk 1 deel, fol. 84.

HEERDE, een Dorp in *Gelderlandt*, onder het vierde quartier van het Hertogdom; zynde het quartier van *Arnhem*, anders, van de *Veluwe* genaamt. Toen in het jaar 1547. ganſch *Gelderlandt* en *Zutphen* eene ſchattinge van 75000 guldens moſten opbrengen, was het quartier van de *Veluwe* daar in op 17108 guldens geſtelt; daar toe moſten de vyf Steden, *Arnhem*, *Harderwyk*, *Wageningen*, *Hattem*, en der *Elburg*, opbrengen 2900 gulgens; het overige quam tot laſt van de Dorpen der drie gedeelten van de *Veluwe*; als *Veluwen-zoom*, *d'Over-Veluwe*, en *Neder-Veluwe*. D'*Over-Veluwe* was geſchat op 5700 guldens; daar in moſt het dorp *Heerde*, een van de zeven in de *Over-Veluwe*, draagen 707 guldens, 5 ſtuivers 10 $\frac{1}{16}$ penning.

De Raey Diction. Geogr. pag. 247.

HEERENBERG, of 's HEERENBERG, ook wel by verkortinge BERG, of den BERG, een Graafſchap en klein Steedtjen in het Zuiderdeel van het Graafſchap *Zutphen*; niet verre van de Stadt *Emmerik*, en de grenzen van het Hertogdom *Kleef:* Legt omtrent een groot uur bezyden af van *Emmerik*, en praalt met een zeer fraai Slot, de hofhoudinge der Graven van den *Berg*; omringt met zeer ſchoone Bergen en beemden, desgelyks met een vermaakelyk Boſch. De voorheen afgebroken Tooren van de Kerk, ſtaat nu ter zyden aan eenen hoek op het kerkhof, omtrent een mans lengte hoog met ſteen bekleedt, en 't bovenſte met leijen gedekt. Zulks is geſchiedt op dat de tooren, als hooger zynde, niet over den Burg zou gebieden. Omtrent den tydt van Keizer *Karel den Grooten* word in de *Kronyk* gewag gemaakt van *Eresburg*. Eenige meenen dat het tegenwoordige *Heerenberg* te zyn; maar zy dwaalen. Onder *'s Heerenberg* behooren de Kerſpelen en Ampten *Gendringen*, *Etten*, *Zedden*, *Netterdam*, *Didam*, *Weſtervoort*, en *Dieren*. De Graven hebben, behalven *'s Heerenberg*, noch verſcheide goederen in 't Graafſchap *Zutphen*; zy bezitten de halve Heerlykheit of Hoogheit van *Wiſch*; begrypende de Hooftplaatze *Ter Burgt*, met de Gerechten van *Varſſeveldt*, en *Silwolde*, 't huis *Ulft*, enz. In de *Betuwe*, *Bylandt* (een *Kleefs* Mannenleen met *Pannerden*) dan noch *Homoedt*, *Nyerborg*, *Vryenſtein*, *Ochten*, en *Hedel*, enz. Toen de *Franſchen* in 't jaar 1672. dien plotzigen inval in den *Staat* deeden, vonden zy het Steedtjen *'s Heerenberg*, met eenen vervallen muur en uitgedroogde graften, voor zich open. Wat belangt het Graafſchap, 't is voorheen veel grooter geweeſt als nu in zyne bevattinge, het heeft niet alleen den *Hetter*, en 't landt van *Aſpel*, maar ook de Stadt *Emmerik* in zynen omkring begrepen: doch allenskens zyn'er de Heeren eenige ſtukken van quyt geraakt; 't zy dat ze door afſtant, of door geweldt der nabuuren daar van zyn afgerukt. Binnen de grenspaalen van *'s Heerenberg* heeft voortydts een Klooſter van *Kalvariën*, van der Minrebroederen Orden, geſtaan; die zich aan den Grave verplicht hadden, dat hy ze in geval van wanbedryf zou mogen ſtraffen, of wegjaagen: vry wat aanmerkelyks in dien tydt. In het eerſte wierden de Graven van *'s Heerenberg* niet dan Heeren, of Bannerheeren van den *Berg* genoemt; maar in het jaar 1468. of 1473. heeft Keizer *Frederik de III. Oſwald den I.* van Heer tot Grave van den *Berg* verheven.

Pontan. Gelderſ. geſchied. 1 deel, fol. 77. Brauwerus in Chron. Idem Pontan. ibid. Valken. verwaert Europa pag. 434. Idem Pontan.

Heda en Beka, Buchel. fol. 201.

HEERENBERG, of *van den* BERG. (HEEREN, naderhant GRAVEN VAN) D'eerſte Heer van den *Berg* is geweeſt *Hendrik*, tweede zoon van *Otto van Naſſauw*, eerſte Grave van *Gelder* en *Zutphen*. Men vindt van dezen *Hendrik* gewag in eenen brief van 't jaar 1125. *Rabodus*, zoon van *Hendrik*, vindtmen genoemt in de ſtichting van het Klooſter te *Bethlehem*. Hendrik, de *II.* zoon van *Rabodus*, derde Heer van den *Berg*, is bekent op 1224. *Adam* leefde omtrent het jaar 1259. *Frederik* heerſchte 1278. hy verworf van de Biſſchoppen van *Keulen* en *Munſter* de gerechtigheit der munte voor zyne Heerlykheit *Etten*; zyne Gemalinne *Hedwig*, dochter van den Heer van *Oijen*, baarde hem eenen zoon en nazaat, *Hendrik den III.* zeſden Heer van den *Berg*, die in 't jaar 1304. van *Steven*, en zyne zoons, *Willem* en *Hendrik van Ulft*, de helft der goederen van *Weerbeide* kocht. *Frederik de II.* zevende Heer van den *Berg*, trouwde *Eliſabeth van Millingen*, Vrouwe van *Grebben*, dochter van *Willem*, Heer van *Wyckrayd*. *Adam*, de *II* zoon van *Frederik*, ſtorf kinderloos, in 't jaar 1354. derhalven wierd zyn broeder *Willem* Heer van den *Berg*, trouwde met *Sophia van Bylandt*, en wierd door dit huwelyk Heer van *Pannerden*; hy ſtorf in 't jaar 1387. Zyn zoon *Frederik de III.* wierd toen *X* Heer van den *Berg*; hy heeft *Pancras Kerkjen*, afgezondert van de Kerſpelkerk van *Zedden*, in 't jaar 1399. in eene Moederkerk verandert, en het doen inwyen door *Frederik van Blankenheim*, Biſſchop van *Utrecht*. In 't jaar 1377. tradt hy, nevens eenigen van den *Gelderſchen* Adel, in een niew verbondt met den Grave van *Blois*, die tegen *Willem van Gulik*, om het Vorſtendom *Gelder*, oorlogde: hy ſtorf in 't jaar 1416. geenen zoon, maar alleen eene dochter nalaatende; daar door ging de mannelyke linie van de Heeren van den *Berg* te niet. De gemelde zyne dochter *Sophia*, Erfvrouwe van den *Berg* en *Bylandt*, nam tot Gemaal *Otto van der Lek*, jonger zoon van *Breeda*, Heer van *Hedel* en *Almenſtein*, die door dezen echt de Heerlykheit van *Hedel* (in 't jaar 1373. door Heer *Jan van Polanen*, en *Margaretha* van der *Lippe*, Heere en Vrouwe van der *Lek* en *Breeda*, gekocht van *Jan van Kranendonk*, Heere van *Zevenbergen*) en de inkomſten van de *Breedaaſche* Windtmolens met de Heerlykheit van den *Berg* vereenigt heeft: *Sophia* overleedt voor haren Vader, in 't jaar 1412. eenen zoon, *Willem van der Lek*, nalaatende: hy was de *XII* Heer van den *Berg*, gezegt de ryke, geboren in 't jaar 1404.

Pontan. Gelderſ. geſchied. 1 deel, fol. 80.

Hy trouwde in het jaar 1429 *Locke*, dochter van Grave *Everwyn van Benthem:* met haar wierd ten huwelyk belooft, indien de Grave geen manlyk Oir mogte nalaaten, het Slot en de Stadt *Steinfurt*, of anders 6000 Rhynſche guldens. *Willem* heeft zyne vaderlyke goederen zeer door aankoop vermeerdert. In het jaar 1433. maakte hy het halve huis, met de halve gerechtigheit en inkomſten van *Keppel*, zich voor eene zekere ſomme geldts eigen: daar na *Acquoy* voor 1000 Arnoudts guldens, van de Vrouwe van *Kuilemburg*; en nam het dorp *Bek* in onderpandtſchap van *Adolph van Kleef*; vervolgens kocht hy de Heerlykheit van *Loef*, van *Jan van Loel*; de vryheit van *Didam*, *van Vincent*, Grave van *Meurs*; *Breedenbroek*, van *Frederik van Ulft*, en *Anna Baex*, voor 9700 Goutguldens. Hy hieldt de zyde van Hertog *Arnold van Gelder*, tegens alle die hem wilden beleedigen: heeft *'s Heerenberg* bemuurt, de Kerk aldaar vergroot, en het groote ſteene Bolwerk aan de poort van *Emmerik* begonnen; daar tegen *Gendringen*, dat bewalt was, doen ſlechten. In het jaar 1460. heeft hy te *'s Heerenberg* een Gaſthuis, een Armenhuis, en in 't jaar 1463. een *Franciskaner* Klooſter, of Convent, te *Brymer* by *Emmerik*, gebouwt, dat nu verwoeſt is; hy ſtorf in 't jaar 1465. Zyn zoon *Oſwald de I.* wierd door Keizer *Frederik den III.* in het jaar 1486. (andere ſchryven 1473.) ten eerſten Ryksgrave van *'s Heerenberg* verheven. In het jaar 1456. trouwde hy *Elizabeth*, jongſte dochter van *Vincent*, Grave van *Meurs*, by *Anna van Beijeren*; won by haar twee zoonen, *Willem*, zynen Nazaat in het Graaffchap van den *Berg*, en *Frederik*, Heer van *Hedel*; daar by noch 4 dochters, *Anna*, in 't jaar 1490. geworden Gemalinne van Grave *Jan van Herwarden* en *Meurs*; *Machtild*, Echtgenoote van *Frederik*, Heer van *Bronkhorſt* en *Limburg*; *Valburg*, getrouwt aan Heer *Herman van Wiſch*; de vierde wierd eene Bagyn te *Keulen: Oſwald* overleedt in 't jaar 1506. *Willem*, *de III.* zoon van *Oſwald*, en tweede Grave van den *Berg*, nam 1503. ter Gemalinne *Anna*, eenige dochter van *Willem*, Broeder tot *Egmond*, by *Margareta van Heeswyk*, en kreeg met haar ten huuwelyk *Boxmeer*, *Haeps*, *Stevenswaert*, en *Stalbeek*. Hy ſtorf in 't jaar 1511. te *Bommel*, nalaatende *Oſwald den II.* geboren 1508. Dees trouwde met *Elizabeth* van *Dordrecht*, uit een Geſlacht vermaagſchapt aan de Heeren van *S. Aldegonde*, en de edelſte huizen in *Gelderlandt* en *Hollandt*, weduwe van Heer *Jan van der Horſt*; overleedt in May, in 't jaar 1546. na dat zyne Gemalinne hem in 't jaar 1545. was voorgegaan, nalaatende *Willem*, *Oſwald*, *Frederik*, en *Anna:* onder hen heeft *Willem* alleen den ſtam voortgezet, alzoo de andere ongehuuwt bleven. *Willem de IV.* en vierde Grave van den *Berg*, nam in 't jaar 1556. ter Gemalinne *Maria van Naſſauw*, dochter van *Willem den Ryken*, Broeder van *Hendrik van Naſſauw*; hy won by haar acht zoonen en acht dochters; onder de zoonen wierd *Herman* zyn navolger, en vyfde Grave van den *Berg*; zyne Gemalinne *Maria Mancia*, uit het huis van *Withem*, heeft hem het geheel Markgraaffchap van *Bergen op Zoom* toegebragt; waar mede Keizer *Karel de V. Anthonis de Olymes* eerſt beleent hadde; wiens mannelyke linie te niet ging in zynen zoon *Jan*, in 't jaar 1567. die met *Montmorency*, Vryheer van *Montigny*, in den aanvang der *Nederlandtſche* onruſten, ter quader uure en tegen zynen dank, naar *Spanjen* afgezonden was. In het jaar 1576. na de *Pacificatie van Gent*, quam de zuſters dochter van *Jan*, en dochter van *Pettershem*, weêr in 't bezit van *Bergen op den Zoom*; die, by eenen zoon van *Gaasbeek*, Heer van *Borſſelen*, drie dochters naliet; *Maria*, getrouwt aan *Herman*; *Margriet* aan *Hendrik*, Graven van *'s Heerenberg*, en *Erneſtina*, aan den Baron van *Bavoy*. Grave *Herman van den Berg*, zoon van *Willem den IV.* wierd, wegens den Koning van *Spanjen*, Gouverneur van *Gelderlandt*, en heeft in 't jaar 1606 de *Staatſche* Krygsmagt, die, onder den Grave van *Chaſtillon*, *Venloo* meende te beleegeren, tweemaal afgeſlagen. Zyne broeders, *Frederik* en *Oſwald* (in 't jaar 1585. in den ſlag van *Boxum* in *Frieslandt* geſneuvelt) nevens *Frederik*, die in 't beleg bleef voor *Steenwyk*, en *Hendrik van den Berg*, hebben de Kroon van *Spanjen*, in den oorlog tegen den *Staat*, groote dienſten gedaan. Grave *Hendrik* heeft in 't jaar 1606. *Grol*, tegen het gewelt van Prins *Maurits*, ridderlyk beſchermt. In 't jaar 1623. als ook 1624. heeft hy 't beleg van *Breeda*, door *Spinola*, bygewoont; deedt onder de belegeringe van *'s Hertogenboſch*, in 't jaar 1629. door Prins *Frederik Hendrik*, den gevaarlyken inval voor onzen *Staat* in- en op de *Veluwe:* doch, door der *Spaanſchen* hoogmoedt en nydt getergt, die nooit den *Nederlandtſchen* Adel, of Grooten, eenige genegentheit toedraagen; of wel bewogen door liefde tot het Vaderlandt, en haat tegens den *Spanjaart* om redenen opgevat, heeft hy in het jaar 1632. het *Spaanſche* Veldtheerſchap nedergelegt, en is binnen *Zutphen*, in 't jaar 1638. overleden; echter te *'s Heerenberg* begraaven. *Willem*, Vader van alle dezelkinderen, had in het jaar 1566. mede het Smeekſchrift der Edelen aan de Landtvoogdeſſe, *Margareta van Parma*, helpen overleveren; hy deede ook in het eerſte den *Staten* goede dienſten, veroverde *Zutphen*, *Kampen*, en meer andere Steden: daarom wierd hy, in 't jaar 1581. in plaatze van zynen Neef Grave *Jan van Naſſauw*, Stadthouder van *Gelderlandt* gemaakt. Maar in 't jaar 1583. viel hy de *Staten* af, en den Koning van *Spanjen* toe; 't zy om zyne goederen, door *Duc d'Alva* aangeſlagen, weêr te bekoomen, of uit andere inzichten. Hy bewoog zyne zoonen ook om 't zelfde te doen, die tot op het einde hunnes levens, in weerwil van de moeder, behalven de gemelde *Hendrik*, zich vaſt aan *Spanjen* gehouden hebben. *Willem* overleedt in 't jaar 1586. op het Slot van *Ulft*, en zyne Gemalinne *Maria van Naſſauw* in 'r jaar 1599. Nadat hun zoon *Herman* in 't jaar 1611. geſtorven was, nalaatende eene dochter, *Maria Elizabeth*, namen zyne broeders, *Frederik* en *Hendrik*, de voogdye over haar aan; *Frederik* overleden zynde, volgde hem *Floris van Kuilenburg* in de Voogdyſchap, tot dat *Maria Elizabet* met haren neef *Albert*, zoon van *Frederik*, in den echt tradt, en aan hem het Graaffchap van den *Berg*, nevens 't Marquiſaat van *Bergen*, ten huwelyk opdroeg; maar zy zyn beide in het jaar 1633. kinderloos overleden. Daar door viel het moederlyk erfdeel ('t Marquiſaat) aan haar moeders dochter, die dochter was van haar Vaders broeder *Hendrik*, ook *Maria* genaamt; die ten echte nam *Ditel Frederik*, Prins van *Hohenzolleren:* na wiens doodt het in 't jaar 1662. door zyne eenige Erfdochter, *Henrica Franciſca*, geraakt is aan *Ferdinand Maurice de la Tour*, Grave van *Auvergne*. Wat de Graven van den *Berg* belangt, daar van is de eenige van dien ſtam overgebleven *Oſwald*; wiens Vader was de bovengemelde Grave *Albert van den Berg*, zoon van *Frederik*, overleeden in 't jaar 1618. van hem gewonnen by *Franciſca de Ravanel*, dochter van *Euſtachius*, Heer van *Rouvigny*; zyne moeder *Magdalena*, dochter van *Claude François de Cuſance*, Grave van *Chablieve*, by *Erneſtina van Withem*, ſtorf in het jaar 1689. hy heeft ter Gemalinne gehadt *Maria Leopoldina Catharina*, dochter van *Johan*, Grave van *Rietberg*, aan haar getrouwt in 't jaar 1687. De vryheit van Ryksgrave heeft aan het Huis van *'s Heerenberg* weinig voordeels gedaan: maar gemelde *Albert*, zoon van *Frederik*, Gouverneur van *'t Spaanſch Nederlandt*, en Vader van den regeerenden *Oſwald*, bragt in 't jaar 1653. zyn oudt voorheen verkregen recht weêr op den Ryksdag te *Regensburg* ter baane, verkreeg van *'t Wetteraufch Collegie* zyn voorig recht, en wierd van hen als een vrye Ryksgraaf aangenomen en erkent: na ingebragt bewys dat het Graafſchap *Berg*, of *'s Heerenberg*, voor meer dan 400 jaaren, van de Provintie van *Gelderlandt* afgezondert, het *Duitſche* Ryk onmiddelbaar onderworpen was geweeſt.

Idem fol. 81.

Idem ibid. fol. 81. Doorl. Wereldt 2 deel, pag. 10.

Idem Pontan. ibid. fol. 84. Famian. Strada lib. 6. de bell. Belg.

Idem Pontan. ibid. Comm. Freder. Hendrik Waſſen. Herm. Hug. de obſid. Bred.

Idem Pontan. Johan. Schleg. Naſſ. Stamb. pag. 297. G. Haſſ. Hiſtor. Gelr. pag. 412.

Idem Doorl. Wereld. 2 deel, p. 9. 11.

HEERENLOO, of 'sHEERENLOE; het is een Convent buiten *Harderwyk* geweeſt; het oudſte der zes andere; toegewydt aan *S. Jan Babtiſt*. Het was in eene zeer vermaakelyke landtsdouwe gelegen, nu legt het ter neder.

Pontan. 1 deel, fol. 100.

HEERENVEEN, naar de *Frieſche* uitſpraake, HEERENFEEN, voortyds eene Buurte in de *Frieſche* Grietenije *Schoterlandt*, onder de *Zevenwolden*; maar naderhant tot een goedt Vlek aangewaſſen. Het heeft dien naam van een groot bygelegen *Veen* gekregen, in voorige tyden een groot moeras geweeſt, 't welk, afgetapt zynde, naderhant veel turf uitgelevert heeft, gelyk het noch doet; ſchryft de Heer *Schotanus*. 't Is by *Pyter van Dekama*, Ridder en Raadt in den Hove van *Frieslandt*, met zyne Medeſtanders van de Huisluiden gekocht, blykende uit den koopbrief, van den 24 Juny 1551. als *Tinco Sakes* Grietman over *Schoterlandt* was. De meeſte zwarigheit beſtont in eene bequame uitvaart te vinden, die eindelyk evenwel gemaakt is, en de *Heereſloot* word genaamt, dwars door een groot Meer heene. Deze graft is anderhalf uur lang, zy wierd in vyf jaaren afgeklaart. In den tydt van het Turfgraaven, omtrent het jaar 1620. hebben 'er daaglyks over de 1000 perſoonen, uit *Drenth* en *d'Ommelanden* daar gekomen, aan gearbeidt, die 'er zich rykelyk geneeren konden: daar door nam het Vlek *Heerenveen* al in dien tydt zeer veel toe. Het heeft yder Zaturdag eenen merktdag, daar veele lieden van *Leeuwarden*, *Bolswaert*, *Sneek*, en andere plaatzen, behalven de boeren uit de naaſtgelege Grietenijen, op komen. In het jaar 1610 gaven de *Staten van Frieslandt* een vaſt onderhoudt tot eenen Predikant voor die plaatze, hoewel 'er, wegens haare grootte, wel twee nodig ſchynen. Aanzienlyke Heerenhuizen zyn in dit vlek geſticht; ook is het doorgaans met fraaije burgerwoningen dicht bebouwt: 't heeft eene ſchoone Kruiskerk, voor veele toehoorders van een gemakkelyk gehoor. Met winkels, en handtwerkslieden, waar onder veele Uurwerkers, is *'t Heerenveen* opgepropt, meer dan veele kleine Steden; zelf heeft men 'er een drukkery en boekwinkel. Op den merktdag is 'er een groote toevloet van menſchen, uit verſcheidene *Frieſche* Steden, en de rontom gelegene dorpen; dat veel welvaarts aan d'ingezetenen toebrengt. Het *Veen* legt een klein uur van *'t Oranjewoudt*, een heerlyk Luſthuis, met boſchachtig geboomte, van den Prinſelyken Stadthouder der Provintie; en is hier de doortogt derwaarts, als ook naar 't *Overyſſels Steenwyk*, en de verdere plaatzen dier aangrenzende Landtſtreeke.

Schotan. beſchr. van Friesl. fol. 223.

HEERMA, een Slot of adelyk Huis in de *Frieſche* Grietenije *Haskerlandt*, in het dorp *Weſtermeer*, onder het quar-

quartier *Zevenwolden*. By *Winſemius* vindtmen wel een *Herema*, of *Harama*, maar in de Grietenije *Franckeradeel*, onder *Weſtergoo*; zie HEREMA. *Houve 1 deel, fol. 162.*

HEERMALEN; zie op HERMELEN.

HEERMAN, hy word voor eenen Afgodt onder de *Heidenen* geſtelt, die van de *Zeeuwen* in *Walcheren* plegtelyk gedient wierd; doch door *Willibrordus*, Biſſchop van *Utrecht*, verſtoort. De *Oude Kronyk*, en ook *Melis Stoke*, noemen dezen Afgodt *Mercurius*. *A. Buchelius* is van gevoelen, dat deeze Afgodt eigentlyk van de *Duitſchen* HEERMAN genoemt is geweeſt, als de *Man*, of *Godt der Heyren*. *Heerman* komt ook byna met den Griekſchen *Hermes*, anders *Mercurius*, over een. *M. Stoke Rymkr. Buchel. in Heda & Beka Hiſtor. Ultr.*

HEERWAARDEN, een Dorp in *Gelderlandt*; zie op HERWAARDEN. *Boxhorn Kr. van Zeeland. 1 deel, pag. 29.*

HEES, een Dorp onder het quartier *Niewmeegen* in *Gelderlandt*. Eenige willen het HES hebben, en dien naam naar de *Heſſen*: andere, van den afgodt *Hees*, dien de *Galliers*, en *Germanen* met eene groote eerbiedigheit plagten te aanbidden en te vieren, zynen altaar met menſchenbloet beſprengende. Het is zeker, dat daar nu *Hees* legt, in oude tyden een Boſch heeft geſtaan; en dat de *Heidenſche* voorouders hunne afgoden de Boſſchen toegewydt hadden, enz. zie ook op HEESENBERG. *Pontan. Gelderſ. geſchied. 1 deel, fol. 36. Lucian. lib. 1.*

HEESBEEN, of HESBEEN, een Dorp, Slot, en Ambachts-Heerlykheit onder het landt van *Heusden*. In het regiſter der Heeren en Edelen in *Hollandt*, ter dagvaart beſchreven, vindtmen Heer *Cornelis van Bergen*, Heer van *Zevenbergen*, *Noordeloos*, en van der *Schellingen*: en den zelven *Cornelis* ook, als Heer van *Niewkoop*, *Ooſthuizen*, en *Evershem*, Ambachtsheer van *Hesbeen*. Voor ruim 70 jaren behoorde het huis en de Heerlykheit *Hesbeen* aan Jonker *Lubbert Turk*, die ten echte hadde de dochter van den Heer van *Lochorſt*, en *Oudt Teilingen*. De Vader van *Lubbert* was Jonker *Willem Turk*, Heer van *Hesbeen*; zyn Vaders Moeder, Juffrou *Margaretha van Egmond*, was de wettige zuſter van den eerſten Grave *Jan van Egmond*, door Keizer *Maximiliaan*, in het jaar 1486. tot Grave verheven. *Heesbeen* heeft met *Aalburg* eenen Predikant, ſtaande onder het Claſſis van *Gorkum*. *Laſlant lib. 1. de falſ. rell. Houve 1 deel, fol. 63. Goudh. in d'O. H. Kron. fol. 88.*

HEES, een Dorp in de *Meyerije van 's Hertogenboſch*, onder het quartier van *Maaslandt*. Toen geheel *Brabandt* voortyds eene jaarlykſche ſchattinge, beede genaamt, van 140000 guldens opbrengen moſt, was de geheele *Meyerije*, in die ſom, met de Prælaten, op 19379 guldens 16 ſtuivers 3 penningen geſtelt; daar in ſtont het quartier *Maazelandt*, (een der vier quartieren) op 2294 guldens, 13 ſtuivers 9 penningen: waar toe *Hees* (een van de 16 of 17 Dorpen van dat quartier) 151 guldens, 2 ſtuivers opbrengen moſt. *Houve Handv. Kron. 2 deel, fol. 367.*

HEESE, een der Dorpen in de *Meyerije van 's Hertogenboſch*, onder *Peellandt*. Toen voortyds geheel *Brabandt* eene jaarlykſche ſchattinge van 140000 guldens opbrengen moſt, ſtont de geheele *Meyerije*, met de Prælaten, op 19379 guldens, 16 ſtuivers 3 penningen. In die ſom was het quartier van *Peellandt* (een der vier quartieren van de *Meyerije*) geſtelt op 5692 guldens, 10 ſtuivers 3 penningen. Daar in moſt het dorp *Heeſe* (een van de 26 of 27 van dat quartier) met de gehuchten, 472 guldens 12 ſtuivers laſten. *Idem Houve ibid.*

HEESENBERG, een der vyf Heuvelen daar de Stadt *Niewmeegen* op legt. Zommige willen dat ze den naam van de *Heſſen* zou hebben ontleent, vermits die dit landt eerſt bewoont hebben; en dat daarom HESSENBERG geſpelt zou moeten worden. Andere meenen dat men noch *Heeſen*- noch *Heſſen*, maar *Eſſenberg* moet ſpellen, naar de meenigte *Eſſeboomen*, die daar plagten te ſtaan. Ook zyn'er die willen dat *Heeſenberg*, en de *Heeſelpoort*, in de Stadt *Niewmeegen*, dien naam draagen van den Afgodt HEES. Zie op HEES, en op HESSELBERG. *Pontan. Gelderſ. geſchied. 1 deel, fol. 36.*

HEESSEL, een Dorp in *Gelderlandt*, onder *Thielerwaert*. Toen in het jaar 1547. geheel *Gelderlandt* en *Zutphen*, eene ſchattinge van 75000 guldens opbrengen moſt, wierd het quartier van *Niewmeegen* (een der vier quartieren) daar in geſtelt op 24342 guldens. In die ſom moſt *Thielerwaert*, een der zes gedeelten van dat quartier, draagen 5844 guldens; daar in was 't Dorp *Heeſſel*, eene der 26 of 27 Dorpen van dat deel, op 114 guldens 19 ſtuivers 9¼ penning, geſtelt, 't laagſte van alle de Dorpen, behalven *Drempt*, *Eſt*, en *Sendweenen*. *Houve 1 deel, fol. 80.*

HEESWYK, een Dorp of Buurte en Ambachts-Heerlykheit in 't Sticht *Utrecht*, onder 't *Montfoortſche* quartier. *Idem Houve.*

HEESWYK, een Dorp in de *Meijerije van 's Hertogenboſch*. Toen voortyds geheel *Brabandt* eene jaarlykſche ſchattinge, *Beede* genaamt, opbrengen moſt van 140000 guldens, was de geheele *Meijerije*, met de Prælaten, daar in op 19379 guldens, 16 ſtuivers 3 penningen begroot: in die ſom ſtont het quartier *Maazelandt*, een der vier quartieren van de *Meijerije*, en waar in *Heeswyk* legt, geſtelt op 2294 guldens, 13 ſtuivers 9 penningen; daar in moſt het dorp *Heeswyk* draagen 105 guldens, 3 ſtuivers 9 penn. *Houve Handv. Kron. 2 deel, fol. 367.*

HEIDENZEE. Deezen naam vindtmen alleen by *Melis Stoke*, gegeeven aan den niewen Zeeboezem, dien de *Noordtzee* ten tyde dat hy ſchreef begonnen had te maaken tuſſchen het naaſtgelegen en verder gelegen *Frieslandt*; daar hy op het jaar 1205. aldus zingt, *Alting Not. Germ. Infer. Part. II. fol. 83. In Wilh. de I.*

Willem (haer a Oem) heeft verwonnen
't Landt van bi Oeſten HEIDENZEE / b
Tot'er Lavece c voert mee.

Doch dat hy aldus geſproken heeft door een ſoort van vervroeging, of voorverhaal, (in het Griekſch en Latyn *Prolepſis*) blykt uit het geen hy een weinig te vooren verhaalt heeft; namelyk, dat deze Vorſt uit het verſtgelegene *Frieslandt*, in het naaſtgelegene, en zelfs by de *Zyp*, dicht aan de *Noordtzee*, haaſtig te paerdt aangekomen is: het welk een klaar bewys is, dat *Wieringen* toen zelfs noch geen Eilandt is geweeſt: 't geen ik gezien hebbe dat by zommige aanzienlyke Mannen niet genoeg voor vaſt verzeekert word. Wat reden de *Rymſchryver* gehad heeft om hier aan deezen naam te geeven, kan men eer giſſen, dan voor vaſt zeggen. Het is niet onwaarſchynlyk, dat dicht by de *Noordtzee* een ruim en groot veldt is geweeſt, van onderen hebbende eenen weeken en moerigen grondt, en boven op draagende veel *Heide*; welk veldt, als de weeke grondt door de baaren wechgeſpoelt was, allereerſt van de zee is ingezwolgen, en alzoo de gedaante van een binnenlandtſche zee gekregen heeft, ter plaatze daar te vooren eene Heide was. Nu kan men niet twyfelen dat dit gebeurt is omtrent het einde van 't leven van Graaf *Willem den I.* dewyl de alderzwaarſte *S. Marcellis*-vloedt, na eenen anderen van den voorigen winter, deze landen heeft overſtroomt op den 15 January, in 't jaar 1219. en dat het quaadt aanſtonts in den volgenden winter door niewe overſtroominge verder voortgeloopen is: dat de derde Watervloedt is voorgevallen omtrent Drie Koningen: de vierde den 24 February: de vyfde naderhant den 16 September van 't jaar 1221. de zeſde eindelyk den 9 January in 't jaar 1222. welke dag byna de laatſte van Graaf *Willems* leven is geweeſt; maar voor 's Landts ingezetenen noch niet van deze elenden; dewyl de *Noordtzee*, na een weinig ruſte, deze landen t'elkens wederom heeft overſtroomt, als den 18 October in 't jaar 1246. den 19 November, 1248. den 27 December 1249. en den 12 February van 't jaar 1250. Van welke alle, zynde tien in 't getal, de Abten van *Werum* zeer getrouwe getuigen zyn, die zelfs mede deel gehadt hebben aan het ongeval dier tyden. Doch tot hoe verre deze, als t'zamengezwoorne dolligheden van de *Noordtzee*, ingedrongen zyn, hebbe ik niet gevonden dat by iemant van dien tydt gemeldt wordt. Dat dezelve echter al onder de regeeringe van Graaf *Floris den V.* verder als *Medenblik* ingeſpat zyn, kanmen afneemen uit *Melis Stoke*, verhaalende dat deze Vorſt met zyne vloot voor de gemelde Stadt ten anker gelegen heeft, om den opbouw van het Kaſteel voort te zetten. Verder, dat de zee by *Medenblik* toegevroren is, nadat Graaf *Jan van Henegouwen* de belegering in het jaar 1297. opgebroken hadde. Ook geeft de Zeetogt, dien Graaf *Willem den IV.* weinige jaaren daar na, volgens 't verhaal van *Beka*, tegens *Stavoren* ongelukkig ondernam, genoegzaam te kennen, dat die Stadt in deze zelfde eeuwe de zee aan den Zuidkant gehadt heeft. En dit oordeele ik dat veroorzaakt is door die twee groote Watervloeden, die in 't jaar 1282. weinige dagen na den anderen, voorgevallen zyn, waar van *Melis Stoke* meldt. Doch in de veertiende eeuwe is eerſt de deurbraak geſchiedt tot in het *Vliemeer*. Want het blykt uit de Aanteekeningen der Kloofterlingen, dat 'er omtrent het begin van die eeuwe noch een ſtreek landts tuſſchen beiden geweeſt is, waar door het naaſtgelegen *Frieslandt* vaſt is geweeſt aan het Graafſchap van *Stavoren*, en alleen door den *Yſſelſtroom*, dien men byna kon overſpringen, daar van afgeſcheiden. Nu ter tydt heeft de Zeeboezem, die by de Ouden onbekent is geweeſt, den naam der Zeegaten, die al te vooren heel wydt geworden waren, en waar door de *Noordtzee* met zoo groote verwoedtheit ingeborſten is, namelyk de Vlieſtroom / en d'Yſſel- of Teſſelſtroom / waar door de overſtroomde droogten en kreeken van den *Vlieſtroom* (*Flevi*) en van den *Yſſel* verſtaan worden.

a oom van Ada. b De weſterſche Landtpaalen des Graafſchaps. c De LauWers.

HEILEGELÔ beteekent een heilige Hoogte. Het is geweeſt een van de vyf Moederkerken, volgens het verdrag met den Abt van *Epternach*, bedongen van den Biſſchop van *Utrecht*, in den jaare 1063. In den Giftbrief van Graaf *Diederik den V.* van het jaar 1083. word het HEILGALO genaamt. By *Melis Stoke* HEILIGLOE. By *Beka* HEILIGELO, en ook HEYLO; gelyk het noch hedendaags by den gemeenen man genaamt word: het legt een halve gemeene Duitſche myl van *Alkmaar* weſtwaarts aan. *Alting part. II. fol. 83. In Dideric. II. & Fl. V. in S. Willebr. & Joh. I.*

HEILIGERLEE, beteekent een heilige Plaats op eene hoogte, gelyk als *Heiligelô* in *Kennemerlandt*: het is weleer geweeſt een Nonnenklooſter met een Kerk in het *Oldampt*, die ten tyde van *Emo* van *Skelwalde* hier naar toe zyn overgebragt. Daar is noch een vry hoog ſtuk van het oudt gebouw van overig, het welk men in deze geweſten weinig ziet. Nu ter tydt is 'er een voornaame Boerewoo- *Alting Not. Germ. Infer. Part. II. fol. 84.*

ning, die in de vorige eeuwe, door den eerſten gelukkigen veldtſlag tegens de *Spaanſchen*, beroemt geworden is. Het legt vier gemeene Duitſche mylen en een vierde van *Groningen* af, naar het Noordt-ooſten, gemeenlyk genaamt HILLEGERLEE.

HEILO, HEIKOOP, HEINERD, HEIN, enz. zie op HEYLO, HEYKOOP, enz.

Alting Not. Germ. Infer. part. II. *fol.* 85. *In Ottone II.* HEIMENRODE is, zoo ik my niet bedriege, geweeſt een Klooſter van *Rhynlandt*, waar van daan het verdichtzel komt van een gout Kruis, dat uit den hemel gevallen is in de handen van eenen Kloosterling, die te vooren een Kampvechter was geweeſt: welk Kruis de Gemalin van *Willem*, eerſten Grave van *Hollandt*, daar na in het jaar 1218. volgens 't verhaal van *Beka*, van deze Monnikken heeft overgebragt naar de Nonnen van *Rhynsberg*.

HEKELINGE, HEKEREN, HEKERENS, enz. zie op HEECKELINGE, HEECKEREN, enz.

HELD, of HELDT, (MATHYS) een der tzeventig dappere Krygsmannen, die zich kloekmoedig waagden, om, in een turfſchip verborgen, de Stadt *Breeda* met eene liſtige verraſſinge in te neemen; zie op BREEDA. *Heldt*, by het *Breedaaſche* Kaſteel gekomen, overviel een zwaare hoeſt; opdat ze daar door niet ontdekt mogten worden (want die het turfſchip moſten doorzoeken waren 'er dichte by) rukte hy zyn ponjaart uit, boodt dien zyne byhebbende waaghalzen aan, om hem daar mede te doorſteeken; uit vreeze van door zynen hoeſt ontdekt te zullen worden: maar de Schipper valt middelerwyle aan 't pompen, en het ſtoutmoedig beſtaan kreeg dat zoo beroemt einde. Hy wierd geloont nevens de zynen; ook daar by Commandant op de Schanſſe *Noordtdam*, drie mylen van *Breeda*, gemaakt; welke, van Grave *Karel van Mansveldt* belegert, en tot tweemaal toe heftig beſtormt, van hem zoo heldtdadig verdedigt wierd, dat *Mansveldt* het beleg moſt opbreeken.

P. C. B. Meter. enz. Hizot Medail. Hiſtor. pag. 57.

Houve. HELDER, een Dorp in *Noordt-Hollandt:* de Predikant van *Huisduinen* bedient ook de *Helder*; ſtaat onder 't Claſſis van *Alkmaar*.

Alting Not. Germ. Infer. part. II. *fol.* 85. HELIKAUBEL. Aldus noemt het Keizer *Otto de III.* in het jaar 996. By Keizer *Lotharius den II.* in 't jaar 1134. hiet het Helebanbelig. My dunkt dat het een t'zamengezet woordt is uit Helig / en een ander bygevoegt woordt, miſſchien Ikeppel: want daar leggen twee plaatzen in het Graafſchap *Zutphen*, door den ſtroom van den ouden *Yſſel* alleen van elkanderen geſcheiden, die beide de naam van Ikeppel hebben: van welke d'eene, zynde het eigendom van de Stift-Juffers van ELTEN, de bynaam van *Heilig* ligtelyk heeft kunnen bygevoegt worden.

Leeuw. Bat. Ill. fol. 179. *Houve Handv. Kronyk* 2 *deel, cap.* 8. *fol.* 14. HELIUM, of HELIUS; het is een oudt Slot geweeſt by *Helvoet-Sluis*. Omtrent deze plaatze, en waar zy eigentlyk geweeſt is, zyn verſcheide gedachten; eenige neemen het van *Hellen*, of afwaarts zakken; andere, van 't gat of den mondt des *Rhyns*, die daar voorby zynen uitloop hadde. Hoe *M. van der Houve* de woorden van *Plinius*, daar hy het edel Eilandt van *Batavia* tuſſchen *Helium* en *Flevum* ſtelt, verklaart, kan men by hem zien. Toen in het landt, in 't jaar 1621. de Sluis te *Helvoet* gemaakt wierd, vondtmen onder 't graaven de grondtveſten van een zeer oudt Slot, en verſcheide Antiquiteiten, daar 'er noch veele van in de *Hollandtſche* Rekenkamer bewaart worden. Het vermoeden is, dat het de grondtſlagen van *Heliums* Kaſteel zouden geweeſt zyn, dat geſtaan heeft op den hoek van de *Maaze*, tegen den *Briel* over; doch nu ganſch verdronken.

Idem Leeuw. ibid.

Not. Germ. Infer. part. I. *fol.* 82. 2 *Ann. cap.* 6. *Geog. lib. H. N. IV.* 15. HELIUM. Dus word, zegt de Heer *Menſo Alting*, de mondt, deure, of uitgang, beide van den Weſter-*Rhyn* en de *Maaze* genaamt, om dat ze haar t'zamen gemeen is: word daarom ook van *Tacitus* d'onmatig groote Mondt der *Maaze*, en van *Ptolemæus* des Weſter-*Rhyns* geheeten; een-en-twintig duizent ſchreeden van des Middel-*Rhyns* uitgang, ſpouwen daar de gedachte *Rhyn*, of *Waal* en *Maas*, haare wateren uit. *Plinius* noemt hem, volgens der *Duitſchen* taal en uitſpraak, HELIUM, HEL; maar indien hy de taal recht verſtaan hadde, zou hy'er gevalliger *Inferum*, den *Onderſten-* of *Beneden-mondt* van konnen gemaakt hebben: want HEL, HOL, is, op der *Duitſchen* taale, zoo veel als *laag*, *hol*, en *diep*. Het zy dan dat hy by hen zoo genaamt geweeſt zy wegens 't *Weſten*, dat by den *Romeinen*, zoo wel als by *hen*, *beneeden* of 't onderſte hiet; het zy wegens de groote diepte waar in hy den Middelmondt, nevens den bovenſten, die Ooſtwaart aan legt, en *'t Vlie* word genaamt, verre overtreft: want de zaak zelve komt byna op een uit: alzoo die op alle beide, of alle drie even wel paſt. Ook vindt men heden noch overblyfzels van die oude benaaminge in Helvoet en Vlihel; waar voor het ſchynt dat zy in die Eeuwen Helvloedt en Vleehel gezegt en geſpelt zullen hebben. Ook ſchynt het my niet zeer vreemdt dat het landt, naaſt aan dezen zoo hollen en diepen Benedenmondt gelegen, ook alleen en op zich zelven *Zuidt-Hollandt* genaamt, zyn naams oorſprong daar aan wel zou konnen verſchuldigt zyn. Een naam die in laater volgende eeuwen over de geheele aan zee leggende Landtſtreeke, tuſſchen de beide uiterſte Monden in gelegen, het hooft boven heeft geſtoken, waar mede het noch heden pronkt, alle eeuwen door zal pronken, en hoog geroemt worden.

Idem Pars. II *fol.* 202 De bovengemelde Heere *Alting* voegt 'er in zyn tweede deel, op het woordt WIDEL, WIDEHEL, noch by, dat de naam van HELIUM, HEL, aan den mondt van den *Rhyn* en de *Maaze*, om haare onmaatige wydte en diepte gegeeven is: dat, zegt hy voort, wegens de diepte, de *Waal* in die eere wel 't meeſte deelt, ſchoon de deure of uitgang, door het byvloeijen van de *Maaze*, wyder geworden zy; en om die reden WIDEHEL, en ook BREHEL, met nadruk, en beide daar op paſſende, genaamt zy geworden. Dat ook onze *Hollandtſche Rymkronyk-Schryver* daar op geſpeelt heeft, kan men zien in 't leven van Grave *Jan den II. van Henegouwen* en *Hollandt*; daar hy, by 't zamenvloeijen van de *Maaze* en *Waal*, in onze taale te Geerbliet gezegt, dezen mondt uitdrukkelyk de WIDEL en WIDELE noemt; dat ook, wanneer men 'er de H by doet, de BREEDE- of WYDE-HEL betekent. Het welk die groote Oudheitskenner *Scriverius* allereerſt met opmerkinge, t'zyner eere, aangewezen hebbende, wy niet konden nalaaten den lezer mede te deelen.

Alting part. I. *fol.* 82. *Annal. II. c.* 6. *Geogr. lib. Hiſtor. Nat. lib. IV. cap.* 15. HELIUM is het gat dat de Weſtelyke arm van den *Rhyn* met de *Maaze* gemeen heeft, en dat daarom van *Tacitus* het afgryſelyk groot gat van de *Maas* genaamt word, en van *Ptolemæus* het weſtelyk gat van den *Rhyn*, leggende zeven uuren gaans van het middelſte, (dat voorby *Leiden* omtrent *Katwyk* in zee geloopen heeft) gelyk hier boven is aangetoont. *Cajus Plinius* noemt het, naar de *Germaniſche* uitſpraake, HELIUM; hoewel hy van de betekenis des woordts niet wel onderrecht is geweeſt; dewyl hy het anders met het Latynſche woord INFERUM, dat is, het neder- of laage gat, zeer gevoeglyk hadde konnen vertaalen. Want *Hel*, of *Hól*, beteekent by de *Duitſchen laag* en *diep:* het zy dat zy het dus genoemt hebben, omdat het weſtelyk was; want de Weſtkant word by de *Romeinen* ook de *benedenkant* genaamt; of omdat het in diepte 't middelſte en het bovenſte, of het Ooſtelyke gat, het welk de naam van 't *Vlie* (*Flevum*) heeft, zeer verre overtreft. Het komt byna op een uit; dewyl het beide hier even veel te pas komt: en daar zyn noch heden ten dage eenige overblyfzels van d'oude benaminge overig in Helvoet en Vlihel; waar voor zy in oude tyden ſchynen gezegt te hebben Helvloet en Vleehel / dat is, de *Helle-* of *Holle ſtroom* (*Helii fluentum*) en (*Latum Helium*) *breede Hel*. En ik twyfel'er weinig aan, of het landt dat aan dezen diepen en laagen ſtroom legt, en afzonderlyk *Zuidt-Hollandt* word genaamt, heeft zyne benaming (namelyk van *Hollandt*, zoo veel als *Hellandt*) daar ook van daan gekregen. Welke naam in laatere tyden zich heeft uitgeſtrekt over de geheele Zeekuſt, die tuſſchen de twee uiterſte gaten is, namelyk, van de *Maaze* en het *Vlie*, en noch hedendaags ſtant houdt, en in eeuwigheit beroemt zal blyven. Wat aangaat het Kaſteel *Helium*, dewyl geen oudt Schryver daar van gewaagt, hebben wy reden om de jonger Schryvers daar omtrent geen geloof te geeven. *

Houve I deel, fol. 166. *Alting Part.* II. *fol.* 85. HELLENDORN, of HELLENDOORN, een Dorp in *Overyſſel*, onder het Droſtſchap van *Zallandt*.

HELLERE, de HELDER. Daar ſtaat in den *Blaffert* van de goederen der Kerke van *Utrecht*, dat zy in deze plaatze bezaten vyf Hoeven. *Scriverius* leeſt HELNERE; de plaats word noch ter nauwer noodt van de zeebaaren behouden, leggende op een zeer ſmallen uithoek van *Hollandt*, tuſſchen de *Noordtzee* en een Kanaal of uitwatering, die de *Marzatiers* daar weleer gehadt hebben: daar nu ter tydt een wyde Stroom en een Zeegat is, wordende gemeenlyk het Mars Diep / en Nieuwe Diep genaamt. Deze plaats vindtmen met den naam *Hellere* geteekent in de Kaart van den Heere *Alting*, *part II. Tab. VII.* en *Tab. VIII.* recht tegen over het Eilandt *Texel*.

Idem ibid. HELLEWICH is een Dorp van het Graafſchap *Zutphen*, tuſſchen Burg en Beeverwoort, 't welk in het jaar 828. geſchonken is aan de Kerke van *Utrecht*; hedendaags genaamt HEELWEG, dat is, *Heilige weg*.

Houve I deel, fol. 80. HELLOWE, een Dorp in *Gelderlandt*, onder *Thielerwaerdt*. Toen in 't jaar 1547. *Gelderlandt* en *Zutphen* eene ſchattinge van 75000 guldens opbrengen moſt, was 't quartier van *Niewmeegen* (het eerſte der vier quartieren) daar in op 24342 guldens geſchat: in die ſomme ſtont de *Thielerwaerdt*, een der zes gedeelten van dat quartier, op 5844 guldens: daar in moſt HELLOWE, een der 24 of 25 dorpen van dien *Waerdt*, 286 guldens, 10 ſtuivers $5\frac{1}{2}$ penningen draagen.

Alting Not. Germ. HELLUM is een Dorp in de *Zuiderwouden*, behoorende onder *Fivelingo*, behoudende noch hedendaags zynen naam; het welk omtrent het einde van de dertiende eeuwe,

* Ongemerkt waren 'er twee vertalingen van dit ſtukje HELIUM in des zetters handen, en dus op deze bladzyde geraakt, die wy liever beide lieten ſtaan, dan door 't wechneemen van d'eene 't bladt te misvormen; ook zietmen daar uit hoe veranderlyk de vertalingen konnen vallen van 't zelfde ooirſprongkelyk ſtuk, ſchoon twee Vertolkers het grondig verſtaan; 't geen de nieuwsgierigheit der Nauwkeurigen zekerlyk ook met eenige voldoeninge ſtreelt.

Inſer. tom. 11. fol. 86. gelyk de Vervolgſchryver van *Menco* verhaalt, geſtaan heeft onder die van het geſlagte van *Menaldus*. Het legt twee gemeene Duitſche mylen en een half Ooſtwaarts aan van de Stadt *Groningen* af, nu *Helm* geheten; zie de Kaart van den Heere *Alting part. II. Tab. IX.*

Idem Houve. HELM een Dorp in de *Groninger Ommelanden*, onder 't quartier *Fivelingo:* 't heeft een adelyk Huis.

HELMONDT, een Steedtjen met een Kaſteel in 't Noordt-ooſterdeel van *Brabandt*, en 't Ooſterdeel van de *Meijerije van 's Hertogenboſch*, in 't *Peellandts* quartier. Toen voortyds geheel *Brabandt* eene jaarlykſche ſchattinge van 140000 guldens opbrengen moſt, was de geheele *Meijerije* (de Prælaten ingeſloten) geſchat op 19379 guldens, 16 ſtuivers 3 penningen: In die ſom ſtont het *Peellandt* op 5692 guldens, 10 ſtuivers 3 penningen; daar in moſt het Steedtjen *Helmondt* draagen 320 guldens, 16 ſtuivers 6 penningen.

Houve. HELPEN een Dorp in de *Groninger Ommelanden*, onder de *Stadts tafel* begreepen.

Boxhorn toon. van H. pag. 281. HELVOET, of HEELVOET, naar 't oude gat van den *Rhyn*, *Helium*, of *Heel* genaamt, en nu, wegens de daar by gemaakte Sluis, HELVOET-SLUIS geheeten. Het is een *Hollandtſch* Dorp, omtrent 4000 ſchreeden van den *Briel*; zie op HELIUM. *Helvoetſluis* heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder het Claſſis van *Voorn* en *Putten*.

Houve. HELVOET, (NIEW) een Dorp in het landt van den *Briel*; heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Voorn* en *Putten*.

Houve Handv. Kronyk 2 deel, fol. 367. HELVOORT, of HELVOIRT, een Dorp in de *Meijerije van 's Hertogenboſch*. Toen voortyds geheel *Brabandt* eene jaarlykſche ſchattinge van 140000 guldens opbrengen moſt, was de *Meijerije* (de Prælaten ingeſloten) daar in geſtelt op 19379 guldens, 16 ſtuivers 3 penningen: en het quartier *Ooſterwyk*, een der vier quartieren van de *Meijerije*, daar in geſchat op 4962 guldens, 10 ſtuivers 9 penningen: daar toe moſt *Helvoort* (een der 26 of 27 Dorpen van dat quartier) laſten 128 guldens, 17 ſtuivers 9 penningen.

Houve. HEM, een Dorp in *Noordt-Hollandt*, onder *Enkhuizen*; heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis der Stadt.

Leeuw. Bat. Ill. f. 1325. HEMELS POORT, een Klooſter der Nonnen van de orden der *Ciſteaux*; het heeft voortyds te *Heemſtede*, by *Haarlem*, geſtaan: is in 't jaar 1458 geſticht, en voor het meeſte deel begiftigt van Heer *Hugo van Aſſendelft*, en Heer *Jan Niclaas*, Prieſters.

Winſem. beſchr. van Fr. HEMELUM, een der negen Dorpen van de *Frieſche* Grietenije *Hemelumer Oldevaart*, voerende haren naam naar dit Dorp, dat ſchoon, welgeſtraat, en vermaakelyk is: 't heeft een Jaarmerkt van paerden en andere koopmanſchappen. Onder de bloedige Factiën van de *Schieringers* en *Vetkopers* in *Frieslandt*, heeft dit Dorp vry veele Edelen het hooft durven bieden; en het hier ſtaande Klooſter, (waar in zich neêrgezet hebben d' Abten van *Staveren*, nadat *St. Odulfs* Klooſter van de zee verzwolgen was) veel gedaan en geleden. Daar in ſtaat het adelyk Huis van *Hoppers*, een oudt voortreffelyk Geſlacht, ten tyde van *Tydeman Hoppers* ook binnen *Staveren* in groot aänzien en van veel gezag geweeſt. Hier van is ook geſproten *Joachim Hopperus*, een man van groote geleerdheit, eerſt Profeſſor in de Rechten te *Leuven*, daar na lidt van den grooten Raadt van *Mechelen*, en verder van den geheimen Raadt van State. 't Voornaamſte bewindt had hy over 't oprechten der Akademie van *Douay*. Vervolgens wierd hy in *Spanjen*, van Koning *Philippus den II.* tot opperſte Raadt van den *Staat der Nederlanden*, en 's Konings Zegelbewaarder aangeſtelt. Daar op maakte de Koning hem Heer van *Dalem*, vereerde hem een jagt op *Gaaſterlandt*, ſloeg hem Ridder, en gaf hem 't recht van vergulde Spooren. Hy was een man (zegt de Heer *Schotanus*) van gematigden geeſt, erkennende de feilen en gebreken der Kerke, en wenſchende naar verbeetering: daarom toegedaan den arbeidt en 't gevoelen van den vreedzaamen *Caſſander*.

Schotan. beſchr. van Fr. fol. 214. 215. en vervolg.

Winſem. beſchr. van Fr. achter de Kron. HEMELUMER OLDEVAART, t'zamen met NOORDWOLDE eene *Frieſche* Grietenije, in 't quartier *Weſtergoo*, heeft de achtſte ſtemme in de Vergaderinge der *Staten van Weſtergoo*; ten Ooſten heeft het de Grietenije *Wimbritzeradeel*, ten Zuiden *Gaaſterlandt*, ten Weſten de *Zee*, ten Noorden *Wonſeradeel*. Zy begrypt in haren omvang negen Dorpen, namelyk, *Hemelum*, *Koudum*, *Warns*, *Scharl*, *Molquern*, (naar zommiger ſpellinge, *Molkwern*, naar anderer *Molquerum*) *Oldega*, *Nijega*, *Elahuizen*, *Koldewolde:* de vier laatſten wierden weleer de *Noord-wolden*, of *Iga-wolden*, genaamt. Deze Grietenije heeft veele bevaarbare wateren, als de *Fluyſſen* (haren oorſprong neemende van een uitgebrandt Boſch) *Morro*, *'t Fleyt*, de *Staverſche Meeren*, *Grons* (tuſſchen *Koudum* en *Molquern*) het *Haazemeer* (van *Koudum* naar *Hindeloopen:*) doch deeze Meeren zyn meeſt uitgemaalen, en tot goedt landt gemaakt; zoo dat'er ſchoone wey- en bouwlanden zyn; ook overvloedt van rivierviſch. In deze Grietenije leggen ook, of plagten ook te leggen, verſcheide adelyke Huizen, als *Hoppers* in *Hemelum*, *Galma* of *Galama*, *Iperna* en *Oudt-Galama*, *'t Oldega*, doch verwoeſt; echter zietmen'er noch eenige overblyfzels van.

Houve 1 deel, fol. 161.

HEMERT, een *Gelderſch* Dorp in *Bommelerwaerdt*. Toen in 't jaar 1547. geheel *Gelderlandt* en *Zutphen* eene jaarlykſche ſchattinge van 75000 guldens opbrengen moſt, was *'t Niewmeegſche* quartier (een der vier quartieren) daar in geſchat op 24342 guldens; in die ſom moſt *Bommelerwaerdt*, een der zes gedeelten van dat quartier, 3400 guldens laſten; en *Hemert* daar toe opbrengen 131 guldens 13 ſtuivers $\frac{1}{2}$ penning. *Houve Handv. Kronyk 1 deel, fol. 80.*

HEMERT, een Slot en Heerlykheit tegen over *Heuſden*; het behoort aan Jonker *Frederik Turk*, zoon van den Heere *Lubbert*, die in 't jaar 1586. *t' Utrecht* gedoodt wierd. Het was in 't Dorp *Hemert*, niet verre van *Heuſden*, daar Grave *Floris de I.* na zyne vyanden geſlagen te hebben, en zeer vermoeit, onder eenen boom ruſtende, nevens zyn krygsvolk in ſlaap geraakt, van den vyandt op niews beſprongen, onverwacht om 't leven gebragt wierd met veele der zynen, in het jaar 1061. zie op FLORIS DEN I. GRAVE VAN HOLLANDT. *Goudh.* *Voſſius Jaarb. pag. 55.*

HEMERT (OP-HEMERT) een *Gelderſch* Dorp in *Thielerwaerdt*. Toen geheel *Gelderlandt* en 't Graafſchap *Zutphen*, in het jaar 1547. eene ſchattinge van 75000 guldens opbrengen moſt, ſtont het *Niewmeegſche* quartier (een der vier quartieren) daar in geſchat op 24342 guldens: in die ſom moſt *Thielerwaerdt* (een der zes gedeelten van dat quartier) laſten 5844 guldens: daar het dorp *Op-Hemert* (een der 24 of 25 van dat gedeelte) in betaalen moſt 445 guldens, 2 ſtuivers $8\frac{1}{2}$ penning; op een na het hoogſte. *Houve Handv. Kronyk 1 deel, fol. 80.*

HEMEZENKIRECA word getelt onder de plaatzen, waar over in het jaar 1063. een verdrag getroffen is tuſſchen den Biſſchop van *Utrecht*, en den Abt van *Epternach*. Hedendaags word het *Heemskerk* genaamt, leggende een half uur gaans van *Beverwyk* Ooſtwaarts. *Melis Stoke* ſchryft zonder blazing Eemskerk: zie de Kaart van den Heere *Alting*, *pars II. Tab. VII.* *Alting part. II. fol. 86. In Diderico II.*

HEMMENIS noemt de Vervolgſchryver van *Menco* een Parochie, dicht by *Slochteren* en *Sheldwolde*, met welke dezelve ſtaande hield, dat de Dekens van *Loppeshem* geen recht op hen hadden. Dat door de HEMMEN hier gemeent worden de beide plaatzen die de naam van HAM hebben, COLHAM en FOXHAM, blykt genoeg uit de gelegentheit; dewyl die geſtelt word twee gemeene Duitſche mylen van de Stadt *Groningen* naar het Zuid-ooſten, en een halve myl van *Slochteren*. Zie de Kaart van den Heere *Alting*, *pars II. Tab. IX.* *Idem ibid.*

HEMPENS, een der 14 Dorpen van de *Frieſche* Grietenije *Leeuwarderadeel*, in *Ooſtergoo*; *Schotanus* zegt dat het heel viſch- en vogelryk is; ook dat twee Zuſters, op *Hiddemaas State*, de Kerk, ter eere van *S. Marten*, geſticht hebben. *Winſem. Schotan. beſchr. van Fr. fol. 187.*

HEMRIK, een der 13 Dorpen van de *Frieſche* Grietenije *Opſterlandt*. Het behoorde voortyds onder *Ooſtergoo*, maar nu onder de *Zevenwolden*; is een taamlyk groot Dorp met eene Parochikerk, ter eere van *S. Andries* gebouwt. *Idem Winſem.*

HEMSCHEN is eene plaats van den Veldtſlag op de grenzen van *Drenth*, waar in Paltzgraaf *Otto*, Slotvoogdt van *Bentheim*, overwonnen en gevangen zynde, trouw heeft moeten zweeren aan den Biſſchop van *Utrecht*; gelyk zulks *Beka* verhaalt in het leven van *Heribertus*, op het jaar 1138. Zie deze plaats, tuſſchen de *Drenthſche* Veenen, in de Kaart van den Heere *Alting*, *pars II. Tab. VII.* *Alting Part. II. fol. 86.*

HEMSDONK is een Klooſter der Regulieren geweeſt by *Brandtwyk*, in *Hollandt*, doch 't ſtont onder het Kapittel en de juriſdictie van het Klooſter te *Camp* in *Frieslandt*. Buiten *Schoonhoven* op den *Hem*, in *Krimperwaerdt*, heeft oudtyds geſtaan het Klooſter van *S. Michiel*; men ziet'er noch eenige grondtveſten van. Uit het laatſtgedachte Klooſter is dat van onze *L. Vrouwe van Donk* (anders *Hemsdonk* onder *Brandtwyk* gezegt) geſproten. Zy waren beide van d' Orden van *S. Auguſtyn*; geſticht, volgens *Goudhoven*, in 't jaar 1443. De grondtveſten zyn'er noch. In 't jaar 1495. was'er broeder *Jooſt de Wit* Prooſt van, overleden in 't jaar 1508. In 't jaar 1508. leefde daar in broeder *Cornelius van ter Goude*, anders *Cornelius Aurelius*; zie op AURELIUS. (CORNELIUS) *S. van Leeuw. F. van Goudh.* *Goudh. in de H. Kronyk fol. 118.*

HEMSTEDE is een plaats onder die, welke Keizer *Henrik de IV.* in zynen Giftbrief van het jaar 1064. den *Hollanders* ontnomen, en aan de *Utrechtſchen* weêrgegeeven heeft. In den Giftbrief van Graaf *Diederik den V.* van het jaar 1083. word het eveneens geſchreven. Hedendaags behoud het Dorp den naam met een dubbele E, neffens een Kaſteel van een Stamhuis van dien naam; leggende een halve gemeene Duitſche myl van *Haarlem* naar het Weſten; zie van deze plaats in de Kaart van den Heere *Alting*, *Tab. V. pars II.* en breeder op HEEMSTEEDE. *Alting Part. II. fol. 86.*

HEMUS is een Rivier die door *Amersfoort* loopt, niet zeer verre daar van daan komende, en die ook niet verre van die Stadt in het *Vliemeer* (nu de *Zuiderzee*) zich ontlaſt. Zy word hedendaags de Eem genaamt, waar van zeer veele plaatzen haaren bynaam hebben. Keizer *Karel de Groote* maakt'er gewag van in zynen Giftbrief van den *Idem ibid.*

jaare 777. Zie de Kaart van den Heere *Alting pars III. Frisiæ Hermaturiæ.*

Houve 1 deel, fol. 82. HENGEL, een *Gelderſch* Dorp onder 't Landt-droſtampt van *Zutphen*. Toen *Gelderlandt* en *Zutphen*, in 't jaar 1547. eene ſchattinge van 75000 guldens opbrengen moſt, was 't quartier van *Zutphen* (een der vier quartieren) daar in geſtelt op 14475 guldens, daar toe moſt het gedachte Landt-Droſtampt van *Zutphen* dragen 3141 guldens 2 ſtuivers 8½ penningen, waar in weêr het dorp *Hengel* (een der zes) opbrengen moſt 582 guldens, 4 ſtuivers 10¼ penn.

Houve. HENGELO, een oudt Slot of adelyk Huis in *Overyſſel*, onder *Twenth*, in 't gerecht van *Delden*.

Alting Part. II. fol. 87. HENGELOO. *Hermannus*, Graaf van *Loen*, heeft deze plaatze in het jaar 1255. te leen gekregen van den Grave van *Gelder*; waar van *Pontanus*, in zyne *Gelderſche Hiſtor. Gelr. lib. VI.* Hiſtorie, den Leenbrief aanhaalt. De plaats legt in *Twenth* behoudende den zelven naam, tuſſchen Delden en Oldenzeel.

Alting Part. II. fol. 87. HENGESTSCHOTE is een plaats in het Boſch, (de Giftbrief dien Keizer *Karel de Groote* in het jaar 777. hier van gegeeven heeft aan Biſſchop *Albricus*, noemt het een *Foreeſt*) niet heel ver van den oorſprong des *Eemſtrooms*. Hedendaags word het EESCHOTEN genaamt, zoo ik my niet bedriege. *Buchelius* meent dat het Bunſchoten is aan den kant van het Meer.

Houve 1 deel, fol. 166. HENIGVORDE, eene Buurte in *Overyſſel*, onder *Zallandt*, en 't Schoutampt van 't Dorp *Olſt*, dat over den *Yſſel* in de *Veluwe* legt.

Winſem. HENNAARD, een der 12 Dorpen van de *Frieſche* Grietenije *Hennaarderadeel*, in *Weſtergoo*; de Grietenije is naar dit Dorp zoo genaamt. Ook vindtmen daar de voornaamſte adelyke Huizen der Grietenije; onder andere, ten tyde van den Heere *Schotanus*, de State *Saſſinga*; d'eenige van dien Schryver aangetekent.

Idem Winſem. beſchr. achter zyne Kr. HENNAARDERADEEL, eene *Frieſche* Grietenije in *Weſtergoo*, welke de vyfde ſtemme aldaar in de *Staten* heeft, ten Ooſten de Grietenije *Baarderadeel*, ten Zuiden *Wimbritzeradeel*, ten Noorden *Franekeradeel*, en ten Weſten *Wonzeradeel*. Deze Grietenije heeft heerlyke weien bouwlanden. Vervat 12 Dorpen, namelyk, *Hennaard* (zie boven) *Itens*, *Lutkewierum*, *Ooſterend*, *Hydaart*, *Wommels*, *Waexens*, *Kubaard*, *Welsryp*, *Bajum*, *Spannum*, en *Edens*. Hier in loopt ook een water het *Saſſen-riet* genaamt, gaande van *Spyk* naar *Spannum*.

Leeuw. fol. 158. HENNEMEER, een kleen bedykt Meer, en, achter *Warmondt*, een Dorp onder en dicht by *Leiden*. De *S Pieters*-Kerk, der genoemde Stadt, is daar het diepſt ingelandt.

HENRIK CASIMIER, Prins van *Naſſau*, is geboren in *'s Gavenhage* den 18 January, 1657. uit *Willem Frederik*, Vorſt van *Naſſau*, enz. en *Albertina Agnes*, Prinſeſſe van *Oranje*. Zyn Heer Vader, door een overdroevig toeval (waar van op zynen naam nader) in d'opryzende jeugt van dezen zynen Zoone (toen noch maar 7 jaaren en 9 maanden oudt) uit den tydt geſcheiden, viel de zorge en opvoedinge van dien Prins alleen op zyne Vrouw-Moeder, die ook, naar haar groot en doordringend verſtandt, haaren vlyt hier toe verdubbelde, en alles aanwendde 't geen tot dien loflyken pligt vereiſcht wierd; zoodat de Prins, met den aanwas zyner jaaren, voorbeeldige blyken gaf van zyne kundigheit en betrachtinge des Godtsdienſts, en vorderinge in de kenniſſe van Taalen, Wetenſchappen, Staat- en Krygskunde; die hem naderhant, in zyne hooge Staats- en Krygsbedieningen, wonder wel te ſtade quamen. *Frieslandts* Opperwysheits Schoole te *Franeker* heeft eenigen tydt d'eere gehadt, dat zyne Hoogheit daar 't onderwys heeft genoten haarer Hoogleeraaren, dien hy veele bewyzen gaf zyner hoogachtinge en liefde tot hen en hunne leeroeffeningen. Doch dat wy liefſt noch eens tot zyne tederſte jeugt te rugge ſpringen, om, van den grondt af, de trappen als in 't verbandt te zien zyner bevorderinge tot de hoogſte Eerampten, zoo in 't Staat- als Krygsbewint. Noch maar omtrent twee jaaren oudt, wierd den Prins d'erfvolginge in het Stadthouderſchap over de Provintie van *Frieslandt*, na d'aflyvigheit zyns Vaders, opgedraagen. In het jaar 1664. den 12 November, viel de plegtelyke verkiezinge op hem tot Stadthouder en algemeen Veldtheer dezer Provintie; waar na hy in 't jaar 1672. (dat droevig gedenkjaar voor *Nederlandt*) den 17 July, werkelyk de Stadthouderlyke regeeringe aanvaardde. Den 18 Februarius 1675. werd het Erfſtadthouderſchap aan den Prins, voor alle zyne wettige Nakomelingen, van mans Oir, vaſtgemaakt; gelyk dat dierwyze op zynen Zoone, en verder op zyn Zoons zoone, den tegenwoordigen Stadthouder, is overgegaan. In 't jaar 1689. wierd hy van d'Algemeene *Staten* tot Generaal Veldtmarſchalk aangeſtelt; en in 't jaar 1693. tot Groot-Commandeur van de *Duitſche* Ridderorder der Bahlie *t'Utrecht* gehuldigt. Gelyk nu de Vorſt niet alleen tot Stadthouder, maar ook tot Kapitein Generaal van *Frieslandt*, nevens *Stadt* en *Ommelanden* en *Drenthe* was gekoren, heeft hy ook in veele Krygsgevallen getoont dat hy deze hooge Oorlogsbedieninge waerdig, en als een der grootſte Veldtheeren dezes tydts te ſchatten ware. Het eerſte bewys zyner aangebore dapperheit bleek toen hy noch maar 15 jaaren oudt was in *Frieslandt*, wanneer hy, ondersteunt door de wysheit en ervarendheit van den grooten en ontzachelyken Generaal *Hans Willem Baron van Aylva*, reeds toonde, dat hy zyn leven en bloet, hoe dierbaar ook, voor 't behoudt des Vaderlandts ten beſte hadde. De ſlag van *Sennef* heeft de Vorſt met veel eere en weêrgadeloozen moedt, tot zynen onſterffelyken roem, bygewoont; en in 't gevecht van *Fleury*, de beſtorming van *Steenkerken*, het hoofttreffen van *Neêrwinden*, of *Landen*, zoodanige bewyzen van zyn hoogwys beleit, en onverſchrokke Dapperheit gegeeven, dat niet alleen onze, en der Bondtgenooten Krygsmagt, nevens de handt en mondt des Konings van *Groot-Brittanje*, maar zelfs de Vyanden met de grootſte achtinge en roem daar van getuigen. In 't jaar 1686. den 6 November, tradt de Prins in 't huwelyk met Prinſeſſe AMELIA, Vorſtinne tot *Anhalt*, enz. enz. waar mede zyne Hoogheit, tot zynen doodt toe, in eene voorbeeldige vereeniging en liefde geleeft heeft. Uit dit Hoogvorſtelyk huwelyk zyn voortgekomen twee Prinſſen, en zeven Prinſeſſen, namelyk, d'eerſte Prins den 24 Junius, 1685. die den 15 der volgende maandt WILLEM GEORG FRISO wierd genoemt, doch den 15 Julii, 1686. overleedt. In de laatſtgedachte maandt van 't zelfde jaar, 1586. wierd dit verlies door de geboorte van eene Prinſeſſe vergoedt, die den 26 dier maandt HENRIETTE ALBERTINE wierd gedoopt. 't Jaar daar aan, 1687. wierd, den 4 Auguſtus, te *Deſſau* weder een Prins geboren, die den 7 dier maandt den naam van JOHAN WILLEM FRISO ontfing; wiens korte levensſchets, en droevig einde men boven, op den naam van FRISO, geboekt vindt. Daar na zagmen weder de geboorte eener Prinſeſſe den 29 Januarius 1689. in *'s Gravenhage*, die den zelfden avondt MARIA AMELIA, by 't ontfangen des doops, wierd genaamt. Daar op quam den 8 Maert, 1690. weder te *Leeuwarden* eene Prinſes ter wereldt, die den 17 dier maandt den naam van SOPHIA HEDWICH kreeg. Verder volgde daar op den 22 Januarii, 1692. te *Leeuwarden*, nochmaal de geboorte eener Prinſeſſe, die den 26 dier maandt ISABELLE CHARLOTTE geheeten wierd. (By haare rype jaaren, ter quader uure, en tot haar groot ongeval, gehuuwt met den nu regeerenden Hertog van *Meekelenburg*, doch van hem verſtooten; terwyl hy onderwyle met eene *Ruſſiſche* Prinſeſſe, Nichte van *Czaar Peter Alexowits*, Grootvorſt van *Moskoviën*, op niew in den echt getreeden is; volſlagen tegens 't Goddelyk en menſchelyk Recht, de goedtkenninge zyner Keizerlyke Majeſteit, en aller Chriſten-Mogendheden; waarom d'afzetzels waarſchynlyk, uit deeze t'zamenkoppeling, voor onwettig zullen worden verklaart, en zoo 't Hertogdom aan eenen anderen Heer, na d'aflyvigheit des Hertogs, vervallen.) Den 15 December 1693. werd te *Leeuwarden* weder eene Prinſes geboren, en den 20. daar aan volgende JOHANNETTE AGNES genaamt. Verder quam 'er den 12 Januarii, 1695. weder te *Leeuwarden* eene Prinſes ter wereldt, die den 16 dier maandt met den naam van LOUISE LEOPOLDINE wierd begift. Eindelyk is 'er, eenige maanden na de doodt des Prinſen, den 19 July, 1696. noch eene Prinſes geboren, die den 26 dier maandt, naar wylen haaren Heer Vader, HENRICE CASIMIRE is genoemt. De Vorſt heeft eenen geruimen tydt zyner jeugt in gezondheit des lichaams geſleeten; maar in 't jaar 1674. toen 17 jaaren oudt, is hy, met den degen in de vuiſt vierig op den Vyandt indringende, met zyn paerdt van eene hoogte ſchielyk nedergeſtort, waar door hy aan 't bloetſpouwen raakte, zoodat hy nooit naderhant eenige heftige beweeginge des lichaams hadde, of zy werd van eenige bloetbrakinge gevolgt; door welke quaale hy van tydt tot tydt zoo zeer verzwakte, voornamelyk by zwaare verheffingen, waar in hy ſomwylen 5 of 6 ponden bloets te gelyk looſde, dat hy den 15 Maert, 1696. uit den tydt in d'eeuwigheit is overgegaan.

Zie Voſſ. Jaarb. pag. 150. Didenh. de Epiſc. Germ. in Henr. Suffrid. Petri. in Epiſc. Ultraj. O.H.Kr. fol. 424. Pontan. Gelderſ. geſchied. 2 deel, fol. 95. en fol. 150. HENRIK D'I. VAN VIANDEN, was Aartsdiaken te *Keulen*, en bloetvriendt van *Coenraad*, Aartsbiſſchop aldaar: na het afſtaan, of afzetten van Biſſchop *Goſuwyn van Amſtel*, wierd hy de XXXVIII. Biſſchop van *Utrecht*, in het jaar 1251. De Heeren van *Amſtel* en *Woerden*, Namaagen van *Goſuwyn*, namen het verſtooten zeer euvel op, als een hoon hun geſlacht aangedaan: alzoo hy de eerſte onder alle de *Utrechtſche* Biſſchoppen was, dien men uit zynen Stoel geſchopt hadde. Zy hadden hem geerne, met alle kracht en gewelt, herſtelt gezien: verbonden zich ten dien einde met *Otto*, Grave van *Naſſauw* en *Gelder*, om gezamentlyk het ganſche *Sticht* af te loopen, te plonderen, en te verwoeſten: Biſſchop *Henrik* wierd het haaſt gewaar; trok dieshalven met een goedt krygsheir zyne vyanden te gemoet, laatende Aartsbiſſchop *Coenraad van Keulen* ter bewaringe der Stadt *Utrecht*. Keizer, of Koning *Willem*, te gelyk Grave van *Hollandt*, enz. kreeg berecht van deze verwarringe, en te gelyk, dat 'er een bloedige Veldtſlag op handen was. Fluks begaf hy zich met eenige benden op den weg, en drong 'er mede, eer de poorten konden geſloten worden, in de Stadt *Utrecht*: met den zelfden haaſt,

haast, trok hy door de Stadt naar de poort, daar Bisschop *Henrik* door uitgetogen was: zonder naar de openinge te wachten, sloeg hy 'er de sloten af: Aartsbisschop *Coenraad van Keulen* was zeer verbaast over *Willems* komste met zulk eene geweltdadigheit; doch de Koning verklaarde en betuigde hem, dat hy geen het minste quaadt voorneemen tegens *Henrik* hadde, zyn inzicht was alleen om schade en onnozel bloetstortinge voor te komen; doch hy hiel zich verder stil voor *Coenraad*, die over zyn bedryf ergwaan opgevat hadde. Middelerwyle geschiedde de veldtslag tusschen den Bisschop *Henrik* tegen de *Amstelschen*. *Henrik* behield roemryk de zege. *Amstel* en *Woerden* wierden gevangen, maar, op verzoek van Koning en Grave *Willem*, losgelaaten. Men zegt dat Aartsbisschop *Coenraad* aan Bisschop *Henrik* eenen ring gaf, toen hy uit *Utrecht* tegen zyne vyanden optrok, en daar by deze woorden, in de tegenwoordigheit van al zyn volk, sprak; „ Lieve zoon, „ weest verzeekert, dat gy heden op dezen dag, door de „ verdiensten des H. Confessoors *S. Marten*, en door de „ kracht van dezen ring, zult bedwingen de rebellie aller „ uwer vyanden, ook weêr te rugge keeren met roem en „ zege. Ondertusschen zullen ik en de Kanonniken, met „ de Vrouwen, de Stadt bewaaren, ook Godt getrouwelyk „ bidden voor uwe verrichtinge. De zaak, gelyk ze hier verhaalt is, kan waarlyk wel geschiedt zyn, niet uit kracht der woorden, of des rings; maar uit kloekmoedigheit van 't krygsvolk, dat met eenig bygeloof, op 't vertrouwen van des Bisschops verzekeringe door den ring, en met den mondt gedaan, als een niew hart onder den riem gestoken was, om met te meer vierigheit op den vyandt los te gaan. Vermits *Otto van Gelder*, met de *Amstelschen* in verbondt, het *Sticht* met plonderen en rooven overvallen hadde, ging Bisschop *Henrik* insgelyks op hem en op *Gelderlandt* los; verbrandde veele Dorpen in de *Veluwe*, en haalde daar eenen zeer grooten roof van daan: de *Gelderschen* voegden zich wel t'zamen in groote menigten, om den Bisschop den buyt te ontjaagen; maar hy sloeg hen deerlyk, kreeg 'er ook veele van gevangen, die een groot rantsoen mosten opbrengen. Met dat losgeldt bouwde hy 't Kasteel te *Vredelandt*, tegen de Heeren van *Amstel*, en tot beschut der zynen, van, en aan dien kant, nevens ook der omheen leggende nabuuren en landtsluiden. In het jaar 1263. beoorlogde Grave *Gerard van Gulik* den Aartsbisschop *Coenraad van Keulen*; dees ontbied Bisschop *Henrik* t'zyner hulpe, die met eenig *Hollandtsch* Volk, nevens de zynen, derwaarts optrok. De *Gulikschen* wierden in een fel gevecht deerlyk geslagen, en uit het veldt gejaagt: zulks getuigen ook de *Hollandtsche* Schryvers, geevende d'eere der overwinninge te gelyk aan die van *Utrecht* en *Hollandt*. Kort daar na, in 't jaar 1267. most *Hollandt* eenen zwaaren stoot uitstaan, nevens het *Sticht Utrecht*. Vermits Grave *Floris* noch maar een kindt was; en dat de Graaf van *Gelder* zich zeer weinig met de Voogdye bemoeide, ontstonden onder de gemeenten in *Hollandt* groote ontroeringen. De *Kennemers*, te hard van den Adel gedrukt, maakten eene t'zamenspanninge of verbondt, om alle Edelen uit te rooijen. Zy verwoestten, als verwoede menschen, veele adelyke Huizen, noodtzaakten den adel naar *Haarlem* te vlieden, en zich daar te bergen. De wegen waren voor de Reizigers, ja zelfs de Steden voor de burgers niet veilig, vermits 't grauw ook de ooren tegens hen begon op te steeken. Het was den *Kennemeren* niet genoeg, de Edelen uit hunne eigen landen gejaagt te hebben, maar overvielen hen zelfs in de landen der nabuuren. Zy dwongen de *Westfriezen* en *Waterlanders* om met hen eene lyn te trekken. De Heer van *Amstel*, om 't zyne te behouden, veinsde hun bedryf goedt te keuren: zy namen hem overzulks voor hun Hooft aan; waar op hy deze gelegentheit aanvatte om eenige Grooten, die hy haatte, te verderven, en boette zynen wraaklust meer dan genoeg door d'oproerige *Kennemers*. *Utrecht* most al mede haair laaten; hy rukte schielyk met zynen hoop voor de Stadt, waar op de Burgery zich op den wal begaf om hen af te weeren. Maar een uit *Amstels* volk tradt naar den muur, en riep de Burgers toe; „ Nu hadden zy kans, om zich voor altydt te ontslaan „ van der Edelen tyrannije, bezwaringe van ondraaglyke „ lasten, uitzuiginge tot het gebeente, enz. 't Grauw, ter beschermінge der Stadt mede in de wapenen, wendde het geweer tegens d'Overheden, in plaatze van het tegen den Vyandt te gebruiken. Alle d'Edelen wierden of doodtgeslagen, of uit de Stadt gedreven; de Magistraat van het Stadthuis gejaagt, hunne huizen geplondert, en de *Kennemers* als vrienden binnen gelaaten. Te *Amersfoort* ging het op de zelfde wyze. Van *Amstel* deed zulks om 't leedt te wreeken, dat zich rekende bejegent te zyn, door het afzetten van zynen bloetverwant Bisschop *Gosuwyn van Amstel*, en om hen met eenen te toonen, of deel te geeven, aan het gevoelen van zyne gelede nederlaage, tegen Bisschop *Henrik van Vianden*. *Gelder* quam wel met eene talryke magt; maar *Amstel* trok den Grave onder de oogen, en deed hem naar de *Veluwe* wyken. *Amstel* ging voort, om zich noch aan meer andere hem partydige Heeren te wreeken. De huizen van *Gysbert van Abkoude*, *Willem van Ryzenburg*, *Hubrecht van Vyanen*, en van veelen meer, wierden om verre geworpen, en de daar by leggende landen verwoest. Nadat hy zynen boozen wraaklust dus lang genoeg den toom geviert hadde, en den oorlog met de *Kennemers* moede was; (want dien onbesuisden hoop ontbrak het aan ontzag voor hem) vermaande hy hen naar huis te keeren, en den oogst in te zamelen; beloovende hen in het aanstaande jaar naar *Gelderlandt* te zullen aanvoeren. Zy bewilligden 'er in, lieten echter binnen *Utrecht* en *Amersfoort* genoegzaame bezettinge: ook wilden zy noch eerst *Haarlem* straffen, vermits de meeste Edelen daar in gevlucht waren. Terwyle zy de Stadt belegert hadden, trok *Jan van Persyn*, een dapper Heldt, met een gedeelte der beste soldaaten, by nacht uit; sloeg door de vyandtlyke Wacht heene, en viel in *Kennemerlandt*, verwoestte daar alles, en stak de huizen in brandt. Toen vervloekten de *Kennemers* den dag, op welken zy voor *Haarlem* gekomen waren: zy liepen met grooten schrik uit het leger naar hunne vlammende wooningen; de *Haarlemmers* vielen ylings op hen uit, joegen hen na, sloegen 'er veele doodt, en kreegen 'er noch meer gevangen. Zoo haast *Gelder* der *Kennemeren* nederlaag voor *Haarlem* vernam, trok hy op, om hen uit *Utrecht* te verdryven, doch wierd afgeslagen: echter overweldigde hy *Amersfoort*, daar zeer hard met de Burgers gehandelt wierd, omdat zy met de *Kennemers* t'zamen heimelyk verstant gehouden hadden, daar by den Grave spottelyk bejegent. De *Kennemers* bleven twee jaaren binnen *Utrecht*; en tot dien tydt toe dat *Zweer van Bosinchem*, met eenen hoop *Utrechtsche* ballingen, de Stadt schielyk overviel, en in vorigen staat herstelde. Veele der oproerige Burgeren wierden gebannen; en die de Magistraat hadden gespeelt, na 't uitjaagen der Oude, wierden gestraft. Kort daar na slopen een deel uitgezette weêr binnen, maakten andermaal de gemeente gaande om de wapenen aan te grypen: d'Adel stelde zich in staat van tegenweer. Onverwacht quam Heer *Claas van Cats*, na de doodt van Grave *Otto van Gelder*, als voogdt over Grave *Floris* (alhoewel andere van dit Momboirschap geen gewag maaken, alzoo Grave *Floris*, toen Grave *Otto* storf, alreeds 15 jaaren oudt was, stellende alleenlyk, dat *Cats* van Grave *Floris* uitgezonden was om den oproer *t'Utrecht* te stillen) met 1500 mannen voor de Stadt, en overweldigdeze: beval beide partyen de wapenen over te geeven; hy wierd ook, uit vreeze, gehoorzaamt, vermits men niet wiste of hy voor 't Volk, of voor den Adel quam, en dat hy, voor wien hy quam, meester was. Toen verklaarde hy zich voor de Magistraat; zette 1400 (*Beka* zegt 1040) van de gemeente de Stadt uit, en verklaarde hunne goederen verbeurt. Het begin van den oproer der *Kennemeren* viel in 't einde van Bisschop *Henriks* leven voor, en duurde noch onder Bisschop *Jan van Nassauw*, tot het jaar 1271. toe. Bisschop *Henrik* maakte in 't jaar 1265. van *Vredelandt*, toen een aanzienlyk Dorp, eene Stadt, en gaf haar Stadts gerechtigheit; zie VREDELANDT. Hy heeft daar na *Oudewater* met het zelfde recht begiftigt, volgens eenige *oude Brieven*; alhoewel in de *oude Kronyken* van dat Steedtjen niet gemeldt wordt voor 't jaar 1349. toen het van Bisschop *Jan van Arckel* belegert, ingenomen, en verbrandt, echter naderhant noch weêr opgebouwt wierd; zie op OUDEWATER. Bisschop *Henrik* overleedt in 't jaar 1267. in 't 18 jaar zyner regeeringe: legt in de Domkerke t'*Utrecht* begraaven; aan 't niewe werk van dit gebouw heeft hy den eersten steen, in 't jaar 1254. gelegt: hy stichtte by zyn leven een Kanonnikken Collegie van 12 Proven te *Steenwyk*, behoorende onder het *Utrechtsche* Bisdom. Hem volgde Bisschop *Jan van Nassauw*.

Weinig vindtmen by *Jan Veldenaar*, en in 't *Batavia Sacra*, gelyk ook in *d'Aantekeningen* op dat werk, van dezen Bisschop *Henrik* gemeldt, dat niet boven reeds van hem ruim 200 breedt is te boek gebragt. D'eerste getuigt 'er het volgende van in zyn *Fasciculus temporum*, fol. CCLXII. met deze veroudde woorden.

Heinricus van vpanden domvroest van colen was die xxxviij biscop van vtrecht xvij jaer lanck dese biscop was een hoech geboren man ghestadich ende grootmoedich hi was altoes sorchvuldich hoe hij der heyligher kerchen saken verhoghen mocht ende verbeteren Ende mede dat weerlike recht pijnde hi hem mit grooter duecht te verechten. Dese Biscop had grote victori ober sijn vpanden Ende van den gevanghen ende van den roue van ghelte so wort hij soe rijck dat hi dede tymmeren dat Casteel van vredelant teghens den aenloep des heren van Aemstel ende der onghehoersamen des stichts.

Inden jaer ons heren M ij c lxvij op die anderde nonas in junio soe sterff dese eersame vrome biscop ende hi wert mit groter weerdicheyt begrauen in die doemkerc tot vtrecht die hi den eersten steen of leyde doemense van nyws vertymmerde Ende hi settede oeck eerst een versamінghe van rij canoniken tot steenwijck.

De Schryver van 't laatste zegt alleen, dat d'Aartsbisschop van *Keulen* den Bisschop *Henrik van Vianden*, als hy naar den slag trok, aangemoedigt, en eenen gelukkigen uitslag door

fol. 321. *O.H.Kr. fol.* 423. *Beka in Henr. I. P. a Didenhov. de Episc. Germ. in Henr. I. Pontan. Gelderf. geschied. 2 deel, fol.* 91. *J. de Beka in Henr. I. Vossius Jaarb. pag.* 151. *Pontan. Gelderf. geschied. 2 deel, fol.* 321. *J. de Beka in Joh. I. Voss. Jaarb. pag.* 169. *Pontan. Gelderf. geschied. 2 deel, fol.* 48. *O.H.Kr. fol.* 329. *en verv.*

P. a Didenhov. de Episc. Germ. in Joh. I. P. Scriv. op d'O. H. Kron. fol. 332. *Heda et Beka Histor. Ultr. P. a Didenhov. O.H.Kr. M. Voss. Jaarb. Pontan. Gelderf. geschied. Trith. in Chr. ad ann.* 1168. *O.H.Kr. fol.* 346.

door het geeven van den ring, en de voorſpraake van den H. *Maarten* voorſpelt. Verder, dat hy zyne gevangene vyanden in den ſlag aanſtondts goedertierentlyk heeft aangenomen; dat niet anders kan zeggen, dan dat hy ze heuſchelyk gehandelt heeft. Van den gruwelyken opſtant en de woede der *Kennemeren*, als onder dezen Biſſchop voorgevallen, maakt *Veldenaar* ganſch geen gewag, gelyk ook niet de Schryver van 't *Batavia Sacra*, doch die roert 'er iet duiſterlyk in 't gemeen, op 't end van 't leven des volgenden Biſſchops, *Johannes van Naſſauw*, van aan, zonder de *Kennemers* te noemen; doch d'Aantekenaar geeft'er eene breede verklaringe over, omtrent met de zelfde woorden als boven, waar in den holbolligen toeſtant in 't *Utrechts* Bisdom (als de Biſſchoppelyke Hiſtoriſchryver zich uitt) klaar en naakt ontvouwen wordt. Dat men boven vindt aangetekent, dat d'oproer der *Kennemeren* op 't einde van *Henriks* regeeringe is voorgevallen, en noch onder Biſſchop *Jan van Naſſauw*, tot het jaar 1271. toe geduurt heeft, is de ſleutel der vereeniging van 't bovengeſtelde met den jongſtgenoemden Schryver, en dat wy dit verhaalen onder *Henriks* leven, daar hy het zelfde onder dat van *Jan van Naſſauw* heeft gebragt. Onder *Hendriks* verrichtingen vindtmen ook by dien Schryver gemeldt, dat hy, op 't verzoek van zyne Nichte, de Huisvrouwe van den Heere *Jan van Avênes*, in 't jaar 1263. te *Delft* aan de Kapelle van 't oude Gaſthuis, anders het Heiligen-Geeſts-Gaſthuis, de rechten van eene Parochikerke, doch met eenige bepalingen en uitzonderingen, heeft toegeſtaan. Ook zoude hy, in 't jaar 1257. wetten en rechten hebben opgeſtelt voor de ſtadt *Amersfoort*, eertyds een Kaſteel der Edele Heeren van *Amersfoort*, doch door dezen *Henrik* in eene Stadt verandert. Hy heeft ook (ſtaat'er verder) d'invoering der Ridderen van *S. Jans* Gaſthuis in *S. Catharinaas* Kerke te *Utrecht* beveſtigt; waar op d'Aantekenaar zegt: *De Ridders van 't Gaſthuis, anders S. Jans Ridders, zyn onder den Keizer Henrik den V. eerſt opgekomen. Zy zyn van Cyprus naar Rodus, en van daar naar Malta geweken, en worden om die reden tegenwoordig de* Ridders van Malta *genoemt.* Biſſchop *Henrik*, en zyn broeder *Gysbregt*, Prooſt te *Utrecht*, hebben den *Duitſchen* Ridderen verlof gegeeven om binnen de ſtadt *Utrecht* te mogen timmeren; en eindelyk de Burgerye van *Utrecht* verſcheide voorrechten toegeſtaan; zegt de Schryver van 't *Batavia Sacra*, die zynen Aantekenaar nader, met de volgende woorden, verklaart.

Hy heeft noch aan de Schepenen en Burgermeeſteren van Utrecht toegeſtaan, alle de huizen, kerken en andere gebouwen, die buiten de Stadtsmuuren geleegen waren, en daar de Stadt eenig gevaar van te vreezen had, volgens hun goeddunken, af te breeken. Ook heeft hy door eenen openen brief bekendt, en bekendt gemaakt, dat de Burgers van Utrecht uit geen recht of gewoonte gehouden waren den Biſſchop verder, als tot de Stadtsmuuren toe, te volgen of gezelſchap te houden, ten ware dat ze hem vrywillig en van zelfs verder wilden volgen: en hy voegt'er uitdrukkelyk by, dat ze al van ouds in het bezit van dit recht, en van deze gewoonte zyn geweeſt. Daarenboven heeft hy aan de burgerye van Utrecht, om haare getrouwe dienſten, en aan de vreemde Koopluiden, die te Utrecht zouden komen handelen, toegeſtaan, dat ze vry en onverhindert de Vecht op en neder zouden mogen vaaren, en belooft dat hy hen tegen alle geweldt en allerhande quellingen, die hun op de Vecht mogten aangedaan worden, door het Slot Vredelandt zou beſchermen; en dat hy geene niewe tollen by Vredelandt zoude invoeren. De opene brieven dien aangaande zyn te vinden by Arn. Buchelius.

Pontan. Gelderſ. geſchied. 2 deel, fol. 377. *P. a Didenhov. de Epiſc. Germ. in Henr. de Bav.*

HENRIK DE II. VAN BEIJEREN, de LVIII Biſſchop van *Utrecht*. Na de doodt van *Philips van Burgundiën*, ging het zeer zeldzaam toe. Hertog *Karel van Gelder*, die byna het geheel *Over-Sticht* Biſſchop *Philips* afhandig gemaakt hadde, zou niet geerne gezien hebben, dat een vyandt der *Gelderſchen* tot den Biſſchoppelyken ſtoel geraakt ware. Zondt daarom een deel volk in de Vryheit van *Utrecht*, om te verhinderen dat'er eenige *Hollanders* in de Stadt quamen. Het Huis van *Burgundiën*, of *Ooſtenryk*, (want *Karel de V.* Keizer en Koning, was ook Grave van *Hollandt*, enz.) wilde eenen Biſſchop hebben naar zynen zin. Daar door ſtonden die van *Utrecht* in groote benauwtheit, niet weetende wien te verkiezen, zonder eene der partyen op den hals te krygen, die zy beide ontzagen. De Biſſchop van *Luik* zondt Gezanten binnen *Utrecht*, met een trop voetknechten. De *Gelderſchen* en *Burgundiſchen* ſtonden wederzyds in de wapenen; zoo dat de Magiſtraat genoodtzaakt was de wachten aan de poorten en 't Stadthuis te verdubbelen. De Afgezanten des Hertogs van *Gelder* gaven den *Stichtſchen* de keure, om ten Biſſchop te kiezen den zoon des Hertogs van *Lotharingen*, zynen Neef, of eenen uit de Vorſten van *Lunenburg*, of eenen uit de Opper-Domheeren van 't *Sticht Utrecht*: indien men daar in den Hertog van *Gelder* ten wille was, dan wilde hy aan de Kerke van *Utrecht* wedergeeven, alles dat hy haar in *Overyſſel* ontnomen hadde, enz. By *d'Utrechtſchen* quamen inzonderheit in aanmerkinge Grave *Everhard van Aardenburg*, Kardinaal en Biſſchop van *Luik*; *Franciſcus*, zoon van den Vorſt van *Lunenburg*, en Hertog *Henrik van Beyeren:* voor *Aardenburg* ſprak de Biſſchop van *Paderborn* en de Marquis van *ter Veer:* voor *Lunenburg*, *Gelder:* voor *Beijeren*, *Rennenberg:* doch *d'Utrechtſche* gemeente wilde enkelyk den *Beijer* hebben. Vermits nu 't Kapittel zeer oneenig onder elkander was, dat ook de keure daarom lang draalde, quam de burgerye in de wapenen, en dwong de Kiesheeren tot den voortgang. Men beſloot te ſtemmen op eenen van de drie, met briefjens, en dat die de meeſte ſtemmen hadde, Biſſchop zou zyn. *Beijeren* had twee ſtemmen meer; daar op wierd hy in 't jaar 1524. gehuldigt. Hy wierd al, toen de burgerye in de wapenen en oproer was, Biſſchop van hen genoemt; heeft onder de wapenen geheerſcht, en onder de wapenen zyn treurſpel voleindt: Schreef, kort na zyne aantreedinge, eenen Landtsdag uit; ſloeg voor datmen, tot mydinge van den oorlog, de Steden, door de *Gelderſchen* in *Overyſſel* genomen, voor geldt zou trachten weêr te krygen; verzoekende daar toe onderſtandt. Alhoewel het iet ongehoorts was; en dat zyne Voorzaaten zelfs alleen een *zwartjen* op yder mergen Landts was geweigert te ſtellen, hebben de *Staten* hem echter 50000 Goutguldens toegelegt, om den Vrede daar mede van de *Overyſſelaars* te koopen; daar toe zou Geeſt- en Wereldtlyk moeten geeven, dat eene ongebeurde zaak was: d'Edelen wilden vry zyn; de Geeſtelyken desgelyks; de Gemeente wou 't niet alleen betaalen. Daar uit ſproot in 't algemeen een haat tegen Biſſchop *Henrik*, gevolgt door oproeren. Toen nam *Henrik* voor, het wereldtlyk gebiedt over *Utrecht* aan 't huis van *Burgundiën* te verkoopen. Veele treffelyke Mannen ſtonden die vervreemdinge tegen; maar zy verloren'er 't hooft door: de Kanonniken, die de vryheit der Kerke wilden voorſtaan, wierden in ledere zakken geſtoken en verdronken. De *Burgundiſche* ſliepen onder dien twiſt niet; want zy kochten des Biſſchops Raaden en Vrienden met geldt om, en bragten hem zoo verre, dat hy de wereldtſche rechtsmagt over 't Sticht *Utrecht*, in het jaar 1527. om eene geringe ſomme geldts, aan Keizer *Karel den V.* verkocht. Dat werk heeft veel bloets gekoſt. Het *Stichts* verloor'er zynen luiſter door; leedt eene zwaare breuke in de oude gewoonten, wetten, en privilegiën; de Geeſtelyke goederen begonnen onder de Wereldtlyke vermengt te worden; de ſieraaden des *Stichts*, de wapenen, en 't kenteken der vryheit, namelyk, de zilvere tabberden, en 't recht van Burgermeeſters te kiezen, en den Raadt aan te ſtellen, trok de niewe Heer, Keizer *Karel*, aan zich. Biſſchop *Henrik* deede dit, die zoo naakt te *Utrecht* gekomen was, dat *Utrecht* zelfs zyne reiskoſten moſt betaalen. Daarentegen hadden zyne Voorzaaten hunne eige middelen aan, en in het *Sticht* gebragt, en zyne Mededingers, naar de Biſſchoppelyke hoogheit, vry groote ſchatten aangeboden. Hy gevoelde haaſt het beroüw zynes bedryfs; van Landtvorſt, en Biſſchop, ſlecht Biſſchop gebleven, behoudende niets van alle zyne Steden, Kaſteelen, Landen, Boſſchen, Bergen, Rivieren, dan het Biſſchops Hof binnen *Utrecht*, en de Geeſtelyke Juriſdictie. Hy wenſchte naderhant, die hem daar toe geraaden hadden, in grimmigheit, voor den Duivel, enz. en dat zy eens de ſtraffe hunner trouwloosheit mogten gevoelen. In 't jaar daar aan volgende gaf hy zyn Bisdom ook aan Paus *Clemens den VII.* over, die'er den ouden *Brabandtſchen* Heer, *Willem van Enckevoort*, Kardinaal en Biſſchop in *Spanjen*, mede begiftigde. Het zou van te langen adem zyn de veelerlei oproeren, onder zyne regeeringe voorgevallen, te verhaalen; hoe eenigen der Gemeente, alzoo de Geeſtelyken weigerden iets te laſten, tot de bezwaarniſſen door *Henrik* op 't *Sticht* gelegt, den Hertog van *Gelder* binnen *Utrecht* lieten komen, doch die weder door den Biſſchop daar uit gedreven wierd. Hoe d'oorlogen in *Gelderlandt* wierden gevoert: hoe de Gilden, om geldt te bekomen, tot betalinge van het ingeleegerde Krygsvolk, de Kerkelyke zilvere bekkens, kandelaars, ook eenige zilvere beelden ſmolten, en'er geldt van maakten, enz. Zie de aangewezene Schryvers op den kant.

Idem Pontan. 2 deel, fol. 378. *O.H.Kr. fol.* 590. *Pontan. Gelderſ. geſchied. 2 deel, fol.* 395. *Lamb. Hort. Cortg. Stichts Kron. pag.* 52. *Schotan. P.a Didenhov. Zie Lamb. Hortenſ. in Hiſt. Ultr. P.a Didenhov. in Henr. Bav. O.H.Kr. Chriſt. Schotan. Fr. Kr. Pontan. Didenh. enz.*

De Schryver van 't *Batavia Sacra* geeft zulk eenen anderen zwier en draai aan dit Levensverhaal, en nopende 't gebeurde omtrent de verkiezinge van *Henrik*, tot LVIII Biſſchop van *Utrecht*, dat het ſchynt als of hy onze aangewezene Schryvers nooit gezien, of ten minſten niet geleezen, en hy uit ganſch andere bronnen geput hadde; dies zullen wy, het geen hy zonderling daar van aanteekent, hier kortelyk laaten volgen. Hy meldt dat, na de doodt van *Philippus van Bourgonje*, de vergaderinge, tot het verkiezen van eenen niewen Biſſchop, den 6 Mey van 't zelfde jaar, 1524. daar de *Bourgonjer* in geſtorven was, is uitgeſchreven; en dat'er, opdat de vervalle zaaken des Bisdoms, te ſpoediger mogten herſtelt worden, veele en vierige gebeden zyn geſtort, onder een ryp overleg, wie'er beſt tot het torſſen van zoo eenen zwaaren laſt zou dienen. Daar op wierden de gevoelens verdeelt, dewyl zommigen zich wilden wenden naar eenen Vorſt uit *Duitſchlandt*, die de *Bourgondiſche* Vorſten wraakten, omdat ze zich niet voegden naar de zeden der *Duitſchen* (waarſchynlyk der *Nederlanderen*) die de vryheit beminnen, maar gezet zyn op de

Batav. Sacra 2 deel, fol. 556. *en verv.*

Pontan. ibid.

Fran-

Franſche alomme zoo gehaate ſlavernye, enz. Doch dat d'anderen, uit gelyken haat tegen *Frederik van Baden*, van geene *Duitſchers* mogten hooren, wegens hunnen trots, opgeblazendheit, en behoefte van geldt, waar door zy, naar hunne gedachten, geldtzuchtig en gierig waren. Een derde party wilde tot geenen *Duitſcher* noch *Fransman* verſtaan; en beweerde dat het beſt ware iemant uit den ſchoot der *Utrechtſche* Kerke te verkiezen, als wel voorzien van edele en geleerde Mannen, die bequaame jaaren hadden, en van een deugdelyk gedrag waren; daar by voegende, dat de meeſte Bisdommen beter ſtonden met een Biſſchop van middelbaare magt, als met zulke vermogende en doorluchtige perſoonen. De naamen der drie, die tot de verkiezinge van 't Biſſchops ampt in aanmerkinge quamen, drukt de Schryver veelzins anders uit dan wy boven leezen. Hy noemt *Erard van der Mark*, Kardinaal van *Luik*; boven geheeten *Everhard van Aardenburg*, Kardinaal en Biſſchop van *Luik: Henrik van Beijeren* voert den zelfden naam; maar hier komt *Bichel*, Deken te *Keulen*, voor, in plaats van *Franciſcus*, zoon van den Vorſt van *Lunenburg*; dat vry ſcheelt, ten zy de laatſte *Franciſcus Bichel* geheeten hebbe. Van den oproer en dwang der *Utrechtſche* Burgeren omtrent de Kapittelheeren, tot voortgang der keure, rept de Prieſterlyke Levensbeſchryver niet een woordt; alleen beveſtigt hy met ronde woorden, dat *Henrik met eenparige ſtemmen* is gekozen; waar van het tegendeel uit *Pontanus Gelderſche Hiſtorie*, boven aangetekent, zonneklaar blykt; en hebbe men diens gezag, buiten ooirſprongkelyke bewysſtukken, niet ligt van onwaarheit te verdenken, immers niet omdat een niewer Schryver, zonder eenig bewys aan te trekken, dit anders opgeeft. Van *Henriks* armoede, toen hy aan 't Bisdom quam, leeſtmen by deezen Schryver ook niets; maar hy brengt het loflyk getuigeniſſe van *Willem Heda* by, tot afweeringe der laſteringen des Hertogen van *Gelderlandt* tegens hem, waar door hy wel vier maanden na de verkiezinge eerſt in zyn Bisdom is aangekomen: *Heda* dan verklaart; *dat hy al zoo doorluchtig is geweeſt door den roem van zyne deugden en loffelyke zeden, als door zyne hooge geboorte.* Hier op meldt de Schryver dat Biſſchop *Henrik*, in 't jaar 1525. eene Kerkvergadering heeft gehouden: waar in eenige niewe Feeſten werden opgetelt, die, volgens d'uitſpraake dier Vergaderinge, in het Choor, en in den Zondaagſchen kerkdienſt moſten onderhouden worden. 't Gebodt des Biſſchops wegens de vieringe van den dag van *S. Markus*, als eenen feeſtdag, komt daar eerſt voor: daar de Schryfrol der *Utrechtſche* Biſſchoppen noch de volgende dagen, als van Biſſchop *Henrik* ook ter onderhoudinge ingeſtelt, byvoegt, den dag van *S. Pontiaan*, *van S. Agnes*, *van S. Paulus bekeeringe*, *van S. Pieters Stoel*, *van S. Pieters banden*, *van de* H. H. *Servatius*, *Bonifacius*, *Odulphus*, *van S. Jans onthoofdinge*, *van de vervoeringe van S. Maarten*, *van Remigius*, *Willibrordus*, en *Lebuinus*. 't Is te vermoeden, ſchoon'er de Schryver niet van rept, dat het vieren dezer dagen door onachtzaamheit in verval is geraakt, ſchoon lang te vooren door de Pauzen ingeſtelt; dewyl 't niet te denken is, dat d'inſtellinge eeniger Vierdagen der Heiligen van eenen byzonderen Biſſchop, en niet van den Paus, 't zichtbaar Opperhooft der *Roomſche* Kerke, onmiddelyk zou afhangen. Daar op verhaalt de Schryver dat, terwyl de Raadt van *Amſterdam* eene Ordonnantie hadde uitgegeeven tegens de heimelyke Huwelyken (hier geheel ingelaſcht) die door de gierigheit der Dekens in zwang gingen, daar uit een zwaar geſchil is gerezen tuſſchen den niewgekoren Biſſchop *Henrik*, nevens den Prooſt en Aartsdiaken van den eenen, en den Raadt van *Amſterdam* van den anderen kant; zoo verre, dat door den Biſſchop, Prooſt, en Aartsdiaken der Domkerke, den 21 December, in het jaar 1524. in een ſcherp plakaat, den Schout en Raadt van *Amſterdam*, op ſtraffe van den ban en 't interdict, en op de boete van duizent mark zilvers, is bevolen deeze Ordonnantie opentlyk te herroepen, uit de Stadts regiſters te ſchrappen, en voor nietig en krachteloos te houden, als door de zoodanigen gemaakt en uitgegeeven, die daar toe geen magt hadden, en als ſtrydende tegens 't Kerkelyk gezag: negen dagen tyds ſchryven zy den Wethouderen van *Amſterdam* voor tot het doen der herroepinge, en dagvaarden hen daar op verder voor de Vierſchaare van *Utrecht*, enz. *D'Amſterdammers* keerden zich, na zoo eene ſcherpe ſtoutheit des Biſſchops en zyner Aanhangeren, naar Keizer *Karel*, klagende over deze buitenſpoorige rechtsverderingen des Biſſchops, ſtrydig tegens al wat redelyk, wettig, en billyk was; ook tegens een voorrecht hun van wylen Paus *Leo den X.* vergunt; namelyk, dat zy buiten hun gebiedt en Provintie niet konden gedaagt worden. De Keizer nam hen ook daar op in zyne hoede en beſcherminge, vernietigde het Plakaat des Biſſchops; en dagvaarde hem en zyne Medeſtanders, in geval van onwilligheit om het in te trekken, voor zynen Stedehouder, den Preſident van *Hollandt* en zynen Raadt, om zich over dit werk te verantwoorden; doch wat uitſlag deeze ſtribbeling gehad hebbe, blykt niet uit het geſchrift daar dit voorval uit getrokken is. Echter ſchynt het uit eenige Aantekeningen van *Johan Bugge*, Kanonnik te *Haarlem*, enz. der waarheit gelyk, dat Biſſchop *Henrik* noch na dien tydt zyn gezag en rechtsmagt *t'Amſterdam* en te *Haarlem* geoeffent heeft. Het geen nu boven, omtrent het ſlot des artykels, word aangeroert van den verwarden toeſtant der ſtadt *Utrecht*, leert ons met luttel beſlags de gekruinde Levensbeſchryver nader, in zyn tweede deel, op de 563. en 564. bladzyden, gelyk ook het gevolg daar van, namelyk, de overgifte van den wereldtlyken ſtaat des Bisdoms aan Keizer *Karel*; 't volgende vindtmen daar van aangeteekent.

„ De regeering van Biſſchop *Henrik* heeft niet lang daar
„ na (te weeten, nadat het geſchil met die van *Amſterdam*
„ door Keizer *Karel* tot zyn nadeel beſlecht was) geduurt;
„ dewyl het Sticht van *Utrecht* elendig over hoop wierd
„ geſmeeten door den Hertog van *Gelderlandt*, die ook
„ meeſter van de Stadt is geworden. *Henrik*, dus uit *Utrecht*
„ verjaagt, en zelfs door *d'Utrechtenaars* voor vyandt
„ verklaart, heeft de wapenen aangegreepen; doch het
„ geluk heeft hem ganſch niet gedient. Hy heeft alles
„ (zegt * *Ant. Mattheus*) in 't wild geholpen, en vol op- * *De Rebus Amisfurt, pag.* 354.
„ roer gebragt: met zyne vyanden te vervolgen, heeft
„ hy het Sticht plat geloopen, en alles in 't werk ge-
„ ſtelt om wraak te neemen. Doch vermits hem niets
„ gelukte, en hy zoo weinig met zyne wapenen als met
„ zyn geldt kon uitvoeren, maar echter met alle gewelt
„ wraak wilde neenen, heeft hy zich naar *Karel den V.*
„ begeeven; en van den Keizer eenige hulpbenden, en ee-
„ ne zekere ſomme geldts bedongen, om daar mede de
„ wederſpannigen te overweldigen, op voorwaarde van
„ den Keizer niet alleen 't geene hem (Biſſchop) in het
„ Sticht toequam, maar ook al het tydelyke, en, om kort
„ te gaan, den geheelen eigendom van het Sticht, het
„ geeſtelyke alleen uitgezondert, (recht gelyk alle Biſ-
„ ſchoppen maar behoorden te zyn) over te geeven. Na
veele wederzydſe onderhandelingen, buiten weeten der *Staten*, is d'overgeeving eindelyk doorgegaan; waar op de Biſſchop het volk van den eedt, hem gedaan, heeft ontſlagen. Na dat de ganſche Brief der overgifte, nevens andere ſtukken daar toebehoorende, en de Bulle van Paus *Klemens den VIII.* tot beveſtiging van dit ganſche werk, hier vervolgens zyn ingelyft, tekent de Schryver het navolgende oordeel van * *Antonius Matthæus* aan, nopende * *De Rebus Amersfurtiis.*
deze overdragt, die'er op deze wyze van ſpreekt: „ Al-
„ dus is d'overdragt doorgegaan tegen alle billykheit, te-
„ gen alle wetten, tegen alle recht, en tegen de ordinan-
„ tiën der Voorvaderen, die hy, by den aanvang zyner
„ regeeringe, heeft moeten belooven heiliglyk te zullen
„ onderhouden. Want, om nu van het *Sticht* niet te ſpree-
„ ken, het vervreemden der vaſte goederen was hem vol-
„ gens den eedt, dien hy gedaan hadde, ten eenemaal onge-
„ oorloft en verboden. De Geeſtelykheit en het volk heb-
„ ben zich wel moeten voegen; en aldus (berſt de Schry-
„ ver als klagende uit) heeft het *Sticht* zyne aaloude vry-
„ heit en luiſter verloren; en zyn de volgende Biſſchoppen
„ van *Utrecht*, *Henriks* nazaaten, van het gebiedt over het
„ *Sticht*, en met een van het wereldtſche zwaerdt be-
„ rooft geweeſt. *Henricus* (volgt'er) by de vyf jaaren ge-
„ regeert hebbende, heeft *Utrecht* verlaaten, en is weder
„ naar *Duitſchlandt* gekeert; daar hy roukoop kreeg, nu
„ het te laat was, dat hy zyn Bisdom dus was quyt ge-
„ raakt, ja hier over viel hy in mymeringe: doch wierd
echter naderhant, volgens *Buchelius* over *Heda*, weêr tot Biſſchop van *Frieſingen* gekozen; doch *Suffridus Petri* ſtelt, in zyn vervolg op *Beka*, dat hy Biſſchop van *Worms* zou zyn geworden; daar de Levensbeſchryver toe overhelt, en 't geen van den Aantekenaar als iet zekers, met nader bewys uit de *Hollandtſche Kronyk*, geboekt en geſtaaft wordt. Ten ſlot word dus zyn levensend aangetekent: *Eindelyk is* Henricus *op den* 11 *Juny*, *in 't jaar* 1552. *uit dit leven geſcheiden.*

HENRIK VAN NASSAU, d'eerſte van dien naam; derde Grave van *Gelder* en *Zutphen:* zyn Vader was *Gerard van Naſſau*, tweede Grave van *Gelder*, enz. zyne Moeder *Hedwich*, dochter van *Floris den II.* gebynaamt den *Vetten*, Grave van *Hollandt*. Hy tradt na de doodt van zynen Vader, in het jaar 1132. eenige ſtellen wat laater, in de regeeringe: was een Heer van groote gaven, welſpreekende zeedigheit, byzonder ſchoon, en levende van gedaante en geſtalte, grootmoedig, openhartig, en daar by Godtvruchtig. Hy nam ten huwelyk *Seinare*, dochter van Hertog *Godefroy van Brabandt* (zoo eenige ſchryven, doch qualyk) 't moet zyn *Lotharingen*, Grave van *Bouiljon*, naderhandt Koning van *Jeruzalem:* de oorzaak dezer dwalinge is, omdat uit dezen *Godefroy*, of zynen ſtam de Vorſten van *Ardenne*, *Hesbaniën*, *Lotharingen*, en *Brabandt*, hunnen ooirſprong hadden; waarom hy ook van eenigen de *Brabander* genaamt, of gebynaamt word. Keizer *Frederik Barbaroſſa*, optrekkende tegen de wederſpannige *Milaneezers*, wierd in dien togt vergeſchelſchapt van dezen Grave *Henrik van Gelder:* ook heeft hy de *Groningers*, tegen den Biſſchop, geholpen. Hy heeft ook voor de Auguſtyner

Pontan. Gelderſ. geſchied. 2 deel, fol. 74.

Idem fol. 76.

Idem d. f. 74. *en verv. G. Haſſ. Hiſtor. Gelr. pag.* 216.

Monnikken, niet verre van *Doetechem*, uit den grondt doen opbouwen het zeer fierlyk Kloofter *Bielhoorn*, daar na *Bethlehem*, anders *'t Laurens huis* genaamt; zie op BETHLEHEM. Wanneer hy geſtorven zou zyn, daar over valt verſchil: de meeſte ſtellen het jaar 1162. De *Hollandtſche* en *Frieſche* Jaarboeken melden hem echter noch op 't jaar 1164. in den twiſt tuſſchen *Godefried van Rheenen*, Biſſchop van *Utrecht*, en die van *Groningen*, daar doch *J. de Beka* het einde van dezen twiſt op 't jaar 1163. ſtelt. Men vindt evenwel eenen brief van Keizer *Frederik Barbaroſſa*, gedagt. of gejaartekent 1165. daar duidelyk gewag in wordt gemaakt van *Henrik*, Grave van *Gelder*, op wiens begeerte, nevens die van *Godevaart van Rheenen*, Grave *Floris van Hollandt*, en Grave *Diederik van Kleef*, hy toeſtont dat de *Niewdam* (in 't Latyn ſtaat *Noda*, *agger*, *in authentico*, daar zommige *'t Rheenſche Veen* door verſtaan, als ten deele onder de *Veluwe*, ten deele onder den Biſſchop, of onder *Utrecht* behoorende) tuſſchen den *Rhyn* en de *Zee* gelegt, tegen den overloop der *Noordtzee*, zou doorgeſtoken, enz. ook wechgenomen worden de Kribbe van den *Rhyn*, door den Grave van *Hollandt* by *Zwadenburg* doen graaven; maar dat de *Dam* by *Wyk te Duurſtede*, in den *Rhyn* opgeworpen, in 't geheel zou blyven. By de voorgemelde *Senaire*, dochter van *Godefroy van Bouillon*, heeft hy gewonnen *Arnold* Aartsbiſſchop van *Keulen*, *Gerard* en *Otto*, deze twee laatſten d'een na den anderen zyne nazaaten, *Maria* getrouwt aan Grave *Gerard van Loon*, *Agnes van Gelder*, tweede Gemalinne van *Henrik den Blinden*, Grave van *Namen* en *Luxemburg*, *Margriet van Gelder*, echtgenoote van *Engelbert*, Grave van den *Berg* en van der *Mark*. *A. Miræus* en *G. Haſſelt* voegen hem, by de gedachte zyne kinderen, noch toe eenen zoon *Diederik*, en eene dochter *Catharina*, doch hier over kan ook *Slichtenhorſt* worden nagezien.

Slicht. Pontan. Gelderſ. geſchied. 2 deel, fol. 78. en 79. Idem Haſſelt. J. de Beka.

Pontan. 2 deel, fol. 79. Miræus. Haſſelt.

Idem Slicht. in Pont. 2 deel, fol. 79.

HENRIK VAN SAXEN, zoon van Hertog *Albert van Saxen*, door Keizer *Maximiliaan* Erfgouverneur, enz. van *Frieslandt* gemaakt, (zie op ALBRECHT HERTOG VAN SAXEN) wierd toen zyn Vader *Albert* naar *Meiſſen* vertrok, in zyne plaatze Gouverneur gelaaten; was noch jong, doch van geenen quaden inborſt: maar hy, de regeeringe noch ongewoon, wierd door zyne baatzoekende hoofſche Vleijers tot veele onbetaamlykheden opgeruyt. Zy wilden, hy zou de *Friezen* in 't eerſt zoodanig naar zyne handt ſtellen, als hy hen daar na wilde houden: en vermits zy tegen eene zachte regeeringe wederſpannig waren, moſt hy hen onder 't jok der gehoorzaamheit doen buigen. Onder deze raadslieden waren zelfs geborene *Friezen*, om eigenbaat verraders van hun Vaderlandt. Kort daar op begon hy over hen te heerſchen als volle *Souverain* over een veracht en overheerſcht volk. Hy bouwde te *Harlingen* een Kaſteel; liet de huizen en rondom leggende Sloten der Edelen om verre werpen, de ſteenen en bouwſtoffen tot zyn gebruik wegneemen, zonder de eigenaars daar in, of over te kennen. Hy verzwaarde de ſchattingen, die ſtreng ingevordert wierden. Dat maakte Adel, Burger, en Boer hem ongeneegen, daar by tegens hem op. Een dezer baatzoekende en ſchelmſche Pluimſtrykers van *Henrik*, was *Heſſel Martena*; hy quam in 't jaar 1500. met 250 Soldaten te *Bolswaert*, ontboodt den 20 April die van *Wonseradeel*, en andere naby gelegene Dorpen, om binnen vyf dagen de oude en niewe ſchattingen te komen betaalen. *Haring Douwes van Abbega* quam juiſt den 25 April (den vyfden dag) om voor hem en zyn Dorp te betaalen: maar omdat hy binnen de 5 dagen niet gekomen was, deed *Martena* hem door zyn volk gevangen neemen, en voor zyn huis voeren; van daar (alzoo zyn moeder 't gedachte huis niet wilde opgeeven) naar *Bolswaert* brengen. Den volgenden dag zondt *Martena* een grooter hoop volks derwaarts, met bevel, indien de moeder 't huis niet wilde overleveren, *Haring Douwes* in haar gezicht het hooft af te ſlaan: dus handelde men ook op andere plaatzen; maar het veroorzaakte eenen geweldigen opſtandt, en de *Friezen* beſloten den oorlog tegen den *Sax*. Zy verkoren *Sioert Aylva* tot hunnen Overſten, en nevens hem *Tjerk Walta*, *Douwe Hiddema*, en *Doitje Bonga:* beſloten *Harlingen*, *Luynkerk*, en andere bequaame plaatzen te verzekeren; *Franeker* te belegeren, de naaſte Dorpen te bezetten; uitſchryvingen te doen aan 't quartier *Ooſtergoo* en de *Wolden:* ſloegen zich neder te *Herbaijum* en *Luynkerk*. Den 12 May waren'er al 16000 gewapende *Friezen* op de been, tegen de *Saxiſchen* en voor hunne Vryheit. Het waren die van 't ganſche landt van *Stavoren*, tot *Gerkesbrugge* toe, behalven die van *Sloten*, verhindert door 't Guarnizoen op *Harinxmaas huis*, en de *Schieringer* Edelen, zynde Overſten en Heeren aan de *Saxiſche* zyde. Te *Sneek* zocht *Schelte Lianckema* den uittogt der Burgeren te beletten, terwyl de Burgermeeſters en beſtgegoedden met hem eens gezindt waren; maar de Burgers, daar door verbolgen, ſchaften den ouden Raadt af, verkoren weêr eenen niewen, en trokken toen naar 't leger. *Bueſo Ayta*, Raad en Prieſter te *Leeuwarden*, verwekte *Willem*, Commandeur van 't Hoſpitaal by *Sneek*, en *Jelte*, Paſtoor te *Rauwaarts*, om naar 't leger te trekken dat te *Luynkerk* lag, om te verzoeken dat het verſchil zonder bloetſtortinge mogte afgedaan worden. De *Friezen* gaven tot antwoordt: dat 'er geenen anderen weg tot vrede was, dan dat de jonge Hertog vertrok en *Frieslandt* t'eenemaal verliet. De beide bovengemelde gaven den Hertog zulks te kennen; hy nam 't zeer onwaardig op, dat zyne rebellen hem de wet dorften voorſchryven; ja liet zich hooren; *zy moſten hem te voet vallen, en om vergiffeniſſe bidden:* Zulks aan de *Friezen* geboodtſchapt was als oly in 't vuur gegoten. Zy belegerden *Franeker*, daar 't zeer onordentelyk toeging; de Overſten geboden, maar zy wierden gehoorzaamt van die wilden. De Boeren hadden 't beſtier, den Adel wierd niets toevertrouwt. In de heete zomerdagen dronken zy zich dol en vol: ontrent 357 geoeffende Soldaaten lagen binnen de Stadt; deze, zulks merkende, vielen met *Martena* en andere *Frieſche* Edelen op den namiddag, als de boeren verhit en dronken waren, uit, en hiewen 'er veele ter neêr. Hertog *Albert* quam ook zelf uit *Meiſſen* zynen zoon ter hulpe: maar hy ſtorf onder de belegeringe van *Groningen:* daar op wierd zyn zoon, Hertog *Georg*, Erfgouverneur van *Frieslandt*. Wy laaten ons nu niet verder in met dit van *Henrik van Saxen* te vervolgen; alzoo zyn broeder Hertog *Georg*, na 's Vaders doodt (als gezegt is) Hertog *Albert* in 't Erfgouvernement volgde; die zyn recht op *Frieslandt* aan Hertog *Karel van Ooſtenryk*, of *Burgundiën*, in het jaar 1515. voor 100000 Florynen verkocht; en toen nam de *Saxiſche* regeeringe in *Frieslandt* een einde. Zie meer op ALBERT HERTOG VAN SAXEN, en op FRIESLANDT.

Phil. Erbach in vita Maximil. I.

Schotan. Winſem

HENRIK FREDERIK, Prins van *Oranje*; zie op FREDERIK HENRIK.

HENRIK, Grave van den *Berg*, of *'s Heerenberg:* op 's HEERENBERG is iets van hem gezegt; nu zullen wy meer van hem ter baane brengen. Zyn Vader was Grave *Willem van den Berg*, een der Edelen die in 't jaar 1566. dat zoo vermaarde Smeekſchrift de Landtvoogdeſſe aanboden. Hy deed toen den *Staten* dezer landen goede dienſten; wierd daarom in 't jaar 1581. Stadthouder van *Gelderlandt:* maar eenige jaaren daar na viel hy den *Vereenigden Staat* af, en koos de zyde van *Spanjen*; veellicht om zyne goederen, door *Duc d'Alba* verbeurt verklaart, weder te bekomen. Hy bragt ook alle de zynen aan de *Spaanſche* zyde, in weêrwil hunner moeder, onder welke ook deze *Henrik* was, die Koning *Philips* veele dienſten gedaan heeft. In het jaar 1606. hadde Prins *Maurits*, *Grol* belegert; Grave *Henrik* was 'er wegens *Spanjen* Gouverneur in; hy verdeedigde de Stadt zeer heldhaftig, zoo lang, tot dat de Marquis *Spinola* haar quam ontzetten, en 'er Prins *Maurits* van aftrok. In het jaar 1595. wierd *Weerdt*, een Steedtjen by 't Graafſchap *Hoorn*, door de *Staatſchen* verovert, en Grave *Henrik* daar in gevangen: het zelfde ongeval trof hem in 't jaar 1607. toen de *Staatſchen Erckelens* innamen, voorheen van hem bemagtigt, om van daar op buit te konnen loopen: maar hy wierd voor buit naar *'s Gravenhage* gevoert: quam in 't jaar 1624. vermits alle Rivieren met ys bedekt lagen, met de *Spaanſchen* over den *Yſſel* in de *Veluwe*, van gedachten om tot in 't harte van *Hollandt* te zullen dringen. Prins *Maurits* zondt zynen broeder *Frederik Henrik* met eenige Krygsbenden op hem af. De *Spaanſchen*, daar kondſchap van bekomende, wierden (toen al te *Dieren* zynde) zoodanig van vreeze bevangen, dat zy zich op 't ſpoedigſte en ter vlucht van daar begaven, ja met zulk een haaſt, dat ze hunne toegemaakte ſpyzen lieten ſtaan: en alzoo het ook zeer ſchielyk begon te dooijen, wiſten zy niet hoe zy tydig genoeg weêr uit de *Veluwe* zouden raaken. In het jaar 1627. belegerde Prins *Frederik Hendrik* (door Prins *Maurits* doodt in zyn broeders plaatze getreeden) de Stadt *Grol:* Grave *Henrik van den Berg*, Opper-Veldtheer van *Spanjen* in *Nederlandt*, bragt uit de nabyzynde bezettingen zoo veel volks byeen als hy konde; ſterk omtrent 12000 te voet, en 65 Kornetten Ruiters, trok daar mede op tot ontzet van de Stadt; maar zag 'er geene kanſſe toe, zoo dat ze zich aan den *Staat* moſt overgeeven; na dat hy eenen hevigen aanval op 's Prinſen leger, daar hy met groot verlies afgeſlagen wierd, gedaan hadde. In het jaar 1629. wierd hy met de Ridderordre van 't *Gulde-vlies* vereert. Prins *Frederik Henrik* belegerde in 't zelfde jaar *'s Hertogenboſch*; Grave *Henrik van den Berg*, wendde allen vlyt aan om die Stadt, van zoo veele aangelegenheit, te behouden: maar den Prins op te ſlaan was ondoenlyk. Hy viel dan, om eene afwendinge te maaken, in de *Veluwe*; eene gevaarlyke pot was 'er toen voor onzen *Staat* te vuur, want al 't Krygsvolk lag voor den *Boſch:* evenwel wierd'er een beſluit genomen, hoe gruwelyk ook de *Spaanſchen* in de *Veluwe* te werke gingen, met branden, moorden, enz. om de belegeringe voort te zetten. Grave *Henrik* hadde *Amersfoort* al bemagtigt, en zyn Hooftquartier te *Middagten* genomen: beſtont van daar in de *Betuwe* te booren, dat *Iſabella Clara Eugenia* ook geerne gezien hadde; maar de paſſen waren te wel bezet. Ondertuſſchen quam den *Spaanſchen*, daar ook veele *Keizerſchen* by waren, zeer ſchielyk ter ooren, dat *Wezel* door eene verraſſinge ingenomen was: dat veroorzaakte zulk een ſchrik onder hen, dat zy de *Veluwe* ylings ver-

Pontan. Gelderſ. geſchied. 1 deel, fol. 86. Schleg. Naſſ. Stamb. pag. 297. Grotii Jaarb. fol. 40. 87.

Idem Grotius fol. 244. 511.

Idem

Comm. Freder. Hendrik 1 deel, fol. 27.

verlieten; ook veroverde kort daar na *Frederik Henrik* de ſterke Stadt van *'s Hertogenboſch*. De *Spaanſchen*, nydig dat een *Nederlandtſch* Heer algemeen Opperhoofdt, en Veldt-Overſte van den Koning was, namen deze gelegenheit van de mislukte voornemens, om in *Hollandt* te breeken, waar, om hem te bedraagen, en verdacht te maaken; zy bragten hem ook in mistrouwen by de Infante *Iſabella*, en 't *Spaanſche* Hof. Hy, dat gewaar wordende, daar by verdrietig over de hoogmoedige en quade regeeringe der *Spaanſchen*, daarenboven vrezende dat hy, door de tegen hem opgenomen argwaan, in ongelegentheit mogte komen, begaf zich van *'t Bruſſelſche* Hof naar *Luik*, werwaarts ook andere misnoegde *Nederlandtſche* Heeren vertrokken waren: zelfs quamen 'er uit het *Spaanſche* Leger veele Krygsluiden by hem, zoo dat hy in weinig tydts veel volks by een kreeg. Hy beklaagde zich door eenen brief van *Luik*, den 28 Junius 1632. aan d' Infante *Iſabelle*, over 't quaadt onthaal dat men hem aangedaan hadde, zonder aanzien van zyne getrouwe veertigjarige dienſten aan de Kroon van *Spanjen*; gelyk ook van die van zyn Huis; hebbende zes Broeders in 's Konings dienſt verloren; ook over de quaade regeeringe van 't Landt, ſtrekkende ten ondergangk van 't zelve, en de *Roomſch-Catholyke* Religie; daar by oorzake van den gezegenden voortgang der vyandtlyke wapenen: voorts gaf hy redenen van zyn vertrek naar *Luik*, enz. Daar tegen wierd hy, wegens den Koning van *Spanjen*, verklaart ſchuldig aan *Crimen læſæ Majeſtatis*, weêrſpannig, oproerig, een verrader tegen den Staat des Konings; en daar door verbeurt te hebben alle zyne Heerlykheden, Leenen, ampten, eer en waardigheden; zou, zoo haaſt men hem in handen kreeg, op een Schavot gebragt en onthalſt worden. Grave *Henrik* gaf'er eene wydloopige Verantwoordinge tegens uit; vertoonende zyne onſchuldt, en de rechtvaerdige oorzaaken, waar door hy genoodtzaakt was geworden de *Spaanſche* zyde te verlaten; ook ſtelt hy daar ten toon 't bedryf der *Spaanſchen* ontrent de *Nederlandtſche* Heeren, getekent in *'s Heerenberg*, den 21 Auguſtus 1632. Onder zyne beſchuldigingen word hem verweten, een man zonder Religie, of immers een Ketter geweeſt te zyn, omdat hy by Teſtament gelaſt hadde zyn lyk in ongewyde aarde, nevens zyne Zuſter, te begraaven: ook doordien hy in de Jeſuiten-Kerk, te *Roermonde*, een ketterſch *Nederduitſch* gebedeboekjen van *Haverman* had laaten leggen. Hy antwoordde daar op; dat hy van zyne eerſte jeugt af altydt geweeſt was *Roomſch-Katholyk*, en bleef het noch; belangende 't graf, dat wederlei hy ook; nopende 't gebedeboekjen, geloofde hy dat iemant van zyne partyen het op zyne plaatze gelegt hadde, en hem daar door had zoeken zwart te maaken, enz. Ook was hy geen Godtgeleerde, maar maakte profeſſie van een Soldaat, doende nochtans en volhardde, gelyk hy altydt doen en volharden zoude en wilde, d'oeffening van 't *Apoſtoliſch Catholyk Roomſch* geloof, niet by geveinſtheit, en gemaakte Godtsdienſtigheit, maar in oprechte meeninge, enz. Noch wierd hem iet ten laſte geleit van een Beeldtjen, dat hy in een klein wit doosjen by zich droeg, om ongequetſt te blyven: daar op zeide hy, dat het niet anders was dan een wortel, hem van eene aanzienlyke Dame vereert, in een vol gezelſchap van groote Heeren en Mevrouwen; dat hy het uit kortswyl, nu en dan, aan veele Dames vertoont hadde, zonder daar omtrent eenig overgeloof te hebben: had ook ſedert 14 of 15 jaaren de wortel niet gehad, niet gezien, noch'er meer op gedacht. Hy was wel 40 jaaren lang in veele gevaarlyke voorvallen geweeſt, en nooit bezeert; doch dat was hem van geen worteltjen, maar van de goedertierentheit Godts gekomen, enz. De beleedigingen hem aangedaan, en de vreeze dat de Nydt iet quaadts zou brouwen, hadden hem van de *Spaanſche* zyde, tot de *Staatſche* doen overgaan. Hy is den 22 May 1638. binnen *Zutphen* overleden, en op zyn Graafſchap *'s Heerenberg* begraaven. Men vindt aangetekent dat twee maanden daar na, in 't zelfde jaar, ook geſtorven is de *Spaanſche* Overſte, Grave *Jan van Naſſau* (beide Nabloet-verwanten van Prins *Maurits* en *Frederik Henrik*) binnen *Oudenaarden*, die voor deezen aan deze zyde den *Staat* gedient hadde; maar om eenig misnoegen zich by de *Spaanſchen* had begeeven.

Idem Comm. Aitzma zak van Staat en Oorlog 1 deel, fol. 857. 1188. 1194.

Advis aan de Spaanſ. Nederl. Provint.

Placaat en dagement tegen Gr. Henrik van den Berg, van den 5 Juni 1632.

zyn Verantw. op den 24 Auguſt. 1632.

Comm. Frederik Henrik 2 deel, fol. 22.

HENRIK KASIMIER, of CASIMIR, Graaf van *Naſſau*; hy wierd na de doodt zyns Vaders, op 't een-en-twintigſte jaar zyns ouderdoms, Gouverneur van *Frieslandt*; een dappere zoon van dien dapperen Vader, Grave *Ernſt Caſimier*, met een koegel door 't hooft in 't beleg van *Roermonde*, in 't jaar 1632. ongelukkig getroffen. Het zelfde lot trof acht jaaren daar na dezen onzen jongen Heldt, na alreeds verſcheide dappere daden, ten dienſte van den *Staat*, verricht te hebben. Prins *Frederik Henrik* trok met een goet heir, in 't jaar 1640. op, om de Stadt *Hulſt* te belegeren. Hy zondt Grave *Henrik Caſimier* met zes Regimenten voor uit; die, in de Polder van *Namen* gekomen, dat volk in twee troppen verdeelde: d'eene, onder Kolonel *Hauterive*, beval hy naar 't Fort *Naſſau* te trekken; met d'andere ging hy zelf naar de *Mour-Schanſſe*.

Comm. leven en bedryf van Pr. Frederik Henrik 1 deel, fol. 115. Naſſauſ. Helden Pronkt. 2 deel, pag. 118.

Hauterive veroverde het Fort *Naſſau* met geringe moeite, alzoo het met weinig volk bezet was: maar Grave *Henrik*, door een liſt der *Hulſtenaaren* misleidt, liet de *Mourſchanſſe* onaangetaſt. De *Franſchen*, die onder *Hauterive* waren, pochten zeer op hunne veroveringe van 't Fort *Naſſau*, door hunnen Veldtoverſten, niet zonder te gelyk Grave *Henrik Kaſimier* van blooheit te beſchuldigen. Ondertuſſchen was Prins *Frederik Henrik* met de reſt van 't leger aangekomen. Grave *Henrik*, om te toonen dat het hem aan geen moedt ontbrak, ſloeg voor, om met eenige Regimenten eene ſterke Reduit, op den pas naar *S. Jans Steen*, te mogen aantaſten, dat hem toegeſtaan wierd. Hy trok des nachts, tuſſchen den 3. en 4. Julius, uit; taſtte met eene groote dapperheit de Schanſſe aan; doch die van *Hulſt*, van dat voorneemen verwittigt, hadden ze met meer volk voorzien, zonden ook een deel Ruiterye ter hulpe der Schanſſelingen: het gevecht was uittermaaten fel, daar in wierd Grave *Henrik*, geen wapen aan hebbende, van des vyandts Ruiterye omringt, met een piſtoolſchoot in 't ruggegraat zoo zwaar gequetſt, dat zyn onderlyf gevoel- en krachteloos wierd, viel van zyn paerdt, en bleef onder de dooden leggen: de vyandtlyke Ruiters reeden dikmaals over hem heene, vermits hy onbekent was. Hy kende eindelyk eenen zyner Officieren aan de ſtemme, en riep hem toe; waar op hy wierd afgedraagen en in zyn quartier gebragt: men wendde alle vlyt t'zyner geneezinge aan, ook hadden de Geneesmeeſters noch goeden moedt; maar op den 7. dag na 't gevecht, den 12 Julius, openbaarde zich 't quaadt, en overleedt hy op den zelfden dag zeer godtvruchtig. Geheel *Nederlandt* was bedroeft over de doodt van dien braven Heldt, noch geene dartig jaaren oudt. Zelf een voornaam Officier onder den Vyandt, verſtendigt dat zyn levensdraat afgeſneeden was, borſt uit met deze woorden: *Heden is de braafſte Cavallier van Nederlandt geſtorven.* Hy had, boven den lof van zynen heldenmoedt, den naam van zeer vroom en godtvruchtig te zyn, daar by vriendelyk, en zachtmoedig, echter ook ontzachelyk en ernſtig: was ſterk van geheugeniſſe, ſcherp van verſtandt, goedt van oordeel, en miltdadig: Hy beſteedde den tydt, dien hem boven 't waarneemen van regeeringszaken overſchoot, in 't leezen van goede boeken: was in de Hiſtoriën zeer ervaren; in de Sterktebouwkunſt, 't bereiden van vuurwerken, en 't beleidt van oorlog van weinig wederga: niet onervaaren in de *Latynſche*, *Franſche*, *Engelſche*, *Italiaanſche*, en *Spaanſche* taalen: ſterk van lichaam, bedreven in allerlei Ridderoeffeningen; met een woordt, een Heer van zonderlinge groote gaven en deugden. Zyn broeder, Grave *Willem Frederik*, wierd Stadthouder in zyne plaatze.

Comm. Frederik Henrik 2 deel, fol. 74. 75.

Idem Comm. ibid. fol. 75. en 76. Jon. Schlegels Naſſ. Stamb. Aitzma enz.

HENRIK YDEN AMBACHT, een Dorp in *Zuid-Hollandt*, onder *Dordrecht*; de Predikant ſtaat onder het *Dortſche* Claſſis.

Goudh.

HENSBROEK, een Dorp in *Noordt-Hollandt*, onder *Hoorn:* heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Hoorn*.

Idem Goudh.

HERA. Deze plaats heeft Graaf *Rotgarius* tot eene vergoedinge, om het genot en gebruik daar van te hebben zoo lang hy leefde, in het jaar 838 gekregen van Biſſchop *Alfridus*, of *Alfricus*. Daar legt nu ter tydt een Dorp, een gemeene Duitſche myl en een vierde beneden *Utrecht*, aan den *Rhyn*, hebbende den naam van *Hermelen*; het welk ik denken zou dat hier door gemeent word. Daar is ook een HERA in *Kennemerlandt*, het welk den Abt van *Egmond* weleer toegekomen heeft; en *Melis Stoke* met den Giftbrief van Graaf *Diederik den V.* van den jaare 1083. geen *Hera* noemt, maar *Arem:* wy noemen het hedendaags met een zeer ſterke blazing *Archem*, of *Arcum:* het is een Slot zeer dicht by *Beverwyk* naar het Ooſten.

Alting Not. Germ. Inſer. Pars II. fol. 90.

HERAUGIER: (CHARLES DE) Hy was de Kapitein, die, in dienſt van den *Staat*, *Breeda* door verraſſinge met het Turfſchip innam; zie op BREEDA: maakte zich ook naderhant (mede door liſt) meeſter van *Hoey*; doch na 40 dagen wierd de Stadt weêr verloren: verſchalkte ook *Lier*; maar door ongebondenheit van zyn volk wierd hy genoodzaakt de Stadt te verlaaten.

Grotii Jaarb. fol. 223. 224. Bizot Medail. Hiſtor. p. 66. 70.

HERBERTS: (HERMANNUS) Hy is eerſt Monnik in 't *Pausdom* geweeſt, wierd daar na Predikant onder de *Lutherſchen*; geraakte ook, in 't begin der *Reformatie*, tot den predikdienſt in deze landen in de Kerk te *Neder-Wezel*, als *gereformeert* Leeraar: want in dien tydt hadden veele het Pausdom wel verlaaten, om de groſſte dwalingen, d'afgoderye, enz. maar hadden noch veel van den zuurdeeſſem des Pausdoms, omtrent verſcheide leerſtukken, by zich. In het jaar 1579. wierd *Hermannus Herberts* (zich noch niet ontdekt hebbende) te *Dordrecht* beroepen; daar begon hy te toonen dat hy noch niet geheel van het *Pausdom* gezuivert was, en daar by, dat andere vreemde gevoelens ſmeedde: beweerde, terwyl hy een Leeraar in de *Gereformeerde* Kerke was en wilde blyven, verſcheide leerſtukken, niet alleen omtrent den artykel der Predeſtinatie, maar ook andere, en daar onder; „ Dat de menſch voor „ Godt gerechtvaerdigt word door de werken des geloofs „ en des Geeſts. Dat een wedergeboorne de Wet Godts

Tileman Offenb. de diſſid. relig. in Sec. XVI.

volmaaktelyk kon onderhouden, enz. Hy hield ook, door brieven, kennisse met de *Socinianen* te *Dantzik*; liet ook herdrukken het gruwelyk Wonderboek van den aartsketter *David Joris*, waar omtrent hy met platte leugens te werk ging: want hy ontkende het rond uit voor acht Gelastigden van de Magistraat, en voorts by yder een; maar in de handelinge met den Raadsheer van der *Myle*, en vier Gedeputeerden van 't Classis, bekende hy 't: ook weigerde hy voor de Gedeputeerden van 't Classis (bestemt om van een akkoordt te handelen) de leere van *David Joris*, en *Henrik Niclaas* (gezegt *van 't Huis der liefde*) te verwerpen. Hoedanig zich *Samuel Lansbergen*, en *Johannes Uitenbogaert* gedraagen hebben, ten voordeele van *Hermannus Herberts*, kan men zien by *Uitenbogaert*. Toen hy wegens zyne hardnekkigheit, en ten deele bedrieglykheit, in 't voorstaan zyner gevoelens tegen de *Gereformeerde* Kerke, daar hy Leeraar in wilde zyn, door het Classis van *Dordrecht* van zynen predikdienst was afgezet, begaf hy zich naar *ter Goude*, daar hy aangenaam was by de Magistraat, en tot Predikant aangenomen wierd; ja zoo, dat, vermits de regeeringe hem beschermde, geen ander Predikant nevens hem in dienst blyven kon, tot dat hy zynen zoon, en meer anderen naar zynen zin, tot zyne Amptgenooten kreeg, ook alle eene lyn trekkende. De *Hollandtsche* Synoden hebben een langdurig werk met hem gehad, vermits hy somtydts, als 't begon te nypen, tot schuldbekenteniſſe quam, en dan weêr achterwaarts deinsde; tot dat hem in 't jaar 1591. door 't *Zuidt-Hollandtsche* Synodus, voor eenigen tydt den dienst wierd ontzegt als Predikant, en hy van 't gebruik des H. Avondmaals afgehouden; „ten „ einde hy niet langer voor eenen Predikant der *Gereformeerde* Kerke zou uitgaan, noch verder onder dien titel „ iemant bedriegen; alzoo hy de gronden en leere der „ Kerke, in den *Catechismus* begreepen, niet toestont; maar „ veel meer dezelve bestreedt. Hoe hy naderhant (door 't beleidt van eenigen) weêr opgenomen is, op eene niewe overgeleverde belydenisse, kan men vinden by *Uitenbogaert*. Zyn zoon, met en na hem Predikant, begaf zich opentlyk aan de zyde der *Remonstranten*. *Hooft* spreekt weinig van dezen *Hermannus Herberts*, dan alleen, dat tusschen hem en de Kerken geschil over eenige Geloofspointen was ontstaan: dat men in 't Synodus daar over handelde, zoo verre, dat het genoegzaam vereffent scheen; doch haast weêr verrees, en heftig gedreven wierd, zelfs door de Magistraat van *ter Goude*, die dien man dapperlyk droeg; en dat het noch zeven jaaren aanliep, eer zich dien handel ten vollen liet byleggen.

Zie Hermann. Herb. verklar. over Rom. II. 18.

Bekent. des Gel. enz. Tri. l Kerkel. Histor. fol. 215. Uitenb. Kerkel. Histor. fol. 285. en verv. eerste druk.

Idem Trigl. ibid. Uitenb. Kerkel. Histor. fol. 283. en verv. Trigl. Kerkel. Histor. fol. 220. en verv. Baud. Memor. l. 1. f. 1. l. 7. f. 5. Jacob. Revii schr. tegenber. Idem ibid. Hooft f. 1119.

HERDINKS-VELDT, een *Zuidt-Hollandtsch* Dorp, in den *Alblasserwaerdt*, onder *Dordrecht*, daar by eene Ambachtsheerlykheit, Oostwaart strekkende tot aan *Scherluiner-Sloot*. De Predikant staat onder het Classis van *Gorkum*.

Houve 1 deel, fol. 106.

HEREBERTUS by *Suffridus Petri* en anderen, ook HARDEBERTUS, HARBERTUS, en HARPARDUS genoemt; een *Fries*, geboren in het Dorp of de buurte *Bierum*, in *Frieslandt*, in de Grietenije *West-Dongeradeel:* hy wierd, na *Andreas van Kuik*, de XXVI. Bisschop; was zeer vlytig en yverig omtrent de Kerkelyke tucht: tradt op den Bisschoppelyken Stoel in 't jaar 1138. heeft het Bisdom met goeden lof bestiert, uitgezondert dat hy daar in niet geprezen word, dat hy, om zyne Broeders te verheffen, zich niet ontzag het *Sticht* nadeel te doen: want schoon hy den oproer in *Drenth* stilde, ook die met de burgery te *Groningen*, waar van'er een deel de *S. Walburgs* Kerk beveſt, ook als tot een Kasteel gemaakt hadde, en dat daar tegen een ander deel de gedachte Vesting beſtormde; dat hy mede, boven 't stillen des gedachten oproers, haar dwong te zweeren, nooit weder tegen den Bisschop van *Utrecht* te zullen opstaan, zoo bestierde hy echter al dat werk ten voordeele zyner Broederen: aan den eenen, *Luitfried*, gaf hy 't Burggraafschap van *Groningen*; aan den anderen, *Ludolf*, of *Liffert*, het Kasteleinschap van *Koevorden*. Keizer *Coenrad de III.* beveſtigde *Herebert* door eene niewe Bulle, getekent *anno Dominicæ Incarnationis MCXLV. Indict.* 8. *XV kal. Novemb.* in de gifte van *Oostergoo* en *Westergoo*. Onder dezen *Herebert* is 't Oorlogsvuur, tusschen *Hollandt* en het Sticht *Utrecht*, op niews zeer fel aan 't branden geraakt. Grave *Otto van Benthem* had het landt van *Drenth* geplondert en verwoest; maar zoo haast *Herebert* Bisschop geworden was, tastte hy *Otto* met de wapenen aan, overwon hem in eenen Veldtslag, en bragt Grave *Otto* gevangen binnen *Utrecht*. Grave *Dideryk de VI.* van *Hollandt*, over *Ottoos* onheil geraakt, als zynen Zwager, en om andere redenen genegen tot wraake, quam in het jaar 1139. met een sterk leger voor *Utrecht*, beſtormde de Stadt, en deed de aanvallen dikmaals, onder gunste van veelerlei verderfelyke krygswerktuigen, waar door de Stadt veel leedt, hervatten: de Burgery wierd ganſch afgemat, door het gedurig bespringen en bestormen; echter verweerden ze zich ten uitersten. Bisschop *Herebert* vreesde niettemin dat ze eindelyk mogt bezwyken: hy bedacht eene niewe vondt, nooit van zyne Voorzaaten in 't werk gestelt: deedt de ganſche Geestelykheit byeen komen, yder in 't gewaadt van zyne Orden, en zoo gelyk zy gewoon waren den dienst te doen. Hy, in zyn Bisschoppelyk *Pontificaal*, treedt voor uit, de andere Geestelyken volgen hem in ordre achter na, en trekken op die wyze buiten de Stadt. Grave *Diderik*, dezen hoop van verre gewaar wordende, dacht dat het krygslieden waren, die in volle slagorden op hem afquamen, stelde daarom zyn volk ten stryde, en maakte zich gereedt om hen te keer, en op hen los te gaan: maar nader bykomende, stonden ze als in verwonderinge opgenomen, ziende, in plaatze van gewapende Soldaaten, weerlooze Geestelyken. Grave *Diderik*, in zynen godtsdienst niet min devoot dan kloekmoedig in den oorlog, ziende den brandenden fakkel zwaaijen (zynde het voorspel van den Ban) viel op zyne bloote knien voor den Bisschop neder; beloofde hem alle gehoorzaamheit, en bad ootmoedig en nederig den Ban af. Toen beurde *Herebert* hem op, bejegende *Diderik* met vriendelyke woorden, en beval hem niet anders dan de belegering te staaken. Ylings daar op wierd de Vrede getroffen, ook zoo lang zy beide leefden getrouwelyk onderhouden. Grave *Dederik* trok naar huis, of naar zyn landt, en Grave *Otto van Benthem* wierd los gelaaten. *Beka* noemt deezen *Otto Palatyn*, Grave van *Rynegem*, Kastelein van *Benthem*; zoo doet ook *Schotanus*; *Winsemius* noemt hem slechtelyk *Otto*, Paltsgraaf aan den *Rhyn*. Onder de regeeringe van Bisschop *Herebert* is *Utrecht* een jammerlyk onheil, in 't jaar 1148. overgekomen: Door eenen fellen brandt, die niet te blusschen was, raakte de geheele Stadt byna tot asch, insgelyks de *S. Marteus*, *S. Pieters*, *S. Jans*, en *S. Paulus* Kerken: maar *S. Salvators* Kerk bleef staan. Bisschop *Herebert* storf in 't jaar 1150. nadat hy twaalf jaaren den Bisschoppelyken Stoel bezeten hadde, wierd begraaven in den kort voorheen verbranden *Dom*, of *S. Martens* Kerke. Na hem volgde Bisschop *Hermannus van Hoorn*.

Beka in Hereb. Schotan. Kron. fol. 91. P. Mer. tydtref. fol. 712. Schotan. beschr. van Fr. pag. 83.

Beka in Hereb. O.H.Kr. fol. 277. Schotan. Fr. Kr. fol. 72. Voss. H. Jaarb. pag. 84. Winsem. Fr. Kr. fol. 135. O.H.Kr. fol. 281. Velden. Fasc. temp. fol. 258.

Het geen *Jan Veldenaar* in zyn *Fasciculus temporum*, fol. CCLVIII. heeft aangetekent, en wy waardig achten om den Niewsgierigen mede te deelen, luidt dus in zyne veroudde taale.

Herbertus was die xxvi biscop van vtrecht xij jaer lanck Hi was een gheestadich man ende sonderlinghe neerstich die paepscip in goede regiment te brenghen ende hi was gheboren van beron Dese biscop voer te romen om saken wil die nootruftich waren Ende als hi weder quam vant hi grote tweedracht int lant van dzent want die borghers van groninghen onderlinghe vochten ende stormden ende vesten sinte walburghen herck mit groten wischusen oft een casteel gheweest hadde ende stormden daer vt ende daer aen mit scutten ende mit slingheren Ende om dese onrust so quam dese biscop sonder merren tot groninghen ende wan die mist dadighe luden vander kercken die hi daer toe brocht dat si hem sworen van den godshuse nijt meer te maken een vechthuus ende beterde den biscop hoer misdaet Ende die borghers beloefden horen biscop in horen bzieuen dat si die stadt van groninghen nijt ommueren en souden tot ghenen tijden ten waer bi een biscops consent ende wille van vtrecht.

Die biscop herbertus had twee bzoederen ende die woude hi verheffen ende groot maken so dat hi den enen maecte borchgreue tot groninghen ende dat hi dat van den sticht te leen soude houden Den anderen bzoeder maecte hi castelein tot coevoerden mitten maerscalck ampt van dzenthe ende dat te bedienen ende te leen te houden van den ghesticht want daer te voren plaghen die biscoppen selue of hoer maerscalcken die heerlichepden te berichten dat hem nyement hinder off mopeniſſe daer in en dede.

Van den groten bzande van vtrecht.

Int jaer ons heren MC ende xlviij ontstack die stadt van vtrecht van den bzande dienen nijt lesschen en konde ende verbzande vol na alte mael Ende doer verbzande sinte martijns domkerck sinte peters kerck sinte pauwels kerck sinte janss kercke sinte saluatoers kerck sinte steuens outaer bleeff onghequetst Die eerste capell die vast bi sinte saluatoers staet ende bi sinte willibzoerdus tijden ghesticht wort in die eer des heilighen crups die verbzande mede ende al datter in was sonder sinte saluatoers beelde dat bleeff onghebzant nochtans dattet crups daert aen ghenaghelt was verbzande altemael ende die naghelen mede Dat beelt wert bzuyn in den bzande Doe quam die ecclesie mit groter deuotien mitter ghemeente ende namen dat heplighe beelde ende bzochtent mit groter eren ende weerdicheyt al singhende in sinte saluatoers kerck daert noch staet.

Daar zien wy noch eenige byzonderheden, boven niet onderscheidentlyk aangetekent, die ons verder eenig klaarder licht omtrent deeze Levensbeschryvinge geeven; ook iet wonderdadigs in den brandt der Stadt *Utrecht*, dat ten tyde des Schryvers zekerlyk geloove zal hebben gevonden, en by veelen noch hedendaags voor eene overleveringe der waarheit gelden zal. Naar het schynt is dit Beeldt van gegoten metaal, of koper geweest, en het Kruis daar het aan hing van hout; dat heel ligt door afvallend vuur kon vlam vatten; waar door dan het beeldt most nederstorten, daar het ligtelyk, onder het puin van 't dak en der muuren, zonder eenig mirakel, kon ongesmolten blyven, en vervol-

volgens, bezwalkt door den ſmook van den brandt, daar worden uitgedolven; terwyl de nagelen, ſchoon ook juiſt niet verbrandt, of verteert, ligtelyk daar onder konnen t'zoek zyn geraakt, gelyk men ook geen werk zal hebben gemaakt, als iet van luttel heiligheit, om'er naar te graaven.

Batavia Sacra 2 deel, pag. 88. en verv. In het *Batavia Sacra* vindtmen verder niets van deezen Biſſchop geboekt, dat boven, of van *Veldenaar* is overgeſlagen. Alleen zyn'er zommige omſtandigheden in aangetekend, die, als tot de kenniſſe onzer Oudheden behoorende, wy hier kortelyk zullen inlaſſen. „ Onder deezen Biſſchop (leezen wy in het 2de deel, op de 89 bladzyde) „ heeft *Diderik*, Graaf van *Hollandt*, een pellegrimaadje „ naar *Jeruſalem* gedaan; en als hy het jaar daar aan over „ *Romen* naar huis keerde, heeft hy aldaar de Kloosters „ van *Egmond* en *Rynsburg*, die door zyne Voorouders geſticht en begiftigt waren, met eene jaarlykſche ſchattinge onder de beſcherminge van *S. Pieter* geſtelt. Waar op dan Paus *Innocentius de II.* de voorzeide Abdyen, met alle haare goederen, in zyne beſcherminge heeft genomen. *En tot een teken* (leeſtmen in zynen brief aan *Walterus*, Abt van 't *Egmonds* Klooſter) *dat deze Abdyen den H. Petrus in eigendom toebehooren, zult gy en uwe nazaaten 's jaarlyks vier Schellingen, Frieſſingſche munt, aan ons en onze nazaaten tot eene ſchatting betaalen*, enz. „ Van deze vergunninge (ver- „ volgt de Schryver op de 92 bladzyde) heeft ook gewag „ gemaakt *Herdebertus*, of *Heribertus*, als hy in 't jaar 1143. „ naar *Egmond* was gegaan, en de kerk aldaar, in de te- „ genwoordigheit van den Grave *Diderik*, van zyne vrou- „ we *Sofia*, en van verſcheidene doorluchtige Mannen, „ geeſtelyke Klerken, en ontelbaare leeken, heeft ingewydt. De brandt *t'Utrecht*, onder zyne Biſſchoppelyke regeeringe ontſtaan, word hier omtrent met de zelfde woorden, als boven, voorgeſtelt; alleen dat de Schryver iet anders getuigt dan *Veldenaar* dat voor een mirakel doorging, namelyk, niet d'ongeſchonde bewaringe van 't Beeldt in de Kruiskapelle, maar *dat in het afbranden van die overſchoone ſtadt, het vuur niet geſlagen is in de Salvators-kerk.* Na zoo eenen vervaarlyken brandt (door noch eenen anderen in't jaar 1131. voorgegaan, waar in ook het *grootſte gedeelte der Stadt, te weeten, des Biſſchops Paleis, de Hoofdkerk van St. Maarten, noch eene andere kerk van S. Bonifacius, en noch daar by eene derde kerk, te weeten van de Maagdt Maria*, door het vuur is verteert) volgt'er onmiddelyk op de 94 bladzyde, *heeftmen middelen gaan beraamen om 't veelerlei gevaar van den brandt tegen het toekomende af te weeren; ten dien einde zyn'er wateren uit den Rhyn geleidt, en de Stadt wierd met graften voorzien; 't welk echter van de onde graft te verſtaan is; want de nieuwe is eerſt in 't jaar* 1391. *van de Servaas kerke tot den plompen Tooren toe, gedolven geweeſt:* doch dit ſtaat wat twyfelachtig, of het van den eerſten, of laatſten brandt te verſtaan zy. Hier op meldt de Schryver, dat het recht om eenen Biſſchop te verkiezen, ten tyde van dezen *Heribert*, te weeten in 't jaar 1145. door *Koenradus den III. Roomſch* Keizer, aan de Kapittelen der *Utrechtſche* Kerke is gegeeven, welke vergunning door Paus *Eugenius den III.* goedt gekeurt is, en naderhant, naar 't ſchryven van *Heda*, door verſcheidene *Roomſche* Pauzen en Keizers beveſtigt. D'Aantekenaar heeft wel veele zaaken by dit Levensverhaal opgeſtelt, doch die meeſt buiten het geſchichtkundige, omtrent dezen Biſſchop, loopen. De *vier ſchellingen Frieſſingſche munt*, boven als eene jaarlykſche ſchattinge, wegens d'Abdyen van *Egmond* en *Rynsburg*, aan den Paus op te brengen, vinden wy verſcheidentlyk, op de 100. bladzyde, naar 't gevoelen van verſcheide Schryveren, begroot, of verklaart. By *Beka* ſtaat, vier Sterling ſchellingen. In de *Nederduitſche* vertalinge van *Beka*, zegt *Buchelius*, ſtaat vier Engelſche ſchellingen; 't geen wy meenen het zelfde met het eerſte te zyn: *Snoyus* ſpreekt van vier Frieſche ſchellingen, dat beſt met d'uitdrukkinge der benaminge overeenkomt: doch *Bokkenberg* en *Melis Stoke* ſpreeken van geene jaarlykſche ſchattinge. Hoe ver nu deze vrymakinge der Kloosteren van onder 't Biſſchoppelyk gezag, met overbrenginge aan d'onmiddelyke rechtsmagt van den Paus, zich uitſtrekt, en wat ſchimpnaamen zy daar over krygen, word hier verder nauwkeurig bygevoegt: en 't eerſte gaat zoo verre, dat de Biſſchoppen over zulke Kloosters (by hen ſpotswyze *acephala*, dat is, zonder hoofdt genaamt, als geene regeering onderworpen) niet hebben te zeggen, en geene Biſſchoppelyke rechten aldaar in te vorderen: ook niet bevoegt zyn om 't gedrag der Monnikken, of den toeſtant der Kloosteren te onderzoeken, noch zelfs niet om de Mis aldaar te zingen.

Journ. van de Naſſauſ. Vloot onder l'Heremite. HEREMITE. (JAQUES L') Hy wierd als Admiraal over elf ſchepen (de *Naſſauſche Vloot* genaamt) aangeſtelt, om in *Weſt-Indiën* den Koning van *Spanjen* zoo veel af breuk, als 't mogelyk ware, te doen. Hy voer den 29 April 1623. uit het *Goereeſche* gat, quam na ettelyke dagen zeilens door de Straat *le Maire*, zoo voort naar *Lima*, quam te *Collao*, daar hy tuſſchen de 30. en 40 *Spaanſche* ſchepen liet in brandt ſteeken, waar van'er noch eenige door de *Spaanſchen* gebluſcht wierden: quam ook te *Sierra Liona*; maar na zyn vertrek van daar was *l'Heremite* nooit recht gezont; zyne quaal wierd allengskens erger, zoo dat hy zich voorts, gedurende dezen togt, vry zwak bevondt; ſtorf ook den 7 Junius 1624. in *Callao di Lima*, en wierd op *Lima* heerlyk begraaven. Alle zyne bejegeningen op dezen togt, beſchryvingen van landen en volken, by hem aangedaan, vindtmen geboekt in 't *Journaal der Naſſauſche Vloot*, onder *Jaques l'Heremite*.

HERENATIUM. Deze plaats ſtelt het Reisboek twee uuren gaans, of anderhalve gemeene Duitſche myl beneden *Burginatium:* de Reiskaart heeft op den zelfden ſtandt *Arenatium*, het welk by *Tacitus Arenacum* genoemt word, zynde een Vlek in het landt der *Batauweren*, waar van hier boven. *Alting Pars I. fol. 82. Tacitus Hiſt. V. cap. 28.*

HERENBERG, een Steedtjen en Graaffſchap in *Zutphen*; zie op HEERENBERG.

HERFELT is een Dorp, een gemeene Duitſche myl van *Grol* naar het Zuiden, waar van het middelſte gedeelte, door gifte van Graaf *Wichmannus*, gekomen is aan het Stift *Elten*, volgens goedtvinden van Keizer *Otto den III.* van het jaar 996. en van Keizer *Lotharius den II.* van't jaar 1134. Daar is ook een Dorp van den zelfden naam in de *Boven-Betuwe*. *Alting Not. Germ. Inſer. Part. II. fol. 87.*

HERIKE, of HERICKE, een Dorp of Buurt onder *Twenth*, in *Overyſſel*, onder 't gerecht van *Markel*. *Houve.*

HERINGA, een Slot of adelyk Huis in de *Frieſche* Grietenije *Menaldumadeel*, in 't dorp *Marſſum*. *Winſem.*

HERINKSHOF, ook HERINXHOF, een oudt Slot of adelyk Huis in *Twenth*, in 't gerecht van *Oetmarſen*. *Houve 1 deel, fol. 168.*

HERISPICH is een plaats op den rechter oever van den *Rhyn*, daar hy zich in tween verdeelt, behoudende hedendaags het laatſte gedeelte van den naam, te weeten, SPIC, of SPYK, omtrent welke plaats *Godefroy de Norman*, die toen ter tydt een afgryſelyke dwingelandye over de elendige *Friezen* voerde, van *Niewmeegen* den Gezanten van Keizer *Carolus Craſſus* te gemoet getrokken is: en van deze zelfde Gezanten, het heilig en onſchendbaar recht van Gezantſchap misbruikende, vermoordt is; volgens 't verhaal van *Regino* op het jaar 885. *Alting Not. Germ. Inſer. Part. II. fol. 87.*

HERKINGE, een der Dorpen onder 't Bailjuwſchap van *Voorne*, over *Flakkée*, of *Blackée*. *Houve.*

HERLAAR, het is een Kaſteel geweeſt onder de Heerlykheit *Ameide*. Voor omtrent 300 jaaren woonden de Edelen van *Herlaar* op dat huis; 't heeft nu lang vervallen gelegen: t'zedert het jaar 1418. heeft het landt en d'inkomſten daar van aan de Heeren van *Breederode* behoort. *Goudh. in de O. H. Kron. fol. 78.*

HERLINGE, word van den Schryver van het Perkamenteboek van *Utrecht*, op het jaar 1227. geteld onder de Steden van *Ooſt-Frieslandt*; en wel in het midden tuſſchen *Stavoren* (*Stauria*) en *Lywart*, (*Liewart*, *Leeuwarden*) niet dat ze deeze Stadt in aanzien overtrof; maar hun, die van *Stavoren* door de Steden van *Frieslandt* naar *Groningen* reisden, op den weg, dien de Schryver beſchryft, eerſt voorquam. Deze Stadt word op zyn *Frieſch* HARNS geheeten, naar de gelegentheit, om dat ze legt op een uitſteekenden hoek aan de *Borneda*, dat weleer een Inham was, en aan de wadden of ondiepten van de zee. Het is een Stadt van *Weſtergoo*, na de Hooftſtadt, hedendaags de grootſte, rykſte, en in koophandel de bloeijenſte van het geheele Landtſchap, hoewel in rang maar de zesde: zy legt een gemeene Duitſche myl van *Franeker* naar het Weſten. (Zie hier breeder van op den hedendaagſchen naam van HARLINGEN.) *Alting Pars. II. fol. 87. en 88.*

HERMACARUS, of HERMACURUS, was de zeſde Biſſchop van *Utrecht*, een *Fries* van geboorte: hy was byzonder ernſtig in den Godtsdienſt voort te zetten. *Theodardus* was zyn voorzaat geweeſt: wierd in het jaar 800 verkoren: word mede op de lyſt der Heiligen geſtelt; heeft zeven-en-twintig jaaren geregeert, echter leeſt men weinig van zyne verrichtingen: ſtorf in het jaar 827. legt in *S. Salvators Munſter* begraaven. Hem volgde Biſſchop *Rixfried*. *Beka in Hermac. O. H. Kr. fol. 60.*

Van dezen Biſſchop *Harmakarus*, als *Veldenaar* hem heeft genoemt, vindtmen ook heel weinig by dien Hiſtoriſchryver aangetekent, alleen heeft hy mede, dat hy een devoot, en wys man was, en een uitneemend goet Prediker; waar mede het *Batavia Sacra* t'zamenſtemt, die hem in 't 1 deel. op de 491. bladzyde dus beſchryft: *Hermocarus*, *Harmakarius*, of *Haremakkarus*, is, na d'aflyvigheit van den deugdryken Biſſchop *Theodardus*, tot Biſſchop van *Utrecht* gekozen, zynde een geleert, deugdzaam, bedaart man, en een braaf Predikant: *Die de gewoonte had* (tekent hy aan uit *Hadrianus Barlandus in Catalog. Epiſc. Ultraject.*) *van 's nachts zyne gebeden voor de zaligheit van 't menſchelyk geſlachte tot Godt te ſtorten, en by dag de menſchen tot allerhande werken van godtvruchtigheit aan te maanen; en die uit dien hoofde alleen, al had hy anders geene deugdt gehad, waardig was om zeer lang aan 't roer der regeeringe te zitten.* Doch hoe lang deze regeeringe geduurt heeft, is onzeker: *R. Snooy*, *Heda*, *Veldenaar*, en *Bokkenberg*, leggen hem 27 jaaren toe (dat ook boven geſtaaft word) maar anderen trekken daar 12

jaaren af, en verminderen den tydt zyner regeeringe op 15 jaaren. Naardien'er nu niet meer van hem in de *Oude Kronyken* noch Hiſtoriën word gevonden, zullen wy ook hier mede zyne levensrolle ſluiten.

Petr. a Didenb. de Epiſc. Germ.

HERMANNUS VAN HOORN was de XXVII. Biſſchop van *Utrecht*. Hy wierd tot dien ſtaat, na 't overlyden van *Herebertus*, in 't jaar 1150. verheven: was eerſt Prooſt van *S. Jeroen* te *Keulen*, doch is 't *Utrecht* onbetamelyk op den Biſſchoppelyken Stoel geklommen. Na de doodt van *Herebert*, ontſtont'er twiſt onder de Kapittelheeren over de keure, welke te doen ſtont. *Diderik*, Grave van *Hollandt*, *Henrik* (niet *Gerard*, als by zommigen) Grave van *Gelder*, enz. en *Diderik*, Grave van *Kleef*, baden de Kerk, of de Kanonniken van *Utrecht*, de ſtemme te willen geeven aan Heer *Herman*. De Burgers van *Utrecht*, *Deventer*, en andere Steden, dat de keur en de ſtemmen mogten vallen op *Frederik van Havel*, of *Havelius*; *Beka* heeft *Hamel*, andere hebben *mitten Hevel*, om dat eenige meenen dat hy eenen bochel of bult hadde. De woorden, of 't verzoek van de eerſtgenoemde Grooten, hadden wel veel ingang; echter waren'er noch zoo veele ſtemmen voor de Burgerye dat ze beide even veel ſtemmen hadden. Maar Grave *Diderik* beſchikte het werk op zoodanig eene wyze, dat *Herman van Hoorn* met gewelt en gewapender handt, in weêrwil van de burgeren, zich in den Biſſchoppelyken zetel zette. Twee jaaren daar na, in 't jaar 1152. zondt de Paus eenen Kardinaal naar *Luik*, die beide de Verkoornen voor zich dagvaarde: *Herman* wiſt het met dien Prelaat goedt te maaken, ook met Keizer *Coenraad*, zoo dat hy 't Bisdom behield. In 't verdere was Biſſchop *Herman van Hoorn* een man die geprezen wierd, als goedertieren, zachtmoedig, ja al te goedt, of te ſlap, en te ſlof: waar door ook geene geringe oproeren aangevangen en voortgezet wierden. Zelfs doodtſlagen, in zyne tegenwoordigheit geſchiedt, liet hy ongeſtraft, de burgers te veel ontziende; kon hun ook, vermits hy tegens hunnen wil en dank ingedrongen was, tot geene rechmatige gehoorzaamheit brengen. Het geweltdadig invoeren van Heer *Herman van Hoorn*, en hem zulker wyze op den Biſſchoppelyken Troon te plaatzen, heeft naderhant *Utrecht* groote zwarigheden veroorzaakt: want de vreeze was, dat, indien men 't dus liet heene gaan, de Graven van *Hollandt* daar eene gewoonte van zouden maaken, zulk eenen als zy wilden op den Biſſchoppelyken zetel te zetten. Die van *Utrecht* pleitten wel twee jaaren lang daar tegen, maar verloren 't geding; vermits *Herman* den Kardinaal, van den Paus gezonden om 't vonniſſe te wyzen, omgekocht hadde. Biſſchop *Herman* zat niet langer dan zes jaaren, ſtorf in 't jaar 1156. wierd in de Domkerke begraaven. Gedurende zyne regeeringe leefde *Utrecht* met *Hollandt* in vrede: het was ook geen wonder, dewyl Graaf *Diderik*, *Herman* Biſſchop gemaakt hadde, en ſchoon 't met gewelt was geſchiedt, moſt hy hem daarom niet te min, als zynen Patroon, ontzag toedraagen. *Godefried van Rheenen* volgde hem in 't Bisdom.

J. de Beka. O.H.Kr. Velden.

O.H.Kr. fol. 281. Beka in Herm. Voſſius Jaarb. pag. 85. Mutz. Kerkel. Hiſtor. op het jaar 1150. Velden. Faſcic. temp. fol. 257.

Heda et Beka in Hiſtor. Ultr. O.H Kr. M. Voſſ. Jaarb. Velden. Faſc. t. P. a Didenhov. Mutz. enz.

Hoewel *Jan Veldenaar*, op de CCLVII bladtzyde, b. in 't korte maar zegt, dat boven breeder ſtaat uitgedrukt, zullen wy echter het geen hy'er van ſchryft, tot voldoeninge der Oudheitsminneren, in zyne eige taale, laaten volgen; dus gewaagt hy'er van.

Hermannus van hoern was die xxbij biſcop van vtrecht bi jaer lanck Ende als biſcop herbertus gheſtozuen was wert groten tweedzacht inden capittel want die hoechſte mannen der kercken van vtrecht Als dirck greue van hollant heinrick greue van ghelre baden datmen kieſen woude herman van hoern pzoeſt van ſinte gereoens tolen biſcop te weſen tot vtrecht. Die bozgers van vtrecht ende van deventer mitten anderen ſteden die baden datmen kieſen woude frederick mitten houel Mer die moghenthept der twee pzincen die creghen meeſt ghehoerg als dat herman alſo veel ſtemmen creech als die ander ende greef dirck van hollant bzocht deſen herman int beſit vanden biſdom ende maecten hem onderdanich al die hem teghen waren.

Daer na twee jaer ſo ſepnde die paeus een kardinael die daghede beyde deſe ghecoren tot lutpck Ende daer creech deſe voerſeyde herman bi den ſeluen cardinael ende den coninck cocnraert dat hi dat biſdom behielt Deſe biſcop herman was ſacht van ſinnen ende goedertieren ſo dat in ſijn teghenwoerdicheyt dootſlaghen gheſchiede want hi en mocht die bozghers van binnen nijt bedwinghen dat ſi hem onderdanich weſen wouden Ende onder deſen biſcop herman begonde die eerſte parthien binnen vtrecht.

Het *Batavia Sacra*, op de 109 bladzyde van het 2de deel, heeft'er redevoeriglyk, uit *Buchelius*, het volgende van.

a *In Bekam pag. 52.*

Door de vrye verkiezing is

Tot noch toe, zegt a Buchelius, *was de Geeſtelykheit beneffens het volk meeſter van de verkiezinge geweeſt, en de goedkeuring hadde aan den Keizer geſtaan. Maar nadat de Roomſche Koning* Koenraad den III. *van zyn recht onder* Hardbertus *had afgeſtaan, en de verkiezing aan de Clerezie alleen, met uitſluitinge van het volk, hadde opgedraagen, is'er aanſtonds (dewyl doch de heiligſte dingen misbruikt worden) voet gegeeven aan de kuiperye; vermits de nabuurige Vorſten en de aanzienlyk-ſte Vaſſaalen hunne vrienden als om ſtrydt aan de Kanonniken quamen opdringen. Hier uit zyn al dikwyls groote onluſten gereezen, en wel zoodanig, dat'er weinige Biſſchoppen den Stoel van* S. Maarten *zonder ſtryd beklommen hebben. Waar over* Douza, *in het* 8. *boek zyner gedichte jaarboeken, kan nagezien worden.*

'et voet gegeeven aan de kuiperye.

Dit nu paſt de Schryver fluks daar na op den tweeſpalt toe, over de verkiezinge van *Herman van Hoorn*, binnen *Utrecht* opgerezen; en gaat dan verder tot het verhaal zelf over, dat in den grondt, zonder iet wyders van belang, met het bovengemelde overeen komt. Waar op hy, na *Barlandus*, dit beſluit maakt. „Doch of *Hermannus*, door „ zyne al te groote zagtigheit en ſlapheit, meer goedts of „ quaadts aan die van *Utrecht* gedaan heeft, zou ik niet „ konnen zeggen: want daar waren'er al verſcheidene „ die, hem wegens zyne zagtheit niet achtende, veel quaadts „ uitvoerden. Ook zyn'er al meer die op zyne groote „ zagtheit geſmaalt hebben: zoo dat *Douza* aldus van hem „ in zyne Jaarboeken ſpreekt:

Lentus & ignavi capitus quoque labe notatus:

Hy was te traag en ſlap in al zyn doen en laaten.

In d' Aantekeningen nu vinden wy niets, dat, wegens gemeinſchap met ons werk, daar in recht van inlyvinge heeft.

Houve 1 deel, fol. 159.

HERMANA, een Slot of adelyk Huis in de *Frieſche* Grietenije *Barradeel*, in 't dorp *Minnertsga*. Toen'er in 't jaar 806. op *S. Thomas* avondt, een groote watersnoodt in *Frieslandt* ontſtont, wierd, door het gedurig aanklotzen der golven, de Kerk te *Minnertsga*, en het huis *Hermana* om verre geſmeten. Veele menſchen, die hun levensbehoudt in dat Slot hadden gedacht te vinden, wierden of onder de ruïnen verplettert, of door 't water ingeſlokt. Naderhant is'er weêr een niew Slot, of adelyk Huis *Hermana* gebouwt.

Winſem. Fr. Kr. fol. 83.

Idem Winſem. fol. 111.

HERMANA. (HESSEL) Hy was de vierde Poteſtaat van *Frieslandt*, een zeer ſtout en onvertzaagt Krygsman, verdreef de *Noormannen* uit *Frieslandt:* daarom is hy ook, onaangezien het Poteſtaatſchap, volgens de *Frieſche* wetten, eenjarig was, zoo lang hy leefde met dat ampt vereert gebleven. Hem word tot roem en lof nagemeldt, dat, zoo kloekmoedig als hy tegen zynen vyandt, hy ook zoo zachtmoedig tegens zyn volk was; ſtorf in 't jaar 876.

Idem f. 9. 10.

HERMANA, een bovenmaten oudt adelyk Geſlacht in *Frieslandt*; dat de *Frieſche Kronyken* afkomſtig rekenen van *Mannus*, zoon van *Haja*, eerſte Heidenſch Opperhooft, en als Paus der *Druiden*, of Heidenſche Geeſtelyken. *Hajo* was zoon van *Frizo*, die in *Frieslandt* omtrent, of meer dan drie eeuwen voor *Chriſtus* geboorte, zou gekomen zyn.

J.Cortg. Stichtſ. Kron. Voſſii Jaarb. pag.445.

HERMELEN, of, volgens oude brieven, HEERMALEN, een Dorp en Heerlykheit in 't *Sticht*, welke het landt van *Woerden* van 't Sticht *Utrecht* ſcheidt. In het jaar 1374. heeft Hertog *Albert van Beijeren*, *Ruwaart*, en naderhant Grave van *Hollandt*, het Slot *Hermelen* ingenomen, geplondert, en verbrandt: maar het is naderhant herbouwt. Het dorp heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Utrecht*.

Alting part. II. fol. 88. apud Hedam.

HERO, word in den Giftbrief van het jaar 997. wel geſtelt beneden (*infra*) het Graafſchap *Teiſterbandt*; maar dat men zulks moet verſtaan binnen het zelfde Graafſchap (*intra*) blykt genoeg uit het geen'er volgt; daar de Hofſtadt *Trile* beneden (*infra*) de grenzen van het voornoemde Graafſchap geplaatſt word, die blaarblykelyk in het Landtſchap van *Teiſterbandt* zelve gelegen heeft, gelyk zulks te zien is uit den brief van Biſſchop *Anfridus*, Grave van *Teiſterbandt*, van 't jaar 1006. Men behoeft niet zeer te twyfelen, of daar door word gemeent het dorp HERWEN in *Bommelerwaerdt*, aan de *Waal*, niet verder als een halve gemeene Duitſche myl van *Trile*, het welk nu gemeenlyk *Driel* word genaamt.

Idem Alting ibid.

HEROVINA geeft door den klank van den naam genoeg te kennen dat het HERWYN, of *Herwynen* is, zynde een dorp van *Thielerwaerdt* aan de *Waal*, dicht onder *Hallovina*, waar van hier boven, door de zelfde gifte in den jaare 850. geſchonken aan de Kerke van *Utrecht*.

Houve fol. 115.

HERPT, een der Dorpen in 't landt van *Heuſden*, onder *Hollandt*.

Houve Handv. Kron. I deel, fol. 78.

HERSELTE, een Dorp in *Gelderlandt*, onder 't *Niewmeegſche* quartier. Toen in 't jaar 1547. ganſch *Gelderlandt* en *Zutphen* eene ſchattinge van 75000 guldens was opgelegt, moſt het quartier *Niewmeegen* (een der vier quartieren) in die ſom 24342 guldens opbrengen; daar toe moſt de *Over-Betuwe*, een der zes gedeelten in het *Niewmeegſche* quartier, laſten 3896 guldens: hier in ſtont het dorp *Herſelte*, een der 25 of 26 Dorpen in de *Over-Betuwe*, op 242 guldens 17 ſtuivers 10½ penningen begroot.

Alting Pars II. fol. 88. Apud Emmium Rer. Friſ. l. XIV.

HERSINGE is een plaats dicht aan *Groningen*, boven andere ryk van groot vee, gelyk men afneemen kan uit den Charterbrief van *Werden*. Waar uit ik giſſe dat hier gemeent word de plaats, die in een ouden Giftbrief *Herſinze* word genaamt. Het is een Dorp in *Hunſingo*, met eene

eene Kapelle, zoo noemden zy zeker ſoort van Godtshuizen, hebbende de waerdigheit tuſſchen een Altaar en een Kerke. Het legt een kleine uur gaans van de Stadt *Groningen*.

J. de Raey Dictionn. Geogr. pag. 246.

's HERTOGEN-BOSCH, in 't Latyn SYLVA-DUCIS, in 't Franſch BOIS-LE-DUC of, BOLDUCQ, in Neder-duitſch ſlecht BOSCH. Het was voor deezen eene Biſſchoppelyke Stadt; doch behoort nu aan den *Staat der Vereenigde Nederlanden*; heeft een ſterk Kaſteel, de *Papenbril* genaamt. De Stadt legt in het Noordtooſterdeel van *Brabandt*; het Landt in het Noorder deel gelegen, word de *Meïerije van den Boſch* genaamt, rakens aan, of niet verre van de *Hollandtſche* en *Gelderſche* grenzen; word bevochtigt en doorſneeden van de riviertjens den *Dommel* en d'*Aa*, welke beide t'zamenloopende in de *Dies* vallen, die zich, by of nevens de Veſting *Crevecœur*, in de *Maaze* loſt. Deeze Stadt is de vierde en laatſte der Hooftſteden van *Brabandt*, behoorde weleer onder 't Bisdom *Luik*, doch wierd door Koning *Philips den II.* tot een Bisdom verheven; legt twee mylen van de *Maaze*, vier van *Raveſtein*, en twaalf van *Antwerpen*. Ten tyde van Paus *Alexander den III.* en des Keizers *Frederiks Barbaroſſa*, toen *Godevaart in de Wieg* Hertog van *Brabandt* was, was ter dezer plaatze een zeer luſtig Boſch, met zoete en klaarvlietende beeken, vol wildt; om die reden ging gemelde Hertog, nevens zynen Zoon, daar dikwyls in jaagen, waar door het den naam kreeg van *'s Hertogenboſch*. De Stadt is van een klein beginſel eene magtige Stadt geworden. Toen ze noch open lag, hebben die van *Heuſden*, haaren opgang benydende, haar om verre geworpen: maar de Hertog leerde hen vry ſcherp zulke bedryven af, maakte echter het Vlek tot eene Stadt; op dat *Brabandt* van dien kant, en aan die zyde des te beter verzekert mogte zyn tegen de *Gelderſche* invallen, dewyl hy met hen in oorlog ſtont. Ter bevorderinge van de Stadt en 't werk, hebben die van *Leuven*, *Bruſſel*, en *Antwerpen* elk daar eene poort doen bouwen. In het jaar 1202. wierd *'s Hertogenboſch* door *Diderik den VII.* Grave van *Hollandt*, belegert, en den 7 September ſtormenderhandt verovert: hy ſloeg al dat hy in de wapenen vondt doodt, plonderde de Stadt, en kreeg'er den broeder des Hertogs van *Brabandt*, Heer *Willem van Parwys*, in gevangen. De *Brabander*, het beleg vernomen hebbende, bragt alles by dat hy kon tot ontzet; wierd geholpen door de Biſſchoppen van *Keulen* en *Luik*, den Hertog van *Limburg*, en Grave van *Vlaanderen*. Onderwegen vernam hy de verovering, dieshalven trok hy naar *Heuſden*, om den *Hollander* den weg naar huis af te ſnyden, die, *'s Hertogenboſch* verlaaten hebbende, moedig op zynen voorſpoedt, met zyn leger, overlaaden met buit, zachtjens voorttrok, doch elendig van den Hertog geſlagen, en zelf gevangen wierd; zie op DIDERIK DEN VII. GRAVE VAN HOLLANDT. Na dien tydt is *'s Hertogenboſch* zeer vergroot. Eerſt lag de Stadt rondt, naderhandt is ze driehoekig geworden, met drie punten in de lengte uitloopende, en daar by zoo veele omdraaijingen, dat een vaerdig voetganger 't nauwelyks in anderhalf uur zou konnen omgaan; ook plagten'er zeven poorten te wezen; namelyk de *Vuchter*-poort naar *Antwerpen*, *d'Orter*-poort, de *Hintemer*-poort, de *Koe*-poort, de *S. Antonis*-poort, en twee *Dyk*-poorten. *Petrus Montanus*, die ontrent het jaar 1612. geſchreven heeft, ſtelt in deze Stadt 51 openbaare ſteene-86 byzondere gebuurts- en 38 houte bruggen. De Hooftof Domkerk is een groot en treffelyk gebouw. In 't jaar 1280. zou'er d'eerſte ſteen van gelegt zyn: daar in is ook, behalven het *Kapittel der Kanonikken*, de vermaarde *Confraterniteit*, of *Broederſchap van Maria* geweeſt; waar over eenigen tydt, na het inneemen der Stadt door den *Vereenigden Staat*, niet weinige twiſtſchriften der Geleerden, over het intreeden van *Gereformeerde* Heeren in de gedachte Broederſchap, zyn uitgekomen: inzonderheit zyn de Heeren Profeſſoren in de Godtkunde, *Gisbertus Voetius* en *Samuel Mareſius*, daar over in eenen fellen penneſtrydt geraakt; *Voetius* tegen, en *Mareſius* voor dat werk pleitende. De *Boſſchenaars* zyn altydt een kloekmoedig en ſtrydtbaar volk geweeſt; zulks hebben zy, behalven in veele andere gelegentheden, getoont, toen zy in 't jaar 1508. het Kaſteel *Poudroyen*, met hulpe van den Grave van *Anhalt*, belegerden, en het tot overgave dwongen: desgelyks in 't jaar 1528. toen zy, met Heer *Diderik van Batenburg*, de *Gelderſchen*, over de *Maaze*, om 't landt te brandſchatten, gekomen, zoo deerlyk ſloegen, en zeer grooten buit bequamen. In het jaar 1566. waren'er die van *d'Omroomſche* Religie zeer ſterk geworden, en de Predikatiën namen handt over handt toe, dat de Gouvernante *Margareta van Parma* niet weinig mishaagde; zy zondt *Commiſſariſen* derwaarts, die, aan eenige burgers in 't heimelyk eenen niewen Eedt voorhielden: Toen de Gemeente zulks hoorde, wierden zy zeer toornig, liepen in d'eerſte woede naar de Kerken, en verbraken de Beelden; zoo dat d'Afgezondenen der Landtvoogdeſſe hen niet ſtillen konden: daarom wierd den Grave van *Meegen* bevel gegeeven, om met een deel Ruiters en Soldaaten derwaarts te gaan: maar hy wierd drie maanden lang buiten gehouden. De Kancelier van *Brabandt*, *Jan Scheif*, van de Gouvernante naar en in de Stadt gezonden, met meer anderen, van hunne bende, zochten'er eenige op zekeren morgen meer binnen te laaten. De Gemeente zulks vernomen hebbende, quam in de wapenen tot 800 toe, namen den Kancelier gevangen. De Landtvoogdeſſe liet de Stadt rondtom inſluiten, zoo dat ze geen toevoer konde krygen: die van binnen bleven echter volſtandig, tot dat Prins *Willem van Oranjen*, op *Duc d'Alvaas* aankomſte, naar *Duitſchlandt* week, wanneer de Gereformeerden *'s Hertogenboſch* ook verlieten, en uit het landt trokken; maar toen quam'er zeer gemakkelyk het *Spaanſch* Guarnizoen in. Na dat den *Briel* door de zoo genaamde *Watergeuzen* was ingenomen, is ook den *Boſch* den *Spaanſchen* tegen gevallen; na de *Unië van Utrecht* is'er mede de *Religionsvrede* plaats gegeeven, ook waren'er al veele der vorige uitgewekenen weêr binnen gekomen. Prins *Willem* zocht'er wel bezetting in te brengen; maar de *Roomſchgezinden* wiſten het te verhinderen; daar door ontſtont tuſſchen deze beide partyen zulk een misvertrouwen, ja haat, datze tegen den anderen in de wapenen quamen, en'er wederzyds over de hondert zoo dooden als gequetſten bleven. Toen *Don Jan van Ooſtenryk*, Gouverneur der *Nederlanden*, wegens Koning *Philips* van *Spanjen*, zich in het jaar 1577. buiten verwachtinge, meeſter van 't Kaſteel te *Namen* hadde gemaakt, en zich van meer andere plaatzen verzeekerde, geſpten de *Staten* 't harnas ook weêr aan, en maakten zich meeſter van *Antwerpen*, *Gent*, *Bergen op Zoom*, *'s Hertogenboſch*, *Breda*, en andere Steden: ſtelden Prins *Willem van Oranje* tot Gouverneur van *Brabandt*. Den *Boſch* genoot ook, als boven gezegt is, na *d'Unië van Utrecht*, de *Religionsvrede*; maar het duurde niet lang: zoo haaſt de Prins van *Parma*, in de maandt Junius van 't jaar 1579. de Stadt *Maaſtricht* overweldigt hadde, liet hy *'s Hertogenboſch* opeiſchen: De *Gereformeerden* verzochten, datmen Bezetting van Prins *Willem* wilde inneemen, of dat de poorten mogten open gezet worden, om te konnen vertrekken: het laatſte wierd hun ingewilligt, en toen hadden de *Roomſch*- en *Spaanſchgezinden* de handen ruim; zy verzoenden zich toen met den Koning van *Spanjen*, en lieten *Parma* binnen. In het jaar 1585. nam Kapitein *Juliaan Kleerhagen 's Hertogenboſch* met eenen aanſlag in; maar wierd'er van de Burgers weêr uitgedreven. Prins *Maurits* belegerde in November van 't jaar 1601. deze magtige Stadt 26 dagen lang; maar moſt, door d'invallende koude en vorſt, daar weêr aftrekken. Hy quam in Auguſtus, 1603. andermaal voor den *Boſch*; doch moſt ook andermaal weder opbreeken. Maar *Frederik Henrik*, *Maurits* broeder, won in 't jaar 1629. deze Stadt door eene zwaare en koſtbaare beleegeringe. *Vondel* roert het in zyne *Poëzy*, met weinige woorden, aan, ter eere van Prins *Frederik Henrik*, hoewel 't veele duiden ten ſchimpe van Prins *Maurits* gemaakt te zyn: dus uitt hy zich;

Die met 's Hertogenboſch ging ſtryken,
Daar Maurits tweemaal af moſt wyken.

Doch men weete dat de tyden der belegeringe toen, en die gedachte beide jaaren, veel verſcheelen van 't jaar 1629. In het laaſtgenoemde jaar had de *Staat* in dienſt, zoo Ruiters, Soldaten, als Waartgelders, 120877 koppen, behalven de Scheepen, Officieren by den trein der Artillerye, Ammunitie, Edelluiden van 't geſchut, Konſtapels, Baterymeeſters, Ingenieurs, Mineurs, Smits, Pionniers, enz. Prins *Frederik Henrik* quam den laatſten April voor *'s Hertogenboſch*, en wierd'er meeſter van den 17 September in 't jaar 1629. Na de veroveringe der Stadt, was de *Staat* te gelyk meeſter van de *Meïerije van 's Hertogenboſch*, welke in vier quartieren verdeelt is; namelyk, in 't landt van *Ooſterwyk*, *Peellandt*, *Maaslandt*, en *Kempenlandt*. In de belegeringe van deeze Stadt, die men de *Maagdt van Brabandt* noemde, was aanmerkelyk, dat Grave *Henrik van den Berg*, met een zwaar leger tot haar ontzet aangekomen, weder afwyken moſt; dat de belegeringe wierd voortgezet, onaangezien Grave *Henrik* in de *Veluwe* viel, hebbende by zich den Grave *Montecuculi* met eenige duizent *Keizerſchen*; die zelfs *Amersfoort*, maar drie uuren van *Utrecht*, al in hadden; dat den ganſchen *Staat* in eenen doodelyken ſchrik, beevinge, en tzidderinge bragt. Maar ondertuſſchen wierd'er wat anders uitgewerkt, en de Hemel gaf'er zynen zegen toe. *Otto van Gent*, Heer van *Dieden*, verraſte, door eenen gelukkigen aanſlag, de ſterke Stadt en Veſting *Wezel*, daar alle de artillerye, en 't ganſche Magazyn van 't *Spaanſch* en *Keizerſch* volk in was: dat verraſſen verydelde alle hunne raadtſlagen, en veroorzaakte in hen zulk eene verbaaſtheit, dat zy *Amersfoort* verlieten, de *Veluwe* ruimden, en *'s Hertogenboſch* verloren moſten laten gaan. Op deze overwinninge wierd een Gedenkpenning gemunt, verbeeldende op d'eene zyde Prins *Frederik Henrik* te paerdt en in 't harnas, in 't verſchiet *'s Hertogenboſch* met deeze letteren, ORD. CONFOED. BELG. AUSP. PR. FRED. HENR. FORT;

en onder

SYLVA-DUCIS CAPTA.

Dat

Mont. byvoegz. byGuicc. fol. 105.
Comm. Frederik Henrik 1 deel, fol. 48.
Waſſen. Hiſtoriſ. verhaal 17 deel, pag. 24.
Guicc. beſchr. der Ned. fol. 105.
Comm. Frederik Henrik ibid.
Pontan. Gelderſ. geſchied. 2 deel, fol. 81.
Voſſii Jaarb. pag. 111.
Mont. byGuicc. fol. 105.
Zie Voetii en Mareſii ſchriften.
P. C. Bors Hertogenboſch, 1 boek.
Mont. byGuicc. fol. 105. Pontan. Gelderſ. geſchied. 2 deel, fol. 509.
p. C. Bor Nederl. Hiſtor. en beſch. enz. Meter. Hooft. Mont. inGuicc. Bizot Medaill. Hiſtor. pag. 30. en 36.
Zie Vondels Poëzy.
Aitz. zaken van St. enz. 1 deel, fol. 889.
Comm. lyn. Bor. Aitz. Waſſen. enz.

Dat is,

De Stadt 's Hertogenboſch, verovert door de dapperheit van Prins Frederik Henrik, onder 't hoog gezag van de Staten der Vereenigde Nederlanden.

Op de andere zyde, de platte grondt der Stadt *Wezel*, en daar rondom;

FACTUS EST JEHOVA REFUGIUM ET ADIUTOR IN TEMPORE OPPORTUNO.

zoo veel als;

De Heer is ter rechter tydt onze toevlucht en helper geworden.

Bizot Medaill. Hiſtor. pag. 135. 136.

Op eene andere Medaillie zietmen insgelyks den Prins te paerdt, op d'eene zyde met de zelfde woorden, als op de vorige; op d'andere

VESALIA EXPUGNATA.

De Stadt Wezel verovert.

Dwars over de Medaillie heen

VELAVIA LIBERATA.

De Veluwe verloſt.

Onder aan Schanſſen, en Soldaaten die de vlucht neemen, ook beneden om den randt

OPPORTUNE VINDICAS CAUSAM TUAM DOMINE.

Heer, gy verdeedigt uwe zaake ter rechter tydt.

Omtrent het jaar 1609. hadde Biſſchop *Gisbertus Maſius* aldaar een glas gegeeven in de *Catharine-* anders genoemt, de *Kruisbroeders-Kerk*. Hy had daar in laten ſchilderen den *Heere Chriſtus*, en de Maagdt *Maria*, ook zich zelf tuſſchen beiden. *Chriſtus* hing aan 't Kruis, met de doorne-kroone op 't hooft; *Maria* ſtont als in eene Zonne, gekroont als Koninginne des Hemels: by het bloet, dat met eene ſtraale uit de zyde van *Chriſtus* naar Biſſchop *Maſius* ſchoot, ſtonden deeze woorden; *Hic a ſanguine paſcor*; dat is, *Hier worde ik met bloet gevoedt.* Uit de borſt van *Maria*, (dat boven niet gezegt is) vloeide melk, welke mede met eene ſtraale naar hem toeſpatte, daar nevens ſtont, *Hic ab ubere lactor: Hier worde ik met melk gelaaft.* De Biſſchop lag in zyn *Pontificaal* geknielt tuſſchen *Chriſtus* en *Maria*; daar by las men (als of hy ſprak) deze woorden: *Poſitus in medio, quo me vertam neſcio*; dat is, *Dus in 't midden geſtelt, weete ik niet tot wien ik my keeren zal.* Na dat de Stadt verovert was, en veele quamen om de Stadt en ook dit glas te zien, ſchreef'er een met roodt kryt, in groote letteren, onder

Baud. Memor. 1 deel, 2 Boek, 143. en vele andere Schryv.

O groote Sot,
Keer u tot Godt.

C. Scrib. in amphith. pag. 373.

De Jeſuït *Car. Scribanius* heeft, onder den naam van *Bonarſcius*, de bovenverhaalde woorden van *Maſius* in de ſchilderye (die men ook te *Padua* vindt) dus uitgebreidt.

Hæreo, lac inter meditans, interque cruorem
Inter delicias Uberis & Lateris.
Et dico (ſi forte oculos ſuper Ubera fundo)
Diva parens, Mammæ gaudia poſco tuæ:
Sed dico (ſi deinde oculos in vulnere verto)
O Jeſu! Lateris gaudia malo tui.
Rem ſcio, prenſabo, ſi fas erit, ubera dextrâ:
Lævâ prenſabo vulnera, ſi dabitur.
Lac Matris miſcere volo, cum Sanguine nati:
Non poſſem Antidoto nobiliore frui.

Adrian. Hofferus in zyne Poëmat.

De Heer *Adrianus Hofferus* heeft het *Latynſch* gedicht aldus in *Nederduitſche* vaerzen overgebragt.

Ik zit vaſt, en bedenk my tuſſchen melk en bloet,
Wat vreugde meerder is, der zyd' of borſten-vloedt.
Zie ik de borſten aan, zoo ſpreek' ik: Heil'ge moeder
Verleen my doch de vreugd van uwer borſten voeder.
Zie ik de wonden aan, zoo ſpreek' ik: Heilig kindt
Tot uwer wonden vreugd ben ik veel meer gezindt.
Ik weet wat ik zal doen (is 't anders toegelaten)
Met myne rechterhandt wil ik de borſten vaten.
Kryg' ik dan noch verlof, zoo gryp' ik ook daar by,
Met myne ſlinkerhandt, de wonden van de zy.
Ik wil de Moeders melk, en 't bloet des Zoons vermengen
Geen beter Medicyn kan iemant my toebrengen.

Waſſen. Hiſtoriſ. verhaal 17 deel, pag. 25.

Na de veroveringe van 't jaar 1629. is de Stadt aan den *Staat* gebleven: maar in het jaar 1672. toen *Vrankryk*, plotzelyk in den *Staat* gevallen, zoo groote voortgangen deed, heeft *'s Hertogenboſch* ook aanſtoot geleden. De Stadt was ſterk, als in eene moeraſſige landtſtreeke gelegen: daar by zeer wel geſterkt en beveſt: maar ſedert de Vrede met *Spanjen*, hadmen de veſtingwerken laaten vervallen, zonder dat'er in eenige jaaren de minſte verbeeteringe aan gedaan was. Op de wallen was weinig geſchut; het Magazyn was ſlecht voorzien; de Bezetting beſtont alleen in vyf Compagniën. De Burgers, hoorende dat de *Franſchen* op de Stadt aanqnamen, begaven zich ten deele in de wapenen, ten deele om het vervallene aan de wallen te verbeeteren: wegens deze haare kloekmoedigheit en getrouwheit, liet de Gouverneur *Kirkpatrik* door de Magiſtraat afkondigen, dat de burgerye, in aanmerkinge haarer getrouwe dienſten, een maandt lang vryheit van alle impoſten, op wyn, bier, gemaal, enz. van den 15 Julius tot den 15 Auguſtus, genieten zoude. Uit *Hollandt* quamen eenige weinige Compagniën; maar uit *Brabandt* achtien honderd voetknechten; echter op verre na niet genoeg om deze groote Stadt met de buitenwerken, enz. tegen het vyandtlyk leger, meer dan 44000 mannen ſterk, te bezetten. De *Franſchen* zouden buiten twyfel binnen weinige dagen meeſters van den *Boſch* geworden zyn, indien de Hemel de Stadt niet door eenen ſterken regen bewaart hadde: want daar door wierden de moeraſſen rondtom de Stadt zoo diep, dat de *Franſchen* niets dorſten onderneemen. Zy deeden wel een verzoek, om met platbodemde ſchuiten over het onder water ſtaande landt te vaaren, maar 't wou hen niet gelukken, vermits zy op den grondt bleven zitten. Voortyds waren de Moeraſſen de grootſte ſterkte van *'s Hertogenboſch*, inzonderheit als het opperwater van de *Maas* groot bleef: daar vertrouwde zich ook de *Spaanſche* Gouverneur *Grobbendonk* wel het meeſte op, toen hy in 't jaar 1629. ſtont belegert te worden. Maar nu is 't vry verandert, doordien de moeraſſen ondieper, vaſter, en harder van grondt geworden zyn door het zandt dat de *Maas*, door het veelvuldig overſtroomen, daar op brengt, veroorzaakt uit baatzugt der aangelanden, om meer landt aan te winnen, die de *Maas* door kribben zoo nauw bepaalen, dat ze door ſterken regen, of 't ſmelten der ſneeuw in de gebergten, nootzakelyk moet overloopen. *'s Hertogenboſch* heeft daar door al veel van zyne ſterkte verloren: indien 'er ook by de aannaderinge der *Franſchen*, in 't laatſte van 't jaar 1672. niet overvloedig veel regen ware gevallen, de Stadt zou zekerlyk gevaar geloopen hebben, en mogelyk eene prooije der vyanden geworden zyn. Wy hebben gezegt, dat de *Meïerye van 's Hertogenboſch* in vier Quartieren is verdeelt; namelyk *Ooſterwyk*, *Peellandt*, *Maazelandt*, *Kempenlandt*. Daar by heeft yder quartier zyne Dorpen: onder OOSTERWYK, behooren die van *Vucht*, *Geſtel* en *Gemunde*, *Tilburg*, *Goerle*, *Venloo op 't Zandt*, *Ooſterwyk*, *Udenhout*, *Berkel*, *Enſchot* en *Henkelum*, *Haren* en *Belveren*, *Helvoort*, *Cromvoort*, *Eſch*, *Dreunen*, *Gansoyen*, *Hooge Mierloo*, *Laage Mierloo*, *Hulſen* onder *Mierloo*, *Waalwyk*, *Geſtel* by *Ooſterwyk*, *Hilverenbeek*, *Riele*, *Dieſſen*, *Weſterbeeſe*, *Boxtel*. Onder PEELLANDT; *Meerte*, *Liedorp*, *Buedel*, *Maerheeſe* en *Surendonk*, *Bakel*, *Liempten*, *Aſten*, *Heeſe* en Leendt met zes gehuchten, *Doirne* en *Vlierden*, *Nunen* en *Gerwen*, *Nederwetten*, *Tongerle*, *Erpe*, *Stiphout*, *Bakel*, *Sonne*, *Leemde*, *St. Oeden-Roede*, *Someren*, *Aerlebeeke* en *Ryxtel*, *Geldorp*, *Broegel*, *Lieshout*, *Schyndel*. Onder MAZELANDT; *Dinter*, *Keſſel*, *Maren*, *Niſtelroy*, *Berlicum*, *Middelroy*, *Nuwelandt*, *Roſmale*, *Os*, *Littoyen*, *Heeswyk*, *Aelhem*, *Berchem* en *Duren*, *Geffe*, *Hees*, *Impel* en *Neerwyk*. Onder KEMPENLANDT; de vryheit van *Oirſchot* met 8 gehuchten, *Oiſterbeerſe*, *Middelbeerſe*, *Erſele*, *Bercheyk*, *Duiſſel*, *Happaart*, *Loon* onder de bank van *Erſſele*, *Caſterle*, *Weſterhoven*, *Dommelen*, *Riethoven*, *Steenſel*, *Bladel*, *Rueſſel*, *Loemel*, *Oirle*, *Veſſem*, *Ruechel*, *Mirefelt*, *Winterlee*, *Geſtel* by *Eindoven*, *Strypt* met *Eekaart* onder *Geſtel*, *Straten* onder *Geſtel*, *Wedert*, *Waadelree*, *Aelſt*, *Sonderwyk* en *Velthoven*, *Blaarſchem*, *Woenſel*, *Zeelſt*. Dan noch de Stadt *'s Hertogenboſch*, en 't Steedtjen *Eindhoven*.

Valken. verwarr. Europa pag. 720. Sylvii vervolg op Aitzma 1 deel, 1 ſtuk.

Houve Handv. Kronyk 2 deel, fol. 367. 368.

HERVEN, een Dorp in *Gelderlandt*, onder 't *Niewmeegſche* quartier, in *Maas-Waal*. Toen *Gelderlandt* en *Zutphen*, in 't jaar 1547. moſten opbrengen eene ſchattinge van 75000 guldens, was 't *Niewmeegſche* quartier (een der vier quartieren) daar in op 24342 guldens geſtelt. In die ſom moſt *Maas-Waal* (een der 6 gedeelten van dat quartier) laſten 3896 guldens: waar in *Herven* maar opſchoot 73 guldens 1 ſtuiver; het minſt van alle de 21 of 22 Dorpen in *Waas-Waal*, en een blyk van weinig vermogen.

Idem Houve 1 deel,

HERULEN, een *Duitſch* Volk, afkomſtig van, ook wel genoemt de *Rugiers*, vermits zich omtrent en in d'Eilanden der *Ooſtzee* nedergezet hadden. Het Eilandt *Rugen* in gedachte *Ooſtzee*, *Rugenwalde* in *Pomeren*, *Riga* in *Lyflandt*, hebben, volgens verſcheide Schryvers, dien naam van deze *Rugiers*, of *Herulen*, gekregen. Onder *Odoacer* vielen zy in *Pannoniën*, of *Hongariën*; daar na, over den *Donauw*, in *Italiën*: omtrent het jaar 475. vermeeſterden zy *Romen*, en riepen *Odoacer* voor Koning van *Italiën* uit, ſchoppende *Auguſtinus* van den Keizerlyken Throon. Maar *Odoacer* wierd weêr door der *Gotthen* Koning *Odoacer* verdreven, en om 't leven gebragt. Men zegt ook dat de *Herulen*, eindelyk uit *Scandinavia* verdreven, in de *Bataviſche* landen zouden gekomen zyn, *Haarlem* gebouwt, en het den naam van *Herulenheim* gegeeven hebben.

B. Neander de antiq. Germ. pag. 217. Brouw. in Chr. Jorn. Epiſcop. Bouh. enz.

HERWAERDEN, HERWARDEN, een Dorp in *Gelderlandt*, onder *Bommelerwaerdt*. Toen in 't jaar 1547. *Gelderlandt* en *Zutphen* eene ſchattinge van 75000 guldens opbrengen moſten: was 't *Niewmeegſche* quartier (een der vier

Houve Handv. Kronyk 1 deel, fol. 80.

vier quartieren) daar in geſchat op 24342 guldens; *Bommelerwaerdt*, een der zes gedeelten van het *Niewmeegſche* quartier, droeg daar in 3400 guldens; daar toe moſt *Herwaerden*, een der 16 of 17 Dorpen van den *Bommelerwaerdt*, 119 guldens, 13 ſtuivers $7\frac{1}{2}$ penningen laſten.

HERWEN, een *Gelderſch* Dorp in de *Over-Betuwe*; zie HARWEN.

Winſem. HERWEN, een oudt Slot of adelyk Huis, ſtaande in het Dorp *Tennaerdt*, in de *Frieſche* Grietenije *Weſt-Dongerdeel*, in 't quartier *Ooſtergoo*.

HERWYNEN, een Dorp in *Gelderlandt*, onder het *Niewmeegſch* quartier in *Bommelerwaerdt*; maar 't moet niet veel van belang zyn; want *Gelderlandt* en *Zutphen*, in 't jaar 1547. geſchat op 75000 guldens, moſt het *Niewmeegſch* quartier, een der vier quartieren van dat Vorſtendom, daar in 24342 guldens laſten, en *Bommelerwaerdt* (een der zes gedeelten van 't *Niewmeegſch* quartier) daar in draagen 3400 guldens; *Herwynen*, een der 14 of 15 Dorpen van den *Bommelerwaerdt*, daar weder in niet meer dan 70 guldens 16 ſtuivers $3\frac{1}{6}$ penn. 't geringſte nevens *Poudroyen*, mede 200 laag geſchat.

Houve Handv. Kron. 1 deel, fol. 80.

HERWYNEN in *Thielerwaerdt*, insgelyks een Dorp onder *Gelderlandt* in 't *Niewmeegſch* quartier. Toen *Gelderlandt* en *Zutphen*, in 't jaar 1547. op 75000 guldens geſchat waren, moſt het *Niewmeegſch* quartier (als boven gezegt is) daar in 24342 guldens laſten; en de *Thielerwaerdt* (een der 6 gedeelten van dat quartier) daar in draagen 3844 guldens, welke verdeelt over de 23 of 24 Dorpen van dat deel, wierd *Herwynen* daar in geſchat op 378 guldens 15 ſtuivers $10\frac{1}{2}$ penning. Dit *Herwynen* heeft een Kaſteel.

Idem Houve fol. 80.

HESBEEN, een Dorp, Slot, en Ambachtsheerlykheit in 't landt van *Heuſden*; zie HEESBEEN.

HESENBERG, een der 5 Heuvelen daar *Niewmeegen* op legt; zie op HEESENBERG.

Alting Part. II. fol. 88. Apud Hedam in Theodor. II. Alting Pars II. fol. 88.

HESEWYK word genoemt eene banne (*Juriſdictie*) dat is, rechtsgebiedt van een Rechter, leggende naaſt *Montfoort*, in den brief van *Wilhelm den I.* Grave van *Hollandt*, van het jaar 1204. en in eenen anderen van *Lodewyk van Loſſens* van het zelfde jaar. Hierom is de naam wechgeraakt; zie verder boven op HEESWYK.

HESIS FLEHITÆ. Met deezen naam word by *Heda*, uit de Aantekeningen van 't jaar 838. beſchreven een Gehucht, of Dorp van het Neder-Sticht van *Utrecht*, binnen den *Rhyn*, in die ſtreek daar nu Zeyſt en Leuſden leggen. Waar mede overeen ſtemt een andere Giftbrief van Biſſchop *Anfridus* van het jaar 1006. waar in HESE geſtelt word niet ver van *Hôhorſta* en *Sous*, 't welk plaatzen in dien zelfden omtrek zyn. Het is my onbekent of de naam noch overig is. Immers daar zyn Veenen die den naam van EESE draagen, niet verre van den oorſprong des *Eemſtrooms*, ter plaatze daar *Karel de Groote* gewaagt van eene plaatze met den naam van FORNHESE.

Alting Not. Germ. Infer. Pars II. fol. 89.

HESIS ZUTFANIÆ; de *Zutphenſche Eeſe*. Daar zyn overal zeer veele plaatzen van dezen naam: deeze legt in het Graaffchap *Zutphen*, zynde onderſcheiden van *Weſtrecheſi*, in het quartier van *Leomerike*, onder de Stadt *Duictingen*, of *Deutichem:* dewyl die in 't jaar 838. door gifte van Graaf *Rotgarius*, gekomen is aan Biſſchop *Alfricus:* en deze onze HESIS, behoorende tot de Hofſtadt *Langhaare*, al tien jaaren te vooren, door miltdadigheit van Graaf *Gerowald*, gekomen is aan des voornoemden Biſſchops voorzaat *Frederik*. Ik zou derhalven giſſen dat hier gemeent word Broekheez / leggende tuſſchen 's Heerenberg en *Embrik*.

J. Picard. HESSELBERG, een zeer oudt Kaſteel in *Niewmeegen*, anders *Heſſorem-Mons*; *Heſſenberg* gezegt. Zommige meenen dat *Julius Cæſar* het zou gebouwt hebben, en 't naderhant van de Keizeren *Carolus Magnus* en *Fredericus* zeer vergroot en verbetert zyn; zie mede op HEESENBERG.

Alting Not. Germ. Infer. Pars II. fol. 89.

HESOLA is een Dorp in *Thielerwaerdt*, aan de *Waal*, een gemeene Duitſche myl en $\frac{1}{4}$ beneden *Thiel*, hedendaags genaamt HESSEL; waar van Biſſchop *Ludgerus* de opkomſten van 't jaar 850. te gelyk met noch eenige andere goederen, toegewezen heeft aan Jonker *Baldrich*, op dat hy, door zyne miltdadige giften verarmt zynde, geen gebrek zoude lyden.

Picard. HESSELTE, anders OOSTER-HESSELTE, of OOSTER-HESSELEN, een Dorp in *Drenth:* de Predikant ſtaat onder 't Claſſis van *Zuidervelt*, in 't Dingſpil aldaar.

HESSEN, dat ze ook in *Batavia* gewoont hebben; zie CATTEN.

HESSENBERG; zie HEESENBERG, en HESSELBERG.

Houve Handv. Kronyk 1 deel, fol. 79.

HETEREN, een *Gelderſch* Dorp, onder 't *Niewmeegſch* quartier, in d' *Over-Betuwe*. Toen *Gelderlandt* nevens *Zutphen*, in 't jaar 1547. eene ſomme van 75000 guldens moſten opbrengen, was het *Niewmeegſch* quartier daar in op 24342 guldens geſchat: tot die ſom moſt de *Over-Betuwe*, een der zes gedeelten van 't gedachte quartier, 3896 guldens laſten; die weêr verdeelt over de 24 of 25 Dorpen van dat gedeelte, moſt *Heteren* daar in 170 guldens 6 ſtuivers $5\frac{1}{2}$ penningen draagen.

Winſem. HETTINGA, een Slot of adelyk Huis onder de *Frieſche* Grietenije *Baarderadeel*, in *Weſtergoo*, in het Dorp *Jorwert*.

Houve. HETTINGA, een Slot of adelyk Huis in de *Frieſche* Grietenije *Wimbritſeradeel*, in *Weſtergoo*, ſtaande in 't Dorp *Hommerts*.

Petit Nederl. Republ. pag. 129. HEUKELOM, HEUKELUM, HEUKLUM, HOEKLOM, in oude brieven leeſtmen HEUCLEM: het is een Steedtjen van *Hollandt* op de *Linge*, aan de andere zyde van *Leerdam*. Het is klein, maar zeer oudt; is zyn begin en eerſte oorſprong aan de Heeren van *Arckel* verſchuldigt Het Kaſteel aldaar was of wierd al in het jaar 1200 gebouwt. *Otto van Arckel*, jongſte zoon van *Johan den VIII. van Arckel*, word d'eerſte Heer van *Heukelom*, in 't jaar 1272. genaamt. Andere willen 't Kaſteel noch ouder maaken, en dat het toen niet eerſt gebouwt, maar herbouwt wierd, vermits het van *Hercules Alemanicus* geſticht zoude zyn, en ter dier oorzaake genoemt HERKULES HEM, of HOM, dat het Huis, of de woonplaats van *Herkules* betekent. Het Slot, dat een der oudſte van ganſch *Hollandt* gelykt, en omtrent een boogſchoot van de Stadt af legt, is vervallen. *Jan van Arckel*, Heer van *Heukelom* en *Lonen* (*Loenen*) geſtorven in 't jaar 1465. had ter Gemalinne Juffer *Baerte*, dochter of zuſter van Heer *Gerard van Culemburg*. Hy was gerechtigt om, gelyk zyne Vooronders, kleine munt te ſlaan onder zyn naam en wapen. Maar daar na begon hy die munt op den naam van Hertog *Philips van Burgundiën* te ſlaan, en dat noch zeer vervalſcht; ging'er ook, niet tegenſtaande alle vermaningen, mede voort; doch wierd daarom van den opperſten Raadt van *Hollandt* gebannen: kreeg evenwel kort daar na vergiffeniſſe. Zyn zoon, Jonker *Otto van Heukelom*, eenig volk van *Culemburg* by zich gekregen hebbende, quam gewapender handt naar *Heukelom*, en bragt zynen Vader *Johan* gevangkelyk naar *Culemburg*. Men meent dat hy *Heukelom* aan die van *Culemburg* verkocht hadde, want hy leî, met zyn toedoen, Soldaaten zoo wel in de Stadt als op het Slot. De Droſt van *Arckel* quam, op bevel van den Grave van *Charolois*, met eenige Burgers van *Gorkum*, t' ſcheep voor *Heukelom*, raakte daar binnen, en nam eenige Heeren gevangen, onder hen was ook de broeder van *Culemburg*. Hy bragtze gezamentlyk binnen *Gorkum:* maar kort daar na wierd'er een verdrag getroffen. De *Culemburger* en Heer *Otto* gaven aan den Grave van *Charolois* de Stadt en Heerlykheit van *Heukelom:* en zoo wierden Vader en Zoon, beide door trouwloosheit, van hunne heerlyke goederen berooft, en *Charolois* daar in gehuldigt in 't jaar 1462. Echter kreeg *Otto* naderhandt noch vergiffenis van zyne misdaadt, en zyne Heerlykheit weder. Hy ſtorf zeer oudt, in 't jaar 1505. zie zyn Geſlachtregiſter by de Schryvers aan den kant aangewezen. *Guicciardyn* en *P. Montanus* noemen 't HEUKELEN, een halve myl van *Leerdam*, drie en een halve myl van *Schoonhoven*.

Boxhorn toon. van H. pag. 307. Goudh. O. H. Kr. fol. 86. Idem Petit ibid. B. Neander.

Alting Pars II. fol 89. Hiſtor. Gelr. lib. VII. HEUKELUM is een gedeelte van het landt dat de Heeren van *Arckel* hebben bekomen van het Graaffchap *Teiſterbandt*, uit den zelfden hoofde als *Gorinchem*. *Jan Iſaäk Pontanus* zegt, dat *Jan de VI* Heer van *Arckel*, die, volgens het verhaal van *Emo van Werum*, op den 28ſten van Hooimaandt, in het jaar 1227. met *Otto den II.* Biſſchop van *Utrecht*, in het veen *Anen* is verſlagen, ſtichter geweeſt is van het Kaſteel van *Heukelum*. Het is hedendaags een klein Steedtje, hebbende ganſch geene overblyfzels meer van het Kaſteel, op den ſlinker oever van de *Linge*, een uur gaans boven *Gorinchem*.

Houve. HEVESKES, een Dorp in de *Groninger Ommelanden*, onder 't *Fivelingo*-quartier.

Goudh. in de O. H. Kr. fol. 223. Gualth. Queenſt. gelehrt maan. HEURNIUS (JOHANNES) geboren te *Utrecht*, in het jaar 1543. Hy heeft te *Leuven*, te *Parys*, te *Padua*, te *Pavien*, daar hy in het jaar 1572. Medecinæ Doctor wierd, geſtudeert. Weêr t' *Utrecht* gekomen, wierd hy Stadts Medicus, en in 't jaar 1581. Medicinæ Profeſſor te *Leiden*; daar hy dat aanzienlyk ampt twintig jaaren lang met grooten lof heeft bedient, en verſcheide Geneeskundige boeken uitgegeeven; ſtorf in het jaar 1601. aan de ſteen.

Idem Goudh. ibid. fol. 226. HEURNIUS (OTTO) te *Utrecht*, in het jaar 1577 geboren; was de zoon van den bovengemelden *Johannes Heurnius*, geleert Doctor in de Geneeskunde, en Profeſſor, enz.

Alting Not. Germ. Infer. Pars II. fol. 89. HEUSDA, is van oudts geweeſt een gedeelte van het Graaffchap *Teiſterbandt*, het welk de jonger Zoon in 't jaar 850. van zyn vaders erffeniſſe by verdeeling gekregen hebbende, aan zyne Nakomelingen heeft overgelaaten; en het welk de *Kleefſche* bloetvrienden van de zwaerdtzyde, naar hun overlyden, in 't jaar 1190. hebben afgeſtaan aan de Graven van *Hollandt*; hoewel de Hertog van *Brabandt* zich daar tegen ſtelde; die by deze zelfde Stadt HUESDEN (zoo vindt men het in 't oude ſchrift) *Diderik den VII* Grave van *Hollandt*, in 't jaar 1199. in eenen Veldtſlag geſlagen en gevangen heeft wechgevoert, gelyk *Melis Stoke*,

en na hem alle andere Schryvers verhaalen. Deeze plaats heeft weleer gelegen op den ſlinker kant van de oude *Maas*, doch legt nu ter tydt aan eenen kleinen boezem van de niewe *Maas*, een half uur van den ſtroom af; drie uuren boven *Gorinchem*, zynde geen verachtelyk Steedtje van *Hollandt*; zie verder beneden op HEUSDEN.

Heuve 1 deel, fol. 79.

HEUSDEN, een Dorp in de *Neder-Betuwe*. Toen in het jaar 1547. op *Gelderlandt* en *Zutphen* eene ſchattinge van 75000 guldens was gelegt, moſt het quartier van *Nieuwmeegen* (een der vier quartieren van dat Vorſtendom) daar in opbrengen 24342 guldens. In die ſom wierd de *Neder-Betuwe* (een der zes deelen van het *Niewmeegſche* quartier) geſchat op 4383 guldens, en in dien tax ſtont het Dorp *Heuſden*, een van de 18 Dorpen in dat ampt, op 154 guldens 9 ſtuivers 8½ penningen.

De Nacy Dictionn. Geogr. pag. 257.

HEUSDEN, HUESDEN, HOESDEN; is een fraai ſterk Steedtjen in het Zuiderdeel van *Hollandt*, aan eenen arm van de rivier de *Maas*, op of aan de grenzen van *Brabandt* en *Gelderlandt*, byna even verre van *Bommel* als van *'s Hertogenboſch*. Deze Stadt heeft lange te vooren, eer ze aan de Graaflykheit van *Hollandt* quam, haare eigen Heeren gehadt. *Robert*, Grave van *Teiſterbandt*, jongſte zoon uit het Huis van *Kleef*, ontfing dat Graafſchap van zynen broeder *Lodewyk* te leen, gelyk die het ook zelf te leen van den Biſſchoppelyken Stoel van *Utrecht* bezat. *Teiſterbant* begreep toen in zich *Bommelerwaerdt*, het landt van *Arckel*, van *Heuſden*, van *Altena*, van *Vyanen*, van *Kuilemburg*, en *Buuren*, tot aan de *Oude Maas* toe; of, volgens anderen, 't Eilandt, of het gedeelte van *Batavia*, dat omringt word van de *Maas* en de *Waal*, met de nabuurige Landen. Dees *Robert van Kleef* had ter Gemalinne *Cunigunda*, dochter van den Grave van *Hoy*, en won by haar drie zoonen: d'eerſtgeboren, *Lodewyk*, volgde zynen Vader in het Graafſchap *Teiſterbant*; de tweede, *Robert*, bequam de Heerlykheit van *Heuſden*, nevens eenige Dorpen: toen wierd *Heuſden* eene byzondere Heerlykheit, en gemelde *Robert* eerſte Heer daar van, in 't jaar 857. Ook is ze aan zyne nakomelingen in de mannelyke linie gebleven, tot het jaar 1334. wanneer Heer *Jan de IX. van Heuſden* overleedt. Hy hadde de Heerlykheit van *Heuſden*, op het aandringen van Heer *Jan van Kranendonk*, en Heer *Jan van Elshout*, verkocht aan Hertog *Jan den III. van Brabandt*, in weêrwil van den Grave van *Saffenburg*, zwager van Heer *Jan van Heuſden*, als die zyne zuſter *Sophia* ter Gemalinne hadde, terwyl hy zelf kinderloos was: ook tegens dank van zynen Oom, Heer *Jan van Heuſden*, Heer van *Drongelen*. Gemelde Heer van *Saffenburg* verzocht deze Heerlykheit van den *Brabander* te leen; maar te vergeefs. Daarom begaf hy zich naar Grave *Willem den Goeden*, Grave van *Hollandt*, enz. en verkocht aan hem voor eene zekere ſomme geldts zyn recht op *Heuſden*. Daar uit rees een oorlog tuſſchen *Brabandt* en *Hollandt*; maar wierd bygeleit ten nadeele des Graafs van *Saffenburg*; die om die reden *Brabandt* met plonderen en rooven zeer beſchadigde. Eindelyk evenwel quam het tot een verdrag: *Saffenburg* ſtont zyn recht op *Heuſden* aan den *Brabander* af voor 300 goude kroonen, jaarlyks uit de inkomſten van *'s Hertogenboſch* te betaalen: de Stadt *'s Hertogenboſch* ſtont borge voor de betalinge; maar noch *Saffenburg*, noch de *Brabander* herinnerde zich, dat van hem *Saffenburg* voorheene zyn recht aan den Grave van *Hollandt* verkocht was. Kort daar na ontſtont'er een oorlog tuſſchen Hertog *Wencelyn van Brabandt*, en Grave *Lodewyk van Vlaanderen*, om het bezit van de Stadt en Heerlykheit van *Mechelen:* na dat zy d'een den anderen groote ſchade aangedaan hadden, verbleven zy beide hun verſchil aan de uitſpraake van Hertog *Willem van Beijeren*, Grave van *Hollandt*, omtrent het jaar 1310. Hy ſprak het vonnis uit ten voordeele van den Hertog van *Brabandt*, met deze korte woorden: *Mechelen dy, Heuſden my*; te kennen geevende dat hy zoo grooten recht op *Heuſden*, als de Hertog op *Mechelen*, hadde, of dat hy hem *Mechelen* toewees, onder voorwaarde van *Heuſden* te moeten afſtaan. Daar van daan is het ſpreekwoordt gekomen, wanneer twee baatzoekende malkanderen wat toekaatzen, of een vonnis vermengt met eigen voordeel uitſpreeken, datmen zegt: hy ſpeelt *Mechelen dy, Heuſden my*. Eenige Schryvers verſchillen hier wat in zommige omſtandigheden, die wy alle niet noodig achten aan te wyzen. Ondertuſſchen word vaſtgeſtelt, dat de Grave van *Hollandt* zekerlyk recht en aanſpraak op *Heuſden* hadde, niet alleen uit de verkoopinge van den Grave van *Saffenburg*, maar zelfs al lang voorheene: want in het jaar 1290. had Grave *Diderik van Kleef*, binnen *'s Gravenhage* in een luſtig gezelſchap vrolyk zynde, aan zynen Neef Grave *Floris van Hollandt* de Heerlykheden van *Heuſden* en *Altena*, met het Slot en de Stadt *Woudrichem*, vereert, daar ook openbaare brieven van gemaakt wierden; en *Heuſden* wierd van dien tydt af een leen van *Hollandt:* daar benevens Heer *Johan de VII. van Heuſden*, een vaſal van Grave *Floris*. Naderhandt ontſtont'er twiſt tuſſchen den Heer van *Heuſden* en die van *'s Hertogenboſch:* d'een riep den Grave van *Hollandt*, d'ander den Hertog van *Brabandt*, als zynen Heer, ter hulpe. De *Brabander* was eerſt in de wapenen, en kreeg *Heuſden* ligt in zyn gewelt. Wilde nu Heer *Jan van Heuſden* zyne Heerlykheden weêr hebben, wierd hy genoodtzaakt die van den Hertog van *Brabandt* in leen te ontfangen. Maar op de gehoorde wyze van *Mechelen dy, Heuſden my*, quam *Heuſden* weêr aan *Hollandt*, en het is'er voort aan gebleven. Om Heer *Jan van Drongelen* (die ook recht op *Heuſden*, als Oom van *Jan den IX van Heuſden*, voorwendde, daar *Saffenburg* alleen Zwager was) te vreden te ſtellen, heeft Grave *Willem van Hollandt* gemelden Heer van *Drongelen* bewogen, om al zyn recht op *Heuſden* aan den Grave op te draagen; mits dat hy daar tegen, voor zich en zyne nakomelingen, erffelyk in leen van de Graaflykheit van *Hollandt*, bezitten zou *Eethen* en *Meeuwen*; dit geſchiedde in 't jaar 1366. Gelyk dan ook Hertog *Wencelyn van Brabandt* aan Grave *Willem* afſtant deede van al zyne aanſpraak op het Slot, de Stadt, en Heerlykheit van *Heuſden*, behalven van het Klokkengeſlag binnen de Stadt en Heerlykheit. Uit het vorige blykt dat *Heuſden* eene zeer oude plaats is, en al in het jaar 857. als eene Heerlykheit bekent, toen de bovengemelde *Robert* daar eerſte Heer van wierd; of, zoo andere zeggen, in 't jaar 857. ſtorf; zie op ROBERT, HEER VAN HEUSDEN. Hy voerde acht goude Scepters in zyn ſchildt, aan de rechte zyde roodt, aan de ſlinke zyde blauw, gelyk het wapen van *Heuſden:* maar dat is om de volgende reden verandert: *Heuſden* wierd onder den gemelden *Robert* ingenomen en verwoeſt; *Boudewyn*, *Roberts* zoon, geraakte by den Koning van *Engelandt*, *Edmond* genaamt, in krygsdienſt; ſchaakte 's Konings dochter, en bragt haar te *Heuſden*. Eenen tydt lang wiſt de Vader niet waar zyne dochter was, en al het naſpooren was te vergeefs: eindelyk quam een *Engelſch* koopman te *Heuſden*, die *Sophia* kende: hy weêr in *Engelandt* gekomen, doet'er bericht van aan zyne Majeſteit, die fluks eenen Hoveling derwaarts zendt, om te verneemen wat voor eenen zy aangeſlagen hadde. Deeze Edelman komt op het huis van den Heer van *Heuſden*; vindt *Sophia* zittende, naar haare gewoonte, purpere zyde ſpinnen op een roodt wiel: Hy onderzocht hare gelegentheit, hoe veele kinderen zy hadde, en verder alles, op 't vlytigſte; geevende zulks aan zynen Koning te kennen. De Koning ontbiedt haar, haren man en kinderen by zich, onder belofte van alles te vergeeven; houdt zyn woordt, begiftigende *Sophia* zeer eerlyk en heerlyk, ook wilde hy, ter gedachteniſſe dat zynen Hoveling *Sophia* ſpinnende hadde gevonden, dat de Heeren van *Heuſden* voortaan een roodt wiel, op een gout veldt, voor hun wapen zouden voeren. *Boudewyn* quam het gebodt na, nevens zyne Nakomelingen; en noch heden is een Wiel het wapen van *Heuſden*. Omtrent het laatſte is eenig verſchil onder de Schryvers: want zommige zeggen dat de Koning, ter zake dezer uitſpooricheit, tot geene verzoeninge met zyne dochter, enz. wilde komen, of zyn Schoonzoon moſt, ter gedachteniſſe van zyne daadt, een niew wapen aanneemen, te weeten, een purper wielradt of wiel, op een gout veldt, met twee uitſteekende Ezelsooren. Het purper wiel of radt zag op zyne dochter, die, door haar gering huwelyk, van de *Engelſche* Kroon tot het Spinwiel vervallen was; de Ezelsooren op den Heer van *Heuſden*, die eens Konings dochter, daar hy in zoo geringen ſtaat was, had durven wechvoeren en trouwen, haar als tot het ſpinwiel brengende, dewyl hy haar niet naar heuren ſtaat (een bedryf zonder verſtandt en ezels werk) onderhouden konde. Dees Heer *Boudewyn* ſtorf in 't jaar 870. *Sophia* in 't jaar 890. en legt in *Out-Heuſden* begraaven; hunner beider kinderen waren *Egmondt*, in *Engelandt* overleden, en *Robert de II.* Wanneer *Heuſden* eene bemuurde Stadt is geworden, is niet wel uit te vinden; maar wel dit, dat het al in 't jaar 1232. eene Stadt is geweeſt. Het Slot, in 't jaar 16.... elendig door buskruidt opgeſprongen, groote ſchade aan de Stadt toebrengende, is van den gemelden Hertog *Jan van Brabandt*, omtrent het jaar 1340. ten tyde dat hy *Heuſden* bezat, gebouwt. Onder de Heerlykheit van *Heuſden* hebben van oudts veele Heerlykheden en Dorpen behoort; de Grave van *Gelderlandt* maakte aanſpraak op *Hedikhuizen*, *Vlymen*, *Engelen* en *Bardewyk*; de Hertog van *Brabandt* op *Thiel*, *Sandwyk*, *Herwaerden*, enz. maar, door tuſſchenſpraak van den Koning van *Vrankryk*, geſchiedden'er in dien tydt eene verwiſſelinge van plaatzen. Toen bevondt men onder *Heuſden* de volgende Heerlykheden, Ambachts-Heerlykheden, en Dorpen: *Vlymen*, *Engelen*, *Honſoirde*, *Out-Heuſden*, *Elshout*, *Hulten*, *Baerdwyk*, *Eeten*, *Meeuwen*, *Heesbeen*, *Herpt*, *Drongelen*, *Wyk*, *Hedikhuizen*, *Daveren*, *Gonderen*, *Broek*, *Aelburg*, *Veen* en *Kuik*. De Kaſteelen en Heeren-huizen *Meeuwen*, *Hemert*, *Heesbeen*, *Puderoyen*, *Brakel* en *Aelſt* meent men dat door de Heeren van *Heuſden* gebouwt zyn. *Hogerenburg* was voortyds een Slot te *Vlymen:* het Slot van der *Dulſen* plag op 't *Verger-eind* te ſtaan. 't Slot *Borne* is door den oorlog verwoeſt; 't Slot *Out-Heuſden* is noch een ſchoon gebouw; niet tegenſtaande het woeden van den kryg, daar het huis van *Heesbeen* zoo door getroffen is; doch echter ten deele weêr herbouwt. Het huis te *Nie-*

Johann. Leidenſ. lib. 4. Voſſ. Jaarb. pag. 5.

Idem Johann. Leidenſ. Boxhorn zoon. van H. pag. 295.

van H. pag. 191. Pontan. Gelderſ. geſchied. 2 deel, fol. 107.

Goudh. in de H. Kron. fol. 88.

Petit Nederl. Republ. pag. 128.

Brugm. voor Scriver. Kr. van Holl. pag. 51. Pontan. Gelderſ. geſchied. 2 deel, fol. 61. Boxhorn toon. pag. 297

Goudh. in de O. H. Kron. fol. 88. Idem Brugm. paz. 53.

Idem Boxhorn pag. 296. Goudh. fol. 88. Voſſii Annales Latin. (miki) paz. 295. Vligerius in Wilh. bon. & Wilh. de Bavar. Idem ibid.

O. H. Kr. fol. 329. Voſſ. Jaarb.

wenroy legt onder *Oudt-heusden*; het is weleer een treffelyk Slot geweest, maar nu door den kryg en ouderdom vervallen. Te *Wyk* zyn de adelyke Huizen; *op den Berg*, *Kranenburg*, *Wykenstein*, *Eikenstein*, en het huis van de *Spieringers* te *Wel*, doch eenige leggen nu vervallen. Te *Aalburg* is 't huis *Craijenveldt*, weleer de verblyfplaats der *Spieringers van Aalburg* geweest. *Heusden* lag in vorige tyden aan de *Maas*, eer de *oude Maas* door 't graaven verlandt was. *Idem Brugm. ibid.*

De Hertog van *Parma*, Gouverneur der *Spaansche Nederlanden*, zondt in 't jaar 1589. Grave *Karel van Mansvelt*, om *Heusden* te winnen; de Heer van *Famars* lag 'er binnen, maar boodt dapperen tegenstant. Prins *Maurits*, een deel Volk uit de naaste bezettingen getrokken hebbende, quam op *Mansvelt* af, en ontzette het. Onder het woeden van de bloedige factiën der *Hoekschen* en *Kabeljauwschen* wierd *Heusden*, in 't jaar 1359. door *Niewenroode* en de *Cabeljauwschen* ingenomen. In het jaar 1596. nam Kapitein *Waerdenburg* met *Joost Hoek* de Stadt in; Jonker *Gerard Spiering van Wel*, bygenoemt *Qua-taal*, week met zommige arbeidslieden naar het Kasteel: *Waerdenburg* het willende aantasten geraakte 't buskruidt in brandt; een zwaare slag voor de Stadt, want de brandt nam toe, en zette het derde deel van de Stadt met Kerk en Stadthuis in koolen. In 't jaar 1672. toen *Vrankryk* den *Staat* zoo heftig aantastte, hadden de *Franschen* zich geerne meester van *Heusden* gemaakt: maar by de Stadt komende, vondenze die rontom in 't water leggen, dat dien toeleg verydelde. *Heusden* plag van oudts op de dagvaarten, nevens de kleine Steeden van *Hollandt*, beschreven te worden, en voor *Purmerende* te tekenen, noch tot in 't jaar 1581 toe. Behalven de Schryvers, alreeds op den kant als anders aangewezen, hebben noch van *Heusden* geschreven *Gerardus Terlinchius*, een *Chronicon Heusdanum*, in 't Latyn; *Reinerus Snoyus*, in zyne Historiën lib. 8. *Jacob van Oudenhoven*, *beschryvinge der Stadt Heusden*, enz.

Meteren fol. 300. Grotii Jaarb. fol. 142. Vossii Jaarb. pag. 425. Brugm. pag. 52. Valken. verwart Europa 1 deel, pag. 720. Bors 2 deel, 15 boek, fol. 201. Idem Brugm. pag. 53.

HEUSSEN, by andere HUYSSEN, een *Hollandtsch* Dorp onder het Bailjuuwschap van *Goylandt*. De Kerk en Predikant staan onder 't Classis van *Amsteldam*. *Houve 1 deel, fol. 98.*

HEUTERUS. (PONTUS) Hy is te *Delft* in 't jaar 1535. geboren; was een natuurlyke zoon van *Johan de Heuter*, Schout van *Delft*, is Canonnik te *Gorkum* geweest, daar hy in het jaar 1572. mede wierd gevangen, en met de Minrebroederen naar den *Briel* gevoert, daar het weinig scheelde of hy had de galge met de anderen tot zyn lot gehadt. Naderhant is hy Proost der Kerke van *Arnhem* geworden: van daar begaf hy zich naar *S. Truyen*, in het landt van *Luik*, daar hy in het jaar 1602. overleden is. Hy heeft een boek de *Rebus Burgundicis* geschreven, *in Folio*, bevattende de *daaden der vier laatste Burgundische Heeren Hertogen*, item van *Keizer Maximiliaan den I. Philips den I.* en *Keizer Karel den V.* *Goudh. in de O. Holl. Kr. fol. 223. Boxhorn H. toon. pag. 161.*

HEUW, een Slot of adelyk Huis in de Provintie van *Overyssel*, in *Twent*. Het plag Jonker *Valk van Heuvel* toe te komen. *Houve.*

HEYCOP, of HEYKOOP, een Dorp lastende onder *Vyanen*: de Kerk en Predikant staan onder 't Classis van *Gouda*. *Idem Houve.*

HEYDE, (TER) een Dorp met Kerk en Predikant, staande onder het Classis van *Breeda*.

HEYDE, (TER) een Dorp in *Hollandt*, met Kerk en Predikant, staande onder 't Classis van *'s Gravenhage*. *Houve.*

HEYDENSCHAP, een der 42 of 43 Dorpen, onder 't *Fivelingo* quartier, in de *Groninger Ommelanden*.

HEYLIGER LOO, zie de volgende post HEYLOO.

HEYLOO, of HEYLO, anders HEYLIGERLOO, een Dorp in *Noordt-Hollandt*, onder *Alkmaar*: heeft Kerk en Predikant, staande onder het Classis van *Alkmaar*. De oude Kapél by het Dorp *Heyloo*, en de Bedevaart derwaarts; zie op LIEVE VROUW TER NOOD. *Idem Houve. Goudh.*

HEYN, (TER) of TER HEYNE, een Dorp in de Provintie van *Overyssel*, onder het Drostampt van *Zallandt*. *Houve 1 deel, fol. 166.*

HEYN, (PIETER PIETERSZOON) gemeenlyk *Piet Heyn*; een vermaardt en dapper Zeeheldt, in den vryen *Nederlandtschen Staat* geweest, en Admiraal van de *West-Indische* Compagnie. Hy was van geringe afkomste; maar zyne groote dapperheit verhief hem tot eenen man van *Staat*. *Delfshaven* is zyne wieg geweest: zyn Vader, ook *Piet Heyn*, geneerde zich van de Haringreedery. Hy wierd, noch jong zynde, met zynen Vader van de *Spaansche* gevangen, slaafachtig gehandelt, geslagen, met den ouden Man op de galei gezet; en met d'andere gevangens naar *Sluis* in *Vlaanderen* gevoert: daar onderhield hy zynen Vader met kousen te breiden, dat hy veerdig kon. Maar nadat *Franciscus di Mendoza*, Admirant van *Arragon*, in den slag van *Vlaanderen* (in 't jaar 1600.) gevangen was, en dat tegen zyn persoon alle gevangens van den *Staat*, waar zy ook zitten mogten, losgelaaten wierden, quamen de *oude* en *jonge Piet Heyn* weêr t' huis. Hy begaf zich in dienst ter zee: wierd andermaal in *West-Indiën* gevangen, doch geraakte, na verloop van twee jaaren, weêr in vryheit: langs de laagste trappen klom hy ter hoogste op. De *L. van Boschh Zeeheld. pag. 482. Meter. P. C. Bor. enz.*

Nederlandtsche West-Indische Compagnie rustte, in het jaar 1623. en 1624. eene aanzienlyke Vloot toe, om de *Bahia de Todos los Santos*, en de daar in leggende Stadt *S. Salvador*, in *Zuider-America*, indien het doenlyk ware, te vermeesteren. De Compagnie stelde *Jakob Willekens van Amsterdam* daar over tot Admiraal, en *Piet Heyn* tot Vice-Admiraal, die in minderen dienst proeven van zynen dapperen inborst gegeeven hadde. Het voorneemen gelukte, de *Portugezen* wierden geslagen, en *S. Salvador* ingenomen. In het jaar 1627. reedde de gemelde *West-Indische* Compagnie weder eene Vloot toe, daar *Piet Heyn* Admiraal over wierd aangestelt; veroverde met de uiterste stoutmoedigheit de *Spaansche* suikerschepen, in de voornoemde *Bahia de Todos los Santos*, (want *S. Salvador* was weêr verlooren) en bragtze in het Vaderlandt. Maar dit verlies der Suikervloot was *Spanjen* verre na zoo smartelyk niet, dan wel het verlies van zyne Zilvervloot, die van hem gelukkig in 't jaar 1628. in het Vaderlandt wierd opgebragt. De ingelade goederen wierden op meer dan 300 tonnen schats gewaardeert, behalven dat het Scheepsvolk gebuit hadde. Wegens zulke dappere daaden, voor het Landt zoo glorieus en voordeelig, verhieven hem de *Heeren Staten* tot Admiraal van *Hollandt*: doch hy bezat het niet lang: want hy wierd in een Zeeslag tegen de *Duinkerkers*, in Junius 1629. met een stukkogel doodtgeschoten; en legt te *Delf* begraaven. Ter gedachtenisse van het neemen der Zilvervloote deeden de *Heeren Staten* twee Medaillien slaan: op de eene stonden twee malkanderen ontmoetende Vlooten, en rontom den randt deze woorden uit *Jeremias* cap. LI. 33. FILIA BABIL. QUASI AREA CALCABITUR AB AQUILONE, TEMPORE MESSIS EJUS. *De dochter van Babel is als een Dorschvloer, zy zal van 't Noorden getreeden worden, als haar de tydt des Oogsts overkomt.* Onder de schepen stont, VI. ID SEPT CIↃ IↃ CXXVIII. AUSPIC. FOED. REGIM. BELG. SOCIET IND. OCCID. DUCTU. P. P. HEYN. POTITA EST. IN. ET SUB MATANZA. SINU. CUBÆ. INS. REGIA. CLASSE ARGENTEA REGNI. NOVÆ HISP. Dus aldaar overgezet. *Den 6 der Iden van September 1628. heeft de West-Indische Maatschappy, onder het hoog gezag van de Staten der Vereenigde Provintiën, en onder het beleit van Pieter Hein, de Koningklyke Zilvervloot des Koningkryks van Niew-Spanjen, in de Golf van Matanza by 't Eilandt Cuba, verovert.* Op de andere zyde zagmen eene platte globe van de niewe Wereldt, met deze woorden, insgelyks uit *Jeremias*, cap. XXVII. 7. GENTES. SERVIENT EI. DONEC. VENIAT. TEMPUS. QUO. EANDEM. AB. IPSO SERVITUTEM. EXIGENT. *De Volken zullen hem dienen, tot dat de tydt kome dat ze den zelfden dienst van hem eischen zullen.* Op d'andere Medaillie stonden verscheide schepen, en daar rondtom. NON. FERRO. TANTUM. HISPANUS QUANTUM. VALET. AURO.: AURUM. AUFER. FERRO NON SUPERABIT. IBER. Dat is: *De Spanjaart is zoo veel mans met het staal niet, als wel met het gout. Neem hem 't gout af, hy zal met het staal niet verwinnen.* Aan d'andere zyde; INDICA. CLASSE. INTERCEPTA, PARTISQUE; SINE. SANGUINE. OPULENTISSIMIS. SPOLIIS. AD. CUBÆ. PORTUM HISPANORUM. NUNC. DAMNIS. QUAM. OLIM. CÆDE. NOBILIOREM. FOEDERATÆ. BELGICO. GERMANIÆ. PROCERES E. GAZA. CAPTIVA. MONUMENTUM. CUDI. FECERUNT CIↃ IↃ C XXIX. C. P. Dat is: *Na d'Indische Vloot onderschept, en zonder bloetstortinge eenen zeer ryken buit by de haven van Cuba, nu vermaarder door de schade der Spanjaarden, dan eertydts door hunne moorderije, gewonnen te hebben, hebben de Staten der Vereenigde Nederlanden deze Medaillie, uit den bekomen schat, doen slaan 1629. met Privilegie.* Het verlies van de Zilvervloot stelde *Spanjen* ganschen buiten staat, om iets meer tegens de *Vereenigde Nederlanden* te konnen verrichten. De zinspreuk van *P. P. Heyn* was: *Het zilver is geringer dan gout; maar die beide moeten voor de Deugt wyken.* Zyne heerlyke Tombe, en het daar by staande Gedenkschrift, zietmen in de oude Kerk te *Delf*; en de afbeelding daar van in *P. Bizots Medaillische Historiën*. Hy was, toen hy als Admiraal in 't harnas zoo heldthaftig overleedt, oudt 51 jaaren, 6 maanden en 22 dagen.

Leven en bed. van Pr. Maurits fol. 224. L. v. d. Bosch. Comm. Frederik Henrik 1 deel, fol. 20. Idem Comm. ibid. fol. 37. L. Bosch pag. 506. Aitzem. 1 deel, fol. 720. Nassauf. pronkt. 2 deel, pag. 44. Wassen. 16 deel, pag. 27. Bizot Medaill. Histor. pag. 132. Idem Bizot ibid.

HEYNEN OORD, HYNEN OORD, ook HEYNKENS OORD, een Dorp in *Zuidt-Hollandt*, onder *Dordrecht*. De Predikant staat onder het *Dortsche* Classis. *Goudh. in de O. Holl. Kr.*

HEYNKENS ZANDT, een Dorp met Kerk en Predikant, staande onder het Classis van *Zuidt-Bevelandt*, in *Zeelandt*.

HEYNSDYK, een Dorp onder *Hulster-Ambacht*, heeft met *Paulusdyk* eene Kerk en Predikant, staande in gemeenschap onder het Classis van *Zuidt-Bevelandt*. Voor dezen moesten de vier Ambachten, met de Steden *Hulst* en *Axel*, tot de schattingen opbrengen in elke hondert ponden Parisis, 36 schellingen, dat is 18 ponden in het duizent. Tot deze 18 ponden gaf de Stadt en het Ambacht van *Hulst* 6 ponden, 7 schellingen 8 grooten: daar in most *Heynsdyk* draagen 6 schellingen 6 grooten; en *S. Paulus Polder* 5 schellingen. *Houve 2 deel, fol. 439.*

HIAURA: Een der 13 Dorpen van *West-Dongerdeel*. *Winsem.*

Winsem. HICHTUM, een der 27 Dorpen in de *Frieſche* Grietenije *Wonzeradeel*, in 't quartier *Weſtergoo*.

HIDAART; zie op HYDAART.

Winsem. Houve. HIDDAMA, een Slot of adelyk Huis in de *Frieſche* Grietenije *Barradeel*, onder *Weſtergoo*, gelegen te *Sexbierum*.

Houve 1 deel, fol. 160. HIDDEMA, een adelyk Huis in de *Frieſche* Grietenije *Wonzeradeel*, onder *Weſtergoo*.

Winsem. HIELSUM, een der 27 Dorpen in de *Frieſche* Grietenije *Wonzeradeel*, in het quartier *Weſtergoo*.

Houve. HIEMSTRA, HEEMSTRA, een adelyk Huis in de *Frieſche* Grietenije *Ooſt-Dongerdeel*, in het dorp *Morra*, onder het quartier *Ooſtergoo*.

HIEN, een Dorp in *Gelderlandt*; zie op HYEN.

M. van Balen beſchr. van Dordr. pag. 735. HIERONYMUS-AMBACHT, of OUDELANDTS-AMBACHT, in het Bailjuuwſchap van *Zuidt-Hollandt*. Daar woonde in het jaar 1336. de Boer, dien de Bailjuuw van *Zuidt-Hollandt* zyne zeer ſchoone koe ontnam; en waar over Grave *Willem de Goede van Hollandt* zoo geſtrenge juſtitie aan den Bailjuuw liet uitvoeren, als bekent is.

HILAART; zie op HYLAART.

Goudh. Valken. verwart Europa 1 deel, pag. 215. HILFERTSEN, anders HILFERTZOM, ook HILVERSOM, een *Hollandtſch* Dorp onder *Naerden*, of *Goylandt*. In het jaar 1672. hebben de *Franſchen* deeze plaats, nevens *Loosdrecht* en *Emmenes*, overvallen, en daar in barbariſch met de menſchen aangegaan, ook voorts uitgeplondert. Kerk en Predikant ſtaan onder 't Claſſis van *Amſteldam*.

Houve 1 deel, fol. 115. HILLE, of HIL, een Dorp in *Zuidt-Hollandt*, onder *Workum*; heeft met *Babilonybroek* eenen Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Gorkum*.

Brugm. in Scriv. Kronyk. HILLEGAARDS-BERG, een Huis of Kaſteel, het plag een myl van *Rotterdam* te leggen op eenen Heuvel, hebbende rondtom laag weilandt, vlak en moeraſſig, allengkens hooger opgaande. Het voert dien naam naar zekere Vrouwe *Hillegard*, of *Hillegond*, welke daar plag te woonen; die, als eene niewe *Sybille*, prophecyen wierden toegeſchreven, welke na haren doodt vervult zouden zyn. *Adrianus Junius* getuigt hare Voorzeggingen gezien te hebben. Dit Slot heeft eene Kapél gehadt, daar noch een vervallen tooren van overig is.

Junius in Batavia.

Goudh. HILLEGAARDS-BERG, of HILLEGERSBERG, ook HILLEGONDS-BERG, een Dorp in *Hollandt*, onderhoorig aan *Schielandt:* heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder het *Schielandtſche* Claſſis.

Houve 1 deel, fol. 99. S. van Leeuw. Bat. Ill. J. van Royen Nederl. Oudhed. pag. 34. HILLEGOM, een Dorp in *Zuidt-Hollandt*, met Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Leiden* en *Neder-Rhynlandt*. Voor ruim 200 jaaren, toen de *Haarlemſche* en *Leidſche* Meeren niet meer waren dan eene gemeene Wetteringe, tot loſſinge van het *Rhynlandtſch* water, en dat door 't landt alleen eenige ſloten liepen, kon een man met een pols of ſpringſtok, van *Rhynſater-woude* droogvoets tot aan het vaſte landt van *Hillegom* gaan: nu is 't niet dan enkel water. Zie HAARLEMMER MEER.

Goudh. in de O. Holl. Kr. fol. 80. HILLEGOM: het huis te *Hillegom* by *Haarlem*, in *Noordt-Hollandt*, is door huwelyk aan *Johan van Sypeſtein*, t' *Utrecht*, gekomen, als getrouwt hebbende Juffer *Catharina van Nyenroode*, Erfdochter van Jonker *Cornelis van Nyenroode*, die het geërft hadde van zyne moeder Juffer *N. van Waveren:* het wierd weleer het *Hof te Hillegom* genoemt. *Adriaan van Rietveldt* wierd'er den 6 September in 't jaar 1440. mede verlydt. In 't jaar 1490. in Maert, is dit Huis met de Duinen tuſſchen de *Liſſer-* en *Hillegommer*beeke, met de Warande en Conynen, verlydt aan *Tyman van Waveren*, als man en voogt van *Maria van Rietveldt*, eenige Erfdochter van *Jan van Rietveldt*. In 't jaar 1518. is 'er *Gysbert van Nyenroode*, Maerſchalk van der *Eem*, mede verlydt, als getrouwt hebbende *Cornelia van Waveren*, Erfdochter van *Tyman* en *Maria* voornoemt. Na de doodt van den gemelden *Gysbert*, wierd 'er *Cornelis van Nyenroode*, Domheer te *Utrecht*, mede verlydt, in October van 't jaar 1564. *Catharina van Nyenroode*, Erfdochter van *Cornelis*, getrouwt aan *Johan van Sypeſtein*, Meeſterknaap van *Hollandt*, wierd na de doodt van haren Vader daar mede, in 't jaar 1584. verlydt; en gemelde *Johan van Sypeſtein*, by teſtament van zyne Huisvrouwe, daar toe gerechtigt, en in Maert van 't jaar 1616. daar mede verlydt. Na zyn overlyden quam 't in 't jaar 1626. aan *Cornelis van Sypeſtein*, Domheer t' *Utrecht*, zoon van *Johan van Sypeſtein* en *Catharina van Nyenroode*; wiens nakomelingen het noch bezitten.

S. van Leeuw. Bat. Ill. f. 1248.

HILLEGONDS-BERG; zie HILLEGAARTSBERG.

*Baud. Memor. 1 deel, 1 boek, f. 23. 87. Trigl. fol. 513. en verv. C. Helen Verantge ſtichtinge en vrucht bedient hadde; vervolgens *Hillenius*, desgelyks een uitſtekend man en leeraar, nevens de *Gereformeerde* Kerkenraadt afgezet, *Venator* behouden; en een Kerkenraadt naar haaren zin aangeſtelt: daar by *Hillenius* ter Stadt uit doen leiden. Doch de Heer vergat zyns niet; hy begaf zich naar *Amſterdam*, om daar in ruſt te leeven. Haaſt wierd hy van daar tot het Predikampt te *Groningen* beroepen, daar hy aangenaam was, met lof zyn ampt bekleedt, en zynen dienſt waargenomen heeft. Is ook in het jaar 1618. door 't Synodus van *Groningen* en *Ommelanden*, afgezonden tot het *Synodus Nationaal te Dordrecht*; zie ook op VENATOR. (ADOLPH)

woord.

Trigland Kerkel. Hiſtor. fol. 537.

Houve 2 deel, fol. 367. Guicc. fol. 124. HILVERBEEKE, of HILVERENBEEKE, een Dorp in de *Meijerye van 's Hertogenboſch*, onder *Ooſterwyk*. Toen voortydts geheel *Brabandt* eene ſchattinge, *Beede* genaamt, van 140000 guldens was opgelegt, was de geheele *Meijerye van den Boſch* daar in geſtelt (het Steedtjen *Eindhoven* ingeſloten) op 19379 guldens, 16 ſtuivers 3 penningen, daar in moſt het quartier *Ooſterwyk* (een der vier quartieren) 4902 guldens 10 ſtuivers 9 penningen draagen: In die ſom moſt het Dorp *Hilverbecke* (een der 25 of 26 Dorpen van dat quartier) 551 guldens 2 ſtuivers 9 penningen opbrengen, op een na het hoogſte van alle andere. Het word van *L. Guicciardyn* een fraai Vlek genaamt; hadde in zynen tydt een Collegie van Kanonikken; 't legt tuſſchen *Turnhout* en *'s Hertogenboſch*.

HILVERSOM; zie op HILFERTSEN.

Houve 1 deel, fol. 79. HIMMEN, een Dorp in *Gelderlandt*, onder de *Over-Betuwe:* het moet een gering Dorp zyn; want toen, in 't jaar 1547. ganſch *Gelderlandt* en *Zutphen* eene ſchattinge van 75000 guldens opbrengen moſten, ſtont het quartier van *Niewmeegen* (een der vier quartieren van dat Vorſtendom) daar in geſchat op 24342 guldens; en de *Over-Betuwe* in die ſomme op 3896 guldens; daar in moſt het dorp *Himmen*, een der 24 of 25 Dorpen der *Over-Betuwe*, niet meer dan 34 guldens 0 ſtuivers 1½ penning. opbrengen; het laagſte van alle, behalven *In Dornik*.

De Raey Dictionn. Geogr. pag. 251. HINDELOPEN, of HINLOPEN, eene zindelyke, en netbebouwde Stadt, in het Weſterdeel van *Nederlandt*, ten Zuiden van *Frieslandt*; zy legt aan de *Zuiderzee*, niet verre, en byna ten Noordt-ooſten van *Stavoren:* anders tuſſchen *Stavoren* en *Workum*, aan een uithoek van de zee, alleen ten Ooſten en Zuid-ooſten aan het vaſte landt gehecht: moet derhalven door zwaar paalwerk en kracht van zylen behouden worden; niet alleen tegen het gewelt der zeegolven, maar ook tegen de ſtroomen der naaſtgelegen Meeren. De naam *Hindelopen* word van de *Hinden* afgehaalt, die daar veele den loop hadden, toen het *Kreylerboſch* tuſſchen *Stavoren* en *Enkhuizen*, (waar door de beide *Frieslanden* van malkanderen geſcheiden wierden) in ſtant was, voor dien geweldigen landt- en menſchen- verdervenden watervloedt: Doch dit word van *Schotanus* als fabelachtig verworpen, die den naam afleidt van de gelegentheit der plaatze, gelyk of men zeide *Eindelopen*, als op dien uithoek ten einde het landt geloopen tot aan de zee toe; 't geen echter ook maar eene giſſing is; en word ten minſten het eerſte gevoelen beveſtigt door het hedendaags Stadtswapen, zynde twee klimmende Hinden, tegens elkander ſtaande in een gedeelt ſchildt, gelyk de naam *Hinde* in het t' zamengeſtelde woordt *Hindelopen*, zonder eenige verminkinge der letteren, daar in vervangen is, daar het woordt *einde* noch vry van verſcheelt. De Stadt heeft zeer veel geleden, niet alleen ten tyde van die ſchrikkelyke factiën der *Schieringers* en *Vetkoopers*; maar ook van de *Gelderſchen* en *Burgundiſchen*, desgelyks in de oorlogen van den *Staat* tegen *Spanjen*. *Hindelopen* wierd omtrent het jaar 1250. tot eene Stadt gemaakt, en met Privilegiën begiftigt door den Poteſtaat, en de voornaamſten des Landts, of *Staten van Frieslandt*. In het jaar 1503. is het grootſte gedeelte dezer Stadt met de Kerk verbrandt, door een van zelfs aangegaan vuur; want door de geweldige hitte der lucht in dat jaar was alles t' eenemaal uitgedroogt, ja zoodanig, dat omtrent *Gietborn*, *Bakkerveen*, en den *Hauler* veele Veenlanden in vlam geraakten; daar de veldtgewaſſen en bygelegene boſſchen zeer groote ſchade door leden. In het jaar 1574. lagen binnen *Hindelopen*, gelyk ook te *Makkum*, *Harlingen* en *Stavoren*, *Spaanſche* ſoldaaten in bezettinge: Kapitein *Walter Hegeman*, in dienſt van den *Staat*, bemerkende dat *Hindelopen* zeer ſlecht bezet was, doordien 'er de *Spaanſchen* volk uit hadden moeten ligten, om andere Sterkten van manſchap te verzorgen, beſpringt daar op, met zyne en zyns broeders Compagnie, *Hinlopen*, en verovert de Stadt gelukkig. Zoo haaſt die van *Enkhuizen* daar kenniſſe van kregen, zonden zy aanſtondts twee Oorlogs- of Geleiſchepen, met twee tonnen buskruit, lonten, en andere oorlogsbehoeften derwaarts, en rieden te gelyk den gemelden *Hegeman*, door brieven, de plaatze wel te verſterken tegen de *Spaanſchen:* ondertuſſchen quam tydinge dat Kolonel *Billy*, met zyne *Waalen*, in aantogt was om *Hinlopen* te belegeren: en vermits *Hegeman* niet in ſtaat was om die Stadt in 't kort genoeg te beveſten, moſt hy ze weêr verlaaten, na haar eerſt geplondert en in brandt geſtoken te hebben. Naderhant is de

Houve Handv. Kronyk 1 deel, fol. 165.

Winsem. beſchr. van Fr. achter zyne Kronyk.

Idem Fr. Kr. fol. 170.

P. C. Bor, Nederl. Oorlogen 7 boek, fol. 70. Idem Winsem.

de Stadt weêr aan den *Staat* gekomen; en heeft, na dat het landt in wat beter ſtant geraakt was, in rykdom en grootte, met aanbouw van huizen, enz. zeer toegenomen. De Stadt heeft eene bequame reede voor de ſchepen, die daar, al zynze vry groot, verzeekert ankeren, en genoeg voor ſtormwinden bewaart konnen leggen. *Hindelopen* is zeer oudt, het plag een jagthuis der *Frieſche* Koningen te zyn, ook tot gemak en eene ruſtplaatze, wanneer zy zich in 't *Kreylerboſch*, of daar omtrent, met loopen en rennen vermoeit hadden. Door den aanbouw van huizen wierd het allengskens een Dorp, en de zee het landt wegneemende tot een Vlek, eindelyk is't echter eene Stadt geworden, die den eerſten naam behouden heeft.

fol. 592. Idem Winſem. in zyne beſchr. van Fr. Petit Nederl. Republ. pag. 242.

HINKELEN OIRT, een Dorp in *Zeelandt*; zie INKEN OORDT.

HITZERT, HITZAERT, of DEN HITZERD, een Dorp in *Zuidt-Hollandt:* heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Dordrecht*.

Houve.

HITZUM, een der elf Dorpen in de *Frieſche* Grietenije *Franekeradeel*, in het quartier van *Weſtergoo*.

Winſem.

HIUM; zie op HYUM.

HOBBEMA, of OBBEMA, een Slot of Huis in de *Frieſche* Grietenije *Weſt-Dongerdeel*, onder *Ooſtergoo*.

Winſem. Houve.

HODENPYL is voortyds een Slot of Ridder-Hofſtadt by *Vlaardingen* geweeſt, behoorende aan het Edel geſlachte van *Hodenpyl*; 't legt nu omverre, en verſtrekt maar voor een woonhuis. Men houd het daar voor, dat die Edelen van het huis van *Avennes*, een der voornaamſte Geſlachten van *Henegouwen*, afſtammen. *Arnoudt van Hodenpyl*, Ridder, word gemeldt op het jaar 1323. in een gewysde van Grave *Willem van Henegouwen* en *Hollandt*. Heer *Jan van Hodenpyl*, Ridder, zoon van *Dirk van Hodenpyl*, is nevens *Heemſtede* en *Renés* geweeſt een Hooft van de *Hoekſche* factië, tegen de *Kabeljauwſche:* hy ſneuvelde in eenen zeeſtrydt voor *Brouwershaven*, te gelyk met *Renés*, en twee *Heemſteden*, ook wierd een ander *Heemſtede* van de *Kabeljauwſchen* gevangen: zommige noemen 't een Zee- of Waterſtrydt, anderen een Landtgevecht: welk laatſte ook waar is, dewyle het niet eigentlyk in ſchepen, maar by de zee op 't ſtrandt in het jaar 1426. is voorgevallen, in den twiſt tuſſchen Vrouwe *Jacoba*, Gravinne van *Hollandt*, die het met de *Hoekſchen* hiel, tegen *Philips* Hertog van *Burgundiën* en de *Kabeljauwſchen*. De laatſte van dit geſlachte was *Joris van Hodenpyl*, zoon van Heer *Jan*, die de zoon was van eenen anderen *Jan van Hodenpyl*, en dees de zoon van *Jan van Hodenpyl* die by *Brouwershaven* bleef: *Joris van Hodenpyl* had ter Gemalinne *Iſabella van Naaldtwyk*, doch ſtorf kinderloos, hy leefde noch in 't jaar 1500.

S. van Leeuw. Bat. Ill. fol. 985. Goudh. in de O. Holl Kr. fol. 87. Idem Leeuw. fol. 986. Voſſii Jaarb. pag. 659. en verv. lideu ibid.

HOEKELEN, HOEKELOM, en HOEKLEM, een Steedtjen onder *Hollandt*; zie HEUKELOM.

HOECKENE'S, een Dorp in de groote *Zuidt-Hollandtſche Waerdt*, onderhoorig aan *Dordrecht:* doch in den grooten Watervloedt van 't jaar 1422. verdronken, en niet weêr boven gekomen.

Goudh.

HOECK-NES, anders HOEX-NES, een klein Eilandtjen in het *Y*, dwars van den *Hoogen dyk* af, omtrent half wegen *Haarlem*; het geeft byna niet, dan een weinig hooi van 't weilandt, is voort met riet bewaſſen; hoort onder den ban van *Oſdorp*.

Comm. Amſt. fol. 876.

HOEDENSKERK, of HOEDE-KINS-KERK, ook HOEDE-KINTS-KERK, het is een Dorp in *Zeelandt*, *Beweſter Schelde*, op *Zuidt-Bevelandt*; heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't *Zuidt-Bevelandtſche* Claſſis. In den *Ouden Blaffert der Biſſchoppen van Utrecht*, rakende hunne geeſtelyke Juriſdictie in *Zeelandt*, over de Klooſters, Kerken, enz. vinden wy den naam van *Hoedekens-Kerk* niet; maar wel den naam van *Heer-Oedens-Kerk*, onder het Deekenſchap van *Zuidt-Bevelandt*. Het is wel te vermoeden dat dit de rechte naam zy, die allengskens zoo verbaſtert is geworden als boven; enz. Zie HEER OEDENS-KERK.

Houve 1 deel, fol. 143.

HOEFLAKEN, HOEVELAKEN, een Dorp op de *Veluwe*, onder *Gelderlandt*. Omtrent het jaar 1410. hadden die van *Gelderlandt* een ſterk Kaſteel tegen die van *Amersfoort* binnen *Hoeflaken* opgeworpen. In het jaar 1533. heeft *Jakob van Zuilen van Nyvelt*, zoon van *Gerard*, het goedt *Hoevelaken*, ten *Zutphenſchen* rechten leenroerig onder *Gelderlandt*, met den dagelykſen Gerechte, en met zyne tienden en renten, by *Karel van Gelder* beleeden, en met believen van den Hertog tot een onſterflyk en eeuwig Leen gemaakt, alzoo dat het nimmermeer (dus luidt de brief) van den rechten ſtam van *Zuilen van Nyveldt* erven noch verſterven zou. Maar of wel dit Vlek onder zynen eigen Grondtheer ſchuilt, is echter in 't jaar 1608. by het *Gelderſche Hof* verſtaan, dat de gerechtigheden der keuren (by afſtervinge eeniger Uitheemſchen, Baſtaarden, Hoermondigen, binnen de bepalinge van *Hoevelaken* vervallende) den *Staten van Gelderlandt* als Overheeren toebehoren, en dat derhalven de plakaaten, daar over uitgegeeven, of noch uit te geeven, tot *Hoevelaken* als in de *Veluwe* zouden worden onderhouden. Hoe de jonge Heer van *Arckel*, verkoren Maarſchalk van *Gulik* en *Gelder*, door laſt van zynen Oom, den Hertog van *Gelder*, de Schans van *Hoevelaken* met eenig volk verzorgde, en noch een ander Fort opwierp, tot beſcherminge van 't eerſte; hoe *Hubert van Kulemburg*, *Jan van Vyanen*, en *Arendt Lezenburg*, met de *Hollandtſche* troupen uit *Amersfoort* trokken, om de *Gelderſchen* binnen *Hoeflaken* te ligten; hoe deze de Schanſſen toen verlieten, en 'er de *Hollanders* het vuur in ſtaken, enz. zie de aangewezene Schryvers op den kant: dit geſchiedde omtrent het jaar 1411. Ondertuſſchen is *Hoeflaken* een gering Dorp. Want vermits in 't jaar 1547. ganſch *Gelderlandt* en *Zutphen* eene ſchattinge van 75000 guldens opbrengen moſt, was het quartier van de *Veluwe*, of *Arnhem* (een der vier quartieren van dit Vorſtendom) daar in met 17108 guldens bezwaart: in die ſom moſt de *Neder-Veluwe* (een der drie, of 4 deelen van dit quartier, wanneer men 'er de vyf Steden by neemt) draagen 6958 guldens: welke verdeelt over de 7 Dorpen van dat deel, wierd *Hoeflaken* niet hooger dan op 83 guldens, 16 ſtuivers $8\frac{1}{2}$ penningen geſtelt.

Pontan. Kr. van Gelderl. 2 deel, fol. 182. Voſſii Jaarb. pag 554. Houve 1 deel, fol. 84.

HOEKSCHE en KABELJAUWSCHE factie; zie op KABELJAUWSCHE, enz.

HOEKSMEIJER, een Dorp in de *Groninger Ommelanden*, onder *Fivelingo*, het is een van de 42 of 43 Dorpen van dat quartier.

Houve.

HOENLOO, een oudt Slot of adelyk Huis in *Overyſſel*, in 't quartier van *Zallandt*; Jonker *Gerard van Laar* is'er eigenaar van geweeſt.

Idem 1 deel, fol. 167.

HOERE (TER) eene Buurte in *Frieslandt*, hoorende nevens veele andere buurten onder 't Dorp *Ooſterwolde*, in de Grietenije *Stellingwerf-Ooſteinde*, onder de *Zevenwolden*.

Idem Houve 1 deel, fol. 163.

HOEREN, een Dorp onder *Gelderlandt* en 't quartier van *Arnhem*, in *Veluwen-Zoom:* maar een gering Dorp; alzoo het in de ſchattinge van 't jaar 1547. *Gelderlandt* en *Zutphen* opgelegt, t'zamen met *Spankeren*, niet hooger dan op 10 guldens 3 ſtuivers $3\frac{1}{2}$ penningen was geſtelt.

Idem 1 deel, fol. 84.

HOESDEN; zie HEUSDEN.

HOEVEN, een treffelyk Dorp in het landt van *Bergen op den Zoom*. Toen voortyds geheel *Brabandt* op eene jaarlykſche ſchattinge van 140000 guldens was gezet, ſtont het landt van *Bergen op den Zoom* daar in op 3050 gulden geſchat: daar toe moſt *Hoeven* (een van de 10 Dorpen, onderhoorig aan *Bergen op Zoom*) draagen 397 guldens, 19 ſtuivers: en de Stadt *Bergen* zelfs was niet hooger dan op 326 guldens, 13 ſtuivers 3 penningen geſtelt. HOEVEN, of DE HOEVEN, heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder het Claſſis van *ter Tholen* en *Bergen op den Zoom*.

Houve 2 deel, fol. 366.

HOFFLA, word in den Giftbrief van Keizer *Otto den I.* van den jaare 970. getelt onder de giften van Grave *Wichman* geſchonken aan het Stift *Elten*. Het ſchynt toepaſſelyk te zyn op HOEVEN, zynde een Dorp of Kaſteel op den rechter oever van den *Rhyn*, niet verre van de plaats daar de rivier zich ten tweedemaal verdeelt.

Alting Not. Germ. Infer. Part. II. fol. 90.

HOFWEEGEN, een Dorp in *Zuidt-Hollandt*; ſtaande onder de hooge Heerlykheit in den *Alblaſſerwaerdt*, die onder 't Bailjuuwſchap van *Zuidt-Hollandt*, volgens *Van der Houve*, niet ſtaan. *Hofweegen* ſtrekt zich uit ten Ooſten van *Molenaars-graaf* tot *Gyblandt:* het heeft eenen Ambachts-Heer.

Houve 1 deel, fol. 96.

HOGE word genoemt zeker Altaar, dat is, een Kerkje van eenige weinige huisgezinnen, daar een Prieſter over geſtelt is, byna afhangkelyk van een huisgezin, die den naam voerde van een Altaarbedienaar (*Altariſta*:) het heeft behoort onder de Kerke van *Beuſichem*, volgens den brief van Biſſchop *Andreas*, van den jaare 1131.

Idem Alting Pars II. fol. 90.

HOGELANDE, HOGERHEYDE, HOGERSWALUWE, HOGEVEEN; zie op HOOGELANDE, enz.

HOGEWOERT; zoo word van *Melis Stoke* genoemt zekere plaats gelegen onder de Stadt *Utrecht*, in een vlak weilandt, hedendaags genoeg bekent: op welke plaats Biſſchop *Wilhelmus*, van de *Utrechtſchen* in een Veldtſlag overwonnen, geſneuvelt is in het jaar 1301.

Idem ibid. In Jo-ann. II.

HOHORSTA is geweeſt een Klooſter van *Benedictyner* Monnikken met eene Kluis, van *Anfridus* Biſſchop van *Utrecht* geſticht op een Berg, waar van het HO, dat is, Hoog/ gebynaamt is: en van den zelven in 't jaar 1006 mildelyk begiftigt. De Hofſteede en de Berg behouden noch hedendaags den naam van De Hoyſt/ betekenende een grondt die wat hoog en zandig is; gelyk ook Haar en Harde/ of ook Lo en Lee. Het legt tuſſchen *Amersfoort* en het *Vliemeer*, nu de *Zuiderzee*.

Idem Alting Pars II. fol. 90.

HOLDINGA, een Slot of Huis in de *Frieſche* Grietenije *Weſt-Dongerdeel*, onder 't quartier *Ooſtergoo*.

Houve.

HOLISLOOT, een *Noordt-Hollandtſch* Dorp dat Kerk en Predikant heeft, ſtaande onder 't Claſſis van *Edam*.

Vliger.

HOLLANDT, een Graafſchap, en de voornaamſte, immers magtigſte Provintie van de *Zeven Vereenigde Nederlanden*; leggende tuſſchen de *Noordtzee*, of den *Oceaan*, en *Zuiderzee*, het Sticht *Utrecht*, *Gelderlandt*, *Brabandt* en *Zeelandt*. In *Engelandt* is ook een Landtſchap *Hollandt* genaamt. Noch heeft men een *Hollandt*, of *Hallandt*, in *Denemarken*, nu aan *Zweeden* behoorende. Daar by noch een Kaſteel in

De Raey Diction. Geogr.

Pruiſſen, mede *Hollandt* geheeten. Behalven dat is'er een *Niew-Hollandt*, in het Noorderdeel van *Moskoviën*, aan de Straat *Naſſau*, of de *Waygatz*, tuſſchen de *Noordt-* en *Tartariſche zee*; noch een *Niew-Hollandt* in Noordt-*Amerika*, niet verre van het *Niew-Nederlandt*; en dan noch een *Niew-Hollandt* in het *Zuidtlandt*, aan de *Indiſche* en *Lantchidelſche zee*. *Hollandt* is een gedeelte van het *Oudt-Bataviën*; zie op BATAVIA. Van den oorſprong des naams zyn verſcheide gevoelens. Eenigen willen, dat d'eigen oudentydſchen naam HOLT LANDT zou zyn; vermits het byna enkel HOUT en boſch was; allengskens in HOLLANT verandert. Onder hen zyn eenigen die getuigen, datze verſcheide zeer oude brieven gezien hebben daar in altydt HOLT LANDT ſtont. Ook zyn'er die meenen dat de naam van HOLLANDT eene t'zamenvoeginge is van HOL en LANDT, zoo veel als een landt dat *Hol* en *bol* is: ook betekent *Hol* dat diep en laag legt. Andere weêr, dat het dien naam heeft bekomen ten tyde van *Carolus Calvus*, toen hy den eerſten Grave *Diederik* daar in het landt bragt, en de Ingezetenen tegen hem als *hollende* en onbandige paerden opſtonden, ook den naam van *Hollers* kreegen, en 't landt HOLLERS LANDT. HOLT LANDT zou wel het aanneemlykſte ſchynen, vermits het onwederſpreekelyk is, dat dit landt vol boſſchen en hout geweeſt is. De meenigte boomen die noch heden in de Veenen onder den turf; de veele ſtruiken die by *Texel* in den grondt worden gevonden, zoodanig dat men'er de ankers niet door kon ophaalen, nevens veele andere blyken, geven'er overvloedig getuigenis van; beveſtigt door de gedachte oude brieven. Zommigen ſtaat echter beter aan dien naam van de *Noordtſche* Volkeren in *Denemarken* en *Noorweegen* af te haalen, die, in deze landen komende, het een of 't ander ſtuk landts daar van genoemt hebben naar de landen daar zy van daan quamen; en dus HOLLANDT alhier naar hun HOL- of HAL-LANDT, of OELANDT, en ZEELANDT naar hun ZEELANDT. Redenen daar van zyn; Dat *Hollandt* (dit is een zekere waarheit) voor het jaar 800. met dien naam niet bekent geweeſt is: Desgelyks, dat de *Deenen* en andere *Noordtſche* Volken verſcheide invallen in deeze landen gedaan, en eindelyk zich daar in jaaren lang vaſt ter neêr gezet hebben. Het is ook bekent, dat de zwaarſte *Noormanſche* invallen, in de jaaren 809. 835. en 855. (zie op NOORMANNEN) geſchiedt zyn. Voor dien tydt zal men in geene brieven, noch Hiſtoriën, den naam van HOLLANDT geſpelt vinden; maar wel daar na: en na dien tydt hebbenze de landen, enz. alhier, als gezegt is, naar de hunne aldaar genoemt. Dus heeft men, boven *Hollandt* en *Zeelandt*, noch *Schagen*, *Valkenburg*, *Workum*, *Woerden*, *Noordtwyk*; gelyk in *Denemarken*, hun *Drontheim*, in ons *Drenth*; hun *Schouwen*, ons *Schouwen* in *Zeelandt*, en veele andere benamingen meer in onze *Nederlanden*, met de hunne aldaar overeen komende. In het Sticht *Utrecht* is een dorp *Denemarken*, dat nu, door verbaſteringe, *Demmerik* hiet. Van 't *Hollandt* in *Pruiſſen* kan men het zelfde vermoeden, indien niet van anderen iet bygebragt wierd dat mogelyk eenige klem heeft; te weeten, dat *Gysbrecht van Amſtel*, na het vermoorden van Grave *Floris van Hollandt*, ziende dat alle hoop van verzoenen hem afgeſneeden was, zich naar *Pruiſſen* begaf, en daar een Steedtjen bouwde, dat hy, ter liefde en geheugeniſſe zynes Vaderlandts, den naam van *Hollandt* gaf: volgens een overoudt gebruik, al by *Pompejus Trogus* tyden bekent, en, naar het getuigeniſſe der oude Hiſtoriſchryveren, veel verder heugende. Vermits nu, als gezegt is, de naam van *Hollandt* in geene ſchriften voor het jaar 800. gevonden wordt, en 't bekent is, dat de *Deenen* korts daar na in deze landen gekomen zyn; dat zoo veele plaatzen *Deenſche* naamen voeren, zou het reden genoeg (immers de verwerpelykſte niet) zyn, om het daar voor te houden, dat de naam van HOLLANDT van de *Noormannen* afkomſtig ware. *Hollandt* heeft driederleije Zeën en zyden; ten Weſten de *Britanniſche*; ten Noorden de *Noordtzee*, hoewel de *Britanniſche* ook de *Noordtzee*, en die beide d'*Oceaan* genoemt worden; en ten Ooſten de *Zuiderzee*. Het is klein; want in de rondte heeft het niet meer dan 60 mylen; de lengte, ſtrekkende met eene rechte linie langs het zeeſtrandt, gaat van het Eilandt *ter Schelling*, tot aan het *Zeeuwſche* Eilandt *Schouwen*; de breedte is gering, en op het allerbreedſte, van maar 7. of ten hoogſten 8 mylen. Dus heeft de platte grondt en legplaats van *Hollandt* de form van eene Schalemeije, naar uitwyzinge onzer bygevoegde Landtkaarte. Evenwel is het in voorige tyden op verre na zoo groot niet geweeſt als nu, en begreep alleen maar dat gedeelte datmen nu *Zuidt-Hollandt* noemt. Eer het den naam van *Hollandt* kreeg, wierd het onder den gemeenen naam van *Frieslandt* begrepen, en wierden de inwoonders *Friezen* genaamt: gelyk zulks uit alle oude Hiſtoriboeken blykt. *Commelyn* ſpreekt'er, in zyne niewe *Beſchryvinge van Amſterdam*, aldus van: „ *Hollandt* word in drie deelen verdeelt, *Zuidt-Hollandt*, *Noordt-Hollandt*, en *Weſt-Frieslandt*. *Weſt-Frieslandt* vindtmen in de *Oude Kronyken* altydt *Frieslandt* genoemt, waar in de *Friezen* woonden, die zoo dikmaals tegen de *Hollandtſche* Graven opſtonden. Noch heden word dit geweſt *Weſt-Frieslandt* genaamt. Het begint tuſſchen de *Beverwyk* en de Stadt *Alkmaar*, loopt Noordtwaarts langs de zeeſtrandt tot aan *Texel*, en keert zich weêr Ooſtwaarts langs de *Zuiderzee*, door *Medenblik*, tot aan de Stadt *Enkhuizen*, daar het met zwaare Zeedyken bezet is; gelyk ook even alzoo van *Enkhuizen* af, Zuidtwaarts, met eenen grooten inbogt door de Stadt *Hoorn*, tot aan den hoek van het *Y*, en den arm der *Zuiderzee*. Het geen men *Noordt-Hollandt* noemt, begint aan de *Beverwyk*, en ſtrekt zich langs 't *Y* voorby *Haarlem* en *Kennemerlandt*, *Amſteldam* en *Amſtellandt*, een ſtuk in de *Zuiderzee*, tot *Naerden* toe voorby *Goylandt*; van daar langs het Sticht *Utrecht* naar *Woerden*, en zoo voort Weſtwaarts op, den ouden *Rhyn* langs, door *Leiden* tot *Katwyk* aan de ſtrandt. Anders deelt men *Hollandt* alleen in twee deelen, als *Zuidt-* en *Noordt-Hollandt*: *Zuidt-Hollandt* ſtrekt zich uit van de Stadt *Leiden* ten Zuidt-ooſten langs het ſtrandt tot aan den mondt van de riviere de *Maas*, daar zy in de *Noordtzee* loopt. Het ſtrandt, van *Texel* af tot aan de *Maas*, heeft hooge zandtduinen die de zee keeren, omtrent de lengte van 18 Duitſche mylen zich uitſtrekkende. Van daar gaat het Ooſtwaarts langs de *Maas*, bezet met zwaare Dyken, voorby *Rotterdam*, *Dordrecht*, door den *Biesboſch* tot aan *Louveſtein*, daar *Hollandt* op zyn breedſte is, en omtrent 10 mylen uitmaakt. Hoewel *Boxhorn* het maar op 8 mylen ſtelt. In *Hollandt* leggen ook eenige vruchtbaare Eilandtjens; namelyk, *Voorne*, *Over-Flakké*, *Goeree*, *Somersdyk*, *Koorndyk*, *Piershil* in 't Zuiden; *Texel*, *Vlielandt*, *ter Schelling*, en *Wieringen* in het Noorden; *Urk* en *Ens* in het Ooſten. Noch word *Zuidt-Hollandt* geſmaldeelt in kleinder gedeelten; als *Zuidt-Hollandt*, in *Delfslandt*, *Schielandt*, *Alblaſſerwaerdt*, *Krimperwaerdt*, enz. *Noordt-Hollandt*, in *Goylandt*, *Amſtellandt*, *Rhynlandt*, *Kennemerlandt*, *Waterlandt*, enz. *Weſt-Frieslandt* legt op zich zelfs byna als een Eilandt, rondtom van de zee beſpoelt. Het heeft den grooten *Oceaan*, of de groote *Noordtzee*, ten Noordtweſten; ten Noordt- en Zuidtooſten de *Zuiderzee*; ten Zuidtweſten *Waterlandt* en 't *Y*: het is ook op dat einde alleen aan *Noordt-Hollandt* met eene ſtreeke landts, meeſt zandtduinen (daar overvloedig veele Konynen in zyn) vaſt, niet breeder dan een kleine myl tuſſchen de *Beverwyk* en de *Noordtzee*. Het bevat aldaar verſcheide ingedykte Landen en drooggemaakte Meeren, namelyk, de *Beemſter*, *Wormer*, *Purmer*, *Zype*, enz. als ook de Eilanden *Wieringen*, *Texel*, enz. Ganſch *Hollandt* is meeſt laag landt, dienſtig tot weide en om te hooijen. Schoon *Hollandt* klein is van omtrek, het is echter zeer dicht bebouwt, en van een ongelooflyk groot getal menſchen bewoont. Het heeft 31 Steden, te weten *Zuidt-Hollandt* 24. en *Noordt-Hollandt* 7: Doch *Amſterdam* en *Haarlem*, in het Polityke gerekent onder *Zuidt-Hollandt*, ſtaan in het Kerkelyke onder *Noordt-Hollandt*. De *Hollandtſche* in ordre volgende Steden zyn deeze

1 *Dordrecht.*	17 *Oudewater.*
2 *Haarlem.*	18 *Yſſelſtein.*
3 *Delf.*	19 *Aſperen.*
4 *Leiden.*	20 *Heukelom.*
5 *Amſterdam.*	21 *Leerdam.*
6 *Gouda.*	22 *Naerden.*
7 *Rotterdam.*	23 *Weeſp.*
8 *Gorkum.*	24 *Muiden.*
9 *Schiedam.*	25 *Alkmaar.*
10 *Schoonhoven.*	26 *Hoorn.*
11 *Briel.*	27 *Enkhuizen.*
12 *Geertruidenberg.*	28 *Edam.*
13 *Heuſden.*	29 *Medenblik.*
14 *Workum.*	30 *Monnikkendam.*
15 *Vyanen.*	31 *Purmerende.*
16 *Woerden.*	

Boven die zyn'er noch eenige, wel niet als Steden beſloten, die echter Stadts privilegiën hebben; namelyk *'s Gravenhage*, *Delfshaven*, *Beverwyk*, *Niewpoort*, *Vlaardingen*, *'s Gravezande*, *Schagen*, *Zevenbergen*. Ook zyn'er verſcheide Dorpen die Steden ſchynen, als *Egmondt*, *Valkenburg*, *Noordtwyk*, *Maaslandt-ſluis*, *Geervliedt*, *Rynsburg*, *Ryswyk*, *Voorburg*, *Loosduinen*, *Sardam*, of *Zaanredam*, de *Ryp*, *Wormer*, *Ooſtzaanen*, *Graft*, *Jiſp*, enz. Oudtyds zyn'er ook een menigte Kaſteelen in *Hollandt* geweeſt; maar zyn meeſt alle door de oorlogen en inwendige onruſten verwoeſt. Eenige evenwel zyn'er noch overgebleven en in wezen; daar onder het Kaſteel of Huis te *Muiden*, 't Kaſteel te *Medenblik*, het Slot te *Woerden*, en te *Purmerende*, nevens eenige andere. Omtrent het getal der Dorpen in *Hollandt* verſchillen de Schryvers: *Louis Guicciardyn* ſprak in zynen tydt van over de 400. *Caſpar Commelyn*, in zyne *niewe Beſchryvinge van Amſterdam*, heeft'er omtrent 400. *S. van Leeuwen*, in zyn *Batavia Illuſtrata*, gaat veel hooger; mogelyk buurten en gehuchten daar onder trekkende. Wy brengen ze hier aldus te berde.

On-

Martinus Dorpius. Lamb. Hortenſ. C Aurelius, enz.

Regner. Snoyus. Johan. Stella.

O.H.Kr. fol. 4.

Boxhorn Holl. toon. pag. 3.

Picard antiq. pag. 134.

Commelyns

Comm. Amſt. fol. 122. 123. J. Vondels Amſt. treurſp. Pomp. trog. lib. 44. Hiſt. Dionyſ. Halicar. Polyb. enz.

Boxhorn Holl. toon. pag. 9. Voſſ. Jaarb. pag. 62. Pontan Gelderſ. geſchied. 2 deel, fol. 70.

Amſt. fol. 23.

Brugm. voor Scriver. pag. 5.

Idem Comm. ibid. fol. 24.

Brugm. voor Scriver. pag. 45.

Comm. Amſt. fol. 24.

HOLLAND
DE NOORD ZEE
DE ZUIDER ZEE
DE WAART
Lutjes Waart
HET BRE SAND
HET MEER BESUYDEN WIERINGEN
HAARLEMMER MEER
LEYDSCHE MEER
UTRECHT
De Maas
Hollands Diep
BIES BOSCH
BARONIE VAN BREDA
MAYERYE VAN 'S HERTOGENBOSCH
THERTOGDOM BRABANT
BREDA

Onder het Bailjuuwſchap van *Zuidt-Hollandt*	85.
Onder 't Landt van *Arckel*	14.
In het Landt van *Altena*	14.
Onder de Heerlykheit *Vyanen*	8.
Onder de Stadt *Schoonhoven*	16.
Onder *Leerdam*	3.
Onder 't Landt van *Heuſden*	20.
Onder *St. Geertruidenberg*	6.
Onder de *Clundert* en *Willemſtadt*	7.
In 't Landt van *Voorn*	18.
In 't Landt van *Putten*	21.
Onder *Rhynlandt*	60.
—— *Delfslandt*	34.
—— *Schielandt*	21.
Onder *Woerden*	15.
Onder *Vyanen* (hier is eene feil, alzoo *Vyanen* boven gerekent is; zal dieshalven of *Yſſelſtein*, of *Oudewater* moeten zyn)	6.
Onder *Kennemerlandt*	87.
—— *Weſt-Frieslandt*	53.
—— *Waterlandt*	34.
—— *Amſtellandt*	17.
—— *Goylandt*	10.
t'zamen	549.

Leeuw. Bat. Ill. fol. 225.

Voſſii Jaarb. pag. 14. 15. en 257. 260. 286. Grot. Nederl. Hiſtor. fol. 548. 1543. Idem Voſſ. 377. 383. enz. Boxhorn Hol. tkon. pag. 9.

Dat *Hollandt* nooit onder Keizer of Koning geſtaan heeft verder gaande dan den eerbiedt dien mindere Vorſten en Landen, met hunne meerdere in verbondt ſtaande, zonder hunne vryheit te krenken, betoonen: hoe *Jan van Renés* den Keizer zocht wys te maaken, dat *Hollandt* een Ryksleen was; dat echter Hertog *Albert*, Grave van *Hollandt*, nooit Eedt van getrouwheit aan zyne Keizerlyke Majeſteit heeft afgelegt: hoe evenwel Keizer *Lodewyk de I. Hollandt* aan *Margaretha* als een Leen geſchonken heeft, in 't jaar 1343. doch van Keizer *Karel den IV.* haar in 't jaar 1348. weêr ontnomen is, enz. kan men zien in de Jaarboeken van *Voſſius:* zie ook by hem den Staat dezer Geweſten onder de *Romeinen* en *Saxen*; en veele andere dingen meer *Hollandt* betreffende, doch van te langen adem om hier in te laſſen; zie evenwel eenige daar van by ons aangehaalt op ALBERT, HERTOG VAN SAXEN, op BATAVIA, en op FRIESLANDT, enz. In 't voorbygaan dient hier niet vergeeten, dat, ſchoon de *Hollanders Vyanen* onder hunne Provintie trekken, de Heeren van die plaatze altydt geloochent hebben dat *Vyanen* op den *Hollandtſchen* Bodem legt. Het zelfde betwiſt ook *Yſſelſtein*, daar geduurig krakkeel en proces tuſſchen *Hollandt* en *Utrecht* over geweeſt is; volgens oude oirkonden en beſcheiden zou by onzydige Rechters *Yſſelſtein* aan *Utrecht* gewiſſelyk toegeſcheiden moeten worden. Wy vinden 't niet vreemt hier 't verſchil in den rykdom en aanwaſch van zommige Steden, ſedert min dan 300 jaaren, aan te tekenen, ook hoe zommige opgekomen, en andere gedaalt zyn, inzonderheit hoe *Amſterdam*, min dan zyne nabuuren gerekent, nu hen alle onvergelykelyk verre boven 't hooft is geſteigert. In de jaaren 1427. en 1468. hebben de volgende *Hollandtſche* Steden, in de verzochte ſchattingen van Hertog *Philips van Burgundiën*, en *Karel* zynen zoone, Graven van *Hollandt*, betaalt: blykens de Regiſters.

1427	Schilden.
Haarlem	5000.
Leiden	3500.
Delft	3500.
Amſteldam	3000.
Rotterdam	1250.
Hoorn	2000.
Enkhuizen	626.

Van *Dordrecht* en *Gouda* word hier niet geſproken, als begrepen onder den gemeenen naam van *Zuidt-Hollandt*. En vermits *Hollandt* in dien tydt in tweën geſcheurt was, zoo volgden die Steden Vrouwe *Jacoba* tegen *Philips*.

1468	Schilden.
Dordrecht met *Zuidt-Hollandt*	39200.
Haarlem	3594.
Delft	3375.
Leiden	3375.
Amſteldam	2875.
Gouda	4770.
Alkmaar	800.
Rotterdam	1150.
Schiedam	350.
Hoorn	2000.
Medenblik	450.
Enkhuizen	478.

Idem Boxhorn pag. 10. doch hy

Boxhorn zegt dat een Schild toen op 15 ſtuivers wierd gerekent. De andere Steedtjens en Dorpen hebben naar gerade opgebragt. In eene Remonſtrantie der *Staten van Hollandt* en *Zeelandt*, overgelevert in 't jaar 1587. aan den Grave van *Leiceſter*, wierd gezegt dat beide deeze Provintiën, t'zamen met heide, duin, en uitgedolven veen- als andere landen, niet meer dan 500000 Mergens uitmaaken konden: daar van voor *Zeelandt* 100000 Mergens afgetrokken; blyft voor *Hollandt* niet meer dan 400000 Mergens, die noch op verre na geene vruchtbaare landen zyn; vermits 'er (als gezegt is) Duinen, Heijen, Meeren en Binnewateren, nevens uitgegraven Veen- en andere landen onder zyn. Het is wel waar, dat 'er ſedert eenigen tydt duinen zyn weggeraakt, en dat, terwyl het zandt ten dienſte van 't landt, als ballaſt der ſchepen, is weggebragt, van den grondt goedt landt is gemaakt; maar dat vermeerdert het begrip al zoo weinig, als het droogmaalen van de *Beemſter*, ſchoon het al veele (ja by de 8000) Mergens uitmaakt, nevens meer andere Meeren: want daar tegen geſtelt de inbreuken, en 't landt dat weêr tot water geworden, of wechgegraaven, of anders wechgeraakt is, en noch wechraakt door 't afkabbelen van 't *Haarlemmer* en *Leidſche* Meer, het trekken van turf, 't uitgraaven van aarde tot ſteenen panne-bakkeryen, zoo zal het aanwinnen het verlies veelligt niet konnen overhaalen. *Hollandt* legt laager dan de vloedt der zee, en 't opperwater der Rivieren, daarom moet het, daar 't geene duinen tegen de zee heeft, met zeer zwaare dyken gedekt en beſchermt worden, tot zoo groote koſten van het Landt, dat, nu en dan, eene roede lengte aan den zeedyk 600 guldens koſt. Ook vallen de dyken en ſchoordyken aan de rivieren zeer koſtelyk. De watermolens, die dienen moeten om de laage landen in den zomer droog te houden, verzwaaren *Hollandts* laſten al mede zeer, welker vlieten door kaden en ſluizen moeten bewaart worden, ten koſten der aangelegene landen, die, eene byna ongelooflyke ſomme bedraagende, over de Mergens omgeſlagen worden; daar by komen noch de ſchattingen tot den oorlog, en de gemeene Landts zaaken vereiſcht en nodig, die de Ingezetenen moeten helpen laſten en draagen, gerekent hooger te loopen dan de grondt van 't landt waardig is. Echter (dat den vreemdeling vreemt in 't oor klinkt) zyn 'er de landerijen zeer duur, zoo wel in huur, als koop. Gelyk boven gezegt is, dat *Zuidt-Hollandt* eenige Eilandtjes heeft, bezit *Noordt-Hollandt* ook eenige zeer goede; als *Texel*, *Vlielandt*, *Schelling*, *Wieringen* in het Noorden; *Urk* en *Ens* in het Ooſten. De Steden leggen zoo dicht by malkanderen, dat veele nauwelyks drie of vier mylen van een leggen, en tuſſchen beiden noch veele zeer ſchoone Dorpen; zoo datmen, door *Hollandt* reizende, zou mogen zeggen, dat *Hollandt* maar eene Stadt was. Ook vaaren 'er geduurig, nacht en dag, van de eene Stadt naar d'andere, en van de Dorpen naar de Steden, Trekſchuiten, tot gemak en gerief der Inwoonderen en Vreemdelingen, die 'er in hunne Reisboeken met verwonderinge en lof van ſpreeken. Het is bekent dat *Hollandt* ongelooflyk veel voordeels uit de zeevaart en viſſcherijen trekt, daarom ſpreeken wy 'er hier niet van: hoewel het ook de oorzaake ten deele is, dat *Hollandt* in de gemeene laſten der *Zeven Vereenigde Provintiën* alleen meer draagt, dan alle de andere t'zamen; te weeten, in elk hondert meer dan acht-en-vyftig, en alle de andere Provintiën nauwelyks twee-en-veertig. In oude tyden rekende men niet meer dan vier groote Steden in *Hollandt*, namelyk, *Dordrecht*, *Haarlem*, *Delft* en *Leiden*; naderhant is 'er *Gouda* en *Amſteldam* bygevoegt: maar *Amſteldam* gaat voor *Gouda*, omdat die Stadt haren voorrang aan *Amſteldam* verkocht heeft. Behalven deze zes groote Steden, hebben ook de Steden *Rotterdam*, *Gorkum*, *Schiedam*, *Schoonhoven*, *Briel*, *Alkmaar*, *Hoorn*, *Enkhuizen*, *Edam*, *Monnikkedam*, *Medenblik* en *Purmerende* ſtem- en zittinge in de dagvaarden der *Staaten van Hollandt:* maar de volgende niet, namelyk, *St. Gertruidenberg*, *Heuſden*, *Workum*, *Vyanen*, *Yſſelſtein*, *Woerden*, *Oudewater*, *Aſperen*, *Heukelom*, *Leerdam*, *Naerden*, *Weeſp* en *Muiden*. Wanneer *Hollandt* een Graafſchap geworden zy, of in 't jaar 863. of wel in 't jaar 913. dat verſchil blyft aan den ſpyker hangen, en onbeſlecht (doch hier van kan echter worden nagezien, het geen in 't vervolg van de Heeren *Menſo Alting* en *Pieter Schryver*, die dit ſtuk naukeurig uitpluizen, hier over voorkomt:) omdat de Giftbrief van zommigen op Koning *Karel den Kaalen*, van anderen op Koning *Karel den Eenvoudigen* van *Vrankryk* betrokken word; zie op DIEDERIK DEN I. GRAVE VAN HOLLANDT.

ſtelt 1461. daar 't wezen moet 1468.

Brugm. voor Scriver. Kr. p. 4.

Idem Brugm. pag. 5.

Comm. Amſt. fol. 24.

Haſſel. H. L. Benth. H. de Fornier, enz.

Aitzems. zaken, enz. 3 deel, fol. 434.

Boxhorn Holl. toon. pag. 9. Brugm. voor Scriver. pag. 6. Zie ook Boxhorn pag. 33.

Uit het Huis van *Aquitaniën*, zyn Graven van *Hollandt* geweeſt.

1. DIEDERIK DE I. wiens Graaflyke regeeringe zou aangevangen hebben in 't jaar 863.
   —— of, volgens andere, - - 913.
2. DIEDERIK DE II. Zoon van *Diederik den I.* word een bewindt van 85 jaaren, van anderen minder toegeſchreven: van veelen, dat hy en zyn Vader beide eenen tydt van 125 jaaren geregeert hebben; is overleden - - 988.
3. ARNULPH, of ARNOUD, d'eerſte zoon van *Diederik den II.* regeerde maar 5 jaaren,

ren, wierd van de *Friezen* of *Weſt-Friezen* verſlagen - - - - - - 993.

4. DIEDERIK DE III. zoon van *Arnoud*, regeerde 46 jaaren: ſtorf - - - 1039.

5. DIEDERIK DE IV. zoon van *Diederik den III.* is ongetrouwt aan zyne wonde geſtorven, die hem, toen hy *Dordrecht* ingenomen hadde, door eenen vergiftigen pyl werd toegebragt. 1048.

6 FLORIS DE I. Broeder van *Diederik den IV.* zoon van *Diederik den III.* raakte, na eenen gewonnen veldtſlag wat ruſtende, om hals in 't jaar - - - - - 1062.
By anderen 1061.

7. DIEDERIK DE V. zoon van *Floris den I.* onder voogdye van zyne Moeder *Geertruid* en haaren man *Robert de Vries*; maar verdreven van *Govert met den Bult*, Hertog van *Lotharingen*, quam echter na de doodt van den Bultenaar weêr tot zyn Graafſchap van *Hollandt*, en overleedt, volgens *Melis Stoke in zyne Rymkronyk*, in 't jaar - - - - - 1091.
Andere Schryvers ſtellen 't jaar 1096. maar wy houden *Melis Stoke* daar omtrent voor den geloofwaardigſten Schryver.

8 FLORIS DE II. of DE VETTE, zoon van *Diederik den V.* ſtorf in 't jaar - 1122.
By anderen qualyk 1126.

9 DIEDERIK DE VI. zoon van *Floris den Vetten*, in 't jaar - - - - - 1257.
Hoewel anderen (onzes oordeels qualyk) 1163 ſtellen; hy regeerde eerſt onder de voogdye van zyne Moeder *Petronella*, daar na alleen; zie op DIEDERIK DEN VI.

10. FLORIS DE III. zoon van *Diederik den VI.* ſtorf te *Antiochiën* in 't jaar - - 1190.

11. DIEDERIK DE VII. zoon van *Floris den III.* ſtorf - - - - - - 1203.
By anderen qualyk 1200.

12. ADA, dochter van *Diederik den VII.* heeft omtrent een jaar lang om het Graafſchap met haren man, den Grave van *Loon*, tegens haren Oom *Willem den I.* geſtreden. Vermits zy ſtorf eer zy noch gehuldigt was, word ze van eenigen, niet op de lyſt der Graven geſtelt - 1204.

13. WILLEM DE I. Broeder van *Diederik den VII.* zoon van *Floris den III.* Oom van Vrouwe *Ada*, ſtorf - - - - - - 1223.
By anderen 1221.

14. FLORIS DE IV. zoon van *Willem den I.* wierd in een ſteekſpel omgebragt - 1235.
By anderen 1234.

15. WILLEM DE II. zoon van *Floris den IV.* verkoren *Roomſch* Koning, van de *Friezen* verſlagen. - - - - - - 1255.

16. FLORIS DE V. eenige zoon van *Willem den II.* door *Gerrit van Velſen*, enz. vermoort in 't jaar - - - - - - 1296.

17. JAN DE I. zoon van *Floris den V.* zou, zoo eenige voorgeeven, aan vergif zyn geſtorven: maar zulks word van *Melis Stoke* geloochent, in 't jaar - - - - - 1299.
By anderen 1300.
Vermits hy kinderloos ſtorf, quam de Graaflykheit van *Hollandt* aan den zoon van *Alida* (zuſter van Grave en Koning *Willem*) en het Huis van *Henegouwen*, *Jan* geheeten.

18. JAN DE II. *van Henegouwen*, Grave van *Hollandt*, ſtorf - - - - - 1305.
By anderen 1304.

19. WILLEM DE III. zoon van Grave *Jan den II.* bygenaamt de *Goede*, overleden 1337. of wel - - - - - - 1338.

20. WILLEM DE IV. zoon van *Willem den III.* of den *Goeden*, hy bleef met meeſt alle de zynen in den ſlag tegen de *Friezen* - - 1345.

21. MARGARETHA, oudſte zuſter van *Willem den IV.* die kinderloos ſtorf; zy wierd Gemalinne van Koning *Lodewyk van Beïeren*, en ſtorf - - - - - 1352.
By anderen 1355.

Nu volgen de Graven van *Hollandt* uit het Huis van *Beïeren* geſproten

22. WILLEM DE V. Hertog van *Beïeren*, Grave van *Hollandt*, bygenaamt de *Dolle*, om dat hy, na drie jaaren regeerings, krankzinnig wierd, was de zoon van Keizerinne *Margaretha*. Zyn broeder *Albert* regeerde in zyne plaatze, eerſt als Voogdt, naderhant als Grave. *Willem* had tegen zyne moeder *Margaretha* om 't Graafſchap geoorlogt, ſtorf in 't jaar - - 1389.

23. ALBERT DE I. broeder van *Willem den V.* eerſt Voogdt, daar na Grave, regeerde 46. jaaren: hy ſtorf - - - - - 1403.
By anderen 1404.

24. WILLEM DE VI. zoon van *Albert den I.* overleedt in 't jaar - - - 1417.

25. JACOBA, eenige dochter van *Willem den VI.* Zy wierd van haar Graafſchap ontzet door haaren Oom, Hertog *Philips van Burgundiën*, en ſtorf - - - - - - 1436.

Toen volgden de Graven uit het Huis van *Burgundiën*; en eerſt de hooggemelde Hertog

26. PHILIPS VAN BURGUNDIEN, gebynaamt de *Goede*, zoon van *Jan van Burgundiën* en *Margaretha*, dochter van *Albert van Beijeren*, ſtorf in 't jaar - - - 1467.

27. KAREL DE I. zoon van *Philips den Goeden.* Hy wierd genoemt *Karel de Stoute* of *Strydtbaare*; wierd verſlagen in het jaar - - 1477.

28. MARIA (gezegt de *Ryke*) eenige Erfdochter van *Karel den I.* getrouwt aan *Maximiliaan*, Aartshertog van *Ooſtenryk*, namaals Keizer. Zy ſtorf door eenen val van 't paerdt - 1482.

De Graven uit het Huis van *Ooſtenryk* zyn de volgende

29. PHILIPS DE II. zoon van Keizer *Maximiliaan*, en hooggemelde Vrouwe *Maria*: hy wierd Koning van *Spanjen*, ſtorf in 't jaar - 1506.

30. KAREL DE V. zoon van *Philips*, Koning van *Spanjen*; hy wierd *Roomſch* Keizer, doch deede op 't end van zyn leven afſtant van 't Keizerryk, en alle zyne Heerſchappyen, die hy, nevens de *Nederlanden*, en daar onder 't Graafſchap van *Hollandt*, aan zynen zoone *Philips den III.* overgaf. - - - - 1555.

31. PHILIPS DE III Grave van *Hollandt*, en de II Koning van *Spanjen* van dien naam, ook Heer der *Nederlanden*: die, wegens zyne aldaar gepleegde geweltdadigheden, van den *Staat* afgezworen wierd; en daar mede eindigde in hem de Graaflyke regeeringe van *Hollandt*, enz. 1581.

* Eenigen, die *Robert de Vries*, *Govert met den Bult*, *Jan d' Eelect*, of den *II.* en Keizer *Maximiliaan* mede onder de Graven van *Hollandt* rekenen, hebben op hunne lyſt 35 of 36 Graven: maar vermits zy 'er zich of onwettig indrongen, als *Govert met den Bult*, of wel als Voogden geregeert hebben, namelyk *Robert de Vries*, *Jan d' Elect*, en *Maximiliaan*, worden zy niet zonder reden voorby gegaan. Met den bovengemelden *Philips den III.* op de lyſte der Graven, en den *II.* op die der Koningen van *Spanjen*, eindigde de volgreex der Graven. Yders verrichtingen in zynen tydt vindt men op een ygelyks naam. De zeer vervaarlyke, vreeſelyke, en menigvuldige Watersnooden en inbreuken der zee, *Hollandt*, enz. overgekomen, waar door veele landen tot Meeren, ja tot kleine Zeën zyn gemaakt, en eene ganſch andere gedaante hebben gekregen, konnen wy hier niet alle inlaſſen: gelyk wy ook veele der oude Geſchiedeniſſen van dit Landt, als ons beſtek overſteigerende, voorby gaan. De beroemde dapperheit en oorlogen der *Hollanderen* en *Batavieren*: hoe de *Noormannen* het landt overweldigden, vreeſlyk verwoeſten, en barbariſch te werke gingen: der inwoonderen oproeren en factiën: hunne oorlogen, beſtant, en vrede met de *Vlamingen*, ook met de *Friezen*, en de *Utrechtſchen*; menigmaal met groot verlies over en weder, en met honderderleije aanmerkelyke voorvallen daar in, vindtmen in de *Oude Hollandtſche Kronyk*; in de *Frieſche van Winſemius* en *Schotanus*; in de *Jaarboeken van Voſſius*, *in d' Aantekeningen van Scriverius*, en meer andere Schryveren; daar wy echter doorgaans aanmerkelyke ſtukken uit dit ons werk inlyven. Hoedanig de *Bataviſche* Republyk, daar *Hollandt* een gedeelte van is, zich ten tyden van 't *Roomſche* Ryk in vollen luiſter bevondt; hoe na 't verval van den *Roomſchen Staat*; hoe ook onder de Graven, enz. heeft *Hugo Grotius* in een klein boekjen zeer beknopt aangewezen. Wy hebben boven de Graven en de jaaren hunner regeeringe opgehaalt: maar ſchoon *Hollandt* door Graven geregeert wierd, tot den tydt van het afzweeren van *Philippus*, in 't jaar 1581. echter hadden zy geene onbepaalde magt; zy waren gebonden aan zekere wetten en voorſchriften; en moſten ten dien einde aan de *Staten van Hollandt*, by hunne huldiginge, zweeren, 's Landts wetten en privilegiën te onderhouden, ook die voor te ſtaan: daar na zwoeren de

Pontan. Gelderſ. geſchied. 2 deel, fol. 149. en verv. Boxhorn Holl. toon. pag. 61

Grot. Bat. Republyk f. 13. 17. 19. enz. achter zyne Hiſtor.

* Wy brengen deeze uitgemonſterden uit den Gravenreex van *Hollandt*, hoewel in weêrwil zommiger Schryveren (daar onze Opſteller zich byvoegt) evenwel in 't vervolg der *Hollandtſche* Graven, met hunne Beelteniſſen, gelyk die ons van de Karmeliter Monnikken zyn nagelaaten, daar wy boven in de Levensſchetze van *Godevaart met den Bult*, op fol. 362. na de Heeren *Schryver* en *Alkemade*, de redenen van hebben bygebragt, waar heene wy den nieuwsgierigen Lezer wyzen.

OCEANVS GERMANICVS.

RHENVS

ZVTHERA ZEA.

Scagen
Pethem
Winkelmeet
Nijedorp
Hoochoutwoude
Medemblec
Horna
Scellinchout
Widenisse
Marchesheem
Monikendam
Amstelredamme
Roltreka
Slota
Harelhem
Hemsvede
Spernerwalda
Scota
Brederode
Valsere Burg
Agathen Kyreca
Arem
Hemezen Kyreca
Northorpe
Casterchem
Thosa
Limba
Bathem
Akersloote
Abbatia
Hechgulee
Alkmaria
Aldathorpa
Hesmunda Cast.
Wormonde
Kirkwyra
Ryneburg
Valckenburch
Wassenare
Forschate
Bodekenloo
Hage Com.
Fortrana
Wiven
Ryswich
Ostretsham
Losdunnen
Asko
Alburg
Threlf
Haul
Hevesum
Emaker
Bleeswyck
Westerbrica
Scerpleda
Naltwic
Leyre
Roderisse
Bakel dyk
Rotterdrume
Schiedamme
Islemunde
Crempene
Tiezelinesker
Alblas
Gouda
Moerdrecht
Zevenhusen
Craingen
Ouderkerk
Swanesdrecht
Bleiscoop
Lede
Montfoorde
Isselstein
Judesex
Gana
Sconhovia
Amoide
Laxmunde
Laxmere
Vianen
Dorestadium
Kulenburch
Buesichem
Buren
Arcloe
Aspera
Heukelum
Deyl
Cuylenburch
Meenkenesdrecht
Swindrecht
Slidrecht
Thuredrecht
Merweda Ambacht
Serodeambacht
Duble
Gorichem
Werkenesmunde
Walrichesheem
Tuyle
Bomele
Altena
Hamert
Huesden
Wespho
Mons Latteria
Tromella
Streonas
Geervliet
Pitte
Witla
Midrecht
Lomarekca
Vredeland
Lona
Cromsberg
Bachevert
Lisiduna
Houdna
Bracola
Kamerka
Worthen
Thule
Trajectum Vetus
Bodegrave
Furs
Cappella Fronekeras
Rinsaterwall
Trenscoten
Harego
Koudekerke
Polgest
Mie
Rumeburg
Alkia
Swanesburg
Fronekeras
Wasdae Pars.
Vernoutsee.
Comitatus Hollandiae et Islam.
Lake et Isla.
Hollandt.
Gelriae pars.
Comitatus Hollandiae et Islam. Interlacus.
Amstelland
Bamestra
Scirmer
Aimera
Rendelmerbruch
Dieneraca
Haltenae.
Com. Cassis Mosae seu Mosa Astrius
Scaldis Fluv.

Adstipulatus Petrus Rhomyrus haec Leorum vocabula Communitus tradam, asserere non audeo Labulae, tam propter angustum, quam quod positionis mutationem determinare sper. Nemo

Bergan	Molencamp
Dodinslane	Niedam. Noda
Frugersh	Rinesmuthen
Grotchenshasingron	Sigeldrecht
Haimenrode	Wandinge
Lopsen	Wendeldyk

C. de Broen fec. Amstel.

de *Staten* den Grave gehouw en getrouw te zullen zyn, in alles dat hy volgens de wetten gebieden zoude. De voorwaarden en artykelen, waar op een Grave of Gravin aangenomen wierd, waren wel voornamelyk deze: „ Geene *Zie idem Grot. de antiq. Rep. Bat. enz.* „ Gravinne mogt ten echte treeden dan op der *Staten* goetvinden: de Grave, enz. vermogt geene Ampten noch „ Officiën, 't zy van Raden, Rentmeesters, Schouten, Bailjuuwen, aan anderen dan inboorlingen te geeven: het „ stont den *Staten* vry Staatswyze te vergaderen, zoo dikwyls als zy wilden, en ter plaatze daar 't hun behaagde, „ zonder daar toe 's Graven verlof van noden te hebben: „ Hy vermogt geene niewe tollen noch belastingen aan te „ stellen, noch ook aan iemant vrydom van tollen te geeven of toe te staan, dan met der *Staten* goedtvinden: „ Geen Prins van den Lande vermogt ter beschermínge „ van zyne eige goederen, of om schade of geleden ongelyk te wreeken, oorlog aanvangen dan met goedtkeuringe der *Staten:* zy mosten in hunne brieven de Nederduitsche taal gebruiken: de Munt most van den Prins „ geslagen en verandert worden naar tyds gelegentheit, „ en dat de *Staten* zulks dienstig oordeelden: hy mogt geen „ gedeelte van 't Vorstendom vervreemden: de *Staten* mogten niet buiten hunne Provintie ter dagvaart beschreven „ worden: indien hy eenige schatting nodig had, most hy „ zulks in persoon (door geenen Stadthouder) by manier „ van beede, aan de *Staten* verzoeken: hy mogt geene „ schattingen invoeren dan die hem vrywillig vergunt waren: het recht en justitie mogt hy niet anders dan door „ gewoone Rechters laten bedienen: alle oude gewoonten, wetten, en privilegiën onverbreekelyk handthaven; indien de Prins eenig bevel dat daar tegen aanliep *Guicc. Nederl. fol. 44.* „ gaf, was niemant verplicht het te gehoorzaamen. *Guicciardyn*, spreekende van de *Staten van Hollandt*, enz. zegt, dat de Landtvorst hun zyne begeerte met beleefde woorden en dienstige redenen doet voordraagen: dat de *Staten* daar op tydt van beraadt neemen: dat daar na elke Provintie voor zich schriftelyk antwoordt inbrengt. „ Indien „ de Prins of zyn Stadthouder met dit antwoordt niet vergenoegt is, zoekt hy, met aanwyzinge van reden en recht, „ de Provintiën t'zyner begeerte over te haalen: want, „ naar inhoudt der Privilegiën, mag hy niet anders dan „ redenen gebruiken; om dat het aldaar geen gewoonte is „ te zeggen, *Sic volo, sic jubeo*; *zoo wil ik, zoo begeere ik 't.* „ Dikwils gebeurt het dat den Koning (hy spreekt van „ *Philippus den II.*) niets van al 't geen hy begeert ingewilligt word, die in zulk een geval gedult moet hebben, zonder'er meer van te spreeken, alleen bequaamer „ tydt afwachtende: maar als de Prins zedig en beleeft is, „ schoon de zaken wat lang zomtyds aanloopen, komen „ ze echter meest altydt minnelyk en tot yders genoegen „ overeen. Vermits nu de Hooggemelde Koning *Philips van Spanjen* niet alleen tyrannizeerde over de conscientiën, met branden, hangen, moorden, enz. maar boven dien trots handelde; tegen zyne bezwoore huldigings-artykelen en voorwaarden, de *Spaansche Inquisitie* invoerde, en 's Landts privilegiën als met voeten trapte, beoogende eene Souveraine onbepaalde magt en heerschappye, hebben de *Staten van Nederlandt*, en met een die van *Hollandt*, zich van zyne gehoorzaamheit ontslagen, en zich t'zamen verbonden om 's landts voorrechten en vryheit te beschermen, waar in zy ook billyk getriomfeert hebben. Zelfs spreekt 'er *Balthasar Ayala*, President van 's Konings leger in de *Nederlanden*, in *Balth. Ayala in zyn boek van den pligt des oorl. lib. 1. Franc. Lanar. fasc. Hist. pag. 12. num. 6.* dezer voegen van. „ In zulk eene ordre gaan de zaaken indien „ d'oppermagt by den Vorst staat: maar is ze by 't Volk, „ of by de Voortreffelyksten, dan staat het vry met eenen „ Tyran te handelen naar Rechten, ingeval het de tyden „ toelaaten: indien niet, dan is 't geoorloft hem met gewelt te overvallen, enz. Een ander *Spaanschgezinde*, spreekende van de privilegiën van *Brabandt*, stelt vast; „ dat, ingeval de Prins, 't zy door gewelt of list, de handt „ aan de privilegiën van *Brabandt* quame te slaan, willen„ de die vernietigen, de *Staten* en Onderdaanen, na behoor„ lyke protestatie, van hunnen Eedt en pligt ontslagen „ zouden zyn. Het is vry wat aanmerkelyks, dat, daar alle Landen door den oorlog elendig en arm worden, de *Vereenigde Nederlanden* gebloeit hebben, en by uitnemendheit *Hollandt*, by den oorlog tegen *Spanjen*, tot zoo hoog een magt, rykdom, en aanzien gesteigert is. Na de Graaflyke regeeringe is *Hollandt* door Stadthouders van de Graaflykheit bestiert. Eerst van *Willem den I.* Prinse van *Oranje*, daar na van Prins *Maurits*, *Willems* zoon; na zynen doodt volgde zyn broeder Prins *Frederik Henrik*, dien zyn zoon Prins *Willem de II.* volgde. Tusschen hem en die van *Hollandt*, inzonderheit die van *Amsterdam*, ontstont eene tweespalt en misverstandt over het afdanken van Krygsvolk na den Vrede met *Spanjen*, in 't jaar 1648. *Amsterdam* wilde de groote afdanking doordringen, onaangezien Prins *Willem* en eenige Provintiën, als mede verscheide Steden van *Hollandt*, zulks onraadzaam vonden. *Amsterdam* wierd daar op door den Prins belegert: maar 't quam haast tot een verdrag, en eenige van de Regenten dier Stadt wierden van hunnen dienst ontslagen, dat die van *Amsterdam* dapper in 't oog en in den krop stak; schoon kort daar na de doodt van Prins *Willem* hier op volgde; en acht dagen daar na de geboorte van zynen zoone Prins *Willem den III.* Toen wierd de kans waargenomen, en door die van *Amsterdam*, nevens andere *Hollandtsche* Steden, de overige Provintiën bewogen om het eeuwig Edict op te rechten, en te bezweeren de Stadthouderlyke regeeringe te vernietigen, en in der eeuwigheit niet meer te zullen gedoogen. Daar door bleef *Aitzem. enz.* Prins *Willem de III.* buiten eenige amptbediening in den *Staat*, tot den inval der *Franschen*, in 't jaar 1672. wanneer de Prins, op het hard aandringen eeniger Provintiën, eerst Veldtoverste en Kapitein Generaal, doch als met gebonde handen, en met uitsluitinge van het Stadthouderschap, voor altydt gemaakt wierd. Maar door een oproer onder de Gemeenten van *Hollandt*, ziende dat de zaaken wanhoopig stonden, wierd de Magistraat overal genoegzaam gedwongen het *eeuwig Edict* weêr te vernietigen, en dus raakte *Hollandt*, nevens andere Provintiën, op niews onder de Stadthouderlyke regeeringe van Prins *Willem den III.* niet alleen gelyk zyne Voorouders, als Stadthouder, maar met meerder luister, als Erfstadthouder. Hy wierd ook nader- *Aitzem. herstelde Leeuw. Item zaken van St.* handt in 't jaar 1689. Koning van *Engelandt*, enz. Doch doordien hy kinderloos storf, in Maert 1702. is *Hollandt*, nevens eenige andere Provintiën, andermaal volkomen buiten de Stadthouderlyke regeeringe geraakt. Hoedanig zich dit oproer, boven aangeroert, toedroeg, zal men op *Grot. de antiq. Reip. Bat.* yder *Hollandtsche* Stadt in 't byzonder vinden. De *Hollandtsche* Steden worden yder van haare Magistraat geregeert, die het toegestaan is, binnen haar gebiedt keuren en ordonnantiën te maaken, ook lasten tot noodwendigheden der Steden op te stellen. De Raden bezitten hunne ampten zoo lang zy leeven. Uit hen worden de Burgermeesters gekoren, die dan t'zamen de Burger-regeeringe waarneemen; de Schepenen de Rechtbank. Noch hebben de Steden hooge Raaden, Pensionarissen genaamt. De Rechtspleginge der Dorpen, zoo in Ambachts- als Hooge Heerlykheden, is ten deele by de Republyk of Graaflykheit, ten deele by de Edelen. De Houtvester en Meesterknapen hebben hun eigen jagt-recht over de Wildernissen, enz. de Dykgraaf en Heemraden over Dyken en Dammen, daar byzonderlyk *Hollandts* behoudt in bestaat. Van hun aller gewezene vonnissen magmen zich op 't Hof van *Hollandt* beroepen, dat ook *Zeelandt* erkent, of liever daar het ook deel in heeft. Veroordeelden in halszaaken word ook appél toegestaan. Behalven 't Hof, is 'er noch de Hooge Raadt, enz. daar de Stadthouder 't Hooft van plag te zyn, die ook 't gebiedt over de krygsbezettingen had: ook stont aan hem 't kiezen van Burgermeesteren, Schepenen, enz. uit een benoemt en hem overgezonden dubbel getal: ook vergiffenis te verleenen aan misdadigers, enz. In zommige *Hollandtsche* Steden zyn twee, drie, ook vier Burgermeesters; zie de Schryvers op den kant aangewezen. De Graaflyke regeeringe, begonnen, als gezegt is, met het jaar 863. (of 913) eindigde in 't jaar 1581. De Stadthouderlyke, onder de Prinssen van *Oranje*, eindigde eerst in 't jaar 1650. zulks duurde tot het jaar 1672. toen *Willem de III.* weêr Stadthouder wierd, en eindigde voor de tweedemaal met zyne doodt, in 't jaar 1702.

Grot. de antiq. Reip. Bat. fol. 32. in 's Nederd. achterde Jaarb. Recht der Riddersche Edelen en Stedel. van Holl. enz. uitgegeeven in 't jaar 1587. Leeuw. Bat. Ill. Houve. W. Temple, enz.

HOLLANDIA, HOLLANDT. Het is ruim *Alting Not. Germ. Inser. Part. II. fol. 91.* eene eeuw geleden, terwyl wy dit schryven, dat de naam van HOLLANDT klinkt tot aan beide de Aspunten, en naar het Ooston en Westen in het ronde met allen luister omvliegt; hoewel dezelve niew is, en onder de *Batawers* en *Friezen* eerst gehoort lang nadat ze *Christenen* genoemt zyn geworden. De beroemtheit van dit Landt, die door geene volgende eeuwen, hoe afgunstig en quaadtaardig ook, zal verduistert worden, vereischt dat wy 'er wat naukeuriger, omstandiger, en breeder van spreeken. Na dat de *Franschen*, die van het strandt der *Noordtzee* voortgetrokken waren, om zich meesters te maaken van de Wingewesten van het *Roomsche* Ryk, de *Gaulen*, of *Galliën*, nu lang bezeten, en den Christelyken Godtsdienst omhelst hadden, met medelyden wierden geraakt over hunne oude Geslachtgenooten, die toen, onder den gemeenen naam van *Friezen*, in de dikste duisternisse hun leven leidden, tot aan de *Schelde* toe, en noch verder; hebben zy ernstelyk hunne gedachten laaten gaan, hoe zy de toorts van 't Evangelie, die eenigen tydt te vooren van de *Engelschen* aangestoken, maar kort daar na weêr uitgedooft was, onder hunne Geslagtgenooten zoo mogten doen lichten, dat die niet weêr konde uitgeblusscht worden. Maar als zy, die toen het oppergezag onder dit volk hadden, zich tegens dit zeer heilig voorneemen met alle magt aankanteden, op eene wreede wyze omgebragt hebbende de Leeraars, die Schutsgenooten der *Franken* waren; is *Pipinus*, als Koningklyke Stadthouder, gekomen om dit schelmstuk te wreeken: en na hem zyn zoon *Karel Martel*, zyn kleinzoon *Pipinus*, zyn achter-kleinzoon *Karel de Groote*; zoo dat zy de *Friezen* alle magt over de landen, die Westwaarts af leggen van de riviere de *Kinhem*, benomen hebben; hun Gemeenebest op een niew, behoudens hunne vryheit, op zich zelven geschikt hebbende, afgezondert van de gee-

nen, die verder woonden. Weshalven hen hunne vryheit ongekrenkt gelaaten en beveſtigt is, doch niet eer voor dat zy hun woordt gegeeven hadden, dat zy de leere van 't Evangelie niet meer zouden ſtuiten, en, in gevolge hier van, hadden zy eenige veranderinge in hunne regeeringe van *Karel den Grooten* aangenomen: die dit alles zoo beſtemt hebbende, het geheele Landtſchap in verſcheidene ampten, of quartieren, om rechtspleging te houden, verdeelt heeft: en wel voornamelyk dat gedeelte aan deezen kant van de rivier *Kinhem*, waar over hy 't geheel oppergezag aan zich behouden hadde. En omdat zy, die hier het ampt van Rechters bedienden, gemeenlyk van het gevolg des Keizers (ex *Comitatus*) waren, is de benaming van *Comes*, Grave, of eigentlyk Medegezel, in 't gemeen gehouden geworden voor eenen algemeenen naam van de Rechteren; en is overgegaan tot die geenen, wien naderhant dit Ampt voor al hun leven met het erfrecht is opgedraagen. Van deze gewoonte nu, die op d'eene plaats ouder, en op d'andere jonger is, hebben alle Rechtsbannen, of Graafſchappen (*Comitatus*) en by gevolg ook dit van HOLLANDT, hunnen oorſprong. De eerſte van de *Frieſche* Graven, van wier gehoorzaamheit de Keizers zich altydt verzeekert hebben, (die in hun Ampt latende blyven, en hun rechtsgebiedt vergrootende) is geweeſt GEROLFUS, die *Gothofredus* den *Noorman* (die *Frieslandt*, volgens het verdrag van Keizer *Carolus Craſſus*, in bezit hadde) of gevonden of gemaakt heeft tot Amptman over zekere Rechtsban onder de *Caninefaten:* en dien hy in het jaar 885. belaſt heeft te bekleeden zoo een Gezantſchap, het welk hy kort daar na ondervonden heeft hem tot zyn doodelyk verderf geſtrekt te hebben: gelyk dit verhaalt word van *Regino*, die in die tyden geleeft heeft, en van dit alles byna ooggetuige is geweeſt.

Ad annum 885.

Dat verder deeze *Gerolfus*, na het ombrengen van zynen Heer *Gothofredus*, deze Rechtsban, of dit Graafſchap, waar van hy tot noch toe Graaf of Rechter in der tydt geweeſt was, door beleeninge van den Keizer zelfs, als een Leengoedt voor altydt gekregen heeft, is heel blykbaar af te neemen uit den Giftbrief van Keizer *Arnulphus*, die Opvolger is geweeſt van zynen Oom *Carolus Craſſus*, gegeeven in het begin van zyne regeeringe, wanneer het de gewoonte is de Leenen te verheffen; het welk geweeſt is het tweede jaar na dat hy Keizer geworden was, na de geboorte van 's wereldts *Heilant* 889. Want in dezen brief verklaart hy, dat hy aan Graaf *Gerolf*, die al te vooren een getrouwe (*fidelis*) dat is, een Vaſal of Leenman van *Carolus Craſſus* was, niet allereerſt dit Graafſchap als een erfelyk Leen opgedraagen, maar alleen eenige niewe giften, of Leenen binnen deszelfs uitgeſtrektheit geſchonken heeft. Het is derhalven Keizer *Carolus Craſſus*, den magtigſten der Naneeven van *Karel den Grooten*, wien het Graafſchap, het welk twee eeuwen daar na met den naam van HOLLANDT begonnen heeft beroemt te worden, zyn begin en oorſprong verſchuldigt is: het welk op het allerhoogſte het jaar na *Chriſtus* geboorte 885 bereiken kan.

Theodoricus. Annal Bat. VIII. pr.

In de Rechtsban van *Gerolf* langs het ſtrandt van de *Noordtzee* en de *Maaze*, byna tot aan den *Rhyn*, is gevolgt *Diederik*, dien de doorluchtige Heer *Johan van der Does* (*Janus Douza*) niet zonder reden giſt dat zyn zoon is geweeſt; omdat *Diederik de V.* die nu in het vyfde lidt van hem afſtamde, in zynen Giftbrief van den jaare 1083. zegt, dat deze zyn Bet- Oudt- Overgrootvader gehadt heeft een broeder met name *Walgerus:* en *Regino Prumienſis* (*Abt van Pruim*) ſchryft dat *Gerolf* gehadt heeft een zoon met naame *Waltgarius*, die beticht wierd Hertog *Everhard* vermoort te hebben. Ondertuſſchen is dit zeker, dat *Diederik de I.* de grenzen van zyn oudt gebiedt uitgebreidt heeft door eene niewe aanwinninge, langs het ſtrandt over den *Rhyn*, tot aan *Egmondt* en de *Kinhem:* welk landt hem een andere Koning *Karel*, door zyne miltdadigheit, heeft toegevoegt, die, gelyk uit het geen zoo even gezegt is, blykt laater geleeft te hebben dan *Carolus Craſſus*, en dus te meer laater dan *Carolus Calvus*; wien echter alle de Schryvers voor onzen voortreffelyken *Ubbo*, door eene zeer groote, om niet te zeggen ſchamenswaardige, onbedachtzaamheit, den eerſten oorſprong van dit Graafſchap toegeſchreven hebben; hier in te los navolgende den Rymdichter *Melis Stoke*, en de moeite niet neemende om de Jaargetallen van de Giftbrieven ter toetze te brengen, die men in zoo veele gelegentheden bevonden heeft niet recht geſtelt, of bedorven te zyn. 't Welk zelfs ten eerſten opſlag ware blykbaar geweeſt, als men overdacht hadde dat *Carolus Calvus*, zynde Koning van *Neuſtriën* en *Aquitaniën*, ganſch niet het minſte in *Frieslandt* te zeggen heeft gehadt dan na de doodt van Koning *Lotharius*, of na het jaar 868. en toen zelfs alleen over dat gedeelte dat aan dezen kant der *Maaze* gelegen is, doch nooit over het geen over den *Maasſtroom* lag; gelyk *Aimoinus* zulks aanwyſt. Welke zaak *Heda* toen al heeft doen twyfelen: by gevolg is het ontwyfelbaar, dat *Carolus Simplex* de ſchenker is van deze gifte, en zulks ter bede en voorſprake van Graaf *Hagano*, gelyk in den Giftbrief zelf ſtaat, die toen, gelyk men denken kan, in gunſt was by dien Koning, volgens 't verhaal van *Flodoardus* en

Hiſt. Friſ. lib. V.

Hiſt. Franc. lib. V. 25. In Hung. Epiſcopo.

den Abt van *Ursberg*. En zulks is geſchiedt aanſtonds na dat het *Overmaaſche Lotharingen*, door de doodt van de Zoonen van Keizer *Arnulphus*, op hem verſtorven was. In welke omſtandigheit van tydt het van de uiterſte voorzichtigheit was de Grooten van het niewe ryk, door gunſtbewyzen, aan zich te verbinden, inzonderheit die op de Grenzen woonden, waar van Graaf *Diederik* een was, als die de bewaringe der Zeekuſt was aanbetrouwt. Volgens dit alles heeft de Hoog Ed. Heer *van der Does* de jaartallen ons aldus zeer ſchrander weêr te recht gebragt, dat men in plaats van DCCCLXIII. dat is, 863. moet ſtellen DCCCCXIII. dat is, 913. Waar door men met het byvoegen van een ſchrapjen vindt het zelfde jaar, dat *Carolus Simplex* in het bezit van *Lotharingen* gekomen is. *Gottefredus Wendelinus*, in zyne verhandeling over de *Saxiſche* wetten, doet 'er noch een tiental by, en houd ſtaande dat men leezen moet DCCCCXXIII. den 15 van Zomermaandt, omdat *Rutger* in dezen Giftbrief Aartsbiſſchop en Cancellier word genoemt, en 'er geen van deezen naam in het jaar 863. of 913. den Stoel van *Trier* bezeten heeft, maar alleen in het jaar 923. Eveneens als of de Koningen van *Vrankryk* zich van geenen anderen Cancellier hadden bedient, als van den Biſſchop van *Trier*, daar men oneindige voorbeelden vindt die blyk van het tegendeel geeven: by gevolg heeft dit niewe merktal weinig grondts, en kan ook daar door van misſlag overtuigt worden, dat *Carolus Simplex* den 15 van Zomermaandt, in het jaar 923. niet is geweeſt in 't landt der *Menapiers* (in *Menapiis:* te *Bladel*, namelyk, in de *Meijerye van 's Hertogenboſch* *) aldaar zaaken van ruſt en vrede verhandelende, maar in het landt van *Soiſſons*, in eenen vinnigen veldtſlag vechtende tegens *Robertus*, die zich tegens hem voor Koning opwierp, en dien hy op dien zelfden dag met zyne eige handt doorſtoken heeft, gelyk de Abt van *Pruim* verhaalt. *Diederik* nu heeft tot Opvolger gehadt een Zoon van den zelven naame, die ook eene niewe aanwinninge gekregen heeft, gelegen aan den Weſtkant van de *Maas*, gelyk de benaaming zelf WASDA, dat is, Weſtdeel / zulks te kennen geeft: en dat door miltdadigheit van den Koning, die Opperheer was van het aan dezen kant der *Maaze* gelegen *Lotharingen*. Niemant die eenig verſtandt heeft kan ontkennen, dat zoo wel de naam, als het jaartal in den Giftbrief bedorven zy. Ook vindt men twee merktekens, indien men den Giftbrief anderszins voor deugdelyk en echt mogt rekenen, die dit beide zeer ligtelyk aanwyzen waar te zyn. Het eerſte is *Hemma* de Koningin: het tweede, het jaar des Ryks het XVI. gevoegt by de XII *Indictie*. Van de nakomelingen van *Karel den Grooten*, die over *Germaniën* en *Lotharingen* geregeert hebben, vindt men 'er in 't geheel twee die eene Gemalin met name *Hemma* gehad hebben, namelyk, *Ludovicus Germanicus*, den Zoon van Keizer *Ludovicus Pius*, en *Lotharius*, Koning van *Vrankryk*, den eenigſten van dezen naam, en op een na den laatſten van de *Carolinen*, of Nakomelingen van *Karel den Grooten*. Maar het XVI jaar van den eerſten, het welk zyn begin genomen heeft met Bloeimaandt 854. is verzelt geweeſt met de II en III *Indictie*, geenzins de XII. of XV. gelyk uit den Giftbrief verſcheidentlyk is overgeteekent. Doch by het XVI jaar van den anderen, het welk geweeſt is het jaar 969. naar de gemeene tydtreekeninge, word zeer wel gevoegt het merkteken van de XII *Indictie*; by gevolg by het XV jaar de XI *Indictie*; het welk het jaar 968. is na de geboorte des Verloſſers. Waar uit ik oordeele dat het baarblykelyk is, dat in den origineelen brief geſchreven is geweeſt LOTHARIUS; niet LOTHOWICUS; dewyl ook niemant van die tyden den naam van *Ludovicus* op die wyze ergens geſchreven heeft: en in het jaartal, door onachtzaamheit, of verhaaſting van den Affchryver, alleen een C is uitgelaaten, en geſchreven DCCCLXVIII. in plaats van DCCCCLXVIII. zynde een misſlag die gemeen is, en ligt te verſchoonen. Aangaande *Hemma* is het klaar genoeg, dat zy al twee jaaren te vooren met den Koning getrouwt is geweeſt. Daar is derhalven geen reden om te twyfelen, of LOTHARIUS is de tweede Begiftiger van *Diederik den II.* Maar toen nu het regeerend of heerſchend geſlacht van *Karel den Grooten* uitgeſtorven was, by welk geſlacht *Diederik* ondervonden hadde dat het vaſt ſtont om de *Friezen*, die over de *Kinhem* woonden, de voorrechten van den grooten Voorvader ongekreukt te laaten, behouden, heeft hy geoordeelt dat het tydt was om van hun Landt ook wat af te ſcheuren, door de miltdadigheit der Keizeren van een ander Geſlachte, by welk de gewoonten en inſtellingen van *Karel den Grooten* niet zoo heilig, of onſchendbaar geacht waren. Hy komt dan de Keizerinne *Theophania* (Gemalinne van Keizer *Otto den II.*) aan boort, welkers Zuſter (*Luitgardis*) hy voor zynen Zoone *Arnulphus* kort te vooren ter vrouwe verkregen hadde, en bewoog haar ligtelyk daar toe dat zy haaren Zoone, Keizer *Otto den III.* die noch zeer jong, en noch niet ontwent was de bevelen zyner Moeder op te volgen, aanried om de overige Zeekuſt, die 'er tuſſchen de *Kinhem* en den *Vlieſtroom* was, ook onder zyn toezicht en beſcher-

Annal. Holl. lib. V.

* Plazella *in de Kaarten van den Heere Alting.*

Apud Douſam Annal. Holl. lib. V.

ming

ming te ſtellen. En door deze verſchalkende ſtreek heeft hy van een Vorſt, die mildt was in weg te ſchenken, byna in het begin van deszelfs Regeeringe, (als die hy aangevaardt heeft met den aanvang van het jaar 984. volgens het getuigenis van *Lambertus Schafnaburgenſis*, en andere onder de Ouden) geenzins in 't jaar 993. (gelyk verkeerdelyk in den Rym ſtaat, die hier tegen deszelfs zin en oogmerk afgeſchreven is) verkregen het recht van beſchuttinge en bewaringe over drie Rechtsbannen of Graafſchappen van de zeekuſt, en over zommige andere landen, gelegen tuſſchen de grenzen van 't Graafſchap zyner Voorouderen en de rivier *Hiſla*, te gelyk met *Sunnemere*. Waar van de Giftbrief wel niet voor handen is: maar de verklaring van den Keizer zelf in een later ſchrift, waar by hy al het geene hy hem te vooren als Leen te bewaaren gegeeven hadde, nu als eigen erfgoedt aan hem opdraagt; daar in anderen zeer verongelykende, en een quaadt voorbeeldt latende aan de Nakomelingen, immers zoo veel betreft die geene die over de rivier *Kinhem* gezeten waren. Deeze brief is geteekent in het jaar na de geboorte des *Heilants* 985. volgens 't getuigenis van *Melis Stoke*, zynde het tweede, na dat *Otto* Keizer geworden was; en insgelyks het tweede voor het afſterven van den ſtokouden Grave. Het welk geweeſt zyn de waare en eigentlyke oorzaaken van den oorlog, die zoo veele eeuwen aan een, en byna zonder ophouden, geduurt heeft tuſſchen deze Hoofden en Beſchermers van de zeekuſt, die *Hermannus Contractus* Markgraven, (*Marchiones*) noemt, en tuſſchen de vrye *Friezen*, en die niet geëindigt is dan met Graaf *Jan*, zynde het laatſte mannelyk Oir van dit geſlachte. ARNULFUS (*Arnoud*) de Zoon en opvolger van *Diederik*, dit geſchonken goedt trachtende te bekomen, heeft 'er zyn leven by ingeſchoten. Echter verhaalt men dat hy, by het Erfgoedt van zynen Vader, noch van zyn Moeders erfgoedt gevoegt heeft het landt van *Waas* in *Vlaanderen*, met vier aangrenzende Ampten: ja *Matthæus Voſſius* doet 'er noch meer by. Doch DIEDERIK DE III. de zoon van *Arnulfus*, heeft door oorlogsrecht zich eigen gemaakt vier Rechtsbannen (*Comitatus*) in *Hollandt*, voornamelyk beſtaande in de ſtukken en gedeelten van het Graafſchap *Teiſterbandt*, dat korts te vooren geſcheurt was, welke ſtukken de Biſſchop van *Utrecht* ſtaande houd dat hem toekomen, volgens Teſtament van *Anfridus*, den laatſten Grave, en Biſſchop van *Utrecht*, het welk de Keizers ook beveſtigen, gelyk men afneemen kan uit het geen *Beka* verhaalt; en Keizer *Henrik de IV.* in zynen Giftbrief van May des jaars 1064. DIEDERIK DE IV. pogende met de wapenen te beſchermen het geen zyn Vader niewelings aangewonnen had, is van een moordenaar overvallen, en omgekomen in het jaar 1048. Zyn Broeder en Opvolger FLORENTIUS, of FLORIS, heeft veele moeite aangewendt om de giften van de *Ottoos* magtig te worden. Maar, naar het Weſten toe overal Overwinnaar, word hy al te zorgeloos teffens van zyn leven en overwinninge, in het jaar 1061. berooft. Na deze is DIEDERIK DE V. Zoon van *Florentius*, allerverſt in het landt der *Friezen* gedrongen, tot dichte by het *Vlie*: en deze heeft allereerſt den tytel van HOLLANDT, als van een Landt dat hy door de wapenen overwonnen hadde, naar de wyze van de oude Keizeren, boven aan het hoofdt van zyne Giftbrieven geſtelt; zoo dra hy het geene Keizer *Henrik de III.* hem benomen hadde, als ook dat waar van Hertog *Govert met den Bult* zich het bezit hadde aangematigt, met overwinſt weêr gekregen heeft, nevens de geheele Landtſtreek die den Biſſchop van *Utrecht* eenigen tydt te vooren, te weeten in 't jaar 1064. van Keizer *Henrik den IV.* toegewezen was. Waar aan noch hedendaags in eene nauwe betekenis, en met aanwyzinge van de luchtſtreek, de naam van ZUYTHOLLANDT gegeeven wordt. Onder die benaming eindelyk alles in eenen *Staat* begrypende, het geen hy bezat tuſſchen de *Maas* en de *Kinhem*; het welk de *Noordtzee* van vooren beſluit, en het Stift *Utrecht* met een kleine ſtrook van *Gelderlandt* van achteren. Zonder twyfel met dat oogmerk, op dat 'er in het toekomende een onderſcheidt zou zyn tuſſchen dezen ouden en den niewen Staat, dien hy over de *Kinhem* in *Frieslandt* poogde aan te ſtellen. Omdat nu dit eigentlyk genoemde *Zuidt-Hollandt* gelegen is aan den benedenſten arm van de benedenſte kil, waar aan *Plinius* den naam van HELIUM geeft (gelyk hier boven op dit woordt getoont is) is het zeer waarſchynlyk, dat het aangelegen Geweſt zynen toenaam, gelyk het gemeenlyk plag te geſchieden, van de rivier gekregen heeft; en aldus in verſcheide uitſpraak HOLLANDT en HELLANDT, dat is, Landt aan de HEEL (HELIUM) genaamt is; dewyl de woorden HOL en HEL van een en den zelven oorſprong en beteekenis zyn, volgens het geene wy hier boven nu al aangewezen hebben. Het zyn zoete, doch onnoozele zinſpeelingen die men afhaalt van de Holligheit van het landt, of van een Boſchagtig Geweſt, om onderſcheidt te maaken van de omleggende Geweſten. Dat de Ouden echter gemeent hebben, dat dit landt zynen naam en oorſprong van de Boſſchen en het *Holt* had, hebben zy door de menigmaal herhaalde ſchryvinge van HOLT-LANDT klaar en duidelyk aangewezen: doch met een daar door te kennen gegeeven, dat deeze benaaming niet lang te vooren van de *Noormannen* uit HALLANDT gebragt was; waar van zy immers niet onkundig konden zyn, die in die tyden geleeft hadden, of daar dicht aanquamen. Het is al te ongerymt en buitenſpoorig, het geen zommige verdicht hebben van *Olennius*, een voornaam Hopman onder de *Romeinen*, die een ſlegt en gering perſoon was, dewyl die het gezach niet heeft gehadt over de *Batawers*, zelf niet over de *Friezen* die aan den *Rhyn* lagen, maar over hen die aan den anderen kant van het *Vlie* woonden, en die by deze zelfs niets anders dan eenen opſpraakelyken naam nagelaaten heeft. Maar al genoeg van den naam; wy moeten verder afhandelen het geen 'er noch overig is van den volgenden tydt. FLORENTIUS DE II. die in de regeering gevolgt is op zynen Vader *Diederik den V.* getrouwt hebbende de zuſter van *Lotharius*, die naderhant Keizer is geweeſt, heeft voor zynen Zoon *Diederik den VI.* den weg ligtelyk gebaant om zyne magt wederom te vergrooten, dewyl zyn Oom de Keizer hem geneegen was. Deze heeft hem dan begiftigt met de Graafſchappen van *Ooſtergoo* en *Weſtergoo*, tuſſchen het *Vlie* en de *Lauwers*, die niet gering zyn; te niet doende de gifte van Keizer *Henrik den IV.* die dezelve, uit de verbeurde goederen van *Egbert* den Verweldiger, den Biſſchop van *Utrecht* in den jaare 1086. toegewezen hadde; als of ze *Egbert* niet hadden toegekomen, maar op *Diederik den V.* na de doodt van zynen vyandt *Govert met den Bult*, die dezelve te vooren onrechtvaerdig bezeten hadde, door recht van oorlog vervallen waren. En alhoewel deze begiftiging van Keizer *Lotharius den II.* door toeſtemminge van alle de Vorſten des Ryks, in het jaar 1125. bekrachtigt is geweeſt; heeft echter Keizer *Conradus de III.* dezelve in het jaar 1155. wederom vernietigt, en weder doen ſtant grypen de vorige van zynen Oom *Henrik den IV.* zoo noemt hy zynen Grootvader van Moeders zyde. FLORENTIUS DE III, Zoon van *Diederik den VI.* heeft over deze verſchillen wederom overhoop gelegen met den Biſſchop van *Utrecht*, waar van Keizer *Frederik de I.* in het jaar 1166. door zyn tuſſchenkomen, eindelyk een einde gemaakt heeft. En aldus heeft men riemen geſneeden uit een ander mans leêr. Onder DIEDERIK DEN VII. zynen Zoon, en zyne dochter *Ada*, is 'er geene vermeerdering bygekomen. WILLEM, zyn tweede Zoon, en na hem deszelfs Zoon *Florentius de IV.* HOLLANDT met *Zeelandt* vreedig bezittende, hebben de *Ooſter-Friezen* ook onder hunne gehoorzaamheit gehadt, terwyl de *Weſterſche* hunne oude gewoonte behielden. WILLEM DE II. zoon van *Florentius den IV.* eindelyk met de Keizerlyke Majeſteit bekleedt, en oordeelende dat het onbetamelyk was langer te verdraagen de onbandige ſtyfzinnigheit der *Weſter-Friezen*, valt onvoorzichtig op hen aan, en word doodtgeſlagen. Vervolgens word zyn Zoon, FLORENTIUS DE V. niet zonder roem regeerende, na dat hy verſcheide Burgten tegen de *Friezen* opgerecht hadde, door eenen t'zamengeſpannen hoop, van zyne eige landtzaten moortdadig omgebragt. Eindelyk is in JOHAN zynen zoon, den laatſten der Graven van de *Frieſche* afkomſte, het geſlacht, dat vier hondert en veertien jaaren lang zeer bloeijende geweeſt was, niet eerder uitgeſtorven voor dat hy den oorlog tegens de *Weſt-Friezen*, die drie eeuwen lang geduurt hadde, ten einde had gebragt, en hen onder zyne gehoorzaamheit gekregen, gelyk recht hebbende met de *Hollanders*, ja in de zelfde Staatsregeeringe aangenomen zynde: gelyk zy die noch hedendaags gemeen hebben, met dien luiſter en roem, als wy in 't begin hebben aangewezen. Graaf JAN is geſtorven, volgens 't getuigenis van *Beka*, in het jaar 1299. na de geboorte des *Heilants*, den 29 October, en by gevolg in het uitgaan der eeuwe, die wy ons ook tot een eindtpaal hebben geſtelt: omdat de volgende zaaken weinig verklaringe van nooden hebben, als meeſtendeel te boek gebragt door Schryvers waar in de oude geleerdtheit weêr heeft begonnen te herleeven, die naderhant door de grootſte Mannen, tot den tegenwoordigen tydt toe, byna tot aan den top van d'oude hoogheit opgevyzelt is. De grondt van het landt is uit zyn eigen aart niet zeer gelukkig, maar die door de byzondere kloeke bebouwinge het wel tegens de vruchtbaarſte houden kan. De vaarten, rivieren, zeeboezems, havens, en de *Noordtzee* zelve zyn bronnen van onafmeetelyke rykdommen, en van eenen ongelooflyken overvloedt. Dat deze nu altydt en rykelyk opwellen, daar van zyn de voornaamſte oorzaaken de zonderlinge vryheit, en de ſchrandere arbeidzaamheit en zuinigheit van het volk, zynde giften van eenen baarblykelyken goedtdoenden Godt, waar door de hooge top, die in den koophandel verkregen is, ligtelyk zal behouden worden, als maar de winſt niet geſtelt word boven de eerbiedigheit voor den zeer gunſtigen Godt, waar van al het heil en welvaaren afhangt. De byzondere plaatzen daar in de Giftbrieven van gewaagt wordt, en die van ons elk op zyn order en plaats verhandelt zyn, hebben wy

Annal. Holl. lib. I.

In Anfrido.

Stokius in Florentius II.

Apud Hedam in Conr.

Apud Hedam in Henr.

hier willen voorby gaan, als die van elk daar konnen nagezien worden.

Het geen de Heer *Alting* hier uit den Heere *Johan van der Does* aanmerkt, omtrent de misrekeninge der oudheit van den naame *Hollandt*, vinden wy op gelyke wyze aangetekent van den Heere *Pieter Schryver*, in zyne verklaringe van *oudt Batavien*, voor zyne Aanmerkingen op d' *oude Hollandtsche Kronyk*, omtrent de Levensbeschryvingen der Graven van *Hollandt*, van fol. 87. tot fol. 103. Vooraf zegt de Heer *Schryver*, dat hy altydt groote luft en begeerte heeft gehad om van 't begin en den eerften oorfprong van 't wydvermaarde Graafichap *Hollandt*, en het geen 'er aan hangt, de rechte waarheit te weeten; waar toe hy dan alle Kronyken, zoo in- als uitheemfche, gedrukte en geschrevene, die hy bekomen konde, heeft byeen gezamelt; doch dat hy echter, tot zyn leetwezen, dit zyn oogmerk niet heeft konnen bereiken. Nochtans (fchryft hy verder in zyne taale) is myn ghevleken, dat de oorfprong van het Graafichap van Holland niet heel wel op het Jaer D CCC LXIII gheftelt mach worden: ende dat het niet waerfchynelic en is dat Karolus Rex Francorum, in d' Opdracht-Brief genoemt, foude gheweeft zyn Carolus Calvus, gelyk als by vele Hiftorie- ende Chronijcfchryvers van defe Landen, gevolcht in dit ftuk van fommige uytheimfche, aengetekent wordt. Welcker meefte deel niet anders en zyn gewoon dan de blinde kaert te fpelen. Wy wat naerder op de faeck letende, en laten ons niet lichtelick om den Thuyn leyden, ende fouden ooch willens en wetens niemandt geern op den doolweg laten. Daarom fal den goetwilligen Leser verftaen, hoe dat, na 't cloeck ende vernuftich oordeel des Edelen ende hoochgeleerden Heer, Heer Johan vander Does ende Noortwijck, de Donatuer ofte Gifter des Graeffchaps niet en is gheweeft Carolus Calvus ghefepdt, maer een ander Carolus, gebynaemt Simplex, Conincx van Vranckrijck, die begonnen heeft te regheeren int jaer DCCCXCVIII. ende heeft XXVIII jaren ghergiert. Maer aenghefien dit fchynt te ftryden met den Datum des Briefs, wefende DCCCLXIII foo meent de felve Heer, ende doe hy leefde myn infonder waerde Vrunt, dat het getal deur lanckheyt van tyden vervalfcht foude fyn, en dat men villicht DCCCCXIII behoort te fchryven. Welcke Datum op fyn outvrents geschreven fynde, te weten aldus D[[[[XIII kan lichtelijck aengefien werden voor D[[[LXIII. Het fchynt dat d' eerfte uitfchryver, niet fcharp toefiende, hier deur mifleydt is. Soo de principael ende orginele Brief erghens mochte gevonden werden, foude misschien dese opinie bevestighen. Want voorwaer somen met verftant wil oordeelen, moetmen bekennen dat defe Donatie ende Overgifte niet heel wel (gelijck als ick vooren aengeroert hebbe) op de tijden van Calvus en kan gepaft werden, ende dat dien volgens Calvus niet en kan geweeft fyn Donateur ofte Gifter. Voornamelick om reden: Ten eerften, dat defe Landen alfdoen waren niet onder de Coningen van Vranckrijck, maer onder de Coningen van Auftrafia: ende (om naechter ende naerder upt te drucken) onder Lotharius de tweede, Coning van Auftrafia, de Sone van Keyfers Lotharys ende niet onder Karolus Calvus, Koning van Vranckrijck: die hier te lande geen gebiedt ende genouchfaem niet een voet landts hebbende, met recht niet en mochte geven ofte aen een ander wechfchencken 't geen hem niet toe en quam. Ten tweeden, dat op die tijdt de Landen, die de Donatarius Graef Diederick foude ontfangen hebben, kortz daer nae van den Keyfer Karolus de derde, die de Grove gebynaemt was, met Gifela de Baftaert-dochter van Lotharius by Waldrada geteelt, uytgegeeven zijn geweeft aen een feker Godofridus der Noormannen Vorfte ende Overfte. Want nae dat int jaer DCCCLXXX de Denen met haer aenhangers defe Landen wederom vyantlic aentaften ende fonder ophouden veel Steden, Dorpen, Kercken en Cloofters vernielden, ende den Rhijn en Wael opvarende de Stadt Nimmegen innamen, en de felve ftereck maekten om daer voor een tijdt te neftelen, fonder dat hen fulex konde belet werden. Nae dat fy ooc int jaer D CCC LXXXI op de Vlaemfche kuften waren gevallen, ende van daer met een groote roof wedergekeert zijnde de Betuwe plunderden, ende de Stadt Nimmegen in brandt ftaken, ende voorts geheel Lotharijck (dat is Lotharij rijck) deurliepen met haer nemende al wat fy vonden, ende alles razeerende ende verwoeftende. Nae dat, fegge ik, fy dus met rooven en branden onuytfprekelicke fchade deden, voornaemelick de quartieren aen den Rhijn ende Wael gelegen, foo heeft eyndelick de voornoemde Carolus Craffus, int jaer D CCC LXXXIII, des genootdruckt fijnde, met den Noorman een accoort gemaeckt; ende zijn verdragen, dat hy Godofridus foude 't Chriften geloof aennemen, ende fich laten doopen, dat hy dan met Gifela, de Baftartdochter van Keyfer Lotharius, ten houwelick foude hebben Vrieflandt met de Steden, Dorpen, ende al 't gene dat daer toe behoorde. Gelijck als ghetuygen Annales Fuldenfes, Regino, ende andere. Welcke Schryvers van die eeuwe onder de naem van Vrieflant ook Hollandt begrijpen: als elders aengeweefen wort. Aldus is Godefridus Heer van Vrieflant geweeft. Maer fijn rijck en duyrde niet lange: want int jaer D CCC LXXXV of LXXXVI, als hy met Hughe fijns Hupsvrouwen broeder een verbont maechte, ende fich vyandtlick ftelde teghens den Keyfer Carolus de Grove, is hy deur beftellinge des Keyfers voornoemt in d' opper Betuwe daer de Rhijn en de Wael in een loopen, in een plaetfe doe Herifpich ghenaemt, daer nu het Dorp Herwijn is, liftelick om den hals ghebracht: als dat wytlufich by de voornoemde Schryvers te lefen is. Soo dat ick feggen wil dat de Keyfer Graef Diederick grootelicx te kort foude gedaen gehadt hebben, fich onderftaende met het weerd gheftoncken, ofte ten minften te leen ghegeeven lant, foo weynich jaeren daer nae, een ander te begiftighen. Volght dan waerfchijnelick dat de Donatie aen Diederick gedaen nae defe tijdt geweeft fy. Ten waer men feggen wilde dat Holland onder Vrieflant niet en moet gherekent werden. Maer dit feggen (foo veel myn bewuft is) fal niet bevefticht konnen werden met authentijck befchept. Waerom wy fulex, hoonende met goede reeden anders bewijfen, verwerpen. Dies te meer, overmidts in de Gift-Brief Holland niet ghenoemt en werdt: maer alleenlick uytghedruckt ftaet 't geene alfdoen ghegeeven wiert, met defe woorden: *DE KERCK TOT HECMUNDE* met al datter rechtelick toe behoort, van de plaets of dienen heet *SUYTHERDESHAGE* tot *FORTRAPA* ende *KINNEM* toe. Anders wordt daer niet uytgedrukt. Soo dat het my wonder gheeft, waer upt de Chronijck-fchryvers moghen ghevifcht hebben, dat Graef Diederick de eerfte, fy gheweeft niet alleen Graef van Holland, maer oock van Zeeland, ende Heer van Vrieflandt tot de Lauwers toe. In wat oude Chartren ofte veel eer hier van noode Pergament-boecken ftaet dit gheschreven? Soo veel het Heerfchappye van Vrieflandt aengaet, ick acht daer niet een tittel of te vinden is: jae weet dat by de Vrieffche Chronijck-fchryvers gantfch contrarie gheschreven werdt. Soo veel belanght het Graeffchap van Zeeland: wat fekerheydt is daer anders af, dan dat het Foreeft *WASDA* (daer de Donatie van Coninck Lodowijck af fpreeckt) gefept wert Zeeland te wefen? Maer wat gelijckenifle hebben dese twee namen met den anderen? C' komt naerder by dat de Heer van Noortwijck raemt: te weeten, dat *WASDA* moghelick 't Landt van *WAES* fy, in Vlaenderen yeder bekent. Dus is by giffinge Diederick gheweeft Graef van Zeeland ofte van 't Land van Waes. Dan Holland fchynt wat meerder fekerheyt te wefen, door dien *HECMUNDE* oft *EGMOND* ghenouch bekent is, in Holland (foomen dat hyddendaechs rekent) ghelegen, niet wijt van de Stadt Alcmaer: daer oock *KINNEM* is: waer of Kinnemer, Kinheimer, ende Kennerland genaemt werdt. Voorts d' ander twee plaetfen *SUYTHERDESHAGE* ende *FORTRAPA* worden by giffinge ghemeynt 't een te fyn Hillegommerbeeck, omtrent twee mijlen van de Stadt Haerlem, op de wech nae Leyden: en 't ander Voortrappen, by Caffandt in Vlaenderen: Daer nu geen Voortrappen bekent zijn, dat ick weet. Maer ick vinde Voortrappen in een Brief van Graef Willem van Henegouwen, van Hollandt, etc. in de tente voor Vtrecht ghegeeven des dingensdaghes voor S. Jans dach Baptift te midfomer, int jaer M CCC XLV. In welck de voornoemde Graef de Steden Dordrecht, Zierickzee, Middelburch, Delft, Leyden ende Haerlem opdraecht ende bewijft tot betaelinge van drie hondert pont ouder grooter Tornepfe 's jaers Lijfrenten, die hy om fijns Oorlochs willen, dat hy opnam teghens de Stadt van Vtrecht ende teghens de Oofterlingen, ten laefte der Steden voorfchreven verkoft hadde. In den eerften: In Zuytbevelant de Graeffelicke Tolne tot Iheerfickeroirde: de Molenrenten tot Remburfwale: 't landt, tiende, ende pacht tot Schaftekyns polre: de tienden ende renten van Voirtrap: 't gheleyde op te Honte: etc. Defe Voortrappen zyn oock bekent in de Rekenboecken van den uptgift ende ontfang des Doorluchtighen hoochgeboren Hertochs Albert van Beyeren, Gulwaert ende nae oock Graef van Hollandt, etc. Die nae volle XLVI. jaer regeerings defer werelt overleden is int jaer M CCCC IV. in 's Graven Haghe op 't Hof inde Capel begraven. Nae die tijdt en wordt Voortrappen niet ghenoemt, als fynde met ander Landen van Zeelant verdroncken. Soo dat de Cronijk-fchryvers int aenwijfen van *FORTRAPA* foo groffelijk niet dwalen, als wel elders: flaande nae een dinck als de blindeman nae 't ey dede. Nu dat fy *SUYTHERDESHAGE* Hillegommerbeeck uytlegghen, kan ick niet wijs worden upt wat argueringhe fy fulex doen. Want daer en is gantfch gheen ghemeenfchap van clanck oft beteekeninge in die twee namen. De Heer van Noortwijk meent dat met *ZUYTHERDESHAGE* Zuydewoude te verftaen is, een Dorp over 't eylandt Marcken omtrent Monickedam aen de Zuyderzee gelegen. Soo dat Graef Diedericks Lant foude begrepen geweeft zyn ende afgefcheyden met dese grenfen ten Ooften met Zuyderwoude, ten Suyden met Voortrappen, ten Noorden met Kinheim, ende ten Weften met de Zee. Want dat zyn Heerfchappye foude geftreckt hebben tot de Lauwers toe, fyn blauwe bloemen. Welck wy met goede reden verwerpen: nadien geen Hantveft daer af vermelt, maer ter contrarie d' Opdracht Brief ten Weften Kinheim d' upterfte lemijt ftelt, en daer buyten niet. Dat is notoir. Maer of nae 't gheboelen van de Heer van Noortwijk,

Zuyt-

Zuytharderhage Suyderwoude sy / en kan ick niet vastelick seggen / nochte ook niet lichtelick wederleggen. De verstandige Leser mach self oordeelen / ende syn eygen goetduncken gebruiken. Tot welck eynde ick hier byvoegen sal een Brief van Coninck Arnulfus gegeven in 't jaer D CCC LXXXIX, daer ook *ZUYTHERDESHAGE* genoemt wert: waerom sy dienen sal tot onderrechtinge der geener die dese saeck wat naerder sal willen ondersoeken. Dezelve vertaalt luydt aldus:

In den naame der heylge ende onverscheyae Dryvuldigheyt.

ARNVLPHVS

By der gehengeniſſe Godts, Koningk,
Allen geloovigen der Heylige Kerke, die nu zyn ende namaels wezen zullen, willen wy dat kenlyk zy: hoe dat ons getrouwe ende eerwaerdige Graef GEROLF onze Goedertierenheyt gebeden heeft, dat wy hem eenige dingen ons toebehoorende in eigendomme souden willen geeven. Tot wiens gebede wy voorbodig zynde, hebben gewillekeurt dat zulks geschieden zoude. Want wy hem gegeeven hebben tusschen RYN ende ZUITHERDESHAGE in zyn Graefschap in NORTHA ende OSPREHTASHEM een bosſche, ende een bouwakker: BODOKELO een hoeve: In ALBRUCK twee hoeven: In HORNUM een hoeve: In HEVI een manse: ende THEOLE een manse: in ASKE een manse: ende al wat rechtelyk tot die zelfde hoeven ende mansen behoort: met huizen, schuiren, dienstluiden, velden, Weylandt, zaylandt, beemden, bosschen, Wateren, ende Watervlieten: met molens, visscheryen, Wegen ende onwegen die men gaat ende wedergaat, datter is ende niet en is, gebouwt ende ongebouwt: met al zyn aanhang ende bylage dat rechtelyk tot de voorseyde hoeven ende mansen behoort. Ende overzulks hebben wy geboden dat deeze Brief zoude gemaakt werden: By dewelke wy willen ende ernstelyk gebieden, dat de voornoemde onze Vassael van deze tydt af voort eeuwiglyk een vrye ende veylige macht hebben zal van alle deze dingen, te behouden, te verschenken, te verkoopen, te vermangelen, of daer met te doen wat hem believen sal, zonder yemandts beletten. Ende op dat onze Giftebrief des te bestandiger zy, ende in toekomende tyden waarachtiger gehouden werde ende deunder opgelet, zoo hebben wy die met onze eighen handt onderteykent, ende geboden datmen 't met onse vingerling segelen souden.

. . . .

Heer Arnulfs teyken des alderonverwinnelicſten Koningkx.

Ick Aſpertus Cancellier in der ſtede van Otmaer, Overſte Cappellaen, heb dit overlezen ende geſchreven. Gegeeven daegs voor de Nonas Auguſti, int jaer ons Heeren DCCC LXXXIX, *op ten* VII *Indictie zyns Keizerryks. Gedaan tot Franconofurth. Saliglick in den naeme des Heeren. Amen.*

Deses Gerolfs en gedenkt niemant van onse Chronijckschryvers. Dan alleen de Aucteur van de Rijm-Chronijck / die ook seydt dat hy Graef van Vriesland was. Syn woorden in de beschryvinge van Diederick d' eerste Graef luyden aldus:

IN dees Diedericx tyden, als ick vant,
Was een Graue in Vriesland,
Die Gherolf met namen hiet,
Ende wan, alsmen beschreuen siet,
An Koninc Arnout van Vranckenlant,
Dat hy gaf bosch, mersch, ende zant,
Dat sinen Graefschap lach ghelaghe,
Tusschen Ryn ende Zuuthardeshage,
Visscherijen en ander renten,
Ende quitet hem van parlementen.
Doe schreefmen VIII C LXXXIX jaer
T' incarnation Gods, dats waer.
Dese Gherolf die hier Graue hiet,
Men vint van hem anders niet,
Dan hem gaf te Vrancken voorde
Koninck Arnout dat mine woorde
Hier te voren hebben ontbonden.
Lichte hi starf in sinen stonden
Sonder kint, ende onse Grauen
Worden Heeren van sijnre hauen.
Want icker anders niet of vernam,
Wat hi was, of wat van hem quam,
Dan sine Hantveste t' Egmonde
Wilen lach in ouder stonde.

D' Hantveste / daer hy of spreecht / is de gene die wy vooren gheſtelt / ende aldereerst op de Duytsche tonge gebracht hebben. Dese wort gevonden in oude Chronijken met de hant in Franchijn geschreven / die voor den Nederlantschen Crijch ende Turbel t' Egmond in de Librarye van de Abdye te sien waren. Een van die Chronijcken heb ick gezuyckt dat seer out was / als dat eyndichde int jaer MCC IV. Achter aent eynde was onder andere dese Hantveste geschreven. Die voorwaer niet te vergeefs aldaer bewaert is geweest. Want men vermoet dat dese Graef Gerolf de Vader is van Graef Diederick / ende niet Sigisbert Prince van Aquitanien / verre gesocht. By Regino Chronijk-schryver worden op het jaer D CCC LXXXV. als Ambassadeurs aen den Keyser Karel van Godefridus den Noorman gesonden / Gerolfus ende Gardolfus Graven van Vriesland genoemt. Die self de geeft ons op het jaer DCCC XCVIII te kennen / dat de Bysschop Everhardus / Soon van Megnardus / op der jacht synde omgebracht is van Waltgarius de Vries / de Soon van Gerolfus. Dese Waltgarius by Regino / is (mijns oordeels) die by andere genoemt werdt Walgerus / Grave van Texsterbant. Want Waltgerius en Walgerus een naem is. Gelijkerwijs als Otgarius ende Otgerus: Hungarius ende Hungerus / etc. Nu / is Gerolfus geweest de Vader van Waltgarius / ende Diederick de Broeder des selven Waltgarij / soo is dan ook Gerolfus geweest Vader van Diederick. Invoeghen / dat de Stam van Graef Diederik / soo die by de Chronijckschryvers aengetogen werdt / van merkelicke valschepdt mach beschuldicht worden / ende upt ongevalschte boecken anders beweert: Misschien is Diederick d' oudste Soon van Gerolfus geweest / nae 't gevoelen van Paullus Merule / in syn leven Chronijck-schryver van Hollandt ende Gelderlandt / soo dat hy / alree met eenige parceelen in de quartieren nu West-Vriesiandt genoemt / begifticht synde / ook successeur geweest is van syn Vader Gerolfus / in alsulcke partijen / als de Vader aldaer beneffens andere Graven (want dit Landt op die tijdt veel Graven hadde / als Gardolfus / by Regino genoemt / ende andere) was besittende: anders en blijkt niet / hoe Vriesiandt aen de Graven van Hollandt gekomen is. Nu ten eynde Walgerus / de jonckste Sone / ook niet en soude syn nae syns Vaders overlijden sonder hooge Heerlickheyt / is desselven Paullus Merulas gevoelen / dat Gerolfus tsynen behoeve gekost heeft van de Graven van Cleef het Graefschap van Texsterbant. Invoeghen dat / om te besluyten / de twee Sonen van Gerolfus Graven geweest syn / d' outste Diderik van Vriesiandt / by erfdeel / ende by Donatie van een goede partije des Landts / dat nu Hollandt gesegt wert / met verloop des tijdts grooter ende wijt-grensiger gewoorden: de jonckste Walgerus / Graef van Texsterbant / by wege van koop. Wat hier af is of niet sal de verstandige Leser ondertasten: ende soo hy pet seherder heeft / ons dat gelieven mede te deelen. Zekerlick 't geen in de groote Hollandtsche Chronijk belangende d' instellinge ende d' oprechtinge des Graefschap van Hollandt bygebracht wert / is (mijns oordeels) seer ongerijmt. Daer woet gesept / dat op de Dachvaert te Bladelle opter Kempen / deur uptschryvinge van Coninck Karel de Caluwe gehouden / onder ander Heeren ook geweest syn des Paus Gesanten / die welke Joannes de achtste / op die tijdt wesende te Ments aen den Rhijn / afgevaerdicht hadde om voor Diederik van C. Carolus de Caluwe 't Graefschap van Hollandt te bevorderen. Maer van dese Dachvaert te Bladelle opter Kempen by C. Karel de Caluwe gehouden / wordt by geen geloof waerdige Historischryvers beschept gevonden: Mochte int jaer D CCC LXIII was geen Joannes Paus van Romen: Maer den Stoel besat op die tijdt Nicolaus de eerste / ende nae hem / int jaer D CCC LXVII. Hadrianus de tweede: Den welcken Joannes de achtste / int jaer D CCC LXXII gevolgt is: datmen seherlijk weet / ende daer goet beschept of is. Soo dat hy voor negen jaren te Ments niet en kan geweest syn als Paus. Voorder dat sy seggen / dat Hagano (in d' Opdracht-Brief genoemt) soude geweest syn Graef van klein Troijen (dat sy niet verstaen / want 't is Colonia Traiana) of van Tancten gelegen op den Rhijn tusschen de Steden Nuys ende Cleef: Waer kan dat doch mede waer gemaekt werden? Desgelijk dat Diederik de jonckste Broeder was ende Walger d' outste Graef van Texsterbant / en beyde Sonen van Sigisbert / Prince van Aquitanien: ende dat Hagano van haerder Moeders wegen haer Oom was / en vervolgens ook Broeder van Emma de Huysvrouwe van Koninck Lodewijck: Waer mede sullen sy dit goet doen? Sy seggen / dat Diederik niet versien en was of begaeft met eenige Landen: Daer tegen sept de Handveſt / dat hy *DE KERK TOT HEC MUNDE* met al datter rechtelick toe hoort gebruycken soude gelyckerwys hy syne ander goeden in erfrecht dede, etc. Sy seggen dat Graef Diederik gegeeven is 't geheele landt van Hollandt met een deel van Oost-Vriesiandt totter rieviere Lauwers geheeten / loopende tot Dockum: Daer nochtans de Handtveſt noch Vriesiandt noch ook Hollandt self niet en noemt. Sy seggen / dat nae de Dachvaert de Keyser Karel de Kaluwe self in persoon Graef Diederik gelept soude gedaen hebben / ende dat hy hier met den Burch-Grave van Leyden ende den Heer van Valckenburg heeft moeten strijden / etc. Lieber / segt mijn / wie ter werelt heeft dese Keysers tocht / ende dit oorlog op de Hollanders ende Vriesen aengeroert? Nergens en vindtmen sulks dan in de stofferwinkel van Jan Gerbrants van Leyden / ende die hem volgen.

gen. Jo. Beka / de Rijm-Chronijck / ende de oude boec vier hondert ende vier jaren met de hant geschreven Chronijk / daer ick hier vooren af gesproken heb / en melden suler niet. Die ooch van de Historie / ofte veel eer fabel / van de groote en kleyne boomen den top af te houwen / niet en weten te spreecken. Dese is genomen uyt Titus Livius / die in syn eerste boeck Historiarum ab Urbe condita suler van L. Tarquinius Superbus, die de seventste Connick der Romeynen was / verhaelt: Want als Sextus Tarquinius, die zich by de Gabiners gevoecht hadde / ende nu over haer heerschte / een Legaet tot Romen aen syn Vader den Connick L. Tarquinius Superbus gesonden hadde / om te weten wat hy gedaen wilde hebben: is de Connick met den Legaet in den thuyn gegaen / ende heeft met hem den hof deurwandelende / sonder een woordt te spreecken / de zaetbollen van de heul of mancop afgeslagen. De Legaet / lang nae antwoordt gewacht hebbende / en niet verwervende / reysde wederom nae syn Heer / die syns Vaders meeninge wel verstaende / veel van de Gabiners dede ombrengen / etc. Siet eens / Leser / wat ons wijs gemacht wert. Leyder! hoe onbedachtelick wert by sommigen een dinc geschreven: met wat duyple voeten looptmen over de Geschiedenissen der oude tijden!

Wy hebben nutbaar geacht den niewsgierigen, en oudheitsminnenden Lezer deze ganſche twiſtrede van den geleerden *P. Schryver*, over de naamsoorſprong van *Hollandt*, hier in eene volgreex by te voegen, zoo wegens de grootheit van 't onderwerp, namelyk, het aanzienlykſte deel der *Vereenigde Nederlanden*, als omdat'er verſcheide zaaken in worden uitgepluiſt, die tot nader verſtant en opheldering van de Hiſtorie dier tyden, en ſtavinge van des Heeren *Altings* meeninge konnen ſtrekken; en laaten wy hem hier zyne eige taale ſpreeken, zonder eenige veranderinge, gelyk wy doorgaans *Melis Stoke* en *Jan Veldenaar* doen, waar aan niemant met reden zich kan ſtooten, als dat ten bewyze ſtrekt der onverniſte waarheit, gelyk ze uit diens grooten *Schryvers* penne voor meer dan 100 jaaren is gevloeit.

Goudh. in d'O. Holl. Kr. HOLLANDINUS (ADRIANUS) een *Hollander:* Hy is *Theologiæ Doctor* geweeſt, en Carthuſer Monnik binnen *St. Geertruidenberg:* heeft een groot *Theologiſch* boek geſchreven, te *Keulen* in 't jaar 1471 gedrukt.

Houve. HOLLE, een Dorp in *Gelderlandt*, onder 't quartier van *Arnhem*; doch gering.

HOLTENA; zie ALTENA, en ALIDA VAN POELGEEST.

Alting Not. Germ. Inſer. Part 11. *fol.* 96. HOLTREKA. Aldus vindtmen by *Heda* in een Giftbrief van Keizer *Henrik den IV.* van den jaare 1064. In een ander afſchrift HOLTERO. Dit nu word aldaar genoemt *Curtile*, in het Neêrduits een Kenthof of Kentenije / waar toe verſcheide opkomſten behooren. Men heeft een Dorp byna van den zelfden naam aan den Weſtkant van het *Y*, by den hals van het *Haarlemmer* Meer, Houtrijk. Doch ik zou niet durven verzeekeren dat dit hier gemeent word.

Winſem. beſchr. van Fr. HOLWERT, een der 14 Dorpen der *Frieſche* Grietenije *Weſt-Dongerdeel*, in *Ooſtergoo*. Leit aan de Noordtzee, of de Wadden, tegens over *Amelandt*. Heeft op den zevenden September eene vermaarde Paerde- en Jaarmerkt, die van veele in- en uitlandtſche Kooplieden, voornamelyk van d'Eilanders, doch meeſt van d'overbuurtſche *Amelanders*, bezocht wordt. Dit Dorp heeft eenen zeer hoogen ſpitzen Tooren, van de Kerk af ſtaande en tegen 't Ooſten, geheel ſtrydig met alle andere, die naar 't Weſten ſtaan, gebouwt, en in het jaar 1661 verniewt, die den Zeevarenden tot eene Baake verſtrekt. Voor een gedeelte geneert het het zich met de viſchvangſt ter zee, daar *Leeuwarden* voor een deel meê geſpyſt wordt. Het binnenſte van 't dorp is beſtraat, en met fraaije huizen voorzien, waar onder eene aanzienlyke State, *Brandtſtede*, of *Aylva* genaamt, met eenen vierkanten Toorn, voor omtrent eene eeuwe gebouwt van den Hoog welgeboren Heere *Heſſel Meekema*, *Baron van Aylva*, in zyn leven Kolonel van een Regiment Voetknechten, en Gouverneur van *Koeverden*. Door de Zeevaart is hier ook geen gebrek aan koop- en eetwaaren. Het dorp is groot en oudt; en draagt zynen naam (als *Schotanus* ſtelt) niet van eenen *Holle*, die hier op een Weerdt, of hoog Eilandt zou gewoont hebben, gelyk *Ubbo Emmius* meent, maar betekent het woordt *Holwert* zoo veel als *Heilige Weerdt:* want in 't oudt *Frieſch* zeide met *Hollig* voor *Heilig*. D'oude Legenden verhaalen dat *S. Ludger*, in d'eerſte bekeeringe van *Frieslandt* tot het Chriſtengeloove, hier wonderdadig eenen blinden zou ziende gemaakt hebben. Verſcheidene Staten van Edelen leggen onder het klokſlag van dit Dorp, als *Hania*, *Tjeſſens*, *Bolta*, enz. en is 't het eerſte dezer Grietenije; de Kerk en Predikant ſtaan onder 't Claſſis van *Dokkum*.

Alting Part 11. *fol.* 96. *In vita Ludgeri lib.* 11. *cap.* 1. HOLWIRTH. Van deze plaats maakt *Menco* gewag op het jaar 1248. Hedendaags word *Holwierde* genoemt een dorp met een hoogen tooren, geheel van gebakken ſteen tot aan den bovenſten ſpits, leggende byna op den kant van de *Eems*, een uur van *Appingadam*, naar het Noorden. *Alfricus* ſchynt deze plaats Helewrd te noemen. De vervolger van *Menco* noemt dezelve *Halwirth*, dat is, *Heilige Hoogte*; gelyk Heiligio en Heiligelee.

HOMADE, HOEMADE, een Dorp; zie HOOGMADE.

HOMMERTS, een der 28 Dorpen van de *Frieſche* Grietenije *Wimbritzeradeel*, in *Weſtergoo*.

HOMOET, of HOEMOET, een Dorp in *Gelderlandt*, onder het quartier *Niewmeegen* in de *Over-Betuwe*, maar van geen groot belang: want in de ſchattinge van 3896 guldens, des jaars 1547. de *Over-Betuwe* opgelegt, betaalde *Homoet* (een der 23 of 24 Dorpen in gedachte *Over-Betuwe*) in die voorſchreven ſomme niet meer dan 48 guldens, 11 ſtuivers 6½ penningen. *Pontan.*

HONDSWYK, HONSWYK, een Dorp onder 't Sticht van *Utrecht:* 't heeft voor dezen onder de Heeren van *Kulemburg* gehoort. Want toen de Amptman van Heer *Jaſper van Kulemburg* te *Honswyk*, in 't jaar 1492. eene galge opgerecht hadde, voorwendende halsgerechtigheit aldaar te hebben, heeft ze de Biſſchop van *Utrecht* om verre doen ſmyten: doch wierd, naar ingenomen kenniſſe van zaaken, gevonniſt; dat aan den Biſſchop het dorp *Honswyk* wel in voordeeligen eigendom overgegeeven was; maar het halsgerecht niet. Naderhant verkocht *Floris de II.* Grave van *Kulemburg* het recht van 't zwaerdt aan de *Staten van Utrecht*. Zie op FLORIS DEN II. GRAVE VAN KULEMBURG. Het *Waal* heeft t'zamen met *Hondswyk* Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Rheenen* en *Wyk*. *Gelderſ. geſchied.* 1 *deel, fol.* 57. *Houve.*

HONGERSDYK, een Dorp in *Zeelandt*, beweſter *Schelde*, op het Eilandt *Wolfersdyk*, dat in 't jaar 850 bedykt wierd.

HONINGEN, een Huis of Slot by *Rotterdam*, in de Heerlykheit van *Kralingen*, door den oorlog verwoeſt; zie op KRALINGEN. *Houve Handv. Kron.* 1 *deel, fol.* 124.

HONNEPE; zoo noemt het Keizer *Otto de III.* in zynen Giftbrief van den jaare 996. Keizer *Henrik de III.* in den zynen van het jaar 1046. HUNNE. *Lotharius de II.* in het jaar 1134. HONNIPE. Het is een plaats aan het riviertje de *Hunepe*, waar van de benaming haaren oorſprong heeft; daar *Johan Izaäk Pontanus* verhaalt dat in het jaar 1272. een Nonnenklooſter, van de *Bernardiner* order, is opgerecht, het welk hedendaags genaamt word Ter Honnepe / of T'HONNEPE, leggende een halve gemeene duitſche myl boven *Deventer*. *Alting Germ. Inſer. Part* 11. *fol.* 96.

HONSELAARDYK, HUNTSELAARDYK, legt by *Naaldtwyk* in 't Bailjuuwſchap van *Delflandt*; het is een Kaſteel daar weleer de Hofhoudinge der Edelen van *Naaldtwyk*, Maarſchalken van *Hollandt*, op was. Het is daar na aan de Graven van *Aremberg*, uit den ſtamme van *Naaldtwyk* geſproten, gekomen; die het aan den Prins van *Oranjen* verkocht hebben: 't word nu 't Huis te *Honſelaardyk* geheeten; en heeft zynen naam van het overoude en zeer vermaarde Kaſteel HUNSEL, weleer de woonplaats van den Heer diens naams ontleent. In eenen brief van *Lubbertus*, Abt van *Egmond*, gedagtekent in 't jaar 1261. word van HUNSEL, als van eene aanzienlyke plaats, gewaagt. Prins *Frederik Hendrik*, Heer van *Naaldtwyk* en *Honſelaardyk*, heeft het oude Slot HUNSEL, desgelyks al 't bygelegene Gevaarte, zeer heerlyk verniewt opgebouwt. *Leeuw. Bat. Ill. f.* 1289. *Goudhoven.*

HONT. Dus word de vreeſſelyke wyde waterſcheur tuſſchen *Vlaanderen* en *Zeelandt* genaamt: echter verbaſtert; zie op HOTZOND.

HOOFT (PIETERCORNELISZOON) vermaart door ſchrift, poëzy, en geleerdheit; geboren te *Amſterdam*, in 't jaar 1581. zyn Vader was *Pieter Corneliszoon*, oudt Burgermeeſter aldaar: zyne Moeder *Anna Jakobs*, dochter van den Heer *Blauw*. Hy hadde te *Leiden* geſtudeert, was tot de Dichtkunſt genegen, die in hem wierd voortgezet door de oude *Amſterdamſche* (*in liefde bloeyende*) *Rhetorykkamer*, merkelyk door hem verbeetert: als ook de taal- en dichtkunſt naar dien tydt, vermits hy 'er een lidt van was. Na dat hy *Vrankryk*, *Italiën*, enz. doorreiſt en bezocht hadde, quam hy in 't jaar 1602. weêr te *Amſterdam:* oeffende zich in de Hiſtoriën en dichtkunſt, van welk laatſte hy eenige toneelſpelen, by den anderen gedrukt, uitgaf. Hy wierd in 't jaar 1609. Droſt van *Muiden*, en trouwde *Chriſtina van Dorp*; die in 't jaar 1624. overleedt, na dat hy drie kinderen by haar gewonnen hadde: hertrouwde aan *Leonora*, dochter van *Arnoudt Hellemans*, voornaam koopman en Kolonel van de Burgerije t'*Antwerpen* geweeſt; toen weduwe van *Jan Baptiſt Bartolotti*. Vermits hy 't leven van *Henrik de Groot*, Koning van *Vrankryk*, hoogdravend beſchreven hadde, heeft zyn zoon *Louis de XIII.* hem geädelt, en met de Ridderorde van *S. Michiel* begiftigt. In zynen ouderdom wierd hy zeer van het Flereçyn geplaagt, daar by met graveel, koortzen, ontſteltenisſe der maage, en andere pynlyke quaalen overvallen. In 't jaar 1647. woonde hy de begraafniſſe van Prins *Frederik Henrik* by: maar ſtraks daar na wierd hy gevaarlyk ziek aan buikloop en koortzen, die hem ten huize van zynen ſchoonzoon *Johan van der Meyde*, oudt Burgermeeſter van *Rotterdam*, en lidt der Gecommitteerde Raden van *Hollandt*, den 21 May 1647. naar 't graf ſleepten; juiſt elf dagen na de lykſtatie des hooggedachten Vorſts; oudt 67 jaaren min 11 dagen. *G. Brandt*, *Remonſtrants* Leeraar, ſtelde zyne lykreden op, die door *Adam van Germes*, vermaardt Tooneeliſt, uitgeſproken wierd, en ylinx daar *Gerard Brands, leven van P. C. Hooft voor zyne Nederl. Hiſtor. laatſten druk.* *Idem Brand ibid.*

daar op wierd zyn Treurſpel van *Gerard van Velſen* geſpeelt. Zyne *Nederlandtſche* Hiſtorie, hoewel hoog geacht, heeft een zwaare ſtyl, die dikmaals vry hardt, ſtyf, en gezocht is, inzonderheit valt hy den weiniggeoeffenden moeijelyk om zyne niewbedachte, hervormde, onduitſche, en uit het kerkhof opgehaalde en verniewde woorden. Zyn vertaalde *Tacitus* heeft'er, hoewel in een ſchoon kleedt, mede vry een ſcherp angeltje van; zyne *Poëzyen* zyn in een ander *ſoliant*, nevens eenige *brieven*, *vertalingen*, *Henrik de Groot*, en de *rampzalige verheffingen van den huize van Medicis*, gedrukt. Belangende de Religie, daar in wierd hy meer voor polityk, dan zich aan eene bindende, gehouden: de *Remonſtranten* achten hem zeer hoog. Gedachte *Brandt* geeft van hem deze getuigeniſſe; „Hoe *Uitenbogaarts* „ Kerkelyke Hiſtorie hem ſmaakte leeſtmen in zyne brie„ ven. Zyn oordeel, aangaande de burgerlyke en kerke„ lyke oneenigheden hier te lande, kan de lezer uit zyne „ ſchriften merken, ook uit zyne inzichten over der *Am„ ſterdammeren* twiſt met hunne Predikanten, belangende „ het uitzetten van den Predikant *Smoutius*, en 't zitten „ der Wethouderen in den Kerkenraadt. In het ſtuk van „ Godtsdienſt was hy zeer oneenzydig, en een vyandt van „ lichtvaerdig veroordeelen. Alle nauwgezetheit, hardig„ heit, en verdrukkinge, ter zaake van 't geweeten en ge„ loof, was hem tegen de borſt. Hy maakte ook zwarig„ heit om, in 't bedienen van zyn ampt als Droſſaart, de „ plakaaten tegen de *Roomsgezinden* ſtreng uit te voeren. „ Hy hieldze, uitſpoorig zynde, wel in ordre; maar liet hen „ echter in ſtilheit met hunne vergaderingen, zoo veel als „ eer en eedt lyden konden, begaan, zonder voor die oog„ luikinge by uitkoop of gifte, den ganſchen tydt zyner be„ dieninge, eenen penning te willen genieten. Voorts pryſt hy hem van rechtvaerdigheit, onbaatzuchtigheit, heusheit, en zich gehouden te hebben aan de deftige en oude *Hollandtſche* eenvoudigheit, zelfs ook in kleedinge, zonder die t'elkens naar de uitheemſche ligtvaerdigheit en zwier te verwiſſelen. In zyne jeugdt had hy ten zinſpreuke; *Het kan veranderen:* maar naderhant; *Omnibus idem. By*, of *voor allen de zelfde.* Hy ſloeg zeer nauw acht op 't bewaaren en onderhouden van zyne gezondtheit, en was zeer geregelt in 't gebruik van ſpyze en drank. Hy brilde vroeg om zyn geſicht te verſterken, kon dieshalven oudt zonder bril leezen. Hy las en ſchreef ſtaande. Wat *Gualth. Quenſtad* van hem oordeelt is niet waardt hier in te laſſen.

Gualth. Quenſt. Catal. gel. mann. in Germ. pag. 120.

Idem Brand ibid. fol. 25.

Idem Catalog. pag. 122.

HOOG APPELSCHE, eene Buurt in de *Frieſche* Grietenije *Stellingwerf*, onder 't quartier *Zevenwolden:* zy behoort onder 't dorp *Appelſche*; zie op APPELSCHE.

Houve 2 deel, fol. 366.

HOOG BLOKLANDT; zie BLOKLANDT.

HOOGELANDE, een Dorp in *Zeelandt*, beweſter *Schelde*, op het Eilandt *Walcheren*, in 't jaar 838 bedykt.

Houve.

HOOG ELTEN en LEEG ELTEN; zoek ELTEN.

HOOGE MEDEN, een Dorp in de *Groninger Ommelanden*, onder het *Weſterquartier.*

Idem Houve.

HOOGE MIERLE, een Dorp in *Brabandt*, onder de *Meijerye van 's Hertogenboſch.* Toen voortydts geheel *Brabandt* eene jaarlykſche ſchattinge van 140000 guldens opbrengen moſt, ſtont de *Meijerye* daar in op 19379 guldens 16 ſtuivers 3 penningen geſchat; daar in was het quartier *Ooſterwyk* (een van de vier deelen dezer *Meijerye*) gezet op 4902 guldens, 10 ſtuivers 3 penningen; waar toe het dorp *Hooge Mierle* 106 guldens 13 ſtuivers geeven moſt. Het ander dorp de *Laage Mierle* 78 guldens, 10 ſtuivers, 6 penningen.

Houve Handv. Kronyk 2 deel, fol. 367.

HOOGERHEIDE, een *Brabandtſch* Dorp in 't Marquiſaat van *Bergen op den Zoom*; doch 't moet gering zyn: want toen geheel *Brabandt* jaarlyks eene ſchattinge van 140000 guldens opbrengen moſt, was het landt van *Bergen* daar in op 3050 guldens 7 ſtuivers geſchat: daar in droeg *Hoogerheide* (een van de tien dorpen des Marquiſaats) niet meer dan 24 guldens 12 ſtuivers.

Houve 2 deel, fol. 366.

HOOGE SWALUWE, een Dorp en Heerlykheit onder het Bailjuuwſchap van *Zuidt-Hollandt*, aan den *Moerkant*, of de *Langeſtraat.* De Prinſſen van *Oranjen*, Stadthouders, enz. voeren onder hunne titelen de Heerlykheden van *Hooge* en *Laage Swaluwe.* De Kerk en Predikant ſtaan onder 't Claſſis van *Dordrecht*; zie voorts op LAAGE SWALUWE.

Houve 1 deel, fol. 96.

HOOGE-VEEN, een Dorp in *Drenth*, onder het Dingſpil *Diever-Echten* en *Hoogeveen*, hebben t'zamen een Predikant in gemeenſchap, ſtaande onder 't Claſſis van *Weſterveldt.*

Picards Drenth. pag. 269.

HOOGE-VEEN een Dorp in *Zuidt-Hollandt*, onder 't Bailjuuwſchap van *Rhynlandt.*

Houve.

HOOG-HOUTWOUDE is een zeer beroemt Dorp van *Weſt-Frieslandt: Beka* noemt het een *Villa*, dat is, een Steedtje, of Hofſtadt; befaamt door het omkomen van Keizer *Willem*, Grave van *Hollandt*; hedendaags Houtwoud; by welke plaats ook ſcherp gevochten is tuſſchen de *Hollanders* en *Friezen*, in het jaar 1282. wanneer de laatſte een zeer zwaare nederlaag kregen; volgens 't verhaal van *Melis Stoke.*

Alting Part 11. fol. 96. In Henrico.

HOOG-KARSPEL, een Dorp in *Noordt-Hollandt*, onderhoorig aan *Enkhuizen:* heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder het *Enkhuizer* Claſſis.

Houve.

HOOGMADE, HOEMADE, HOMADE; het is eene Heerlykheit en Dorp in *Rhynlandt.* Grave *Willem van Hollandt* (ook *Roomſch* Koning) vereerde die Heerlykheit den Heere van *Poelgeeſt:* heeft Kerk en Predikant ſtaande onder 't Claſſis van *Leiden* in Neder-*Rhynlandt.*

Goudh. Houve.

HOOGSTWOUDE, HOOGSTWOUT, en HOOGTWOUDE, een Dorp in *Noordt-Hollandt*, heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Hoorn.* *M. van der Houve* ſtelt *Hoogwoude* een Bailjuuwſchap onder *Medenblik.*

Houve 1 deel, fol. 120.

HOOGVLIET, een Dorp in *Zuidt-Hollandt*; met Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Schielandt.*

Idem Houve.

HOORHUIZEN, een Dorp in de *Groninger Ommelanden*, onder het quartier van *Hunſingo*; daar legt het adelyk huis *Tamminga-Burg.*

Idem ibid.

HOORN, eene ſterke welbewoonde Stadt met eene groote Haven, gelegen in 't Zuidt-Ooſterdeel van *Hollandt* aan de *Zuiderzee.* Van den oorſprong dezer plaatze word dit berecht gegeeven. Toen de Stadt *Vroonen*, of *Verona*, by *Alkmaar*, ten gronde was gegaan, was'er in den dyk eene groote Sluis, met eenen overtoom aan de Ooſtzyde van den *Royſteen*, daar nu de merkt van *Hoorn* is, dienende tot eene binnen-waterloſſinge voor de landtlieden; ook om met een ſchuit daaglyks naar en van de zee te vaaren: daar lag noch wat Voorlandt, meeſt riet en overblyfzels van 't landt waar op het wechgeſpoelde dorp *Dampten* geſtaan hadde: door dat Voorlandt liep zeekere kil (nu de Haven van den *Niewen dam*) in zee, taamelyk diep, en veilig voor de ſchepen die'er aanquamen. Het landt zelf, daar nu de Stadt *Hoorn* legt, was laag en moeraſſig, vol kleine Meeren, meer om riet en biezen, dan iets waardiger voort te brengen: maar dat inwaarts lag was zeer vruchtbaar, en bezet met ſchoone Dorpen, die geenen bequaamer weg tot de zee dan die Sluis hadden: dagelyks vloeiden'er veele vreemdelingen toe om van de inwoonderen mondtkoſt te koopen. Drie Broeders van *Hamburg* quamen'er veeltydts om hunne gebrouwe bieren te ſlyten: zy ziende de goede gelegenheit der plaatze, en den grooten toeloop van menſchen, bouwden'er yder een huis tot Herbergen, om dus den aftrek hunner bieren beter voort te zetten: die drie huizen wierden in 't jaar 1310 opgerecht, en zyn de eerſte der Stadt *Hoorn* geweeſt. Een van die heeft noch in 't jaar 1560. geſtaan. Het was opgemetzelt van zeer groote ouderwetſche gebakke ſteenen. Voor aan de gevel ſtont eene ſteene lantaerne, daar men 's nachts licht in zette, tot eene baake voor de aankomende ſchepen by duiſtere nachten. Ter oorzake van deze Herbergen wierd de plaats noch meer bezocht, niet alleen van *Hamburgers*, die hunne waaren alhier, tegen boter en kaas, quamen verruilen: maar ook van *Eiderſchen* en *Deenen*, die'er hunne Oſſen bragten, welke zy aan de omgelegene Landt- en Steêlieden verkochten. Daar door wierden'er meer huizen by gebouwt, en 't wierd een groot Dorp. Belangende den oorſprong des naams *Hoorn*, daar omtrent zyn de gevoelens verſcheiden. Eenige willen dat het den naam van 't kruidt *Domphoorn*, dat daar in menigte groeide, gekregen zou hebben: het word 'er ook noch gevonden, zynde de ſtam eene holle pyp, die, wat beſneeden, den kinderen voor eenen Hoorn, om op, of in te blaſen, dient. Anderen, dat dit niewe Dorp en buurt als de *Hoorn* van 't verdronken dorp *Dampten* was, en *Dampter-Hoorn* eerſt genaamt geweeſt zoude zyn, enz. Anderen weêr, dat in eene der drie Herbergen een *Hoorn* uitgehangen, of in de gevel geſtaan zoude hebben. *Junius* meent, dat deze plaats *Hoorn* geheten wierd naar de haven of kil, *Hoorns*wyze gekromt: de Schryvers die 't van den overvloedigen leeftogt willen afhaalen, en, als een *Hoorn des Overvloedts* aanmerkende, den naam daar van trekken, ſchryven dichtkundiglyk. Omtrent het jaar 1323. wierd de eerſte Parochikerk binnen *Hoorn* geſticht, *S. Cyriacus* toegewydt, enkelyk van hout, en, aleens als de huizen, met riet gedekt. Zes jaaren daar na raakte ze door den blixem in koolen; daar door bleven de inwoonders van *Hoorn* 40 jaaren lang zonder kerk: maar na dat de koophandel wat begon te wakkeren, hebben zy, in het jaar 1341. den *Niewen dam* gemaakt, van den ouden dyk af tot den mondt van gedachte haven of kil, echter met geene huizen betimmert. In 't jaar 1356. verkreeg de Stadt haare Handtveſten van Hertog *Willem van Beijeren*; vermits zy hem geholpen hadde in den oorlog tegens zyne moeder, de Keizerinne *Margareta*, en de *Kabeljauwſchen.* Gemelde Hertog *Willem*, Grave van *Hollandt*, heeft by Handtveſt, gegeeven in *'s Gravenhage* in 't jaar 1356. op Donderdag na *S. Marten*, den burgeren van *Hoorn* deze privilegie vergoſt: Dat, wanneer een hunner Poorteren zyn lyf met recht verbeurt hadde, hy niet meer tegens den Heer verbeuren mag dan de helft van zyne eigendoms goederen: d'andere helft moet blyven zynen Wyve, of zynen wetachtigen Kinderen, of zynen rechten Erfgenaamen. In het jaar 1369. wierd de Parochikerk herbouwt, ter plaatze daar ze noch ſtaat: zy wierden door

J. de Raey Dictionn. Geogr.

Th. Velius in de beſchr. van Hoorn. Boxhorn Hol. toon. Petit Nederl. Republ. Goudh. in de O. H. Kron. Leeuw. Bat. Ill. enz.

Velius Boxh. Leeuw. enz.

Heemsk. Bat. Arkadia pag. 202. en 401. 6 druk, Amſt. 1707. Velius beſchr.

van Hoorn, pag. 6. 7. en 8.

door de Inwoonders van *Schaerwou* geholpen: want hunne kerk ook verbrandt zynde, gaven zy aan die van *Hoorn* klokken, kelken, en andere fieraaden uit den brandt geredt, nevens een groot *Mariën*beeldt, dat, op het hoog Outaar geplaatft, onze *Lieve Vrouw van Schaerwou* genoemt wierd. In het jaar 1404. wierd het eerfte ftceene koor gemaakt, nevens het kruiswerk van de groote kerk, dat voorheen van hout was. In 't jaar 1420. en vervolgens is *Hoorn* zeer met niewe gebouwen en ftraaten verbeetert. In 't jaar 1426. wierd de Stadt met aarde wallen omringt, daar een ryk burger, genaamt *Lambert Cruyf*, of *Cruyft*, het meefte verfchot aan deede: zyn zoon *Jan Cruyf* bevondt zich binnen ter *Gou*, daar vrouwe *Jacoba* toen haar hof hield. Hy de gemelde Prinfes over ftraat ziende gaan, zeî eenvoudig en zonder erg; „ Is het niet jammer, dat men „ zulk eene fchoone en edele Vorftinne zoodanig handelt „ als of 't eene gemeene vrouw ware? Hy beklaagde daar door haren ftaat, als zynde byna uit ganfch *Hollandt* verdreven. Eenigen, die woorden gehoort hebbende, bragten 't aan, als hadde hy de Gravinne van *Hollandt* voor eene hoer uitgemaakt. Hy word daar op gevangen: zyn Vader komt te *ter Gou*, met meeninge van hem met groot geldt te loffen; maar de Gravinne liet hem 't hooft afflaan. De Vader, *Lambert Cruyf*, daar door aan het harte geraakt, komt weêr te *Hoorn*, verhaalt alles omftandig aan de Magiftraat en Burgerye, die daar op t' zamen befluiten Vrouwe *Jacoba*, daar zy het tot zoo lang toe, tegen de *Kabeljauwfchen*, meede gehouden hadden, te verlaaten, en den Hertog *Philips van Burgundiën* toe te vallen, als gefchiedde; het geldt dat hy voor zyn zoons leven geboden hadde, gaf hy tot meerder verfterkinge der wallen van de Stadt.

Goudh. in de O. H. Kron. fol. 69.

Boxhorn Holl. toon. pag. 356.

Velii Kr. van Hoorn pag. 23.

Het bragt ook niet weinig toe tot het verdere bederf van Vrouwe *Jacoba:* dit viel voor in 't gedachte jaar 1426. *Hoorn* heeft, boven alle andere Steden van *Weft-Frieslandt*, wel het meefte van de *Hockfche* en *Kabeljauwfche* partyen geleden, inzonderheit in 't jaar 1482. toen 't van de *Kabeljauwfchen* ftormenderhant ingenomen wierd, en noch Geeftelyk noch Wereldtlyk verfchoont, al wat hun voorquam floegenze doodt, plonderden alles, vermoorden de Prieflers, en gingen barbarifch te werk. Niet minder heeft ook *Hoorn* geleden in den *Gelderfchen* oorlog in 't jaar 1518. In het jaar 1408. heeft *Willem van Beijeren*, Grave van *Hollandt*, den Bailjuuw van *Medenblik* veele Dorpen onder zyn gebiedt onttrokken, en onder het Rechtsgebiedt van *Hoorn* geftelt. In het jaar 1436 heeft Hertog *Philips van Burgundiën* noch meer andere daar bygevoegt, zoo dat nu aan *Hoorn* onderhorig zyn de Dorpen *Averhorn*, *Beets*, *Berkhout*, *Banjaart*, *Bethleem*, *Binnewyzen*, *Groeftbuizen*, *Hauwert*, *Hensbroek*, *Nuboxwou*, *Oudendyk*, *Ooftblokker*, *Ooftcrbek*, *Opmeer*, *Opdam*, *Swaag*, *Schellinkhout*, *Schaerwou*, *Spanbroek*, *Waggenum*, *Weftblokker*, *Weftwoude*, *Wydeneffe*: alle groote en zeer fchoone Dorpen, en de boeren daar in woonende ryk en welvarende: ja zoodanig, dat, toen de *Kapitaale leeningen* over *Hollandt* ingevoert wierden, ten laafte van de Ingezetenen die boven de 3000 guldens gegoedt waren, alleen twee huislieden in het geheele dorp *Binnewyzen* gevonden wierden, die van de fchattinge vry waren: en nochtans was het goedt van deze twee weinig minder dan 3000 guldens. De helft van de Stadt, langs den zeekant, is met goedt paalwerk en eenen dyk bezet, die bekleedt, of liever bepoot is met wier, daar de meefte dyken in *Weft-Frieslandt*, om de kracht der zee te breeken, mede gedekt zyn: om dat ze de aarde, enz. zeer vaft houdt en bindt; zie op WIERINGEN, naar dat kruidt zoo geheeten. De Stadt is rykelyk van Kloofters voorzien geweeft: In 't jaar 1375. wierden 'er dat van *St. Hieronymus* en *St. Agniete* gefticht: 1388. dat der *Regulieren*, by of aan de Stadt, naderhant zoo vergroot en verbeetert, dat het onder de fchoonfte en rykfte Kloofters van ganfch *Nederlandt* getelt wierd: in 't jaar 1400. de drie Kloofters van *S. Catharina*, *S. Cecilia*, en *S. Geertruidt:* in 't jaar 1408. 't Kloofter van de *H Maagdt Maria:* in 't jaar 1426. of daar ontrent, de Kerk van de laatftgenoemde Maagdt; andere noemen 't een byzonder Vrouwen-Kloofter: in 't jaar 1464. dat van *S. Maria Magdalena:* in 't jaar 1468. van *S. Clara:* kortom, in alles waren 'er acht Monnikken- en zeven Vrouwe-kloofters binnen, en dan noch twee buiten de Stadt. In het jaar 1481. verteerde een groot deel van de Stadt door eenen fellen brandt. In het jaar 1508. is *Hoorn* zeer vergroot, en de veften zyn met toorens voorzien geworden. In 't jaar 1578. wierd de niewe Haven begonnen, en de Stadt andermaal uitgeleit. Tuffchen de eerfte en tweede vergrootinge zyn, in 't jaar 1570. op den 1 November, de Dyken in *Hollandt* doorgebroken; een inbreuk zoo deerlyk, en met den naam van *Allerheiligen Vloedt* bekent: toen was *Hoorn* zoodanig met water overftolpt, dat de Stadt daar in fcheen te zwemmen, en te zullen vergaan. In het jaar 1586. wierd de *Weftfrieffche* munt, met gemeene toeftemminge, te *Hoorn* aangeftelt, (van waar ze op yder zevende jaar naar *Enkhuizen* overgaat, en naar diergelyk verloop wederkeert) en penningen geflagen, hebbende dit omfchrift aan de eene zyde; *Niewe munt der Heerlykheit van Weft-Frieslandt*; op d'andere, *Godt is onze Sterkte en Hoop.* Dus heeft *Hoorn* het zoet en zuur beproeft; echter blykt het door den aanwas, dat de voorfpoedt over den tegenfpoedt met zege gepraalt heeft; de Zeevaart brengt 'er den meeften rykdom en 't welvaren toe: ook legt de Stadt zeer vermaakelyk. Ten tyde dat de Stadt eerft bewalt wierd, begreepze het befte deel der Stadt, gelyk ze nu legt; doch veel kleinder en zeer onregelmaatig, hebbende eenen grooten uithoek aan de Noordtzyde, waar door de *L. Vrouwe*-Kerk, met de Noorderpoort, als van buiten aangelaft ftonden. By de eerfte vergrootinge in 't jaar 1508. wierd *Hoorn* in eene ovaale of eironde form gebragt; d'omvang buiten beliep toen 804 roeden, of 11250 houtvoeten, van welke 804 roeden, 300 ruim 't grootfte derde deel aan zee; en 504. de twee andere derde deelen uitmaakende, aan de landtzyde lagen: zoo bleef de Stadt tot op 't jaar 1576. wanneer 'er aan de Ooftzyde eene niewe Haven, met een goedt ftuk landts aangemaakt wierd. In 't jaar 1608. is 'er op niew eene haven aan de Zuidt-ooftzyde opgehaalt, en in 't jaar 1610. met influitinge van een goedt deel van den kleinen Uiterdyk, aan 'de Stadt vaft gehecht. Evenwel is ze met deze tweede uitlegginge niet grooter in den omgang geworden dan omtrent 1050 roeden of 14700 houtvoeten; zoo dat ze maar eene middelmatige Stadt van grootte is. Drie Kerken zyn 'er, de *Hooftkerk*, de *Vrouwe-* en de *S. Anthoniskerk.* Het landt rondtom *Hoorn* is zeer weelderig en ongemeen vruchtbaar: de boeren daar omtrent zyn zeer ryk, als boven in de Kapitaale leeninge van 't dorp *Binnewyzen* aangewezen is. Kaas word 'er in zulk een overvloedt gewrongen, dat omtrent het jaar 1612. op eenen weeklyken merktdag 150000 ponden op de Waag, en nu en dan noch meer gewogen zyn; ook komen 'er op eenen merktdag zoo veele wagens van d'omleggende Dorpen in de Stadt, dat 'er in 't begin dezer eeuwe op eenmaal weinig minder dan 1000 getelt wierden, alleen door de Noorderpoort in- en uitrydende; men reekene daar eens by door de andere, en wat 'er niet al met fchuiten ter merkt komt. Echter word al het zuivel dat 'er komt verkocht, 't zy aan den burger, of aan de buitenlieden, die 'er zich veele laaten vinden. Binnen de Stadt plag een fterk Kafteel te ftaan, dat door de boeren, wegens zeekere fchattinge oproerig geworden, om verre is geraakt. *Hoorn* leevert brave manfchap te lande, maar voornamelyk ter zee uit: zulks betoonden zy genoegzaam in het jaar 1572. op de Zuiderzee tegen de *Spaanfche* Vloot onder den Grave en Admiraal *Boffu*, dien zy, toen de andere fchepen vluchtig wierden, bezetteden, en zoo hardt aantaften, dat hy zich met zyn Admiraalsfchip over en gevangen moft geeven. In 't jaar 1572. begaf *Hoorn* zich mede aan de zyde van den Prinfe van *Oranje*. In het jaar 1573. wierd aldaar het Collegie van de Gedeputeerden der *Staten van Weft-Frieslandt* aangeftelt. Voor het jaar 1416. voeren die van *Hoorn* en *Enkhuizen* alleen met kleine fchepen, *Slabbaarts* genoemt, ter Haringvangft; vermits men in dien tydt den haring niet dan verfch of gerookt gebruikte: maar na dat *Willem Beukelfs van Biervliet* het kaaken en zouten van den haring uitgevonden had, hebben ze al van dien tydt af zich van *Buizen* bedient. In het jaar 1399. of 1400. wierden de gaten van *Texel* en 't *Vlie*, door hoogen vloedt en geweldige ftormwinden, vry grooter dan te vooren: veel overgebleven landt wierd afgefpoelt, en de *Zuiderzee* veel ruimer; hier door kregen *Hoorn*, *Enkhuizen*, en andere aan de *Zuiderzee* leggende Steden bequaame diepte en ruimte, om met zwaare fchepen uit- en in te konnen vaaren, dat den koophandel deed wakkeren, en haar merkelyken welvaart toebragt; hoewel die, in 't vervolg van tydt, weêr zichtbaar vermindert en verflapt is.

Velius in zyn Hoorn.

Brugm. voor Scriver. pag. 38. 39.

Idem Brugm. ibid.

HOORN, HORNA: hoewel deeze hedendaags de voornaamfte Koopftadt is van geheel *Weft-Frieslandt*, tuffchen de *Kinhem* en het *Vlie*, die, met *Enkhuizen* en *Medenblik*, uit de oude Staatregeering noch veele voornaame en byzondere dingen heeft, vindt men echter niet dat iemant daar van meldt voor het eindigen van de dertiende eeuwe, want men befpeurt dat het in 't begin van de veertiende eeuwe eerft zoo volkryk is geweeft dat het een Parochie uitmaakte. Het heeft den naam gekregen van de gelegentheit, om dat het legt aan den binnenften bogt van 't *Vliemeer*, daar het zich als een HOORN in het landt uitftrekt; het welk geene onaardige giffing is van aanzienlyke Mannen. Tot dus verre de Heer *Alting*. (Maar miffchien komt deeze benaming niet zoo zeer van het Neêrlandtfch woordt HOORN, hoewel de Hoorn het wapen van de Stadt geworden is, als van het Frieffche woordt HORN, dat is, een *hoek*, *bogt*, *wyk*; gelyk de Heer *Alting* deze beteekenis in acht neemt op het woordt HORNUM. Want aldus zeggen de *Friezen*; *in hoeken en hornen*, dat is, *in hoeken en winkels.* En dit komt met de gelegentheit vry beter overeen als die van een HOORN, volgens de befchryvinge van den Heere *Alting* zelf.) Zie hier meer van boven op het woordt HOORN.

Alting Not. Germ. Infer. Pars II. fol. 96. 97.

HOORNAAR, een Dorp in het landt van *Arckel*, of onder *Gorinchem*; met Kerk en Predikant, ftaande onder 't Claffis van *Gorinchem.*

Van der Houve.

HOORN

Boxhorn Holl. toon. pag. 358. Goudh. in de O. Holl. Kr. fol. 96. Leeuw. Bat. Ill. enz. Brugm. in Scriv. Kronyk pag. 39. Petit Nederl. Republ. pag. 115. Boxhorn Velius. enz. Boxhorn H. toon. pag. 359.

HOORN, (IN DEN) een Dorp op het Eilandt *Texel*, heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder het Claſſis van *Alkmaar*, in *Noordt-Hollandt*.

HOORN, (MIDSLANDEN) een Dorp op ter *Schelling*; heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder 't Claſſis van *Enkhuizen*.

HOORN; (NIEWEN) zie NIEWENHOORN.

HOORN; (OUDEN) zie OUDENHOORN.

HOORN; (OUDTS) zie OUDTSHOORN.

Winſem. HOORNSTERZWAAG, een der 19 Dorpen van de *Frieſche* Grietenije *Schoterlandt*, in het quartier der *Zevenwolden*.

Houve. HOPPERS, een Slot of adelyk Huis in *Frieslandt*, in het dorp *Hemelum*, onder de Grietenije *Hemelumer-Oldevaart* en *Noordtwolde*, in 't quartier *Weſtergoo*.

Winſem. HORNE, (TER) een der zes Dorpen van de *Frieſche* Grietenije *Utingeradeel*, onder de *Zevenwolden*.

HORNE, (TER) een Slot of Huis in het dorp *Englum*, onder de *Frieſche* Grietenije *Menaldumadeel*, in het quartier *Weſtergoo*.

Alting Not. Germ. Infer. Pars. 11. *fol.* 97. HORNUM: dit woordt beteekent een *Hoek*, die, ſchielyk omdraaijende, de ſcheidpaal van *Suthardeſga* heeft gemaakt, dicht by *Delft*, naar het Weſten; alwaar het noch hedendaags den naam behoudt. Het is een van de acht Renthoven (Hoeven, *Hobæ*) die Keizer *Arnulphus*, in het jaar 889. aan den Grave van *Hollandt* geſchonken heeft.

Houve Handv. Kronyk 1 *deel, fol.* 79. HORSEN, een Dorp in 't kleine landt van *Batenburg*, onder *Maas-Waal*, in *Gelderlandt*. Toen in het jaar 1547. geheel *Gelderlandt* en *Zutphen* eene ſchattinge van 75000 guldens moſten opbrengen, was het quartier *Niewmeegen* (een der vier quartieren) in die ſom op 24342 guldens geſchat; daar in moſt *Maas-Waal* (een der zes deelen van 't *Niewmeegſch* quartier) 3896 guldens laſten; waar in *Horſten*, t'zamen met *Batenburg* en *Leur* (het getal van alle Dorpen in *Maas-Waal*, met de nu genoemde daar in begrepen, komt op 21 of 22.) moſt dragen 413 guldens, 19 ſtuivers.

Pontan. 1 *deel, fol.* 104. *O.H.Kr. fol.* 287. *Pontan. ibid.* HORST, of TER HORST. Omtrent de *Grebbe*, aan den voet van den *Steilen Heimersberg*, op het affcheiden van de vryheit van *Wageningen*, en te gelyk van *Gelderlandt*, is het een zeer beroemt Kaſteel geweeſt, gebouwt door *Gothofredus van Rheenen*, Biſſchop van *Utrecht*, op den *Stichtſen* grondt, omtrent het jaar 1158. tegen de ſtrooperyen der *Gelderſchen*. Het is een groot gevaart geweeſt; want de bloote puin, van den afgebroken duiffteen, heeft in onzen tydt omtrent 10000 guldens afgebragt. Hertog *Karel van Gelder* nam het in 't jaar 1527 in, en liet het ſlechten. Van 't Kaſteel *Tarthorſt*, door de *Gelderſchen* tegens dit *Horſt* opgerecht, zie TARTHORST.

Houve 1 *deel, fol.* 81. HORST, eene Heerlykheit in *Gelderlandt*, in 't landt van *Keſſel*, onder 't quartier van *Roermonde*. Toen *Gelderlandt* en *Zutphen* in 't jaar 1547. eene ſchattinge van 75000 guldens moſten opbrengen, was het quartier van *Roermonde* (een der vier quartieren van dit Vorſtendom) daar in geſchat op 19071 guldens; daar in laſtte het landt van *Keſſel* (een der zes deelen van dat quartier) 1716 guldens 10 ſtuivers $3\frac{1}{2}$ penningen: in welke ſom het Dorp, of deze Heerlykheit (een der 8. of 9 Dorpen) draagen moſt 669 guldens 8 ſtuivers $5\frac{1}{2}$ penningen.

Alting Not. Germ. Infer. Pars 11. *fol.* 97. HORSTA SUPERIOR, *Opperhorſt*. Dit is een Burgt van Biſſchop *Godefredus*, in den jaare 1157. tegens de *Gelderſchen* gebouwt, het welk den toenaam van *Opper* gekregen heeft, tot onderſcheidt van een ander, gelegen op den oever van de Neder*vecht*, genoemt Nederhorſt. Het is geweeſt een zeer vaſt en ſterk Kaſteel, op het welk de Biſſchoppen gewoon waren hunne ſchatten te bewaaren; gelyk het Perkamenteboek van *Utrecht* getuigt. Men vindt hier van zeer dikwyls gewag by alle de Schryvers van deze tyden. Het heeft gelegen vyf gemeene Duitſche mylen van *Utrecht*; en een halve van het Steedtje *Rheenen*, daar men noch overblyfzelen van den naam vindt.

Idem ibid. Ad Heda Frider. Epiſcop. Apud Hedam in Ottone II. Geſn. in Biblioth. Rondelet de piſcib. Boxhorn H. toon. pag. 247. HOSTERBACH. *Buchelius* getuigt dat hy een Giftbrief heeft van den jaare 824. waar in HOSTERBACH geſchonken wordt aan de Kerke van *Utrecht*; in plaats van welke benaminge *Heda* heeft Heiſterbach. In den Giftbrief van Keizer *Frederik den II.* wordt dezelve OOSTERBEEKE genaamt; welken naam de plaats nu noch behoudt, leggende in het quartier van de *Veluwe*, nauwelyks een halve gemeene Duitſche myl beneden *Arnhem*.

Goudh. in de O. Holl Kr. fol. 221. *Quenít. Catal.* HORSTIUS, (GISBERTUS) GYSBERT VAN HORST, geboren te *Amſteldam*, een vermaart Medecinæ Doctor te *Romen*, daar by wel ervaren in andere konſten en wetenſchappen. *Cunradus Geſnerus* getuigt van hem zeer groot behulp in zyn werk gehadt te hebben. Ook ſpreekt *G. Rondeletius* met grooten lof van hem. Hy heeft een boek van *Turpetus* en *Thapſia* geſchreven; ſtorf in 't jaar 1556. te *Romen*, daar hy by zyn leven in zeer hooge waarde was, en in *S. Maria's kerk* begraaven legt

HORTENSIUS, (LAMBERTUS) te *Montfoort*, een Steedtjen in 't Sticht van *Utrecht*, geboren; hy heeft te *Leuven* eerſt, daar na te *Parys* in de *Griekſche* taale geſtudeert: ook de Geſchiedeniſſen van *Utrecht* beſchreven, nevens de onluſten in die Stadt, tot de overgifte aan Keizer *Karel*; als mede den oproer der *Wederdooperen* in *Hollandt*, en te *Munſter*; daar by noch d'oorlogen van Keizer *Karel den V.* in *Duitſchlandt*. Hy woonde te *Naerden* in *Hollandt*, daat hy een vermaart *Latynſche* School hadde. Gelukkig ontquam hy de *Spaanſche* moordt, by 't inneemen van *Naerden*, in 't jaar 1572 gepleegt. Om zyne geleertheit en *Latynſche* taalkunde, beriep de Magiſtraat van *Delft* hem tot Rector in haare *Latynſche* Schoole, met eene heuſche vermaninge, van zich voor *Bacchus* en zyne Gezellen te wachten: waar op hy tot antwoordt alleen deze woorden ſchreef; *Gylieden zoekt eenen Engel*; *Ik ben een menſch*. Hy ſtorf zeer oudt. *gelehrt. mann. pag.* 151.

Boxhorn Zeel.Kr. 1 *deel, pag.* 65. *Jacob. Meyer. in Ann. Flandr. Balth. Neander in antiq. Germ.* HOTZONDT, nu, door verbaſteringe, *de Hondt* genoemt. Niet lang na het jaar 980. liet Keizer *Otto de II.* eene Watergraft of vliet zeewaarts aan graaven, en wel met ſluizen, enz. voorzien; naar hem, by de *Latynſche* Schryvers, *Foſſa Ottoniana*, in 't Duitſch *Hot-zondt*, dat is, *Ot-*, of *Ottos-zondt*, genoemt. By oudts plag men de *H.* veel te gebruiken voor een vokaal, als in *Hadrianus*, *Hieruſalem*; ook geſchiedt het noch dagelyks in *Zeelandt*. Het woordt *Zondt*, of *Zundt*, beteekent een *groot water*, zulks zietmen aan *Zundt-* of *Zondtvloet*, dat is, *Watervloet*. De gedachte Watervliet heeft 300 jaaren met zyne dyken, dammen, ſluizen, enz. beſtandt geweeſt tegen de zwaare zeën en ſtormen; tot dat eindelyk in 't jaar 1377. de volle zee alles overſtelpte en overweldigde, makende tuſſchen *Vlaanderen* en *Zeelandt* die vervaarlyke ſcheure welke men noch heden ziet, en den HONDT noemt: want tuſſchen *Zeelandt* en *Vlaanderen* plag in oude tyden zulk eene holle zee niet te zyn als nu. Veele Schryvers willen, dat een groot gedeelte van *Zeelandt* voortydts aan *Vlaanderen* vaſt was; en dat de *Vlamingen* uit dien hoofde aanſpraak op *Zeelandt* gemaakt hebben. *Boxhorn* getuigt, eene Landtkaarte van *Vlaanderen* en *Zeelandt* gezien te hebben, gemaakt ten tyde van *Guido de Dampiere*, Grave van *Vlaanderen*, in 't jaar 1274. overeenkomende met eene diergelyke Kaarte en opſchrift, beruſtende onder den Raadt van *Vlaanderen* te *Gent*, daar het volgende in geleezen wordt.

Idem Boxhorn ibid. pag. 65. 66.

„ Anno 980. waren de Dyken doorgraaven tuſſchen *Vlaan-*
„ *deren* en *Zeelandt*, by Keizer *Otto*, dat men noemt de
„ *Wielingen*, eertydts genaamt de *Ottos graft*, tot *Gent* in
„ de *Schelde*. Anno 1173. was 200 grooten opperwater,
„ dat de dyk doorbrak tot *Damme*, datmen daar naar noemt
„ *Hondts-damme*. Anno 1377. den 12 November, ten tyde
„ van Graaf *Lodewyk van Male*, braken de dyken aan de
„ *Wielingen* deur, ende verdronken deeze navolgende
„ Prochiën; *De Piet*, de Stadt *Biervliet*, *Willemsklooſter*, *Bon-*
„ *tylle*, *Rouſelare*, *Iſendyke*, *Ellemaere*, *Schoondyke*, *Gaeter-*
„ *niſſe*, *S. Niclaes*, *S. Margriete*, *Ooſtmanske*, *S. Jans*, *S. Ca-*
„ *telyne*, *Hamere*, *Caudekerke*, *Watervliet*, *Nievelle*, *Huy-*
„ *gevliet*, *Bouchoute*, *Volmerboeke*. Deze twee Watersnooden zyn wel de voornaamſte, welke zulk eene breedte van zee tuſſchen *Zeelandt* en *Vlaanderen* gemaakt hebben.

HOVE; (LAMBERT VAN DEN) zie HORTENSIUS. (LAMBERTUS)

Alting Not. Germ. Infer. Pars 11. *fol.* 97. HOUDNA is een adelyke Hofſtadt, in het quartier van *Hunſingo*, waar onder, benevens meer andere plaatzen, behoort het dorp *Werdupa*, van Graaf *Rotgarius* in 't jaar 838. geſchonken aan de Kerke van *Utrecht*. Hedendaags behoud het zonder blazinge den ouden naam OUDEN-A, OUDAAN, leggende op den rechter oever van de *Vecht*, eene gemeene Duitſche myl en een halve beneden *Utrecht*.

Idem ibid. HOUGNINKE is geweeſt een Dorp met een Kerk, die den naam gehadt heeft van Bottelskerk / welke Biſſchop *Burchardus*, in het jaar 1105. geoordeelt heeft dat onder die van *Slydrecht* behoorde. De moeder is noch in wezen, maar de dochter word nergens gevonden; om dat dezelve door de wateren van den Biesbos verzwolgen is. Echter is'er noch een klein lapjen van haar rechtsgebiedt over tuſſchen de verdronken landen aan dezen kant Merwedam / tuſſchen Hardinxveldt en Gieſſendam / draagende den ouden naam van het Ampt van Houweningen.

Houve. HOUTEN, een Dorp in 't Sticht van *Utrecht*, eene myl van die Stadt, onder 't *Goy*. De Kerk en Predikant van *Houten* en 't *Goy* ſtaan onder 't Claſſis van *Rheenen* en *Wyk*.

Comm. beſchr. van Amſt. fol. 876. HOUTRYK, een Rechtsgebiedt in *Hollandt*, onderſcheiden van dat van *Polanen*; doch deze beide wierden van oudts, en worden noch tegenwoordig, in eene Rechtbank bedient van drie Schepenen, die alle jaar afgaan. *Houtryk* ſtrekt zich ten Ooſten van den Ban van *Polanen*, over halfwegen tot aan den ban van *Sparwoude*, en 't *Hof-Ambacht* ten Weſten; aan de Zuidzyde word het van 't *Spiering-Meer* bekabbelt; aan de Noordtzyde van den hoogen *Sparrendamſchen* dyk tegen het *Y* beſchermt; recht tegen over *Houtryk*, in 't *Y*, legt het Eilandt *Ruigoordt*, behoorende voor de eene helft onder den Ban van *Houtryk*, voor d'andere helft onder dien van *Weſt-Zaanen*. *Houtryk* is een vry Ambacht.

Goudhoven. Houve. HOUWENINGEN, is een van de Dorpen in *Zuidt-Hollandt* onder *Dordrecht* geweeſt; doch mede in den grooten Watervloedt van 't jaar 1422 verdronken, en zoo gebleven.

HOUWERAHUSUM. De Kerk van deze plaats is verbrandt in het jaar 1247. niet door toeval, maar door vyandtlyke handen, die, om dit ſchelmſtuk, van den Biſſchop gedoemt zyn in een boete van hondert Mark ſteerlings. Ik geloove niet dat zy ooit weêr is opgebouwt, om dat men hedendaags, ter plaatze daar de naam van Houwe en HOUWERZYL noch overig is, op den rechter oever van het benedenſte gedeelte van de *Hunſingis*, geen het minſte overblyfzel eener Kerke meer vindt.

Alting Not. Germ. Inſer. Pars II. *fol.* 98.

HOUWIERT, HOLWERT, een van de veertien Dorpen in de *Frieſche* Grietenije *Weſt-Dongerdeel*, in 't quartier *Ooſtergoo*. De Jaarmerkt aldaar is tamelyk vermaart; zie hier van breeder op de gewoone benaminge van HOLWERT.

Houwe Winſem.

HOYKINCK, een oudt Slot of adelyk Huis in het Landtſchap *Twenth*, onder *Overyſſel*, in 't Gerecht van *Oetmarſen*.

Houwe 1 *deel, fol.* 168.

HUBRECHT DUIFHUIS, Paſtoor, enz. zie DUIFHUIS. (HUBRECHT)

HUESDEN; zie HEUSDEN.

HUESSEN, HUYSSEN, HUSSEN, is een onſterk Steedtjen met een oudt Slot in de *Opper-Betuwe*, aan den *Ouden Rhyn*, die kort daar na in den hedendaagſchen *Rhyn* loopt, noch geen uur van de Stadt *Arnhem*; doch behoort onder het Noordt-weſter gedeelte van het Hertogdom *Kleef:* echter is deze plaats voortydts *Gelderſch* geweeſt, 't welk, nevens veele andere oude beſcheiden, ook daar uit blykt, dat *Reinald van Naſſauw*, achtſte Grave van *Gelder* en *Zutphen*, in 't jaar 1315. *Herman Monik*, burger van *Hueſſen*, beleent heeft met zekere zyne huizinge, ſtaande aldaar by de *Minderbroederen*; onder beding dat *Monik* en zyne Erfgenaamen den Grave of zyne Nazaaten, te *Hueſſen* zynde, ſtallinge voor de paerden moſten verzorgen, als ook met kelders, kamers, bedden, en lynwaat voor zyn gezelſchap; en 't huis mede glas- wand- en dakdicht te onderhouden. Ook heeft *Eduard de I.* derde Hertog van *Gelder*, aan *Machtild van Gelder*, na haar mans doodt, in plaatze van haar huwelyksgoedt weêr te geeven, haar toegelegt haar leven lang 't Slot en d'inkomſten, Thienden, Tollen, en Gerechtigheden der Steden *Hueſſen* en *Emmerik*, met de *Lymers:* want ook heeft *Emmerik* voortydts onder *Zutphen* geſtaan. Toen de *Franſchen*, in het jaar 1672. zoo plotzelyk in den *Vereenigden Staat* vielen, was dit Steedtje vol gepropt van gevluchte landtlieden, en in het uiterſte gevaar, van door de voorbytrekkende *Franſchen* geplondert te worden; maar de Heer *Barendt Veeren*, Advokaat en Schepen aldaar, waakte vlytig voor hunne behoudeniſſe, en had ze voorzien met een *Franſche Sauveguarde* uit de Stadt *Kleef:* hy hadde ook van zyne Hoogheit, *Willem den III.* Prinſe van *Oranje*, eene ſchriftelyke *Sauveguarde* bekomen: door dat middel bleef *Hueſſen* behouden By gevolg is 't een misſlag van verſcheide Schryveren, die zeggen dat het uitgeplondert zoude zyn. In het jaar 1598. wierd het van Grave *Maurits van Naſſauw*, enz. ingenomen, nevens het Slot *Lobith*, zynde het *Kleefſche* Tolhuis, in dien tydt onder de Schryvers met den naam van *Heriſpich* bekent.

*De Racy Diction. Geogr. pag.*256.

Pontan. Gelderſ. geſchied. 2 *deel, fol.* 113.

Idem ibid. fol. 146.

Valken. verwart Europa 1 *deel, pag.*463.

Grot. Nederl. Hiſtor. fol. 372.

HUGEMERKE en HUGEMERCHER. Aldus hebben de Heeren van *Werum* genoemt de vette landen aan den mondt van de *Hunſingis*, die voor dezen zich zeer wydt uitſtrekten, doch hedendaags niet zeer groot zyn, om datze niet lang geleden gevoegt zyn by *Midach*, en met *Langwolde* en *Fredewolde* het derde quartier uitmaaken tuſſchen de *Eems* en de *Lauwers*, het welk den naam draagt van het Weſterquartier. Biſſchop *Alfridus* noemtze, in 't leven van *Ludgerus*, *Hugmerthen. Ubbo Emmius* wil de bebouwers dezer landen liever *Hummerkers*, (*Hummercios*) noemen. Zy zelfs noemen hunne landen Hunſterlandt. Het oorſprongkelyk woordt betekent eigentlyk *Hugoos-Mark*, (*Hugonis Marchia ſeu Marca*) dat is, eene bepaalde Landtſtreek, of Rechtsgebiedt.

Alting Not. Germ. Inſer. Part II. *fol.* 98.

Vita Ludgeri cap. 4.

HUILPA: dit is een plaats, volgens 't verhaal van *Alfridus van Mimigernefort*, in het leven van *Ludgerus*, aan den Weſtkant van den *Yſſelſtroom*, tegens over *Deventer*; alwaar zy die toen niewelings tot *Chriſtus* bekeert waren, een Bedehuis geſticht hebben ter eere van *Lebuinus*, of *Liafwinus:* hedendaags zou ik meenen dat deze plaats WULP of WELP word genaamt.

Idem ibid. Lib. I. cap. 2.

HUINEBEDDEN, zyn Steenhoopen; men vindt 'er veele in *Drenth. L. Smids*, in zyne *Schatkamer der Nederlandtſche Oudtheden*, zegt ze meer dan eens gezien te hebben, meer dan eens daar boven op geweeſt, en beneden door gekropen te zyn. Dat het zyn zeer groote keijen, met menſchen handen op malkanderen geſtapelt, en van zoodanige grootte, dat ze niet dan met handen, als van eenen *Herkules*, of *Herkuleſſen*, hebben konnen bewogen worden: hy beſchryft ze verder te ſtrekken van het Ooſten tot het Weſten, achtien of twintig treeden lang, en vyf of zes treeden breedt: dat de kleinſte onder leggen, om de grootſten te draagen; daar van 'er eenige negen vademen in den omvang hebben: dat ze in het Weſten meerendeels eene vierkante openinge hebben, daar men met een gebogen hals, of op de knien binnen kan kruipen.

*pag.*275. 324. 325. *en* 326.

Picard. Drenth. Outh. 5. *H.* 22. *en* 23. *bl.*

Hy zegt verder; dat men ze in en op verſcheide plaatzen vindt, noemt eerſt *Drenth*; zommige op ruime woeſte heiden, zommige op bouwakkers en zaailanden, als meede in boſſchen, aan wagenwegen, onder het een of 't ander Dorp; als te *Anloo*, *Annen*, *Balla*, *Benthem*, *Borger*, en verſcheide andere Dorpen meer, daar by hem genoemt; ook dat men ze insgelyks in *Overyſſel* en *Weſtfalen* vindt. *Slichtenhorſt*, daar van ſpreekende, noemt het Klooſter te *Aſſen*, en de daar bygelege *Duivelshutte*, daar zy ze *Reuzenbedden* heeten.

Zie Junius. S. D. Vr. Wonder. der Zeên fol. 521. *J. Menſingain Saxa agri Trent. Slicht. Gelderſ. geſchied.* 1 *boek, fol.* 78. *Joh. Dan. Major. lib. de Cimbr. pop. Joh. Riſt. in colloq. junior. Idem L Smids pag.*326. *Picard* 5. *H.* 31 *bl. Cambd. Brit. Epitom.* 109 *bl.*

Ook vindtmen ze aan de *Elbe*, by *Maagdenburg* en *Halberſtadt:* insgelyks in *Mekkelenburg*, daar ze *Wenden-kerkhoven* genoemt worden.

Ja men ziet ze ook in de Noordelykſte deelen van *Duitſchlandt*; op *Schoonen*, en elders in *Denemarken*, *Zweeden*, en *Noorweegen*, daar men ze (zegt hy) niet zonder yzinge van verre ziet, op zeer hooge en ſteile Steenrotzen. Men ziet ze zelfs in *Engelandt*, omtrent *Salsbury*, met den naam van *Stone henge:* daar *L. Smids* zegt eene groote Kaart van te konnen vertoonen, enz. Hy vraagt verder wie ze op malkanderen geſtapelt heeft? Geene *Hunnen*, (*Hungaaren*) want het is genoeg bekent dat die nooit verder dan tot aan *Keulen* gekomen zyn; maar, zegt hy 'er by, *Huinen*, dat zyn *Reuzen:* 't geen echter niet aangenomen word van den Heere *Adr. Reland* en anderen, die door *Huinen*, *Steenen* verſtaan; daar toe het Engelſch *Stone henge*, ten bewyze van *Steen*, bybrengende: ten ware men beweerde en bewees, dat zy ook by *Salsbury*, in *Engelandt*, hunne begraafplaatzen op zulk eene wyze opgerecht hadden. *Smids* gelooft dat het *Reuzen* zouden geweeſt zyn, dat het *Keltiſch* woordt *Huinen*, *Reuzen*, groote ſterke mannen, als andere *Herkuleſſen*, betekent. Voegt 'er ook by, dat gewiſſelyk dat ophoopen van ſteenen door menſchen handen geſchiedt moet zyn: want wat werktuigen zou men zich in afgelege Heiden en ontoegangkelyke Woeſtynen konnen inbeelden, daar 't door geſchiedt zoude zyn? Op effene gronden, zaailanden, heijen, zou men 't noch konnen bedenken: maar hoe in *Noorweegen*, enz. op ſteile, en ſchier ontoegangbaare klippen en hoogtens? *Smids* vraagt verder; of deze ſteenhoopen, *Huine-bedden*, by der voorvaderen tyden, altaaren of grafſteden mogten geweeſt zyn? mogelyk beide. Verhaalt verder, hoe dat die zwaare Steenhoopen, onder op kleine Keiſteenen, die ſtraatswyze als een grondt zyn gelegt, ruſten; dat onder die kleine keijen gegraaven zynde, verſcheide ronde potten ſtonden, zeer ruuw en plomp gevormt, bruin, blauw, of donkerroodt van verwe, zommige twee, zommige vier ooren hebbende, doch wat moeite men toen aanwendde, om zulk een aſch-kan of pot (want 'er was niet dan aſch en dootsbeen in) geheel uit den grondt te krygen, zy vielen alle in ſcherven, niet dan been en aſch, als gezegt is, uitſtortende.

Na dit uit des Heeren *Smids* beſchryvinge getrokken, en aan wylen den Heere Profeſſor *Adr. Reland* t' *Utrecht* vertoont te hebben, berichtte zyn Edt. my, dat de Grave van *Kniphuizen*, verder onder die ſteenhoopen latende graaven, daar verſcheide geheele potten gevonden en uitgehaalt hadde; dat 'er ook een was by den Heer van *Engelen*, gewoon Stadts Doctor alhier te *Utrecht*, waar van gemelde Heer Doctor my d'eere heeft gedaan van ze te doen zien; berichtende my met een ſchriftelyk, *Dat het eene doodbuſſe der* HUNNEN, *of* (het zyn zyne Ed. eigen woorden) WENDELS *was*; *bevond ze twee voeten breedt, en twee voeten vier duimen hoog te zyn, zonder den hals, daar twee ooren aan ſcheenen geweeſt te zyn: onder was geen voet; maar eindigde met eene ſpitze punt: gedachte Heer Doctor toonde my een diergelyke van gedaante* (*zoo men voorgeeft*) *der Romeinen: dit laatſte potjen was niet gebakken, maar in de zon gedroogt, witachtig grauw, zeer ligt van ſtof; de eerſte der Hunnen was wel tachtig maal grooter, en zoo zwaar van ſtof, dat een ſterk man die niet wel zou konnen optillen: wat bruinder grauw dan dat der Romeinen. Om den randt ſtont* OVARTIUS; *mogelyk de naam van eenen Overſten der* HUNNEN. *Deze aſchpot van eenen dooden is voor eenige jaaren uit een Berg in Drenth gegraaven, op welks top, in eene wonderlyke geſtalte, overgroote ſteenen gelegen hadden, by de landtlieden aldaar* HUNNE-BEDDEN *genaamt.* Met den bovengemelden Heer Profeſſor *Reland* nader over *Huinen* reden voerende, meinde zyn Ed. *Huinen*, *Steenen* te betekenen, geene *Reuzen*, gelyk de Heer *Smids* ſtelt. Evenwel zie ik dat *Slichtenhorſt* zegt, dat de *Huinenbedden* van de Inzaaten daar omtrent *Reuzen-bedden* geheeten worden: brengt ook by de *Meurſſen tooren* te *Didam*, daar, toen ze afgebroken wierd, een doodt lichaam in gevonden wierd in volkomen wezen, bloot op ſtroo, dat echter, zoo haaſt de Metzelaars daar by quamen, en 't aanroerden, van een viel en verſtoof: wat zy daar by of rontom vonden, zie boven op DIDAM. Welk lichaam hy gelooft geweeſt te zyn van eenen Veldheer of Bevelhebber der *Huinen:* daar uit ſchynt te blyken dat *Huinen* by hem voor geene *Steenen*, maar voor menſchen aangezien zyn, en mogelyk ook voor *Reuzen*, om dat hy zegt, dat de ingezetenen omtrent het Klooſter te *Aſſen* en *Duivelshutte*, de gedachte *Steen-*

Smids d. p. 275. 324. 325. *en* 326.

Slicht. in Pontanus 1 *deel, pag.* 77. *Idem pag.* 78.

hoo-

hoopen, *Reuzen-bedden* noemen; by gevolge ſchynt *Slichtenhorſt* niet vreemdt van *Smids* gevoelen, *Huinen* voor *Reuzen* neemende. Ook zou 't met het bovengezegde van *Mekkelenburg*, daar ze *Wenden-kerkhoven* hieten, ſchynen beveſtigt te worden, dat het *Menſchen* zyn, en *Huinen* geene *Steenen* maar *Volkeren*, die met de *Wenden*, *Noormannen*, en andere *Noordtſche* Volken, in deze en andere landen gekomen, aldaar zoodanige Grafſteden geſticht hebben, als zy in hunne landen gewoon waren voor Veldtheeren en Grooten op te rechten. Zie noch veel meer van deeze verwonderlyke Steenhoopen, en verſcheide gevoelens daar over, boven op 't woordt DRENTH.

Alting Not. Germ. Inſer. Pars II. *fol.* 98.

HUITINGOA, is eene Landtſtreek waar in leit de adelyke Hofſtadt HOUDAN, waar onder behoort het dorp *Werdupa*; 't welk Graaf *Rotgarius* in het jaar 838. geſchonken heeft aan de Kerke van *Utrecht*. Het is een deelte van de oude *Auchers*, bevattende de ſtreek die'er is tuſſchen de *Vecht* en het quartier *Flehite*, van den *Rhyn* af tot aan het *Vliemeer*, waar van het benedenſte gedeelte noch hedendaags den naam heeft van GOYLANDT. Doch het is duiſter en onbekent, waar van daan die benaming van HUITIN, die'er wel eer aan gehangen heeft, gekomen is.

HULKESTEIN, een Slot; zie op ALTENA.

Houve 2 *deel*; *fol.* 367.

HULSEN, een Dorp in *Brabandt*, onder de *Meijerye van 's Hertogenboſch*, behoorende onder *Mierlo*, doch van geen groote aangelegentheit: want toen voortyds geheel *Brabandt* eene ſchattinge van 140000 guldens jaarlyks moſt opbrengen, daar toe de *Meijerye* 19379 guldens, 16 ſtuivers 3 penningen laſtte, en in welke ſom het quartier *Ooſterwyk* (een van de vier quartieren der *Meijerye*) draagen moſt 4902 guldens 10 ſtuivers 3 penningen; ſtont *Hulſen*, een van de 26 of 27 Dorpen dezes quartiers, daar in niet hooger dan op 59 guldens 5 ſtuivers 3 penningen, het laagſte van alle de andere Dorpen behalven *Berkele* en *Weſterbeerſe*.

De Raey Diction. Geogr. pag. 256. *Balth. Neand. in antiq. Germ. Sanderi Fland. illuſtr. A Muntinghe beſchr. der Nam. fol.* 164. *of* 124. *Hier. Aeanda Hiſtor. Flandr. pag.* 117. *Hooft Nederl. Hiſtor. fol.* 882. *Grot. Jaarb. fol.* 89.

HULST, eene ſterke Stadt in *Nederlandt*, in het Ooſterdeel van *Vlaanderen*, grenzende aan 't landt van *Waas*, tuſſchen laag landt en moeraſſen; 't heeft een tamelyk gebiedt, *Hulſter-Ambacht* genaamt. Daar zyn Schryvers die willen, dat d'overoude naam van deze plaatze geweeſt zoude zyn HUN- of HUNNEN-LUST, daar na HULST, eindelyk in HULST verandert. Dat de wreede Natie der *Hunnen* verſcheide maalen in *Duitſchlandt*, *Vrankryk*, enz. geweeſt zyn, is genoeg bekent; dat zy zich ook in *Gelderlandt* hebben neêrgezet, zal blyken onder het woordt HUNNEN-SCHANS. Anderen evenwel ontleenen liever dien naam van 't gewas HULST, in 't Latyn AQUIFOLIUM, in 't Hoogduitſch Wald-diſtel genaamt, om dat het daar zeer menigvuldig wies; waarom ook het overoude Stadts-wapen met een *Hulſt*tak en bladeren afgebeeldt zoude zyn. In het jaar 1583. had de Hertog van *Parma*, door verraadt van *Servaas van Steelandt*, Bailjuuw van 't landt van *Waas*, het Slot van *Rupelmonde*, het Steedtjen *Axel*, en ook *Hulſt* onder *Spanjen* gebragt. De *Staat* was veel aan het miſſen of bezitten van *Hulſt* gelegen: Grave *Maurits* veinsde, of liet blyken, het oog op *Niewmeegen* te hebben in het jaar 1591. ook hadde de Prins van *Parma* geene andere gedachten, of 't zou daar gelden, liet dieshalven alle zyne zorge over die plaatze gaan: maar Prins *Maurits* zondt met'er haaſt 4000 Soldaaten in ſchepen af, nevens 7 Cornetten te paerdt door *Brabandt*: voorſpoedig zeilden de ſchepen de *Schelde* op, en landden in *Vlaanderen*. Den 19 September rukte hy onverwacht voor *Hulſt*, verre buiten *Parma's* giffinge, flux veroverde hy de Sterkten *Wilſenoordt* en *Magdalene*, ja werd zelf, doordien de Gouverneur, *Jeronymo Strybani*, even te vooren op geleide van voorraat daar uit getrokken was, den 24 van die maandt, en alzoo binnen zes dagen meeſter van de Stadt. Het verlies daar van koſtte den *Spaanſchen* Kapitein *Caſtillo*, die, in 't afweezen van den Gouverneur, 't gebiedt hadde, den hals. Prins *Maurits* veroverde ook noch binnen het zelfde jaar den 21 October *Niewmeegen*, daar *Parma* zoo bekommert voor was geweeſt. Alzoo de oorlogslaſten den *Staat* zwaar vielen, wierd'er beſloten, om 't geldt te ſpaaren, alleen de Grensplaatzen te bewaaren, eenig volk af te danken, en een deel van 't overige tot verſterkinge van de *Engelſche* Vloot af te ſcheepen; ook eenige manſchap naar *Vrankryk*, tot ontzet van *Kameryk*, te zenden: de reſt beſtont byna alleen in bezettingen, zoo dat Grave *Maurits* geen 2000 mannen by zich hadde om op 's Vyandts voornemens te paſſen. De Kardinaal en Aartshertog *Albertus*, deeze gelegentheit waarneemende, doet *Hulſt*, door den Overſten *la Barlotte*, en den Heer van *Rhoſny*, die'er voor ſneuvelde, belegeren, in 't jaar 1596. Zy wierden'er meeſter van by verdrag, na dat'er 60 Overſten en 5000 Soldaaten voor gebleven waren. En noch zouden zy de plaats zoo ligt niet gekregen hebben, indien niet eenigen, dien 't minſt betaamde, tegen de betuiginge van den kloekmoedigen *Matthias Heldt*, den moedt hadden laten zakken. *Joris Everhard*, Grave van *Solms*, anders een braaf ſoldaat in 't veldt, was'er Gouverneur binnen, en Kolonel *Piron* zyn Stadthouder; beide gequetſt, hadden al negen felle ſtormen afgeſlagen, wilden 'er daarom geene meer afwachten. Kort voor het veroveren van *Hulſt*, hadde Aartshertog ALBERTUS ook *Calais* en *Ardres* ingenomen, en met deeze drie overwinningen zyne Landtvoogdyſchap begonnen. Ter geheugeniſſe zyner overwinningen deed hy eenen penning ſlaan, hebbende op d'eene zyde zyn borſtbeeldt, met dit omſchrift: ALBERTUS D. G. S. R. E. CARD. ARCH. TOL. ARCHID. AUSTRIÆ. Dat is: *Albertus, door Godts genade Kardinaal van de H. Roomſche Kerke, Aartsbiſſchop van Toledo, Aartshertog van Ooſtenryk.* De andere zyde verbeeldde den platten grondt van *Calais*, *Ardres*, en *Hulſt*; en daar boven ſtont VENI, VIDI, VICIT DEUS: *Ik quam, ik zag, Godt won het.* *Hulſt* bleef na dien tydt in handen der *Spaanſchen* tot het jaar 1645. Toen quam Prins *Fredrik Henrik* voor de Stadt, vry laat in 't jaar, namelyk, den 6 October; de graft der Stadt was 108 voeten breedt, en 6. of 7. voeten diep, echter wierd de Gouverneur genootzaakt de Stadt den 4 November over te geeven. De *Staat* liet daar over eenen Gedenkpenning ſlaan; op d'eene zyde zagmen den platten grondt der belegeringe, daar boven twee kinderen houdende het *Staten*-wapen, en daar boven; NUNC SEPES HORRIDA RUSCO. *Het is nu een haag vol doornen*; aan d'andere zyde. D. O. M. E. R. S. ANN CHR. MDCXLV. F. H. AUR. PR. POSTQUAM VICTRICES BAT. LEGIONES, AUSU, POST RECUPERATAM LIBERTATEM, INAUDITO, FOSSAM UNAM, FLUVIOSQUE QUATUOR, PER IPSA FLANDRIÆ VISCERA TRAJECISSENT, HULSTAM INTRA MENSIS SPATIUM, ÆSTATE JAM ADULTA, CINXIT, OPPUGNAVIT, AD DEDITIONEM COMPULSIT. Dat is. *Toegewydt den allergoedſtſten, allergrootſten Godt, en de Republyk, in het jaar 1645. Na dat de zeegeryke benden der Batavieren, door eene ongehoorde onderneeminge (ſedert het herkrygen der vryheit) eene graft en vier Rivieren in 't midden van Vlaanderen overgetrokken waren, heeft Frederik Henrik, Prins van Oranje, Hulſt belegert, beſtormt, en binnen een maandt tydts genoodtzaakt zich over te geeven, onaangezien het jaargety alreedts vry verre verloopen was.* De woorden *nunc ſepes*, enz. zullen veelen wat duiſter voorkomen, zy zyn uit *Columella*, en hebben hunne betrekkinge op den tuin, die door *Hulſt*, en zyne ſterkte op onze uiterſte grenzen, nu als geſloten is, en den ingang van den boomgaart, als met eene haage van *Hulſt* en doornen bezet. In het jaar 1452. overvielen die van *Gent* de Stadt *Hulſt*, die zy plonderden, en, behalven de Kerk, verbrandden: doch allengskens is ze weêr herſtelt. Onder des oorlogs onheilen tuſſchen de Kroon van *Spanjen* en onzen *Staat*, heeft ze, behalven de belegeringen over en weêr, al vry veel door den moedtwil der Soldaaten moeten uitſtaan: ook hebben de landen, door het doorſteeken der Dyken, aldaar lang onder water gelegen. In het Kerkelyke ſtaat *Hulſt* onder het Claſſis van *Zuidt-Bevelandt* in *Zeelandt*.

fol. 265. 272. 273. *P. C. Bor, enz.* *P. Bizot Medail. Hiſtor. pag.* 73. *Fr. Lanarii Faſcic. Hiſtor. pag.* 190. *en verv. Comm. Frederik Henrik* 2 *deel*, *fol.* 198. *Idem Bizot pag.* 169. *Idem ibid.* *Mont. in Guiés. fol.* 328.

Altings Not. Germ. Inſer. Pars II. *fol.* 98.

HULST, is in het jaar 1105. naar de tydtreekeninge van de geboorte des Zaligmakers, maar een dorpje geweeſt, hebbende een klein Kapelletje, het welk *Burchardus*, Biſſchop van *Utrecht*, gebragt heeft onder *S. Salvator*, of Oudt-Munſter. Men weet niet ter deege wanneer het tot een Kerk en tot een Stadt geworden is. Immers zyn die van het geſlagte van *Liedekerk* hier voor veele eeuwen Burggraven geweeſt. Het is 't hooft van de vier Ampten van *Vlaanderen*: de plaats is hedendaags onder den *Staat der Vereenigde Nederlanden*, leggende vyf uuren gaans van *Gent*.

HULST, (ABRAHAM VAN DER) is geboren te *Amſterdam*, in het jaar 1619. Na veele jaaren ten dienſte der *Vereenigde Nederlanden* ter zee geweeſt te zyn, wierd hy van trap tot trap verhoogt, en eindelyk Vice-Admiraal van 't Collegie ter Admiraliteit tot *Amſterdam*. In het jaar 1656. quam hy, als Kapitein op het Oorlogsſchip de *Landtman*, voerende twee-en-veertig ſtukken, en met hondert vyf-en-vyftig koppen bemant, mede op de reede van *Dantzik*, daar groote blydſchap over d'aankomſte der *Nederlandtſche* Vloot betoont wierd, alzoo daar door der *Zweden* toeleg op *Dantzik* wierd geſtuit, en de vryheit der vaart in de *Ooſtzee* verzekert. In het jaar 1658. voer hy onder den Vice-Admiraal de *Ruiter*, als Kapitein op het ſchip *Hilverſum*, ophebbende vyftig ſtukken en 170 mannen, naar de kuſt van *Portugal*. Hy droeg zich in alle voorvallen zeer omzichtig en manhaftig, zoo dat hy eerlang Schout by nacht wierd, daar hy zich zoo loffelyk in queet, dat hy, in 't jaar 1665. van Schout by nacht tot Vice-Admiraal van de *Staten van Hollandt*, in plaatze van den Luitenant Admiraal *Cornelis Tromp*, onder het Collegie ter Admiraliteit van *Amſterdam*, verkoren wierd. Hy voerde toen het ſchip *Hilverſum* met 68 ſtukken en by de drie hondert veertig eeters bemant; naderhant ook het ſchip *Amſterdam*. Deze zyne verhooginge tot Vice-Admiraal geſchiedde kort na dien ongelukkigen ſlag in Junius voorgevallen, daar in hy zich zeer dapper gehouden en gequeeten had. Ondertuſſchen was de Vloot binnen den tydt van omtrent acht weeken weêr in zee gebragt, beſtaande in drie-en-negentig ſchepen van oorloge, en van alles, zoo geſchut als manſchap,

Brandt leven van de Ruiter fol. 99. 100. *Idem fol.* 401. *Idem* 407. 422.

ſchap, enz. wel voorzien; zoo dat'er groote verwachtinge was; echter wierd in dat jaar niet uitgerecht. In 't jaar 1666. voerde onze Vice-Admiraal het ſchip de *Spiegel*, onder 't Eſquadre van *Cornelis Tromp*. De Vloot, onder den Admiraal Generaal de *Ruiter* in zee geraakt, wierd den 11 Junius die der *Engelſchen* gewaar. *Tromp* raakte kort na den middag d'eerſte in 't gevecht, wierd rauw van de *Engelſchen* onthaalt, maar betoonde zich, naar gewoonte, onderſteunt van *A. van der Hulſt* en andere Hoofden, onvertzaagt en dapper. De ſtrydt van dien dag wierd door den nacht geſcheiden, doch den volgenden dag begon ze weêr, toen wierd hy in dien heftigen zeeſlag, in 't jaar 1666. op den twaalfden Junius, doodelyk getroffen, wanneer hy den Luitenant Admiraal *Tromp*, die op het ſchip van Kapitein *Jakob Swart* was overgegaan, nevens de Kapiteins de *Haas*, en van *Amſtel*, trou byſtant deede, en zeer vierig en ſtoutmoedig op de *Engelſchen* inboorde, daar het zoo heet toeging, dat de Heer Admiraal *de Ruiter*, genoodtzaakt was hen ter hulpe te komen. In dit gevecht voerde de Vice-Admiraal *van der Hulſt*, als gezegt is, het ſchip de *Spiegel*, ſloeg lang tegen drie kloeke *Engelſchen*, die zyn ſchip t'eenemaal reddeloos ſchooten: zyn groote maſt raakte over boort, had vyf-en-dertig dooden en zes-en-zeſtig gequetſten. Hy, die zich geduurig heldtdadig hiel, en in 't grootſte vuur onvertzaagt den vyandt tegen ging, wierd toen met een musketkogel in zyn ſlinker borſt doodtgeſchoten, en zeer beklaagt naar *Amſterdam* gevoert, daar hy met groote eerbewyzinge, ſtaatelyk, en zeer heerlyk begraaven wierd, gelyk'er ook een marmer Pronkgraf t'zyner eere in de Oude Kerk, in de laatſte, of *Elizabetsgave* Kapél, is opgerecht. Men ziet daar zyne tombe met een yzer ſtaketzel omſloten; hem naar 't leven, en als een Krygsman, in 't harnas met een ſabel in de vuiſt, op een marmer bedde van eere afgebeeldt, met zynen gepluimden helm aan de voeten, en omringt van veele Engelen, daar van'er eenige zynen doodt ſchreijende beklaagen; andere zynen lof hemelhoog uitblaazen. Een weinig daar boven zietmen zyn wapen; wat hooger eenen yſſelyken bekranſten Zeeſlag, en daar boven, in een Ovaal dat belauriert is, den korten inhoudt van 't geen t'zyner eere en ter onſterfelyker gedachteniſſe van hem daar in is uitgehouwen. De Faam, of liever twee Engelen, die het gekroonde wapen van den *Vereenigden Staat*, elk met eene handt, vaſthouden, (zynde het bovenſte van al het werk) bazuinen den lof van dezen braaven Zeeheldt. Onder aan leeſtmen

Idem Brandt fol. 405.

fol. 469. 475.

479. 424. *en* 485.

Graffstede opgerecht ter gedachteniſſe van den Heere Abraham van der Hulſt, *Vice-Admiraal van Hollandt en Weſt-Frieslandt.*

Men leeſt in het bovengedachte bekranſt Ovaal:

Ter onſterffelyker

GEDACHTENISSE

van den

Edelen en manhaften Zeeheldt

ABRAHAM VAN DER HULST,

Vice-Admiraal van Hollandt en Weſtfrieslandt.

Gebooren t' Amſterdam den XI *April*

CIↃ IↃ C XIX.

HIER RUST HY, DIE NIET RUSTEN KON,
EER HY ZYN VYANDT OVERWON:
OM HOOG LEEFT HY IN VREUGDEN,
IN MARMER DOOR ZYN DEUGDEN.

Anno 1666.

Comm. Amſt. IV B. fol. 435. 436.

Op den graffteen leeſtmen;

Hier ruſt de onſterfelyke Zee-Heldt

ABRAHAM vander HULST,

Vice-Admiraal van Hollandt en Weſt-Frieslandt, onder den Zeeraadt t'Amſterdam, zynde glorieuslyk in zyn devoir overleden in de bevochte Victorie tegen de Engelſchen den XII *Junii* CIↃ IↃ C LXVI.

HIER SLUIMERT HULST DE SCHRIK DER BRITSCHE ZEEBANIER,
BEPROEFT IN SLAG OP SLAG, IN BLOET, IN VLOET, EN VIER;
DE GROOTE ZEE-RAADT KROONT DIEN VADERLANDTS BESCHERMER;
DE FAAM DES BRAVEN HELDTS BRAVEERT METAAL EN MARMER.

J. v. Vondel.

De Raey Diction. Geogr. pag. 220.

HULSTER-AMBACHT, anders de VIER AMBACHTEN gezegt, een taamlyk groot gebiedt en landtſtreek in *Nederlandt*, in het Noorderdeel, ten Ooſten van het Graafſchap *Vlaanderen*, tuſſchen de *Weſter-Schelde*, het landt van *Waas*, het Biſdom *Gent*, en het gebiedt van *Aardenburg*. De naamen van deze vier Ambachten zyn, *Hulſter- Axel- Aſſenede-* en *Bouchouter-Ambacht*. Onder *Hulſt* hooren 12, onder *Axel* 7, onder *Aſſenede* 7, en onder *Bouchaute* 4 Dorpen; te zamen dertig in getal. Namelyk, onder *Hulſt*, de Parochy van *Houteneſſe*, *Oſſeneſſe*, *Heinsdyk*, *S. Paulus* Polder, *Vrankendyk*, de Polder van *Namen*, *Stoppeldyke*, *Brandershove*, *Abſdale*, *Gronde*, *Lamsweerde*, en *Weldel-zee*. Onder deze hebben (behalven de Stadt *Hulſt*) de Dorpen *Oſſeneſſe*, met *Klooſterſandt*; *Heinsdyk* met *Paulusdyk*; de *Polder van Namen*, met het *Fort*; Kerk en Predikant, ſtaande onder het Claſſis van *Zuidt-Bevelandt*. Onder *Axel* behooren de Dorpen *Zaamſlagt*, *Otene*, *Aandyk*, *Beooſtenblie*, *Zuidtdorp*, met *de Spleete* van de *Beooſter* en *Beweſter vaart*, *Weſtdorp* en *Geertzee:* onder deze hebben (behalven het Steedtjen *Axel*) tuſſchen 't *Sas van Gent* en *Hulſt*, de dorpen *Zaamſlag* en *Zuidtdorp* Kerken en Predikanten ſtaande onder het Claſſis van *Walcheren* in *Zeelandt*. Indien *Gronde* (by *van der Houve*) de *Groede* is, en *Aandyk*, *Schoordyk*, zoo hebben die twee Dorpen ook Predikanten, ſtaande beide onder 't Claſſis van *Middelburg* in *Zeelandt*. Het Ambacht van *Aſſenede* heeft de Dorpen *Aſſenede*, *Vrendyk*, *Willemskerke*, *Vagtebeeke*, *Winkle*, *Eertvelde*, *Cluſe*. In *Bouchauter*-Ambacht heeftmen, *Bouchaute*, *Waterdyk*, *Baſſevelde*, *Ooſterloo*. Om nu eenigzins ſtaat te konnen maaken, van de meer- of min-gewigtigheit deezer Dorpen, hebbe men alleen te overweegen het geen yder dorp moſt geeven in d'algemeene Schattinge van *Vlaanderen*; daar in waren de vier *Ambachten*, met de Steden *Hulſt* en *Axele*, geſtelt op 36 Schellingen in elke 100 ponden *Vlaams*, over geheel *Vlaanderen*, of in elke 1000 ponden, 18 van gelyke ponden. In deeze 18 ponden moſt *Hulſt* en *Hulſterambacht* laſten 6 ponden, 7 ſchellingen, 8 grooten; te weeten

Mont. in Guicc. fol. 328.

Houve 2 deel, fol. 439.

Idem Houve ibid.

De Stadt *Hulſt*	32 ſch.	
Houteneſſe	17 ſch.	
Oſſeneſſe	10 ſch.	6 gr.
Heinskyk	6 ſch.	6 gr.
S. Pauls Polder	5 ſch.	
Vrankendyk		18 gr.
De Polder van *Naamen*		12 gr.
Stoppeldyke	9 ſch.	
Brandershove	10 ſch.	
Abſdale	7 ſch.	
Gronde	10 ſch.	10 gr.
Lamsweerde	10 ſch.	6 gr.
Weldel-zee	6 ſch.	10 gr.

Axel en *Axel-Ambacht* droeg, in de 18 ponden van 1000, voor zyn gedeelte 6 ponden 0 ſchell. 4 grooten: namelyk

De Steede *Axel*	29 ſch.	
Zaamſlag	19 ſch.	
Otene	8 ſch.	
Aandyk	7 ſch.	
Beooſtenblie	28 ſch.	8 gr.
Zuidtdorp, enz.	21 ſch.	4 gr.
Weſtdorp	3 ſch.	6 gr.
Geertzee	3 ſch.	

Aſſenede-Ambacht bragt op, in de 18 ponden van 1000, voor zyn gedeelte 3 ponden 16 ſchellingen 5 grooten.

Het dorp *Aſſenede* voor zich	22 ſch.	
Vrendyk	4 ſch.	
Willemskerke		12 gr.
Wagtebeeke	23 ſch.	
Winkle	11 ſch.	3 gr.
Eertvelde	11 ſch.	6 gr.
Cluſe	3 ſch.	10 gr.

Bouchauter-Ambacht laſtte, in de 18 ponden van 1000, voor zich 1 pondt 15 ſchell. 7 grooten; te weeten

Bouchaute t'zamen met *Waterdyk*	15 ſch.	1 gr.
Baſſevelde met *Ooſterloo*	20 ſch.	6 gr.

HULSVORDE; dus word in het Perkamenteboek van *Utrecht* op het jaar 1230. beſchreven zekere plaats, nader gelegen aan *Koevorden*, als aan *Anen*. De naam is hedendaags in vergetelheit geraakt. *Alting Pars* II. *fol.* 99.

HULTEN, een Dorp, of miſſchien Buurt, in het landt en Droſtampt van *Heuſden*. *Houve.*

HUMALDA, eene State in *Frieslandt*, die zeer oudt is; word gezegt, doch by eene onzekere overleveringe, dat ze op eenen tydt met *Eſonſtadt* gebouwt zy, in de Grietenije van *Ooſt-Dongerdeel*, in 't quartier *Ooſtergoo*. *Schotan. fol.* 193.

HUMELLE. Deze plaats is volgens gifte van *Geroswald*, die een ryk man was, in het jaar 828. gekomen aan de Kerke van *Utrecht*. Het is een dorp in het Graafſchap *Zutphen*, behoudende den zelven naam, leggende tuſſchen Dotechem en Doesburg. *Alting Pars* II. *fol.* 99.

HUMFRIED, Hertog van *Glocester*, aan Vrouwe *Jacoba van Hollandt* getrouwt; zie HUNFRIED.

HUMMEL, een Dorp onder het Landt-Droſt-Ampt van *Zutphen*. Toen geheel *Gelderlandt* en *Zutphen* eene ſchattinge van 75000 guldens opbrengen moſten, in 't jaar 1547. was het quartier van *Zutphen* (een der vier quartieren van dat Vorſtendom) daar in geſchat op 14475 guldens: In die ſom was het Landt-Droſtampt van *Zutphen* geſtelt op *Houve* 1 *deel, fol.* 82.

op 3141 guldens, 2 ſtuivers 8½ penningen, daar toe moſt het dorp *Hummel* (een der zes van dit Droſtampt) laſten 248 guldens 16 ſtuivers 5½ penningen.

Alting Not. Germ. Inſer. Pars II. *fol.* 99.

HUNEPA. *Hunnepe* is een riviertje, het welk onder de veſten van de Stadt *Deventer* in den *Yſſel* valt, by het welk 't Perkamenteboek van *Utrecht* verhaalt, op het jaar 1225. dat zich neêrgeſlagen hebben de vyandtlyke legers van *Otto*, Biſſchop van *Utrecht*, en den Grave van *Gelder*. Daar is noch een overblyfzel van den naam over in het oude Nonnenklooſter op den ſlinker oever van dit watertjen, gemeenlyk genaamt *Tonnepe*, of wat klaarder, Ter Honnepe/ dat is, aan de HUNEPE.

Idem Alting ibid.

HUNESA. Dit is een rivier, die wy op eene andere plaats getoont hebben dat van *Tacitus* de UNSINGIS genaamt is. De Schryvers van die eeuwen, om welke te doorloopen wy nu onzen tydt beſteeden, nevens die'er verklaringen over geſchreven hebben, noemenze *Huneſe*, *Hunſing*, *Huneſa* en *Huneſus*. *Beka* noemtze verkeerdelyk *Homme:* insgelyks de groote *Kronyk*, die hem daar in opvolgt, dewyl de Schryver daar van miſſchien gemeent heeft dat de naam van Homſterlandt daar van afkomt, en niet geweeten heeft dat zulks by verkortinge gezegt word voor Hugmerhſterlandt. De Heeren van *Werum* hebben meer zin gehadt in de benaminge van HUNESA; doch *Emmius*, hunne getrouwe verklaarder, noemtze HUNESUS. Maar de naam van HUNSINGIS komt meeſt overeen met *Tacitus:* deeze benaming heeft geduurt tot na den tydt dat de *Zwabiſche* Vorſten het Keizerryk bezeten hebben, die alle geſchriften in het Duitſch hebben beginnen op te ſtellen. Gelyk ik daar van een krachtig bewys hebbe, dat myne Voorouders van handt tot handt elkanderen hebben overgegeeven; waar in beſchreven ſtaat eene uitſpraake van goede mannen, in het jaar 1315. getroffen tuſſchen drie Familiën, de *Altingen*, *Thieboldingen*, *Fockingen*, en die van *Drentewolde*, over een pleit om het water van deze rivier te bedwingen en te bedyken; en over het recht van viſſcherye, Up de wateringe de Huneſa genoempt. Welk voor vry veele jaaren wederom is aangeheven tuſſchen de voornoemde Familiën, en de Monikken van *Adewert*, en door tuſſchenſpraak van de Burgermeeſteren van *Groningen* bygeleit is; waar van men noch een geſchrift in het Latyn opgeſtelt vindt in onze Stadts *Sekretarye*. Om het onze met hunne zegels te bekrachtigen zyn verzocht geweeſt Luloff Ridder/ Heere van Groenenberg/ Stadtholder in Groningen/ Etten van Drenthe/ Richters van Fivelinge. Omdat zy'er belang by hadden, dat de rivier door een dyk bedwongen wierd, die in dezen brief een Weere word genaamt, hedendaags gemeenlyk een *Kuype*. Maar na dien tydt heeft de naam beginnen uit het gebruik te komen, en is nu ter tydt by het gemeene volk byna in vergetelheit geraakt; dewyl men boven *Groningen* al voor lange de benaming van het Schuptendiep aangenomen heeft, naar de platbodemde turfſchuiten: naar beneden word het 't Reptdiep/ anders Rietdiep genaamt, naar de menigte van het *Riet* of *Reyt*, dat aan den oever waſt: ook wel het *Groeninger diep*, by de geene, die de *Wadden* en de *Noordtzee* bevaaren. In de dertiende eeuwe is deeze rivier eerſt aan de Stadt gebragt, die te vooren meer dan een quartier uurs verre daar voorby liep, gelyk men den loop van de oude kil noch op veele plaatzen kan zien tuſſchen de Verlaaten, die 'er in gelegt zyn by de roode ſchuur en het dorp *Wirum*. Deze naam, *Huneſa* en *Unſingis*, heeft de rivier in de kaart van den Heere *Alting*, *Tab. VII.* en *Tab. IX. P. II.*

Alting deſcript. Germ. Inſer. Pars II. *fol.* 100.

HUNESGO, HUNSINGIA, HUNSINGO, de alleroudſte melding hier van meene ik dat gevonden word in het leven van *Ludgerus*; daar gewag gemaakt word van het quartier *Hunuſgo* in het landt der *Frieſen* of *Freſen*, Ooſtwaarts van de rivier *Labeki*, dat is, *Laveke*, nu de *Lauwers*. Daar na in de Giftbrieven der Keizeren *Otto den I. Otto den III.* en *Lotharius den II.* waar door zy bekrachtigen de gifte van *Wichman*, Grave aan den *Rhyn*kant (hier mede word het Graafſchap *Zutphen* gemeent) omtrent het jaar 940 gedaan aan de Abdye van *Elten*, en aan *Lutgarda* de eerſte Abdiſſe aldaar, die een dochter was van den Begiftiger. Onder welke gifte ook begrepen worden de landeryen die deeze Graaf bezat in het landt der *Frieſen*, in deze vier Ampten, HUNESGO, *Fualgô* (in plaats van *Fivalgô*, het welk hier boven *Fivelgoa*, nu gemeenlyk *Fivelingô* genoemt word.) *Merma* (in plaats van *Merna*, *Marne*) en *Midage* (*Midach*, nu gemeenlyk *Medachſter-* of *Middachſterdeel*) gelyk men genoeg kan zien, als men de Giftbrieven tegens malkanderen vergelykt; want d'eene meer feilen en misſtellingen heeft dan d' andere. Invoegen men niet kan twyfelen, of daar worden gemeent de Landtſtreeken HUNESGO, *Fivelgo*, *Marna*, en *Midach*, leggende tuſſchen de *Eems* en de *Lauwers*. De Abten van *Werum* hebben de manier van ſchryven van den Giftbrief behouden, namelyk HUNESGO, die *Emmius* ook voor beſt keurt. Het Perkamenteboek van *Utrecht* heeft beter geacht te ſchryven HUNSEGO, en HUNSEGÖERS (*Hunſegones*) naar de inlandtſche benaminge de *Hunſe* of *Hunſing*; welke benaming meer overeenkomſte heeft met onze hedendaagſche benaminge van HUNSINGO en Hunſingers. Dit nu is verre het beſte en voornaamſte gedeelte van de *Groninger Ommelanden*, zynde verſcheide eeuwen lang in eene zeer nauwe en onverbreekelyke verbinteniſſe met de Stadt geweeſt. Naar den Zuidtkant grenſt het nauwelyks meer dan ter lengte van een gemeene Duitſche myl aan de *Selwerder* landen, nooit verder dan eene halve myl van de Stadt. Naar het Weſten, en wederom naar het Zuiden, heeft het de rivier de Hunſe (*Huneſa* of *Hunſingis*) waar van het de naam draagt. Naar het Noorden heeft het de *Noordtzee:* naar het Ooſten *Fivelingo*, overal met eene lange ſtreek, allermeeſt naar de *Noordtzee*, die zich uitſtrekt ten minſten ter lengte van vyf en een halve gemeene Duitſche mylen: waar door het ten naaſten by de gedaante heeft van een driehoek. De vier Quartieren of Ampten, hier vermeldt, als *Huneſgo*, *Fivelgo*, *Marna*, en *Midach*, kan men zien in de genoemde Kaarten van den Heere *Alting*.

Voſſius Jaarb. pag. 635. 665.

HUNFRIED, Hertog van *Gloceſter*, Oom van Koning *Henrik van Engelandt*. Hoe Vrouwe *Jacoba*, Gravinne van *Hollandt*, een huwelyk met hem aanging; wat hy in *Nederlandt* verrichte; hoe hy zich tytelde Grave van *Henegouwen*, *Hollandt*, *Zeelandt*, eindelyk Vrouwe *Jacoba* liet zitten, eene andere trouwde, enz. zie op JACOBA, GRAVINNE VAN HOLLANDT.

J. de Beka in vita Hungeri. O.H.Kr. fol. 69. *Pontan. Gelderſ. geſchied. 2 deel, fol.* 40. *Adrian. Junii Batav. cap.* 23. *J. Douſ. Ann. Bat. l.* 2.

HUNGERUS, een *Fries*. Hy wierd na *Ludgerus* de XI Biſſchop van *Utrecht*; was geleert, wys, en deugtzaam. Onder zyne regeeringe, omtrent het jaar 860. hebben vreeſelyke ſtormwinden eenen verſchrikkelyken Watersnoodt en inbreuke der zee in de *Nederlanden* veroorzaakt. De *Rhyn* en andere Rivieren, in haaren loop geſtremt, vlogen over alle Dyken en Dammen heen, daar eene menigte van menſchen in *Hollandt*, het Sticht *Utrecht*, en de *Betuwe*, door verdronken: 't ſcheen een tweede Zondvloedt. De Landtvoogden wierden daar door genoodtzaakt eene doorgrift uit den *Rhyn*, by of boven *Wyk te Duurſtede* te maaken, de *Lek* genaamt; zie voorts op LEK en RHYN. Eenige brengen dit afgryſſelyk onheil op 't jaar 857. het tweede jaar zyner regeeringe, even te vooren (volgens *Heda*, *Beka*, en andere Schryvers der *Utrechtſche* Geſchiedeniſſen) in 't jaar 856. en alzoo wanneer, by het aantreeden van *Hungerus* in den Biſſchoppelyken Stoel, de vervaarlyke verwoeſtinge der *Deenen* en *Noormannen* was voorgevallen, die nu al tweemaal *Zeelandt*, *Frieslandt*, een gedeelte van *Brabandt* en *Hollandt*, ook *Gelderlandt*, en het Sticht *Utrecht*, door woedende invallen, vernielt, de Biſſchoppen en het *Sticht* groote ſchade aangedaan hadden; waar van het zwaarſte onheil in 't gedachte jaar voorviel, toen de *Deenen*, na een gruwelyk verderf der omgelegene landen, den *Rhyn* optoogen, *Utrecht* belegerden, ſtormenderhant innamen, alle poorten, muuren, toorens, en ſterkten ter neder wierpen, en, daar nevens, byna alle Kerkelyke perſoonen en 't gemeene volk doodtſloegen. *Hungerus* met zommige Kanonikken ontvloden het, nevens eenige Geeſtelyken, en meer anderen; quamen by Keizer *Lotharius*, toen Monnik in 't Klooſter *Prune*. Hy gaf hun, uit mededoogen, het Klooſter te *S. Odiliënburg*, by *Roermonde*, in het Bisdom *Luik*, eerſt genaamt *S. Pieters* Klooſter ten *Berg*. Evenwel was de moordt onder d' *Utrechtſche* Burgerije (naar andere ſchryven) zoo groot niet, als zommige dien wel opgeeven: want de *Noormannen* trokken eerſt naar *Vrankryk*, voeren de *Somme* op, plonderden *Amiens*, ſtroopten door geheel *Picardyen*; toen begaven zy zich weêr afwaarts naar *Brabandt*, *Gelderlandt*, en de *Betuwe*. Zy ſtaken *Niewmeegen* in brandt, en ſnelden naar *Utrecht*. Zoo haaſt Biſſchop *Hungerus* dat vernam, verliet hy, met byna alle de Geeſtelykheit, die Stadt, en week naar *Deventer*, hem van *Lodewyk*, zoon van Keizer *Lotharius*, als in zyn gebiedt gelegen, aangewezen, om daar zyn verblyf te neemen. Midlerwyle wierd *Lotharius* (een andere zoon van Keizer *Lotharius*) wiens gebiedt van *Lotharingen* af tot *Frieslandt* en het *Vlie* ſtrekte, zeer elendig van de *Noormannen* geplaagt. De gemeene man in en omtrent *Utrecht*, ziende dat de Herders voor de Wolven wegliepen, volgde als ſchaapen, en zocht ook het leven door de vlucht elders te redden en te bergen, zoo dat de *Noormannen*, voor de Stadt komende, die byna ledig vonden, en'er ligt meeſter van wierden. Niet alleen muuren en poorten, als gezegt is, maar ook meeſt alle openbaare en byzondere gebouwen, worpen zy ter neêr; zoo dat *Utrecht* veele jaaren lang, van *Hungerus* tydt het jaar (856) tot *Baldericus* toe (920) in zyne puinhoopen bleef leggen. Ook wierd *Wyk te Duurſtede* (eene treffelyke Stadt geweeſt) van hen desgelyks vernielt: ja men zegt, dat ze daar meer dan 40 Parochiekerken zouden verbrandt hebben; zie op WYK TE DUURSTEEDE. Zommigen paſſen deze verwoeſtinge op het jaar 846. maar men moet weeten, dat de *Noormannen* deeze plaats meer dan eens, hebben omgekeert, doch allermeeſt in 't jaar 856. Ook zyn'er die haar op 860 ſtellen; zie NOORMANNEN. *Hungerus* heeft 10 jaaren lang den Biſſchoppelyken Stoel bezeten, of liever den titel gevoert, ſtorf 866. in vreemdelingſchap. Het is onzeker waar hy begraaven leit: word onder de *Heiligen* getelt. Zynen Feeſtdag vieren de *Roomſch-*

Sigebert. Pithæ. Regino. Cruſius. Carion. Gothfr. enz.

O.H.Kr. fol. 69. *J. de Beka in Hunger. Houve 2 deel, fol.* 429. *Heda. Schotan. beſchr. van Fr. pag.* 57.

Schotan. Fr. Kr. fol. 68. *Didenh. de Epiſc. Germ. cap.* 11.

Beka in Hung. O.H.Kr.

Matth. Velden. fasc. temp.

Katholyken den 22 December. Men had *Utrecht* na de gedachte omkeeringe wel weêr begonnen te herbouwen; maar weinige jaaren daar na verwoeſtten de *Noormannen* alles weder op niews.

Het geen *Jan Veldenaar*, in zyn *Faſciculus Temporum*, fol. CCLIII. b. van dezen Biſſchop *Hungerus* heeft aangetekent, met de bygevoegde geſchiedeniſſen, achten wy, tot nader ſtavinge en opheldering der bovenſtaande Levensſchetze, hier gevoegzaam in zyne veroudde taale te laaten volgen; vermits 'er ook zommige zaaken van ter zyden bykomen, nopende het woeden der *Deenen* in *Hollandt*, die tot kenniſſe onzer Oudtheden dienen, en boven in 't levensverhaal niet gemeldt worden: dus leeſtmen dan ter aangeweze plaatze by dien ouden Schryver.

Hungerus was die xi biſcop van vtrecht x jaer lanck Hi was een wijs man vzeedſam ende milde ende redelick van leuen Ende binnen ſinen eerſten jaer als int jaer ons heren vijc ende lvi ſo quamen die denen ende die noermanſſ mit horen ſcepen in hollant daer ſi alte groot quaet deden ende togen ende deſtrueerden die meeſte ſtadt van allen deſen lande daermen ſept dat lv prochiekercken in waren Ende deſe ſtadt ſeptmen hiet Duerſteden Ende daer na toghen die denen ende noermanſſ voer vtrecht ende ſtormden die ſtadt ſonder of laten mit ſchut ende mit ſingeren ende bliden ſo langhe ende ſo ſeer dat ſi die ſtadt wonnen mit werender hant Ende dat caſteel wonnen ſi oeck. ende deſe bloedighe rouers ſloeghen die eccleſie vol na al doot ende wozpen die poerten ende toernen ende voerpoerten archieren rondelen ende mueren vander ſtadt ende vanden caſteel neder Alſo dat hungerus die biſcop mit luttel canonniken ontghing mit groten anzt Ende quam totten coninck lotharius int cloeſter tot purmenen op dat hijt daer onthouden mocht. lotharius wert beruert mit ontfermherticheit ende mit coninckliker goedertierenheyt gaf hi den canonniken ende der kercken van vtrecht dat cloeſter tot odelen berghe op dat ſi hen daer in vzeden onthouden mochten voer der denen aenvechten ende dat ſi daer gods dienſt mochten doen innichlyken Ende na deſen vernielden ſi al dat lant van hollant ende quamen in karner lant ende vzaken daer des heylighen confeſſoers kerck ſinte aelbzecht ende den heylighen prieſter van noertwyck ſinte jeroen ende ſloeghen hem ſijn hoeft off Ende wozpen neder een alten ſtarcken caſteel bi noertwijck dat wel eer des coninckx arindolus was Doe grepen die ingheboren hollanders hoer wapen ende ſettede hem ter weer Mer alſo dat god verhenghede ſoe wonnent die denen ende ſloegen daer twee ridders doot als heer dibbout ende heer gheerlof mit ſonderlinghe veel hollanders ende venghen die wive mitten kinderen ende voerdenſe in vzeemden landen Ende in den jaer ons heren vijc ende lxvi op die xi kalende van januarius ruſte biſcop hungerus in gode Mer men wetet nijt waer dat hi begraven is Ende bi deſen biſcop hungerus tijden int jaer ons heren vijc ende lxij ſo wert ghemaect die eerſte greue van vlaenderen Ende inden ſelven tijden int jaer ons heren vijc ende lxij ſo wert die edel prince dirck ghemaect die eerſte greue van hollant.

De Schryver van 't *Batavia Sacra* heeft heel weinig van dezen Biſſchop te boek gebragt, dat niet boven breeder in ons opſtel, ook in 't verhaal van *J. Veldenaar*, gevonden wordt; hier van in den aanvang reden geevende, dat de Hiſtorie hier van by *Heda* en *Beka*, en by d' andere Schryvers ganſch duiſter en verwart is, omdat alles door het ſtroopen en rooven der *Deenen* en *Noormannen* in 't wild was geloopen. Hy verſcheelt daar in van onzen Schryver en *Veldenaar*, dat die ſchrikkelyke ſtrooperyen der *Deenen* en *Nooren* niet in 't jaar 856. maar veel vroeger, dat is, in 't jaar 835. en de verwoeſtinge van *Duurſtede* op 't jaar 837. voorgevallen zyn. En ſchoon (volgt 'er) dit juiſt niet volkomen zeker is, en men 't rechte beſcheidt noch niet heeft konnen weeten wanneer *Utrecht* door die Barbaaren verwoeſt geworden is, zoo *vindtmen althans niet dat ze in 't jaar 856. eenige vyandtlykheit gepleegt hebben*, gelyk *Buchelius* en de *Bollandiſten* getuigen. Of nu 't gezag van deze genoemden boven dat van alle onze bygebragte Schryveren zy te ſtellen, willen wy niet beſlechten. De laatſtgenoemden echter ſchynen hunne verzekeringe, omtrent den tydt dezer verwoeſtende orkaanen, wat in te krimpen, of ten minſten op ſchroeven te ſtellen, als zy zeggen; *Doch op wat jaar deze ramp de ſtadt Utrecht overgekomen zy, zoo is 't ligt te bevatten, dat die ſtadt en kerk niet ligtelyk weder tot haaren voorigen luiſter hebben konnen opluiken, doordien die ſtormbuijen der barbaarſche ſtrooperyen het eene jaar voor, het ander jaar na, gedurig opdonderden:* omtrent de zelfde reden die wy boven, over deze tydtweifelinge, zien aangetekent. *Zoo dat het geen wonder is* (vervolgt hy) *dat Hungerus, 't zy dat by het onweêr maar onlangs ontvlucht was, 't zy dat hy al overlang naar eene geruſter woonplaatze gezocht hadde, niet voor het jaar 857. by Koning Lotharius, wien Lotteringen en Frieslandt te beurt gevallen was, eene ſchuilplaats is komen zoeken.* Omtrent de verkiezinge van deezen dengtzaamen Biſſchop; brengt de Prieſterlyke Schryver by 't geen de *Bollandiſten*, in 't leven van *S. Odulfus*, hier over hebben aangetekent, 't geen hier op uitkomt: „Dat de vergadering der Kanon„ niken, wegens verdeeltheit, tot geen beſluit konnende „ komen, elk voor zyn hooft verkoos dien, die hem den „ beſten ſcheen. Doch dat de Prieſter des Heeren (*Odulfus*) „ niet op het uitwendige van den perſoon, maar op de „ verdienſten ziende, zeide, dat 'er wel eenen bequamer „ Kerkvoogdt onder hen te vinden was dan de geſtemden, zonder die echter op eenige wyze in hunne eere te „ verkorten. Dat hy daar op den Prieſter *Hungerus* aanwees, wel leelyk van aangezicht, maar doorluchtig door „ zyne verdienſten en goede werken. Waar op dan de keure met algemeene ſtemmen op hem viel; en overzulks „ de voorzegginge van den vroomen *Odulfus* dierwyze is „ vervult, dat 'er niemant, na de H. H. Biſſchoppen *Willibrordus* en *Bonifacius*, op dien Stoel heeft gezeten, die, „ tot het einde zyns levens, yveriger in de deugdtoefeninge geweeſt zy. Verder beweert de Schryver tegens zommigen; dat *Hungerus* waarlyk voor eenen Biſſchop van *Utrecht* zy te rekenen, onaangezien hy lange buiten zyn Bisdom gezworven heeft, blykens uit den brief van Koning *Lotharius* (hier volkomen ingelaſt) waar in hy den Biſſchop het Klooſter van *S. Pieter*, in het ſteedtjen *Maſeyk*, op den *Roer*ſtroom, vereert; en zulks (ſtaat 'er) *tot laaffenis voor de ziele van zynen Grootvader, en van wylen den Keizer zynen Vader, mitsgaders voor de ziele van zyne moeder* Hermingarda, *en voor zyn eige zaligheit, en 't welvaaren zyns ryks; opdat het den gemelden dienaaren des Heeren beter zoude luſten voor zyne ziele, en voor de zielen zyner Voorouderen te bidden*; 't geen met den inhoudt van den Giftbrief overeen komt. Dat hy verder in 't jaar 866. op den 1 Januarius, in eenen hoogen ouderdom, buiten zyn Bisdom zwervende, is overleden; en datmen, wegens deze zyne ballingſchap, geen beſcheidt van zyne begraafplaatze weet, dit zegt iets meer dan 't geen 'er boven van gemeldt is. D' Aantekenaar heeft niets hier bygevoegt dat eigentlyk tot *Hungerus* leven behoort.

HUNINGA, (JOHANNES EPINUS) gebooren in de *Groninger Ommelanden*, hadde zich in de ſtudiën zoodanig geoefent, dat bequaam geacht wierd om anderen te onderwyzen. Hy wierd daarom, by het oprechten der Akademie te *Groningen*, onder de zes eerſte Profeſſoren aldaar, aangenomen tot ordinair Profeſſor in de *Philoſophia Moralis*, en extraördinair in *Inſtitutionibus Juris*. Maar vermits hy in 't jaar 1620. Raadtsheer en Curator der Akademie wierd, verliet hy zyne profeſſie, en is Burgermeeſter geſtorven. *H. L. Benth. Holl. Kirch. und Sch. ſtandt 2 deel, pag. 207.*

HUNNENSCHANS, is van oude tyden af een groot Slot of Kaſteel geweeſt, met dien naam genoemt, ſtaande midden op de *Veluwe*, aan eenen broekachtigen grondt, *Ubbermeer* geheeten; nu word 'er de puin alleen van gezien. Het voert dien naam naar de *Hunnen*, of *Hungaaren*, die van 't jaar 940 af, in verſcheide volgende jaaren, gruwelyke verwoeſtingen in *Duitſchlandt* aangerecht hebben, en tot in *Gelderlandt* doorgedrongen zyn; zie op HUYNENSCHANS. *Pontan. Gelderſ. geſchied. 2 deel, fol. 48.*

HUNSE, of HUNSO, een zeer Oudt geſticht in 't Ooſten van *Drenth*, op eene hoogte gelegen, hebbende Ooſtwaarts een zeer groot Moeras, voortyds geweeſt een onbegangkelyk Meer, het meeſte gedeelte van *Drenth* omſingelende. Dit Moeras, dicht by de *Hunſo*, neemt zyn begin by een riviertjen *Huneſis* geheten, 't welk beneden allengskens wyder wordende, door *Groningen* in de *Noordtzee* valt. Het plein daar dit Oudt geſticht voortydts geſtaan heeft is zeer ruim, heeft een deel ſtraaten met kei- of kezelſteenen beleit. De ſtraaten of keiſteenen leggen en loopen hier recht, ginſch krom, en daar tuſſchen ziet-men, nauwkeurig op alles lettende, vlakten, of vakken, daar voortyds huizen, of hutten geſtaan hebben; zoo dat het weleer eene volkryke plaats of Stadt ſchynt geweeſt te zyn. De Heer *Picard* erkent het voor geen *Roomſch*, noch ook voor geen *Franks* gebouw. Men houd het echter, naar vermoeden, daar voor, dat het in 't eerſt, lang voor der *Romeinen* en *Franken* tydt, een neſt of woning der *Reuzen* zal zyn geweeſt, die daar hunne vergaderplaatze geſticht, en, ter dier oorzaake, hutten zullen opgerecht, en den grondt beſtraat hebben. *Huſo* haalt hy af van *Hunſauw*; *Auw* betekent in oudt Duitſch een *Veldt*, of ſtuk landts, len *Hunn*, *Huyn*, wil hy dat *Reuzen* betekenen zou, en dus *Reuzen-veldt* daar door te verſtaan zyn; zie ook HUNSINGA en HUYNEN. *Picard Antiq. pag. 166. Idem Picard ibid.*

HUNSEL; zie HONSELAARDYK.

HUNSELAARDYK; zie als boven.

HUNSINGO, een en 't eerſte der drie Quartieren waar in de *Groninger Ommelanden* verdeelt worden. *Picard* wil den naam van de *Huynen* afhaalen, die hy *Reuzen* zegt geweeſt te zyn; zoo dat *Hunſingo's* quartier, het *Reuzeveldts* quartier betekenen zoude. Anderen meenen den oorſprong beter af te brengen van de *Hunnen*, nu *Hungaaren*, vermits 't zekerlyk in de Hiſtoriën bekent is, dat zy ook invallen in deze landen gedaan, en Sterkten gebouwt hebben. Ten ware dat miſſchien *Hunſing*, in oudt *Frieſch*, van eene andere betekening mogt zyn geweeſt. De Dorpen onder *Hunſingo's* quartier, in d' *Ommelanden*, zyn de volgende; 1 *Zuidwolde*, 2 *Noordtwolde*, 3 *Bedhum*, 4 *Weſterdyks-Hoorn*, 5 *Onderwyrum*, 6 *Menkerweert*, 7 *Weſterwitwerdt*, 8 *Stiſwert*, 9 *Doorn-* *Picard antiq. pag. 167.*

9 *Doornwert*, 10 *Eelſwert*, 11 *Cantes*, 12 *Middelſtum*, 13 *Hoorhuiſen*, 14 *Vierhuiſen*, 15 *Uldrum in Hunſinge*, 16 *Fledorp*, 17 *Wehe*, 18 *Zuirdyk*, 19 *Leens*, 20 *Warshuizen*, 21 *Maerſlagte*, 22 *Maerhuizen*, 23 *Menſingeweer*, 24 *Saexomhuizen*, *Houve Handv. Kronyk 1 deel, fol. 174.* 25 *Eendrum*, 26 *Ranom*, 27 *Obergum*, 28 *Schelligam*, 29 *Huiſinge*, 30 *Sandeweer*, 31 *Eppinge*, en 32 *Stertingehuizen*, 33 *Oldenzyl*, 34 *Ooſter-Nylandt*, 35 *Meden*, *in Hunſinge*, 36 *Uithuizen*, 37 *Uſquert*, 38 *Warfummerboeren*, 39 *De Brede*, 40 *Den Andel*, 41 *Baffelt*, 42 *Raſquert*, 43 *Tynallingen*, 44 *Weſter-Nylandt*, 45 *Pietersboeren*, 46 *Wierhuizen*, 47 *Bellingeweer*, 48 *Wetſinge*, 49 *Sawert*, 50 *Harſſens*. Dan zyn 'er noch in dit Quartier der *Ommelanden* de Staten en adelyke Huizen *Schultingo*, *Aſinga*, *Monteda*, *'t Huis Eenſum*, *Idem Houve ibid. fol. 171.* de drie laatſte in 't dorp *Middelſtum*; *Tammingaburg* te *Hoorhuizen*, *Panſer* te *Vierhuizen*, *Aſinga* te *Uldrum*, *Ferhilderſum* te *Leens*, ter *Burg* te *Warfhuizen*, *Oldefraam* te *Huizinge*, *Onema* en *Scheltkema* te *Sanderweer*, *Almerſma* te *Uithuizen*, *Menkma*, *Engerſum*, *Meyma* te *Baffelt*, *Dyckerhuis* te *Petersboeren*, en meer andere.

Alting Not. Germ. Infer. Part. II. fol. 100. HUNTSEL. *Lubbertus van Egmondt* ſtelt deze plaats in eenen brief van den jaare 1262. beneden, dat is, naar den ſtyl van die eeuwe, binnen de Parochie van Naaltwijk. De naam daar van is noch overig in HUNTSELERDijk / maar een half uur gaans van *Naaltwyk*. *Hadrianus Apud Boxh. Junius* noemt HONSELA een ſchoon Kaſteel dicht by *Naaltwyk*.

Alting Pars II. fol. 101. HUSDENGUM. Dit is geweeſt een Kerk van meeſter *Emo*, als hy noch *Plebaan* was, dat is, Prieſter van den laagſten rang, en die naderhant Abt van *Werum* is geweeſt; gelyk als *Menco* in deszelfs leven verhaalt. Hy is derwaarts geroepen, zynde Beſtierder van de ſchoole van *Emetha*, daar *Ado*, de broeder van Meeſter *Emo*, Prieſter was. Men mag derhalven vermoeden, dat deze plaats daar omtrent gelegen heeft, en dat het een Dorp is geweeſt op de naaſte grenzen van *Hunſingô*; het welk van oudts de naam heeft gehadt van *Husdinge*, en nu ter tydt HUSINGE genoemt wordt, leggende drie uuren gaans naar het Noordtooſten van de Stadt *Groningen*. *Emo* zelf maakt, op het jaar 1224. ook gewag van HUSDENGEN.

Idem ibid. Apud Pontan. Hiſtor. Gelr. HUSEN. Dit is de plaats van eenen niewen Tol in de *Opper-Betuwe*, niet verre boven het begin van de Grift van *Druſus*, waar over in den jaare 1266. een verſchil is geweeſt tuſſchen de Graven van *Gelder* en *Kleef*. Nu ter tydt is het een klein Steedtjen, behoorende onder het *Kleefſch* gebiedt, gemeenlyk Huſſen genaamt.

Alting Pars II. fol. 101. HUSIDINA. Dit is het uiterſte van het vaſte landt van *Weſt-Frieslandt*, leggende recht tegens over het Eilandt *Texel*, behoudende den naam in het volkryk dorp HUYSDUINEN. Daar van word gewag gemaakt in een Blaffert van de goederen der Kerke van *Utrecht*.

HUSSEN, HUISSEN, enz. zie op HUESSEN.

Idem ibid. HUUI, HUUL. De benaming van HUUI heeft de Affchryver wel overgenomen uit den Giftbrief van Keizer *Arnulphus*, van het jaar 889. waar door deze plaats is gekomen onder het Graafſchap van Grave *Gerolfus*, met zeven andere *Renthoven* (*Hobæ.*) Doch ik twyfele geenzins of men moet de I in een L veranderen, en HUUL leezen; dewyl men noch hedendaags twee plaatzen van deze benaminge vindt, met verſchillende bynaamen. Nu blykt daar uit van zelf, dat hier verſtaan word *Quints*-HUEL, om dat de tweede plaats, die den naam heeft van *Haſges*-HUEL, een weinig daar na aangewezen word met de benaminge van ASKE. Het Duitſche woordt beteekent eene hoogte van aarde, die de Hoogduitſchen Hügel noemen, wy Heuvel / en de Ouden HUUL en HIL genoemt hebben. De plaats leit een gemeene Duitſche myl van *Delft*, naar de *Noordtzee* toe, en een uur van *Loosduinen*.

HUYNEN, een Dorp niet verre van *Niewkerk*, anders een Buurt, gelyk ook de

Pontan. Gelderſ. geſchied. 1 deel, fol. 48. HUYNENSCHANS, by *Dorenwaerdt*, tuſſchen *Arnhem* en *Wageningen*. Veele houden het daar voor, dat ze dien naam van de *Hunnen*, nu *Hungaaren*, bekomen hebben; die omtrent het jaar 950. zoo voor als na dien tydt, in *Duitſchlandt*, zelfs ook in *Gelderlandt*, zeer barbariſche ſtrooperyen aanrechtten. Somtydts quamen ze met zulk eene menigte op den *Duitſchen* bodem, dat zy roemden onverwinlyk te zyn, indien anders de Hemel door het neêrſtorten hen niet verpletterde, of d'aarde, door zich te openen, hen verſlondt.

Winſem. Schotan. HUYNS, een der 16 Dorpen van de *Frieſche* Grietenije *Baarderadeel*, in 't quartier *Weſtergoo*; legt in 't veldt, aan geenen dyk noch vaart; de Kerk ſtaat op eene tamelyke hoogte.

HUYS TE BRITTEN; zie op BRITTEN.

(HUYS TE) HUYS TE LOUVESTEIN; zie LOUVESTEIN, (HUIS TE) en zoo voorts andere huizen, yder op zynen eigen naam.

Gaudh. HUYSDUINEN, een Dorp in *Noordt-Hollandt* onder *Alkmaar*, heeft met de *Helder* t'zamen een Predikant, ſtaande onder het *Alkmaarſe* Claſſis.

HUYSINGA, een van de 50 Dorpen van 't quartier *Houve.* *Hunſingo*, in de *Groninger Ommelanden*.

HUYSSEN of HUYSSEM, een Dorp in 't Bailjuuwſchap van *Goylandt*, onder *Naerden* in *Hollandt*.

HUYSSUM, HUYSUM, een der dertien Dorpen *Winſem.* van de *Frieſche* Grietenije *Leeuwarderadeel*, in 't quartier *Ooſtergoo:* de Edelen van *Abbinga* en *Bootſma* zyn'er van afkomſtig.

HUYSWAART, een Dorp, of Buurt in *Noordt-* *Houve.* *Hollandt*, onder *Hoorn*, in 't Bailjuuwſchap van *Spanbrouk*.

HYDAARD, een der twaalf Dorpen van de *Frieſche* *Winſem.* Grietenije *Hennaarderadeel*, in 't quartier *Weſtergoo*.

HYEN, een Dorp in de *Neder-Betuwe*. Toen in 't *Houve* jaar 1547. over ganſch *Gelderlandt* en *Zutphen* eene ſchat- *Handv.* tinge geheven was van 75000 guldens, was het quartier *Kronyk* *Niewmeegen* (een der vier quartieren van dat Vorſtendom) *1 deel,* daar in op 24342 guldens geſtelt; daar toe moſt het ampt *fol. 79.* van de *Neder-Betuwe* (een der zes deelen van het *Niewmeegſch* quartier) 4383 guldens opbrengen: in welke ſom het dorp *Hyen* (een der 18 Dorpen van de *Neder-Betuwe*) t'zamen met *Dodeweert* 293 guldens 9 ſtuivers 5½ penningen moſt laſten.

HYLAARD, anders ELAARDT, een der zeſtien Dorpen van de *Frieſche* Grietenije *Baarderadeel*, in 't quartier *Weſtergoo*. Hier leit een State van vier Grietslieden deezer Grietenije, des geſlachts van *Aylva*, namelyk, Vader en Zoon, en twee Zoons-zoonen, na den anderen bewoont.

HYUM, HIUM, een van de veertien Dorpen der *Frieſche* Grietenije *Leeuwarderadeel*, in 't quartier *Ooſtergoo*; aldaar legt het voornaamſte Stamhuis van 't overoudt geſlachte *Aebinga*. De Stinſen van *Eminga* en *Aebinga*, niet verre van malkanderen, (het een behoorende aan *Steens*, 't ander aan *Hyum*) plagten van twee Zuſters, tegens elkanderen verbittert en van gramſchap woedende, bezeten te worden, waar door een hevige kryg tuſſchen beide gevoedt wierd. In 't kerkelyke word *Hyum* en *Finkum* in gemeenſchap bedient, ſtaande de Kerk en Predikant onder het Claſſis van *Leeuwarden*.

BERECHT.

Tot meer gemak van den Lezer, en beter order van 't vervolg dezes werks, hebben wy de letter J. als een Medeklinker, en I. als een Klinker onderſcheiden, en d'eerſte laaten voorgaan naar den reex der klinkletteren die 'er op volgen; dat, eens geweeten, tot voorkominge ſtrekt van alle verwarringe.

J. I.

JACKENKERKE, een Dorp; zie JACOBSKERKE.

JACOB VAN OUTSHOORN, OUTSHOREN, AUSTERHOERN, OSTHORN, OUSTHOORN, OESTHORN, OOSTHORN, OISTERHOERN, is geweeſt de XLIV *O.H.Kr. fol. 371. Voſſii Jaarb. pag. 328. J. F. Cortgeen Stichtſ. Kronyk pag. 34. Pontan. Gelderſ. geſchied. 2 deel, fol. 114. 150. Velden. faſcic. temp. fol. 264. Beka in Jacob. Voſſius. O.H.Kr. P. a Diddenhov. de Epiſc. Germ. in Jac.* Biſſchop van *Utrecht*. Zoo haaſt Grave *Willem van Hollandt* de doodt van Biſſchop *Frederik van Zierik* vernomen hadde, begaf hy zich in aller yl naar *Utrecht*, en verzocht dat *Jakob van Zuden*, Commandeur van *S. Catharina*, der Heeren van *S. Jans* orden, ten Biſſchop mogte verkoren worden. Het minſte deel der Capitulairen waren op van *Zudens* zyde; de meeſte ſtemden op *Jakob van Outshoorn*, een zeer oprecht man. Grave *Willem* was echter genegen van *Zuden* met gewelt daar in te dringen. De *Utrechtſche* Burgery raakt daar op aan 't hollen. De Grave, daar door in angſt, vertrekt heimelyk, maar vol toorn en ſpyt, uit de Stadt. De Domprooſt *Floris* had hem wel meeſt hinderlyk geweeſt, en de verkiezinge van *Jakob van Zuden* belet: daarom liet Grave *Willem* des Domprooſts koſtelyk gebouw, het Huis te *Doorn*, in brandt ſteeken, en al dat 'er in was wierd zyn volk ten roof gegeeven. Eenige willen (doch onwaarſchynlyk) dat het huis te *Doorn*, *Outshoorn* toequam, die door den Aartsbiſſchop van *Keulen* in den Biſſchoppelyken ſtoel beveſtigt wierd: maar bezat hem niet lang; want hy ſtorf noch in 't zelfde jaar 1322. den 20 September; na dat hy maar omtrent twee maanden als Biſſchop geregeert hadde, en wierd zeer ſtaatelyk *t'Utrecht* in den Dom begraaven. *Johan van Dieſt* volgde hem. Hoe het zich tuſſchen beiden toedroeg; zie op de VOLGENDE POST. *Outshoorn* was toen hy ſtorf van den Paus noch niet beveſtigt.

Jan Veldenaar meldt niets van eenig belang van deezen Biſſchop *Outshoorn*, dat boven niet ſtaat aangetekent, dan alleen dat de Biſſchop aan eene ongeneeslyke ziekte, na twee maanden quynens, geſtorven is. De Schryver van *Batav. Sacra* 't *Batavia Sacra* zegt, dat *Outshoorn* uit *Hollandtſchen* Adel *2 deel,* was geſproten, en dat zyne geſlachtrekeninge, voor een ge- *pag. 320.* deelte, by *Buchelius*, in zyne Aantekeningen over *Beka*, pag. 112. te vinden is. Verder meldt hy, dat *Jakob van Oudshoorn* door *Henrik den II.* Aartsbiſſchop van *Keulen*, afkom-

komstig uit de Graven van *Vernenburg*, is gewydt; waar op volgt: „ Nadat hy dan door kracht van geldt, waar „ door hy zyne ganſche Familie in den grondt zeilde, zy„ ne beveſtiging van den *Roomſchen* Paus had bekomen, en „ met de Pauſſelyke brieven naar *Keulen* was gereiſt, is hy „ na zyne wyding (die te *Keulen* geſchiedde) t'huis geko„ men. Verder word de lof dezes Biſſchops, wegens zyne uitſteekende vroomheit, geleerdheit, en godtsdienſtigheit, hier in 't ſlot niet vergeeten; ook dat hy, naar zommiger gevoelen, veelligt wel door vergif uit het leven verzonden is. D'Aantekenaar zegt verder, dat de verdeelinge der ſtemmen, in de verkiezinge, niet zeer groot is geweeſt: „ want (volgt'er) om drie Kanonniken die niet „ geſtemt hebben, en den Domprooſt, die de ſtem van „ *Jakob van Oudshoorn* heeft gehad, voorby te gaan, zoo „ heeft *Jakob van Oudshoorn* 38. en *Jakob van Zuden* niet „ meer dan twee ſtemmen gehad, enz.

J Beka in Joh. III. O H.Kr. fol. 371. *Velden. faſc. temp. fol.* 264. *M. Voſſ. Pontan. P. a Didenhov.*

JACOB VAN ZUDEN, Commandeur van *S. Catharina* der Heeren van *S. Jans* orden, hier boven gedacht, Wybiſſchop van *Utrecht*. Grave *Willem van Hollandt* trachtte hem, doch te vergeefs, in den *Utrechtſchen* Stoel te dringen, als boven gezegt is; hy bleef echter, ſchoon *Outshoorn* hem voorgekomen was, zeer begeerig naar die waardigheit. Vermits hy zag dat *Outshoorn* een zwak en ziekelyk man was, die niet lang ſtont te leeven, bragt hy by den Paus te weege, dat het vergeeven van de eerſte openvallende Biſſchopsplaatze te *Utrecht* aan den Paus zoude ſtaan: wierd evenwel in zyne hoop bedrogen: want, na 't overlyden van *Outshoorn*, ſtont hy wel weêr naar het Bisdom; maar de Grave van *Hollandt*, vermits hy van 't voorgaande, door de *Utrechtſche* Burgery aan hem gepleegt, zeer gevoelig was, wilde hem op niews niet voordraagen. In tegendeel voegde hy zich by Hertog *Jan den III.* van *Brabandt*, en Grave *Reinald den Zwarten* van *Gelder*, verzoekende aan Paus *Johannes den XXII.* dat *Johan van Dieſt*, die Prooſt en Kanonik was, tot Biſſchop mogte worden aangeſtelt, zonder de Capitulairen te *Utrecht* eens te kennen. Welke Capitulairen *Johan van Bronchorſt* (*Veldenaar* noemt hem *Jakob*) Prooſt van *Oude Munſter*, alreeds verkoren hadden die ook al in 't bewint getreeden was; doch van den Paus niet beveſtigt wierd; zie het verdere, op JOHAN DEN III. VAN DIEST, BISSCHOP VAN UTRECHT.

Batav. Sacra, 2 deel, pag. 323.

In 't *Batavia Sacra* vinden wy, dat dees *Jakob van Zuden* een *Utrechtenaar* van geboorte was, geſproten uit de aaloude en adelyke ſtamme der *Denemarkers*; Bailjuuw, zoo als men zegt, van de *S. Jans* Heeren, en daar by Kanonnik van *S. Maerten* t'*Utrecht*. Hy heeft de Abdy van onze *L. Vrouwe*, (volgt'er) hem door den Heere *Petrode* overgelevert, te *Haarlem* geſticht, en ingewydt ter eere van *Godt*, van de H. Maagdt *Maria*, en van den Voorlooper onzes Heeren, *Johannes den Dooper*. Daar by is hy, zegt *Buchelius*, titelvoerende Biſſchop geweeſt in *Syriën*. Maar hoe, vraagt daar op *Ant. Mattheus*, kan deze Biſſchop van *Zuda*, 't welk in *Candia* legt, voor een Biſſchop van *Syriën* of van *Egipten* gerekent worden? Welke vraage onbeſlecht blyft. In 't ſlot van 't kort Levensverhaal word hy gezegt een ryk en miltdadig man te zyn geweeſt, wel gezien en geacht by de nabuurige Vorſten, en die voorheene eenen grooten naam gehad hadde. Waar op eindelyk noch volgt; *'t Is deze Jakob geweeſt*, zegt *Mattheus*, ter gemelde plaatze, wien Graaf *Willem de III.* volgens zekeren brief (hier ook bygebragt) *in 't jaar* 1025. *het landtgoedt ten Groenendyk heeft toegewezen, nadat hy alvoorens met* 6 *ſtoolen* (*dat is, met zes Prieſters die ſtoolen aan hadden*) *eenen eedt had gedaan, dat het voornoemde landtgoedt de Geeſtelykheit toequam.*

Voſſius Jaarb. pag 540. 564. *O.H.Kr. fol.* 436.

JACOBA, eenige Erfdochter van *Willem den VI.* Hertog van *Beijeren*, Grave van *Hollandt*, enz. wierd na haar Vaders doodt Gravinne in 't jaar 1417. Hertog *Willem* hadde haar by zyn leven aan den *Dauphin van Vrankryk*, *Jean*, ten huwelyk gegeeven: maar die Echt hadde geen langen duur, vermits hy door vergif aan kant geholpen wierd. De goedt- en bloetvernielende factiën van *Hoekſchen* en *Kabeljauwſchen* woedden toen op 't hevigſt tegen malkanderen. Grave *Willem* hadde de *Hoekſchen* voorgeſtaan, die over zyne doodt treurden: de *Kabeljauwſchen* verheugden'er zich in dat hunnen verdrukker onder de aarde lag, op hoope van het hoekjen te boven te zullen komen. De *Hoekſchen* oordeelden het raadtzaam en nodig dat Vrouwe *Jacoba* terſtont gehuldigt wierde; de *Kabeljauwſchen* ſtonden het tegen: gaven opentlyk af, dat *Hollandt*, noch *Zeelandt* ooit onder Vrouwen-gebiedt ruſt gehadt hadde, enz. Dat, ſchoon zy Grave *Willem* gezworen hadden, niemant dan zyne dochter tot Gravinne aan te neemen, zy dien Eedt door dwang hadden gedaan, en, uit dien hoofde, niet verplicht waren dien na te komen. De *Hoekſchen*, ziende waar de *Kabeljauwſchen* heen wilden, bragten volk in de wapenen en deeden Vrouwe *Jacoba* in alle Steden van *Hollandt* (*Dordrecht* alleen uitgezondert) huldigen. De Heeren van *Egmond*, tot dien tydt toe Ballingen geweeſt, quamen weêr in 't landt, en daar door werd de *Kabeljauwſche* zyde zeer geſterkt. Vrouwe *Jacoba van Beijeren*, onder zoo groote verwarringen Gravinne geworden, trad (vermits haaren echt door des *Dauphins* doodt vernietigt was) in huwelyk met Hertog *Jan van Brabandt*, haar Ooms zoon, met toelatinge van het Concilie van *Conſtans*, en bewilliginge van de *Staten van den Lande*. Het was tegens haaren zin; maar haar Vader hadde het by zynen uiterſten wil zoo begeert; en de *Staten* vonden het dienſtig voor 't gemeene beſte. Zy was 17 jaaren oudt, echter eene lyvige, friſſe, en kloekmoedige Prinſes, die geen behagen in zyne tengerheit hadde; waar by noch quam, dat zy in Hertog *Jan* bevondt een ſlecht beleit in het regeeren van Landt en Volk. Hertog *Jan van Beijeren*, haar Vaders broeder, en by gevolge haaren Bloet-oom, Biſſchop, of *Elect van Luik*, maar die zyn Bisdom verlaten had, op hoope (vermits hy van de *Kabeljauwſchen* geſtyft wierd) dat hy, de Voogdyſchap over Vrouwe *Jacoba* bekomen hebbende, met den tydt wel middel zou vinden om zyne Nicht te verſtooten, en zelf Grave te worden, was dat huwelyk immers zoo onaangenaam als het des *Landts Staten* behaagde. Hy werkte evenwel zoo veel uit by de *Kabeljauwſchen*, dat hy Voogdt over Vrouwe *Jacoba* geſtelt wierd, niet van alle de *Staten*, maar van de *Kabeljauwſchen* alleen, in weêrwil van de *Hoekſchen*. De *Kabeljauwſche* party was te *Dordrecht* de allerſterkſte, en de Burgery aldaar hadde *Jacoba* niet willen hulden: d'*Elect*, Hertog *Jan van Beijeren*, zette zich daar vaſt, en deedt met de zynen den *Hoekſchen*, die hem de Voogdyſchap geweigert hadden, alle leedt dat hy kon: zond brandtbrieven aan Vrouwe *Jacoba*, die in *Henegouwen* was, met bedreigingen, indien zy hem niet gehoorzaamde, enz. Zy, die zyn oogmerk wiſt, ontzeide hem alles, en, niet begeerende onder zyne voogdye te ſtaan, had zy, voor haar vertrek, Heer *Jan van Montfoort*, Ontfanger van *Hollandt*, de zorge over het landt opgedraagen. *Jan van Beijeren* trok de *Egmonden*, *Arckels*, en andere verdere Ballingen tot zich, onder belofte van herſtellinge in hunne goederen. *Egmondt* maakte zich meeſter van *Gorkum:* daar op ſnelde Vrouwe *Jacoba* uit *Henegouwen* naar *Hollandt:* verzocht hulpe van die van *Utrecht* en *Amersfoort*, die, met eenen grooten haat tegen de Ballingen ontſteeken, haar hunne hulpe niet weigerden; ook wierd, door hunnen byſtant en dapperheit, onder 't beleidt van *Breederode*, *Gorinchem* ſtormenderhandt ingenomen. Vermits *Jan van Beijeren*, uit *Dordrecht* met de zynen uitloopende, *Hollandt* veeler wegen zeer verwoeſtte, vermaande *Jacoba* haren Man zyne onderdaanen te beſchermen, moedigde ook de *Hollanders* aan, en belegerde *Dordrecht*. De *Brabander* lag met zyn volk in de Heerlykheit van *Myle*; *Jacoba* met de haaren, *Hollanders* en *Zeeuwen*, in het Dorp *Papendrecht:* traag gingen de *Brabanders*, hitzig de *Hollanders* in hun werk voort. Hertog *Jan* was een ſlaphartig Vorſt; Vrouw *Jacoba* eene kloekmoedige Prinſes. De belegerden bemerkten het ook zeer haaſt, vielen dikmaals op de *Brabanders*, weinig op de *Hollanders* uit. Dat was de oorzaak dat ſlappe *Jan*, in de zevende maandt der belegeringe, zyne legerplaatze in brandt ſtak, en naar huis toog. Hertog *Jan van Beijeren* dat verneemende, viel op de wegtrekkenden uit, leî hun eene achterlaage, en matſten'er niet weinigen ter neder: het zou elendig met den *Brabander* geſtaan hebben, indien Vrouw *Jacoba*, daar kenniſſe van krygende, hem in der yl geene hulpe toegezonden hadde, waar door'er noch veele hun leven behielden. Met het overblyfzel quam Hertog *Jan* te *Geertruidenberg*. De vreeze van ſchandig verwyt, dat hy zyne Gemalinne in 't gevaar en in de pekel gelaaten hadde, deed hem met weinige perſoonen weêr by haar komen. *Jacoba* wou met gewelt de belegeringe voortzetten, hy daar tegen lelde haar zoo lang aan de ooren, dat zy ze ook ten laatſten, in 't jaar 1418. verliet De *Beijervorſt*, daar door moedt grypende, quam voor *Rotterdam*, dat hy ligt bemagtigde; en wierd daar van de gemeente als Grave gehuldigt. Vrouw *Jacoba*, voor meerder onheil en afval vreezende, verliet haaren lafhartigen man in *Brabandt*, quam in *Hollandt* en binnen *ter Goude*; voorzag de Steden van nodige behoeften, en hield, zoo door haare kloekmoedigheit, als voorzichtigheit, het werk noch in ſtant. Middelerwyle wierd *Hollandt* verwoeſt, en de neeringe der *Hoekſche* Steden bedorven; doordien de *Kabeljauwſchen* de *Maas*, *Merwe*, en *Waal* bezet hielden. Om den ganſchen ondergang van het landt te voorkomen, wierd te *Workum* eene byeenkomſte der ſtrydende partyen aangeſtelt; waar in toegeſtaan wierd, dat de *Beijer*vorſt *Zuidt-Hollandt* behouden zou: doch met geen ander recht, dan waar mede hy *Workum*, van zynen Vader hem toegeſtaan, bezeten hadde; dat hy zich van den Graaflyken titel zou onthouden, zich daar voor, en ook voor zyne nakomelingen, eeuwig aan Hertog *Jan van Brabandt* en Vrouwe *Jacoba*, insgelyks mede voor hunne nakomelingen, verbinden. Daar tegen zou Vrouw *Jacoba* voor den tydt van drie jaaren, wanneer zy zou mondig zyn, afſtaan van de regeeringe, en Hertog *Jan van Beijeren* als Voogdt en *Ruwaardt van Hollandt* erkennen, enz. 't Verdrag en de brieven daar van zyn gedachtekent den 19 Februarius 1419. Na dat verdrag begaf Vrouw *Jacoba* zich naar *Henegouwen*, daar zy tot Gravinne gehuldigt wierd. Het ſpeet haar, dat zy zulk

Voſſius Jaarb. pag. 577. *O.H.Kr. fol.* 437.

Idem Voſſius pag. 588. *O.H.Kr. fol.* 438. *Pontan. fol.* 188.

Idem Voſſius pag. 576. *Vliger de comit. Holl. in Jacoba.*

Voſſius Jaarb. pag. 581. *O.H.Kr. fol.* 436. *Pontan. 2 deel, fol.* 187.

Idem M. Voſſ. O.H.Kr. P. Scriv. Vliger. enz.

JACOBA.

zulk eenen armhartigen Echtgenoot hadde, door wiens vadzigheit zy zoo een aanzienlyk ſtuk van haar gebiedt had verlooren. Het geviel hem daar tegen niet te wel, dat de heldenmoedt zyner Gemalinne zyne verwyftheit dies te meer ten toon ſtelde; en noch meer andere oorzaaken van misnoegen waren'er, die in haat veranderden. Hertog *Jan van Brabandt*, door zommige *Brabandtſche* Edelen opgerokkent, dankte alle *Hollandtſche* Staatjuffers van Vrouwe *Jacoba* af, en ſtelde *Brabandtſche* in haare plaatzen: dat verbitterde haar zeer, vermits zy zoo wel eene vrye Prinſes, als hy een Prins was. Daar quam noch by, dat hy 't Voogdyſchap van Hertog *Jan van Beyeren* noch zeven jaaren verlengde. Al dat ſcheen haar onlydelyk. Zelfs de *Staten van Brabandt* namen deze verlenginge van Voogdye zeer euvel, als een openbaar teken van des Hertogs ſlaphartigheit, en onbequaamheit om zelfs te gebieden; daar by was Vrouw *Jacoba*, als gezegt is, naar *Henegouwen* geweeken. De *Staten van Brabandt* verzochten dieshalven *Philips*, den Broeder van *Jan*, die van den Koning van *Vrankryk* tot Gouverneur van *Picardyen* was aangeſtelt, dat hy wilde komen ordre ſtellen, en de Voogdye over hunnen Hertog op zich neemen. Hy quam, en zocht het te bemiddelen; doch vondt zoo veele verwerringen, en zulke misſlagen in zyn broeders bedryf, dat hy in het aanneemen van de Voogdyſchap bewilligde. Vrouw *Jacoba* wierd mede ontboden, om het Landt te helpen regeeren:

O.H Kr. Mont. in Guicc. Voſſius Scriver. enz.

Zy quam, maar Hertog *Jan* verwyderde zich hoe langs hoe meer van haar, en hield zich op binnen *'s Hertogenboſch:* verbondt zich met den Hertog van *Kleef* tegen de *Staten van Brabandt*, als vyandt: daar zwaare ongelegentheden en oorlogen uit ontſtonden. Kortom, *Brabandt*, *Hollandt*, *Zeelandt*, waren vol wanordre, oproer, bederf, en bloetſtortinge. De *Kabeljauwſchen* wierden ſterk; Vrouw *Jacoba* en de *Hoekſchen* zwak; zomtyds echter ſcheen'er een luchtjen voor de laatſten: *Jacoba* begaf zich naar *Engelandt*; zy wilde haren Man naar *Romen* doen dagvaarden ter echtſcheidinge; maar zy was te haaſtig met eenen niewen Man te verkiezen: zonder Pauſelyk vonnis of *diſpenſatie* trouwde zy, in 't jaar 1424. Hertog *Humfrey van Gloceſter*, Oom van den Koning van *Engelandt*. Hy quam met haar over, en in *Henegouwen*, daar hy als Grave ontfangen wierd, hebbende een deel krygsvolk met zich gebragt. Hertog *Jan van Brabandt*, daar over vol toorn en ſpyt, verzocht hulpe by den Hertog van *Beyeren*, nu *Ruwaart van Hollandt*. Haaſt zou hy hem bygeſprongen zyn tegens Vrouwe *Jacoba*, ook om zyn eigen voordeel en belang; maar ſtorf noch in 't zelfde jaar 1425. De *Brabander* wierd van zommigen zyner goedtgunſtigen in *Hollandt* ontboden, ook, onaangezien zyne Gemalinne alreeds eenen anderen Man hadde, daar als *Ruwaart* ontfangen: ſtelde Jonker *Jacob van Gaesbeek* ten Stadthouder, en was dus weêr oorzaake van nieuwe rampen in *Hollandt*. Vrouw *Jacoba* zette de *Hoekſchen* aan, om, nu de Hertog van *Beyeren* doodt was, op haar voordeel acht te geeven. Zy zelve quam te *Schoonhoven*, en wierd heerlyk van de Burgerye ontfangen. Daar op raakte *Hollandt* allerwegen weêr in oorlogsvuur en vlam. Hertog *Philips van Burgundiën*, de *Goede* gebynaamt, had rekening gemaakt, dat uit het huwelyk van zyne Nichte *Jacoba* met den *Brabander* geene kinderen zouden komen, en alsdan bedongen, indien hy haar overleefde, haaren Erfgenaam en Grave van *Hollandt*, *Zeelandt*, enz. te zullen zyn. Ter dier oorzake verdroot het hem zeer, dat zy haren eerſten Man verlaaten, en *Gloceſter* getrouwt hadde, by wien zy kinderen mogte krygen; daarom ſpande hy met Hertog *Jan van Brabandt* aan, en bragt Vrouwe *Jacoba* eenen zwaaren oorlog op den hals: dwong haar ook eindelyk zich in zyne handen te geeven, tot dat het Pauſelyk vonnis, nopende haare echtſcheidinge, zou overgekomen zyn: en hield haar te *Gent* in bewaringe; maar zy ontquam het in mans kleederen, en vluchtte naar *Hollandt*. Te *Worku*m, *Vianen*, *Schoonhoven*, en *ter Gou* wierd zy met blydſchap verwelkomt: dat namen die van *Leiden*, *Delft*, en *Haarlem* zeer euvel op; want zy hielden 't met *Philips*. Toen *Gloceſter* hoorde dat zyne Gemalinne in *Hollandt* was, zondt hy, onder *Filwater*, haar veel volk ter hulpe: *Philips* trok'er tegen aan, en behield, na eenen bloedigen ſlag by *Brouwershaven*, de overhandt. Het overblyfzel van *Gloceſters* ſchepen en troupen keerde weêr naar *Engelandt*. In 't jaar 1526. quam het Pauſelyk vonnis, verklarende Vrouwe *Jacoba* ten onrechte van haren Man, den *Brabander*, geſcheiden, en onwettig aan *Gloceſter* getrouwt te zyn, deshalven hadde zy zich te begeeven naar en by haaren naaſten bloetvriendt *Amadeus van Savoyen*, om van hem in bewaringe gehouden te worden, tot dat zy met haren vorigen Man verzoent zoude zyn. Zoo haaſt *Gloceſter* daar van verwittigt was, verliet hy haar, en trouwde flux eene andere. Zyne verlaate Gemalinne hadde geenen luſt om naar *Savoyen* te gaan: onthield zich tot *Gouda* en te *Schoonhoven:* Zy vergaderde volk en belegerde *Haarlem*; *Philips* ſnelde tot ontzet; *Jacoba* trok hem te gemoet, het quam by de *Goudſche Sluis* tot een veldtſlag, daar *Philips* de nederlaag kreeg: maar daar tegen verloor *Jacoba* den ſtrydt by

Men ziet hem in St. Barthol. Gaſthuis t' Utrecht, zoo afgebeeldt.

M Voſſ. Jaarb. pag.643. O.H.Kr. fol. 444. O.G.Kr. pag.116 en verv. P.Scriv. Kronyk pag.408. Barl. Niveus. enz.

Wieringen; zie op ENKHUIZEN. Het quam evenwel eindelyk, na veele verwoeſtingen door ganſch *Hollandt*, in 't jaar 1428. tot een Verdrag: Zy zou *Henegouwen*, *Hollandt*, *Zeelandt*, en *Vrieslandt* behouden, daar de *Burgundiër*, zoo lang zy leefde, *Ruwaart* van zou zyn: en, na haaren doodt, in alles haaren Erfgenaam: zy zou ook buiten zyne bewilliginge geenen man mogen neemen. Daar na bleef *Hollandt* vier jaaren in ruſt; doch hare minnedrift bedorf weêr alles: want zy verliefde op Heer *Frank van Borſelen*, Ridder, Heer van *Borſelen*, enz. door Hertog *Philips* in zyne plaatze tot Stadthouder en Gouverneur over *Hollandt*, enz. aangeſtelt; verloofde zich heimelyk aan hem, en het bleef ook eenen langen tydt verborgen; maar eindelyk kreeg'er de *Burgundiër* kenniſſe van. Dit diende hem om Vrouw *Jacoba* voort ganſch uit haar bezit te zetten. Hy quam in aller yl uit *Vrankryk* naar *Hollandt*; kreeg Heer *Frank* door liſt gevangen, en voerde hem naar *Vlaanderen*. Vrouw *Jacoba* hield zeer ernſtig aan om zyne verloſſinge; maar *Philips* had'er geene ooren toe, ten ware men zynen wil deede. Door tuſſchenſpraak van veele groote Heeren quam het wel tot een verdrag, maar met het grootſte nadeel voor Vrouwe *Jacoba:* Zy moſt voor het loslaaten van haren Man, aan haaren Neef Hertog *Philips* overgeeven *Henegouwen*, *Hollandt*, *Zeelandt*, en *Frieslandt*, zonder eenig recht of aanſpraak daar op te behouden: daar voor wierd haar vergunt Heer *Frank* opentlyk te trouwen. Indien zy t'zamen kinderen wonnen, zouden die Erfgenaamen der nagenoemde Landen zyn; te weeten, Hertog *Philips* zou *Borſelen* beleenen met het Graafſchap *Ooſtervant*, *Zuidt-Bevelandt*, *'t landt van den Briel*, *Voorne*, enz. of, volgens anderen; Heer *Frank* zou beleent worden met het Graafſchap *Ooſtervant:* Vrouw *Jacoba* bezitten het Landt van *Voorne*, met den *Briel*, de Heerlykheit van *Zuidt-Bevelandt*, het landt van *Tholen*, de Stadt *Leerdam*, de Heerlykheit van *Lede* en *Schoonrewoert*, met alle de tollen van *Hollandt* en *Zeelandt*. Indien zy kinderloos bleef, zou na hare doodt alles weêr vervallen aan Hertog *Philips* en zyne Nakomelingen: indien *Philips* zonder Lyfserven overleedt, dan zou alles aan Vrouwe *Jacoba* wederkeeren: die daar op te *S. Martensdyk*, in *Zuidt-Bevelandt*, opentlyk met Heer *Frank van Borſelen*, verheven tot Grave van *Ooſtervant*, en, door *Philips*, Ridder van 't *gulde Vlies* gemaakt, trouwde.

Voſſius Jaarb. pag.646. 653. 655. 657. 662. 665. 675. 686. Reigersb. pag.153. Vliger in Jacoba. S. Scriv. pag.415. enz.

Dit geſchiedde in den aanvang van 't jaar 1433. dat Vrouw *Jacoba* eenen man kreeg naar haar behagen, ten koſten van haaren Hooggraaflyken ſtaat en luiſter, zonder 'er lang 't genot van te hebben. Haar eerſte Echtgenoot was *Jean*, Hertog van *Touraine*, *Dauphin van Vrankryk*, haaſt na de bruiloft geſtorven; de tweede *Jan* de *IV.* Hertog van *Brabandt*; de derde *Humfrey*, Hertog van *Gloceſter*, Oom of Broeder van den Koning van *Engelandt*; de vierde *Frank van Borſelen*. Zy was waarlyk eene kloekmoedige Prinſes, onverſchrokken in tegenſpoedt, en van een dapper beleidt in ongelegentheden, waar in zelfs heldhaftige mannen, om'er zich door te redden, zouden bezweeken hebben. Niets heeft ze gedaan dat onbetaamlyk geoordeelt kan worden aan de goede zeden, of hoogheit haars bloets, dan dat zy zich te manzuchtig toonde: maar, onaangezien haren grootmoedigen aart, die tot noch toe alle rampen hadde konnen dwarsboomen, ging echter deze laatſte ſlag (van zich, in plaatze van zoo eene groote en oppermagtige Prinſeſſe, zoo laag en tot Leen-Gravinne, enz. vernedert te zien) haar zoo diep ter harten, dat zy ſedert een treurig leven leî, en, van teering uitgedroogt, in 't jaar 1436. den geeſt gaf. *Frank van Borſſelen* overleefde haar veele jaaren, tot het jaar 1470 toe, bleef na hare doodt Houtveſter van *Hollandt*, en by de Hertogen *Philips* en *Karel van Burgundiën* wel gezien. Zy heeft geene kinderen gehad, zoo dat haare Graafſchappen aan *Burgundiën* vervielen. Het eerſte verdrag met *Philips* hadde haar al vry wat zwaarmoedig gemaakt, en naar *Zuidt-Bevelandt* met een klein gevolg heen gedreven. Het was daar eene gewoonte, gelyk op meer andere plaatzen, dat men op zekeren dag van 't jaar de Papegaai ſchoot, die van hout op den top van eenen hoogen maſtboom geſtelt wierd; zulker wyze, dat hy bezwaarlyk met den boog afgeſchoten kon worden: die het deede, wie 't ook was, wierd *Koning* genoemt, en van allen kanten met gaven beſchonken. Terwyle Vrouw *Jacoba* daar was, wierd dit Papegaaiſchieten ook aangeſtelt: Vrouw *Jacoba*, wat uitſpannings en eenige verligtinge in haare droefheit zoekende, quam met eenige Edelen in 't ſchutters veldt, en voegde zich by die om prys ſchoten. Na dat alle ſchutters, elk op zyne beurt, met den handtboog te vergeefs naar den vogel geſchoten hadden, tradt ook Vrouw *Jacoba* toe, en trof hem zoo wis dat de Papegaai nederviel. Niet alleen *ter Goes*, maar al 't omleggende Landt juichte over dit bedryf der Gravinne, en wel voornamelyk liep 't vrouwvolk, als onbandig, om de Koninginne geluk te wenſchen, en met een geſchenk te begroeten: het was *Jacoba* zoo aangenaam deze ongeveinsde goedthartigheit van deze geringe menſchen te zien, dat zy haare goede genegentheit met eene eeuwige quytſcheldinge der Vlastienden, in eenige deelen van *Zuidt-Bevelandt*,

Voſſius Reigersb. O H.Kr. Vliger. Scriver. J. Meierus. Divæus Heemsk. Batav. Arcadia pag.664. Schotan. Goudh. Idem Voſſius Jaarb. pag.685.

Heemsk. Batav. Arcad. pag.574. den 6. druk, Amſt. 1708.

V. J. jaarb. p. 688. idem Kronyk. Batav. Arc. pag. 642. beloonde, en vergoldt. De factiën der Edelen, burgeren, en gemeente, in *Hoeks* en *Kabeljauws*, hebben haar, voornamelyk de laatste, den voet dwars gezet: haare edelmoedigheit had wel een beter lot verdient, en eenen beteren man, dan den Hertog *Jan van Brabandt*, dien zy gedwongen, en tegen haaren zin trouwde, en die haar al mede eene ongelukkige *Prinsesse* gemaakt heeft: zie ook op FRANCK VAN BORSELEN.

In de Kronyk van de Graven van Hollandt, door den Heere Pieter Schryver uitgegeeven, vindt men dat Vrou *Jacoba*, na dat zy deze Landen 19 jaaren, in groote beroerten, geregeert hadde, in 't gedachte jaar 1436. op S. Dionys avondt, dezer wereldt, op 't Slot te Teilingen, is overleden, en met groote eere in 's Gravenhaage, in de Hofkapelle, by haaren Grootvader Hertog *Aalbrecht*, en haare Grootmoeder, Vrouwe *Margareta uit Poolen*, begraaven. Verder staat daar aangetekent, dat Vrou Jacoba op 't huis te Teilingen woonde, (welk huis van outs tot de houtvesterye behoorde) want (volgt 'er) zy was Houtvesterse, en Overste Duynbewaarster gemaakt van Hertog *Philips van Bourgonjen*, by brieven gedagtekent den 25 April, des jaars 1433. En Heer *Franck van Borselen* is Houtvester geworden, by brieven getekent den 23 Maert, in 't voorschreven jaar: en in het jaar 1436. den 21 April, wierd hem de Houtvesterye, met haaren aankleeven, zyn leven vry vergunt, beneffens de magt om alle Plakaaten, rakende de Houtvesterye, te mogen doen maaken en afkondigen, zonder iemant te vraagen, alleen naar zyn goetdunken en welbehaagen. Hier op volgt, dat hy storf in 't jaar 1470. en te S. Martensdyk begraaven is: hebbende by de 37 jaaren geleeft, na dat hy ter doodt verwezen was; welk geval wy ook waerdig achten hier, naar dat wy het daar geboekt vinden, in te lassen. Want (leezen wy daar verder) als hy in 't jaar 1433. te Rupelmonde op 't Kasteel gevangen lag, was de goedertierenheit des Hertogs, door de *Kabeljauwsche* partye, zoo wyd vervoert, dat hy den Kastelein beval Heer *Franck van Borselen* te doen onthalzen: welke Kastelein (wiens naam ik niet hebbe konnen vroed worden) by aldien hy tot de executie zoo genegen ware geweest, als hy tot meedoogendheit was, zoude zekerlyk den Heere *Franck van Borselen* 't hoofdt voor de voeten geleit hebben: dan hy wierd op eene heimelyke plaatze in 't gevangenhuis versteeken, terwyl de Kastelein alom verspreidde, en 't gerucht liet loopen, dat Heer *Franck van Borselen* door den Scherprechter in 't heimelyk onthalst was: 't welk hy ook, als hy ten Hove quam, den Hertog zelf meldde: waar op de Hertog, met eenen diepen zucht, zeide: *Wapy, wat hebdy gedaan*? en meer andere tekenen van berouw en leetwezen toonde. Na dit misbaar des Hertogs, deed de Kastelein een voetval, en badt zyns lyfs genade: Gy zyt (zeide de Hertog tot hem) onschuldig, en hebt gedaan 't geen u bevolen was. Daar op gaf de Kastelein te kennen dat hy d' executie uitgestelt hadde, en Heer *Franck van Borselen* noch leefde. Hier over was de Hertog uitermaaten zeer verblydt, en heeft den gevangenen doen slaaken, en hem met zyn lyf, ook zyn Lief, Vrouw *Jacoba* de Gravinne (om wier heimelyke ondertrouwinge hy gevangen was) geschonken, en voorts hoog opgetrokken. Ook noemde Hertog *Karel de Strydtbaare* altydt dezen Heer *Franck van Borselen* zynen Vader, alzoo zyn eigen Vader, Hertog Philips van Bourgonjen, overleden was.

Naardien *Jan Veldenaar* in zynen *Fasciculus Temporum*, van fol. CCCIX. tot CCCXIV. ook het levensverhaal dezer ongelukkige, schoon manmoedige, Gravinne *Jacoba* heeft aangetekent, en dat het geen hy 'er van heeft geboekt, noch veele weetenswaerdige zaaken en omstandigheden behelst, in de bovenstaande Levensschets niet gemeldt, meenen wy dat wy onzen Landtgenooten geenen ondienst zullen doen dat wy hem, in zyne eige taale, hier geheel inlassen; dewyl uit verscheidene Schryvers van eene zaake de volle waarheit best openbaar wordt; dus gewaagt hy 'er van:

Jacoba hertoch willems enighe dochter wert hertoghinne in beyeren greuinne van henegouwen van hollant van zeelant ende vrouwe van vrieslant mit groter tribulacien xix jaer lanck si had eerst te man des conincs soen van vranckrijck die kaerl hiet ende was hertoch van toreynnen ende na dolphijn van vranckrijck ende daer en had si gheen kijnder bi Daer nae had si hertoch jan van brabant te man ende daer en had si oeck gheen kijnder bi Ende daer na had si den hertoch van cloucester des konincs broeder van enghelant ende daer en had si oeck gheen kijnder bi.

Opten xi dach na dat hertoch willem sterf ende was opten heylighen sacraments dach so quam heer willem van egmonde des heren broeder van egmonde ende creegh heymelic die stede van yselsteyn in ende die borch mede Dit vernam die joncheer van brederode ende die joncheer van montfoerde ende die stadt van utrecht ende van Amersfoerde ende toghen mitter haest voer yselsteyn ende die steden van hollant quamen corts alle Ende heer johan van beyeren die elect van ludick hertoch willems broeder die quam oeck voer yselsteyn legghen bi sijnen nichten vrienden Ende het wert ghededing het dat heer willem van egmonde mit sinen vreemden gasten wt toech so si in ghecomen waren ende dat slot ende die stede op gaff in der vrouwen handen van hollant Ende die van yselsteyn die ginghen in mijnre vrouwen genaden van hollant Ende die van utrecht ende van Amersfoerde die wert ghegunt ende ghegheven dat slot die poerten ende mueren van der stede horen wil mede te doen Ende doe braken die van utrecht ende van amersfoerde dat slot poerten ende mueren neder ende branden alle die stede sonder die kerck ende dat cloester Ende dit gheschiede int jaer Miiij^c ende xvij omtrent sinte peters ende sinte pauwels dach.

Doe yselsteyn op ghegheuen was corts daer na soe quam die hertochghinne vrou iacoba mit hoer moeder wt henegouwen in hollant daer si eerlick ontfanghen wert ende wert in allen steden ontfanghen ende ghehult voer een recht lantsurouwe sonder te dordrecht alleen.

Int jaer ons heren dusent vierhondert ende seuentien des dienredaghes na sinte elizabetten dach quamen binnen gorkom die heer van egmonde mit veel van des joncheren vrienden van Arckel daer hi hulpe toe hadde van binnen van die goet arckels waren ende der vorstinnen vrienden van hollant mosten wiken opt slot Doe die joncheer van arckel uernam dat die heer van egmonde binnen gorkom was dede hi bidden inden lande van gelre ende bouen inden lande ende inden sticht van ludick om volck ende hulpe om bi hem toe gorchem te comen ende hi toech binnen gorchem Die vorstinne vrou iacoba die verdroet dit seer van die van arckel ende van egmonde ende woude hoer vrienden die opt slot lagen ontsetten ende vergaderde groot volck wt hollant ende wt zeelant Ende die stadt van utrecht ende van Amersfoerde die dienden hoer mede ende mit allen desen heren ende ridderscap ende volc dat sij doe vergadert had so toech si seluer mede voer gorchem om hoer vrienden te ontsetten ende quam op dat slot mit horen ridderscap doer die water poert die aant slot stont aan die merwen sijde.

Die stadt van utrecht ende van amersfoerde die noch inden scepen waren braken die water poert op groter ende wijder dan si was ende braken noch een gat inder mueren daer si ruum mitten volck doer mochten ende quamen also binnen dat nochtans wonder was Want die joncheer van arckel had doe wel binnen gorchem xxxv hondert goeder ghewapent Ende die joncheer van arckel had een graft doen grauen in der stede tusschen dat slot ende der stede om dat si hem van den slot nijt lichtelick oueruallen en souden.

Mer der vorstinnen volck mitter stadt van utrecht ende van amersfoerde traden vlussche vanden slot ende ouer die graue mit ontwonden bannieren ende wouden ter stede wert in aen die luden stoutelick Die joncheer van arckel stont mit sinen hoep in een straet tegens dat huus mit ontwonden bannieren ende saghen dat volck over die grauen comen ende der vorstinnen volck tradt stoutelick aen totten luden Als die joncheer van arckel dat sach tradt hi stoutelick mit sinen volck aen hen teghen ende wert manlick ende stoutelick aen beyden siden ghestreden dat seer swaer was ende daer wert seer ghedronghen ten laetsten dat som van des jonckeren volc die achter waren begonden te wijken ende veel ghinc daer lopen Ende der vorstinnen vrienden wonnen den strijt Ende daer bleef doot aen die arckelsche side die joncheer van arckel die doe ridder gheslaghen was die ioncheer van petersom ioncheer ott van bueren ende menich edel ende onedel man Ende daer worden gheuanghen die greue van verrenborch ioncheer Alaert van bueren. die heer van egmonde. die heer van milindonc. die greue van verborghen. die heer van poyroyen. heer heinrick van homoet. die voecht van waelsdorp. heer dirck van lienden. heer willem van ysendoern. heer aernt van oerdinghen ende heer raes sijn broeder. heer aernt van traenheyt. heer dirck van hemmen. heer aernt van caler. die ioncker van batenborch. die ioncker van aerslet Ot van bueren Aernt van egmonde. iohan van heteren. iohan van eyn. ende daer toe menich edel ende onedel man die hier nijt all ghenoemt en sijn tot dusent toe. ende oeck bleef daer aen die arckelsche side ouer dusent doot Ende van der vorstinnen side bleef doot ioncker walrauen van brederode die doe ridder gheslaghen was daer die vorstinne veel aen verloes ende dat geschiede bi versumenisse van sijn selfs knechten Ende dese strijt ghescheide int jaer ons heren M iiij^c ende xvij opten eersten dach van december.

Hertoch jan van beyeren die elect van ludick was die gaff dat bisdom van ludick ouer ende nam een wijf des hertoghen dochter van lutselenborch hertoch anthonis weduwe van brabant Ende hi woude mit hulpe van die van dordrecht hollant ende zeelant sijnre nichte ontweldighen ende hi toech in dordrecht.

Corts nae den strijt van gorkom wer sproken datmen die vorstinne een man geuen soude die hoer ende hoer landen beschermen mocht ende wert ghesloten op hertoch johan van brabant die hoers oems soen was also verre als die paeus consentierde Ende dit hilich wert ghesloten bi consent hertoch ians van burgoengen hoer oem ende der ouder vrouwe van hollant hoer moeder Mer hertoch iohan van beyeren hoer oem had lieuer ghehadt dat si sonder man gebleuen had so had hi die landen moghen houden Ende aldus wert hertoch iohan van brabant van sijns wijff weghen greue van henegouwen van hollant van zeelant ende heer van vrieslant.

In den seluen jaer van xviij lach hertoech ian van beyeren in dordrecht en die van dordrecht hadden hem in ghehaelt ende ghehult ende ontfangen voer enen lantsheer bouen dat si den hertoch beloeft ende bezeghelt hadden dat si bi sijn dochter bliuen ende leuen ende steruen soude als sijns ghebraeke Ende die van dordrecht mit hertoch ianss volc die deden vast groten scade opt water den coopluden dat hertoch iohan verdroet van brabant van sijns wijfs oem Ende hi dede versoeken aen hertoech iohan van beyeren dat hi wt sinen lande toghe ende liet sijn ondersaten ende ander coepluden mit vreden ende onghescadicht ende ongheinoyt dat hertoch ian van beyeren nijt doen en woude ende screeff hem seluen voert aen dat hi voer die tijt nye ghedaen en hadde ende screeff hem greue van henegouwen van hollant van zeelant ende heer van vrieslant Ende vermat hem die heerlicheyden der landen voerscreuen sijn te wesen ende screeff aen sommighe steden van hollant te dordrecht bi hem te comen ende hem daer rekeninghe te doen van des der greefschept toe behoerde ende die van dordrecht ende die gasten die daer in laghen die toghen vast

wt

wt ende in ende namen al dat si krighen conden te water ende te lande alle die hertoch ian nijt obedieren en wouden.

Dit verdzoet hertoch ian van bzabant ende dede maken twee blochusen een beneden dozdrecht ende een in papendzecht ende hertoch ian van bzabant die quam mit veel volcs wt bzabant ende mit een deel steden wt hollant ende beleyden dozdrecht mer si en conden hem nijt ghedoen Ende hertoch ian van beyeren was al binnen dozdrecht Ende die bzabanders ende die steden van hollant die toghen weder van dozdzecht ende besetten die blochusen mit veel volcs Ende als die steden van hollant ende die bzabanders wech waren so wonnen si beyde die blochusen dat een sonder arbeyt ende dat ander in papendzecht slozmender hant daer veel volcs doot bleef van beyden siden Ende joncheer Adziaen die bastaert van hollant die wert daer op verslaghen mit al sijn volck dat hi daer op hadde Ende inden seluen jaer van xviij op sinte victoers dach so creech hertoch ian van beyeren die stede van rotterdam ende den bziel in daer hi hollant ende zeelant seer mede bedwanc.

In den jaer ons heren M iij^{c} ende xix omtrent jaersdach soe quam in hollant philips die moghende prince hertoch johanss enighe soen van burgoengen om wat goets te dedinghen tusschen desen tween hertoghen ende dat oerloghe ende twist neder te legghen Ende daer wert een dachuaert ghemaect tot woudrechem omtrent vastelauont ende het wert versoent mit gunsten ende mit minnen ende wtghespzoken in deser manieren Als dat hertoch ian van beyeren soude hebben meer dan hem sijn vader sijn heer ghegheuen had die stede van dozdrecht mitter baelpuscap ende dijckgreefscap van zwthollant ende die stede van rotterdam Ende die stede van gozkom mitten lande van arckel ende lederdam mitten lande van lede mit allen horen toebehoren als die heer van arckel te hebben plach Ende alle dit soude hi te leen houden vander greeflichept van hollant als hi sijn ander goeden te leen hielt Voert wert hertoch ian van beyeren noch toe ghesept dat regiment van henegouwen van hollant van zeelant ende van vziesland ghemeen te hebben mitten hertoch van bzabant vijff jaer lanck ende souden die raden ende weten ende tresorier ghesamelick setten Ende die stadt van vtrecht ende van amersfoerde wozden mede inden soen ghesept Ende vzou iacob toech mit hertoch iohan horen man in bzabant.

Bouen deser soenen wert die van Vtrecht ende van amersfoerde noch groten stade ghedaen daer si om verualghden aen den hertoch van bzabant ende aen hertoch ian van beyeren ende si en creghen gheen rechtinghe Ende die stede van leyden wert oec seer ghestadicht ende veel ander ridderscap die van der hoecff parthien hieten wozden seer verdzuct van den heer van egmonde ende van heer ghezijt van hemskerc ende ander Also dat int jaer M iij^{c} ende xx opten xviij dach in Apzille ontseyde bisrop frederick van blanchenhem joncker willem van bzederode die bozchgreue van leyden die heer van montfoerde heer ian van hemsteden mitter stadt van vtrecht ende stede van leyden ende stede van amersfoerd ende meer ander ridderen ende knechten ende goeder lude Ende wozden vpant des heren van egmonde heer gerrijts van hemskerck ende der ballinghen die tot leyden verdzeuen waren ende allen den ghenen die dese stijde of sterckten of holpen Ende die bisrop mitter stadt van vtrecht segnden v^{c} ghewapent binnen leyden.

Hertoch johan van beyeren die wert ghehult tot veel stede in hollant in zeelant ende in vziesland als ruwaert des lants ende het begonde alte quaet te werden tusschen den sticht van vtrecht ende hollant Ende int jaer M iij^{c} ende xx inden somer so vergaderde hertoch ian van beyeren veel volcs ende ridderscap ende steden ende beleyde die stede van leyden ix weken lanc daer grote scade gheschiede aen beyden siden Mer het wert ghededingt dat alle die vzeemde gasten wt souden trecken so sij inghecomen waren Ende die bozchgraue mitten ghemeent hulden hertoch ian van beyeren.

Int seluer jaer van xx so lach heer dirck vander merwen opt slot toe sinte gheertruden berghe mit hondert ghesellen ende vielden dat slot xviij weken ende binnen deser tijt sroten die wt der stede seer op dat slot Ende heer dirck seyde hem woude si hoer scieten nijt laten hi soude dat vuer in der stadt schieten. si en lietens nijt Ende heer dirck stoet dat vuer inder stede op sinte lambzechts auont daer die stede ende die kerck meest al mede verbzande Ende het wozt ghededingt dat heer dirck mit sijn ghesellen van den sloten toech ende die steden toghen weder thuus.

Inden jaer M iij^{c} xxi op sinte Elizabetten nacht was alte groten stozm ende alte groten vloede van water Als dat die zeedijck van zwthollant inbzack daer veel volcs verdzencte ende dat alte scoen rijcken lant was daer alte groten schade gheschiede Want in dat lant woenden alte veel goeder treflijcker ridderscap Ende veel schilt boertigher lude die all verderff ontgoet ende verarmt wozden ende mosten van armoede vten lande rumen ende mosten trecken dienen ende veel moster bzoot bidden dat grote rijcke lude gheweest hadden want dat lant bleeff voert ridende ende onghedijckt ende stercke slote ende husen ende menich schoen ridder woninghe die verghinghen te nijt mitten water.

Inden jaer van xxi als hertoch ian van beyerens vijf jaer ten eynden begonnen te comen so quam hertoch ian van beyeren ende hertoch ian van bzabant heymelic bi een Ende die hertoch van bzabant verlenghede hertoch jan van beyeren noch vij jaer dat regiment van henegouwen van hollant van zeelant etc. ende gaf hem mede die stede van Antwerpen mitter mercgreefscap te regieren ende herentals mede. Dzouwe iacob die hertochinne die dit seer verdzoet datmen hoer vaderlicke erue aldus wechzeghelde ende si daer wt ghewesen wert vanden ghenen diet hoer souden hebben helpen houden was seer qualick te vzeden Ende toech werh van den hertoch van bzabant ende si en meende nijt meer bi hem te comen want hoer wert ghesept ende bijghebzocht dat si mit gode den hertoch van bzabant nijt hebben en mocht want hi hoer oems soen was. si vant dat die paeus nijt ghedispensiert en hadde bi aenbzenghen van sulcker naerre maesscap ende pzotesteerde dat si daer om bi den hertoch van bzabant nijt sculdich en was te bliuen ende om meer ander punten wil Die hertoch van bzabant dede hier op appellieren Mer het wert versuumt dat hi die appellacie nijt na recht verualcht en had Ende aldus scheyde vzou iacoba van den hertoch van bzabant.

Die bzabanders en wouden dit nijt ghehenghen dat hertoch jan van beyeren in bzabant enich regiment soude hebben Ende si maecten den greue van simpol des hertoghen bzoeder van bzabant ruwaerd van bzabant Ende het verdzoet hem dat sijn nicht vzou iacoba aldus lelick ende ongodlick wt den horen ghewijst wozt ende soe onredelick mit sijnen bzoeder om ghegaen wozt ende hi wert hertoch jans vpant van beyeren.

In den jaer M iij^{c} ende xxij so wert vzou jacoba gheraden dat sy enen anderen man nemen soude Ende daer wert ghespzoken tusschen den hertoch van cloucester des conincs bzoeder van enghelant ende vzou jacoba ende dat hilick wert ghesloten alsoe verre als die Paeus dat dispenzierde van den hertoch van bzabant Ende oec so waren sy eerst lit maech. Die coninck van enghelant seynde te romen grote heren die dat volbzochten ende die dispensatie creghen ende dat hylick ghinc toe Ende die coninck van enghelant beloefde vzou jacoba dat hi haer in hollant ende in hoer ander landen helpen soude dat sise vzilick weder besitten soude Ende aldus nam si den hertoch van cloucester.

Die hertoch van cloucester des conincs bzoeder van enghelant die meende Vp was nu heer van henegouwen van hollant van zeelant ende van vziesland Ende hi toech mit vzou jacoba die hertoghinne in henegouwen ende aldaer wert die hertoch van cloucester ghehult ende ontfanghen. ende doe wert grote oerloghe tusschen bzabant ende henegouwen Mer die bzabanders creghen henegouwen wedr. ende die hertoch van cloucester die toech weder in enghelaut om hem te stercken.

Ende als die hertoch van cloucester in enghelant was so bleef vzou jacoba in henegouwen. ende het ghinc hoer el contrari in henegouwen als dat sy tot ghent toech leggen. ende die van ghent gauen hoer een goet vzp vast ghelep. ende beloefden hoer vzp te veylighen altijt tot wat plaetsen dat sy wesen woude Ende als sy van berghen in henegouwen scheyde om tot ghent te comen doe was op hoer ghelaecht om hoer te vanghen Mer onderweghen so quam onuersiens riden die prince van araengen mit vijff hondert peerden ende die werts ontwaer ende hi bzochtse veylich binnen ghent.

Int jaer ons heren M iij^{c} ende xxb opten dertiendachs auont so sterf hertoch jan van beyeren die menich verdziet den landen ghedaen had ende hi hem gheschiet was Ende hi legt begrauen te iacopinen in den haghe.

Hertoch johans vzienden diet in hollant ende in zeelant mit hem begrepen hadden teghen hoer rechte lantsvzouwe die waren bedzoest ende bedicht dat die hertoch van cloucester mitter vzeuwe van hollant mit macht in hollant ende in zeelant comen soude ende sochten troest aen den hertoch van bzabant ende bzochtent daer toe dat sy den hertoch van bzabant in hollant ende zeelant bzochten hoe sieck dat hi was ende wert ghehult ende tot enen heer ontfanghen tot haerlem tot leyden tot delfft tot amsterdam ende tot anderen steden Ende hij bewal den jonker van gaesbeck dat lant te bewaren ende ruwaert daer of te wesen. ende heer willem van egmonde maecte hi tresorier Ende hi troeck voert in zeelant ende daer wert hi oeck ghehult sonder tziericzee die wouden hem beraden Ende die ridderscap van hollant ende van zeelant die vander rabbelpauscher perthye waren die hulden hem mitten stede.

Die ridderscap vander hoerscher parthye die wt hollant ende wt zeelant verdzeuen waren die waren in henegouwen bi vzou jacoba Ende ouer dzoeghe so dat sy scoenhouen begrepen dat doe der ouder vzouwe van hollant toebehoerde in duwarie Ende tot schoenhouen wert ghesegnt florens van kijfhoeck mit een deel goeder mannen ende daer quamen vluschе veel ridderen ende knechten ende cloecker mannen in scoenhouen ende sy belaghen dat slot ende wonnen opten eersten nacht tsoerbozcht van den slote Ende opt slot was castelein willem van rolster ende bi hem aernt beylinc mit meer ander. Ende sy gauent slot op behoudelic hoer lijf en goet sonder albert beylinc die wert leuendich begrauen buten scoenhoben op enen molen werff. (Zie van dit geval boven op de naam van ALBERT BEYLING.)

Ende int selue jaer van xxb so wert scoenhoben beleghen in die vasten. ende daer laghen voer die ghemeen steden van hollant zeelant ende vziesland mitten joncheer van gaesbeck als een ruwaert der landen voerscreuen sonder tziericzee der goude oudewater ende den bziel dese saten stil: ende en onderwonden hem nijt ende dit beleg duerde xviij weken lanck binnen welcke belegghe die in scoenhouen laghen mit die inwoennende poerteren menighe stoute reysen deden hoewel dat sy beleghen waren. Ende toghen voer rotterdam ende namen daer scepe wt der hauen ende voerdense die leck op ende vochten hem daer doer. ende die van rotterdam verloren hoer bannier daer ende hoer scout diese dzoeg wert ghevangen Ende ten laetsten soe quam hertoch adolph van cleue ende dedinghede een bestant tusschen beyden sess weken duerende Alsо toghen die steden weder thuus van scoenhouen.

Int selver jaer so versamede hertoch philips van burgoengen ende hertoch jan van bzabant te berghen in henegouwen ende ouerdzoeghen mit malcanderen dat hertoch philips soude wesen ruwaert van hollant van zeelant ende van vziesland Ende hertoch jan van bzabant soude henegouwen houden Ende vzou jacoba en wert nijt toegheseiet Ende men deylde aldus hoer vaderlike erue ende men gaf hoer nijt ende sy lach tot ghent. ende doe wert heymelick ouerdzagen dat men se van ghent ontbieden soude te rijsel te comen ende sy wert ontboeden Ende sy wert heymelick ghewaert. quaem sy te rijsel datmense opt casteel legghen soude daer sy al hoer leuen bliuen soude. sy liet luden dat sy te rijselwert woude trekken tot hoer neve van burgoengen ende sy nam cozt beraet mit horen vzienden ende dede een gheruft spzenghen int hoff daer sy lach dat sy des tsauonts baden woude ende bleef so heymelick in hoer camer mit die sy hebben woude. ende cle-

de hoer mist manss cleder die soode waren. ende quam van dien auont also onbekent buten ghent daer twee liden hielden te peerde ende hadden noch een ledich peert daer si op sat ende reden also voert haestelick alle den nacht ende quamen des morgens vroech voer antwerpen opt veer ende seepten daer over ende hadden daer een wagen wel ghespannen daer si op saten ende reden so haestelick ende quamen des tsauonts tot wonderchem ende doe voert tot hoekelem ende so voert ende quamen des morghens te ix uren tot vyanen. ende toech voert tot sroenhouen bi horen vrienden diet soe jonckerlick ghehouden hadden die se seer vriendelick ontsenghen ende huldense Ende van daer tot oudewater diese oeck hulden Ende van daer ter goude diese oeck ontsenghen ende huldense oeck.

Corts daer na so quam die moghende vorst hertoch philips van burgoengen in hollant tot rotterdam ende liet hem hulden tot dordrecht tot haerlem tot leyden tot delft tot Amsterdam ende tot meer ander steden als ruwaert der landen daer norhtans hoer rechte vrouwe hertoch willems enighe dochter noch leuede. Ende selue inden landen was. ende daer rees een groot oorloghe tusschen vrou jacob mit sroenhouen ende der goude ende oudewater vyanen montfoerde ende mitten sticht van utrecht aen die een side Ende die hollantsche ende zeelantsche stede aen die ander side mit horen hulperen.

Int jaer M nijc xxvi so quam die heer van falbat mit veel engelschen mit veel scepen in scouwen in zeelant ende meende zeelant te winnen: alsoe alst die hertoch van cloucester behilict had mit vrouwe jacoba Ende daer teghen quam hertoch philips van burgoengen mit sommighe van den steden vt hollant ende street teghens den enghelschen bi vrouwershauen op sinte poncraens auont Ende die heer van haemsteden mit sinen vrienden die waren mitten enghelschen Mer die hertoch van burgoengen wan den strijt ende daer worden verslaghen heer roste van haemstede heer jan van renesse. heer jan van hoenpijl heer andries van walims jacob van borselen heer claes soen ende menich ander edel ende onedel Ende daer wert ghevanghen die heer van haemsteden mit menighen anderen.

In den selven jaer van xxvi op ten vierden dach in Aprill soe toech vrouw jacoba van hollant mit sroenhouen der goude oudewater ende mit die kermelander ende mit een deel vten sticht van utrecht voer haerlem daer si voer laghen vier weken Ende binnen haerlem lach als cappteyn heer Roelant van wtkercken Ende die voer haerlem laghen die vranden meeste deel al die molen ende husen off. die buten der poerten van haerlem stonden Ende hier teghens berepde hem heer jan van wtkercken mit pickaerden ende vleminghen ende oeck mede veel hollanders ende zeelanders ende syn ghecomen tot leyden ende meenden vrou jacoba van haerlem te verdriuen Mer doe dit vrou jacoba mitten horen vernam so toghen si haestelick van haerlem ende quamen tot alphijn opten rijn bi leyden ende daer ghemoete hem dat volck dat binnen leyden vergadert was ende daer rees enen groten strijt ende vrou jacoba was selue inden velde Ende daer waren ridder gheslagen van vrou jacobas syde heer jan van wassenaer heer jan van langheraeck heer heinric van cranenburch heer Euert die bastaert van hollant heer dirck vander merwijn heer ghertit van poelgeest heer aernt van ghent Ende daer worden omtrent vc mannen verslaghen ende xxxvi poerters van leyden Ende dese strijt ghescheede op mey auont des morghens vroech Ende vrou jacoba toech mit seghe in der goude.

Inden selven jaer waren vergadert die van haerlem mit hoer bannieren ende daer quamen hoer teghens enighe heren die binnen der goude laghen mit vrou jacoba ende si vorzten teghens die voerscreuen steden bi alphen ende wonnen den stede hoer banniere af ende sloeghen ende vinghen veel volcs Ende daer waren vi off vij ridder mannen van amsterdam ghevanghen die hoer seherheit lieten varen ende en quamen nye in.

Inden jaer M nijc xxvij so quam hertoch philips van burgoengen ende belegde seuenberghe in enen herden winter xiiij weken lanck Ende die ghemeent van seuenberch wert tweedracht tegh den heer van seuenberghe Ende daer om most die heer van seuenberghe een dedinghe aengaen dat hem van ghenen noot gheweest hadden. des si eendrachtich gheweest hadden van binnen Ende die ghemeent ontfengen den hertoch van burgoengen voer enen heer behoudelick hoer tijffs ende goets ende hoer rechten Ende die heer van seuenberghe mit sinen vrienden ende vreemden gaten toghen vt so si in ghecomen waren Mer op wat vozwaerde dat die heer van seuenberghe syn stede ende slot ouer gaff dat laet ick staen Mer die heer van seuenberghe beclaechde hem seer datmen syn vozwaerden nijt en hielt ende most doien ende sterff in armoeden.

Int jaer M nijc xxvij in die heylich wecke sterf hertoch jan van vrabant daer na int selue jaer wert hertoch philips van burgoengen ghehult in hollant ende in zeelant als ruwaert ende recht oer der landen sonder die van seuenhouen der goude ende oudewater die bleuen bi vrouwe jacoba hoer rechte lantsvrouwe.

Inden seluen jaer so wert vpant die hertoch van burgoengen des ghestichts van utrecht ende die hertoch van burgoengen dede een alte groten scip maken tot amsterdam datmen die katte hiet oft een blochuus gheweest hadde Ende dat dede hi sette voer die Eme dat hi dat sticht daer mede dwinghen soude ende dit was in enen herden winter. ende daer lach dat sticht mit een groot heer van volck op die eme voer die katte so dat si die een side vander kat seer scoynden mit scieten van bussen Mer doet begonde te dopen so dzeyde die kat om mitten yse ganck ende die ander side quam voerstaen. ende die op die kat laghen ende wisten anders nijt dan si ghedzenct soude hebben. ende die sichtse saghen dat die kat also dzaeyde so meenden si datse also ghemaert was datmense also dzeyen mocht Ende doe vzaken si op ende toghen thuus. ende in desen tijden sterff die hertoch van cloucester.

Inden jaer ons heren M iiijc xxxiij opten iiij dach in meye soe worden versoent die hertoch van burgoengen ende vrou jacoba van hollant Ende is mitten hertoech van burgoengen hoeren neue ghetoghen in henegouwen in hollant in zeelant in vriesland Ende heeft den hertoch van burgoengen doen hulden ouer al als ruwaert ende recht oer der landen. ende corz daer na int selue jaer so wert oeck ghesoent tusschen den hertoech van burgoengen ende den sticht van utrecht.

Int jaer M iiijc xxxiij so verliefde vrou jacoba op enen ridder vt zeelant gheboren ende hiet heer vzanck van borselen Ende desen ridder trouwede si heymelick tot enen man Als dit wtbzack so dede hertoech philips van burgoengen int selue jaer inder maent van julio desen heer vzanck van borselen vanghen inden haghe ende deden voren opt slot tot repelmonde Ende die spzake ghine dat hi hem syn hoeft off wonde doen slaen. Vzou jacoba dede seer vernolghen om heer vzanck van borselen te liue te houden ende vt der vanghenisse te crighen Des so quam die greue van nguers bi den hertoch van burgoengen ende hefttet ghededingt Als dat vzou jacoba van hollant gaf den hertoch philips van burgoengen ouer henegouwen hollant zeelant ende vriesland Ende des soude heer vzanck van borselen vt der ghevanghenisse comen ende hi sonde mit vrou jacoba hebben dat lant van voern syn leuen lanc Ende daer toe der vrouwen leuen lanc suutbeuelant ende dat lant vander toollen Ende alle die tollen van hollant ende van zeelant. ende hertoech philips die gaf heer vzanck van borselen die greefscip van oesternant tot sinen liue. ende heer vzanck quam vt der vanghenisse ende behielt vrou jacoba te wiue Ende hertoch philips wert ghehult in henegouwen in hollant in zeelant ende in vriesland als recht erff heer der landen voerscreuen.

Int jaer ons heren M iiijc xxxvi op sinte dyonisius auont soe sterff die edel vorstinne vrou jacoba van hollant ende en liet gheen kinder Ende wert begrauen in den haghe in die cappelle opt hoff Ende si had xix jaer na haers vaders hertoch willems doot in groten druck ende tribulacien gheleeft.

Laat ons ten slot hier byvoegen het lofschrift, in 't Byvoegzel van *Melis Stoke*, onder haar Beeltenis (boven voor haar Leven te zien) gedrukt; dat op het oud Hollandtsch in rym dus klinkt.

Na hem quam Jacoba/ en wert Gravinne.
Marr sy haers Vaders Lant niet en mocht
Regeeren/ besitten/ noch houden met minne:
Want Hertoch Jan (haer Oom) in 't verdriet haer brocht;
Daer na Hertoch Philips haer mede versocht
Met moeyte zwaerlijk; dies sy gequelt was.
Al hadde sy vier Mannen (alsoo my docht)
Vercreech geen vrucht; dees vreugde gevelt was.
Als XVI Jaer Sy regeert had/ en seer ontstelt was/
Gaf sy Hertoch Philips/haer Moeyen Sone/groot van love/
't Landt vry over: en starf op Taplingen/ so my vertelt was.
Ten Haghe begraven ten Capelle van den Hove.

JACOBA'S KRUIKJENS. Men verhaalt dat Vrouw *Jacoba*, terwyle zy zich met *Frank van Borselen* op 't huis te *Teilingen* onthield, zomtyds, om eenige uitspanning te hebben, en haren geest wat te vermaaken, zich verlustigde met Konynen te vangen, en na de jagt wel een kannetjen uit te drinken, dan het over 't hooft, of, gelyk men zegt, een kannetjen over boort in den vyver te werpen. Immers van deeze kannetjens worden'er nu en dan noch eenige in den vyver gevonden, en naar haar Vrouw *Jacoba's Kruikjens* geheeten. Ook getuigt *M. van der Houve*, dat men omtrent de fundamenten van *Rosenburg* eenige van die kannetjens gevonden heeft, daar Vrouwe *Jacoba* uit plag te drinken, zommige heel, als of ze noch niew waren, zommige wat gebroken, die noch op 't huis te *Rosenburg* bewaart worden. *Idem Heemsk. Batav. Arcad. pag.* 569. 571. *Houve.* 1 *deel, fol.* 129.

Van deze Kruikjens van Vrouwe *Jacoba* vinden wy tweewerf d'afbeelding in *A. Pars Katwykse Oudheden*, op de 122 bladzyde, en op de 137ste tekent'er die Oudheits-onderzoeker het volgende van aan: „ Men verhaalt ook dat Vrouwe *Jacoba*, Gravinne van *Hollandt*, op dit Slot (het huis „ TE SANDE, of OP 'T SANDT) zoude gewoont „ hebben, en van haare Kannetjes, uit welke zy plag te „ drinken, in de gracht gevist, worden noch eenige bewaart in 't huis van den Hoog Ed. Heere van KATWYK; gelyk zy ook gewoont heeft op het Huis te „ TEILINGEN.

„ Deze Kannetjes werden genaamt JACOBA'S KRUIKJES, welke zy uitdrinkende, uit tydverdryf, en verzet „ van haare beklaaglyke rampen, veel over haar hoofd in „ de vyvers plag te werpen, die dienvolgens ook veel daar „ gevonden worden, gelyk ook ontrent de Grondtvesten „ van het Huis te *Rosenburg*, gelegen tusschen *Leiden* en „ den *Haag*, in 't jaar 1635. naar het getuigenisse van Jr. „ *Matthys van den Hoeve*, in zyne Handvest-Kronyk, op de „ 129 bladzyde.

„ Zoodat, volgens HEEMSKERKS ARCADIA, Vrouw „ JACOBA hier ontrent zich veel onthouden heeft, en „ ook op TEILINGEN in 't jaar 1434. (boven staat, tot „ driewerf toe, 1436.) haar leven, ligt wisselvalliger dan „ van eenige Vorstinne van haaren rang en ouderdom, „ van noch geene volle 36 jaaren, heeft geëindigt.

JACOBS GEUSEN, zie op DUIFHUIS. (HUBERT). Item JACOBS KERK *t' Utrecht*; zie item DUIFHUIS, enz.

JACOBS-KERKE, of S. JACOBS-KERKE, een Dorp in *Zeelandt*, op het Eilandt *Schouwen*. In den ouden Blaffert der *Utrechtsche Bisschoppen*, rakende hunne geestelyke Jurisdictie over Kerken, Kloosters, enz. in *Zeelandt*, vinde *Houve.*

JAN de II.

vinde ik JACKEN-KERKE, onder het Deekenſchap van *Schouwen*.

JACOBS-ORDEN, of de ridderlyke orde van *S. Jacob* in *Hollandt*, wierd in 't jaar 1290. in *'s Gravenhage*, van Grave *Floris van Hollandt*, enz. aangeſtelt. In het regiſter ſtaat; dat hy in den *Hage* open hof houdende, zyne *Ordre* en Ridderſchap van *S. Jacobs broederſchap* in volle zaale gegeeven heeft aan twaalf der voornaamſte Heeren, Ridderen, en Hofgenooten, die hier na beſchreven ſtaan; als *Diederik*, Grave van *Kleef*; *Landelot*, Heer van *Hamilton*, Ambaſſadeur des Konings van *Schotlandt*; *Godevaart*, Heer van *Boikholt*, Ambaſſadeur van *Weſtfalen*; Heer *Henrik*, Grave van *Rennenberg*, Ambaſſadeur van *Keulen*; *Dirk*, Heer van *Breederode*; *Jan*, Heer van *Heuſden*; *Jan*, Heer van *Arckel*; *Dirk*, Heer van *Linden*; *Otto*, Heer van *Aſperen*; *Jaques*, Heer van *Waſſenaar*; *Gysbert*, Heer van *Amſtel*; *Hugo*, Heer van *Vyanen*, Ridders. Deze hebben den *S. van Leeuw. Bat. Ill. fol.* 763. vollen Eedt gedaan by 't Heilig Euangelie in handen van Heer *Johan*, Biſſchop van *Utrecht*, en voor onderpant gelaten hun gemeen Schildt en Wapen. Yder ontſingen ze eenen vergulden *Halsbandt* met *vyf Schelpen*, en daar aan het beeldt van *S. Jacob*, wegende anderhalf Mark zilvers. Hunne wapens wierden ontfangen door *Jan Pypaart*, Knaap en Herault van *Hollandt*, gehangen in de groote plegtzaale *Reigersb. Kr. van Zeel. pag.* 86. in 's *Gravenhage*. Ter getuigeniſſe hier van zegt *J. van Reygersberg*, dat in 't landt van *Zeelandt* deze orden van *S. Jacob*, des Graven *Floris*, hebben gedraagen de Heeren van *Borſelen* metter *Zuilen*, Heer van *S. Martensdyk*, en van zommige Polders en Heerlykheden in 't landt van *Voorne:* Heer *Frank van Borſelen*, afkomſtig van de oudſte Heeren van *Borſelen*; Heer *Paulus van Borſelen*, Heer van *Brigdam*, en *Soutelande*. *Wolphert van Borſelen*, Heer des Polders van *Noordt-Walcheren*, *Sanddyk*, en het Dorpjen van *der Veere*, (wel altydt geweeſt de edelſte in wapenen van *Zeelandt*, maar nooit Heer van *Borſelen*, by *Zuidt-Bevelandt*;) Heer *Jan van Reneſſe*, Heer van *Moermondt* in *Schouwen*. Heer *Dodyn van Cruiningen*, in *Zuidt-Bevelandt*. In het zelfde jaar 1290. heeft Grave *Floris* zyne *S. Jacobs Broederſchap* een Tournoy aangeſtelt, daar de voornaamſte Ridders van *Idem Leeuw.* dien tydt toe genodigt waren. De Campioenen worden genoemt, *Dirk*, Heer tot *Breederoode*; dees riep *Hollandt: Johan*, Heer te *Heuſden*, die riep *Kleve: Dirk*, Heer van *Linden*, en ter *Lee*; wiens woort was *Aſpremont:* en *Arendt*, Heer tot *Yſelſtein*, die *Amſtel* riep.

Houve. JACOBS PAROCHIE in *Frieslandt*, gelegen in 't *Bildt*, is groot 1800 Mergen.

JACOBS-WOUDE, een Dorp in *Hollandt*; zie op HEER JACOBS WOUDE.

JACOBUS ARMINIUS; zie op ARMINIUS. (JACOBUS)

JACOBUS TAURINUS; zie op TAURINUS. (JACOBUS)

Winſem. JAERLA, een Slot of oude State in de *Frieſche* Grietenije *Ooſt-Dongerdeel*, in 't quartier *Weſtergoo*, zeer bekent in de Hiſtoriën.

*Valken. verwart Europa 1 deel, pag.*817. JAERSVELDT, JAARSVELDT, een *Hollandtſch* Dorp, aan de rivier de *Lek*, onderhorig aan *Schoonhoven:* het heeft een treffelyk Huis, dat by den inval der *Franſchen* in 't jaar 1672. van hen ingenomen wierd. Maar dewyle zy oordeelden daar weinig voordeel van te konnen trekken, ook weinige ſchade van te konnen lyden, verlieten zy het weêr, na dat zy het geplondert hadden. Maar daar na verneemende, dat het met eenige *Staatſche* Soldaten was bezet, en de rondtom leggende boeren en ingezetenen alle hunne overgeblevene goederen daar in gebragt hadden, maakten zy'er zich andermaal meeſter van, ſtaken het in brandt, en lieten den daar aan ſtaanden tooren met buskruidt ſpringen. *Jaersveldt* legt omtrent vierdehalf uur van *Utrecht*; heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder het Claſſis van *ter Goude:* het is eene vermaakelyke plaats.

JAN, Biſſchop van *Utrecht*; zie op JOHAN: 't verdere op JAN zal men op JOHAN of JOHANNES vinden, ook op JANUS.

JAN (DON) van *Ooſtenryk*, Gouverneur van de *Nederlanden* wegens *Spanjen*. Hy was een natuurlyke Zoon van Keizer *Karel den V.* en baſtaardtbroeder van *Philips den II.* Wie zyne Moeder was heeft Keizer *Karel* altydt zeer geheim gehouden. * *Hooft* zegt, dat hy dezen *Don Jan* by *Zeiler. Epiſt. tom. 2. n.* 533. een edele *Hoogduitſche* Vrouwe gewonnen zou hebben, *van Barbara van Bloinberg* geheten; die den Keizer door haare ſchoone ſtem, met zingen, de zwaarmoedigheit verdreef. *Strada* zegt openlyk, uit den mondt van den Kardinaal van *Cueva*, dat deze *Barbara Don Jans* Moeder niet was, gelyk men geloofde, maar een veel hooger en vorſtelyke Perſonagie; doch opdat de hooge naam van deze groote perſonagie niet geſchonden mogte worden, hadmen gemelde *Barbara* voor Moeder uitgegeeven, die'er ook wel mede te vreden was. Ja ook hadde Koning *Philips* aan zyne dochter *Iſabella Clara Eugenia* ontdekt, dat *Barbara* zyne Moeder niet was, en de gemelde Kardinaal hadde dit uit den mondt van *Iſabella* zelve. Ook zyn'er die zeggen, dat *Karel de V.* het niet dan toen hy op zyn doodtbedde lag aan Koning *Philips* openbaarde.

* *Zeilerus* zegt, dat zy eene edele Vrouwe van *Regensburg* was, *Hooft Nederl. Hiſtor. fol.* 603. *Diego de Xicona de regn. Hiſp. in Car. V. Zeiler. n.* 555,

Plombes toegenaamt, dat hy hem heimelyk beſtelde naar *Spanjen*, om daar opgevoedt te worden, by *Louis Quinſada*, Heer van *Villa Garzia*, dien hy lang voor zynen Vader hield: maar nu een jongeling geworden, heeft *Quejada*, of *Quinſada*, hem op zekere jagt ſchielyk aan Koning *Philippus den II.* als zynen Broeder, vertoont, die hem van dien tydt af in den oorlog deedt oeffenen. Zyn Vader, Keizer *Karel*, had hem tot den Geeſtelyken ſtaat geſchikt, veellicht omdat hy van jongs op in hem eenen woeſten en heerſchzuchtigen aardt beſpeurde: het was ook eene misgreep van Koning *Philips*, dat hy'er niet veeleer eenen Biſſchop, dan een Soldaat van maakte. Hy had eene zonderlinge behendigheit om de harten der Soldaaten t'hemwaarts te trekken, desgelyks om hen tot dapperheit op te wekken, en aan te maanen; dikmaals ruime lofwoorden voor geldt, daar 't hem al vry wat aan ontbrak, opdiſſchende, daar het in 't leſt vry wat in veranderde, alzoo hy eene ſtrenge krygstucht zonder ſoldy wilde onderhouden; dat het krygsvolk baloorig maakte. Hy was arbeidzaam en vlytig genoeg; maar te gelyk aan zyne welluſten, en vrouweliefde te zeer overgegeeven. Na dat *Duc d'Alva*, *Idem Hooft* door zyne tyranniſche handelingen, de *Nederlanden* tegen *Spanjen* hadde doen opſtaan, en zyn navolger *Don Louis de Requeſens*, in 't jaar 1576. geſtorven was, zondt *Philips* dezen *Don Jan*, om de *Nederlanden* in de zelfde waardigheit te regeeren; als dien hy bequaam genoeg kende, om, als de leeuwenhuidt het bedoelde niet uitwerkte, het voſſevel om te hangen. Hy gaf by de *Staten der Nederlanden* voor gelaſt te zyn om van Vrede te handelen; maar hy hadde eene ganſch andere heimelyke ordre; het was ook der *Staten* geluk, door onderſchepte brieven, bericht te hebben gekregen van zyne verborge aanſlagen, tot hun verderf geſmeedt. Prins *Willem van Oranje* voorzag genoeg wat van hem te wachten ſtont, riedt derhalven de *Staten*, hem voor geen Gouverneur aan te neemen, maar liever met gewelt tegen te gaan. Doch eenige *Nederlandtſche* Edelen, *Oranjen* nydig, bragten te weeg dat hy in dat aanzien ontfangen wierd; onder voorwaarde evenwel, dat hy alle de *Spaanſchen*, en andere vreemde Soldaaten uit de *Nederlanden* moſt doen vertrekken. *Don Jan* volbragt dat, doch bedriegelyk: want hy verzondt hen naar *Milanen*; en eenigen noch zoo verre niet, om hen, als 't gelegen quame, haaſt weêr by der handt te hebben. Toen deze *Spaanſchen* de Steden ruimden, ontzagen zy zich niet te roemen, van binnen de zes laatſte maanden voor dezen aftogt 30000 *Nederlanders* vermoordt, en daar tegen niet boven de 60 der hunnen gemiſt te hebben; ook ſleepten zy eenen geweldigen roof mede. *Don Jan*, door het verzenden der *Grot. Spaanſchen* in goedt vertrouwen geraakt, en allerwegen *Nederl.* met groote toejuichingen ontfangen, kon niet langer het *Jaarb.* geen hy voorgenomen hadde ontveinzen: hy maakte zich *fol.* 54. onverwacht met gewelt meeſter van *Namen*, in 't jaar 1577. *Meter.* als ook van meer andere Steden op die grenzen; arbeidde daar boven met al zyne magt om de *Hoogduitſche* Soldaaten, die noch in verſcheide Steden van *Nederlandt*, door gebrek van betalinge, waren gebleven, te beweegen tot het overgeeven van de Steden daar zy in lagen. Het feilde hun aan den wil niet; maar de dreigementen en beloften der *Staten* maakten hen wat toomzachter; zoo dat zy niet alleen de Steden, maar zelfs hunne Overſten in der *Staten* handen gaven; 't welk het behoudt van meeſt geheel *Brabandt* was. De *Staten* beſchuldigden *Don Jan* by den Koning van *Spanjen* en andere Vorſten van trouwlooze Vredebreuk. Hy, daar tegen, den Prins van *Oranjen*, enz. van verbreekinge des verdrags, door 't invoeren van de niewe (zoo genaamde) Religie in *Hollandt*, en in zyn Gebiedt. *Oranje* behielt echter de gunſt der Gemeente, en der welmeenende Overheit; ook verkoren hem die van *Brabandt* voor hunnen Ruwaart; dat *Aarſchot*, *Lalain*, en andere groote *Nederlandtſche* Heeren te geweldig in 't oog ſtak, omdat hy boven hen geſtelt wierd. Deze nydigheit deedt de wangunſtige Grooten eenige anderen opmaaken, om Aartshertog *Matthias van Ooſtenryk*, Keizer *Rudolfs* broeder, tot *Gouverneur Generaal der Nederlanden* te beroepen; zie op *Hooft. Reyd. Meter. Bor. Grotius. enz.* MATTHIAS AARTSHERTOG VAN OOTENRYK, en WILLEM DEN I. PRINSE VAN ORANJE. *Don Jan* wierd daar op den oorlog aangekondigt; en de *Staten* kreger grooter moedt, doordien Koningin *Elizabeth van Engelandt* de zaaken van *Nederlandt* begon te begunſtigen, geldt en verdere hulp aan de *Staten* beloofde, en liet toekomen. Want of wel de *Staten* den Koning van *Vrankryk*, den Koning van *Portugal*, zelfs Keizer *Rudolf* gebeden hadden, het gemoedt van den Koning van *Spanjen* t'hunwaarts te willen verzachten, was het al vergeefs. In het jaar 1578. gelukten het *Don Jan* der *Staten* leger by *Gemblours* te ſlaan: hy kreeg ook daar op verſcheide Steden in zyn gewelt. *Idem Hooft. Bor. Meter. enz.* Toen liet *Philips* den Vrede aanbieden; maar op onaanneemelyke voorwaarden, immers daar niet op te vertrouwen ware geweeſt. Ondertuſſchen boodt *Duc d'Alençon*, des Konings van *Vrankryks* broeder, den *Nederlanden* zyne hulpe aan, en wierd als Landtheer aangenomen, niet zonder verwarringe en tegenſtant van zommige Provintiën. *Don*

Jan daar door, of wel om andere redenen, niet in ſtaat om iets van gewigt tegen de *Nederlanden* uit te voeren, die al veel magt byeen hadden, om zelfs hem te konnen beſchadigen, hield zich te rugge, en quam al weêr met hoop van Vrede voor den dag. Maar niewe byſtandt gekregen hebbende, brak hy den Vredehandel ganſch af, en ſloeg zyn leger by *Namen* neêr, met opzet om wat groots uit te voeren: maar, ganſch ſchielyk en onverwacht, ſneedt de doodt zyne aanſlagen te gelyk met zyn leven af. Men liet verluiden dat de peſt hem wechgerukt hadde: anderen zeiden, dat ſpyt, gramſchap, en droefheit (om dat het hem in de *Nederlanden* niet naar wenſch ging) hem 't leven verkort hadden; ook om dat hy in argwaan aan het *Spaanſche* Hof geraakt, zynen Geheimſchryver het daar met de doodt betaalt hadde, enz. Noch zyn 'er die het daar voor houden, dat Koning *Philips* hem door vergif uit den weg hadde geruimt, gelyk hy kort te vooren zynen Secretaris *Eſcovedo*, uit *Nederlandt* naar *Spanjen* gezonden, hadde laaten ombrengen, om deze of geene opgeraapte redenen, of wel voornamelyk, om dat *Philips* den Secretaris voor deelgenoot, en als behandelaar van de voorneemens van *Don Jan* achtte. De redenen die men meent dat *Philips* zou gehad hebben, om zich van *Don Jan* te ontſlaan, worden veele bygebragt. Om dat hy van zulk eene hooge, hoewel onechte, geboorte, zeer hoogmoedig, eergierig, en ſtaatzuchtig was; daar by ſtont hy vry wel in de Pauſelyke gunſt, die hem voortyds had gezocht Koning van *Tunis* te maaken. Boven dien hadde hy gehandelt om met Koninginne *Maria Stuart van Schotlandt* in huwelyk te treeden; ook getracht de *Nederlanden* aan zich te brengen: immers, *Don Jan* wierd ſchielyk, omtrent het 33ſte jaar zyns ouderdoms, uit het leven gerukt: van zommigen wierd ook gezegt, dat by het openen van zyn lichaam tekenen van vergif gezien waren; ook dorſt de Abt van *S. Geertruidt*, omtrent den tydt zyns doodts, roemende zeggen: Dat het Vaderlandt hem zonderlingen dank ſchuldig was, wegens eene overgroote, door hem daar aan betoonde weldaadt. Ondertuſſchen ſtrooide men uit, om deze naſpraake van Koning *Philips* hals te ſchuiven, dat 'er eenigen uit *Engelandt* overgezonden waren, om dat werk zoo uit te voeren. De zege by hem in den Scheepsſtrydt (de Slag van *Lepante* genaamt) bevochten, hadde hem eenen grooten naam en roem aangebragt; maar te gelyk hoogmoedig gemaakt, en greetig naar heerſchappye. Wonderlyk wierd 'er met zyn Lyk gehandelt. Zyne Eergierigheit, die hem tot in zynen doodt verzelde, hadde hem by uiterſten wil doen begeeren, dat men hem naar *Spanjen* zou voeren, en in 't graf van zynen Vader, en nevens hem leggen; maar vermits de *Spaanſchen* overal vyanden hadden, ook aan de zyde van *Vrankryk*, wiſtmen niet, hoe men hem beſt in *Spanjen* zou krygen, alzoo men voorgaf, dat hy aan de Peſt geſtorven was, en dat daarom het doorvoeren van zyn Lyk op zommige plaatzen niet geleeden zou worden. Het geſchiedde echter op de volgende wyze: De Hertog van *Parma*, zyn Navolger in 't bewindt der *Spaanſche Nederlanden*, verworf van Koning *Henrik den III. van Vrankryk*, vrygelei voor eenige van *Don Jans* gewezene dienaaren, om door het *Franſch* gebiedt naar *Spanjen* te mogen trekken, zonder van zyne doodt te reppen. Zyn ingewandt wierd te *Namen* begraaven, te gelyk met de herſſenen: het lichaam wierd ontleedt, en de deelen in verſcheide reismaalen gepakt, en zoo quam 't lyk uit de *Nederlanden* door *Vrankryk* in *Spanjen*; daar de deelen aan een gezet, en met koperdraadt aaneen gehecht wierden: het lyk, of de romp wierd koſtelyke kleederen, nevens eene heerlyke wapenruſtinge aangedaan. Dus toegetakelt ſtelden zy hem Koning *Philips* voor, als of hy noch levende op zyne voeten ſtont. Daar na wierd hy in het *Eſcuriaal* by zynen Vader begraaven. *Hooft* zegt, dat hy te paerdt in ſtukken door *Vrankryk* naar *Spanjen* wierd gevoert om koſten te ſpaaren. Terwyle *Don Jan* ziek lag, verzeekerden zyne Artzen hem 't leven, en daar tegen *Gabriël Serbelloni*, even ter zelver tydt gevaarlyk krank, dat hy niet opkoomen zoude. Deze laatſte, ſchoon over de 70 jaaren oudt, quam op, en wierd op den zelfden dag gezondt toen *Don Jan* ſtorf; die in zyne ziekte zyn verſtant verloor, doch bequam het, kort voor zyn overlyden, weder. Hy liet na twee natuurlyke dochters, beide byna op eenen dag in 't jaar 1630. geſtorven. In de *Nederlanden* als Gouverneur Generaal gekomen, boodt Prins *Willem van Oranjen*, door *Dr. Leoninus*, hem allen byſtant aan, indien hy de *Nederlanden*, met uitſluitinge van den Koning van *Spanjen*, regeeren wilde voor zichzelven. Hy nam die aanbiedinge wel niet aan, maar toonde zich ook daar niet misnoegt over. Veele meenen dat de tydt van hem niet ryp geoordeelt wierd, of dat hy liever door geweldt zich volſtrekt Souverain wilde maaken, dan zich door verdrag laaten bepaalen. *Philips* althans vatte groote jalouſy tegens hem op, omdat de Paus getracht hadde hem tot Koning van *Thunis* te bevorderen, en in te dringen; en hy ook, na het verlies van dat Ryk en Geweſt, *Philips* riedt den oorlog tegens *Engelandt* ernſtig voort te zetten, en dat Koningkryk (als 't mogte gewonnen zyn) aan *Don Jan* te geeven.

Grot. Jaarb. fol. 65. Hooftis Nederl. Hiſtor. fol. 597. en verv. Bor 11 B. fol. 317. 12 boek, fol. 13. en 65. enz. Reyd. Alonz. de Quintan. Hiſt. Hiſpan. pag. 372.

Hooft fol. 521. 603. enz. T. Quenſtad. de Monarc. Hiſp. pag. 312. en verv. Grotii Jaarb.

Fam. Strada de bell. Belgico Dec. 1. Zeileri Epiſt. p. 2. n. 555.

Idem Zeiler. ibid.

JAN DE Iſte, zoon van *Floris den V.* Grave van *Hollandt* en *Zeelandt*, quam, na zyn Vaders doodt en moordt, noch onmondig aan de regeeringe, word van eenige Schryvers een kindt (zoo dat hy zeer jong moet geweeſt zyn) genoemt. Hy was toen in *Engelandt* by zynen Schoonvader, Koning *Eduard:* ondertuſſchen nam Grave *Diderik van Kleef* de Voogdy over *Noordt-Hollandt*, daar tegen *Guy*, broeder van Grave *Jan van Henegouwen*, de Voogdy over *Zuidt-Hollandt* aan: maar deeze was alleen door Grave *Jan van Henegouwen* vooruit gezonden tot dat hy zelf quam, als 't bleek by zyne komſte. Beide dezo *Henegouwers* waren Neeven van Grave *Floris: Hollandt* was daar door verdeelt, alzoo beide, *Diderik van Kleef* en *Jan van Henegouwen*, zich 't bewindt aanmatigden, ondernamen, en het landt in groote verwarringe ſtelden; vermits Biſſchop *Willem van Utrecht* middelerwyle in *Hollandt* viel, en daar alles daar hy byquam verwoeſtte, en boven dat *Medenblik* verbrandde. Heer *Jan van Arckel*, en *Claas van Putten* pleegden 't zelfde, in het jaar 1296. aan *Enkhuizen*. De *Klevenaar* hadde het Hof in *'s Gravenhage* in, en hy verrichte niets, dan zynen tydt met nacht en dag te braſſen door te brengen, ten koſten van die van *Hollandt*. Maar na dat Grave *Jan van Henegouwen* te *S. Geertruidenberg* gekomen was, vielen hem die van *Hollandt* toe, en begeleidden hem tot *Delft*, daar hem het beſtier van de *Staten* in handen gegeeven wierd, tot dat Grave *Jan* uit *Engelandt* zou aangekomen zyn. *Diederik*, ziende zyn gezag ten einde, en *Hollandt Jan van Henegouwen* toegevallen, toog weêr (tot der *Hollanderen* groote blydſchap, wegens zyne onmatige verquiſtingen) naar huis: te meer blyde zynde, omdat hy de Vloekverwanten tegen Grave *Floris* de handt boven hiel. Grave *Jan*, uit *Engelandt* ontboden en t' huis gekomen, verliet Grave *Jan van Henegouwen* de regeeringe over *Hollandt*, en keerde naar zyn Landt. Grave *Jan van Hollandt*, *de I.* van dien naam, was Grave van *Hollandt* en *Zeelandt*, maar *Frieslandt* erkende hem niet; daarom trachtte hy dat Geweſt onder zyn gewelt te brengen. Hy vergaderde in 't jaar 1297. zeer veel volk, en begaf 'er zich mede naar *Alkmaar*. De *Weſt-Friezen* trokken hem te gemoet; by *Vroonen* quam het tot een bloedig gevecht, daar in de *Hollanders* d' overhandt behielden, en wel 4000 *Weſt-Friezen* verſlagen wierden. De Biſſchop van *Utrecht* herſtelde de *Ooſt-Friezen*, om de *Hollanders* te beſtryden, en quam zelf met eenen hoop Volks by hen; maar wierd desgelyks geſlagen: daar op begaven zich de *Weſt-Friezen* onder Grave *Jans* gehoorzaamheit. Den Biſſchop, aanſtooker der *Ooſt-Friezen*, viel hy met de wapenen aan, en nam *Yſſelſtein* met gewelt in. Hy gaf het Slot, met de Heerlykheit van *Woerden*, aan Heer *Wolfaart van Borſelen*, Heer van *ter Veere*. Toen Grave *Jan* uit *Engelandt* vertrok, hadde de Koning, zyn Schoonvader, de Voogdy over hem den Heere van *Breederoode* aanbevolen; doch vermits Grave *Jan* eerſt door tegenwindt in *Zeelandt* aanquam, drong Heer *Wolfaart* zich behendig in 't Voogdyſchap, en nam het gemoedt van den jongen Vorſt zoodanig in, dat hy nauwelyks iet ter handt nam dan met zynen wille en goedtvinden. Deze zyne magt misbruikte hy leelyk; hitſte hem tegen die van *Dordrecht* op, en deedt hen ontzegginge van vriendſchap; belaſtte boven dien 't volk met zwaare en groote ſchattingen, pleegende daar by veele andere ongeregeltheden, waar door hy in der *Hollanderen* haat viel, dat hem eindelyk 't leven koſte; zie BORSELEN. (WOLFAART VAN) Na zynen doodt wierd Grave *Jan van Avennes* door de *Staten* in *Hollandt* ontboden, om Voogdt over Grave *Jan* te zyn: maar die jonge Vorſt leefde niet lang daar na. *Avennes*, in *Hollandt* gekomen, wierd van den Grave en zyne Gemalinne heerlyk ingehaalt, met groote eere ontfangen; en, zich naar *Dordrecht* begeven hebbende, wierd hem van de *Staten* de Voogdye voor vier jaaren opgedraagen; aanſtondts daar na wierd *Yſſelſtein* en *Woerden* den Erfheeren van *Borſelen*, in 't jaar 1299. ontnomen. Middelerwyle wierd Grave *Jan* te *Haarlem* ziek: flux begaf zich *Avennes* naar *Vrankryk*, met belofte van ſpoedig weder te zullen keeren. Ondertuſſchen voelde zich Grave *Jan* van eenen bloetloop, en onlydelyke buikſmerten zoo hevig aangetaſt, dat hy op *S. Martens advent*, in 't jaar 1299. den geeſt gaf, zonder kinderen na te laaten: hy was de laatſte Grave uit den *Frieſchen* ſtam: zoo dat daar door het Graaffchap van *Zeelandt*, nevens dat van *Hollandt*, voor en in den perſoon van *Jan van Avennes* gevallen, en gekomen is aan 't huis van *Henegouwen*, als de naaſte in den bloede. De *Hollanders* waren zeer droevig over Grave *Jans* doodt, ſchoon hy hen al vry wat had beleedigt, en 't gemeene beſt ſchade gedaan; maar al die ſchuldt wierd op Heer *Wolfaart* gelegt, die hem in zyne jeugdt verleidt hadde. Daar zyn Schryvers die vaſtſtellen dat hy van vergif geſtorven is, van *Avennes* hem toegebragt, om aan het Graaffchap te komen: maar *Melis Stoke* houd 'er hem onſchuldig van: evenwel, omdat hy zyne Rymkronyk ſchreef ten tyde dat het Huis van *Henegouwen* in zynen meeſten bloei ſtont, valt 'er vermoeden, dat hy, of geſchroomt heeft de waarheit te ſchryven, of te hebben willen vleijen: 't Zy zoo 't wil; immers dat maakte nadenken dat *Jan d' Avennes* zich, buiten

Adrian. Barl. J. Meijer. enz. zie Scriver. in Jan I.

O. H. Kr. Scriver. ibid.

Voſſius Jaarb. pag. 216. Comm. Amſt. fol. 91.

O. H. Kr. fol. 349. Voſſius Jaarb. pag. 223.

O. H. Kr. fol. 349. Voſſius pag. 242.

A. Barl. Meijer. M. Voſſ. Matth. Weſtm. O. H. Kr. M. Stoke. P. Scriv. O. G. Kr. T. Walſ. R. Sноy.

JAN de I.

Schotan. Winsem. Comm. enz.

ten alle noodzakelykheit naar *Vrankryk* begaf, ten tyde dat Grave *Jan de I.* zich onpasselyk begon te voelen; zie de Schryvers op den kant aangetekent. Zyne Gemalinne was *Elizabeth*, dochter van Koning *Eduard van Engelandt*: Het Huwelyk was al by 't leven van Grave *Floris* gesloten, en een verbondt opgerecht tusschen *Hollandt* en *Engelandt*; dat des eenen of des anderen Vriendt of Vyandt, ook vriendt of vyandt van beide zoude zyn.

Fascic. Temp. fol. CCXCVII.

Jan Veldenaar tekent noch kortelyk dit van dezen *Jan den I.* Grave van *Hollandt*, *Zeelandt*, enz. aan, dat hy, na vier jaaren regeerens, in 't jaar 1299. op de IIII kalende van November, te *Haarlem* overleden is; waar na hy de volgende aanmerking op hem maakt; dat deeze Grave *Jan* d'eenige is geweest, die, onder alle de Prinssen van *Hollandt*, zonder ridders naam is gestorven, en verder dat hy eerlyk te *Reynsburg* in 't Klooster ten grave is bestelt. Waar op hy ten slot zegt, dat *Elizabeth*, zyne Gemalinne, weêr naar *Engelandt* overging, en naderhant aan den Grave van *Erfford* hertrouwde. Onder het afbeeldzel van deezen Grave *Jan den I.* vindtmen het volgende byschrift in d'oude taale berymt.

Dit 's Joncker Jan Floris Soone verheven.
Van Engelant had hy 's Conincs dochter vercoren/
Elysabet gheheten/ die hem wert ghegheven.
Desen hadde veel strijden (als men mach hooren)
Teghen de Vriesen/ 't welk sy al verlooren/
Want hy se bedwang. En den Bisschop vermaert
Van Utrecht verwan hy/ al had hy 's tooren.
Daer na storf dees Heere van hoogher aert
Te Haerlem/ sonder kinderen ('t sy u verclaert)
En sonder Ridderlyke name te winnen.
Hy regeerde IIII Jaer/ en wert begraven met'er vaert
Te Reynsburch 't Jaer M. C. C. C. wilt dit wel versinnen.

Dit out rym schryft hem maar 3 jaaren regeerings toe, en stelt hem in 't jaar 1300 te zyn gestorven, daar *Jan Veldenaar* hem 4 jaaren geeft, en zegt, gelyk ook *Melis Stoke*, dat hy op 't end van 't jaar 1299. uit het leven is gescheiden; dat echter geen groot verschil in beide tyden is, en mogelyk door zommige omstandigheden, hier niet blykbaar, konde vereenigt worden.

Vossius Jaarb. pag.142. Goudh. in de O. Holl.Kr. fol. 362.

JAN DE II. VAN AVENNES, Grave van *Henegouwen*, wierd, als in de vorige post is gehoort, Grave van *Hollandt*, *Zeelandt*, enz. In het jaar 1279. wierd hy Grave van *Henegouwen*, en in 't jaar 1299. Grave van *Hollandt*, enz. Hy was zoon van *Jan de Avennes*, uit *Adelheid*, dochter van Grave *Floris van Hollandt*, en die *Jan* de zoon van *Bouchard van Avennes*, uit *Margaretha van Constantinopolen*, dochter van Grave *Boudewyn van Vlaanderen*, Keizer van *Constantinopolen*; anders zusters zoon van Grave *Willem van Hollandt*, *Roomsch* Koning: vermits *Willem* en deeze *Adelheid* beide kinderen van Grave *Floris* waren. Terwyl hy noch Voogdt over den onmondigen Grave *Jan den I.* was, stuitte hy den voortgang der wapenen van den Bisschop van *Utrecht* in *Hollandt*: verdreef de *Vlamingen*, die *Middelburg* belegert hadden, uit *Walcheren*: daar na goldt het den *Vriezen*, welker landen hy verwoestte: hy week echter, uit vreeze voor *Wolfaart van Borselen*, die 't gemoedt van den onmondigen Grave t'eenemaal had ingenomen, en alles naar eigen wil beschikte, om zyn leven te redden, uit *Hollandt* naar *Henegouwen*: wierd daar na van de *Staten* weêr ontboden, wanneer korts daar na zyn Neef overleedt: wierd Grave in 't jaar 1299. of 1300. Hy hadde vier broeders; *Bouchard*, Bisschop van *Metz*; *Jan*, Bisschop van *Kamerik*, (*Goudhoven* noemt hem *Willem*, overleden in 't jaar 1296. op zyne reize naar *Jerusalem*;) *Floris*, Prins van *Moriën*; en *Guy*, Kanonik te *Kameryk*. Na dat hy in de regeeringe van *Hollandt* getreeden was, gaf hy zynen broeder *Guido* de Heerlykheden van *Amstel* en *Woerden*, met hooge en laage Jurisdictie (behalven 't *Reigersbosch*, dat hy aan zich behield) in rechten leene: evenwel niet langer dan voor zyn leven lang, of tot dat hy een Bisdom, of iet anders zoo goedt als een Bisdom bekomen mogte hebben: dan zouden die goederen weêr tot de Graaflykheit van *Hollandt*, keeren. Kort daar na wierd *Guy* Bisschop van *Utrecht*, in 't jaar 1301. Grave *Jan* vergaderde eenen grooten hoop Volks by een, trok daar mede naar *Zeelandt*, tegen Heer *Jan van Renés*; d'oorzaake daar van, zie op RENE'S: (JAN VAN) doch door een onweêr wierd zyne vloot verstrooit, hy dapper van *Renés* geslagen, en zyn broeder *Guy* gevangen. Toen wierd 'er vrede gemaakt: maar *Jan van Renés* hield geen woordt, en begaf zich naar Keizer *Albertus*; maakte den Keizer wys, dat *Hollandt* en *Zeelandt*, door de kinderlooze doodt van Grave *Jan*, aan 't *Roomsche* Ryk vervallen waren: trok alzoo Keizer *Albert* naar *Hollandt*, die *Jan van Renés* holp; maar *Renés* wierd echter kort daar na, met zynen wederspannigen aanhang, uit *Zeelandt* verdreven. Keizer *Albert* dorst geenen slag waagen, en ontweek dien slapmoedig; evenwel verkreeg hy vrede door bemiddelinge van den Aartsbisschop van *Keulen*. Na dat Grave *Jan* zynen broeder *Guy* tot den Bisschoppelyken Stoel van *Utrecht* geholpen hadde, stelde hy zynen eenen zoon *Jan* in het gebiedt over *Hollandt*, zynen anderen, *Willem*, over *Zeelandt*, in 't jaar 1302. en begaf zich naar *Henegouwen*: Maar doordien *Jan* in den slag by *Kortryk* sneuvelde, gaf hy *Willem* het gebiedt over de twee Provintiën. Na de doodt van Grave *Jan*, ontstont ook weêr de *Vlaamsche* oorlog. *Guido*, Grave van *Vlaanderen*, zeide dat, dewyl *Jan de I. van Hollandt*, *Zeelandt*, enz. kinderloos was overleden, *Zeelandt* aan hem vervallen was: vermits de natuur van een Leen medebrengt, dat, als een Vasal zonder Oir sterft, de leengoederen weêr aan den Leenheer vervallen en keeren moeten. *Guy*, zoon van *Guy*, Grave van *Vlaanderen*, van zynen Vader met het recht op *Zeelandt* begiftigt, maakte zich door wapenen meester van *Walcheren*. *Willem*, zoon van Grave *Jan van Avennes*, trok hem wel tegen; maar wierd tweemaal op eenen dag van de zynen verraaden, en geslagen; en daar op belegerde *Guido Zirikzee*; maar zoo haast Grave *Jan* uit *Henegouwen* daar op afquam, en met de *Hollanders* tot ontzet snelde, trok *Guido* ook *Hollandt* in, daar vont hy zynen vyandt in goede slagordre; maar des Graven ziekte verneemende, wierd'er stilstant gemaakt: doch vermits *Renés* de *Hollanders* op *Duivelandt* geslagen hadde, belegerde hy *Zirikzee* voor de tweedemaal. Daar vernam hy dat geheel *Hollandt* in roere was; viel daar op voor de tweede reis nochmaals in *Hollandt*, vermeesterde het ook geheel, behalven *Haarlem*: de *Brabander* was in *Zuidt-Hollandt* gevallen, en belegerde *Dordrecht*, maar hy wierd van hen geslagen; eindelyk most echter *Guido*, na dat hy verscheide neêrlagen gehad hadde, *Hollandt* weêr verlaaten; begaf zich naar *Vlaanderen*, en belegerde met eene op niew verzamelde magt *Zirikzee* voor de derde maal, bestormde de Stadt vreesselyk, doch te vergeefs: de *Hollandtsche* Vloot quam tot ontzet; hy trok ze te gemoet, en, na een hartnekkig en twyfelachtig gevecht, wierd hy geslagen, en zelf van de *Hollanders* gevangen. Daar door raakte d'oorlog aan 't eind, en de overgebleve *Vlamingen* vloden naar huis. *Guido van Vlaanderen* wierd tegen den Bisschop *Guido van Utrecht* uitgewisselt. Zie verder op WILLEM DEN III. GRAVE VAN HOLLANDT, enz. In 't jaar 1303. wierd Grave *Jan van Avennes*, of van *Henegouwen*, ziek, en begaf zich naar *Henegouwen*. Daar verstont hy, dat zyn zoon *Willem* de zege op de *Vlamingen* bevochten hadde, en dat zy uit *Hollandt* t'eenemaal verdreven waren, waar over hy zich zoodanig verheugde, dat in die blydschap den geest gaf. Zyne Gemalinne was *Philippa* (verkeert elders *Margareta* genoemt) dochter van *Henrik van Luxemburg*, daar hy vier zoons en 4 dochters by won, of wel 5 zoons en vyf dochters. *Vossius* telt ze dus op: 1 *Jan*, gesneuvelt in den slag by *Cortryk*; 2 *Henrik*, voor zynen Vader overleden; 3 *Willem*, nazaat van *Jan den II.* in de Graafschappen van *Hollandt* en *Zeelandt*; 4. noch eenen anderen *Jan*, naderhant Grave van *Bellemont*. *Goudhoven* noemt 1. *Jan*, Grave van *Oostervant*, bygenaamt *zonder genade*, 1312. in den slag by *Cortryk* gebleven; 2 *Willem*, na zyn Vaders doodt Grave, enz. de *Goede* gebynaamt; 3 Heer *Jan van Henegouwen*, dien de *Fransche Historischryver* dikmaals noemt *Messire Jean de Haynault*, Heer van *Bellemonte*, *ter Goude*, en *Schoonhoven*, van *ter Tolen* in *Zeelandt*; een vermaart Ridder in de wapenen; 4 *Henrik van Henegouwen*, Domheer of Kanonik te *Kamerik*; 5 *Walraven*, Prins van *Moriën*. De dochters rekent *Vossius* deeze; 1 *Margareta*, weduwe van *Robert den II.* Grave van *Arthois*; 2 *Adelheid*, Gemalinne van den Grave van *Clairmont*; 3 *Maria*, getrouwt aan *Bourbon*, *Louis den I*; 4 *Machtild*, gehuuwt aan den Heer van *Niële*. (*Goudhoven* zegt, aan *Johan van Vlaanderen*, Heer van *Vylle*, en doet'er noch by) 5 *Jenne*, Abdisse geworden: *Vossius* maakt'er ook wel gewag van als Abdisse van 't Klooster *Fontanelle*; maar zegt'er by, dat het een misverstant is.

Jan Veldenaar tekent op zyne CCXCVII bladzyde, b. aan; dat de *Roomsche* Koning *Aalbrecht*, in 't jaar 1300. te *Niewmeegen* quam, om 't Graafschap van *Hollant* te bedwingen; en met zich bragt d'Aartsbisschoppen van *Trier* en *Keulen*, nevens veele Prinssen en Vorsten des ryks; en dat daar tegen quam Graaf *Jan*, zich leegerende te *Buutsweerde*, op den oever van de *Waal*, beneden *Niewmeegen*, daar hy dan zyne Tente oprechtte, met groote heirkracht verzelt; waar na hy verder veele plaatzen in de *Waal* liet peilen, om te zien waar hy best met zyn leger over dien Stroom konde komen, om des Konings magt onder d'oogen te zien. Maar als de Koning van den tooren te *Niewmeegen* de menigte der Vaanen zag, en des Krygsvolks van Grave *Jan*, kreeg hy vermoeden dat Heer *Johan van Renésse* hem bedrogen hadde, en toog te rug naar *Kranenburg*, om 's anderen daags weg te trekken naar *Oostenryk*, als geschiedde. Het byschrift onder het afbeeldzel van *Jan den II.* vinden wy by *Melis Stoke*, fol. 177. in de gewoone veroudde taale, als volgt.

Dit 's Graef Jan van Henegouwen gepresen/
Alit Coninck Willems Susters Soone bequame.
Die Grave van Lutsenborch (reyn wtgelesen)
Gaf hem Philippa syn Dochter/ groot van fame.

[Marginal notes, right column: 256. 261. 265. O.H.Kr. fol 355. Scriver. Comm. — Vossius Jaarb. pag.263. 265. 268. 270. 272. 281. O H Kr. fol. 356. 358. 361. 365. J. Marchant. J. Reig. Comm. Scriver. Vliger. Vossius pag.304. O.H.Kr. fol. 361. Idem Vossius pag.304. 305. Goudh. O.H.Kr. fol. 364.]

[Marginal notes, left column: O.H.Kr. fol. 359. Goudh. in de zelfde fol. 363. — Vossius Jaarb. pag 254.]

An

An wien hy wan Soonen (hooch van name)
Graef Willem van Hollant / en den Grave mede
Jan van Bolons. Dees Heer had (soo ich wel vame)
Tegen die Vlamynghen grooten onvrede;
Maer Willem sijn Soon die Vlamynghen t' onder dede
En verwanse. Doe starf dees Edel Heere /
En wert begraven te Valencijn in die Stede.
D Jaer regeerde hy Hollant met groote eere.

JAN VAN BEAUMONT, of BELLEMONTE, Zoon van *Jan van Avennes*, broeder van *Willem den Goeden*, beide Graven van *Hollandt*, *Zeelandt*, enz. Na de doodt zyns Vaders heeft zyn broeder *Willem*, volgens zyns Vaders uiterſten wille, of wel uit eige miltdadigheit, hem laaten toekomen *Schoonhoven* en *ter Gou*, in *Hollandt*; daar hy byvoegde *ter Tholen* in *Zeelandt*, en *Bellemont* in *Henegouwen*, in 't jaar 1303. doch alles in leen. Hy holp in het jaar 1324. Koninginne *Isabella van Engelandt* tegen de *Spencers:* Heeft den Hertog van *Brabandt* ook beoorlogt; het Slot te *Beaumont*, in *Henegouwen*, de Steden *ter Gou* en *Schoonhoven*, in *Hollandt*, zeer verbeetert en vergroot; ook in *Schoonhoven* geſticht, en rykelyk begiftigt, het Karmeliter- of Vrouwenbroeders Klooſter. Hy maakte zich in de *Franſche* en *Engelſche* oorlogen zeer vermaart door de wapenen. *Froiſſard* ſpreekt veel, en met lof van hem. Hy ſtorf in het jaar 1356. 74 jaaren oudt: zyne Gemalinne was *Maria*, Erfdochter van *Hugo*, Grave van *Soiſſons* in *Picardyen*, Heer van *Chimay* in *Henegouwen*; won by haar eene Erfdochter, *Johanna van Henegouwen*, Gravinne van *Soiſſons*, Vrouwe van *Beaumont*, *Chimay*, *ter Gou*, *Schoonhoven*, en *ter Tholen*, ook van *Guiſe* in *Picardyen:* haar man was *Louis van Chaſtillon*, Grave van *Blois*, dien zy drie zoonen baarde, d'een na den anderen Graven van *Blois* geweeſt, ook van *Soiſſons*, Heeren van *Guiſe*, *Chimay*, *Avennes*, *Beaumont*, *ter Gou*, *Schoonhoven*, en *ter Tholen:* d'oudſte, *Lodewyk*, ſtorf in 't jaar 1372. ongetrouwt; de tweede, *Jan*, kinderloos in 't jaar 1381. vermits zyne Vrouwe *Iſabella*, dochter van *Reynoud van Gelder* (of *Margareta*, zuſter van *Reynoud*) onvruchtbaar bleef, na welke *Reynouds*, en zyn broeders *Eduards* doodt, hy om het Hertogdom *Gelder* oorlogde; maar tot zyne groote ſchade; zie op JAN VAN CHASTILLON. Hadde twee baſtaardtzoonen, Heer *Jan*, dien hy de Heerlykheit van *Treslong* in *Henegouwen* gaf, en van wien die van *Treſlong* afkomſtig zyn, bekent in de *Nederlandtſche Hiſtoriën* en oorlogen: de derde zoon van *Louis van Chaſtillon*, Grave van *Blois*, was Grave *Guido van Blois*, die de Graafſchappen van *Blois* en *Soiſſons* aan *Louis*, Hertog van *Orleans* (in 't jaar 1391) verkocht. Hy hadde ter Gemalinne *Maria van Vlaanderen*, dochter van den Grave van *Namen*, die zeer wel met hem in dagelyks te gaſten en te braſſen (zulker wyze dat zy alles deurbragten) overeen quam. Hy wierd zoo dik dat nauwelyks eenen voet weegs gaan kon; ſtorf kinderloos, nalaatende veele en groote ſchulden. Na zyne doodt quamen de Heerlykheden *Gouda* en *Schoonhoven*, nevens *ter Tholen*, weêr aan de Graaflykheden van *Hollandt* en *Zeelandt*, daar zy 93 jaaren af geweeſt waren.

JAN VAN CHASTILLON, Grave van *Blois:* hy heeft na de doodt van *Eduard den I.* derden Hertog van *Gelder*, en den laatſten uit het Huis van *Naſſau*, den Hertoglyken titel van *Gelderlandt* aangenomen, by deze gelegentheit. Naardien *Eduard*, noch zyn broeder *Reinoud van Gelder*, (zie op REYNALD DEN III. en EDUARD DEN I.) geene kinderen nagelaaten hadden, droegen de *Bronkhorſters* de regeeringe van *Gelderlandt* op aan *Willem van Gulik*, een Prins noch maar 7 jaaren oudt, en de Voogdye over hem aan zynen Vader *Willem*, den ouden Hertog van *Gulik:* de *Heekerens* en hunnen aanhang, waar mede ook aanſpanden *Arendt van Hoorn*, Biſſchop van *Utrecht*; *Reinier van Breederoode*, *Gennep*, enz. verklaarden zich voor *Willems* Moeije, *Machtild*, weduwe van Grave *Jan van Kleef*. Men weete voor af, dat gemelde *Willem van Gulik* was geſproten uit *Maria*, jongſte dochter van Hertog *Reinald den II.* by *Sophia van Mechelen*; maar *Machtild* uit de oudſte dochter; zoo dat *Machtild* de oudſte halve zuſter van *Reinald den III.* en *Eduard den I.* was. Om nu deeze *Machtild* te meer ingang en ontzag by te zetten, bragten zy in 't jaar 1372. een huwelyk tuſſchen *Machtild* en *Jan van Chaſtillon*, Grave van *Blois*, te weege; hy was een man alreeds hoog op zyne dagen; en de zoon van *Lodewyk*, Grave van *Blois*, Heer van *Avennes*, wiens Gemalinne geweeſt was *Johanna*, eenige Erfvrouwe van *Jan van Henegouwen*, (broeder van Grave *Willem den Goeden van Hollandt*) Heer van *Beaumont*, *Schoonhoven*, *Oudewater*, *Woerden*, enz. welke Heerlykheden verſtorven op de drie zoonen zyner dochter, daar deze *Jan* (man van *Machtild*) de middelſte van was: Hy dan getrouwt aan de meergenoemde Vrouwe *Machtild*, ſchreef zich Hertog van *Gelder*, Grave van *Zutphen*, op aanmoediging van Hertog *Willem van den Berg*, *Engelbert van der Mark*, *Adolph van Kleef*, en veele *Gelderſche* Edellieden: maar vermits de Keizer *Willem van Gulik* in het Hertogdom van *Gelder* beveſtigde, is'er een zwaare oorlog uit ontſtaan, die met wiſſelbaar geluk gevoert wierd, doch ten laatſten ganſch ten voordeele van *Willem* overſloeg, en ook byna alle de Hoofden van *Gelderlandt* onder zyn gewelt bragt: zoo verre, dat *Jan van Chaſtillon*, of *Blois*, ziende dat hy met al zynen arbeidt niet dan quellinge en armoede opdeede, den moedt verloren gaf, 't bewindt daar van in 't verdere aan zyne Gemalinne overlaatende, nevens aan *Arendt van Hoorn*, Biſſchop van *Utrecht*. Voorts begaf hy zich naar *Schoonhoven*, daar hem niemant zyn recht betwiſtte, hy het gemelde Klooſter bouwde, en zynen doodt verwachtte. Vermits hy in geenen krygshandel opgetrokken was, vielen hem de krygsongemakken zwaar en laſtig, ook kon hy'er zich niet naar voegen: dies verkoos hy ruſt, voor ſtaat. Gedachte zyne Gemalinne was eerſt getrouwt geweeſt aan Grave *Govert van Lootz*; daar na aan Grave *Jan van Kleef*, eindelyk aan dezen laatſten in 't jaar 1380. is kinderloos te *Hueſſen* geſtorven, ruim twee jaaren na dat Grave *Jan van Blois* haar het beſtier des oorlogs opgedraagen hadde: doch eenige ſtellen haren doodt twee jaaren laater. Haar doodt bluſchte het oorlogsvuur wel in *Gelderlandt*, maar ontſtak eene andere vlamme: want *Frederik*, Biſſchop van *Keulen*, en Grave *Adolf van Kleef* geraakten met malkanderen overhoop, wegens het Slot en gebiedt van *Lin*, daar Vrouwe *Machtild* van haaren vorigen man, Grave *Jan*, in gelyftocht was. De Biſſchop van *Keulen* nam *Lin* weg, op voorwendinge van daar in geveſtigt te zyn wegens verſchoote penningen: Grave *Adolf*, als Erfgenaam van *Machtild*, wilde dat niet gedoogen: maar alzoo 't buiten ons beſtek is, gaan wy het verdere voorby.

JAN VAN BEIJEREN, Hertog van *Brabandt*, door huwelyk met Vrouwe *Jacoba*, Voogdt over *Hollandt*, *Zeelandt*, en *Frieslandt*; (zie wat van hem gezegt is onder JACOBA) was van eenen tederen, verwyfden, ſlaphartigen aardt; zwak van lichaams-geſtelteniſſe, ganſch onbequaam tot de regeeringe, en om der zelver laſten te draagen; ook, om die en andere redenen, de edelmoedige Vrouw *Jacoba* vry wat tegen de borſt: daar uit ſproten alle onheilen onder Vrouwe JACOBA, van ons by haaren naam opgehaalt; zyne ooren ſtonden open voor pluimſtrykers, die hem wiſten naar den mondt te praaten, en om te zetten tot onbetamelyke dingen. De *Kabeljauwſchen* hielden 't met hem; de *Hoekſchen* tegen hem; de laatſte waren voor zyne Gemalinne Vrouwe *Jacoba*. Hy ſtorf in 't jaar 1423. maar 24 jaaren oudt: drie jaaren daar na quam het Hertogdom van *Brabandt* aan *Philips van Burgundiën*.

JAN VAN BEIJEREN, zoon van *Albert*, (gedurende de krankzinnigheit van Grave *Willem den Dollen*, Ruwaart, na zyne doodt Grave van *Hollandt*) wierd in het jaar 1390. tegens wil en dank der *Luikenaaren*, *Elect*, of verkoren Biſſchop van *Luik*. Hy hadde meer genegentheit om 't beſtier van *Hollandt* in handen te krygen, wiſt het ook met de *Kabeljauwſchen* zoodanig te ſtellen, dat hy van hen tot Voogdt over Vrouwe *Jacoba*, en Ruwaart van *Hollandt* aangeſtelt wierd, in weêrwil der *Hoekſche* Steden, die Vrouwe *Jacoba* tot Gravinne van *Hollandt* huldigden; zie op JACOBA. Na dat hy 't bewindt over *Zuidt-Hollandt* bekomen hadde, klaagden de *Utrechtſchen* en *Amersfoorders* aan hem over de ſtrooperijen der *Egmonden:* doch, in plaatze van hen te ontlaſten, holp hy hunne vyanden. Hy voerde eene zorgelooze regeeringe; was meer tot de jagt dan tot de wapenen geneigt, en begon voor de *Hoekſchen* te vreezen; ook hadde hy grooten haat op de *Utrechtſchen*. Verbondt zich derhalven met Hertog *Reinald van Gelder*, om hem tegen de *Hoekſchen* en *Stichtſchen* by te ſtaan, onder voorwaarde; dat, indien zy t'zamen van *Amersfoort* meeſter wierden, die Stadt voor den *Geldersman* zyn zoude: indien ook *Montfoort* gewonnen mogte worden, zou *Beijeren* die Stadt hebben. Daar op dan de *Kabeljauwſchen* en *Zeeuwen* ontboden, en in de wapenen gebragt hebbende, nam hy 't Huis te *Poelgeeſt* in, vernielde het Kaſteel te *Waerdt*, in *Leijerdorp*, en belegerde *Leiden*, welke Stadt hy, door overgroote beloften, aan zyne zyde en tot overgave bewoog; quam ook voor *S. Geertruidenberg*, daar hy van de Burgers ingelaten wierd, en bemagtigde verder het Kaſteel, dat hy belegert hadde. De laf hartige Hertog, *Jan van Brabandt*, ſtont de Voogdye over zyne Gemalinne Vrouwe *Jacoba*, en te gelyk het Stadthouderſchap over *Hollandt* en *Zeelandt* aan hem af, nevens 't Markgraafſchap van *Antwerpen*, 't Schoutampt van *Heerentals*, enz. Hy ſpeelde met de *Kabeljauwſchen* byna geheel den meeſter van *Hollandt:* zyne lichtvaerdigheit wierd echter van de *Staten* vry wat ingetoomt: hy hield het in *Frieslandt* met de *Schieringers* tegen de *Vetkopers:* bragt het daar heene, dat hy als Heer van *Frieslandt* tot de *Lauwers* toe erkent wierd; ſloot ook Vrouwe *Jacoba* uit het gebiedt van geheel *Hollandt* en *Zeelandt*. Maar zyne heerſchappye over de *Friezen* duurde niet lang; en hem, als eenen verbondtbreeker, verwerpende, deeden zy hem hunne wapenen gevoelen: dus raakte hy *Frieslandt* eens en andermaal quyt; wierd ook gedwongen met *Utrecht* vrede te maaken. Hy beloofde aan Hertog

Voſſius Jaarb. pag. 304. 305. Goudh. in de O. Holl. Kr. fol. 364. Idem ibid. pag. 332. 341. Goudh. fol. 366. Froiſſ. lib. 1. & 2. Goudh. in de O. Holl. Kr. fol. 366. Pontan. Gelderſ. geſchied. 2 deel, fol. 154. Idem Goudh. ibid. Pontan. Haſſelt Hiſtor. Gelr. in Wilh. I. Idem Pontan. Gelderſ. geſchied. 2 deel, fol. 154

Idem Pontan. ibid. fol. 161.

Idem ibid. Haſſelt. enz.

Voſſius Jaarb. pag. 578. 585. Vliger. de Com. Holl. in Jacoba.

Voſſius Jaarb. pag. 580.

Idem pag. 598. Haſſelt Hiſtor. Gelr. Pontan. Gelderſ. geſchied.

Hertog *Jan van Brabandt* byſtant, en holp hem tegen Hertog *Humfrey van Gloceſter*, die zyne Gemalinne in echt genomen hadde, enz. Middelerwyle dat hy op het yverigſte bezig was om volk by een te brengen, tegens Vrouwe *Jacoba*, vermits hy dat huwelyk voor eene gewenſchte gelegentheit opnam, als by 't leven van haaren wettigen man Hertog *Jan* geſchiedt, om Vrouwe *Jacoba*, daar hy Oom over was, voort geheel uit haare landen te ſtooten, wierd hy in 't jaar 1423. ziek; en zyn Schenker, *Jan van Vliet*, verdacht van vergif. *Jan van Vliet* was den *Hoekſchen* genegen, ſchoon hy zich *Kabeljauwſch* veinsde: ter dier oorzaake bragten de *Kabeljauwſchen* hem in quaadt vermoeden, van Hertog *Jan* vergeeven te hebben: Hy ontkende het ſtantvaſtig, ſchoon de *Kabeljauwſchen* hem ſtoutelyk beſchuldigden. Hoewel nu de weêropkomſt van Hertog *Jan* hen van leugentaal overtuigde, lieten zy niet af den *Beijervorſt* in te boezemen, dat men hem vergeeven hadde; hy dorſt hen, door tegenſpraake, niet vertoornen; moſt derhalven zeggen tekenen te gevoelen van vergeeven te zyn, en dat het door *van Vliet* geſchiedt ware, die gevierendeelt wierd, en wiens quartieren aan de voornaamſte Steden van *Hollandt* gehangen wierden. Zyne gezondtheit duurde niet lang daar na, zoo dat hy weder inſtortte, en ſtorf in den aanvang van 't jaar 1424. daar de *Kabeljauwſchen* zich zeer over bedroefden. Het lyk wierd naar *'s Gravenhage* gevoert, en daar in 't Jakobyne-Klooſter begraaven. Wegens zyn weêr-inſtorten, geraakten veele in gedachten dat het vergiftigen gewis was, en door beſtel van *Margareta*, moeder van *Jacoba*, geſchiedt ware. Zyne heerſchappy had veele onruſten, verwoeſtingen, en andere rampen veroorzaakt: maar zyne doodt, in plaatze van de verwarringen uit den weg te ruimen, is oorzaak van noch veel zwaarder onheilen geweeſt.

Voſſius Jaarb. pag. 600. 603. 604. 611. 612. 616. 619. 626. 629. 633. 636. 638. enz. O.H.Kr. A. Barland. Scriver. enz.

Voſſius Jaarb. pag. 638. Schotan. Fr. Kr. Scriver. enz.

JAN VAN LIGNY, Grave van *Arenberg*; zie op LIGNY. (JAN VAN)

JAN VAN NASSAUW; zie op NASSAUW, (JAN VAN) en zoo voort op andere JANS, en hunne toenaamen.

JAN MATHYSZ. geboortig van *Haarlem*, en een Bakker aldaar, doch ongeleert; maar liſtig, ſtout, en wel ter tonge. In *Duitſchlandt* waren eenige Secten opgekomen, die, onder meer andere ſchadelyke leeringen, den Kinderdoop laſterlyk beſtreeden, en den Wederdoop heftig dreeven. D'eerſte dezer, ten tyde van D. *Marten Luther* aldaar verſcheenen, was *Nicolaus Sterk*, in 't jaar 1571. Hy beroemde zich met Engelen te ſpreeken, en den Wederdoop der oude Ketteren verniewde hy weêr in *Duitſchlandt*. Haaſt volgden *Thomas Muntzer*, *Balthaſar Hulmer*, en anderen. In *Hollandt* was deze *Jan Matthyſz.* d'eerſte, die de herdoopery daar plantte. Hy had eene bedaagde Vrouw, echter verliefde hy op eene Brouwers dochter, die hy zoodanig bepraatte, dat hy haar naar *Amſterdam* op eene verborge plaatze mede voerde: daar worp hy zich voor eenen Leeraar op; gaf eene groote dryvinge van den Geeſt voor; en zeî dat Godt hem veele verborgene dingen openbaarde, die hy tot noch toe niemant ontdekken mogte: dat hy *Henoch*, de tweede getuige van Godt, was; en begon met eene vreeſlyke furie te herdoopen. Verdoemde en gaf aan den Duivel over alle, die zyne ſtemme niet hoorden, en hem niet voor den rechten *Henoch*, *Godts gezant*, aannamen. Hy leî eenigen de handen op om *Chriſtus Apoſtelen* te zyn: en zondt hen twee en twee te ſamen uit; als *Gerard Boekbinder*, en *Jan Beukelſz. van Leiden*, naar *Munſter* in *Weſtphalen* (welke laatſte zich naderhant te *Munſter* voor der Wederdooperen *Koning* opwierp) *Jakob van Campen*, *Dirk Kuiper*; *Bartholomeus Boekbinder*, *Leonard Bouwens*; *David van Hoorn*, *Claas van Alkmaar*; *Cornelis uit den Briel*, *Meinert van Delft*; en veele andere. Men zou *Melchior Hofman* wel den Vader der *Nederlandtſche* Wederdooperen, en dezen *Jan Matthyſz.* den eerſten Zender der Herdooperſche Leeraaren in *Hollandt* konnen noemen, vermits *Hofman*, zich in 't jaar 1528. van *Straatsburg* naar *Embden* begeeven hebbende, zyne leere over deedt vliegen; waar op *Jan Matthyſz.* zich voordeede. *Melchior Hofman* begaf zich daar op weêr naar *Straatsburg*, daar hy omtrent het jaar 1532. in de gevangkeniſſe raakte, gelyk hem van eenen ouden man in *Ooſt-Frieslandt* voorzegt was, en dat hy maar een half jaar aldaar gevangen zou zitten; dan weêr uitgaan, en met zyne Medehelpers het waare Euangelie door de ganſche Wereldt uitbreiden, en d'ongeloovigen, ja de ganſche aarde, met den ban ſlaan. Het eerſte wierd waar, daar *Melchior* zich zoo over verblydde, dat hy zyne ſchoenen van zyne voeten trok, zynen hoedt in de lucht ſmeet, en by den levendigen Godt betuigde, dat hy niet anders dan water en broodt nuttigen zou, tot dat hy met den vinger aanwees wie hem gezonden hadde. Doch het tweede wierd valſch bevonden, alzoo hy weder vaſt raakte, en in de gevangeniſſe overleedt. De bovengedachte *Zendtboden* bleven niet lang onder malkanderen eensgezindt: yder van hen bragt niewe leeringen op de baan. *Bartholomeus. Boekbinder* en *G. Kuiper* quamen te *Leeuwarden*, daar zy, in eene vergaderinge van 15 of 16 perſoonen, hunne zendinge en geeſtdryverye verklaarden; hoe *Jan Matthyſz.* door zulke tekenen en betooninge des Geeſts tot henlieden gekomen was; dat zy dezelve niet konden tegenſpreeken, noch verhaalen: men moſt deshalven niet twyfelen of zy waren gezanten van Godt, met zulke gaven als d'*Apoſtelen* op den *Pinxterdag* ontfangen hadden, enz. voorzien. Na dusdanige vermaningen, maakten deze van *Jan Mathyſzoons* afgezondene Apoſtelen weêr andere Leiders, hen de handen opleggende, en hun wierd het Leerampt, enz. op niews aanbevolen; de laatſten leiden weêr anderen de handen op, en onder hen *Menno Simons*, en *David Joris*. Dus was *Jan Matthyſz.* d'eerſte Zender der *Wederdoopſchen* en *Mennoniten* (naar den gemelden *Menno* zoo genoemt) in de *Nederlanden*, zich roemende zyne zendinge onmiddelbaar van Godt te hebben. *Jan van Leiden* te *Munſter* zynde, quam *Jan Matthyſz.*, als de Profeet *Henoch*, by hem, en ſtelde zich daar als Preſident aan: eenen *Hubert Trutelin*, Smit te *Munſter*, in zyne plakaaten en zyn bedryf geen behaagen vindende, noemde hem eenen Drekpropheet; maar hy wierd aanſtondts voor de Wederdoopſche gemeente gebragt, en ter doodt veroordeelt. *Jan Matthyſz.* ſloeg allereerſt de handt aan hem, en doorſtak hem met zyne ſpieſſe, en alzoo *Hubert* noch niet doodt was, deed hy hem binden, en doorſchoot hem: zeggende, *Godt* had het hem bevolen, de Propheet *Samuel* had ook zoo met *Agag* gehandelt. Na dat *Munſter* belegert was, liep deeze Propheet door alle ſtraaten met eene ſpieſſe in de handt, roepende luidkeels als razende; *Godt de Vader hadde hem geboden de Vyanden te vernielen.* Flux liep hy buiten de Poort aan 't leger, en doorſtak, als dol, zommige ſoldaaten: maar hy wierd van eenen desgelyks doorſteeken.

Tilem. Offenb. de diſſid. relig. in Sec. XVI.

Herm. Moded. beginſel. van de Wederd. Sect. pag. 83.

Chr. Urſin. Hiſt. anabapt. pag. 39.

Idem Urſin. ibid. Idem Moded. pag. 84. Idem Moded. Urſin. Offenb.

JAN BEUKELLSZ. van zyn handwerk een Kleêrmaker, te *Leiden* geboren, en daarom JAN VAN LEIDEN gemeenlyk geheeten, heeft zich in *Nederlandt* en *Duitſchlandt* zeer bekent gemaakt; maar niet ten goede. Na dat omtrent het jaar 1533. de Euangeliſche leere in de Stadt *Munſter* beveſtigt was, en de *Wederdoopers* korts voorheen in *Hollandt* opgeſtaan waren, ook aldaar zeer hard vervolgt wierden; zulks dat in het jaar 1531. volgens de Plakaaten van Keizer *Karel den V.* negen mansperſoonen dezer Secte, door den Procureur Generaal, t' *Amſterdam* by nacht van hunne bedden geligt, naar *'s Gravenhage* gevoert, daar onthooft, de hoofden in eene haringtonne gedaan, naar *Amſterdam* gezonden, en, van daar naar de *Volewyk* gebragt, op Raden of pinnen geſtelt wierden: toen heeft deze *Jan van Leiden* zich naar *Munſter* begeeven; met twee zyner makkeren, *Knipperdolling* en *Crechting*; hy, of zy, ſtelden aldaar by nacht Wederdoopſche vergaderingen aan: maar haaſt ontdekt, moſten zy de Stadt ruimen; doch waren zoo ſtout, dat zy d'eene poort uitgingen, en d'andere weêr inquamen; zeggende, *bevel van den Hemelſchen Vader te hebben, dat zy in Munſter moſten blyven.* Zy bragten zelf den Prediker *B. Rotman*, die daar de Euangeliſche leere eerſt gepredikt hadde, op hunne zyde: d'andere Leeraars weêrſtonden de *Herdoopers* yverig; evenwel kregenze eenen grooten aanhang van het ſlechte volk, dat *Rotman* in groote achtinge hield: ja wierden zoo ſterk, dat ze hunne tegenparty de Stadt uitjoegen, en alles naar hunnen wil aanſtelden. De Burgers, die hunne Secte niet volgen wilden, beroofden zy van hunne goederen: braken het Raadt- en Ammunitiehuis op, en deeden den Inwoonderen van *Munſter* alle gewelt aan: Deze, om zich tegen die onbillikheit te verdeedigen, namen eene ſterke plaatze der Stadt in, waar uit zy tegen de *Wederdoopers* ſchermutſeerden. *Rotman* en *Knipperdolling* riepen de naburigen van hunne Secte tot zich; die in meenigte derwaarts quamen, en zoo magtig wierden, dat de ryke burgers zich niet langer binnen *Munſter* betrouwden, en elders hunne veiligheit zochten. De Hoofden te *Munſter* ſchreven aan andere Hoofden van hunne Secte, zoo in *Hollandt*, als andere Landen, en die weêr aan anderen. d'Inhoudt der brieven van de *Hollandtſche Herdooperen* luidden aldus. „Allen gelovige Verbondts-
„ genooten in Chriſtus, genade en vrede zy U van Godt
„ den Vader, door zynen zoone Jeſus Chriſtus, Amen.
„ Lieve Broeders en Zuſters, blydſchap en vrede is den
„ kinderen Godts voor handen; want hunne verloffinge
„ ſtaat voor de deure: Lieve vrienden, gy L. zult weeten,
„ als een woordt dat ons van Godt is gedaan, dat zich een
„ ygelyk opmaake om te trekken naar de Stadt, dat *nieuwe*
„ *Jeruſalem*, eene Stadt der Heiligen: want Godt wil de
„ wereldt ſtraffen; een ygelyk zie toe dat hy door onachtzaamheit niet in 't oordeel koome: want *Jan Beukelſz.*
„ Propheet te *Munſter*, met alle Medehelpers in Chriſtus,
„ hebben ons geſchreven, dat 'er niemant onder den Draak
„ dezer wereldt vry blyven mag of hy werd verſlonden,
„ het zy door eenen lichaamelyken, of geeſtelyken Doot.
„ Daarom niemant verzuime mede te trekken, op dat hy
„ Godt niet verzoeke, want daar is een oproer op handen
„ over de ganſche wereldt: want zegt Jeremias, cap. 51.
„ Vliedt uit Babylon, op dat een ygelyk zyne ziele behoude,
„ en op dat uw' herte niet vertzaagt worde, om dit geroep dat 'er in de Landen gehoort zal worden. Ik zegge U niet meer, maar gebiede U., in den naame des
„ Heeren,

Sleidan. Staatder Religie, enz. lib. 16. Brouw. Chron. fol. 512. Fumer. Chronol. enz. O.H.Kr. fol. 594. Chr. Urſin. in Hiſt. anab. pag. 59. Til. Offenb. de diſſid. Rel. in Sec. XVI.

„ Heeren, dat gy, zonder vertrek, gehoorzaam zyt, en „ gedenkt aan *LothS* Wyf: Ziet niet om naar eenig ding dat „ op der aarden is, het zy man, wyf, of kindt, opdat gy „ niet bedrogen wordt. Niemant zie omme naar eenig „ wyf of man, noch ongeloovig zynde; noch neeme iet mede; „ noch naar ongeloovige kinderen, die ongehoorzaam zyn, „ en niet onder de roede ſtaan; want die in de gemeente Godts „ niet dienen. Daar is goedts genoeg voor de Heiligen, „ daarom neemt niet mede dan geldt en wat lywaadt, en „ koſt op den weg, en wie een mes heeft, of eene ſpieſſe, „ of buſſe, die neeme ze voor zich, die ze niet heeft koo- „ pe ze: want de Heere zal ons door zyne magtige handt, „ en door zyne knechten *Moſes* en *Aäron* verloſſen: daarom „ zyt voorzichtig, legt alle zaaken kloekelyk toe voor „ den boozen; en paſt al t'zamen een halve myl buiten „ *Haſſelt* te wezen, omtrent *Bergklooſter*, op den 24 dag van „ Maert, omtrent den middag. Weeſt voorzichtig in al- „ le dingen: gy zult voor den beſchreven dag daar niet „ weezen, noch ook niet laater: noch zal achter dien „ tydt naar iemant gewacht worden. Niemant verzui- „ me te komen. Blyft 'er iemant achter, ik wil aan zyn „ bloedt onſchuldig weezen. *Emanuël.* Den 21 Maert 1534. quamen uit alle Steden en Dorpen van *Hollandt*, enz. daar deze brieven gezonden waren, ſchielyk over de der- tig ſchepen voor *Monikkendam*, vol *Wederdoopers*, daar yder over verwondert ſtont; want zy hadden niemant hun op- zet bekent gemaakt. Zy gingen dien zelfden dag 't zeyl naar 't *Swarte Water*, aan de *Zuiderzee*. Om dat zy voor den 24 niet aan de beſtemde plaatze zyn moſten, lagen zy onderwegen eenen dag op anker. De *Overyſſelaars* waren van hunne komſt gewaarſchouwt: maar toen zy nu geruſt aan landt meenden te gaan, tradt de Droſt met eenige ſol- daaten in hunne ſcheepen, en greep zommige der voor- naamſten by den kop, die ter doodt overgelevert wierden. De kielen wierden doorzogt, en daar in een ton met bus- kruit, eenige duizent ſpieſſen, hellebaarden, ſlagzwaar- den, veele buſſen, enz. ook vier trommen, en twee vaant- jens met vyf kruiſſen bevonden. Of 't nu ſchoon deeze mislukt was, geraakte echter een groot getal andere binnen *Munſter*. Zich ſterk genoeg bevindende, begonden- ze den eerſten vrydag in de Vaſten, in 't jaar 1534. een op- roer binnen de Stadt aan te vangen: alle riepen zy gelyk: *Vlied van hier gy Godtloozen, of wy zullen U alle dootſlaan. Die zich niet will laaten doopen, zullen wy qualyk handelen.* Dus dree- ven zy alle d'inwoonders uit die niet herdoopt wilden zyn. Hunne Hoofden waren *Jan Matthyſz.* en *Jan Beukelſz.* die zich voor Propheeten uitgaven: ook waren van de voornaam- ſten *Jacob van Kampen*, en *Jan van Geele*. Zoo haaſt zy meeſter waren, en d'andere verdreven hadden, verkooren zy twee Burgermeeſters, *Barent Knipperdollink*, en *Gerrit Knippenbroek*, die twee-en-twintig Raadtsmannen hadden, ook alles beſchikten, zoo nopende de Politie, als verſter- kinge der Stadt, enz. alzoo zy wel wiſten dat ze door den Biſſchop van *Munſter* zouden belegert worden. *Jan Matthyſz.* was d'opperſte, boven Burgermeeſters en Raden; ſprak zeer ſtout, onder voorwendinge van Propheet te zyn, en *Jan Beukelſz.* was zyn hulpgenoot in alles. *Beukelſz.* woon- de by *Knipperdolling*; *Jan Matthyſz.* onthield zich in 't *Ceciliën*-Klooſter. Hy hadde met zich van *Haarlem* eene ſchoone jonge Vrouw gebragt, die, na zyne doodt, de Gema- linne van *Jan Beukelſz.* wierd, en noch beide Koning en Koninginne. Deeze ſchendige Herdoopers ſtaaken de *St. Maurits*-kerk, buiten de Stadt, in brandt, plonderden alle de andere Kerken, en al dat in den *Dom* was vernieldenze. Dreeven hunne tegenpartyen, jong en oudt, zelfs zwange- re Vrouwen, ter Stadt uit, en maakten alle goederen ge- meen; bragten ook al 't gout en zilver in een byzonder huis te ſamen: ja zy verbrandden ook, behalven de Bybels, alle boeken binnen *Munſter*. *Jan Beukelſz.* gaf Burgermee- ſter *Knipperdolling* het Gerechtszwaardt over, en maakte hem Beul, onder voorwendinge, dat Godt de Hemelſche Vader zulks bevolen hadde. *Knipperdolling* ſloeg die eere niet af, maar nam ze met dankzegginge aan: ook liep hy dikmaals als een bezeeten menſch door de Stadt, en blies op yder die hem ontmoette, met deze woorden; *Ontfang den H. Geeſt.* *Jan Beukelſz.* wierd Koning; droeg zich als Koning, en had een Kroon op 't hooft: reedt door de Stadt te paerdt, met goude ſpooren aan de hielen. Ergens gaan- de, traden, behalven eene menigte andere dienaars, twee jongens voor hem heene; d'een droeg een Zwaardt, d'an- der het Oude Teſtament. Eene ſtraffe was'er geſtelt op de zul- ken, die den Koning, voorby gaande, geene eere betoonden. *Ant. Corvinus in Epiſt. ad Georg Spalatin*, die alles in eigen perſoon bygewoont heeft, getuigt; dat hy 't Hof, de regee- ringe en Officiën zoodanig gereguleert hadde, dat hy 't niet wyſſelyker zou hebben konnen doen, al ware hy een wel- geboren Koning geweeſt. Hy was byzonder vlytig in het doorſnuffelen van dingen die de Koningklyke authoriteit luiſter konden byzetten. Hy had veertien vrouwen, daar van hy 'er eene met eige handen het hooft affloeg; omdat haar mishaagde 't geen binnen *Munſter* wierd uitgevoert. Toen *Ant. Corvinus* hem naderhant, ten tyde zyner gevang-

O H.Kr. fol. 595. Georg. ab Elten de reb. in Germ.

Offenb. ab Elten. item Godfried Hiſtor. Kronyk.

keniſſe, daar over (als eene barbariſche wreedtheit) be- ſtrafte, zeî hy zulks door bevel van den Propheet *Jan Matthyſz.* gedaan te hebben. Hy liet op gelyke wyze alle die hem niet ſtipt gehoorzaamden, of zyne quaade bevelen wederſpraken, om 't leven brengen: liet 'er veele aan den lindeboom, by de Kerke der Kanonikken, gebonden, door- ſchieten. Toen de Biſſchop de Stadt belegert hadde, maak- te hy 18 Apoſtelen, aan welke hy alle de Bisdommen en Heerlykheden van *Duitſchlandt* uitdeelde. De Stadt belegert zynde, was de hongersnoodt elendig, die zy daar in moſten uitſtaan; honden, katten, muizen, ja ratten, waren lek- kernyen. Hy deed echter zeven-en-veertig perſoonen, die van overgeeven ſpraken, onthoofden. De belegerden ont- hielden zich niet van menſchenvleeſch te eeten. Evenwel beloofde *Jan Beukelſz.* hun de verloſſinge niet alleen; maar dat zy de ganſche wereldt noch overwinnen zouden. Op die hoope leden de *Wederdoopers* zulken gebrek, dat 'er geen vleeſch meer aan hunne lichaamen was. De Stadt wierd evenwel eindelyk, na eene vyftienmaandige belegeringe, door liſt en gewelt verovert. Bovenmaaten grouwelyk gingen de bloetgierige ſoldaaten met moorden van dezen *Wederdooperſchen* aanhang te werk, en zulks duurde tien dagen lang. Koning *Jan Beukelſz. van Leiden*, *Knipperdol- ling*, en *Crechting* wierden levendig gevangen; en, volgens het vonniſſe, met gloeijende tangen lang geneepen, daar na met dolken doorſtoken, hunne gebeenten in yzere kor- ven aan eenen tooren opgehangen. Hoe *Jan Matthyſz.* is omgekomen, is in de vorige poſt verhaalt. De Burger- meeſters *Knipperdolling* en *Knippenbroek*, met den ganſchen hoop, waren zeer droevig over zyn omkomen; maar Ko- ning *Jan van Leiden* trooſtte hen, zeggende, door den Prophe- tiſchen Geeſt voorweeten te hebben gehadt dat hy zoo ſneu- velen moſte; en daar op wierd hy in zyne plaatze voor opperſten Propheet aangenomen, of ontfangen. Hy liep op zekeren tydt, omtrent *Pinxteren*, naakt rondtom de Stadt, luidkeels roepende; *De Koning van Sion komt.* Daar na hield hy zich drie dagen lang als ſtom, en ſchreef op een briefjen, *Godt hadde zynen mondt geſloten.* Na de drie dagen zeide hy; *Godt hadde hem getoont wie de XII. Ondſten in Iſraël zouden zyn.* Hy noemde voorts 12 mannen, die hy groot wilde maaken; die zouden het zwaerdt voeren, en Rechters over *Iſraël* zyn. Zy namen ook hun ampt wel waar; want die niet onderdanig wilden zyn, doodden zy met het zwaerdt. Een Soldaat, die zich in der *Herdooperen* dienſt begeeven hadde, en geherbergt wierd in het huis van *Knipperdolling*, zag dat *Jan Beukelſz.* in den nacht opſtont, en by de dienſtmaagdt van 't huis ging leggen: hy gewaar wordende dat de Soldaat het gezien hadde, gaf hem een ſtuk gouts om te zwygen: kort daar na deedt hy de ganſche Herdooperſche Gemeente byeen roepen, en vraagde opent- lyk de Leeraars, die hy te vooren geſproken hadde, of een man niet meer dan eene Vrouwe mogt hebben? Terſtondt bewilligden zy hem dat hy 'er drie mogt neemen. Een on- der den hoop zeide, hy wou uit de H. Schrift bewyzen, dat een man maar eene Vrouwe hebben mogt; doch de Propheet, en naderhandt Koning *Jan Beukelſz.* deede hem het hooft afſlaan. Het veroorzaakte evenwel achterdenken in zommigen; maar die 'er iet tegen begon te reppen of roe- pen, was 't leven quyt. 't Voorverhaalde geſchiedde eer hy Koning was. Koning zynde, nam hy, als gezegt is, veele vrouwen; waar onder voor eerſt de weduwe van *Jan Matthyſz.* was, die hy zeide van Godt tot Koninginne verko- ren te zyn. Hy hield haar ook als de voornaamſte van zy- ne 14 wyven: zy ging met een goude kroon op 't hooft, en met gulde kleederen en goude halsbanden. Naar zyn voorbeeldt, namen anderen onder de *Wederdoopers* ook meer dan eene vrouwe, zommige drie, vier, andere zes, of ze- ven. Het zou te lang vallen alle hunne buitenſporigheden op te haalen; alleen zullen wy 'er noch iet aangaande de doodt van *Jan Beukelſz.* uit een die 'er ooggetuige van geweeſt is, bydoen. Toen hy in de vierſchaar van veele gepleeg- de boosheden beſchuldigt wierd, zeide hy, dat hy wel tegen de Magiſtraat gezondigt hadde, maar niet tegens Godt. Het vonnis des doodts wierd te gelyk tegens hem, *Knipper- dolling*, en *Crechting* uitgeſproken. *Jan Beukelſz.* als Koning, wierd eerſt op de Gerechtsplaatze gebragt, daar hy knie- lende zyne handen vouwde, en alleen deze woorden ſprak; *Vader in uwe handen beveele ik mynen Geeſt.* Toen wierd hy, aan eene paal gebonden, eenen tydt lang met gloeijende tangen geneepen tot dat hy doodt was; 't zelfde wedervoer *Knipperdolling*, die gezegt zou hebben: *O Godt! weeſt my ar- me zondaar genadig!* anders heeft hy tuſſchen en onder alle de folteringen zynen mondt niet opgedaan. *Crechting* ging den zelfden gang; geneepen wordende, hoordemen hem zeggen, *O Vader! Vader!* Daar na wierd yders romp in ee- ne yzere kouw geſloten, en aan de *S. Lamberts* tooren, om tot een eeuwig ſchouwſpel te verſtrekken, opgehangen. De *Hollandtſche Kronyk* zegt, dat *Jan van Leiden* voor den Biſ- ſchop van *Munſter* gebragt zynde, de Biſſchop tegen hem zeide; *Gy booswigt; hoe hebt gy myn Volk verraaden!* en hy daar op met grooten hoogmoedt tot antwoordt gaf: *Paap, wy hebben u niet verdorven, maar in plaatze van eene zwakke, eene wel-*

Idem Godfried f. 1495. 1497. 1717. 1931. Sleidan. Hiſt. lib. 10. Boxhorn Holl. toon. pag. 205. Sebaſt. Frank in Chron.

O.H.Kr. fol. 596. Ch. Urſin. Offenb. enz.

A. Corvin. in Epiſt. ad Spalat.

O.H.Kr. fol. 600.

ver-

verſterkte ſtadt gelevert. Doch hebben wy u verdorven, wy willen u weêr ryk maaken, indien gy onzen raadt wilt volgen. De Biſſchop moſt in zyn ongeval noch lachen, vraagde hem; hoe dat zou toegaan? *Laat*, zeide deze Koning, *my zetten in eene yzere kouw, met leder bedekt, dus in alle landen omvoeren, en laat niemant toe my te zien voor dat hy eenen witten penning geeve; door dat middel zult gy haaſt meer geldts bekomen dan gy veroorlogt hebt.* Zyn titel was, *Jan de Gerechtige, Koning in den niewen Tempel, en dienaar des Allerhoogſten Godts.* Maar in het eerſte jaar van zyn Ryk viel de dag zyns elendigen doodts voor; op den 22 Januarius 1536. De kroon die hy zich had laaten maken, was van fyn dukaaten gout, met edele geſteenten verſiert: hy had aan den hals een goude ketting, ook met koſtelyke ſteenen bezet, daar een goude wereldtkloot aan hing, met twee zwaerden doorſtoken, het een van gout, het ander van zilver; midden in den appel ſtont een gout Kruis, en daar in deze woorden, KONING DER GERECHTIGHEIT. Hy was maar 26 jaaren oudt toen hy zyne ſtraffe ontfing.

Boxhorn Holl. toon. pag.207.

JAN WILLEMSZ. VAN ROERMOND. Hy heeft, na *Hofman*, *Muntzer*, *Jan Mathyſz.* *Menno Simons*, en *Jan Appelman* (in het jaar 1570 t'*Utrecht* gerecht) eenen niewen *Herdoperſchen* handel aangevangen. Te *Roermond*, en in de nabuurige ſteden van *Gelderlandt* liet hy verluiden, dat de leere der *Wederdoperen* de zuiverſte van alle Religiën was. Dat hy van Godt verwekt, en gezonden was om die te verbreiden: dat men alle Magiſtraaten en Overheden die zyn gevoelen niet toeſtemden voor onwettig moſt houden. Zyn aanhang gaf zich onder malkanderen de vryheit van te rooven en te ſteelen: hielden hun niew Koningkryk eenigen tydt lang ſtaande; beroemden zich met eene reine conſcientie, en met het zwaerdt Godts en Gideons de Goddelyke gerechtigheit uit te voeren. Veele kaſteelen van Edellieden, en huizen van Ryken wierden by ontyde uitgeplondert, ook veele menſchen by nacht berooft en vermoordt. Op de grenzen van *Gelder*, *Gulik*, en zelfs over den *Ryn*, vonden zich de Ingezeetenen van dit *Herdopers* geſpuis elendig geplaagt. Zulks duurde byna vyf volle jaaren, zoo lang tot dat *Jan Willemſz.* de ſtichter van dit niewe Koningkryk, die alreeds 300 ſnaphanen in de omleggende dorpen had leggen, te *Dinslaken* in hechteniſſe raakte. Schoon hy gevangen was, leefde hy echter in alle overdaadt, en in 't gezelſchap van een deel wyven, die hy, als een tweede *Sardanapalus*, gedurig omtrent zich hadde. In een boek dat hy onder de zynen had omgedeelt, beweerde hy, dat het geoorloft was veele wyven te hebben. Die hem bewaakten zagen alles door de vingeren, vermits hy hen wiſt te verblinden, niet alleen door gladde woorden, maar ook door geldt, daar't hem nooit aan ontbrak. Maar dit geheim brak uit door zekere vrouwe te *Weſel*, *Elsje* geheeten, eene van deze niewe *Konings* vrouwen, die, nu oudt, haare dochter in haare plaatze by den gevangen *Jan Willemſz.* beſtelt hadde: *Elsje* wierdt, nevens *Anne*, eene halve zotin, van 70 jaaren, met eenen *Simon Pieterſz.* by den kop gevat, ook na voorgaande bekenteniſſe onthooft. Zy beleeden; „ Dat zy in het wildt malkanderen beſlie-
„ pen, om dat de menſch tot kinderteelen geboren was;
„ dat een man veel vrouwen hebben, en d'onvruchtbaare
„ verſtooten mogt; dat zy, ten teken van liefde, zich on-
„ der den anderen *zuſters* en *broeders* noemden, enz. Na de doodt van *Jan Appelman* (boven gedacht) was (zeiden zy) *Jan Willemſz.* nu gevangen, door Godts Geeſt tot het *Koningkryk* geroepen. Zulk eene gerechtigheit oefende hy onder de zynen, dat hy zommige tuchtigde door vaſten en boete; anderen, die het grof verkerfden, door het zwaerdt. Overſpel was by hen of haar geen zonde, naar 't goedtdunken des *Konings*; met zyne toeſtemminge mogt men zoo veele vrouwen hebben als men begeerde; geen diefſtal noch ſtraatſchenderye konden zy begaan dan alleen onder hunne broederſchap. De overige *Koninginnen*, van dezen ſchoonen *Koning*, wierden door vonnis der Rechteren, by Hertog *Willem van Kleef* daar toe gekoren, begenadigt, en de ſchuldt vergeeven, met bevel van zich te bekeeren; voorts weêr naar *Hollandt* en *Vrieslandt*, van waar zy gekomen waren, verzonden. *Jan Willemſz.* verſcheen in 't jaar 1580. de laatſte voor de Gerechtsbank: hy wou ganſch niet tot belydeniſſe komen; maar door veele anderen overtuigt, wierd hy veroordeelt om levendig verbrandt te worden. Hy ſtont dien doodt uit met eene zonderlinge hartnekkigheit, zonder eenig teken van berouw, of eenig gebaar van ſmert te gevoelen, werpende zich met een neêrgebogen hooft in de vlamme.

Pontan. Gelderſ. geſchied. 2 deel, fol. 551.

Urſin in in Hiſt. Anab. pag. 98.

Idem Urſin. Pontan. d.f.551.

JAN VAN GEEL was mede een van de Secte der *Wederdooperen*; *Jan Beukelſz.* van *Leiden* had hem mede naar *Munſter* vervoert; was een ſtoutmoedig en liſtig menſch. Toen in het jaar 1534. aan der *Herdooperen* grooten *Propheet Jan Matthyſz.* binnen *Munſter* het gerucht quam, dat eene groote menigte *Wederdoopers* uit geheel *Hollandt* en *Vrieslandt* zich byeen vonden, om den *Koning* van *Sion* te *Munſter* te hulpe te komen, zond deze niewe majeſteit *Jan van Geel* van daar naar *Hollandt*, met bevel dat hy deze troepen, als een *tweede Moſes*, geleiden, en binnen *Munſter* brengen zou. In Februarius 1535. liepen eenige Mans en Vrouwen ganſch naakt door de ſtadt *Amſterdam*, roepende, als dolle menſchen, t'zamen met hunnen Herdooperſchen *Propheet*, *Dirk de Snyder*, *wee! wee! wee! de wraak*, *de wraak! ô! hemelſche Vader!* en dus quamen zy voor het Stadtshuis op den *Dam*. Terſtont quam de burgery in de wapenen, die deze naakte nachtlopers, twaalf in getal, van beide ſexen, gevangen nam, behalven eene vrouwe die 't ontvloodt. Zy wilden geene klederen aandoen, zeggende, *zy waren de naakte waarheit.* Zeker Schepen wierp eene dezer vrouwen zynen mantel om 't lyf, zeggende, *dek u*; maar zy ſmeet hem van zich, en ſprak; *dat het beeldt Godts zich niet hoefde te ſchaamen.* De zeven mansperſoonen wierden, nevens meer anderen (ook ſchuldig bevonden) onthooft; zy rekenden zich martelaars. In de zelfde maandt quamen eenige duizenden Herdoopers, uit *Vrieslandt* en *Henegouwen*, te *Monikkendam* (anderen zeggen omtrent den *niewen Dyk*) aan. Heer *Gerard van Aſſendelft*, en de *Provooſt* van *Hollandt* begaven zich derwaarts, bragten te weeg dat zy weêr heenen gingen daar zy van daan gekomen waren. Ondertuſſchen quam *Jan van Geel* in *Hollandt*, doch vondt de zaak in eenen ganſch anderen ſtaat dan hem de *Koning* te *Munſter* gezegt hadde, alzoo hy 'er de beloofde Herdooperſche troupen niet vondt. Na dat hy in *Vrieslandt*, inzonderheit te *Bolswert*, oproer verwekt hadde, vluchtte hy van daar, en begaf zich in koopmans kleêren naar *Amſterdam*, om niet bekent te worden; nam ook daarom, als omdat zyn naam *Jan van Geel* door geheel *Hollandt* ruchtbaar en bekent was, eenen anderen naam aan: middelerwyle handelde hy heimelyk met de *Wederdoopers* te *Amſterdam*, nevens eenen *Henrik Goedbeleit*, voor dezen lang ſoldaat geweeſt, nu die Secte ingelyft, en by hen in zeer groot aanzien. *Jan van Geel*, vreezende ontdekt te worden, bedacht eene liſt, begaf zich naar *Brabandt*, by Koninginne *Maria*, Gouvernante der *Nederlanden*, verzogt vergiffeniſſe, en deedt groote beloften, ook de Stadt *Munſter* in handen van den Keizer te leveren. Hy kreeg daar op niet alleen brieven van pardon, maar ook laſt en geldt om volk aan te neemen. Toen verſcheen hy opentlyk t'*Amſterdam*, verkeerde met de voornaamſten der Magiſtraat, daar hy (om zyne gedaane belofte) van bemint wierd: maar heimelyk handelde hy evenwel met de *Wederdoopers* en hunnen aanhang, om de Stadt *Amſterdam* te beſpringen, en daar zulk een Koningkryk of Republyk op te rechten als te *Munſter*. Hy maakte *Gerrit Goedbeleit* Vendrig over zyn volk, gaf de leuze wanneer zy zouden byeen komen, en wanneer aanvallen. Op den 15 May was de beſtemde dag, enz. zie de aangewezene Schryvers op den kant. In 't kort, de Herdoopers namen den *Dam* en 't *Stadthuis* in, zynde over de 600 ſterk. De Burgery quam op de been: het gevecht ging dapper aan, en wederzyds bleef'er al een deel doodt, onder anderen Heer *Pieter Colyn*, Burgermeeſter, de Schout bynacht *Cornelis Simonſz Rouſe*, de Kapitein van de wacht *Simon Claeſs Pul*, en noch 17 anderen: van de Herdoopers bleven'er 28 doodt, daar onder *Jan van Geel*, en *Henrik Goedbeleit*, beide in het Stadhuis. Het zou veelligt elendig met de Stadt afgeloopen hebben, indien een dronke dienaar van den Schout, by den aanvang van den oproer, niet naar 't Stadtshuis geloopen ware, en voort naar den tooren, neemende het touw van de klok weg, op dat door 't luiden der zelve geen ſchrik verder onder 't volk mogte komen; want *Jan van Geel* had de leuze gegeeven, dat alle *Herdoopers* toeſchieten zouden zoo haaſt met deze klok geluidt wierde: vermits nu zulks niet geſchiedde, hielden een groot getal *Herdoopers* zich ſtil in hunne huizen, om dat zy dat teken niet vernamen, als daar door verwittigt van hunner broederen nederlaage. Indien ook de 300 boeren van *Yſſelſtein* en *Benſchop*, door *Jan van Geel* ontboden, nevens meer anderen, die voor den alreeds geſloten boom in ſchepen lagen, niet te laat aangekomen waren, hadde het wonderlyk konnen afloopen. Twaalf van hen, in dezen oproer gevangen, wierden met den rug op een bank gebonden, het hart, levend uit het lyf gehaalt, in hun aanzicht geſmeten, de lichaamen gevierendeelt, de quartieren aan de poorten gehangen, en de hoofden op ſtaaken gezet; hunne naamen zyn by de Sententie te vinden. Naderhandt wierden'er noch veele van de *Herdooperen*, 't zy aan den oproer ſchuldig, 't zy om dat zy, daar van weetende, gezwegen hadden, en dien niet ontdekt, met eenen wreeden doodt geſtraft: ook vervolgens veele andere, enkelyk om dat het *Herdoopers* waren.

Idem Comm. pag 932. Lamb. Hortenſ.

Idem Comm. fol. 932. Lamb. Hortenſ. van den oproer der Wederdop. O.H.Kr. fol. 599. 602. Chr. Urſin. pag. 84. Boxhorn toon. van Holl. pag.240. Offenb. de diſſ. Rel. in Sec.XVI.

Zie de Sententie, enz.

Comm. Amſt. fol. 929.

JAN MELISZ. een *Hollander*, van geringe afkomſt, doch die zich recht dankbaar en trouwhartig toonde, daar hy ook goede vergeldinge voor genoot. Heer *Jan van Egmond*, in 't jaar 1438. geboren, vertrok naar 't *H. Landt* en *Jeruſalem*, wierd 1465 daar Ridder gemaakt. In het wederom keeren liepen alle zyne dienaars van hem, alleen *Jan Meliſz.* dien hy van de galei of uit de ſlaverny der *Turken* verloſt hadde, bleef hem trouwelyk by: maar Heer *Jan* wierd onderwegen ziek, en, van alle de andere verlaaten, zou hy hebben moeten blyven leggen, indien *Jan*

Goudh. in de O.H.Kr. fol. 129.

Meliſs hem niet op zyne ſchouderen genomen hadde, en alzoo eenige mylen verre gedraagen, tot dat hy op eene plaatze quam daar hy gemak kon hebben. In *Hollandt* gekomen, beloonde Heer *Jan* deezes dienaars *Jan Melijſens* getrouwe daadt met eene dankbaare erkenteniſſe, en maakte hem Bailjuuw van *Egmond*.

Idem Goudh. ibid. fol. 527. JAN CLOPPER, leefde te *Egmond* ten tyde van Heer *Jan van Egmond*, *Arendtszoon*; ſtorf in het jaar 1530. was hondert en veertig jaaren oudt: hy had lang de gewoonte gehouden van maar eenmaal 's daags, wanneer de zon onder was, te eeten.

Winſem. Fr. Kr. fol. 897. JAN CORNELISZ. FEMMES, een boer in *Frieslandt*; hy onderſtont een ſtuk dat juiſt niet zeer pryſſelyk, echter gedenkwaerdig is. Hy ging met eenen *Thomas Thomaſſen* een wedtſpel aan, dat de laatſtgenoemde van den eerſten ontfangen zou zyne wagens, ploegen, en andere diergelyke ter landtbouw nodige dingen, nevens meer ander goedt, onder deze voorwaarde, dat gedachte *Jan Femmes* een geheel jaar lang van den 11 Junius 1610. tot 1611. zyne woonplaatze zou houden op zeker zandt aan de *Noordtzee*, tuſſchen het Eilandt *der Schelling* en *Amelandt*, zonder vrouw, kinderen, vrienden, of iemant ter wereldt by zich te hebben: indien hy 't niet deede zou *Thomas* de ontfange goederen voor niet behouden; maar, indien *Jan Femmes* het uithardde, zou *Thomas* hem daar voor zekere zeer hoog geſtelde prys of ſomme betaalen. Het verdrag dus geſloten, vaart *Jan Femmes* met den Schipper *Frederik Jetſes*, op den 11 Junius, af naar het *Kamperzandt*, drie uuren zeilens van *Frieslandt*. Daar zet hy met eenige zyner vrienden een huisjen op roeden, zulker wyze dat hy 't met een vyze op en neêr ſchroeven kon, naar gelegentheit van de hoogte of laagte der zee, die met alle hooge getyden over 't zandt heenvloeide: dat verricht zynde, bleef hy alleen. Hy bevondt zich dikmaals in levensgevaar, by niewe en vollemaanſche ſpringvloeden, met ſtormwinden vermengt. In zekeren nacht, tuſſchen November en December, ontdreef hem de vyze, en 't zeewater vloog over de zolderinge heen, zoo dat hy niet anders dan het wegſpoelen van 't huisjen, verwachtte: bondt zich deshalven aan 't huisjen of 't houtwerk vaſt, op hoop dat zyn lichaam, aan ſtrandt dryvende, zou mogen begraaven worden. Maar, vermits windt en vloedt afnam, bleef hy behouden en verbeterde 't gebrokene. Dus quam hy den eerſten zomer en volgenden winter door. Toen de lente aanquam wierd hy van meenig ſchip bezocht, na dat hy in 27 dagen, door miſt en donkere lucht, noch tooren, noch ſchip gezien hadde: ſchollen, both, ſcharren, en andere viſch kon hy evenwel ondertuſſchen genoeg vangen; tot dat eindelyk de 10 Junius 1611. quam, en alzoo het jaar om; wanneer ſchipper *Frederik Jetſes* dezen zeeman *Jan Femmes* van 't *Kamperzandt* af haalde, komende den 13 der zelver maandt in *Frieslandt* aan.

Idem Winſem. Baud. Memor. 3 boek, fol. 159.

Baud. 11. boek, fol. 52. JAN VRANKEN, of FRANKEN, hy was de dienaar van den vermaarden *Jan van Oldenbarnevelt*, die hem ook, toen zyn Heer onthooft wierd, op dat treurtoneel vergezelſchapte, zyne laatſte woorden gehoort, in druk uitgegeeven, en in het licht gebragt heeft; die van zyne tegenparty vry wat gewraakt worden: evenwel heeft 'er zich *Johannes Uitenbogaart*, in zyne *Kerkelyke Hiſtorie*, zeer wel van bedient.

Boxhorn toon. pag. 247. JAN VAN AMSTERDAM. Een man van geleertheit, die zeer gemeenzaam met *Johannes Weſſelus Ganſefortius* (blykens de brieven in *Weſſelii opuſcula* te vinden) is geweeſt; geboren te *Groningen* in 't jaar 1419. Hy was in alle wetenſchappen, naar dien tydt en in die dikke duiſterniſſe, omtrent de religie zeer ervaaren, en uitſtekende; zoo dat hy het *Licht der wereldt* wierd gebynaamt; zie op WESSELUS. (JOHANNES)

Comm. Amſt. fol. 881. JAN ARENDTS, of AERTSZ, was te *Alkmaar* een Mandemaker van zyn handtwerk; hy heeft wegens de vinnige bitterheit van *Elbert Huyk*, een *Amſterdammer* en *Roomſch* Prieſter (naderhant in 't dolhuis te *Alkmaar* geſtorven) die Stadt moeten verlaaten: begaf zich naar *Kampen*, daar hy voor eenige perſoonen in 't heimelyk de waare Chriſtelyke Religie predikte; quam ook ſomtyds in *Hollandt* om de Gemeente te verſterken. *Albert Gerritſs*, ook een Mandemaker, en *Pieter Corneliſs*, die, nevens *Jan Arendts* het mandemaaken by *Albert Gerritſs* geleert hadde, trokken elders heene, en hielden de gemeenten ten platten lande, door vermaanen en leeren, by malkanderen. Eenige weinige *Amſterdammers*, van den hervormden Godtsdienſt, namen in beraadt om openbare predikatiën aan te vangen; zy ontboden ten dien einde *Jan Arendts* van *Kampen* derwaarts. Zes voornaame Burgers van *Amſterdam* vervoegden zich, den 8 Julius in 't jaar 1566. buiten *S. Antonis Poort*, tuſſchen de Stadt en de *Houte waal*, omtrent de Kadyk in het riet, by een. In deeze kleine vergaderinge deedt *Jan Arendts* een zeer aandachtig en vierig gebedt, ſmeekende Godt zynen H. *Geeſt* in 't midden van hen te willen zenden, om te beſluiten 't geen in dien tydt het meeſte zoude mogen ſtrekken ter eere van zyne Goddelyke Majeſteit: na alle zwarigheden overwogen te hebben, wierd (de vreeze des doods ter zyden geſtelt) beſloten en vaſt geſtelt, de openbaare predikatiën in *Hollandt* te beginnen. *Floris van Pallant*, Grave van *Kuilemburg*, een der Hoofden van de verbondene *Nederlandtſche* Edelen, had de Kerken zyner Stadt doen reformeeren, en door zekeren Leeraar, *Gerard* genaamt, daar in openlyk laaten prediken: derwaarts quamen veele menſchen uit de omgelegene quartieren, ook eenige weinige uit *Hollandt*, om Godts woordt zuiver te hooren: want op den *Hollandtſchen* bodem was noch nooit in 't openbaar gepredikt. De gedachte zes perſoonen te *Amſterdam* waren de eerſte, die moedt hadden om zulks te laaten doen, en gemelde *Jan Arendts* d'eerſte, die zich vrymoedig waagde. De naamen der zes waren, *Reinier Kant*, *Frank de Waal*, *Cornelis Jacobszoon Koſter*, *Albertus Heyes*, *Willem Floriſs*, en *Laurens Jacobszoon*, in de *goude Reaal* op 't water. 's Namiddags quamen zy weder byeen om de zaak nader te overleggen: maar tuſſchen d'eerſte en tweede byeenkomſte, wierd van 't Stadthuis dat ſtrenge plakaat van Vrouwe *Margareta van Parma* afgekondigt, dat niemant eenen Prediker van de niewe Religie zou mogen hooren, of herbergen, op ſtraffe van de galg, en verbeurte van goederen; die eenen Predikant in handen van den Officier leverde, wierd eene præmie van 600 Carolus guldens belooft. Dat baarde achterdenken in de zes *Amſterdamſche* burgers; waar op echter in de tweede byeenkomſte, na aanroepinge van Godts naam, beſloten wierd, de openbaare predikatiën in *Hollandt* aan te vangen, doch vooreerſt noch niet omtrent *Amſterdam*; omdat de Magiſtraat van die Stadt zeer bloetdorſtig tegens d'*Onroomſche* Religie yverde. Daarom deed *Jan Arendts* zes dagen daar na d'eerſte predikatie by *Hoorn*; weinig daar na buiten *Alkmaar*; vervolgens buiten *Haarlem*, daar wel 5000 menſchen byeen waren, waar onder ook gemelde *Reinier Kant*, *Laurens Jacobsz Reaal*, enz. dan noch *Cornelis Willemszoon Hooft*, met zyne dochter, en veele anderen van *Amſterdam*. De Magiſtraat van die Stadt, vreezende dat de *Onroomſchen* ook wel haaſt voor haare poorten mogten prediken, riep de Schutterye en eenige der voornaamſte Burgeren byeen, verzoekende hen de handt te willen leenen, om de predikatiën onder de Stadt te beletten: indien zy die binnen de muuren wilden doen, verklaarden de Burgers gewillig, maar daar buiten niet verpligt te zyn. In de gedachte vergaderinge by de Stadt *Haarlem* predikte *Jan Arendts* uit *Epheſen* II. 10. zoo beweeglyk, dat veelen de traanen langs de wangen neêrbiggelden. Na het eindigen wierd *Jan Arendts* met eenen wagen naar *Alkmaar* gebragt, om des anderen daags daar nochmaal te prediken: van daar quam hy weêr te *Overveen*. De Magiſtraat te *Amſterdam*, hoorende dat de predikatiën in *Hollandt* zoo veelerwegen begonden te geſchieden, ſlapten wat in haare bitterheit. Daar op deed *Jan Arendts* te tweede predikatie te *Overveen*, by *Haarlem*, uit den 68 *Pſalm*, voor eene groote vergaderinge, dewyle de poorten niet geſloten wierden. Onder de toehoorders bevonden zich, uit niewsgierigheit, veele Geeſtelyke *Roomſch-Catholyke* perſoonen, zich ten hoogſten verwonderende dat een Leek, een Mandemaaker, de Schrift zoo bequaamelyk verklaarde, en zoo eigentlyk toepaſtte, met zulk eene goede ordre in een leerrede, die omtrent vier uuren achter een duurde. Na het eindigen van den Godtsdienſt, en dat de Predikant in den *Doelen* was gebragt, toonden zy groote begeerte om met hem over 't religions-verſchil te mogen ſpreeken; 't wierd hun toegeſtaan; zy bevonden ook, dat hy zoo wel zintwiſten als leeren kon. Veelen uit de meenigte, 's avondts ter poorte, zoo t'*Amſterdam* als te *Haarlem*, inkomende, wierden gevraagt wat zy gehoort en gezien hadden; deze antwoordden: *Wy hebben Godts Heilig woordt den menſchen klaar en zuiver hooren voordraagen, dat tot noch toe van de Papen, door menſchen verklaringen, verduiſtert en beſmet geworden is.* Het quam zoo verre, dat de voornaamſte der *Gereformeerden* te *Amſterdam* beſloten ook omtrent die Stadt te doen prediken. Zulks wierd te *Buikſloot* in *Waterlandt* beraamt, en vaſtgeſtelt dat het op den laatſten dag van Julius, op eene plaatze den *Rietvink* geheeten, tegen over het *Karthuizer Klooſter*, buitensdyks, en buiten de vryheit van de Stadt *Amſterdam*, aan de zyde der *Haarlemmer* poort, geſchieden zoude. Eerſt evenwel leverdenze een vertoog over aan Burgermeeſteren en de 36 Raden, van *Jan Arendts* ingeſtelt, dienende ter rechtvaerdiging van hun beſtaan: daar op deed hy de predikatie. De Magiſtraat riep 'er de ganſche Schutterye over byeen, om haare hulpe, en zulks te weeren: maar die gaven 't zelfde antwoordt als te vooren. Kort daar na wierd te *Sloterdyk* gepreêkt: maar als nu eenigen uit de Schutterye den Predikant *Jan Arendts*, met eene ſchuit, uit *Waterlandt* weêr naar den *Rietvink* bragten om te prediken, trok *Pieter Pietersz.* Schout van *Amſterdam*, den vierden Auguſtus 1566. met zyne dienaars, nachtwakers, en anderen, ruim 100 ſterk, 't *Jan Rodenpoortjen* uit, voort buiten om, en meende dus in den hoop te vallen; maar by de *Haarlemmerpoort* komende, traden twee van de burgerwacht, *Egbert Pietersz. Vink*, en *Jetſe Cornelis*, hem te gemoet; zeggende, *Hy zou zich ſtil houden, en het beſluit der Schutterye, daar de Vroedſchap mede te vreden was geweeſt, niet overtreeden, ten ware hy blaetſtortinge zocht; en zien wilde dat men hem de poort voor*

Ger Haſſelt Hiſtor. Gelr. pag. 317.

Plakaat op 't ſtuk van Relig. enz.

Idem Comm. ibid.

Hooft Nederl. Hiſtor. fol. 90.

Comm. Amſt. fol. 983.

voor de neus toesloot. Dus most hy, hoe zeer 't hem speet, zyn voorneemen staaken. Middelerwyle waren de Burgermeesters, door de Hertoginne van *Parma* in dat jaar zelfs verkoren, tegen de Handvesten en oude herkomens, ook geneegen om strengheit te oeffenen. Zy deeden, na de laatste predikatie op den *Rietvink* door *Jan Arendts* gedaan, twee Raadpersoonen in elke hooftpoort zitten, en het klinket gesloten houden, om het uitgaan der Burgeren te beletten. Het afkondigen van een verbodt wierd echter van de Vroedschap noch wat uitgestelt, tot nader last van de Hertoginne van *Parma*, en den Prinse van *Oranjen*. De *Idem fol. 986.* Schout *Pieter Pietersz.* 't zy uit eige drift, 't zy van de Burgermeesters opgestookt, kon zich daar mede niet te vreden houden: want, na dat hem een dag of twee daar na des avondts laat aangebragt was, dat op den volgenden dag weêr vergaderinge op den *Rietvink* zyn zoude, ontboodt hy terstont zyne dienaars, de nachtwacht, en anderen, die hy daar toe krygen konde, met hun geweer op het Stadthuis. D'Onderschout, en Stokhouder, *Dirk van Breemen*, quamen ter bestemder uure op de merkt, daar een Vendel Schutters de wacht hield. *Leenaart Janssen Graaf*, hen ziende, vraagde den Onderschout wat hy zoo vroeg op het Stadthuis te doen hadde? Hy antwoordde; 't zou het preêken gelden. *Graaf* snelt naar huis, en maakt *Reaal* bekent wat 'er op handen was; *Reaal* verwittigt dit *Kant*, en anderen. Daar op voorzag zich eene groote menigte van geweer, en dus gingen zy ten acht uuren naar de predikatie: want de Raden konden het uitgaan niet wel verhinderen. Echter gebruikten d'*Onroomschen* de bescheidenheit, van geen ander geweer mede te neemen dan 't geen zy bequamelyk onder den mantel verbergen konden. Na het preêken betuigde de Predikant, dat eenigen zich gewapent hadden, *Idem Commelyn.* niet om met gewelt het prediken van Godts woordt uit te voeren, maar uit noodt, om 't gewelt dat men hen dreigde te wederstaan, enz. Zy hadden vyf of zes persoonen op den *Haarlemmer dyk* gestelt, om hen te waarschouwen indien de Schout omtrent de poort quam, maar hy bleef achter. Te *Buiksloot*, over het *Y*, wierd van *Jan Arendts* en *Pieter Gabriël* om den derden en vierden dag gepredikt. Dit spoor wierd ook anderweegs in *Hollandt* en 't *Sticht* gevolgt. Den 21 Augustus wierd vastgestelt, buiten op de Lastagie te prediken. De Burgermeesters deeden de Vroedschap vergaderen, om te beraadslaan wat daar omtrent te doen stont, ook om eenen brief van de Hertoginne van *Parma* te leezen. Daar op wierd besloten het buitenprediken met oogluikinge aan te zien; maar den Predikant aan te zeggen, by lyve, niet binnen de Stadt te leeren. Zy zonden hunnen Secretaris, Mr. *Pieter Vloitsius*, om *Jan Arendts* dat aan te zeggen; die tot antwoordt gaf: *Men most den Heeren Burgermeesteren in alles, wat in conscientie mogelyk was, gehoorzaamen, maar evenwel mosten Godts geboden voorgaan:* nodigde hem ook tot gehoor zyner predikatie, om den Burgermeesteren van alles verslag te konnen doen: maar dat weigerde *Vloitsius*. Daar op predikte hy byna 3 uuren, over 't leerstuk des Doops, met zulk eenen yver en welspreekendheit, dat zich veele, zelfs *Roomsch Catholyken*, daar over verwonderden. Gedurende het prediken, zonden de Burgermeesters eenen *Lucas Meinarts*, Raadt, en *Willem Martens Kalf*, Onderschout, naar de *S. Anthonis poort*, onder voorwendinge van allen moedtwil te beletten, enz. Na de predikatie begeleiden zommige *Jan Arendts*, die met de schuit naar *Sardam* wou: maar hy wierd door het groot gedrang van 't volk tot aan de poort voortgezet; en men hoorde; *Wy willen den Prediker in de Stadt leiden. Lucas Meinarts* zocht zulks wel te beletten, maar de menigte drong hem binnen. *Guilliam Gardyn* bragt hem ter zyden uit het volk, ten huize van zynen broeder *Philips Gardyn*. *Idem Comm.* Daar op volgde de Beeldtstormerye byna door geheel *Nederlandt*, doch niet zoo grof t'*Amsterdam:* daar de *Gereformeerden* hunne Kerk binnen de Stadt in ordre bragten, en beriepen 'er *Jan Arendts* tot Predikant, ook *Petrus Gabriël*, nevens *Nicolaus Scholsius*, Pastoor van *S. Martens*, by de *Syp*, die ook al heimelyk voorheen eene Vrouwe had ge- *Idem* trouwt, en by haar zes kinderen gewonnen: Hy was wel *Comm.* ervaaren in de *Hebreeuwsche* en *Griekschе* taalen, sprak de *Latynsche* zeer zuiver, hadde de Oudtvaders wel doorleezen, predikte geleert en lieflyk, ook leide hy een godtvruchtig leven.

JAN VAN LENT, Voorzitter in den Bloet-raadt, een wrevelige vyandt der *Onroomschen*, en een onrechtvaerdig en gierig mensch. By de *Hamburgerbrug*, in 't vergulde kalf, te *Utrecht*, woonde eene godtvruchtige weduwe, *Anna van Winken*, maar, naar haaren man, *Anna van Broekhuizen* geheeten; zy was van de *Onroomsche* Religie, en werd in de gedachte Stadt daarom onthooft. Blykens dit extract uit de *Zie de* Sententie. „ Gezien by den Raadt, enz. van den Hertog *Senten-* „ van *Alva*, enz. de lasten, informatiën, enz. van *Anna* *tie 27.* „ *van Broekhuizen*, gevangen t'*Utrecht*, belast van geweest *1568.* „ te hebben ter predikatie te *Cuilenburg*, ende ook t'*Utrecht*, *op dato* „ enz. ende dat, in de breekinge der beelden, zy te Minne- *geëxe-* „ broeders tegenwoordig wezende, gezegt zou hebben, dat *cutteert.* „ onze Voorzaaten van den Duivel hadden bezeeten geweest, om zulke afgodery met de beelden te hebben toegestaan, voor goedt houdende mits deezen het voorsz: breeken: gezien haare defensien, enz. zyne Excellentie doende recht, enz. heeft gecondemneert, enz. de voorschreve gevangen met den zwaerde gerecht te worden. Verklarende haare goederen, hoedanige, enz. geconfisqueert, enz. Gepronuncieert den 27 September 1568. ter presentie, enz. ondertekent, *Schryvers.* Deze *Anna* was *Zie S. de* een Wynkoopster, daar de President van *Lent* 400 guldens *Vries* aan schuldig was: hy beloofde haar het leven te behouden, *Kr. der* indien zy hem de 400 guldens wilde quytschelden, en *Rronyk.* quitantie passeeren; dat zy niet doen wilde, zeggende, het *5 deel,* was harer kinderen goedt, dat zy niet kon wechgeeven: *pag. 784.* hy mogt met haar doen naar zyn welgevallen. Deeze tyrannische en onrechtvaerdige President is naderhant in eene elendige armoede in zynen tuin, aan 't zwarte water buiten *Utrecht*, van de luizen opgegeeten, gestorven.

JAN ARENDTS POLDER in *Zeelandt*, op *Zuid-* *Boxh.* *Bevelandt*; maar den 13 Januarius 1551. door de *Zee* overstroomt.

JAN GERBRANDTS VAN LEIDEN, anders JOHANNES LEIDENSIS, of A LEIDIS; zie op GERBRANDTS. (JAN)

JANIBELLI, JENIBELLI, GINNIBELLI, met den voornaam FREDERIK, was een *Italiaan*, geboortig van *Mantua*. Hy hadde lang te *Antwerpen* gewoont, was ook daar getrouwt: van een groot vernuft in oorlogswerktuigen en uitvindingen, ook de Vestingbouw uitnemend wel verstaande, en daar door naderhant Ingenieur van Koninginne *Elizabeth van Engelandt* geworden. *Parma* hadde voor *Em vdh* *Spanjen* byna geheel *Vlaanderen* vermeestert, en stont op *Meteren* *Antwerpen* los te gaan. De Magistraat voorzag eene be- *fol. 237.* legeringe: de Stadt was weinig voorzien van kooren, en anderen leeftocht; zoo dat men aldaar voor hongersnoodt in dat geval vreesde. *Janibelli* wees eenen goeden raadt aan om overvloedt van alles te hebben; te weeten, met een Collegie van eerlyke burgeren aan te stellen, hen zoo veel geldt in handen te geeven als d'omslag van eenen hondertsten penning beliep, enz. zie verder de aangewezene *Idem* Schryvers op den kant hier over. Zyn voorslag wierd wel *Meteren* goedt gevonden, 't Collegie ook opgerecht; maar de uit- *fol. 233.* voeringe verhindert door eenige byzondere persoonen, die *Hooft* beter oordeelden alle inwoonders te gebieden, om zich *fol. 959.* voor twee jaaren van kooren en anderen voorraadt te voorzien. *Parma* quam voor *Antwerpen*, onder 't beleg (in de jaaren *Idem* 1584. en 1585.) ontbrak ook zout in de Stadt; de sehran- *Idem.* dere *Jenibelli* bedacht een vondt om dit gebrek te vergoeden; hy trok door de kracht van 't vuur zeer goedt zout uit veelerlei kruiden, dat hen tot groot behulp verstrekte. Maar terwyl een *Italiaan* en vreemdeling voor den wel- *Idem.* stant van 't Landt en de Stadt yverde, waren veele der Burgeren, met Eedt aan hun Vaderlandt verbonden, daar verraders van. Door eigenbaat en geheime onderhandelingen met den Vyandt, bevrachtten zy scheepen met allerlei behoeften, welke zy dan willens van *Parma* lieten neemen, die hun heimelyk betaalde, en de scheepen onder zyne Schansen ten oorlog toeruste. *Parma* hadde over en we- *Idem* der op den oever der *Schelde*, tusschen de Schansen *S. Ma-* *Hooft* *ria* en *S. Philips*, zwaare paalen doen slaan: deeze gebon- *fol. 960.* den met leggers, en planken daar op, maakte den doorvaart der *Schelde* meer dan 1000 voeten enger: het midden, van omtrent 1300 voeten, wierd door 32 pleiten gestopt; d'eene 20 voeten van de andere, t'zamen vastgemaakt met masten, raakende van boort aan boort, daar een vloer van deelen op, of over was gelegt, zynde daarenboven, zoo voor als achter, steven aan steven, en de uiterste aan de staande werken, met groote kabels of yzere ketenen, gevetert. Elk schip hadde wederzyds een stuk geschuts, nevens eenen anker tegens Ebbe en Vloedt; was voorts met 30 mannen voorzien, om op alles te passen. De brug was doorgaans zoo breedt, dat 'er 10 mannen in 't gelidt over konden gaan; geborstweert zoo lang als het paalwerk toelangde, met dubbele heiningen van planken, met aarde gevult, en ingestampt tegen den hagel van musquetkogels: ook stont 'er hier en daar geschut op de brug. Dat gevaart *Idem* benauwde *Antwerpen* boven maaten zeer, en de kans was *fol. 997.* verzuimt om het te beletten, ook wistmen nu geenen raadt om dat vervaarlyk werk te sloopen. *Jenibelli* meende echter daar raadt toe te zullen vinden; hy verzocht 60 pleiten van de Magistraat, die hy (t'zamengeheecht met reepen balken, enz. in de gestalte van eene halve maan, yder gewapent met twee haaken, steekkende tien voeten boven 't water uit) onder de brug wou doen afdryven, in goet vertrouwen, dat ze al dat 'er voor den boeg quam ter neêr zouden werpen. Doch eischte noch, indien 'er iet aan haperen mogte, drie scheepen, *Oranje* van 75. de *Post* van 175. ende *gonde* *Leeuw*, van 250 lasten; in deze wilde hy mynen maaken, die met buskruidt gevult, en ter rechter tydt aangestoken, buiten twyfel de brug en al dat 'er omtrent was vernielen zoude. De Magistraat beval hem aan *Philips van Marnix*, Heer van *S. Aldegonde*, opening van zyne uitvindinge te doen: die oordeelde dat het zou konnen gelukken. De Magistraat

echter bekommert zoo veel te waagen, op 't geen ook zou konnen mislukken, gaf *Jenibelli*, om eene proef te neemen, alleen 10 pleiten en 2 ſcheepen, de *Fortuin* en de *Hoop*, elk van omtrent 40 laſten. *Jenibelli* liet den bodem van yeder ſchip met zwaare planken overleggen, daar op van groote witte ſteenen een bak metſelen, die 5 voeten dik, inwendig lang 40. wydt en diep $3\frac{1}{2}$ voeten; daar na 6000 ponden buskruit in den eenen, en 7500 ponden in den anderen ſtorten; voort alles dekken met eenen ſchuinſen en ſcherp toeloopenden ſnuit, die 6 voeten dik was, van groote blauwe zarkſteenen, om de kogels te doen afſchampen; de bakken hadden verſcheide gaten, en in dat van de *Hoop* wierden lonten gehangen, afgemeeten naar den tydt datze te branden hadden om by 't kruit te komen. Aan d'andere kas in de *Fortuin* was een vuurſlag gemaakt, dat met raderen als een uurwerk omging, om ter gezetter tydt los te ſpringen en vuur te ſlaan. Boven op de ſcheepen deed hy eenig brandtuig leggen, dat een uur branden zou, eer het buskruit aanging, opdat de vyanden zich daar aan mogten vergaapen, niet anders denkende dan dat men dus de brug dacht te verbranden, enz. De pleiten gebruikte *Jenibelli* niet, maar wel 32 kleine platbodemde ſcheepen, gemaakt tot vier gelyktallige koppels, mede voorzien met ontſtoken vuurwerk. Deze zouden elk een half uur na den anderen, by dalenden ſtroom, afzakken; op dat de *Spaanſchen* al hun zwaar en licht geſchut daar op mogten loſſen, tegen dat de helſche Brandſchepen ter mid-ebbe zouden aannaderen. Op den 4 April 1585. maakten die van *Antwerpen* gereedſchap tot het nederwaarts afzenden: maar de Admiraal *Jakob Jakobsz.* volgde d'ordre van *Jenibelli* zeer qualyk, vermits hy de gedachte koppels te ras, d'een op d'ander, liet afgaan. De *Spaanſchen* hadden wel eenige kondtſchap van deze toeruſting, maar niet van 't geheim dat 'er in ſtak: verlangende om te zien wat het zyn zou. Toen zy de blakeringen in 't oog kreegen, klommen zy op de borſtweeringen en wallen van hunne Forten, om te beter te kyken: veele *Spaanſche* Officiers, zelf ook *Parma*, van eene menigte Edelen vergezelſchapt, begaven zich naar de brug. De Marquis van *Rysburg*, ziende de zeilen vol vlammen in 't weêrſchyn der golven naderen, en ſomtyds een in rook veranderen, meende alles alleen aangelegt te zyn om de brug te verbranden, dies ſpotte hy daar mede: maar *Vega*, ook een Ingenieur en *Spaanſch* Vaandrich, begon voor iet anders te vreezen, en ried *Parma* zich van daar wech te begeeven. Ondertuſſchen raakte het eerſte ſchip de *Fortuin* aan den grondt, en bleef zitten; maar de *Hoop* ging voort, en, door 't gety geſtiert, quam deur tuſſchen den *Vlaamſchen* Dyk en 't *Spaanſche* Maſtvlot, zettende zich ter plaatze daar het ſtaketſel aan de ry ſchepen geklampt was. Niet alleen *Vega*, maar ook de Marquis *del Guaſto*, en andere Grooten, baden *Parma* van daar te wyken, om zyn perſoon voor het gevaar te verzeekeren, dewyle men niet wiſt hoe het zou mogen afloopen. Hy begaf zich dan naar de Schans *S. Maria*. Nauwelyks was hy 'er binnen of de *Fortuin* ſprong aan ſplinters, en doodde veele *Spaanſche* Soldaaten, in een Blokhuis daar omtrent: maar, haaſt daar na borſt de *Hoop*, met zulken vervaarlyken en razenden donder en blixem, dat de Hemel ſcheen te kraaken, de Aarde te ſcheuren, en de Hel uit den afgrondt te barſten. Het grootſte deel der *Spaanſchen*, die op het ſtaketſel of in de ſchepen van de brug waren, wierden tot flenters geſlagen, zoo datmen nooit eenig overblyfzel van hen vernam. De *Schelde* vloog over haare boorden, vulde de Schans *Maria* met haar water, en ſtelde de naaſt gelegene velden eene knie hoogte onder water. Het aardryk ſcheen wel drie uuren rondtom als geſchudt te worden, en binnen eene halve myle wegs bleef niemant overend ſtaan. De zwaare in de lucht opgehevene zark- molen- en andere ſteenen, wierden zommige meer dan een vierde deel van eene myl in de lucht gevoert, en maakten, in de aarde neêrvallende, kuilen, 8 of 9 voeten diep. De Prins van *Parma*, omtrent een boogſcheut verre van den dyk afgegaan, wierd, nevens de by hem zynde Heeren plat ter neder geſmeten; de Pagie, die zyn degen droeg, door den geweldigen windt en ſlag gedoodt; een zyner lyfwachten wierd 30 ſchreeden verre, met het breeken van zyn eene been, weggeſmeeten: Elendig was de brug met het geſchut, en al dat 'er op was gehavent. Menigte van dooden lagen jammerlyk op malkanderen, en vreeſlyk geſtelt. Wonderlyk was het zien der gequetſten, d'een een been, d'ander eenen arm, de derde andere deelen van 't lichaam af, of gequetſt, of geſchonden. De dooden wierden van de *Spaanſchen* op ruim 500 begroot, van anderen op 800. de zwaar gequetſten maakten ook een groot getal uit. Onder de dooden waren veele voornaame *Spaanſche* Overſten, daar onder ook *Robert de Melun*, Marquis van *Ryſburg*, *Rubeaux*, Overſte van de Ruitery, die aan een takel hing, *Robles*, Heer van *Billy*, enz. *Meerbeek* verkleent deze zaak (hoewel tegens waarheit) zoodanig, dat hy durft ſchryven, dat d'*Antwerpers* daar door meer ſchade dan de *Spaanſchen* leeden: doch *Fr. Lanarius*, ook *Roomſchgezindt*, geeft 'er een vry ander getuigeniſſe van. Ondertuſſchen is het waar, dat de *Antwerpers* het daar by lieten, zonder hun begonnen ſtuk te vervolgen, of het *Spaanſch* leger in dien ſchrik te overvallen, en ſchade toe te brengen. Daar door wierd *Parma* tydt gegeeven, om al 't verbrokene weêr te herſtellen; waar door, als ook door gebrek van leeftogt, en meer andere toevallen, de Stadt eindelyk genoodzaakt was zich over te geeven.

Idem Hooft fol. 999.

Meteren fol. 237. en verv. Hooft fol. 990. enz. Th. Galeſin. Hiſt. d' Europe pag 293. P. Mont. in Guicc. fol. 104. Lanar. Faſc. Hiſt. pag. 136.

JAN REILOFSZOON VAN HOORN, een moedig Zeeheldt: hy was de man die, toen de rykgelade *Smyrnaſche* Vloot, in het laatſt van December 1664. naar *Nederlandt* komende, voor *Cadix* in *Spanjen*, door zeven *Engelſche* Oorlogſchepen, onder *Thomas Allin*, onvoorziens vyandtlyk beſprongen wierd, zich met zulken manhafien dapperheit verweerde; na dat *Pieter van Brakel*, Commandeur over de drie Oorlogſchepen die de Vloot geleidden, al in het begin van 't gevecht doodtgeſchoten was. Hy was 't die, voerende het ſchip de *Koning Salomon*, alleen tegen vier Konings ſchepen, die hem omſingelden, en van allen kanten met geheele laagen beſchooten, eenen geruimen tydt met groote onvertzaagtheit ſloeg: zonder dat een eenig ſchip hem ter hulpe quam, en daar door in onmagt geraakt, van een *Engelſch* Oorlogsſchip wierd aangeklampt, te gelyk ook een deel volks overgeſmeten, dat, na een hard gevecht, alles in ſtukken kapte. Echter vocht hy noch lang, toen 't bovenſchip al verovert was, uit den overloop, maar hy moſt zich, eenige ſchoten onder water hebbende, eindelyk over- en het opgeeven. Wanneer kort daar na het ſchip (door dien men ettelyke geſchutpoorten, die in ſtukken geſchoten waren, niet kon toe krygen) zonk, met wel hondert *Engelſchen*, die meeſt alle verdronken, bergde zich *Jan Reilofszoon* met eenige weinigen in de ſloep, en quam ter nauwer noodt in een *Engelſch* Fregat. Hoewel nu dit vyandtlyk beſtaan zonder aankondiging van oorlog geſchiedt was, wierd echter *Jan Reilofszoon* naar *Engelandt* gevoert, en daar jaar en dag gehouden. Wy hebben het hier ingelaſcht (zegt de Heer *Brandt*) tot roem van 's mans dapperheit, tot noch toe in geene Hiſtori naar waarde gemeldt. En zeker ook, hy heeft het verdient, en zich waerdig gemaakt dat zynen naam in geen vergetelheit kome. Ter erkenteniſſe van 's mans dapperheit en gebleeke deugt, hadden de Heeren Burgermeeſters van *Amſterdam* hem (in 't jaar 1672.) begiftigt met een Kapiteins plaats, op een der vier Oorlogſchepen, die voor Uitleggers, ter bevrydinge van de *Zuiderzee*, dienden. Maar alzoo 'er eenig misnoegen over den Commandeur van de Oorlogſchepen, die op 't Y omtrent *Durgerdam* lagen, rees, wierd die Commandeur afgezet, en *Jan Reilofszoon* (die eerſt maar bevel op een der gedachte ſchepen, *Middelburg* genaamt, gehad hadde) door den Admiraal de *Ruiter* en den Heere *Roeters*, volgens de magt hun gegeeven, in des vorigen Commandeurs plaatze aangeſtelt: en hem in zyne Inſtructie door de Heeren de *Ruiter* en *Roeters* (als laſt hebbende van de Heeren Burgermeeſteren van *Amſterdam*) ondertekent, ordre aangewezen en voorgeſchreven, waar na hy zich in alle voorvallen, zoo by daag als by nacht, hadde te gedraagen: geen klein teken van hoogachtinge, die de Heeren van *Amſterdam* en die groote Admiraal op zyne deugt en manmoedige vroomheit hadden, hem, met de toeverzicht op het Y en de *Zuiderzee*, als een der Sleutelen van *Amſterdam* vertrouwende.

Brandts leven van de Ruiter, fol. 376. Aitzem. XLV. 373. 386. Brandt ibidem.

Idem fol. 766.

JANS DAM; zie HEER JANS DAM.

JANSGAE; zie JOHANNIS GAE.

JANS (St.) KERK, een Dorp in *Zeelandt*, *beweſter-Schelde* op het Eilandt *Walcheren*, met de andere daar op gelegene Dorpen in het jaar 838. bedykt.

Houve 1 deel, fol. 143.

JANS (St.) LANDT, of SER-JANS-LANDT. In de lyſt van de *Zeeuwſche* Landen, in den hondertſten penning 1641. genoemt HEER JANS LANDT; het is een Dorp in *Zeelandt*, *beweſter-Schelde*, onder *Duvelandt*; zie op HEER-JANS-LANDT.

JANS (St.) ORDEN: de Heeren van die *Orden* zyn in 't jaar 1313. eerſt te *Haarlem* gekomen. Dus ſpreekt 'er de *Oude Hollandtſche Kronyk* (te *Dordrecht* in 't jaar 1620. herdrukt) van. In 't jaar 1313. op S. Marie Magdalene advent, doe quamen aldereerſt binnen Haarlem die Heeren van den Hoſpitalier St Jan Baptiſten in haer huis te Haarlem, welk huis en Clooſter aldereerſt Heer Jacob van Denemarken/ Biſchop van Zuden/ en Gwye Biſchop van Utrecht/ en de Commandeur des huis van St. Catharinen t' Utrecht ontfangen/ ende aengenomen hadde van Mr. Gerrit van Tetrode/ Canonik van S. Marie t' Utrecht/ ende heeft dat gefundeert/ ende gewydt in den naam Godts almachtig/ ſyne lieve moeder Maria/ en S. Jan Baptiſten; die Heeren van de Templiers/ die buiten Haerlem in de boſſchagie woonden/ zyn gegaen met alle hare goederen totten voorſz: huyſe van St. Jans/ door raed ende toedoen des Edelen mans Willem van Egmond. Daer na in den jare 1316. heeft die ſelve Heer/ Jacob van Zuden/ eene Koninghlyke Sale binnen Haerlem getimmert ende gemaeckt. Des jaers daer na heeft deſe voorſeyde Biſcop Jacob doen maken/ in dat ſelve huys/ een verciersde kerke/ met eenen omganck/ ende worde des jaers daer na volmacht. In welke kerke Godt de Heere/ met ſyne lieve Moeder/ ende ſyn voorloper St Jan Bap-

O. H Kr. fol 366. Boxhorn Holl. toon. pag. 103.

Meerb. fol. 639. Grot. Jaarb. fol. 99. Lanar. enz.

Baptist/ zeer geëert werden. Ende Heere Dirck van Weedenroede/ die goedertieren/ begaefde deese kerke met eenen schoonen gulden kelke van synen goude; zie van dien Heere *Jacob van Zuden* op JACOB VAN OUTSHOORN, *Bisschop van Utrecht*. Deze Orden der Heeren van *St. Jan Baptist van Jerusalem*, anders gezegt *Hospitaliers*, of *Johanniter Ridders*, heeft aanvang genomen in 't jaar 1104. volgens *S. van Leeuwen*. Doch 't eerste beginsel was 1012. te *Jerusalem*. Kort voor 't jaar 1290. wierd deze geestelyke Ridder-*orden* door de Ongeloovigen uit het *H. Landt* gedreeven.

Goudh. in de O. Holl. Kr. fol. 224. Benth. Holl. kirch. enz. standt part. 2. pag. 336.

JANSONIUS, (JACOBUS) van *Amsterdam* geboortig; hy is *Theologisch* Doctor geworden, en in die faculteit Professor te *Leuven*, Deeken van *St. Pieters*, en Regent van 't Pauselyke Collegie aldaar. Was vermaardt door zyne geleertheit: storf in 't jaar 1625. heeft over de Psalmen geschreven, enz.

JANUS DOUZA; zie DOUZA. (JANUS)

JANUS RUTGERSIUS; zie op RUTGERSIUS. (JANUS)

JANUM, een der dartien Dorpen van de *Friesche* Grietenije *Dantumadeel*, leggende over d'*Ee*, aan den kant van *Ferwerderadeel*, in *Oostergoo*.

JAUREGNI, (JOHAN) een *Biskaijer* van geboorte, opgemaakt om Prins *Willem den I. van Oranje* te vermoorden: dat ook byna gelukte. *Johan de Isuncha*, ook een *Biskaijer*, geweest Commys van de Lyftogt voor de krygsheiren van den Koning van *Spanjen* in de *Nederlanden*, had al eenigen tydt op middelen gedacht, hoe den Prins van *Oranje* om 't leven te brengen. Hy oordeelde ter uitvoeringe van dat werk niemant bequamer dan eenen *Gaspar d'Anastro*, zynen landtsman, een groot koopman *t' Antwerpen*, doch die door tegenspoedt op het punt van banquerouten stont, en om die reden byna wanhoopig was. Hy schreef daar over aan hem uit *Spanjen:* na eenige onderhandeling met hem, zoo door brieven als booden, zond hy hem eindelyk schrift met de eige handt van Koning *Philips den II.* ondertekent, daar in hy zich verbondt, indien hy dat stuk uitvoerde, dat hem tot vergeldinge 80000 Dukaaten aangetelt zouden worden, of zoo veele renten t' zyner keure, boven eene Commandeurye van *St. Jacob.*

Em. van Meteren fol. 207. Hooft fol. 812.

D'Anastro had geen moeds genoeg om'er zyn eigen leven aan te waagen, echter vlamde hy op't groote geldt, of een deel daar van. Hy openbaarde, met traanen in de oogen, aan zynen Caffier het verloop van zyne zaaken, en te gelyk, hoe hy weêr tot grooten rykdom kon komen, indien hy, tot zyn Caffiers gelyke voordeel, hem daar in behulpzaam wilde zyn: maar *Ant. Venéro* (zoo was des Caffiers naam)

Meerb. groote Kronyk f. 1212.

toonde afschrik. Na dat het *Anastro* met *Venéro* mislukt was, quam hem *Jan Jauregni* in gedachten, en dat hy een bequaam werktuig zou konnen zyn om dit stuk uit te voeren: hy was 23 jaaren oudt, kort van persoon, styfzinnig van aart: zeer ligt liet zich deze *Jauregni* daar toe beweegen, daar hy, uit eenen *Roomsch-Catholyken* yver, zelf genoegzaam toe genegen was. De beloften, indien hy'er na de daadt levend' afquam, dat tot grooten staat verheven zou worden; of zoo hy daar over 't leven mogt verliezen, van de hoogste Kroon der Martelaren in den hemel te zullen ontfangen, en daar van verzeekert te zyn, zonder in 't vagevuur te komen, prikkelden hem noch meer aan. Op den bestemden dag van den moordt (Zondag den 18 Maert 1582.) biechtte hy zich aan *Antonius Timmerman*, Dominikaner Monnik, die gewoon was heimelyk in het huis van *Anastro* Misse te doen. Hy openbaarde in zyne biecht zyn voorneemen tegen den Prins. De Monnik prees hem daar in ten hoogsten; als in een werk ter eere van Godt, ten beste der *Roomsch-Catholyke* religie, des Vaderlandts, en dienste des Konings; absolveerde hem, en gaf hem zynen zegen, nevens het *H. Sacrament*. Dus gewapent, en ten bedryve toegerust, gaat hy'er op los. Prins *Willem*, uit de predikatie gekomen, hadde zyn middagmaal opentlyk op de groote zaal gehouden, met zyne Familie, de Graven *Laval*, *Hohenloo*, en andere Grooten. De tafel opgenomen, en hy omringt van Heeren en Edelen, gaat naar zyne kamer; *Jauregni* mengt zich onder den hoop, met een pistool onder zynen hoedt, dat hy op den Prins van *Oranjen* lost: de kogel gaat het rechter oor in, vliegt door het gehemelte zyns mondts, en komt, breekende eenige tanden, beneden het slinker kaakebeen uit. De keelâder was gequetst, en de wondt zou doodelyk zyn geweest, indien niet, t'zamen met de kogel, de vlam van het buskruidt, die ader toegeschroeit hadde. Immers de Prins wierd, of bleef op eene wonderlyke wyze behouden. *Jauregni* ontquam eenen schandigen doodt, vermits hy van eenige Hofjonkers in der yl wierd doodt gestoken, door eene haastige onbedachtzaamheit, of om meer quaadtdoen te beletten: want men vondt noch een dolk by hem, bloot in zynen boezem; nevens eene kaerse van groen was, met een Agnus Dei, den Jesuitschen Catechismus, enz. om'er, zich indien hy gevangen wierd, van te bedienen. Zyn doodt lichaam wierd gevierendeelt, en het hooft op een bolwerk van het Kasteel gezet, de vier deelen aan vier poorten

Hooft Nederl. Histor. fol. 813.

Bor. Hooft. Reyd. J. Viverius. Meter. E. de Veer. Leven van Pr. Willem en Maurits.

opgehangen. *Antonio Venéro*, die van dezen aanslag kennisse gehad, en dien niet ontdekt hadde, nevens de Dominikaner Monnik, die *Jauregni* daar toe had aangemoedigt, wierden aan staaken gworgt, daar na gevierendeelt, en de quartieren opgehangen: zy zouden zwaarder gestraft zyn geweest, indien Prins *Willem* niet aan *S. Aldegonde* geschreven hadde, dat hy hen, zoo veel de misdaadt betrof, het vergaf, en dat men hun, als zy sterven mosten, doch eenen zachten doodt zoude aandoen. Ook had de Prins, zich van *Jauregni* gequetst voelende, gezegt: *Ik vergeeve hem mynen doodt, spaart den misdaadiger*. De Dominikaner Monnik bekende voor zyn vonnis, dat hy gemeent hadde een yder bevoegt te zyn, uit kracht van 's Konings ban, den Prins van *Oranje* met eene goede conscientie om het leven te brengen: doch herriep dit gevoelen voor zynen doodt, toonde berouw, en badt om vergiffenisse, enz. Toen *Alexander Farnése*, Prins van *Parma*, vier jaaren daar na de Stadt *Antwerpen* verovert hadde, hebben de Jesuïten de quartieren van deze geëxecuteerden, met groote eerbiedigheit, van de poorten wechgenomen, en die opentlyk als heiligdommen geëert en begraaven. *Gaspar d'Anastro* hadde zich, even voor het aangevangen moortdadig stuk, naar *Duinkerken* begeeven, voort naar *Doornik*, en van daar by *Parma*, daar hy zich zou beroemt hebben aanlegger van deze doorluchtige daadt geweest te zyn.

Hooft fol. 815.

JELLEBERT, een van de vier Dorpen in de *Friesche* Grietenije *Aengwirden*, onder het quartier van de *Zevenwolden*; ook genoemt TIALLEBIRT, of TYALBERT: daar is de pleisterplaats der reizende lieden, van *Stavoren*, de *Jouwer*, en andere Oorden, naar *Drenth* en *Groningen* heene willende.

Winsem. beschr. achter de Kron.

JELLUM, een van de 16 Dorpen der *Friesche* Grietenije *Baerderadeel*, in *Westergoo*. Hier legt het huis en de State *Mammema*, op 't Niewlandt, jongstleden bewoont by den laatsten van 't Edel geslachte *Botnia*.

Winsem.

JELSUM, een van de 14 Dorpen van de *Friesche* Grietenije *Leeuwarderadeel*, in 't quartier *Oostergoo*; daar legt de oude State van *Hinnema*. Dat geslacht voerde voortyds in hun wapen drie witte leliën op een roodt veldt. De Kerk van *Jelsum* staat aan de State van *Kamstra*; is een heel vermaakelyk Dorp.

Idem ibid.

JELTINGA, of JELTCAMA, een adelyke State, geleegen in het noorden van het dorp *Buitenpost*, in de Grietenije van *Achtkerspelen*; zynde de zesde Grietenije van *Oostergoo*, in *Frieslandt*. De laatste van dit geslachte is geweest Jonker *Otto van Jeltinga*, die in het jaar 1706. overleeden is.

JENIBELLI, uitvinder der brandtschepen voor *Antwerpen* gebruikt, enz. zie JANIBELLI. (FREDERIK)

JENSIEMA, een adelyk Huis in de *Groninger Ommelanden*, in het Dorp *Oldehove*, onder het *Wester-quartier*; heeft aan die van *Broersma* behoort.

Houve.

JEROENS POLDER, of S. JEROENS POLDER, in *Zeelandt*, op 't Eilandt *Schouwen*, wierd in 't jaar 1530. t' eenemaal van de zee overloopen; is evenwel naderhandt weêr bedykt: draagt ook den naam van BANTAM. In 't jaar 1641. wierd deze Polder bevonden 108 gemeeten en 235 roeden groot.

Boxhorn Kr. van Zeeland 1 deel, pag. 89.

JESLUM, een der elf Dorpen van de *Friesche* Grietenije *Ferwerderadeel*, in 't quartier *Oostergoo:* de kerktoren heeft een spits, d' eenigste in deze Grietenije.

Winsem.

JEURIAEN, ook JORIS VAN LALAIN, Grave van *Rennenberg*; zie op LALAIN.

JEURIAEN VAN EGMOND; zie op GEORGIUS VAN EGMOND, *Bisschop*, enz.

JIERSICKE; zie op JERSIKE.

JISP, een *Hollandtsch* Dorp met Kerk en Predikant, staande onder het Classis van *Haarlem*.

Houve.

JOCKWERT, een Dorp in de *Groninger Ommelanden*, onder *Fivelingo's* quartier.

Idem Houve.

JOHAN VAN NASSAUW, de XXXIX Bisschop van *Utrecht*. Hy wierd, na het overlyden van Bisschop *Henrik van Vyanen*, in 't jaar 1267. tot die waerdigheit verkoren: was een ganssch slecht, eenvoudig, ongeleert man; wiens bestier het *Utrechtsche Sticht* zeer schadelyk is geweest. Hy vondt alle Kasteelen en Huizen in het Bisdom, door voorzorge van zynen Voorzaat, wel voorzien: maar hy deed 'er in zynen tydt weinig nut mede voor 't Sticht. In tegendeel deed hy 't groot nadeel; was oorzaak van veele verwarringen en onrusten, die naderhandt zyn uitgebarsten. Van dag tot dag verergerden de zaken van 't *Sticht*; de Landsmiddelen vervlogen; d' inkomsten waren eer verteert dan ontfangen; de tollen wierden verzuimt; de Heerlykheden en Kasteelen verpandt; *Vreelandt* aan den Heer van *Amstel*, *Montfoort* aan den Heer van *Woerden*, beide heftige vyanden van de *Utrechtschen*. Dat doen, en meer, bewoog eindelyk de Staten van *Utrecht*, om de behulpzaame handt van Grave *Floris van Hollandt* te verzoeken, om het *Sticht* in goeden staat te helpen herstellen, en te handthaaven; ja, ontzagen zich niet des Landts zaaken in zyne handen over te geeven, om daar omtrent naar zyn goedtvinden te handelen. Om'er hem nu te meer toe te beweegen, wierd hem en zynen

J. de Bekain Joh. I. O. H. Kr. fol. 347.

Vossius Jaarb. van Holl.

zynen Nazaaten toegeſtaan, zoo menigmaal als het hun beliefde in de Stadt te komen. Waar voor Grave *Floris*, en zyne Nazaaten, die van *Utrecht* altydt met raadt en daadt zouden byſpringen. Wanneer de Biſſchoppelyke Stoel open viel, zouden de *Staten van Utrecht* hun beſt doen, dat zulk een, als van Grave *Floris* voorgeſtelt wierd, verkoren mogte worden. Indien 'er eenige onruſt in de Stadt *Utrecht* ontſtont, zou de Grave van *Hollandt* die ten beſte van het gemeen ſtillen; het ware dan tuſſchen den Biſſchop en de Staten, of wel van de *Staten* met de Gemeente, of van de Gemeente met den Biſſchop. By geval dat de Graven van *Hollandt* hun Hof t'*Utrecht* hielden, zouden zyne Raaden ooirſprongkelyk Stichtſen moeten zyn, enz. Na dat nu Grave *Floris* den Staat herſtelt hadde, in het jaar 1278. bevondtmen 's Landts middelen al in 't jaar 1280. merkelyk vermeerdert. Na het vertrek van Grave *Floris*, begon de Biſſchop te denken om de verpande plaatzen te loſſen, die Heer *Gysbert van Amſtel*, en Heer *Herman van Woerden* op zoodanige wyze bezaten: maar zy die in handen hebbende, weezen den Biſſchop en die van *Utrecht*, die 't verpandde weder wilden loſſen, af; willende die Sterkten in eigendom behouden. De Biſſchop wilde ze weêrom hebben, en het geldt opbrengen, maar vruchteloos; deshalven deeden de *Staten*, nevens de *Biſſchop*, die van *Amſtel* en *Woerden* den oorlog aan: die mede volk op de been bragten. Tot den ſlag komende, hadde *Amſtel* Heer *Herman*, met eenen goeden trop, achter zich gelaaten: De *Stichtſchen* vielen vierig op *Amſtel* aan, en 't gevecht was fel, zoo dat *Amſtel* wyken moſt: maar toen quam Heer *Herman van Woerden* met zynen verſchen hoop, viel op de vermoeide *Stichtſchen* aan, die de vlucht moſten neemen. Daar op zochten zy heul aan Grave *Floris*, die'er, volgens het verdrag, toe verplicht was; maar hy zocht de zaak liever te bemiddelen: vaerdigde daarom gezanten aan *Amſtel* en *Woerden* af, met bevel van de wapenen neêr te leggen, de beleende plaatzen weêr te geeven, en 't verſchot in zyne handen te ſtellen; doch zy wilden daar niet naar luiſteren. De Grave belegert daar op *Vredelandt*: *Amſtel* komt tot ontzet; maar word geſlagen, en hy zelf gevangen, daar by gebonden, en in triumph rontom het Kaſteel *Vredelandt* gevoert. De *Amſtelſchen* gaven toen het Kaſteel op, in 't jaar 1280. Flux ylt Grave *Floris* naar *Montfoort*; Heer *Herman* had dat Kaſteel zeer ſterk gemaakt. Grave *Floris* gebruikte daar wel groot gewelt tegen; maar moſt daar evenwel een jaar voor blyven, eer hy 'er meeſter van wierd: alle die 'er in waren wierden op twee na, die zich verburgen hadden, gedoodt. In de jaaren 1285. en 1287. kregen *Amſtel* en *Woerden* vergiffenis. *Amſtel* op S. S. *Simon* en *Judas* advent in 't jaar 1285. en *Woerden* op Palmzondag 1287. Zy verkregen deze vergeeving onder eedtzweeringe en belofte, van noch den Grave, noch den Biſſchop, eenig onheil toe te brengen, of te veroorzaaken: de bezittinge van *Vreêlandt* en *Montfoort* aan den Biſſchop te laaten: daar by noch alle hunne goederen tot Leenen van de Graaflykheit te ſtellen: Indien zy ook ooit deze artykelen overtraden, dan zouden alle hunne Heerlykheden aan den Grave vervallen, die hy dan van de *Utrechtſche* Kerke in leen ontfangen zoude, enz. Dit alles geſchiedde met toeſtemminge van den Biſſchop van *Utrecht*, die, ter vergoedinge der onkoſten door Grave *Floris* in dezen oorlog gedaan, hem beſchonk met het leen van de tienden, die de *Hollanders* aan het *Sticht* moſten geeven. Alzoo 'er eenig verſchil over de naamen der Biſſchoppen van *Naſſauw*, en van *Zyrik*, enz. is, als ook over het verpanden of verkoopen, zullen wy 't alhier kort voorſtellen en openleggen. *J. J. Orlers*, in zyne *beſchryvinge van Leiden*, brengt voort uit zekere Deductie zonder naam, dat Biſſchop *Jan van Naſſauw* aan den Heer van *Amſtel* het Slot *Vredelandt* verkocht hadde, nevens andere Sloten en Heerlykheden: maar zyn getuigeniſſe, van die Deductie zonder naam, kan die van de *Oude Hollandtſche Kronyk*, van *Jan Veldenaar*, en van anderen niet dooden; vermits die uitdrukkelyk het woordt *verzet*, zoo veel als *verpandt*, gebruiken: ook geeft het de zaak zelf genoeg te kennen: want indien de Kaſteelen van *Vredelandt* en *Montfoort* verkocht waren geweeſt van Biſſchop *Jan*; met wat recht zou hy ze hebben konnen weder eiſchen? Met wat voorwendinge zou Grave *Floris* die van *Amſtel* en *Woerden*, over hunne weigeringe van 't verſchote geldt daar voor te ontfangen, beoorlogt hebben? Het is wel een misſlag dat de *Oude Hollandtſche Kronyk*-ſchryver, en andere die hem gevolgt hebben, het jaar 1587 ſtelt, voor 't jaar waar in d'oorlog tuſſchen Grave *Floris*, en gemelde Heeren zou voorgevallen zyn: want het blykt anders uit de voorſz: genadebrieven. *Scriverius*, in zyne *Aantekeningen*, zegt ook, dat uit de *Oude Goudtſche Kronyk*, en uit d'*Oude Rymkronyk*, net te beſpeuren is, dat, in plaatze van 1217. in d'*Oude Hollandtſche Kronyk* bedenkelyk 1278. zal moeten *gerekent* en *getekent* worden. Wat verder aangaat, dat de *Hollandtſche Kronyk* den bovengedachten oorlog ſtelt voorgevallen te zyn met Biſſchop *Jan van Zyrik*, en dat die Kronyk daar in van andere Schryvers mogelyk gevolgt is, zulks maakt daarom de waarheit der zake niet vaſt: want uit die zelfde *Kronyk* word bewezen, dat de Heeren van 't Sticht *Utrecht* den Grave *Floris* in 't jaar 1287 verzochten tot den Raadt des Kapittels te willen komen, om *Jan van Naſſauw* van het Bisdom af te zetten; en *J. Veldenaar* ſtelt de aankomſt van *Jan van Zyrik* op 1288. (de Zoenbrieven zyn, als aangewezen is, van 1285. en 1287.) hoe kan dien oorlog dan *Jan van Zyrik* raaken? Ook komen 'er alle Schryvers in overeen dat *Jan van Naſſauw*, na 't overlyden van *Henrik van Vyanen*, in het jaar 1267. Biſſchop wierd, zelfs ook de *Oude Hollandtſche Kronyk* zegt, dat hy 21 jaaren geregeert heeft: zyne afzetting viel voor in 't jaar 1288. *Beka* komt'er ook mede over een; desgelyks *Melis Stoke*, die in dien tydt leefde, en daarom wel voor den geloofwaerdigſten te houden zy, noemende uitdrukkelyk *Jan van Naſſauw*. Aangaande het afzetten van Biſſchop *Jan van Naſſauw*, ſpreekt *Veldenaar* aldus; In den jaer ons heren M iijc ende lxxxviij ſoe wert grene florens van hollant gheboden tot vtrecht tot eenen capittel te comen Ende hi quam mit veel edelre luden Want johan van naſſouwen die biſcop die had xxi jaer elect of gheçoren biſcop van vtrecht gheweeſt als een leech man mit diſpenſacien van den paeus Ende en had noch nye gheen confirmatie ghehadt. ende hi had dat caſteel van vzedelant verſet aenden heer van aemſtel om een ſomme van gelde Ende dat Caſteel van montfoerd had hi verſet om een ſomme van gelde aen den heer van woerden deſ hem dat heel bisdom beclaechde Ende daer toe was dat bisdom verladen mit groten ſcult teghens veel woekenaers Waerom die gheheen eccleſie ſcreef den armen ſtaet deſ biſcops van vtrecht aen den paeus ende baden hem innichlick om enen die johan hiet van zijrijck ende overmits deſ paeus moghenthept ſo is johan van naſſouwen of gheſet vant bisdom Ende Johan van zijrijck is geordiniert die xl biſcop van vtrecht.

JOHAN DE II. VAN ZIERCK, ZIERICK, ZYRYCK, wierd, na het bovenverhaalde afzetten van *Johan van Naſſauw*, de XL *Biſſchop* van *Utrecht*. Vermits d'oorlog van den *Biſſchop* tegen *Amſtel* en *Woerden*, om de Kaſteelen van *Vredelandt* en *Montfoort*, onder hem niet voorgevallen is, als in de voorige poſt is aangewezen, hebben wy weinig van hem te ſchryven. Hy heeft het *Utrechtſche* Biſdom niet langer dan negen jaaren beſtiert; toen wierd hy van den Paus *Bonifacius* gemaakt *Biſſchop* van *Tulliën*, *Toulouſe*; (*Epiſcopus Tullenſis.*) Hy verliet daarom het Biſdom van *Utrecht* 1296. zynde negen jaaren na zyn aankomen in 't jaar 1288. hoewel zommige Schryvers wat verkeert rekenen. *Willem van Mechelen* volgde hem in 't Bisdom.

Dewyl het Levensverhaal van *Johannes Zyrik* hier luttel plaats beſlaat, zullen wy hier in 't geheel laaten volgen 't geen 'er de Schryver van '*s Batavia Sacra* van heeft aangetekent, waar in noch veele dingen voorkomen in de bovenſtaande beſchryvinge niet gemeldt, met verſcheide omſtandigheden, den liefhebberen der Nederlandtſche Oudheden t'over waerdig; 't volgende vinden wy daar nopende dezen Biſſchop, en de zaaken van dien tydt, te boek gebragt.

„ In *Naſſouws* plaatze is gekomen *Johannes de II.* voe-
„ rende den toenaam van *Syrik*, uit het doorluchtig geſlacht
„ van de Lotteringſche Graven van *Syrik*, uit het welke
„ *Frederik Guidoos* nazaat ook is geſproten. Deze *Johan-*
„ *nes* heeft het Bisdom den tydt van acht, of, gelyk ande-
„ ren willen, van negen jaaren bedient. Hy heeft in de
„ byeenkomſten zyner Geeſtelykheit eenige Ordonnantien
„ gemaakt, en by wyze van brieven uitgegeeven; enz.

„ Naderhandt is hy, uit kracht der Pauſelyke toelaatinge,
„ Biſſchop van *Toul* geworden; en hy wordt onder de
„ Kerkvoogden van *Toul* geteelt achter *Probus*, wien hy in
„ 't jaar 1296 is gevolgt; zynde geſtorven in 't jaar 1305.

„ Biſſchop van Utrecht zynde, heeft hy het ſlot *Vrede-*
„ *landt* opgeëiſcht van *Giſelbertus*, die het in onderpandt
„ had ontfangen van *Johannes van Naſſauw*, en verſcheide
„ niewe tollen invoerde: En als deze daar geen ooren toe
„ hadde, heeft hy de wapenen tegens hem opgevat; en
„ heeft beide de kaſteelen, *Vredelandt* en *Monfoort*, na een
„ langduurig beleg en veel vechtens, met hulpe van Graaf
„ *Floris*, verovert, en volgens de voorwaarden van den
„ vrede in bezit gehouden.

„ Op dezen tydt heeft *Hermannus van Woerden*, die een
„ wrok tegens Graaf *Floris* had, eenen aanſlag tegen zyn
„ leven gemaakt, en heeft den voornoemden *Giſelbertus* ook
„ op zyne zyde getroont. En als zy hem door liſt gevan-
„ gen hadden gekregen, heeft *Gerrit van Velſen*, een dap-
„ per en ſtout Ridder, en een van de voornaamſte der
„ bondtverwanten, opdat hy van het toeſchietende landt-
„ volk niet ontzet zoude worden, hem moortdadiglyk om-
„ gebragt, na dat hy veertig jaaren aan 't roer der regee-
„ ringe gezeeten hadde. Het doode lichaam van den Grave
„ is naar de Abdy van *Rynsburg* gevoert, en beneffens zy-
„ ne Gemalinne *Beatrix* begraaven. Doch van *van Velſens*
„ huisvrouwe, die door den Graaf verkracht zoude zyn, is
„ by *Heda*, noch de oudtſte Schryvers, geen het minſte ge-
„ wag te vinden. Eenige laater Schryvers zullen dit waar-
„ ſchynlyk uit een *vaersje van den Rymer *Melis Stoke*,
„ door

* Zie hier van op FLORIS DEN V.

Idem Voſſius ibid. pag. 179.

Idem Voſſ. ibid. pag. 180. *Commelyns Amſt. fol.* 40.

Idem Voſſ. ibid. idem Comm. f. 42. 43. 44. *P. a Didenh. de Epiſc. Germ. in Joh. I.*

Idem Voſſius ibid. p. 183.

Orlers beſchr. van Leiden pag. 235.

O.H.Kr. f. 329. *J. Veld. faſc. 1. pag.* 263.

O.H.Kr. fol. 329. 335.

d. f. 329. *ibid.*

J. Veld. f. 1. fol. 263.

M. Stoke Rymkr. J. de Beka. O. Goud. Kron. J. Veld. fol. CC-LXIII.

O.H.Kr. fol. 351. *J. de Beka in Joh. II. A. Slichtenh. in Pontan. Suffr. Petri. J. Veld.*

Batav. S. 2 deel pag. 206. 207.

Barland. & G Noviomagus in catal. Epiſc. Traject.

W. Heda.

En noch een groot getal anderen, van den grootſten adel van Hollandt.

„ door onkunde der oude taale, aldus opgevat, en loffe-
„ lyk te boek gezet hebben.

„ *Gerrit van Velſen* wierd op het ſlot *Kroonenburg*, na
„ eene zwaare belegeringe, gevangen genomen; en na dat
„ hy het feit beleden had, op een radt gezet.

„ Doch dat men hem in een tonne vol ſcherpe ſpykers,
„ binnewaarts ſteekende, zoude gezet, en door de ſtadt
„ gerolt hebben, komt ook uit den koket van jonger Schry-
„ veren; en is by de oudtſten niet te vinden.

„ Van dezen Graaf *Floris* ſtaat het volgende aangetekent
„ in het doodtboek van *S. Pieters* kerke te Utrecht: *Op*
„ *den* 28 *Mey, in 't jaar* 1296. *is gedoodt de doorluchtige Graaf*
„ *van Hollandt, myn Heer Floris, zoon van den Roomſchen*
„ *Koning Willem.* Hy is gedoodt te *Muiderberg*, eene vrije
„ heerlykheit van de Heeren van *Amſtel*; alwaar Graaf
Anal. lect. Tom. V. p. 559. „ *Willem de III.* in 't jaar 1324. een kapél voor zyne ziele
„ heeft geſticht, zoo als *Ant. Matthæus* uit eenen brief van
„ het zelfde jaar bewyſt.

O.H.Kr. f. 371. JOHAN VAN DIEST, de XLV Biſſchop van *Utrecht.* Na dat zyn voorzaat *Jacob van Outshoorn* overleden was, in 't jaar 1322. (of 1324.) verkoren de Capitulairen *Johan van Bronkhorſt*, Prooſt te *Oudemunſter* t' *Utrecht*: *Bek. in Joh. III. J. Veld. faſc. temp. f. 264. Voſſius Jaarb. f. 371.* Maar de Graven van *Hollandt*, van *Gelderlandt*, en de Hertog van *Brabandt*, hadden aan den Paus verzocht dat hy *Johan van Dieſt*, Domprooſt te *Kamerik*, met die waerdigheit voorzien wilde; die dan ook dezen *Johan van Dieſt* te Romen tot dezen ſtaat inwyde. Flux ſnelde hy naar *Utrecht*, met een zeer groot en prachtig gevolg van Heeren en knechten. Die van *Utrecht* waren 'er geweldig in t' onvreden, en zeiden openlyk, dat het aan den Paus niet ſtont hun eenen Biſſchop te geeven; dat hunne vryheit openbaar gewelt aangedaan wierdt, enz. Zy dorſten 'er zich evenwel niet met gewelt tegen ſtellen: en *Johan* (of *Jakob*) *van Bronkhorſt*, die alreeds als Biſſchop geregeert hadde, had het hart niet om *Johan van Dieſt* te keeren. *Henrik*, Kaſtelein op het huis te *Hageſtein*, voer ſomtydts over de *Lek*, beroofde des Biſſchops onderdaanen, en leî, met hulpe der *Hollanders*, alle huizen hunner vyanden in d' aſſche. Heer *Willem van Duivenvoorde* had in het dorp de *Nieuwvaart* eenen Schout, *Gysbert*, aangeſtelt; de Schout wierd doodtgeſlagen; *Duivenvoorde* eiſchte de daders van d' *Utrechtſchen*, maar kreeg weigerig antwoordt, ook wierd zynen afgezondenen ſlechts gehoort als van eenen onbeampteling afgevaerdigt. Hy daar over zeer vertoornt, verbrandde het dorp *'t Geyn*; die van *Utrecht* deeden 't zelfde met *Nieuwvaart*. Heer *Willem* bragt eenig volk uit *Hollandt*, *Idem O.H.Kr. f. 374.* *Gelderlandt*, en *Kleefslandt* op de been, ſtak een deel van 't dorp *Horſt* in brandt, en belegerde 't ſlot; daar hy, door dappere tegenweere, genootzaakt wierd van af te wyken. *Voſſ. 345.* De Stichtſchen quamen uit om hem ſlag te leeveren; maar de Grave van *Hollandt*, daar uit een groot verderf te gemoet *J. de Beka in Joh. III.* ziende, geboodt *Duivenvoorde* de wapenen neêr te leggen: bewoog ook de *Stichtſchen*, om, ten zoen des doodtſlags, te *Schotani Kr. van Frieſl. f. 175.* belooven met eenig volk in des Graven heir te zullen verſchynen, des van noden hebbende; hoewel men dit laatſte *in de oude Schryvers* niet vindt. Anders heeft *Jan van Dieſt* weinig goedts verricht, maar is het *Sticht* eene ſchadelyke peſt geweeſt. Hy verpandde aan Grave *Willem* 't kaſteel van *Vredelandt*, voor eene groote ſomme geldts, nevens *Cortg. Stichts Kron.* d' omgelegene dorpen. Aan *Reinald van Naſſauw*, den II Grave, daar na I. Hertog van *Gelder*, het ſlot *Vollenhoe*, *O.H.Kr.* met geheel *Overyſſel*. Hy had over 't Biſdom van *Utrecht* zes Voogden geſtelt, die het vry qualyk beſtierden. Het meeſte goedt dat hy het *Sticht* heeft gedaan, was dat hy 't *Idem Veld. faſc. t. f. 265.* kaſteel *Diepenheim* kocht. Hy heeft een Collegie van 12 Kanonikken te *Amersfoort* geſticht: ſtorf in 't jaar 1340. (of 1341.) op de kalende van Julius; wierd in de Domkerk begraaven. Hier dient aangemerkt, dat ſedert eenigen tydt de Graven van *Hollandt* en *Gelder*, Leenmannen van de *Utrechtſche* kerke, zich zoo veel gezagh omtrent de verkiezinge van eenen *Utrechtſchen* Biſſchop aangematigt hadden, als hedendaags de Koningen van *Vrankryk* en *Spanjen* gebruiken omtrent de keure van eenen Roomſchen Paus; en gelyk de Vorſten te Romen alsdan omtrent de Kardinalen handelen, zoo deeden de Graven van *Hollandt* en *Gelder* omtrent de Stichtſche Kapitulairen. *Nicolaus de Caputiis* volgde *Johan van Dieſt*.

O H.Kr. f. 378. JOHAN VAN ARCKEL, de XLVII Biſſchop, volgde *Nicolaus de Caputiis*, en was alreeds voor hem, *Pontan. Geld. geſch. 2 D. f 129.* door een gedeelte der *Utrechtſche* Capitulairen, verkoren; maar van Paus *Benedictus de XII.* (te gelyk met *Johan van Bronkhorſt*, van een ander deel der Capitulairen geſtemt) afgeſchaft, of verworpen, die daar tegen *N. de Caputiis* *Pietr. Coſt. Hiſt. Ital. lib. 2.* met het Bisdom begiftigde. *Johan van Arkel* was, op het aandringen van Grave *Willem van Hollandt*, door eenige Capitulairen verkoren; en van anderen weêr *Johan van Bronkhorſt*, Prooſt van S. Salvator te *Utrecht*, door beſtel *P. a Didenhov. de Ep. Germ. in Joh. IV.* van Grave *Reinald den Zwarten*, van *Gelder*. Maar toen *N. de Caputiis* deze waerdigheit afleî, (zie NICOLAUS DE CAPUTIIS) ſprak hy Paus *Clemens*, die *Benedictus* in den R. Stoel gevolgt was, voor *Johan van Arkel*, omdat hy van zyne groote bequaamheit tot dien ſtaat gehoort hadde. Dus wierd *Johan van Arkel*, onaangezien noch vry jong, in 't jaar 1342. Biſſchop van *Utrecht*. Hy was toen aan het hof te Romen; daar ingewydt, begaf hy zich naar zyn *Sticht*, daar hy in 't jaar 1343. in zynen Biſſchoplyken *O.H.Kr. f. 379.* Stoel van *Utrecht* geplaatſt wierd: was een zoon van Heer *Jan den XII.* van *Arkel*: zyne broeders waren *Otto*, Heer van *Arkel*; *Arend*, Heer van *Zoelen*, *Averzaat*, en *Noordeloos*; *Robrecht van Arkel*; *Arend*, Heer van *Aſperen*; en *Herbert*, Heer van *Slingelandt*. Tuſſchen *Hollandt* en 't *Sticht* was twiſt ontſtaan over het gebiedt van de Prooſtdye; hoewel anderen willen dat 'er een andere oorzaak van twiſt, en die deze geweeſt zoude zyn; dat de *Stichtſchen*, terwylen Grave *Willem*, zoon van Grave *Willem den Goeden*, buiten 's landts was, in *Hollandt* zouden gevallen zyn, en van daar eenen grooten roof wechgehaalt, daar by noch ſchamperlyk van Grave *Willem* geſproken hebben. Het eerſte is echter, hoewel *Heda* het ander ook ſtelt, alleen zeker, dat 'er over de *Præpoſiture*, of 't gebiedt van de *Voſſ. Annal. lib. 9.* *Prooſtdye van St. Jan*, twiſt ontſtont, vermits d'een dezen, d' ander dien daar toe bevorderen wilden. Die het met Grave *Willem* hielden ſchoten te kort; vielen daar over *Heda in Joh. IV.* klagtig by den Grave; maar, weêr t' huis gekomen, wierd hen eene zwaare geldtboete van die van *Utrecht* opgelegt. Dit nam Grave *Willem* euvel op, evenwel had hy het niet tegen den Biſſchop, maar tegen de Burgerye alleen. Hy vergaderde, onder ſchyn van de *Vriezen* te willen beoorlogen, een groot getal krygsvolk; deedt alle pylen binnen *Utrecht* opkoopen: viel toen onverwacht, met alle de magt van *Hollandt* en *Zeelandt*, op die zoo ontblootte ſtadt. Veele van den *Stichtſchen* Adel voegden zich by Grave *Willem*, vermits de groote magt der Burgerye hen in de weeg was. De voornaamſte onder deze Edelen waren; Heer *Zweer van Abkoude*; *Arnoud van Yſſelſtein*; *Jan van Monifoort*; *Henrik van Vyanen*; *Gysbert van Sterkenburg*; *Johan van Broekhuizen*; *Ernſt van Wulven*; en *Frederik uit den Ham*; daar zich d' Inwoonders van *Emenés* by voegden, als by den ſterkſten hoop, en om zyn gewelt niet te gevoelen: doch het is hen alle qualyk bekomen. Biſſchop *Jan van Arkel* vondt het Bisdom met zeer zwaare ſchulden belaſt, trok derhalven onbekent naar vreemde landen, om de koſten van hofhoudinge te ſpaaren, en buiten ſpaarzaam te leeven, daar hy veel door zou konnen opleggen. Hy had zynen broeder, *Robert van Arkel*, de bewaringe van *Utrecht* aanbevolen, die ze ook, met de burgerye, dapper verdeedigde, onaangezien al het gewelt dat 'er Grave *Willem* op deede; die door eenen pyl van de ſtedelingen gewondt wierdt. Biſſchop *Jan van Arkel*, het beleg van *Utrecht* verneemende, trok in aller haaſt derwaarts, en *O.H.Kr. fol. 380.* maakte voor eenen beſtemden tydt vrede; onder beding dat *Voſſius Jaarb. p. 370.* 500. (andere ſchryven 400.) burgers bloots hoofts, en barrevoets, voor 's Graven tent komen, en hem om vergiffeniſſe *Schotani Kr. van Frieſl. f. 179.* bidden zouden: dit viel in 't jaar 1345 voor. Meer andere artykelen worden voor verdichtzels der Schryveren gehouden; (te weeten, van 500 mannen aan Grave *Willem* t' hunnen koſten te leveren, zoo dikwyls hy die eiſchte; 20 roeden van hunnen ſtadtsmuur af te moeten breeken; en eene † *ſtraat* in de ſtadt te hebben, daar de Grave t' zyner gelieſte in- en uit zoude mogen gaan.) Ook zou de ſtilſtant niet langer dan tot aan ‡ *S. Mathys* duuren; maar 'er ondertuſſchen van vrede gehandelt worden. De beſtemde termyn verſtreeken zynde, wierd Grave *Willem* van de *Vriezen* in *Frieslandt* verſlagen, daar de vredehandel door achterbleef. Biſſchop *Jan van Arkel* is waarlyk dienſtig, en een dapper man voor 't *Sticht* geweeſt, goedtmakende dat *Jan van Dieſt* ſchendig verwaarlooſt en veraehtert hadde. Het dorp *Emenés*, van 't Sticht *Utrecht* af- en tot Grave *Willem* overgevallen, bragt hy t' onder, en verbrandde het. De *Heda en Bek. in Joh. O.H.Kr. fol. 384. Voſſius Jaarb. p. 370. 374. 381. enz. 411. en 413. Pontani 2 D. fol. 129. en 137. Cortgeen Sticht. Kron. Velden. faſc. temp. f. 266.* genoemde Heeren, die den Grave byſtandt gedaan hadden, moſten ootmoedig om vergiffenis komen bidden, en eene groote verbeeteringe doen. Heer *Zweer van Abkoude*, *Arnoud van Yſſelſtein*, en *Ernſt van Wulven* waren te groots om zich te verneederen, en voldoeninge te geeven, daarom liet de Biſſchop door krygsgewelt *Wulven* om verre werpen, en kreeg het kaſteel van *Abkoude* door overgave. Met *Hollandt* tradt hy in oorlog, en overwon *Melis van Minden* in eenen veldtſlag; desgelyks kort daar na de *Hollanders* by *Schoonhoven*. Bequam wel eenen grooten buit, maar die beſteedde hy tot afloſſinge en voldoeninge der ſchulden van het *Sticht*. Hy nam *Weeſp* en *Muiden* in, en plonderde ze beide. Het quam evenwel eindelyk tot eenen vrede met de *Hollanders*. Hy heeft *Reenen* en *Hardenberg* bemuurt en verſterkt; ook de Provintie van *Overyſſel* weêr voor 60000 Ryders geloſt; *Vredelandt* voor 7000 ponden; daar by noch *Oudewater* ſtormenderhandt ingenomen, geplondert, en verbrandt. In *Overyſſel* bemuurde hy de ſchans *Arkelſtein*; ſlechtte het kaſteel *Satersloo*, omdat het een ſchadelyk roofneſt was. Hy bragt ook de ongehoorzaame *Stellingwerfſche* on-

† Eene *ſtraate* (zegt *Schotanus*, *ibid fol.* 180.) in de ſtadt, die noch de *Hollanders ſtraat* genoemt wordt. Indien het verdere zoo waar is, als dit van de *Hollanders-ſtraat*, is 't niet wel te gelooven, want in Utrecht is geen Hollanders-ſtraat. R.

‡ Veldenaar heeft *tot ſinte Martijns dagh toe in die winter.*

onder zyn bedwang en gaf hunne goederen ten roof. Hy heeft veel meer andere dingen verricht. Na dat hy 21 jaaren het *Utrechtsche* Bisdom, onder veele onrusten, geregeert hadde, maakte de Paus hem in 't jaar 1363. Bisschop van *Luik*, daar hy noch omtrent 14 jaaren Bisschop was. Storf aldaar in 't jaar 1378. Zyn Lyk wierd naar *Utrecht* gevoert en in de Domkerk begraaven. *Johan van Vernenburg* volgde hem in 't Bisdom.

J. Veldenaar Fascic. temp. fol. CC LXV b. en CC LXVI. *Jan Veldenaar*, dit beleg van *Utrecht* beschryvende, gewaagt 'er, in zyne veroudde taale, aldus van.

Ende binnen desen tijden quam greue willam van hollant in eenre doncker nacht vol na aen die stadt al heymeliken te besoecken die diepten van der graften eer hi hem onderwonde die stadt te beclimmen Ende opter stadt muren stonden veel scutten die dat voersaghen spanneden hoer boghen ende schoten alle gader teffens so dat greue willam daer gheschoten wert mit een pijl in syn voet Die greue als hi ghewont was wert hi ghedraghen in syn tente haestelick van daen Ende bisscop johan quam in sijn stadt Ende hi sprack mitten heer van bemont die greue willams oem was Ende maecten een soen in deser manieren Als dat v^c borghers quamen oetmoedeliken uter stadt voer des greues tente ende daelde voer hem neder op horen knyen ende baden om verghiffenisse ende voert tot horen twee segghen. ende maecten eenen vrede duerende tot synte martijns dach toe in die winter Ende binnen dese vrede souden si hoer segghen wt segghen ende dat segghen verclaren dat nijt en ghescheide ouermits dat die greue willam voer in oest vrieslant daer hi doot bleeff binnen deser tijt Ende die greef ruumde van der stadt op sinte marien magdalenen auont Waer om men noch alle jaer des anderen daghes na sinte marien magdalenen dach gheneraal processie mitten heylighen sacrament ende veel weerdich heylichdoms buten al om die stadt draghet mit solemnyteyt ende mit sanghe te loue dat god die stadt behoede ende voert behoeden moet voer allen plaghen Ende als greue willam vander stadt ghetoghen was daer na so toech hi mit groter macht op die vriesen daer hi mit menighe edelman verslaghen wert dat groot scade was.

Van 't verplaatzen des Bisschops *Johan van Arkel*, van *Utrecht* naar *Luik*, geeft hy het volgende berecht.

Inden jaer ons heren M iij^c lxiij opten xiiij dach in Aprill die paeus vrbanus die vijfte alsoe ghenoemt die versettede den biscop Engibert vander merc van ludick tot colen Ende biscop johan van Arckel versette hi van vtrecht tot ludick Ende biscop johan van verrenberch versette hi van monster tot vtrecht Ende dese goede biscop johan van arckel die had dat bisdom van vtrecht berecht xxij jaer lanc mit groten arbeyde mit groten oerloghe ende mit groter sorgen eer hi des stichts sloten ende landen vrijede vander groter scout die biscop johan van diest al verset hadde.

Batavia Sacra 2 deel, pag. 337. 338. enz. De Schryver van 't *Batavia Sacra* geeft dit volgende getuigenisse van dezen Bisschop: „ Dat geen een der voorgaande Bisschoppen zoo een oorlogsman is geweest als „ deze *Johannes*: en geen van hen allen zyne vyanden zoo „ dikwils, met het harnas aan, slag heeft gelevert. Dat „ hy de *Hollanders*, *Friezen*, en *Gelderschen* menigmaal met „ de wapenen aangegreepen; en 't geluk hem altydt wonderlyk gedient heeft. Hy gewaagt ook van boeken door „ hem geschreven, doch nu niet meer voor handen; en „ voornamelyk dat hy, volgens *Buchelius*, by *G. Lappius* „ aangetekent, een *Pontificael* of Bisschopsboek, bestaande „ in zeven boeken, heeft laaten opstellen; en van Keizer „ *Karel den IV.* verscheide voorrechten, en bevestigingen „ van oude voorrechten verkregen heeft. Dat hy verder, „ onder anderen, *Maslbroek*, een moeras omtrent *Zwol*, „ heeft bedykt, en aan zyne Kerke gelaaten: dan de helft „ der tienden, den heiligen *Lebuinus* ter eere, geschonken „ aan de Kerke van *Deventer*. Wyders dat hy den *Utrechtschen* het voorrecht heeft vergunt van niet gedaagt te mogen worden buiten het *Sticht*: welk recht hun ook al te „ vooren van den Grave en *Roomschen* Koning *Wilhelmus* „ verleent was, dat ook vervolgens door Keizer *Karel den V.* bevestigt en breeder uitgebreidt, en mede van Paus „ *Leo den X.* bekrachtigt is; zoo dat het daar altoos heeft „ stant gegreepen, waar toe verdere bewyzen uit twee „ Plakaaten, van 't jaar 1677. en 1702. worden bygebragt. „ Dat deze Bisschop ook verscheide Synodale Ordonnantiën heeft gemaakt, en in 16. of 17. brieven uitgegeeven, daar d' uittrekzels van, als zelfs van te breeden „ beslag, hier gevonden worden. D' Aantekenaar meldt dat Bisschop *Johan van Arkel*, buiten raadt om 't *Sticht* van de groote schulden te ontlasten, eenigen tydt, in 't begin zyns Bisdoms, te *Grenoble* ging woonen, om door zyn sober leven zoo veel over te houden, dat hy ten minsten een gedeelte van zyne schulden zou konnen aflossen. Hier op, wegens 't beleg van *Utrecht*, door Grave *Willem den IV.* t' huis geroepen, is hy, na 't straffen zommiger aanhangeren van den Grave, weder, om zuinig te leeven, tot het bovengemelde einde, naar de Stadt *Tours* gereist. Maar hy verzuimde veel meer (zegt de Schryver) door zyne afweezigheit, dan hy door zyne zuinigheit kon winnen: want het liep t' *Utrecht* alles in 't wild: niemant paste op 's Bisschops voordeel, en elk had genoeg met zyn eigen belang te doen. Door zyn veelvuldig oorlogen, na zyne t' huiskomste, verzonk hy noch dieper in schulden. Waar op hy, onaangezien zyne schranderheit, zuinigheit en wysheit, als wanhoopig om zich te konnen redden, met een klein gezelschap van zes reisgenooten, naar *Romen* is gereist, om 't maanen zyner schuldteischeren te ontwyken, en te zien wat verandering de tydt onderwylen geeven wilde. Doch de schuldteischers, van *Heda* te recht Dwinglanden genoemt, als die den Bisschop en het gansche *Sticht* deerlyk knelden, maakten het ondertusschen zoo bont, dat hy weder t' huis wierd ontboden; waar mede echter hy, noch het *Sticht* geholpen was. Want alles (volgt 'er) viel hem tegen, vreemden, onderdaanen, vrienden, ja zyn eigen broeder. Hy was evenwel te grootmoedig om hier door te bezwyken, en liet dan eindelyk, na lang tergens, ook zyne tanden tegens zyne bestryders eens zien. Dus maakte hy zich meester van de Sloten *Wredestein* en *Beverwaert*; en zou 't nu deze dwinglanden, op zyn beurt, hunnen wrevel betaalt hebben gezet, ten ware, door tusschenspraake van het *Sticht* en de Stadt, hun 't verschoten geldt zonder renten weder ware opgebragt, en de Bisschop dus in het vreedzaam bezit der Bisschoppelyke plaatzen gekomen.

Hy heeft in 't jaar 1346. naar d' aantekeninge van *Buchelius*, met *Huibert van Kuilenburg*, *Robrecht van Arkel*, en *Jakob van Nyeveldt* gevochten tegens 300 *Gunterlingen*, uit d' oude *Lichtenbergen* gesproten, die een zwaar oproer gestookt hadden. De *Gunterlingen* zyn ten deele op 't slagveldt gesneuvelt, ten deele uit de Stadt verdreeven. Hy is ook in de wapenen geweest tegen *Willem den V.* Grave van *Hollandt*; doch deze kryg duurde niet lang. Zyn oorlog tegen *Reynoud*, Hertog van *Gelderlandt*, die het met *Willem* gehouden hadde, heeft ook niet langer geduurt als een jaar. Niet lang daar na is hy wederom met de *Hollanders* in oorlog geraakt: heeft met de burgerye van *Utrecht* het stedeken *Oudewater*, doch met verlies van zyn meeste en beste volk, verkragt, en afgebrandt, en de *Hollanders*, die met een goet leger quamen aangestoven, na een hartnekkig en bloedig gevecht, geslaagen. Eenigen tydt daar na is 'er een niewe oorlog tusschen hem en Graaf *Willem* ontstaan, alwaar, behalven het rooven en branden, (want de Landtman moet het doch altydt ontgelden) niets zonderlings is voorgevallen, als dat *Muiden* en *Wesop* door den Bisschop zyn ingenomen en aan koolen geleit. Daarenboven heeft hy in verscheide voorvallen zyne oproerige of wederspannige onderdaanen, als de *Eemlanders*, die met alle gewelt onder *Hollandt* wilden staan, en zich *Oost-Hollanders* lieten noemen, de *Stellingwervers*, *Steenwykerwolders*, en verscheide Heeren, die naar geenen Bisschop, noch *Johan van Arkel* vraagden, door magt van wapenen gedwongen, en het muiten verleert.

Willem Heda pryst hem zeer wegens zyne vroomigheit, deugdzaamheit, kloekmoedigheit, enz. Hy voegt 'er by dat, hoewel, hy byna geduurig in de wapenen is geweest, hy altydt naar den vrede heeft getracht: en, na dat hy alle de schulden van 't Bisdom had afgelost, zyn werk maakte van de vervalle Kerken weder op te haalen, en die zoo wel als de Kloosters met boekeryen, als zynde een groot liefhebber der geleerdheit, en met andere kerksieraaden op te schikken: dat hy miltdaadig was jegens zyne goede vrienden; een voorstander en voorthelper van deugdelyke menschen; mededoogend omtrent den armen; yverig in de gerechtigheit voor te staan, maar streng in het straffen der boosheden; eindelyk dat hy, na zoo veel tegenspoeds, en na zoo zwaare stormen, als hem boven 't hoofdt gewaait waren, de deugd en de heiligheit met eenen niewen moedt, en als of hy noch een nieweling ware geweest, heeft gaan behartigen.

JOHAN DE V. VAN VERNENBURG, de XLVIII Bisschop van *Utrecht*. Paus *Urbaan de VI.* hadde *Engelbrecht van der Mark* Bisschop van *Luik* en Aardtsbisschop van *Keulen* gemaakt; Bisschop *Jan van Arkel* uit *Utrecht* naar *Luik* verplaatst, en zette *Vernenburg*, Bisschop van *Munster*, in den *Utrechtsen* Bisschoppelyken Stoel, in 't jaar 1363. Hy was de zoon van den Grave van *Vernenburg*. Door de vlytige voorzorge en groote zuinigheit van zynen Voorzaat van *Arkel*, waren, by zyne intreedinge in 't Bisdom, alle Kasteelen en Sterkten wel voorzien tegen alle ongelegentheden. In het jaar 1366. rebelleerden die van *Amersfoort* tegens hem: zy weigerden hem niet alleen de betalinge der excynsen, maar bersten in een openbaaren oproer uit, en wilden hem voor hunnen Heer niet erkennen. Hy belegerde daarom de Stadt op *S. Margarieten-dag*, doch door tusschenspreeken quam het tot verdrag; onder voorwaarde, dat de *Amersfoorders* voortaan Bisschop *Johan* gehouw, gehoorzaam, en getrouw zouden zyn. In het jaar 1368. ontshield hy zich met zyn Hofgezin te *Goer*, in *Overyssel*; doch alzoo daar geene goede wacht wierd gehouden, zyn zommigen van des Bisschops vyanden; namelyk, *Jan* en *Simon van Swolves* (of *Swolman*) *Engelbert van Sal*, *Otto van Kenemade*, *Henrik Schune van Hundenburg*, (of *Houdenburg*) *Herman van Twickel*, en meer anderen, niet lang te vooren in den ban gedaan, over den muur geklommen, nemen-

Heda & Beka in Histor. Ultr. O.H.Kr. fol. 400.

O.H.Kr. ibid. fol. 400.

mende onvoorziens Biſſchop *Jan van Vernenburg* gevangen. Hy kon niet los raaken voor dat hy 16000 oude Schilden, (andere ſchryven 40000) tot rantzoen beloofde. Voor welke ſom hy tot borgen ſtelde, Heer *Jakob van Soudenbalg*, Abt van *Ooſtbroek*, Heer *Gysbrecht van Vyanen*, Heer *Zweer van Vyanen*, Heer *Steven van Nyveldt*, en *Gerard Vrenke*. Hy gaf hen tot onderpandt alle Veſtingen, Kaſteelen, Dienſt-erven, en Inkomſten van 't *Neder-Sticht*, desgelyks de Sterkte en vruchten van *Vollenhoe*, ten tyde toe dat hy dat geldt afgelegt zou hebben. Na dat Grave *Willem van Hollandt* krankzinnig geworden was, wierd zyn broeder, Hertog *Albert*, Voogdt of Ruwaardt over *Hollandt*, *Zeelandt*, enz. Deze *Albrecht* vondt onder de Graaflyke brieven, dat Grave *Willem van Hollandt* het Kaſteel *Vredelandt* met 3200 ponden beleent hadde, (*Voſſius* zegt 32200.) ontfangen by Biſſchop *Johan van Dieſt*. Eiſchte derhalven in het jaar 1370. van 't Sticht *Utrecht*, of het Kaſteel *Vredenburg*, of het geleende geldt. De Raadt van *Utrecht* antwoordde, dat Biſſchop *Johan van Arkel* het Kaſteel van *Vredelandt* met 7000 ponden geloſt hadde, betaalt aan Vrouwe *Margaretha*, moeder van *Willem*, en deezen *Albrecht* in het jaar 1354. Daar *Albrecht* tegen inbragt, dat de pandtbrief onder hem lag: indien die van 't *Sticht* betaalt hadden, moſt de brief in hunne handen zyn; en ſchoon zy betaalt mogten hebben, zoo was de betalinge aan den rechten ſchuldtheer niet geſchiedt: begeerde daarom *Vredelandt*, of 't geldt. Dit was oorzaak van eenen zwaaren twiſt, tuſſchen *Hollandt* en 't *Sticht*. Ook deed Hertog *Eduard*, die de dochter van *Albrecht* trouwen zoude, de uitſpraake ten voordeele van *Hollandt*; *Dat de Biſſchop, of de Staten, op zekeren beſtemden dag aan Albert de geëiſchte ſomme betaalen zouden, of Vredelandt aan hem overleveren.* De *Staten* vonden beſt geraaden door dien zuuren appel te byten; 't geldt noch eens op te brengen, dan in eenen niewen oorlog te treeden. De *Hollanders* geeven voor, dat Biſſchop *Jan van Arkel* de penningen, by Biſſchop *Jan van Dieſt* opgenomen, wel betaalt, doch naderhandt weêr geldt op *Vredelandt* gelicht hadde. *Voſſius* bekent wel, dat dit niet ſteunt op de geloofwaerdigheit van eenen eenigen ouden Schryver, houd echter den eiſch wel gegrondt, om dat de *Stichtſchen* het aan den rechten Schuldtheer niet betaalt hadden. By *Johan van Vernenburgs* leven wierd dit niet afgedaan, alzoo hy overleedt in 't begin van 't jaar 1371 (of wel *S. Jans advent* midzomer). Vermits hy zeer ſchielyk ſtorf, was 'er by veelen vermoeden van vergif. Hy leit in de Domkerk begraaven. Onder zyne regeeringe woedde die algemene peſtplaag, de geheele Chriſtenheit door; die byna het derde deel der menſchen wechnam. Alleen in *Utrecht* ſtorven 11000 menſchen. Hoe de *Staten* ten beſtemden dage 't geldt opbragten, hoe onredelyk *Albert* handelde, enz. zie op ARNOUD VAN HOORN, die *Johan van Vernenburg* volgde.

Pontan. Gelderſ. geſchied. 2 deel, fol. 146. Velden. Faſc. t. fol. 266. O.H.Kr. en Voſſ. Jaarb. Schotan. enz.

O.H.Kr. P. Scriv. J. J. Pontan. Schotan. Winſem. en Voſſ. pag. 433. O.H.Kr. fol. 401. Voſſ. pag 432. Velden. Faſt. t. fol. 266.

Naardien het geene *Jan Veldenaar* van deezen Biſſchop, *Johan van Vernenburg*, meldt, van luttel beſlags is, laaten wy die korte Levensſchets, in zyne eige taale, tot voldoeninge der niewsgierigen, hier volgen: dus vinden wy ze op zyne CCLXVI bladzyde, b.

Johannes van verrenbozch die eerſt biſcop tot munſter was die was die xlviij biſcop van vtrecht vij jaer lanck hi wert eerlicken ontfanghen tot vtrecht opten vij dach in september ende in ſinen ſtoel gheſet Hi vant alle ſijn amten ende ſloten vp ende commerloes Deſe biſcop was een vreedſam man ende hi makede gheen oerloghe daer hi dat ſticht mede belaſte. Daer na inden jaer van lxx waren luden gheſeten inden ſticht van munſter die deſen biſcop ontſept hadden Als die van veel ende die van vroechuſen ende deden ſcade in den lande van ouerpſel waer om die biſcop verſamende wel vij^c ridders ende knapen Ende reet in die meymaent in vpander lant ende lach daer ij. nachten ende ij. daghen ende verbranden daer veel van ſijnre vpanden huſen ende ſcoerden hoer bomen alſo dat hi mit dier repſe te goede beſchepde quam.

Int jaer M ij^c lxviij wert deſe biſcop van ſijn vpanden gheuanghen te goer in die ſtede van enen gheheten houdenberch mit ſijn gheſellen Ende die biſcop wert daer na ghecoft om xvi^m ouder ſchilden ende mit deſer ongheual quam dat biſdom weder in groter ſcout.

Int jaer M ccc lxviij ſo ſtozuen inder ſtadt van vtrecht xi^m menſchen.

Int jaer ons heren M ij^c lxxi op ſinte jans auont te midzomer ſo ſterf die Eerſaem biſcop jan van verrenbozch in der ſtadt van vtrecht ende hi ſterf haeſtelick ſo datmen nijt veel van ſijnre ſiecte en wiſt veel luden meenden dat hi vergeuen wert Ende hi wert eerlick begrauen in die Doemkerck t' utrecht.

Inden jaer ons heren M ij^c lxxij op ſinte odulphus nacht was een grote vzant tutrecht daer uerbranden omtrent iij^c huſen alsmen ſepde.

Batavia Sacra 2 deel, pag 361.

D' Aantekenaar op 't *Batavia Sacra*, zegt van dezen Biſſchop, dat hy, volgens *Heda*, een zagtmoedig man, en zeer vredegezint was; zoo dat hy, door 't rooven en branden in *Overyſſel*, dat eenige *Weſtfaalſche* Heeren, in 't eerſte jaar zyner verheffinge tot het *Utrechts* Bisdom, beſtonden (waar door zy eenen grooten buit uit dat Landtſchap ſleepten) genoegzaam tot den oorlog is gedwongen geweeſt. Nopende zyn krakeel met *Aalbrecht*, Grave van *Hollandt*, over 't Slot *Vredelandt*, voor dezen aan de *Hollanders* verpandt, doch dat door *Johan van Arkel*, zynen Voorzaat, al geloſt was, daar van vindenwe 't volgende aangetekent, dat dit, als een loos ſchelmſtuk, door zekeren *Gunterus*, eenen *Utrechtsman* en balling dier Stadt, of iemant anders, tot nadeel des Biſſchops, is aangeleit. *Buchelius* verhaalt dan, gelyk ook de woorden van *Heda* ſchynen te luiden, dat de bovengemelde *Gunterus* den ouden brief had weeten in handen te krygen, en dien aan den Grave heeft overgegeeven; op wat wyze nu, word niet gemeldt; naar giffinge, omdat hy veelligt eerydts een Rentmeeſter, of Ontfanger van den Biſſchop geweeſt, en, wegens gepleegde ontrouw, gebannen zy. Hier op nu maakt *Buchelius* deze zeer nuttige aanmerking; dat zoo wel de gemeene menſchen, als d' Overigheden uit dit geval moeten leeren, hoe zorgelyk het is zoodanige ſchuldtbrieven, als zy afgeloſt zyn, in hun geheel te bewaaren: waar uit (zegt hy verder) zoo als wy zelf gezien hebben, ſomwylen groote onluſten tuſſchen de nakomelingen zyn ontſtaan.

JOHAN; (DON) zie op JAN (DON) VAN OOSTENRYK.

JOHAN VAN OLDENBARNEVELDT; zie op OLDENBARNEVELDT. (JOHAN VAN)

JOHANNES WTTENBOGAERD; zie op WTTENBOGAERD. (JOHANNES)

JOHANNES HAGEN, of VANDER HAGEN, ook DE INDAGINE; zie op INDAGINE. (JOHANNES)

JOHANNES DE BEKA, of VAN DER BEEK; zie op BEKA. (JOHANNES DE)

JOHANNES WILHELMIUS, anders JAN WILLEMSZOON, geboren van *Haarlem*. Hy was zeer geleert in verſcheide taalen, inzonderheit in de *Hebreeuwſche*, in welke hy Profeſſor te *Leuven* wierd: hy heeft zich ook vlytig getoont by het drukken van de vermaarde BIBLIA REGIA; terwyle Koning *Philips de II.* van *Spanjen* dien druk bevorderde. *Arias Montanus*, de voornaamſte van allen wiens adem daar over ging, getuigt in de voorreden, dat ook dees *Jan van Haarlem* tot dit werk geroepen wierd. *Gisbertus Schook*, Rector der Univerſiteit te *Lewven*, ſpreekt dus van hem; „Op dat zy (*Arias Montanus*, enz.) beter en volmaakter, het hun opgedraagen „ officie zouden volbrengen, en het te ſpoediger afmaaken, hebben zy ten medehulper tot zich genomen den „ Eerwaerden Man, Heer en Meeſter *Johannes Wilhelmius van Haarlem*, Licentiaet der H. *Theologie*, openbaar „ Profeſſor der H. Schrift en *Hebreeuwſche* taal van de Societeit Jeſu in de Stadt *Leuven*, zeer ervaaren in vyf „ ſpraaken. Hy ſtorf in 't jaar 1578. te *Leuven*.

Boxhorn Holl. toon. pag. 118.

JOHANNISGA, (S.) een der achttien Dorpen van de *Frieſche* Grietenije *Schoterlandt*, onder het quartier der *Zevenwolden*.

Winſem.

JONGEMA, (JUW) anders JONGAMA, JUVINGA, JUWINGA, of IVO JUVINGA, elfde Poteſtaat van *Frieslandt*; Heerſchap en Olderman in *Bolswaert*. Hy hadde lang in vreemde landen den oorlog gevolgt. Na dat Hertog *Albrecht van Beijeren*, Grave van *Hollandt* en *Zeelandt*, met eenen grooten hoop volks in de *Cuinder*, omtrent het jaar 1396. gekomen was, om de *Friezen* onder zyn gewelt te brengen: doch zy zich daar tegen kantten en opmaakten, om hem te wederſtaan, en hunne paalen voor dien vyandt te bevryden, heeft *Jongema*, bemerkende de groote magt van Grave *Albrecht*, beſtaande uit *Hollandtſche*, *Engelſche*, *Franſche*, *Hoogduitſche*, *Henegouwſche* benden, enz. en te gelyk acht geevende op de gelegenheit van het met wateren doorbroken landt, waar door de Vyandt nauwelyks plaatze zou konnen vinden om zyn leger wel neêr te ſlaan, of eenigen tydt lang te onderhouden, de *Friezen* geraaden tot geenen veldtſlag te treeden; maar alleen hunne Steden en Sterkten wel te bezetten: vermits de *Hollanders*, door gebrek van levensmiddelen, ongemak, en verlies in belegeringen zoodanig zouden verſmelten, dat zy, zonder iets verricht te hebben, weêr te rugge zouden moeten keeren. Maar die voorzichtige raadt mogt niet helpen: de *Friezen* wilden, zeer verhit, enkelyk de *Hollanders* op 't lyf. Derhalven trok *Jongema*, om te toonen dat hy geenzins voor oorlogsgevaaren bevreeſt was, Hertog *Albrecht* te gemoet, en trad met hem in gevecht, doch ter ongelukkiger uitſlag voor *Jongema* en de *Friezen*; alzoo Hy en meer dan 1200 der zynen verſlagen wierden. Dat was het rampſpoedig gevolg van 't verachten zyns goeden raadts. De ſlag geſchiedde op *S. Jans* onthoofding in 't jaar 1397. (by andere 1396.) ook zyn 'er die de dooden maar op 500, andere 600 in getal brengen. *Froiſſard* maakt het ganſch grof, en zegt dat het *Frieſche* leger byna tot den laatſten man verſlagen wierd. *M. Voſſius* houd het voor waarſchynlyker dat 'er 2400 of 2200 gebleven zyn: maar te gelyk bekent hy, dat de ſlag of ſtrydt, die wederzyds bloedig en zeer hevig was, lang twyfelachtig ſtont, en dat de *Friezen* zeer dapper en moedig voor hunne vryheit ſtreeden. En gewiſ-

Winſem. Fr. Kr. fol. 214. Schotan. Kr. van Friesl. fol. 217. Winſem. fol. 215. Voſſius Jaarb. pag. 500. Ubbo Emm. Froiſſ.

ſelyk der *Friezen* neêrlaag (onaangezien de *Hollanders* zes tegen een waren) moet zoo groot, en der *Hollanderen* zoo gering niet geweeſt zyn, alzoo 't bekent ſtaat, dat de Overwinners de overwonnenen niet durfden najaagen; maar dat Hertog *Albert* zyn leger alleen op de plaatze van 't gevecht neêrſloeg: ja ook, zonder iet verder aanmerkelyks uit te voeren, weêr naar huis trok. Het is dan ook een misſlag der Schryveren, dat de *Friezen* zich noch in 't zelfde jaar onder den Grave van *Hollandt* begaven. Veellicht zouden zy 'er nooit onder geraakt zyn, indien ze niet door ſcheuringe en twiſt onder elkanderen, wegens de Factiën der *Schieringers* en *Vetkoopers*, onder *Hollandt* geraakt waren. De *Friezen* getuigden door dien ſlag liever met de vryheit te willen ſterven, dan hunne halzen onder 't juk van eenen vreemden Prins buigen. Ter dier oorzaake ſpaarden zy geenen gevangen *Hollander*, wilden ook geene der hunnen geſpaart hebben, geene gevangenen loſſen; geene Stadt hare burgers; geen Vader zynen zoon: zeggende, *Dat zy den naam van* FRIEZEN *onwaardig waren, vermits zy zich, met het geweer in de handt, hadden laten gevangen neemen.* *Voſſius* getuigt van *Juw Jongema*, dat hy, ziende dat het met de zynen in den ſlag qualyk begon te ſtaan, de ſchande der nederlaage niet overleeven wilde, en daarom zoo lang ridderlyk vocht tot dat hy ſneuvelde. *J. Meyer in Annal Flandr.* zegt, dat de doodt van dezen vermaarden Krygsheldt geſtrekt heeft tot ſchade der Chriſtenheit.

Schotan. d. f. 217. Voſſius pag. 501. *Froiſſ. Vliger. Voſſius pag. 500.*

Winſem. JONGEMA, een Slot, of State in *Frieslandt*, in het dorp *Rauwert*, onder de Grieteny *Rauwerderhem*, in het quartier *Ooſtergoo*. Op deze State, tekent Schotanus, in zyne Beſchryvinge van Frieslandt, aan, woonde eertydts *Ede Jongema*, een goedt Patriot, voor en by de Saſſenſe tyden: die eenige aanteikeningen heeft geſchreven in de Frieſche taale.

Houve. JONGEMA, een Slot of Huis in *Frieslandt*, onder het dorp *Goinge*, onder de Grieteny van *Wimbritſeradeel*, in het quartier *Weſtergoo*; doch vervallen, en nu maar oude Overblyfzels.

Boxhorn Kr. van Zeel. 1 D. p. 87. Houve 1 D. f. 146. JOOSLANDT, of S. JOOSLANDT, een der Eilandtjens van *Zeelandt*, in *Zuidtbevelandt*. Het is in de breedte groot geweeſt 840 gemeeten; doch den 13 Januarius 1517. ganſch onder de zeegolven begraaven, maar 1651 weêr bedykt; en in 't jaar 1641 groot bevonden 606 gemeeten, en 18 roeden. De Vroonen aldaar zyn 10 gemeeten, 37 roeden; t'zamen 616 gemeeten, 55 roeden.

Winſem. Fr. Kr. f. 569. 572. *Hooft Nederl. Hiſtor. 257.* JOOST, Grave tot *Holtſtein*, *Schauwenburg*; Heer te *Gehmen*. Hy quam omtrent het jaar 1572 in de *Nederlanden*. Prins *Willem van Oranjen* gaf hem commiſſie, om uit zynen naam te zyn Stadthouder, en Generaal Overſte in *Frieslandt*, *Groningen*, en *Groninger Ommelanden*; in welke Provintiën de *Staten* en Ingezetenen zeer klaagden over de regeeringe, en Officieren van den Koning van *Spanjen:* daarom wierd de Grave van *Schouwenburg* ook dies te ligter van zommige *Frieſche* ſteden aangenomen; van andere maakte hy zich meeſter door liſt, of heimelyk verſtant. Hy bragt acht vaandelen *Hoogduitſche* ſoldaaten mede; ſtelde een niew *Hof* te *Franeker* aan, opdat het den ſteden, die zyne partye hielden, aan geene gewoone rechtsplegingen mogt ontbreeken. Maar vermits in de *Frieſche* Provintiën d'afval van *Spanjen* zoo algemeen niet was, als wel in *Hollandt*, wierd het platte landt elendig verwoeſt, daar by door roof en brandt vernielt: ook gingen zyne eige ſoldaaten vry moetwillig te werk. Hy wierd evenwel van de meeſte *Frieſche* ſteden in zyn Gouverneurſchap beveſtigt: bezorgde dat het volk, op bevel van den Prinſe van *Oranjen*, den eedt deedt van hem getrouw te zullen zyn, en de waare Religie te handthaaven. Daar tegen beloofde hy, van wegen den Prins, de landen niet te zullen bezwaaren; geene wetten noch gebruiken te veranderen, of in te voeren, ſtrydig tegen de oude Privilegiën, dan met toeſtemminge van de *Staten* des Landts; hen te zullen beſchermen tegen allerlei inbreuke, en gewelt der vyanden: dit geſchiedde in November 1572. De zaaken begonden ook in *Hollandt*, en andere *Nederlandtſche* Provintiën, vry beter te ſtaan, en die van *Spanjen* te verachteren, vermits ook 't meeſte deel van *Frieslandt* den Koning afgevallen was, nevens veele voornaame Edelen en mannen van aanzien en gezagh, namelyk, *Docco Martena*, *Syds Botma*, *Thierre Hottinga*, *Sierp Galama*, *Pieter Camminga*, *Mr. Auguſtyn Oetſma*, Grietman van Dantumadeel; *Sippe Scheltema*, *Ede Alvema*, twee zoons van *Haring Haringſma*; *Wybe van Groveſteins*, Grietman van Menaldumadeel; *Sick Thieſſens*, enz. Maar zeer haaſt quam 'er eene groote veranderinge, door de komſte van *Don Frederico*, zoon van *Duc d'Alva*, die, met een tamelyk leger uit *Brabandt* naar *Gelderlandt* getrokken, *Zutphen* ingenomen, en geplondert hadde. Ook had in 't zelfde jaar 1572. de Grave van den *Berg*, door Prins *Willem* tot Gouverneur van *Gelderlandt* aangeſtelt, die Provintie niet alleen door ſchrik verlaaten; maar boven dien was ook de Grave van *Schouwenburg*, na het inneemen van *Kampen*, *Deventer*, en *Zwol*, ſtil uit *Frieslandt* gevloden, en vertrokken, onder voorwendinge van te *Makkum*, aan den zeekant, eene ſchanſſe te willen opwerpen tegen den vyandt, vermits *Robles* met de *Spaanſchen* begon te naderen: maakte zich weg met het geldt, uit het landt wegens ſchattingen geligt, naar *Weſtphalen*, en terſtont daar na liepen zyne ſoldaaten ook weg. Eenige ſcheurden, toen hy hen verlaaten wou, de vaendels van de ſtengen af, en eiſchten hunne bezoldinge van hem: hy zocht hen met goede woorden af te zetten; maar toen zy dwangmiddelen gebruiken wilden, gaf hy yder vyf ſtuivers, onder belofte van meer; doch hy ontſloop hen by nacht, en week in 't *Weſtphaalſche* gebiedt. Deze trouwloosheit van *Schouwenburg* bragt *Frieslandt* in zoodanig een doolhof en vreeze, dat die Provintie zich weêr onder den Koning van *Spanjen* begaf, en de *R. Religie* daar in herplant wierd.

Winſem. Fr. Kr. f. 582. *Froiſſ. Vliger. Voſſius pag. 500.* *Winſem. Hooft f. 286. f. 581. 582.* *Idem Winſem.* *Hooft Nederl. Hiſtor. fol. 896.* *Idem Hooft. f. 1093.* *Idem ibid.* *Meteren fol. 253.* *Hooft fol. 103. Meteren 266. enz. Meteren fol. 317.*

JORK. (ROELANDT) Hy was een *Engelſch* Kapitein, in dienſt van den *Staat*; deelgenoot aan het verraadt van *Imbize*, tegens *Dendermonde*; ook daar over gevangen gezet. Door voorſpraake, en gunſt van Kolonel *Temple*, wierd hy van de verdiende ſtraffe des doodts bevrydt. Hy raakte toen *Parma* Bruſſel innam, daar *Jork* noch gevangen zat, los; heeft ook t'zedert onder hem de *Spaanſchen* gedient, ter tydt toe dat hy zich weêr by Koninginne *Eliſabeth* vertoont hadde: was *Roomſch-Catholyk*; een liſtige veinzer; had eene vleijende, en welgeſleepe tong; was doortrapt, en tamelyk in den oorlog geoeffent. Na dat de Koningin van *Engelandt* den Grave van *Leiceſter* in de *Vereenigde Nederlanden* tot Gouverneur gezonden had, wiſt hy hem door zyne fyne tonge als te betoveren. *Jork*, die al weder voorgenomen hadde een verraadt toe te ſtellen, maakte *Leiceſter* wys dat de *Spaanſchen* (waar onder hy gedient, en hun ganſche bedryf wel doorkeeken hadde) geene mannen waren om tegen de *Engelſchen* te beſtaan; verheffende hunne Natie ten hoogſten, de andere daar tegen verachtte hy zoo veel hy mogt; dat ze alleen vochten wanneer zy van de gelegentheit geholpen wierden, maar nooit op de *Engelſchen* zouden durven aanvallen, zonder vooraf een groot voordeel te hebben; daar door bragt hy *Leiceſter*, en andere Hoofden, niet alleen tot zorgeloosheit, maar wrocht met eenen uit, dat de raadt van andere Krygsoverſten, te vooren van dienſt en nut voor den *Staat* geweeſt, nooit, of zelden gehoort, of gevolgt wierdt. *Leiceſter* hadt in 't jaar 1586 *Zutphen* doen belegeren; door de winderige woorden van *Jork* wierden de toegangen tot de ſtadt verwaarlooſt behoorlyk te bezetten, waar door *Parma* daar eetwaren genoeg in wiſt te brengen; zoo dat *Leiceſter*, met het aankomen van den winter, van daar moſt opbreeken. Hy had zich echter meeſter van de *Schans* voor of by *Zutphen* gemaakt, daar hy *Jork* voor Gouverneur, gelyk hy *Stanley* binnen *Deventer* ook in dien ſtaat aanſtelde: Zy droegen zich 't volgende jaar beide als trouwlooze verraders. *Stanley* gaf *Deventer*, en *Jork* de *Schans* by *Zutphen*, ſchelmachtig, en tot zeer groot nadeel van den *Staat*, aan *Parma* over. Toen Prins *Maurits* in 't jaar 1591 de ſteden *Zutphen* en *Deventer* weêr verovert hadde, wierd het lyk van *Jork* opgraaven, uit de aarde gehaalt, met kiſt en al aan de galge gehangen. Hy was van *Londen* geboortig, uit een eerlyk geſlachte; maar in zynen handel droeg hy zich trouwloos, en als eenen verraderſchen ſchelm.

Houve. JORIS; (DAVID) zie DAVID JORIS.

JORUM, een Slot, of State in het dorp *Kubaard*, onder de *Frieſche* Grietenye *Henaarderadeel*, in het quartier *Weſtergoo*.

Winſem. beſchr. achter zyne Fr. Kron. JORWERT, een Dorp in *Frieslandt*, onder de Grieteny *Baarderadeel*, in het quartier *Weſtergoo*. Aldaar wierden op het kerkhof, in het jaar 1619. niet verre van eenen boom, veele zeer groote menſchenbeenderen gevonden, met tien ſtukken oude vreemde munt; aan de eene zyde ſtont een Leeuw, aan d'andere een Kruis, met een ſchrift van zeer oude letteren. Zommige meenden dat 'er wel eer een veldtſlag mogte voorgevallen zyn. Hier by legt de State van *Heſens*. By de Pauſelyke tyden was daar de ſtoel van den Deken en de Dekanije.

Idem Winſem. JOTRYP, een der 28 Dorpen van de *Frieſche* Grietenye *Wimbritſeradeel*, in 't quartier *Weſtergoo:* of een der 14 *buitendykſche*, de andere leggen *binnen dyks*.

Winſem. Kronyk fol. 22. JOTSAART, een *Fries*, die onder de regeeringe van *Dibbald Segen*, Prins van *Frieslandt*, geleeft heeft, in de eerſte eeuwe na des Heeren Chriſtus geboorte. Hy wierd, wegens zyne byna meer dan menſchelyke kracht, de *ſterke Man* gebynaamt: was acht voeten lang; kon twee groote tonnen bier te gelyk 220 treeden verre draagen. Men verhaalt van hem, dat hy twee volwaſſe mannen onder zyne armen nam, en hen een halve myl weegs voortdroeg. Op zekeren tydt vertoornt op zyn paerdt zittende, tradt hy 'er af, en ſloeg 't met eenen vuiſtſlag voor 't hooft doodt.

JOULSMA, (BRITANNUS.)
JOULSMA, (HOTZE.)
JOULSMA, (JELTZE.)
JOULSMA, (ILSTA.)

} Zeer dappere Helden in *Frieslandt*, en dappere beſchermers der vryheit, in de tiende eeuwe: hunne graven zyn omtrent het jaar 1300 ontdekt. *Britannus Joulſma* wierd bevonden tiendehalf voeten lang, met eenen vreeslyken grooten baerdt: zoo haaſt de kiſt bewoogen wierd, viel alles tot ſtof: zie ver-

verdere omſtandigheden op BRITZENBURG.

Winſem. JOUSWIER, een der zes-en-twintig *Frieſche* Dorpen van de *Frieſche* Grietenyen *Dongerdeel*, in het quartier *Ooſtergoo*; of een der dertien Dorpen van *Ooſt-Dongerdeel*, de andere dertien behooren onder *Weſt-Dongerdeel*.

Winſem. beſchr. achter zyne Fr. Kronyk. JOUWER, JOURE, JOUWR, een Vlek van de *Frieſche* Grietenye *Haskerlandt*, onder het quartier van de *Zevenwolden*. Dit *Jouwer* plagt eene Buurt te zyn, begrepen onder het dorp *Weſtermeer*; ook hadden die van de *Jouwer* daar hunnen kerkgang, en begraafplaatze. Naderhandt is deze Buurte zoodanig vergroot, en zoo dicht bebouwt geworden, dat ze byna de geſtalte van eene ſtadt heeft, en den naam van het *Vlek Jouwer*, of *Joure*, met Kerk, en eigen Predikant. Het had al voor meer dan 200 jaaren, van den Prelaat van *Haska*, het recht van Jaar- en Weekmerkt, benevens andere keuren en ordonnantiën bekomen; welke brieven en privilegiën daar na by de Raden van Keizer *Karel*, uit den naam van 't Huis van *Burgundiën* en *Ooſtenryk*, bekrachtigt zyn. De *Jouwer* heeft eene der treffelykſte Weekmerkten van *Frieslandt*. Op de Jaarmerkt laaten zich daar ook veele menſchen, kooplieden, enz. vinden, vermits'er veel voorraadt van allerleije koopmanſchappen komt: buiten dat word deze plaats zeer veel bezogt, vermits zy een doortogt is van die naar *Groningerlandt*, *Twenth*, *Drenth*, *Gelderlandt*, en *Overyſſel* reizen. Ook is 'er een Raadthuis gebouwt. In den oorlog met *Spanjen*, heeft'er op het weſteinde van de *Jouwer* eene Schans geweeſt: maar na dat de *Spaanſchen* uit die Provintie verdreven waren, wierd ze door bevel der *Staten van Frieslandt* geſlecht; en is nu in de wooninge en plantagie van den Heere Grietman van *Haskerlandt* verandert.

Idem ibid.

JUAN; (DON) zie op JOHAN (DON) of JAN (DON) VAN OOSTENRYK.

Winſem. JUBBEGA, een van de achtien Dorpen in de *Frieſche* Grietenije *Schoterlandt*, onder 't quartier van de *Zevenwolden*. *Winſemius* noemt het dan eens *Jubbega*, en dan weêr *Jobbega*.

Alting Not. Germ. Inſer. Pars II. fol. 105. JUCAWERT, is een Dorpjen in *Fivelingo*, noordwaarts aan van de *Fivel*, byna rakende aan *Appingadam*; hedendaags genoemt JUKWERT. *Emo van Werum* noemt op het jaar 1200. een Prieſter daar van *Oſwaldus*.

Houve 1 deel, fol. 155. JUCKEMA, een Slot of Huis in de *Frieſche* Grietenij *Leeuwarderadeel*, in het quartier *Ooſtergoo*.

Alting Not. Germ. Inſer. Pars II. fol. 105. JUCKEMA, een Slot of Huis in de *Frieſche* Grietenije *Menaldumadeel*, in 't quartier *Weſtergoo*, in het Dorp *Menaldum*.

Alting Not. Germ. Inſer. Pars. II. fol. 83. JUDEFAX, is weleer geweeſt een Kaſteel, behoorende aan een Geſlagt van den zelfden naam, leggende een gemeene Duitſche myl en een vierde van *Utrecht:* waar van gewag word gemaakt in een Giftbrief van Keizer *Frederik den I.* van het jaar 1165. hedendaags JUTFAAS.

Een Kaart van den platte grondt. JUHONES. Dit is een herſſchenſchim van een Volk, het welk nergens te vinden, noch ooit geweeſt is; ik laate ſtaan onder de *Friezen:* hoewel verſcheide geleerde Mannen, den misſlag van eenen onervaren affchryver hier niet willende erkennen, zulks los en onvoorzichtig gemeent hebben. En onder deze is van onze landtslieden een Heer van den eerſten rang, die de Grondtteekening van de Stadt *Groningen* op den kant met Aantekeningen verrykt heeft. Een misſlag die niet alleen uit een andere voortgekomen is, maar die buiten dat door zich zelfs geen geleerde Mannen paſt. De plaats van *Tacitus*, daar dit gevoelen als op een vaſt en onbeweeglyk fondament op gebouwt is; (hoewel *Pichena* en *Lipſius* aantoonen, dat men dezelve op verſcheide wyzen geſchreven vindt) ſtaat op het einde van het dertiende Jaarboek; daar de woorden naar de gemeene leezinge, doch bedorven, aldus luiden. „ In dien zelven „ zomer (te weeten, als *Nero* ten derdenmaal en *Valerius* „ *Meſſalla* Burgermeeſters waren) is'er een groote ſtrydt „ voorgevallen tuſſchen de *Hermunduren* en *Catten*, die den „ *Catten* tot hun verderf geſtrekt heeft. Daarenboven is het „ Landtſchap der JUHONEN (*Civitas* JUHONUM, anderen hebben, VIBONUM) die met ons in een verbondt „ ſtaan, door eenen onvoorzienen ramp getroffen. Want „ vuur dat uit de aarde voortquam ſtak op verſcheide plaatzen, huizen, landen en dorpen in brandt, en liep voort „ tot aan de veſten van de *Colonie* (eigentlyk, tot aan „ de veſten der Volkplantinge) die onlangs geſticht was. Wat raakt nu dit Landtſchap, dit Bondtgenootſchap, deze Volkplanting, de *Friezen*? Want deze hadden zelfs maar eenen Staat of Gemeente, en dat was die der *Friezen*, niet der JUHONEN. Deze hadden ook geen bondtgenootſchap met de *Romeinen*, dan by oorlog; naardien zy zelfs toen hun *Cap. 54.* Volk beſtierden, gelyk *Tacitus* in dit zelfde boek verhaalt. Eindelyk was hier geene Volkplanting der *Romeinen*; ten ware de geleerde Mannen meenden, dat eene plaats van Bezettinge te verſterken, het welk men leeſt dat *Corbulo* elf *Tacitus Aanal. XI. cap. 19.* jaaren te vooren, voor eenen korten tydt, gedaan heeft, en eene Volkplanting te ſtichten, een en dezelve zaak zy. Wech, wech, met zulke uitvluchten, en noch meer met zulke beuzelingen, als zy ons verder op den mouw ſpellen, noch eene plaats van *Tacitus* veel ſchandelyker bedervende; alwaar zy willen dat men dus leezen zal: *De Krygsman daar van daan weêr naar den* JUHON *toe gebragt zynde* (*in Hiona*;) of anders; *De Krygsman daar van daan weêr naar* JUHION (*Juhiona.*) *toe gebragt zynde*; even eens, als of'er niet alleen onder de *Friezen* geweeſt was een zeker Landtſchap of Gemeente der JUHONEN, maar ook een JUHONSCHE Legerplaats (JUHONIA CASTRA:) en dat dezelve zou zyn geweeſt omtrent de Volkplanting die daar onlangs geſticht was; welkers rechte naam zou zyn geweeſt GRONIA, by verkorting voor GRONINGA, het welk vervolgens verandert was in HIONA, of vermits de *Romeinſche* uitſpraak dit meêbragt, of door feil van den Affchryver. Invoegen de Legerplaats en de Volkplanting HIONA by hen *Groningen* is, buiten tegenſpraak de Hooftſtadt der *Friezen*, en het Landtſchap of de Gemeente der JUHONEN (JUHONUM *Civitas*) is by hen Gronjerlandt/ dat is, *Groningerlandt*. Wat een zoet en aardig verdichtzel! Maar wy hebben boven gezegt, dat de *Friezen* maar een Staat of Gemeente hebben gehad, een en het zelve Gemeenebeſt, een en de zelfde Beſtierders; hoewel zy in verſcheide Ampten of Quartieren verdeelt waren; waar van miſſchien een zich uitſtrekte tot aan de monden van de *Marnamanis*, of *Manarmanis*, en de *Ems*. Welk quartier nu ter tydt wel een Staat of Regeering op zich zelven uitmaakt, die men, volgens het gemeene gebruik, de *Provintie van Groningen en Ommelanden noemt*; echter in de tyden der *Romeinen* een gedeelte alleen van het Gemeenebeſte, of den Staat der *Friezen* is geweeſt. En ten beſten genomen, als de plaats daar nu ter tydt *Groeningen* legt, toen ook naar de *groente* zynen naam gehad hadde, zou dezelve, naar de oude *Frieſche* taale, zonder twyfel niet Gronje of Groningen/ maar Gring geweeſt zyn; welk woordt by de *Friezen* noch dagelyks in gebruik is; waar uit voorzeker geen *Romeinſche* uitſpraak, noch ook geen domme Affchryver ooit het woordt van HIONA zou hebben konnen ſmeeden. Behalven dat de omſtandigheit van tyden en zaaken dit verdichtzel omverre ſtoot. Want *Germanicus Cæſar* heeft den Krygsknecht hier weêr naar toe gebragt, by gevolg niet naar HIONA, of naar de Volkplanting der JUHONEN; die zy verdichten dat van *Corbulo* geſticht is, na dat hy de plaats met bezettinge verſterkt hadde; dewyl deze man meer dan dartig jaaren na *Cæſar Germanicus* eerſt het bewindt over *Germaniën* gekreegen heeft: en de toeſtandt eener Volkplanting die onlangs geſticht is niet toelaat, dat daar op het minſte vier Keurbenden hunne winterlegeringen zouden gehad hebben. Dewyl het blykt dat *Germanicus* van de zes Keurbenden, waar mede hy in dien Zomer tegens den vyandt opgetrokken is, het grootſte gedeelte met zich weder te rug heeft gebragt. *Tacitus* beoogt derhalven heel wat anders, en wil vry wat anders zeggen: want hy verhaalt; „ Dat *Germanicus*, in zynen „ tweeden veldttogt naar de *Cherusken*, uit het *Batawer*-„ Eilandt met zich genomen heeft zes Keurbenden, met „ noch eenen hoop gewapent volk, die hy te vooren bevolen hadde daar byeen te verzamelen: en dat hy, de „ veldttogt ten einde zynde, eenige van die Keurbenden „ te lande weêr te rug gezonden heeft naar de Winterlee-„ geringe, (te weeten, de oude aan dezen kant van den „ *Rhyn*, daar zy te vooren in geweeſt waren): maar dat „ hy het grootſte gedeelte daar van op de vloot ingeſcheept „ hebbende, langs de rivier de *Ems* in de *Noordtzee* heeft „ gebragt: dat hy naderhandt de rampſpoedt op zee door „ eenen gelukkigen togt tegens de *Chatten* en *Marſen* ver-„ goedt hebbende, zyn krygsvolk ook weêr in de Winter-„ legeringen gebragt heeft: (gelyk deeze plaats, na dat *Beroaldus* dezelve dus verbeetert hadde, nu in alle drukken gevonden wordt) welke winterlegeringen aan dezen kant van den *Rhyn*, in het *Batawer*-Eilandt; en hier en daar op den *Gauliſchen* oever geweeſt waren: niet naar HIONA, of JUHIONA toe; het welk wangedrochten van benamingen zyn, waar van *Lipſius* het een, en *Rhenanus* het andere onvoorzichtig weleer verdedigt heeft; die daarom beide, volgens 't oordeel van *Lipſius* zelf, beriſpenswaardig zyn, en, neffens hen, de Verklaarder van ons *Groningen*.

Ann. II. cap. 26.

Tacitus Ann. II. cap. 8. & 23.

Wat nu belangt de andere plaats van *Tacitus*, die ons in het dertiende Jaarboek voorkomt, en hier boven is aangeteekent; daar van is de verbeetering, naar myn gevoelen, noch veel gemakkelyker; hoewel niemant dezelve, zoo veel my bekent is, tot noch toe net en duidelyk aangewezen heeft. Om deze zaak klaar aan te toonen, moet men voor af onderzoeken wat t'zamenhang 'er is in het verhaal van *Tacitus:* ten tweeden, wat Landtſchappen of Staten van *Germaniën* omtrent dien tydt Bontgenooten der *Romeinen* zyn geweeſt: ten derden, of in eenige van die eene Volkplanting onlangs is geſticht geweeſt, en welke die geweeſt zy: ten laatſten, moet men eene vergelyking maaken tuſſchen de rechte en de bedurve ſchryving. Daar zou al heel geen t'zamenhang der zaaken, die verhaalt worden, te vinden zyn, dan alleen ten opzichte van den tydt, indien de Schryver dit verhaal met het voorige niet t'zaamengevoegt hadde met het tegenſtrydig koppelwoordtje MAAR. Want na dat hy de voorgevalle zaaken van het

zelve jaar had afgehandelt, en op het laatſte 't geen in *Germanien* geſchiedt was; knoopt hy 'er twee vreemde gevallen aan, die op twee zeer ver van een gelegene plaatzen zyn gebeurt. Gelyk alle de Hiſtoriſchryvers doorgaans gewoon zyn, na dat ze de zaaken vervolgens afgehandelt hebben, de Staatsrampen en onheilen zonder onderſcheidt onder malkander op te haalen. *Tacitus* nu, verheugt zynde over de tweedragt der vyanden; het welk hy op eene andere plaats verklaart hadde dat het grootſte was, 't geen de Fortuin den *Romeinen* kon toevoegen; terwyl hy nu laatſt verhaalt hadde den oorlog der *Hermunduren* en de *Chatten*, die voor deze volken, welke zich ſomtyds tegens de *Roomſche* Heerſchappye weêrſpannig toonden, verderfelyk was: zoo voegt hy aan deze zeer aangenaame zaak, die in *Germaniën* was voorgevallen, met het koppelwoordtjen MAAR, eenen droevigen ramp den Staat der Bontgenooten overgekomen, door het vuur dat uit de aarde opgeborſten was. Als of hy zeide: *Dit is wel een gelukkig jaar voor de Romeinen in Germaniën geweeſt door het omkomen der Chatten: maar droevig en ongelukkig door den brandt in dit Landtſchap der Bondtgenooten.* Hy geeft derhalven genoeg te verſtaan dat deze Staat, of dit Landtſchap der Bondtgenooten, een Landtſchap is geweeſt onder de *Germanen*. Nu weet men dat 'er ten tyde van *Tacitus* in 't geheel maar drie dusdanige geweeſt zyn; namelyk, die der *Ubiers*, *Batawers* en *Mattiaken*. *Julius Cæſar* getuigt zelf uitdrukkelyk, dat de *Ubiërs* Bondtgenooten genoemt, en toen al van hem in vriendſchap met de *Romeinen* aangenomen zyn geweeſt. Van deze drie word derhalven dit klaarlyk te kennen gegeeven, waar in de Volkplanting onlangs geſticht was; hoedanig 'er toen ter tydt nergens een was onder de *Batawers*; ook nergens een onder de *Mattiaken:* ja, dat meer is, men zal 'er nergens een in ganſch Neder-*Germaniën*, aan dezen en geenen kant des *Rhyns*, kunnen aanwyzen; dan alleen onder de *Ubiers*, en die toen zelfs daar de eenigſte was, en onlangs, dat is, acht jaaren voor dezen wonderlyken brandt, daar geſticht van *Julia Agrippina*, de moeder van *Nero*, en Gemalinne van Keizer *Claudius*; eensdeels ter gedachteniſſe dat zy daar geboren was; anderſdeels om dat haar Grootvader *Agrippa* de *Ubiers* allereerſt hier na toe hadde overgebragt; op dat zy zouden dienen ter beſcherminge als Bondtgenooten, en niet om daar bewaart te worden als Krygsgevangenen. *Cluverius* gelooft dit ook wel van de Volkplantinge; om dat van dezelve zonder naam alleen gezegt wordt, dat die onlangs geſticht was, als die dierwyze, door de beſchryvinge van d'*Agrippiner* (te weeten Volkplantinge) waar van in het voorgaande boek was gehandelt, genoeg bekent was. Maar hy is van een geheel ander gevoelen, nopende der Bondtgenooten Staat, dien hy recht tegens over de *Ubiers* aan den anderen kant van den *Rhyn* ſtelt; alwaar hy wel zegt, doch niet bewyſt, dat de toppen der Bergen bequaam waren om vuur te vatten. Hy heeft derhalven het eene wonder met een tweede wonder liefſt, willen vergrooten: daar in beſtaande, dat het vuur, het welk te vooren al wonderlyk was, door een niew wonder, zelf over den grooten *Rhyn*ſtroom heen gevlogen is, en aldus de veſten van de *Agrippyniſche* Volkplantinge heeft aangetaſt; als te gelooven zynde, dat het zelve buiten eenig wonderwerk in den Staat der *Ubiers* ontſtaan is. Eveneens als of hier, niet al zoo wel als over den *Rhyn*, in een droogen Zomer, buiten eenig wonderwerk (om dit aan *Tacitus* niet toe te ſtaan) de uitgedroogde Veenen, of die brandtbaare kluiten, die boven op de heide waſſen, (en van de Landtzaaten plaggen genoemt worden) niet konden vuur vatten, het welk, gelyk het alles wat 'er rondtom was, alzoo ook de Veſten van de naaſt aan de gelege Volkplanting (die, volgens de manier van die tyden van hout geweeſt zyn) aangetaſt, en in den brandt gezet heeft. Want *Tacitus* zelf verhaalt ons, dat men met ſteenen te werpen, met ſtokken te ſlaan, by dit vuur kon koomen; niet dat deeze vuuren uit ontoegangkelyke Bergen, als *Etna* en *Veſuvius*, uitgebraakt zyn. Want het by onze landtsluiden zeer gemeen is, als 'er een heel ſterke brandt in de heiden ontſtaat, met afgebrooke takken van boomen het loof van de ſtruiken af te ſlaan, ten einde zy zoo veel te langzaamer vuur zouden vatten, en de brandt niet zoo verre zou voortſlaan. En dit is het dat *Tacitus* noemt; de *vlammen met ſtokſlaagen en met andere geeſſelingen, als wilde dieren, af te weeren:* Onze landtslieden zeggen; de Heyde geeſſelen. In gevolg van dit alles, durve ik vrymoedig ſtaande houden dat *Tacitus* geſchreven heeft: *Maar de Staat der* UBIERS, *die met ons in bondtgenootſchap ſtaat.* SED CIVITAS UBIORUM SOCIA NOBIS, enz. Waar van zonderling niets verſcheelt d'Affchryver van het *Florentyniſch* Handtſchrift, die VIBONUM geſchreven heeft, niet meer dan de eene letter I op eene verkeerde plaats gezet hebbende. Want indien men die achter de B plaatſt, zal ider een ligtelyk zien, dat het UBIORVM moet zyn; zonder zich daar aan te ſteuren dat het eene ſtreekje van de letter V. miſſchien te laag neêrgehaalt zynde, wel naar een N gelykt. Met hen eindelyk, die hier JUHONUM geleezen hebben, is het byna even eens gelegen, als dat zy de letter B, die onder aan miſſchien niet genoeg toegehaalt is geweeſt, voor een H hebben aangezien. Ik zou derhalven oordeelen, dat de zeer geleerde Uitleggers hier meer te beriſpen zyn, dan de ongeleerde Affchryvers. En dit den Staat betreffende, dien men t'onrecht gelooft heeft van de JUHONES te zyn, hebbe ik geoordeelt dat ik wat naukeurig moſt uitpluizen, ten einde ik deze leelyke vlak van den zeer ſchranderen en naukeurigen Schryver *Tacitus* zoude wechneemen, en van ons Vaderlandt, dat met zyn waar en eigen ſieraadt ſchoon genoeg is opgeſchikt, alle blanketzel afveegen.

Tacit. Annal. XII. cap. 26. Germ. cap. 28. Germ. Antiq. lib. III. cap. 8.

JULIAEN VAN KLEERHAGEN, Kapitein in dienſt van den *Staat*, was van *Bruſſel* geboortig; zyne huisvrouw uit het Geſlachte van *Erp*, in *'s Hertogenboſch*; had daar door goede kenniſſe van de gelegentheit der ſtadt gekregen. Hy neemt met den Grave van *Hohenlo* eenen aanſlag voor op den *Boſch*, terwyl *Antwerpen* belegert was, zich gelaatende dat te willen ontzetten; kregen van *Bergen op Zoom*, als elders, een deel volk byeen, tot omtrent, of wel ruim 4000 mannen, en maakten zoo 's nachts tuſſchen den 19 en 20 Januarius 1585. voor de ſtadt te zyn. *Kleerhagen* ging met 60 mannen vooraf, klom in alle ſtilheit over de hamey, en verſchool zich met de zynen in twee ledige dagwachthuisjens, op de brug ſtaande. 's Morgens ten acht uuren wordt de poort geopent, en de valbrug neêrgelaten. Hy overweldigt de wacht, en neemt, met weinig tegenſtant of moeite, de *Poortſtraat* in. Eenige liepen boven op de poort, om te beletten dat het ſchot niet neêrgelaten wierd, daar de poortier, een oudt man, al meede bezig was. Straks daar op quamen 'er 2000. of 3000 *Staatſchen* in de ſtadt, maar zonder ordre liepen zy, geen tegenweer vindende, naar de *S. Janspoort*, langs de eene zyde des muurs, en naar de andere zyde, tot zoo verre als het Kruisbroeders klooſter ſtaat; andere liepen de ſtadt in, midden door de *Kruispoort*, over de *Reijerbrug*, by de *Poſtelſtraat*, zeer onordentlyk, doordien de Grave van *Hohenloo* en zyne Kolonels noch niet in de ſtadt waren, die, volgens beſprek, de *Kruispoort* zouden inneemen, en voort aan beide zyden op de muuren de aankomſten bezetten; waar door zy dan eene plaats als een kaſteel in de ſtadt gehadt zouden hebben; dewyle die plaats eene voorſtadt is, met poorten, muuren, wallen, en graften aan de ſtadt gehecht. Sergeant *Kloot* was ook met anderen de bewaringe van de poort belaſt, met bevel om niet van daar te gaan, dan met ordre van den Overſten *Yſelſtein*. Dit niet wel nagekomen, en de voornaamſte drie toegangen niet wel bezet zynde, door gebrek van goede Gebieders, het volk ook te diep ingetrokken, vonden zy tegenſtandt van eenige burgeren, die in de wapenen gekomen waren, en een paerdt van hen doodtſchoten; dat deedt hen deinzen, te meer omdat zy eenig volk te paerde zagen, die opgezeten waren om met den Heer de *Haultepenne*, die daar lang krank gelegen hadde, te vertrekken. Dat gezicht in hen ſchrik veroorzaakt hebbende, keerden zy als vluchtende weêrom, en bragten hen in verbaaſtheit die inquamen, en alzoo malkanderen in verwarringe, zonder merkelyke oorzaak. Ook verliet de Sergeant van *Kleerhagen*, die de *Vuchterpoort* belaſt was, ziende de ſtadt nu zoo verre ingenomen, allengs die poort met zyn volk, op hoope van te meer buit te krygen; het welk de poortier, die ter doodt gequetſt was, merkende, kroop zoo hy beſt kon, naar het ſchoft, en liet het vallen; waar van echter noch een ſchoftbalk open bleef, een andere balk viel op een paerdt, waar door het uit- en inkomen noch meer verhindert zynde, maakte dit te grooter verwarringe. De burgers (van oude tyden in krygshandel wel geoefent) dat ziende, greepen moedt, vielen van alle kanten op het krygsvolk aan, drongen en dreven hen naar de poort, daar elk, om zich te bergen, zyn geweer nederſmeet. Zommige ſprongen van de veſten, die meeſt verſmoorden; de andere bleven doodt, of wierden gevangen. D'Admiraal *Juſtinus van Naſſauw* ontquam 't: *Kleerhagen*, zyn beſt gedaan hebbende om de wanorder voor te komen, meende dat *Hohenloo* de poort geſloten had, om de vlucht der zynen te beletten, doch geene kans meer ziende, ſprong van den *Kruistoren* in 't water, en wierd, door hulpe van eenen *Schotsman*, behouden. Omtrent 300. (andere zeggen over de 400.) bleven 'er zoo verſlagen als verdronken; onder anderen *Truxes*, broeder van den Keurvorſt van Keulen: van de burgers bleven 'er omtrent 50. en wel zoo veele gequetſt. Deze vlucht en wanordre was veroorzaakt doordien de drie naderniſſen, volgens *Hohenloos* ordre, by de Gebieders niet bezet waren van goede Officieren, die het roofgierig krygsvolk onder ontzag konden houden. Vermits 'er ook d'Overſte *Yſelſtein* niet quam, nam de Sergeant *Kloot* de vryheit over zich van de poort te verlaaten, en naar buit uit te zien; maar dit ſtont hem duur, want hy wierd met de koorde geſtraft, niet tegenſtaande hy, vromelyk ſtrydende, een vaendel medebragt, dat hy de burgers afgenomen hadde. Onder de onruſten, die in 't jaar 1588 te *Utrecht* voorvielen, ten tyde dat de Grave van *Meurs* daar binnen gekomen was, quam ook Kapitein *Kleerhagen* met zyne Compagnie daar binnen: hy begaf

Hooft Nederl. Hiſtor. fol. 982.

P. C. Hooft f. 983. Em. van Meter.

Em. van Meter. fol. 237.

Idem Hooft. ibid.

E. de Veer vervolg op d'O. Holl. Kr.

Meteren ibid. fol. 294.

begaf zich, onder het geraas der burgeren en ſoldaaten, naar 't Stadtshuis, daar hy dwars door zyn lichaam geſtoken, echter weêr van geneezen wierd. Zyne compagnie hield zich in dien oproer ſtil, zich naar geen der beide parthyen wendende. *Balthaſar Moucheron*, een voornaam *Zeeuwſch* Koopman, (zie INDIEN; OOST) zondt in het jaar 1598 eene vloot van vyf ſchepen uit, naar het Eilandt *Del Principe*,* niet verre van de Guineeſche kuſt, om Spanjen afbreuk te doen; voorzien met 150 ſoldaaten, en 200 bootsgezellen. *Kleerhagen* was Generaal over de vloot, en *Gerard Stryboſch* Admiraal. Zy bragten vyf maanden tydts op dezen togt, door tegenwinden, deur, die anders in twee maanden afgedaan kan worden. *Moucheron* hadde eenen langen tydt met de Inwoonders van dat Eilandt koophandel gedreven. *Cornelis Moucheron*, neef van Heer *Balthaſar*, wees *Kleerhagen* een middel aan, hoe hy zich meeſter van *del Principe*, zonder eenen ſchoot te ſchieten, kon maaken: kreegen door liſt den ouden en niewen *Portugeeſchen* Gouverneur, nevens den Pater *Vicarius*, en alle Bevelhebbers aan boordt; genoodigt om den Heer *Moucheron* te bezoeken: zy wierden op 't heerlykſte onthaalt; maar, onder dat onthaal, deed *Kleerhagen* openinge, waarom hy daar gekomen was, leverde de brieven van Heer *Balthaſar*, en de commiſſie van Prins *Maurits* over. Die van 't Eilandt, zich in het net ziende, gelieten zich wel te vreeden, en deeden den Eedt van getrouwheit aan *Kleerhagen*. Dus gingen zy t'zamen aan landt, daar Generaal *Kleerhagen*, in- of uit naam van den Heer *B. Moucheron*, voor Gouverneur van 't *Prinſen-Eilandt* verklaart wierd. Drie dagen na den gedanen Eedt begonden de *Portugeeſen*, met die van 't Eilandt te denken, hoe beſt dit jok af te ſchudden: zy maakten, door aanleidinge van Pater *Vicarius*, eenen aanſlag, en taſten, met groot gewelt van volk, de *Mouchcheronſen* aan, maar wierden zeer kloekmoedig afgewezen, en alzoo hunnen toeleg gebroken; echter wierd, om d' Eilanders niet ten eenemaal van de *Hollanders* te vervreemden, een generaal pardon verkondigt. Dat werkte zoo veel uit, dat de Eilanders weêrkeerden, en zich op niews aan den Generaal *Kleerhagen* onderwierpen, met ſterker verbinteniſſe dan te vooren. Een maandt of zes weeken bleef alles in ruſt. *Kleerhagen*, als een achteloos, overgulzig, en baatzoekend menſch, zag meer op zyn byzonder, dan op 't gemeen belang, voldeed zynen laſt niet, en verzuimde zich te verſterken. De *Portugeeſen* dat merkende, ſpanden t'zamen met de Eilanders tegen de *Zeeuwen*; die, de lucht daar van krygende, middel vonden, om den voornaamſten roervink en aanlegger, Pater *Vicarius*, in handen te krygen. Zy wilden met hem handelen naar rechten, en volgens die hem ſtraffen: maar na dat *François le Fort*, ook een neef van *Moucheron*, nevens den Rechter *Steven Quarême*, zich naar 't huis van den Pater begeeven hebbende, beide door zyne ſlaven daar vermoordt waren, verwekte dat zoodanig eene verbitteringe, dat het proces over den *Vicarius* met 'er haaſt opgemaakt, en hy, met eenen zyner medehelperen, gehangen wierd. Zyne vrienden zonden naar den Gouverneur van 't Eilandt *S. Thomas*, hulp verzoekende, die omtrent een maandt daar na 500 ſoldaaten afzondt; en daar by de Eilanders zoodanig aanmoedigde, dat zy beſloten het volk van *Moucheron* gezamentlyk op het lyf te vallen. Ondertuſſchen was *Kleerhagen* in argwaan geraakt, van deelgenoot en medebewuſt geweeſt te zyn aan den moordt en 't om hals brengen van *Le Fort*, en *Quarême*: ja, 't wierd hem van eenen Scheepskapitein opentlyk, en in het aangezicht verweeten. Hy wierd (het zy waar of leugen) van droef- en zwaarmoedigheit zoo ziek, dat hy ten einde van 15 dagen den geeſt gaf. Door zyne achteloosheit was ook het meeſte krygsvolk ziek geworden, zoo dat d'Admiraal, en nu met een Generaal, *Stryboſch*, geen kans zag om den vyandt te wederſtaan. Echter nam hy, zoo wakker, als *Kleerhagen* traag en achteloos was, het werk noch met goeden moedt by der hant, verſterkte de plaatze, en werkte zelf daar aan: maar hy wierd drie weeken daar na ook ziek, en ſtorf: daar op wierd *d'El Principe* verlaaten; dat gemakkelyk te houden zou zyn geweeſt, indien *Kleerhagen* door zyn verzuim, enz. het niet verbrodt hadde, of dat *Stryboſch* in 't leven gebleven ware. Want, 15 dagen na hun vertrek, zondt Heer *Balthaſar* hun byſtant, maar quam te laat. *Everhard van Reyd* verhaalt in 't kort byna het zelfde, hoewel in eenige omſtandigheden niet zoo breed, in andere ook wat verſcheelende, echter *Kleerhagen* niet te zeer pryzende.

JUNIUS, (ADRIANUS of HADRIANUS) zoon van *Petrus*; zie op JUNIUS; (PETRUS) geboortig van *Hoorn*, een geleert Man, bekent door verſcheide ſchriften, daar hy de *Latynſche* en *Griekſche* letteren mede verſiert heeft: zoo dat *M. Z. Boxhorn* hem, na *Deſiderus Eraſmus Roterodamus*, den *Phœnix* van *Hollandt* oordeelt. *Juſtus Lipſius* geeft hem ook onder de Geleerden de eerſte plaatze na *Eraſmus*. Hy was een groot onderzoeker onzer *Bataviſche Oudtheden*, daar zyn *Batavia* goede getuigniſſe van geeft, in het jaar 1574. van hem beſchreven; toen hy in 't volgende jaar overleedt, en 't noch niet gedrukt was, dat buiten twyfel van hem vergroot en verbetert zou zyn geworden, indien 't de doodt niet belet hadde. Zynen *Nomenclator*, in 8 taalen, die altydt van groot nut is geweeſt, zoo in de Schoolen als voor Liefhebbers der taalkunde. Zyn geleert werk de *Pictura Veterum*, dat heerlyk in folio te *Rotterdam* is herdrukt; een werk van groote achtinge onder de Geleerden. *Janus Douza*, Heer van *Noordtwyk* heeft het in 't jaar 1588. eerſt onder de drukperſſe gebragt. Hy hadde ook de levens en geſchiedeniſſen van, en onder de Graven van *Hollandt* beginnen te beſchryven: maar met den draadt zyns levens wierd de volvoeringe van dat werk ook afgeſneeden. Hy ging eerſt te *Haarlem* ſchool; ſtudeerde daar na twee jaaren te *Leuven*; trok van daar naar *Parys*, en oefende zich in de Geneeskunſt; begaf zich van daar naar *Italiën*, en wierd te *Bologne Medecinæ* Doctor gepromoveert. In zyn wederkeeren bezocht hy *Duitſchlandt*: voer over naar *Engelandt*, daar hy zich eenen langen tydt onthield en de Geneeskunde oefende: maar toen dat Koningkryk in onruſt begon te raaken, quam hy t'huis. Wierd daar na van den Koning van *Denemarken* geroepen, om Onderwyzer van den Kroonprins te zyn: maar kon niet wel met de *Deenen* overeen: dies vertrok hy ſtil van daar. Hy trouwde te *Haarlem*, oefende daar de Geneeskunſt, en wierd Rector van de *Latynſche* Schoole. Toen *Haarlem* belegert wierd, namen de *Spaanſchen* voor niemant te verſchoonen, dan den Commandant, om zyne dapperheit, en *Junius* om zyne groote geleerdtheit: maar hy ontweek hen, en quam te *Dordrecht*. Hy leedt byzondere ſchade by 't overgaan van *Haarlem*, zoo aan zyne goederen aldaar, als aan zyne treffelyke Bibliotheek. Wierd Lyf-Medicus van Prins *Willem den I.* volgde hem naar *Zeelandt*, wierd te *Middelburg* (*Goudhoven* zegt te *Arnemuiden*, dicht by *Middelburg*; alhoewel hy elders ook te *Middelburg* zegt) ziek, en overleedt daar den 16 Junius, 1575. oudt 63 jaaren. Had in *Italiën Jacobus Arminius* tot zynen reisgezel; zie op ARMINIUS. (JACOBUS) Hy verſtont achtderlei taalen; *Hoogduitſch*, *Engelſch*, *Franſch*, *Italiaans* en *Spaanſch*: ook inzonderheit *Griekſch* en *Latyn*, nevens zyne *Moedertaal*. Hy praalde niet veel met zyne geleerdheit. De vermaarde *Johan Sambucus* toog naar *Hollandt* om met *Junius* te ſpreeken; hem wierd gezegt dat *Junius* niet te huis was; maar in de Herberg by Voerlieden: hy trok dieshalven met verachtinge van dezen man weg, zonder hem te zien: naderhant ſchreef hem *Junius*, dat hy zich enkelyk by die lieden vervoegde, om de woorden van hun voerwerk in zynen *Nomenclator* te brengen. Hy heeft veele Boeken geſchreven, ook veele overgezet, Aantekeningen op andere gemaakt, en deftige dingen nagelaaten; zyn zoon, *Petrus Junius*, heeft na hem geleeft.

JUNIUS, (BOUDEWYN) anders BOUDEWYN DE JONG, zoon van den Heere van *Baartwyk*, geboren te *Dordrecht*. Hy is Gardiaan van het Minrebroeders Klooſter te *Keulen* geworden; heeft veele *Homiliën*, over texten van de H. Schrift geſchreven, gedrukt te *Antwerpen* in de jaaren 1610. en 1616.

JUNIUS, (FRANCISCUS) vermaart Profeſſor in de *Godtkunde* te *Leiden*. *Jacobus Arminius* heeft eenige brieven met hem gewiſſelt eer hy noch tot de Profeſſie beroepen was: maar hy bevondt hem zoodanig, dat hy oordeelde weinig vrucht omtrent hem te zullen doen: wilde daarom zyne penne liever tegen *Bellarmyn* gebruiken, dan zynen tydt te ſlyten met eenen te leeren, die, in zyne onſtantvaſtigheit vaſt blyvende, meer achterwaarts dan voorwaarts ſcheen te leeren. Hy waarſchoude en liet voor zynen doodt *Fr. Gomarus* weeten, dat hy de *Curatores Academiæ* verwittigen wilde, doch vooral *Arminius* in zyne plaatze niet te beroepen; dat'er anders eene groote verwarringe en ſcheuringe voor de deur, en te verwachten ſtont, zoo in de School, als in de Kerk van *Nederlandt*. Hy was een zeer geleerdt, godtvruchtig, en vreedzaam Godtgeleerde, die de Kerk onder 't kruis grooten dienſt heeft gedaan: wierd van de Magiſtraat van *Utrecht* derwaarts verzocht, om de onluſten aldaar ontſtaan, in 't jaar 1593. te helpen byleggen. Hy ſtorf in den grooten Peſttydt te *Leiden*, in 't jaar 1602. zyne werken zyn in *Folio* in twee ſtukken by malkanderen gedrukt.

JUNIUS (HENRICUS) van *ter Gouw*, is in de *Latynſche* School te *Delft* in 't jaar 1554. zeer vermaart geweeſt.

JUNIUS, (PETRUS) Vader van den bovengemelden *Adrianus Junius*, geboortig van *Hoorn*. Hy was een geleert man in zynen tydt, en wel geoefent in de kenniſſe der Hiſtoriën. *Theodorus Velſius* verhaalt, dat hy eene *Latynſche Kronyk* van hem beſchreven gezien heeft, waar in hy den oorſprong, voortgang, en aanwas zyner geboorteſtadt *Hoorn* aanwyſt.

JUTPHAAS, JUTFAAS, en JUDFAES, in oude brieven JUDITFAES; een Dorp in het Overſticht van *Utrecht*, omtrent een uur gaans van die Stadt. Word verdeelt in *Jutfaas boven-eind*, dat onder 't Overſticht, en *Jutfaas beneden-eind*, dat onder 't Nederſticht behoort. *Jutfaas* legt aan den *Vaartſchen Rhyn*, heeft boven en beneden

* *Het legt in Africa, in de Ethiopiſche zee, tuſſchen Fernando Po, en St. Thomas. De Raey Dict. Geogr. pag. 398. Boſch, leven en bedr. der Zeehelden. pag. 72.*

Idem Boſch pag. 73. G. Hoveli Hiſt. Afric. cap. 17.

Idem Boſch.

Zie E. v. Reyd, Nederl. Oorlog. fol. 609.

Boxhorn Holl. t. pag 319.

Goudh. in de O. Holl. Kr. fol. 221.

Boxhorn Holl. t. pag. 354. Goudh. ibid. fol. 221. Juſtus Lipſius. P. Huet. Queuſt. catal. gelehrt. man. H. L. Benth. kirch enz. ſtant pag. 338.

Idem Benth. 2 deel, pag. 297.

Goudh. fol. 225.

J. Trigelandius. Franc. Gomari bedenk. op P. Berti Lykoratie over Arminius.

Trigland Kerkel. Hiſtor. fol. 289. 811. en verv. Baud. Memor. lib. 1. fol. 4.

Goudh.

Boxhorn Holl. t. pag. 359. Velſii Hoornſe Kronyk.

Houve Handv. Kronyk 1 deel, fol. 151. 152.

den groote Hofsteden en Boomgaarden. Desgelyks twee Ambachts-Heerlykheden, waar over de Heer van *Brederoode* het beneeden- de Vrouwe van *Baaxen* het boven-end plagten te bezitten. In 't jaar 1348. toen Hertog *Willem van Beijeren*, Voogdt over *Hollandt*, *Zeelandt*, en *Frieslandt*, met eene groote magt van volk in het landt van *Ysselstein* gevallen was, stak hy *Jutfaas* in brandt, om die van *Utrecht* tot een gevecht met hem uit te lokken; maar d'*Utrechtsche* Bisschop voorzichtiger, stelde 't hem betaalt, viel in 't landt van *Woerden* en *Amstellandt*, verbrandde verscheide dorpen, en voerde eenen grooten buit met zich naar huis. Maar de twist wierd haast daar na door Hertog *Jan van Brabandt*, den Grave van *Kleef*, en Heer *Jan van Beaumont* bygelegt; doch de rust duurde echter niet lang: zie op JOHAN VAN ARKEL, Bisschop, enz.

Kortg. Schots Kron — *O H Kr. fol. 384.*

JUVINGA, JUWINGA, anders JONGEMA; zie op JONGEMA (JUW, of IVO.)

Houve. JUWSMA, een Slot, of Adelyk Huis in de *Friesche* Grietenije *Leenwarderadeel*, in 't quartier *Oostergoo*.

Volgt I vokaal.

Winsem. beschr. van Friesl. IDAARD, een der acht Dorpen van de *Friesche* Grietenije *Idaarderadeel*, dat daar aan den naam heeft gegeeven. Gelyk de Grieteny *Idaarderadeel* omtrent in het midden van *Frieslandt* legt, zoo legt ook *Idaard* in het midden van *Idaarderadeel*.

Winsem. beschr. achter zyne Kronyk. IDAARDERADEEL, eene der Grietenijen van *Frieslandt*, gelegen omtrent in 't midden van deze Provintie. Paalt ten Oosten aan de Grietenijen *Tjetzerksteradeel*, en *Smallingerlandt*; ten Zuiden aan *Utingeradeel*, en *Rauwerderhem*; ten Westen en Noorden aan *Ferwerderadeel*; behoort onder het quartier *Oostergoo*. Deze Grieteny heeft acht Dorpen, namelyk *Idaard*, daar de Grieteny den naam van voert, *Ægum*, *Roordahuizum*, *Friens*, *Grouw*, *Warrega*, *Warstiens*, en *Warten*. De landen van *Idaarderadeel*, en meer andere, ten Oosten en Zuiden daar aan grenzende, worden geheeten de *Water-* of *laage Landen*; gelyk zy dan ook jaarlyks door den regen zoodanig ondervloeijen, dat ze zonder behulp van dyken, sluizen, en watermolens, den eigenaren geen genot zouden konnen geeven, alzoo ze meest in weiden voor de koeijen bestaan. Tusschen *Warrega* en *Ægum* legt een visschryk Meertjen, genaamt *Warregaaster Nijemeer*; men zegt dat daar de beste visch van geheel *Frieslandt* gevangen wordt; de Heer Schotanus voegt 'er by, by Winsemii tyden. De aldaar gelegene Staten en Stinzen zyn *Roorda*, en *Popma*. De vaart, of het water d'*Aar* loopt door deze Grieteny, van *Leeuwarden* af, door *Warstiens*, *Wartena*, *Grouw*, *Irsmazyl*, naar *Stavoren*.

Schotan. Beschr. van Friesl. fol. 199.

Winsem. IDSKENHUIZEN, een van de 14 Dorpen der *Friesche* Grietenije *Doniawarstal*, onder het quartier van de *Zevenwolden*. 't Weer, of Gerecht der gemelde Grietenije wordt in *Idskenhuizen* gehouden.

Winsem. IDSEGA, een der acht-en-twintig Dorpen van de *Friesche* Grietenije *Wimbritzeradeel*, onder 't quartier *Westergoo:* of een der 14 Dorpen van de zelfde Grietenije *buiten dyks*, de andere 14 leggen *binnen dyks*.

IDSEGAHUIZEN, een der 27 Dorpen in de *Friesche* Grietenije *Wonseradeel*, onder *Westergoo*.

IEMMINGEN; zie op JEMMINGEN.

Ouden Blaff. Houve I D. f. 143. Boxhorn Kr. van Zeel. I. d p. 52. IERSIKE, of, gelyk in den *ouden Blaffert der Utrechtsche Bisschoppen* staat, *Iterseke*; wordt hedendaags gezegt YRSEKE, JIERSICKEN, een Dorp in *Zeelandt*, op het Eilandt *Zuidtbevelandt*; in 't jaar 850 bedykt. Het is voor 't jaar 1530 groot bevonden by de breedte 2611 gemeeten; maar 't verloor daar van door de zee, in de jaaren 1530. en 1532. en door den middeldyk en dwarsdyk daar gelegt, 481 gemeeten en een halve. 't Heeft Kerk en Predikant, staande onder het *Zuidtbevelandtsche* Classis.

Winsem. besch. v. Friesl. Item in zyne Fr. Kr. pag. 172. Montan. in Guicc. IJLST, YLST, in 't Friesch Dr IJLST, is eene zeer oude Stadt in *Frieslandt*, onder *Westergoo*, niet verre van den kant der *Zevenwolden*, ten Noordtwesten een uur gaans van *Sneek*, ten Zuidtwesten eene myl van *Bolswert*. Het strekt zich uit in de lengte van het Oosten naar 't Westen; maar de zelfde Schryver zegt weêr elders, dat IJ*lst* in de lengte legt van 't Zuiden naar 't Noorden. Heeft twee straaten, met sierlyke huizen, daar een stroom tusschen beiden loopt naar *Heegermeer*, en voort in 't Westen naar de *Fluissen*. Plagt niet alleen in *Frieslandt*, maar ook anderwegen vermaart te zyn wegens den *Scheepsbouw*. Het was eerst eene Buurte, doch werd naderhant een Dorp of Vlek. Kort voor 't jaar 1250. wierd het van den Potestaat, of de Staten en Regenten van 't Landt, met stadts Privilegiën en vryheden begiftigt. Men houd het daar voor, dat de naam *IJlst* afgekomen is van een Heerenhuis of Stins, genaamt *Ile-Stins*, dat daar gestaan heeft. Onder die droevige Factiën der *Schieringers* en *Vetkopers* heeft *IJlst* veel geleden. Het is om verre gesmeeten, verbrandt, geplondert, enz. meer dan eens van de *Vetkopers*, vermits die van *IJlst* de *Vetkopers* tegen, en d'andere toegedaan waren; het was voor dien tydt in goeden bloei: legt in 't midden van het quartier *Westergoo*; 't heeft de tiende stem in de Staten vergaderinge van *Frieslandt*; maar noch wallen, noch muuren, alleen eene rontom singelende graft ter beschermingе; heeft echter een fraai Stadtshuis. De regeeringe bestaat uit vyf Burgemeesters, en twaalf Vroedtsmannen, naar 't reglement gemaakt in 't jaar 1637. (wanneer hier eenige woelinge, gelyk in andere steden, was geweest over de raadtsbestellinge) die Recht uitspreeken, en het Gemeenebest bezorgen.

Brugm. kron. p. 101. Idem beschr. *voor Scrivet.*

De Heer *Schotanus* tekent noch, in zyne Beschryvinge van Frieslandt, in 't byzonder van *Ylst* aan, dat zommige Latiniſten dezen naam verdraaijen tot *Elostum*; en dat men wil dat de Stadt eertydts bloeijender en magtiger zy geweest dan Sneek, en door 't aanwassen van Sneek gedaalt is. Dit word gesterkt door eene plaats uit *Ubbo Emmius*, van dezen inhoudt: Dat nochtans Ylst eertydts magt en achtinge gehad heeft, kan bewezen worden: want het is met oude en schoone Privilegiën verzien. In 't jaar 1379. is het, uit den naam van *Karel den IV.* eene Weekmerkt op Maandag, (nu verandert op Donderdag) en eene Jaarmerkt op twee dagen na malkanderen volgende, na den dag van St. *Mauritius*, Patroon der Kerke, vergunt; waar op dan de geheele bevoorrechtingsbrief, in de Latynsche taale, volgt. *Ylst* (staat 'er verder) had by oudts geen Olderman, Burgemeesteren en Raadt, gelyk d'andere Steden, maar een *Ee Heere*, (zoo genaamt) met zyne Medерechteren, 't zelve recht en magt hebbende als d'Olderman, Burgemeesteren, en Raadt van d'andere Steden. Menigmaal is 't in verschil geweest met Wymbritzeradeel en Sneek, over zyne Privilegiën, en daar in van 't Landt gehandhaaft. *Ylst* is wyders vermaart geworden door 't geslachte van *Popma*; 't welk veele letterгeleerde Mannen, door Christenryk beroemt, uitgelevert heeft.

Benth. Holl. kirch. stant, enz. 2 D. p. 30. ILLUSTRE SCHOOLEN: in de *Vereenigde Nederlanden* zyn 'er verscheide; als in *Hollandt* drie, te *Amsterdam*, te *Rotterdam*, en te *Dordrecht*; een in *Overyssel*, te *Deventer*; een in *Zeelandt*, te *Middelburg*; twee in *Hollandtsch Brabandt*, te *'s Hertogenbosch*, en te *Breeda*. De Illustre School te *'s Hertogenbosch* is kort na dat de stadt in 't jaar 1629 aan den Staat overgegaan was aangestelt. De vermaarde *Samuël Maresius* is 'er Professor in de *Theologie* geweest, eer hy naar *Groningen*, daar hy beroepen wierd, vertrok, en van daar, niet lang voor zyn doodt, te *Leiden*. Die van *Deventer*, in *Overyssel*, begon 1630. op de kosten van eenen *Bodekker*: maar al lang te vooren was 'er een beroemde School geweest, daar *Desid. Erasmus* de Latynsche taal geleert hadde; zie DEVENTER. Onder de Professoren aldaar zyn vermaart, in de Theologie, *Nicolaus Vedelius*, naar *Franeker* beroepen, en daar 1642 overleden; *Reinerus Vogelsang*, *Samuël van Diest*: in andere faculteiten *Henricus Gutberleth*, *Gisbertus ab Isendoorn*, *Martinus Schookins*, *Joh. Fred. Gronovius*, *Joh. Georg Grævius*, beroepen tot *Utrecht* 1661. enz. Het *Gymnasium Illustre*, of de doorluchtige School t' *Amsterdam*, is in het jaar 1632 in de kerk van het *St. Agniete-klooster* opgerecht; tot eerste Professoren wierden aldaar beroepen *Gerardus Johannes Vossius*, in de Historiën; *Caspar Barlæus* in de Philosophie. Vervolgens tot op 't jaar 1690 zyn 'er Professoren geweest; in de Historiën, de gedachte *Vossius*, *David Blondel*, *Alexander Morus*, *Robertus Kuchenius*, *Ludovicus Wolzogen*, *Petrus Francius*, in de Eloquentie, en Griekse taale; en na hem *Johannes Theodorus Schalbrug*; ook Rector in de Latynsche Schoolen: In de Philosophie gemelde *C. Barlæus*, *Janus Klenkius*, *Arnoldus Senguerdius*, *Alexander de Bie*, *Johannes de Raey:* in de Mathesis *Martinus Hortensius:* in de Rechten *Petrus Cabeljauw*, *Albertus Rusius*, *Johannes Christenius*, *Abrahamus Faber*, *Johannes van den Broek:* in de Geneeskonst *Gerardus Leonardus Blasius*; en na hem *Petrus Bernagie:* In de Philosophie en Griekse taal noch, behalven *Marcus Meiboom*, *Tiberius Hemsterhuis*, van daar te Franeker tot gewoon Professor in de Griekse taale beroepen, in plaatze van wylen den Heere *Lambertus Bos*. In de Theologie *Gerbrandus van Leeuwen:* In de Orientaalsche taalen *Stephanus Morinus*, en, na hem, *Guiljelmus Surenhuis*. Men vindt wel in oude brieven dat *Jan Eggert Hartgerszoon*, en *Wendelmoet* zyne huisvrouwe, ter begeerte van *Jan Eggert Willemszoon*, Heer van *Purmerende*, in het jaar 1450. in de oude kerk te *Amsterdam*, tot aanqueekinge der geleerdheit, een School voor de jeugt opgerecht hebben; maar wat vrucht in die tyden van onweetenheit daar van zy genooten, noch hoe die School te niet zy geraakt, vindt men nergens. Immers was 'er in dien tydt, en voor dat *Erasmus* nevens eenige weinige anderen te voorschyn quamen, nauwelyks eenen eenigen Geleerden te vinden. De *Illustre School* te *Breeda* is door Prins *Fredrik Henrik*, in 't jaar 1646. opgerecht, maar heeft slechten voortgang gehadt; het reglement daar van, omtrent de Professoren, Regenten, Studenten, enz. vindt men in *Aitzema*. De eerste Professoren in de Theologie waren *Renés*, Predikant aldaar: In de Rechten *Tauberus*: In de Medicynen *Brosterhuizen:* In de Philosophie *Bornius*, en *Ronsius*. D'Illustre School te Rotterdam wierd geopent in 't jaar 1681.

Comm. Amst. f. 647. *Idem fol. 427. seq. en d. f. fol. 647.* *Aitzem. zaken, enz. 3 d. fol. 97. Idem ibid.*

daar

daar zyn twee vermaarde mannen Profeſſoren geweeſt; *Petrus Jurieu*, in de Godtkunde, en *Mr. Bayle*, in de Natuurkunde; beide door hunne ſchriften wyd befaamt.

Goudh. ILPENDAM, een Dorp in *Noordt-Hollandt*, onder *Purmerende*; met Kerk en Predikant, ſtaande onder het Claſſis van *Edam*.

IMETILLE, een Schans tuſſchen *Zuidthoorn* en *Midwolde*, op het *niewe Diep*, een myl van de ſtadt *Groningen*; die door Grave *Willem van Vrieslandt* 1589. wierd ingenomen; doch in 't zelfde jaar van *Verdugo* weêr verovert, wierde ze van Prins *Maurits* 1591. ten tweeden maal bemagtigt; zie EMETIL.

Houve. 2 Deel. fol. 367. IMPEL, een Dorp in de *Meijerye van 's Hertogenboſch*, onder het *Maaslandts* quartier. Toen geheel *Brabandt* in voortyden eene jaarlykſche beede of ſchattinge, van 140000 guldens, opbrengen moſt, was de geheele *Meijery van den Boſch*, (de ſtadt, en 't ſteedtjen *Eindhoven*, nevens de *Prelaten* daar in geſloten) geſtelt op 19379 guldens, 16 ſtuiv. 3 penn. daar toe gaf het quartier *Maaslandt* (een van de vier quartieren der *Meijerye*) 2294 guldens, 13 ſtuiv. 9 pen. in die ſom ſtont het Dorp *Impel*, een van de 16. of 17 Dorpen van dit quartier, t'zamen met *Neêrwyk*, op 99 guldens, 3 ſtuiv. en 3 penn.

Alting Not. Germ. Inſer. Pars II. *fol.* 102. INCLUSUM BONÆ FAMÆ: De *Kluis van goeder naame*. INCLUSUM, Slot, of Kluis, (*Cluſa*) wierd in die eeuwe genoemt een Hutje, waar in een of meer menſchſchuwende Monniken, die het klooſter van hunne Order weinig nut deeden, een eenzaam afgezondert, en van de overige Klooſterbroederen afgeſcheiden, leven leidden. Dusdanig een Kluis is dit ook geweeſt, die den toenaam van *Goeder naame* gekregen heeft, buiten twyfel, van het by het Gemeen goedt en deugdelyk geacht leven van deze Eenzaamwoonderen, die ook *Kluizenaars*, of *Ingeſlotenen* (*Incluſi*) genoemt wierden. *Emo* zeit, dat deze Kluis heeft geſtaan naaſt de kerk in *Uſquerth*, en dat ze met de zelve in den jaare 1231. door de *Hunſinger* brandtſtichters, verbrandt is; deze plaats ziet men in *Tab. IX. Part. II.*

Guicc. beſchr. der Ned. f. 233. INDAGINE, (JOHANNES DE, of AB) anders JOHANNES HAGEN, of VAN HAGE, of VAN DEN HAGE; geboren te *'s Gravenhage*, in 't jaar 1415. Maar 15 jaaren oudt wierd hy Karthuſer Monnik te *Erfurt*, in het Landtgraafſchap *Thuringen*. Hy is *Prioor* in 't Convent van *Stettin* in *Pomeren* geweeſt. Overleedt *Trith. in Oper. Caſt. Geſner. in Bibl. Hoſpin. de Monach. lib.* 2. *p.* 368. 1475. Hy heeft in dien tydt der grove onweetenheit veel geſchreven; zyne werken worden van *Trithemius* en *Geſnerus* opgetelt. Zyne byzondere ſtukjens worden wel tot 200. of 300. en meer, gerekent: en zyne werken veel van de Geleerden aangetogen. Hy heeft ook een boek tegen de Geeſſelaars geſchreven, in 't jaar 1460. Desgelyks *Introductiones Apoteleſmaticus*, en *Phyſiognomiam complexionis hominum*, *aſtrologiam naturalem*, *naturam Plantarum*, enz. gedrukt te *Urſellis* 1603. en te *Straatsburg* 1630 herdrukt.

Winſem. INDYKEN, een der 14 Dorpen van de *Frieſche* Grietenije *Doniawarſtal*, onder het quartier van de *Zevenwolden*.

IN DEN HAGE; zie HAGE. (IN DEN)

IN DEN HOORN; zie HOORN. (IN DEN)

IN DE LIER, een Dorp in *Zuidt-Hollandt*; zie op LIER.

INDIËN; (OOST) een zeer groot Landt, dat in zyne breedtſte betrekkinge het geheel vierde deel der wereldt begrypt, AZIA anders geheeten; zich allerwydſt naar het Ooſten uitſtrekkende: of al dat aan geene zyde van de riviere *Indus* legt; maar dan wordt 'er *China* ook onder begrepen, nevens d'*Aſiatiſche* Eilanden, in d'*Orientaalſche*, of *Ooſterlandtſche* zee: of, in eene nauwer betrekkinge, verſtaat men onder dezen naam de drie zeer groote Landtdeelen; het Ryk van den *Grooten Mogol*, het half Eilandt *Indiën* aan deze, en het half Eilandt *Indiën* aan geene zyde van de riviere *Ganges*. Vermits dit Landt verre buiten de Nederlanden is gelegen, willen wy 'er geen breeder bericht van geeven, dan voor zoo verre de *Vereenigde Landen* daar hun bezit hebben van eenige Ryken en Geweſten, of daar handel mede dryven; te weeten, een gedeelte van de *Malabarſche* Kuſt, en daar in, *Oran*, *Porca*, *Calcalang*, *Tengepatnam*, en 't Landtſchap *Canora*, *Barcelle*, *Mangal*, *Cananor*, *Crancanor*, *Cochin*, *Coylan*. Op de Kuſt van *Cormandel*, ... *Nagapatan*, *Calemeere*, *Satraspatnam*, *Maſulpatnam*. 't Fort *Gelria* te *Pallakatte*, *Carcalle*, de Factorijen te *Candia*, *Bolſera*, enz. Aan geene zyde de *Ganges*, *Malakka*, nevens de daar toe behoorende Eilanden en Schanſſen. Op 't Eilandt *Ceilon*, de Veſtingen en Steden *Negombo*, *Colomba*, *Punta Gala*, *Biblepatan*, *Trinquillemale*, *Jafnapatan*, enz. In de *Molukſche* Eilanden op *Ternata*, *Tacomina*, *Talucco*, *Malaja*, enz. Op *M*. . . . *Taſt* . . . . *Tabillola*, *Naſſaquin*, en *Maurice*. Op *M*. . . . . 't Fort *Naſſauw*. Op *Banda*, *Gammadure*, en *L*. . . . . Op *Gillolo*, *Sabon*, en *Cima*. Op *Nera*, *Belgica*. In *Pouleway*, *Ruvinge*. Op 't Eilandt *S*. . . . . 't Fort *Henry*. d'Eilanden *Savo* en *Buton*, by *Macaſſar*; en 't Fort op *Timor*; nevens noch veel meer andere, hoewel buiten het beſtek van de zeven *Vereenigde Nederlanden*, echter niet buiten het gebiedt van den *Staat*. Wy zullen kort aanwyzen hoe *Nederlandt* zyn gebiedt en koophandel zoo wydt uitgeſtrekt heeft,

Zie de Wereldt- en Reisbeſchryvingen, enz.

waar door onuitſpreekelyken rykdom in en aan den *Staat* is gebragt. De zeevaart van de nu *Vereenigde Provintiën*, en voornamelyk van *Hollandt* en *Zeelandt*, ging, zoo lang deze Provintiën onder *Spanjen* ſtonden, niet verder dan naar het Ooſten en Noorden, op *Engelandt*, *Vrankryk*, *Spanjen*, en de *Spaanſche* Eilanden, door de *Straat van Gibralter* in de *Middellantſche zee*, en de *Levant*. Na dat deze Provintiën den Koning van *Spanjen* afgezworen hadden, zouden zy zich noch met die vaarten en togten hebben laaten genoegen; maar toen hen den handel op *Spanjen* en *Portugal* ganſch afgeſneeden was, door beſlag op perſoonen en goederen, zelfs tyranniſcher wyze met de ſchepen en ſchiplieden handelende, zagen de kooplieden naar wat verder en beeters om; vermits zy de *Ooſt-Indiſche* en andere waaren niet meer van daar konden krygen. Daar op overleiden eenigen van hen, of ze niet zelfs eene vaart op *Ooſt-Indiën* zouden konnen maaken, en uitmaaken. De voornaamſte onder hen waren de Heeren *Johan Valk*, *Chriſtoffel Roeltius*, *Balthaſar Moucheron*, *Jan Janszoon Carle*, *Dirk van Os*, en meer andere. Om de *Spaanſchen* en *Portugeezen*, zoo veel mogelyk, te myden, zochten zy eenen weg Noordt-ooſt om, nevens *Tartaryen*, enz. naar *China*, *Japan*, en *Ooſt-Indiën:* maar de ſchepen, ten dien einde uitgezonden, deeden een en andermaal vergeefſche togten, om dat het zwaare ys hen het doorkomen aldaar belette. Middelerwyle namen eenige kooplieden van *Amſterdam* een ander beſluit, daar toe aangezet door *Cornelis Houtman*, die in *Portugal*, om zyn nauwkeurig onderzoek, of kenniſſe van de vaart naar *Indiën*, was vaſtgezet; en, geenen raadt weetende om zyn groot losgelt of rantſoen, daar hy op geſtelt was, te voldoen, middel vondt om het aan eenige groote kooplieden te laaten weeten, met belofte van hen, indien zy hem loſten, te openbaaren hoe men eenen handel op *Indiën* zou konnen maaken: hy word geloſt, en bleef in geene gebreeke van zyne beloften na te komen. Daar op wierd eene Compagnie opgerecht, onder het bewindt van de Heeren *Henrik Hudde*, *Reinier Pauw*, *Pieter Haſſelaar*, *Jan Janszoon Carle* d'Oude, *Henrik Buik*, *Dirk van Os*, *Sivert Pieterszoon Som*, en *Arend ten Grootenhuize*. Deze zonden in 't jaar 1595. onder 't beleidt van den voornoemden *Cornelis Houtman*, vier ſchepen, om langs den weg, hem toen bekent, voorby *Cabo de bonne Eſperance* naar *Ooſt-Indiën* te zeilen, en met de *Indiaanen* aldaar te handelen, als een man die een zoodanig beleit vertrouwt, en volgens laſt aanbevolen wierd: ook de Plaatzen, zoo veel mogelyk, te ſchuuwen daar de *Portugeezen* hun gebiedt hadden. De ſchepen quamen, na twee jaaren en vier maanden uit geweeſt te zyn, weêr in het *Vaderlandt:* wel niet met heel groot voordeel voor die Maatſchappye; echter niet zoo, of de hoop van beeter moedigde hen met meer anderen aan, om noch eene vloot derwaarts toe te ruſten, en af te vaerdigen. Maar, bewuſt dat meer *Amſterdamſche* kooplieden, namelyk *Vincent van Bronkhorſt*, *Simon Janszoon Fortuin*, *Geurt Dirkszoon*, *Cornelis van Campen*, *Jacob Thomaszoon*, *Elbert Simonszoon Joncheim*, en *Jan Hermanszoon*, ook eene vloot naar *Ooſt-Indiën* toeruſtten, vonden zy goedt, om d'een den anderen niet in den weg te zyn, gezamentlyk, en daar door met te ſterker magt, in een lichaam hun begonnen ſtuk en handel voort te zetten. Dus ſcheepten zy acht kielen af, onder 't beleidt van den Admiraal *Jacob van Nek*, in 't jaar 1598. In *Zeelandt* deeden *Balthaſar Moucheron*, *Adriaan Henrikszoon van Haaf*, met hunne Medeſtanders 't zelfde. Dat maakte ook eenige kooplieden te *Rotterdam* gaande, om vier ſchepen, door de Straat van *Magellanus*, naar de *Molukſche* Eilanden af te zenden, over of naar de *Zuiderzee*, onder den Admiraal *Jaques Mahu*. Eer noch de acht voorgedachte ſchepen weêr t'huis gekomen waren, zonden die Reeders in 't jaar 1599. noch op niew drie ſchepen uit, onder 't beleidt van *Steven van der Hagen*. Deze laatſte voeren den 8 Mey uit. Den 8 Julius daar aan volgende, quamen vier van de eerſte acht ſchepen in 't Vaderlandt; die aanſtondts, onder 't beſtier en gebiedt van *Jacob Willekens*, weêr afgezonden wierden, en by vervolg ook d'een na den ander ryk en wel gelaaden t'huis quamen. Daar door wierden meer Kooplieden bewogen om ook een Maatſchappy te maaken, en ſchepen naar 't Ooſten toe te ruſten, dat mogelyk een bederf voor de geheele vaart had konnen zyn; dies wierd 'er in overleg genomen, of 't niet beter ware eene *Algemeene Maatſchappye* op te rechten. Derhalven, de *Bewindthebbers* van deze byzondere Compagniën, in den *Haag* van de *Staten Generaal* ontboden zynde, wierd 'er met gemeene toeſtemminge beſloten, alle deze afzonderlyke Maatſchappyen byeen te voegen, en 'er een lichaam van te maaken; met *Octroy van de H. Mog. HH. Staten*, voor den tydt van 21 jaaren, met het jaar 1602. beginnende, om alleen op *Ooſt-Indiën* te mogen vaaren, en den vryen handel te hebben. Naderhandt is dat *Octroy* van de *Staten Generaal* t'elkens verlengt en verniewt, en 't duurt noch heden. Zeer voorſpoedig begonnen hebbende, is deeze Compagnie met 'er tydt zeer magtig geworden, en heeft het Landt, en zichzelven onuitſpreekelyken rykdom en magt bygezet: daar by haare Heerſchappye in *Oost-Indiën* ver-

Zie de Nederl. Schryv. van dien tydt.

Meteren fol. 351.

Journ. van C. Houtm. Reys naar Ooſt-Indiën.

Journ. van Jacob van Nek.

Journ. van Mahu.

Idem van Vert hagen.

Inleid. tot de Ooſt- en Weſt-Indiſche Voyag.

re over Landen en Ryken uitgeſtrekt. De eerſte Inleggers trokken zeer groote winſten van hunne uitgeſchoote Hooftſommen; zoo dat zy binnen zes jaaren, van 100 ingeleide guldens, getrokken en in caſſa bekomen hebben 235 diergelyke guldens, blyvende 't Kapitaal; behalven dat de Compagnie noch dagelyks, of jaarlyks, in vooraadt oplegt en afhoudt, om by een onverwacht ongeval zich daar van te konnen dienen, zonder de leeden der Compagnie te bezwaaren, of de uitdeelingen in te trekken. Blykens de rekeninge hier van de voorſchreven uitdeelinge in de gedachte zes jaaren, uitgetrokken

In	Julius	1605 van 't 100	25.
	Maert	1606 van 't 100	75.
	Julius	1607 van 't 100	40.
	April	1608 van 't 100	20.
	Julius	1609 van 't 100	25.
	Auguſtus	1610 van 't 100	50.
		Somma	235.

In de jaaren 1618. en 1619. quamen tien Retourſchepen uit *Ooſt-Indiën*, medebrengende de waardy van omtrent 7 millioenen guldens. In 't jaar 1621. quam in *Zeelandt* het ſchip de *goede Vrede* aan, dat, behalven zyne ryke ladinge, vyf kinderen van *Indiaanſche* Koningen en Prinſſen medebragt, om in de Chriſtelyke religie onderwezen, en in goede zeden, enz. opgebragt en geleert te worden. *Idem ibid.* Met dusdanige geringe en kleene beginſels (want d'eerſte inleg bedroeg niet meer dan 60 Tonnen goudts) is deze *Ooſt-Indiſche* Compagnie zoo magtig, en tot zoo grooten rykdom geſteigert en opgeklommen, dat ze tegenwoordig een zeer uitgeſtrekte Heerſchappye over Landen en Ryken voert en bezit, daar by ook, verre den grootſten handel in die Geweſten dryft, voorheen meeſt van de *Portugeezen* geëigent, die 'er nu byna ganſch uit zyn. *Puffend. inleid. tot de Hiſtor. enz. pag.499.* De Compagnie heeft de voorſchreven 60 Tonnen gouts, in de gemelde zes jaaren, boven de onkoſten van de vaart heen en weêr, de betalingen der bezettingen, en gedaane uitdeelingen van 235 ten 100, tot op 300 tonnen gouts in vooraadt vermeerdert en vergroot. De Gouverneur of Generaal van *Indiën*, wegens de *Ooſt-Indiſche* Maatſchappye, daar als Souverein in haar bezit regeerende, voert eenen Koningklyken ſtaat, met uitſtekenden luiſter, pracht en praal: om by die Natiën majeſtueus geëert en geacht te blyven: hy heeft zyne reſidentie te *Batavia*.

Petr. Martyr in zyne niew gevonden Eiland. Reisbeſ. van Ch. Colomb. Arn. Mont. Amer. INDIEN, (WEST) anders *America:* een Geweſt wel verre van de *Nederlanden* afleggende, echter niet buiten ons beſtek, omdat 'er de *Staat* veele Landen in bezit, en meer bezeten heeft. Dit voorheen ons onbekent Wereldtdeel is ſedert het jaar 1492. door *Chriſtophel Columbus* ontdekt, en van hem allereerſt aan de wereldt bekent gemaakt, ſchoon het den naam van *Amerika* voert naar *Americus Veſputius*, die daar eenige jaaren na *Columbus* gekomen is. *Amerika* legt, in zyn geheel aangemerkt, ten deele aan deze, ten deele aan geene zyde van den *Equator:* het ſtrekt zich uit byna 54 graden aan geene, tot op den 80ſten graadt, ja noch verder aan deze zyde der Linie; makende over de 130 graden in de breedte. *Amerika* word verdeelt in Noorder- en Zuider-*Amerika:* maar wy laaten ons in de beſchryvinge daar van niet in, alzoo ons voorneemen is om alleen aan te wyzen 't geen den *Staat* raakt: als ook dat de geöctroijeerde *Weſt-Indiſche* Compagnie (welk Octroy in Junius 1621. is verleent) voornamentlyk betreft, en daar in is voorgevallen. De *Weſt-Indiſche* Compagnie maakte, tot eenen grondſlag van haar voorneemen, een Fonds van 77 tonnen gouts. In haar begin was ze zeer gelukkig. Behalven de veroveringen van veele Landen en Plaatzen, heeft ook deze Compagnie den *Spaanſchen* groote afbreuk in den tydt van 14 jaaren (van 't jaar 1623. tot 1637.) gedaan, meer dan 547 Schepen, Barken en Caraveelen van hen vernielt, en genomen, daar eenen grooten ſchat in gevonden, en den *Staat* daar door groot nut toegebragt; inzonderheit met het neemen van de *Spaanſche* Zilvervloot, in het jaar 1628. die door den Admiraal *Pieter Pieterszoon Heyn* verovert wierd, en geſchat op meer dan 12 millioenen guldens, die ten voordeele van deze Maatſchappye quamen: behalven eenige millioenen meer by het ſcheepsvolk tot buit gerekent of bekomen, en vermoedt al veele tonnen gouts te hebben beloopen. De Heer de *Laet* maakt eene zeer nette rekeninge van de ſchade den Koning van *Spanjen* in die 14 jaaren aangedaan, en 't geen by de Compagnie genooten is van de waaren in de genome ſchepen, zonder daar by te rekenen de ſchepen zelfs, met hun toebehooren, enz. en bevindt de ganſche maſſa te bedraagen 30309736 guldens; dan daar by gerekent den buit te lande gemaakt, de ſchepen in den grondt geſchoten en verbrandt, met de ladinge, 't verlies van 's Konings inkomſten, enz. word by hem geſchat op 120 millioenen. De Retouren, in de voorzeide 14 jaaren de Compagnie in deze Landen toegekomen, aan gout, tanden, huiden, en ambergrys, beliepen alleen over de 15 millioenen, behalven de ſuiker, tabak, en veele andere waaren: in de volgende 7 jaaren, van 1637. af, tot het begin van 't jaar 1644. zyn uit *Braſil* de hier in 't landt gebragte ſuiker, blancos, muſcovados paneelen en Braſilienhout, gerekent te bedraagen 7618498. daar by noch 20303478 guldens voor byzondere perſoonen. Men doe 'er by het voordeel voor den koopman, winkelier, handtwerksman in deeze landen: want in de voornoemde jaaren heeft de Compagnie doen maaken, of gekocht, en uitgeruſt 806 ſchepen, bedragende, met geſchut, amunitie, gagie van ſoldaten en bootsgezellen, enz. de ſom van 45183430. guldens, welke penningen voor het meeſte deel by 's landts inwoonders genoten zyn. d'Inkoop der goederen voor de Compagnie in deze Landen bedraagt over de 7 millioenen. Wy hebben boven gezegt, dat by den aanvang der Compagnie eene fonds van 77. (*Puffendorf* zegt 80) tonnen gouts gemaakt was; van dat ingeleide geldt wierd aan de Intekenaars, in de jaaren 1629 en 1630. 75 guldens van de 100, of 3 vierde deelen weêr uitgedeelt, te weeten, 50 ten hondert van den bekomen buit, en 25 ten hondert van des handels vorderinge: blyvende het Kapitaal noch ruim vol by de Compagnie. Deeze groote uitdeelingen veroorzaakten echter 't bederf der Compagnie, niet genoeg in voorraadt houdende om eenen quaaden ſtoot te konnen afwachten, of het ongeval ylings te herſtellen. *Idem de Laet Puffend. ibid.* Daar by was 't de Compagnie niet weinig ſchadelyk, dat ze zich meer bevlytigde om veroveringen te doen, dan den handel voort te zetten. D'Afval van *Braſil* heeft haar echter den meeſten neep, omtrent het jaar 1645. gegeeven, in den oorlog tegen de *Portugeezen*, vermits daar door niet alleen het weinige, noch in voorraadt, t'zoek raakte, maar zy boven dien groote ſchulden maakte, met penningen op te neemen, zonder dat zy iets daar mede herwonne. In het jaar 1646. wierd 'er wel eene goede vloot van 30 Oorlogsſchepen toegeruſt om het overige van *Brazil* noch te behouden; maar eenige deezer kielen vergingen in *Texel*, andere moſten in *Engelandt* binnen loopen; in 't kort, men ſukkelde zoo lang dat *Brazil* enz. in 't geheel, en de *Weſt-Indiſche* Compagnie byna ganſch verloren raakte. Evenwel behielden ze noch 't Kaſteel *del Mina*, *Guinea*, eenige der *Carabiſche* Eilanden, enz. Langen tydt heeft deeze Compagnie echter noch al tegen haare ongevallen aangeworſtelt, en het allengskens weêr wat verder gebragt, zoo dat ze nu in eenen veel beeteren ſtaat is, dan voor veele jaaren; waar van de hoop toeneemt van met den tydt noch verder te zullen geraaken. Het Memoriaal der *Weſt-Indiſche* Compagnie in 't jaar 1668. aan de *Staten Generaal* overgelevert, belangende hunnen ſtaat daar ze toen in waren, is waardig te leezen in *Aitzema*. *Aitzem. zaken, enz. 6 deel, fol. 715.* Deeze Compagnie heeft zich in 't jaar 1710. gepoogt met de *Ooſt-Indiſche* Maatſchappye te vereenigen, waar van d'ontwerpen zyn gemaakt, en ook gedrukt, die al vry aanneemelyk ſchynen; echter heeft de *Ooſt-Indiſche* Maatſchappy dien voorſlag geheel van de handt geweezen, gelyk verſtandigen dit wel vooruit zagen.

INDORNIK, INDOORNIK, een Dorp in *Gelderlandt*, in de *Over-Betuwe*. *Houve 1 deel, fol. 79.* Toen in 't jaar 1547. ganſch *Gelderlandt* en *Zutphen* eene ſchattinge van 75000 guldens moſt opbrengen, ſtont het quartier *Niewmeegen* (een van de vier quartieren in dat Vorſtendom) daar in geſtelt op 24342 guldens: daar in moſt de *Over-Betuwe* (een der zes deelen van dat quartier) laſten 3896 guldens: welke ſomme omgeſlagen over de 25 of 26 Dorpen van de *Over-Betuwe*, quam *Indornik* op 24 guldens 5 ſtuivers 9½ penning te ſtaan; het laagſte van alle de andere, zoo dat het van klein belang moet zyn.

INDYK, een van de 28 Dorpen van de *Frieſche* Grietenije *Wimbritzeradeel*, onder het quartier *Weſtergoo*, of een van de 14 Dorpen Buitensdyks; de andere 14 leggen Binnensdyks. *Winſem.*

INDYK, een Dorp in 't Bailjuuwſchap van *Woerden*.

INGÆVONES; zy zyn geweeſt een van de vyf ſtammen uit de kinderen van *Askenas*, zoon van *Gomer*, enz. *Leeuw. Bat. Ill. fol. 19.* Vader aller *Celten*; zie CELTEN. Deze *Ingævones* waren een gedeelte der *Cimbren*, of *Tuiſcen*, en *Chaucen*, verdeelt in *Hooger Chaucen*, daar onder behooren de *Breemers*, *Hamburgers*, *Luneburgers*, tuſſchen de *Elve* en de *Weſer*; en *laager Chaucen*, *Ooſt-Vriezen* en *Overyſſelaars*. *Junius* betrekt 'er de *Gooilanders* ook onder; zie CHAUCEN.

INGEN, een Dorp in de *Neder-Betuwe*. *Houve 1 deel, fol. 79.* Toen in 't jaar 1547. *Gelderlandt* en *Zutphen* op eene jaarlykſche ſchattinge van 75000 guldens geſtelt waren, was het quartier *Niewmeegen* (een der vier quartieren) daar in geſchat op 24342 guldens. De *Neder-Betuwe* (een der 6 deelen van dat quartier) moſt in die ſom draagen 4383 guldens, en daar in *Ingen*, een van de 17 of 18 Dorpen van de *Neder-Betuwe*, laſten 360 guldens 10 ſtuivers 10½ penning, op een na het hoogſte van alle.

INHIMMEREN, een Slot of Huis in het Dorp *Rauwerd*, onder de *Frieſche* Grietenije *Rauwerderhem*, in *Ooſtergoo*. *Winſem.*

INKENOORDT (in den *Ouden Blaffert der Utrechtſche* Biſſchoppen, rakende hunne geeſtelyke Jurisdictie over de Kerken en Klooſters in *Zeelandt*, vindtmen HINKE- *Houve oude Blaffert.*

LEN-

LENOORDT) het is een *Zeeuwsch* Dorp, onder het Dekenschap van *Zuid-Bevelandt.* Men vindt ook by eenigen INKELPOTE, anders de *Niewe Kapél* geheeten, in 't zelfde Dekenschap; in den gedachten *Blaffert* HINKELPOTE genoemt.

Joh. Marian. de rebus Hisp. Roderic. Toletan. Rod Sanctius. Tudens. Vasat.

INQUISITIE, (SPAANSCHE) een woordt daar men op 't gehoor voor schrikt en gruwelt, wegens de gepleegde tirannye. Onder de regeeringe van *Karel den Grooten* hadden de *Mooren* byna geheel *Spanjen* onder hun gewelt gebragt: na dien tydt hebben de *Christen*-Koningen, na het jaar 800. noch meer na het jaar 900. allengs die Landen weêr herwonnen, behalven 't Koningkryk van *Granada.* Maar na dat *Ferdinand*, Koning van *Arragon*, *Isabella*, Koninginne van *Castiliën*, ter Gemalinne genomen hadde, en daar door de magt der twee Koningkryken t'zamengevoegt was, heeft hy eindelyk de overblyfzels dezer Ongeloovigen uitgerooit. Onder der *Mooren* Heerschappye hadden de *Jooden* zich in *Spanjen* zeer vermeenigvuldigt: veele der *Jooden* en *Mooren* namen het *Christendom* aan, om in *Spanjen* te mogen blyven, dat dus meest geveinsde *Christenen* waren; want inwendig was hun geloof of *Joodsch*, of *Mahometaansch.* Koning *Ferdinand* (gebynaamt de *Catholyke*, wegens zynen yver dien hy toonde in het dwingen van zyne Onderdaanen tot den *Roomschen* Godtsdienst, of anders te moeten sterven) bedacht eenen raadt die hem dien naam kon waerdig, en tegelyk ryk maaken, daar nevens zyne gierigheit voldoen. Hy was evenwel d'eerste Koning niet die den naam gevoert hadde van *Catholyke* (als veele Schryvers stellen) alleen is die maar aan hem door Paus *Alexander den VI.* verniewt: want al veele jaaren te vooren had Koning *Recaredus de I.* en na hem *Alphonsus de I.* dien naam gevoert, om het uitrooijen der *Arriaansche* ketterijen. In het jaar 1478. voerde hy eene *Inquisitie* in, weleerst tegen de heimelyke *Mooren* en *Jooden*, alleen Schyn-*Christenen*; maar met'er haast strekte die zich ook uit tegens zulken die waare *Christenen* waren. Deeze *Inquisitie* was een Vierschaar, van hem, met toestemminge van Paus *Sixtus*, opgerecht: de *Inquisiteurs* straften niet alleen openbaare en bewyslyke *Onchristenen*, of die blykelyke ergernissen gegeeven hadden, met de smartelykste doodtstraffen; maar ook stelden zy die te werke, met zelfs de beste *Christenen*, door de allerdoortrapste bedriegeryen, te belaagen, en door de snoodste geweldenaryen onder die Rechtbank te brengen; daar zy dan door gruwelyk pynigingen de elendigen deeden belyden, niet dat de waarheit was, maar 't geen zy wilden hebben dat zy zeggen zouden, of anders pynigden zy hen zeer wreedelyk, zoo lang tot zy doodt waren.

P. C. Hooft Nederl. Histor. fol. 29. S. van Leeuw. Bat. Ill. fol. 629. Abr. Osseldi Histor. inquis. pag. 32. & seq.

Dominicus, die groote *Heilig* in 't Pausdom, is de eerste van den Paus gestelde *Inquisiteur* geweest, ook is dat ampt altydt aan *Dominikanen* gebleven. Deze Vierschaar, eerst tegen *Jooden* en *Heidenen* ingestelt, is wel haast de moordtkuil der *Christenen* geworden; want, die maar een weinig van de Ceremoniën der *Roomsche* Kerke afweeken of verschilden, wierden aanstondts onder de *Inquisitie* gesleept, zelfs dikmaals d'yverigste *Catholyken*, wanneer ze maar ryk waren, en hunne vrienden niet nalieten hen aan de *Inquisitie*, als Ketters, aan te brengen. Zy wordt de *Spaansche Inquisitie* genoemt, om dat ze in *Spanjen*, en van daar in andere Landen, door erfenis of 't zwaerdt aan dien Koning gekomen, is ingevoert. Dus hebben de *Nederlanden*, welker Prins, *Philips de I.* het Koningkryk van *Spanjen* behuuwde, de *Spaansche Inquisitie* al mede in hunne Gewesten moeten zien invoeren, en van de daar door lydende partye moeten zyn, ten tyde van Keizer *Karel den V.* en voornamelyk van *Philips den II.* Want, toen onder den eersten het licht van 't *Euangelie* begon door te breeken, heeft hy zeer strenge plakaaten uitgegeeven, tegen die van de niewe (zoo noemden zy ze) *Religie:* die noch verzwaart wierden in de jaaren 1526. en 1529. daar in verklaart hy van den Paus verzocht te zyn, om *Inquisiteurs* te stellen, en zulks gedaan te hebben; om dat de gratieuse voorige straffen niet geholpen hadden: derhalven zouden nu d'afwykers der Kerke lyf en goedt verbeuren: ten dien einde magtigende Mr. *Jaques de Blasere*, en *Jan Eduart*, Raden, om kort, en zonder form van proces, d'Overtreeders te vonnissen.

Zie de Plakaaten van dien tydt by alle Schryv.

In 't jaar 1531. volgde een Plakaat van den zelfden inhoudt; maar daar by wierden de gewoone Rechters gemagtigt om kennisse naar de wetten te neemen. Doch dat wierd in 't jaar 1550. weêr ingetrokken, en den Rechteren belast zich naar de Instructie van de *Inquisiteurs* te gedraagen. Alhoewel nu veele vroome *Christenen* gehangen, onthooft, versmoort, en verbrandt wierden, was echter dit niet te gelyken by dat onder *Philips den II.* is geschiedt; want hy wou de *Inquisitie* naar de *Spaansche* wyze invoeren. Ook zyn'er in omtrent 30 jaaren tyds over de 15000 menschen door deze *Inquisitie* levendig verbrandt, onthooft, gehangen, enz. Hare forme van rechtspleeging was dusdanig. Men hadde deeze Vierschaar twee Eischers toegevoegt; d'een was meest altydt een Geestelyk persoon, die voorstander van 't Kerkelyk recht wierd genoemt; aandringende op 't vonnisse des doodts tegen den beschuldigden van ketterye: d'andere een Wereldtlyk, eischende het verbeurt verklaaren van des beschuldigdens goederen. De wet der rechtsplegingе was: Indien iemant eenige woorden, enz. hoort of ziet, aanloopende tegen de leere der *Roomsche* Kerke, moet die persoon het aanstondts, al ware het zyn Vader, en al kon 't noch nader bloet zyn, aanbrengen: of, indien 't naderhandt bekent word, vervalt hy in des Ketters straffe, hoe goedt *Roomsch* hy anders wezen mogte. Twee getuigen, schoon niet van eenerlei zaake, zyn genoeg om iemant in eene stinkende gevangkenisse te werpen, daar hem niemant mag komen bezoeken, en nauwelyks levensbehoefte verschaft word.

Ab. Osseld. Hist. inquis. pag. 68. Hooft fol. 29.

Twee wraakbaare getuigen in wereldtsche zaaken, wegens lasterlyk leven, diefstal, of andere schelmstukken, mogen in 't stuk van *Ketterye*, *Joodendom*, en *Toverye* ten vollen gelden, en op zulker getuigenisse volgt het vonnis ten vuure, enz. Wil de gevangen belyden dat hem ten laste word gelegt, en belooven *Roomsch Catholyk* te leeven en sterven, dan is zyne boete het draagen van eenen gezegenden zak (*Sacco benito*); maar alle zyne middelen zyn verbeurt. Volhardt hy in 't ontkennen van schuldt, word hy veroordeelt, hoe onschuldig hy ook zy, ter erbarmelyke pyniginge, schoon op 't getuigenisse van verschillende getuigen, of tot de vlammen, op twee getuigen die t'zamenstemmen. Hy mag ook de getuigen niet zien, noch weeten wie zy zyn, alleen word hem de verklaringe zonder naam voorgeleezen. Daar door zyn'er duizenden omgekomen in deze *Nederlanden.* Veele onschuldigen hebben zich ook schuldig beleden, om, met het verlies van alle hunne goederen, 't leven alleen te behouden; die dan met de allerdierbaarste Eeden mosten zweeren, niets te zullen ontdekken van dat hen van de *Inquisiteurs* in de gevangkenisse gevraagt, of aangedaan ware. Het pynigen geschiedt met bank, water en vuur, by de toortze in eenen donkeren kelder, zynde de beul van de kruin tot de zoolen in zwart lynwaat gekleedt, met gaten voor de oogen. Men vind'er die twaalf, dartien jaaren zitten, en hun uitgang is noch de doodt.

Zie hier van d'afbeelding in Hoofts Historiën, fol. 29. 30.

De veroordeelden worden met eene groote staatsie, en processie van Geest- en Wereldtlyken, ten viere gevoert, bekleedt met een *Sambenito*, of geel Smaadtkleedt, van grauw lynwaadt, allerwegen beschildert met veele vreesselyke Duivelen en Vlammen, enz. Zy draagen op hunne hoofden papiere Myters, *Crocaas* geheeten, al mede als vooren beschildert. Zulk eene vervaarlyke *Inquisitie* hadde Keizer *Karel de V.* in deze landen ingevoert, d'opschuddinge daar over was al vry groot, en d'*Onroomschen* namen, in het midden van zulke wreede vervolgingen, dies te meer toe. Koning *Philips* trok de streng noch harder aan; maar, vermits de naam van *Inquisitie* zoo yslelyk in de ooren der *Nederlanderen* klonk, wilde men het eenen anderen naam geeven. Men verdeelde Quartieren onder de niewe Bisschoppen, daar van'er twee *Inquisiteurs* zouden zyn, die men Canonisyen geeven zoude, enz. Die zouden Geest- en Wereldtlyke magt hebben om de Ketters te ontdekken, te vangen, te onderzoeken, te pyningen, te vonnissen, enz. alleen verzelt van eenen Commissaris uit den Provintialen Raadt, enz. Men zou regifter houden van elke Parochie, wie ter misse, en ter biechte quam, wie niet, enz. zoo dat'er niet eene vink zou konnen ontvliegen, door het nauw acht geeven op alle en een yder, 't zy in of uit de Parochie komende, of vertrekkende.

Frans Vrank weêrlegging van Fr. Verhaer pag. 12.

Met de aankomst van *Duc d'Alva* ging de vervolginge noch onmenschelyker, uit inzicht van den Godtsdienst, aan. De yverigste *Roomschgezinden* waren hun leven niet een uur verzekert. Veele van hen wierden verbrandt, schoon maar uit niewsgierigheit eene predikatie gehoort hadden, onweetende eenen Predikant geherbergt, de beeldtstormerye aangezien, zonder de beeldtstormers te verhinderen; en te oordeelen dat de *Inquisitie* tot 's Landts verderf strekte, enz. over die alle was het vonnis des doodts in *Spanjen* uitgesproken door de *Spaansche Inquisitie* in dat Ryk.

Idem Vrank.

Alle *Nederlanders*, geene, dan eenige weinige, uitgezondert, (wier naamen herwaarts overgezonden waren) wierden voor Ketters, of begunstigers van ketters verklaart, en alle schuldig aan het *Crimen læse Majestatis.* Die sententie wierd den 16 Februarius 1568. tien dagen daar na van Koning *Philips den II.* bevestigt, met bevel van dat vonnis uit te voeren, zonder eenige gunst, genade, aanzien van persoonen, geslacht, of ouderdom.

Hooft Nederl. Histor. fol. 170. H. Grot. Jaarb. Meteren P. C. Bor. Frans D:nys. Mutz. Kerck. Histor fol 58. o. t jaar 1565.

Belangende d'*Onroomschen*, indien zy volstandig by hunne religie bleven, was hun vonnis om levendig verbrandt te worden: die hunnen godtsdienst afzwoeren, en de *Roomsch-Catholyke* aannamen, zou men genade geeven: maar hoe? In plaatze van vuur, het zwaerdt. Het waren kleene Steedtjens daar niet binnen een zeer korten tydt 50 menschen, in grooter Steden van ons Vaderlandt 2. 3. en 400 omgebragt wierden om de religie. Echter word deze onmenschelyke Vierschaar noch van zommige *Roomsche* Geestelyken geprezen, en de *Heilige Inquisitie* genaamt en geroemt. Ook de vreeselyke en doodelyke Plakaaten van *Philips den II. Zalige Ordonnantiën* geheeten. Echter zagen en merkten eenige der yverigste *Roomsch-Catholyken* de invoeringe dezer *Inquisitie* alhier aan als een verderf der Provintiën, vermits het ook een verderf van veelen, ja van hen zelfs was. Het gevaar van de *Inquisitie*, en het quaadt dat'er in stak, was te groo-

grooter voor de *Roomſchen* zelfs die ryk en magtig waren, indien'er maar eenen vyandt of twee hen hatig, aan de *Inquiſitie* van dit of dat beſchuldigde: want de beſchuldigers of aanbrengers wierden met een gedeelte van de goederen der beſchuldigden begiftigt; dat veele valſche aanbrengers maakte. Het heeft eenen eerlyken *Roomſchgezinden* burger 't hooft gekoſt, om dat hy eenvoudig zeide; *„Dat de invoeringe van de *Inquiſitie* wel Huichelaars, doch geen goede *Catholyken* maaken zou. Men kon de Ketters en ketteryen wel uitrooijen door ordentlyke rechtspleginge van den gewoonen Rechter, zonder zulken gevaarlyken weg in te ſlaan, door welken ook de *Roomſch-Catholyken* geſtelt wierden ten roof van hunne vyanden, of aan de boosheden van een deel fielen, begeerig om aan eens anders goederen te komen. Dit hadde hy op goedt vertrouwen tegens eenen Geeſtelyken gezegt, die hem terſtondt by de *Inquiſitie* aanbragt.

Offeld. Hiſtor. Inquiſ. pag. 102. J. Heiſt. Itiner. Belg. c. 7.

* Naardien hier boven gewaagt word van *Ferdinand*, Koning van *Arragon*, en *Iſabelle*, Koninginne van *Kaſtiliën*, door den echt t' zamen verknocht, als die de *Inquiſitie* eerſt tegens de *Jooden* en *Mooren* hebben ingevoert, verhaalt verder de Hooggeleerde *Hieronimus Oſorius*, Biſſchop van *Silvas*, in 't Leven van *Emanuël* den *I.* Koning van *Portugal*, dat de bovengedachte Majeſteiten, na dat ze ondervonden hadden dat door de *Jooden*, die onder hun gebiedt ſchuilden, gruwelyke ſchelmeryen, tot nadeel van de Heiligheit des *Roomſchen* Godtsdienſts geſmeedt wierden, hen alle in ballingſchap, in 't jaar 1481. hebben wechgezonden. Zommige quamen wel over tot het *Chriſtendom*, doch anderen veinsden zich, om zulk een hard lot niet te ondergaan, door eene valſche belydeniſſe het Chriſtengeloof aan te neemen. Zulk eene groote menigte, dus jammerlyk verdreven, nam het grootſte deel den toevlucht tot Koning *Johan* van *Portugal*, en verworf van hem om zich, voor eenen bepaalden tydt, onder zyne Heerſchappye te mogen nederſlaan. Koning *Johan* hier op geſtorven, werd hy van *Emanuël den I.* in 't Ryksbeſtier gevolgt; terwyl, niet lang voor 't overlyden van den eerſten, de *Jooden*, na den verloopen tydt, ook de paalen van *Portugal* moſten ruimen, hoewel zulks voor hen, door d'allerzwaarſte knevelingen en geweldenaryen, volſtrekt onmogelyk was. *Emanuël* dan tot de Kroon gekomen, en weetende wat ſnoode verongelykingen deeze elendige menſchen geleden hadden, waar door zy genootzaakt waren geworden, tegens wil en dank, boven den geſtelden tydt in *Portugal* te blyven, ſtelde ze alle op vrye voeten. Doch, in het vervolg van tydt, moſten de arme *Jooden*, door aandryvinge haarer hooggedachte Majeſteiten van *Kaſtiliën*, al weder op gelyke wyze onder Koning *Emanuël* aanhouden, op dat *hy dit boosaardig en by Godt en menſchen hatelyk geſlachte*, *dat*, *waar 't zich neêrzette*, *de zelfde voetſtappen van boosheit achterliet*, geen verblyf in *Portugal* zou vergunnen. In 't jaar 1497. wierd het verbondt tuſſchen de hooggemelde Koningen van *Kaſtiliën* en *Portugal* verniewt; terwyl ondertuſſchen de dag naderde, waar in de *Jooden*, die niet gezint waren *Chriſtenen* te worden, in ballingſchap zouden vertrekken. „Zy maakten zich derhalven „(zeit de geleerde Schryver) gelykerhandt yverig tot de „reize gereedt, als Koning *Emanuël*, met groot ongedult lydende dat zoo veele duizenden van menſchen in „een oneindig jammer verſtooten wierden, om ten minſten in de behoudeniſſe der kinderen te voorzien, by „zichzelven eenen vond bedacht, voorwaar inderdaadt „onbillyk en ongerechtig, niettemin om het inzicht en „voorgeſtelt einde lofwaerdig. (Naar den *Roomſchen* grondtregel, dat het einde en oogwit van eene zaak, hoe onrechtvaerdig en onbillyk ook, de zaak goet maakt; als hier opentlyk uit de redeneering van dezen hoogverlichten Biſſchop blykt.) „Want hy beval dat men de *Joodſche* kinderen, die noch hun veertiende jaar niet bereikten, van „hunne Ouderen afgetrokken, en uit hunlieder oogen vervoert zynde, aan de leere en tucht van den *Chriſtelyken* „Godtsdienſt zou overgeeven. (Waar in Koning *Lodewyk de XIV.* dezen *Portugalſchen* Vorſt *Emanuël* niet alleen, ten aanzien van de kinderen der *Gereformeerden*, afzetzels zyner eigene getrouwe Onderdaanen, en, ten minſten, geborene *Chriſtenen*, is gelyk geworden, maar noch verre overtroffen heeft; dat, als wereldtkundig, door alle de eeuwen zal klinken.) Doch laat ons verder de voortreffelyke Aanmerkingen van dezen *Roomſchen* Kerkbeſtierder eens hooren, zoo wel, ja noch meer, op Koning *Lodewyks* bedryf, dan op dat van Koning *Emanuël* paſſende, gelyk al de wereldt kan oordeelen. „Eene zaake (ſchryft „de Biſſchop) die niet zonder groote ontſtelteniſſe der gemoederen kon geſchieden. Want het was ſchrikkelyk om „aan te zien, dat men de kinderen uit haarer moederen armen rukte: de Vaderen aan hunne zoonen geſtrengelt, „van hen beroofde, ja ook met kluppelen te keer ging, het „geweldig getier aan alle hoeken, en hoe alle wyken van „het gekerm en misbaar der Vrouwen vervult wierden. „Daar zyn'er geweeſt, die, uit beroerniſſe van dit wanſchikkelyk bedryf, haare kinderen in putten verſmoorden. Eenigen vervielen ook tot zoo eene razende dolligheit, dat ze zich met eige handen het leven benamen. Hoe qualyk ook deze Koning, anders van grooten naame, den *Jooden* verder zyn woordt hield, omtrent het vertrek van hen uit zyne Landen, tekent de Schryver met de volgende woorden aan. „Hoewel men derhalven, volgens het verdrag, den *Jooden* ſchuldig ware gelegentheit tot hunne reize te verſchaffen: zoo verlengde hy (de Koning) dit echter van dag tot dag, opdat hy tydt mogte winnen van hen in meeninge te doen veranderen. Hy heeft dan, ſchoon in den aanvang hun drie havenen, om ſcheep te gaan, in *Portugal* waren aangewezen, laaten afkondigen, dat niemant onder hen van elders, dan uit de haven van *Liſſebon* zoude vertrekken. Hier deur geſchiedde het, dat eene ontallyke menigte van *Jooden* op *Liſſebon* quamen aanzakken. Maar ondertuſſchen liep de gezette dag voorby, invoegen dat zy, die noch tot geen vertrek hadden konnen raaken, nootzakelyk hunne vryheit moſten verliezen. Eindelyk heeft de meeſte hoop, door deze onheilen vermeeſtert, liever den *Chriſtelyken* Godtsdienſt, het zy dan oprechtelyk of geveinsdelyk, willen aanneemen, dan het leven in zoo eene groote rampzaligheit overbrengen. Zy dan, op hunne Belydeniſſe, den Doop ontfangen hebbende, verworven te gelyk weder hunne Vryheit en Kinderen; en goedertierlyk van den Koning met veele weldaaden begiftigt zynde, bragten ze hun leven in 't ryk van *Portugal* deur in genoegzaame ruſte en vrede.

Doch laat ons nu het onzydig en rechtmatig beſluit van dezen uitmuntenden Man, een Biſſchop in de *Roomſche* Kerke, eens over dit ſtuk, en deze wyze van bekeeren hooren; een beſluit allen Geeſtelyken, die geweltdadig met het geweeten der menſchen willen omſpringen, ten hoogſten nutbaar en nodig te overweegen, om hun bedryf naar te ſchikken, en af te meeten; dus ontſluit hy hier over onbewimpelt zyne gedachten.

„Dit ſtuk nochtans is noch wettelyk, noch Godts„dienſtelyk ten einde gebracht. Want hoe dus? Zal men „wederſpannige gemoeden, en verbonden aan eenen Godts„dienſt, zoo vreemt van den onzen, aandryven tot het „geloof van dingen, die zy met al hunne driften verſmaaden en verfoeijen? En zal men zich dit onderwinden, „op dat men de vryheit van den wille verhindere, en de „toomelooſe Geeſten in boeijen ſluite? Maar dit is onmogelyk, en behalven dat wordt het by onzen geheiligden „Zaligmaaker niet goet gekeurt. Want hy eiſcht van de „menſchen eene vrywillige offerhande, en geene die haar „met kracht en gewelt wordt afgedrongen: nochte hy beveelt niet, dat men den gemoederen gewelt aandoe, „maar dat men de genegentheden tot de oeffeninge van „den waren Godtsdienſt aanlokke en noodige. Vorder „ook, wie kan zich dusdanig een werk toeëigenen, dat „alleen de Heilige *Geeſt* uitwerkt in de gemoeden der geenen, die niet tot den uiterſten levensadem zyne goedertierenheit poogen te wederſtreeven? Want die alleen „is het die de zielen verlicht, aanprikkelt, en noodigt, „en de geenen, die zoo eene groote gave met geen hartnekkig en ondankbaar gemoet verſmaaden, tot de kenniſſe en gemeenſchap van *Chriſtus* geleidt. Eindelyk wie „ziet niet hoe affchuwelyk het zy, dat men voor een „Volk dat in den Godtdienſt verdacht is, zoo veele geheimeniſſen, zoo veele Heilige zaaken, en zoo grooten „omſlag van Goddelyke dingen bediene? Ja onbedachtelyk „den geenen, die de *Chriſtelyke* leere beſpotten, gelegentheit van ondaaden geeve? en dat aldus deur ſchyn van „Godtsdienſt onwaardiglyk de Godtsdienſt geſchendt wor„de?

Daar zien wy in 't korte, en op 't krachtigſt byeen getrokken van dezen Prelaat, al wat de verdrukte Onnozelheit ooit kan bybrengen, of bygebragt heeft, tegens de vervolgingen wegens het ſtuk van den Godtsdienſt, tot dwang van 't gemoedt, daar het de verwaate Vierſchaar der *Inquiſitie*, tegens alle Goddelyk en menſchelyk recht, voornamelyk op gemunt heeft. Dat wy nu dit ganſche geval omtrent de *Jooden* in *Portugal* hier hebben ingelaſcht, zal, ſchoon het van weinig betrekkinge op onzen *Staat* ſchynt te zyn, naar wy meenen, buiten beriſping blyven; zoo, vermits hier in voorkomt d'eerſte Invoerder der *Inquiſitie*, als omdat zoo veele groote huizen der *Jooden*, door deeze vervolginge uit *Portugal* geweken, zich te *Amſterdam* hebben neêrgeſlagen, met het volle genot der vryheit gelyk de *Chriſten*-inwoonderen, en vooral ook van hunnen Godtsdienſt; gelyk die dan ook noch *Portugeeſche Jooden*, en hunne Kerk de *Portugeeſche* Kerk, of Synagoge genaamt wordt: zoo dat eerſt de *Kaſtiliaanſche*, en daar na de *Portugaalſche* vervolging de *Jooden* in alle Geweſten der wereldt verſtrooit heeft; doch waar na d'Afzetzels der bezwekenen, en in den ſchyn bekeerden, allengs naar onze Landen, en elders, zyn afgezakt, daar weêr opentlyk bekentenis van hunnen Godtsdienſt gedaan, en zoo den *Chriſtelyken* naame, door den ingewortelden haat, buiten vreeze, weêr verlaaten hebben; daar bekende gevallen van zyn.

IN-

INSPYK, een Dorp in *Gelderlandt*; zie op ENSPIK.

Alting Not. Germ. Inſer. Pars. II. fol. 102.

INSULA ERNERENSIUM, enz. Het Eilandt van die van *Ernerum* of *Enerum:* dit is een vry groot ſtuk landts, dat van de *Noordtzee* buitendyks is opgeworpen op de grensſcheidinge van *Enerum* en *Uithuſen*, waar over die van *Hunſingo* en *Fivelingo*, volgens het verhaal van de Abten van *Werum*, lang tegens malkanderen hebben geoorlogt. Hedendaags word het Uptendijk genoemt; welk ſoort van landen wy nu al op verſcheide plaatzen gezien hebben, dat van de Ouden *Eilanden* of *Waerden* genoemt zyn. Zie deeze plaats aan de *Noordtzee*, in de Kaart van den Heere *Alting*, *Part. II. Tab. IX.*

Alting Pars II. fol. 102. In vita Freder.

INSULA S. MARIÆ: het Eilandt van *S. Maria.* Het blykt genoeg uit het verhaal van *Sibrandus*, Abt van *Mariegarde*, en van *Menco*, Abt van *Werum*, op het jaar 1243. dat dit een Kloofter is geweeſt van de order der Premonſtreiten. De Graven van *Kuik* hebben het zelve in 't jaar 1228. doen bouwen, om den manſlag te boeten van *Floris den Zwarten*, broeder van *Diederik*, zeſden Grave van *Hollandt.* Volgens 't verhaal van *Heda* is het weleer zeer beroemt geweeſt; hedendaags behoudt het, onder de puinhoopen, noch den inlandtſchen naam van MARIENWEERT. Het legt aan de rechterhant van de rivier de *Linge*, een gemeene Duitſche myl en een vierde van *Kuilenburg.*

In Andr. Epiſcopo.

Idem Alting Pars II. fol. 103.

INTERLACUS PAGUS. DE BINNENWEERT, (de landtſtreek tuſſchen de Meeren of Wateren.) Dit is een landtſtreek boven *Utrecht*, zoo genoemt om dat ze begrepen is tuſſchen de Stroomen van den *Rhyn* en de *Lek*, als of men zeide, tuſſchen de Rivieren. Want de benamingen van *Rivieren* en *Meeren* wierden toen ter tydt zoo onverſchillig genomen, dat de *Rivieren Meeren*, en de *Meeren* wederom *Rivieren* genaamt wierden. Zoo ziet men uit de Giftbrieven der Keizeren, dat aan de *Beemſter*, de *Chimelofare*, de *Medemalcha*, welke buiten twyfel Meeren zyn, de naam van Rivieren gegeeven is; gelyk hier in tegendeel de naam van Meeren gegeeven wordt aan de Rivieren de *Rhyn* en de *Lek.* De Rechtsgeleerde *A. Buchelius* getuigt, dat men in den geſchreven Giftbrief van *Martel*, dan eens vindt *Inſterlacus*, dan eens *Niſterlacus.* Maar behalven dat deze zaak blykbaar genoeg is, doet het gezag van *Heda*, die INTERLACUS geſchreven heeft, ons ligtelyk gelooven, dat in zommige afſchriften een fout ingeſlopen is. *Karel Martel* heeft niet meer dan de Heerlykheit *Fethna* met het Slot *Wiltenburg*, in deze Landtſtreeke, in het jaar 722. geſchonken aan *Willibrordus:* maar zyn Zoonszoon, *Karel de Groote*, heeft de geheele Landtſtreek, onder den naam van het Eilandt tuſſchen den *Rhyn* en de *Lek*, in 't jaar 777. geſchonken aan *Albricus.* Zie dit in de Kaart van den Heere *Alting*, *Part. II. Tab. 5.*

In Africo.

Houve 1 deel, fol. 168.

IPELO, YPELO, eene Buurt in *Twenth*, onder *Overyſſel*, behoorende onder *Ryſſens*-Gerecht.

Houve.

IPEMA, een Slot of Huis in de *Frieſche* Grietenije *Hemelumer-Oldevaart*, onder *Weſtergoo.*

Putemannus. Winſem.

IPERLEE, YPERLEE, een Riviertjen by *Ooſtende*; door de *Weſtſluis* in zee vallende.

IPEKOLSGA, YPEKOLSGA, een van de 28 Dorpen der *Frieſche* Grietenije *Wimbritzeradeel*, of een der 14 dorpen Buitendyks, de andere leggen Binnensdyks.

Carol. Widem. de Diis Iuiſc. pag. 47.

IRMENSUL, anders ARMENSUL, ERMENSUL en IRMANSAUL, een Afgodt van de *Saxen* geëert; als ook van de *Drenth-* en *Twenters.* Raakende den oorſprong van dien naam, verſchillen de Schryvers. Eenige willen dat het van *Hermes* (*Mercurius*) afgehaalt zou zyn. De zuil of pilaar van *Hermes*; zie ook op 't woordt HEERMAN. Andere verwerpen dat, als buiten vermoeden dat de *Duitſchen*, *Bataviers*, of een gedeelte daar van, een ſtrydbaar Volk, dien uitheemſchen Godt der dieyen, kooplieden, enz. met den *Griekſchen* naam *Hermes*, voor hunnen Godt zouden geëert hebben. Veeleer is het te denken dat zy den Oorlogsgodt, by de *Romeinen Mars* geheeten, van hen *Heirman*, of *Heerman*, zoo veel als *Heyr-Godt* genoemt en geviert hebben; en aan hem ook de lichaamen der gevangenen geoffert. De *Drenthers* hadden ook die gewoonte: want daar heeft een altaar geſtaan, *Duivelskot* genaamt, daar ze de menſchen ſlachtten en offerden. Andere weêr neemen *Armenſul*, voor *Arminius*, *Armyns*, *Hermans-zuyl*, hem ter eere opgerecht, om dat hy de *Romeinen* zoo dapper ſloeg. Te *Heresburg*, een Slot in *Saxen*, ſtont een diergelyk genaamde afgodt *Irmenſaul*; dien *Karel de Groote* in 't jaar 772 liet vernielen; als ook in 't jaar 780. den vreeslyken afgodt *Krodo*, dien hy den *Padden-duivel* noemt, om dat het hooft de gedaante van eene Padde hadde. D' Afbeeldinge daar van zou men konnen zien in de vertaalde *Kronyk van J. Gothfried.* D' Afgodt *Irmenſul* had de gedaante van eenen gewapenden man, met een zwaerdt op zyde; in de rechter handt hadde hy een vaen, met een roode roos; in de ſlinker eene weegſchaal; op den helm ſtont een Haan, de borſt was bloot; in het ſchildt zagmen een Leeuw, en daar onder een roos. Dat beeldt ſtont tot aan het midden toe in allerlei ſlag van bloemen. Daar was een groote aanloop naar toe van alle oorden, veele geſchenken daar aan offerende: zoo dat

Buchel. in Heda & Beka. Jornandes in Aug. Hiſt. Scrip. Slicht. in Pont. Gelderſ. geſchied. 2 deel, fol. 34. Comm. Aniſt. fol. 21. Meyb. und... Brunswykſche Kronyk. Michael S.. Kaiſ.

Carolus Magnus, na dat hy de *Saxen* overwonnen, en *Heresburg* ingenomen hadde, daar eenen grooten ſchat van gout en koſtelykheden vondt. *Kr. part. 3. f. 29.*

IRNSUM, YRNSUM, een van de zes Dorpen en Parochiën der *Frieſche* Grietenije *Rauwerderhem*, in 't quartier *Ooſtergoo.* *Winſem.*

IRSEKE, YRSEKE; zie op IERSEKE.

ISABELLA CLARA EUGENIA. Zy was de dochter van *Philips den II.* te *Segovia* op den dag van *S. Clara*, den 12 September 1566. geboren. Vermits de naam van *Spanjen* en *Spaanſchen* zoo zeer van de *Nederlanders*, wegens de aldaar gepleegde wreedtheden en tyrannye, gehaat was; dat ook Koning *Philips* geene kanſſe zag om zyne Provintiën weder met gewelt onder zich te brengen, bedacht hy eenen vondt, om de zaake over eenen anderen boeg te wenden, en te zien of hy zyn oogmerk daar door mogte bereiken. Hy gaf daarom zyne gemelde Dochter aan den Kardinaal en Aartshertog *Albertus van Ooſtenryk* ten huwelyk, met alle de *Nederlanden*, als Heer daar van; met gedachten van door dat huwelyk, aan de eene zyde, de *Vereenigde Nederlanden* te blindthokken, en aan te lokken, om zich weder onder den Aartshertog en *Iſabella* te begeeven; aan d' andere zyde, om de verheerde *Nederlanden* af te houden van zich by de *Vereenigde* te voegen. Zy zouden nu geenen *Spaanſchen* Koning, maar hunne eige Prinſſen hebben, eenen Vorſt van *Duitſch* bloet, en welker kinderen geborene *Nederlandtſche* Prinſſen zouden zyn, enz. Echter waren, in 't V. artykel van de opdragt, de landen verbonden aan *Spanjen*, en den *Spaanſchen* Raadt, by 't VI. artykel hadde *Spanjen* de magt, wanneer eene dochter Erfgenaam wierd, de *Nederlanden* weêr aan *Spanjen* te hechten door huwelyk met eenen *Spaanſchen* Prins. By kinderloosheit van deze Prinſſen, vielenze *Spanjen* weêr t' huis, als ook geſchiedt is. De *Staten* waren te wys om den ſtrik niet te zien die aan hunne voeten gelegt was, en 'er zich niet buiten te houden. Want hun was bekent, dat alle kinderen uit dit huwelyk, en vervolgens hunne nakomelingen, by het aanvaerden der regeeringe, plechtelyk zouden moeten zweeren, in 't *Roomſche* geloof te zullen leeven en ſterven, ook geene andere Religie toe te laaten: Immers *Spanjen* miſte zyn oogmerk ten aanzien der *Vereenigde Provintiën.* *Iſabella* was eene kloekmoedige Vorſtin. Onder de belegeringe van *Ooſtende*, in 't jaar 1601. onthielt haar man zich meeſt in de *S. Albertus* Schans, zy zich binnen *Niewpoort.* Op den 2 Auguſtus quam zy zelve in 't leger met eenige koetzen, terwyle het Geſchut wederzyds dapper ſpeelde. Zy ſchoot ook zelve eenige grove ſtukken af. Op zekeren tydt, in 't beraadtſlaan over den voortgang van die belegeringe, en het inbrengen van merkelyke zwarigheden om die plaatze te veroveren, zou zy zich hebben laaten ontvallen; *Geen ſchoon hembd te willen aantrekken voor dat die Stadt in hare magt was:* of zy haar woordt gehouden heeft is ons onbewuſt, immers de belegeringe duurde meer dan drie jaaren. Zy trouwde in 't jaar 1599. zynde 33 jaaren oudt, aan den Aartshertog *Albertus* in *Spanjen*; van daar begaven zy zich naar de *Nederlanden*, quamen daar in 't begin van September, en wierden zeer prachtig binnen *Bruſſel* ingehaalt. In Julius 1621. overleedt *Albertus:* na zyne doodt trok *Iſabella* een Nonnekleedt aan; en regeerde voorts de *Nederlanden*, als Landtvoogdeſſe, tot het jaar 1633. Haar viel eene zinkinge op de borſt, daar eene ziekte toeſloeg, die haar den 21 November Niewe Styl, in 't 67 jaar haars ouderdoms, wegnam: tot groote droefheit haarer onderdaanen, alzoo zy het bewint loffelyk gevoert hadde. Zy hadde groote genegentheit om by haar leven den oorlog in de *Nederlanden* geëindigt te zien. *Aitzema* ſtelt haare doodt op den 1 December; *Commelyn* den 3den, *Caſper Ens* den 21 November, 1633.

A. de Quint. Hiſt. H. & Belg. Bor. Meter. Hooft. Grot. enz. Idem. Fr. Lan. Faſcic. Hiſt. pag. 220. Aitzem. C. Ens. Comm. Fr. Henrik, f. 186.

ISABELLA, eene Schans in 't Noordt-ooſterdeel van *Brabandt*, ten Zuiden van '*s Hertogenboſch.* Toen in 't jaar 1629. die Stadt door Prins *Frederik Henrik* verovert wierd, wierd alvorens deze Sterkte eerſt weggenomen.

J. de Raey.

ISABELLA, eene zeer ſterke Schans in 't Noorderdeel ten Ooſten van *Vlaanderen*, ten Noordtweſten van de Stadt *Sluis.*

Idem de Raey.

ISBRECHTUM, YSBRECHTUM, een der 28 Dorpen van de *Frieſche* Grietenije *Wimbritzeradeel*, onder *Weſtergoo*; of een van de 14 Dorpen Binnensdyks, de andere zyn Buitensdyks.

Winſem.

ISEL, of ISULA, driederlei Rivieren van dien naam zyn 'er in onze *Nederlanden*; zie YSSEL.

ISELMONDE; zie YSSELMONDE.

ISELMUDE; zie YSSELMUDE.

ISELSTEIN; zie YSSELSTEIN.

ISENDOORN; zie YSENDOORN.

ISENDYK; zie YSENDYK.

ISERMAN, YSERMAN; (JOHAN GODSCHALK) gebooren te *Delft*, is een beroemt Grammaticus geweeſt; leefde in 't jaar 1540. *C. Geſnerus* gewaagt van hem.

ISLA, *de Bataviſche Yſſel.* Het is een Rivier in het Batawer-Eilandt, zynen oorſprong neemende alleen in deszelfs beneedenſte gedeelte, alwaar zy ook eindigt. Wel-

Alting Not. Germ.

Inſer. Pars II. fol. 103. eer is het de ſcheidinge geweeſt tuſſchen de *Batawers* en de *Caninefaten:* hedendaags tuſſchen *Zuidt-Hollandt*, op het nauwſt genomen, en deszelfs overige gedeelte. De *Merwe* die uit de *Waal* in de *Lek* is geleidt, doet zoo wel deeze Stroom als den *Yſſel*, dewyl dit Rivieren zyn die zich daar in ontlaſten, eindigen: de eerſte by Krimpen/ onze rivier by Yſſelmunde/ en *Yſſelveer*, een uur boven *Rotterdam*. Van de zelve word gewaagt in een brief van Keizer *Otto den Grooten*, van den jaare 944. doch met een blazing HISLA, ook in eenen van Keizer *Otto den III.* van den jaare 985. en by anderen zeer dikwyls: zie in de kaart van den Heere *Alting*, *Part II. Tab. 5.*

Idem ibid. ISLA, de *Frieſche Yſſel*. Dit is een beroemde Rivier in deze landen, en, door het beſtier van *Druſus*, het bovenſte gedeelte van den Ooſterlyken arm des *Rhyns*, tot aan het *Vliemeer*, geworden. Het benedenſte gedeelte, dat door zyn toedoen by de ſtadt *Kampen* is verſtopt, heeft, in de tyden daar wy van ſchryven, naar het Meer den zelven naam behouden, met eene kleine kil tuſſchen *Staveren* en *Enkhuizen* flauwtjes doorlopende, tot dat de *Noordtzee* die geheele landtſtreek in eenen niewen Zeeboezem heeft verandert, die zich eindelyk tot aan het oude Meer uitgebreidt heeft. Na den tydt van *Druſus* heeft deze Stroom de *Vecht* met zich door het Meer in den *Vlieſtroom* gevoert, die toen tuſſchen de oeveren beſloten was, en heeft dien door het gat van den zelven naam in de *Noordtzee* uitgeſtort, gelyk hier boven aangewezen is. Onder de regeeringe van de *Karolinen* (dat is, van de familie van *Karel den Grooten*) hebben zy dezen Stroom CHISLA genoemt; in den tydt van de *Ottoos* HISLA; onder de *Henrikken* (dat is, de Keizers van dien naam) ISLA; onder de Swabiſche Keizers, in welken tydt het Perkamenteboek van *Utrecht* geſchreven is, YSLA. *Beka* noemt de zelve ISALA, *Iſela*, en *Iſula*, naar het inlandtſche Yſſel. Zie dezen Stroom in de kaarten van den Heere *Alting*, *Part. II. Tab. I.* en *Tab. II.* met den naame van *Hisla*.

Idem ibid. ISLEGAUWE. Dit is geweeſt een gedeelte van *Frieslandt*, op den rechter oever van den *Yſſel*, die, het Meer doorgeſtroomt zynde, tuſſchen *Staveren* en *Enkhuizen* doorgeloopen heeft: welke Landtſtreek, met noch twee andere, zich uitſtrekt van het *Vlie* tot aan de *Lauwers*, en daar beneffens het vierde daar van daan tot aan de *Eems*. *Godefroy met den Bult*, Hertog van *Lotharingen*, of *Brabandt*, heeft te gelyk met *Hollandt* het zelve vier jaaren bezeeten; van welk Landt, na dat hy deerlyk van kant was geholpen, *Egbert*, Markgrave van *Saxen*, zich meeſter gemaakt, en het zelve ook tegens *Diderik den V.* die daar iets van in bezit hield, van den Keizer zynen bloetverwant verkregen heeft; die daar noch meer by gedaan zoude hebben, indien hy getrouw gebleven ware, en door zyne wederſpannigheit niet verdient hadde dat hy voor de tweedemaal gebannen wierd. Want al wat deze *Egbert*, ten tyde van zyn banniſſement in *Frieslandt*, aan dezen kant de *Lauwers* bezeeten heeft, heeft Keizer *Henrik de IV.* by zyne Giftbrieven overgedraagen aan de Kerke van *Utrecht*; op eenmaal *Ooſtrogouwe* en *Weſtrogouwe*, den 7 February, in den jaare 1086. ook de Hofſteede van *Thuringen*, en dit Graafſchap van ISLEGOUWE, twee maanden daar na, den 3 van Grasmaandt, te *Regensburg*. De eerſte brief heeft *Beda*; van den tweeden getuigt *Buchelius*. Men kan niet twyfelen dat dit Graafſchap gelegen hebbe aan de benedenkil, of d'uitwateringe van den *Yſſel*, in het oude landt der *Sturiers*, (waar van men boven kan zien op de woorden *Auchi*, *Friſiabones*, en *Friſii*, en onder in *Sturii.*) Ja dat dit het Graafſchap *Staveren* zelve geweeſt zy, het welk de Keizer aanſtonts na de eerſte banninge van *Egbert*, met wien hy naderhandt weêr verzoent is, op den zelfden Ryksdag te *Worms*, gehouden in den jaare 1077. aan den Biſſchop toegewezen hadde. Het geen derhalven in dezen eerſten brief het Graafſchap van *Staveren* (*Comitatus de Stavero*) wordt genoemt, wordt in den laatſten uitgedrukt door de benaaminge van het Graafſchap van (Iſlægoæ) *Yſſelgouw*. Want men vindt nergens het minſte blyk dat *Egbert* iets buiten den omtrek van deze Landtſtreek bezeten heeft; en het Verdragſchrift tuſſchen Biſſchop *Diderik de II.* en *Lodewyk*, Gemaal van *Ada*, Gravinne van *Hollandt*, gemaakt in den jaare 1204. uitdrukkelyk toont, dat die van *Hollandt* en *Utrecht* langen tydt even veel gerechtigheit gehad hebben over deze drie Graafſchappen, *Ooſtergoo*, *Weſtergoo*, en *Staveren*, of dat zy daar over met malkanderen overhoop hebben gelegen. Hedendaags is deze Landtſtreek met de kil, of uitwatering van den *Yſſel* zelve, in den zeeboezem, die de *Zuiderzee* word genoemt, byna al heel verzwolgen. Zie deze Landtſtreek in de kaarten van den Heer *Alting*, *Part. I. Tab. V.*

ISLEMUNDE; dit noemt *Melis Stoke* de vaſte hozch van Yſelmonde. De zelve is van *Willem*, Biſſchop van *Utrecht*, geſticht geweeſt in het Graafſchap van *Hollandt*, op het nauwſte genomen, het welk hy van Keizer *Henrik den IV.* onlangs gekregen, of weêrgekregen had; maar de zelve Burgt of Sterkte is van *Diderik den V.* Grave van *Hollandt*, in den jaare 1076. na dat hy eene dubbelde overwinning, door hulp en toedoen van zynen ſtiefvader *Robert de Vries*, op Biſſchop *Conradus* behaalt hadde, bemagtigt, verbrandt, en tot den grondt toe geſlecht. Derhalven is 't alzoo zeer een misſlag van *Heda*, dat hy ſchryft, dat dit in den jaare 1018 een vaſt Slot geweeſt is, als dat Biſſchop *Adelboldus* hier van Grave *Diderik den III.* drie jaaren in gevangkenis gehouden is geweeſt. Dit Slot leit op den ſlinker oever van de *Merwe*, zoo als d'*Yſſel* daar recht tegens over inſtort, dat is, tegens over de mondt van den *Yſſel*, in onze taal Yſſelmonde. De Heer *Alting* ſchynt hier mede te kennen te geeven, dat dit Slot *Yſſelmonde* genoemt is omdat het gelegen is recht tegens over den *mondt* van den *Yſſel*; doch andere meenen dat *Yſſelmonde* niet anders wil zeggen als een *Burgt*, *Slot*, of *Vaſtigheit* aan den *Yſſel*, gelyk hier boven aangetoont is op het woordt van *Hecmunda*, *Egmondt*, *Ecmondt*. *Alting Not. Germ. Inſer. Part. II. fol. 104.*

ISLESTEIN, is een Heerlykheit die niet zeer groot is, tuſſchen de *Lek* en den *Yſſel*, op den zoom van het Graafſchap *Teiſterbandt*, met een Slot, het welk de zeer beroemde Hoogleeraar *Boxhorn*, hoewel zonder eenig bewys, verhaalt dat in den jaare 1250 gebouwt is aan den bovenſten *arm* van de zelve rivier, die noch klein was. Immers is het in het jaar 1298 al een zeer vaſte Burgt geweeſt, die *Giſelbertus* van *Hollandt* te leen bezat, en hem, omdat hy dien niet wilde afſtaan, door eene zwaare belegeringe ontweldigt is; en van Grave *Jan den I.* aan *Wolferd van Borſelen*, volgens 't verhaal van *Melis Stoke*, die in dien tydt geleeft heeft, geſchonken is. Naderhandt heeft het behoort onder de Erfgoederen van het Geſlachte van *Buren*, van het Huis van *Egmondt*. Doch na dat over de beleening van deze Heerlykheit, wie de Leenheer was, en wie het recht van Beleeninge toequam, lang geſtreden was tuſſchen de Biſſchoppen en de Hollanders, hebben de laatſte het zelve eindelyk behouden. Hedendaags is het een klein Steedtje, leggende een gemeene Duitſche myl Zuidtooſt van *Utrecht*. (Zie hier van breeder op YSSELSTEIN.) *Idem ibid. Part II. fol. 105.*

ISSELT, een Buurtjen met een Heeren-huis by *Amersfoort*, in de *Neêrbirkt*.

ISSELT, of YSSELT, (MICHAEL VAN) geboren van of by *Amersfoort*, was 1590 Paſtoor te *Niewmeegen*, heeft daar na te *Keulen* gewoont, en is by *Hamburg*, te *Altena*, geſtorven. Behalven eenige Tractaaten in de *Theologie*, heeft hy ook de Hiſtoriën (*Mercurius Gallo Belgicus* genaamt) van het jaar 1588. tot 1597. desgelyks de Hiſtori van den Keulſchen oorlog 1586. beſchreven.

ITENS, YTENS, een der 12 Dorpen van de *Vrieſche* Grietenije *Hennaarderadeel*, onder *Weſtergoo*,

C. 2 ds